FRATRIS

DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS THEOLOGI,

ORDINIS PRÆDICATORVM,
Cæsareæ maiestati à sacris confessionibus, Salmantini professoris, Libri decem

DE IVSTITIA ET IVRE.

Nunc postremò post omnes omnium editiones summo studio, fide, exactáque diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber Octauus, de Iuramento, & adiuratione. Septimo nimirum in Sextum reiecto.

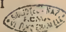
Cum gemino Indice, altero Quæstionum & articulorum, altero rerum & sententiarum insignium, eóque longè locupletissimo.

LVGDVNI,
ApVD IOANNAM IACOBI IVNTÆ F.
M. D. LXXXII.

CAROLO MAGNO,

SERENISSIMI PHILIPPI SECVNDI HISPANIARVM PRINCIPIS Primogenito, suus frater Dominicus Soto, fœlicitatem.

PVS hoc, Carole magne, quod de Iustitia & Iure in publicum iam penè inuitus prodire sino, non fuit quod diu anceps hærerem cuinam potissimùm nuncuparem: adeò Celsitudo tua initio statim cogitationis meæ prestò fuit. Nam cùm in hoc te Deus rerúmq; natura tam longa Regum Cæsarúmq; stirpe in hanc lucis vsuram ediderit, vt tibi hanc cœlo genitam virginem, Iustitiam inquam desponsaret: quénam consultiùs quàm Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem, cui eius imaginẽ dedicarem? Népe vt quam virtutem toto vitæ curriculo persanctè culturus es, eandem protinus ab incunabulis de facie nosses, identidem inspectares, eiúsq; te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus, eius ingenio penitissimè insuescetes, & consultissima monita toto pectore haurires: denique, vt tuum istum lanæ candorem, dum pro ætatis teneritudine albescit, eius coloribus imbueres. Memini me in Tridentina Synodo de Natali tuo concionem à sanctis illis patribus habere iussum (nam tunc felix ille faustúsq; dies nobis illuxit) multa de te pollicitum, illámque sanctam Ecclesiam, vota Deo pro tua salute, incolumitate, ac felicitate nuncupanrem, in magnam de te spem misisse. Ecquid enim de te, inclite Princeps, polliceri cunctaret, pro quo nobis tam numerosus auorum, proauorúmq; tuorum ordo tam innumeris rebus clarissimè ac religiosissimè gestis fideiubebat? At vero non meam tantùm fidem, quam priuatus homo pro te obstrinxi, verùm & tuam publicam quam tot regnis ac gentibus obligatam habes, vt te ipsa liberes, Deum immortalem deprecamur. Discere proinde ab ista tua ineunte ætate incipe quantis sis nationibus sessurus iudex, ad quem adeò ceu ad iustum ipsum viuens, vti ait ille magni nominis Philosophus, ab omni ferè mundi orbe confluxus est futurus: vt cùm in tua ista instituenda Cæsatea indole tam multam mortalium salutem periclitari noueris, intelligas quanta sit à tua modestia præstanda facilitas, vt tum aliis virtutum dotibus, tum præsertim Iustitiæ, quàm hîc tibi pro captu nostro suis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripsit Xenophon Cyropediam, instituit Aristoteles Alexandrum, Neronem Seneca & Traianum Plutarchus, atq; alios alij. Ego verò, quamuis ea vtaris sapientum pædagogia, vt à mea pusillitate nullius egeas obsequij, hanc interim tamen Carolopædiam Claritudini tuæ non sum offerre veritus: vbi, vti dicere cœperam, decorem iustitię, ac perinde felicissimi Principis vultum contempleris. Hic enim, dum lux tibi vísq; rationis inoleuerit, perspectum cum primis habebis quàtum à Tyranno, quod nomen maiores tui execratissimum semper habuerunt, Rex distet: vt scilicet ille publica cuncta in priuatã suam libidinem vertat: hic verò cõtrà vni communi bono continẽtet prospiciat,

† 2 eius

eius ſolius gratia leges condat, magiſtratus creet, tributa exigat, prǽmia ponat, ſupplicia decernat, bella gerat, pacem componat; in ſumma, nihil unquàm aut animo ſecum reputet, aut rebus geſtis de ſe præſtet, quàm quod in hunc referatur ſcopum. Quocirca & hic idemtidem doceberis, tantam Deum regibus poteſtatem, per quem illi quotquot ſunt regnant, cuiúsque ſapientia iuſta decernunt, non in hoc vtique contuliſſe, vt vel eius iura violent, vel vlli mortalium iniuriam cōflent; verùm vt iniurias ipſi propulſent, acne inferátur obſiſtant, & illatas reuellant; id nimirum intelligentes quòd vti ab omni ſunt humana coërtione abſolutiſſimi, ita viuere eos decet, tum ratione, tum pręſertim Dei legibus deuinctiſſimos. Deinde & hic tuę fiet Serenitati compertum, quàm ſancto fœdere iuſtitia & miſericordia, quæ ſecum vulgò pugnare exiſtimantur, in optimo principe maritentur, quippe qui ea eſſe debet ſeueritate, quæ non in ſæuitiam vergat, ea clementia, quæ in ſegnitiem non degeneret, vultu graui, non toruo, verborum lenitate placidus, zelo iuſtitiæ terribilis, qui non tam armorum ſtrepitu quàm morum integritate ſeſe ſuis exhibeat amore ac timore colēdum; atq; prorſus, quod cecinit ille, ποιμένα λαῶν, hoc eſt, qui non ſe feras inſectari cenſeat, ſed gregem ductare. Ad hęc demum quod in hoc iuſtitię exemplari omnium meditatiſſimè ac conſideratiſſimè ſpeculandum tibi, Princeps optimè, incumbit, eſt, quàm ſanctè debeas religionem ſuſcipere, adorare, & colere; nempe, ne ſacra prophanis commiſceas, ſed ſacroſanctam Eccleſiam ob cuius Deus fidem, & Reges, & homines, & mundum ipſum condidit, cunctis poſthabitis ſecularibus, ſumma ęſtimatione ducas, omníq; veneratione & reuerentia proſequaris. Nam ſecularis felicitas, niſi ad illam ſempiternam referatur, ne quidquam inſtituitur, tantum abeſt vt vllo queat pacto proſperare. Nulla fulgentius gemma Chriſtianum diadema decorat quàm Crucis inſigne. Quas non virtutum imagines, vt cunctas ſummatim denotem, ſpeculum hoc iuſtitię tibi remittat, ſi eius aſſueſcas obtuitu? Sed vereor tum epiſtolę modum excedere, tum iſtam tuam nondum maturam ętatem pręmaturis monitis onerare. Erit fauente Numine, quo tuorum Regnorum ſalus plurimùm agitur, quando ſapientes, ſed tamen eos in primis qui ſpectatę ſint vitę, frequenter conſulas, attentè audias, ac tanti pendas, quanti Principis intereſt habere oculos. Interim hoc tuę Celſitudini precamur, vt paternis tuíq; aui Cęſaris votis moribus reſpondeas; ſanè quem intimè noui quàm anxiùs exoptet vt tanta te Deus Maximus virtutum ſuppellectile ditet, quanti noſtra refert, vt ſis illarum ditiſſimus.

INDEX, BREVIBVS COMPLECTENS TVM LIBRI CVIVSQVE TVM ETIAM Quæstionum & Articulorum argumenta.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

Tertius de iure, quatenus obiectum est iustitiae: déque virtutis huius substantia, & sibi annexis ad iustitiam distributiuam vsq; quaestionibus gloriatur sex. 67.b.

LIBER QVARTVS.

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

Secun

LIBER SEPTIMVS.

LIBER OCTAVVS.

Sextus

LIBER NONVS.

LIBER DECIMVS.

Primus,

Indicis Librorum, Quæstionum, & Articulorum, Finis.

Index alphabeticus rerum & sententiarum insignium, ad calcem Operis reiectus est.

5

5 Fl. t 1 L.

FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM, CÆSAREÆ Maiestati à sacris confessionibus, Salmantini professoris, Libri decem.

De iustitia & iure.

PROOEMIVM.

LLVSTRISSIMA Iustitia virtus, Fidei nostræ legitima proles, spei robur, charitatis pedissequa, cæterarúmque virtutum clarissimũ iubar: quam cùm profana, tum cum primis Diuina oracula super æthera tollũt: vtpote quæ homines, ciuile animal in vnum congregat, ab iniuriis vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternam denique fælicitatem diuino munere subuehit: hæc inquam virtus est, quam præsenti Opere elucidare, ac pro nostri ingenij tenuitate pertractare instituimus. Iustitiæ encomium.

At quoniam huius fulgentissimi syderis munus est (vt ipsa nos iura docent) ius suum iuxta legum normas vnicuique tribuere, legitimum duxi titulũ Operi, de iustitia & iure, inscribere. Fert nanque animus augustam virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa constabilire, eiúsque leges, membra, species, & quotquot illi aduersantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis quæ mihi diuinitus vires suppetunt, quà latissimè patens, perlustrare, ac suis cuiusque numeris depingere. Nam etsi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum iurísque prudentium plurimi argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporum iniquitatẽ, parturítque in dies nouas fraudulentiæ formas, quibus contra ius & fas suam quisque expleat insatiabilem auaritiam. Quæ propter nihil aliud quàm operæpretium arbitrandum est, si iniqua pacta & conuenta, & cambia, támque adeò multa vsuræ simoniǽque recentia genera, in animum nobis induxerint noua de re veteri volumina edere. Præterquàm quòd quanto plura à præcessoribus in re quaque inuenta sunt, tanto posteris, si vllo valent ingenio, vberiorem syluam subministrant excogitandi noua. Accedit, quòd nemo tam fæliciter scholasticam rem, quæ implexa per se est, tractauit, quin possit vigilantiori diligentia (non de mea loquor) firmiùs exactiúsque constabiliri, ordinatiùs disponi, atque emunctiùs perpoliri. Hac igitur de caussa, cùm me, qui post multos annos in hisce scholarum cathedris insumptos, aliis publicis negotiis distractus, Vale huic prouinciæ renuntiaueram, ab illísque post negotiis extricatus, sacris me literis addixeram, iam nunc scholarium vota nihil minus cogitantem, ad eandem prouinciam repetiuerint, méque Patres Conscripti omnino renitentem accersiuerint, meíque maiores inuitum coegerint: ac deinde publico suffragio, hac mihi prælectio de iustitia obtigerit, postulare ex me instantissimè cœperunt, vt quæ in scholis dictassem, prælo committerem: quò & præsentes scribendi labore leuarentur, & absentes sudore fruerentur nostro, annui lubentissimè: nam iam diu hunc ipse parturiebam partum: tanta erat eorum improbitas qui me diuersis scrupulis ac nouorum in dies contractuum consultationibus frequentabant. Neque vero est, quòd Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouinciam quæ iurisperitis accommodatior videri potest: quandoquidem Canonica iura ex visceribus Theologiæ prodiere, Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergo est iuris Canonici decreta ad normam Euangelicam exigere, Philosophíque Ciuilia ex principiis philosophiæ examinare. vnde Cice. de leg. lib. I. non à prætoris edicto neque à xij. tabulis, sed penitus ex intima Philosophia hauriendam censet iuris Auctoris institutum / Cicero.

disciplinam. Immo verò litigiosa, inquit, legum ratio, ignorantia potius est, quàm scientia. Et Iurisconsf. ff. de Iusti. & Iure. l. 1. Veram, inquit, philosophiam, non simulatam affectamus.

Partitio operis.

At quamuis institutum profitendi meum in scholis sit, Sententiarum Magistrum, Diuumque Tho. Commentariis illustrare, consultius tamen duxi rationem paululum mutare scribendi, non quòd diuersam ab hoc inter Diuos, diuino auctore doctrinam moliar: sanè quem tum de cunctis aliis, tum praesertim de hisce moralib. diciplinis meritissimo tanquam emicantissimum sydus Scholae vniuersim adorant: sed quòd cum eius aliorumque documentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius existimauerim nouum conflare opus, in quo dispositius cuncta componerem, quam si eius textui mea seòrsum circunscriberem. Distribuimus autem opus in libros decem: quorum duo primi sũt de Iure, hoc est, de legibus, quae suprema sunt de iustitiae regula. Tertius de iure, quatenus obiectum est Iustitiae, deque virtutis huius substãtia & sibi annexis vsque de Iustitiam distributiuam. Quartus de praeambulis ad commutatiuam, nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iniustitia, quae ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis. Sextus, de vsura, contractibus, & cambijs. Septimus, de voto. Ac denique octauus, de iuramento & adiuratione.

Titulus operis.

Nonus, de decimis ac de simonia. Decimus denique de statu deque residentia praelatorum: vt opus

Nomen Ius bifariam, vsurpatur.

de Iustitia, quae decem praecipuè Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade absoluatur. Libros autem singulos per suas quaestiones atque articulos scholastico stylo distinctos curabimus. Vt quàm possumus rarissimè, & praeter rerum amplificationem: minimè ab ordine sancti Tho. discedamus. Cuncta tamen asserta nostra censuram subeant sacrosanctae matris Ecclesiae, ac subin de syncerè iudicantium limam. Deus ergo maximus conatibus aspiret nostris ad suam ipsius gloriã.

Isido. li. 5. c. 9.

Primus, liber de leg.

De Iustitia ergo & Iure sermonem, fauente Deo, ineuntibus nobis à Iure inchoandum est. Bifariam nanque vsurpatur nomen hoc: vno scilicet modo, pro eo quod est lex, quem modum Isidorus lib. v. Etym. inter decreta dist. i. relatus ait, Ius, generale esse nomen: legem autem, iuris speciem: altero autem modo accipitur vt obiectum est iustitiae: nempe pro aequitate, quam iustitia in rebus cõstituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiae eius notio praerequiritur. At quia virtus quaeque ad suas regulas exigenda est, condecet eas primum omniũ praeforibus affigere, atque adeò duobus primis libris de legibus ante omnia adicere. In priori, scilicet de lege aeterna naturali & humana. & in posteriori de Diuina. Liber autem primus septem quaestionibus absoluetur. Et quoniam (vt saepè in officijs citatus Cicero auctor est) arei substantia, quae de finitione deprehenditur, omnis est auspicanda ordinate institutio: prima quae monetur quaestio est de lege in communi.

QVAEST-

QVÆSTIO PRIMA.

DE LEGE IN COMMVNI.

S. Thom.1.2.quæst.90.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aliqua definitionum legis,quæ à Doctoribus constituuntur,legitima sit.

Variæ definitiones legis. *D.Tho.* *Cicero.*

CVM multæ variæque definitiones tam apud Oratores,quàm apud Theologos ac Iureconsultos reperiantur,nullam tamen aut vix vllam comperio,quæ legi,quatenus in vniuersale genus est,congruat, præter illam quam Diuus Thom.1.2.q.90.artic.4.colligit si paululo componatur limatiùs. Nam illa Ciceronis lib.2. de leg. Lex est æternum quoddam,quod vniuersum mundum regit,imperandi prohibendique sapientia,sempiternæ Dei legi peculiaris est: illa verò quam posuerat lib.1.Lex,est ratio summa,insita in natura,quę iubet ea quæ facienda sunt,prohibetque contraria:extra leges naturales non extenditur:sed illa ff.de leg. & sena.consul. l.1.Lex,est commune præceptum, virorum prudentium consultum.&c.legi tantùm adscribitur humanæ. Sicuti & illa Arist.in Rhetoricis ad Alexandrum.cap.de gen.delib.Lex est communis ciuitatis consensus,qui scriptis pręceperit quomodo vnumquodq; agendum sit. Quò alludit illa Isidori libro 5. Lex,est constitutio scripta. Igitur si vastam eius amplitudinem quàm latè patet spectes,Lex est nihil aliud quàm quædam rationis ordinatio & præceptio in commune bonum, ab eo qui curam reipublicæ gerit,promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur,& finis,& caussa,& positionis forma. At verò ad eiusdem definitionis explicationem de singulis quatuor particularum,quibus construitur,ex ordine disputare opus est. Quatuor ergo articulos quæstio hæc desiderat. Horum primus erit de genere definitionis,quo scilicet examinandum est, vtra in potentia existat lex:nempe vtrùm intellectus sit,an voluntatis actus. Asserere enim visi sumus esse opus intellectus, vbi diximus quòd sit rationis ordinatio ac præceptio. Sunt autem in cótrariũ argumenta nõnulla. Primum: Cùm in intellectu non sit nisi habitus & actus,non apparet vtérnam istorum sit lex. Secundò: Legis est monere subditos. Nam Rex per leges mouet:voluntatis autem est mouere quoniam animal non mouetur,nisi ab apetibili sub aliqua ratione boni, vt 3.de animal.tex.49.auctor est Ari. bonum verò obiectum est voluntatis. Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium auctorum nõ infimæ notæ:sic definientium legis substantiam:Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit.&c. Quibus nimirũ adstipulari sibi videtur,tum Aug.lib.4.de ciuit.dicens antiquitus arbitria Principum pro legibus fuisse:& Iurisconsultus.ff.de constitu.Prin.l.1.quæ & refertur Instit. de iure natu.& gen. vbi ait,quod Principi placuit legis habet vigorem. Quartò,& reclamare Paul. videtur Rom.3. vbi inquit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ:etenim quę in mẽbris est lex,non modò in intellectu nõ extat,verùm & ratione caret. In contrariũ tamẽ pugnat legis virtus, quæ est præcipere,vt ait l.legis virtus.ff.de legib.hoc nãq; prudẽtiæ munus est,ac subinde intellectus.

Lex quid. *Aristot.* *Isidorus.* *Legis definitio.* *Primus quæstionis articulus.* *Argu.1.* *Argu.2.* *Aristot.* *Tertium argumentum.* *Augusti.*

Ad quæstionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est,lex in intellectu tanquã proprium eius opus insidet: Hic autem de nomine statim adnotandum est, quòd nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab aliis aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib.5.Etym.cap.3.à legẽdo illud trahit,eò quòd scripto profertur, vt legatur ab omnibus At verò cum hoc illi accidẽtarium sit,congruentius D.Tho.& Theologorum schola à ligãdo dici autumant:vtpote quæ vi polleat obligandi. Quamuis Cic.1.de leg.à legendo sentit deriuari:pro eo quod est eligere, ait quippe quòd etsi Grçci legem à tribuendo appellent(nam quod nos legem,ipsi νόμον,appellant à νέμειν quod est tribuere:ideo quòd vnicuique quod suum est tribuat.) ego tamen inquit,à legendo, id est, deligendo eam nomino. Et subdit: Nam vt illi æquitatis,sic nos,hoc est Latini,delectus vim in lege ponimus & proprium tamen vtrunque legis est. Hæc ille. Igitur cum istæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas. Attamen etsi Theologorum Etymologiam minimè repudiem, perplacet tamen Ciceronis sententia. vt lex idem sit quod legendi,hoc est,eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vndecunque autem nomen trahatur,patentissimum est, rem esse intellectus. Id quod ex vtraque eius virtute commonstratur. Habet enim & quòd sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cum S.Tho. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamen ambo loco generis composuimus: videlicet ordinatio & præceptio. Haud enim simpliciter ordinat aut dirigit,veluti qui tantum viam monstrat,sed ordinando præcipit,præcipiendoq; ordinat ex priori ergo membro arguitur. Lex est æquitatis iniquitatisq; regula agendiq; mensura: sic.n.fermè habetur.l nam.ff.de leg.vbi lex dicitur iustorum regula & iniustorum,regula autẽ mensuraque nostrarum actionum est ratio:nam regula actionũ est quæ in finẽ dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus:ad quẽ finẽ voluntatẽ quæ cęca potentia est,ducit:ergo rationis functio est legẽ ponere. Adde q; sicut in naturalibus id quod est primũ,est cęterorũ mẽsura, vt vnitas in numeris,& motus primi mobilis respectu motuũ inferiorũ sic quia finis(vt Philosophus.2.Phy.docet)principiũ est humanarũ actionũ,fit vt rationis actio ordinãtis media in finẽ,sit mẽsura, atq; adeò lex. Ex posteriori aũt mẽbro arguitur secũdò sic: Legis munus est præcipere & prohibere, vt habetur l.legis virtus.ff.de le. & sena.cõsul.& forma ipsa legis præ se fert. Voũ cole deũ: Ne iures vana per eũ,quin adeo hoc receptissimũ est,atq; omnibus in confesso, vt hac ratione legis pręcepta atque mãdata nuncupemus,im-

Nomen lex, varie à scriptoribus deducitur. *Isidorus.* *D.Tho.* *Cicero.* *Magis probatur legis Etymologia tradita a Cicerone.* *Primum argumentum pro cõclusione.* *Confirmatio.*

perare autem est rationis:ergo lex à ratione elicitur,atq; adeò in intellectu consistit.Minorem huius

S.Tho.

syllogismi,scilicet pręcipere esse intellectus actű per prudentiam,edocet S.Tho. 1.2.q.17.artic.1.& q. 57.artic.6.Ad parum considerantium est hanc opin. impugnare tanquam S.Thomæ, quippe qui non

Aristot.

videant non esse eius inuentű,sed plenissimam atq; constantissimam sententiam Arist.6.Ethi.cap.10. distinguit.n.tres virtutes intellectus practici,scilicet eubuliam,quę est virtus bene consultãdi,hoc est indagãdi media ad finem accommoda:nã de fine nulla consultatio est,eò q omnes suaptè natura fœlicitatem suã expetunt:& synesim quam Latini vocant sagacitatem:quæ est virtus rectè iudicãdi.Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media,non tamen ita iudicio valent,vt illis inuentis rectè de optimo sentiant.At prçter hos requiritur postremus prudentię actus qui est imperium:in quo differt ratio practica ab speculatiua.Illa.n. quia non ordinatur ad opus pręcisè habet duos actus,quĩ sunt discurrere & iudicare:practica verò insuper opus habet imperio, ad quod pręcedẽtes duo actus ordinantur.Et ideo Arist.ait,inter omnes hunc esse summű ac perfectissimű,à quo potissimű pruden

Præcipere est actus intellectus Suadetur hoc ipsum facili ratione.

tia nominatur virtus.Neq; verò solius est Aris.sentẽtia,imò Philosophorű omniũ quotquot eű vel pręcesserunt,vel subsequuti sunt. Quin verò rerű ipsa natura & mos humanus hanc nos planè veritatẽ edocet.Clarű.n.est imperare,esse loqui,videlicet,fac, ne facias:loqui aũt,intellectus negotiű est:quippe cuius conceptus voce & scripto significatur:ergo ad ipsum ptinet pręcipere.Etenim cùm vel Deus angelis,vel alius eorű inter se aliis quidquã præcipit,profectò non voluntatis,sed intellectus loquela id efficit.Pari ergo lege si in potentiis nostris intimis pręceptum est,quod negari non põt,ad intellectum pertinet,non vtiq; ad voluntatem.Et confirmatur hęc ratio.Cùm quis mente orat Deũ, Fiat

Tertium argumentum principale.

voluntas tua:Panem nostrum quotidianű da nobis hodie:planum est non voluntate sed intellectu loqui:ergo si aliqua potentia aliis imperat,illa sanè intellectus est per similia verba.Tertiò ex humano vsu arguitur,legem,non voluntatis,sed intellectus esse propriű opus. Volitio & nolitio,qui tantum actus in volũtate sunt,nullum secum afferunt imperiű.Enimuerò licet ego certò sciã pręlatű meum optatissimè velle,vt ergo prędicem,aut quidpiã aliud faciam:parère tamen non teneor,quousq; id mihi loquens pręcipiat:locutiones autẽ signa sunt cõceptű. Atq; hinc sumitur ab interna nostra opera analogia. Quamuis.n.quis post rationis iudicium eligat bonű opus:nihilominus experimur post talẽ electionem esse homines vecordes & segnes ad idẽ incundű opus.Multi enim mente elegerũt vitam

Quarta ratio.

persanctè instituere,qui tamẽ segnitia imperãtis prudentię tardissimè id aggrediuntur.Præterea arguitur.Tenẽtur homines conformare se & obedientes esse sempiternę legi Dei,vt in 1.sentent.distin. 45.latè disputatur. non tamen tenemur cõformari eius volũtati beneplaciti:nam etsi ego sciã Deum velle mortem patris mei,licet mihi,quinetiam honestű est de illa cõtristari.Et vice versa:Præcepit Abrahę filiű immolare,cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat:& tamẽ Deus nõ habebat voluntatẽ beneplaciti vt id exequeretur:ergo lex Dei non in eius volũtate sed in intellectu est pręcipien

Detegitur error contraria opinionis.

tis aut prohibẽtis.Per hęc & commentű contrariæ opinionis retũditur,quo aiunt voluntatem non esse ancillã intellectus,sed reginam,intellectű verò seruum.Longè quippe secus se res habet. Nam regere est functio illuminãtis ac dirigentis:lumen autem in volũtate,quæ cęca est potentia sed in intellectu existit.Siquidem non voluntatis lumen sed intellectus dicitur.De quo nimirum Dauid:Signatum

Prima ratio.

Psal.4.

Aristot.

Plato.

est super nos lumen vultus tui Domine:vnde Arist.1.Polit.c.3. expresè ait mentem imperare appetitui:quo etiam nomine voluntatem complectitur:licet non imperio dominico, vt anima corpori : sed politico,vt Rex ciuibus imperat.Vnde sapienter 3.de leg.Plato:Non,inquit,precandum conãdumq;, vt voluntatem nostrã cuncta sequantur,sed vt prudentiam nostram,voluntas. Ad hęc:Rex à regẽdo

Secunda ratio.

dicitur,qui est actus prudentię,cuius ideo virtutis functio est leges sancire,hoc enim est potissimum eius munus qui ad regni gubernaculű sedet.Quocirca Cic.li.1.de leg.post illã legis definitionẽ suprà

Cicero.

Aristot.

citatã,scilicet,Lex,est ratio insita in natura:subdit,Itaq; arbitrãtur prudentiã esse legem,huius ea vis sit vt rectè facere iubeat,vetet delinquere.Et Arist.10.Ethic.cap.9.Lex,inquit,vim habet cogentem, quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus.Ecquis ergo vnquã ambigere quiue

Per me Reges regnant.

rit legem esse prudentiæ,ac subinde intellectus opus,quòd vniuersi dictamen practicű appellãt?Atq; hic est legitimus sensus illius, Prouerb.8.Per me Reges regnãt, & legum conditores iusta decernunt.

Prouerb.8.

Nã in hoc quòd ait,regnãt , potestas regű designatur:quoniam omnis potestas à Domino Deo est,vt

Secunda conclusio.

ad Rom.13.refert Apost.In hoc autem quod subdit,& legum &c.intelligitur eiusdem potestatis vsus. Vnde,Per me,inquit,id est,per prudentiæ virtutem,quę de meo fonte dimanat,Reges & leges cõdũt rectas,& ritè illis vtuntur.Secunda conclusio:Lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicę,quę per modum habitus inest.Conclusio hęc assertio est S.Thomæ.1.2.q.90.Hãc verò sic expositã accipito: in intellectu sunt & simplices apprehensiuę propositiones atq; alię iudicatiuę:lex autem non est tantùm apprehensio,verum pręceptio,quę iudicium sequitur,non qualecunque,sed quòd de omnibus fertur.Illud quippe iudicium appellant practicum.Prius enim per primam prudentiæ virtutem,scilicet eubuliã,conquirũtur illa quę expediunt,mox per synesim,quę secunda virtus est iudicio probantur:tertiò voluntate eliguntur,ac subinde sequitur imperium prudentię:quod non est propositio indicatiui modi,sed certè imperatiui:faciendű est aut vitandű. Hęc enim verba si vim nominis habeant,puta dignű est vt fiat,factűve indignum,speculatiuę propositiones sunt,& nondum vim legis obtinent.Dum verò vim habent participij futuri,tunc censentur dictamina practica. Et si sint in Principe promulgenturq; populo,tunc leges existunt.Requiritur tamen pręterea vt per modum habitus insint:hoc est fixę sint & perpetuò permanentes. Nam temporales præceptiones quę per modum actus trãseunt,quia vniuersales non sunt,sed singulari personę , loco & tempori accommodatæ, fac,ne facias,non habentur pro legibus,sed legum sunt applicationes:vt articulo proximo videbitur.

Per

Soluuntur argumēta.

Per hanc ergo conclusionem ad primum argumentum ante quæst.respondetur: quippe qua assertum est legem esse propositionem per modum habitus inhærentem:nam etsi lex actu feratur, manet tamen habitu impressa scriptaque in mente.

Neotericorum fallacia.

Atque hinc proditur quorundam Neotericorum fallacia contendentium contra S.Tho.nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum: neque attendentium non Thomæ,sed Arist.se apertè contradicere. Arguit.n.quidam in suis Moral. cap.2.de pruden. hoc pacto:Si preceptum,propositio intellectus est,tunc aut apprehensiua aut iudicatiua.Apprehensiua quidem non sufficit ad opus,si verò sit indicatiua,ipsa per se sufficit absq; alio imperio. nam cùm primum quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest in qua electione iam est meritum:atque adeò statim potest operari absque alia imperandi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est,vel nullum est aliud.Et addit,nescio vnde motus,hanc esse communem opinionem, cuius tamen auctores vllo pretio æstimandos, non memini me vidisse. Bino nanque peccato ostendit se Aristotelem de hac re non consuluisse. Primùm enim negamus imperium propositionem esse aut simpliciter apprehensiuam aut iudicatiuam.

Soluit primum motiuū Neotericorum.

Istæ nanque propositionis indicatiui modi differentiæ sunt:imperatoria verò non indicatiua est,sed iudicium prærequirens.Atque inde detegitur altera horum fallacia.Imperium enim(vt Arist.planè docet)non est iudicium illud quod electioni antecedit,sed iussio quæ electionem subsequitur.Concedimus ergo iudicium,quòd est synesis actus,sufficere ad electionem in qua quidpiam inesse potest meriti:electio tamē non satis est ad vsum &opus, nisi ipsam subsequatur imperium.

Aliud argumentum eiusdem auctoris.

Sed tamen exurgit ex hoc argumentum tertium eiusdem auctoris: si electionem consequitur intellectuale imperium, aut subsequitur ex necessitate,aut liberè.Non ex necessitate,nam tunc nulla opus esset virtute prudentię ad imperādum,quòd est contra Aristotelem & veritatem.Si autem sequitur liberè,tunc consequi videtur,solam electionem voluntatis non sufficere,vt moueat intellectum,sed requiri preterea alium actum:quem tamen neq; Arist.neque S.Tho. neque vllus philosophorum vnquam posuit.Imò omnes fatentur quòd electionem subsequatur imperium.Hoc argu.plus iusto nos contorsit. 1. 2. q.17.ar.3.

Diluitur præterita ratio.

Diluere tamen illud iam mihi facile videtur respondens quòd imperium neque sequitur necessario ex electione, neque tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandem electionem.Sed est notandum q cùm vt aliqua potentia ab altera moueatur,opus sit vt vtraque sit bene disposita:consequens fit vt nisi electio sit satis radicata,atq; intellectus per prudentiam bene paratus,non sequatur ex electione imperium.Igitur vbi electio solida ac valida fuerit,&intellectus per prudentiam satis obsequens,sequetur protinus ad electionem imperium,aliàs vel morosè vel nunqnam.

Solutio tertij argumenti principalis.

Ad tertium arg.concesso regis esse mouere,conceditur quoque voluntatem esse motricem tam intellectus quàm reliquarum potentiarum. Haud tamē inde colligitur,aut ipsam esse reginam,aut intellectum seruum. Voluntas etenim non mouet tanquam dirigens & coguoscens,quod requisitum est vt esset regina.Hoc siquidem nomen ipsum,regina,auribus exhibet,sed mouet impellendo admonendoque potentias ad sua officia. Quam quidem ob caussam actiones humanæ,voluntariæ dicuntur,hoc est à voluntate promanantes.Exempli gratia.Præfixa intentione finis,vt puta volo ditari,voluntas applicat intellectum vestigandis mediis.Postquam autem hæc iudicat,illa porrò eligit,ac subinde per electionem commouet tum rursus ad imperandū,in quo ratio regendi consistit. Quod planè alludit verbum legis secundæ.ff.de leg.quam legem Martia.non erubuit à Chrysippo Stoico mutuari:vbi ait,quòd lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina.

Soluitur postrema obiectio cum cōfirmationibus.

Existimo ergo satis illis factum,qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam,vt suprà ostendimus:nulla Principis voluntas obligat nisi edicto præcepta sit.Et hunc in modū intelligendum est verbum legis suprà citatæ de const.princ. Quod principi placuit legis habet vigorem.insinuatur enim hoc dumtaxat q nulla existit in intellectu lex,nisi in voluntate pręcedat electio attamen neque voluntas est lex,sed si id quod Principi placet,mente prius,deinde voce præcipiat,illud est lex.Est ergo sensus hic.Quod Principi placuit edicere, legis habet vigorem:quo pacto eadem lex seipsam statim sub his verbis exponit.Quodcunque igitur Imperator per epistolā vel subscriptionem statuit,vel cognoscens decreuit,vel de plano interloquutus est,vel edicto pręcipit,legem esse cōstat.

Cicero.

Quare neque erat cur Cic. ex lib.1.de leg. accerseretur ad probandum legem esse in voluntate, propter ea q secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim censet electionem esse legem,sed,q lex electionem Principis sequitur,& eligere docet subditos inter æqua & iniqua: vnde statim subdit, quod lex est mens,ratioq; prudentis,iurisque atque iniuriæ regula.

Explicatur locus, Pauli.

Vide auctorem super 7.cap. Epist.ad Rom.in illa verba.

Video aliā legem &c.

Quartum autem arg.alterius est negotii.Vocat enim Paul.membrorum legem alio longè significatu.Distinguit inquā leges quatuor: scilicet legem peccati repugnantem legi Dei,& legem membrorum legi mentis aduersantem.Et quāuis quibuspiam videri eadem possit lex peccati & membrorum,sicuti & inter se lex Dei,& lex mētis, nonnihil tamen nobis visum est in Cōmentatiis differre.Lex enim mētis est effectus legis Dei, eiusq; impressio in mente nostra,sicuti vestigium in puluere,est effectus pedis.Lex autem membrorum, est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta,secundum totum naturæ pondus & impetum,qui effectus est amissionis iustitiæ originalis,qua eadem sensualitas in rationis obedientia infrænata retinebatur.Lex autem peccati,vel est effectus eiusdem inclinationis, putà facere contra Dei voluntatem, vel fuit prima parentū præuaricatio, per quā dissoluta sunt mēbra, ex qua dissolutione ꝓcedunt peccata.Lex ergo mēbrorū nō est vera lex:qa nō inclinat ad bonū,sed dicitur lex ꝑ metaphorā:qa est natura institia originali destituta,ac subinde obliqua regula à recta nos via deflectēs.

Obiectio.

Solutio.

Sed arguis.Si est regula,qūo est extra intellectū.Respōdetur,legē per se.i.tanquā in regulāte & mēsurāte existere in intellectu:dicitur nihilominꝰ esse ꝑ participationē in potētiis & mēbris q̄ mouet,tāquā in regulato.Sicuti Sol dicitur esse in aula ꝓpter eiꝰ effectū:& ars in statua.Pari ergo modo lex peccati est ī mēbris.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Onsequitur arti.secundus, quo secunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finem designabat. *Argum. 2. Isidorus.* Sunt enim argumenta quòd legem non sit necessarium in bonum commune ordinari. Primum, vt ait Isid.lib. 5.Etym. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit: ratione autem constat, non solùm quod in bonum commune dirigi- *Argum. 1.* tur, sed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis si non in commune bonum ordinetur. Secundò, Præcepta (quemadmodum suprà dictum est) vim habent legis, vtpote cuius virtus est præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiam de singularibus actionibus, in quibus mores nostri costituuntur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. In contrarium ait est idē Isid. eod.5.lib. vbi ait, q lex est nullo priua o commodo, sed pro communi vtilitate ciuium conscripta.

Ad quæst. vna conclusione respondetur: Lex omnis, quò solida sit & firma, in commune bonum de- *Conclusio responsiua.* bet subditos promouere. Conclusio hęc duplici ratione affirmatur, secundùm quod commune bonū aut pro naturali fœlicitate vsurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quę est quietus tranquillusque & pacific⁹ reipublicę status: aut pro illa supernaturali, quæ in altero seculo veluti supremus finis noster nos manet, in quem & seculare omne bonum suapte natura refertur. Enimuerò si rationem primam communis boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio. Pars omnis ad suum totum naturali or- *Argum. 1.* dine dirigitur sicuti imperfectum ad perfectum: quicunque autem ciuium partes sunt ciuitatis, lex ergo illis præscripta in bonum commune totius ciuitatis debet eos instituere: veluti partes vnius corporis quę ad seruitium totius ordinem habent. Concinit huic rationi Ari. Ethic. 8. vbi ait, Iusta legalia, *Aristot.* hoc est ciuiles leges, factiua esse conseruatiuaq; fœlicitatis particularumque eius. Et Plato dialogo. 1. *Plato.* de legib. vbi ait: Legumlatorem pacis publicę gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedemoniorum morem refellit, qui leges omnes in eum scopum dirigebant, vt bella strenuissimè gererent. illis enim prudentius Ari. Ethic. 10. Bellum, inquit, gerimus vt in pace degamus. Et Cic. lib. 2. de *Aristot. Cicero.* leg. Constat, inquit, profectò ad salutem ciuium ciuitatumque incolumitatem, vitamque omniū quietam & beatam, conditas esse leges. Si verò summam beatitudinem, quę Deus est, altiùs speculemur, *Secunda ratio.* secundam possumus candemque optimam rationem subnectere. Lex enim (vt nuper dicebamus) regula prima est nostrarum actionum: regulæ verò munus, ac potissimum primæ, est in supremum finem & scopum regulata dirigere: reliquum ergo fit, vt in commune bonum & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philo. 5. Ethic. legem *Tertia ratio.* omnem vniuersalem esse, hoc est in vniuersum omnibus hominibus positā, ac de omni virtute. Idéq; ab illa citata lege docemur: Lex est commune præceptum. ff. de legi. & l. iura. eo. Iura non in singulas *Philosophus.* personas, sed generaliter constituuntur. Inde ergo fit consequens vt in supremum finem, qui omnibus communis est sit dirigenda, & non ad particulares accommodanda. Bene igitur ait eod. lib. cap. 1. *Aristot.* Arist. Ipsæ leges de omnibus dictant, coniectantes, aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi tres insinuat respub. s. democratiam: aristocratiam, & regnum. Quo fit vt le- *Postrema ratio.* galis iustitia, vniuersas complectatur virtutes. Adde si lubet & rationum supremam. Fons & origo legum omnium æterna lex & diuinę mentis. Deus autem cuncta in seipsum ordinauit ac retulit: leges ergo vniuersæ sic lege illa regulandæ sunt, vt in eundem tendant scopū. Id quod & diuum Platonem *Plato.* Dial. 1. de leg. minimè latuit: vbi ait, oportere vt legumlator eum ordinem sequatur, vt humana ad diuinam vbique referantur. *Primum corollariū.* Ex his fit consequens, quòd dum legislator leges in suum particulare commodum constituerit, tyrannum se esse intelligat. Sequitur subinde quòd in vnaquaque republica, vt *Secundum.* puta in toto vno regno leges omnes ad finem totius sint referendæ. Non quòd non singulis ciuitatibus pro earum conditione permittendę sunt particulares, sed quòd debēt omnes ciuitates, veluti mēbra vnius corporis sibi copulari. At verò regna diuersa etiam si sub vno sint rege, non debent sic gubernari, vt vnius res, diuitię scilicet & pollitia, in vtilitatem alterius inæqualiter pertrahantur: sed per se quodlibet ob suum ipsius commodum administretur. Verbi gratia. Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, nisi vt omnia eorum bona Hispaniæ obuenirent, eorūque leges in rem nostram deflecteremus: videlicet, vti si nostra essent mancipia, non seruaretur ęquitatis decor, secus si cōmerciorum ratione vicariis sibi operis inseruirent. Hęc de legum fine: nam de eius effectibus, qui sunt facere ciues bonos, ac de aliis quibus ipsa fœlicitas nobis agitur, q. 3. dicturi sumus.

Ad primom igitur argumentum respōdetur, quòd etsi contingat legem, quę ad singulare cuiuspiā *Ad primum.* bonum ordinatur, ratione consistere: illa tamē consistentia illic committitur quòd illud singulare bonum ad commune refertur: veluti in speculatiuis nulla veritas particularis conclusionis solida est, nisi *Ad secundum.* quæ in prima principia resoluitur. Et per idem soluitur argumentum secundum: nempe quòd pręcepta circa singularia bona inde vim habent legis quòd singularia illa in commune bonum ordinātur. Haud tamen præcepta huiusmodi leges propriè dicenda sunt, sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum est, legibusque monstratum) vniuersales esse debent. Exempli gratia: Lex est, Vnum cole Deum, quæ neque tempus, neque locum præscribit, neque verò singularē alloquitur personam. Præceptum autem esset, si prælatus hodie cuipiam iusta ratione iuberet sacrum facere, aut vrbem preces fundere cogeret. Item lex est, charos honorare parentes, & vt parentes filios alant. Præceptum aotem est, cùm iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali necessitate alimoniā suppeditare. Itaque cùm lx ien genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit vt præcepta sint earum applicationes ad singula. Quocirca etsi lex vna specialius alteram explicet, nō illico desinit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis, est enim lex vt dies Dominicos atque apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbatha sanctifices.

ARTIC.

ARTICVLVS III.

Vtrùm cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

Rticulus tertius tertiam definitionis particulam occupabit, quæ erat de actoribus legum. Arguitur enim q vnicuique priuatim competat leges suo ordine condere. Primũ ea dicto Apost. ad Rom. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. ipsi enim sibi sunt lex. hoc antè de singulis mortalium asseuerat, quatenus naturæ luce ducti sibi quisque nouit bonum & malũ discernere. Secundò arguitur. Intentio legislatoris est vt suus ciues ad virtutem inducat: vnusquilibet autẽ potest alium ad virtutẽ inducere: ergo vniuscuiuslibet ratio legẽ ferre potest. Et tertio loco accedit eiusdẽ Arist. sent. 10. Ethic. circa finem, vbi patremfamilias in sua domo cõparat Principi in sua republica: vt velut hic ciuitatem, ita & ille domum gubernet: ergo sicut Princeps ciuitati, ita & paterfamilias suis leges ponere valet. In contrarium est Isido. eod. libr. 5. Etym. & refertur distin. 5. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cũ plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur non esse cuiuslibet scribere leges.

De actoribus legum. Primum argumentũ. Secundum argumentũ. Tertium argumentũ. Aristot. Isidorus.

Quęstio præsens vnica, velut superior, conclusione absoluitur. Leges cõdere, non cuiusque, sed reipublicæ est, eiusq; vicem gerentis seu curam habentis. Conclusio hæc ea ea quę proximè cõstituta est facilè hoc modo colligitur. Lex est regula dirigens in commune bonum: dirigere autem in commune bonum proprium est reipublicæ cuius eiusmodi bonum proximus finis est: ergo penes ipsam tantùm ac penes illum, qui eius habet curam, potestas est ferendarum legum. Minorem per Arist. doctrinam. 3. Ethic. facilè intelligas. Effectrices enim caussę proportionem habẽt ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximus militis, est singularem locum defendere, Ducis verò, victoria. Regis autem pax: & ideo ad Regem pertinet inferiora cuncta in illũ supremum finem ordinare. Eadem ratione quia frænefactiuæ artis finis ad equestrem refertur, fit vt ars etiam equestris frænefactiuæ operationem dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: proprium erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodẽ perducat. Vnde Plato in Dialogo de regno. Regis, ait, munus esse leges condere. Idemq; Arist. Ethi. 10. constituit. & l. si Imperialis. C. de legib. & constit. soli Imperatori concessum legitur leges, tum condere, tum adeò interpretari. Subnectitur autem & secunda ratio: lex enim vim habet coërciuam, vt auctor est Arist. Ethi. 10. & Papin. in l. 1. de legib. vbi legem appellat coërctionem. Vis autem hęc & vigor in sola republica & Principe existit, sicuti totius animalis virtus est membra mouere. Est autem consideratione discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorum consilio sciscuntur. Iuris enim cõsulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamen & coërcẽdi vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium consulta põdus per se non habent legum, ita neque Princeps sine eorum maturo cõsilio eas debet edicere. Obuiũ tamen in promptu fit huic conclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legum latorum: & tamen neque respublica est, neque eius vicem gerens: quippe qui non à republica auctoritatem mendicauit. Responsio tamen est: Non eo sensu impręsentiarum asseri quemcunque gubernatorem vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanquam vicarium seu tanquam eius auctorem ac dominum cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Christo, etiam inquantum homo erat, sentiendum est, vtpote qui ceu Redemptor ac Rex regni cælorum, legũ conditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is enim non gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatem nactus, verum quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur, à quo vtique solo, licet per ecclesiam eligatur auctoritatem suscepit. Idemque est de episcopis iudicium ac prælatis ab ipso institutis. Seculares autem reges ac monarchæ secus habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiunt, immediatè creati sunt præter Saulem ac Dauidem, eiusque prosapiam, cui sceptrum ipse commisit: sed vt habetur l. quod placuit. ff. de constit. prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos suum transtulit imperium ac potestatem, vt infrà q. 6. & copiosius lib. 3. q. 4. patebit. Vnde verbũ illud apud Sapientem ex Prouerb. 8. suprà citatum, Per me reges regnant, &c. nõ aliter intelligendum est, quàm quòd ab ipso tanquam naturalis iuris auctore donatum mortalibus est, vt vnaquęque respublica seipsam regendi habeat arbitrium: ac subinde vbi ratio quæ spiramen etiam est diuini numinis postulauerit, in alium suam transmittat potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. De primis autem legislatoribus variè referunt sæculares historiæ. Plin. nanque lib 8. Naturalis historiæ, cap. 56. ait, Cererem inter omnes primam leges dedisse: vt autem alij putauêre Rhadamantum. At verò Iosephus aduersus Apionem apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nempe inter mortales Moysem prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam post multo tempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus initio 5. libri refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges constituit: Mercurius Trismegistus Ægyptiis: Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedæmoniis: ac deinde Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Soluitur quæstio: proposita vnica conclusione. Deducitur conclusio ex antecedenti. Aristot. Plato. Aristot. Secunda ratio. Pulchra cõsideratio. Obiectio. Solutio. Quid senserint scriptores de primis legislatoribus. Plinius. Iosephus. Isidorus. Ad argumenta partis negatiuæ.

Ad primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariam existere: vno modo tanquam in regulante, quo pacto est in legislatore: atque altero tanquam in regulato: quẽadmodum esse contingit in singulis hominibus iuxta verbum Psal. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit. Qui ostẽdunt opus legis scriptum in cordibus suis scriptum scilicet à Deo ipso summo legum conditore. Ad secundum verò respondet Philosophus. 10. Ethic. cap. 8. vbi ait legem vim habere coërciuam. Potest ergo priuatorum quisque vnũquemlibet ciuium ad virtutis officia cõsiliis ac monitis inducere: haud tamen perfectè, scilicet ipsum cogendo: ob idq; talia monita non habebunt legum virtutem ac robur. Ac simili fermè modo exemplo ibidem respondet ad tertium fa-

Ad primũ. Psal. 4. Ad secundum argumẽtum. Ad tertium argumentum.

tetur enim patremfamiliàs nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademque sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsque ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfecta respublica, ita neque eius præcepta absolutam babent vim legis, vt puta cùm neque in carcerem conijcere potest suos, neque in exilium mittere, neque aliis id genus supplicijs afficere, vt lib.5.q.2. fusius patebit: vbi de patria potestate copiosiùs.

ARTICVLVS II.

Vtrùm promulgatio sit de ratione legis.

Prima ratio ad partem negatiuam.

SVperest demum vt quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat, qua legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis, vt suam sortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamen nulla indiget promulgatione, cum neque in statu innocentiæ, neque post naturam corruptam ante Moysen talis fuerit lex promulgata. *Secunda ratio.* Secundò: Lex vetus diuina, vt 12.q.103.art.4. auctor est S. Thom. *S. Tho.* cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Consummatum est ac subinde tum nouæ obligatio cœpisse credenda est: nam cessatio vnius fuit alterius inchoatio: aliàs mundus absque lege obligante diuina per aliquam temporis moram existeret. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festum Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. Et tertiò: *Tertia ratio.* Lex ciuilis obligat loco absentes coram quibus non promulgatur & pariformiter tempore futuros: apud quos non est amplius necessaria promulgatio. Contrarium autem legimus, dist. 4. cap. in illis, vbi habetur leges tunc institui, dum promulgantur.

Prima conclusio. Ad quęstionem respondetur duabus conclusionibus. Prima. Nulla lex vllum habet vigorem legis ante promulgationem: sed (vt citatum decretum asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem conclusio hęc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum. regula autem nisi operantibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam: nam qui regula vtitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens vt ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde l. leges. C. de legib. & constit. Leges sacratissimę quæ constringunt hominum vitas intelligi ab hominibus debent. Et in authen. vt factæ nouę constit. &c. tunc valere leges iubetur: cum in commune factæ sunt manifestæ. Idem habetur iure canonico. vt extra, de postulat. præl. cap. ad hæc. & de constit. cap. cognoscentes. Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrum nondum lex velut promulgata sit habenda, quousque in omnium notitiam *Parua dubitatio.* fuerit dispersa. Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Enimuerò si lex per sui notitiam applicatur, fit vt quousque sit cunctis nota, non obliget, atque adeò nec promulgata censeatur. Et confir- *Ratio hæsitandi.* matur inde quod ille quam lex latet, ignorátia excusatur: quod non contingeret, si legis vinculo innodaretur. Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio, Lex vt promulgata censeatur, nõ exigit *Confirmatio.* vt in omnium notitiam perueniat, sed tunc promulgatur dum solenniter in Principis curia vel in prouincia primo præconio vel alia legitima via edicitur. Sed habetur cap. 1. citato, de postulat. præl. Et in *Secunda cõclusio.* alleg. Auth. Et ratio est, quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma cõstituitur. Tunc autem fit præceptum, cum primum publicitus edicitur: ergo vbi primum solenniter fit manifesta, censetur promulgata, vimque induit præcepti. Restat autem scrupulus, Nunquid cùm primum, verbi gratia, in *Scrupulus* curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videtur enim hoc rationi contrarium: nam tunc neque remotissimi, ad quos nondum potuit fama pertingere, excusaretur ignorantia: quod assertu nefarium est. De hoc licet ad nomen videatur spectare, tamen iuris vtriusque doctores secus loqui videntur quàm ratio docet. Panormit. enim & reliqui super dicto capi. cognoscentes. extrà, de constit. & Ioan. And. super illo verbo, data Romæ. lib. sexti postremo. Et Bald. super l. etiam citata, Leges sacratissimæ. C. de legib. licet fateantur tunc legem promulgari, quando solenniter edi- *Panormita* citur neminem tamen obligari ex putant, antequam illam audierit, nisi crassa culpabilique ignoran- *Ioan.* tia hominem accuset. Et ratio eorum est quòd putant idem esse quempiam ignorantia excusari, & nõ *Aristot.* obligari lege. Contra hos autem statuitur tertia conclusio. Cum primum lex solenniter est promulgata, in curia, vel in regno metropoli, obligat vniuersos, tametsi circa culpam ignorantes à culpa excusentur. Probatur vtraque pars conclusionis. Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, *Baldus.* Pręcipimus ciuibus istius vrbis, sed vniuersis sub ditione nostra degentibus: ergo vniuersos tunc obli- *Tertia conclusio aduersus præfatos auctores.* gat. Secundò arguitur dum concionator, verbi gratia, vel alia persona priuata admonet me legis positæ, tunc iam deinceps non me excusaret ignorantia, & tamen nuncius ille nõ me obligauit: ergo promulgatio solennis quæ præcesserat, me obligauerat. Et tertiò arguitur. Si non statim à solenni promulgatione essent vniuersi lege ligati, sequeretur quod neque ignorantes proprie dicerentur excusari: excusatio enim est ab obligatione quàm quis habet: & secundum contrariam opinionem ignorantes non- *Prima probatio.* dum obligantur: dicendum ergo vtrunque est, vt nostra asserit conclusio: videlicet quod lex statim cunctos tam audientes quam absentes obligat, à cuius nihilominus nexu inscij excusantur.

Secunda. Tertia. At verò pressius quis fortè percontetur, vtrum satis sit vno loco solenniter legem promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia. Si Cæsar plurium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indosque comprehenderet. *Quæstio incidens.* Atque si Papa Romæ, vel vniuersale Concilium solenniter ferret legem, vtrum inde tunc protinus stringeret vniuersos. Et quò dubitationis neruus lucidiùs pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inualidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matri-

monii

monii, vel fac nondum esse positam legem irritantem actiones pupilli alienantis sua bona, sed nunc primum poni: vtrum ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiam inter ignorantes celebrati? Nam quantum ad culpam & pœnam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam postmodum contraherent excusari: sed vtrum valeret matrimonium, pariter & contractus populi. Ad hoc primum respōdetur, non satis esse Cæsarem in vno regno legem edicere, vt omnia obliget quousque in singulis promulgetur, ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quod in eiusdem ditionem inciderint, non censentur, vna respublica. Quin verò si sint diuersæ prouinciæ longè separatæ, non eaistimatur lex promulgata, antequam in singulis edicatur. Non enim ęquum esset vt lex Toleti promulgata ea tunc perstringeret Indos. Salnberrima ergo est sanctio Authen. citati, vt factę nouæ, &c. vt Romanorū Imperatorum leges post duos menses valere inciperent in republica, & tractari. Quod si, valere, idem sit quod, vigorem tunc præcepti obtinere, fit vt neque antea scientes obligarentur: si verò intelligatur iuxta formam tertiæ nostræ conclusionis, scilicet quòd licet à tempore promulgationis obligent nihilominus vsque ad duos menses posset se quisque ignorantia protegere: tunc intelligendum est quātum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui anteà resciuissent, continuò excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorū qui sunt Principibus inferiores cum angustioribus prouinciis præsideant, non est censendum tā longas inducias requiri vt sint obligatorię. At vero de summo Pontifice asseruit Panormitanus. cap. nouerit. de sentent. excommunica. satis esse, si eius leges Romæ publicentur, quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequit. Et Sylnester verbo lex quęstio. 9. dicit sic seruari in practica. Verum est tamen eundem Panormitatum super cap. cognoscentes, de constitutio. sic se secundum communem opinionem eaponere, vt asserat legem, oon quantum ad culpam & pœoam, ted tamen quantum ad recisionem contractus ab articulo statim promulgationis vigorem habere. Vt si in Concilio lata esset lea, ne deinceps illegitimè nati sacerdotia reciperent: aut quòd tales præbendę non nisi tali hominum sorti prouiderentur: omnes ex illo momento, contrà factæ collationes haberentur irritæ. Quod ego facilè credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè non debēt lege interdici, nisi quę vigere incipiat dum fuerit in prouincia promulgata: alias esset periculis plena. De cæteris autem quæ irritatoriæ non sunt, parum refert si dicamus statim Romæ latas obligare. Hoc siquidem nō obstante, ignorantes excusantur à culpa & pœna. Crediderim tamen, nisi Papa aliter sua lege eapresserit, nunquam intēdere obligare nisi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam vel alium defectum vult inhabilem personam reddere, expresse addit ea nunc, vel ea tunc: vt cap. cum singula, de prębend. libr. 6. constituit duas obtinentem prębendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clemen. nolentes. de hæretic. Hoc autem pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiorum reuocatoriæ vim noo habent quoadusque promulgatæ sint, noo solum in prouincia, verùm in diœcesi. Eaempli gratia dum indulgentię reuocantur aut suspenduntur, quousque in metropoli ecclesia sit reuocatio promulgata; quicunque potest concessis priuilegiis citra culpam vti. Neque hoc tantum, verum etiam si quis vsque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à reseruatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida. Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositam, cunctis ea partibus, quę quatuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legib. & senatuscons. quam sapientissimè Papinian. ex aliis quatuor membris constituit. Ait enim, Lea est commune pręceptum: vbi eius substantia primusque actus eaprimitur: quoniam præceptio, actus prudentiæ est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentium consultum: quibus verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non consilium antecedat: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum, quę sponte vel ignorantia contrahuntur, coerctio. Ecce virtutem eius ac vim coerciuam maleficiorum, qui vel scieotia vel ignorantia viocibili delinquunt. Communis reipublicę sponsio: qua tandem particula eleganter ingenium legis eapromitur. Per leges namque respublica & Princeps coostituitur fideiussor, vt securè tutoq; vbique viuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria ausurus sit ciuem lædere, Quod si vllus extiterit, ipse Princeps pœnam reposcet.

Solutio.

Panormitā

Syluester.

Papa non intendit obligare sua lege nisi à tēpore promulgationis, nisi aliter expresserit.

Leges reuocatoriæ priuilegiorum nullā vim habent quo adfuerint promulgatæ non solū in prouinciā, sed in diœcesi.

Epilogus antedictorum.

Ad primum igitur argumentum de lege naturę, respondemus; naturali luce & instinctu esse promulgatam: nempe inscriptam mortalium mentibus. Quapropter in statu innocentiæ clarescente naturę luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò postea quousque caligine iam obducta hominum mens necesse habuit vt per legem scriptam explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principiis naturalibus nulli mortales per ignorantiam præteaere sibi poterunt eacusationem. De aliis verò quæ attentiori discursu indigent, vt de libera Venere, forsan se poterant eacusare. Pari ratione, Si qui barbari matrimonia vsque adeo contra naturam fœda contraxisse inuenirentur, vt etiam se pareotes filiabus commiscerent, talia matrimonia dirimereotur: quia non poterat nisi crassa inscitia nefaria illa turpitudo ignorari. Secus si contraxissent in secundo & aliis gradibus, qui Iudæis duntaxat olim, Christianisque præcisè, modo interdicuntur. Ad secundum de diuina lege respondetur, non censeri promulgatam eo quòd Deus singulari personæ eam reuelauerit; quousque idem eius minister solenniter eam euulget. Exempli gratia: Abrahæ præcepit Deus vt suos masculos circunciderer, quę lea posteris suis esset solennis. Hæc autem lea non omnes (pręter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosaica, quantum ad ceremonias iure naturę adhibitas & iudicialia, existimandum, videlicet quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patrui: qui enim postquam lex re-

Explanatur alia legis definitio.

Primum argumētū.

Ad secundum.

uelata est Moysi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu non modo à culpa excusarentur, verum neque separarentur. Secus post promulgationẽ, postmodum enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est, quòd Deus hominibus secundum eorum naturam & ingenium per homines sui generis constituit leges promulgare. At verò lex Christi vbi primum fuit Hierosolymis post eius passionem ac resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: quoniam prædicatio Discipulorum non obligabat de nouo, sed ostendebat legẽ cui Christus nõdum subiugauerat: atque adeò tollebat ignorantiam illucusque excusantem. Vt autẽ ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo quo Christus animam expirauit, mortuam esse legem veterem, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin vero baptismus iam anteà baptizato Christo virtutẽ habebat: vt 3. part. quæst. 66. auctor est S. Thom. At vero de legis totius euangelicæ obligatione, etsi Scoto in 4. distin. 3. quæst. 4. visum fuerit non incœpisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter fortè est sciẽdum. Enimuero anteà iam Christus Apostolis insserat. Ite prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modo citato S. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendum forsan secundum eundem sanctũ Doctorem, ipsum tunc primò Christum suam promulgasse legem. Attamen hoc concesso consequens fit ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis, nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere vero proximè potest quod Christus in mortalibus agens suam promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare quando ipso expirante veterem consummauit. Nam tunc in ara crucis nouo sacerdotio vetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus necesse est vt legis translatio fiat. Quamuis nihil absurditatis habeat quod in triduo tantilloque tempore post resurrectionem non obligaret lex noua. At vero prior mihi respõdendi modus multo probatior est vt lib. proximo q. 5. monstraturi sumus: vbi materia hæc à cessatione legalium adamussim est examinanda. Ad tertium argumentum respondetur, quod cum lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isidor. legem esse cõstitutionem scriptam, & à legendo vocari, eo quod legenda proponitur. Quamuis illud de ciuili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & ius gentium eadem mente collecta.

Quo tempore lex Christi cœperit obligare.

S. Tho.

Scotus.

Ad tertiũ argumentũ.

QVÆSTIO SECVNDA.

DE LEGIS EFFECTIBVS.

S.Thom. 1. 2. quæst. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrùm effectus legis sit præcipiendo ac vetando facere homines bonos.

QVÆSTIO præsens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atque alterũ de eius actu. Oportet enim impræsentiarum quatuor consideratè discernere: finis enim legis est adeptio communis boni, in quo posita est fœlicitas: de quo in 2. artic. dictum est, effectus autem est probitas & honestas per quam illud tenditur: actus verò quem legis virtutem appellant: est præcipere & vetare: sed potestas & neruus est obligare & coërcere: de quo quæst. 6. dicendum est. Arguitur ergo quod legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundum Philosophum 2. Ethic. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum: virtus autem munus Dei est, vt illa celebris habet diffinitio Augustini quæ ex 2. lib. de libero arbit. colligitur: Virtus est bona qualitas mentis, &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est quæ bonos facit habentes. Secundo, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes: illud ergo obedientiæ bonum non est à lege, sed ei præsupponitur. Tertio, lex vt dictum est, in bonum commune reipublicæ refertur: ergo effectus eius solum est facere bonos ciues, puta obediẽtes legibus & magistratibus in commune bonum: hoc autem nõ satis est vt simpliciter sit homo bonus: nam potest esse malus in his quæ lege ciuili permittuntur. In contrarium autem est ipse idem Philosophus, qui initio 2. Ethic. ait voluntatem cuiusli bet legislatoris esse vt faciat homines bonos.

Quatuor in lege aduertendo.

Prima ratio.

Aristot.

Augustinus.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Aristot.

Ad quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. Prima est. Effectus legis, quem potissimè aspicere habet legislator, esse bonos facere homines sibi subditos, per quam bonitatem finem humanum adipiscantur, quę est nostra fœlicitas. Conclusio hæc facilè ex decisione superioris quæstionis colligitur. Finis enim legis, est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo, illum antẽ nemo nisi per virtutum exercitium, assequitur, quæ bonum faciunt habentem: eo vel maximè quòd (vt Philosophus docuit) fœlicitas ipsa huius sæculi in virtutum vsu posita est: ergo legis effectus est homines facere studiosos & probos. At verò quoniam ratio hæc de lege tantùm procedit, quæ veram habet legis rationem, S. Thom. 1. 2. q. 92. aliam excogitauit rationem, quæ legem omnem etiam metaphoricam amplexatur. Lex, inquit, cùm rationis dictamen sit, quo præsidens subditos gubernat; ad hoc ordinatur vt ei subditi bene obtemperẽt: hic enim est cuiusque præceptionis propositum: virtus autem eius propria qui alteri subditur, est bene superiori obtemperare (vt in calce 1. Polit. auctor est Arist.) quemadmodum virtus appetitus sensitiui est, vt probè & promptè rationi obediat, ergo intentio

Prima conclusio.

Prima ratio.

S. Thom.

Secunda ratio.

Aristot.

tio legis, est subditos ad suam ipsurum propriam virturem inducere:vtpote per quam ei obsecũdẽt: hæc autem virtus bonum facit habentem,& eius opus bonum:ergo cuiusque legis effectus est facere homines bonos.Quòd si intentio legislatoris ad id,quod est verè ac simpliciter bonum,feratur,tunc lex ipsa pari mudo imbuet subditos vera bonitate:sin verò nõ fuerir simpliciter bonum,sed vtile aur delectabile sibi,repugnans autem iustitiæ,tunc lex faciet subditos non bonos simpliciter,sed in ordine ad illum finem:vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illum finem:& si fuerit lex latrocinandi,faciet illos bonos latrones:nam & in malis inuenitur obedientia legis,quæ effigiem habet boni,non honesti,sed vel delectabilis vel vtilis.

Obiicitur contra proximam rationem. S.Tho.

Hæc autẽ ratio non satis videtur rem demonstrare:cõclusio enim nostra est,legẽ efficere bonos homines:ratio vero solũ concludit quòd efficiat bonos subditos,quòd minus est.Arist.enim Polit.3.ca.3.dignoscit bonũ ciuẽ à viro bono. Ciuis enim inde diciturbonus,quòd sit bonus subditus,hoc est legis dicto audiens:vir autẽ bonus plus obtinet probitatis:nam cum multa ciuili lege impunè permittantur, potest quis bene auscultare legib.& nihilominus prauus esse,puta auarus,fornicarius,&c.vt supra argumentabamur.Igitur nõ sat est legem facere bonos subditos,vt faciat simpliciter bonos homines.

Caietanus nititur defendere rationem S.Tho.

Caieta.eodem locu defendere conatur rationem S.Thomæ hoc pacto:quòd licet qui subditus est vnicuilibet particulari legi,vt puta humanæ,nõ illicò sit vir bonus:tamen qui benè paret omni in vniuersum legi,puta naturali & diuinę, nun potest nõ esse simpliciter vir bonus:eò quòd tales leges de omni virtute præcipiunt.

Solutio Caiet. non est ad mentem S.Tho.

Hæc autẽ expositio,nisi ego hallucinor,non est mẽti S.Thomæ germana.Etenim si hoc ipse cogitasset,collectim simul dixisset,Legũ vniuersitatẽ facere homines bonos:cum tamẽ non hoc tantum asserat,sed ꝙ ille sit effectus cuiuscunque per se legis.Sic enim ait:Ad hoc enim ordinatur vnaquęque lex,vt obediatur ei à subditis.

Genuinus sensus. S.Thom.

Genuinus ergo sensus S.Thomæ est,effectum cuiuscunque legis esse,facere homines bonus suo ordine & gradu , scilicet respectu peculiaris finis eiusdem legis:vt puta legis iustitiæ, facere iustos:legis fortitudinis,fortes:& temperantiæ,temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio, quòd si facit bonum subditum,facit bonum hominem in tali materia.Ex quo fit vt lex æterna & naturalis,quę omnẽ docent iubentq; virtutem,faciant homines vndequaque absolutos.

Dubitatio.

Hærebit hic autem forsan de hac conclusione quispiam,vtrum vsqueadeo sit vniuersalis , vt legislatorem secularem eiusque leges suo ambitu complectatur, an videlicet principum regumq́ue munus sit bonos secundum animam facere ciues.

Argum. 1.

Existit enim cuntrà apparens argu.quòd hoc differat inter ecclesiasticos antistites & seculares principes,ꝙ illi spiritualibus attendentes,curã gerere debeant animarũ:isti verò tantum pacis quieti pacatiq; status reipublicæ.Si nanq; vulgus arbitrari fortè poterit.

Argum. 2. Aristot.

Mox arguitur ex Arist.1.Polit.ca.2. vbi ait,constitutã esse ciuitatem viuẽdi gratia,scilicet propter sufficientiã vitæ.Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas,vt scilicet diuersis artib. diuersisque mercimoniis sibi ciues mutuo sufficiant:ergo à sæcularibus legib.nõ est quidpiã altius desiderandum.

Satis fit dubitationi proposita. Propositio

His tamen nihil obstantibus proculdubio auscultanda est cõclusio vniuersaliter : philosophi enim affirmantes scopũ legislatoris esse ciuiũ probitatem atq; honestatem morum,nihil de ecclesiastica institutione cogitabãt, sed de regibus id asserebãt.Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias virtutes,& intellectuales artes & scientias.Ars enim facere potest pictorem bonum & bonum statuarium,& scientia Theologum bonum,bonumq́; Iurisconsultum,bonũ autem virum sola perficit moralis virtus.Quapropter leges omnes ciuiles siue de reliquis artibus,siue de rebus aliis ędicantur,omnes ad bonum animæ,quo nostra fœlicitas agitur,instituẽdæ sunt,ob idque loco modò citato Arist.peregregiè dixit,

Aristot.

quòd ciuitas constituta quidẽ est gratia viuendi:existit verò bene viuendi gratia. Enimuero nõ modò ciuium congregatio ad vitam corporalem emolumenta adfert,atque cõmoda,sed pręcipuè ad spiritualem.Nequirent enim dispersi homines ac solitarii ignorãtes docere,coercereq́; malefactores:cõsiliisq́;& salutarib.monitis mutuò se ad fœlicitatem iuuare,vt faciunt congregati.

Secunda ratio.

Etenim qua ratione homo ad fœlicitatem natus est,eadem est ciuile animal:ob idq; solitarius,nisi angelicam degat vitam bestia est.Atque eandem ob causam qualem antiqui fœlicitatem statuebant,tales & serebant leges,vt Epicurei eas quæ voluptati capessendæ deseruirent,atque alij alias,quibus vel diuitiæ , vel honores accumularentur.

Plato.

Et Lacedemonii(vt 1.de legib.auctor est Plato)qui illic fœlicitatem collocabat,vt omnium essent victores ac domini , eas excogitabant leges,quæ ad bella fœlicius gerenda accommodatiores essent. Igitur principes qui veram fœlicitatem syncere norunt,ad eandem debent cunctas referre leges.

Aristot.

Ait enim Arist.Ethic.9.Iusta legalia factiua esse fęlicitatis. Haud quippe externis actionibus decorum possiunt ciues seruare reipublicæ statum,nisi internis virtutum habitibus.vigeant.

Postrema ratio.

Et postremò accedit quòd omnis potestas à Domino Deo est:propter quod eidem potestati admonet Paul.omnem animam esse subditam: Deus autem ad se cuncta ordinauit ac retulit:ergo in ipsum debent principes suas leges referre. Haud ergo hac parte sæcularis potestas à spirituali differt, sed hoc tantum , quod cum ambæ eundem suis legibus debeant scopum supernæ salutis præfigere, spiritualis supereminet sæculari:nempe vt sacrorum leges instituat:& si sæcularis princeps leges à vera fęlicitate deflexerit,eas emendet & corrigat,principesq́ue ipsos cohibeat, Tunc enim locum habet illud 1.ad Corinth. Paul.animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei : spiritualis autem iudicat omnia,& ipse à nemine iudicatur.

Paulus. Aristot.

Adde hic demum quòd caussa huius assertę veritatis Arist. eodem loco 3.Polit.cap.3.postquam distinxit ciuem bonum & virum bonum,subiunxit, Principi necessarium esse vt sit vir bonus,hoc est omnibus virtutibus exornatus.Er ratio est,quod regere munus ac functio prudentię est,quę nisi omnib. virtutibus associetur , vera esse non valet:iudicat enim prudens de omnibus:& quia qualis vnusquisque est talis sibi finis videtur , necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet.

Obiectio.

Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in principe ad operandum

randum

randum quàm in ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperando: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cum in republica ciuili non omnia mala prohibeantur, fit vt sicut neq; ad bonum ciuem, ita neq; ad bonum principem requiratur omnis virtus. *Solutio.* Respoodetur disparem esse rationem: quoniam princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt ait 1. Polit. Philosophus cap. vltimo.) *Aristot.* quomodo si imperans nō est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute rectè imperabit? Et quãuis nonnulla impunè permittat, vt meretricia mendacia & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere sed iudicio. Debet enim esse adeò castus, vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vsurarum modum. In summa velnti medicus salutis est corporis moderator, ita & princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari. Secunda conclusio huius articuli sit. Licet princeps mentis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilominus & legibus artes opificiaq; reipublicæ prosperare, annonam & reliqua temporali vitæ tam ad bellum quàm ad pacem necessaria prouidere. Quin verò & ciuium facultates & honores augere: eatenus tamen quatenus præsentis vitæ ornamenta futurę sunt fœlicitatis adminicula.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argumentum conceditur omnem virtutē munus esse ac donum Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiam agentibus: licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat, nō tamē adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisitæ autem, licet Deus donator sit tãquam auctor naturę nostra nihilominus consuetudo caussa etiam est: inde enim dicitur acquisita, quòd nostris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiā sit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus caussa per meritum, rectè ait Augu. omnem virtutem dari nobis sine nobis. Nihilominus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauente Dei nomine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Arist. 2. Polit. ait, quòd legislatores assuefacientes faciunt bonos. *Ad secūdū.* Ad secundum autem respondetur, non semper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoque pœnæ, quam lex comminatur: per quā subinde adducitur vt prompto animo rationi obtemperet. Quamuis sint etiam quædam à natura virtutis semina ante legem nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiam perfectè comparet virtutes. Ad tertium autem iam responsum est. *Ad tertiū.* Lex enim quæcunque ciuilis facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est promptè obsequentes: quoniam respublica nisi ex partibus constet, quæ toti obtemperēt, non potest consistere: sicuti neque corpus cui membra non seruiunt. Satis ergo est ad firmitatem reipublicæ si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet non omnes sint viri absolutæ virtutis: vt Aristot. 3. Polit. docet. Attamen qui legi naturali ac diuinæ auscultant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi. vt iam suprà dictum est. *Aristot.* De legibus autem tyrannicis, cum veræ non sint leges, non est opus argumentū inde obiicere, quod non faciunt bonos ciues. Id enim tantū bonitatis habēt quod faciunt subditos obediētes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS II.

Vtrum legis actus congruenter assignentur.

Legis actus quatuor. Vbsequitur articulus secundus de legis actib. Videntur enim non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere & punire. Lex enim idem est quod præceptum & imperium, vt suprà monstratum est: non ergo opus fuit discernere inter imperare & vetare. Secūdò, effectus legis est subditos ad bonum inducere: consilium autem ad id ipsum conducit, ac *Argum. 1.* pariter præmium: ait enim Iurisconsl. 1. de iustit. & iure. ff. quod bonos nō solum metu pœnarum, ve- *Argum. 2.* rumetiam pręmiorum exhortatione efficere cupit: ergo & consulere & pręmiare, nihilominus quàm præcipere & punire actus sunt legis. Quin verò tertiò valentius arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pęna legi obtemperat, non est simpliciter bonus: metus *Argum. 3.* nanque seruilis quamuis sit moraliter bonus, nondum tamen lineam virtutis attingit: ergo punire nō est legis actus. In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestin. ff. de legib. & senat. consul. vbi ait legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere & punire.

Ad quæstionem istam conclusione hac respondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iureconsul. docuit. Neque verò obstat Isidori sententia lib. 5. Etymol. vbi de tribus tantum *Conclusio responsiua.* meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat, aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui cædem fecit capite plectatur. *Isidorus.* Nam permissi appellatione consultorum more præcepta etiam comprehendit. Sic enim habetur C. de legibus & senat. cōs. l. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legū vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile, vt potissima legis functio eum prætererit. Enimuero cum tres sunt differentiæ humanarū actionum: Prima, scilicet earum quæ genere suo bonæ sunt: aliæ verò quæ genere suo sunt malæ, ac tertiæ quæ sunt indifferentes. Respectu primorum legis virtus est præcipere: vt, Vnum cole Deum: charos venerare parentes. Vnde Aristot. 5. Ethicorum. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Respectu verò aliorum secundi generis est vetare: vt, Ne iures vana per eum. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere: vt cui libuerit, negotiari fas sit lucri gratia. At vero quoniam lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuæ, quæ per vnum aliud concludit, subditos per pœnam à vetitis arceat, atque

in offi-

in officio contineat:hac ergo ratione & quartus actus ei adiungitur,qui est punire. Sed tamen cótra singula huius inductionis membra obiicitur.Primum legibus non ea solum pręcipi consuescunt quę gen... suo sunt bona,verumetiam ea quæ per legem constituuntur virtutum loco:neque solum vetantur ea quæ,genere suo sunt mala,verum quædam quæ per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est.Alia sunt prohibita,quia mala:alia verò mala,quia prohibita. Diem enim,verbi gratia,cuipiam diuo festiuiter dicare , quem prius feriari indifferens erat , lege sola fit religionis virtus.Et armatos noctu ciues obambulare,quod prius erat indifferens,prohibitione legis fit vitium.Respondetur autem quòd vbi diximus præcipiẽdi actum circa ea versari quę sunt genere suo bona,ampliandum verbum est & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona : nihil enim lex præcipere debet nisi quod ratio pro tẽpore & loco ostendit esse bonum:Et pariformiter neque quidquam vetat,nisi quod vel genere suo vel circunstãtiis loci aut temporis ad bonum finem ordinatur. Sed rogas , illa quæ genere suo sunt bona vel mala , quidnam alia opus habent aut præceptione aut prohibitione?Respondetur, Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ præcipiũtur:& quæ genere suo sunt mala,eadem lege prohibentur. *Quæstio parua.* Nihilominus caussa amplioris luminis voce etiam in mãdatis proferuntur,scriptisq; referuntur:vt Decalogus exemplum est. *Solutio.* Præterea aduersus tertium membrũ est argumentum:quia lex humana non ea tantum permittit quæ indifferentia sunt , vt otiari , & quatenus eutrapeliæ virtus indulget ludere & venari : verum & quæ mala sunt & scortari , & ioci caussa mentiri,atque id genus reliqua. *Argum.* Respondetur quod quantum ad legem humanam indifferentia quoque dicuntur ea quæ non sunt valdè mala:vtpote ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas:quæ quidem bona caussa, vt impunè fiant permittit;haud tamen approbat,quasi licita:id enim facere nequit:quoniam lex diuina & naturalis nihil tale permittit. *Solutio.* Item arguitur.Prætermittere conuenit personis etiam priuatis, quibus cum incumbat filios vel proximos corripere, contingat eis tamen conniuere:ergo non est proprium vel principis vel legis. *Altera ratio ad idem.* Respondetur,quòd id permittere quòd commodè vindicari non potest, hoc conuenit legi : permittere autem ex ignauia aut iniqua indulgentia, quod vetare quis tenetur,hoc priuatim accidit. *Solutio.* Qui verò corripere non obligatur,is permittere non censetur.

Ad primũ argumẽtũ principale. Ad primum igitur argumentum respondetur,quod & si largo modo præcepti appellatiõi prohibitio etiam supponatur:eo quod cessare à malo quod prohibitio curat,inchoatio est boni,quo pręceptio tendit:nihilominus clarioris explanationis gratia distinguũtur. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, quod consulere cum vim non habeat coerciuam,non habet rationem legis:& ideo non est proprium principis munus,sed cuique priuatæ personæ competere potest.Quare ineptè Accursius super eandem legem,Legis virtus adnotauit consulere esse quintam virtutem legis:oculatius enim Bartol.id negauit. *Solon. Democrit.* Apparentior autem ratio suasisset quintam virtutem legis esse præmiare:Nam vt Solon & Democritus aiebant duo diuina lumina cuncta gubernant,præmium scilicet,& pœna. Quod Iurisconsultus l.1.de iustitia & iure.cõsultissimè animaduertit. *Prima ratio quare punitio potius legis opus quam remuneratio.* Et ratio naturalis est quod vt auctor est Aristot.Ethic.10.duobus homines maximè afficiũtur,scilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciẽdi sunt homines præmiis,ex altera terrendi suppliciis.Attamen propterea punire potius legi tribuitur quàm pręmiare:quod punire coarctiuam vim habet,quę idcirco soli principi conuenit, præmiare vero non est cogere,& ideo priuatis etiam personis conceditur. *Secunda ratio.* Tametsi & alteram possimus caussam subiicere,quod virtus honestatis gratia est persuadenda,& satis est ipsa sui ipsius præmium:pœna autem prauis eo necessaria est,quod cum sint voluptatibus mancipati,contrariis doloribus sunt arcendi. *Ad tertiũ argumentum.* Ad tertium autem argumentum iam suprà responsum est,quòd etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamen(vt ait Augustinus)veluti seta quæ amoris filum inducit.& ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuios in viam retrahere,vt inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Præterea quando perditis illis qui supplicia perpetiuntur nihil soluta pœna proderit,cedet tamen in aliorum commodum,qui illius admonitione temperatius viuent.

QVÆSTIO QVARTA.

DE LEGE ÆTERNA.

S.Thom. 1. 2. quæst.39.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex æterna à naturali humanáque & diuina distinguatur.

Onstitutis legis definitione,effectu & actu,debita series poscit vt de legum diuersitate dicamus. *Prima ratio ad labefactandam partitionẽ legis.* Arguitur autem à parte negatiua quod non sint quatuor legum species,quas doctores connumerant,scilicet,æterna,naturalis,humana & diuina.Lex idem est quod ius, ius autem non diuiditur nisi in naturale & positiuũ:vt li.3.q.statim 1.videbimus. Vnde cum ius positiuũ diuidatur in ius gentiũ & ciuile,hæc tãtũ tria distinguũtur iura scilicet naturale,& gentiũ,& ciuile,vt est videre Inst.eod.tit.& ff.de iust.& iure.& in Decret.dist.1.Non ergo quatuor sunt legis species. *Secunda ratio.* Præterea est & lex fomitis quam Paulus(vt suprà citauimus ad Rom.7.)appellat legem membrorum repugnantem legi mentis nostrę,plures ergo sunt quam quatuor. In con-

trarium

trarium est quod ait Sapiens, Prouerb.8. de lege æterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me
ab initio viarum suarum; antequam quidquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum. Et in-
Sapiens. frà, Quando legem ponebat aquis, cum eo eram cuncta componens. Et de naturali ait Paulus ad
Roma.2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt faciunt. Et de humana ad Roma.
Paulus. 12. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hieremias 31. Dabo legẽ meam
Hierem. in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnota
uimus inter ius acceptum pro lege quæ est iustitię regula, & acceptum pro iusto quod est eiusdẽ vir-
tutis obiectum. Hoc enim supposito facilè ad pręsentem quæstionem duabus conclusionibus respon
Prima conclusio. detur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quę in titulo quęstionis proponuntur. Lex enim (vt suprà
exponentes dicebamus) nihil aliud est quàm regula & præceptio prudentiæ, per quam qui curam ge-
rit Reipublicæ illam gubernat & administrat: gubernatorum autem primus supremusq; est Deus, vn
de omnis potestas deriuatur. Secundus verò homo qui eius minister est: perq; eius auctoritatem insti
tutus: ergo secundum conditiones & modos gubernandi tam in Deo, quam in homine rimandus est
sumendusq; legum numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguantur legis species, sic patet:
Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersorum ordinem ac dispensationem & regi-
men mente cõcepit: cuius conceptionis instar leges omnes cõstituẽdæ sunt: illa ergo ordinatio & prę
ceptio lex æterna secundũ naturã suam nuncupatur. Mox quia idem Deus auctor est naturæ singulis
reb. suos indidit instinctus & stimulos: quibus in suos fines agerentur sed homini præcipuè naturalẽ
normam mente impressit, qua se secundum rationẽ, quæ illi naturalis est, gubernaret: atq; hæc est lex
naturalis: eorum scilicet principiorum quæ absque discursu lumine naturali per se nota sunt: vt id fa
cias aliis quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem hominem facultatem tribuit, & pro tẽporum
locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legẽ naturæ quas alias expedire iudicaret, ratiocinan-
do constitueret. quæ ideo leges ab auctore suo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finẽ tan
tum naturalem, qui est pacificus, quietusq; reipublicę status, conditi sumus, ad quem finem prædictæ
leges sufficerent; verum & ad supernaturalem fœlicitatem creati, aliam Deus nobis insuper posuit su
pernaturalem legem, tam veterem scilicet quàm nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos per
duceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horum singulis seorsum perspicacius facturi sumus sermo-
Secunda conclusio. nem, satis est hic numerum explicuisse. Adhibetur tamen secunda conclusio, quæ superioris corolla-
rium est. Non eodem modo species istæ legum differunt: æterna enim differt à cæteris tribus, quod ipsa
fons illarum est & origo: non vtique lata, sed ferens: non impressa, sed imprimens: non denique alte-
rius participatio, sed lux, cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ verò inter se hoc distant, quòd lex
naturalis, est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana, est regula ab homine posita
per facultatem sibi diuinitus collatam: lex verò diuina, est lumen infusum homini, quam ideo Hiere-
mias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quamuis lex æterna, diuina etiam sit, differt tamen à
diuina positiua, quod illa in Deo ab æterno existit: hæc verò in nobis ex tempore.

Ad primũ argumentum. Responsio ergo primi argumenti ex his quæ dicta sunt facilè colligitur. Etenim quia ius pro eo quod
est iustum, æquitas illa est, quæ in temporariis rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum:
licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis ver-
satur, vti mutuum aut depositũ reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Arist. 5. Ethi.
iustum legale, scilicet quòd antea nihil referebat, sed postquam positum est, refert. Hoc autem legiti-
mum iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum
neque ius ciuile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale & humanum, quod in ius gẽtium
Ad secũdũ Argum. & ciuile subsecatur. Ad secundum respondetur, legem fomitis non esse propriè legem: vt quæ suapte
natura rationi non subditur: neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphorã lex,
quia inclinat in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latius.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Lex æterna. Argum. 1. à parte negatina. RESTAT ergo ad singulas legis species descendere. Et primò in hoc secundo articulo exponi
tur æternæ substantia & natura, an videlicet sit ratio summa in Deo existens. Arguitur er
go in primis, nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatur: nul
li autem æterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo.
Arg. 2. Augustin. Præterea lex importat ordinem in finem: nihil autem æternum ordinari potest in finem, quia refer
ri nequit in aliud; ergo nulla est lex æterna. Tertio arguitur, non existere in Deo. Si lex vlla æterna est
in Deo, idem est quod rerum ratio: rationes autẽ in ipso non vna, sed plures sunt, dicente lib 83. quęst.
Augu. quòd Deus singula fecit propriis rationib. ergo lex æterna nõ est vna: Vel negandum est idem
Conclusio responsiua. esse in Deo quod ratio. in contrarium est Aug. lib. 1. de lib. arb. vbi ait, lex quę summa ratio nomina-
tur, non potest cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaque videri, cui semper obtemperan-
dum est: æternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

Ad istam quęstionem hac vnica conclusione respondetur, quam Aug. modo citatus affirmat. Scili
cet æternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eãdem quippe S. Thom. 2.2. q. 93 lu-
cidè, vt pleraque omnia, hoc pacto demonstrat. Deus vt auctor est primus omnium, ita & vniuersorũ
summus gubernator: in artifice autem necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum pręfor-
mari, quæ ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque præexistere eorum, quæ agenda
sunt,

sunt, quæ sit veluti omnium regula & nor ma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarũ faciendarumque sapientiam extare, & omnium etiam gubernandarũ regulam. Atqui vt sapientiæ ratio, quæ cuncta creat, rem nomenque habet artis & exemplaris & idearũ: ita & eiusdẽ sapientiæ ratio quæ cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (vt supra dictũ est) nihil aliud sit, quàm dictamen rationis practicæ in Principe qua cũcta sibi subdita gubernat, fit vt lex æterna in Deo nihil aliud sit quàm sempiterna ratio suæ sapientiæ qua mundi vniuersitatẽ regit. Etenim vti sua substãtia & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit æternum est vt ipsa de se sapientia; Prou. 8. prędicat. Ab ęterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret, &c. vsqueadeò hęc fuit semper cõclusio: lumine etiã naturali resplẽdens, vt ipsis etiã Philosophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legib. hanc, inquit, video sapientissimorum esse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum esse aliquod populorum, sed æternum quiddam quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & vltimam; mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dij humano generi dederunt, rectè est laudata. Hæc ille. Ex hac conclusione fit consequens non conuerti legem æternam ac diuinam, quam vocant positiuam: vt articulo proximo expositum reliquimus. Qualis fuit tam Moysi quàm euangelica.

Elegans ratio S. Tho. pro conclusione.

Cicero.

Deductio.

Ad primum igitur argumentum respondetur, rationem illam, quę lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola scilicet ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, vt sibi præsentia inspectabat. Etenim vt ad Rom. 4. Apost. auctor est, vocat ea quę non sunt tanquam ea quæ sunt. Promulgatio autem eius & verbo præcellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutionẽ denotat promulgantis, & subditorum auditum, ratio prioris æterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitũ, & liber vitæ, sempiterna quoq; mente cõscriptus. Ratio verò posterioris esse nequiuit nisi temporalis. nam æternus nemo fuit qui audiret. Cœpit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus præscriptam, ac denique nobis per Euãgelicam quam Verbum ipsum, homo factum, nobis promulgauit. Ex hoc fit consequens legem æternam solis post angelos hominibus eisdemque vniuersis esse notã: illis, scilicet fœlicibus cœlicolis per essentiam, quam facie ad faciem intuẽtur nobis autem per irradiationem, sicuti sol videtur in aula, cãdemque plus minusue susceptam. Nulli enim mortalium existunt quibus non cognitio quæpiam veritatis effulgeat: veritas autem omnis (vt lib. de vera relig. auctor est Aug.) irradiatio quædam est & participatio legis ęternę, omnibus ergo est, licet gradibus inæqualibus, nota. Et per hęc concordia conciliatur inter illud Pauli 1. ad Corint. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei atque alterum ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est, & beatis quibus ipse præsens refulget: nobis autem eandem donatur ęternam legem per effectus conspicere. Nemo autem præter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat. Lex ęterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehẽsibilis abyssus. Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legi necessarium in finem alium referre, sed vt per ipsam subditi referantur in finem: Lex ergo æterna nõ refertur: sed per ipsam Deus cuncta quę fecit vt seipsum refert, qui est α. & ω. principium & finis. Ad tertium denique respondetur quod sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab ęterna lege, qua agibilia gubernantur sic & rationes rerum quæ sunt ideæ, hoc est, exemplares formę, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica ab eadem ęterna lege ratione differunt. Est ego lex vna rationes verò istæ de quibus Augustinus loquebatur, tot quot sunt rerum natura species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus

Ad primũ argu.

Corollarium.

Augustin.

Conciliantur duo Pauli loca.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ

ARTICVLVS II.

Vtrùm leges vniuersa ab æterna promanent.

Consequitur hoc tertio articulo vt videamus vtrum leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminum deriuentur: Et arguitur à parte negatiua: Est lex fomitis, quam (vt supra audiuimus) ait Paul. repugnare legi Dei suntque & iniquæ hominum leges de quibus Esai. 10. Vę qui condunt leges iniquas: Leges autem legi ęternę aduersantes, atque ab illa deflexę nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab ęterna deriuatur. Secundò arguitur: Leges humanę (vt 1. de liber. arb. auctor est Aug.) multa permittunt quę æterna lege prohibentur: vt mendacia & meretricia: ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare. In contrarium autem est illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Prima ratio ad partẽ negatiuã.

Paulus.

Esaias.

Secunda ratio.

Ad quæstionem, hac verissima eademq; lumine naturali compertissima conclusione respondetur. Omnis in vniuersum lex, præter æternam, qua ratione iusti quippiam continet, ab illa æterna deriuatur. Assertio est Augusti. eodem li. 1. de libe. arbitr. vbi ait, Nihil est iustum ac legitimum quod non ex æterna lege homines deriuarunt. Atqui natiuam huius caussam partim superiori quæstio. articulo de legislatoribus attigimus: & nunc enunctius exprimamus oportet. Est enim ordo in natura caussarum ita dispositus vt inferiores non nisi superiorum virtute admotæ moueant. Vnde (vt 8. Physico. auctor est Aristoteles) necesse est primum motorem confiteri à quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem &

Satisfit quęstioni vnica cõclusione.

Augustin.

Aristo

Ratio conclusionis.

1. Ethic.

1.Ethic.inter artes.ostendit.Illa enim quæ maximè est architectonica reliquis veluti Princeps imperat:igitur in legib. quib. mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus.Nempe vt omnium sit vna suprema quæ caput earum sit & origo.Hāc autem appellamus(vt ipsa est)æternam: *Quæstio.* Quòd si sciscitaris an eò præcisè dicatur ęterna,quòd neque initium habuit,neque habitura sit finē? *Responsio.* Respondetur non idcirco solùm,verùm ob hoc maximè quòd nulla sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta:sed sicut in naturalib.primus motor, qui immobilis est:caussa est motuum sub se longè differentium:sic lex æterna,immota persistens,caussa est vt mortalium leges, eorum variabilli conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniformis maximè vna iussit vt natura integra,omnia essent communia:corrupta verò,inter diuersos dominos distribuerentur. *Obiectio.* Quo fit vt lex hæc à nulla sit alia deriuata,nec verò à seipsa:talis enim assertio secum pugnaret.Quòd si quis arguat contra,nō omnem legem ab illa deduci:nam lex diuina puta Euangelica non apparet quomodo inde descendat: *Solutio.* cùm non videantur esse duę.Iam proximo articulo responsum est, diuinam positiuam,esse effectū ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur positiua: quòd posita est nobis:hoc differens à naturali,quę eiusdem æternæ est etiam participatio, quòd naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem:diuina verò ad supernaturalem,vt paulò inferius euidentius fiet.

Ad primū argumentum. AD primum igitur argumentum de lege fomitis quam Pau. existere in membris ait, legique mentis repugnare:iam suprà diximus existere in ipsis,nō tanquā in regulante,sed tanquā in subiectis naturali appetitus inclinationi.Quæ dicitur lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus:qui quidem nihil aliud est quàm sensualitatis pondus.Bifariam nāque inclinatio aliqua dicitur lex.Vno modo inquantū per ipsum directè legifer promouet subditos in finē honestum,atque altero modo inquantū in pœnam eos destituit permittitque naturę impetu ferri. Vnde ille sesualitatis insultus in sua obiecta,quę brutis animalib.esset naturalis,lex,nempe naturæ suæ consonans: hominib. est obliquitas ac deflexio naturæ suæ,quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi freno continebatur, ne à ratione exorbitaret,& candē iustitiam homo per peccatum amisit,ac subinde à Deo destitutus est,dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atq; adeò distorta lex perquā similis bestiis factus est homo:secundū illud Psalmi, Homo cum in honore esset non intellexit: cōparatus est iumentis insipien*Ad secūdū* tib.& similis factus est illis,hoc est sensuali legi subiectus,quæ illi cum bestiis communis est.Vt ergo ad argumentū adaptetur responsio,distinguitur prior præmissa.Conceditur inquam fomitem peccati esse legem non directè inclinantē in verum bonum,sed in id quod est sensuale bonū,hoc est,quod est delectabile aut vtile.Et pariter distinguitur cum subsumitur, non deriuari à lege æterna:fatemur id inquā quatenus à ratione deuiat:negatur verò quatenus inclinat in bonū quodpiā, scilicet sensuale. Ac præcipuè qua ratione est pœna peccati:nā intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrii punire peccatū Adæ.Ad secundum eodem propè modo respondetur:Leges enim iniquæ quatenus à ratione declinant(vt 2.de legib.ait Cicero)non modo leges habendæ non sunt,sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab ęterna non emanant. At verò quatenus nonnihil similitudinis legis retinent:videlicet inquantum potestatem imperandi designāt quodammodo influxus sunt diuinę potestatis.Nam(vt ait Paulus)Omnis potestas à Domino Deo est.Vnde vt q.6.& latius lib.3.q.4. innotescet,ēt potestas infideliū principium à Deo deriuatur:iuxta verbum Christi ad Pilatum,Nō haberes aduersum me potestatem vllam,nisi tibi datum esset de super. *Ad tertiū* Ad tertium denique respōdetur quòd lex humana quę malum permitteret approbando vt bonum:vt illa quę fornicationem pronunciaret esse bonam,nequaquā ab ęterna deflueret. Illa autem quę impunè eam permittit,quia omnia non potest coërcere flagitia, in hoc quod non conatur ad id quod perficere nequit,recta ac prudens est,atque ideo à lege ęterna descendit:licet eam tanquam debilior perfectè non adæquet.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm creata cuncta,tam necessaria,quàm contingentia æterna subiiciantur legi.

SVBSEQVITVR vt quarto huius quęstionis articulo exploremus an tota creaturarum vniuersitas subdita sit ęternę legi. Et quidem de affirmatiua conclusione non solum sacrosancta fides,verùm nec ratio physica ambigere sinit.Vt enim Domini est terra & ple- *Cicero.* nitudo eius quantum ad creationem:sic & quantum ad gubernationem(vt ait,ipsa Sapien *Rō permotæ q̄onis.* tia)attingit à fine vsq; ad finem,& disponit omnia suauiter.Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia pro uidentia.Vnde non modo Iob eos irridet,qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardi- *Triplex genus rerū q̄ in p̄sentē venit q̄onē.* nales cœli contineri: verum & Cicero initio de Natua Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos,neque eos suo nomine dignos censet.Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris,nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia,pietas, sanctitas,aut religio. Ad interrogata hęc quęstio est,vt quorundam dubietates explanemus.Sunt autem tria hęc de quibus dubitatur, scilicet necessa- *Primū ar.* ria,contingentia,& humana:nimirum homine superiora,eodemque inferiora,& sua ipsius opera. Ar- *Secundum* guitur ergo quod necessaria nō subsint ęternæ legi. Lex omnib.imponitur,vt à malis cohibiti recta incedant,ac subin de reliquas res humilioris ordinis,vt tramitem quoque naturæ suæ non deserant necessaria autem,cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare,aut deficere atque adeo nulla indigent cohibitione:ergo legi æternę non subiiciuntur.Et secondò arguitur.Diuina non sunt subiecta eidem legi,videlicet neque personę diuinæ, nec attributa: quia vbi est summa ęqua

nia ęqualitas, nulla esse potest subiectio: ergo non omnia necessaria subduntur eidem legi. Tertiò arguitur, quod neque omnia contingentia mutabilia & caduca homine inferiora supponantur eidem legi. Lex non ponitur (vt suprà visum est) nisi quibus promulgatur: rebus autem rationis expertibus nulla valet promulgari lex: quippe quam cognoscere nequeunt: immo neque legi parere possunt. Nam vt auctor est 1. Ethi. Philosophus, ea quę legi parent, ratione participant: ergo illa nulli substernūtur legi. Quartò ad idem arguitur: eiusmodi contingentia sępe à sua deficiunt regula, vt patet in monstris naturę, & in fortuitis casibus: ergo non omnia eadem gubernantur lege. Quintò arguitur de humanis nostris actionib. Homines enim aut iusti sunt apud Deum, aut iniqui. Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur (vt patet ad Romanos 4.) & vt legitur ad Galathas 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege, iniquos vero prudentia carnis exercet, quæ (vt eodē loco ad Romanos subditur) cū inimica sit Deo, legi eius non est subiecta: nulla ergo restat mortalium sors quæ subdita sit æternæ legi. Sextò demq; arguitur: lex ęterna (vt lib. 1. de liber. arbit. ait Aug.) est illa qua mali miseriam, boni autē vitam beatā merentur: beati autē & dānati exēpti sunt ab statu merendi ac demerendi: ergo nō subiacent æternæ legi. Ex quo consequens apparet vt nullus angelorum subiectus eidem sit: siquidē nullus est nisi aut beatus aut dānatus. In contrariū autē est illud Hester 13. Domine Rex omnipotēs in ditione tua cūcta sunt posita, & nō est qui possit tuæ resistere voluntati. Vnde Aug. 9. de Ci. Dei: nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

Tertium. *Philosophus.* *Quarta ratio.* *Quinta.* *Paulus.* *Sexta ratio.* *Augustinus.*

Ad quęstionem hanc, tribus conclusionibus secundum dubitatorū numerū respōdetur: Prima est, cuncta necessaria, præter Deū eiusq; attributa, æternæ legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostræ documentis satis cōperta est: atq; eiusdem sapientiæ præconio Prouer. 8. Quādo præparabat cęlos, aderā, quādo certa lege & gyro vallabat abyssos: quādo æthera formabat sursum, & librabat fontes aquarū, &c. Vbi necessaria, nēpe elementa & cæli legis ęternæ dispositioni subiugantur: sed tamē & natura magistra id Arist. 2. Metaph. tex. 4. & lib. 5. perscrutatus est: Vbi ait æternorū esse caussam. Et 12. Metaph. tex. 24. vbi ait primā caussam esse omniū caussam. Et 8. Physi. vbi vnū summūq; motorē constituit ex quo omnia pendēt, non solùm in mouendo & operādo, verū in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt, quod caussam nō habeāt, sed quod natura sua sic procedūt ex necessaria caussa, vt sint prorsus per naturā incorruptibilia: veluti angeli & cœli. Exēplū Arist. profert in scientiis. Huius enim quod est, hominē esse risibilē, caussa existit, quod est animal rationale: etsi tā necessarius sit effectus, quā caussa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidē) sic ad veritatē. Hęc gratia interpretādi Arist. dixerim: qui cū opinatus fuerit cęlū atq; intelligētias, immo verò mundum, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeāt quomodo quantū ad esse, primo motori subijciatur. Nā secundū fidē, Deū confitentē creatorē cęli & terræ, peruiū est quo pacto eius gubernatui cuncta obtēperent naturalia, & cęlorū elementorumq; motus, quę sic manu omnia tenet ac dispēsat, vt si dimitteret, in nihilū abirēt cuncta. Sed arguis cōtrà: veritates perpetuæ, vt hominē esse animal rationale, quatuor & tria esse septē, quę ait Aug. antequā fieret mundus, vera fuisse, non subduntur æternæ legi: ergo cōclusio nō est vniuersalis. Probatur antecedens: per nullā potentiā aut vera esse cæperunt, aut desinere esse vera possunt: ergo non reguntur illa lege. Respondetur, Primùm, in hoc sunt à Deo dependentia, quod existere in rerū natura cęperunt per diuinā creationem, & per annihilationē possunt esse hoc existētiæ amittere: nā quantū ad huiusmodi existentiā re vera creature sunt. Attamen quantū ad perpetuā veritatē, quæ dicit cōnexionem indissolubilē prędicati ad subiectum, ea præcisa ratione procedunt ab æterna veritate qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominē esse risibilē, germē illius est quod est esse rationalem. Excepimus autem Deum ac Diuina ab hac subiectione æternæ legis propter rationē suprà factā: quia vbi nihil excogitari potest inæqualitatis, neq; cōminisci quidquā possumus subiectionis. Quare filius & si à patre procedat, nullatenus ei subditur, nisi in quantū homo: quia sic ratione minor est patre. vnde ad Corin. 1. Pau. subiectus erit Deo patri, cum tradiderit ei regnum. Quod si quis de voluntate pariter diuina argumētetur. Quidquid est rationabile rationi subditur: voluntas diuina est rationabilis, lex autē eius est summa ratio, vt dictū est: ergo voluntas eius eidē rationi subditur. Perdoctè S. Tho. respondet de diuina voluntate bifariā nos loqui: vno modo secundū suā, in qua subsistit naturā: & sic nō est tā propriè rationabilis, quā ipsa ratio per essentiā. rationabile enim participationē dicit rationis. Altero modo, quantū ad illa quæ circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus conceditur esse rationabilis: quia cuncta secundū suam rationē ordine dispensat & administrat. Secunda cōclusio: omnes creaturæ irrationales insensibilesq; & vitæ expertes, quæ continuò mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt, æterna Dei lege aguntur. Hanc S. Tho. dilucidat per intercapedinem inter humanā diuinamq; legem, quam sic expositam accipito. Creaturæ irrationales, quia non agunt per cognitionē sui, nequaquam se in ipsum mouent, sed apulsę aguntur ab alio. Quapropter cùm homo legē subditis non ponat nisi regulā eorū mentibus sigillādo, per quā se moueant, fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cætera vero humanis actionib. suis mouet & gubernat, nēpe fræno & calcaribus: & reliqua inanima, per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legē præscriberet quando & quomodo debeant comedere, dormire, arare, currere, &c. At multò magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructus ferre: aut lapidi quo se pacto in ædificio collocaret. Tum etsi cicures animantes, vt canes & simiæ, soleant instar quadantenùs legis ad iocos assuefieri: Deus autē nō solùm regulā tam rationali, quā intellectuali creaturæ mente imprimit, qua se moueant, verùm & toti rerū vniuersitati suos indidit apulsus & instinctus, quibus aguntur in suos singulorū fines: vt api ad mellificiū, hirūdini ad struendū nidū: & terræ proferēdi fruges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerum omniū instinctu & virtute intelligitur illud Psal. Præceptum

Prima conclusio responsiua. *Prima probatio conclusionis.* *Aristot.* *Obiectio.* *Solutio.* *Nihil diuinum subest æternæ legi, cum non sit ibi aliqua inæqualitas.* *Obiectio secunda.* *Solutio S. Tho.* *Secunda conclusio S. Tho.* *Aperitur ratio S. Thom.* *Psal. 48.*

posuit & non preteribit. Ex quo fit, Deum non omnia parimodo administrare ac disponere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in finem moueant: reliqua verò per virtutes & instinctusquibus mouētur. In quibus & homines cōnumerādi sunt quantū ad naturales aciones: vt sunt nutritio, & augmētatio, & similes.

Tertia conclusio. Tertia cōclusio. Actiones humanæ, videlicet liberę, omnes subiiciuntur legi ęternę: ac longè melius ac perfectiùs sub eius ordine cōprehēdūtur, quā reliquo delectioris ordinis. Conclusio hęc patentior est, quā præcedentes. Actiones enim humanæ sunt quæ ex cognitione finis prodeūt, in ipsumq; referūtur ex vtraq; autem parte. s. tam cognitionis quàm apulsus, sub

Probatio. sternuntur ęternę legi: ergo perfectiùs quàm alij illi subdūtur. Probatur secūda ꝑmissa. Veritas omnis (vt suprà dicebamus) participatio quædā est veritatis sempiternæ, diuinæ, ac subinde quæcunque cognitio finis.

Altera ratio. Prætereà sicuti cæteris rebus ad suos fines, sic homini, immò præstantiùs indita est à natura, quę opus Dei est, inclinatio quædā & pōdus ad id quod legi æternæ cōsonat. Sumus. n. (vt 2. Ethic.

Aristot. Arist. docuit.) ad virtutes nati: hoc inquam natiuū est rationali creaturæ, vt secundū rationem viuat: ergo tam secundum cognitionem, quam secundū propensionem in bonū, liberis motibus necessarias,

Aliter probi atq; improbi sunt sub iugo legis æternæ. actiones humanę substratæ sunt æternæ legi. Est tamē discrimē inter iustos atq; iniquos: quòd in malis ac prauis vtrunq; principiū corruptum ac deprauatum est. Nam & sydus agnitionis naturalis terrenis affectibus tenebrescit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tametsi neutrum prorsus extinguatur. In bonis autē ac iustis, cùm nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrunq; augetur ac vegetatur. Nam & naturali lumini adhibetur fidei radius & naturali inclinationi speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantū ad actionem longe perfectius ac excellentius iusti subiiciantur æternę legi quam iniusti.

S. Thō. Consideratè hoc tamen S. Tho. adnotauit, quod quanto deficientius atq; imperfectius per actionem se summittunt imperatrici legi æternæ, tanto per passionē atrocius subiecti sunt eidem vltrici: Nam quantū facere omiserunt in meritis, tantum in tormētis patiuntur acerbius.

August. Vnde August. libr. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deserentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suę nouit ordinare.

Ad primū argumentum. Ad primum argumentū respondetur quod etsi necessaria aliter per naturam se habere nequeant, tamen & producta sunt & annihilari à Deo possunt. Prætereà & quod à sua natura neque desidere neque deuiare possint: cohibitio est & coerctio legis æternæ. eademq; multo vehementior quàm cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare solet.

Ad secundum. Secundi autem conclusio conceditur: nēpe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cuncta esse eandem per essentiam legem.

Ad tertiū Ad tertium respondetur quod brutis & insensibilibus reb. quantum ad sua naturalia opera, promulgatur lex æterna per sigillationem instinctuum & virtutū ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per consignationem luminis in mentibus nostris. Sed tamē quantū ad earundem rerum vsus hominibus posita est lex, qua debent illi vti. Et per hoc respondetur ad secundā partem eiusdē argumenti. Nā & si creaturæ irrationales rationem humanā non participent, vt possint humanis legib. obtēperare: participant tamē rationem diuinam quæ latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animę, vt

Aristot. auctor est in Poli. Arist. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tamē verū est quòd quia non sunt per se rationis cōpotes, instinctus illis impressi non habent propriā naturā legis velut in nobis lex naturalis.

Ad quartum. Ad quartū respondetur ꝙ nec monstra neq; casualia præter ordinē diuinæ regulę accidunt: sed dicitur mōstrū respectu caussę particularis quę rem integram intēdebat: & casuale respectu hominis, cui præter intentionē imprudenti ac nescienti contingit: diuinæ autē rationi caussę ipsę monstrorū & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitum.

Ad quintum. Ad quintum autem iam responsum est, hominū tam iustorum quam iniquorū actiones diuinæ legi subditas esse. Quod autē adducitur, Qui spiritu Dei agūtur, eos nō esse sub lege, in hoc sensu legendū est ꝙ legis pondere non premūtur: quia non seruili, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atq; adeò Spiritus sancti ductu potius quàm legis coactu viuūt, quasi à lege liberi: Vnde illud, iusto non est lex posita: & illud 2. Cor. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autē de carnis prudētia itidē concessum est iniquos, quantū ad actiones, nō subiici diuinę legi imperāti, recidere tū per passiones in eandē vindicātē.

Ad postremum argumentum. Ad sextū demū respōdetur ꝙ cum eisdē caussis res & moueātur in finē & in ipso cōseruētur, consequēs fit vt nō modo in hac militantium vita, verùm & in alia omnes sub eadem diuina lege degant; nēpe dum beati seu homines cōsideres, seu angelos, illa sempiterna fœlicitate diuina ordinatione perfruantur: damnati verò tam dęmones quàm homines in illis carceribus ordinationem diuinę iustitiæ perpessi durent.

QVÆSTIO QVARTA.

DE LEGE NATVRÆ.

S.Thom. 1. 2. quæst. 49.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

Primum argumentū partis negatiuæ.

POST legem æternam consequitur vt de aliis, quę ab illa deriuantur dicamus. Et primū hac quęstione quarta de lege naturę. Atque hoc primo articulo de eius substātia, an sit habitus nobis inhęrens. Arguitur ergo contra id quod supponitur, Lex ęterna secūdum August. lib. 1. de libero arb. est, qua iustum est vt omnia sint ordinatissima: ergo per illam satis

homo

homo abundeq; gubernatur: cùm ergo natura in superfluis non redundet, nō opus est nobis alia lege
præter æternam. Secundò arguitur, Homo aliter in suum finem tendit quàm bruta, vtpote qui se in fi *Secundum.*
nem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autē nulla se ratione agunt, sed agūtur
naturali instinctu: ergo homo non mouetur lege naturę, sed tantum bruta. A parte autē affirmatiua
quęsiti arguitur tertiò ꝙ sit habitus. Tria (vt 2. Ethicor. auctor est Philosophus) sunt in anima nostra *Tertium.*
scilicet potentia, habitus, & passio; lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquidò cō
stat: quia tam potentia quàm passio indifferens ad contraria est scilicet ad bonum & malum: lex verò
dictamen boni est: ergo est habitus. In contrarium autem est quod vt suprà quæstione prima osten-
debamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

6 Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima, Lex naturalis in mentibus nostris
insculpta est & impressa. Probatur, Lex quæ (vt dictum est) regula existit & norma actionum nostra-
rum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in regulante, & in regulato: in altero tan- *Prima*
quam mouente & in altero tanquam moto: actiones autem humanæ (vt proxima quæstione definitū *conclusio*
est) subduntur legi ęternæ: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturæ auctor impressit mē *Suadetur*
tibus nostris lumen, per quod legē eius æternam participantes, actiones nostras ad debitum finē quò *conclusio.*
suaptè natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogantibus, quis ostendit nobis bo-
na, ad Deum, conuersus respondet: Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significan-
tissimè Dei vultus, lumen suę sapiētiæ & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu cognoscitur. *Psalm. 90.*
Hæc autem naturalis impressio appellatur lex naturalis, secundum illud Pauli ad Ro. 2. Gentes quæ
legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Vbi glo. si non habent legem scriptam habent ta
men legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est quid sit bonum & quid malum. Secunda *Paulus.*
conclusio, Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. *Glossa.*
Conclusio est sancti Thom. 1. 2. q. 94. quam quia rari percipere curant, rari credunt. Arbitrantur enim
vulgò recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id ꝙ *Secunda cō*
ex assensibus frequentatis relinquantur habituales assensus, quibus posteà efficiantur actuales. Sed re *clusio.*
vera Philosophia hæc non est syncera: quoniam habitus non est iudicium, sed qualitas quædam & vir *S. Tho.*
tus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra. Lex est dictamen (vt suprà di- *Iuniorum*
ctum est) quod ratio de agendis constituit; vt Non furandum, Non mœcandum &c. Veluti iudicia *placitum.*
speculatiua, sunt etiam opus intellectus, habitus autem (vt diximus) neque est iudicium neque propo *Probatio*
sitio, sed virtus talia efficiendi, lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen quod formam ha- *conclusio-*
bet præcepti. Ex quo fit legem naturę non esse idē quod synderesis. Hanc enim idem Doctor sanctus *nis.*
1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis quę nos inclinat ad assentiendum principiis pra *Corollariū.*
cticis: sicuti habitus intellectus propensio & apulsio ad assentiendum principiis speculatiuis. Atq; hac *S. Tho.*
ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa, sicuti habitus intel-
lectus non est principiorum collectio, sed virtus assentiendi illis sic neque synderesis est lex naturalis,
sed est virtus assentiendi illis principiis ac dictaminibus practicis, quæ sunt lex naturalis. Vnde vbicū-
que legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium, intelligendum est non per essen
tiam, sed quòd synderesis est habitus continens legem naturæ: quippe cuius virtute principia illa iudi
camus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt. Secunda conclusio. Lex
naturalis inest nobis per modum habitus. Probatur, Præcepta naturalia non solum actu à ratione cō *Secunda*
siderantur, dum actu quis pręcepit, aut præceptum auscultat: sed per modum habitus, hoc est, per mo- *conclusio.*
dum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra: quia est collectio *Probatio.*
eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerum
dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbemus. Quod si quęras quidnā est hoc quod *Quæstio in-*
per modū habitus permanet pręter synderesim? Respōdetur, esse species in memoria derelictas. Cōtra *cidens.*
hoc tamē Philosophiæ studiosus insurget. Lex naturalis indita est naturæ nostrę in ipsa eius cōceptio- *Solutio.*
ne: tunc autem nullæ ingenerantur species rerum, sed illas postmodum sensuum adminiculo acquiri- *Obiectio.*
mus. Respondetur propterea legem naturę dici nobis à natura inditam & impressam, quòd apprehen *Reponsio.*
sis terminis boni & mali illico virtute synderesis intellectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum
est amplectendum, & malum repudiandum, ac similia, quæ scilicet eiusdem intellectus lumine inno-
tescunt. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illę posteà nullo negotio acquiruntur. Emer
git nihilominus argumentum aliud contra hanc synderesis impresionem. Habitus enim (vt in libr. de
bon. coniu. auctor est Augustinus) est quo aliquid agitur cum opus est: synderesis autem non est hu- *Altera ob-*
iusmodi, quoniam paruuli ante vsum rationis, neque vero damnati vti possunt naturalibus principiis. *iectio.*
Respondetur, Augustinum solum depromere habitus naturam, vbi non impeditur. Nihilominus quan *August.*
do ratio ligata est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere. De hac autem synderesi, *Solutio*
deq; habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota vinci hoc sæpè argumento solo, quòd
non sint qualitates ab intellectu distinctæ: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cum potentia indiffe-
rens sit ad duo contraria, determinetur per eosdē & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus
concupiscibilis per temperantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse de-
terminatus est ad illa quę lumine naturali sunt nota: vtpote qui suapte natura tales veritates amplexa
tur: non ergo opus habet aliqua qualitate vestiri, sed ipsæ forsan inclinationes naturales dicuntur in- *Ad primū*
diti habitus. Cui autem oppositum probatius fuerit, aliam rationem meditetur. At iam plus iusto in *argumen-*
Metaphysicam mergimur. *tum princi*

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi æterna lege gubernemur, id tamen fit per *pale.*

naturalem, quę participatio illius est: sicuti lua Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat igitur cum lex naturalis noo sit ex ęquo ab æterna distructa, sed eius participatio, nequaquàm superfluit. *Ad secundum.* Ad secundum, concesso antecedēti, puta quod nos libere, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen consequentia, dum infertur hominem nō moueri legē naturali: nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit nisi sub ratione boni: nempe illo subnixo naturali principio. Bonum est appetendum. Attamen propositio hinc bono secundum rationem, indę altero sensuali, liberè potest quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt próxima quęstione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum instinctu, legis rationem habet, quòd ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur. *Ad tertiū.* Ad tertium respoodetur ꝙ Arist. loco illo Ethic. 2. non recensuit omnia quæ insunt in anima: quia nihil de actu vel intellectus vel voluntatis, nec verò de speciebus meminit: sed tantum connumerauit principia, quorum virtute intellectus operatur: Lex autem naturalis non est talis virtus, sed opus ipsum scilicet rationis dictamen, quæ modo expositō per modum habitus inest.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex naturalis plura contineat præcepta.

CONsequenter articulo secundo interrogat S. Tho. vtrum lex naturalis plura cōtineat præcepta. Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculam iudicabit quæstionem: nam cùm Decalogus, aliaque illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quisnam ambigere poterat plurima esse pręcepta iuris naturalis? At verò S. Tho. mediatè vbiq; secundum Philosophiam loquitur. Pręcepta enim illa absolutè dicuntur legis naturę, quę illius sunt propria quatenus ab humano diuinoq; iure distinguitur: nempe illa principia quę nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum est, esse nostræ naturæ congenita. De his ergo non est vanum quærere sintne plura. Arguitur enim non esse nisi vnum. Lex (vt suprà dictum est) in genere præcepti collocatur: si ergo plura sunt pręcepta naturæ, plures sunt eiusdem *Primum argumentū pro parte negatiua.* leges, cùm tamen vulgo non ponamus nisi vnam legem naturæ. Secundò arguitur. Humana natura est vna, vnaq; humani generis ratio: ergo vnicum est primum eius pręceptum. Quòd si dixeris pręcepta multiplicari secundum naturarum numerum ex quib. homo constat, vt aliud sit eius naturale pręceptum inquantum est ens, aliud inquantum animal atq; aliud inquantum homo: tunc inde sequeretur, ea etiam quæ ex Inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt, ad legem naturæ pertinere, ꝙ cùm intra rationis lineam non contineantur, absurdum videtur. Tertio arguitur contra pręcepti nomen. *Tertium argumētū* Lex nulla obligat nisi qua ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior nec iudex noster, sed Deus atque eius ministri homines: ergo lex naturæ, nisi adesset diuinum ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi, vt eius transgresio esset peccatum. In contrarium est quòd perinde se habent huiusmodi præcepta legis naturę circa principia agibilium, vt principia in speculabilibus: sed hæc sunt plura, ergo & illa.

Duplex genus propositionis per se notæ. Ante quæstionis huius responsum, cùm iam præmonitum sit sermonem hic haberi de præceptis legis naturæ, non quibuscunque, sed propriis puta quæ nullo discursu, vt ius humanum, nec superiori reuelatione, vt diuinum indiget: sed per seipsa nota sunt, adnotandum est dupliciter dici propositionē per se notam, vno modo, secundum se: & altero, relatione ad nos. Illa enim propositio est priori modo per se nota, cuius prædicatum est de intrinseca ratione subiecti: vt Deus est: homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetraret, nullo indigeret medio vt propositionis veritatem deprehenderet. *Boetius.* Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. Vnde iuxta sententiam Boëtij in lib. de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippe quarū termini omnibus sunt patentes: vt omne totum est maius sua parte. Aliæ verò sunt per se notę solis sapientibus, qui terminos percipiunt, vt Angelus non est circūscriptus loco. Intelligenti nanq; non esse corpus, illico patescit nullo circumscribi loco. *Prima conclusio.* Ad propositum descendendo sicuti primū quod rationi speculatiuæ offertur, est ens (hoc enim de rebus vniuersis primū percipimus) sic primū quod rationi practicæ de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonum: *Suadetur conclusio.* nam sicuti primū obiectū intellectus est ens, sic & primum voluntatis, est bonū. Quare sapienter Philosophus Ethicorum initium ab hoc sumpsit principio: Bonū est, ꝙ omnia appetunt. *Primū principium practicū idem quę generale cōgruens homini quatenus est.* His præiactis duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: pręcepta propria naturalis iuris, hoc est, prima per se nota principia, sunt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen iuribus intonat) sunt illa quæ natura nobis impressit: natura autē hominis ex pluribus partialibus cōstat. Est enim ens, quæ vtique natura communis illi est cum vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus viuēs, deinde inter animalia animal, ac demum homo, ergo secundū omnes hos naturę gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omniū pręceptorum: Bonum est expetendum & prosequendum, malū autem respuendum ac fugiendum. *Aristot.* Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune est, idq; adeò omnium finis appetibilium in quod suasibilia omnia tanquam *Secundum principium practicum.* in primum principium reducuntur: sicuti in speculabilibus: quodlibet esse aut non esse, vt 4. Meta. tex. 9. auctor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorū est, esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est, esse proprium cuiq; conseruandū est. Omnia enim appetūt se conseruare, suisq; contrariis obsistere. Et ratio est illa generalis: quia illud est cuique bonum: hoc verò malum. Neque alia expetenda est caussa: siquidem hoc (vt modo dicebamus) est primum principium in quod omnes *Quid sit caussa vt* appetitiones resoluuntur. Quicquid enim homo vel quęuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione

tione boni, vel veri, vel apparentis. Atque hoc vtique appetitu hominem, cùm sit omnium perfectissimus quæ sub cœlo sunt, inferiorem cęteris modo quodam video, eo quod ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersę id solùm bonum appetunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud etiã quod licet sensui est bonum, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malum.

homo non tantum verum bonũ sed & speciẽ boni expetat: cum id in cæteris rebus secus euenire cõpertum sit.

Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis inquantum est animal, quod ad commixtionem masculi ac feminæ attinet. Hic. n. existit animalibus peculiaris modus conseruandi speciem. Nam etsi in arboribus, vt in Palmis & Lauris quædã deprehendatur imago masculi & feminæ, atque in herbarum quibuspiam: tamen veram masculei seminationem in solis animalibus agnouit Philosophia. Ex his demum trahitur aliud principium hominis inquantum est rationalis, qua vtique ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem: & ciuilitatem, vnde illud: Id facias aliis quod tibi fieri vis: idque ne facias: quod non tibi vis fieri. In summa: generalissimum illud, bonum est appetendũ ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium. s. honestum virtutis bonum èxoptandum est & amplectendum contrariùmque vitiorum malum refellendum, vt ad fœlicitatem perueniatur. Secunda conclusio. Lex naturalis nihilominus est vna: Probatur: quia vnitas legis à fine desumitur: est autem horum præceptorum, vt vnum principiũ, quod est ratio: ita & finis vnus & scopus, qui (vt dicimus) est bonum in genere. Per hæc ergo iura tã Canonica, quam Ciuilia innotescũt, quæ de iure naturali loquuntur. Isidorus. n. (vt habetur distin. i. can. ius naturale.) nihil de generalissimo meminit, quod rebus vniuersis commune est: sed de illo tantum quod est commune omnium nationum, vt viri & feminæ coniunctio. Quamuis & hoc certius expressit. Ius ciuile. instit. de iur. nat. & ff. de iust. & iure. scilicet: ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Doctrinã. n. appellat naturalem instinctum à natura inditum, Alioquin docere propriè discursum denotat rationis, quod ad ius gentium propriè attinet & ad ciuile.

Tertiũ hominis principiũ quatenus animal sit.

Postremũ atque peculiare hominis principium.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Explanantur aliqua iura ciuilia & canonica.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse idem prorsus præceptũ quod lex. Diximus n. legem esse quid vniuersalius: quare ratione vnius finis & principii, plurium præceptorum collectio & ordo pertinent ad vnam legem: sicuti tota scriptura sacra ad vnam fidem. Ad secundum autem cõceditur inclinationes omnes, etiam appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinere, ratione tamen diuersa, nam quatenus considerantur, non vt rationi obedientes, sed tendentes in sua sensualia obiecta, dicuntur præcepta naturalia ea ratione qua in brutis: sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiaria præcepta hominis. Ex quo fit quòd in homine, vt duæ sunt naturæ diuersæ, sic & duę leges: sed quia sensualis sumitur à genere animalis quæ materialiter se habet in homine respectu rationis naturæ quæ est eius forma, speciem constituens inde fit quòd peccata omnia, quia sunt rationi contraria, licet sint secundum sensualem naturam, dicantur simpliciter contra naturam hominis, vt capit. 4. de diu. nom. auctor est Dionysius. Ad tertium argumentum, quod præcipuum est, per distinctionem respondetur. Enimuerò in prauis moribus, licet re vera connexa sint ambo, duo tamen cõsiderantur. s. ratio mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis mali, etiam si per impossibilis cogitationem loquendo nec Deus esset neque alius superior, solus ipse peruersus rationis ordo esset caussa vt homicidiũ & furtum & similia essent mala moralia: sicuti claudicatio est malũ naturale: quia obliquitas est à gradiendi regula. Attamen ratio culpæ, quę dicit inimicitiam & supplicii meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit Augustinus peccatum per hoc quod sit contra legem Dei. Responsio ergo argumenti est quod sola quidem natura obligaret vt transgressio esset mala, licet nõ culpa: veruntamen quia natura effectus est Dei, lexque naturalis deriuatio diuinę legis æternæ fit vt præcepta naturæ obligent vt transgressio eorũ sit, non solùm mala, sed vera culpa.

Ad primũ argu.

Ad secundum.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnes virtutis actus sint de lege naturæ.

DVABVS conclusionibus superioris articuli duos alteros adhibere operæpretiũ est, vt inspiciamus: tum qualiter ex illis principiis naturalibus virtutes omnes veluti earũ cõclusiones promanent: tum ẽt quo pacto vna sit lex naturæ, eademq; apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrum omnes virtutes sint de lege naturæ? Arguitur enim à parte negatiua. Lex æterna iam supra constituta est origo & fons omnium legum. virtutes autem lege aliqua diriguntur: omnes ergo inde virtutes ortum ducũt: sed lex naturalis alia est quam æterna: ergo actus virtutum non sunt omnes de lege naturæ, sed de lege æterna. Secundò arguitur: quæ sunt secundum naturam cunctis conueniunt, quippe cùm vna sit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abstinentia & inedia quæ vni est temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior est, eidem aduersatur virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdem legis germina. Eo vel maximè quòd lex omnis (vt dictum est) in commune bonum ordinatur: virtutes autem quępiam: vt temperantia, non ordinantur nisi in particulare bonum personæ. Tertiò, officia quæ secundum leges ciuiles fiunt, sunt veræ virtutes: leges autem ciuiles non sunt eędem apud omnes: nam optima quęq; respublica suis peculiaribus legibus cõmunitur: illæ ergo virtutes non legis naturæ, quę vna est apud omnes, sed iuris humani sunt. Quartò arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non descendit à naturali quippe qua excelsior est: ergo virtutes illi conformes, vt susceptio baptismi & sacramẽtalis cõfessio, neutiquã dici possunt de lege naturæ. Quintò, si virtutes omnes humanę riuuli essent ac conclusiones iuris naturę, cõsequẽs protinus fieret cũcta vitia cõtra naturã esse: sunt autẽ quędã, quę peculiariter censentur cõtra naturam, non ergo omnes fiunt secundũ legẽ naturæ. In contrarium autẽ est senten

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

tia Damasceni lib.2.vbi ait, virtutes omnes esse secũdum naturam: vitia verò vniuersa cõtra naturam.

Damascenus. Ad euodem moduın quo supra definitum est, leges omnes ab æterna deriuari, eidemque subinde actiones humanas subdi, disputamus modò an virtutes omnes humanæ ad normam naturalis legis fiant? Et seruit quæstio hæc ad explicandam radicem distinctionis virtutũ de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Est ergo hic secũdũ argumentorum exigẽtiam opus distinctione. Virtus enim & secũdum eius generalem tationem ac formam considerari potest, & secundum particulare obiectom. Virtus inquam inde habet generalem virtutis formam & nomen quod opus est secundum rationem. Et iuxta hanc cõsiderationem constituitur hic prima conclusio. Omnes humanæ virtutes suot secundũ hominis naturam. Ptobatur: Virtus est nihil aliud quàm habitus operatiuux sectindum rationix normam: naturalis autẽ hominis propensio, inquantum est animal rationale ad operandũ tendit secundũ ratiooem. Nam eùm forma, à qua res speciẽ sortitur, tribnat ei naturalem inclinationem, fit vt sicut grauis natura est secundum suam formam ad eentrum cadere, natura verò ignis, secundum suam sursum ascendere: sic natura animalis, cuius anima rationalis existit: fit secundum rationem viuere. Vnde Cicero lib.2.de Inuen. Virtus, inquit, est animæ habitus, naturæ modo (hoc est ad naturæ modũ) cõsentaneus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis inquit, secundum naturam est virtus, puta comitas, iostitia, liberalitas, qoàm voluptas, quàm vitia, qum diuitiæ. Denique virtus nullo significantiùs pacto definiri potest (vt 1. de legib. ipse ait Cicero) quàm quòd sit perfecta & ad summum perducta natura, &c.

In quo sensu disseratur quæstio proposita. *Distinctio virtutis.* *Prima conclusio.* *Cicero.*

Secunda conclusio. Secunda conclusio: si virtutum actus secundum earum materias & species contempleris, non omnes sunt de lege naturæ. *Prima ratio.* Prima statim huius conclusionis ratio est hæc: Lex humana à naturali, vno omnium consensu, distinguitor: virtutes autem ratione generali sunt oẽs de lege naturæ, vt priori conclusione patet: necesse ergo est virtutes legis humanæ, & illas quæ sunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum distingui quibus sortiuntur species. *Secunda ratio.* Probatur autem secũdo, vt legitima pandatur caussa. Illæ virtutes dicuntur de lege naturæ, ad quas statim natura inclinat. non solũ tanquã ad prima principia, verum tanquam ad conclosiones ex eisdem principiis absq; humano discursu pullulantes: illæ autem sont humanæ, quæ secũdum leges pro temporum, locorum, ac negotiorum varietate humana ratione inuẽtas, fiũt. Peruia sunt exempla. Præcepta Decalogi sunt de iure naturæ: nã ex illo principio quòd bonum est diligendum, atque ex altero quòd vnaquæque tes suum esse & vitam diligit, statim absque longo rationis discursu prodeunt præcepta primæ tabulæ. s. q; Deum Optimum Maximum, cuius beneficio & sęculari vita dooati sumus, & sempiternam expectamus, amemus, oeque eum iurandi abusu contemnamus, sed feriatis diebus colamus & veneremur. Ex alio autem. Id facias aliis quod tibi fieri vis: idque ne facias, quod tibi noo copis: deducuntur mandata cuncta secundæ tabulæ, quæ omnia in officus iustitiæ posita sunt. Quare (vt infra dicemus) oulla super his fieri potest dispensatiu, nullaq; obtendi excusatio pet ignorantiam. Sed hæc inferius sunt emunctius perpendenda. Præter hęc aũt secundum diuersas rerum circunstantias homana ratio diuersas excogitauit leges. Vt post naturam corruptam Ius gentium fecit rerum diuisiones: & vna quęlibet respublica pro suæ gẽtis, ac loci qualitate instituit suax leges: vt puta prescriptionis, venditionis aliorùmq; bumanorum contractuum: ad quę oon nuda natura primam inclinabat. Hæc duo scitè Aristo: digoouit Ethi.7. vbi distinguit iustum naturale ac legitimum, puta humanum seu ciuile: nempe quòd naturale sit quod vbique vim habet eandem, non quia videtur, vel oon videtur, id est, non quia homana ratio ita de circuustantiis tatiocinatur: ciuile aũt quod à priocipio nihil refert sic an aliter habeat, cùm verò positũ fuerit refert: quale est, mina captiuos redimi, vel caprã Diis, sed nõ duas oues mactare. Idém de legibus ecclesiasticis, vt pote de delectu ciborũ, deq; his aut illis diebux festiuiter feriandis. Tametsi his instituẽdis ius diuinũ radices iecit. Hæc in genere dicta sint, in quæstione proxima & subseqoẽtibus collimanda.

Aristo.

Ad primũ. Ad primum igitur argumentum respondetur minimè secum pugnare q; leges omnes ab æterna di manent, & tamen virtutes humanę sint de iure naturæ, quatenus omnis virtus rationi concors est, nã lex naturalis non est ab æterna diuersa, sed eius participatio. *Ad secundum.* Ad secundum autem respondetur quòd etsi diuersę virtotes diuersis congruaot personis, omnes tamen pensatis circunstantiis fiunt secundũ ratiooem: atq; hac generali caussa censentur de iure naturæ. Neque obstat aliquas ordinari in bonum personæ: nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale naturæ. Per rectum enim eduliorum vsum ac venereorum sustentatur natura. Et præterea per particolares virtutes fit ad commonẽ fœlicitatem progressns. *Ad tertiũ.* Ad tertium respondetur, Quòd etsi virtutes humanarum legum secundom suum genus s. quia secundum rationem fiunt, dicantur de lege naturæ: simpliciter tamen appellantur de lege humana: quia vnumquodque à sua atoma specie denominatur. *Ad quartum.* Et ad eundem penè modũ respondetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinæ legi noo dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potiux sopernaturales: licèt quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Non quidẽ sicuti humanæ, quia lex diuina nullatenus derioatur à naturali, sicut humana: sed quia ratio naturalis diuina luec illustrata quodammodo etiam inclinat ad virtutes diuinas. Supposito enim quod homo sit creatus ad fœlicitatem supranaturalem, consentaneum rationi est, vt officiis etiã exerceatur supranaturalis legis. *Ad quintum.* Ad qniutum respondetur secundũ superiorũ doctrinam. Etenim cũ in homine duplex sit natura: altera propria, quę est secundum rationem viuere: altera verò generica, scilicet cunctis animalibus commonis, quæ est, per commixtionem maris & fœminæ speciem propagare: consequitur vt sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam oostram, boc est secundum rationem fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est contra rationis præscriptum. Attamen ea quæ non solum contra rationem nobis propriam parantur, verum & contra genericam naturam animalium, dicũtur per antonomasiam contra oaturam. Itaque simplex fornicatio est cõtra naturam, hoc est, con-

tra

tra rationem, quæ dictat parentibus cognoscendas esse proles, vt debitè ab illis educentur, & moribus instituantur, quod homini proprium est: nefandum verò crimen, eo insuper quòd inuehitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex naturæ cunctis sit mortalibus vna.

NON satis est cõstituisse legem naturalem in singulis vnam esse, vt arti. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim non esse in toto humano genere eãdem. Ait enim Gratianus in capite Statim Decret. ius naturale esse id quod in lege & in euangelio continetur: Euangelio aũt non omnes obediunt (vt ait ad Ro. 10. Paulus) ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. *Primum argumentũ. Gratianus.* Secundò arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Aristot. autem 5. Ethi. capit. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile, nam & dextra manus natura validior est leua, & tamen in quibusdam hoc deficit. *Secundum argumẽtũ. Aristot.* Tertiò, quodcunque bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturæ: inclinationes autem ac propensiones naturæ vasta inter homines varietate distant: alii nanque ad honores nati sunt, alii ad voluptates, atque alii ad res alias: lex ergo naturæ non est eadem apud omnes. *Tertium.* In contrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretum extat distinct. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod ff. de iustit. & iure l. 1. scribitur, scilicet, Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantùm hominibus proprio, sed de coniunctione maris & fœminæ generaliter intelligitur.

Ad huius quæst. enodationem recolenda est superior distinctio inter naturalia principia, atque eorum conclusiones: secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facilè respondetur Prior est Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modò quantũ ad rectitudinis veritatem, verùm & quantum ad cognitionem. Principia nanq; rationis practicæ similia hac parte sunt principiis speculabilium, quæ vbique & inconcussa pollent veritate: & lumine naturali perspicuè clarescunt. *Prima conclusio.* Nusquam. n. vllus esse potest mortalium eousque syluestris ac barbarus, si modo compos sit mẽtis, cui non sint huiusmodi veritates peruiæ: Bonum est appetendum ac malum vitandum. Id facias aliis, &c. ac reliquæ, quas art. 2. denarrauimus. Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, etsi plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris propter particularia quorundã impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excæcatur. *Secunda cõclusio.* Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicam & speculatiuam: nam etsi principiis vtraque per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua quia circa necessaria plurimum ac potissimum negotiatur, puta circa ea quæ nequeunt aliter se habere, absque vllo defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principiis intuebatur. *Demonstratur conclusio.* In ratione autem practica ex necessariis principiis, discurrit ad contingentia. in quibus actiones humanæ consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferius ad particularia descenditur. *Discrimen inter rationem practicam & speculatiuam.* Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quod licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent: Ex illo nanque per se noto principio, id facias aliis, quod tibi vis fieri, ratio practica elicit hanc legem. Depositum cum primum petetur, reddendum est. *Aperitur exemplis ratio.* Quæ quidem lex plurimum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis oportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, vt faciat homicidium, ea repetit. Pari modo ex illo principio, in pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquam per se bonum notissimum est: sequitur hæc lex, abstinendum est à morum strepitu. Deficit tamen quando hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet: deficit tamen, dum caussa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quæris fortè vtrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discriminis inter rationem practicam & speculatiuam. *Quæstio.* Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti conclusiones practicæ non omnibus sunt æquè notæ: ita nempe speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio; Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium, Omnes duæ lineæ, vbi concurrunt, constituunt angulum: tamen non est æquè nota. Respondetur. Hactenus nullum esse discrimen, differt tamen, quòd speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ, scilicet: quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. *Responsio.* Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe quòd quanto conclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias aliis, quod tibi non vis fieri: proximè infertur mandatum illud Decalogi, Non mœchaberis: nam id fieri non potest sine coniugis iniuria: Si tamen rem arctius perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeatur: tamen quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licèt non pessimè institutas, ignorari queat. Immo nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ inscios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur. Non falsum testimonium dices: cum iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictius inferas, Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Immo inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nul-

lam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundę tabulæ, quo patentiores essent: illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij nomine omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudo: & nomine falsi testimonii omne mendacium. Pręceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia contra interdictum homicidii humana cęde cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psal. Immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feralis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa cæcitate homines dementant, vt humano sanguine suam expleāt inuidiam. Et Iulius Cæsar lib. 6. de bello Galli. narrat olim apud Germanos latrocinia nullā habuisse infamiam, quę extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebant quòd iuuenes illo exercitio desidiam & torporem excuterent, bellisque se gerendis appararent. De his autem in præsentiarum satis.

Cicero.
Cæsar.

Ad primum igitur argumentum respondetur non esse Gratiani verba sic truncatè legenda, Ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quicquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iūctum cum verbis sequentibus. Ius naturale est quo quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri, &c. id quod in euangelio continetur, vt verba hæc parentesis, sint, docens ius naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solùm, sed & ius insuper diuinū. Ad secundum quod est Arist. iam responsum. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. Ad tertium autem conceditur inclinationes naturæ quæ homini competunt, inquantum sensibili animali, ad legem attinere fomitis: hoc est apetitus sensitiui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriè, tunc legi naturæ subduntur, puta rationi, cæterarum potentiarum moderatricique cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

Ad primū argumentū.
Ad secundum.
Ad tertiū.

ARTICVLVS V.

Vtrum lex naturæ mutari abolerive possit.

POST hoc facile est hoc quinto articulo duo perspicere, quę superiorum corollaria sunt: nempe, vtrùm lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quòd sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ: vbi circunscribitur glossa, legem scilicet literę quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isidorus lib. 5. (quod est dist. 1. c. ius naturale.) ait cōmunem omniū possessionē & libertatem esse de iure naturę: cùm tamen iam iure gentium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturę mutabilis. Sed & quòd à nostris cordibus auelli posit, arguitur primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuere gentes adeo hebetes & morum prauitate labefactæ, vt leges naturę contrarias ediderint. Vnde super illud ad Ro. 2. Cum gentes quæ legem non habent, &c. ait glossa, quod in interiore homine per gratiam innouato lex iustitiæ inscribitur, quam deleuerat culpa. Et quarto arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ, gratia verò deletur per culpam, ergo multò facilius deleri potest lex naturæ. In contrarium autem est decretum Gratiani distinctione quinta, capite primo. Ius naturale non variatur tēpore, sed immutabile semper permanet, & sentētia Augustini secundo libro Confes. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quā nec vlla quidem delet iniquitas.

Primum argumentum à parte negatiua.
Secundum argumen.
Isidorus.
Tertium.
Tentatur alterum membrum quæstionis duobus argumentis.
Glossa.
Quartum argum.
Gratianus.
August.

Ad hanc quæstionem facillima est per distinctionem responsio: supposito enim primo interuallo, quod inter principia, eorumque conclusiones interiectum est, bifariàm lex naturę censeri potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat, atque altero per distractionem. Statuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quàm noua duobus præcipuè commodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempe vt constaret non solùm externos actus, verum & internos esse ad legis normam componēdos: neque solum iura naturę amicis deberi; verum & inimicis. Altero, vt ea consilia quæ illi deerant, supplerentur. Et hoc est quod gloss. Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At vero quantum ad secunda pręcepta, quę sunt velut proximę conclusiones, licet primum immutabilis sit, potest nihilominus quandoque sed raro mutari propter humana impedimenta, vt articulo proximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit ob mentis lippitudinem nonnunquam hallucinari. Quocirca mutatio hęc nō tam in lege fit, quàm in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Depositum reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur nisi mutatis rebus ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex, Esus carnium vinique potus salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur: quod homo febri correptus est: cui talis victus nocuus fit. Vnde Aristoteles 5. Ethicor. ca. 7. Ius, inquit, naturæ immutabile est, sicuti ignis vbique vrit: quod de primis principiis intelligit: de conclusionibus autem subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit leges triumphantium in regno cœlorum nullatenus mutari posse: quia neque fœlices illi mutantur. Auctoritas autem Isidori non sic intelligēda est. vt lib. 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communē possessionem pręcipiat, aut seruitutem interdicat: alias

Distinctio.
Prima conclusio.
Secunda cōclusio.

ius gentium non potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiuè de lege naturæ, quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tamen tractare, an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirum inde coniecturæ fiunt, quòd Deus Abrahę necem filij pręcepit, & Oseæ vt fornicaretur, & filiis Israel vt deprædarentur Ægyptios: hęc autem dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. Tertia conclusio similis est huic proximæ: Lex naturę quãtum ad prima principia & præcepta, non potest ab humana mente stirpitus eradicari: potest tamen, licet non plurimum, sed rarò quantum ad conclusiones & secunda pręcepta in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quàm quod à superioribus petitur. Possunt enim barbari tanta morum vitiositate peruerti atque errorum peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solum in conclusionibus quæ longe à principiis distant, vt est officiosum mendacium & simplex fornicatio: verum & in his quoque quę propinquiores, subindeque lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui orbis qui nefandam turpitudinem contra naturam non solum impune permittebant verum nulla culpa denotabant. Qua vtique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituant secundum verbum Isaiæ, Væ qui condunt leges iniquas. Et secundum hoc intelligenda est illa glossa ad Romanos 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitię ab infidelium cordibus. Restant ergo duo superiorum argumenta soluta. Ad tertium autem respondetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior, quam natura, non est tamen nobis ingenita, & innata, atque adeò neque tam penitus infixa: & ideo facilius per culpam nostram eradicatur, quàm lex naturę.

Tertia conclusio. *Secundae conclusio.* *Ad tertiũ argumentũ principale.*

QVÆSTIO QVINTA.

DE LEGE HVMANA IN GENERE.

S. Thom. 1. 2. quæst. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humanæ.

TERTIVM legum genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: quęritur ergo primo, an præter legem naturalem necessariæ sint etiam humanæ? Et arguitur à parte negatiua. Primò, quia (vt Augustinus quem ex 1. de libero arbit. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima, illa autem satis abundeque nobis per naturalem communicantur: ergo humanę redundant. Secundò, lex mensura est (vt suprà diximus) nostrarum actionum: ratio autem non est rerum mensura: sed ipsa potius rerum natura, quàm ratio inspicit, (vt 10. Meta. auctor est Aristot.) ergò cum leges humanæ à ratione proficiscantur, non habent legitimam rationem legum. Tertiò mensura, qualis est lex, debet esse (vt ibidem Aristoteles docet) certissima: certitudo autem humanę rationi de rebus gerendis, quę singularia sunt ac mutabilia, competere non potest, secundum illud Sapientiæ 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ, ergo à ratione humana nulla proficiscitur lex. Quartò altera via arguitur. Esto, humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multò commodiùs respublica viua hominum voce gubernaretur, quàm positis legibus. Enimuerò cum iudex (vt 5. Ethicor. cap. 4. auctor est Aristot.) sit animatum iustum, facilius congruentiusq; fieret ad illum recursus, quam ad legem surdam & mutam. Nam cum actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singularesque circunstantias prospicere, vt faceret sua prudentia iudex. In contrarium autem est Isidorus libro 5. Etymol. cap. 20. & refertur inter Decreta distin. 4. vbi ait factas esse leges vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & nocendi facultas.

Primum argumentum partis negatiuæ. *August.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartũ argumentum.* *Aristot.* *Isidorus.*

Quæstionis huius solutio facilè ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergo pluribus conclusionibus. Vna est. Necessarium prorsus fuit præter legem naturę alias humanas pro rerum varietatibus, emergentibusque casibus ac negotiis, condi. Conclusio hęc ex duabus radicibus constat. videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerũ indigentia. Enimuero sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalib. principiis & indemonstrabilib. conclusiones deducere: easdemq; in duplici differentia. Alias quippe necessarias demonstramus, vt in Mathematicis, alias verò propter euidentiam consequentia sub opinione colligimus pro qualitate cuiusq, scientiæ. Pari modo in practicis ex primis principiis (vt dictũ est) præcepta Decalogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure naturę. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est eisdem principiis obseruatis circunstantiis loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illæ regulę hunc in modum constitutæ, quia non necessariò ex solis principiis naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo construũtur, humanę leges nũcupantur. Vti sunt leges quę in venditionibus & cæteris rerũ commutationibus positę sunt: sine quibus genus nostrum

Prima conclusio. *Prima ratio.* *Obiectio.*

vitam nequiret transigere. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, Naturęque prouidentiam: *Solutio.* Nunquid non prouidentius nobis fuisset consultum, si lex ipsa naturę vsque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultius: eo quòd ratio affectibus sæpe obscuratur cùm tamē lex naturę semper sit perspicua. Respondetur omnia esse disposita secundum naturam nostram. *Secunda ratio pro conclusione.* Rationis enim ingenium ac natuta, est discurrere: & ideo sapiens Deus, Naturaque sagax semina in nobis sátum posuit: quę rationis cultura venirent ad frugem: Idque tam in speculabilibus quā in practicis: videlicet tam in artibus, quàm etiam in moribus. Hinc ergo secundò colligitur nostra conclusio, Etenim vt quantum ad scientias creatus intellectus est cum principiorum lumine ex quibus ad diuersas scientiarum proles & opiniones discurreret, diuersasque artes in lapide, ligno, & lana, aliisque materiis, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe quibus vestimur, tegimur, nutrimur, & oblectamur. Parimodo (vt auctor est initio 2. Ethic. Arist.) semina virtutum moralium in nobis iecit, quæ *Tertia.* nostra disciplina & consuetudine culta ad messem albescerent. Disciplina autem morum potissima efficacissima est legum humanarum positio, ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariæ sunt leges humanę, quibus vberius proueniant segetes. Tertiò eadem cōclusio comprobatur. *Aristot.* Lex naturæ licet regula sit motum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen *Probatio.* hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt. ergo præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi. Doctrina est Arist. 10. Ethi. cap. 9. vbi ait alios natura, & alios consuetudine, atque alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alii vero consuetudine statim ab infantia boni fiūt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantum qui consuetudine sunt præmoliti. Sicuti nouale antequam excipiat semina, curuo opus habet aratro, ergo aduersus illos qui ad malum procliues sunt, ad bonum verò duri ac proterui, qui scilicet honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus, vt vi cohibeantur à malo, & sic aliis vitam quietam relinquāt, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius 1. Polit. cap. 2. auctor est Arist.) vt perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, & à iudiciis, omnium pessimum. Sæuissima enim est iniustitia tenens arma, homo vero arma tenet per innatam prudentiam: quæ ideo legibus dirigenda est metuque coercenda. Atque hac de caussa (vt q. 1. diximus) leges condere non potest nisi vel respublica, vel qui eius fungitur auctoritate. eadémque ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempe vt in societate legibus sepius viueret.

Ad primū argumen. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi lex naturæ participatio sit æternæ, haud tamen humana ratio totam virtutem principiorum naturalium apprehendere potest, nisi quæ sua natura est, discurrendo. Haud enim quę in principiis vniuersalibus delitescunt, simplici intuitu, veluti intellectualis angelus, cernit: sed ratiocinando aliud ex alio deducit. Ob idque vt in speculabilibus æterno lumine: sic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primum suscipiendo generalia principia: secundò, vt discurrendo ex eisdem principiis alias particulares leges eliciamus: quæ cum in eadem æterna lege præminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coerciuam eadem pene ratio est. Lex enim naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditque & præcellit: atque, vt ait ad Romanos Paulus, cogitationi- *Paulus.* bus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo perculsi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim 3. Confessio. Augustinus. Iussisti Domine: & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis in- *Augusti.* ordinatus animus. At quia sunt alii vsque adeo sensuum voragine submersi, vt non nisi quæ oculis obiiciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Ob idq; ait Paul. iusto non esse legem positam: nimirum quòd lex naturę, fidei radio illustrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonum. Atque hinc planè colligitur solutio argumenti 2. Concedimus enim ra- *Paulus.* tionem non esse regulam primam, sed naturalem legem: quæ est ęternæ imago: nihilominus illud exē- *Solutio secundi argumenti.* plar ratio prospiciens leges exprimit humanas. Circa tertium autem diffiteri non possumus, leges humanas non ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: eo quòd non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnem mensuram infalli- *Ad tertiū.* bili certitudine pollere: sed satis est vt vnaquæque secundum ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc *Ad quartum.* est ratio quare leges humanæ non sunt, vt naturalis, immobiles. Quartum argumentum grauioris est ponderis. Quæstio enim est quam Aristoteles 3. Politicorum c. 11. tetigit: An scilicet respublica me- *Aristot.* lius ab optimo homine, quam optima lege gubernetur. Definit autem melius legem, quam hominem *Prima ratio quare melius lex quā homo dominatur.* dominari. Id quod & 5. Ethicor. cap. 6. cōmemorauerat. Nempe quia facilius est vnum aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quam Iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno sęculo satis sunt: qui verò ius dicant, impendio quamplurimi sunt necessarii. Deinde quoniam leges longi temporis consideratione feruntur: iudicia vero breuissime cogitantur: & ideo facilius hic, quàm illic error contingit. Pręterea maximè quod cum leges de vniuersalibus & futuris constituan- *Secunda ratio.* tur, neque personas singulariter tangant, non conduntur personarum respectu. senator verò & iudex quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore: ac potissimum auaritia corrum- *Tertia ratio.* pi. Quare melius est vt quàm maximè fieri possit cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quæ leges determinari nequeunt, relinquantur. Vnde ait quòd qui legem præesse iubent, Deum præesse iubent & leges (vtpote à quo ipsæ promanant:) qui autem hominem iubent præesse, adiungit bestiam sæuam: quia libido atque ira obliquos agit etiam viros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (vt 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidi custodes, *Aristot.* Et per hęc respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Aristoteles ibidem de artificibus

opponit. Conducentius enim ait, ad corporis salutem apparet vt medicus prudentia sua, quam literarum præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multò satius particulares circunstantias morbi sic habebit perspectas: ergo eadem ratione salubrius singulari hominū prudentia, particularibus euentibus informata, poterit gubernari respublica, quàm præscriptis legibus. Responsum inquam duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiam quidquam valere nisi per artem medicam fuerit instructa certius enim per artem quàm sine ipsa fit curatio. Deinde medicis non tam crebro accidere potest vt corruptum habeant animum ad necandum infirmum, quàm iudicibus ad sententiam ferendū vel in fauorem vnius partis vel in perniciem alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere quàm medici. Nihilo secius cùm de fide medici timeatur, nempe dum in suspicionem venit quòd pretio corruptus vel odio saluti infirmi insidiatur, oculatius obseruandus est vt artis præscripta ad vnguem seruet. Quin verò addiderim periculosum esse maximè & temerarium vt medici suas proprias opiniones & existimationes scientiæ & arti anteferant. Sed quò ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idem ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probitatem iubet, licèt hominem à voluptatibus cohibeat, nemini molesta est aut odiosa, quemadmodum iudex, qui facilè in suspicionē venit an odio aliòue affectu fuerit infectus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principum pedagogi & consiliarij hac vti degent cautela, vt quando ipsi non audent patronos suos reprehendere, leges virtutum historiasq; legendas porrigant, quę inuidiam non generant: & mores instituunt. Ad reliquam autem argumenti difficultatem respondenter fatemus minutiora illa quę legibus comprehendi non valent, iudicis esse arbitratui relinquēda, vt ff. de legibus. l. non possunt. sancitur. Eo quod dum omnia legibus complecti non possumus, quædam negligimus, ne cunctorum iacturam faciamus eorum instar, qui ingruente tempestate, quędam in aquas insanas exonerant, vt naui reliqua seruent. Quocirca iudex præter animi rectitudinem apprime scientię ac prudentiæ indiget vt legum vniuersalia dextrè valeat ad singularium euentus accommodare.

Argumentum Arist. vbi suprà. *Solutio prima.* *Solutio secunda.* *Periculosum & temerariū est medicum suas proprias opiniones atque existimationes arti anteferre.* *Quarta ratio.*

ARTICVLVS III.

Vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur.

SEcundus articulus est vtrum omnis humana lex à naturali deriuetur. Arguitur enim primo à parte negatiua, iustum ciuile (vt 5. Ethic. c. 7. ait Arist.) est illud quòd à principio nihil refert sic vel aliter fiat: id autem quod ex lege naturæ dimanat, etiam ante legem humanam referebat: nō ergo omnis lex humana à naturali deriuatur. Secundò, ius positiuū (vt illic ait Arist. & 5. lib. Isid.) contra naturalem diuiditur: ea autem quæ à naturali lege descendunt, non diuiduntur contra ius naturale, immo sunt eius germina: ergo leges humanæ minimè à naturali deriuantur. Tertiò, lex naturæ (vt ibidem ait Arist.) eandem vim habet apud omnes: leges autem humanæ non item, sed vnaquæque respublica suis propriis fulcitur: ergo non omnes à lege naturę oriūtur. Quartò, omnium quę à lege naturæ fluunt naturalis ratio reddi potest: non autem omnium quæ à maioribus constituta sunt: vt Iulia. ait. ff. de legib. l. non omnium. Non ergo omnes humanę leges à naturali deriuantur. In contrarium autem faciunt Ciceronis verba. lib. 2. de inuentio. Res à natura profectas & à consuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

Primum argumentum à parte negatiua. *Aristot.* *Secundum.* *Aristot.* *Isidorus.* *Tertium argumentū* *Quartum.* *Cicero.*

Ad quęstionem quatuor conclusionibus respondetur, Vna est: Omnis lex humanitus posita, si recta est, à lege naturæ deriuatur. Quinimo tantum habet rectitudinis rationisq; legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex etenim (vt art. proximo latius patebit) nisi iusta fuerit, lex non est. Immo (vt ait 1. de lib. arb. August.) in tantum habet legis virtutem inquantum participat rationem iustitiæ. Ex hoc sic arguitur: iustum & rectum in rebus humanis secundum rationis regulam existimandum est: rationis autem regula (vt nuper dicebamus) est rerum natura, quam veluti exemplar intueri in suis cunctis actionibus debet: ergo leges humanæ vt quæ ab ipsa ratione fabricantur, à naturali cunctæ nascuntur. Neque vero (vt suprà diximus) vetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna scilicet & naturali: quarum hæc participatio illius est. Enimuero vt architectus ex concepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit, quæ ministro regulæ sint, quas cudendo & serrando sequi debet: sic Deus ęternam suam legem nobis impresit, quæ esset sicut certum illius signum. Quapropter dum legem naturę imitamur, ęternam tenemus. Vnde Cicero lib. 2. de legib. lex, inquit, est iustorum, iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos. Secunda conclusio. Bifariàm quippiam à lege naturę deriuatur. Vno modo, ceu cōclusio ex principiis deducta: atque altero, vt specifica determinatio alicuius communis generis. Ex illo enim principio, Quod tibi, non vis, id nemini facias, sequuntur illę conclusiones. Non occides: non furtum facies, &c. sed ex illo quod est, Omnis virtus præmio digna est, & vitium pęna: lex humana sanxit sicarium latronemq; suspēdi, hæreticumq; comburi. Vbi commune supplicij genus ad particulare trahitur. Quemadmodum artifex formam domus in cōmuni cōceptam ad peculiares fabricas accōmodat, vt hæc sic, illa aliter cōstruatur. Et patet inter hos deriuationis modos latū discrimen. Prior enim fit per viā syllogismi. Cuius vtraque pręmissa est naturaliter nota, scilicet, Quod tibi non vis, alteri ne facias, nolles occidi, neq; tuis bonis expoliari, nec in tua vxore iniuriā pati: ergo non homicidiū, nō furtū, nō adulterū facies. Posterior verò non fit hoc pacto. Ex hoc enim quod omnis malus est puniendus, rectè instruitur syllogismus, quòd si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen vniuersale, id est sumptū cum distributione non est illud quod per legem positiuam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna plectendus est, talis, scilicet fur, puniatur tali pœna: quod non sequitur

Prima conclusio. *August.* *Argumentum pro cōclusione.* *Cicero.* *Secunda conclusio.* *Declaratur conclusio.*

per simil.

per similem syllogismum, sed per humanam existimationem, qua culpa admetimur pœnam. Fit enim
sic collectio, Omnis malus est puniendus: latroni autem congruens supplicium, est suspendium, hære-
Tertia conclusio. ticoque incendium: ergo sic sunt puniendi. Posterior vero assumpta non est naturalis cognitio, sed hu
manum arbitramentum. Hinc sequitur conclusio tertia. Deriuatio legis humanæ ex naturali, quæ fit
Explanatur conclusio. per viam conclusionis, non est constitutio noua talis operis in genere virtutis, sed explicatio virtutis
quæ in principiis naturalibus latebat. Etenim, Non fornicaberis. Depositum redde, & Decalogus, ante
humanam ratiocinationem erant virtutes, latentes tamen in principiis naturalibus: sunt autem expli-
citus posita ne quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda verò deriuatio est noua constitutio
operis in esse virtutis. Iure enim naturę non erat virtus latronem occidere aut hæreticum: nam lex na
turæ tantum dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorum interfectionem esse virtutem. Pari
modo lex naturę, veluti generale principium est. Temperatè & frugaliter viuendum est, quatenus cor
pus expeditius posit animo inseruire: ex quo non propalam sequitur abstinẽdum esse à carnibus, aut
semel tantum in die reficiendum: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse
temperantia: & ideo humana lex constituit abstinentiam carnium sub virtute temperantię, vbi ante
non erat. Eodem modo, Sabbata sanctifices, determinauit ad hoc vel illud festum colendum, atq; ad
D. Thom. sacra audienda. Quo fit, vt, quemadmodum ait S. Thomas, leges humanæ prioris generis vigorem ha-
Absolutissima ratio conclusionis. beant suum in lege naturæ: illę verò posterioris ordinis, minimè. Quòd si supremam huius rationem
perscruteris, hæc est, vt reor, quòd conclusiones in suis principiis actu continentur: species autem in
genere non nisi in potentia: vt patet in Prędicab. Animal enim non continet omnes species actu, aliàs
quodcunque animal esset omnium specierum. Ob idque leges illæ quæ per contractionem generis ad
speciem constituuntur, vigorem non habent, nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet
viuendum est temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit, ergo in quadrage-
sima à carnibus abstinendum est.

Primum igitur argumentum per hanc proximam sententiam dissoluitur. Appellauit enim Philo. 5.
Ad primũ argument. Ethic. iustum legale id quod est merè ciuile, id est, quod secundo modo deriuatur ex naturali: quod
ideo antequam stabiliretur, non erat virtus: ac subinde neque referebat sic vel aliter fieri. Secus de al-
Aristot. tero deriuationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanum in ius
gentium & ciuile. Pariique modo respondetur ad secundum argumentum, ius humanum, non quod-
cunque sed ciuile, quod secundo modo deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale. Ad tertium an
Ad secundum argumentum. tem respondetur, ius naturale, quod Arist. ait eandem habere potentiam apud omnes, cõsistere in prin
cipiis: nam conclusiones, & præsertim specificas determinationes, ipse ibidem agnouit variari apud va
rias rationes. Ad quartum respondetur, q Iurisperitus in lege citata non negat, eorum quæ à iure na-
Ad tertiũ. turę per modum conclusionum eliciuntur, posse rationem reddi: eorum autem quæ secundo modo
Ad quartum. deriuantur, quia seniorum consultatione per experientiam & prudentiam statuta sunt veluti vniuer-
salium specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorum experientiæ, & prudentię
Arist. habenda fides: vt 6. Ethic. auctor est Aristot.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur.

CIRCA alias legum species nihil opus est qualitates perscrutari in quib. earum rectitudo
posita sit: videlicet circa legem æternam, naturalem, & diuinam. Nam illæ innata natura
sua bonæ & rectę sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare
necesse est quibus debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Easdem autem Isidorus
Isidorus. libro 5. cap. 21. hoc ordine ponit. Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secun-
dum patrię consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne ali-
Argum. 1° quid propter obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium
vtilitate conscripta. Et refertur dist. 5. can. Erit autem. Arguitur autem non esse necessariam tam lon-
gam qualitatum seriem: nam suprà cap. 3. compendiosiùs dixerat, lex erit omne quod ratione constite
rit, duntaxat q religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat: superuacanea er-
Argum. 2° go fuit prolixior oratio. Secundò consuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidorus
Argum. 3. distin. 1. ergo lex non fertur secundum consuetudinem. Tertiò, necessarium dupliciter vsurpatur, Vno
modo, pro eo q impossibile est aliter se habere, de quo non est necessaria lex. Ridiculum enim esset le
gem sancire, vt quæ in vtero habet partum ędat: necessarium autem ad consequutionem finis idem est
Argum. 4. quod vtile, repetitio ergo eiusdem fuit dicere, vtilis & necessaria. Quartò denique arguitur. Nonnun-
quam iniquum est ad legis rigorem iudicare: sed est operæpretium eam veluti Lesbiam regulam ex
æquo & bono ad rerum euẽtus inflectere, vt 5. Ethico. cap. 10. auctor est Arist. ergo nec est vsque adeo
legi necessarium, vt sit iusta. In contrarium autem facit auctoritas Isidori.

Conclusio responsiue. Ad quæstionem respondetur vnica conclusione. Optimè Isidorus bonitatem legis suis numeris cir
cumscripsit: prius quidem compendio, post vero explicatius: Duo namque est in lege considerare po-
nes quę conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinandæ. Est enim lex & præscripta forma quæ
Aristot. humanas actiones in debitum finem ducit: & propterea mensura & regula ad exemplar ęternæ natu-
raliſq; legis posita. Si autem consideretur vt forma ducens in finẽ, necesse est vt talis sit, qualis ad eum
Legis omnes qualitates rc dem conducit finem secundum Philosophum 2. Phisic. serræ namque talis est necessaria forma qualis
fuerit ad serrandũ aptissima. Si autem cõsideretur vt regula & mensura, debet esse ad æternam & na-
turalem expressa. Finis autem humanę legis est hominum vtilitas: vt ff. de leg. l. nulla refertur: hoc est

salus

Ad has tres reducuntur alia legis conditiones. D.Tho.

salus eorum, morumq; suorum institutio vt tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergo bonæ legis cõditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isidorus religioni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus statuẽdos est finis nostrarum actionũm. Hoc enim ipsum & Plato 1. de legibus agnouit. Secundum quod legi humanę tribuitur est in ordine ad naturalem: quę alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit dicens, Quod disciplinę conueniat.

Explicantur sigillatim legis conditiones.

Disciplina enim (vt Plato. 2. Dialogo de legi. docet) est puerorum educatio, morumque nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Quæ quidem disciplina trahenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergo tertium respectu finis vt lex saluti incolumitatiq; hominum proficiat. Voca tur enim hic salus, optima animi dispositio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, præseruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim propior est nostra salus quàm cùm credidimus. Ad has tres qualitates (vt auctor est S. Thomas) reducitur aliarum numerus. Explicatiùs tamen oratorum more per illã depingitur legis figura & polchritudo.

Lex honesta. Iusta lex & possibilis.

Enimuerò cùm regula sit virtutum, quarum premium est honor, nihil est legi antiquiùs, quàm quòd sit honesta. Et quia vetus virtutis honos diuinitùs expetẽdus est, optimè, quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit.

Argumentum.

Tametsi & hoc quoque eadem voce doceatur, vt ne sit turpis, videlicet, quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum, Videlicet lex Bacchanaliorum, quę crapula celebrabantur, & obscœna hominum nuditate.

Solutio. Cicero.

Esset prætereà inhonesta lex, quæ ingenuos ac illustres magnates, eodem infami supplicio, quò latrones puniret. Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniẽs, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, subiungit: Iusta, possibilis, &c. In tribus enim humana disciplina posita est. Primùm vt rationi sit adęquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitię consistit. Quòd si arguas nihil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta. Respondetur, si iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute, idem est quod honestum: attamen iustitia, specialis virtus, est pars, hoc est vna ex quatuor speciebus honesti: vt secundum Arist. ait Cicero 1. de offic. Est enim honestum idem quod moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis per speciem. Secundò, humana disciplina in hoc consistit, quòd sit in nostra facultate, amore & vsu legis pręscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum naturam: hoc est secundum conditionem eorum quibus lex ponitur.

Alter scrupulus. Responsio.

Sed ais, nomine ipso iustitię includitur possibilitas: Nam quod impossibile est iustum esse nequit. Respondetur, quòd hoc etiam cõcesso, necesse fuit depromere qualis sit possibilitas legis. Nempe quę sumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile.

Aristot. Gemina acceptio impossibilis.

Bifariam enim Philosophus 1. de Cœlo. accipi ait impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene, non facilè factibile est. Debetque possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari, quam Isidorus naturam vocat. Non enim pueris & ætate nondum firmis, seniòue confectis eadem imperari exercitia debent & laborum grauamina, quæ aliis firmioribus & validioribus: neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à sæcularibus exigenda, quot à religiosis monachis.

Lex debet esse loco & tempore congruens.

Tertiò requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circunstantiis vestita. Circunstantiæ autem sunt, tempus & locus. Et ideò ait secundum consuetudinem patriæ, loco & tempori conueniens. Nam cùm rerum natura mutari non possit, quæ in diuersis regionibus diuersa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minùs mortis timidi, feriq́ue magis & truces: & ideo inter illos nonnulla scelerum genera atrocissimis suppliciis vindicantur, quę Hispanis non sunt præ nimio eorum horrore cõgruentia.

Lex necessaria & vtilis.

Cætera verò quæ sequuntur ad finem legis humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, scilicet ad cauendum incommoda, & nocumenta quibus peruertimur: propter secundum dicitur vtilis. Vtile enim idem est quod medium ad finem accommodum. Quare necessarium in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab vtili, quòd respectu sunt diuersorum effectuum.

Legum multitudo vitiosa.

Vnde id maximè legiferi deberent considerare ne legum multitudine subditos obruerent: sed illis essent tantùm contenti, quę sunt penitus necessariæ: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis: Vnde illico efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muscæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc solùm præstat, vt boni & mites, qui legibus non indigent, circumsepti viuant: pernicaces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessumdent ad suas explendas libidines. Sed ad eundem finem legis per quàm maximè decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad captandos ignorantes muscipula fiat sed sit vsque adeò manifesta, vt transgressorum nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodem titulo de legibus, & constitutione legimus. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuersi pręscripto earum manifestiùs cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur.

Isidorus.

Denique vt eundem legum finem palam Isidorus iudicaret, quasi omnium compendium conclusit dicens: Nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione interest, quòd ille in commune bonum, hic autem in suum priuatum cuncta refert: sic & inter legem bonam & malam hoc idem est interstitium. At verò cum aliis modis & respectibus leges possint pro priuato commodo constitui, illo esset omnium pessimus ac pestilentissimus, si lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel transgressorum multis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorum res augerentur.

Augusti.

Optimè ergo ait 1. de lib. arb. August. quòd lex iniusta non est lex. & eleganter 2. de legibus, Cic. constat profectò ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, vitamq; hominum quietam

& beatam,

& beatam; conditas esse leges: eosq; qui primum eiusmodi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atque laturos, quibus illi scriptis susceptisque honestè beatèque viuerēt: quæque ita cōposita, statàque essent, eas leges videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos qui perniciosa & iniosta populis iussa descripserint, cū contrà fecerint quàm polliciti professique sint, quidvis potius tulisse quàm leges: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus? Lex, regula est: regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam, lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quàm lex.

Ad secundum.

Ad quartum.

Primum igitur, tertiumq; argumentum, quæ suprà obiecimus, planè soluta sunt. Ad secundum autem respondetur. Quòd consuetudo, antequam scripta sit, vim habet legis, vt ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea, ait Iurisconsultus, differt tamen à lege quæ reipublicæ consensu scribitur. Debet autem lex poni quæ cum patriæ consuetudine non pugnet: nisi consuetudo abiectu digna sit. Ad quartum argumentum respondetur, quòd cum humanarum rerum casus tantæ sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta constitui certitudine, quin quandoque sint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipsa naturalis de reddendo deposito, deficit, dum ab eo petitur qui nocere parat: pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit, cum quis vxorem occidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodem citato loco ait Arist.) defectus huiusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humanis, quarum casus nequeunt certius cōprehendi. Qua vtique de caussa appositissimè lex cōparatur regulę Lesbiæ. Erat enim insula vbi lapides præ sua intractabili duritie, nequibant cudendo quadrari, vt adaptarentur ad regulam. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco non ferrea sed plumbea erat, flectebatur, vt gibbositati lapidis adaptaretur: quòd secundum regulę curuitatem deprehenderetur in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens vt cùm lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Arist. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò malè audit regula Lesbia, Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob causas, non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

Aristot.
Lex similis regulæ Lesbiæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges iusque humanum diuidant.

Prima ratio à parte negatiua.

TANDEM in hoc postremo quæstionis articulo videndum est vtrum diuisiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tā Isidorus quàm leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet dist. 1. & ff. de Iustitia & iure. Vbi post ius naturale, quod contra humanum opponitur, subsequatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potiùs ad naturale pertinere videtur quàm ad ciuile: quādoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidorus ipse qui dixerat, ius naturale est commune omnium nationum, subdit ius gentium inde sic appellari, quòd ipso omnes ferè gentes vtuntur: ergo inepta est diuisio. Secundò arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sacerdotum & militum, quæ quidem sumitur ex diuersis officiis igitur cum penè innumera sint officia, opificiaq; reipublicę, in infinitum producenda esset illa diuisio. Tertiò arguitur, ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hęc autem tantùm materialiter differre videntur, videlicet tanquàm leges à pluribus vel paucioribus positę: non autem formali ratione iubendi: materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum; sicut si dicat leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergo nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à solis auctoribus sortiuntur diuersa nomina. Cum enim absque numero sint auctores, absque arte fit talis diuisio. In contrarium facit tum Isidorus, tum etiam legis prudentum auctoritas.

Secunda ratio.
Tertia ratio.
Isidorus.
Conclusio responsiua.
Ostenditur conclusio.

Quæstio præsens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanū, vt idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnum quodq; enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur. & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanę quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum nempe quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt art. 2. diximus) à iure diuino: idque dupliciter contingit: scilicet & per modum naturalis illationis, & per modum arbitrariæ determinationis: igitur penes has differentias primum omnium distribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim iús gentium quidquid mortales ex principiis naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & trāquillitate sustentanda est consouenda. Inde subsumpta altera præmissa quòd natura corrupta in communi viuens neque agros colleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicuerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiuerat hostis in bello. Rursus ex eodem principio, subiuncta altera premissa, scilicet quòd homines, ciuile animal, substentare se nequeunt nisi vicariis se operis mutuò iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationum, pactorum & conuentorum: vt habetur ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc Iure, quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quidquid verò per modum determinationis generis per speciem cōstitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaquęque enim ciuitas, aut respublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificiis

sacrificiis colendus est,diuersa instituta sunt sacrificia,bonum scilicet aut caprorum:& (vt ait 5.Ethi. Arist.cap.7.)capram diis,sed non duas oues mactare.Sacrificia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt.& sacrosanctum nostrũ Eucharistiæ,ab ipso redemptore,qui factus est pro nobis hostia & sacrificiũ.Leges etiam(vt dicebamus)pœnarum quibus diuersis maleficiorũ generibus diuersa sunt supplicia.decreta,ad ius ciuile pertinent.Itaque ius naturale absq; vlla ratiocinatione scriptum est in mentibus nostris:ius autẽ gentiũ naturali ratiocinatione,absq; hominum cõuẽtu,& longo consilio inde elicitum:ius autem ciuile arbitratu hominũ in vnum coeuntium cõcilium cõstitutum:Vnde Isidorus lib.5.ca.5.quod refertur distin. 1.Ius,inquit:ciuile est,quod quisq; populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaq; caussa cõstituit.Vnus hinc tamen oboritur scrupulus,responso dignus.Cõsequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentiũ:quandoquidẽ(vt suprà visum est) ex principiis naturalibus,ceu cõclusiones eruũtur.Cõsequens autem hoc falsum est:nam quantũ ad radicem de iure naturæ censetur:quantũ verò ad explicationẽ & positionẽ,de iure Diuino,tũ antiquo, tum etiam Euangelico.Ad hoc tamen respõdetur q̃ ratione originis omne ius gentiũ dicitur de iure naturæ:licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentiũ,ob idq; nihil vetat se ante legẽ scriptã Decalogus censeretur posteriori modo de iure gentiũ. Tametsi propter euidentiã proximæ illationis,forsan non sortiretur nomen nisi iuris naturæ.Nam est Decalogus adeò patens,vt principiis naturalis iuris sit proximus.At verò quoniã caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt nomẽ obtinuerunt diuini iuris.Non quòd supra naturam sunt,sed quia Deo auctore exposita.Per hæc soluitur argumentum primũ. Ius enim gentiũ sic non negatur quodã modo esse naturale,vt tamen censeatur ab illo differre propter illationẽ:tunc præsertim dum lõgiùs cõclusio à principiis distat.Secunda conditio humanæ legis est ordo ad cõmune bonũ. Et secundũ hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum,qui egregias operas nauant cõmuni bono:vt est lex sacerdotum,qui religionis cultui cõsecrantur.Et leges militum,qui publici sunt custodes: legesq; magistratuũ,qui iustitiæ administrãdæ præficiuntur.Haud tamẽ inde fit cõsequẽns (vt secundo loco ante quæstionẽ arguebatur)multiplicandã esse hanc diuisionẽ ad opificum numerũ qui sunt in republica.Nam alij non sunt publici eius ministri cõmuni bono deputati,sed particularibus necessitatibus inseruientes. Tertiò cõuenit legi humanæ ab illis institui,qui publica funguntur administratione reipublicę:generis autem reipublicę (vt suprà iam secundũ Arist.in Polit.diximus) multæ sunt species.Alia etiam est Aristocratia,id est, optimatum principatus:quare leges quæ ab istis eduntur,nuncupantur Senatusconsulta,responsa prudentũ &c.Secunda regiminis species est,Oligarchia,id est,paucorum diuitumq;& potentũ principatus.Et secundum hoc sumitur ius prætoriũ,quod etiam dicitur honorarium.Tertiũ regimen est Democratia,hoc est popularis potẽtia: cuius leges dicuntur plebiscita.Aliud autem dicitur regimen tyrannicũ , de qua specie propter eius corruptionem nullũ sumitur legũ nomen. Sed quartum regiminis institutũ,est regnũ. Et secundũ hoc sumitur species legum,quę dicuntur constitutiones principũ.De quibus extat ti.j.lib.Digestorum:Cuius prima lex est,Quod Principi placuit,legis habet vigorem.Arist.autẽ ex his videtur aliud cõminisci,quod ei forsan optimũ iudicatũ est.Et ex hoc(vt auctor est Isido.) natæ sunt leges,quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt.Et per hæc satisfactũ est tertio argumento. Haud enim harum differentię legum ob numerum tantùm legumlatorũ discernuntur,immo ob species regiminis diuersas. Quocirca non est eadẽ ratio diuisionis legũ in Romanas,Atheniẽses,Lacedęmones,&c.Hæc enim nõ specifica ; sed prorsus numerica est.Quartũ,quod lex humana sua ratione includit,est cõponere humanos mores,diuersosq; animi insultus cõpescere.Ex hac ergo parte sumitur diuisio legũ in legem Iuliã de adulter.& Cornel.de sica.& Aquiliam,& alias quę licet à suis autoribus nomina traxerint , tamẽ non solùm hac ratione discrepant(quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionum distantiam,de qui- us latę sunt.Restant ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint ad exponendum iuris diuisiones.De quibus,præter bona citata;copiosa fit mentio ff.de orig.iuris.

Discrimen inter ius naturale.gentium,ac ciuile.

Isidorus.

Scrupulus.

Ad primũ argumẽtũ.

Secunda humanæ legis conditio.

Soluitur secundũ arg.

Tertia vnde iuris humani,tertia diuisio ducitur.

Prima. Aristocratia.

Secunda, Oligarchia.

Tertia. Democratia

Quarta regiminis species.

Aristot.

Isidorus.

Ad tertiũ argumẽtũ.

Quarta condiuio legis humanæ.

Ad quartũ.

QVÆSTIO SEXTA.

DE POTESTATE LEGIS HVMANÆ.

S. Thom.1.2. quæst.96.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex humana in communi debeat constitui.

OST legis humanæ necessitatem,qualitatemque & diuisiones,sequitur de eius potestate,& virtute.Et initio ab eius generalitate sumpto queritur primò,vtrùm debeat in communi constitui?Et arguitur à parte negatiua.Primùm ex Philosopho quinto Ethicorũ,capite septimo.vbi ait:de singulis etiam lege iuberi,vt sacra Brasidæ facere:idq; distinguit cõtra ea quæ publicis decretis instituuntur.Inde enim colligitur, leges non in cõmuni tantum,sed in singulari quoque poni.Secundò,leges sunt de actionibus nostris: quę tamẽ in singulari fiunt:ergo debent in singulari ferri.Tertiò lex est mensura nostrarum actionum : & mensura , vt primo Metaphysicos docetur , debet esse certissima:actiones autem nostræ lubricæ incertæque sunt:congruentiùs ergo leges de singularibus casibus decernerentur , quàm in communi. In

Argum. 1. partis negatiua.

Aristot.

Argum. 2.

Argum. 3.

Pomponius.

contrarium

contrarium est Pomponius Iurisconsultus.ff.de legib.vbi ait.Iura constitui oportet in his, quæ accidunt,hoc est,in his quæ vsu venire solent:non tamen in his quæ præter opinionem & insperato contingunt.Idque tribus subsequentibus legibus inculcatur.

Conclusio vnica responsiua q.

Responsio facilè per vnicam conclusionem instituitur : Lex debet in communi constitui : hoc est non debet præcipere,Si talis aut talis occiderit,vel tali de caussa:aut cum tali circunstátia,capite plectatur: verùm in communi,Quicunq; occiderit. Accidentariç enim illæ circúltantię nequeút lege cócludi,at per prudentiam sunt posteà perpendendæ.Enimverò vt in specolatiuis,quemadmodum inbebat Plato,quiescendum in speciebus est,eò quòd de singularibus,quæ caduca sunt, nulla est scientia, sed experientia:sic & in practicis de singularibus,quæ fortè accidunt,nulla esse potest lex,sed sola prudentia.Probatur autem præterea conclusio tum ea fine legis, tum ex aliis,quæ illi adhærent. Iá enim in quæstione proxima assertum est legem deberi pro communi vtilitate ciuium scisci.Inde ergo fit,vt debeat talis condi,qualis communi expediat bono:commune autem bonum ex multis constat tá personis,quam negotiorum varietate.Sunt inquam qui legibus parere coguntur,senes,& iuuenes,potentes,& debiles,sapientes & ignorantes:quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere:quod fieri aliter nequit,quàm si lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt 1.de Ciui.Dei.ait August.)non vt paruo tępore doret,sed vt longis seculis.Graue.n.respublica accipit detrimentum frequenti submutatione legum:si autem de singularibus casib.poneretur,illis demutatis mutari & ipsa subindo deberet.Ex præsenti conclusione elicitur illod axioma,Lex non respicit ea q̃ rarò,sed ea quæ vt plurimú contingunt.Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat.Contra hanc igitur legum naturá grauiter peccant,qui singulis casibus legib.occurrere contédunt.Extat (vt exépli gratia dicam)lex de ambitu:nempe quo candidati ambire pręsareq;prohibentur.Vt autem hic murus firmior sit,alia communitur lege,videlicet,ne quis domos ipsorum adeat,ne ipsi obambulent,ne vllus cum altero colloquatur.Quod si scholaris contrafecerit, iure suffragandi priuetur: si verò candidatus,ipse ius quoq; amittat petendi cathedram. Reuera hoc plus iusto est irretire humanos animos.Contra eandem itidem doctrinam delinquunt,qui in condendis legibus non alia tépora longius prospiciunt,quàm quod præsens est.Sunt inquam qui exiguum numerum personarum considerantes charitate feruentium,graui legum onere religionum familias præmunt,quas cùm posteri ferre nequeant,ceruicibus excutient.Verissima ergo doctrina est,quòd leges debent sic in cómuni ferri,vt multis temporib.personarumque qualitatibus & casibus coaptari possint.

August.

Primum peccatum eorum qui singulis casibus peculiaribus legibus subueniunt.

Secundum peccatum eorum qui in condendis legibus adea solum quod adest prospiciút.

Ad primú argumétú.

Ad primum igitur argumentum respódetur,tres gradus impræsentiarum distingui præceptionum ac prohibitionum humanarum.Primus est omnino generalis,nempe quando instituta non in gratiam alicuius singularis,sed in bonum totius reipublicæ fiunt,& hęc propriè dicuntur leges:vt,Qui cędem fecerit,capite plectatur:Magistratus non pretio creentur: Iudicia iudices ne pretio vendant. Et istæ sunt propriè leges. Alia verò sunt,quę in gratiam singularis personæ conceduntur.Et istę non tam leges,quàm priuilegia seu dispensationes dicuntur:vt cùm Rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis confert. Et eleemosynas in subsidium belli contra Turcas largientibus singularia Pontifex impartitur priuilegia.Hoc autem perspectè audiendum est.Potest enim vera lex in gratiam singularis personę ferri,vt sunt leges festorum,quę in honorem Virginis sacrę,aut alius cuiusque diui solenniter feriamus:nam istæ etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferunt talem vniuersalitatis speciem:alias enim inducerent formá legis: vt est illa,quæ totam nobilitatem à solúdis tributis eximit: & illa generalis,Qui tot annis militauerit,emeritus fit miles.In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum,quæ (vt suprà dictum est)non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia.Secundi autem argumenti responsio facillima est.Nam cùm lex mensura sit,non debent esse tot leges,quot actiones:sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadem vlna plurimas metimur quantitates:sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollere certitudine , quanta est in naturali, sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt 1.Ethicorum ait Aristot. Et ideo satis est humanis legibus,si plurimum sint vsu rectæ,licet nonnunquam deficiant.

Primus gradus.

Secundus gradus.

Potest vera lex ferri in gratiam singularis personæ.

Postremus gradus.

Ad secundú argumétú.

Ad tertiú

Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Prima ratio.

Isidorus.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

August.

POstquam de generali forma legis visum est,in communi esse ferendam,sequitur vt de eius latitudine videamus,an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi.Existit ęnim statim in foribus ratio affirmatiua.Enimuero si leges (vt suprà nos Isidor⁹ docuit)in hoc humanitus positę sunt,vt earum metu coërceatur iniquorum audacia,cùm aliter coërceri nequeat,quam si omnia prohibeantur vitia , consequens fit, vt omnia humanis legibus vetari debeant.Secundò,cùm etiam ex Aristotele iam audiuerimus illud esse legislatoris propositum , vt bonos studiososque faciat ciues:id autem nequeat,nisi homines ab omnibus vitiis refrænando,fit,vt debeat legibus omnia compescere vitia.Tertiò,lex humana(vt etiam visum est)à naturali deriuatur:legi autem naturæ cuncta repugnant vitia:ergo legibus humanis omnia caueri debent.In contrarium est August.lib.1.de libe.arb.vbi ait humanam legem multa concedere;ac impunita relinquere,quę per diuinam prouidentiam vindicantur.

Prima conclusio. Suadetur conclusio naturali ratione.

Responsio huius quæstionis more & vsu patentissima est,quæ duabus conclusionibus constat. Prior est,Leges humanę non omnia prohibent vitia.Fulcitur autem hac naturali ratione : Lex(quod identidem resumimus)mensura est humanarum actionum:mensura autem(vt 10.Metaphysi. auctor est,Phi-

est Philosophus (homogena esse debet, hoc est eiusdem rationis rebus ipsis quas metimur. Enimuerò quantitates continuas vlna metimur, aut pede, aut palmo: quæ quantitates itidem continuæ sunt: liquores verò & grana metimur modio: sed pondera libra: idq; in singulis generibus obseruamus. Fit ergo consequens: vt leges hominum humanæ sint cõditioni adaptandæ. Id quod Isidorus illic admonuit, vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Conditio autem humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiorum vindices: ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra conditio & ingeniũ expostulet, sic accipito: Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine autem longè plures sunt qui virtutum habitibus non sunt imbuti, sed cum prauis corruptisq; affectibus colluctantur, quiq; adeò potentes non sunt præclara virtutum opera assequi: nam studiosi habitus sunt quibus facultatem nanciscimur studiosè agendi: ergo sicuti leges non eædem pueris, quæ viris, neq; eædem secularibus quæ religiosis ferendæ sunt: sic neq; toti multitudini illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt, à quib. tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt. Posterior conclusio. Ea potissimù in vitia, flagitia, & scelera, debent leges humanæ prohibere, quæ rempublicã de sua pace & quiete deturbant: qualia sunt crimina, quæ iniuriam habent annexam: puta illa, quæ sunt contra cõmutatiuã iustitiã, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atq; id genus reliqua. Enimuerò, tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas, scopus est & finis omniũ qui leges condunt. Quin verò alia quæ impune permittunt, vt hæc euitentur sinunt: nempe meretricia, vt adulteriis obuietur: vsuræ, vt caueãtur furta. Hinc fit, crimina & scelera non quò grauiora sunt coram Deo, durius in republica vindicari: sed quò paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furtis, & blasphemiæ, quæ homicidia sua inmanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamen illa quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasiæ, atque illa quæ sua fœditate mores inficiunt, licet non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilominus sunt vindicanda.

Postrema conclusio.

Probatio.

Corollariũ.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod Isidorus dum ait, legum metu coercendam esse hominum audaciam, seipsum exponit, quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ, quas contra iustitiam impuri audacesq; homines reipublicæ inferunt: haud tamen arbitratur necessariũ cunctas subinde culpas in quas debilitas humani generis collabitur, earundem vigore vlciscendas. Ad secundum autem respondetur, homines ad virtutem alliciẽdos esse ac promouẽdos more suo, vt scilicet gradatim eorum imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Ob idq; non sunt legibus, que omnibus debent esse cõmunes, illa instituenda egregia officia, quæ solis integris viris, & virtute progressis possibilia sunt: sed illa prorsus, quæ etiam imperfectiores adire ferreq; possunt, vt illis facilioribus imbuti, ad alia, quæ ardua sunt, valeant sua sponte conscendere: ac non citius vsu veniat, vt dum nimia legum angustia sepiuntur, in deteriora prosiliant. Nam (vt legitur Prouerb. 30.) Qui nimis emungit elicit sanguinem. Et Matt. 9. Si vinum nouum, id est ardua. & calore feruentia mandata, mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisq; affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemnuntur, & ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. Ad tertium respondetur, quod etsi lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet: neque ideo (vt loco citato ait August.) quod non omnia vetet, quæ vetat & iubet, improbanda sunt.

Ad primũ argu.

Ad secundum arg.

Prou. 30.

Matth. 9.

Ad tertiũ argu.

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

VT circa malorum prohibitionem, sic & circa virtutum præceptionẽ videndum est, quàm latè lex humana se extendat, vtrum scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere? Et arguitur à parte negatiua. Virtutum officia, vitiorumq; opera contraria sunt lex humana non omnia prohibet vitia: ergo nec omnes præcipit studiosas actiones. Secundo, virtutis opus à virtute procedit. Virtus autem finis est legis: nam, vt diximus, finis legislatoris est, bonos studiososq; facere ciues: præcepta vero legis, non finis, sed media sunt ad consequendum finem: ergo virtutum opera non cadunt sub præcepto legis. In contrarium autem est auctoritas philosophi 5. Ethic. cap. 1. vbi ait: Leges ad communem omnium vtilitatem de omnibus dictare. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, & item ea quæ sunt temperãtiæ, & etiam ea quæ sunt mansueti, & in cæteris identidem virtutibus atque vitiis alia iubens, atque alia vetans.

Argum. 1. partis negatiuæ.

Argu. 2.

Aristo.

Ad præsentem quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis species, de cuius actibus non aliquos præcipiat ex humana. Cõclusio est, non solum Arist. loco citato, verum & Platonis Dialog. 1. de legibus, vbi ait, eos qui de diuina republica disserũt, nõ ad particulam virtutis, & præsertim ad deiectiorem, sed ad vniuersam ipsos virtutẽ respexisse putandum, & per singulas earum species leges quæsisse. Ratio autem quam nos natura docet, quàmque sanctus Thom. dilucidat, hæc est: Virtutũ species ratione obiectorũ distinguũtur: nullum autem est vitutis obiectum, quod non ad bonum referri possit commune, quin vero sæpissimè idem etiam ad priuatum, vt ea quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem, seu propriæ personæ, seu amici accomodari contingit, & rursus ad tutelam reipublicæ. Et quę sunt temperãtiæ, ad bonam priuati hominis valetudinem, & rursus, vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum quę bono publico conducũt. Et simile est in cęteris. Cùm igitur lex omnis humana (dictum est) ob communem mortalium vtilitatem constituatur, consequẽs fit, vt nulla sit virtutis species, de cuius actionibus lex humana non iubeat: Quod si des fortè priuatam aliquam, infrà tibi respõdebitur. Posterior cõclusio: Leges humanę non de singulis actibus singularium virtutũ pręcipiunt. Itaque pręcipiunt de singularum virtutũ aliquibus actionibus: non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in

Prima conclusio.

Aristo.

Plato.

Ratio conclusionis.

Explanatur conclusio. materia fortitudinis præcipit lex humana rempublicam defendere etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relinquit legi naturæ. In materia tẽperantię præcipit Ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo tẽporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies diuis dedicare, ac sacris interesse, non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundum suum statum, & nonnunquam filiis vice versa parẽtes. Extra illos autem casus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferẽdo. In summa, lex humana ea dũtaxat præcipit officia, quæ ad bonum cõmune referuntur: vt per se, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui: vel mediatè (vt aiunt) vt illa quæ ad bonam attinẽt disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. *Quæstio.* Quæris ergo, quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonum publicum referri posset. *Solutio.* Respondetur nullam esse prorsus, cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quandoq; referri valeat. Neque verò generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplexatur, verùm & intellectuales. Legibus namq; humanis & artes iubentur in republica & scientiarum contemplationes. *Argumen.* At verò si ita res habet, vt etiam virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumentum ꝙ non sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis, in qua summa posita est nostra fęlicitas, cùm Deus ipse sit per essentiã, in nullum aliud commune bonum est referibile. *Responsio.* Respondetur autem ꝙ & si per se Deus in nullum alium referatur finem, eò quod ipse sit vniuersalis omnium: idemq; summus, tamen quatenus faciali visione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram fœlicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandam visionem fit in beatis illustrior.

Ad primũ argu. Ad primum igitur argumentum respondetur, ꝙ sicut lex humana non prohibet singulos vitiosos actus, ita neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia ꝙ quantum ad virtutes nulla est species cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquam esse speciem cuius nullum actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersalitatem negatiuè, præsenti verò afirmatiuè. Nullum enim prohibet aut iocosum aut officiosum mendacium, neque vllam simplicem fornicationem, nisi circunstantiam habeat speciem variantem in genere moris: vt adulterium, incestum, &c. Ad secundum respondetur, ꝙ actus bifariàm dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam: quia scilicet sit secundum rationis normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio verò modo quia ex habitu proficiscitur, atque *Ad secundum argu.* adeò promptè & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat, agere autem ex habitu non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari intendit lęgifer habitus in nobis ingenerare, quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientiæ.

POSTQVAM visum est de potestate legis humanæ quãtũ ad extẽsionẽ videre restat quantũ ad eius vim, an vsq; ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim *Argum. 1.* in propatulo argumentum à parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsq; ad superioris forum vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior *Argum. 2.* diuina: ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. Secundò arguitur, ꝙ inde sequeretur & patremfamilias suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parentes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur esse contra id quod suprà dictum est: nempe citra vim *Argum. 3.* coerciuam, quæ in patrefamilias non existit, leges non posse condi. Tertiò, iudicium conscientiæ ex diuinis pendet mandatis, quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis, contingit antẽ leges hu- *Argum. 4.* manas cum diuinis pugnare, secundũ illud Matt. 15. Irritum fecistis mandatũ Dei, propter traditiones vestras: ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientię. Quin verò quartò arguitur, Sentẽtia iudicis (vt suprà diximus) est quædam legis applicatio, eiusmodi autẽ sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt puta dum iudex secundum allegata & probata contra veritatem innocentẽ condemnat. Immo quandoq; condemnatus nullatenus potest sententiæ parere; vt si clàm quis duxit vxorem vnam, & palã alteram: tunc. n. iustè & iuridicè debitũ iubetur reddere secundæ, & tamen potius mori debet quàm obtẽperare: esset namq; fornicatio, ergo neq; lex iusta obligat in con- *Argu. 5.* scientia. Quintò, leges humanæ frequenter solent calumniam, ac subinde iniuriam hominib. irroga- *Isaias.* re, secundũ illud Isaiæ 10. Væ qui cõdunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent caussæ humiliũ populi mei: oppressionẽ autem ac tyranni- *Petrus.* dem repellere cuiq; fas est. In contrarium est Apost. Petrus in sua prima Cano. c. 2. vbi postquã omnes Christianæ familiæ admonuit, vt subditi essent dominis, non tantum bonis, sed etiã discolis, quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est. n. gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiẽs iniustè: dicens autem propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Prima conclusio. Quæstio est, in qua aliquanto plus dubietatis, ac difficultatis quàm in superiorib. inest. Ad cuius vtiq; intellectum, distinguendum est inter leges iustas atq; iniustas. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima, lex humana tam ciuilis quàm canonica, si iusta sit, auctoritate viget, viq; pollet obligandi subditorum conscientias. Probatur. Lex omnis humana (vt dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur: secundum illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. vbi (vt suprà discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas

diuinitus

diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à domino Deo est, posteriori verò
prudentia per quã leges condunt & executioni mandãt: ergo ex eadem æterna lege virtus ad easdem *Ad legis*
subinde leges deriuatur, qua sint in cõsciẽtia apud Deum ipsum obligatoriæ. Existimatur autem legis *iustitiã cõ-*
iustitia ex omnib. eius causis: scilicet finali, efficiẽte, materiali, atque formali. Finali inquã, vt pro com *currãt o-*
muni bono sit condita: eadem enim differentia, vt diximus, quæ inter tyrranum & regem, inter le- *cedant ne-*
ges quoque dignoscitur: nempe vt quæ pro communi vtilitate sit lata, iusta habeatur: quæ vero pro *cesse est.*
particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agentis: vtpote quòd qui illam tulerit, suam non fuerit facul
tatem transgressus. Tertiò, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohi
beri non debent: ita neque opera mala materia præceptionis sunt. Quartò ex parte formæ. Nam cum
lex regula sit, ea debet rectitudine & æquitate splendere, vt talem seruet tam in honorib. quàm in one
ribus proportionem ad ciues, qualẽ ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto,
ob idq; sicut partibus diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundũ proportionem facultatum ci
uium imperanda singulis sunt, atque honores secundum proportionem dignitatũ impartiendi. Igitur *Secũda cõ-*
q lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit. Secũda cõclusio: Lex humana iniusta nõ obligat in *clusio.*
foro conscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum recta non sit, regula *Probatio.*
esse nequit, atque adeo neque lex: quæ autem nõ est lex, obligat neminem. Legis autem iniustitia duo *Legis iniu-*
bus pensatur modis. Primò, si bono aduersetur humano: vt puta ratione aliqua cuipiam prædictarum *stitia vnde*
quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materiæ, aut formę. Altero mo *sit pensan-*
do, si contraria sit bono diuino. Et quamuis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione materiæ vel alia *da.*
rum prædictarum caussarum, notatur tamen distinctio hæc, vt ad tertiam conclusionem sternatur adi *Tertia con*
tus, quæ talis est: Leges illæ, quæ humano tantum bono aduersantur, licet in conscientia de se non *clusio.*
obligent, ligant tamen quãdoque ratione scãdali: quæ verò diuino bono impiè repugnant, nullatenus
sed apertè est illis obuiandum. Prius membrum patet. Nam in his quæ præ se non ferunt manifestariã
tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalũ possibile, & ideo ferendi interim sunt quousq; *Matthæus*
leniori via in mentẽ saniorẽ adducantur. Huc enim pertinet Christianum cõsilium, Matth. 5. Qui an-
gariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicã, da ei & palliũ. At verò
si tyranni vel ad idololatriã nos suis legibus inducerent, vel à nostris arcerẽt sacramentis, vel ad alios
mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullũ esset formidandũ scandalũ, sed illud esset grauissi *Act. 5.*
mum, si illis nõ statim posthabita vita obsisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Actu. 5. Obe
dire oportet Deo magis quàm hominibus. Sic nanq; respondit Petrus principi sacerdotum præcipiẽti
ne in nomine Christi prędicarent. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vniuersæ comprehendũ
tur, quas iuris interpretes ad duodecim vel plures cõgestim multiplicant, vt est tum apud alios Sum- *Syluester.*
mistas videre, tum apud Syluest. verbo, lex, §. 9. Vt autẽ hæc acuratius collimentur, speculandũ primũ *Quæstio.*
de prima conclusione est, quo sit gradu tenenda. Ad quod respondetur, non esse tam sublimi, tamque *Solutio.*
firmo certitudinis gradu constabilitã de ciuilib. legibus, quàm de ecclesiasticis: ob idq; de ecclesiasti- *Quarta cõ*
cis, papæ potissimum ac conciliorũ, adhibetur quarta conclusio. Tanquã fides catholica cõfitendum *clusio.*
est ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro conscientię genere suo sub reatu mortalis maculæ. *Vvaldẽsis.*
Irrepsit enim olim Vvaldensiũ error, postq; Ioãnis Vvicleff, eorundemq; tandẽ legitimi hæredis Lu- *Ioannes*
theri, quòd neq; in Pontifice maximo, neque in tota ecclesia potestas vlla est condẽdi aut articulos fi *Vvicleff.*
dei, aut morũ leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonẽ. Qua- *Lutherus.*
re (vt aiunt) sola illa mandata obligant in conscientia, quæ in Euangelio explicata sunt. Extant autẽ *Refutãtur*
apertissima testimonia, quibus isti confutãtur. Vt est illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos *hæretici sa*
spernit me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic ecclesiæ: si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut *crarum ci-*
ethnicus & publicanus. Vbi cõpertissimũ est iurisdictionem ecclesiæ designari. Itẽ quodcũq; ligaue- *terarum o-*
ris super terram, erit ligatũ & in cœlis. Et Io. 20. Data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra: sicut *raculis.*
misit me viuens pater, & ego mitto vos. Accipite Spiritũ sanctũ: quorũ remiseritis peccata, remissa e- *Luc. 10.*
runt: & quorum retinueritis, retenta erũt. Quid euidẽtius, quã illic (vt ait Chrisost.) collatam fuisse à *Matth. 18.*
Christo Apostolis ac subinde ecclesiæ potestatẽ quã ipse attulerat à patre? Eo pręcipuè q retinere pec *Ioan. 20.*
cata, functio ẽ habẽtis potestatẽ obligãdi. Et Deu. 17. lex extat, quod qui nõ obediret sacerdoti, morte *Chrysosto.*
moreretur; morte autẽ nemo plectitur nisi ob graue peccatum mortale: ergo fortiori rõne lege noua *Deut. 17.*
quã & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat, eadẽ est auctoritas confitenda. Idque verba illa *Actu. 15.*
palam ostendunt Actu. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis quã hæc ne- *Ratio in hę*
cessaria, &c. Re vera cũ ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Chri- *reticos.*
stus suã sit curã pollicitus, & Spiritus sancti regimẽ quem ad hoc se missurũ promisit à patre, ne in re- *Concilium*
bus tam arduis falli posset, certissima colligitur fides in hoc eandẽ ecclesiã non deferi, sed certa polle- *Viennense.*
re auctoritate obligandi. Iam id demũ de ratione finis conuincitur. Enimuero cum mortalium status *Concilium*
nunquã sit fixus, sed pro tẽporum locorũq; diuersitate lubricè varietur, nõ satis Christus legibus à se *Constan.*
positis ecclesię in perpetuũ consuluisset, nisi potestatẽ reliquisset in ecclesia nouas pro tẽpore condẽ- *Leo deci-*
di, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerẽt. Hæresis autẽ hæc iam in concilio Viennensi, vt ha- *mus.*
betur Cle. ad nostrã. de hæret. & in Constantiensi, ac deinceps à Leone 10. merito suo cõdẽnata est. At *Argum. 1.*
vero de potestate ciuili non est tanto robore cõclusio firma, quin sint in contrariũ argumẽta nõnulla. *Argum. 2.*
Primũ obligare ad culpã in foro conscientiæ, cum animas vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis *Argum. 3.*
in ecclesia est, non autẽ in potestate ciuili. Secũdò potestas ciuilis non illucusq; protenditur, vt possit
peccata remittere: consequens ergo apparet, vt neq; possit in peccata conĳcere: Iniquum enim cẽsere
quis posset vt qui religare nequit, ligare valeat: ecclesia nanq; vtrunq; potest. Tertiò, finis proximus

Arg. 4. ciuilis potestatis est temporarius reipublicæ status: ergo ad æterna supplicia nõ se dilatat. Quartò, potestas quæ in cõscientia reum culpæ punire nequit æterna pœna non potest sub reatu talis culpæ obligare potestas aũt ciuilis in foro conscientiæ nullã potest imponere pœnam, sicuti spiritualis, quę illas sacramento decernit pęnas, quas si hic non persolueris, patieris in altero seculo. *Postremũ argumentum.* Postremò arguitur vt articulus neruusq; materiæ detegatur: Aut obligatio ad culpam est in arbitrio principis ferentis legẽ, aut præter suã voluntatẽ sequitur ex natura legis. Si prius dederis, fit vt nunquã lex ciuilis obliget sub reatu culpæ: quia nulla est lex quæ talẽ circumstantiã exprimat. Si aũt posterius cõcesseris .s. vt obligatio sequatur ex natura legis consequitur vt princeps nullã possit cõdere legẽ, quæ nõ obliget sub reatu culpæ, ꝙ tamẽ creditu durũ est: quãdoquidẽ in religionib. præcipuè in nostra, multæ sunt leges nullo nos ligantes culpæ reatu. Veruntamen his nihil obstantib. cõclusio quæ secundũ mentem D. Tho. primo loco asserta est, suam ẽt inconcussam retinet veritatẽ in ciuilibus legib. *Leg. ciuiles ligãt in cõscientia.* quippe quæ ad culpam obligant, & de genere sun ad mortalẽ. Enimuero sicut reipublicæ ecclesiasticæ, sic & ciuili necessaria fuit ratione finis potestas seipsam gubernãdi, atque adeo leges pro temporum regionumq; varietate instituẽdi: *Probatio.* licet hæc potestas (vt lib. 4. sub tit. de dominio, fusiùs dissetendũ est) aliter quã ecclesiastica à Deo defluxerit. Illam.n. Christus per se contulit ecclesiæ diuina lege: hæc autẽ per legẽ naturæ descẽdit: qua quælibet respublica seipsam administrandi auctoritatẽ hẽt, quã & regib. conferre potuit. Itaque quia respublica ciuilis, familia quoque Dei est, fit vt sicuti qui contra suas leges proximum offenderit, an eius tribunal reus habeatur: qui vero secundum easdẽ fuerit erga eosdẽ proximos beneficus dignus habeatur præmio: sic prorsus & qui leges humanas per ptãtẽ, ab ipso collatam cõditas, vel violauerit, vel custodierit. Et hoc est obligare in cõscientia. *Cõfirmatio eiusdẽ conclusionis.* Sed cõfirmatur etiãnũ eadẽ cõclusio. Facere cõtra legẽ Principis, est malum mortale, ergo peccatũ apud Deũ. Antecedẽs est notum: quoniam si lex iusta est, regula rationis existit, prætergredi autẽ rationis lineam, obliquitas est, ac subinde peccatum. Cõsequẽtia nihilominus inde claret, ꝙ quidquid mali in morib. est, peccatũ existit, vt egregiè S. Tho. *S. Thom.* 1. 2. q. 21. disseruit. Deinde lex humana à naturali (vt dictũ est) deriuatur, q̃ constituit id ꝙ generale est in particulari specie virtutis, vt genus pacis ad hoc ꝙ est armis non vti nocturnis: ergo leges humanæ *Altera ratio ad idem.* obligant in foro cõscientiæ. Ac demũ posttemũ adhibetur argumentũ peculiariter de lege ciuili, Principis finis, licet proximus sit, quietus status reipublicæ: supremus tamẽ est sempiterna fœlicitas, ad quã *Postremum argu.* ille tẽporalis finis tendit: ergo põt suis legib. per virtutem sibi cælitus donatã in illo supremo forn obligare. Colligamus ergo, ꝙ licet nõ sit manifestaria hæresis, hãc auctoritatem & vigorẽ ciuilib. legib. veluti ecclesiasticis denegare: esset tamẽ profectò temerariũ & cõtra doctorũ cõsensum, qui pręcipuũ habent nomẽ. *Gersonis placitum.* At verò vnus Ioãnes Gerson, vir aliàs egregiæ notæ, reuocare nos huc cogit in disputationem, vtrum huiusmodi humanæ leges per seipsæ obligent inquantum humanæ sunt, idest, inquãtũ potestate hominib. cõcessa cõditæ, an verò eatenus prorsus quatenus diuina lege stabiliuntur? Sustinet enim tracta. de vit. spe. lect. 4. opinionem de hac re singularẽ: nempe ꝙ nulla lex neque ciuilis neq; ecclesiastica, immo neque naturalis vim habet obligandi in cõscientia ad culpam, sed sola lex diuina est, quæ obligat: humana verò inquantum est illius interpres. Quæ quidem opinio non tantũ noĩe (vt quidã putãt) à cõmuni differt, sed re certè latissimè. Nõ inquã hoc tñ ait ꝙ leges humanæ idcirco obligent ꝙ tales potestates diuinitus sunt hominibus collatæ: hoc enim nos fatemur, sed ait nullam esse potestatẽ creatam à Deo cõcessam obligandi sub reatu culpæ, sed tñ exponendi, & declarandi diuinum ius. Itaque Papa, secundum ipsum annalẽ præcipiens cõfessionẽ, non obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum, quoniam, inquit, ante eius sanctionẽ lex Dei erat, annuatim cõfiteri: sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorantia. Pari modo nisi ius, inqrit, fuisset diuinum. Quadragesimã ieiunare, præceptum Papæ nõ obligaret ad culpã: at quia tale ius erat, illud per Papã declaratum nos ligat. Et multò (vt cẽset) vehemẽtiori ratione leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpam obligãt. Sicuti præceptum medici qui decumbentem iu- *Motiuum Gersonis.* bet à nouo cibo abstinere, nõ est obligatoriũ ad culpam: sed propterea egrotus illam incurrit, ꝙ transgreditur diuinam prohibitionem homicidij, ꝙ Medicus declarat esũ talis cibi ppetrari. Atq; isto ordi- *Alia ratio eiusdem.* ne infert vsque ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, ꝙ sicut ecclesia articulos fidei condere nequit, nisi illos explicando qui in sacra scriptura latitabãt: ita neque põt cõdere leges. Quin *Gersonis positio parum differt ab hæresi Lutherana.* verò ait, neque legẽ naturalẽ vllo pacto obligare, nisi ius explicando diuinũ. Ecce opinionem Gersonis à q̃ paucissimis intellectam, & iõ ab aliquib. creditam. Rõ illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus potest conferre gratiam, ita neq; illam auferre, atque adeò neque obligare ad culpã per q̃ tollitur. Itẽ sicut ecclesia legem actib. internis ferre nequit, qa neq; illos punire valet: sic quia æterna pœnã infligere non põt, quę culpę debetur, fit vt neque valeat ad culpam obligare. Atque hac inquit de caussa Au- *Prima ratio in Gersonem.* gust. definiuit peccatum, ꝙ sit dictum vel factum, &c. contra legẽ Dei: quia. s. contra nullam aliam peccare contingit. Attamen si fas est sic de doctore catholico loqui, perparum differt ab hæresi Lutherana modò impugnata, quę omnem aufert ab ecclesia potestatem condendi leges. Immo Gersonem sibi *Secunda ratio.* Lutherani contra Catholicos patronum obtendunt, licet hoc mitius dicat, ꝙ potest Papa diuinas leges declarare. Prætereà, dicere ꝙ ante sanctiones ecclesiasticas annua confessio, quadragesimalisq; ab- *Tertia ratio.* stinentia esset de iure diuino, gratis sanè dictũ est, quin verò temerariè: quia nullo est pacto suasibile. Erat quidẽ pręceptũ cõfessionis, sed tñ tpis pscriptio, ecclesię prudẽtię erat cõmissa. Ad hęc, cũ eccle- *Postrema ratio.* sia hoc aut illud sub pœna excõicationis pcipit, vt puta cõparere in iudicio, & similia, quis dicere ausit illud fuisse ius diuinũ, nisi qa à Deo data erat Põtifici talis cogẽdi potestas. Itẽ 10. 20. Præterea pręmisit Christus. Data est mihi omnis potestas: vt subdẽs, accipite Spiritũ sanctũ: intelligeretur eãdẽ ecclesię cõferre: Ac postremò quomodo Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius familię & vrgẽtia pcepta

poncre

ponere posset? Est ergo certo certius in Ecclesia existere potestatē non solum declarādi diuinum ius
verùm cōdendi humanum: quod ideo sic nuncupatur, ꝙ à potestate humana proficiscitur, licèt diui-
nitus recepta. Etenim sicuti licèt arbores & animalia à Deo receperint virtutes generādi, nihilominus
creaturæ ipsæ per propriā virtutē generāt & operātur: pariter homines per suam potestatem cōdunt
leges, quæ anteà nō obligabāt, sed propterea obligāt, quia positæ sunt ab hominib. vt 5. Ethic. c. 7. ait *Aristo.*
Arist. Iam verò ius naturæ ecquis neget per se obligare? Almain in q. de potesta. Eccles. c. 12. cōcedit *Almain.*
potestatē Eccesiasticā obligare posse ad culpā mortalē, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamen *Ad primū*
de ciuili, nisi Gersonico modo. Nihilominus verissimum etiā est de ciuili, vt supra expositum est ac de *argumen.*
mōstratum. Vnde ad argumēta Gersonis, & ad ea quæ nos adiecimus, facile est respōdere: Etenim li- *Gersonis.*
cèt Deus solus gratiā cōferat: nō tamen ipse aufert, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo *Ad secun-*
minus homines ex sua ipsius institutione leges cōstituant, quarum trāsgressores de gratia eius decidāt *dum.*
eò ꝙ suis ministris nō obtēperarunt: ob idq; quā homines nequeunt æternā pęnā infligere, ipse, ve- *Ad postre-*
luti summus omnium iudex, infligat. Neq; obstat, ꝙ potestas ciuilis non se extēdat ad remittēda pec- *mum argu.*
cata: quia diuersa sunt ministeria Dei, vt ait Paul. vbi autem August. dixit peccatum esse cōtra legem
Dei legem æternā insinuauit, à qua omnes deriuātur, etiam humanæ: quo ideo vno latissimo nomi-
ne omnes cōprehendit. Ad intellectum autem alius argumēti, videlicet quomodo leges principum *Discrimen*
obligent ad culpam, vtrum. s. pro arbitrio suo, an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter *inter Ec-*
Ecclesiasticam potestatem & ciuilem. Ecclesi. enim prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt le- *clesiasticā*
ges cōdere, nō modo cōstituendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verùm etiā discernēdo inter *potestatem*
veniale & mortale, atq; adeò decernēdo trāsgressionem suæ legis esse mortale crimen: seculares autē *& ciuilem.*
principes id nequeunt definire. s. vt leges suę sub culpa veniali aut mortali seruētur, sed duntaxat cō-
stituunt opera in specie virtutis aut vitii. An verò trāsgressio vel omissio mortalē labem trāsgressori
impingat, ex rerum natura exammādum est. Dicamus exēpli gratia præcipit Rex tempore famis fru-
mētum non asportari à regno, aut tēpore instātis belli arma indui. Cōstituit ergo illa opera in specie
obediētiæ, & secūdum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tūc non
obtēperare. Præcipit autem aut non equitare mulas, aut sericis non indui, quod inde incipit esse tem-
perātiæ virtus, aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referūt, erit inobediētia nō
grauior quàm venialis. Sed soluēda tūc restat alia superior obiectio: nēpe ꝙ tunc princeps non posset
leges ferre quæ non obligarent ad culpam, quod est falsum cùm in religionib. tales sint leges in vsu.
negatur autem cōsequentia. Sed sciscitaris iam signum quo dignoscendū est quænam lex obliget ad
culpā quæ verò minimè. Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pœna, non *Quęstio.*
obligare ad culpā, hoc autem statim arti. proximo repudiabitur. Caieta. autem in materia de ieiunio *Iurisconsul*
ait nō satis cōstare legem ieiunii obligare ad mortale: quia non est lata cū illo additamento, sub mor- *torum sen-*
tali reatu, vbi insinuat legem quæ id nō explicat, nō obligare ad culpā. porro autem (nisi ego fallor) *tentia.*
grauissimè de hoc ipse falsus est. Leges. n. nūquam ferri cōsueuerunt cum tali accessione. Præcipimus *Caietanus.*
sub reatu culpę mortalis vel venialis, sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendum. Quo- *Error Caie-*
circa fidissima regula est. Omnis lex quę absolute fertur, hoc est quę cōtrarium non explicat, obligat *tani.*
ad culpā, vel venialem vel mortalem secūdum pretium operis. Et ratio est liquida, quoniam lex secū
affert obedientiæ præceptū: obedientia autem per se est virtus, & inobedientia, peccatū. Quo fit, vt
quicūque legem ferre voluerint, siue seculares Principes, siue Ecclesiastici præpositi, quæ nō obliget *Pulchra re*
ad culpā, illud debēt explanare. Neq; aliud pōt constitui signū. Documēto sunt cōstitutiones nostrę, *gula.*
in quarum capite sic habetur, regula nostra & cōstitutiones nō obligant nos ad culpam, sed ad pęnā, *Ratio regu*
nisi propter præceptum vel contēptum. Quod quidem documētum est, ꝙ nisi illa fieret adiectio nō *la.*
posset nō obligare ad culpā. Supremū autē dubium in calce qōnis superest: Vtrum eatenus leges hu- *Postremū*
manas sub reatu lethalis maculæ obligare valeāt, vt mors etiam sit anteà subeunda, quàm vel omis- *dubium.*
sione vel trangressione violetur? Apparet enim non tantū inesse virium in legislatoribus humanis: cū
non sint domini vitæ & mortis. Caieta. 1. 2. q. 96. artic. 4. cōstituit regulam ꝙ omnis lex humana quæ *Ratio dubi*
obligat ad mortale, obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benigni- *tandi.*
tate legum excipiatur. Ratio eius est, ꝙ mors animæ fugiēda est prorsus antequā corporis, ob idq; cū *Caietanus.*
lex humana obligat ad mortale, citiùs succūbendū est gladio quàm legi obuiandū. Imò inquit, perin *Fundamē-*
de est dicere, legē humanam nō posse obligare ad mortē pro sui obseruatione, ac nō posse cōstituere *tum Caiet.*
actū in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exēpla. Potiùs. n. debet homo interire, quàm cum con- *Quo sensu*
sanguinea matrimonium cōtrahere. Et in c. Sacris. de his quæ vi met. ve cau. fi. ait Inno. ꝙ cū pro nul *Caietani o-*
lo metu debeat quis peccatum mortale incurrere, nullo obstante metu licet cum excōmunicatis cō- *pinio verū*
municare. Arbitror tamē sic verū esse humanam legē valere tanto cū rigore obligare, vt tamē Caie. *habeat.*
respōsio cēsura indigeat. Igitùr primū omniū certū est, satis referre posse reipublicę id quod pręcipi *Regula Ca-*
tur, vt lex pro sui obseruatione ad mortē vsque obliget. Etenim cùm Princeps in bello militi præci- *ietan. non*
pit locum seruare, vnde præsentaneū periculū reipublicæ existit, vitā potiùs q̄ locum deserere debet. *est vniuer-*
Immo quoties quidpiā sub pœna capitis iubet, periculū subeūdum est capnis pro legis custodia. Nā *salis.*
etsi Princeps nō sit absolutè dominus vitę, vti Deus, tamē accidēte cā potest subditos exponere mor *Soluitur ra*
ti, sicut totū partes. Nihilominus non est vsq; adeò vniuersalis rēgula Caiet. Neq; idē est obligare ad *tio Caieta-*
mortale & obligare non obstāte periculo mortis: nā lex ieiunii proculdubio sub reatu mortali obli- *ni.*
gat, & nihilominus si tyrānus mortē alicui minaretur, nisi ieiuniū frāgeret, nulla porrò esset culpa il-
lud frāgere, nisi dū tyrānus in cōtemptum legis ad id cogeret: tunc. n. teneretur Christianus potiùs
mori. Enimuerò quāuis sit potiùs moriēdum, quàm peccādum nihilominus nō præsumitur lex tāri-

Leges ecclesiasticæ non obligant cum discrimine mortis. *Ratio dicti.* *Satisfit alijs argumentis Caietani.* *Ad primũ argumẽtũ.*

gidè semper cogere. & idcò an lex obliget ad mortẽ oppetendam necne, examinandum est ex operis grauitate. Quin verò neque lex diuina cũ illa acrimonia nos vbique obligat. Nemo enim tenetur vel se vel filium cũ periculo mortis baptisare, aut alia suscipere sacramenta. Quin verò crediderim Eccl. leges nũquam obligare tãta cogẽdi vehemẽtia, nisi quãdo vel cõtemptus eiusdem legis interueniret, vel iniuria fidei. Et ratio est, quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat cõtra obedientiam, sed cõtra temperãtiam. Quod autem nullo metu possit quis cõtrahere cum cõsanguinea, hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metum, sed talis cõcubitus esset fornicatio. Illud autem caput, Sacris citatum omnes intelligũt de communicatione in sacris, & interueniente scandalo. Si enim dũ sacerdos corã notoriis excõmunicatis celebrat, plebs acciperet scãdalũ, suspicãs leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestarium inobediẽtem: in tali casu potiùs deberet mori, quàm id facere. Aliàs cõmunicare cũ excõmunicatis ad fugiẽdum periculũ mortis, nõ esset lethale crimen.

Paulus. *Ad secundum argu.* *Augustin.* *Salomon.* *Paulus.* *Ambrosius.* *Aristotel.*

Restat ergo respondere ad arg. in capite quæstionis proposita: Primum autem iam solutum est sic videlicet, quod licèt homo per se potestatem non habeat in foro Dei, tamen tãquam eius ministerio fungens præcipere id potest, cui qui si restiterit eius ordinationi, & ipse sibi dãnationem acquirit, secundum Pau. ad Roma. 13. Secũdo autem argumento conceditur patrẽfamilias obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si rem illis eximii ponderis æquissimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à domino Deo est: nimirum præcipiẽte liberis honorare parẽtes. Vnde Augu. super Psal. 70. vbi iubet pater, quod contra Dominũ non sit, sic audiẽdus est quomodo Deus. & Salom. Prouerb. 6. Conserua fili mi præcepta patris tui. Et Apost. ad Rom. 1. aliis criminibus annumerat non obedire parẽtib. Super quibus verbis Ambrosius. Quanta, inquit, insolẽtia arrepti sunt, vt neque parentes suos quos auctores in natiuitate habẽt, agnoscerẽt: hoc enim esset sine intellectu sine charitate scilicet Dei: peccatum autem charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deut. 21. Pœna mortis decernebatur filio qui contumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperium, & coercitus obedire contẽneret. Verba sunt legis. Quin verò & inter omnes naturales obediẽtias (vt 1. Poli. Arist. docet) hæc est prima quę parẽtibus debetur. At & vxor quandoque teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carẽt, vim non habent legum. An verò in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Ad tertiũ argum. *Ad quartum.* *Ad quintum.*

Ad tertium responsum est in tertia conclusione, quòd leges diuinis aduersantes, non habẽt legum robur, sed sunt potiùs conculcãdæ. Et ad eũdem propemodum respondetur ad quartum, quod sentẽtiæ, quæ ideo penitus iniustæ sunt, quod secũdum tãtum externum forum in falsa pręsumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cum sint veritati contrariæ, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tamen considerãtur. Nam dum sentẽtia diuinæ legi non est omninò contraria, tunc condẽnatus, licèt possit quomodocunque, citra scandalum & vim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem auscultare. Vt contingit quando innocens condẽnatur. Quando verò diuina lex omnino est contraria, vt dum quis cogitur illum cognoscere quæ verè non est sua, citiùs debet mori quàm obedire. Et pari modo respõdetur ad quintum. Quando enim leges humanæ iniquæ sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: secus si scandalum oriretur.

ARTICVLVS V.

Vtrum omnis pœnalis lex obligat ad culpam.

Prima ratio. *Secũda ratio.* *Naum.* *Tertia ratio.*

DVOS hic articulos adhibere est operæpretium de lege pœnali, in qua nonnihil subest singularis ambiguitatis. Et primò quæritur vtrum humana lex quæ obligat ad pœnã, pariter obliget & ad culpã? Et arguitur à parte negatiua. In primis leges pęnã irregularitatis cõtinẽtes nõ omnes obligãt ad culpã: nam iudex qui iustè est causa sanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo de homici. volunta. & Can. aliqnãtos. dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis: vt patet 34. dist. c. si cuius. & tamen nulla illic inest culpa. Nam hæc vna fortè est caussa, ob quam regula iuris exceptionẽ fecit: sine culpa, nisi subsit caussa non est aliquis puniendus. vnde illud collectum est axioma: Etsi sine caussa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa. Secũdò in religionib. (vt de nostra iam suprà dictũ est) extãt leges obligãtes ad pœnã sine culpa: ergo quotiescũque princeps pęnam adnectit legi, non potest cẽsendus obligare ad culpam: sed pęna esse contẽtus, ne oraculo illi aduersetur Naum Prophetæ c. 1. Non consurget duplex tribulatio. Tertiò innumeræ sunt leges tã diuinæ quàm humanæ quæ nullã induũt præcepti formam, sed tantũ pęnæ: vt illa Exo. 22. Si quis furatos fuerit bouẽ aut ouẽ &c. quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue restituet. Et 2. q. 3. Qui non probauerit quod obiecerit, pęnã quã ipse intulerit, patiatur. Et l. capitali. ff. de pęn. Sic habẽt leges, Incẽdiarii capite puniũtur. Fęnerarii capite puniẽdi sunt: & multæ sunt similes, quib. nihil prorsus præcipitur, aut prohibetur, sed pęna tantũ statuitur, illæ ergo non obligant ad culpã, sed prorsus pęnã. In cõtrariũ Cano. ius. Cano. satis peruersum. 56. dist. vbi habetur, satis esse peruersũ, vt quis suis officiis priuetur, quẽ sua culpa vel facinus à suo gradu nõ deiicit. Et idẽ notatur l. si putator. ff. ad l. aq.

Conclusio responsiua. *S. Thom.*

Quæstio hæc si natura pęnæ satis perpenderetur, nõ erat cur reuocaretur in dubium, adeò res per seipsa liquet. Sed quia vulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pęnam, nõ obligare ad culpam, necesse est errorem hũc elidere. Respondetur ergo vnica generali conclusione. Nulla prorsus est lex pęnalis, si legitimè sit pęnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam, nisi contrariam intentionẽ expresserit, dicendo, Non intẽdimus obligare ad culpam, aut quid simile: vt superiori q. expositũ est. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 108. arti. 4. vbi eam, vt pleraque omnia, luculenter dilucidat: & est lumine naturali notissima. Pęna enim, vel ipso attestante nomine tam cognatam habet connexionem ad culpam, vt pęnæ neque rem habeat, neque iustum nomen, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim

hic de

hic de pœna iuridica, pro eo quod est vltio & vindicta. Nam accipitur pęna quoque physicè pro cruciatu, quem quis patitur vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neque opus porro est alia probatione præter nominis significationem. Vindicare enim & vlcisci, & supplicium poscere, atque adeo pęnam infligere, neutiquam nisi pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa adsit, impropriè, & præter verborum significatum vsurpatur: fit enim per pœnam iusta repẽsio culpæ: nempe vt qui suę obsequens voluntati deliquit (nam secundum Aug. vbi non est voluntarium, nõ est peccatum) cõtra eandem suam voluntatem patiatur.

Secunda ratio.

Secundò id probatur: Leges humanæ (vt proximo articulo constitutum est) si absq; pœnæ cõminatione absolutè ponantur, ad culpã obligant: at cõminatio pœnæ legi apposita non est conerarij signum, ergo tunc etiam eadẽ manet obligatio ad culpã. Probatur minor: quia cõminatio pœnæ natura sua illuc spectat, vt obseruãtiùs lex custodiatur. Ea nanque ratione in illo arti. de legis actib. dictum est vnũ legis finem esse punire: quod sicut in speculabilibus per principia inducuntur cõclusiones & in practicis, per comminationẽ pœnæ inducitur obseruantia præcepti: ergo nõ solùm pæna nõ est indiciũ oblatæ culpæ, verum cõtrà, apertũ est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione omissioneq; legis contrahitur.

Tertia ratio.

Tertiò aguitur. Huius caussa q; maior minòrue aut maxima assuatur legi pæna, non alia afferri potest, quam proportio culpæ iuxta illud Deuter. 25. iuxta mensurã delicti erit & plagarum modus. cuius simile est c. Exiuit. extra, de his quæ fi. à ma. par. ca. & c. Fœlicis. de pœ. lib. 6. ergo quæcunq; pœna testimonium est culpæ.

Quarta ratio.

Accedit quartò & diuinũ exemplũ Illa enim lege, quam Deus primã posuit parentibus nostris in statu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam lõgè grauissima erat, & enormissima, truculentissimam pœnã comminatus est, dicens, in quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Quod factum est ve mors morbique ac cæteræ calamitates & ærumnæ, quæ si in puris essemus naturalibus cõditi, nõ pœnę sed natura nobis essent, iam nunc ob culpã Adæ expoliantis nos originali iustitia, quæ nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dicuntur & sunt: propterea quòd modo quodã eius nos parentis voluntate peccauimus. Punitur ergo nemo nisi ob culpã, siue suam propriam, siue suorum parentũ, quorum pars quodãmodo exiltit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visitans iniqnitatẽ patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. Fateor nos quidem quandoq; à Deo flagellari, non solùm ob delicta præterita, verùm vt in futurum cautiores viuamus, illa flagella non tam pœna sunt, quàm præseruatoriæ medicinæ. Prętereà & in originis culpam cuncta resoluuntnr.

Probatur conclusio exemplis sacrarum literarum Exod. 21. Leuit. 20.

Deinde & aliis Dei exemplis eadem cõclusio confirmatur. Etenim Exodi 21. & Leuit. 20. iuxta grauitates scelerum pœnas statuit. Qui maledixerit patri suo vel matri: morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius, morte moriatur, &c. Quapropter etsi in euangelio præceptis Decalogi nulla sit ad iuncta pæna, tamen per humanas leges adhibitæ sunt: vt scilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impuriq́ue homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. It est profectò cauillosum diuerticulum dicere, aliud eẽ in legibus diuinis, quàm in humanis cum potius leges humanæ diuinarum esse habeant imitatrices. Ecquis prætereà dubitet, quin cum Rex pænam capitis cõminatus militi, iubet ne locũ deserat, mortalis sit culpa inde referre pedem? Quin verò infallibilis regula est quòd in neminem potest princeps pænam capitis, aut mutilationis, aut exilii, aut omnium bonorum publicationis decernere, nisi pro transgressione vel omissione legis quæ sit lethalis culpa.

Aliorum opinio. Henricus.

Profectò non video vnde hæc plusquam vulgaris opinio prodire potuit, quòd leges obligantes ad pænam nõ obligent ad culpam: cùm pæna suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertũ iudicium sit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt, non sunt illi qui de natura rerũ philosophantur. Ac vero alij doctores hac parte doctiores, licèt conclusionẽ nostram non prorsus denegent, moderãtnr tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quolib. 3. q. 22. desumunt. Ille nanq; fortasse fuit qui vulgari opinioni, quã modo impugnabamus, ansam porrexit: tametsi ipse moderatiùs opinatus est. Distinctio eius est hæc. Legum pœnalium aliæ sunt quæ præceptũ explicant, vel prohibitionẽ, cui pœnæ comminationem adiungũt: & has qui illam defendunt, appellant pœnales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter & pœnam: sed aliæ sunt quæ nullam exprimunt nec præceptionem: nec prohibitionem, sed tantùm pœnã sub conditione: quarum figuram in tertio argumento proposuimus. Atque has appellant purè pœnales. Aiunt ergo illas mistas obligare ad culpã: has verò puras, minime.

Exploditur præterita opinio.

Veruntamen (vt salua id auctorũ existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor vim huius distinctionis, immo inconcussam arbitror vniuersalem veritatem nostræ conclusionis: nempe quòd nihil habere põt rationẽ pœnæ, nisi vbi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa, id q; fert imaginẽ pœnæ potiùs erit pretium, vel pactum, vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

Ad primũ argumentum,

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd irregularitas quæ ponitur pro non delicto (nam de illis secus res habet) neutiquã rationem induit pœnæ: sed indecentiæ cuiusdam, quæ hominẽ ad sacros ordines sacrorumq́ue functiones reddit inhabilem. Ecquis. n. dicat, si iudex iustissimè addixit hominem supplicio, veluti pæna illi statui, ne possit ad sacros ordines promoueri. Ecquis inquã egregiæ virtuti pænam vnquam opposuit? Sed est indecorũ atq; indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturi sumus) vt qui sanguine contaminatur, sacramenta innocẽtissimi agni dispenset. Pari nanq; ratione bigamus nõ in pęnam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodum & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & inidonei: non certè in pœnam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatem quòd sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parenthesis (nisi subsit caussa) si glossam auscultes, solùm decet, vbi interuenerit citra culpam caussa, contingere posse vt homo propter indecentiam, quam irregularitatem vocant, ab aliqua dignitate repellatur, quamuis eadem parenthesis aliter à diuo Tho. loco

citato, quàm à glossatore intelligatur: videlicet de flagellis iam memoratis diuinis quæ non tam in pęnam commissorum criminum, quàm ceu medicinæ in futurum infliguntur. *Ad secundum argu.* Ad secundum responsum satis est, ꝙ vbi lex suam expresserit intentionem non obligandi ad culpam, salua rea erit. Inde tamen non sequitur, vt vbi absque tali expressione subiungitur poena, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet: haud enim duplex illic tribulatio, idem est quod culpa & pœna. Sed illa sententia misericordiā Dei designat, qui pœna semel ad iustū persoluta, nunquam alteram reposcit. *Ad tertiū.* Circa tertium arg. illi qui distinctionem Henrici defensant, contēdunt leges illas cōmemoratas non obligare ad culpam. Neque illarum vllam quę extant Leuit. 20. Si męcatus quis fuerit cum vxore alterius, mœchus & adultera morte moriantur, &c. breuiter nullā seu Canonicam seu ciuilem quæ ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illas præcisè quæ iubendo explicant quidpiam fieri, aut non fieri sub pœnæ comminatione: vt est illa, Omnis vtriusque *Duo aduertenda.* sexus. de pœnit. & remiss. Qua præcipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die paschæ Eucharistiæ sacramentum suscipiat: alioquin & viuens ab ecclesiæ ingressu arceatur, & *Primum.* moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autem duo adnotauerim. Vnum, ꝙ & si vera sit hæc opi- *Secundum.* nio, nihil veritati conclusionis nostræ detrahitur, quoniam illę pœnę non statuuntur nisi pro culpis, *Distinctio.* quæ vel illis, vel aliis legib. vetantur. Alterum est, quod illas ego leges pœnales, siue diuinas: siue canonicas, siue ciuiles, quæ delictis pœnas decernunt, negare non auderem, quin obligent ad culpā. Nam quamuis illa delicta aliis mandatis non essent prohibita in illis certè satis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic insinuatas institui, quæ ideo culpæ illic virtualiter prohibentur. Vtendū ergo arbitror hac distinctione: Quando pœna applicatur culpę, vti in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ: quando verò lex formam habet potius concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamen neq; id quod sub imagine pęnæ subiungitur, habet veram rationem pęnæ, sed pretij aut conuentionis. Subdamus exempla. Hæc lex, Qui frumentum è regno euexerit, illud perdat, aut talem luat pęnam: re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset pęna, sed concessionis pretium, vt qui vellet *Obiectio.* euehere, tantum cōtribueret. Sicut & respublica potest vetando legē hanc ferre. Qui ligna in nemore ceciderit, tali plectatur pęna: & rursum sinendo pro pretio, Qui ceciderit, tantum soluat. Eodem mo- *Responsio.* do. Si quis mulam equitauerit, illam perdat, profecto (vt reor) ad culpam obligat: sed si post latam legem ciues dispensationem procurarent, vellentque eam pretio redimere tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit, tantū soluat, non est pęnalis: quia neq; prohibitoria, sed potius concessoria. Quod si contra nobis obiiciantur institutiones nostræ, aliarumq; religionum in quib. sic habetur. Nolumus obligare ad culpam, sed ad pęnam: vbi pæna sine culpa nominatur. Respondetur tales non esse propriè ac legitimè, pęnas, sed sunt quasi conuentiones & pacta: quia monachi tali se volunt voto astringere, *Altera obiectio.* vt si hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem nō ineptè pęnæ, quia propter res vetitas exiguntur, ac rependuntur, Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quòd ci- *Solutio.* tra obligationem ad nouam culpam potest quisque se astringere, vt quotiescunque iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Alleget hic quispiam contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuentes pęnas, vbi non apparet subesse culpa: quales sunt illæ de effractoribus carcerum vt fugiant. ff. de effract. l. de iis. & ff. de cust. & exhib. reo. l. in eos. cùm tamen liceat citra culpam cuicunque vincto id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illic, vel præsumitur culpa.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm lex pœnalis in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

ARTICVLVS proximus, quo definitum est legem pęnalē & ad culpam simul & ad pęnam obligare, in hanc nos disputationē mittit eidē agnatam, vtrum sicuti ad culpā, ita & ad pęnam ante iudicis condemnationē obliget? *Primum argument. affirmatiua partis.* Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictum est) non habent minorē vim obligandi ad pœnam, quàm ad culpam, & ideo legis virtus: tam est punire (vt suprà dictum est) quàm imperare: ad culpā autem absq; iudicis *Argum. 2.* sententia obligant: ergo & ad pęnam pari modo obligare possunt. Secundò arguitur, Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad pęnam: ergo maiori ratione lex per seipsa. Aliter minoris esset vigoris lex, quàm iudex: cùm tamen contra tota sententiæ virtus à lege dimanet. Quin vero quisque etiam potest se ad pęnam obligare, quàm absque vlla sententia tenetur exoluere, vt dum quis vouit, *Tertium.* si certum admiserit crimen, tali se pęna vltum ire, cur ergo lex id non possit? Tertiò arguitur; Leges diuinæ ante iudicis sententiam obligant ad pęnam: possunt ergo & similes humanitus condi, postquā auctoritas humanā à diuina deriuatur. Extabat enim antiquitus Leui. 15. lex, vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam, immundus esset vsq; ad vesperam: quæ quidem immunditi es absq; vlla sententia contrahebatur. Et similes ferè extabant leges de leprosis aliisq; infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri, tenebantur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modo eadem ratione ecclesia, potest pro aliquibus peccatis statuere pęnas, sicuti quadragesimale ieiunium indixit: quas nos meritò pęnitentias tenemur perpeti: ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 16. Qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eā męchari: qua insinuatur licere dimittere adulteram, quantum ad tori separationem in cōscientia antequam causa in iudicium *Quartum arg.* deferatur: quam quidem pęnam ipse tenetur pati. Quarto & de legib. multis humanis arguitur in primis potest defunctus vsumfructū prædij legare vxori ea lege si pudicè vixerit, aut si ad secundas non

transierit nuptias: quàm idcirco conditionem cùm primùm fregerit, tenetur legatum hæredi remittere. Et potest pari ratione qui collegium aliquod de sua substantia instituit, leges condere, vt quicunq; collegarum hoc aut illud admiserit crimen, priuatus sit collegii iuribus, aut quod à collegio receperat restituat, quæ quidem leges absque alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosque iustitiæ ad munera reipublicæ assumere: vt quicunque iudiciũ vendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat. Quales sanè leges in Hispania aliisque bene institutis prouinciis extant, quæ quidẽ profecto cõscientiã perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est, vt scholaris qui in petitione cathedræ prensauerit seu ambierit (quod subornare vocant) ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. Præterea quintò cùm Rex lege pretium statuit frumenti vel quarumcunque aliarum mercium, adiiciens transgressori pœnam, obligat ad eandem pęnã in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis, quarum virtute *Quintum argum.* possessor bonæ fidei absque vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerũ mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam immobilium: vt latè patet vtroque iure, sub eisdem titu. de pręscript. hæc autem lex est pęnalis: ob negligentiam quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit, priuatur eius dominio: ergo lex pęnalis ante iudicis sententiã obligat in conscientia. Sextò arguitur ex c. si qui. de præscr. lib. 6. vbi duo distinguũtur modi quibus potest quispiam rebus possessis priuari scilcet aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum multaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus puniendi modus, scilicet per sententiam. *Sextum argum.* Septimò leges iure sub diuersa forma statuuntur pęnales. Aliæ quippe sunt quę explicant sententiam ferendam: illę scilicet quę tantum sunt monitorię: vt habetur in glo. super c. *Septimum.* vnico. de sagitta. videlicet quoties dicitur, præcipimus sub pœna seu sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbũ capituli, Dolentis, de celeb. Miss. sub pœna suspensionis penitus inhibemus, sic glossatores legunt, vt ipsum intelligant solum illic ferẽdam sententiam comminari. Et expressius c. relatum. de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuò subnectitur: Si quis autem prohibitionis vestræ contemptor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extãt vrgentiores leges: puta quæ pænas non admonẽdo cõminantur sed castigando infligunt. Quarum vtique quatuor habentur cap. cùm secundum leges, de hære. lib. 6. Prima, vt contrahentes incęstas nuptias, naturæ nefarias, hoc est, turpitudine se cõtra naturam polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda, vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia, vt illi etiam qui arma vel species ad hostes fidei transuexerint, earundem specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus. Quartò, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis: quæ fisco adiudicentur, quæ quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiunt secundũ ciuiles leges. His insuper quintus adhibetur casus in crimine læsæ maie. vt habetur l. fi. C. ad le. Iu. maie. Et sextus iure Can. aduersus eos, qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalem percusserint, vel cęperint, vt patet in c. Fęlicis. de pęna. Nam hi reputantur ecclesiæ maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos, qui mutilant, vulnerant &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem: vt patet ex more Romano, qui in cęna Domini omnes illi declarantur excommunicati, atque suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legib. sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequens, leges obligare ad pęnã in foro conscientiæ: nam aliàs nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atque alias monitorias. Et cõfirmatur ratio: quia pęna excommunicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiam incurritur. Octauo longe vrgẽtius arguitur ex c. pro humani. de ho. volun. lib. 6. Illic enim in eos qui per assasinos quempiam occiderint, illa profertur sententia, vt excommunicati, omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademque liberè aliis conferantur. *Octauum argumen.* Itaq; postquam scelus probabilibus argumentis constiterit, nullatenus alia sentẽtia requiratur. Verba legis sunt. Accedit & vehementiori tenore Pauli II. Decretalis Extrauagãs, Ambitiosę. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint, truculentior denuntiatur censura: nempe vt ipso facto absque declaratione aliqua, sint suis beneficiis & dignitatibus priuati. *Paulus secundus.* In contrarium autem facit, quod in eodem c. cum secundum leges, post illud verbum. Bona hęreticorum ipso iure decernimus confiscata, subiungitur, Confiscationis tamen huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri nõ debet per principes, aut alios dominos temporales (vt iuxta Gregorii Papę prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quæstionem præsentem pluribus quàm fortè par esset, dissertam curabo, eò quod viri egregiè docti illam controuertunt. Quorum est Alfons. Castro Franciscanus, de literis certè & religione benemeritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quamuis tum in aliis, tum etiam forsan & in hoc certius me, rem coniectauerit, videor mihi tamen paulo aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem quinque conclusionibus: ac perinde rationibus ac testimoniis quæ contra obiiciuntur, *Fit planus quæstionis titulus.* pro meo captu satagam respondere. Neque verò tanti disputationem fecissem, nisi tanti familiæ Christianę referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaque oratio ex multis quę de lege pœnali disputantur, hoc solum ad rem potissimũ scire pertinet: Vtrum eo ipso quòd quis transgreditur legẽ, quę in ipso facto transgressorẽ suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona mancipare: an verò citra culpã possit ea retinere: vsque ad iudicis sententiam: vel ob id quòd illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis seu concessionis iure potitur? Hæc nanq; quæ causam interrogat, noua est quæstio. *Prima conclusio.* Prima ergo est conclusio: Lex pænalis ob id quod dicat ipso facto.

vel ipso iure, aut quid simile, nõ obligat ad pœnam ante sententiã à iudice latam, sic vt reus teneatur in conscientia bona sua statim cõmissa culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat aliunde arbitrandũ est. Hanc ergo conclusionẽ Abb. Panor. salua eius auctoritate, è regione cõtraponimus. Cuius regula est super c. Canonũ. de consti. & c. dilecti. de arbi. quòd ille cuius bona sunt ipso facto confiscata non potest illa cũ bona conscientia retinere: quia statim sunt: inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in d. c. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar: eò præsertim quòd patroni cõtrariæ sentẽtiæ illi principio nitũtur, quòd nullũ (vt aiunt) ius vel humanum, vel diuinum, vel naturale sententiã nostrã adstruit: cum tamen licet lex nulla, humana aut diuina expresse hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudẽter idẽ religiosus auctor Theologus curauit admonitos, ne citationibus Doct. essent contenti. Ratio ergo prima est hæc. Pœna (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur, quòd passio est: natura autẽ abhorret vt idem sit agens & patiens: ergo lex quæ ministrum, meipsum faceret executorem meæ pœnæ, non esset naturæ conformis: atque ideò cùm (vt supra dictum est) humanæ leges à naturali deriuentur; nulla sic est obligatoria. At quoniã patronis cõtrariæ opinionis per quã debilis apparet hæc ratio perpendamus quãti sit ponderis. Lex, regula est inanimis nostrarũ actionũ: quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est, ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruantiã cogere: coactio aurẽ fit per pœnæ inflictionẽ: ergo talis animaduersio ad iudicẽ pertinet; & cõtra naturã in seipsum committeretur. Ob id namque Arist. 5. Ethi. Appellauit iudicem iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conicio, lex pœnalis duobus mẽbris ad diuersos loquitur, cũ enim iubet ne quis quid faciat, subditos alloquitur. cum verò addit, cõtrafaciens eo ipso dominium rerũ perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, non tam cum subditis loquitur, quã cum iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talẽ imperat animaduersionẽ. Secundò (quod mihi vrgens argumentũ est) quantumuis lex pœnam cõminetur, æquissimũ tamen naturæ ius illæsum seruat: quod est vt delinquẽs audiatur. Hic namq; illa emanauit cõstitutissima firmissimaq; sentẽtia Greg. de caus. pos. & propri. c. susceptis. Nos contra inauditam partẽ nihil possumus definire. Non ait solũ, non volumus, sed nõ possumus: Natura scilicet id vetãte. Enimvero cum lex vt suprà monstratũ est, in cõmuni feratur, neque singulares cõtingentiũ circunstãtias potuerit prospicere, munus hoc delegatũ est iudici, vt eisdẽ perspectis sententiã ferat. Potest siquidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatẽ vel vehementissimã occasionẽ vel fortasse quòd nõ tam grauiter in l. impegerit, vt dignus sit totius pœnæ acerbitate. Quapropter etiam in crimine hæreseos, quòd omnium est impientissimũ, & execrabilissimũ, auditur hæreticus quouis modo voluerit suum factum excusare. Et cõtingit sæpissimè tam tenue esse delictũ vt non agatur in ipsum toto rigore iuris, atq; adeò neq; expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, immo æquiori in crimine læsæ maiestatis, atq; in aliis quibuscunq; perpendenda est caussa in particulari, & secundũ grauitatẽ aut leuitatem iudicandũ: etiam si lex millies dicat ipso facto, & eo ipso facto & eo ipso: quoniã [illegible] nulla potest lege à iudiciis ablegari. Quapropter quod lex ait, ipso facto, idem est, quod ex natura, & genere facti: cui non obstat quo minus de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pœna: quẽadmodum ab ipso legislatore si præsens esset, fieret. Et inde quoque alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condẽnetur, vel cõuictus: vt habet Can. Nos in quemquã, & Can. Iudex. 1. q. 7. Quòd si ratio hæc suscipitur, vide in quas angustias miserũ delictorem coniicias, si ante sentẽtiã iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet cõtraria opinio) fisco tradere. Profectò non solum eum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, verum & iudicem cõstituis: nẽpe vt ipse perpendat an delictũ suum tantã mereatur pœnam. Fac exẽpli gratia, hominẽ scientem ac prudentẽ leuem hæresim secutũ mente concepisse, tum etiam protulisse ore in qua diẽ tantũ vel præcisam horã priuatim durauit: Verum statim eum in conscientia cogere debes, vt amplissimã suam substantiã; etiã dum ditissimus est, fisco offerat: quãuis in mentẽ redactus firmus sit iã in fide. Re vera atrocissima esset censura: neq; vllus, nec secularis nec ecclesiasticus iudex talẽ pronũciasset sententiam, tantum abest vt esset priuatim in conscientia cogendus. Et tamen si vera esset contraria opinio maxime eorũ qui tenent etiã pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in pœnã iuris, cogendus esset, quoniã qui nullã sibi potest ignorantiam prætexere, verè hæreticus est. Immo vt ex vsu aliud capiamus argumentũ, quis vnquam sacerdotũ in illas angustias pœnitentẽ adegit, vt ante condemnationẽ sua publicaret bona? Accedit prætereà tertiò, quod leges humanæ (vt supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles atq; ad hominum imbecillitatẽ accommodatæ, quas etiã illi qui nõ sunt adeò virtute progressi, ferre possint: si tamen lex homines sic distringeret, vt sua substantia quantũuis locupleti, sua se sponte nudarẽt, intolerabilis esset, & suaui leuiq; iugo Christi lõge dissimilis. Neque aduersariorũ ratio cõcludit, qua aiunt hoc modo cautius obseruari leges: nã talis debet adhiberi cautela custodiendæ legis, vt tamen non fiat obseruatu impossibilis. At quonia de occulto hæretico tetigimus, cuius nullus est testis, inde sumamus argumẽtum quartũ, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultũ hæreticũ scilicet qui absq; vllo teste protulit exterius hæresim incurrere ciuiles pœnas iuris (nã de excõmunicatione à nemine dubitatur) vel secus: prius durissimũ sanè est opinatu: si tamen non incurrit nisi quando protulit corã testibus, inde sumitur manifestum argumentũ quod ante cõdemnationẽ nõ tenetur pœnas luere: nã cum testes nullatenus sunt necessarij, nisi propter iudicium: qui negat sententiã iudicis esse necessariã ad priuationem bonorũ, gratis dat testes esse necessarios vt hæreticus sit reus pœnæ iuris. Hoc argumentum licet non fecerit prænominatus auctor, occultè tamen prospexit, dum q. 15. 2. libri concessit cũ suo Panor. occultũ hæreticum incurrere pœnã iuris: nã secundum suam opinionem ad hunc effectum superflui sunt testes. Fundamentum autem quod huic assertio-

Panormitanus.

Præfata conclusioni naturales rationes astipulantur.

Prima ratio pro cõclusione.

Explicatur præscripta ratio.

Secundum argumẽtũ.

Gregorius

Alterum argumentum.

Tertia ratio.

Ratio aduersariorũ debilis.

Quartũ argumen.

assentioni suæ subiecit, nõ solũ nõ videtur solidum, verùm cõtrariæ potius sententiæ suffragatur: fundamentũ sumitur ex c. accusatus. de hære. lib. 6. vbi Papa pręcipit confiscationem fieri bonorũ hæretici defuncti, coius hæresis, ipso viuente, nondũ innotuerat. Attamen ex illo apertiùs colligitur hæresim illam non fuisse oecultam: siquidem post mortẽ patuerunt testes.

Præfatæ assertionis fundamentum parũ solidum.

Et re vera cõdẽnare homioẽ delinquẽtẽ simpliairer occoltũ, contrarium esse videtur ooo solum c. Secũdum leges: confiscationem vetã ti ante sententiam iudicis, verũ & toti ordini iuris: quo sancitum est vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denuntiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari nequit, non esse sui fori reputarunt: excepta excommunicationis censura, quæ natura sua cognitionem caussæ non requirit, sed solam iuris præmonitionẽ. Sed quintum hic peculiariter argumẽtum adhibeã, vt dicta præfati doctoris intelligã. In secundo suorũ lib. quib. egregiè de iusta hæreticorũ punitione disputauit. cap. 6. dixit ꝙ non omnis proferens hæresim incurrit pęnã iuris, sed tantũ hæreticus: vt habetur io d. c. secundũ leges.

Quinta ratio.

Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacẽ eum qui cõtra solã legem rebellis est, puta qui consultò negat id quod scit esse cõtra scripturã, vel cõtra sanctam ecclesiam: aut nõdum reputat pertinacem quoadusq; in iudicio admonitos mordicus hæresim retineat. Si prius dicat nõ intelligo cur adhibuit in distin. c. 6. ꝙ illi qui admoniti statim reuocãt & dãnant errorem suũ, non pœna iuris, sed arbitrãda puniendi sunt. Nã illic propalàm loquitur de admooitione, nõ iuris sed iodicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, nõ incurrere hęreticũ pœnã ioris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus nõ resipiscit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hęreticum cuius nulla haberi potest probatio, priuatum esse suis bonis. Quin verò palam sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousq; in iudicium trabatur, vbi non solũ de hæresi sed de pertinacia condemnetur. Præterca tota practica inquisitorũ oegatur. Nã quicunq; manifestariã hæresim secum absq; arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, cẽsetur hęreticus scilicet excõmunicatus tanquam pertinax cõtra admonitionẽ legis. Et ideo licet nunquã fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post cõuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & cõfiscantur: nisi ob hæresis leuitatẽ aliqua ei remittantur.

Altera ratio.

Tametsi dũ veniam petit nõ relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tãtũ est suspectus de hæresi in quẽ non habet pęna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim nõ ad reuincẽdum actorem, sed ad hoc per eius dicta cõfirmandum quòd occultus hęreticus oõ tenetur tradere bona sua quoadusq; sit in iudicio de crimine cõuictus. Id quòd prætereà sextò inde maxime cõfirmatur, ꝙ si quis nemine sciente, hæresim cõsultò secum ore asseruit, & absq; vlla denuntiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, multari non solet omnibus suis bonis nec diffamari.

Sextum argumentum.

Re vera ad hoc nescio quomodo respõderi posset. Accedit septimo loco & famigerata illa sentẽtia Chrysostomi super epistolã ad Hebr. quæ refertur de pęn. dist. 1. Can. Quis aliquãdo. Noo dico vt te prodas: ex qua fit cõsequẽs quòd nemo tenetur se prodere, nisi quẽ infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis auctoritate cõpulsum prodiderit: si tamẽ occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogeretur subinde se prodere: nã si esset insignis persona, qui aliter fieri posset vt illa traderet?

Septimum argumentum. Chrysost.

Sed trifariam contendunt aduersarij hanc rationem debilitare. Primò illã in nos ipsos recurrentes. Nam pariter inquiunt, sequeretur quòd oeque tur qui clam fiscum cõpilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundo, aiunt quòd debẽt tunc restituere secretè per tertiã persooã. Et tertiò, quòd si nõ potest citra infamiã, cessat necessitas restitutionis.

Triplex euasio prætęritæ rationis.

Prima autẽ respõsio, fuga est potius quã solutio. Lata est enim differẽtia inter pęoã & restitutionẽ: quod enim ait Chryso. toto cõcordãte iure, est quòd nullus reus ea caussa vt puniatur, teoetur se prodere: illa nimirũ ratione qoòd oemo esse tenetur agens & patiens. Quod autẽ tu alteri surripoisti, nõ in pœnã, sed ratiooe iustitiæ cõmutatiuæ perstringeris restituere etiã si necesse fuerit teipsum cũ aliqua infamia prodere, si secretò nõ potes.

Refellitur aduersariorum rationes.

Illa quippe regula, vt nemo cũ detrimẽto suæ famæ debeat restituere pecuniã, lib. 4. sub tit. de resti. patebit ꝙ sit fallax, quãq; intolerabilis, & perniciosa, si sic vniuersaliter, vt iacet, absq; tẽperamẽtis, & exceptionibus intelligatur. Nam certè qui expilasset fiscũ aut magnã pecuniam cum detrimemto et iãfamæ, deberet restituere. Secus de periculo vitę. Ad rẽ ergo, profectò, si nemo tenetur vt pęnã subeat, se prodere, cõsequitur, vt neq; illã in cõscientia debeat. Huic accedit argumẽtũ ex l. aut facta, ff. de pęn. §. nõ nunquã. vbi habetur, quòd supplicià exacerbãtur quoties opus sit exẽplo esse multis. Debẽt ergo pęnæ exẽplares esse & non occultæ. Octauò deniq; arguitur: Lex (vt in c. Secundũ leges persistamus) permittit reo sua bona posidere vsque ad condẽnationẽ: quin verò vetatur illa surripi: ergo idem reus bona fide posidet.

Aduersariorum solutio.

Scio fautores contrarię opinionis, & hoc argumentum imbecille existimare. Congerũt enim fallentias complures consequentię huius, Fiscalis iudex non potest exigere rei bona, ergo reus ipse non tenetur sua sponte conferre. Vt enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo, vbi alea poblicitus luditur, restitoere quidem tenetur domino, sed tamen domino in pęnam, quia receptat luso res, non datur actio in iudicio. Atque inde inferunt, qood permittitur reo ipso iure damnato sua posidere, non illa permisione quę culpam tollit, sed illa quę pęnam non exigit: sicut meretrices permittũtur.

Impugnatio.

Attamen fallentiæ in primis, quas adducunt, fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permisionis ex subiecta materia perpendi. Etenim com quisque antequam crimen admittat, dominus sit legitimusq; suorum bonorum possessor, & lex statim postpositionem pœnæ priuationis subiungat, ne confiscatio ante sententiam iodicis executioni mandetur, apertè videt reo concedere suorum bonorum vsum. Secus, si furaris. Neque opus est aliam adducere legem aut rationem huiusmodi concessionis, vt reus booa fide posideat. Qua vtique ratione, vt habet de pręscri. lib. 6. c. vlt. hęredes defuncti booa ipsorũ præscribũt. Quãuis hoc bene videã perparũ vrgere. Nã etsi hæretici bona fide nõ posiderẽt: possent tamen illa habere hęredes ad pręscribendũ propter ignorantiã criminis, sicuti & latronis

hęredibus.

hæredibus vſu venire poteſt. Profectò licèt non ſim vſque adeò mei amator iudicij, tamẽ rationes iſtę, vbi vel ſcriptura ſacra, vel expreſſus textus iuris mihi non obſtaret, vti re vera nõ obſtat, efficaciùs mihi rem perſuaderent, quam longa Doctorum phalanx, qui ſimplices aliorum aſſertiones abſq; vlla perſpicientia perluſtrant. quamuis neque probatiſsimorum teſtimonia nobis deſunt. Eſt enim in primis

S. Thom. S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 3. qui expreſſe ait, neminem ante condemnationem per iudicem ad pęnam teneri.
Conradus. Cui & Cõrad. tract. 1. de cõtract. q. 7. ſubſcribit. Et Adria. quoli. 6. art. 1. Neque verò, vt quidam putãt,
Adrianus. oppoſitum cenſuit in 4. vbi de his quę ludo acquiruntur quæſt. diſputat. Illic enim hoc ait dũtaxat, ꝙ quis ea q̃ ludo iure prohibito perdidit, ſoluitq́; poteſt ante ſentẽtiã iudicis recuperare, ſi poteſt: cuius quidem ratio longe diuerſa eſt: quia lex ludorum non eſt pęnalis, ſed putat Adrianus impedire domi-
Caietanus. nij tranſlationem. Caiet. item & eodem loco. 2. 2. & in ſua ſumma, verbo, pęna & Syluester in verbo,
Syluester. hæreſis. 1. §. 8. ſed latius in verb. Aſſaſinus. & inter Iuriſconſ. Archid. ſuper eodem c. cum ſecundum le-
Archidiaconus. ges. lib. 6. eandẽ probat ſententiã. Cui Anch. & Phil. Fran. & alii adhereſcunt. Quin vero & Ioã. And. c. pro humani. de homi. lib. 6. & Bar. l. eius qui delatorem. ff. de iure fiſc. Et Glo. c. Fraternitas. 12. q. 2. At
Ancharanus. parum ad rem refert, quam ſit numeroſa citatio. vbi ratio non adhibetur noua. Hoc tamen vnũ admonere non negligam, ꝙ licet quantum ad alia puncta, an videlicet, quãdo lex dicit ipſo facto, ſtatim reus
Philippus. priuetur rerũ vel dominio vel poſſeſsione, alia ſit plurium opinio, alia vero pauciorum, tamẽ ꝙ tenea-
Francus. tur protinus ea reddere, non ſolùm non eſt opinio communis Iuriſtarum, verum neque eſt cur inter
Ioannes. eos habere debeat auctoritatem. Primùm, quia ad ipſos non attinet de foro conſcientiæ cenſere. Se-
Andreas. cundo ꝙ inter antiquos vnius tantũ fuit Panormitani opinatio. Nam Fel. & alij non alia ratione eam
Bartolus. amplectũtur quàm ꝙ ille dixit. Quare nõ opus plures citare, quia vno nominato omnes cõnumeraſti.
Gloſſa. Et tertiò, Syluest. ſolertiſsimus Doct. Iuris explorator, in verbo Aſſaſinus, ait Abbatem in hoc non te-
Felynus. neri. Secunda concluſio: Sententia excommunicationis, vt pote quæ ſpiritualis eſt & eccleſiaſtica, li-
Syluester. gare ipſo iure poteſt & ſolet. Cõcluſio hæc ſolemni eccleſiæ vſu propatula eſt. Excõmunicantur enim
Secunda cõclusio. ipſo iure clericorum percuſſores, vt patet 17. q. 4. & Aſſaſinorũ receptores: vt c. proxime citato, de homic. volun. li. 6. Et cum primis hæretici, vt c. ad abolendam. de hęret. ſed nõ opus eſt in re non dubia
Probatio concluſionis. teſtibus vti non neceſſariis. Trahiturq́; concluſio ex forma euangelica. Si Eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure præmonitus inobediens eſt, ipſo iure ab Eccleſia ſuff. agiis excluditur. Sunt autẽ (vt Caiet. loco citato) q inter hanc atq; alias ciuiles pœnas
Matt. 18. hoc tantũ diſcriminis conſtituant, vt hæc liget, illæ verò non. Itẽ ꝙ hæc eſt mera priuatio & paſsio, ad
Caietan. quã reus ipſe nõ debet veluti agens concurrere: aliæ verò vt pęna corporalis aut pecuniaria requirũt
Exploditur diſcrimen Caietani. actionẽ, ac ſubinde executorẽ. Haud tamen arbitror hanc diſcriminis rationẽ ſatis eſſe: quoniã ſequeretur inde condemnari reũ poſſe, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum non guſtaret, quouſque fame ſtrangularetur: quia non fugere & comedere, nõ eſt agere. Quod ſi dicas eodẽ reduci, nõ comedere, & ſe hominem occidere, vt ait S. Tho. ſequeretur ſaltẽ, ꝙ poſſet delinquens ipſo facto priuari ante ſententiã iudicis priuilegio aliquo aut iure, quod habet eligendi, vtẽdi, vel fruend reliqua: quoniam
Ratio quare excommunicatio legat ipſo facto, abſque præuia cauſſæ cognitione. non eligere, & nõ vti, nõ eſt agere: quod tamẽ ſi noſtra vera eſt opinio, falſum eſt. Ratio ergo quare Eccleſia excõmunicare poteſt ipſo facto, abſq; cauſſæ cognitione & iudicis ſententia eſt, quia dũ priuat hominẽ ſuis ſuffragiis aut ſuſceptione ſacramentorũ, non priuat eũ bonis ſuis propriis, quæ iure peculiari poſsidet, vt tradere per actionẽ teneatur: ſed cõmunibus, quorum ipſa eſt diſpenſatrix. At ſi dixiſſet, Qui talẽ admiſerit culpã, non ſit noſtrorũ ſacrificiorum, ac ſacramentorũ, ac conſortii particeps, Veluti, ſi paterfamilias ſuos admoneret dicens, Quicunq; me odio proſequitur, nolo illũ meo veſci pane. Et ex hoc capite multa, quæ contra nos iacere videntur argumenta, paulo poſt diluentur. Atq; hac ob cauſſam diximus in prima cõcluſione legẽ quæ ipſo facto obligat in cõſcientia, non inde habere illam virtutem, quia dicit, ipſofacto, ſed aliunde.
Tertia concluſio. Tertia concluſio. Quando ipſo facto pęnam decernit, tunc ſententia iudicis non eſt neceſſaria, vt feratur ſuper pęnam, ſed ſuper crimen: ſatis inquã erit, vt hęreticus condemnetur de crimine: puta quòd ſciens & prudens id aſſeruerit, quod nouerat ſcripturæ aut Eccleſiæ determinationi aduerſari. Nam tunc (vt modo dicebam) iam condemnatur tanquam trãſgreſſor legis per quam fuerat admonitus. Et ideo ex tali condẽnatione ſine alia noua expreſsione pęnæ oritur ex natura rei condẽnatio ad pœnã iuris. Cõcluſio hæc expreſſa iacet in vltimis verbis dicti cap. Secundũ leges. ſ. ꝙ confiſcationis executio fieri non debet antequam ſententia ſuper eodem
Probatio concluſionis. crimine fuerit promulgata, quaſi dicat, inde enim ſequitur condemnatio pœnę taxatæ à iure, niſi criminis leuitas (vt diximus) ſupremo iudici miſericordiæ aditum pendat. Et hic mihi eſt legitimus ſenſus verbi ipſo ſacro ſcilicet ipſo facto per ſententiam prodito. Nam quantum ad pęnam, quandiu latet, non habetur pro ſacro: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiuſmodi legum. Quapropter non mihi diſplicet eorum loquendi modus, qui aiunt ſententiam huiuſmodi facti eſſe tantum declaratoriam criminis: ſed tamen minimè ſubinde conceſſerim cum Panormit. in cap. cum non ab homine.
Panormitanus. de iudic. quod vbi crimen eſt notorium, non opus eſt expectare iudicis ſententiam: quoniam non alia manifeſtatio criminis ſufficit, quàm iuridica per ſententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ oſtendunt. Et per hoc etiam proditur imbecillitas argumenti, quod contra nos fit, videlicet quod ſi tantum requiritur ſententia tanquam criminis delatoria, quid opus eſt reo, cui compertiſsimum eſt, ſententiam expectare, vt teneatur bona ſua reddere? Hærent enim ſemper iſti in eadem ſalebra: quibus ideo reſpondemus non requiri ſententiam ſolum propter declarationem, ſed propter
Quarta concluſio. talem declarationem ſcilicet condemnatoriam. Alioquin lex ipſa illam feciſſet exceptionem. Quarta concluſio: Condemnatio illa retrò agitur vſque ad articulum, quo hęreticus omni ignorãtia nudatus hæreſim ſtudio aſſeruit: quoniã nulla alia admonitio ab homine (vt dictũ eſt) requiritur vt cẽſeatur hæ-

reticus

reticus. Nãm quantum ad veritatem articuli satis erat admonitus, vel per notam sibi scripturã, vel per determinationem Ecclesię. Assertio est Ioan. And. in d.c. cum secundum leges. sed nulla opus est auctorum citatione: nam lex est expressa, Post diui Marci. C. ad leg. Iul. maie. contra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normam directorij. lib. 3. tit. 9. Habetq; eousque vim talis sententia, vt omnes contractus, nempe donationis, venditionis, atq; alij, etiam caussa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeantur pro infectis. Et si apud hæreticum non inueniantur pretia, nihilominus fiscus nullo emptoribus restituta pretio sibi adiudicat dicta bona. Dixerim, si hęreticus vendiderit, donauerit &c. nã si cibum vestitũq; citra fraudẽ emerit, talia pretia à venditoribus non appetuntur: quia iure naturę sibi licebat vitã suam sustentare. Hęc autem non sunt super præsentes loci pressius tractare.

Io. And.

Probatio.

Argumentum aduersariorum.

Ex hac autem quarta conclusione, sustinentes alteram opinionam, ineluctabile, vt putant, informant argumentum aduersus nostram primam. Supponunt enim cum Aristo. 6. Ethic. c. 2. ad præteritum non esse potentiam, quoniam neq; in Dei potestate est ingenita facere, quę facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc: Aut hæreticus ab articulo patrati criminis priuatus est bonorum suorum dominio, aut secus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiam priuatus est. Si autẽ vsq; ad sententiam erat verè dominus non potuit per sententiã effici vt dominus non fuerit: quia nulla est ad præteritum potẽtia. Si autem sententia id facere nequit, fit vt neq; potuerit cõtractus illos libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere: vtpote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quò vrgentius argumentũ appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo hæreticorum articulo caruisse dominio retinuisse tamẽ legitimam possessionẽ: arguitur similiter. Sẽtentia facere nequit, vt vsque ad illum articulum nõ habuerit legitimã possessionẽ: ergo neq; potest cõtractus rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nã qui à legitimo possessore emerit, nõ est cur pretiũ perdat.

Solutio argumenti.

Argumentũ autẽ certè non est tanti momẽti, quãti à suis auctorib. ęstimatur. Do enim in primis hæreticũ vere fuisse dominum vsq; ad cõdemnationẽ, ac subinde sententiã non posse facere, vt non fuerit dominus: negatur tamen cum infers: Ergo nõ potest præteritos contractus rescindere, ac pro infectis pronuntiare: quoniã ab arti. cõmissi criminis impediebatur bona sua alienare. Veluti possessor primogeniturę, & pupillus ante legitimã ætatẽ, & collegiũ ac monachorũ conuentus, licèt domini sint suorum bonorũ, sunt tamen lege ligati, ne possint illa alienare: quod si fecerint, contractus non valent, cassiq; habentur.

Solutio 2.

Secundo pręterea nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dũmodo hoc nõ negetur quin iure fuerit hæretico permissa possessio ab alienatione tamẽ cohibita.

Instantia.

Responsio.

Sed instas, Postquã dominiũ perditũ est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur cõcessa possessio? respõdetur, ipsa eadẽ quę executionẽ vsq; ad prolatã sententiã vetat, dicens: Cõfiscationis autẽ executio non fiat &c. Neq; opus est aliã disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc tenerentur tradere sua bona id profecto expressisset. Etenim c. Cum singula. de præb. lib. 6. quia retinentẽ duas præbendas vult Papa inhabilem esse vt eligatur: ait. Ex tũc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licèt habẽs vnã præbendã cum cura animarum, & alteram recipiens ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio non est facienda nisi reus audiatur, vt ibidẽ cauetur c. Licet Episcopus. Vnde non debile à nobis stat argumentũ.

Quæstio.

Solutio.

Rursus autẽ sciscitaris: Vnde colligitur impeditũ esse hęreticũ ab alienãdo si vel dominiũ habet, vel legitimã possessionem? Respondetur: Ex commissione ipsa peccati, cui lege decreta est pęna. Quod si inde inferas, Iã nos ergo cõcedere aliquo modo puniri reũ ipso facto ante sentẽtię prolationẽ, id nos ingenue fatemur. Id enim tantum hactenus negauimus, quod sic punitur ipso facto vt teneatur ipse in conscientia executor esse: & idẽ simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamento dicas, punitur quodammodo, verũ ais. Et hanc arbitror esse mentẽ legis vltimę. C. ad leg. Iul. Maie. vbi habetur quod Maiestatis læsor etiã defunctus cõdẽnetur, successoriq; eius eripiãtur bona: Cuius caussa his verbis exprimitur: Nã ex quo sceleratissimũ quis cõsiliũ cepit, exinde quodãmodo sua mẽte punitus est. Quæ autẽ sit illa quædã punitio declaratur secundũ diuos Seuerũ & Antonium: ne alienare neq; seruos manumittere possit, neq; debitores ei soluere teneantur. Vnũ hic autem adnotato opus est & admonito, quod vbi malefactorẽ quẽpiã vel infamia denotatum, vel insimulatum indiciis, vel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille verò negaret quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiã impediuit inde heret reus pęnæ cuius iustè condẽnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare nõ posset neq; vero infamia notatum esset, bona hæretici clanculũ acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certè contra ius faceret & ad restitutionem teneretur.

Quinta cõclusio.

At ne hoc impræsentiarũ desideretur, quintã adhibeamus conclusionem eandemq; generalem de sententia iudicis: Quotiescunq; iudex iusta, iuridicaq; sententia reum condẽnat ad pęnam quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, tenetur reus parêre, etiã si aliquid debeat agere: vt puta vel pecuniã soluere, vel in exiliũ secedere, vel in carcere etiam perpetuo permanere. Secus autem, si corporali supplicio adiudicatur: tunc enim tantùm tenetur pati: agere verò minimè.

Probatio prioris partis.

Prior pars inde patet, quod vnusquisq; debet potestatibus obedientiam, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur: illic autem nulla est excusatió. Quare nõ alius requiritur legis executor, quam iudex ipse sententiam pronũtians: illa nanq;, vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio.

Probatio alterius partis.

Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum tuendi vitam propriam, excusatos nos habet ne vlla nos obedientia cogere possit, vt in nos ipsos vltrices manus conciamus.

Protegitur Caiet.

Neq; hic Caieta. protegere dissimulabo, cui falsò imponitur negasse in art. 3. 2. 2. quæst. 60. postquam quis à iudice pecuniaria mulcta cõdemnatus est teneri eã soluere. Id quippe nũquam negauit, sed quod à lege ipso facto nemo potest ad

hoc con-

hoc condemnati, neq; ad id prorsum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi cõtradicit dum quęst. 69. art. 4. ait, φ condemnatus vt vel in exilium abeat, vel mulctam soluat, syncere obtemperare tenetur.

Falsa caussa prætermissa conclusionis.

Neque vero hoc prætereundum hic silentio arbitror, φ caussa quare nullus damnari potest vt seipsum vel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est, quia nemo est dominus propriæ vitę. Ridiculum enim esset, si hanc caussam iudici tunc obiiceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc haberet responsum: Neq; ego idcirco tibi iubeo, vt teipse interficias, φ tu sis dominus vitæ tuę, sed quia ego potestatem eius habeo & arbitriũ. Etenim carnifex plus habet dominij in reũ, quàm ipse in seipsum: & tamen iudicis auctoritate illũ interficit.

Vera ratio eiusdem conclusionis.

Ratio ergo vt nemo sic possit obligari, est quòd non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet, protegendi vitam suam. Idcirco enim licet vi nemo possit tali casu resistere, non tamen potest cohiberi ne aut fugiendo, aut alia via mortem sibi caueat. Ob idque quando suppliciũ ex eorũ esset numero, quæ homines religionis ac pœnitentiæ gratia sumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri: quanquã pręfectus in religionibus monacho, vel Episcopus sacerdoti pręciparet, vt idem ipse suis manibus susciperet: puta vt à seipso flagello vapularet.

Ad primũ argumẽtũ.

Superest ergo ad argumentorum seriem, quę tum longa est, tum etiam nodis difficilibus implexa, respondere. Primũ autem iam solutum est. Nam etsi lex tam ad pœnam obliget, quã ad culpam diuersimodè tamen. Quoniam cũ sit regula, eo ipso φ quis ab ipsa deflectit, peccat: culpa enim non est aliud quàm deflectio, à lege, quæ ab ęterna diuinaq; deriuatur: ad pęnam autem obligat, illam statuendo, & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen pœnam, pertinet ad iudicem.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur, quòd etsi obligatio ad pęnam ante iudicis sententiam non emergat, non inde fit maioris esse virtutis iudicem quàm legem: tum φ iudex operatur tanquam minister legis per eius virtutem tum potissimum φ lex per se obligat ad culpam. Sed id solùm sequitur, φ virtus punitiua legis nõ pertingit ad reum, nisi ministerio eius ministri. Qua ratione ab Aristo. appellatur iustum animatum. Quod autem de cuiusque voluntate, in calce argumenti subditur: per quam potest homo trãsferre suorũ bonorum dominium, nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerum liberam facultatem, vt possit seipsum sua sponte obligare: respublica tamen nõ nisi præscriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi.

Ad tertiũ argumentum.

Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullũ aduersum nos extruitur validum argumentum. Etenim mulier, quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro, ne illum morbo inficeret, licet fluxus non esset culpa: immunditiės autem legalis eius qui illam cognoscebat: per culpã ipsam contrahebatur. Quare sicut modò ille qui peccat, eo ipso coinquinatur, teneturque pęnitentiæ fructibus satisfacere: sic ille qui antiquitus inquinabatur. Nam illã corporalia, figura nostrorum erant spiritualium. Et per hæc patet responsio ad leges diuinas, quib. pro diuersis peccatis diuersæ statuebantur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim, in quem offensa committitur, reposcere potest quam voluerit satisfactionem: quam absque alio iudicio tenetur peccator exoluere.

Ad confirmationes eiusdem argumenti.

Pariq; ratione tunc Ecclesia potest ieiunia, eleemosynas, & orationes instituere, quibus quisque tenetur sua expiare piacula. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem, nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum cœtu sese abstrahere, ne illos contagione inficiãt, licet morbus culpa non sit: neque talis abstractio, pęna. Neque permissio euangelica, quę fit viro separandi torum ab adultera, rem contra nos vrget, nam separatio illa non tantum existimanda est vt pęna, sed tanquam conuentionalis licentia, quæ ex fracta coniugis fide nascitur: est enim pactũ inter cõiuges, data vtrinq; acceptaq; fide, vt vterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideo dum vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluendi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer, vt tu mihi tuas obstringeres, cadente te à fide tua, non teneor ego amplius stare meę.

Ad quartũ argumentum cum suis membris.

Et pari fermè modo respondetur ad membra omnia quarti argumẽti. Primũ enim de illo, qui vxori quidpiam legauit sub conditione, longè à nostro proposito distat: neq; opus fuerat Caietano in sua Sum. verb. pœna, talem exceptionem facere: quoniam eiusmodi conditio neutiquam est lex pęnalis. Defunctus enim si persona erat priuata, non poterat legem cõdere: sed est conditionale pactum, Do vt facias. Ob idq; si tu conditionem non imples, teneris mihi meum restituere.

Caietanus.

Similis est ad secundum membrum responsio. Enimuero qui collegium suis bonis instituit, statuta facere potuit, vt si collegarum quisque aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipso facto in conscientia iura collegij perderet: quę quidem lex vim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri.

Collegiorũ fundatores.

Tametsi profectò nemini consulerem tales condere leges: sunt enim conscientiarum illaqueatrices, hoc est enim nimirum emungendo sanguinem elicere: Satis namque familiæ consulitur, si huiusmodi leges particulares instar communium constituantur, vt scilicet delinquentes via regia comperti puniantur. At quoniã præsumitur præfectorũ negligentia, huiusmodi rigor permittitur.

Ad tertiũ membrum.

Atq; huic præterea affine responsum est tertij mẽbri de legib. quib. Reges solent manus ministrorum iustitiæ vincire, ne munera captent. Enimuerò cùm illos sua libera volũtate & tanquã suos ministros eligant, ac de suo ærario stipendia illis decernãt, suoq; mandato illis iura soluantur, possunt tali cõditione illos eligere, vt in cõsciẽtia obligẽtur pęnas suorũ delictorũ pendere. Et ideo si cõditionẽ voluerint accipere, tenẽtur implere. Atq; eam ob caussam iureiurãdo stringũtur, φ aliàs lex per se illos non posset cogere ad pęnam ante condemnationem. Quamuis verbum illud: In conscientia teneantur soluere, fateor me approbare non posse: quia nullum in iure cõmuni reperitur eius exemplum. Nam principes seculares non debent de conscientia iudicare. Neq; verò in illo aureo authentico. Vt iudices sine quoquo suffragio fiant: quo acerrimè inhibetur iudicum auaritia, vlla fit de conscientia mentio. Tametsi vbi eorum corruptio adeò esset inuerecunda, nõ omnino huiusmodi rigorem legum reprobassem. De legibus autem pęnalibus nostræ Vniuersitatis, quib us pensatores

& ambitores seu subornatores ipso facto priuantur eligendi voce, semper arbitratus sum nõ obligare in conscientia ad pœnam illã ante cõdemnationẽ, nisi illũ qui de ea re infamia laborans, dũ iuridicè interrogatur, veritatẽ negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, ac si esset condẽnatus: vt suprà de hæretico dictũ est. Atq; idẽ censeo de ali is electoribus in Ecclesiis & collegiis. Et præter rationes supra declaratas, est hic alia particularis, ꝙ alioqui vix vlla esset tuta electio: quod perniciosissimũ esset reipublicę. Et ideo si eiusmodi leges contenderent in conscientia ante condemnationem ligare, tanquam periculosæ non essent ferendæ. Ad quintum respondetur oculatè perspiciendum esse in lege, quidnam habeat propriè rationem pœnę, quid verò pretij, aliusve rei. Enimnerò cum lege pretiũ statuitur vel frumenti, vel alius mercis, adiecta pœna, si quis cariùs vẽdat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimũ pretiũ excessit: non tamen ad pœnam antequam condemnetur: vt ait S. Tho. loco citato, q. 62. Ad alterum verò membrũ de legibus præscriptionis, respondetur, eiusmodi leges non esse merè pęnales: licet pęna din negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipuè in bonum pacis conditæ sunt, & vt viæ litib. occludantur. Hac enim de caussa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententia possessorem bonę fidei dominium rei facit. Quare nulla fit inde consequentia, vt lex merè pęnalis velit vt reus suis se rebus ante caussæ cognitionem expoliet. Ad sextum respondetur differentiã illius citati capituli inter pęnam ab iure, & illam quæ est ab homine, liquidam esse. Pęna enim iuris est illa, quam ius ponit, quàmq; iudex tenetur infligere nisi patentissima adsit ratio misericordię arbitrandi ex æquo & bono. Pœna autem ab homine posita est, quam iudex arbitrátu suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratum delictum rei infligit. Ad septimũ respondetur, hanc esse differentiam inter leges monitorias atq; alias, quæ dicunt, ipso facto ꝙ qui contra priores inobediens est non solùm declarandus est facto deliquisse, verùm & ad pęnam condemnandus: cùm autem quis in alteras secundi ordinis impegerit satis est si condemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absque vlla alius sentẽtiæ explicatione pęnæ censetur addictus. De excõmunicatione autẽ iam dictũ est cur ipso facto obliget. Suspensio verò & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædã & cõmaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori arti. dicebamus] ad tractãdũ sacra, actu ipso culpæ contrahitur. Quin vero aliquãdo citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea caussa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis. Sed leges quæ octauo argumento citatæ sunt, fateor vehementiorem aculeũ adhibere, nihilominus respõdetur ꝙ neq; in c. citato. de homici. lib. 6. simpliciter habetur, ꝙ qui Assasinorum crimen incurrit, teneatur ante sententiam pœnam soluere, præter excommunicationem, quam ipso facto patitur: sed ait, ꝙ postquam probabilib. constiterit argumentis, nullatenus alia excõmunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur, quin sententia requiratur super crimine. Quin verò propterea præmittitur, Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est, qui ꝰ. resprobari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest, an sint probabilia argumenta, nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum gl. qui aiũt propterea dici, probabilibus argumentis, quod nulla alia exigitur sententia. Immo dexterius censet Archidiaco. (vt ait Syluester) ꝙ etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solùm dicit ꝙ non requiritur sententia super pœna. Et ꝙ hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidè persuadeo. Extat & Assasinorum pęna, vt quisq; possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatim id liceret, antequã condemnati essent de crimine, occasio daretur cuicunque fingendi hunc aut illum esse Assasinũ, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergo esset talis licentia: ideoq; certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergo neq; expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandẽ sententiam. Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauagan. Ambitiosè. Pauli. 2. vbi habetur ꝙ clericus qui bona ecclesię alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorum ecclesiasticorũ, illaq; absque declaratione aliqua vacare censeatur. At verò ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens summus Pontifex declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet, ꝙ si hoc verbum non adiecisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hactenus constituere contendimus. Secundò respondetur illo modo, quo de principe diximus, posse illum priuare quem eligit, si fecerit contra conditionem, quã cum ipso pepigit. Videlicet si acceperit munera. Enimuero cum summus Pontifex collator dispensatorq; sit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege. & tacita conditione quẽcunque sacerdotum sacerdotia ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotiis priuatus censeatur. Tametsi porro nescio an super crimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

legib. pęnal. lib. Salmatinæ vniuersitatis.

Ad quintum argumentum.

Ad alterũ membrum eiusdem argumenti.

Ad sextum argument.

Ad septimum.

Ad octauũ.

Sinistra quorũdam interpretatio

Archid. Syluest.

Postremus scrupulus. Dissolutio [illegible]

Secunda.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omnes subiiciantur legi.

N auctoritate & virtute legis etiamnum persistẽtib. scire pręterea restat hoc septimo loco, vtrùm omnes sobiiciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostolo 1. ad Tim. 1. Iusto non est lex posita. quod Vrbanus Papa confirmat decima quæstione secũda. Canone, Duę sunt. vbi ait, qui à lege priuata ducitur, scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigit, vt lege publica, puta humana, qoæ vniuersis posita est, constringatur: non ergo omnes lege tenentur. Secundò ad idem facit l. princeps. ff. de legat. vbi ait Vlpianus Iurisconsul. quòd princeps legibos solutus est. In contrarium est quòd Apostolus ad Rom. 13. ait; Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, nemo autem potestati subiicitur nisi eius sit legibus subiectus.

Primum argumentũ à parte negatiua.

Paulus.

Vrbanus.

Secundũ argumẽtum.

Præsenti quæstioni secundum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet satis. Monstra-

tum

tum enim iam suprà est, legem tum regulam esse actionũ directricem, tum etiam vi pollere coerciua. Et vtroque modo contingit quempiam legi submitti. *Prima conclusio.* Sit ergo prima conclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legib. subinde ipsius, quin vero & princeps quantũ ad vim directiuam subiicitur. Res est clara: nam alteri subdi idem est ꝙ parere eius mandatis ac subinde legibus. De principe autem cõfestim dicemus. *Probatur conclusio.* Dixerim vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi comprehendũtur, qui ab eo extranei sunt. Lex quippe Gallorum nihil ad Hispanos. Et preterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exẽpti sunt, non submittũtur inferioris mandato, quo se priuilegiũ extendit. *Corollariũ.* Hac enim ratione clerici seculariũ legib. subditi non sunt: tunc pręcipuè, dũ lex de rebus Ecclesiasticis decernit, quæ principibus non subduntur: vt patet c. Ecclesia. de constit. Aut si in odiũ clericorum posita sit: aut si non pari iure pertineat ad clericos: vt prohibitio vtendi sericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Cęterum leges de rerũ pretiis, & ne merces distrahantur à regno, atque aliæ id genus ex æquo clericos cum secularibus obligant. De hoc autem Summistas consule in verbo, Lex, & verbo, Clericus. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio. Quantũ ad vim coerciuam iusti, qui virtutum habitib. ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè quod ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. *Probatio.* *Aristot.* Enimuero vt 2. Ethic. auctor est Aristot. Virtus facit vt studiosus promptè & cum delectatione operetur. *Tertia conclusio.* Huic autem subiicimus similem ei tertiam: princeps quantum ad vim coerciuam non subditur legi. *Probatio.* Cõclusio est aperta: quoniam coactio eiusdẽ ad seipsum esse non potest: nõ enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atq; adeo se sua lege cogat. Quapropter vnus idemque non pęnitendus est sensus illius regii verbi: Tibi soli peccaui. vt Deum illic solũ agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in terris nullum habeo, cui rationem e[?]ratorum meorũ debeam: & ideo tibi soli peccaui. Quãuis & alter genuinus etiam sit ꝙ nullũ malum esset peccatum, nisi quia contra legẽ Dei. *Ratio dissimilis secundæ ac tertiæ conclusionis.* Est ergo similium conclusionũ ratio dissimilis. Quod enim iustus non sit legi subditus ab ipso eodem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus est, perstat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nõnulla coactionis ratio. Et est secunda hæc conclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos non latuerit. *Aristot.* Ait enim Aristotel. 10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, ꝙ multitudo necessitati potius, & pœnis quàm honestati paret. Et ideo legislatores & honestatis gratia ad virtutem prouocare debent. Nam ij, qui probi sunt, ob consuetudinem præcipue obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio castigationes pęnasque instituere. Et 3. Polit. cap. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendi, quod tam ad secundam quàm ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem, potentia verò ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idque inter homines vt dii æstimandi. *Ratio tertiæ conclusionis.* Quod autem sua principem lex non cogat, nõ inde venit quod ipse non egeat, sed quod lex natura sua nequeat. At verò hãc principes exemptionem non inter priuilegia ducere debent, immo est illis iniqua conditio. Subditi enim qui non solum legis luce ducũtur, verũ etiam eius pœnis stimulantur, duobus subsidiis ad virtutem vtuntur: princeps autem altero destitutus est, dum nullus est, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: immo vix vllus qui veritatẽ doceat. *Tulebra interpretatio loci sacri.* Quocirca illius Prouerb. 21. sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini: dexter sensus est, quòd cùm priuatorũ corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiæ ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positum est. *Apposita similitudo.* Vt sicut ipse solus posset ingentem amnem & rapidum supra naturam aliorsum diuertere, quam alueus ducit: sic solus ipse Regem: qui suæ mancipatus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentem. *Salutiferũ consilium.* Quapropter Rex, quo eũ Deus liberiorem fecit, legumq; coactioni longiùs exemptũ, eò debet ipse rationi vigilantius, diuinoq; nutui audiens esse, ac subinde legibus, quas aliis ponit, ipse auscultare: ne in illum Christi improperium impingat. Qui dicunt & non faciunt: & qui aliis onera grauia imponũt, ipsi neque digito volunt ea mouere Matthæi. 23. Vnde extrà de constitut. cap. Cùm omnes quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis auctoritas: Patere legem quam tu ipse tuleris. Et C. de leg. & constitut. lib. iiij. aiunt Imperatores ipsi, Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. At nondum tota rei difficultas exhausta est: Statuimus nanque sic in vniuersum cõclusionem primam, vt vnà & iustos quoq; & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur. Enimuero licèt princeps sibi subditus non sit, nil tamen vetat quo minus suę subdatur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoq; lumen præbet. *Dubitatio.* Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Videtur enim secum pugnare; vt princeps legi sit subditus absq; eo quod lege cogatur. *Prima ratio dubitandi.* Ponit Papa leges de ieiuniis, de audiendis sacris, de annali confessione, easdemq; sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter, ne quis sub certa pęna peieret: Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantum ad vim directiuam, fit vt dum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autẽ vis est coerciua. *Secunda.* Secundò, si vim coerciuam à lege excluseris, rationem legis sustulisti. Nam (vt suprà definitũ est) propterea leges à solo fungente reipublicę vicibus condi possunt, ꝙ sine vi coerciua non sint leges: igitur si princeps non subditur coertioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quæ non obligant ad culpã: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suę non sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorum scita auscultare. *Tertia ratio.* Tertiò quæritur, à quo princeps obligatur cum legem condit? Non enim à Deo: quia lex illa non est diuina: neque à seipso: quia lex ipsa non est votum, quo homines obligare se solent. Et quo argumento roborescat, demus illum nolle sua lege illigari. *Diluitur proxima dubitatio.* Hæc autem conclusionem licet oppugnent, non tamen expugnant. Considerandum enim

primum

primum est, q Princeps non est extra rempublicam, sed membrum eius, puta caput. Secundò id ex superioribus recolendum est, q lex humana obligat in conscientia, eoq ab æterna per naturalem deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: Ius quod tibi non vis, alteri ne statuas. Contrarium enim reprehêdit Christus, dicens: Quod imponunt alteris onera, quæ ipsi non tangunt. Eo ergo q princeps statuit legem: iure naturæ illi submittitur. Sed fortè clarius id sic deducitur: Legislator (vt dictum est) legem condens, opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud virtutem obligatoriam abstinêtiæ: Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere tota respublica, atque adeo ipsum caput tenetur secundùm illam agere. Quòd si sciscitaris cur non subinde & pœna cogat Principem: perspica latum discrimen. Lex enim eò q regula est, facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia executione vel legis applicatione: pœna autem adhibetur legi ob seruationis caussa, quæ idcirco executione & applicatione indiget: executor autê est Princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat, licet possit pœnam, si voluerit soluere. Quando autem statuimus Principem legibus subdi suis, intelligimus de legibus, quę ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectât. Præcipit, Rex neminem gladio succincto incedere, aut sericis indutum: non est par ratio cur ipse eisdem abstineat. Indicit autem Papa ieiunium aut festi solênitatem: eadem est æquitas in ipso, nisi iusta de caussa secum, veluti cû aliis dispêsauerit. At verò vt ad secûdam reuertamur côclusionem, absit vt quis inde Lutheranum inibat sensum. Fuit enim ille hæresiarcha eò vsque vesaniæ collapsus in suo lib. de Libert. Christiana. vt iustum hominem cùm primùm Deo fidem pręberet cui soli ipse iustificationem tribuit, docere contêderet ab omni esse lege liberû, quia per fidem inquit totam impleuit legê. Itaque nullo amplius alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hãc autem erroris absurditatem lib. 3. de Natur. & gra. c. j. suis depictam coloribus abûdè expugnauimus. Nemo enim in hac vita etiam si sit vt Apostoli côfirmatus liber est a lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli côtra legem fecissent, peccassent: licet confirmati essent vt nô facerêt. Nam & iustis illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi, serua mâdata. Imò vt ait ipse veritatis Magister, seruus qui cognouit volûtatem Domini sui & non fecit, vapulabitur multis. Prætereà sic hominê à lege eximere, est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est hęresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quæ illum posset a charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, ne cùm aliis prædicabat, ipse reprobus efficeretur. Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ qui eum colaphisabat, sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legê positam: quin si illam transgrederetur, eandem iustitiam amitteret, sed ingenium gratiæ fauorisq; Dei duntaxat explicuit: nempe quòd vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet, obsequentissimum legi facit. Atque hic est sensus verborum Pontificis in dicta distinctio. 19. quæsti. 2. Appellat enim legem priuatam singularem dictum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfectis obtemperet, neque omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: ne sit fortè Angelus Satanæ quem lucis esse putat.

Primum documentum. Secundum. Probatur rursus prima conclusio principalis. Quæstio. Solutio. Lutheri error. Auctor lib. de Natura & gratia. Prima ratio in Lutherum. Secunda. Mens Pauli.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm subdito liceat præter verba legis agere.

POSTREMVS articulus virtutis legis est, vtrùm omnis ἐπιείκεια sit subditis interdicta, an verò liceat subdito contra verba legis agere? Et arguitur q nemini subditorum id liceat. Ait enim August. lib. de vera relig. In têporalibus legibus quâuis homines iudicent de eis cùm eas instituunt, tamen quando sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas, qui autem legis verba prætermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare videtur: ergo subditis id non licet. Secundò, Ei prorsus côpetit legû esse interpretem, qui est earum conditor: solus autem Princeps potest leges condere, nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secûdum eas agere. Tertiò: Qui leges condiderunt, sapiêtiæ lumine illustrati censendi sunt. Quæ ait Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legû côditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris nô aliter iudicare licet, quàm per legis verba. In côtrarium autem est Hilarius. 3. de Trini. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicêdi: quia nô sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudentius esse ad causam attendere, quæ legislatores induxit, quàm ad legis verba.

Primum argum. Augustini. Secundum. Tertium. Hilarius.

Quæstio præsens materiâ ἐπιεικείας in disputationê producit: an videlicet aliquo casu subditis ea sit licita? Nam quòd principi côpetat, ambigit nemo iuxta doctrinam Arist. 5. Ethic. capitu. 10. Ad quam idcirco quæstionem tribus conclusionibus respondêdum est. Prima est generalis. Lex quæ à communi bono deficit, nullâ habet obligandi vim. Hæc iam supra ex eo demonstrata est, quòd lex omnis debet esse pro communi salute ciuiû instituta. Vnde ff. de legib. l. Nulla, ait Modestin. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominû vtilitate introducûtur, eas nos duriore interpretatione contra ipsorum cômodum producamus ad seueritatem. Secunda conclusio: Quamuis lex in communi lata casibus plurimum côtingentib. vtilis sit, nihilominus quo casu noscitur aduersari communi saluti, non est obseruâda. Exemplum diui Thom. est, In ciuitatis obsidione salutiferû est lege caueri ne portæ operiâtur, nihilo secius si tûc ciues, quorû vita saluti reipubli-

Arist. Prima conclusio generalis. Probatio. Secunda conclusio. S. Thom.

cę conducit, hostes fugientes in vrbem se volunt recipere, contra legis verba aperiendæ sunt illis valuæ: quoniam illa est legis mens, quippe quàm si adesset legislator, haberet.

Deducitur cōclusio ex priori.

Conclusio hæc protinus ad primam cōsequitur. Enimuerò lex (vt supra dictum est) ideo ponitur in communi, quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur l. Neque leges. & l. Non possunt. ff. de legib. fit ergo inde consequens, vt quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio his duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis ἐπιεικείας more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus, quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra verba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legem nun habet.

Dubitatio circa secundam cōclusionem.

Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda verò nonnihil. Videtur enim sanctus Thomas nimium illam stringere, dum ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in exitium vergeret communis salutis non esse seruandam, cum tamen neque in priuatam interniciem sit seruanda.

Ratio hæsitandi explicatur.

Etenim ille cui palam esset, obseruationem legis esse sibi lethalem, constarétque ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquam tenetur legem custodire. Vt si mihi constaret, hostes mihi in via insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum.

S. Thom. Solutio.

Respondetur neque hoc negare sanctum Thomam, sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur vnicuilibet ciui fugienti portas pandere cum suo periculo: & ideo neque ianitori aperire fas est. Imò licet essent personæ quam plurimum tuendę vrbi vtiles, si certum esset quòd hostium turma simul cum illis intrò irrueret, quę ciuitatem caperet, non tenentur. Secùs vbi non esset tantum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire.

Obiectio in tertia conclusione.

Tertia verò conclusio non est vsqueadeo clara. Dum enim asserit subito imminente periculo licere subdito agere contra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est, aut quando proculdubio certissimus est: non quando hæret in dubio: nam tunc (vt ait in solutione secundi) debet absque vlla interpretatione verba legis seruare.

Solutio. Caietanus.

Quando vero omnino est certus, etiam si nullum sit in mora periculum, non tenetur Prælatum consulere. Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quam carnium, absque vlla superioris consultatione potest, ne fame pereat, illas comedere: etiam si citra periculum posset ipsum adire ad rei huius intellectum, etsi Caietanus quatuor hic membra dignoscat, perspicacior tamen hæc fuerit trimembris diuisio.

Partitio trimembris. Primum membrum.

Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palam liquet occurrenti casu non esse legis mentem vt seruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione: sed siue subitum sit periculum, siue tempus suppetat adeundi præfecti absque illius prorsus consilio, licet facere contra legem: vt casibus proximis à nobis explicitis patet.

Secundum.

Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret vtrinque æquali. Itaque neutrius partis assensum habet, liceátne facere contra legem necne. Ex tunc si vacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si vero repentinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex. Atque hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet.

Tertiū membrum.

Si verò medio modo se habeat, ita vt neque certus omnino sit, neque prorsus ambiguus, sed in illam partem propendeat, quòd potest facere contra legem, itaque illius partis opinionem habet cum formidine alterius, tunc si mora datur qua possit magistratum consulere, id facere tenetur, sin vero per subitaneum periculum id non licet, tutò facere potest contra legem. Atque hic est casus tertiæ conclusionis.

Quæstio incidens. Responsio.

Quod si sciscitèris vtrum illa sit sufficiens ratio ἐπιείκειαν vt subditus faciat contra legem: quòd ratio legis in particulari persona & casu deficiat? Respondetur quòd si tantum deficit in particulari, non sufficit, si autem in toto genere causa cessauerit, tum & lex quoque cessare debet. Veruntamen antequam princeps vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit. Lege (vt exemplum proferamus) cautum est, ne quis arma noctu deferat: quantumuis ergo pacificus sis neque vllum à te timeatur digladiationis periculum, non potes contra legem facere.

S. Tho.

Attamen quoniam de ἐπιεικείᾳ alibi Doctor sanctus disputat, nempe secunda secundę, quęst. 120. extra chorum hic saltaremus, si longior nos disputatio remoraretur.

Primum aduertendum.

Hæc autem sunt hic adnotatu propria. Primum, etsi liceat nonnunquam propter ἐπιείκειαν contra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus seruare in cortice verba, corrupta legis mente, præuaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legib. In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et l. sequenti: Fraus lege fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit.

Exemplum

Prohibet lex, ne adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex, ne sacerdos sacerdotium in fauorem filij renunciet, alter autem conferet alterius filio, vt ille suo vices rependat, iniquitas est ἐπιείκεια è regione áduersa.

Ad Primū argum. Ad secūdū argument. Ad tertiū argument.

Et per hæc, argumentorum patent solutiones. Ad primum enim respondetur, quòd qui in illo postremo necessitatis casu agit contra verba legis, non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandam. Et pari modo respondetur ad secundum. Hic enim idem subditus non interpretatur legem simpliciter, sed in casu quo manifestum est legislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæsitet, vt dictum est in secundo casu. Ad tertium autem respondetur quod quantacunque legislatores sapientia vigeant, nulla tamen sufficit, vt casus omnes occurrentes prospiciant.

QVAESTIO

QVÆSTIO VII,

DE MVTATIONE ET VARIETATE LEGIS HVMANÆ.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 97.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POSTREMA demum quæstio legis humanæ est vt explicetur quàm debeat esse firma, & fixa. Et ideo primo q̃ritur, an debeat aliqoo pacto mutari? Appsret enim id minime licere: lex enim humana (vt supra diximus) à naturali deriuatur, hæc autem immotabilis est: ergo & ills. Id etiam secundò colligitur ex natora regolæ, qualis est lex, quę secūdū Arist. 5. Ethic. cap. 5 solida esse debet & perstans: lex autẽ regula est, ergo immobilis. Itẽ tertiò, Lex insta & recta esse debet: quod autem iustum semel est, semper tale existit. Accedit & testimonium Nicolai Pspę, distinctio. 12. ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditionas quas antiqui, rus à patribus suscepimos infriugi patiamur. In contrariū verò sunt argumẽta nibilo pauciora. Ratio. n. exposcere videtur vt quoties melius quidpiā occorrit, toties lex humana mocetur. Leges qppe humanæ, veluti & cæteræ artes humana ratione excogitatæ sunt & inuẽtæ: reliq̃ verò artes occurrente eo, quod melius est, submutantur: ergo idẽ est in legibus obseruandū. Secundò, de prætesitis sumenda est ratio & cautio futorotū; contingit autẽ leges antiquas rudiores esse minusq́ue politas, quam succedẽtibus moribos conueniant: ergo nisi quotiescunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiqoatis aliæ innouatentur, incõmodū esset. Tertiò, leges bomanæ, quia circa lubricum singnlarium fluxū versantur, nequeunt nisi temporis experientia exacte instituí. Experientia. n. (vt 2. Ethic. auctor est Arist.) tẽpore indiget: ergo quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. accedit demū & August. 1. de libero arbit. vbi ait, Lex temporalis quamuia iosta sit, commutari tamen per tempora instè potest.

Prima ratio ad partem negatiuam. Secunda ratia. Arist. Tertia ratia. Confirmatio. Nicolaus Papa Primum argumentum negatiuum. Argum. 2. Argum. 3. August. Postremū argument.

Argumenta præsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nā illa prioris ordinis contendunt humanam legem prorsus esse immutabilem. Reliqua verò per alterum extremum, q̃ vbiuis melius aliud occurrerit sint mutsndæ, & ideo duabus conclusionibus respondendū est quibus ambo extrema moderẽtur. Prior est, Licitum quandoque est, decens & sanctum legem humanam mutari. Veritas conclusionis huios ex duabus nascitur radicibus: videlicet, tam ex natora rationis humanæ, qua leges condunter, quàm ex natura uostrarum actionum de quibus statuo ntur. Etenim cùm natura nostra rationalis sit, hoc est discursiua & successu quodā veritatis indagatrix: non põt, ceu intellectualis angelus qui naturalia omnia simul nouit, subitò intima veritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarum speculatione defluxo quodam tẽporis Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt: vt 1. Physic. primoq́ue de Anims, aliisq́ue libris Aristot. testimonium extat: sic in morū compositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Tales ille Milesius aliiq́ue illius ætatis sex sapientes, scientias illucusque rudes & incõptas contemplatione polire cœperunt, quas post Plato & Arist. expoliuere, sic & Lycurgus, & Solõ, & apud Romanos Numa Pompil. suas respoblicas anteà barbaras & aggrestes politiorib. legibus instituerunt: qoæ deinceps temporum incrementis exactius sunt accuratiusq́ue & emunctius cultæ: Accedit ratio secunda ex nostrarum actionom cõditione: quæ & regionum diuersitati & temporū sic subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Exemplū est August. lib. 1. de libero arbit. vbi ait, quod si populus benè sit moderatus & grauis, communisq́ue vtilitatis diligẽtissimus custos, rectè lex fertur, qua tali populo liceat create sibi magistratus, per quos respublica administretur: porrò si paulatim ille populus deprauatus habeat vænale suffragiū, & regimen flagitiosis sceleratisq́ue committant, rectè adimitur populo talis potestas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. Secunda conclusio quam D. Thom. sanctissimè constituit, quæque legislatorib. perspectissima esse debet, est: Non ob quamcunque caossam melius quidpiam afferentẽ mutanda est lex sed tunc panitus quando vsque adeo excedit, vt damna detrimentaque cõpenset quæ legis mutatio suapte natora affert. Ratio conclusionis sic habet: Cum leges humanæ pro communi vtilitate & salute (vt dictom est) sint institutæ eadem prorsus ratione mutsndæ sunt, nempe qoādo mutatio in augmentom est communis boni. Mutatio autem suopte ingenio per seipsam detrimentū affert: quia com consuetudo seruandæ legis fuerit quodā pacto in natura versa (nam consoetudo, altera natnta est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturæ. Quo fit vt quæ contra consoetudinem fiunt, etiam dum leuia sunt, grauia existimentur. Atque eandem ob caussam veneranda legis canicies amore retinet humanos animos, quia ideo extincta nouitas alterius nescio quid inuidię secū trahit. Dum igitor de legis mutatione agitur, hęc debent in statera pendi: ne scilicet mutetor nisi tanta ab ea parte propendeat caussa, quæ hęc valeat mala compensare. Quod quidem tūc prorsus continget, quando vel maxima euidentissimaqoe vtilitas ex noua lege prouenerit: aut ingens necessitas consuetam legem ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit: vt ff. de cõstitut. princ. l. x. ait Vlpianus. In rebus nouis constituendis euidens esse vtilitas debet, vt accedatur ab eo aute qood diu ęquū visum est. Hæc ergo regula tom in seculari republica, tum maxime in ecclesiastica, ac potissimum in his quæ ad sacra pertinẽt, obseruantissima esse debet: ne scilicet tsno persol

Prima conclusio. Suadetur conclusio duplici via. Prima ratio. Aristo. Secunda ratio. August. Secunda cōclusio. D. Thom. Ratio conclusionis. Regula proximatum inse-

[Se]culari, si[c] in Ecclesiastica republica obseruanda est.

Cantus Ecclesiastici non studij gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt.

Auctoris censura de Breuiarij pluralitate.

Dubitatio.

Arg. partis nega.

Prima assertio qua partim satis fit dubitationi propositæ.

Probatio præfatæ assertionis.

Secunda assertio.

Ratio.

Tertia assertio de potestate Ecclesiastica.

uendi officium, quo clerus assuetus est, pro quacunq; ratione deiouietur, etiã si egregia videatur. Et multò minus sacrorum ratio quæ ad cultum diuinũ attinent: quibus videlicet populus oculos habet immersos & affectos animos. Haud enim id absq; detrimento & scandalo fieri posset. Nihil aduersus nouitatẽ Breuiarii obmurmurandum est, postquam sanctissimus Papa id permittit: tamẽ finis ille ob quem mutatio facta est, videlicet vt statas soluentes horas, memoriter Psalteriũ discãt, non est ille quẽ sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici nõ studij gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triũphãtis institueretur. Vbi non cessatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus, &c. Atq; huic scopo admetiebãtur partes antiphonas, responsoriaq; & psalmodiam. Imò (vt est in priscorũ historiis) angelos eas etiam de cælo adtulisse fertur. Præterquam quòd sacerdotibus permittere, vt alter officium domi pendant, quàm in ecclesia, est illis manifestam porrigere occasionem, ne in Ecclesia cum aliis concinant, sed velut moti stipendia sua faciãt. Adde quòd periculum inde imminet, vt eandem horarũ ratio in Ecclesiam publicitus induceretur: quòd grauiter populi aures offenderet. Hæc mihi impẽsentiarum in mentem venere: quia pro mei captu ingenioli ardenter desidero, vt vnica esset ratio Breuiatij in toto Christianismo. Nam varietas Ecclesiæ, qua tanquam regina circumamicta a dextris sponsi sedet, in varietate religionum aliarumq; cæremoniarum Christianæ familiæ satis splendet. Quòd autem ad horas canonicas in Lingua Latina tanta diuersitas obtinuerit, nullũ forsan, si fas est dicere, decus est. Cæterum nõ ab re huc dubitatio occurrit, vtrũ legislator pro suo libito absq; vlla intercedente caussa, leges valeat commutare? Et apparet à parte negatiua, argumentũ, quòd nõ aliter licet leges mutare, quàm condere: si autem nõ pro communi vtilitate conderẽtur, nõ essent leges: ergo neque si alia ratione mutẽtur, valida erit mutatio. In responsione autem multa sunt mẽbra. Primum, si legislator, penes quem summa est potestas, legem sine caussa tolleret, factũ teneret: hoc est nullam haberet deinde vim legis, nisi quatenus vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini tametsi dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret: videlicet, si Papa tolleret annuam confessionem, maneret ius tantum diuinum confessionis: & si Cæsar abrogaret legem suspẽdendi fures, maneret duntaxat naturale ius, vt punirentur saltem. Res est clara: quia lex nisi vim habeat coerciuam, non est lex: hãc aũt vim habet à Principe vel à republica. Quapropter sicuti etiã dum respublica legibus indigeret, tamẽ nisi eas poneret, nulla esset: ita si quã tolleret, nõ esset amplius lex. Secundum membrum est: Lex quam nouam cõderet, vel in quam alteram mutaret, si nõ esset pro communi bono, vel esset intolerabilis, non haberet vim legis. Enimuerò licet quam ipse abrogaret, re vera esset abrogata: non tamen tantum potest in legum latione, vt quã ipse tulerit, statim sit firma & valida: nisi (vt dictum est) iusta fuerit. Hæc autem de omni potestate tã seculari q̃ ecclesiastica dicta sunt, quibus tamen de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrũ. Nẽpe quod neque Papa neque Concilium in his legum positione & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vt pote quòd Spiritu Sancto reguntur, errare non poterunt, nũquam scilicet permitteret diuinitus Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confessionis in diceontu ptolatare: quia impendio quàm maximè huiusmodi leges reipublicæ referunt. Neq; rursus præcipere permitteret, vt cum primum quisq; conscius sibi fuerit mortalis culpæ, ad aures sacerdotis cõfessurus aduolet: quia lex esset intolerabilis.

Ad primũ argumentũ earum quæ priori ordine iacta sunt.

Ad secundum.

Ad tertium.

Ad postremum argum.

Ad arg. posterioris ordinis.

S. Thom.

Aristot.

Facilis solutio cæterorum arg.

Respondere autem restat ad vtranque argumentorum seriem. Ad primum ergo prioris ordinis respondetur quod lex naturalis quæ participium quoddam æternæ legis est, immobilis perseuerat quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam instituentem, quæ quidem diuina ratio etiã est immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali, per rationem humanam trahentem genus ad speciem: Et quia ratio humana non omnia futura satis prospicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea, quòd lex naturalis continet principia vniuersalia, quæ abstrahunt à singularib. leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus, q̃ in actionibus contingentibus & caducis sita sunt. Et per hoc respõdetur ad secundum, quòd mensura debet esse immutabilis quatenus fert natura materiæ, mensura autem mutabilium rerum soliditatem non suffert perpetuitatem. Ad tertium eodem ferè modo respondetur, quod rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur respectiuè in ordine ad aliam, sed est in se absolutè recta, quia eius extrema non exeunt à medio, rectitudo autem humanæ legis nõ est absoluta, sed sumitur in ordine ad commune bonum, cui nõ semper res eandem habent proportionẽ. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. Auctoritas autem iuris 12. distinctio, solum admonet in fauorem secundæ conclusionis, ridiculum esse citra caussam vrgentissimam patrum sanctiones infringere, secus dũ caussa adest legitima. Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & eneruanda, quatenus cum secunda cõclusione pugnãt. Ad primum ideo consideratissimè respondet sanctus Thomas aliud esse artium ingenium, aliud verò legum. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciã, & ideo quotiescunque melius quidpiam intellectui occurrerit mutari debent. Nam nullum est periculũ quin mutentur in melius, eò quòd totum negotiũ in intellectu contineatur. Leges autem vim maximã obtinent ex consuetudine, vt Philosophus 2. Politicor. ait, adeò vt diuturna cõsuetudo (vt ff. de legibus Vlpianus ait) pro iure sit habenda. Ob idque non tantum perpẽdendũ est in mutatione legis illud bonum, quod noua adfert, verum & detrimentum quod vetus cõsuetudo patitur. Reliqua verò duo cum Augustini sententia id tantum comprobãt, quod leges mutare liceat, non id tamẽ pro quacunque de caussa, etiam si aliquo pacto congruentius quidpiam suadeat

ARTIC

ARTICVLVS II.

Vtrùm consuetudo vim legis obtinere valeat.

Argu. 1. à parte negatiua.

NON est impertinens sermoni de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quam & mutari solent. Quæritur ergo, vtrùm consuetudo vim queat obtinere legis? Existunt enim à parte negatiua argumenta. Primum, Lex humana ab æterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla præualere potest consuetudo: ergo neque vlla valet humanas mutare. Secūdò, egregiè arguit D. Tho. Ex multiplicatis malis nullum cōflari potest bonum: imò malū, quo multiplicatius, eò peius: qui autem primò cōtra legem agere incipit, malè facit: ergo similib. aceruatis actib. nihil boni confici potest: lex autem cùm regula sit nostrarum actionum, egregium bonum est: nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. Tertiò: Leges condere munus est solius publicæ potestatis: consuetudo autem priuatis ciuium actibus inualescit: nulla ergo consuetudo auctoritatem legis abrogare potest. In contrarium autem est August. in epist. ad Casulanum: vbi ait, Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenēda: & sicut præuaricatores legū diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

Argum. 2. D. Thom. Argum. 3. Augustin.

Quæstioni præsenti vnica, sed tamen trimembri conclusione fit satis. Cōclusio autem est: Consuetudo trina virtute pollet: videlicet, vt & antiquam legem tum interpretetur, tum etiam immutet, ac subinde vim obtineat nouæ. Probatur: Ratio voluntasq́; legislatoris promulgata non solùm interpres legis est, verùm & veteris abrogatio, & nouæ constitutio: eiusmodi autem rationis voluntatisq́; promulgatio, non solùm verbo, verùm & facto fieri consueuit: nam quod quis opere foris præstat, intus mente probare censetur: quando autem princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoq́; temporis interuallo operari sinit, permissu illo rationem suam & voluntatem aperit: ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi permissione ciuium consuetudinem pro lege ducit, quę subinde aut vetustę interpres sit, vel certè abolitio. Ad pleniorem autem rei intellectum nosse operæpretium erit quid nomine consuetudinis supponatur. Subobscurus enim apparet Isidorus lib. v. Etimol. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait: Mos est longa consuetudo de moribus tantum tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus. Notato ergo vocem, Mos, trifariàm vsurpari. Accipitur enim primò pro singulari humano actu, puta libero: actiones enim brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est humanorum actuum. Secundò accipitur pro habitu ex frequentia similium actuum genito: quemadmodum dicimus hominem benè aut malè morigeratum. Et istæ acceptiones ad rem nō faciunt. Tertiò ergo accipitur, vt idem sit quod consuetudo: & hoc modo nihil aliud est quàm frequentia longi temporis similium actuum in aliqua republica, puta vel in regno, vel in vrbe aut in collegio. Nihil ergo ineptè dixit Isidorus. Dicens enim morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo: posteriori verò, primo. Consuetudo ergo, rationi consona atque à principe concessa, vim habet legis. Quin verò eò tantùm à lege differt, quòd lex scripto traditur: cōsuetudo verò vsu. Sic enim ait Isidorus, Lex est constitutio scripta, mos autem longa consuetudo. Et subdit, Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur, vbi deficit lex. Et l. diuturna. ff. de legib. consuetudo pro iure & lege, in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Atque inferius Paulus Iurisconsul. imò magnæ auctoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere. Hoc ergo memoriæ commendādum est, quòd consuetudo de se ipsa vim legis non habet, sed quatenus à principis consensu dimanat. Itaque vt Aristote. Platonisve aut alius Philosophi, quin verò omnium Iurisconsultorum saluberrimæ etiam sententiæ, nunquam vim legis haberent, nisi consensu principis stabilirentur: sic neque cōsuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia, Nunquam Baldi opinio quòd pro triplici furto suspenderetur fur, obtinere potuit vim legis, nisi princeps illam scripto sanciret, vel per consuetudinem approbaret. Quapropter vbi lex exprimeret, nullam consuetudinem contra legem valituram, decretum hoc consuetudinem irritat, vt per illam nunquam lex abrogetur: quia tunc consuetudo nihil operatur: eò quòd nunquam indicium est talis volūtatis principis. Tametsi tam longa potest esse in contrarium, maximè in seculo aliorum principum, vt decretum etiam illud irritū euincat. Sed est præterea animaduertendum, q̈ consuetudo non solùm ubligar tanquam signum promulgationis legis nouæ: verùm aliquando est signum ac testimonium quòd olim talis extiterit lex, licet non reperiatur scripta. Quàm verò longum tempus in consuetudine spectandum sit antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus sufficiunt, in aliquibus tres, in aliquib. decem. Sed re vera nulla potest esse cordatior regula, quàm quæ c. cum tanto. de consue. statura est: vbi habetur q̈ nunquam consuetudo positiuo iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit rationabilis & legitimè præscripta. Vbi in verbo, rationabilis, animaduertendum est, quòd ad hoc vt robur nanciscatur legis, habere debet conditiones bonæ legis, suprà constitutas. Et secundò, in verbo præscripta, cōsiderandum quòd tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quando communi hominum iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illam. Quapropter admonere hic non prętéribo quantum creetur periculi, dum in aliqua republica semel aut bis quidpiam permittitur. Enimuerò ad id persuadēdum, quod nouum petitur, in caussam adducitur, quòd vnus actus nihil nocere potest: posteà verò similitudine illius alter persuadetur, ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Vt si semel vasalli vrbanitatis ac beneuolētiæ gratia domino ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbanitas in cōsuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. Sed nunquid quæcūque inueterata cōsuetudo legē abrogat? Ratio enim id videtur persuadere. Nam dum Princeps dissimulat

Satisfit quæstioni vnica conclusione trimembri. Probatio. Quid veniat nomine consuetudinis. Isidorus. Moris nomen trifariam vsurpatur. Prima acceptio. Secunda. Tertia. Isidorus. Quid intersit more & consuetudinem. Doctrina memoriæ commendanda. Regula. Sana admonitio. Quæstio. Ratio.

dissimulat,suam existimatur interpretari voluntatem.Respondetur nihilominus minimè sic esse. *Solutio.* Imò quandiu vsus contra legem,non aliunde quàm ex negligentia principis oritur,aut ex eo quod potens non est ad sumendam de malefactoribus vindictam,nunquam contra legem præscribit:sed tunc penitus quando & potens est abusum cohibere , & non ex vecordia,sed occulta dissimulatione illum permittit.Neque verò antequam longæuus mos auctoritatem nanciscatur;nam cùm lex prudentia & iudicio condi debeat,iudicium autem tempus requirat, fit vt consuetudo breui tempore non vsque ad vigorē legis irroborescat. *Gallorum mos.* Hac enim fortasse ratione inoleuit mos in Gallis vescendi carnibus in Sabbathis inter natale Domini & purificationem Virginis:& in Hispaniis animalium intestinis. Quando autem dicimus dissimulationem Prælati in caussa esse vt consuetudo lex fiat,intelligitur de illo Prælato,qui est legislator:nam etsi Prętor in vrbe,vel Prælatus conuentus,aut prouinciæ dissimulēt legum transgressiones,eiusmodi consuetudo nunquam vires legis consequitur,quia non est signum voluntatis supremi Prælati,qui est legislator. *Alia quæstio.* Vtrum autem quicunque vsus in consuetudinem versus,obligatoriam legem cōstituat,ambigere quisque posset.Solet enim vsu venire,vt homines pietatis gratia incipiant,vel diem festum colere vel ieiunium seruare:non quidem tanquam de præcepto, sed ex animi pietate,&(vt aiunt)ex deuotione:vt si modò in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abstinere,vtrū prętereà posteà præceptum esset:Respondetur,perpendēdum esse quomodo talis religio fuerit seruata.Si enim tantum ex deuotione libera , nunquam illud vertitur in præceptum:nisi posteà religio crebrescere incipiat tanquam præceptum.Suspicio enim me semper tenuit,morem soluēdi statis horis officium Dominę nostrę,in initio non habuisse vim pręcepti,neque illam vim obtinuisse ante quadringētos hinc annos. *Solutio.* Alioqui in ordine nostro non esset nobis iussum surgentes in dormitorio illud soluere. Veruntamen posteà adeò religio inualuit,vt vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Ad primum igitur argumentorum frontis quæstionis respondetur,longè esse aliam rationē legum naturalium ac diuinarum,quàm sit humanarum. *Ad primū argument.* Illæ enim à voluntate diuina statutæ sunt,cui nulla humana voluntas neque consuetudo obsistere valet.Imò verò quantò consuetudo cōtra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior,tantò grauioris est caussa peccati:tantum abest, vt consuetudo quidpiam vigoris detrahat illis legibus.Ad secundum autem respondetur,ꝙ cum(vt sæpè dictum est) *Ad secundum argu.* leges humanę in aliquibus casibus deficiant,potest consuetudo contra legem per actus licitos inchoari:qui quidem frequentati actus vim obtinebunt legis:eò quòd per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem.Quandiu verò ratio legis durauerit,nequibit eam vlla consuetudo superare:quia consuetudo tunc non erit rationabilis:sed lex potiùs erit semper victrix:nisi forsan consuetudo ostenderit legem,licet non inutilem, tamē non conformem naturæ patriæ:hoc enim etiam sufficiet ad ipsam abolendam.At verò S.Tho.videtur curtè respondisse.Docuit enim quemadmodum consuetudo possit per actus licitos Inchoari,non tamen respondit,quid si Inchoetur per illicitos. Caietanus respōdet *D.Tho.* quòd etiam dum per illicitos incipit , potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. Arbitror autem *Caietanus.* operæpretium distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiquetur,consuetudo *Censura auctoris.* etiam illa quæ illicitum habuit ortum,potest,licet non apud eosdem homines , tamen apud posteros vim obtinere.Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri prauè agere contra aliquam legem,nos autem in nostro seculo inuenimus consuetudine abrogatam:non tenemur scrutari de consuetudine illa,qualia habuerit initia,sed liberi sumus ab eadem lege.At verò quantum ad al- *Distinctio.* terum effectum,qui est obligare,consuetudo non sortietur vim legis quandiu per actus illicitos increbuerit,ob rationem iam suprà dictam:quia lex debet esse æqua & iusta.Ad tertium respondetur,quòd *Ad tertiū.* multitudo priuatorum hominum introducentium consuetudinem , duplicis conditionis esse potest. Aut enim liberam constituunt rempublicam,quæ seipsam sine Principe gubernat:& tunc mos populi erit constitutio legis.Si tamen sub rege aut alio Principe degat,tunc(vt dictum est)consuetudo non per se est lex,sed quatenus interpretatio est voluntatis Principis.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

POSTQVAM in calce superioris quęst.diffinitum est,non licere subditis nisi in repentino periculo [illegible] vti:videre nunc restat vtrùm saltem gubernatores multitudinis dispensare posśint in lege,illis casibus,quibus iudicauerint expedire? *Primum argumentū partis negatiuæ.* Et arguitur à parte negatiua:Lex(vt suprà ex Isidoro monstratum est)fertur pro bono communi:bonum autē commune non est pro priuato intermittendum:siquidem (vt Philosophus 1.Ethic.auctor est) bonum gentis diuinius est quàm bonum vnius hominis:ergo non licet cum aliquo dispensare vt contra legem faciat. *Aristot.* Secundò,Deut.1.præfectis hoc ponitur documentum:Ita paruum audietis vt magnum:neq; accipietis cuiusquam personam:quia Dei iudicium est. *Argum.2.* Alicui autem id indulgere quod toti reipublicæ denegatur,acceptio est personarum:ergo id minimè licet.Tertiò,in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio:lex autem humana debet illis esse conformis , vtpote quæ ab illis deriuatur : ergo *Argum.3.* neque in ipsa cadit. *Paulus.* In contrarium ait Apost. 1.ad Corin.9.Dispensatio mihi credita est.

S.Tho. Ad quæst.intelligentiam notandum cum S.Thoma quòd dispensatio propriè importat commensurationem alicuius communis ad singula, hac enim ratione paterfamilias dispensator dicitur , quòd vnicuique pondere quodam & mēsura tum operas imperat , tum & necessaria ex communi penu distribuit.Pari ergo modo ille in republica dicitur dispensator, cui incūbit ordine & ratione disponere qualiter cōmunis lex sit à singulis obseruanda. *Prima conclusio.* Duabus ergo conclusionibus ad quęstionem respondetur.Prior est;Ille,cui regimen incumbit multitudinis,potestatem habet dispēsandi super lege humana

in casibus

Suadetur conclusio.

in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpè anteà resumpto colligitur lex enim humana quia in communi posita est: comprehendere non potest causas omnes singulares: ob idque vsu venire potest, vt quæ in communi ac plurimum congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe quòd eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille, qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusque saluti debeat cõsulere, efficax ratio præcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Quando caussa non occurrerit rationi consentanea atque in bonum commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatũ est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. Infidelitatis inquam, dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem, si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, ne antequam exploratam habeat perspectamque caussam contra legem dispenset. Quamobrem Christus redemptor noster, vt Lucæ 12. scriptũ est, difficile arbitrabatur, vt ambæ virtutes in dispensatore coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens: quem constituit dominus super familiam suã? Quò hæc autem lucidiora fiant, nonnulla hic sunt cõsideranda.

Quorũdam fallacia cõfundentium ἐπιείκειαν cum dispensatione.

Insinuat se enim hic primum omniũ fallacia, quę nonnullos deuincit nempe idem esse disputationem quod est ἐπιείκεια eo quòd dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legem in tali casu ex æquo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differunt enim significato quatuor hæc respectu legis, Irritare, abrogare, ἐπιεικεία interpretari, & dispensare.

Quid irritatio.

Irritare enim est legem & votum impedire aut cassare ne robur obtineat obligandi. Vt si legem à ciuibus constitutam Rex non probaret, neque confirmaret, sed cassaret. Quẽadmodum & pater potest votum filij irritare: super quo si solidum esset dispensare non posset.

Quid abrogatio.

Legem verò abrogare est postquam vim habet in totum tollere, quãuis si vsque ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam propriè dicitur tolli quam impleri. Quo vtiq; inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere, sed adimplere.

Quid legis interpretatio.

Interpretari autem per ἐπιείκειαν est ipsam declarare in tali casu locum non habere.

Quid dispensatio.

At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere: concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod ἐπιείκεια non est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur, sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiam concedere. Quare ἐπιείκεια non solum Prælatis, verum subditis (vt dictum est) competit: dispensatio verò tantum Prælatis.

Obiectio.

Sed arguis contrà: si Prælatus non potest sine caussa dispensare, fit, vt dispensatio nihil aliud sit, quàm declaratio caussæ ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur consequentia.

Solutio.

Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, vbi ἐπιείκεια locũ habet: aliud verò quòd ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunto: Si carnes die vetita non comedere caussa mihi esset vt fame perirem, possem ἐπιεικεία vsus comedere: tamen licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictũ est, imo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij, non ideo liber à lege fio, sed est caussa vt mecum Prælatus dispenset non quidem interpretando quòd tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehendat præbendo mihi gratia maioris cõmodi licentiam, vt non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere si occurreret eorum cuipiam casus, vt nisi se equo eriperet in manus hostium incideret, tunc ἐπιείκεια eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cõtingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto.

Corollarium.

Ex quo fit quòd dispensare non solum est mutare vnam obligationẽ in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanam: occurrit autem caussa publica Ecclesiæ, in cuius subsidium eleemosynis opus est, potest illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare etiam minorem quã essent itineris expensæ.

Quæstio.

At vero sciscitaris fortè vtrum penes solum Principem & Legislatorem situm sit dipensandi munus?

Argumentum.

Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua: quòd dispensatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem, eiusdem est functio cuius est condere.

Responsio.

Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solum Legislatorem pertineat, nihilominus, vt præfata ratio persuadet in casibus nonnullis penes inferiores quoque gubernatores sitam esse. Primum, potestate à superiore delegata: quam vel iura inferioribus concedunt, vel consuetudo interpretatur. Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis propriis legibus quàm etiam in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Præterea, in triplici rerum ordine: nempe si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diœcesis respicit.

Caietan.

Sententia est Caietani 1.2.q.97.ar.4. quam suo sale conditam credo esse veram. Nam & hac de caussa D. Tho. nõ interrogauit strictè, an Princeps & Legislator, sed latius an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? Rectores enim non solum Princeps sunt, verum & qui ad gubernaculum cuiusque multitudinis sedent.

D. Thom.

Leuia autem censentur illa, quæ non præcepto propriè dicto obligant ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores conuentuales dispensare possunt in esu carnium, in induendis lineis; & in id genus cæteris. Frequentia deinde casuum caussa est, vt possit Episcopus dispensare, vt in ieiuniis, licet sit lex superioris, quoniam grauissimum esset onus quoties quis dispẽsatione ieiunij egeret, adire Papam.

Temperatio superioris assertionis.

Hoc autem sic temperarem, quòd possit episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente caussa, super eiusmodi legibus dispensare: tamen pro vita tota nescio. Et eadem ratione si alter coniugum per incestum cum alterius con-

sanguinea inhabilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob personæ pauperiem, vel alia de caussa non pateret ad vrbem accessus. Secus si impedimentum antecederet matrimonium quod subinde contrahendum impediret in quo solus Papa dispensare potest. Præterea si peculiaris lex vrbis extat, ne vel vinum vel frumētū extrinsecus aducatur vt proprij Vrbis fructus dispendatur, posset credo Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimoniis & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus.

Caussa dispensationis legitimæ.

Caussas verò quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret. 1. q. 7. per totum: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa, quo cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde conflctur, vnde legum dispensatio, aliis priuatis respectibus & silendis caussis fieri cœpere, locus in quo Ecclesia Dei iacet, appertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in rempublicam conferunt, quàm quod sint principi fructuosę, perniciei sunt potiùs & labefactatio boni publici. Fit enim inde, vt soli pauperes legibus coerceantur: sed qui illis indigent subiaceantur nulli. Absit ergo (quod antea diximus) leges in hoc condi, vt sint legislatori peculium. Sed cum primum ratio ob quam latę sunt, cessauerit, abrogandę sunt, ne à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda.

Dubitatio.

At si percunteris vtrum caussa sit dispensandi satis idonea, quod qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quę frequentius obtendi consueuit) respondetur, quòd si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia nec re satis perpensa longum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem suis viribus imparem, temeritas illa caussa est dispēsandi.

Dissolutio.

At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinēdi ab iniqua consuetudine caussa fuerit vouendi, non est eadem in caussam dispensationis reuocanda. Si vero postquam votum (vt exēpli caussa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis aut etiam religionis emisisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas quæ tibi impedimento sit, iuris absolutus à voto es. At vero de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber.

Postremum dubium.

Postremum ergo dubium restat, vtrùm ille cum quo sine caussa dispensatur, tutus in conscientia maneat? Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cum ad monasterium. de statu mona. & ex Panorm. in cap. non est voti. de voto, quod si cum Pontifice summo inferior sine caussa dispensat, dispensatio non tenet; quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas.

Solutio Iurisconsultorum.

Innocentius.

Panorm.

Si vero Papa dispenset, tunc distinguendum est. Nam in his quæ de iure diuino pendent, quale est votum & iuramentum, si absque caussa dispenset, dispensatio nō tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positiui, quia à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidem prior distinctio forsan non tanta veritate pollet: nam in leges quę à sua merè pendent ordinaria potestate, nō est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. Posterior verò distinctio impendiò quàm maximè probabilis est.

Refelluntur præfati auctores.

Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, nō solùm dispensans peccat, verùm & formidanda dispensatio est: veluti caussa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem pręficitur, & solenniter professus (vti Panor. infert) ad laxiorem ordinē: illum præsertim qui tantum habet ordinis nomen, reuocatur, verendum est ratum non esse & validum apud Deum.

Probatur posterior distinctio Iurisconsultorum.

Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes aliis procurant, quam ipsi qui petunt, grauiter delinquunt. imò etiam si dispensatio sine caussa teneret, non solùm dispensare, verùm & petere & procurare, peccatum est graue, in his autem quæ meri sunt positiui iuris, dispensatio sine caussa à peccato nō excusat, veruntamen dispensatio tenet.

Caietanus.

Tametsi Caietan. loco citato & in sua Summa, in verbo, dispēsatio, neque in his pacatas censet eorum conscientias, cum quibus sine caussa dispensatur. Et ratio eius est, quòd licet tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturali vis, quæ est, ne quis absque caussa reipublicæ se oneribus subducat.

Non satis certa Caietani sententia.

Hoc autem nondum equidem mecum constitui quantùm valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cum quis priuilegium procurat quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiuniis autem non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalū daret. Illo autem cessante, forsan culpa non esset peior quàm venialis.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiam si pro bonocommuni sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet: vt bono communi noceat, imò vt in eius argumentum cedat.

Ad secundum argu.

Ad secundum verò respondetur, quòd nulla est acceptio personarum, licet non semper ęqualia personis in ęqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius ęqualitate, vbi personæ non sunt æquales.

Ad tertiū argum.

Ad tertium iam suprà responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales ἐπιείκεια vim habet: cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia papa, licet sit Christi vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius commissione dispensarunt in forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Act. 15. tolerarunt vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

FINIS LIBRI PRIMI DE IVSTITIA ET IVRE.

Suadetur conclusio.

in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpè anteà resumpto colligitur lex enim humana quia in communi posita est:comprehendere non potest causas omnes singulares: ob idque vsu venire potest,vt quæ in communi ac plurimum congruens est,in persona certa & casu deficiat:quippe quòd eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille,qui curam reipublicæ gerit,vniuscuiusque saluti debeat cõsulere,efficax ratio præcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio:Quando caussa non occurrerit rationi consentanea atque in bonum commune relata,tunc Prælatum pro suo libito dispensare,peccatũ est,aut infidelitatis aut imprudentiæ. Infidelitatis inquam,dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem,si zelum quo affectus est boni publici,prudentia non exornat, ne antequam exploratam habeat perspectamque caussam contra legem dispenset. Quamobrem Christus redemptor noster,vt Lucæ 12. scriptũ est,difficile arbitrabatur,vt ambæ virtutes in dispensature coniungerentur. Aiebat enim:Quis putas est fidelis dispensator & prudens:quem constituit dominus super familiam suã? Quò hęc autem lucidiora fiant, nonnulla hic sunt cõsideranda.

Quorũdam fallacia cõfundentium ἐπιείκειαν cum dispensatione.

Insinuat se enim hic primum omniũ fallacia, quę nonnullos deuincit nempe idem esse disputationem quod est ἐπιείκεια eo quòd dispensator nihil eis aliud videtur efficere,quàm legem in tali casu ex ęquo & bono interpretari. At verò secus res habet. Differũt enim significato quatuor hæc respectu legis, Irritare, abrogare, ἐπιείκεια interpretari, & dispensare.

Quid irritatio.

Irritare enim est legem & votum impedire aut cassare ne robur obtineat obligandi. Vt si legem à ciuibus constitutam Rex non probaret,neque confirmaret,sed cassaret. Quẽadmodum & pater potest votum filij irritare:super quo si solidum esset dispensare non posset.

Quid abrogatio.

Legem verò abrogare est postquam vim habet in totum tollere, quãuis si vsque ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam propriè dicitur tolli quam impleri. Quo vtiq; inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere,sed adimplere.

Quid legis interpretatio.

Interpretari autem per ἐπιείκειαν est ipsam declarare in tali casu locum non habere.

Quid dispensatio.

At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere:concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod ἐπιείκεια non est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur,sed explicare quod in illo casu non tenebatur:dispensatio autem est licentiam concedere. Quare ἐπιείκεια non solum Prælatis, verum subditis (vt dictum est) competit:dispensatio verò tantum Prælatis.

Obiectio.

Sed arguis contrà:si Prælatus non potest sine caussa dispensare,fit,vt dispensatio nihil aliud sit,quàm declaratio caussæ ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur consequentia.

Solutio.

Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat,non ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanæ legis rationi sit contraria,vbi ἐπιείκεια locũ habet:taliud verò quòd ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dipensatio. Exempla sunto: Si carnes die vetita non comedere caussa mihi esset vt fame perirem, possem ἐπιείκεια vsus comedere:tamen licet ego castigatione carnis non indigerem,ob quam ieiunium indictũ est, imo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimentum studij,non ideo liber à lege fio,sed est caussa vt mecum Prælatus dispenset non quidem interpretando quòd tunc me lex non comprehendit,sed etiam si me comprehendat præbendo mihi gratia maioris cõmodi licentiam,vt non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere si occurreret eorum cuipiam casus,vt nisi se equo eriperet in manus hostium incideret, tunc ἐπιείκεια eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cõtingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello non subinde equo liceret vti,sed tamen ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto.

Corollariũ.

Ex quo fit quòd dispensare non solum est mutare vnam obligationẽ in aliam,sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanam:occurrit autem caussa publica Ecclesiæ,in cuius subsidium eleemosynis opus est,potest illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare etiam minorem quã essent itineris expensæ.

Quæstio.

At vero sciscitaris fortè vtrum penes solum Principem & Legislatorem situm sit dipensandi munus?

Argumentum.

Est enim hoc argumentum à parte affirmatiua:quòd dispensatio legis,est quædam particularis eius abrogatio;abrogare autem legem,eiusdem est functio cuius est condere.

Responsio.

Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges,licet plenaria ad solum Legislatorem pertineat, nihilominus,vt præfata ratio persuadet in casibus nonnullis penes inferiores quoque gubernatores sitam esse. Primum,potestate à superiore delegata:quam vel iura inferioribus concedunt,vel consuetudo interpretatur. Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria,tam in suis propriis legibus quàm etiam in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare,vel iuris concessione,vel consuetudine. Præterea,in triplici rerum ordine:nempe si vel materia leuis est,vel frequens casus,vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diœcesis respicit.

Caietan.

Sententia est Caietani 1.2.q.97.ar.4.quam suo sale conditam credo esse veram.

D.Thom.

Nam & hac de caussa D.Tho.nõ interrogauit strictè,an Princeps & Legislator,sed latius an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? Rectores enim non solum Princeps sunt,verum & qui ad gubernaculum cuiusque multitudinis sedent. Leuia autem censentur illa,quæ non præcepto propriè dicto obligant ead mortale,sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores conuentuales dispensare possunt in esu carnium,in induendis lineis,& in id genus cæteris.

Temperatio superioris assertionis.

Frequentia deinde casuum caussa est, vt possit Episcopus dispensare, vt in ieiuniis, licet sit lex superioris, quoniam grauissimum esset onus quoties quis dispẽsatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem sic temperarem,quòd possit episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente caussa, super eiusmodi legibus dispensare: tamen pro vita tota nescio. Et eadem ratione si alter coniugum per incestum cum alterius con-

sanguinea inhabilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob perso- *Caussa dispensationis legitima.* næ pauperiem, vel alia de caussa non pateret ad vrbem accessus. Secus si impedimentum antecederet matrimonium quod subinde contrahendum impediret in quo solus Papa dispensare potest. Præterea si peculiaris lex vrbis extat, ne vel vinum vel frumētū extrinsecus aducharur vt proprij Vrbis fructus dispendātur, posset credo Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimoniis & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus. Caussas verò quibus dispensator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret. 1. q. 7. per totum: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa, quo cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde confletur, vnde legum dispensatio, aliis priuatis respectibus & silendis caussis fieri cœperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet, appertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in rempublicam conferunt, quàm quod sint principi fructuosę, pernities sunt potiùs & labefactatio boni publici. Fit enim inde, vt soli pauperes legibus coerceantur: sed qui illis indigent subiaceantur nulli. Absit ergo (quod antè diximus) leges in hoc condi, vt sint le- *Dubitatio.* gislatori peculium. Sed cum primum ratio ob quam latę sunt, cessauerit, abrogandę sunt, ne à ciuibus sit pretio dispensatio redimenda. At si percontaris vtrum caussa sit dispensandi satis idonea, quod qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quę frequentius obtendi consueuit) respondetur, quòd si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia *Dissolutio.* nec re satis perpensa longum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem suis cruribus imparem, temeritas illa caussa est dispēsandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habito vouentis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinēdi ab iniqua consuetudine caussa fuerit vouendi, non est eadem in caussam dispensationis reuocanda. Si vero postquam votum (vt exempli caussa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis aut etiam religionis emisisti, perpetuus tibi ac- *Postremum dubium.* cidit morbus, aut debilitas quæ tibi impedimento sit, iuris absolutus à voto es. At vero de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber. Postremum ergo dubium restat, vtrùm ille cum quo sine caussa dispensatur, tutus in conscientia maneat? Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio *Solutio Iurisconsultorum.* colligitur in cap. Cum ad monasterium. de statu mona. & ex Panorm. in cap. non est voti. de voto, quod si cum Pontifice summo inferior sine caussa dispensat, dispensatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si vero Papa dispenset, tunc distinguendum est. Nam in his quæ de *Innocentius.* iure diuino pendent, quale est votum & iuramentum, si absque caussa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positiui, quia à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidem prior distin- *Panorm.* ctio forsan non tanta veritate pollet: nam in leges quę à sua merè pendent ordinaria potestate, nō est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. Posterior verò distinctio impendiò quàm ma- *Refelluntur præfati auctores.* ximè probabilis est. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, nō solùm dispensans peccat, verùm & formidanda dispensatio est: veluti caussa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dum infans aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus *Probatur posterior distinctio Iurisconsultorum.* monachis in Abbatem pręficitur, & solenniter professus (vti Panor. infert) ad laxiorem ordinē: illum præsertim qui tantum habet ordinis nomen, reuocatur, verendum est ratum non esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes aliis procurant, quam ipsi qui petunt, grauiter delinquunt. Imò etiam si dispensatio sine caussa teneret, non solùm dispensare, verùm & petere & procurare, peccatum est graue, in his autem quæ meri sunt positiui iuris, dispensatio sine caussa à peccato nō *Caietanus.* excusat, veruntamen dispensatio tenet. Tametsi Caietan. loco citato & in sua Summa, in verbo, dispēsatio, neque in his pacatas censet eorum conscientias, cum quibus sine caussa dispensatur. Et ratio eius *Non satis certa Caietani sententia.* est, quòd licet collatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque caussa reipublicæ se oneribus subducat. Hoc autem nondum equidem mecum constitui quantum valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cum quis priuilegium procurat quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiuniis autem non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalū daret. Illo autem cessante, forsan cul- *Ad primum argumentum.* pa non esset peior quàm venialis.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiam si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet: vt bono commu- *Ad secundum argu.* ni noceat, imò vt in eius argumentum cedat. Ad secundum verò respondetur, quòd nulla est acceptio personarum, licet non semper ęqualia personis in ęqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius ęqua- *Ad tertiū argum.* litate, vbi personæ non sunt æquales. Ad tertium iam suprà responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales ἐπιείκεια vim habet: cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, vel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia papa, licet sit Christi vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius commissione dispensarunt in forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Act. 15. tolerarunt vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in secula.

FINIS LIBRI PRIMI DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER SECVNDVS,

De iustitia & iure.

PROOEMIVM.

ARgumentum hoc quod de legibus instituimus, non modò quòd non potest non esse prolixum, verùm quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus. Igitur cùm in Primo de lege naturali & humana ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur, satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur vt in hoc Secundo de lege diuina differamus, per quam ad supernam fælicitatem promouemur. Nam quamuis materiam hanc, potissimùm legis veteris, Diuus Thomas peregregiè, vt pleraque solet omnia locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.

Materia secundi libri.
S. Tho.

QVÆSTIO PRIMA,

DE LEGE VETERI.

S.Thom. 1. 2. quæst.98.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præter naturalem legem & humanam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

PRIMO ergo quæritur in genere, vtrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis? Hanc enim quæstionem D.Tho.q.91. disputauit. nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis est quædam, vt dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo, præter naturalem non opus erat alia diuina. Secundò, Deus, vt Eccle. 15. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem constituuntur: eò præsertim quòd humana natura, cùm sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis sua: irrationales autem creaturæ præter naturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. Tertiò arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quia regnum cœlorum vnum est, ac regis vnius, secundùm illud Psal. Rex omnis terræ Deus & intentio legis vna: vult enim per eam Deus (vt ait 1. ad Tim. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè, quòd lex naturalis ab æterna descendens, vna est, ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis vna. In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi in dignitatem humanã designauit, quæ cùm naturali lege sibi non sufficiat, altiorem exoptat. Sed & quòd fuerit bipartita, ait ad Hebr. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Primum argumentum partis negatiuæ.
Argum. 2.
Confirmatio.
Argum. 3.
Paulus.
Psal. 118.
Paulus.

Ad intelligentiam quæstionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur: videlicet æterna & positiua. Aeterna enim est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusque luminum, vnde omnis scientia lexque promanat: diuina verò positiua est illius participatio nobis porrò data, inque nostris cordibus, vti ait ad Corinth. Paul. scripta. Et de hac instituitur præsens quæstio. Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est: Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideo dicitur positiua: & significantiùs diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicuit in Psal. 18. Lex Domini immaculata, cõuertens animas: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura aliùs non fuisset sublimata, quàm ad finem naturalẽ: qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq; lege, attamen cum eo quòd nos Deus ad suam imaginem creauit, atq; adeò capaces suipsius per eius visionem fecit: quem scopum nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatiuo fidei cognitio quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (vt ait Paulus) ostenderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoque naturali excelsior, quæ nobis esset officiorũ regula quibus eãdem fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singulariusque auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psalm. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit metam illam pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supernaturalis sapientia. Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò, cum actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaque sunt, ac subinde diuersis ingeniis varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes vt

Partitio diuinæ legis.
Prima conclusio.
D. Tho.
Prima ratio.

aliud fuerit Atheniensium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit, vt diuinitus nobis illucesceret lex, quę fidissima esset, certissimaque norma ad quam omnes humanæ exigerentur & collimarentur: & per quam scire homo certò posset quid sibi cōgruēs esset, quid verò nocens. *Tertia ratio.* Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de caussa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Etenim humana lex nulla existit vsqueadcò certa & stabilis. Tertiò, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. *Matt. 15.* Hæc enim non tam in externis officiis posita est quàm intus in animo. Nā ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera, puta adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valent suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ non solùm manum, verùm & animum prohiberet, vtpote quæ non furtum tantùm atque adulterium, verùm & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Conuertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verùm & penetralia cordium perpurgat.

Quarta ratio. Quarta demum caussa diuinæ legis fuit, quòd, vt auctor est 1. libro de libero arbitr. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quamuis extera, cohibere: imò neque debent. *Augusti.* Nam si cuncta supplicus coercere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet: & si meretrices abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum, sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neque minimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ nō prorsus duę essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. *Ratiocinationis.* Ratio autem conclusionis, licet sanctus Thomas eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturę nostræ planè colligitur. Enimuerò cùm lex diuina tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet: genusq́; nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concredi. nam illa tunc nō caperet: sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumque figuris: ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pædagogo imbui donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominem tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum susciperet. Expediens ergo fuit vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo. *Paulus.* At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et cap. 4. Cùm essemus paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur: nempe ex fine quò lex ducit: ex iustitiæ ordine quem constituit, & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quod illa bonum sensibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quęstione proxima, arti. 3. Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pędagogia, à nostra, Euangelio fruentium, elongabatur, est quod illa non sicut nostra internam cordium iustitiam explicabat, non quòd malas cupiditates non refrænasset: erat enim in decalogo: Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendū eam, iam mœcatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissimè metu veluti pueros ac seruos vrgebat: nostra verò amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò de hoc pariter articulo citato q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primū argumen. Ad primum ergo argumentum iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit pręter naturalem nobis necessaria: nempe quòd naturalis quæ naturæ nostrę capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuina, per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. *Ad secundum.* Et pariter respondetur ad secundum, quòd licet consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclarius nobiscum & excellentius factum est, quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalē duntaxat finem, qui humilis est ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem fœlicitatem creati sumus: quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus, quò ideo per se natura nostra pertingere nequit sed tamē, cùm Aristotele Auctore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possimus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quòd sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit. *Ad tertiū argument.* Tertium autem argumentum id præcisè probat quod incongruens fuisset duas ad vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum gentium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pędagogo conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis: eo potissimū quòd salus nostra, quæ finis est legis per Christū nobis erat obuentura cui perinde cōpetebat perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat & per alterā mūdum ad eius susceptionem (vt dictum est) pręparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademque adeò cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTIC-

LIBER SECVNDVS,

De iustitia & iure.

PROOEMIVM.

ARgumentum hoc quod de legibus instituimus, non modò quòd non potest non esse prolixum, verùm quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus. Igitur cùm in Primo de lege naturali & humana ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur, satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur vt in hoc Secundo de lege diuina disseramus, per quam ad supernam fœlicitatem promouemur. Nam quamuis materiam hanc, potissimùm legis veteris, Diuus Thomas peregregiè, vt pleraque solet omnia locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.

Materia secundi libri. *S.Tho.*

QVÆSTIO PRIMA,

DE LEGE VETERI.

S.Thom. 1. 2. quæst.98.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præter naturalem legem & humanam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

PRIMO ergo quæritur in genere, vtrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis. Hanc enim quæstionem D.Tho.q.91. disputauit. nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis est quædam, vt dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo, præter naturalem non opus erat alia diuina. Secundò, Deus, vt Eccle. 15. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui, quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem constituuntur: eò præsertim quòd humana natura, cùm sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis sua: irrationales autem creaturæ præter naturalem sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. Tertiò arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quia regnum cœlorum vnum est, ac regis vnius, secundùm illud Psal. Rex, omnis terræ Deus & intentio legis vna: vult enim per eam Deus (vt ait 1. ad Tim. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè, quòd lex naturalis ab æterna descendens, vna est, ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis vna. In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Vbi in dignitatem humanã designauit, quæ cùm naturali lege sibi non sufficiat, altiorem exoptat. Sed & quòd fuerit bipartita, ait ad Hebr. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Argum. 2.* *Confirmatio.* *Argum. 3.* *Paulus.* *Psal. 118.* *Paulus.*

Ad intelligentiam quæstionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur: videlicet æterna & positiua. Aeterna enim est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusque luminum, vnde omnis scientia lexque promanat: diuina verò positiua est illius participatio nobis porrò data, inque nostris cordibus, vti ait ad Corinth. Paul. scripta. Et de hac instituitur præsens quæstio. Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est: Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideo dicitur positiua: & significantiùs diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicuit in Psal. 18. Lex Domini immaculata, cõuertens animas: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura aliùs non fuisset sublimata, quàm ad finem naturalẽ: qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq; lege, attamen cum eo quòd nos Deus ad suam imaginem creauit, atq; adeò capaces suipsius per eius visionem fecit: quem scopum nostris viribus contingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatiuo fidei cognitio quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (vt ait Paulus) ostenderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoque naturali excelsior, quæ nobis esset officiorũ regula quibus eãdem fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singulariusque auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psalm. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit metam illam pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supernaturalis sapientia. Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò, cum actiones nostræ circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaque sunt, ac subinde diuersis ingeniis varia iudicia progignunt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes. vt

Partitio diuinæ legis. *Prima conclusio.* *D.Tho.* *Prima ratio.*

aliud fuerit Atheniensium Ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit, vt diuinitus nobis illucesceret lex, quę fidissima esset, certissimaque norma ad quam omnes humanæ exigerentur & collimarentur: & per quam scire homo certò posset quid sibi cõgruẽs esset, quid verò nocens. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de caussa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Etenim humana lex nulla existit vsqueadeò certa & stabilis.

Tertia ratio. *Matt. 15.*

Tertiò, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim non tam in externis officiis posita est quàm intus in animo. Nã ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera, puta adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valent suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ non solùm manum, verùm & animum prohiberet, vtpote quæ non furtum tantùm atque adulterium, verùm & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Conuertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verùm & penetralia cordium perpurgat.

Quarta ratio. *August.*

Quarta demum caussa diuinæ legis fuit, quòd, vt auctor est 1. libro de libero arbitr. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quamuis extera, cohibere: imò neque debent. Nam si cuncta supplicijs coercere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet: & si meretrices abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum, sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neque minimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens.

Vltima conclusio. *Ratiocinationis.*

Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ nõ prorsus duę essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet sanctus Thomas eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturę nostræ planè colligitur. Enimuerò cùm lex diuina tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet: genusq; nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concredi. nam illa tunc nõ capere: sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumque figuris: ac demum ceremoniarum significationibus, quasi sub pædagogo imbui donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominem tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum susciperet. Expediens ergo fuit vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo.

Paulus.

At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo: omnes enim filij Dei estis per fidem. Et cap. 4. Cùm essemus paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab Imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur: nempe ex fine quò lex ducit: ex iustitiæ ordine quem constituit, & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quod illa bonum sensibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quęstione proxima, arti. 3. Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pędagogia, à nostra, Euangelio fruentium, elongabatur, est quod illa non sicut nostra internam cordium iustitiam explicabat, non quòd malas cupiditates non refrænasset: erat enim in decalogo: Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœcatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissimè metu veluti pueros ac seruos vrgebat: nostra verò amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò de hoc pariter articulo citato q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primũ argumen.

Ad primum ergo argumentum iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit pręter naturalem nobis necessaria: nempe quòd naturalis quæ naturæ nostrę capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed, diuina, per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem.

Ad secundum.

Et pariter respondetur ad secundum, quòd licet consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atque in hoc præclarius nobiscum & excellentius factum est, quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalẽ duntaxat finem, qui humilis est ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem fœlicitatem creati sumus: quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus, quò ideo per se natura nostra pertingere nequit sed tamẽ, cùm Aristotele Auctore, id quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possimus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quòd sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit.

Ad tertiũ argument.

Tertium autem argumentum id præcisè probat quod incongruens fuisset duas ad vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarum gentium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pędagogo conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis: eo potissimũ quòd salus nostra, quæ finis est legis per Christũ nobis erat obuentura cui perinde cõpetebat perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat & per alterã mũdum ad eius susceptionem (vt dictum est) pręparari. Lex autem naturalis, quia vniuersalia continet præcepta, eademque adeò cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTIC-

ARTICVLVS II.

Vtrum lex vetus fuerit bona.

VONIAM eousque solet humana natura labefactari, vt nõ defuerit manichæorum caterua, qui contra veterẽ legem ceu malam, à maloq; Deo conditam oblatrasset, quęritur an fuerit bona? Et arguitur à parte negatiua: *Prima rõ à parte negatiua.* Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia: vt primu .. ipsom verbum: In principio creauit Deus cœlum & terrã. Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mũdus per ipsum, scilicet verbũ, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requieuisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait Christus, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Secundo, Deus ipse fatetur. Ezech. 20. dicens: dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: lex autem de præceptorum qualitate existimatur: ergo lex illa non fuit bona. *Secũda rõ. Tertia rõ.* Tertiò. Ad bonitatem legis duo sunt porissimum requisita, vt suprà nos Isidorus docuit. *Paulus.* Primùm, vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruatu non difficilis, humanæque consuetudini accommoda: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Rom. 5. Lex subintrauit vt abũdaret delictum. & cap. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuebam sine lege aliqando, sed cum venisset mandatum peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate Petrus Actuum 15. *Petrus.* Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa nõ erat bona. Quartò, Si lex illa bona fuisset, eò maximè quòd Dei sanctio fuit. *Quarta rõ.* Deus autem non apparet fuisse eius conditor. Primùm, quia vt habetur Deut. 32. *Paulus.* Dei perfecta sunt opera: lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebr. 7. auctor est Paulus. Mox quod deberet esse perpetua: Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paulus docet, propter eius infirmitatem. Imo, quia (vt dictum est) occasio erat peccati: ergo nõ fuit à Deo lata, atq; adeo neq; inde eius potest probitas colligi. *Quinta rõ.* Quinto, Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per angelos, qui (vt est in Psalm.) sunt Dei ministri, fuisset lata: at verò nõ per angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si vllius ministerio vsus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exod. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem Nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. In contrariũ autem est Paulinum oraclũ ad Rom. 7. *Paulus.* Itaque lex quidem sancta est (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctum & iustum & bonum.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respõdetur. *Prima conclusio.* Prima, Lex vetus (vt ait Pau.) fuit sancta & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima, tametsi non vndequaque absoluta & perfecta. *Probatio:* Conclusio hæc per omne caussarum genus asseritur & cofirmatur. Primom ex ratione vtriusque obiecti, scilicet tam materiæ, de qua præcipiebat, quàm formę & figuræ pręcipiendi. Fuit enim tom morum compositrix, tum & futurorum vmbra, & vtrinque bona. Enimuerò cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde perpenditur, quòd sit rationi speculatiuæ consona: ita & legis bonitas eo quòd sit cõcors rationi practicæ: lex autem vetus, qua parte erat morum regula, egregiè propellabat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctãtes. Decalogus enim ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiaque & flos totius naturalis legis: quippe qui (vt quęstione 3. latius patebit) hominem & ad Deom referebat, & cum hominibus conglutinabat: neque solam manum, verum & cor etiam illo mandato compesce bat. Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. Vnde Paulus ad Romanos 7. *Paulus,* Consentio, inquit, legi, quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ exteriorem hoc est sensualem hominem deuexant. At verò quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquilitas & quies reipublicæ, sed sempiterna fœlicitas, quæ in eius conspectu posita est, illa censetur perfecta lex, quæ vsque ad illum perducit finem: illa autem bona quidem, non tamen simpliciter absoluta, quæ licet illuc dirigendo ducat, non tamen perducit: hoc autem discrimine vetus illa à nostra differebat. *Discrimen inter veterẽ & nouã legem.* Enimuero cùm finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiunt illuc quenquam perferre: secundum illud ad Roma. 6 *Paulus.* Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, quæ fuit euangelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen non esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandem legiferi nostri gratiam ad suum finem nos perducit. Vnde Paul. ad Tit. 3. Cùm benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, qoem effudit in nos abundè, &c. Ioan. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. *Obiectio aduersus traditum discrimen.* Et eodem attinet qood ait ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis. q. 7. Tantisper tamen, ne pendulus lector hæreat, rem apperiamus: est enim intellectu non facilis. In contrarium quippe est argumentom hoc. In circoncisione antiquæ legis cõferebatur gratia virtute fidei Christi illic protestatæ, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. *Solutio.* Rursus, qui opera legis per eandem gratiam tunc implebant, condignè merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiam implentes legem solùm præstabant opera moraliter bona, non tamen quæ essent beatitudinis merita: ita, & nobis accidit. Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram?

Respondetur

Respondetur non hoc esse:sed aliud: Nempe quod caussa illius gratię,qua illi in amicitiam Dei reci piebantur,non fuit adhibita nisi per Christum latorem legis nostræ,nam caussa illa, vna eius fuit pas *Paulus* sio secundum illud Pauli ad colossen.1.Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cũ aliquando alienati,& inimici,&c.Itaq; vt de contrito inter theologos fertur, quod licet ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute propositæ confessionis,quæ sacramentum est passionis eius,contritio illa operatur,fit,vt quando ad pedes confessarij accedit,tunc verè absoluatur.Sic de iustorum vniuersitate,Christi passionem pręcedentium, censendum est:videlicet quòd erant veluti in deposito quoadusque Christus veniret, qui pretium redẽptionis soluens,cuncta expiaret piacula.& ideo occlusę illis erant cœlorum valuę: quasi non essent *Paulus.* digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei. Atque hoc est quod ait Paulus ad Roman. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostentionem iustitiæ suæ propter re-*Quo sensu proposita differentia saluetur.* missionem præcedentium delictorum,in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore.Ecce quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium. Est ergo differentia,quod illi non per legis opera saluti fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitebantur iustorum merita.Nos verò per fidem eiusdem Christi præsentis in nostra lege, nem-*Ostenditur bonitas legis diuinæ ex ratione caussæ finalis.* pe qui gratiam nobis eo temporis articulo meruit,qua idoneè digneque impleremus legem:quo articulo lex nos eius obligare cœpit.Et hęc est perfectio,qua lex nostra veteri præstat,quantum ad moralia præcepta.Mox bonitas eiusdem legis ratione caussę finalis ostenditur: Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messiæ præpararet & communiret.Hæc autem pręparatio in duobus consistebat.Primum vt esset futurorum præconium & pręsagium: mox & Euangelicæ quasi inchoatio:præconium scilicet per Prophetarum oracula: vnde Christus Luc.vltimo:Oportet impleri omnia quæ scri-*Ioan.5.* pta sunt in lege, & in psalmis, & prophetis de me. Et Ioan.5. Si crederitis Moysi,crederitis & mihi. *Paulus.* Præsagium verò per ceremonialia,quæ vmbra erant futurorum,secundũ illud 1.ad chorinth.10.Omnes patres nostri in Moyse baptisati sunt,& in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt:& omnes eundem potum spiritualẽ biberunt. Hæc enim omnia in figura facta sunt nostri.Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ,quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille po-*Paulus.* pulus à reliquo orbe, & ab idolorum culturà coercitus, atque cultui vnius Dei additus. Vnde Paulus ad Galat.3.Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat:Et hæc de prima conclusione. Sed vt ratione quoque efficientis caussæ bonitas eius-*Secunda cõclusio.* dem legis corroboretur, apponitur secunda: Deus fuit auctor eiusdem legis vt patet Matth.15.irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo *Ratio quæstionis.* mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam: quod scriptum erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus,sic:Lex illa,vt dictum est,præparamentum erat Euangelicæ,cuius porro neque Manichæi negare poterant Deum fuisse auctorem:igitur cum eiusdem sit, & finẽ proponere,& disponere media:idem Deus per se suosque ministros legem illam tulit. Diabolus enim nunquam vt diabolico ore Manichęus blasphemauit, legem illam constituisse, per quam Christus præsignabatur colebaturque à quo erat ipse victus expellendus. Atque hunc sensum exibeat ipse Redemptor Matth.12. Si Satanas Satanam eiicit,diuisum est regnum eius. Animaduertenda tamen est assertio huius conclusionis,quippe,quæ non tantùm Manichæorum blasphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum:verùm & docet non fuisse legem alicuius Angeli vel hominis sicuti sunt leges humanæ sed sicuti noua:ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam censeri. Ita enim vbique habet: Loqnutus est Dominus ad Moysem, dicens. Et Exod.24. Postquam Moyses retulit ad populum legem responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus,faciemus. Et infrà dum sanguinis aspersione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait:hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id *Tertia conclusio.* quod & Paul.ad Heb.9.retulit. Quando ergo ait Ioannes:Lex per Moysem data est, non intelligit fuisse suam,sed eius ministerio promulgatam:sicut lex Euangelica non fuit Appostolorũ,sed Christi *Paulus.* ipsorum diuulgata prædicatione. At verò, quò nihil legis illius defensionem prætermittatur, tertia *Dionisius.* adhibetur conclusio: Lex illa à Deo per angelos posita est,secundum verbum Pauli ad Galat.3. Lex data per angelos in manu Mediatoris. Huius testimonium perhibet Stephanus Act.7. dicens: Accepistis legem in dispositione angelorum.Et Dion.4.cap. Cœlestis Hierarchiæ, congruere docet, vti diuinorum archana ad homines angelorum ministerio deferantur. Hæc autem ratio nõ peculiariter *D.Thom.* de antiqua,sed & de lege nostra curreret:quæ tamẽ per nõ angelos sed per Christum lata est. Et ideo S. Thomas peculiarem adhibet eiusdem prouidentiæ analogiam, quam ab architectis mutuatur Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat ac præparat, ipse tamen compingit nauis fabricam. Idemque videre est in architecto domus. Cõdecens ergo fuit, vt Deus legem illam quæ ad Euangelij perfectionem sternebat viam per cœlestes suos ministros permitteret: Euangelicam vero ipse factus homo concederet,suoque sanguine consecraret. Atque hoc interuallum di-*Paulus.* gnouit Apost.ad Hebr.1.vbi excellentia Euangelij inde commendat, quod per illud loquutus Deus est nobis in filio: qui melior est angelis, quos fecit spiritus ministrosque suos in ministerium missos propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Manichæi. Argumenta in contrarium obiecta,Manichęorũ arma erant:quorum inter alias hæreses hæc quoque fuit vt legem veterem conuiciis proscinderent,& tanquam à principe tenebrarum conditam repudiarent.De qua quidem hæresi meminit Augustin.lib.de hæres.cap.46. & in eius repulsam scripsit præter alios, contra Faustum libros viginti tres.Quamuis hęresis huius Cerdo feratur primus auctor

Martionis

Marcionis magister,cui post centum annos successit Manichęus.Isti enim non intelligẽtes malũ p
se nullam habere caussam,sed esse boni priuationẽ,neq; verò bonũ Deum effectorem esse malorũ,
in illam sunt primum vesaniá collapsi,vt duo ex æquo rerũ principia adstruerent: principẽ scilicet
lucis,bonorum auctorem:principem autem tenebrarũ,inuentorem malorũ. Atq; inde rursum cũ
legẽ veterem in malorum prædicamento collocarent, inuentũ esse dixerũt illius principis tenebra
rum.Argumentorũ verò capita,quæ contra legẽ moliebantur,hęc fermè sunt:Primũ,ratione finis, *Argumẽta*
qui omniũ est caussarũ prima,improbabant illam quòd non nisi terrena promitteret.Vnde Fau.li. *Manichæo*
4.ait se eo testamentum vetus nõ accipere,ꝙ in eo nõ est hæreditas sicuti in nouo,ob idq; negabat *rũ cõtra le*
esse ambas eiusdem Dei leges.Ad hoc tamen iam superius responsum est,Deũ illis tanquá pueris *gẽ veterẽ.*
terrena fuisse pollicitũ:tum vt in illis futura delinearet,tũ vt palam faceret quàm esset fidus suorũ *Argu. 1.*
promissorũ seruator,Secundum caput argumentorum sumtum erat,ꝙ dictis multis lex illa cũ Euá *Faustus.*
gelio pugnabat,vt primo nos argumento tetigimus, Ad quod tamẽ August.latissimè in libro cõtra *Solutio.*
Adimantũ respondet:ea nimirũ conciliando,quæ pugnátia videri poterant.Haud enim repugnat, *Augusti.*
cuncta esse à Deo facta:quare ait Moyses.Creauit Deus,& tamen illa condidisse per verbum,ceu ꝑ *Ad primũ*
suá artem:quare ait Ioan.Per ipsum facta sunt.Neq; obstat,vt factus fuerit homo ad imaginem Dei *argumẽt.*
secundum naturam,vt illic habetur:& tamen secundum morũ malignitatẽ dixerit Christus Iudæis *Augu.*
Ioá.8.Vos ex patre diabolo estis. Neq; aduersantur vt quieuerit die Sabbatho de opere creationis *Ad primũ*
mundi:& tamen semper operetur,ipsum conseruando & gubernando.Tertiò inculpabát legem,vt *argument.*
in secundo argumẽto insinuabamus,ꝙ contineret præcepta mala,& in primis crudelia:vt est illud *principale.*
Oculum pro oculo,dentem pro dente:quod idcirco Christus Matth.5.ceu iniquum respuit,dicẽs: *Ad cõfir-*
Ego autẽ dico vobis:Diligite inimicos vestros.Mox & charitati aduersantia:qualis erat libellus re *mationes.*
pudii & vsurarum permissio:Nam Deut.23.permittebatur fœnerari alienigenis.Et illud quod refer *Ad secũdũ*
tur Matth.5.Diliges amicum tuũ,& odio habebis inimicũ tuum. Quæ quidẽ testimonia sunt nõ *argument.*
esse legem vtranque eodem Deo latá.Ad hæc verò eodem fermè modo respondetur, nempe quod *Adnotatio*
cum populus ille tam iniuriarum esset tenax,tamq; diuitiarum sitiens,atque ad charitatem durus, *Fabri mini*
permisit illis Deus illam talionis vindictam,& vxorum repudiationem,atque vsurarum modũ,vt *mè tuta.*
ab immanioribus illos arceret.Adueniente autem lege gratię superstruxit Christus celsiores chari *In fabrũ te*
taris gradus.Tametsi illud verbum,Odio habebis inimicum tuũ,non extabat in lege,vt patet Le- *stimonia sa*
uit.19.sed erat Pharisæorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundẽ *cra.*
locum Euangelij minimè tuta est.Ait.n.quod illud ex veterib.scriptis aperte cognoscebatur,ꝗ pas *Solutio ar-*
sim mala imprecantur inimicis:vt in Psal.53.Auerte mala inimicis meis.Et 82.Erubescant & con *gumenti.*
turbentur in seculum seculi:est enim impius error hãc notá legi inurere, quòd præciperet inimico *Ad secũdũ*
rum odium.Nã quòd iuberentur illi Chananæos & Iebusæos perdere, non erat odii iussio,sed exe *argument.*
cutio iustitiæ.Imò Prouerb.25.præcipiebatur:Si esurierit inimicus tuus,ciba illum.Illæ autẽ Psal- *Ad tertiũ*
morum phrases,expositore vbique Augustino,nõ sunt malorum imprecationes:quasi Dauid optas *argument.*
se mala inimicis suis,sed futurorum prophetiæ:ac si dixisset.Auertes mala inimicis meis.Igitur ad *Auctor in*
secundum argumentum respondetur,quòd quando Deus fatetur dedisse eis præcepta nõ bona,ce *Cõmẽtariis*
remonias denotat:quæ non appellauit mala,sed non bona:id est non perfecta,neq; ad vitam per se *super Epist.*
sufficientia:quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem,quæ quidem peccata eisdem cere *ad Roma.*
moniis illi confitebantur:nã gratia in circuncisione à sola permanebat fide.Et ideo subiunxit,& iu *Paulus.*
dicia in qb.nõ viuẽt,scilicet vita gratiæ.Ac postea:Et pollui eos in munerib.suis:hoc est,Per illa mu
nera quæ pro peccatis offerebant,ostendi eos esse pollutos.Quartò deniq; hoc super omnia iidem
Manichæi improperabát legi,quòd tum obseruatu erat difficilis:tum & peccatorũ existeret caussa
quo tertium nostrum argumentum tendebat. Veruntamen super eisdem locis Pauli ad Roma.5 & *Ad quartũ*
7.citatis satis à nobis expositum est,legem nõ fuisse caussam,vt peccatum viueret & gratia emore- *argument.*
retur,veluti effectricem & positiuam,quia verò hãc maculam abstergit eidem legi idem Paulus di *Ad quintũ*
cens quòd esset sancta.Et 1.ad Tim.1.Scimus autẽ quòd bona est lex,si quis ea legitimè vtatur.At *argument.*
quia malum vetabat,docebatq; adeo quid esset peccatum,ex hac parte,primum tollebat excusatio *Duplex du*
nem;secundò,quia vt ait Lyricus,nitimur in vetita, inde homines occasionẽ captabant,vt maiori *bitatio.*
impetu ferrentur in malum.& quia gratiam nõ conferebat,ex hac parte negatiuè erat caussa pecca
ti,id est non satis iuuans ad illud cauendum.Vnde nõ ait,Occasione data,sed occasione accepta,id
est quam nõ lex dedit,sed homines inde acceperunt:peccatũ scilicet originale, cuius fomes carnis
in nobis relictus est,per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.Quare in capite
quinto vbi dixerat peccatum intrasse,vt abundaret delictum,particula,vt,non dicit caussam.Haud
enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem vt per eam concitaret homines ad malum,sed tantum di
cit consequutionem.Ex hominum namq; infirmitate consequutum est vt data lege,peccata cumu
larẽt.Ad quartum satis responsum est, vbi rationem exposuimus tam imperfectionis legis, quàm
etiam cessationis.Cum enim esset figura legis gratiæ,nihil vetat, quin à Deo fuisset lata,& nihilo-
minus non absolutam obtinuisset perfectionem.Erat enim præparamẽtum Messię,auctoris gratiæ
quæ est legis perfectio:quapropter consequẽs erat, tum vt vsque ad ipsum non adipisceretur suam
perfectionem,tum vt per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur. In quinto autem argumen-
to non vna tantũ dubitatio dissoluenda petitur.Vna est de locutionibus illis antiquis qua Deus di,
cebatur loqui Moysi,vtrum scilicet per se ipse loqueretur an verò Angelus nomine ipsius? Augu.
namq; 2.de Trinit.cap.12.& 13.super Genes.ad literam cap.27.huc propẽdet quòd vnus Angelorũ
per dispensationem personam domini sui gerebat.Quemadmodũ scriba dũ nomine iudicis senten
tiam

etiam refert, Nos, &c. mãdamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meũ. Et asti pulatur eius assertioni modus loquẽdi scripturæ. Enimuerò Exod. 3. vbi nos legimus q apparuit

Prima. Augu. derubo Dominus Moysi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelũ Domini. Et sic legit Aug. Nihilominus tamẽ qui apparuit, dixit: Ego sum Deus patris tui, &c. Et Gen. 32. Ille q lucta

Roboratur sententia. August. batur cum Iacob, ait ad illum: Cur quæris nomẽ meum, quod est mirabile? Angelus ergo loquebatur in persona Dei. Et caussa est huiusmodi: Cùm voces illæ sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aere verberato, quo homines audiũt, atq; adeò Angelorũ ministeriũ, quo Deus vtitur, intonuisse. Et ideo censetur Angelus loq in persona Dei. Tametsi nos super illo paterno verbo Ioan. 3.

Ratia assertionis præterita. Hic est filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocem fuisse Dei propriam patriq; attributã: nempè q vel Deus se solo verberasset aerem, vel quòd angelico fuerit fluctus obsequio, quasi in-

Secunda quæstio. strumẽto, ceu nos vtimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data p Angelos seu in dispositionẽ Angelorum, quòd dum Deus Moysi in mõte loquebatur, vox illa Angelorum opera aurib. eius in

Solutio. sonabat. Sed tamen hinc secũda emergit quæstio, quòd Exod. 33. asseritur, Dominus facie ad faciẽ Moysi loquutus. respondetur tamen secundum August. locis citatis, hoc esse intelligendum secundum opi. vulgi. Nam paulo post optatissimè cum Deo expostulabat, dicens: Ostẽde mihi gloriã tuã:

Alia obiectio. nempe quam nondum viderat. Igitur vtrum post viderit Dei faciẽ vt Paulus in raptu, an solum posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit; sub iudice est. Veruntamẽ quando in mõte le

Dissolutio. gem suscepit, voce per Angelus fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est: qua sane de caussa dicitur Mosaica? Respondetur quòd sicut Christus per seipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per Angelos ipse tradidit Moysi, vt ipse denuntiaret populo. Et ideo dicitur Moyses tanquam promulgatoria.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex ista soli debuerit populo Israel poni, illumque duntaxat obligare.

Primũ argumentũ à parte negatiua. POst quã de bonitate caussisq; vetustæ legis satis à nobis dictũ est, subsequitur vt de eius subditis sermonẽ adhibeamus. Quæritur ergo an fuerit expediẽs populo Israel peculiariter poni, eumq; duntaxat obligare? Et arguitur à parte negatiua: Lex illa, vt dictũ est, figura fuit præparatioque euangelicæ: figura autẽ & via debet suo fini similitudine respõdere: sed lex euangelica non Iudæis tantum, verũ & gentibus vniuersis futura erat in salutẽ secũdum oraculum illud Isa. 46. de Christo præcantatum. Parũ est vt sis mihi seruus ad suscitãdas tribus Iacob, & faces Israel cõuertẽdas: dedi te in lucem gentib. vt sis salus mea vsque ad extremũ terræ: ergo & lex vetus debuit vniuerso mũdo promulgari, eò vel maximè quòd vt legitur Act. 10. nõ est personarum acceptor Deus, sed in omni gente q timet eum & operatur iustitiã, acceptus est illi. Secundò, si lex illa in Iudæos tantum obligaret, deterrima fuisset grauissimaq; eorũ cõditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia pertinere obtinere salutẽ. Extat enĩ

Secundum. Deut. 27. Maledictus omnis qui non permansit in sermonibus legis huius, neq; eos opere perficit. Reliqua verò gentium vniuersitas extra illam legẽ solo iure naturæ seruari poterat. Amplior ergo salutis via patebat gẽtibus quàm Iudæis. In contrarium autem est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia

Paulus. Dei. Et Dauid, Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Quæstio, vt inter arguendum insinuatũ est, duo petit. Primùm, an singulari illi populo cõgruẽs fuerit legẽ illam edici? Alterum, an solum illum obligabat? Nã posset quis cogitare, quòd licet Iudæis fuerit promulgata, nihilo secius cum lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis, ad quoscunq; fama illius penetraret, tenerentur illã suscipere. Quinq; ergo conclusionibus constabit respõsio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantum populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nã cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia sua

Gemina quæ. clausu. in quæstione proposita. uiter, dubium nullum relinquitur, quo minus fuerit consultissimum ac decentissimum. Attamẽ quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerũ fine exploranda est alia, cui animus acquiescat: puta quæ rationem diuinæ sapientię referet. Est autem aliud quærere, cur selectus est aliqs populus cui daretur, & nõ potius toti mũdo inuulgaretur: aliud verò cur selectus est aliquis populus cui daretur, &

Prima non potius toti mundo inuulgaretur: aliud vero cur ille Hebræorũ. Sit ergo secunda cõclusio: Rõ

Secunda cur delectus alicuius populi ex cũctis mortalibus factus est, sumitur à fine eiusdẽ legis, qui fuit ad-

Prima conclusio qua satisfit primæ quæsti. uentus Messiæ. Inde enim duplex accipitur ratio. Vna, q cũ sublimitatẽ tam excelsi misterij totus mundus capere nõ posset: quippe in quo quamplurima essent hominum ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruersitate caliginantia, condecens fuit, vt pusillus quidã populus peculiariter seligeretur, cui tam alta tamque recundita mysteria initio cõcrederentur. Nam si sparsim fuis

Prima probatio conclusionis. sent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur quàm eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temere publicare, sed illos diligere quorũ fidei committant: iuxta illud Ecclesiasti. 6. Multi pacifici sint tibi, cõsiliarius vnus de mille. Quin ve

Secunda conclusio. Duplex rõ cõclusionis. rò nũcium rei grauissimæ nõ audes in initio in vulgus propalare, ne ridiculus videaris: sed in quo rundam aures primum susurras, quousque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, vt omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta suauiter disponit. Docet enim nos experientia mille quingentorum annorum non dicam quàm sint mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quàm sit humanum ingenium tardum, quamque ad optima capessenda indocile, cum minimus orbis angulus fidem retineat, eandemque tam multis ex partibus laceram.

iterã

Altera ratio est ex eodem itidem fine sumpta, quod decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodum enim Romanorum gens & Atheniensium, vt verbi gratia dicamus, sua celebrarunt nomina, ita condecuit Christi prosapiam ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui vtraque ratione circuncisionis charactere insignitus ille populus fuit, vt à reliquo dignosceretur orbe. Fuitque insigne illud in membro illo iussum, vt illius genitura significaretur, qui vnà cum reliquis delictis labem generatione contractam erat abstersurus. Et quemadmodum inter Romanos illustriores familiæ, vt Cęsares, Camilli, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus truncus, ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter vt super primum capit. ad Rom. recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. De alio verò proposito membro scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur tertia conclusio: Ratio huiusmodi electionis neque potest neque debet ex aliqua caussa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe caussas comminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset, quòd cùm reliquis orbis gentibus in idololatriæ impietatē immersis soboles illa Abrahæ in vero cultu vnius Dei perstiterit, iustum erat illam particulariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est conuincens. Nam post susceptam legem in eandem idololatriam irruerunt: quod multo illis iniquius absurdiusque fuit, quàm gentibus. Vnde Exod. 32. & Amos 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch deo vestro imaginem idolorum vestrorum sydus dei vestri quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationem effingere quis fortè posset, quòd licet fuissent posteà idololatræ, tamen aliquibus iustitiæ officiis vel ante vel post legem floruerunt, quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deut. 9. Scito quòd non propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cùm durissimę ceruicis sis populus. Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahæ, Isaac & Iacob, vt eodem cap. legitur. Vbi adnotandū est Abraham antecessisse legi & Moysi quingentis annis. Cui, vt legitur Gen. 12. & 22. promissa est Chananeorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex præsagium erat, vt diximus pręparatioq; eiusdem Messiæ, in eadem promissione insculpebatur lex eius soboli promulgāda. Ob idque loco citato Deut. Non propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum, scilicet gentium: sed quia illæ egerunt iniquè, introeunte te deletę sunt, & vt compleret verbum suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob. Itaque expulsio gentiū fuit propter eorum peccata, sed tamen introductio Iudæorum atque adeò collatio legis fuit propter promissiones Dei. idque Apost. ad Galat. 3. docens ait: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus: ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illę autem ob id factę sunt, vt populus ille ex quo Christus carnem induturus erat reliquo orbi sanctitate pręstaret secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Verumtamen licet hæc fuerit proxima caussa, non tamen in illa animus requiescit. Nam respondendum restat, cur selectionem Deus habuit Abraham ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atque ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnum quemlibet alium mortalium: vtrùm merita eius fuerint in caussa? Re vera minimè, sed vt conclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanque in primis astruit oraculum illud Isaię 41. Qui suscitauit ab oriente iustum, vocauit eum vt se sequeretur se. Nam de terra Chaldeorum vocatus fuit: vt Gene. 11. legitur. quæ quidem regio terræ promissæ orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nam cùm gratia, qua grati Deo reddimur, non cadat sub meritum, fit vt neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura: initium autem fuit Christus: ergo eius aduentum neque intemerata Virgo mereri valuit: quātòminus priscorum quispiam? cum lex fuerit Christi figura, neque illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posteri meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clementia, quòd ipse, eiusque prosapia inter omnes mortales eligeretur. Neque vlla potest humana designari caussa: sed in radicem prædestinationis, quę nullam præter Dei voluntatem habet referenda est talis electio: iuxta illud celebre August. axioma super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Verumtamen quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abraham quoque suo gradu censendum est. Etenim etsi Virgo non meruit Christum incarnari, tamen fixo illo diuino proposito fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet: secundum illud quod ecclesia canit: Quę dominum omnium meruisti portare: Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum cuius sanguinem nascituro filio suo deligeret. Hæc autem electio primum in sacro canone designatur. Gen. 10. Vbi cùm peruentum est ad enarrandum progeniem Sem filij Noë. ait scriptura: Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber &c. Quod vtique verbum consideratissimè meditatus est 16. de ciuitate Dei. August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quamuis non fuerit progenitus eiusdem Sem: tamen ob hanc dignitatem primus nominatus. Non ergo ab Abraham quasi Abrahæi, vt quidam Iudæorum autumat: sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætatem Nemrod, quando facta est linguarum diuisio: ob idque appellauit nomen filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, quod est diuisio, eò quòd in diebus eius diuisa sit terra. Inde ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cum Nemrod aduersus Deùm ipsum coniurauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Genes. 22.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. Et hæc de priori quæstionis membro. De posteriori verò, puta de legis obligatione, an extenderetur ad gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones: hac distinctione præmissa: In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quædam verò eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia. Sit ergo conclusio ordine quarta: Cuncti mortales tenebantur seruare illa

quæ sunt

Secunda ratio.

Tertia conclusio.

Duplex ratio non satis apta.

Refellitur prima.

Exploditur secunda caussa.

Ratio vera conclusionis.

Explanatur posita ratio.

Paulus.

Obiectio

Merita Abrahæ minimè in caussa fuere, vt præ cæteris illius populus seligeretur vnde Christus originem duceret: sed hoc ipsum in misericordiam diuinam referendum est.

Ratio præfatæ assertionis.

Augusti.

Electio Abrahæ in sacro Canone designatur.

Augusti.

Distinctio præceptorum legis antiquæ.

Quarta conclusio bimembris.

quæ sunt legis naturæ, non quidem ob vinculum Mosaycæ, sed id eadem iubente natura: Reliquorum verò *Probatio prioris mēbri.* obseruātia nemini extra illum populum necessaria erāt ad salutem. Prior pars notissima est: quoniam & ante aduētum legis totum humanum genus lumine diuini vultus illustratum seruare stringebatur cūcta, quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanam societatem *Paulus.* referre: lex autem scripta neminem ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturę pręceptis *Probatio posterioris membri.* in lege cōclusis ait ad Ro. 2. Pau. Gētes quę legem non habēt, naturaliter quę legis sunt faciūt. Posterior autem pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad sublimiorē religionis ordinem assumūtur, pluribus religātur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre est: populus autem ille selectus fuit ad excelliorem sanctitatis gradum: qualis decebat populum, ex quo Christus nasciturus erat, & qui figuram eiusdem Christi gerebat: ergo ad peculiaria illa instituta, legi naturæ super addita, solus ille populus erat obligatus. Vnde Deut. 18. Perfectus eris & absque macula corā Domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultorib. quædā professionis imago illius *Quinta cōclusio.* legis erat iucta, secundum illud eiusdem lib. c. 26. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, &c. Hinc demum colligitur quinta conclusio: Tam extitēre illa lege, quàm ante ipsam potuerūt sub lege naturæ homines salutem obtinere. In lege inquam naturæ: non tamen per eiusdem naturæ vires. Nam Dei *Dionysius.* gratia res est supernaturalis: quam idcirco sine intellectus aliquā fide, ac subinde diuina ope volūtatis motrice adipisci nemo vnquam valuit. Et in hoc sensu intelligitur Diony. 9. c. cælest. Hierarc. vbi ait multos gētiles per Angelum fuisse in Deum reductos. Et Eccles. 17. in vnamquanque gētem *Quid sentiendum de exitu Socratis, atque Plato. Aristote.* proposuit Deus rectorem: āc perinde ea quæ ad salutem sufficiebāt. Nam in omni lege voluit omnē hominem saluum fieri vsque ad euāgelicam, quę omnib. est necessaria. Igitur si de Socrate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis pręcipui nominis explorare cupis, fuerintne ingressi salutis viam, perpēdēdum tibi primùm est an aliqua vitia admiserint, tam apertè cum naturali ratione pugnātia, vt nullum sibi possent ignorātię clypeum obtēdere. Nam quos tales inueneris, im*Augustin.*pietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idololatrarum excusari potuit. Neque eorū qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorabāt. Secus de fornicatione simplici: cuius ignorātia proba*Verisimile est Platonē in Dei gratia fuisse.*bile est Ethnicorum aliquos ante scriptā legē potuisse excusari. Sicuti & Socratem & si venenū epotauit, quod re vera non est licitū, potuit tamen ignorātia excusari, nimirū credēs legē illam qua cōdēnatus est fuisse bonam. Et simile dicēdum de Seneca: cui data à Tyrāno fuit mortis optio. At neque Catonē neq; aliorum quēpiam qui mortem sibi cōsciuerunt, legitima ignorātia excusat: lumen. n. *Ad primū argum.* naturæ planè docet nemini licere sibi mortem cōsciscere. Platonē autem August. in lib. de vera reli. valdè commendat quòd perpetuam seruauit cōtinentiam. Et certè est per quàm verisimile in Dei gratiam *Paulus.* fuisse receptum. Hæc autem quæ in coniecturis posita sunt, non est quòd nos remorentur.

Augustin. Ad secundum argu. Ad primum igitur argumētum capitis quæstionis respōdetur, quòd non oportuit legem, quę figura erat nostræ, tāta solicitudine ei respondere, vt esset tam vniuersalis. Imò decuit ratione iam dicta peculiari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur: secūdum illud ad Roma. 9. Quorum, scilicet Iudæorum est adoptio filiorum Dei, & testamētum, & legislatio: quorum patres ex quib. Christus est secūdum carnem. Neque subinde Deus fuit personarum respector. Nam cùm nemini debitor sit cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde August. lib. de prædest. sanct. Omnes inquit, quos Deus docet misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex dānatione humani generis pro peccatu primi parētis. Suppositis autem nostris meritis, quæ ex eius gratia pullulāt, citra personarum acceptionē reddit vnicuique (vt ait Pau.) secūdum opera sua. Ad secūdum negatur deteriorem fuisse Iudæorum cōditionem, quàm Gētilium: imò tātò fuit præstātior populus ille, quātò Dei legi & cultui districtius mancipatus. Quēadmodum & inter Christianos quo arctius se homines religionum votis perstringūt, fęlicius veniūt. Vnde Deut. 4. Quæ est alia gēs sic inclyta vt habeat ceremonias iustaq; iudicia? Quocirca vt Exod. 12. scriptum est, quicūque gētilium *Hæsitatio. Suadetur pars affirmatiua.* voluisset in Iudæorum familiam cōmigrare, ac nomen suum in illam legem ascribere, circūcisus admittebatur: vt in vsu illis nūc est qui religiones profitētur. Quòd si quis hic hæreat, vtrùm poterāt Gētilium quique particulam legis recipere absq; totius professione, & præcipuè an poterāt circūcidi extra legem viuētes? Videtur nāq; ratio partem affirmatiuam persuadere. Nam inter Abrabam & Moysen durauit quingētis annis absque lege circūcisio. Respōdetur quòd nihil gētiles vetabat quo minus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerēt, à Iudæis mutuari. Sicut Romani nōnullas leges ab exteris gētibus receperunt. Attamen nisi profiterētur legem, non esset illis propriè diuina. *Paulus.* Quin verò arbitror post datam legem, circūcisionem nemini ad salutem cōduxisse, nisi totam profiteretur. Erat enim sicut nobis baptismus, professio legis. Quo apertè ad Gal. 5. docet Pau. sub illis verbis: Testificor omni homini circuncidenti se quoniam debitor est vniuersę legis faciendę.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

Primum argumen. RESTAT postremò, tēporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrùm tēpus illud quo data fuit Moysi negotio conueniret? Et arguitur à parte negatiua, primò ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis pręparamētum, quæ erat per Christum conferēda, statim autem homo lapsus remedio indiguit salutis: ergo illicò debuit in mūdi primordiis *Secundum.* ferri. Secūdò: Data fuit in sanctificationem eorum ex quibus Christus progignēdus erat: illa autem sanctificatio cœpit in Abrabam: vt legitur Genesis 12. ante Moysen quingentis annis, cui facta fuit *Paulus.* promissio, quique (vt ait ad Roman. Paulus) credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ergo illi, vt

illi vt circuncisio iussa est,ita & lex poni debuit. Tertiò: Quemadmodum nuper dicebamus,sicuti A-
braham ex vniuerso orbe selectus fuit,vnde Christus originem traheret:sic posteà ex illo populo Da *Tertium.*
uid. Vnde peculiare genus duceret:quare nũcupatus est filius Dauid:ergo sub Dauide qui post Moy-
sen annis pluribus quàm quadringentis natus est,congruentius fuisset lata. Contrarium autem col
ligitur ex Paulo ad Galat. 3. vbi ait, Legem fuisse ordinatam per Angelos in manu mediatoris. ordo
nanque Dei temporis quoque opportunitatem denotat. *Paulus.*

Quæstio perfacili negotio expeditur,si ex sola Dei voluntate ratio petatur. Nam cum illa non ha
beat priorem caussam neque quidquam humano generi debeat,legem dedit,quando per suã sapien
tiam decere cognouit. Attamen explorãda restat caussa ex parte hominum,ob quorum salutem data
est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua: Illo temporis articulo data est, quod in rem erat maximè
humano generi. Etenim tanquã iniquorum medela condita est ad demoliendam eorum duritiam eo- *Cõclusio re*
rumque edomandam superbiam: & tanquam bonorum iuuamen,ad promouendam eorum salutẽ. *sponsiua.*
Atque ex his duabus radicibus duæ conclusionis rationes ducuntur. Enimuerò si priorẽ spectes,hu-
mana superbia de duobus extollitur,naturali scilicet sapientia, & potentia: id quod versutus serpens *Prima rõ*
in sua posuit suggestione,dum Euã adortus est: Eritis enim,inquit,sicut dii,scientes bonũ & malum. *cõclu. õ. s.*
Eadem enim procella eũ cælo depulerat. E re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis
suo fauore desereret: porrò vt longo experimento cognosceret quã esset suapte natura & ad cogno-
scendum,quod sibi expediret,ignarum,atque ignauũ ad agendum. Hac ergo de caussa mortales desti
tuit duab. integris ętatib. vna scilicet,annis mille quingentis, & eo amplius ante diluuium, quo mũ *Prima*
dum scelerum flagitiorumque fœtore pestiferum submersit. At verò non sic prorsus destituit,quo mi *mundi æ*
nus in linea,quæ Christi genealogiã ducebat,nonnullos egregia sanctitate insigniret. vt Abel: Enoch *tas.*
& tãdem Noe,in cuius suorumque iustitia seruatũ est mundi semen. Atque inde quasi nouas ei indu
cias indulgens, expectauit hominem secunda ætate ferè annorum quingentorum vsque ad Abrahã, *Secunda*
quem pessimus Nemord contra Deum rebellãs centum quinquaginta annis antecessit. Ninus autem *ætas.*
Babylonicus,per quem idulolatria in orbẽ irrepsit,quinquaginta. Et quia peccatũ contra naturã ido *Paulus.*
lolatriæ atque infidelitatis pœna est, vt ad Ro. 1. disertè Paulus docuit, paulò post nefanda Sodomorũ
turpitudo aerem infecit, sub quod vtique tẽpus delegauit Deus Angelos ad Abraham, vt Genes. 18.
refert historia,qui Christũ in salutem humani generis suo illi noĩe pollicerentur. Vbi non est myste- *Mysteriũ.*
riũ illud prętereundum, nempe ꝙ Angeli ipsi,qui veluti inferno igni vrbes illas incensum venerunt,
nuntium simul attulerunt futurę salutis. Itaq; clamor & fumus Sodomorum cælum ascẽdens,Deum
& ad iustitiã irritauit, vt de nefandis illis vltionẽ sumeret; & vnà ad misericodiã cõmouit,vt homini
bus in futurum prospiceret. Vnde & iidem Dei legati mundo patefacerent quàm sit dominus ad mise
ricordiã quàm ad iustitiam propensior,propter decem quos inuenirent iustos,veniam corruptissimis
vrbib. promittebant. Nã ob octo animas quas tempore diluuii iustas inuenit,non prorsus vniuersum *Tertia æ-*
deleuerat orbem. Inde tamen charactere circuncisionis obsignatã, Abrahæ familiã, tertiã aliam ætatẽ *tas.*
aliorum quingentorum annorum assuefecit, vt ad suscipiendã legem esset paratior, Tanti erat pericu
li statim diuina illa præcepta orbi cõcredere. Enimuero cũ ei tantũ suæque soboli facta fuerit ꝓmis-
sio,lex autem quæ non vni familiæ,sed iusto hominum numero,qui populũ faceret, tradi debuit,ex- *Sub initi-*
pectauit quousque eadẽ progenies augeretur in populũ. Et præterea ne derepente susceptam legem *um quar-*
veluti rem nouã non facilè susciperẽt. Ecce moras quib. Deus tardauit legem ferre vsque ad initium *ta ætatis*
quartæ ætatis sub Moyse,anno ab orbe condito bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo o *vetus lex*
ctauo. Tunc ergo data est lex ad retundendã humanã superbiã, qua parte ex naturali sapientia nasci- *lata est.*
tur. Erat enim iam tunc naturale lumen vsqueadeò obtenebratum, vt vix hoĩes dignoscere possent
inter bonum & malum: sed dicerent (vt ait propheta) malũ bonũ, & bonum malum. Officium igitur *Paulus.*
legis fuit, hoc docere, explicãdo naturæ principia, Vnde Pau. ad Ro. 5. Per legem est cognitio pecca
ti. At verò restabat eosdem docere homines, ꝙ neque cognitio peccati eidem superando & euincen *Mundus*
do sufficiebat,nisi diuinitus vires ei suppeditarẽtur ad agendũ. Ob idq; reliquit Deus mundum sub *fuit sub*
lege scripta trib. aliis ætatib. nempe mille quingentis annis vsque ad Christum, vt longo rerum vsu *lege scri-*
eandem suam infirmitatem atque imbecillitatem discerent, vt eum optatius susciperent. *pta tribus*

Per hæc soluuntur argumenta in contrarium, quãdoquidem reddita est ratio cur non decuit sta- *ætatib.*
tim in mundi primordiis legem ferri,neque eandem dari Abrahę. Quòd autem nõ debuit differri vs *Soluuntur*
que ad Dauid, inde constat, ꝙ non solum familiæ ex qua Christus nasciturus erat,sed toti circũciso *argumẽta.*
populo descendenti ab Abrahã fuerat promissa. Quamuis illis qui præcisi fuerant à trunco & recta li *Argumen*
nea, vt Ismaelitis, & Idumæis descendentibus ab Esau, lata non fuerit. At verò contra hæc quæ dicta *tum contra*
sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduentu Christi. Ait enim ipse Matth. 11. Quod in *hactenus.*
Tyro & Sydone factæ essent virtutes quas ipse faciebat inter Iudęos, pœnitentiam egissent. Et ideo *assrita.*
remissius futurum esset illis gentib. in die iudicii. Simile inquam quis cogitare posset de lege veteri:
videlicet quòd si vel alium populum Deus elegisset, vel alio tempore scripsisset eis legẽ obseruan-
tior fuisset ei pręstita obedientia, quàm tũc ab illo populo, qui statim ad idulolatriam peruersus fuit.
Respondetur autem quod illas nos rationes ignoramus sicuti mysterii illius quod refert Paulus ad
Roma. 11. nempe, cæcitatem contigisse in Israel donec plenitudo gentium intrare, Ob idque caussas
reddimus, quas congruere coniectamus. Et non est dubium, quin licet alii fortasse fuissent tunç obe
dientiores: tamen ad finem vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores caus- *Solutio.*
sæ, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum caussę omnes ad fontem prædestina *Paulus.*
tionis referendæ sint. Ex quo primum argumentum pręcedentis articuli dissoluimus.

QVÆSTIO SECVNDA, DE PRAECEPTIS LEGIS VETERIS IN GENERE.

S.Thom. 1, 2. quæst.99.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum.

Argum. 1. *Paulus.* SEQVITVR quæstio secunda de legis antiquę præceptis in genere. Et arguitur, quòd nõ fuerint plura, sed vnum tantùm: tum ex illo ad Roma. 13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: quod vnicum est: tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex nanque vetus non erat amplior quàm quæ lege & Prophetis concludebatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. In contrarium est apostolus, qui ad Ephes. 2. *Paulus.* appellat illam legem mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

In ingressu statim pręceptorum legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem nãque suprà de lege naturæ, quæsiuimus, similique hic modo conclusione dissoluetur: quæ est hæc: Pręcepta veteris legis vnum quodãmodo sunt ratione ordinis ad eundem finem: simpliciter tamẽ plura, secundum peculiares obiectorum rationes quę eiusdem finis assequendi media existunt. *Conclusio responsiua.* Et ratio est per se lucida. Cum enim pręcepta de actionib. humanis sint earum rerum quæ fieri debent: necessitas autem *Ratio conclusionis.* cuiusque operis & officij à fine sumatur: finis verò legis (vt suprà mõstrauimus) sit bonos facere ciues, fit vt per ordinem ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicantur vnũ, sicuti lex vna. At verò quoniã ad hunc eundem finẽ multa sunt officia necessaria, de quorum singulis specieb. operæ pretium est edici singula præcepta, fit, vt simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrunque *Prima dubitatio.* membrum dubitandi ansam. Prius inquam, quòd legis veteris non vnus tantum, si præcedentium memineris, constitutus est finis: sed vnus præceptorum moralium, qui erat subditorum probitas, atq; alter ceremonialium, puta Christus, qui illis præsignabatur. Quare neq; ratione finis vnũ erat præceptum.

Solutio. Respondetur tamen, quòd finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanæ, amicitia tantum & charitas inter homines: sed illa quæ nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua vtiq; legitima charitate illud 1. Thim. 1. intelligitur. Finis præcepti charitas. Hãc autem amicitiam nulla Legis operã (vt dictum est) conciliare absque Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnum tamen relatos. Finis enim moralium, erãt mores cõponere: finis autem ceremonialium, venturus Christus, auctor gratiæ: quorum vtrunq; ad verã salutẽ animæ exigitur, qui vnicus est legis finis. nam per Christi gratiã eius efficimur mẽbra: in ipso autem cõpaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. Alterum verò dubium est huic cõtrarium. Apparẽt enim omnia præcepta, nõ solùm (vt aiunt) secundũ quid per ordinẽ ad vnum finẽ, sed simpliciter esse hoc vnum: diliges *Secunda dubitatio.* dominum Deum tuum. Enimuerò dilectio Dei nihil aliud est, quã eius seruare mãdata: iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me sermonẽ meum seruabit, & Pater meus diliget eum. Et 1. Io. 1. Qui dicit se nosse Deum & mãdata eius nõ custodit, mẽdax est. Qui autẽ seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Et cõfirmatio sententię huius est, quòd per cuiusque pręcepti, quod verè est præceptum, trãsgressionem, amittitur Dei charitas. Quod certè nõ cõtingeret, nisi cuiusq; transgressio in trãsgressionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergo pręcepta simpliciter vnum sunt. Namq; si hoc neges, cum *Confirmatio.* negare nequeas, quin cuiuslibet præuaricatio sit etiã violatio huius pręcepti diuinæ dilectionis, cõsequens tibi fit, vt nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint duplæ: vt cùm hominẽ occideres, vnũ esset contra charitatẽ proximi, puta occidere, & alterum cõtra charitatẽ Dei. Et cùm furtum vel adulteriũ *Alia confirmatio.* faceres, similiter. Respõdetur ergo nõ vnum, sed plura esse, quorũ distinctio à distinctis rationib. obie*Responsio.* ctorum sumitur: vt quęst. seq. patebit. Sed tamẽ omnia sunt quædã explicationes illius generalis, quod est diligere Deum. In hoc enim cõstituit nostrum erga ipsum amorem, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicẽ. Quo circa cõceditur, hominẽ occidere, esse quandã transgressionẽ diuinæ dilectionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtum atq; aliud, adulterium. Itaq; ratio illa generalis diligẽdi Deum cõtrahitur per diuersas species: sicuti ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnum quod est homo: sic occidere, ac dilectionẽ Dei violare. An verò pręter hoc generale sit speciale dilectionis mã*S.Tho.* datũ quod suũ habeat peculiare obiectũ, S.Tho. docet 2.2.q.44 & quęst. seq. colendũ nobis superest.

Ad primũ argument. Ad primũ igitur mẽbrum argumenti in contrariũ respõdetur, quòd sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatũ specialib. cunctis pręceptis participari: ita & hoc, Diliges proximũ tuum sicut teipsum, finis est omnium quę erga proximũ impletur: quin verò genus per reliqua speciatim expositum. Nihil enim aliud est diligere proximũ quã illum nõ lędere, puta nõ occidere, non furari, &c. *Auctor in c. 13. Epistola ad Roma.* quod verbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios nanque significatus, quos nos illi agnouimus, tunc præcipuè probauimus, quòd est recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcepit non mœchari, non furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei, eo quòd cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc vult amorem nos sibi exhibere, vt nobis inuicem exhibeamus. Vnde Ioan. 4. hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Atque hac ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matth. 22. distinguit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere

docuit

docuit omnem legem & prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. Cùm enim 9. Ethic. cap. 8. auctore Aristo. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent, ad cæteros perueniant, quod est, ex eo quod se quisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitiæ iura ac perinde præcepta, quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali præcepto: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facile illis.

Ad secundum argumentum.
Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrùm præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet moralium ceremonialium, atque iudicialium.

CVm monstratũ nobis fuerit præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus vtrùm eiusdem sint speciei, an verò trina differentia distinguantur, vt alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur contra hanc trimembrem diuisionem: Præcepta moralia, vt in subsequentibus visuri sumus, omnia sunt de iure naturę: ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi probatur cõsequentia: quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succumbit: Si ergo ratio naturalis decalogum mortales docebat, quidnam opus erat lege diuina explicari? eo potissime, quod lex vetus dicitur litera occidens: vt patet 2. ad Cor. 3. morum autem præcepta, non occidunt, sed viuificant: secundum illud Psalmi, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erãt nihil opus erat ceremonialia adiicere. Moralibus enim, vt nomen sonat humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturę agentes more & vsu vbique docuerunt, ceremonialia autem ad diuinum cultum pertinent. Vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturę cultum ceremoniamque affert. Concluduntur ergo religionis ceremonię sub moralibus præceptionibus. Quòd si dicas gratia præmonstrandi Christi fuisse instituta, id sanè potius verbis demandari deberet, quàm rebus quippe cum verba, vt 2. de doct. Christ. auctor est Augustinus principem teneant significandi locum. Tertiò ex eodem fonte arguitur: Iudicialia præcepta ad iustitiam prorsus pertinent: nam iudicium actus iustitiæ est: quod & Dauid in Psalmo significat vbi ait: Quoadusq; iustitia conuertatur in iudicium: officia autem iustitiæ, perinde atq; aliarum virtutum sub moralib. præceptionib. comprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralib. adhiberi. Quartò arguitur, si oportuit tres istos præceptionũ ordines distinguere, necessariũ quoque fuerat plura adiicere, nempe testimonia. Nã Deu. 16. legitur, Custodi præcepta domini Dei tui, & testimonia, & ceremonias. Deinde mandata: quoniam eodẽ lib. cap. 11. quatuor distinguntur: vbi legitur, Obserua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes, iuxta illud Psal. In æternũ non obliuiscar iustificationes tuas. Itẽ quia præcepta moralia, vt infrà de Decalogo videbitur, omnia pertinent ad virtutem iustitię, debuerũt subinde alia adhiberi de virtute & tẽperãtia & aliis virtutib. In cõtrariũ est illud Deu. 6. Hæc sunt præcepta, nẽpe moralia, per Antonomasiã: ceremonię, atq; iudicia. Et c. 14. Decẽ verba scripsi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniunxit in illo tẽpore, vt docerẽ vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis. quib. locis tria hæc præceptorũ genera designãtur.

Argum. 1.
Paulus.
Argu. 2.
Cicero.
Solutio.
Replica.
Augusti.
Argum. 3.
Argum 4.
Deut. 6.

QVoniam de singulis præceptorum generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur. Prima est: Necessarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & aliis locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimuero vt præcipua humanę legis intentio est homines mutua inter se beneuolentia deuincere: ita & Dei propositum est per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vtcunque bonos nos efficere humano more sed sibi gratos: cũ autem similitudo sit mutui amoris fons, secundum illud Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusque esse posit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cũ auctore Arist. 2. Ethi. Virtus sit quæ bonum facit habentẽ, & eius opus bonũ, intẽtio diuinę legis est, homines virtutib. sibi gratis imbuere, morumq; ornamento decorare: hoc autẽ nõ fit nisi per morum pręcepta, nã inde dicuntur moralia: ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atq; hinc fit lucidus earum monitionũ sensus, quib. amantissimus noster Deus ad virtutes nos diuinarũ imitatrices allicit, Vt Leu. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et in Euãgelio Christus: Estote misericordes sicut Pater vester misericors est. Luc. 6. & Mat. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cęlestis perfectus est. Ac si dicat, Aliter ei chari esse non valetis, nisi sitis imitatrice virtute assimiles. Quòd si contra præceptorũ istorũ numerũ arguas quod nõ fuerit sufficiens, propterea, quod vt patet in Decalogo, præcisa sunt præcepta iustitię, quæ est ad alterũ, cũ tamẽ sint & alię hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & temperantia, atq; id genus plures. In subsequenti quæst. tibi affulgebit responsio, vbi patebunt præcepta alia: quæ tamẽ omnia in Decalogum reducuntur. Secũda cõclusio: præter moralia cõdecens fuit ac necessariũ, vt lex vetus ceremoniarũ pręceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, siue à Cerere dicatur, quã frugũ deã colebãt, quod Cicero 1. in Verrẽ his verbis annuere videtur: Sacra Cereris, summa maiores nostri religione confici, ceremoniisq; voluerunt. Siue (quod Valerius libentius recipit) à Cere oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt: tamen eos significat ritus, qui ad diuinum attinent cultum. Verumtamen diuinus cultus, vt Diuus Thomas hoc loco scienter docuit, differenter altiusque diuinis legibus instituitur quàm humanis. Etenim cum lex humana, vt nuperrime dicebamus, rebus duntaxat humanis consultat (nil de Ecclesiasticis in pręsentia definimus) non altiorem cultum Dei instituit, quàm quem ad commune temporarium bonum conducere indicat: Deus autem hominem ad seipsum pertrahens, cum sui cultum suis legibus edocet,

Prima conclusio.
Probatio.
Aristot.
Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarum imitatrices allicit.
Secunda conclusio.
Cicero.
Valerius.
S. Tho.

quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cùm nõ solùm per internos actus credendi, sperandi, & amãdi, verùm & per exteras protestationes profiteamur nos eius famulos, necessarium fuit ceremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ea hac conclusione dubia duo.

Prima dubitatio.

Primum, ꝙ negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere: quando quidem à moralibus huiusmodi precepta secernimus. cùm tamẽ in morum compositione pars illa precipuum habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificantes, atque hoc genus cultus offerentes; sic & patres illis suis ceremoniis, ceu per alios mores, benè de Deo merebantur.

Secunda dubitatio.

Secundum dubium est quòd quasi iustum, approbamus morem humanarum legum, diuinum cultum ad suum ciuilem finem referentium: cum tamen peruersitas appareat, qua fruendis vti mur.

Moralium ceremonialium ac iudicialium discrimen.

Dubij autem prioris responsio est, ceremonialia precepta non sic esse à moralibus diuersa, vt species ea æquo distincta: sed differunt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facile perspicias, si discrimen memoria repetas, quod lib. 1. q. 5. cõstituimus inter ea, quæ sunt iuris merè positiui, & ea quæ sunt iuris naturæ. Nam licet omnis lex & præceptum à naturalibus principiis deriuetur: aliàs, vt illic monstrauimus, neque legis vigorem haberet, neque precepti, est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principiis, quædam deriuantur per modum conclusionum, perinde atque in scientiis speculatiuis: quædam verò per modum determinationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialiaque mandata differunt: nempe, vt illa deriuentur priori modo, hęc verò posteriori. Exempli gratia: Id ne facias aliis, quod tibi fieri non vis, principium est per se notum. Mox ꝙ occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut torum tuum commaculari, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Et ad hunc fermè modum dicemus infra de aliis quę sunt extra Decalogum: nam sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positiua, non naturali collectione, sed humano arbitramento determinat genus ad speciem. Exemplum Deum esse colendum, principium est naturale. Quòd autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab ecclesia Euangelica per humanas leges, puta canonicas, ab apostolis deriuatas sancitur: puta, ꝙ talia ferientur festa, hisque aut illis ritib. religionem profiteamur. Quòd autem negotium ecclesię iam sanctitate prouectæ Christus cõmisit, hoc Deus rudi illi populo, quem ex toto orbe volebat esse illustrem, per se exhibuit, cuncta inquam veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium speciatim exposuit per illa animalium sacrificia, aliosq; ritus quos natura non clarè docebat. Et hęc sunt ceremonialia præcepta: tametsi hoc fuit legi illi peculiare, ꝙ cum esset vmbra futuri Messiæ, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quib. sub nube & figura eundem Messiã cultores eius profiterentur.

Ad secundũ dubium

Ad secundum verò dubium respondetur bifariam contingere diuinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo, vt humanus tanquàm supremus existimetur. Et hæc esset peruersitas vtendi fruendis, fruendíque vtendis. Attamẽ diuinum cultum referre ad temporalem finem non tanquã ad supremum, sed tanquã ad illum qui rursus refertur in Deum, nulla est peruersitas. Quin verò per hoc profitemur cũcta nobis diuinitus obuenire. Qua ratione ecclesia preces fundit, sacrificiáq; & missarum solennia offert pro temporalib. bonis: lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finem: quamuis Canonicæ & Ecclesiasticæ, diuinarum sequaces ciuilib. debent hoc præstare, vt animos hominum à terrenis diuulsos, ad Deum promoueant. Gentiliũ autem superstitiosa religio eatenus est culpanda, ꝙ ritus in primis suos diis falsis dicabant. Mox ꝙ dęmoniacis illusionibus seducti extorum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendebant futura prænosse. Tertio, quòd spurcis ceremoniis vtebantur. Ac demum ꝙ quasi fœlicitatem in terrena prosperitate collocantes, non alia ratione deos videbantur colere, quàm ꝙ eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugũ deam, alium vini, atq; alium bellorum, qui cum ipsis agebant, tunc præcipuè placare curabant.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Præter hæc duo præceptorum genera, necessarium rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est, quam de proximis ceremonialibus informauimus. Cùm enim lex diuina homines primùm in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacémque instituat quorum vtrunq; naturalis lex in genere pręcipit: consequens fuit, vt ambo in specie Deus explicaret. Atq; adeò sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constituere, quib. beneuolentia & pax inter homines constaret.

Primum discrimen inter tria genera præceptionum moralium, scilicet ceremonialium, & iudicialium.

Collige ergo differentiam horum trium generum præceptionum: reliqua enim duo à moralib. deriuãtur, quæ dictamina sunt iuris naturæ: nempe ceremonialia respectu diuini cultus: iudicialia verò respectu tranquillitatis humanæ. Quo circa vt in solutione primi auctor est S. Th. lex vetus aliquid addebat supra ius naturæ: nimirum eo modo, quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est: vt psalmodiã, processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones atq; irregularitates, &c. Et antiquas Canonum pœnitentias. Sicuti & iure ciuili iudicialia supplicia malefactorib. decreta. Nisi ꝙ ratione supra dicta Christus hæc in Euangelio non expressit, sed ecclesię & reipublicæ ciuili commisit. Deus autẽ in lege veteri cuncta explicuit.

S. Tho.

Secundum discrimen.

Hinc subsequitur alterũ discrimen, nempe ꝙ præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua vero de iure positiuo diuino, sicut ceremoniæ & iudicia nostra, de positiuo humano: nẽpe bona, quia precepta: vel mala quia prohibita.

Aristot.

Paulus.

Quẽadmodum Arist. 5. Eth. ca. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale; & legitimum, quod ante quã positum esset, nihil referebat, sed postquàm positum est. Atqui ad hæc tria genera fortè allusit Paulus ad Rom. 7. dicens, quod lex est sancta, quantum ad ceremonialia, eo quod illud est sanctum quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantũ ad iudicialia, & bonũ, hoc est

honestum

honestum quantum ad moralia. His demum adiungitur quarta cōclusio: Quáuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mādata, testimonia, & iustificationes: cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio cōnclusionis sic habet, Quędā in lege existunt quæ ceu agendorū præcepta educuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiā. Illorū ergo sunt tria genera iam posita, horum autē altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primū est legislatoris auctoritas, secundum verò legis vtilitas, quæ est vel consequutio premij, vt supplicij cautio. Illa ergo quib. auctoritas maiestasque legislatoris commēdatur, dicuntur testimonia vt Deutero. 17. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronūciatur creator cœli & terræ. Et in Psal. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Et Omnipotens nomē eius, & similia: Illa verò quib. vel prēmia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes, vt Deut. 18. Si audieris vocē Domini Dei tui faciet te celsiorem cunctis gentib. Et Isa. 1. Si audieritis, bona terrę comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nā per hęc diuina iustitia commendatum. Mandatum autem forsan idē est quod præceptum. Sed quoniá loco citato videntur ab inuicē secerni, fortasse præcepta referuntur ad ea, quę ad salutem sunt necessaria, mandatum vero ad illa, quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atq; illud Exod. 2. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel fortè præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit, vt decalogus, mādata verò, q̄ Moysi reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipsæ iustificationes testimonia etiam sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia: quandoquidem aliaq; (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quàm ad eorum custodiam pertinentia.

Quarta cō clusio.

Ratio conclusionis.

His hoc pacto constitutis, ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod etsi pcepta moralia nihil aliud sint, quàm quod lex naturę dicta & serena ratio docere potest operęprecium nihilominus fuit, vt Deus nō tātum in supernaturalibus, verùm & in naturalib. tali prudētia illis opem ferret. Nā etsi nunquā rationi synderesis eousque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei refulgeant tamē es pōt caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinetur oberretque. Idq; non solum in speculabilibus, verū & in moribus. Mirabile enim est dictu, quāta de speculabilibus sapiētium vetustorum delirametā memoriæ prodita sunt. Et in moribus nō solū fornicatio simplex, verùm & grauiora p licitis ducebāt. Atq; illo maximę tēpore, quo lex data est hác mentium nebulā credibile est mortales obtenebrasse: Eadē enim de caussa & supernaturalis fides nō solùm de supernaturalib. articulis nō eruditi vetùm & de aliis quos natura docet, vt, q̄ Deus est vnus atq; omniū caussa, quodq; anima sit immortalis, & de similibus. Id antē quod in eodē argumēto adiectum est nempe id, quod est literā legis occidere, mosalibus pceptis nō cōpetere negatur. Immo, vt Aug. li. de Spiritu & litte. cap. 14. auctor est nosq; ab ipso instructi sup tertium caput ad Ro. fusè tractauimus, pręcepta ita Decalogi sunt, de quibus Paulus ait literā occidere, atque iram operari. Non quidē quod id directa intentione (vt iā dictum est) facerent, sed qā ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiā nō cōferebat. Attamen qui ea fide venturi Christi iustificati illa pstabant, iustitiā suā augebāt apud Deum. Et ideo appellabat eadē opera Dauid iustificationes. Secundum etiā argumētum solutum est, vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoq; & merita pertinēt: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramēto vel diuino, à moralib. secernuntur. Itaq; Deū colere, pręceptum morale est: hoc autē vel illo ritu, ceremoniale.

Ad primū argument.

Ad confirmationem eiusdem argumenti.

Augusti.

Auctor in c. 3. Epist. ad Rom.

Ad secundum argu.

Ad aliud autē q̄ illic subiicitur respōdetur q̄ etiam si verba cōmodiora sint ad significādum nihilominus vt Dionis. 1. cap. Cælestis Hierarch. auctor est natiuum est hominibus rerū similitudinibus sensibilib. spiritualia intelligere. Ob idq; decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus respōdetur, quod etsi actus iustitiæ in genere ad moralia pcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniēdus sit præceptum est morale, quod autem sit suspendendus & hæreticus comburēdus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moribus cōueniant, scilicet quod à ratione deriuātur, admoresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quod vtraq; speciales sunt determinationes generalium præceptorum, cōsequens factum est, vt nonnúquam connumerentur inter moralia, vt Deut. 5. Audi Israel ceremonias atq; iudicia: quandoq; verò inter ceremonialia, vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori. n. loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia & in posteriori ceremonialia. Quartum verò supra solutum est pter illā particulam de virtutibus moralib. distinctis à iustitia quarum vtiq; præcepta statim quæst. proxima constabit, quomodo ad iustitiam reducantur: eo q̄ pręceptum dicit semper rationem debiti.

Ad confirmationem.

Dionysius.

Ad tertiū argument.

Ad quartū argument.

ARTICVLVS III

Vtrùm lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & comminationes debuit suos subditos inducere.

POST veteris legis pcepta, sequitur in tertio articulo vt dicam' de eius pręmiis & pœnis, quibus eius cultores & alliciebātur ad eius obedientiam & à trāsgressione deterrebantur. Quæritur, inquā, vtrùm docuerit promissiones illas & comminationes esse tēporales? Et arguitur à parte negatiua: Intentio diuinæ legis est, hominem Deo amore, & timore subiicere: secundū illud Deut. 10. Et nunc Israel qd Dn̄s Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominū Deū tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum? temporalis autē cupiditas à Deo

Argum. 1

animos longè abducit:secũdum illud Augustini lib.83.quæstionum.q.36.venenũ charitatis est
Augustin. cupiditas:ergo illectamenta illa ac retrimenta minimè diuinã legẽ decebãt.Secũdò,Leges huma
Argum.2. næ inde apparent deiectiores,quod per hæc lubrica,peritura,atq; temporalia ad bonũ ciues promouent:lex ergo diuina quæ ad immortalem fœlicitatẽ mortales ducit, non debebat similib.munusculis ac deterriculis vti:atque eo minimè,quòd temporaliũ prosperitas cõmunis est iniustis cum iustis,atque aduersitas iustis etiã cũ iniustis: secundũ illud Eccles.9.Vniuersa tẽporalia hæc eueniunt iusto & impio:bono & malo:mundo & immũdo,immolãti victimas,& sacrificia cõtẽnenti:ergo temporalia bona vel mala incõgruẽter statuuntur vt præmia vel pœna mandatorũ legis diuinæ.In contrariũ aũt est illud nuperrimè citatũ Isai.1.Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis quod si nolueritis,& me ad iracundiam prouocaueritis:gladius deuorabit vos.

Adnotandus est in primis quæstionis titulus.Haud enim in dubiũ reuocatur, quin custodes illius legis per fidẽ & gratiã Iesu Christi præmia consequerentur æterna:transgressoresq; afficerẽtur perpetuis suppliciis,sicut euangelicis professorib.cõtingit. Effulserat namq; antiquis illis alterius vitæ lumen,vt patet Genes.37.Descendam ad filiũ meũ lugẽs in infernũ.Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis:propterea quòd illis nondum cælestes fores patebant: quare ẽt iusti descendebant ad limbũ.Et Ezech.37.aperta erat futuræ resurrectionis prophetia in cãpo illo quem propheticè cernebat plenũ ossibus. Nã dictum est ei.Putasne viuent ossa ista?Et sequitur: Ecce ego mittam in vos spiritum & viuetis. Et Iob.19. Credo quòd redẽptor meus viuit.Et act.23. mentio fit opinionis Sadducæorũ negantium resurrectionẽ mortuorum, contra fidẽ quam reliquus populus sustinebat.Et Dauid in Psal.101.In memoria æterna erũt iusti.Et Sap.5.Tũc stabũt
Sensus propositæ quæstionis iusti in magna cõstãtia aduersus illos q̃ se angustiauerũt.& de miseris supplicia luentib.subditur, Videntes turbabũtur terrore horribili,&c.Igitur quòd in quæstionẽ adducitur nõ est cur nõ fuerint illi patres aut præmiati aut puniri nisi tẽporaliter, sed cur eũ eadẽ illos sicuti nos,præmia & supplicia manerent sempiterna,non fuerint in lege scripta nisi tẽporalia. Respõdetur ergo vnica cõ
Conclusio responsiua. clusione. Condecẽs fuit & illi populo cõgruentissimũ,vt illis pollicitationib.&comminationib.
Probatio primæ conclusionis. temporaliũ adduceretur.Iam .n.superiori libro,mõstratum est leges ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumq; spe homines attrahere,instar scientiarum speculatiuarum, quæ per principiorum cognitionem ad cõclusionẽ assensus permouent.Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia,Vt secundum ingenia ciuium tam præmia statuat quàm supplicia: populũ autẽ
Paulus. illũ Paulus ad Galat.vt q. præcedenti meminimus, puero confert dũ sub pedagogo eruditur:sed naturale puerorum ingenium est,solis illis munusculis allici quæ sunt ante oculos: nã ea quæ absunt,mente percipere nequeunt,Et eadẽ ratione præsentium timore deterrentur.Expeditissimũ
Paulus. ergo fuit,vt lex illa quę,vt dictum est,tanquam imperfectio quędã ad perfectionem Euangelij gẽtem illam præparabat, infimo illo præmiorũ pœnarumq; genere vteretur. Quapropter Paulus ad Phi.3.Euangelicã familiã veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hæreditatẽ missos exẽplo suo cõmonefacit,dicẽs:Quæ quidem retro sunt,obliuiscens:ad ea quæ priora sunt,extendẽs me ipsum ad destinatũ persequor ad brauium supernę vocationis in Christo Iesu.Quicunq; ergo perfecti sumus hoc sentiamus,&c. Ecce ergo cur Exod.30.vbi Deus apparuit Moysi, quem ad seniores populi in Aegyptũ delegaret,quib.daturus erat legem, hoc tñ eis polliceretur,quòd adduceret eos in regnum Cananeorũ,terram,scilicet fluentẽ lacte & melle: Christus aũt Matth.5.latæ legis nouę,nõ superius regnũ,quã cælorũ nobis proponit.Illic bona terræ promittũtur,in Euangelio verò vita æterna.Et Deut.28.Si audieris inquit vocem domini Dei tui,&c.faciet te Dñs Deus tuus
Altera rõ cõclusionis. excelsiorẽ cunctis gentib.quæ versantur in terra:venientq; super te vniuersæ benedictiones istę. Benedictus tu in ciuitate,& benedictus in agro,&c.Matth.aũt 5.Beati pauperes spiritu,qm̃ ipsorũ est regnũ cœlorũ:Beati mites,qm̃ ipsi possidebunt terram.Non vtiq; inferna Cananeorũ,lacte & melle fluẽte,sed supernã Angelorũ diuino nectare exuberãtẽ.At verò huic quę canonica ratio est,alteram eidem proxima subiungamus ex eadem pullulantẽ radice.Cum illa inquã quæ Christus mundo promissurus erat,vix prę sua celsitudine ab hominib.credi poterant,quia neq; in cor hominib.ascenderãt,cõsultò Deus voluit fidelitatẽ suã in illis temporalib.declarare vt certiorem
Augusti. arrogaret apud nos fidẽ,dũ postmodũ inuisibilia promitteret. Hac.n.de caussa populũ illũ in exiliũ Aegyptiacũ ire sinit,vt inde eũ postea in terrã promissam optima fide cũ tã ingentib.signis & potẽtia reuocaret nẽpe vt in illis,cũ cælestiũ futuras promissiones depingeret, tum ẽt vt q̃ esset ĩ suis pollicitationib.fidelis,humano generi persuaderet. Atque hac,vt reor,de caussa Aug.4.lib. cõtra Faustum,illud appellat testamẽtũ vetus,hoc verò nouũ,scilicet nõ ob id tãtũ quòd illud huic pręfuit, verùm & quòd illius promissiones rerũ erant cũ tẽpore senescẽtium,in nostro verò illa promittuntur quæ sunt in æternũ permanẽtia.Simile est & inter supplicia illius nostręq; legis discrimẽ.Patet.n. tum alibi sæpè,tum luculenter Leuit.26. vbi post temporalia pręmia videlicet, Si in præceptis meis ambulaueritis,&c.dabo vobis pluuias in tẽporib.suis vt terra germinet semen suũ;& id genus plurima subdit,Quod si nõ audieritis me visitabo vos velociter in egestate & ardore q̃ cõficiat oculos vestros & cõsumat animas vestras.Frustra sereris semẽ ,ab hostib.deuorabitur. At verò nõ sic de hoc interuallo hallucinandũ est vt quis credat neminẽ illic opera fecisse,nisi metu pœnæ.Sancti.n.illi patres,vt Moyses & Abrahã & prophetæ timore filiali Deũ verebantur.Et
Paulus. vice versa in euãgelio multi timore seruili pertrahũtur. Quin verò vt Apostolus ad Ro.1.nos admonet lõge apertius nobis Christus in Euangelio cõminatus est Dei irã de cælo reuelatã nẽpe infernorũ tormenta.Sed discrimen est, quòd illic non comminabatur Deus nisi tẽporalia supplicia

nobis

nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Isaiā: si audieritis, bona terrę comedetis: ꝙ si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus. Et ibunt hi in supplicium æternū: iusti autem in vitam ęternā. Pręterea, Lex illa plena erat timore, quæ data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis. Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidē discrimen edisserit ad Heb. 12. Paul. Quare in illā legē peccantes statim in supplicium rapiebātur: vt patet in cōflatione vituli vel tradebātur Philisthęis aut Babyloniis, aut aliis hostibus quibus vindicibus iratus Deus vtebatur. Vnde Dauid Psa. 77. Cum occideret eos quærebāt eū & reuertebātur. Nobis autē (quod notatu dignū est) nullū in Euangelio cōminatus est Christus tēporale suppliciū: sed cūcta nos manēt in altero seculo. Qua de caussa multò q̄ illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorē habebimus quęst. 7. luculētioremq; sermonē, vbi de lege Euāgelica dicendū nobis restat.

Ad primū argument. Paulus. August.

Ad primum igitur argumentū respondetur, tres esse hominū ordines quantum ad tēporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectorum, qui neutrum oculum ad huiusmodi fluxibilia bona coniiciunt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine nō erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradū pertingerent: quorum ait ad Heb. Paul. dignum non fuisse mundum. Alius est extremus ordo peruersorum, qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atq; horum cupiditatem asserit August. esse charitatis venenum, quibus ideo periculosa esset lex, quę tēporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona tēporalia sic cupiunt, vt viā inducient ad æternorum fruitionē: quare istis salutare est per hæc tēporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo Cōfitebitur tibi cum benefeceris illi. Ad secundum respondetur, ꝙ præstantia diuinę legis præ humana inde deprehenditur, quod humana proponit præmia ab hominibus conferenda: Deus autē, illa quæ ipse est collaturus. Ob idque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis: nisi quādoq; ratio cōtrarium popos cerit. Vnde si historias veteris instrumēti perlustres, semper ille populus quandiu Deo legique parebat, temporalium prosperitate affluebat. & contrà dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli atque hostiū aduersitatem experiebatur. Quòd si iustos aliquos, quos ait ad Heb. Paulus angustiatos & afflictos mala fuisse perpessos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet, quamuis & nonnullos qui exterius legem colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secundū illud Esa. 9. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulatiorem ipsorum condemnationem illis frui.

Ad secundum argu. Paulus.

QVÆSTIO TERTIA, DE MORALIBVS PRAECEPTIS.

S. Thom. 1. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS de legis præceptis in genere: Descendēdum ergo iam est ad species singulas. Inter hęc autem primum ac principem locum moralia obtinent. De quibus duas adornamus quæstiones: nempe hanc de omnibus in genere: atque alterā speciatim de singulis. De his ergo primùm interrogatur, vtrùm omnia pertineant ad legē naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò Eccl. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis enim dicitur addidit illis disciplinam: & legem vitæ hęreditauit illos. Disciplina autem, cum per doctrinā acquiratur, cōtra legem naturę diuiditur: quæ vtpote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur: non ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. Secundò: Lex diuina perfectior est quàm humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulat bonorum operum documenta. Vnde fit, vt cum ius naturæ idem sit apud omnes: humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa: ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. Tertiò: Non solū naturalis ratio, verùm & fides ad morū institutum conducit. Vnde Paulus ad Galat. 6. Fidem ait per dilectionem operari: fides autem sub naturæ lege non comprehenditur, quippe quæ super naturalem rationem extollitur, ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. In contrarium est illud Apostoli ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter eā, quæ legis sunt, faciunt, vbi moralia præcepta designabat.

Argum. 1. Argum. 2. Argum. 3. Paulus. Paulus.

Quæstio præsens non tantum mouetur de præceptis Decalogi, verùm vniuersim de cunctis quæ per se ad mores pertinent. Ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est, Vniuersa moralia præcepta non solùm quæ veteri testamento scripta sunt, immo si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur conclusio, Pręcepta moralia, sic definitum est, à ceremonialibus iudicialibusque distare, quod per se, hoc est natura sua, quacunque seclusa positiua lege, ad mores pertinent, nam ceremonialia atque iudicialia non per se, sed quia per arbitrariam legem posita sunt, ad mores attinet. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc, quod normæ commensurantur, nempe vt illi mores dicantur, sintque probi, qui rationi concordant: reprobi autem, qui ab eadem discrepant, rationis autem iudicium, tam practicum, quàm speculatiuum ex principiis ad conclusiones procedit, hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturę, ius enim nihil aliud est, quàm regula. Se-

Prima conclusio. Probatio

Secunda cõclusio. *Triplex modus à quo moralia præcepta à naturalib. descendunt.* *Primus.* *Secundus.* *Tertius.*

cunda conclusio: Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos, quibus ab eisdem primis naturæ principiis descendunt. Quædam enim sunt conclusiones, quę protinus nullo fere negotio, sed qualicunq; cõsideratione quisq; per eadem vniuersalia principia approbat aut reprobat. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrem tuum & matrẽ tuam: Non occides, Non furtũ facies: & huiusmodi. Ex illo nanq; principio, Id facias aliis quod tibi fieri vis: subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, ꝙ velles à filiis tuis honorari, sequitur ꝙ & tu debes honorare parentes. Nisi mauis ex illo id deducere, ꝙ qui beneficium recipit, beneficium debet: summum quippe temporalium beneficium est, quod à parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id ne facias aliis quod tibi fieri non vis: subsumendo statim ꝙ nolles ab alio lædi vel in persona, vel in bonis colligitur: Non occidẽs, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia verò sunt quæ non statim cuiusque ratio ex eiusdem principiis colligit, nisi subsidio adiuta sapientum, quorum est penitus res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. Hoc enim nõ est adeò notum, quàm debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij: Ne dicas fratri tuo, Racha: quod non tam manifestum est quàm prohibitio non occidendi. Sed alia sunt, quæ licet sint rationi naturali consentanea: tamen nõ potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinum cultum pertinent. Non facies sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hæc enim & similia eadem ratio naturalis nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. Quo autem hæc pluseulum lucis accipiant, arguitur contra: & primò, Præcepta moralia atque iudicialia, vt quæstione proxima dictum est, deriuantur quoq; à iure naturę: nam sunt etiam rationi cõgruentia: aliàs non haberent rationẽ legis, vt superiori libro monstrauimus: deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris naturæ. Mox, præcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, vel conclusiones. Primum dici non potest: quoniã, vt S. Tho. docet, non sunt nisi conclusiones inde proximè pullulãtes; si ergo sunt cõclusiones, quomodo collocantur in primo gradu? Itẽ illa, quæ supra naturã Deus nos docet, non sunt de lege naturæ: cur ergo illic constituimus tertium gradum? Ad primum ex superioribus colligitur responsio. Etenim etsi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendant: non tamen per consequentiã & illationẽ naturalẽ; sicut conclusiones ex principiis, sed per determinationẽ generis ad speciem, legis latoris arbitratu. Et ideo potius ponuntur in altero ordine à lege naturæ semoto, quã collocentur in eius recta linea. Ob idque hæc non permanserunt sub lege Euangelica, sicuti moralia, sed abolita sunt. De materia verò secundi argumenti, variè à doctoribus opinatur. Nam in 3. sen. dist. 37. Scotus & Scholasticorũ nõnulli vniuersalia principia naturæ cõstituũt in primo gradu, conclusiones autem tã secundę tabulę Decalogi quã alias, in secundo. De istorũ autẽ opinione infra art. & sequent. disputandũ est. Interim tamen perfectè animaduertenda est sententia S. Tho. ne quis fallatur, arbitratus Decalogũ constituere inter vniuersalia principia: pro eo ꝙ ipsum statuit in primo gradu. Enimuerò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus enim idem est, quod gressus: vnde sicut in linea consanguinitatis stirps & radix non est gradus, sed fratres inde proximè cadentes sunt in primo: sic in iure naturæ principia nõ sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationẽ ab eisdẽ principiis cœteri gradus discernuntur. Itaque cum in Decalogo, sint duæ tabulę, septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu: in secundo verò illa quę sunt extra Decalogum. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quę non pertinent ad iustitiam. Sed in tertio consistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur statuuntur in tertio ordine, propterea ꝙ non sint omnium dignissima, imò propterea iudicantur à principiis naturę elongatoria, ꝙ ob suam sublimitatem ratio nostra illa non plene inde elicit, nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturę amicius consentiens, quidve dignius quàm pręcepta primæ tabulæ, quippe quæ ad cultum vnius Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tam latè percrebuit, quam idololatriæ impietas. Nam circa alia pręcepta secundæ tabulæ minime erratum est. Et circa illa, quæ sunt in secundo gradu minùs quàm circa primam tabulam. Atque hic ordo cognitionis est, quem scientissimè S. Tho. per gradus distribuit. Quærat autem hic fortasse Lector, vtrùm omnes gradus illi prohibiti Leui. 18. essent de iure naturæ? Respondetur verò ꝙ illi qui per lineam rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti vt, Turpitudinem matris tuę non reuelabis. Et cum filia & cum nepte: prætereà cum nouerca & cum sorore. Alia verò ad latus posita, vt cum sorore matris aut patris, aut cum vxore fratris, non erant prohibita, quia mala, sed mala, quia prohibita iure diuino positiuo. Quocirca illa quidem erant moralia: hæc verò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus non sunt in Euangelio prohibiti: essẽntque iure naturę liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem, quàm pręse ferunt sed de his latiùs arti. 8. inter agendum de istorum dispensatione.

Obiicitur aduersus præfatam veritatem. *Prima ratio.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Ad primã obiectionẽ.* *Ad secundam.* *Scotus.* *Quæstio.* *Solutio.* *Ad primũ argum.*

Ad secundum argumentum. *Ad tertiũ argumentum.*

Et per hęc patent argumẽtorum solutiones, Dicũtur enim pręcepta moralia, disciplina propterea, ꝙ non sunt prima vniuersalia principia per se nota; sed quæ dilucidatione nõnulla indigent. Et ad secundum respondetur, ꝙ sicuti leges humanę aliqua adiiciunt iuri naturæ, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atque ad tertium respondetur, ꝙ etsi fides sit lumen supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandum nonnulla naturalia præcepta, quæ licet colligantur ex iure naturę, tamen propter suam celsitudinem indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescat. Qua ratione fides articulum vnius Dei inter alios connumerat, qui tamẽ naturali lumine sapientib. innotuerat Ex quo fit, in illo superius asserto, nẽpe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinẽt, vocem, per se supernaturale lumen non excludere: sed duntaxat positiuam aliam legẽ: vt expositum est.

Itaque

Itaque etsi nulla esset lex positiua, naturale tamen ius præciperet vnum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ, tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

ARTICVLVS II.

Vtrùm præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEQVITVR in secundo articulo, vt sufficientiam eorundem præceptorum perpendamus. Et arguitur, quod non sint de omnium virtutum actibus. *Argum. 1.* Obseruatio illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, iustificationes tuas custodiam, iustificatio autem est actus iustitiæ, ergo in sola hac virtute versantur cuncta. Secundò ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat, debitum namque ad nullam aliam virtutum attinet, *Argum. 2.* quàm ad iustitiam, per quam vnicuique ius suum redditur. Et accedit huc tertio, quod lex (vt suprà dictum est) ob bonum commune ponitur, quod vt 5. Ethicor. auctor est Aristot. obiectum est iustitiæ. *Argum. 3.* *Aristot.* In contrarium est, quod August. ait, peccatum nihil aliud esse quam dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. *Augusti.* Et Ambros. transgressionem esse legis diuinæ & cœlestium inobedientiã mandatorum: *Ambro.* peccata verò cunctis virtutibus aduersantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præsens non solùm ob id in quæstionem prolatus est, vt constet quàm latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verùm vt humanarum collatione eius præstantia innotescat. *Prima conclusio.* Tribus igitur conclusionibus dissoluitur. Prima: Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis verò virtutibus non, nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro, q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata: quæ hic tamen in gratiã diuinæ legis recolenda est. *Suadetur conclusio.* Legis inquam cuiusq; præcepta (vt suprà ostensum est) ad cõmune bonum ordinem habent. Quapropter (vt 3. Polit. Arist. docet) secundum diuersas politias diuersæ statuuntur leges: aliæ scilicet in democratia, aliæ in aristocratia, atque aliæ in regno: quoniam diuersimodè sibi proponunt commune bonum: lex autem diuina & humana, iam suprà monstratæ sunt fine differre. Nam humana solùm proponit humanum bonum, quod ad pacem amicitiamque inter homines spectat, homines autem amicitiæ fœdera per sola extera illa officia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ: per quam scilicet vnicuique quod suum est, tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deque tẽperantia iubet, non nisi quatenus ad suum commune bonum referuntur. Præcipit inquam fortitudinem, nõ quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias sed quæ rei bellicæ necessaria est: puta, ne locum in acie deseras. Iubet item temperantiæ moderamen: non tamen quò non sis autkecum, aut cum tua vxore intẽperans: sed quò adulteriũ non committas. Sententia est Arist. 5. Ethic. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut cõmunem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politiæ distinguit. Secunda conclusio: *Secunda conclusio.* Lex diuina non de iustitiæ tãtum actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus, ex æquo præcepta ponit. Probatur ratione contraria: Finis diuinarum legum non est illa, quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cum Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in præsenti seculo, tum demum in futura æternitate: homo autem non solùm per officia iustitiæ & specialis virtutis fit Deo charus, verum & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum rectè viuit non modò exterè, verum etiam interna mente, in qua Deus suam impressit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, tẽperantiæ mansuetudinis &c. non solùm in ordine ad iustitiã inter homines, sed insuper quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornant. Quare ex æquo primariáque intentione tam intellectuales virtutes, quæ sunt rationis lumina, quàm morales, quæ appetitum eidem rationi subiiciũt, iubet. Nempe tres in primis Theologicas, fidem, spem, & charitatem; mox & quatuor morales, secundum illud Sap. 8. de eadem diuina lege & sapientia assertum: Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil est in vita hominib. Tertia conclusio: *Tertia conclusio.* Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit, sed illa quæ ad necessarium rationis ordinem spectant, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ, ad cumulatiorem virtutum perfectionem ornatumque attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. *Gemina dubitatio.* Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ, vt cap. 3. de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus. Duplex autem, licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua. *Prima ratio dubitandi.* Vna scilicet differentia inter humanam legem, ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium, quòd diuina perinde atque humana principum intẽtionem dirigat ad iustitiam. Nam præcipuè exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. *Secunda ratio.* Præterea quidquid iubet, eo refert, vt vel particularẽ iustitiam, quæ est inter homines, consoueat; vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nunquam exit iustitiæ tramites. *Ad primã dubitationem.* Ad hoc autem facilè respondetur, in hoc discrimen consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutem, qua humana societas fidésq; constat: lex autem diuina simpliciter cuiusque perfectionem. Nam obedientia, quæ pertinet ad legalem iustitiam, nõ est finis legis, sed est virtus, quæ subiicit ciues principi: finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eò quòd in illa consistit humana perfectio: tamen cum non ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, non habet propriè rationem iustitiæ, sed (vt ait 5. Eth. Philosophus) metaphoricam: *Aristot.* pro quanto appetitus & ratio euisdem suppositi considerantur vt duo. *Secunda dubitatio.* Altera verò dubitatio est, quod non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matth. 6.) Christus collatione facta inter ambas leges, ait, Audistis quia dictum est antiquis. Non

pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitudine deque temperantia ac de cæteris, qua parte includunt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

Primum argum. partis negatiuæ. *Argu. 2.* *Argum. 3.* *Paulus.* *August in.*

POST tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos, descendendum est peculiariter ad Decalogum, De cuius dispositione adhibentur alij quatuor; nempe de distinctione eorum, deque numero, ordine & traditionis figura. Quæritur ergo vtrùm præcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. sint conuenienter distincta in tria primæ tabulæ, & septem secundæ? Et arguitur à parte negatiua: Fides quæ intellectualis est habitus, & latria, quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcepta fidei & latriæ: vt illud; Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidem, quod autem subditur, Non facias sculptile, spectet ad latriam, Ex quo fieret consequens esse quatuor primæ tabulæ. Secundò: Illud primum verbum; Ego sum, Dominus Deus tuus, est affirmatiuum: quòd autem sequitur, Non habebis deos alienos coram me, est negatiuum: præcepta autem affirmatiua distinguuntur à negatiuis: ergo sunt duo ac perinde resultabunt quinque primæ tabulæ, nempe adiunctis duobus alijs: Ne iures vana per eum: &, Sabbatha sanctifices. Tertiò, Concupiscentiam non nisi vnam ponit Apostolus ad Roma. 7. vbi ait, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces, ergo vnica est concupiscentiæ prohibitio, atque adeò distingui non debet in vnam concupiscentiæ vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum. In contrarium est auctoritas August. super eodem loco Exodi, distinguentis tria præcepta primæ tabulæ, & septem secundæ.

Gemina assertio de qua inter omnes constat. *Triplex opinio.* *Prima Isychij.* *Hierony.*

De præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem, nomine id planè proclamante. Quare de hoc vna est omnium concors sententia. Item eodem consensu affirmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumque Dei, in secunda verò illa quæ dilectionem proximi explicatè continent. At verò quot sint tam hæc, quàm illa, non inter omnes vnanimiter constat. Sunt enim tres opiniones. Prima Isychij super illud Leuit. cap. 26. Ita vt decem mulieres in vno clybano coquant panes, quæ ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primum sit illud affirmatiuum, Ego sum Dominus Deus tuus. Secundum, Non habebis deos alienos coram me. Atqui Hierony. Oseæ 10. super illud, Cum corripientur propter duas iniquitates suas eodem modo duo hæc secreuit. Tertium ponit Isychius, Non facies tibi sculptile: & quartum, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Illud autem de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta, neque intelligendum esse secundum literam, eò quòd cùm mutatum fuerit apud Christianos in diem Dominicam, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa namque immota permanserunt. Sed ait intelligi secundum Spiritum, vt nullum mundi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secundæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnum. Quare non facit, nisi sex. Secunda opinio est Origenis eodem loco, itidem distinguentis quatuor primæ tabulæ, paulò tamen differentius ab Isychio. Illud enim; Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat, atque subsequens, Non habebis deos alienos, secundum verò arbitratur, Non facies sculptile ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac denique quartum, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitur veluti Isychius connumerare. His tamen non obstantibus statuitur tertia conclusio, quæ est Augustini eodem loco, Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularum primam haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam enarrantur præcepta, quæ Deus dedit Moysi in monte, subditur, Dedit quoque Dominus Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Vbi neque nominantur prima & secunda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum. Hebræorum autem confessio est, in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi, libro tertio antiqui. capite sexto. Illic inquam ait in vtraque quina verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione Dei: seiungit enim in duo, Ego sum Dominus Deus tuus, &, Non facies sculptile: ex quo Origenes & posteà Hieronymus illam opinionem ebiberunt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo, eam fortè ob rem, quòd cùm Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parentes nostros honore coleremus. Atqui est vero quam simillimum, sic fuisse distributa pariter præcepta, quoniam tabulæ æquales erant. Ecce est nata ex illis coniectura, in secunda tabula non extitisse nisi quinque negatiua. Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices. Non concupisces. Nam præcisè hæc consultò connumerat Paulus ad Rom. 13. vbi ait, Hæc omnia instaurari illo verbo, Diliges Proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit, Et si quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa, quæ extra Decalogum vagantur. At verò quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, non tam ad numerum, quàm ad mysterium alij patres attendentes illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primam tabulam, illa verò quæ dilectionem proximi, secundam. Mox & hoc recolendum, quod primum præceptum trina habet in Exodo membra, scilicet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinandi. His ergo præhabitis, quia asserta conclusio duo habet membra, probatur quòd in prima tabula tria sint tantum præcepta. In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum detruncauit obseruandi Sabbathi. Primum, quòd cum reliqua in sensu literali, ceu ad mores pertinen

Secunda opinio. Origen. *Conclusio. Tertia opinio. Augusti.* *Primum documentum.* *Iosephus.* *Paulus.* *Alterum documentum.* *Probatio prioris membri positæ conclusionis.* *Isychius.*

Prima ratio in Isychium. Secunda ratio. Tertia ratio. Quarta ratio. Soluitur fundamentum prædicti auctoris. Argumentum Augustini in Origenem. Alia eiusdem ratio.

pertinentia, fuerint illic cõscripta, absurdum est dicere illud solùm in sensu spirituali fuisse pmissũ: cùm tamen eadem serie sint omnia disposita. Deinde, quòd cũ in illa tabula de diuino cultu homines erudirẽtur, cura fuisset nisi tempus aliquod eidẽ diuino cultui dicasset: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea, quod cũ illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortaliũ qui diis suis nõ statos dies feriassent, necessariũ erat, vt Deus suæ familiæ & festum, & eius rationẽ explicaret. Ad hæc, quod sensus spiritualis abstinẽdi à peccatis, patũ illic ad rem attinebat: de quo latius quæstione sequenti. Argumentũ autem in contrarium suprà in simili solutum est. Enimuero cum præceptum diuini cultus morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis, sit, vt vnũ seruare festum, sit morale; quòd autem hic aut ille dies pertineat ad ius Ecclesiasticũ. Cõtra opinionem verò Origenis arguit Augustinus quòd idem sit, vnum colendum esse Deum, & non habere Deos alienos. Nam cũ nemo possit duobus dominis seruire, vnum cole Deũ, accipitur exclusiuè. Quòd autem adiicitur, Non facies tibi sculptile, perfectiua id explicat quòd dixerat. Non habebis Deos alienos. Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nam Exod, 25. cap. imagines Seraphin præcipiebãtur in templo collocari. Igitur cum totum illud vnum sit: & secundum, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac tertium, Memẽto dies sabbathi: fit vt secũdum trinitatem personarum, tria quoq; sint præcepta illius tabulæ. Rursus meritò arguit quòd prohibitio concupiscendę vxoris alienæ diuersa sit ab alia cõcupiscendi res alienas. Nam secundum Peripateticum principium, actus distinguuntur per obiecta: & clarum est muliebrẽ vsum diuersum esse obiectum à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterum verò ad auaritiam.

Ad primũ argumentum S. Thomæ. Solutio S. Thom. videtur mutila. Mens S. Thom.

His nihilominus constitutis dubium ingerunt argumẽta initio quæstionis obiecta. Est. n. primũ in fauorem dicentium duo esse præcepta: Non habebis Deos alienos: &, Nõ facias sculptile. Nam prius apparet fidei: posterius verò latriæ. Ad q non ita multum perspicuè S. Thom. respondet. Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptũ fidei exprimeretur in Decalogo: nã illud præsupponitur tanquã principium, Sicut arti. præcedẽti dictum est de gñali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad Hebr. 11. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere, quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamẽ oportuit addere præcepum latriæ, quæ est protestatio fidei. At verò nõ explicat vtrùm illorum duorum sit habẽdum p præcepto primæ tabulæ. Neq; verò explicat situè illud præceptũ negatiuum, an affirmatiuũ. Et ideò certè solutio eius videtur mutila. Nã inferius articulo septimo ad primum, in præceptis primæ tabulæ solum vnũ agnoicit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi insinuans duo priora esse negatiua: & tamen in forma cõi ecclesiæ primum præceptum est. Vnum cole Deum. Sic ergo accipito mẽtem eiusdem sancti Doctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi pcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veritas, quam confiteri tenetur quicunq; ad eũ accedit. Quapropter cùm illi qui legẽ Dei accipiunt, iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent, confessionem fidei, vt ait Pau. Atque hoc est quod S. Tho. dicit fidẽ præsupponi ante Decalogum, Secundum autem, s. Non habebis Deos alienos, licet sit expressio eiusdẽ fidei, pertinet nihilominus ad latriam & cultum. Igitur licet S. Tho. in argumento duo illa proposuerit, Nõ habebis Deos alienos, Non facies tibi sculptile: quasi prius ad fidẽ pertineret: posterius verò ad latriam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. Immo prius censent esse primum mandatorum Decalogi ad latriam pertinens: posterius verò, nihil aliudquam eius explanationem, Sed arguis: Ergo secundum eum nullum est præceptum fidei: quandoquidem à Decalogo illud excludit, Negatur consequentia: immo expresse 2. 2. q. 1. artic. 8. illud affirmat. Quin etiam hic: sed ait quòd tale præceptum non est intra Decalogum, sed eius præãbulum, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui ẽr tenebantur: quin verò & omnes in lege naturę quãtum ad illam fidem qua ait Pau. Quia Deus, est, & quia remunerator est. Quo fit, vt primũ Decalogi præceptum, sit in forma negatiũ: sed tamen affirmationem comprehendens, vt ait statim in solutione secundi. Quare nõ fuit operępretium duo secerni, sicuti: Honora patrem & matrem: &, Non occides. Quocirca non repugnat vt affirmatiuè quoque propõnatur, Vnũ cole Deum. Tametsi huius peculiaris cõsideratio qstione sequenti redibit. Ad tertium iam responsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiam mulieris, & auaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambę in vnam generalem rationem appetendi coeunt, sub eodem nomine Paulus vtrãque complexus est.

D. Thom. Paulus. Primum Decalogi præceptũ licet negatiui formã præseferat affirmationem tamẽ complectitur. Ad tertiũ argument.

ARTICVLVS III.

Vtrùm præceptorum Decalogi numerus congruat.

Argu. 1. Ambrosius. August. Argum. 2.

N articulo præcedẽti de distinctione tantummodo pceptorum primæ & secundę tabulę definitum est ita q illoco subsequitur: de numero disputare, videlicet, an denarius cõgruerit? At arguitur à parte negatiua: Peccatum, vt suprà ex definitione tam Ambro. q Aug. patuit, est transgressio diuinæ legis: peccata autem triformia sunt: nempe, qbus qs peccat aut in Deum, aut in pximum, aut in seipsum. cùm ergo in Decalogo nullum pceptum tertij generis existat, puta quo homo in seipso cõponatur, diminutus est. Secũdò: & in præcepto tertio primę tabulæ apparet cultus: cum ex tam multis solemnitatibus ac sacrificiis, quib. Deus colebatur, de vno tantum Sabbatho mentionẽ fecerit. Atque idem fit argumẽtum contra secundum, vbi tantum cautum est, ne nomẽ dei assumatur in vanum: cùm tamẽ pręter periuriũ passim oboriantur blasphemiæ, falsæque doctrinę, quibus Deus ab hominibus dehonestatur. Atq; adeo simile obiicitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisque naturali fœdere non solum parẽtibus di-

lectionem debet verum & filiis ac ceteris,sen sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis:ergo
cum auctore Pau.1.ad Tim.1.finis præcepti sit charitas,de horum singulis debuerunt singula scribi prę
cepta.Tertiò arguitur:Quandoqne peccati genus prius corde,qnàm opere committitur. Nam vt ait *Argum. 5.*
Christus,ex corde eacunt cogitationes prauæ,adulteria,&c.sed in mœchia & furto seorsum,post ope
rum prohibitiones.Non męcaberis,Non furtum facies;caplicantur peccata cordis:Non concupisces
rem proximi tui:&,Non concupisces vxorem proximi tui:ergo eadem regula debuit & in reliquis ob- *Postremū*
seruari.Et quartò postremoq́ue arguitur:Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diui- *argument.*
ditnr,quarum vtraque pars sedes est corrupti affectus : ergo sicut coocupiscibilis singularibus pręce-
ptis infrænata est,ita debuit & irascibilis compesci.In contrarium est illud Deut.4.Ostendit vobis pa
ctum suum quod præcepit vt faceretis.Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis.Quę qui-
dęm decem sunt prorsus.

Quęstio facillima est,nempe ad hoc tantum mota vt argumentorum dubia diluecidentur.Est ergo *Conclusio*
conclusio competentissimum esse numerum Decalogi,quæ nō solùm generali illa ratione patet quod *responsiua.*
Dei perfecta sunt opera,verùm & peculiaribus,à fine legis oblatis. Dictum enim est finem diuinæ le- *Prima ra-*
gis esse hominem,tum in ordine ad Deum instituere,tum deinde in ordine ad proximos; Deo autem *tio pro con*
cum primis fidelitatem debemus,quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini pręter quàm ipsi de- *clusione.*
feramus:hoc ergo primo pręcepto cauetur.Non habebis deos alienos.Mox debemus eidem reueren- *Secunda ra-*
tiam quę in hoc posita est,vt nihil in eum iniurię iaciamus:quod cauetur præcepto secundo:Non as- *tio.*
sumes nomen Dei tui in vanum,prætereà,ob beneficia quæ in nos tam ampliter collocauit , debemus
ei obsequium,ac famulatum,nempe vt tempora quędam succidamus,quę eius meditationi donemus:
de qua re tertio præcepto commonemur.Et quoniam inter beneficia hæc primū fuit creationis opus
designatus fuit dies Sabbathi,quo illo opere absoluto,requieuit Deus.Ordo autem hominis ad homi-
nem vel peculiaris est,vel generalis.Peculiare autem debitum,atque omnium illustrissimum est, quo
filij tenentur parentibus obsequi,à quibus,secundum Deum,vitam quæ bonorum omnium basis est,
susceperunt.Et ideo statim post tertium de famulatu,qui Deo debetur,subsequitur quartum de hono
re parentibus deferendo:adeò,vt sicut paulò anteà dicebamus , non sit verò dissimile in priori tabula
fuisse conscriptum. Generalem autem homo ordinem habet ad reliquam mortalium vniuersitatem
quibus iure naturę socius est,quibusq́ue perinde id debet,vt nemini neque opere, neq; ore,neq; cor-
de sit nocuus.Opere autem primo nocumentum infert quis alteri in propriam personam,adimēdo ei
vitam,quæ omnium est temporalium bonorum maximum. Idq́; adeò prohibetur præcepto quinto,
Non occides: vbi lęsio omnis corporeà interdicitur.Secundò,in personā sibi coniunctam:quod prohi
betur sexto,Non mœcaberis.Teriò in bona exteriora,quod inhibetur septimo:Non furtū facias.Ore
autem nocet,qui ciuis famā lædit:quod vbique vetatur pręcepto octauo.Non loqueris contra proxi-
mum tuum falsum testimonium.Sed corde iniurius quisq; est in quemlibet per concupiscentiam,siue
quæ ad luxuriam pertinet,quæ nono pręcepto,sexto respondenti infrænatur,Non concupisces vxorē
proximi tui.Aut secundum auaritiam,quæ decimo tandem præcepto compescitur.Non cōcupisces rē
proximi tui.Nam tales cupidines iniuriosæ existunt: vt pote quæ radices externorum operum sunt,se
cundum verbū Christi:de corde exeunt cogitationes prauę,adulteria,&c.Atque vt scitè S. Tho.adno *S.Tho.*
tauit tres isti ordines in pręceptis primæ tabulæ dignoscuntur.Nam primum,Non facies tibi sculpti-
le, opus exterius inhibet.Non assumes nomen Dei tui in vanum,oris impudentiam:sed, Memēto diei
Sabbathi,pro fine habet internā mētis cōtemplationem.Et quoniam statim arti.11.videndū est, quem
admodum alia pręcepta ad hæc decem reuocentur , & quæstione sequenti de singulis est resumen-
dus explicatior sermo satis impræsentiarum fuerit summatim cuncta verbis fermè S.Tho.retulisse.

Ad primum igitur argumentū,quo dubitabatur,cur in Decalogo nullum fuerit pręceptū adhibi- *Ad primū*
tum de virtutibus quę hominem in seipso peculiariter cōponunt,sed tantū illa quæ ad iustitiam, qua *argum.*
humana societas retinetur,fuerint illic expressa. Prior responsio D.Thomę eademq; biformis est , ꝙ
cùm pręcepta cuncta sint ad dilectionē relata,illa opus fuerit prorsus exprimere , quę caligans ratio
non clarè perspiciebat:proprius autem amor nemini vnquam mortaliū non innotuit:adeò est naturæ *Prior solu-*
inditum,vt res omnis seipsam deligat,seque omnino conseruet. Vel fortè,ꝙ cū in Decalogo iubeatur *tio.*
homo Deum & proximū diligere,illic satis planè præcipitur sua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis *S.Tho.*
suipsius amor,est debitū ordinem ad Deum tenere: & ad proximū. Qui. n. Deum diligit,cunctas in
se passiones extinguit,siue cōcupiscibilis siue irascibilis appetitus,quibus ratio perturbatur , quæ nos
Deo subiectos continet.At verò posterior responsio plausibilior est:nempe ꝙ Decalogus,vt suprà di-
ximus, hoc à reliquis præceptis distat,ꝙ ipsum Deus per se nos docuit:iuxta illud Deut.10. scripsit in
tabulis iuxta id quod prius scripserat,verba decem quæ locutus est ad vos Dominus. Deum aūs ceu
naturę auctorē illa nobis decuit per se prorsus iubere, quę statim naturali lumine humanę mēti pro *Altera so-*
micant, vbi idem lumē non est caligine obductum.Vnde cum pręceptum omne rationem habeat de *lutio.*
biti:ratio autem debiti ad iustitiam spectet,quę est hominis vel ad Deum,vel ad alium hominem(nam
iustitia est ad alterum)congruentissimum fuit,vt præcepta tantùm iustitiæ quæ primæ sunt naturę cō
clusiones,Deus nobis in Decalogo exprimeret.Ratio nanq; debiti hominis ad seipsum non ita natura
li luce clarescit. Primo enim aspectu apparere cuiq; potest, in his quę ad seipsum pertinent liberam
habere potestatem:ob idque virtutes fortitudinis ac temperantiæ,quæ hominē respectu suiipsius mo
ribus instruunt,Moysi & reliquis sapiētibus cōmisit,quas mortales docerent.De his nimirum eos eru
dientes,quæ sibi quisq; propriè debet.Ad secundum eadē ratione respondetur, ꝙ non fuit condecēs, *Ad secun-*
vt vniuersa Deus particulatim exprimeret,sed per capita: ad sanctificationē autem Sabbathi reliquæ *dum argu.*
omnes

omnes solennitatū obseruationes referuntur. Omnes enim erāt institutæ, tum in memoriam alicuius præteriti beneficii, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorū autem caput fuit, creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriam reuocabatur: & inter futura præcipuum est mentis quies in Deo, quæ in præsenti seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundū illud Isaiæ 58. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, vocaberis sabbathum Domini delicatum, & sanctum domini gloriosum: hęc autem quiete. sabbathi præsignabantur, Reliqua verò celebratio Phase, quæ cōmemoratio erat beneficii liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atque in genus cuncta ad hunc ordinem referebantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur, quod prohibitione assumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrinę, seu blasphemię comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium membrum eiusdem argumenti, quòd omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continetur. Explicatum enim est, cur in Decalogo ea tantùm continentur præcepta quę manifestam repræsentant rationem debiti. Quòd autem homo neminem lædat, manifestum debitum est: & ideo vniuersaliter nocumenta sex præceptis prohibita sunt: videlicet, vt nemini nemo illa inferat. Attamen quòd quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat non sic est lumine naturali motum. Sed id tantùm quòd parentibus liberi genituræ lege debent, rationeque educationis & disciplinæ, Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua verò beneficia, quæ ob alias necessitudines & naturæ coniunctiones debentur, Moysi & prudentibus cęteris, vt suprà dictum est, explicanda demandauit: vt quòd parentes debent filiis: quæ quidem debiti ratio non est quasi aliquid ab illis susceperint, sed quòd sunt aliquid ipsorum; & Amando seipsos suas amant proles, vt 8. Ethic. auctor est Arist. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, artic. 11. *Ad tertiū argumentum.* Ad tertium verò respondetur, quòd etsi quacunque prohibitione cundemnatur opus, vna interdicatur & eius affectus: nihilominus differentia est quòd in his, quæ natura ipsa exhorrescit, vt homicidium & falsitas: quia eorum cupido non est per se allectiua, sed propter alias passiones, puta propter vindictam vel auaritiam, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò, quę sunt sensui læta, vt sunt venerea & rerum affluentia, quoniam eorum appetitus per se ipse delectat, decuit non solùm opera prohiberi, verùm seorsum appetitus, vt pote in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. *Ad quartū argum.* Ad quartum denique respondetur quòd cum ex passionibus concupiscibilis appetitus illæ resultent quę sunt in irascibili, nam ex amore illius, quod obiectat, nascitur contrariorum repulsio sedato concupiscibili nulla prętereà opus fuit prohibitione irascibilis.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

Post distinctionem & numerum pręceptorum, sequitur de eorum ordine meditari an fuerit lucidus. *Primum argument. partis negatiuæ.* Arguitur ergo à parte negatiua. Primum quòd cum cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secundum illud 1. Ioannis 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? posterior tabula quę ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præesse priori, quę pertinet ad dilectionē Dei mox, quòd cùm pręceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturę (vt comment. prędicant, auctor est Boē). priùs sint extirpanda vitia, quàm inserantur virtutes; *Argum. 2. Boetius.* secundum illud Psalmi: Declina à malo, & fac bonum. Et illud Isaię, Quiescite agere peruerse, discite benefacere. vnde & Lyricus.

Virtus, est vitium fugere: & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Consequitur vt pręcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde pręcepta cordium cogitationes inhibentia, illis quę manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum cor est. *Argum. 3. Paulus.* In contrarium est, quòd Decalogi ordo dispositio Dei fuit: cuius, vti ad Romanos 13. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

Facillima est quęstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor conclusionibus respondetur. Prima est, Præceptorum ordo exigebat, vt prius homines respectu Dei instituerent, quàm ipsos inter se inuicem. Probatur ex illo praiacto fundamento: nempe quòd Decalogus ea prorsum debuit continere *Prima conclusio.* mandata quæ naturali lumine illucescunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quęque rationi propinquiora, eorumque contraria eidem magis dissona eodem deberent in serie esse priora: finis autem supremus nostrarum actionum primum se omnium rationi offert: & peccatum in ipsum *Ratio pro conclusione.* grauius est quàm circa media, fit, ergo consequens, vt pręcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximè subdimur, primę sedi congruunt. Qualia, vtique sunt tria prioris tabulę. Et confirmatur analogia ab exercitu sumpta. Prius enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nam & grauius peccatur in ipsum, quàm si miles in militem delinquat. *Confirmatio.* Secunda conclusio: Inter pręcepta prioris tabulę illud debuit esse primum, quòd ad latriam, id est, ad cultum vnius Dei attinet: secundum quo ei reuerentia exhibetur: ac perinde tertium quo eidem impenditur famulatus. *Secunda cōclusio.* Primum enim fundamentum & basis militię est, vt fide à milite data, sacramentoque firmata, soli principi militet, pactum omne & conuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc est grauissimum omnium scelus, si talis fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primum præceptum est, ne habeamus deos alienos. *Probatio.* Huic autem proximum de reuerentia, quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præstando. Grauius enim in honorē principis peccat, qui eum dehonorat, quàm qui ei non obsequitur. Quapropter secundum pręceptū est, ne nomē Dei vanè vsurpetur: ac demū tertium, vt eius Sabbatha celebremus.

Tertia conclusio. *Ratio conclusionis.* *Quarta conclusio.* *Series praeceptorum negatiuorum.*

Tertia conclusio.Ex præceptis,quibus inter se homines amicitia conglutinantur,illud debuit esse primum,quo iubentur parentibus honorem exhibere.Ratio iam suprà facta est,nempe quòd licet nemini vllus debeat nocere tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti,quę in omni præcepto inest,apertior est respectu parentum,atque adeò præceptum illud debuit cæteris negatiuis præponi.Quarta conclusio:In negatiuorum serie illo seruari debuit ordo,qui est inter malorum grauitates,quæ eisdem prohibentur:grauius autem homo læditur opere,quàm verbo,& verbo quàm corde.Atqui opere tunc maximè,cum vita priuatur,quæ omnium est bonorum temporalium summum.Mox si lædatur in persona coniuncta,vnde prolis certitudo perit,ac tertiò si dispendium bonorum patiatur. Ob idque quintò prohibetur homicidium,sextoque adulterium,ac septimò furtum,atque octauò falsum testimonium:nonò verò concupiscentia alieni tori,sed decimò auiditas aliarum rerum.De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Ad primũ argum. *Ad secundum argu.*

Ad primum igitur argumentorum quęstionis respondetur,quòd etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi,quàm Dei:tamen vice versa hęc est illius ratio & caussa, & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem.Et eodem modo respondetur ad secundum, q etsi circa eandem materiam quantum ad executionem prius sit à vitiis cessandum, quàm studiosè agendum,neq; possit studiosus habitus generari, nisi vitioso depulso: tamen in intentione legislatoris prior occurrit virtus, propter quam expelluntur vitia: atq; adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum anteferri prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed præterea quando præcepta in diuersis materiis instituuntur,excellentior debet præferri:præcepti autẽ de honorandis parentibus diuersa materia est ab illis,quæ pręceptis negatiuis subiiciuntur, eademq; præstantior, atq; adeò suo merito est pręlata.Sed ad tertium respondetur,q etsi peccata cordium caussa sint operum:atq; adeò priora in executione:tamen quoniam opera grauius offendunt,eorum prohibitio citius occurrit rationi.

Ad tertiũ. argum.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

Primum argumentũ partis negatiuæ. *Argum. 2.* *Argum. 3.* *Argum. 4.* *Argum. 5.*

IN hoc denique articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorũ,vtrùm scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus? Et arguitur à parte negatiua.Affirmatiuis pręceptis instituimur ad colendas virtutes : negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunq; autem materia opponitur virtuti vitium:in quacunq; ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua,videlicet vt non solum iuberemur non occidere,verũ & vitæ proximi consulere,atq; in aliis pari modo. Secundò:Cum lex omnis ratione constet, non erat cur tantum primo atq; tertio pręceptis subderetur præceptionis ratio,sed debuit omnibus pariter subscribi.Tertiò:Cum præceptorum obseruatio,sit præmiorum meritum,nulla apparet ratio quare solis primo & quarto prępositum fuerit præmium.Quartò:Postquam pœna,vt dictum est caussa est obseruandæ legis,pręsertim apud priscos,cum testamentum illud lex esset timoris:debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi:quæ tamen non nisi primo & secundo adhibita est.Ac deniq; quintò arguitur:Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinẽda,secundum illud Prouer.3. Describe ea in tabulis cordis tui.Respondendum ergo est,cur non nisi tertium præceptũ sempiternæ memorię fuerit inter cætera singulariter commendatum.In contrarium autem est q Deus,vt Sapien.2.legimus, omnia fecit in numero,pondere,& mensura:id ergo præcipuè de eius pręceptis credendum est.

Conclusio responsiua.

Præsens quæstio nihilo obscurior est præcedenti,ad quam ideo indubitata cũclusione hac respondetur: Decalogum,vt est congruentissima distinctione,numeróque & ordine digestus,ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet nanq; in præceptis diuinæ legis sapientia maxima secundũ illud Deu.4.Hæc est vestra sapiẽtia &intellectus corã populis:sapientis autẽ est cuncta & ordinis luce disponere,&cõgruenti forma adaptare.Quę(vt ex præcedẽtibus liquet) in Decalogo sunt luculẽter obseruata.At verò cõmota est quæstio,vt ad argumẽtorũ quæsita quæ quinq; sunt numero respõderetur.

Difficultas primo argumento pratacta. *Solutio.*

In primo igitur argumento quæritur,cum suum vnicuique virtuti opponatur vitium, cur non in vna qualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo?Respõsio autem est quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur nanque si est album,non est nigrũ,eò quod contraria non sunt composibilia.E conuerso verò non omnis negatio infert affirmationem. Haud enim quod non est nigrum statim est album:eo quod inter contraria interstant media.Pari ergo ratione & modo non omnibus quibus tenemur non nocere, subinde obligamur lege iustitię benefacere. Nam latius patet malorum prohibitio,quàm bonorum pręceptio.Atq; hac de caussa nulli sex prohibitionum secundę tabulę apponitur affirmatiuum pręceptum. Tenemur inquam neminem occidere neminémq; suis bonis expoliare,non tamẽ alienam vitam aut bona omnibus cõseruare:nisi ingẽs ingruat necessitas:quæ nõ comprehenditur lege iustitiæ,sed misericordię.Hæc ergo præcepta,quia non sunt naturæ luce adeo peruia,sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumque debemus & honorem, sunt Deus,& parentes,à quibus suo vtriusq; gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur ne fidem,quam illi soli debemus,in falsos deos traducamus,& ne reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi,quo famulatum Deo exhibeamus,&quartum de honoratione parentum.Quibus non opus fuit negationes contrarias adiungere: eo quod affirmatio obsequendi & honorandi,negationem infert dehonestandi ac rebellandi. Hic autem multa

nos

nos dubia occuparent, nisi quęstione proxima accommodatiorem nancisceretur locum, quibus disputentur. Enimuerò dum S. Tho. in priori tabula vnum tantum agnoscit affirmatiuum præceptum, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam suprà tetigimus, & posteà perspectiùs videbimus quemadmodum primum, scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto, quòd adstruitur esse affirmatiuū, cùm tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluseris quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruili interdicimur; sed de his & similibus quęstione sequenti. In secundo argumento percontabamur, cur non sua singulis præcepetis annexa fuerit ratio. Ad quod respondetur q moralia patentiores secum, afferunt rationes, quàm vt eas oportuerit explicere. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale commiscetur, vel commune præceptum morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tunc operęprętium fuit rationem illius subiicere. Ob idque cum primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos omnemque proscripserit idolorum sculpturam & ceręmoniam, condecens fuit, vt rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum Dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale præceptum tibi seruiendi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere, quòd tali scilicet die à mundi structura requieuerit. Tertium argumen. adiectum est ad explorandu. cur non omnibus præceptis sua proposita sint pręmia; quandoquidē sua singulis debentur? Ad quod pari modo respondetur, quòd in quibus res ipsa per se lucescit, nō opus erat prœmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est, quòd qui ab iniuriis inferendis se cohibet, supplicia cauet, quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At verò dum nō solum cauere mala iubemur, sed bona etiam facere (quia natiuū nobis est nihil nisi intuitu pręmii & commodi agere) opus fuit, vt ibi nulla vtilitas apparebat, vel commodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autem parētibus nullū videbatur nobis emolumentum agi propterea quòd cum in recessu sint vitę, potius videntur nobis impedimento esse suis fruendi bonis. Hac ergo de caussa præcipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouum quoque seculare præmium pollicitus est. Vt sis inquit, longæuus super terram. Et habet præmium hoc energiæ plurimum. Nam cum vitam à parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem non rependit, eiusdem punitur breuitate vitæ, quam parentibus vel imprecatur, vel molestiis fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines à cultu deorum arcentur, videri poterāt beneficiis orbari: quæ falsi dii apparent hominibus impertiri, subiungit præmium; dicens se facere misericordiam in millia, his qui ipsum diligunt, & custodiunt præcepta eius. Similiter ad quartum respondetur de pęna, q cùm non sit eius cōminatio necessaria, vt Ethi. 10. auctor est Arist. nisi vbi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter appom debuit pæna, in quibus patētior est pręcipitatio in culpam. Et quia tum ob cōsuetudinem cum gētilibus proni erāt Hebræi ad idolulatriam: tum etiam propter effrænatam iurandi cōsuetudinem erant quoque ad periuria proni, primo tertioq; præceptis annexa fuit supplicij cōminatio. Ac denique ad quintum respondetur, q cùm pręceptum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficij creationis, peculiariter sub illa forma positum est, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel fortè, q illa determinatio singularis diei non erat de iure naturę, sed cęremonia eidem iuri superaddita. atque adeò metus erat ne facilius quàm moralia, memoria decideret.

Prima dubitatio. Solutio. Ad secundum arg. Ad tertium argu. Ad quartu argum.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum præcepta Decalogi sint dispensabilia.

POST hæc examinare superest Decalogi vim: vtrum scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio? Et arguitur à parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maximè quia sunt de iure naturæ: attamen (vt 5. Ethi. cap. 7: auctor est Arist.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. Secundò; Sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autem princeps super suis dispensare, potest ergo & in suis Deus, eò præsertim quòd Apostolus 2. Corinth. 2. tanquam Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donaui, propter vos donaui in persona Christi. Vnde fit non solùm Deū, verum & eius prælatus posse in diuinis legibus dispensare. Tertiò in Decalogo vetitū est homicidium sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorum vindex: Dispensauitque Deus cum Abraham vt, charissimum filium immolaret. Et cum Samsone. Iudic. 10. vt sese cum Philisteis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab. 6. qui ab Elephante quem occidit, oppressus occubuit. Subinde eruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permisit enim, quin verū pręcepit Oseæ vt vxorem fornicariam acciperet. & filiis Israel vt Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. Quartò arguitur: Connubium inter fratres iure naturę prohibitum est: super quo nihilominus instrumento veteri legimus dispensatum: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abrahā & Sarā, per quam probabile. Denique quintò arguitur: Obseruatio Sabbathi est vnum pręceptorum Decalogi, idemque iudæis sanctissimum: sed in hoc fuit cum Machabæis olim dispensatum, Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicunque venerit ad nos in bello in die Sabbathorum pugnemus aduersus eum. ergo præcepta Decalogi, sunt dispensabilia. Contrarium perhibetur apud Isaiam testimonium, cap. 24. vbi quidam ideo reprehenduntur quòd mutauerunt ius & dissipauerunt fœdus sempiternum: quod de illo potissimum iure intelligitur. quod in Decalogo continetur.

Primum argumentum a parte affirmatiua. Aristo. Argum 2. Paulus. Argum. 3. Argum. 4. Argum. 5. Isaias.

Quæstio est inter eas, quæ de Decalogo disputantur, scitu digna: vt pote per quam cōstat quanta sit

eius auctoritas. Etenim sensus eius nõ est hic tantum, vtrũ homo aliquis auctoritatẽ habeat super
huiusmodi præceptis dispẽsandi: sensus n. hic nemini in dubiũ cadere potest: quippe cùm publica
cõfessio sit neq; penes summũ Pontificẽ talẽ esse ordinariã potestatem: quia inferior superioris le
ges mutare nequit, ac multo minimè naturales, quæ in nostris sunt pectoribus impressæ. At dubiũ *Quæstionis*
est, vtrũ simpliciter eò sint vsq; indispẽsabilia, vt neq; ab ipso Deo per eius absolutã potestatẽ fieri *sensus.*
talis possit dispensatio? Vbi ex postremo artic. superioris libri recolẽdũ discrimẽ est inter tria hæc,
legẽ interpretari, & in lege dispensare quod nihil aliud est, quã manẽte in genere eius ratione, &
vigore, eãdẽ in particulari casu, certisq; personis relaxare. De hoc ergo quæstionis intellectu tres, *Triplex opi*
vt plerunq; solet versantur opiniones: duæ scilicet extremæ: & vna media. Prima per vnũ extremũ *nio de quæ-*
opinio est Occhã. 2. sent. dist. 19. vbi ait non modo omnia præcepta Decalogi esse dispẽsabilia, verũ *stione.*
& Deũ posse contraria præcipere. Quo ideo cõtrà præcipiẽte, laudabile, inquit, esset ac meritoriũ, *Prima opi*
cõtra illa operari. Quin verò ait, Deum ex se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odiũ ingignere *nio Occhã*
& nobis quoq; vt odio eum prosequamur, præcipere. Et vtroq; modo fatetur idẽ odiũ esse laudabi
le. Neq; vero tam insignia dogmata aliter quàm ex suo familiari Achille sibi habet persuasa: videli
cet, Quidquid nõ implicat cõtradictionem, Deus potest facere: secundũ illud Angeli, Lucæ primo, *Ratio vul-*
Non erit impossibile apud Deũ omne verbũ. hæc autẽ, innuit, nullã implicant. At vero opinio hęc *garis Oc-*
adeo se aperte rationi aduersam obiicit ac subinde absurdã, vt sit repulsu facillima. In primis articu *cham.*
lus Parisiẽsis eos condẽnat, qui affirmarunt posse quen quã p odiũ Dei mereri. Neq; eiusmodi arti *Articulus*
culus illã glossam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nã de illa nulla vnquã potuit *Parisiensis*
esse cõtrouersia: articulus autẽ nõ est definitus nisi ad aliquã dirimendã. Sed præter articulũ argui *Prima ra-*
tur. Illud in primis Nominaliũ axioma, Quidquid nõ implicat contradictionẽ, Deus potest facere *tio aduer-*
perperam à nõnullis illorũ defenditur. Nam si intelligatur, quod quidquid nõ apertè duas contra- *sus priorẽ*
dictorias, intulerit Deus facere possit, falsum est. Negant enim idem ipsi duas inde colligi contra *opinionem*
dictorias quòd sit homo equus: & tamen id Deus nõ potest facere. Neq; vero Angelicus sensus alius
fuit quàm quòd quidquid Deus pollicetur, seu quòd quidquid factibile sit, Deus potest perficere.
Hoc nanq; dicitur Dei verbũ: vt. pote qui dicendo operatur. Secũdo arguitur: Id re vera dicitur im *Secunda ra*
plicare cõtradictionẽ, quod, supposita natura vnius partis cõtradictionis, ex cõcessis infert alterã. *tio.*
Et quia immutabilis natura rationalis animalis est, nõ esse hinnibilẽ, si cõcederetur Deũ facere pos-
se hominẽ esse equũ esset hinnibilis. Ad propositũ ergo, Deũ odio haberi, tam intrinseca ratione
est malũ, puta sempiternæ eius legi absonũ, quàm est intrinsecũ hominẽ esse rationalẽ: ergo tã re
pugnat, id esse licitũ, quã hominẽ esse, eundemque irrationalẽ. Atq; adeo repugnat, Deum odium
sui, vel efficere vel præcipere. At quo res perspexius deprehendatur, fac, verbi gratia, virũ iustũ ius-
su Dei eũ ipsum odio habere: sequeretur tũc simul esse in eius gratia atq; in eiusdẽ inimicitia: qua
nulla esse potest apertior cõtradictio. Nam quòd permaneat in eius amicitia, palã est, postquã nihil
aliud facit, quam eius obsequi volũtati. Quòd autẽ sit pariter inimicus docet eius odiũ, quo Deũ *Tertia ra-*
prosequitur. Nam hoc negare est negare naturã ipsius actus, cum amicitia ab amore dicatur. Item *tio.*
Deus seipsum odisse nõ potest. Quis nanq; intellectus contrariũ capere posset? Et tamẽ tota ratio
repugnãtiæ est, quod odiũ Dei adeo habet innatã malitiã, vt nulla recta voluntate possit illud optari:
ergo similis repugnãtia est, vt Deus idem alteri præcipiat. Esset enim præcipere vt alter faciat secũ
dũ suã regulã & voluntatẽ, & simul faciat cõtra. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regulæ
quam summã bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc nõ implicare contradictionẽ. Est igitur se
cunda opinio Scoti 3. Sententiarũ, dist. 37. nõ quidem tã extrema, sed medio incedẽs modo, Ait qp
pe Bifariam quippiã esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicũ ex terminis notũ
vel conclusionẽ quæ inde fit, necessario consequens. Alii eius scholares in duos distinguũt hos gra *Secunda o-*
dus, sed tñ eorũ præceptor pro eodẽ ducit ambos quantũ ad rationẽ dispensationis. Et in talibus in *pinio Scoti*
quit, quæ strictissima sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispẽsatio. Alia vero sunt quæ neq; prin
cipia existũt necessaria, neq; cõclusiones inde necessario illatæ: atque adeo neq; necessariam habẽt
connexionẽ ad consecutionẽ vltimi finis. Secundũ eius assertum est: pręcepta secundæ tabulæ sunt
istius secundi ordinis, ob idq; sunt p diuinã auctoritatẽ dispensabilia: præcepta verò primæ tabulæ
sunt prioris ordinis: quæ ideò dispẽsari neq; à Deo ipso valẽt. Tertia nihilominus opinio est S. Th.
loco præsenti: eademque fuit Altisiod. lib. 3. tract. 7. q. 5. & antiquorum: secũ dum quam statuũtur *Tertia opi*
duæ cõclusiones quibus soluitur q. Prior est: Vniuersa præcepta Decalogi tam secũdæ quàm primæ *nio S. Tho.*
tabulę sunt prorsus indispensabilia: vsq; adeò, vt neq; Deus possit super illa dispẽsare. Hæc. n. pla *Altisiodo.*
na mẽs est S. Th. vt tũ toto articulo, tũ clare in solutione secũdi patet. Alias quæstio nõ esset digna *Prima con*
tãta disputatione. Posterior cõclusio: Alia præcepta quæ extra Decalogũ vagãtur, neq; in ipso im- *clusio.*
plicitè cõtinẽtur, et si sint iuris naturę, nihilominus sunt dispensabilia. Deniq; neq; vlla *Secunda cõ*
principia, neq; verò cõclusiones primi, Secũdi, aut tertii gradus, q supra artic. 1. sũt designati, vllã *clusio.*
dispẽnsationẽ admittũt. Illa verò præcepta quæ intrinsecè nõ continent rõnẽ ipsam iustitiæ, sed
speciales modos ipsum seruãdi, dispẽsari possunt: puta illa q in Decalogo neq; explicitè sunt neq;
implicite: vt infra luculentius liquebit. Quarta, si vis, opinio est Durãdi in 1. Sent. dist. 47. q. 4. q re
net quartũ duntaxat & quintũ præceptum esse dispẽsabilia. Cuius hallucinationẽ infra reprobabi
mus. Probãtur ergo ambæ conclusiones S. Tho. ista bimẽbri ratione. In illis præceptis, vt artic. vlti. *Prima pro*
primi libri mõstrauimus, fieri potest dispẽsatio, per quæ si tali casu ad literã seruarẽtur, obuiaretur in *batio vtri*
tẽtioni legislatoris: sed p nullũ præceptorũ Decalogi vllo vnq̃ casu & ratione potest intẽtioni Dei *usque con-*
obuiari: quin vero quotiescunque contra pceptum fieret, contradiceretur eidẽ intẽtioni: ergo nul *clusionis.*

latenos eorũ dispensatio est licita. Maior vsque adeo nota est, vt neq; aduersariis ipsis sit dubia: sed probatur minor, de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipuè, tãquã in finẽ, fertur in bonũ cõmune, hoc enim est ab eius intẽtione inseparabile. Deinde respicit ordinẽ iustitiæ & virtutis q̃ media sunt, assequendi tenendiq; eundẽ finem. Igitur quãdo præcepta per se intrinsecè cõtinẽt eandẽ ipsam rationẽ & cõseruationẽ boni cõmunis, vel ordinem ipsum iustitiæ ad idem bonũ, eadem subinde præcepta per se intrinseca ratione sic cõtinent legislatoris intentionem, vt nõ sit ab ipsis remouibilis: atq; adeò nec sint dispensabilia: quia nunquã cõtingere potest vt facere cõtra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rẽ ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicæ esset hæc, Nemo destructor sit labefactorq; Reipublicæ: vel hæc, Nullus iniustè agat, ꝓfectò rationi intrinsecæ & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est cõtradictionis: licere cuipiã iniustè agere, aut bonum cõe impugnare, ad cuius custodiã omnes leges referuntur. Si autẽ lex diceret, Nemo fores vrbis (dũ obsessa est) pandat, quia hoc non est salus ipsa reipublicæ, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnãtia vt aliqua de caussa fieret dispensatio: puta dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nã præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad bonum cõmune, quod est Deus: præcepta vero secũdæ, ad bonũ cõe hominum: vt scilicet nemini iniuria fiat, sed cuiq; ius seruetur suum: quod licet nõ sit tã perfectum, est nihilominus tã intrinsece bonum, quàm quod debetur Deo; immo cum rationẽ ipsam iustitiæ expresse cõtineat, in Deum ipsum intimè refertur. Qui enim dicit, Non furtũ facies: idẽ dicit

Secũda rõ. ꝙ Non iniustè, aut illicitè, aut malè facies. Sic enim, vt ait S. Tho. intelligẽda sunt præcepta Decalogi. Atq; in hoc allucinatus est salua eius existimatione, Doctor subtilis, discriminãs quãrũ ad hoc inter præcepta primæ ac secũdæ tabulæ. Secũdò quo rationis vis luculẽtius pãdatur, arguitur sic: Hoc quod est adulteriũ facere, quod est in Decalogo, & mẽtiri aut fornicari, quæ implicitè illic latitant (nã de ambobus intelligitur prior cõclusio) tam intrinsecè mala sunt (vt de odio Dei ꝓximè arguebamus) quàm est homini esse rationalẽ: ergo naturæ suę iustitia repugnat ac probitas: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare non põt: aut

Probatio peculiaris secũda conclusionis. (quo tẽperantius loquamur) dispensabilia nõ sunt: perinde atq; homo nõ est factibilis irrationalis. Et hoc est quod S. Tho. cogitabat, dum dixit huiusmodi præcepta per se cõtinere rationẽ communis boni atque adeo intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonũ velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri, esse malũ. Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio: Illa præcepta quæ non per se continent bonum cõmune, ꝙ est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinẽ iustitiæ ad ipsius consequutionẽ, possunt quãdoq; deficere ab intentione eiusdẽ boni cõmunis: ergo tunc eorũ dispensatio nihil eidẽ fini officeret, essentq; subinde dispensabilia. Exempli gratia: Lex ad seruandũ fidelitatis bonũ, est, vt reddatur depositũ: nihilominus dum Vesano dño suũ gladiũ denegas, nõ vtiq; eidẽ fini aduersaris, sicut in exem-

Altera rõ ad idem. plo superiùs posito patet de aperiẽda obsessa vrbe cõtra legis verba. Et pariter si lex sit, vt ciues per vices excubias sustineant dispensare iusta de caussa cum aliquo, non est contra cõe bonũ. Præ-

Paulus. tereà, ad eandẽ cõclusionẽ arguitur argumẽto eiusdẽ Scoti, quod re vera minimè soluit: Præcepta secundæ tabulæ omnia secundũ Paulũ ad Rom. 13. includuntur in illo præcepto, Diliges proximũ tuum sicut teipsum: dilectio autẽ proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. Nã vt ait Ioãnes: Si hominẽ quẽ vides non diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere? Præceptũ autẽ dilectionis Dei, vt Scotus fatetur, est indispẽsabile: ergo & præceptũ dilectionis proximi, atq; adeo

Solutio Scoti. ꝓcepta secundæ tabulæ. Ad hoc argumentũ prætermissis aliis solutionib. respondet Scotus distinguendo de dilectione proximi, Hęc enim dilectio, qua tenemur, inquit, velle proximo, vt Deũ diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nã qui verè diligit Deũ, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant: ac perinde dilectio hęc proximi indispẽsabilis est. Attamen dilectio, inqt, qua proximo volo tẽporalẽ vitã & honorẽ, tẽporaliaque bona & immaculatũ torũ & similia, nõ sequitur necessario ex dilectione Dei, neq; habet connexionẽ necessariã ad cõsequutionẽ ipsius vltimi finis. Quapro-

Contra solutionem. pter dispẽsare Deus mecũ põt vt occidẽdo, furãdo, inhonorãdo parẽtes, &c. nõ peccẽ, imò assequar vltimũ ipsum finem. Contra solutionem autem est argumentum, ex cõtrariis principiis ortum. Dilectio enim proximi, quæ est de iure naturæ, est illa, quę ex dilectione Dei sequitur, qui est auctor institutorq; naturæ: hæc autẽ non solùm est illa qua ei volumus vt Deũ diligat: nã hæc plus habet dilectionis ipsius Dei; sed illa quoq; qua illi cupimus bona naturalia q̃ ad mutuum vicariũq; amorẽ pertinẽt. Ecquis enim dicat nõ aliud nobis præcepisse naturã, ac Deum ipsum, quã vt ipsum diligeremus? Imò vero cũ omnes simus factura Dei, sic nos cõglutinauit, vt inter nos ipsos custodire-

Responsio ad Scotũ. mus iustitiam ac fidẽ: vnde Ioannes: Qui viderit fratrem suũ necesse habere, & clauserit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? Respõdetur ergo Scoto quòd hæc dilectio ꝓximi necessariã

Solutio ad aliud arg. Scoticum. habet inseparabilẽq; iustitiã: ac proinde tanquam ex dilectione Dei necessario consequens necessariã habet connexionem ad consequutionem vltimi finis. Quare perinde esset Deũ dispensare in homicidio, aut furto, atque si dispẽsaret, vt iustitia ipsa iniustè perturbaretur: ꝙ est cõtradictionis impli-

Deũ velle aliquid extra se stat dupliciter. catio. Ac per idẽ soluitur aliud Scoticũ argumentum, nẽpe ꝙ si præcepta secũdę tabulę nõ essent dispensabilia, sequeretur, quòd Deus necessariò aliquid extra se vellet, sic vt nõ posset velle cõtrarium, vt puta honorare parentes: & ne quis bona aliena furaretur, &c. Respondetur, inquã, ꝑ distinctionem ꝙ Deũ extra se quidpiã velle, stat dupliciter: Vno modo vt velit existẽtiã illius rei: & hoc modo nihil necessario extra se vult: quia vniuersa liberè tũ cõdidit, tum & sustinet ac seruat. Alio modo vt velit cõnexionẽ extremorũ. Atq; hoc pacto necessario fatendũ philosophus est, aliqua ne-

cessariò velle: puta cuncta illa, quę sunt perpetuæ veritatis: vt hominem esse animal rationale: & vt ait August. quatuor & tria, esse septem: quæ quidem, etiam, si mundus non fuisset nec res existerēt, vera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est furandum, non est mœchandū; &c. necessaria sunt diuinę voluntatis obiecta, quia perpetuę veritatis. Horū ergo contraria neque pręcipere potest, neque permittere, vt iustè fiant. Quod Scotus ipse necessitate cōpulsus concedere habet de primis principiis naturę quæ ipse agnouit esse indispensabilia: vt, Id aliis faciendū, quod sibi homo vult fieri; & de dilectione, qua homines Deum diligunt, quæ res creata est: ex qua sequuntur præcepta primę tabulę, quæ ipse indispensabilia fatetur.

Deus aliqua necessario vult.

Et per hæc soluūtur argumenta in cōtrarium. Ad primum .n. respondetur, ꝙ Arist. loco citato loquitur de iusto naturali, ꝙ non includit finē ipsum ordinemq́; iustitiæ, sed determinatum modum ipsam seruandi. Exempli gratia: ꝙ fides ciuibus seruanda sit, adeò est intrīsecè bonum, vt in ipsum nulla cadat dispēsatio. Quòd verò hoc vel illo modo seruetur variari potest ac super ipso dispensari. Qua ratione furioso nō est reddendus suus gladius, quoniā per hoc non peruertitur humana fides. Ad secundum respondetur, latā esse differētiam inter humanū legislatorē & Deū, nam leges humanæ non habent intrinsecā natiuamq́ue à natura iustitiā, sed sunt bona, quia per legē posita, & mala quia vetita, ob idq́; etiā si in aliquo casu relaxētur, non peruertitur finis, Vt si die per Ecclesiā vetita nō ieiunes, aut si fur iusta de caussa nō suspendatur. Et pariter Deus pōt dispensare in suis legibus positiuis. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absoluere & à præceptis aliorū sacramētorū. Ac per inde potuit super omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis dispēsare, sed tamē præceptis naturalibus, quæ innatā habent iustitiā, repugnat ex parte rei dispēsatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret, eò quòd ordinē iustitiæ subuerteret, & tamen vt 2. Tim. 2. ait Paulus, Deus fidelis est, qui seipsum negare non potest. Tertium aūt argumētum est, qđ rē pressius vrget, videtur enim Deū homicidium Abrahæ, & filiis Israel vt Aegyptios deprædarentur, & Oseæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorē occidere. Ad hęc ergo Caiet. distinguens respondet: nēpè ꝙ præcepta Decalogi secundum ordinē iustitiæ, quem continent, sunt indispensabilia. At verò secundum applicationem ad aliquem singularem actū sunt per Deum dispēsabilia. Illa tamen, inquit, dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus non sit homicidiū, videlicet dum præcipit Abrahæ, vt filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: veluti cū Papa dispensat in ieiunio, iuā relaxat legē in tali casu: sed fecit vt ille act⁹ nō eēt homicidium: ꝓpterea ꝙ à suprema auctoritate iubebatur, sine qua fuisset homicidium. Nam homicidiū non quācunque occasionē significat, sed iniustā. Responsio autem hęc obscura est & lubrica, & quę subinde videtur principiū petere. Primum .n. dicere, quòd præceptum nō est dispensabile inquātum includit ordinē iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispēsabile permanēs cōtra iustitiā: sed ꝙ ait loco citato Duran. coniunctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere, vt iustè fiant mala dum mala sunt in sensu composito. Quòd quidē cum nullatenus sit dubitabile, nihil ad rē attinet. Dubitatio aūt solùm est, vtrùm hocꝙ est accipere alienū inuito dn̄o, aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum? Et respondere ꝙ est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principium petere, nisi lucidius explanetur. Ne ergo rē offuscatius obnubilemus, hæc vna distinctio mediatè audienda est, quam nemo vt arbitror, qui perspexisset, potuisset, neq; Scotus ipse sententiā nostram inficiari. Deus inquā, duas habet potestates in vniuersum orbē: vnam, ꝙ iure creationis est Dn̄s, non solum bonorum omnium exterorum, verū & corporum & ipsius etiam humanæ vitæ: & Angelorum quos tanquam sua opificia in nihilū redigere pōt. Altera verò est, quòd est legislator atq; adeò vniuersalis omniū iudex. Et charitatis caussa opus est alteram ab altera seorsum cōsiderare. Hoc supposito dicimus, ꝙ si nō esset rerū Dominus, sed tātum legislator & iudex neutiquam posset dispensare, vt quis rem alienam inuito dn̄o, si innocens esset licitè vsurparet: qa hoc adeò est intimè iniquū, vt fieri iustè nequeat. At verò quia est dominus, pōt cuiuscūq; rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullam habet dispensationis rationem. Cùm .n. tu rem tuā alteri tradis, non dispensas in furto: quia capiens non furatur. Et si pater vestem paruuli filii eo inuito traderet amico, nō dispensat in furto: licet inuitus filiolus expolietur: quia pater est verus dominus: sicut neq; prælatus meus dispensaret in furto, si me vel inscio vel inuito facultatem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licèt Deus vasa Aegyptiorū tanquam dn̄s tradidisset Hebræis, eisdémque posteà terram promissam, neutiquam dispensasset in furto, neque illud esset furtum: nam licèt peculiares domini inuiti fuissent priuati, à supremo tn̄ Domino fuisset facta donatio. Idq; inde confirmatur, ꝙ licet per impossibile Deus non fuisset legislator neq; vlla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset vsurpatio illa: quod testimoniū est nihil illic dispēsationis interuenisse. Locutus tamē sum hic sub cōditione: qm̄ Deus in traditionibus illis nō absoluta potestate domini vsus est, sed legitima iudicis auctoritate. Nā quoniā de laboribus, quos Aegyptiis Hebræi impenderant, nullam recepissent mercedem, iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et, vt legitur Deut. 9. propter execrāda Chananæorūscelera, pepulit eos suis sedibus in quas Israelitas induxit. Et quando iudex criminosum, licet inuitum suis bonis priuat, neutiquam in furto dispensat: prohibitione enim illa furādi solùm interdicitur id, qđ ius naturę vetat, nempe innocētē inuitum auctoritate priuata suis bonis nudare, vt q. 3. lib. 5. patebit: Pari modo Deus tanquam corporum Dominus non tāquam legislator potuit meretricis facultatem facere Oseę, vt illa vteretur etiā inuita. Nam licèt consensus particularis iure ordinario requiratur ad matrimonium: tamen vbi Deus duos renuētes cōiungeret, tā legitima esset coitio, immo multò magis, quàm si ipsi cōsentirēt.

Ad primum argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium argumentum.

Caietani solutio.

Solutio Caietani obscura.

Deus duas habet potestates.

Aegyptii.

Deus legitima iudicis auctoritate vsus est vasa Aegyptiorum. Hebræis, tradendo Osias.

Credit Auctor Deũ conciliasse animos Oseæ & mulieris fornicariæ, vt in matrimonium consentirent.

Tametsi, neque illic Deus credendus est absoluta potestate vsus, sed cum omnia disponat suauiter forsan conciliauit amborũ animos, vt in matrimoniũ cõsentirent. Sed in hoc sensu iussus est Osea facere filios fornicationis, quod illius iussus est suscipere prolem, quę tũc fornicaria erat. Nã etiã si nullũ aliud fuisset per particulares consensus matrimoniũ, cõcessio Dei, quia Dominus est corporum, sat esset vt copula illa nõ fuisset fornicaria. Similiter ergo dicẽdum est de historia Abrahæ: iubens namque ei Deus immolãdum filium, neutiquã in homicidio dispẽsauit: quia si nõ esset nisi legislator, id neutiq̃ potuisset facere: sed q̃a est dñs vitæ, potuit illã tradere in potestatẽ Abrahæ sicuti pecoris dñs põt eius vitã, cui voluerit, cõcedere. Atq; hac ratione ille non fuit homicidiũ: q̃a, vt dictũ est de ꝓhibitione furti, interdicto homicidij solùm prohibetur id q̃ lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reũ carnifici, non dispẽsat in homicidio: quia prohibitio nõ extẽditur ad occasionẽ illã: immo illã præcipit. Sicuti neq; est dispensatio q̃ quisquis inculpata tutela inuasorẽ interficiat: q̃d natura nõ vetat. Vnde si homo esset dñs vitæ suæ sicut suę pecudis citra dispensationẽ posset alteri facere facultatem, vt se occideret.

Abraham.

Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationem potuit filium patri tradere iugulandũ.

S. Tho. peracuta sententia.

Quin verò vt peracutè diuus Tho. rẽ tetigit non solũ tanquã dñs, sed tãquam iudex põt innocentẽ à culpa actuali occidere. Nã ratione præuaricationis Adæ omnes incurrimus pœnã mortis, quã idcirco morbis & fortuitis casibus à nobis in dies poscit. Veruntamen & de hoc quoq; diuina laudatur misericordia, q̃ noluit vt Abrahã truci illã innocentis necẽ executioni mãdaret.

Discrimen inter S. Thom. & Scotũ.

Discrimẽ ergo inter diuũ Tho. & Scotũ hoc est, q̃ Scotus putat furtũ permanẽs sub rõne furti posse dispensatione diuina licitè fieri, sicut fractionẽ ieiunii sed S. Th. id negat: cõcedit tamẽ q̃d cũ Dominus facere potest acceptionẽ rei, quę antea nõ erat sua: nõ esse furtũ.

Durã. deceptio.

Per hæc planè proditur deceptio Durãdi negãtis dispẽsationem furti factam fuisse à Deo cum Hebr. in expoliatione Aegyptiorum, aut cum Osea in fornicatione: & tamẽ cõcedentis, q̃ cũ Abrahã dispẽsauerit in homicidio filij deceptus inquã inde fuit q̃ nõ perspexerit, quẽadmodũ sicuti bona Aegyptiorũ potuit tanquã dominus tradere Hebræis, ita & patri tradere vitã filii, atq; adeo sicut illud nõ erat furtũ, ita neq; hoc homicidiũ, à natura vetitũ: quod in malũ sonat. Neque vero minori mentis lippitudine captus est dum concessit in quartũ præceptũ cadere posse dispẽsationem: arbitratus nõ inesse in illo mãdato tam intrinsecã iustitiæ rationẽ, quàm in cæteris:

Durã. falsè arbitratur in quartũ præceptum posse cadere dispensationem.

cùm tamen contra stet veritas. Est enim naturæ intimũ, vt à quib. esse receperis, eisdẽ honorẽ debeas: cuius ideo contrariũ non magis fieri iuste potest, quàm furtum. At verò de Samsone, vel dicẽdũ est, q̃ tanquã vir fortis absque vlla seu reuelatione seu dispensatione potuit, vt hostes perimeret, periculo sese obiicere extremo: vel quòd libentius cũ Augustino adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe cuius fortitudo naturalis non esset, sed supernaturalis in coma latitans, q̃ quidẽ fortitudinẽ, vt eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetiit. De Eleazaro autẽ facile id fatebor quòd veluti strenuus miles elephantẽ posthabita propria salute impetiuit.

De Sãsone.

De Eleazaro.

Quartũ argumẽtũ nihil mirũ, si maioris apud quospiã habeat momẽti. In primis de Abrahã & Sara mihi cũ Caietano & quibusdã aliis longè sit probabilius fuisse fratres, quã fratrueles: primũ quòd nõ solũ Gen. 12. verum & c. 20. maritus appellauit coniugẽ sororẽ: cum ad cauendũ periculũ satis fuisset ei persuadere, vt diceret se suã esse fratruelẽ.

Probabilius est Abraham & Sarã fuisse fratres quã fratrueles.

Quin verò secundo loco litera Hebreę habet, verè soror mea est. Et quamuis fratrueles dicerentur etiam fratres, vt Iacob frater domini: tamen, verè soror maiorẽ habet emphasim. Illud autẽ potissimum est argumentum, quòd si tm̃ significare voluisset esse fratris filiã, non tanta verborũ explicatione vteretur, dicens: Filia patris mei & nõ filia matris meæ. Filia enim patris durũ est, ꝓ eo vsurpare est, q̃ Neptis aui mei: maximè, cũ tã significãter subiungatur, Et non filia matris meæ: Hoc enim totũ positum esse videtur ad explicãdũ rationẽ, qua erat soror. Nam fortè quando soror erat, nõ vterina, sed tãtum paterna, nõ erat interdictũ coniugiũ.

Iosephus.

August.

Attamẽ Iosephus, quia hoc forsan nõ intellexerat, primus fuit, q̃ lib. 1. Antiquit. c. 15. dixit Sarã fuisse filiam Aram, sororemque Loth, ac subinde fratruelẽ Abrahæ. Quem auctorẽ diuus Aug. sup Genes. sequutus est, ac deinceps alii. At verò non est hic locus hoc vel pressius discutiendi, vel certius definiẽdi. Nam quantũ ad rẽ attinet præsentem, satis est filios Adæ inter se fratres matrimonia cõtraxisse, quod certo certius: atque adeò in hoc naturę interdicto fuisse dispensatũ. Rñdetur ergo, q̃ S. Tho. solũ negat posse fieri dispensationẽ, aut super Decalogo, aut super aliquo præceptorũ, quæ illic implicantur, cõtinentiũ in se rationẽ ipsam iustitię vel iniustitiæ: qualia sunt. Honorare maiores, fornicatio, &c. Prohibitio aũt cõnubii inter fratres, nõ est propter iniustitiã aut iniuriã, quã alter eorum pateretur, sed propter naturalem indecẽtiã. In qua quidẽ ratione finis etiã naturalis, puta ꝓpagãdi humani generis, qualis fuit in filiis Adæ, aut propter aliũ, poterit absq; vlla absurditate dispensari. Nã etiã secundus gradus consanguinitatis quoddã præ se fert indecorum naturale ad matrimoniũ cõtrahendum, si quidẽ propter hoc est ab ecclesia vetitum: & tamen dispẽsationẽ admittit.

Fieri põt vt & pater filiæ, & filius matri licitè possent connubio iungi.

Patrem aũt filiæ aut filium matri matrimonio commisceri, vsque adeò fœdum est, vt nõ sit dispensabile, quãuis si cõtingere posset, vt totũ humanũ genus in patre & filia fieret superstes, non prorsus ꝓbabilitate caret, quin possent cõnubio iũgi. Denique ad quintũ S. Tho. nihil aliud rñdet q̃ quòd illa Machabæorũ cogitatio in Sabbatho pugnãdi nõ fuit dispẽsatio, sed *[illegible]* de qua supra loquuti sumus: nõ enim tenemur festũ seruare cũ mortis periculo, vt Matth. 10. Christus nos docuit: nẽpe quòd opera charitatis diẽ festum nõ violãt. Haud tamen res satis videtur facere.

Ad quintũ argumen.

Quicquid. n. hoc præcepto cõtinetur, nempe cessare à seruili opere & adire sacra, dispensationẽ recipit: nõ solũ quæ à Deo fiat, verũ quã põt etiã facere Ecclesia. Qua ratione, vt superius vidim⁹, Isychius nõ adnumerat hoc in Decalogo tãquã ius naturæ. De hoc autẽ quæstione ꝑ prima, art. 3.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm modus charitatis cadat sub præcepto.

POST hæc,quæ de præceptorũ firmitate dicta sunt, consequitur:vt videamus de eorum vi obligandi:an scilicet virtutis modus cadat sub præcepto legis? Et arguitur à parte affirmatiua:Modus virtutis est iustè quæ iusta sunt operari:iuxta illud Deut. 16.Iustè quæ iusta sunt, exequeris, atque eadem ratione strennè ac fortiter, quæ sunt fortitudinis,& temperate quæ sunt tẽperantiæ.Iustè autem & strenuè facere,non cõtingit sine virtutis habitu:ergo talis modus cadit sub pcepto.Secundò:Nihil magis ad vim attinet præcepti,quã quo fertur legislatoris intẽtio:hic autem,vt 2.Ethic. ait Arist.intendit studiosos efficere ciues:sed studiosus nemo est,quousque habitũ genuerit:ergo agere ex habitu cadit sub præcepto. Tertiò;Modus virtutis est prompto lætóque animo virtutis officia præstare:hoc autẽ in Psal.99 iubemur , Seruire Domino in lætitia.Et 2.Corint.9.Nõ ex tristitia: hilarem enim datorem diligit Deus.ergo omnes isti modi cadunt sub præcepto.In contrarium est argumentum,quòd studiosus(vt modo dicebamus) nequit nisi habitu imbutus virtutũ munera dignè perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in præceptum,quicunque absque tali habitu legem impleret,censeretur eius trãsgressor,ac perinde reus esset pœnæ legis:consequens tamen inde constat esse falsum, quòd ob id lex cõminatur pœnam vt eius metu custodiatur,& sic ciues consuetudine habitum generent.

Primũ argumentum à parte affirmatiua.

Argu.2.

Aristot.

Argum.3.

Ad intelligentiã huius quæstionis discernendus primum est modus virtutis, de quo hic agitur à modo charitatis,de quo in subsequẽti articulo.Charitas enim est habitus infusus gratiæ gratũ facientis indiuiduus comes:habitus autẽ virtutis esse potest acquisitus ac informis: nõ ergo hic quæritur vtrũ ad satisfaciendũ præcepto requiratur habitus gratię, sed vtrũ requiratur vt operetur homo ex habitu saltẽ informi?Secundò meminisse oportet triũ conditionũ quas Arist. 2.Ethic.cap. 4.in studioso requirit:quæ sunt,Vt sciens faciat. Deinde eligens propter hoc:puta ex electione in ordine ad finem.Et tertio,vt firmo ac immutabili animo id eligat.Indoctè enim quidã in duo diffecant.Eligẽs,&,Propter hoc. Nã sine coniunctione vnica est conditio eligere propter virtutis finẽ. Atque hæc simul tria,non sunt tres, sed vnus virtutis modus:vna enim deficiente deficit modus. His ergo pręhabitis perfectè notandũ est, quòd modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita trina differentia consideratur à diuina lege & humana. Nã partim ab vtraque pertenditur:partim verò à sola diuina non autẽ ab humana,sed partim ab vtraque illarũ. Eapropter tribus conclusionibus ad quæstionẽ respondetur.Prima est, Scientiã, quæ prima pars est modi virtutis,tam humana lex, quã diuina respicit ac iudicat.Quod enim quis ignorans facit,id non simpliciter volens facit.Quocirca ignorantia vtroque iudicio tam diuino quã humano culpam, vel in totum,vel in partem excusat.Secunda conclusio:Illa conditio secunda vt opus fiat ex electione propter finẽ,nõ quidẽ ab humana lege,sed tamen à diuina consideratur.Radix autẽ huius discriminis est distantia cognitionis humanæ à diuina.Enimuerò lex quælibet,vt supra dictũ est.& 10.Ethic.cap. 9. Arist.meminit. pœnæ metu ad sui custodiã vrget,pœnam autem legislator à nemine exigere potest,nisi de illa re, quæ in suam potest venire notitiã.Nam de aliis iudicare nõ valet,homines autẽ qui,vt 1.Reg. 16. legitur,ea duntaxat,quæ patent,vident:de intimis cordiũ censere nequeũt:sed, vt est in Psalm. solus Deus corda scrutatur & renes.Hinc ergo palã fit, quod neque de hominis intentione,neq; de eius voluntate lex humana iudiciũ ferre potest,atque adeò neque obligare,vt opera tali intentione aut voluntate fiant:lex autem diuina nõ solum illã,verum eam potissimum suis bilancibus pẽdit,ac pro illis præmia suppliciaque decernit. Lex inquã humana internã iram etiã si firmũ pariat nocẽdi propositũ,punire nequit:secus autẽ diuina.Ait quippe Christus Matth.5.Qui irascitur fratri suo,reus erit iudicio:&,Qui viderit mulierem ad cõcupiscendũ eam, iam mœchatus est eam in corde suo.Pari ratione qui creditori debitã pecuniã vel gladiũ corrupta intentione reddit,nẽpe vt vel vsuram exerceat,vel homicidiũ faciat,legi humanæ nõ est aduersus:persoluet tamen Deo supplicium.Tertia conclusio:Tertium illud,quod ad virtutis modum requiritur,puta firmo stabiliq; animo operari ,quod propriè ad habitũ pertinet,& de quo præsens præcipuè quæstio instituta est sub præcepto non cõprehenditur,neque humanæ legis,neque verò diuinæ.Qui inquam parẽtib. honorẽ debitũ impendit,et si habitum nõ habeat pietatis,legi nihilominus satisfacit humanæ:& nisi alia circunstantia vitietur actus, similiter satis facit diuinæ,vt peccatũ effugit.Emergũt aũt ex his nonnulla dubia explicatu digna.Et primum circa primã cõclusionem,qua asseritur scientiã & ignorantiã vtraq; lege ad culpæ pondus atq; ad leuamẽ existimari.Et dubium, an idem sit prosus quãtũ ad rationẽ virtutis,vtrum scilicet,qui ignorans facit opus legis,eidem satis faciat. Vt si quis exempli gratia,in ebrietate audiret sacra,nesciens prorsus quid faceret,vtrũ præceptum expleret? Videtur nãque ratio id suadere.Nam postmodũ rationis luce potitus, non censeretur reus culpæ, quamuis iterum nõ audiret.Et confirmatur ratio.Nã qui obnixè reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam,cogereturq; interesse sacris videtur præceptũ implere.Sicuti & ille qui in die ieiunii per vim arceretur à cœna Et facit probabiliorẽ,quòd si pœna vlla,seu excõmunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorũ transgressores,istos nõ ligaret.Respondetur nihilominus,nullũ præceptũ,vt reor,impleri per actum qui nullam habet libertatis rationẽ.Nam alias & puerũ ante rationis vsum censeres implere præcepta,cùm tamẽ hac ratione nulla eos lex comprehendat:quod enim non sunt arbitrii sui cõpotes,nondum capaces sunt legalis vinculi:lex nãq; hominibus ponitur:& ideo humano more nõ brutorũ implẽda est.Et hoc arbitror S. Th.pũctim designasse,vbi ait scientiã ab vtraq; lege considerari.Nã ignorãtia, sicut ob id ꝙ voluntarium tol-

Sensus quæstionis explicatur.

Tres conditiones requisitæ in studioso, ex Arist.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ratio conclusionis.

Tertia conclusio.

Primum dubium circa primam conclusionem.

Nullum præceptũ impletur per actum nullam libertatem habentem.

S.Thom.

lit, excusat à culpa: eadem ratione tollit impletionẽ præcepti. Sed arguis cõtrà, vel disputationem esse tãtum de nomine, vel sic ignorantẽ implere legem. Nã qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo tẽporis articulo nõ trãsgreditur pceptum: ergo perinde est, ac si impleret. Negatur cõsequentia, neq; est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiã excusetur, tenetur, nihilominus si antequam tempus præcepti labatur, in mẽtẽ redeat, ipsum implere: alias reus esset pœnæ iuris. Et idẽ est de illo, q inuitus facit: quãuis iste, quia vsum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille aũt qui metu implet, legi satisfacit: id est, nõ eitat culpã: quoniã talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quòd si rursus insurgas: Si cui in pœnitentiã iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt pœnitẽtiã impleret, priuaretur cibo, vere debitũ solueret. Namsi pecuniã alia ratione deberet & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret: ergo eadẽ est ratio de aliorum præceptorũ debito. fortasse sunt, q primũ antecedẽs concedant, ego verò id minimè faciã: quoniã impletio præcepti pœnitẽtiæ, deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta, & ab alio inuitus vapularẽ, non facerem satis: q a illa nõ est actio, sed solũ passio: præcepta veró affirmatiua per actionem implenda sunt. Neq; est simile de illo, qui tantũ debet pecuniã: quoniam quomodocunque illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. Cõtra secũdã conclusionẽ, qua diximus intentionẽ non pensari, neq; existimari à lege humana, binũ existit argumentũ. Primũ qđ exemplũ S. Tho. qđ adduximus, nõ apparet ad propositum pertinere, videlicet, qđ qui mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorẽ p se absolutè: & tamen quæstio est de ipso quatenus caussa est exterioris operis, qđ re vera fit. Ad cuius claritatem secundò arguitur: Si quis hominẽ occidat non plenè deliberata intentione, sed subitaneo motu: vel si metu caffet ecclesiã adire, vel aliud præceptũ implere isti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendã vel augendam pœnã, ergo cõclusio secunda non est omnino vera. Ad prius istorum respõdetur, q exemplũ S. Tho. optimũ fuit ad explicandum, quõ peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nã inde colligitur, q tñ re vera est caussa operis, non punitur, nisi ratione eiusdem operis. Et quãdo exteriorũ opus est iustum, nihil de actu interiori curat, vt dicebamus de illo, qui mala intentione debitũ soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronẽ suspẽdat, solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verò respõdetur, q si ille qui ex metu vel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, nõ est, q a non intendit facere, sed q a quodãmodo facit ignorãs, vel quia caussa faciendi libertatẽ minuit.

Argum.

Solutio argum.

Replica.

Qui inuitus vapulat, non satis facit, si illi in pœnitentiam flagella sint iniuncta.

Primum argumen. contra secundam cõclusionem.

Argu. 2.

Ad primũ argumentum.

Ad secundum argumentum.

Ad primũ igitur capitalium argumentũ respondetur, q modus virtutis qui præcepto iubetur, est, vt officiũ secũdum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iustè qđ iustum est, exequi, nempe vt de latrone, aut homicida nemo, nisi iudex publicus vindictã sumat, idẽque legitimè cognita caussa. Ad secundũ superiori libro, cùm de legis actibus ageremus, respõdebamus, q intentio legislatoris primùm fertur in fine, qui est bonos facere ciues, id quod nemo nisi firmato habitu assequitur, medium verò & via ad eundem finem cõsistit in actuũ exercitio, nã ex actibus gignitur habitus, finis aũt legis nõ cadit sub præcepto, sed mediũ, quo ad eundẽ peruenitur. Quæ quidẽ regula inter cæteras moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus ratio peccati & meriti cõsistit. Negatur ergo primum antecedens, scilicet id cadere sub præcepto quo præcipuè intẽtio legislatoris fertur. Ad tertiũ respondet S. Tho. q virtutis officiũ, absq; tristitia fieri, sub præcepto cõtinetur, eò q agens ex tristitia, non agit simpliciter volẽs. Itẽ, læto hilariq; animo operari, si lætitiam denotet, quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiã præcepti pertinet, sicuti & dilectio ipsa: si verò illam quæ procedit ex habitu, nõ ad præceptum, sed ad finem eius virtutisque spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrũ de sola lege diuina intelligẽdum est, quæ internorum etiã actuum rectitudinẽ exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: q porro Deo ingratum est, lex autem humana non se item cordibus scrutãdis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satisfacis. Et eodem modo intelligitur secundum videlicet, sub præcepto comprehendi lætitiam, quæ ex dilectione manat. Nã quo diuinæ legi satisfacias, requiritur, vt ex electione in ordine ad finẽ operis scilicet ppter honestatẽ virtutis, quæ quidẽ electio hilaritatem quandã habet annexã, eò quod non fit coactè. Hilaritas autem, quæ ex habitu enascitur, alius est generis: nempe quòd cum habitus reluctantes passiones compescant, tristitiã pellit, promptumque reddit animum, atq; adeò lætum: quod iam dictum est, non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

Ad primũ argumentum.

Ad secundum argumentum.

Egregia regula.

Ad tertiũ argumentum.

ARTICVLVS X.

Vtrùm modus charitatis cadat, sub præcepto diuinæ legis.

S. Thom.

Primum argumen. partis affirmatiuæ.

Argu. 2.

QVoniam negatum est, modũ virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur? Et arguitur à parte affirmatiua. Ait enim Christus Matthei, 18. Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Vbi astruere videtur mandatorũ custodiã per se sufficere ad obtinendam æternam vitã: virtutũ aũt officia minimè ad sufficiũt, nisi ex charitate oriãtur, secũdum illud 1. Corint. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autẽ nõ habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto. Secũdò: Præceptum est omnia nostra opera in Deum referre, iuxta illud: 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite. hæc autem relatio pertinet ad charitatis modum: quippe cuius proprium obiectum est Deus, quò cuncta refert: ergo ad talẽ modũ vis extenditur præcepti. Tertiò: Si modus charitatis sub præceptum nõ veniret, posset quisq; pcepta extra charitatẽ implere, atque adeò extra gratiã, quæ eius est indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorum errorem impingit vt August. lib. de hæres. cap. 88. docet: ergo

absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. In cōtrarium autem est, quòd
si modus charitatis necessarius esset ad implēdum præceptū, quicunque eadem esset orbatus, esset *Augusti,*
orbatus charitate, quæcunque opera, etiam genere suo bona exerceret trāsgrederetur præceptū;
ac perinde mortaliter peccaret, quod est concessu absurdissimum.

Quæstio præsens nō sicuti præcedens, de omni virtute tam humana quā diuina, sed peculiariter *Sensus*
de diuina mouetur: quoniā de humana nulla est cōtrouersia: Nam cum (vt modo definitum est) ad *quæstionis*
intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, nō pertingat, nō obligat ad talem charitatis *propositæ:*
modum, qui nos Dei facit amicos: sed illum habet proximum scopū, vt pax inter homines extrinse *D.Tho.*
cus constet. At verò cum proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei, quæ in actibus interioribus *Distinctio.*
consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit, nos suffundere, merito quæritur,
an suarum obligatio legum eo pertingat, vt teneamur illa ex charitate implere. Modus nāque cha
ritatis, est, Dei iussa ceu eius filij facere: vel per actū quo constituamur eius filij. Et S.Tho. recitatis
duabus opinionibus cōtrariis, easdem recōcilians, respondet duabus cōclusionibus: quæ hac distin
ctione clarescunt: Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo, vt est quidā singularis actus *Prima con*
peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi, nēpe cuius cōtrariū *clusio.*
est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior cōclusio: Actus charitatis cadit sub sin
gulari præcepto, nēpe sub hoc; Diliges Dominum Deum tuum, & proximū sicut teipsum. Altera
vero ratione consideratur, non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis cōditio & modus om
niū virtutum. Paulo .n. antè explicuimus. Nō habere deos alienos, Nō peierare. Sabbatha sanctifica *Secunda*
re, nil aliud esse, quā Deū diligere, sicuti honorare parentes, non furari, non occidere, &c. nihil aliud *conclusio.*
quàm diligere proximum, nō quidem formaliter, vt aiūt, sed materialiter. Exemplum est in virtute
iustitiæ nam alia est singularis cōmutatiua, atq; alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedien
tię, omni virtuti cōmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnē virtutem obedimus legi.
De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio: Modus talis choritatis non cadit sub
præcepto: ꝙ est dicere. In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt sint parētes
ex Dei charitate honorandi: sed quòd exhibeatur eis exterior reuerētia. Quare licet eam pręstes in *Ratio con-*
peccato mortali, nō ideo sis præcepti transgressor. Probatur cōclusio: Charitas Dei ideo est genera *clusionis.*
lis modus omnium virtutū, ꝙ est finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud suprà citatū. 1. ad Ti. *Paulus.*
5. Finis præcepti, charitas. Et ad Rom. 13. Plenitudo legis est dilectio, finem aūt iam definitū est nō
cadere sub ꝑcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. quare bene ait S.Tho. intentionē finis
esse modum formalem superioris ordinis, Quòd est dicere, nō includi in præceptorum substātia.
Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempe vt quę affirmat modum charitatis cadere sub præ-
cepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verò, interpretāda sit de aliis. At ve
ro quā ista quæstio plurimis scatet ambiguitatibus, accuratiorē postulat, ac perinde paulò amplio-
rem disputationē. Et quo faciliora prius expediamus præter opiniones duas, quas hic D.Tho. reci
tat, existit tertia quę in istarum concordiam pertrahi nō valet. Sunt enim qui secundam conclusio- *S.Thom:*
nem S.Tho. aduersentur dicentes singula præcepta Decalogi atq; oīa diuina includere modū cha-
ritatis: Itaq; legis officia nisi in gratia fiant, non solùm nō sunt meritoria, verū sunt peccata: vt pote
eorundem præceptorum transgessiones. Hæc inquam opinio nō modo est Lutheranorum, vt lib.
3. de natura & gratia, adnotauimus: & infrà hic lib. 8. repetituri sumus: verū & fuit olim opinio do-
ctoris alias celebris Dionisij Cisterciēsis in suos. Sētentiarū, dist. 17. Is nanq; hallucinatus ex falla-
ci illa cōsequētia est: Quibuscūq; nos Deus ꝑceptionibus suis intēdit ad suiipsius amorē pertrahe *Dionysius*
re, ergo ex eodē amore tenemur cuncta perficere. Et adducit ꝓ se illud Petri Apostoli, Omnia ope *Cistercien*
ra vestra in charitate fiant: atq; aliud Bern. Omne q̄d præcipitur, in sola charitate solidatur: atq; *Ratio*
Aug. similia. Hæc aūt opinio non solum falsa, verum & errori quā ꝓxima est, Tridētin. Synodo, can. *Dionisij.*
7. aduersus Lutheranos dānato, nēpe cūcta opera, quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Cōtra
quē nos errorē lib. de nat. & grat. cap. 19. & quatuor subsequētibus depugnauimus. Nā vt illa mitta
mus opera quæ ex subiecto & circūstātiis sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aūt cōsilia, aut indif- *Auct lib.*
ferētia: puta comedere & ambulare, quæ benè malèque fieri possunt. Si ergo præceptorum obsequia *de natur.*
cuncta extra gratiā peccata fiūt, illa quoque erunt peccata quæ sub cōsilio militant. Nam si præce *& gratia:*
pta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de cōciliis iussisse atq; adeo de aliis *Prima ra-*
naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitā viuēdā licent. Nam oīa sunt à Deo veluti à naturæ pa *tio in*
rēte instituta. Atque adeò oīa opera, quæ in peccato fiūt, peccata essent. Deinde arguitur: si vniuer *Dionysiū*
sa mādatorum officia tenemur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob cōmunem illorū obligatio-
nem vel ob singularē charitatis ꝑceptionē. Non quidē ob generalē omniū: nam p illa nō imperātur *Secunda*
nobis aut prohibentur nisi opera: vt parentum honor, & ab iniuriis abstinere quibus amicitia viola *ratio.*
tur. Quòd si in honore parētū charitas aliqua includatur, certè illa satis erit, quæ naturaliter inter
homines initur. Singulare aūt charitatis Dei mandatum, cùm affirmatiuū sit, non obligat (vt aiūt)
pro semper, sed certis opportunisq; tēporibus. Extra quę ideo tempora nō est cur obligemur cęte
ra ex charitate præstare. Insuper arguitur: Si illud singulare pręceptū in cūctis aliis esset obseruatu
necessarium; sequeretur, ꝙ cuiusq; trāsgressio duplicatū esset delictū: scilicet & cōtra peculiare ob
iectum: verbi gratia, furari: & contra diuinā charitatē. Prætereà, sequeretur quòd vbiuis in materiā *Tertia ra-*
cuiuscunque pręcepti incideremus, teneremur conscientiā discutere, vt in Dei gratiā reciperemur. *tio.*
Quin age, sequeretur insuper ꝙ nemo ad sacramentum confessionis dignè accedere posset, nisi qui *Quarta ra-*
gratia iam potiretur. Nā illud etiam cōfessionis præceptū deberemus implere in gratia. Immo ne- *tio.*

exterioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum vltimumque argumenta. Ad primũ autem responde. S. Thom. 2. 2. q. 44. quòd etsi charitas finis sit aliorum præceptorum, atq; adeò non cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptũ cũctis aliis præmitti tãquã eorũ præambulum. Et ideo illud sicut neq; alterum dilectionis proximi, non est in Decalogũ inclusum sed extra in radice præfixũ in quod reducũtur præcepta primæ tabulæ: sicuti in alterũ, præcepta secundæ. Ad secundũ autẽ facile respondetur per illud Aristotelicum axioma. Quæ per amicos facimus per nos ipsos facere videmur. Nam quamuis per nos ipsos præceptum & modũ charitatis nequeamus implere, tñ Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendũ ferre. Veruntamen minimè prętereunda est vltima clausula S. Tho. in respõsione quęstionis. Ait. n. q̃ qui parentes ex Dei Charitate nõ honorat, nõ est transgressor pręcepti de honorandis parentibus, licet sit trãsgressor pręcepti, qđ est de actu charitatis, propter quã trãsgressionẽ meretur pęnã. Ex his. n. verbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem S. Tho. q̃ vbicunque occurrit materia aliorum præceptorũ, concurrit pariter charitatis mandatũ: contra qđ subinde peccatur si cętera nõ implcãtur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est D. Tho. quippe qui definiens modũ charitatis non includit in aliis pręceptis, docet nãq; semper cũ eis concurrere, sed cum sit affirmatiuũ habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est, q̃ si illo tẽpore quo præceptum charitatis, eiusque modis obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tũc illud aliud implendum sit ex charitate: non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

Ad primũ argum. *Ad secundum.* *S. Thom.*

Superest autem, vt argumentum in capite quæstionis obiectorum responsa subiiciamus. Respõdetur ergo ad primum: q̃ cum vnum pręceptorũ sit ipsum charitatis & modi eius, quicunq; vniuersa seruat, est in gratia. Sed arguis contrà: Stat homini existenti in peccato nunquam afferri tempus præcepti dilectionis: tunc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, & tñ nõ ingredietur vitam: Propter hoc argumentum sunt qui affirment existenti in peccato præceptũ esse conuerti in Deum: q̃ quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamẽ licet hoc problema sit, nũquã tamen mihi persuasum est pluribus præceptis ob id pręcise hominem teneri q̃ lapsus est, quam obligatur, dũ exigit in gratia, sed est ei necessariũ cõuerti necessitate finis, si vult habere vitã æternã. Quicquid aũt de hac re teneas, argumentũ præsens nõ vincit. Respõdetur ergo q̃ verbum Christi intelligitur de illo, qui est in gratia. Ille. n. si seruat cũcta mãdata, saluus erit. Qui aũt per venius transgressionem, à gratia decidit, ille nõ seruauit mandata. Et ideo nõ satis habet deinde seruasse cætera quousq; violati pœniteat. Ad tertium respondetur, q̃ hoc quod est omnia in Deũ referre, ad præceptũ peculiare charitatis pertinet. Ob idq; quoties tẽpus eiusdẽ præcepti occurrit, tenemur cũcta, quæ tunc facimus, in Deum tanquam in finem supernaturalẽ referre. Quare illo tẽporis articulo, qui parentibus extra charitatẽ obsequeretur, licet nõ esset violator quarti pręcepti, esset tamẽ transgressor præcepti charitatis. Subdit aũt D. Tho. q̃ cũ hęc sint duo pręcepta affirmatiua nõ obligantia ad semper, possunt pro diuersis temporib. obligare: & ita potest cõtingere quòd aliquis implens præceptum dilectionis non tunc transgrediatur pręceptũ modi charitatis. Vbi plenissimè dilucidat, q̃ super proximis verbis in calce quæstionis nuperrime adnotauimus. Tunc ergo secundũ ipsum non est peccatum non referre illud opus in gloriam Dei tanquã supernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicẽ exhibere potest sensum: videlicet & præcepti & concilij. Si sit præceptũ, nõ obligat pro semper: si autem concilium, sensus est vt procuremus nos semper in gratia per impletionem omnium mandatorum assetere. Tametsi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona eadem in gloriam Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem verborum est vt nulli operi alium finem quam Deum præstituamus sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sunt; q̃ vtique præceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiã impletur. Ad tertiũ respõdetur quod cũ nemo valeat complere præcepta, nisi & ipsum quoq; charitatis quando occurrerit, expleat, & hoc absque gratia perfici nequeat fit vt neq; sine illa possimus implere omnia. At verò quamuis hic, vbi de modo charitatis sanctus Thomas tractabat, hac fuerit contentus solutione nihilominus neque alia vniuersa mãdata potest homo post lapsum naturæ per peccatũ Adæ absq; speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, nõ tamẽ plurimos progredi. Et ideo licet possimus vnum aut alterum nostrapte natura morale bonum præstare, diu tamen stare non valemus, quin decidamus. Hoc autem li. 1. de natu. & gratia, cap. 22. latissimè ex dictis Augustini Conciliorumque Milenitani & Arausicani constabiliuimus, perq; doctrinam eiusdem sancti doctoris 1. 2. quæst. 109. explicauimus.

Ad primũ argumen. principale. *Obiectio.* *Solutio.* *Ad tertiũ.* *S. Thom.* *Ad tertiũ Solutio* *S. Tho. extra ditru.* *Auctor li de natu. & gratia.* *Concil. Milem.* *August.*

ARTICVLVS XI.

Vtrùm alia præcepta moralia quę extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

IC articulus superiorib. sępe desideratus est ac insinuatus, quò explicetur numeri sufficientia Decalogi, eique annexarũ moraliũ pręceptionum. Arguitur ergo, q̃ non fuerint alia moralia pręcepta pręter decẽ illa necessaria. Omnis enim lex & prophetæ, vt Matt. vigesimosecũdo asserit Christus ex duob. illis pẽdent: charitatis Dei & proximi. Primum autem illorũ abũdè priori tabula explicatur, posterius verò posteriori: ergo nulla sunt insuper necessaria. Secundo arguitur si aliis opus fuisset præceptis, hoc esset vel tanquam generalib. vel tan-

Primum argumentum ad partẽ negatiuam.

quam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalib. quia maxima illa duo non erant explicitu necessaria: sed sunt, vt dicebamus, decalogi præuia principia: conclusiones autẽ generales, omnes sunt in Decalogo. Neq; verò opus erat moralib. aliis tanquam generaliũ determinationibus: nã vt anteà ostensum est, determinationes moraliũ præceptorũ ad ceremonialia pertinent, atq; ad iudicialia.

Tertium. Tertio arguitur cõtra sufficientiam eorundẽ præceptorũ. Præcepta moralia (vt suprà cõstitutum est) debent institui de vniuersis virtutũ actibus: ergo sicut in lege extant præter Decalogũ præcepta pertinentia ad liberalitatẽ, misericordiã, castitatem & latriam: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia, & huiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad seipsum: & tamen nõ inueniuntur, ergo nõ satis lege veteri de omnib. cautũ est. In cõtrariũ facit Dauidicũ illud testimonium: *Psal. 18.* Lex domini immaculata cõuertẽs animas. Quo docetur, vniuersa prohibuisse mala, quibus anima maculatur, vniuersaq; præcepisse bona quibus conuertitur: ergo cùm non sint cuncta in Decalogo, fit vt sparsim aliis in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

Initium huius soluendæ quæstionis ex superioribus sumendum est, in primis supponẽda est distinctio ceremonialium iudicialiũque à moralibus, nempe quòd ceremonialia & iudicialia ea sola diuina institutione vim habent, sicut in republica leges humanæ. Non. n. sunt de illis, quæ sunt iussa quia bona aut prohibita, quia mala: sed de his quæ antequam iubeantur, aut prohibeantur, nihil referebãt. Sed (vt ait 5. Ethic. Arist.) *Arist.* quia cõstituta sunt, referũt id est, eò sunt bona, quia iussa: & mala quia prohibita. De quibus ideo inpræsentiarũ nullus habetur sermo, moralia verò nõ ea institutione solum dictamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habent & energiam ligãdi. Sũt aũt in triplici ordine. *Triplex ordo moralium.* Quædam. n. existunt cõmunissima ac perinde patentissima principia, quæ ideo nulius indigent editionis sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atq; illud, id facias aliis, quod tibi fieri vis, & similia. Quæ ideo non sunt in Decalogo, sed sunt sicuti eius finis. *Primus ordo.* Alia verò sunt nõ vsq; adeo vniuersalia, sed eorundem principiorũ conclusiones: quæ quisq; per se etiã plebeius facilè potest perspicere. Veruntamẽ quia ob morũ peruersitatẽ & rationis nebulã põt nõnunq̃ eorũ iudiciũ peruerti, editione indigẽt. *Secundus ordo.* Atque huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi, quãuis illa secundæ tabulę, quia nullo indigent fidei lumine cõstituta suprà sunt in primo cõclusionũ gradu: præcepta verò primæ, quia illo indigent, in tertio. *Tertius ordo.* Sed tertius ordo est eorũ, quæ non ita quisque facile rationis luce perspicere potest, at sapientũ indiget adminiculo. Quæ ideo artic. 1. in secundo cõclusionum gradu collocauimus. Et hæc sunt extra Decalogũ per Moysen & Aaron suggestione diuina superaddita. *Præcepta tertij ordinis ad decalogum reducuntur omnia.* At quoniam ea quæ minus cognoscuntur per illa quæ patentissima sunt innotescunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogũ, quo implicita sunt reducuntur: singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorũ deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatricã superstitionẽ spectant, ad ipsum referuntur: *Primum præceptum.* quale est illud Deut. 18. Nõ inueniatur in te, qui lustret filiũ suum aut filiã suã, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator: neq; qui Phytones consulat neq; diuinos, & quærat à mortuis veritatem. *Secundum.* Rursus, quia secundo mandato periurium cauetur, eodẽ reducitur prohibitio blasphemiæ: quæ Leuit. 24. extat vbi blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ: cuius Deuteron. 18. fit mentio vbi falsi prophetæ refelli iubentur. *Tertium.* Ad tertium autẽ præceptum de sabatthi sanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarũ instituta. *Quartum.* Sicuti & ad quartum de honore parentib. deferendo applicantur omnia, quibus iubemus seniores & magistros honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis. *Quintum.* Pari iure quintum præceptum, quo homicidium condamnatur intra omnia comprahẽdit, quibus corporea quęuis proximi læsio inhibetur: quin verò & internũ odium qualia illa sunt eiusdem capitis. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. *Sextum.* Ad eundem modum sexto præcepto, quo prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis simplex scortatio & nefandum crimen, atque bestialitas: secundum illud Deutero. 23. Nõ erit meretrix de filiabus Israel neque fornicator de filiis Israel. Et Leuit. decimooctauo: Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis. *Septimum.* Atque eodem tenore septimo præcepto quo furtum vituperantur, affine est illud Deuteron. 23. quo prohibetur vsura, non fęnerabis fratri tuo ad vsuram. & prohibitio fraudis, secundum illud Deut. 25. non habebis in sacculo diuersa pondera. Ac perinde vniuersa thecnarũ & calumniarum genera: *Octauum.* Denique eodem pacto ad octauũ præceptum, quod prohibitio est falsi testimonij adiungitur, & prohibitio falsi iudicij, atq; omnes mẽdacij species ac detractionis. Legitur. n. Exod. 23. neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à veritate denies. Et infra, Mendacium fugies. & Leui. 19. Non eris criminator & susurro in populis. *Nonum, et decimum.* Postremis autẽ duob. vt pote quib. omnis cohibetur sinistra cupido, nullũ aliud superest, quod adhibeatur. Circa hæc nõ nisi vnicũ simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionũ serie multa recensita sunt grauiora, quæ ad leniora reducuntur, vt blasphemia ad periurium & ad adulteriũ infanda, bestialiaq; flagitia: ac denique rapina ad furtum, cum tamen ratio suadere videatur, vt quę leniora sunt, ad acerbiora reducantur. *Dubiolum vnicum.* Huius autem rationem Caietanus hanc subiungit, quod cum illa leniora, communiora vt inquit sint & frequẽtius in vsu, ad illa referuntur alia quæ rarius contingunt. *Ratio Caietani.* At vero ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quã reduceretur adulterium. Ratio ergo nõ est, nisi quam suprà sæpenumero adnotauimus: nempe quod cum in Decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima. & inter virtutes omnes iustitia atque adeò inter iniquitates iniuria sit cunctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quæ palã est nos Deo

debere

de re In secunda verò non nisi illa quę iniuriam in proximum annexam habent, quale est mœchia. Nefandum enim crimen, & bestialitas, & si sint fœdissima ac subinde grauiora, tamen nó sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina verum sit, quòd per minoris contemptum prohibetur maius.

Ad primū argum.

Ad secūdū.

Per hæc igitur argumenta facile soluuntur; Ad primum enim respondetur, quòd etsi tota lex pẽdeat ex illis duob. mandatis nihilominus alia euidentius ex illis inferuntur: & hæc in decalogo cópalata sunt. Alia verò minus euidẽter: & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ. Ad secundū sũt respondetur, quod ceremonialia & iudicialia, vt dictũ est, sunt generalium determinationes nó per viam illationis, sed per viam arbitramenti quo generalia speciatim determinãtur, quare illa nó reducuntur ad Decalogum: sed illa prorsus, quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciunt. Ad tertium autem per id, quod sępè dictum est, respondetur: videlicet ꝙ in Decalogo illa tãtum sunt prohibita quæ manifestariam inferant iniuriam: seu in personam præsentẽ, vt homicidium seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominẽ in ordine ad seipsum cõponũt, vt fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non sunt adeo manifesta crimina cómissa sunt aliis edocenda: vt ducibus in bello qui doceant non esse fugiendum: Deuter. 20. Nolite metuere: nolite cedere: Et patribus familias qui suos instruant temperatè viuere & eodẽ lib. c. 21. Monita nostra audire contemnit, commessationib. vacat & luxuriæ, atque cõuiuiis, est enim hæc reprehensio atque correptio, qua parentes in filios vti debent.

Primū argumentum ad partem affirmatiuam.

ARTICVLVS XII.

Vtrum præcepta moralia Veteris legis iustificarent.

Paulus.

Secundum.

Tertium.

CVM quæstio præsens in pręceptis moralib. legis veteris dilucidandis versetur quæritur postremo articulo de eorum vigore vtrum videlicet eorum obseruãtia iustificaret? Videtur enim Pau. ad Rom. 2. id affirmare: vbi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deum sed factores legis, hoc est, legis mandata cóplentes, iustificshuntur. Secundò & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuit. 18. Custodite leges meas, atque iudicia, quę faciens homo viuet in eis: vita scilicet spirituali, in qua iustitia, apud Deum cósistit: Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, vt pote diuinitus lata, excelsioris erat virtutis quàm humana: lex autẽ humana iustos facit homines. Nam vt suprà dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues, boni aũt non sunt nisi per virtutes: quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In cõtrarium est illud Pauli 2. ad corint. 3. Litera occidit. Quod secũdum August. in lib. de spiritu & litera, c. 4. & proximis de præceptis moralibus ad literã intelligitur.

Augusti.

S Thom.

Quæstio hæc tempore S. Thom. licet contra Pelagianos satisfuisset, tũ ab aliis, tum præcipuè ab Augustino discussa, tamen postquam Lutherani eatenus fidei iustificationẽ adscribere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitiæ vim celebrior facta est. De quo pene argumento tripertitum nos opus de natura & gratia ad sanctum Cócilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit præsenti loco inseruire. Et quidẽ diffiteri nó possumus, quin articulus hic apud S. Th. pressior sit atq; implicatior, quàm suã esse solet sux ingenij, quia cũ illo tũc temporis res erat cõstitutissima, nó duxit necessarium præsenti loco eam euoluere. Accedit quòd vniuersa eius exemplaria expositorum chalcographorũq; subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum S. Thom. tum res ipsa aperiatur, notandum est, ꝙ sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera fit apud Deum atq; altera apud homines. Quare dicendum prius de illa, quę est apud Deum, quę simpliciter est iustitia, ac deinde de altera quæ tãtum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt 2. lib. citato, c. 6. dicebamus) si propriè & per se primo nomen accipias, idẽ est quod iustitiæ factio, puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nã huiusmodi nomina mutationẽ inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extẽsius pro argumẽto, & quod Physici dicunt intentione eiusdem iustitię. Nam in formis quę latitudinem habent, non solùm inceptio, verum & progressio: idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tẽpore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Rom. 4. Credenti in eum qui iustificat impium hoc est ex iniusto iustũ efficit. Et c. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Est ergo instificstio priori modo nihil aliud, quàm peccatorũ remissio per gratiã Spiritus sancti: secundum illud ad Corin. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute qua vnusquisq; alteri ius suum tribuit: sed vt importat totius hominis rectitudinẽ respectu Dei. Enimuero sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ; sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admittitur. De secundo autem iustifisionis modo ait Ioan. Apocal. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Eccles. 18. Non verearis vsque ad mortem iustificari. Et Iac. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & nnu ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisset Paulo dicẽti, Arbitramur hominem iustificari per fidẽ & nó ex operibus, nisi Paulus de infusione diuinæ gratię loqueretur. Iacobus autem de eius incremento quo fit vt vtroque prædictorum modo iustificatio cum opus sit supernaturale non nisi per gratiam Dei perque infusam iustitiam fiat. Sed est differẽtia, quòd prima iustitię infusio in paruulis quidem per solum sacramentum, in adultis vero per proprias dispositiones: puta vel per volũtariã susceptionem baptismi, vel per contritionem quę licet non sit meritum gratię alias, vt ait Paulus, non

Auctor libro de natura & gratia.

Paulus.

Differentia inter paruulos & adultos quã tũ ad iustitiæ infusionem

lus non esset gratia: est tamen præparamentū absque quo nemini enim Deus cōfert. Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Ro. 8. Spe salui facti sumus. Denique motus charitatis, secundum illud Ioannis: Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris. Qui diligit me, diligetur à patre meo. At verò postquam diuinitus iusti facti sumus ac Dei filii constituti, per infusas ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem

Iustitia acquisita apud homines. operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prius ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitiæ: posterior verò est eiusdē executio. Iustitia autē acquisita, quæ est apud homines, vna est secundum rei veritatem, quando scilicet homo re vera facit legis opera, quā appellat Pau. ad Rom. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo, quæ per naturalē facultatem in morib. constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, q̄ talis rectitudo, licet substantiam operum faciat moraliter bonam: non tamen personam iustificat per remissionem præteritorū peccaminum: iustitia verò quæ fundatur in fide, ideoq́; nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat prius personam à delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera, quæ sint Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quādo secundū allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens prouerb. 17. Qui iustificat impium, & condēnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptatione nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, non modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiæ, puta cuiuscunq; virtutis: nā generali etiam nomine accipitur hic iustitia: atque alio modo pro executione & exercitio studiosorū operum. Hæc igitur præmeditati ad literam S. Tho. descendentes, quinque cōclusionibus ad quæ-

Suppositū pro decisione quæstionis. stionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quæstionem de præceptis moralibus legis veteris: propterea q̄ de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet, vtrùm iustificarent, hoc est hominē facerent iustum apud Deū, ac dignum vitæ æternæ? Pro cuius decisione supponit q̄ sicuti sanum propriè accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanū, secundariò verò pro si-

Prima conclusio. gno vel caussa sanitatis, quēadmodum vrinā dicimus sanā ac medicinam, sic iustificatio propriè & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ, quæ est peccatorum remissio: secundario

Augusti. verò pro dispositione atq; adeo pro significatione eiusdē iustitiæ. Quo supposito statuitur prima conclusio: Præcepta legis secundo improprioq́; modo iustificabant, tum inquantū disponebāt homines ad gratiā Christi iustificantē, tum etiā in quantum eadem futurā Christi misericordiā significabant: nam vt ait contra Faustū August. vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud 1. ad Cor. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percōtaris autē vtrum hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singulare? Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiā. Respōdetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusq; personæ iustificationē. Immo sicuti opera nostra extra gratiā possunt esse moraliter bona, atque adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiā: sic opera illorū tā ceremonialia & iudicialia, quàm moralia. De hoc autem est differentia, quòd cùm gratia & misericordia per solum Christū nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundē Messiam, eiusq́; legē euangelicā, quam & ceremoniæ etiam significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera complectitur. Opera verò nostræ legis non disponunt ad suscipiendū significandúmve Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione propriè dicta, puta de receptione & cultu iustitiæ, tunc, vt paulo antea admonebamus, distinguendum est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & assequutione iustitiæ, vel pro executione eiusdem acquisitæ, puta pro exercitio operū viri iusti. At verò virtutū aliæ sunt acquisitæ, aliæ infusæ: quarū priores nostrorū operū vsu & consuetudine, secundum Arist. 2. Ethi. ingenerantur: posteriores verò diuinitus cū gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quæ est apud

Aristo. Deū, puta remissio peccatorū: secundum illud Pau. ad Rom. 4. si Abrahā ex operibus legis iustifica-

Paulus. tus est, habet gloriam scilicet apud homines, sed non apud Deū. Atqui de hac vera iustificatione quæritur impræsentiarum. De qua ideirco statuitur secunda cōclusio negatiua: eademq; generalis.

Secunda cōclusio. Præcepta moralia, quibus humani actus instituuntur, nequaquā efficere tunc poterant, neq; verò nobis modò possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de præceptis illius legis, sed de omnibus generaliter, etiam nostræ, quæ ad mores pertinēt. Atqui hoc est argumentum, quod Paulus tum in aliis epistolis, tum præsertim ad Romanos atq; ad Galatas demōstrandū curauit aduersus Iudæos, qui suam salutē suis legis operibus adscribebant. Cōstituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sæpè assignauimus: nempe q̄ cùm iustificatio opus sit supernaturale, vigorem nostrorum operū excedit, vt ab ec-

Ratio conclusionis. clesia contra Pelagium iampridē sancitum est. Quare altera, vt diximus, nūcupatur iustitia operum quæ est apud homines: altera verò fidei, quæ personā à piaculis emundat. At verò diuus Thomas conclusionem ad præcepta moralia eo coercuit, q̄ de ceremonialib. sacramentis dubium restabat, an sicuti nostra gratiā efficerēt. Ab hac statim cōclusione litera S. Thomæ non solum implexa est, verùm & mendosa. Subduntur nanque duo mēbra eorundem verborum: hæ scilicet: Si verò acci-

S. Thom. piatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quæ rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est: vt in priori legamus, pro acquisitione vel assecutione. Nā illud fuerat prius mēbrum superioris distinctionis. At verò non subinde patefit litera. Nā cum negasset opera moralia iustitiā apud Deum efficere, consequens fit vt neque eisdem eandem acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen

protinus

protinus subiungit, ꝙ præcepta moralia iustificabant inquantũ cõtinebant id, quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est, S. Thom. tria membra insinuare. s. efficere iustitiam, assequi iustitiã, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autẽ subiicitur tertia: Præcepta moralia iustificant si iustificatio accipiatur pro assecutione & acquisitione, hoc est per eorum opera omnes assequebantur iustitiam, tum naturalẽ: quæ generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiam illam quæ est apud Deum. Non quidem in ratione meritorũ: hoc enim est Pelagianum, & secunda conclusione negatum, sed tamẽ in ratione dispositionis p speciale auxilium. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebant. Sunt. n. vtraq; moraliter bona ex obiecto. Et hoc est quod ait D. Tho. Inquantum continebãt id, quod est secundum se iustum. Quarta conclusio: Ceremonialia legis opera nempe priscorum sacramenta nõ cõferebãt gratiam, sicuti nostra. Conclusio hęc nõ est propria præsentis loci, sed ad doctrinæ complementum inserta. Constituit eam tamen D. Thom. 3. parte. q. 62. art. 6. iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirma & egena elemẽta, hoc est, secundum glossam, ad legem. Quæ quidẽ dicebatur infirma, eò ꝙ perfectẽ non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam, attamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illã ceremoniã populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est; ꝙ tunc, cùm nondum fuisset exhibita passio sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcisè testimonium. At verò cùm per euãgelium exhibitam iam passionem profiteamur nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verùm & instrumenta cẽsentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ. Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ vsurpetur, adiũgitur quinta cõclusio. Omnia præcepta legis iustificabãt. Nam extra gratiã erant moraliter bona iustificantia apud homines. In his aũt qui per gratiã Dei iustitiam fuerũt apud ipsum adepti, vera erant merita digna fœlicitatis æternę. Neq; in hoc vllũ erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S. Tho. nõnihil discriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: ꝙ ceremonialia, inquit, ideo iustificabãt hoc est erant meritoria ꝙ continebant iustitiã secundum se in generali: ob id scilicet, ꝙ per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modo per thurificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At vero in speciali, id est propria ratione obiecti, non continebant secundũ se iustitiã, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare certa animalia: nẽpe vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeres destinato numero, linireq; altaris cornua sanguine, & id genus alia secundum eorum naturã nihil iustitiæ cõtinebant, magis quàm occidere canes aut certè mures. Cõtinebant tamen iustitiã ex determinatione diuinę legis, porro quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur ꝙ non iustificabant nisi ex deuotione & obedientia facientiũ. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat secundũ se iustũ: nẽpe Dei proximiq; ne amorem, quę est generalis iustitia: omnem virtutem secundũ Arist. 5. Ethic. cõprehendẽs. Præcepta verò iudicialia continebãt specialem iustitiã, hoc est determinationẽ generalis rationis præceptorum moralium ad aliquam speciẽ modo suprà exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor in supplicium adigatur: iudiciali aũt in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouem, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Tertia conclusio. *Quarta cõclusio.* *S. Thom.* *Paulus.* *Quinta cõclusio.* *Aristot.*

Per hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Rom. 2. ꝙ factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintæ conclusionis de executione iustitiæ nempe ꝙ implentes legem extra gratiam: exequebãtur opera moraliter bona: in gratia verò opera de condigno meritoria. Aliud autẽ Leu. 18. nẽpe ꝙ faciens homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur ꝙ per seipsa opera vitam donarẽt spiritualem: sed quod qui legem custodiret, nõ incurreret mortis pœnam: quam semper lex comminabatur, quamuis & in eis ob id viueret spiritualiter, ꝙ iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam. Tertium autem argumentum solum probat, ꝙ opera humanarum legum iustificant iustitia acquisita quæ est apud homines. Conclusio verò secunda quæ est principalis huius articuli, negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

Ad primũ argu. *Ad secundum.* *Tertium.*

QVÆSTIO QVARTA,

DE PRÆCEPTIS DECALOGI IN SINGVLARI.

S. Thom. 2. 2. quæst. 122.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

VAESTIONI præcedenti, qua de mandatis Decalogi in genere dissertum est hanc quartam subnectendam duximus de singulis præceptorum in particulari: vt de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nam species & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quęstionem ex sancto Tho. 2. 2. quæstione 122, nempe postrema de iustitia, huc accerciuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in communi attinet, quem diuus Thom. 1. 2. collocauit. Quatenus verò ad

verò ad iustitiam spectat,in 2.2.in particulari tractatur.Nos verò propter inatam affinitaté quá species habent & genus,simul ambas coniunximus.Igitur quãuis superiori quæstione satis hoc fuerit

Primum argumentum à parte negatiua. inculcatum nihilominus quia hic proprius est locus,quæritur primò,vtrũ cũcta præcepta Decalogi partes sint speciesque iustitiæ?Et arguitur à parte negatiua:Propositũ legislatoris.vt Arist.2.&5. Ethic.auctor est:huc fertur vt ciues faciat bonos:hoc auté perficere nequit nisi omniũ illos virtutum officiis imbuat:ub id.n.dictum est de vniuersis virtutib. præcipere:Decalogus ergo qui totá legem complectitur,non solùs iustitiæ præceptiones debuit continere.

Secũdum. Secundò:Lex etiam præcepta iudicialia tradidit,& ceremonialia,ac demum alia de actib.iustitiæ pertinentibus ad commune bonum,puta de publicis magistratibus:vt quomodo essent creãdi sacerdotes, templi & iudices populi.Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi & nõ illa solùm decem quæ virtutes instituunt priuatas.

Tertium. Tertiò Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi,vt suprà dictũ est, resoluuntur:ergo sub charitate potius quàm sub iustitia continentur.In contrariũ est quòd sola iustitiæ virtus est,aut illi annexa,per quam vnus ad alterum ordinatur,præcepta autem Decalogi si illa inspexeris cuncta respectum habent vnius ad alterum,ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Vnica conclusio. Ratio conclusionis. Quæstio facilima est:ac satis superq; soluta.Respódetur ergo vnica cõclusione:Omnia præcepta Decalogi ad iustitiá oportuit ptinere,Probatur:Decalogus cõtinere debuit nõ nisi prima legis principia.ná cõclusionũ multitudo vsq; adeo est numerosa,vt nequeat certo numero cõprehendi, principia aũt decet sic habere manifestá rationé debiti(ná præceptũ debiti rationé dicit)vt quá facilimo negotio vnusquisq; id videat,ratio aũt debiti in sola ratione iustitiæ luculẽtissimè apparet:debitũ.n.respectũ ad alterũ palá affert.Ná cũ vnusquisq; sui sit suorumq; dñs nõ ita cõpertum est hominem sibiipsi aliquid debere:fit ergo cõsequens vt cũcta decuerit ad iustitiá ptinere.Quocirca præcepta primæ tabulæ ad religioné Dei attinent,quæ potissima est pars iustitiæ:quartũ verò ad pietaté quæ illi est proxima,sed tñ subsequẽtia ad iostitiá quæ est inter equales.

Dubium subortum ex S. Tho. doctrina. Hic nihil adnotandũ superest q superiori quæstione nõ fuerit definitũ nisi si quis hoc fortè ambigeret: q videtur S. Tho. sibiipsi cõtrarius.Etenim superiori quæstione ar.1.Præcepta Decalogi nõ dixit esse prima principia sed proximas conclusiones:quare præcepta secundæ tabulæ eò posuit in primo gradu, q modica cõsideratione approbantur per illa cõmunia & prima principia:nẽpe id facias aliis q tibi fieri vis, &c,hic aũt ait esse prima principia.

Concordantur loca S. Thom. At vero nulla est contradictio.Nõ.n.hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia,sed cũ restrictione prima principia legis; hoc est intrinseca legi. Lex.n.est præceptorũ numerus quæ edita sunt & posita:præcepta aũt,quę ponuntur ex primis eliciuntur principiis naturę per viá conclusionis:ob idq; nihil repugnat,vt decalogi mandata cõclusionea sint primorũ principiorũ naturę quę sunt legi extrinseca,quasi fons eius & origo:& tamẽ eadẽ præcepta sint primo per legem lata,ex quibus alia deducũtur:quę sunt extra decalogũ.Qyò fit vt sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: cõclusionum autem scientia,quę ad discursum rationis pertinẽt:sic & vniuersalia morũ principia nullo rationis discursu egeant,sed in simplici sint intellectu cõscripta,simpliciq; actu visa: decalogus verò nonnullo opus habeat rationis negotio.Ob idq; S.Tho.nõ ait,q decalogi pręceptis statim intellectus assentit,sed ratio,quæ illa ex primis principiis colligit.Rursus vbi ait religioné potissimam esse iustitiæ parté,id intelligito propter excellenté obiecti dignitatem,tametsi hoc deficiat à iustitia,q per ipsam ęqualẽ nõ reddimus.Hic.n.defectus potius excellentia est.Ná propter eminentissimam Dei excellentiá & beneficiorum exuberantiam,quæ ab ipso suscipimus,æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primũ. Ad primum igitur argumẽtum respondetur,q etsi intentio Dei fuerit homines bonos facere,id tamẽ ordine quodam executus est.Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata,ceu legis capita:

Ad secundum. sapientib.autem cómisit,vt de aliis nos erudirent.Ad secundũ quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam art.1.superioris quęstionis dictum est,cur nõ ad decalogũ pertineant;quia.s.nõ eliciuntur ceu conclusiones ex primis principiis naturę,immo neque ex ipso Decalogo.Quare ad ipsum nõ reducuntur,sed sunt determinationes generalium ad ius positiuum pertinentes: ceremonialia.s. quantum ad diuinum cultum:& iudicialia, quantum ad ciuiles mores.Alia verò de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicari, quòd cum non ad omnes perinerent, sed ad

Ad tertiũ. quosdam hominum status.aptius iudicialium albo adscribuntur. Tertium autem argumentum id tantum conuincit,quod pręcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamẽ proprie de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS II.

Vtrùm primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

CONSTITVTO ergo Decalogo sub virtute iustitię,seriatim singula eius pręcepta exploranda sunt ac perpendenda.Quęritur ergo de primo an sit congruenter traditum? Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentum à parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo,quá patri secundũ carnem, iuxta illud ad Heb.12.Quanto magis obtẽperabimus patri spirituũ & viuemus,sed pręceptum paternę pietatis constituitur affirmatiuè,videlicet,honora patrẽ tuum & matrem tuam:ergo & primum religionis pręceptũ, qua Deum colimus,debuit affirmatiuè poni, eò præsertim q affirmatio est prior negatione.

Secundum. Secundò,Primum pręceptũ Decalogi ad religionẽ spectat quę cum vna sit virtus, vnũ habet actũ,vnico ergo debuit & nõ trino illo verbo designari.Nõ habebis deos alienos corá me,Non facies tibi sculptile,Non adorabis ea neque coles:Tertiò,Per hoc pręceptum

vt Aug.

vt August. in lib. de decem chord. auctor est, excluditur superstitionis vitium: multò autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem præcepti: in contrarium est scripturæ auctoritas, Exod. 20.

Ad quæstionem vnica cõclusione respõdetur: Forma primi præcepti per trinam negationem cõgruentissimè fuit expressa: scilicet, Non habebis Deos alienos: non facies tibi sculptile: Non adorabis ea neque coles. Probatur conclusio, si illud prius substernamus sæpissimè assertum, videlicet, legislatoris finem esse, bonos facere ciues: hic namq; bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo sunt attẽdenda, primũ vt pars illa, quæ est initium vitæ primò constituatur, nam si naturã cõsulas prima pars quæ in anima viuit, est cor: si vero artẽ primũ struendæ domui iacitur fundamentum: in morum autem decursu fundamẽtum primũ est recta voluntatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media suam sortiuntur bonitatem. Cum ergo finis noster supremus, Deus sit primũ in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum aũt in ordine generationis animaduertendum est, quòd naturaliter prius impedimenta tollenda sunt, quam virtutũ semina iaciẽda agricolarũ porro more, qui prius agrum expurgãt, quàm serant, secundum illud Hiere. quarto. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequẽs, primum omnium præceptũ legis illud esse debuisse, quo religionis impedimentũ amoueretur: quia cum potissimum sit diis falsis addicit cõgruentissima ratione primum illud præceptum fuit positũ sub forma trinę negationis. Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant. n. plebei primum mandatũ esse illud maximum dilectionis, vt scilicet vnus diligatur Deus cùm tamen vt suprà dictum est, nõ sit Decalogo inclusum, sed ante illud suppositum tãquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ: quę certè non sunt nisi quędam illius explicationes: sicut sex secundę tabulę explicationes alterius de dilectione proximi. Rursus neque est pręceptum fidei. Nã & hoc præmissum est toti legi secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deũ oportet credere, quia est, & quia remunerator est, quocirca, vt suprà artic. 4. adnotauimus, Exo. 20. in capita Decalogi habetur, ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos alienos, &c. Cuius primum verbum nõ habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum. Qua pręfixa fidei confessione, inde exorditur legem subdens, Nõ habebis deos alienos, &c. Igitur vt articulo quarto superioris quæstionis docuit S. Tho. primum Decalogi præceptum est latriæ, hoc est diuini cultus: qui nõ modo religionis Christianæ verum & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tã barbara natio, quę non primum suarum legum fundamẽtum & basim in Dei cultu posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit vt vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturq; Deus. Huic igitur primo pręcepto è regione opponitur impietas idololatria. Ob idq; sub forma negatiua ponitur: Non habebis deos alienos. Cum enim meridie sit cunctis mortalibus perspectius, Deum esse, nõ opus erat affirmatiuè illud ponere, sed negatiuè, puta nõ esse vno plures. Ex quo fit, formam huius præcepti esse negatiuam, vt superiori quæstione articul. 4. & 7. secundum sanctum Thom. adnotauimus, & hic expreßè docet. Huic autem doctrinę contrarię cuiprã apparebit Ecclesiasticus Cathechismus quippe cum in nõnullis ecclesiis affirmatiuà exponatur, Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem artic. 4. citato respondit S. Tho. negatiuum hoc pręceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3. distin. 37. ait quod licet secundum formam sit negatiuum: tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quod illo à nobis modo cõstituto sylogismo fit notum. Supposito namque ex naturali lumine Deum esse negatio plurium deorum est vnius affirmatio: vt tantum valeat, Non habebis deos alienos, ac si dixisset: Vnum deum tantum proprium domesticumque habebis.

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis

Dubium ortum ex Catechismo Ecclesiastico.

Solutio dubij ex San. Thom.

Bonauentura.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sicut in secunda tabula vnum est præceptũ affirmatiuum, sic & in prima circa religionẽ dei: ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundũ ordinẽ dignitatis quo affirmatiua prior est negatione, affirmatiuũ reliquis præpositum est: in primis autem seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationẽ antecedit. Quocirca priorib. duobus præceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat deos: atque ab irreuerẽtia ne nomẽ eius indignè vsurpet. Demũ tertio loco adiectũ est affirmatiuum præceptũ sabbathi, quo famulatus deo debitus instituitur. Et sunt, qui ordinẽ trium horũ mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditẽtur: nempe vt primũ respõdeat patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est. n. principium sine principio: cui ideo maiestati hæc fides debetur: vt nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autẽ respondeat filio, cui tribuitur veritas atque adeò debetur, ne testis falsi producatur. Tertium vero spiritu sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, deberurq; adeò per famulatum sanctificatio. Quòd si ad tria nostra officia spectare lubet, primũ respõdet fidelitati cordis, secundum veritati oris ac tertium operis probitati. Ad secundum respondetur, quod etsi verè religionis actus vnus sit, eius tñ violatio nõ vno sed pluribus fit modis. Fuere namq; inter gẽtes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro diis mẽte colebãt. Refert. n. M. Varro Rumanos absq; simulacris aliquãdiu deos coluisse. De quib. Paul. ad Ro. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et cõtra hos dicitur, Nẽ habebis deos alienos: Alij verò suis delubris imagines ponebãt quas adorabãt contra quos subditur, Nõ facias tibi sculptile, neq; coles ea: Ad tertiũ denique respondetur, quod cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelligũtur & explusa. Circa secundum autẽ mẽbrum huius præcepti. Nõ facias tibi sculptile dubiũ tractari assolet de ima-

Ad primũ.

Ad secundum.

Varro.

Ad tertiũ.

Dubium de imaginibus. de imaginibus, sintne religione germanę? Videntur enim hîc veluti idololatrię materia prohiberi. Et Deut.4.explicatissimè vbi ait Moyses. Non vidistis aliquã similitudinẽ in die qua locutus est vobis Dominus in Oreb.de medio ignis:ne fortè decepti faciatis vobis sculptã similitudinẽ aut imaginẽ masculi vel fœminæ,&c. vbi sanctissimè illi populo vetitũ fuit similitudinẽ aliquã astrorũ rerúmve aliarũ cœli aut terræ adorandã efformare. Horũ igitur similiumq; occasione oraculorũ sacræ scripturæ nõ defuêrẽ hæretici,qui imaginũ religionẽ ab Christiana familia relegandã, proscribendamq; contenderint. Quæ quidẽ hæresis adeo fuit antiqua vt non satis constet quisnã eius fuerit,primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primã hãc hæresim Fælicianã appellat intelligi nõ potest ac si Felix illius tẽporis fuerit primus eius auctor:nã anteà præcesserat Leo tertius *Platina.* Imperator imaginũ destructor:& multo prius Damascenus eiusdẽ hæresis cõfutator. Primus ergo quẽ de hac re legerim,est ante Hiero.ætatẽ antiquissimus Epiphanius. Is.n.tom.2.lib.3.in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earumq; adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Iohannem Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic aũt forsan:ꝙ ignorãtia excusatur,eo ꝙ cõtra idololatras id scriberet,non adnumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propin*Damascenus.*quus lib.4.c.17.hunc errorẽ ceu hæreticũ expugnat. Post illam aũt ætatem annis fermè trecentis quippe anno 720.Leo tertius Imperator Romanus eandẽ hæresim suscitauit ingẽti nimirũ edicto*Gregorius tertius.*rum rigore omnes imagines à templis excludens. Quẽ tunc errorẽ, Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcoporũ, vt Sigisbertus refert condẽnauit, ac postmodũ de eadẽ re indictum fuit secũdũ cõcilium sub Hierene Augusta,vbi à trecẽtis Episcopis eadẽ fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteáq; ab Adriano,vt refert Platina,in cõcilio Franconiæ cõtra Felicem explosa ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana,vt refertur de cõsecratio.dist. 3.Ca. Venerabiles. sancitum est venerabiles imagines esse colẽdas: quã sinodũ Adrianus suscepit:vt ibidem patet,Can.Sextam sinodũ. Post multa vero secula pestilentissimus ille Ioã.Vviclef.in concilio *Vviclef.* Constan.condemnatus eandẽ hæresim inducere molitus est. Cõtra quẽ solennis auctor Vualden. tom.3.de sacram.c.150.multa cõgessit testimonia: Deniq; temporibus nostris Lutherani tẽpla sua *Lutherus.* quod nõ sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus cunctis imaginib. expoliarunt. Igitur de *Triplex de imaginib. cõsideratio.* imaginib. adorantis triplex habenda est cõsideratio. Prima si adorentur adoratione latriæ: hoc est cultu Deo debito,ac si numẽ in ipsis diuinũ insit. Et hæc est idololatriæ impietas: quæ hic & loco citato Deut. ꝓhibetur tanquã infandum crimen, primo præcepto cõtrariũ. Ob idq; simul cõponi*Tex. Grego. interpretatur.*tur,nõ facies tibi sculptile:neq; adorabis ea:id est nõ facias vt tãquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est tex.Grego.ad Serenũ Massiliensem episcopum,qui refertur de cõsecr. distinct. 3. can.Perlatũ,vbi laudat Serenũ,ꝙ imagines adorare vetuerit; insimulat autem quòd illas infregerit. Adorabantur.n.tanquã dij,ideóque munus erat episcopi docere nõ sic esse adorandas:frangere autem nequaquã. Secundo huiusmodi adoratio consideratur tanquã periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquũ populũ ab huiusmodi imaginib. vehementissimè abstertendum duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum; nõ ob id solũ ꝙ leuis erat ac sensib. deditus atq; adeò sensualibus simulacris: verum quòd tũ in Aegipto fuisse nutritus, vbi astra cœli & infimæ terræ animalia adorabantur,tum & inter Chananeos & Iebuseos aliosq; idololatras vitã ageret. Itẽ quia illo tunc temporis cum Deus non sicut nobis in forma humana apparuisset,nulla tũc, vt Damas.scilicet lib.4.c.17,adnotauit,exprimi poterat sensuali effigie. Et ideò neq; sacrorum simulacrũ vllũ tunc permittebatur,sed tantũ illa,quib.diuina maiestas cũ terrore conspectui illius sensualis populi obiiceretur. In hoc enim munus illa Cherubin,Exod.25.præcipiebãtur ex vtraq; parte oraculi effingi nõ inquã vt sicuti à nobis modo angelorum imagines tanquam aduocati nostri adorãtur susciperent,sed vt tremẽda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginũ cõsideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti representantur. Sunt namq; veluti quædã vulgariũ scripturæ diuos ipsos in memoriã nobis reuocãtes:tũ vt ipsos de suis claris gestis veneremur, tũ etiã vt nos ipsos eorũ exemplis informemus. Atq; hac ratione nihil aliud est quã officiũ,bonaq; religionis pars imagines adorare:nobis præcipuè,qui Deum ipsum hominẽ factũ colimus & profitemur. Etenim postquã nobis sensuali forma apparuit, fas est & diuos ipsos sensualibus imaginib. exprimere. Neque vllus est metus vt tanquã dijà nobis adorentur quẽadmodũ in supra citato Can. Venerabiles,sancta Synodus ait vero hoc impræsentiarum silendum nõ est, quòd non tantùm nobis seruiunt quasi scripturæ,in memoriã nobis diuos ipsos reducentes. Nam scripturas & sanctorũ nomina non adoramus,sed Deum & sanctos qui per illa representantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendũ. Non.n. nos tantum eleuant vt diuos adoremus:in hunc enim vsum nullus hæreticorũ imagines abnegauit,sed easdem ipsas debemus adorare. Haud quippe tantũ ait Eccle. Te Christũ adoramus:sed tuã crucem. Eidemq; cruci ait, O crux aue spes vnica. Nõ autẽ adorantur inquantũ lapides sunt aut ligna aut quæuis alia materia:sed inquantum Dei sanctorúmve formæ in illis existunt. Quo fit,vt vnaquęq; imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi,adoratione latriæ,imago vero virginis aliúsve cuiusque diui adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Primum argumentum ad partem negatiuam. SEcundum locum obtinet præceptũ quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quòd non sit cõgruenti modo positum. Illud præceptum aliter expoit glossa Exod.22.scilicet nõ existimes creaturam esse filium Dei:qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deute. 5.Non assumes nomen Dei tui in vanũ hoc est nomen Do-

men Dei ligno & lapidi tribuendo.quo prohibetur falsa cõfessio,quæ est infidelitatis actus:fides autem præstantior est religione,cùm sit eius fundamentum:& infidelitas prior superstitione.ergo secundum illas expositiones non secundo,sed primo loco debuit constitui.Secundò arguitur:Eodem loco Exo.20.exponitur idẽ verbũ:Nõ assumes nomen Dei in vanum:hoc est pro nihilo:vbi ideo tñ videtur vana iuratio caueri,hoc est illa,quæ absq; iudicio fit & prudentia:sed multò grauius est periurium,hoc est falsa iuratio,quæ veritate caret:& iniquum iuriũ,quod iustitia vacat:ergo curta fuit forma illa prohibendi.Tertiò:Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quàm vana iuratio: ergo illa expressiùs prohiberi debuit quàm vanum iuramentum.In contrarium autem est scriptura.

Argum. 2.

Argum. 3.

Vnica conclusio.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur:Præceptum hoc optimo est modo & loco positum.Conclusionem autem pulchra ratione explicat D.Tho.Enimuerò cùm vt iam præloquuti sumus,priùs decuerit obstacula veræ religionis excludi,quàm affirmatiuum eius præceptũ ederetur, sm numerũ eorũ quæ religioni obstant,ponenda erãt negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta,duo sunt. Alterum.s.per excessum:vt si religionẽ soli Deo vero debitã,falsis cõices. Alterum verò quasi p defectũ:vt si Deũ quẽ solũ adorare,nõ pro eius dignitate reuerearis.Primo ergo præcepto exclusum est vitiũ prius.s.ne plures colamus Deos:qui.n.cum vero falsum Deum colit,non verè eum colit qui verus est. Vnde Isa.28. Coangustatum est stratũ.s.Deorum,ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis,nẽpe aut verus aut falsus,& palliũ breue,hoc est iusta religio,vtrunq; operiri non potest.Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia caueretur,qua agnitus verus Deus quantũ in nobis est,dehonoratur.Prius.n.est,vnum Deum colendum suscipere,q̃ eum non dehonestare.De iurandi autẽ vsu & abusu præter Cõmentaria super illud Mat.5.Nolite iurare omnino,libellũ adidimus,quo pleraq; ferè omnia dilpatauimus,quæ ad rẽ hanc pertinebãt.Nihilominus necessariũ est expositioni præsentis loci satisfacere.Animaduertendũ hic ergo primum omnium,ſm hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuũ,vt nullatenus diuinũ nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare,sed ne id assumamus in vanũ.Imò verò sicuti primum præceptũ duo in se contraria amplexatur mẽbra,expressam.s.negationem idololatriæ,q̃ affirmationẽ veri cultus,vti expositũ est, includit:ita & hoc sic excludit iurandi abusũ,vt simul implicet iurãdi religionem. Quocirca sicuti deierans hanc transgreditur prohibitionẽ:sic legitime iurãs virtutẽ exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum.Quòd.n.legitimè iurare religio sit,patet Deut.6.Dñm Deum tuum timebis,& illi soli seruies;ac per nomen illius iurabis.Et Hiere.5.non conqueritur Deus q̃ filij Israël iurassent,sed q̃ iurassent in his qui nõ erãt Dij.Colligimus ergo iurare si legitime fiat,virtutẽ esse,nõ vnãqualibet, sed re vera religionis:quippe qua Deum profitemur supremũ veritatis fontem,cuius vtiq; testimonio omne verũ constat:Obiicies tamen nobis verbum Christi Math.v.vbi citans antiquã legẽ, videtur eam omnino aut reprobasse aut emendasse: dicens,Audistis,quia dictũ est antiquis,Non periurabis(nam sic erat scriptũ Leuit. 19.)reddes autem Altissimo vota tua: hic quippe erat sensus illius Deut.6.Et per nomen illius iurabis, Ego autem dico vobis, Nolite iurare omnino:vbi omne prorsus iurm̃ videtur cõdẽnare.Hiero.respondet,nõ prohibuisse omnino iurare,sed iurare per creaturas,idololatrarũ more:qui in ipsis diuinũ numen inesse putabãt.Sed re vera,vt in libello illo c. 3. satis discussimus,sensus nõ est nisi simplex vt iacet, vt neq; per Deum neq; per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioq; expoposcerit:vt patet ex verbo Iacob.v.Ante omnia fratres mei nolite iurare,neque per cœlum,neq; per terram,neq; aliud quodcunque iuramentum,hoc est,neque per Deum,neq; per creaturam.Ad intelligentiã ergo mãdati Christi,id quod supra tetigimus,recolendum est,nempe præcepta omnia decalogi cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud esse quàm explicationes naturalis iuris.Quapropter naturæ luce veniunt illustrandæ : præcepit,verbi gratia,Non occides:illic autem non prohibetur nisi homicidium,quod natura vetat.Vnde dum vel iudex reũ patibulo affigit,vel se quisq; legitimo tutamine defendens aggressorem occidit,quoniam lex naturæ alterũ iubet,alterumq; permittit,nulla pro tunc fit mandati exceptio: quia neq; istos casus vetabat.Pari modo dicẽs Christus,Nolite iurare omnino: neutiquã nobis interdixit nisi iuramentorũ abusum.Nã vbi ratio iusiurandũ exigit,natura est mandati interpres. Adiecit autem,Omnino,ad abstergendũ ignorantiam, ne quis falso crederet iurare per creaturas et vanè, non esse periuriũ.Itaq; vocula,Omnino,nõ excludit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanè iurandi.Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit:neque per cœlum neq; per terram,&c.Est autem deinde animaduertendum iurãdi officium non per seipsum virtutem esse veluti est charitas & iustitia:sed necessitas illud intra lineã virtutis cõstituit.Illud n.S.Th.2.2. q.39. iuramentum secundum se licitum est & honestum,intelligendũ est secundum suos indiuiduos comites,scilicet veritatẽ,iustitiã & necessitatẽ.Enimuerò si status ille innocentiæ ,de quo nos parens noster eiecit,perdurasset:quia nulla illic potuisset esse fraus,sed sancta esset inter homines fides,nulla fuisset virtus iurare:sed tamen quia inde deiectus,factus est omnis homo mendax, fidesq; subinde humana adeò est debilitata,vt nõ per se satis sit ad animum creditoris confirmandum,beneficio Dei concessum nobis est iuramentũ,quod eidẽ fidei nostræ roborandæ necessariũ erat. Vnde quod Ait Christus,Sit sermo vester,Est Est,Non Non;id est quod verum est,simpliciter affirmate: & q̃d falsum,simpliciter negate:synceritatem in qua Deus naturã nostram creauit, & quã nos semper deberemus imitari,designat.Quòd autem subiecit.Quod amplius est,à malo est,Aug.interprete, nõ sonat malum culpæ,quasi citra delictum nunquam iurare liceat:sed malum pœnæ, id est iuramẽtũ ab illa originis labe descendere,per quam homines auctoritatem suam perdiderunt,vt non illis habeatur circa iuramentum integra fides.Quocirca iuramentum,vt ait August.à iure dicitur.Nã qui

Ratio conclusionis.

De iuramẽti vsu & abusu.

Secundum præceptum non est prorsus negatiuum.

Hieronym.

Iurandi officium non est per seipsum virtus S.Thom.

iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit. Vel quòd forsan nomine germaniùs alludit, iusiurandi nomẽ indè deriuatur, ꝙ id quod iuratur pro lege habendum est, ac velut ius, sic sanctè seruandum eo quòd Deum ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Pau. ad Heb. 6. Iuramentum, inquit, est omnis controuersiæ finis ad confirmationem. Quare iurisc. in c. tituli, de iureiu. ff. Maximum, inquit, remedium expediendarum litium in vsum venit iurisiurandi religio. Et in lib. de Offic. Cice. Nullum vinculum ad stringendũ fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, vt legitimam iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atque honestatis custodiunt: Hi nanque tres sunt numero, quos Hiere. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit: vbi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate & in iudicio & in iustitia. Vbi Hieron. animaduertendum inquit, ꝙ iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium atque iustitiam. Ob idq; vbicunque istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimuerò iusiurandum, cui deest veritas, maximè propriè est periurium: cui autem abest iustitia id licet verum sit, nihilominus est iniquum: adeóque subinde periurium, quod qui rem iniustã sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademq; fit ratione periurus siue postea adimpleat, siue secus. Attamen iuramentum quod absque discretione & iudicio fit, quamuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen & meretur periurij. Ad rem ergo vt proximè accedamus, vbi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. Vanum.n. est quod fit frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret.n. veritate, quæ medulla est, & substantia iuramenti: atque adeò sic vanũ est, vt auellanæ testa, nucleo vacua. Iurãm autem iniquum, nẽpe cùm res iuras te facturũ iniustas, vt homicidium aut furtum: eò vanum est, ꝙ ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solùm non obligat, imò peccatum est illud implere. Ob idq; tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ quæ est in obiecto pensanda est. Vt si iurasti peccatũ mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autẽ iocosè mentiri iurasti, iurãm est veniale, eò ꝙ illud implere, non peius quàm veniale est. Quód si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autẽ falsum in quocunq; indiuiduo est mortale: ergo iuramentum de re veniali erit mortale. Negatur Minor: nam iuramentum promissorium non implere, tunc prorsus est peccatum qñ est obligatorium: qñ verò non obligat, licet non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum: tamen quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramẽti, sed ex ipso actu iurandi: qui si eius obiectum peccatum est veniale, non erit peior, quàm veniale. At verò iuramentum temerarium, s. quod verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanum est, ꝙ necessitate caret, quæ iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solùm dicitur periurium, ꝙ qui vanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpæ trium horũ peierandi graduum rimari quisque facilè potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentũ falsi, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verũ in quocũq; indiuiduo. Quòd enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cùm omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessarium fit, vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò ꝙ in quocunque indiuiduo sit etiã mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum genere suo sit mortale: tamẽ leuitate materiæ, vt si obolum fureris, fit veniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, vt si peieres te non tangere calamum quem manu tenes & pro quacunque necessitate id facias, vtpote pro salute totius mundi, peccatũ nihilominus mortale est: nam tum falsum est te non tangere calamum, quàm si iurasses rem aliam grauissimã falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorij grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, idest, quòd nullam habeat aliam vanitatem, quàm ꝙ citra necessitatem & circumspectionem fit, nõ est genere suo mortale, sed tantùm veniale. vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cùm res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut de qua alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. In iuramentorum autem frequentia præsentissimum inest periculum peierandi: Ob idque omni cura & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At verò per falsos iurare Deos, quantumcunque veritas & humana iustitia insit, peccatum est idololatriæ. Vel aut infidelium iuramento, vt ait ad Publi. Aug. in casu necessitatis licitum est.

Ad primum igitur argumentum respondetur, expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanũ vsurpari, cùm verbũ incarnatum, quod per substantiam est nomẽ Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deu. 5. ad infideles refertur: quorum impietas illa retunditur, ꝙ per saxa & ligna iurant, ac si sint Dij. Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solùm pro nihilo vsurpari, quando temerariè citra iudicium & prudentiã iuratur, verùm & tunc peius, dum falsè aut iniustè deieratur. Ad tertiũ denique respondet S. Th. ꝙ sicut et qui scientia aliqua primum erudiunt, cõmunia trivialiaq; documenta primum exhibent, sic & ordo requirebat vt cõmunia statim & quæ in vsu frequentiora sunt prohiberentur, per quæ homines scie intelligerent grauiora interdictos. Imo verò arbitror Deũ idcirco exhortandas blasphemiarum formas non expressisse, ꝙ illas tacendo apertius expressit eò vsque esse abominabiles, vt neque in lege essẽt nominandæ. Etenim qui Deum verum non cognoscit, nihil mirum si ad falsos peruertatur: ꝙ tamen qui verum adorat, blasphemus illum dehonestet, extra vllam legis positionem patet, quàm sit nefandum. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditandum,

Iuramentũ à iure iratur.
Paulus.
Cicero.
Tres comites iuramenti.
Hieronym.
Tres gradus vanitatis.
Obiectio.
Solutio.
Series et ordo grauitatis inter varia periuria.
Augustin.
Ad primũ argument.
Ad secundum argu.
Ad tertiũ argumen.

tandum,

tandum, q ad exaggerandum maiestatem diuini nominis non solum prohibetur vt per ipsum non
peieretur, verum ne vanè ore assumatur. Quare non solùm sub forma iurandi, verùm neque in tri-
uialibus colloquijs obloquendum de Deo est vanè, eiusve nomen sine caussa depromendum. Et q̃-
uis multa sint diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdem virtutis, singulari numero dictū est,
Non assumes nomen Dei tui in vanum: Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruant,
nempe q illud nomen longè celeberrimum, Adonai, adorandum esset, non tamen proferendum.
Qua de caussa illud nuncupabant Græcè τετραγράμματον, id est nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi sit rectè positum.

Onsequenter de tertio præcepto, quod est vltimum primæ tabulæ, pari modo quæritur, *1. Argu.*
an sit congruenter positum? Et arguitur à parte negatiua: Aut intelligitur secundum spi *à parte ne*
ritualem sensum, aut secundum literalem. Secundum spiritualem non est speciale, sed *gatiua.*
generalis omnium ratio. Att. n. Ambro. Lucæ 13. de Archisynagogo qui indignabatur *Ambros.*
Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed seruilia opera, id
est peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est cære-
moniale. Legitur. n. Exo. 31. Videte vt Sabbathum meum custodiatis: qa signum est inter me & vos
in generationibus vestris: hoc est rememoratiuum conditi à me mundi. præcepta autem Decalogi
non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc pceptū minimè Decalogo
congruit. Secundò. Præcepta Decalogi omnia tanq̃ iuris naturæ lege etiam Euangelica obseruant: *Argu. 2.*
Euangelici āt neq; Sabbathum seruamus, neq; verò Dñicum diē Iudaico more: quippe qui & ci-
bos paramus & alia huiusmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergo nō propriè pceptū hoc ad
Decalogū pertinet. Tertiò: Cuiuscunq; pcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculū *Argu. 3.*
in veteri autē lege licebat citra Dei offensam Sabbathū violare: circuncidebantur. n. die octaua, et
si incidisset Sabbathum. Et Helias dū iter quadraginta dierū perfecit, non cessauit Sabbathis. aliaq;
id genus fiebant licitè: ergo non est pceptū Decalogi. Contrà verò stat scripturæ sacræ testimoniū.

Ad q. tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptum sanctificationis Sabbathi con- *Prima con*
gruenter tertio loco positum est, idq; affirmatiuum est. Probatur: In institutione religionis, vt di- *clusio.*
ctum est, priùs debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicitus conuelli q̃ *Probatio.*
quidem impedimēta sunt, idulolatria atq; irreuerētia; illis antē conuulsis consequens erat, vt præ-
ceptum religiosi famulatus adhiberetur: hoc autē est præceptū sanctificandi Sabbathi: ergo cōgruē
ti loco collocatū est. Secunda conclusio: Eodē tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta
corporalis requies ad famulandum Deo. Probatur: Diuinus cultus, tam interior est, vt meditatio & *2. Conclus.*
mentalis oratio, quàm etiā exterior, vt sacrificiorū oblatio: interior autē sub externarum rerū simili- *Ratio pro*
tudinibus nobis qui sensibiles sumus, proponitur: vt per ceremoniam thurificandi instruimur quē- *cōclusione.*
admodum orantis mens sit in Deum eleuanda: secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut in-
censum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signū nobis signifi
cari. Tertia conclusio: Præceptū idē tertiū appositissimè propositum nobis est sub signo creationis
mundi cōmemoratiuo: vt. s. quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod *3. Conclus.*
patrauerat: sic nos septima quaq; die ab operibus seruilibus cessantes, tēpus feriemus quod recolen
dis diuinis beneficiis sit dedicatū. Probatur: Nam cum bonorū omnium fundamentum sit, esse, fit
vt beneficiorū primum, vnde reliqua omnia nobis prouenere, fuerit nostri plasmatio, mūdiq; fabri- *Ostenditur*
catio, nostri gratia cōditi. Quapropter eiusdem memoria beneficij viā nobis pādit ad reliqua cōme *conclusio.*
morāda. Vnde Exo. 26. præmisso præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro caussa subditur: quia sex
diebus fecit Deus cœlum & terrā, & septima die requieuit. Veruntamen haud desunt circa harū sin
gulas conclusiones dubitandi argumenta. Etenim contra primam, quatenus asserit præceptū hoc
esse affirmatiuum, offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur nō affirmatiua, sed negatiua, sicuti duo
rum pcedentiū. Iubemur nanq; per illud in sensu literali nihil aliud quàm cessare ab opere seruili; *Ratio cōtra*
cessare autē est abstinere ab opere, id est non operari: sicuti ieiunare, est abstinere à cibo, quod est nō *primā con*
comedere. Sed ad hoc respondetur præceptū esse affirmatiuum. s. diem sanctificare, id est sancto fa- *clusionem.*
mulatui dedicare. Vnde Exo. 20. affirmatiue ponitur, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Sed *Solutio.*
forma sanctificandi subditur: Nō facies omne opus in eo scilicet seruile, vt diuinis vacare queas. Id-
q̃ue Ecclesiæ instituto confirmatur, quæ generalem illum sanctificandi modum speciatim expres-
sit, iubens vt festis diebus audiremus sacra. Difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert
secunda cōclusio. Est. n. prima omnium dubitatio, vtrum hoc præceptum exteriorem nobis tantum
cultum iubeat, an verò simul internum opus? Est. n. Scotus, qui lib. 3. dist. 37. sentire videtur hoc nos
præcepto iuberi diebus festis bonū habere mentis actum circa Deum: nempe eius dilectionem. Id *Prima du*
quod explicatius asseruerat eod. lib. dist. 27. dicens, singulare tēpus implendi præceptum dilectio *bitatio Sco*
nis Dei contineri isto præcepto: vt. s. tali tempore manere vnusquisq; debeat apud se, recolligendo *tus.*
se & ascēdendo ad Deū suum. Vnde fit consequens vt teneatur tunc quisq; conteri: vt modum etiā
charitatis seruet: Consequiturq; subinde secundum hanc opinionē, vt nomine seruilis operis à quo
requiescendū est, non solum intelligantur mechanica opera, idq; genus alia quibus homo homini
seruit: verum potissimè peccata, quibus homo mancipiū fit dæmonis. Nam qui facit peccatum ser-

nus est peccati. Opinio fuit Isychij, quam superiori articulo impugnabamus quòd hoc præceptum solum faciat spiritualem sensum de cessatione à peccatis: Isti autē etsi non illum tantum, tñ illū putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam, quam in alio profesto die côtrahetet, peccat rursus festū contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtrūq; *Alex. Hal.* confiteri tenetur perinde ac ille qui in ecclesia homicidiū facit, atq; ille qui monialem vitiat. Snia *D. Thom.* est Alex. Halen. 3. parte, q. 32. mēbro 5. arti. 2. vbi expresse in solutione ad quartū, ait fornicationē in die festo duplicē habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hanc opin. discipuli eius docti sūt. Imo eadem apparet esse snia D. Tho. in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum: vbi distinguit triplex seruile opus. s. quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini & quo seruit Deo. Et subdit, q̄ opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantiæ Sabbathi, inquantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, q̄ quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati: quam per opus corporale alias licitum, magis con- *Ambrosi.* tra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui *Augustin.* præterea sententiæ patrocinari apertè videtur Ambro. loco citato in 1. arg. super Luc. & Aug. in lib. de decē chordis, vbi ait, Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quam si in theatro seditiosus existeret: & melius fœminæ eorum die Sabbathi lanā facerent, q̄ q̄ tota die in neomenijs suis impudice saltarent. Et, quod rem vehementius vrget subdit, Tibi autē, id est Christiano, dicitur vt obserues spiritualiter Sabbathum in spe futuræ quietis, quam tibi promittit Dominus: spes autem hęc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet faue- *1 Ratio.* re. Primum, q̄ cum sit affirmatiuum, vt dictum est, ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo *2. Ratio.* gratior sit illa, qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimum non obligare videtur. Adde q̄ cū *Solutio* iure diuino aliquam sanctificationem, vt nomen sonat iubeat, necesse est illam etiam seclusa Eccle- *prioris dubij.* siæ sanctione designare: quæ tamen alia designari commodius nequit, quam diuina dilectio per q̄ iustus sanctificatur. His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est, *Probatur assertio p̄fata.* vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, vt conclusione 2. quæ S. Tho. est adstruximus. Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentiæ nomen expressum est, externa tantū opera *Altera ratio eiusdem assertionis.* iubent & prohibent. ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. Secundo id apertè monstrat ecclesiasticum institutum, quo cultus hoc præcepto iussus per hoc determinatur, quod est missas audire. vt patet de conse. dist. 1. can. Missas. Quæ quidem præceptio à traditione vsque & Canone Apostolorū originē duxit, vt ibidem patet, can. Omnes fideles. Cùm ergo ecclesia cultū hoc pręcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret: atq; diuini præcepti confessionis tempus vt semel in anno fieret determinabat, & hæc sit præceptio ad cultū nos tantum externum arctet: palam est, iure diuino non esse illic alium contentū: quoniā aliàs nisi illum explicaret, nō fuisset fida diuini iuris interpres. Diximus: Ad cultum tantum externū, vt illum tamen interiorem actum nō excludam, a quo exterior p̄ficiscitur scilicet velle audire missam cū decēti reuerentia & attentione, vt sit actus humanus: non tamē nos cogit ad aliam seu dilectionē seu contritionem. Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptissimus Ec- *Cōfirmatio* clesiæ vsus habet, præter cessationē ab opere seruili, nullus cultus est in præcepto dieb. festis p̄ter *Argu. 3.* illum quem Ecclesia exprimit: temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. Tertiò arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt supra dictum est, non est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte p̄fixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus à præcepto dilectio- *Argu. 4.* nis. Quartò arguitur: Finis præcepti, vt supra monstratū est, nō cadit sub præcepto: quia præcepta n̄ dantur nisi de medijs: sicuti præceptū ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinētię modū ab Ecclesia præscriptum, licet maceratio illa sit finis. Cū ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, fit, vt illa sub nullo illorū comprehendatur. Et quintò eadem confirmatur cōclu- *Argu. 5.* sio: quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatē impleri, ita vt euitent peccatū. Absque vlla ergo ratione, imò contra rationem singulare hoc adscribitur huic præcepto, q̄ obseruari non possit sine modo charitatis: & tamen contraria opinio id contendit, asseuerans q̄ in die festo tenetur se homo ad gratiam dispone- *Argum. 6* re. Sexto arguitur q̄ hoc præceptū non obliget ad contritionē. Est enim citra controuersiam religionis mandatum: contritio autem non est actus religionis, sed pœnitentiæ, quæ singularis est virtus, *Argum. 7.* iustitiæ annexa. Præterea, septimò occurrit sanè mihi ingentissimū argumentum contra hanc opinionem, q̄ si hoc nos præceptum ad contritionē obligaret atque ad veram dilectionem Dei, impendiò quam periculosum esset q̄ tot Ecclesia multiplicaret festa: esset enim hoc Christianorum ani- *Argu. 8.* mos irretire & in arctissimas angustias côijcere: nempe q̄ tam crebro ad rem tam arduā teneremur. Deinde octauò arguitur, q̄ hoc præceptum non obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphorico, sed secū dum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum: quia stylus mores instituendi non debet esse translatitius, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphoram. Cùm ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operib. *Cōfirmatio* quæ communi vulgo seruilia nuncupantur, puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde *Eufio.* confirmatur, q̄ quantum ad ius diuinum attinet, eadem est substantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebręis: illi autem ad nullum actum interiorē obligabantur, sed ad illos externos cultus ergo neque nos nisi ad nostros. Sed ais propterea q̄ dies festus tempus est sacrum, quocunque peca-

tato

cato contaminatur: sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argũ, q̃ sacrilegium nõ cõmittitur nisi vel in psonã rõe voti: vt si monachus vel sacerdos fornicatus fuerit. vel ratione ecclesiæ statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tpe autẽ nulla extat lex. Accedit ꝑtereà, q̃ neq; locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duob. his modis nominatis. Nã etsi in ecclesia blasphemes vel peieres, nõ cõmittis sacrilegiũ: cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo peccatũ in festo cõmissum non esse sacrilegiũ: atque adeo circunstantiam festi non esse confessu necessariã: licet accidentariè aggrauet, & ideo consilium sit eam confiteri. Neq; tale præceptum obligat ad aliũ actũ interiorẽ, q̃ ad illum qui pp exteriorẽ est necessarius. s. verè audire Missam ea attentione, vt sit actus humanus: Tametsi cùm internus amor & diuinorũ meditatio, finis huius ꝑcepti sit, ad hoc maximè sunt Christiani festis dieb. animandi & alliciendi: & vt à peccatis caueãt. Sunt hic autẽ qui claritatis (vt censent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant, nẽpe alterum immediatũ, qui est audire Missam, ad quẽ tenemur: alterũ verò mediatũ, qui est mentis eleuatio per charitatẽ, ad quẽ minimè obligamur. Ego verò, licet disceptatio ĩ nomine videatur versari, illũ priorẽ, non finẽ appellauerim, sed substantiã ꝑcepti. Habet. n. duo mẽbra: alterũ negatiuũ, q̃ est cessare à seruili opere. alterũ verò affirmatiuũ, q̃ est, cultus ab ecclesia ꝑscriptus. Et hoc secundum est finis, nõ tam ꝑcepti, q̃ prioris eius mẽbri. Igitur ad auctoritatẽ S. Tho. respondetur, q̃ cùm ait peccata aduersari observantiæ Sabbathi, non intelligit quantũ ad substantiã ꝑcepti, sed q̃tum ad eius finẽ: refertur. n. ꝑceptũ hoc ad vacandũ Deo & diuinis, cui quidẽ fini pugnãtius obsistit peccatũ q̃ opus seruile: ob idq; peius est fornicari in die festo, q̃ cauare. non q̃ per fornicationẽ violetur festum, sed q̃ peius per se peccatũ sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait Aug. Quod autẽ ibidẽ subdit. s. Christianis obseruandũ esse Sabbathũ spiritualiter, non dicit, quasi illa sit substantia ꝑcepti, vt qui sic non seruauerit, transgressor eius sit: sed quòd ille sit modus, ꝗ seruandum est ad intentionem præcipientis, vt seruetur in spe futuræ quietis, quam nobis promittit Dominus, & q̃ iste sit sensus, patet manifestè quoniam confert Christianũ illic cum Iudæo, dicẽs, q̃ Iudæos seruabat illud in figura. nos aũt seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam ꝑcepti, eodẽ modo tenebantur illi sicut nos. Fit ergo, vt ille sensus spiritualis, non sit de substantia præcepti. Ad verbũ aũt Ambrosij patebit suo loco responsio, vbi & mens D. Th. apertior fiet. Ratio aũt prior, quam contrariæ opinioni subiecimus, id tantùm euincit q̃ internus famulatus per charitatẽ sit finis præcepti inde tamen non consequitur, vt cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, alium sub hoc præcepto contineri cultũ, q̃ quem ecclesia determinauit. Circa tertiam conclusionem id tantũ animaduertendum est, q̃ hoc præceptum partim morale, partim verò ceremoniale. Iam. n. suprà dictum est morale præceptum elici, vt conclusionem de iure naturæ. Vnde cùm eodem iure teneãtur quicunque mortaliũ Deum colere, consequens inde fit, vt tempus aliquod debeãt de aliis negotiis succidere, eidemq; muneri dedicare. Nam secundum sapientem cuicunque rei naturæ iure, suum debetur tempus, vt refectioni, somno, & aliis officiis. Quin agè, suauitatẽ perpende & lenitatẽ præceptorum Dei & si nulla nos lex colendi Deum requiem indixisset aliquorum dierum, ratio ipsa naturæ, quæ locem, ad laborem resulit, & tenebras ad quietẽ, deposcebat, vt dies aliquos feriaremur, quibus labores interpellando recrearemos animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare melius valuissemus, quã Deo nostro colendo? Et iõ super hoc nulla põt esse ecclesiæ dispensatio. Põt inquã ecclesia quæ iure positiuo dies festos stabiliuit omnes, vt supra diximus, vel tollere, vel mutare; saltem factũ teneret, licet Spiritus sanctus id non permitteret: quia pernicies esset. Haud tamen vlla fieri vnquã potest dispensatio, quin homo tẽpus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere: Quod autẽ dies isti aut alij, festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde ecclesia ius habet. Ceremonia aũt omnis figura est, aut commemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo præceptũ hoc in sensu literali creationis beneficiũ, tanquã illius memoratiũ. In sensu autem allegorico præsignabat requiem Xpi in sepulchro: quæ dies etiã fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphorã pertinet, significabat cessationẽ à peccatorũ operib. Quare secundum illum sensum non erat spãle præceptũ: sed referebat generalẽ rationẽ omniũ, quib. ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demũ in sensu anagogico significabat sempiternã requiẽ, q̃ nos manet in cœlo. Constituitur ergo in Decalogo sm̃ literalem moralemq; sensum. Vnde ob tam multiiugam Sabbathi significationẽ, cũ aliæ cõplures essent in lege festorum solennitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est, qua reliquæ cõprehenduntur. Nam cæterarũ singulæ ob particulare beneficium fuerunt institutæ: illud autẽ creationis fuit vniuersale: De festis autẽ illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, videbimus quæstione proxima. Atqui per hæc ratio liquet, cur fuerit ab ecclesia catholica à seculo vsq; Apostolorũ in diẽ Dñicam mutatum. Nã rõ illa literalis cõmemorãdi beneficiũ creationis, alrios mutata est beneficium recreationis, quæ facta est à Christo per gratiam: hoc. n. beneficiũ Dñica die resurgendo absoluit; quæ fuit in statu gratiæ lux prima, infinitum pstantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterq̃ q̃ & dies illa prima creationis mundi, Dñica est fuit: quẽadmodũ septima fuit Sabbathũ. Figura aũt allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsente veritate cessauit. Sensus autem anagogicus perpetuæ quietis cœlestis multò aptiùs congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi circulo hebdomadæ significatur: immutabilis autem fœlicitatis æternitas significantiùs exprimitur Dominica die.

S. Thom. — *Tertium Decalogi præceptũ partim est morale, partim ceremoniale.* — *Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diẽ Dominicam.* — *Altera ratio.*

Ad primum igitur argumentum quod auctoritate Ambrosij procedebat, respõdetur, patrem illũ mysticorũ sensuum amatorem, intellectum eiusmodi Iudæis obiecisse, propterea q̃ opera misericordiæ in Sabbatho fieri nõ ferebãt: & ideo cùm dixit illo præcepto peccatorũ opera prohiberi non id

Ad primum arg.

intellexit in ſenſu literali,in quo ſita eſt ſpecialis præcepti ſubſtantia,ſed in ſenſu tropologico, qui generalis eſt,omniũ præceptorũ virtus.

Ad ſecundum.

Ad ſm reſpondetur,ꝙ Sabbathi obſeruatio apud Iudæos erat figuralis:& idẽ ſtrictiore religione illud ſeruabat:adeò vt neq; cibos igne poſſent parare:vt patet Exo.16.& 35.nempe vt illá ceſſationẽ Dei à mundi fabrica ad viuum exprimerent.Nam figura, cũ ſit rei ſignum,debet veritatẽ vſq; ad minima fideliſſimè referre.Nos autẽ non ob illum figuralẽ ritũ ſed inſtitutione Eccleſiæ tum dies Dominicos,tũ feſtos alios feriamur. Quapropter congruentiùs naturali iuri eiuſmodi feſta colimus:nẽpe vt & victui neceſſaria naturali more paremus.Et nobiſcũ ſuper reliquis quæ neceſſitati naturæ ſeruiunt, faciliùs diſpenſetur.

Ad tertiũ argument.

In tertio igitur argumento vaſtiſſimus aperitur campus eorũ,quæ nobis dieb.feſtis,tum licitè permittuntur, tum diſpenſatione indulgentur.Sunt.n.vſqueadeò multa,vt vix queant ſub numero cõprehendi;ideoq; tantummodo eorum capita teneri memoria poſſunt.Et primum cùm in hoc præcepto aliquid ſit negatiuũ, vt dictum eſt,id eſt ceſſare à ſeruili opere;atq; alterum affirmatiuum:ꝙ eſt ſacrum audire:circa vtrũque perpendenda illa ſunt,quib.citra iniuriá violatur præceptum . Vnde primum omnium ſupponenda eſt illa ſuprà iacta diſtinctio S.Tho.ꝙ operum ſeruilium alia ſunt peccata,quibus dæmoni ſeruitur.Et hæc ſunt per omnia mandata vetita:ſignificata verò hoc ſingulari in ſenſu morali metaphorico.Alia verò ſunt,quib. ſecundum corpus homo homini ſeruit:vt mechanica.Et hæc ſunt iſto ꝑcepto ad literá interdicta.Sed alia prætereà ſunt quibus ſeruimus Deo,nẽpe quæ ad eius cultũ attinent.Et hæc adeò non reſpuuntur iſto præcepto,vt ſint ad eius finẽ impendiò conducẽtia.In hoc.n. ab aliis ſeruilibus abſtinemus,vt inſeruiamus Deo.

Diſtinctio

Sex capita vnde poſſis internoſcere quæ liceant diebus feſtiuis.

Sex ergo capita ſunt per quæ illa iudicare poſſumus quæ Sabbathis licent.

Primum.

Primum eſt hoc quod modò diximus.i.ſi ſit ad Dei cultum pertinens.Inter hæc autem ſunt gradus.Primũ obtinent ſpiritualia,quæ ab ſpiritu increato ſupernaturaliter nobis donantur:vt eſt ſacramentorum adminiſtratio;quib. gratia confertur,in qua vita ſpiritualis conſiſtit.Quapropter & antiqui circuncisionẽ miniſtrabant in Sabbatho,ſi octaua tunc incidiſſet dies. Vnde Chriſtus Io.7.Circuncisionẽ homo accipit in Sabbatho,vt nõ ſoluatur lex Moyſi.Et nos quoque omnia adminiſtramus ſacramenta.Atq; illa inſuper quæ ad altaris miniſteriũ attinent , exercemus.ſ.prædicamus,oramus,& ea legimus quæ ad meditationẽ & animi refectionẽ conferunt.In ſecundo gradu ſunt illa corporalia,in quib.cultus etiá per ſe conſiſtit vt erat antiquis arcam teſtamẽti deferre:& nobis baiulare ſanctorũ ſtatuas,crucẽ & huiuſmodi in proceſſionibus. Ad hæc organis canere & aliis inſtrumentis,de quibus operibus illud intelligitur Matth.12.Sacerdotes in tẽplo Sabbathum violant,id eſt corpore labores exercent,& ſine crimine ſunt.In tertio gradu locantur illa q̃ ſacrorũ ſunt præparatoria.Sed hæc tripertita:Nam quædam adeò ſunt propinqua cultui,vt ſine illis fieri nequeat:vt antiquitus ſacerdos animalia quæ Deo litabantur,mactabant & torrebant:& nunc campanæ pulſantur.Alia verò ſunt quæ poſſunt præcedenti die fieri:& hæc non ſunt ſine cauſſa in feſto facienda,ſed anteà præparanda:vt hoſtias coquere,& monumẽtorũ apparatus extruere:niſi forſan continuatio feſtorũ exigat,vt in feſto fiant.Sed tñ alia ſunt,non quidẽ per ſe,ſed accidentariè ad diuinum cultum ſpectantia,vt colere agros pauperculæ eccleſiæ vel hoſpitalis,aut ad eius ſtructuram vectare lapides.Et hæc neq; ſine neceſſitate fieri in feſto debent,neq; ſine Prælati facultate:qñquidem opera ſunt verè ſeruilia:ideoq; licet lex miſericordiæ in cauſſa ſit diſpenſandi: fieri tamẽ nõ debent abſq; epiſcopi diſpenſatione:vel ſaltẽ Parœciani,vbi ſic habet vſus.

Secundum genus operum quæ in feſto licet.

Secundum autem genus operum,quæ in feſto licent,eſt ſpiritualiũ actionum,quæ ab ſpiritu noſtro proficiſcuntur:vt docere conſulere & id genus alia.Seruile.n.opus idẽ eſt quod corporale.Nam corpus eſt quod animæ ſeruit:quare quæ ad animá attinent,nõ connumerantur ſeruilibus.Attamen non inde infertur,mechanicarum artium exercitiũ in feſto eſſe permiſſum,etſi artes illæ intellectuales quoq; ſint.Quĩ non de ſuo tñ principio,verum & de fine penſanda eſt ſpiritualium ratio.Scientiæ ergo quarum finis eſt intellectum illuminare ſpirituales ſunt:illæ verò quarum finis in fabricato opere poſitus eſt , ꝙ manibus conficitur,ob idq; mechanicæ dicuntur,ſeruiles habentur.At vero ſunt nonnulla ſpiritualia q̃ eccleſia bona cauſſa in feſtis interdixit:vt ius dicere,& cauſſas agere,& rurſum ſolenniter in iudicio, niſi cauſa pacis præſtare,vt patet extrà,de feriis,c.omnes dies.& c.conqueſtus.Tametſi hæc ingruẽti atroci extraque ordinario crimine diſpenſationẽ quoq; admittant:Vt ſi publicus latro,aut maieſtatis læſor caperetur in feſto,liceret eum ſubito in ſupplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in ſolenni feſto ſolẽt igni admoueri.

Tertium argument,

Tertiũ genus & caput eiuſmodi licitorũ operũ eſt,quæ q̃q̃ ſint corporalia,non tamen ſunt propriè ſeruilia.Nam inter corporalia quædam extant genere ſuo ſeruilia, quorum exemplum in mechanicis poſitum eſt;quædá vero genere ſuo libera,vt artium liberalium opera,qualis eſt muſica,& figuras geometricas in abacho ducere;q̃ certũ eſt licere in feſtis. Quædam autẽ ſunt & liberis & ſeruis cõia,de quib.dubiũ eſt,an liceát:vt ſunt ſcribere,itinerari, venari, &c.Et quidem ſi ſcribere ad id duntaxat reducatur,ꝙ eſt cum abſentib. loqui:vt ſcribere epiſtolas, aut orationes habendas ad populum,aut prælegendas lectiones,liquet eſſe licitum: ſi autem ad opus ſeruile vergat,vt ſtata mercede tranſcribere,aut alia ratione calamo mereri,id minimè fas eſt:itinerari autẽ audita Miſſa,maximè illis q in itinere ſunt,mos quarundam prouinciarũ admittit. Sed animi gratia venatum ire,claret non eſſe ſeruile opus.

Quarta cauſſa.

Quarta cauſſa ob quam nefas non eſt operari in feſto,ſubiungitur neceſſitas.Primum illorum,quæ ad diurnum victum pertinent,hoc eſt ad cõdiendos cibos igneq; parandos:qualis eſt coquorum opera,& eorum qui paſtillos faciunt,& laniorum ac macellariorum.Piſtores autem non excuſantur,neq; furnarij:nam panis pôt pridie feſti cõfici:niſi rarus eſſet feſtorum concurſus,qui id exigeret.Secundò ex neceſſitate ſalutis corporeæ excuſantur medici,pharmacopolæ,& ſanguinis miſſores.Et qui fugiunt propria pericula,exemplo Heliæ, qui

liæ, qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Christus Io. 7. Mihi indignamini: quia totũ hominẽ sanum feci in Sabbatho? At verò pharmacopolæ non excusantur nisi secundum necessitatẽ diei pręsentis. Est.n. seruilis ara, quam sola necessitas facit in die festo licitam. Tertiò & necessitas communis salutis reipublicæ excusat milites in bello: & qui illis aggeres & vallum ducunt, & qui quosuis alios labores perferunt. Qua ratione, vt legitur 1. Macha. 2. Machabæi hostile prælium Sabbathis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deut. 22. Non videbis ouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui allusit Christus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo, qui habet vnam ouem, & si ceciderit in Sabbatho in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Et per id excusamur, dum conflagrationib. occurrimus, & inundationib. Quin etiá tempore messis flante aura iustè perpurgantur grana. Imò verò vbi aëris inclementia timetur, possunt & areæ teri, atq; etiam, licet hoc non tam facilè sit permittendum, & segetes meti. Quamuis in his calib. vbi ambigitur an necessitas vrgeat, consultius est antistitem adire vel saltem parœcianum, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiam illi, qui munia reipublicæ necessaria exercent, quæ non possunt sine graui iactura festis omnibus interpellari: qualia exercent nautæ, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, vt mareschali veterinarij, qui soleis ferreis bestias calceant, & qui furnos conflandi vitri accendunt. Sunt qui & eandem facultatem illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non tantum video necessitatis. Adde, quòd & propter reipublicæ ornatum licet opificibus in festis operari, vt in torneamẽtis: tametsi salubrius semper sit dispensationẽ procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit à trãsgressione legis communis, sic & à transgressione particularis. Licet.n. aduocatis in festo iudices informare: & instante necessitate etiam scribis aliquos actus agere. Quinta caussa quæ à trãsgressione festi operarios excipit, est Ecclesiæ concessio. Indulget.n. Alexan. 3. c. licet. de feriis. vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thinnis atq; aliis piscibus, qui solo vno anni tempore eodemq; breui capiuntur. Sextum deniq; excusationis caput est consuetudo. Prohibetur in dicto c. omnes. de feriis. mercatus fieri in festo. Sed iam crebettima consuetudo est nundinas in Festo celebrari. Consuetudines autẽ tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductæ, & antiquitate receptæ. Ecce de membro negatiuo huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quòd est audire sacrum, venerantiùs obseruãdum est, neque quacunq; de caussa omittendum, nisi sit valde vrgens: vt si caussa sit fugiendi periculum mortis, aut seruiendi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt: aut si timeretur puellę raptus & similia: quãuis & in hoc inualescere possit consuetudo. Vbi.n. in more est nubiles puellas nõ exire in publicũ, nullam contrahunt culpam non prodeuntes in tẽplum. Quin verò si mater aduersũ quidpiam filiæ timeret, posset domi manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia æstuans, vxorem cohibeat ne in sacrũ progrediatur, parere ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dũ herus vel iter eis imperat, vel aliud negotiũ, licet sacrũ non audiant. In ipsum autẽ herũ refundetur noxa si absq; causa seruũ impediat, quo minus Missam audiat. Id autẽ quod impræsentiarũ occasionẽ quibusdá hæsitandi offert, est, vtrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant quòd pro mercede exhibentur? Inuenias.n. nonnullos hac opinione captos, quòd qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium suum propter necessitatem potissimè præstent, licet eis accessorium stipendium recipere. Imò alii censent, quòd qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiæ facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllum habet, fundamentum, quòd opus seruile est illud, quod fit in obsequium alterius: qui autem mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur, fit ergo illud opus seruile. Nam quando necessitas in caussa est, vt opera in festo sint licita, eò est, quòd illa tunc opera liberis cum seruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur seruilia, fient subinde illicita. At verò citra vllum scrupulum, quod articulo præsenti etiam Caietanus agnouit, quoduis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quamcunque caussarum, quæ modo à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde iustum: quamuis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile: siquidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa seruile opus gratis etiam impẽdi consueuit: vt opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi constituit seruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius: & econuerso seruilia in obsequium ipsius artificis. Præterea arguitur: Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso: quin verò musici præcipue seruiunt in festis atque in Ecclesiis pro mercede. Post hæc arguitur: Quamuis opera in die festo sint necessaria: non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, vt in superioribus exemplis patet: ergo illa licitè possunt solum propter mercedem exequi, alter non facturi: possuntque perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendum est quódnam sit seruile opus, quod verò minimè: sed per capitales caussas paulò ante commemoratas. Itaque si docere scientiam licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere: & pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemque censeo de medicis & de aliis infirmorum administris. Ex quo fit, neque studere in die festo lucri caussa, illicitum esse. Nam alias etiam scholares iura violarẽt si in festo literis vacarent ruri nostrum plerique id faciunt spe lucri. Et nihil refert lucrúmne post longum tempus exspectes, an in præsenti recipias. Neque refert doctórne & aduocatus diues sit, an pauper: Tametsi diuitibus consilium sit, dies festos aut diuinis dicare, aut caussis pauperum largiri.

Quinta caussa.

Quibus de caussis possit quis citra noxam die festorũ interesse sacris.

Quorundã scrupulum.

Ratio dubitandi.

Caie.

1. Ratio

2. Ratio.

ARTICVLVS V.

Vtrum quartum praeceptum de honorandis parentibus, congruè tradatur.

Argum. 1 *D. Thom.* *Argum. 2* *Argum. 3.* *Argum. 4*

Diutius nos praecedentes quaestiones remoratae sunt. Haec autẽ de quarto praecepto facillimae expeditionis est. Arguitur nihilominus de more, q nun fuerit congruè positum. Praeceptũ, quantũ ad pietatẽ attinet, quae est pars iustitiae, nõ quidẽ directa eius species est, sed potẽtialis. Sunt autẽ multae aliae similes iustitiae partes, vt habes apud S. Th. 2. 2. q. 80. vt obseruantia, gratia, veritas, &c. non ergo hoc tantũ debuit poni affirmatiuũ praeceptũ sed similiũ virtutũ insuper alia. Secundò, Nõ solũ parentib. verũ & patriae & sanguine cõiunctis debetur ex pietate cultus: ergo mancũ fuit praeceptũ, q solos parentes colere iubet. Tertiò, Neq; parentib. solus debetur honor, verũ & sustẽtatio: ergo & in hoc fuit ẽt mutilũ, q solũ honorẽ expressit. Quartò, Neq; caussa illi subiuncta, videlicet q parentib. morigeri erunt longaeui sup terrã, vt legitur Exo. 20. in vniuersũ verũ ẽ: inuenias. n. parẽtib. obediẽtes, eosdẽq; tenera aetate luce sublatos, videasq; cõtra multos rebelles q longo fruunt senio, nõ ergo cõgruẽter positũ est. In cõtrariũ facit scripturae auctoritas.

Conclusio responsiua. *Probatio.*

Quaestioni vna istis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus praeceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus, subiunctum est. Probatur: Praecepta primae tabulae dilectionem Dei, vt dictum est cõmendant: & praecepta secundae, dilectionem proximi: inter proximos autem maximè proximi sunt parentes, quippe quibus id, quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principiũ nostri: sicuti Deus vniuersale omniũ: ergo locus huic praecepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parentes illi, quae Deo debetur, adeò affinis, vt 8. Eth. Arist. compositè dixerit, Diis & parentibus neminem posse aequalia rependere. Et Cicero in Oratione post redi tum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quòd ab his nobis vita, patrimoniũ, libertas, ciuitas tradita est: in primis autẽ Deũ, cuius beneficio haec omnia tenemus.

Aristo. *Cicero.*

Ad primũ argument.

Circa materiam ergo primi argumenti id animaduertendum est, quod in capite libri octaui luculentius exposuimus: videlicet partes iustitiae alias esse specificas, vt distributiuã, & cõmutatiuã, alias vero potentiales, hoc est illi annexas: vtputa quae cùm non integram habeant rationem iustitiae, nõ directè ei subduntur, sed tamen propter aliquid vtrisq; cõmune reducuntur ad illam. Ratio nanque iustitiae est, esse ad alterũ, cui aequale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitia, quia est ad alterũ, puta ad Deũ, cui tñ nequimus aequale reddere: atq; in hoc deficit à iustitia. Ad religionẽ autẽ spectant praecepta primae tabulae, quae est virtus annexa iustitiae. Pari ratione pietas, quae est ad parẽtes, quib. aequale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiae. Et similiter obseruantia: q̃ est reuerentia hominib. ob virtutẽ exhibita. Nam neq; virtuti aequale praemium reddi ab hominibus valet, vt x. Eth. est apud Arist. Quare haec virtus ad quartum praeceptum reducitur: sicut supià in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Corã cano capite consurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat, ne sit prorsus iustitia: nẽpe, q in beneficiis conferendis versatur, quae non sunt debita: sicuti & gratia quae non ratione debiti, sed ratione honestatis beneficia repensat. Haec ergo omnia reducuntur ad hoc praeceptum. Iam enim superiori quaestione dictũ est in Decalogo, illa praecisè debuisse locari, quae absq; vllo sapientũ officio, elicere ex naturae principiis ratio posset, nisi vbi nubila esset: haec autem nonnullo sapientũ adminiculo opus habent, quò plenè percipiantur: praeterquã q filiorum debitũ ad parentes, cunctis est mortalibus cõmune: reliqua verò, specialia: sub generali verò specialia militant.

Ad secundũ argu. *Ad tertiũ argumen.* *Ad quartũ argumen.*

Ad secundum ad eundem propè modum respondetur, q ratio quare patriae, & sanguine agnatis, atq; aliis necessariis nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerunt, & ideò cùm praecepta Decalogi, vt dictum est, sint prima legis principia, abundè parentes pro cunctis nominati sunt. Et eodẽ reducitur solutio tertij argumenti, nẽpe q honor parentibus à cunctis filiis per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit, vt debeatur dũ parentes egent: ad ea autẽ quae sunt per se, ea reducuntur quae accidunt. Ad quartũ demum respõdetur, cõgruẽtissimũ, vt superiori q. exposuimus, propositũ fuisse huic mandato praemiũ longaeuae vitae, transgressoriq; supplicium breuis. Vnde Pau. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia vtilis est promissionẽ habens vitae q̃ nunc est, & futurae. Nã cũ vitã à parentib. sm Deũ susceperimus, qui gratus illis est, meretur nõ solũ aeterna potiri, verũ & tẽporalẽ sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Obidq; adeò Solon, vt Cic. pro Sex. Amerino refert, nullũ parricidiis suppliciũ constituit: cuius caussam interrogatus respondit, se id neminẽ facturũ putasse. Romani autẽ intelligentes, nihil esse tã sanctũ, q aliquando non violaret audacia, suppliciũ in parricidas q̃ maximè congruens excogitarunt, nempe vt in culeum insuti in flumen deiicerentur: vt his reb. omnib. derepentè carerent: nẽpe elementis ac bestiis, ex quib. omnia nata esse feruntur: videlicet ne coelum viderent, nec solem, neq; verò aquã tangerent, neq; aërẽ ad respirandũ, neq; terrae eius cadauera mandarẽtur, neq; adeò obiicerentur feris aut bestiis, ne videlicet tactu suo aut elementum aliquod ob bestiam polluerẽt qui sese immanissimo scelere polluissent. At vero quoniã neq; praesentia haec labentiaq; bona sub merito cadunt, ne q; aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit, vt Deus occulto iudicio quñque sinat vt boni exiguo hoc p̃mio careãt, & mali, supplicio: qppe quos auctiora ĩ altero manẽt seculo

ARTICVLVS VI.

Vtrum sex reliqua praecepta conuenienti ordine & modo tradantur.

Primum argumen. *Argu. 2.*

De reliquis sex praeceptis satis supra dictũ est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quod non sint sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt praeter homicidium, adulteriũ, furtum, & falsum testimoniũ nocumenta, quae ciuibus inferuntur, diminutus ergo fuit numerus. Secundò: Cõcupiscẽtia in nono & decimo praeceptis aut accipitur pro sẽsualitatis

litaris

litatis motu, secundùm illud Iacobi 4. Vnde bella & lites in vobis? Nónne ex concupiscentiis, quæ militant in membris vestris? Aut pro voluntatis consensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundum illud Sapien. 6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuum: sed prior quidem prohiberi non potuit: quia naturæ corruptæ naturale est cum ratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę: aliàs sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præceptò prohibetur: Qui enim prohibet homicidium, vnà prohibet & eius voluntatem: nihil ergo opus habuit peculiari mandato. Tertiò denique: Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit: non autem seorsum prohibita est eius cupiditas: non erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiberentur. A parte contraria pugnat auctoritas ipsa legis. *Argum. 3.*

Ad quæstionẽ postea, quæ superius explicata sunt, perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur, Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probatur: Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonũ, à malóque recedere. Primum autem non cunctis promiscuè per se debetur, sed personis certis: cui autẽ potissimũ debetur, est Deus. & secundùm illum, parentes: sed tamen iniustis & vi minimè lædere, omnibus debitum est: ob idque post primam tabulam quartúmq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibúsque debentur, optimè nocumenta respectu omniũ in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, déque singulorum grauitate, satis supérque quæstione superiori dissertum est. *Cõclusio responsiua. Probatio.* Quòd si de numero adhuc hęreas, eò quòd cùm alia multa præterquam parentibus & cõsanguineis, aliis etiam debeantur, secundùm verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta: respondetur, quòd cùm Decalogus primordia solummodo contineat legis, nõ debebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus cõmuni ratione debita sunt: & talis est honor, quẽ debemus parentibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus cõtrahuntur debita, & ideo non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitia, quæ pręcipit vnicuique ius tribui suum. Atque per hoc documentum liquet id quod quæstione tertia cõtra Burgensem super Leuit. 19. adnotauimus, qui contra sanctum Thomam, imò contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atque notissimum, propterea scilicet quòd auaritia non fuit Philosophis comperta respectu omnium, sed tantùm respectu studiosorum. Est enim mens diui Thomæ & rei veritas, quòd cùm pręceptum dilectionis proximi, includat & benefacere, & nõ malefacere, prius est notissimum: non quidem respectu omnium proximorum, sed respectu certi generis, scilicet parentum: posterius verò respectu omnium, & ideo ex eodem principio solùm elicitur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua. *Scrupulus. Solutio.*

Ad primũ igitur argumentũ respondetur, quòd cùm nocumenta, atq; iniurię quibus alter in alterum nocens & iniurius est, non potuerint certo numero colligi, consultũ fuit, ac perinde decorum, capita tantũ poni, quibus alia cohęreant mẽbra. Quidquid enim detrimenti alteri inferas, aut personæ illud impingis, & id rerũ genus, ad homicidiũ reducitur: aut personæ cõiunctæ per modũ libidinis. & hęc referuntur ad adulteriũ. Damna autem in rebus data, siue per vsurã, siue per aliam fallaciã, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniurię omnes quibus infrà verba peccatur: vt sunt mendacia, & detractiones, & verbales contumelię, ad falsum testimoniũ. *Ad primũ argumentũ.* Ad secundum respondetur, nomine concupiscentiæ non prohiberi sensualitatis insultos atque illecebras: sed voluntatis consensus, vbi subest peccatum, secundum verbum Christi, Qui viderit mulierẽ ad cõcupiscendum eam, iã mœchatus est eam in corde suo. *Ad secundum argu.* Et quãuis vno quolibet præcepto vnà & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas, vt speciatim cõcupiscentia alienæ vxoris, atque aliarum rerũ exprimeretur propter rationem, quam superiori quæstione, artic. 5. declarauimus, nempe quòd aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illectant: sed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidium propter vindictam, quę ex odio nascitur, & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea verò quę ad concupiscentiã carnis & oculorũ spectant, per se animum pelliciunt: atq; adeò non solùm in abstinendo ab illis difficultas est, verùm & noua in refręnanda cõcupiscentia, ob idque pręter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVÆSTIO QVINTA,
DE PRÆCEPTIS CEREMONIALIBVS.

S. Thom. 1. 2. quæst. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ.

ETSI functio nostra fuerit, D. Thomam explicando amplificare: tamen in his cerẽmonialium ac iudicialium quæstionib. diuersa erit. Adeò enim copiosè & disertè cuncta ipse explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extẽdi amplius vel elucidari. Igitur vt summatim cõpendium faciamus, primò quæritur, an cerimonialia quadrifida partitione diuidãtur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias? Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione distribuerentur, id maximè esset quòd cerimonialia ad diuinũ attinebant cultũ. vt nomina ipsa sacrificiorũ *Primum argumentum*

& sacrorum designant. Etant autē aliqua ceremonialia, quæ nihil ad cultū Dei referre videbantur vt abstinentia ciborum, quæ præcipiebatur Leuit. 11. & abstinentia à vestimētis, scilicet ne vestem duob. contextam, hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit. 19. cautū erat, ergo nō omnes ceremoniæ cultui seruiebant. Secundò: Si sacrificia illa, & sacramenta, atq; obseruantiæ alicui erant vsui accōmoda;
Argu. 2. maximè vt rerū aliquarum essent figuræ, secundū verbum Pauli, Omnia in figura cōtingebant illis:
Paulus. id autem nequaquam legi congruebat: vtpote quæ vt August. 4. de doctrina Christiana auctor est,
Augustin. & suprà citatus Isidorus, manifesta esse debet & cunctis peruia: cùm illa quæ figurarū mysteriis tecta sunt, theatricā potiùs ænigmaticāq; repræsentationē præ se ferant, quam legis claritudinē, haud ergo decuit esse figuralia. Tertiò: legis synceritas simplicitatis præceptorū amatrix est, multitudinisq; est pultrix. Est.n. præceptorum multitudo sarcina potiùs & ruinę occasio quàm adminiculū ad virtu-
Argum. 3. tem: secundū illud Petri Act. 15. Quid tētatis demum imponere iugū super ceruicē discipulorū, quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus? Caueri ergo illa debuit ceremoniarū turba. Quartò, ceremonię illę, Christi erāt vmbra & prognosticū: sacrificia autē abdūe pręsignabant Christum, qui secundum Apost. ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentum, idemque potissimum, atque idipsum dicitur sa-
Argum. 4. crum, omniaque sacrificia & sacramenta, sunt quædam obseruantiæ: non ergo opus illa est quadrifaria distinctione. Aliàs deberent & alia superaddi membra: puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est, quod lex illa de his omnibus meminit.

Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est:
Prima conclusio. Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultū pertinebant: sic enim quæst. 2. tres præceptorū ordines secreuimus, q moralia ex principiis naturę, seu cōclusiones eliciuntur. Ceremonialia verò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generaliū pręceptorū, quæ arbitramēto quodam statuuntur. Ceremonialia quidē circa religionē, quę nos ordinat in Deum, iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuiū secundū charitatem proximi. Est enim naturale præceptū, vt Deus colatur: quod autē vel hoc vel illo modo, arbitramentū est humanū vel diuinum, sicuti ait Aristot. 5.
Aristot. Ethic. Litare enim hęc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. Secunda con-
Secunda cōclusio. clusio: Cultum illū diuinum in lege veteri cōdecens fuit prognosticā figurā Christi eiúsque Euangelicę legis prętulisse. Probatur: sicuti homo, & anima cōstat & corpore, ita & cultus tam interior est,
Probatio. quàm exterior. secundum illud Psal. Cor meū & caro mea exultauerunt in Deum viuū. Et sicut corpus ad animā relatum est, sic & exterior ad interiorē refertur. Cultus autē animæ in hoc positus est vt Deo suo coniungatur: ob idq; secundum diuersam eius coniunctionē diuersum esse congruit externū cultū. Quo fit, vt in statu sempiternę beatitatis, vbi anima secundū intellectum atq; affectum Deum habet pręsentem, nullo opus sit vmbratili figuratiuóque cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundū illud Esaię 55. Si gaudiū & lętitia inuenientur in ea, gratiarū actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ, vbi absentes ab illo cōspectu exulamus, necesse habemus radiis eiusdem diuinę veritatis sub sensilibus figuris illustrari: vt 1. ca. Cęlest. hierarc. auctor est Diony. diuersimodè tamen
Dionysius. secundū diuersum statū conditionis humanę. Nobis quippe sub lege degētibus Euāgelica, quia etsi veritas ipsa non per se elucescat: tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis aliis opus est figuris, quā æternę illius beatitatis, quę nos etiānum futura manet. Veterē autem populum, cui non solùm diuina per se veritas, verùm & via quæ futurus erat Christus, vti. ad Hebr. 7. ait Apost. nōdum erat propalata, quàm maxime decebat in illo veteri exteriori cultu, qui non solum figura esset sempiternæ veritatis in patria cōtuendæ, verùm & Christi etiam, qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno iámq; celebri rerū vsu populus ille assuetus & admonitus venientē posteà veritatē promptissimè reciperet. Vnde Paul. ad Hebr. 9. quò discrimen antiquæ legis & nostræ insi-
Paulus. nuaret vmbrā, inquit, habēs lex (scilicet vetus) futurorū bonorum, non ipsam imaginē rerum, videlicet qualem nos habemus. Elongatior enim à veritate est vmbra, quàm imago, quæ eam germaniùs exprimit. Tertia cōclusio. Cōdecens etiā fuit, vt nō vna tantū ceremonia, sed multiiuga earū varietate populus ille occupatus esset, diuinóque cultui mancipatus. Cōgruitas enim huius iā ex iniquorū
Tertia conclusio. necessitate quàm ex iustorū perpenditur. Illi enim qui ad idololatriā procliues erāt, quoniā idololatrarum superstitiones multifidæ erāt, necesse habebāt ecōtrariò ceremoniarum multitudine institui, vt in illis occupati, nō illa auerent quæ inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atq; ad diuinorū contemplationem accliues, nihilominus congeminatis ceremoniis erant imbuendi: tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione persisterent, & varietate recrearentur: tum etiam vt Christi multiiuga mysteria multiplici ceremoniarū cultu identidem prospectarent. Quarta cōclusio. Etsi variæ fuerint multiplicesq; priscorum ceremoniæ: ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia, sacra-
Quarta cōclusio. menta, sacra, & obseruantiæ. In cultu nanq; tria est considerare. Primum quidē, in quo eius substātia posita est: videlicet sacrificiū, quod ad Dei reuerentiam offertur. Secundò, instrumenta: vt templum
Ratio conclusionis. vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertiò, cultores ipsi, in quibus duo dignoscuntur: videlicet consecratio vel totius populi, vel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel consecrantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: quo ab exteris secernūtur qui nō sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos tum etiam quantum ad vestimenta. Atque hæc dicuntur obseruantiæ. Hæc igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere concluduntur.

Ad primū argument. Et per hæc patet argumentorum solutio. Ad primum enim respondetur, q illa ciborum abstinētia vestimentorumq; habitus ad diuinum cultū conferebant: non quidem per se primò, vt sacrificia sed quasi

quasi præparatoria ornamenta; quæ obrē sub genere etiam ceremoniarum continentur. *Ad secundū argu.* Ad secundū respondetur, quod diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à mussitando atque à labiorum compressione misteria dicuntur: Alias vti Christus admonuit esset margaritas porcis inculcandas proiicere. Nam quæ homo non capit illico spernit. Ob idque figurarū schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incogniti. Imo sicuti in theatris homines sensili repræsentatione cō tuentur, quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæpretium. *Ad tertiū argumen.* Ad tertium respōdetur, quod sicuti ægroto corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremoniis, quæ vt supra diximus, de se non iustificabant sed egena erant & infirma elemēta, fieri necessum erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quàm vt si otio populus ille vacaret in idololatriā collaberetur. *Ad quartū argumen.* At quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Idemque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabatúrq; populus, atque alia sacrificia. Item solennitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitimæ caussæ.

Primum argumen. *Glosa.* SVBSEQVITVR in secundo articulo, vt de caussis ceremoniarum cursim saltem dicamus. Quæritur ergo, an caussas habuerint vllas? Et arguitur à parte negatiua: Super illud ad Ephes. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis Euangelicis ob id esse euacuatas obseruantias antiquæ legis, quod ex ratione sunt: illæ ergo per contrarium sensum ratione carebant: præsertim quod si ratione pollerent, mutalia fuissent. Nam quidquid ratione constat, ex principiis naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. *Argu. 2.* Secundò arguitur: Quòd saltem nullam habuerint literalem caussam. Enimuerò si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi figuræq; rationem habebant, non alia in illis existebat ratio, quàm per res illas futura præsignare, atq; adeo nullam habebant caussam, quæ secundum primæuum significatum literæ extiteret. Idq; ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia, quæ caussam haberet literalem, maximè vel circuncisio vel Phase Paschæ. De priori autem legitur Genes. 17. Vt sit in signum fœderis inter me & vos. De posteriori verò Exo. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergo alia multò minùs habebant literalis caussæ. In contrarium autem est, quòd non solùm sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verùm & historiæ ipsæ: vt transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paulus. 1. ad Corinth. 10. *Paulus.* Omnia in figuram contingebant illis: sed in historiis præter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergo & ceremoniæ caussam habebant literalem.

Prima cōclusio. Ad quæstionem duabus conclusionibus respōdetur. Prior Vniuersus ceremoniarū ritus Mosaicæ legis ex debito fine ducebat suas caussas. Conclusio hęc incomperta cuicunque est, qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod supra contra Manichæos iam constitutū est. *Suadetur conclusio.* Nam cùm Deus cuncta sua sapiētia gubernet, sapientis autem secundū Philosoph. 1. Metaphi. sit res ordine disponere, sit vt quæcunque à Deo procedunt, vt Apost. ad Rom. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit, prius vt debito sit fine instituta. *Philosophus.* *Paulus.* Nam illa quæ vel non serio fiunt, sed ioco, vel nō consultò, sed præter finis intentionē eueniunt, ob defectum ordinis ad finem dicūtur inordinata & temerè facta. Secundò etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illū habere debitam. *Aristot.* Quemadmodum enim 2. Physic. ait Aristot. formā dētatæ serræ ex fine sumi, sic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cum lex opus sit diuinę sapientiæ, fit vt vtrūque rationis ordinem habeat. Quapropter Deut. 4. Hæc inquit auctor ipse legis, est sapientia vestra & intellectus coram populis. *Vltima cōclusio.* Posterior conclusio, nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquæ legis, quæ nō habuerit vtrūque sensum & caussam, nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est vt inter proloquia super Math. fusius explicuimus sensum literalem & mysticū sic differre, quòd literalis est, quo literæ ex sua institutione vel primæua vel metaphorica res ipsæ significāt: mysticus verò est quem res per literas significatæ rursus significāt. *Discrimen inter sensum literalem & mysticum.* Exempla sunto: Historia illa Genesis, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum de libera ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam significabat testamenta. Rursus illud Esaiæ. 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in sensu itidem literali, sed tamen impropriò, hoc est per metaphoram, eundē Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quę vt refertur Num. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdem rei. *Probatio conclusionis.* Hoc prælibato interpretamento probatur cōclusio: Cultus antiquæ legis hoc, vt supra dictū est, à nostro differebat, quod noster non est vmbratilis, tametsi imaginem gerat triumphantis Ecclesię: ille verò ad duos erat institutus fines: nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Messiam. Quemadmodum enim Prophetarum oracula prædicationes futurorum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat, quam theatrum quoddam, vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatum, & caussam habuisse sensúmque literalem, sed ad euitādam idololatriæ impietatem, siue ad commemorandum beneficiū aliquod vt obseruatio sabbathi. Et præterea figuralem quemadmodum esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto præsagium vmbraque erat: & occidendi Christi figura.

Ad primum

Ad primũ argumen.

Ad primum igitur argumentum respondetur eatenus ceremonias illas cũ nostris collatas censeri non habuisse rationem quod natura sua nihil referebant: impertinẽs enim erat hæc aut illa mactari animalia vestemq; non texi ex lino & lana: sed totam caussam habebant ex institutione. Lex autem nostra quia in charitatis officiis posita est à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idq; illa nõ dicuntur moralia, non quod nullã habuerint rationem sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta.

Ad secundum.

Ad secundum respõdetur quod sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quam proprius quia vterque per literam significatur, sic quod res institutæ sint ad beneficium commemorãdum non tollit literalẽ sensum. Quapropter nil vetat, quominus caussa literalis circuncisionis illa fuerit vt monumentum esset fœderis pacti cum Abraham, caosaque esus agni, vt esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliquid præterea in nostra futurũ præmonstrassent. Caussas ergo vtriusq; generis doctissimè ac locupletissime diuus Thomas sigillatim in singulis ceremoniarum enarrat 1.2.q.102.art.3.& tribus sequentibus, discurrendo per quatuor supra dispositos ceremoniarum ordines: sacrificiorum enim literalis caussa duplex erat videlicet, vt per illa mẽs humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta: ideoque offerebatur genus fere omne victualium nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus prætereà & sal, quibus nos Deus pascit; secundùm illud 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi, sed quia donorum omniũ maximum fuit Christus: sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mũdum vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, nõ pereat, sed habeat vitã æternam: caussa mystica illorũ sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebr. 10. sacerdos veteris legis easdem offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in sempiternum. Offerabantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus vero turtur & columba: sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeũt nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebãtur autem in figurã Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gentibus differret. Offerebanturque, tum vt holocausta in honorem Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemq; ipsum pacandum ac propitiandũ. Vnde illæ dicebantur hostiæ pacificæ, hæ vero pro peccato.

Duplex caussa literalis sacrificiorũ antiquæ legis.

Ratio literalis pariter ac mystica sacrorũ templi.

Sacrorũ quoq; nẽpe templi vasorumq; ac solennitatum in quibus sacrificia offerebantur caussa quoque vtraque assignatur scilicet tam literalis quàm mystica. Habuit enim populus ille quãdo per desertũ vagabatur, portatile tabernaculum: postea verò in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad literam, neque ob errantes fixum habere poterant templum, neque quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militantium peregrinãtiumque in hoc mundo Ecclesiam, templum verò sempiternum cælestium ciuium. Vbi sicuti neque in extructione templi nullus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nullus erit luctus, neque clamor neq; strepitus: sed quemadmodum in hac militia charitatis iustitiæq; officiis ac pœnitentiæ fructibus per Dei fauorẽ se quisque exercuerit, dolaueritque & expoliuerit: sic omnes diuina dispositione collocabũtur.

Alia ratio templi secũdũ Chrysostom.

Quod autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem S. Tho. assignat, vt a diuersis lucis atque aris diuersorum deorum, quos Ethnici colebant abstinentes, vnum verum profiterentur. At verò subticenda alia nõ est, quam Chrisost. in homil. aduersus Iudæos disertè meditatus est: prohibebantur enim pasca & festa nisi Hierosolymis, vnoque templo celebrare, vt Deut. 16. & apud Ioseph. lib. 3 cap. 13. cõstat, eam inter alias ob causam vt eodem postea per Titum & Vespasianum diruto neque vnquam deinceps reædificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de caussa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas nobis est alibi quam Hierosolymis solemnitates nostras peragere. Id nunc ergo si meditarentur Iudæi, facilè adducerentur vt crederent legem illam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt.

Iosephus.

S. Thom.

Numerus veterũ solennitatum.

Sabathum

Neomenia.

Pasca.

Pentecoste

Festum tubarum.

Festũ Scenopegia.

Festum collectarum.

De vasis candelabrisque ac reliquis, vide apud S. Tho. ac subinde de solemnitatibus: quæ præter quotidianũ festum quo mane & vespere immolabatur agnus, vt Nume. 28 & 29. legitur, septem erant: videlicet, Sabbathũ hebdomadibus singulis, Et Neomeniæ in singulis mensium initiis: & solennissima celebratio pascalis agni quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegipto. Et quinquagesimo in die Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta, festum tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus in memoriã liberationis Isaac per arietem quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Genes. 22. cornibus hærentem, illa quippe cornua tubis illis referebant. Et festum Scenopegiæ, hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum collectarum festum: quando scilicet colligebãtur expensæ diuino cultui necessariæ.

Caussa sacramentorum.

Causa obseruantiarum.

Tertio locu & sacramentorum quoque caussas ambas facile est assignare. Nam per circumcisionem totus populus ab originali mundabatur, instituebaturq; ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circũcisio: nẽpe legis professio. Mox succedebat esus agni pascalis, quo nostrum refectionis sacramentum significabatur. Et præterea victimarum solutio, eiusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram aliorũ quæ nobis sunt sacramenta: erant purificationes & ablutiones. Demum neque obseruantiarum, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quam sacerdotum decerant suæ caussæ, siue literalem consideres siue mysticam. Hæc autem omnia peregregia mentis attritione vigilantissimaque diligentia & explicatione diuus Thomas loco citato edisserit. Quapropter cùm nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potius onerique Lectori essemus, quàm oblectamento, si longiorem hic moram traheremus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm legis antiquæ ceremoniæ vel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent.

VBSEQVITVR, vt de ceremoniarum tam tempore quam virtute considerationem *Primum.* superioribus adiungamus. Arguitur enim, quod ceremoniæ fuerint ante legem. Primum quòd vt legitur Genes. 4. Cain & Abel obtulerũt munera Domino: quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorem Dei. Item & Noe, vt legitur Genes. 8 & Abrahan, vt *Secũdum.* habetur ibid. cap. 22. Et quantum ad sacra, Abraham etiam Genes. 13 & Iacob. Genes. 28. extruxerũt altaria. Item tertiò: Circuncisio, quæ fuit sacramentorum summum, ante legem datam præcepta fuit *Tertium.* Abrahæ Genes. 17. & Melchisedech in lege naturæ, vt legitur ibid. cap. 13. erat sacerdos Dei summi. Præterea, quòd sub lege ceremoniæ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo Leuit. 10. Quomodo po- *Quartum.* tui placere Domino in ceremoniis mente lugubri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysen, quòd propter mœstitiam occisorum filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo cõtrarius sensus, quòd aliquando placebat. Qui autem Deo placet iustificatur apud ipsum. Acceditq; & verbum Dauidicum: Lex Domini immaculata conuertens animas. In contrarium autem est Apost. ad Gallat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est sine caussa. Quod blasphemum esset concedere.

Ad quæstionẽ quatuor conclusionibus respondetur dummodò duo ante legẽ discernamus tempora, scilicet quod Abrahæ antecessit, & quod ab ipso vsq; ad Moysen successit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxêre ab orbe cõdito vsq; ad diluuium, & inde vsque ad Abraham, statũ Gentiũ continebãt merè naturalẽ: nam cũ Abraham cœpit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. Sit ergo prima conclusio, nulli fuerunt vnquã mortalium quibus non suæ essent diuini cultus cere- *Prima conclusio.* moniæ & ritus. Non inquam auctoritate positæ supernè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. Cùm enim natura genus nostrum doceat Deum esse colendũ, inde diuersæ nationes diuersos cultus *Ratio conclusionis.* pro ratione suæ fidei, quam de ipso concipiunt, instituũt. Sicuti ea instinctu, quo illectãtur ad quietum statũ reipublicæ, iudicia quoq; legibus sanciunt. Iam enim sæpè suprà dictum est, ceremonialia & iudicialia non concludi ex primis principiis naturæ sicuti moralia, sed arbitramẽto humano cõstitui. Atq; inde fit, vt cùm ius naturæ atq; gentium idem sit apud omnes, ceremonialia tamen & iudicialia nõ sint nisi varia. Et cùm cultus non nisi per sacerdotes administretur ac dispensetur, iuxta verbũ Pauli ad Heb. 8. Omnis pontifex ad offerendũ munera & hostias constituitur: nulla fuit perinde natio, quæ suos nõ haberet sacerdotes. Quod quidẽ sacerdotium vel iure primogenituræ succedebat: vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noe: & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coemit, quòd sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malach. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin verò non esset futilis cogitatio, si & hanc quoque caussam meditaremur indignationis Cain aduersus fratrem, quòd cùm ipse esset maior natu, ac perinde legitimus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita cõstat iure primogenituræ sacerdotes successisse: nam creabãtur à populo. Et de Ægyptiorum insuper sacerdotib. retulit historia sacra Genes. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde ceremoniarum specieb. intelligimus. Habuit enim vna quælibet gẽs sua sacrificia, quib. diuinum honorem profitebantur: suáq; altaria, & aras, & lucos eisdem sacrificiis sacratos. Insuper & sacramenta, saltem illud cõmune, quo ab originali se & suos pueros emundabant. Non inquam sic cõmune, vt vnum esset cunctis gentibus: nam cùm illud neq; diuinitus fuerit toti orbi reuelatum, neq; ex principiis naturæ illatũ, cùm originis labes, vt 1. lib. de natura & gratia diximus, nõ fuerit naturaliter cognita, sed erat ceremoniale, consequens fit, vt non fuerit idem apud omnes: sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata nullum habebant tale sacramentum. Ad hæc & suas quoque religionis obseruãtias vnaquæq; natio habuit: vt Ethnicorum quoq; historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Quin verò *Secunda conclusio.* secunda subnectitur conclusio: Supra naturalem instinctum fuerunt insuper nonnulli proceres inter gentes, quibus præclarius diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegisto traditur: quorũ vtriq; sapientia einsmodi ceremoniæ instituebãtur. Hæc nihilominus, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine, sicuti sacramenta scripturæ legis. Et per hoc respondetur ad primum argumento tum ordinẽ de Cain *Ad primũ argu.* & Iacob & Abraham: præterquam ad illud circuncisionis, quod quidẽ sacramentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam, quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantùm obseruantiam: nam institutũ fuit ætate Abrahę multò ante Moysen. Vnde Christus Ioan. 7. Nõ ex Moyse est circuncisio, sed ex patribus. Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, *Tertia conclusio.* &, quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant, non tamen à culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vtputa leprosus, & qui morticinium tangeret, & puerpera, & quæ profluuium sanguinis pateretur, & similes, in quorum ablutionẽ illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. iustitias carnis, quæ vsq; ad tempus correctionis imponebantur. *Paulus.* Nam sanguis, inquit hircorum & taurorum, & cinis vitulę aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrum vltimo articulo quæstionis tertij attactum est. Illic enim rationem ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant: in quo & nostra cum illis conueniunt, id est, per se non remittebant peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorum per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræque

legis

legis sacramenta huc distant, quod cùm Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erat instrumenta, quibus realis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idq́; non circuncisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neq; oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundẽ oblationum habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paul. sacramenta illa, infirma egenáq; elementa nempe quod non illa sed fides iustificabat. Atque hoc mihi Paul. illo verbo docuisse videtur: Credidit Abraham Deo. & reputatum est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quemadmodum iustitia illius legis non circuncisione, quæ Abrahæ præcepta fuit, sed fidei oriebatur per illam professæ. Nobis autẽ passio iam exhibita per sacramenta applicatur quib. ideo ceu eius instrumẽtis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atq; nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent seu moralia seu iudicialia.

Quarta cõclusio. Quarta conclusio: Expurgatio illa sacramentorũ illius tẽporis à lue corporalium sordium, etsi rationem aliquam haberent naturalẽ: attamen potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis inquam in leprosis atq; aliis qui venenosis morbis inficiebãtur, erat, vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione à castris pellebantur, neq; recipiebantur nisi iudicio sacerdotũ essent mundi. Illi autẽ qui morticinium tangebant, licet non eiicerentur è castris: propter horrorẽ tamen nõ admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profectò caussa fuit, præmonstrare mundationẽ per Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apost. ad Heb. 7. vsq; ad 10. latè disserit. Est enim in illo ritu complura animaduertere, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leprosorum, aliorúmq; contagione laborantiũ frequẽtia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensáq; cautio in illis abigendis atq; euitandis. Tertiò, quod illorum iudicium sacerdotibus esset mandatũ, sine quorum sententia non admitterẽtur in templum. Quod Christus adeò duxit sanctum, vt quibus ipse medebatur ad sacerdotes nihillominus remitteret: cùm tamẽ negotium illud medicorum potius quam sacerdotum munus esse videretur: atque eò potissimùm, quod ceremoniæ illæ nullam vim habebãt naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin vero non adhibebãtur quousque leprosus mundus iam censebatur. sic enim audiẽdum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicãdus est esse mundus. Subsequitur námque, Cúm sacerdos egressus de castris inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est pronunciatur esse sanus, vt offerat, &c. Quare non constituebantur, vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiã quo ideo credendi sunt testimonio medicorũ fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabãtur, & medica opera. Rarissimè autẽ per miraculum: vt de Maria Moysis sorore legitur Num. 12. quæ septem diebus coopertа fuit lepra, vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc licet non virtute oblationis, tamen beneficio Dei eum miraculose sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. Ad postremum igitur argumentum respondetur, quòd opera legis si ex gratia fiebant tanquam Dei placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

Paulus.

Per plura reperies in ritu veteris legis quæ nisi figuræ essent nostri prodigiosa cẽserentur.

Ad postremum arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm cæremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerit vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

Primum argumen.

EQVITVR in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur quod ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch 5. Hic est liber mandatorũ Dei, & lex quæ est in æternum: in qua tamen legum ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modo mysticas, verum & literales caussas habebant: illa ergo ratione erãt permansuræ. Secundò arguitur, quod post ipsum euangelium licet illa seruare. Apostoli, quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruarunt prisca legalia. Nam vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheum. Et 21. cap. habetur, consilium auscultans Iacobi, assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat 2. idem Paulus refert, subtraxit se Gentilium consortio: de quo nõ veretur affirmare Paul. eum vt reprehensibilem insimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit Ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. In contrarium tamen est admonitio Apost. ad Gal. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circuncidi aliásque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est: idémque graue, vtpote Christo iniuriosum.

Secundum

Superiores articulos, tum quod prolixum postulabant sermonem, tum præcipuè, quod apud diuum Th. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cui sim perfunctoriéq; tetigimus, hic autem ampliorem exigit scolasticam disputationem: cui ideò explicando impensiorem nauabimus operam: Ad plenam ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ. Prima: Lex Moysi per legem Christi cessare debuit, atque adeò omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legẽ veterem potissimè demandante:

Prima cõclusio.

dauit: vt ad Hebr.7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap.8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes.2. legem mãdatorum decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam suprà artic.2. aperire cœpimus interpretandum rationẽ cur debuit lex illa esse figuralis. Cùm enim exterior cultus caussa interni declarandi ac profitendi sit institutus, secundum triplicem statũ trifarius est cultus. In patria namq; vbi nihil speratur futurũ, nihil opus est cultu futurorũ prognostico. Legi verò euãgelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc cõmuniuit viam, ille tantum cõpetit, qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quã fide & spe tendimus. Sed tamen antiquis quibus nõ præsens, sed promissiua Messias erat ille congruebat cultus, qui vmbra illius esset per quem erãt ad eandẽ beatitudinem promouendi. Quo vtiq; assueti idonei essent atq; prõpti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsente veritate cœlesti fides prorsus ipséq; cessabit, atq; adeò figuralis noster cultus: ita præsente veritate sole, nempe Christo, necesse fuit eius vmbrã aboleri. Enimuerò lex illa non erat in perpetuũ posita, sed quousq; veniret plenitudo tẽporis, vt auctor est ad Gala. Paul. Quare vt lib.1.q.vlt. diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo: Non veni soluere legẽ, sed adimplere, id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est ad cõplendum tempus quousq; erat posita, perficiendásq; veritates quarũ gerebat vmbras, vt exoleuisse noscatur. Secunda cõclusio: Non modò lex quantũ ad ceremonialia & legalia cessauit: verùm si vim illius obligatoriã spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enimuerò absq; vllo exceptionis modo ait Paulus, translato sacerdotio, translatam esse legem: & nouum testamentũ prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Cõsummatum est. Hanc secundam conclusionẽ in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgari axiomatis: Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia, nõ autẽ quantũ ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris, ꝙ obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos seruare decalogũ vel præceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit, à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Apost. ad Rom.7. docuit, Exẽplo viduæ, quæ mortuo cõiuge iure matrimonij libera est, vbi nullam facit moraliũ exceptionẽ. Sensus ergo illius vulgaris asserti est, ꝙ moralia nõ cessarunt ob id, ꝙ erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales: quib. etiam tenebantur olim gentes: licet nõ virtute Mosaicæ legis. Itaq; nullum testimoniũ veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligandi: sed tanquã testimoniũ legis nostræ. Ob hoc namq; vetus instrumentũ in sacro canone reueremur ac veneramur. Tertia conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modò licet post euangelij promulgationẽ obseruare: sed esset mortale peccatum, atq; adeò hæresis contra facere. Conclusio ex superiorib. plana illatione colligitur: Ceremoniæ enim, vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messiæ. Nam cõfessio fidei nõ modò verbis verùm & significatorijs factis fit, fides autẽ quã nos de Christo cõfitemur, eadẽ est prorsus quam profitebantur antiqui nõ modò quia de eodẽ est Christo, verùm ꝙ easdem veritates ambo populi cõfitemur, tẽpe eius natiuitatem passionẽ resurrectionẽ, &c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatẽ illam Isaiæ: Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Nos autẽ similem euangelicam, ꝙ concepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstrueret Christũ nasciturũ, passurũ & resurrecturũ, impius esset in fidem, quoniam falsitatẽ fidei contrariã affirmaret, sic & ille qui ceremoniarũ gestis idẽ assereret. Vnde contra Faust. August. Iam non præmittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed annũtiantur ꝙ natus sit, passus sit & resurrexit: ꝙ hæc sacramenta quæ à christianis agũtur, iam personãt. At verò de hac legalium cessatione multa meditãda sunt, de quibus neque inter antiquos patres, neque inter scolasticos vndequaque cõuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita & euãgelica suã fuerit vim nacta. Rursus, vtrùm legalia illa cùm primùm fuerint mortua, fuerint perinde mortifera? Et vtrùm lex nostra anteà fuerit in consilio, quàm vim obtinuerit obligãdi? August. namq; vt in epistola 19. videre est, Hieron. de hac re in litẽ euocauit. Inter quos hoc deprehendimus discrimen, ꝙ Hieron. duo tantùm dignouit tempora antiquæ legis: alterum, scilicet, quod vsq; ad passionis articulũ defluxit, quo legalia cuncta vitam habuere, vigoremq; suũ obligandi retinebant. Alterũ verò ab eodẽ passionis momento vsq; ad finem seculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cùm primùm extincta sunt, lethifera esse cœperunt. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantũ asserit simulasse. August. verò tria secernit tẽpora. Primum, quo cum Hieronymo conuenit, scilicet quod ante passionẽ viuentia fuerint ac proinde obligãtia. Secũdũ verò quo fuerunt mortua, sed tamen non mortifera: puta intercapedinẽ illã à passione vsq; ad diuulgationẽ euãgelij. Tunc namq; vt omni erãt vi ac virtute destituta, tamẽ nõ erant seruatu illicita: nõ quidẽ ꝙ in eis spe liceret salutis sita tenere, sed ꝙ mortuã iam tũc synagogã honore illo humari deceret. At verò post sufficientẽ euãgelij promulgationẽ, quod secundũ August. tertiũ tẽpus est vsq; ad finẽ mundi, & mortua sunt & lethifera. Atq; hæc Aug. sententia non solũ in scholis plurimũ obtinuit (licet Adria. 4. sent. q.1. Hier. ꝓ virili defendat) verũ & à Florentin. Cõcilio ad literã videtur recepta. Vbi postquã sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Nõ tamẽ negat (scilicet sancta synodus) à Christi passione vsq; ad promulgatũ euangeliũ illa potuisse seruari: cùm tamen minimè ad salutẽ necessaria crederẽtur: Quod miror Adria. nõ inspexisse antequã ab August. desciscerét. Ex eodẽ ergo August. documento quod D. Tho. cũ Theologorũ cœtu amplexatur, inferũtur de mẽte eiusdem S. Tho. quatuor asserta. Primum: Etsi à baptismi institutione vsq; ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus namq; viuente Christo non solùm institutus fuit, verùm & in vsu habitus. Nam Ioan.3. & 4. refertur ꝙ discipuli Christi baptizabant: & non baptismo

Ioannis,

Ratio conclusionis. — *Paulus.* — *Secunda conclusio.* — *Paulus.* — *Tertia conclusio.* — *Colligitur conclusio ex superioribus.* — *August.* — *Prima dubitatio.* — *Secunda.* — *Tertia.* — *Dissidium August. & Hieronymi.* — *Adrianus.* — *Concilium Florentinum.* — *Quatuor asserta de mente S. Thomæ.* — *Primum.*

Ioannis vt notum est. Quoniã de hoc murmurabant discipuli Ioannis, ꝙ plures discipulos Christus faceret & baptizarent: sed baptizabãt Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dicebat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nõ potest introire in regnum Dei. Quamuis tũc illum non instituit quandoquidẽ priuatim id Nicodemo dixit. Sed est mihi perquam verisimile, sacramẽtum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne, non quidem facto illo, vt aliqui putant: nã ille baptismus non erat sacramentum euangelicum, sed tantũ verbo licet non fuerit in euangelio scriptũ. Et mouet me verbũ illud Baptistæ. Ioan. 1. Ego nesciebã eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & manentẽ super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioã. cognouit ꝙ Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile sit tũc instituisse baptismũ. At satis nobis impræsentiarum est fuisse tunc in vsu. Secundũ assertũ: Statim à passione Christi vel à resurrectione (nã hoc inferius explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neq; in præcepto superfuit neque in consilio neq; vllam vim retinebat ad salutem: quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua non solũ in cõsilio, verùm in præcepto esse cœpit sicuti est modò. Tertiũ assertum: Nihilominus vsq; ad sufficientem promulgationem licitè seruabantur legalia, saltem inter conuersos ex Iudaismo, vt ait S. Tho. vt synagoga honorificè traderetur sepulturæ: Nã inter Gentiles nõ erat eadem ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. Quartum deniq; assertum est: Post sufficientem promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atq; in his omnib. assertis schola ferè doctorum D. Tho. sequitur, vt Richard. in 4. dist. 3. art. 5. q. 3. & Duran. dist. 1. q. 9 atq; alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist. 3 q. 4. non prorsus cum ipso cõsentit, sed quadantenus ab eo discrepat, nempe in tribus. Primum quantum ad baptismum. Quòd enim nos dicimus ab eius institutione vsq; ad passionem Christi fuisse in consilio: à passione verò illicò cœpisse esse præceptum, ipse negat. Imò ait ab eadem institutione vsq; ad promulgatum euangelium mãsisse in consilio. Itaq; in articulo passionis nihil de baptismo discriminatũ est, sed cœpit esse in præcepto post promulgationem. Secundò differt quantum ad legalia. Nam ꝙ nos dicimus perdurasse quantum ad vim obligandi vsq; ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationem mortua, ipse negat: sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsq; ad institutionem baptismi: & eandem simul in consilio cucurrisse cum baptismo vsq; ad promulgationem euangelij. Itaque quiuis Iudæorum audiens euangeliũ, posset filium suum vel circuncidere vel baptizare: & vtrumlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euangelio audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omniũ legalium. Et in hoc tertio differt à D. Thoma, ꝙ negat legem veterem fuisse in passione extinctã: imò ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationẽ euangelij, quæ quidem promulgatio cœpit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaque vbique tenebãtur Iudæi seruare legalia quousq; ad illos euangelicum præconium personaret. In summa, cùm antiqua lex secundum ipsum nõ fuerit antiquata vsque ad promulgationẽ euangelij, neque noua cœpit nisi tunc esse in præcepto. His ergo prænarratis, quarta est conclusio nostra: Legum confiniũ, quo vetus desiit ac noua cœpit, fuit tẽpus passionis. Est autẽ intelligenda conclusio cum suis annexis, cũ cæteris s. assertis, quæ ei proximè circũscripsimus. Probatur conclusio: Legalia figura erant & vmbra futuræ per Christum redemptionis: vmbra autẽ, si de visibilibus documentũ petamus, nõ durat nisi vsque ad veritatis lucẽ: veritas verò redẽptionis in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc vmbræ illæ legaliũ, dicente Christo, Consummatũ est, virtutẽ suam amiserunt, vimque exhalauere obligandi, quin verò tota lex, vt paulò anteà dicebamus. Huc namq; refertur secundũ omnes expositores, illud Io. 19. Cõsummatũ est: &, velũ in duo scissum, vt Matt. 27. legitur. Omnes inquã illic agnoscũt cõfiniũ vtriusq; testamenti: nẽpe abolitionis alterius, atque alterius obligationis: Indecens enim erat & diuinæ prudentiæ absonum, vt mundus absque vlla legis obligatione per tẽpus aliquod duraret, atq; adeo si in morte Christi ruptũ est antiquæ vinculũ, illic cœpit ligare noua, vel in resurrectione. Secundò etiã vis argumenti roboratur ex illatione Pau. ad Rom. 7. vbi ex eo ꝙ sumus liberati à peccato, infert ꝙ sumus pariter & à iugo legis exempti. Cùm ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tunc fuerimus etiã liberi à lege. Tertio loco accedit eius exemplũ: Ait enim ꝙ sicut mulier in morte viri libera fit matrimonii lege: ita & synagoga in morte Christi a legis obligatione. Quarto denique id confirmatur verbo eiusdẽ Apostoli supra citato, Translato sacerdotio necesse est, vt legis trãslatio fiat, vbi rerum consequentiã denotauit: Christus autem in morte transtulit sacerdotiũ Mosaicũ in sacerdotium euangelicum secundũ ordinẽ Melchisedech: vt ibidẽ Pau. edisserit, docẽs quẽadmodum Christus assistens Pontifex futurorum bonorũ, introiuit semel in sancta, æterna redẽptione inuenta. Quod quidẽ sacrificium in ara crucis obtulit. ergo tunc facta est legis trãslatio. Per hæc ergo labefactantur omnia tria membra opinionis Scoti: videlicet (vt à secundo exordiamur) qđ circuncisio nõ obligauit nisi vsque ad institutionẽ baptismi, quam ipse institutionẽ fatetur antecessisse passionẽ, nã si lex nõ fuit extincta vsque ad passionẽ, atque adeò cætera omnia legalia illuc vsque obligabant, falsum est circuncisionem nõ eò etiã vsque eandẽ vim retinuisse. Id quod prætereà confirmatur ex verbo Christi: Nõ veni soluere legem, sed adimplere. Nã cùm eã vsque ad mortẽ nõ impleuerit, si anteà rupisset circuncisionis vinculũ, iam legẽ antequã impleret, infregisset. Atque inde pariter repellitur tertiũ eius dictum, nẽpe ꝙ eadẽ circuncisio & lex post passionem Christi obligabat Iudæos inscios euãgelij. Nã tota lex fuit in passione & resurrectione consummata. Itẽ & primũ eius assertũ refutatur. s. ꝙ baptismus post passionem nõ erat nisi in consilio. Nam vbi prioris obligatio legis desiit, posterioris cœpit. Aliàs mundus esset tũc liber à lege diuina positiua, vt nulli teneretur.

Verisimile est baptismũ institutum a Christo cùm à Ioanne baptizatus est, non ipso facto sed verbo.

Secundum assertum.

Tertiũ assertum.

Quartũ.

S. Thom.

Richardus

Durandus

Scotus in tribus precipuis deuiat à S. Thom.

Quarta conclusio.

Probatio primæ conclusionis.

Secunda.

Paulus.

Tertia.

Quarta.

Refutãtur assertiones Scoti.

Prima ratio in Scotum.

tur. Prætereà, ad idem arguitur: August. & Hier. licet aliter dissentiant, tamen in hoc vnanimes sūt, ꝙ lex vetus in Christi passione primū fuit mortua, tā virtute quā obligatione: & ꝙ tunc noua obligare cœpit: affirmare ergo ꝙ circuncisio ante passionē desiit obligare, & post passionē ignorantes legem obligabat, & negare baptismū statim à passione Christi obligare, prœliū est cū ambobus sanctis patribus prœliū inire. Audi verba Augu. in epistola citata: Vbi, inquit venit fides, quæ prius illis obseruationibus pronuntiata est, post mortem & resurrectionem Domini reuelata, illa sacramenta vetera amiserunt vitā officii sui. Atq; in hoc lubēter se fatetur adhærere Hier. Adde & gl. sup illud ad Heb. 8. Hostiā & oblationē noluisti: q̄ ait, Noluisti, s. à tēpore passionis. Nā tunc illa displicere cœperunt, quando est completa veritas cuius erant figuræ: vt ait ipse August. super Psalm. 39. Prætereà arguitur contra fundamentum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationem incipere, quando in notitiam venit subditorum: quod profectò falsum est: sed tunc incipit obligare, cū primum publico edicto à principe ponitur. Enimuerò prædicatio Apostolorum non fuit positio legis: quia ipsi non erant legislatores euangelii, sed Christi promulgatores, licet particulares possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasque Apostolis ad illam promulgandā. Nā anteà dixerat Christus, Ite, prædicare Euangelium: docete omnes gētes baptizantes eos. quod signum est iam tunc obligasse baptismū. Itē ad idem arguitur. Si lex neminē obligaret quoadusque legē audiret, impropriè ignorantis diceretur excusare: nā excusatio non est nisi ab eo ad qđ homo tenetur: si ergo ignorātia excusat, signū est vinculū de se legis ad omnes extendi: sed ignorantia protegit ignorantē à culpa. Et tertiò ad idē arguitur: Sequeretur, si quis nondum audiuit, non obligatur, ꝙ neq; dum ignorantia fieret vincibilis, ita vt sua culpa non audiret, obligaretur. Nā quæro, quando cœpit obligari? Ad quod certe responderi non potest, nisi, Quando data est lex. Et quartò ex eodem modo opinandi sequeretur ꝙ postquā quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouæ contingere posset sine nouæ mutatione legis, vt rursus absolueretur à noua & teneretur veteri. Enimuerò si Iudæus à Hierosolymis distans post Pentecostē audisset legē Christi obligare, cui anteq̄ signa sufficientia videret, fidē daret, nō tamē leuiter, ꝙ fieri poterat, iam tūc nō obligaretur ad antiquā & teneretur nouæ. Si verò postea pseudoprophetæ contrariū ei dicerēt, adhibendo signa & testimonia falsa, ita vt citra culpā rediret ad priorē fidē, rursus eximeretur à nouæ obligatione, & subditus fieret veteri. Et per hoc dissoluitur eius argumentū quo ait, Nullus aliter se habet ad aliquā legē, q̄ prius, nisi quia est sibi aliter promulgata: sed ante passionē nō tenebātur homines ad baptismū. ergo neq; tenebantur quousq; eis fuisset promulgatus: quod vsu non venit statim à passione. Distinguitur nanq; prior præmissa. Si enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantum ad vinculū obligandi, id abnuendū est. Immo statim vt lex solenniter à principe edicitur, obligat. Si āt intelligat ꝙ nemo constituitur in culpa anteq̄ legē sciat, equidē fatemur: cum temperamento tñ, nisi per se steterit quo minus illā audiret. Sed cōtra illud assertum Scoti, nēpe ꝙ post passionē vsq; ad sufficientem promulgationem, vtrunq;. s. circuncisio & baptismus, sic cōcurrerint sub cōsilio, vt optio fieret Iudæo vtrū suscipere mallet, vrgētissimè (vt arbitror) arguitur. Aut. n. id intelligit de Iudæo ignorante euangeliū, aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere: de priori id non pt dici; nā ille manifestè tenebatur circūcisione: pręsertim fm ipsum Scotum, qui ait legem veterem obligasse vsq; ad nouæ promulgationē. Si autē id intelligat de posteriori, ratio contrariū demonstrat. Nā cū ille iā nulla excusaretur ignorantia, tenebatur pfiteri Christianam religionē: professio autem Christiana fit in baptismo: ergo tenebatur baptizari: atque adeo baptizare paruulos suos sicut modo tenentur Christiani. Alioquin manifestè sequitur, ꝙ nullus vnquā Iudæorum ēt si post bienniū fidē susciperet, teneretur baptizari, neq; suas baptizare proles, quod esset concessu absurdissimū. Profectò fateor me opinionem Scoti in hac parte nō deprehendere. Sunt nihilominus cōtra istas assertas veritates argumenta non modo Scoti, verū & alia solutu digna. Et vt ordine successionis temporū procedamus, arguit Scotus, ꝙ ante passionē cū primū baptismus cœpit esse in cōsilio obligatio circuncisionis versa est pariter in consiliū. Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circucisionē reddendo eā prorsus inutilē ac perniciosam: ergo & cōsilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatē, relinquendo eā sub cōsilio. Consequentiam inde probat, ꝙ si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdē consilium tollit saltem necessitatē eiusdem rei. Cōsequentia autē fallacissima est. Tenet. n. illic prorsus vbi res illæ secum pugnant; vt in virginitate pater & matrimonio. Cui. n. præcipitur virginitas, omnino interdicuntur nuptiæ. Et ideo consilium virginitatis, tollit nuptiarum præceptum. At vero vbi res vtraq; alteram secum patitur, consequentia non valet. Haud. n. orationis consilium in Quadragesima tollit præceptum ieiunii. Cum ergo lex vsq; ad veritatem redemptionis esset posita, non est cur peculiariter circuncisio dicatur per consilium baptismi vim amisisse obligandi. Secundò ad idem arguit: Si Iudæus paruulum suum ante pasionē fide nostra imbutus baptizaret, nō āt circuncideret, paruulus ille euolaret ad cœlum: ergo circuncisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia valet: quia pater ipse peccaret non item circuncidendo: non quidem propter necessitatē gratiæ filio conferendæ, sed pp necessitatem implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipse probè cōcedit, ꝙ etsi puer Hebræus ante octauum diem per sacrificium naturale in mortis periculo adhibitum obtineret gratiam, nihilominus si in octauo esset superstes, erat vi legis circuncidendus, Sicuti etsi quis modo per baptismum flaminis Spiritu sancto suffunderetur, nihilominus habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. Sed restat argumentum contra illud nostrum assertum, quòd baptismus ante pasionem tantum erat in consilio, Iudæus tunc sufficientia expertus miracula & verborum Christi enargiam, teneretur eius

Secunda. *Glossa.* *Prima ratio contra fundamentum Scoti.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Solutio argumenti Scoti.* *Ratio vrgētissima cōtra aliud assertū Scoti.* *1. Argum. Scoti.* *Solutio.* *2. Argum. eiusdē Sco.* *Argumen. alterum.*

legẽ suscipere. Nam si non venissem, inquit, & locutus eis nõ fuissem, peccatum nõ haberent. Christiani autem effici non poterant nisi per baptismum: ergo tenebatur baptizari, atque adeò baptismus iã tũc erat in præcepto, subindeq; circũcisio prorsus cessauerat. Ad argumẽtũ hoc respondetur

Responsio. illa præmissa perempta, quòd non posset tunc Iudæus percipere legem euangelicam sine baptismo: quãquidem non percipiebatur nisi pro tempore succedente passionẽ. Et ideo Iudæi omnes qui legem prius susceperant, statim post resurrectionẽ ad prædicationẽ Apostolorũ tenebantur baptizari. Sed

Replica. arguis, Ergo gentiles si ante passionẽ conuerterentur, non tenebantur statim baptismate ablui: negatur consequentia: immo cũ illi circuncidi nõ poterant, tenebantur baptizari. quamuis indubiè

Solutio. credendũ sit Iudæos quoq; ante passionẽ cõuersos illico sacro fonte intingi, vt Christianorum charactere insignirentur. Id quod euangelico testimonio suprà citato comprobatur, quo habetur Apo

Argum. stolos Christi, viuente Magistro, baptizasse. Alia verò Scoti argumenta ad probandũ legem veterẽ post passionẽ vsq; ad promulgationẽ euangelij durasse, post illa quæ dicta sunt, nullũ retinẽt vigorẽ. Si. n. arguas, Iudæus post passionẽ inculpabili ignoratione euangelij laborans, tenebatur suos li-

Solutio. beros circuncidere: ergo circuncisio, atque adeo lex tota obligabat. Negatur prior consequentia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cum simpliciter posset citra culpam non circuncidere, vtputa si euangeliũ audisset, non simpliciter censendus erat obligatus: At si non placet tam stricto rigore loq adhibetur altera responsio, quòd tenebatur, non quidẽ vi præcepti, sed propter ignorantiã qua laborabat, sicuti qui hodie crederet feriã esse sextã, teneretur à carnib. abstinere, quanuis feria secunda sit.

Elucidatio præteritæ solutionis. Et dilucidatur perspicaciùs responsio hæc: Si lex dum Deus Abrahæ circuncisionem præcepit sic iussisset. Omnes tui posteri circuncidentur vsq; ad pũctum tẽporis quo Messias passus resurrexerit: certè nemo asseuerare posset post illũ temporis articulũ legẽ obligare, & nihilominus qui articulũ eũ ignorassent, deberent etiã postea circũcidi propter ignorantiã figurauerim casum sub cõditione, quæ re vera ita in virtute contingit. Non. n. posita fuit lex vetus nisi vsq; ad illud tẽporis momentũ, quo Christus dixit: Consummatũ est: & resurrexit. Quod si vrgentius arguas: Si Iudæus post passionem

Replica. vel leuiter motus, vel ex malitia credens legẽ veterẽ abrogatã, nollet suũ circũcidere infantulũ, peccaret quidẽ: & non contra conscientiã: ergo contra legem qua tenebatur. Respondetur quòd peccaret contra conscientiã quam ante sufficientẽ promulgationẽ euangelij tenebatur habere. veruntamen esto, circuncisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamen retinuisse sanctitatis

Solutio. virtutẽ. Nã si Iudæus euangelij ignarus filium circunciderct, fieret infans ille saluus. Respondetur

Altera ratio. quòd fieret saluus non circuncisionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum fide: Itaque circuncisio tunc nihil amplius valebat quam signum quo lege naturæ protestatio fieret sanctæ fidei, & quo

Solutio. Iudæi ante octauũ diẽ vtebantur. Dubiũ autẽ quod molestius hic premit est, Si Iudæus tunc quando euangelij prædicationẽ audisset & miraculorũ intuitus esset virtutẽ, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excusaret, persistens nihilominus in sua perfidia puerũ circũcideret, vtrũ puer ille ab originali macula ablueretur? Facit. n. pro parte affirmatiua, quòd si ab alio inuincibiliter ignorante idẽ applicaretur sacramentum, puer, vt modo dicebamus, salutẽ obtineret: & tamen iniquitas circuncidentis non est cur misero infantulo noceret. Nam si quis modò puerũ baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiunt, licet minimè in baptismũ crederet, prodesset puero. Nihilominus respondetur nullatenus circuncisionẽ illã puero quidquã profuisse. Et ratio est plana: nam circuncisio de se nihil iam tunc proderat nisi per fidẽ applicantis: qui autem tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fide. Alioqui cõcedendũ esset quòd etiã Iudæi circuncidentes liberos suos, illis ad salutẽ proficiunt: quod cõcedere absurdissima esset hæresis. Qui autẽ inuincibiliter ignorãs illo sacramẽto vtebatur, rectè suã fide applicabat. Negatur ergo quod in tali casu iniquitas circũcidẽtis nihil noceret puero. Aliud autẽ est de baptismo nostro, qui in se continet sanctificandi virtutẽ à quouis applicetur. At verò præter istas rõnes alia superest maioris energiæ: Christus in passione nullã tulit legẽ: ergo tũc lex euange

Responsio. lica nõ cœpit obligare. Legitima verò respõsio huius est, ipsum dũ inter mortales ageret, legẽ tulisse pro illo tunc temporis articulo, quo mysteriũ salutis perficeret, in alteraq; resurgeret immortali vita. Sed tñ restat nihilominus dubitatio, vtrũ lex ab eodẽ pũcto obligare cœperit quo moriẽs antiq̃ abo

Dubitatio. leuit? Nã si id cõcesseris, videberis euangelio cõtrarius: quandoquidẽ post resurrectionẽ præcepit Apostolis, Ite, prædicate &c. baptizantes eos. Matt. 28. vbi videtur legẽ quasi ex tũc obligantẽ tulisse. Itẽ neq;

Ratio dubitandi. ratio permittere videtur vt statim à momẽto passionis lex cœperit obligare. Nã mysteriũ salutis quod duos habet terminos. s. mori peccato, & resurgere in nouã vitã, nõ in pũcto passionis absolutũ fuit, sed in resurrectione, secundum illud Pau. ad Ro. 4. traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostrã, quemadmodũ illic à nobis expositũ est. Si autẽ cõcedamus quòd lex vetus cessauit dicente Christo. Cõsummatũ est: noua tamẽ nõ cœpit nisi post resurrectionẽ, incidimus in hãc foueã quòd tempore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis præter naturalẽ, sicuti erat ante legẽ scriptã. Quod tñ mihi durissimũ fit, imo videtur naturæ amborũ testorum palam repugnare, Nã sicut in naturalib. corruptio vnius est generatio alterius: ita & antiquũ nũ fuit abolitũ nisi per obligationẽ noui, sicuti abolet vmbra per præsentiam solis. Hoc. n. exẽplũ vniuersis scripturæ interpretib. celeberrimũ est. Quin vero Pau. ad Heb. id ex professo c. 7. 9. & 10. videtur cõstituere. Respõdetur ergo quòd sacri, quin verò Apo

Paulus. stolus, articulũ cessationis vnius legis & obligationis alterius nõ in puncto constituerunt, sed totũ

Responsio. triduũ pro vno reputarũt articulũ. At verò ad rigorẽ loquendo, primũ pro certo habendũ est propterea rõnẽ modo factã, quòd obligatio vnius quassauit alterã. Quare si altera cessauit, vbi Christus dixit, Cõsummatũ est, inde incepit noua: nã tũc persolutũ est redemptionis pretiũ, apertũq; regnũ cœlorũ. Statim. n. patres viderũt Christi diuinitatẽ. Sed. n. quia lex vetus nõ solũ illud, sed resurrectionem quoq; in noua

vita præ

vita præfigurabat, dicere optimè possumus ꝙ non cessauit vsq; ad resurrectionē, & inde incepit no-
ua. Vnde S. Tho. 3. parte, q. 66. art. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit, quādo Christus baptizatus
fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominib. post passionē & resurrectionē: tum
quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quib. succedit baptismus & alia sacra-
menta nouæ legis: tum etiā quia per baptismū configuratur homo passioni & resurrectioni Christi:
inquantū moritur peccato & incipit nouā iustitiæ vitā. Et ideo oportuit Christū priùs pati & resur
gere, quàm hominib. indiceretur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde ꝙ
post resurrectionē dixit Christus, ite prædicate &c. non est signū latæ tunc legis, sed apostolis tunc *Dubium*
iussit vt illā quæ iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vti 4. sent. dist. 3. art. 5. ait S. Tho. Immo *alterum.*
Christus id ipsum significat, subdēs, Docētes eos seruare omnia quæcunq; mādaui vobis. Itaq; Chri
stus ante passionē legem condidit, quæ post eius mortē obligaret: sed post resurrectionem præcepit
Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutē ex alto, quæ ad eandē functionē erat ne-
cessaria. His tamen sic constitutis respondendū est ad aliud dubiū, quod sententia Augustini secum
affert. Enimuero si statim post passionē vel resurrectionē lex mortua fuit, eo sequitur, vt cōtinuò es-
set mortifera: quare neq; liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua
probauimus conclusionē tertiam, quæ est S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia,
ergo qui illa seruaret facto ipso mentiretur: sicuti qui assereret, ꝙ Christus foret nasciturus, passurus,
aut resurrecturus: mendacium autē semper est peccatum. Et dū est perniciosum, sicuti hoc, fit letha-
le: atque adeò sententia Hieron. est præferenda ꝙ non licebat ea seruare. At nihilominus standum *Solutio.*
est Augustino, cui concilium Florentinum (vt dictū est) subscripsit: & respondendum ꝙ ceremoniæ
tunc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorē sepulturæ synagogę. Quod si scisci-
teris, quænam esse illius honoris caussa: respondetur ꝙ vt internosceretur inter legē veterē & Gen-
tilitatē. Nā si lex vetus sic derepente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspicionem veniret ꝙ non fuisset
Gentilitate sanctior. Et fuit hoc eousq; cōgruens, vt illa, ꝙ arbitror, ratione celauerit Deus aliquāto
temporis Apostolos ipsos mysterium illud ꝙ legales ceremoniæ essent per euāgelium ambigendæ:
nempe vt securiùs illa seruarent. Id quod historia illa Act. 10. contestatur, qua narratur Petrū osten-
so sibi vase linteo, de cœlo summisso, communium animaliū pleno, manducare iussum, respondisse:
Absit Domine, quia nunquā manducaui omne cōmune & immundum. Illa autē caussa honorandæ
synagogæ cessante, iam nullatenus licet easdem ceremonias obseruare. Quòd si interroges, quātum
temporis durauit sufficiēs euāgelij promulgatio, qua licuit illa seruare legalia: respondetur certum
esse à Pentecoste cœptum esse promulgari. Quo autē tēporis puncto omnino fuerit lex extincta, &
mortifera, nō cōstat. Forsan, vt ait Sco. durauit vsq; ad destructionē Hierosolymitanam: quæ quadra-
ginta ferè annis contigit post Christum passum. Crediderim namq; viuētes ipsos Apostolos omni-
modā abolitionē legis prædicare cœpisse. Quidquid autē de tēporis puncto sit, certū est, quā longis-
simè ante tēpus Aug. omnino cessauisse: vt eadē ipse epist. 19. aduersus Hier. docet. Quocirca iam in- *Sentent.*
de nefas est ad alias regredi ceremonias. Neq; in sententiā profectò hic contrariā cōsentire cum Ca- *Caietan.*
ietano possum, qui 3. parte super q. 37. approbare nō renuit Indorū morē: qui sese baptizatos circum
cidunt: nō tanquā antiquū seruantes ritū, sed vt religione illa Christū imitētur. Enimuero patres nū-
quā ausi sunt id post passionē cōcedere, nisi ob caussam August. Et Cōcilium Florentini simpliciter
id negat licere. Et paulus simpliciter dicit: Si circūcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc
Christum, est imitari legē cuius gratia id passus ipse est. Neq; excusari potest quin habeat speciē mali.
Neq; verò ad hæc abunde Caietanus respondet. Secus si sanitatis gratia pelliculam illā quis tolleret. *Prima ra-*

Restat igitur ad argumēta in capite quæst. obiecta respōdere. Et quidē auctoritas Baruch Prophe *tio in Caie.*
tæ intentū sibi vult ꝙ lex esset in æternū secundū moralia præcepta per se duratura: secundū verò ce *Secunda.*
remonialia, nō, nisi per futuras veritates, quas præfigurabāt. Factū autē Christi, qui leprosos à se mū- *Tertia.*
datos ad sacerdotes misit, nō probat post passionē legē fuisse permansurā, sed illuc vsq; duraturam: *Postrema.*
atq; adeò ante passionē, prædicante Christo, vnà cū euangelio currebat: quod à nobis iam suprà as- *Ad primū*
sertum est. Et ad tertiū eiusdē argumenti membrū respōdetur, ꝙ rationes literales ceremoniarū ad *argum.*
diuinū cultū referebantur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterū migraturus. Vnde cir- *Ad tertiū*
cuncisio mutata est in baptismū, & sabbathū (vt dictū est) in diē dominicā & festū Paschalis agni in *membrum*
festū Resurrectionis. Festū autē Pentecostes permāsit. Nā & eodē fuit nobis quodammodo lex data, *eiusdem ar*
hoc est Apostolis facultas eiusdē promulgandæ collata: sicuti & antiquæ Moysi. Ad duo autē priora *gum.*
membra secundi argumenti per sententiā suprà expositā Augustini responsum est. Illa enim ratione *Ad duo*
licuit Paulo Timoth. maternè Iudæū circoncidere, & seipsum purificare: nēpe ne videretur perinde *membra se*
legem atq; Gentilitatem abiectè consepelire: & ne teneris conuersis nondúmq; satis instructis scan- *cundi arg.*
dalum offerret. De tertio verò mēbro, puta de lite, quā Pau. ad Gala. 2. cōmemorat sibi intercessisse *Ad tertiū*
cū Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hiero. Aug. & historia notissima est & solen- *eiusdem*
nis, quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cū Christianis è Gentilitate neophytis cōmunicabat: non *membrum.*
tantū colloquio, quia inde nullā scandali occasionē nanciscerentur Iudæi: sed etiā mensa, vescendo *Paulus.*
cū illis suillis carnibus, aliisq; cōmunib. cibis lege vetitis: quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat
esse licitum. At cum quidā illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum
miserat, ne scandalū eisdē obiiceret, subtrahebat se à cōmercio Gentilium, abstinebátq; eiusdem il-
legitimis cibis. Vnde cùm tunc fortè contingeret vt illuc Paulus applicuisset, resciuisséq; tumultū
Christianorū ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda in
conspectu omnium eum reprehēdit; quia, inquit reprehensibilis erat. Hieron. ergo opinatus legalia *Hieron.*

protinus à passione fuisse lethifera, negat Petrũ illa seruasse: sed tantùm ait simulasse: ac subinde ait Paulũ non verè, sed simulatoriè eũ in gratiã Gẽtiliũ obiurgasse. August. autẽ cõtra, in vtróq; opinioni Hieronymi reclamat. Primũ in hoc, ꝙ ait Petrũ licitè potuisse seruare, seruasséq; adeò legalia. Secundò, & in hoc quoq;, ꝙ ait verè fuisse tum reprehensibilẽ, tum perinde reprehẽsum. Sunt autem qui Hieronymi patrociniũ suscipientes, inter quos est Adrianus in 4. dist. 1. adducũt in eius tutelã id quod Paulus ipse ait: scilicet Iudæus & Barnabã cõcessisse in illã Petri simulationem: quo verbo excludi videtur verã fuisse obseruãtiã. Quocirca duplex, aiunt, vsu venit simulatio. Vna quãdo fingitur aliquid fieri quod nõ fit: qualis est in comœdiis: vt si quis fingeret se circũcidere & nõ circũcideret. Et hæc si fiat intentione fallendi, est peccatũ, quoniã mendaciũ. Alia verò accipit simulatio, quando res verè fit, nõ tamẽ ea ratione quã alij putãt: vt si quis pelliculã sibi abscinderet sanitatis gratia quã circũstantes abscindi crederent religione Iudaica. Et isto modo, aiũt, Paul. finxit circũcidere Timotheũ ad euitandũ scandalũ: & Petrus à cõmunibus cibis abstinuit. Et ait Adrianus nunquã August. à Hieron. dissensurũ fuisse, si eum intellexit. Ego verò dixerim minùs fuisse August. ab hoc doctore intellectũ, quàm ipse Hieron. intellexerit: August. enim nõ arbitratur culpã Petri fuisse mendacium nempe ꝙ simulauit id quod nõ fecit; immo credidit absq; simulatione verè potuisse seruare legalia, & seruasse, modo suprà exposito, sed ꝙ plus iusto illa seruasset. Et facit pro August. ꝙ Paulus nõ incusabat Petrũ, ꝙ legalia seruasset: sed ꝙ Gentes cogeret iudaizare: puta ꝙ vsq; adeò nimiã in eorum obseruatione adhiberet diligentiã, vt cõuersos ex gentilitate in eã opinionẽ pertraheret, ꝙ essent seruanda ea ratione & fine, quo in lege veteri, ac si non cessassent. Et primùm, ꝙ seruare legalia nullum esset crimen, probatur: nam alias re vera propter solum euitandũ scandalum nunquã Paulus circuncidisset Thimot. neque se suasu Iacobi purificasset: immo potiùs docuisset nõ esse licitũ. Porrò autem ꝙ Petrus fuerit reprehensibilis, re vera citra grauissimam iniuriã scripturæ negari nõ potest. Enimuerò si tantùm Paulus eũ simpliciter reprehendisset, potuisset vtcunque cõmentari id fecisse simulanter: vbi autẽ tanta eum emphasi dixit, In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scripturæ contradicere. Quod enim Ioannes Maior in quarto, dist. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi, ꝙ Petrus esset reprehensibilis, sed ꝙ hoc Paulus dixit, cauillus est nihilominus scripturæ iniurius, q̃ scripturam abnegare. Nã cũ id fides catholica cõfiteri cogat, ꝙ quidquid Apostoli affirmarũt, sit diuinũ oraculũ, sit vt tam verũ sit, Petrum fuisse reprehensibilẽ, quã est, Paulũ illud affirmasse. Alioqui si permitteretur, vt ait August. negari scripturę sensum, qui planè est literalis, tota eius auctoritas illicò deperiret. Quòd si qs inferat, culpã Petri fuisse mortalẽ. nam pertraheret alios in tam falsam opinionẽ, graue erat peccatum in fidem: quod tamen Apostoli post confirmationẽ cõmittere nõ poterãt. Respondetur, ꝙ Petrus non putauit tantum oriturũ scandalũ, & ideo inconsideratio illa fuit culpa venialis. Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductũ respondebimus, ꝙ Paulus actionẽ illam Petri appellauit simulationẽ. Respõdetur, non eam sic ideo appellasse ꝙ non fuisset verũ opus Iudaicum, sed ꝙ non fuit factum intentione ac fine Iudaico, tanquã futurorum signũ retinẽs virtutẽ suã. Et est discernendus effectus quẽ Petrus fecit in cõuersis è Iudaismo, & in cõuersis è Gẽtilitate. Illos enim & Barnabã adduxit vt in eius simulationẽ cõsentirent, id est simul se subtraherent Gentilium cõsortio: Gentiles autẽ cogitabãt iudaizare: hoc est credere, ꝙ tenerẽtur & ipsi abstinere à suilla carne, atq; ab aliis cõmunibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabã etiã secum duxisse. Nã cum ille esset ad euangelizandum Gentibus segregatus, minus ei licebat Gentiliũ se contubernio subducere. Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus, ꝙ distinct. 15. cano. Sancta Roma. Hierony. honorificè suscipitur, eiúsq; dogmata approbantur, quæ aduersus Ruffinũ atque alios definit. Quomodo ergo August. de hac re per censuram etiam concilij Florentini præfertur? Respondetur, nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sancta, Romana meritissimè delata est Hieronymo palma aduersus illos, quos, ceu errãtes in fide, debellauerat. Et ideo tanquã solẽnis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamẽ in his cunctis quæ cõtra Augu. cuius illic etiã doctrina simili honore suscipitur, disputauit prælatus est illi. Ad postremum autem membrum eiusdẽ secundi argumenti, quo sensus quęritur Apostolici Cõcilij Actu. 15. Diuus Tho. tres attulit solutiones. Prima est quorundam, qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimè in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitione verò suffocati inhiberi violentiam & rapinã: sed in prohibitione immolatorũ, idololatria. Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nã cùm illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in decalogo essent explicata, nõ erat cur rursus super illis Concilium cogeretur. Secunda ergo erat aliorum opinio, ꝙ in sensu literali sunt illic prohibita: non quidẽ ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulã. At verò cùm alia essent maiora irritamenta gulæ, quorũ illic non est habita mentio, nõ est credendum illam fuisse prohibitionis caussam. Ecquod enim gulę illectamẽtũ in suffocatis & idolo immolatis reperitur? Legitimã igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enimuerò cùm cõuersi è Iudaismo & pręcipuè Pharisęi mordicus contenderẽt circuncisionem & reliquas ceremonias vnà cum euangelio retinere in Conciliũ Apostoli de re illa considentes, decreuerunt circuncisionẽ & legalia non esse à Gentilibus obseruanda, neque honoris gratia sepulturę synagogæ deferendi: sed tamen ob improbitatẽ Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt: nõ quidem quasi necessaria esset legalium obseruãtia, sed vt posset inter Christianos vtriusq; populi iniri cõmercium. Prohibitum ergo illis est, vt à carnibus idolis immolatis abstinerent: videlicet ne apud conuersos è Iudaismo in suspicionẽ venirẽt idololatriæ. Quare falsò nonnulli opinati sunt prohibitã illic esse idololatriam. Nam illam in confesso cunctis erat

Margin notes, in order down the page:

Augustin.

Adrian.

Duplex simulatio

Perperam intellectus ab Adriano Augustinus.

Inficiari non potest, citra iniuriam scripturæ Petrum fuisse reprehensibilẽ.

Cauillus Ioã. Maioris.

Ratio in Maiorem.

Augusti.

Obiectio.

Solutio.

Hierony.

Ad argumentum retrò insinuatum.

Scrupulus

Responsio.

Ad postremum membrum secundi argum. principalis.

Triplex solutio Diui Thom.

Vna interpretatio eorũ qui sanctiones apostolici Concilij spiritualiter intelligunt.

Explodit secunda expositio.

Vera interpretatio ex historia deprompta.

ctis erat esse euangelio execrabilẽ.Veruntamen quia sacerdotes Gentiliũ macellum habebant immolatorũ idolis,prohibiti sunt Christiani illis vti escis.Secundò prohibiti sont vesci sanguine & suffocato:quæ quidẽ adeò Iudæi exhorrebant,vt nauseam illis facerent quicunq; in eorum conspectu talib.vterentur epulis.Fornicatio autem vetita illis est peculiariter:non ꝙ non esset lege naturæ interdicta,sed ꝙ illi caligine mentis obiecti nullam in libera Venere agnoscebãt culpam,neq; erat in Decalogo expressa.Contra hanc autem solutionẽ existunt argumenta,Primum, ꝙ si non erant illa ad legis obseruantiam prohibita,non satis fiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebãt vt legalia cum euangelio simul currerent.Secundò,quia in ipso Concilio habetur: Visum est Spiritui Sancto & nobis,nihil vltra imponere vobis quàm hæc necessaria.Si ergo erant necessaria,necessitas ex lege procedebat.Tertiò,quia si illa ratione prohibebãtur sanguis & suffocatũ,pariter deberet prohiberi esus suillarum carnium & aliorũ cõmunium.Ad hæc autẽ respondetur,Apostolos Pharisæis non ad eorum mentem respondisse:sed ꝙ illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atq; ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria.Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum,quæ magis erant Iudæis exosa:non autẽ suillas carnes atq; alia venationũ ac piscium genera:quia esset Gentib.,per quàm molestum propter Iudæos illorũ vsu priuati.Et ideo ait S.Concilium,Nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur 1.Corinth.8.vbi docet ꝙ esus carnium idolis immolatarum,sed propter scandalum infirmorum quo pacto sanctionem Concilij declarauit. Idémq; docet ad Rom.14.vbi ait omnes cibos esse mundos nisi propter scandalum aut conscientiam. Et Matth.15. ait Christus. Non quod intrat per os,coinquinat hominem.Et ex his sequitur illam prohibitionem non fuisse in perpetuum factã,sed in tempus,idémq; perexiguum dum Christianus populus coalesceret,& Iudæorum gens horrorem illum ciborum deponeret.Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vis expirauit illius Concilij.Huic nihilominus sententiæ obstare videtur Canon Concilij Gangrensis,si quis. dist.30.vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expresse tenet, ꝙ nunquã licuit,neq; modo quidem licitum est idolothytis vesci:quamuis nulla detur scandali occasio:immo non magis licere eorum esum,quàm in Quadragesima carniũ.Et allegat pro se dictum Aug. in lib. de bono.coniug.quod refertur 33.q.4.cano.sicut satius.vbi inquit satius esse fame mori, quàm idolothytis vesci.Ad tex.autem concilij respondetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum,quando nondum eorum Concilium prorsus cessauerat:ob idque glossator falsissimè inde intulit opinionem ꝙ modo non liceat illa edere.Immo Paul.1.ad Timo.4. generaliter absq; vlla exceptione condemnat eos qui in nouissimis temporib.loquentes mendacium,prohibitum erãt à cibis, quos Deus creauit abstinere.Et forsan tempore August.nonnulla durabat eiusdem Concilij obseruantia:Nisi dicere malueris,ꝙ forte respexit ad elapsum tempus,quando vigor concilij durabat.

Exhortatio depropter. *Primum argumen.* *Citra proximã solutionem.* *Secundum.* *Tertium.* *Ad argumenta fa. Ela.* *Corollariũ.* *Argum. Concilium Gangrẽ.* *Augusti. Solutio. Paulus.*

QVÆSTIO SEXTA,
DE IVDICIALIBVS MANDATIS.

S.Tho.1.2.quæstio.104.& 5.

ARTICVLVS I.

Vtrùm præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur

ERTIVM præceptorum genus,vt in superiorib.constituimus,est iudicialiũ de quib. primò quæritur,quib.modis à ceremonialib.distinguantur?Et primò arguitur nõ in hoc differre,vt suprà dictum est, ꝙ ceremonialia pertineant ad diuinum cultum, iudicialia verò ad pacificũ conuictũ,qui est inter ciues:tum ꝙ iudicialia,vt nomen sonat,sunt illa, quæ in foro tractantur coram iudice:& tamẽ extra forum sunt alia,quæ ad eundẽ pacificum statum conferunt:tum etiam ꝙsunt inter ceremonialia aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum : ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret.Non ergo omnia ad iustitiam attinebant,quæ est vnius ciuis ad alterum.Secundò arguitur contra aliam differentiam,quæ inter hæc præcepta constitui solet,nempe ꝙ ceremonialia constituta erant vt signa signáq; essent & vmbra futurorum:iudicialia verò minimè nam glossatores iudicialium.Exod.21.& 22.cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter.Atq; inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam,quæ adhiberi cõsueuit:scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare:secus autem de iudicialibus:nam si erant futurorum signa,pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia.Vnde Apostolus generaliter ait ad Heb.7.Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat.In contrarium autem est, quòd tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Primum argumen. *Secundum.* *Tertium.* *Paulus.*

Hæc ferme omnia in superiorib.discussa sunt & definita : sed vt eorum summa oculis obiiciatur, repetuntur.Supponamus ergo discrimen,nõ semel in præcedentib.explicatum inter moralia ex vna parte,atq; alia duo genera ex altera.Moralia enim iam diximus esse illa,quæ ex principiis naturalib. per modum illationis colliguntur:ceremonialia verò ac iudicialia, quæ nõ nisi arbitramento quodam ex generali præcepto per modũ specificationis constituuntur:vt si exẽpli gratia dicamus,Deus est colendus:ergo,hoc vel illo modo.Malefactor est puniendus:ergo tali aut tali supplicio.Ad quæ-

stionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinũ exprimẽtibus discrimen inter ceremonialia & iudicialia. Prima conclusio: Ratio iudicialium præceptorũ in duobus consistit: primùm, vt nõ inferatur ex principiis naturæ tanquã eorũ conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntq; cum ceremonialibus. Secũdò, ad conuictum hominum inter inuicem spectent: & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimuerò sicut ex illo principio, quòd Deus est colendus, arbitratu diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo, quòd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnam furaretur ouem, quatuor solueret: & quòd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minimè &c. Hæc autem conclusio adeò est hactenus frequentata, vt permolestum sit in ipsa, veluti in salebra diutius hærere. Secunda conclusio: Præcepta iudicialia secundò à ceremonialibus hoc discriminantur, quòd ceremonialia instituta erant in figuram vmbramq; futurorum: iudicialia verò non nisi ex consequenti. discrimen namque hoc ex prima conclusione originem ducit. Etenim cùm cultus ille priscorum patrum ad populi sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessarium, quod suprà expositũ est, vt per easdem ceremonias eundem venturum profiterẽtur. Attamẽ cùm iudicialia nõ ad diuinũ cultũ, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur: ratio non postulabat vt prognostica essent eiusdẽ futuri Messiæ. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdem venturi Dei, ex consequenti eadem iudicialia aliquam eius præferebãt vmbrã: iuxta verbũ Pau. 1. ad Corin. 10. Omnia in figuram contingebant illis exempla: Decimarũ solutio significabat perfectionẽ, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuẽdam, Atq; illud Exo. 21. quòd seruus Hæbræus post seruitiũ sex annorum esset septimo anno liber, figurabat post militiã huius mũdi subsequuturã fore libertatẽ cęlestẽ, quæ erit perfectũ sabbathum. Quapropter Gentiliũ iudicia, vtputa Græcorũ & Romanorũ, nullũ recõdebãt mysterium, sicut Hebræorum leges. Tertia cõclusio: Et si iudicialia præcepta sic prorsus fuerint euacuata & extincta, vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria: differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, quòd quãuis ceremonialia nullatenus iam seruare liceret: nihilominus liceat iudicialia iterarò instituere. Prima pars conclusionis huius iam satis suprà demonstrata est: vbi ostendimus totã prorsus legẽ, quãtũ ad Mosaicã vim cessasse. Secunda verò pars ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò non licet, iam suprà assignata est, quòd cũ signa fuissent prognostica futurorum, præsente veritate, facta sunt falsa mendacia. Cùm ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiatur, quia non per se instituta sunt ad significandum, nihil periculi inest, si iterum constituantur in noua lege. Hac igitur ratione constitutæ ab ecclesia sunt decimæ, quæ quãtũ ad quotã iudiciales erãt: institutæq; sunt quãdoque talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc oĩa facillima sunt, & ex superioribus liquida.

Prima cõclusio.] *Secunda cõclusio.* *Deducitur conclusio ex priore.* *Tertia conclusio.* *Probatio conclusionis.*

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd licet iudicialia à iudicio nuncupentur, proptereà quòd rempublicam instituere ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verum & quæ ad spontaneos cõtractus attinent, deliberanter sancire, fit vt non solũ illa quæ in foro tractantur, verùm & quæ in domo & in ciuium commerciis, iudicialia nuncupentur. Ad secundum autem membrum eiusdẽ argumenti respõdetur, diuersam esse rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cùm cultus ad Deũ pertineat, ad quem homo tanquam in proprium finem ordinatur: fit vt ad eundem cultum referatur vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem non ordinatur ad proximũ sicut in finem, sed sunt sicut duo mẽbra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum, sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autẽ solutiones satis ex superioribus claruerunt.

Ad primũ argumentum. *Ad secundum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispertita.

POST distinctionẽ iudicialiũ à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorũ à se inuicẽ partitione dicamus: vtrum scilicet quadrifariã fuerint distributa: nempe vt alia extiterint, quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicẽ subditos: & tertia quæ populũ in ordine ad exteras gentes instituebant, atq; alia demũ quæ domesticam inter se familiam conciliabant. Arguitur enim primò: Suprema potestas reipublicæ est in spiritualibus summus sacerdos cũ aliis sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secũdum Arist. 7. Polit. hoc est regiminũ optimũ: vtpote quod in vnitatẽ maximè resoluitur, atq; adeò expressissimã diuinæ gubernationis similitudinẽ gerit: ergo circa has duas potestates debuerunt primum omnium congruentes leges institui. hoc autem non sic institutũ legimus in lege veteri. Nã sicut Aarõ Deus ipse per se elegit, vt patet Exo. 28. Leuitisq; decimas in eorum sustentatione solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptũ est: sic debuit & per seipsum regem creare, quod tamen non fecit, sed populo id cõmisit. Habetur enim Deut. 17. Cũ dixeris, Constituã super me regem, eũ cõstitues quẽ Dominus Deus tuus elegerit. Neque regibus stipendia designauit. Immo populus à Moyse vsq; Saulẽ quadringentis annis mãsit cũ sacerdotibus absque rege: quẽ tunc demum in malũ ipsius populi Deus permisit: vt 1. Reg. 8. cõmemoratur. Secundò arguitur, quòd neque de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Nũ. 27. vt hominis absque filio defuncti hæreditas trãsiret ad filiam & tamen Arist. 2. Polit. cap. 7. ait, Regna inde & possessiones perdita iri, quòd ad mulieres transeunt. Et Leuit. 25. habebatur, quòd anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remearent: quod firmitati contractuũ obstare videbatur, sine quibus tamen mortales cõ

Primum argumentum. *Aristot.* *Argum. 2.* *Aristot.*

venire nequeunt. Et Exo. 21. instituta fuit talionis pœna: vt oculũ pro oculo reus redderet, ac dentẽ pro dente: cuius nimiã acerbitatem denotauit Christus Matt. 5. Atque aliæ erant in illo populo legales sanctiones, quæ videbantur absurdæ. Tertiò & erga exteras gentes incongrua videntur illa quæ illic erant iudicia. *Argu. 3.* Habetur enim Deut. 23. Ammonites & Moabites etiam post decimã generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum. Et tamẽ econuerso subditur, Non abominaberis Idumæum, quod certè videtur ad respectũ personarum attinere: qui tamẽ, vt habetur Act. 10. non est apud Deũ. Et Exod. 20. cautum est, Aduenã non contristabis, neque affliges eum. Et nihilo minus 23. permittebatur idem populus pecuniam alienigenis ad vsuram mutuare: quę quidem duo præcepta sibi inuicẽ videntur repugnare. Quartò, neq; circa domesticas personas videntur iudicia- *Argu. 4.* lia præcepta satis esse rationi consentanea. Nam cũ primis de seruis legitur Exod. 21. Qui percusserit seruum suũ vel ancillã virga, si vno die superuixerit, non subiacebit pęnæ, quia pecunia illius est: permittere autem homicidam impunẽ, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominus seruorum occisores grauiùs puniunt. Et de filiis videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet ꝙ pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demũ de vxoribus lex, quę vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturam matrimonij perniciosa: vtpote ꝙ ad educãdas proles dẽt esse perpetuũ. In cõtrariũ aũt est quod Sapiẽtia diuina Prouer. 8. ait: Isti sunt oẽs sermones mei. Nõ est in eis prauũ quid, neq; peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera iustificata in semetipsa.

Quæstionem istam non intelligas in hoc à nobis submotam, vt quàm ample ipsa patet, sit nobis differenda: id enim diuino penè ingenio D. Thom. quòd omnibus est in confesso absoluit 1. 2. q. 105. *S. Thom.* Sed tamen ne filum dicendi nostrum rumperemus, trãsitum per hæc summatim nos facere decuit. Vnica ergo conclusione duximus respondendum: Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. *Conclusio responsiua.* Enimuero cùm prudentiam ferendarum legum, ars quædam sit illustrissima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, condecens fuit, vt iudicialium numerus quibus respublica instituebatur, secundum insignes eiusdem reipublicæ partes atque ordines dispueretur. Ordines aũt isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorúmque inter se totiusque reipublicæ ad exteros, ac partiũ inter se vnius familiæ. *Quadruplex ordo inter reipublicæ partes.* Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges quemadmodum, tum creandi essent, tum etiam & se erga populum gererent: ac subinde quemadmodum vicissim a populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionũ aliorumq; contractuum, qui licitè inter homines fiunt: decretaq; perinde iudicia in malefactores qui iura violarent. deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in bellis gerẽdis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gentes deberent conuersari. Ac demũ circa domesticã familiã superadditæ sunt & aliæ de seruis, déque vxoribus & filiis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm in gubernanda republica duo sint habẽdi respectus. *Ad primũ argumentum.* prior scilicet, vt ciues omnes creandorum magistratuum gerendęq; publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt 2. Poli. auctor est Arist. æquitas constat, ac subinde pax in republica. Posterior verò vt regimen eligatur optimum; quòd secundum eundem Philosophum 3. Politi. ex *Aristot.* tribus speciebus, scilicet Aristocratia, Democratia, & Regno hoc vltimum est præstantissimũ, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primum enim quia peculiarẽ curã illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris sibimetipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summũ ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deut. Cùm dixeris, constituã super me regem, eũ constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorũ. Qua ratione diuino mãdato à prophetis vngebãtur. At verò quoniam regnum, vt est optimũ regimẽ, dum rex idoneis virtutibus pollet sic fit & pestilentissimũ dum in tyrannidem corrumpitur; & populus ille tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinosus, quibus potissimum vitiis rex corrũpitur, quadringentis annis distulit regẽ illis dare cũ plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populũ instar regni per vnum, puta per Moysen, perque eius successores iudices, quousq; populus, quasi excutiens diuinum regimen, voluit sibi creare regem. Vnde 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelẽ, Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ecce quàm fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni. Quocirca quàm contra eius voluntatem fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit. Nam statim sub Roboã diuisum regnũ sumpsit desolandi caussam attulit, iuxta verbum Christi, Omne regnũ in seipsum diuisum desolabitur. Quãtũ vero ad Aristocratiã, quæ est optimorũ potẽtia, iussit eligi septuaginta viros de senioribus Israel: vt patet Num. 11. vnde Deu. 1. Tuli de vestris tribubus viros sapiẽtes & nobiles & constitui principes. Democratiam verò, quæ est popularis potentia, eatenus seruari voluit, ꝙ & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur, Vnde Exo. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes. Et Deut. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. Quòd autem sacerdotibus decimæ fuerint adiudicatæ, non autem principibus, illa ratio fuit, ꝙ sacerdotes vt in maiori haberentur reuerentia, decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab aliis alẽda erat: Principes verò seculares ex omnibus promiscuè tribubus eligebantur, quibus possessiones erant decretæ. Et præterea eorũ stipendia pro bellorum indigentia crescebant, & tunc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augendas. *Ad secundum argumentum.* Circa materiam secundi argumenti notãdũ sequitur, iudiciales leges ciuibus ad humanũ cõuictũ inseruientes, in duos ordines secari, secundum duas, quæ in populo sunt, cõmunicationes rerum ac cõmutationes. Alia enim cõmunicatio fit publica auctoritate principis: alia verò priuata cuiusq; volũtate homines quippe subditi sunt principi: possessiones aũt ad dominũ priuatorũ ptinẽt. Quare iudicia, qbus homines iura seruare cogũtur, & supplicia qbus malefic ia vindicãtur, principis aucto-

ritate instituuntur: donationes autem rerum & cōmutationes, priuata cuiusq; voluntate celebrantur. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Cōstituit enim quātū ad primū iudices, & magistros, vt patet Deut. 16. ac testium numerum, pœnasq; diuersas pro diuersis delictis. Et quantū ad secūdum vt pax firmiùs inter illos stabiliretur, diuisit eis terram promissionis. Vnde Num. 34. Ego dedi vobis terram in possessioné quam sorte diuidetis vobis: pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Sed quantum ad vsum voluit quodammodo fructus esse cōmunes: secundum illud Deut. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vuas quātū tibi placuerit. Aliaque deinde multa pulcherrimè constituit, vt est apud D. Tho. videre.

Ad formā argumenti. Ad formam ergo argumenti respondetur, quòd eatenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit ꝙ noluit fœminas nisi deficiente masculo, ius hæreditarium adire. Successio nanque patrimonij sequi naturam debet generationis, per q̄ species propagatur: generationis autem virtus in lumbis viri residet, cui vtiq; fœmina, seu natura substernitur.

Potissima ratio quare ius primogenituræ masculina serie trāsfunditur. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hæreditas, quā cum sanguine ad suos posteros transmittat. Et hanc arbitror omniū causarum naturalium primā, quare iura primogenituræ in rebuspublicis bene institutis masculina serie transfunduntur, nec; fœminæ nisi masculorū defectu admittūtur. Cui accedit & ratio secunda, quòd viri prudentia, muliebri præstat: tum in aliis, tum etiam in augenda re familiari. Vnde

Aristot. Aristot. 3. Polit. cap. 3. viri inquit est acquirere, mulieris aūt seruare. Quocirca Ethi. 2. censuerat regna in manu fœminæ deperire. Accedit tertiò, ꝙ cùm viro competat substantiæ administratiu, quando hæreditas filiæ obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiā soceri eiúsque amplificandū nomé, quàm si esset filius. Quapropter cùm res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammodo censetur in alienum sanguiné transmigrare. In lege aūt veteri illud fuisse necessariū, vt possessionū partitio, quæ facta est inter tribus non confunderetur. Quamuis tali euētu cautum erat, ne hæres fœmina alij quàm viro suæ tribus nuberet. Neq; verò inter Christianos vsqueadeò longè à successione arceri filiæ debent, vt neque deficientibus filiis admittantur.

Ratio legis anni Iubilæi. Nam hac ratione longiùs solent abalienari primogenituræ, quā si mulieres succederent. Eadem ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nā si venditiones in perpetuū fierēt non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profectò ab hoc non abhorret: nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristot. sæpe si possessiones in perpetuū diuidantur solent diuitiæ in vnum aceruatæ alios deserere pauperes.

Ratio legis talionis. Lex aūt talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illā, quæ duriuscula videbatur, coërcerētur, ne acriùs sese de hostibus vindicarent: licèt Christus docuerit benignitati Christianæ nun cōpetere. De reliquis aūt vide apud S. Th.

Ad tertiū argumentum. Circa tertiū argumentū itidé adnotādum est, bifariā se rēpublicam gerere posse erga extraneos: nempe aut iure pacis si cōmerciū cum illis neciat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidé pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicū populum accedebant. Primò vt transitū quasi peregrini facerent: erga quos lex cauebat Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo, vt tanquā aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiā cap. 20. præmissum erat, Aduenam non cōtristabis. Tertio modo, quia volebant prorsus in eorum ritū & consortiū admitti. Inter quos secundū naturalé rationé ordo dignoscebatur. Admonet enim 3. Polit. Philosophus, extraneos non esse temerè in rempublicam recipiendos, nisi sint vel auo vel ab atauo oriundi: aliàs multa ab illis pericula imminerent reipublicæ. Ob idq; quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Israëlitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebātur pacificè illos recipere, & proselythos qui vellent eorum religioné profiteri, charactere circuncisionis insignirent. At verò quoniā Amalechitæ perpetui hostes eorū erāt, secūdum illud Exo. 17 bellum Dei erat contrā Amalec à generatione in generationé. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerāt expulsi, circa personarū acceptioné potuit eos Deus à sua republica abigere. Sed & de bello contra hostes tam offerēdo, quàm sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primò pacé eis offerrent. Secundò vt fiduciam sué in ipsum Deū reiicerent. Tertiò, vt inidoneos, qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quartò deniq;, vt victoria modestè vterentur: fœminis parcentes ac pueris.

Ad quartum argu. Ad quartum denique argumentum respondetur, ꝙ cùm familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxoré parētis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus Deus creauit optimas leges sanciri.

Leges seruorum. Et primò de seruis, quod ad mitigandos eorū labores pertinebat, præceptū erat Deut. 5. vt die Sabbathi serui & domini requiescerent. Itē in memoriā liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruierant, & in præsagiū Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitaté cautū erat Exo. 21. vt ex filiis Israël nemo esset perpetuò seruus: sed septimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico, vt Deut. 15. legitur. Neq; quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens; immo & eodé cap. 21. statuit, vt Dominus qui seruum mutilaret, liberū dimitteret, & ancillā quam in vxorem duceret. Illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impuné euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neque posteà certū esset an ob tale vulnus obiisset mortē. Nam si protinus moreretur, tunc Dominus reus fiebat.

Leges filiorum. Et erga filios etiam Exo. 22. iubebantur parentes vt eos religiosè instituerēt, quos etiam paternè castigare poterant.

Aristot. At verò quia vt Philosophus 10. Ethic. docet, pater vim nō hēt coercitiuam in filium, quando eorū crimé id postulabat iubebatur, vt argumentum est, filium publicæ potestati puniendum permittere.

Leges vxorum. Sed & de vxoribus tam ducendis quàm gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiam, qui perpetui erant odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet, ne vxores enecarent.

QVÆST

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE LEGE EVANGELICA QVANTVM AD EIVS SVBSTANTIAM.

S. Tho. 1. 2. quæstio, 106.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

VATVOR legũ genera circa initiũ superioris libri distinctè mõstrauimus, videlicet æternã, naturalẽ, atq; humanã: de quib. lib. 1. dissertũ est, ac demum diuinã, quam in hoc sumpsimus elucidandã. Hanc autẽ in veterẽ partiti sumus, ac nouã. Vnde cùm de priori hactenus dictũ sit, subsequitur vt de noua quæ Euangelica est, sermonem subtexamus. Hæc enim, si æternam accipias, lex legũ est, cuius gratia mũdus creatus fuit ad quã ferendã Deus ipse de cælo descendit, quæq; eiusdẽ Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quã deniq; solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad æternã fœlicitatem cæli reserãtur. Vt ergo hanc supracælestem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendamus, quæritur primò sitne scripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mẽtibus nostris impressa? *Primum argumen.* Nam quòd sit scripta, sunt argumenta nonnulla. Primùm, Lex hæc ipsissimũ est Euangeliũ de quo tamen Ioan. 20. cap. ait. Hæc autem scripta sunt vt credatis. *Argu. 2.* Secundò: Si lex hæc nõ esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumẽ vultus tui Dñe. *Argu. 3.* Tertiò Lex Euãgelica, Christianorũ est propria: lex verò indita vniuersis cõiter nationibus patet. Legitur enim Sapient. 7. quòd diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & Prophetas cõstituit: ergo lex noua non est lex indita. Contrarium autem attestatur Hieremiæ vaticinium cap. 31. *Hierem.* Vbi Deus nostram designans legem, ait: Ecce dies venient, dicit Dominus & consummabo super domum Israel, & super domum Iacob testamentum nouum, Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Idque Paulus ad Hebre 8. ad hoc ipsum propositum allegat. *Paulus.* Et 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

Conclusio catholica. Quæstio hæc ex his modò citatis scripturæ testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis nostræ excellentia commandetur. Statuamus ergo conclusionem, quæ cunctis est catholicis receptissima: Lex nostra hoc à veteri differt, quòd cùm ipsa scripta esset in tabulis lapideis, nostra tamen in cordibus insculpta est. At verò conclusionis sensum patefacere, non est vsqueadeò peruium. *Augusti.* August. enim lib. de spiritu & liter. cap. 21. huc tantùm pertinere arbitratur, quòd charitas Dei quæ, secundum Paulum, & plenitudo & finis legis est, per Spiritum sanctum, vt ait idẽ Apostolus, diffusa est in cordibus nostris. *D. Thom.* Quem quidem D. Tho. secutus, sic conclusionem interpretatur. *Aristot.* Vnaquæque, inquit, res, vt 9. Ethic. auctor est Arist. illud esse videtur, quod in ea est potissimũ, hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi: virtusq; est implendi legem, iuxta illud ad Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis, cùm ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, fit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixa. Tametsi illa quæ credenda sunt & agenda, in sacra nobis pagina proponantur. Qua ratione secundario potest dici scripta. Opus est tamen hæc locupletiùs exponi: quoniam statim offerrentur è regione argumenta. *Primum argumentũ contra prædicta.* Primum, quòd legis virtus est intellectum instruere ac dirigere, mentesque illustrare: hæc autem virtus per scripturã patescit in Euangelio sicuti antiquis in suo canone, non est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa. *Argu. 2.* Secundum argumentum est quod & charitas & gratia tam antiquis quàm nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legẽ obseruabant, non est ergo cur illa minus dicatur indita quàm nostra. *Duæ virtutes legis.* Ad huius ergo pleniorem intellectum discernendæ sunt duæ legis virtutes. altera directiua: qua scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atque altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum. *Aristot.* Et secundum vtranque lex Euangelica singulariter est intus menti insculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturam legẽdo, atque altero viuam audiẽdo vocem. Atq; hic est præstantior modus: quoniam auditus, vt lib. de sensu & sensat. ait Philosophus, sensus est disciplinæ. Et quidem antiquis primo modo data est lex: nẽpe in lapideis tabulis scripta, quã illic subditi intuentes sequerẽtur: nostrã verò non sic scriptã Deus nobis de cœlo misit, sed ipse inde delapsus viua voce in aures mortaliũ inuulgauit, mẽtiq; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorũmq; potẽtia persuasit. neq; verò humano tantũ more illa nobis in dies insculpit, verũ & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. *Paulus.* Itaq; cùm generanda fides duo exigat, scilicet, & vt proponantur credẽda, & vt intellectus assensum illis præbeat, vtrunq; nobis Christus absque scripto perfecit. Tametsi ad illud prius officiũ administros sibi adiunxit: nẽpe Apostolos eorũmq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandã eandem fidẽ & legem. Et hoc est quod 2. ad Cor. 3. ait Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordib. nostris: hoc est per charitatem cordib. nostris infixa. Quemadmodum autem essent epistola, explanans subdit: manifestati quòd epistola estis Christi, ministrata à nobis hoc est: Quamuis nos verbis credenda proposuerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quantũ ad intellectus illuminationem, quæ prima legis est virtus, propterea per se primò lex nostra scripta est nobis in mẽte, quòd assensio fidei opus est Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in absentia Christi & Apostolorũ, labi memoria possent, per accidẽs est scripta. Si enim vox

Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chrysostomus in prologo super Matthæum auctor est, librorum vice gratia Spiritus sancti deberemus vti: sed quia illam excussimus: literæ sunt inuentæ: Christus namq; nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quæ est voluntatem ad agendum afficere ac promouere, pariter scripta est intus: quoniam legem ad finem præcipientis implere, nisi per gratiam & fauorem Dei, non possumus. Lex etenim tantùm ostendit quid agere debeamus: tollens subinde, vt suprà diximus, excusationem: qua ratione ait Paulus literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Qua de caussa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, puta scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad primũ argumentum.

His ergo constitutis facillimæ sunt argumentorũ solutiones. Ad primum enim respõdetur, quòd tam in lege veteri, quam in noua scripta ea sunt, quæ ad fidẽ gratiamq; Spiritus sancti attinẽt: nempe tum illa, quæ ad cognoscendũ diuinitatem Dei, & humanitatẽ Christi conducunt, quàm agenda quibus charitas cõfouetur: quæ quidem fides & charitas tam sub illo testamẽto illis donabatur in cordibus, quàm sub nostro imprimitur. Attamen cũ tam illic, quàm hic virtute vnius mediatoris illa fiebat impressio, differẽtia est quòd cum illic nondum ille mediator præsens esset, nempe neque per se ipse prædicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibitę ad conferendam gratiam iuuissent, nostrã verò & ipse Christus tradidisset nobis & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant: lex nostra meritò præ illa censetur in cordibus ingenita; sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paulus nõ ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus, vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi significantes: cùm tamen per charitatem nouæ legis corda, vt carnea, remollescant. Ad secundum autem argumentũ respondetur, quòd lex naturæ indita est in cordib. naturali via: lex verò gratiæ supernaturaliter. Atque ad tertium iam responsum est quòd nõ solum sub lege scripta, verum neque sub lege vnquam naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam, nisi per fidẽ Christi. Et ideo licèt eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam vsque iusti fuère, iustificauerit: peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem auctoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

Secundum argumen.

Ad tertiũ argum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua iustificet.

Primum argumen. à parte negatiua.

Argu. 2.

SECVNDA excellentia legis nostræ ab eius effectu petitur: atq; ideo quæritur, vtrùm virtutem habeat iustificandi? Arguitur namq; à parte negatiua. Nemo nisi per diuinæ legis obedientiam fit iustus, secundum illud ad Hebr. 5. Factus est Christus omnibus obtẽperantibus sibi caussa salutis æternæ: Euangelium autẽ nõ id vniuersum præstat, vt ei obediatur, testãte ad Rom 10. Paulo nõ omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullã præ antiqua virtutem habet iustificandi. Secundò per id Paulus ad Rom. probat legem veterẽ nõ iustificasse, quòd ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim cap. 4. Lex irã operatur, vbi enim nõ est lex, neq; præuaricatio: sed multò peius lex noua præuaricationẽ aggrauat: eò quòd maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuinã voluntatẽ apertiùs notificantẽ, delinquit: secundum illud ad Hebr. 10. Irritam quis faciẽs legẽ Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiũ Dei cõculcauerit: ergo lex noua minùs, quàm vetus iustificat. Tertiò, Iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbũ Pauli ad Rom. 8. Deus est, qui iustificat: lex autẽ vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit: ergo nõ est cur noua excellentiùs, quàm vetus iustificet. In contrariũ autẽ est idẽ ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutẽ omni credẽti. Vbi singulare quidpiã in Euangelio agnouit: salus autẽ & iustificatio idem est: fit ergo vt virtus Euãgelicæ legis sit iustificare, ac perinde saluos facere credẽtes.

Argu. 3.

Paulus.

Quæstio hæc diutius locupletata est: apertiusq; explicata q. 3. artic. vlt. cuius solutio tribus cõclusionibus cõtinetur. Est enim in lege, secundũ id quod proximè dicebamus duo cõsiderare, nẽpe documẽta ipsa, & mãdata exterius ad credẽdum & operandũ scripta: & præterea interna gratia fauorq; Spiritus sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atq; ad eius assequendum finem. Quo habito prima conclusio est: Lex Euangelica, si puta documenta & mãdata atq; operum substantiam cõsideres, nõ magis per se iustificat, quàm vetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositũ reliquimus quẽadmodũ verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominẽ iustificari: non tantum de operib. legis veteris, verũ etiã de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literã occidere, Spiritũ autem viuificare, interprete in lib. De Spiritu & litera, Aug. de Decalogó etiam ipso esse intelligendũ. Nam de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiam nesciebã esse peccatum, nisi lex diceret: Non cõcupisces. Lex enim nihil aliud præstat quàm docere quid sit peccatũ: mũdare autem à peccato, quia virtus est supernaturalis, soli gratiæ per fidẽ Christo adscribitur. Secunda conclusio: Lex Euangelica, si internam eius virtutẽ mediteris, hominem iustificat. At verò quoniã eadem virtus nõ solũ Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iustè viuebãt, iustificabat, adhibetur tertia conclusio: Lex Euãgelica ob id præ aliis censetur iustificare, quod auctor ipse gratiæ, cuius fide olim agebatur salus, lator fuit nostræ legis, quàm suo sanguine cõfirmauit. cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc autem iam satis supra exposita sunt.

Prima conclusio.

Augusti.

Paulus.

Probatio conclusionis.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Ad primũ argumẽtũ.

Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuenire salutem nisi per obedientiam Euangelij inde tamen solum colligitur legem nouam in quantum ad substantiam operum externáq, mandata &

documenta

documenta non per se iustificare: sicut neque antiquam, quod prima conclusione concessimus. Ac perinde respondetur ad secundũ. *Ad secundum argumentum.* Gratia enim Euangelica catenus subditos iustificat, vt tamen minimè illos sic cõfirmet, vt peccare nequeát: imo qui contra eandem gratiam legem violauerit, eò fit maioris reus supplicij: quo apertiùs nouit voluntatem domini sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignum, q verbum Pauli scilicet, Lex iram operatur, non perinde Euangelicæ conuenit, atque Mosaicæ. Nam lex vetus communi nomine, nõ gratiam, sed merã literam significat: quæ tantùm ostendit quid sit peccatum atque adeò occasio sit peccandi, vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantùm literam, sed gratiam, eiusq; sacramenta comprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac misericordiæ. Ac subinde ad tertiũ eodem penè tenore respondetur: *Ad tertiũ argumẽtũ.* nempe quòd etsi idẽ Deus vtriusque fuerit auctor legis diuersimodè tamen. Nam illam tantùm scripsit in tabulis: nostrã verò, modo exposito, vt ait Paulus in cordibus carnalibus. *Paulus.* Quare expositore eodem, libro De spiritu & litera, Augustino, *Augustin.* legem illam extra hominem scriptam appellat idem Apostolus ministrationem mortis & damnationis: nostram verò, ministrationem spiritus & iustitiæ.

ARTICVLVS III.

Vtrùm lex noua debuerit dari à principio mundi.

VBSEQVITVR vt quemadmodum de veteri disputauimus, sic de Euangelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordijs posita. *Primũ argumentum.* Arguitur enim id maximè cõdecuisse. Deus vt habetur ad Rom. 2. non est personarum acceptor: & tamen vt habetur statim cap. 3. Omnes homines peccauerũt, & egent gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapso, orbem perfundere, vt omnes viam salutis ingrederentur. Secundò arguitur: *Argum. 2.* Legem Euangelicam non minus congruit fuisse vniuersalem quo ad tempus, quàm quo ad locum: vult enim Deus omnes homines saluos fieri: voluit autẽ hac ratione vt patet Matth. & Marc. vlt. Euangelium prædicari in vniuerso mũdo: ergo debuit illud vniuersis seculis notũ facere. Tertiò deniq; arguitur: *Argum. 3.* Consultius fuerat homini ad spiritualem vitã & æternã, quæ præstãtior est necessaria prouidere, quàm ad corporalem, quæ temporalis est: ab initio autem in temporalibus prouidentissimè homini prospexit, tradendo ei cuncta, quæ creauerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euãgelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales illicò ab initio mundi instituere. In contrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. *Paulus.* Et ad Galat. 4. vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c.

Ad quæstionẽ facilima negatione respondetur: *Conclusio responsiua.* Non decuit statim ab initio mundi Euangelicã legem mortalibus affulgere, sed multò fuit consultius per tot differri secula. Ad intelligentiam autẽ conclusionis huius præuotandũ est duplicẽ esse quæstionis sensum: *Duplex quæstionis sensus.* vnum scilicet, supposito quòd edi non debuit nisi per Christum, cuius sanguinis effusione erat confirmãda. Et tunc idẽ est quærere, ac si quæratur vtrùm debuit Christus statim in mundi exordio carnẽ inducere? Hunc autẽ sensum non est præsentis loci discutere. Disputatur nanq; à D. Th. 3. part. q. 1. Nosq; art. vlt. huius lib. rationes eiusmodi dilati temporis adducemus. Alter verò sensus est, vtrum decuit legem Euangelicã dari ante Christi aduentũ, vel ante eius redemptionẽ. Et in hoc sensu respondetur non expedisse. *Triplex ratio conclusionis.* Cuius tres rationes assignat D. Tho. *D. Tho.* Prima est: Lex noua, vt iam modò dicebamus potissimũ est gratia Spiritus sancti: quã scilicet, vt ait Paulus. Spiritus sanctus abundè in nos effudit: abundantia verò gratiæ effundi non debuit nisi impedimẽto sublato quod per peccatum ei obstat. vnde Ioan. 7. Nondũ erat Spiritus datus (videlicet exundãs) quia Iesus nõdũ erat glorificatus: impedimentũ autẽ illud per Christi mortẽ sublatũ est: ergo vsq; ad ipsum passum non decebat legem gratiæ dari. Atq; hanc rationẽ Pau. ad Rom. 8 edisserit: vbi ait, Deus filiũ suum mittens in similitudinẽ carnis peccati, de peccato, hoc est de carne, quæ licet nõ in suo supposito, infecta tamen erat peccato, damnauit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patefit: nempe quòd Deus non quõcunq; damnauit peccatum, sed per carnẽ ipsam, in cuius natura peccatum & cõmissum fuit, & serpebat in omnes. Lex ergo gratiæ, qualis est Euangelica à morte Christi debuit vigorẽ sumere. Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. *Secunda ratio conclusionis.* Seruauit nanque Deus naturæ ordinẽ, quæ ab imperfecto progreditur ad perfectũ, sicuti per puerilem ætatem progreditur ad virilem. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Nam embryo, vti ait Philosophus, priùs viuit vita animali quã rationali. *Aristot.* Et hanc rationem declarat idem Apostolus ad Galat. 3. *Paulus.* Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Itaq; sicut magister præstantior est pædagogo, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulũ in tenera ætate, quæ non est doctrinæ idonea, metu terroreq; arcet à malo: magister verò prouectiorem discipulum docendo veritatem allicit ad bonum. Tertia ratio inde sumitur quòd lex nostra est lex gratiæ: *Tertia ratio.* & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabẽdo in peccatum suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quã esset gratiæ indigens. Quam quidem caussam aperuit nobis Pau. ad Rom. 5. vbi ait, Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. *Paulus.* Atqui hæc ratio non solũ de Euangelio probat quòd esset differendum, verùm de ipsamet Christi redemptione.

Ad primum igitur argumentum respondetur, *Ad primũ argumentum.* quòd cùm humanũ genus per peccatũ Protoplasti nostri iuste fuerit auxilio gratiæ spoliatũ, nihil ampliùs Deus debuit: & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierũt, quibus autem per gratiã opitulatus est, per misericordiã succurrit. Vide Aug. in lib. de perf. iust. *Augustin.* infert nullã esse personarũ acceptionẽ apud Deũ: vtpote, quòd vbi nulla est ratio debiti

nullum

nullum obtinet locum. Ad secundum respondetur, quòd diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorum non omnes fuerunt Euangelij capaces: tametsi suis singulæ legibus fuerint institutæ: quibus potuerunt obtinere salutem. Ad tertiũ denique respondetur, aliam esse rationem prouidentiæ in his, quæ ad naturam pertinent: aliã verò in his quæ ad gratiam. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandam vitam, ideoq; bonum statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendũ peccatum confertur, lex abundantia gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

Ad secundum argumentum. *Ad tertiũ argumentum.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

Argu. 1.

CVM lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet vtrũ alia sit præterea superuentura, per quam Euangelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua: Dominus Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturũ spiritum sanctum, qui docturus eos esset omnẽ veritatẽ; at nondum ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria: nam multa in dies sanctis concilijs reuelantur: ergo expectãda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos omnẽ doceat veritatem. *Argum. 2.* Secundò, Matth. 24. ait Christus, Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe: & tũc veniet consummatio: sed Euangelium Christi iam prædicatum est neque tamen consummatio peruenit: ergo aliud nobis est operiendum Euangelium Spiritus sancti, aliaq; lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. In contrarium facit verbum eiusdem redemptoris eodem capit. 24. Dico vobis quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Quod Chrysost. de generatione fideliũ interpretatur: quorum status ad finem vsque mundi perdurabit. *Chrysost.*

Prima conclusio. *Probatio.* Ad quæstionẽ tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanãt. Duobus modis status mundi variari contingit. Vno, secundũ legis diuersitatem, atque hoc pacto non ampliùs variabitur lex nostra, sed vsque ad finem mundi persistet. Probatur cõclusio: Si Euangelica hæc nostra antiquæ successit, eò fuit quòd perfectior est illa: nulla autem esse potest hac Euangelica in hoc mundo præstantior: ergo nulla est illi successura. Prior præmissa iã satis supra declarata est: lex enim tantò est perfectior, quantò suo propinquior fini: legis autem finis, vt habetur ad Rom. 10. Christus est. *Paulus.* & ideo quò lex vetus elongatior erat à Christo, quàm nostra, eò erat imperfectior: nostra autem adeò est propinqua eidẽ fini, vt ipsum habeat præsentẽ: ergo nulla esse potest perfectior. At ne quis cauilletur Christum posse aliam perfectiorẽ, ferre, arguitur secundò: *Secunda conclusio.* Legis perfectio ex fine tandem vltimo existimanda est: puta ex cælesti felicitate, ad quam lex omnis nos ducit: nulla aũt in hoc seculo perfectiùs nos illuc ducere põt, quàm quæ homines omni labe perpurgat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum, Deiq; ipsius corpore pascit ac sanguine potat, subindeq; valuas eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra. idq; Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædicationis agentibus pœnitentiã regnum cælorum pollicetur: ergo nulla restat alia præstolãda. *Obiectio.* *Solutio obiectionis.* Quòd si verbum huc nobis Apostoli obiicias, 1. ad Corint. 13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est, nihil obstat quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo; vbi fidem propter suam obscuritatem appellat cognitionẽ ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur Videmus enim nunc per speculũ in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. *Secunda conclusio.* Secundò modo potest status hominũ variari per hoc, quòd diuersimodè se habeant ad eãdem legem. Et de hoc modo adhibetur secunda conclusio: Nihil vetat quò minus status legis nouæ perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoq; accuratiùs obseruabatur, quandoq; verò segniùs ac negligentiùs; sic & in statu Euãgelico vsu venit. Aliquando enim latiùs multò ac fusiùs patuit Christianus cultus: quãdoq; verò idem Christianismus strictior fuit & angustior. *Ratio conclusionis.* Ratio autem huius conclusionis, non quidem Deus est, qui paratissimus est omnes homines saluos facere, sed humana libertas. Nam enim gratia Euangelica, vt dictum est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquit arbitrio, vsu illis proinde venit, vt eandem gratiam abiicientes ac despicientes, carnalibus desideriis mancipentur. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Etsi status Christianismi latior patẽtiorq; expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior, quã hactenus præcessit. *Probatio prioris partis.* Prior pars inde patet, quòd, vt Christus testatus est, quousq; Euangelium in vniuersum mundum prædicetur, nõ erit finis. Et ad Rom. 11. Apostolus ait cæcitatem in Israël contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salua fieret. *Paulus.* Quo loco declaratum reliquimus, quẽadmodum ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculãda. *Probatio posterioris partis.* Posterior verò cõclusionis pars probatur: Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparam Virginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperũt, non est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumque atque virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi nõ sint sanctitate proceres, qui eius truculẽtissimam rabiem perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant, tamen priscorum excellentiam non adæquabunt.

Manichæi, Montanus. Circa primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos, qui negarent missionẽ Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant in suo magistro fuisse completã: quem (vide blasphemiã) Spiritũ paracletũ appellabãt. Montanus aũt & Priscilla nõ vsqueadcò blasphemabant: dicebant nihilominus in illis fuisse completã: vt

Augusti

Augustinus contra Faustũ meminit. Attamen inconcussa stat catholica veritas, in illis fuisse complẽ tã; neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Luc. 24. promissumq; illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt Act. 1. legitur: quod completum est, cum illis idem Spiritus linguis igneis affulsit. Vnde Ioan. 6. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur, nimirũ quòd protinus Christo per resurrectionẽ & ascensionem glorificato, Spiritus fuerit plenissimè datus. Ad argumentum ergo vt respondeamus, negatur Ecclesiam nondum cognouisse omnem veritatẽ iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nanq; promissio illa de omni veritate, quæ est ad salutẽ necessaria: quam quidẽ plenè fuerunt Apostoli docti, ipsiq; Christianã familiam docuerũt: secundũ illud: Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos seruare quæcunq; dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus promisit quòd sua fides non esset vsq; ad finem seculi ecclesiam defectura, illic pollicitus est q̃ esset necessariam omnem veritatẽ cogniturus, vbi tamẽ illius cognitione indigeret. Quare nõ simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus temporum curriculo, sicut aurora consurgens, magis ac magis illuminatur. Sũt tamen alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc non decuit Apost. aut doceri, aut docere. Vnde eodẽ cap. Act. 1. Non est, inquit, vestrum, nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Ad secundum respondetur, quòd cùm Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni cælorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari. Verbum aũt Christi August. in epistola 3. ad Elycium, quæ est 80. multis modis exponit. Primùm enim Redemptor nihil aliud sibi voluit quàm q̃ non esset finis mundi venturus antequam Euangeliũ prædicaretur in vniuerso mundo: quanto aũt tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundò, vt Chrysostomus & alij interpretantur, nõ tam de fine mundi quã de Hierosolymitana euersione illic loquebatur. Vnde statim subdit: Cùm ergo videritis abominationem desolationis, &c. tũc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quocirca idem Chrysostomus ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe, secundum Propheticum verbum quod ad Rõ. 10. citauit Apostolus: In omnem terrã exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tũc iam cõpletum nullũ esset argumentũ Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prætexerint quòd non receperint fidẽ, quia non audissent. Tametsi August. in eadem epistola contendat nondum tunc tẽporis Pauli impletũ fuisse vaticinium illud quãuis per verbũ præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen ætate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certè citra stupendũ miraculũ nõ potuisset in totũ terrarũ globũ tuba Euangelica tam breui intonuisse: vt latiùs loco citato super Paulũ scriptũ curauimus, Hierony. aũt super eundem locum Matthæi, litẽ per hãc distinctionẽ conatur dirimere: Euangeliũ dupliciter intelligi potest diuulgari. Vno modo ita, vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum seculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permanauerit orbem: non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio ergo modo contingit vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendũ est cum Augustino, quòd nondum fuerit Euangeliũ vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert S. Tho. quòd si priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, subintelligendũ est cũ Chrysostomo tũc subsequutũ esse finem, hoc est, Hierosolymorũ excidiũ. Postquã verò posteriori modo vniuersum orbẽ compleuerit, tunc demũ subsequetur mũdi consummatio. Nã negari non põt, quin eodẽ loco Christus de vtroq; fine & termino permistim loqueretur.

Augustin. *Veritas catholica.* *Ad primũ argument.* *Ad secundum argumentum.* *Augustin.* *Prima interpretatio citati loci.* *Secunda Chrysosto.* *Paulus.* *Augusti.* *Hierony.*

QVÆSTIO OCTAVA,

DE COLLATIONE LEGIS NOVÆ CVM VETERI.

S. Thom. 1. 2. quæst. 107.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua sit veteris complementum.

POSTQVAM lex diuina in veterem & nouam est distincta, scire expedit, quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primò à parte negatiua, quòd nullo distinguantur modo. Vtraque lex data est colentibus Dei fidẽ: vtpote sine qua, vt ad Heb. 11. ait Paulus, impossibile est placere Deo: eadem autem est nostra antiquorumque fides, vt suprà expositũ est: ergo eadẽ est: ergo eadem est lex. Secundò arguitur, q̃ noua non sit veteris complementum. Complere enim huic opponitur, quod est euacuare, & inueterare: lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Epheseos. 2. Legem mãdatorum decretis euacuans: eamq; inueterauit, hoc est, antiquauit, secundum illud ad Hebr. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod prætereà & Christus facto ipso monstrauit: nam multa contraria illi legi, tum docuit, tum etiam fecit: vt est illud Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis. vnum autem cõtrariũ non cõplet alterum: ergo noua veterem non compleuit. Tertiò: Si noua esset veteris cõplementũ, sequeretur, quòd in illa fuisset contenta tanquã veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vti sunt sacramenta & cõsilia, quæ in veteri non extabant: ergo nostra non continebatur sub illa: atque adeò neque illam cõpleuit. Cõtrariũ

Primum argumentum. *Argum. 2.* *Argum. 3.*

asseruit Christus Matthæi. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit: Iota vnum aut vnus apex non præteribit: donec omnia fiant.

Et hæc quoq; quæstio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita. Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiamnum conclusionibus secundum argumentorum numerum diluetur. Prima:
Prima conclusio. Lex Euangelica neq; prorsus est alia ab antiqua, neq; omnino eadem: sed sic ab illa distans, vt perfectum ab imperfectu. Probatur partes omnes: Cùm vna quælibet lex finem habeat peculiarẽ, illæ sunt
Probatio. omnino diuersæ quæ in diuersos tendunt fines: sicuti leges reipublicæ per Regem administratæ aliæ essent à legibus alterius, quæ per aristocratiã gubernaretur, atque à legibus illius, quæ regeretur per democratiã. illæ aũt leges quæ ad eundẽ ordinantur finẽ, quarum tamẽ vna propius ad eundem accedit finẽ, quàm altera, non aliud differunt quàm sicut perfectum ab imperfecto sub eodẽ fine: vt leges quæ adultis perfectisq; viris ponuntur, atq; illæ quibus instituuntur pueri. Exẽplum est in motibus naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo: sed tamẽ intensior calefactio nõ est omnino diuersus motus à remissiori. Ad propositũ ergo, cùm lex noua & antiqua ad eundẽ tendant finẽ: nam idem est Deus vtriusq; testamẽti, qui illos vt pueros sub pędagogo ad vitã æternã edocabat, nos verò tanquã viros prouectos ad eandẽ beatitudinẽ instituit, secundũ illud Rom. 3. Vnus Deus est, qui iustificat circũcisionẽ ex fide, & præputiũ per fidẽ: nõ sunt omnino diuersæ: sed differũt sicuti lex timoris, quasi ferula coërcens pueros, vt ad Galat. 3. significat Apostolus, & lex charitatis, quæ est vinculũ perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositũ est. Hanc conclusionem q. 1. art. 1. huius libri fusiùs luculentiusq; expositã reliquimus: nempe quemadmodum lex nostra eò sit antiqua perfectior, quòd modò per eius sacramenta gratia conferatur, per quã solam supremũ finẽ
Qualiter legis adipisci possumus. Nam illi nõ per legem, sed per fidem & gratiã eiusdẽ nostri auctoris serua-
discrimen bantur. Et ideo non opus hic nobis est ampliùs immorari. At verò quia diximus illam fuisse legẽ ti-
positum sit moris: nostrã verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Augustinus contra Adaman. Mani-
accipiẽdũ. chæ. legẽ nouam à veteri diuersificari, nõ est id memoria prætereundum, quod in præcedentibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdã, qui ducerẽtur amore. Nã illis etiã præceptũ erat Leui. 19. Diliges proximũ tuum. Et Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui cõtrà trahũtur timore: nam & nobis cõminatus est Christus ignem æternum. Discrimen ergo non est sumẽdũ ex conditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legũ in genere. Etenim quoniam ille erat puerorum status, qui metu potiùs arcentur à malo quàm ratione ducãtur ad bo-
Paulus. num: noster verò status sit liberorũ, quos Christus à lege & morte, vt habetur ad Rom. 8. liberauit, & liberi amore potiùs filiali quàm seruili metu ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò timoris.
Augustin. Ac pari modo de alia censendum est differẽtia, quam idem Augustinus contra Faustum lib. 4. inter easdem leges constituit: nẽpe quòd illud testamentum ideo dicatur vetus quòd præmia tantùm temporalia caducaq; promittebat quę senescũt: nostrum verò, nouum: eò quòd sempiterna pollicetur, quę semper virescunt: non inquam sentiendũ est discrimen inter personas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hic vice versa nonnulli pelliciũtur tẽporali. Etenim & Marci 10. promittitur relinquentibus domos & fratres, quòd centies in hoc tempore accipient, præter vitam æternam: sed hæc differentia inter status est dignoscẽda. Nam pueri præsentibus munusculis inescãtur, quæ ideo illic erant frequentissima: nobis autem rarissima, vtpote qui tanquam viri ad absentia potius, sed tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam instar intelligendum est discrimen aliud quod Apostolus ad Rom. 4. internoscit: vbi legẽ antiquam, appellat legem factorum: nouam verò, legem fidei. Haud
Qua ratione lex vetus appellatur lex factorũ, nouaverò lex fidei. enim denegandum est quin & illic locum etiam haberet fides Christi, per quam iam illi quàm nos iustificamur. Neque vice versa negandum, quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundum illud Matth. 5. Benefacite his qui oderũt vos, quàm ceremonialia: vt sunt sacramenta, secundũ illud Lucæ 20. Hoc facite in meam commemorationẽ. Sed tamen quia lex illa plurimùm præsertimq; in factis illis, puta in ceremoniis posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta iustificabãt, neque verò moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur, nostra verò lex præcipuè, vt expositũ est, consistit in interna fide & gratia, quam abundè Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex fa-
Secunda cõclusio. ctorum: nostra verò per antonomasiam lex fidei & gratiæ. Secunda cõclusio: Lex nostra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectũ id quod imperfectum est, complet, eius supplendo defectus.
Vide auctorẽ in ca. 3. Epistolæ ad Rom. Hunc autem supplendi modum in calce expositionis cap. 3. ad Rom. super illo verbo. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus, fusè dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare, scilicet & finẽ, & præcepta. finis aũt legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitã æternã: alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigura-
Quot modis lex noua fuit cõplemẽtum veteris. re. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quantũ ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra compleuit veterem. Primùm omnium quantum ad finẽ illum supremum, qui est, iustificare, illam cõpleuit, id quod illa non valebat, perficiendo. Nam cùm opera illa de se non iustificarẽt nisi in fide Christi, quare quotquot iusti vita defungebãtur, in limbo, ceu in deposito tenebãtur reconditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator
Paulus. nostræ legis beneficiũ illud quod illi expectabãt, exhibuit, merito lex nostra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Roman. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatũ in carne: vt iustificatio legis (id est, quã expetebat lex) impleretur in nobis. Deinde & alterum eiusdem legis finem scilicet significare, quod propriũ erat ceremonialium, impleuit, exhibẽdo veritatum lumina, quarum lex illa vmbram gerebat. Vnde ad Col-
Paulus. lossen. 2. ait Paulus ceremonias illas fuisse futurorum vmbram, corpus autem Christi hoc est eorum

veritatem

veritatem, pertinere ad Christũ. Ob idq; lex illa dicebatur lex vmbræ & figuræ: nostra autem lex veritatis. Secundò & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua, & facto & verbo: facto scilicet seruando legem: nam & circũcisus est & oblatus tẽplo, & alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primò, scilicet legitimum intellectũ depromendo: vt homicidij & adulterij, quorũ sensus Pharisæi deprauauerant, docentes tantùm prohiberi illic manum nõ animum. Christus namq; docuit animi etiam affectiones illic compesci. Secundò & cautelas adhibuit tutius illa seruãdi: vt nõ iurare omnino, neq; per cœlum: &c. nisi necessitate intercedente. Et tertiò superaddẽdo cõsilia: vt patet Matth. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, cõsuluit vt si esse perfectus vellet, diuẽditis quæ habebat, sequeretur se. Cùm ergo Christus his modis legem impleuerit, meritò illã absoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: non tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ. *Tertia conclusio.*

Tertia conclusio: Lex noua continebatur in veteri: nõ quidẽ actu, sicuti locatum in loco, sed virtute vt perfectũ continetur in imperfecto, puta animal in embryone, & actus in potẽtia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Cõclusio ex dictis palam fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostomus exponens illud Marci 4. Vltrò terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantũ herbescere valuit: Lex verò Moysi, spicas protulit, quas Euangelica pleno frumento compleuit. *Gregorius Chrysosto.*

Ad primùm igitur argumentum respõdetur quòd licèt eadẽ fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamen solùm colligitur, quòd fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterũ tunc habuit statum, quo scilicet sperabãtur futura, alterum verò in nostra, quo illis ponitur præsentibus, quadamtenus sunt diuersæ leges. Ad secundum verò negatur impletionem, quẽadmodum expositum est, euacuationi & antiquationi esse contrariam: imò ceremonialia per hoc quòd veritate impleta sunt, fuerunt euacuata, hoc est mendacia deinde facta, mortalia verò non fuerunt euacuata: sed neque iudicialia sic, quin institui rursus possint. præcepta verò Christi, vt Augustinus Faustũ docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia, libelli repudij, non præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim contraria esset et repudiandi prohibitio, sed id permittebat: docens tamen, vt non facilè dimitterentur vxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterentur nisi fornicationis caussa. Correxit tamen antiquam legem vt non dimitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramẽti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & peruicaci indulgenda erant quæ Euangelicis non decebat permitti. Ad tertium denique respondetur, quòd omnia quæ in nouo testamento proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri: immo & omnia quæ præcipiuntur agenda, quamuis excelsiora videantur, quàm quæ illic palàm extant, quantum ad substantiam, illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant percepta, luculentiùs sint ac locupletius per Christum exposita. *Ad primũ argument.* *Ad secundum argu.* *Ad tertiũ argument.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex noua grauior sit quàm antiqua.

Postremo comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate: & arguitur quòd sit grauior, tum quòd non solum externos actus, verùm & internos prohibet, in quibus comprimendis angor & labor est: tum etiam quòd illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur, nostra verò tribulationes, secundum illud 2. ad Corint. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patiẽtia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustiis. In cõtrarium autẽ est testimonium Christi Matth. 6. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis: nempe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis quorum meminit Petrus Act. 15. Vnde & subdit, Iugum meum suaue, & onus meum leue. *Argum. 1.* *Hilarius.* *Distinctio.*

Ad quæstionẽ supposita distinctione duabus cõclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est cõsiderare difficultatem & laborẽ, scilicet tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi agẽdi. Sit ergo prior conclusio: Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multò erat grauior antiqua lex quàm noua: nempe quæ non solum Decalogũ, verũ & numerosissimã impõrtabilẽmq;, vt ait Petrus, ceremonialiũ iudicialiumq; sarcinã humeris illius populi imponebat. Sic enim cõgruens erat indomitã illam gentẽ & ad nouitates procliuẽ exercere, ne otium eis malorum occasionẽ offerret. Cùm tamẽ nostra præter ipsissimã naturæ legẽ nõ nisi sacramenta, eadẽmq; in bonũ nostrũ imperauerit. Posterior conclusio: Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa quæ Christus expressit, animaduertas, grauior est quodãmodo nostra; illis tamẽ præcisè qui nõ sunt virtutũ habitib' imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiã motus cõponeremus, quos vt 5. Ethic. auctor est Arist. reprimere carẽtibus habitu, quàm difficillimũ est. Ait enim operari iusta facile esse: sed tamen operari iustè, hoc est, animi promptitudine & alacritate, per quàm difficilè, quousq; per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matth. 5. de minimis mandatis ait Chrysost. Mãdata Moysi in actu facilia sunt: vt, Non occides, Non adulterabis: mãdata verò Christi, scilicet, Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At vero August. super illud 1. Ioan. 5. mandata eius grauia non sunt. Grauia inquit, nõ sunt amanti, sed non amanti sunt grauia. Circa priorẽ conclusionẽ hoc non est, quin admoneamus, dissimulandum, quòd etsi in Euangelio facultatẽ Christus ecclesiæ reliquerit superaddendi sanctiones *Prima conclusio.* *Secunda cõclusio.* *Probatio cõclusionis* *Aristot.* *Chrysost.* *Augustin.* *Pulchra admonitio rectoribus Christiani populi suscipienda.*

nouas

nouas: eadem tamen facultate Antistites quàm temperatissimè & moderatissimè vti debent, ne Magistri iugum, quod leue suauéq; ipse esse voluit, molestū atq; acerbū reddant. Quare primū omnium in hisce legibus condēdis id debet sanctissimū eis esse perspectū, vt nulla condatur lex nisi quam ad tutiorem custodiā Euangelij duxerint necessariā. Est enim Euangelium murus Syon, quem ecclesia circundare debet antemurali. Mox cauendū est, ne legū multitudo ipsas vilipendio exponat, atque adeò caussa sit, vt nō opere expleātur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali cōcutiatur murus. *August.* Vnde Aug. ad inquisitiones Iannuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam, inquit, religionē nostrā quā in manifestissimis & paucissimis celebrationū sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premūt oneribus, adeò vt tolerabilior sit cōditio Iudæorū, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subijciuntur. *Illustratur posterior cō clusio.* Circa posteriorē verò cōclusionē & hic quoq; notato, quod non astruximus etiā quantum ad modū operandi grauiorem simpliciter esse legem nostrā, sed quo ad expressionē, quàm antiquam, tum quod etiam illa sanè intellecta internos quoque animos cōpescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulteriū, affectiones quoque eorū admonebat ex animo conuulsas iritum: maximè quod qui incompositus corruptósque patitur animi motus, multò difficillimè potest à prauis operibus abstinere. Vnde licèt rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendū opus. *Lex christi. leuis ac dulcis.* In summa, vide quàm fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantùm cōtinet: mortalia scilicet præcepta, sacramenta, & cōsilia. Et mortalia quidē idcirco iussit, quod cùm sint de iure naturæ, nequiuit non iubere, sacramenta verò, licèt superaddita videantur: in hoc tamen præcepta nobis sunt, vt per gratiā quam conferunt, opitulentur nobis ad implendum legem, quàm porrò per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est, quā vetus, quandoquidem ad eleuandū legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quæ illis erant onera. Sed cōsilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamē noluerit præcepti necessitatē habere.

Ad argumentum factum. Ad argumentū igitur in contrarium respōdetur, quod aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, ex spe regni iam nobis parentis, & filiali amore dulcescunt. *Epilogus discrepantiarum legis veteris ac noua.* Est igitur operæpretium in calce quæstionis præsentis quæ de differentiis inter legem veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facultate epilogū colligere: quæ sunt numero duodecim. *Prima differentia.* Prima sumitur à dignitate legislatoris ministriq; legis. vetus enim per Moysen data est: noua verò per Deū ipsum hominē factū lata & diuulgata. Quare illa dicitur lex Moysi: hæc verò Christi. *Secunda.* Secūda attenditur ratione subiecti. Illa nanque, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: hæc verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta, hæc verò spiritualis atque indita. *Tertia.* Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, id est per tēpus duratura: nostra verò vsq; ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis: nostra verò perpetua. *Quarta.* Quarta ratione vniuersalitatis. Illa siquidem vni peculiari populo data erat: nostra verò vniuerso mundo. Quamobrē illa dici potest particularis: nostra verò vniuersalis. *Quinta.* Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidē illa, vmbra erat & figura nostræ, nostra verò illius veritas: qua de caussa illa vmbratilis erat, nostra verò patens. *Sexta.* Sexta, ratione significationis: nam etsi eadē fides esset illis nobisq; necessaria ad salutem: tamen quæ illi implicitè credebant futura, nos gesta iam explicitè confitemur. *Septima.* Septimum vtiq; discrimen idemque potissimum ex parte perfectionis atque affectus expenditur. Nam etsi neque nostra neque antiquorum opera sine gratia iustificent: tamen quia passio illis nō erat exhibita, neq; sua sacramēta gratiam, vti nostra, cōferebant, lex Euangelica iustificat: quod illa de se præstare nō poterat. Quapropter illa dicitur lex operū, nostra verò lex fidei & gratiæ. *Octaua.* Vnde octaua differentia sumitur ex natura præceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. *Nona.* Nona differentia: Lex nostra explicatiora atq; ideò ampliora cōtinet præcepta quàm illa: vt puta, quæ actus interiores expressiùs prohibet. *Decima.* Ac decima, quod consiliorum perfectionē illi superaddit. *Vndecima.* Vndecima, quod illa temporalia promittebat & comminabatur: quare dicitur Lex timoris & seruorum: nostra verò sempiternam hæreditatē nobis pollicetur. Quare dicitur lex filiorum ac libertatis. *Duodecima.* Sed duodecima supremáque differentia est, quòd illa cœli portas non aperiebat, nostra verò id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promisit contulitque illi populo: nostra verò lex regni cœlorum.

QVÆSTIO NONA,

DE HIS QVÆ IN LEGE NOVA CONTINENTVR.

S. Thom. 1. 2. quæst. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrùm lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

POSTREMA quæstio de lege noua atque adeò de tota legum materia monetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt, quorum sunt tria genera, nempe præcepta, sacramenta, & consilia: quibus instituimur, tam quantum ad externa opera, quàm etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur ergo primò, vtrùm exteras actiones probè instituerit? *Primum argumētū à parte negatiua.* Et arguitur à parte negatiua, quòd circa huiusmodi actiones nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni cœlorum, vt patet in Christi prædicatione, Appropinquauit regnum cœlorum. Et Matth. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis secundū illud Luc. 17. Regnum

Dei in

Dei, intra vos est. Et ad Rom. 13. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterē & nostram illa suprà posita internoscitur differentia, quòd illa cohibebat manum, hæc verò animum: Accedit, quòd & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et, 2. Corin. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas: non est autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda, vel cauenda obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officiis decernere. Secundò principaliter arguitur cõtrario modo, quòd manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quę per dilectionem operatur: secundum illud ad Galat. 5. in Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergo debuit etiam de charitate moralia super addere mandata: quod tamen non fecit, quia solum Decalogum, sicut illa nobis iussit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior videtur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autem ecclesiæ reliquit instituendos, sicuti & cum iudicialia multa illic per se Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicæ tā ciuili quam ecclesiasticæ hoc permisit: est ergo circa exteriora minus sufficiens minusq; prouida quam antiqua. In contrarium est illud Matth. 7. omnis qui audit verba mea hæc, &. facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram, sapiens autem ædificator nihil eorum prætermittit, quæ sunt ad fabricam conducentia. *Argu. 2.*

In hac quæstione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, quòd lex Euangelica non solùm altior est quàm humana, quippe qui non ad finem tantum naturalem, sed ad supernaturalem nos instituit, verum & quam Mosaica inde præstantior, quod fidem & gratiam, quam illa præfigurabat, per Christi passionem exhibet: per quam gratiam introducimur in regnū cęlorum. Ex hoc enim fundamēto colligitur, nihil de operibus nostris eandē legem stabilire, quàm quæ ad eandem gratiam ordinantur ac referuntur. Atq; eo gradu & ordine vnumquodq; prohibet ac consulit, quo ad eandē gratiā cōfert. Hoc præhabito ad quæstionē quatuor conclusionibus respōdetur. Prima est. In operibus exterioribus primū omniū lex Euangelica ceu fundamenta proutdētissimè iecit septem sacramēta. Tria enim operū genera in frōte quæstionis tetigimus, scilicet sacramenta, & moralium præcepta, & consilia. Probatur cōclusio: Gratia, in qua legis substantia consistit, bifariam cōsideratur videlicet quantum ad eius generationē & acquisitionē; & rursus quantum ad eius vsum & exercitium generatio autem eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorem, puta per filiū suum hominē factū comunicat: quare ipse prius secundū humanitatē plenus fuit absq; gratia mensura, eandémq; subinde per eandē humanitatē in pondere & mensura nobis impartitur: secundum illud Ioan. 1. cap. Verbum caro factum est. &, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. &, De plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniā Deus supernaturalia ipse ea suauitate disponit vt ad modū naturæ nostrę nobis participētur, nostra autē cognitio à sensibus incipit, decuit eandē gratiā per exteriora nobis signa suppeditari: vt per illa tum certi pro captu nostro efficeremur nostræ salutis, tum etiam noster excitaretur animus ad diuinū cultum. Et hæc sunt septem Sacramenta de quorum sufficientia non est præsentis loci dicere. Quapropter necessarium fuit vt Christus ipse tanquam auctor gratiæ, per se, tum illa institueret, vt Baptismum, Eucharistiam: tunc perinde crearet eorundem sacramentorum ministros: nempe Apo. ac discipulos, totúmque subinde sacerdotalem ordinem. Secunda conclusio: Non decuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia sacra, & obseruantiæ, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, quam quæ eisdem administrādis sacramentis necessariæ erant: sed hoc debuit ecclesiæ prudentiæ committi. Probatur conclusio ex differentia inter statum antiquæ legis & nostrum: Populus enim ille, vt identidem ex Apostolo adnotauimus erat sicut in puerili ætate sub pedagogo, nondum virili prudentia prędutus: & præterea figuras vmbrásq; gerebat futurarum veritatū: vtriusque ergo ratione condecens erat, vt Deus per se illum de cunctis etiam minutioribus per suas leges erudiret, neq; reipublicæ eorū institutiones cōmitteret. Christiana verò familia, tum ętate & prudentia prouectior, atque adeò idonea cui traderetur hęreditas, tum etiam cui per suas ceremonias non alium Messiā deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremoniis tam peculiariter erudiretur, sed ad muneris ecclesiæ cōcrederetur: atq; eò potissimū quòd munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est vt eandem sanctam ecclesiam doceret omnem veritatem. Ecce de operibus quibus gratiam diuinam assequimur. illa autem quæ ad eius vsum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximum exercemus, quibusque adeò per diuinum fauorē eadē nobis augetur gratia. Horum autem operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò contraria: alia verò libera sine quibus in eadē Dei gratia permanere possumus. Sit ergo tertia conclusio: Necessarium fuit vt lex Euangelica opera, quę necessariam habent connexionem ad gratiam per se prçciperet, & quę illi obstāt prohiberet: hęc autem sunt quę Decalogus nobis exhibet, & quę ibi simpliciter continentur: hoc est necessaria cum sequētia inde colliguntur, quorum q. 3. tres gradus distinximus. Cōclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessariis non debet deficere. Quarta conclusio: In aliis autem quę hanc nō habent necessariam connexionem ad gratiam, nō fuit congruens Euangelicę legi, vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicę tam ciuili quam ecclesiasticę committeret. Iam enim sæpe dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre, quòd non eliciuntur ex principiis naturę, sed arbitramento quodam generale pręceptū ad speciale cōtrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinū attinent, ita & iudicialia ad quietū rei-

Fundamentum. *Prima conclusio.* *Probatio conclusionis.* *Secunda cōclusio.* *Ostenditur conclusio.* *Tertia conclusio.* *Quarta cōclusio.*

Ratio conclusionis. publicę statum. Ratione ergo iam proximè assignata, nempe quod Euangelicus populus prudentia progressus est, & quasi liber ad hæreditatem admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublicę, vt cōtractuum leges & malefactorum supplicia, quę illic per se Deus constituebat, Antistites Euangelici & seculares Principes suo arbitratu sancirent. Accedit & altera huius ratio quod lex illa vni eidemque pusillo populo posita est, nostra verò vniuerso orbi, ille ergo populus cuncta illa seruare poterat, Christiania verò pro diuersitate temporum, regionū, atque hominum suo iudicia constituenda. *Altera ratio conclusionis.* Quare Christus nihil nobis comminatus est neque pollicitus nisi inferna, & cęlestia, & sufficientiam vitę, hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitā ęternā possidebitis. Alia vero supererogationis opera neque pręcepit neq; omnino voluit vt cuncta ab ecclesia pręciperentur, sed aliqua, vt ieiunia quadragesimę, & quędam festa. Reliqua verò cōsuluit & vniuscuiusq; optioni reliquit, vt art. 3. videbimus. Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram Iac. cap. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquam adultis filiis & iam à pedagogia exēptibus hæreditatis possessionem nobis tradidit. Secundò, quòd neque ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos vt antiquos, coarctauit, sed libere illa reliquit pręfectis ac magistratibus pro conditione locorū ac temporum instituenda. Sed Tertiò, quòd illa noluit vt quasi serui metu impleremus: sed ex habitu gratię, vt liberi filij. *Trina ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.*

Ad Primū argumen. Ad primum igitur argumentū respondetur, quod etsi regnum Dei in intimis cordium pręcipuè consistat, puta in iustitia, pace, & gaudio spirituali, nihilominus ex consequenti & ad illud regnum illa pertinent exteriora opera, quę vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & parentum vel sine quibus cōseruari nequeunt eadem spiritualia, vt homicidia, furta &c. Quocirca etsi lex nostra pręcipuè prohibeat animum: cum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus, quę ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animum. Ea verò quę necessariā non habent connexionem ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vetetus: Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur: vt puta delectus ciborum & ieiunia; quæ non Christus, sed ecclesia eius auctoritate sanciuit. *Ad aliud membrum eiusdem argumenti.* Ad aliud autem membrū eiusdē argumenti satis responsum est, vbi explicuimus cur lex Euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. *Ad secundum argu.* Ad secundum verò principale respondetur diuersam esse fidei rationem ac moralium præceptorum: nam cum fides naturali rationi excellat, quàm ideo nisi per gratiam apprehēdere non possumus, necesse fuit, vt lex abūdantioris gratię cumulatius nobis expressiusque mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autē præcepta sunt de iure naturæ: quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit respublica Christiana intelligere. *Ad aliud membrum secundi argumenti.* Ad aliud quoque eiusdem argumenti membrum respondetur, quod cum sacramenta nouæ legis gratiam conferāt, necesse fuit, vt auctor ipse gratiæ illa institueret: sacramentorum autem ritus atq; ecclesiasticas ceremonias, quia non sunt ad gratiā necessariæ, ecclesiæ Christus cōmisit, cuius supra rationem adduximus. *Obiectio.* Quòd si obiicias redemptorem ipsum ceremonias aliquas Apostolis tradidisse, vt patet Lucæ 9. & 10. Nolite possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis vestris, respondetur illa ad ceremonias nō pertinere, sed fuisse vel permissiones vel institutiones pro illo tempore Apostolis necessarias. *Solutio.* Permissiones inquam, secundum expositionem Aug. in lib de cōsen. Euang. *Augustin.* Nam cum Apostoli & verbi prædicatores ius habeant exigendi alimenta, illud, Sine pera, sine pecunia &c. non tam præcepti formam habet, secundum Aug. quam concessionis: hoc est, nō opus est vobis viaticum prouidere, siquidem ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui vero sancti dicunt esse præcepta, non ceremonialia, sed moralia: necesse enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neq; in paupertate satis assueti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectioribus ait idem Redemptor Lucæ 22. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & Respondentibus nihil, adiecit: sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statum perfectę libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitratu suo viuere.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

POST actus exteriores subsequitur de interioribus cernere, quemadmodum per legem euangelicam Christus illis prouiderit. Arguitur ergo de more, quòd non fuerint ab ipso abunde compositi. *Primum argumen.* Primo, vt Math. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi tria tamen præcise quantum ad eorum internas affectiones affectè expressitq; emendauit: videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem: atq; adulterium, vetando mulieris conspectum ad concupiscendum eam, & circa periuria omnem resecans iurādi voluntatem, Dico vobis nō iurare omnino. Igitur cum septem alia subticuerit, nō satis hac parte cōpleuit perfecitq; abundantiā iustitiæ nouæ legis super illā veteris. *Secundum.* Secundò arguitur: Præter præcepta Decalogi quæ moralia sunt, erant & iudicialia & ceremonialia de iudicialibus autem tria tantùm eodem capite contexit, scilicet repudium vxoris, talionisque pœnam, & inimicorum odium. Sed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos affectus composuit. *Tertium.* Tertiò ad legitimam animi compositionem pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat. Sunt autē alij humani fines præter inanem gloriā atque mundanum fauorem, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eleemosinā: Christus autem vt eodem loco videre est, hęc tantùm tria fieri cauit, ob inanē mundi gloriā: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. *Quartum.* Quartò solicitudo humana circa ea, quæ necessaria sunt: adeò est à natura indita, vt sit etiam brutis animantibus nobiscum cōmunis. Vnde Sapiens Prou. 6. ad formicam mittit pigrum à qua doceatur prouidere in æstate, quę sibi sint in hyeme necessaria: institutio

autem

autem fidei naturam non tollit ſed perficit:non ergo debuit nobis Chriſtus tam ſolicitè humanā ſolicitudinē interdicere,vt neque in craſtinum nobis proſpiciamus. *Quintum.* Quintò denique ac poſtremò arguitur,quod cum iudicium ſit actus iuſtitiæ,ſecundum illud Pſal. Quouſque iuſtitia conuertatur in iudicium,non erat cur nos tantopere abſterreret,ne iudicaremus. In contrarium autē eſt ſententia Auguſtini in Sermone Domini in monte:vbi ſuper illis verbis,Qui audit verba mea hæc,ait illis *Auguſtin.* Chriſtum verbis ſignificaſſe,ſermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Chriſtiana vita formaretur,eſſe perfectum.

Concluſio reſponſiua. Ad quæſtionem quanam alia concluſione reſpondeā,quàm quod in illo Sermone quo Chriſtus leges vniuerſo orbi tulit,vniuerſos humanos mores intus & in core perfectiſſimè informauerit? Singula autem verba ſingula depoſcebant capitula,quibus exponerentur. Verum cum eorum expoſitio tā latè apud ſanctos pateat,quibus nos pro modulo noſtri ingenij in eorū Cōmentariis mediationes noſtras appendimus,perfunctoriè tenuiterq́; hic tranſibimus. *Explanatur concluſio.* Dominus enim illic vt ſapientiſſimus architectus primū fundamentum totius Chriſtianæ fabricæ iecit,quod in moralibus eſt finis,quo cuncti referuntur in mores. Finis autem noſtrorum morum eſt beatitudo & fęlicitas:quem ideo primum oīum contra vnam philoſophorum opinionem conſtituit. Beati pauperes ſpiritu. cōtra illos qui fœlicitatem,vt 1. Ethic. ait Ariſt. in diuitiis collocauerunt. Beati mites contra illos, qui illam ſtatuerant in honoribus. Beati qui lugent:aduerſus eos,qui illam poſuerant in diuitiis. *Ariſtot.* Mox conſtituto fine,Apoſtolorum pectora inſtruxit,quos orbi præfecerat,vt tanquam duces & lumina mūdi,ab vniuerſis terrenorum affectib. tā eſſent abſtracti quā illis opus erat,qui ceu ſal terræ & lux mundi vniuerſum orbem deberent & ab infectione temporalium præſeruare,& ad cœleſtem patriā perducere. Deinde intus noſtros animos,vnde operum radix procedit in ordine ad ſeipſos, quantū ad duo quæ virtuti ſunt neceſſaria,inſtituit. Primum ex parte obiecti:nēpe vt nō ſolum à malis operibus qualia ſunt homicidium,adulterium & ſimilia,abſtineremus:verum & ab ipſorum affectibus ſimus perpurgati. Qui iraſcitur fratri ſuo:&,Qui viderit mulierem,&c. nam ſcrutator cordiū Deus, interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Præterea & intētionē finis,vnde laus maximè aut vituperium operis emanat,rectificauit: nimirum cauere iubens,ne quid cauſſa humanæ gloriolæ agamus,ne mercedē,quā ipſe nobis optat cumulatiſſimā conferre,ab hominibus præſtolantes, potiſſimo fruſtremur præmio. Præterea,deſcendit ad imbuendum homines,quibus officiis erga proximum ſe debeant gerere. Primū,ne officium vſurpātes Dei,de occultis eius geſtis iudicemus:quod quidem iudiciū cum cauſſam nobis offerat proximū noſtrum aut odiendi,aut contemnendi, iniurium eſt ac nocuum. Mox vt neque in ſacrorum iniuriam,quæ ad Deum pertinēt negligētes ſimus nempe ne ineptis illa atq; indoneis,ceu porcis committamus. Et ſuper omnia adeo curauit noſtrā dilatare charitatem,vt vſque ad inimicos pertingeret. Poſtremò denique docuit quēadmodū abſq; diuino fauore ſanctiſſimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait,Petite & accipietis:pulſate & aperietur vobis. Cautelamq́; adhibuit,vt contendamos per anguſtam portam intrare. Nam virtutis ſemita,quippe quæ media eſt inter duo extrema,anguſta eſt:deuiandi autem campus,latiſſimus. Vnde Ariſto. ſcopum inquit,pertingere,vno tantum cōtingit modo:aberrare verò, infinitis. Quapropter:& à falſis prophetis cauere etiam nobis iuſſit,qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic reſplendent mandata,quæ anguſtia præſentis loci exponenda non capit.

Ad primū argumentum. Ad primum igitur argu. reſpondetur,illa tria peculiariter præcepta ob id Chriſtum explanauiſſe ꝙ illam perperam Phariſæi populo interpretabantur. Cenſebant nanque in ſolo opere ineſſe culpā non aūt in effectu,eò (vt ait S. Tho.) quòd apparebat illis motus iræ ac Veneris eſſe naturales. Et præterea fortè (vt reor) quia cum non viderent per internas animi commotiones. quæ in opus nō prorumpunt,vllum irrogari proximo damnum,nullam in illis agnoſcebant iniuſtitiā. Chriſtus autem edocuit illas eſſe prauas:non modo quia cauſſa ſunt operum,verū quia per ſe ſunt iniurioſæ. Odio enim habere proximum,iniuria eſt. Prohibitioni autem periurij adhibuit etiam iurandi frænū: fortè quia iurare verū,nullū putabant eſſe peccatum: etiam ſi temere & abſque iudicio fieret, immo id pertinere ad reuerentiam Dei,vt aliqui nunc blaſphemi autumant, inquientes ꝙ qui bene, id eſt, multum iurat,bene credit. *Ad ſecundum argu.* Ad ſecundum pari modo reſpondetur,ſuppoſito illo diſcrimine ſuperius inter ceremonialia & iudicialia conſtituto,nempe quod iudicialia non ſic prorſus lex noua reiecit, qui rurſum poſſint inſtitui:ſed ceremonialia ſic conſopiuit,vt nullatenus valeant reuiuiſcere. Hac enim de cauſſa iudicialia quidem Chriſtus correxit,ceremonialia verò minime,ſed ablegauit. Bifariam autem Phariſæi circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla,quæ permiſſiones erāt,arbitrabātur eſſe per ſe iuſta & imperata:vt repudium vxoris:& vſuras ab extraneis corradere. Quare vtrunq; illos dedocuit. De repudio enim declarauit non eſſe præceptum,tanquam æquū:ſed ob eorum duritiam permiſſum,quaſi minus malū. Sed & vſurarū exactionē inhibuit Luc. 6. inquiēs. *Duplex error Phariſæorum circa iudicialia.* Date mutuum,nihil inde ſperantes. quem tamen locum lib. 6. emunctius ſumus expoſituri. Secundo modo errabant,exiſtimantes quæpiā quæ lex facienda propter iuſtitiam inſtituerat,eadem exequenda fore vel appetitu vindictę,vel temporalium cupiditate,vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrariū ſenſum Chriſtus operæpretium duxit explanare,iudiciale n. illud talionis, quod datū fuit,vt iuſtitia ſeruaretur,ipſi vindictæ cauſſa putabant exequendū:quem ideo Dominus errorem ex eorum animis reuulſit:docens paratos debere nobis eſſe animos vbi charitas propoſcerit,non reddere malum pro malo:ſed percutiēti vnam maxillam,alteram ſi oportuerit,præbere. Pari mō ad iudiciū aliud repēdēdi quatuor oues pro vna,animos eorum ad cupiditatem irritabat:& ideo docuit vt promoti ſimus aīo lenti nobiſcū in iudicia de tunica contendere, permittere & pallium.

Tertiò deniq; ex legib.illis quæ ipsis bella adoersos Chananæos,& Iebosæos gerere præcipiebant, colligebant odium aduersus inimicos,esse præceptum.Et ideo docuit leges ilias iam cessauisse,sed inimicos potios esse diligeodos. De ceremonialibos autē,caussa iam dicta,nihil memioit:sed vnico verbo cuncta coofodit. Nam vbi Ioan.4.Samaritanæ dixit, Veoiet hora quādo neq; in monte hoc neque in hierosolymis adorabitis patrē:sed veri adoratores adorabont patrem in spiritu & veritate, docens templum destructum iri : docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorum impedimenta in spiritualem cultum abitura.

Ad tertiū argumentum. Ad tertium huiusmodi responsio subiongitor: Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt,ad illa tria reducuntur, quæ Io.in 1.c.2.adnotauit,ioquiens , Omne quod est in mondo,concupiscentia carnis est,huc est corporales delitiæ ac voloptates:concupiscentia oculorum,puta diuitiarum auiditas:& superbia vitæ,puta honoris ambitus,& gloriæ cupido.in antiqua autem lege non promittebātur delitiæ,imò ab illis populos arcebatur. Quare Christus nō opos habuit populum ab illis absterrere.Promittebator tamen honoris celsitudo diuitiarúmq; exuberantia.Legitur enim Deut.28.Si audieris vocem Domini Dei tui,faciet te celsiorem cunctis Gentibus.Et infra,Aboodare faciet te omnibus bonis.Hæc ergo duo consultom Christo fuit corrigere ob idq; vanam gloriam à tria operum geoerib.expulit,ad qoæ cuncta officia redocūtur.Quidquid enim homo facit,aut sui ipsios gratia peragit:& id significatur ieionij nomine,quo homo suas sedat voluptates:aut amore proximi,cuius generis est eleemosyna:aut propter diuinum cultom , qualis est oratio.Ex his enim trib.eo qood opera sunt sopererogationis,solent homines mundi auram ambire.Ne aotem aliquid facereot auaritiæ causa,prohibuit statim diceos, Nolite thesaurizare vobis thesauros io terra.

Ad quartum. Ad quartum respondetur,Deum noo interdixisse nobis necessariā solicitudinem sed superfluam:quę in quatuor coosistit:scilicet,dum qui finem in reb.temporalibus constituit,Deo propter temporalia seruiens,pluris scilicet ea æstimans,quàm ipsum.Et ideo ait,Nolite thesaurizare vobis,Nam qui thesaurizat,in thesauro finem constituit:ob idq; subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum:id est intentio,qui est actus circa finem.Secuodò,ne simus sic circa temporalia solliciti,vt de auxilio diuino diffidamos;coi cura est nostri etiam in temporalib.Ideóq; adiecit,Scit enim pater vester quid opus sit vobis anteqoàm petatis eom.Tertio,ne homo sic sit solicitus quasi sibi ipsi coofisus:ob idq; ait neminē posse ad staturam soam quidpiam adiicere.Quarto,ne plus iusto, solicitudo nos futurorum præoccopans,angat.Propter quod ait,Nolite soliciti esse in crastinū. Pari modò neque iudicium publicum prohibuit sine qoo homines vitam transigere oeqoeunt,sed temerarium:pota oe de occultis sine caussa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum congrue lex euangelica consilia nobis quædam adiecerit.

Primum argumen. VLTIMVM,quod io lege Euangelica considerare restat,est coosiliorum ordo,quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit: Quæritor ergo, vtrum congruè sint consilia per legem Euāgelicam nobis adhibita?Et arguitur primò, quòd nulla sint consiliorum opera.Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest,eidē virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetor diligere, debet, vt pote quòd ex nihilo oos condidit,qua ratiooe quidquid sumus,ac sobinde possumus,illi debemus.Vnde 1.Paralip.29. Tua

Secundum. suot,inqoit Sapiens,omnia:& de his quæ de manu tua accepimus,dedimos tibi.oullom ergo restat supererogationis opus, quod sit coosilij.Secuodo arguitor:Si in rem mortalium erant cōsilia, non erat cur Deus non eadem antiqois traderet,sicuti nobis,in antiqoa autem lege talia consilia nō legimos:non ergo Christus ea debuit superaddere.

Tertium. Tertio: Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expedientia:noo autem eisdem homioibos omnia expediuot:ergo ooo debuit Dominos noster cōsilis determinare:sed vel cuiusq; arbitrio relinqoere,vel sapieotum prudentiæ,qui quos nossent idoneos,consiliorum opera admooerent.

Quartum. Quarto:si aliqua essent coosilia,maximè illa quę ad perfectionem vitæ pertinent:illa aotem inter præcepta Christos posuit Matth.5.vt inimicorum dilectionem & præbere alteram maxillam vnam percutienti.In cootrariō est illud Sapient.Prouer.27.Vngoento & variis odorib.delectatur cor:& bonis amici coosiliis anima dulcoratur.Christus aotem,vt est sapientissimus,ita & nobis maxime amicus:ergo eius cōsilia maximum nobis afferuot emolomentorum pondus.

Prima conclusio. Solotio quæstionis tribos cooclosionibus continetur.Prima est:Molta sunt consilia de iure naturæ,qoæ noo solum sub lege scripta , verum & ante illam semper fuerunt virtotis officia.

Probatio conclusionis. Probatur: nam miseris,etiam citra casum grauis necessitatis occurrere,semper fuit officiom, & voluptatibus mundi parciùs vti,qoam lex permitteret ob aliquam bonam causam.In summa,illis renūtiare quæ licitè homo posset facere,consilium semper sapientes duxerunt.

Secunda conclusio. Secunda conclusio:Congruentissimè in lege nooa non modo naturalia illa consilia explicita sunt,verū & alia recenter adhibita,quæ noo erant in veteri.Probatur:Hoc inter cōsiliorum opera,& ea quæ sunt in præcepto,interest,quòd præceptorum opera suot de necessitate salutis:opera verò consiliorum sunt supererogationis officia,per quæ expeditius ad charitatis perfectiooem peruenitur. Cùm ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit ioterstitium, quòd illa erat lex seruitutis & timoris:nostra vero , lex libertaris:fit consequens,vt & illi coogrueret non ponere nisi præcepta:& nostræ , vt consilia adhiberet , quæ liberè quisque exequi posset.

Tertia conclusio. Tertia conclusio:Consilia Euangelica atque adeo omnia naturalia ad tria reducuntur genera:scilicet, paupertatis, continentiæ, & obedientię.

Ratio conclusionis. Probatur:Consilia,vt proxima cooclusione assertum est, sunt illa per quæ homo expeditiùs ad charitatis profectionem progreditur:

greditur: est autem homo inter spiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quò illis proprius accedit, à temporalibus eò lõgius absit, & vice versa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Quapropter qui in huiusmodi *Suadetur continentia.* sic finem constituit, vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituat, prorsus sit charitatis expers: ob idque per præcepta instituimur, vt debitè ac iustè illis ex præscripto vtamur: animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis, immo neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub cõsilio Christus id cuique reliquit, vt qui capere posset, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias, per continentiam verò concupiscibilis oculorum, hoc est tactus delitias, sed per obedientiam, oculorum superbiam, hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit: videlicet. Beati pauperes spiritu, Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidem Apostolis ratione status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus, necessaria erant: reliquis autem relicta sunt in consilio. Vnde, vt Matthæ. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quã obrem Apostolici viri, hoc est qui Apostolicum institutũ imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt: iuxta documentum Christi ad iuuenem. Si vis perfectus esse, vade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus & sequere me, Vbi verbo sequelæ, obedientiam expressit, quæ votorum supremũ est, atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christum expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur: ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam eleemosynam extra caussam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abstinere ad consilium continentiæ: & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium quodammodo obedientiæ: vt offensam remittere, cuius posses vindictam exigere. Quòd si interrogas, quæ sint noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et præterea vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinqueret: quod cùm Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quo alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis! Quasi quid fecimus, quod nemo hactenus fecit. Tametsi & in legem naturæ, licèt non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historiæ tradunt opulentiam splendoremque humanum abiecisse. Et vt nos super cap. 3. Matthæ. in descriptione deserti quo Ioannes pœnitentiam prædicauit, enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Essenorum collegium, quorũ Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 4. & qui à communi hominum conuictu semoti, absque vxoribus anachoretarum vitam degebant. De his autem latius in lib. 7. sub titulo, De voto.

Quæstio. Solutio.

Iosephus. Solinus.

Ad primũ argumentum.

Ad primũ igitur argumentum negandum est, quidquid nos facere possumus, Deo deberi ratione præcepti. Consultissimus nanque & in nos pientissimus Deus in obligando nos suis legibus nõ tantum eorum rationem duxit, quæ nos illi deberemus: sed eius, quod imbecillis nostra natura præstare posset. Vnde Pau. de virginibus, inquit, præceptum non habeo: consilium autem do. Quin verò præter sacramentorum præcepta nihil amplius nobis iussit, quam quod in iure naturæ positum est: hoc autem iura nemo tenetur quantum potest semper facere: sed consilia non contemnere, & nihil animo admittere quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Eccles. 9 Quodcunque potest manus tua, instanter operare, Nam si sensum faciat consilij, nihil contra nos. Si aũt vim habeat præcepti intelligitur vt quicunq; pro suo statu faciat, quod debet. Neque verò ex contemptu & consiliorum villipendio omittat ad perfectionem tendere, vt S. Thom. 2. 2. q. 186. artic. 2. expositor est. Quocirca neq; qui consilia sequuntur, ad altiorem gradum charitatis obligantur, quam alij: sed præstantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quæ est præceptorum finis. Sed hæc non sunt præsentis speculationis: libro enim octauo, qui est de voto, iterum hæc pressius attingemus. Secundum autem argumentum secunda conclusio dissoluit: vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quàm vetus consilia tradiderit. Ad tertium respondetur, quòd Christus proponens consiliorum opera, ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire, sed reliquit cuiusque optioni, vt Matthæi 19. Si vis perfectus esse, &c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. Ad quartum demum respondetur, quòd illa consilia quæ sunt de iure naturæ, sæpe accidit vt sint in præcepto.

S. Thom.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ.

Ad quartum.

Ob idque quantum ad animi præparationem, tenemur promptos esse,
vbi necessitas exegerit, illa implere. Quamobrem Christus
præceptorum numero eadem [illegible]:sed a-
[illegible] casus sunt
in consilio,

FINIS LIBRI SECVNDI, DE IV-
STITIA ET IVRE.

Et ratio est, quòd iustitia est virtus ordinans habentem ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia: Temperantia versatur circa rectum vsum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati: scilicet, ne in ciborum venereorúmve vsu à ratione exorbitet: neq; verò minus sumat quàm sustentatio vitæ postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum constituit. Iustitia verò facit æqualitatem inter debentem, & alterū, cui quidpiam debet. Vt si vterq; nostrum habebat quinque, mutuò verò mihi dedisti vnum, cuius caussa tantum habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam, vt vterque nostrum habeat quinq;, quod est medium inter quatuor & sex. Pari modo, si tuas mihi operas locasti iustitia poscit vt merces mea easdem adæquet. Quocirca & res duæ iustificati dicuntur, dum adæquantur: vtputa cum architectus lapidem ad normam iustificat, & sutor calceum ad pedem. Secunda ex hac nascitur differentia, quòd in materia reliquarum virtutum nihil verè ac legitimè cēsetur rectum nisi respectu agentis. Exempli gratia, Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperatè viuat, sed ne pecuniam dispendat, opus illud non censetur rectum, neque virtuti admensuratum. Si verò debitor quantum æris debet, tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione, nempe vt illud dilapidet, vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malum vsum esse ab il dilapidet, vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malum vsum esse ab illo repetitum, tunc tale opus iustum simpliciter censetur: quia est debito æquale: licèt non sit opus virtutis, neque qui soluit, sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia, nempe quòd meritò Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum ascribunt quod ius appellant & iustum: non autē reliquarum vlli, eo videlicet, quòd in virtute iustitiæ iustum ipsum ex natura constituitur: in reliquis verò non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter D. Th. (quod mediate considerandum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiæ, nō ab earum obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciūt rectitudinem in opere: tractatum verò iustitiæ ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in aliis virtutibus nō tam propriè dicitur obiectum, quàm materia, circa quam versatur virtus, vt materia fortitudinis est periculum belli: & materia temperātiæ, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit: sed virtutis iustitiæ propriè est obiectum, æqualis ipsa rerum, in quam virtus tendit, sicuti visus in colores. Habemus ergo conclusionem quòd ius est obiectū iustitiæ. Verumtamen non desunt, qui hoc discrimen superficietenus cernentes impugnent. Buridanus inquam 5. Ethic. q. 1. aduersus hanc doctrinam sic insurgit. Aut loquitur, inquit D. Thom. de rectitudine operis quatenus est rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine absolute, licet non fiat à virtute. Si priori modo, tunc vti officia aliarum virtutum, sic neque opus iustitiæ rectum est, nisi in ordine ad agentem. Docet enim Arist. 2. Ethic. c. 4. nullum esse opus virtutis nisi fiat ex electione propter legitimum finem: quare, vt modò dicebamus, qui gladiū reddit vero domino, vt homicidium faciat non est studiosus. Si verò loquatur de operis rectitudine absolutè non quatenus à virtute proficiscitur, tūc in materia quoque aliarum virtutum eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem: vt si quis per hypocrisim ieiuniorū legem obseruet, aut propter vanam gloriam strennè se gerat in bello. Respōdetur, tamen differentiam cōstitui in rectitudinē absoluè considerata. Et est hæc, quòd cum rectitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & fine, facit quidē opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet non sit iustus, id est studiosus: quia non operatur quādo, vbi, & quomodo oportet. In reliquis verò virtutibus, si vnam quamlibet tollas virtutis circunstantiam, nulla restat moralis rectitudo: hoc est ieiunium illud non erit opus temperatum, neque aggressus in bello, opus strenuum: quia talia opera non habent aliam rectitudinem quàm in ordine ad virtutis habitum.

Ratio conclusionis. *Primum discrimen iustitiæ singulariter dictæ à cæteris virtutibus.* *Secūda differentia.* *Tertia differentia.* *S. Tho.* *Buridan.* *Ratio Buridani contra diuum Thomam.* *Arist.* *Solutio rationis factæ.*

Igitur, vt ad obiecta capitalia respondeamus, circa materiā primi argumenti idem Buridanus & nonnulli minus nominis significatum callentes, negant nomen, ius, accipi pro obiecto iustitię, sed aiunt idem esse quod legem, secundum verbum Isidori quod refertur dist. 1. Ius generale nomen est, lex autem iuris species. At verò qui hoc negat, veritati se auctoritate omnium armatæ, contrarium obiicit. Enimuerò quod Philosophus appellauit iustum, vbi dixi iustitiam esse habitū iustorum effectricem, Iurisconsultus planè nuncupauit ius, dicens, Iustitiam esse virtutem ius suum cuique tribuendi. Si ergo iustitia facit ius & iustum, quis abnuat ius esse obiectum iustitiæ: Immo crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabæ in fine dictionis, iustum, dictum esse, ius sicut pro eo quod, potestis, dicimus, potes. Vndè Græcè Δίκαιον idem promiscuè significat, quòd iustum, & ius. Quare idem ipse Isidorus eodem loco statim subdit, ius dictum esse, quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in rebus cōstituit. At verò quoniam opificiorum artificatorúmque nomina ad significandum quoque artes transferuntur: sicuti nomen medicinæ, quæ est res per artem composita, ad artem ipsam accommodatur, nomē iurium deriuatum est: primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustum: & exinde rursus ad significandū legem. Cauendum nanque tibi est idem esse censeas artem boni & æqui, & legem: ars enim non est dictamen, sed scientia potius moralis, qualis est in Iuriscōsultis ad inuestigandum quidnam æquum sit lege sancire: Lex autem est regula prudentiæ, seu dictamen practicum inde cōstitutum: puta, fac, ne facias, quæ quidem est in principe, vt lib. 1. q. 1. declarauimus. Quocirca vbi ait Isidorus legem esse iuris speciem, nō accipit speciem quasi quid generi directè subiectum: vt est homo animali; siquidem subdit, ius id esse quod iustum: sed quia est regula præceptióque iuris scripta. Ius enim aliud est naturale menti nostrę inditum, atque aliud scriptum, & secundum Isidorum lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus verborū Celsi; Ius est ars æqui & boni. Vbi hallucinatus Accursius, ait non idem esse æquum quod bonum, fingēs nescio quid discriminis inter illa membra cum

Ad primū argumen. *Buridan.* *Refellitur Buridan.* *Non sunt idem lex & ars boni & æqui.* *Isidori mens.* *Accursij lapsus.*

Budeus.

tamen æquum & bonum, vt doctè illic Budæus adnotauit, & nos suprà lib. 1. q. 6. artic. vlt. declarauimus, loco simplicis nominis accipiatur pro eo quod est ἐπιείκεια puta legis interpretatio, casu quo palam est legislatorem si adesset, noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari: vt colligitur ex l. nulla. ff. de legibus. Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, vt habetur l. neque leges, & l. non possunt, eodem titulo. Quo fit, vt cum ait Iurisconsultus ius esse artem boni & æqui, ius accipiatur, non pro scripto, sed pro naturali: vtpote quòd ἐπιείκεια faciens contra verba scripti iuris mentem eius seruat illæsam, in qua ius naturale conseruatur. Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius, vbi scriptum apparet iniquum. Habetur enim Insti. de succes. liber. §. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est. & ff. quod quisq; iu. & c. l. si quis. ait Vlpianus,

Vlpiani sensus.

Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma, Summum ius summa iniuria. Atqui ex his ipsis quæ dicta sunt colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege, vbi ait ius à iustitia appellatum est. Enimuerò si ius pro obiecto iustitiæ, vt dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius e conuerso iustitia dicitur à iure: quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Præterquam quòd per grammaticorum regulam lógior dictio à breuiori deriuatur. Accipit ergo Iurisconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quòd ille solus, qui iustus est, prudentia viget, vt ait 6. Eth. Arist. ad rectè de agendis iudicandum. Vt ergo dictorum faciamus epilogũ, ius est in rebus: ars verò æqui & boni in intellectu docente iustum operari, sicut ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practi-

Epilogus antedictorum.

ci per prudentiam constituta: atque adeo ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti: iustitia denique, virtus voluntatis, quæ secundum legem iustum in rebus cõstituit. Quo fit, vt cum dicitur ius alieni reddi, non aliter accipiatur, quàm vt est obiectum iustitiæ. Tametsi S. Thom. nonnihil discri-

S. Tho.

minis internoscat nempe quòd ius reddere, sit sententiam in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiam dum secundum veritatem iniquũ sit. Quòd autem subdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco, vt dum reus dicitur in iure cõparere, fortè ex Paulo Iureconsulto accepit, qui l. penultima. ff. de iustit. & iure. ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptè dictum sit: nam quando quis dicitur de iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem vocari, vt ait Iurecõsultus. ff. de in

Ius non satis aptè accipitur pro loco tribunalis.

ius vocando, est iuris experiundi caussa vocari: nempe vt actor rei nomen deferens, experiatur an ius sibi patrocinetur, vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundum argumentum respõdetur, Augustinum, vbi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiæ substantiam: imò verò cum Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiæ: sed dicit iustitiam esse amorem, id est, ex amore seruiendi Deo nasci, & ad eundem tendere fi-

Ad secundum.

nem. Quapropter, fas, idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excelsius est quàm iustum.

ARTICVLVS II.

Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positiuum sit generi congruens.

POSTQVAM visum est quidnã sit ius, sequitur de eius diuisione, vtrùm cõgruè hoc genus ius, in has duas species, naturale scilicet & positiuum, diuidatur, Et arguitur à parte negatiua: Nullum est in hominibus ius naturale, ergo diuisio supponit falsum. Proba-

Primum argumentum.

tur antecedens; Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur distin. 1. can. ius naturale. in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquib. casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. Secundò arguitur: Nullum est ius positiuum: ius. n. positiuum est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: vt 5. Ethi. c. 7. ait Philosoph. & eadẽ dist. Isidorus: vbi inquit ius ciuile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quòd humana voluntate ponatur, non sequitur id esse rectum, atque adeo neque vt sit ius: ergo nullum est ius positiuum. Tertiò: Ius diuinum neque positiuum est, cùm humanæ auctoritati non innitatur, neq; verò naturale: quia naturam excedit. ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est auctoritas Philosophi loco citato 5. Ethi. c. 7. vbi ius politicũ, puta ciuile, diuidit in naturale & positiuũ, quod appellat legitimum.

Secũdum. Aristo. Isidorus. Tertium. Aristo.

Hic primum omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue pro iusto, quod est iustitiæ obiectum: nam ex iure, quod iustitiæ obiectũ est, & iustitia rõnem hẽt virtutis, & lex rationẽ regulæ. Quapropter cuncta, quæ lib. 1. q. 5. de diuisionibus iuris accepti pro lege, dicta sunt, & in hunc quoque locũ cõpetunt, ac perinde breuior hic erit disputatio. Secundò & hic quoq; obseruandum, quòd ius non statim ex æquo, vt ferè iurisperitorum schola arbitratur, diuidendum est in tria, scilicet in ius naturale, & gentium, & ciuile: licet id Isidorus videatur censere, vt sequenti articulo patebit. Neq; vt alij putãt, in quatuor, scilicet in hæc tria, & ius diuinum. Sed si artem diuidendi consulas, ius, vt cõmune est ad diuinũ & humanũ, diuiditur in duo scilicet naturale & positiuum: & pariter ius diuinũ: ac deinde ius positiuum humanum, in ius gentiũ & ciuile. Vnica ergo cõclusio ad quæstionem respondes: Ius primò diuiditur in naturale & positiuũ. Probatur cõclusio: Ius seu iustũ, idẽ est quod æquale & adæquatum: hoc aũt fieri nõ põt nisi altero duorũ modorũ: videlicet aut ex natura rerũ, aut ex cõdicto humanæ volũtatis: dimittamus enim tãtisper diuinã legẽ, de qua statim similiter cẽsendũ est. Exẽpli gratia: Vt quòd aliquid credito recipit, tãtundem restituat, natura rerũ docet; & ideo ius naturale est: sicuti & quòd fœmina viro generationis

Primum fundamentum. Secũdum. Conclusio responsiua. Probatio.

gratia

gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinq; siclis væneat, certè nõ natura fecit, sed humanum condictum: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cùm ad rationem legis vis requiratur coërciua, non omne condictũ vim nãciscitur legis, sed quod est reipublicæ. Vnde ꝙ priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo, ꝙ consanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cùm ergo his tantùm duob. modis vsu venire possit æquum & iustum, fit vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cum audis ius naturale esse, illud, quod est à natura, bifariam id intelligito: nempe & à natura id docẽte, & ab eadem ad ipsum instigante. Vnde Vlpia. l. 1. ff. de iustit. & iur. Ius, inquit, naturale est commune omnium: eo ꝙ vbiq; instinctu naturæ non constitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalem instinctũ & constitutionem, nostram bimembrem diuisionem insinuat. Eodémq; refertur Ciceronis *Cicero.* diuisio lib. de Inuen. inquientis: Naturale ius est, quod nobis non opinio, sed quędam innata vis affert. Omnes itaq; definitiones istæ per caussam efficientem constituuntur. At verò Aristoteles quinto *Aristot.* Ethic. capite iam citato, per caussam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod vbiq; eandem vim habet, & non quia videtur: id est quod vbiq; natura sua necessariũ est & non quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim vt qui decem accepit, totidẽ reddat, non est iustum, quia hominibus ita existimatum, sed natura sua, sicut ignis est calidus: ꝙ autem frumentum tanti vendatur, vinum verò tanti, atq; hoc vitium, tali vindicetur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificium, & similia non natura, sed humana voluntas iustum fecit. Quare ait illic Philosoph. iustum legitimũ antequam esset positum, nihil referre, sed postquam positum est. In summa diuisio hæc præsens in idẽ cũ illa coincidit, qua Doctores distinguũt, alia esse vel iussa quia bona, vel prohibita, quia mala, alia verò vel bona, quia iussa: vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus nõnihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per caussam efficientem: *Prima obiectio aduersus definitionem iuris naturalis.* Si enim ius naturę est, quod natura docet, nemo illud posset ignorare. & tamen multa sunt de iure naturæ, quæ barbarę gentes ignorant: vt de fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus, act. 5. quę ideo prohibita fuit conuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. Rursus: Si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessariũ: quod tamen videtur esse falsum, *Secunda.* cũ super aliquo, vt supra diximus, dispensari possit. Ad horũ prius respõdetur. ꝙ non quicquid natura docet, omnes capiunt, sed illi prorsus, qui serenam habent rationem & ab omni nebula liberã. *Ad primã obiectionẽ.* Nam qui in vitia immersi, caligine illam obduxerunt, naturæ radios non satis perspiciunt. Posterior vero dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

Respondetur ergo ad primum argumentum, vbi idem mouebatur scrupulus, concesso ius omne *Ad primũ argu. principale.* naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti libro, q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quamuis censeat præcepta secundæ tabulæ dispensabilia esse, negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortè diceret, ꝙ Deus natura superior poterit super illis dispensare sicut angeli & cæli licet sint res natura sua necessariæ, possunt supernaturaliter annihillari. tametsi satis demonstratũ sit neq; id de eisdem præceptis esse possibile. vt pote cùm prorsus eorum naturæ repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium potest mutatis reb. mutari. Necessitas quippe vniuscuiusq; rei secundũ eius naturã perpendenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tũc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt quia cęlũ res est immutabilis, eius motus est immutabilis, sed quia aqua est res mutabilis licèt simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo, ꝙ depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium: sed quia homo est mutabilis dũ dominus prauè affectus suum gladium petit ad occidendum, non est illi reddendum: quia sicut sanus existeret, ius esset rei reddere, ita dum insanus sit, ius est nõ reddere. eodem modo ius per se simpliciter necessarium est, quidquid debes vt soluas, quando vero soluendo non es, ius non te ligat. Hæc ergo mutatio non tam fit in iure, quam in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus, quare expedit leges humanas nonnunquam mutari, nẽpe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. cõmõstrauimus. in illas leges, quæ rationem ipsam iustitiæ & finem cõtinẽt dispensationem cadere non posse, in illas verò, quæ non finẽ, sed media secum afferunt, cadere posse, hoc enim naturaliũ genus est, quod Aristoteles loco citato ait posse mutari. Nam etsi dextera natu- *Aristo.* raliter validior sit aliquãdo deficit: & est sinistrum brachium robustius. Ad secũdùm respõdetur cõ- *Ad secũdũ.* cesso nõ esse regulam generalem, vt quidquid voluntas constituat, cõtinuò sit iustum. Nam si quid contra ius naturæ constituat, nunquam vim legis obtinebit, vt suprà dictũ est reclamãte propheta Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solùm naturæ non repugnans, verum pro loco & tempore congruens, tũc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituere: quod quia constitutum est, fit iustum, & vt ait Arist. quod non referebat, iam inde refert. Ad *Ad tertiũ.* tertium deniq; respondetur, vt suprà insinuauimus, ꝙ ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione contra ius naturale & positiuum: imo verò similiter diuiditur. Itaque, vt perspicua sit diuisio, primum omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrumque membrum eadem prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterũ positiuũ. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eò quod Deus est auctor naturæ, ac subinde cuiuscũque eius iuris, sed ius diuinum positiuum est quod supra naturam est ab eo positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ, & ceremonialia ac iudicialia antiquę legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi nõ simpliciter dicuntur ius diuinũ positiuum, licet vt suprà dictum est, per fidem sint explicita, quia ex rerum natura pullulant: licet, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS III.

Vtrum ius gentium sit idem in iure naturali.

Primum argumen. CVM duo tantum membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris naturale tantum & positiuum distinximus, dubium de iure gentium restat; vtrònam illorũ membrorum comprehendatur? Et arguitur ꝙ contineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniunt esse non potest nisi naturale, quod, vt proxime dicebamus, commune est omnibus: *Secundum.* iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpian. l. j. ff. de iust. & iur. *Aristo.* Ius gentiũ est, quo gentes humanæ vtuntur, vt Insti. de iure natu. &c. *Tertium.* Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentium & naturale idem sunt. Secundo arguitur; seruitus est de iure gentium, vt habetur dist. 1. can. ius gentium, & Instit. modo cita. & ff. de iusti. & iur. l. manumissiones. sunt autem, vt Philosophus ait 1. Politicor. multi naturaliter serui; ergo ius gentium est naturale. Tertiò, Ius diuiditur in naturale & positiuum: sed nunquam vniuersæ mundi *Isidorus.* gentes conuenerant vt ius aliquod statuerent: ergo natura idem ius docuit, atque adeò est naturale. In contrarium autem est Isidorus dist. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium à naturali dicens, Ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

Conclusio responsius. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Ius gẽtium & à iure naturali distinguitur, & sub iure positiuo comprehenditur. Hanc conclusionem etsi expresse hic *S. Tho.* S. Tho. non ponat: tamen argumenta eius, quib. initio quæstionis arguit ius gentium esse naturale, insinuant eius esse mentem id *Probatio cõclusionis.* negare affirmaréq; subinde esse ius positiuum. Præterquam quod, 1. 2. q. 95. arti. 4. id plane affirmat: vbi ius positiuum diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos libro 1. q. 5. exposuimus. Et ratio quam hic adducit, id ipsum patefacit. Probatur ergo conclusio: Ius naturale (vt articulo proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adæquatum est: & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo, secundum absolutam rerum considerationem: sicuti masculus & fœmina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratum, non secundũ absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finẽ & per certas circunstantias consideratum. Exempli gratia: Quòd hoc prædium ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolutè existimata non magis exigit, quam vt omnia in communi possideãtur. Attamen si ager idem consideretur, vt ad ferendos fructus colẽdus, atq; in pace possidendus, & pro statu naturæ corruptæ in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in commune bonum cessuræ sunt & alienorum sunt auidi, ratio *Philosophis.* statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiant: quemadmodum Philosophus 2. Poli. docet: & libro nos quarto, q. vna de rerum diuisione, monstraturi sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusionis ratio. Rem nanq; absolutè apprehendere non solum hominibus, verùm & ceteris etiam animantibus naturali instinctu conuenit & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & fœminæ, ac prolium nutritio, cunctis est animalib. commune. At verò de rebus *Elucidãtur varia Iurisconsultorũ verba.* in ordine ad finem sub certisq; circunstantiis iudicare non omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum ad aliud conferre. Id ergo ius quod per talem collatiuam rationem constituitur, dicitur ius gentium, id est ius quod gentes vniuersę, quatenus rationa*Alia rõ ꝑ cõclusione.* les sunt, sibi constituerunt. Per horum ergo intellectum clarescũt Iurisconsultorum verba quorum explanatio morali philosopho incumbit. Ait. n. Vlp. l. j. ff. de iust. & iur. ius gentium à naturali recedere: idq; inde licere facile intelligere illud omnib. animalib. hoc solis hominib. inter se commune est. Et Caius l. omnes populi. Quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines cõstituit, id apud omnes peræquè custoditur: vocaturq; ius gẽtiũ. Nõ ait, Quod simplex lux naturæ: sed, Quod ratio, quę hominib propria est constituit, id est ponit. Atq; hic denuo argumentum sumitur aliud cõclusionis. *Scrupulus.* Ius enim naturale est simpliciter necessariũ, id est, quod nõ depẽdet ex humano cõsensu: ius autem gentiũ obligat: quia videtur, id est, quia ab hominib. sic iudicatur: nunquã autẽ rerũ possessiones di*Solutio.* uiderentur, nisi homines cõsentirent, vt isti illas, alij vero alias possidcrẽt: ergo ius gentiũ nõ est simpliciter naturale, sed positiuũ. Quod si cõclusionẽ nostrã hoc argumẽto cõcutias, ꝙ inde fieret cõsequens ius gẽtiũ idẽ esse quod ciuile: vt luculẽtior tibi fiat respõsio, differẽtiã accipito inter has iuris species. Primũ omniũ, ius gentiũ & ciuile à naturali differũt, eò ꝙ naturale simpliciter est necessariũ secundũ absolutã rerũ cõsiderationẽ, vt dictũ est: & ideo cunctis animãtib. cõmune: ius verò tã gen*Primũ discrimen iuris ciuilis ac gentiũ.* tiũ, quàm ciuile humana ratione est positũ. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basilari discrimine differũt, quod lib. 1. q. 5 arg. 4 ex mente D. Tho. deprõpsimus: nẽpe ꝙ ius gentiũ ex principiis naturalib. rerum cõsideratarum in ordine ad aliquem finẽ & circunstantias per viã cõclusionis elicitur: vt dicas, Agri colendi sunt: & homines negligentiores sunt ad cõmunia, quã ad propria, ergo priuatim possideantur. Ius aũt ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera præmissa arbitrato humano posita: & ideo nõ colligitur per viã illationis, sed per determinationẽ generalis principij ad specialem legẽ: vt de ceremonialibus & iudicialibus identidem dictũ est, vt si dicas, Res iusto pretio vendantur: iustum autem tritici pretiũ pro ratione præsentis loci & temporis est quinq; siclorũ: minor enim non est de iure naturę. Et malefactor est plectendus: ergo suspendẽdus latro. Ex hac prima *Secũda differentia.* differentia sequitur secunda, ꝙ ad constituendum ius gentium non requiritur hominum cõuentus in vnum locum: quoniã rõ ad singulos per se docet, sed ad cõstituendum ius ciuile, requiritur reipublicę cõciliũ, aut principis auctoritas, vt vltrò citróq; habito cõsilio cunstituatur. Atq; ex hoc rur*Tertia.* sus sequitur tertia, videlicet quod ius gentium est gentib. omnib. commune, vt dictum est: ius autem

ciuile

ciuile est, vt dicit Isidorus, quod quisq; populus vel ciuitas sibi propriú cóstituit. Quare aliud est ius Atheniensiú, aliud verò Romanorú, &c. vt habetur Insti. de iure nat. & gent. §. sed ius. De iure autem gentium omnes penè contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio, &c. sine quib. humana societas constare non potest, vt patet eodem, Insti. §. ius autem. & ff. de iust. & iure. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentium & à naturali differre, & à ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria membra. Artificiosius ergo diuiditur in ius naturale & positiuú, ac deinde ius positiuú humanú, in ius gentiú & ciuile. Est autē admonitio opus, ne quēquā diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Eth. c. 7. vbi ius politicú diuidit in naturale & legitimú. Haud enim politicum pro eo prorsus vsurpat, quod iuris prudentib. est ciuile: nam ius naturale non est species ciuilis, sed illi contra positum. Appellauit ergo generaliter ius politicú, ius omne, quo ciuitas vtitur: quo nomine tā naturale quā gentiú, quàm etiam ciuile comprehenditur. At verò non omnes scrupuli extincti sunt, qui ex hac conclusione succrescunt, videtur enim iura contrà extare. Ait quippe Pomponius, l. veluti. ff. de iust. & iur. religionem erga Deú, & vt parentib. & patriæ pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus. l. vt vim. iniurias propulsare, ad idem spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nā præceptú religionis & honorādi parentes in decalogo sunt: qui vt suprà satis demonstrauimus, germen est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, cóclusio est illius principij. Vnaquæq; res appetit se conseruare, ergo ius gentiú idem est, quod naturale. Et secundò id ipsum arguitur. Libro proximo hanc sæpè repetiuimus differentiā inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia, atq; iudicialia, & ius ciuile ex altera, quòd moralia inferūt ex principiis naturæ per modú conclusionis, non autem reliqua, vt modò declarabamus. qua de caussa diximus decalogum esse de iure naturæ. Si ergo ius gentium infertur ex eisdem principiis per modum conclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturæ.

Contractus ferè omnes iure gentiū introducti sunt.

Primum argumentū contra prædicta.

Secundum.

Ad primum argumentum respondetur iuris prudentes nimium extendere ius gentium. Censent nāq; tali appellatione cóprehendi quidquid cunctis mortalib. est commune: & ius naturale id duntaxat esse, quod etiam bruta cum hominib. conueniunt: cum tamen multa sint naturalia iura, quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & nó brutæ: vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differētia ergo nó est, sed quā nos posuimus, scilicet quòd ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura, & cósequentia necessaria, pertineant ad ius naturale: illa verò quæ nó ex absoluta consideratione, sed modo exposito in ordine ad certú finé, sint de iure gentium. Quare decalogus nó de iure gentium, sed de iure naturæ est. Et ex hoc elicitur solutio secundi argumenti. Quando enim diximus ius gentium elici ex principiis naturæ per viam illationis, nó intelligitur, quòd illatio sit omnino necessaria: sed rei naturæ in ordine ad talem finem conueniens. Haud enim ex necessitate colendi agros vel pacificè eorum possessionis cósequitur tam necessariò dominiorú diuisio, quàm ex illo principio, Id ne facias aliis &c. elicitur, Non occides: quia est illi fini cógruentissimum atq; expedientissimum. Hic autem oboritur postremú dubiú, vtrú in ius gentiú cadat dispensatio, an verò perinde atq; ius naturale sit indispensabile: Respondetur sub distinctione, Aliqua enim sunt de iure gentiú adeò códucētia ad humanum conuictum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: imò forsan dispēsatio esset irrita, vt diuisio rerú, de qua modò dicebamus. Nanq; nisi inter religiosos, intolerabilis esset cómunis rerú possessio. Alia vero sunt eiusdem iuris, quæ sunt pro caussa dispēsabilia. Seruitus enim est de iure gētium: & tamen dispensatum est, vt Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. & nonnulli contractuum ciuilium, etiam qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello: tamen si causa fidei contrarium posceret, nó esset seruandum: immo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent neq; dispensatione opus esset.

Ad primū.

Ad secūdū.

Postremū dubium.

Solutio.

Primum igitur argumentum capitale iam solutú est: negatur enim omne illud in quo omnes gentes conueniunt, esse ius naturale. Et ad secundum respondetur, quòd Philosophus quando ait homines esse iure naturæ seruos, nó accipit ius naturæ simpliciter: nam absolutè humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quā alter: sed si perpendatur in ordine ad finem, puta vt ducatur quis ab alio, & vt seruetur in bello. Et ideo potius est iuris gentium, tametsi seruitus illius qui rudior est, vt à sapientiori moribus imbuatur, nó est libertati cótraria, vt lib. 4. in propria quæstione dicturi sumus & ideo est magis naturalis, id est naturæ indiuidui congruens. Ad tertium itidem responsum est, quòd licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuentus vti ad ius ciuile: nam dispersim vniuersæ gentes ratione naturali ad iura perducentur.

Ad primū argu. capitale.

Ad secūdū.

Ad tertiū.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ius paternum ac dominatiuum & à iusto politico & inter se vlla ratione distinguantur.

RESTAT ex superiorib. dubium circa quasdā iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ non videntur sub rationib. superiorum prorsus comprehendi. Quæritur ergo, vtrum ius paternú & dominatiuum & à politico & inter se distinguantur. Et arguitur vt à parte negatiua nobis est à parte negatiua: ad iustitiā in genere pertinet vnicuiq; quod suú est reddere: cùm ergo ius sit obiectú iustitiæ, fit, vt pari modo vnúquenq; æqualiter aspiciat. Quare non est distinguendú aut inter patrē & filium, aut inter dominum & seruú. Secundò: Lex quæ, vt artic. 1. diximus, ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum cómune totius ciuitatis spectat, non ad vllius personæ priuatum: pater autem & filius, dominúsq; & seruus ad priuatam pertinet familiam: nó ergo distinguitur ius paternum & dominatiuum à politico, Tertiò. Si hæ species iuris essent discernendæ, pari ratione & distinguendæ essent aliæ plures secúdú gradus diuersos, qui sunt inter ciues: vt puta

Primum argumentū à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

ius mil-

ius militare & sacerdotum &c. In contrarium autem est auctoritas Philosophi. 5. Ethic. c. 6. distinguētis ius paternum ac dominatiuum à politico.

Aristot.

Articulus hic in hoc solum adhibitus est vt locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad hunc igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quib. sententia Aristot. summatim exponitur. Prima est: Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et meminisse oportet vsurpare nos hic politicum pro eo quod est ciuile, vt distinguitur à iure naturali & gentium: sed vt proximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristoteles vt etiā naturale cōprehendat. Probatur ergo conclusio. Iustum, vt hactenus dicebamus, idem est quod adæquatum & commensuratum alteri. Intercedit enim Iustitia, nō nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter: Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur, vt ciuis quilibet ab altero ciue. Alio modo, secundum quid: nempe quia quodammodo est alter, puta alterū suppositum: quodammodo verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundū quid vtpote pars eius: vt habetur Ethicor. 8. nempe semen ab illo decisum: ergo inter patrem & filiū nō est simpliciter iustum, sed secundum quid, quod peculiariter dicitur iustū paternum. Pari ratione constituitur secunda conclusio: Inter dominum & seruum non est simpliciter iustum: Quoniam, vt 1. Politicor. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: imò quicquid est, domini est: puta instrumentū: ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neque artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur, sic neque inter dominum & seruum, sed secundum quid, id est herile. Tertia conclusio: Inter virum & vxorem maior est ratio iusti quam inter patrem & filium, & quam inter dominum & seruū. Conclusio hæc adiecta superiorib. est ad conciliandum cum Apostolo Philosophum. Si enim Apostolum audias ad Ephes. quinto inquientē, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, secundū illud Gene. 2. Erunt duo in carne vna. facile inde tibi colligere videberis minorem rationem iusti intercedere inter virū & vxorem quàm inter patrem & filium: eo quod minus videantur esse duo: nihilominus Arist. loco citato plus inter eos iusti internouit. Et ratio est, quod ambo, licet non ex æquo, ordinem tamen habent ad cōmunem familiæ dispensationem. Quare & filij & serui eodem pene iure obedire tenentur matrifamilias, quo & patri. Nam & si vxor obedire teneatur viro, cui ad eundem prolis generationem coniungitur, ob idq; dicatur esse quodammodo idem corpus, id est idem corporale principium, qua ratione prima mulier de costa viri plasmata fuit: tamen non quæcunque singularis mulier eo modo pars est mariti quo filius patris. Immo, si ita loqui liceret, compars eius est: nam ambo sunt partes vnius carnis: ob idq; dicuntur duo in carne vna. Ac multo minus se habet ad viru, vt seruus. Quare Phil. 1. Poli. barbariei tribuit, vt fœmina & seruus eodem gradu habeantur: ob idq; inter virum & vxorē œconomicū iustum est. Circa primam conclusionē in primis notādum, quod cum asseritur inter patrem & filiū non esse simpliciter iustum, sed secūdum quid illud secundum quid, quanuis rationem iusti diminuat: non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis, sed potius auget. Etenim cum iustitia & ad alterum sit, & debitum insinuet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusq; illarum triū rationū deficit ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima: quia nō est simpliciter ad alterū. Præterea, ratione tertia, quia parentib. æquale reddere nō possumus, nō aūt ratione secūda, quia plus patribus debemus, quàm cæteris. Quo circa cane potes ius paternū minus habere naturæ, quam politicum: imò magis naturale est: etsi minus habeat iustitiæ. Atqui rationes istæ multo iustius nobis competunt respectu Dei. Primum, quia quodāmodo aliquid ipsius sumus, non quidē partes, sed tamen effectus: & ideo multo minus sufficimus ei æquale reddere, quā parentib. Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ, quia nō versatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quidpiam excellentius esse, quā est simplex iustitia, vtputa pietatem. Sciscitaberis autem forsan, vtrum cum diximus inter patrē & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex vtroque termino, scilicet tam patris ad filium, quā filij ad patrem? Respondetur vtrinque intelligi, licet non æqua ratione. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter, non solum quia pars est, sed quia æquale reddere non potest: patris autem ad filium, non propter rationem secundam, sed propter primam: nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti: quia non sunt simpliciter duo, sic neque patris ad filium. Nam quicquid in illum confert, sibiipsi quodammodo confert, & prosperitas atque aduersitas filij patrem ipsum attingit. Vnde Seleucus Locrensium monarcha, vbi filio vterque erat eruendus oculus, supplicium ex æquo partitus est, vt vtrique alter erueretur, quasi ambo vnus essent homo. Huic aūt veritati forsan quis hoc obmoliatur argumentum. Esto ita sit, quod filius quandiu est sub cura parentum, aliquid sit patris, tamen postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra viuens fit ciuis, sicuti est pater, cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. immo quandoque est patre superior, puta vel prætor, vel consul, vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij; in quibus iuris ratio æqua libra vtrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. Atqui hoc annuere videtur Diuus Thomas in solutione secundi argumenti, vbi ait quòd pater & filius, dominus & seruus, considerari possunt vt sunt homines, & vt vnus est aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus, quomodo se debeant habere erga filios. Caietanus contendit quomodocunque considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nā ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud, quòd vnus est pars alterius. Et ideo fit ius secundum quid puta paternum. At verò si meum iudicium vllius est momen-

te,disti

Marginal notes: *Prima cōclusio.* — *Probatio conclusionis.* — *Secunda conclusio.* — *Ratio conclusionis.* — *Tertia conclusio.* — *Paulus.* — *Ratio conclusionis.* — *Aristot.* — *Explicatio primæ conclusionis.* — *Quæstio.* — *Solutio.* — *Primum argument.* — *Secundum.* — *S. Thom.* — *Caietan. solutio.* — *Authoris responsum.*

ti distinguerem potius ꝙ quantum ad naturalia iura semper inter filios, et emancipatos, & parentes manet ius paternum: puta quantum ad honores deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuvamina dū opus illis fuerit filiorū opera: sed quantū ad ciuilia, ius simpliciter & iustū est inter illos.

Ad primum igitur argumentum conceditur ad iustitiam pertinere reddere vnicuique qđ suū est supposito tamen quod sit alterius simpliciter ad alterum. Cum enim quis sibipsi quidpiam tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitum, non facit simpliciter iustum, ac perinde cū pater alit filium. Secundi quoque responsio ex superioribus elicitur. Nam etsi iustitia ad bonum commune spectet, non obstat quò minus inter patrem & filium non habeat rationē perfectam. Attamen quia partes domus ad bonum etiam commune referuntur, iustitia quoque leges ponit tā patribus respectu liberorum, quam dominis respectu seruorum. Ad tertium, non negatur quin etiam in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum, vt libro primo, inter exponendas legum diuisiones, concessum est, & declaratum. Tamen illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iustitia, sicuti paterna: quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia enim reipublicæ membra immediatum ordinē habent ad bonum commune: & ideo tam iustum & inter principem & ciuem, & inter quemcuuque magistratum & subditum, quàm inter reliquos ciues: sed differūt illa iura penes diuersa officia, vt loco citato declaratum est. *Ad primū argument.* *Ad secundum argu.* *Ad tertiū.*

QVÆSTIO SECVNDA, DE IVSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 58.

ARTICVLVS I.

Vtrùm definitio iustitiæ à iurisconsultis sit rectè constituta.

VRIS igitur natura præfinita, sequitur, vt virtutē ipsam iustitiæ, de qua præsens opus instituimus, & definitione monstremus, & omnibus suis numeris circūscribamus. Quæritur ergo vtrum definitio Vlpiani. ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuēdi, naturā iustitiæ absolutè declaret? Et arguitur à parte negatiua, Philos. 5. Ethi. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus: nō ergo est voluntas, quæ est potentia. Secundò: Sola Dei voluntas est perpetua: ergo vel iustitia non est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. Tertiò perpetuum & constans idem est: alterum ergo in definitione redundat. Quartò: Ius reddere, munus est principi proprium: non ergo id habitui iustitiæ competit. In contrarium est auctoritas Iurisconsulti. *Primum argument.* *Aristo.* *Secundum* *Tertium.* *Quartum.*

Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione: Definitio illa sanè intellecta bona est. Etenim cū virtus omnis sit habitus electiuus, vt 2. Eth. ait Arist. & habitus ab actu sortiatur speciem, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima vniuscuiuslibet virtutis definitio, quæ per propriū actum & obiectum naturā rei exprimit, Qm̄ sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia aūt, vt suprà sæpè dictum est, & inferius est demonstrandum, est virtus quæ habentem ordinat ad alterū, inter quos æqualitatem cōstituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius vnicuique suum. Sunt autem & tres conditiones omni virtuti communes (quas Arist. 2. Eth. declarat.) f. vt sciens quis operetur, atq; eligens propter finem, & tertiò, vt perpetuò & constanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur. nam vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neque vna hirundo ver. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est voluntas, nō accipit nomen pro potentia, sed pro eius actu. nam nomē potentiæ aliquando tribuitur actui, quēadmodum principiorum cognitio, dicitur intellectus. Neq; verò est prædicatio identica, sed caussalis: iustitia enim est habitus, quo fit volūtarius actus, quēadmodum Aug. super Ioānnē ait: Fides est credere ꝙ nō vides: idest habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio aūt mō Iurisconsultus vsus est nomine, Voluntas, ad exprimendū in primis propriū virtutis subiectū: sanè quòd, vt illicò dicturi sumus, est voluntas. Deinde ad exprimendum virtutis opus, ꝙ debet à sciente & eligente spontaneè proficisci: nam quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntarium, non est officium. Et eadem rōne Anselmus, quando in lib. de veritate dixit, ꝙ iustitia est rectitudo, non fecit propositionem q̄ dicūt identicam: sola enim diuina voluntas est sua rectitudo, sed vsus est propositione caussali propterea ꝙ iustitia efficit in opere rectitudinē. Quòd aūt Vlpian. adiecit, Perpetua, seruit ad depromendā tertiā conditionē virtutis. Perpetuū. n. dupliciter sumitur, Vno mō, ratione actus, qui nunquam interrūpitur, atq; hæc perpetuitatis rō soli Deo cōpetit. Alio modo, ratione obiecti, vt. f. quisque proponat in omni euentu debitè & secūdum legem operari, & hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamen apposuit, Constans, quod non est idem ꝙ Perpetuum. Nam Perpetuum, solum dicit propositum atque intentionem sic semper operandi, Cōstans autem, addit eiusdem propositi firmitatem, nempe vt homo tali proposito non nutet & vacillet, sed fixū id gerat Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnem sit adeptus virtutem f. vt neque propter auaritiam, neque propter metum, neque propter aliquā voluptatem, aliam ve vllam affectionem à iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde Constans, idem est quod vndiq;, quasi tessera, quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositū semper studiose agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nitūtur, identidē dilabūtur. Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitū est. Quod aūt adhibuit, Ius suū vnicuiq; tribuēdi, differentiæ locū obtinet, iustitiā à cæteris *Conclusio responsiua.* *Probatio.* *Arist.* *Aristot.* *Anselmus* *Duplex modus perpetuitatis.*

virtutibus

Buridani hallucina- tio. virtutibus discernens, atque adeò eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationē 5. Ethic. q. 2. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit nanque ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt hæc, Honestè viuere, Alterum non lædere, Suum cuique tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porrò autem hoc falsum est: immo exprimit totam iustitiæ substantiam. Est enim propria eius functio ius cuique tribuere: ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non furtum facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iurisconsulti, scilicet, Honestè viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium virtutum. Nam ita dictum est omnem virtutem, generalem habere rationem iustitiæ, vt inferiùs hic amplius explicabimus. Et ideò illa pars non includitur in definitione, quæ particulari iustitiæ adscribitur. Est ergo optima definitio Iurisconsulti
Absoluta definitio iustitiæ. immo explicatior quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus: quis hæc nō explicat specialem rationem iusti, quæ est, Ius alteri reddere. Si autem conciliare ambas libet & luculentius elucidare, colligito cum sancto Thoma definitionem hanc, Iustitia est habitus quo quisq; perpetua constantique voluntate ius suum vnicuique tribuit. Neque obstat quòd & hoc principi etiam & iudici competat. Nam princeps ius reddit imperando: & dirigendo tanquam custos iusti:
Obiectio. virtus autem iustitiæ, cuiusque animum promptum reddit, siue princeps sit, siue subditus tanquam
Solutio. obediens rationi & legi, vt reddat vnicuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quæstionis obiecta.

ARTICVLVS II.

Vtrùm Iustitia sit virtus quæ habentem ad alterum ordinat.

CONSTITVTA iustitiæ definitione, subsequitur vt eius substantiā, atq; innatas qualitates singulatim exploremus: idque examinādo singulas definitionis particulas. Quæ-
Primum argumētū à parte negatiua. ritur ergo circa eius vltimam differentiam, quæ est, ius suū vnicuiq; tribuere, vtrū iustitia propriè sit ad alterum? Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Rom. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi: fides nanque nō dicitur per comparationem vnius ad alterū. Secundò, Iustitia Dei est æterna, & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quem eadē referretur:
Argu. 2. ergo iustitia non est ad alterum. Tertiò, Officia iustitiæ etiam si ad alterum sint, moderamine nihilominus egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam auarus ægrè ab se indicat æs quod habet alienum. Quare vt est prouerb. 11. iustitia simplicis diriget viam eius: ergo iustitia non solū circa ea est, quæ sunt ad alterum, verùm & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. In con-
Cicero. trariū est Cicero lib. de Offi. inquiens iustitiā eā esse rationē, qua societas hominū inter ipsos & vi-
Prima conclusio. tæ communitas continetur. Qua porrò descriptione insinuatur ordo ac respectus vnius ad alterū.
Quæstio facillima est, duabúsque conclusionibus cōtenta. Prior est: Iustitia propriè dicta duo re-
Aristot. quirit diuersa supposita, inter quæ æqualitatem cōstituat. Conclusio est Philosophi. 10. Ethi. c. vlti.
Ratio conclusionis. quæ porrò ex ipso nominis significato dilucidè patet. Iustitia. n. idem est, quòd æqualitas seu æqualitatis habitus: æqualia autem, nisi abusiuè aut per metaphoram, non nisi duo dicuntur, vt patet in
Aristot. quantitatibus ad eandem normam iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accommodentur, non conuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt 2. de anima auctor est Philosophus, non conueniunt naturæ vel partibus, sed tantum supposito: humanitas. n. inquit non net, neq; vero digiti aut manus, sed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iustitiam debitū soluit, sed homo: nisi fortè per similitudinē, seu tanquam instrumenta cōiuncta. Consequens ergo fit
Vltima conclusio. vt iustitia nō solùm inter duo qualitercunq; distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera.
Posterior conclusio: Nihil vetat quo minus iustitia metaphoricè dicta inter partes eiusdem suppo-
Explanatur conclusio. siti existat. Et hanc quoq; conclusionem subdit eodem loco Philosophus. Et patet exēplū inter duas hominis partes. Primum enim iustitia est inter membra: dum. s. oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portāt. Prætereà, pars sensualis, puta irascibilis & concupiscibilis, dū
Augusti. rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam perturbare. Vnde Aug. in lib. de moribus Eccle. Ad iustitiam, inquit, pertinet ob hoc, quòd quis Deo seruit, bene imperare cęteris, quæ sunt homini subiecta. Est autē rationi appetitus subiectus, secundū illud Gene. 4. super te erit appetitus eius, scilicet peccati & tu dominaberis illius. Res est facillima, quæ nullius eget amplificatione, nisi forsan si quis interroget an tanta sit ratio iustitię inter
Quæstio. has partes eiusdem hominis, quāta inter patrē & filium? Apparet. n. ita esse: nam quia filius est aliqd
Ratio hæsitandi. patris, diximus non reperiri inter illos iustum nisi secundum quid. Respondetur tamen diuersam esse rationem. Nam cum pater & filius duo sint supposita, verè ac propriè constituitur inter eos ra-
Solutio. tio iustitiæ: licèt quodammodo minuens intra latitudinem eiusdem rationis: sed tamen inter rōnē
Ad primū argumētū. & apetitum, quippe quæ non sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.
Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cùm ait Paulus iustitiam esse per fidem, non
Ad secundum argumentum. accipit iustitiā, vt est specialis virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, adęquatum alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tametsi, vt supra diximus, eadem pariter hominem iu-
Ad tertiū argumētū. stificat respectu Dei, reddēdo eum illi subditum, gratum, & acceptum: eiusq; voluntati cōmensuratum. Et secundum hoc propriè etiam dici potest iustitia. Ad secundum verò argumentum respondetur, iustitiam Dei esse ęternam secundum propositum, in quo eius substantia consistit: tametsi secundum effectum ab ęterno non habuerit, in quibus eā iustitiam exercuisset, sed postquàm mundum condidit. Ad tertiū denique artic. 4. patebit fulgentiùs responsio. Interim autem respōdetur,
quòd

Quòd passiones quæ operibus iustitiæ obsistunt, per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iustitia sit virtus.

CIRCA genus definitionis, quo dictum est esse habitū instè operandi, quæritur vtrum iustitia sit virtus? Et arguitur a parte negatiua: Ait Christus, cū feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus, opus autē virtutis non est inutile. Ait enim Ambros. 2. de Offi. vtilitatem nō pecuniaris lucri æstimatione dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergo facere quod quis debet, in quo iustitia consistit, non est opus virtutis. Secundò: Quod fit ex necessitate, non est meritoriū: reddere autē cuiq; suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium, ergo non est meritorium, atq; adeo neq; virtus: qnquidē virtutib. omnib. per Dei fauorem meremur. Tertiò: Omnis virtus moralis est circa agibilia: ea aūt quæ exterius constituuntur, non sunt agibilia, veluti sunt artiū opificia, vt 9. Metaphy. auctor est Aristot. Cùm ergo iustitiæ munus sit exterius opus iustum perficere, fit vt non sit virtus. In contrarium est Greg. 2. Mora. vbi quatuor Cardinales virtutes distinguit, scilicet temperantiam, prudentiam, fortitudinem, atque iustitiam. Quin vero & sapiētia ipsa, vt patet c. 8. easdem se virtutes docere prædicat. *Argum. 1.* *Ambros.* *Argu. 2.* *Argu. 3.* *Aristot.* *Gregorius.*

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est moralis virtus. Probatur: Virtus secūdum Arist. 2. Ethico. est qui bonum reddit habentem, & eius opus bonum: Iustitia autem est huiusmodi, ergo est virtus. Probatur Minor: bonum hominis est operari secundum rationis regulam: nā eum homo natura sua sit rationalis, secundum rationem actiones nostræ probæ iudicantur: iustitiæ autem hoc ipsum munus incumbit, vt secundū rōnis lineam æquitatem constituat inter duos, sit ergo, vt sit virtus: eademq; vt Arist. ait, non qualiscunq;, sed tanto cæteris rutilantior, quanto Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicer. de Offi. reperit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur. Posset quis impræsentiarum hæsitare, an à virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni, quàm à cæteratū qualibet? Virtus enim quæcunq; facit bonum hominem, simpliciter. Ars inquā pictoria facit bonum pictorem. & ars medica, bonum medicum neutra tamen bonum virum. Et virtus intellectualis, puta scientia, efficit virum doctum, non tamen pertingit, vt cōstituat virum bonum: sed sola est virtus moralis, quæ cum faciat hominē, cuius natura est rationalis, viuere secundū rōnem; constituit virum bonum. Sed præter hāc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua scilicet homo est alteri beneficus: sicut terra dicitur benigna & bona, quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiā affirmare vtraq; rōne hominem denominare bonum: eo q iusti, non solum studiosi sunt, sed & alijs boni & vtiles. At vero res medullitus inspecta, nun sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas non est quomocunque tribuere, sed tribuere, non ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin verò Arist. etiam prodigum, quod est nomen vitij, non veretur appellare, bonum hoc est benignum, & frugi, quia sua effundit. Iustitia verò non tam dat, quàm reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundam bonitatem, non iustitiæ sed beneficentiæ tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet. vnde iustitia solum facit bonum habentem, & bonum opus bonitate eiusdem generis quo reliquæ virtutes. Et ideo vbi ait Cicero à iustitia bonos viros nominari, accepit iustitiam, vt est generale nomen omnium virtutū: licet iustitia inter Cardinales fastigium ob hoc teneat q ordinat hominem ad alios, atq; adeò non pōt non se protinus exercere, atq; in publicū prodire. Et re vera qui iustus est, vt vnicuiq; quod suum est, promptissimè reddat, is proximus est, vt sit beneficus ac liberalis. *Cōclusio responsiua.* *Probatio conclusionis.* *Aristot.* *Cicero.* *Hæsitatio.* *Cicero.* *Vera solutio dubitationis propositæ.*

Ad primum igitur argumētum optimè S. Th. respondet, q qui facit quod debet, nihil vtilitatis affert, hoc est, nihil auget lucri ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius damno manus abstinet: at sibiipsi vtilis est, quatenus sponte sua faciens quod debet, præmiū meretur apud Deū. Sumus ergo respectu Dei non sicut serui respectu mortalium dominorū, serui quippe quicquid sunt, dominorū sunt: & ideo quicquid opera exequuntur, domino accrescit in lucrum. Ob idq; sunt vtiles: nam vtile est bonum propter aliud. Obsequia vero quæ nos Deo impendimus, nihil ei lucri accumulant; qa bonorum nostrorum non indiget: sed in nos ipsos vtilitas redundat: Deo autem, non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est, nihil accumulantes Deo, propterea q non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iustitiæ est, quam Deus nobis præcepit: fit vt facientes quod debemus, apud ipsum promereamur præmium. Ad secundum respondetur, duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & hęc tollit meritum & laudem, ac pariter virtutum: vt in fine 5. Ethic. ait Arist. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem fine tali medio cō sequi non possumus. Et hæc rationē virtutis non extrudit: quatenus id homo, quod debet, sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilij: Vnde Pau. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentū respondet S. Tho. quòd iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc quòd est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad earum vsum, qui alteri est debitus. Hæc autem verba quidam adeò multis elucidare satagūt, vt potius obnubilent: res n. est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium, qa functio sua non est pecuniam cudere, aut fabrefacere domum: sed vti pecunia, soluendo illam debitori. Vnde eum architectus recepto prætio ædes ædificat, etsi per artē eas extruat quales debet, tamen iustitia est quę eum applicat ad ædificandum, vt debitum soluat. *Ad primū argumētū.* *Ad secundum argu.* *Paulus.* *Ad tertiū argument.* *S. Thom.* *Mens sancti Tho.*

ARTI-

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm Iustitia sit in voluntate.

CIRCA aliam definitionis particulam, qua dictum est iustitiam esse volũtatem, quæritur vtrum voluntas sit eius subiectum? Est enim argumentum ꝙ sit in intellectu. Subiectum veritas est intellectus: iustitia verò sępissime dicitur veritas. vt in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt. Eo vel maxime quòd iustitia, vt dictum est, dicit ordinem ad alterum; ordinare autem opus rationis est. Et secundo arguitur: Si non est in intellectu, illa est caussa, quòd non est virtus intellectualis, sed moralis: at verò inde colligitur neque esse in voluntate, sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quos Arist. Ethic. docet esse sedes virtutum moralium: ergo non est in voluntate. In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam, ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam.

Primum argumen. *Argum. 2.* *Aristot.* *Anselmus*

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est in voluntate, tanquã in subiecto. Cõclusionem hanc insinuat Arist. in initio Ethic. vbi ait iustitiam esse habitũ quo homines iusta agũt, & volunt iusta. Et iuriconsultus, vt diximus, vbi ait: Iustitia est voluntas. designauit habitum per ꝓprium subiectum. Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Vnaquæq; virtus in ea est potentia, cuius est actus, quẽ ratificat: iustitia autem non ratificat actũ intellectus aut alicuius alterius cognoscitiuæ potentiæ. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus: id siquidem etiam prauis commune est: sed quia iusta, vt ait Arist. operamur & volumus. in nulla ergo est potentia cognoscitiua. Fit igitur, vt sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum volendi & agendi: appetitus autẽ alter est sensitiuus, in irascibilẽ & concupiscibilem diuisus: atque alter rationalis, qui est volũtas: in sensitiuo aũt existere non põt. Iustitia namque ordinem, vt dictum est, ad alterũ dicit: ordinẽ aũt eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus. Colligitur ergo ex hac inductione, nullam superesse potentiã, in qua iustitia considere possit, præter voluntatem. De hac conclusione nemo est qui dissentiat: de hoc autem inter Doct. disputatur, vtrũ propriè sit iustitiæ inter cardinales virtutes, esse in voluntate: iustitiæ inquã & aliarum sibi annexarum: quales sunt religio, liberalitas, & similes? Scotus nanque (quod in superiorib. retigisse meminimus) in 3. Sent. dist. 33. atque Occhã q. 10. quos neotericorũ pleriq; sequũtur, & præcipuè Burida. 1. Ethi. quæst. vltima, mordicus tenent, non modò iustitiam, verùm & fortitudinem & temperantiã in voluntate residere. Quorũ ratio ea est potissima, ꝙ cum proprium virtutis opus sit rectã facere electionẽ circa finẽ, vt 2. Ethi. c. 4. Arist. docet, in illa potentia insidere debet, cuius propriũ est electionẽ facere: hæc autem est voluntas, ex qua laus vituperiumque operis proficiscitur, ergo illa est omnium virtutũ sedes. At verò quamuis disputatio hæc apud D. Th. non hic, sed 1. 2. q. 56. sita sit: tamen quantum ad rem attinet præsentem, istorum doctrina Aristoteli è diametro obuersatur: qui quidem 2. Ethi. cap. 3. ex professo demonstrare contendit virtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitiis versari: cuius fundamentum contrarium ille est quo isti vtuntur. Enimuerò voluntas, cùm proprius sit appetitus hominis; & cuiusq; rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei, nisi aliunde impediatur, propensus, & rectè agere secundũ fortitudinem & secundum temperãtiam, bonum sit proprium ipsius hominis. nullo ad hæc prorsus indiget virtutis habitu: sed cum virtus sit circa difficile, illi est potentiæ necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obsistentes, quas quidem perturbationes ipsa per se potẽtia cõpescere non sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu. Cum ergo tota difficultas rectè aggrediendi expectandique in bello à timore & nimia audacia caillat, irascibilis est quæ virtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectã faciat electionẽ. Negatur ergo istorum maxima: puta in ea potentia debere esse virtutem, quæ rectam facit electionem. Nã quando per se potẽtia id põt, non indiget virtute, sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atq; obstaculũ rectè eligendi ad subinde agendi. Quo fit, vt præter rationem negauerit illic Sco. habitus appetitus sensitiui mereri propriè virtutũ nomẽ, cum sint cardinales, quoniam per illam repressionẽ sensualium affectionum sunt verè principia & caussæ rectæ electionis.

Cõclusio responsiua. *Aristot.* *Ratio conclusionis.* *Aristot.* *Quæstio celebris.* *Scotus.* *Buridan.* *Ratio potissima Scoti atque Buridani.* *Aristot.* *D. Thom.* *Sententia præfata Aristoteli è diametro obuersatur* *Ad argumentũ præfatæ opinionis.*

Et per hoc produntur omnium argumentorũ fallaciæ, quas Buridan. accumulat, quorum vnum est: Voluntas sæpè inclinatur versus appetitũ, neque sine difficultate consentire potest rationi: ergo indiget habitu inclinante eã versus rationem. Negatur quippe antecedẽs. per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quòd si quãdoque sequitur appetitũ, est quia ab eo prauè affecto pertrahitur: non ergo ip'a in se, sed in appetitu habitu indiget, affectionem extrudente per quã vincitur. Alrentatur sententia hæc illo argumento: Intellectus per se inclinatur ad verũ, & nihilominus scientiarum habitibus eget. Respondetur tamen, diuersam esse rationẽ. Propositio nanque nostra intelligitur, quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modũ potentiæ actiuæ, quia fertur in ipsum. tunc. n. quã per se propendet in obiectum, nullo instigante indiget: potentia verò cõgnoscitiua non est actiua, vt feratur in obiectum: sed passiua, id est, apta in se obiecti imaginẽ recipere. ob idque sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas ita neque rectè iudicare nisi per habitus, veritatẽ rei demonstrãtes, atque adeo applicantes intellectũ ad iudicãdũ. De iustitia aut diuersa est ratio, vt supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propẽsa atque in proprium. Ob idq; quãuis nullã pateretur affectionũ violentiã, indiget nihilominus habitu inclinante ipsã ad reddendũ alteri quod suũ est. Quocirca paulò inferius monstraturi sumus iustitiam non versari circa passiones. Quòd si arguas, ius alteri tribuere, est bonũ propriũ tribuentis: nam virtus est bonũ studiosi, eum

Ad aliud argumentum Buridani. *Argumen. Solutio.* *Alia ratio*

diosi, eum

diosi, cum bonum faciat habenté: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur ꝙ quamuis iustitia sit formaliter bonum habentis: tamen eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri, quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primum igitur argumentum respondetur, ꝙ iustitia non est veritas, quæ dicit adæquationem rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quæ veritas dicitur, in appetitu cõstituit, atq; imprimit: nam propter propinquitaté effectus ad caussam, nomen caussę per Sinecdochen effectui tribuitur. *Ad primũ argument.* Ad secundum respondetur: Ob id, ꝙ voluntas sequitur rationis ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare, sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitiæ, quæ est in voluntate. *Ad secundum argu.* Ad tertiũ iã autem responsum est, ꝙ Philosophus loco citato 2. Ethic. solum constituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia verum & voluntati, quatenus rationi obedit, id quod iustitia inchoat in ordine ad alterum modo exposito: tametsi voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur. *Ad tertiũ argumen.*

ARTICVLVS V.

Vtrum Iustitia sit generalis virtus.

NON satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sitné specialis virtus, an generalis. Et arguitur ꝙ nulla sit iustitia generalis: Iustitia est vna cardinalium virtutũ, vt patet Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem: hoc est fortitudinem: generale autem non condiuiditur speciebus. *Primum argumen.* Et confirmatur: quia temperantia eò ꝙ est cardinalis virtus, non est generalis sed specialis. *Confirmatio.* Secundò arguitur: Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem cõponunt in ordine ad seipsum: istæ autem sunt rõnes diuersæ: ergo iustitia non sic est generalis, vt ad temperantiam & fortitudinem protendatur. *Argu. 2.* Tertio arguit' Si iustitia esset generalis virtus, esset omnib. eadem per essentiam, quod 5. Ethi. c. 1. insinuare videtur Arist. vbi ait, iustitiam esse totam virtutem: hoc est, eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem, & temperantiam, de illisque prædicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tamen absurdum est dictu; qm̃ ratio iustitiæ, quæ est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quæ non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitiæ in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. *Argu. 3.* *Aristot.* Quartò arguitur: In virtutib. vtpote quæ ex inclinatione naturæ procedunt, nihil est superfluum, sicuti neque in aliis naturę operibus: si ergo generalis iustitia abundè hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia: atque eo potissimum ꝙ vnum & multa, non diuersificant speciem: instituere autem hominem in ordine ad bonum cõe, est instituere in ordine ad multa: instituere verò in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo ꝙ duas iustitię species hac ratione distinguamus. *Argu. 4.* Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam, quę partes eiusdem familię ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbum citatum Aristo. nempe: Iustitia est tota virtus: hoc est, Omnis virtus est quædam iustitia. *Arist.* Cui sententiæ accedit non modò vulgaris sermò, verum & Euangelicus: Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Vbi omnis virtus censetur iustitiæ nomine. Vnde fit vt omnis studiosus dicatur iustus.

Ad plenam quæstionis responsioné, quinq; opus est conclusionib. Nam arbitrati sumus tres articulos S. Thom. sub vno titulo luculentius ac subinde commodius posse decidi. Prima: Optimè iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem: *Prima cõclusio.* Probatur conclusio: Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem hæc duobus modis fieri potest. *Probatio.* Confertur enim homo vel ad alium, seu singularem ciuem consideratum, vel ad alium consideratũ, vt publica prędítus est auctoritate, qua bonũ cõmune administrat. Nam respublica, ac princeps eam administrans respectum habet ad omnes ciues, atque ad ipsũ singuli, itaque sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totũ, ad quod partes ipsę ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex vtraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitię. Quocirca iustitia quę ordinat ciué ad ciuem: tanquam vnam partem ad alteram, est particularis: sub qua militant cõtractus omnes emptionis, locationis, restitutionis mutuati, solutionis mercedis, &c. Altera verò quę ordinat ciues in bonum commune, est iustitia generalis: quę quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum cõe est omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempe ꝙ virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenuè agat in bello ob cõmune bonum, & vir tẽperatus abstineat ab alieno toro, ob conseruationem eiusdem cõmunis boni. Et quoniam ordo iste partium ad cõmune bonum fit per leges, quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. Restat autem dubium, quod tertio argumento quęrebatur, vtrum scilicet hęc generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam? Itaque sicut animal quod est genus per essentiã, prędicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. *Dubitatio.* Ob idque subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonũ. *Secunda conclusio qua satisfit aut ratio-ni iam modo positæ.* Dilucidatio cõclusionis abundè illã demonstrat. Bifariam enim res dicitur generalis: Vno modo per prędicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quib. est generale. Quare essentialiter de singulis prędicatur: nam genus est de essentia specierũ. *Dilucidatio conclusionis.* Alio modo quidpiam dicitur generale secundùm virtutem videlicet quia caussa est inferiorib. influens: quemadmodum sol respectu omnium inferiorum caussarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularib.

idem essentialiter,neque de illis prædicatur.Ignis namq; non est sol.Ex hac diuisione colligitur cō- *Ratio conclusionis.* clusionis ratio.Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum:sed hae duntaxat vi pollet,vt cunctas referat in bonum commune:ergo nō id idem illis essentialiter, sed est quędam specialis virtus ceteris imperans.Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate. Hęc.n.virtus specialis est,secundum propriam rationem à fide atque spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalē. Dum enim quis aut strenuè agit in bello,aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honestatem,opus illud fit à solis virtutibus.Si autem eadem exhibeat opera propter Deū, relatio illa fit à charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationem,furtum elicitur ab iustitia:imperatur autem à luxuria.Pari ergo modo,si quis in officiis particularium virtutū sese exerceat,propter peculiares earundem fines,officia illa non excedunt limites illarum virtutū: dū verò eadem pręstat officia propter custodiam & cultū boni cōmunis, & vt publicis legibus obtemperet, relatio illa fit à iustitia legali,quę ideo dicitur generalis. Quòd si interroges quidnam sit vnam virtutem aliis imperitare,respondetur nihil aliud,quàm ceu caussam vniuersalem illas ad opus admouere,atq; vnà cum ipsis ad idem opus concurrere. *Tertia conclusio.* Tertia cōclusio: Iustitia hæc generalis & legalis potissimum residet in principe quasi architectonice,ac deinde in subditis,qua probè afficiuntur, vt *Probatur conclusio.* promptè legibus ac principi obtemperent.Enimuerò sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricam est necessariū:sic debet princeps ciues omnes ad bonum cōmune instituere ac referre. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: Vnaquæque virtutum considerata vt à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere,vt legalis dicatur:quemadmodum omnis virtus secundum rationem qua à charitate imperatur,dici potest quodammodo charitas.Hęc conclusio ad interpretandū Aristotelem adiecta est.Quòd enim ait:Iustitiam esse totam virtutem, hunc exhibet sensum, quòd quęlibet virtus imperata à iustitia legali,quodammodo est iustitia legalis. *Quinta conclusio.* Quinta conclusio: Pręter iustitiam legalem quę modo exposito generalis est,requiritur particularis. *Probatio conclusionis.* Probatur sic,Virtutes,vt sæpe dictum est,per obiecta discernūtur,præter rationem autem obiecti iustitiæ legalis,quæ est reliquarum virtutum opera in bonum commune referre,est alia particularis ratio reddendi vnicuiq; quod suum est:ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. *Confirmatio.* Et confirmatur hæc ratio:Præter legalem iustitiam requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciēdos actus circa sua particularia obiecta:non obstante quòd iidem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonum cōe:ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum:quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando verò minimè. Potest enim quis mutuatū reddere,aut mercedē soluere operario,non propter obedientiam legis, nec propter bonum cōe,cuius nullum habet amorem:sed vt seruet suam fidem propter seipsum: & tunc talis actus emanat à sola iustitia particulari.Si autem id faciat propter bonum cōe,& vt legi auscultet,tūc imperatur à legali.Qua ratione non solū Philosophus locis suprà citatis duas species ponit iustitię & *Aristo.* 5.Eth.c.2.expresse ait sermonē facere de iustitia:quæ est pars virtutis,hoc est,particularis iustitiæ: *Chrysost.* verum & sacri Doctores eandem vbique notant distinctionem. Vnde Chrysost.super illud Matth.5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam:aut vniuersalem virtutē ait illic designari,aut particularē,auaritiæ contrariā.Prima conclusio extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima: nā *Neotericorum sententia.* omnia tam sacra quàm prophana appellant quēcunque studiosum iustū, ac perinde quācunq; virtutem quodammodo iustitiā.De secunda autem non omnes Neoterici D.Thomam auscultant,imò ab ipso resilientes negāt iustitiam generalem ac legalem,esse specialem virtutē: sed aiunt esse ratio- *Buridan.* nem quandam omni virtuti per essentiā communem.Inter hos est Buridan.qui 5. Ethic.q.4.hāc statuit sententiam aduersus S.Tho.Itaque secundum istos temperantia,quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatem,aut ratione studij aut sanitatis,tem habet & nomen temperantię: sed quatenus ad idipsum hominē inclinat vt legi obediat & principi est iustitia legalis.Et æqua ratione fortitudo,atque aliarū vna quęlibet.Arbitrantur namq; singulas *Motiuum primum Buridan.* per se virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi.Probationem suam Buridan. ex penu Nominalium depromit.Superfluè.n.inquit,multiplicantur virtutū habitus,vbi non sunt necessarii. Singulę aūt virtutum suopte ingenio appellant hominē ad studiosè agēdum,non solùm ob particulares fines,verū & propter bonum cōe,& ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis *Aristot.* virtus,cui hoc muneris tribuatur.Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Arist.2.Ethic. c.4.vbi docet oēm virtutem id perficere,vt fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum *Secunda ratio eiusdem auctoris.* autem cōe & legis obedientia est honestissimum: ergo quæcunq; virtus in illam rationē finis inclinat.Mox omnis virtus perficit habentem,vt perpetuò operetur quādo,vbi, & quomodo oportet: sed sæpenumero occurrit agendū esse propter bonum commune,atq; ad obedientiam legis:ergo q̄libet tūc virtus,si virtus est,id per se pstare poterit.Accedunt huc & Aristotelica testimonia:ait quippe 4. Eth. *Aristot.* c.de Magnificentia,magnificū nō esse in seipsum sumptuosum,sed in cōia.Et lib. 3. de Fortitudine ait,illam virtutem potissimum versari circa pericula belli:bellum autem, vt iustum sit,geri nō pōt, nisi ob cōe bonum:ergo particulares virtutes rūnem habent generalis iustitiæ, atque adeo non est *Primum argumentum contra Buridanum.* alia specialis necessaria At vero argumenta hæc non sunt tāti roboris,quā isti existimant. Imò & rōcū primis,& deinde Arist. documēta è regione illis obsistūt.Primum enim hoc ipsi nobiscum postulatū suscipiunt,quòd ratio legalis generalisq; iustitiæ est agere propter bonū cōmune, & propter obedientiā legis.Ex hoc autē loco emergit cōtra istos manifesta ratio. Stat.n.quempiam probe esse virtute affectū ad operandum propter particularem finem,non autem propter cōem,& vice versa: vbi

autem

autem ſunt difficultates diuerſę agendi, diuerſis opus eſt virtutibus: ergo iuſtitia legalis alia eſt à particulari. Antecedens experientia cõpertum eſt. Videas nanque abſtinentem hominem, qui propter honeſtum particulare bonum frugaliter viuit. & tamen nullo dicitur legis reſpectu: imò forſan odium eius habet: quia odio habet prælatum. Ob idque ſi opus aliam non haberet honeſtatis rationem nunquam propter legem illud exequeretur. Ruſus, opus virtutis facere propter obediẽtiam, aliam rationem habet quam illud facere propter alium honeſtum finem: ſicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuerſa ſunt vitia: ergo & obedientia & temperantia diuerſæ ſunt virtutes. Aliàs profectò ſi quam impugnamus opinionem, vera eſſet, nulla opus eſſet ſpeciali virtute obedientię: ſed ſufficerent virtutes alię, in quarum materiis obedientia verſatur. Accedunt & Ariſt. teſtimonia. Primum ait 5. Ethi. complures in propriis poſſe vti virtute, qua tamen nequeunt in ordine ad alterum. Et 3. Polit. cap. 3. ait non eſſe eandem virtutem viri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis eſt, qui bono publico probè inſeruit. Alia eſt ergo legalis virtus, quę ad hoc inclinat ab aliis particularibus. Quin age, Ariſt. expreſſe 5. Ethic. cap. 1. duas diſtinguit iuſtitię virtutes, legalem & particularem ex diuerſitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit eſſe iuſtum legitimum & legale: poſterioris verò, ęquum, quod eſt ad priuatam perſonam. Sicuti in naui alia eſt virtus remigeri, puta induſtriè remigare, etiam ſi de ſalute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis ſalutem: ergo iuſtitia legalis non ſolum dicit rationem generalem omnium virtutum, ſed etiam ſpecialem virtutem. Vnde ad primum Buridani argumentum, negatur particularem virtutem ad bonum commune per ſe ſuum referre opus: ſed hoc illi pręſtat iuſtitia legalis: ſicuti particularis virtus non eſt charitas, niſi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem Ariſt. auctoritatem reſpondetur ipſum non affirmare, ꝙ magnificentia operetur ob bonum commune, ſed ait eſſe vtilem multitudini. Neque verò fortitudo in idem per ſe inclinat commune bonum. Aliud enim eſt, quod bellum non ſit principi indicendum aut ſuſcipiendum niſi propter commune bonum: aliud verò quòd cuiuſque militis fortitudo ad idem ſe referat bonum.

Secunda ratio. *Ariſtot.* *Ad primũ argument. Buridan.* *Ad aliud ex Ariſto.*

Ex his ergo facilis fit deſcenſus ad principalium argumentorum ſolutiones. Ad primum. n. reſpõdetur, iuſtitiam quę numero ponitur cardinalium, nõ eſſe legalem & generalem, ſed ſpecialẽ. Quòd autem aliarum nullam, puta neq; temperantiam neq; fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio eſt, ꝙ ſunt, vt ſuprà diximus, in appetitu ſenſitiuo, qui non ſe extendit ad commune bonum, ſed circa particularia verſatur: iuſtitia verò quæ eſt in voluntate intellectualem ſequente cognitionem, ad idem protenditur commune bonum. Ad tertiũ reſpõdetur, ꝙ quia peculiare cuiuſq; bonum referri in commune & publicum poteſt, fit vt legalis iuſtitia omnino imperet ſingularib. virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur ęquitates, ſicut & cuncta vitia, iniquitates: ſecundum illud 1. Ioan. 3. Omne peccatum eſt iniquitas. Ad quartum tripartitum argumentum reſpondetur, ꝙ etſi legalis iuſtitia abundè ſufficiat per ſuum impetiũ cuncta virtutũ opera referre in bonum cõe, nihilominus requiritur iuſtitia particularis ad eliciendũ actum reſpectu ſui proprij obiecti: ſicuti & requiruntur virtutes alię particulares. Neque vero bonum cõe & priuatum ea ſola ratione differũt, qua vnum & multa: ſed quia alia eſt ratio communis boni, atq; alia ſingularis: ſicuti alia eſt ratio totius, atque alia partis. Quare Ariſtot. 1. Polit. eos ſubſannat, qui putabant ciuitatem non aliter à domo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quia inter partes eiuſdẽ familiæ, vt ſuprà dictum eſt, non eſt propria ratio iuſti, non diſtinguitur tertia ſpecies iuſtitię.

Ad primũ argument. principale. *Ad tertiũ argum.* *Ad quartũ argum.* *Ariſtot.*

ARTICVLVS VI.

Vtrùm iuſtitia particularem habeat materiam, an vero circa aliarum paſſiones & materias verſetur.

QVONIAM dictum eſt particularem iuſtitiam eſſe ſpecialem virtutẽ, ꝗ habet peculiarem rationẽ obiecti, quęritur, vtrum peculiarẽ ſibi quoque vẽdicet materiã? Et arguitur à parte negatiua. Auguſt. lib 83. q. vbi virtutes animi quibus in hac vita ſpiritualiter viuitur, diſtinguit in quatuor, quæ ſunt temperantia, Prudentia, Fortitudo, Iuſtitia, ſubdit ꝙ iuſtitia per omnes diffunditur: cui cõſonat gloſſa ſuper illud Geneſ. 2. Fluuius quartus ipſe eſt Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id nõ meminiſſe ſcripturam contra quos perfluat, ſicut dixit de cęteris tribus, ꝙ iuſtitia quę quartũ locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet. Secundo arguitur, Si iuſtitia peculiarem ſibi vẽdicaret materiã, eo eſſet ꝙ propriè circa operationes verſatur reliquæ vero circa paſſiones. Attamen Philoſophus 2. Eth. moralem virtutem circa voluptates & triſtitias verſari docuit: ergo & iuſtitia verſatur circa eaſdẽ: eò potiſſimùm quòd operationes iuſtitię, vt ſuprà dictum eſt, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiſcentia originem & fomentum adulterio miniſtrat, quod eſt iniuſtitia, & auiditas pecunię impedimento eſt virtuti iuſtitiæ, ne debitũ perſoluat: ergo iuſtitiæ non eſt aſcribenda particularis materia. In contrarium eſt quod Ariſtot. 5. Ethic. ponit iuſtitiam, quę eſt pars virtutis, hoc eſt ſpecialis virtus, quę verſatur in actionibus, puta in commerciis hominum emendandis.

Primum argumen. Auguſt. Gloſſa. *Argum. 2. Ariſtot.* *Ariſtot.*

Quæſtio hæc nihil ad legalem iuſtitiam attinet: nam ſi cunctis virtutibus imperat, inde fit conſequẽs vt omniũ materiæ ſint ſibi ſubditæ: quãuis eius oculus ad operationes potius aſpiciat. Ait. n. 5. Ethi. Philoſophus, ꝙ lex fortia opera præcipit, & quæ temperati, & quæ manſueti, &c. Sed quęſtio eſt de iuſtitia particulari. De qua duæ concluſiones ſtatuuntur. Prior eſt: Iuſtitia non verſatur circa totam materiam omnium virtutùm, ſed ſolùm circa externas actiones & res. Probatur: Vniuerſa rerum ſylua quæ noſtro ſubſunt arbitrio, atque ad rationis normã emẽdari poſſunt: eſt materia moralium virtutũ. Inde enim virtus dicitur moralis, ꝙ morũ eſt compoſitrix & cultrix. Sunt autẽ tria genera quæ noſtræ ſubduntur voluntati: nempe affectus animi, actionéſque externæ, ac demũ res ipſę

Ariſtot. *Prima cõcluſio.* *Probatio concluſionis.*

quæ in nostrũ veniunt vsum:homo verò ad alterũ per actiones tantum ordinatur & res:nam passionũ moderatio & mitigatio ad hominis in seipso ꝓpriè rectitudinẽ pertinet. Cum ergo iustitia hoc à reliquis virtutibus distet, ꝙ reliquæ hominẽ in seipso cõponũt, iustitia verò inter plures æqualitatẽ constituit, fit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: puta honorẽ debitũ alteri deferre, & à contumelijs abstinere, pecuniam & vel quamcunque aliam rem creditori debitã reddere.

Vltima cõclusio.

Posterior conclusio: Iustitia non versatur circa passiones internósq; animi affectus. Hæc ex superioris rõne colligitur: explicatur autẽ duab. aliis.

Prima ratio conclusionis.

Primò ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimuerò voluntatis actiones neq; rem habent neq; nomen passionum, vt 1.2 q.22.art.3. inde S.Th. ratiocinatur, ꝙ passio secum affert corporalem trãsmutationẽ, quæ propriè in solo est appetitu sensibili. Cùm ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passiones.

Secunda.

Itẽ quia materia iustitię, vt modò diximus, in eo posita est, quod est ad alterum. cùm ergo latentes passiones non proximè ordinentur in alterũ, fit vt hæc virtus non sit circa passiones. Conclusiones istas non tantum apud D.Thom. verùm & planè apud Arist. 5. Ethic. inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio cõtemplati sũt; nemo est qui eas inficietur.

Buridan.

Nihilominus nõnulli Nominaliũ, vt Burid. 5. Ethi. q. 1. miratur ꝙ D. Th. talem constituat differentiã inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, virtutes in voluntate sunt, ita & omnes, ac pariter iustitia, reprimere habent passiones quæ suam cuiusque electionem impediunt. Et vice versa cęterę virtutes circa operationes quoque ac res versantur. De quo tamen doctore magis esset mirandum, ꝙ tantum in superficie legerit Aristot. Turma autem argumentorum eius ad illud principiũ resoluitur, cuius iam suprà falsitatem aperuimus.

Ratio Buridani.

Principiũ verò est hoc, Cuicunque virtuti incumbit rectam facere electionẽ circa suum obiectum: sunt autem passiones multæ iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat: vt amor, odium, auaritia, turpis cupido, & similes: ergo iustitiæ munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et vice versa, fortitudo & tẽperantia non solùm circa passiones, verum & circa actiones ipsas exteriores & res versantur: nam comedere ac bibere, quando & vbi oportet, sunt operationes exteriores: & tamen sunt temperantiæ. Atq; adeò esca & potus sunt res circa quas eadem virtus versatur: non ergo tantum circa internas illecebras, verum & circa operationes vice sua fungitur. Pari modo strenuè pugnare, est exterior operatio, quæ tamen à fortitudine proficiscitur: ergo permista est materia iustitię & aliarum virtutum atque adeò defendi non potest, ꝙ iustitia versetur circa operationes externas, aliæ verò circa passiones. Et arguitur pręterea in gratiam istorũ contra fundamentum S. Tho. Si iustitia non versaretur circa passiones, maximè quia per illas homo ordinem non habet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriosæ proximo, vt suprà diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam argumentũ currit de temperantia & fortitudine.

Altera ratio in San. Thom.

Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exteras operationes, maximè quia per illas nõ bene homo afficitur erga seipsum: hoc aũt est falsum: quia cibo & potu ex virtutis præscripto vti, hominẽ respectu suiipsius adornant: ergo tẽperantia versatur circa illas operationes. Hinc ergo isti colligunt vnamquãque virtutem in duas esse secandam, videlicet vt vna iustitia sit in appetitu ad reprimendum passiones, atque altera in voluntate ad faciendam electionẽ. Et simili ratione vna sit temperãtia in concupiscibili, & alia in voluntate: vnaq; similiter fortitudo in irascibili; atque in voluntate altera.

Aristot.

At verò quàm isti pugnantes Arist. aduersentur, oculatissimus quisque iudex esto. Etenim 2. Ethic. nullum adscribit subiectum temperantiæ & fortitudini nisi appetitũ sensitiuum: & lib. 3. cap. 10. expresse id de temperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiæ quàm voluntatem: vbi ait esse habitum volendi iusta.

Ratio efficax contra præfatam opinionem

Sed quando Aristo. id non docuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam suprà declarauimus. Enimuero tẽperantia vniuersas affectiones appetitus cõcupiscibilis reprimere sufficit, quomodocunq; illas consideres: siue vt sunt impedimenta ipsius temperantiæ, siue iustitiæ, siue cuiuscunque alius virtutis: quapropter superuacaneũ est aliam illic ponere virtutẽ ad easdem sedãdas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergo illic collocanda est iustitia: quandoquidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profectò nemo inficias ire possit, qui Arist. intellexerit 5. Ethic. vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis inter affectus: sed medium rei, vt illico dicturi sumus.

Altera ratio ad idẽ.

Item manifestissimè arguitur cõtra istos: Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimento, ita & nonnunquam virtuti fortitudinis: ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & illic fortitudo: & ęqua ratione in irascibili temperantia: quod esset cunctas indoctè cõmiscere virtutũ sedes. Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti dẽt superuacaneum: temperãtia autem sufficit in cõcupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est virtute iustitię. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiui, voluntas ex se sola rectã facit electionem: quia per se inclinatur ad opus bonũ: ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudine, sed tantum iustitia respectu alieni boni. At verò ne vllus tibi reliquus fiat scrupulus, quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attinere, intelligitur tanquam eius materiam: nam tanquam eius effectum & quodammodo finem, certum est, quod illam sequitur gaudium, sicuti iniustitiam tristitia. At quippe Aristot. 5. Ethic. Non est iustus, qui non gaudet iustis operationibus. Et lib. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur: sicuti & q prauè agunt, tristitia illicò pręmuntur. Ex quo fit illud 2. Ethico. quod aduersarij nobis objiciunt, videlicet moralem virtutem circa voluptates & tristitias esse, si intelligatur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sensitiui congruere: si tamen sic intelligant, quòd nulla sit moralis virtus quę non lætitiam generet & męstitiam pellat iustitię etiam commune est.

Vt autem

Vt autem soluriones argumentorũ contrariæ upinioois clarescát, respondetur ex ordine ad vniuersa. *Ad primũ argu.* Ad primum ergo in fronte qoæstionis positum respondetur, ꝙ iustitia particularis, licet essentialitar ad vnam partem animæ, puta ad voluntatem, in qua sita est, pertineat: tamen quia voluntas reliquas partes muuet atq; ad sua officia applicat, fit vt iustitia nuu quidem directè, sed tamen per quádam tedundantiam ad umnes effundatur. Et hoc quantum ad glussam, de Euphrate, qui comparatur iustitiæ ad omnia diffluenti. *Augustin.* Nam August. lucu citatu aliter secundom iotellectum diui Thumæ distiognit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vsurpantur: Vuo modo vt suot speciales virtutes, suis obiectis distinctæ. Alio verò, vt quatuor designant mudos vnicuique virtuti cumpetentes. Ait eoim, quod prudeotia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia vero est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant: Furtitudo est virtus animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt: Iustitia est quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi. *Ad secundum argu.* Secundi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimuerò inter internus affectus atque exteras actiones & res ipsas talis est ordo, quòd actiones medio sunt locu inter affectus qui earum sunt principia, & res quæ suot earundem materia. Passiones ergo scilicet ira, cupiditas, auaritia &c. per seipsas neque prosunt quidem proximo neque nocent, atqoe adeò sic cósideratæ nihil attinent ad iustitiam: ob idque diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsũ habeotem in seipsu attinere: nocent autem aut prusunt proximo per externas operationes. At verò quòd quis alteri nocuus sit aut iniorius, ex duplici defectu utiri assolet: nempe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex praua affectione sensitiui appetitus, Exempli gratia: Potest quis alteri rem aliquam surripere aut damnum dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Immo posset quis istu modo violare alterius torum, oon ob voluptatem carnis, sed tantum vt noceat. Et econuerso, vt plurimum consueuit, potest quispiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, qnia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutom officia, suumque cuique tribue. Emendatio rectificatióque operationis quatenus æquitatem ad alterum important, functio iostitiæ est. Quatenus verò ex corrupto affectu ioiquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatem, quæ auaritiam moderatur: & ad temperaotiam, quæ restringuit copiditatem, &c. Attamen quoniam exteriores actiooes non sortiuntur speciem ab ioternis motibus, sed à rebus ipsis, fit vt eædem actiones potius sint materia iustitiæ, quám aliarum virtutum. *Obiectio.* Quòd si demum scisciteris, quid opus erat accumulare actiones & res: ná cũ in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. *Solutio.* Respondetur non esse otiosè dictum nam aliquæ sunt actiones, quæ non propriè versantur circa res, hoc est, circa possessiones: vt honoratio & dehonoratio, murmuratio, laudatio, &c. atque aliæ qoæ consistunt in rerum vsu, sicut pecuniæ donatio, ablatio: rerumque quarũliber restitutio, & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

ARTICVLVS VII.

Vtrum medium iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius vnicuique suum tribuere.

QVONIAM definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio, quod suo actu constituit: consequitur vt perscrutemur an mediũ iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius suum vnicuique tribuere. *Argum. 1.* Et arguitur à parte negatiua: Definitio generis, scilicet moralis virtutis, vniuersis speciebus æqua ratione conuenit. Aristot. verò 2. Ethic. cap. 6. definit virtutem esse habitum electiuum, qui in mediocritate consistit, ea quæ est ad nos, definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones: qoarum altera exuperans est, alterá verò deficiens: ergo & medium iustitiæ ioter passiones constituitur. *Argu. 2. Aristot.* Secundò arguitur: In his quæ sunt simpliciter bona, non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeò neque medium: cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit virtus enim quò maior, eo melior. iustitia autem, vt habetur 5. Ethic. cap. 1. versatur circa id, quod est simpliciter bonum: hoc est absolotè in se bonum, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non consistit in medio. *Argu. 3.* Tertiò: In prædicta diffinitione virtutis, propterea dixit Aristo. virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quod noo respectu quorumcunque homionm idem est medium: nam quod alteri in cibis multom est, alteri est parum: hæc auté discrepantia pariter iustitię couenit: non enim eodem supplicio plectitur, qui in principem manus coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitię non est rei, sed rationis. *Argu. 4. Augustin. Cicero. Aristot.* Quartò denique arguitur: Si medium iustitię esset medium rei, maxime quia eios actus est reddere vnicuique ꝙ suum est: hoc autem non est in voiuersum verum. Nam Augustinus 14. de Trinitate, tribuit ei etiam subuenire miseris. Et suprà Citatus Cicero lib. 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditor. Contrarium autem docet Philosophos 5. Ethico. cap. 3. & 4.

Prima cõclusio. Aperitur titulusquæstionis. Quęstio hęc perfacilis est breuissimusque diluitur duabus cóclusionibus, quę ex proximè dictis plane colliguntur. Prior est: Medium, quod est obiectum iustitię, non est medium rationis vt in cęteris, sed mediũ rei. Loquimur eoim hic de iustitia particulari: nam generalis nó ad hoc obiectũ peculiariter angustatur, sed vaste ad omnes diffunditur virtutum materias, vt dictũ est. Oportet autem prius terminos intelligere. *Probatio conclusionis.* Sunt enim qui res in præsentia distinguunt cótra passiooes, népe ꝙ cęterę virtutes moderentur passiooes: iustitia vero constituat medium in rebus. Attamen etsi perparũ ad rem referat, nó distinguitur nisi cótra rationem: vt per probationem fiet liquidom. Probatur ergo cóclusio ex his que dicta sunt. Hoc naoque discrimẽ inter iustitiá & reliquas passiones constitutũ ẽ, quòd ille versantur circa passiones: hę verò circa actiones & res: inter passiones aũt non cóstituitur

medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia cōsistit in mediocritate passionum: nempe vt non plus minúsve sumas quàm oportet: hoc autem plus & min⁹ non perpenditur ex natura rerū, vt scilicet librā omnes sumant, aut tali certa bota, &c. sed prout expedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multū erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrū edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitię, quia cōsistit in rerū æqualitate ad alterū, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento: sed ex ipsa natura rerū sumitur. Emis domū, verbi gratia, aut cōducis operas alienas: debet pretium reb. ipsis ęquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt ęquales. Denique iustitia non dicitur constituere mediū rei vt res distinguitur contra rationem, cò q̄ tale medium nō sit rationi consonū: imò est maximè. Nihil enim magis doceat aliud ratio quàm vt debito ęquale creditori reddas: sed quia ratio pendet à rerum natura; proptereà inquam quod constituitur ęquale in reb. illud fit rationi cōforme. Neq; vero medium aliarum virtutū ideo dicitur mediū rationis, q̄ non constituatur in rebus: imò cōstituit̄ inter appetitum sumendi multum, & appetitū sumēdi parum: sed quia vice versa, tale mediū à ratione dependet tanquam à caussa. Non enim libram panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentię, pensata natura & cōditione mea arbitratur hoc mihi cōgruere. Vide ergo quàm ex arte diuus Thomas quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatorib. suis visus est, ineptè constituere differentiam quod reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia vero circa operationes & res: & tamen id necessarium fuit vt substerneretur via ad demōstrandū discrimen inter medium iustitiæ & medium aliarum virtutum. At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumentum.

Argumentum. Videtur enim temperantia quandoque constituere medium rei modo exposito: videlicet dum coniunx operam dat liberis quando & vbi oportet nempe vtendo sua & non aliena: nam in hoc seruat illi fidem quam debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandem frangendo fidem.

Solutio. Ex superiorib. autem facilis est responsio, q̄ dum quis alieno toro abstinet, cōcupiscentiam refrænando, pertinet ad temperantiam: dum verò id facit, vt ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideo hic supersedendum est. Illic. n. elucidabimus, quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiua iustitia constituatur, atq; aliter in cōmutatiua. Illa namq; sequitur medietatem geometricam: hæc verò arithmeticam.

Secunda conclusio. Posterior cōclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ: Proprius in quam eius actus est reddere vnicuique quod suum est.

Ratio conclusionis. Cōclusio hæc annexa est, germanáque superiori. Si enim obiectum iustitiæ est mediū in rebus constituere, quo æqualitas inter homines constet: æqualitas autem idem est, quod iustum, iustum vero, vt suprà diximus, idem prorsus quod ius, consequens apertissimè fit, vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuique tribuere. vt Iurisconsultus in definitione suprà posita affirmauit.

Ambros. Cui & Ambr. 1. de Offi. cōcinit: vbi ait, Iustitia est, q̄ vnicuique q̄ suum est tribuit, alienum nō vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communé æquitatem custodiat. Quod, vt in subsequentibus patebit, vtrique speciei iustitiæ particularis conuenit, scilicet tam distributiuæ quam commutatiuæ. Nam iustitia generalis, vt suprà diximus, multò habet latius officium; quippe quæ non habet peculiare obiectum: atque adeò actus eius non est hic tantum, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. In hoc autem quod dicimus, ius vnicuique tribuere, includitur & hoc quod est, neminē lædere, quod Ambros. ait, alienū non vendicare. Iustitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs in quibus vterque contrahentiū alteri tribuit: deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantùm ab altero inuito quidpiam aufert.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentū principalium respondetur, q̄ cùm medium rei, vt expositū est, sit etiam rationi consonū, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruatur.

Ad secundum argu. Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonū duobus modis simpliciter dici bonū. Priori. s. quia sic est omnimode bonum, vt nullam possit admittere rationem mali.

Gemina acceptio boni. Quemadmodum est gratia & gloria ac subinde virtutes. Et isto modo quanto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo deamare, quia amatur tanquā finis: sic & ista bona cōcupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt, quę non, vt medicina pręscripto modo sanitati commensurato, sed absolutè est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum: sed q̄ augmentū ipsius habitus nūquam erit superfluum. Alio vero modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolutè secundum suam naturam consideratum est bonum.

Aristot. Et hoc modo ait Aristot. iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nēpe ad fęlicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet cōmensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum ægroti cōmoditati admetitur. Hac ergo ratione res ipsę, vt per se sint bonæ: tamē dum veniunt in nostrum vsum, excedere possunt ac deficere. Quamobrē iustitia medium in illis constituit: vt scilicet non minus reddas, quàm debes: neq; vero plus repetas, quàm est id, quod tibi debetur.

Ad tertiū argum. Ad tertium respondetur, q̄ etsi iustitia medium rei consideret: tamen quia iniuria ratione personæ, cui irrogatur, crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, vt secundum quantitatem debiti repensatio fiat.

Ad quartum argu. Ad quartum denique argumentum respondetur, quòd vbi Augustinus iustitiæ adscribit subuenire miseris, non censet iustitiæ quatenus dicit rationem debiti, per se id propriè competere, sed liberalitati & misericordiæ: quæ ea ratione, qua sunt ad alterum, reducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales: vt alibi suprà diximus, & libro octauo explicatius dicturi sumus.

Cicero. Id quod Cicero loco citato significantius asserit, dicens Iustitiæ coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTIC.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POSTREMO deniq; articulo quæstionis huius cōferenda est iustitia cū reliquis moralib. virtutib. quærendumque adeò, sitné omnium præstantissima? Er arguitur a parte negatiua: Largiri hominē de suo id, qđ nemini debet præstantius est & rarius, q̄ id reddere cuius est debitor: tū q; vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad cōferendū: tū q in hoc maxime assimilamur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo præstantior est q̄ iustitia, ac potissimum magnificentia: quæ vt 4. Eth. ait Philos. omnium virtutū ac pariter iustitiæ ornamentū est. *Primum argu.* Secundo arguitur, q neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. *Argu. 2.* Prudentia nāque est vna quatuor cardinalium virtutū: & tn̄ est excellentior quam iustitia: quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeo ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristot. 10. Ethic. cap. 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimum, atque adeo voluntate excelsiorem, eò q verum dignius est obiectum, quàm bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. *Aristot.* Tertio arguitur: Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium multo est nobis vtilior, quàm iustitia: ergo & eminentior. *Argu. 3.* Probatur antecedens: Nam plura nobis commoda affert, videlicet & corporis salubritatem, & mentis tanquillitatem, voluntatisque libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat: quæ tamen tria commoda omnium virtutū fundamenta sunt, scilicet tamen intellectualium ad contemplandum, quam iustitiæ ad legib. obsequēdum, quàm etiam aliarū omniū, quæ corporis exercitio exhibentur. Quarto & de Fortitudine arguitur. *Arg. 4.* Proprium nāque virtutis ingenium, vt 2. Ethic. auctor est Philosoph. est ad difficile ac bonū cōniti. Fortitudo autem circa difficilius versatur, quàm iustitia: nēpe circa pericula mortis, quæ omniū est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat. In contrarium autem est loco citato Cicero, vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur. *Cicero.*

Primum omniū expendendus est quæstionis titulus. Haud enim iustitiæ vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes præcisé morales. *Prima virtutis partitio.* Primum enim omniū virtutis amplissimū genus diuiditur in illas, quæ ratione obiecti supernaturales sunt, quales habētur Theologicæ: atque alias, quarum obiectū est naturale. Et quidem Theologicas, puta fidem, spem, ac charitatē, esse omniū optimas atque maximas, citra controuersiam est cunctis cōfessum: quippe q̄ Deum habeant ꝓ obiecto. *Subdiuisio.* Sed naturaliū virtutum aliæ sunt intellectuales: aliæ vero morales: quarū moraliū multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quæstio ergo ad sui elucidationē quatuor exposcit conclusiones. Prima est: Virtutes intellectuales dignitate moralib. antecellunt. *Prima conclusio.* Conclusio est S. Tho. 1. 2 q. 66. art. 3. *S. Thom.* Et probatur primo ratione subiecti. Nā cum virtutis proprium sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potentia, quæ per suam essentiā est rationalis, præstantior est illa cuius subiectū est rōnale per participationē: intellectus autē est essentia ipsa rationis: voluntas autem eo est rationalis: quod rōnem participat ei obediendo, vt 1. Ethic. planè Arist. docet: ergo intellectuales virtutes præstantiores sunt. *Prima ratio. Arist.* Secundò id patet ex obiecto. *Secunda.* Etenim quod verum præstantius sit bono, inde patet, quod verū abstrahit à rerū existētia: perficitur enim satis intellectus p veritatis cognitionē, siue res sint, siue nulla existat: bonū autem nemo appetit nisi vt habeat quod existentiā secū affert: existentiā autē conditio est materialis, recipitur quippe natura in supposito, dū esse incipit: quò autem quidpiā defæcatius est ac purificatius à materia, eò præstantius est. Cum ergo verū sit intellectualiū virtutū obiectum, bonū autem moralium: fit vt intellectuales sint dignitate sublimiores. *Elucidatur proxima ratio.* At verò hāc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singularia & & rerum existentias cognoscere posit, neque negamus quin vice versa voluntas posit quoque appetere bonum in cōi: sed in hoc positum est discrimen, quod cū intellectus sit potentia apprehensiua & iudicatiua, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autē, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est, si arguas: Melius cōparatiuum est boni: cum ergo bonum sit obiectum voluntatis, fit vt suum obiectum sit melius quā verum. *Argumē. Solutio.* Fallax inquā paralogismus est: qm̄ verum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium ꝓstantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est nostra fœlicitas. Accedit huc & doctrina Philosophi 10. Ethic. cap. 10. vbi sex rationibus constituit supmam fœlicitatem in rerum contēplatione consistere, hallucinando nāque odorabatur legitimā beatitudinem: licet rem punctim nō attingebat. *Aristot.* Probat inquam fœlicitatem in intellectualium fruitione consistere: qm̄ virtutes intellectuales primum in potentia sunt nobiliori, nobilioris que sunt obiecti. Secundo, quia intellectualis operatio magis est continua: nam morales, quæ in reb. corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertio, quia contēplatio suauiori dulcedine delectat quā moralium exercitium. Itē, quia contemplatio perpetuo manebit in patria, non autem moralis virtus. Accedit præterea, quod ob easdē rationes vita contemplatiua actiuæ præcellit, pulchriorque adeo est, veluti Rachel quā Lia, atque adeo constantior atque vberior, paucioribusque indigens: cuius Maria sedēs secus pedes Domini, documēto fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionē hanc eo tam multis confirmatā studuerim, quod mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralib. virtutib. deferunt, quā intellectualibus. Quibus ansam opinio illa porrexit, quam Sco. in 4. dist. 49. q. 4. asseuerare pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu præstantiorem. *Scoti opinio.* Vnde inferunt nō modo morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur neque vitā contemplatiuā actiuæ præstare, neque fœlicitatē in cōtemplatione cōsistere: verum subinfertur & ex moralibus, iustitiam altioris esse gradus, quam prudentiā. Cum tamen corollarium nostræ cōclusionis sit, prudētiā inter

moralès virtutes primas obtinere, vt D.Tho.eadẽ q.66.art.1.affirmat. Et profecto preter rationem *Prudentia inter omnes virtutes morales primas obtinet.* generaliũ aliarũ intellectualiũ virtutũ prudẽtia etiã si cõsideretur, qua parte moralis est, pretiosior est aliis. Virtus enim moralis à ratione tanquam à primęua radice probitatẽ suã ducit. Cũ ergo prudentia rationẽ ipsam perficiat, cęteræ vero appetitũ, optima omniũ est. Secundò prudẽtia est cæterarũ omniũ ductrix atque imperatrix. Nam cæteræ virtutes etsi rectã pariant intentionẽ finis: vt fortiter, tẽperatè ac iustè agere, tamen eundem finẽ solo prudentię officio, media disponentis, assequuntur. vt 6.Ethic.cap.12.auctor est Arist. Excellit ergo alias ratione simili, qua dux cæteris militib. imperat. *S.Thom.* Imò vero adeo illi cæterę sunt cõnexę, vt sine illa nulla obtinere possit virtutis gradũ. Anteà vero quã hinc ꝓgrediamur, operæpretiũ est cõclusionẽ hanc argumentis tentare minimè inidoneis. *Ratio sancti Thomæ* *Primum argum.* Primum, Propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiã ad vsum: hoc autem nõ conuenit intellectualib. sed moralib. Nam intellectualis virtus tantum pręstat facultatem agendi, puta cognitionem, vt 1.2.q.57.art.1.scienter Doctor sanctus docuit: virtus aũt quę est in appetitu, applicat scientiã ad vsum, tã speculandi, quã operandi: habitus autem est pp vsum: nam sine vsu otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralẽ, atque adeo moralis, vt quæ rationem habet finis, præstantior est. Secundo, virtus moralis est, vt ait Arist.2.Eth.quæ bonũ facit habentem. *Aristot.* Vnde, vt supra diximus, neq; artes, neq; scientiæ simpliciter faciũt hominem bonũ, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vtpote per quã apud Deũ meremur, atque ad beatitudinem gressus facimus. Cũ intellectuales virtutes esse possint sine vsu, probis, atq; improbis sunt cões. Est ergo virt⁹ moralis intellectuali perfectior. Argumenta hęc eos qui rẽ in cortice summis labris attingunt, permultũ mouent: est tñ peregregia D.Tho.distinctio in eadẽ q.citata, per quã facilè diluuntur. *Ad argumentum. Distinctio. S.Thom.* Ait.n.nihil obstare quo minus id quod simpliciter melius est, secundum quid nõ sit aliis cui pp necessitatem melius. Philosophari nãq; melius est simpliciter, quã ditari: inopi vero melius est ditari. Pari ergo ratione, licet virtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti, penes qđ simpliciter excellentia gradus extimatur: virtutes tñ morales plus participãt generali rationi virtutis, quæ est in ordine ad actũ & vsum, propterea ꝙ sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellereq; ad opus. Vnde 2.2.q.47.art.4.elicuit prudentiam pstantiorem esse hac ratione cæteris virtutib. intellectualib. nempe quia non tñ verum considerat, quod est intellectus obiectũ: sed illud ordinat ad bonũ sub ratione boni, puta ad vsum operum: quo bõ fit bonus. At verò arguat quis fortè: Si virtus moralis plus habet de rõne virtutis, fit vt sit nobilior virtus. *Alterum argument.* Hoc enthymemate nonnulli discipuli D.Th.seducti, arbitrantur eius mentem fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobilioresq; habitus, sed tñ morales esse nobiliores virtutes. *Solutio quorundã* Hic ãt sensus manifeste reluctatur eius menti quippe q ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes: nã de virtutũ substantia & natura loquatur. *Refellitur proxima solutio.* Et ratio est aperta, quia si sunt nobiliores habitus, cum sint habitus virtutis, fit vt sint quoq; nobiliores virtutes. Respondetur ergo consequẽtiã hanc nullã esse. *Ad argumentum.* Ratio generalis virtutis plus cõuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniam virtutis nobilitas nõ ex ratione virtutis simpliciter perpẽditur, sed ex ratione obiecti. Exemplum tibi esto: Docet nos Arist.1.de aña scientiam de anima esse nobiliorẽ cęteris: quia de nobiliori obiecto: & tñ ratio scientiæ, quæ est euidentia, illustrior est in mathematicis: quæ ideo non simpliciter, sed secundũ quid sunt nobiliores sciẽtiæ. Et pari ratione Theol. est nobilior simpliciter sciẽtia quã musica. Argumenta ergo facta hoc tantũ concludunt, quod virtutes morales plus habẽt de ratione virtutis: & ideo faciunt habentẽ simpliciter bonum: & sunt magis vtiles, ac subinde cumulatioris laudis, &c. Sed cõtrà: *Replica.* Dignitas simpliciter virtutis per ordinẽ ad supremã fœlicitatẽ perpendenda est; ad eã aũt nos propinquius morales permouẽt: ergo sunt digniores. *Responsio.* Cõcessa maiori cũ minori, negatur consequentia. Nam etsi in ordine ad fœlicitatẽ sint virtutes æstimandæ: tñ digniores sunt illæ in quibus cõsistit fœlicitas, quã illæ per quas illuc tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc progrediamur: tñ contẽplatione Deo perfruimur. Itaq; in hac vita intellectuales sunt propter morales: nã cognoscere est ꝓpter operari: sed tñ simpliciter morales sunt media, quib. ad supremã contẽplationẽ progredimur. Ob idque etsi morales sint magis laudabiles: tñ intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus nanque debetur vtilibus mediis *Corollariũ.* honor verò fini. Ex quo fit, ꝙ cum intellectuales moralibus præferimus, intelligendum est cõparando genus ad genus, supremũq; intellectuale, puta visionẽ Dei ad supremũ morale, videlicet ad amorẽ. *Secunda conclusio.* Sed si cõparatio in indiuiduo fiat, prætiosior est charitas, imò & iustitia, quã vna sciẽtia naturalis. Secũda cõclusio: Iustitia generalis & legalis earũ omniũ moralium est præclarissima, quæ in appetitu consident. *Probatio.* Quod apposuerim, vt prudẽtiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Arist.1.Eth. *Aristot.* Bonũ cõmune diuinius est particulari: legalis nanq; iustitia, vt suprà dictũ est, oẽs virtutes quæ ad particularia bona hominẽ instituũt refert in cõmune bonũ: est ergo architectonica virtus, perindeque cæteras oẽs gubernans atque architectus ministros, duxque exercitũ, ac princeps rempublicã. Quapropter de illa loquitur Cicero, *Cicero.* vbi ait, ꝙ in iustitia est splendor maximus. Et Arist. vbi inqt ꝙ est sicuti Hesperus inter cætera astra. Quin verò ceu sol est inter humanas virtutes, instar charitatis inter vniuersas: nam vt sol reliquis lumẽ infundit, sic & iustitia legalis, ꝑ hoc ꝙ ad bonum commune cunctas refert ad quod oẽs referendæ sunt partes, maximè illas illustrat. Qua vtique ratione, vt suprà diximus, vniuersæ virtutes nomẽ sibi vendicant iustitiæ. *Opinio Buridan.* Ex quo fit vt extra rerum natũ sint philosophi qui cõclusioni huic maculã impingere moliũtur: in quibus est Burid.5.Ethi.q.6. *Explodiur.* Contendit.n. præstantiorẽ esse p se virtutẽ, quæ hominẽ bene afficit in ordine ad seipsum, quàm illã, quę in ordine ad bonũ cõmune eũ instituit. Natura.n. inqt, & charitas plus inclinat hominẽ diligere seipsũ quã commune bonũ. *Buridan.* Quòd si pars, puta manus, appetit cõseruare totũ, hoc, inquit, est quia inde depẽdet sua

ipsius

ipsius conseruatio. Est.n. hæc philosophiæ adulteratio. Imò sagax natura, cui maior iocũbebat totius
cura, quàm partium, eas propter totius cõseruationem produxit: quib. adeo instinctum impressit cõ-
seruandi totum potius quàm seipsas. Vnde experientia docet, brachiũ ictũ excipere qui in caput diri
gebatur, & si ipsius abscissio subsequatur. Quo fit, vt Deus sit à nobis plus, quàm nos ipsi diligendus:
quia est totum respectu nostri: atque adeò in republica ciuili plus laudis meretur, qui bonum cómu-
ne curat, quàm proprium: ac perinde illa virtus præstantior est & apud Deum & apud hoĩes. Tertia *Tertia con*
cõclusio: Virtus iustitiæ & particularis oĩum est moraliũ prǽstantissima, quæ sunt in appetitu: vt semp *clusio.*
prudentiam habeamus exemptã. Probatur mediis quã plurimis. Primò ratione subiecti. Insidet enim *Prima rõ*
rationali appetitui, puta voluntati, quæ sensitiuo, cui aliæ insunt, supereminet. Secũdo ex parte obie- *pro conclu*
cti: nam virtus est circa arduũ ac difficile: difficilius aũt est probè esse hominẽ affectũ ad alienũ bo- *sione.*
num conseruandum, ad quod natura nostra non est adeò propẽsa, q̃ ad custodiendũ bonũ ꝓprium, ad *Secunda.*
quod, nisi vbi præpedita est, per se est inclinata. Cùm ergo cæteræ virtutes circa propriũ versentur *Aristo.*
bonũ, iustitia verò circa alienũ, fit, vt sit robustior ac præstantior. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 1. Cõplures in
propriis, inquit, vti quidem virtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium, nequeũt, quia res est magis
ardua. Quapropter sententiã illam Biantis probat: Magistratus virũ ostendit: eo scilicet ꝙ iam inde
homo habet respectum ad alios. Experientia enim cõstat cõplures priuatã agentes vitã, studiosos eẽ:
qui tñ ad episcopales functiones, ad aliosve magistrat⁹ assumpti, vbi iustitiã administrare debent indi
gni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum, qui ad seipsum & ad amicos vtitur prauitate:
illũ vero esse optimũ, nõ qui ad seipsum tm̃, sed qui ad alium vtitur ipsa virtute: hoc enim, inquit, est
opus difficile. Tertiò id ostenditur ex effectu iustitiæ. Cum enim homo sit politicũ animal, natũ scili *Tertia.*
cet in societate cõuiuere illa in eo fulgentius emineat virtus, per quã pax & tranquilitas publica tu-
tius protegitur: hoc aũt omniũ maxime præstat iustitia, atque adeo conuentorũ pactorũq; fides: quæ
vt 1. Offi. ait Cicero, eius fundamentũ est. Quocirca, vel ob hoc precipue iustitia Hespero assimilatur, *Cicero.*
ꝙ fulgentissimam reipublicæ pulchritudinẽ affert. Enimuero cum lubrica hæc tẽporalia bona per-
exigua sint perq́; angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atq; adeo nisi auiditates humanæ legi-
bus, ceu limitib. circunscribantur: vt vnusquisque intra suum ius coercitus manus ad alienũ nõ por-
rigat, ex quo legitimũ possessorẽ detur bet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines di-
gnitatib. ordinib. diuersisque iurib. distinctos speciosissimam rempublicam extruere. Atq; hinc quar
ta elicitur ratio: Illa est præclarior virtus, quæ omnib. atque in omni tempore est necessaria, quã aliæ
magis particulares: iustitia autem, vt 7. Poli. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philosop. necessaria est in bello & in
pace: cum fortitudo in bello tm̃ suis fungatur vicib. Quinto, Illa est nobilior ac magis necessaria vir-
tus, qua seruata omnes possidentur: hæc autem potissimum est iustitia. Nam cum temperantia &
fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tñ hæc nullibi vulneraretur, omnes aliæ incolumes
essent. Sexto, illa est pretiosior virtus, & è re maximè mortalium, cuius maior esse debet cura legisla-
toris in republica: hæc autem est iustitia, vt loco citato 7. Politic. ait Philosoph. Et quo summatim
cuncta cõplectamur, inde maxime res confirmatur ꝙ in decalogo, vt supra monstratũ est, nullũ Deus *Quarta cõ.*
præceptũ posuit præterquã iustitiæ. Et in republica ciuili nullis vitiis tanta sunt, tamq́; acerba suppli *Aristo.*
cia decreta, quã criminib. iniustitiæ, si hæresim modo nefandumq́ue scelus accipias. Vnus autem ex *Quinta.*
his scrupulus enasci potest, vtrum scilicet eousque constituamus iustitiã perfectiorẽ esse cæteris mora
lib. vt quicunque eius actus sit excellentior quocunque aliarũ. Nam multi ex nostris citra scrupulũ *Sexta.*
ita censent. Quod profecto nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat, ꝙ vendere piscicu
los iusto pretio, aut misera holera, eo ꝙ sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quàm maximus *Cõfirmatio*
fortitudinis actus aut temperantiæ? profecto ridiculus meritissimo habeatur. Quando ergo compara
mus virtutem vnam ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut *Scrupulus.*
inter maximum actum vnius, & maximum alterius. Quod tum nihil vetat, quo minus ꝓpter rei te-
nuitatẽ, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. Quarta conclusio: Aliarum duarũ vir- *Quorundã*
tutum moralium fortitudo est præstantior quàm temperantia. Conclusio est S. Tho. loco citato. 2. 2. *placitum.*
q. 66. arti. 4. Quæ primo probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delecta *Rõ in pteri*
bilia tactus, qui omniũ est sensuum maxime materialis, vtpotẽ omnium fundamentum. Præterea, ex *tã opinionẽ*
parte actus: Fortitudo nanque versatur circa pericula vitæ in bello, à qua cuncta temporalia bona ꝓ *Quarta cõ*
manant: temperantia vero circa illa, ex quib. quidem vita dependet, vel indiuidui, quantum ad escas *clusio.*
vel speciei, quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeo præsens atque horren- *S. Tho.*
dum periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque virtutis, quæ circa difficile versatur. *Probatio*

Primum igitur argumentũ trimẽbri responso diluit S. Tho. Esto enim liberalitas hoc iustitiã exu *cõclusionis*
peret, ꝙ liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquius accedit ad cõmune bonum:
tribuit enim cuique quod suum est, quod seruatur publica pax, ad quã liberalitas non est tã necessa- *Ad primũ*
ria, sed respicit bonũ priuatũ, quod est diffusiuũ sui. Secundũ: Iustitia latius extenditur: nam respectu *argu.*
omnium est necessaria: quod liberalitati non conuenit. Item, quia liberalitatis fundamentũ, iustitia
est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet, nisi iustus prius sit, soluẽdo
quod debet. Et idem est de magnanimitate. Dubium autem hic superest de misericordia: quæ etsi sit
moralis virtus, præclarior tamen apparet quàm iustitia: vt sanctus ipse Doctor 2. 2. quæst. 30. confi-
tetur, eò quòd sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur, quòd si misericordia accipiatur, vt *Dubium de*
est tristitię alienæ miseriæ moderatrix, inferior est, quàm iustitia, quandoquidem in appetitu est cõ- *misericor-*
cupiscibili. Si verò accipiatur vt non dicit ordinem ad sensualem affectum, puta ad commiseratio- *dia.*
nem, sed tantum voluntatem leuandi alios à miseria, multo est præclarior, quã iustitia, eo ꝙ est virtus *S. Thom.*
Solutio.

suopte ingenio diuina:velle enim ac posse miseriis cunctis & defectibus tam publicis quàm priuatis
succurrere,subiectũ supponit,quod nulli esse possit calamitati defectuive obnoxium,quod soli pōt
inaccessæ maiestati Dei congruere.Quamobrem & eius quoque effectus est omniũ præclarissimus:
nempe absque vllo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere.Nam si liberalitaté inferioré iu
stitia fecimus,ratio erat,q in iustitia fundatur,neque ad commune bonũ tam propinquè accedit,ne
que ad omnes extenditur:misericordia aũt in suo culmine,puta vt in Deo existit, iustitiá nó præsup
ponit:imò prius per misericordiam res produxit,quàm illis aliquid deberet,& ad publicum spectat
Obiectio. bonum,ad totamq; rempublicá prolatatur.Et ideo cum virtus sit diuina,cóparatio iustitiæ nó exten
Responsio ditur ad illam.Quòd si obiicias,iustitiá etiam esse virtuté diuiná,atque adeò non excedi à misericor-
dia,negatur cósequẽtia:nam iustitia sic est diuina,vt secundum ꝓpriam rationem,puta debitũ solue
re,possit esse humana:misericordia verò quatenus nullá secum patitur miseriá,ob id q oés tollit,est
Ad secundum. Deo maximè propria,atque adeo in ipso illustrior ac rutilantior,quam iustitia.Secundo aũt argumé
to sua est cóclusio cócessa:nempe prudentiá dignitate esse superiorem.Cóparamus.n.tantum iusti-
Ad tertiũ. tiam ad virtutes morales,quæ sunt in appetitu.Ad tertium de temperantia respóderur,q etsi illa no
Aristot. bis cõmoda afferat,quamobrem Arist.7.Polit.cap.15.tali ratione iustitiæ illam adæquet:vbi tempe
Quæstio quarto argu pretacta. rantia,inquit,sicuti & iustitia tépore belli & pacis est necessaria:simpliciter tamen ꝓpter allatas su-
prà rationes iustitia est anteferenda.De fortitudine autem,quæ 4.argumento contẽdebatur iustitiæ
præponi,maior superest ambigendi ratio.Habet enim strenua hæc ingenuaq; virtus argumenta mul
ta,sibi in hac caussa patrocinantia.Primum,si à nomine eius encomium auspiceris,fortitudo nomen
Ratio prima dubitandi. virtutis videtur per excellentiá obtinere.Sic.n.legitur Sapien.8.Sobrietatem & iustitiam docet:pru
dentiam & virtuté,id est fortitudinem.Et ratio ipsa virtutis,quæ est animum ad vsum applicare,exi-
mio fulgore splendescit in illa:puta quæ hominem præsentissimæ morti omniũ horrendissimæ obiis
Secunda. cit.Et tertiò eius excellentiam splendor cõmendat,quo habetur in republica.Magnates.n. & sangui
Tertia. ne præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciuntur,q fortitudi-
nis virtute rempublicam tuentur.Ob idq; nunquá ꝓsapiæ consueuerunt compendiosiori via in re-
publica nobilitari,quá per bellicá fortitudiné.Id qđ vel Gentiũ,nempe Lacedemoniorum, Roma.&
Græcorũ historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt.Hæc.n.virtus,vt Hercules, ac Theseos , & quos
poëtæ fabulantur,mittamus,Alexãdros,Cæsares,Scipiones,atq; alios id genus toto orbe celeberri-
Quarta. mos fecit.Quin age vt profana missa faciamus,virtutis maiestaté(vt paulò anteà dicebamus) ex ma-
ximo eius actu debemus perpendere:optimus aũt fortitudinis actus(quale est martiriũ) & laude &
merito excellẽtior est quá supremus iustitiæ.Nam maioré charitatem nemo habet,quàm vt animá
suam ponat quis pro amicis suis,ac potissimũ pro Deo in testimoniũ fidei:ergo fortitudo fastigiũ in-
ter morales virtutes obtinet.Ad hæc,cum summũ hominis bonũ naturale, sit libertas,illa erit virt'
omnium maxima,per quá libertas præsertim vendicatur:hæc auté est fortitudo.Nam vt 7.Polit. ait
Quinta ratio. Arist.qui pericula belli non superant,serui fiunt.Adde illá esse pretiosissimam quæ est rarissima,hęc
ãt est fortitudo:rarius enim fortes inuenias,quá aliis virtutib. præditos.In summa,fortitudinis inge
Postrema. nium & vis est alios vincere sibiq; suppeditare,q Dei virtuté & potentiá proxime præsefert: vñ for
tes atque animi robustos cuncti pertimescunt,omnésque venerantur ac reuerentur.His veruntñ ni
hil obstantib. ineunctanter est in sententia persistendum.Satis.n.ꝓ sua laude fuerit fortitudini, iu-
Solutio propositæ conclusionis. stitiá in lité de prælatura vocasse.Quando enim rationes alias supra cõmemoratas sileremus,hæc ꝓ
iustitiæ victoria abundat,q fortitudo nullatenus est,nisi ad iustitiæ præsidium & custodiam neces-
saria.Scientissimè náque apud Plutarc.Agesilaus,dum ceu iudex hanc quæst. interrogaretur,vtra.s.
harum virtutum alteri præstaret,respondit:nihil vtique fortitudine indigeremus,si omnes iusti esse-
Plutarchus. mus.Enimuero nisi iustitia violaretur,neutiquá bellis daretur occasio,in quib. fortitudo reipubli-
cæ seruit.Respondetur ergo ad principale argumentum,q etsi fortitudo sit circa difficilius,tñ iusti
tia est circa id qđ est melius.Præclarius náque est,vt pax & trãquillitas humani generis p iustitiá ser
Ad prim. uetur,quá vita priuati hominis . Quare iustitia,vt diximus, vtroque tpe & pacis & belli refulget.
Ad secun. Neque ad pacé necessaria est fortitudo,nisi iustitia profligata.Pari modo respondetur ad id quod de
nomine obiectum est.Vendicauit.n.sibi fortitudo virtutis nomen , non simpliciter per excellentiá,
sed quia qualitas illa,ac vis virtutis,quæ animum robustum efficit,& constantem,ꝓcellit in ipsa.Ad
aliud aũt de nobiliũ splendore,quib. nomina fortitudo fecit præclara.Rñdetur,quod si fortitudo ta
les illis honores pepererit,id tñ non fecit nisi tanquá miles ministraque iustitiæ:quia neque virtutis
Ad tertiũ. rõnem assequi valet,nisi quatenus est iustitiæ custos ac propugnatrix.Enimuero cũ honos soli virtu
ti,vt Arist.1.Eth.inquit,debeatur,ac potissimum iustitiæ:vbi homines aliter q̃ iustitiá tuendo animi
robur exercent,nó sunt aliter fortes,quá truces tauri,ferocésque vrsi,atque inhumanes tigres . Cósti-
tuit ergo respublica magnates atque illustres,vt sacrosanctá iustitiæ virtutem sua fortitudine stre-
Ad quartum. nuè protegerent:népe nó vt sua potentia iniuriá aliis offerrent,sed vt vndique propulsarét.Ad aliud
autem quod de martyrũ fortitudine maiori cum probabilitate obiectũ est , respondetur qđ etsi act'
martyrii,qui apud Deum præclarissimus est,à virtute fortitudinis sit elicitus,non tamen inde totam
suam laudem nácíscitur:sed quia à supremo charitatis conatu imperatur,qua nemo maiorem habet
Ad quintũ quam vt animá suam ponat pro Deo suo.Quare & religionis virtus , quę præstantior est quá iusti-
tia,suis illic vicibus fungitur.Quo fit vt ponere vitam pro alio quolibet amico,nó adæquaret supre
Ad sextũ. mum actum iustitię.Ad aliud negatur fortitudini maximè esse propriũ libertatem asserere.Imò hoc
pręcunctis virtutibus iustitię cóperit,quæ,vt supra diximus, parens est pulcherrimę pacis:sed iusti
tia perturbata:necessaria est ad libertatem fortitudo. Ad aliud etsi concederé,hac róne raram esse
fortitudinis

fortitudinis virtutem, quòd circa truculentissimam mortem, quam homines maximè extimescunt, versatur: tamen profectò si ingentissimam mortalium auiditatem honoris atque splendoris spectes, quem per fas atque nefas persequuntur, multò crediderim esse rariorem iustitiæ virtutem: quæ non modo in minimis aut in mediocribus, sed in his quæ ad amplissimas dignitates maximè referunt, cōstantissimè vigeat. Ad postremum denique negatur per fortitudinem maximè nos Deo assimilari: licèt fortes victos suos suppeditent. Non enim hoc est in Deo summum: sed euicta per iustitiam sub iugare: ac potissimum per misericordiam creare ac recreare. *Ad vltimum.*

QVÆSTIO TERTIA.

DE INIVSTITIA.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 59.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iniustitia sit speciale vitium.

CVM contrariorum, vt 1. Topic. auctor est Arist. eadem sit disciplina, opus hoc nostrum quod de iustitia & iure inscripsimus, non solum circa iustitiæ virtutem, sed plurimum circa iniustitiæ vitia in subsequentibus versabitur. Ob idque post explicatam naturam iustitiæ, necesse est de contraria iniustitia proximum adhibere sermonem. *Aristot.* Quæritur ergo vtrum iniustitia sit speciale vitium? Et arguitur more nostro à parte negatiua. Omne peccatum, vt 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem quod iniustitia: vtpote inæqualitas: ergo iniustitia non dicit speciale vitium, sed generalem omnium conditionem. *Primum argumen.* Secundò arguitur, Nullum speciale peccatum vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia autem opponitur cunctis virtutibus: nam iniustitia quæ in adulterio committitur, opponitur castitati, & quæ in homicidio, mansuetudini; & quæ in cōtumelia, vrbanitati, &c. ergo non est speciale vitium. *Secundum.* Tertiò: Iniustitia opponitur iustitiæ quæ est in voluntate, sed omne peccatum, Augustino auctore, est voluntarium: ergo omne peccatum est iniustitia. *Tertium.* In contrarium est quod iniustitia contrariæ opponitur iustitiæ: hæc autem est specialis virtus: ergo iniustitia speciale vitium.

Quæstio quàm facillima est. Nam per regulam topicam quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquū. Quò fit vt sicut iustitia alia est generalis virtus ac legalis, alia verò specialis: sic & iniustitia alia sit generalis, alia verò specialis. Quapropter duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduersatur, est vitiū, speciale quidem per essentiam: intentione aūt atque imperio, generale. *Prima conclusio.* Vtraque pars simillima ratione patet qua idem est de iustitia demōstratum. *Ratio conclusionis.* Enimuerò sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idque specialis virtus est per essentiam, nihilominus cæteris omnibus imperat, omnésque ad suum refert finem: sic & de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobediētia, bonique communis despectiu: & ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Pōt enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. Posterior cōclusio: Iniustitia quę ęqualitatem, quæ ad alterum est corrumpit, inq; inæqualitatem peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerum aut honorum, minusque malorum: carius scilicet vendendo, aut vilius emendo, &c speciale vitium est. *Secunda conclusio.* Idque inde patet quòd materiam habet specialem & obiectum. Conclusiones ambæ expresse apud Aristot. 6. Ethi. cap. 1. constitutæ sunt vbi bifariam aliquem dicit esse iniustum: videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atque iniquus est. sicuti & iustus quoque dupliciter, & qui legitimè facit, id est legibus obtemperat, & ad commune contuetur bonum, atque ille qui æquus est, id est qui vnicuique quod suum est tribuit. *Aristot.*

Responsio autem primi argumenti rem amplius elucidabit. Respondetur enim quòd sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum: cui cum omne peccatum repugnet, meritò in genere definitur quòd sit dictum vel factum contra legem Dei. *Ad primū argumen.* Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis formaliter conueniat vniuersis peccatis, Apparet nanque ita esse, quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat. *Dubitatio.* Responsio nihilominus est, quòd etsi commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas, non tamen id vniuersis eis conuenit formaliter. *Solutio.* Exempla enim suprà iam sæpè posita sunt. Enimuerò si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuæ obsequatis, vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes commune, sed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ, materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis transgressor non tamen formaliter, quia id non habes in intentione, sed es nihilominus Iniquus atque iniustus contra particularem iustitiam. Si autem hæc scelera in contēptū legis & contra commune bonum committeres, tunc illegalis esses ac peruersus ciuis. Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione versatur, nō quidem directè, sed tamen indirectè & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quæ per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat. *Ad secūdū.* Ad tertium denique respondetur, quod etsi volūtas sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilatet, nihilominus iustitia suam habet peculiarē rationem, ideóque non omne peccatum est iniustitia. *Ad tertiū.*

ARTICVL

ARTICVLVS II.

Vtrum quicunque iniustum facit, continuò censeatur iniustus.

Primum argument. CVM virtus, auctore Arist. sit quæ boonum facit habentem, scrutari decet, vtrum vice versa quicuoque ioiustum facit, cótinuò sit censendus iniustus & prauus? Et arguitur à parte affirmatina: Habitus à suis obiectis nanciscũtur speciem: proptium autem obiectum iustitiæ est iustum: proptiúmque adeò iniustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc quòd quis iustum facit, iustus, est habendus: & ex hoc quòd iniustum, ioiostus. *Secundum* Secundò arguitur. Omnis virtus eodem se habet modo ad proptium actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitiis: quicuoque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & qnicũnque facit iniustum, erit iniustus. *Tertium.* Tertiò: Quicunque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel oócidendo, vel adulterando, vel furaodo, &c. quæ omoia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo qnicunque facit iniustum, est iniustus. *Aristot.* In contrarium est Philosoph. 5. Ethic. cap. 8. vbi edisserit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat, qui tameo non subinde fiat iniustus.

Prima conclusio. Fundamentum. Quæstio bæc in gratiam Arist. mota est, nempe vt eius bic locus modò citatus expooatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri conclusione summatur. Cui alteram adhibibemus, vt quartũ articulum Sancti Thomæ, buius germanum, simul absoluamus. Sit ergo ptior conclusio. Non quicunque iniustum facit, dicendus est subinde per se iniustus, puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantùm qui ex habitu & ex electione id audet. Quò autem conclusionis sensum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationem virtutis exigi vt quis sciens ex electioneq́; faciat propter honestum & perpetuò, vt ex 2. Ethic. supra citatum est. Quare si quis vel casu vel quadam repentina affectioue vnum de se præstet virtutis actum, non subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docendum duxit & in vitiis. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantum quod iniustum faciat, sed quòd id ex animi morbo efficiat, puta ex habitus corruptione. Parefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo: *Ratio conclusionis.* Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum, puta inæquale: radix aũt propria, vnde iniustum oboritur, est habitus quo potentia afficitur ad obiectum, Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. *Bifariam contingere potest quẽpiam iniustum patrare, neque tamen fit iniustus.* Potest ergo duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando, non sit iniustus. Primo, propter defectum relationis actus ad obiectum, scilicet quia operans illud noo intendit: nam actus ex iotentione fit spootaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vltro faciat, excusatur ne sit iniustus: & cum voluntarium igoorantia, vísque tollat, si quis, inquit Ari. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniutius est: vt si quis tuam manum moueat, qua alium pulses: tunc enim neque animus oeque verò actio refertur applicatúrque ad iniustũ: sed fit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quidquã cóparares laudis si illo modo iustum faceres. Secũdo verò modo contingit, vt iniustum faciens, non fit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum atque adeò operatio referatur ad obiectũ, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alinqui mitis bomo & probus subitanea iracũdiæ, procella aliũ vulneret, tũc non operatur ex electione: quippe quã necesse est vt deliberatio præcedat: atq; adeò neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra cóclusio nempe, ad hoc ꝙ quis merito nominetur iniustus, requiri, vt per se faciat iniustũ: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria, vt per se faciat quisq; iniustũ, fiatq; iniustus: videlicet, vt operatio per inteotionẽ referatur ad obiectũ, hoc est, quòd obiectũ sit volitũ, & præterea vt eadem operatio ꝑ electiooẽ referatur ad habitũ, hoc est nó ex passione: sed ex habitu ꝓcedat. Hic oihil ambiguitatis supest, si modo mẽs Aristotelica potescat. Enimuerò ꝙ qui aut ignoranter aut vi coactus quidpiam admittit, neque iustus sit neque ioiustus, euidentiam rationis habet: quia actio, quæ spootanea nó est, minimè est humana. Attamen ꝙ qui sciens & prudens ex animi ægritudine, puta ira vel alia passione *Argumentum.* delinquit, noo fit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ nó in totũ excusat, & ex passione: qđ peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quòd geuere suo pessimum babetur. Arist. ergo malè non admittit hunc tertiũ gradum. Respondetur, aliter Philo. censere de bomine iusto atque iniusto, quàm apud Deum existima- *Responsio.* tur. Deus nanque non habitus, sed actus póderat, & ideo quicunque delinquit, quantumuis alioqui iustissimus, sit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicut quicunque vnico actu bene facit, etiam si nullo sit virtutis habitu prędirus, bene de ipso meretur. Neque vero Aristot. negat quin actus à passione profectus, sit vituperãdus: sed hoc tantum ceoset, ꝙ nomina hæc, Iustus & Iniustus, non connotãt nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse quod autem malũ ex scientia procedit sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est, vitiũ aũt non actus sed habitus nomen est Et profecto vulgari sermone ita loquimur; Etenim sicut voa birundo nó facit Ver, ita neq; vno aut altero actu dicitur quĩs studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac periode studio & electione. Qua ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat censent peccare ex malitia, atque adeo proptie huoc solum haberi dicique malum. *Postrema cóclusio.* Ex his ergo colligitur posterior conclusio: Quicunque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est nó per igoorantiã, quę *Probatio.* prorsus sit operis caussa, quamuis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale, quidquid charitati aduersatur. peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati generi suo relu-

ctatur.

ctator:est ergo suopte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia, quæ prorsus est caussa operis: hoc est, quæ omnino tollit culpam: nam ignorantia iuris non tolleret, neque omnis ignorantia facti, licet digna sit venia: vt 5. Ethic. auctor est Arist. Quin verò Pau. Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Adieci, genere suo, tum ad differentiam prodigalitatis, & gulæ, atque aliorum peccaminum, quæ genere suo non sunt mortalia, nisi ex circunstantiis: tum etiam ad denotandum contingere posse contra iustitiam ob materiæ tenuitatem, peccare venialiter. Horum autẽ examinatio ad alium pertinet locum. Ac per ista, quę dicta sunt, intelligendum est, quod illic ait Aristo. cap. 9. nempe falsam esse eorum opinionem, qui existimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustum: videlicet ex electione: & quòd iustus non minus quam iniustus possit facere iniustũ scilicet per se. Errant, inquit, quoniam qui optimis est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facile iniustum eligere, tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde ortum habuit illud axioma, Nemo repente pessimus.

Aristot.

Interpretatio Arist.

Ad primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciem sortiri ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis: quando autem materialiter ac per accidens, hoc est, ex accidẽti ignorantia aut passione id fit, non sufficit actus hoiem, philosophorũ idiomate, aut istũ denominare aut iniustum. Ad secundum respondetur, latam esse differentiã inter iustum, quod est obiectum iustitiæ: & temperatum aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustũ, quia per se inueniunt in reb. licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniose constituit Arist. posse quẽquam facere iniustum, etsi non sit iniustus: obiectum aũt temperantiæ, quia non est in reb. secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum, ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctione: sed quicunque facit temperatũ, est temperatus, quia non erit opus vt sit temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt non est temperatus, ita neque facit opus temperatum: quoniam non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis, locum non habet in obiectis temperãtiæ vel fortitudinis. Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus, quòd etsi quocunque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeò apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes nõ ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

Ad primũ argu.

Ad secundum argũ.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS III

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

POSTQVAM visum est de eo, qui iniustũ facit, sequitur, vt de illo dicamus, qui iniustum patitur, vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens? Et arguitur à parte affirmatiua: Iniustum idem est, quod inæquale: recedit autem quisque seipsum sua sponte lædendo perinde ab æqualitate, ac si alium læderet: ergo & volẽs potest iniustũ atq; adeo iniuriã pati. Secundò: Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuiliter illi qui sibi mortem cõciscunt. Ait enim Arist. 5. Ethi. c. vltimo, quòd ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nempe quod sepultura interdicebantur: ergo volens quis patitur iniustum: Tertio: Facere, patique iniustum, relatiua sunt, atque adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustum patiatur. Contingit autem, vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub fœnore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. In contrariũ est, quòd iniustum pati contrarium ei est, quod est facere iniustum: sed vt præcedenti articlo definitum est, nemo iniustum facit nisi volens: ergo nullus id nisi nolens patitur

Primũ argumen.

Secundum.

Tertium.

Et hic quoque articulus gratia impetrandi Aristo. adhibitus est: qui 5. Ethico. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam, dum sua id sponte patitur. Doctrina autẽ eius per duas conclusiones patefit. Prior est: Nemo per se & formaliter loquendo, iniustum neque facere potest, nisi volens: neque pati, nisi nolens. Cõclusio est, quæ luculenta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis, vt ab alio fiat, passo non conferente vim. Ex quo Arist. 3. & 8. Physi. colligit, non posse idem esse omnino agens & patiens: imò omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud propriè dicitur homo facere, quod à sua egreditur voluntate: idque à contrario pati, quod renuente eius voluntate de ipso fit: non pati est vinci ac superari: Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & caussam, ac subinde agere potius dicitur, quam pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus nisi nolens quidpiam patiatur. Imò hoc ipsum est pati, quod violentiæ obnoxium esse. Posterior conclusio: Nihil vetat quo minus quilibet per accidens ac materialiter loquendo, volens patiatur iniustum: sicuti & nolens per accidens potest facere iustum. Probatur conclusio: Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est: vt cum ebrius Loth à suis filiabus deceptus, incestum perpetrauit: & Iacob ignorans stuprũ admisit: aut cũ necessitate coactus, mutuum sub fœnore recipit. Circa has conclusiones primum omnium adnotanetim, quod licet ius & iniustum idem sit: tameo vsitato more loquendi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionem, quàm iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter, sicut iniustum pati. Imo iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se pati: puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axioma, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriã irrogare nemo dicitur, nisi sciens ac

Prima cõclusio.

Ratio conclusionis.

Aristot.

Probatio conclusionis.

Secunda conclusio.

prudens

Argumentum. prudens iniustum facit. Contra hanc autem conclusionem offert se illicò argumentum, quòd si nullus volés iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quamuis metu in aliquod pactũ cõsentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est. Nam matrimonium, quod per consensum *Solutio.* metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. *Replica.* Quòd si quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle, contra eum stare videtur *Responsio.* Arist. qui 3. Ethic. ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult, simpliciter velle; vt qui in naufragio merces eiicit, licet nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionem illam, quam Scholastici nolleitatem appellant, satis esse, vt quis censeatur iniuriam passus tametsi simpliciter velit: dummodo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriã pati idem est, quod proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quãtumuis sit nollens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere, aut triremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit, vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriã quoque per se patiatur, ac si vi consentiret: quia non facit vltroneus.

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum respondetur ꝙ nemo sua sponte erogans bona, quæ non debet, vllam facit iniustitiam neque inæqualitatem: nam cum sua sit voluntate suorum dominus, eadẽ potest & donare sua, & pati vt expolietur. *Replica.* Sed arguis: Si quis bona sua decoquat, videlicet si alendam habens familiam, prodigè suam substantiam effundat, illi qui accipiunt, iniuriam ei irrogare videntur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. *Solutio.* Respondetur, quòd quamuis ꝓdigus ille delinquat, nihilominus accipiẽs nullam illi facit iniuriam: sed fortè familię ad quam quodammodo illa bona pertinebant. At verò non his pressius tractandis locus est hic accõmodus. *Ad secundum argu.* Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularẽ personam bifariàm posse considerari: vno quidẽ modo secundum se absolutè. Qua vtique ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim seipsum quispiam vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua seipsum diligere tenetur: minimè tamen contra iustitiam, tum quod iustitia non est nisi ad alterum, tum quod sciens ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari inquantum est reipublicæ mẽbrum, Deiq; figmentũ & imago. Atque hac ratione, qui seipsum occidit, iniuriam irrogat tum ciuitati, tum præcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quam diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethic. cap. 11. Attamen non inde inferendum est, rempublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem nanque ceu dominus occidere potest, quemadmodum vnusquilibet sine caussa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam: de quo latius libro proximo, sub titulo, De dominio, & rursus libro quinto, sub titulo, De homicidio. Eodem modo qui aliũ, id quidem optantem ac deprecantem, interfecerit: cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, nõ id iubenti, sed Deo qui vitę dñs est: & reipublicæ, quę custos est vitę. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quandoquidem *Quæstio parua.* supremam habet potestatem. Respondetur neutiquam principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multo minus præcipiendi homicidium sui, si tamen tantam exercuisset tirannidem posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret. *Ad tertiũ* Ad tertium denique respondetur, quòd agere patique iniustũ, si materialiter accipiatur, vbique se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patiatur: neq; verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis, quoniam hoc perpendendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patiatur iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo lædendi & nocẽdi, quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluris, quàm valet, animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nã si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit; tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

QVÆSTIO QVARTA.

DE IVDICIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 60.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iudicium sit actus iustitiæ.

QVANDOQVIDEM de habitu iustitiæ dictũ est, déq; eius contrario iniustitiæ: habitus verò sit propter habitum; subsequitur, vt de eius potissimo actu dicamus, qui est *Primum argumen.* iudicare, vtrũ sit actus iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua: Vnusquisque, inquit 1. Ethi. *Aristot.* Arist. bene iudicat, quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet: Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium functio est intellectualis *Secundũ.* prudentiæ potius quàm iustitiæ, quæ est in voluntate. Secundò, Apostolus 1. ad Corinth. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis: quæ per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu perpurgat: ergo iudicium officium est po*Tertium.* tius charitatis, quam iustitiæ. Tertiò: Vniuscuiusque virtutis proprium est rectum in sua propria ma*Aristot.* teria iudicium perficere. Nam vt 3. Eth. cap. 4. ait Philosoph. studiosus quisque est regula eorum quæ facienda sunt. Illæ nãq; res, inquit iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit

ac tempe

ac temperatus. Non ergo iustitiæ proprium est iudicare. Quartò: Iudicare nõ nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicium non est propriè iustitiæ munus. In contrarium est illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium.

Quartum

Quęstio vnica dissoluitur conclusione. Iudiciũ actus est maxime proprius iustitiæ. Conclusio ex ipso nominis sonitu & compositione fit manifesta. Iudicium enim idem est, quod dictio iuris. & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem, vt suprà dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud, quod per iustitiam constituitur in reb. ergo iudicare secundùm suam primæuam ac natiuã significationem, idem est, quod decernere ac definire id quod iustum est & ius: rectè autem censere ac definire rem aliquam, procedit ex recto affectu atque habitu, quo quis se habet erga eandem rem. Nam vt 3. Ethic. cap. 5. ait Philos. qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis, vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia: & qui sobrius, de abstnentia ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iustitiæ est, iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethic. cap. 4. ait omnes ad iudicium tanquam ad iustum animatum confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Cõclusio responsiua.
Probatio.
Aristo.

Nulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas, quas argumenta facta petunt. Primùm igitur sciolos atque ex Dialecticis emergentes fallere posset, vtpote quib. re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potiùs actum rationis, quã iustitiæ, eo quod iudicare idem est, quod ius dicere: dicere autem est loqui, quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuũ: atqi adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus priùs format. At verò res penitiùs inspecta aliter se habet. Enimuerò cum nomẽ iudicij à iure descendat, fit, vt primum fuerit impositum, ad significandũ rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatũ est ad significandam in vniuersum rectam definitionem aliatũ virtutũ circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quàm in practicis: puta rectam definitionem in materia temperantiæ, ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientiis id, quod dicit adæquationẽ obiecti ad intellectũ. In omnib. autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudiciũ proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicii rectitudinem. Prius aũt proprium est rationis, cuius est loqui, vt modò ostendabamus: posterius verò propriũ est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem habitus de reb. speculatiuis, est speculatiuus existens in intellectu: in practicis aũt est habitus afficiens appetitũ: nempe in materia tẽperantiæ, habitus temperãtiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi, quando oportet, esse bonũ, nisi qui fortis est: neque censebit melius, moderamine ciborũ vti, quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominẽ ad rectum iudiciũ: prudentiæ autem, tanquam proferentis. Hæc enim virtus in omniũ virtutũ materiis iudicia profert. At verò vt recta sint, habitus morales affectũ præparant. Quòd si rursus sciscitetis, vtri ergo harum virtutũ magis est proprium munus iudicare? Respondetur, quod propinquiùs conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimũ conuenit iustitiæ, vnde habet vt sit rectũ. Quocirca Philo. 6. Ethic. cap. 12. Virtus, inquit, moralis est, quæ propositũ ipsum efficit rectũ: prudentia vero quæ circa media negotiatur. Atqui per hęc ratio elaret cur omnes virtutes prudentiæ connectuntur. Nam cùm prudentia sit, recta in omni materia morali iudicia proferre, quam rectitudinem à morali virtute recipit, non potest esse prudens, nisi qui sit omnib. virtutib. prędiius. neque vice versa, vlla moralis virtus statum habebit virtutis sine prudentia, quippe sine qua nequit suũ exequi propositum. Secundũ argumentum hoc euincit, quod charitati competit rectè iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitum vt per donum sapientiæ rectum feratur iudicium: iustitia vero afficit erga iustum naturale & humanum voluntatem, vt iustus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium. Ad tertium vero respondetur, quod etsi omnib. sit virtutib. commune affectum parare ad rectũ iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differentia, quod cum reliquæ virtutes, vt crebro dictum est, hominem ordinent ad seipsum, iustitia verò ad aliũ: & vnusquisque sit suorum dominus, non aũt eorũ quę sunt ad alterũ, fit, vt in cęteris virtutib. non sit requisitũ iudiciũ nisi particulare ipsius studiosi: in materia autem iustitiæ necessarium sit præterea superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiariùs virtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuipiam. Ac perinde respondetur ad quartum, quod etsi priuatim iudicare etiam conueniat subditis iustitia pollentib. tamen quia hæc virtus architectonicè in principe præsidet, in suisque ministris eis propriè congruit eiusdem virtutis potissimus actus, qui est iudicare, iusque dicere.

Ad primũ argu.
Duæ virtutes requiruntur ad rectũ iudiciũ.
Quęstio.
Solutio.
Philosophus.
Rõ quare virtutes cũcta prudentia connectuntur.
Ad secũdũ argumẽtũ.
Ad tertiũ.
Ad quartũ

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicare sit licitum.

Onstituto cuiusnã sit virtutis iudicare, subsequtur vt perscrotemur an sit licitũ: Et arguitur à parte negatiua: Pœna non infligitur nisi pro culpa: decernitur aũt iudicantib. ea pęna, quod iudicabuntur, secundũ illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini: ergo iudicare licitũ est. Secũdo, Peccatori iudicare non licet, secundũ illud ad Rom. 2. Inexcusabilis es ò homo, omnis qui iudicas, in quo enim alterũ iudicas, teipsum cõdemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Nemo aũt est à peccato immunis. Nã si dixerimus, ait Ioãnes quod peccatũ non habemus, nosipsos seducimus. nemini ergo licitũ est iudicare. Contrariũ nos aũt cohortatur illud Deut. 16. Iudices & magistros constitues in omnib. portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

Primũ argumen.
Secundum argu.

Cum articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequẽs iudicare esse licitum. At verò non ideo otiosus est præsens articulus, quippe qui non tam adhibetur ad id demonstrandum,

monstrandum, quàm ad enarrandas constituendasque côditiones, quæ ad iudicium requisitę sunt, vt sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quã ad æquitatem recti iudicij.

Conclusio responsiua.

Conclusio autem est: Vt vnumquodlibet iudicium rectum sit, tria exigũtur, nempe vt procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine: quorũ quolibet deficiente iudicium erit vitiosum, ac subinde illicitum.

Probatio conclusionis.

Probatur cõclusio: Iudiciũ, vt dictum est, eatenus est rectũ ac perinde licitũ, quatenus actus est iustitiæ. Ad hoc autem vt sit actus iustitiæ, tria hæc cõmemorata requiruntur: ergo eadem omnino sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa: Propria.n. iustitiæ vis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nãque passum non vincit, nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicisque auctoritas. Vide Paul. ad Rom. 14. Tu qui

Paulus.

es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Atque adeò cum sit vniuersalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex: nisi qui ab ipso iudicandi auctoritatẽ acceperit. Quocirca ad Rom. 13. Nõ est, inquit, potestas nisi à Deo &c. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infrà quemcunque iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui malè agit. Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, libro proximo sub titulo, De dominio, elucidabitur. Secundum, vt proximè dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur, est vt proficiscatur ab affectione & inclinatione iustitiæ: quod nulla alia indiget probatione, quàm quod iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquam animum ad iustum afficiẽtis. Quocirca si quis iudicum iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiæ subuertit. Tertium autem, quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ: cuius munus est iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustúmq; inter litigantes constituit, non tamen quãdo, vbi & quõo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ virtutem. Vnde iudicium, cui auctoritas deest præsidentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitiæ substantia, nuncupatur iniquum: sed quod fit absque prudẽtia, si absit iuris ordo, censetur suspectum, si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa harum autem cõditiones singulas hoc primũ

Documentum.

animaduertito ꝙ singularum defectus genere suo facit mortale peccatum. Iudex inquã qui vel nullam habens auctoritatem, vel alienam vsurpans, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat: vt si iudex secularis in clericorum caussas se inferat, etiam si à iure excommunicatus non esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona: imo & eo grauius, ꝙ obtẽtu publicæ auctoritatis id faciat. Et si clericũ bonis suis priuaret, verè esset latro, & si occideret, verè homicida.

Aliud aduertendũ.

Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud ꝙ iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiæ procedere, amphibolum est, trinumq́ue potest exhibere sensum. Primus est, vt non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus, vt scilicet vnicuique syncerè tribuatur, quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est, vt iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimuerò si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiæ, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiæ custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius deniq; sensus est, vt iudicium non feratur ex alio prauo affectu, scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atq; huius defectus, peccatũ erit secũdũ affectum ex quo procedit. Exempli gratia, Si iudex eum qui verè latro est, ac legitime talis comprobatus, patibulo affigit ex odio, nõ quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem, & si cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, sed auarus erit, & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit vanus, ꝙ venialiter peccabit. Quocirca licet ex odio occidat, non censebitur homicida: sicuti si esset priuata persona, quandoquidem ius habet occidendi. Defectus etiam tertiæ conditionis erit peccatum mortale, Vt si regulas & circunstantias iuris prætermittat, & dum persona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiæ, vt si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat: aut si quis quempiam de re leui leuiter iudicet, vt in articulo proximo dicturi sumus.

Ad primũ argumentum.

Ad primum igitur argumentũ variè à sanctis patribus respondetur. August. enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium, quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis, de qua temeritate articulo ꝓximo ineundus est sermo. Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudicium, quæ cum captum exuperent nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. Sed Chryso. ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modo dicebamus. Et quamuis istæ omnes expositiones osculandæ sunt, illa tamen Augustini genuina esse censetur textui.

Augusti. Hilarius. Chrysost.

Ad secundum argumentum. S. Thom.

Ad secundum argumentum diuus Tho. distinguens, respõdet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico, non posse iudicare alios qui similium aut minorũ rei sunt: præcipue quando illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chrysost. id exhortantem super illud Matth 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare, si id cũ humilitate faciat. Quod sententia Aug confirmat, qui in libro de sermone Domini in monte ait, Si inuenerimus nos in eodem vitio esse cõgemiscamus, & ad pariter conandum nos inuitemus. In hac autem responsione primum adnotandum est fuisse Vvicleff

Vvicleff.

eiusque asseclas qui asseruerunt per quodcunque mortale peccatũ vna cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem, quæ Dei largitate recipiũtur, de qua hæresi libro sequenti sub titulo, De dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. Sed hac tamen prætermissa

Opinio quorundã.

hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt iudici qui delictis sordescit, crimen esse sententiam in alium ferre peccatorem, non solum si in peccato sit publico, ꝓpter scandalũ, verũ etiã si sit in occulto, quia

to:quia officiũ iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. Qui enim in vno est scelere, omnibus orbus est virtutib. atq; adeo iustitiæ habitu caret. Vnde Citatus Paulus, inexcusabilis es ô ho- *Rõ prima*
mo(s. peccator) omnis qui iudicas, &c. Et secũdò ad idẽ arguitur: cùm iudex sit Dei minister, debet *proximæ*
ei dũ alium iudicat, assimulari: secundũ illud Leuit. 19. Sancti estis, quoniam ego sanctus sum. Imò *opinionis.*
& ratione naturali id ipsum constabilitur. Docet enim Philosophus 2. de anima, visum qui de colo- *Secunda.*
ribus iudicat, ab omni esse colore alienum: alias colorem quo inficeretur, in nullo posset obiecto *Tertia.*
percipere. In summa, quicunque sacerdos in peccato existens quantumuis occulto, si minus sacer- *Phylosophus.*
dotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: vt cum aliis Theologis diuus
etiam Th. consentit 3. parte q. 64. ar. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis *Quarta.*
exercet. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, vt ait Pau. ad Rom. 13. à Domino Deo est. *Paulus.*
Accedit & cap. quæsitum. de temporib. ordinandorum. vbi id admoneri videmur. Fuit ergo adeò ce- *Postrema*
lebris hæc opinio vt etiam S. Th. ei aliquando subscripserit: nempe in 4. distinct. 19. q. 2. art. 2. vbi in *ratio.*
discriminatim siue peccatũ iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale aliũ *S. Thom.*
peccatorem solemniter condemnare. Quapropter & Caie. quolibeto 2. q. 14. de hac re disputauit. *Caietan.*
Veruntamen his nihil obstantib. merito diuus Th. sententiam in summa emendauit: hic. s. & loco *Prima*
citato tertia parte, quæstione 64. vt occultum peccatorem qui iudex est, non cẽseat mortaliter de- *propositiõ*
linquere iudicando. Colligimus ergo sententiam hisce propositionib. Prima: Iudici qui occulto ir- *de mente*
retitus est scelere, quantumque grauissimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos cõdẽ- *S. Thom.*
nare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quòd nihilominus eiusmodi iudex *Ratio præfatæ asser-*
habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Item potest habere prudentiam, & animi fir- *tionis.*
mandi vnicuique ius suum: nihil ergo illi deest, quo minus potestate iudicandi vtatur. Secus, si esset
hæreticus, qui ratione excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote *Solutio*
qui in peccato sacramenta administrat: nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius colla- *quarti arg.*
tione confertur gratia, per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quib.
gratia confertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, quam aliis prestat, vigere debet. Et hoc præcisè decretum est in c. quæsitum. Aliter autẽ censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua verò argumẽta
id tantùm euincunt, ꝙ sit quædam decẽtia, vt qui alios iudicat, talẽ se gerat, quales subditos vult
esse quos condemnat: & ideo forsan erit veniale peccatum, cum peccator peccatorem condemnat.
Nam vt supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ, non est peccatum si fiat ex affectione
eiusdem virtutis, perque eius actum: & peccator q̃uis careat iustitia infusa, potest tñ habere acquisitam. Sed erit veniale peccatum, eò quòd cum quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eiice prius trabem de oculo tuo, &c. Sed quia iniuriam nõ facit, non peccat mortaliter. illud autem Apostoli ad Roma. 2.
In quo alterum iudicas te ipsum condemnas: non sic intelligitur (vt ait S. Tho.) ac si simile peccatũ
committat, sed ꝙ alium condemnando, ostendit se dignum esse, quæ simili sententia cõdemnetur,
iuxta verbum Domini, Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. Postrema propositio S. Tho. est *Ad alterũ*
quòd publicus peccator alios condemnans, mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iusti- *arg. eiusdẽ*
tia in vilipendium venit apud populum nempe qui videt non habere eandem vim in iudice quam *opinionis.*
exercet ipse in subditos. At verò licet in genere suo peccatum sit mortale: potest nihilominus fieri *Postrema*
veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus, & præcipue si sit *propositio.*
in similib. vt si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur: aut si publica *Ratio.*
admitteret adulteria. & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaq; vlcisceretur, non esset mortale scandalum: immo qñ crimẽ nõ esset
infame, nullum esset scandalum, vt si per auaritiã non esset eleemosynarius quando deberet.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudicium temerarium, puta ex suspicione procedens, sit licitum.

IN superiorib. articulis de iudicio iudicis, quẽadmodũ sit licitum, disputatũ est. In hoc sũt sequitur vt de iniquo iudicio, quod non solum publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbique assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temere ex suspicione procedit sit illicitũ? Stant. n. à parte negatiua argumenta. Primũ: Suspicio videtur esse
opinio incerta de aliquo malo. Ait. n. Philosophus. 6. Ethic. suspicionem se habere & ad verum & ad
falsum: de singularibus autẽ contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cum ergo *Primum*
humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullũ lici- *argument.*
tum est iudicium ex suspicione, nullatenus iudicare licet. Secundo: per omne iudicium illicitum ir- *Aristot.*
rogatur alteri iniuria: nam cum iudicium rectum sit actus iustitiæ, si vt corruptum, sit actus iniu-
stitiæ: per suspicionem autẽ quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est *Secundum.*
illicita. Tertio si iudicium ex suspicione esset illicitum, atque adeo, vt modo dicebamus, actus iniu-
stitiæ, cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret vt omnem temerarium iudicium esset
genere suo lethale crimen. Consequens tamẽ est falsum, nam vt glossa Augustini habet sup illud 1. *Tertium.*
ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare suspiciones vitare non possumus: ergo iudiciũ ex suspicione
non est illicitum. Contrariũ aũt vnanimiter doctores confitentur cum Chrysost. super illud Matt. *Glossa.*
7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato nõ prohibet Christianos beneuolentia alios
corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, solis plerumq; suspi- *Chrysostõ.*
cionibus odientes cæteros & condemnantes.

Fundamentum diluenda quæstionis apprime vtile.

Quæstio hæc præcipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quam ideo vt perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominib. esse æstimandū. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malo addubites, an vero suspiceris per incertam opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundo de causis, quib. ad sic iudicandum affectus es. Tertio, ex coniecturis quæ in talem te suspicionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali, qd alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucidè euoluamus, tē ab ipsa iudicii substantia exordiamur.

Quatuor gradus temerarij iudicij.

Igitur etsi D. Th. tres duntaxat dignoscat: tamen, quò perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est discernere temerarij iudicij: si tamen dubietatē illi annumeres. Primus est, dubietas, dum scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas an proximus tuus aliquo sordescat crimine, nullum tamen proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eò attingit, vt sit iudicium temerarium, qm̄ nullū secū affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus vnius partis contradictionis cum formidine alterius: quā Dialectici cū Philosopho 6. Eth. appellant opinionē.

Quid suspicionis nomen designet.

Attamen impræsentiarum tria connotat Suspicionis nomen. Primum, vt dictum est, assensum cum formidine, id est ꝙ ita assentias vni parti vt non sis omnino firmus, sed vacilles circa alteram. Secundò, qualitatem obiecti. Nam & si opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamē suspicio Latine in malam sonat. Dicitur enim quis in suspicionem venire, aut suspicione laborare, quando sinistra de illo concipitur haberiúve opinio. Etenim si sit de te bona, potius dicitur bona existimatio. Tertiò connotat eandem nasci ex leuibus caussis: puta cum de secretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quæ suspicionem generare per se nō possunt, nisi ob nostrā leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iā inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob idq; idem est, quod sine legitima caussa inconsulto cōceptum iudiciū. At verò diuus Th. hos duos gradus absq; discrimine sub primo cōplexus est. Discernit nanq;, vti dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorū primus, inquit, est, dum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatū. Verùm inter dubitare & suspicari profecto nec parū interstat interualli: nā dubitare est pendulum absq; vllo assensū habere animum: suspicari aūt, si Philosophum 6. Eth. auscultes, est vni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus nanque certum astrorum numerum, de quo minimè suspicamur. Igitur S. Th. eo nō tā anxiè verborū rigorem obseruauit, quòd cum neutrū sit peccatum mortale, idem est vtriusque mortale iudicium. Atque adeo siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus sit, vtrunque & dubitationis & suspicionis appellatione denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud S. Tho. secundus habetur, est cùm quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indiciis, Atque hunc gradum, quamuis generali nomine appellet D. Tho. suspicionem, plus tamen est quàm suspicio.

D Thom.

Quartus denique gradus, qui illi est tertius, peculiariter ad publicū spectat iudicem, nempe dum ex tali suspicione absque legitimis testimoniis sententiam condemnationis in quempiam profert. His ergo præmissis tribus conclusionibus, vt literam D. Th. nō egrediamur, ad quæstionem respondetur.

Prima conclusio.

Prima suspicio primi ac secundi generis, vt nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cum S. Tho. complectamur, est genere suo peccatum: non tamen peius quàm veniale, nisi ex suis caussis vel aliūde vsque ad mortale procedat.

Prima probatio.

Etenim quòd sit peccatum, inde patet, quòd vnusquisq; iure hoc gaudet naturali, vt bonā apud quosq; habere debeat sui existimationem, quousq; legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadātenus, hoc est sub dubio, violat, non nihil habet iniuriæ; etiam dum citra assensum dubitas: vt inferius fiet euidentius.

Secunda.

Adde ꝙ est etiā & quodāmodo nocua: tum ꝙ caussa est vt minoris æstimes proximū q̄ decet, & quē defectui habes, periculum est ne & odio prosequaris: tum etiam, quòd periculosa est vt eundē infames. Alias autē caussas inferius subiiciemus. Quòd autē genere suo non sit mortale ex his liquet, Primū, ꝙ genere suo nō expellit charitatem: mox, quòd ad humanam tentationē pertinet, sine qua vita nostra non ducitur: vt gloss. citata habet super illud 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Aug. infert eiusmodi suspiciones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hæsitare, q̄ per illā suspicari. Quod autē ex caussis fieri possit mortalis, probatur. Triplici enim de caussa eiusmodi suspiciones quas legitimæ coniecturæ non generant, oriuntur in homine,

Triplex radix vnde vniuersæ suspiciones oriuntur.

Primùm ex sua ipsius prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de aliis iudicium: nimirum de sua conscientia alios æstimans: secundum illud Eccle. 10. In via stultus ambulās, cū ipse sit insipiens, oēs stultos æstimat. Seconda radix eiusmodi suspicionis esse pōt odiū, quo quis alterū habet. Est. n. ingens vis, qua voluntas in intellectum viget ad ipsum labefactandū. Quemcunque enim in quē vel odio, vel ira vel inuidia affectus sis, continuo spernis: contemptus aūt paratissima est caussa vt sinistrū quodlibet de illo facile credas.

Philosoph.

Tertia deniq; caussa sic suspicandi ex longa experientia. Qua vtique ratione Philosophus 2. Rhetoric. ait senes impēdio esse quàm suspiciosissimos, eo quòd multoties sint hominū defectua experti. Et quāuis tertia hæc caussa non tantū habeat culpæ, pro eo ꝙ experientia certitudinem auget, q̄ est cōtra suspicionis naturā: nihilominus leui saltē culpa non caret. Attamē aliæ priores, ambæ manifestariā cōtinēt peruersitatē. Atq; adeo secūda potissimū sæpenumero facit vt suspicio sit peccatum mortale, quale est odiū, vel inuidia vel ira, q̄ illi fomētū ministrant. An vero ēt obiecti grauitate peruenire etiā possit ad mortalē culpā statim disputabitur.

Secunda cōclusio.

Sc̄da cōclusio: Suspicio tertij gradus q̄ D. Th. sc̄do loco cōstituit, genere suo est peccatum mortale, si sit de re graui.

Ratio conclusionis.

Probatur quoniam eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuib. indiciis emanās, nō infirmā affert iniuriā: pro q̄to q certo de aliquo

male

malè iudicat, non poteſt non ipſum contemnere ac ſubinde odiiſſe. Et confirmatur mortale eſſe eri meo, eò quòd ſuſpicio prioris generis tentatio ſit, quàm ægrè recutere valemus: firmitatẽ tamẽ aſ- *Cõfirmatio* ſenſus facilè vitare poſſumus quando coniecturæ non nimium vrgent. Vnde Aug. in commemorata gloſſa: Et ſi ſuſpiciones, inquit vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamen, id eſt, definitiuas, firmaſq; ſententias continere debemus. Ob idque tale iudicium ſuopte ingenio aduerſatur charitati, in quo conſiſtit rõ mortalis criminis: & nonnibil ptereà præ ſe fert latẽtis iniuſtitię.

Tertia conclusio

Tertia concluſio: Suſpicio tertij gradus apertiſſimũ eſt peccatum mortale iniuſtitiæ, tantoq̃ue grauius, quanto iudici, qui cuſtos eſt iuſtitiæ, ſceleſtius eſt quẽpiam niſi legitimis teſtimoniis condemnare. Circa has aũt concluſiones etſi veridicas, nihilominus primũ omnium ambigitur, vtrum *Dubitatio.* teſtimonio euangelico ſatis apertè corroborentur. Afferunt. n. in hanc ſententiam plerią; doctorũ *Ratio dubitandi.* illud Matt. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multũ perſpicuus eſt ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo impræſentiarum ſermonem habem⁹. Illic nanque dominus eos tantum ſubnotare videtur, qui eum maiorib. illaqueati ſint criminibus ſuos ꝓximos minorum redarguunt. Subſequitur enim protinus, Quid vides feſtucã in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eiice prius trabem ex oculo tuo, & tunc vide bis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocritim eorum, qui cæteros reprehẽdentes profitẽtur ſe virtutib. pollere, quas non habent. Vnde Hyero. De his, inquit, loquitur, q cũ *Hierony.* ipſi mortali crimini ſint obnoxii, minora peccata fratrib. non concedunt: culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes. Profectò ſi Doctorum ſententias perluſtres, hunc ſenſum omnes agnoſcunt: tamen concluſiones noſtræ aduerſus iudicia temeraria, non ſolum ſenſum illum, ſed & hunc faciunt q iudicare de occultis in vniuerſum peccatum eſt etiam illis qui non ſunt hypocritę ſed alioqui probi. Immo verò Chryſ. Operæ imperfecto (ſi illius fuit Diui) ait eo loco euangelij iu- *Chryſoſt.* dicare, pro eo accipi, quod eſt, iniurias vindicare. Quod quidem non abs re aſſeruit, ſi verba attẽtè auſcultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini, quib. non iudicanti præmiũ proponitur, q non iudicabitur. Enimuero ſi iudicare illic, vt nos volumus, vſurparetur pro eo quod eſt non ſuſpicari, nõ coheręret tunc præmium. I. q nec de nobis habebitur ſuſpicio. Egregium nãque quidpiam videtur ibi Chriſtus polliceri: nempe q ſi noſtras iniurias remiſerimus, condonabuntur & nobis & noſtrę. *Solutio.* Vnde apud Lucam ſimul cõponuntur. Nolite iudicare, vt non iudicabimini: Nolite cõdemnare, & non condemnabimini: Dimittite & dimittemini. His nõ obſtantib. concluſio nõ ſolũ veriſſima eſt, & extra hypocriſim, verùm & eodem loco aſſeritur: qui etſi alias permittat expoſitiones, tñ Augu. *Auguſt.* lib. 2. de ſermone Domini in monte, expoſitore, & hunc quoq; gratãter admittit. Ait enim idipſum illic pcipi, vt facta quæ dubiũ ex animo fiant, in meliorem partẽ interpretemur. Quin verò & hoc ipſum verba ipſa, Nolite iudicare & non iudicabimini: oſtendunt. Iudicare enim condemnationem includit. Exhortatur ergo nos Chriſtus vt neminem condẽnemus, ne in iudicio finali ooſipſi condemnemur. Imò ſi ab hoc iudicio abſtinuerimus, miſericordiam promereamur. Adiungitur & illud *Paulus.* ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantẽ non iudicet. Vbi non ſolum hypocritæ, qui in maiorib. ſunt criminib. verum & vniuerſi alias ꝓbi iudicare prohibentur: id enim ſonat, Non manducãs non iudicet. Et vt connexionem denotaret horum quæ ſunt iudicare, & contemnere, prius dixit, Is qui manducat, non manducantem non ſpernat. Deniq; ſubiunxit, Et qui non manducat, manducãtem non iudicet. Quãuis non ſine cauſſa in priori dixit, ſpernere, & in poſteriori, iudicare: vt illic adnotauimus. Accedit denique & in eodẽ ſenſu illud 1. ad Cor. 4. Nolite ante tẽpus iudicare, quo adusq; veniat dñs q illuminabit abſcondita tenebrarũ: vbi cauſſam, ne iudices, non illam deſignat, q & tu ipſe delictor ſis, ſed q incerta ſunt & obſcura quæ tu ꝓ certis ducis & claris. Fulcitur ergo concluſio non ſolũ rationib., quas de rerum natura deprompſimus, verum & ſacrorum oraculis. Superſunt aũt circa ſingulas concluſiones dubiola minoris momenti. Et primum circa ſecundã, qua aſſertum eſt iudiciũ temerariũ genere ſuo eſſe peccatum mortale, animaduertendum eſt tria eſſe ad id requiſita. Primũ, vt ſit certum: ſecundum, vt ex leuib. colligatur coniecturis: & tertium, vt ſit de re graui. Certum aũt iudicium vnam tantum conditionem in ſpeculatiuis dicit, vt puta q nihil prorſus habeat formidinis aut ambiguitatis admiſtum, quod ad ſcientiam ſpectat & ad fidẽ tã humanam quam diuinam: in moralibus aũt, paruum pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in ſententia vt ferè nihil dubites quaſi certũ iudicare cenſeris: ob idq; mortaliter peccas. Dum tñ tale iudicium non ſit repentinum, quod certè in morib. etiam eſt perpendendum: enimuero ſi cùm vides iuuenẽ cum puella abſq; arbitris colloquentẽ, ſubito ad iudicandum raperis, nõ eſt cur culpã mortalem timeas: ſed qñ ſedato animo & facto reflexionem eandem deliberando ſententiam confirmas. De cauſſarum aũt leuitate, quæ culpam facit mortalem, nulla poteſt ſtabiliri certa regula. Et quidem S. Th. in ſolutione ad primum, nullas alias cauſſas videtur approbare excuſantes iudicium à culpa, niſi qñ quis per idoneos teſtes probatur malus, tunc enim ait licitè iudicare quẽpiam poſſe alterum eſſe malũ. At vero id intelligendum eſt reſpectu iudicis, qui non dẽt rei euidentiam expectare, ſed humanam certitudinem, quæ habetur per idoneos teſtes, citra quam tamen nemini quã debet præcipitare ſententiã. Nihilominus citra talia teſtimonia põt quiſq; tam iudex quã priuatus ex cauſis à culpa, etiam dum mente apud ſe decretum fert iudicium. Laudi namque Salomoni tribuitur tertio Reg. 3. q ex verbis mulierum quarũ altera annuebat puerum medium diſcindi, altera vero renuebat, iudicium eliciut, vtra illarum puerum peperiſſet. Haud tamen ob tale iudiciũ alteram puniuit, ſed verę matri ſuũ natũ tradidit. Nulla ergo regula dari poteſt certior quàm q illæ cõiectu ræ & indicia à culpa excuſant, q̃ virũ prudeotẽ & ꝓbũ ad ſic iudicandum perducerẽt. Video homi-

Tria requiruntur vt iudiciũ temerarium ſit peccatum mortale

në noctu scala fenestras conscendere, ꝓfecto absq; culpa possum de illo certò malũ iudicare. Videsèt iuuenẽ & puellã secretò obscuròq; loco petulãter se amplexantes: nulla est culpa sinistrũ de illis ferre iudiciũ. Nã vti 2. de anima auctor est Aristoteles, cogitare possumus cũ volumus, opinari verò nõ: hoc est, abstinere à iudicãdo non est semp in nostra potestate.

Aristo.

Tametsi iudex ex tali iudicio, quanuis vt priuatus homo possit illud absq; culpa concipere, non debeat ad punitionẽ procedere: sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atq; prælatus abstinere, ne talem suspectũ ad magistratum & ad ecclesiæ administrationẽ assumat. Quo fit, vt quanto cõiecturæ sunt leuiores, tãtò cæteris parib. peius ingrauescat peccatum; & quãtò sunt ipsæ grauiores, tãto magis attenuetur. Atq; inde fit rursus consequens quandoq; nõ posse certò definiri vtrum iudiciũ mortale, sit an veniale.

Summistarum regula non est vniuersalis.

Pari modo censendũ est de grauitate illius mali, quod alteri iudicando inurius. Etenim Sũmistæ illud solum iudicium esse censent de graui malo, quãdo quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At vero quãuis regula plurimũ vera sit: non tamen est omnimodè certa, sed potius aspiciẽdum est ad infamiã. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum nõ esset tam infame iudicare quẽpiam esse in illo, nõ esset mortale, vt si facile certoque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cũ mulierculis gerere, aut militẽ duello aliũ interfecisse: quoniam ipsos hæc cõmisisse nullatenus pudet. Et econuerso quanuis malum illud nõ esset peccatum, sed naturale, nihilominus iudiciũ illius posset esse delictũ. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de caussa certo iudicares esse infami sanguine natũ. Nã & in hoc grauiter illi iniurius es. Quare neq; de hoc potest certa cõstitui regula, sed speculandũ est an tale sit malum, quod alter ægrius ferret de se audire, quàm si esset peccatũ mortale.

Altera dubitatio D. Tho.

Caietanus

Ea bis ergo gradum retro faciamus ad primam conclusionem: inuestigantes vtrum vsq; adeo sit verũ, suspicionem citra certitudinem nõ esse genere suo mortale crimen, vt nunq̃ illuc vsque possit crescere? D. enim Tho. sic sentire videtur, & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem cõtrariũ videtur persuadere ratio: nam & si id pro regula merito sit habẽdũ, est nihilominus excipiẽdum qñ grauissimum malum de honestissima persona suspicaris.

Solutio.

Regulæ. n. morales non sunt tenore metaphysico expendendæ, sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentiũ iudicium cõsulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cũ formidine opineris incestuosum esse cũ matre, aut cũ filia, aut cum sorore, quàm si certò crederes esse fornicarium, multoq; vilius eum sperneres, qui apud te in suspicionẽ veniret hæreticæ prauitatis, aut proditionis reipublicę, aut aliud immanis sceleris, quã eum quem certo crederes minorib. criminib. irretiri.

Postrema dubitatio.

Deniq; postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quẽ in prima cõclusione cõplexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla. n. apparet huius sententiæ ratio: quandoquidem ille nullum fert mali iudiciũ. Imo vero virtuti potius dandum est, ꝙ quis animum suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximum notãt.

Responsio.

Rñdetur nihilominus ꝙ etsi non sit tanta culpa quàm suspicari, imo sæpenumero, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudiciũ suspendere: tamen tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisq; nõ solum vt non habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq; de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, ꝙ certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationẽ, eãdem illi adimeres, malè faceres, malum ergo est & te ex leuissima caussa mere negatiue habere circa proximum. Quin vero posset nonnũquam esse peccatum mortale. Ecquis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamque integerrimam Ioan. Bap. sacratissimæ virginis, vt de Deo eius filio sileamus de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non est in dubium reuocandum.

Ad primũ argumẽtũ.

Ad primum igitur argumẽtum iam responsum est, quod licet humanum iudicium nõ possit de singularib. omnino esse certum: potest tamen quisque humano more, scilicet dũ idonea sunt testimonia citra iniuriam malè de altero iudicare.

Ad secundum argu.

Ad secundum respondet D. Tho. nihil aliud quàm ꝙ iudicium temerarium, licet nõ prodeat in publicum, nihilominus in mẽte est perniciosum: q̃a est caussa contemptus.

Quæstiuncula circa materiã secundi argu.

At vero quo res apertius pateat, caussas ꝑscrutemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, vtrum quãdo est certum genere suo, sit per se peccatũ mortale.

Suadetur pars negatiua.

Apparet enim pars negatiua inde vera, ꝙ cum proximus per illud nihil detrimẽti patiatur, neque in sua persona, neque in reb. suis, nõ est cur tanta nota condemnetur.

Solutio quorundã.

Repetias respõdentes satis esse vt sit mortale peccatum quod est à Deo ꝓhibitũ: qui pro sua libertate potuit quæcunq; voluerit prohibere:

Reprobatio.

Isti autem nõ perpendunt hoc nõ esse malũ quia prohibitum, immo eo prohibitum quia malum. Est enim ea his quæ sunt contra Ius naturæ, q̃ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionẽ pertinent, Christus nobis duntaxat præcepit. Neq; satis est si respõdeas, iudiciũ esse illud malum, quia ordinem habet ad exterius dãnũ, puta ad infamandũ. Enimuero cum sit speculatiuum, non habet ordinem ꝓximum ad opus:

Solutio vera.

& ideo respondetur ꝙ quanuis nunquam exiret foras, in suis latebris per se malum est mortale. Primum, vt diximus, quia caussa contemptus & odij. Secundo id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud teipsum: quandoquidem malam de ipso concipis existimationẽ. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur ꝙ neq; illam in aliorum mentes dispergere, dummodo nullũ aliud consequeretur damnũ: nam si mihi mentalis suspicio non est peccatũ, neq; illis esset sua, atque adeo nec mihi esset peccatũ illam seminare. Quod tamen falsum est.

Alterum dubium.

S. Thom.

Præterea, est argũ quod iudicare de occultis, est id vsurpare quod est Dei propriũ: secũdũ illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? At verò dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, vtrum sit contra iustitiam, an verò solum contra charitatẽ. Quod quidẽ D. Tho.

tractat

tractat in solutione tertij argumenti,quo quætebat an genere suo sit mortale:& respondet sub ob.
seute.Ait enim,quod cum iniustitia sit circa exteriotea operationes,tunc iudiciū suspiciosum dite *Explicatur*
ctè ad iniustitiā pertinet qñ ad actum exteriotē ꝓcedit:& tunc est,inquit peccatum mortale.Sub-
dit verò Iudiciū aūt intetius perinet ad iustitiam secundum quod cōparatur ad exterius iudicium *S.Thom.*
vt actus interior ad exteriotē puta sicut cōcupiscētia ad furnicationē : & ira ad homicidiū. Maner
ergo obscura ac subinde dubia hæc litera:quia non clare ait,iudicinm quod non procedit ad exte-
riota,esse peccatum mortale.Nihilominus proculdubio tenēdū est eiusmodi iudicium esse geuere
suo mottale peccatum,idq; contra iustitiam.Distinguit autē D.Th.duo illa mēbra,ꝙ iudiciū impe
ratiuum actus exteriotis.s.infamandi ant condemnandi,est directè cōtra iustitiā,vt in tertia conclu
sione expressum est.Sicuti volutio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autē spe
culatiuum quo non imperatur exterius opus,non pertinet directe ad iniustitiam exteriorem.Et in
his stat differentia,videlicet directe & indirecte.Sed nihilominus est peccatū mortale,vt in secūda
conclusione dictum est.Sicuti ira & cōcupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione,li-
ect non procedatur ad opus,est mortale.Enimuero non solū efficax volutio occidendi,mortalis est,
verū & interuum desiderium mottis proximi aut grauis detrimenti:licet tu nolis damna illa dare.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm dubia sint in meliorem partem interpretan la.

NON satis est nosse,iudicium temerarium iniquum esse,sed explorate oportet vtrū du- *Primū ar-*
bia debeamus semper in meliorē partē interptetari.Et arguitur à parte negatiua:Iudiciū *gumentum*
cum sit rationis opus,cuius perfectio in veritate consistit,de illis potius ferri oportet,q̄ *à parte ne-*
plurimum accidunt,vt rarius fallamur:sed pluries accidit homines improbè agere , quā *gatiua.*
probè:nam cum sensus hominis ad malū ab adolescentia sua proni sint,vt Genes.8. legitur, sit , vt
quēadmodum habetur Eccle.1.stultorum infinitus sit numerus.consultius ergo est dubia in malū
quam in bonum interpretari.Secundò:Ille piè & iustè viuit,auctore Augustino,qui rerum integer *Argu.2.*
est ęstimator,in neutram partem declinando?Ille autē qui rem dubiam in partem saniorem decer-
nit,in alteram inclinat partem:ergo minime id licet.Tertiò:Homo eo modo debet diligere proxi- *Argum.3.*
mum quo seipsum:sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorem partem iudicare, secundum
illud Iob.9.Verebar omnia opera mea:ergo & pariter nos debemus erga proximum gerere.In con
trariū autē est illud ad Rom.14.Qui nō manducat,manducantem non iudicet:cuius glossa est,du *Paulus.*
bia in meliorem partem esse interpretanda.

Articulus hic adeò est superiori annexus,vt per illum sit plurimū intellectus.Respōderut ergo *Ratio con-*
vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur.Vbicunque manifesta indicia non apparent,quę *clusionis.*
malum proximi indicent,debemus cuiusq; bonam habere existimationem , atq; adeò in meliorem
partem id quod dubium est interpretari.Conclusio inquam ex superioribus colligitur.Vnusquisq; *Probatio*
ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio,quousq; sua delicta eum legitimè probēt: ergo *cōclusionis*
citra idonea testimonia sinistrā alterius concipit opinionem,iniurius illi est,atque adeò in meliorē
partem tenemur ambigua signa decernere.Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatio
ne,nisi hoc forsan sciscitetis,vtrùm dubia teneamur in meliorem partē positiuè interpretari , id est *Dubitatio.*
assentiri meliori parti an satis est negatiuè,id est non malè iudicare?Enimuero cū aliqua experior *Caietanus.*
ambigua indicia alieni vitij,difficile profectò est contrarium habere assensum.Si autem dicas satis
est animum suspendere,in contrarium emergit statim argumentum ꝙ intellectum continere diffi- *Solutio p-*
cile quoque est.Caie.hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere.Nihilominus id nemini suadere *posita du-*
auderem.Immo vix potest regula constitui certa,sed confugiendum est ad prudentiam.Distinguē *bitationis.*
dū inquam in primis an illum cuius dubia signa apparent,anteà noueris,an vero sit tibi ignotus.Si
enim in bona est apud te existimatione,peccatum esset propter signa dubia illam mutare,maius.s.
minúsve secundum signorum conditionem.Si autem eum non noscis,tunc arguit hic Caiet.ꝙ nō *Reprobatio*
est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere:eo quod illa neutra signa natura sua *Caie.*
talem assensum non generant,& ideo nulla,inquit,est obligatio bene assentire.Quare consulto ait,
negatiuè dixit Christus,Nolite iudicare:& non dixit,Bene semper iudicate.Attamen cōtrariū eis*
crediderim,responderimq; illi,ꝙ etsi tales coniecturæ bonum assensum non generent,ius tamē na
turę nos cogit non solum ne male de homine vllo opinemur propter dubia signa , verum vt de
omnibus non obstantib.amphibolis indiciis,opinemur bene.Igitur conclusio intelligenda est po-
sitiue,nisi casu quo indicia vsque adeo vrgerent in sinistram partem,vt satis esset vtriusque assensū
cauere.Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere.Quando verò in
dicia iam non sunt dubia,sed eousque efficacia vt virum prudentem & probum mouerēt, nulla est
obligatio in meliorem partem illa interpretari.Christus ergo non ideo dixit negatiuè,quia satis sit
assensum suspendere,sed quia bonam existimationem,quam iure naturæ tenemur de vno quolibet
habere non debet in nobis leuibus caussis extingui.

Ad primum igitur argumentum respondet S.Th.ꝙ etsi qui dubia in meliorem partem interpre *Ad primū*
tatur frequentius fallatur;tamen melius est frequentius falli per bonam opinionem de aliquo ma- *argumētū.*
lo homine,q̄ rarius falli habendo malam de aliquo bono:quia ex hoc nascitur iniuria:ex illo autē
nulla.Sed cōtra,Falsitas est malum intellectus vt puta qui ad omnium veritates iudicandas natus *Replica.*
est;nemo aūt tenetur malum sibi proprium seu procurare,seu incurrere ad euitandum malum pro *Solutio.*
ximi:ergo consultius est in sinistram partem iudiciū deflectere.Caie.putat se per hoc satis respōde-
re quod S.Th.non absolutè ait eum qui in partem saniorem iudicando propendet,in pluribus ca- *Caietanus.*

sibus falli,sed quod pluries fallitur quàm si in sinistram partem vergeret:cū quo stat q̄ nō frequē-
Refellitur Caieta. ter fallatur bene iudicando. Hanc ego tamen solutionē non intelligo, Nam & vim argumēti satis est id quod ipse cum D.Th. conceditq; nempe quod pluries fallimur bene iudicando, quam fallere-
mur iudicando male:& ideo responsio est q̄ bonum virtutū moralium non est pensandum secun
Solutio au thoris. dum bonū intellectus simpliciter sed in ordine ad agendū cuius proximū principium est appeti-
tus:homo enim, vt suprà diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolutè cōsi-
deratas, sed propter morales quæ circa actiones versantur. Quo fit vt nonnunquā iudicium falsum
speculatiuum generet verū dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falso, Hæc est Rachel, intulit
illud verum, Hæc est à me cognoscenda: quod quidē ob ignorantiam inuincibilem verū fuit. Quo
circa dum iudico Petrū esse bonum, licet speculatiuè fallar, tñ quia iudicium est conforme appe-
titui recto, fit vt moraliter atq; adeò simpliciter bonum sit. Ob idq; cū homo secundū moralem
regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpli-
citer aūt bonum. Hanc enim ob caussam suprà diximus iudicium esse actum potius iustitiæ, benè
afficientis animum ad proximum, quam rationis illud proferentis. Quocirca nō satis digna respō
Noua ratio in Caiet. sio illa mihi apparet Caietani & aliorum, q̄ quia ex duobus malis minus est eligendū et si falsa o-
pinio malum proprium sit, nihilominus quia minus est, ea est eligēda. Nō inquā verum est esse sim
pliciter minus malum. Nā bonū intellectus, pnta intellectualis virtus, vt suprà demonstrauimus,
simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamē quantum ad mores attinet, iudicium cum pericu
lo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malū: immo simpliciter non est
malū, sed secundū qd. f. malum speculatiuum. Eò potissimum q̄ error circa singularia contingen-
tia non est simpliciter malum intellectus: sicuti neq; ad eius perfectionem simpliciter attinet co-
gnoscere eorum veritates sed vniuersalium, quibus nō potest subesse falsum vt statim ait sanctus
Ad secundum argu. Thomas in solutione secūdi. Adde quod neque eligetur tale malū. Nam quando iudicia sunt clara,
non est prudētia bonū formare iudiciū, sed quando iunt dubia id tātum est verū quod intellect⁹
exponitur falsitatis periculo. Ad scdm respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus ab
Augusti. illa quæ est iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nocumēti im-
minet ꝓximo, ob idq; simpliciter est tunc veritas indaganda, quæ bonū est intellectus. Ac perinde
in rebus dubiis suspendendum est iudicium ne præcipitio falcitatis intellectū obiicias. Et de hoc
loquitur August. quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumq; attenditur
scdm illum de quo iudicatur nempe de eius honore aut contemptu ad cauendam eiius iniuriam
debemus esse attenti: præsertim q̄ error circa singularia, vt iam mō dicebamus non è regione op-
ponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige qua discernas iudicium rei merè
speculatiuum, non esse mortale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas, licet enim du vi-
Ad tertiū argument. deas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatū illū occidere: & quanquā dum audis
talem propositionem, quæ hæretica est, fuisse assertā, iudices peccatū fuisse illā ex animo asseruisse
nullum tamē peccatum admittis, sed quādo sine caussa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidā
aut hæreticum. Tertium argumētū peregregiam regulā qua sibi respondeatur expostulat. Inter-
pretari nanq; quidpiam in deteriorem partē, suspicādo. s. ex leuibus caussis, bifariā vsu venit. s. vel
definitiuè vel suppositiuè. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior verò. s. non defi-
niēdo sententia, sed ex suppositione, si forte ita est non ad lædendum, sed ad obuiandū periculo vel
proprio vel proximi non iniustitiæ, sed prudentiæ opus est. Vides hominem quē suus habitus sub
indicat esse furem, & si non debeas definitiua sententia id credere, neque verò suspicari ad nocen
Corollarium. dum, licet tibi tamen non illi tuam domum credere, Sicut dum filiam habes virginem, licet tibi
iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua niti-
da esse in conspectu Dei, quæ quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua ma
cula sint infecta. Aliena verò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. Ex his sequitur, q̄ etsi
dum malè de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu il-
li refragari tuam subticendo suspicionem: tamen illam in aures aliorum disseminare vt hominem
infamia respergas, minimè fas est nisi suspicio legitimis de caussis esset tibi certa: & videres in per-
niciem reipublicæ talem electionem vergere tunc enim, nisi secretum esset sacramētalis confessio
nis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio vt neque teipsum debeas
cohibere quo minus eum eligas, si aliàs idoneus est.

ARTICVLVS V.

Vtrùm semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

Primum argumentum. CVM iudicium, vt dictum est, actus sit iustitiæ: regulæ autem iustitiæ sint leges: meritò
quæritur vtrum semper sit secundū leges scriptas iudicandū. Et arguitur à parte negatiua
Iudicium iniustum vbique cauendū est & vitandum, quandoq; aūt scriptæ leges iniq-
Argu. 2. Aristot. tatem continent: secundum illud Isaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes,
iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandū. Secundò, Iudi-
cium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta vt Philosophus 5. Eth. cap. 10. auctor est
Argu. 3. non pōt singulos cōprehendere: ergo quādoq; necesse est contra legis verba agere. Tertiò. Lex ad
hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autem vsu venit vt si legisla-
August. tor præsens adesset, aliter iudicare, ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi. In
cōt rariū est snia Aug. in li. de ver. reli. vbi ait, In istis tēporalibus legibus, quanq̄ de his homines i
dicēt cū eas instituerint: cùm tñ fuerint institutæ & firmatæ, nō licebit iudicibus de eis iudicare.

Que

Quæstionem hanc plenariè lib. 1. discussimus q. 6. art. 8. Sed quoniam præsenti loco cõgrueret iterum eam mouet S. Th. opus est ad idem respondere: quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. *Distinctio.* Supponendum nanq; in primis, iudicium nihil aliud esse quam quandam iusti definitionem & constitutionem. Est aũt iustũ duplex, vt in superioribus sæpè dictũ est: & Arist. 5. Ethi. ca. 7. docet, s. aliud naturale, *Aristo.* nempe quod ex natura rerum absolutè consideratarum pullulat. Aliud verò positiuum, qđ Philosophos appellat legitimum: nempe quod humano condicto & arbitramento positũ est. Sit ergo prior conclusio: *Prima cõclusio.* Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet neq; principi neq; subditis contra illã agere, sed semper est sc̃dm eam iudicandum. Et ratio in promptu: quoniã eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutiuæ, sed tantum declaratiuæ. *Ratio conclusionis.* Quare earum iustum, nõ ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quæ necessaria cõsequentia illic implicãtur: ideoq; adeò sancta sunt & firma, vt neq; Deus, quatenus legislator super illis valeat dispensare: vt lib. 1. q. 3. disputabamus. Atqui hac de caussa non hoc simpliciter in quæst. profertur, vtrùm sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus quarũ lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquã hæsitare licet, quo minus sit semper sc̃dm illas iudicandũ: sed peculiariter quæsitũ est de legibus scriptis inter quas cõnomerãtur humanæ.

Subditur ergo posterior conclusio: *Vltima conclusio.* Quando lex scripta est humana, necessarium nihilominus est tã principi q̃ subdito secundũ illã iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat. Probatur. *Probatio conclusionis.* Quoniam leges huiusmodi etsi non sint declaratiuæ naturalis iusti, sunt tamen constitutiuæ iusti quod humano condicto sc̃dm regiones temporumq; conditiones visum est expedire. Et ideo inqt Arist. ꝙ quamuis anteà q̃ ponerentur nihil referebant, tamen postq̃ positæ sunt, iam referunt. Conclusiones istæ non solũ inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt, *Explanatio superiorum conclusionum.* qui quidem sc̃dm leges iudicare tenetur: non secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse suiq; maiores sanxerunt: quandiu caussa non incidit vt mouentur. Tametsi discrimẽ intersit, ꝙ inferiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neq; illas interpretari. Quod tñ in facultate principis positũ est. Vnde quo casu põt super legem dispensare, põt etiam & contra legem iudicare. Vt si capitis cõdemnatus, quàm commodissimus esset reipublicæ, posset ob illam publicam commoditatem illũ donare vita. Hæc autem omnia lib. 1. satis ac super pro captu nostro, tum discussa sunt, tum etiã definita. Quod aũt hic dubium Theologicum, ceu in proprio loco dirimendum restat, est, vtrùm sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est vt tã reum verè absoluat, quã actorem iure suo despoliet? *Dubium Theologicum.* Est enim argumentum à parte negatiua, quòd cũ iudex sit iusti custos, ad quẽ vt 5. Ethico. ait Philosophus, tanquam ad viuentem loquentemq; iustitiã confluitur: & hęc omnia quæ in foro exteriori peraguntur, ad pacẽ reipublicæ, ac perinde ad pacandas conscientias referantur, *Ratio hæsitandi.* consequens fieri videtur, vt solennis sententia eius qui publica pollet auctoritate, tutas sedatasque reddat easdem conscientias eò vel maximè, quòd sæpè humanũ ius cõscientia obligat, tametsi mera lex naturę obligaret: vt patet in lege præscriptionis, qua dominiũ transfertur in possessorẽ. Nihilominus respondetur, nullam sententiam quæ contra leges iustas profertur, obligare in conscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessa, vt apud Inno. & Panor. videre est. c. quia plerique. de immuni. eccle. quia cũ sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpres, nulla est in conscientia. *Solutio.* Dixerim iniustã contra leges, nẽpe quæ ab vno aufert quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nã si alicui id adiudicetur ꝙ verè erat suum, licèt alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit qđ sibi adiudicatum est: siquidem re vera suum erat. Et prætermissio ordinis iuris, quãuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tñ non constituit in mala cõscientia eum qui quod verè est suũ, possidet: idq; planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias aut vi auferas à possessore, quãuis delictũ mortale fortè cõmittas dum priuata auctoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionẽ non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertũ: ꝙ iniusta sententia ius neq; tollit, neq; confert. Fit .n. ex illa consequens, vt etiam si dum litigabas bona id fide faciebas, nihilominus cùm primum certò rescrueris sententiam in tuum fauorem latam non fuisse iustam, restituere tenearis quod tibi adiudicatũ est: licèt non expensas, si bona fide litigasti: idq; siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustã contra rei veritatẽ, etiam si iudex secũdum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. Quid autem si pars læsa non appellauerit? *Argumen.* Videtur. n. eo ipso consensisse, atq; adeò suum à se ius ablegasse: quapropter posteà non admittitur in iudicio ad repetendũ. *Responsio.* Respõdetur ꝙ ẽt si nõ appellauerit, nõ censetur renũciare iuri suo. Sed hoc tãtũ patitur ꝙ in foro exteriori nõ amplius repetẽs audietur. Atq; hæc veritas non solũ rõ naturalis cõprobat, verũ & ex l. Iulios. de cõdictione indebiti. colligitur. Quòd aũt non appellans præscripto tpe à tribunali posteà repellatur, sunt qui dicant caussam esse in pœnam eius negligentiæ. Ego verò non hanc tantùm crediderim, verùm illam potiorem, quæ est ad obuiandũ litibus: ad quod leges sanctissimæ fuerunt semper attentæ. At verò si quis rẽ sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam, bona fide legitimoq; tẽporepræscripserit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulum habet legitimum, hoc est lege præscriptum. *Dubium alterum de beneficiis ecclesiasticis.* Dubiũ autem molestius est in beneficiis ecclesiasticis: quando quis scilicet per iustam sentẽtiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps tuta conscientia possideat? *Panormitanus.* Id qđ inter cæteros iuris interpretes Panormitanus cap. primo. de concessio. præbend. & Innocen. in cap. quia plerique. *Innocentius.* de immunit. Ecclesia. sciẽter tractãt. Distinguendum ergo est de sententia: nam altera est declarati

Solutio dubij. ua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præbenda litigatur & sententia declarat vtrius illorū sit. Et tunc citra dubium, sicuti neque in aliis secularibus rebus sententia non ligat. Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustam, tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censent præfati doctores quòd si reus non appellauerit: quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secùs si reus appellauerit: nam tunc licèt iniustè non fuerit audit', non censentur consensisse. Ego verò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiā si falsò fuerit accusatus sententia tenet, ac perinde alter tutò possidet: nisi tamen ille fuerit criminator qui falsò accusauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris meritò tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solùm crediderim in beneficiis ecclesiasticis quæ prælatorum auctoritate conferuntur. Nam in aliis etiam si secundum allegata & probata sententia fit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, vt Innocentius probè adnotauit in eodē capit. quia plerique. Quo fit, vt si cuius nomen de hæresi falsò defertur, suis bonis priuetur: cùm primùm fiscus resciuerit per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, immo ab illo ipsa vim accipit: sic neque potest eius robur quoquo pacto diminuere: nā homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atq; adeò neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges sed legum corruptiones censentur. At verò quando lex scripta à iure naturæ permittitur, s. qa ei non obstat, tunc iudicandum est scdm leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc.n. maximè notandum est, vt loco supra citato explicauimus, nempe quòd non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quod ipsa decernit, quam contrarium. Hoc enim pensandum est & consilio agitandum quando ponitur: sed quando posita est & vsu firmata, non debēt hoc subditi arbitrari: sed secundum illam agere quousque princeps aut respublica illam mutet. Immo verò neq; mutandæ sunt leges, vt suprà diximus, quacunque de caussa quæ meliorem præ se ferat. Et posita lex, verbi gratia, ne merces foras euehatur è regno, & fortasse iā cessat caussa, quare posita fuit tunc etsi principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licèt contra facere, dū ius naturæ id permittit: nisi iam esse inciperet contra ipsum aut contra religionem. s. si legibus Ecclesiasticis aduersaretur. Ad secundum pari modo respondetur, quòd sicut pōt lex quandoque iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda: sic quamquam rectè sit posita, si tamē in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vti ait Modestinus, ff. de legibus & se.con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt q̄ salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione producamus ad seueritatem. Tunc enim legisla. tor si adesset, aliter censeret quā scripsit: Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

Ad secundum argu.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

TRia suprà diximus ad rectum iudicium esse requisita, & iudicis auctoritatem, & iustitiæ æquitaté, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est caussidica. Igitur cū de secūdo in proximis articulis dictū sit, subsequitur vt de primo disputemus. Vtrū vsurpatum iudiciū, s. ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum? Et arguitur à parte negatiua. Iustitia est quædam agendorum rectitudo nihil aūt veritati deperit à quocunque pronuntietur, sed à quocunque est amplectenda: ergo neq; quidquam iustitiæ officit à quocunque sententia proferatur. Secundò: Bona pars iudicij est peccata punire. cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui, vt legitur Exo. 2. Aegyptium interfecit: & Phinees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Num. 25. scriptum est, quod, vt habetur Psal. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licèt priuatis citra auctoritatem publicam iudicare. Tertiò: Potestas spiritualis quæ à temporali distinguitur, nūnunquā se ingerit ad iudicandum seculares: ergo vsurpatum iudicium non est vbique prauū. In cōtrarium est illud ad Romanos 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Primum argument.

Argu. 2.

Argum. 3. Paulus.

Conclusio. responsiua. Probatio. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est absque legitima auctoritate super eū in quem fertur prolatum, non solum peruersum est, verū & nullū. Probatur: Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non pōt absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probatur Minor: Eiusdem est legem condere atq; eam interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio, id est, declaratio quòd talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendum ciues, ita & eius solius est, habentisq; eius auctoritatem, ius dicere. Conclusio clara est, & 1. lib. q. 1. decisa. Hoc tamen est hic animaduertendum, quòd inter ea q̄ ad rectū iudiciū publicū exigūtur, primū est auctoritas iudicantis. Nā etsi alia deficiat, nēpe prudentia & iustitia, nū nūq̄ snia tenet, saltē dū fertur scdm allegata & pbata, vt pximè dicebamus, & semp timēda est: & tñ si emanet à non iudice, adeò nulla est vt neq; sit timenda. Vnde scitè Greg. Sētētia, inqt, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est, secunda, quæstione tertia. Duo. n. ponit vt sit

Gregorius.

timenda

timenda, etiã si sit iniusta. videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia id est quæ nõ manifestarium intolerabilemque errorem contineat. Ex quo sit primùm quòd qui per tirannidẽ regnũ inuasum occupauit neque legem ferre vllam põt, neq; ius dicere quod vllo pacto ciues in conscientia obliget nisi forsan pscriptione aut reipublicæ cõsensu legitimi fuerint tãdem principes: vt de Francis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gottis secundò subsequitur, quòd qui semel legitimè magistratum adeptus est & si postea crimen cõmiserit ob quod meritò sit illo abdicãdus: tamen quousque iuris ordine priuetur sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excõmunicatus. Vt quãuis prætor crimẽ læsæ maiestatis admiserit, ob quod à magistratu expellẽdus iure est, nibilominus quoadusq; iuridicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nã tunc ipso facto est excõmunicatus atq; adeo licèt non priuatus officio tamen eius functione suspensus. De arbitris aũt forsan quis dubitet: nam iudiciũ eorũ ligat tam in foro exteriori quàm in conscientia. Tamen nulla videtur pollere auctoritate publica: quia non habẽt nisi q̃ à partibus acceperunt: quæ tamen non habebãt nisi priuatam. Respondetur autem quodãmodo habere publicam. Nam cum vnusquisq; teneatur fidem alteri seruare, iure gentiũ conditũ est vt qui sequestri fuerint ab aliquibus constituti, vim habeant p suã sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim babet coactiuã, & eius ministros.

Primũ corollarium. *Secundum.* *Dubiũ de iudicib. arbitrarijs.* *Solutio.*

Ad primũ argu. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi pronũtiatio veritatis à quocũque sit suscipienda: tamen vis coactiua non nisi à principe, quam iudiciũ importat. Et ideo nisi ab habẽte auctoritatem proferatur, liberum est vnicuique eam suscipere aut repudiare. *Ad secundum argu.* Secundum argumentũ: Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cum Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset vt vnusquisque fratrẽ suum quẽ reum sciuisset interimeret eadem ille auctoritate vsus est. Historia vero Moysi anceps est. Legitur enim quòd cum vidisset Aegyptium percutientem quẽdam de Hæbreis, eum enecauit. Quocirca cum illum Aegyptium in flagrãti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis: nam vnusquisque ius habet vim vi repellendi, non solùm à seipso, sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offi. Moysen excusat à culpa. *Ambros.* Si autem vel iam cessauerat Hæbreum percutere, vel occisio non erat ad defensionẽ necessaria, necesse est dicere quòd in vindictam illum occidit. Et re vera hoc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet auctoritatem, nõ potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hãc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israel. Et quãuis nõ expressè illã dicatur percussionẽ iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamen profectò videtur illic percussio excusari: quare vtraq; istarum solutionum potest optimè defendi. *D. Thom. Augusti.* At verò S. Thom. Augustini sequacissimus eum libentiùs amplexari videtur, qui in quæstione super Exod. nõ excusat illum à culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali, quod cum primo seritur de berbarum quoque in vtilũ luxurie ac fertilitate laudatur propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quòd cùm animo plenus esset ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. *Ad tertiũ argu.* Ad tertium denique respondetur, q cum spiritualis potestas superemineat seculari, potest Ecclesiasticus Prælatus seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam & ad gloriam pertinent.

QVÆSTIO SEXTA.

DE DIVISIONE IVSTITIÆ.

S. Thom. 2. 2. quęst. 61.

ARTICVLVS I.

Vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur.

POSTQVAM de iustitia in genere, deque suo contrario, iniustitia, atq; de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, dissertũ est: supcrest vt ad illã eius celeberrimam diuisionẽ descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo q̃stio ordine quinta huius libri, vtrùm particularis iustitia rectè in distributiuã & commutatiuam diuidatur? Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem doceat, secũdus vtriusque medium: tertius, materiæ diuersitatem: quartusq; tandem formam. *Primum argument.* A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primò: Cùm tres sint reipublicæ ordines; nempe totius ad partes, partium ad totum, & partiũ inter se, pulchrius atque ad artem propius fieret ex æquo trimembris diuisio: nimirum in legalem, quæ primum instituit ordinem: & distributiuam, quæ ad secũdum spectat: & commutatiuam, quæ circa tertium versatur inepte ergo sit bimembria. *Argu. 2.* Secundò arguitur: Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quòd habent distincta subiecta: nempe quòd distributiua est in principe, cui incumbit bona publica distribuere: cõmutatiua verò in subditis quorum pax & tranquilitas hac ratione cõtinetur quòd quisq; ius suum alijs seruat: hoc nanque discrimen prima fronte videtur hæc diuisio insinuare: at verò quæcũq; iustitiæ species tam in subditis est quã in principe, in hoc nimirũ ad gubernandum atq; in illis vt gubernentur, vt q. 1. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quod si dicas differẽtiam inde sumi, q distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos quibus facienda est distributio: cõmutatiua verò est vnius ad alterum: contrà facit, quod vnum & multa speciem non mutant. Eiusdẽ

quippe

Argum. 3. quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus. deinde arguitur tertiò, quòd diuisio manca sit, Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neque sub commutatiua comprehendi videtur: nam si respondeas contineri sub distributiua eò quòd princeps vt præmia probis sic & supplicia reprobis decernit, in contrariũ est: tum quod & persona particularis potest licite vindictam petere, tum etiam quòd vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiuæ iustitiæ. Quòd si hac ratione victus pertinere dixeris ad cõmutatiuã, reclamare hæc ratio videtur quod soli principi incumbit pœnas exigere pro culpis, quod specimẽ gerit distributiuæ iustitiæ.

Aristot. In contrarium est auctoritas Philosophi 5. Ethic. distinguentis duas iustitiæ species, quarum altera est distributionum directiua, altera verò commutationum.

Quò responsio quæstionis lucidior fiat à terminorũ expositione proficiscamur, Cum iustitia in genere, auctore Arist. 5. Ethi. sit virtus qua quisq; iustus dicitur, fit vt iuxta nomina sua, iustitia distributiua dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum cõmunium distributione iustus fit. Cõmutatiua verò sit illa itidẽ particularis qua quisq; in cõmutationibus iustus est. His facile intellectis tali respõdetur affirmatiua cõclusione. *Conclusio responsiua* Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur mẽbra specie differẽtia, q̃ sunt cõmutatiua & distributiua. Cõclusio est *Aristot.* Arist. 5. Ethi. cap. 2. cuius ideo auctoritate fulcitur. *Probatio conclusionis.* Probatur nihilominus & ratione. Distinctio habituũ, si specifica sit, ab obiectorũ natura deriuatur: nã habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta, est aũt in republica, in qua iustitia æquitatẽ constituit, duplex ordo, idẽq; particularis ac diuersus, videlicet totius ad partes & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiã species iustitiæ discernuntur. illa autem quæ est totius ad partes, puta quæ cõmunia bona ciuibus bene dispensat, nominatur distributiua: altera verò quæ æquitatẽ seruat inter partes, nuncupatur commutatiua: sunt ergo duę distinctę species, At licet cõclusio hæc non solum S. Thomæ, verũ & Aristotelis sit plana confessio non desunt tamẽ Aristotelis interpretes qui contrariũ opinẽtur. Buridanus enim in eundẽ locũ 5. Ethic. q. 7. nõ arbi- *Buridani sententia.* tratur virtutes has specie distare. Neq; vllo prorsus argumento vtitur preterquã ꝙ rationes, inquit, partis cõtrariæ non sunt satis validæ. Hæc autẽ argutio nullum philosophum hominẽ cõtra Aristotelem mouere deberet nisi validioribus ipse niteretur, pręterquã ꝙ ratio hæc facta abundè rẽ mõstrat in philosophia morali, à qua nõ est expetẽda mathematica demõstratio vt statim in principio Ethi. Arist. docuit: Arguitur autem secundò ad cãdem cõclusionem. Iustitiæ munus est debitũ vnicuiq; *Secunda ratio in Buridanum.* reddere: est autẽ diuersa ratio debiti in distributiua iustitia ab illa quæ est in cõmutatiua: ergo virtutes ipsa specie differũt. Minor patet: Dupliciter aliqua res dicitur hominis, Vno modo simpliciter, quia propria eius possessio: altero verò secundũ quid, vt aiunt, quia scilicet non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius, quodammodo sunt partiũ. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti: alia quippe ratio est quia res propria erat creditoris; alia verò quia erat totius reipublicæ. Igitur cum cõmutatiua iustitia circa debitũ posterioris generis versetur, distributiua vero circa prius, fit cõsequẽs esse virtutes diuersas. *Tertia ratio ad idẽ.* Et ex hoc secundo argumento informatur tertium, Illic opus est distincta virtute specie, vbi operandi difficultas est etiã specie distincta: sed experimur aliũ esse gradum difficultatis in effundẽdis bonis cõmunibus, quę princeps habet in sua potestate, neque vnquam fuerunt ciuiũ, quã sit in refundẽdis illis quæ ab aliis recepimus: ergo distinctæ exiguntur virtutes. Minor patet: nam quòd quisque reddat quod ab alio accepit, rõ hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur. Non erat tuũ sed alter tibi dedit, pessimus esses si non redderes. Attamen quando princeps aut cõmunium dispensatores penes se habẽt illa bona, ægerrimè adduci possunt vt distribuãt si sibi vsurpare possunt. Hoc porrò nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis. *Confirmatio.* Et confirmatur hæc ratio auctoritate Arist. 2. Polit. dicentis homines *Aristot.* ꝓpẽsius affici ad bona ꝓpria q̃ ad cõmunia. Altera ergo virtus est distributiua, & altera cõmutatiua.

Ad primum argu. Ad argumentũ ergo primum ante quæstionẽ sic respondetur: Diuisiones vt exactè fiãt, debere fieri in paucissima mẽbra, atq; adeò inter se opposita. Ob idq; cum obiectum iustitiæ sit bonum, idq; primò diuidatur in commune & particulare, fit vt iustitia primùm omniũ diuidatur ab Aristotele in legalem, quæ est vniuersalis, & particularẽ: vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinẽ partium ad totum ordinando ciues in cõmune bonũ: particularis verò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est, q̃ subsequatur in distributiuã & cõmutatiuã. *Scrupulus* Sed nunquid distributiua iustitia nõ versatur etiã circa cõmune bonũ? *Solutio.* Respõdetur ꝙ etsi circa illud versetur: tñ non habet illud ꝓ obiecto vt legalis, q̃ illud curat augere Sed materia distributiuę est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quẽ sicut calefactio à calore qui gignitur non à frigore quod abiicitur, ideo distributiua iustitia est particularis: vt pote q̃ communia bona facit particularia: legalis namque particularia ordinat in cõmune. Atqui veluti legalis iustitia nõ solũ in principe est ad regendum, verùm & in subditis ad obtẽperãdũ: sic & distributiua est etiã in ciuibus, vt citra responsationem sint contenti. Præterquam quod põt & priuato cuipiã, puta patrisfamilias alicuius amplæ familiæ vsu venire, vt ipse etiã inter suos distribuat bona sua.

Ad secundum argu. Ad secũdũ autẽ, quo indagabatur differentiæ radix inter has species, ꝑ hæc quę dicta sunt, satis responsum est. Haud enim differentia hæc colligitur, vel ex parte subiecti vel ex parte numeri: sed illã perscrutamur, tũ ex ordine diuerso vt dictum est, tum ex diuersa ratione debiti: quia commutatiua reddit id quod est simpliciter debitum, distributiua verò id quod est quodammodo debitum.

Ad tertiũ argumen. Ad tertium argumẽtũ respõdetur, bifariã cõtemplari posse iustitiam vindicatiuã: vno videlicet mõ quatenus ad publicã iustitiã pertinet quę ciues ordinat in bonũ cõmune. Et hac rõne actus est à cõmutatiua iustitiã elicitus: imperatus autẽ à iustitia legali, q̃ est in principe, eiusq; ministris. Iudex

enim

enim non tantum accusante reo, verum ex proprio (vt aiunt) officio ob tráquillitatem reipublicæ crimina vlciscitur. Alio auté esse hoc munus iustitiæ cõmutatiuæ, propterea quòd nulla sit ibi bonorum distributio, nec propriè malorũ, quia mala non sunt deposita vt distribuatur: sed fit vendicatio ad æqualitaté sceleris, infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt cõtestim videbimus: licet hanc habeant imaginé distributiuę, quod nequiores acrius puniũtur. Imperatur aũt à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumq; inflictioné rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si auté vindicatio consideretur respectu particularis personæ ad tollendum eius nocumentum qualiter vindicatiua non solũ est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere: nõ vt malũ pro malo reddat, sed vt repensario sibi fiat, quanquam illam, nisi per publicam potestatem exequi nequeat: tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad commutatiuam iustitiam reducitur. Doctrina est S. Th. 2.2.q.108.ar.2. Sed interrogas, cur vindicatiua ob cõmune bonũ, cõmutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autem vindicatio quæ ad bonũ particularis personæ refertur, sit specialis virtus? Respondetur, quod respublica per vltionẽ æqualé crimini, & reddit malefactori quodámodo æquale, & suũ recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quádo verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpessus: ideoque non attingit metas iustitiæ commutatiuæ: sicuti attingit, cùm virtute restitutionis resarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde S. Th. cõparat hanc virtutem alteri speciali gratiarum actionis pro beneficio suscepto. Illa nanq; neq; simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti: neq; verò simpliciter iustitia, quia non est debitũ legale, sed morale: ob idque est virtus specialis quæ iustitiæ adhæret. Est hic demum principibus adnotandũ circa distributiuá iustitiá quod cùm sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur. Quare neque tantam sinit bonorũ effusionem, vt publicũ ærarium, quod quam maximè necessarium est, exhauriatur: neque verò permittit principé ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullam habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sæpissime indigere. At verò hoc cum primis cauendum vbique esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos vsus statuta sunt & populo decreta, abalienarẽtur. Inde enim; tũ respublica grauiter periclitatur, tũ etiá & miser populus molestissimè aggrauatur & premitur: quippe cũ illud in caussa sit, vt tributa in dies auctiora exigantur. Sed hoc in fine quæstionis sequẽtis lati⁹.

ARTICVLVS II.

Vtrùm idem sit medium distributiuæ ac commutatiuæ iustitiæ.

Primum argument. Sequitur hoc secundo articulo de medio inuestigando harum virtutum, vtrũ videlicet eodem modo in vtraque accipiatur? Est enim argumentum à parte affirmatiua, quòd cũ moraliũ virtutũ mediũ scdm rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudẽtia cernitur, & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur, & ipsum eodem pacto in omni iustitia designari. *Argum. 2.* Mox cum vtraq; tam distributiua quá cõmutatiua sit particularis iustitia, vt pote quæ ad particulares psonas refertur ac terminatur, apparet mediũ in vtraque sumi secũdum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in cõmutatiua rei quæ redditur ad eam, quæ recepta fuit. *Argum. 3* Tertiò deniq; arguitur: Distribuere cõmunia bona, idem esse videtur officium, quod collatis beneficijs cõpensare obsequia, & seruitia quæ ciues in rempublicam impendunt, hoc autem iustitiæ cõmutatiuæ munus est: vt eodem loco 2.2.q.108. astruit Diuus Doctor: eo quod fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorũ inflictio, licèt vtrunq; per imperium fiat iustitiæ legalis: ergo nihil restat, quo differat iustitia distributiua à commutatiua. Contraria est Arist. sententia, eodem loco constituentis medium in distributiua secundum proportionem Geometricam, & in commutatiua secundum Arithmeticam.

Aristot. Ad quæstionẽ hanc respõdetur duabus cõclusionib. Prior est, Vtriusq; iustitiæ tam distributiuæ quàm cõmutatiuæ mediũ secundũ æqualitatem, quæ in rebus exterioribus fit, cõstituitur. Cõclusio est Arist. 5. Ethi. cap. 3. & 4. *Prima cõclusio.* Hác.n. differentiá q.1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiam scdm earum naturam meditati sumus, quod cùm reliquæ mores componát hominis in ordine ad seipsum, iustitia verò in ordine ad alium, medium aliarũ virtutum inueniatur inter duas extremas *Aristo.* affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. *Ratio conclusionis.* Vt fortitudo inter timores & audacias: & téperántia inter exorbitántes cõcupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabiliũ tactus oboriũtur. Iustitia verò, quia in voluntate residet, vbi nullæ sunt passiones, non earũ moderatrix, sed solũ illi incumbit mediũ ponere in rebus, quæ alijs debẽtur. Etenim licet quandoq; cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitiæ: non tñ ad ipsam pertinet illá auaritiam reprimere: sed ad liberalitaté, quæ circa tales versatur affectiones. Posterior cõclusio est eiusdé Arist. eodé loco: Aequalitas, quæ medium est iustitiæ distributiuæ, non est eiusdé prorsus rationis atque in cõmutatiua: immo in distributiua est Geometrica, & in cõmutatiua Arithmetica. *Postrema conclusio.* Aequalitas enim arithmetica sumitur secundum excessuum æqualitaté numerorũ: sumiturq; minimũ in tribus terminis quorũ tamen medius bis resumitur. Habet siquidé respectũ duplicé, Qualis enim est proportio Arithmetica duorũ ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quoniam excessus sunt pares, licet maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quàm sex ad quatuor: ná illa est dupla: hæc verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica quia est inter numeros tanquam inter proximos propriosq; terminos: ná ἀριθμὸς numerus est: licet sit pariter inter continuas qũtitates. Aequalitas autem Geometrica attenditur per æqualitaté proportionum: vt proportio quæ est inter octo, & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo

quia

quia vtraq; est dupla, tametsi excessus sint inæquales. At quoniã medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionum habitudinem consistere minimum in quatuor terminis: vt qualis sit proportio a ad b, talis sit c ad d. Nam Arithmetica proportio inter tãtum duo fit, vt inter vnum & duo, licet proportionalitas, hoc est, ꝓportiunũ æqualitas (vt dictũ est) tres postulet. Vnde in cõmutationibus per rerum duarum æqualitatem æquãtur duæ personæ. Patefit ergo cõclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decẽ talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa partiri, quot sunt ciues tali tñ ratione, vt qualis sit proportio meritorum Petri ad merita Pauli talis sit & proportio præmij illius ad præmiũ huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quæ est dupla proportio, & conferrur Paulo præmiũ vt duo, debetur tunc Petro præmium duplum, scilicet vt quatuor. Nã tũc

Aperitur conclusio.

Obiectio. fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum præmium, puta sesquialtera, talis sit quoq; meriti

Solutio. Pauli ad suum præmiũ à permutata proportione. Videlicet, si a. se habet ad b. sicut c. ad d, tũc sicut a. se habet ad c. se habebit & b ad d. Fac a & b. eẽ merita, c. verò & d. præmia. Et hoc est inuenire medium geometricum. Sed quæris cur nõ statuimus talia exempla vt præmium esset æquale merito? Respondemus hoc nos consultò fecisse: q̃m accidentarium est iustitiæ distributiuæ, &, quod aiunt, impertinens, vt præmiũ sit merito æquale: aliter hac ratione non differret à cõmutatiua. Enimuerò non semper æqualis bonorũ summa distribuitur ciuibus, etiam si semper haberẽt paria merita: q̃m respublica humana quãdoque in bonis plus, quãdoque minus habet. Nũc enim, verbi gratia distribuit triginta talenta quã ab hoste prædã eripuit, alio tẽpore viginti, atque alio decem. Et ideo non potest semper militi obuenire æquale præmiũ suo merito. Atque idem cõperitur in publicis fructibus, qui nunc benignius, nunc verò malignius proueniunt. Et in lege Agraria de diuidundis agris. Quocirca nõ debet haberi respectus nisi ad geometricã æqualitatem. At verò in distributione diuinorũ bonorũ quæ à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & q̃ exhauriri nequeũt distributio fiet, non solum sc̃dm proportionem geometricam, vt quo quisq; longius antecellet alteri meritis, excedat & præmio, verùm etiam sc̃dm arithmeticã, vt quisque tantum recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerunt. Ecce de distributiua iustitia. In cõmutatiua vero alia est habenda ratio: nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eã quæ redditur. Verbi gratia: antequã duo mercatores societatem inirent, vterque habebat quinque. Petrus verò per contractũ aut mutuo aut quomodocunque dedit Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quã Petrus, itaq; est proportio arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinq; quæ ambo habent: & quinq; ad sex quæ modò habet Paulus: quorũ medium est quinq;: est ergo facienda per commutatiuã iustitiam taliter restitutio, vt Paulus quoque reddat Petro vnum, qua ratione ambo sint in medio, nulla personarum qualitate aut cõditione existimata. Enimuerò siue inter magnatẽ & plebeium, siue inter probũ virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & cõuenta more & lege celebrẽtur, nihil subinde cõmutatiuæ iustitiæ variatur. Hac præmis-

Suadetur conclusio. sa declaratione ꝓbatur conclusio: Medium iustitiæ, cuius munus est, debitũ cuique suum reddere, attendendum est & perpendendũ per formalẽ rationem debiti, à qua virtus speciem sortitur: rõnẽ verò debiti distributiuæ & commutatiuæ variã esse monstratum est: ergo secũdum illam varietatẽ variatur & medium. Varietas autem hæc est, quod id quod debetur in distributiua, non debetur, q̃a proprium possessum fuit à ciue: sed quia pars illa est reipublicæ, & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisque principalior est pars, eadem ꝓportione plus debet bonorum recipere. Exemplũ nobis natura perhibuit in stomacho, qui cõmune est corporis membrũ: haud enim idẽ alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iecori, quod spleni: sed vnicuique ꝓ sua natura & dignitate. Debitũ aũt in commutatiua inde exurgit, quòd res fuit possessio alterius: ergo nullo habito meritorum personarum respectu, debet vnicuique tantum referri quã.ũ ipse contule-

Argumen. rat. Quòd si contrà sic arguas. In cõmutatiua iustitia perinde atque in distributiua pensatur nõnũ-

Aristot. quam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindicatiuam iustitiam supplicio plectitur, quã si percuteret popularẽ, vt Aristo. quoq; adnotauit 5. Eth.

Responsio. cap. 5. ita dum per restitutionem cõpensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cædit, quam qui simili plaga plebeiũ læderet: ergo hac parte non differũt istæ iustitiæ. Respondetur, qualitatem personæ in vtraque iustitia perspici: attamen in distributiua per se: vt scilicet per augmentũ personæ augeatur proportio ad aliam: cumulatioris nanque meriti est in viro ingenuo comitas & humilitas, quam in homine inferioris sortis: sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem resarcienda est.

Ad primũ argu. Per hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusione

Ad secundum argumentum. responsum est, secundum differentiam iustitiæ à reliquis virtutib. Et pariter secũdum solutum est conclusiue posteriori. Concedimus enim vtriusq; iustitiæ medium constitui secundũ æqualitatẽ in reb. quæ inter duas personas vel plures cõponitur, diuersimodè tamen: quia medium in distributiua attẽditur sc̃dm æqualitatem inter duas proportiones, scilicet meritorum inter se inuicẽ, & pariter præmiorum: commutatiua verò secũdum æqualitatẽ inter res acceptam & redditam. Ad ter-

Ad tertiũ argument. tium autẽ respondetur, quòd beneficiorum collatio non fit nisi pro receptis obsequijs & laborib. ob idq; habet quãdam mercedis rationẽ, atq; adeo commutatiuæ iustitiæ munus est. Vt cùm quis strenuè egit in bello seu egregiũ consiliũ principi dedit, vel insidias cõiurationésue detegit. Is nãq; etiam si nullum talib. constitutũ esset stipendium, dignus est cui iusta beneficia pro obsequio conferantur. Distributio verò bonorum cõmunium non est cõpensatio, sed nuda attributio eorũ q̃ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partiũ merita non eodẽ pacto in omnibus rebus publicis

æstima

æstimantur, vt Arist. loco citato meminit: Nam vbi respublica per Democratiam, idest, per popularē potentiam gubernatur, nulla alia merita librantur, quàm libertas, vt scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiant. Nisi forsan libertinis, qui mancipia erant, minus: illis autem q ingenuitate clariores sunt, plus obringat. Sed in Obligocraria, hoc est paucorum potentia, secūdum diuitiarum quantitatem fit æstimatio: vt quò quisque plus habeat, eò plus recipiat: quæ iniquissima est omnium distributio. At verò in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundū virtutum merita. Et talis debet in regno perspici, quod rex optimus regit. Nā cum honos alat artes, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum & fomentum, quā cuique pro meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum inspectantes seculū ad officia accedunt, impendio quam rarissimi sunt. Ob idq; Cato admonere Patres Cōscriptos consueuerat, vt bene consultarent, quibus virtutibus præmia ponerent: quoniam non alias poterat inertus persequi, quàm quibus possent statos sibi honores assequi.

ARTICVLVS III.

Vtrùm eadem sit materia distributiua & commutatiua iustitia.

De materia autem harum specierum quæritur hoc tertio articulo, vtrū eadē sit vtriusq; iustitiæ, quæ in has tantum species specialissimas diuiditur? Apparet enim primum esse eandem materiam, alias essent vsqueadeo virtutes ipsæ diuersæ, vt non continerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ: diuersitas enim materiæ tēperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se virtutes cardinales: consequens autē est falsum & contra Arist. sententiam atque omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur contra id, quod quæstio latenter ēt interrogat. Iustitia cōmutatiua diuidirur in species multas: ergo istæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet: Arist. connumerat diuersas materias, quin vero formas commutatiuæ iustitiæ, altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: q̄ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtraque specialissima species est. In contrarium est Arist. eo loco, vbi ait distributiuam distributiones dirigere commutatiuam verò commutationes: cuius tamen commutatiuæ nullas distinguit species. *Aristot.*

Quæstio duas habet particulas, ad quam perinde duabus operæpretium est conclusionibus respondere. Prior sit hęc: Materia quam remotam appellat, eadem est vtriusque iustitiæ: proxima verò diuersa. Prior pars sic ostenditur: Materiæ remotæ harum virtutum sunt tā personæ inter quas, quam res in quibus fit distributio & commutatio: hæc autem eadem sunt: fit enim tam distributio, quam commutatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Posterius itidem conclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerū vsus: & constat distributiuam iustitiam dirigere vsum illum, qui est res adiudicare ciuibus rōne debiti, non quod proprium erat singulorum: sed quod erat totius reipublicę: ad quam (vt diximus) functionem alia ratio exigitur, aliaq; existit difficultas, quā in cōmutatiua: Facultas aūt commutatiuæ est vsum rerum moderari in reddendis debitis singulorum peculiaribus: Vnde patens fit ad prius argumentū responsio. hæc nanque vsuum diuersitas, etsi diuersitatem specierum virtutis cōstituat: non tamen tantam quò minus ambæ contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis earumq; vsibus circa particulares personas. Secus aūt de temperātia & fortitudine: quippe quatū altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilium, quæ nos ad se alliciunt & pertrahūt: altera verò circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterritant & à seipsis auersantur. Est. n. hæc tanta diuersitas, vt diuersas constituat cardinales virtutes. *Prima conclusio. Probatur prior pars conclusionis. Probatio partis posterioris. Primum argument.*

Posterior conclusio est: Materiæ varietas quæ commutatiuæ iustitiæ subiicitur, neutiquam eandē virtutem in species plures disiungit: sed est vnica eademque atoma. Huius autē veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex cōmutationum diuersitate per ordinem ad voluntatē. Commutationem nanque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est, quando quis rem sibi alienā vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verò quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est, commutationis nomen non simplicem denotare vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donoq; recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio ꝓpriè est cōmutatio (vti nomen clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in deposito, in venditionibus cōductionibus reliquisq; id genus ciuilibus pactis. Quocirca cōmutatio in vniuersum spontaneā quampiā atq; voluntariam actionem ex vtraq; parte significat, videlicet tam conferentis, quā recipientis. Cōtraria rōne inuoluntaria cōmutatio inuoluntariam supponit actionem, tā ex parte patientis, quā ex parte auferentis. In furto nāq; neq; dominus dat vt recipiat, neq; fur capit vt reddat: sed ille contra suam volūtatem patitur: hic aūt liberè accipit quod nollet vnquā repēdere. Attamen dū posteà restituit, nihil refert, vltróne reddat pœnitentia ductus, an à publica potestate cōpulsus. A priori nanq; radice acceptiones, puta ab inuolūtaria oblatione nūcupatur cōmutatio inuolūtaria vel volūtaria. Nā & vbi fuit acceptio volūtaria, pōt etiam redditio esse inuoluntaria: vt puta quādo infidus emptor vi cogitur pretiū soluere. *Secunda conclusio. Duplex commutatio.*

De donatione aūt dubiū est, vtrū vtriusq; partis exigatur assensus, videlicet nō solū dātis, verū & accipientis, an. s. si Petrus aīo suo vel verbo inscio Paulo qdpiā donaret, donatione illa teneret antequā ille acceptaret. Et videtur teneri: q a eū qs Deo apud se qdpiā vouet, illicò obligatur: pariformiter ergo ligari videtur q donauit. Respōdet tñ q cū datio relatione dicat ad accipiētē, nō videtur oriri obligatio antequā alter accepter. Et iō *Dubitatio. Solutio.*

reuocati

quidam, disputationis tamen gratia vsu receptus. His leuiter præhabitis, Arist. vnica respõdet cõclusione, qua negat iniustitiam vniuersim sub repassionis forma seruari. At vero explicatius trib. conclusionibus fiet quæstionis satis. Prima in distributiua iustitia nulla est repassionis forma: qm̃ (vt dictum est) non habetur illic ratio, vt ciuis quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriæ intulit, luat: nam etsi ciues nihil in rempublicam contulissent, præterquam q̃ viri sint probi, confertur singulis secũdum proportionem suorum meritorum (vt expositum est) nulla pẽsata qualitate inter rẽ & rem. Secunda conclusio: Neque in commutatiua iustitia fieret semper iusta repassio vbi idẽ præcise perpeteretur reus quod auctor ab illo perpessus fuerat: potest nihilominus vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanti corrigit. Aiebat enim ille,

Conclusio responsiua: de mente Aristot.

Altera cõclusio.

Secunda.

Aristo.

Si qua fecerit, hæc etiam patietur & ipse:
Iuditium fuerit perrectum, atque exitus æquus.

Redarguit eum tamen Arist. quòd si quis magistratum gerens percusserit quempiam, aut si rex ẽt contra iustitiam ciuem vulnerauerit, non est rationi cõsentaneum, vt idem ipse vulnus accipiat. Et conuersim vbi priuatus homo temerarias manus in regem coniiceret, non satis supplicij solueret, si par illi plaga infligeretur: sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truncaret, non ideo corporis deberet vllo mutilari membro: nõ ergo iustum cõmutatiuæ iustitiæ in eiusdem recõpensatione consistit. At verò forsan Rhadamantus nõ iret huic æquitati inficias. Enimuero res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentũ suscipit aut decrementum. Etenim vt atrocior iniuria est, quæ principi irrogatur, ita leuior est corã hominibus, quã ipse infert. Quapropter cum iustũ in æqualitate cõsistat, augeri debet suppliciũ in percutiẽte principem: in ipso autem principe pœna diminui. Neq; in iniurijs tantũ corporalibus res sic habere debet, verùm & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idem simplum reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset easdẽ: sed lege insuper in ipsum agendum est pro iniuria, quemadmodum fit in fure. Tertia conclusio: In cõmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repassionis vtimur nomine) non seruabitur iustum, si quis cõsens rẽ suã aut suũ propriũ opificium, recipiat ab altero id simplum, quod ipse habet vel quod sua arte p̃stare p̃t. Conclusio etiã est Arist. nam fieri potest, vt res diuersorũ ciuium & artificũ non sint æqualis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quam alius sibi artifex ædificat: non satis est p̃ ædiũ fabrica, vt reddatur vnũ duòve calceorũ paria, sed deberet tot illi accumulare q̃ti erat domus fabrica. Pari modo: indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdẽ sit æstimationis cum modio vini: debẽt ergo illa quæ viliora sunt æstimationis, per multiplicationẽ adæquari rei, quæ præstabilior est. Atq; hac ratione poterit iustum in repassione cõsistere alias minimè. Ex his ergo inquit Arist. orta est numorũ necessitas. Est enim numus seu numisma, quasi id quod lex & norma; νόμος enim Græcè idem est q̃ regula & lex. Duo ergo sunt numismatis vsus: prior vt sit mensura, res oẽs adæquans. Non poterat fabrica vnius domus adamussim calceis vel caligis vel alijs opificiis æstimari: vendit ergo tot calceos sutor vt pecuniam conficiat, qua possit domũ coëmere. Præterea, iste qui modo rebus alterius nõ indiget forsan indiget aliis, vel egebit eisdẽ futuro tempore, vel in alio loco: numus ergo illi est pro vade, qui ei fideiubet. Nam vbicunq; & quandocũq; talem exhibueris numũ, res habebis indigẽtiæ tuæ accomodã. Quapropter & moneta dicitur quasi monitoria lex & pecunia à pecude, quã Romani auctore Plinio lib. 33. pecudũ nota signarunt, eò quod pecuniæ (vt ait Sapiens) omnia obediunt: & in mundi primordijs mobilia bona & commutabilia plurimum pecus, & pecora, armentaq; erãt. Ex his rursus consequitur numi valorem (vt eodẽ loco Philosophus ait) nõ p̃rsus ex natura rei æstimãdum esse, sitne videlicet, æs, argẽtum, an aurũ: sed statuto & signo reipublicæ, aut principis, qui suã in tali nummo sculpit auctoritatẽ tanquam fideiussor p̃ omnibus. Vnde necessitatis tẽpore in quacunq; materia, etiã vilissima, vt in ferro, & in corio, cudi potest, aut sculpi, tametsi pro regionis natura & facultatẽ metallum illud diligẽdum huic muneri est, quod solidius sit & quadã vigens perpetuitate. Hac enim ratione Plinius libro eodem selectũ esse aurum asserit inter metalla, nõ quidẽ ratione coloris, qui in argẽto, inquit clarior est, magisq; diei similis: neq; ratione ponderis, aut materiæ facilitate, cùm cedat per vtrunq; plumbo: sed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incẽdiis rogisq; durante materia. Hæc ille. Etenim cum ignis rerũ omnium maximè actiuorũ edax voraxq; sit, eo præstantius est aurum quo ab hoc periculo tutius est. Fit etiam consequens (quod Arist. illic prudenter adnotauit) vt quamuis vllis ingruente necessitate augeri minuiq; possit numorũ æstimatio: id tamen impendio quam rarissimè fieri fas sit. Quin verò hac ratione debet pecunia legis naturam imitari: vt fixa semper firmaq; sit. Enimuerò cum per numũ (vt diximus) respublica & princeps cunctis fideiubeat, nõ parum deteritur eiusdem principis ac reipublicæ fides, quum ciues huiusmodi submutationibus absque ingenti necessitate defraudantur.

Ratio Aristot. pro cõclusione.

Tertia conclusio.

Ostenditur conclusio.

Numismatum origo.

Duplex pecuniæ vsus.

Vnde dicta moneta.

Plinius.

Aristot.

Numorum æstimatio ad modum legis fixa & firma esse debet.

Ad primũ argument.

Ad primum igitur argumentum, quod de finali iudicio factum est, respondet S. Tho. art 4. q. 61. futurum esse secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompẽsat præmia meriti, & supplicia peccati. Gaietanus autem obiiciẽs argumentũ ad hominẽ, videlicet qui 1. par. q. 21. art. 1. & 4. sen. dist. 46. art. 1. negat in Deo iustitiã cõmutatiuam, responderetiam punitionẽ quàm remunerationẽ illic fieri secundũ iustitiam distributiuam: nam (vt legitur de Iuda, Actu. 1.) vnusquisq; ita hic mittentur in suum locũ. Habebit aũt, inquit, & formam quandã cõmutatiuæ iustitiæ pro quãto res pro re datur: puta, præmiũ pro merito, & pœna pro offensa. Veruntamen nõ idem ego, nisi fallor, arbitror sentiendum, neq; secundum S. Thom. neque secundum veritatem de remuneratione,

S. Thom.

Obiectio Caietani aduersus S. Thomã.

Solutio

Cietani.

bonorum

bonorum,& de malorum vltione. Collatio nanq; præmiorum proculdubio iustitiæ distributiuæ *Exploditur Caietani responsio.* functio est,tametsi,vt art. 2. dicebamus, hæc illic conspiciatur ratio cõmutatiuæ, quod cum diuina bona infinita sint,ita redditur omnib.secundum proportionẽ meritorum geometricam,vt adęquetur quoque ad vnguem præmiũ merito,quod in republica humana,vbi curta nonnunquam sunt bona,obseruari semper nequit. At verò non idem est de iustitia vindicatiua in delinquentes. Talis.o. iustitia neutiquam ad distributiuã pertinet. Id quod expresse affirmat S.Th.2.2.q.108.art.2.elicitur *S.Thom.* enim vindicta à iustitia cõmutatiua:imperatur autem à legali:vt art.1. huius quæstionis nos suprà adnotauimus. Nam punitio,non est sicut bonorũ distributio. Distributiua nanq; iustitia non attẽdit quid ciues cõtulerint vt rependatur eis sed quid in se quisq; mereatur:punitio verò per se aspicit quam quisq; iniuriam irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare nõ primũ attendit ad delictorum proportionem,sed ad cuiusq; quantitatem:quod munus est commutatiuæ iustitiæ: ex consequenti autem seruatur in supplicis eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaque vindicatio (vt loco citato ait S.Tho.)respõdet,non distributioni bonorũ, sed collationi beneficiorũ pro susceptis seruitiis quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ,imperatæ tamen à legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitionis:illa nanq; per se seruat proportionẽ geometricam inter proportionem meritorum & alteram præmiorũ. Sed ex cõsequenti,vbi est bonorum copia,quẽadmodum in Deo,custoditur æqualitas rei ad rem,scilicet præmij ad meritũ:punitio aũt è diuerso prius vbique respicit æqualitatẽ supplicij ad delictum. ex consequenti autem seruat proportionum habi*Paulus.* tudinẽ geometricam. Atq; huic consonat ꝙ ait Paulus. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi in illa die iustus iudex scilicet per iustitiam legalem: quæ cũ sit generalis virtus imperat cęteris:atq; adeo tam commutatiuæ iustitiæ,quam distributiuæ. At verò probè denegat S. Tho. iustitiam cõmutatiuam esse ꝓpriè in Deo,pensata eius formali ratione: idcirco ꝙ nihil ipse à nobis accepit,ꝙ illi accrescat. Nam quis prior,inquit Ioannes dedit illi,& retribuetur ei? neq; nos *Ad secundum argu.* quidquã ab ipso ꝙ immutabilis est propriè adimere possumus. Sed si boni sumus,nobis ipsis, inquã; rem nostrã, boni sumus ad gloriam Dei. Ad scdm aũt argumẽtum satis perspicuè per conclusiones responsum est. Prima enim declarauit quemadmodum in iustitia distributiua nulla est repassio. propterea ꝙ nulla illic habetur consideratio ciuis,an quidquam præstiterit aut egerit,cuius æquale recipiat. In commutationibus autem potest seruari repassionis figura,modo iam exposito.

QVÆSTIO SEXTA.

DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

S. Thom. 2.2. quęst. 63.

ARTICVLVS I.

Vtrùm personarum acceptio iustitia distributiua contraria,crimen genere suo sit mortale.

POST diuisionem iustitiæ in distributiuam & commutatiuam,rectus ordo poscit, vt de iniustitia prius, q̃ distributiuæ aduersatur disputemus. Nam iustitia distributiua vtpote quæ in principe potissimum prominet, qua bona communia singulis ciuib. adiudicat præstantior est quam cõmutatiua. Quapropter ab ordine diui Thomæ digressi sumus. Habebit autem quæstio articulos septem. Primus ac præcipuus est de *Primum argu.* hac iniustitia,quam acceptionem personarum appellant,sitne genere suo mortale crimen. Et primum omnium vt à diuina lege,quæ fons nostrarum est,& exemplar,exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere:nam personarum respectus tũc accidit,dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit,vt Pelagij im*Secundum* pietas cogitauit. Vnde Matth. 24. Duo erunt in lecto, & vnus assumetur & alius relinquetur. Ergo neq; inter homines vitium est personas respicere. Secundò arguitur. Paupercula quæ duo minuta in gazophilacium cõtulit,ideo cęteris,ampliora mittentibus,ore Christi prælata est, quòd indiga erat:& qui publicum magistratum gerens præcipue spiritualem,idem admittit crimen quod populares,acriori erit supplicio dignus ob suam ipsius dignitatem. Personarũ ergo acceptio non est ceu iniqua vituperanda. Contraria est Dei sententia Deu. 10. de seipso Deus magnus fortis,& terribilis, &c. qui personas non accipit neque munera & Paulus ad Rom. 2. Nõ est acceptio personarũ apud Deum. Vnde & Deus ipse (vt eodẽ libro Deut. ca. 1. patet,) idem cautum etiam esse voluit hominibus,dicens:Nulla erit distantia personarum. Itaque audietis paruum sicut magnum:neque accipie*Paulus.* tis cuiusquam personam.

Nomen hoc,personarum acceptio,tametsi Ciceroni & priscorum Latinis nõ sit ita vsu frequẽs, est iã nihilominus apud sacrorũ interp̃tes Latinitate donatũ. Neq; verò à Gręca cõpositione abhorret:est enim Græcè προσωποληψία, λαμβάνω, seu λήβω,quod est accipio, Vnde ad Gala. 2. Deus personam hominis non accipit. vbi idem est verbum Græcum. Quamuis cum idem quoque polleat,præsertim in cõpositione,ꝙ,respicio,optimè dicitur personarũ respectus,vt persona pro facie accipiatur. Est ergo decora metaphora,dum iudex inhibetur faciẽ personarum in iudicio spectare, vt per Pau. ad Rom. 2. adnotauimus:nẽpe ne vel à genere,sexu,ętate,aliisve id genus qualitatib. suum sinat animum affici in iudicio. Eodemque alludit illud Leuit. 19. Non consideres personã pauperis, neq; honores

honores vultû potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, ne ad dicentes respicere possent, sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur ꝙ neque vxorem, neque liberos in iudiciû voluit adducere ad excitandam iudicum commiserationem. Et Arist. Rhet. 1. illam Oratoriæ partem quæ ad cōmouendos affectus exposita est, condēnat, Areopagum Athenienſium hac maxime ratione cōmendans, quod illam partem à suo iudicio relegatam haberēt. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptionis personarū descriptio. Est enim iniustitiæ crimen, quo in distributione non caussæ ad rem pertinētis sed personæ aliarumq; eius qualitatum habetur rō. Quo alludit glossa super illud ad Eph. 6. Personarum acceptio non est apud Deum. Deus iustus iudex, caussas, non personas discernit. Et rō nominis est ꝙ cum iustitia distributiua nuda synceraq; meritorum momenta suis bilancib. perpendat: merita aût sint q̄ ex voluntate recte instituta procedunt, quidquid ad huiusmodi meritorum cumulû nihil confert, ad natiuas personæ cōditiones attinere censetur. Itaq; personæ nomine, naturæ intelligitur contra rectā voluntatem distincta, atq; adeo actiones alias, quæ extra caussam sunt. Conclusio ergo quæstionis sit. Acceptio personarum genere suo est peccatū mortale. Probatur. Quidquid aduersatur iustitiæ, est genere suo lethale scelus, vt supra q. 34. huius libri, cum S. Th. definiuimus est: nam cum iustitia necessaria sit virtus, qdquid illi obsistit, cōtrariû est charitati, atq; adeo genere suo mortale: acceptio personarum obsistit iustitiæ: quippe q̄ impedit legitimam seruari taxinē debitiergo est mortalis. Quocirca licet S. Th. q. 63. art. 1. tantum asseueret personarum acceptionem esse peccatum, reliquerat tamen q. 69. art. 4. constitutum, peccatū iniustitiæ censeri in mortalium genere, tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale, vt si quis amicû minus dignû præstantiori præferret in electione ad officium, quod parū reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniā furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Quæ vtiq; cōne temperamento hoc vsi sumus genere suo. Hinc sit consequens, cunctas caussas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, q̄ per distributionem confertur connumerari cum personis, vt ad earum acceptionem attineant. Pōt nanque eadē cā in vnius distributione legitimè animaduerti, quam in distributione alius rei minime pendere licet. Qui. n. consanguineis rōne generis aliquid bonorum suorū donat aut legat, non est personarum respectot: qui aût illa caussa sacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui vitū egregiè doctū, nō tñ v(?) adeò cōpositorū motū, sancto viro ignaro tñ, in optione ad Cathedrā antefertet: nō haberetur personarū acceptor: velmi si illū præferret in alia electione, vbi vir exigeretur probitate cōspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequētibus articulis emūcti°.

Aristo.

Definitio acceptionis personarum.

Glossa.

Conclusio responsiua.

Probatio.

T. Thom.

Corollariû

Per hæc ad primum argumentum patet responsio. In Dei nanque distributionibus altera habēda est consideratio, duo homioem (sine in puris eum naturalibus contemplemur, siue peccati labe maculatum) in suā gratiā primum recipit: altera vero dum iam in eandem admisso, eius perpendimus virtutum officia. In priori nanque mō eū nulla illic subsit ratio debiti nullum locum habet iustitia distributiua, quæ (vt dictum est) debitum quodā pacto præsupponit: & ideo neq; illic sub notati potest personarum acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua ꝓpria, quib. libet, impartiret, Nemo enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo, vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola. Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade. Quod quidē Paulus in altitudinem incomprehensibilē diuinarum scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia effulget distributiua: de qua ideo ait Paulus, Qui reddet vnicuique secundū opera sua. Et alibi, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; ꝓpria corporis ꝓut gessit, siue bonum, siue malum. Nam qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neque illic Deus est personarum acceptor, sed reddet vnicuique scdm meritorū pretiū, quæ de diuina gratia promanant. Ad secundum autem respondetur, quod qō personæ qualitas meritum auget aut crimen, tunc nulla est acceptio personarū illam inter caussas præmij adscribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ in caussa fuit, vt tenuis eius eleemosyna maioris esset pretij, q̄ si diues tantundē largiretur. ob idq; cumulatiori præmio digna fuit. Et vice versa qm̄ delinquentia præeminentia & locus culpam delicti aggrauat, sit vt dignitatis illius cōsideratio nihil vindici Dei iustitiæ officiat, si actu in eū aiaduertat.

Ad primū argument.

Paulus.

Ad secundum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

PRæmissa natura & qualitate acceptionis personarum, quæ cum iustitiæ sit contraria de iure mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materiis versetur: & primò in hoc secundo art. vtrum in spiritualium dispensatione locum habeat? A parte enim negatiua arguitur: Sacerdotia & spiritinales præfecturæ non tam sub iustitia sunt distributiua quam sub commutatiua: acceptio aût personarum, vt dictum est distributiuæ aduersatur: non ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticæ præbendæ, & vt aiunt, personatus, non habent rationem præcisam bonorum communium: sicuti prouentus reipublicæ, qui eo quod sunt totius, sunt quodammodo partium: sed sunt stipendia populi ministris ecclesiarū constituta: debentur ergo personis dignis nō propter se sed quia personæ tales debentur ecclesiæ hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio per eam institiam, qua dignus est operarius mercede sua: hæc aût iustitia, non distributiua, sed planè commutatiua est. Scdō arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum apostolorū optione: q̄ ad vitā spiritualē quam maximè referebat, psonas respexisse & accepisse: qm̄ nulla eorū

Primum argument.

Secundum.

 meri-

merita perpendēs, à piscatoria, & camporia, aliisq; id gen⁹. vilib. artib. veluti infirma abiectaq; huius mundi, vt ait Paul. eos euocauit. Quin verò in hoc præterea visus fuit personarum acceptor, quòd non nisi Galilæos ex patria sua cognatosq; suos assumpsit: nam vt legitur Act. 2. de hoc turbæ mirabātur, quòd variis linguis loquentes Galilæi essent: Christi autem opera exēpla nobis sunt. Nullum ergo hoc vitium est.

Tertium. Tertiò arguitur, Iure etiam Cano. videtur nō solum permissa, sed iussa in electionib. personarum acceptio: vt patet eo. ti. c. cum nobis olim. vbi licèt electus, non esset eminentis literaturæ, probatur electio. Et c. cum dilectus, pariter approbatur, licèt fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores.

Quartum. Quartò arguitur: Eccle. etiam decretis sancitum est, vt non fiat electio, nisi ex personis eiusdem ecclesiæ, dummodo illic dignus inueniatur: etiam si alibi foris inueniātur digniores: vt patet dist. 61. ca. nullus. & ca. obitū. & dist. 64. c. metropolitano. Quin verò, vt ait gl. in c. cum inter cano. de elec. nō valet postulatio ex aliena ecclesia, nisi duabus partib. cōsentientib. Et debet fieri à Pontifice Maximo, vt latè patet in titu. de post. prælato. Non ergo explorādi sunt semper digniores, et si facilè in alienis eccles. inueniri possent.

Confirmatio. Ad hæc & nobis hoc vsus eccles. palàm facit. Cernimus enim in Epis. elect. non tam meritorum quàm personarum, aut generis aut potētiæ rationem duci. Adde, quòd & in suprema electione Pōtificis Maximi tam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi à reuerend. Card. assumatur: cùm tamen possent quandoque extra illum ordinem alij disquiri: quorum fortè electio gratior Deo esset & acceptior.

Quintum. Quintò ac postremò arguitur, Papa, vt aiunt, est beneficiorum bonorūq; ecclesiæ dōs: ergo nō artatur digniores eligere: sed pōt quib. libuerit, eadē elargiri. In cōtrariū aūt est Ia. Apost. 2. c. suæ Cano. Nolite in acceptione psonarū hēre fidē Dñi nostri Iesu Christi.

Ad q̄ōnem hāc decem cōclusionib. respōdetur. Si iō prius adnotemus qd hic nomine spiritualiū intelligamus, quod lib. sub tit. de simonia, emūctius dilucidabimus. Haud. n. intelligimus cūcta quæ in intellectu sunt: nā sciētiæ & artes doceri p̄tio possunt: sed intelligimus illa quæ gratis nobis à Deo donātur, nō peculiariter im̄ in vtilitatē recipiētium, sed in vtilitatē cōem: de quib. ait Christus Gratis accepistis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorū vsus. Prius ergo circa materiam primi argu. prænosse oportet: ista ecclesiastica sacerdotia non solū rōne distributiuæ iustitiæ pēdenda esse, verū cōmutatiuæ lineā ingredi.

Prima cōclusio. Sit ergo prima cōclusio: Negari nō debet quin sacerdotia & ecclesiæ p̄fecturæ specimē habeāt distributiuæ iustitiæ, pro eo quòd illis honorificētiora & pinguiora debētur, q̄ p̄stāntiorib. sunt meritis: & idcò in nona cōclusione adstruēdū nobis est in eiusmodi elect. omib. digniorē esse cæteris anteferēdum.

Secunda conclusio. Huic nihilominus cōclusioni subiecitur secunda. De ecclesiasticis bñficiis sacerdotalibúsq; muneribus ac dignitatibus, quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiæ commutatiuæ regulas præcipuè cēsendum est.

Probatio conclusionis. Probatur, decimæ quas populus Christianus persoluit, nō cōuenit vt p̄mia sint meritorū personarū, instar honorū quæ in republicæ deposito existunt: sed vel ad hoc solū, vel ad hoc p̄cipuè institutæ sunt, vt stipendia sint ministrorū ecclesiæ. Itaq; religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nūq̄ Christicolas cogeret decimas cōtribuere. Idéq; inferi⁹ dicturi sumus de secularib. tributis, vt inter q̄ & sacerdotia hoc solū discriminis intersit, quòd illa stipēdia sunt pro secularibus administrationib. iustitiæ: hæc aūt pro spiritualibus ecclesiarū functionib. Fit ergo ex hoc consequens, rationem illam distributiuæ iustitiæ quæ in hisce dispensationib. repetitur, ad commutatiuā ordinari, quæ est inter Pontifices, tam Maximū quā reliquos dispensatores ac prouisores honorū ecclesiæ ab vna parte, & ecclesia ex altera. Enimuerò q̄a ob id ciues decimas pendūt vt sibi sacramenta administrentur, verbū Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiam cōmutatiuā debentur eis idonei horum munerum ministri, veluti operarii vineæ Dñi. Neq; obstat decimas (non dico quotā) esse de iure diuino. Nam cēsendum hic arbitror instar principis, q̄ certa stipēdia perpetua statuit famulis ac ministris domus suæ: præcipiēs vt dignioribus q̄ haberi possent dispensarentur. Hic enim profectò plus commutatiuæ iustitiæ subest, q̄ distributiuæ. Sicut facta beneficij collatione, eadē iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiā. Itaq; vt explicatiunis gratia dicā, ratio distributiuæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rōnē cōmutatiuæ.

Suadetur conclusio testimoniis sacrarum literarum. Nā ideo electores tenētur scd̄m merita psonarum sacerdotia distribuere, non q̄a præmia sunt meritorū ipsorū, sed q̄a electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eidem obsequia, pro stipendio sibi repenso. Conclusio hæc sic exposita nō solū rōne, quæ manifesta est, verum & sacris oraculis cōprobatur. Et primò, vt à lege veteri initium sumamus. Leuitis simili ratione decimæ erāt decretæ. Sic. n. legitur Nu. 18. Filiis Leui dedi oēs decimas in possessionem, pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò inferiùs de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonii. Et Lucæ 10. dum Christus Apostolos tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit, in eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: Dignus est. n. operarius mercede sua. Merces autem per iustitiam cōmutatiuam redditur. Et Apostulus primæ Corint. 9. in eādem sententiā ait. Neminem suis stipendiis militasse vnquam, citans illud Deut. 25. Nō alligabis os boui triturāti, dicēs propter nos illud fuisse scriptum: vnde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuam iustitiā insinuauit. Et primæ ad Tim. 5. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: ne quis fallatur quòd personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributiuā debeātur honores ac præbendæ: sed q̄ bene præsunt, vt discamus beneficium dari potissimum propter officium quasi ad normam cōmutatiuæ iustitiæ: secundum verbū eiusdem eodem loco, Qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari deseruiunt, cum altario participant. Idque confirmatur ex iure Canonico.

Confirmatio prima.

Canonico. Nam cap. secundum Apostolũ, de præben. Innoc. 3. hæc ferè Pauli verba citans, ait, Cũ secundum Apostolũ, qui altari deseruiunt, de altario viuere debeant: & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede, patet à simili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam sæpius citatũ toto iure solennissimũ. l. Beneficium non dari nisi propter officium, de rescrip. cap. fin. Igitur ecclesiæ bona non intuitu personarum vt ipsis tanquam præmia suarũ virtutũ ac literarũ instituta sunt ceu per metã distributiuã iustitiam illis deputanda, sed re vera tanquam ministrorũ merces pro obsequio ecclesiis impenso. Et quia infrà illaturi sumus eligendorũ qualitatẽ, meritorumq́; momẽta non absolutè, sed in ordine ad prouinciam suã & functionem esse pensanda. Accedit & huc proximè, quòd Christus in ecclesia (vt habetur ad Ephe. 4.) quosdã dedit Apostolos, alios autẽ Pastores & doctores &c. in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiáque populi. Atqui cõclusio hæc remensenda est, dum lib. seq. sub titulo, de restitutione, in dispensationem prolemus, is qui prætermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia cõfert, cui debeat damnũ restituere, ecclesiísne an personis ipsis prætermissis.

Confirmatio secũda.

Tertia cõclusio.

Tertia conclusio ad q̃stionis titulum: Acceptio personarũ in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tãtoq; grauius ac pestilentius quantò spiritualia tẽporalibus antecellunt. Conclusio hæc clarius liquet, q̃ vt multis egeat testimoniis. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam fœlicitatẽ promouetur: sacerdotũ. n. ministerio sacris Christiani initiãtur, per quæ diuinã gratiã, tũ ineũt, tum & recuperant, eorumq́ue ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cùm nihil nobis tanti referat, quam per eandem gratiam ad Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitium esse põt præsentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis.

Documentum S. Thomæ.

Aristo.

At tamẽ qm̃ non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: notandum est cum D. Th. duobus modis considerari posse cuiusq; merita ac dignitatis excellentiam: videlicet aut absolutè & simpliciter secundum indiuiduam personam: quẽadmodum Arist. 5. Eth. c. 3. considerat virum bonum. Secundo mõ, quemadmodũ illic considerat bonũ ciuẽ: vt puta si personã contempleris in ordine ad munus illud, & magistratum ac functionem ad quam assumitur.

Quarta cõclusio.

Sit ergo quarta conclusio, Dignitas personæ perpendenda est, & exigenda in ordine ad talem finẽ, q electionis scopus est. Hoc clarissimum est: quia à fine sumenda est mediorum ratio: & 1. Cor. 12. ait Apostolus, Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet ad commodum Christianæ reipublicæ.

Quinta cõclusio.

Adnectitur aũt conclusio quinta: Primum ac potissimum q in eo q in spiritualibus præficiendus est populo, æstimandum venit, est morum compositio, virtutumq́; ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis ciuilibus magistratibus in subsequentibus constituemus, est enim omnibus cõmunis: at verò præcipuũ robur habet in ecclesiasticis prælatis, cuius rõ patentissima est.

Ratio conclusionis.

Paulus.

Enimuero finis proximus ciuilium magistratuum est tantum naturalis: nempe tranquillo statu & pace rempublicam conseruare: licèt ille ad diuinam quoque fœlicitatem ordinem habeat: finis aũt & scopus proximus prælatorũ spiritualium est sempiterna fœlicitas, ac subinde eorum munus auxiliares esse Christi ministros, iuxta verbũ Pauli: Sic nos existimet homo sicut Dei ministros: Quibus idcirco vna cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusq́; redemptionem promouere, atq; ad diuinũ amorem subditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quæ cum mũdo dispereunt, sed sempiterna illa quæ nos in cœlis manent. Hæc autem nemo curare potest, & pro dignitate administrare nisi in quo idem Christi sanguis conferuescat, idemq́; inardescat amor.

Sexta conclusio.

Sexta conclusio, Præter charitatẽ & honestatẽ morũ requiritur statim sacrorũ sciẽtia, prudẽtiaq́;, & solertia, & reliquæ animi vires, ac dotes ad gubernandũ necessariæ: iuxta verbũ dñi. Quis putas est fidelis seruus, & prudẽs? Matt. 24. Adeo vt liceat nonnunquã expediatq́; huius gratia, eo qui simpliciter moribus præstãtior est posthabito, alterũ vita inferiori præeligere: dum tñ prauus non sit & corruptis moribus: nam cui refragatur vita, nulla alia rõ satis suffragatur, vt fas illũ sit ad ecclesiæ gubernaculũ admonere.

Probatio conclusionis.

Hoc planè constat. Est enim primum prælati, sacra docere, & per eorũ doctrinam & exempla subditos ad diuinorum amorẽ allicere ac promouere. Mox, quia id regimen, opus est prudẽtiæ: vt 6. Eth. Arist. auctor est: & vt ibidẽ subdit, cum prudentia virtutes omnes cõnectantur, cunctis huiusmodi dotibus præstare debet. Enimuerò vt nisi quod ignitũ est, calefacere nequit, ita nisi qui charitate ardet, vel lucere aliis põt vel virtutũ calorẽ excitare.

Septima conclusio.

Probatur conclusio.

At verò qm̃ ex his dubiũ hoc loco præcipuũ relinquitur, an s. vt ab hoc crimine acceptionis personarum caueatur, necessarium sit præstantiorem digniorẽmque semper eligere, statuitur septima cõclusio: Acceptio personarũ tunc affert manifestariũ crimen, qñ prætermisso idoneo eligitur indignus, tunc enim imprudenter & contra iustitiã cõmutatiuã in ecclesiam peccatur, & contra distributiuã in eum, qui dignus est. Conclusio est omnibus extra controuersiam in confesso. Vnde de præben. cap. graue. Ale. 3. in concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdum, q quidã ecclesiarum prælati cum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promouere, assumere non verentur indignos: quibus neq; morum honestas, neque literarum scientia suffragatur: carnalitatis sequẽtes affectũ, non iudiciũ rõnis, vnde quanta ecclesiis damna proueniant, nemo sanæ mentis ignorat.

Octaua conclusio.

Subiexitur deinde huic octaua conclusio: Ad hoc vt secundum externum ius fori canonica solidáque sit habenda ac valida electio, satis est eligere dignũ. Cõclusionẽ hanc confirmant Canones tertio argumẽto ante quæstionẽ adducti. eorũ aũt rõnẽ S. Th. & Doctores hanc reddũt, quod alias vnaquælibet electio calũniam pateretur: haud. n. tali foro facilè expendi possunt librarique me-

ritorum momenta, vt cõstet quis est optimus. Vnde dum Rex aut quiuis alius iure patronatus eum eligit dignum, cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Prælatus electionẽ in fauorẽ dignioris perimere. Addiderim hic, quod qui dignũ elegerit, nõ tenebitur ad restitutionẽ nec digniori nec ecclesiæ: vt lib. sequẽti sub titul. De restitutione, videbimus. Noua conclusio. Quo ad culpam, in foro conscientiæ & poli, præceptũ est eligere digniorẽ. Et primũ, ne quis existimet solius esse opinionem S. Th. qui eã incunctanter, veluti rem constitutissimam, adstruit, 2.2. q. 63. ar. 2. & in quolib. q. 6. & 8. quẽ sui sequũtur. Fuit quoq; Ale. de Hales. 2 part. q. 136. membro 2. & Nicol. de Lyra, Iosu. 21. Neque verò Mendicantium vtriusq; ordinis, verũ & Henri. & Godofr. in suis quolib. Fuitq; Hadrian. posteà Papæ in materia de rest. & ex Doctorib. iuris Can. Arch. & aliorũ. Hos deniq; Maioris postmodũ in 4. dist. 24. q. 8. & 9. sequitur. Patroni autẽ contrariæ sententiæ, si tamẽ contrariã tueantur, sunt Hugo. & apparatus super cap. licet ergo. 8. q. 1. & cap. Monasteriũ. 16. q. 7. quib. referente Adriano, accessit Ioan. And. Dixerim si contrariã tueantur, quia illi forsan id duntaxat cõtendunt, quod in foro exteriori nõ sit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quòd si sententia D. Tho. vera est, per nullã potest desuetudinẽ vel cõtrariam consuetudinẽ abrogari. Est enim de iure diuino: contrà quod vsqueadeò nullo tẽpore præscribitur, vt quo longior fuerit eius abusus, eò fiat delictũ grauius. Neq; in his satis est auctores numero æstimari, aut dicere, hoc tenent Canonistæ hoc vero Theologi: sed auscultandæ sunt sacrorũ auctoritates, rationésq; examinandæ. Arguitur enim primo ex iure naturæ: Ecclesiastica beneficia (vt secunda cõclusione asserebamus) ex bonis communib. populi, veluti stipendia, instituta sunt, & ecclesiæ ministris proposita. Ex hac ergo parte contra iustitiam commutatiuam fidem populo & ecclesiæ frangit, qui non optimum ei ministrum absq; fraude & dolo prouidet. Mox peccatur & cõtra iustitiam distributiuam: eadẽ enim virtus quæ iubet seruare in præmiis proportionem, quæ est in meritis, subinde admonet vt optimus qui rationabili diligentia inueniri potest, cæteris præferatur. Deinde accedit tertio, quod Antistites tenentur beneficia gratis cõferre: qui autẽ meliori posthabito cõfert minus digno, ille certè alia caussa mouetur humana: alioqui illud nõ faceret: atq; adeo neq; dat gratis, neq; ab acceptione personarum manet incolumis. Ad hæc, qui ex duobus sacerdotiis pinguius confert sacerdoti minus digno manifestè iustitiam distributiuam acceptione personarum præuaricatur: nã id pattare nõ posset nisi respiciẽdo personã, puta qualitatem extra caussam, ergo eadem labe cõtaminaretur, qui vnicũ beneficium minus idoneo adiudicaret. Præterea, horũ collatores munerũ, dispẽsatores sunt, vt ait Paulus 1. ad Corin. 4. ministeriorũ Dei: in quibus, vt inibi subiũgit, fides sincera requiritur secundũ verbũ Dominicũ citatum. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? principis autẽ œconomus & dispẽsator, qui quos posset optimos seruos eodẽ stipendio non ascisceret in seruitiũ dñi, reus profectò esset aut defractæ fidei, aut neglectæ prudẽtiæ. At verò ius diuinũ est quod huic cõclusioni firmiorẽ adstruit fidem. Atq; in primis exẽplum Christi, Ioan. 21. in electione Petri, quod abundè rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui nõ merus dispẽsator, sed dominus rerum erat, non aliũ selegit, qui suus sibi vicarius succederet, quã omnium tunc temporis Apostolorum optimum. Neq; verò satis duxit eum instituere que ipse nouerat esse præstantissimum, sed id prius voluit vt oĩbus innotesceret. Hac. n. vt arbitror, tantũ de caussa ter publicè Petrũ rogauit, an se plus cęteris diligeret (q numerus iudicialibus monitionibus solennis est) vt cũctis liquidũ fieret, iure & ordine optimũ eligere: doceretq; perinde eos vt eandem legẽ in similibus electionibus sanctissimè custodirent quapropter absq; vlla cunctatione asserere soleo (quod) eo tunc tẽporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium oĩum fuisse Apostolorũ optimũ, neq; tãtum arbitror hoc denegare. Liquet enim solam Dei charitatem, esse normã, per quã iudicare licet bonitatis gradus apud Deũ. Præterea, neq; hoc negare licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum diligitur ab illo. Si ergo Petrus Christũ plus tunc cęteris Apostolis amabat plus & ab ipso amabatur atq; adeo optimus erat. Quod enim præ cæteris tũc Christũ diligeret, ambigi neq; quoniã Christi interrogatio nõ oriebatur ex dubio quippe quo ipse nõ tenebatur: sed erat velut assertio. Et quãuis Petrus ad comparationem ridere citra temeritatẽ non valuit, eò quòd neq; suorũ erat, neq; alienorũ meritorum ponderator, tamen suum respõsum, Tu scis quia amo te: Christus pro comparatiuo iuxta suã ipsius interrogationẽ accepit: & ideo à tertio respõso continuò subiũxit, Pasce agnos meos. Dico stetisse optimũ tunc simpliciter: quia nihil obstat quo minus Ioannes indulgentiùs diligeretur, alioqui; fortè tẽpore fuisset melior: nam de intemerata Virgine hæsitare nefas esset longè meritis cunctos antecessisse Apostolos. Secundo loco accedit & apostolicum testimonium. 1. ad Tim. 3. Qui episcopatũ desiderat bonum opus desiderat: hoc est, ipse cõsultè videat, quantũ sibi oneris imponat: quod omniũ est optimũ munerũ quæ in ecclesia sunt, atq; adeo gubernatu difficillimũ. Vnde subdit, Oportet. n. Episcopum irreprehensibilẽ esse, &c. Vbi tã amplã tamq; diuitẽ virtutũ suppellectilẽ ab Episcopo desiderat, vt licet nullã faciat cõparationem vix illæ possint nisi in eo qui præstantissimus est aceruari. Quapropter inferius c. 5. eundẽ admonet discipulũ vt nemini cito manus imponat, Vbi porro docet quãtũ debeat examinis præcedere antequã huiusmodi sacerdotia distribuantur, vt pote quæ discussio illã finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissima meritorum trutina vnicuiq; retribuendũ est. Accedit tertio loco Ius canonicũ sanctorumq; decreta, & in primis Hieronymus sup Leu. c. 8. qui refertur 8. q. 1. c. licet ergo Refert nanq; illic Leuitica historia, quod quãdo Aaron iussu Dei in sacerdotẽ vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quib. verbis ait Hieronymus, quod licet Dominus de constituendo principe præcepisset singularémq; elegisset, tamen conuocatus etiã Synagoga. Requiritur ergo, inquit in ordinando sacerdote etiã populi præsentia: vt sciant

Noua conclusio. *S. Thom.* *Alexan.* *Halen.* *Nicolaus Liranus.* *Henricus.* *Adrianus.* *Archi.* *Maioris.* *Hugo patronus contrariæ opinionis.* *Ioã. Andr.* *Prima ratio, in gratiam primæ opinionis.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Paulus.* *Secundus locus ad idem.* *Hierony.*

sciant

sciunt omnes & certi sint quod qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium: & hoc attestante populo, secũdum illud Pauli, Oportet aũt illũ & testimonium habere bonum ab his, q foris sunt. Hæc Hiero. Et est allusio ad exẽplu Christi, qui in præsentia Apostolorũ testimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen nõ obstãte verborũ inculcatione Hyerony. temperat illic eius sententiam, immo denegat Hugo, dicẽs satis esse eligere dignum. Cui Apparatus adhæresit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, non sunt contra textum audiendi. Sunt & verba & acerbissima Aug. super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandũ leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Dñi gloriæ. Quis. n. ferat eligi diuitem ad sedẽ honoris gloriæ ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? *Augustin.* Ausculta verbum, ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ, Cõsentit & Leo Papa, cano. Metropolitano, di. 63. vbi docet, q sit eligendus optimus. Sed est Chrysost. sentẽtia; lib. 2. de sacerdotio q̃ maxime meditanda, admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, q tãto debẽt meritorum interuallo antestare gregi, quanta præstat excellentia pecori pastor. *Leo Papa. Chrysost.* In cuius sententia Bernard. De consideratione ad Euge. permulta, eademq; peregregia congerit. *Bernard.* His vnicũ illustrèque adiungitur c. extrà, vt ecclesia. benefi. sine dist. confer. vbi in reprehensionẽ Episcopi apponitur, q non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragmat. conci. Basil. habetur hæc forma iuramenti eligentium: Ego N. iuro & promitto omnipotenti Deo, & sancto cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & tẽporalibus meliorẽ. *Cocilium Basiliense.* Neq; tñ Canonicum, verũ & Ius Imperatoriũ idẽ sanctissime admonet, vt est videre in Auth. de monach. §. ordinationẽ. iubet quippe eo Imperator, qui prius optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastorẽ. Quòd si monachus optimus est præficiendus, profectò multò est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda: vt quorum ordo sit institutio monachorũ excellentior. Atqui argumenta hæc si in primordiis etiam ecclesiæ, & qñ illustribus pollebat personis vim suam tenebãt, quantò nunc maiorẽ, qñ illa laboramus personarum inopia, vt vix optio permittatur: immo citra dignissimum vix possit reperiri dignus. Tempore Aug. Amb. Mar. Nicolai, atq; id genus, mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem: modò aũt vt digno conferas, dignissimũ debes inquirere: adeò omnia iacent. Et qñ eorum quæ facta sunt argumenta nullũ existeret, hoc rẽ ineluctabiliter cõuincit, q postquã in dispensatione beneficiorũ non habetur exacta meritorum rõ, nemo est, qui literarum studia sequatur, nemo qui aliis imbuatur moribus, quàm q ad Curiã fuerint aptiores. *Postrema ratio.* Vnde quanta detrimenta ecclesiæ Christi eius sanguine fundatę sucreuerint, & hæresum pestes & animarum neglectus apertissimè testantur. At verò anteq̃ decimã conclusionẽ statuamus, operæ pretium est nonnulla dubiola, quæ hinc emergunt, diluere. In primis nõ contendimus in has angustias timoratos animos cõiicere, vt quando munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censeatur peccatum mortale, digniorem prætermittere. *Prima limitatio. cõclusionis.* Mox neq; est tale peccatũ timendũ etiã in rebus maioris momẽti qñ meritorũ excessus non est tantus, vt videatur ad rem multũ referre: qm̃ & furari exiguã monetã, non est peccatum mortale: neque nos Deus cogit tam anxiè pesonas explorare, sed secundum prudentiam p rei qualitate & cõditione. Præterea maxime adnotandũ, non esse attendendum ad caussas metaphysicæ possibilitatis: sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundum prudẽtiam speratur futurum. *Secunda* Enimuerò, licet occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est tñ vecors, vel aliis implicitus negotiis, de quo, nõ est tanta spes q prædicabit aut gubernabit secundum suas dotes: vel fortè etsi sit optimè moratus, publicis tñ est negotiis ineptus: huiusmodi certè hominibus ille præferendus est, qui licet huiusmodi dotibus non sit tã potẽs, speratur tamẽ curã solicitius habiturũ diligentiamq; adhibiturũ ad suũ exequẽdũ munus, euentus aũt rei qui præter eligentium spẽ obsequũtus, nihil electionẽ vitiant vt si negligẽs postmodũ reperiatur, qui diligens credebatur, emergit aũt ex superioribus cõtra hanc nonã conclusionẽ argumentũ primũ: Dictum est iustitiã distributiuã in his sacerdotiis ad cõmutatiuã referri; dũ aũt prælatus tribuit ecclesiæ curatum vel alium ministrum pro ratione suarũ decimarũ dignũ, quia. s. haberet exilia subsidia per illum satis facit iustitiæ cõmutatiuæ: non ergo tũc tenetur aliũ eligere qui cumulatioribus meritis poleat. *Primum argument* Respõdetur duo: Primũ non seruaretur tũc rõ distributiuæ iustitiæ, nisi fortè in breui expectaretur locupletior præbenda pro illo digniori. *Solutio.* Deinde, q̃tum ad iustitiã cõmutatiuam cũ dignitas personæ nõ habeat certam præscriptam mensurã, fit vt vbi alius est dignior, via inferior censendus sit dignus præterquam quod fides dispensatoris ministeriorũ Christi expostulat vt cuicunq; ecclesiæ ascribat ministrũ optimũ illorũ, qui illo stipẽdio haberi põt; nam ecclesia si loqueretur talem eligere: licet hæc culpa non sit tanta vt ad restitutionẽ obliget, si secundum existimationem dignus eligatur: vt supra diximus. Hinc aũt exurgit argumẽtum cõtra eandem nonã conclusionẽ, quod sequeretur ex ea nõnñquam vt elector esset perplexus. Verbi gratia: Duobus vacãtibus beneficiis quorũ qđ vbertus est & pinguius nullam habeat animarũ curã? alterum verò, qđ fructibus est sterile, eandẽ habeat annexã, vel plures habeat sub se parœcios, plusq; doctrina indigentes: vt ecclesia nunc Toletana, quæ locupletissima est vacante: & simul Granatẽsi, quæ licet sit Pauperior: habet tamẽ multos ex Mahometismo neophytos, perplexus tunc esset & Papa & Rex. *Secundum argument.* Nam si distributiuam iustitiam spectes, debet tunc illud qđ est ditius digniori attribui: si aũt publicam ecclesiæ necessitatẽ, potiùs deberet illi maior cura animarum demãdari. Ad hoc respõdetur, pluries semper esse habẽdã rõnẽ publicæ necessitatis ad q̃ non Christi charitas arcti᷒ astringit, & ideo animarũ cura digniori est cõmẽdãda deq; inde dãnũ de sua dignitate reportarit cẽletur. *Responsio.* Nã & si bene p̃sidentes p̃sbyteri auctore Paulo, duplici sint honore digni: ille

tamen qui apud Deum nos manet, in primis æstimádus est eo vel maximè, q(vt dictũ est) hæc sacer *Dubium.* doria in ecclesiarũ cómodũ sunt instituta. An verò ille dignior acceptare teneretur, alterius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas vt teneretur. Verùm ex hoc tamen aliud enascitur dubiũ vtrum lex hæc eligendi dignioris, vsq; ad illos etiã extendatur, qui iã sunt suis ecclesiis collocati vi *Dilutio.* delicet vtrũ vacante pinguissimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat? Videtur enim nonæ conclusioni concors. Respondetur de hac re non posse certã stabiliri regulã. Enimuerò mutationes istæ & accensus quàm fieri possit maximè cauendi sunt, tum q fomentũ ambitioni subministrant: sunt enim in caussa vt episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia, nunquã sua forma cótenti. Quare neq; charã habere possunt sponsam, neq; iustã illius gerere curã: tũ q nó est pastori ætas in cognoscédis submutandisq; nouis ac nouis gregib. transigenda. At verò neq; hoc nimium cauendũ est: quandoquidé expediẽs *Dubium* nonnunquã fit & condecens, vt episcopus ad aliam sedé cómigret. Non enim vanus est titulus de *alterum de* postul. prælat. Sequitur post hæc dubium de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum *electioni* eligunt, siue dum Scholastici publicũ prælectoré Cathedræ, vtrũ teneatur quisq; semper eligere me *bus.* lioré: etiã si videat nihil de suo suffragio profuturũ. Ad hoc respódetur, semper in electionib. animaduertendum esse, opus vanum non esse opus charitatis: omnésq; ideo leges ad mores, prudentiæ iudi *Responsio.* cio esse applicandas. Sit ergo prima responsio: Indigno nemo debet suo calculo suffragari: etiam si constiterit illũ à reliquis omnib. optari: quoniã talis non nisi per nequitiã obtruditur, cui nullo colore fauendũ est, neq; assentiendum. Si tamé qui eligendus spectatur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimũ qui eligi nó potest, prætermittere, vt dignior eligatur. Sũt tres, quorũ Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quòd si ego in Petro persisto, neq; ipse, neq; Paulus, sed Ioannes eligetur: me autẽ accedente ad Paulum, ipse vincet. Hoc ergo cõsilium sequi debeo etiã si iureiurãdo me adstrinxerim eligere digniorẽ. Intelligitur nanq; iuramentũ inter possibiles. Hoc autem, similiq; cessante casu, semper eligendus est dignior: nam præter quã q ei seruandus est honor, *Primum* & legi dignitas, ad hoc etiã prodest, vt electus admoneatur æquos electores non ei fauisse. Sic.n. fiet *argumen.* in regendo cautior. Contra hæc tamé continnò se offert argumentũ, q si semper dignior eligendus *Solutio.* esset, sequeretur q si minùs dignus electionẽ acceptaret, perinde peccaret atq; collator: quoniã videtur caussa esse rei illicitæ. Ad hoc autẽ respondetur nó esse rationẽ parem: nã recipienti non incũbit conferendi cura, ob idq; neq; censetur iniquæ collationis caussa, perinde atq; conferens: & maximè si sit dignus. Quinimo in re dubia nó tenetur ipse seipsum examinare, sed ille qui confert. Quare licet episcopatum ambire, delictum sit: oblatum tamé citra culpã suscipi potest. Enimuerò licet quis *Secundum* prætermisso charitatis ordine eleemosynã porrigat, non patri indigenti, sed extraneo: vel præteritis *argumen.* pauperib. prodigat in histriones, ob idq; delictum faciat: illi tamen qui recipiunt, nó irretiũtur eodẽ delicto. Mox alia via arguitur ex cap. monasteriũ. 16. q. 7. quo habetur, q vbi quis dominus instituerit Oratorium vel Capellaniã, possit cuicunq; præsbytero dare. Arguitur ergò: Potest quis ea lege sa *Soluio* cerdotium instituere, vt solis suis agnatis aliúsve designatæ prosapiæ in perpetuũ obueniat: nã qui *quorundã.* cunq; quorumlibet bonorũ dominus potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu nó est neces *Reproba* sariũ, immo nó licet digniorẽ exquirere. Sunt qui dicant etiã in tali casu inquirẽdos esse digniores, *tio.* si opus fuerit, extra illam familiam. Attamen & vsus ratio in contrarium reclamant: satis enim est *Hostiensis.* inter illos designatos & vocatos præstantioré eligere, nisi vnus sit tantum, vt puta sanguine proxi *Abbas.* mus appellatus: Nam cùm tali institutori ac fundatori nó incumbat munera suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non adstringitur rationẽ habere dignioris. Haud tamen erat cur *Duo moderamina* Hostiensis & Abbas ex hoc dissimillimo textu inuitũ argumẽtum traherent ad distributiones bo *textus citati.* norũ cómunium ecclesiæ: népè q satis semper sit eligere dignũ. Duo hic tamẽ illius textus moderamina recoléda sunt. Prius, q si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituẽdus venit quia nemo neq; de sua substãtia pót sacerdotium cõtra naturale ius ac diuinum creare. Secũdũ *Alterum* est, q si institutio illa annexã habeat curam aliquam aĩarum vel gubernationẽ, tũc iniquissima est *dubium.* & nó ferenda, quatenus obsisteret vt dignior eligatur. Vt si quis prouẽtibus suis monasteriũ funda *Responsio.* ret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, nó est in cõtumeliam Euág. lex illa seruãda. Enascitur aũt hinc præterea dubium de beneficiis patrimonialibus, ad quæ non recipiũtur, nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiæ nonæ cõclusionis derogare: siquidẽ possent præstantiores aliunde quandoque acciri. Respondetur leges illas æquissimas esse, quas vtinã de beneficiis saltẽ parœcialibus, quib. annexa est animarum cura, vbiq; sanciret ecclesia: quẽadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me præsente, cósultabatur. Esset.n. illis decretis conforme, quæ in quarto argumento accersita sunt, decernentib. vt electio ex eadem ecclesia fieret, Nam vt modo dicebã, nó parui æstimandus est ingenitus amor, quem quisq; ad natiuũ solum habet. Præsertim q licèt possent nonnunquã inueniri extranei meritis præ *Quæstio triuialis.* stantiores: multò esset tñ ecclesiæ conducentius, vt ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur: præterea vt incolæ spe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare. His ergo absolutis dubiis, ad decimã conclusionem descendamus, qua ad illam triuialẽ respódeamus quæstioné, vtra.s. facultas alteri præferenda sit in diligẽdo episcopo, Canonici scilicet iuris, an Theologiæ. Neq; verò erat cur assertiò hæc in controuersiam vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit, super cap. t. de consan. & affinit. fuit, qui nescio quo iure hãc contestatus est litem. Aiunt enim quòd vbi hæreses pullulant, præferendus est Iurisconsulto Theologus: alibi verò ecõuersò. Et quamuis mea me p rofessio in suspicionem de hac re adducere possit: haud tñ idcirco

his maxi

his maximè temporibus, dissimulanda est rei veritas: ego enim minimè de me ipso ignoro quã sim
talium meritorũ expers. In primis si mea opinio illius esset momenti, quæ in cõsilium admitti de-
beret mallem vt post morũ honestatẽ prudẽtia viri, roburq; animi mãsuetudine insignitũ, atq; in
agilibus dexteritas perpẽderetur, q̃ sciẽtiæ eminentia: dummodo illa doctrina mediocritate polle
ret, quæ pondus ei auctoritatis adiungeret. Itaq; persona æstimãda cùm primis est, non hæc aut
illa scientiæ facultas. Tametsi ille, quẽ hæc oĩa ornamẽta doctrinæ illustrarent, maiori iure esset su
per ecclesiæ candelabrũ erigendus. Sed tamen ꝙ cæteris pariter concurrentibus Theologia sit pe *Decima cõ*
culiaris Episcopi scientia, quam hic conclusionem, decimã facimus, nescio quis ambigat. Nam vt *clusio.*
ab ipso pastoris nomine, quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet præci-
puũ pastoris munus esse sacrorũ eloquia reuoluendo, recolere ac meditari, vnde doctrinæ pabulũ
gregi subministret sententia est Hier. in Leuit. 36. dist. can. si quis. vbi ait, Deo sunt Pontificis o- *Hierony.*
pera vt à Deo discat legendo scripturas diuinas: & sæpius meditando, vt populum doceat. Et dist.
35. can. oẽs. admonetur Antistes, vt in promptu legẽ habeat: videlicet tam sacros Canones & san-
ctũ Euangeliũ, quàm diuinum apostolorũ librũ & oẽm diuinam scripturã: Canones .s. Conciliorũ
vt statim subditur ca. placuit. Vnde Aug. in epistola ad Paulinum, quæ est 59. illud Pau. ad Ephes. *August.*
Quosdã aũt dedit pastores & Doctores, pro eodem vsurpat: nẽpe ꝙ Episcopi eò sint pastores, quòd
doctores. Quid n. nunquid non Apostolorum successores sunt? ergo proprium eorũ est, vt q̃ fidẽ
ipsi diuulgarunt, populũ doceant: eiusq; mores scđm euangelicas normas cõponant, & veluti ca- *Primara-*
nes contra vitia indefessè oblatrent. Sed quid in re non dubia testibus vtimur non necessariis? Nõ *tia procon*
interrogabantur olim dum infula insigniebãtur, an ius nossent vtrunque, sed an vtrunq; scirẽt te- *clusione.*
stm̃: vt Richard. quolib. 4. & Syluester in verbo, Episcopus, adnotarũt, licèt iam collapsis rebus, nõ *Richar.*
interrogentur nisi an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & quæ inde hauserint, *Syluester.*
plebẽ docere. In cuius signũ confertur eis euangelium: quod admonentur populo sibi commisso *Secunda.*
prædicare. Adde, ꝙ ex priscis Episcopis oẽs ferè nisi Theologũ cõperias. Nam iura canonica theo- *August.*
logi in Conciliis sanxerunt, & Pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si no
minis etymologiam inspicias, quam Aug. (vt refertur 8. q. 1. cap. qui episcopatum) interpretatus
est: nẽpe vt idẽ sit episcopus quod superintendens: in hoc etiam deberet superintendere canonico
iuri, licèt non illud memoria retineret. Enimuerò cum ex Theologia ius ecclesiasticum promana-
uerit per eandem facultatẽ debent legitimi sensus canonũ examinari: præsertim cũ illa iura quæ
ad munus episcopale quidq̃ referunt, Theologi, si modò scđm nomen scientia polleant, oculatius
emunctiusq; callere debeãt. Quòd si minus calleant, multò est Episcopo dignius, vt veluti de Moy
se, Exo. 18. legitur, viros idoneos audiendis secularibus caussis exponat, quò ipse sacrosanctæ me-
ditationi & Christianæ doctrinæ incũbat, quam vt vice versa, à dulcedine scripturæ auulsus secula
ribus implicetur. Vide ergo q̃ longè ab scopo aberrẽt qui episcopi munus non aliud existimãt, quã
hæreses extirpare: cum alia præterea sint multò illis magis peculiaria, quã caussas audire: eò vel
maximè ꝙ si tunc sunt necessarij, qũ hæreses pullulãt, fit subinde vt magis sint semper necessarij:
ne nonquã serantur. Chirurgi sunt & caussidici, qui cũ litibus victitent, nollent iurgiorũ caussas
præscindi. Cura aũt episcopalis longè alia esse deberet, nempe vt populus adeò esset semper fide
instructus, moribusq; cõpositus, vt neq; hæresibus neque litibus vlla relinqueretur ansa. Quapro-
pter non solũ vbi hæreses pullulant, sed vbi licitũ dissidia serpunt, illic optarim esset Theologus
episcopus, aut certè vir ꝓbitate insignis, q lites absq; ꝓlixis terminis iuris cõponeret ac rescinde-
ret. Video. n. proh dolor, plures foueri lites in foro ecclesiastico quã in ciuili: cũ totus conatus Epi
scopi esse deberet internas hominum consciẽtias sarcire, discordiarũ gramina cõuellere, & nõ illuc
curã extẽdere, vt pueros poma ficusq; hortorũ suffurantes (quia hæc est officialiũ sagina) excõmu
nicationis internecione ferire: qđ adeò est absurdũ, vt excusare se iã ecclesiastici iudices nequeãt
nisi affirmãtes ꝓpositũ nõ gerere ligandi. Sed & ob hoc deberẽt esse Theologi vt cognoscerẽt quã *Postrema*
to illis esset habẽda maior rõ, ne popul⁹ inobediẽtiæ crimine, q̃ excõmunicatione feriretur: nã q̃uis *ratio.*
iudices tale nõ habeãt ꝓpositũ: popul⁹ tũ q illud nescit, nihilomin⁹ cõsciẽtiã sibi vulnerat. dũ sictẽ
nõ paret excõmunicationi. Sed de hoc satis in p̃sentia. Nã Theolo. & episcopos eãdẽ video ire viã.

Ad primũ ergo argumentũ q̃stionis prima cõclusio respõdit: nimirũ concedẽs personatus istos *Ad primũ*
quos vocãt, & sacerdotia, plus cõmutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarũ habere, quàm distributiuę. *argument.*
Ad scđm inter probandã nonam conclusionem responsum est: vbi commonstrauimus, vsq; adeò à *Ad secũdũ.*
Christo abfuisse personarũ acceptionẽ, vt Petrum tunc Apostolorum optimũ atq; ad regimen ac-
cõmodatissimũ, elegerit: & matrẽ filiorũ Zebedæi petentẽ filiis suis sedes ad dextrã & ad sinistrã
repulerit. Quòd autẽ plebeios homines & literarũ rudes ad functionem euangelicam asciuerit, bi
na fuit caussa. Prior, quòd ipse eos & docere potuit, & tales efficere, quales ad rem decebat: electo-
res autẽ humani, quia dignos eos facere nequeũt, quos eligunt, eos debent ad eligendum conqui-
rere, quos dignos inuenerint. Mox, ꝙ expediebat supernaturalem fidem non ab hominibus ꝓmul
gari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspicionem veniret ꝙ de humana scientia ꝓcede
ret. Ideò enim iussi sunt corã regibus ac præsidibus non cogitare quõ aut quid loquerentur: sed q̃
Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgarẽt. Quòd aũt Galilæos cæteris mortalibus prætulerit, my
sterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiã Matth. cap. 4. citauit: Terra Za,
bulõ & terra Nepthalim, &c. Galileæ gentium. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ ma,
gnã. Et Dauid: Principes Zabulon & principes Nepthalim (hæc enim erat Galilæa) duces eorũ. Ad *Ad tertiũ.*
tertium, quod aduersus nonã conclusionẽ intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessi-

mus secundum forum exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias, secus aût in foro interiori. Ad quartum respondetur, iure sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdẽ ecclesiæ cõcedi ob hãc caussam (vt ait Cœlestinus eo. cap. nullus. 61. dist) ꝙ vnusquisq; suũ fructũ militiæ habeat in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit ætatem. Cui & alterã S. Tho. caussam subnectit, quæ mihi est probatissima: videlicet, ꝙ plurimum vnusquisque propensionẽ hẽt aĩmum ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est: qua vtique rõne vtilior esse poterit. Vnde Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominẽ facere regem, qui non sit frater tuus. Et ideo si cęt non æquiparatur extraneus dignior, per hæc fit cõpensatio. Quintum aût argumentum omnia, quæ dicta sunt, concutit. Etenim si vera est quorundam opinio, ne dicã assentatio, cui sanctissimus Papa nunquã assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorũ: pugnantissimum extruitur inde argumentũ ꝙ non teneatur digniores eligere: immo ꝙ possit super hoc cũ inferiorib. prælatis dispensare. Responsio ergo non est alia, quam ꝙ nullatenus est dominus. Alias profectò sicuti de illo dictũ est qui de suis ꝓpriis bonis sacerdotiũ creat: liberũ ei esset tanquã vero dño conferre cui mallet: quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumẽto vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorũ Dei. 1. ad Cor. 4. Quin verò & Christus Lucæ 12. Quis, inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quẽ constituit Dominus super familiam suã? Neq; verò sacri Canones transuersum vnguẽ ab hoc euangelio discrepant: quia neque discrepare possunt. Quare nõ pigebit iuris hic verba audire. De præbẽ. lib. 6. cap. 2. sic habet, Licèt ecclesiarum, personatuũ, dignitatũ, aliorumq; beneficiorũ ecclesiasticorũ plenaria dispositio ad Rom. noscatur Pontificẽ pertinere. Non dicit dominium sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. penden. nihil innou. cap. si duobus hoc modo. Salua tñ in pmissis omnibus Rom. Pontificis potestate: ad quẽ ecclesiarũ personarũ, dignitatũ, aliorumq; beneficiorum ecclesiasticorũ plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur, pertinere. Perspice ergo quò pertingit pontificiæ potestatis plenitudo certè non vt dñs sit sed vt plenariam habeat dispositionẽ. Nam quod ait, libera, hoc tantum significat ꝙ nullum agnoscit in terris superiorẽ. Idẽ patet ex superiorib. Commonstratũ enim reliquimus hæc bona ecclesiastica stipendia esse populi pro ministris, quorũ idcirco Papa merus est dispensator. Immo arbitror illos qui dñm beneficiorum eũ appellant, ꝓpriã vucẽ ignorare. Nam si dominus est, retinere sibi potest, & in proprios vsus cõuertere, ac pro libito eis vti: quod tñ nemo sanæ mentis admittet. Si aût pro libito non potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dñs. Quocirca S. Th. 2. 2. q. 63. art. 2. vbi ait prælatũ ecclesiasticũ non esse dñm, sed dispensatorem, Pontificẽ etiã maximũ cõplectitur: vt Cardinalis & Caie. Lateralis Papæ scitè aduotauit. Sed heu, quanta mala ex cõtrario, eodẽmq; falso principio ecclesia quotidie patitur? Cùm tñ quo sanctissimus Papa cæteris honore & dignitate in ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores semper optare. Nisi fortè (vt ad calcẽ quarti argumenti respondeamus) Cardinales in Pontificia electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimũ religẽre. Quapropter nũquã rumorẽ illum persuadere mihi potui, videlicet statutũ illis esse, non posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandẽ ab ipsis Dñis Cardinalib' audiui falsum esse. Enimuerò ꝙ actiuas voces ad ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decentissima rõ persuasit, 23. dist. can. In nomine Domini, &c. licèt. extrà, de elect. & vbi periculum. eo. lib. 6. videlicet, ne tantus episcoporũ cætus à remotissimis regionibus Romã ad eligendum cogeretur. Attamen cùm tanti referat, optimum episcoporum orbis ad summam sedẽ euehere, ꝙ intra paucos vrbis passiua electio coerceatur, licet sit credibile intereos nunquã defore dignũ, certè synceritas euangelica, non permittit. Vnde in eo cap. In nomine Domini. si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur. Igitur cõclusio noua suis radicibus fixa perstat ꝗ non solũ in antistitibus creãdis, verũ & in aliis dispensandis sacerdotiis quibus iniũcta est aiarũ, sanctè seruãda est: nam in aliis qui tali cura vacãt, licet prætermis dignioribus cõtra iustitiã distributiuã delinquatur, non tñ subest tantum periculi. Atq; eã ob rẽ aut nunꝗ aut perquam rarò peccatũ illic mortale cõmittitur: dũmodo nõ cõcedãtur indignis. Ex hac aût definita cõclusione dubia nonnulla suboriri videntur: quæ idcirco necesse est vt per ordinẽ examinemus. Primũ est, ꝙ ꝑimis verbis de beneficiis cura aiarũ carentibus appendet, an. s. pẽsiones annuæ quæ à 50. hinc annis percrebuerunt in ecclesia, tutò & imponãtur beneficiis, & recipiantur ab iis quibus exhibentur? Ad hoc primum omniũ rñdetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionari' non fit beneficij possessor, sed tñ possidẽti imponitur onus soluendi. Et põt imponi vel personæ ꝗ diu possederit, vel ꝙ multò est vsu frequẽtius, ipsis fructibus beneficiorũ. Qua de re neq; aliã habent annexã curam, neque canonicum persoluendi officiũ. Atq; hac vtique rõne huiusmodi redditus tutissimi existimãtur, nẽpe ꝙ nulla sint cura onusti. Ego verò, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficiis nihil ambigã: semper tñ arbitratus sum hæc esse periculosissima omniũ beneficiorũ: idq; pp eãdẽ rõnẽ, qua alij censent, esse tutissima. Nã si verũ est, qđ paulo ante cõmonstrare nitebamur, nẽpe summũ Pontificẽ nõ esse dñm, sed dispensatorẽ beneficiorũ, ꝗ sunt ecclesiarũ stipẽdia, cõsequẽs inde fit, vt illa adiudicare nequeat nisi ꝓ altaris (vt ait Paulus) ministerio, vel tãꝗ mercedẽ ꝓ aliquo seruitio ecclesiæ, & si nõ esset spirituale: vt puta duci aut militi, ꝗ ecclesiã ꝑe necessitatis ꝓpugnat qua de cã decimarũ tertiæ Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et cõgruentius possent illi cõcedi ꝗ negotia ecclesiæ gereret, vel in cõcilio, vel in curia, vel alibi, sicuti olim mos erat his ꝗ ꝑlatus in adiutoriũ adhibebãt, ꝓuẽtuũ quotã impñri. Præterea, qñ dubia lis sup aliquo sacerdotio dirimi aliter nõ posset, liceret aliꝗ portionẽ parti cedẽti i bonũ pacis addici ꝗ quo

Ad quartum. Cœlestinus. S. Tho.

Ad quintũ argument.

S. Thom. Caietan.

Falsum est non posse eligi pontificem nisi è cardinalium cętu.

Prima dubitatio de annuis pensionibus.

Auctoris lima de proposita quæstione.

vno

vno pēsimō genere vnicus est textus in toto iure c.Nisi essent.de p̄ben.At quod citra hūc casū absque vllo titulo & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispendi, non apparet quō intra limites dispensationis contineantur.Et re vera rei nouitas eam in suspicionē vehementer adducit. Alterum dubium est de illis,qui neque eligunt neque beneficia conferunt:nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferioribus vel ꝑsus indignis conferantur,vtrū delictum illis sit?Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus,Resignat quis sacerdotium suum in manibus Prælati: sed tamen in fauorem consanguinei,vel alterius certæ personæ indignæ,& non alias:videtur ille extra culpā esse:nam Prælatus est,cui collatio incumbit.Respondetur tamen prælati delictum non excusare resignantē,vt porē qui verè est caussa iniquæ collationis.Vbi de hoc maximè admonere non prætereo,videlicet quā sit cauendū,ne pueris beneficia præbeantur: nam etsi contingat,vt optima sint indole,non solum ius Canonicum,verùm neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non spem sed rem dicit.Atqui plurimùm vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem,quam,si absq; diuitiis ecclesiasticis manerent,ad vberem frugem perducerent, cùm primū ditantur,superbire ac ferocire incipiunt.Permulta alia dubia impræsentiarum prætermimus,ne extra rem & caussam distrahi videamur.

Dubiū alterum.

Responsio.

Beneficia pueris minimè conferenda.

ARTICVLVS III.

Vtrùm beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

SVperiori articulo annexū est in hoc tertio de beneficiorū pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permissa?Pugnant enim à parte negatiua Canones plurimi, tam conciliorum quam sanctorum patrū.In primis est decretū Synodi 7.Constantinopolitanæ,vt refertur 21.q.1.cap.clericus.Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesiis:negotiationis enim hoc est & turpis lucri proprium cōmodum, & ab ecclesiæ cōsuetudine alienum.Vbi citatur verbum Domini,Nemo potest duobus dominis seruire.Et 70.dist. ca.sanctorum.ait Vrbanus,Omnino in duabus ecclesiis aliquem intitulare non liceat,sed vnusquisque in qua intitulatus est,in ea tantum canonicus habeatur.vnde extrà,de præbend.cap.quia per hibetur præbendatum multitudinem canonibus esse inimicam.Secundò allegātur a S.Th.quolib. 9.art.15.sanctorū dicta:ait enim Chrysostomus,Quod tenebra erubuit,lumen erubescat,quod figuræ non fuit concessum,rei reor esse illicitum:figuræ autem, hoc est,legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlebem,caperet in Hierusalem.cum nos ergo perfectiores esse debeamus,q capit in Tyro,non capiat in Damasco.Hæc Chrysostomus,& Bernardus.Qui non vnum sed plures est in beneficiis,non vnum, sed plures erit in suppliciis.Item id esse videtur contra rationem,& ius naturale,& diuinum iam mō citatum:Nemo potest duobus dominis seruire.Cui insuper accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiæ,cui se mancipare constituit.In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent:vt tum alibi,tum 21.q.1.frequentes Canones docent.

Primum argument.

Secundum.

Chrysost.

Bernard.

Tertium.

Quæstionem hanc differit diuus Th.quolib.9 citato art.15.At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiæ obrepsit,non erit supernacaneum rem denuo ac sedulò examinare.Nam cum (vt ait illic S.Th.)ius hic naturale ac diuinū implicetur,& humanū quātum ad duo priora,rei huius definitio ad Theologos pertinet:licèt quantum ad tertium,spectet ad Iurisconsultos.Placet ergo,veluti primum fundū,distinctio illa S.Th.Triplex est actionum ordo:scilicet aut quæ deformitatem habent inseparabilem,vt mendacium:aut quæ indifferentes sunt,vt deambulare: aut tertiò, quæ licèt per se nudè & absolutè consideratæ deformitatem quandam repræsentent: circunstātiis tamen vestitæ licitè fieri possunt,vt hominem occidere,quod iudici,& defendenti se licèt.His prælibatis respondetur ad quæst.septem conclusionibus.Prima:Habere plures præbendas,non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida,q multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit.Secunda:Neque est secundi ordinis Non enim est perinde indifferens atq; habere plures vestes:hoc quippe absolutè consideratum,nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam:habere aūt plures præbendas,si nudè spectetur,statim sonat quandam ordinis peruersionem. Primū,q̄a rō docet vt vnicuiq; ministerio suus ꝓpriè deputetur minister: aliàs vnus plurium personas induit.Secundò:Cultus diuinus detrimētū patitur.Tertiò,cū bona hæc(vt diximus)stipendia sint ecclesiarū,suo defraudantur iure.Id quod rerum vsus & experientia docet, Aggeratis siquidē præbendis multis ad personarum paucitatem,vix vlla restat ecclesia,cui pro rōne suarum decimarum seruiatur dignè.Et 4.inde sequitur distributiuæ iustitiæ præuaricatio,videlicet vt digni multi egeant,alij verò exundent.Quintò esca & fomentum ambitionis inde subministratur:nam inter dicta præbendarum accumulatione,sacerdotes non iam auidè sitirent atque ambirent bona ecclesiæ ditari.Et sextò ,id in caussa est,vt literarum studia neglecta iaceant ; vtrinque etenim spes honorum debilitatur:scilicet & q meritorum ratio non habetur,& q auida ditiorum auaritia impedimento est,ne inopes promoueantur.Quin verò septimò,& transgressio quædā est illius Paulini præcepti,Vnusquisq; in ea vocatione qua vocatus est,maneat.Atque illius prætereà ad Rom. 12.Sicut in vno corpore multa membra habemus.quod Greg.ad hoc propositum citauit 89. dist. cap.singula.vbi ait,Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusq; personis sigillatim committi iubemus.Sicut.n.in vno corpore multa mēbra habemus:omnia autem membra non vnum actū habēt:ita in ecclesiæ corpore multa membra sunt & ideo distincta officia esse debent , & ecclesiæ diuersis personis commendandæ:alias totū corpus esset oculus:aut totū auditus,aut vnus multorum corporum oculus. Tertia conclusio , Habere plures præbendas res est tertij ordinis ; scilicet

D.Thom.

Prima cōclusio.

Suadetur conclusio.

Secunda.

Probatio.

Gregorius.

Tertia conclusio.

quòd licet per se absolutè libtata in malum sonet, vt proximę nonc rõnes comprobabãt põt nihilo secius talibus circunstantiis exornari vt fiat licitum. *Distinctio.* Ad huius aũt lucidã intelligẽtiã distinguere de beneficiis operæpretium est. Alia enim sunt, quæ residentiam hñt annexã: alia verò q̃ liberiora sunt vt simplicia sacerdotia, quæ præstameræ vulgò dicuntur. Atq; illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est aĩarũ cura vt episcopatus & parœciæ: aliæ verò, quę hoc onere sunt immunea. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendũ. Hoc supposito sex casus notãtur. 21.q.1. in Summa iuridici, quibus licitè cõpati se duæ præbendæ valẽt in eadẽ psona. *Primus casus.* Primus rõne tenuitatis: quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt hẽtur 10.q.3. vnio. Qui quidẽ casus verus est etiã in his sacerdotiis qui curæ subduntur animarum quinetiam possee idẽ & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeo tenues (quales frequẽter sunt in Italia) aut nemter posset episcopum p sua dignitate sustentare: possentq; esse tam pximi vt ab eadẽ valerẽt psona administrari. Et est tex. 21.q.1.c. illud. vbi conceditur vt idem sit archiepiscopus Tarraconensis, & Episcopus Fundensis. *Secundus.* Secundus casus, qñ vna est ecclesia ab altera dependens vt legitur. ca. ex te. extra, de æta. & qualit. & ordi. præfi. Quõ aũt fiat ecclesiarum vnio, patet extra de reli. dom. ca. quia monasteriũ. Neq; quis fallatur, arbitratus in eũdem casum residere: nã primus intelligitur etiam vbi ecclesiæ non sint vnitæ. Põt si quidem Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias pp̃ter tenuitatem vni sacerdoti: etiã cum titulo vtriusq;. *Aduertatio.* Et tamẽ hic cõsulte animaduertẽdum, q in hac tenuitate metiẽda, non est respectus habendus personæ sed cõmunis vtilitatis ecclesiæ, in quem cũcta hæc referenda sunt. Enimuerò si persona supra dignitatẽ suã & conditionẽ contendit amplã familiam splendorémq; vitæ sustentare, non illa lance estimanda est prouentuum tenuitas, sed ad hoc spectandũ quid ecclesiæ conducat. Præterea cauendum maximè, ne præbendarũ vnio in fauorẽ personæ fiat, & fraudẽ ecclesiæ. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum pressus q ad eximendum sibi scrupulũ conscientiæ pcurat p anexionẽ cuncta in vnũ coadunare. Profectò is arbitratu meo, dum hoc sophismate facinare cogitat diuinos oculos grauiùs turpiúsq; delinqt, q̃ si plurium figurã retineret: debet enim vnio ecclesiarum in emolumentũ ipsarum absq; dolo malo fieri, & sit legitima. *Tertius casus.* Tertius casus est propter paucitatem clericorum: vt 21.q.1. cap. clericus. adnotatur. Quãuis illic non dicatur nisi pp inopiã hominum quod referri potest ad incolarũ raritatẽ. Verũ tñ raritas etiam sacerdotũ necessitatẽ inducit demandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas, qñ rari sunt digni qua porrò de causa non inhibere in prouinciis pbitate & doctrina sacerdotũ destitutis, vnum pluribus ecclesiis deputari etiã cum cura animarũ quippe q in rem ecclesiæ fæliciùs cederet q̃ sacerdotes penitus inidoneus populo Christiano præficere. *Quartus casus.* Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, qñ quis vnã hẽt præbendã in titulo, atq; alterã cõmendatitiã: vt habetur eadem caussa & quæst. cap. qui plures. *Qualiter præfatus casus sit intelligendus.* Admonendum tñ est de intellectu huius textus. Enimuerò iuris prudentes, qui ad forũ iudiciale penitus attendunt tutã forsan arbitrantur cuiuslibet cõscientiã hoc pacto possidentis duas præbendas: at verò qui penitus iudicium diuinũ introspiciũt aliter censebunt. Etenim eædem caussæ, immo (vt reor) iustiores esse debent vt quis dignè in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo: altera vero sub cõmendatione, quã si ambas haberet in titulo. De cõmẽdationibus quippe loquor perpetuis quæ hoc ætatis habẽtur in vsu. Est lex prohibens, ne Cardinales qui Romæ resident, fiant Episcopi: & ne huius fiat præuaricatio legis cõmendãtur illis ecclesiæ perpetuò nihilo differentius quã si titulus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui hic cõmendationis prætexius præuaricatio est legis, etsi personata: & fortè eò criminosior, quò fit magis in fraudẽ legis. Nam in fraude legis facit qui saluis legis verbis sententiam eius circũuenit. l. contra. ff. de legib. & C. eo. titu. Non dubiũ est in legem cõmittere eum qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatẽ. l. non dubiũ. Etenim si cã ferendæ legis fuit necessaria. Episcopi residẽtia in sua ecclesia quidnam quæso refert comendatarius ne absens sit an verus episcopus? Rõ nanq; quæ iustã faciat ac ltimam cõmendationem, hæc esse debet, q habeti tunc persona nõ põt cui legitimè sub titulo adscribatur: non aũt commendatarium ditare. Haud q dẽ inficias ierim quin possit episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas caussas acciri in q illic ppetuo maneat nihil obmurmuro, sed tamẽ neq; ambigo quin multo sanctiori fide & diuino mandato teneatur episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suæ quã Romæ: si quidẽ episcopi iure diuino instituti sunt: Cardinales verò post Apostolorũ seculũ creati. *Quintus casus.* Quintus casus est qñ Papa pluralitatẽ cõcedit: vt habetur eadẽ quæst. cap. relatio & sextus si dispenset episcopus: vt habetur. 70. distin. canone sanctorũ. Hi aũt duo casus ad normam quarti modo expositi auscultandi sunt, videlicet, q quantũ ad forũ exterius censentur legitimè possidere, tamen vt Deo dispensatio sit accepta debet legitimis causis circomuestiri. Quamuis iam non est in vsu, vt episcopus possit super præbendarũ pluralitate dispensare, quia cap. dudũ ecclesiastica, extra de elect. videtur ius antiquũ abrogatum: nẽpe vt solus Papa dispenset vt illic notauit Panor. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo quia cõmendare ob necessitatem bene põt Episcopus dum non patet ad curiã additus. *Septimus casus.* Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literas personas, quæ maioribus beneficiis sunt honorandæ vt verbis vtamur c. de multa. de pben. sublimes .n. (vt aiũt) refertur ad sanguinẽ. Attamẽ neque illud ad illustrium cõmodũ est referendũ, sed ad ecclesiæ splẽdorẽ. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri: qua de causa indulgebatur vt aliquantò plus stipendiorũ sortirentur. Iã verò hoc ætatis, si fas est dicere verũ nescio an eadem dispensationis causa tã lima existat. Porrò cũ rerũ vsum palã doceat sublimiũ potẽtatũ ita grassatũ esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit

non

non minima caussa ruinæ in qua modò iacet ecclesia:tametsi nunquam negabo,quin si ingenui & natalibus pręclari,moribus sint cū primis,mox literis ornati,plurimùm splẽdoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. Subsequitur hic tandem dubitãdi ratio,an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare,& compatibiles facere plures præbendas & personatus? Hoc in disputationẽ ꝓduxerim propter multa & varia,quæ à doctoribus iuris Canonici affirmantur:vt videre quisq; poterit apud Syluestrū,in verbo Beneficium quarto. Ait.n.in primis Archidia. casus istos superiores coercendos esse ad præbendas,quæ absq; cura sunt animarū, sed profectò nulla hoc ratione probatur; Quin verò episcopatus pro caussa,vt suprà citauimus,cap.illud. 21.q. 1. possunt eidem permitti, nedum parœciæ si proximæ sunt & tenues,quamuis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tñ absque legitima dispẽsatione;alioqui dubitare non licet,quin eadẽ potestas quæ superioribus casibus dispensauit,si occurrerint alij nondū cogitati,æqui tamen & iusti,possit dispensare. Cõsule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas.

[Margin: Dubitatio. Syluester Archidiaconus. Solutio. Alterum dubium. Distinctio.]

Duo tamen hic restãt dubia. Prius,vtrum absque dispẽsatione duo possint beneficia ab eodẽ possideri? Posterius,vtrū vbi dispẽsatio requiritur, ille qui absque legitima caussa dispẽsationẽ nactus est,tutam habeat consciẽtiam? De priori dubitatione distinguẽdum est inter beneficia, quæ rū ad residentiã & curã:qua distinctione præhabita statuitur conclusio,quæ sit huius articuli ordine quarta:nã tres suprà præmisimus. In beneficiis simplicibus,scilicet neque habentibus curã,neq; residentiã exigentibus,qualia sunt præstameræ,nulla est necessaria dispensatio,vt plura eadẽ psona obtineat. Scio glossa sacrorum Canonū multas in cõtrarium ire:sed tñ non solum iã receptus vsus verum & ratio nostra conclusionẽ edocet. Est.n.adnotandum fundamentum,quod ex S.Tho. supra desumpsimus;videlicet in his spectandū esse trinū ius,scilicet diuinum,naturale,& humanū:quorū hoc vltimum per desuetudinem legis aut contrariam consuetudine abrogatur. Quòd aũt quis duo habeat simplicia beneficia,non est vsqueadeò contra naturale ius & diuinū,vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet,qm̃ licèt habendus etiã oculus in istis sit ad iustitiam distributiuã,potissimum tñ ad cõmutatiuam,per quam ecclesiis de ministris ꝓuidendum est,vbi aũt residentia nõ est requisita,ibi ecclesia nõ læditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbū,dicendo hãc non esse propriè abrogationem, sed derogationẽ, propterea ꝙ talis ꝓuisio non põt fieri absq; vlla ꝓrsus caussa,sed aliquis interueniẽte. At verò iam nũc ꝓfectò licet nulla interueniat ratio,conferuntur ab inferioribus Prælatis sine vlla dispensatione.

[Margin: Quarta conclusio. Probatio conclusionis.]

Quinta cõclusio: In his quæ residentiam requirunt,sed curã nõ habent,vt sunt canonicatus nondū ius abrogatū est:sed manet vsus vt absque dispensatione non accumulentur eidẽ,faciliùs tamẽ potest in istis procurari concediq; dispẽsatio,quàm in habentibus curã. Quin verò in beneficiis canonicatu minoribus quæ seruitio etiam intercessendi sacris obnoxia sunt,nullus est dispensandi vsus. Addiderim autem conclusionẽ sextam quòd huiusmodi beneficiorum coacervationes,siue per dispensationem fiant,siue secus,carere nõ possunt culpa etiam quandoque mortali,atque graui scandalo,in ecclesiarū detrimentū idque potissimè,vbi nimium accumulãtur,& personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandã cõclusionem secundam consistit. Iam.n.nulla spectantur aut desiderantur merita,sed perinde,quin etiam turpius atq; impudentius quam secularia & profana ambiuntur,cambiũtur,veneunt,hæreditantur,regressantur,ꝓfanantur,ac dilapidantur.

[Margin: Quinta conclusio. Sexta conclusio. Cõtra abusum in cãpiendis beneficijs.]

Septima cõclusio. Parœcię & id genus sacerdotia,quæ in animarum curã instituta sunt,vsque deò non possunt absque legitima dispensatione ab eadẽ obtineri persona,vt si legitima non fuerit,nequeãt tutò in foro cõscientiæ apud Deum possideri. Non solum sententia est S.Tho. quolibeto citato,atque Adriani in De plural.beneficio.verum & sacri canones id insinuant,eiusq; interpretes apertè pronunciant. Quin verò doctores conclusionem nõ moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cũctis (quod verissimum est) quæ dispensatione indigent vt possideantur. Est tñ enormitas turpior in his quæ curam habent aĩarum. itaq; & Papa sine legitima caussa dispensans grauiter delinquit & eius delictum nõ liberat ambiẽtẽ obtinẽtẽ,& retinẽtẽ à culpa. In primis,ꝙ Papa delinquat sentẽtia est Apostoli supra citati, Sic nos existimet homo vt ministros Christi,& dispensatores ministeriorū Dei. Et subdit: Hic iam quæritur inter dispẽsatores,vt fidelis,qs inueniatur,quin verò,Christus Lucę 12. Quis putas est fidelis dispẽsator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quam in committendis concredendisq; animis Christi sanguine redẽptis illius curæ,qui præsens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernar.de cõsi. ad Eugenium lib.secundo cap.6.sit,potius Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & à nemine iudicatus,debere nõ sua voluntate pro lege vti:sed Christum prę oĩbus imitari q nõ suã, sed patris voluntatem venit facere: vt omnia non pro sua vtilitate,sed pro cõmuni cõmodo dispẽset,alias vt dissipator censendus est. Nam etsi iura supra citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi: id tamen intelligunt,quia non habet superiorẽ in terra,à quo possit iudicari; mittimus consilium in caussa hæresis. Attamen apud Deum exactissimè respondere tenetur,si fidem in dispẽsatione destregerit.

[Margin: Septima conclusio. D.Thom. Adrian. Papa delinquit sine caussa dispensans. Paulus. Bernard. Sensus illius. Papa plenariam habet dispensandi potestatem.]

Ratio ergo cõclusionis est hæc, Sacerdotia quæ curam habẽt annexã, rectè nequeunt administrari sine præsentia:tanta est vigilantia quæ animabus curandis ac ꝓspiciendis necessaria est: residere aũt simul nemo potest in ecclesiis pluribus, ergo sine vrgentissima caussa eademq; ecclesiæ necessaria non potest citra atrocẽ culpam super hoc dispensari. Sed ait fortè ille, eū quo dispensatum est, Papa dispensauit,ipse sibi viderit,ergo immunis sum. Hic tamen cauillus securos multos reddit,tutum verò neminem:quoniam Papa non est Dominus vt identidem dictū est, sed dispensator:ideoque qui iniquã dispẽsationem petit iniquitatis caussa est: & qui ea vtitur, eadẽ semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij lateranẽsis,de quo extrà,de præbẽ.cap.De multa, & cap.

[Margin: Ratio conclusionis. Inanis ac stulta obiectio. Concilium Lateran. Hostiensis. Panorm.]

&cap. Dudū ecclesia. de elect. vbi nullatenus pmittimur duas simul possideri parœciales ecclesias. Et Hostien. & Panor. & reliqui super cap. extirpandæ. de præben. indubiè consentiunt, residentiam similium curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cum beneficiū cōfertur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui vt plurimum indignus est, & quālibet dignus esset vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præsens adesset, suis eleemosinis, consilijs, fauoribusque auctoritate posset suo gregi pspicere ac deseruire: non ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est, quòd liceat curato ob eā solùm curam & onus quod vicarium vilius, quàm potuit, sibi substituit, amplitudinem fructuū percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat, non manducet. Sed ais, satis est laborare per alium. Profectò si non debet manducare nisi qui laborat, fit, vt qui non per se, sed per alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse, vt loco illius alius manducet. Ait fortasse parœcius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiæ hunc vicarium substituere. Responderet autē Ecclesia si fari sciret, ergo satis est ei hæc quam tu illi tribuis, merces: Cur ergo reliquum ex me absque vllo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo: sed hic adeò amplus est, vt illo totum ferè librum nonum cōpleuerimus. Audiant ergo interim supremum Pastorem suū, qui animā suā dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quēadmodum mercenarius & qui non est pastor cuius nō sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.

Ratio secunda conclusionis. *Paulus. 2. Timo. 3. Qui per alium laborat, per alium manducet.* *Sententia auctoris de residentia Episcoporum.*

Ad argumenta ergo in contrariū conclusiones respondent. Commonstrant enim illa iura naturam & ingenium rei, vbi nudè præbendarum aceruus consideretur: vt secunda conclusione explicitum est, cui tamen tertia non repugnat: nempe vt ob legitimas circunstantias id fieri possit licitè. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

Ad argumenta.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm in collatione secularium magistratuum subesse possit crimen acceptionis personarum.

POST hæc, quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt cōtinuò in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisq; officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitiæ creari consueuerunt in republica: nempe vtrū in illis conferendis ac dispensandis subesse quoq; possit crimē acceptionis personarum. Arguitur. n. primo à parte negatiua: Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipēdia erecta & stata ministris Reipublicæ: qui illa mercede sua quisque obsequia impēdit: ergo non pertinent ad distributiuam iustitiam sed respublica, vel rex in quem publica potestas translata est, veluti propria bona pōt cui libuerit elargiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit consequens vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio. Immo apertius ex eadem radice scđo arguitur: Respublica atq; adeò rex non solū illa publica stipēdia, verū & iura quæ quisq; soluit, ministris iustitiæ pro suo placito instituit: ergo nulla rō vetare videtur quin magistratus ipsos & officialiū loca vēdere possit, tm̄ abest vt in eorū pvisione peccare possit personarū respectu. In contrarium reclamat vox populi.

Primum argument. à parte negatiua. *Argum. 2*

Quæstio huius articuli per ea, quæ in proximo dicta sunt, perquā facilè definitur. Est enim prima conclusio secundæ superioris simillima: Bona hæc secularia ministrorū iustitiæ, licèt imaginem & rei nonnihil gerant iustitiæ distributiuæ, non tamen tali solum ratione æstimanda sunt, sed velut materia iustitiæ cōmutatiuæ. Enimuerò non sunt ea lance libranda ac si essent reipublicæ bona: ea tm̄ rōne applicanda ciuibus q sint prouentus publici: aut tali ratione ac si sint præmia pposita honestis viris, probis & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarum studia sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequiis quæ reipublicæ impēdunt. Hæc conclusio potentior etiam est quam quæ de ecclesiasticis bonis asserebatur. Enimuerò nisi necessaria esset iustitiæ administratio, nunquam ob præmium virtutum aut literarum contributa essent, à populo, vel impensa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quæ populus illi numerat. Debet. n. suis ciuibus protectionem ab extero hoste mox iustitiæ custodiā aduersus internos malefactores. Hinc subsequitur conclusio secunda. Licèt in collatione huiusmodi magistratuum atque officialium illa inspicienda sit facies distributiuæ iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur, illa insuper seruanda est iustitia cōmutatiua, vt tantum stipēdij cuiq; reddatur, quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Cōclusio hæc cōpertior per superiorē fit, q̄ vt alio præterea egeat testimonio. Tertia conclusio superioribus agnata: Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandātur non sunt æstimāda præcisè sicut in distributiua iustitia secundū eorū absolutam considerationem in ordine ad seipsos: sed respectu finis & functionis ad q̄ assumuntur: an. s. sint ad subditos accōmodi, & ad magistratū illū gerendū idonei. Ex his fit consequens, quod si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominū, non tā pensanda est iniuria, quæ fit dignioribus, quam illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficitur, vel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, vel assistentes. Etenim sola (vt inculcanter repetam) populi necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta, quæ illis obueniunt: & non propter personas ipsas, quibus deferuntur: sicuti bona quæ per distributiuam iustitiā cōmunicantur. Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Qñ digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptionis personarum crimen committitur, vinculumq; inde adeo restitutionis oritur: non tamen quę facienda sit ipsis, qui obtinere deberent, sed certè populo qui dānum accepit & incōmoda. Hæc inquam conclusio ex superioribus liquido patet, quia in populum tunc peccatur contra commutatiuam, quæ militat sub legali vniuersali iustitia principis.

Prima conclusio. *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *Propter populi necessitatem instituti sunt magistratus.* *Quarta conclusio.*

Licet

Licèt denegandú nó sit, quin cótra iustitiam distributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus: porrò *Solon.*
q cum illo intuitu literis virtutibusque insudent, quodam pacto defraudantur. Bene enim consul- *Democri-*
teq;& Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmium scilicet *tus.*
& pœná, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos, Vlpianus de Iu
stitia & iure. lib. 1. Bonos, inquit, non solùm metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoq; ex-
hortatione efficere cupimus. Illud tamen personarú qualecunq; ius non inducit restitutionis liga-
men, quæ illis sit facienda. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionib.
psonarum acceptio. Vt verbi gratia, si Rex Salmantinos tantum ad publica munera accerserit, aut
ad alias præbendas, ea tátum ratione, q Salmantini sunt. Secus autem, si hoc argumento vteretur
ad explorandum eorum merita. Sed roget quis fortè, quænam merita liberanda sunt & conquiren-
da tam in publicis magistratib. quàm in aliis ministris inferioris ordinis: vt sunt scribæ, & alij huius
classis, vtrum sola eorum probitas? Hanc interrogationem pernecessariam hic diximus, cuius, ideo *Vlpianus.*
gratia hanc appendimus longiusculá meditationé. Statuitur ergo quinta conclusio. Nemo qui im- *Quinta cō-*
probis est moribus, quacunq; vel scientia vel prudentia, quæ potius in viro prauo erit astutia, præ- *clusio.*
polleat, ad huiusmodi prouincias est promouendus. Enimuero artes quæ solo intellectu consistunt *Ratio con-*
potest quidé vir nequam probè exercere, vt fidib. dulciter canere, pulchrè pingere, adfabrè sculpere: *clusionis.*
illam verò practicá quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præ-
ditus exequi valet iustè. Cuius ratio in promptu est, q (vt 6. Ethic. Arist. auctor existit) regere atque *Illustratur*
imperare, prudentiæ munus est: prudentia autē secum habet cunctas virtutes connexas, & potissi *satis con-*
mum prudentia iudicis. Est nanq; (vt 5. Ethic. docetur) iustitiæ custos: haud tamen iniquitates om- *clusio.*
nes reipublicæ exagitare potest, ac secundum leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore *Aristo.*
peroruatos; nam qualis vnusquisq; est talis sibi finis esse videtur: ob idq; de officiis non potest quis
iudicare bene, qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerū vsu & experientia cōstat corruptus
animus non potest non æquitatem iustitiæ labefactare. Qua vtriq; de caussa Arist. Polit. 3. postquā *Aristot.*
disseruit non idē esse, vt quis bonus sit ciuis; atq; bonus iudex, exceptionem statim subdit videlicet
eum ciuem, qui præsidens est & princeps, virtutibus omnib. viri boni indigere. Quin age, hac ratio-
ne 5. Ethic. asseruit magistratum ostendere virum: q eum virtutes reliquæ hominē in seipso cōpo-
nant, iustitia verò ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quàm iustitiá, ob idq;
non satis virtus dignitásq; personæ habetur explorata, quousq; magistratum ineat. Ad hæc, cum iu
stitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius pulchritudinē ea hibere ciuiū ocu-
lis. Nulla enim de re certius perpenditur qualis sit princeps, quàm de ministrorum integritate aut
corruptela. Neq; enim quidquam illi aliud, seu diuinū ius spectes, seu naturale, seu humanū, arctius
iniunctum est, quàm vt iustitiam custodiat: quæ nō tam legum vi, quàm ministrorū prudētia, & cū
primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde q dū hominis iniquitas aucto-
ritate publica coarmatur, nihil esse reipublicæ pestilētius potest. Ecquid enim iniquius atq; peruer *Aristo.*
sius, quá eadem auctoritate quę in custodiá iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitiū & internecio-
nem abuti? Quàm hæc omnia prudēter vnico verbo. 5. Ethi. Arist. cōclusit: vbi iudicem pronūciauit
debere esse iustū ipsum viuens, hoc est, iustitiæ spiritu cuncta disponēs. Quare leges vt sint ipsæ san
ctissimæ, tñ sine recto iudice cadauera sunt defunctæ rationis, præterq̃ q dum subiectus populus vi *Auaritia*
det iustitiæ custodē impunè delinquere, non solū iustitiá despectui habet, delinquēdiq; ansam in- *inter iudi-*
de nanciscitur, verū in odium virtutum pertrahitur, q̃ sic pessum ire videt. Inter iudicis autē vitia *cis delicta*
auaritia nihil est pestilentius. Quod auth. Iustiniani Vt iudices sine quoquo suffragio fiát, disertissi *primas te-*
mè pandit. Vbi ait imperator se nō sufficere, considerare & exponere q̃ta ex furto prouincialium iu *net.*
dicum fiant pessima. Sanctissimum Oratorib. fuit, vt nemo in illū ordinem admitteretur, nisi in pri *Iustinia-*
mis vir bonus esset, ac mox dicendi peritᵘ. Quāto ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudici *nus.*
bus creandis? Scopū profectò optimè ille cōiectauit Moyses socer, dū genero huiuscemodi cōsiliū *Iethro.*
dedit: Exo. 18. Prouide ea omni plebe viros potentes & timentes Deū, in quibus sit veritas: & q o- *Sexta con-*
derint auaritiá: & cōstitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios & decanos q iudicēt *clusio.*
populū omni tēpore. Huic autem propositioni scitá adhibeamus: Nō solum prçter morū honesta *Ad primū*
tem scietia, prudētia, & solertia, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei q cessurus est iudex, *argu.*
verū etiá expedit nonunquá eū, qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abūdat, anteferri *Dubium*
propter alias dotes, quibus præditus est, ad regendū accō modas. Atque hoc suo gradu in inferiori *circa secun*
bus etiá ordinibus ministrorū iustitiæ obseruandū est. Quin vero in magistratibus nōnullis creā *dum argu.*
dis & generis nobilitas æstimanda est, quæ nō solū splēdorē, verū & auctoritatis pōdus secū affert.
Per hæc solutū restat argumētū prius: Conceditur enim stipendia publica ministrorū iustitiæ, *Argumen*
esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atque adeo regis, vbi regnū est, nihilominus rex debat reipu- *tum à par-*
blicę per iustitiam commutatiuá idoneos ministros propter tributa quæ illi contribuuntur: quos *te negati-*
si non dederit, tenetur illi dána sarcire. Sed ingerit se statim dubitatio secūdi argumenti nō facilis *na.*
an videlicet rex possit huiusmodi magistratus & officia vēdere? Obücere se enim videtur statim *D. Thom.*
verbo ipso vēditionis, horribilis quædá turpitudo ac deformitas, Quęstioné igitur opus est euolue *interroga-*
re, de suisque principiis deducere. Est enim Diuus Thom. qui (vt legitur Opusculo, quod inter sua *tus à Duce*
est. 21.) interrogatus à fœmina Duce Brabantiæ, an liceret illi huiusmodi officia vēdere, vel mutuo *Brabantiæ*
à Baliuis & Officialibus aliquid certum recipere, donec ea officiis suis eádem summam reficeret? *Caietanus.*
Cui respondit, licere quidem, minime tamen expedire aut decere. In quam sententiam Caietan.
propēdet in summa, verbo, Vænalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur

dum alij existimant ex naturæ rei esse illicitam venditionẽ, ac si stipendia illa iuráq; officialium sua essent propria iure hæreditario acquisita vel acquirẽda. Alij verò rem nimiũ relaxantes eadem officia vænalia periode arbitrantur, atq; prædiorũ fructus. Mediam sententiam, nescio an fallus, cõstituo

Prima conclusio. re curabo: quæ subiectis conclusionib. patebit. Prima: Si munia hæc, magistratus & officia per se nudè & absq; circunstantijs, quæ vsu veniunt, speculatiuè tantùm, vt aiunt, existimẽtur, scilicet vt verè dignis personis venderẽtur, qui iustitiã recta, bonáq; fide administrarent, neq; vllũ eis offerretur periculum petendi quidquã aut recipiendi præter iura suũ, nihil in se habẽt quo minus licitè vænalia sint.

Probatio cõclusionis. Probatur: Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret, quod spiritualia sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficia gratis conferenda: impedimentũ autẽ hoc palam est nihil locis impræsentiarum obtinere: si quidẽ merè secularia sunt, aut quia sunt bona cõmunia veluti præmia eorum, qui literis & probitate pollent atq; adeò illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti prouentus reipublicæ, vel sicut in die iudicij bonis debẽtur pręmia. Et hoc iã modo exclusum est: nimirũ dũ mõstrauimus non esse nisi stipendia & mercedẽ pro seruitus & obsequijs eorum, qui reipublicæ inseruiũt.

Argumentũ princeps pro auctore. Alia aũt ratio non apparet iniquitatis huiusmodi venditionis, si nullus aliarũ circunstantiarũ habetur respectus: ergo est per se licita. Secondò & maioris claritatis gratia arguitur: Demus rempublicã quæ seipsam, verbi gratia, per consules regit. Illa facultatem habet & arbitrium constituendi ex suo ærario singulis magistratib. & officialib. stipendia, tanta vel tanta: ergo quando personã quamlibet huic aut illi officio deputat, cum illa persona nullum prorsus habeat acquisitum ius potest ei stipendium vel augere vel minuere: ergo eadẽ ratione poterit illi imponere in tributum quotam partem eiusdem stipendij quam soluat reipublicæ.

Obiectio. Et eadẽ ratione potest illã quotam pretio taxare atq; adeo officiũ illi vẽdere.

Dilutio obiectionis. Posset aũt hanc nostrã cõclusionẽ quis hoc pacto inficiari: Respublica, debet æqua iura constituere ciuibus, quæ soluant officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto tantũ, pro sigillo tm̃, pro subscriptione, &c. Quod si pretiũ exuperat qualitatẽ officij, imperare debet ciuib. minora iura: & ideo nihil eximere potest ab illo stipendio, atq; adeo neq; illud vendere, sed remittere ciuibus. Porrò autẽ exceptio hæc & responsio nõ eneruat argumentũ nostrũ. Enimuerò cõtingere potest, vt expediens ac decens sit tanta iura imponere litigantibus ad resecandas lites atq; ad arcẽdos à tribunalibus ciues: vel quia illud est vnũ iustum tributũ pro republica. Hoc autẽ supposito forte ex altera parte nimiũ crescunt scribæ, verbi gratia aut prætoris prouẽtus, ita vt pro dignitate personarum redundent, illo ergo casu non video cur nequeat respublica in suã propriã vtilitatem quotam illorum stipendiorũ vertere, atque adeò vel locare officiũ vel vẽdere. Exẽplũ in hisce nostris scholis patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta vniuersitate decet illa persolui: factũ est tamẽ plus nimio fructuosum officiũ: ob idq; constituit vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certã consignare pecuniã. Profectò non video dũ officium prouidetur, quidnam iniuriæ fit, illa cõditione ministrum suum recipere, Si vis tantum: sin verò, abi, alius accipiet. Quod si hoc licitũ est,

Alia obiectio. licuit & totum officium eũ sua amplitudine, vel locare, vel vendere: At verò præterea exceptionẽ forsam quispiam obiiciat. Esto respublica quæ per se regitur, hoc posset, rex tamen nõ item: quoniam merus est dispensator officiorum, & ideo nõ poterit quasi sua illa vendere, sed tenetur quasi

Soluitur dubitatio. reipublicæ officia dispensare. Attamen obiectio hæc nisi fallor, nullatenus conclusionẽ nostrã expugnat. Rex enim non tanquam dispensator, sed tanquã ipse eadẽ respublica reputandus. Enimuero non est æstimandus tanquã reipublicæ vicarius, sicuti Venetorũ Dux, qui semper est è republica pẽdens: sed tãquã plenissimã habẽs potestatẽ reipublicæ, eadẽ scilicet qua ipsa habebat. Sic enim expresse habet lex illa, Quod princip. ff. de constit. prin. Quod principi placuit, legis habet vigorẽ, vt pote cum lege regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suũ Imperiũ & potestatem cõtulerit. Hac. n. lege atque hac de caussa non potest illũ vllo pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnandi, expoliare, si illud semel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrãnide regnũ pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnũ est suum, sicut cuiusq; ciuis sua est domus: atq; adeo quæcunq; facultas & ius reipublicę penes ipsum est: licèt nõ respublica propter ipsum, sed ipse propter rẽpublicã sit institutus, & ideo oĩa debet in publicum commodũ referre. Hinc fit, quod magnates & domini qui sub ditione regia sunt, nõ habeant ex naturali iure eandẽ facultatẽ officia vendẽdi, quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus nõ cẽsentur tanquã per se respublica, neque ad illũ absolute pertinet iura quæ subditi soluũt instituere, sed dependenter à rege. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio cõducere. Verũ est, quod oppida &

Qui possũt vẽdere hæc officia. vassalli sunt vera eorũ possessio: & ideo si expediret in bonũ cõe populi sui quotã aliquã eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est differentia inter regẽ & illos, quod quidquid rex reciperet vel exciperet ab istis officijs reputatur esse in bonũ publicũ siquidẽ illi incũbit regnũ protegere, sicuti si ipse esset respublica: secus autẽ domini inferiores: nõ enim quidquid sibi vsurparent ex huiusmodi officijs, reputaretur cedere in bonum publicum, nisi ipsi ad tale bonũ applicarẽt, puta ad reparationẽ murorum aut pontium. &c. Igitur nullã iniustitiã deprehẽdere inde valeo, si dum rẽ nudã speculamur, rex iura officialium pro bono publico vẽderet: vt pretiã, verbi gratia, aut scribæ officiũ suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere à quib. aliquam partẽ susciperent, si fructuum vbertas id ferret dummodo cunctis incõmodis bona fide obuiaretur, scilicet vt qui officiũ administrarẽt. digni essent, neque fraudes, neque latrocinia facerent, quib. pretium quod impenderãt, corraderẽt:

Discrimen inter regẽ & alios pro ceteris reipublicæ.

Secũda conclusio.

Ostenditur conclusio. Secunda cõclusio, Si res non ita speculatiuè sed practicè & per applicationẽ ad vsus atque ad effectuum absurditatẽ qui ferme necessariò inde sequuntur, consideretur, nõ solum nunquã aut expedit aut decet, verùm secundum morale prudentiã neq; licet. Conclusio hæc multis modis demonstratur

rex pot officium ven- derere

Stratut

ftratur. Primũ eo ipſo ꝙ officium res ſit venalis, non penditur perſona cui venditur meritis, ſed pecunia quo nihil pōt iniquius eſſe. Obueniunt enim tunc plurimũ magiſtratus viris ambitione & auaritia corruptis, ſanguine infimis, abſq; prudentia & literis: quo nihil in republica peſtilentius eſt, præterquam ꝙ magiſtratus vnde vileſcunt. Mox & hac ratione via ſternitur ad diripienda ciuiũ bona: nam eadē de cauſſa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratia officium receperũt, niſi imprudētia inſignes fuerint, non audēt vltra ſuum ius pro ſuo miniſterio petere: qui verò coemerunt occaſionē, ſaltem fucatam habent dicendi ꝙ quæ prius emerunt, vendere iure poſſunt ad redimũdam vexationem ſuā quāuis re vera nullam habeāt excuſationem. Nā cum iure taxata ſint, ſua culpa eſt, ſi officiũ emunt eo quo legitimè non poſſunt & pretiũ & victũ cōficere. Quod ſi officiales huiuſmodi & iuſtitiæ miniſtri repetundis pecuniis ac rebus, quas cōtra ius extorquent, ſint populo graues, quō audebit qui læſus eſt principē aut dominũ cōqueſturus adire? immo quō dominus non erubeſcet miniſtrũ corripere, à quo ipſe pecuniā prius extorſerat, quā ille à plebe deprædat? Exiſtit præterea & aliud damnum, quod huiuſmodi venditiones afferunt, porrò ꝙ homines diuertit ab aliis artibus, quas exercere poſſent vt ſplendidius de rapina viuant. Præterea, & leges ipſæ & iura hac rōne violantur & peſſum eunt. Nam ſcriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis, qui pretium empti officij extorquere debet à miſeris ciuibus, quónam putas mō non violabit fidē ſuam? quā non iniuriā intentabit, vt miſerorum pecuniam emũgat? Præter hæc demum, qñ hæc. ſ. cuncta ceſſarent, cum princeps inferioreſq; domini pro ſtipendiis quæ à populo recipiunt, iuſtitiam adminiſtrare teneantur, ita ſe gerere, vt nō ſolũ non eā gratis adminiſtrent, verũ neq; contenti litigatorum contributionibus pro miniſtris, imperare nouum quoq; lucrum ex adminiſtratione iuſtitiæ ſibi extorqueant, profectò non pōt culpæ abſurditate vacare. Hæc omnia ſanctiſſimè Imperator Iuſtinianus in Authentico illo aureo: Vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. quo maximè ambæ noſtræ concluſiones corroborantur, luculentiſſimè diſſeruit. Illic enim perſanctè iubet, vt perſonæ quæ publicis officiis addicuntur, ſingulis ſine mercede percipiant: nihil omnino dantes neq; occaſione ſuffragiorũ. Verba ſunt Authentici. Tamē in cauſſam non adducit, ꝙ illa natura ſua vendibilia non ſint, ſed omnibus, inqt, manifeſtũ eſt: qm̃ qui aurũ dat, & ita adminiſtrationē emit, nō hoc ſolum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius occaſione cōmodi. Et ſic vno principio illicito dato, multæ ſubſequuntur rapinæ. Legitur præterea iure communi eadem prohibitio l. Hæc lex. ff. ad leg. Iul. de ambi. Quapropter & ſcdm ius cōmune Catholici Hiſpaniarũ Reges lege ēt ꝓhibent (vt inter eorũ Pragmaticas extat) ne electiones officiorum & potiſſimũ ſcribarũ, pretio fiant: eademq; Pragmatica auctoritate etiam inuictiſſimi Cæſaris confirmata eſt. Tertia concluſio. Cũ & ſi aliis hoc eſſet peſtilentius decorem reipublicæ turpius offendens, atq; adeò ſcandaloſum, ſi iudicatus venderentur, aut loca eorũ qui regi ſunt à publicis cōſiliis: vt audiui In quadā prouincia extra Hiſpaniam fieri: nā idem præſentiſſimũ periculũ exiſteret iugulandi præuaricandiq; omnia iura. In locis aũt Senatorum vendendis, quos vulgo rectores vocant eò minus abſurditatis apparet, quod non vſque adeo ſunt iuſtitiæ adminiſtratores. At verò quia & vrbē ſuo ordine regũt, & multa publica munia gerunt, aliaq; diſpenſant, & nonnunquam in conſilium iuſtitiæ adhibentur nō pōt nō eſſe incongruum, ſi non meritorum ſed pretij æſtimatione eligantur. hoc aũt eſt hic apprime conſiderandũ, ꝙ etſi neceſſitas, legis neſcia, principem quandoque compulerit huiuſmodi loca diuēdere: emptores tñ, neq; vllus alius vendendi ius habēt hoc enim eſſet munus eligendi ſenatorē vſurpare: qđ rex nemini cōmittit. Quapropter niſi facultate regis obtēta, ad quem electio pertinet, nemini licet quātouis pretio emerit, in alterũ vel nummis, vel gratis trāsferre. Neq; trāſlatio, niſi poſt regis aſſenſũ rata haberetur, vllius eſſet valoris. Quod ſi qs à rege facultatē transferendi locũ ſuũ petierit, non explicando vēditionē, arbitror ſic peccare vendēdo vt ad reſtitutionē ꝓtij teneatur: qa nemini fas eſt vēdere, niſi regi. Vbi aũt rex eādē largiatur facultatē, ceſſat reſtitutionis obligatio: nō tñ rō peccati poſtquā vēditio non fit in bonũ publicũ. Subiecerim præterea quartā cōcluſionē. Senatores vrbiũ, quib. conceſſum eſt ſcribarum functiones eligere, nō ſolũ pp incōmoda quæ ſecũda ac tertia cōcluſione expreſſa ſunt, nequeũt vllo pacto pretio ſuffragia vendere, verum naturæ & cōditioni ſuæ functionis illud repugnat. Itaq; etſi regi iuxta tenorē primæ cōcluſionis aliqñ fortè liceret, illis tamen nequaquā pretiũ recipere fas eſt. Rō eſt, quia ipſi non ſunt in quos reſpublica poteſtatē publicā tranſtulit, veluti in regē: ſed ſunt meri diſpenſatores, & ex priuilegio ſimpliciter electores quorũ ideo ſingulariter talē auſum cohibet Pragmatica illa regni citata. Ex quo fit, vt neq; poſſint ſtipendia iuraque ſcribarũ per modũ penſionis diſpertiri: aut cogere ſcribam, vt tantũ alteri ſoluat. Ita. n. ſolet inter iſtos ſenatores cōuenire. Eligamus tuum hominē, q tñ meo aliquid rependat. Re vera non auderē tutas aſſerere taliũ conſcientias: hoc enim eſt pretio æſtimare ſuffragiũ. Quapropter tota pecunia reſtituenda eſt electo ſcribæ, tanquam per iniquitatem extorta. Quinta poſtremaq; noſtra cōcluſio ſit. Inter hos omnes iniuſtiſſimè ac fœdiſſimè eccleſiaſtici Antiſtites huiuſmodi munia vænundant. Nā præter abſurda, q̃ ſuperius numerata ſunt, ſcādalo Chriſtianos oculos offendunt. Gratis. n. acceperũt, gratis dent: non ſolũ ſpiritualia, ſed ſecularia quæ ad cuſtodiā ſpiritualiũ inſtituta ſunt. Haud eqdē me latet, neq; verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antiſtitibus obuenire poſſint, q̃ antiqſſima cõſuetudine bona fide firmata ſunt: vt ca. ſtatutũ. Clemētina de electionibus. adnotat: vbi habetur, qdqđ emolumēti epiſcopo ꝓuenerit ex iuriſdictiōe & ſigillo curiæ Eccleſiaſticæ vel ſecularis futuro ſucceſſori fideliter reſeruādũ. Neq; denegādũ, quin fortè litigātibus ēt in curia eccleſiaſtica ęquũ ſit aliqua minutiſſima iura imperare ad obuiādũ litibus. Id tñ multo eſt moderatius faciēdum quā in foro ſeculari. Fieri enim

Authenticum aureum Iuſtiniani.

Reges Catholici.

Cæſar.

Tertia concluſio.

Quæ officia turpius vēdantur.

Pragmatica regni.

Quinta concluſio.

non poteſt

nõ põt citra scãdalũ, immo forsan neq; citra iniuriam, vt sigilli prouẽtus & subscriptionũ tã immo dici sint: cùm illa testimonia, si simpli episcopatuũ fructus spectentur, episcopi videãtur gratuitò debere subditis. In illos enim multò vehementius militat argu. superius, quòd cum gratis debeãt administrare iustitiam, cõtenti sint exiguam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absq; *Ad secundum argu.* eo q inde sibi aliud lucrum augeant. In calce deniq; quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim q auctiora iura litigantiũ vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu, vt officiũ pluris vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

ARTICVLVS V.

Vtrum in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio.

POST hæc quæ de magistratibus, deq; alijs reipublicæ muneribus, atq; adeò de iudicantib. instituẽdis ac dispẽsandis dicta sunt, cõsequitur in hoc 5. artic. vt examinemus *Primum argumentũ à parte negatiua.* an & in iudicijs dicũdis crimen quoq; acceptionis personarũ committi accidat? Videtur. n. nullum illic locum attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitiæ distributiuæ cõtra pugnare. Dictio aũt iuris ad iustitiam commutatiuam pertinet, siue illam partẽ spectes, quia inter particulares personas æquitas seruatur, vt quisque quod cõtulit, recuperet, siue *Argu. 2.* alteram malorum vindicatricẽ quæ ad æqualitatẽ vlciscitur mala, vt suprà quæst. proxima declarauimus. Præterea, secũdò arguitur. Ari. 5. Ethi. præcipit, vt iniuriæ magistratibus irrogatæ acriori animaduersione vindicẽtur, quàm quæ in personas inferioris classis inferũtur. Et Ecclesiast. 4. iubetur, *Argu. 3.* In iudicando esto pupillis misericors. Vtraq; autem præceptio videtur personas respicere: non ergo in huiusmodi psonarum acceptione vitium æstimatur. Tertiò, si in iudicijs acceptio personarũ versari posset, nunquam deberet quidquam illuc admitti, quod ad gratiam attineret: nam certè cũ iudex gratuitò quidpiam cõcedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere: consequens tamen falsum apparet: nam primum videtur ratio postulare, vt vbi iudici compertum est innocẽtem dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tum indulgere, tum dissimulare, q̃ in fauorem nocentis non posset legitimè. Adde q & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoq; protendere, quádoque perstringere, hisque & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, supremus princeps potest vitã nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat: esto vterque condemnatus esset capitis.

Argu. 4. Quartò demùm arguitur: Occurrit nonnunquam ius dubium de quo variè inter doctos opinatur: tunc ergo facultatem videtur iudex habere vt amicitiæ caussa nunc secundum vnam opinionẽ sententiam ferat, post verò contrariè secundum alteram, intuitu etiam personę. ergo personarũ acceptio non semper est in iudicijs illicita. In contrarium autem est illud Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Vnica conclusio. Quæstio hæc facilis expeditionis est porrò quæ vnica absoluitur conclusione: Acceptio *Probatio conclusionis.* personarum in iudicijs dicundis sæpenumero committitur: eademq́ue scelus est, & immane crimẽ. Probatur, Iudiciũ est recta iudicatio iusti atque iniusti pura qua rei duntaxat caussis, sincera & candida rõne perpensis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionem inæqualia habebant constituitur, q̃ inter crimina atque supplicia. Hoc autem *Iudicium quid sit.* iudiciũ corrumpi consueuit quoties non ad caussam, sed ad personam, ciúsve preces aut pretium, aut ad odium vel fauorem conuicitur oculus, sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus *Immanitas criminis huius.* obrepere. Quocirca præiudicium inde nomen trahit, q iudicium ante caussarum legitimam cognitionẽ præcipitatur. Immanitas aũt huius criminis inde proditur, quòd cum iudex (vt 5. Eth. auctor est Arist. vnde id Cicero lib. de Legibus, desumpsit) *Aristo. Cicero.* cunctos sit vsque adeò iusti, vt eũdem iustitiam ipsam appellauerit animatam: nulla esse põt portentosior peruersio, quàm à iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde acsi ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certè si ratio ipsa contra seipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vtpote ad quem ita cõcurritur, vt ad viuam ipsam rationẽ, atq; adeò ad loquentem æquitatis normam. Ob idq; (vt in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neque admittenda est in iudiciũ rõ illa cõmouendi affectibus iudicis animum, neque ille dẽt nisi clausis corporeis oculis iudicare ne personarum aspectus eum commoueat: tantum abest, vt vel aures precib. vel largitionib. manũ ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrimæ pęnę in iudices decretæ, qui largitionib. vitiati se corrumpique sinunt.

Ad primũ argument. Ad primum ergo argumentum respondetur cum diuo Th. quòd iudicium, si rem ipsam iudicatam spectes, vtriusque iustitiæ rationi commune est: potest enim iudicio definiri & quemadmodum *D Thom.* bonorum cõmunium facienda sit restitutio & quo quisque pacto aliena repenset, sed tamẽ si formam consideres, & ipsa etiam iustitia commutatiua imaginem quandam distributionis gerit, quatenus iudex ab altero capit, quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarum latitare. *Ad secundum argu.* Secundũ aũt argumentum iã superius dilutum est: nam acerbior vindicatio iniuriæ principi magistratuíve illatæ nihil cũ acceptione personarum habet commune: immo cum personæ dignitas quantitatem iniuriæ augeat, æquitas est, vt supplicium cumulatius sit. Sententia verò Ecclesiastici per alterã Exo. 23. moderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperum nonnihil mo*Ad tertiũ argu.* uere, hoc tñ intra iustitiæ limites: nẽpe vt tanta sit misericordia in pauperem, quanta sufficit eũ à potẽtia diuitis protegere. Sed quia põt etiam commiseratio exorbitare, admonemur Exo. 23. Pauperis quoq; non misereberis in iudicio. Solutio autẽ tertij argumenti meditatiorẽ desiderat cõsiderationẽ: haud. n. dubiũ est quin vsq; ad gratuita valeat nõnunq̃ inserpere personarum acceptio.

Gratuita

Gratuita nanque appellamus illa quæ iudici iure licent. sunt autem huiusmodi nonnulla nempe quæ cum lege non sint determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatum, respondetur primum, quæ dubia an accusatus, innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris perpendere: tum quod alias periculo se erraudi exponeret, tum etiam, quòd esset ansam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrandi, ac subinde calidè inectendi fraudem. *Ad primũ membrũ.* Vbi verò rei innocentia in propatulo illi sit, non solum poterit, sed etiam decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quam fieri potest maximè poterit, citra scandalum tamen facere, non tamen liberũ illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare, proptereà quod cùm sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. *Prima propositio.* Adiecerim tamen huic secundam propositionem quod prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis licèt delinquat etiam nonnunquam mortaliter, tum contra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scandalum ad restitutionem tamen nequaquam tenetur actori: quia nihil quod suum esset, illi abstulit. *Secũda propositio.* Tertia propositio: Nunquam neq; in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocentem: hoc enim esset iniquitatem fonere. *Tertia propositio.* At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit tunc non est apertum vitium in his, quę merè sunt gratuita, alteram partium alteri anteferre: dummodo citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat aut temporis diuturnitate lassatus lite abeat iniuria est. Quòd si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vendat, hoc quidem, præterquam quod semper est iniquum, insigniter fœdum est. Quin verò addiderim, nisi id quod lege conceditur, temperatissimè fiat, illicò in acceptionem personarum vergere. Quòd si contra arguas huiusmodi vitium non existere nisi contra iustitiam, id negatur: imò & contra æquitatem committitur: & iniquitate non caret, quod gratuita omnia in fauorem vnius partis congerantur: restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex concutiatur. *Obiectio. Dilatio.* Ad tertium deniq; membrum respondetur, neque carere semper acceptione personarum vbi princeps gratia quibuspiam condemnatorum vitam, aliúdve supplicium remittit, quod similimis denegat. *Ad tertiũ membrum* Enimuerò quamuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atque id considerantiua prælatis præfectisq; Ecclesiasticis, & maximè in religionibus animaduertendum est, ne in legum dispensationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxandis sint personarum acceptores: nam profectò & in his quoq; culpa hæc obrepere assolet. Ad quartum argumentum eodem fermè pacto respondetur haud enim dubium quin & vsus ille impingere possit in acceptionem personarum. *Ad quartũ membrum.* Igitur in primis necessarium semper est sententiam secundum probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. *Prior propositio.* In speculabilibus nanque scholarũ disputationibus nullum inde conflatur periculum quòd quispiam minus probabilia ingenij grata defendat: in practicis verò quæ aliena iura respiciunt nefas est iudici infirmiorem opinionem sectari: sicuti & medico in practica ex qua salus pendet infirmi: ac multo magis Theologo in his quę sunt fidei. Quin verò index aliter faciens restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimè sibi communiq; bono consulere iudices atque etiam medicos qui postquam semel vnam opinionem imbiberint nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cum tamen ne iniuriam alia intentarent postbabere tenerentur honorem proprium: & ad alteram, cùm primum probabilior appareret commigrare. *Posterior probatio.* Secunda propositio sit: vbi pariles esse omnino contingerit opiniones non est apertum scelus nunc vnam nunc alteram opinionem amplecti: vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est ne vel amicitia vel quicunque alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorem iudicet, quam pro sua libidine mallet.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus.

NON satis est de publicis communibusq; honorib. dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiam sermonem subiiciamus, qui à priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. *Primum argu.* Enimuerò cùm hoc vitium solius sit iustitiæ inimicum videtur non protendi vsq; ad gratuita: qualis est vrbanitas & comitas in multis honoribus. Quoniam si quis dignis honorem deferat, nemini iniuriam facit: dumtamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbanitatis gratia ostendat. Secundo arguitur: Et si honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeatur virtuti: tamen multi sunt praui quibus honor lege defertur: vt prælati, parentes, senes & illustres: etiam si corruptis sint moribus. *Argu. 2.* Contra hæc nihilominus nos Iacob. 2. cap. suæ Canonicæ, sub hisce verbis instruit: Si introierit in conuentum vestrum vir aureum anullum habens in veste candida, intrauerit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui inductus est veste præclara, &c.

Hanc quæstionem ob hunc præcipuè locum Iacobi submouimus, vt exploremus quale peccatũ sit indignis personis ob humanas secularésq; caussas honorem exhibere. *Prima conclusio.* Sit ergo prima conclusio: Etsi honos reuerentia sit cuiq; ob suam excellentiã exhibita, tamẽ id cui propriè & singulariter honor debetur, est virtus. *Aristot.* Huius sententiæ 4. Ethi. c. 3. auctor est Arist. vbi ideo subiunxit, honorẽ maximum esse externorũ bonum, quo re vera solus bonus dignus est. Atq; eandẽ ob rem lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorẽ expetere in testimoniũ virtutis. Ob idq; honor à voce, Honestum descẽdit: honestas autem vni cõpetit virtuti. Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe tẽplũ erexit vt nemini illuc nisi per ædes Virtutis pateret aditus. *Marcus Marcellus* Et de Christo præcinit regius Psaltes. Gloria & honore coronasti eũ Domine. *Paulus.* Et Paul. 1. ad Tim. 1. Regi

seculorum, immortali, &c. honor & gloria. Atque eisdem duobus membris ad Rom. 2. sempiternæ illius fœlicitatis qualitatem expressit dicens: His qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, &c. Secunda conclusio. Nihilo secius præter virtutem sunt quoque aliæ excellétiæ, quarum ob caussas hoc seculo mortalibus honores debentur: nempe primum propter diuinam repræsentationem; veluti principibus & magistratibus qui Dei personam gerunt. Vnde Aristot. eodem loco 4. Ethic. cap. 3. honore digni censentur qui in potestatibus sunt constituti. Et lib. 5. cap. 6 Honor est merces & præmium magistratus: Eundemque dominis serui debét: iuxta verbú Pauli Ad Tim. 6. Quicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimonium alienæ virtutis, Qua ratione honoramus illustres & sanguine ingenuos quippe quorú maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem conscendisse locú. Et multo iustius parentibus, q nos genuerunt & senibus. Nam Leui. 19. præcipitur, Coram cano capite cósurgere: & Honora personam senis. Tametsi legamus Sapien. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorú numero computata. Cani auté sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. His igitur honorem deferre, et si virtus eisdem absit nulla est personarum acceptio: quia caussa nó deest honoris. Quocirca Prouer. 26. sicut q mittit lapides in aceruú Mercurij, ita qui tribuit insipiéti honorem. Id quod non modò S. Tho. verú & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretátur, vt aceruus Mercurij calculorum congeries censeatur, quibus in subducendis rationib. dati & accepti negotiatores vtuntur: propterea quòd eiusmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi náq; supputationibus pro libito, imò casu vt manui occurrerit lapillus qui modo valet vnum, instituitur in denarium, ac subinde vt centum valeat aut mille. Sic licet quispiam absque meritis magistratum euehatur, locus tamen facit eum honore dignum, tametsi secundum Hebraicam lectionem sensus longe sit diuersus. Habetur enim apud Hebræos, sicut qui mittit lapidem in palma fundę: videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eiciat, sic qui insipienti, hoc est, meritis vacuo, honorem tribuit. Tertia conclusio quæ mentis Iacobi interpres sit: Etsi diuites ratione loci honorare quem in republica sublimé habent officium sit: tamen intuitu tantum diuitiarum eisdem honorem deferre peccatum est acceptionis personarum. Prior pars tum ex superiorib. colligitur, tum etiam & Aristo. assertio est 4. Ethi. cap. 3. vbi coniunctim affirmat honore dignos censeri eos qui in potestatib. sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseritur à D. Tho. 2. 2. q. 63. art. 3. vbi tamen nullá subiúxit cám quàm q ei elici videtur ex verbis Iacobi, licet quol. 10. art. 12. emunctius eam exponat. Sed re vera neq; ratio deest naturalis que illi patrocinetur. Eu. nuerò diuitiæ seorsum existimatæ nullá præ se ferunt excellétiá honore digná: honorabile enim & laudabile (vt 1. Ethi. cap. 12. Arist. differit) penes hoc differunt, q sola illa quæ sunt per se bona quippe quæ honesta dicuntur, honore sunt digna: verilia verò sunt illa quę nó per se, sed ad aliud relata, bona sunt: & ideò laudari quidé possunt, honorari verò nó item, diuitiæ autem nihil boni obtinent præter vsum. At vero expedit acerbitatem conclusionis temperare Intelligentia quippe est non de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor enim legitimus est quando signa hæc extrinseca vt capitis detectio, & humiliatio tanquam testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis, atque hæc esse personarú acceptio, videlicet si diuiti aliorum omnium meritorú vacuo taliter ex animo haberemus honoré. Et hoc est quod Iacobus condemnat, vnde subdit: Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dum pauperibus diuites præfertis & facti estis iudices cogitationum iniquarú? Ecce ergo peccatum, iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitate præstare. Ostendere auté diuitibus extrinsecus citra internum iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, inuitare, &c. nullam habet rationem culpæ, sed est triuiali vrbanitati conniuere, Quod nisi faceres, insolés haberetis. Vnde August. gloss. ibidem, Si hanc distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus vt diuites pauperibus (in conferendis scilicet sacerdotijs) anteferantur, non est inquit putandú leue esse peccatum. Et infra: Si autem de quotidianis concessibus loquitur, quis non id peccat? Non tamen peccat nisi cum apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tanto melior quáto ditior videatur. Hoc enim videtur significasse subdendo. Nonne iudicatis vosmetipsos, &c. Hæc in glossa.

Secunda cõclusio. *Aristot.* *Paulus.* *Explicatur locus Prouerbiorum elegãtissimè.* *Altera explicatio iuxta elegans.* *Tertia conclusio.* *Prior pars probatur.* *Aristot.* *Posterior pars probatur.* *D. Thom.* *Aristot.* *In quo differunt laudabile & honorabile.* *Temperatur posterior pars cõclusionis.* *August.* *Explicatur plane locus diui Iacobi.*

Ad primú igitur argumentú respódetur. Primò, q nó est in gratuitis habédú, sed cótra iustitiá interpretádo quod diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut legitimæ excellétiæ existit, quispiá animo reputet secundum rei veritaté alijs anteferendos, qui virtute pollét, aut alia dignitatis excellétia. Secundò & hoc quoq; méte speculandú est, q & in gratuitis honorib. acceptio cótingere pôt personarum. Nam illos honoris titulos qui dignis debétur sic euulgare ac demittere vt indignis quoq; ascribantur, non caret iniuria, quę dignis irrogatur. Enimuero cú honor in excellentia cósistat quando honoris nomen ex æquo in commune omnib. inuulgas, facis tunc illud nó esse honoris nomen, ac subinde dignos in re suo depellis. verbi gratia si eodem titulo & Antistitem salutes quo simplices sacerdotes eodemq; magnaté atque plebeiú, magistrú ac discipulú, nobilé & ignobilem. Secundú át argumentú cóclusio secunda abunde dissoluit. An vero regi honores pro libito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet plenius.

Ad primũ argu. *Ad secundum argu.*

ARTICVLVS VII.

Vtrùm in tributis exigendis peccari possit acceptione personarum.

Primum argumentum. à parte negatiua.

SVPEREST postremo in hoc 7. arti. de tributis verbú adijcere, Vtrú & illis quoque vsu venire possit personarum acceptio? Existit enim à parte negatiua primum argumentum: Acceptio psonarum in honorú distributione cómittitur: tributorú auté exactio bonorum cómunium collectio est & accumulatio: potius ergo (vt nomé sonat) est cóributio

quam

quàm distributio. Atq; adeò illic nulla esse videtur personarum acceptio. Secundò arguitur: Cap. licet multum. extra, de censib. iubetur rationem haberi cæci, ne tributorũ iugo affligetur: & ff. eo. titu. l. ætatem. sancitur quoque & ætatem esse considerandam: nempe vt neque pueri, neque senes censum soluãt. Et tertiò arguitur: Nobiles tributorũ exactione liberantur: quos rex pro suo arbitratu creare potest: ergo acceptio personarum nõ est in huiusmodi tributorum exactionibus illicita. In contrarium tamen est, quod principes populum tributis vexantes, neque tam ob caussas legitimas, quàm propter odia vel fauores eandem exigentes, nõ solum apud Philosophos & seculares Historiographos, verum & in sacris pessimè audiunt. Hanc enim ob rem (vt 3. reg. 12 sacra refert historia) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus, quòd præ patre suo molrebatur plebi graue iugum imponere.

Argu. 2. *Argu. 3.* *Roboam.*

Quàm plurima tributorũ nomina iuris prudẽtes multiplicãt: quæ inter alios Syluester sub verbo, Gabella, propemodum connumerauit, vt pensio quæ dicitur à pendendo, hoc est soluendo: guidagium, &c. Quatuor tñ ad rem spectantia huc accercimimus. Primum est census, quod à censẽdo deriuatur: eo quod recenseri facultates debent, quò inde tributa pro earum ratione soluantur: vt habetur l. forma. de cẽsibus. At vero peculiare nomen sit ab aliis distinctum, pensionem illam singulatiter significat quã ciues viritim pro capitè principi penduot. Hoc enim est de quo Iudæi Christum sciscitabantur, vbi quærebant, an liceret Cæsari censum soluere? Tributa enim quæ pro defensione & gubernatione Reipublicæ imperabant, tribuere nihil recusabant, sed illud, quod iugũ subiectionis designabat, à qua ipsi se liberos arbitrabantur tanquam filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Huiusmodi autẽ census inter Christianos principes non est vsu frequens: eo quòd ad superbiæ tumorẽ potius & ad auaritiæ sitim attineat, quàm ad publicorum sumptuum necessitatem. Satis namq; se ciues subditos profitentur, cum alia iusta capessunt. Illam ergo ob caussam Cæsares describi orbem iubebant. Vnde Dauid (vt 2. reg. 24. memoriæ proditum est) inde tam acerbas dedit pœnas numerati populi. Atq; huc referebatur quòd Christus interrogauit. Cuius est imago hæc? scilicet numismatis, quasi solum in signũ subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur. Tributũ autem (vt nomen ipsum sonat) à tribuendo seu contribuendo dicitur: eò quòd quisque stipem tribuat. Et quoniam antiquitus illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendum, publicum militẽ inde etiam stipendium deriuatum est. Vtrunque habetur l. ager. ff. de verb. & rer. signif. Differt ergo tributũ à censu tam ratione materiæ, quàm ratione finis. Tributum enim de terræ nascentibus in subsidium Regis vel Reipublicæ contribuitur: cẽsus verò de capite ad profitendam subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab vtroque differens, fine pariter & materia. Soluitur enim de mercimoniis quæ vehuntur negotiationis gratia ad murorũ, pontium, aliorumq; id genus publicorum operum refectionem. Dicitur ergo à vehendo vectigal, idémq; à portu portorium: quia portitori soluitur. Quare in oratione de prouinciis consularibus, vtrunque Cicero coniungit, vectigal ac portorium, indeque Hispanè *Portazgo*. Quartum tributum est pedagium materia idem vectigali, quia ex mercimoniis soluitur, fine tamen distans: quia custodiæ viarum, quę latronibus aut hostibus sepiuntur, dicatũ est. De his ergo cunctis sit prima conclusio. Hæc omnia pensionum genera si ob prædictas causas imponãtur iustæ sunt, debenturq́ue adeò principibus à ciuibus in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Ro. 13. Ideo necessitati subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini. extra, de censibus. cap. Omnis. Adiecit ergo Paulus, Dei esse ministros, vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alendos principes. At verò (vt illic benè D. Thomas adnotauit) nihil in præmiũ debent expetere: sed solum ad sustentationem status & necessarios sumptus. Nam (vt ait Aristot. 5. Ethic. cap. 6.) proprium præmium principis est honor, quo qui nõ est contentus, tyrannus est: Honorem autẽ illum Christiani nõ ad humanum qui vanus est, sed ad diuinum, qui in cælis nos manet referre debent. Secunda conclusio est: Si tributorũ onera non pro ratione cuiusque facultatis & substantiæ aut pro ratione vecturæ ac negotiationis, aliusve legitimæ caussæ, sed alius intuitu, quæ ad rem non pertinet exigatur acceptio est personarum. Id quod non tam crebrò principi cõtingere potest, quã ciuitatis quæstoribus & senatoribus: qui ideo restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet, nempe auctiora exigendi, quàm pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributi caussa, cesset & tributũ: at quò aliquod specimen legitimæ formæ tributorum habeamus, sit tertia conclusio. Tributa facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quàm personis: nempe vt quo quis bonis locupletius abundat, aut plus lucratur, plus soluat, non quo plus indiget. Caussa autẽ huius explicandæ conclusionis, illud tributi genus, quod non modo Hispaniæ, verum & in aliis quoque prouinciis in vsu est explicemus. Id nostrates *Alcaualam* vocãt. Hæc enim tributi forma à centum pauló-ve pluribus hinc annis ortum apud nos habuit, idq́ue iusta de caussa. nimirũ dum rex Alphõsus regnum Granatæ bello petebat, post verò nõ modo durantibus verum crescentibus bellorũ malis, factũ est perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginem, pro eo quod ex mercimoniis quoque soluitur. Differt tamen latiori materia, quia nõ solum ex illis quæ à loco in locũ trãsuehuntur, sed ex rebus quibusque venditis corraditur: à cuius præterea solutione neq; nobiles eximuntur. Quin & fine quoque differt. Quoniam non tantũ reficiendis muris ac põtibus adscriptũ est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnandum est, quod nouũ sit

Syluester. *Quatuor tributorũ nomina.* *Census.* *Quod tributũ erat à quo se Iudæi exonerare cupiebant.* *Dauid.* *Tributum.* *Differentia inter tributum & censum.* *Vectigal.* *Interstitium inter vectigal, censum, atque tributum.* *Vectigal à vehendo dicitur Cicero.* *Pedagium* *Prima conclusio.* *Paulus* *Augusti.* *D. Thom.* *Aristot.* *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *Tributum quod apud Hispanos Alcauala vocitetur.* *Rex Alphonsus.* *Interest inter hoc tributi genus & vectigal.*

Nam dum tributa alia facultatibus ciuium & negotiationibus imposita alendo regi sustentádæq; reipublicæ non sufficiunt, necesse est alia via id prouidere. Neq; verò ideo arguendum est iniustitiæ, quòd nobiles etiam comprehenderet. Enimuerò cum plebs reliqua potis non sit tã immodicos ferre sumptus, æquitas fert vt nobilium auxilio releuetur. Huc tamen iniustitiæ specimen præ se fert, q̃ lex Vniuersi. C. de vectiga. cauere in tributis iubet: nempe ne pro his rebus quæ ad vsum proprium pertinent, exigantur. Enimuerò quòd coemptores, qui vt reuendant, coemunt, quotã venditionis exoluãt, rationi profectò consentaneum est. Illis enim idem est lucrum, quod agricolis, fructus: sed tamen q̃ qui vt propriæ necessitati succurrat, domum suam, aut rem aliam vendit, tributum pendat, & lex illa, & rõ reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habet, plúsve lucratur, sed qui pluris eget, amplius soluit. Cæterum, re vera nisi bellorum necessitas in caussa fuisset, vt fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratissima sustentandi regni, regisq; ærariũ. Id tamen non potest non monstrum apparere, quod, ciues ciuibus tributum soluant, illudque maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodũ, videlicet, q̃ miseri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauiùs premuntur. Nam quantum venditur, tãtum ipsi replere coguntur. Etenim cùm sumptuum necessitas in dies magis ac magis regi crescat, necesse est populũ multis nominibus in dies molestius vexari. Adde quòd domini quibus huiusmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimum quenque nummũ exactissimè exposcant, cum tñ rex vix vnquam vigesimũ percipiat. Et profectò quamuis decima sit consignata: tamẽ nisi vbi vrgens regni necessitas illud postularet, nimis graue esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex sanctè animaduertens, de huiusmodi quota solet cum regno componere ac pacisci, vt remissior fiat pensio ac tolerabilior: quod tamen inferiores domini non faciunt. Huic aũt & aliud accedit damnum, quòd cum leges exigendi huius tributi, si regij tantum quæstores existerent, tolerabiles sint: tamen reliqua quæstorum turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantum, sed plusquam octauam extorqueant. Nihil contra regum necessitatem obmurmuro, quæ legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantum naturam explico, vt si possibile esset aliis viis publicæ necessitati prospici, ab huiusmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enim quotiescunque opus fuerit exhauriendus est: venas tñ

Perquàm apta simili tudo. fontium præscindere, ius naturæ non sinit. Quòd si quis instantius sciscitetur, an hæc tributa sic in conscientia debeantur, vt quisq; neque à quæstore neque à portitore requisitus teneatur vltrò ea offerre? Respondetur primũ, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi patentissima

Dubitatio. esset vectigalis iniuria. Secundum membrum responsionis sit, quòd dum hæc magno cum rigore

Solutio. exiguntur, satis est q̃ quisque dum tributum petitur, soluat obedienter, maximè vbi debitum nõ

Quarta conclusio. est magni momenti. Quarta conclusio: Nulla est personarum acceptio, si nobiles & id genus à tributorum solutione eximantur tũ ob maiorũ clara gestorum stemmata, tum quia reipublicæ tuẽdæ designati sunt. Quin verò & assertioni huic subiecerim, quòd potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere, si tamen duo caueantur. Primum, ne adiunctam habeant iustitię functionẽ aut administrationem aliã, aut gubernationẽ, vt articulo quarto de senatoribus dicebamus. Mox, ne id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natus pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur. Et fauere videtur l. hoc iure. ff. de donationibus, & l. si pollicitus. ff. de pollicitatio. quibus permittitur pollicitatio, quæ gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est, ne tributum, quo vnus leuatur onerentur reliqui oppidani: sed excipiatur à summa quam oppidum soluit.

Ad primũ argument. Per hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quæstionẽ obiectũ. Enim verò vt in distributionibus, sic & in contributionibus existere potest personarum acceptio. Ac sub

Ad alia duo argumenta. inde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniam æquitas misericordiæ cæcis ac trũcis patrocinatur, ne miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS

De iustitia & iure.

PROOEMIVM.

Partitio libri.

DE altera iustitia specie, quæ è regione ad distributiuam ponitur, nempe de iustitia commutatiua, sermonem nobis manutibus operæpretium priùs est de duobus eius præambulis videlicet primùm de rerum dominio, mox de earum restitutione, hoc quarto libro disserere. Enimuerò dominium huiusmodi rerũ, earumq́; diuisio, basis fundamentumq́; est omnium cõtractuum conuentorumq́; & pactorum, quę per commutatiuam iustitiã celebrantur. Ac permoe cuncta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violationes quædã sunt & corruptela dominorum rerumq́; possessionum. Quæ subinde iniuriarum genera contractaq́; debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinque ergo conuenit de rerum dominio disputare quæstiones. Primã, de re ipsa, deq́; eius subiecto. Secundam, de eius obiecto, nempe quotuplex sit, & quarum rerum. Tertiam, de dominiorum diuisione ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominiis quarta adhibetur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus.

QVÆSTIO PRIMA.
DE DOMINIO IN GENERE.
ARTICVLVS I.

Vtrùm dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

Primum argument. *Argum. 2.* *Ioan. 22.*

QVAESTIO præsens in duos articulos secari se postulat: quorum alter definitionem dominii, alter verò subiectum nobis constituat. Quæritur ergo, an dominium idem sit quod ius facultásque rerum? Et arguitur à parte affirmatiua: Ius idem est, quod facultas disponendi de rebus, liberéque illis vtendi. idem autem prorsus videtur esse dominium. Secundò: mendicantes monachi quoniam ius habent vtendi, cibis, vestimentis, atque aliis vtensilibus vsque ad rerum ipsarum cõsumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagan. ad conditorem, concludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium. In contrarium autem est quòd dominus & seruus sunt correlatiua: Instit. autem de iure persona. distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quod qui liberis præest, licèt habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

Dominiũ dominatus dominatio. *Cicero.* *Varro.*

Duo proposita argumenta duo nobis membra designant. Est autem illico in quæstionis introitu adnotandum, hanc vocem, Dominium, non esse tam vsu frequentem apud oratores & priscos Latinos, quàm dominatus, ac dominatio, quæ quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quàm in bonum vsurpantur. Significant enim quandam tyrannidis effigiem, videlicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. de Dionysio: Dum, inquit, duo & viginti natus annos dominatum occupauisset, &c. Et lib. 2. de oratore: Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latinè, ac substantiæ, & possessiones. Sed Iurisconsulti sunt, qui hac voce vtuntur, ad significandum id quod pariter vocant proprietatem rerum: quæ ab earum possessione distinguitur, atque ab vsu & vsufructu. Neque vero vox hæc secundum hunc significatum, ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur nãque inter illustres Latinos: vt apud Varro. de re rustica, libr. 2. In mercando & in emptionibus & traditionibus dominium mutant. Et habetur in sacris literis, vt Thobiæ 8. Fecit hanc scripturam, vt pars dimidia quæ supererat, Thobiæ dominio deueniret. Et 1. Mach. 11. Rex Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum. In iure autem vsurpatissimum verbum est. Extant quippe in Digesto Nouo, libr. 3. distincti tituli, de acquir. rer. domin. & de acquiren. vel amit. pos. At verò circa vocis descriptionem plus operæ insumunt iuniores, quàm opus esset: vt puta Gerson de potesta. Eccle. considera. 13. & tractatu de vita spirituali, lect. 3. cui plurimum astipulatur Conrad. tract. 1. de contract. & aliorum nonnulli in 4. dist. 15. Primum enim omnium aiunt isti, ius bifariam accipi. Primò pro lege: quo significatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundo pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus, quod ius secũdo modo acceptum. Quapropter dominium, inquiunt, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem, vel vsum licitum, secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur, an vero propriè, id perpendamus. Primò, pro eodem vsurpari iuris nomen ac dominii, re vera voces ipsæ ægrè ferunt. Ius nanque (vt suprà visum est) idẽ est (vti ait lib. 5. Isid.) quod iustum. Est enim obiectum iustitiæ: puta æquitas quam iustitia inter homines constituit: dominium autem facultas est domini (vti nomen sonat) in seruos vel in res, quibus suo arbitratu, ob suumq́; commodum vtitur. Fit ergo, vt ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latius patens. Habet enim vxor ius quoddam in maritũ: iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 7. vir sui corporis potestatem nõ habet, sed mulier. Et filius in parentes, qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentarique debent. Et eadẽ ratione subditus ius habet in prælatũ, à quo est instituendus & gubernandus: & tñ nullus istorum quantumuis nomen extendas, dominus est, appellarive potest sui superioris.

Quid sit dominiũ. *Gerson.* *Conradus.* *Aliena dominy definitio impugnatur.* *Paulus.*

Sed ait Conra. Saltem negari non debet, quin propriè ius quodcunque superioris in inferiorem, do-
Obiectio. minium sit cēsendum: ita vt dominium vltrasus præcisè addat superioris rationem. At profectò ne-
que hoc ego istis facilè concredam. Enimuerò pater ius habet in filios: dominium autem, si propriè
Dilutio. fandum est, non item. Est inquam æquum & iustum atque adeò ius, vt pater filiis imperet ob suum
ipsorum bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autem non quodcunque
Definitio ius & potestatem significat, sed certè illam, quæ est in rem, qua vti pro libito nostro possumus in no
propria do stram propriam vtilitatem, quamque ob nosipsos diligimus. Id quod palàm nomen ipsum auribus
minij. exhibet. Domini si quidem correlatiuum est seruus: qui quidquid est, totum est domini, veluti pecus.
Nisi ꝙ seruus occidi non pōt: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Aristo. 1. Poli. cap. 3. distinguit
Aristot. inter imperium ciuile seu regium, & despoticum, quod est dominicum: dicens, animā habere in cor-
pus dominicum principatum, mentem verò in appetitum, non nisi ciuile & regium: quod non est do
minium. Et 5. Ethic. cap. 6. distinguit inter ius herile & paternum: pater namque possidet filium ante
legitimam ætatem, non tanquam dominus seruum, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud non est
dominicum: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vtitur. Arguit verò contra
Richardus: Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet, diceretur fur: furtum autem non com
Obijcit mittitur nisi inuito domino, ergo & pater filii dominus est, & maritus vxoris. Ad hoc tamen libr. se-
Richard. quenti, quæstione de furto respondebitur, raptū filiorum, aut vxoris non esse propriè furtum, sed ca-
ptiuitatem, vel aliam iniuriæ speciem, sed seruum surripere, propriè est furtum. Præterea, satis est ad
rationem furti, ꝙ fiat vel inuito domino, vel eo inuito, ad quem res pertinet, etiam si nō sit dominus,
sed alio iure possidens. Quapropter Instit. de iure persona. distinguuntur statim homines in liberos &
Solutio. seruos: quoniam ius in liberos non propriè dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licèt do-
minus sit vrbium ac possessionum: ciuium tamen nō est dicendus nisi rex, aut dux, &c. Imò verò cùm
dominatu agit in subditos, vtendo scilicet illis ad suam propriam vtilitatem, tyrannus fit. Quare ne-
que iudex neque prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc nota-
Dominiū. uit Xp̄s Matt. 20. Principes gentium dominantur eorum, &c. non ita inter vos. Etenim (vt in summa
iam dicamus) dominium solum est ius, quo quis vtitur ad suum proprium commodum: ius autē non
hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam, quo superior ac præfectus in subditorum rem & bo-
num ipsis vtitur. Quocirca ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominii: tantū
abest, vt conuersim dicantur. De viro autem respectu vxoris mouere quempiam fortè posset illud
Dubitatio. Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile refe-
soluitur. rendum est. Imò Aristo. loco citato illud ius viri in vxorem innominatum esse ait: Sed dicitur domi-
nari, primum quantum ad vsum coniugalem: quia cū natura integra sine vlla fuisset turpitudine, la-
borisque molestia: post peccatum, quia in dolore paritura mulier erat, dicta est esse sub viri potesta-
te. Præterea, quia innocentia superstite nullus esset ignorantiæ locus, vtpote quæ peccatum subsecu
ta est: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori, quam docere debet: sicut infrà dicturi su
mus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum:
sed vrbano, in rem ipsorum, disciplinæ egentium. Hinc sequitur neque istorum definitionem, quam
Statuitur dominio adscribunt, legitimam esse, neque exactè constructam. Et quia (vt 1. de Anima, text. 85. au-
ac declara- ctor est Arist.) ex recto ipsum obliquum cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitio-
tur domi nem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundum artem describas, est propria cuius-
nij defini- que facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest quocunque
tio. vsu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas potius quàm potestas: non vtique ratione
Facultas illa Ioan. Gerson, cap. 3. De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis
vnde deri- vtendi aliena re, non est facultas. Etenim facultas non à fas, sed à facile deriuatur: vt sit quasi facili-
uetur. tas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idque potestas genus est plura comprehen-
dens, quàm facultas: Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem id est,
facilitatem, quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente caussa, non potest. Quare
minimè opus est addere, propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas si quidem remota vten-
di aliena re, non est facultas. Addiderim autem, propria, vt dominium distinguatur à mera possessio-
ne, vsu, & vsufructu. Etenim qui tantum habet vsum, aut vsumfructum, non habet propriam faculta-
tem, sed dependentem à verò domino, vel à iudice id permittente. Itaque quod non soli barbari, ve-
rum & Latinissimi iuris prudentium more, iam proprietatem dicunt, id magis Latinè dicitur propria
facultas. Neque opus est addere cum Gersone, assumendi res alias. Nam & homo per propriam vo
luntatem quæ motrix est omnium potentiarum, vtitur etiam suis propriis membris: in quæ (vt paulò
antè ex Arist. citatum est) habet anima dominicū imperium. Adiectum tamen est definitioni, quòd
dominium sit facultas ad proprium vteutis commodum, quo differat ab aliis iuris speciebus, quibus
superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter, quemcun
que vsum, vt distinguatur dominium ab vsu & vsufructu. Est enim dominium facultas non solū vten
di fruendique re, verum & ipsam distrahendi, donandi, vendendi, negligendi. &c. Veruntamen adhi-
bitus est modus, vt vsus ille sit lege permissus, ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infir-
mare definitionem. Enimuerò pupillus ante ætatem legitimam donatio rerum suarum pollet: qua-
Obiectio rum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cum talia bona neque donare valeat, neque ven-
cum sua di dere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate,
luſ. a.c. licèt ante vsum rationis verè sit dominus, quia verè liber, & nō seruus: vsus tamen domini ei ob bo-
num suum interdicitur, quoadusque rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paulus quandiu hæres

paruulus

paruulus est nihil differt à seruo: non quidem quantum ad dominium sed quantũ ad vsum: & ideo est sub tutoribus. Et simile fit argumẽtũ, de illo, cuius bona vinculo primo genituræ obligata sunt qui cum sit verè eorum dominus, illa tamen nõ potest ratione aliqua alienare, eo quòd ciuili sit lege probibitus. Nam quòd vere sit dominus, inde patet, quòd alias illa bona carerent domino. Præterea cum rex cuiuspiã postulationi annuens, bona eius vinculo primogenituræ alligat quæ prius erant libera nullum ei adimit dominium: neque postmodum quando possessori facultatem concedit alienandi nouam illi confert proprietatem aut dominium: ergo semper est dominus, prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de illis hic nænias meminisse, vtrum dominiũ sit res ipsa quæ possidetur an dominus, an potius relatio? Hoc veruntamen admouere non prętereo vt philosophi cauerent barbaras illas Terministarum locutiones. Ecquis enim audire ferat dominum equi, esse vel equum vel equitem? Est enim dominium illa rerum habitudo inter possidẽtem & possessum: puta facultas possidentis in rem possessam. Ob idque definitur per suum actum qui quidem modus definiendis potentiis peculiaris est. Etenim vt visus est potentia sentiendi colores & auditus potentia sentiendi sonos sic dominium est facultas vtendi re fruendique, &c. Ad hęc notandum est diuersam rem esse titulum dominij ab ipso dominio: id quod negligentius quidam Parisiensium considerant arbitrantes cum suo cancellario eandem facultatem quæ est dominium, esse & titulũ. Enimuerò titulus basis dominij est seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorum titulus vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Exempli gratia Titulus dominij naturalis quod homo habet in terræ nascentia, est naturalis vita quæ sine illis cõseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit vnà cum appetitu seruandi se, ius etiam vtendi necessario alimento: veluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habẽt in suas proles, est naturalis genitura: Titulus autẽ quo quisque propria possidet est ius gentium quo facta est rerum diuisio. Titulus vero episcopi est electio: Et titulus quo quis possidet domum, est vel natiua hæreditas vel emptio vel præscriptio, &c. *Titulus à dominio distat bis per omnia.* *Quid sit titulus.*

Ex hac constituta diffinitione dominij colligitur differentia inter ipsum, & vsum, atq; vsum fructũ. Dominium enim est facultas in substantiã rei, vsusfructus verò non nisi in eius qualitate & accidentia. In substantiã inquam rei, quia si est vsu consumptibilis, veluti cibus & vestitus potest eam dominus consumere: sin minus potest illam donare & vendere, vt domum & seruum: quin vero & occidere vt pecudem. At vero vsusfructus est ius alienis vtendi ac fruendi rebus, salua eorum substantia: vt habetur. ff. de vsufru. & instit. eodem tit. Nam qui habet vsumfructum agri vel hortulũ, potest non solum fructus edere, verum etiam & vendere, quin verò & agrum alteri locare. Nudus autẽ vsus est ius rebus alienis vtendi salua earum substantia non autẽ fruendi. Quocirca, vt habetur Instit. de vsu & habita. minus iuris est in vsu quam in vsufructu. Fruitur enim ille re q̃ in fructus habet plenam potestatem: quos scilicet non solum edere, verum quomodocunq; alienare potest: vtitur autem, cui tantum illis vesci licet: vel sus alere armẽta: haud tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nudum vsum agri potest illuc intrare, comedere poma & fœno iumenta sua & pecudes pascere, vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est, alienis rebus, quoniam verus dominus non dicitur vsuarius aut vsufructuarius, sed ille qui p̃cisum habet vsum vel vsumfructum tametsi emphyteuta dicatur habere dominium vtile ad differentiã domini directi quod simpliciter est dominium. Hæc autem non sunt nostræ modo speculationis. Attamen quoniam mendicãtium religionem profitemur institutio nos admonet nostra circa hãc constitutam definitionem quandam tenus disputare, an in rebus vsu consumptibilibus, possit vsus à dominio distingui? Res enim vsu non consuptibiles sunt quarum vsus non est consumptio, veluti prædium domus & huiusmodi. Res autem vsu consumptibiles sunt illæ quarum vsus nõ est nisi distractio rei vel consumptio, veluti est pecunia, cuius vsus est illã in alienum dominium transferre: & panis cuius vsus est ipsum comedere. De his enim quæ vnico actu cõsumũtur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito: nam in veste licet vsu atteratur: tamen quia non vnico actu cõtrita perit, posset vtcunque discerni vsus à dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutum eorum, qui sub sancta regula diui Francisci degunt, & eorum qui ex nostris in eodem instituto perseuerant. Aiunt enim Minores omne abdicasse dominium: adeo vt neque pecuniæ, neq; panis neque eduliorum quibus vescuntur dominio fungantur, vt possint dici (si suo vti licet verbo) proprietarij: Neque vero tantum inter Theologos his hæc controuersa est & contestata, verum & à summis Pontificibus variæ sunt de hoc pronontiatæ sententiæ. Extat enim Cõstitutio Nicolai 3. in cap. Exiit qui seminat. de verb. signifi. lib. vj. vbi declarando dicta Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat permultisque adiectis verbis confirmat, Fratres minores nullum habere dominium, neque in communi neque in particulari vtensiliũ aut victualium, sed meros esse vsuarios. Dominiũ autem pecuniæ semper apud erogantes remanere, cibariorum verò & vtensilium apud summum Pontificem. Eadem ferè extat sententia Clementis 5. clemen. Exiui de paradiso. eod. tit. Contrariam verò sententiam his obiecit Ioan. 22. in extrauagan. ad conditorem, & cum iuret non nullos, &c. quia quorundã, de verb. signifi. vbi indubitanter asserit, in rebus vsu consumptibilibus vsum minime distingui à dominio neque vllo pacto posse ab illo separari. Res certè est difficilis. Et primum vt ab ipsa natura rerum initium cõtra arguendi sumamus apparet, q̃ cũ vsus huiusmodi rerũ sit earũ consumptio, nemo possit re vti, nisi tanquam verus dominus. Verũ enim dominium, si eius definitionem suprà constitutam respicias in hoc consistit, q̃ in omnẽ vsum res possit assumi: postquàm autem consumitur, nullus fit ei reliquus vsus. Vnde S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 1. pro cõstanti habet, in vino & in pecunia, & in rebus huiusmodi neutiquam cõputari seorsum posse vsum p̃ter rem ipsam *Discrimen inter dominiũ, vsum ac vsumfructum.* *Vsusfructus.* *Vsus nudus.* *Emphyteuta.* *Quæstio grauis.* *Nicolaus tertius.* *Clemẽs 5.* *Ioan. 22.* *Primum argumen. à parte negatiua.* *S. Thom.*

ipsam: sed cuicunque conceditur vsus, eidem concedi rem, atque adeò eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerum à dominio secerneretur, fieret inde apertè consequens posse locari vsum, distincto pretio ab illo, quo res æstimatur, vt quis mihi daret pro esu tantum, & insuper pro sponte quantum valet.

Secundum argumen.

Secundò loco iuris auctoritate arguitur: nam ff. de vsufruct. ear. rerum quæ vsu consu. l. ij. cautio fit; pecuniæ vsumfructum non posse legari absque ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta vini & olei, quæ vsu consumuntur: quia nemo potest his vti nisi consumendo: obidq; quantum ea illo titulo syncere colligitur, vsusfructus harum rerum ad genus quoddam mutuationis spectat. Ille enim cui vsusfructus pecuniæ vel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quòd totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de vsufruct. & quemadmodum quis vtatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur vsumfructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia: nam frustra esset rei dominium, qua nunquam liceret vti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vsus est apud illos: & talis vsus, vt nunquam rem teneantur restituere: competentissimum fit & dominium esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione vsus. Aiunt, inquam, vt habetur in d. c. exiit, duplicem esse rerum vsum: alterum videlicet iuris, atque alterum facti. Vsus iuris est concessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen aiunt carere mendicātes. Vsus autem facti est actio ipsa comedendi & bibendi: atque hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pontifex eod. cap. exiit. At verò distinctio hæc non est intellectu tam facilis quàm dictu. Nam vsus iuris nō alius intelligitur, quàm quod ius ea voluntate domini permittit. Legauit mihi quisquam vsumfructum pecuniæ, inde fit, vsum esse mihi legitimum. Si ergo legitimus est, ergo iure concessus. Pari modo, si erogas mendicanti panem, cur vsus ille mendicantium non erit iuridicus: Accedit huc, quòd eodem loco ait Papa perinde illis concedere vsum, ac si essent vere domini: quin verò Ioannes 22. palam ingenuéque fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium: & si quod habet, libentissimé renuntiare. Hisce tamen minimè obstantibus, si quæstio nō tantum de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quæ sit huius articuli secunda:

Ioan. 22.

Secunda conclusio.

Vsus rerum comestibilium & vtensilium distinguitur quodam pacto a domino: ita vt mendicantes absque vlla (vt aiunt) proprietate illis vtantur.

Probatur conclusio.

Probatur: Ad verum dominium non sufficit vt cui liceat rem consumere: puta alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritæ autem non possunt neque conuentu iuncti, talibus modis rebus suis vti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam veri domini. Aliorum verò vtensilium, atque alimentorum Papa se dominum pronuntiat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuiuio excipit, non facit eos dominos esculentorum & poculentorum, quibus mensa extruitur, quia neq; illis facit facultatem illa surripiendi, vt in proprias domos importent: sed tantum vt sedentes vescantur illis: eodem penè modo Papa inuitat quotidie fratres, quibus tantum facit facultatem edendi ac bibendi, vestiendi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolleret, nullam eis faceret iniuriam: neque esset habendus tanquam fur & latro, sed tanquam dominus qui sua repetit.

Similitudo quàm apposita.

Facit in fauorem huius conclusionis illud Act. 2. vbi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia quod de illis intelligendum est, qui Hierusolimis agebant: omnia ergo vsque ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris.

Secunda ratio conclusionis.

Prætereà, egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanque impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Vtamur ergo confessione sua. Possum ergo particularis monachus vesci communibus, quamuis non sim particularis eorum dominus: potest ergo pari modo totus conuentus & totus ordo, eisdem vti, tametsi omni careat dominio: Neque multum mouere debet verbum Ioan. 22. dicentis se abdicasse tale dominium. Primum, quia id non fecit legitimè, & si fas est dicere, nec iustè, sed certè in odium forsan Occham & aliorum sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde, quia suam renūtiationem successores eius in eadem sede nondum probarunt: sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex Deut. 23. quia ingredientibus vineam proximi permittebatur vuarum vsus absque dominio. Ait enim, Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit: foras ne efferas tecum. Non ergo faciebat vuarum dominium, vt posset vendere aut pro alia re cambire: sed tamen vt tanquam conuiua pasceretur. Item Instit. de vsu & habita. et qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius conceditur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, &c. ad vsum quotidianum vtatur. Videtur ergo vsum illic distingui à dominio. Ad idem pertinet, quòd qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere: non tamen vt illum vendat quare profectò non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitimè vti: tametsi vbi quispiā laboraret inopia panis, posset rem aliam capere, quam cum pane permutaret. Et sumitur coniectura, quod non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quòd aliàs ille, qui sub illum articulum misero non succurreret, maneret restitutioni obnoxius: nam si tenebatur transferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. Hæc profectò rem faciunt multum probabilem, ea quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa, scilicet quòd Minores habent vsum facti, & non iuris: puta vsum in actu, & non in habitu. Vsus enim iuris seu in habitu est, quando talis vsus non potest à domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes, sed tantum dum actu vescuntur. Secus autem res habet in pecunia: nam cum talis vsus sit illam alienare, assumitur in omnem vsum atq; adeò nemo ea legitimè vtitur, nisi verus dominus: Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium.

In extrema necessitate non trāsfertur dominium

Vsus facti vsus iuris.

Ad primā rationem.

Obiect. o.

Ad primum enim dicendum, quòd etsi post consumptionem harum rerum nullus alius restet vsus; non tamen continuò sequitur vt assumatur in omnem vsum: quod ratio dominij desiderat.

Sed

Sed arguis instantius: Si Mendicantes non possunt illas alienare illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli & primogeniti: non ergo obstat, quominus sint veri domini sicut illi. Negatur antecedens: quoniam nulla ciuili lege prohibentur illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autē superius allegata, & ad auctoritatem diui Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari vsum ac dominium, respondetur, solū illis iuribus constitui quod non possit seorsum pretiū sumi pro eo vso aliud à pretio rei. Haud tamen negant quominus dominus possit vsum restringere, vt alter illo duntaxat modo vtatur & non omnibus modis qui requiruntur ad verum dominium.

Dilatio. Ad secundam rationem & ad D. Tho.

Argumenta in capite quæstionis obiecta satis liquidò soluta sunt. Primi enim secunda præmissa, falsa est, nempe dominiū & ius æquipollere: Imo ratio dominij plus ponit quàm ratio iuris; & inde ius generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud nempe nō sufficere ius illud Mendicantiū in cibos & vestilia vt sint eorum domini. Secundi autem vtraque præmissa vera est, vt secunda cōclusio ostendit: scilicet, Mendicantes alimenta vestimentaque consumere, quorum tamen nō sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram non esse legitimam. Imo per eādem docetur non esse illarum rerum dominos quippe cùm nequeant illa abalienare.

Ad primū argumentū principale. Ad secundum argu.

ARTICVLVS II.

Vtrùm tantùm Deo intellectualibusque ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

PRÆFIXA ergo dominij definitione, subsequitur articulo secundo eius subiectū explorare, videlicet inquirere quib. propriè competat rerū dominiū: an scilicet solis post Deū angelis atque hominibus? Arguitur enim quod bruta animalibus suo ordine cōgruat dominiū vt puta herbarum quæ vt legitur Genes. co: ... illis sunt in pabulū. Quin videtur dux apud dominiū in suum gregem obtinere: & inter grues illa quę seie ducit, apparet cęlerarū esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestiis: & accipiter dominatum pariter gerere in misetas aues. Secundò ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic sublunari mundo dominantur: vt pote cui calorē, virtutemq; influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Ari. 1. Meteor. Necesse est mundū hunc inferiorē subiectum esse motionibus superioribus: vt omnis inde virtus gubernetur. Vnde Gene. 1. creatus legitur esse sol vt pręsit diei, lunaq; vt præsit nocti. In contrarium tamen est, quod eodem loco Genes. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominiū. Faciamus inquit hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

Primum argumen. t à parte negatiua. Secundum argumen. Aristo.

De hac quæstione Neoterici, Gersonē ducē sequuti, multa cōminiscuntur rationi parum consona. Ille namque grauis alioqui auctor, complures dominiorū species locis supra citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis. multaq; subinde insensibilib. rebus, vt argumētis supra formatis explicatum est. Hæc autem (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuēta sint quàm pro libito asserta examinare oportet. Etenim rerum naturā consulentibus illico fiet compertam rationē dominij, non tam latè patere. Sit ergo hęc Prima conclusio: Solis illis qui Intellectu & libero arbitrio vigent conuenit dominandi ratio: Illisq; adeo solis habere rerum dominium, nempe cùm primis Deo, mox intellectuali naturę angelicę, deinde rationali homini. Deus inquā, cuius (vt ait Psal.) terra est, plenitudo eius iure creationis dominium gerit ac principatum rerum omnium quas ipse condidit, vt habet Sapientis illa confessio: dominus vniuersorum tu es. Fuit quidē ab æterno, potestate Dominus: ab orbe tamen cōdito, vsu & actu: Nam antea nullæ erant res q̄ illi parerēt. Est enim nefas eousque abuti nomine (quod quosdā non depudet) vt dominiū inter diuinas personas nominetur quippe cùm nihil in Deo sit eodē ipso inferius, sed quidquid illis est infinitū existit. Neq; verò filius vllo pacto subiicitur patri, vt pote cui summę æqualis est. Ob idq; tota trinitas par habet dominium idemque absolutum creaturarum, nō solum quantum ad vsum, verum & quantū ad eorum naturas: vt puta cui non modò pro suo arbitratu cūctis vti liceat, verum & earū naturas creare, annihillare ac præter naturæ leges alterare: vt ignem ne calefaciat impedire aquā absq; ignē calefacere: & tanquā dominus vitæ & mortis non solum reliqua animalia, verùm & hominem vitā priuare. Angeli autē dominium habent suarum tantum naturalium actionum mundi verò huius nō perinde atq; homines. Quādoquidē propter ipsos qui nullo egēt corpore, nequaquam creatus est, sed propter solos homines quibus angeli sunt administratorij spiritus: tametsi ipsorū Hierarchiæ per suos Principatus ac Dominationes sint distributæ aliijq; adeò aliis imperēt. Hoc āt perparum ad rem nostrā attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli cōpetere demonstremus sublunarium dominiū. Primò Dominus, nisi ineptissimè voce abutamur, ille solus est, in cuius facultatē est situm, re sic, aut aliter in suum commodum vti: hoc aūt nisi per intellectū ac voluntatē nemini congruit, solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quo res clarius elucescat arguitur secundo: Dominium cæterarū rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quod sit ipse suarum actionū dominus: dominium enim quod quisq; habet in suos actus, caussa est & radix eius quod habet in alias res: est aūt solus homo suarum actionū dominus (vt 1. 2. quæst. 1. auctor est S. Tho.) p intellectū & voluntatē. Eadem ergo ratione ius illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerū. Minorē huius argumenti pręter S. Tho. vel vsus ipse loquēdi dominium demonstrat. Dum. n. quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autē in ratione naturali posita est. Etenim qui sui nō est dominus esse nequit aliorum. Sed & testimonio supra citato scripturæ sacræ, quæ interpres naturæ est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit enim Deus Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, &

Ioan. Ger. Prima conclusio. Quarum rerum Deus habeat dominium. Angeli quibus rebus dominentur. Conclusio ostenditur. D. Thom. Tertia ratio conclusionis.

bestiis &c. Hoc est in hoc eum faciamus ad nostram imaginẽ, vt reliquæ creaturarum vniuersitati, quæ nostra caret imagine dominus constitueretur: fieri autem hominẽ ad imaginẽ & similitudinem Dei est fieri intellectu & voluntate liberum: hæc enim est facies Dei. In reliquis namque creaturis vestigium eius tãtum relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istę potẽtiæ intellectus & voluntas, cõmunicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginẽ Dei, indeq; adeò ius sortitus est dominandi in cęteras animãtes, rationis expertes. Haud equidẽ ignoro quosdam distinguere inter dominiũ regale & naturale, dicentes ad priorem specię libertatem requiri; non autẽ ad secundam: veruntamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionũ suarũ, & ideo neq; rerũ.

Quarta ratio conclusionis. Quartò arguitur: Dominium quempiam rei gerere (vt suprà ostendimus) est ipsa vti: brutæ autem animantes vti neutiquã possunt: ergo neque vllum habere dominium. Minor est *S. Thom.* S. Tho. j. q. xvj. vbi docet brutis non competere vsum, secundum illud *August.* August. lib. 83. quæstionum. Vti aliquod nõ potest animal nisi rationis particeps. Et ratio est, quòd vti est rem in finem ordinare, quandoquidem voluntas est finis, vsus autem mediorum ad finem: & pecudes nihil agunt ꝓpter finẽ, quippe quẽ non cognoscunt, sed aguntur potius naturæ instinctu. & simili insuper ratione id confirmatur, Domini enim est imperare, hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare: quòd ideo à brutis *S. Thom.* alienissimum est, vt idem S. Thom. quæsti. statim 17. commonstrauit: Quintò ad eandem conclusionẽ arguitur: Quicunque dominium habet cuiuslibet rei, iniuria afficitur, dum illi aufertur. Bruta ac *Aristot.* animalia neque iniuriæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque quam non cognoscunt, fœlicitatis: vt patet ex Arist. 10. Ethic. cap. 8. Cuius ratio est, quòd cũ nõ sint libera, non sunt sui iuris: sed quidquid sunt, hominis sunt, propter quẽ orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriã, sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullũ ei honorem defert sed regi, nullum ergo pecudes habent dominium neque ius in herbas, sed tantũ appetitum naturalem: atque etiam potestatem. Quod si brutis nullum põt dominium competere, liquidò fit, multò minus cælis ac rebus inanimis cõuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullũ habet dominium, Deus vero supremũ: nempe & quantum ad vsus, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsus: attamen quantũ ad naturam minimè vt pote quas mutare non potest nisi applicando actiua passiuis.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum respondetur, perimendo totum accedẽs. Haud enim bruta vllũ habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Genes. auctoritate contra citata cõprobatur. Haud enim leguntur ibi herbæ pecudibus & iumentis cõcessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semen super terram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animãtibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt: Neq; in apibus est nisi metaphoricus rex: quia neque examen in finẽ ordinat, sed instinctu naturæ vna pře reliquusque exercitus sequitur. Multoque minus aut feræ bestiæ aut rapaces aues dominãtur cęteris, licet illis velut alimento vtantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cælos longè minus ꝓprie dominium habere eo significatu quo nomẽ impræsentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora coalescunt, fouentur, alterãtur, ac submutantur: sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QVÆSTIO SECVNDA,

DE REBVS QVARVM HOMO EST DOMINVS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm rerum omnium quæ sunt in mundo sit homo iure aliquo dominus.

POSTQVAM constitutum nobis est homini solũ in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, consequens est, vt disputemus quotuplici quarũque rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominiis peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quòd nõ omniũ prorsus quæ cõdita sunt in terrarum orbe, sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, aut diuino aut humano. Non naturali, quia vniuersale dominium concessum est ei à Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino, quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunque rei indigeret eademque charitate amissa eodem decideret iure. nam Deum solis amicis suis condecet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiã Christianorum in quibus multi iusti rerum egestate præmuntur omniũ dominio orbati: multiq; contra iniqui & praui bonis huius mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quod autem iure merè humano non sit homo dominus, patet, quoniam antequam leges humanæ essent, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo eorũ dominia diuisa sunt. Secundo arguitur, Homo non est dominus elementorum neque cęlorum, quia illa nõ sunt nominata Genes. 1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In cõtrarium est, quod omnia facta sunt propter hominem, vt 1. Politic. auctor est Aristot. Et Dauid Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores magistri quorũ superiori quæstione meminimus quã plurima confarcinant dominiorũ genera Ioannes enim Gerson sex connumerauit, alij vero vsq; ad nouem,

Sed Conrado tract.1.q.6.vigintitria collibuit recēsere. Aiunt enim aliud esse beatificum dominium quo beati potiūtur gloria: & aliud gratificum, quod habēt iusti in omnes res creatas: vt illis iure charitatis vti possint: iuxta illud ad Roma. 8. Diligentibus Deum omnia cooperātur in bonum. Et aliud est naturale, & aliud euāgelicum, &c. Isti autem (vt salua eorum existimatione dixerim) duplici sinistra caussa hæc dominiorum genera gratis multiplicāt. Primò quia perseuerāt credētes, idem esse dominium, quod ius: mox, quod dominia ex parte materialium obiectorum dissecāt: quæ quidē sectio quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos, ex quibus oriuntur. Sit ergo prima huius rei cōclusio: Dominium quadruplex tantum est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Cōclusio hæc firmior per se apparet, quàm vt pluribus cōfirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autem (vt superioribus libris ambobus visum est) non est nisi naturale, gētium, & ciuile: quibus & diuinum additur positiuum: hoc est quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ: sed est ei diuinitùs ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum positiuum, cōtra naturale distinctum: cuius Deus auctor est. Igitur quod non sint plura quàm hæc dominiorum genera, inde patet, quod nullo præter hæc potest iure quispiam vllum obtinere dominium.

Prima conclusio. Dominium tantū quadruplex.

Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocāt originale, diuinum erat positiuum, hoc est supra naturā concessum. tametsi statui illi naturale quodammō existebat: nempe quo possent homines nō mori. Multo autem debiliori occasione noua species fingitur dominii Gratifici: operum enim gratiæ nō habemus dominium: quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nā primùm, licèt ius habeāt gloria perfruēdi, illud tamen non est propriè dominium, sed ius merum cōcessum à Deo qui Dominus est gloriæ. Aliàs cùm gloria in Dei visione cōsistat, eadem facultate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundò, & ius illud, quando permitteretur dominium dici diuinum, est positiuum. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipuè est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum, & ius euangelicum, quo ministri ecclesiæ habēt absoluēdi à peccatis, cōferendique alia sacramēta, docendiq; fidem. Quod re vera ineptè dicitur dominium, sed est ius ministrorum Dei. Quis enim mortalium dicatur sacramētis dominari? Extenditur etiam ius diuinum positiuum ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod iidem habent sacerdotes: scilicet metēdi (vt ait Paul.) temporalia pro spiritualium seminatione. Quāuis & hoc ius fundamento innitatur naturali, quod dignus est operarius mercede sua, ideò namque exēplum à triturante boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinū etiam fuit positiuum: quippe cùm à Deo fuerit electus, non sicut cæteri reges à republica. Et dominium quo populus Israel in terram promissam positus est. Quin verò & in Angelos sunt qui cogitēt nos dominio fungi, propter assertum Pauli ad Hebr. 1. Nonne omnes sunt administratorū spiritus: in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiēt salutis. At verò abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo proprium est, sed funguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neq; inferiorum dæmones tam domini sunt animarum quas cruciant, quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia, quæ ipsi quoq; perferunt. Secunda cōclusio, Homo dominium habet naturale, non solùm in omnes terræ fructus, verùm etiam quodam pacto in elemēta cœlestesq; orbes, qui velut tectum sunt sui domicilii. De terrenorum dominio patet Genes. 1. Faciamus hominem vt presit, &c. Et rursus, Crescite & multiplicamini, & replete terram & subiicite eam: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positiuum diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione auctoris: nam hac de caussa omnia dominia dicerentur diuina: cùm omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc quod naturale est naturæ debitum: alterum verò super naturam adhibitum & dominium rerum cōgruit homini priori modo. Nam quatenus homo corporeus est, debētur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Arist. omnia corpora esse facta propter hominem. Itaque quemadmodum licet Deus per miraculum creauerit homines: nihilominus membra & potentiæ naturales naturæ suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædam naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existētia, quam ei per creationem gratis cōtulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in celos, qui sunt veluti tecta suarum edium: atq; in elementa, inq; solis calorem, & lucem qua vtitur: & in alias influentias: atq; in pluuiam & niuem, quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandam, atq; ad alimenta terrena ope paranda. Dictū est autem cum moderamine, dominium nos habere in celos, & elementa: quia non possumus, aut illa cōsumere vt terræ nascentia, aut eis vti vt animalibus.

Secunda conclusio.

Tertia cōclusio: Iure etiam humano quod superiori libro in ius gētium & ciuile partitū est, multis abūdat homo dominiis. Iure n. gētium (vt paulò post dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt Meum, & Tuum, audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusq; ciuitatis seu regni proprio, multa quoq; mortales possidēt: vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patētia.

Tertia conclusio.

Illud autem quod Gerson, & latiùs Ricardus tractat 1.q.2. de dominio gratifico disserunt animaduersione opus habet. Bifariàm enim & per vtrūque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati auctores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur dominio fungi in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vt puta in res omnes cuiuscunque possessoris, quia iure charitatis possint omnibus vti.

Gersonis opinio impugnatur.

Contra hos autem statuitur quarta conclusio: Qui est in gratia Dei nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, quàm qui est in peccato: vterque enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessariis, cuiuscunque sint possidentis: neuter tamen citra illam

Quarta conclusio.

Cuius

Charitatẽ non esse rerum possessarum titulum.

Cuius porrò contrarium & falsum est & assertu periculosum, Enimuerò titulus quo mortales dominio rerum donati sunt non est charitas, vt Vvicleff. & lib. 10. Armachanus, falsò arbitrati sunt: sed ius (vt diximus) naturale aut humanum. Deus nāque solẽ suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: & ideo quātumuis quisq; charitate polleat, nullũ tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit, sed in regnum cælorum: de cuius tātum hæreditate ait Paul. Si filij: & hæredes per Christum. Neq; mos & vsus reip. Christianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: imò verò per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia cōtemnere nobis iussit. Neq; Paul. ipsis sanctis euāgelij concionatoribus alio titulo cōcedit posse temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia spiritualia seminãt. Illud autem quod pro se illi adducunt, Diligētibus Deum omnia cooperantur in bonum, nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paul. nihil aliud voluit, quàm quòd diligētes Deum, nullis superātur turbulētis incursionibus huius mũdi, sed cũctis vtũtur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adijciũt amicis omnia esse communia: hoc tãtum cōuincit, quòd amicis Dei cōmunia sunt eius sempiterna bona. Nã hæc tēporalia non sunt digna quæ velut præmium ipse charis suis impartiatur. Tametsi iustos (vt ait Psaltes) in necessariis nō derelinquat. Hoc aũt per eleemosinas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuipiam faceret vsurpãdi res alienas, paci tũc & trãquilitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum enim tēporalium tituli debẽt esse in foro exteriori patẽtes: vt quisque palàm sciat quid à se iure, quidq; iniuria petatur. Charitas autem in pectore delitescit. Parum profectò hæc obest opinio ab illa Lutheranorum, quam cap. 4 super epist. ad Rom. impugnauimus: sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & semine eius, vt hæres esset mũdi, illum exprimũt sensum, quòd liceat iustis quocũque mũdi cibo, & vestitu ornatuq; ac delitiis frui. Sed de hac falsitate nihil ad præsentem locum. Ex eadem radice nēpe charitatẽ esse rerum possessarum titulum, Vviclefistæ, in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impegit, illum exprimũt sensum quòd nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritalium ius, vel tēporalium dominium. Est autem hæc fatua hæresis sæpè ac sæpiùs condẽnata. Nam licèt iniquus per modum meriti non sit dignus pane quo vescitur, neq; qua viuit vita (vt Augusti. & reliqui sancti aiunt) perstat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malo. Celebrat enim scriptura sacra multos reges etiam dum erãt in peccato, non solùm gētium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Caldeorum quàm Persarum, verùm & Hebræorum, vt Saulem, Salomonem, quin & ipsum Dauidem. Missum præterea facimus quãta incertitudinis nebula obtenebratam sacram ecclesiam susq; deq; vesania hæc cōfunderet. Nam huiusmodi oppugnatio non est præsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurẽda est, qua denotãtur hæretici: quoniã secũdũ illos, licèt ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittit, amittat fruẽdi alienis reb. retinet tamen naturæ ius, quo sua propria possidet, atq, alia iura siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primũ argument.

Argumẽta igitur nō alia noua indigẽt responsione. Iam enim negata est illa cōsequentia primi argumẽti, videlicet, dominium rerũ fuit homini à Deo donatum: ergo nō est ei naturale: quoniam fuit non tãquam naturæ adhibitum, sed tãquam naturæ debitum.

Ad secundum.

Ad secũdum etiam respōdetur, quòd licèt substãtiæ cælorũ nō sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus qui eis vtitur tãquã domicilio, & ad alia naturalia cōmoda.

Prima conclusio.

Et multò meliùs est elemẽtorum dominus: vt aeris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad meteoras impressiones.

ARTICVLVS II.

Vtrum homo hominis dominus esse possit.

CONsequitur in hoc secũdo articulo de hac singulariter dominii specie dicere: an videlicet esse possit homo alterius hominis dominus? Et arguitur cōtra affirmatiuam partem: Nullum ius potest naturali derogare: naturali autem omnes homines nascũtur liberi, id legis ipsis latoribus planè confitẽtibus. Insti. de iure perso. & ff. de sta. homi. l. libertas. quòd seruitus sit, qua quis dominio alieno cōtra naturam subiicitur. Et Gregorio idem asserẽte. vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idem demōstrante: nam homo eò cæteris animãtibus præstat, quòd ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrũ obtrudi seruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, vt habetur Eccles. 15. & posuit eum in manu cōsilii sui. Atque hac de causa homo, cùm primùm creatus fuit: cæteris ore Dei prælatus est creaturis, non autem homini. Secũdò id præcipuè cōfirmatur in Christianis. Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoptãs, libertate donauit serui esse permittãtur, nam vt ipse Dominus intulit Math. 17. liberi sunt filii. Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum. & in Institu. & præterea Aristo. Polit. 1. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

Duplex seruitus ex Aristot.

Ad hanc quæstionem quatuor cōclusionibus respōdetur. Prima est: homo tam iure naturæ quàm iure gẽtium potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim seruitutem scitè Aristo. dignouit 1. polit. Alteram quidem naturalem, alteram verò legalem. Naturalis est, qua homines elegãtioris ingenii reliquis hebetibus ac rudibus dominãtur. Enimuerò, vt in eodem homine anima corpori, ita & in toto humano genere homo homini (vt ait Comicus) longè præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperãdum dotauit: alios verò corporeis neruis ac mẽbris irroborauit ad seruiẽdum. Et quòd ista dominatio naturalis recta sit, probatur: nam hominis natura est vt secũdum rationem viuat, eiq; adeò eidem obtemperet: ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parere: ita & inter homines perfectio agrestium sciẽtiarumq; rudium est sapientium gubernatui subdi.

Altera

Altera est seruit⁹ legalis. Et hæc est duplex vt instit. de iure perso. refertur. Alij. n. sunt serui, qui liberè cum ætatē viginti annorū excessetint, vēdunt sese, caussa participādi pretiū. Cuius quidē seruitutis vsus fuit in lege veteri. Legitur. n. Exo. 21. Si emeris Hebræū sex annis seruiet tibi in septimo aūt egredietur liber. Et Leuit. 25. Si paupertate cōpulsus vendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum seruitute famulorū, & j. Seruus & ancilla qui in circuitu vestro sunt, hoc est ex Gētibus, hos habebitis famulos & hæreditatis iure trāsmittetis ad posteros ac possidebitis in æternum. Fratres aūt vestros filios Israël non opprimatis per potentiā. Interiectū ergo erat discrimen, q serui ex gētibus esse poterāt ppetui: Hæbræi verò minimè sed tēporarij. De hac ergo seruitute ponitur 2. conclusio: Talis seruitus est licita. Nā etsi homines facti sunt à Deo liberi tñ tam innatum est s[?]antib⁹ cunctis desiderium ac ius seruādi vitā vt possit se eius gratia miseri in seruitute adigere. Nā licet

Seruitus legalis duplex.

Secunda conclusio.

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Vendi tñ pro vita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Imò & parentes egestate compulsi, liberos suos antiquo iure vænūdare permittebantur vt eodem loco Leuit. 25. memoriæ proditum est. Et cap. de patribus q filios suos distraxerūt, l. a. & insti. de patria potest. in glos. licet iā inter Christianos huiusmodi leges non sint in vsu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem quo ad eorum mercatum Lusitani adnauigant. Quod si liberè veneunt non est cur mercatura illa crimine vllo denotetur. Verumtamē si quæ iam percrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sūt enim q affirmant fraude & dolo calamitosam gentē seduci: inescariq; nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portum & nonnūq̄ cōpelli: & sic neque prodentes, neque quid de illis fiat opinantes, huc ad nos transmitti & vendi. Quæ si vera est historia, neque qui illos capiūt, neq; qui à captoribus coemunt, neq; illi qui possidēt, tutas habere vnquā consciētias possunt quousq; illos manumittant, ēt si pretiū recuperare nequeāt. Nam si qui rē alienam possidet, ēt si mercatu vel alio iusto titulo eā acquisierit, eum primū alienam esse resciuerit, tenetur eum pretij etiā dispendio domino reddere quanto magis liberum natum hominem per iniuriam manu captum astringitur in suam restituere libertatē? Quòd si qs id sibi prætexere cogitauerit, q præclarè cum illis agitur dū pro seruitute beneficiū eis Christianismi rependimus initium se conuertisse in fidē, quæ summa est libertate docenda ac persuadenda: tantum abest, vt eorum excusationem Deus admittat. Tertia seruitutis species est etiā legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de statu homi. l. libertas. docemur) seruitutis nomen deriuatū est, videlicet q Imperatores bello captos vendere neque occidere solent, sed seruare. Et isti dicuntur mācipia, quia victores quos gladio transfigere possent manu capiunt, vt seruēt. Ac de ista seruitute subditur tertia cōclusio Non modò est licita verum de misericordia profecta, Si enim qs gratia sustinendæ vitæ libertate se priuare pōt, satius quisq; ducere debet seruituti quā morti tradi: est aūt latū inter has seruitutis species interuallū. Nā genus illud dominij seruitutisq; naturalis non plenam attingit rem quam nomen sonat secundū ea quæ præcedenti quæstione explanata sunt. Seruus enim secūdæ ac tertiæ speciei, qa liber non est quidqd est, domini est: neq; dominus eo vtitur in bonum ipsius serui, sed ad suam propriā vtilitatem sicuti iumento. Vnde Instit. Per quas personas nobis acq. §. itē nobis. & de acquirēdo rerum dominio. l. etiā inuitis. quidquid seruus acquirit adiudicatur domino. Quamuis & inter duas istas seruorum species nonnihil mihi videatur discriminis inspicere. Illi. n. qui se inopia pressi seruituti mancipatūt, qa liberè se pretio vendidere fugere iure nequeunt: sicuti neque furari quem vendidissent equum seruos autē bello captos non auderem in has cogere angustias. Est qdem glossa super c. ius gentiū. dist. 1. q̄ ait seruos in genere non posse aufugere: quā sentētiam elicit ex c. si quis seruus. 17. q. 4. sed tñ illud caput solum phibet nō qs seruū vt recedat, solicitet: quod de emptitius intelligi pōt. Neq; (vt reor) discrepantia est inter Christianos atque infideles: qm ius gentiū gentibus cunctis æquale est. Quāuis Christianis ēt à Christianis captiuis congruētior sit ne fugere liceat, nisi pollicitus qs non fugere suā impignorauerit fidē: quā porrò seruare constringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitimè inter has seruorum species distinguere quantū ad ea, in quibus tenentur dñis seruire. Christiani nanque à Christianis bello capti, non tenentur vt mancipia seruire: neq; eorum bona, nisi quæ tunc in bello in prædam deuenerint, sunt dominorum. Imo neque mancipia quæ ab infidelibus Christiani iure belli accipiunt, sic arbitror quidquid sunt, dominorū esse: vt quidquid vel dono susceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dñis exhibere: qm cùm nō sua sponte in illam conditionem inciderint nō est eorū miseria sancta afflictione coercenda: quandoquidem, vt est in regulis iuris: Fauores ampliandi sunt, pœnæ verò restringendæ. De illis aūt qui seipsos vendiderint, aliquantulo est tō apparentior, q quidquid sint dñi sint iuxta præscriptū legū, quas nuperrime citauimus, tametsi de hoc omniū iudicio, iuris prudētibus deferendū est. Veruntamen de prima specie seruitutis, longè aliter speculādū est. Etenim qui natura est dñs, nequit natura seruis veluti rebus possessis in suū ipsius cōmodū vti: sed tanq̄ liberis suiq; iuris hominibus in rem ac bonū ipsorū, eos .s. docendo moribusq; instituendo: Quapropter neq; illi tenentur, veluti mancipia eis seruire, sed æquitate quadam & honestate naturali, nisi vbi essent mercede conducti. Et per hæc satisfieri illis debet qui sciscitantur vtrū iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, q pro suorū morū ruditate naturales videntur esse serui? Nullū enim inde ius cōtra eos acquirimus vt illos subiugando, eò q seruitus illa libertatem non tollit veluti illorum cōditio, qui vel se vendiderunt, vel bello capti sunt: & cum fundamētum dominij sit libertas, nullum admittunt suarū rerum ius. Aristoteles enim nō solum cōstituebat illā seruitutē inter vnam nationē & aliam: verum inter personas eiusdē vrbis & eiusdem domus. Sont

Tertia conclusio.

Quando liceat seruis fugere.

Quibus rebus possint serui vti tā quam propriis: & qui serui hoc possint

enim

enim in eadem Christianorũ vrbe natura serui, qui tamẽ nõ subinde possunt suis expoliari: & si parere natura dominis renuant. In eo autem quod idẽ ait Aristo. 1. Polit. cap. 3. scilicet, quòd sicut bestias venari, ita cõtra eos homines, qui ad parẽdum nati sunt, possumus bellum moliri, eatenus audiendus est quod illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentiũ fœdera, sed aliena petentes quocunq; grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinẽ cogere. Sed de hoc latius in libello nostro De ratione promulgandi Euangelium: vbi de dominio & iure, quo catholici reges in nouum orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentum. Ad argumentũ ergo in contrarium respondetur, per seruitutẽ non cõtrairi aut propriè derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquam peccatum, alias nunquam eẽt licita. Sed (vt 4. senten. dist. 36. auctor est S. Tho.) bifariam aliquid est à natura intẽtum. Vno modo

Intentionũ distinctio. secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem. Altero modo, quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intẽdit vt generet. Vnde Arist. 2. cœli, tex. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna, quæ est cõformis naturæ corruptæ. Atq; inter pœnarum genera vnum est legalis seruitus. Nã ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorũ turba, q̃ homines in seruitutem adigũt. Quare neq; Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Rom. 8. ait Paulus. Nulli tamen nos iuri gẽtium exemit. Imò ad Titum 3. admonet seruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam discolis: scilicet infidelib. qui extra ecclesiam vagãtur. & 1. ad Corinth. 7. monet, vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen, quod propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iampridẽ obtinuit, ne Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Bartol. adnotauit in l. hostes. de capt. & postli. reuer. Seruitus autẽ naturalis non incidisset in statũ innocentiæ, vti modò existit: quia nulli essent rudes & ignari: tametsi infantes & pueri non omnia scirent, quæ adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa, per quod (vt ait Paulus) introiuit mors. Quòd autem Amb. ait (vt refertur d. 35. can. sexto die.) per ebrietatẽ obrepsisse seruitutẽ in orbem, fateor me non intelligere nisi seruum appellet ebrium qui rationis vsu orbatus, fit sicut iumentum. Videri autem cuipiam possunt iura supra citata secũ pugnare. Afferunt quippe ex vna parte seruitutem iure gentium esse constitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionẽ. Haud tamen vllã habent contrapugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresse habet Cano. Gregorij: cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait homines quos ab initio natura liberos protulit ius gentiũ iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium proptereà quod ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria cõstitutio, eò quòd imperatores tum ratum illud habuere, tum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS III.

Vtrùm homo sit vitæ suæ ac famæ dominus.

RESTAT in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantillũ sermonis adiicere: Vtrùm scilicet homo suæ ꝓpriæ vitæ ac subinde honoris & famæ dominio fungatur. Arguitur enim de vita q̃ sit suæ quisq; dominus, ex illo Ecclesiast 15. Deus ab initio cõstituit hominẽ, & reliquit eũ in manu sui cõsilij. Relinquere nãq; in manu cõsilij sui nil aliud esse apparet, quàm facere eum dominum sui, atq; adeò suæ propriæ vitæ. Secundò: Propter quod vnumquodq; tale (vt est in Poste. Analyticis) & illud magis, est autem homo dominus reliquorum bonorũ propter vitã: ergo excellẽtius est dominus vitæ. De fama autẽ arguitur tertiò à parte negatiua q̃ non sit homo suæ ꝓpriæ dominus, ex illo sapiẽtis præcepto Eccles. 41. Curã habe de bono nomine: vbi custodes institui videmur famæ: non domini, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouer. c. 22. Melius est bonũ nomen q̃ diuitiæ multæ. Quartò arguitur auctoritate Augu. de bono viduitatis: cap. 20. quod refertur 11. q. 3. c. Nõ sunt audiendi. vbi in reprehensionem eorũ qui ꝓpriã negligũt famã, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, aliis vero fama nostra. Quibus verbis insinuare videtur dominiũ famæ nostræ nõ esse penes nos, sed penes rempublicã. Item 1. de Ciu. Dei. cap. 20. ait, illo præcepto, Nõ falsum dices testimoniũ, prohiberi quẽque aduersum se falsè testari, sicuti aduersus ꝓximũ. Quẽadmodũ alio præcepto, Nõ occides. vna & proximi homicidiũ & propriũ prohibetur. Ex hoc ergo arguitur: Pariter hæc duo præcepta ꝓhibent tã testimoniũ aduersus propriã famã, quàm propriũ homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominẽ non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminẽ esse dominum suæ propriæ famæ. Cõtra partẽ autẽ affirmatiuã prioris mẽbri extat illud Sapien. 16. Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi solus Deus insinuatur vitæ dominus: de fama autẽ in contrarium facit q̃ ipsa & honor cõnumerãtur in bonis propriis acquisitis, q̃bus ad fœlicitatẽ vtimur: ergo sicut quilq; vti potest facultatibus suis & possessionibus, sic vt in alienãdo nemini faciat iniuriam, ita vti potest honore & fama, atq; adeò simili modo talium bonorum homo est dominus.

Et si duo hæc quæsita contrariis respõsionibus dissoluantur, coniugauimus tamẽ ambo sub vna disputatione, vt contrariæ ipsorum rationes è regione oppositæ apertius res ambas elucidarent. Ad

Prima conclusio. quæstionem ergo respondetur quatuor conclusionibus. Prima est, Homo non est suæ vitæ dominus. Probatur primò tam auctoritate Sapientiæ modò citata, quàm ex illo Deuter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deum sibi reseruasse. Deinde ab

effectu

effectu probatur ratione quæ à definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusq; ille est, qui citra iniuriam quæ cuipiā irrogetur, potest illa, vt libuerit, vti, etiam vsque ad eius dispēdium & consumptionem: homo aūt occidere se non potest, lege iustitiæ id vetante: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, ne quis obiiciat legem etiam prohibere, ne quis bona sua exteriora absque vllo fructu dilapidet, quorū nihillominus est dn̄s: enimuero licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat, non tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriam pōt talia bona effundere tanquā verus dn̄s. Præterea, pupillus alienare vetatur bona quorū est dominus, non tamen lege iustitię vt qua ꝓhibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vita: lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere, sicut & alios: quia non est magis dominus suæ, quàm alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principiū petere. Inde enim monstratur, præceptū ne se homo interficiat, esse pręceptū iustitię prohibentis rem alienā auferre: dicere enim quis pōt esse tātum iussionē charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatē decoquere. Arguitur ergo secundò, ne petitio principij censeatur: si homini dominium concessum est ꝓpriæ vitæ, hoc esset, vt aliquando posset illam dispēdere & à se alienare, sicut potest iustis de caussis alia bona, nam frustra est potētia & facultas quæ nunquā exire potest in actū, homo aūt nullā ob caussam quouis colore censeatur iusta, pōt se vita priuare: ergo signū est non esse dominum. Tertiò arguitur à priori & à legitima caussa: Si aliquo iure homo esset vitæ dominus id esset naturale, aut diuinū, aut humanū, naturale aūt non, qm̄ primum naturalium appetitum: atque adeò temporaliū summū est, quo vnaquæque res appetit se conseruari in esse: inata illud dæmonis, sed tamen verum apud Ioh, Pellem pro pelle & cūcta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit seu qualitates seu instrumenta quæ in suā essent internecionē: sed illa quibus cōseruaretur vt igni calorem, & aquæ frigiditatē: & cūctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiq̄ permisit homini se interimere, atque adeo ne ei tribuit vitæ dominiū. Cum aūt ius naturæ effectus munusq; Dei sit, fit vt nec iure diuino positiuo concessa sit talis facultas. De iure aūt humano clarum est: eò vel maximè, ꝙ nec diuinū nec humanum de hac re vsquam legitur verbum. Nā Genes. 1. vbi factus est homo omniū dn̄s, etiā animaliū, quæ ideo in suos vsus mactare pōt, nō simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cùm vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, quam quidem vitam homo non per se acquirit, sed Dei beneficio parentumq́ue opera recipit, nō decuit illi cōcedi eius dominium, sed vt Deus eius auctor id retineret: vt nefas homini esset iniussu ipsius de vita, in quam ipse p se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum fit. Sic. n. ait Liricus, Nemini tn̄ iussu Regis de vita exeundū. Sed de hoc iterum lib. seq. sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos porrò quā sustentare tenetur, nō aūt dn̄s. Quòd si cōtra obiicias, hominem posse etiam priuata auctoritate vitā pro amicis exponere, imo etiam ad defendendum sua ꝓpria bona, posséq; membrū salutis gratia abscindere, cū tn̄ membra sunt pars vitæ: quæ omnia attestari videntur dominium penes hominem esse suæ propriæ vitę. Respondetur, nequaquā id cōsequi: nā membra abscindere nō licet nisi in custodiā vitæ, & vitā exponere pro amico vel bonis temporalibus non ad hoc reducitur, quod est hominem se occidere: id quippe illic non intenditur: sed ad hoc quod est mortem perpeti, ne homo deserat virtutum officia, quod tā diuinū quā naturale ius approbat. Secūda cōclusio: Non solū homo priuatim, verū nec respublica nec princeps absolutū habet dominiū vitæ subditorū, sed solus Deus. Hoc patet qm̄ princeps nō pōt innocētes vlla ratione interficere, sed solū nocētes: aut q tales fuerint legitimo testimonio ꝓbati ad vindicanda crimina: id quod non arguit principē esse dominum vitę, sed iudicē malefactutū. Potest præterea in bello ciues obiicere periculo mortis ad defensionē reipublicæ: sed nec hoc indicium est dominij vitæ sed huius prorsus ꝙ sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se vel alterum necauerit, iniuriam facere reipublicæ, quod Arist. ait lib. 5. Ethi. cap. 11. neutiquā id eo referas, ꝙ dominium vitæ sit penes rempublicam: sed eò, ꝙ ei custodia ac tutela vitæ ciuiū cōmissa est ipsaq; sola pōt homines vita multare. Tertia cōclusio, Deus est absolutus vitę dominus, nempe qui non solum tanquam iudex puniendo, vel tanq̄ custos defendendo, sed absolutè tanq̄ humanæ vitæ auctor potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet iumentū suū: sua tamen inenarrabilis misericordia est, ꝙ nunq̄ hac absoluta domini potestate vsus est, nec in vitam nostrā, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræis iussit vt expoliarēt Aegyptos, iusto id iudicio fecit, qm̄ Aegyptij mercedem eis debebant pro seruitio luti ac lateris. Et si Oseæ pręcepit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquā dominus corporum poterat: credibile tamen est prophetā illam prius duxisse in vxorē, vt eam iure etiam humano cognosceret. Etsi Abrahæ tāquam dominus vitæ præcepit vt filium in sacrificium immolaret, id tamen post non permisit. Et si Exod. 32. præcepit p Moysen, vt vnusquisque occideret fratrem suū: id iussit tanquam vindex conflati vituli. Vide ergo quam contra naturam sit immanitas illa (si vera fama est) Turcæ & quorundam barbarorū principum qui in ea sunt cæcitate vt se dominos existiment vitæ subditorum: ita vt possint illos absque vlla vel culpa vel caussa veluti pecora trucidare. De fama autem, quia id copiosius in nostra relectione tegendi & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic conclusione quæ sit ordine quarta, satis est respondere, contraria illi quæ asserta est de vita. Homo dominium obtinet honoris sui & famæ: nempe vt possit illis veluti pecuniis vti, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos, etiam ex nostris, vt Caietanus diuersam secunda secundæ quæstione septuagesimatertia, & in sua Summa, sequi sententiā: semper mihi tamen hæc gratiùs arrisit. Ad intelligentiam autem huius cōclusionis adducenda est in iudiciū contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescāt.

Secunda conclusio.

Solus Deus est dominus vitæ.

Respublica tantum vitæ custos.

Tertia conclusio.

Fera cæcitas.

Quarta conclusio.

Triplex

Triplex est nostrorũ bonorũ genus: Primum est vita, postremum temporalia bona, mediũ honor & fama: Et quidem de extremis nulla est disceptatio, quin omnium est confessio, neminẽ esse vitæ suæ dominum, vt possit se vllam ob caussam citra iniuriã necare: sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremũ fatentur esse quẽcunq; bonorũ exteriorum dominũ: sanè quę potest citra cuiuspiam iniuriam alienare ac dispẽdere.

Opinio. Caietan. Opinio ergo nostræ cõtraria, collocat honorem & famam in ordine vitæ, nos autem in ordine bonorũ cæterorũ. Et ratio nostra prima est superiori cõtraria.

Opinio auctoris. Homo verè ac legitimè est suorum bonorum omnium dñs, vt citra cuiuspiam iniuriam, quæ propriè fit contra iustitiam possit illa dispendere ac negligere: illisque vti: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atque ab ipso acquisita & aucta: neque vlla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibetur illa dispendere: ergo nemini iniuriam facit, si illa reiiciat atque adeo est verè eorũ dominus. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur prodigos esse honoris & famæ (sicuti & externarũ facultatũ) ne absq; caussa ea negligamus, vt patet locis supra citatis, Curã habe de bono nomine &c. nulla est tamen iustitiæ lex quę nos vetet eadem expendere tanquam aliena. Atq; hoc est quod probare intẽdimus. Enimuero de vita extat (vt nuperrimè dicebamus) Deuteron. cap. 32. Ego occidam & ego viuere faciam. & Sapiẽ. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem. Ex quibus colligitur minimè nos esse vitæ dominos. Atque his accedit naturalis ratio. Vita namque fundamentũ est omnium bonorum temporalium, quam homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio, parentumque opera recepit, de honore autem & fama nullibi tale legitur. Imo ratio naturalis contrarium docere videtur honorem enim & famam, vt proximè dicebamus, nos ipsi post receptam vitã acquirimus & comparamus. Adde q; honor, vt 1. & 10. Ethic. ait Aristot. præmium virtutis est: virtus autem naturalis saltem proprium opus est nostrum, per concursum generalem Dei: sicuti & virtus supernaturalis, quodammodo etiam nostra per eius singulare auxilium. Item honor & fama, vt ibidẽ ait Arist. pars sunt fœlicitatis, fœlicitas autem proprium nostrum bonum est: sumus ergo eorum dñi, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriam: nisi quis persona esset publica. Loquimur. n. secundum rei naturam omnibus circunstantiis nudam. Et confirmatur hæc nostra sententia auctoritate diui Thomę, secunda secundæ quęst. 64. ar. 5. vbi ait quod occidens seipsum non solum facit cõtra charitatem, sed contra iustitiam respectu reipublicæ: cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin vero in solutione ad tertium cõtrariũ de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitè posse hominem de seipso disponere quantũ ad ea quæ pertinet ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam fœliciorem, nõ subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ: & ideo nemini mortẽ oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. Secũdò conclusio hæc lucidius probatur ex his proximis verbis S. Tho. Si non essemus aliter domini famæ & honoris quàm vitæ, sequeretur q; nullo fine neq; propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum vitam æternã possemus honorem famamq́ue postponere & abiicere: quod planè absurdum est. Consequentis patet, quoniam (vt loco modò citato auctor est diuus Thom. & in lib. 1. de Ciuitate Dei cap 20. Augu.) nec caussa fruendi æterna fœlicitate liberum est homini mortẽ sibi consciscere: atque adeo neque qui cognosceret vitã temporalem esse sibi pestiferam ad salutem animę manifestamq́; inferni caussam, posset se illa priuare. Longe tamẽ secus de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata resciscerer famam sibi & honorem impedimẽto esse ad vitam æternam, posset talia bona subterfugere & oblata negligere? Quin verò etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere honoresque ac famam posthabere, ergo est homo dominus honoris & famæ, aliter quam vitę.

Factum Ambrosij dubium. Iam idem diuo Ambrosio teste confirmatur: si eius vera est historia: vbi legitur fœminas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se ne in antistitem eligeretur. Et Aug. multa suorum peccatorum detegit: & Ansel. amissam virginitatẽ lamentabiliter deplorat, quod illis profectò nefas esset, nisi propriç essent famæ domini.

Priuatus potest famam relinquere & eam tueri potest. Tertio idem patet: quia vitam nemo potest, vbi inuaderetur sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimento, puta fugiẽdo vel alia simili via: fama vero quiuis potest, modo sit persona priuata, cùm sibi aufertur relinquere ac deserere: etiam vbi illam possit tueri. Sententia est sancti Thomę secũda secundæ quæstione 37. arti. 4. ad primum, vbi ait quod in cuiusque arbitrio est detrimentum suæ famę pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectò apertius affirmare hominẽ esse dominum suæ famæ. Quartò arguitur. Etsi fama & honor prestantiora sint bona quàm pecunia, tamen ingens aceruus pecuniæ pluris æstimatur humano vsu quã tenois honor & fama: quare potest repensatio honoris & famæ fieri per pecuniam: ergo si honor est pecunię dominus, est etiam & famæ. Quintò id confirmatur Redemptoris auctoritate, qui nos splendorem omnium bonorũ temporalium honorum scilicet & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit: nempe vt honores, & primas sedes, & secularem fastum fugeremus: tantùm abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atque vitam. Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui esset plurium aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione sexta elicienda est respõsio illius quæsti an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famę quod contra aduersam sententiam cõcedemus. Item lib. sequenti in materia de detractione, per hoc examinabimus quale quantumq́ue committat crimen qui seipsum infamat: & vtrum id aliquãdo liceat. Enimuero vt perfunctoriè in præsentiarum hæc prælibemus cum persona priuata per sui criminis detectionem se infamat, nullatenus contra iustitiam peccat, neque vlli iniuriam irrogat: quare genere suo non est nisi veniale

contra

contra sui ipsius charitatem: licet grauius quàm pecuniam prodigere: quia fama prætiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde Dauid, Quid gloriaris in malitia? Et Esaiæ 3. obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Itẽ si sit persona publica, qui famam suam & bonam existimationem in bonum subditorum obligatam habet contra iustitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona caussa tale occultum crimen suum propalaret: vt si latro quo acerbitatem tormentorum euaderet, certè nihil delicti committeret, quin fortè probè id ageret. Immo verò si mentiendo se tunc infamaret, quamuis culpam mendacij admitteret: non tamen esset perniciosum, atque adeò neque genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas: præterea absurdissima nefandáque flagitia quæ aures exhorrescunt: nam de illis se hominem infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad primũ argumen. Ad primam igitur Ecclesiasti. auctoritatem respondetur sensum esse, q Deus fecerit hominem dominum suarum actionum: hoc est enim relinqui in manu sui cõsilij: non tamen inde sequitur esse dominum vitæ. *Ad secundum.* Ad secundum negatur illud axiôma Philosophi, Propter quod vnumquodq; tale, &c. aptè ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam vitam, solum arguit nos esse custodes vitæ non autẽ dominos. Sumus etenim domini actionum propter amicitiam Dei comparandam: tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinæ & amicitiæ Domini. Auctoritas autem Eccles. tertio loco allegata de fama id prorsus cõuincit q tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ, non tamen quod contrarium delictum in persona priuata sit iniuria contra iustitiam, sicut si quis se occiderit: quo vtiq; scelere & in Deum iniurius esset penes quem dominium est vitæ: ac subinde in rempublicam, quę eiusdem est custos. *Optimus inquirendi honoris modus.* Adde q modus procurandi bonum nomen, ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti membra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquã veri illorum domini. *Ad priorẽ argumenti locum.* Auctoritas autem prior argumenti nihil nos oppugnat; nam si ex illo secũdo membro, q fama nostra est alijs necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos, sed penes rempublicam esse. pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres dominiũ vitæ nostræ penes nos esse, quod August. non concederet. Hoc ergo præcisè nos admonet vt non simus negligentes propriæ famę, qua possumus reipublicæ seruire, vt sine legitima caussa illam despiciamus. & maximè quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam, quæ cùm egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu sinistram de se suspicionem generare, vt vilius æstimarentur: per quod scandalum dabant. *Ad posteriorem argumenti locum.* Posterior vero eius auctoritas primo de Ciuitate Dei, quæ paulo vrgentior est, hoc solum conuincit, quòd illo præcepto, Non falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nosipsos dicere: quia hoc est contra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde cõsequitur, vt sit perinde peccatum iniustitiæ, ac si te occideres, aut falsum testimonium proximi proferres, detegerésve secretum crimen. Quo circa ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, nõ colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Aliæ nanque nos rationes erudiunt, quas suprà instruximus, non esse nos dominos vitæ: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

QVÆSTIO TERTIA,

DE RERVM DIVISIONE.

ARTICVLVS I.

Vtrũ humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

POST constitutum tam subiectum quàm obiectum dominiorũ ordo, postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atq; à parte negatiua more nobis consueto arguitur vt suprà de seruitute: Iuri naturali nullum humanum cõtrauenire potest: q autem bona huius mundi in cõmune possideantur, cõstitutio est naturalis iuris, vt patet Gen. 1. vbi homini in commune concessa est rerum possessio. Idémq; affirmat Isidorus lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neque verò tunc tantùm integra natura, verùm & posteà iam corrupta, simile legimus Gene. 9. Noe dictum & filijs eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. Secũdò id apertius confirmatur sententia Clementis in epistola 4. quæ refertur 12. q. 1. cano. dilectissimis. vbi legitur, Communis vsus omnium quæ sunt in hoc mũdo omnib. esse hominibus debuit; sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris æquitati. Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderẽtur, multò esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuũ, si nihil haberent diuisum nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordiis Hierosolymorum ecclesiæ, quò feruentius omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatum est) in communi viuebant: atque hoc exemplo monachorum vitæ institutæ sunt. Quare Augustin. in regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia, Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari posse quam ablegatis, Meum ac Tuum. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

Si duo de nostris tollas pronomina rebus,
Prælia cessarent: pax sine lite foret.

Atque hac de caussa illud axióma celebratissimũ semper fuit, Amicorum omnia sunt cómunia, Qua vtiq; ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia, vt Aug. super Ioan. tract. 6. & habetur dist. 8. can. quo iure. Et Ambr. 47. dist. sicut hi: Nemo dicat proprium, quod commune est. Chrysost. super Lucam cap. 6. A Deo percepimus omnia; quod autem dicimus, Meum & Tuum, mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere.

Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

Vxores & liberos cõmunes esse voluit in Republica Plato.

De hac quæstione etiã inter philosophos depugnatũ olim fuit. Enimuerò Plato (cui Aristoteles hanc rempublicã in fronte 2. Polit. ascribit) omnia contendebat debere esse cómunia: non modo possessiones, verum & vxores & natos. Quãuis Socrates apud alios feratur talis reipublicæ primus auctor, quã Plato in Timæo inducit loquentem idémq; ipse Aristoteles statim cap. 4. insinuat. Meminit quoq; idem Plato de huiusmodi republica, 5. dialogo de republica. Hanc autẽ nimiã rerum communitatem ea ratione conabantur persuadere, quã modo nos formabamus: népe vt omnium corda in vnú maximè coadunarent ac compingerent. Isti autem eò non erant digni, qui audirentur, ꝙ naturam nostrã in ea prorsus innocẽtiæ syncetitate cótemplabantur, in qua à Deo per misericordiam creata fuit; nescientes à parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsam. Responsum ergo huius quæst. quinq; conclusionib. constat.

Prima conclusio.

Prima est: Vt statui innocẽtiæ cócors erat rerũ possessio in communi præterquam vxorum, quam possessionis figuram ius naturæ docebat, sic & conditioni naturę corruptę vsqueadeò congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanum lógo seculo durare. Prior pars per seipsa liquet: Tunc enim temporis, terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset: vel illa indiguisset perpraua cultura, quam refugisset nemo: vt sic illud intelligamus Gen. 2. Tulit Deus hominẽ, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et præterea neminẽ rerum tunc auiditas exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illum quippe ætatis florem olfaciebat illic Ethnicus ille,

Ipsa quoque immunis, rastroq; intacta, nec vllis,
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibus, nullo cogente, creatis.

Quapropter nullum extitisset periculum aut ꝙ fructus terræ deficerent, aut ꝙ vlla inter fœlices illos oriretur discordia. Posterior autẽ pars ex duab. contrariis radicib. probatur. Illam enim seu Socraticam seu Platonicam vxorum natorúmq; cómunitatẽ non opus est multis hic concuti, vt eius appareat absurditas. Primum enim eadẽ charitas, quæ per illam curabatur fulciri per eandẽ labefactatur. Aiebant enim illi Philosophi, ꝙ tunc oẽs viri vocarent quamcunq; mulierẽ, Mea vxor & pueros omnes mei filij: & iuuenes seniorẽ quemliber, Meus pater. Id autẽ optimè Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, Omnes, collectiue, verum esset; cóplexim nanq; omnes senes essent patres illorum filiorum. Attamen perparum id ad charitatẽ referret. Esset enim tũc tenuis exilisq; ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa aqua, quam dulcorare nequiret. Immo inde citius lãguesceret amor, nemo cognosceret suũ ꝓpriũ, seu filiũ, seu patrẽ. Si autem intelligerent diuisiuè de singulis, nempe ꝙ singuli essent singulorũ filij, id certè plurimum ad amorẽ códuceret: sed tamen est impossibile: quia vnus nequit esse nisi vnius matris filius: & fortè nisi vnius patris. Quinetiam inde fieret neglectus filiorum: ꝙ rarò quis cognosceret suũ propriũ. Ad hæc, sæpe de lineamẽtis vultus deprehẽditur proles, cuius sit patris: ob idq; tunc non posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos, quã in alienos. Itaq; natura ipsa illi confusæ cómunitati reclamabat: præter quã ꝙ post collapsam naturam fieri non posset minus quin inter homines iurgia oborirẽtur: ac subinde inter incertos patres & natos, tum impiæ fierẽt cædes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In summa, adeò est naturalis vxorũ natorúmq; distinctio vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus prauis istis affectibus, nó fuisset mirum absurda illa vxorũ permistio, sed quisq; haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in carne vna. Expediebat nanq; etiã tunc, vt quisq; nosset qua esset necessitudine & sanguinis glutino cũ aliis coniunctus. Et quamuis lex prisca, gratia propagandi peculiarẽ Dei populũ in hoc dispẽsauerit: nunquã tamen vt vna vxor duobus nuberet viris. sanè vt caueretur prolũ incerta turba. Hac ergo delira cómunitate prætermissa, reuertamur ad demonstrandũ q̃ sit congruẽs naturæ corruptæ possessionum diuisio: Idq; ex duabus corruptis radicibus: népe ex humana negligẽtia: & ex cupiditate. Etenim dum terrã ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans, spinas & tribulos ferre cœpit, sudoréque humani vultus indigere, vt hominem ipsum aleret, atq; homo ex altera post esum ligni vetiti iam multis fuit cupiditatibus oppletus ea fuit rerum possessio necessaria, quæ rei vtriq; commodissimè seruirẽt, s. & terræ colendæ, ne fructus deficerent & reprimendæ humanæ auaritiæ, quæ vix satiari potest: talis autẽ possessio esse non potuit in communi: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hęc postrema subsumpta. Nam (vt ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hanc in communi possessionem: nempe ꝙ vel fundi essent proprij, fructus verò cómunes vel contra, vt agri essent communes, post verò fructus diuisi: aut ꝙ & agri & fructus essent cómunes.

Triplex rerum communitas impugnatur.

Si primum largiris, tunc ansam porrigis discordiis: quia tunc labores essent impares: nam qui plus haberet soli, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenirent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tanto plus fructuũ percipere, quanto plus hausisse laboris. Si autem agros vellent esse cómunes, inde occasionem homines nanciscerentur

tur

tur ignauiæ & socordiæ: nã ineffabile est quã sit ardens amor ad propriis, quamq; deses & languens ad cõmunia: sicuti dum multi serui, eò peius seruitur: quia quisq; alios expectat, vt faciat quæ ipse erat facturus. Hũc quippe in modum tali reipublicæ vsu veniret. Qua vtiq; ratione maligne prouenirẽt fructus. Idẽmq; sequeretur incommodum, si & fructus & fundi essent cõmunes. Ac subinde aliud quod præ humana rerum siti tunc pro se quisq; contenderet, quantũ posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatẽ ciuiũ, & quam illi philosophi fauebant, amicitiam perturbari. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, quæ aliter nequiret cũ decoro seruari. Necessarij qoippe sunt diuersi ordines, diuersæq; classes hominũ, vt Socrates ipse agnouit. Tres. n. ordines constituebat. s. agricolarum, quib. connumerandi sunt opifices: & custodum, nempe militum ac nobilium, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertiò legũ prudentũ, qui ius dicãt, & de rebus dubus respõdeant. Hinc ergo arguitur: Si omnia essent cõmunia, vnusquisq; recusaret agricolarũ onus anhelaretq; vt esset miles. At imminenti bello, nisi propria essent statuta præmia, oẽs se periculo subducerent: quotquot deniq; possent ad gubernacula inhiarent. Mox, cum isti supremæ classis plurib. indigerent, succederet vt aliis maiora onera, aliis verò maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, nõ posset nõ vehementer Respublica inquietari. Tertiò eadẽ patet conclusio. Quemadmodum cõcessa vxorum cõmunitate tollitur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toro: sic cõcessa possessionum communitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimũ est reipublicè lumen. Qui. n. propriũ nõ habet, liberalis esse nõ potest: & qui omnia possidet, alienę liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendiq; miseris ac subinde animorũ gratitudo pro susceptis beneficiis. Est ergo assertio diuisionis rerũ eo gradu certa, vt eius negatio hæretica sit: vt ait August. in lib. de hæret. Vbi 40. loco Apostolicorũ hæresim refert, qui illo se nomine iactabãt, eò quod in suã communionẽ non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constan. de hoc etiã dãnatus est Ioannes Hus: qui clericos posse negabat proprium quidquã possidere. Quòd si arguas, per rerum diuisionẽ nõ satis itum fuisse obuiã huiusmodi malis ac reipublicæ incõmodis: nã & sunt modò propter hominũ ignauiam incultæ terræ, & homines ambitione, ac rerũ siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala: Rñdetur non esse necessarium ad æquitatem legis vt perfectè finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire, quæ ad illum finem accõmodantur: nam effrænis hominũ libertas nullis potest habenis in totũ compesci. Secunda conclusio. Etsi cõueniat res quantum ad proprietatem & dominiũ diuisum possideri, vt suum quisq; iustitiæ lege cognoscat, ab alienóq; manus abstineat: tamen quantũ ad vsum, debent per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse communes vt qui abundat, det egẽti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortaliũ amicitia facilius coalescit, quàm si omnia cõmuni dominio possiderẽtur. Hinc nanq; elicitum illud axioma est. Amicorum omnia sunt cõmunia. Tertia cõclusio: Prima rerum externarũ diuisio facta fuit iure gentiũ: licèt posteà iure ciuili plures accesserint. Iam. n. primo lib. quæst. 5. ius humanũ in hæc duo sectum est. Patet hac ratione conclusio. Porrò dominiũ ab orbe condito (vt suprà diximus) cœpit. Tunc. n. primum Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tũc tam angeli quàm homines suapte natura & iure cœperũt esse domini suarũ actionũ, vt illa libertate creatori seruirent. Quo fit, vt aliqua dominiorũ diuisio iure naturali facta fuerit, nẽpe hæc actionũ, & quod homo habet proprij honoris & famæ. Haud enim iure gentiũ, sed naturali factũ est cuiq; proprium. Possessionum autẽ (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim: nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis, Quocirca confestim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis: Quòd si sua non essent cuiq; propria, nullã mereretur, vel Abel laudẽ, vel Cain vituperationẽ. Dicitur autẽ diuisio facta iure, non naturali, sed gentiũ: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentiũ est aliud quod collatis principiis ratio cuiusq; infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum: quib. proprium est ratiocinari. Enimuero ex principiis naturæ corruptæ docta fuit statim familia Adæ ac deinceps in vniuersum gẽtes, vt suũ quisq; possideret. Quòd si quæras, quis primum huiusmodi diuisionem fecit? sunt qui respondeant, Adam primum fuisse diuisorẽ: veruntamen alij contra arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatémve reipublicæ coerciuã: sed tantũ fuisse patremfamilias, qui non potuit filiis distribuere nisi proprium peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum vehemens: tum quod forsan (licet nullibi legatur) auctoritatem habuit principis, ipso forsan iure, quod fuit primus solúsque parens humani generis. Nam verisimile non est vt aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quòd iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filiis. Immo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At verò quantum ad diuisionem de iure gentiũ, non est nobis necesse hisce angustiis coerciri. Illa enim, quæ tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vllo reipublicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt à ciuili, quòd scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condicto poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, vt res dominorum nesciæ, primò occupanti cederent, ab eisdẽmq; alij abstinerent: vt habetur Instit. de iure person. § feræ. Quod enim, inquit, ante nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit naturali ratione intelligit ius gentium

Tres hominum ordines secundum Socratem necessarij.

Hæresis est negare rerum diuisionem.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Dominium cœpit à principio orbis.

Dominiorum diuisio iure natura constans

Quid ius gentium.

Adam princeps eo ipso iure quo & primus parens: quin & dominus totius orbis.

tium,id ex principiis naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbem ædificasse,& Gen.10. dispertitam esse propaginem. Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim capi.11.disgregatã progeniem. Nemrod,& eorum multitudinem,qui eũ eo cõspirauerant, vt turrim extruerent. Sic & statim Gene.13.legitur diuisio pacto facta inter Abrahã & Loth:Ecce vniuersa terra coram te est:recede à me obsecro:si ad sinistram ieris , ego dextrã tenebo:si tu dextrã elegeris , ego ad sinistrã pgã. Ex quo fit,non solùm diuisionem in genere,verùm & ꝙ istæ nationes hãc regionẽ possideãt,& aliæ aliam,esse de iure gentium. Contra quã Caietanus.2.2.q.99.ar.2.opinatus est. Etenim S. Thom.dicit in solutione ad primũ,ꝙ diuisio rerum pertinet ad ius positiuum:& tamen q.57. dixerat esse de iure gentiũ:existimãs Caieta.diuersa esse dicta,intulit ꝙ diuisio in genere est de iure gentiũ:appropriatio tamen in particulari,de iure positiuo,hoc est ciuili. Attamen S.Tho.ius positiuum extendit ad omne ius humanum,vt includat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum , nẽpe iure postmodum ciuili,hoc est singularium ciuitatũ & regnorũ multa esse adiudicata particularia dominia,clarissimum est. Inde nanque temporum lapsu reipublicæ imperium suũ & regnorũ dominia in reges transtulerunt,vt habetur l.Quod principi placuit.ff.de constit.princip. Atque inde per legem Agrariam communes agri diuisi:& iure diuino positiuo(vt supra diximus) pmissa est,donataq; Chananæorũ regio Israelitis,ac Sauli Dauidiq; regnũ:& post Leuitis decimæ: & nunc ecclesiasticis.

Quarta cõclusio. Quarta conclusio:Complura manserunt communia iure naturæ, quorum dominia ius gentium dispertiri nequiuit:Puta locus,vt ait illic Arist.nempe ciuitas,itinera.&c. Et (vt refertur eodẽ, Instit.)elementa:videlicet aer,aqua,litora,& portus,pisces,feræ,aues,&c. Iure enim naturali, & permissione iuris gentium,piscatio & venatio communes sunt:licet iure postea ciuili, forsan non tam æquitate,quàm licentia & consuetudine,plus nimio interdictæ sint.

Quinta cõclusio. Quinta conclusio eademq; facilis est : Trãslatio dominiorũ omni iure fieri potest. Primum enim supposita per rerũ diuisionẽ peculiaribus dominiis & possessionibus , iure naturali libertatis quolibet est homo,suorum dominiũ in alium transfert. Tum spontanea donatione,tum etiam quacunque alia libera cõmutatione:scilicet vendendo,cambiendo, &c.vt libro proximè præcedenti adnotauimus:& in subsequentib. fusiùs expendetur. Præterea & hæreditariam successionẽ filiorũ,in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constitutã. De hoc.n.ratio naturalis statim vniuersitatẽ gentium erudiuit:scilicet vt in filiis & substãtia quodammodo patris permaneret,& nomen & honorũ ius. Deinde ius ciuile particularium regionũ adhibuit iura primogenituræ, præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum. Priuantur.n.homines suis bonis,ob hæresis impietatem,ob crimen læsæ maiestatis,& ob alia id genus multa. Item caussa rescindendarum litium , vt in præscriptione.

Ad primũ argu. Ad primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud, Iure naturali omnia sunt communia,non vniuersaliter,sed strictim intelligant;scilicet aut in necessitate extrema,aut inter amicos. Huic aũt sensui neq; res ipsa neq; Iurisconsulti applaudunt. Intelligũt enim illud de illa generali communitate,quæ posteà iure gẽtium diuisa fuit:vt patet loco citato apud Isidorum,& dist.9.capite differt.apud Gratianum.

Scotus. Scotus autẽ 4.dist.15.q. 2. scitè illud vniuersaliter recipiens,ait post naturam corruptam idem ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Doctoris authoritate,minus hoc rationis congruens apparet. Primùm,quia naturale ius immobile est; vt patet per Isid.distin.6.cano.Non est peccatum.§. Is itaque. Inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia,ꝙ sunt de iure naturæ. Item aut fuit præceptum iuris naturæ ꝙres in communi possiderentur:aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum,tunc vel illud præceptum vniuersale fuit ꝓ quocunque statu:& hoc nemo sanæ mentis fatebitur:nam error esset sic dictare, vt in natura collapsa perseueraret idem possessionis modus:aut fuit particulare pro illo statu innocẽtiæ,& illius nulla est facta derogatio:nam ꝙ diuisio fiat in nostro statu illi æquitati non derogat,vt perdurante innocentia communis possessio perdurarat. Responsio ergo legitima extat apud S.Thom.q.66.art.2. licet emunctiùs per distinctionem respondebitur. Est enim in reb. cõsiderare & dominiũ & vsum. Et quantum ad dominium,ius naturæ nunquam præcepto inhibuit rerum diuisionẽ,ꝙ per contrariam legẽ fuerit derogatũ:sed eo sensu negatiuo dicitur communis possessio de iure naturæ,ꝙ nunquam lex naturalis eandem præcepit diuisionẽ,sed permisit hoc vel illo modo possideri:quo pacto diuersis hominũ statib.cõmodius esset & expeditius. Quare ius naturale non est mutatum,sed res. Sententia est Augu.lib.1.confes. quam optimo exemplo clarificat. Est inquit,medicinalis regula,vinum esse hominibus cõgruum:hæc autem minimè derogatur dũ infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine,cui perpetua illa regula non congruit. At verò quantum ad vsum,potest quodammodo affirmari ius naturę præcipere omnia esse communia in necessitate.

Ad secundum argu. Ad secundum argumentum,quod ex dictis Clem.in can.Dilectissimis.factum est, mirabilis est expositio gl. Ioan. Teuthonici. Ait tex.vsum omnium rerum omnibus esse debuisse communem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum,alius istud. Ait verò glo.per iniquitatem id est per consuetudinẽ iuris gentium,æquitati naturali contrariam. Profectò si ius gentium iniquitas esset, neutiquam iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est , per iniquitatem , id esse , quod per originale peccatum quo dissoluta libertas cõtineri non poterat nisi facta rerum diuisione.

Ad tertiũ argument. Ad tertium negatur ꝙ corrupta natura, firmior fuisset amoris nexus inter mortales rebus in cõmuni possessis,vt conclusionum serie satis liquet. Exiguus enim monachorũ numerus,monasteriorum claustris circũseptus, potest quidem pacifice in communi viuere: vastæ tamen mortaliũ respublicæ,quarũ ciues ad res seculares tã anhelant auidè,non item. Dictum autem Poetæ,quod duo pronomina, Meum ac Tuum,litium

prælioe

prætiorumq; semina existūt & fomēta,ingenuè fatemur:multò tamen oborientur plura, si omnia in cōmuni possiderētur.Sancti verò loquūtur de rerū vsu quā proximi pauperes indigent:tūc enim iam dictum est,vsum debere esse communem,quatenus ad liberandam miserorū inopiā satis fuerit.

QVÆSTIO QVARTA
DE PECVLIARI QVORVN-DAM DOMINIO.
ARTICVLVS I.

Vtrùm hominum quispiam totius sit orbis dominus.

POST disputationem de dominio in genere,sequitur vt peculiariter de singularium quorundam dominiis disseramus.Primū.n.de Christo Seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus.Extat enim Ioan.auctoritas Apoc.9.Qui vidit in vestimēto & in fœmore sedentis super equum album:hoc est super eius innocentissimā,eādemq; candidissimā humanitatē,cuius virtute veluti fœmoris,filios progenuit cœlestis regni hæredes scriptum,Rex regū,ac Dominus dominantium.Mox & de Pontifice Maximo idem sentiendum apparet:vtpotè quem idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit,quia sua fungeretur potestate.Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primò q nullus sit legitimus rex.Deus(vt in Ecclesiastico citatū est)reliquit hominē in manu cōsilij sui,hoc est liberum.quē vtiq; ab initio constituit rerum dominum,nemini antē subiectū:ergo nemo esse legitimè potest aliorum princeps.Mox arguunt,qui hoc sequuntur cōmentū: neq; ante diluuium,neq; post aliquo tempore vllius sit memoria principis vsq; ad Nemrod,qui p tyrannidem & vim,potestatem regnandi obtrusit in orbem: nulla ergo regnandi est via legitima. Quare eos qui Reges Roma.exegerunt,& qui Iulium Cæsarem enecarunt,laudibus Romani Annales efferūt.Accedit,aiunt deinde q præter Saulem & Dauidem,quos Deus creauit reges,atque Dauidis successores,nemo legitur diuino iussu ascitus in regnum:iniusti ergo sunt omnes contra ius.Adiungunt deniq; in suū patrociniū peculiariter de Christianis illud Christi,Matth.17.Reges terræ à quibus accipiunt tributū vel censum?nā respondente Petro,ab alienis,intulit Dñs:Ergo liberi sunt filij.In cōtrarium aūt est ad Rom.13.Paulus:Omnis potestas à Domino Deo est.

An Christus fuerit totius orbis dominus.

In hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandum:nempe de Christo Redēptore nostro,deque eius vicario Pontifice Maximo,ac demum de Imperatore.Enimuero de Christo quitem superficie tenus cogitant,inficias ire non audēt,quin fuerit inquantum homo in temporalib. orbis dñs.Neq; tamen alia rōne mouentur,quam q erat Deus.Sic habet Ioannes Faber egregius auctor super lege,Cunctos populos.C.de sum.Tri.Et Burgen.additione tertia super ca.1.Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem summo Pontifici tribuunt temporaliū dominium ac plenissimam potestatem:addentes insuper eunde in Imperatorem ab illo imperialē suscipere,ac subinde reges omnem regalem.Attamen de Christo hic non disputabimus,neq; de eius vicario,eò q in Commentariis nostris super Matthæū suis(vt reor)numeris easdem quæstiones p exiguitate nostra absoluimus:nempe de Christo super cap.1.& de summo Pōtifice super vigesimo. In præsentiarum aūt non de spiritualib.illis quæstionibus,quæ Euangelij Commentariis aptius accommodantur,sed de secularibus disserendum instituimus.Quòd si iudicium nostrum,quod illic abundantius ac locupletius patefecimus,summatim audire libet,persuadere ibi contendebamus vtriusque quæstionis.s.tam de Christo,quam de Papa,negatiuam partem.Primùm inquam supposuimus fidei confessionem.Porrò q Christus in quantum Deus,dominus sit,non modò terræ, & plenitudinis eius,tam in spiritualib.quā temporalibus:rerum & cœlorum cęlestiúmq; spirituū:eo iure quo cuncta ex nihilo condidit,& in nihilum redigere potest.Deinde quantum ad eius humanitatem pariter secundū eandem fidem catholicam agnouimus,eundem quatenus hominem iure redemptionis vnicum fuisse regē regni cœlorū:quippe cui incūbebat cuncta,quæ ad sempiternam hæreditatem attinent dispensare,administrare,ac disponere:nempe ecclesiam fundare, sacramenta instituere,magistratus ecclesiasticos creare,leges cōdere:ac demū oēs iudicare,& cuiq; pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere.Subindéque reges vniuersos,vt suis legib.pareent, cogere, eorúmq; leges,qua parte suis aduersarētur,abrogare:vniuersa deniq; tēporalia, quoties ad suū spiritualiū finē opus esset,in suū vsum assumere.Cæterū quantū ad secularem potestatem contrariū arbitrati sumus,videlicet,quatenus hominem,non fuisse regem:nō q non potuit,erat quippe Deus, sed quia neque eam decuit,neque subinde voluit.Enimuero cum non venerit in mundū (vt confessio habet catholica)nisi tanquā Redemptor propter nos homines,& propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatē assumpsit,nisi quæ illi negotio deseruiret:nihil enim honoris illi, qui Deus erat,futilia hæc & lubrica regna accumulabant:sed omnia cōtempsit vilipensáq; abiecit. Regnū autē quod illi tribuūt hæreditarium p Dauidis prosapiam descendens,illud quidem particulare erat super tribus Israel,idq; iā prorsus in Ioachim filio Iechoniæ,seu in eius patruo Sedechia cessauerat,iuxta vaticinium Hie.22.Deinceps nāq; nō in regibus,sed in sacerdotibus,& in Machabæis persistit sceptrum Iuda vsq; ad Christum,atq; hac rōne(vt illic meminimus)impleta est prophetia Iacob,Nō auferetur sceptrū de Iuda,& dux,&c.(dux inqt,non rex)donec veniat qui mittēdus est.Constat prætereà,nullam talem potestatem vsu exercuisse,vt contrarij fatentur:in vanū er-

Neque Christus, neque Papa est totius orbis dominus.

Exponitur quomodo Christus fuerit rex inquantum homo.

go eam assumpsisset. Et ideo in Psal.2. Ego inquit constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius;id est super ecclesiam:prædicans præceptum eius:& Matth.28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete oēs gentes,&c. Regnū ergo eius fuit prædicare & docere fidē. Vnde ad Pilatū,sic nō negauit se regē,vt tñ fateretur non esse regem veluti reges mundi. Regnū enim,inquit,meū non est de hoc mundo. Docens(vt Esaias cap.9. prædixerat) regnū suum in sempiternū duraturū,& vt est in Psal. regnum omniū seculorū:nullum ergo habuit caducum ac tēporale. Erat nihilominus(vt ait Ioannes)Rex regum,& Dominus dominantium:quia spiritualis eius scopus fini tēporali omnium regum præeminet,& ideo cunctis poterat ad illū finē vti. Quòd si ipse tale regnum non assumpsit,citra controuersiam certissimum est,neq; illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo:sed illam prorsus potestatem qua ipse functus est,illi commisit:nempe vt quoties ad illū finē necessarium esset,regibus cunctis imperaret,leges eorum corrigeret, vniuersa denique tēporalia vsurparet.

Spiritualis & secularis distinctæ sunt potestates omnino, licet hæc illi vtcunque sub sit

Sunt nihilo secius spiritualis secularisque potestates vsq; adeo distinctę,vt secularis non deriuetur ab spirituali,sed illa præcisa ratione ab illa dependeat,ita ꝙ si ab illa per rebellionē exorbitauerit,possit coerceri ne diuinas & ecclesiasticas præuaricetur leges: quod q̄ pximè declarabitur. Et hæc est plana sentētia ipsius Summi Pontificis eodem cap. Solitę. vbi ait se esse Solē qui spiritualium diei præest:Imperatorem verò, Lunam,quæ præest secularium nocti. Quare in spiritualibus asserit se illic superiorē:præcellere autē Imperatorem fatetur in tēporalib. Et idem ferme habetur 96.distin.canon. Duo sunt. Horum omniū fundamenta,cui placuerit, vbi prædictos cōmentarios nostros in Matthæum citauimos,fusè firmitérque corroborata potest inspicere.

Artic.1.

His ergo non tam in præsentiarum prætermissis,quàm alibi pro virili nostra constabilitis,duob. articulis quæstio hæc absoluetur. Prior est,vtrum ciuilis,iam Imperialis.s.quā Regia potestas diuinitus sit instituta? Posteriori aūt explorabimus,vtrū Imperator vniuersale dominiū habeat totius orbis? Et quidem quantum ad primū,duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones,de quib. non est,cur hic latè disputemus. Sunt inquam qui Imperatori non solum iurisdictionem orbis tribuunt,verum & dominium ac proprietatem bonorum omnium, eumq́ue adeò appellantes proprietarium dominū. Quin verò Hosti. in tit. de præscrip.§. quæ autē. oēs principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro se verbum l. Bene à Zenone. C. de quadri. præscr. Omnia sunt principis,& aliud in Authen. vt de cætero,&c. colla.5. vbi habetur,ꝙ Imperium potest aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dū voluerit,est tamē inopinabilis opinio: Quare vt benè adnotauit Ioan. Fab. super eadem l. Codicis,cōis opinio est in contrarium.

Prima conclusio.

Et hæc sit prima hic nostra conclusio:Neque Imperator neq; principū vllus est hoc pacto proprietarius. Turca n. est qui vt ferrea illa dominatur tyrannide,vt cunctas subditorum substantias,tanquā suas proprias sic possideat, vt pro libito,vniuersa sibi,vt putat possit vsurpare. Iure aūt naturæ,etsi transtulit respublica in principem potestatem suam,& imperium,ac iurisdictionem,non tamen proprias facultates:quib. ideo princeps vti nequit, nisi qñ eidem reipublicæ tuendæ & administrandæ necesse fuerit. Quod autem lex ait omnia esse principis:de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt,intelligitur. Aliorū præterea Christianorū opinio est per aliud extremū. Quòd principes oēs per tyrānidem respublicas obtinent: illis.s.rationibus argutantes,quas à parte negatiua quæstio obiecimus.

Secunda conclusio contra secūdam opinionem.

Hic aūt non opinio sed manifestarius error est totiusque reipublicæ peruersio. Quin verò cōtraria veritas vt meridies lucida est,q̄ secundā hic ideo conclusionem statuimus:Nempe regiā Imperatoriamq; potestatem cęterorūque principū auctoritatem non hominum esse inuentū,sed Dei sanctissimam ordinationē,aliā tamē à potestate spirituali. Haec.n. per se ipse Christus immediatè instituit;cui ceu caput vicarium suū præfecit eidémq; subinde vicario potestatem suam contulit perpetuo in ecclesia duraturā.

Potestatē ciuilem lege naturali constare optimè probatur.

Itaq; potestas illa neq; facta est à republica neq; per rēpublicā deriuatam,sed à solo per se Christo. Potestatē aūt ciuilem Deus per legem naturalē quæ suæ sempiternæ participatio est ordinauit. Hoc aūt sic patet:Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruādi,suisq; resistendi contrariis,non modo quantū ad incolumitatem temporalis salutis, verum & per eius gratiā quātū ad prosperitatem spiritualis. Hanc aūt homines facultatem cū exequi cōmode dispersi nequirent,adiecit eis instinctum gregatim viuendi, vt adiuuari alij aliis sufficerent;congregata verò respublica neutiquam se poterat gubernare,hostêsque propulsare, malefactorumq; audaciam cohibere,nisi magistratus deligeret,quibus suā tribueret facultatem:nā aliàs tota congregatio sine ordine & capite neq; vnū corpus repręsentaret,neque ea prouidere posset, quæ expedirent:ergo eadē rōne doctè diuinitúsq; instructæ respublicæ,aliæ annales Cōsules,aliæ alias publicarum administrationū formas sibi instituerūt. Atque eodē iure quælibet potuit ac debuit,vbi expedire cognosceret totā suā ptātem & imperiū in vnū regē(qui secundū Aristotelem optimus genere suo est principatus,trāsferre,vt lege sæpe citata,Quod principi placuit,sancitur:penes quē summa esset rerū. Ecce quemadmodū publica ciuilis potestas ordinatio Dei est:non ꝙ respublica non creauerit principes,sed ꝙ id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sap.14. Tua pater prouidentia ab initio cuncta gubernat:per leges naturales intelligendum est,tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit vt mari & ventis,q̄ per illas,quas indidit hominibus. Et ideo Pau. ad Ro.13. auctoritē principū nō in rempublicā tantū,sed in Deum ipsum refert. Omnis,inquit,anima potestatib. sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo:quæ aūt sunt, à Deo ordinata sunt:itaque q potestati resistit,Dei ordinationi resistit. Et ad Tit.3. Admone illos, princip. & potestatib. subditos esse,dicto obedientes. Neque verò potestates tantū Christianorū principū,verū & q̄ sunt penes infideles,à Dño Deo sunt:quia fideles naturā nō destruxit,sed pfecit,& per illas pote-

states gubernare possunt plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dan. 2. legitur, Deũ cœli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatũ, Non haberes potestatẽ aduersum me vllã, nisi tibi datũ esset desuper. vnde etsi in Primordiis Ecclesiæ omnes fermè principes, infidelitate tenerẽtur, pręcepit nihilominus Petrus Christianis. 1. Pet. 2. vt subiecti essent omni humanæ creaturæ propter Dominũ: siue regi, inquit, quasi pcellenti, &c. Et infra: Serui subditi estote in omni timore dominis: non solùm bonis & modestis, sed etiã discolis. At hinc fit, vt libro primo, quæst. 6. dicebamus, principem potestate fungi ferendarũ legum, quibus rempublicam coerceat. Fitq; præterea vt non solũ singulis reipublicæ membris superior sit, verùm & totius collectim corporis caput: toriq; adeo sic eminens, vt totã etiã simul punire valeat. Quare neque per rempublicam Rex potest regni iure expoliari nisi fuerit in tyrannidem corruptus. Per hæc demum id quod suprà diximus, clarescit, videlicet potestatem ciuilem non sic dependere à spirituali, vt ab illa instituatur suamq; accipiat facultatem: ab illáue possit vel amoueri rex, vel cogi vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus sineq; spirituali rebellaret. Nam etsi ambæ à Deo procedant: non tamen altera per alteram sed modis variis, prior. s. à Deo immediatè, posterior vero mediante lege naturæ per ciuilem rempublicam. Atque hoc pacto intelligendum est verbum Authent. de instru. caut. & fid. col. 6. Imperium Deus de cœlo constituit. Atq; aliud Authen. quõ oportet episcopos, &c. vbi legitur sacerdotium & imperium dona esse Dei, à superna collata clementia. Hæc ergo non animaduerterunt qui aiunt rempublicam ciuilẽ ab spirituali, scilicet à Summo Pontifice facultatem suam mẽdicare. Quorum est Bar. super extrauagan. Ad reprimendum.

Respublica non potest regem regno spoliare nisi ob tyrannidem.

Argumenta ergo in contrarium nullo sunt pondere: nã etsi homines naturaliter liberi creati fuerint eiusdem tñ naturæ instinctu, seu ciuilia animalia, quo se pro naturali appetitu conseruent, Reges ac Principes sibi præficiunt, quibus obtemperantes, tutius fęliciorq; viuãt. Et quamuis in Biblus ante Diluuiũ nullus legatur princeps, est tamen verò proximum, illus Patriarchas illic recensitos, monarchas extitisse, vt lib. 15. de Ciuitate Dei, ait de Cain Aug. qui ciuitatem cõdidit, vel gẽtes illas Aristocratiã aliámue gubernationem habuisse. Quod autẽ de Nemrod subiicitur, fatemur & à tyrannis inuasas respublicas. Nam etsi potestas principium ordinatio Dei sit, vsurpatio tñ earum qñ violato iure fit non est à Deo præcipiente: sed tamen id in punitionem subditorum permittẽte, de quibus per Oseam cap. 4. ait Deus, regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & nõ cognoui. & Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouer. 28. Propter peccata terræ multi principes eius. Quemadmodum & potestatis vsus quãdo legitimè fit inspiramen Dei est. De hoc enim vsu peculiariter illud intelligitur Prouer. 8. Per me Reges regnãt, & legum conditores iusta decernunt: nam de aliis (quod lib. 1. citauimus) lamentatur Isaias cap. 10. vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas: quæ re vera Deo non auctore, sed permissore instituuntur. Ad aliud de Saule & Dauide conceditur, ꝙ etsi illos tantum diuino iure positiuo Deus instituerit, ordinauit tamen iure naturæ, vt alij à republica eligerentur. Quod aũt de Christo afferunt, qui asserunt filios esse liberos neutiquam sic audiri potest, vt Christianos omnes principum potestate liberauerit: qñ quidẽ eius Apostoli nos admonitos curarierint, vt eisdem obsequeremur: sed id peculiariter sacerdotibus competit. Quod ad præsens nihil attinet negotium.

Antediluuium fuit etiam aliqualis principatus.

ARTICVLVS II.

Vtrùm Imperator sit dominus orbis.

POstquam fundamenta Reipublicæ ciuilis perfunctoriè iecimus sequitur vt hoc articulo secũdo ad id quod de imperatore proposuimus, descendamus: an. s. sit dominus totius orbis? Et arguitur à parte affirmatiua. In primis (vt extra de maio. & obed. ca. solitæ. habetur) Summus pontifex & Imperator duo sunt in orbe luminaria magna. Sũmus autẽ Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus: quia decuit vniuersæ corporis Ecclesiæ vnum esse caput: ergo eadẽ fuit rõne congruens, vt in temporalibus esset vnũ caput quod nequit aliud fingi; quàm Imperator. Accedit huc tam ius canonicum, quàm ciuile. Est enim tex. Hyero. 7. 1. canon. In apibus. vbi ait, ꝙ sicut in apibus vnus est princeps, & inter grues dux vna: sic imperator vnus. Et C. de bonis quæ lib. &c. l. cũ multa. imperialis fortuna omnes supereminet aliss. Et ad leg. Rodiam de iactu. l. deprecatio. ait Antonius, Ego mundi dominus & Extrauag. Ad reprimendũ quõ in læsæ maiest. &c. ait Henricus Cæsar. In tranquilitate Romani Imperij totius orbis regulariratẽ requiescere. In cõtrariũ aũt facit lex, Cunctos populos. C. de de sum. Tri. & fide cat. vbi Iustinianus ait, Cũctos populos, quos clemẽtiæ nostræ regit imperiũ quibus verbis limites Imperio suo circũscribit.

De hac quæstione bipartiti sunt vtriusq; iuris doctores. Nam Hostien. & Ioan. And. & (vt fertur) Itali opinionem sustinent, ꝙ sit vniuersalis orbis dominus. Et peculiariter Bald. super lege citata, cunctos populus, Et Bar. l. Hostes. ff. de cap. & postli. reuer. Vbi addit, forsan qui negauerit hæresim incurrere, eo ꝙ Luc. 2. legitur edictum à Cæsare Augusto exiisse vt describeretur vniuersus orbis. Et in fronte tract. super Extrauagan. Ad reprimendũ idẽ repetit veluti de fide. At verò Fabr. super eandẽ l. Codicis & Vltramõtani cõtrariã tuẽtur sententiam. Veruntamen quia de re hac sola legũ citatione cõtrouersantur, q̃ amphibolis loquũtur verbis, opus est, rationibus earum mentẽ eruere.

Est ergo huius articuli conclusio: licet imperatoria maiestas donum institutioque Dei sit: tñ ꝙ totius orbis imperio fulgeat nulla sit ratione credibile. Prius membrũ satis supra confirmatũ est: posterius ergo cõmonstrare restat. Et ne verbi significatio ancipites nos teneat orbẽ appellamus, totũ terrarum aquarũq; globum & ambitũ: nam orbem Romani appellabant illam terræ portionẽ sibi cognitam, quam suo imperio subiugauerant: de quo alia est quæstio: sed in sensu, quẽ verba fa

Sententia auctoris.

ciunt, probatur conclusio. Et loquimur (vt suprà diximus) de dominio iurisdictionis: nã de rerũ ꝓprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatum est. Igitur quãuis negãti hãc Imperij infinitatem, opinionem suã probare non incũbat: sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius demonstrandi: nihilominus pro asserta conclusione arguitur: Si Imperator esset Vniuersi dñs: aut id sibi iure diuino competeret, aut naturali, aut humano, gentium videlicet aut ciuili. nullo autem istorũ, ergo, &c. Primùm, quo de iure diuino positiuo vt à naturali distinguitur, arguamus, Sauli q̃dem, Dauidiq́;, & eius ꝓsapiæ sacra referunt oracula concessa fuisse regna; quippe quos Deus ipse ore suo instituit, prætcrea nemini. Ius aũt naturæ nudè consideratum nullũ mortaliũ cęteris domi nio prætulit. Oẽs enim nascuntur liberi, vt iam monstratũ est. Cõfirmatur aũt hæc veritas: Si vagi homines dispersiq́; viuerent, nullus esset cęterorum dominus: dum ergo in vrbes & oppida sese receperunt, nullus iure naturæ erat reliquis superior legali dominio, quo reliquos posset legib. cogere, sed tantũ naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominantur: qui (vt dictum est) vi non vigẽt coercina; ergo si aliquis est dominus orbis, is creatus est auctoritate & concessu reipublicæ: quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quòd aũt hoc modo nõ fuerit creatus, probatur, Ad hoc, q̃ aliqua respublica Regem sibi vel imperatorem instituat, in quem suã trãsferr potestatem, requiritur publicus eius conuentus, vt saltem maior pars in talem consentiat electionem. Vniuersus autẽ terrarũ ambitus nunquam talem fecit conuentum, nec verò pars decima, si mentis oculis Antipodas cunctasq; nationes in gyrum lustraueris: ergo nunquã vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorũ Cæsarum nomen & fama viq; ad Antipodas & Insulares à nobis re-

Aristot.

pertus vnquã penetrauit. Secundo arguitur Dato vniuersas mundi nationes vel in vnum locũ cõuenire possent, vel per literas conuenire, vt vnum eligerent Monarchã: id tamen minimè iure naturæ expediebat. Arist. nanque Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorem eò q̃ maior: sed tantam debere sub vno principe agere, quantam ipse per se vel per suos posset commodè administrare. Veluti nauis neque iusto minor nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorum, posset, commodè gubernari. Et August. lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentib. dilatare regnum, malis videtur fœlicitas, bonis necessitas: sæpe q̃ hostiũ iniquitas cogit, vt bello supprimantur, nostróq; adhibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Est. n. Rex anima regni: vnde sicut auctore 2. de Anima, eodẽ Philosopho, non põt quæuis aĩa quantuncunque animare viuificaréq; corpus: sed quorũcunq; natura constantium præfinita est methodus & mensura: quia neq; formica ad hominis proceritatem augeri potest, neq; homo ad illã, quæ est elephantis: sic neque princeps calore suo totã potest rempublicã nationib. ac regionib. vastissimè dispersam fouere, vt valeat, quæ quaque prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigeréque ac disponere: vnus nanque non potest vndecunque orbis nuntios breui tempore suscipere: neque quocunque gentium prætores suos: ministrósq; alios dimittere, & quæ vbique fiunt, castigare, immo neque eius metus ad tam vasta locorum spacia potest pertingere. Igitur cum potestas sit pp vsum, si vsus amplissimæ huius potestatis non est possibilis, fit, vt vana fuerit talis institutio: Deus autẽ & natura nihil faciũt frustrà.

Princeps in eos tantũ rectè imperat, quos cõmodè administrare potest.

Sed sit qui cõtra hoc insurgat: Christus prudentissimè instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus: cur ergo non potuit per vnũ idẽ mundus in temporalib. gubernari, sicut in spiritualibus? Respondetur multo esse rationem disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor, ac subinde Rex vnicus Regni cœlorum toto orbe diffusi: qui sua infinita virtute cuncta disponit. Et ideo põt per vnũ vicarium totũ regere orbem: eò vel maximè, q̃ sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas Archiepiscopos, aliósq; Antistites, ac sacerdotes, qui afflatu Spiritus sancti spiritualia administrarẽt: de quib. reb. non est necesse tam crebrò in vniuersalu Concilium oẽs coire, sed satis est eius sanctiones quocunque dimitti. Reges aũt qui à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno oẽs dependeant in toto orbe.

Notanda differentia inter principatum Ecclesię & Ciuilem.

Tertiò arguitur: Si vnus est orbis vniuersalis in temporalib. monarcha vel hoc introductum fuit iure naturæ ante Christianismum, vel iure Euangelico, Non primum, q̃a ante natum Christum viguerunt tres illæ monarchiæ, scilicet Chaldæorum, Persarũ, & Græcorũ: quibus, seculo propemodum Christi successit quarta Romanorum: has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur cap. 2. suæ prophetiæ. Nulla autẽ illarũ fuit totius orbis domina, sed nationum quæ certis erant limitib. circunseptæ. Christus aũt in Euangelio de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit: quare neque Papæ hoc commisit, nisi rõne prædicta, in quantum spiritualium finis id exigeret. Quantũ ergo mihi sũmo validũ argumen. ex cap. per venerabilẽ. qui filij sint legi. Vbi Innocẽtius III. fatetur, Regẽ, superiorẽ in tẽporalib. minimè recognoscere, quod licet glo. de facto intelligat, non autẽ de iure, ꝑfectò nõ probat: quia caput quod citat, in apicib. id nõ concludit: vt confestim patebit. Et quamuis interpretes verbũ peculiariter intelligãt de Rege Frãciæ, textus tñ hunc non patitur limitem: nam absolutè de rege loqtur quatenus rex est.

Nemo superior rege in temporalibus.

Haud quidẽ negauerim Imperatorem Christianis regib. esse superiorem. Est enim fidei protector ac propugnator, per Pontificem ad hoc coronatus: & ideo in caussis fidei, scilicet tam ad inimicos crucis arcendos & abigendos, q̃ ad restringenda schismata, põt Christianos reges conuocare. Quòd aũt in ordinariis caussis ad illum fiat prouocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusq; ac prouinciis imperialibus.

Quomodo Imperator sit Christianis regibus superior.

Existit aũt argumentum, quod cęteris vrgentius censetur cõtra hãc (quãarbitror) veritatẽ: idq; sumitur ex Augustino, li. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. & 15. Vnde multi existimant elici de iure diuino imperatorẽ esse mundi dominũ. Ait enim q̃ cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius: idq; Romanis cõtulit, qui ꝓ suo mõ boni erant.

ni erant Deus illis dedit Imperiũ(vt ẽt Opuſcu.de regimin.princip.lib.3.ait S.Thom.)ob ſuas.ſ.mo rales virtutes,quanquam illi non prometuiſſent fœlicitatem æternam: potiſſimum propter amorem patriæ,zelumq; iuſtitiæ,ac ciuilem beneuolentiam,Accedit aũt,veluti huius ſententiæ robur, quòd neque Syluest.Chriſtianiſſimo Conſtantino neq; Theodoſio Ambr.ſcrupulum iniecerit vllum,vt imperium abdicaſſent.Ad hoc autem non vno reſpondetur modo.In primis ſæpè adnotaui quàm fuerit Aug.hoc loco ſiniſtrè vulgo intellectus:haud enim aſſerere cogitauit,ꝙ Deus quaſi præmium ſuarum virtutum Imperium Romanis adiudicauerit.Ex profeſſo nanque ambobus capitulis citatis monſtrare contendit,quidquid illi faciebant,intuitu mundanæ gloriꝗ,ſuiq; nominis ampliandi geſſiſſe:quare aut neminẽ aut vnũ aut alterum cenſet fuiſſe verè ſtudioſum pro eo ꝙ appetitus ille peccatum erat,ſaltem veniale.Quapropter licèt Catonis,inquit,virtus propinquior eſſet veræ virtuti,quã vitius Cæſaris:neutra tamẽ fuit propriè virtus:ob peccatũ aũt Deus nullum rependat premium.Sed ait Deũ illud iuſto iudicio permiſiſſe,eo modo quo ait Chriſtus eos q iuſtitiã ſuam faciunt coram hominibus,recepiſſe mercedem ſuam:nempe ab hominibus ipſo pmittente ac res naturali curſu diſponẽte.Vnde poſt verba citata in calce cap.12.aitq;: Quia pro vno iſto vitio,id eſt amore laudis pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia cõprimebant,cõceſſit illis Deus illud Imperium.Si ergo pro vitio,non aliter intelligitur conceſſiſſe quàm permittendo.Deniq; ad idem propoſitũ cap.15.ſic concludit:Non eſt ꝙ de ſummi & veri Dei iuſtitia conquerantur, quia perceperũt mercedẽ ſuã.ad Euangelium nimirum allodens,de his qui ob vanam gloriã operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos,vt Saulem aut Dauidẽ reges:ſed vel iure belli,vel per ſuam tyrãnidem id permittente.Prætereà,quãuis prauè ſuper hoc intelligeretur Aug.ac ſi vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contuliſſe Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio,quàm de illo quod anteà fuerat Orientale,in Caldæis,ſ.& Perſis, & Græcis illud aũt nunquam fuit vniuerſale totius orbis,ſed regionum quarundam.Et ideo ſubdit Romanorum imperium fuiſſe extenſius:non tamen totius globi.Scio Bar.tract illo citato ſuprà,extrà,c.5.Ad reprimẽdum contrariam tenere ſnĩam.ſ.regem Nabuchodonoſor,regem fuiſſe vniuerſalem orbis:citans illud Danie.2.Tu rex regum es.Deus cœli regnum, & fortitudinem, & imperium,& gloriam dedit tibi.Illud aũt hoc tantum ſignificat.ꝙ erat regum tunc cognitorũ maximus,vti ait Nicolaus:haud tamen quòd dominium,& Imperium in totum haberet mundum.Profectò ſi fundamẽtũ Imperij Chriſtiani firmius non eſſet,quàm quod Orientales ſubindéq; Romani vſurparũt in orbe,exilius eſſet & infirmius,quàm vt tutas reddere poſſet Imperatorum conſcientias.Ambigere nanq; nemo põt quin ius potiſſimum habuerint in armis,atq; adeò potentatu potius,quàm iure petteritas gẽtes ſuppeditauerũt.Nam etſi aliquæ nationes legantur ob fœdera rupta,bello ab ipſis laceſſitæ:fuerant tamen fœdera illa extorta,quæ frangere nefas non erat.Quid.n.iuris habebãt in remotiſſimas gentes?& vt alias mittamus,in terram Iſrael(quam Deus illis promiſerat & conceſſerat,& quibus lege prohibuerat(vt legitur Deut.17.)ne regem facerẽt alienigenam.Neque verò Chriſti verbum, Quod eſt Cæſaris,date Cæſari:in contrariũ vllo aculeo pugnat:illic enim non approbauit Cæſaris dominatum,ſed eximere ſe volens ab illo iudicio,ita tantum naturæ retulit:Si qd Cæſari debetis,ſoluite:ſed in primis Deo,quod illi debitum eſt.Sed hoc eſt quod multi non animaduertũt,nẽpe ꝙ cum ob peccata forſan illarum nationum permiſiſſet eas Deus ſub iugum Romanorũ venire inferant iure ipſos illas ſubegiſſe,cum re vera nulla ſit conſequentiæ vis.Tradidit enim Deus ſępè Iſraeliticum populum in manus Philiſtinorũ & Chaldæorum: & tñ error eſſet apertiſſimus affirmare ius factum fuiſſe illis debellandi illum populum,& in captiuitatẽ redigendi.Ad hæc, Iulius Cæſar priuata auctoritate rẽpublicam peruaſit,ac ſubinde per iniuriam eius obtinuit dominatum de quo ſupplicium capitis pertulit.Ius ergo legitimum Chriſtiani imperij,hoc eſt quod vel in Auguſtum,vt fertur,vel Chriſtianos poſt ſucceſſores,vt in Cõſtantinum reſpublica conſenſit: cuius conſenſu legitimus eſt Chriſtianorum Imperator.Hic ergo priùs à Græcis eligebatur: poſteà verò anno Dñi ſeptingenteſimoſexto põtificia auctoritate trãſlata eſt electio ad Germanos:vt ad perpetuam memoriã ſcriptum eſt,cap.venerabilem.de electio.Igitur vt rem ſummatim concludamus,iure optimo eſt vnus Chriſtianorũ Imperator,fęlicilſſimus & inuictiſſimus.Quod tamen totius ſit orbis dñs,neq; ratio neque ius patrocinatur:nam pars quæ conſenſit,perexigua erat reſpectu totius orbis.Quare iure reclamãte naturæ non potuit illa Antipodibus reliquiaq; regionibus imperatorem præficere.Papa verò,quia vt art.proxi.dicebamus auctoritate Chriſti non eſt rex in temporalibus,niſi quatenus ad finem ſpiritualem ſunt neceſſaria nuſquam legitur tale Imperiũ ampliaſſe.

Vnde eliciant quidam Imperatorem eſſe mundi dominum iure diuino. *Romanorũ dotes.*

Ius imperatorum antiquorũ potiſſimũ in armis fuit.

Chriſtus non probauit dominatum in Iudæos.

Iulius Cæſar per iniuriam dominatus eſt.

Ius Chriſtiani Imperij.

Imperatoris electio à Gręcis in Germanos transfertur.

Ad argumenta in contrariũ,vt doctoribus reſpõdere incipiamus,re vera Bald.(ſi quæ dicta ſunt, reſpexeris)ne quidquã conatus eſt contrariam ſententiam in iure naturę fundare:neque vero mirũ hoc eſt,cum ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere.Sed multo(vt cũ bona venia dixerim)abſurdius Bar.ad ius Euangeliũ ſupra ſuam facultatem greſſum fecit:vbi hæreſim cẽſuit, negare,propter verbũ Lucæ,Imperatorem eſſe dominum orbis.Euangeliſta nanque hanc tantum hiſtoriã nudè retulit quod exierit edictum à Cæſare Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis nullatenus tñ affirmat edictũ illud legitimo iure ꝓdiiſſe.Perinde eſt ſi inferas:Regius Pſaltes affirmauit,Dixit inſipiens in corde ſuo,non eſt Deus:ergo affirmauit,non eſſe Deum.Quinimo ſi myſteriũ mediteris,apertius videtur Euãgeliſta edictũ illud cõdemnaſſe.Apparet nanque ſpumoſam illã Auguſt.inſolentiã in hoc retuliſſe,vt admoneret,nõ ipſum,vt ſe iactabat,ſed illũ q naſcebatur, eſſe orbis Dominũ:quippe quẽ,& legibus vniuerſum obligauit,& in iudicium eſt demum cõuocaturus.Præterea,neq; illic nomine vniuerſi orbis intelligitur totus globus.Haud.n.tã fuiſſet Auguſt*

Ad argumenta.

mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atq; alias tot millaribus à se distantes, sibiq; inauditas nationes: sed vocabat vniuersum orbem, vniuersam ditionem suam, q latissimè patebat. Quo idiomate & nos Insulas & Cōtinente vastissimis spatiis iacentem, Nouū orbē, Nouūq; mundū appellamus. Sic enim frequēti erat Latinis in vsu appellitare orbē, orbis portionem: Vt lucanus 10 tertio,

Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem.

Peius aūt in supradicta extraua. idem Bart. ad reprimendum, impingit in Paulū. Ait enim Apostolus Rom. 13. nihil aliud quā, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos, qui Romano Imperio non obtēperant, diuina præcepta demoliri: vtpote quibus iubetur. Omnis aīa Romanorū principi sit subiecta. Paulus.n. non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtēperarent. Adiectio ergo illa, præuaricatio fuit sacræ scripturæ. Ad illud aūt in fronte quæstionis citatum, cap. solitæ, iam satis responsum est. Vbi expliculmus, quo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria: Sol tamen totius orbis immediate à Christo oriens diuino iure positiuo: Luna verò ab eodem Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans; quæ tn̄ non potuit vnum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud aūt Hierony. can. in apibus, hoc tantùm docet, q̄ sit vnus Imperator vnius reipublicæ: haud tamē affirmat vniuersum orbem sub vno imperatore degere in temporalibus: sed quòd in toto Christianismo est vnus: ad quē etiam imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinēt. Quia neq; inter apes vnicos est dux omniū, quæ sunt in orbe, sed cuiuslibet aluearia vnus. Quòd aūt ex l. cū multa citatur Imperialē fortunā cæteris antecellere, id fatemur ingenuè: qa est omnium præstantissima: haud tn̄ inde fit, cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tn̄ Rex vnicus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autē Antonini in l. deprecatio. negari non potest arrogantiam redolere: quis.n. citra talem notam dicere potuit. Ego mūdi dominus? vni nanq; Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullā facit fidē. Modestius nanq; lōgè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clemētiæ nostræ regit imperiū, quia quidquid glossematum comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est, q̄ voluerit suū Imperium nō solū de iure, sed de facto limitibus circūscribere. Et l. in nomine Domini. C. de offi. præf. præt. Afri. terminos quoq; nominat regionū suarū. Et insti. qui. modis ius patriæ pōt. solu. §. si ab hostibus, ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & regis Persarū subiectos. Et Clemen. Pastoralis. de snīa & re iudi. videtur Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respōdent quosdā aut præscriptione aut priuilegio esse exemptos, deberent prius fundere vniuersale eius dominium in totū orbē, vt inde inferrent quotquot modò extra Imperiū agunt, particulari iure esse exēptos. Super alia verò lege citaci in Extrauag. Ad reprimēdū. multa Bar. comminiscitur. Imperatorem affirmans esse vniuersalem Orbis dominū: atq; hoc per Pontificis summi institutionem: quod profectò neque vnquam vllus Cæsarum admisit neq; docet ratio: nam vt suprà dictum est, per electionem ciuilis reipublicæ descendit ciuilis potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo suprà dictum est. s. amplitudo portionis illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio patebat. Vel fortè vult dicere Cæsar, q̄ per regularitatē Imperij Romani non solùm eius subditi in tranquillitate erant: verùm & extranei reges metu eius deterriti conquiescebant. Haud.n. oculatè inspexit Bar. quemadmodum ciuilis potestas per ius naturæ, perq; ideo reipublicæ constitutionem à Deo descenderit, atq; adeò neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio, quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuētos habēt, quæstio adhiberetur: fuisset tamen nimis longa: quā ideo in libello de ratione promulgandi Euangelium, quem paratum habemus, disputandam reposuimus.

QVÆSTIO QVINTA,

DE TRANSLATIONE DOMINIORVM.

ARTICVLVS I.

Vtrùm sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre.

Primum argument. VAESTIO hæc demum postrema de dominiorum translatione, ad materiam iam restitutionis proximè appropinquat. Obligatio nanque restituendi ex ratione & modo quo translatum fuerit dominium, dependet. Quæritur ergo primò, vtrum sua quisque voluntate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre? Et arguitur à parte negatiua primò: Si pro sua quisque voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoque solo mentis interno id posse: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundū Ari. 1. De interpretatione, sunt signa: qua vtique rōne votū Deo mente factum validum est. Si ergo voce quisque donare potest, sit vt & mente possit: consequens tamen videtur falsum: nam matrimonialis consensus per quem vterque coniugum alteri se tradit, nisi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè solidus est: Secūdò: Si id vnicuilibet ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbiter volūtatis in rerum suarum dominiis transferendis, sequeretur eiusmodi volontatem neutiquam ciuili lege posse cohiberi: nam humanæ leges, vt libr. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinēt contra ius naturæ vigorē: cōsequēs aūt crebettimus vniuscuiusque bene institutæ reipublicæ status ostendit esse

Argu. 2. (beside "nialis consensus …")

dit esse falsum: Prohibentur nanq; minores ætate vigintiquinq; annorum sua alienare bona: vt patet ff. eod. tit. l. j. Item legib. quorundam regnorum particularib. sic sunt maioratuum iura instituta, vt eorum possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neq; ecclesiæ bona alienare pro libito potest aut prælatus, aut Capitulum, nisi certis de caussis, certisq; præscriptis modis, vt patet ex decreto Leonis 12. q. 2. cano. sine exceptione. & toto tit. de reb. Eccles. non alien. Tertiò: Si vnusquilibet posset suo arbitrio rem suam alienare sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisq; dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrumpendo iudici aut assasino, vt hominem occidat, aut per vsuram aut per simonias quidquam confert, etiam si vltrò id faciat, dominiũ non transfert: vt iura sanctè decernunt: ergo ius naturæ non est, vt quisq; possit liberè sua donare. Neq; verò desunt qui idem de meretrice sentiant, quæ meritò sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere. Quartò arguitur: Iura nonnulla particularia in Hispania atq; in aliis quibuspiam regnis animum cohibēt parentum ac præcipuè sacerdotum, ne spuriis suis filiis quidquam suorum bonorum impertiantur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunq; concederet suam distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera alienatio non est iuris naturæ. In contrarium est iuris auctoritas, Institut. de rerum diuis. §. per traditionem, & ff. de acquir. rerum domin. l. qua ratione. §. literæ. qua habetur nihil esse tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.

Argu. 3.

Argu. 4.

Quæstio, vt dicebamus, perquàm necessaria est cognitu ad materiã non modò restitutionis, verùm & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius intellectũ primum omnium nosse operæpretium est, duobus tantum modis posse trãsferri dominiũ: nempe aut domini volũtate, aut lege. Dico duobus tantum, nã loquor nõ de acquisitione quacunq; dominiorũ, sed peculiariter de translatione. Dominium nanq; non solum per translationẽ ab vno in alterũ trãsit: sed iure quoq; gentium per diuisionem atq; per inuentionẽ, vt titulis modo citatis. ff. & insti. patet. Enimuerò res quæ primò occupanti conceduntur, nõ acquiruntur per translationẽ. Quapropter nullam hic mentionẽ facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominiũ: sed vsq; ad quintũ librum, sub titulo de furto, id nobis est differendũ. Trãslatio ergo dominij: est trãsmissio rei ab eo qui prius legitimè possidebat in alterũ qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi aut voluntate legitimi domini aut lege in ipsum potestatẽ habentis. Secundò notandũ, quòd lex non solum diuina, verum & humana duplicem vim habet in translationem dominiorũ. Potest enim translationẽ impedire tam cohibendo domini voluntatem, ne det, quàm adimẽdo alteri facultatẽ, ne recipiat. Et secũdò potest translationẽ facere inuito domino, tam in pœnã criminis, quàm in subsidium tuendæ reipublicæ. De his itaq; trib. mẽbris dicendũ est quæstione præsenti videlicet de voluntaria translatione deq; legali impedimẽto, ac de translatione itidẽ legali. His ergo præhabitis duab. conclusionib. ad quæstionem respondetur.

Domini voluntate aut lege transfertur dominium aliis vero titulis acquiritur de nouo.

Definitio translationis domini.

Prior: Vnusquisq; mortalium ius habet naturale donandi & quomodocunq; alienandi res, quarum verè ac legitimè dominus est. Conclusio hæc ex superiorib. elicitur. Diximus nanq; fundamentũ dominij rerum naturale ac diuinum esse humanã rationẽ ac libertatem. Enimuerò quia Deus hominẽ ad sui imaginẽ condidit, hoc est, rationalẽ ac liberum, per quam rationẽ & voluntatem dominium habet suarum actionũ, inde factus est rerum dominus: secũdum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, &c. Qua vtiq; de caussa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas cõpetere, vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per volũtatem constituitur dominus, per eandẽ potest dominium ab se quodcunq; abdicare. Secundò id probatur: Res vniuersæ propter hominẽ conditæ sunt, atq; adeò illis quas ipse possidet, ad libitũ potest vti. Quin verò, vt in definitione dominij suprà posita videre est, nihil aliud est dominium rei, quàm facultas & ius eadẽ vti, quocunq; vsu lege permisso: puta donandi, vendendi, cõsumendi, & quomodocunq; alienandi. Res est clarissima. Quin verò non modò res quisq; suas, verum & seipsum potest vendere, vt suprà assertum est. Nam etsi nemo sit vsqueadeò sui dominus, vt ita se valeat iure priuare: est tamen eius custos, vt quo vitam seruet, seipsum vẽdere queat. Posterior conclusio: Eadẽ naturali iure nihil obstante, lex potest tum voluntatem domini cohibere, tum etiã ipso inuito suorũ dominio priuare. Cõclusio hæc nihilo obscurius quã superior ex naturę principiis colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile: coalescere autem in vnum mortalium vita nõ potest, nisi à publica auctoritate in pace contineantur: quæ quidẽ auctoritas tum custos est reipublicæ, iũ & iustitiæ iudex. Ad legitimã verò custodiam primũ necessarium est, vt ciuib. prospiciat, ne antequã eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quamobrẽ prohibẽtur pupilli de bonis suis disponere: sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessariũ est sumptus eidẽ reipublicæ necessarios à ciuib. colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum tanquam iudex custósq; iusti ad eum spectat maleficia vlcisci: quare sicut vita, ita & bonis potest quẽlibet ciuium expoliare. Vide ergo duas cõclusiones, quæ primo aspectu secũ potius pugnare vidẽtur, quàm sint eodẽ naturali iure parẽte progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisq; sua voluntate possit de suis bonis disponere, sed tamen quãdo voluntas possit ratione duce non errare. Quocirca eadẽ l. 1. de minoribus. Prætor inquit naturalẽ æquitatẽ secutus, &c. cauit ne pueri quorũ consiliũ infirmũ est multorumq; insidiis expositum, suam dispensarent substantiã. Quare etsi l. 1. de pact. idem Vlp. æquitatẽ quoq; naturalẽ appellasset, vt pactorũ fides seruaretur: subdẽs, Quid enim tam congruum fidei humanæ quã ea seruare, quæ inter homines placuerunt nõ est tamẽ veritus & æquitatẽ quoq; appellare naturalẽ, vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Quare respublica ciues in rectis vsibus contineat.

At verè quamuis conclusio vtraq; liquidò constet: argumenta tamen in cõtrarium ambiguitate

non ca-

Dubium

non carent. Et quidẽ primò, dubium est, quo forté quispiam moueatur, vtrũ per actum interiorem possit transferri dominiũ: hoc autem lib. 8. sub tit. De voto, vbi D. Tho. ait promissionem non fieri inter homines, nisi per actus exteriores, emunctius examinabitur. Interim autem per hæc dicta ad argumentum respondetur. Primũ, trãslatio est duplex. Alia scilicet, quæ per transactionẽ fit & cõtractum, nempe quo, vt ait Iurisconsultus l. Labeo. 2. ff. de verb. sig. vltrò citroq; nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absq; externa significatione fieri non possit: quandoquidem illic non est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet, do vt des: vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in cõtractu matrimoniali, cuius ideo cõsensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex trãslatio, qualis est donatio, quæ nullam ab altera parte obligationẽ expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut polliceor rem aliquam postquam illa est vera assertio, videtur hominẽ ligare. Quare nullum est quorundã argumẽtum (inter quos est Almayn. in 4. dist. 15. q. 2.) qui ex hoc, quod coniugalis consensus expressionẽ externam requirit, inferũt nullum posse dominium per mentalẽ donationẽ in alterum traduci. Sed arguis: dare, correlatiuum huius est, quod est accipere: ergo vsquequo alter accipiat, nulla fit trãslatio. Respondetur, argumentationẽ hanc verissimè concludere: hoc tamen est de quo cõtrouertimur, vtrũ qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalẽ eleemosynã, aut tali hospitali tantam pecuniam teneatur postea illis, quib. interest, mentem patefacere suam: quam si acceptauerint, obligetur implere. Nam si votũ fieret Deo, non est dubium, quin teneret: vnde aliquanta cũ probabilitate inferrus vt teneatur etiã patefacere hominibus, quæ illis pollicitus est: teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure nanq; ciuili palã est, neminẽ cogi posse per actum interiorẽ quoadusq; foris explicitus sit, tametsi perquàm probabile quoq; sit vt talis mẽtalis donatio anteà quam alteri innotescat, possit mutari fortè pro libito. Id quod loco citato, lib. 8. plurib. rationib. vtrinq; disputauimus.

Ad primũ argument.

Ad secundum.

Ad secundũ secunda conclusione responsum est: vbi reddita est naturalis ratio, cur expedierit ne in ætate pupillari cõmitteretur puero suorum dispẽsatio. Sed neq; de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ, ne dispendi possent. Nã etsi ex vna parte argumentũ sit haud infirmũ iuri naturæ repugnare, propterea quod omnes liberi eorundẽ parentũ æqua sorte nascuntur, ac perinde æquo iure nutriri debent atq; educari: propter quam rationẽ multæ respublicæ iura primogenituræ nõ sic augent: vt in totã substantiam paternã primogeniti succedant: tamen ex alia parte id non solũ in decorẽ reipublicæ: verũ & in eius emolumentũ & firmamentũ cedit. Haud ergo arbitrentur magnates ipsorũ caussa maioratus esse institutos, s. vt eorũ prosapiæ perpetuo durarent, sed in bonũ reipublicæ. Expedit nanq;, vt eius cõmune corpus ossa habeat & neruos, quibus fulciatur. Ob idq; decretum est, vt tanquam reipublicæ robora aliquæ persisterent illustres domus, tum vt à consiliis essent, tum etiam vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus

De primogenituris.

Institutionis maioratuum ratio.

Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Horatius 2. Serm. Sat. 5.

visum meritò est regibus, domorũ perpetuitati si consulere, vt domus in primogenitum descẽderet: reliquæ verò proles suis essent alimentis cõtentæ. Similis nanq; est agricolarum prudentia, qui arbori & viti minores ramunculos circunquaq; amputant, vt præcipuum germen in truncum excrescat. Fit ergo, vt tam primogeniti, quàm illi qui legitimam non sunt ætatem ingressi, sic iure & meritò cohibeantur bona sua abalienare, vt alienatio irrita nullaq; sit: vtpote per quàm nullũ trãsfertur dominium. De Ecclesiasticis autem bonis aliæ sunt non inferiores rationes: nam cum Ecclesiasticum seruitium, nõ minus necessarium quàm religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit, perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulum & prælatus non tantam illorũ curã gerant, quàm si essent propria: sed ex altera secularis auiditas quocunq; se inserat consultissimum fuit arctissimè cauere, ne eiusmodi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis caussis, consultissimisque formis alienarentur. Ad tertium paulò differentius respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est, cogere potest ciues vt vbi opus fuerit, contribuant: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant, inhabiles efficere. Atq; hac ratione & qui vel corrumpẽdo iudici vel assasino pecuniã offert, eadem mulctatur: & quib. offertur inhabiles meritissimè fiunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione 7. explicatior habebitur sermo. Et idem censendum de simoniacis; nisi quod ratio restituendi paulò est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæst. eadem 7. idq; diuersa ratione dicendum nobis restat. Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltem de filiis sacerdotum. Sunt enim superiorum atq; eorum, qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera: quæ notantur capitul. Nisi cum pridem. de renuntiation. sunt inquã manzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnib. exposita est, nascuntur. Spurij autem qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales: quamuis si Etymologiã Græcã sequamur, spurius idem est, quod sine certo patre natus, atq; adeò melius conueniret illis, qui vago cõcubitu generãtur. Nothus verò, vt Quintil. lib. 4. inquit, est ille, qui ex vxore non legitima natus est: nẽpe ex adulterio. Nã quia Latinũ nomẽ non habemus: peregrino vtimur. Græci nanq; quicquid illegitimũ est i. legẽ non seruat. Nothum appellant: vt febrem notham dicunt illã quæ legitima periodum & terminum nõ seruat. Impræsentiarum autem manzeres & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successionem hæreditatis. Enimuerò eiusmodi spurij nõ succedunt in hęreditatẽ neq; patris neq; matris si filios habeãt legitimos. Nam testator nõ videtur alienas successiones propriis anteponere l. cum acutissimi. ff. de fideicom. vnde l. 9. Taur. originẽ duxit: quæ spurius ab hæreditate repellit. Potest tamen illos mater ex 5. parte assis hæredes instituere. Si autem mater legitima careat

De bonis ecclesiasticis non alienandis.

Ad tertiũ argumen.

Ad quartũ argumen.

Superiorũ quatuor genera.

prole,

prole,succedũt illi ab intestato:noo tñ patri,quia noo est certus.Si verò sint ex damnato cnocobitu nati ex parte matria,puta ex iocestu,aut stupro,& potissimom ex adulterio:non succedũt:neq; ex testamēoto neque ab intestato,non tamen prohibetot quin tam matet q̃ patet possit illis quintam etiam partẽ legare.Hæc aũt extra vllam sont controuersiam.Qood aut in litem hue vucam⁹, est vtrùm patet vel matet extra testamentum possit illis aliquid in conscientia telinquete cootra legis ꝓhibitionẽ,vel amici fidei cõmittere,qui illis posteà tradat?Et de vtroqoe respoodendũ est.s. an sit peccatum mottale,tam patri quàm amico,quã etiam filio recipieuti:Et vtrũ eiosmodi bona siot restiuenda, & cui.In eiusmodi ergo casibus discernendũ est naturale ius à ciuili. Si enim ad merũ ius oatutale spectemua,dubiũ non est,quin patet possit sua bona noiho filio,sieoti eoicũque donare citta culpá:& altet etiam potest illa absq; culpa possidere:nisi forsao alios haberet liberos, quos illa caussa in pauperiẽ adigetet.quod a i præiens negotium nibil attinet.Sed dubiom est,vtrũ lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendu in paternis bonis,vt nullateous possiot dominiom acquirete:vel vtrùm solũ per modũ pœnæ eiusmodi bonis illos priuet?Permultũ enim refeti:nam si inhabilea fiuni,quemadmodũ pupilli ad dandum,& simoniachus ad suscipiendũ,nolla spectara sĩa tenentot illa restituere.Si verò lex tantum est pœnalis,tunc,vt lib.1.latissimè dispu taoimus,ante latã in iudicio senteotiam põt ea filius cum buna conscientia possidere. Et ne longius disputationẽ prottabamus,arbitror sub distinctiooe respoudendum de filiis nothis seculariũ, & de filiis cletieotum aut religiosotũ.Enimuerò de iure cõmuni nihil expressom teperitur,quo ꝓhibeantut pateutes extra testm̃ aliquid illis,aut vioentea dooare,aut motientes relinquete.Sed leges patticulares tegni sunt,quæ rem in dubiũ reuocant.In legibus aũt regoi nibil arctius cõtra filios oothos secularium dectetum iouenitot,quàm quod l.5.defioitur,tit.15.part.4.oẽpe quòd nõ polluot hæreditatio iute succedete in bona paterna,Et l.1.fori,tit.de hæted.succes.itẽ prohibẽtur, ne possint in hæreditatẽ succedere:quod & 9.Taur.citata confirmatur.De istis ergo asseruerim,q̃ si pater aliquid fidei amiei cõmittit,quod det suo filio ex adultetio suscepto,amieos ille tenetur ius natorale seruare,hoc est date filio:& filios potest recipere periude ac si esset extraneos. Itaq; omnia sua bona põt illi pater dare,si filios non habet legitimos;si aũt legitimos habet,noo pot.est illos exhęredare,oisi vsque ad qointã.Neque arbittot vllum ioteruenite peccatom.Com aũt fiscus petierit,standum est iuri exterioti.Cooclutionem huc mihi eò persuadeo,quòd lex illa, com sit in odium filiotum,non est vlterius dilatanda,quàm sonat:nõ aũt prohibet nisi esse hæredea:ergo pater extra testm̃ bona sua donans non facit conita rigotẽ legis;neq; verò in eius fraudem: quia lex pœnalis tantum ad id obligat,quod sonat.Dubium autẽ intricatius restat de filiis cleticotũ,hoc est, sacris initiatotum,& de filiis religiosorũ.De his nanq; licèt non in iute cõmuoi,tamen in iure particulari tegni verba babentur multò significantiora atque strictiora.Extat eoim lex.22.li.1.tit.3.& l.2.tit.3.lib.5.regalium ordinamenti,in hãc formã:(Quò nulla offeratut occasio,vt vlla muliet clericotũ coocubinatui addicatũt,si clericorũ filij in eorũ bona hæreditario iure succederent,cõstituimus & præcipimus,vt eiusmodi clericorũ filij & l.9.Tauri extenditur perinde ad filios teligiosorũ, neque habeant,neq; hæreditent,neq; hæreditare possint bona suorum parentum, neque alitrum consanguineoum.Et sequitut,Neq; suscipiant.Hoc enim Hispanè sonat vox,*Ni ayant*, neq; potiri possint quocunq; legato,aut donatione,aut alia collatione quæ illis fuetit facta.Quæ quidẽ verba non solum eos excludant ne hætedes esse pussint,verum etiam videotut eos facere inhabiles & incapaces ad vllo pacto possidend a paterna bona:nisi peculiati tegis concessione.Et qoòd tam strictã legẽ tex possit facere,non est ambigendum;nam vt lib.1.decisum est leges humanæ obligant in foro conscieotiæ,quando sunt iustæ:eiusmodi verò odium io cleticotum subolem,æqoum est.Quare ꝓfectò mihi est probabile,eandem legẽ non modò esse pœnalem,verũ & impeditiuam traoslationis dominij,sicot si vel pupillus donaret,vel simoniachus vel assassinus susciperet.Nihilominus pater tenetur eũ alere,quãdiu viuit & educare,quia ius illod naturæ non est reuocabile.Potestq; adeò ei viueos donare vode vitã sustentet.Ad casus etgo consuetissimos vt respondeamus,nempe eũ sacerdos vel clericos io sactis bona sua amici fidei concredit,vt det suo filio,primum quantum ad culpam fottasse mortaliter peccat contta legem illo tigore obligaotem.Secundò,pro captu meo censuerim,illũ fideicommissariũ nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiodicare etiã si pollicitus fuerit id facete.Nã fidem cõtra ius ciuile impignoratam,lex naturæ seruare noo cogit.Quæritur ergo quaorum ad restitutiooem,quid de illis boois agendũ sit?Respundetot,si meũ iudicium vllius est momenti,q̃ si clericus amico det,noo sub cõditiooe vt reddat filio,sed absolotè, neq; alter sub illa cõditione recipiat loco filij,sed tanquã sua,etiam si cleticus fiduciã certam conceperit, q̃ amicus esset traditutus filio,& aliàs non illi telioqueter oihilominus ille amicus põt tutò in cooscieotia bona illa possidere tanq̃ sua.Et tõ nostra est,q̃ etsi lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendũ illa quæ oondũ possidebat:priuare tñ cleticum suis bonis oon potoit oisi in pœnã,quæ ante iudicis condẽnationẽ vt libro primo dictum est,non obligat;& ideo donatio facta amico teoet,quoadusq; per condemnationem priuetur.Immo nec per se fiscom cõdẽnati ille põt nisi ꝓbetur præsumptio,q̃ recepit vt redderet filiu clerici.Quòd si tunc amicua taoqoã propria bona vult donare eidẽ filiu clerici etiam tenebit dunatio.Si verò clericus dedit amico noo absolutè,sed sub conditione,vt daret filiu neq; ille suscepit nisi sob illa conditione,tũc oeq; donatio facta amico tenuit, quaro ipse retinere nõ põt,oeq; verò ipse potest dare filiu elerici.Arbittor ergo de illis bonis antequã cõdemnatio fiat,in cõscieotia censeodũ esse ac si ab intestato telinquetentur: nam fiscus noo habet ius quoad vsq; fiat cõdẽnatio,& ideo si clericus hæredẽ ab intestato ltimũ reliquit,sua sunt:sin minus

Quid possit pater iure naturæ cum filiis nothis.

Quid lex ciuilis de filiis nothis secularium statuat,

De filiis clericorũ & religiosorum.

eroganda

eroganda esse in pios vsus, si modò ille fideicommissarius tutus esset nunquam id in notitiam fiscalis peruenturum: nam si id metueret consultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expressserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Vtrùm per ludum dominium transferatur.

CIRCA hoc mēbrum ciuilis potestatis, quæ dominiorū trāslationē irritare pōt, disputādum sequitur de his, quæ ludo acquiruntur. Videtur nanq; nullū earū rerū acquiri dominiū, sed nulla expectata sentētia restitutioni esse obnoxias. Est eīm ludus, potissimū alearū ac perinde quicūq; id genus fortunæ subiectus, vtroq; iure prohibitus clericis videlicet iure canonico, vt patet, De vita & honestate clericorū. c. clerici. 2. & dist. 35. cau. episcopus. vbi & laic⁹ iubetur aut a ludis desistere, aut cōmunione priuari, & in Authētica de sanctissimis episcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili: vt videre est. l. aleatū vsus. C. de religiosis. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc aūt prohibitio eiusdem arguitur esse generis quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, vt proximo artic. dicebamus, clericorū filij adeundis hæreditatibus reddūtur inhabiles. Nam pariter in odium ludi illæ sancitę sunt leges. Secūdò id confirmatur: In ludo tot coeunt vitiorum genera, vt meritò sit dominiorū per ipsum trāslatio interdicenda: qm̄ vt habetur eadem lege, alearum. licet res esset antiqua, prodit tamen pro tēpore in lachrymas: nā quidā ludere nesciētes, proprias substantias perdiderunt. consequenter aūt ex hac in ordinatione blasphemare conātur. Et præter illa, quæ illic cōmemorantur, ille, qui ludit, tam suorū ꝓfusus est ac prodigus, q̄ alienorum auidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim: ꝙ adeò ad auaritiam attinet, vt in furtū vergere videatur. Vnde Arist. 4. Ethic. c. 1. aleatores cū latronib. componit, deq; auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potius illis deberent elargiri. Deniq; tertio arguitur ex verbis legis citatæ, Aleatū. C. de religio. vbi habetur, ꝙ si contra factū fuerit. i. si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condemnatio, qua scilicet cogatur qui perdidit, soluere: ꝙ si soluerit, solutum reddatur. In contrariū autem est ꝙ iure naturæ quisq; potest per ludū sua bona alteri tradere. quare non est ciuilis cohibitio latius extendenda, quā ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Hæc autē non aliud videtur contendere, quàm ꝙ qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt illicò monstrabitur: Ob idque dum ille non repetit, lucrator legitimè possidet, atque adeò verum habet dominium.

Ad quæstionē hanc, de qua plus fortè Doct. iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Ludus, si in genere nomē accipias, rem de se licitā iure naturæ sonat: quin & vir-*Prima conclusio.* tus esse potest, vt S. Tho. 2. 2. q. 168. auctor est. Enimuero etsi homo ad laborē natus in sudore vultus vesci debeat pane suo: haud tn̄, cùm corruptibilis sit in labore durare potest nisi animi nōnunquam recreatio laborē interpollet, sudorémque abstergat. Licèt ergo animi leuandi gratia nonnunquā ludere, dūmodo moderamen nō absit. Quo fit, vt sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusq; statu procurare, vt venationē, & similia. sic nonnunquā liceat, quin verò & virtus etiam esse possit in pecuniā ludere: Hoc patet: quia sicut in cibos honestos quib. corpus resocillatur, licet sumptus erogare: sic cùm & lusibus quoq; & animus vegetetur & corpus, nō est cur & in illis nō liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati nō subtrahas. Vnde Arist. 2. Ethic. 6. vt in cæteris virtutibus, sic & in ioco medioctitatē consistit, quā εὐτραπελίαν vocat: nos autē iucunditatē dicere possumus: quare & deficere quoq; censet nonnunquam homines à lusibus: quos ideo agrestes appellant. Cicero li. 1. de offi. ait, ludo & ioco vti quidē licere, sed sicut somno & quiete: quæ & scipsa *Secunda conclusio.* non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad laborē resurgamus. Secunda cōclusio: Ludus vt ex multis accidētib. honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primùm, vt ea mittamus quæ in solennitatib. ecclesiasticis, vt in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Dauidis corā Arca Domini saltantis, quod 2. Reg. 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipsæ id contestantur. Lex enim citata, Solēt. qua ludus in pecuniā prohibetur, permittit hastiludiū, luctamina, atq; alia pugnæ simulachra, bellorumq; meditationes: ꝙ virtutis inquit, hoc est fortitudinis, exercendæ caussa fiunt: quæ quidē exercitia. l. aleatum. nominib. Græcis iterū referuntur. Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin verò ad neruorū consolidatione membrorumq; agilitatem cōparandam nobilib. *Quæ ludū dehonestant.* decori est. Hæc autē ad rem modò nihil attinent. Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt quàm plurima sunt. Primū est periculū: qua ratione prope titulum de homici. adhibiri iure Canonico & alij sunt quib. torneamenta & sagittariorū ars anathematis interminatione vetātur. Secundò, præcipuè ludus dehonestatur ex gestib. aut verbis turpitudinē præ se ferētibus: quales potissimum gentib. in vsu erant. Qua vtiq; ratione in sacris literis malè audiunt ludi. Vnde Tob. 3. Nunquam cum ludentib. miscui me. & Hierem. 15. Non sedi cum ludentibus in consilium. Quare passim apud sanctos conuitia legas quib. ludos vituperant. Adeò vt Chrysost. hom. 6. super Matthæ. in hæc verba proruperit: Non Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Tertiò accidit, vt ludus sit peccatum propter scandalū personæ: qua ratione clericis ob eorum honestatē interdicti sunt ludi alearum: debēt nanq; esse luctui potiùs dediti quàm effusis gaudiis. Hæc autem atque his similes circūstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem præsentem parum attinentia, missa nunc faciamus. Ad id quod modò in controuersiam adsciuimus, non est nisi vt de ludo acquisitis examinemus, quidnam iuris in se habeant: Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia suboriuntur mala, atque id potissimum vbi nihil artis aut

exercitia

exercitamenti inest, sed multum desidiæ, & secundum humanum plurimum iudicium fortunæ. De hoc ergo ludi genere sit ad nostrũ ꝓpositũ tertia cõclusio. Alea ludere reliquisq; lusibus lege ꝓhibitis quæ à populo recepta est neq; per consuetudinem abrogata, est peccatum. Probatur conclusio: Nam lex iusta nihil, vt lib. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur. Quod ergo lex prohibet illicitum facit, atq; adeò culpã ad quã absque dubio lex ciuilis obligare potest. Huiusmodi autẽ ludi ꝓhibiti sunt qa perniciosi reipublicæ iudicati: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neq; obstat quod pœnæ sint transgessoribus positæ, quin verò, vt illic abundæ vt reor commonstrauimus pœna si id nominis mereatur, poni nõ põt nisi pro culpa. Et quãuis iure cõmuni chartarum ludus non sit interdictus: ꝓhibetur tñ iure regni, vt patet eo. ti. de collusoribus. An vero genere suo sit peccatũ mortale, non facile decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, vt eo. lib. dicebamus perpendendũ est. Et quidẽ eiusmodi ludi si cunctis suis prauis qualitatib. eos denudes, cùm nõ sint genere suo aut contra charitatem, aut cõtra iustitiã, nõ apparent mortali charactere denotandi. Quin vero vel ad conuiuia ludere, vt habetur l. quod in conuiuio, de alea, vel in paruam pecuniam virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absq; prauitate exerceri possunt: puta absque litibus, periurijs, atque blasphemijs. Præterquam quòd illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona demoliendasque illustres domos. Vnde Lyricus.

Tertia conclusio

Quem damnosa Venus, quem preceps alea nudat.

Quam ob rem vsque adeò receptores aleatorũ inuidiam in republica odiumq; contraxêre, vt olim q eos aut verbo, aut verbere, aut alio dãno dato læsissent, impunè id facere permitterentur, vt habetur lege prætor. de aleato. Sacerdotibus autẽ vix citra mortale vti licet ludis vetitis: ac prẹsertim religiosis & antistitibus: quoniam ludus illis non qua ratione secularibus, sed qa contra eorũ est honestatẽ prohibitus est. Vt autem simul ambæ mutuo se dilucident, subiungitur quarta cõclusio illa quæ ludo acquisita sunt, in dominiũ lucrantis transeunt: quapropter antequam qui pdit repetat, nõ sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiã ius prius naturale consulendũ est: vt inde fiat ad ciuile descensus. Enimuerò quòd iure naturali vnusquisq; possit per viã ludi bona sua in alterius dominium traijcere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt supra diximus nulla est dominiorũ translatio naturæ germanior quàm q̃ libera domini voluntate fit. Sed secundo id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij traductio iure naturali esset inhibita, id maximè vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex affectu, vel aliunde. Primũ ex forma non vitiatur iure naturæ: nã prætérquã quod posset vterq; ludentium gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quædam pactio, Do vt des: nempe meam pecuniã periculo expono, vt tu vicissim exponas tuã. Et tanti æstimatur periculũ vnius quãti alterius. Neque verò condẽnanda est: quia res ancipiti fortunæ cõmittitur, hoc est euẽtui cuius caussa nescitur nisi à Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ nomen. Enimuero multa sunt alia humana negotia licita, quæ dubiæ illi varietati cõmittũtur. Primùm diuersoriæ sortes, videlicet, cũ qui de re qualibet diuidũda conuenire non possunt rem sorti committunt quod S. Tho. ex sententia August. 2. 2. q. 95. licitũ censet. Mox & depositiones videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrũ faciunt, quod illi obueniat, à quo steterit veritas. Atq; aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, q̃ inter eos sors prolata distribuit. Et (de qua lib. 6. dicturi sumus) contractus assecurationis maritimarũ merciũ vno Doctorum cõsensu tanquã licitus habetur, in quo tamẽ plurimũ dominatur humano loquẽdi more fortuna. Neq; obstat, quod in ludo ille qui perdit, nihil recipit emolumenti pro sua pecunia. Nam vt diximus illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autẽ rem quibusdam magis facit dubiã est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccati per se est caussa mortalis, tantum abest vt oneri restitutionis lucrantem subiiciat. Auaritia namq;, vt D. Tho. 2. 2. q. 118. doctè admonuit duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ; videlicet quando quis contra appetit alienũ. Et hæc genere suo mortale est, altera verò quæ opponitur liberalitati, Lanneq; dicitur Illiberalitas: scilicet ardẽs illius cupiditas, qui tamẽ nihil contra ius vult recipere: & hæc nõ est genere suo peccatũ mortale, nisi eousque animũ occuparet, vt opera charitatis necessariò impediret. Ad ꝓpositũ ergo quod collusor lucrari exoptet nullũ est peccatũ, non solum eo quod pugnanti victoria dulcis est verum & amore lucri. Neque si ardentissime id cupiat dumtamẽ iustitiæ iura nõ violet, peccatũ mortale est: vtpote dum cum illo nõ ludat qui sui iuris nõ est ad alienãdũ bona sua, neq; vim inferat, nec fraudem nectat, vt S. Tho. 2. 2. q. 2. art. 7. auctor est. Quocirca nõ aliter necesse est moderari cupidinem, quàm secundũ iustitiæ lumina, vt nõ sit genere suo lethale crimen: quãuis eximia sitis honorũ temporalium de se sit peccatum veniale. Neque vero ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quæ vel alendę familiæ necessaria sunt vel ad implẽdum præcepta Dei. Igitur secundum merum ius naturæ neque peccatum est mortale ludere, neq; vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca seculares, si qui sunt imperialibus legibus excẽpti; ludendo non peccant. Nam vt ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius ciuile nõ omnes, obligat neque illi, apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit, vt si aliquod interueniat peccatum, aut restituendi vinculum, hoc à iure ciuili pendeat, vel cõmuni vel particulari. de his igitur videndum est quomodo prohibeant ludum, Etenim si traductionem dominij vetant, clarum est eum, qui lucratur: perinde, ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modũ pœnæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem tunc ad nullam antea restitutionẽ tenetur, quia vere acquirit dominium. Et quidem quod prohibitio illũ faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbũ iuris quodammodo insinuare

Quarta conclusio.

Iure naturali potest quis bona sua per ludum in aliũ transferre.

Diuisoria sortes licita

Assecurationis cõtractus licitus secundum oẽs Doct.

Auaritia duplex.

Lucri cupiditas si citra fraudẽ se cõtineat, non est mortalis.

Secundum ius naturæ in ludo nec peccatũ est mortale nec restituẽdi obligatio.

Sententia Paul. de restitutione lucri.

nuare in citata lege alearum, quod inter arguendum retulimus videlicet si côtra factũ fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perdẽtis vt soluat, sed solutũ reddatur. Si ergo reddendũ est, videtur dominium nõ transferri. Hoc tamen verbo nihil obstante, certo credo nõ esse tantum rigorẽ legis. Primum quia hoc ꝙ dicit solutum reddatur: statim imperator exponit subdẽs & actionibus cõpetẽtibus repetatur ab iis qui dederunt, debet ergo reddi si petatur: aliàs ꝙ perdidit verum dominiũ transtulit. Et ratio id profectò egregiè persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio non est cur cohibendi essent animi colludentiũ ne possent in se mutuo trãsferre dominium. Satis enim est, ꝙ dẽtur perdenti induciæ ad repetendum. Itẽ si lucrãs teneretur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit vel pauperibus. Palud. in 4. dist. 15. q. 3. adstruit quod debet restituere pauperib. antequam sit à iudice condẽnatus. Nam iure inquit naturali tenetur pauperibus: & solo iure ciuili repetenti: Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudiciũ vocatus excipere corã iudice se iam ius naturæ seruasse. Quod autẽ iure naturæ teneatur indignis probat ipse. Quia colludentes dant operã rei illicitæ & ideo qui perdidit amisit dominiũ, & alter nõ acquisiuit: Veruntamẽ opinio hæc nullius est prorsus probabilitatis. Immo iure naturæ nemo ꝓhibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrãs nulli teneretur restituere & si teneretur, id deberet facere vere domino: nam mẽdici iure naturæ non succedũt nisi vbi nõ habetẽtur copia domini. Cũ ergo ipse sua sponte dederit nulla restat restitutionis obligatio, nisi idẽ ipse iure ciuili repetat. Hęc demũ omnia liquidò confirmantur tum lege particulari regni, tum etiã vsu. Extãt enim leges ti. 10. regalium ordina. qui est de collusoribus: nempe prima de militibus dum sub vexillis agunt, ꝙ quicquid ab illis quidquã tũc lucratus fuerit teneatur eisdẽ protinus restituere: vbi certe insinuatur impediri translationem dominij, quod non videtur ab æquitate longe distare, in fauorẽ militis agẽtis in bello. De aliis autẽ generaliter sequitur 2. lex. ioan. 2. verbis à priori deferẽs sub hac forma. Præcipimus vt quicunq; aliquid ludo perdiderit possit ab eodẽ repetere qui fuit lucratus: dũ tamẽ id faciat intra terminũ octo dierum: ꝙ si illo termino non petierit, possit quicunq; alius id petere: atq; alio deficiẽte, iudex ipse & prætor officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit, vt si nõ repetatur optimè qui lucratus est possidere potest, neq; restituere tenetur. Restat hic tamẽ ambiguitatis nõnihil ex verbis S. Tho. loco iam bis citato 2. 2. q. 32. arti. 7. Ait quippe, ꝙ circa illa q̃ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali, scilicet ꝙ aliquis lucretur ab his, qui rem suã alienare non possunt. vt sunt minores & furiosi: & ꝙ aliquis trahat aliquẽ ex cupiditate lucrãdi ad ludũ: & quòd fraudulẽter ab eo lucretur. Et in his inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionem, adnotandũ hic tamẽ primùm de minoribus & pupillis quia id scholaribus sæpe vsu euenit quod illos quos patres in studio vel in curia sustentant, credibile est posse paruã aliquãdo quãtitatẽ respectu sui status ludere, vt qui centũ ducatos quotãnis exponit si quatuor aut quinq; ludo dispendat vero similium est patrem suum habere ratũ: nã probè sciũt vix iuuenes posse sine illis dispẽdiis viuere. An vero scholasticus, hoc est scholarum magister qui est non solum cõstitutionũ, sed legum omnium custos possit rẽ hãc arctius cõstringere: prohibet quippe verbi gratia ne cui vltra duos argenteos ludo perdere liceat verũ obliget? Ad hoc nõ simplex, sed multiplex est respõsio. Primum enim penes huiusmodi magistratũ nulla est potestas condendi leges: hoc enim ad solã pertinet Vniuersitatẽ, sed hoc tantũ iura habet vt leges, tã vniuersitatis quã alias custodiri ab scholaribus faciat. Quo fit, vt non possit ipse nouam legẽ facere de ludo: nẽpe prohibere ne scholaris q̃ sui iuris est vltra quam ipse ꝑscribit dominium ludendo transferat. Immo si iuri cõmuni & regni id licet, nõ obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autẽ repetitionẽ. At vero pót ꝑ suam legem nouas pœnas legibus tam vniuersitatis quam aliis, adhibere vt cautius seruetur (puta excõmunicationes atque alias pecuniarias.) Quare si quis vltra eius præscriptũ ludat, ad solam tenebitur pœnã si condemnetur: quamuis & nonnullã contraheret inobediẽtiæ culpã. & quidẽ mortalẽ si pœnã adhibeatur excõmunicationis: sed tamen qui lucratur quantũuis maiorẽ quantitatem ad nullam tenetur restitutionẽ, nisi fiat repetitio aut nisi ille qui perdit fuerit filius familias. Aliud dubium est, vtrum si filius familias aliquid ab alio lucretur plus quam ipse perdere poterat, teneatur ipso facto ad restitutionẽ? Apparet enim nõ teneri: nã scienti & volẽti nõ fit iniuria, quare cum ille qui cũ illo ludebat probè sciret se non posse quidpiã à filio familias legitimo iure lucrari, & nihillominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere qđ ipse perderet. Et ita forsam res potest sustineri, nihillominus probabilius est, ꝙ nisi re vera alter extra conditionẽ ludi donationem fecerit, filiusfamilias non acquirit dominiu illius quod lucratur. Debet. n. colludẽtiũ vtriusq; conditio par esse: quare nulla est æquitas vt filiusfamilias plus possint in conscientia lucrari quã perdere. De illo autẽ qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id D. Tho. affirmet,

Adriani sententia D. Tho. aduersa.

merito ambigitur. Vnde Adrianus. qui 4. in materia de restitution. ca. quia in superioribus. hactenus nobiscum consentit: videlicet quòd lucrans nõ teneatur ad restitutionem: in hoc tamen deserit D. Tho. Quoniam qui alium trahit nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem S. Tho. non id

Exponitur sententia. D. Thom.

censere de quocunque tractationis genere. Nam propterea quòd quis alium inuitet, & quadãtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere dummodo alter sua sponte veniat: vt pote qui alias paratus erat, vel facili negotio adductus est, sed tractionis nomine intelligit quãdo quis alterum inuitum trahit, scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri: quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi, qui simpliciter vi illata ludit, sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eousque instigatur, vt nisi luderet, pudore suffunderetur & haberetur tanquam inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia ingenuus qui

spiam

spiam vel optima existimatione habitus,& homo,qui aliquo splendore vitæ viuit, quum alter cum verborum improbitate pudore suffundit,nisi ludat,qui tamen constitutissimum habebat non ludere profectò tenetur tunc tractor ille ad restitutionẽ. Nam ludus debet esse prorsus liber,vt qui perdit trãsferre dominium videatur,aliud verò verbũ quod illic suddit S.Tho.scilicet quod qui legibus ciuilibus sunt astricti tenẽtur restituere,contrariũ videtur nostræ quartæ cõclusioni. Attamen vel intelligit,quãdo lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profectò durissimũ verbum esset. Vnum autem nõ est hic in calce silendum,videlicet vtrum qui non in præsentẽ pecuniam,sed in absentem & creditam impignorata fide ludit teneatur soluere? Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturæ,postquã pollicitus est,neq; verò lege ciuili prohibitus dare. Respondetur nihilominus q̃ dum nõ nisi simpliciter pollicitus est nõ est censendus renũciasse iuri suo,quod habet beneficio ciuilis legis repetẽdi. Et ideo sicut si soluisset,nihilominus potuisset repetere:ita qui pollicitus est potest in cõscientia iudicio se defendere vt non soluat. Neque facit cõtra ius naturæ,licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expresse pollicitus est se non vsurũ beneficio legis repetendi,credo potuit sua spõte ab suo abscedere iure:ad minus,si iurauit,tenetur stare iuramento,nisi tanta esset bonorum iactura vt posset dispensationẽ petere. Sit autem postremum verbum. Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit,veretur tamen publico iudicio id repetere:vtrũ posset latẽte via id ab altero suffurari, aut recõpensationẽ sibi facere aliorum debitorum,quæ aliàs illi forsam debet & quidem loco citato Adrianus id licere censet:nã postquã ille potest publico iudicio petere,potest,inquit,& alia via recuperare. Nescio tamen,salua auctoritate viri,an adeò sit certũ vt ipse arbitratur. Nam postquam vera sit translatio dominij, non potest alia via recuperare,quàm vtendo beneficio legis,in primis infra terminũ lege præscriptũ, puta infra octo dies in Hispania. Nam q̃ lege alearum iubetur, vt horũ præscriptio ante quadragesimũ annum nõ fiat,nullibi est iam in vsu. Deinde forsam debet repetere in iudicio. Aliàs alter in conscientia non teneretur:quia leges nihil aliud decernũt, quàm quòd detur illis iudicialis actio quãuis de hoc non sum vsque adeo certus. Hæc secundũ leges hactenus relatas. Nam edita fuit posteà lex Matriti,vt nemini liceat in creditã pecuniã ludere:qua nõ modo prohibetur executio cuiuscunq; obligationis & promissionis,verùm etiã eiusmodi permissiones & obligationes, pronuntiãtur omnino nullæ & cassæ. Vbi nõ solùm in foro exteriori,verũ & interiori prohibetur vt reor,trãslatio dominij sicuti in actione pupilli. Quare q̃ promisit,nõ tenetur soluere,& si soluerit,alter in cõscientia ante repetitionẽ tenetur restituere. Neq; valeret,si ludẽs legi renũtiaret quoniã data est nõ solũ in fauorẽ illius,sed & in bonum commune. Posset tamen fieri libera donatio quãuis semper suboleret fraudẽ.

Dubium de his, qui ludunt in absentem pecuniam data fide.

Dubium notandum.

Additio auctoris.

Ad primum igitur argumẽtũ,nempe ad iura iam satis respõsum est,quomodo id prohibeãt. Neque clerici,si lucrẽtur,neq; alij,qui lucrãtur ab illis,aliter teneri videntur ad restitutionem,quàm sit inter seculares. Nam etsi propter scãdalum ac propter suam honestatẽ grauius peccent: tamen obligatio restitutionis nõ est alia quàm inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludẽdo perdunt,facultatem habẽt perdendi,etiã Episcopi, vt lib.9.patebit:sunt enim suorum bonorũ domini. De religiosis autem diuersa est ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere,perinde prohibere translationẽ dominij atque pupillis & simoniacis. Ad secundum autem respondetur,quod etsi illa vitia,quæ ludis permiscẽtur mortalia esse possint:nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio,nisi modo exposito. Enimuero licet prodigalitas nõnullum peccatũ sit,prodigus nihilominus dominium trãsfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus respondetur,non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio:sed quia aleatores illiberales sunt & contra ius amicitiæ delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potius debet elargiri sua,quàm eorum bona ab illis corradere. Ad tertium deniq; etiam responsum est,vbi exposuimus verbum illud iuris:solutum redeat,scilicet si repetatur.

Ad primũ argu.

Sacerdotes, Episcopi etiã possunt rẽ ludere, vt alij.

Ad secũdũ argu.

Ad tertiũ argu.

ARTICVLVS III.

Vtrùm per contractum,qui nullus est iure ciuili,transferatur dominium

CIRCA idem membrũ ciuilis potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet vtrumcõtractus qui est nullus iure ciuili, sit etiã in conscientia nullus,ita vt verè dominij translationẽ impediat? Et arguitur à parte negatiua: Vbi finis ciuilis legis cessat,lex ipsa vim suam amittit,atque adeò stãdũ est,tunc naturali iuri. finis autem legum contractuum solennitatem iubentium est vt fraudibus & dolis eatur obuiã:ergo vbi cõstat nullam interuenisse fraudẽ,cõtractus tenebit in conscientia. Secũdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante fine non obligat:ergo tãtò minus humana, quantò inferior est. Probatur antecedẽs in præcepto correptionis fraternæ:quòd vbi nulla est spes correctionis quæ correptionis finis est,non obligat,ait quippe Augu.de pœnit.dist.7.cau.si quis.ij.si scirem non tibi prodesse,non terrerẽ,non te admonerẽ. Pari ergo modo,vt exempli gratia dicamus vbi ciuilis solennitas testamento defuit constat tamen testatoris volũtas,standũ est iuri nõ ciuili, sed naturali vt eadem impleatur volũtas. Tertiò arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius,vsu sæpè veniret,vt nullatenus morti proximus suam posset explere voluntatẽ,vt puta si legitimi testes, haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum. in contrarium tamen est quod leges ciuiles,vt lib.1.dictum est,obligant in foro conscientiæ:per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solennitates, sub illo verborum rigore vt aliàs cõtractus pro infecto habeantur:vt de testamento patet.l.hac consultissima.C.de Testament.

Sententia Innoc.

Quæstio præsens nõ est magnopere inter Doctores agitata, sed Innocent. in c. quia plerique. de immu. eccle. vnum ait obiter verbum, scilicet quòd qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet tenetur ad restitutionẽ. Vbi docet contractum minus solennẽ esse nullum in conscientia. subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatẽ pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormitan. vero super eodem capite, Antonio de Butrio adhærens contrariam est sententiam amplexus: videlicet quod vbi fraus abest & dolus, standum est naturali iuri, vt contractus teneat, nõ obstante ciuili lege. Atq; in hanc sententiã subscripsit Syluest. in verbo, Alienatio. §. 12. & verbo testamentũ, 1. §. 5. Et posteà Adria. quolib. 6. art. 1. propter rationes quas modo in fronte quæstionis recitauimus, & quidem Ant. de Butr. sic asserit cõsuluisse vt legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur, in quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritæ factum licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendũ, est nihilominus persoluendum in conscientia. Hæc ergo est opinio communis. Sunt tamen profectò argumenta in contrarium adeo multa, eademque non infirma, vt contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirment. Audiui ego iampridem in his nostris scholis contrariã sententiã, eeu multo probabiliorẽ defensari, nempe contractum nullum iure ciuili, esse etiam in cõscientia nullũ. Haud tamẽ ego tam absolutè opinionem hanc asserere audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrunt: sed mediã sententiã vtrinq; temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationẽ notãdum est, rempublicã & principem secularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolutè: cuius exempla in pupillo ante legitimã ætatẽ & in maioratus possessore produximus: per quos idcirco procul dubio dominium non transmittitur. Altero vero modo nõ simpliciter & absolutè, sed per modum contractus ad obuiandũ fraudib. præscribendo: sicut respublica ciuilis iubet testamentorum solennitates, & ecclesiastica, formas cõtractuum quib. ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionẽ hac conclusione respõdetur.

Sententia Tauar. contraria Inn. quæ cõmunis est.

Documentum auctoris.

Sententia auctoris.

Contractus, cui deest essentialis solẽnitas iuris, licèt in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret a pupillo illegitimæ ætatis, eatenus tamẽ est nullus, vt bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu vti. Exponitur cõclusio: Vbi frater meus liberis orbus per testamentũ minus solẽne, puta cui ea solẽnitas iuris deest, cuius defectu in iudicio meritò pronunciabitur tanquã nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum) vbi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneũ nũcupauit hæredẽ, ego tuta conscientia possum hæreditatẽ adire, & defendere me nullitate testamẽti, quãuis sciam absq; fraude in fratrẽ meum aliter disposuisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatẽ possidere. Eodẽ modo, si pater meus per huiusmodi testamentũ legata fecit (pia modo missa faciamus) ego non teneor in cõscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionẽ sic moderatus, quod non penitus translatio dominij in his euentib. ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationũ conclusionis. Neque verò conclusionem sic audeo asserere, vt contrariã omnino existimauerim improbabilem: quoniam vbi assertionẽ nostram apud alios non inuenio paulò soleo esse cunctantior ad asserendũ. Nihilominus argumẽta subiiciã, quæ mihi profectò multo probabiliorem hanc faciunt opinionem, quàm est contraria. Etsi ego iter theologus vllius essem auctoritatis, profectò iudiciũ iuris naturalis, ac potissimum conscientiæ, non aliis quã Theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuiliũ legum tenorem: In testamẽto, verbi gratia, nuncupatiuo, puta vbi sine tabellionis subscriptione verbo nuncupatur hæres & testes, requiruntur septem testes: vt habetur Instit. de testamentis. §. fin. Et pariter in testamẽto subscripto, sed tamen occluso & obsignato: vt habetur l. enata, Hac consultissima. C. de testamentis. & l. peculiari regni 3. Tauri. Tametsi in testamẽto apertè scripto sufficiant tres testes cum tabellione. & quinq; sine illo, quamuis antiquo iure quandoq; requirantur plures, quandoque pauciores: vt in testamento Imperatoris, & in testamẽto militis, & in testamẽto cæci, &c. vt in glossis super eisdem titulis instit. & C. & ff. latè à doctorib. adnotandum est. Requirũtur etiam testes legitimi: puta vt neque mulier, neque surdus, neque mutus, neq; infamis admittatur: vt in eodẽ Institutio §. testes. cauetur Quamuis de hoc [illegible] hic definimus: sed id ad iudicium seculare deferimus. Similiter iure Pontificio cautissimum est, ne res ecclesiæ sine trib. contractib. distrahantur: vt 10. q. 2. cano. ea enim. & 12. q. 2. can. sine exceptione. & de reb. eccles. non aliená. à Doctorib. adnotatur. Ait ergo contraria opinio, quòd etiam si in foro exteriori testamentum pronunciaretur nullum, standũ tamen est in conscientia voluntati testatoris, vbi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. Nos autem in contrarium hæc subiicimus argumenta. Supponamus enim primo ex libro primo leges ciuiles obligare in conscientia: vt ipse idem Panormit. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutè aiunt, vbicunque defuerit talis solennitas, nullum esse cõtractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac consultissima. vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi cõuenit. Et rursus ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti nõ volumus: nisi inter solos liberos à parentib. vtriusque sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidunda hæreditate voluntatem habeant patris: vt ait glossa. Et Institutio. quibus modis testamen. infirmentur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamẽtum sine dubio nullum est. Et postea ait se velle eisdem legibus viuere. Et l. regni causa 3. Tauri, habetur quod vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentũ nullam fidem faciat, neque in iudicio neq; extra. Et in can. citato, sine exceptione. habetur, quòd alienatio incõsultò facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita. Cùm ergo lex eandem vim habeat, quàm verbis personat, fit, vt sine vllo interpretamento sit illi obediendum.

Solennitas testamentorum describitur.

Opinio auctoris patet.

Sed ais,

Sed ais, Leges non adhibent verbũ, in conscientia. Hic antẽ cauillus est: nã nõ est in more legislatoribus talia adiicere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. Atquo rei punctũ patentius fiat, arguitur secundò sic: Lex, vt solennissimum habet doctorũ axioma, accidentarios casus non respicit, sed ea, quæ vt plurimum cõtingunt. Iura enim, vt ff. de leg. Pomponius ait, cõstitui *Ratio secunda.* debent in his quæ accidunt, & vsu venire possunt: nõ tamẽ in his, quæ præter opinionẽ & insperato contingunt. Igitur licet ratio istarũ legum fuerit, vt fraudib. dolisq; obuiaretur: nihilominus etsi in *Solutio.* aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinet vigorem. Exempla sunt frequẽtissima ac patentissima quæ demirandum est Panormitanum & suos nõ inspexisse. Prohibet lex, vt art. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vtique finis est, ne per eorum imprudẽtiam malè dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum, qui sapiẽter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrùm propterea cõtractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in cõscientia? Profectò nõ tenebit. Item legis ieiunij finis, est corporum maceratio: Vtrùm propterea quod quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege? minimẽ gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna: vtrum qui pacificus est possit illa deferre? Nequaquam. Eodem modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus vis legis nõ extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulos pusillorum conscientiis iniicerẽt. Sæpe enim obscurum & ambiguum esset, vtrum tanta esset fraus vt sufficeret ad parendum ciuili legi: an verò tam parua, vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horũ iudices, sed quod syncere auscultarent legi, quandiu non esset contra ius naturæ. Sed ais: Contra ius naturę est, vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solennitatis, non impleatur eius voluntas profectò non est. Imò quàm maximè eidem naturæ cõsentaneum: nẽpe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de caussa art. 1. dictum est posse rempublicam naturalẽ voluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus, atque adeò modum illis pręscribere. Immo verò arbitror, quod si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerẽt, posset princeps leges sancire, vt solutio quæ coram testib. non fieret, non valeret: adeò vt in conscientia posset, quod contra leges solutum esset, iterato peti. Sed quidquid hoc veritatis habeat, ambigendum non est, quin possit conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiã si fraus non interfuerit, ob id, quod interesse potuit. Quòd si id potest, nescio quàm efficacius verborum significatione efficere potuit quàm istorum: Sit testamentum nullum: habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, volũtatem defuncti nõ teneat, si irritum, nullam fidem faciat, neque in iudicio neque extra. Tertiò arguitur: Qui testamentũ reliquit illegitimum perinde decedit ac si absque vllo prorsus moreretur, quãdoquidem iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autẽ quis absque vllo testamento legata fecisset, aut hæredem nuncupasset, profectò hæres ab intestato nõ teneretur in conscientia illa implere, etiam si nulla interfuisset fraus. ergo neque vbi testamentum nõ est iuridicum. Exempli gratia: Si quis absq; liberis moriẽs præsente fratre diceret: Ego constituo talẽ hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod nõ esset donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere, immo renueret, & haberi non posset copia tabellionis atque testium, vt secundum leges conderetur testamentum, profectò ille frater legitimus hæres licet optimè nouisset defuncti voluntatem, neque vllam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in cõsciẽtia aut alteri hæredi cedere aut legata implere, non obstante iure naturæ: Nempe quia lex iustè ad euitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamentũ constaret. Quin verò & id iustè potuit facere in pœnam negligentiæ testatoris, vt statim de præscriptione dicimus. Ergo vbi testamentum nõ fuerit iuridicum, idem erit iudicium. Quartò arguitur. Idem est penitus iudicium in foro conscientiæ, quod in foro exteriori vbicunque res gesta cõstat, vt iudicium exterius nõ procedat ex falsa præsumptione: si quis autẽ intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fateretur in iudicio aliũ fuisse institutum hæredẽ aut alia defunctum fecisse legata, sine testib. tamen talis hæ[...]stato non cõpelleretur hæreditatẽ alteri concedere, neque legata implere. Ergo idem [...]ronũtiare, quando testamentum est illegitimum, quadoquidẽ iure est nullum; atqu[...] intestato hæres manet tutus in cõscientia: quandoquidem sentẽtia nõ emanauit ex fa[...]one. Scio equidem de hoc variatum nonnunquam esse inter iudices, quãdo scilicet hæ[...] volũtatem defuncti. sed profectò crediderim perinde pronunciandũ esse, ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententiæ solum tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientiæ. Immo verò si nõ obligarent in conscientia, tunc leges illæ cõscientiarũ essent illaqueatrices, nec deberent ab ecclesia tolerari, secundum verbũ illud in cap. quoniã. de præscrip. Quod absque peccato mortali non potest obseruari, derogendum est. Enimuero si dũ iudex nõ ex falsa præsumptione procedens, sed secundũ eius confessionẽ, qui reus sit, eum absoluit, non manet in conscientis rutna, iniqua est lex: cùm tamẽ merito non sint abrogatæ, sed approbatæ. Quintò arguitur: Ex cõtraria huic nostræ opinione cõsequitur vsu venire posse, vt quispiam absque vlla sua culpa nullaq; alia illata vi, sed ob solum tenorẽ legis euitare aliter peccatum mortale non posset quàm grauissimam faciẽdo suorum bonorum iacturã. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamẽtum illegitimum hæredem nuncupauit. Tũc tutor si hæreditatem pro suo pupillo nõ petat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligẽtiam condemnabitur, vt pupillo refundat quæ sua caussa perdidit. Si autem petat, manifestè peccat secundum opinionem nobis aduersam; quandoquidem sciẽs & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum. Sextò denique ac postremo arguitur. Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent

Potest lex solutionib. modum statuere. *Tertia ratio.* *Quarta ratio.* *Quinta ratio.* *Postrema ratio.*

non satis asset illi fini promissum ob quem institutæ sunt. Prouidit, exẽpli gratia, ecclesia ne eius bona nisi cum tali solennitate & cautione alienarẽtur: si ergo ab illo qui aliter emit, nõ possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustranea fuisset cautio legis. Nunc igitur explicatio opus est cur diximus non prorsus per tales cõtractus impediri dominij translationẽ. Caussa enim est, quòd tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum forte hæreditatẽ possideret, deberet absque vllo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamẽ esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet rem aliquã per contractum minus solennẽ sibi acquisitam, dummodò fraus omnis, vis, & dolus abfuerit nõ tenetur restituere nisi vocatus in iudiciũ & condẽnatus. Et eodẽ modo, si quis iusto pretio emit bona ecclesiæ sine dolo & fraude, licet nõ interuenisset solennitas contractus, iustè potest ecclesia tacente, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere: & ratio mea est quod iura humana nihil aliud volũt, quàm quòd in iudicio tales contractus habeantur nulli: nõ autem quod ipso statim facto trãslatio sit nulla. Quare etsi ille cui competit repetitio ob ignorantiam nõ petit, nempe quia nescit testamentum aut contractũ non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat non tenetur ei reuelare. Si autem, exẽpli gratia (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamẽtum nuncupauit extraneũ hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedẽs possessionem adiuit, sed vterque est ea probitate vt nolit possessionem capere, nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere, & posthaberi, & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc & si non pro demõstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autẽ contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniã qui contra conscientiã agit, prauus est: secũdum illud, Quod nõ est ex fide, peccatũ est. Verumtamẽ nihilominus huic nostræ assertioni nõnihil ambiguitatis obmoliri quispiam posset.

Argumen. contra sententiam authoris. Primùm Panor. pro se in cõtrarium adducit regulam eiusdẽ Innocẽtij, cap. quod sicut, de elect. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non seruentur iuris solennitates, tenere. At verò profectò, salua existimatione solennis Abbatis & eius sequacium, nõ est ab illis sincerè & candidè intellecta: neq; verò citata regula Innocẽtij. Ipse enim nõ loquitur vbi electio nulla est iure positiuo, sed vbi esset infirmanda, vt ait tex. si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplũ, vt si aliquis electorũ ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio fit à maiori parte, illo cõnumerato, tenet quidem iure tam humano, quàm naturali. Quàmuis contẽptus ille possit agere ad infirmãdã electionẽ. In tali inquam casu ait electum tutum esse in consciẽtia quousq; quassetur electio. Quæ quidẽ sententia adeo non est contra nos, vt nõ sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocẽtius electionem valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius

Secundum. sibi ipse cõtradixisse. Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quidpiam contra nos impræsentiarum agit: nempe quod quãdo ius ciuile aliquid disponit cõtra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio nõ est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis.

Tertium ex c. cum esses. de testamen. Quod autem omnium vehemẽtissimè cõtra nos pugnare videtur, est cap. cùm esses. de testa. vbi Alexander 3. videtur contrariũ decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in Episcopatu Hostien. vbi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum admittebatur: & respõdit, tales leges à diuina lege & sanctorũ patrũ institutis, & à generali ecclesiæ cõsuetudine esse alienas, & ideo standũ esse contra illas iuri naturali, secũdum

Exponitur illud, in ore duorũ vel trium, &c. quod in ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo vbi quis parœcianorũ corã præsbytero suo & tribus & duobus aliis testibus testamentum ediderit valere decreuit. At verò (vt cum debita reuerentia ad textũ respõdeamus,) licet ius naturæ sit vt duo vel tres testes sufficiant: nam vbi homines naturali syncerìtate viuerẽt, ille sufficeret numerus, tamẽ nullatenus negari potest, quin vbi humanæ fraudulẽtiæ in rempublicam serperent neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerũ testiũ lege auger[illegible] naturæ nõ est prohibitiuum, scilicet ne plures exigãtur testes, sed synceritatis

Respõdetur ad ca. cum esses. human[illegible] nempe quòd vel tres sufficiãt: qui ideo numerus, licet plurimũ in caussis tam ciuilibu[illegible] sticis sufficiat, tamen meritò in aliquibus requirũtur plures vt lib. nos. 5. tractabim[illegible] ipsa ecclesia. vt patet 2. q. 5. can. Præsul. in nõnullis caussis plures testes esse necessario[illegible] cõdemnãdas personas Curiæ insignes: vt puta Cardinales, præsbyteros, &c. Cũ

Persona in dignitate constituta non facilè criminibus notanda. ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatẽ, quorum crimina difficilè creduntur, voluerit augeri testium numerum, non est cur leges repellat ad confirmandã defuncti voluntatẽ: q[illegible] si calleret pro se loqui non potest, ampliorem quoque numerum requirit, præcipuè vbi testamẽta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa, nam in apertis ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione. Igitur illic pontifex summus non est credẽdus leges eiusmodi abrogasse, quia non habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cũ ad

Alia solutiones e. verum. & can. duo sunt. 96. dist. neque abrogationis verbo illic vtitur, neque talis abrogatio recepta vnquam à principibus fuit. Igitur licet aliis prætereà duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quòd id restringendum est ad pia legata vt explicatur cap. statim proximo relatum. quæ quidem legata minorem exigunt solennitatem, vel fortè melius quòd cum episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesiæ potuit Papa præcipere, vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profectò neque in piis caussis vbique admittitur iure legatum illegitimi testamenti, tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

[illegible] conclusionis. Argumenta autẽ in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primũ finẽ legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica aut in particulari casu: & quando

quando cessat primo modo, cessat lex: quando verò non nisi in particulari, non cessat, vt latè expositum est. Quòd autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptũ nanque correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legũ annulantium illegitimos contractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum, quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur, nullum esse inconueniens, vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges nanque non valent singularia cuncta cauere.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm præscriptio dominium in possessorem transferat.

XPEDIVIMVS membrum prius publicæ auctoritatis, quæ cohibere potest legitimum dominium, ne sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuib. eadẽ ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in præscriptione: de qua quæritur vtrum præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & conferat possessori? Et arguitur de more à parte negatiua: Respublica, nisi quãdo ipsa indiguerit neminem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquàm ratione delicti: vsu autem venire potest vt absquè vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiam triginta quadragintaq; annis possideat alienum: ergo tunc nulla est caussa cur eiusmodi possessor dominium acquirat. Secundò: Si præscriptio tanta polleret vi, sequeretur vt possessos malæfidei præscriberet. Nam si caussa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna, dum possessor mala fide possidet, quàm dum possidet bona. Tertiò arguitur: Si mala fides intra tempus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur ꝙ etiam quando possessor dubitat an res quam possidet, sit aliena, via præscriptionis impediatur. Consequens tamen videtur esse contra Aug. 34. q. vnic. can. si virgo, vbi ait, Tandiu quenque possessorẽ bonæ fidei rectissimè dici, quandiu se possidere ignorat alienum. In contrarium autẽ est auctoritas Gelasij 16. q. 3. can. Præsulum, & can. quicunque. can. placuit 1. quib. decernit præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Quibus titulis possit respublica ab inuitis ciuibus bona auferre.

Secũda pars humanæ potestatis, qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ, quàm ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tũm etiam in aliorum transferre dominium. Primũ ratione subueniendi reipublicæ, vt art. 1. dictum est, vim suam exercere potest: nempe vt dũ ei opus est ciuium subsidio, eos ad contributionem cogat: quoniam sumus, vt ait Paul. ad Rom. 12. membra vnius corporis: & ideo tenemur succurrere corpori nostro. Secũdò præterea ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etenim ꝙ per quodcunque peccatum mortale ipso facto delictor suis fit priuatus bonis, iam suprà tanquã hæreticum reiectum est. De aliis autem modis quib. princeps hac fungitur potestate, nihil ad præsentem locũ, solùm enim de præscriptione nobis est quæstio. Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans, quod per possessionem præscriptio à lege tempore protractum, dominium rei acquiret. Et quamuis non solùm inter Doctores, verùm & quando que in Iuris contexto explicationis gratia distingui consuescat inter præscriptionem & vsucapionẽ ꝙ præscriptio fit rerum immobilium, vsucapio verò mobilium: tñ crebrò etiam iura ambabus promiscuè vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est, quam vsu vendicare: hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere, vt legitur ff. de vsuca. l. vsucapio. idque ipsum est præscribere: loquendum autem est vt plures & sentiendum vt pauci: & ideo non est, cur non eadem vtamur distinctione. Itaque vsucapio duob. mod. differt à præscriptione, s. & ratione materiæ, vt modo dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergimus. Igitur quoniam hic tantum de foro conscientiæ disputamus, supponamus tam Imperatorum, quàm Pontificum leges. Vsucapio nanque rerũ mobilium triennio fit, aut quadriennio: vt habetur Insti. de vsucap. & C. eo. l. quas actiones. Præscriptio verò altera est longi temporis, altera verò lõgissimi. Præscriptio longi tẽporis per decẽnium inter præsentes, & per 20. annos fit inter absentes: vt eo. Inst. subsequitur: & ead. l. C. & C. de præscr. long. temp. l. malæ fidei. Ratio enim postulat vt præsentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniantur, quàm absentium, ad quos nõ tam citò penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter præsentes, & quadraginta inter absentes, quæ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo pręscriptione plura extant capitula 16. q. 3. Et l. citata, quas actiones. hęc omnia distinguuntur: scilicet ꝙ decennalis, & vicennalis pręscriptio in secularib. sufficiat, triennalis autem & quadragenalis competat religiosis reb. Vsucapio verò triennio fiat inter præsentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc propriè loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana verò ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore centum annorũ: itaq; contra illã breuius nõ præscribitur. Quocirca etsi Imperator præcedẽti lege, vt inter omnib. ecclesiis hoc tẽpus cẽtũ annorũ indulsisset: modò tñ sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorẽ eiusdẽ authẽtici, quas actiones. vt habetur 16. q. 3. c. nemo. His ergo prænotatis qõ nostra est, an in conscientia qui præscriptis temporib. rem possedit, quamuis postea resciuerit eam esse alienã, tutò illã possideat? De qua re tres sunt diuersæ opiniones: duæ nimirum extremæ: quarum altera tenet, ꝙ semper est iudicandum secundum leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. si. de præscriptionibus. Altera verò, ꝙ quamuis bona fide toto tempore legis quis rem possideat: nihilominus quotiescunque resciuerit

Præscriptionis definitio.

Quanto tẽpore fiat vsucapio.

Præscriptio longi tẽporis, & lõgissimi.

Quòd in rebus ecclesiæ locum non habeat nisi quadragenalis pręscriptio. Cõtra ecclesiam Romanam non præscribitur nisi centum annis.

Opiniones duæ extremæ. eam esse alienam, etsi in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamẽ in conscientia nũquàm est totus quousque eam restituat. Et hæc est summa Rosellæ, in verbo, præscriptio. Inter has ergo nos media via incidentes, duab. conclusionib. ad quæstionem respõdemus. *Prior conclusio.* Prior est: Nemo beneficio humanæ legis sana conscientia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expresse asserta in illa regula Iuris, Possessor malæ fidei non præscribit. Est autem recolendum, *Olim possessor malæ fidei præscribebat secundum leges.* secundum ciuiles leges olim possessorib. etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitã, vt Gratianus adnotauit. 16. q. 3. can. dilectio. §. potest. Et expressè habetur c. vigilanti. de præscrip. vbi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem & confusionem, primum omnium tricennalem vel quadragenalem præscriptionem lege sanxisse. *Corrigitur ius antiquũ* Alex. verò tertius, eodem c. easdem leges vel confutat, vel saltem moderatur, quãtum ad hoc quod possessorib. malæ fidei nõ faueant: eandemq́; reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranen. confirmauit e. ti. c. fi. Et ratione probatur: *Quis possessor malæ fidei.* Possessor malæ fidei dicitur ille, qui conscius est aut dubius rem, quam possidet, non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiæ concors, peccatũ est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eodem capite Inno. Quare gl. quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profectò est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit à Pontificia, neque sit (vt illi aiunt, quos supra refellimus) simpliciter & absolutè illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen spiritualis temporali diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorum fautrices de medio tollere: qualis certè est, quæ possessorib. malæ fidei faueret. At quò res patentior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessorib. malæ fidei in cõscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim cõtra naturam quòd latro aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantùm, vt sentire videtur, & S. Th. quolib. 12. ar. 25. interpretari, quòd negligenti domino post illud tempus non detur petendi ratio: quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionib. & venditionib. præsumptio legis est, quòd cum pretia rerum non sint ita planè omnib. comperta, posset quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem vendere vltra iustum, & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quòd autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuum accepit per manifestum diuturnumq́; peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur, ne cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id cõmereretur.

Posterior conclusio. Posterior conclusio: Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, intra conscientiam rem tanquam propriam possidet: quoniam lex ciuilis dominium ipsum re vera constituit. *Quæ requiruntur ad bonam fidẽ* At, ne per ignota vlterius progrediamur, explicare cógruit, quænam sint ad bonam fidem requisita. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primũ omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas quòd res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. *Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas.* Secundò requiritur possessio. Nam vt habet regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsucapitur: vt ff. de vsucap. l. sine possessione. Quapropter cùm ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possedisse exigẽdi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunquam præscribit: quia nõ est possessionis capax: neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione: non tamen quod penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. *Mendicantium religiosus non potest quicquam præscribere.* Pariter neque seruus, neq; Mendicantium religiosus possidere potest: atque adeo neque præscribere. Tertiò deposcitur titulus vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus. Qua ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit, quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuatarius. Nam licet titulo mutuarionis acquisiuerit dominium, illo tamen pacto vt redderet. *Qui à latrone rem emit, potest illam præscribere.* Si autem latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit, nimirum credens bona ille legitimè fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo quamuis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rem alienam emit: vt habetur ff. de vsuc. l. si aliena. Nã licet ille titulus nõ sit verè naturalis, est tñ lege præsumptus. *Nequeunt leges secundũ aliquas veros dominos dominio priuare, propter negligentiam repetendi.* Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quòd cum sentẽtia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat, fit, vt qui per talem sententiam mala fide rem acquisiuit, nempe quia qñ lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere cœpit: sed tñ infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen vbi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet postea id nouerit, nõ tenetur. Nam postquam legitimo titolo, hoc est lege præsumpto, rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quartò requiritur eandem bonam fidẽ toto tẽpore absq; interruptione continuari, vt expressè habetur c. fi. de præsc. Nam si interrupta fuerit, nempe quia dominus periit, aut alia via, tunc tempora illa interrupta nõ censentur vnũ legitimum constituere. An verò qui de re illa quã possidet, ambigit, sit ne sua præscribat: qa longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationem adiungitur. Reuertamur ergo his suppositis ad secundã conclusionẽ, quã vt dicebam, Sũma Rosella simpliciter negat in verbo, Præscriptio: & vt Syluest. codẽ verbo. §. 13. refert, Ant. quoq; de Bu. in c. vigilanti, quia credere nequeunt, leges vero dño legitimus dños priuare posse, eò quod in leni sint negligẽtiæ culpa: esset enĩ, vt arbitrãtur, cõtra ius naturæ: sed tantũ denegatur eis petitionis actio. Et aiunt isto

more suo

muie suo hāc esse opinionē Theologorū quos tamen si vidissent secus prounūtiassent:cùm D.Tho. quulibet.12.art.25.& Scotus 4.dist.15.& omnes conclusionem à nobis assertā meritissimo teneāt. Adria.autē eo modo procedit,quo superiori articulo:nempe,quòd vbi negligentia veri domini ad culpā pertingit mortalē,tunc qui præscripsit tutus est in conscientia,etiam si postea intellexerit rē esse alienam.Cui quidē iuri illud supponit fundamentū quòd Imperator est dominus orbis & ideo potest dominiū ab vno in alterū transferre.Attamen si ille nō fuit mortaliter negligēs, tunc licet in foro exteriori res præscribenti adiudicetur tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suū axiôma perperam intellectū:Cessante caussa legis,cessat subinde eius vinculum. Cùm ergo lex præscriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit condita,illa cessante,cessat pscriptionis caussa.His veruntamē nō obstātibus absolutè asseritur cōclusio,quòd qui bona fide præscripserit siue dominus negligēs fuerit,siue secus,tutus manet in coscientia quāuis transacto præscriptionis tempore,resciuerit alienum esse,quod possidet.Cōclusio probatur nō solū auctoritate D.Tho. & Scoti,& Theologorū, vt modo dicebamus verum & sacrorū Canonum Gelasij & concilij Toletani 16.q.3.& Augustini loco citato.can.si virgo,14.q.vnica.& de pręscript.can.sanctorum & multis alijs.Et quòd dictæ leges non solum approbentur à Pontificibus in foro exteriori,sed etiam cōsciētiæ,solidissimum sumitur argumentum ex cap.vigilanti.& cap. fin. de præscriptio. Nam postquàm illic consultissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæfidei irritauerint à contrario sensu illam confirmāt quę bonæ fide subnittitur.Sed quo ad rationes descendamus,nulla est illa Adr.nēpe quod Imperator sit dominus orbis : tum quod illud falsum est, vt supra commonstrauimus ; tum quod etiam si dominus esset regnorum orbis , non tamen rerum habet dominium , vt pro suo libito possit res alienas vsurpare.Quod supra quoque ostensum est.Præterea,quia non solum Imperator verum & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorum etiā si non sint rerū domini.Ratio ergo est quam art.1.declarauimus:nempe quòd reipublicæ princeps, tanquā pacis custos vt potest criminosos suis bonis mulctare,ita & ab ipsis inuitis pro bonis pacis suorum dominia in alios traducere,idque lege, vt supra diximus, in foro poli cogente,atque adeo possidentis conscientiam pacante.Alioqui vti supra arguebamus ,si conscientiam possidentis eiusmodi leges non inquietarent tum frustraneæ essent,tum etiam iniquæ:quando quidē ei rē adiudicarent qui tamen eam tuta conscientia possidere,nequiret,eidemque per sententiā,quę nō ex falsa præsumptione,sed ex certa sciētia procederet.Isti enim talem principibus negātes in cōscientia facultatem,tanti faciūt hæc bona exteriora,vt arbitrentur esse ceu supremum reipublicæ finem:cùm tamen nos Christus tantopere cōtra admonitos curauerit , vt ad redimendū tempus contendentibus nobiscum de tunica relinqueremus & palliū.Hæc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altertius in corde insidebat quam iudicibus modò: & ideo huiusmodi cōdiderunt pscriptionis leges.hinc ergo gradum aduersus Adrianum faciamus.Quatuor enim inter alia,argumētis eius opinio cōfutatur,hæc scilicet quod si dominus non fuit mortaliter negligens dominiū nō amittit. Primum quod in iure nulla eiusmodi legitur exceptio:quā tamen sancti Pontifices cōscientiarū consultores non prætermisissent.Secundū quod etsi vulgò non alia pręscriptionis causa circunferatur, quàm culpabilis domini negligētia: si iura tamē,& rationes cōsultas,nō hæc est potissima,sed certe bonum publicum,vt scilicet certa sint dominia,& error longi tēporis tollatur,& tranquila sit rerū possessio.Audi legem primā.ff.de vsucap.Bono publico introducta est vsucapio,ne scilicet quarundam rerum diu & ferè semper incerta dominia essent,cū sufficeret dominis ad inquirēdas res suas statuti tēporis spatium.Et cap.vigilanti.de præscript.Ephesinus inquit legislator,solum propter vitandā miserorū segnitiem & longi temporis errorem & confusionē,primus tricennali & quadragenali pręscriptione vigorē legis imposuit.non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ sed consultiua cōmunis boni.Atque adeò nō ille sed hic fuit potissimus finis.Quapropter illo cessante nihilominus lex præsciptionis ius tribuit in conscientia. Tertiò in corroborationē huius arguitur: Si culpa domini finis fuisset legis,profectò vel iniqua fuisset vel quàm tarissime suum assequeretur effectū.Nā culpa negligentis bona sua per quàm tarissime(quod isti nō aduertunt)est peccatū mortale. Enimuero prodigalitas,vt omnibus in cōfesso est,genere suo non est mortale.Ob idq; neq; qui quia bona negligit,mortaliter vnquam peccat,nisi accidentariè, nempe in casu grauis necessitatis familiæ aut pauperū quos sibi alere incumbit: ergo propter illam culpam raro cōtingere præsciptionis iustitia: non ergo illa fuit caussa.Quartò deniq;,vt superius arguebamus,& si ille fuisset finis nihilominus illo in euētu particulari cessante,nō subinde legis vigor extinguitur:sed si in cōmuni cesset. Est ergo tutus in conscientia,qui legitimè præscribit,etiā si postea illi innotuerit, rem possidere q̄ fuit aliena.Superest ergo tandē id examinare quod suprà in lite reliquimus.Diximus enim ad bonam fidē exigi,vt neque possessor dubitet rē esse suam,sed id certo credat alias possessor esset malæ fidei.Enimuero glo. c.fin.de pręscrip.aliter sentit:nempe quod dubitans,etiam si iustam habeat dubitandi causam,nihilominus est in bona fide.Et citat pro se §. bonæ fidei.l. qui scit.ff.de vsuris. Eodemque vergit Panormit.quòd ait ad literā probari,ex cap.si virgo. supra citato. 34.q.vnica.vbi ait August.tandiu bonæ fidei possessorem rectissimè quenquam dici quandiu possidere se ignorat alienum,cū verò sciuerit,tunc esse malæ fidei.Qui enim dubitat,vt censet Panormi.ignorat.Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis:Qui dubitat rem quā possidet,esse suam potest illam bona cōsciētia in iudicio defendere donec à se euincatur,hoc est, iudicio subtrahatur:manet ergo semper in bona fide.At vero absque dubio cōtrariam sententiam crediderim:nempe quòd tempus quo quis,non qdē tenui scrupulo,sed probabili coniectura dubitat rem esse suam,non

Opinio Adriani.

Sententia auctoris.

Respondetur Adriano.

Quatuor argument. confutatur sententia Adriani.

Opinio q iure dubitans an res sit sua bona tamen fide possidet.

Contraria sententia auctoris.

annumeratur præscriptioni: imo tempus eius legitimum interrumpit. Et ratio est quia iam habet conscientiæ vulnus, atque adeò fides eius non est bona: nam bona idem est quod sana & quieta: atque adeò ille iam non ignorat rem esse alienam, vt vult Augustinus, quod re vera Panorm. vt probè Adrian. in 4. in quæstione de præscriptione ait, non attentè animaduertit: quia non erat dialecticus. Ignorantia enim altera est puræ negationis, id est carentia scientiæ, quæ stat cum dubio: altera verò prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. Aug. ergo non loquitur de hac posteriori, vt putat Pan. sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quandiu ignorat, hoc est quamdiu non certè iudicat aut opinatur rem esse alienam, sed quamdiu ignorat, id est, nullam habet vel probabilitatem vel coniecturam, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, id est illæsa conscientia. Neque illud §. citatum. ff. de vsur. contrarium insinuat. Illic enim tantùm habetur, quod si quis fundum bona fide ab vsurario emit, sed antequam fructus perciperet agnouerit esse alienũ, hoc est probabiles habuerit coniecturas, potest quidem fructus percipere quoadusque fundus euictus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non autem habetur quòd illa conscientia tempus præscriptionis legitimæ continuet. Ad rationem autem quam nos adiecimus Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin verò subdit paulò inferius regulam, videlicet quòd sicut iniustè quis capit rẽ de qua dubitat an sit sua, ita & iniustè tenet & possidet. At verò profectò regula hæc in primis falsa est, totique iuri aduersa. Enimuero cum melior sit possidentis conditio, non tanta scientia requiritur ad retinendum id quod possides, quanta ad capiendum priuata auctoritate id quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessionem rei, quam sub eodem dubio nõ possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quam si assequi neutiquam possum, non ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij vel cum illo diuidere, quem dubito esse dominum, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, nõ est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa vti: sed quia, vt diximus, saucia tunc conscientia non meretur nomen bonæ fidei ad præscribendum. Post hæc autem non est silentio prætereunda opinio, quam Adr. ex his modò dictis sibi elicit nempe vxori, quæ hæsitat, an vir cui coniungitur verè ac legitimè suus sit, non solum non licere officium debitum ab illo exigere, verùm neque ipsi exactum reddere. Et ad c. dominus, de secundis nup. vbi præcipitur reddere respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo: tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commiscere: perinde ac si post clancularias nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio verò eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quod sicut dubius de re sua, non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quæ profectò conclusio, sicuti & ratio falsissima est & illi c. dominus. planissimè contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idque discrimen interponitur inter debitum reddere & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris: qua ideo nõ potest vxor eum expoliare per hoc, quod habeat dubium, quousque sit certa: sicuti ego non possum surripere ab alio sua bona, per hoc, quòd dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat à fornicatione, dum debitum reddit. Idque expressè habetur ca. laudabilem, ne lite pend. longeque apertiùs cap. inquisitione. de senten. exc. à quibus profectò capitulis Adrianus in omne vertens latus neutiquam se extricare valet. Quod enim in c. inquisitioni. de sedandis cõscientiis si habeatur sermo, planè inde colligitur, quod hi trimembris diuisio: nempe vt qui coniugum certus est cõiugium non esse legitimum, potius sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quàm vt reddat vel petat: qui verò leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo parens, resputo scrupulo & reddat & petat: Qui verò probabili credulitate laborat, non reddat sed petat. Hoc autem mihi profectò maiorem inijcit scrupulum, quod in illis capitulis, Dominus. &, Inquisitioni. ille qui dubius est petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hæsitante neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quod si qui dubitat indagandæ veritati diligentiam adhibuerit sufficientem neque tamen illam possit assequi, non est cur arceatur à petendo: aliàs maneret absque sua culpa semper ligatus, vt neque præsente coniuge vti posset, neque ad alterum transmeare, quod concessu durum esset. & ideo existimo dicta cap. sic intelligi, quod ille, qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positiuè assensum, virum illum non esse suum. Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus plane soluta sunt, Primi enim antecedens negatur: nempe non posse rempublicam quenquam nisi propter crimen suis bonis priuare, imo potest propter pacem. Et quantum ad secundum iam satis explicatum est quemadmodum possessor malæ fidei non præscribat: & circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Ad argumentum pro prima opinione. — *Regula Adriani.* — *Regula impugnatur.* — *Quare dubium tollit bonam fidẽ.* — *Opinio Adri. de redditione debiti.* — *Impugnatur opinio Adria.* — *Ad argumẽta in prĩci. conclusionis.*

QVAEST

QVÆSTIO SEXTA.

DE RESTITVTIONIS SVBSTANTIA.

S. Thom. 2. 2. quæſt. 62.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ.

ALTERVM præambulum quod vitiis pertractandis, iuſtitiæ cõmutatiuæ cõtrariis debet quiſque prænoſcere, eſt reſtitutionis neceſſitas, eiuſdemque legum modus & forma, nempe vt quæ in ſubſequentibus libris oſtenderimus aut ſublata per iniuriam eſſe, aut retineri, conſtet qua lege ſint redhibenda. Prima ergo quæſtio eſt de reſtitutionis ſubſtãtia: in cuius primo articulo interrogatur, an reſtitutio ſit actus cõmutatiuæ iuſtitiæ? Primum enim quod ad inueſtigandam definitionem inquiritur, eſt genus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primò ſic: Reſtitutio nil à ſatisfactione diſtat: promiſcuè namque vtimur vtroq; nomine: quin verò & iura pro eodem vtrumque videntur accipere, vt extrà, de iniu. & dam. dato. cap. ſi culpa. vbi cùm iubetur tam pro damno dato quàm pro iniuria ſatisfactionem fieri, vtraque eodem nomine, ſcilicet tã damni reſtitutio, quàm ſatisfactio pro iniuria, comprehenditur: ſatisfactio autem eſt pars pœnitẽtiæ pro offenſa in Deum commiſſa: inter Deum autem & nos non eſt ratio iuſtitiæ commutatiuæ: quia (vt 5. Ethic. Ariſt. auctor eſt) Diis & parentibus æquale reddere non valemus: reſtitutio ergo non propriè ad commutatiuam attinet iuſtitiam. Secundò arguitur: reſtitutio non tantum locum habet in commutationibus, verùm etiam in diſtributionibus: vt dum quis non diſtribuit præmia ſecundum meritorum pondera, refundere ei tenetur, qui minus iuſto recepit: ergo non tantum commutatiuæ ſed & diſtributiuæ etiam actus eſt. In contrarium eſt, quòd reſtitutio ablationi opponitur: ablatio autem alienæ rei peccatum eſt iniuſtitiæ circa commutationes: reſtitutio ergo eiuſdem eſt iuſtitiæ actus, quæ in commutationibus dirigendis verſatur.

PRO ſolutione quæſtionis notandum eſt reſtituere (vt nominis compoſitio præ ſe fert) idem eſſe quod iterum quempiam in ſuum locum & ius ſtatuere: haud enim huiuſmodi nominum alluſiones & etymologiæ vilipendendæ ſunt: quoniam cum nomina ſint conceptuũ notæ, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur, primum imitantes parentẽ noſtrum, qui idẽ obſeruauit, ſecundũ illud Gen. 2. Omne quod vocauit Adam animæ viuentis ipſum eſt nomen eius. Eſt autem reſtitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quiſque in ſuum locũ dignitatẽ, ac ius reſtitui, perinde atq; homini reſtitui bona ſua. Vnde ff. de verb. & rer. ſignifi. l. plus eſt, habetur plus eſſe in reſtitutione, quã in exhibitione. Nam exhibere, eſt præſentiã corporis præbere: reſtituere autem eſt etiam poſſeſſorem facere, fructum reddere, &c. Vt ſi quis vi raptus eſt, aut per iniuriã in carcerẽ intruſus, ſuisq; bonis expoliat⁹, nõ reſtituitur, licet exhibeatur, hoc eſt, libere permittatur ad proprios lares remeare, niſi in locum ſuum priſtinũ ſtatuatur. Hinc ergo colligitur concluſio huius quæſtionis. Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ. Probatur: Cõtraria ad idem genus pertinent, vt in præd. c. 8. Ariſt. docet: auferre aũt rem alienã inuito domino, eſt vitiũ iniuſtitiæ circa commutationes: reſtitutio autem eſt recompẽſatio cõtraria. Eſt ergo eiuſdẽ generis iuſtitiæ. Secundò: Reſtitutio, vt legitima ſit, fieri debet ad æqualitatẽ rei, quæ ablata eſt, ſiue per iniuriã ſublata ſit, vt furto & rapina: ſiue per domini volũtatẽ: vt mutuo & cæteris contractibus: æqualitas autẽ rerum (vt 5. Ethic. Ariſt. docet) per iuſtitiam cõmutatiuam conſtituitur: hac namq; ratione à diſtributiua diſtat, quòd illa non conſtituit æqualitatẽ, niſi inter proportiones meritorũ & proportiones præmiorum. Eſt ergo reſtitutio actus cõmutatiuæ iuſtitiæ. Ex quo fit, vt reſtitutio propriè locũ non habeat niſi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit centũ, pòſt verò ego, vt gratiã illi referã, tantundẽ redono, non eſt cenſenda hæc mea gratiæ relatio reſtitutionis nomine. Nam etſi ſimilitudinem quandam reſtitutionis habeat materialẽ, vt aiunt, idcirco ꝙ res eadem redditur: deeſt tamen reſtitutionis forma, puta obligatio, à qua reſtitutio & ſpeciẽ & nomen ſortitur. Ob idq; donatio illa non ad iuſtitiam cõmutatiuam, ſed ad liberalitatẽ potius ſpectat. Neq; verò opus eſt ad reſtitutionis naturã, vt eadẽ numero aut ſpecie res quæ accepta fuit, reddatur: tametſi prin. ꝗua eius ſignificatio id videatur auribus exhibere: ſed ſatis eſt, quod tantundem valeat. Enimuero ſicut commutationis appellatio, quæ propriè in rebus fit, vt cõmutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & paſſiones eſt more, & vſu tranſlata: ſic & reſtitutionis nomen extenſum eſt. Vt ſi quis mihi contumelioſo verbo iniurius fuit, quem ego poſtea fuſte cecîdi, quædam fieri poteſt commutationis compenſatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, poteſt eam pecunia reſarcire.

Reſtitutionis etymologia.

Concluſio.

Iuſtitia cõmutatiua & diſtributiua quomodo differant.

Reſtitutio non eſt vbi debitũ non erat.

ARGVMENTA verò in cõtrarium obiecta, nonnihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo reſpondetur, ꝙ etſi nonnunquã duo hæc nomina, ſatisfactio, & reſtitutio, vſu confundantur, quando ſcilicet res in controuerſiam non veniunt: longo tamen interuallo actiones ipſæ differunt. At verò quæ differre monſtrantur, oſtẽdi prius debent, quo pacto cõueniant, nam (vt initio huius ex Ariſt. 5. Ethi. cap. 1. citatum eſt) quo res æquiuocæ viciniores ſunt & propinquiores, eò magis æquiuocatio latet. Sit ergo primum noſtrum aſſertum. Satisfactio perinde atq; reſtitutio ad iuſtitiam pertinet cõmutatiuam: nam vtraq; fit ſecundum æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iuſtitia à diſtributiua ſeiungitur, qua præmia ſecundùm dignitatẽ perſonarum diſtribuuntur. Enimuero qui iniu-

Ad primũ argum.

Opinio Scoti de pœnitentia. tia alium læsit, ad æqualitatis mensurã debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in 4. distin. 12. q. 2. constituere pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiuæ.

Considerat enim pœnitentem non solum tanq̃ reum, verum tanquam ministrũ iustitiæ Dei: qui quidem pænitẽs de seipso supplicium sumit. Quapropter cum satisfactio sit pars pœnitẽtiæ, subsequenter concederet ad eandem iustitiam pertinere, vt puta cũ quis ieiuniis & vigiliis se affligit. Atq; hanc sententiam amplexus videtur S. Thom. 4. dist. 15. q. 1. artic. 1. Attamen multò fortè cõgruẽtius pœnitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiuæ, sed tãquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem cõmisit offensam, puta Deo, vel homini, vt iudi- *Opinio diui Tho. de pœnitentia alia ab Scoti sententia.* cis vindictam effugiat. Quam ob caussam idem sanctus doctor 3. part. q. 85. artic. 3. pœnitentiã sub iustitia cõmutatiua collocat, etiam quantum ad satisfactionem, si bene inspiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eodem redit, ac si rẽ illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdẽ est iustitiæ, ac si rem ablatam rependas. At verò quoniã Deo corporeũ aliud post contritũ animũ reddere gratius nõ possumus, quàm corporis castigationẽ, apparet in satisfactione respectu ipsius quædã punitionis forma secundum famosam illam August. definitionem, pœnitẽtia est quædam *Septem differẽtiæ inter restitutionem & satisfactionem, De quibus restitutio, & de quibus satisfactio.* dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet cõmisisse. Huic igitur rationi in qua restitutio cũ satisfactione conuenit, subiiciuntur septem differẽtiæ inter easdem duas virtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiæ: quam differentiam constituit S. Thom. 4. distin. 15. quæst. 1. articulo 5. Inæqualitas nanque, quæ iustitiæ cõmutatiuæ contraria est, duobus modis vsu venit. Vno in rebus exterioribus: vt dum quis rẽ alienã occupat: altero verò in actionibus & passionibus iniuriosa, vt cum quis ciuem violenter verberat, aut conuitiis aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in reb. ablatis æqualitas cõstituitur: posterior vero expostulat satisfactionẽ: vt videlicet de cõmissa culpa fiat proximo cõpensatio. Itaq; satisfactio non est, nisi vbi iniuriosum crimen adfuit: restitutio verò etiã, vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem discrimẽ vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nanque est reddere, quod ablatum est: satisfactio verò, quia pars est pœnitẽtiæ, est iniuriam resarcire. Cõsequitur ergo ex hac ꝓpositione tanta disgregatio inter satisfactionem & restitutionẽ, vt licet quandoq; ambę concurrant: possit tamen altera absque altera reperiri. Exemplũ accipe. Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum cõpilauerint, tenẽtur in primis ad restitutionem eorum quæ rapuerint, & prætereà de illata iniuria satisfacere: puta aut petẽdo veniã, aut alia via. At verò cum quis nihil surripuit, sed tamẽ aut conuitio aut manuum iniectione iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionẽ. Et ecõuerso, qui æs creditori debet, quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur: satisfacere *Secunda differentia.* verò non item: quia nullum cõmisit crimen, quoadusque in mora est soluendi. Secunda differẽtia ex hac prima enascitur, respectu illorũ, quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim non solùm homi- *Quibus fiat restitutio, quibus itidem satisfactio.* nibus, verùm & Deo, eidémque pręcipue fit: restitutio verò propriè solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos cõtingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipsos tenemur, atq; adeò illis ratio vlla satisfactionis debeatur, ꝓpriè tamen in Deum solum peccatur, dicente Augustino peccatum esse dictum vel factum &c. contra legem Dei, & regio Propheta confitente: Tibi soli peccaui. Haud enim ꝓximorum læsiones scelera essent, nisi Dei auctoritate fuissent inhibita. Nam *Propriè in solum Deũ peccatur.* etsi lex naturæ obliget: illa etiam obligatio ab auctore Deo dimanat: sicut & lex humana, nã p me inquit Sapientia, Prouerbiorum octauo, Reges regnant, & legũ conditores iusta decernũt. Ex quo fit consequens, vt ei propriè debeatur ad iustum satisfactio, quæ vel hic vel in purgatorio persoluẽ- *Omnis obligatio legũ auctore Deo est.* da est. Vnde Leuit. 6. cautum erat, vt ille qui vi aliquid extorsisset, aut fecisset calumniã, aut q̃dpiã simile cõmisisset, omnia integra primùm restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo ꝓpriè satisfactio Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin suo quoq; gradu fiat hominibus, sed tamẽ maximè fit Deo: restitutio verò nõ illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu: quia Deo nihil propriè auferimus, neque auferri vllo modo potest: licet p analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorẽ adimi: sicut ait Paulus ad Rom. 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum inhonoras? prætereà, neque ei possumus quidquam reddere, quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorũ bonorum non indiget. Quamuis per eandem analogiam satis- *Tertia differentia.* factio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio. Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuersitate præcepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantũ *Extra gratiam per satisfactionem nil pœna remittitur.* cessatur à peccando: per satisfactionẽ vero remittitur quantũ ad pœnam, remissa culpa, eò quod est solutio pro peccati debitu. Hũc ergo effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret si extra eius gratiam fiat. Restitutio autem legitimè fieri inter homines extra gratiã Dei põt, quin etiam extra amicitiam humanam: quod satisfactioni repugnat. Et hæc est quarta differẽtia. Enimuerò qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrum reddit, perfectè restituit: licet eum in suã amicitiam non recipiat: ei aũt qui iniuria affectus est non fit satis, nisi per amicitiæ recõciliationẽ: *Quarta differentia.* nisi fortè per ipsum quo minus fiat, steterit. Hæc q̃ppe ex diuersis debitorũ radicibus pẽsanda sunt. Restitutionis inquã debitũ nõ nascitur ab iniuria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa nõ habeat pro fine amicitiam: hæc nõ fit legitimè, nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At vero etsi ob satisfactionem, quæ Deo fit, pœna ab ipso condonetur peccatori: non tamen ideo censenda est propriè restitutio: vt in quarto, distinctione 15. articulo quinto. placet Richardo. Arbitratur enim, quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abusio: quia, vt diximus, neque Deo q̃dquã *Quinta differentia.* adimimus, neque illi acquiritur quod in remissionẽ culpæ ei offerimus: Immo fit tũc debiti remissio. Huic ergo quartæ subnectitur quinta intercapedo: videlicet restitutionẽ nõ esse pœnitentiæ partẽ, velut

veluti est satisfactio:sed dũtaxat est præambulum,vt quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs contraxit,quod dum est soluendo,inuito domino,retinet,vel iniuriam,quã illi intulit,diluere recusat,non potest dignè ad pœnitentiam accedere,nisi ab illo delicto per restitutionẽ euellatur.Itaq; restitutio contritionem,quæ ordine prima est pœnitentiæ pars,antecedit:satisfactio verò etiã cõfessionem,quæ secunda est subsequitur.Ex quo deniq; colligitur sextũ discrimen: Satisfactio arbitrio sacerdotum virtute clauium constituitur,eadémq; in illis tribus generibus,scilicet in oratione,ieiunio,& eleemosyna:restitutionem verò ad æqualitatem quisq; tenetur sua sponte facere,vel sententiæ parere iudicis.Septimum præterea si libet interuallũ accipito.In purgatorio nulla fit,fierive expectatur restitutio,sed tantum fit satisfactio,seu potius satispassio.Hoc dixerim ad depellandum errorem vulgi,quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cõmendarunt,executioni mandentur.Est enim derisiculum,Haud siquidem lex esset digna Deo,si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur,quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alioqui si hæredes nunq̃ restituerent,nũquam miser ille exiret illos purgatoris carceres: qua vtiq; ratione purgatoriũ verteretur in infernum.Viderit sibi scilicet quisque quomodo in hoc seculo restituere mandauerit.

Sexta differentia.
Septima differẽtia.
Nulla hic restitutio facienda hominem in purgatorio remoratur.

Nam si negligẽs fuerit etiam si culpa remittatur,luet in purgatorio pœnas: quãuis post eius obitum illico fiat restitutio:illis autem pœnis persolutis,etiã si nunquam restitutio fiat,liberabitur.Ineptissimè enim in contrariũ adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Augustini,quod statim articulo proximo audiemus,Non dimittitur peccatũ nisi restituatur ablatũ. Illud namque de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo:quia qui non restituit,reus est semper culpæ.Ecce quanta intercapedine satisfactio & restitutio distent.Ex qua dilutio colligitur prioris argumenti.Ad posterius autem probè respondet S.Tho.quòd restitutio illius,quod per iustitiam distributiuam cõferri omissum est, ad iustitiam spectat commutatiuam.Nam quãuis illud nunquam fuerit ab illo,cui dãdum erat possessum,fuit tamen debitum:& ideo quodammodo sublatum, ac subinde functio commutatiuæ iustitiæ est idem rependere.Quo fit,(vt scitè Caieta.colligit)quòd si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit,quam inter conscriptos ciues facere tenebatur,& posteà pœnitentia ductus restituere constituerit, non debet præsentibus tunc ciuibus restutionem facere,sed eorum defunctorum hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

Ad argumenta.

ARTICVLVS II.

Vtrùm sit ad salutem necessarium,rei,quæ ablata est,restitutionem fieri.

Secundo articulo,q apud S.Tho. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de eius est necessitate respondendum: Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria? Et arguitur ad negatiuam partem: Ad salutem animę,hoc est ad vitam æternam consequendam,satis est seruare mandata,secundum verbum Dñi, Math. 19. Si vis ad vitam ingredi,serua mandata.Quòd si quis in culpam fuerit collapsus,satis est,q̃ per pœnitentiam quæ secunda est tabula post naufragium,conscientiam abluat:restitutio autem neque inter pręcepta,neq; inter partes pœnitentiæ,vt suprà dictum est,connumeratur:ergo nõ est hominibus necessaria.Secũdò arguitur:Si restitutio esset necessaria,maximè quia aliquo est præcepto imperata:id autem in Decalogo nullum extat,præter illud, Non furtum facias, hoc verò negatiuum est:præceptum autem restitutionis affirmatiuum esse deberet,vt nomen ipsum sonat, ergo nullum est tale præceptum.In contrariũ est Augu.in epist.ad Maced.quæ refertur 14.quæst. 6.Si res aliena propter quam peccatum est,reddi posit & non redditur,pœnitentia non agitur,si simulatur. Si autem veraciter, nõ remittitur peccatum,nisi restituatur ablatum.

Conclusio Exponitur. D.Thom.

Quæstio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo cõclusione absoluitur: Ablatorum restitutio sic necessaria est vt absq; illa durare nemo posset in gratia Dei,illámve recuperare. At verò in gratiã sancti Thom.exponẽdi sunt termini, eò q̃ hic secundus articulus subobscurus,quin truncatus etiã nonnullis videtur. Ait enim,id quòd iniustè ablatum est,restitutioni esse obnoxium:quòd verò iustè,minimè.Cùm tamen tam mutuatum,quod quia iustè sustulit, quàm pretium rei credito emptæ sit etiam restituendum. Notandum ergo est,quemadmodum nos sanctus Thom. proprias rerũ locutiones docuerit.Illius enim quod quis vel mutuo vel quolibet simili contractu accepit, nõ propriè ad restitutionẽ conuincitur,quoadusque sit in mora & culpa:nam mutuum vel pretiũ ante statutũ tempus reddere,non est necessarium.Et dum in tẽpore redditur, nõ dicitur propriè restitutio, eò q̃ cum creditor illuc vsq; sua sponte careret illa re, nondum censebatur minùs iusto habere,aut suo iure,& statu esse deiectus:sed dicitur illa vel simplex redditio mutui,vel solutio pretij:quamuis largo modo restitutio dicatur.Nomen igitur restitutionis strictè solum in rebus ablatis locũ habet puta quæ vel per iniuriam surreptæ sunt:vel si iustè fuerint acceptæ,iniustè tamen vltra constitutũ tẽpus retinentur.Et ideo ait August.non dimititur peccatum,nisi restituatur ablatum. Quod autẽ ait D.Tho.id quod iustè ablatum est,inęqualitatem esse restitui,nõ intelligas de mutuato,aut de p̃tio rei futura moneta venditæ,aut de similibus,quæ iustè accipiuntur,sed vt reddantur:at de illo qđ quis,quia suum erat,accepit:vt depositum suum,aut laboris mercedem, aut dono datum,aut quid simile.His præhabitis probatur cõclusio:Iustitia commutatiua est ad salutem obseruatu necessaria restitutio aũt importat redditionem illius rei,quæ iniustè vel aufertur vel retinetur:quæ quidẽ redditio opus est iustitię commutatiuę:ergo illa est necessaria.Hinc fit consequens,præceptum extare restitutionis,idque sub reatu mortalis culpæ obligãs.Aliter non esset ad salutẽ simpliciter necessaria.Etenim qui rem detinet alienã inuito dño,& iustitiam violat,& subinde proximi charitatẽ. At pro exactiori eiusdẽ conclusionis examine,intelligamus in primis,quo gradu certitudinis habẽda

Quando quis in tẽpore reddit quod ex contractu aliquo ciuili debet non dicitur restituere.
Restitutio solum locũ habet in rebus iniustè ablatis, vel retentis.
Improbatur conclusio.

est,an

est, an scilicet sit pro veritate Catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim, quod Guido Carmelita inter Græcorũ alias, hãc quoq; hæresim cõnumerat, quod eorũ sacerdotes nullã furibus & latronib. restitutionem pro manifesta rapina iubebant: sed oleo simplici illos inungentes absoluebãt: illa dũtaxat iniuncta pœnitentia, vt sibiipsis furtorũ partẽ impertirent. Nescio tamẽ qua essent insania illi correpti, quit ita desiperent: Lutherani nanq; (vt est arti. 35. Lutheri ad Leonem videre) satisfactionẽ inficiãtur: hoc tñ colore quòd Christus abundè delictis totius mũdi satisfecit: nesciẽtes discernere inter satisfactionẽ, quo ad sufficientiam, & quo ad efficaciã. Quòd autẽ restitutio nõ sit necessaria non solũ hæresis, verùm phrenesis est. Hic autem lectorem admonitum facere non præteribo, vt si inciderit in Erasmi anotationes, vsq; ad quartam editionẽ, caueat ab illo adnotamento qđ Luc. 11. super verbo illo, Quod superest, date eleemosynam, subiicit tale: illud adnotandum, cũ modò fecerit mentionẽ rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis: tantũ pollicetur eleemosyna data, omnia fore mũda. Quo sanè loco visus est restitutionis necessitatem vel infirmare, vel negare. Post tñ editione quinta, notã hanc, quã sibi ipse inusserat, abrasit. Ad rẽ igitur vt redeamus, meritò dicebã huiusmodi hæresim in phrenesim incidere. Cantũ enim in decalogo est: Nõ furtũ facies. Qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret: pro eodẽ. n. prorsus recepit, rem alienam surripere eandemq; retinere. Vnde Pau. ad Rom. 13. Reddite oĩbus debita: cui tributum, tributum, &c. Et vt cũcta expressiori emphasi cõplecteretur, subdit negatiuè. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicẽ diligatis. Hui⁹ aũt voculæ, Nisi, ille nobis sensus placuit, qui nõ est exceptiuus, sed potiùs expositorius. Nã cum rem alienam vsurpare dilectioni proximi obuersetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt syncere diligamus. Tametsi Chrysost. & August. veneranter sint auscultãdi: qui exceptionis gratia illud Pau. aiunt addidisse. Quasi admonuisset vt dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitũ quantumcunq; soluatur nunquã cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Immo verò qui rem nõ abstulit sed bona fide possidet, quoties cõstiterit esse alienã, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, vt eius tradit historia, cap. 2. cum vocem balãtis hædi quem vxor attulerat, audisset. Videte, inquit, ne fortè furtiu⁹ sit: reddite eum dominis suis: quia nõ licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere. In summa, Deus Eze. 33. nemini pœnitentium veniã pollicetur, nisi prius pignus rapinámq; reddiderit. Adde quod eodẽ iure quisquis rem nouit furto sublatã, tenetur eã domino indicare. Sic. n. intelligendũ est verbum Hieron. super illud Prou. 26.: quod refertur extrà, de furt. c. qui cum fure. vbi ait qui cum fure partitur, vel secũdum aliam literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Non ergo fur solus, verùm & ille reus tenetur qui furti conscius, quærente possessore nõ indicat. Haud tamẽ tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

Ad argumenta.

Per hæc ergo ad primum argumentum cõtra quæstionem respondetur, cõcessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem, si quis innocenter viuat per expletionem mandatorum: posterior verò perimitur. Etenim qui furto cõmisso aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquã inde resurget nisi præuia restitutione: nam aliàs semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est cõtra Decalogi prohibitionem. Contra hanc aũt solutionẽ non desunt argumenta. Primum enim statim præfurib. extat huiusmodi: Nemo reus est furti aliusve detentionis, cui constat legitimum dominũ cõsentire aut consentire debere: lex aũt charitatis hoc vinculo videtur mortales & maximè Christianos conglutinare, vt corporalia hæc & tẽporalia quisque propria saluti spirituali proximi postbabeat, ergo quisq; consentire tenetur, vt alius possideat bona sua, ne iniustè alius retinendo occidat propriã animam. Hoc argumentum sunt qui arbitrentur alicuius esse ponderis, cum tamen nullius sit prorsus. Respõdet. n. Adrianus, quod etsi dominus rei fortè consentiat, hoc tñ nõ constat ei qui iniustè possidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio aũt non eneruaret argumẽti vires si vllas haberet. nã satis esset, quod illi constaret, debere dominum consentire. Respondetur ergo facillimè, quòd quamuis quisque teneatur salutem animæ proximi, ordine charitatis propriis bonis corporis & vitæ etiam temporali anteferre (vt S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 5. auctor est) attamen hic charitatis ordo solum obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando vel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solum ad perfectionẽ charitatis hoc pertinet. Vnde cum ille qui alienam rem iniustè vsurpat, non id propterea facit quod extremam necessitatem illorum bonorum patiatur: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, nõ tenetur dñs consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo, cum quis aliũ inuadit occidẽdi animo. Aiunt enim quidam nimirum misericordes, quod inuasus potius debet permittere sui occisionem, quàm alium mortaliter delinquentem interficiat, vt sua temporali morte æternam

Ad secundũ argu.

euitet in proximo. Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniustè illam petit, potest alius illã defendere: etiam si sciat alterũ in peccato mortẽ obire. An verò sit consilium, suã ipsius mortem permittere pro salute alterius, nõ est præsentis negotij disputare: maiorẽ. n. charitatẽ nemo habet, quã vt animã ponat pro amicis suis.

Dubium an eodem præcepto probibeatur furtũ & præcipiatur restitutio.

Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsan non tam ad rem spectat, quam ad nomẽ: Videlicet, an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio recipitur. Etenim quod eadem sit præceptio, est argumentum primum, quod idem pollere videtur. Non furtum facies. &, Nõ retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Pau. Nemini quidquam debeatis. Et S. Tho. 2. 2. q. 66. art. 3 detinere, inquit, id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumẽti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detẽtio. Mox arguitur, quòd si præceptum restitutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum

Græcorum amentia ex Guidone.

Lutherani satisfactionem inficiantur.

Erasmi documentum reijcitur, quod & ipse reiecit.

Arguitur contra solutionem.

tiuum non obligat pro semper. restitutio verò facienda est absque mora, nam quandiu quis in ære alieno manet inuito dño, quasi fur reputatur. Vnde fit, vt semper & ꝓ semper teneatur restituere. Nihilo secius exactior loquutio erit, si dicamus duo esse quodámodo præcepta: illud. f. abstinendi à furto merè negatiuum: hoc aũt restitutionis, affirmatiuum, implicans in se negationẽ, quo ꝓhibemur rem alterius detinere: vt 2.2.q.62.art.8.auctor est S. Tho. Et hoc patet ex obiectorũ diuersitate. *Solutio dub.* Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mandátur: furari autem malũ est: restituere verò, bonum. Idẽ patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Falsum ergo est idẽ esse priora vel obiectum vel præceptum: reducitur tñ hoc ad illud Decalogi. Nõ furtũ facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad illud aũt quod modò de præceptis affirmatiuis subiiciebamus, respondetur, ꝙ licet mandatum restituẽdi affirmatiuũ sit: nihilominus propter id negationis quod includit, non habet circunstantiã temporis, sicuti alia, definitã, sed sua substantia est vt statim & absque mora fiat. Hęc aũt mora accipienda est secundum ciuilium morẽ. Dicitur enim quis esse in mora cùm rei opportunitatẽ nactus, nõ statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius præcepti quãtum ad actum animæ interiorem, est, vt cùm primum cuique constiterit rem possidere alienam, aĩo ꝓponat reddere: nõ tamen est in culpa, si statim nõ reddat, quousque habita tum creditoris copia, tũ opportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An verò quãdiu quisq; in mora durat, tãdiu crescat culpa. & an aliquando eadẽ innouetur: ad eundem postremũ articuli huius libri pertinet satisfaciendũ respõdere.

ARTICVLVS III.

Vtrùm omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet teneatur restituere.

POST substantiam necessitatémq; restitutionis, videre tertio loco restat amplissimã eius obligandi vniuersitatem. Quæritur ergo, vtrum omnia in vniuersum ablata & retẽta, teneatur homo restituere? Et arguitur à parte negatiua. Duo sunt bonorũ genera in quibus quis alteri nocere põt, scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualium aũt nõ est necessaria restitutio: ergo cum sint temporalibus præstantiora, fit, vt neque tẽporalium sit necessaria. Minor exemplo mõstratur: Enimuero qui alterum ad peccãdum induxit, nihil illi restituere tenetur, tùm quòd ille liberè fecit: tum quod & ipse se potest in pristinum statum instituere. Secũdo Si quis à monachatus professione vel cohibuit, vel abstraxit, eisdem prorsus rationibꝰ modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neq; in hoc casu restitutionem facere est operæpretiũ. Tertiò, In bonis temporalibus maximũ est vita: sed qui vitam alteri, vel membrũ abstulit nolli restitutioni manet obnoxius: qa ad impossibile nemo obligatur; quale est vita aut mẽbrum restituere. Quarto, Nemo ad peccatũ obligatur: quãdoq; autem fieri nequit restitutio citra culpam; vt puta cũ qs alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit: ergo eiusmodi restitutio nequaquam est necessaria. Quintò, Honor quem quis alteri cõtumeliis deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritum non est potẽtia: ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. Sexto, Dum quis cuipiam impedimento est, ne aliquod spirituale sacerdotiũ assequatur, auferre id illi censetur: nã (vt Philo. 2. Phys. text. 56. auctor est) quod parũ distat à re, nihil distare videtur: & tamen nullo innodatur restitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori cõferatur. ergo non est omnium in vniuersum necessaria restitutio. In cõtrarium est diuina sentẽtia, Ezech. 33. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, fecerítque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapináq; reddiderit, &c. vita viuet. vbi omnium insinuatur necessaria restitutio. *Conclusio.*

Quæstionis huius conclusio statuitur affirmatiua: Omnium in vniuersum quæ quis vel iniustè sustulit, vel iusto aliquo ciuili cõtractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neque verò nouis opus est testimoniis aut rationibus postea, quæ ꝓximo articulo dicta sunt. Enimuerò vt prohibitio furti, sic restitutionis præceptio generalis est, vniuersa complectẽs. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio contingat, aut attenuatio culpę, semper est mortalis eius trãgressio. Excusatio autem fit aut per ignorãtiam, aut per impossibilitatem: absolutio verò ab obligatione per domini voluntatem, illam remittentis, sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parum retinet, nihil retinere videtur, ideoque leui tangitur culpa. *Tria bonorum bona. Bona animæ subdiuiduntur.*

At verò argumenta quæ obiecta sunt, non parùm cõsiderationis postulant. Et quoniã tria sunt mortalium bona (vt 7. Politic. cap. 1. Arist. meminit) scilicet animę & corporis: atque illę facultates quæ extrinsecus possidentur, dicere existimauimus, secundùm eorum dignitatem ordinem seq dicendi: bonorum autem animę alia sunt naturalia vt intellectus: alia verò acquisita, sed tñ tẽporalia vt sciẽtia: alia deniq; simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At verò de priorib. nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominẽ (vt exẽplũ ponam) vel præstigiis vel alia via dementaret, vel p vim aut fraudem à literarũ studio diuerteret, tenetur ad arbitrium prudẽtium, damnum, sicuti in aliis temporalibus, reficere. Restat ergo, vt ab spiritualibus exordiũ capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur; virtutes. De his enim primum argumentũ propositum est. At quod Scotus 4. dist. 15. q. 3. artic. 1. & Richardus eadem distin. arti. 4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus, & in materia de restitutione Adrianus, respõdet affirmando ꝙ quicũque alteri est caussa peccati, ipsum scilicet inducẽdo, obligatus sit restitutioni, sic vt commodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiam reuocare, suadendo illi vt resipiscat orandoq; pro eo, eumq; pro posse iuuando. Quin verò addit Adrianus neminẽ posse suorum restitutionem *Ad primum arg. Scotus. Adrian.*

tutionem bonorum spiritualiũ remittere veluti corporalium; vtpote quorũ nemo præter Deum dominus est. Et quidẽ si iacturam tãtum inspexeris quã homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimum est, ꝙ tantò exitialius perniciosiusq; nocet qui proximo consultò in talib. bonis nocet, quàm si noceret in corpore, quantò anima pretiosior est corpore & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quod refertur 6.q.1.cap. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, moresq; bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiaq; diripiunt. Attamen licet alij prudẽtius me forsan iudicent, nihilominus nullam mihi videor rationem videre, quæ hanc sententiam confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primum omnium quãtum ad culpam: Qui dedita opera idq; ex odio contendẽs proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiã cõiicere enormius peccat quàm si vitæ tẽporali pararet insidias, quia longè nocentius malum intendit. At verò cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualib. nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explere voluptatẽ: non tanta grauitate delinquit, quàm si eius diriperet bona temporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam muliercula corrupiam, absq; vlla vi & fraude solicitet, etiã si vel prece, vel pretio vrgeat, tam graui crimine cõplicari, quàm si bonorum eius copiam depredaretur? Re vera nulla est in tali assertione apparẽtia rationis. Fallax ergo est argumẽtũ: Plus nocet, ergo grauius peccat. Cætera enim nõ semper sunt paria. Enimuero qui aliena bona surripiũt, id faciũt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incremẽtum: qui verò alium allicit ad malũ, nullam infert vim aut necessitatem, atq; adeò neq; iniuriam. Sit ergo secunda cõclusio superioris expositoria: Qui alterum in crimen cõiicit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quẽ seduxit veritatem doceat. & si vim intulit, liberũ relinquat, vt in bonam redeat mentẽ. Decepit quis fortè hominem, docens nõ inesse culpam vbi erat: puta quempiam contractum non esse vsurarium, qui tamen erat, ob quam deprecationẽ exercet ille talẽ contractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere aliũ veritatẽ, ne falsus malè agat. Quapropter hæresiarcha qui hæreses seminauit, tenetur recantare palinodiã, & quantũ in se fuerit, conuellere iniqua semina. Eodem iure si ego quempiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea caussa illas exercet, teneor illũ liberum relinquere, ne sim illi caussa mali. Conclusio manifesta est: quoniam ego sum caussa non solum ob quam delinquit, verum ob quam in delicto perstitit. Tertia conclusio: Si quis alium absq; vi & fraude induxit in peccatum, etiam si cõsultò & ex animo induxit, alius autem scit se esse ĩ peccato, estq; ei liberum exire dum voluerit, tunc inducens nõ tenetur peculiari præcepto iustitiæ cõmutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut cæteros. Prior pars probatur: Primum, iste inducẽs propriè loquendo nihil ab altero sustulit, nam aufert nemo quidpiã nisi ab inuito: qui autẽ sciens, & prudens peccat, quantumuis precib. alterius succumbat, non facit inuitus. aliter non peccaret, dicente August. in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeò est volũtarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum. 15.q.1.cap. quod autem. Respondent autem Scot. & sui, ꝙ licet taliter inducens, non sit tota caussa peccati, existit nihilominus pars caussæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donũ aliquod ab amico citra vim & fraudẽ extorqueo, nullatenus illi teneor, vt restituam vi iustitiæ. nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratus. Pari ergo iure qui à muliere vel prece vel precio cõsensum expressit in malum, postquã illa vltrò cõsensit, liber est qui extorsit, à restitutione: scienti enim & consentienti non fit iniuria: de reg. iur. in 6. Et facit ad idem tex. eod. tit. cap. nullus. eodẽmq; tit. ff. l. consilij. quib. nimirum docetur neminem ex consilio, quod fraudulentum non sit, restitutioni obligari. Secundò aliter idem cõprobatur: Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate nõ est restitutionẽ fieri. Deus autẽ solus est auctor gratię: homo ergo eodem vinculo est solutus: Quòd si vrgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte cõdonat quod sibi ablatum est: sed ille qui nõ vult resipiscere à peccato, virtualiter condonat quòd ablatum sibi est: quoniam cum in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiam recuperare, si non recuperat, videtur illam sua culpa negligere: atque adeò alter sit à debito liber, quia non retinet alienum. Etenim si ego furto sustuli auri pondus, quod expositum manifestumq; relinquo dño, vt quando ei libuerit possit sine mea vllius ve alterius opera capere, profectò si non capit, censetur illud tenuer e: atque adeò ego nõ amplius teneor facere. Etenim neque obligor illũ admonere vt capiat, neque rogare: Ecce quod tuũ est: aut cape, aut abi. Ad nostrum propositũ. Vnde quæso obligor iniquum in bonam mentem reuocare, si cum ipse absq; opera mea possit, minimè vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora; nam secundum auctores contrariæ sententiæ cõsequens sit primũ, vt si quis mulierẽ quæ in sordibus iacebat ad sordidũ actum induxit, teneretur eã emẽdare: ꝙ nulla suadet ratio. Item, ꝙ quinon põt eum, qui corrũpit in viã reuocare, teneatur saltẽ pecunia ꝓ posse ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit existimatione pendenda. nã in honoribus ita vsu fit: ꝙ tñ in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli. n. confessariorũ tales restitutiones iniungunt. Tertiò sequeretur, vt qui publicè peccauit, singulis eorũ quibus fuit occasio ruinæ, teneretur restituere. Et accedit profectò (vt ait Syluest. in verbo, restitutio) nõ debile argumentum in fauorẽ huius sententiæ, ꝙ cũ S. Tho. solertissimus omniũ scrutator de hoc genere restitutionis nihil vspiã meminerit, nullatenus indicauerit esse necessarium. Adiecimus autem in scdo mẽbro, ꝙ ligamine correptionis fraternæ, quod est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrẽ, & forsam arctiori vinculo, quã reliquos cæteris paribus, nã aliôqui quẽ in maiori periculo video citius teneor corripere. Atque cùm maxime quem quis illata vi in peccatum cõpulit: vt puta si quis mortis cõminationem virgini stuprũ obtulit. At neque vinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Nõ inquã ingre-

di tur iust

Non semper qui plus nocet, grauius peccat.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

ditur iustitiæ limites:vnde Exod.22.solum sancitur,vt qui dormierit cum virgine,dotet eã,ducatq; in vxorem,ꝙ autem procuret eam emẽdare,non adhibetur.Hæc dicta sunt,non vt habenas perditis hominibus laxemus:est enim enorme scelus hominem alienos mores veluti iniquitatis magistrũ dæmonisque administrum deprauare.Nam etsi postmodũ tanta adhiberetur cura, vt errantẽ in viã reduceret,peccatũ tñ ipsum & tẽpus quo in peccato durat,resarciri vix potest.Sed tamen admonita sunt vt quisq; intelligat quousq; Lex restitutionis obligando pertingat.In secundo argumento igitur aliud dubium huic affine,de illo,qui quenquam à religionis professione retraxit,aut inde detraxit.De hoc enim pari iure,vt ex eis apparet,isti suprà citati auctores pronuntiant.Palud.nanque eodem loco citata astruere nõ formidat eũ qui alteri ꝓpositũ religionis sic dissuasit,vt ne intrare persuaderet,vel alia via eũ vitæ monasticę subduxit teneri ad restitutionem in integrum:nempe aut illi ingressum rursus persuadendo,aut alterũ eius loco substituendo,aut si neutra istarũ via patuerit:obstringitur,inquit,idẽ ipse intrare.In eandem sententiã subscribit Anton.Florent.2.parte,tit.2.c.2.Et ne opinio hæc monachorũ tantum censeatur propria, sequitur eandem Adrianus in 4.in eadẽ citata quæstione, de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior.q.17.& adducit Palud.exẽplum Raymũdi celeberrimi generalis ordinis nostri,qui eadem de caussa habitum nostrũ induit. Argumentum isti venantur ex cap.si seruus,primo,distin.54.vbi iubetur episcopo ordinãti seruum nesciente domino duplũ eidem reddere.Inde ergo & fortiore(vt putat) ratione colligũt obligationem restituendi religioni in eũ exurgere,qui eidem religioni monachum subtraxit.Verũ est tamẽ Adrianum & alios sententiam mitigare, dicẽtes tunc esse verã, quãdo quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit,secus autẽ si amicitia ad id adductus est,aut parentum commiseratione. Nam tunc etsi peccatum committant,restitutionis tamẽ lex nõ ligat. At verò neque opinio hæc multũ probabilitatis habet. Prima ergo conclusio sit secundum moderationem Adriani: Qui bona intentione impedimento est volẽti monastiacum institutum capessere: nullã facit religioni iniuriam:quippe quæ nullũ tum ius acquisierat.Cui præterea accedit,ꝙ licet monachatus professio in genere,adeò sit Euãgelicum consilium, vt nullo sit alio opus particulari:tamẽ quod hic & modo & cũ cæteris circunstantiis tale institutum suscipiat, res est,quæ citra iniuriam in consultationem potest asciscі.Sit autẽ secunda conclusio:Nemo qui alteri, etiã iniquo animo monachatum dissuaserit,vel alia illi ratione obstiterit quo minus monachus fiat , obnoxius subinde fit restitutioni vel eidem faciendæ vel cõuentui de rigore iustitiæ: sed tantũ tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior,quin verò firmius demõstratur:Primum enim illi qui à religione retractus est,nulla debetur restitutio,quia neque vi cohibitus est,neq; fraude seductus,atque adeo neque iniustitiam passus:nã vbi non inuenitur inuoluntarium, sed spontanea cõcessio,nulla subest iniustitia:atq; adeò neque iustitia restitutionẽ iniungit.Sed tantum esse illic põt peccatum contra charitatem:quæ ideo charitas postmodum admonet correptionem fraternè fieri. Enimuero quandam radicem habuerit peccatum,s.vel contra charitatem vel contra iustitiam,talis est virtus cui emẽdatio competit. Secundum argumentum est superiori simile.Ille qui à religione est impeditus,in sua post habet libera potestate suũ prius propositum exequi:si autẽ non vult,tũc ille qui eum adduxit,exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumẽta hæc inde fortiora,quòd perniciosius est hominẽ in peccatum contra legẽ adducere, quàm à consilio religionis reducere. Neque verò restitutio necessariò est religioni facienda.Nam nullo pacto vrget argumẽtum,quòd religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltem proximum. Enimuero illud semper depẽdebat à volũtate illius,qui poterat à proposito retrocedere.Quòd si sua spõte mutauit, nulla restat obligatio restituendi.Immo eadem ratione addiderim,quòd etiam si quis à professione neophytũ pura q habitu indutus est cathecumenus absq; vi & fraude abduxit,licet graue cõmittat peccatum, tamẽ dum non sit nisi cõtra charitatem,nulla iustitia eum obligat ad restitutionẽ.Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem,non fio debitor priori conuentui:ergo nullum habebat ius quod me obligaret,etiam si simpliciter extraxissem.Quin vero neq; ille q iniquissimo animo professo persuaserit exire,planè video quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui similitudine deducitur,prorsus in contrariũ cogit.Etenim quidquid de seruo sit,de quo idem iudicium erit in conscientia,quòd secundum leges ciuiles fuerit,non tamẽ eadem apparet ratio de monacho.Mancipium enim dñs in suam ꝓpriam vtilitatem veluti equum suum possidet,de monacho aũt non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio mancipatũt,etsi astrictissimi sint religionis voto,non tamen possidentur vt serui,ob Prælatorũ temporale commodum,sed ob suum ipsorũ spirituale.Quare seruitus illa libertate plena est,qua licet monachus abusatur,habitum exuens,tantum obligatur lege obedientiæ redire,vt dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo si sua sponte exierit,nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. Tertia conclusio est:Si quis aliũ vi,vel minis,vel fraude,seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica vt potè dicendo nõ esse bonã,ille,quia contra iustitiam fecit,inuoluntarium hominem permouẽdo, tenetur,fateor,detecta fraude veritatem docere,& vim amouere,vt libere possit redire:teneturq; forsan propter illatam iniuriam procurare vt iterum in conuentum recipiatur.Si tamen nõ reddit,nullũ sñ superest restituendi ligamen.Quarta conclusio. Quãuis quis iuuenẽ vel impedierit vel abduxerit,vel vi à monasterio expulerit etiã illũ qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare,neque ipse intrare.Hanc cõclusionem præterquam superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo.Consiliũ religionis nemo nisi cum omni libertate sequi tenetur.Est.n.religio,quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis:ob idque lege sanctè decretus est an

nua integes

De secundo argumento.

Paludus.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Ad argumentum aliorum.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

nus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut cōmissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiā si quis monachos plures vt exirēt peruerteret. Neque vllus pōt casus dominicū illud verbū mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade, &c. sed vniuersum hoc relinquendū est libero cuiusq; arbitrio. Nemo ad fidē nisi spontaneus admittitur. Qua ergo lege possumus ad opera consilij inuitum cogere? Contrariū porrò nos canonicæ leges docent, q̄ licet vel adulteras, vel hæresiarchas vel scelestissimos alios intra monasteriorū septa atq; in arctissimas cellulas occludāt, nemineo tñ ad professionē religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putāt institutis monasticis fauere, sunt fortè in religionis vota, quæ liberrima esse debent, iniurij: eaq; dum homines eò cogūt, odiosa reddunt. Accedit huc, ꝙ forsan retrahenti aliū, minimè illud congruit institutum religionis: neq; forte cōuentui expedit. Hac enim de causa statutus est professionis annus: ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutare, neutiquā intrare tenetur. Pugnat insuper aduersum istos validum argumentum. Sequitur.n. ad eorum opinionē, ꝙ qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tñ est contra ius concedēs probationis annū: quo quis expertus fuerit, oō sibi ex re esse tale institutū, liberè recedat. Accedit prætereà, ꝙ non semper est personarū paritas. Verū vir illustris aut egregiè doctus teneatur idem religioni se mancipare, ꝙ religioni vel parū vel nihil vtile extraxerit? Extat deinde argumentū ꝙ restitutio in foro conscientiæ non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicè cōstaret, obligatio secundū leges oriretur in foro exteriori. At verò neq; Papa, neque Prælatorum vllus talis reum criminis cōpelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. Quinta nihilo secius adhibenda est conclusio: Qui conuentum aliquē aut religionem persona aliqua expoliauit, quæ religioni erat frugi (nā de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortè teneretur de dāno dato, neque verò in integrū, sed ad prudētium arbitrium, vt qui rectorē Cathedræ vel fraude dementaret, vel vi exire constringeret, teneretur de dāno cessantiū ꝓuentuū. Haud tñ hoc tanq̄ mihi compertissimū statuerim: immò standū arbitror tunc foro exteriori: nā (vt dixi) non eadem est hic prorsus ratio quæ de iure. Hæc autē disputata sint de iustitia: nā de cōsilio aliud est. Peregregiè namque fecit Raymundus, p suum ipsius ingressum dānum cōpensando, quod religioni dederat. Tertiū argumētum iā nos in considerationē mittit restituendorum tēporalium bonorum. Hæc aūt in triplici sunt differētia. Alia qppe sunt corporis, alia verò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mūdo, aut sunt cōcupiscentia carnis, aut cōcupiscentia oculorū, aut superbia vitæ. Inter hæc autē illa sunt nobis cōgenita penitiùs ac natiua, atq; adeò potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primū est vita, q̄ per homicidiū tollitur. De qua S. Tho. ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æqualens restitui nequit, sat esse vt fiat possibilis cōpensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, vt potè à quibus suscepimus vitā, sufficit eis reddere quantū possumus. At verò operæpretiū est hoc pressius explicare. Atqui in primis recolendū est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionē facere damni dati, & satisfactionē de iniuria: & ideo de vtraque est dubium in foro cōscientiæ: nā in foro exteriori posita est talionis pœna: vt iuxta verbū Dñi, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc aūt nihil ad nos: q tantū instituimus confessarios ad pœnitētias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omniū conclusio, ꝙ si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud dānū cōpensare, alendo eandē familiā. Et ratio fit illis cōperta ex natura cōmutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic.n. decretū est ca. fi. de iniur. & dam. dat. Si tua culpa datū est damnū, iure super his satisfacere te oportet. Hi aūt sermones vniuersales, sunt magis veri & minus vtiles. Opus est nāque respondere an quicunq; sit ille homicida, & quātacunque fuerit defuncti familia, debeat illa perpetuo sustentare. Maioris. 4. distio. 15. q. 19. dubio postremo ait teneri homicidā tantū reddere hæredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentū lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, quia nō tantum, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laborāti. Hoc aūt nihil est dicere, qm̄ si illi, q suis manibus victitat, laborem ademeris, nihil relinquis: cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc vrgentissimū. Si.n. quis quenquā ab opere & labore cohibet, in integrū tenetur de dāno, ac si ille laboraret: nā accinctus est operi. Si tu ergo illi obstas, adstringeris ei quod ipse lucraretur, refundere. Et ideo Scotus disti oct. 15. q. 3. ait talē homicidā teneri ad sustentationē familiæ defuncti, oō solū vxoris & liberorum, verùm si ille matrem quoque & propriōs quos nutriebat, vniuersos quoq; cogitur ipse pascere. Et sequitur eū Adrian. eadē dist. citatq; in eādem sententiā Specul. & Panor. dicentes, ꝙ quilq; hæredū potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto suæ vitæ tēpore. Hæc autē regula non est ad amussim certa, sed dura valde circunspectorū conscientiis. Sequeretur enim ꝙ homicida ante iudicis condemnationem in summā pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessarius pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur, quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquū facere. Quòd si fortè ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebāt, & homicida idē est mercator, teneretur tantundē hæredibus refundere. Adrianus cōcedere videtur: Maioris verò negat. Nā dicit ꝙ postquam familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illū illi suppeditare. At verò hoc nihil refert. nam si nudam commutatiuam iustitiā consideres nihil interest sint ne hęredes diuites, an pauperes. Etenim (vt quinta quæst. superioris libri dicebamus) oō hoc attēdit, sed præcipit, vt quantū ablatum est reddatur, modò qui abstulit, soluendo sit. His ergo præmissis certissima quæ hic pōt conclusio stabiliri, est hęc: In his quæ secundum speciem reparare nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentiū facienda. Neque particularius aliud S. Tho. respondet

nimirum

Optimè explicat quando in conscientia quis ad restitutionem tenetur.

Quinta conclusio.

De tertio argument.

Tria bonorum temporalium genera.

Qualis debeat fieri pro vita ablata cōpensatio.

Dubium.

Opinio Maioris.

Impugnatio.

Scotus.

Improbatio.

nimirum intellig ens nihil posse certius constitui. In hoc autē arbitramento habenda est ratio perso-
narum, tam occisi, quàm occidentis, quā etiā hæredum: nam (vt modò disputabamus) nulla aliarum
regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudētibus habetur in vsu. Atque adeò plus huc con-
ducit prudentum sententia, quàm Theologorū sciētia, vel Iurisconsultorū. Quādo enim homicida
est diuitiis præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quàm si egeret: & si occisus inutilis erat suis,
minor quàm si erat frugi. Est præterea in hisce iniuriis cōsiderandū, quòd qualitas defuncti nō tātum
pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaq; suorum, verum etiā ex valore & dignitate personæ. Nā
qui virum ingenuū literisve aut alia ratione insignem occidit, ad maiorē multò restitutionē tenetur
quā si personā inferioris classis trucidaret. Falluntur ergo, qui arbitrantur ob id, quòd non reliquit fa
miliā inopē, non esse restitutionē necessariā: quoniā talis persona multò pluris erat quàm alia. Quin
verò & occidendi modus, si per insidias, aut fraudē, aut per insignem atrocitatē homicidium perpe-
tratum est. Hæc inquā omnia venire debēt in cōsiliū vt restitutio legitimè fiat dūmodò hæc omnia
iniurius possit soluere, etiā cum graui detrimento suorum bonorū: tametsi, vt ad superius quoddam
verbum respondeamus, non sit propter restitutionē in foro conscientiæ in extremā aut grauē necessi
tatem quisquā cōiiciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendum, id quod in
spe est tantū, non æquipollere ei, quod est in re: nā poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt
nō posset familiā sustentare. Idē prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manū alteri absci-
dit, tenetur soluere operas medici, & damna, cessantesque labores in integrum: ad arbitrium tamen
sapientum virorum. Quòd si quis sententiæ huic obiiciat illud Exod. 21. quod iure etiam Can. de in-
iur. & dāno dato. capite si rixati. pro lege susceptū est, nēpe quòd si percusserit alter proximum suum
lapide vel pugno, & ille mortuus nō fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impensas in medicos resti
tuat: cæterùm innocens erit. Respōdetur, quòd erit innocens respectu homicidii: & si ille, qui læsus est
plenè cōualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens, quòd nō debet æstimari
pretium huiusmodi læsionū ad libitum illius qui dānū accepit. Amputauit quis manū alteri, aut eruit
oculū: vtrum teneatur tantū reddere quantū ipse peteret, si ante mutilationē ipse vellet reddere mem
brum suum? Minimè gentiū. Est plebeius, qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tamē postquam
auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit, tantū reddere. Nō enim est eadem hic habenda ratio, quæ in
rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere vel simpliciter quantum va
let, at quia mēbra non possunt eadem restitui, non debēt tanti æstimari, quāti homines illa faciūt, quā-
do habent: quāuis etiam deformitas, quæ in mutilo restat, sit etiam repensanda. Sed est tandem adno-
tandum quòd inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam dāna facilè condonāt: iniuriæ enim
sunt quas nunquam obliuioni tradunt. Secundò: Præter dāna data tenetur iniurius satisfacere pro in-
iuria, sed de hoc quoque diuersæ versantur opiniones: est inquā Scoti grauis seueraq; sententia loco
citato. Ait, inquā, quòd vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideò iustè, inquit,
debet illic homicida patienter soluere illam pœnā. Quòd si intelligat, dum captus fuerit, supplicioq;
destinatus debere patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat, quòd ipse se debeat offerre
Prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest, quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul
actor, vt sponte se patibulo obiiciat: esset enim hoc cōtra ius naturæ, quod tā truces leges, & præcepta
non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorē ita sensisse. id quod ex subiunctis statim ver-
bis coniicitur. Subdit nanq;, quòd vbi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eā inferre:
quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur; quòd neq; vbi statuta fuerit, tenetur reus
obiicere se iudici. Hoc enim eodem recideret, ac si eam sibi inferret. Adiicit nihilominus expedire tūc
tali homicidæ vt exponat vitam suam in caussa iusta, vtpote in bello contra inimicos ecclesiæ pro re-
stitutione facienda illi cuius vitā abstulit. Et subdit quòd si neque tantā restitutionē velit facere, non
potest omnino esse immunis à restitutione. Et satis seuera & rigida censura: quā videtur sibi satis cor
roborare verbo Christi. Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo. Ego ve-
rò fateor quod neminem possem sic obligare. Christus nanque de vindice gladio reipublicæ loqueba
tur, quo malefactores pereunt. Imò verò probo viro, qui ira succensus vnum homicidium fecit, non
subinde cōsilium esset illa de caussa cōmittere se bello: secus, si esset eousque perditis moribus vt esset
velut publica pestis. Aliter ergo facienda est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter ve-
niam, vel arbitraria pœnitentia. Quando verò nulla alia patet restituendi via, cōmoda restitutio est, si
interfector orationibus & precationibus mortuum suū apud Deū adiuuet. Idq; salutare est, vt in sacra
mentali cōfessione pœnitentiæ loco iniungatur, tametsi, vt verū fatear, iustitiæ obligationē de huius-
modi spirituali restitutione planè non video. Neq; S. Tho. illius meminit: quālibet Scotus loco citato
necessaria existimet. Neque verò in foro iudiciali cōpulsio fit nisi de damno temporali dato, deque
compensatione iniuriæ. Sed est nihilominus saluberrimum consilium, quando interfectus indiget. Nā
si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. Restat autem dubitationis nōnihil, qui
sint illi hæredes, quibus facienda est restitutio de necessitate. Ait enim Scot. quòd si ille defunctus ale
bat parentes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfector pariter sustentare. Et cum se
quitur Adrianus, & alii. Respōdetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt enim aliqui hæ
redes necessarii: nēpe qui tale ius habent, vt nequeant in totū ab hæreditate excludi: sicut sunt vxor &
maritus, parētes & filii: hoc enim tenebatur pater sustētare si egerēt. Quapropter & hic hæredū ordo
succedit in ius defuncti: quibus ideo de iustitia faciēda est restitutio. Et ratio est, quòd homo est quod
dā bonū, nō solùm suum, sed vxoris, & proliū, & parentū. Et ideo qui hominē gladio sustulit, illis su-
stulit. Alii verò sunt hæredes solum ab intestato, qui tamen non sunt necessarii: vt fratres & inferiores

Præter dāna etiam iniuria cōpensanda.

Scotus.

Nemo reus esse tenetur & actor.

Improbatio.

Quomodo facienda satisfactio in iuria.

Dubium quibus debeat fieri restitutio.

Sententia actoris.

cognati. Et his rigore iustitiæ, in conscientia non tenetur homicida: nã licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Aliàs teneretur pariter alere amicos & famu-los, & quoscunque ille in domum receperat. Verum est tamen ꝙ in foro exteriori fratrib. & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant pecunia rependi: non tamen quòd pro damno dato illis quidquam debeatur. Quòd si super his percunteris, vtrùm hæredes homicidæ si ipse viuens non satisfecit, teneãtur de damno in conscientia? Respondetur, ipsus teneri, si defunctus bona reliquit: aliàs minimè. Iniuriam autem compensare, non item conuincuntur, nisi viuens homi-cida condemnatus esset, transiretq; in rem iudicatam, vt pro iniuria tantum solueret.

Dubium, an obligatio restitutionis transeat ad hæredes.

De quarto argu.

Sequitur in quarto argumento de fama & honore læsis, quomodo debeãt restitui. Qualiter autem fama & honor, differãt, lib. seq. q. 9. vbi eorũ tractatus propriũ habet locũ, explicabitur. Nũc autẽ sa-tis est nosse famã, quæ bona est æstimatio de homine publicitùs habita, per detractionẽ denegari ob idque infamator commodiori aptiorique possibili modo restituere resarcireque eam tenetur. Est enim in bonis tẽporalib. post vitã præcipuum. Neq; verò est sicuti ablata vita, irrecuperabilis: potest enim in integrum restitui. Attamen præstituẽda est statim in frũte regula, Quòd læsa fama nõ est de necessitate salutis restituẽda, nisi quãdo cõtra iustitiam aufertur. quæ regula vniuersalis est in omni-bus bonis. Vnde cùm S. Tho. tres assignet infamãdi modos: Primus inquit, cùm quis scilicet verũ di-cit, & iustè nõ obligat ad restitutionẽ. At quia de hac re variæ circũferuntur opiniones, ne tãta aucto-rum citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilib. rem aperiamus. Primùm, vt obligatio restitu-tionis famæ oriatur, requiritur, vt verè fuerit oblata, vel obscurata: nam quãdoq; ratione obiecti ap-paret auferri, quæ tamen re vera nõ aufertur. Id quod quatuor modis cõtingere potest. Primò, si quid diffamatur, talis homo est, cui secundum humanam reputationem illa non est infamia. Dixisti aulicũ hominem seruire, vt ipsi alunt, aulicæ etiam fœminæ: licèt suspicio inde oriatur, si modo feminã nul-latenus infamares, profectò viro non teneris ad restitutionẽ. Neq; si diceres descẽdisse in duellum cũ alio, quãuis hoc secretũ esset & forsan mẽdaciũ: quia tali hominũ ordini nulla aut perquã exilis obo-ritur ex his infamia. Secũdò, neq; aufertur fama quãdo persona iam publicè erat infamis, Mẽtitus es, verbi gratia, meretricem tali nocte admisisse leonẽ, quem non admiserat: re vera non esset peccatum mortale non restituere ei famã: quia nullã inde maculã ipsa contraxit. Tertiò si infamia est de re leuis-sima. Vt si quis aliũ infamaret ꝙ esset negligens in studio & ꝙ non ieiunaret Quadragesimam totã, quãuis mendaciũ esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quarto, si infamator vel non est fide dignus, vel ioco videtur dixisse: quoniã cui nulla datur fides, & si delictum incurrat, quia tamen nullã generat infamiã, nullo se illaqueat restitutionis nexu. Præterea, requiritur vt alius famã obnu-bilet per iustitiæ delictũ. Etenim qui more & lege verum crimẽ propalat, nihil aufert quod restituere teneatur. Vt si quempiã in iudicio rectè accusasti: aut si per fraternã correptionẽ ad maiorẽ emendã prudenter plures accersisti testes, quibus proximi delictum patefaceres: aut si bono amici tui consu-lens, qui criminosum aut malè fidum seruum recipere in suã familiam adornabat, id ne faceret admo-nueris: nullus istorum casuũ iugo restitutionis hominẽ subdit. Mux si quis quempiã infamet contra charitatẽ, nõ violãdo iustitiã, neq; sic innectitur restitutionis necessitate. Detulisti criminosum in iu-diciũ, qui re vera erat dignus supplicio, & testib. conuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionẽ succederes. Deli-quisti quidẽ contra charitatẽ & liberalitatẽ: nõ tamen restituere cõuinceris: quia non fecisti contra iustitiã. Pari ratione si prælatus proderet reum, quẽ licitè cõdemnauit: proderet autẽ quib. illud erat ignotũ. Impingit quidẽ in charitatis iura: haud tamen restituere tenetur. Neq; verò qui legitimè dif-famatũ in vno loco traducit in alio, vbi res nõdũ erat audita. Ad hæc requiritur tertiò ꝙ qui læsus est non alia via famã recuperauerit: nam tunc immunis fit ille qui infamauit à restitutione, quippe cùm alter iam habeat quod perdiderat. Vt si ille quem de cõcubinatu traduxi, adeò se cõpurgauit vt nulla mihi amplius habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres conditiones ex quib. obligatio conflatur ad restitutionẽ: scilicet vt auferas famã, & contra iustitiam, & quã alter nõ iterũ in integrum reparauit. Post hæc ergo ad singularia descendentib. dicendum restat, ꝙ duobus modis (vt ait S. Tho.) vsu venit cõtra iustitiam infamato: scilicet quando quis falsum crimen imponit atq; iniustè: secundò quando imponit verũ, sed iniustè. Sed nũquid fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnquã nisi iniusta? quid ergo opus erat post falsum, addere iniustè. Respondetur fuisse necesse: nam (vt lib. seq. q. 4. visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitimè probatur nocens, quẽ ipse nouit esse innocentem, tenetur ipsum supplicio addicere, quo vtiq; casu falsum illius crimẽ facto ipso affir-mat, iustè tamen: & ideo ad nullã cogitur restitutionem. At verò neq; iudex extra illum casum, neq; vlla priuata persona sciens ac prudẽs falsum de alio crimẽ adstruere valet citra iniustitiã: Tunc ergo ille nõ faciet idoneam restitutionẽ antequàm asserat se esse mentitum, nisi forsam inter illos conue-nerit, vt alia sit remuneratione cõtentus. De quo statim verbum alterum adhibebimus. Quin verò & hoc obseruandum est documentum, ꝙ non satis est coram eisdẽ quib. mendacium dixeras, te menti-tum asserere: verùm teneris contrariã, quam feceras fidẽ facere: videlicet quia homines procliuiores sunt ad credẽdũ mala quàm bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisq; insuper testibus monstrare te debes falsum dixisse, vt qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoq; diligentia repurgatus e-uadat. Secũdo modo, obscuratio alienæ famæ fit contra iustitiam: quando quis verum crimen dete-git: tamen contra iuris necessarium ordinem. Vt si quis occultum crimen vel extra iudicium propa-lauit, vel in iudicium accusando detulit, ꝙ tamen probare nequiuerat. Quãdo verò alias prætermisit ordinis minutias, nõ fit subinde restitutioni obnoxius, vt puta si accusãuit die festo, aut loco indecẽ-

Regula de fama restituenda. — *Primũ notabile.* — *Quatuor modis obiecto crimine homo nõ diffamatur.* — *Secundum notabile.* — *Tertiũ notabile.* — *Duobus modis quis contra iustitiam infamatur.* — *Dubium.* — *Notandum documentũ in restitutione famæ.* — *Secundus modus.*

ti, aut

ti, aut nõseruatis aliis ceremoniis, quæ rei substãtiam non mutãt. Verũtamen hic restitutionis casus,
per quam difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enimuerò hoc certum est non licere illi infamatori
dicere se fuisse mẽtitum. Esset enim hoc ipsum mẽdacium, quod pro salute totius mundi neutiquam
dicẽdum est. Atqui id quod S. Tho. & Scotus & plerique Doctorum aiũt, debere. s. illum tunc dicere
se perperam illud dixisse, atq; iniquè proximum diffamasse, neq; esse sibi habẽdam fidem, vsqueadeò
vel parum vel nihil ad restitutionem cõfert, vt citiùs ac sæpiùs noceat. Alij ergo recẽtiores aiunt in-
famatorem tũc debere vti amphibolis verbis, vt sic ipse non mẽtiatur, vt tamen alij arbitrari possint,
fuisse mẽtitum. Sed re vera præterquã quòd hoc genus esset mẽdacij nihil vtilitatis afferret. Ob idq;
satiùs semper mihi visum est, quod & hic Caieta. ait nõ amplius talem detractorem coram eisdem de
re illa fari debere: sed bonam vbique eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quãtum
citra mẽdacium valet. Et quãuis inde alii, quòd non se ipse retractat, colligãt verum dixisse, non ta-
men ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius famam vulnerauit, de damno dato, nempe si
caussa illius iniuriæ aliquam iacturam suorum bonorum fecit. Non tamen in integrum, ac si per mẽ-
dacium eum diffamasset, sed ad arbitrium sapiẽtum prudẽtumq; virorum. Verũtamen in his restitu-
tionib. faciẽdis pẽsanda est rei possibilitas. Ecquis. n. restituere valeat si ei quem diffamauit, impedimẽ
to fuit, ne episcopatum aut egregiam cathedrã amplìmve dignitatem obtinere? Debet ergo in hisce
casibus cõsilium teneri sapiẽtum. Tertius verò modus, qui ab Scoto & Richardo & cæteris adiicitur *Tertius*
iniustè infamãdi, vsu venit, quãdo quis negat occultum suum crimen, quod alter iniustè detegit, sine *modus in*
in iudicio siue extra. Vt dum occultus concubinarius aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantẽ *famandi in*
fuisse mẽtitum. Dubium enim est, teneatùrne illi restituere famam quam ei sauciat, dicẽdo illum esse *iustè.*
iniquum delatorem? Et quidem Caieta. hic, & in Summa, in verbo restitutio, vtrunque eorum ait te- *Caietanus.*
neri alteri restituere, quãdo mutuò sunt sibi inuicem iniurii: & nullus, vt ipse arbitratur, potest suam
famam remittere. Scot. verò & Richard. mitius respõdẽt: nempe illum cõcubinarium nõ teneri sic *Scotus.*
denũciatori restituere famam: vt occultum suum crimen fateatur, sed aliis verbis eum excusando: nẽ
pe dicẽdo bona intẽtione & zelo illum fuisse adductum. Crediderim tamen, si meum est auscultandũ
iudicium quòd licèt id quod Scot. admonet, salubre sit cõsilium, tamen secundũ iustitiæ rigorem ille *Sententia*
iniustè infamatus nullatenus tenetur denũtianti vel accusanti restituere, etiam si suum crimen nega- *auctoris.*
uerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mẽtitum, vel falsum locutum. Id quod & ante nos
Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. §. 3. Nam qui suo vtitur iure, nemini iniurius est, atq; adeo ri-
gore iustitiæ non cogitur illi quidpiam restituere: ille autẽ qui tali casu suum celat crimen, suo vtitur
iure. Quòd si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cum iuramẽto id negat, pec-
care mortaliter: ex quo cõseqeuẽs apparet, alteri ad restitutionẽ teneri: respõdetur primùm quòd põt
celare tacẽdo. s. neq; affirmãdo neq; negãdo, Secũdò respõdetur quòd etiam si negãdo citra iuramẽ-
tum peccet, nõ tamen mortaliter: quia nõ perniciosè mẽtitur: quãdoquidem ius habet celãdi. Et quã-
uis deierãs mortaliter peccet cõtra Deum, non tamen iniustitiam cõtra reuelatorem cõmittit. Neq;
verò, vt Scot. putat, cõtra rẽpublicam: quoniam quãdin ipse habet ius suum cõtegendi crimen nõ est
inobediẽs iudici: atq; adeo neque ad restitutionẽ cogitur. Est. n. alta mẽte, illa suprapo sita regula ser-
uanda. Nullum peccatũ ad, restitutionem obligat, nisi sit cõtra iustitiam. Quocirca mataphysica hęc
distinctio Caietani, scilicet quòd accusator potest cõsiderari vel tanquã iniustè accusator: & tũc alter
crimen negando, non facit ei iniuriã: sed tamẽ põt etiam considerari tanquam homo, & tunc fit illi
iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nã cùm ipsissimus homo *Caietanus.*
sit, qui accusat, nullã ei irrogat iniuririã, qui se suo iure ab illo tuetur. Præterea, inanis est ille modus
mutuæ restitutionis. Nm si qui accusauit, non potest dicere falsò se accusasse, quia mentiretur, sed
accusasse iniustè, per hoc nõ resarcit alterius famã, immo potius confirmat rem verã affirmasse. Item
postquã alter non tenetur crimen suum occultũ cõfiteri, si diceret, vt vult Caiet. alterũ nõ fuisse ca-
lumniatorẽ, illa esset quasi confessio proprij criminis. Ille ergo infamatus non tenetur restituere ac-
cusanti: sed si alteruter, potius accusator qui priorẽ intulit iniuriam tenetur accusato. Præter hæc
quando vterque teneretur, certum est, contra quam Caiet. censet, locum habere compẽsationem: vt
scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest. n. quisque suam famam & remittere & cõmutare, vt
statim videbimus. Quartus denique modus iniustè infamandi est tanto perniciosior, quãtò vsitatior *Quartus*
& minoris æstimatus: nempe dum quis quæ audiuit retulit. Audisti. s. vicinam tuam amicum rece- *modus in*
ptare: id aĩt vt ingenium est hominũ, statim in aures viciniæ hisce verbis susurras: Hoc aut illud au- *famandi*
diui: ego quidẽ non credo, sed audita refero. Est profectò ingeniosus, sed pestilens detrahendi modus. *in iustè*
Nam quò tu te ipsum sanctius iustificas, maiorẽ tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic. n. fama
vt ait ille, vires acquirit eũdo. Quare etsi Scotus loco citato distinct. 15. q. 4. & Caiet. 2. 2. q. 73. ar. 2. *Scotus &*
illam censeant non esse directè infamationem, quia ex natura rei non aufert famam: neque obligare *Caietanus.*
putant ad restitutionem nisi ratione scandali: profectò ego non sic auderem tutas reddere conscien-
tias. Imò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit: te-
netur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operam dare, vt opinionem quã alij
conceperunt, illis adimat. Nisi fortè res sit tam publica, vt alia via inserpserit. Cauendum ergo est ma
ximè ab huiusmodi susurris. Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa doctores controuer- *Primum*
santur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est vtrùm cum detrimẽto propriæ famæ resti- *dubium.*
tuenda sit aliena? Apparet enim id non esse necessarium: tum ꝙ vnusquisque debet potius suæ famæ
consulere quàm alienæ: tum etiã ꝙ fama quam ego alteri abstuli, non mihi accreuit: Debeo inquam
quos deprædatus sum numos eò restituere, quod mihi accreuerunt: ob id autem ꝙ famã alterius ob-

securaui, mea non fuit facta clarior. Respondetur nihilominus procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licèt nostræ propriæ quàm alienæ accuratiùs debeamus prospicere: haud tamen vlli liceret cum alterius iniuria sibi consulere. Neque dissimile est in aliis bonis tẽporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coegisti suas merces in vndas iactare, licèt nihil tibi accreuerit, teneris nihilominus restituere: Vnde acutè profectò Arist. 5. Ethi. docuit in huiusmodi iniuriis: licèt non proprium tamen metaphoricũ esse lucrũ: nẽpe q tuam explẽs volũtatem, alium deuicisti: ob idq; perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti, tibi esset appositum.

Alterum dubium.

Hoc autem dubium alterum parturit: vtrũ. s. vsque adeò hoc sit verum, vt nullã exceptionem admittat? Est enim prægraue, vt si Antistes, vel alter egregiæ existimationis, famã priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere: dicẽdo se esse mẽtitum vel quid simile. Respõdetur leges has morales non esse tanto cum rigore auscultandas, sed vt sapiẽtissimus quisque põderata personarum qualitate cẽseret: & ideo personæ illustri satis est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione cõpenset. Quòd si alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecuniis si debeo decem, quæ soluere non possum, nisi cum milliũ detrimẽto, profectò possum solutionem differre, vel aliam viam indagare soluẽdi.

Tertium dubium.

Grauius autem dubium huic affine, est, vtrum fama sit cum detrimẽto propriæ vitæ restituenda? Caieta. nãq; 2. 2. q. 62. artic. 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nẽpe pecuniam, honorem, ac simul famam, & tertiò vitam.

Bonorum distinctio. Reg. Ca. Reprobatio

De quibus hanc cõstituit regulam: Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimẽto rei superioris restituere: vt pecuniam cum detrimẽto seu famę, seu honoris: nec famam vel honorem cum detrimẽto vitæ: sed rem cuiuscunque ordinis cum detrimẽto rei eiusdem ordinis. Regulas autem eiusmodi ex visceribus metaphysicæ expressas, multò plus nimio Caietan. ad morum philosophiam accõmodauit, quæ ideo non possunt non esse fallaces. Profectò non est q ambigi possit, quin pecunia debeat nonnũquam cum detrimẽto famæ restitui. Primum enim nemini fas est cum detrimẽto & iniuria alterius suum protegere honorem & famam, neq; alter, qui læsus est, tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffuratus es, verbi gratia, amplã pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligẽtiam, vt secretò restituas. Si tamen neutiquã sine famæ & honoris periculo potes, nõ ideo debet alter sua denudari substãtia maximè cũ dãnum illius graue est. Haud. n. negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ: sed tamen cæteris parib. maius est ius innocẽtis, qui à te iniquè læsus est. Secũdò quamuis metaphysicam rationem inire velimus etsi fama genere suo præstãtior sit q̃ pecunia, tamẽ tãtum potest æris accumulari: vt cumulus ille multò sit pretiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argẽto pretiosius: sed tamen tantum potest esse argẽti pondus, vt multo æstimetur pluris, quàm minus auri. Porrò ergo illa regula valdè perniciosa est in rẽpublicam: quam idcirco absit vt vllus credat, qui suæ studet consciẽtiæ consulere.

An cum periculo vitæ teneatur quis restituere.

De vita autẽ, q quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, vrgẽtius dubium est. Etenim cùm, vt suprà diximus, non modo nemo sit dominus vitæ, verũ neque ob id vllum delictũ teneatur se morti offerre, vt libro proximo dicturi sumus, aut mortẽ sibi ad quam condẽnatus est, asciscere: consequẽs esse apparet: vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, q secundum cõmunem legum ordinẽ & morẽ nullus tenetur cũ periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam, verum neque vitam quam alteri abstulit, etiam si insignem virum occiderit. Et in hoc etiã fallit regula posita. s. quod res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundo nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propriæ vitæ teneatur restituere, non solũ famam & honorẽ, verũ etiam forte rem pecuniariam. Exẽpli gratia: Si quis illustrẽ familiã de heresi aut de crimine læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem psapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnẽ adhibere diligentiam, vt vitã ppriã in tuto constituendo testimonium peremisset. At verò etiã si non posset sine periculo vitæ, credo nihilominus quod teneretur. Veruntamen prudenter discernendum est delictumne & damnũ iã transierit an verò sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem tem in lucẽ restituere non potẽs, non teneris vt pecuniã pro illo restituas, periculo te mortis exponere: neque si famam denigrasti, quam infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita: vt si ob tuum solum falsum testimonium vinctus quispiam est, qui morti addicitur: profectò teneris etiam cum periculo vitæ tuæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus, si tu crimen commisisti, ob quod ille falsò condemnatur. Enimuerò si tu illi nõ imposuisti, nihil tua refert: ob idq; nulla lex teipsum nunc prodere cogit.

Notanda distinctio D. Thom. & Scotus Syluester.

Quid autem, dum quis famam restituere non potest? Diuus Tho. ait debere aliter compensationem facere, idemque Scotus in 4. distin. 15. secundum tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. vt lite penden. nihil inno. Cum res restitui non potest, in alio æquiualenti fieri debet restitutio. Syuester vero in verbo, detractio. §. quarto. affirmare audet cõtrarium illa nimirum similitudine ductus, quòd sicut pecuniæ debitor dum non est soluendo, non tenetur honorem aut famam exhibẽdo recompensare: ita neque qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis nonnihil. Nam aliàs qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare.

Sententia auctoris

Nihilominus non est ab opinione regia diuertendum. Enimuerò cum pecunia pretium sit omnium rerum illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile, faciẽda est horum restitutio. Quando verò illa deest, nõ est cur per orationes vel p honores restituatur: quia hæc non sunt rerum pretia. Super his autem omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, vtrum fas

cuique

cuique ſit ſuę remittere famę reſtitutionẽ? Cuius vtique partem negatiuam tuetur Caietanus ſecunda ſecundæ, quęſtione ſeptuageſima tertia, articulo ſecundo, & in ſua Summa, verbo, detractio: cui non deſunt alii recẽtiores ſequaces.

Caietanus.

Atqui fundamentũ eius eſt hominẽ nõ plus eſſe famę ſuæ & honoris dominum quàm vitæ: atq; adeò ſicuti occidere ſe non poteſt, neque eandẽ facultatẽ alteri facere, ita neq; famæ ſuæ reſtutionem remittere. Sed tamen hæc quæſtio nõ eſt quod magnũ nobis negotium hic faceſſat: quippe qui ſuprà quęſtione tertia contrariũ fundamentũ iecimus, & vt arbitror conſtabiliuimus: nempe quod homo eſt honoris ſui & famæ dominus ſicuti pecuniæ, tametſi in eodẽ ordine pluris habenda ſit quàm pecunia, ſecundum illud Prouerbiorũ vigeſimo ſecundo: Melius eſt bonum nomen, quã diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modò elicimus cõcluſionem: videlicet remittere famæ reſtitutionem atq; honoris, genere ſuo nõ eſſe peccatum mortale: niſi circunſtantia perſonę, ſcilicet quia eſt in publica dignitare aut magiſtratu cõſtitutus: aut fortè alia ratio mortale illud ſufficiat.

Solutio dubij.

Prima concluſio.

At ſi abſq; vlla cauſſa illã quis remittat, aut ſe non grauiter infamet, erit ei peccatum veniale: ſicuti prodigalitas pecunię quæ genere ſuo non eſt mortale: vel ſaltẽ in eodem ordine paulò deformius. Et ratio eſt, quia eiuſdem ad ſeipſum in his quorum homo eſt dominus nulla intercedit ratio iniuſtitiæ: ſed erit peccatum pręter charitatem, qua quiſq; tenetur ſe & ſua diligere: quod quidẽ in temporalibus non attingit ad mortale. Ex qua quidem concluſione ſubinfertur ſecunda ſcilicet, quòd ſi quis aliqua bona & honeſta cauſſa ei qui ſe infamauit citra aliquam reſtitutionem parcat: nempe vt illius qui alias probus eſt, honori conſultatum propter aliã pietatis rationem, nõ ſolùm nullã cõtrahet culpã, verũ & officiũ præſtabit charitatis.

Secũda concluſio.

Loquimur enim ſemper abſq; circunſtantia perſonæ publicæ. Concluſio eſt non ſolum noſtra, verũ Adriani, auctoris non infimę notæ, in quarto, quęſtione penultima, de reſtitut. quin etiã Sancti Thomæ expreſſè, quidquid Caieta. cõtrà conetur. Ait ſiquidem ſecunda ſecundę, quæſtione 64. art. 5. hominem eſſe conſtitutum dominum ſui ipſius per liberum arbitrium, & ideo licitè de ſeipſo diſponere poſſe quantũ ad ea quæ pertinent ad hanc vitam. Neque quidquam excipit præter tranſitum huius vitę ad aliam. Vbi palam aſſerit omnium præter ſolam vitã eſſe hominẽ dominum. & q. 53. art. 4. abſque vllo ænigmate explicatiſsimè ait, in arbitrio hominis poſitum eſſe detrimentum ſuę famę pati: niſi hoc vergat in periculum aliorum vt puta ſi quis perſona ſit publica: ſecundum illud Grego. hom. 9. ſuper Ezech. Linguas detrahenſium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ne ipſi pereant, ita per ſuam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat.

Gregorius.

Quin verò non ſolum ex doctoribus, verùm etiam ex Euangelio id non eſt illatu difficile. Haud enim Chriſtus tantam honoris & famæ curã nobis commẽdaret, vt declararet non habere nos illorum dominium. Immo Matth. 5. & alibi ſæpe, honores omnes cum ſplendoribus huius mundi impendio nos admonet vt abiiciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, ſed pro minimo, quia fama aliquod bonũ eſt, ſed non præcipuis. His adiecimus loco citato ſanctorum exempla puta, Ambroſij, Auguſtini, & Anſelmi, qui ſeipſos in ſuis ſcriptis humilitatis gratiã diffamarunt. Quod certè non feciſſent, niſi intra limen virtutis id illis licuiſſet. At ſi fundamentum illic ſatis demõſtrauimus, quod arbitror demonſtraſſe, nempe hominem eſſe dominum ſuę famę: nulla eſt ratio cur hic in confirmandis his concluſionibus immoremur ſanè quę inde planè colliguntur. At verò quãdo infamia eſſet hęreſis aut apoſtaſię, quæ contra fidem & religionẽ è regione militant talis infamia non eſt ferenda, ſed omnino repellenda. & quã fieri maximè poteſt abſtergenda, exemplo Chriſti: qui, vt legitur Matt. quarto. cum alias ſibi illatas à dæmone iniurias ęquanimiter tuliſſet, vbi de idololatria eũ tentauit, acerbitate vſus in eum eſt. Illæ autem concluſiones apertius etiamnum dilucidabuntur lib. proximè ſequenti, q. 10. vbi ex eodem fundamento collecturi ſumus non eſſe homini contra iuſtitiam ſeipſum infamari permittere, quin verò quandoq; virtutem. Et re vera cõtraria huic noſtræ opinio turpiter derogat iuribus amicitię. Poſſum enim pro amico vitam exponere, quãuis illius non ſim dominus: cur ergo non poſsim exponere famam & honorẽ? At verò nõ deſunt in contrariũ nonnullæ obiectiones. Prima videlicet, quæ ex Sapienta adſcicitur, Curã habe de bono nomine, bonũ enim nomen melius eſt quam diuitię multę. Reſpondetur tamen curã, quę habenda eſt boni nominis, eandem eſſe, quę nobis virtutis incumbit: vtpote cuius pręmiũ eſt bonum nomen.

Argumentum contra cõcluſionem

Debemus ergo bonũ procurare nomen inſequendo virtutẽ: eſt enim eius vmbra. Quapropter ſicut eum qui recta pergit ad ſolem vmbra ſequitur, ſic & qui virtutem colit ſubſequitur honor.

Colenda virtus quã ſequitur honor.

At quia, vt ait Ariſtot. honor nõ eſt in poteſtate honorati, ſed honorãtis: non eſt tanta cura facienda per ſe boni nominis. Propter quod dicebat Paulus, perparui facere iudicari ab hominibus. Et Aug. 11. q. 3. Can. ſenti. ait Secundino Manichæo: Sẽti de Auguſtino quidquid licet, ſola me in oculis Dei in cõſcientia non accuſet: immo qui bonũ nomen niſi per virtutẽ procurat, nunquã illud attingit, ſicuti qui Soli terga vertit, vmbrã quam perſequitur, nunquã aſſequitur. Quòd ſi nobis eundem Auguſtinũ obiiciamus. 11. q. 3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriã famã contẽnere. Nam vita, inquit, noſtra, eſt neceſſaria nobis, ſed fama noſtra neceſſaria eſt aliis. Reſpõdetur non inſinuaſſe Auguſtinum dominiũ famę noſtrę nõ eſſe penes noſipſos. Imò id potiùs de vita debuiſſet aſſerere, cuius non ſumus domini, & tamẽ ait, quod vita nobis eſt neceſſaria. Sed tantum ait, quod licet fama res ſit propria noſtra ſicut noſtra pecunia, vbi tamen opus illa fuerit reipub. debemus per bonã noſtrã famam ei ſeruire, ſicuti qui diues eſt, ſuis pecuniis. Attamẽ inde hoc tantũ fit conſequens, quod homo in dignitate conſtitutus, aut reipub. neceſſarius, famam propriam ſuæ functioni mancipatã habeat & obligatã, vtpotè ſine qua gubernare nequit ſubditos, & ideo non ita poſsit eam negligere. Haud tamen inde ſequitur, quòd priuatus homo teneatur ſuam ſeruare famã, ſicut neq; alia bona temporalia: pręterquam quòd Auguſtinus loquebatur quibuſdam mulierculis,

quæ consultò humilitatē vendicantes, diffamabant sese, admittentes ad se viros, quòd certè non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus.

Prælatus negligens famā peccat mortaliter.

De quib. prima sit nostra assertio, quòd prælatus quandiu prælatus est, contra iustitiam mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suam negligeret famam: quoniam, vt modo dicebam, habet illam officio mācipatam. Attamen si nō esset persona adeò egregiè vtilis reipublicæ, & vellet magistratum abdicare, non magis teneretur seruare famam, quam persona priuata: secus, si vult in loco publico perseuerare. Ex his autē plerique colligūt, cum qui prælati famam dilacerat, nonilli tantū obligari ad restitutionē, sed etiam subditorum collegio.

Quorūdam opinio.

Nam fama, inquiunt, non sua est tantū, sed & collegij. At verò absque moderatrice distinctione nō id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idque dum infamis de prælato tantum dispersa est, puta quod concubinā habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo nō participant, illi satis est restitutionē fieri: licet maior sit faciēdi obligatio quàm si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorē absoluat, profectò crediderim, licet ipse malè faciat, alium nihilominus tutū manere: neque quidpiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dn̄s suæ famæ, licet malè dispenset. Secus, si crimen totū collegium suboletaret, vtputa si infamaretur de simonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiam participij contraherent: tūc etenim & collegio debetur restitutio. Ex his, quæ dicta sunt, dubiolū aliud solutū euadit, nempe vtrū possit cōpensatio fieri in famæ? Planè enim colligitur fieri posse: vt si tu meum de re aliqua corrosisti nomen, atque ego vicissim tuum, non solum cōuenire possumus, vt vterque cum suo maneat vulnere, si personæ sumus priuatæ, verum etiā mihi licebit non tibi velle restituere nisi eandē tu mihi solutionē facias. Probatur quoniā, vt diximus fama potest per pecuniam repensari: & ideo sicut in nommis, ita & in fama locū habet huiusmodi cambium.

Infamando vim vi repellere licet.

Haud tamē infamatus potest per modū vindictæ infamatoris nomen lædere: sed tunc dūtaxat, vt vim vi repellat, prodēdo scilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est.

De quinto argument.

Quintum argumentum: Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, non est tantæ ambiguitatis. Differūt autem honor & fama: vt q. 9. latius dicturi sumus, quòd bona fama est bona existimatio, & opinio quæ de homine habetur:

Differen. famæ & honoris.

quæ ideo per detractionem denigratur: nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri propalationem. Honor verò est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellētiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferturque per cōuitia aut cōtumeliam. Ob idque facilius restitui potest, quàm fama, scilicet per cōtrariam reuerentiā.

Dubium.

Opinio. Caiet.

Sed de hac tamē reuerentia hæsitari assolet, vtrū ad honorē rependendū satis sit veniā petere? Ad quod Caiet. q. citata. 1. 2. q. 72. art. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionem, veniam petere. Haud tamen tam absolutū verbum proferre ausim, sed per hæc documenta potius ineunda est responsio.

Primū documentum.

Primum, petere veniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi: quādoquidem restitutio per antidotum fieri debeat, hoc est per contrarium. Vnde cùm contumelia & conuitiū signa sint contemptus, videlicet quòd contumeliator vt superiorem se gerit, alterum subigens, propriū antidotum est contraria humiliatio, etiam corporis inflexio.

Secundum.

Secundum assertum est hoc neque sufficere semper neque semper esse requisitum, sed prudenti arbitramento opus esse. Quòd enim non semper sufficiat, patet: nam aliquando contumelia est tanta, vt id non sufficiat, sed alia sit compensatio requisita. Quod autem neque id requiratur, liquet ex regula beati Augu. qui ait, non decere prælatos veniam à subditis petere. Quare neque plebeius homo iusta ratione à viro illustri tantam humiliationem exigeret, sed aliter fieri posset restitutio.

De his qui passi sunt iniurias.

Quin adde cum mos inter nobiles & illustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt à confessoribus ad illas cogendi: sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. Ad hæc discerniculo quoque opus est, quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda? Tenentur enim non habere animum vindicandi se priuata auctoritate. Nam, vt habetur Deuteron. 32. & ad Rom. 13. Mihi vindictam, & ego retribuam. sed tamen non tenentur aut damnum acceptum aut iniuriam remittere, dummodo tamen more & ordine per publicam potestatem eam exequantur.

Ad sextū argum.

Ad sextum argumentū de eo qui obstaculum est alteri, ne beneficium adipiscatur, S. Tho. respōdet tribus dictis. Primum: Si quis iustè, puta intendens honorē Dei, vel ecclesiæ cōmodum, minus dignum impediat, vt sacerdotium digniori cōferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est: Si quis iniustè, odio scilicet cum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen quàm prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarum perpensis & propinquitate, in qua erat ad obtinendum, secundū sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò quòd prouisio illa impediri poterat.

Tertium.

Tertium assertum: Si autem eum quis impediat ne beneficium obtineat cui prælatus firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatam. Quod parum distat à re, nihil distare videtur: secundum tamen possibilem facultatem.

An qui nō confert digniori vel digno teneatur ad restitutionem.

Anteà verò quàm ad istorum examen descendamus, quæ de impediente asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa facienda? Hoc enim hic à diuo Thoma desideratur, cum tamen inde res tota pendeat.

Opinio Caiet.

Et quidem Caietan. hic, art. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quòd non conferens digniori, teneatur eidem ad restitutionē. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiuam: & certum est huiusmodi iniustitiam obligationem parere restituēdi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in commutatiuam, secundum quàm restituere ei tenetur: vt planè D. Thom. artic. 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit.

Et quidem

Fundamēt. Caietani.

Et quidem si Caietani fundamētum esset veritatis germanū, indubitabilis esset cōclusio. Arbitratur nanque bona ecclesiastica perinde omninò se habere ac bona reipublicæ, quæ sola distributiua iustitia debentur ciuibus: vt pote quæ in bonum eorum instituta sunt. At verò fundamentum pro hoc pro nostra virili falsitatis redarguimus: lib. prox. q. vlti. vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrariū constabiliuimus: nēpe ꝙ quāuis negandum non sit quin beneficiorum collatio instar fieri debeat distributiuæ iustitiæ, finis tamen eius est æqualitatem constituere cōmutatiuæ: eò ꝙ decimæ non sunt institutæ in præmium personarum pro eo quod literis & moribus pollēt. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariæ, nunquam fuissent decimæ Christianis imperatæ. Sunt ergo mera stipēdia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ dātur illis, non quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia benè præsunt: iuxta verbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus. 1. Corint. 9. Eadē ratione imperatæ fuerunt olim leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicuimus; quę ideo repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimum cōmutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq; ministrorū ecclesiæ debēt eisdem ecclesiis idoneos ministros pro ratione stipēdiorum, quæ singulæ illis persoluunt. Contēplandus enim est Christus tāquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit, & ministris decimarum mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæque dispensatorum commisit: vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesiis. Ex his ergo planè, ni fallor duæ colliguntur conclusiones. Prior, Prouisor tenetur per iustitiam cōmutatiuam dignum ecclesiæ, prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso pręfert indignum, tenetur, non illi quem prætermisit, sed ecclesię restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. posteà Pontifex cēsuit in illa restitutionis questione quę est de collatione beneficiorum; tametsi rem non vsque adeò disseruit. Conclusio est nota, quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam nisi in ecclesiam: quę stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitum, neque eius caussa, quę pręcipua fuerit, institutę sunt decimę. Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim paterfamilias œconomum suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio conduceret, qui nun essent ad operas idonei, restituere profectò teneretur, non illis idoneis: quos pretermisit, sed domino, cui dānum dedit. Atque huic porrò sententię communis animorum cōceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex inidoneo atq; indigno ecclesiam aliquam desponsaret: consensus populi non cēseret eum teneri ad restitutionem illi cui non dedit, sed re vera ecclesię. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutorem adhibere, vel alia ratione prospicere, vt dānum illi in detrimentū animarum datum, alleuiaret. Posterior conclusio est, ꝙ vbi digno sacerdotium confertur, digniore pretermisso, quāuis grauiter elector aut prouisor peccet, tamen non est ꝙ rigore iustitię ad restitutionem condēnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demōstrata est: vbi malorum turbam protulimus quę inde nascūtur, ꝙ digniores non eligūtur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, ꝙ tūc non peccatur contra iustitiam commutatiuam, appellamus enim dignum pro ratione prębēdę. Si ergo ecclesię minister applicatur pro quātitate sui stipendij, non fit ei iniuria cōtra rigorem iustitiæ commutatiuæ: vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquā alius dignior poterat ei prouideri. Contra hæc autem est argumētum, quod vulgus nobis obmoliri potest: isti namq; qui ad hæc sacerdotia anhelant, sibi potiùs cum Caietano arbitrātur faciendam esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autem non sic est respondēdum, vt negetur iniustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciēdam, quibus malè distribuitur. Sed tamen id intelligitur, quādo illa est mera iustitia, distributiua scilicet qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorum caussam sunt instituta. Hæc autem iustitia non est in proposito, vt expositum est, quoniam etsi sacerdotia & præbēdæ debeātur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffitēdum, quin ob violatam distributiuam iustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermissi, vbi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere. Idem affirmatiùs & clariùs asseruerim de conferēdis magistratibus secularibus, qui administrandæ iustitiæ seruiūt. Debentur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam: sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est facienda prætermissis, sed populo, qui stipendia contribuit, & damnum accipit, iniuriaq; afficitur. At verò statim contra hæc insurgit argumentum, nimirum ꝙ si hæc vera sunt: inferri inde protinus apparet, vt neque qui alterum à consecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidem ad restitutionem: Cuius tamen contrarium & S. Tho. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequētiam. Nam etsi qui malè eligit, commutatiuam iustitiam aduersus ecclesiam violat, nihilominus qui capax est sacerdotij, atque ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi; atque, si ei concedatur, possidendi: ob idque qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniustitiam, atque adeò restituere debet. Quo circa falsa est illa regula ac seductrix Geraldi Oldonis, quam recitat Adrian. illo cap. de restitutione. Consequenter, quæro videlicet ꝙ impediens aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, nō sit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est. Nam etsi in arbitrio prælati sit dare huic vel alteri: nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petendi. Sicuti qui pauperem per vim aut fraudem impediret eleemosynam petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferāt, ille tamen ius habet petendi. Hæc ergo pręmeditati, ad literam S. Tho. descendamus. Atque circa primum eius assertum. s. ꝙ qui alicui impedimento est, vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur. dubitas fortè an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, vt detur alteri digno? Respondetur idem esse iudicium: quia cùm ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero.

Prior conclusio. Adriani.

Posterior conclusio. Quomodo tenetur prælatus digniori prætermisso.

Regula Geraldi falsa.

Litera sācti Thomæ exponitur.

Dubium. Regula.

voluero, eò vel maximè, ꝗ tunc distributiua iustitia non violatur. In his tamen omnibus hæc apprimè regula meditãda est: ne vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno ne obtineat, haud dubium quin illi iniuriam irrogauerim: atq; adeò illi ad restitutionem tenear: quamuis si in gratiam alterius digni id fecerim forte non tenear in totum. Neq; refert vtrum alium impedias vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicunq; enim ius habet pro se petendi illa quorum dignus est. Et quamuis procurare beneficia quę habẽt annexam curam animarum, peccatum sæpenumerò sit, non tamen ideo restitutionis nexum iniicit. Illa tamen sentẽtia Sco. in Quarto, distin. 15. ibidemq; Richardi non est hic absque examine prætereũda. Aiunt enim ꝗ si quis sibi vel alteri præbẽdam procurans sit alteri obstaculo ne obtineat: idq; faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico prosit, ad nullam tenetur restitutionem. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tũc tenetur. Cui quidem sententiæ & Caieta. in dubio hic secundo videtur subscribere, Atque in eãdem sententiam citant l. 2. de noui ope. nuncia. quæ tamen illic non est, sed est l. 2. ff. de aqua pluuia. arcen. §. idem Labeo. 2. vbi habetur ꝗ qui non animo nocendi aquæ ductum qui per suum fundum ad vicini possessionem deriuatur rumpit, non est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi prosit, sed vt obsit vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatem, sed tamen obligare ad restitutionem: vt suprà sæpè diximus, non potest nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic intelligenda est lex: nam qui non vt sibi prosit aquam vicini arcet, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro prohiberi. Si autem vult fundamentum muri ducere per aquę ductum, qui per suum transit fundum, ob idq; venas aquæ rumpit, licet ea odio faciat inimici & charitatẽ violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum, qui suo vtens iure præbendam absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ea odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Et per hoc

Sententia Sco. & Richard.

Caietanus

Explicatur secundum dictũ S. Thom.

claret ratio secundi dicti S. Tho. nempe ꝗ qui impedit eum, qui in via erat, ad obtinendum, si iniustè id faciat, tenetur ad restitutionem: puta quia intendit eius nocumẽtum propter odium aut vindictã. Facere enim ex odio aut vindicta, nõ te onere restitutionis grauat, sed facere iniustè: scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo te iure vti. In tertio verò dicto explicando multum operis Caieta. insumit: nempe ad explicandam illam regulam Aristo. 2. Physi. tex. 56. Quod parum distat à re nihil distare videtur. Obiicit namque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest, vt peccet, non ideo peccat. Et multò minus qui parum abfuit, vt hominem occideret, non punitur tanquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut neq; ille qui parum abfuit vt furaretur, sed qui re vera furatur. Quemadmodum si parum abfuit vt tea in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tenderant, tenentur ei ad restitutionem. Hisce ergo, nisi fallor, obiectionibus falsus planè Caieta. aduersatur menti S. Tho. immeritò regulam eius inficians. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem D. Thom. tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Longè quippe aliud est parum abesse vt damnum des, quàm damnum dare, in eo quod parum abest vt sit. Et diuus Thom. non somniauit, ꝗ qui parum abest vt damnum det, teneatur ad restitutionem. vt Caieta. putat: sed qui re vera damnum dedit in re quæ parum abest vt sit. Exempli gratia: Est vinea aut sunt sata, quorum fructus iamiam maturescent: si parum abfuit, vt venator cum suo comitatu circum currens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem, qui nullum dedit dãnum: sed si medius transiens illa pessundabit, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui perparum aberat vt esset. Pariter in proposito: Si parum abfuisset vt impedires hominem à præbenda, certè nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impedimento fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quæ parum aberat vt ipse haberet: atque adeo secundum tuam facultatem teneris in totum. Addit tamen prudenter hoc verbum diuus Tho. secundum suam facultatem: quia profectò in huiusmodi impeditionib. vix potest contingere vt fieri possit in integrum restitutio. At verò quoniam hæc in vsum venire possunt, non te pigeat si tem vrgentius exprimamus; Quando ait D. Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quando iam dedit: & hoc non esset impedire sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit, & tũc apparet ꝗ non est perinde ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum; nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iustè, si alter posteà occurreret dignior aut æquè dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit diuus Tho. Primus est quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via, & tunc restitutio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit, quia non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniustè impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est de quo S. Tho. loquitur, quãdo scilicet prelatus constituerat illi dare. Et tunc ait Caiet. in quarto dubio, ideo impedientem teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Thom. neque secundum veritatem. Nam D. Thom. radicem restitutionis non illic collocat quòd elector tenebatur dare, sed quòd constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus, si impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profectò tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur illi dare: nihilominus ipse ei per fraudem abstulit, quod iam penè habebat. Et istud significat D. Thom. quando dicit, iniustè & propter indebitam caussam. Ex quo infero, ꝗ si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem.

Explicatur tertiũ.

Caietan.

Explicatio auctoris.

Caie. expositio.

Reprobatio.

Corollariũ primum.

tutionem. Atque inde secundò infertur idem esse censendum in legatis testamentorũ. Caietanus enim & nonnulli alii discrimen constituunt inter impedientem aliquem à consequutione beneficii, & impedientem legatarium ne testator illi faciat legatum: dicentes ꝙ impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuersa arridet dicendi ratio. Vtendum itaquam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impedias, an precibus. Si enim vim facias aut fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro, id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi, id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neque fraudem creasti, non teneris, licet id precibus feceris. Postremum denique in gratiam nostrorum Scholarium operępretium est verbum impręsentiarum adhibere: quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia prę stant, aut alii aliter quempiam impedientes, ne cathedram assequatur, teneatur ad restitutionem. Ad cuius vtique intendum responsum hoc primùm omniũ non est cur in dubium reuocetur quin Scholares quin suffragia præstantes non testes, vt aliqui opinantur, sed verè electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias rogare. In summa, non solum suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quandoquidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragiis. Quo fit, vt compelli ceu testes non possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iure eligendi, nisi quandoque Rectori, & qui ei sunt à consiliis: vel propter paucitatem, vel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret, vt compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino cẽsendum est, ac de præbendis diximus: nempe ꝙ qui prętermisso digniori, dignum eligit, licet mortaliter contra iustitiam distributiuam peccet: nullo tamen restitutionis nexu illaqueatur: quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitię commutatiuę debet. Sin verò prætermisso digno eligat indignum, atque ea, quod arbitror, vera sunt quæ suprà diximus, restitutioni tenetur: non illi prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modò posset restituere. Nam stipendia vniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia quæ Vniuersitatis soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ, nihil debet digno prętermisso, sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, damnum non dedit nisi reipublicæ, quę suum soluit stipendium. Et ideo elector licet cathedram debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam cõmutatiuam, debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret cathedram: non dico alteri suffragium suum præstando, sed si arceret eum ne cathedram peteret, quam certum erat se alioqui obtenturum: aut si deciperet electores, ne illum eligerent: quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendum habet, tenetur ei vel in partem, vel in totum pro ratione fraudis aut vis. At de priuatione suffragantium, lib. 1. tetigimus: & nunc amplius dicere repetimus. Bifariam nanque Scholares iniustitiam faciunt suffragando. Vno modo, dum furtim se ingerunt, cùm non sint eiusdem cathedræ auditores: atque isti si damnum dent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo, quia auditores sunt: tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, &, quod aiunt, subornationis, sunt priuandi. Et tũc antequam condemnentur, suffragari vtique possunt. Quocirca si Rector eos delictum non interrogat non sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maximè si sunt suspecti, & condemnati, tenentur patere. Nam si nulla infamia aut iudiciis laborant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere possunt. Si autem iustè interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragium prestãt. quandoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum, qui Scholariũ albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarii auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure vti. De his quæ ludo acquiruntur quemadmodum sint restitutioni obnoxia, si petantur, aut si vis dolúsve interuenerit, satis quęstione prçcedenti dictum est. De inuentis autem, libro sequenti quæst. de furto dicendum.

Corollariũ secundũ.

De Scholaribus suffragia præstantibus.

Notanda distinctio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm satis sit id simplum restituere, quod iniustè sublatum est.

NON satis est definiisse omnia quæ ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perscrutandum, vtrum satis semper sit simplum restituere. Et arguitur à parte negatiua: Legitur nanque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & acciderit aut vendiderit, quinq; boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autẽ fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiæ à principibus constituta. Simile enim dixit Zachæus, vt se apud Christum commendaret, Luce 19. Si quid fraudaui, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis, quippe qua fur non ad simplum tantum condemnatur, sed vt multiplicatum reddat vel simplicium pendat. Cùm ergo leges ciuiles obligent in conscientia, sit vt non semper sufficiat simplum restituere. In contrarium autem est, quòd restitutionis obiectum non est nisi inæquale illud, quod per ablationem factum est per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit si quantum abstulisti, tantundem teddas.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo nanque in ablatione rei alienę est considerare. Primum scilicet substantiam ipsam ablationis, ex qua inæqualitas resultat, vt minus ille habeat à quo res sublata est, plus autem ille qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quàm iniustis ablationibus. Nam siue rem mutuato, siue furto accipias. siue

Duo in ablatione rei alienę cõsideranda.

ſiue credito emas tantò alter minus habet, quantò tu plus. Secũdum quod, in ablatione conſideratur, eſt modus ipſe auferendi: puta ſi quis per fraudem aut vim quidpiam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet conuolutam iniuſtitiam: ſeu re vera rem auferat, ſeu nihil auferat: vt ille qui in conatu ſuo quo prȩualere non potuit, ſuccubuit. Sit ergo prior concluſio. Quantum ad naturam attinet ac finem reſtitutionis, ſatis in vniuerſum eſt illud ſimplum reſtituere quod ſuſtuleris, ſiue per fas id feceris, ſiue per nefas. Enimverò reſtitutionis nomen officium eſt prȩciſè iuſtitiæ commutatiuȩ, nil attinẽs ad vindicatiuam. Ob idque nihil ei refert iuſtáne fuerit ablatio, an verò iniuſta, ſed ſolùm æqualitatem conſtituere. Accepiſti quatuor ſiue per mutuum ſiue per furtum: totidem ergo via reſtitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuiſti ſurripere, nihil via reſtitutionis debes. Quo fit, vt reſtitutionis obligatio quando debitum certum eſt, nullam expectet iudicis ſententiam: ſed ex lege, ipſa oriatur. De hac autem actuaria reſtitutione, nempe ſi aliquando quis plus ſecundum conſcientiam debeat reſtituere quàm abſtulit, libro ſequenti ſub titulo de furto redibit ſermo.

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Poſterior concluſio. Ad pęnam quæ debetur ratione iniuſtæ acceptionis, nemo ante iuris condemnationem tenetur: ſed tunc, quando facta fuerit condemnatio. Concluſio hæc in latiſsimum hic nos campum diſputandi mitteret, niſi tam longa tamque accurata diſputatione lib. 2. q. 6. fuiſſet à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie conſtabiliuimus, vbi declarauimus quemadmodum ſi ſententia ſit pecuniaria, illicò ſit à reo ſoluenda: ſi autem ſit corporalis ſupplicii, non teneatur ſe offerre, ſed ſatis ſit, ſi abſque illata miniſtris iuſtitię iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac ſecunda concluſione nullum hic verbum addendum nobis eſt, ne ſimus noſtra repetitione moleſti. Illic enim cuius interfuerit inſpiciat. Sed neque de priori concluſione dubium reſtat vllum poſt illa quę hactenus dicta ſunt. Quod ergo ad hunc articulum ſpectat, id tantum eſt vt diſcernere diſcas quãdo res ad meram attineat reſtitutionem, quando verò ad pęnam iuris. Illa enim illicò nulla ſpectata ſententia reſtitutionis oneri ſubiicitur, hæc verò non niſi poſt latam ſententiam. Exemplum vnum pro pluribus eſto: Dicebamus enim illic quòd dum lege frumento, aut vino, aut cuiuis aliarum mercium pretium ſtatuitur, tunc qui carius vendit, ſtatim ceu fur tenetur ad reſtitutionem exceſſus iuſti pretii, ad pęnam verò non niſi condemnatus. Pari modo, qui ouem aut bouem furatur, ſtatim tenetur valorem pecoris reſtituere. Quadruplum verò aut ſeptuplum, non, niſi condemnatus. Per quod vtique ſatisfactum eſt primo membro capitalis argumenti. Horum ergo inſtar de cæteris coniicito.

Diſtinctio notanda.

Perſpiciendum inquam eſt, an leges pęnales ſint: & tunc non obligant niſi poſt latam ſententiam: ſecus autem, ſi alius generis extiterint. Quo fit, vt, vectigalium leges & tributorum quæ publicitus regi tanquam ſtipendia contribuuntur, in conſcientia obligent ad ſoluendum ante ſentẽtiam, quia non ſunt pęnales: dico, dum tributa iuſta ſunt. Atqui vbi res eſt dubia, tunc iudicium non pertinet ad ſubditos, ſed recurrendum ad principem, & interim ſeruandȩ ſunt leges niſi apertiſsimam præ ſe ferrent tyrannidem. De illo autem tributo, quod noſtri Alcaualam nuncupant, iam in calce ſuperioris libri diſputatum à nobis eſt: vbi quanta polleat iuſtitia, pro captu noſtro diximus. Eſt enim, ſi cum moderatione exigatur, æquum & iuſtum. Diximus tamen inter alia hoc forſam moderamine vt in conſcientia licere, quod dum res venduntur, quæ non ſunt grandis prætij, non tenentur venditores publicanos ad ſoluendum quærere: ſatis enim eſt ſoluere dum ab illis petitur, dummodò venditores non vtantur fraude & dolo, vt ſe occultent. Leges autem, quibus tranſitus mercium prohibetur è regno, pęnales ſunt: & ideo neque ſi frumentum, equos vel aurum efferas, pęnam teneris ſoluere niſi captus. Quãuis vt in ſuperioribus tetigimus, peccatum ſit mortale eiuſmodi res, quę in regni commodum euehi vetantur, foras aſportare. Neque in contrarium vrget quòd publicani qui ſua pecunia eiuſmodi fiſcales pęnas redimunt: ius habent recipiendi: & ideo qui non ſoluit, damnum illis dat. Non inquam hoc vrget quoniam illa ſe conditione intelligere debent eaſdem redimere fiſcales pęnas, vt ab eis præciſè, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc impræſentiarum obiter addiderim, quòd in regnorum cõfinibus, quæ eiuſdem ſunt regis, non deberent hæ mercium extractiones & commercia prohiberi: quippe quæ non tam in regnorum bonum, prohiberi videntur, quàm in quæſtum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. Dubium autem hic proprium eſt his, qui furtim in alienis nemoribus ligna cædũt, aut in alienis paſcuis furtim oues ſuas paſcuunt. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur, pecunia multantur, quę pęnali lege decreta eſt, eos, qui euadunt, ad nullam teneri reſtitutionem. Quod tamen manifeſtè falſum eſt: imò eadem regula vtendum eſt, ſcilicet vt pœnam à pretio rei furto ſublatæ diſcernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu ſoleo. Aut enim cædua ſylua, eiuſdem vrbis aut caſtri propria eſt: cuius qui ligna cędunt, ſunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror, niſi inſignem ſtragem faciant, ad nullam teneri reſtitutionem, neque pęnæ, neque pretii, niſi capiantur. De pœna enim res eſt certa, ſed & de pretio inde id mihi ſuadeo, quòd oppidum videtur ſuis oppidanis illa lege ligna diſtribuere, vt qui capietur, pęnam luat: qui verò euaſerit, gratis ſibi prędam acquirat. Idque cenſuerim, ſi vtrunque duorum oppidorum, quæ propinqua ſunt, nemora habeat: tunc enim videntur etiam ſibi mutuò illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad reſtitutionem niſi inſignem aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant: ſed ſi capiantur, tenentur ſubire pęnam. aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere, quæ prorſus aliena ſunt: nempe quæ neque ſunt tui oppidi, neque alterius vicini, cuius oppidani viciſsim nemora tui oppidi participãt, vt modò dicebamus: quia fortè tuum caſtrum nullum poſsidet nemus. Et hoc eſt quod in quęſt. verſatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quod vbi lex pęnam adhibet, non obligat ad peccatum, ſecuras eorum cõſcientias reddunt, qui ligna furantur, vt niſi capiantur, no ſint reſtitutioni ſubiecti. Hæc tamen: vt libro primo latè diſcuſsimus, deceptoria eſt regula. Immò propterea lex pęnam imponit, quòd culpa ſubeſt.

Leges vectigalium obligant in conſcientia.

Nota.

Dubium de cædentibus ligna in alienis nemoribus.

Diſtinctio.

Regula aliquorum.

Pęna

Pœna enim nisi pro culpa non potest poni: ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur,
tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum:nam verè cōmittunt peccatum furti, genere suo
mortale. Atque idem de pascuis censendum:ad pœnam autem non nisi capiantur & condemnentur.
Secus,si fortè qui nemus vetat,suam expli cet voluntatem, ꝙ sub illa lege & conditione vult dare li-
gna:quod tamen nunquam audiui contigisse. Nonnulla autem impręsentiarum admonito opus est.
Primum licitum esse cęsionem syluæ vetari in bonum reipublicæ,nempe ne in eius perniciem dissipe- *Notabile primum.*
tur.Secundò est notandum,ꝙ domini quib.rex oppida cum nemorib.elargitur,non possunt,alia ratio
ne illa custodire,quàm rex fecisset. Non enim aliud eis ius concedit, quàm habet.Et ideo,si nemora *Secundum.*
hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Imò verò etiam si nemora propria sint
domini,non sunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur pœna:neq; verò grauis pecuniaria.Enim
verò arbores & ligna quæ asque cultura terra progenuit,iure gentium communia esse debetent. Ne-
quit enim vita humana sine quotidiano lignorum vsu transigi.Ob idque eorum furtum nō est ea lan
ce ęstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo, nummos aut suppellectilem furaretur tuam.
Quocirca qui ligna cædunt,nusquam gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo
est moderatas exigere pœnas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à
nemoribus arcerent,vt prægrauem paterentur inopiam,fortè sine mortali culpa possent illa suffurari
ligna quæ quotidianis vsibus saltem foci essent sibi necessaria.Pari ferme modo est de venatione arbi-
trandum.Venatio enim primum omnium iure gentium communis est: nempe vt fera & auis, quæ à
nemine capta prius fuerat in ius transeat capientis:vt patet Insti.& ff.de rerum diuis.Vnde Arist.1.Po-
lit.cap.5. venatoriam,partem esse vult rei bellicæ.Et fundatur hoc ius in illo dominio Genes.1.homi- *Aristot.*
nib.datum in cuncta animalia terræ,&volatilia cœli,atque aquarum natatilia.Nihilominus verò tri- *De venatione quib.caussis tenetur.*
plici de caussa iure venatio vetatur. Primùm etsi venationis locus communis sit ciuitatis aut oppidi
vetari licitè potest à principe, & à domino per viam gubernationis:nā feræ ac pisces non solum orna
mento sunt & decori reipublicę,verùm & necessitati seruiunt.Ob idq; non est vulgi temeritati vena *Prima.*
tio committenda:sed debet ordine ac lege fieri,ne dispereat.Secundò,princeps etiam communia loca *Secunda.*
reipublicæ potest aliquot proprio vsui dicare:neque ad hoc,vt quidam autumant, requiritur consen-
sus populi.Iustum quippe est vt pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratā.
Pręterea quoniam apros ac ceruos,& id genus bestias,non condecet à plebeis venatu impeti:sed vt re
seruentur ingenuis,qui præliorum simulacra aduersus eas meditentur.Hoc autem non est hic absque
admonitione silendum,quòd non est eadem ratio in magnatib.ad custodiēdam sui gratia vetandam-
que venationem,quanta in principe:etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam rex potest
exempli gratia,in toto regno decem aut duodecim loca sibi reseruare: & forsan non posset bis aut ter
centum.Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territoriis plura haberent loca custodita,gra-
uamen regno fieret intolerabilius.Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes: vt locis
instit. & ff.de rerum diui.citatum est: & ideo non est nimium populus à venatione cohibendus, quan-
doquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi,tum & quæritandi victum.Sed *Tertia.*
tertio modo,quod ad rem pertinet,custoditur venatio:nempe quia est in loco,non communi oppidi,
sed proprio ipsius domini,quo suam custodit venationem.Nam,vt habetur locis proximè citatis de re
rum diuisio.potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in
his omnib.primum omnium, vt de syluis dicebamus,cauendum est ne pœnæ acerbæ statuantur:quia
illud non existimatur furtum aut latrocinium,perinde ac dum domus aut bursę compilantur.Quare
profectò crudele est pœna corporali plecti ingredientes loca vetita venationis gratia: sed satis est si *Qui feras custodiunt ad damna data tenentur.*
duplum aut triplum soluerent,& plagas instrumentaque perderent. Præterea hoc sanctissimè admo-
nendum,vt qui feras custodiunt damna data in integrum soluant:quod quàm rarissimè fit. At quò
tandem prætermissis pęnis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutio-
nem valoris bestiolę aut piscatus descendamus,dicendum quòd vbi venatio in loco communi serua-
tur,& qui venatur ciuis est:arbitror ad nullam restitutionem teneri, tametsi fortè aliqua culpa sit fa-
cere contra legem: quoniam cum venatio illa sit totius reipublicæ, non præsumitur lex obligare ad
restitutionem, sed ad pęnam si condemnetur. Id enim iustius sanè est, quàm quod de lignis dixi-
mus.Quando verò locus est proprius domini,si locum ipsum ingrediaris species est furti:& tunc ma
ximè dum muro est cinctus:& ideo ad restitutionem damni teneris.Dixerim,si locus muratus fuerit.
quoniam si fuerit patulus,non video cur restitutionis obligatio emergat.Enimuero etsi fundi domi-
nus id iuris habeat illic venandi, vt alios inde arcere valeat non tamen inde fit cōsequens dominium
habere ferarū,quæ illic nutriuntur,perinde atq; arborum aut terræ nascentiū.Primùm, ꝙ feras terra
nō fert,vt cæteros fructus,sed ipse se animantes progignūt:tum etiam ꝙ eadem animalia,vaga sunt, &
ad quocunque diuagandum libera:si ergo dominus fundi non est syluestrium animalium dominus,fit
vt qui illa occiderit,non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maximè consonat l. 16. Partit.
3.tit.28.qua sancitur,vt qui à domino fundi non præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno vena-
tus,sibi quod cepit acquirat.Quòd certè iniustum esset,si id sub dominio esset domini.Qui autē præ-
monitus bestiolam ceperit,non sibi, sed domino fundi obueniat,in pęnam scilicet quòd ingressus est
alienum fundum.Quare fortè ante condemnationem in nihilum tenetur: Si autem extra domini lo-
cum ferā transfixeris,aut laqueo ceperis,certū est te ad restitutionē nō teneri: præsertim si in prædio
tuo illam fueris venatus:ac multò minus si feram damnum tibi dantem repereris.Nisi forsan inter op
pidanos ac dominū cōuentū stato pretio fuerit,quod dominus constituit, vt nullibi venatione noce
ret,sed suo venādi,quod gētiū est,iuri renūtiarent.Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, &

tributorum

tributorum remisionem illis nonnullam facit, vt eidem iuri renuntient. Aues autẽ in triplici sunt differentia: nã aliæ sunt merè syluestres: & harum aucupiũ defendere, etiã in fundo proprio iniquitas est: *De columbis.* quandoquidem nullibi nisi per mudum transitus comorantur. Præterquàm si preciosisimæ essent, vt accipitres: de quibus plusculum dubij esset. Sed tamen nec auderem ad istam restitutionem obligare venantes. Aliæ sunt in alio extremo cicures ac domesticę. Quas surripere absq; vlla cõtrouersia furtũ est. Sed aliæ sunt mediæ vt colũbæ: quæ nec prorsus domesticæ sunt, nec prorsus syluestres. Et de his haud dubito, quin standũ sit municipalibus legibus sicuti de aluearibus: nẽpe quòd si lege præscripta est periodus, vt scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendum est vsq; ad illam lineã esse domesticas. Quare extra illã potest eas quisq; captare: modis tamen lege permisis. Nam potest etiã Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur, tunc autem non emerget restitutionis obligatio, sed penę post cõdemnationẽ. Si autẽ infra spatium lege præscriptũ capiantur, fortè non sunt captores à restitutione immunes: quandoquidem vsque ad limitem illum factę sunt columbæ domesticę. Tametsi nec summo sunt rigore vrgendi ac si de ipso columbario illas furarẽtur. Vbi autem nullæ extãt ciuiles leges, si solum naturale ius cõsulas; apparet nemini reclamãtibus illis qui sata circũcirca habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin verò si Caietanũ in sua Summa auscultes, peccatũ est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verò licèt quando ingens esset detrimentum id fortè verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verùm ratione stercorationis reipublicæ vtile: quare non est cur prorsus à ciuili republica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quęstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli, aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad restitutionem satis erat reddere simplum: sed condemnatus deberet soluere pœnam. Zachęus autem inter alia supererogationis opera hoc ponebat quod reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quòd ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verò membrum negatur consequentia: iustè enim iudex vindictam condemnat reum ad aliquid ad quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Vtrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

IN quinto articulo, quia apud diuum Tho. quartus est, quæritur, vtrum id debeat quispiã restituere quod non abstulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primũ de illo qui semina effodit ne venirent ad messem: qui videtur grana debere quorũ damnum dedit, quę sibi tamen vsurpauit. Secundò de illo qui mutuatum æs aut aliter debitum vltra præfixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante, quàm de damno dato: cùm tamen id sibi ipse nõ acceperit. Et tertiò arguitur authoritate Redemptoris. Matt. xxv. Sciebas quòd meto vbi non semino & congrego vbi nõ sparsi. vbi insinuatur quòd Deo debemus plus quàm ab illo accepimus: & cùm humana iustitia à diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. In contrarium autem est quòd restitutio ibi perficitur vbi æqualitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur, quàm accepisset, restitutio illa à iustitia exorbitaret.

Prima conclusio. Quæstionis responsio tribus facilimis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repetitio: Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit, ad iustum restituere. Probatur: Damnum quempiam alteri dare idem est, quod quidpiam ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonum illa æstimabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait v. Ethi. c. iiii. Arist. nihil aliud est, quàm minùs habere, quàm habere debuit. qui autem alteri quidpiam abstulit, virtute iustitiæ cogitur tantundem, neque plus, neque minus reddere. At verò bifariàm contingit vt quis quid alteri auferat: nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. *Distinctio.* Est ergo secunda conclusio: Quicunque id alteri adimit, quod actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repensare, vt si domũ abstulisti teneris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandem, vt dictum est, secundum facultatem tuam reficere. *Secunda conclusio.* Res est iam in superioribus liquida. Tertia conclusio: Quicunque alteri in eo damnum dat, quod nondum actu, sed potentia habebat, non tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actu illud habuisset, sed ad æqualitatem illius potentiæ: pensata scilicet quàm esset actui proxima, perpensisque personarum atque negotiorum conditionibus. *Tertia conclusio.* Vt si sata tuis equis conculcans effodisti semina, pensari debet potentia vsq; ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tantò plus debes, quantò iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio: Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute non tanti æstimatur, quanti si esset in actu. Quare si secundum illum actus valorem reddendum esset, non simplum sed præter iustitiam auctum restitueretur: ad quod vtique ratio iustitiæ non obligat. De duabus prioribus conclusionibus nihil est, quod in dubium vocari posit. Porrò autem contra tertium argumentum se statim offert, non vtcunq; validum. *Argum. contra tertiam conclusionem.* Enimuero si ille qui rem habet in spe, nõ vult illam in solã spe vendere: sed expectare pericula omnia vsq; ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam diriperet, non solũ teneretur restituere quantũ in spe valebat, sed, vt apparet, quantũ erat res ipsa valitura, ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terrę concredidit, & mauult omnia cœli terræq; pericula subire, & euentus expectare, quàm iacturam seminis certo pretio facere. Et meritò quidem. Nam vt habetur Ecclesi. xj. Qui obseruat ventũ, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito sata eius tu destruas, certè ratio persuadere videtur quòd tenearis in totũ. Est, verbi gratia, totũ vnum oppidũ aut castrũ quòd si semina omnia effoderentur, aut eũ herbescerent, eradicarentur, non posset non graui postea inopia laborare quæ si non destruerentur, locupletisimas meteret messes: & volunt oppidani pericula expectare: cur ergo

priuandi

priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerrimu .. pullũ equinum, qui de se magnam promittit spem: tunc verò non æstimatur nisi decem, valiturus tamen centum: re vera non appa ret iustitię consonum, vt res tunc sit compensanda solùm secundum potentiam, & non secundũ actũ. Respondetur ergo, quòd conclusio sancti Thomæ est intelligenda, primũ quando damnum datur casu, & non consultò per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendæ in primis sunt impensæ, quas facturus erat dominus: quandoquidem illæ non sunt ei sublatę, sed penes ipsum manent. Et dein de pericula pensanda, si quæ sunt ad arbitrium prudentium, qui bona fide id iudicent. At verò quando renuente domino damnum per iniuriam datur, multò est auctior æstimatio facienda: & maximè, quando damnum est graue: vt si latissimum vinetum destrueres, aut vastissimum segerum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Exponitur conclusio. S. Thom.

Per hæc ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum verò, dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas, quòd qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur non solùm quod accepit, refundere, verùm & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia præcipit postquam alteri inuito totum illud aufertur. Caietan. autem inde infert eadem ratione & à principio posse inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelliga: à tẽporis articulo, quo in mora cœ petint esse bona fortè est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vsq; ad festum Ioannis decẽ: quæ si tunc non solueris, quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturũ est lucrũ: dabis ergo mihi tantũ. Si autem intelligat lucrũ cessans statim à tempore mutuationis persoluendũ, profectò illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora, potest negotiator lucrũ cessans exigere, non est ea pręcisè, quòd pecunia negotiatoris in virtute plus valet quàm si non esset negotiationi exposita: sed hęc iũcta oĩ alia caussa, quòd præter volũtatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dũ sua ipse sponte alienatam à se habet pecuniam, perniciosum est cõcedere, vt possit lucrũ cessãs exigere: Hoc autem libro sexto sumus fusius disputaturi. Et ideo de hoc modo satis. Solutio tertij argumenti expositio est illius loci euãgelici, Sciebas quòd meto vbi non semino, & cõgrego vbi nõ sparsi. Cuius duplex est expositio. Primũ enim hoc nos certissimũ catholica fides docet, quòd radix nostrorũ omniũ meritorũ est gratia Dei, per quã illa sunt accepta: & ideo quidquid illi meritorũ offerimus, ipse in nos prius seminauit. Vnde alibi, seminanti semen suũ sese cõparauit. Et ideo prior expositio est, quòd verbum Christi non intelligitur secundũ veritatem, sed secundũ existimationem illius verbi nequam, qui ex odio arbitrabatur Deũ petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius ore eũ iudicare, quasi non ex rei veritate. Posterior verò solutio est, quòd aliquid præter gratiam, quam ipse nobis confert, exigit à nobis, scilicet assensum nostrum, vt sinamus nos ab illo moueri: & pretereà vsum eiusdem gratiæ, quo per meritorũ incrementa ipsa augetur. Porrò autem syncerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendũ: & fruges meritorum nostrorũ ipse in nobis seminauit per gratiam. Vnde Pau. Ego plantaui, scilicet prædicando, & Apollo rigauit, Deus autem incrementũ dedit. Est hic autem ab illo Lutheranorũ dogmate cauendũ, quod nos libro tertio de Nat. & grat. cap. 8. expugnauimus. Aiunt enim, opera nostra nõ esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Qua quidẽ falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritorum enim non dicitur nisi vnius ad alterũ. Quare cum mereri, non sit nisi in Deo, & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autem falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona sua. vbi Augustinus non dicit quòd opera nostra sunt merita Dei, sed quòd sunt dona Dei: & simul vtrunque verum est, quòd sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è radice gratiæ Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus motę fiunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus dona eius sunt, & ideo quodã modo illi damus quod non accepimus, puta auctum, quod in radice accepimus, sed tamẽ nihil damus quod ipse non seminauit & incrementum dedit.

De secundo argum.

Sententia Caie. de restitutione lucri cessantis.

Distinctio auctoris.

Cur liceat lucrum cessans exigere.

Ad tertiũ.

Paulus.

Dogma Lutheranorum.

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE CIRCVNSTANTIIS RESTITVTIONIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. artic. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublata fuit.

VONIAM quæstio præcedens substantiã nobis restitutionis patefecit, decet vt in hac septima circumstantias eiusdẽ exploremus: nempe cui, quis, quomodo, quando restituere debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D. Tho. est quintus, vtrùm sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanque id non semper oportere. Primum, quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit, neque alteri iniuriosa. Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quandoque veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum: vt puta dum domino petenti suum gladium, vt homicidium faceret, redderetur: ergo non semper est vero domino restitutio facienda. Secundò: Quæ quisque iniustè prauoque fine dat, indignus fit, qui eadem recipiat: solent

autem

autē homines aliquid ſimoniace dare, vel ad corrumpendū iudicē vel ad hominē enecandum: quę quidem largitiones iniquæ ſunt: ergo non eſt illis faciēda reſtitutio. Tertiò: Nemo ad id cogitur quod impoſsibile eſt, quandoq; autē reſtitutio non eſt factu poſsibilis, ſi ei fieri debeat à quo res ablata eſt: nēpe vel quia eſt vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorſus ignotus: ergo tunc non eſt neceſſe reſtitutionem eidem fieri. Quartò: Iuſtius homo cogitur ei beneficium repenſare, à quo maius accepit quàm ei, à quo recepit minus: ergo ingruente ſimul parentum inopia, dum tempus reſtituendi alteri occurrit, ſi vtrunque ſimul non eſt poſsibile, citiùs rependendum eſt parentibus beneficium, quàm debitum extraneo reſtituendum. Quintò: Fruſtraneum eſſet ac perinde vanum id reſtituere quod rurſus in poſſeſsionem reſtituentis eſſet reuertendum: dum autem prælatus quidpiam eccleſiæ debet, ſi eidē eccleſię reſtituatur, in ſuam ipſius regreditur poteſtatem: quandoquidem ipſe eſt bonorū eccleſiæ adminiſtrator & cuſtos: ergo tunc non debet reſtitutionem eccleſiæ fieri. Atque adeò non ſemper ei debet fieri reſtitutio à quo res ablata eſt. *Paulus.* Contrarium autem nos Paulus admonitos curauit ad Rom. 13. inquiens, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c.

Aliorū ſententia. Quæſtio huius articuli pręcipua eſt in materia reſtitutionis: ad quam plerique Doctorū cōcluſionū multitudine reſpōdent: nēpe ꝙ bona defuncti reſtituantur hæredi: & quæ ignoto debentur, reſtituātur pauperibus: & horū inſtar fiat de aliis. At verò licet forſan ad rē nō ita multū differat, tamen ſi loquendi proprietatē obſerues, multò ſynceriùs & ad rē propius vnica cōcluſione diuus Tho. reſpondet, quæ ſit vniuerſalis hæc. Neceſſariū, vbiq; & ſemper eſt reſtitutionē eidē fieri à quo res ſublata eſt. Enimuero hæredes perſonā defuncti gerūt, & ideo quod eis cōfertur, datur defuncto: & quod reſtituis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per ſe nullū acquirunt dominiū, niſi quia loco veri domini ſubrogātur. *Concluſio.* Probatur ergo cōcluſio: Reſtitutio, vt ſuprà dictū habemus, eſt actus cōmutatiuæ iuſtitiæ, per quā ęqualitas cōſtituitur inter perſonas quæ inæqualia habent: hæc autē rerū adæquatio legitimè cōſtitui nō poteſt, niſi eidē ipſi id reddas, quod ei abſtuliſti: ſi quidē ille eſt qui propter tuā ablationē minus habet: ergo vero domino facienda eſt ſemper reſtitutio. Anteà tamē quàm ad argumentorū ſolutionē deſcendamus, *Explicatur concluſio.* explicāda eſt cōcluſio. Conſultò quippe dictū eſt reſtitutionē fieri debere vero domino. Nā ſi rem ab eo ſuſtuleris, qui eius nō erat verus dominus, vtpote à latrone, nō eſt ei reddenda, ſed domino, cui ipſe ſurripuerat: ac perinde rem filiofamilias ademptā, ſuo patri: & quā monacho eripuiſti, eius prælato. Enimuero vt articulo proximo dicturi ſumus, duplici ex fonte oritur reſtitutionis obligatio: nēpe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idq; in hiſce caſibus, etſi nihil ab eiuſmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorū res penes te ſunt, teneris in eorū poteſtatē tradere. *Tria in reſtitutione obſeruāda.* Eſt autē operæpretiū, tria in eiuſdē reſtitutionibus obſeruare. *Primum.* Primum, vt tibi citra vllā dubietatē conſtet, rem quā Petro eripuiſti, nō eſſe ſuam, ſed Pauli. Nam dum res tibi dubia eſt, tunc quoniam melior eſt cōditio poſsidētis, eidē debes reddere: vt ipſe videat cuius eſt. Quādoquidē in foro iudiciali, niſi tu planè probaueris rem non eſſe illius, eidē à quo abſtuliſti, cōpelleris reddere. Et conſultò dixerim, non eſſe illius, puta quia nunquam eius habuit dominium, ſed per iniuriam ſurripuit. Nam ſi ille à quo ſuſtulit ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illam debet alteri, non tu potes priuata auctoritate ei reddere, ſed ei ipſi debes, qui dominium habet. *Secundum.* Secundò: vt tenearis dare domino, requiritur quòd id poſsis abſque magno tuo detrimento facere: quoniā ſi latronē timeas, aut filiūfamilias, à quibus niſi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod damnū accipies, non teneris cum tuo incōmodo reddere niſi eis. *Tertium.* Tertiò: Quando reſtituis vero domino, teneris tam latronē admonere quàm etiam dominum: illum ſcilicet, ne poſteà pœnitentia ductus iterato reſtituat, quod ſemel reſtitutum eſt: hunc autem, ne alia via procuret illud recuperare. *Argumentum contra ſecundam moderationem.* Arguitur autem contra ſecundam moderationem, nempe quòd res tunc reſtituenda eſt domino, ſi fieri illud poteſt ſine reſtituentis detrimento. Ille qui rem ſuſtulit à latrone, tenetur reſtituere vero domino, non ſolùm charitatis iure, verùm & iuſtitiæ rigore: ergo non ſolum abſque detrimento, verum etiam cum illo debet talis reſtitutio fieri. Probatur primò antecedens: Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipſa accepta, vt modò dicebamus in cauſſa eſt, vt reſtitutio iuſtitiæ vinculo fiat. Item verus dominus poſſet poſſeſſorem in foro iudiciali compellere vt ſibi conferat: ergo tenebatur de iuſtitia. Nam ad id ad quod ſola charitate tenemur, non poſſumus in iudicio cogi. Item, quia, vt articulo proximo dicturi ſumus, etiam qui furtū à latrone emiſſet, teneretur illud domino reſtituere, ergo quomodocunque accipiat. Conſequentia autem prima inde probatur, quòd iuſtitia etiam cum detrimento reſtituere obligat: vt ſuprà diximus. *Ad argumentum.* Ad hoc reſpondetur, quòd non ſolùm charitas, ſed & iuſtitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunque ab iniquo poſſeſſore acceperis. Negatur tamen conſequentia, qua infertur etiam cum detrimento eſſe reſtitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis, nempe vel quia iniquè à domino eripuiſti, vel mutuato: tunc reſtituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitę. Quando verò, non ratione acceptionis, ſed tantum ratione rei acceptæ, tunc nullum cogeris ſubire periculum, ſi re vera periculum eſt alicuius momēti: ſed ſatis eſt tunc vt eidem reddas à quo accepiſti: admonendo ſi potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præſtabis amico, ſi periculo te obiicias vt rem ſuam ſerues. De hoc autem iterum expreſsiùs articulo proximo.

Ad primū principale. Ad primum igitur argumentum reſpondet diuus Thomas, ꝙ caſu quo reſtitutio grauiter ei nocet, cui fit, vel in nocumentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò ꝙ reſtitutio in vtilitatē eius fit, cui debetur: ſed debet in tempus congruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutiùs cuſtodiat. *Dubium.* Hæc autem reſponſio nonnullas parturit dubitandi ratiunculas. Et quò omnibus fundamentū ſubiiciamus, quęritur quo iure depoſitarius teneatur in tali caſu ſeruare depoſitum, atque id domino

mino

mino denegare: rharitatísne, an iustitiæ: multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit consequens fit vt si restituat, teneatur ad restitntionem damnorum quę ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, oulli inde fit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est.

Responsio sub distinctione.

Aut enim ille qui petit, vult re sua in iniuriam sui vel aliorum abuti; & tunc de iustitia tencor ei illã negare. Vt si gladium à me insanus petat, vt se vel alterũ occidat: si modò tamen id sine meo incõmodo possum. Non enim teneor subire periculum quod mihi illc offert, si nõ reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi. Et quòd qui potest sine periculo, teneatur de iustitia negare inde patet, tum quòd reddendo, caussam dat iniurię: tum ꝙ si reddat, condemnabitur in indicio: licèt non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam, quę homines potest excusare. Et eadem ratione, imò maiori denegare debeo, quãdo in præiudiciom reipublicę id petitur: vt qui amplam pecuniam deberet tyrãno, quam ipse vt exercitum io internecionem reipublicæ armet, petit, tenetur ei tũc temporis de iustitia deoegare.

Secunda pars distinctionis.

Si verò dominus rem suam petat in aliquem abusum, qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniam quam illi debeo, ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de instiitia non teneor non reddere: quandoquidem reddendo nullius sim iniuriæ caussa: imò ipse petit suo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi consulere, atqne adeò, si possum restitntionem differre in aliud tempus.

Argumentum contra secundam partem distinctionis.

At verò emergit à contraria parte argumentum: Nemo habet ius peccandi, ergo qoomodocunque ille perat ad peccandum, etiam citra aliorum iniuriam, de negandum illi est de iustitia. Quòd si respoodeas licitum illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure suo, instruatur argumentum de datione, quę intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam: quæ quidem datio intrinsecè mala est.

Responsio Caietani.

Caiet. hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositam domino reddere, vt Cardinalatum emat: & multò minùs illi pecuniam in talẽ vsum mutuari. Sed re vera, quidquid sit de mutatione, in quo maior cootra esse videtur ratio culpæ, quia mutuans cùm minùs compellatur, magis videtur esse caussa, depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iustitiam afferre. Nam ipse petit quod sunm est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solùm ad peccandum sicuti si peteret vt mala caussa daret amicæ. Et ideo alij volunt ęludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniam suam ad peccandum: ergo non petit vt vtatur inre suo: quia petit ad dandum ad quod habet ius: licet non ad culpam quæ rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandum, oeque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quia dare, non est peccatum licet fornicatio sit peccatum. Duobus ergo modis congruentius respondetur.

Prima solutio.

Primò quicquid sit de illo vsu ad quẽ suam à me pecuniã petit: tamen petendo vtitur iure suo: quia petit suum. Sed ais, Peti tameo vt ea vtatur cõtra ius suum.

Solutio secunda.

Respoodetur ergo secundò, ꝙ vti quęquã iure suo, bifariàm intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniã neminem lex peccare permittit. Si autẽ ius vniuscuiusq; accipiatur pro eo, quod est soum, scilicet quo circa iniuriam vtitur tunc ille, qui dat pecuniã simoniacè, vel ad corrũpendum iudicẽ, vtitur iure soo: hoc est dat qnod suũ est: atq; adeò nemini iniuriam facit, sed legi: quam quidem ego qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Ad secundum.

Ad secundũ argumentũ respondet diuus Th. sub distinctione. Bifariàm enim cõtingit aliquẽ quidpiã illicitè dare.

Illicita datio duplex.

Vno modo, quia datio ipsa est cõtra legẽ, sicuti simoniaca: & tũc, quia dãs meretur dominiũ perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, nõ ei, sed pauperibus. Si verò datio ipsa non sit illicita, sed caussa propter quã datur, vt scorti merces, non est restitutioni debita. Et quidẽ secundũ membrũ adeò liquidũ est, vt nullo indigeret examine nisi quidã nuperrimus auctor Cõplutensis hanc Sententiã S. Tho. quę omniũ ferè est Theologorũ, inficias iuisset.

Sententia Ioan. Medinæ.

Ait qoippe meretricem nihil in pretiũ & mercedẽ suæ turpitudinis recipere posse: sed tantum donationis via. Itaq; si in pretiũ reciperet, restituere teneretur. At verò salua egregii Doctoris existimatione, ratio eius tã debilis est, quàm cõclusio falsa. Inquit enim duo esse rerũ genera, quæ diuersa ratione nõ sunt pretio ęstimabilia: oẽpe spiritualiũ, quæ ideo pretio oõ æstimantur, ꝙ omne excedũt pretiũ: & operum, quæ delicta sunt, quæ propter eorũ vtilitatẽ nullo sunt pretio digna. Porrò autẽ vtrũq; mẽbrum falsum est

Impugnatur Medina.

Spiritualia nanq; nõ illa ratione iniustè vẽduntur. Nam etsi supranaturalia siot, nihilominus quãtum ad humanos vsus attinet, emerẽt illa homines quanto pretio possent. Vita enim omne pretiũ excedit: & tamen homicida cõdemnatur vt vitã quam abstulit, ad arbitriũ prudentũ restituat. Prætereà, spiritualia quę habent fructus tẽporales annexos, possent tunc illa ratione emi: vt sunt sacerdotia.

Quare spiritualia venalia non sunt.

Ratio ergo quare spiritualia venalia nõ sunt, nõ est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorũ cùm nõ in peculiare suum cõmodum, sed in bonũ cõmune ea receperint, debẽt quæ gratis acceperũt, gratis dare, vt libro nono latius patebit. Quare scientia quã quis proprie acquirit, vẽdibilis est. At verò de peccatis, licet ratione culpæ nõ solùm vilia sint nulloq; pretio digna, imò abhorrenda & execranda: nihilominus ratione cõsensus illius, qui suas locat operas, rationeq; voluptatis illius qui conducit, quatenus ad humanos vsus accõmodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir captat, sicot posset, vt prolẽ illi gigneret.

Potest vir à fœmina pretium recipere.

Imò vtraq; ratione posset etiam masculus à fœmina pretiũ recipere: quin verò æquiùs, quia plus præbet.

Alex. & Amazon.

Sicuti Alexander in iure naturæ potuit à duce illa Amazone quæ illũ gratia recipiendæ prolis innisit, quod & prece, & pretio, vt fertur, impetrauit. Nam illi fęminarum generi inmore erat pretio accersere viros qui ad illas ingrederẽtur. At verò quia fęminis maior inest pudor, ob idq; rariores sunt quæ illi turpitudini vacent, quàm viri, prætium ipsæ iustiùs recipiũt. Item si caussa salutis quispiam emisione illa egeret, posset amplexum illum pretio coemere: & nõ obstãte

innatum

innatum haberet flagitium. Et ꝙ non solùm donationis via, sed & loco prętij id posit recipere manifestè probatur: quia respublica nõ solum miseras illas fęminas permittit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admonet: dicitur enim à merendo. Et qui illis statũ pretium non persolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non cõtingeret, si donatio esset. Idq; lege idẽ si ob stuprũ. ff. de condictio. ob turpẽ caussam. adstruit: quippe quę ait meretricem iustè recipere id quod pro iniusto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit, ꝙ sit meretrix: nõ tamẽ turpiter accipit, cũ sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait: si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat, ad restitutionẽ teneri: si verò animo recipiẽdi donationẽ, minimè teneri. Arguitur inquam: quia non tã eius mẽs existimari debet quàm ipsa traditio: & re vera consuetissimo vsu nemo illis donat, sed pretiũ soluit: atq; ipsę id planè intelligũt, quare semper tenẽtur ad restitutionẽ: Neq; cõtra nos quidpiã facit l. syncera. C. de donat. inter virũ & vxo. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim nõ iustũ pretium prohibetur, sed larga donatio, idq; in fauorẽ militis. Nã alij donare etiã illis possunt, vt patet l. affectiones. ff. de donat. Maiori tamẽ apparentia obiici nobis illud posset Deut. 25. Nõ offeres mihi turpe lucrum, nempe meretricis. Sed tamẽ neq; hoc quidquã euincit. Ibi enim nõ condẽnatur meretricis pretiũ, sed propter fœditatẽ prohibebatur in templo offerri sicuti pretiũ canis: quia non erat animal vtile. Vel quod verisimilius est, vt ait illic Iosephus, in more erat vẽdere coitũ canis ad impręgnãdum caprã. Ad nullam ergo meretrices restitutione tenentur. Maius autem dubium est: an aliæ quæ non sunt publicitus expositæ, sed maiori cũ verecundia copiã sui faciũt, possint pretium recipere? Sunt enim qui hoc propterea negẽt, ꝙ lex nõ permittit nisi illas quę sunt in fornicibus, neq; aliis pretiũ taxat. Porrò autem crediderim has multò iustiùs posse recipere pretium: quippe quæ ob maiorẽ honestatẽ pluris sunt ęstimandæ. Quòd si de aliis etiã sciscitaris, quæ neq; publicitus sunt prostitutæ, neq; se tradere consueuerũt: sed sunt puellæ aut maritatæ quę semel aut bis collabuntur. De his enim maior est apparentia: ꝙ non possint pretium recipere: sed teneãtur ad restitutionẽ: eò quòd non modò nõ sunt lege permissę, verùm lege agitur cõtra illas, aut de stupro, aut de adulterio, neq; in iudicio audirentur, si promissum sibi pretiũ peterent. Nihilominus & illis quoq; liceret pretium recipere: tenebiturq; in foro conscientię, qui illis promisit, soluere: nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarũ immodicus esset. Et ratio est eadẽ S. Th. Nã licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standũ est: quo vtiq; iure concessio illa corporũ æstimabilis est pecunia. Atq; ad hoc facit l. suprà citata, idem. ff. de condi. ob tur. cau. vbi ei qui aliquid ob stuprũ obtulit, denegatur repetitio. Sed tamen quantũ ad forũ iudiciale est differẽtia inter has mulierũ species, quòd meretrici datur in iudicio actu petẽdi pretiũ: ei autẽ quæ non est publico loco exposita, denegabitur: quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxores autem & virgines nõ solũ à iudicio arcẽtur ne petãt, verũ etiã in pœnam sui criminis priuabuntur acquisito pretio: sed tamẽ ante condemnationem iure naturæ illis debetur. Quod autem adduci potest ex l. Lucius Titius. ff. de iure fisc. vbi mulier, quæ marito venenũ propinauerat cõdemnatur vt quę turpiter in adulterio receperat fisco applicentur, nihil ad rẽ facit. Primũ, quòd ante cõdemnationẽ iure naturæ poterat id recipere, deinde quòd cõdemnata est, nõ solum in odium adulterij, sed & homicidii. Vtrũ autẽ maritata teneatur pretium reddere viro, si id saluo pudore suo posset, & filia patri? Respõdetur idẽ esse iudicium atq; de aliis, quę operis manuũ suarũ acquisierint. Potest enim clã marito, & filia clã patre, illa in suos vsus vertere: nisi amplã suppellectilem illa via acquisiuisset, quæ idcirco in vsum mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionẽ tenentur: nisi ab eo receperint, qui nõ erat sui iuris, vt amplam pecuniã posit illis vsibus expendere. Nam si res est modica, pro qualitate personæ, etiam si à filiofamilias recipiat, retinere potest. Nã præsumitur pater scire, ratasq; subinde habere eiusmodi expensas. An verò, vice versa, qui puellã vitiauit, teneatur in conscientia in totã dotẽ? Respõdetur, quòd si ipsa consensit, nõ tenetur de rigore iustitiæ ad aliud, nisi ad id quod pollicitus est. Nã scienti & volenti nõ fit iniuria. Tametsi ęquitas honestatis sit, vt si illã ob caussam nuptui tradi nõ potest, aliquid elargiatur. Neq; verò si sit sub cura parentũ tenetur illã dotare: secus, si inuitam rapuit. Adiecit tamen prætereà hoc verbũ S. Th. quòd si mulier superfluũ per fraudem & dolũ extorserit, tenetur amasio restituere. Vbi notãdũ, quòd etiã si superfluũ recipiat, dũ tamen neq; fraus adsit neq; dolus, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus autẽ est, si verbi gratia, diceret se esse viro incognita: aut nõ nisi semel, idq; à magnate: qua fraude plus extorqueret, restituere profectò teneretur. Sed si falsò dicat se perditè illũ deamare, aut facetiis & illecłamentis quidpiã extorserit, fraus illa nõ obligat ad restitutionẽ: quoniam probè omnes norunt illas esse meretricũ technas. An verò cõtrà, si quis illis superfluũ aliquid polliceretur, teneatur promissum soluere: respõdetur teneri in cõsciẽtia: quia ius hoc naturale docet nisi excessus ad prodigalitatẽ pertingeret. Nã tunc malè promissum esset, in quo rescindenda esset fides: etiã si cum iuramẽto esset promissum: nã iuramentum de re illicita nõ obligat. Neq; simile est de illo qui iurauit latroni pecuniã se largiturum ad redimendã vitã: quoniã illud licitè potuit iurare. Consultius est tamen in eiusmodi euentibus relaxationẽ iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius respõsionis mẽbrum: quãdo scilicet datio ipsa est illicita, cuinã sit restitutio facienda: vt in simonia. Harũ ergo quæ illicitę sunt, dationũ triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solùm ex parte recipientis: vt si cuipiã pecuniam porrigeres, ne peccatum cõmitteret. Et tũc ille qui dat potest repetere, eò quòd alter tenebatur id gratis facere. De quo extat l. vt puta. ff. de condi. ob turp. cau. Ex qua infert glossa, quam Summistæ sequuntur, illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen consequentiæ vim intelligo. Immò crediderim tali esse distinctione vtendum: Aut inquam vitium à quo illum donario meo cohibere procuro, perniciosum est alteri; aut nullam habet annexam

Iosephus. *Aliquorum sententia.* *Sententia auctoris* *Aliud dubium.* *Solutio.* *An maritata teneatur pretiũ sui corporis viro reddere.* *De eo qui puellam vitiauit.* *Dubium.* *Iuramentũ de re illicita non obligat.* *Triplices dationes illicitæ.* *Primus modus.* *Distinctio notanda.*

Puella corrup[illegible]

injuriam

iniuriam. Si enim est iniuriosum ac pernitiosum, vt puta cum amico munus aliquod offero, ne homi-
cidium aut furtum faciat: tunc mihi postea repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exemplum est in le-
ge. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam etsi ille gra
tis teneretur abstinere, nihilominus quia in gratiam mei abstinet, alioqui mala illa facturus potest iu-
re naturæ pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij non pro-
hibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus, idque in odium illius criminis, ne homines iniu-
rias, qua in alios meditantur, pretio venderent. Quando verò vitium non est contra iustitiam, vt si ego
amico quidpiam darem ne scortaretur, profectò non solùm ille recipere potest, neque ad restitutio-
nem tenetur: verumetiam, vt credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringen
da est ad suum ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitiis habentibus iniuriam annexam. Secun- *Secundus*
dus ergo modus dationis iniustæ sumitur ex parte vtriusq;, scilicet tam dantis quàm recipientis: non *modus.*
quidem quia actio pro qua munus offertur, non sit natura sua pretio æstimabilis, sed quia habet an-
nexam iniuriam contra iustitiam. Vt si litigator aut iudici, aut scribę, aut testi corrumpendo mune-
ra offerret, aut assasino, vt hominem interficeret. Tunc enim vterque delinquit: & ideo tam qui dedit,
quam qui recipit, eodem pretio iure mulctatur, ac proinde largitio illa fisco iure addicitur: vt patet l.
Multa. C. de mod. mul. Non quòd actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fa-
uorem proferre, non sint natura sua prætio æstimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iu-
re fit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa ff. de verb. *Turpes sti-*
oblig. Generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti: intelligitur inquam, quando *pulationes*
vtrinque iniusta est (vt lex statim proxima declarat) veluti si quis homicidium vel sacrilegium se fa- *nullius esse*
cturum promittat: quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiam. De quibus etiam re- *momenti,*
stitutionibus habetur iure Canonico 14. q. 5. can. Non sanè. qui est Augustini. Interrogas autem cùm *exponitur.*
leges istæ, pœnales sint vtrum qui recepit, teneatur ante sententiam restituere? Videtur enim ex his *Dubium.*
quę diximus libro primo, non teneri. Respondetur nihilominus teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum
inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod est cõtra iustitiam: & ideo nullum acquisiuit domi
nium. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco: nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum
quod non erat suum: alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari: ob
idque antequam condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiam
restitutione, vbi fiscus resciuerit, recuperabit. Quando vero delictum non est iniuriosum, optimè
transfertur dominium: quia, vt suprà diximus, datio nõ est illicita. Vnde vt suprà citatum est. l. Idem.
de cond. ob turpem cau. danti ob stuprum pecuniam non conceditur repetitio. Sed nunquid licebit *Dubium.*
munera iudici aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri. Apparet enim id lice-
re, eò quòd cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere: quoniam iustè,
quod iustum est, exequeris: & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit subinde cohibuit illa via re-
dimere vexationem. Illo enim palliamento multæ fierent corruptiones. Nam cùm quisque in pro-
pria causa iniquus sit index, cuique apparet ius habere certum, atque adeò suam vexationem redime-
re: quæ quidem in litibus maxima pernicies est: nempe dum vterque litigantium vt vexationem redi-
mat, vexando præuenit alterum: datque illi causam, vt & ipse suam redimat. Idque vtinam non vsque
ad principum palliandas discordias procederet. Tertio modo dationem contingit esse illicitam, etiam *Tertius*
ex parte vtriusque, tam dantis quàm recipientis: tamen ratio non est ei similis quæ in proximo mem- *modus da-*
bro signabatur, videlicet, quòd actio, quę emitur, est iniuriosa: sed quia non est pretio ęstimabilis, qua- *tionis illi-*
lis est datio simoniaca. Quòd enim mihi detur pretio sacerdotium si sum dignus, non est alterius in- *cita.*
iuria, veruntamen quia res illa quæ emitur, non est pretio æstimabilis, propterea quòd Antistites gra-
tis acceperunt vt gratis dispensent, fit vt qui pretium pro re spirituali recipit, nullum adipiscatur do-
minium: ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. At verò vtrum tunc teneatur restitue
re pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quòd iura in pias causas iubent *Dubium.*
fieri restitutionem: vt can. qui habetis. 14. q. 5. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori
eodem modo fieret condemnatio: eò quòd qui dedit meretur dominio priuari: imò iustius quàm qui
dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quòd nemo expoliandus est re
sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib ix. disserendum est. Interim tamen stan
do in iure naturali, dicendum quòd ante condemnationem facienda est restitutio ei, qui dedit. Ca-
ueat sibi tamen restituens, ne posteà cum in notitiam venerit ecclesiæ, denuò condemnetur.

Solutio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur, defunctus est
ant absens, aut prorsus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes subrogantur: qui in triplici sunt dif *Ad tertiũ argument.*
ferentia. Aut enim sunt necessarij: vt puta quos testator nisi legitima rarissimaque de causa exhære- *Hæredes*
dare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes. Alij verò succedunt ab intestato, vt *triplices*
fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: vt alieni. Et quomodocunque quis sit alterius hæres *sunt.*
eidem est facienda restitutio. Quinimò, vt dicebamus, in hærede fit ipsi defuncto. Pulsare autem cui- *Dubium.*
piam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nulloque inuento, restitutionem in pios vsus
confert: postea reperto hærede, qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Ap-
paret enim id ratio poscere: quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc res-
pondetur, quòd quando restitutio alicuius est ponderis, hæresque non inuenitur coram publica Pote
state, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius autoritate vel in
pauperes vel in pios vsus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quàm in foro
iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. Quando verò cre-

[illegible] ſens facie da. ditor abſens eſt, tunc quo cômodius fieri poſſet tranſmittenda illi eſt reſtitutio. Quid autem ſi tranſmiſſio ſine magno ſumptu fieri non poteſt? Scotus quidem & Richard. in 4. diſt. 15. aiunt quòd quando ingentibus opus eſt ſumptibus, non tenetur debitor illos facere: ſed poteſt tunc in pauperes quantum debet erogare. At verò S. Tho. de ſumptibus nihil meminit, ſed conſulto id conticuit: quia ſimplicem conſtituere regulam non poterat. *Scotus & Richardus.* Eſt ergo diſcretione opus nempe perpendendum, vtrum id quod debes, per iniuriam retinueris, an vero per contractum licitum puta aut venditione, aut mutuato, &c. *Sententia auctoris.* Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante ſolutionis tempus ille receſſit, nullas teneris facere expenſas ad reſtituendum: quia non plus debes, quam acceperis. At ſi ſine illis tranſmittere nequis, vel cuſtodire debes vel apud iudicem deponere. Nam in pios vſus non licet diſpendere, niſi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta ſi furatus es, aut ſi quamuis iuſtè accepiſſes: tamen ante ſolutionem peregrè profectus in mala es fide, abſque dubio teneris ſumptibus tuis reſtitutionem illi mittere: quandoquidem eum ſtringeris indemnem ſeruare, quia abſque ſua culpa ſuo caret iure.

Dubium quando creditor ignotus eſt. De illo verò, qui prorſus ignotus eſt, grauius eſt vſitatiuſque dubium. Hic enim articulus ad iſtos coemptores, & negotiatores, ac falſamentarios ſpectat qui minutatim quoslibet defraudant atque expilant: ac ſubinde ad illos, qui vrbem aliquam iniuſto bello in prædam dederunt. Præterea, ad illos, qui inuenerunt theſauros: de quibus ſub titulo De furto dicturi ſumus. Huiuſmodi nanque debitoribus ignoti ſunt ſui creditores. Primum ergo omnium admonendi iſti ſunt quiſnam dicatur ignotus. Haud enim quicunque cenſendus eſt debitori ignotus, qui in ſua non eſt notitia, neque memoria: ſed ille prorſus qui facta pro ratione debiti ſolerti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indago, non licet in pios vſus reſtituenda diſpenſare: neque compoſitionem facere auctoritate Cruciatæ Bullæ. *Bulla cruciata.* Illa enim præciſè dicuntur debita incerta, quorum domini poſt vigilantem indaginem quæ bona fide fuerit facta, inueniri non poſſunt. Quin verò qui per iniuſtam acceptionem æs alienum contraxerunt, ſuis propriis ſumptibus tenentur eandem facere inueſtigationem. Quocirca vbi ſub dubio compertum fuerit, iſti aut illi certo deberi: nempe cum duo ad tuam tabernam acceſſerint, & certus ſis alterutrum defraudaſſe: licet ſcire nequeas vtrum eorum, teneris nihilominus inter illos aut ſuos hæredes debitum æs diſpertiri: quoniam tunc creditor non eſt omnino ignotus. Qua vtique ratione ſunt qui cenſeant eum qui certus eſt cuius ciuitatis fuerit ille cui reſtitutionem debet, ſi ille, neque hæredes haberi poſſunt, reſtitutionem debere pauperibus eiuſdem loci. At verò nulla apparet huius neceſſaria ratio: ſed forſan diſtinguere eſt operæpretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprædatus, tunc forte ſi ignoti ſunt domini, facienda eſt vrbi reſtitutio, vt reſpublica ipſa eam diſtribuat. *Diſtinctio.* Quando verò non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum eſt debitum, ſed per iniuriam ſingularium ciuium: non eſt neceſſarium in eodem oppido fieri. Eſt ergo concluſio doctorum omnium quod ignoto domino, facienda eſt pauperibus reſtitutio: vel potius ipſi in pauperibus, vt ſuprà dicebamus. Veruntamen quo modus hic reſtituendi de ſua radice innoteſcat, quæritur quo iure pauperibus elargienda ſint quæ incertis dominis debentur: *Dubium.* Vtrum ſit naturale, diuinúmve: an humanum? Quis inquam illos fecit huiuſmodi creditorum hæredes? Et arguitur ſic: Obligatio reſtituendi iure naturæ vniuerſos obligat mortales, ſiue Chriſtiani ſint, ſiue ſola lege naturæ viuentes: natura autem non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi: immo videtur tunc res tranſire in ius poſſidentis. Habetur enim Inſtit. de rer. diuiſion. quòd res cuius non eſt dominus, occupanti conceditur: quando autem dominus non comparet, perinde habet ac ſi non eſſet. Præterea quòd reſtitutio fiat pauperibus, ſola lege canonica introductum eſt: vt patet cap. Cum tu. de vſur. & can. non ſane. &. Qui habetis, 14. q. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturæ debita incerta in vſum pauperum addicere. Nam ante illa ſancita decreta, non apparet eiuſmodi reſtituendi modus fuiſſe neceſſarius. *Reſponſio.* Ad hoc primum omnium reſpondetur, eiuſmodi incerta debita ſi ius tantum conſulas naturale, in vſus communes reipublicæ cedere. Nam cùm res vniuerſæ, vt libro præcedenti dictum eſt traditæ in communi ſint humano dominio, quarum diuiſio iure gentium facta eſt, fit vt dum expectatus legitimo tempore dominus non comparet, iterato veniant in vſum publicum. At verò quoniam Chriſti vicarius totæ reipublicæ Chriſtianæ curam pauperum gerit iure & merito potuit hæc bona quaſi communia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiuſdem reipublicæ ſunt egena membra. Idq; Alexan. ſub anno Domini 1170. faciendum Salernitano Archiepiſcopo iuſſit: vt patet dicto capitulo Cùm tu. de vſur. Non tamen quòd ipſe fuerit primus rei huius auctor: ſed exemplo adductus eſt antiquiſſimorum ſanctorum, Auguſtini ſcilicet, vt can. citatis. 14. quæſt. 5. conſtat atque aliorum. Quin vero & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuique ſupereſt, erogandum eſt in pauperes: eiuſmodi autem bona redundare cenſentur in republica.

Ex quo ſequitur primò dominium harum rerum non tranſire in pauperes, ac ſi creditorum hæredes eſſent: ſed dum ipſis datur quaſi creditoribus ipſis ſoluitur. Et tunc per dationem ipſam acquirant verum dominium: quaſi Papa tunc dominiorum nomine illis tribuat: Subſequitur deinde ſecundo quòd dum reſpublica in alios pios illis debitis eguerit, ceſſat tunc ius erogandi pauperibus. Et poteſt reſpublica illa in tales vſus conſumere. Nam ius poſitiuum non potuit naturali derogare. Ob idque princeps tunc ſecularis forte poteſt incerta ipſa debita exigere & compoſitionem facere: *Dubium* puta pro certa quota reliquum remittere, vt facit Papa: vt illico dicemus. *D. Thom.* Quod ſi ſciſciteris an quiſque priuatim poſſit illa quæ debet, vt libuerit, in pauperes diffundere: D. Thom. nihil hic de hac re faſſus eſt: tamen in 4. diſt. 15. q. 1. art. 5. ait debere fieri reſtitutionem ſecundum arbitrium epiſcopi, vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi inſinuare videtur rempublicam ipſam talem habere facultatem.

Scotus. Richardus. Sententia auctoris. Dubium. Caietanus.

tatem. Scotus verò eadem dist.q.2.negat id esse necessarium,immo ait per se quęque id exequi posse, quem Richard.ibidem sequitur,arti.5.q.4.Crediderim tamen vbi modica est restitutionis quantitas per se quemlibet restituere id posse. Cùm verò res est cumulatioris pretij, consilium est vt arbitrio prudentis confessarij fiat:immo posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset Episcopus: vt eius prudentia commodius restitutio fiat.Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neq; sanctus Thomas diuersum docuit:maximè cùm in summa de hac re siluerit. Vtilior autem erit responsio,vtrum ipse qui æs habet ignoti domini, posset sibi partem capere, dummodo sit pauper: vel suis consanguineis & familiaribus elargiri.Caietanus quidem id absolutè affirmat:ego verò absque temperamento non auderem.Si enim hanc facias vni cuilibet licentiam,ill[illegible] sibi suisq; effinget paupertatem pro ratione sui status vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima,nemo tutò potest sibi vsurpare quod restituere debet:licèt posset restitutionem differre. Atsi cogitat sibi capere,id debet facere auctoritate episcopi,aut sui parœciani curati, aut confessarij, si prudens est & sapiens.Idq; tunc fieri licebit,qnando grauiores alię miserię pauperum non se oculis obiiciant.Quādo verò auctoritate prælati aliqua sibi eleemosyna ex his quæ debebat applicatur,verè fit eius dominus: neque veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Percontaris autem de compositionibus istis quas nuperrimè nominauimus:sintne licitæ vt Cruciatæ forma habet, nempe vt qui incerta debita contraxerit,certam soluens portionē liber fi[illegible] à reliquo debito.In huius respōsione intertogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiam seipsum seducat, arbitratus quidpiam censeri incertum antequàm diligens peragatur indagatio ad comperiendum debitorē. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio , quin si legitima adsit caussa, possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere: quandoquidem iure naturæ, vt dictum est, illa bona sunt reipublicæ:quæ tunc in tales vsus illis indiget.Quin verò:vt proximè insinuabam,quando reipublicæ necessitas esset apertissima,rea quoque fortè posset id facer[illegible]. Tametsi quia Summus Pontifex iustior est eleemosynarum iudex,neque caussa ita semper est euidens,ille adeundus est cuius auctoritate id fiat.Quòd si quis arguat ignotos creditores forsan non consentire,id negatur,immo consentire videntur:quia illa babent pro amissis: & liberius quisque ac gratantius contribuet centum quæ pro perditis omninò ducit,quàm quatuor quæ habet in crumena.Et quamuis non consentirēt,respublica id potest facere.Sed rursus arguis, quamuis illa Papa colligere possit,quam tamen habet facultatem remittendi partem?Respondetur quòd tanquam legitimus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemque publicam necessitatem , vt facilius expeditiusque fiat collectio, potest partem condonare vt reliquum soluatur. Hactenus de iure. De facto namque & executionis modo nihil loquimur.Aequitas enim iuris huius hæc est,vt per eiusmodi compositiones tanta conficeretur pecunia publica,quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare:idque sic fieret,vt non offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa,& tamen ex centum & quinquaginta argenteis quę reipublicæ pauperibusq; debentur,tantum colligere duo,ac remittere reliqua,plus detrimenti offert pauperibus quorum Papa est pater,rexque patronus,quàm emolumenti in bo[illegible]am publicum confetat.Prætereà præsentissimum creatur periculum istis coemptoribus & raptot[illegible]s vt huius fiducia nil faciant quoscunque passim defraudare.Atque idem periculum fit inde pręsentius quod certi sunt tertio quoquo anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At verò bellorum frequentias quæ non tantum ab infidelibus nobis in dies ingruunt,huius inter alia nobis sunt caussa mali , vt in conquirendis vndique subsidiis modum non permittat.Quocirca neque nos in quęquam obloquimur: quia neque nostra est auctoritas tanta neque audacia.Sed tamen postquàm ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos,coemptores inquam & negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum,quod si fecerint,restituere non tardēt. Nam qui propositum non habet restituendi quousque veniat indulgentia,in peccato mortali se sciat persistere:quoniam habita restituendi oportunitate,per nullum tempus licet alienum retinere.

Ad quartū argument. Dubium. Scotus.

AD quartum argumentum respondetur, vnumquemq; de his quæ sibi propria sunt arctius stringi parentib. succurrere,quàm aliis: ea verò quæ aliorum sunt,potiùs illis sunt repēdenda quàm impendenda parentibus,nisi forsan,vt ait S.Tho.in casu necessitatis extremæ,in quo posset & deberet quisque etiam anferre aliena,vt patri subueniret.Contra hoc autem postremum verbum de tempore extremæ necessitatis dubia existunt nonnulla.Atqui vt inde exordiamur,vb[illegible] patentior est dubitandi ratio,quæritur vtrum debitore & creditore extrema necessitate coactis te[illegible]atur debitor creditori præ seipso succurrere,an potius sibiipsi illo neglecto?Et quidem Scotus 4.di[illegible].15.q.2.hac vtitur distinctione.Si creditor in necessitatem priùs incidit , tenetur tunc debitor illi soluere , si verò priùs debitor,tenetur sibi prouidere.Atqui ambo hæc membra adeò sunt certa,vt de neutro possit vllus dubitare.Nam etiam si nihil extrema patienti deberes, cogeris illi succurrere: & quādo tu eadem necessitate strangularis,quanuis nihil tibi alius deberet,teneretur tibi.Quando autem simul eadem necessitas ambos occupat,tunc ait Scotus debitorem , vita propria posthabita debere creditori quod suum est,reddere:quare homicida,inquit,esset,si sibi tunc vsurparet. Neq; desunt alij quorum est Richard. qui in eius sententiam subscribant.Et ratio eius est hæc, quòd cùm ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat,quòd res illa necessaria,nempe cibus aut pecunia,quam debitor retinet, ipsius est,scilicet,creditoris.Et potuisset suam prętereà opinionem inde sutfulcire,quòd in tali necessitate neuter posset ab altero quod ei necessarium erat,eripere. Ex quo fieri videtur consequens, vt neque debitor tunc retinere id posset,quod alterius est.Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solùm multò est probabilior,verùm proculdubio complectenda.

Sententia auctoris.

D.Thom. *Caietanus*

Inprimis S. Tho. licet non id expresse asserat, insinuare tamen illam videtur: quando quidem absque vlla acceptione ait, quod casu extremæ necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parentibus: & à fortiori, sibi. Quare Caieta. eandem amplexus est sententiam. Ratio autem est hęc ab illa Scoti diuersa, Ambo sunt necessitate pares, & possidentis conditio, quæ melior semper est, plus debitori fauet, quàm fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergo sibi potius consulere debet, saltem potest quàm creditori. Enimuerò tam intimè innatum est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, vt nulli tunc quicquam plus debeat, quàm sibiipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinam: siue in mora sit soluendi, siue secus: in summa quomodocunq; illud alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiam si iureiurando te astrinxisses soluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et confirmatur sententia hac ratione, ni fallor, manifesta. Iure naturæ, vt dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt: ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudicium facere: atque adeo illa præsente, quantum ad vsum: omnis cessat vis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremam impegisset, qua ratione sub reatu homicidij tenerer illi quod debebam soluere. Si tamen non solui, & posteà in eandem incidi necessitatem, iam nunc non teneor.

Ad argumentum.

Respondetur ergo ad argumentum, quod faciebamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quando extremè pateris: an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi surripere, eò quòd tunc surripere esset occidere: quia esset vera actio, qui vitam alteri directè adimis, ac si hominem strangulares. Quando verò tu possides, id est, penes te rem quomodocunque habeas, non agis, sed tantum cessas succurrere, cùm possis. At verò non succurrere, cùm possis, non est directè occidere neque verò per accidens: nisi quando teneris succurrere, & in tali casu non teneris.

Ambros.

Sic enim intelligendum est Ambrosianum verbum: Quem pascere potuisti, si non pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando non te aliud ius excusabat.

Dubium. *Problema.*

An verò parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatem coniectis, tenearis potius patri quàm creditori? arbitror problema esse in vtranque partem probabile. Et qui dixerit, creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam solum illud ius quod vnusquisque habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienæ rei debitori vendicare. Qui verò crediderit parenti potius, & ipse quoque pietatis officium prætexere sibi poterit. Nam ferè idem est, patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem crediderim de vxore & filio. Nam ad fratres minimè licèt idem protendere ius.

Dubium.

Vtrùm verò qui extrema suppressus egestate, rem insumit, quam alteri vel anteà debebat, vel tunc arripit, debito absoluatur: an verò post ditior, soluere nihilominus obligetur, decidere superest. nam quòd prorsus absoluatur argumentum est, quòd si tunc ab altero eriperet, non teneretur.

Scotus.

Ad hoc scitè Scotus loco citato per hanc distinctionem respondit. Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam necessitatem debebat, non fit à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in promptu: quia cum in extrema necessitate omnia sint communia, tunc qui capit nullum contrahit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum, non est cur dissoluatur præcedens vinculum: manebit ergo.

Adrianus.

At verò Adrian. in materia de restitutio. huiusmodi distinctionem non admittit: sed absolutè tenet, illum qui extremæ subditus necessitati, aliena capit, pinguiori arridente fortuna ad restitutionem teneri. Cui & sui asseclæ non desunt. Quin verò eius opinionem corroborant. Et pondus suorum argumentorum huc propendet, quòd in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantum ad dominium. Nam aliàs qui tunc indigenti non succurreret: ad restitutionem posteà teneretur: quod re vera non est credendum: eò quòd succurrendi præceptum non est iustitiæ sed charitatis. Sunt ergo non aliter communia, quàm ad vsum: quod fieri videtur vt transacto vsu, tenearis ad restitutionem rei. Secundò arguitur: Extremè indigenti abundè subuenitur per rem mutuatam: nemo ergo tenetur simpliciter dare: atque adeò qui rem consumit, subiectus manet restitutioni. Et tertiò: Extremè indigenti non tenetur medicus suas gratis impendere operas, neque pharmacopolæ sua donare pharmaca. Satis enim est si solutionem expectent. Accedit & text. canon. si quis. de furtis. Vbi habetur quòd qui propter necessitatem famis aut nuditatis aliena occupauerit, si posteà ablatum reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur, quòd si non reddiderit, ieiunare cogatur. His nihilominus nihil obstantibus, persistendum est in priori sententia: dum tamen rectè explicetur.

Explicatur opinio Scoti.

In primis, quando res est parui momenti: omnes fatentur nullam restare restituendi obligationem: sed si res qua extremè ille indiget, maioris est existimationis, considerandum est sitne ille simpliciter indigens: nempe qui nullibi habeat vnde soluere possit, an verò licèt id hic non habeat, forsan habet alibi, vel ei debetur. hic enim non est censendus simpliciter indigens: & ideò satis est si quis ei credito mutuet vnde suæ necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiendi alienum facit. Si autem sit simpliciter indigens, citra cotrouersiam esse debet, quòd ille nulli manet obnoxius restitutioni, si rem qua indigebat insumpsit. Enimuerò licèt ita sit, quòd tunc solùm sint omnia communia: quantum ad vsum tantum, quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturæ sequitur dominium: vt puta si sit cibus, aut potus, aut pecunia, qui accipit, fit dominus. Et in hoc si nos non fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse enim communia omnia quo ad vsum, est, quòd tunc possit indigens res alienas insumere, ac si suæ essent. Atque adeò non tenetur creditor recipere: sed alter tenetur gratis dare. Si verò res esset, quæ non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere, vt si quis equo alieno vteretur vt periculum mortis effugeret: aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc respondetur

ad argumen

ad argumentum de medico, deque pharmacopola. Porrò nanque si alter extremè indigeret sua opera vel sua medicina, tenetur sub peccato mortali: licet circunstantes tenerentur nihilominus eodem ligamine contribuere, si res esset adeò pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis non adeò frequens contingit culpa sicut in cibo, ac in aliis rebus: quia non ita esse solent necessariæ: neque misericordiæ vinculum obligat, vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantáve medici solertia. Quod autem ex cap. si quis. de furtis. adductum est, nihil sanè ad rem pertinet: planum quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidem text. Si quis propter necessitatem occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres. & liquidum est quòd cum in extrema necessitate alienum occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur pœnitentia.

De medico & pharmacopola.

SOLVTIO quinti argumenti in longam nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non ritè expenduntur, sed in malos vsus dissipantur nisi latissimus esset de hac nobis babendus sermo, libro nono, & decimo, à quo ideo impræsentiarum supersedendum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariam prælatus res ecclesiæ vsurpat. Vno quidem modo, si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue pretio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si verò res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, vt si exemplum ponamus in fabrica, vel in aliis, alienauerit in consanguineos vel in alios, illi tenentur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet: sed Ecclesiæ, vt in deposito sint vsque ad futurum possessorem. Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illum deponat.

De quinto argument.

Trifariam potest prælatus res ecclesiæ occupare.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ille qui accepit, teneatur semper restituere.

PÓST circunstantiam cui sequitur quis: de qua sunt duæ quæstiunculæ. Prior huius secundi articuli est, vtrum vniuersim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio, quæ scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autem sæpenumero venit vt qui rem sustulit, citra suam culpam sit illa priuatus, vt si quis ab eo eandem surripiat: ergo tunc non tenebitur eandem restituere. Secundò: Nullus tenetur suum prodere crimen, secundum illud Chrysostom. Non tibi dico vt te prodas: contingit autem quandoque vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat: ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertiò: Vna res vna simplici restitutione contenta est: contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur: atque adeò non omnis qui rem sustulit, ad restitutionem obligatur. In contrarium antem est quòd ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum: ergo eidem incumbit restitutionem facere.

Quæstio hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus respondetur. In eo nanque qui rem occupat alienam, duo est considerare; scilicet & actionem quæ eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio: Quicunque penes se rem habet alienam, ratione rei ipsius, quæ accepta est, tenetur eandem vero domino restituere. Probatur. Quicunque enim habet vltra id quod suum est, debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ commutatiuæ exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet, & eum qui plus. At verò acceptio ipsa triplex esse consueuit. Quandoque nanque est iniuriosa: nempe quæ inuito domino fit, qualis est furtum & rapina. de quo membro statuitur secunda conclusio: Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere: etiam si illam iam apud se non habeat, sed fortè sibi furto sublata sit. Probatur, Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire, etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta: eò scilicet quòd alteri vel famam vel honorem abstulit. ergo eadem ratione qui rem iniustè eripuit, quandoquidem in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo: Actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in vsum & commodum ipsius qui accepit. vt cùm quis rem suscepit mutuatum, vel credito emptam. de quo subiicitur conclusio tertia, superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verùm & ratione acceptionis: etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iustè citra donationem in vsum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo: Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini: quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio, Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illam restituere: sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpam illam perdiderit, nulli restat restitutioni subditus: secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probatur prior pars contrario modo quam tertia: Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiæ, sed ex gratia & beneuolentia: & ideo si absque sua culpa res perdatur, non ipsi sed domino periit. Secundæ verò partis probatio est. Quòd iure naturę (vt regula habet iuris) qui caussam damni dat damnum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in caussa fuit vt res periret, reus inde sis damni repensandi. Vt autem conclu-

Distinctio.

Prima conclusio.

Acceptio triplex.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Quarta cō-clusio.

Regula notanda. siones istę suo ordine examinentur, ex duabus priorib. regula cum primis colligenda hæc est, Omnis restitutionis obligatio ex altero duorum capitum, enascitur: videlicet aut ratione acceptionis, etsi rem non habeas, & ratione rei acceptæ quàm habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes vtroq; es funiculo colligatus. Nomine autem acceptionis quæcunq; actio intelligenda venit per quã damnum dedisti, aut iniuriam irrogasti, etiam si nihil fueris lucratus: vt si incendisti alienas ædes, aut contumeliatus es. Quo fit rursus, vt quomodocunq; res in tuam potestatem venerit, scilicèt iustè aut iniustè pretio aut gratis, cùm primum resciueris esse alienam, teneris domino reddere, non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo possessore, verbi gratia, à latrone vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre: nisi ius tibi fortè fauerit præscriptionis. Probatur cõclusio, Duobus tantum mediis quæstione v. diximus rem legitimè possideri, scilicet aut domini voluntate, aut legis permissu, quomodocunq; autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarum caussarum interfuit, quia neq; verus dominus annuit, nec lex concessit: nullatenus ergo dominium nactus es, atq; adeo reddere domino cogeris. Quòd si non feceris, cùm sine tuo magno detrimento vt suprà diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quandoquidem de iustitia tenebaris. *Quis excusetur à restitutione.* Crediderim tamen in hisce restitutionib. accidere posse ignorantiam iuris, quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisq; has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidẽ reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius præscriptionis: quoniam postquã emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restitutione. Secus, si furto eam sustuleris: quia semper caruisti titulo, ideoq; nunquã præscripsisti. *Dubium quid rei nomine intelligatur.* Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligendum: vtrum scilicet res ipsa præcisè, an verò etiam fructus. Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione acceptionis: sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Emi fundum à latrone qui mihi fructus tulit: vtrum tenear etiam fructus restituere? Ad hoc respondetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. *Regula notanda iuris.* Quicunq; solum ratione rei acceptæ restitutioni subiicitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quidquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de pet. hær. l. item veniunt. §. præter hæc. qua regula ait glo. nullam esse veriorem. Et l. sed & si lege. eod. tit. Exempli gratia, teneris restituere fructus arui alieni, non solùm quos habes, sed quos illis consumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses: deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti, quòd, verbi gratia, amplus fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus statum mutasti & splẽdidius vixisti: tunc sanè non teneris nisi eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili à latrone emisti, qua ratione illam vsu attriueris: cum aliàs non indueereris serico: non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo vsus es non in necessariis casibus ad quos equum vel emisses vel conduxisses: nihil pro vsu teneris restituere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tũc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas imitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quod si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere: vtpote per quod factus es ditior. Intellige autẽ si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris: Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris cõiicito. *De retinente per iniuriam rem alienam.* De illo autem, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante: vt sub titulis de furto & de vsur. iterum videbitur: atque de omnibus fructibus quomodocunque illos consumpserit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit: vt locis citatis locupletius monstrabitur. *Argumen. contra.* Contra hanc autem decisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dictum enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionẽ cum magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine sua culpa secundum conscientiam dispendium pati pretij, quod expendit. Si furto inquam vel mutuo vel dono accepit, benè quidem: de emptore autẽ alia esse videtur ratio. Ob hoc fortè non deerit, qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere vt pretiũ recuperet: nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronẽ conuenire, & capere à quo pretium extorqueat, tamen periculo rem exponere, vt in manus domini non veniat non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunq; potestate sit reũ eum facit reddendi legitimo domino. Quòd si non faciat, ad restitutionem obligatur, vt supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt cõparere non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eiq; in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere, quod, vt suprà diximus, signum est teneri illum de iustitia, ob id autem ꝙ reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit, ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur, Nam si in foro iudiciali cõpertum esset illum emptorẽ postquam certò sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, cõuinceretur domino soluere. Quocirca quando diximus non teneri possessorẽ rei alienæ, ratione solum rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimẽto, quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio, non autem de iactura, quam ipse fecit emendo. *Dub. de vẽdente* Quicunq; enim sibi videat, dũ emit sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretium amittat. Quid antẽ iuris, si ille qui à latrone rem

mercatus

bona fide rē à latrone emptam. mercatus est alteri bona fide vendidit, vtrum sciens postea esse alienam, contractum teneatur rescindere reddereq; pretium suo emptori & rem dño? Apparet enim non teneri quando quidem neq; tenetur ratione acceptionis: quippe cùm neq; ipse rem accepit nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ: si quidem neq; eam habet, neq; per eam factus est ditior. Supponamus enim tanti védidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluris védidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eò ꝙ pars illa rei penes se est. Argumentum sanè est quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt suprà diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilum teneretur. Cùm ergo bona fide vendidit, idem apparet iudicium. *Solutio dubij.* Nihilominus respondetur, ꝙ etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, vt argumentum conuincere videtur: tamē tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cùm sciat nullum in eum transtulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gēma magno emisset, eodemq; pretio bonafide rursus venderet: sciens nanq; tum posteà rei falsitatem, teneretur contractū rescindere ex quo sequitur, ꝙ si emptor ille secundus nó comparat: neq; vllus sit metus ꝙ sit ab illo exigenda res illa: tūc ille qui bona fide illi védiderat, licet tūc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur: qm̃ à dño rei liber est, postquā nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit dānum. *De præda belli iniusti.* Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est, bona tamen fide: quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens posteà nó fuisse iustū, tenetur illa restituere, quib. factus est ditior: nó aūt ædes, quas incēdit, aut animalia quæ occidit. De negotiatorib. autem, qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, posteà verò intelligūt fuisse vsurarios, vtrū satis eis sit illam præcisam pecuniam restituere quā per vsurā lucrati sunt: an verò ēt illam, quam rursus negotiatione eiusdē pecuniæ acquisiuerūt, sunt qui dubitāt. Apparet .n. eis pecuniam vsurariam cū lucris ēt esse restituendam: illo adducti simili, ꝙ res aliena cū fructib. est restituēda. Sed absq; dubio satis est, si vsurariam pecuniam restituant. Nā cùm pecunia de se nó sit fructifera, sed per negotiantis industriam, nulla à reb. adduci potest similitudo, quæ per se fructificant. De hoc aūt rursus li. 6. Atq; hactenus de primis duab. conclusionib. *Dub. circa tertiam cō clusionem.* In tertia verò exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptionum spés, qñ quis iustè quidpiam recipit in suum proprium commodum & vsum, & mutuum: & assertum est tūc rōne acceptionis ēt si res citra culpā perdatur, necessariam esse restitutionem. Apparet tñ contrarium esse c. vnicum. de commod. vbi habetur ꝙ qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tñ est facilima. *Differētia inter commodatum & mutuatum.* Commodatum quippe & mutuum differūt, si ad nomina spectes, ꝙ illud restituendū est in propria spé: vt si equum vel vas commodato receperis, quæ vsu nó cōsumuntur, mutuum aūt nó est necesse in eadē specie restitui: vt si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quæ vsu cōsumuntur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, ꝙ rei commodatæ non transfertur dñium, sicuti rei mutuatæ. *Alia differentia.* Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem nanq; tibi commodatam non debes ratione acceptionis: quādoquidem nó es eius constitutus dominus: ob idq; dum sine culpa tua perit, nó tibi sed domino perit: sicut si penes ipsum deperiisset. At verò commodationis iure teneris, ēt de leui culpa, vt tex. ipse ait: non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam si mihi vel domum vel equum locasti, quanquàm in communem vtriusq; vtilitatem cesserit: si tñ res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subiicit: teneor tamē de leui culpa, in partem & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius cōstitueris, rōne acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es, periit, onereq; adeo restitutionis nó exoneraris. *De quarta cōclusione.* Atque hinc commodè transitus fit ad quartam conclusionem de deposito: nempe ꝙ depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Ita leges habent 1. & 2. de deposito. Itaq; inter accōmodatum & depositum differentia est, ꝙ commodatarius tenetur de leui culpa, eò ꝙ in suum commodum rem petierat: atq; adeò de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius verò non nisi de magna: quia nó in suam vtilitatem illam custodiebat: & ideo solùm charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, vt suprà diximus, qui merè est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos ēt si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractu assecurationis, periculum mercium subit. Quòd aūt magna culpa eum obliget, rō est ꝙ caussam damni dat: & ideo Iurisconsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem tenere de dolo. *Dubium.* Dubium aūt est, quænam culpa dicatur leuis, quę verò grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censeri, quæ apud Deum venialis est: atq; illa grauis quę apud ipsum est lethifera. At verò nó est isto Theologo more differentia hæc pēsanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim nanq; in foro conscientiæ leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionē, nisi sit mortalis apud Deum: nā à venialib. vix homo liberari pōt: quare propter illas non est homo tanta pœna plectendus aut mulctādus: sed dicitur arbitrarium humano & iuridico leuis, respectu alterius, qui in depositario cumulatior requiritur, vt condēnetur. Hæc autem omnia existimāda sunt secundū iudiciale forū: cuius sñiæ in cōscientia standum est.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum responsum est, ꝙ qui tenetur ratione acceptionis, non solùm æqualitatem tenetur facere quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodocunque rem amiserit, debitor nihilominus manet. *Ad secundum arg.* Secundum argumentum exquirebat, quomodo sit facienda ab eo restitutio, qui secreto delicto rem vsurpauit alienam: nam ille non se tenetur prodere. *S. Th.* Ad quod D. Tho. nil amplius respondit, quàm quòd tunc id per confessarium secreto peragi deber

gi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendũ supersit, nil respõdet. Caietanus autem arbitratur nunquam cum periculo famæ necessariam esse restitutionem. Hanc autem suam vniuersalem regulam superiori quæstione planè ac plenè arbitror esse confutatam: immo verò prudenti discretione vtendum est, vt pretium famæ cum iniuria & damno, quod datum est, conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famæ iactura, vt restitutio fiat: tum præcipue, quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri est, vt possit recuperari.

Dubium de adultera.

Dubium autem inter Doctores volgatissimum est de adultera quæ nothum filium marito supposuit, virum se prodere teneatur, ne legitimos hæreditate defraudet? Multa enim tam theologi doctores in 4. dist. 15. quàm iuris interpretes eademq; varia de re ista commentantur. Extat enim casus in c. officij. de pœniten. & remissio. Et quidem vt à certiorib. rem aucupemur, operæ pretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademq; libera quib. damnum compensare possit vero hæredi: & tũc cõmunis confessio est, quod nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionem facere. Si

Distinctio.

verò non habet vnde restituat, tunc subdistinguendum. Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est, nullatenus teneri: quia opus vanũ, neque opus est charitatis neque iustitiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est, ac debitor, qui nõ est soluẽdo.

Scotus.

Ait nihilominus Scotus eadem dist. q. 2. quod debet tunc quantum potest facere, vt hæreditas spurio filio nõ obueniat, vt puta consulendo ei religionis ingressum. At verò de iustitia nõ est cur ad hoc teneatur. Si verò putat se profuturam, quia nothus filius ei fidem perhibens hæreditatem recusabit, vel fortè probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo famæ & honoris,

Scotus. Caietanus Adrian. Sententia auctoris.

Scot. tunc huc inclinat, quòd nõ tenetur: & Caieta. in sua perseuerans regula, id certò asseuerat. Adrian. verò 1. q. de resti. contrarium censet: nempe ipsam teneri cum detrimento famæ. Attamen iudicio meo (si vllius est ponderis) per prudentiam librãda est tunc adulteræ fama cum iactura, quam verus hæres facit. Si enim pretiosior est multò fama mulieris, aliàs nobilis & honestæ, quàm hæreditas, quæ fortè tenuis est, consulendum illi est, vt taceat. Si autem hæreditas contra maioris æstimatur: nempè si est illustris maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur saltem sub mortis articulum, vt periculum homicidij non subeat. Cæteris tamen parib. melior est conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contra quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquàm esse desperandum quin adultera rẽ detegendo prodesse possit: & ideo plurimum in hanc partem inclinandum esse, vt se prodat. Ego verò contrarium pro meo tenui captu crediderim, videlicet nunquam eiusmodi detectionem quidquã prodesse, nisi tunc quando euidens est tempore conceptionis abfuisse maritum: aut quando probari alia via possit tunc nõ fuisse ab illo cognitam: vt habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. Nã spurius nullam tenetur matri, quamlibet iuranti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus: vt eadem iubetur lege. Neque suam allegãs turpitudinem vlla debetur fides: ob idq́ue vix offerri potest necessitas, vt ipsa se teneatur infamare. Nam in casu prædicto euidẽti, nõ opus est sua confessione. & in aliis nihil prodest.

Nota. Quando adulterinus tenetur à se hæreditatẽ abdicare.

Tametsi & hoc non est in præsentia silentio prætereundum, quòd tam vehemens esse possit matris persuasio, vt adulterinus filius credere intus mente cõuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilominus secundùm conscientiam teneri à se illam abdicare: nam tũc sñia fundatur in falsa præsumptione. Neque in cõtrarium vrget argumẽtum, quod si quis mihi legasset cẽtum, credẽs me esse suum filium: sua tñ leuitate deceptus, vel ab alio citra meã culpam: ego possum iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi, quod licet relatiõe matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentum solidè vrget, neque adducit simile: quoniã in illo allato casu ego nõ fui per iniuriam caussa illius ignorantiæ: in nostro aũt præsenti, pater nõ sua me sponte hæredẽ instituit: sed lege coactus, nimirum putãs me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, sciẽti nõ esse legitimum.

An cum periculo mortis teneatur adultera se prodere.

Grauius aũt existit dubium, an teneatur eadem adultera ẽt cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Inno. Host. & Pan. super dicto c. officij, incunctanter negãt illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti, qui de eius nece meditabitur. Atqui secundùm communẽ

Quando cũ periculo mortis quis teneatur se prodere.

legis rationisque ordinem ita indubiè censendum est. Nam, vt suprà diximus, vita non est pro restitutione tẽporalium bonorũ morti offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, vt aliud forsan consulẽdum esset. Enimuerò si regnum aliquod aut præclarissima domus silente adultera ad alienos deberet trãsire, vix posset non deberet eiusdem adulteræ cõscientia pacari, si res esset certa, quòd esset omnino suo testimonio profutura, nisi se ẽt cũ periculo vitæ proderet: dummodo prius nullus non lapis esset motus, vt tale periculum caueretur: nã peccatum maxiu ipsa nõ tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare. Capitulum ergo officij: citatũ ad hæc applaudit, quæ dicta sunt. Delatũ quippe illic est ad Pontificem, mulierem quãdam sterilem, verità ne mariti hæreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumq́ue pro legitimo supposuisse marito filium. Consultus ergo Inn. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequã fraudẽ detegeret, affirmãdo respõdet, s. absoluendam. Et subditur exemplum de adultera, cum qua similiter est agendum. Cogitauit enim Pontifex, aut quòd nihil esset reuelando profutura, aut quòd sibi fortè periculum mortis immineret, aut quòd nõ erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare: eò præsertim quòd cũ maritus legitima careret prole, non offerebatur tantũ periculũ, si effictus filius succederet. Iubet nihilominus, vt cõpetẽs illi satisfactio per cõfessariũ iniũgatur.

Dubium de adultero ipso.

Sed molestior atque vtrinq; vrgẽtior fuit mihi semper impræsentiarũ dubitãdi rõ de adultero: nẽpe de illo, qui

lo, qui ex aliena vxore prolem substulit, vtrum teneatur tum eius marito ea restituere, quæ in alendo educandóq; supposititio filio expēdit: tum etiā legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hæc ratio, q ipse caussam aliquam illius dāni dedit: à parte verò negatiua q ipse non supposuit filiū marito. Faciamus enim eum nonnquā mulieri suasisse, vt maritū de ac illū deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respōdemus, adulterū huiusmodi non tāto restitutionis vinculo illigari, quāto adulterā, de qua fassi sumus: præsertim si ipsa sua sponte in adulterium cōsensit. Atque rem à prima linea exordiamur, si soluta mulier cum duob. conuersetur, neuter eorum tenetur credere ex se habuisse in vtero. Immo licet Petrus suū esse credat, & Paulus eum suscipiat, & nutriat, & ditet, non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neq; ipse eum decepit. Pari ergo ferè iure se pōt adulter defendere, ne credere adducatur suum esse filium. Haud enim scit an aliū secū illa admiserit: quę enim vnū recipit, absq; iniuria credi potest aliū pariter admittere. Quocirca, vt lege, Lucius. scriptū est. ff. de cōd. & demon. nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter nō vsq; adeo restituere teneatur sicut adultera. Posterior verò est quā proximè faciebamus. nam etiā si de facie vel alia via ei cōstiterit prolē esse suam tamē ipse nō supposuit marito. Enimuero. etsi fuerit caussa remota: quia adulterium cōmisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquam sua sponte fuit adultera quid sibi esset de suscepto filio disponendum. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planè video cur adulter ad aliquā de iustitia teneatur restitutionē. Nihilominus adiecerim q dum certissimum est, filium genuisse, poténsq; est aliquam facere aut marito aut hæredi compensationem: aut filium citra periculum atq; scandalum nutrire, tenetur id ob honestatem ac decentiā facere. In tertio argumento postulatur regula modi restituēdi dum plures in idem furtū coniueniunt. Diuus enim Tho. solum respondet, q vno restituente cęteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamē ampliori explicatione, q; responso: quippe quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactius decidetur. De tertio argument. D. Thom.

ARTICVLVS III.

Vtrùm illi etiam qui nihil acceperunt, restituere teneantur.

DE circūstantia, quis, non solum examinare oportet vtrum quicunq; accepit, restitutionis lege teneatur: verùm etiam, vtrum & ille quoq; qui non accepit? Arguitur enim à parte negatiua: Restitutio quædā pænæ species esse videtur: pœnæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet. Secundò: Lex restitutionis nō exigit, vt plus refundatur, quàm fuerit sublatū: si autē qui nihil accepit nihilominus teneretur, vsu venire posset, vt auctior, quàm fas esset, fieret restitutio: tum q sæpè plures eū qui accepit, vel cōsilio vel fauore iuuāt, à quibus ideo pluries deberet fieri restitutio: tum etiam quòd nonnunquàm dare id damnum connittūtur, quod re tamē dare nō possunt Quare si tūc necessaria esset restitutio, conferretur alteri; quod nō fuerat ei sublatum. Tertiò: Si ille, qui non accepit propterea quòd aliquā dedit caussam, restitutioni esset obnoxius, pari modo & qui iniuriosæ acceptioni nō obstat, dum potest, restituere cogeretur. Hoc autē falsum est: quia nemo propter seruādam rem alienam tenetur se periculo obiicere: & tn̄ sæpè se obiiceret, si in latrones proclamaret, aut illis se contrà opponeret. In contrarium tamē est illud ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiā qui consentiunt facientibus. Enimuero si consentientes digni sunt pœna, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale cęterarum fundamentum: Quicunque caussa est iniustæ acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclusio iam suprà probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationem restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autem caussa est acceptionis, fit eiusdem reus. Secunda conclusio: Nouem modis accidere potest, vt quis sit acceptionis caussa: qui hoc versu explicari solent: Prima conclusio. Secunda conclusio.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariàm potest esse quis caussa, vt alter quid agat, vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidē directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo scilicet ad ipsam non quatuor modorū: nempè præcipiēdo, consulēdo, cōsentiēdo, & factū laudando. Secundo modo ex parte accipiētis: nempe quia ipsum quia ad se recurrentem receptat, alióve modo fouet ac protegit, quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo cōtingit ex parte rei acceptæ: nēpè dū eiusdē furti vel rapinæ particeps fit, vel maleficij socius: & hoc significatur voce, Participās: Indirectè verò quis dicitur esse caussa, cum quē impedire potest ac debet, nō impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat cōsulere, vel quia auxilium quo obsistere posset, subtrahit, vel factū occultat. Tertia cōclusio: Ex his nouē modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè Iussio. Enimuero qui iubet, princeps caussatum est, ac subinde præcipuè restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius cōsensus, sine quo res nō fieret: vt si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus: qui enim latronum receptator fautorq; est & protector, magnā damni caussam dat: quippe quibus latrones potissimum confisi, suam nutriunt audaciā. Quarto, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quinto, ille qui cū obstare deberet, nō obstat: ut princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc tributa stipendiaque recipiūt, vt malefactoribus rempublicā expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione, innititur, quòd isti omnes iuxta tenorem primæ cōclusionis verè sunt actionis causæ Distinctio. Tertia conclusio.

Quarta cõclusio. nis caussæ. Quarta cõclusio: Ex aliis quatuor recensitis casibus non semper restitutionis vinculum
emergit, eò quòd non perinde atque superiores in caussam actionis semper veniũt. Qui enim consi-
lium præstat, non semper est actionis caussa: sicut neq; ille, qui adulatur & laudat. Quare nisi quãdo
caussa verè extiterint, non fiũt restituendi debitores. Pariterq; & de muto, qui dũ res fit, nõ clamat:
& de non manifestante postquàm factum est sentiendum: quia non semper manifestare tenẽtur. Ad
De prima conclusio-ne. examen autem accuratius harum conclusionũ descendentes, primum circa basilarem primam con-
clusionem exploremus, quisnam sit actionis caussa cẽsendus. Et quia id dupliciter cõtingit, scilicet
directè atq; indirectè, de ambobus dicamus modis, idque à participantibus exordientes, in quibus
Distinctio Adriani. Siluester. res est clarior. Adria. nanque illa quæstiuncula de concurrẽtibus cum fure, quo Syluest. in verb. Re
stitutio. 3. cum quibusdã Iurisconsultis super cap. sicut dignum, de homicidio. alludit, hãc sibi haber
regulam persuasam, quòd ille tantùm sit acceptionis caussa, sine quo illa non fieret. Vnde isti inferũt
q; si fur nihilominus sine vllo socio facturus erat furtũ, ille quem sibi adiunxit, non tenetur insoli-
dum, sed pro parte, quæ sibi obuenit, quia non fuit alteri caussa furti. Addit autem eorum interpres
Adria. quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absque isto fecisset cum alio, nihil
ominus iste comes tenetur insolidum: q̃a verè est caussa. Sed profectò nulla isti probabilitate tueri
se possunt: quod benè Caiet. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quòd
si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutum obsequi paratissimi, copiam illorũ homicidiũ
aut furtũ iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herum iamiã
scelus adornãrem, eum sua sponte præuenisset, tunc patrator ille sceleris non teneretur insolidum,
neque in partẽ, q̃m herus per se solus fecisset: quod tamen concessu absurdissimum esset. Quòd au-
tem consequentia cõcedenda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere, quod ipse per se iamiam
erat facturus, ac si cum ipso tali casu concurras: quare si concurrens non tenetur: certè nec faciens.
Igitur siue alter cum quo Petrus concurrit, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite nõ fe
cisset, siue omnino esset absque vllo socio facturus: nihilominus Petrus si concurrit, tenetur insoli-
dum. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illũ, qui ad restitutionẽ tenetur, fuisse
cuassam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est,
quòd sine socio fecisset: sed ad affirmationem tantùm perspiciendum est, nempè vt quicunque ceu
caussa efficax cum altero concurrit, vt vnam efficiant caussam, censeatur caussis vt teneatur insoli-
dum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur pallo, licet vterq;
per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt, vterq; est caussa. Idq; inde præcipue confir-
matur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus néene, sed vter-
que insolidum condẽnatur. Cum ergo leges obligent in foro conscientiæ, fit secundum illas de con-
scientiæ securitate iudicandum esse. Præterea, conditionales istæ nihil ad mores attinent: videlicet
neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti, casura statim erat: &
quas destruxisti segetes, turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat.
Atque eodem pertinet illud Matth. 15. Necesse est vt veniant scandala: sed væ homini per quem scan
dala veniunt: id est, quamuis scandalum per alium venturum esset: ille tamen solus per quem venit
in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris caussa, hæc sola est, si fe-
cit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fures, quib. ad-
monentibus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendebat: nam ipsi iam
Quando aliquis sit alteri auxilio. faciebant. Non ea ergo secundum conscientiã caussa censendus. Sicuti neque vsurarij famulus quis
qui non aliter quàm tangendo vel seruando pecuniã est caussa: quia nihil moraliter loquendo illud
ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus paragunt & negotia tra-
ctant, verè sunt caussa: vt lib. 6. patebit. Dixerim, dũ ambo vel dum plures coeunt in vnam caussam:
nam si seorsum, exempli gratia, furati sunt vnus scilicet vnum scutũ, & alius posteà alium, & sic æra-
rium expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis. Contra hanc tamẽ
sententiam aduersarij obiicere dubia possunt verba eiusdem legis. §. qui furti, quæ etiam habentur
lege, ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. nempe quòd si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignũ,
Argumen. contra. aut quiduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent, tunc vnusqui
libet tenetur insolidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quòd si singuli
totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempè qua nemo videtur totum capere vo-
luisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: immo contrariam. Studuit enim Iuris
consultus tacitæ obiectioni respondere. Enimuero dum pondus singuli portare non possunt, non
singuli, sed collectim omnes sunt caussa. Ne ergo quis inde eliceret nõ singulos, sed omnes simul te
neri pro rata ad restitutionem, exit obuiã Iuriscõsultus, admonens singulos nihilominus teneri in-
solidum. Quare licet quisque per se portare posset, arctiori vinculo teneretur quisque insolidum. Ec
ce ergo de participante in crimine quomodo sit caussa, teneaturque in integrum. Nam si non in cri
mine, sed solum in præda bona fide participat, iam suprà dictum est, nõ teneri nisi ratione rei accep
tæ, pro eo, quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto
simul domum deprædantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisq; solus
domum aggredi, vel duo, vel tres, quia non pluribus indigent auxiliaribus, nihilominus quotquot,
ceu vna manus, eam expoliant, tenentur insolidum. Neque cõtrarium, quidquid alij dicant, asserendum est. Dubium autem restat de illis, qui nõ simul vt vna caussa, sed disiunctim magnum damnũ
Dubium. dederunt, quomodo culpæ labem, restitutionisq; obligationem contrahant, si adeò minutatim fu-
rati sunt, vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia; Singuli transeuntium diuersis
diebus

diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo præmaturè
vindemiarunt, vtrum posteà singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videntur enim sic tene
ri: quia si restitutio sub pœna excommunicationis tunc præcipiatur, tenentur ad illam sub reatu mor
talis culpæ: cùm tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituen-
do: quia rem tam paruam furari non est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse pec-
cata mortalia: neque propter damnum quod posteà ingens emersit, vllius actio fuit facta mortalis. Ni
hilominus cùm posteà ratione enormis nocumenti restitutio sub pœna excommunicationis præcipi-
tur, quicunque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantùm, quod acce-
pit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quod si arguas, excommunicationis cō-
minationem non esse licitam nisi pro peccato mortali: respondetur id esse per verum ratione culpæ:
secus autem ratione emergentis damni, quando sit graue. Hactenus de caussa directa. Ad hoc autem
quòd quis indirectè sit caussa, quam vocant, etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, vt malo
non obstes. Secundò, quòd obstare possis. Tertiò quòd obstare tenearis: vt 1.2.q.6.art.3. D.Tho. cum
Arist. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirectè fiat voluntaria, requiritur, quòd cùm de
beam impedire, non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest, quæ sub sua est cu
ra, caussa est eius submersionis. Attamen si altera quæ sibi commissa non est, submergatur, licet ei po-
tuisset succurrere, non censetur eius naufragii caussa. Quin verò adde non satis esse, vt malum quod
non cohibes, cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad id te iustitia obliget:
nam solum charitatis præceptum, vt sæpè in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat.
His igitur præhabitis, examinandum restat discrimen, quod tertia quartaque conclusione positum est
nempe quinque caussarum species ad restitutionem obligare: reliquas verò quatuor, minimè. Videtur *De iuben-*
enim neque iubentem neque consentientem semper ad restitutionem esse cogendos: quia non semper *te & con-*
sunt efficax caussa. Respondetur ergo per prædictas conclusiones illud discrimen S.Tho. duntaxat cō *sentiente.*
stituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa, quandoque non obligent. Exempli gratia
dictum est participantem in crimine, hoc est cum altero concurrentem per se teneri: nihilominus quā
do non est efficax caussa, non tenetur. Similiter iubens per se quidem est caussa motiua: immo omniū
potissima applicans ministrum ad opus: nihilominus nonnunquam contingere posset vt iubens nihil
ad rem faciat. Primùm, quando non subsequitur damnum. In his enim omnibus hęc est infalibilis re-
gula obseruanda, quod vbi re vera iussio, & consilium, & reliquæ caussę non sortiuntur effectum, licet
peccatum committatur: nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item, quando alter sic est certus
rem facere, & in procinctu est operis vt impediri non posset. Tunc qui diceret: Abi ergo & fac: non es-
set causa efficax quæ ad restitutionem obligaret. Secus, si iubendo moueret. Prudentia enim hoc per-
pendendum est. Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui *Regula no*
impedire possem, iuberem, aut iubendo quodammodo mouere, non sum à restitutione liber. Pari mo- *tanda.*
do receptans per se sonat caussam. Neque obstat quin verè sit caussa: licet alius receptasset, vt dictum
est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax caussa: quia tantùm hospitio recipio latronem, neque
illum moneo, immo dissuadeo, neque quidquam furti participo, & sunt circùm multa diuersoria pa-
ratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientiæ condemnandus. Similiter iudicandum *De tacenti*
de consentientibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obstare, vel de iustitia non *bus & non*
tenentur, non sunt caussa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & prætor, consentiens *obstantib.*
in malum & non obstans, semper est in caussa, & tenetur ad restitutionem. Pariter famulus, qui cu-
stos est domus, vel e x qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si consentiat, siue vnus vt exeat, siue
alter vt intret, verè caussa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domum latronibus im
peti vides, aut à furibus perforari, licet non obsistas dum possis, peccas quidem grauiter contra chari-
tatem: nulli tamen secundum conscientiam te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo
animo faciat: nempe quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumentum gratum ei est: Richardus & *Richardus*
quidam ex Summistis arbitrantur eiusmodi hominem teneri. Meliùs tamen Scotus & reliqui id negāt. *Scotus.*
Persistendum nanque est in illa superiùs asserta regula, quod sola cōtaminata charitas, nisi iustitia vio
letur necessitatem restitutionis non inducit. Immo verò censuerim, ꝙ etiam si latro tunc in flagranti
delicto mutuus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille secun-
dum cōscientiam restitutionis reus: tametsi in foro exteriori propter præsumptionem cōdemnaretur. *Nota.*
Dico non fieri reum in conscientia si non pecuniam furto sublatam, sed aliud pretiū reciperet. Et ratio
est: quia iste non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi posteà interro-
gatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iu-
stitia respondere. Secus, si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: vt sequē
ti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. Ad hunc ordinem restituendi reducitur illi, quorum cul
pa aut damnum datur aut irrogatur iniuria: vt ext. à de iniur. & damno dato, capit. fina. iubetur. Vnde *De eo qui*
Exod. 21. Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni fit, Cui consonat l. qui *laudat.*
soneas. ff. ad leg. Aquil. Et Exod. 22. Si egressus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum qui ignem *D.Thom.*
succenderit. At verò de aliis caussarum speciebus, nempe de illo qui malefactorem laudat, deque alio, *De eo qui*
qui consulit, ait D.Tho. non semper ad restitutionem obligare: quia non semper sunt efficaces caus- *consulit mi*
sæ. Veruntamen de consiliario dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus consu- *nus nocu-*
luit malum ad illud euitandum quod nocentius est, laqueo restituendi innodetur? Vides latronem pre *mentum vo*
uosum equum furantem, quem nullatenus coiubere vales: consulis vt strigóso alio minoris pretii sit *lentimaius*
contentus: verū tenearis illum restituere? De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit, minus malū con *inferre.*

sulere

sulere, quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, lib. 6. sub tit. de vsur. disputaturi sumus, atque in illam partem propensuri, quod nulla sit culpa: immo sit quandoque virtus. Modò autem quidquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus consulentem teneri. Id quod & Adria. meritò opinatur: nam consulere minus malum, non est consulere simpliciter malum, sed comparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est, sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum est nociuum, immo est commodum. Et hoc profectò ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominem ad restitutionem obligaret? Quin verò neque rei dominus talem restitutionem reciperet: quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hęc est, quando tam res minoris pretij, quam res maioris, eiusdem sunt domini: nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum, quod Petro datur, consulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris, quandoquidem illum læsisti. Citra hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet, quomodo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur. Sed tamen de hoc libro proximo quæst. 6. & 7. latius habendus est sermo.

Adrianus.

Ad primũ argument. Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantum qui in scelere princeps est, delinquit: verum & quicunque illum vel iussu mouent, vel consensu, vel consilio, vel alia quacunque ope iuuant: & ideo homines eodem restitutionis nodo complicantur. *Ad secundum argu.* Circa solutionem autem secundi notandum est, quòd dum plures ad idem damnum aut iniuriam cōcurrunt, ille præcipuè ac præ omnib. qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipuè inquam, quantum ad culpam, hoc est, grauius peccat, si non restituat, siue iussor fuerit, siue quomodocunque aliter mouens. Nihilo minus illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente cæteri non amplius tenentur vero domino, sed illi. Indiget hoc tamen, vt suprà insinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandum est, quòd non eodem modo cæteri complices tenentur primo restituenti, quo omnes anteà tenebantur domino: nam illi debitores erant, non solum ratione rei acceptæ, verùm & ratione acceptionis, etiam si rem iam non haberent: restituenti verò nihil ratione acceptionis debent, quoniā ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet pro ea parte qua quisque potitus est. Sint igitur verbi gratia, latrones tres quorum primus pœnitentia ductus, totum restituit: tunc clarum est nihil alios in conscientia debere domino, postquam ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum: & ad pœnam non tenentur nisi condemnati. Vtrum verò cæteri teneātur pro rata ei, qui restituit, distingēndum est, Si enim eorum quilibet partem prædæ potitus est, citra dubium singuli tenentur pro sua pręcise parte. Quo fit, vt si ille qui restituit totum insumpserat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti præceperat fructum, sed alius vel alii, ille qui consumpsit, debet ei totū ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quidpiam ex illo damno dato accreuit lucri, nempe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant, prędam proiecerunt in flumen, ne caperentur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios prorsus sic adduxerat, vt sine suo persuasu illi nō fecissent: & tunc existimauerim, vt hic ait Caietanus, reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, postquā nullum perceperunt fructum, neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota caussa. Tametsi & hoc negandum non sit, quin si ille absque sociorum cominatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primò restitutori singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatiunculæ, vtrū duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis, posit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere. Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere nō potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minùs ab altero extrahere, quantum alteri cōdonauit. Ad tertium demum respondetur, illū qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere: neque teneri, vt diximus, se periculo obiicere: neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbebat: vt iam explicatum est. De istis autem forsan sciscitari pergis, vtrum ad id etiā teneātur cum periculo mortis? Vt si pretor noctu latronibus domum inuadētibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pensandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper tenetur prætor quocunque casu obiicere morti vitam: sed vbi detrimētum reipublicę id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatē potest obsistere.

Caietanus

Soluitur aliud dubiū.

Ad tertiū Dubium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm qui debet, statim restituere teneatur.

POSTREMA restitutionis circunstantia est, tempus, de quo idcirco quæritur, vtrū statim teneatur quisque restituere? Et arguitur à parte negatiua: Præcepta affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt: sed pręceptum restituendi est affirmatiuū: ergo non obligat nisi occurrente temporis circunstantia, atque adeo non semper. Secundo: Nullus ad impossibile obligatur: sed accidit, quod qui debet, non statim potis sit restituere: ergo tunc non tenetur. Tertio: Restitutio est actus virtutis, tempus autem est vna circunstantiarum, quę sunt ornamenta virtutum: fit ergo, vt quemadmodum reliquæ circunstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam

dentiam relinquantur determinandæ: itæ neque lex sit, vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per prudentiam vbique definitum. In contrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie, opus autem mercenariis statim reddendum est; iuxta illud Leuiticor. 19. Non morabitur opus mercenarii tui apud te vsque mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio illicò facienda est.

Conclusio.

Ad quæstionem vnica respondetur conclusione: Vnusquisque tenetur quàm primùm sibi fuerit possibile, vel restituere, vel temporis inducias ab eo, cuius interest deposcere. Probatur conclusio: Quemadmodum rem alienam surripere, peccatum est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est dominij: in peccato autem remorari neque per minimum tempus fas est, immo licere esse in peccato, implicatio est contradictionis: vnde ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: est ergo res aliena, vbi primum adfuerit possibilitas, restituenda.

Præceptū restituendi non omnino affirmatiuum est.

Iam suprà, quæstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum præceptum restitutionis quamuis formam habeat affirmatiuam, vt hic in solutione primi ait S. Tho. nihilominus negationem, includere non retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est, Non furabetis. Et hac ratione non perinde atque alia affirmatiua pręcepta aliquam fert circunstantiam temporis, puta, vt fiat quando oportet, vt honorare parentes: immo, sicut cætera negatiua, omne excludit tempus: ac subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrunque coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si lubet, reuise.

Exponitur quomodo statim restituendum.

Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mentis interno intelligendum sit aliterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cum primum in mentem cuique venerit, in debito esse rei alienę, proponere debet habita oportunitate restituere. Quoniam si doctore Augustino, nō dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera pœnitentia. In actu verò exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuiliter. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, nō iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem: qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. Quòd si arguas: ergo habet hoc pręceptum circunstantiam temporis, sicuti cætera affirmatiua: Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordię: & ideo non obligāt pro semper: sed secundum prudentiam arbitranda in illis est circunstantia temporis. In materia verò restituendi, semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio: quę subito fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare.

Dubium.

Ad perspicatiorem autem rei euidentiam quæritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam? Potest enim esse duplex: scilicet vel quòd sit necessaria ad exeundum à priori peccato, vel quòd sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modò dicebamus, quantum ad propositum. Enimuero sicut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quòd si dominus statim peteret, statim reddere teneris. Præterea, quòd si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque tenereris cras neque postridie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio.

An peccet nouo peccato qui non restituit, cùm potest.

Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quòd fur, verbi gratia, propter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocunque momento committat quod restituere non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto, quàm ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali: pręceptum autem restituendi, est iussio boni: est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, Reddite quę sunt Cæsaris, Cæsari. & Paulus: Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur: Hoc pręceptum est affirmatiuum cuius circunstantia est, statim ergo quocunque momento tenetur quisque id proponere, aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concesso esse distinctum præceptum, vt loco citato expositum est, respondetur primum, prȩter peccatum furti dum fit, non illicò committi nouum omissionis, si non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit, quando maior est restituendi mora. Etenim, quòd non statim committatur peccatum omissionis, patet: primùm, quia non protinus debet homo, immo neque moraliter loquendo, semper ad peccatum attendere, tum etiam quòd quamuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit contrarium restituendi: atque adeò non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc quia neque Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere: sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quòd peccatum eo peius quo diuturnius: tum etiam quòd damnum semper in dies datur maius ac minus domino: quippe quem vsu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin verò tanta esse potest restituendi mora, vt sit de necessitate confessionis. Nam, licet peccatum continuatum, in esse naturę non mutet speciem: tamen in genere moris grauiter augetur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitimè confitetur, nisi quantitatem exprimat. At verò grauitatis argumentum non fit per quæcunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas trésve horas aut certè dies, nisi grauis sit domini necessitas.

Paludan.

Petrus quidem de Palude in 4. distinct. 15. quæst. 2. ait, quòd qui per annum retinet alienum, grauius peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quàm si pluries itidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quamuis hoc probabilitate non careat, contrarium ta-

men est probabilius. Primùm, quia, vt modò dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili: tum etiam, quòd illiterati multiplicatique conatus ad furandum, peiores esse videntur, quàm habitus continuatio, quę sępè ex desidia & negligentia contingere potest. Secundò nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum scilicet quoties proponis non restituere: ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitimè petit. Immo verò dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. Post hæc proximè sequitur, vt

An liceat restitutionem differre.

videamus an liceat quandoque restitutionem differre. de hac enim re varia apud Doctores inuenias. multa enim hic pẽsanda sunt antequam id permittatur. Et quidem Scotus in quarto, distinctione xv. & aliorum plerique pro regula habent, quòd vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidẽ impræsentiarum distinguere mihi videtur Caiet. dę detrimento triplici.

Scotus.

Caiet. egregia distinctio.

Si enim detrimentum id appellaueris, quod ingens substantia est restituenda, nihil hic prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Aliàs melior esset conditio eorum, qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quàm qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum, quod debitori cessabit, si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo minus illico sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimentorum ordo est damnum emergens: nempe si qui centum debet, restituere non potest, quin plurium insuper dispendium faciat: quin scilicet merces vilissimo pretio intempestiuè distrahat: aut domum fundùmve vendat vnde viuit: idque cum maiori iactura, quàm sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est, differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus malle debet ingens damnum debitori cauere, quàm vt sibi debitum restituatur. At verò hæc caussa non prorsus rem conuincit: quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi in extrema necessitate, aut tam graui, vt deberet id, quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est, inde videlicet, quòd debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo: quia moraliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile.

Ratio protrahendi restitutionem.

Circumstantia huius prorogationis.

Quin verò pluribus est vestienda circunstantiis tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertenda enim in primis est acceptio, fueritne iniqua an iusta: nam si per latrocinium aut per vsuras, aliásve iniurias debitor ille in ære est alieno, profectò qualecunque citra extremam necessitatem patiatur detrimentum, tenetur illicò restituere, etiam si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, immo in suum ab illo descendere, qui non erat suus. Si autem per acceptionem iustam debita contraxit, tũc etiam existimandum est, qua via in pauperiem incidit. nam si citra suam culpam aliqua eum aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atq; id demum etiam librandum, an creditor ferre dilationem possit, an verò etiam ipse inopia laboret. Nam citra extremam necessitatem melior est multò creditoris conditio quàm debitoris. Vnum hic autem silendum non arbitror, quod Sylnest. verbo, restitutio. v. §. v. affirmat, quod, bona eius venia non crediderim.

Syluester.

Director.

Ait enim inquam, quòd in huiusmodi arbitrandis casib. deferendum est confessario. Quod opinionem Directoris sequutus, affirmat, videlicet si creditor non vult restitutionem expectare: & debitor induci non potest ad restituendum, statim tunc inquit, sacerdos potest eum absoluere, si cautionem capiat, quòd certò post tempore soluet. Et ratio inquit est, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotiũ: nam si pœnitens non absolueretur, forsan ille nunquam debitum suum recuperaret. Et adducit legem soluendo. ff. de neg. gest. & alias nescio quas. Attamen regula hæc, quòd vtiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia nulla est. Sacerdos nanque non est inter creditorem ac debitorem sequester, aut creditoris procurator: sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus: vt secundum causas & merita, quæ modò explicabamus, perpendat an debitor sit soluendo necne: nam si soluendo est nullatenus inuito creditore est absoluendus, nisi restituat: quãuis periculum immineat vt nunquam sit restitutio facienda. Ipse enim pœnitens sibi viderit.

Impugnatur Syluester.

Potest tamen accidere, vt satisfaciat, si per partes statis temporibus restituat. Quin verò, vice versa, in casibus implicatis & iure dubiis non est necesse, vt semper pœnitens confessario auscultet, nisi doctrina polleat. Ex his ergo facilè colligas in quàm aperto versentur periculo, immo in quàm manifestario iaceant peccato, qui restitutionem vsque ad mortis articulum procrastinant.

Procrastinantes restitutionem in quanto versentur periculo.

In primis enim hoc certum est, quòd quicunque pro comperto habet se ęre grauari alieno, & non habet propositum restituendi vsque ad mortem, licet firmissimum illud habeat tunc restituendi, aut restitutionem in testamento pręcipiendi, perdurat in peccato mortali: neque est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis vt plurimum eiusmodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent, alteri debeant, nolunt superstite illis vita in iudicio decernere: sed satis ducunt, si proponant in testamẽto id hæredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulum, cùm ipsi per se possint restitutionem facere, id renuunt: arbitrantes satis esse id hęredib. iubere: quoniam illi re vera nõ habent syncerum & candidum animũ restituendi: nam qui tunc nõ restituunt, indiciũ apertum perhibent, quòd neque si vixerint restituent: atque adeò restituendi intẽtio nõ illis est nisi cõditionalis, si moriatur: quæ profectò ad pœnitentiã non sufficit. Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix vnquam hæredes complent: sed satis se fecisse arbitrantur, vt quam restitutionem auus patri, & pater sibi testamẽto pręcepit, eandem ipse, aliis

recentibus

recentibus onustant, filio iubeat, quàm ipse posteà committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius verbi euangelii sensus: Impossibile est dinitem int:are in regnum cælorum.

Primum igitur argumentum satis solutum est, vbi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem: ratione cuius restitutio prorogari non potest. Ac perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circunstantia temporis in restitutione, atque in aliis præceptis affirmatiuis. Secundum autem est, quod nonnullas secum affert ambiguitatis. Conceditur nanque ad impossibile neminem obligari: ideoque qui nunc potest, ius habet prorogandi, & qui nullatenus potest, omnino est absolutus. Subdit autem D. Tho. quod debet nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum, quòd eiusmodi inops nullatenus teneatur, nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat: tamen ipse non tenetur amplius facere: superuacanea ergo est illa postulandi ceremonia. Respondetur, D. Tho. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissimè est ita liquida, salubre consilium est, vbi quidpiam dubitationis superest, illo vti remedio. Interrogas autem quęnam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnico breuissimo verbo; Ea prorsus, vt remissio sit verè libera: itaque neque requiritur, vt sit liberrima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere, quàm debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multò egestate comprimi quàm premeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quàm maximè debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, vt scilicet debitor pecuniam priùs in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nam præterquàm quòd rarò accidat, vt debitor eam habeat, vt benè adnotauit Caiet. præsens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandæ ergo sunt rei circunstantię, vt remissio sit libera. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate: quãdo scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quòd est quærere, vtrum debeat homo in quamcunque necessitatem citra extremam adigi, vt restituat. Nam quòd in extremam nemo sit iniiciendus, non est qui ambigat: quoniam (vt suprà diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem, qui adstruant, citra illam in quancunque esse debitori descendendum, vt soluat: ita vt debeat etiam ille qui est nobilis, manibus laborare. & si opus est, etiam mendicare: Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitranda. Perspiciendum inquam in primis id, quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita conflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus est. Qui verò bona fide negotia contractabat, neq; ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigidè cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare: satis est, vt vilius viuat & abiectius, denique miserè, atque omnem deponat pompam: nam etsi in tali necessitate nõ posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere: vt viuat, quod bona fide acquisiuit. Vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est, bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsan, vtrum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à republica permitti? Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respõdendum est. Etenim qui negotiationes subdole & vafre vel ingrediuntur vel exercent, re vera non essent permittendi. Sunt enim quicùm nihil in bonis habeant, credito vndique corradunt, vnde fidem aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi vocant) creditum. Neque ea fraude contenti, viuere lautè atque in dies lautiùs perseuerant. Qua ratione æs alienum ingens conflant, quo posteà pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentissimum est latrocinii genus: neque essent isti à republica ferendi (vt lib. 6. verum dicturi sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitosè sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio vti, ne carceribus absumantur: ob hoc enim beneficium instituta est ceremonia cedendi bonis, vt habetur l. 1. C. qui bonis ced. poss. Ac subinde possunt licitè illa retinere, quæ sibi leges permittuat: puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta & mẽstrua, atque annua: vt habetur l. qui bonis. ff. eod. tit. Est enim habenda ratio, ne egeant: vt sanctè cauetur. l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Quocirca etsi bona aliqua posteà lucrentur, quę quotidiano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quandoquidem eadem lex. Qui bonis. iubet non esse illis vendenda. Vtrum verò veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, fortè dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At verò leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficium illud catenus (vt dictum est) illis suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vnde l. 1. citata in C. Qui bonis, inquit cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cùm & filii. eod. tit. si quid pinguius posteà eis accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque l. is, qui bonis. 2. eod. tit. sancitur.

Ad primũ argument. *Ad tertiũ argument.* *Ad secundum argu.* *S. Thom. Obiectio contra S. Thom.* *Dilutio.* *Interrogatio.* *Solutio.* *Caietanus.* *Dubitatio.* *Dubij submotio.* *Cedere bonis quando liceat.* *Quando teneantur restituere qui bonis cesserunt.*

FINIS LIBRI QVARTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER QVINTVS.

De iustitia & iure.

PROOEMIVM.

Aristot. Bipartita humana cõmercia. Ordo librorum. Partitio libri.

EXPEDITIS libro quarto duorum disputationibus, scilicet dominij ac restitutionis: quæ ad commutatiuam iustitiam, eique subinde contrariam iniustitiam cognoscendam viam communiunt: tam nunc ex ordine de vitiis dicere aggredimur eiusdem iniustitiæ. Porrò autem Aristot. 5. Ethic cap. ij. humana commercia in duo partitus est, scilicet in ea quæ homines sua sponte faciunt, atque ea quæ ipsis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secundo commutationum genere plus multo inest iniustitiæ, congruit vt Quintus hic liber de huiusmodi vitiis, per quæ inuitis hominibus iniuria eis fit instituatur. Quem Sextus ac Subinde Septimus subsequenter de iniustitia quæ in liberis spontaneisque contractibus vsu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contrarius nocumentum infertur: idque aut facto vel in personam suam vel in sibi coniunctam vel in res suas, aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximúmque est vita, prima quæ interrogatur quæstio, est de homicidio.

QVÆSTIO PRIMA.

DE HOMICIDIO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 64.

ARTICVLVS I.

Vtrum aliquod viuentium quæ perfecta sunt occidere liceat.

S. Thom. Primum argument. partis negatiua. Secundum argument.

QVONIAM diuus Thomas Peripatetico vbique more ab vniuersalioribus rem auspicatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minimè ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes interimere, perfectas scilicet: nam de his quæ per corruptionem generantur, quid opus est meminisse? Haud enim desunt à parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc: Vita est nobis cum cæteris animantibus communis: quam ob caussam commune pabulum nobis ipsisque initio statim Genes. Deus contulit: vbi ait: Ecce dedi vobis omnem herbam &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ, omnique volucri cæli: ergo & natura ipsa, & eius auctor Deus prohibuisse videntur cunctorum animalium occisionem. Secundò arguitur: Si illa fas esset occidere, vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in cibum, hoc autem videtur crudelitatem quandam ac fœditatem animorum arguere: vt scilicet carnibus, in quibus fuit anima viuens, vescamur: nam hac de caussa fertur ante diluuium non fuisse talis vsus permissus: quia neque in principio Genesis concessus alius esus legitur, quàm herbarum: ergo non omni culpa vacare videtur, animalia in talem vsum interficere. In contrarium est quod Genes. 9. ait Deus Noe: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: in cibum autem nisi mactata venire non possint.

Prima conclusio. Aristot.

Ad quæstionem hanc duabus conclusionibus, iuxta numerum argumẽtorum, respondetur. Prima: Licita est tum naturali iure, tum adeò concessione diuina animalium brutorum occisio. Conclusio primùm statim patet ratione, ordinéque naturæ, quem Arist. 1. Politico. agnouit, vbi docuit inferiora creata fuisse propter ea quæ sunt perfectione præstantia: scilicet herbas propter animalia: reliquos verò fructus terræ, & animalia ipsa propter hominem. Nempe quæ & viuentia adiumento nobis sint, & mortua in cibum. Adde & in vestitum & in alios vsus. Seruiunt enim nobis & lana, & corio, & elaboratis ossibus, ac multis aliis quæ nobis sunt vsui. Vnde 2. Ethicorum docuit idem Philosop. hominem esse finem omnium. Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: perinde est explicatio naturalis iuris, atque altera Genesis 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna fructifera, vt sint vobis in escam: nã tam naturales cibi nostri sunt carnes, quàm terræ fructus. Vsqueadeo hæc vera est conclusio, vt sit etiam verissima, & fidei catholicæ confessio: cuius adeò contraria fuit Manichæorum hæresis, vt August. 1. de ciuit Dei. ca. 10. refert, & 6. contra Faustum Manichæum edisserit. Aiebant enim vesani illi, animalium animas membra esse Dei. Et ideo impietatem esse carnibus earum vesci. Ait ergo contra Augustinus eodem 1. de

Manichæi. Aristot. Vesania.

Ciuitate

Ciuit. ca. 20. Nunquid eum audiuimus, Nõ occides, virgultum, vellere nefas ducimus? & Manichæorum errori insanissimè acquiescimus? Et infra: Non illud accipimus de frutetis, neque de irrationalib. animalib. Nam iustissima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorum nostris vsib. subditur. *Manichæorum. August.* Hæresis ergo hæc loco citato, Genes. 9. condẽnatur: Omne quod mouetur, erit vobis in cibum. Atqui erat iam tẽpore Apostolorũ oborta. Illos enim Paulus 1. ad Timo. 4. vetare aiebat abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendũ, cum gratiarũ actione. Et Acto. 10. Petro formidãti animalia comedere quæ ostensa illi fuerint in linteo, responsum cœlitus est, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. *Paulus.* De hac igitur cõclusione nemini dubitare licet. Hoc autẽ in quæstionem accersi potest, vtrum ante diluuium fuerit esus carniũ in vsu? videtur nanq; pars negatiua ex loco illo Gen. 9. colligi. *Dubitatio.* Cùm enim tunc Noë è diluuio emergenti Deus in alimoniã indulserit omne quod mouetur & viuit, grande argumentũ est antea nondũ id fuisse concessum: eo vel maximè, quod Genes. 1. solas herbas legimus, & terræ nascentia pariter hominibus ac iumẽtis concessa. Mox accedit coniectura ex eodẽ cap. 9. Nam post citata verba continuò subditur: Quasi holera virẽtia tradidi vobis omnia, ac si dixisset, Etsi hactenus non nisi holera vobis in escam permiserim, iam hinc perinde atque indulta holera trado vobis animantia in edulium. Accedit insuper & subiunctũ verbum, Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Enimuero si anteà in more erat carnium victus, aut illas cũ sanguine deuorabãt, aut secus. Si prius dederis, responde quæso, cur non illucusque horridum illud facinus fuerit per mille sexcentos annos prohibitum? Si autem posterius cõcesseris, quid rogo tunc demum monito opus erat? Fit ergo cõiectura, quòd anteà nullus erat vsus carnium, ob idque tunc primum indulto docuit Deus homines quemadmodũ eis sine sanguine, hoc est, elixis vel assis vterentur, non crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis solẽne, à sanguine abstinere, eo quòd animarum sedẽ arbitrabantur: semperq; & vniuersis mortalibus horror fuit sanguinem sorbere. *Pythagoras.* Arguitur deinde, ratione, Nam ante diluuium virtus in herbis vigebat ad alenda, vegetandaq;, & roboranda mortaliũ corpora: quia nondũ erat terra alluuione illa stagnata. Tunc ergo non erat carniũ vsus necessarius, vt posteà. Atque hæc apparet ratio quare tunc tẽporis fuerint concessæ, sicuti & vinum: quia neque herbæ, neque aquæ pristinũ vigorẽ retinebãt, & humana corpora languere cœperant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Naso: *Ouidius.*

Contentique cibis nullo cogente creatis.

Præterea esus carnium præ se antiquis ferre videbatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem Poeta lib. 15. eiusdem Methamorph.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: sunt fruges, &c. Et infra:
Carne feræ sedant ieiunia: nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armentaquè gramine viuunt. Et inferiùs:
Heu quantum scelus est in viscere viscera condi!
Congestoquè auidum pinguescere corpore corpus!
Alteriusque animantem animantis viuere letho!

Communis ergo ferè opinio est, ante diluuiũ nullarum carniũ fuisse vsum in cibis: tametsi S. Th. 3. 2. q. 102. art. 6. cunctabundus dixerit: Videtur esus carniũ post diluuiũ introductus. *D. Thom.* Nicolaus verò Lyranus Gen. 9. incunctanter id asserit. *Lyranus.* Sed Abulensis, Gen. 1. non id tantum, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale pulmentũ. Ait. n. Deum taxasse omnibus herbas in cibum. *Abulens.* Caie. vero eodem loco Gen. 9. medium se interponit, dicens, neq; fuisse prohibitũ carnibus vesci, neque tamẽ fuisse in vsu. *Caietanus.* Ego tamen mihi (vt sub aliorum censura id asseuerim) suadere videor hanc, quæ sit huius articuli secunda cõclusio: Ante diluuium nõ solùm nõ fuit prohibitũ carnes edere, verum etiam est valde probabile illas post naturã lapsam illicò inter humanos cibos vsurpatas. *Sententia autoris qua dissoluitur dubium.* Diuus. n. Tho. neque de prohibitione meminit, neque asseueranter vsum negauit. Dixerim autem, post naturam lapsam. Nam in statu innocentiæ facilimũ creditũ est, quod quantouis seculo durasset, nunquam vsurpatę fuissent carnes in escã. *Secunda cõclusio.* Et ratio est, quod fructus paradisi fuissent tum affluẽtissimi, tũ & virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosque homines. Et cum in illa fœlicitate nullus esset vitiatæ affectionis locus: nullus vteretur superfluis: sed fuissent necessariis contenti. Atque eo præsertim quòd esus ligni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori. Veruntamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. *Probatio conclusionis.* Esus carnium est vitæ humanæ post naturæ lapsum eiusque incolumitati quàm maximè naturalis: adeò vt Medici nihil salubrius in cibis ponãt, tam ad bonam valetudinẽ quàm ad virium robur: hanc autem naturã statim à sua cõditione carnes habuerunt. Arguitur ergo: Si mortales illi nunquàm carnes degustarũt, aut hoc fuit, quia fuerãt illis interdictæ: aut quia earũ salubritas & sapor nunquàm eis fuerãt cognita, aut quia non erant necessariæ. Prohibitio autẽ nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat: imò (vt iam dicebam) contrariũ natura docet. Quòd autem earum naturã ad cibum accommodatissimã in mille sexcentis annis nunquàm speculando agnouerint, neq; experiendo deprehenderint, nullatenus fit credibile: tantoq; minus, quãto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si dicas nõ fuisse talem cibum necessariũ propter fructuum radicumq; abundantiã, virtutẽ ac salubritatẽ hoc satis euincere concedã, quòd si status innocẽtiæ durasset, nunquàm in vsu fuissent propter humanã tunc frugalitatẽ ac modestiã. Attamen vitiata natura, nullum est argumentum, quòd si carnes nõ erant necessariæ, ideo nõ essent in vsu. Corruperat enim omnis caro viam suam. Quapropter cùm homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immergerẽt, fit impendio probabile, &

bile,& talibus etiã escis,atque edoliorũ deliriis ac laotitiis sese dedisse: & maximè propè ante diluuium,quãdo(vt ait lib. 1. Antiquitatum Iosephus)nulli parcebatur vitio aut flagitio. Mox arguitur Cuncta animalia facta sunt propter hominẽ: sunt autem complura, quæ nõ aliter illis hominib. vsui esse poterãt, quàm comesta: velut sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus: præsertim ꝙ venatio (vt ait. 1. Polit. Arist.) naturalis est homini: atque adeò agrestib. illis hominib. non dubium, quin fuerit in vsu. Tertiò arguitur: Offerebantur tunc Deo animaliũ sacrificia vt de Abel legitur: quã ob causam Noë dicitur clausisse in arca de animalib. mundis septena & septena: sacrificia autem nõ fiebant de rebus inanib. & quæ non possent sacerdotib. vsui esse: ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commeruisset Abel, ꝙ opima & pingua gregis sui Deo litasset, si tantũ pelles & lana in rem essent sacerdotũ nõ autẽ carnes? Præterea credibile est, vsos illos homines fuisse lacte. Cur ergo non carnibus? Iam cùm tot animaliũ corpora in dies pellibus nudassent, vt corio induerẽtur & lana, nõ est credibile, carnes canib. ac volucrib. proiecisse. Imò fit maximè verisimile, igni tandem vt gustarent admouisse: nam & panẽ & herbaceos cibos igne adparabant. Neq; verò ad locũ Gen. 9. respondere operosum est: imò dicendum ꝙ cũ Gen. 1. herbæ tantùmodo declaratæ à Deo fuissent in cibũ propter ligna paradisi, in quo hominẽ Deus collocauerat, quæ illi statui affatim sufficiebãt: & post natura vitiata humanũ genus naturali iure carnes adhibuisset in cibũ: & fortè prope diluuiũ eò hominũ feritas euaserat, vt crudis carnibus cũ sanguine vterẽtur: Deus à diluuij periculo emersis cõcessit, tanquã naturale ius, vt pisces & carnes ederẽt, excepto sanguine: hoc est, vt nõ crudas, sed igne paratas intelligerẽt in cibum humanũ cedere. Ob idq; Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat vel in farciminibus, vel in ferculis sanguinẽ gustare, quod gentib. erat in vsu. Atque ea propter eorum gratiã, actũm 15. indicta abstinentia fuit a suffocato & sanguine.

Ad primũ argument. Argumenta verò in contrarium facillimæ solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quòd etsi vita nobis cum cæteris animantib. communis sit, non tamen æquo iure: sed sua est propter nostram. & ideo neq; qui suam occidit pecudẽ, vlli faciat iniuriam: neque qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neque Deus pecora pascit nisi propter nos. *Ad secundum argu.* Ad secundum verò satis responsum est, neque vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci: tametsi illa Poetæ ingenij gratia decantarent. At Manichæi erant, quos Augusti. lib. 6. contra Faustum, cucurbitarum homicidas appellat, eò quòd arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

Primum argumentũ partis negatiua. A BRVTIS pecorib. primus gradus in hoc art. 2. fit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauidis testimonio, desciscunt. Quæritur ergo, an illos liceat à viuentium cœtu morte resecare? Videtur. n. nefas, hominem, quãtumuis scelerosum, vita multare. Exempla. n. Christi amplectenda nobis sunt. prohibuit autem Apostolos, vt Matth. 13. legitur extirpare zizania, hoc est, filios nequã: ne vna conuellerentur & triticũ: ergo id nobis præceptũ putãdum est. *Secundum argument.* Secundo; Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ergo eius exemplo neminẽ peccantium debemus extinguere, sed ad pœnitentiã animare: tunc præcipuè dum constat supplicium illi periculum creare perditionis æternæ. *Tertiũ argumentũ.* *Aristot.* Accedit tertiò loco, quòd id quod genere suo malum est, nulla de causa, vti ait. 2. Ethic. Aristot. fieri potest bene. *August.* Vnde Augustinus in libro, Contra mendacium, probat ipsum nunquàm esse licitum: occidere autem hominem per se, est malum: adeò vt sicut lib. 2. diximus, sit omnino indispensabile: ergo nunquam est licitum eò vel maximè, quòd Christiana charitas non solùm ad amicos, verùm & ad inimicos & malos protenditur. In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur: quod citatur in cap. 1. de homicid.

Scrupulus. Quæstio præsens alicui fortè postulasse videatur, vt de prohibitione homicidij statim in frõte diceretur. *Dilutio.* At verò animaduertere oportet, hic non de iustitiæ præceptis inibi tractarum: is nanq; lib. 2. vbi Decalogum interpretabamur, absolutus est: sed agimus de contrariis iniustitiæ vitiis. *Conclusio vnica.* Ad quæstionem ergo, citra cõtrouersiam respondetur affirmatiua cõclusione. Iustũm est malefactores interficere. *Ratio conclusionis.* *S. Thom.* Cuius rationẽ pulchrè D. Tho. ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est, ob id animalia bruta licitè mactari, ꝙ in nostrum vsum ordinata sunt: sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pars ergo iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, itq; adeo vbi saluti hominis necessarium est, membrũ putridũ resecatur, ne contagione cætera, ac demum totum perdat: singuli autẽ ciuium totius sint reipublicæ partes: cõsequens fit vt vbi incolumitati reipublicæ expedierit, ius eadẽ ipsa habeat ciuẽ morte resecãdi, ne totam inficiat. Nam vt ait primæ Corin. *Paulus.* Paulus, Fermentũ modicũ totã massam corrũpit. *Obiectio.* At verò hoc occurrere cuiq; potest argumentum, contra hanc veridicã assertionẽ. Prohibitio hæc, Non occides, est diuina, eademque generalis, quæ cunctos mortales nemini excepto occidere vetat: nemini autem inferiorum facultas suppetit dispẽsandi in lege superioris: ergo nullo humano iure cõstitui potest vt homo quãtumuis peccator occidatur. *Scotus lapsus est in explanatione huius præcepti. Non occides.* Hoc argumẽto Scotus in 4. dist. 15. q. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primũ illud præceptũ esse generale. Nam Exod. 20. absolute ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundò ex hoc infert quòd nullũ nocentium hominẽ, priuata publicavé autoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege exceptis à Deo. Neq; verò lex humana vllum põt aliud crimen, morte vlcisci. Illud probat eodẽ argumento. Nam cùm hoc sit præceptũ diuinũ, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertiò infert non esse licitũ furem interficere diurnum. f. illum, qui latenter furatur

Hoc

Hoc probat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrãtur crimina & scelera quæ erant capite plectẽda, casus iste nõ connumeratur: quin verò capite statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur, in flagrãti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullã audiuimus. Quartò demum infert, ꝙ neque inter Christianos, adulterã interficere fas est: quoniã licet olim, Leuit. 20. id præcipiebatur, tamen Ioan. 8. Christus idem præceptũ reuocauit: vbi adulterã impunitam dimisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt nõ sunt iustæ. At vero salua existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento, nõ potuit nõ falsas elicere cõclusiones. Falsum inquã est præceptum illud, Non occides, ea esse generalitate intelligendũ, vt cunctas in vniuersum hominũ occisiones, comprehendat. Primum. n. inuasorem inculpata tutela transfigere, nulla ienus illo præcepto prohibetur, aliàs cùm in lege veteri non sit exceptũ, secũdum eius regulã non esset licitũ. Neq; legitima est responsio, ꝙ inuasus nõ intendit alium occidere, sed se defendere. Nam etsi ita sit ꝙ superior finis sit defensio, nihilominus tanquã medium sumitur aggressorẽ occidere: potest nanq, qui se defendit, hostis iugulum recta intẽtione petere. Neq; rursus solida est aliorũ responsio, ꝙ ille non occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina: quoniam profecto nõ alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandã vitam comedere, potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi inuasorẽ, deberet dicere publica etiã hominem comedere. Secundò arguitur cõtra id quod secundò infert: nempe nõ licere reipublicæ alios occidere, quam qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si præceptum illud, Non occides, adeo erat generale, nõ erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imò verò cùm præceptũ esset decalogi, idque negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt li. 2. ostendebamus. Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: si legalia, prorsus cessarũt: quare neque liceret modò homicidas occidere: neque aliorũ vllum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt verè fuerunt, naturalis iuris interpretamẽta: ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erãt ab illo præcepto, Non occides: vel potius non erant illo cõprehensi. Et confirmatur ratione, ad quã mirandum est Scotũ non animaduertisse. Ante legem scriptã respublicæ gentiũ scelera iure & meritò, capitis supplicio vlciscebãtur: & tamen id non faciebant: quia excepti illi casus essent à lege scripta, quæ nondũ erat. Imò verò seculo illo legis scriptæ illa non tenebantur: & nihilominus cædibus auctoritate publica vindicabant scelera, idq; iustissimè: ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum rõne hac patefit. Tam naturale est vt nocẽtes homines & in rempublicã pestilentes, rescindãtur, quàm quòd nõ occidantur innocẽtes: ergo potestas hæc reipublicæ nõ pendet ex illa exceptione legis antiquę, sed iure sibi naturæ cõceditur. Ad hæc si respublica modò ciuilis, facultatẽ non haberet naturalẽ alios interficiẽdi malefactores, quàm eos qui lege veteri excepti erant, neq; liceret illos aliis excogitatis mortibus interimere, neq; alios vllo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cædere: neque alia enormia delicta mortis cõminatione prohibere: consequẽs tamen absurdissimum est, & contra tenorem Legis, capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarii, atque aliis pœna capitis decernitur, & parricidæ in doliũ occlusi submerguntur, & hæretici exuruntur, & læsores maiestatis meritissimò dilaniantur, & alii flagellis vapulant, atque alii in exilium relegãtur: q̃ tamen pœnæ illic nõ erant positæ. Igitur ne rei explicationẽ diutius prolatemus, pręceptum hoc, Nõ occides, sicuti cuncta Decalogi, vt libro 2. ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, præceptum est iuris naturalis: ex illo. s. principio elicitum, Id ne facias aliis, &c. Quocirca legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque adeo eousq; gñale est, quousq; natura vitam vult humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionẽ, aut iubet, aut permittit, idem casus, eodem præcepto, non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfectio, non sit eiusdẽ pręcepti exceptio: quia neque tale homicidium vetitum à natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, imò ęquiori ratione, neque malefactorum extinctio, quę publica fit auctoritate, exceptio est eiusdẽ pręcepti: q̃m neque illo fuit vnquam comprehensa. Imò ipsi eadẽ natura nihilominus id iubet, quàm innocentium sospitatẽ. Quo enim se quisq; iure tueri potest, cùm hostis internicie, & quo potest sibi mẽbrum amputare vt ipse sit sospes, potest respublica se incolumen per ciuis necẽ seruare. Sequitur subinde secundò, casus illos antiquę legis nõ omnes fuisse merè legales: sed interpretationes iuris naturę. Tametsi ingenio illius gentis cõgruens fuerit vt aliqua tunc adhiberẽtur acerbiora legalia: vt fuit talionis pœna, & lapidationis adulterę, atq; alia id genus, quę in tota Christiana familia perdurãt. Sequitur tertiò, ꝙ pręter illa supplicia potuit semper, potéstq; quisque princeps: iusta ratione doctus, leges nouas facere mortis inflictiuas: quoniã illud pręceptum, Non occides, manus reipublicę, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Sco. asserto. s. an liceat fures occidere: cõmodius q. 3. disputabimus, sub titulo de furto. Quartum vero, quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legẽ illius occidẽdę, nescio qua cõsequẽtia potest ex Euãgelio colligi. Redemptor enim illic nõ induit iudicis personam: imò negare visus est sibi quatenus homini, illud cõpetere seculare iudicium: sed tanquã minister, ac rex regni cęlorum, admonitos illos curauit accusatores, vt si in aliquo essent crimine resipiscerent: intelligẽtes cuiusq́ue iudicium à seipso inchoandũ esse. Hoc. n. erat institutũ regis regni cœlorum, non autẽ seculares causas iudicare. De adultera verò, iterũ artic. proximo. Per hęc demum aliorum opinio secunda recurritur: Sunt. n. qui cõtra Scotum, in alterũ extremum impingunt. Aiunt enim dictum pręceptũ non solum non esse generale, sed hoc modo particulare, Non occides innocentem. Nam licet Exod. 22. absolutè positum sit, tamen statim cap. 23. subditur: Insontem & iustũ non occides. At verò neque hic modus dicẽdi tutus est: quoniam & qui priuata auctoritate sontem

Impugnatur Scotus

Caligat in hac re Scotus nimis.

Explicatio elegantissima illius præcepti, Non occides.

Pœna talionis.

hominem & iniquum occidit, contra idem præceptum peccat, vt artic. proximo patebit. Imò & addictoritas publica, si eundem prætermisso ordine iuris, occidat, similiter contra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illum præceptum onerare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Nō occides, nisi vbi caussa fuerit iusta. Nam hæc forma quædam appareret petitio principij: sed absolutè est intelligendum, vt iacet: attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Nolito iurare omnino: & tamen subintelligitur, nisi ratio naturalis cōtrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, No furtum facies. Et hoc est quod docet D. Tho. 1. 2. q. 100. art. 8. vbi ait, homicidium, quod in Decalogo prohibetur, habere rationem indebiti. Neque hæc est petitio principij. Est enim sensus, quòd prohibetur id quod iure naturæ indebitum est: nempe id quod genere suo est malum sed nihilominus ex caussa vsu venire potest vt sit bonum. Caussæ vero explicādæ sunt, dum quis inculpata tutela se defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cùm homicidium dicat intrinsecè malum, illæ hominum occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

Sensus præceptorū negatiuorū Decalogi.
D. Thom.

Restat nihilominus argumenta diluere, quæ nō sunt prorsus ambiguitate vacua. Ad primum quidem, respondet S. Tho. cum sanctis interpretibus. Quorū prima solutio est, quòd vbi improbi absque proborum periculo interfici nequeunt, abstinendum est. Id autem dupliciter vsu venire potest: Primò, si praui adeo sunt cū iustis commixti, vt dignosci nequeāt. Quare si constaret in ciuitate, maiorem eius partem hæresi esse infectam, non liceret ad puniendum crimen, totam incendere. Secus in aggressu hostilis vrbis: tunc enim licet sulphureis iactibus illam petere cum innocentum periculo. Secundo, si puniri non possunt nocentes, sine grandi commotione innocentum, qui scilicet sanguine, vel alia necessitudine, illis sunt cōiuncti. Atq; hæc Augustini expositio, cōtra Parmenianū. Quin verò aliud nobis documentum dedit redemptor, vt potius sit propter bonos parcendum malis (vti angeli pollicebantur Abrahæ, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscerent genti) quam propter malos, bonis incommodandum. Tametsi prudēter regula hæc, ad humanam facultatem accommodāda est: Humanus enim princeps, nō tam absoluta viget auctoritate, quā Deus. Ille. n. omnia ad postremum iudicium reseruat: principi autem nō licet quacunque de causa delictoribus parcere. Hoc enim in cladē reipublicæ cederet. Quapropter quāuis multi scandalum accipiāt, nihilominus si id commode exequi potest non debet à malorū punitione cessare. Hanc enim ob causam (vti ait Paulus) gladiū portat, vt tumultus ac seditiones exequutioni iustitiæ obsistētes, placare possit; & vbi opus fuerit, etiā conterere. Ac pariformi modo respondetur ad secundū. Deus namque arcanorum cordium scrutator, atque humanæ salutis auidus, longanimi expectatione, vt ait Paulus, malos adducit ad pœnitentiam: idque consulit S. Tho. & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen pro posse, quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergētia. Nam alias, vt diximus, non habet tam amplam facultatem quam Deus. Quod dixerim ad obuiandū vulgarium interrogationi. Dubitare nanq; quis posset, vtrum dum iudex aut princeps indiciis cōiicit, si reum supplicio afficiat, perditum eum ibi in infernum: si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumq; adeo per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eo suadere videtur quòd vita corporalis in spirituale est semper ordine charitatis referenda: cuius vtique charitatis iustitia nun est inimica. Respōdetur primo, quod iudices quatenus leges ferunt, multò esse debent in clementiam propensiores, quam in rigorē iustitiæ. Nihilominus tamen quāuis per reuelationē etiā constaret, supplicium reo causam esse damnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alioqui facile cuicunque esset illa vti vafricie, vt se impœnitētem fingeret. Et ratio est, quòd punitio publica non refertur in emendā, neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, vt alii terreantur: & qm̄ bonum publicum præstātius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est: nam & ista via etiā consulitur saluti spirituali reipublicæ. Ad tertium denique respondetur, quòd hominem occidere nō est eo modo intrinsece malum, vt mendaciū: puta ita generale: sed quādo est contra naturam: tunc autem est contra naturam quandò homo dignitatem suam seruat, hoc est secundum rationem viuit: per hoc enim est liber ac propter seipsum existens: quando autem inde decidit tunc in vtilitatem seruitutemque brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, &c. Ob idque perinde atque brutum, licet eum occidere. Est enim corruptus homo, vt 7. Polit. & 1. Ethic. ait Arist. tanto fera bestia peior ac nocentior, quantò per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

Ad primū argumentū
S. Thom.
August.
Paulus.
Ad secundum argu.
Paulus.
S. Thom.
Cautilum vulgarium tollitur.
Punitio in bonum publicum ordinatur.
Ad tertiū argument.
Aristot.
Homo improbus fera bestia peior.

ARTICVLVS III.

Vtrùm scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

HAVD satis est definisse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum explotemus, nempe an id cuique liceat priuato ciui. Arguitur enim primum à parte affirmatiua, ex illo Mosaico mandato, Exod. 32. Vnusquisque fratrem suum amicum & proximū occidat. Secundo: arguitur ex eo quod artic. proximo corruptum hominem ac perditū cum bestiis conferebamus, syluestrem autem bestiam, ac præsertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem. Tertio: laude dignum est vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est: occisio autem malefactorum vtilis est reipublicæ ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta. Contrà stant illa verba Augustini primo de Ciuit. Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius, quanto sibi potestatem à Deo non concessam vsurpare non timuit.

Primum argumentum partis afirmatiuæ
Secundum argument.

Quæstio facilis est, quæ hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicæ, principiq;, ac

publico

publico magistratui licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Rom. 13. vbi solum publicum iudicum appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causa gladiũ portare vt vindex in iram sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocẽtium hominum interfectio, non est perse bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi præcisè incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quemadmodum amputatio membri, quæ proficua est corpori, medico præcisè incumbit: cui cura infirmi demãdatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus, eiusq; ministris sit commissa, nisi vbi respublica per se ipsam regit, fit vt illis tantùm id cõpetat, maleficos occidere. Hic primum omniũ accuratius meditãda est ratio, cur nulli priuatim fas sit alterũ occidere, neque in vindictã sui ipsius, vt vulgaribus respondeamus, qui vix id sibi persuadere possunt. Audies. n. passim non solum blaterones quosdam, verùm & ingenuos alios tantum suo protegendi honori tribuentes, vt iniustũ arbitrentur, cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuiusdã hanc audisse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cùm tamen, etsi Deus id nõ prohibuisset, ipsissimũ naturę ius vetaret. Immo diuina prohibitio, explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriã passus est, vindictam natura commisisset, nemo nõ se vltra iustum vindicasset. Dolor enim illatæ iniuriæ & rationẽ obnubilat, & affectum in rabiem inflammat, atque adeo nemo se quàm iustè deberet, sed quàm posset maximè vindicaret. Documẽto nobis est manifesto, perniciosus abusus nobilium, qui honoris ceremonias, tã superstitiose persequuntur, vt pro minima iniuria in mortẽ homines euocẽt. Igitur cùm pręclarissima iustitiæ virtus, nõ animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deut. 16. Iustè quod iustum est exequeris, impendiò quàm maximè necessarium fuit vt non pars læsa, sed cõmunis persona, omniq; affectione libera iniurias vlcisceretur. Quin verò neque hominibus id debuit prorsus concredi, vti Arist. ait. 5. Ethic. cap. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc veridicam sententiam non pleuè deprehenderit, non de re hac iudicet dum iniuria ipse affectus est iracundiaq́ue illi dominatur: sed quñ eadem ipse alium affecit, & ratio libera est, ad iudicandum. Tunc enim non iustũ censebit, vt hosti suo modus committatur vindictæ. Quamobrem neque correptionis gratia licet patribus, aut dominis filios, aut seruos, vel occidere, vel certè mutilare: vt q. 11. dicturi sumus. At verò cõclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia. Primum de tyranno, an cuiuis ciuium liceat eum priuatim extinguere? Apparet n. id esse, natura magistra, legitimum. Nam vnicuique conceditur ius defendendi sese. De hoc D. Tho. 2. sententia. dist. 64. q. 2. art. 2 & opus. 20. de regimi. prin. cap. 6. optimè disserit. Summa autem disputationis secundum quosdam eius interpretes, atque alios Doctores, hæc est: Bifariam quempiam contingit esse tyrannum, videlicet aut potentatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quem iustè adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est, nemini licere ipsum priuatim interimere. Et ratio est, quòd cum ius habeat ad regnum, non est illo, nisi per publicum iudicium, expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata verò in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quempiã aggreditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille, vim vi repellendo, eum interimere: dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis aliàs bonus est princeps, subito motu id semel inceptet, non perinde ac priuata persona periculo mortis obiiciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tum verum habet illud monitũ Petri, vt etiam dyscolis dominis obtẽperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiatur quis tristitias patiens iniustè. Quare si respublica superiorẽ habet, ille adeundus est, vt remedio succurrat: sin verò, illa potest in ipsum coarmari. Dum autẽ potẽs non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quique & propter peccata populi sinit nonnunquam hypocritã regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sessio. 15. vbi tanquã hæresis condemnatur eorum error, qui affirmabant cuilibet licere tyrannum occidere. Si verò tyrannide inuasam rempublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim vi repellere licet: & quandiu ille rempublicã sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademq́ue ratione Tullius lib. de offi. quem D. Tho. loco citato auscultat, interfectores Cæsaris laude commendat: quippe qui per tyrannidẽ dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus commendatur qui extincto Tarquinio, reges exegit. At verò, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen cõsilium est semper: nisi vbi respublica nulla alia patẽte via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipuè in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia aliàs huiusmodi interfectiones non solẽt prosperos habere successus. Immo interfectores quãdo id priuata auctoritate exequuntur peiùs, pestilentiusq; in rempublicam debaccari solent, quàm prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumen Dionysium optabat, ne sicut ipse durior altero tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parum ad rem facit: tum quòd ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quòd & à populo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solùm tyrannus ille erat gubernator, sed acta hostis. Qua ratione & Mutius Scęuola, caret nus laude dignus est, quòd Porsenæ exitiũ aggressus fuit: licet q̃ flãmis brachiũ admouerit, nõ fuit virtutis opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas.

Ad primum igitur argumentum, cum Augustino. 1. de Ciuit. Dei, respondetur: quæ etiã Dionysij doctrina est. 12. ca. cœlestis Hierar. quòd dum quis quidpiam per ministeriũ, quod iubenti debet facit, non ipse propriè facit, sed alter qui iubet. Et ideo cùm Moyses, legitimus esset loco Dei iudex

Conclusio vnica. *Blasphemia hominis turpissimi.* *Perniciosus abusus nobiliũ in vendicandis iniurijs* *Aristot.* *Dubia particularia.* *Primum dubium.* *S. Thom.* *Tyrannus duplex.* *Bifidu ad dubium responsio.* *Concilium Constantien. explicatur.* *Aiod.* *Cicero.* *S. Thom.* *Decius Brutus.* *Limitatio huius opinionis.* *Anus Syracusana.* *Mutius Scæuola.* *Ad primũ argument.* *August.* *Dionysius*

ad vlciscendã immanem illam idololatriã conflati vituli,& tanta esset faciẽda cædes, nempe viginti triom millium,necesse habuit plures instituere executores,ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrẽ suum.&c.occidat,non est intelligendum,quòd temerè ac promiscuè vnusquilibet quemlibet occideret:fuisset enim illa truculenta Andabatarum pugna: sed condẽnatis illis qui fuerãt in culpa numerosam copiã ministrorum destinauit:quibus ideo necesse erat vt amicus amicum,& frater fratrem occideret. Præterquam quòd fratres appellabantur,non solùm eodem parẽte geniti, sed omnes eiusdẽ populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur,vtrum princeps possit quibuscunque priuatis facultatẽ facere occidẽdi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primùm enim,non posset generalem facultatẽ ciuibus facere,vt vnusquisq;, quẽ obuium haberet nocentem,absque alia condẽnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ, vt contra inauditam partem,indictaq; caussa,sententia feratur;sed quicunq; quantumuis perniciosus, audiendus est,vt actuum 25. habetur ni forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis:nam tunc liceret vnicuique vim in rempublicam illatam repellere. Secundum assertum: Post latã sententiã licet quosque ministros instituere. Primùm,in publicos latrones apertissimosq; reipublicæ hostes, qui alia via comprehendi non possunt: De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et præterea filijs & fratribus concedi solet ministerium occidẽdi interfectorem patris aut fratris: Attamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere,sed tantùm princeps. Immo neq; id fieri passim debet,sed quàm rarissimè,& in casibus egregiis. Nam præterquàm quòd eiusmodi executores vix expurgare conscientiam possunt odio atque iracundia: quare vt insidias condẽnatis tendant, alia accumulant peccata,vsu sæpe venit vt sine sacramẽtaria confessione occidãtur. Quocirca profectò non omnibus satis probatur Venetorũ mos,qui cùm cõplures à patria exules habeant condemnatos,singulis facultatem faciunt,vt qui alium eorum interfecerit,vita ac libertate donetur. Subsequitur & de viro,qui vxorem in flagranti adulterio necat, de quo nemini aut Theologorũ aut iurisprudentum in dubium cadit,quin contra prohibitionẽ homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta: quia nemo antequam iudicetur adiudicãdus est morti, & eo casu intelligendus venit canon Nicolai Papæ, Interfectores. 33. q. 2. vbi eiusmodi homines censentur homicidæ. At vero lege nõ puniuntur,propter doloris grauitatẽ,quem tunc ferre difficillimum est:vt habetur. l. Gracchus. C. ad leg. Iuliam de adul. & l. Marito. ff. eo. tit. Grauius autem dubium est,vtrum marito liceat vxorem sibi à iudice permissam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permissio illa nõ est præceptum,quali cogitur carnifex ad executionẽ iustitiæ. Accedit citatus canon, Interfectores, qui absque exceptione illos censet homicidas:& expresse canon proximus, Inter hæc, explicat quòd quanquam liceat marito secundùm mundanam legem vxorem interficere, tamẽ sancta ecclesia nõ stringitur eisdem legib. vbi glossa annuere videtur,quòd semper est peccatum. Duplex autẽ hic implicatur quæstio: Prior de lege,an sit licita: Antiquitus enim licebat patri filiam in adulterio captam, interficere: vt patet. l. patri. & l. neque in ea. ff. ad l. Iuliam de adulter. & l. castitati. C. eo. tit. Posteà verò mutata est lex,vt patet. C. eo. tit. in Auten. sed hodie. vt scilicet verberata in monasterio occluderetur. Et ista lex in vsu est nunc in Gallijs,& in alijs multis prouinciis respectu mariti: nam illa patris iam aboleuit ab vsu. Sed tamen lex Hispaniarũ sequitur antiquã,non quidẽ cum illo rigore,vt adultera necessaria morte dãnetur,sed traditur marito cui facultas fit, si eam velit occidere. Et quod lex sit iusta,non est cur dubitetur. Nam præterquam quòd crimen id videtur mereri,profectò Hispanorum de hac re ingenio,vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulò anteà inter respondendum Scoto dicebamus,Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus quæstionis est,vtrum eadem concessa marito libertate,secundùm conscientiam liceat ei id persequi:& re vera de hoc minor est dubitandi ratio. Nam etsi non instituatur vt necessarius minister iustitiæ,instituitur tamen liber: quare ius ei fit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiæ,illi parcere; tñ iustitiam neq; corã hominibus violat,neque coram Deo. Et est porrò efficax argumentum, quòd si marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici, illam facultatem illi facere. Neque valet solutio, si quis dicat,non illi permitti tunc vxoricidium,sed vt impunè id faciat: quoniã illo priuilegio iam fruebatur,etiã si absque iudicio,in flagranti delicto illam interficeret. Cùm ergo solenni forma iudicij condẽnata illi traditur,testimonium apertum est,fieri illi ius occidendi, ceu ministro iustitiæ. Ad secundum principale argumentũ respondetur,quòd etsi homines à sua natura degeneres cum brutis conferantur,differunt tamen quod bestiæ natura sua sunt tales: ideoque & syluestres quisque citra iniustitiam occidit,& domesticas citra ipsarum iniuriã, licet dominis inferatur: peccator autẽ quia non est per naturã pecus, nõ debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. Solutio autem tertij argumenti saluberrimum est documentũ: Etenim vbicunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare: vbi autem nocumentum alterius sese offert, quale est mors peccatoris,non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

Andabatæ. *Dubium secundum.* *Solutio.* *Venetorũ consuetudo non probatur.* *Nicolaus* *Tertium dubium.* *Duplex quæstio.* *Dilutio vtriusque quæstionis.* *Ad secundum arg.* *Ad tertiũ argument.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

POST decisionem illius,quòd publicæ potestati nõ solum licitum,verum & sanctũ est, maleficos extirpare, consequitur vt videamus an præfectis etiam ecclesiasticis idem sit licitum. Existit enim à parte affirmatiua argumentũ,quòd secundum Pau. 1. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus,sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet,secundum illud Psalm. Qui percussit Ægyptum,cum primogenitis eorum.

eorum. Et Phinees quamuis sacerdos interfecit Israelitam cũ Madianitide coeuntem: vt legitur Nume. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag, regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram. *Secundum argumen.* Secundò: cùm potestas spiritualis superior sit temporali, Deoque coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores, qui sibi subduntur, quàm secularis: In contrarium est illud 1. ad Timot. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non violentum, non percussorem, &c.

Quæstio est solutu facilis, quæ hac vna conclusione negante decidìtur. *Conclusio vnica.* Minimè clericis, quacunque sint ecclesiastica potestate constituti, fas est vllum, quantumuis criminosum, morti addicere, aut mutilare: Probatur duplici capite. *Ratio conclusionis.* Primò: propter repræsentationem: Consecrantur enim altaris ministerio, vbi iugis fit memoria passionis Christi: qui cum in ara Crucis occideretur, percussus, vti ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione non debent esse percussores. Nam vt Eccles. x. commonefit: secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Secundò: id inde confirmatur ꝙ in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium, aut mutilationis membri, vlli vindicando crimini decretum est. *Responsio quorundã.* Hic primum omnium animaduertendum quo iure clerici, sanguinis effusione interdicantur. Haud enim interdictum hoc, iuris est naturalis. Imo si merum illud consideres, non obstat quominus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt, qui distinguentes respondeant. Aiunt inquam, duobus modis præceptum aliquod censeri posse de iure diuino: Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero verò: quia est à Deo ipso positum tanquam de re supranaturali, qualia sunt sacramentorum mandata. *Paulus.* Sic.n.1. ad Corin. 7. distinguit Apostolus, dicens vxorem à viro non discedere, præceptum est Dei: ꝙ autem fidelia ab infideli vxore, secum habitare consentiente non discedat, ego dico, non dominus. *Obiectio.* Prohibitio ergo clericorum ne sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato 1. ad Timo. 3. *Solutio.* Quòd si hæsites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei? quandoquidem quicquid apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respõdetur ꝙ in assertione fidei, immediata reuelatione mouebantur. Quare enunciationes eorum, vt diuina fides habentur, tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret sicut nunc ecclesiæ, nihilominus tales leges non sunt propriè iuris diuini, sicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde actuum. 5. Visum est, inquit Petrus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis, quia tunc in concilio non vtebantur immediata reuelatione, sed humana consultatione, Spiritu sancto, ne errarent assistente. Secus in fide proferenda, de qua admoniti sunt ne cogitarent quomodo, aut quid loquerentur, sed sola vterentur reuelatione. At verò quamuis distinctio hæc, ex re ipsa perspecta fiat, nescio tamen an ad propositum satis queat applicari commodè: *Excluditur respõsio illa ad dubium.* Paulinum enim illud verbum, attentè perspectum, non huc spectare videtur, vt clericos inhibeat ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant: sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Vna enim composuit, sobrium, prudentem, &c. non violentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantùm cum episcopis sermo illi erat. Neque verò inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinem admitterentur: quod tamen ecclesia facit. Quapropter si huic tantum loco insistas, profectò neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure diuino. *Cauillum.* Aliud autem argumẽtum posset validius ad propositum adduci: nempe ꝙ Christus, vt præcedenti li. q. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cælorum. Vnde fieri videtur consequens, vt nec clerici possent illam exercere. Attamen neque argumentum hoc rem demonstrat: sed hoc tñ, quod potestas ecclesiastica, qua ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia secularia ferẽda: nisi quatenus ordinem habent ad finẽ spiritualẽ. *Solutio.* Huic tamen minimè repugnat, quominus clerici possent esse seculariũ principum ministri, vt eorum nomine nocentium sanguinẽ effunderent. Imo verò neque repugnat quominus episcopi eos possent gladio ferire, qui spiritualem ipsum finem perturbarent. *Solutio vera principalis dubij S. Thom.* Ex his ergo sequitur (quod certò crediderim) prohibitionem hanc solum esse de iure merè positiuo ecclesiastico. Neque verò S. Th. verbum adduxit apostolicum, ac si esset habendum pro lege, ne clerici in caussa sanguinis iudices sederent, sed solum per viam consequentiæ & exempli, nempe ꝙ postq̃ admonentur ne sint percussores, meritò ecclesia cauit, vt ab omni percussione abstinerent. Et in eodem sensu citat idẽ verbũ Gratianus in frõte dist. 45. vbi c. neminem. & cano. episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expresse e. sententiam. ne cler. vel mona. Et in ti. de cler. percuss. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decentia, & honestas duplex, quæ ad conclusionem allata est. Et præterea munditiesque esse debet non solum in sacerdotibus, verum in vasis etiam sacris. Quapropter qui sacris initiantur, vt votum emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibentur ne contaminentur sanguine. Quæ quidem duæ sordium species, si in templo fundantur, illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare. Nomine autem clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscuè comprehenduntur, tam minoribus ordinibus quàm sacris initiari. *Quos comprehendat ista sanctio* Tametsi quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem, vsque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter, quia ordines illi non sunt propriè sacri: qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris, siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruentaret. At verò etiam in minoribus ordinibus, nullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio. *Quãdo incurratur irregularitas.* Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siu ante, vt patet can. Episcopum. dist. 45. & dist. 55. can. aliquantos. & 23. q. 8. can. 1. & can. clerici. & cano. quicunque. & de homi. volun. canu. de

Syluester | *Sola sanguinis effusio non est irregularitatis caussa*

cætero,& can.ad audientiam,& mulris aliis locis.Quod latè Syluest.tractat, verb. Homicidium. 3. Sed est notandú,quod licet citati canones,percussores omnes,immo & arma sumentes, vt habetur dict.cap.clerici,irregulares esse decernant:intelligunt tamen doctores eos tantùm comprehendi, qui occisores fuerint aut mutilatores.Quare Panor.in cap.1.qui clerici vel vouen.Sola,inquit,sanguinis effusio non inducit irregularitatem.Et ita expresse habet glo.Clem.vnicæ,de homic.iuxta tenorem textus,Occidit aut mutilat.Sed de hoc standum est mori ecclesiastico.Caue tamen,ne excommunicationis censuras cum irregularitate permisceas.Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est.Qui vero vice versa in clericum manus violentas iniecerit, licet neque mutilator sit neque sanguinis effusor,sententiam excommunicationis incurrit secundum Canonem. Si quis suadente.Quod si fuerit sacerdos,& celebret,tunc fit irregularis,& pariter qui semen aut sanguinẽ in sacro loco effuderit,si modo effusio notabilis,vt aiunt,esset. Etenim pueri cùm se inuicẽ pugno cædentes,parum sanguinis de naribus mittunt,non subinde sút excommunicati.Homicidium autem etiam citrà sanguinis effusionem irregularem facit homicidam.Neque requiritur vt eiusmodi actiones peccata sint,vt sint,irregularitatis caussa.Immo etiã si sint virtutes,dummodo sint liberæ id ipsum efficiunt:vt iudex eiusq; ministri,qui iustè iniquum interficiút,irregulares fiunt ad sacros suscipiẽdos ordines,atq; omnes ministri iustitiæ:quos glossa refert super dicto cano.aliquantos.Dixerim autem.Dummodo sint actiones liberæ & voluntariæ:quoniam,vt in artic.8.dicturi sumus, per homicidium casuale & per alias actiones,quæ præter hominis voluntatẽ accidunt,nulla incurritur irregularitas.Immo cùm quis se aut sua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut caussam mortis:vt habetur Clemen.vni.de homi.& eod.tit.lib.6.cap prælatis.Ex his fit consequens

Irregularitas non est culpa.

irregularitatẽ non esse culpam:immo neque semper propriè pœnam:vt lib.1.q.6.adnotauimus: quia vbi nulla est culpa,nihil propriè habet rationem pœnæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiam ad sacrorum administrationem.Quapropter cum in Pontificis Bullia cõfertur facultas absoluendi à quibuscunq; peccatis & censuris,censuræ nomine nõ venit irregularitas. Quod si quis forsan ambigat,vtrum Pontifex maximus super hac lege dispensare possit,tam quantum ad culpam quàm etiam quo ad irregularitatem:facilimè colligitur ex superioribus affirmatiua responsio.Enimuero cùm lex sit merè positiua non solùm quia,vt diximus,verba Pauli non faciunt illum sensum,verùm etiam quod quãuis eum facerent,non esset lex diuina illius generis,quod non cadit in dispẽsatione Pontificis:colligitur posse eundẽ Pontificem iusta de caussa dispẽsare,vt sacerdos,iudex secularis esse possit,& in bello miles:quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

Ad primũ argumen.

Post hæc nulla restat difficultas ad argumenta quæstionis respondendi.Primi igitur responsio est quòd Deus vnicuiq; secundum suam congruentiã imitandus est.Enimuero neque liceret sic totam vrbem punire,vt ipse puniuit Sodomã.Neque verò(vt suprà diximus)omnibus parcere, quos ipse ad pœnitentiam expectat:sed vnicuique agendũ est secundum præscriptã sibi legem:quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes nanque veteris testamẽti nõ tractabant spiritualia,sicut nostri:neq; ministeria occisi innocẽtissimi Christi sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia,etiam mortis,maleficiis decernebantur.Quod autem de Petro adductum est,nihil ad rem facit:quoniã neq; ipse cõiuges illos occidit,neq; eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam,qua audita examinati corruerũt. Ad secundum respõdetur,quod potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principũ præcellere, vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat saluti. Qua vtiq; ratione dicuntur principes terræ.Et per hoc soluitur tertium.

Ad secundum argu. | *Ad tertiũ argum.*

ARTICVLVS V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

Primum argument. Aristot. | *Argu.2.* | *Argu.3.*

VAMVIS artic.3.conclusum fuerit,nemini priuata auctoritate licitum esse quenquam occidere,quia id est contra iustitiam:restat nihilominus scire, vtrum cuipiam id liceat in se ipsum?Primum.n.argumẽtum à parte affirmatiua est,quod prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ:vnde cum iustitia nõ sit nisi ad alterum,fit(vt quemadmodũ ostendit 5.Eth. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiam,etiam si se occidat.Et accedit secundo loco,quòd quando iudex qui alios habet interficiendi potestatem,ea est ipse dignus morte qua alios merito condemnaret, apparet tunc & sibiipsi eandem inferre posse. Tertio arguitur: Licitũm est cuicunque periculo minore maius euitare,sicuti membrum sibi infectum resecare,vt vitam seruet contingere autem posset,vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat:videlicet ignominia, aut periculo,aut turpitudine alicuius flagitij:ergo tunc id erit licitum.Quarto Samson,vt legitur Iudicum.16. seipsum ruina templi contriuit.Et Razias.vt 2.Macha.14.refertur,seipsum interfecit:eligens potius nobiliter mori,quàm iniquorum fieri subditum:quod & de Catone memoriæ proditũ est.In cõtrarium est verbum Augu.1.de Ciuitate Dei.quod refertur 23.q.5.si non licet priuata potestate hominem occidere,profectò etiam qui seipsum occidit,homicida est.Et paulo post: Præstat vt de homine intelligamus illud quod dictũ est,non occides,neque alterũ:ergo neque te.Neq; enim alium quã hominem occidit,qui seipsum occidit.

Argu.4.

Vnica conclusio. | *Prima ratio conclusionis.*

Ad quæstionẽ vnica conclusione respondetur:Nemini fas est seipsum occidere:& qui cõtrà facit grauissimi peccati mortali reus fit.Idque tribus rationibus cõprobatur.Primo, quòd si homo secundum seipsum cõsideretur,cõtra suam ipsius naturalẽ inclinationem atque amorẽ quẽ sibiipsi naturaliter debet,facit,dum sibi vitã adimit.Secundo,quod si consideretur vt pars totius reipublicæ,in bonum totius ordinatur atq; adeo,vt 5.Ethi.cap.postrem ait Arist.qui seipsum occecat, iniuriã irrogat reipub.Tertio,Quod si cõsideretur vt effectus est Dei,vita humana diuinũ donũ est,à Deoq; subinde

pendens,

pendẽs, tanq̃ eius possessio: ob idque qui seipsum perimit, perinde in Deũ peccat, cuius est seruus, atq; ille qui rem alienã viurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudicium vitæ & mortis, secundũ illud Deut. 32. Ego occidã, & ego viuere faciam. De conclusione nemo est qui dubitare possit: adeò est contra vniuersalẽ naturam vt sibi quisque mortem cõsciscat: per quã vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen prius perpendendum est, quòd si hominem absolutè in seipso consideres, non est propriè contra iustitiam vt se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur velut opificiũ Dei, ac reipublicæ membrum, tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit. De eadem tamen prima ratione dubium extitit, haud enim efficax satis apparet illatio, quòd si homicidium fiat cõtra propriam inclinationem naturalem, sit protinus peccatum mortale. Inclinatio nanq; naturalis, nõ omnis est bona: immo contra illam facere nonnunquam officium est. Enimuero inclinatio humana in bonũ delectabile, naturalis est, quinetiam genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, quod est delectabile. Qua vtique ratione natura necessariis officiis conseruandi, tã indiuiduum, quàm speciem, delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadẽ inclinatio sæpenumero est mala: eidemque adeò resistere bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Aristo. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inseruiũt ob idque virtutis opus, laboriosum est ac difficile; nempe quod eius conatibus cõtra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde, quod & iustitia originalis ad eadem infrænandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione videlicet, quia illæ naturales erãt, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac. n. de caussa Paul. ad Rom. 7. conquerebatur aliam in mẽbris legem præsentiscere repugnantem legi mentis. Quódnam igitur argumentum est: fit contra inclinationem naturalem ergo est peccatũ? Quod intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum: quandoquidẽ ea hoc quod sit naturalis, non conuincitur. Ad huc tam aliàs me dixisse memini. Habet enim homo duas, easdémque ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis alteram verò ratione speciei: quarũ ideo prior materialis est, secunda verò formalis. Habétque subinde hoc inter omnem creaturam corporalẽ singulare, q̃ istæ inclinationes post naturam corruptam sint sibi inuicem contrariæ. Caro enim, inquit Paul. concupiscit aduersus spiritũ: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundũ speciem congruit: illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid, fit vt secundum rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ conseruationem ferri, atque eius amorẽ esse naturalem, intelligitur secundum rationem ob idq; facere contra illam inclinationem peccatũ est, non solùm inhumanum, verùm & contra totum fundamentum naturæ. Quòd enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quòd rationalis natura est per rationis opera fœlicitatem cõsequi: quæ quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. Post hæc circa alias duas rationes explicãdũ esset quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro. q. 3. satis fuisset à nobis demõstrata. Recolere aũt id opus est quod ibidem demonstrare etiam conatiouis neque rempublicam non ꝓpriè habere dominium vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud. n. princeps pro libito, velut ille pôt innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum vt reipublicæ propugnator, iustique custos, vt ibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplũ totius, respectu partiũ. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, vt possit ea dũ libuerit sibi amputare: sed vt custos vitæ potest illa obiicere ad defendendum totum: ac pariter dũ putrescũt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Arist. 5. Ethic. cap. 11. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare vt seipsum occidat; nempe vt venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum inferius habent. q. 6. vbi de remediis quibus reus vti potest, art. 4. latè disputandum est.

Secunda ratio.
Tertia ratio.
Obiectio contra primam rationem.
Dilutio.
Duplex inclinatio naturalis in homine.
Paulus.
Quæ dicatur absolutè inclinatio naturalis hominis.
Aristot.

Reliquas ergo quæstiunculas huic principali adhærentes, inter insoluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum aũt iam responsum est: nempe quod homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatem: Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui non facit cõtra iustitiam, sed contra charitatem: respectu vero reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiã. Ad secundum autem quod adiicitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur quod nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso rectè iudicare potest. Quare sicut ægroto medico non est cõmittenda suiipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum cõdemnare. Ad tertium argumentum Diuus Thomas respondet id quod præcedenti libro à nobis citatũ meminimus: nempe quod cum homo constitutus per liberũ arbitrium sit suiipsius dominus, hoc est suarum actionum, de omnibus quæ eidẽ libero arbitrio subsunt, disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recipit, tantũ n subditur. Et ideo ob nullam prorsus caussam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimè August. disserit lib. 1. de Ciuit. Dei. à c. 17. vsque ad 26. Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, vt esset cũ Christo potest se illa caussa necare. Neq; vt extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum 3. Ethic. vltimum sit temporalium malorũ, mors: qui illa se orbaret vt malis aliis careret, maius tunc contra naturam eligeret malũ vt euitaret minus. Neq; sumior quis immanissimi criminis pœnitudine perculsus, potest in se nefarias manus inicere vt se absumat. Neq; verò ad euitãdũ atrocissimũ scelus id licitũ est. Quapropter Lucretiæ per mortem, quã sibiipsa inferret, non licuit adulterium cauere, & multominus post passam illam pressa est iniuriam, vt Liuius lib. 1. refert, ignominiam morte cõtegere, vt illic au-

Ad primũ argument.
Ad secundum argu.
Ad tertiũ argument.
D. Thom.
Augusti.
Paulus.
Aristot.
Lucretia

August. ctor est August. Nam si resistendo, se culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret: & si in culpam consenserat, non erat sui ipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate, quia ferre infamiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. *Cato.* Quòd si hic obiter quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? *Quæstio.* Re vera quodcunque genus mortis. *Solutio.* At verò vtrum si non pro virili sua contra pugnet, membrisque resistat, sed immota manens nihil agat, consentire censeatur? *Altera quæstio.* Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacénsque maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deut. 22. vt puella quæ in vrbe cóprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. *Responsio.* Tamen in foro conscientiæ tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dúmodo nullum præbeat cósensum. Neque verò manus in alterum tenetur inijcere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit, quia (vt Lucia aiebat) non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuprum caueret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. *Ad quartum argu.* Ad quartum de Samsone sunt qui respondeant per virtuté fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. *Samson.* Ad hoc tamen iam lib. 2. quæst. 3. art. 8. respondimus, quòd cum ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potiùs cú Augustino quòd id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazaro autem qui *Eleazarus* legitur primi Machab. 6. vt elephantem occideret, ab eodem oppressus, facilè, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. *Razias.* Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait S. Thom. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occúbere, quàm vinci. *S. Thom.* Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quòd historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur secundùm rei veritatem, sed secundum eius existimationem. *Apollon.* At verò de Appollonia, cuius historia refert quòd carnificum operas præueniens exiliuit in flammas, *Augusti.* Augusti. non est omnino certus. Si autem id verum fuit, vel dicendum est quòd erat iam tam rogo admota vt penè esset coniecta: vel quòd cum esset fœmina, acuminisque adeò iuris inscia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda: vel ad hoc cum eodem Augustino recurrendum, quòd id diuino instinctu egerit.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm liceat vitam, pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

ARticulo proximè præcedenti operepretiú duximus hanc seriem adhibere: licet D. Tho. silentio hic eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæritur ergo vtrú vitá propriam liceat pro amico aut pro quacúque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua: *Primum argument. à parte negatiua.* Vitam periculo mortis obijcere eodem recidit ac si quis seipsum occidat: nam gubernatorem nauem non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret, occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus, sed custos: ergo neque vitá pro alio exponere. *Argu. 2.* Secundò: Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quam alterú: saltem non licet alterum plus diligere, mádante nobis Deo & proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm seipsum, vt lib. de mend. cap. 6. arguit August. ergo id non licet, vt ipse ibidem concludit. *Augusti.* Tertiò: Sicut vita spiritualis ad spiritualem, ita & téporalis ad temporalem: nemini autem spiritualem propriá licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neque temporalé propriam pro temporali amici. *Argum. 3.* In contrarium est verbum Christi, Ioannis decimoquinto: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

Quæstio est egregia: neq; solum Philosophis digna, verum & Theologis: tametsi non pro eius dignitate viderim ea professo disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendam duxerim. *Prima cóclusio.* Prima est Ponere vitam pro Deo, atque in testimoniú eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde cótraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuá virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuú, vsqueadeò colit, vt céseat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsenté locum disputare. Sed adiungimus eidem cóclusioni, pariter pro tutela cuiusque virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyrú catalogo adscribitur, quòd de iniquitate incestuosum Herodé redarguebat. Neq; solú in præceptorum tutamen, verú & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus esset: nempe vt quis defenderet cósiliú esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationémque fidei referuntur. Neque verò est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quandoquidem, vt antea sæpe diximus, respublica ad id potest ciues suos cogere: sicuti totú membra, ad sui defensionem. Hæc ergo circa disputationem iacta sint fundamenta. *Secunda conclusio.* Quò autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda conclusio: Nulla ratione licet aut vitam spiritualem, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimá eius iacturá facere pro salute spirituali totius mundi. Immo, vt absit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare: nihilominus conclusio adeò per se nota est vt contraria manifestam complicet repugnantiam. Enimuero optare de gratia Dei cadere, vt alij ipsa persistát, est eligere esse in odio Dei: quòd autem hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Ná quod est virtus, licet: per id autem quod licet nó perditur gratia, item optare odiú Dei, est optare id quod intrinsecè est malum. Immo & minimú veniale peccatum licere admittere pro salute spirituali totius múdi, contradictioné inuoluit. Sed neq; optare minus diligi à Deo, vt alij magis diligantur, fas esse potest: ná qui minus diligitur, minùs diligit: optare autem minùs diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeò implicatio

contra

contradictionis est illud esse opus charitatis. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur: Sequere *Obiectio.*
tur neque licit uesse vitam spiritualē periculo obiicere pro salute animarum: nā si illam neutiquàm
licet perdere, videtur sequi, neq; eius periculum subeundum esse. Cūseqoens tamen est falsum: qđ
prudens charitatis feruor nonnūquàm hominē animat, vt ad conuertendas perditas mulieres cum
aliquo suo periculo earum colloquium adeat: vel aliqoo ad prædicandum pergat, vbi in maiori ver-
sabitur periculo vitæ spiritualis: quàm si intra claustra se monasterij cōtineret. Respondetur, primā *Solutio.*
consequentiam nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum est ipsius charitatis: *Tertia con*
exponere autem illam periculo, adeò non est charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat. *clusio.*
Tertia conclusio, ad cuius veritatē explorandam præsens mouetur quæstio, sit: Licitum est, & sæpissi
mè officium, vitam corporalem exponere, non solùm pro vita spirituali amici, verùm & pro tempo-
rali: quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæstione D.
Augustinus diuersè loquutus est: loco oanque inter argoendū citato visus est ad partem negatiuā
annuere. Tamen libro de Amicitia, capitulo decimo, expresè ait vitam corporis ponendam esse pro *August.*
amico: vt sanxit, inquit diuina auctoritas: Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatū, Ma-
iorē charitatem nemo habet, &c. Et re vera nunquam mihi in dubiū venire potuit, qui certò credide
rim peregregiū hoc esse amicitiæ, ac subinde virtutis officium. Et primum auctoritas Christi, si me- *Maiorem*
ditatè perpēdatur, hunc planè sensum facit, tametsi nō desint qui cauillātes dicant Seruatorē nostrū *charitatē*
hunc tantum docuisse, quòd liceat vitam corporalem pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. *nemo ha-*
Enimuero quamuis ipse ad hoc propositū illud citauerit, nihilominus dicteriū illud vulgò inter phi *bet, &c.*
losophos circunferebatur: illud nimirum vbique docentes, Amicus est alter ego. Quare eorō sensua
non ad vitam spiritualem referebatur, sed ad hoc quòd ius amicitiæ sit cum periculo ꝓpriæ vitæ bo
na amici etiam tēporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma, eundem sensum ap-
probauit: videlicet quòd cùm charitatis sit, dispendium cæterorum bonorū amici gratia facere: hæc
tamen summa sit, vt etiam vitā ponas. Adde, quòd Christus pro vita tēporali nostra propriā posuit.
Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem: ita & redemptoris munus fuit liberan
do nos à peccato, liberare etiam à temporali morte, donaodo nobis immortalia corpora. Quare eo-
dem cap. 5. Paul. concludit: sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnat per iustitiam in
vitam æternā. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. Præ-
tereà, illo verbo, Christus voluit mortalium amicitiam sibi maximè conciliare. Ob idque illud absq;
vlla exceptione absolutè citauit: scilicet quòd in hoc maxime ostendatur charitas, quòd quis ponat *Christus*
vitam pro amicis. Noo enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vita indigue *pro vita*
rit. At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam vtuntur, non est satis firma, Ar- *tempora*
guunt enim ob id licere vitā exponere pro amico, quòd iustum est illam ponere pro virtute, & vera *li nostra*
laude & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est *propriam*
in controuersia. Amicitia enim nō est virtus, sed virtuti proxima: vt ait 8. Ethico. Philosophus. Sum *posuit.*
enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitiæ hoc permittat, vt
vitam cuius tu oon es dominus, possis pro illo expoonere? eò præsertim, quòd cùm vita sit bonorum *Aristot.*
omnium temporalium maximum, & amicitia non sit oisi temporale bonum: videtur vita non esse ꝓ
amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur: vita nihil altius est, quàm quoddam
temporale bonum quod non est supremus finis, in quo nostra consistit fœlicitas: sed est tantū mediū *Ratio effi-*
ad ipsam consequendam & conseruaodam: bonum autem vtile licitum est in defensionem alterius *cax conclu*
boni exponere, quod pars est nostræ fœlicitatis, etiam si per se consideratū minoris esset pretij, pōt *sionis.*
enim iure optimo quisque vitam periculo obiicere ad defendendum bona sua temporalia, eò quòd
bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem vitæ, atque in statum eius fœlicem: vita au
tem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam fœlicitatem pertinēs: ergo eadem ratio
ne mihi licebit, immo multò decentius, propriam vitam pro illa ponere: nam meritò illam pluris fa-
cio, quàm bona mea: quandoquidem per ipsam fœlicem statum vitæ meæ cōseruo. Quin verò eadē
ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si
fuerint vsqueadeò ampla. Secundo arguitur exemplo Christi. Certum enim est, vitam eius etiam tē-
poralem præstantiorem fuisse nostra spirituali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat
Deus: & tamen quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in pretium nostræ dispen-
dit. Tertiò arguitur: Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicuti mē-
brum eiusdem corporis vnum pro alio exponitur, vt inuicem se custodiant: sic licitum est inter ho-
mines. Quartò: Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo cō
seruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidē salus reipubli-
cæ ex salute partium constat. Adde, quòd negare filium com propriæ vitæ periculo debere vitā pa-
tris tueri, feritas profectò esset & barbaries, cùm eandem vitam à parentibus receperimus. Conces-
so ergo semel, quòd iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro fi-
lio, pro patre, atq; adeò pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Prætereà, oullus philosopho
rum sapientumque Physicorum nō laudat facinus Pyladis atq; Orestis, siue historia fuerit siue fabo
la, vt Cicero lib. de Amicitia, insinoat. tametsi mentiri vt alter pro altero haberetur, non fort virtus. *Pyladis*
Sed qd in re nō dubia moramur? vox populi, vox naturæ est: & tñ oulla fuit, seu barbara natio, seu sā- *atque O-*
cta, etiā si Christianā intelligas, in qua nō egregiæ laudi detur, ac detur, ꝙ qui hominē in periculo *restis me-*
mortis conie ctū viderit eidē se offerat periculo, vt proximi vitā, dum possibile apparet, eripiat. Dū *morabile*
possibile, inquam, apparet: nam aliàs, temeritas esset. Exempli gratià, qui gladiis se inuicem impetē- *facinus.*
tes aspectat

Vox populi, vox naturæ. tes aspectat,& potens cum aliquo suo periculo litem dirimere,nõ se medium infert etiam si nõ teneatur:profectò vt ignauus & infamis babetur:tantum abest,vt si id fecerit,perperam fecisse iudicetur.Idémque ferè iudicium est de protegendo amici honore,atque alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor.In summa,qui hoc negat officium esse eximium amicitiæ , ornamentum profectò eius præcipuum de media republica tollit.

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum negatur idem esse,vitam quempiam pro amico ponere,quod seipsum occidere:iam enim suprà diximus,occidere se quempiam bifariam contingere.Vno modo *Occidere se, bifariã contingit.* directè & per se:& hoc nunquam licet neq; pro amico,neq; pro virtute ipsa.Haud enim poterat martyr strangulare seipsum pro fide.Altero verò modo id cõtingit per accidens:scilicet,quando quis propriam vitam non seruat,quam seruare potest:& boc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsã seruare tenetur.Et quamuis bomo non sit suæ vitæ dominus,sed custos:tamen non tenetur eã omni possibili modo seruare.Potest quippe eam,vt diximus,nõ solum pro virtute,verùm & pro bonis tẽ*Qui teneatur seruare vitam propriam.* poralibus exponere.Quin verò etiam põt non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruandam.Eadem ergo ratione potest illam exponere pro amico.Sed tunc peccaret, quando illam prodigeret,hoc est,pro nullo bono fine aut pro exiguo illam dispenderet,vt si ad defendẽdum valorẽ vnius scuti periculo illam obijceret.Ex hac autem solutione oritur scrupulus,vtrum in *Scrupulus.* naufragio,vbi tantũ vna est tabula,quæ duos seruare non põt,liceat vni alteri cedere? Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim videtur sequi id esse licitum : ex hac autem solutione apparet contrarium colligi Nam qui tabulam desereret,perinde haberet,ac si se in mare proijceret:quod est se directè occidere.Profectò res est dubia.respondetur ergo quòd antequam tabulam filius capiat, *Ad secundum argu.* potest illam relinquere patri,quia non boc est positiuè se occidere,sed permittere se mori:postquam verò eidẽ insidet,re vera non apparet licitum esse vt se in fluctus deijciat. Ad secundum respondetur quòd ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quàm seipsum diligere , attendendus *D. Thom.* est secundũ vitam spiritualẽ:cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe: sed quantùm ad temporalia non est ille ordo necessarius,quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam fœlicitatem:sed sunt tantùm media,vt diximus. Vnde S.Tho.2.2.q.26.ar.5.in solutione primi, ait,quod cum vnumquodq; id sit quod in ipso præcipuum est magis est proximus diligendus quãtum ad spiritualia quàm corpus propriũ:vt si simpliciter fuerit necessaria vita nostra pro salute spirituali eius,tunc sit nobis expendenda:vbi explicat ordinem qui est ex necessitate præcepti. Sed tamen inferius in solutione tertij ait,quòd licet non sit de necessitate charitatis quòd homo proprium corpus exponat pro salute proximi,nisi in casu quo tenetur eius saluti prouidere : tamen quòd aliquis sua se sponte ad hoc offerat,pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spiri*Ad tertiũ argument.* tuali & corporali,sed vtrunque videtur intelligere.Postremum denique argumentum solutum est, vbi monstrauimus non esse eãdem rationem de spirituali & temporali salute.Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spiritualem,quæ temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS VII.

Vtrùm liceat in aliquo casu interficere innocentem.

Primum argument. POST nocentis homicidium(quod quemadmodum lege fiat,dictum est)subsequitur in hoc septimo articulo,qui est apud S.Tho.sextus disputare vtrũ liceat in aliquo casu innocentem interficere? Arguitur enim à parte affirmatiua.Abrahã hac laude inter cætera *Argu.2.* commendatur,quòd innocentem filiolum aræ destinauerat, Secundo : Si id licet quod maius nocumentum infert,& id licebit quod infert maius:nam de illato documẽto existimatur peccati grauitas:licet autem peccatorẽ occidere,etiam si periculo perditionis æternæ nonnunquam exponatur,vt suprà dictum est:ergo & innocentẽ quem certius creditur miserijs huius seculi solutum ad *Argum.3.* æternam fœlicitatem aduolare. Tertiò :Quod secundum ordinem iustitiæ fit nullum est peccatum: sed quandoq; iudex secundum allegata & probata innocentem in mortem adigere cogitur,quẽ scit falsis testimonijs delatum:& pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur:ergo licitũ est quãdoque innocentem interficere.In contrarium autem est illud Exo.23.Insontẽ & iustum nõ occides.

Titulus quæstionis illustratur. Quæstionis titulus de duplici innocente intelligi potest.Primò,de eo qui nõ solum reuera est innocens,verũ etiam legitimè,quia non probatur nocens:& de hoc præsens intelligitur interrogatio. Alius verò est,qui licet re quidem sit innocens tamen legitimè probatur nocens:de quo,cũ grauior *Duplex innocens.* sit abstrusiórq; dubitandi ratio,inferius q.4.artic.2.mouebitur peculiaris quæstio . Hæc ergo facilimè vnica conclusione expeditur.Nullatenus licet hominem innocentẽ,cuius nulla habetur sinistra *Vnica conclusio.* opinio,interficere.Probatio est peruia.Homo enim,vt ex dictis patet,& secũdum seipsum cõsideratur,& prætereà in ordine ad bonum commune.Et quidem secũdùm priorem cõsiderationẽ,scilicet *Probatio.* quatenus est rationalis naturæ,neminẽ interficere licet,Nã & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figmentum,diligenda est:ob solam ergo caussam cõmunis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est cur ius reipublicæ fiat ipsum occidendi:quoniam præcipua est reipublicæ pars,atq; ad eius salutem præcipuè conferens.De hac conclusione non est cur multum dubites:offeruntur nihilominus nonnullæ,licet tenues,dubitãdi rationes.Prima,dum in obsessa à tyranno ciuitate ciuis innocẽs est,cuius caput tyrãnus ille petit:eò forsan quod sibi est aduersus.Historia est *Demosthenes.* de Demosthene,quẽ,dum Athenieñ.ciuitas obsidione opprimeretur,tantũ dux ille hostis petebat,vt incolumem relinqueret ciuitatem.Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant illa vafricie vt securi posteà possent in inermen pauidumq́ue gregẽ irruere.Dubiũ ergo est verũ tunc pro salute totius reipublicæ licuisset innocentẽ in manus hostis perdẽ

dum

dum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primùm quia respublica ius habet exponẽdi ciues paterẽ morti pro salute totius: vt patet in bellu: sicut totũ suas partes. Deinde quòd & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquã id esse tunc licitũ. Quare D. Tho generalẽ cõstituit cõclusionem. Nam vt ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica põt exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti quia tunc est per se necessariũ mediũ: non aũt quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cùm homicidium per se non sit bonum, nunquã fit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquam est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, vt paulò antè meminimus, non licet tibi iubente tyrãno eruere tibi ipsi vnum oculum, vt alterum serues: ita neq; tũc reipublicæ innocẽtem morti tradere. Nã, vt superiùs dictũ est, non est absolutè domina vitæ ciuium, sicut Deus: & ideo in innocẽtis vitam solus Deus potestatẽ habet. Sunt qui licet diffiteantur rempublicam tunc iussu tyranni posse eum occidere, fatẽtur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidẽdum. Porrò aũt idem est vtrumque prorsus, atque adeò neutrum licet. Posset nihilominus eum illo casu non defendere: quia respublica cum sui periculo non tenetur defendere priuatum ciuem. Quòd si contrà similitudine arguas: Si quis mihi mortem cõminaretur nisi manum aut linguam abscindendam illi offerrẽ, possem mẽbrũ tradere vt vitam seruarem: licet medium illud non sit necessarium nisi ex malitia alterius: ergo similiter posset respublica ciuem suum tradere. Negatur consequentia: quoniam membrum non habet esse distinctum ab esse totius: neque vllo modo est propter se, sed propter totũ: neq; per se est capax iuris vel iniuriæ. Homo aũt quamuis sit pars reipublicæ est nihilominus & suppositũ ꝓpter seipsũ existens, atq; adeò per se capax iniuriæ, quam respublica non potest illi irrogare. Vnde ad secũdum suprà obiectum argumentum respondetur, ꝙ quamuis ipse teneatur tunc proprio se offerre periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate, Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri ad quam cogi non possum. Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in communi aggressu, vbi permisti sunt innocentes cum nocentibus non est dubium quin liceat hostes inuadere, cum innocentum periculo. Sed dubiũ est in singulari certamine. Video militem in me irruentem quem scio innocẽtem esse: puta qui certò credit bellum iustum contra me gerere. Videtur ratio suadere quòd tunc non possim illum occidere. Nam bellum non potest esse iustum ex vtraque parte. Si ergo ille iustè contra me pugnat, nõ possum ego iustè me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primũ quia iustè ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustam defendere causam. Præterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solùm tunc ex falsa præsumptione (vt quidam aiunt) nempe quia vterq; putat alterum esse nocentem, sed etiam si sciat esse innocentem, licitè tunc pugnat. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensam Sed rogat vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem? Respondetur quòd si bona fide credat: iustum se gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem, putà quia vel idem ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quòd aggressus ipse in bello est defensio: tum etiam quòd suus princeps ius habet aggrediẽdi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

Solutio S. Thom.

Obiectio a similitudine.

Diluitio.

Soluuntur rationes contra obiectæ.

Secundus scrupulus

Submouetur dubiũ

Tertius scrupulus

Ad primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. satis responsum est, q. 3. arti. 8. Deus nanque non tanquam legislator, vt Scotus putat, dispensare valet super homicidio: sed tanquam vniuersalis vitæ dominus, potest cuiuis potestatem facere alterum occidendi, sicuti fecit Abrahæ: cuius ideo obedientia laude digna fuit: tametsi pro sua clementia id non permiserit executioni mandari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitæ dominio. Solutio autem argumenti secundi notanda est apud D. Tho. nempe peccatorum grauitatem de se primò attendendam esse non penes illatam nocumentum, sed penes obiectum. Quapropter innocẽtis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quam occisio impuri ac perditi hominis. Primò quia huiusmodi occisor præstantius bonum lædit, quod magis est per se diligendum: quapropter peiùs contra charitatem peccat. Secundò quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atque ideo iniquiùs iustitiam violat. Et tertiò, quia rempublicam meliori priuat bono, ac subinde in bonum commune est pestilentior. Postremò, & Deum ipsum impudentiùs spernit, qui iustos chariores habet, secundum illud Luc. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quòd autem iusto mors in bonum æternæ gloriæ cedat, occisioni accidẽtarium est. A solutione autem tertij argumenti quod de innocente legitimè probato nocente addebatur, supersedendum est vsque ad locum citatum quæstione sexta.

Ad primũ argument.

Ad secundum argu. D. Thom.

Ad tertiũ argument.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm ius sit vnicuique proprium inuasorem ad sui defensam occidere.

CVm suprà definitũ sit nemini priuata auctoritate licere malefactorem occidere explorandum supererat vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. Sũt enim nõnullæ sanctorum auctoritates quæ id vetare videntur. Ait quippe Augustinus, ad Publi. De occidẽdis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles aut publica functione teneatur, vt nõ pro se hoc faciat, sed pro aliis accepta legitima potestate: vbi negare videtur, cuipiam ne occidatur licere priuatim occidere. Et in 1. de libe. arbit. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiã à peccato liberi sunt qui pro his rebos quas cõtemni oportet humana cede polluti sunt? Et censet illas res in vniuersum esse cõtemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. Et Nicol. Papa. can. de his clericis. distinct. l. ait,

Primum argument. à parte negatiua.

Argu. 2.

Argum. 3.

De his

De his clericis quibus cõsuluistis, scilicet qui se defendendo paganũ occiderant, si posteà per pœnitentiã possunt ad pristinũ statũ redire, aut ad altiorẽ ascendere, scitote nullã nos occasionẽ dare neq; vllã tribuere licẽtiã eis quẽlibet hominẽ quolibet modo occidẽdi. Cui quidẽ legi cũ ad mores pertineat, videtur & laici esse subiecti. *Argum. 4.* Quartò, Homicidium est grauius q̃ simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruãdã vitã est licita: ergo neq; homicidiũ facere. Postremò. Si arbor est mala: ergo & fructus, vt habetur Matt. 7. *Argum. 5.* sed defensio ipsa videtur illicita cõtra illã Pauli monitionẽ ad Rõ. 12. Nõ vos defendẽtes charissimi: ergo & aggressoris occisio erat peior. In cõtrariũ aũt est illud Exod. 22. Si effringẽs fur domũ siue suffodiẽs inuẽtus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo æquior ratione vitam propriam vsque ad mortem inuasoris defendere.

Prima cõclusio. Ad quæstionẽ tribus conclusionibus respondetur. Prima: Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessarium mediũ: nẽpe si alia via se non potest defendere. *Secunda conclusio.* Secunda: Vbi medium illud fuerit necessarium, licitum est vim vi secundum iura repellendo, cum moderamine inculpatæ tutelæ illum occidere. Probantur simul ambæ conclusiones. Ad quarum probationem supponitur contingere posse vt vnius actionis duo existant effectus: quorum alter ex intentione agẽtis proferatur, alter verò accidat præter eius intentionẽ. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet thesaurum reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur q̃ in intentione & proposito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est, nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominẽ transuerberet, non est cẽsendus homicida. Ad propositum ergo nostrum vbi quis se defendit, duos est considerare effectus, scilicet & propriæ vitæ conseruationẽ, & exitium alienæ: quorũ prior fuit intentus, posterior verò accidẽtarius. Ille autem per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationẽ rei illicitæ: quippe cũ hoc sit ius naturale vnicuique propriũ ergo inde nullatenus vitiatur actio. Ex accidẽtario aũt effectu qui ex illo subsecutus est fine, vitiari non potest, nisi vbi mediũ illud proportionem non habuit legitimam ad finem, hoc est nõ fuit necessarium. Fit ergo vtraq; conclusio ex eodem syllogismo cõsequens: nẽpe quòd vbi illud medium non fuit necessarium iniusta fuit occisio: vbi verò fuit, non fuerit nisi licita. Nam cũ quisq; potiùs teneatur suæ propriæ consulere vitæ quàm alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienã vitam propriæ anteferat. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio. Nemini priuata auctoritate licet ex intentione hominem occidere, vt propriam vitam seruet: sed illud tantùm munus est publicæ potestatis, quę talem occisionẽ in publicum bonum refert: vt patet in principe edicente alteri bellum, & in ministro malefactorẽ capiẽte. Probatur: quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicæ potestatis, ad cõseruãdũ bonũ commune.

Hic in primis notandũ est conclusionẽ secundam, quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde dist. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdẽ iuris, ponitur violẽtiæ per vim repulsio. Idq; patet ff. de vi & vi arma. l. 1. Et ff. de iusti. & iure. l. vt vim, ait Flor. iure hoc euenit vt quod quisq; ob tutelã corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. & l. iniuriarũ. ff. de iniur. Iuris executio non habet iniuriã: cùm quisq; ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, ca. significasti. 2. de homic. & cap. si verò. 1. de sententia excõ. Vim inquit, vi repellere, leges omniáq; iura permittũt. Et ff. ad l. Aqui. sed et si. expressè habetur q̃ qui aliũ ferro se petentẽ occiderit, nõ videtur iniuria occidisse. Adeò n. naturale est cuique rei existere, vt in id quod sibi noceat statim insultet. *Declarantur conclusiones.* Exigit aũt istarũ cõclusionum declaratio vt à tertia inchoetur. Dubium nanque statim existit, quidnã sibi D. Tho. voluerit vbi ait, nemini licere hominẽ ex intentione occidere vt seipsum defendat. *S. Thom.* Videtur nãque negare illud mediũ esse licitũ, atq; adeò sibiipsi cõtradicere. Nam si intelligit quando illud non est necessariũ, iam id docuerat in prima, atq; adeò repetitione vtitur inutili. *Caietanus.* Si verò quando est necessariũ, contrariũ dixerat in secunda. Huius solutio apud Caiet. nisi ampliùs explicetur, metaphysicã obscuritatem præfert. Ait enim licere cuiq; vt se defendat, hostẽ occidere: nõ quidem vt occisio illa eligatur tanquã mediũ, sicuti medicus ex intentione pharmacũ porrigit ad consequẽdam salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia cõclusione. Sed vt sit defensionis effectus: quẽadmodum debilitas infirmi non est in intẽtione medici: sed est curationis effectus qui præter intẽtionem sequitur. Hac aũt regula nisi acutè legatur, multi decipientur. Arguitur. n. cõtrà licitũ est inuaso, dũ videt aliter inuadẽtis manus euadere nõ posse directo spiculo, iugulũ eius ex intẽtione petere, vt illũ priùs cõsternat: ergo regula falsa. *Impugnatur Caie.* Patet antecedens. Docet nãq; Arist. 6. Ethi. ad efficacẽ voluntatẽ finis perinde sequi electionẽ medij, quod indicatur necessariũ, atq; in speculabilibus sequtur ex præmissis cõclusio: *Aristot.* põt aũt ille iure velle illum finem, quẽ rectè iudicat aliter assequi non posse: ergo & illud eligere mediũ. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omnia negãtes antequàm cõcedãt licere in cõflictu illi qui inuaditur eligere alterius mortẽ. Sed profectò si licita est defensio, & iudicatur illud necessariũ, nescio cur nõ liceat in hostis iugulum recta dirigere ensem. Quin verò q̃ videt hostẽ in se rectà euaginato gladio tẽdere, & timet consertis manibus defendere se nõ posse, põt sagitta eminùs iacta, vel globulo illũ solo sternere. Hæc. n. est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ. *Mens D. Tho. aperta.* Mẽs ergo S. Tho. clara est, & planè physica: cẽset enim tunc duntaxat homicidiũ ex intentione fieri propter defensionẽ, q̃ũ quis alterum aggreditur ipsum præueniens, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futurã. Et ideo optimè ait in tertia cõclusione id tantũ licere publicæ potestati, vel per bellũ respectu exterorũ hostiũ, vel per executionem iustitiæ respectu pestilẽtium ciuiũ, per quorũ punitionẽ respublica sese defendit. Atqui hoc propriè cẽsetur, medium eligere ad illũ finẽ, q̃d quidem priuatæ personæ non licet. At verò quando quis inuaditur tunc quocunque inuasorẽ occidat inculpata tutela, puta quia videt aliter nõ posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta aut alio iaculo iugulũ aut cor petat, censetur id nõ intẽdere, sed solũ sui defensam. Et hoc sen

su bene

sit bene potest teneri quod illa occisio non est mediũ, sed cõseruationis effectus: tametsi cõsueto sermone rectè etiá appellatur mediũ eodemq; nomine vtitur D.Thom. in prima & secunda conclusione.

D.Thom.

At verò de tutelæ moderamine quidnã requiratur vt sit inculpata, dubitari etiam põt. Nam sunt qui aiunt illum qui inuaditur debere summũ adhibere iudicium, an possit aliter quàm per illatã mortem se defendere: nẽpe vel fugiẽdo, vel pacẽ deprecãdo, vel leuiter hostẽ cædẽdo, antequam ei liceat illum transfigere. At verò licet ita sit quod haberi debet horũ ratio si cõmode potest, tamẽ quod in cõflictu agonizantẽ tãto negotio obligemus, nulla iubeat ratio: tũ quod melior est cõditio illius qui inuaditur, postq̃ alter illi offert iniuriam: tum etiã quod illo tẽporis articulo metus nõ sinit iudiciũ liberũ. De fuga aũt post dicemus. Hoc dixerim quantũ ad forũ conscientiæ. De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices sunto.

Semper sibi constat Inculpata tutela.

Existit autem nihilominus argumẽtum permolestum, quippe qđ rem valde facit ambiguam. Apparet inquã licere priuatæ personæ hostẽ occidere, idq; tanquã medium eligendo, nẽpe ipsum præueniendo & aggrediẽdo: quod in tertia conclusione negatũ est. Faciamus.n. qui per inimicitias diuexatur, occlusum esse in aliquo oppidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem ædibus vbi est hostis qui & certissimus absq; vllo dubio est eundẽ hostẽ eũ decreuisse occidere: sed expectare horã, vel socios vel aliã iamiã instatẽ importunitatẽ. Apparet enim eiusmodi miserũ posse aliũ præuenire, & dũ securus est, eũ opprimere. Vel fac innoxiã mulierẽ cu marito eodẽ lecto iacentẽ euidẽter scire eũdem sub ceruicali abdidisse gladiũ, quo ipsam dormiẽtẽ iugulet: neque patere miseræ suffugium aliud. nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res est dubia.

Obiectio contra tertiam cõclusionem.

Ad q̃ aliud respõderi non põt quã quod dum actus ille aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur cõdẽnetur. Vtrum aũt eorũ sit non est lege aut scientia definiendũ, sed arbitrio prudentis quocũq; casu iudicãdũ. Seruit autem hoc ad pacandas cõscientias post factũ. Haud tñ est in publico hæc licẽtia prædicãda, ne rude vulgus, quod discernere nescit quando est aggressio, qñ verò defensio, eam per abusum amplificet.

Diluito.

At verò contra secundam conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebamus, vitã spiritualẽ proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solum perfectior est, verũ & finis ipse ad quẽ tẽporalis refertur: quisquis aut priuata auctoritate alterũ vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet: ergo alterũ idẽ ordo charitatis stringit vt mori sc citius permittat, quã alterũ in infernũ obtrudat: atq; adeò neutiquã licet eũ occidere. Argumẽtũ est quod nõ modò sciolos multos cogit vt eius cõclusioni fidem adhibeat, verum & Gersonẽ, grauem alioqui auctorẽ: qui tract. de Eucharistia, eã habet pro cõfessa. At verò hoc esset non solũ naturale ius peruertere, verũ & Xpi iugũ, quod suaue est & leue, acerbum facere: atq; importabile. Quænã.n. iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, vt vitam quã mortales tanti æstimãt cuiuicũq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malũ vrgeret, vitã pro virtute deberẽ ponere: sed tamen quod cuicunq; volenti me iniquissimẽ occidere id permittere cogar intolerabilis res esset. Imò non solũ vitã nõ cogor illi dare, verũ neq; honorẽ, neq; famã, neque bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & peruicax, qui iurat nisi dedero ei pondus auri patraturum sese graue aliquod scelus, verũ propterea ego stringar petitionẽ suã illi cõcedere? Minimẽ gentiũ.

Argumẽt. contra secundam cõclusionem, *Gerson.*

Ad argumentũ ergo cõceditur ordine charitatis magis esse diligendã salutẽ spiritualẽ proximi, quàm nostrã tẽporalẽ. Hæc autẽ charitatis lex solũ obligat, vt quoties ad eiusmodi spiritualẽ salutẽ mea fuerit tẽporalis simpliciter necessaria, debeã illã periculo offerre. Exẽpli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorãtia vincibili, quã ego solus possũ tollere: deberẽ certè ordine charitatis cũ periculo vitæ veritatẽ detegere. Itẽ si mihi incubit ex officio. Nam tẽpora pestis tenetur prælatus, & tẽpore belli princeps nõ deserere populũ: quia hoc secundo casu nõ sola charitas, verum & iustitia cõcurrit. Vbi aũt vita mea nõ est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare & sua culpa nõ cessant, ego non teneor: sed ad pfectionẽ charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expresse docet S.Tho. in loco nuperrimè citato, in solutione ad 3. & q.25. eadẽ, 22, art. 8 ait quod licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, qñ necessitas occurreret: tñ extra talem necessitatem diligere inimicũ nõ est, nisi de perfectione charitatis.

Solut, *Charitatis lex quando obliget.* *D.Thom.*

Ad propositũ ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit, quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succũbere. Alias occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi, nẽpe dum certi essent ab illis nõ se esse occidendos. Similiter n. audacia Machabæorũ hostes Sabbathis eos adoriebantur, arbitrantes tunc eos nõ posse pugnare. Quare vt legitur 1. Mach. 2. decreuerunt etiam dieb. illis sanctis sese armis defendere: Haud ergo est consequẽs: Teneor diligere salutẽ proximi spiritualẽ præ mea corporali: ergo teneor illã extra casum necessitatis plus seruare. Vnicuiq; nanq; mãdata est cura suę vitæ suorũq; bonorũ: nõ autẽ alienorũ, et si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filiũ suũ quã extraneũ longe meliorẽ.

Hactenus de libertate quã quis habet defendẽdi se. De necessitate autem, vtrum.s. quisque ad id teneatur ab aliquib. dubitarũt. Imò sunt qui id affirmãt propter hoc quod à nobis modo asserebatur. Hoc autẽ dubium art. 6. decisum est: nẽpe demonstratũ, licitũ esse vitã ponere pro amico. Vnde palã consequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quandoque tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror impræsentiarum. Est enim vnus quo inuasus teneretur, vt reor, potius mortẽ perpeti q̃ inuasorem interficere, etiã vbi agressio iniuriosa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona quæ valde esset reipublicæ necessaria: inuasus autẽ esset persona vilis, cuius vita ad bonum cõmune nihil referret: profectò crediderim tunc inuasum illũ charitate cogi vt lethũ potius ferat, quàm alteri inferat. Atqui per alterũ extremũ cõtingeret casus vt teneretur inuasus sub pœna peccati mortalis defendere se: vt si vice versa princeps aut quęuis alia psona reipublicæ

Quando sit necesse occidere aggressorem. *Tres ordines aggressionis.*

ent non & isti eripere honorē? Respondetur disparem esse rōne: nam latro importat tua ipsa bona q̄ ab illo eripis: in casu verò p̄senti ille qui te dehonestauit nō secū portat tuū honorē: quare nō potes illum iam vendicare nisi per vindictam quæ soli publicæ potestati licet. Ex his supra dictis fit ꝙ si quis quempiā aggrederetur: vt eū fuste leuissimè percuteret, posset id alter etiā hostem interimēdo repellere. Præsertim in Hispania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. Vtrùm autē eadem sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quantū ad ius naturæ idem esse prorsus nisi ꝙ de defensione honoris non est par ratio, vt pote qui illū non habent in armis. De iure autem Ecclesiastico, statim.

Ad primū & secundū argumentum.

Primum igitur argumentū pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur. n. planè Aug. in casu tertiæ nostræ cōclusionis, nēpe nemini ex intentione, puta per viam aggressionis & prę [...]tionis licere priuata auctoritate se defendere, neq; sua. Et ideo ait, pro his rebus; directā significa[n]s intentionē, excipiēs nisi sit miles. Ad tertiū verò respōdet D. Tho. quod cū irregularitas incurratur præter culpā, vt patet in iudice, fit vt clericus etiā si se defendendo aliquē interficiat, fiat irregularis. Loquitur tamē secundum ius ꝙ suo seculo erat in vsu. Postmodū namq; Clemen. vnica. de homicid. prouidenter cautū est vt qui mortē aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuasorem, immunis sit ab irregularitate. Præterquā ꝙ in dict. cap. de his. nihil aliud habetur quā ꝙ clericus ille qui paganū defendēdo se occidit multū sibi cōsuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde ꝙ fortè loquitur vt in præcedenti capit. Clericum. de eo qui in militia nempe obsidione inclusus paganū occiderat, debuerat enim in obsidione nō manere. Vnde can. Interfecisti. de homicid. volun. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad pœnitentiā admonetur: forsan propter exemplum, aut propter aliquam præsumptā culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo: vbi hæc verba S. Thom. emunctius examinabuntur. Quartum argumentum nullius est ponderis: quoniam neque fornicatio neque adulterium media sunt ad defensionem, quemadmodum homicidium. Quintum verò supra eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græcè quod, Nō vos vindicantes: vt eius verbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuā. Licet enim vim, dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam: nisi per publicam auctoritatem vindicare.

Ad tertiū argument.

Ad quartū argument.

Ad quintū argument.

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

OST voluntariū homicidiū sequitur de casuali, vtrum reū faciat homicidā. Sunt. n. in partē affirmatiuā testimonia tā sacra q̄ sanctorū patrū. Legitur. n. Gen. 4. de Lamech ꝙ virū in voluos suū occiderit. Et historia secundū sanctos interpretes fuit ꝙ cū in venatu credēs interficere bestiā, hominē interfecerit, nihilominus homicidiū ei imputatū fuit. Secūdo legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierē prægnantē & abortū fecerit, si mors eius fuerit subsequuta, reddet animā pro anima: abortus autē ille præter percutiētis intētionē accidere poterat: ergo casuale homicidiū non est absq; culpa. Tertiò. Dist. l & extra de homic. quā plures extant canones quib. q clerici casu homicidia fecerūt, irregulares habētur: irregularitas autē vbi no pęnā ponitur, non nisi propter culpā incurritur. Cōtrarius autē obuiā occurrit ad Publ. August. vbi sic ait, Absit vt quæ propter bonū aut licitò faciamus, si quidem propter hoc præter nostram voluntatē quidquā mali acciderit, nobis imputetur, homicidiū autē casuale est cum ei qui bonum intendit, malus accidit effectus. Ad quęstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimēbris, eademq; cęterarū basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatū est: sed quatenus quidpiā habuerit voluntarij, eatenus erit peccatū. Conclusio probatur secundum August. cōtra Faust. peccatū non est nisi quatenus voluntariū: casus autē secundum Arist. 2. Physi. est caussa pter intentionē, atque adeò præter voluntatē agentis: ergo casualia secundum illam rationē nihil secum afferunt culpæ. Secunda conclusio. Nemo dans operā rei licitæ, neq; sinistrā habens intentionem, dummodo debitā adhibuerit diligentiā ne noceat, quāuis ex actione sua sequatur homicidiū, reatū illius incurrit. Conclusio hæc præcedentis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidium nihil prorsus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. Tertia cōclusio. Si quis dat operam rei illicitæ, vel dans operā rei licitę debitā non adhibet diligentiā, non est à reatu homicidij immunis, ꝙ ex eiusmodi actione fuerit subsequutū. Probatur cōclusio: cōtingit id quod actu per se neque volitū est neq; intentū, per accidens esse volitū, atque intentū: quatenus id non impedit ꝙ impedire tum poterat tum etiā debebat. Nam caussa quæ prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt qui caussam vel actionē nō remouet atq; impedit quā tollere debebat: si sequatur homicidiū, reus eius constituatur. Hoc autē fit dupliciter. Vno modo quād operā nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero vero qn̄ vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius cōtraria negligētia subsequitur homicidiū. Atq; hæc est asserta nostra conclusio. Ad plenā vero rei intelligentiā recolendū est, bifariā aliquid esse voluntariū. Vno modo directe, quia intentū: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturq; simpliciter casuali, vbi nihil est voluntarij: & alio modo contingit esse voluntariū per accidens, quia nō impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntariū ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiam directæ intētionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidiū primò ꝙ non sit intētū: secundo vt imputetur ꝙ re vera sequatur ex actione quæ tolli debebat: vt habetur cap. ad audientiam. de homicid. & c. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti, vt eodem cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incauteque castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutū: vel non ex vulnere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in consciētia homicidij reus, sed tantū incautæ pol-

Primū argument.

Lamech.

Secundum argument.

Tertiū argument.

Augusti.

Prima conclusio.

Augusti.

Aristot.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Illustratur conclusio.

Tres conditiones requisitæ ad hoc quod casuale homicidium imputetur.

ſationis. Tertiò requiritur ꝙ non ſolùm poſſet talem actionem euitare, verùm ꝙ deberet: licet. n. venator excuſare poſſet venationē, atque adeo iactum teli quo præter intentionē factum eſt homicidium, nullam inde cōtraxit culpam. Similiter, vt paulo ante dicebamus, dum latro ea te pecuniam petit, cōminatus niſi dederis, furtum aliunde ſe facturum: licet non dederis & faciat, non eſt cur tibi furtum imputetur, quoniā nō tenebaris. Atq; ex hoc ſequitur quæſtiunculæ ſolutio impræſentiarum moueri ſolitæ.

Dubitatio ſubmouetur.

Dubitatur nāque vtrū homicidium caſuale quod per accidēs eſt voluntariū, ſit in vniuerſum peccatū mortale. Apparet enim tale ea obiecto. Reſpondetur nihilominus nō habere einſmodi homicidia plus culpæ quam fuit in cauſſa: ſiue cauſſa fuerit datio operæ rei illicitæ, ſiue negligentia in re licita. Exempli gratia: Prohibitus eſt clericus equum equitare, illū tn̄ aſcendit caſu quo non erat niſi venialis culpa, & hominem infortunio peſſundedit, vt habetur in c. Dilectus. de homic. non eſſet niſi veniale peccatum. Pariter ſi dans operam rei licitæ: vt miles venator ex negligentia, quia non ſatis circunſpexit occidit hominem, ſi negligentia non fuit niſi venialis, homicidium non erit niſi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi ſemper neceſſarium eſt quàm maximè poteſt, ſed quàm fuerit pro qualitate negotiorū congruēs.

Quod peccatum ſit caſuale homicidium.

Quòd ſi cauſſa culpam habuerit mortalē leuiorem tamen quàm eſt genere ſuo homicidium, non erit in ipſo homicidio culpa grauior.

Auguſtin.

Sententia eſt Aug. 22. libro, contra Fauſt. vbi ait, Loth, qui ebrius inceſtum commiſit, non fuiſſe reum inceſtus: eò quòd crimen illud non habuit plus culpæ, quàm in ebriatione præfuerat.

Impugnatur ſecūda conditionis prior pars.

At verò de irregularitate eſt dubium: & primo contra ſecundam cōditionem ſuprà poſitam eſt argumentū. Dictum enim eſt quòd ſi quis lethaliter incautè & ea graui negligentia quempiam percuſſit, qui tamen vel per egregiam curationem vel fortè per miraculum mortem euaſit, tunc percuſſor ille nō ē reus homicidij. Arguitur verò contrà. Si ex intentione illum tam grauiter vulneraſſet, eadem culpa inficeretur ac ſi eſſet homicida: ergo & ſi id incautus ac negligēs fecerit. Reſpōdetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidis poſita eſt, niſi re vera ſequatur homicidium. Quare etiam ſi miraculoſa ſit mortis euaſio ſatis eſt vt percuſſor non habeatur irregularis. Præterea quantum ad culpam eſt differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percuſſit, ſtatim, quidquid ſequatur reus eſt apud Deum homicidij: qui verò non ea intentione, ſed ex cautelæ defectu aliū ſauciauit, non fit reus maioris culpæ quam quæ fuit in cauſſa, vt modo dicebamus.

Poſterior pars oppugnatur.

At contra alterum membrum eiuſdem cōcluſionis quo dictum eſt, etiam ſi ſequatur homicidiū, non tamē ex vulnere ſed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quanuis infirmus nō ſibi ſatis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ ſi adhiberetur euaderet: nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quanuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in cauſſa, ille nihilominus eſt reus homicidij. Et cōfirmatur hoc inde, ꝙ neque infirmus tenetur tanta cautela ſibi cauere, neque optimū exquirere medicum, neque verò medicus tam ſolertē adhibere curationē & ideo licet non ſimpliciter ea vulnere, ſed adiunctis aliis negligentiis ſequatur mors, nihilominus percuſſori imputatur qui per iniuriā cauſſam dedit. Adde ꝙ forſan neque chirurgorū copia haberi potuit, neq; alterius qui ſanguinis curſū reſtingueret qua de cauſſa ille mortē obiit: tunc enim cum nullus præter percuſſorem fuerit in culpa, ille erit verè reus.

Solutio.

Reſpondetur ad hoc ꝙ quando homicidium ſubſequitur iudicio medicorū ſtandum eſt: vt cap. ſignificas. tit. 2. admonetur. Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimū homines mori ſolent: & tunc nō obſtante à parte infirmi negligentia homicidium vulneranti imputatur. Si autē non erat eiuſdem generis, tunc quātū ad percuſſoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione: ſed quantū ad irregularitatē ſi citra alterius culpā ſequuta eſt mors, homicidium ei imputatur. Si vero ob culpā vel infirmi vel medici, excuſatur. Nam vulneratus poſtquam ſemel vulnus accepit iure naturæ tenetur ſuę vigilanter ſaluti conſulere, & chirurgus etiam ob fidem ſui muneris eidem proſpicere.

Qui incurrunt notā irregularitatis.

His præhabitis deſcendendum nobis reſtat ad irregularitatis modos. In primis. o. ꝙ qui iuxta tenorē ſecundę cōcluſionis operā dat rei licitæ, prudentemq; adhibet diligentiā quempiam occidit, nullo irregularitatis notamine ſordeſcat, multi ſunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius &c. ſignificaſti, &c. Ioannes & c. ex literis, extra, de homicid. atque alij, diſtinct. l. Quoniam illic non ſolùm nulla eſt culpa, verum neque voluntaria occiſio. Ex hac ergo concluſione collige, infirmorum cuſtodes atque infirmarios dum infirmū in lecto monent vt vel aptius ei cibū miniſtrent vel quietiùs iaceat, etiam ſi inde mortem tantillùm accelerēt nullam irregularitatem incurrere: quia dant rei licitæ operam. Niſi tam immodica eſſet negligētia & iactatio illius, vt prudentum iudicio cenſeretur occiſio, atque adeo mortalis temeritas.

Factum ridiculum.

Audiui de Conſeſſario qui cum reum quendā ad patibulum comitaretur, & in caſu iumētum quo ille vehebatur pepuliſſet, inde ſcrupulum irregularitatis conceperit, ꝙ ſua cauſſa properantius eum morti obtuliſſet. At vero hæc ridicula ſunt.

Explicatur tertia concluſio.

In tertia autem concluſione duas cauſſas irregularitatis poſuimus, quarum prima erat dum quis dat operam rei illicitæ. Et quidem Caiet. hic Sylueſt. in verb. Homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuerſalē regulam aſtruunt, ꝙ omnis qui dat operam rei illicitæ, quomodocunq; ea illa datione ſequatur homicidiū fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis nō habetur in iure ſed eius interpretes illam inferunt ex contrario ſenſu: nempe ex præfatis capitulis quibus qui dant operam rei licitæ excuſātur.

Quando debeat irregularis cenſeri qui dat operā rei illicitę.

Et potiſſimum ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius. vbi habetur ꝙ qui non dat operam rei illicitæ, ſi non eſt negligens non eſt irregularis. Inde nanque, tum alij tum etiam S. Tho. intulit ꝙ q rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo ſuis moderaminibus tēperari vt verū habeat vniuerſaliter. In primis ſi clericus in adulterio deprehēſus inuaditur, & cū moderamine inculpatę tutelæ inuaſorē occidit, quanuis operā daret rei illicitæ, non debet irregularis cenſeri:

quia

quia homicidiũ illud non est tunc voluntariũ. Nam quãuis adulteriũ fuerit voluntarium, non tamẽ fuit per se caussa homicidij: sic vulneratio quæ nõ fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate qui cũ cãpanam de campanili deponeret, cadẽs lignũ puerum oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsan in die festo, aut cõtra præceptũ Prælati deliquisse illo opere monachũ: vtrũ ꝓpterea esset irregularis? profectò minimè credendũ est. Item in dicto cap. dilectus excusatur clericus q sanitatis gratia ascendens equum inopinatò alterũ interimit, vtrũ si equitatio illa eidẽ clerico fuisset nocua & contra iussum medici deliquisset, propterea esset irregularis? profectò nulla est ratio vt credas. Nã peccatũ quod fuit in caussa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicũt Sũmistæ. Immò verò id asserit Syluest. in verbo Homicidio 2. du. 18. videlicet ꝙ si quis cædens arborẽ quæ erat sua optimè circunspexit ne quenquam opprimeret q̃uis postea cadens arbor transeuntẽ fortè compresserit, non est irregularis. Si tamen arbor non erat sua, fiet irregularis, qm̃ dabat operam furto. Et pariter habeor dicere ꝙ si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & merè casualiter hominẽ occidit, nõ fit irregularis ad suscipiẽdos ordines: fiet tamen si nemus est alienũ, & contra domini voluntatẽ illic deprædatur feras. Hæc aũt profectò minimè credenda sunt: sed sic intelligẽda est res illicita cui datur opera vt. s. genere suo res illa caussa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicæ: licet imprudẽs & nesciẽs aliũ præter suam intentionem occidat, est irregularis: & pari iure si torneamenta atq; alia pugnæ simulacra exerceat, quæ clericis veta sunt. Itaq; vt homicidium casuale ratione rei illicitæ caussa sit irregularitatis, reqritur ꝙ opus illud cui cõsultò operã dabat genere suo sit periculosum. Quãdo verò illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neq; adeò illicita quia periculosa, sed aliã ob caussam tunc homicidiũ, quod merè est casuale, nullius est irregularitatis caussa. Quapropter Caiet. hic sententia, ꝙ clericus qui inter venãdũ homicidiũ casuale fecit, similiter excusatur ac secularis, nescio an sit vsquequaq; vera: nam si est venatio talis quæ clericis nõ ob id vetatur, ꝙ periculosa est verũ habet: si aũt ꝓpter periculũ ꝓhibetur: vt est venatio aprorũ q̃ armis, & telis & ferocibus canibus fit: ꝓfectò fiet clericus irregularis: vbi secularis non fieret. Et per hãc decisionẽ arbitror explicari cuncta capitula quæ de nauante operam rei illicitæ adduci possunt. In primis in c. continebatur. de homic. vnde suam isti regulã colligũt, Diaconus irregularis cẽsetur nõ ob id ꝙ operã dabat rei illicitæ: nam iacere baculos leuãdi laboris gratia neq; clericis interdictũ, neq; erat periculosum: sed ꝓpterea ꝙ dũ alter in eũ insiliuit, debuisset cauere ne falce qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nã statim c. lator. clericus qui alterum in terram proiecit, ꝙ opus de se magis videbatur illicitũ: quia nõ ex sua negligentia cultellus eius in alterũ incidit, non cõdemnatur irregularitatis pœna. Casu aũt capituli, Suscepimus. nõ ideirco fit ille monachus irregularis ꝙ latrones in defensam propriæ vitæ occidit, sed ob id ꝙ ꝓ rebus temporalibus, quarũ monachi nõ debẽt esse adeò cupidi, eos ligauerat, ac perinde caussam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos, eidẽ nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericũ qui chirurgiæ pietatis gratia in curãda quadã muliere operã impẽderat, & præter eius intentionẽ mortua est, non fuisse irregularẽ. Vnde à cõtrario sensu colligitur ꝙ si quæstus caussa id fecisset, fuisset irregularis: eò videlicet ꝙ ꝓpterea clerici ab illa arte arcentur: ꝙ est genere suo periculosa. Secũdus modus quo casuale homicidiũ imputatur, est negligẽtia: quæ quidẽ si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis caossa: vt capitulis suprà citatis habetur: quibus secundã conclusionem D. Tho. soffulsimus. Nam etsi irregularitas citra culpã incurritur, vt patet in seculari iudice, debet tñ vt diximus, esse volũtaria: & vbi negligẽtia extra omnẽ est culpã, effectus nõ cẽsetur voluntarius: quãdoquidem inuoluntariũ, vt dictũ est, in his quæ caussæ sunt per accidẽs, nõ est nisi vbi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, vt suprà diximus, prudenter cautum est Clem. vnica de homic. vt qui aliter mortẽ euadere nõ valẽs inuasorẽ occidit, aut mutilat, liber ab irregolaritate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dummodo protestentur se id ad vindictã non facere, neq; ad sanguinis effusionẽ: quamuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homic. volu. li. 6. c. Prælatis. Id aũt forsan sciscitaris, vtrũ vbi caossa culpã nõ habuit nisi veniale: incurratur irregularitas. Caiet. impræsentiarũ ad partẽ annuit affirmatiuã. Ait quippe casuale homicidiũ semper imputari danti operã rei illicitæ, quò ad pœnã irregularitatis, & culpã aliquã, sed nõ semper qoò ad mortalẽ colpam. Vbi docet citra mortalẽ incurri irregularitatẽ propter aliquam culpam. At verò quãuis hoc aliquã præ se ferat ꝓbabilitatem, pro eo ꝙ iam tunc homicidium est quadãtenus voluntarium, nescio tñ an omnino sit verũ. Difficile. n. est creditu, ꝙ irregularitas, quæ ceu pœna ꝓpter culpã imponitur, incurratur ex sola veniali culpa. Quare ergo vix illud credere queam. Exẽpli gratia, Decernit Clemen. modò citata clericũ qui se defendendo hostẽ occidit, nõ esse irregularem: ꝙ ergo qui per leuissimam culpam venialẽ, caussam dedit homicidio. s. quia non vsqueadeò perspexit an citra illud poterat se defendere irregularis fiat, nescio quis credat. Primum igitur argumentũ erat de Lamech, qui Gen 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempè qui, vt omnes habent interpretes, inter venandũ, Cain latẽtem, putãs se ferã occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respõdetur, non satis circunspexisse: vel vt alij aiũt, cùm oculi iam sibi caligarẽt ducatu pueri id incautè fecisse: ea. s. ignorãtia quæ ipsum in culpam cõiecit. Ad secundũ respondetur quod qui mulierẽ prægnantẽ pulsat, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atq; homicida: nẽpe ꝙ si ex intentione faciat, mortaliter peccat: & si casu, tanta delinquit culpa quãta fuit in caussa. Quòd si fœtus erat animatus, fit verè homicida, atq; adeò irregularis. Ad canones aũt adductos in tertiu argomẽto, satis superque responsum est. Neminẽ. n. irregularitatis sententia condemnant, nisi eum qui vel operam rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligẽs.

Syluest.

Explicantur multa capita de homicidio.

Quando incurratur irregularitas propter negligentiam.

Dubitatio.

Caietanus

Solutio.

Ad primũ argument.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ argument.

QVÆSTIO SECVNDA, DE MVTILATIONE MEMBRORVM.

S.Thom.2.2.quæst.65.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quempiam suo mutilare membro sit licitum.

Primum argument. à parte negatiua.

VONIAM animalis vita ex ea quæ in membris est constat: post homicidiũ sequitur de membrorum mutilatione, vtrùm sit vllo casu licita? Et arguitur à parte negatiua: Peccatum per hoc committitur, vt libro secundo, ait Damascenus, quòd receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam, secundùm antè naturã, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum: ergo cõtra naturã est illud mutilare. Secundò: Sicut anima ad totũ corpus, sic & animæ partes ad partes corporis: vt 2. de Anima, auctor est Arist. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet: ipsum occidendo: ergo neque particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentiis, orbare. Tertiò: Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autẽ propter animæ salutem licet sibi membrũ abscindere: puniuntur enim secundùm prisca Niceni Concilij statuta qui se caussa conseruandæ pudicitiæ castrauerunt: ergo ob nullam aliam caussam amputatio vlla membri licita est. In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Secundum argument.

Tertiũ argumentũ.

Concilium Nicenum

Sensus quæstionis.

Prima cõclusio.

Quæstio hæc duobus sensibus decidẽda est: quatenus amputatio membri aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusque priuata. Nam & abscissionis caussa, vel morbus esse potest spiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vita: ita & propter leuius trũcari potest mẽbro. Probatur: Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeò in eius seruitiũ atque adminiculũ creata: sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relata & ordinata: ergo sicut de mẽbris eiusdem corporis eo modo disponendũ est qui saluti totius corporis est cõgruẽtior: sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius: membrũ autem sanũ absque detrimento corporis abscindi nõ potest: quia toti commodum est, sed tũc quãdo infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentum intulit reipublicæ, sicut posset respublica illũ prorsus, dum crimen id meretur, extinguere: sic dum peccatũ nõ est tam graue, potest ipsum mutilare: etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret, essetque personæ vtile. Secunda cõclusio: Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptũ fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi põt ad eius seruandam vitam. Probatur: nam vnusquisque ius habet propriã seruandi vitam: ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicaminũ genera potest illam quisque sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam citra publicã facultatem id fieri potest. Tertia conclusio: Extra hos duos casus nulli per publicã auctoritatem neq; per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio. Probatur: quia vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio. Adnotandum ergo discrimen est quòd propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominẽ mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrũ consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc reipublicæ munus est vt eum cogere possit. Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos: respublica verò boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpã fieri possit: mutilatio tamen licita etiã sit propter corporalem salutem. Sed nunquid nõ potest respublica, aut pater, aut prælatus filium aut subditum cogere, vt dum ad salutem fuerit necessarium, mẽbrum sibi permittat abscindi? Respõdetur quod respublica in hoc nullum habet ius: prælatus verò cogere posset subditum propter singularem obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat quæ commodè recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorem in amputatione membri aut corporis incisione ferat, profectò nemo cogi potest: quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò vera est illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalem continet veritatem. Nulla enim de caussa, præter iam exceptas, vlli licet à se mẽbrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quã ob caussam Origen. in Histo. Ecclesiast. lib. 6. cap. 6. fertur sese castrasse: quo ad literam, vt fortè arbitrabatur, verbum impleret euangelicũ de eunuchis qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretũ habet Cõcilij Niceni: cano. si quis à medicis. distinct. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuẽdũ. Neque verò Marci factũ qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecuit, ne in-uitus sacris initiaretur, laude dignũ est, nisi reuelatione aliqua protegatur. Hoc autem restat haud dissimulandũ dubiũ, vtrũ qui, vt exẽpli gratia dicamus, ferro manũ haberet aut quoduis aliud membrũ muro illigatũ: si ignis flãmã ipsum iamiã inuaserã, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quã membrũ sibi amputando, id sibi liceret? Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem suprà refutauimus. Videlicet si quis tibi mortẽ minaretur, nisi tu tibi ipsi membrũ resecares. Diximus enim id tibi non licere. Respõdetur nihilominus non esse similes: imò in præsenti euentu, nisi meum me fallit iudiciũ, ius illi misero fauet vt illo modo mortẽ euadat. Nam quũ alter tibi minatur mortẽ, ab extrinseco est abscissio membri necessaria: & ideo

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

Adnotandum discrimen.

Regatio Solutio.

Vox Marij.

Origenes.

Dubium.

ideo tibi nõ licet: quãdo vero alligatus es, iã est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentib. teneret posses partẽ illã incidere: & si occlusus esses, exilire de fenestra posses, cũ periculo frãgendi membri. Simile ius est in casu nostro. De irregularitate vero tã mutilantiũ q̃ mutilatorũ vt dicere pergamus, certũ est mutilantẽ irregularitatẽ cõtrahere. Nam cùm tot capitulis citatis in tit. de homic. cõstitutum sit, homicidiũ irregularitatẽ inducere: & membrũ quodcunq; pars sit vitæ: cõsequens fit vt mutilator quadãtenus homicida cẽseatur, hoc est mẽbri occisor, atq; adeo irregularis: vt optimè doctores notant post glossam suprà citatã in Clemen. de homic. vbi ambo cõponuntur verba, occidere & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem q̃ quis membrũ debilitet: imò forte neque q̃ ipsum citra detruncationẽ mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore. Adnotauit autẽ eadem glo. intelligendũ esse mutilationẽ membri principalis: atq; hactenus rationi consonat. Exemplũ autẽ quod subdit nempe q̃ abscissio digiti irregularitatẽ non inducat, non vsqueadeo veritatẽ continere videtur: tametsi pleriq; Iurisconsultorũ in eadẽ persistãt sententia cũ hac moderatione, q̃ digitus ille nõ sit index aut pollex, quib. diuinũ corpus apprehenditur. Et ratio eorum est quod cæteri digiti non sunt principalia mẽbra: vtpote q̃ præcipua nõ habeãt officia: iuxta verbũ Apostoli ad Rom. 12. vt est oculus, & manus, &c. At vero forte probabilior est cõtraria Caiet. assertio: nam re vera digitus quisque officiũ habet, licet non ità præcipuũ sicut pollex aut index. Qui autẽ particulã tãtum digiti vel sibi vel alteri abscinderet, eo non esset irregularis, quod parum pro nihilo reputatur. Quo antẽ ad mutilatos & truncos descẽdamus, id primum adnotandum ob aliã rationẽ eos haberi irregulares quam mutilãtes. Illi enim quia se cruentarũt, inhabiles facti sunt: isti autẽ quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecẽtes existunt, vt sacris altaribus administrẽt. Nã & antiquitus vt Leuit. 22. memoriæ proditum est, nullum animal q̃d cæcum eẽt aut truncum, aut fractum, aut testiculis sectis aut tunsis, licebat offerre Dño. Etenim si ad principum mẽsas tales nõ admittuntur administri multominus eos decet diuina mysteria tractare. Hac. n. ratione in Cõcilio Niceno eiusmodi corpore vitiati ab ecclesiastico munere abacti sunt, vt can. si qs à medicis. 55. dist. refertur. Postquã sanctionẽ subsequutæ sunt aliæ tã Concilij Arelatensis quã Gelasij, atq; aliorũ pontificũ: vt eadẽ dist. can. hi qui, atq; alius, legitur. Atqui illi præcipuè à sacris functionibus prohibentur, qui sinistrè Euangeliũ audientes, quò carni resisterent, volẽtes secti sunt, q̃b. canonibus post subscripsit Alexand. 3. toto tit. de corpo. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quanuis sit natiuitatis vitiũ, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorũ consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eadem distinct. cano. si quis pro ægritudine. & de corpo. vitiat. vtroque cap. ex parte. Neque solùm membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur cap. exposuisti. eod. tit. quòd imo & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem. 55. distinct. Sed intelligitur quòd sit tanta vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corpo. vitiat. cap. j. & cap. vltimo. Et forsan leuior caussa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt diximus, forsan sufficit quia mẽbrum occidit: in mutilato verò requiritur quod sit vel insignis deformitas: siue à casu, siue à natiuitate proueniat.

Quando incurratur irregularitas ex membrorũ mutilatione.

Opinio iurisprudẽtum.

Caietani opinio probabilior.

Concilium Nicænum.

Concilium Arelatẽs.

Gelasius.

Alex. 3.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est cõtra particularem naturã fieri posse secundum vniuersalem: vt ascensus aquæ ad replendum vacuũ, testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori: cõgruere tamẽ potest tum saluti eiusdem, tum etiã bono communi. Verum est tamen quod reipublicæ bene institutæ, quam possunt maxime abstinẽt ab huiusmodi suppliciis. Primum, ne pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigãt: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde, ne dexteras amputent, quæ quidem detruncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundum respondetur, quòd cùm vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuẽtis, sed solum ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illam habet potestatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vitæ potest membrum caussa vitæ resecare. Ad tertium denique respondetur, quod abscissio membri corporalis eo est licita q̃ necessaria esse solet vitæ seruandæ. At vero ad salutem spiritualem nunquam est necessaria Nam peccatum per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet: alià non esset peccatum. Et fidelis Deus, vti ait Paulus, maiorem homini tentationem non permittit, q̃ ipse per eius gratiam superare potest. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, non eo dictum est quod esse possit vnquã necessarium: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: ait Chrysosto. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem.

Ad primũ argumentum.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ argum.

Chrysost.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

POST mutilationẽ sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin reipublicæ id sit licitũ, inquiritur de patrib. an liceat verberare filios. Ait. n. Phil. 10. Eth. c. 11. q̃ patris p̃ceptio vires non habet, neq; cogẽdi necessitatẽ, neq; vllius prorsus viri nisi sit princeps: verberatio aũt q̃dã est coactionis species: ergo id patrib. nõ cõuenit, neq; vero dñis. Secundo arguitur: Si id parentib. ac dominis licitũ esset, cum ad fraternam correptionẽ pertineat, cuicũque personæ idem suffragaretur ius, vt quelibet verberare

Primũ argumentum partis negatiua ex Arist.

Secundum argum.

corripiendo posset. In contrariũ autem est illud Prouer. 13. Qui parcit virgæ, odit filiũ suũ. Et infrà cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Et Ecclesiast. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Conclusio vnica.

Ad quæstionem respondetur vnica conclusione. Patribus tantum ac dominis, aut paternã gerẽtibus curã, puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare, nequaquã tamẽ mutilare. Vtraq; cõclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationẽ ac verberationem hoc interest quod mutilatio vsqueadeo est maius verberatione nocumentum, vt sit irrecuperabile: quale nõ est verberatio, vt pote quæ sensui duntaxat dolorẽ incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorũ cõstet, fit vt ad eundem præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitã ipsam habet potestatem; quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autẽ ad faciliorẽ castigationem promptioremq; correptionem spectat: nihilominus & hęc quãdam auctoritatem exigit, quam verberans in eum qui vapulat exercet, hanc ergo cũ primis pater habet in filios: post vero dominus in subditos: ac demũ in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigẽt potestate, ambigi non potest. Res est facilima. At quamuis de patria potestate. s. quanta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictũ sit, nihilominus hic forsan studiosus roget quonam iure negatina, cõclusionis pars fulciatur.

Obiectio contra conclusionem.

Apparet. n. iure naturæ liberũ esse patribus: nõ solum verbere, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cæde etiã in filios animaduertere: Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituere: quæ quidem institutio sæpissime exposcit mutilationis mortisq; vindictam.

Ratio altera.

Secundo arguitur. Statim in mundi primordiis non erat alia respublica, quàm domestica: nẽpe dum sola familia Adæ orbẽ possidebat: tunc ergo cùm necessaria esset publica scelerum vindicatio, cõsequitur vt patri id incũberet munus. Enimuero Cain dignus erat supplicio capitis, nisi ei Deus pepercisset; quod & reus ipsẽ metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrẽ.

Solutio.

Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersim viuẽtes, vt sub nullo agerẽt principe, sed vnaquæq; domus seorsum viueret, tunc profectò ratio ipsa docere videtur vt eos qui cõmeriti essent mortẽ, pater posset vel auus eidẽ supplicio addicere. His veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdicere, soliq; publicæ potestati tribuere, idq; iure gentiũ esse confirmatum. Vita. n. humana vsqueadeo nõ debet absq; meditatissimo iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tãtæ multitudini cõmitti quãta est parentũ, qui neq; leges sciunt, neq; caussarum merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parentib. educare filios natura concessit, vt tamen lineã præscripserit quousque sua facultas procederet, & vnde publica inciperet: vt l. si filius. cautum est. C. de patri potes. & l. Prætor. ff. de iniur. §. præterea. Et secundũ argumentũ tam loco citato lib. 1. q. 1. respõdimus Adam habuisse publicã potestatem iure dominij orbis quod penes se tunc temporis erat aucto vero mortali genere, orbeq; iure gentium per familias distributo, vnaquæque habet suum principẽ. Quapropter, vt ad aliud respõdeamus, qui vagi nunc viuerẽt, seorsumq; & priuatim absq; republica, cõtra hominis naturam degerẽt vitã: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentẽ veritatem solidum argumẽtum.

Qualis sit parentũ potestas in filios.

Mutilare ergo parentibus non licet, neque mortaliũ vlli præter publicam potestatem, sed fuste cædere aut ferula. Id. n. est illis iure naturæ concessum. Homo nanq; tribus viis ad virtutẽ instituitur; nã & ratione ducitur, & metu cogitur. & allicitur præmio: antea ergo quàm rationis sydus eluceat, natura prouidit vt puer & metu cogatur & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna, quę prima omniũ est, his duob. vtitur. Vbi vero iam ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate.

Paulus.

At vero parentũ verberatio nõ vsqueadeo atrox esse permittitur vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paul. ad Ephe. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiã prouocare filios vestros Et infrà. Et vos domini eadẽ facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quàm domini admonentur, tum ne minis suos acerbis exterritẽt; tũ præcipuè, vt dum bili correpti acerba minantur, nõ se obligatos adimplere arbitrẽtur: sed potiùs, quæ perturbato animo cõminati sunt, sedato post condonent. Ex quo fit patrẽ inter corripiendum filium posse lethaliter peccare: nempe si iracundia non illi sit rationis miles, sed dux, quæ illam suppeditet, & ad tandem iracundiã prouocet filiũ. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acriùs hac ratione peccat quàm extraneus. Est enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem & iudicem.

Discrimen inter patrẽ & iudicẽ.

Publica enim potestas, vt suprà dictum est, non tam reo ad emendam consulit, quàm cõmuni bono ad vindictã: patri verò, ac domino, & pædagogo non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationẽ salubrius ei cõsulitur. Quare & pro ætate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est.

Quintilianus.

Imò & Quinti. & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nã si sint bene nati, solẽt eos illo rigore ignauos facere se meticulosos: si verò duri sint ingenij duriores illos efficiunt.

Solutio alterius dubitationis prætactæ.

Sequitur ex his secundò solutio dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios, aut dominis seruos. Quatuor enim sunt læsionum genera. s. interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio: quæ & fuste fieri potest, & gladio, per dyscrasiam & discontinuationem membri citra mutilationẽ: quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentib. licet, neq; verò dominis.

Altera quæstio.

Post hæc vero rogitas vtrũ liceat etiam eisdem œconomicis præsidentibus filios aut discipulos verberare etiã clericos, & an incurrant canonẽ, Si quis suadente.

Syluest.

Panorm.

De hoc loquitur Syluest. verb. excõmunicatio. 6. §. 4. Et quidẽ Panorm. super c. cum voluntate. de sentent excommunic. distinguit, ꝙ si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodẽ c. §. si verò. Nã dicitur ꝙ possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolescẽtes in minoribus ordinib. turbantes diuinũ officium leuiter percutere: tamen statim sine distinctione

subditur

ſubditur quod poſſunt etiam obtentu prælationis & magiſterij ſubditos ſcholares percutere:& expreſsè,ca.ex tenore.habetur quod prælato liceat verberare inferiorem, etiam ſi ſit ſubdiaconus. Ex quo infert Syluest.quod ſi prælato id licet eodem iure liceat patri.& ſic diſſecantur iuriſconſulti de his ſubditis,qui ſunt in ſacris.Nam de minoribus nemo dubitat,quin verberari poſſint. At vero his *Legitima* non obſtantibus de prælato,nullatenus in dubium venire poteſt quin poſſit ſubditos etiam ſacer- *ſolutio pro* dotes flagellis cædere more conſueto:vt patet in Decretis,diſtinct.45.per totum.An verò ex bili ar- *poſitæ quæ* repto fuſte poſſit eos ferire,neſcio an liceret;quia cùm modus non ſit conſuetus, minimè apparet *ſtionis.* tam caſtigatio quàm iniurioſa læſio.Attamen conſequentia à prælatis ad parentes non eſt tam liquida quàm Syluest.arbitratur.Nam prælati habent publicam poteſtatem ac iuriſdictionem cum vi coercitua:parentes verò ac reliqui non niſi œconomicam.Nihilominus non eſſet omnino condemnãdum,quin magiſtri poſſint etiam diſcipulos ferula verberare,etſi eſſent in ſacris.Sed de hoc ſtandum eſt vſui & foro eccleſiaſtico.Si verò dubitas vtrùm dum corripiendo exceſſerit,ſeu prælatus ſit *Scrupulus.* ſeu pater,canonis ſententiam incurrat:Reſpondetur quòd quáuis aliquo modo excedat, etiam vſ- *Reſponſio.* que ad ſanguinis effuſionem,dũtamen id præter ſuam intentionem accidat, non eſt cenſendus incurrere:poſtquam dat operam rei licitæ.Neque poteſt homo tam attentus eſſe quominus virtutis limitem tranſgrediatur.Quando verò vſqueadeò eſſet exceſſus enormis, vt odij indicium exiſteret, tunc ſanguinem fundens,canonem incurreret.Quapropter eadem diſtinct.can.cùm beatus Paulus & cano.diſciplina.admonentur lenitatis prælati nempe ne tam immodicis verberibus quàm ſalutiferis verbis ſuos ſubditos inſtituant.De marito autem vtrùm vxorem verberandi ius habeat, reſpõdetur non eſſe illis denegandum:quandoquidem vir,vti ait Paulus,caput vxoris ſit:vti tamen eodẽ iure dedecus eſt,atque adeò nefas, niſi grauiſſima ingruente neceſſitate.Sunt enim barbari qui vxoribus vt mancipiis vtuntur:vt 1.Polit.auctor eſt Ariſtot.Cùm enim duo ſint in carne vna, æqualita *Ariſtot.* te quadam eſſe decet complexos.

Ad primum igitur argumentum reſpondetur,quòd etſi ſecundùm Philoſophum pater vim non *Ad primũ* habeat coerciuam:quia domus non eſt perfecta reſpublica ſicut ciuitas : id tamen duntaxat ſit inde *argument.* conſequens quòd non poſſit,aut occidere,aut mutilare,aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere:haud tamen vetatur quin leuioribus verberibus poſſit vti. Ad ſecundum reſpondetur quòd etſi *Ad ſecundum argu.* vnicuilibet licitum ſit diſciplina alios inſtituere & fraterna correptione admonere ſi ſua ipſi ſponte audire velint,ad id tamen cogere nemo poteſt niſi qui curã alterius gerit:quales ſunt parentes, domini ac pedagogi:quibus ideo ſolis pertinet verberibus caſtigare. Adde quòd etiam iuſſu iſtorum poteſt eorum miniſter idem facere:ſed prętereà id nemini licet.Quare etiam ſi in flagranti delicto latronem rua deprædantem occupes,tantum tibi licet reſiſtendo eum percutere,non tamen fugientem per modum vindictæ:niſi adeò eſſet leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm licitum alicui ſit carceri quempiam mancipare.

POST cædes,vulnera,& verbera,ſequitur vt de carcere etiam dicamus,vtrùm licitum ſit hominẽ in ipſum includere. Arguitur.n. à parte negatiua.Homo ſuapte natura eſt liber:ſecũdum illud Eccleſ.15.Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui : libertati *Primum* autem incarceratio obuerſatur.humanæ ergo naturæ repugnat,atque ideo nemini li- *argument.* cet.Scdò.Si hominem carcere coercere liceret,id maxime ad cohibendum illum ne *Secundum* malefaceret:ſi autem illo fine licitum eſſet,idem cuicunque competeret ius:nam cuique licet pro- *argument.* ximum ſuum à malo cohibere.Conſequens tamen eſt falſum:nam inter alias iniurias connumeratur:quæ quidem eo grauiores ſunt quo in perſonam inferuntur quæ plures habet coniunctas: nam tunc iniuria quæ vnum tangit,multos attingit:ergo id nequaquam licet.In contrarium eſt hiſtoria Leuit.24.vbi quidam legitur in carcerem de peccato blaſphemiæ intruſus.

Ad quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur.Prior eſt Publicæ poteſtati,eidémq; ſoli fas eſt ſubditos in carcerẽ occludere,ſiue eccleſiaſtica ſit,ſiue ciuilis.Probatur pars vtraq; cõcluſionis: *Prima cõ-* In bonis corporis tria per ordinem conſiderantur.Primum eius integritas,cui per occiſionẽ ac muti *cluſio.* lationem nocetur.Secundum,ſenſualis delectatio ac voluptas quæ per verberationem impeditur. *Probatio.* Tertium:membrorũ vſus qui per carceres,perq; alia quæcunque ligamina cohibetur. Primum aũt nocumentũ propter eius grauitatem ſoli reipublicæ,vt dictũ eſt,reſeruatur.Secundum verò,quoniã leuius eſt,parẽtibus ac dominis permittitur.Tertium ergo,cùm nõ modò via ſit ad primũ,verum & quædã eius inchoatio:nã ob id reus carceri mancipatur vt vel auditus ſupplicio deputetur,vel ob leuius crimen illam luat pœná:condecens eſt,vt eidem ſoli reipublicæ ſit deputatũ , penes q̃ poteſtas eſt vitæ & mortis.Quocirca neque parentibus neque dominis id licet.Hinc ſit carcerum duplicem eſſe vſum in republica.Seruiunt nanque & ad conſeruandum malefactores dum eorum cauſæ tra- *Duplex* ctantur ac deciduntur,& prætereà in pœná:qua plurimum eccleſiaſtica poteſtas vtitur,dum ad ver- *vſus carce* bera ꝓcedere non põt.Et quod de carceribus dictũ eſt,idem & de exilio cenſendum.Pariter.n.liber- *rum in re-* tati contrapugnat.Quin verò vt perpetui carceres,ita & exilium morti iure æquipatantur:atq; adeò *publica.* parentes nõ poſſunt in exiliũ mittere filios:licet poſſint ab eo loco eos elongare,q eorum moribus *Exilium.* peſtilẽs eſt.Poſterior concluſio.Qui eiuſmodi iniurioſas læſiones præter iuris ordinẽ illis intulerint *Poſtrema* perſonis,quæ alias ſibi habent coniunctas,ex natura rei,ſi cætera ſint paria,grauiùs delinquunt,q̃ ſi *concluſio* aliis quæ cõſanguineis careant & neceſſariis,eaſdem obtulerint.Tametſi aliunde,nẽpe ex qualitate perſonæ poſſit etiam aggrauari peccatum.Perſonas cõiunctas impræſentiarũ appellamus in primis

consanguineos & affines: vt patrem, filium, generum, leuirũ, &c. vel alia necessitudine œconomice copulatos: vt maritum, vxorem, patronũ, & similes. Quinctiam & extra domum amicos, atque alios necessarios. Cõclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentum in plures profunditur, tãto grauior est: oẽs autem coniuncti quodammodò eandem repræsentant personam. Nam filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quinetiã amicus alter ego. Quapropter qui vnũ lædit, in oẽs iniurius est. Adde q etiam dum illi personæ cum qua delinquis iniuriam non infers, potes & coniunctis lædere. Nam dum tibi vxor in adulterium sua sponte consentit, aut puella in stuprũ, licet volentibus iniuriam non facias, illã tamen infers marito ac patri. Quòd autem aliunde possit excessus fieri patet. Primum ex dignitate personæ, vt si principem vel optimũ virum, vel viduã, vel orphanum, iniuria lacessas, inde grauiùs peccas. Vnde Ecclesiast. 35. Non despicies preces pupilli, neq; viduam si effundat loquelam gemitus. Hic autem D. Tho. nil de illo impræsentiarum meminit, qui in alterũ sibi coniunctum iniurius est: vt si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non mutantur sed per accidens crescit culpa.

Ratio conclusionis.

S. Thom.

Ad primũ argument.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, q licet homo suapte natura liber sit tamen dũ delinquit per abusum eiusdem voluntatis ius perdit quod habet ad mẽbrorum vsum: & ideo meritò carceri mancipatur. Exemplo omnipotẽtis Dei, qui licet fecerit liberũ hominẽ, quandoque eũ arcet: iuxta illud Iob 5. qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum quod cœperant: licet q̃nque permittat eos suis obsequi animi motibus. Pariter nanque respublica nõ de omni culpa carcere tenet reum, sed grauioribus. Ad secundum respondetur q solummodò patentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in paruum tempus, tam in pœnam, quã ad eos cohibendos: quam inclusio illa non habet rationem carceris. Aliis autem priuatis id non licet. Qm̃ etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquam tamẽ inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturque in republica: sed tantùm licet vnicuique delictorem qui sibi iniuriam irrogauerit, ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

Adsecundũ argument.

QVÆSTIO TERTIA.

DE FVRTO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem æstimes, post homicidium quo summũ bonorum temporalium adimitur, dicendum statim erat de detractione ac murmuratione, quibus bonor famaque læditur. Hæc enim pluris habẽtur, quã bona externa. Melius est enim, inquit Sapiẽs, nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum S. Tho. insequamur ordinem: nempè si priùs iniurias expediamus, quæ facto committũtur, ac deinde ad alias discurramus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminosior iniuria inest in facto, quàm verbo. Atqui S. Tho. q 66. duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentũ materiæ iustitiæ atque iniustitiæ commutatiuæ, superiori lib. præiecimus: vbi per omnes suos nũmeros dominiorũ materiam deduximus. Primus. n. articulus D. Tho. est de rerum possessione in genere: quæ homini statim condito diuinitus concessa est. De qua quidem re q. 1. disputantes constituimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere: non modò quantum ad earum vsum, verũm etiam quantum ad earum naturas: quas vtique creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ potest: in creatoris aũt corporalibus solùm hominem ostendimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suarum habet actionũ ac dominiũ. Brutum verò minimẽ: ac multò minus rem vllam insensibilem. Secundum aũt S. Tho. adiecit articulum de dominiorũ diuisione. qua q. 3. factam esse monstrauimus iure gentium: rationẽsque latè subiecimos ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis congruat. Cũm ergo tam copiosè illic discussa hæc reliquerimus, non est quod sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum. Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti: qui apud D. Tho. est tertius. Et arguitur à parte negatiua, q furti definitio quam S. Tho. ac Theologi constituũt, curta mancaque sit: videlicet, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. Furtum non solum in acceptione consistit, sed in retentione: quandiu enim quod surripuisti non restituis, furti teneris: ergo non satis est dicere acceptio. Secundò. Potest quis non modò alienam rem, verum & propriam quam penes alium deposuerat vel impignorauerat furtim capere: quod si alterum celauerit, iniuriam illi irrogat, ergo ad rationẽ furti non requiritur acceptio rei alienæ. Tertiò. Id quod peccatum minuit non constituit rationem culpæ, occultẽ autem delinquere peccatum minuit: tum quòd indicium sit verecundiæ, tum quòd scandalum illa ratione cauetur. In contrarium est quòd definitio debet esse breuis cõpendiosaque oratio: sed tribus illis vocibus satis furti natura depromitur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

Primum argument.

Secundum argument.

Tertium argument.

De furti tam nomine q̃ definitione nonnulla inter Doctores varietas reperias. Isidorus nãque lib. 10. et. q furtum clanculariа acceptio sit, putat fur a furuo dici, id est a fusco & atro: nempe q nocturno vtitur tempore. Idem ait Varro de re rustica. lib. 14. Neque verũ Iurisconsultus, ff. de furtis. l. 1. hanc reiecit etymologiam: quãuis & alterã subiiciat: vt scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nam & Græci fures, φῶρας appellantá φέρω Perparum tamen refert. Attamen de definitione longius iuris interpretes à Philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem l. furtũ est contrectatio rei fraudulosæ,

Sententia Isidori de origine nominis.

lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, possessionisué, quod lege naturali prohibitum est admittere. Et addunt alij, ꝙ sit contrectatio rei mobilis: propterea ꝙ Instit. de vsucapio. §. quod autem. habetur furtũ non fieri loci, aut fundi: ac tandem adiciunt, inuito domino. Est tamen iuris Doctoribus in more, dũ genus aliquod definiunt, species omnes in definitione subnotare: Philosophi verò cõpendio, rei naturã exprimunt, quã post diuisionibus explicatiùs euoluunt. Quare definitio auctore Arist. debet esse breuissima oratio, quæ rei naturã cõpendio explicet: qualis illa est, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. In primis. n. cum contrectatio solum rei contactum significet, accõmodatiùs dicitur, acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res omnes furto captas cõprehendimus, quam si dicas, rei mobilis. Haud. n. tantum res mobiles, verum, & immobiles furto capiuntur, dum subdole possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel vsus: nã qui re aliena inuito domino vtitur, rem quodammodo alienã capit, hoc est, vsurpat. Atque hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulentia: nam qui clam domino rem capit, fraudem necttit. Atque eodẽ verbo designatur acceptionẽ fieri inuito domino: nam ignorantia caussa est inuoluntarij. Id autẽ quod adijcitur, lucri faciendi gratia: non solum superfluè, verum falsè adhibitum est: qui. n. rem capit alienã, quam in flumen proijciat aut incendio tradat, furti reus est: tametsi dum id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriã inferat id faciat. Igitur ad rationẽ furti tria requirũtur. Primum ꝙ rationem habeat iniustitiæ in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cũ dicimus, acceptio. intelligitur. n. inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuique quod suum est: extenditurq; adeò ad detentionem. Secundum est ꝙ differat ab alijs iniustitiæ speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienæ: puta ab eo possessæ, qui eius est verè dominus. Nã qui vel membrum alteri abscindit, filiamvé aut vxorem rapit, quibus abutatur, nõ fur sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriã rationem furti cõplet, ac demum illud à rapina & latrocinio seiungit: videlicet ꝙ clanculò fiat. Oratio ergo horũ trium explicatrix, genuina est definitio furti: videlicet, Occulta acceptio rei alienæ. Hinc fit ineptè diuidi furtũ in fraudulentã occultãque acceptionem & rapinam: Furtum quippe nõ est genus ad rapinã, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est, quæ primo diuiditur in furtũ & rapinam seu latrocinium: vt articulo proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod furto rapitur res est sacra, sacrilegium dicitur; si verò est possessio reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroque legitur 23. q. 4. can. quid ergo. Si autem furtũ fit de grege dispersos, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nũcupatur abigeus. De quibus extat tit. 47. lib. Digest. Quarta deniq; species est plagiarũ siue plagium, puta furtũ hominis vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad legem Flauiam de plagia. Etenim qui seruum vel ancillam domino suo aufert, verè fur est: possidetur enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de caussa rapit virginem. Quid autẽ si quis filios aut vxorẽ alienã auferret, vt venderet: vtrũ esset furtum, iam superiori libro, responsum est, ꝙ cum pater non sit verè dominus filiorũ neq; vxoris, illud non est furtũ, sed plagium vel captiuitas. Cõtra hæc autẽ forsan quis arguat. Dum filius clam patre, vxorvé nesciente marito aliquid ei surripit accipit rem alienam: & tamen neuter censetur fur. Respondetur ꝙ vbi res non est tanti pretij non censetur, filij acceptio, furtum eo ꝙ non fiat inuito domino. Quicunque enim parentum iure præsumitur pro conditione sua & statu indulgere filio minutiores sumptus, & multo iustius maritus vxori. Quando vero res esset magni ponderis, ita vt merito pater aut maritus censeretur inuitus, profectò verè esset furtum, vt bene adnotauit Syluest. verbo Furtum. §. 1. & teneretur filius ad restitutionem si peculium haberet castrense: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera, vel saltem postea in diuidunda hæreditate id patefacere. Et pariter de vxore censendum. Tametsi quantum ad excommunicationis cẽsuras nunquam præsumendus est pater tam acri spirituali mucrone aut vxorem aut filios sauciare.

Definitio furti secundum Iurisconsultos.

Vnio Iurisconsultorũ in definiendo. Reprobatur præterita definitio.

Tria requisita ad rationem furti.

Furtum nõ amplectitur sub se rapinam, sed est species illi opposita.

Obiectio.

Solutio.

Syluest.

Per hæc ergo claret argumentorum responsa. Ad primum nanque respondetur ꝙ peccati occultatio esse potest aut caussa ipsius aut circunstantia. Caussa scilicet quando delinquens occultatiõe vtitur vt tutius delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatũ sed suam per se constituit speciem, puta furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circunstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiã aut ob cauendum scãdalũ in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc diminuit rationem peccati. Ad secundum argumentum, respondet D. Tho. detinere alienum inuito domino, eandem habere rationem nocumenti atque iniustam acceptionem: ac perinde ad rationem furti reduci, super quo responso multa Caiet. commẽtatur. At verò cum bis libro præcedenti, nempe. q. 6. artic. 1. & q. 7. artic. vltimo, hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiuum esse, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quæ est prohibitio mali: qua ratione affinitatem habet cum furto Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouũ illi quod est accipere: sed est illius continuatio tanto grauior illic vt diximus, quanto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positiuus actus, scilicet si proponas non reddere, aut si re aliena ad cõsumendum vtaris non proponens damnũ soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodẽ præcepto. At vero contra affirmationẽ restituendi recenter peccatur quoties retinẽs alienũ aut videt dominũ egere, aut eum petere audit: nam tũc nouo iuris merito restituere tenetur. Ad tertium argumentum subobscure idem S. Doctor respondet. Sensus eius tamen est, ꝙ qui rem suam quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illam vel rapuit vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est: ꝙ licet simpliciter sit sua, est tamen alterius

Ad primũ argumen.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ argum. s. Thom.

secundum quid.s.vel quantùm ad custodiam,vel quantum ad detentionem. Videtur autem solutio nonnulla complicare falsa. Primum ꝙ res rapta nullatenus raptoris est: res enim illius esse dicitur,qui iure possidet,quod latroni non competit:imo detinendo mortaliter peccat. Secundo hæc solutionis sententia falsa est:nempe quòd qui rem capit suam furtum faciat:quandoquidem non solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienum capit,verum & iura id decernũt,vt patet l.si is qui rem. 1.ff.de fur.vbi habetur quòd qui rem quam comodauit surripit,nõ est fur. Quapropter si postquam res quispiam ex me sustulit,vt statim ab eodem extorqueam, nõ ero furti reus. Respõdetur mentem S.Tho legitimam esse,quam ipse statim art.5.eiusdem quæst. patefacit. Si. n. ego apud quendam rem meam deposui,vel ille mihi eripuit,& clam illo accipio,propterea censeor fur:quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex consciẽtia mihi restituere:& eadem ratione si auferam à latrone ipso inscio. Atque hac de caussa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis depositum:nempè quantùm ad ius custodiendi: quinetiam & illius qui rapuit:quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata auctoritate vi aut fraude illam capere.

Prima obiectio aduersus solutionem S. Thomæ. — *Secunda.* — *Solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrum furtum & rapina specie differant.

Primum argument. *Secundum argument.* *Tertium argum.* *Arist.* *Conclusio responsiua.*

QVANVIS ex præcedenti àrt.solutio huius quæstiunculæ facile colligatur: maioris tñ claritatis gratia de eadem differentia rursus quæritur. Nempè an inter furtum & rapinã sit specifica differentia. Arguitur nanque à parte negatiua. Primum quod non videtur differre nisi tanquam occultũ & manifestum:quæ quidem qualitates in aliis peccatorũ generibus non variant species:vt si in publicũ peieres aut in secreto. Secundo,quia differentia specifica à fine & formali obiecto sumitur,quod furti & rapinæ idem esse videtur:nẽpè vsurpatio alienæ rei. Tertio,sicut rapitur pecunia ad vtendum ea,ita & puella ad abutendum: raptus autẽ puellæ siue publicè fiat,siue secretò,speciem non mutat:ergo neque raptus pecuniæ. In contrarium autem est Philosoph. 5. Ethic.cap.2.vbi furtum & rapinam diuersas species constituit.

Probatio conclusionis. — *Aristot.*

Ad quæstionẽ breuissima conclusione respondetur. Furtum & rapina differunt specie. Probatur. Differentia specifica actuũ attẽditur penes formalem,eandemq; proximã differentiã obiectorũ:hęc aũt in furto & rapina est specifica: ergo eiusmodi crimina differũt specie:Probatur minor. Vitia hæc ambo in hoc conueniunt ꝙ sunt cõmutatiuæ iustitiæ aduersa,quatenus per vtranq; istarum acceptionum iniustum fit,puta ius alienum violatur;iniustum autẽ, vt illic hẽt Arist. nemo nisi inuitus cõtraq; suã voluntatẽ patitur:unde ergo actiones istæ iniuriosæ sunt ꝙ contra voluntatẽ dñi fiunt, & ideo inuoluntarium patitur:at vero inuoluntarium,vt 3.Eth.auctor est Arist.dupliciter fit,nẽpè aut per ignorantiã aut per violentiam. Furtum autẽ ex sua ratione dicit acceptionẽ ignorante dño:rapina vero eodẽ conscio ac vim patiente:ergo furtum & rapina differunt specie. Itaq; non ad rationem alieni aspiciendum est,quæ est materiale obiectum,sed ad rationẽ inuoluntarii. Differentia est quã non solum morales Philosophi,verum & Iurisconsulti qui ex eadẽ philosophia suas leges elicuerũt agnoscunt:vt patet l.sed nouo iure. C.de ser.fugit.& apud Vlpian.l.fur.ff.de fur. Est autẽ ne quis decipiatur meditatè considerãda. Cogitare.n.quispiam posset aut in hoc consistere ꝙ furtum fiat in tenebris:vt Exo.22.habetur:rapina verò sub lucem diei. Aut ꝙ furtum in absentia domini committatur:rapina verò in eius præsentia. Cùm tamen in neutra istarum ratione discrimẽ consistat. Sed differẽtia est quod furtum fit absque violentia;rapina verò & latrocinium violenter:Hinc.n.vt art vltimo videbimus,augescit rapinæ culpa præ illa quæ est in furto. Ex quo fit, vt præsente domino furtum fieri possit:sicuti & eodem absente,rapina. Exempli gratia,si præsente patrono impurus homo in ædes insultet,illumq; vel resistentẽ opprimat,vel ne resistat alliget,aut in cellam includat,aut talem ei incutiat metum,vt taceat:quamuis inermis id faciat,habetur raptor & latro, quia vim infert. Si verò patronus etsi non consentiat,tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens vel honori vel vitæ,nõ erit rapina,sed furtum. Eadẽ ratione si ædes quis vi aggrediatur,licet nemo sit intus,erit rapina. Qua fit vt latrones qui vias publicas obsident nõ fures modo sint,verùm & raptores. Distinctio autem quæ habetur l.2.de furtis.vbi distinguuntur duo furtorum genera, quorũ alterũ est occultum,alterum vero manifestum:nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro rapina,sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur,vt continuo exponitur l.3.

Ad primũ argumentũ. — *Ad secundum argu.* — *Ad tertiũ argum.*

Omnia igitur argumenta soluta restant. ad primum enim respondetur ꝙ peccata alia ab iniquitatib. iniustitiæ non habent pro obiecto inuoluntariũ alterius,sicut furtũ & rapina:& ideo ex diuersa ratione voluntarij non variãtur specie,sicuti hęc. Et per hoc responsum etiã est ad secundũ, ꝙ etsi circa idem versentur obiectum materiale & remotum scilicet alienum,tamen formale & proximũ non est idem: Ad tertium respondetur quòd raptus puellę quantumcunque respectu aliorũ occultè fiat,puellæ tamen semper est notus:& ideo quia illa semper pręsumitur restitisse,dicitur raptus.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

Primum argument. — *Secundum argu.*

POSTQVAM dictũ est quid sit furtũ,quomodoq; à rapina differat,quęritur de vtriusq; natura,an sit gñe suo mortale delictũ. Et quo historiã filiorum Israel expoliantium Ægiptios toties iam expositam missam faciamus,arguitur primum. Qui rem suam vel penes aliũ depositã vel furto sublatã furtim capit,vt fur iure habetur:& tamẽ non peccat,postquam iure vtitur suo;ergo furtum non est peccatum. Secundo arguitur: cũ id quod quis inuenerit aut casu repererit nulli restituit,furtum cõmittere videtur:& tamen si ad naturalem æquitatẽ spectes,nullum est peccatum:nã,vt habetur Iustit.& ff.de re.diui.quod nullius est,occupãti cũceditur

& re

Tertium.

& re vera quatũ terũ dominus non cõparet, nullius esse censentur. Quòd autem non sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tunc ex illo Prouerb. 6. Non grãdis est culpæ dum quis furatus fuerit tum quòd si est rei modicæ, nõ est cur sit mortale; tum maxime quòd si mortale esset, cùm sit cõtra iustitiam & pacis quietem, dignũ esset pœnæ mortis illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundùm illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouẽ, quinque boues pro vnu boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idq; habetur l. sed nouo iure. C. de seruis fugit. In contrarium autem est quòd nemo secundùm diuinum iudiciũ, nisi ob mortale delictũ, vehementi percellitur maledictione: fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis, Zach. 5 Hec est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Conclusio responsiua. *Ratio conclusionis.*

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Furtũ, fortioriq; ratione rapina, peccatũ est, idq; genere suo mortale. Probatur. Delictũ mortale, vt identidem dicere consueuimus, inde perpenditur quòd charitatẽ extinguit, quæ vita est animæ: furtum aũt est huiusmodi, ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictũ quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessariæ, per q̃ scilicet pax quiesq; ciua seruatur, extinguit charitatẽ: furtum aũt aduersatur iustitiæ, in qua tota mortaliũ fides, humanáque societas salua cõsistit. Nam per furtũ ciues expelluntur iure suo, atque adeò pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatẽ: sed tamen tantò grauior rapina, quanto vis peior est fraude. Dictũ autẽ est, genere suo, propter rationẽ explicari solitã in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. Conclusio clarissima ac perinde omnibus cõpertissima est: sed tñ de furti cõparatione ad alia crimina posset qs, neque immeritò dubitare, vtrum sit genere suo omnium peccatorum cõtra Decalogũ minimum, an peiorem obtineat gradum. Primùm enim de fornicatione affirmat Martin. in tract. de Temper. q. 2. minoris esse culpæ genere suo quàm furtum. Cuius potissimum fundamentũ est, ꝙ fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita, Imò verò ob id tantum est mala, quia ꝓhibita, nempe lege veteri, Deuter. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel: & noua, ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immũdus aut auarus non habebit hæreditatem in regno Xp̃i. Et eodem applaudit Durand. 4 Sententia, distinct. 33. q. 2. Prætereà quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperãtiam: nam qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suum peccat: iustitia verò præstãtior est: quin verò, vt lib. 3. definitum est, omniũ moralium præstantissima. At verò D. Tho. 2. 2. q. 154. artic. 3. cõtrariam habet sententiam, nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitiũ, quàm furtum. Nã de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sanè doctus negare potest. Et primùm ratio Martini ac Durandi peior est multò quam eorum conclusio. Dicere nanque fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus: Nam consequẽs inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictũ, quin verò neque post scriptam: quia lege Mosaica non tenebantur. Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est ꝙ peccati grauitas potissimùm ex obiecto est perpendenda: malum autem fornicationis est nocumentum vitæ futuræ prolis. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari rectè potest, neque verò ali commodè: vita autem præstantiùs bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solùm natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio quam contra idem auctor obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentariũ fornicationi ꝙ malè educetur alaturq; proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quàm coniugatus, tum etiam propositum firmius alendi, quin verò ditandi suos liberos. Non, inquam, hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natiuum. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et vera si argutia Martini vllius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem coniunctionẽ nõ esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet ꝙ natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihiluminus accidit vt sæpe cõiuges nanque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimãdus actus ex natura & non ex accidente. Cùm ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non aũt fornicationi, non de actione loquimur, Nam illa aliũde impediri potest: vt iam modo dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio, eo turpior est ac peior, non modò furto, verùm & fornicatione, ꝙ seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos: quare illa, quia frustranea est maiorem habet iniquitatem. Ad aliud verò Martini argumentum responderi posset ꝙ quãuis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse grauius, quia neq; si iustitia sit præstantior virtus, fit consequens vt omne opus iustitiæ excedat quodcunque temperantiæ: quoniam satis est fornicationẽ esse contra melius bonũ, puta contra vitã. Sanior autem solutio est ꝙ fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiam quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur aũt principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo vt quosdam audiui, ꝙ præcipuè in illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: & nihilominus est cõtra iustitiam. Sed quia ille actus nõ est contra personam actu existentem, neque verò quæ præcesserit, sed contra illam quæ est tantùm in potentia. Aliter tamen nos possumus contra nosipsos arguere. Vitium furti expressè prohibitum est in Decalogo, non autem fornicatio, ergo furtum est peius. Mox. Nulla fuit vnquam tam barbara gens quæ ignoraret furtũ esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: imò verò vsqueadeò aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis; patentior ergo est culpa furti atque adeò grauior. Deinde, Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quàm simplex fornicatio;

Dubitatio. *Martin.* *Prima ratio Martini.* *Secunda.* *S. Thom.* *Ad primũ argument. Martini.* *Ratio S. Thomæ.* *Ad secundum argu. Martin.* *Obijcitur rursus contra præfatam veritatem.*

Ad primã obiectionẽ.

catio: est ergo fœdius ac perinde atrocius. Ad primũ tamẽ respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, vt supra diximus, in Decalogo præcepta quæ apertã habent iniustitiã, sicuti adulterium, nihilominus fornicatio, quæ ad illã reducitur, peior est quàm furtũ. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. Ad secundũ respondetur, ꝙ quanuis

Ad secundum.

furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latẽtior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonũ. Ad tertiũ denique, negatur maioris infamiæ esse

Ad tertium.

furtum quàm fornicationẽ: nam honestæ mulieri pudentius est fornicationem quã furtũ fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinẽ minoris illã æstimant. Et quãuis minoris esset infamiæ, non inde fit consequens vt sit minus peccatũ. quoniam Gregorio auctore peccata carnalia sunt mi-

Pulchra limitatio præteritæ conclusionis.

noris culpæ & maioris infamiæ quàm spiritualia. Et blasphemia citra dubium peior est furto: & tñ non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto. Hac autem veritate nihil obstante, nẽpe ꝙ fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamẽ potest in indiuiduo furtum quod sit longè fornicatione scelestius, vel ratione quãtitatis, vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulteriũ: vt si decem millia ducatorũ quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret, grauius peccatum cõmitteret quàm si faceret homicidium plebeii hominis. Est enim fallacissima regula, collationem, quæ est inter species virtutis aut vitiorum, ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes, aut minuẽtes rationẽ virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & cõtumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cum bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum genere suo, minimum est peccatorum Decalogi.

Inter argumenta contra hanc conclusionẽ primum facit D. Th. de furto filiorũ Israel in Aegypto, quòd nullũ fuit peccatũ: sed iam lib. 2. satis dictũ est illud nullam habuisse rationẽ furti. Nam prætetquàm ꝙ Deus tanquam rerũ dominus citra vllam dispensationẽ potuit illos eiusmodi bonis do-

Scrupulus.

nare, tanq̃ rectus iudex soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere. At verò verum liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occultè præcipiãt quod citra publicũ rumnlin ministri teneantur exequi: Verbi gratia: Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quẽpiam priuatim

Solutio.

expoliare, vtrũ tenetur ille exequi? Respondetur ꝙ si dicta caussa lataq; condemnationis sentẽtia id faciat, citra dubiũ parendum ei est: quoniam expedit quãdoque eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtũ, sed executio pœnæ. Quòd aũt citra iudicij formã & ordinem id imperet, nefas est, neque parendum est illi: quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine ꝓcedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quã rarissimè accidere solet in aliquo casu: qui cùm patẽtissimam haberet iustitiam, neq; moras ferret, neque strepitum publicum. Quando

August.

verò publicitus indicitur bellũ, tunc nisi iniustitia caussæ manifesta esset, iussio principis pacare de-

Ad primũ argument. D. Tho.

bet militum conscientias: vt August. 23. q. 1. cau. quid culpatur, admonet. Ad aliud verò quod primo loco posuimus argumentũ de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, artic. 1. partim dictũ est, & partim modò dicendum superest. Restat enim dubium illic prætermissum vtrũ liceat cuicunque auctoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. Ad quod S. Tho. respõdet negatiuè: nam si rem illam apud illum deposueras quam ipso nescio furaris, aggrauas illum, vt tibi nescius furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccas quòd trãsgrederis iuris leges, priuatim vsur-

Dubitatio. Conditiones quas adesse oportet vt liceat cuique priuata auctoritate sua recuperare.

pando iudicium quod publicæ potestati conuenit: quod quidem mortale delictũ est: idq; ciuili lege acerrimè prohibitum. Sed tamẽ operæpretiũ est hoc locupletiùs explicare. Quid enim faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nanque in regulis iuris lib. 6 ꝙ nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tam de culpa quàm de restitutione. Licet nanque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodò istæ adsint cõditiones. Prima, vt omni procul dubio certissimus sit: rem sibi esse debitã: nam vbi quippiã est dubietatis, nequaquã id licet, iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principum siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiã furtim à suis heris surripere: eo obtentu ꝙ non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim crebertime hæc sibi apud confessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, ꝙ si pretium illud de quo inter ipsos conuentum est non possunt alia via extorquere, possunt quidem id latenter surripere: illud autem auctarium quod famuli ipsi putant sibi insuper adhibendũ, nequaquam nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nanq; non fit iniuria. Et ideo si nõ vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, vt omnia expertus, certus sis te non posse via iuridica rem tuam recuperare, Nam aliàs publicæ potestati iniuriã faceres. At verò in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur ꝙ testibus instrumentisque cares, quibus ius tuũ probare possis: & tunc nequaquam licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatim licet nisi vt vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rem tuã acquirere nequis, nullũ tibi restat remedium: potius nanque publicæ quieti cõsulẽdum est, quàm tuo priuato cõmodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalũ potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compẽsationem facere, licebit quidem, dummodò periculum caueas ne debitor ille tuus restitutionem iterato faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionẽ, dummodò tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogeris: sed pœnas duntaxat cõdemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quòd probationes nõ sint legitimæ, sed propter iudicis iniquitatẽ, qui renuit caussam decidere: tunc enim ratio apparentiùs conuincere videtur, licere etiam per vim vnicuiq; rem suam capere: nam princeps hac ratione

tione potest alteri bellum indicere, nempe quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latenti via eripi nequit, vel adeundus est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quam vi rempublicam perturbare: vt in hac quæst. artic 8. docere videtur diuus Thomas. Eo potissime quòd similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica aut tãta tyrannide oppressa, vt nemo possit ius suum obtinere: tunc si citra armorum stridorem posset quis etiam cum aliqua violentia in suum se ius restituere, nó protsus esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare se, nullo casu licet. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille penas quem est summa reipublicę, non solùm est eius iudex, verùm & externorum hostium ad iniurias non modò propulsandas, verùm etiam vlciscendas.

Ad secundum ... S.Thom. Secundum auté argumentum materiam tangit inuentorum, ad quod S.Tho. per hãc distinctionem respondet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerunt propria: vt lapilli & gémę quas maritimum littus procreat. Et talium inuẽtores nulli restitutioni subdũtur, quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti cóceditur. Instit. de rerum diuis. §. feræ. & ff. eod. tit. Atque eadé est ratio de *De ... generibus rerum inuentarum.* inuentione vetusti thesauri, videlicet cuius domini nulla extare potest memoria Nam iam tum ille thesaurus perinde haber atque auri fodina quam terra nutrit. Præterquam quòd legibus ciuilibus medietas domino agri adiicitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimũ esse ostendit euangelica parabola de inuentore thesauri in agro alieno, cui ad prudẽtiam apponitur, quòd illud priùs coemerit quam thesaurũ ꝓderet, vt integer sibi obueniret. Sed aliæ sunt res inuẽtæ in terræ supperficie, vel alibi recẽter perditæ, aut depositæ, quarũ idcirco domini, aut hæredes superstites, esse censentur. Et istæ, ait S.Th. accipi non possunt animo retinendi, nisi constiterit dominum pro derelictis eas abiecisse, secundùm verbum August. 14. q. 5. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. *August.* Et tamen exponentibus nobis per singula discurreodum. Et primum, quòd in littore maris lapilli inuenti, sint inuentoris, expressa est iuris definitio, Instit. de terũ diuis. §. lapilli ff. eo. titu. l. item lapilli. Et ratio est, quia littora iure gentium manserunt communia. Atque idem est iuris naturæ iudicium de auri aliorumq; metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. *Dubitatio.* Dubitare hic tamen quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicunque vnius nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari. Appatet enim id vnicuiq; eadem ratione licere postquàm iure gentium non fuerint res istæ diuisæ. *Ratio dubitandi.* Respondetur tamen hoc duntaxat iure non esse omnino licitum, nisi incolæ ipsi consentirent: aut pro derelictis eosdem thesauros haberẽt, nam regiones iure gentium diuisæ sunt; & ideo licet gentibus illius regiones sint res illæ communes *Responsio.* tamen non possunt aduenæ incolis inuitis easdé res vsurpare. Neque enim valent Galli hac de caussa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsis inuitis; sed hoc alius est loci disputare. *De inuentione thesauri.* De thesauris auté, vt bene ait S.Tho. eadem ratio est naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in l. nunquam. ff. de acquir. rer. dom. vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum nó habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur l. falsus. ff de furtis. Et ratio eiusdem legis est quòd non fit furtum, nisi sit cui fiat. Quapropter qui in fundo suo eiusmodi thesaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Institu. de rerum diuis §. thesauros. & C. libro decimo de thes. l. vnica. At verò si quis id in alieno agro dedita opera inconsultoque dño illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eisdem proximis citatis legibus totus thesaurus est domini fundi, quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino; Idq; forsan ad seruandam pacem. Atque idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurũ eiusdem generis inuenit: licet sint qui id negẽt. Nam profectò eadem est ratio, etiam si eandem ob caussam ædes emerit, eadé vsus prudentia quam Christus in Euangelio laudi tribuit. Secus autem si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionem reliquisset: tunc enim eiusdem possessoris est, aut suorum hæredum: vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicat. *Paludan.* Hinc fit opinionem Paludani in quarto, distinct. 15. quæst. 3. dicentis tam ex consuetudine vniuersos thesauros, vbi nis reperiantur, esse principum, non esse auscultandam: vt bene ait Syluest. in verbo, inuentum. §. 13. *Syluester* quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est introducta. In Hispania nanque istæ leges citatæ ad literam seruantur; quare si contraria consuetudo alicubi obtiouit, est per vim, contra ius naturæ & gentium. Habetur enim Institut. & l. citata, quòd Adrianus naturalem æquitatem sequutus, ei concessit qui thesauros inuenerit. Et l. illa Codicis, de thes. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur. *Quæstio. Solutio.* Vtrum verò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis fortè dubitet. Respondetur autem nullam in tali exactione apparere iustitiam; & ideo in Hispania non est in vsu, neq; vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuentorem secundùm ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus titul. Institut. nihil meminit principis: sed vbi ait quòd qui repererit in loco alieno medietatem det domino, subdit quod pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari: & si in fiscali loco vel publico, det etiam medietatem fisco, Et idem legitur l. non intelligitur. ff. de iure fisc. §. si in locis. Quæ quidem leges non loquũtur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. *De metallorum venis.* Quocirca princeps tanquam dominus non potest quippiam exigere quando thesaurus infossus est in loco ciuis: nisi forsan ingruenti graui necessitate publica, tanquam gubernator poterit id genus tributi petere, quod nescio an satis probarem. De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars

quinta

quinta obueniat principi:eò ꝙ venæ illę sunt res naturales,quæ quodāmodo in bonū publicum metalla progignunt. Multò autē maius dubium est de rebus inuentis quæ non sunt thesauri,sed præsumuntur habere dominos. Est quippe ferè vnus consensus tam Theologorum quā Iuriscōsultorū,vt Summistæ aiunt,verbo,inuentū,ꝙ sunt pauperibus restituēdæ. Hoc autē primùm rei huius vt confessum supponamus,ꝙ inuentor sedulò tenetur dominū perquirere bona fide, & præconio publico, atq; aliis viis pro rei quantitate cōmodis:alioqui furti reus habebitur. Illa autē adhibita indagine,licet ego non audeā contra cōmunem opinionē asseueranter quippiā affirmare, sunt tamen mihi grauissima argumenta ꝙ inuentor possit sibi in conscientia retinere. Probatur,iure naturæ gentium illa sunt inuētoris,& nullū est ius,aut euāgelicum,aut ecclesiasticū,quod illa tribuat aut pauperibus aut cuiuis alteri:ergo pōt inuentor sibi capere. Probatur prior pręmissa. Res,vt lib.3.dictum est,ius naturæ nō diuisit,sed permisit in cōmuni possideri:ius aūt gētium,id cuius nō extat dominus,primo occupāti permittit:res verò illa (cuius dominus post legitimā diligentiā nō cōparet) perinde habentur ac si nullius esset:ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius,ac si thesaurus esset antiquus. Enimuerò antiquitás nihil aliud præstat,quàm ꝙ indiciū est rē carere domino:hoc autē quod dominus non reperiatur,eodē modo est caussa ne alicui fiat iniuria:quia nō apparet cui furtū fiat. Quòd autē non sit positiuum ius,quod hoc pauperibus tribuat,probatur. Nam iurisprudentes nullū afferunt nisi cap. cùm tu.de vsuris.& similia,quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autē huiusmodi nō loquūtur,nisi de rebus male partis & acquisitis:vt habetur in canon. Nō sanè.14.q.5. Inuentio autē non est iniqua acquisitio,sed licita:neq; est clarū debitū, sicuti quod mutuato aut credito recepisti.

Opinio cōmunis de rebus inuē tis quę non sunt thesauri.

Prima ratio auctoris in proximā sententiam.

Secunda ratio.

Secundò arguitur: Ante legē Euāgelicā iure naturæ verisimilimū est,res inuētas fuisse inuentoris,sicuti antiquos thesauros:nam iura non faciunt aliā differentiā quàm ꝙ si inueniātur res quæ dominos habere præsumuntur nō capiātur nisi animo reddēdi dominis:quod quidē ius solùm cogit vt dominus diligēter disquiratur. Hic enim est sensus legis, falsus.ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentū accipit,animo non reddendi:etiā si dominū ignoret,nēpe quia tenetur illū disquirere:quo vtiq; nō inuento,nihil loquitur de pauperibus:nō ergo est cur in lege Euāgelica debitum fiat iustitiæ illis conferēdi. Sed eis eiusmodi res venire in ius cōmune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autē profectò nō satis probatur. Nam illud illic tātum suprà ostēdimus habere verū vbi manifestū est quēpiam aliquid debere ignoto domino:nēpè quia iniustè accepit,vel sub fide reddendi:inuentio autem non est huiusmodi,imò beneficium est Dei,vt ait lex,rem aliquā reperire Et profectò si eiusmodi res in ius cōmune reipublicæ,vel pauperū cederent non video cur nō etiā & antiqui thesauri. Neq; obstat si dicas illū qui inuenit nō amittere ius suū,sed velle vt des pauperib⁹, vt in eius bonū spirituale cedat. Nam si eo ipso ꝙ reperiri non pōt,nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si cōstat mihi eum qui perdidit esse Turcā,quid illi proderit dari pauperibus? nō ergo succedit ius pauperum ꝓpter bonum perdentis,poterat.n.esse iniquus:sed aliunde, s.quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamen non satis probatur, cùm non probetur esse debita. Et est porrò mihi magnum argumentum,D.Tho.nihil hic de pauperib⁹ meminisse:sed id tm̄ ait,quòd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis,non committit furtum sibi retinendo:& certè facta diligentia,pro derelictis habentur. Nā loquitur iā tunc non de thesauris,sed de illis rebus quæ de propinquo dominum habuerunt. Argumenta verò quę ex August.& Hierony.14.q.5. afferuntur,nihil conuincunt. Ait,inquam,August. si quid inuenisti & nō reddidisti,rapuisti. Et Hiero. can.multi. Peccatū,inquit,simile rapinæ est si quis inuenta non reddat. Planè tamen intelligunt qn̄ dominus haberi pōt:& mala fide nō inquiritur.

Altera ratio ad idem

Sententia auctoris.

Concludamus ergo primùm quòd vbi inuentor indigens esset,capere tutò pōt vel totum inuentum,vel partē pro sua necessitate:id quod & fautores cōtrariæ opinionis etiam fatentur,vt patet apud eundem Syluest. loco citato: dummodò id faciat de cōsilio prælati aut cōfessarij,quāuis neq; id forsan sit necessarium. Secundò,si quis inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum dn̄i haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piósq; vsus erogari. Nam vti ait Grego. Timorati animi est,ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est. At vero an sit necessaria præceptio,nō satis audeam affirmare. Qui autem id adstruxerit,per hoc suam tuebitur opinionem,ꝙ iure naturæ illa quæ in republica redundāt sunt indigentiū, vt statim articulo proximò dicemus:ꝙ autem illa redundent inde quodammodo apparet, ꝙ non habent certos dominos:præsumuntur tamen habere aliquos:quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertiū argum.

Ad tertiū argumentum respōdetur,ꝙ furtū censetur non grādis culpæ dupliciter primò ex parte subiecti,quia ex necessitate furantis alleuiatur. Præterea quia sicut proximè diximus, genere suo est minimum respectu aliorū mortaliū. Vnde ibidē subditur,fur deprehensus reddet centuplū: qui autē adulter est,perdet animam suam. Ad secundum aūt mēbrum respondetur,tā tenue tamq; exile posse cōtingere furtum vt non sit mortale:propterea.n.dictum est,genere suo esse mortale.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Ratio hinc autem dubitandi resurgit quō sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem respectiuéne, an absolutè. Enimuerò cùm grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigo, verbi gratia,plus noceas vnum suffurando quadrantem, quàm prædiuiti à quo ducatum eriperes, consequens fieri videtur vt respectiuè sit ęstimanda. In contrarium autem arguitur,quòd si id verum esset,consequeretur,furari à Cęsare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam longè minus damnū inde ipse accipit,quàm misera vetula cui duo minuta raperes:quādoquidem & in Euangelio ob id cumulatiùs cōmendata est eleemosyna illius anus,ꝙ plus respectu suę facultatis in gazophylacium misit. Lis tamen hęc sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecunię quātitas tanta, quę per se absque vllo personę respectu caussa est in furto peccāti mortalis. Vt si verbi

Distinctio.

gratia

gratia, dicamus duo treſve aurei ducati: quare etiã ſi à Cęſare ſurripiantur, licet illos ipſe flocci pendat, nihilominus crimen eſt. Sed alia eſt tam exigua ſumma quæ ſecũ ipſa nõ habet tantũ culpæ: ſed nihilominus ob paupertatẽ poſſidentis fieret mortale: vt ſi argenteũ nummum aut duplum à miſero ſurripetes. Augeſcit autẽ prætetea dãnum, etiam ſi per ſe parum ſit, dum cauſſa eſt maioris: vt ſi lora boum rumpas quã ob cauſſam agricola diurnas operas perdit, aut aliud vile inſtrumentũ ab artifice ſurtahas, cuius cauſſa ab opere ceſſat. At verò forſan quis argnat: nunquã quantitatem furti tam puſillam eſſe poſſe, quin crimen ſit mortale. *Obiectio.* Primò ex iure canonico, puta ex Hieron. 13. q. 6 can. fin. vbi *Hieronym.* ait furtum nõ ſolùm in maioribus, ſed in minoribus etiam iudicari. *Solutio.* Deinde iure ciuili ex Inſt. de rer. diui. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiã datur actio. At verò ad Hieron. reſpondetur ꝙ loquitur quando animus adeſt nocendi in maioribus: ſic enim continuò ſubdit, Non enim quod furto ablatũ eſt, ſed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quàm quòd aucupium domeſticarum auium ſit furtũ: ſed tam parum eſſe poſſet, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. Adiecit autem in calce ſolutionis D. Tho. ꝙ qui habet animum furandi & inferendi nocumẽtũ proximis, etiã in talibus minimis poteſt peccare mortaliter, ſicut in ſolo cogitatu per conſenſum. *D. Tho.* Sunt tamen amphibola verba, & ideò anceps ſententia. Ait ergo Caiet. non eſſe ſenſum D. Tho. vt particula, in minimis referatur ad nocumentum, quaſi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare poſſet. *Caietan.* Eſt enim talis ſenſus, vt ipſe putat, rationi diſſonus: ſed ait id tantùm voluiſſe ꝙ qui habet animum nocẽdi ſimpliciter, etiam ſi noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem ſe animum ad maiora. At verò etſi mens D. Tho. non ſit adeò perſpicua, id tamen quod *Mens ſant. Thom.* Caiet. refutat crediderim ego contra eſſe verum. Etenim ſi noui puſillanimi hominis ingenium qui minimis maximè offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiã concitatur, profectò ſi haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiã: nam de hoc eſſet ille mihi inimicus, atque adeò mortaliter delinquerem: idq; non ſolùm re eum lędendo verùm etiam verbo & geſtu. Dico minima, quibus homines anguſti cerebri vehementer offendi cõſueuerunt: nam tam puſilla eſſe poſſent, vt ludibrio haberetur qui inde ſe reputaret offenſum: & tũc eiuſmodi læſio non eſſet culpa. Sed aliud præterea argumentum reſtat, quod rẽ hanc furtorum paruularum rerum facere poteſt dubiam. *Obiectio altera.* Si paruum furtum non eſſet mortale, ſequeretur quod neque ſi multoties iteraretur ad tantam culpam poſſet aſcendere, vt eſſet mortale: nam peccata venialia quantumuis multiplicentur, vt ſana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Cõtingeret enim tunc tranſitus de genere in genus. Conſequens tamen eſt falſum. Nã & ſi famulus nunquam niſi minimum quadrantem ab hero vno furto ſurripiat, tamen dum crebrò id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc reſpondetur conſequentia perempta. Nam etſi pluralitas peccatorum venialium nunquam ſit mortalis, nihilominus quando ſumma rerum incipit eſſe magna, tunc actus ille, *Solutio.* etiamſi non ſit niſi acceptio vnius quadrantis, quia acceptio damni eſt ad præcedentia, fit mortalis. At verò videre videor ſtudioſum lectorem contra hanc ſolutionem ſic reſurgentem. *Replica.* Sequeretur ſaltem quòd ſi eiuſmodi furta idẽ fur nõ ab eiſdem perſonis faceret, ſed à diuerſis ita vt ab vno caperet obolum atq; ab alio, ac ſubinde ab alio quadrantẽ, aut aliã paruam monetam, nunq̃ mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini dat graue damnum. Neq; verò vlla eſt redargutio quod ipſe recipit grande lucrum: nam furtum non eſt æſtimandum ex accedente furi lucro, ſed ex damno dato. Si autẽ conſequentia cum conſequenti concedas, admittis poſſe furẽ aliena ſubſtantia citra peccatum mortale ditari: atq; adeo patrocinium pręſtares iſtis publicis coëmptoribꝰ, qui diuerſos in paruis defraudant. Nam ſecundum tuam opinionẽ nõ peccaret mortaliter. Reſpõdetur ergo ꝙ quamuis à diuerſis exigua quis ſuffuretur, tamen cum ſumma incipit creſcere, actus iam vnus furandi præcedẽtibus accedens efficitur mortalis: nam, vt modò dicebamus, quantitas quæ per ſe eſt magna abſque vllo perſonarũ reſpectu, ſiue à diuite accipias ſiue à pluribus, per ſe conſtituit peccatũ mortale. In quarto argumẽto tangitur an capitale ſuppliciũ quod furibus decretum eſt, ſit licitum. *An fures licitè ſuſpẽdantur.* Et põt quæſtio vel de poteſtate interrogari, vel de vſu. *Scotus.* Scotus nanq;, quẽ q. 1. attulimus, arbitratur talem poteſtatem nõ eſſe penes rempublicam: quia non valet, inquit, quẽquam morti addicere, niſi in caſibus expreſſis antiqua lege. Hoc autem ſatis illic me arbitror expugnaſſe. Poteſt enim iure naturæ quod nuſquam diuinitus reuocatũ eſt, publica vlciſci ſcelera prout viderit ſalubriùs expedire. De vſu tamen an videlicet furti grauitas id mereatur, alia eſt quæſtio: nam cùm bona exteriora nõ ſint tanti habenda pręcipuè inter Chriſtianos, quos Chriſtus admonuit vt petenti pallium relinquant & tunicam, nõ apparet ratio, vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius cõmune. Nam cùm antiquitus pœna illa in legibus extaret, poſtea viſa eſt atrox: quare cautum eſt ne vllus de ſimplici furto capite plectaretur; vt habetur l. ſed nouo iure. C. de ſeruis fugit. & in authen. vt nulli iudici liceat habere. &c. col. 9. Sed publici tantùm latrones digni illa morte cenſentur. Et re vera ſeculo S. Tho. non erat in vſu ſimplices fures, ſed tm̃ latrones ad furcas ſuſpendere. Nam ait non eſſe infligendam pœnam pro quolibet peccato mortali, ſed pro eo quo damnum datur irreparabile, quale non eſt furtũ. Quin verò in Hiſpania ius olim iſtud ſeruabatur: vt patet. par. 7. tit. 14. l. 18. ſed tantũ ſuſpendebantur ſacrilegi qui ſacra deprædabantur, atq; alij id genus. *Sententia Baldi.* Poſtea verò creſcẽte perditorũ hominũ audacia, auctæ ſunt pœnę. Et arbitror Bald. in cauſſa fuiſſe huius ſupplicij: qui ſuper eadẽ lege, Sed nouo iure, duo aſſeruit. Primùm, ꝙ etſi pro ſimplici aut geminato furto non ſit fur morte dignus, tñ triplicatum iam reputatur latrocinium. *Prima obiectio aduerſus ſententiã Baldi.* Secundò inde infert quòd quando vnum ingens eſt, tunc tribus æquipollet. Porrò autem vt nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla eſt. Primum enim latrones non ſunt cẽſendi ex actuum ſolùm frequentia, ſed ex modo, nempe quia vim inferũt & rapinis perturbant rempublicam,

blicam,atque illi duntaxat iure deportantur neci:fur autē licet identidem peccet, si tamen id semper
latenter,ita vt neque publicas vias obsideat,neque irruptionē in ædes faciat,nec cædem offerat,non
Secunda. censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico,si se in sacrū recipiat. Atq; adeò multò
minoris probabilitatis habet secundum assertum:q quia ingens furtū æquipollet tribus,dignum sit
morte. Nam licet æquipolleat in quantitate,non tamen in modo, vt reputetur latrociniū. Quamuis
propter insignē audaciā imaginē eius gerat. Id autem quod tandem pro ratione asserti sui adducit,vi
delicet propter enorme delictum licere leges transgredi,indignū est iurisperito,nam transgredi leges
peccatū est:& peccatū licere non potest: sed forsan transgressionem appellat dum fit aliquid contra
verba legis,non tamen contra mentē. Id verūtamen insuper adnotandū hic est,quod Baldi aut cuius-
uis alterius doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege:imò verò neque dictū ipsorū Iuriscō-
sultorū,nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorū documēta pro legibus recepta
sint:quippe cū (vt lib.1.demōstratū est) sola auctoritas publica valeat legē cōdere,quæ vim habeat
coerciuā. Est ergo iam receptissimum,vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum,
Vsus iā recepit sentētiā Baldi. aut flagellis cæsi,aut aures recisi, seu ferro inusti relegētur. Pro trino verò aut pro vno enormi ad fur
cas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est:vt patet in lib.4.regalis for.tit.13.l.6.
qui furatus fuerit 40.dipondia,nouies tantundem soluat. Quòd si iteratò simile committat furtum,
occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnius ducati
quis suspendatur. Pluris enim tunc fortè æstimabatur illa quota,quam nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ei qui egestate premitur furari liceat.

POSTQVAM tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis
sit inde excipiendos casus:saltem vbi extrema necessitas inguit. Et arguitur primò à parte
Primum argumē. à parte negatiua. negatiua,de illo cap.suprà citato,si quis.extra de furt.vbi habetur q si quis propter neces-
sitatem famis furatus fuerit vestem,cibarium,vel pecus,pœniteat hebdomadas tres:quod non iube-
retur nisi furtum tunc illicitum esset. Secundò idem arguitur ex Aristot.2.Ethic.vbi ait quædam es-
se quæ confestim nominata conuoluta sunt cum malitia:& subdit exemplum in furto:vbi significat
Argum.2. esse intrinsecè malum,atque adeò nullo fine nullaq; de caussa reddi posse licitum:cuius est in men-
Argum.3. dacio similitudo. Tertiò,homo debet proximum sicut seipsum diligere:nemini autem ad succurren
dum per eleemosynam proximo licitum est furari,vt libro contra mendacium admonet August. er-
go neque ad subueniendum sibi. In contrarium autem est quod in necessitate,vt axioma habet vul-
gare,omnia sunt communia.

Ad quæstionē tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quę homini redundant,pauperum
Conclusio responsiua. Ambro. sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur,dist.47.esu-
rientium panis est,quē tu detines,nudorum indumētum est,quod tu recludis,miserorum redemptio
& absolutio est,pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius
gētium aut humanum naturali potest aut diuino derogare,cùm hæc superiora sint:iure autē naturæ
diuinaq; prouidentia institutum est,vt res inferiores hominum necessitati subseruiāt,propter quos
conditæ sunt:ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori nō seruiunt, nullo humano iure vetari
Secunda cōclusio. potuit,quominus in egentium vsum veniant. Secunda cōclusio. Hoc tamen non obstante,nemo ci-
tra extremam necessitatē,ei qui affluunt,eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si locuplex
Tertia conclusio. ille eadē teneatur bona diffundere,sunt tamen multi egeni,diuersis locis & tēporibus occurrentes,
quibus ideo charitatiuam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. Tertia conclusio. In
Prima cōclu. declaratio. extrema necessitate,puta vbi euidēs & vrgēs est,tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi
succurrere:siue clàm sublatis,siue palàm. Conclusio sæpè iam est à nobis asserta:quoniam tam inna
tum est homini ius seruandi sese vt illi alia cuncta cedant. Primam istarum cōclusionum nō intelli-
gas obligationem sonare iustitiæ,sed tantùm misericordiæ:vt lib.4.q. de diui.rerum, adnotauimus.
Nam postquam diuisæ sunt res,quisq; est suarum dominus:eatenus tamen persistit naturale ius cō-
mune,vt qui abundat,esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur veritas cōclusio-
nis secundæ,nēpe vt nemo quamuis grauiter patiens,possit à diuite furari. Neque valet argumētū.
Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egēti erogare,iuxta illud Ioan.in sua canoni-
ca,Qui viderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei
manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere:quoniā obligatio illa non est iustitiæ, sed cha-
ritatis,ad quam nemo inuitos cogi potest. At verò materia hæc de eleemosynarum obligatione non
est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Thomas secunda secundæ, quæstione trigesimasecunda.
Circa tertiam autē conclusionem,quæ ad rem attinet præsentem,dubium est quænam necessitas sit
extrema iudicanda. Vtrùm ea tantùm cùm quis iamiam aut fame strangulatur, aut frigore aliàve ca-
Quanā extrema necessitas dicatur. lamitate absumitur. Videtur nāque nomē ipsum,extrema,id designare. Respondetur tamē non eam,
vt vulgus arbitratur,expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius im-
possibile est tunc remedium:ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quādo vides fratrem
Responsio. periculu appropinquari incurabilis infirmitatis,aut alius miseriæ quæ homines solet conficere, ille
inquam dum præueniri potest caueriq; summa miseria. Necessitas verò quę in periculo hominem
constituit honoris,licet non censeatur extrema, est tamen profectò grauis: quæ eum qui faculta-
rem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpę obligat. Quid autem si puella in periculo verse-
tur amittendi pudoris ob victûs inopiam? Videtur nanque & illam censeri extremam: quippe qua
non modù honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilominus quòd quamuis
illustre

illustre sit misericordiæ officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitātibus subuenire: nō illa tamen censetur extrema vt possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat: alias consensus ille non esset peccatum, sed perire potiùs debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè pauperes ad publicū magistratum antea recurrat quam aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. At vero non deerit forsan qui contra nos improfectiarum insurgat. Diximus, n. tū alias sæpe, tū paulo ante, nemine ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur: sed ad id tantū ad quod de iustitia obligatur: extremæ autē necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nā si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem, quod nō concedimus: ergo neq; publica potestas compellere tunc quempiam iure potest, neq; qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquā iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia, strictissimè tamen obligans. Quod autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuipiam competit suam seruandi vitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arridente fœlicius postea fortuna teneatur id restituere: nisi iam satis libro præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Obiectio aduersus responsionē.

Solutio.

Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quòd intelligitur de necessitate quæ non est extrema: vbi aliqua est culpa furari. Ad secundū concedimus ingenuè, furtum esse actionem intrinsecè malam: immo talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturæ lator dispensare non possit. At verò sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generalitate, Non occides, eo quod præceptū est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa; Non iurare omnino: sic neq; prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio nō est furtum, sed acceptio rei à natura concessæ. Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat Augustinus eleemosynas de rapinis fieri.

Ad primū argumen.

Ad secundum argu.

Ad tertiū argum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm rapina vllo pacto fieri possit citra peccatum.

ETsi furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrū & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur. 1. à parte affirmatiua: Præda illata vi fit, quod rationē habet rapinæ: prædam autem accipere ab hostibus licitum indicauit in libro de Patriar. Ambrosius vbi ait: Cùm præda fuerit in potestate victorum decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia, tam ad belli sumptus quàm ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita. Secundo arguitur: Terrarum principes multa à suis subditis iniuriis extorquent, quod effigiem præsefert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina non est vbique mortale crimen. Tertiò arguitur: Id quod possessoris non est, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud Augustini in epistola ad Vincent. Donatist. Res falsò appellatis vestras, quas neque iustè possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanquam de re iniquè parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esaiæ 61. ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

Primū argumentum

Argu. 2.

Argu. 3.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neque publicæ potestati: itaque sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, immo efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: Quicquid nomine suo inoatā habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsece malū vt bene fieri nequeat, rapina autem idipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta, ergo rapina neutiquam esse potest licita. At vero ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ. Secunda ergo conclusio est: Sola respublica & princeps qui eius gerit vices, per violentiā potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicunq; verò priuata auctoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeò huius iniquitatis reūs. Probatur vtraq; simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in republica residet atque in principe qui eā repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura cōcessa ad cohibendus homines à malo, adducendosque in bonum: quæ quidem concessio, vt suprà diximus, non expediebat priuatis fieri, proptereà quòd permaturo iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ, nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia rationē habet rapinæ. Atque hac de caussa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitimè probare potest: tamen præ iudicis iniquitate nequit obtinere, negauimus per vim posse rē aggredi. Quòd si eū saltē obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ charactere denotanda. Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiā à ci-

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio.

uibus rapuerit, insigne rapinæ scelus committit, & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impodẽtiùs ac sceleſtiùs eiusmodi potentatus peccant, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

Ad primũ argument. *S. Thom. respondet* *Augustin.* De conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinuãtur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet diuus Thomas, si iustum est bellum prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tametsi peccatum cupiditatis cõtra charitatem committi etiam tunc possit: dicente Augustino in libro de ver. Domini. propter prædã militare peccatũ est: Si verò bellum est iniustum, rapina committitur. *Bellum iniustum ex triplici capite.* Bellum autem iniustum, sicut libro 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. *Primum.* Primùm ex auctoritatis defectu: nã soli principes habẽtes merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi: reliqui vero magnates & potentatus regibus subditi, non item: sed tantum violentia possunt vti in malefactores sibi subditos. Quare si extraneos armorum vi impetant, ceu priuatæ personæ censendæ sunt, & rapinam committunt: quamuis alioquin iustam haberent caussam. *Secundum* Mox ad belli æquitatem requiritur caussa non qualiscunq; sed digna pro qua tã ingentia pericula subeantur, tamq; calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbationes concitentur. Bellorum nanque tumultibus non solum prophana omnia, verũ & spiritualis reipublicæ salus & sacra omnia, & fides ipsa periclitantur. *Tertium.* Tertio requiritur forma iuris, eademque tanto exactius quam in priuatis iudiciis quanto periculosius de summa boni publici agitur: nempe vt nisi conctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque vlterios proferatur, quam fert æquitas. Sed de hoc alias. Præda ergo belli iusti non solum ad resarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur, licita est. Et quamuis principi cura præcipua incũbat merita perpendẽdi iustitiæ belli: qua vtique ratione licet ipse iniustum bellum conflet, milites nonnunquã excusantur: tamen tam aperta esse posset iniustitia, vt etiam ipsos subditos excusatione nudaret. *Ad secundum.* Ad secundũ argumentum de principibus & magnatibus conclusiones ipsæ satis respondent: nempe quod si violentia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen.

Si autẽ vltra ius aliquid insuper exprimant, non sunt à crimine liberi: imò tantò nequius delinquunt quanto eorum potestati nõ est qui resistere possit. Vnde Aug. quarto de Ciuit. Dei. Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezech. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Quo fit vt etiam ad restitutionem teneantur. *Ad tertium.* Tertium argumentum latissimam, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem quem nostrates nostro seculo repererunt: sed bona caussa, vt præcedenti libro sub titulo De dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione supersedimus. Dabimus autem, si Deo dante, nobis licuerit, libellum De ratione promulgandi Euangelium: vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adnotare triplicem esse infidelium ordinem. *Infidelium ordo triplex.* *Primus.* Quidam. n. sunt qui iure & facto sub ditione Christianorũ principum vitã degunt: quales olim erant in Hispania Sarraceni, & Hæbrei & nunc in Italia & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, suisq; adeo priuare bonis. Veritas. n. hæc latè patet, tam in Decretalibus sub titulo de Iudæ. & Sarrace. quàm in Decretis, distinctione quinquagesimaquarta. His proximè accedunt hæretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierunt. Ac de his propriè loquebatur Augustinus. Erat. n. eis sermo contra Donatistas, quos quidem vniuersim hæreticos patentissimum est tam canonico quàm ciuili iure suis multari bonis: vt patet c. Cum tn. de vsuris. libro sexto. *Secundus.* Alij sunt infideles, qui licet nõ de facto, tamen de iure Christianis principibus subduntur: saltem quantum ad regnorum suorum possessionem: nempe qui terras vi possident, quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certum etiàm est posse bello à nobis lacessiri atque adeò eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata auctoritate nullus nostrum per eos transitum faciens, eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua industria lucrantur, sua sunt: tum præcipuè quòd ad subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & cõcessione principis potest illis molestus esse.

Tertius ordo. Infideles autem tertij ordinis sunt, qui neque iure neq; facto nobis subditi sunt, neq; verò nobis infesti, quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierunt, vel, quòd eodem recidit, per obliuionem omni memoria superiorẽ excusantur. Tametsi propriè excusatur nemo, quia cùm vniuersis nobis teneatur fidẽ dum eius prædicationẽ audierint, suscipere, si rectè seruassent naturæ legẽ Christus illis via aliqua sua irradiaret fide licet excusari dicãtur, eo quod dum nihil de ea audiunt sua infidelitas non est peccatũ. Et de istis contestari his solet, vtrum liceat nobis illos bello petere? Et quidẽ *Caietan.* Caietanus hic inter interpretandum sententiã diui Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniam vt sanctus Thomas secundã secundæ quæstione decima, articulo decimo, ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atque adeo possessiones quarum mortales iure gentium potiuntur, nemini aufert: eo potissimum ꝙ species infidelitatis negatiuæ. s. eorum qui de Christiano nomine nihil audierunt, neque est peccatum, neq; adeo vllo supplicio digna. Imo vero aitquod neque olim filios Israel vllis infidelium bellum indixisse legitur: eò solum quod infideles essent, de quo apud aliquos male intellectus male audit. In primis enim non negat licitum eis fuisse infideles propter idolosatriam Dei iussu debellare: sed tantum negat eo solũ quod infideles essent, nempe negatiue: hoc est, eo solum quod fide carebant, debellatos: secus ob idolatriam. Præterea si de bello cõtra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur sanum etiam potest

Infideles autem tertij ordinis sunt, qui neque iure neq; facto nobis subditi sunt, neq; verò nobis

Potest habere intellectum. Video nanque nonnullos digladiari vtrum gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atque idololatriæ impietatem, an verò solùm vt pollicitationem impleret quam Abrahæ fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam cùm tamen procul-dubio certo certius sit, vtranque fuisse caussam. Est enim illic & gentium expulsionem considerare, & introductionem diuini populi. Et quidem expulsionis caussa iustissima, fuerunt sua crimina: introductionis autem, promissio illa populo facta. At verò cùm Deus vniuersos idololatras totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit vt illic suum plantaret populum. Quare fortè non solùm ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud, imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborum Deuteronom. 9. vbi ambæ copulantur caussæ: Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impiè, introeunte te deletæ sunt: & vt impleret verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. At verò quæstionis prodctum, vtrum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliuntur, bello petere, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorúmque suorum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum: quandoquidem Christiana Respublica meritissimo eadem crimina morte vlciscitur. Quare incassum sese discruciant qui de hoc concertât. Veruntamen cum vt libro tertio dicebamus, ad rectum iudicium duo sint requisita, nempe & iusta caussa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legitimi simus eorum iudices, suorúmque criminum vindices. Nam ex hoc quòd Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quòd nos idipsum in omnibus infidelibus possimus perinde est ac si arguas, quòd cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare: possit pariter vnusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habeat, territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si verum habet, nos tali facultate pollere. Attamen vt præcedenti libro sub titulo, de domin. diximus, ab hac disputatione in hoc opere bona caussa duximus supersedendum. Si nobis forsan diuino licuerit libellum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm rapina sit grauius peccatum furto.

QVONIAM de furto & rapina in quæstione præsenti locuti sumus, quas duas cômon strauimus esse species, quærere to calce disputationis conuenit, vtrum istorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tum quòd suprà rapinam addit fraudem & dolum, quæ per se rationem augent peccati, tum etiam quòd verecundia & metus ex actus turpitudine oritur: magis autem pudefiunt homines de furto quam de rapina, ergo illud est scelestius. Accedit demum, quòd delictum quod pluribus nocet, eo est iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempe non solùm magnatibus, verùm & plebeis & cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus qui resistere possunt: grauius ergo est furtum quàm rapina. In contrarium autem est quòd leges acerbius in latrones atque raptores animaduertunt quàm in fures.

Ad quæstionem vnica eadémque facilima conclusione respondetur. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quæ dicta sunt liquida constat. Dictum enim est hæc duo in hanc vnam rationem obiecti conuenire, quòd vtrunque est acceptio alieni contra domini voluntatem: nisi quòd furtum tollit voluntatem per ignorantiam, rapina verò per violentiam. Violentia autem è regione magis opponitur voluntati quàm ignorantia. Nam violentia aperto Marte pugnat contra actum nolendi, ignorantia verò efficit inuoluntarium per absentiam actus. Qui ignorat enim, non vult, sed qui resistit, contrariè vult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ, quæ in rapina cumulatior est. Nam fur pluris facit rei dominum, quem scilicet per metum non audet apertè aggredi, sed latenter: Raptor verò multò eum minoris æstimat, si quidem absque metu eum adoritur. Quare non solùm in bonis lædit, verùm & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione côtumelia (vt infrà dicturi sumus) peior est quàm murmuratio. Quin verò accedit tertiò, quòd non solum in bonis exteris atque etiam in honore iniuriam infert, verùm & vitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis vtitur quibus resistentem perimat: Fur autem pauore & metu est semper pallidus. Atque hac de caussa iura ipsa communia quæ furibus vitam indulgent, latrones multi omnino adiudicant: adeò vt neque perfugium ad sacrum illis suffragari concedant. Et per hæc argumentorum solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriáque rapinæ. Ad secundum autem respondetur quod audacia vulgo apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo sit vt etiam dum facinoribus perpetrandis exhibetur, minus de illa homines pudefiant: cum tamen argumentum minoris culpæ sit in sceleribus metus, qualis est in fure. Ad tertium denique respondetur, quòd etsi pluribus per furtum soleat nocumentum inferri grauiora tamen per violentiam infertuntur.

facultatem.Neq; in hoc eum cogitauit S.Tho.cum illo conferre qui eligit arbitrium: Hic enim po
testatem iudici confert qui ea antè carebat.Christus aotē nibil aliud fecit qnam quicquid de illo fie
ret libenter pati.Ex hoc Christi exemplo fit conseqoens,Papam eius vicarium qui similiter exēptus
est,posse nihilo secius subdere se alterius iudicio:idque nō modo in foro pœnitentiæ(quo res est cō *Corollarium.*
perta)verum in furo iudiciali;quod fecit Leo Papa 4.qui,vt legitur secunda,q.7.can. Nos si,submisit
se iudici Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret. Duplex ta-
men de hac re nascitur dobiū.Prius ꝙ sequeretur generaliter de quibuscuoq; caussis posse alias sen
tentia cogi,etiam anathematis:nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in *Prima dubitatio.*
quarto seoten. consentienter negant:vt S.Tho.dist.19.q.1.artic.3.& Richar.dist.18.artic.5. & Petrus *D.Thom.*
de Palud.q.2.Posterius dubium est de subiectioois modo. Videtur inquam quòd sic se posset alteri *Richardus*
subiicere,vt eum sibi superiorem aut æqualem constitueret; id autem falsum esse inde munstratur, *Petrus de Palud.*
quod cùm sit Christi vicarius non valet alterum eodem locn statoere.Cōsequentia vero probatur.
Aut enim libera sua subiectio in necessitatem trāsit,ita vt cui se semel subdiderit,subducere dutan- *Postrema dubitatio.*
te iudicio nequeat:& tunc planum fit illum cui se subdidit,esse superiorem:vtpote cuius potestas à
Papa non pendet.Si vero subiectio non sit necessaria,superuacanea est. Ad prius istorum perempta
consequentia,respōdetur.Hand enim consequitur,vt quidquid in aliquibus potest,possit in omni *Ad primā dubitationem.*
bus sed est regula,ꝙ quācuoq; facultatē in seipsum in foro exteriori exereere potest, valet alteri cō-
mittere.vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur:qua.s.debitum aliquod, vel alter ab ipso vel
ipse ab altero petit:vel de aliqua seotentia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit,tā
qoam,ab iniusto grauamine:sicut potest tūe ipse de illis caussis iudex sedere,sic potest & eadem al-
teri committere,seque submittere.Et boc facit in d.c Nos si.Excommunicare autē seipsum nequit,
neque suspendere,oeque seipsum proprie punire:& ideo neq; valet constituere sibi iudicem qui se
excommuoicet,suspeodat,aut puniat,sed solum qui sibi iubeat restitutionē facere aut reuocare sē
tentiam.Alterius argumenti pariter interimitur consequentia.Haud eoim potest superiorē sibi aut
æqualem coostituere.Quapropter cum duplex sit necessitas:altera scilicet iustitiæ, atq; altera sim-
pliciter coactionis subiectio sua potest priori modo fieri oecessaria,noo autem posteriori.Potest in- *Ad alterū dubium.*
quam subiectiooem suā pœna vallare & stabilire:sicuti qui sequestrem eligit:teneturq; adeo subire
seotentiam,etiam in foro Dei.Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ:obligareturq; pœ-
nam soluere:quocirca oon est vana subiectio. Attamen necessitate coactioois,itavt potestas iudicis
non dependeret à sua nemini se potest subiugare,immo quoties vellet alterius sentētiā retractare,
illiusque reuocare potestatem,etsi male faceret,teneret factum.Existit tamen ingens argumentum
ꝙ possit Papa alteri se submittere,nō modo in mioonbus caussis,sed etiam vt anatbemate aduersus
illum procedatur vsque ad depositionem.Supponamus.n.ex c.si Papa,distio.40. quod dū bæreseos *Argum. 1*
labe sordescit,potest à Coocilio conueoiri & deponi:& cùm deponendus nequaquam sit nisi audi-
sus,poterit sub anatbematis censura,vt cōpateat,cogi.Fac ergo ipsum vehemēti infamia de hæresi
laborare,sic vt Concilium iamiam de illa re iodicatur.Videtur ratio persuadere quod possit iudiciū
circunspectis viris & grauitate iosigoibus delegare.Arguitur enim sic:Iam tūc iure potest fieri reus
& cognita caussa depooi,idque fieri nequit sine magno episcoporum dispendio:ergo quo illam ca-
ueat iudiciorum turbam,potest illis negotium committere,qui rem expeditius transigant. Secun- *Argu.2.*
do arguitur: Lite in consilio contestata possunt & coocilium & ipse iudices delegare qui rem per
agant.cur ergo ipse non poterit seorsum committere? Respondetur neutiquam boc Papam posse.
Enimuero potestas illa cogendi tunc Pontificē noo est penes ipsum,quippe qui nō potest vim coer *Argu.3.*
ciuam in seipsum exercere:sed duntaxat penes conciliū:& ideo nō est in arbitrio Papæ talis cōmis-
sio:quia quam non habet potestatem nemini valet dare:neq; depositio per suos commissarios facta
vllius esset valoris.Conciliū autem potest & caussam cognoscere & alteri delegare. Posset quis fort *Alterum dubium.*
san idē & de inferioribus sacerdotibus hæsitare,An scilicet possent sibi sequestres iudices sua spon
te præficere?pro eo ꝙ iure vsqueadeo vetitum est in seculare forum pertrahi,vt illis sit adempta po
testas renunciandi iuri suo:vt patet extrà,de foro compe.c.si diligenti.& latius 11.q.1.inolita.& can.
Placuit.Respoodetur nibilominus liberum esse quibuscunque sacerdotibus iudicem sibi arbitriū
constituere,cui parere teneantur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt non consentiant in se
colarium tribunalibus sisti.In secundo argumento de Daniele oihil est difficultatis, quoniam ipse *Responsio.*
instinctu afflatuque Dei sententiam illam pronunciauit.Legitur enim ibidem Dominum suscitasse *Ad secundum argu. principale*
spiritum iunioris.Neque in tertio argumento difficultas vlla est.quæ nunc debeat pertractari.Satis
ergo hic fuerit concedere quod qoi in alieno territorio & foro deliquit ratione delicti fit illis sub-
ditus:vt extra,de raptor.cap.1.& ff.de accusa.l.Alterius.Sed præter delictum sunt etiam aliæ caussæ *Ad tertiū argumen.*
quæ ius faciunt iudici comprehendendi castigandique alienum subditum,vt de foro compet.cap.li
cet ratione.Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt : de quibus latior
pateret nunc campus disputandi si proprius esset hic locus.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quam certò nouit,iudicare,quando legitime probatur contrarium.

POST auctoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas.Et idcirco secū *Primū argumentum a parte negatiua.*
do loco quæritur,vtrum iudici liceat contra veritatem quam certo nouit iudicare,quā-
do legitimè probatur contrarium.Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim Deutero-
nomio decimoseptimo:Venies ad sacerdotem Leuitici generis,& ad iudicem qui fuerit

illo tempore:quætesq; ab eis,qui iudicabunt iudicij veritatem. Vsu autem venire solet vt innocens cuius palàm iudici innocentia constat, testimoniis falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet veritatem deserere.

Argu. 2. Secundo arguitur: Homo debet iudicio suo diuinum imitari: diuinum autem semper fit secundum veritaté. Reuelabitur. n. ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Rom. 2. Pau.) qui reddet vnicuique secundum opera sua. Et de Christo ait capite. 11. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. nó ergo licet iudici falsis testimoniis à veritate abduci.

Argum. 3. Tertiò: Testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quãdo auté res est manifesta, nullis opus est testimoniis, secundum illud Pau. 1. ad Timot. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifeste cõperta nó opus habet aliens testimoniis.

Argu. 4. Quarto arguitur: Iudex cõdemnãdo innocentem facit contra scientiã, & conscientia nihil aliud est quam scientia applicata ad opus. ergo facit contra conscientiã, quod procul dubio semper est peccatum: ergo id minime licet.

August. In contrarium autem est auctoritas Augustini super Psalter. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat.

Duplex quæstionis sensus. D. Tom. Quæstio hæc inter doctores tam iuris quam Theologiæ magna ambiguitate cõtrouertitur. Et cũ vtrinq; sit disputabilis, quã maxime tñ refert eã sciri. Proposuimus auté q. sub tenore quo eã interrogat S. Tho. s. vtrum liceat iudici contra veritaté quam certo nouit iudicare propter contraria testimonia? Includit tamen titulus duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nouerit eũ qué in vinculis tenet, esse reũ, nó tñ legitimè probatur, immo forte legitimis testimoniis purgatur, possit eũ condénare. Et hũc sensum nó interrogat S. Tho. qa neq; de illo dubitatũ vnquã est: immo est extrà controuersiã id non esse licitũ, quoniã forum externum nó extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure censentur, quæ secundũ regulas iuris legitime nõ constat: sciẽtia auté iudicis nó reputatur iure sufficiens testimoniũ, vt habetur c. si sacerdos. de offi. iudi. ordi. nã iure naturali ac diuino, in ore duorũ vel triũ stat omne verbum.

Sensus legitimus propositæ conclusionis. Alter vero est sensus cõtrarius, vtrũ dum iudici palã cõstat eũ qui reus sit & legitime criminosus probatur, innocenté esse, liceat illi eũ condénare. Et quamuis tñ quæramus an liceat, explorandũ tamen est an aliquãdo teneatur. Porrò autem quò ordine perspicacius procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in cõfesso vt ré in vltimas redigamus angustias. Et constabit responsio conclusionibus tribus

Primum documentũ Supponitur enim hic primum ex superioribus, iudicẽ non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit non suo priuato iudicio sed communi & publico debere informari. Huic auté subnectitur documentũ alterum: videlicet duplici ipsum sciẽtia vti, vt puta vniuersali iuris, & particulari facti: quæ quidé scientia via ordinaria à testimoniis petenda est.

Secundum. Habet. n. iudicij quæstio duo membra Alterũ, vtrũ fecit alterũ, quid ergo iuris.

Prima cõclusio. Est ergo prima conclusio. Scientiã vniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctè sequi, vt neq; suũ proprium arbitriũ, si contrariũ est, audire possit, neq; vllas in cõtrariũ probationes admittere.

Ratio conclusionis. Et rõ é: quia ipse nõ est legũ iudex, sed custos, non. n. ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. Et ideo si vel actor vel reus contendunt probare legem non esse iustã, nó sunt audiendi. Neq; vero in foro cõscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiã tuto illã trãsgredi, causatus nó esse iusta, quia nemo est illius iudex: nisi forte intollerabilem, eãdémq; manifestissimã iniquitatem præseferret.

Secunda conclusio. Secunda cõclusio: In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumq; testimoniis petenda sit, pót nihilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuuare. ¶ in examinandis tam instrumentis quam testib. Idq; tunc maxime debet, quando sibi constat innocentem calumniarum falsitate premi.

Suadetur conclusio. Hanc conclusionem rõ ipsa naturalis, innocentiæ fautrix, persuadet. Quamobrem impendio quã rarissimè vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocenté, cuius innocentia ipsi euidens est morti addicere. Nã tunc ipse sciet, nó solũ testes esse falsos, verum & quibus viis possint falsitatis deprehẽdi. Obidq; poterit illos instãtius interrogare, districtiúsque scitari horã, & locũ, & formã, illa nimirum prudentia vsus, qua Daniel presbyterorum iniquitaté deprehendit, vt Susannæ innocentiã patefaceret.

Caietanus. Quin ét si Caiet. auscultandum est, debet tunc corã populo iurare illum esse innocenté: vtputa qué ipse eadé hora alio loco viderat. Neq; vlla testib. tũc iniuria irrogatur. Immo cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quis fortasse id bona fide tacerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tñ liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo vero tertium, qd deberet tunc, si profuturum cerneret, in tẽpus exuere personam iudicis, & corã superiori personã agere testis. Quin ét si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secreto dimittere, vt innocens se in pedes cõferret. Itaque (vt dicebã) vix pót extrema necessitas ingruere innoxij hominis in morté adigendi. De duob. autem remediis ac suffugiis reliquis. s. an teneatur iudex, aut innocẽtem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim.

Prima opinio. Igitur vt ad punctum descendamus, vbi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias: quæ numero sunt tres. Prima est in vno extremo, omnino Diuo Thomæ contraria: Puta quod in nullo casu scilicet, neque in caussa ciuili, neque in criminali licet iudici condemnare eum quem euidenter scit esse innocentem quantumuis legitimè probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum.

Hugo. Calderin. Panorm. Hanc opinionem ortum traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prætor ff. de iuris. omn. iud.

Summa Angelica. Nicolaus Lyranus. Eandem tamen opinionem amplexi sunt Calderin. & Panormitan. super cap. Pastoralis. de offic. deleg. & Summa Angelic. in verbo, iudicare, quæstione. 7. & Nico. de Ly. Exod. 23. Secunda opinio vtitur distinctione: nempe quod in caussa criminali siue capitalis sit, siue vllius mutilationis, nequit iudex condemnare innocentem secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta cũ de

pecunia

pecunia agitur, aut de aliarum rerũ possessione. Hæc autẽ opinio falsò tribuitur Cald. & Panor. qui certiùs fuerũt primæ sententiæ: sed fuit cuiusdã Rodolphi quẽ loco citato Angelus citat. In quã sententiam subscripsit Imol. & alij Iuriscõsulti super legẽ, A diuo Pio. ff. de re iudi. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quolibet. q. 6. art. 3. Sed miror quòd hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cùm tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiè teneat cum S. Tho. immo minus inter omnes habet probabilitatis. Tertia ergo opinio est in alio extremo secundũ quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni caussa tã criminali quã ciuili contra veritatẽ sibi notam sc̃dm allegata & probata sententiã pronuntiare. Hæc inquam opinio est S. Tho. 2. 2. q. 67. arti. 2. & superiùs q. 64. artic. 3 ad tertium, vbi exemplũ protulit in caussa mortis: nimirũ ꝙ potiùs est morti adiudicandus innocens, quã deserenda testimonia publica. Eadémque fuit sentẽtia Alex. de Hales Doctoris grauissimi in 3. p. q. 40. membro 6. art. 2. & Richard. art. 3. q. 26. & egregij doctoris Pet. de Tarãtasia. Et fuit inter Iurisc̃õsultos opinio Bar. super l. illicitas. ff. de offi. præsi. & Ioan. And. in suis Nuuellis, titulo de allegat. vbi recitat opinionem S. Tho. in qua se asserit. Fuit etiã sententia Petri de Pallud. & Sylue. in verbo, Iudex. §. 5. Quam post plurimã auctorũ citationẽ fatetur esse opinionẽ antiquorũ omniũ Theologorũ, iuriũq; vtriusq; interpretũ: cõtra q̃ Adria. affirmat. Cui re vera sentẽtiæ & rationes cõstanter, & planè iura patrocinãtur. Io primis Augu. iam suprà citatus id astruit, ꝙ bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundũ leges & iura pronuntiat. Eisdémq; idipsum ꝓpsus verbis Amb. super Psal. Beati immaculati. & refertur 3. q. 7. ca. iudicet. Et 11. q. 3. ca. summopere id quoq; Greg. l. ff. de offi. p̃sid. l. illicitas. §. veritas. iubetur præses insequi quod cõuenit eũ sequi ex fide eorũ quæ probãtur. Censent ergo iura iudici nefas esse, nisi secundum allegata & probata iudicare. Ait verò fortasse quispiã hæc citata iura nihil aliud definire quàm ꝙ iudex debet secundũ leges & iura ius dicere, nõ tamen subinde censere ꝙ debeat pronũtiare secundũ allegata & probata: immo iubẽt vt sequatur scientiã iuris: porrò autem ius ipsum (vt patet Exo. 23.) iubet insontem & iustũ non condemnari. Attamen cauillus iste repulsu facilis est. Idem est nanque iudicare sc̃dm iura & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura persanctè præcipiũt vt nemo præiudicio hoc est incognita caussa cõdemnetur: sed per legitimos testes præ cognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatæ, Illicitas. Iubetur ibi præses fidem eorũ sequi q̃ ꝓbabuntur: ait verò ipse ꝙ tantũ admonetur sequi allegata & probata, q̃n illa vera sunt. Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorũ testium iuramenta. Nam si liberũ ei postea relinquitur negare illa esse vera, frustranea essent testimonia. Multò ergo melior est glossa super illo verbo, cap. 1. de offi. iudi. ordi. quo admonentur episcopi iudicare secundùm ꝙ Canones censent, quæ quidem glo. inde planè infert, iudicẽ debere iudicare sc̃dm allegata & probata. Id quod insuper confirmatur ex diuino documento. Deut. 17. vbi admonitione præmissa, ꝙ in ore duorũ vel trium testiũ peribit qui interficietur, subditur ꝙ iudices sequantur in iudicio veritatẽ. Illic ergo docentur iudices illã sequi veritatẽ, non q̃ ipsi sciunt, sed quam ab ore testium venantur. Veruntamen, vt auctoritates rationibus dilucidentur arguitur ratione prima, quæ omniũ est basis. Nemo ius habet quempiã condẽnandi auctoritate priuata, sed inquantũ publica fungitur. ad iudicium aũt requiritur & scientia iuris, & facti, ergo & vtraq; debet vti publica, non priuata, nẽpe vt sicut in scientia iuris nõ debet sequi suã opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges: ita neq; in cognitione facti sequi potest priuatã suam sciẽtiã: sed stare tenetur testiũ publicæ fidei, q̃ leges probant. Secũdò arguitur. Per suam scientiã iudex neminem cõdemnare potest: vt suprà dictũ est, quantumlibet eũ euidenter nouerit esse reũ: ergo neque põt quempiam absoluere. Id quod patroni contrariæ opinionis fatentur. Si ergo non põt innoxiũ absoluere, sed debet perpetuis vinculis adseruare: & perpetua vincula morti æquiparantur: gratis profectò negatur, quin possit cũ lotis, ab eius sanguine manibus, lege in ipsum agere. Sed obuias: ergo innocẽs fuit Pilatus qui secundum allegata Christum iudicauit. Nulla sanè est consequentia: qm̃ adeò erat Christi innocentia, non modò ei, verũ & publicitiùs cũctis euidens, adeóq; subinde aperta testimoniorũ falsitas, vt neque Pilatũ ipsum celaretur eorum iniquitas: sed posset eos facilè falsitatis reuincere. Vnde cũ dixit. Innocens ego sum à sanguine Iusti huius, vos videritis: nõ modo innocentiã Christi, verũ & testimoniorum iniquitatem fassus est. Sed illũ morti addixit (vt ex Euangelico comperitur) metu Cæsaris, qui vel nomen ipsum regis abhorrebat: & insimulatus est Christus ꝙ se regem faceret. Quin verò & idem metus ne venirent Romani & iudæorum gentem tollerent, eorum inuidiam exacuit vt eũ reum agerent. Tertiò arguitur ex fine publicæ auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatẽ & quietum statum reipublicæ constituta sunt, atq; eo pacto vt nulla sit patula iudici via declinandi, vbi iis libuerit, à veritate. Si autem non teneretur secundum allegata iudicare, pax illico reipublicæ turbaretur. Nam cùm populus de occultis non iudicet, videns non stari publicis ꝓbationibus, nõ posset non in iudicem proclamare: tunc præsertim vbi de re atroci lis esset, vt de vrbis proditione, aliáve simili. Præterea, iudici semper relinqueretur via excusandi se ab exequutione iustitiæ, per hoc qđ diceret sibi parere contrariã veritatẽ. In summa necessarium est vt iudex qui in oculis ciuium ius dicit, sententiam suã populo persuadeat, eatenus saltem vt cõuincatur secũdũ iura fuisse prolatam: quod facere nequiret nisi secundũ allegata iudicaret. Quartò, si (vt exempli gratia dicamus) certum esset duorum alterum, videlicet Petrum aut Paulum hæresim seminasse, lateret tamẽ vter eorum id fecisset, & Petrus verè reus, confiteretur sacramentaliter in aurem iudicis hæreticæ prauitatis & postea Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius vtique innocentia eidem inquisitori cõstaret: tũc profectò inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nam si Paulum condemnare nequiret, secretum

Secunda opinio. Rodolphus. Io. de Imola. Summa Rosel. Suplementum. Adrianus. Tertia opinio. D. Thom. Alexandr. Halens. Richard. Petrus de Tarantas. Bartolus. Ioan. An. S. Thom. Pet. Pal. Syluester. August. Ambros. Gregorius. Cauillatio. Calderin. Prima ratio. Secunda ratio. Obiectio. Solutio. Tertia ratio. Quarta ratio.

Quorundã eua∫io. confessionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen. Sunt autẽ qui ex his omnibus elabuntur, respondentes quòd iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari,
D. Thom. debet illum superiori remittere. Idque S. Thom. q. 64. art. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quòd licitum sit, non est dubium. Nam quancunque caussam potest inferior superiori remittere. Et fateor præterea quòd dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur, illo diuerticulo
Prima ratio. pius iudex debet subterfugere postquam omnia alia intermedia remedia nihil prodessent. Attamen quòd illud sit necessarium, non video. Nam primùm inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi caussam secundùm allegata. Mox remedium illud tenuissimũ est, immo innane: quoniã cùm superior rei nesciat innocentiam, non posset ob testimonium inferioris eum absoluere: sed de-
Secunda ratio. bet aliorum testium interuẽtu stare. Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre. Quare si non liceret eum occidere, cõsequens apparet quòd nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. Præterea, quæstio instauratur de ipso supremo iudice apud quẽ delatus est miser, quẽ scit esse innocentem, accusatus tamen de grauissimo crimine, adeò vt citra graue scandalũ nequeat illum vita donare. At verò supremus iudex multo plura habet remedia. Nam posset testes vrgentius deterrere: possetque excogitare alias vias quibus innoxium à tãto eriperet periculo. Præsertim cùm
Alterum subterfugium. (vt artic. 4. videbimus) possit etiam damnato ad mortem vitam concedere. Alterum subterfugium est, quòd debet tunc iudex magistratui cedere. Quia alij aiunt teneri citiùs omnium suorũ bonorũ dispendium facere, quàm illum occidere. Hoc autem profectò multò est improbabilius, quàm id
Replica. quod proximè tractabamus: tum quòd remedium illud inutile est, tum præcipuè quòd nemo tenetur tam ingenti suo incommodo damnum, quod ipse nõ dedit, in fratre cauere. Etenim quòd homo qui officio suo viuit debeat tantam iacturam facere, durum creditu est. Eo vel maximè quòd si eum nequit supplicio tradere, potiùs debet mortem ipse perpeti, quàm in eum capitis sententiam pro-
Syluester non satis plenè mentẽ D. Tho. assequutus est. ferre. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Tho. visus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait inquam, quod iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipsum potuerit superiori remittere, neque suum officium dimittere. Hoc etenim secundum S. Thomas nusquàm dixit. Et tunc nulla profectò esset nostra opinio: quia cùm quicunque possit officium suum dimittere, semper in promptu esset remedium hoc.

Sunt nihilo secius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa priùs,
Ad primũ argument. quæ sanctus Tho. adducit in suis solutionibus. Ad primam auctoritatem Deuteronom. qua iubetur iudex veritatem iudicare, iam responsum est, veritatem illic eam censeri, quæ in ore duorum vel triũ
Ad secundum argu. testium consistit. Et ad secundum respondetur quòd Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissimè nouit, & pariter Christus inquantum homo, rectissimè iudi-
Ad tertium. cant secundùm propriam scientiam. Secus autem humani iudices qui mendicatis publicis testimonijs stare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. Ad tertium respondetur, quòd
Ad quartum. quando res est manifesta, non iudici tantum, verùm publicitus, non opus est testimonijs. Secus quando soli innotuit iudici. Ad quartum sunt qui respondeant nõ esse absurdum in persona publica facere contra conscientiam secus si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorum scholis versati. Quoniam agere contra conscientiã intrinsecè malum est: quia est agere id quod agens existimat esse malum. Et ideo negatur iudicem agere contra conscientiam. Non enim agit contra conscientiam, qui tantum agit contra speculatiuam scientiam, sed qui agit contra practicam. Iudex inquam, facit contra illam scientiam, hic est innocens: non tamen contra istam, non est occidendus. Immo rectè iudicat esse occidendũ propter idonea testimonia. vbi verò iudex opinionem haberet persuasam, nostræ contrariam, censeretque subinde neutiquam innocentem esse condemnandũ, nullatenus posset
Primum argument. cõtra positã conclusionem. contra talem conscientiam eum morti tradere. Hîc enim hanc tantùm veritatem definimus quòd innocens in tali casu sit condẽnandus: quòd autem contra conscientiam facere nemini liceat altera veritas est. Accumulantur præterea alia argumenta nempe quintum, ex illo Exo. 23. Insontem & iustũ non occides. vbi Nicolaus negat opinionem S. Thomæ. Ad hoc tamen respondetur, priuatis perso-
Solutio. nis simpliciter iustum esse: publicis autem potestatibus non ille reputari debet insons, quem publica testimonia sontem faciunt. Ob idque iudex cùm publico muneri impendit operam, quia tunc ex intentione non occidit innocentem, sed debitũ officij sui, quidquid sequatur, persoluit, nullatenus
Argumẽ. secundum. peccat, sed studiosè agit: sicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguentium hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui falsò accusãt, ius violant naturale si scienter hoc faciant: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potiùs ius idem transgrederetur nisi debitum officij sui præstaret: quod iure naturæ ob commodum bonũ constitutum est. Hæc argumenta cõmunia sunt primæ ac secũdæ opinioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vtitur vt suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus inquit, de bonis temporalibus, quorũ homo est dominus. Potuit quippe, ait, populus consentire vt dũ quisque innocens ciuili caussa legitimè accusaretur, qua deberet bonis præcisè externis multari, innocens ille consentiret propter allegata &
Adriani opinio in congruentissima. probata. Hæc aũt opinio omnium est incongruentissima, neq; vllo sustentaculo fulcitur. Nam quòd ait neminem ius habere suæ vitæ aut membrorũ, hoc duntaxat probat quòd auctoritate priuata nemo potest se, aut, nisi vim vt repellendo, alium interficere. Secus autem de persona publica, quare iudici in tali casu publica idoneáque testimonia ius faciunt occidendi innocentẽ. Mox reuincitur A-
Ratio in Adrianũ. drianus: Si non posset innocens damnari in caussa criminali, profectò neque posset in ciuili. Quia sicuti iudex facultatẽ nõ habet vita priuandi hominẽ, nisi pro crimine: ita neq; externis bonis. Vnde

enim

enim ipse illum populi consensum piscatus est? eò præsertim quòd (vt sæpe dicere consueuimus) posset esse tam ingens bonorum cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentario aculeum habet aut pondus aduersus hanc D. Tho. quã plerique meritissimò amplexi sunt opinionẽ, nisi illud quòd à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentẽ morti adigere. Hoc autẽ solum persuadet quod sit impendiò quàm maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelam: non tamen quòd eius caussa deserendę sint leges, deserendaq; tranquilitas publica. Est enim lex omnis humana, quãtumuis iusta, nihil aliud quàm cribrũ expurgãdi tritici: quę nequit sic exactè iusta & iniusta discernere, quin cum purgationibus nõnulla quãdoque decidant grana. Veruntamen hoc non est pretereundum argumentum, quod posset quospiam decipere. Argumentum autem est: Vbi lis esset de aliqua condẽnanda propositione hæreseos nota, & doctores plurimi decepti illã damnarent, Papæ verò aut iudici episcopo, euidens esset illius veritas, neutiquam subscribere in aliorum sententiam posset: sed deberet constanter suam retinere veritatem: ergo similiter iudex nequit contra sibi compertam veritatem testium probationibus auscultare. Respondetur nullam esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed facto profitetur damnandum esse: idque verum est, quia testimonia illum morti offerunt.

Aliud argumentum cõtra conc.

Responsio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm Iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

TERTIVM quod ad iudicis rectitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa quã quæritur, vtrùm absq; accusatore possit reum quempiam iudicare? Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quàm sanctorum: Deus nulla præuia accusatione delictores castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. Secundò idem ostenditur in Daniẽle, vt eius historia refert, cap. 13. qui accusator vna fuit & iudex. Tertiò arguitur: Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententia de fornicatore. 1. ad Corint. 5 vbi ait: Iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Primũ arg.
Argum. 2.
Argum. 3.
Ambrosius

Breuissima est quæstio, vnaque hac conclusione contenta: Iudex in criminibus nequit quempiã iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est, quòd cum iudex interpres sit iustitiæ, ad quem secundum Arist. 5. Ethic. veluti ad animatum iustum recurritur: iustitia autem hominis non ad eundem ipsum sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat, actorẽ scilicet vel accusatorem, & reum. Accedit auctoritas Actuum 25. vbi ait Festus, Non est consuetudo Romanis dãnare aliquem hominem priùs quàm is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumq; se defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obiiciuntur. Occurrit autem illico argumentũ contra formam huius conclusionis, quæ angusta strictaq; nimis esse videtur. Arguitur inquam contra: eadem est ratio criminalium caussarum & ciuiliũ: cur ergo strictim dictũ est, in criminibus, ac si in ciuilibus minimè esset accusatio necessaria? Respondemus, diuinus Thomæ tenuisse formam. Ipse autem, si Caietano fides habetur exẽplum in criminalibus posuit, eò quòd in illis requiritur delictoris præsentia: & ideò euidentiùs illic patet accusationis necessitas. Attamen expositio hæc non facit satis: deberet enim conclusionem ponere quæ latè pateret. Ratio ergo S. Tho. fuit quod licet in omni iudicio pręter iudicem necessarię sint duæ personæ: in caussa tamen ciuili, vbi nõ petitur delinquẽtis suppliciũ sed rerum restitutio, patentissimum erat iudicium iniri nõ posse sine parte res suas petente, quę quidem, accusator nõ dicitur, sed actor. Et ideo quæstio particulariter mota est de accusatore, de quo in dubiũ venire poterat, an esset necessarius: propterea quòd iudex munere suo videtur posse crimina vindicare. Arguitur autẽ præterea contra conclusionẽ: Ius naturale non vetat quominus possit potestas publica, nulla expectata accusatione perniciosum hominem extinguere. Nã & paterfamiliàs & monachorum præfectus potest familiã suam absq; illa iudicij forma castigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quòd licet ius naturale id expresse non prohibeat, est tamen vtroq; humano iure sanctè prohibitum: vt extrà, de accusa. capi. si legitimus. & l. illicitas, suprà citata ff. de offic. præsi. & ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accusatorẽ non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et aliis Romanorũ legibus quas insinuauit ille Festus loco citato in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere visus est Christus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulier? neq; ego te condẽno. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim reipublicæ pax custoditur & quies, si qui accusatione aut proclamatione delati fuerint in iudiciũ, in cõspectu populi afficiũtur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul & vindicis personã gereret, via calũniis sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas alias personas arbiter. Quare Aristo. 5. Ethic. cap. 4. ait eum esse mediatorem. At verò paterfamiliàs, qui vi non vtitur coërciua, neque capitali sententia ferire potest, hac non indiget accusationis ceremonia. Sicuti neque monachorum prælatus in delictis minoris momenti, quæ, ceu pater castigare debet. Idque iuris habet pontificum concessione, quorum auctoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quin verò & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma: vt habetur l. leuia ff. de accusat. vbi leuia audire & discutere de plano iubentur. At verò grauia crimina quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt: nempe vbi carceribus opus est, neque in monachorum claustris vindicari possunt nisi accusatione præuia.

Cõclusio responsiua.
Ratio cõclusionis.
Argumen.
Caietanus.
Vera solutio.
Argum. 2.
Responsio.
Aristot.

Ad primũ argu. Respondetur ergo ad argumenta. Etenim quæ Dei sanctorumque exempla in contrarium obiecta sunt nihil contra mouent. Deus siquidem nullo opus habet accusatore, eò quòd & omnia nouit & pro sua absoluta potentia, summaque æquitate neque minimam culpam impunè permittit. Tametsi nihil fine accusatore puniat. Creauit enim rationem nostram adeò culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accuset: vti ad Roman. 2. doctor est *Paulus.* Paulus. Præterea & factum ipsum, quod etsi sit latentissimum, ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore est ante eius conspectum. Vnde Gen. 3. quasi Adæ præuaricatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam vbi es? & cap. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18 in Sodomorum vltione: Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. Quin verò forma finalis iudicij futura videtur cum accusatione: vt habetur Matth. 12. Viri Niniuitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam. Regina Austri, &c. Atque eadem ratione Daniel quoniã Dei agebatur auctoritate & apulsu, potuit *Ad tertiũ.* eosdem senes & reos accusando facere, & morti addicere condemnando. Ad tertiũ respondetur, præter hominem, cuius proprium est accusandi munus, quatuor existere alias caussas, quarum quælibet locum sibi vendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimen, quod notorium appellant: puta vbi quis in conspectu populi vel iudicis cum legitimis testibus delinquit: tunc enim non alius præstolandu . . t accusator: secundum illud Pauli primæ ad Corinth. 5. Quorundam peccata manifesta *Augustin.* sunt, præcedentia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super locum citatũ Gen. 4. de sanguine Abel: Et refertur extrà, de accusat. euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Idémque habetur 2. q. 1. can. manifesta. Secunda caussa est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Hæc enim vicem habent quodammodo accusatoris. Non quidem vt iusta sint caussa, reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re priùs explorata & discussa, iuxta formam capitulorum, qualiter & quando. &, Inquisitionis, extrà, de accusatio. Tertia caussa est, quando quis iudici denuntiatione iuridica denuntiatur, quæ ad vindictam tendit, qualis fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis, proceditur ad cognitionem caussæ, & vltionem criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tantùm ab accusatione differens, quòd qui denuntiat non tenetur probare: aliàs nemo denuntiare auderet. Quarta denique caussa est, dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prælato vt patri. Tunc enim si denuntiatus fuerit dicto audiens, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debet vbi correptus frater, correptus subinde appatuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris vicem gerit vt possit prælatus in eum lege agere, vt infrà limatiùs patebit. Hæc enim non est hic locus emunctiùs examinandi.

ARTICULUS IIII.

Vtrùm iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

QUARTUM denique quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre restat, an liceat iudici pœnam relaxare? Arguitur ergo à parte affirmatiua. *Primũ arg.* Admonuit nos Iacobus cap. 2. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam *Secundum.* non fecerit: ergo non solùm pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, verùm *Tertium.* etiam debitum. Secundò: id confirmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiel. 18.) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Tertiò: Id quod alicui prodest, nemini verò nocet quicunque iustè præstare potest: ergo saltem vbi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. In contrarium sunt legis testimonia. Legimus enim Deut. 13. de idololatria: Non parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum: sed statim interficies eum. Et de homicida. cap. 9. Morietur neque misereberis eius.

Distinctio. Ad quæstionem hanc quæ facillima est, supposita distinctione per duas conclusiones respõdetur. *Prima conclusio.* Alia enim est longè ratio supremi iudicis, puta principis penes quem summa est imperij, à ratione inferioris, qui seu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. Prima ergo est conclusio. Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue summus sit, siue in*Probatio conclusionis.*fimus, remittere potest pœnam. Probatur Duplici enim nomine tenetur iudex sceleratum supplicio tradere. Priori, quia caussam definire debet inter ipsum & accusatorem. Posteriori, quia minister est reipublicæ, qui non priuata, sed publica potestate vindex est iniuriarum, quæ in ipsam fiunt. Nam qui ciui iniuriam infert, reipublicæ subinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat à noxa absoluere reum: alterum ex parte accusatoris, atque alterum ex parte reipublicæ. Quocirca quandiu qui iniuria affectus est, in accusatione perstiterit, non fit iudici liberum reum indemnem seruare. Ob id quod, ceu iusti custos, tenetur vnicuique ius persequenti suum reddere: & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno misericors esset, teneretúrq; subinde ad restitutionem tam iniuriæ quam damni. Vnde 5. Ethicorum, Aristoteles capi*Aristot.* te quinto. Quando homines, inquit, vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in *Vltima conclusio.* seruitute se viuere arbitrantur. Posterior conclusio. Postquam accusator ab accusatione contentus destiterit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbi*Probatio.*trium inferiori non committitur. Posterius hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori *Augusti.* præscriptus est à superiori agendi modus: & ideo sic legibus alligatur, vt nequeat earum præscripta exire. Vnde super illud Ioannis decimo. Non habetes super me potestatem vllam, ait Augustinus.

Talem

Talem Deus dederat Pilatu potestatem,vt esset sub Cæsare, ne ei omoiuo liberum esset accusatum absoluere.Prius autem conclusionis mēbrum ex eo veritatem sortitur quòd princeps non tantùm est legum custos,verùm dispēsator.Non inquā absolutus,vt posset illas pro arbitriu suo veluti palhom suum dispeudere,ac dissipare:sed tamen potest vbi decere videbit aut bono publico expedire, in legibus dispensare.Quo fit vt accusatore desistente,& veniam ei qoē accosabat deprecante , non subiude obligatur prioceps pœnam condouare:sed est in arbitrio suo illā infligere.Quin verò merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam scelestus , vt debeat suppliciu eum addicere:quod si non faceret,iniusius esset reipublicæ:vt puta quādo publicus esset sicarius,aut latro,vel studio scelerosus.Secus qoando vnum præ homana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid noo posset reus qui vnicum fecit humanum delictum tam insigniter esse reipublicæ vtilis,vt etiam reclamante accusatore posset vita dunari?Respoudetur buc impendiò quàm rarissimè licere:nihilominus vsu venire posse,vt deceret principē (quod babetor 2.q.7.ca.si qoem pœnituerit.) accusatiouem abolere,& accusatoram compellere vt prudentum arbitrio alia satisfactione esset contentus,vt persona,vel ad bellum gerendum,vel ad alia muuera egregiæ commoda seruaretur. *Scrupulus.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respoudetur quòd persouis priuatis quàm rarissimè,imò vix potest in remittendis iniuriis excessus contingere : adeò nus districtè commendauit Christus ioimicorum dilectiunem.Publicis autem magistratibus,quia pattoni & protectores iustitiæ sunt,præscripta est linea incliuandi in misericordiam.Debent quidem geuere suo esse clementes, oeque caussas disquirere,tecbnasq; innectere trocidandi bomines.Immo quod Arist.etiam 5.Ethic.agnooit, & est inter regulas iuris debet esse clementior ad miouenda mitigaodáque sopplicia qoatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis.Inde enim exilire,nou est clementia, sed clades publica. Quin verò& illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iodicum manibus eripere,uon puteut egregium pieratis opos exhibere:inferunt enim sæpe iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi,suis crucifixoribus veniam à patre deprecantis;quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat.Et perinde respundetur ad secundum,qood cùm Deus sit in quem primùm præcipuéque peccatur,potest remittere culpam & pœnam,vt ei placitum fuerit.Tametsi vbi ait , Nulo mortem peccatoris,de æterna id intelligat:ob idq́ oe subdit,sed vt magis conuertatur & viuat,videlicet spirituali vita.Pœnam autem nemini relaxat,præterquam in sacramento,nisi secundùm opera & fructus pœnitentiæ.Ad tertium autem iam responsum est,quòd iudex remitteodo pœoam,etiam accusatore cessaote nocumentom infert reipublicæ,quatenus metum de mediu tollit,quo bomines arceutur à malo.Vnde Deut.13.Post pœnàm seductoris subiuugitur:vt umnis Israël audiēs timeat: & nequaquam vltrà faciat quidpiam buius rei simile. *Ad primum argum.* *Aristot.* *Ad secūdū*

QVÆSTIO QVINTA.
DE IVSTITIA ACCVSATORIS.

S. Thom. 2. 2. quæst. 68.
ARTICVLVS I.
Vtrum quispiam teneatur alium accusare.

SECVNDA persona in iudicio est actor,vel accusator : nam nisi ille qui noxius est ab alio in indicium deferretur,nuuquā ipse veoiret.In accosatore autem quatuor sunt cousideranda:scilicet obligatio,forma,iustitia,& pęna si iniustè accuset:de quibus ideo quatuor extruuntur art.Primò ergo quæritur,vtrum quispiam teueatur quempiā accusare. Et arguttur à parte negatius.Primò,quia Matth.6.iubemur debitoribus nostris dimittere debita.Et ad Rom.12.Nou vos defendentes,hoc est noo nus viodicantes cbarissimi:sed date locum iræ.Secundò:Amicum io iudicium tiaducere amicotū fidei derogat:ergo id minimè fas est. Tertiò:si accusatio esset virtutis præceptū,nemo inde exciperetur:multi autē ab accusarione repelluntur: vt 2. q.7.latè patet de excōmunicatis & infamibus,ergo nun est præceptū. Quartò:Si tale esset præceptum,illud potiùs officium deberemus prælatis & amicis persoluere:sed eadē caussa & quæst.prohibentur subditi,nisi iu certis casibus,Prælatos accusare.Et præterea clerici accusari à laicis & illos accusare : & maximè in caussa sanguiuis:vt patet concilio Toletano quarto.23.q.8.can.his à quibus. & can. elericis,atque alibi crebrò ergo nou est præceptum.Quintò: Accusator astriogitur crimē probare:aliàs pœuam taliuois subiret;nemo autem cugitor tantum subire periculum,ergo nemo accusare cōpelleodos est.In contrarium est illud Leuit.5.Si peccauerit anima,& quis aodierit vocem iurantis , testisque fuerit quòd ipse vidit aut conscius est:nisi indicauerit,portabit iniquitatem suam. *Quatuor in accusatore cōsiderāda.* *Primū arg.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.* *Concilium Toletan.* *Quintum.*

Præsentem quæstionem in Relectione nostra de tegend.& detegen. secretis,quintam fecimus vbi eam ad amussim disputauimus,Nihilominus oon possumus non buc aliqua conferre ne ista lacuna iotercisus appareat præsens tractatus.Respondetur ergo ad quæstionem, distinctioue præmissa,duabus cōclusiooibus.Est enim differentia iuter fraternā denuntiationē,& iuridicā accusationē,quę ex parte fiois sumitur.Denuntiatio enim illuc tēdit,vt correptus frater corrigatur & emēdetur. Quare (vt dicebamos) illo obtēto scopo,nō est vlterius progrediendom. Accusatio vero ad hoc initur , vt reos puniatur,idq́; præsertim in bonū publicū vt quies reipub.cōseruetur, oeq; eius decor sordescat. Vnde denūtiatio fraterna est criminis delatio ad prælatum,veluti ad patrem correctionis gratia.Accusatio *Distinctio.*

Accusatio

Quid denũtiatio fraterna. *Quid accusatio.*

cusatio verò est criminis delatio ad iudicem, veluti ad personam publicã vindicationis gratia. Prior ergo conclusio est.

Prima conclusio.

Vbi quis scelus nouerit in reipublicæ perniciẽ ire, quod idoneis testibus probare potuerit, tenetur noxium accusare.

Probatio cõclusionis.

Probatur. Criminũ vindictæ quæ in hoc seculo fiunt, nõ propter ipsas expetendæ sunt veluti vltiones in odium exitiúmque malorũ: huiusmodi enim pœnę infernales erunt, vbi tempus aduenerit plenariæ retributionis: sed sunt tanquã medicinæ procurãdæ, vel ipsius qui supplicio afficitur, vel boni publici: nimirum vt earum metu homines in officio cõtineantur, ne commune bonum perturbent: quicunque autem bono cõmuni succurrere cõstringitur veluti pars toti, vbi viderit vel contagione infici, vel sceleribus corrumpi: id verò fieri non potest nisi per publicam potestatem, ad quã accusatione crimina deferuntur: ergo quisque in tali casu tenetur perniciosum accusare.

Gemina cõditio quam adesse oportet vt quis accusare teneatur.

Duę ergo conditiones coire debent vt obligatio enascatur accusandi, scilicet vt crimen existat contra bonum publicum, & probari possit. Atqui hinc consequitur posterior conclusio.

Postrema conclusio.

De peccato quod vel in cladem reipublicę non vergit, vel idoneis testibus probari non potest, nemo iure naturali accusare tenetur.

Ratio conclusionis.

Prior conclusionis pars probatur. Nam cùm quisq; sit suorũ bonorũ dominus, etiam famę & honoris, vt lib. 4. q. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum vt dicto Christi audiens sit, quo nos tantopere ad dilectionem inimicorũ animauit: tum etiam ad redimendũ tẽpus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accusa. cog. Et est expressa sentẽtia

S. Thom.

S. Tho. 2.2. non solùm. q. 68. vbi hoc tractat, verùm. q. 73. art. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentũ suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum.

Ratio sancti Thom.

Secundã partem probat S. Tho. quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideò cùm in accusatione necessaria sit probatio, qui probare nõ potest, accusare non cogitur: eo præsertim ne periculũ sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, ne in litem aliã descendamus, vtrum hæredes occisi teneantur iure ciuili humicidã accusare, secundùm opinionẽ Bar. super legem. In eum. ff. de accusa. ne ius hæreditatis amittant. Cuius tamen contrariũ sentire videtur l. diui fratres. eod. & C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica.

Argum. in priorẽ conclusionem.

At verò quò prior cõclusio explicatiùs euoluatur, arguitur contra eam: Nullum est peccatum, quod non afferat detrimentum publicũ nempe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquam persuasionem cõsortis: ergo si cõclusio vera est, nullam fert exceptionẽ, sed de quocunque peccato, cui pœna posita est, debet quisq;, si probare id potest, delictorẽ in iudicium producere. Hoc argumentũ plerosq; multos conuincit.

Solutio.

Attamen discretione opus est. Haud enim omnia peccata, sic in detrimentũ censentur reipublicæ, vt sint necessariò, vel denuntianda, vel accusanda, vel tanquam talia inquirenda: sed illa tantùm quorũ proximum obiectum est cõmune bonum quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidẽ quæ aduersus priuatum bonum cõmittuntur, priuata reputãtur: nam ex obiecto actuum, species existimãtur. Exẽpla sunto. Bona proximi furari, priuatum delictum est, sicuti & priuatum hominẽ occidere: cõpilare autem ærarium publicũ, sicuti & crimen læsæ maiestatis, hęc sunt quę in publicum detrimẽtum vergunt. Pari modo mendaciũ perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatũ est. Hæresis verò qua cõmunis religio cõcutitur, crimẽ est cùm primis publicũ. Nam etsi scelera quæ in singulas reipublicæ, priuatas partes cõmittuntur, quodãmodo rempublicã attingant, nõ tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autẽ qui regias vias obsident, & Assasini publicis criminosis adscribuntur.

Secundum argumen. ad idem.

Secundũ argumentũ est: Quando talia crimina publica quis resciuerit, satis est si illa denuntiet: nõ ergo necessaria est accusatio: eò præsertim quòd si denuntiat, non tenetur probare, sicuti ille qui accusat. Quare vt ab illo periculo deficiendi, in probatione liberetur, satisfecisse videbitur dum denuntiauerit.

Sũma Angelica.

Propter hoc argumentũ tenet Sũma Angel. contra S. Tho. quòd nemo accusare tenetur: in quam sententiã citat Bar. super l. in eum. ff. de accusa.

Duplex denuntiatio.

Hic tamen est notandum, denuntiationẽ, quantùm ad rem attinet præsentẽ, duplicem esse: licet Doctores canonici iuris plures præter accusationẽ, distinguant super c. nouit. de iudi. & 2. q. prim. can. si peccauerit. quas eadem 5. q. de Ratio. tegen. & detegen. secre. diffusè nos explicuimus. Vna est enim denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modò diximus, ad fratris correctionẽ refertur: sed alia est iudicialis, quæ bonum etiã publicũ habet pro scopo: quæ ideo procedit etiam ad punitionem, sicut est illa quę fit inquisitoribus: & seruus qui accusare nõ potest dominum, potest illum denũtiare, & subditos etiã inferiorem prælatum, superiori. Et illa est penè accusatio, hoc solo differens quòd denuntians non tenetur probare, sed iudex tunc tenetur inquirere. Et hanc forsan hic S. Tho. nomine accusationis comprehendit. Tametsi vbi crimen esset valdè perniciosum & contagiosum, ille qui testes posset afferre, accusare quoque tenetur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quidquid sit de iure ciuili, non dubium quin in caussa publica teneatur quisque in cõscientia accusare. Et Barr. solum loquitur in caussa priuata.

Dubium. *Argu. partis affirmatiua.*

Tertium autem dubium est, vtrum sicut ante denuntiationem euangelicam prærequiritur admonitio fratris, ita, & ante accusationem? Et arguitur à parte affirmatiua: In euangelio nulla fit exceptio accusationis, vel denuntiationis: sed simpliciter præcipitur, vt secreta admonitio præcedat. In contrarium tamen facit quod in c. qualiter, & quando. de accusa. distinguitur inter denũtiationẽ, & accusationem, sub his verbis: Sicut denuntiationem admonitio, ita & accusationẽ inscriptio præcedere debet: vbi nulla ante accusationem admonitio exigitur.

Durand. *S. Thom.* *Syluester* *Caietanus.*

Propterea Durandus in 4. dist. 19. q. 4. ait, quòd in foro interiori & conscientię requiritur admonitio, nõ tamẽ in foro exteriori. Et S. Tho. eadẽ dist. q. 2. art. 3. recitat ambas opiniones. Et quanquã Syluester in verb. Accusatio. §. 3. existimet tenere partẽ affirmatiuã, tenere tamẽ apertius videtur negatiuã, scilicet quòd nõ requiritur. Et ideo Caietanus 2.2. q. 33. art. 7. dicit, quòd quando accusatio solùm est licita, nõ tamen in pręcepto necessarium est, vt admonitio secreta pręcedat: quãdo verò est in pręcepto, tunc non est necessaria. His tamen non obstantibus, rem sic ratio di-

lucidat

lucidat, vt nullis opus sit citationibus, sed distinctionibus. Prima est, quãdo accusatio alicui incũbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neq; in conscientia. Ratio est, quia scopus talis accusantis nõ est emẽdare fratrem: ob idque inanis esset & vana admonitio: quoniam etsi sit emẽdatus, potest qui iniuria affectus est, ius suum persequi. Atque in hoc casu palã desit opinio Caiet. Iste enim non tenetur accusare, & tamen potest sine prævia admonitione id facere. Quando vero crimen, modo nuper ex posito, pestiferum est reipublicæ, tunc distinguendum est. Enimuero si ille qui resciuerit certissimus omnino sit quod per suam admonitionẽ sic frater emendabitur, vt damnum publicum omnino sopitũ cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solum lege charitatis, verùm etiã iustitiæ: quia pestilens ille sceleratus, adhuc habet possessionem honoris sui: ob idque si satis potest occurri malo publico, sine eius læsione, non est in publicũ traducendus. Est enim (vt diximus) accusatio medicinalis: & ideo si ex eo sanari tantum detrimentum potest, caueda est. Si verò nõ sit omni firmitate certissimus quod sua proderit admonitio, vel sit in mora periculum illico ad accusationẽ properãdum est. Vnde si interueret ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut super omnia hæreseos crimen maxime in dogmatizantib. præceptum est statim ad iudices aduolare: quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin vero etsi non existeret idonei testes ad probandũ, festinandũ est ad denuntiationem iudicialẽ. Sententia est expressa S. Tho. 2.2.q 33. art. 7. vbi ait oportere in talibus casibus statim procedere ad denuntiationẽ, vt huiusmodi nocumenta impediantur. Nisi forte, inquit, aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire. & hinc sumenda est regula, in inquisitionibus generalibus, quando edicto præcipitur, vt quisque denuntiet latentia crimina. Etenim si omnino sint emendata cuiuscunque sint generis, nemo tenetur illa vel denuntiare, vel accusare: sed tantum testis esse si eius testimonium in particulari legitimè postuletur. Si autem non sint emẽdata, tunc aut sunt priuata, vt concubinatus, vel alia quæ non habeat pro obiecto bonum publicum: & hæc tantummodo denuntianda sunt fraternè, ad emendationem fratris. Si vero sint in perniciem publicam: vt proditio, hæresis, & si quis forsan nõ ex infirmitate, sed studio & quasi publicus hostis membra reipublicæ ad malum solicitaret, vt rempublicam corrumperet: & non posset aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset denuntiatione iudiciali: quin vero accusandus, si probari res posset. Et pariter si immineat periculum tertiæ personæ. Quãuis in his non ita crebro vsu venit necessitas accusandi, qa eiusmodi crimina frequentius possunt via correptionis fraternæ præueniri. Hic de fiscalib. examinandum esset in causis criminalibus. Etenim quod fisci procuratores instituãtur, iustũ est vt curam habeant ærarij publici. Item vt criminum etiã in perniciem publici boni (vt expositum est) vergentium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen quod fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo, neque S. Tho. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam talium scelerum vltionem & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria perculsi sunt. At postquàm consuetudo hoc habet, non est nostrum de hoc censere.

Solutio propositæ dubitationis. — *S. Thom.* — *Regula.*

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum, secunda conclusio respondit. Probant enim illa testimonia, priuatis personis consilium esse euangelicum suas priuatas iniurias condonare. *Ad secundum.* Ad secundum aũt dicitur amicorum fide respondetur, amicos, vsque ad aras esse colẽdos: & ideo vbi res est de bono communi, hoc illis anteferendum est. Neque ideo amicitiæ fides infringitur, etsi promissio præeesserit seruandi secreti. *Ad tertiũ.* Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramẽtalis cõfessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. Ad tertium respondetur, quod infames & excommunicati (vt dicta q. 7. habetur) ab accusatione repelluntur: non quidem in bonum ipsorum (siquidem accusare vbi & quando oportet, virtus est) sed in pœnam arcentur ab illo munere: proptereà quòd accusatio auctoritatem desiderat accusantis, quam illa sors hominũ non habet. At ff. de accusatio. l. qui accusare. multis aliis de causis alij prohibẽtur accusare, scilicet ratione sexus, ætatis conditionis, &c. *Dubium.* Sed est dubium, vtrum saltem quãdo crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittãtur ad accusationem? *Responsio Caietanus.* Respondetur neque tunc quidẽ esse admittendos: possunt tamen & debẽt iudiciali denuntiatione pericula patefacere: vt 2.2.q.68. art. 1. auctor est Caietanus. *Ad quartum argu.* Et pariter respondetur ad quartũ: *S. Thom.* Prohibentur enim eadem caussa & quæstio. eademq; lege citata in ff. filii, & subditi, & serui, suos superiores accusare. Hoc tamen glossat S. Tho. eadem quæst. quod nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare: & maximè in caussa cõmunis boni: quia illi non cohibẽtur, vti alii, in pœnã: sed propter honestatem: quia accusatio præsefert nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. *Clerici qualiter possint accusare.* De clericis antem respondetur, quod in caussa sanguinis, vt illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denuntiare crimina, protestãtes non se reuelare eiusmodi criminosos, perendo sanguinis vindictã sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. *Ad postremum.* Cum hac enim protestatione licitum illis est, talia crimina in iudicium deferre: non solum illa quæ sunt contra bonum publicum, vt hæreseos impietatẽ, & læsæ maiestatis: verum etiã illa quibus vel tertiæ personæ, vel sibiipsis iniuria fit, vel damnum datur: vt patet in cap. Prælatis, de homic. volunta. lib. 6. Ad postremum de pœna talionis inferius art. 4. commodior dabitur respondendi locus.

ARTICVLVS II.

Vtrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

Primum argum.

POST accusandi obligationẽ, quæritur circa accusationis formã, an debeat in scriptis exhiberi? Et arguitur à parte negatiua: Scriptura tunc est necessaria, quãdo aut de præteritis loquimur, ne nobis memoria elabantur: aut loquimur absentibus, ad quos verbã nõ pertingunt. Accusatio autem fit & in præsenti tempore, & ipso præsente reo: Nam vt habetur

vt habetur 2.q.8.cano.accusatorum:nemo absens accusari potest : ergo scriptura non est necessaria.

Secundum. Secundò : Nihilominus per denuntiationem quàm per accusationem crimen panditur alienum : in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius:ergo neque in accusatione . In contrarium est *August.* August.eodem cano.citato.2.q.8.vbi ait,Accusatorum personæ nunquam recipiantur sine scripto: neque absente eo quem accusare voluerint,quibuslibet accusare permittatur.

Conclusio responsiua. Facillima est quæstio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur : Forma accusationis est, vt in scripto fiat.Conclusio est iuris,non solum canonici loco citato,& eadem can.& quæstione,ca *Ratio naturalis pro conclusione.* no.quisquis.& can.crimen,verum & iuris etiam ciuilis.ff.de accusa.l.si cui. Et quàuis ius naturæ id non plane præcipiat,elicitur tamen inde naturalis ratio. Est.n.iudex (vt suprà dictum est) medius inter duas partes,accusatorum.s.& reum,constitutus:qui caussam examinare debet,de qua est sententiam prolaturus . Cùm ergo ex vna parte memoria , quæ lubrica est,cuncta diu verba adseruare *Ratio secunda.* non possit,& ex altera necessarium sit eadem vsque ad definitiuam sententiam retineri necessarium est scripturæ adminiculum. Adde,quòd cùm accusator pœnæ,antiquitus talionis,& nunc etiã non leui fiat obnoxius,si de calũnia fuerit conuictus,operæpretiũ est accusationem subscribere, quã post *Ratio tertia.* modum inficias ire nequeat. Ad hæc,cùm accusationi adhibendæ sunt tum defensiones & exceptiones tum etiam probationes,expediens est, vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur l.Leuia.ff.de accusatio.In leuibus de plano procedendum est sine huiusmodi ceremoniis.Præterea in notoriis in quibus cum (vt suprà diximus) non expectatur accusator,neque scripto opus est.

Ad primũ argumen. Ad primum igitur argumentũ respondetur,quod scriptura accusationis non est necessaria, eò quòd de præteritis ineatur,sed vt in futurum debeat salua custodiri . Et ideo neq; obstat accusationẽ fieri in præsentia rei:debet.n.tam reus quàm accusator adesse.Vnde eadem caussa & quæstio. cano. per scripta.iubet Stephanus Papa ne vllius accusatio per scripta suscipiatur:non quòd nõ sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quod non est ab absente accusatore in scriptis mittenda:sed debet ipse cõparere.Quòd autem cauetur,ne reus absens accusetur,non sic strictè intelligẽdum est, vt nõ liceat in eius absentia accusationẽ iudici exhiberi:sed quod non est sententia condemnandus,antequam ipse præsens audiatur.Idque potissimùm in caussa criminali,atque adeo omniũ maxime in capitali:vt cauetur lege,Absentem. C. de accusa.si autem publico præconio vocatus noluerit comparere,sententia quidem veluti in rebellem ferri potest:postmodum verò captus,antequã executioni *Ad secundum argu.* mandetur,audiri debet.Secundi vero solutio facile ex dictis colligitur.In denuntiatione. n. fraterna euangelica,quia ad vindictam non proceditur , sed tam iudex quàm denuntians soli consulit saluti fratris sine dispendio eius famæ,nulla est scriptura necessaria:secus in denuntiatione iudiciali . Atq; hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat c.super his.de accusation.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio per tria hæc reddatur iniusta,quæ sunt calumnia,præuaricatio,& tergiuersatio.

Primũ argumentum partis negatiuæ. TERTIVM.quod in accusatore requiritur,est iustitia.De hac ergo quæritur,vtrũ tribus his vitiis corrũpatur,quæ sunt,calumnia,præuaricatio,tergiuersatio.Et arguitur à parte negatiua:Calumnia(vt habetur 2.q 3.can.Si quem.pœnituerit ,est falsa crimina sciẽter intendere.Contingit autem quempiam alteri calumniã extruere ignoranter,leuitate tamen animi non omnino excusante;ergo vel illa contra can.censenda est calumnia: vel quartum est *secundum.* vitium,quo accusatoris iustitia commaculatur.Secundò:Præuaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere;in hoc autem non semper subest iniquitas : quia nemo tenetur omnia crimina *Tertium.* detegere,neque sua neque proximi.Tertiò:Tergiuersari,est in vniuersum ab accusatione desistere; hoc autem non semper est cum iniuria coniunctum:immo verò in initio eiusdem capitis præscribitur,vt quem accusasse pœnituerit,de eo quod probare non potest, si cum accusato innocente conuenerit,inuicem se absoluant.In contrarium tamen est idem textus:vbi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi.Aut enim calumniantur,aut præuaricantur,aut tergiuersantur.

Conclusio responsiua. Vnica Conclusione ad quæstionẽ respondetur.Tribus nominatis vitiis contingit accusationẽ vitiari.Conclusio est non solum iuris canonici textu citato,verùm & iuris ciuilis.ff.ad senat.consultũ Turpil.seu de abolitionibus.l.accusatorũ.vnde eadem prorsus verba desumpsit cano. Si quem pœnituerit.Numerus autẽ horum vitiorũ sic colligitur:Cùm accusatio in bonum cõmune referatur,sic tamen,vt iusta fiat criminis vltio vtroq; pede claudicare potest accusator, videlicet aut reo fauẽdo, aut plus nimio reipublicæ siue parti læsæ.In rempublicã inclinat,cùm reo crimen falsum impingit Et hoc est calũniari.Est.n.calumnia subdola rei vexatio,per fraudẽ.Neque vero ille tantum calumniator est,qui falsum crimen imponit,verùm & qui occultũ,quod iure probari nõ potest in iudicio propalat.Nam iure quidquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit , falsum reputatur:Potest secundò accusator vice versa in rempublicã esse iniustus, quando in caussa est , ne qui in bonum publicũ delinquit,reprimatur.Et contingit dupliciter. Vno modo,fraudem extruẽdo reipublicæ:nempe inclinãdo in fauorem rei.Et hoc est præuaricari:quoniã varicari idem est quod flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter. Vno modo dissimulando omnia quæ in commodũ reipublicæ detegere tenetur,atq; adeo probationes negligendo : & altero modo falsas admittendo excusationes,& exceptiones.Quare præuaricatio altero nomine dicitur collusio : quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsæ.Quocirca hoc vitium nõ tantũ in accusatorẽ

verùm

verùm & in aduocatum, & in alios ministros, quin etiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga caussæ vertat.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum respódetur, quòd criminis impositio non censetur inter calumnia, nisi studio & consultò fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi prius tum certior factus sit criminis, tum etiam certam, paratamque habeat probationem: Et iden qui leuiter ac temerè ad accusandum prosilit, nó est à culpa immunis: Attamen non debet vt calumniator, talione vel acri alio supplicio plecti, sed alia leuiori pœna. Nisi forsan iusto errore fuerit motus, nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia, prudentia iudicis libranda sunt, & æstimanda. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, quòd sua propria crimina nemo debet detegere, nisi reus legitimè factus, à legitimo iudice interrogetur. Neq; verò aliena nisi casu, quo denuntiare vel accusare tenetur. Quando aũt ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad rem conferunt. Quare si prece, vel precio, vel alia caussa cum reo colludat, præuaricator est. *Ad tertiũ.* Pariter ad tertiũ respondetur, quòd tergiuersari non semper est crimen, sed tunc prorsus, quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. *Tribus modis tergiuersari contingit citra culpam.* Primò cùm quis in caussa propria accusauit. Tunc enim sicut liberè accusationẽ inscripsit, ita potest & quando libuerit, illam deserere. Secundò: Quando accusauit in caussa publica, leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire, & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti cap. Si quem pœnituerit Tertiò: Authoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ vtilitatem, potest accusationem & in initio refellere, & in processu abolere: vt eodem cap. subiungitur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur.

VARTVM quod de accusatore disputandum restat, est vtrum in probatione deficiẽs pœna talionis teneatur. *Primum argumẽta.* Et arguitur à parte negatiua: Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire: cui ideo Fabianus Papa 2.q.3. can. Si quis iratus, veniam concedit: non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. *Secundum.* Secundò: Si talis pœna iusta est, ob id iustè infligitur, quòd accusator damnum per iniuriam alteri intentat: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc non potest princeps eum remittere; aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: potest autem eam vterque remittere: ergo signari non potest iniuria, ob quam talis statuatur pœna. *Tertium.* Tertiò: Ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pœna, secundum illud Naum.1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. calumniatores autem infames habentur iure: vt patet 2.q.3.can. si quis circa. non ergo debẽt alterum subire supplicium. *Damasus.* Sed in contrarium est Damasi decretum 2.q.3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. *Adrianus Papa.* Et alterum proximum Adriani: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam ipse intulit patiatur.

Talio vnde trahat originem. Pro solutione quæstionis notandum quòd talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur quale alteri contra ius, moliebatur. *Arist.* Id quod Aristoteles 5. Ethicorum, capite 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi.

Si quæ fecit, patiatur & ipse.

Cõclusio affirmatiua. Rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo cóclusio affirmatiua: Iustũ est vt ille qui per accusationẽ in periculum quempiam induxit grauis pœnæ, similẽ & ipse ferat. Conclusio est non solùm canonici iuris locis citatis, verùm ciuilis: vt patet ff. ad senatusconsultum Turpil. l. mulier. & l. quæsitum. Cùm ergo leges deficientẽ in probatione talionis pœnæ adiudicẽt, ostendunt non solùm eum qui falsum crimen imponit, verùm & qui occultũ quod probari non potest detegit, eidem subiacere supplicio. *Ratio conclusionis.* Ratio naturalis ẽst hæc: Accusator cõstituitur pars reo aduersa, cótendens eum in supplicium adigere: iudex autẽ medius inter ambos sedet iustitiæ protector: sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, vt periculum quod quis alteri per iniuriã creat, in ipsum recidat: ergo pœna talionis est iusta. *Cõfirmatio.* Eadẽ conclusio cõfirmatur: Nam lege veteri, quæ iustissima erat, eadẽ pœna stat scripta: scilicet Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuter. 19. Cùm diligentissimè perscrutantes inuenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur, vt quidam arbitrantur, illam pœnam esse modò de iure diuino: illa namq; non erat moralis de iure naturæ, sed rantũ iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Non quòd Christus legem illam Matth. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantum retulit veterem legem consulens nobis contrà ne nos vindicaremus sed inimicis remitteremus iniurias: at quòd tota lex illa vetus cessauit: Nisi quòd præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, cõfirmata sunt lege euãgelica: ceremonialia verò sic cessarunt, vt tanquã signa iam modo falsa, institui denuò non possint: iudicialia verò possunt quidẽ, si iustũ censeatur, iterato cõstitui. Attamen lex talionis semper fuit vt trux duraq; existimata, sed propter duritiẽ illius populi, & ad nectendas calũnias, procliuis posita fuit. Nam si naturalẽ rationem consulueris, satis est vt qui occidit, occidatur. Qui verò occidere procurauit, nó subinde, nisi summo iure, reus sit tãti criminis: eò præser tim quòd tũc absterrerẽtur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt habetur Insit. de iniu. §. pœna.) iam de desuetudine ferè abiit illa pœna: retinetur tamen quadamtenus in prouinciis bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in caussa capitali. Idque maximè quãdo illius caussa innocẽs interficitur: tametsi

debeant

debeant etiam extra talem casum iniqui delatores aeri supplicio plecti.

Ad primũ argum. Ad primum ergo argumentum respondet Arist. loco citato 5. Ethic. quod repassionem, quam nos tallionem appellamus, non semper iustitia deposcit, quoniam valde differt vtrum quis voluntariè *Arist.* quid faciat, an inuoluntariè. Spontaneus enim iniurius dignus est pœna: qui autem inuoluntariè læ-dit, dignus est venia. Et ideò qui inculpata ignorantia eum quem in crimine esse putat, reum facit, *Ad secundum.* non habetur iure calumniator, vt suprà diximus, atque adeò neque talione dignus. Ad secundum respondetur, quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deute. 19. vtrunque præcipiebatur: scilicet prius, vt qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere, scilicet propter iniuriam illi factam. Posterius, vt tales de medio populi auferentur, vt audientes timorem haberet. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit vt quandiu accusatus pœnam talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, vt superio re quæstione dictum est. Postquam verò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam re-*Ad tertiũ.* laxare. Ad tertium respondetur, quòd pœnam talionis incurrit accusator, ratione nocumenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiã remittere ad principem pertinet: vt si sit ecclesiastica, ad Papam, vt ait Gratian. 2. q. 3. can. Euthemium, vbi respondet ad illa verba Gelasij, Quanquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere nõ possumus. dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad papam non pertinet. Quanquam fortasse perspicatior sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa est, nemo delere potest: cùm ad præteritum non sit potentia.

QVÆSTIO SEXTA.

DE INIVSTITIA REI.

ARTICVLVS I.

Vtrum accusato liceat veritatem negare.

TERTIA persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatem negare, calumniis se defendere, iudicium declinare, aut post condemnatio-*Primum argumen.* nem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis illa celebri auctoritate Chrysosto. quæ refertur de pœnitentia. dist. 1. can. quis aliquádo. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alios te accuses: Sic enim legendum est, non excuses, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatem proprij criminis retegeret, seipsum prodet: ergo licitum est ei suum celare crimen. Secundò: Mendacium officiosum, scilicet cùm quis men-*Secundum.* titur vt alteri prosit, nemini nocens, nõ est peccatum mortale: qui autem mentitur vt se à morte protegat, officiosè mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet. Tertiò: Nullum est peccatum morta-*Tertium.* le, nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauet neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum: immo secundùm charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. In contrarium est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Isräel, & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abscondas. dare autem gloriam Deo tenetur quisque secundum illud 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Prima conclusio. Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunq; legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpæ crimen suum patefacere: etiam si meritò eius dem cõfessionis sit in mortẽ rapiendus. Cùm aio legitimè, intelligo à legitimo iudice, & secundum *Ratio conclusionis.* idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quicunq; sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundum verbũ Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: superior verò sæpenumero ius habet subdito præcipiendi, vt proprium sibi detegat crimen: ergo tunc subditus patere constringitur. Quòd autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniã nemo, capitali præsertim sententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunq; indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltẽ et qui aliter condẽnatur conceditur appellatio: vel obseruare. C. quorum appellatio non recip. Nisi sufficiens sit testium numerus, quibus conuincatur: idque via tantùm accusationis. Atque idem cauetur iure canon. 2. q. 1. can. nos in quenquam. & canon. iudex. Ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cùm quis citra iusiurandum interrogatur: nam etsi periurium sacrilegij impietate mendacium accumulet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obe-*Secunda cõclusio.* dientiæ, crimen est genere suo mortale. Secunda conclusio: Quando verò quispiam non legitimè etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumq; sanctiones non tenetur crimen suum confiteri. Quin verò simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicunque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compulsus: at verò quando quis præter legis caussas & ordinẽ interrogatur, nullo iure cogitur: ergo *Tertia conclusio.* neutiquam se conuincitur prodere. Tertia conclusio: Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri: quoniam mẽdacium adeò est natura sua malum & iniquum, vt nullã ob caussam qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tametsi quia iniustè ac citra iuramentũ interrogatur, mẽdacium illud non sit mortale: quia nõ perniciosum, sed officiosum est. Secus autem, si sit periurium.

Postula

Postulabant hic sorte 2. & 3. conclusiones, vt arte, prudentiamq; subiiceremus, quo se tunc iniustè requisitus posset protegere, ac citra mendaciũ eripere. Ad hoc autem, art. sequenti comodius respondebimus, postquàm caussas habuerimus inspectas, quibus reus compellitur veritatem propalare.

Ad primum arg. Ad primum igitur argumentũ respondetur Chrysostomũ loqui in casu secundæ cõclusionis, aut quando nemo reum percõtatur. Nam qui iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, vel testes, vel accusator eum produnt, quibus resistere nõ licet. *Ad secundum argu.* Ad secundũ respondetur q. mentiri quempiam ad cauendum mortẽ, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocumẽto, non est mortale: quando tamen quis iure rogatus culpã suam, mendacio se contegit, iniuriã facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum accusatori & parti læsæ. *Ad tertium argu.* Et pariter respondetur ad tertium: Negatur. n. non esse tale crimen contra charitatem: Nocet. n. & iudici & actori, atq; adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo. n. virtutem iustitiæ cõtemnetat, qui charitatẽ nõ subinde violet, tam Dei quam proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa: Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensi per aliqua falsa se excusent. *Glossa.* Et Greg. 21. Moral. super illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatũ meũ, *Gregorius* Vsitatũ humani generis vitiũ est, & labẽdo, peccatũ committere: & cõmissum, negãdo abscõdere: & conuictum, defendẽdo multiplicare. *Quæstio.* Percontaris hic autem vtrum mendacium in iudicio, quando quis verũ fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimẽ: an vero leuitate materiæ possit, sicut extra iudiciũ fieri veniale? *Caietanus.* Respondet Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. Omne mendacium in materia etiã leuissima, in iudicio prolatũ, esse mortale: Ratio eius est, quia talis mentiẽs viam infert iudicio, quod in mẽdacio fundatũ falsum subinde fit. Itaque sicut periuriũ nullatenus tenuitate materiæ fit veniale; sed omne est mortale; sic mendaciũ in iudicio: Neq; id tantum in iudicio sacramentalis cõfessionis, verũ etiã in foro exteriori. At vero, neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia auctoritate, veritatẽ præsefert: neque eius ratio probabilitatẽ. Immo proculdubio crediderim posse illic etiam cõtingere veniale peccatum. *S. Thom.* Nam in primis hoc insinuat S. Tho. eadem 2. 2. q. 70. art. 4. vbi ait quod violare iustitiam mentiẽdo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Item in materia fidei, & charitatis & religionis, potest exilitas materiæ attenuare peccatum, vt sit veniale: cur ergo nõ in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendacium, ex defectu plenæ deliberationis: quare ergo non ex pusillitate? Adde quod tunc quicunque alios defectus leuissimus in iudicio esset mortaliter: vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremo arguitur: Peccata venialia non sunt de necessitate cõfessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Conceditur ergo quod ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quàm extrà: non tamen sit consequens vt sit omne mortale.

ARTICVLVS II.

Vtrum accusato liceat per calumniam se defendere.

Primum argument. POSTQVAM afflicto reo, nec legitimè interrogato licet veritatem negare, neq; præter ius requisito mentiri, cõsequitur, vt videamus an saltẽ alterutro illorũ casuũ liceat ei per calumnias se defendere? Et arguitur à parte affirmatiua: Secundũ iura ciuilia, licet ei qui de capitali crimine delatus est, trãsigere, hoc est cũ accusatore pacisci, & ipsum corrũpere, qui desistat: vt C. de transact. l. trãsigere. & expressius. l. in capitalibus. ff. de bon. eor. qui ant. sen. mortẽ sibi consciue. ergo non est illicitũ calumniis vti. *Secundum argument.* Secundò: Accusator qui in fauorẽ rei præuaricatur, pœna plectitur legibus cõstituta, vt superiori quæstione visum est: & a. q. 3. patet accusato vero nulla est pœna decreta, ẽt si technis agat cũ accusatore, eiq; imponat: ergo id nõ est iniustũ. In contrarium est ius canonicũ, extrà, de iuram. calum. c. inhærentes. præcipiẽs vt iuramẽto calumniæ ĩ principio litis adstringãtur tam reus quam accusator: vbi & ciuiles leges de re eadẽ citãtur: iuramẽtum autem calũniæ, vt nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus vtetur calumniis.

Quæstio est grauissima: quam nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduximus. Sed nõ possumus (vt suprà dicebamos) hunc locũ hac disputatione vacuũ relinquere. Respõdebimus ergo hic septẽ conclusionibus. *Prima cõclusio.* Prima est illa notissima, quam arti. proxi. constituimus. Etsi nemini liceat veritatẽ mendacio negare, licet eam tamen nonnunquã prudentia contegere. Nam (vt modo dictũ est) nemo tenetur veritatẽ propalare, nisi iure cõpulsus: ergo extra talem casum quisq; poterit secretũ, & præcipuè suum, custodire. *Ratio conclusionis.* Rei autem articulus ac nodus illic occulitur, vt sciamus quando iudex, qui legitimus est, legitimè potest subditũ, de proprio crimine, etiam iureiurãdo interrogare. *Secunda conclusio.* Ad hoc ergo explicandũ, statuitur secũda cõclusio: Tres sunt casuum differẽtiæ, quibus iure potest iudex reum percõtari: in quibus subinde reus veritatẽ respõdere tenetur: videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcessent, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. *S. Thom.* Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 2. Et quãuis rationem nõ subiiciat, aperte tamen colligitur ex superiori definitione: nempe q. iudex absq; accusatore, vel eius supplente vices, neminẽ damnare potest. *Probatio.* Hæc autẽ tria sunt, quæ præter expressum accusatorẽ, vicẽ eius gerunt, vt possit reus legitime interrogari. Sed arguis, nõ omnes caussas D. Thom. connumerasse. *Solutio.* Diximus enim q. 4. art. 3. crimen quoq; notorium & manifestũ, ius facere iudici condemnãdi reum. Conceditur id quidẽ, sed tamen tunc nõ opus est reum interrogare: nunc autẽ merita tantum quærimus, quibus potest iudex secretũ crimen inquirere. *Triplex via ad cognoscenda delicta iure præscripta* Igitur ad intellectũ conclusionis supponẽdum est ex cap. qualiter & quãdo. de accusationibus. tribus viis patere ius ad cognoscẽda crimina, compellendosq; delictores, vt sua propria confiteãtur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodẽ capitulo. Iurisperiti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atq; alia specialis. Generalis est, qua Prælati munere

dalũ acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret. Et catãt prætereà canon. 2. q. 1. can. manifesta. *Primum argument. partis affirmatiuæ.* Et de accus. c. euidẽtia, quibus habetur q̃ euidẽtia patrati sceleris nõ indiget accusatore. Quin verò & patrocinari huic cõsuetudini apparet ius diuinũ. Legimus enim Iosue 7. q̃ cùm Achã anathema occultus esset, crimẽ tamen notoriũ, sortibus inquisitus est, ac deprehẽsus. Accedit & auctoritas diui Tho. quem Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. refert: scilicet q̃ cum Parisiis ipso Baccalaureo furtũ factũ esset, *Secundum argument.* consilio suo inquisitus est, ille qui latebat fur. His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioq́; ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio: Infamia delicti nõ *Postremũ Responsio.* sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quem nulla dum respersit infamia. Verba sunt 10 d. c. Cùm oporteat. de accusationibus. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subitò procedatis. Et in c. inquisitionis. iubetur nollũ pro crimine sup quo aliqua nõ laborat infamia puniendũ. Et in c. qualiter & quando. sic legitur: Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendũ est ad inquisitionẽ. Et in testimoniis diuinis suprà citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamia læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæi 5. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini Est aũt temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illã explorare. Sunt autem qui hinc tergiuersentur: dicentes quòd quanquam licitũ non sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeò neque percontari: licet tamen in genere disquirere quisnã *Quorundã sententia.* fecit. Attamẽ distinctio hæc fallax videtur. Etenim si qui interrogator, tenetur peculiariter reũ pro- *Refelluntur præfati auctores* dere, eodem recidit, ac si particulariter sciscitetur. Præterquam quod etiam accidere posset vt inter cæteros reus ipse forte interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamẽ vix euadere posset, quominus vel de rubore vultus, vel de verborũ ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentissimum argumentũ, ex ca. Inquisitionis. de accusationibus. Iubetur enim illic, q̃ etsi duo vel plures iurati affirmẽt cuiuspiã crimen, de quo tamẽ ille nulla infamia laborat, nõ procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc verũ est, quomodo illi qui nondum iurati sunt, interrogari possunt, vt quẽ nulla insinuauit infamia ipsi prodãt? Possent tamẽ fortasse in tali casu indicia inquiri vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquẽ in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. Vnde ad auctoritatẽ S. Thomæ dum iunior erat, bene Caiet. respondit non permansisse in illa sententia: postquam 2. 2. *Ad postremam arg.* quæstione 69. articulo 2. eam non probauit. Quin vero fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quæ aiunt euidentiã patrati sceleris accusatore non indigere, intelligenda *Ad iura citata adhibetur responsio.* sunt quãdo & patrator ipse vel manifestus est, vel infamia detectus. Id vero quod de sortib. antiquæ legis adiectum est, nihil mouet. Nam cùm Deus cognitor sit vindicatorq́ue vniuersorũ criminum, potuit illum totum populũ sortibus illis deterrere, quibus ea spectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius: Da gloriã Deo, illuc spectat, q̃ postquam Deus ipse veritatem reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendacii. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatẽ confiteri, vt appareret quemadmodum Deus est occultorum cognitor: quod in gloriam suã magnopere cedit. Illud autem scrutiniũ per sortes iam modo non liceret. Sicuti neque illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiã. Cõsuetudinem autẽ contrariam nõ est nostrũ vellicare: ipsi viderint qui illã in vsum inuexerũt: inde enim iam nũc persuasum habent plebes, necessariã esse: cũ tñ nusquam iuris peritissimi illã induxisse videãtur. Nisi in quibusdã casibus quos ad sex vel septem loco citato in Relectione nostra redoximus, atque ad amussim perpendimus. De quibus Bar. ad leg. Iuliam de adult. l. 2. post glossam. §. si publico. & super extrauag. ad reprimen. & Doctores iuris canonici, super citatis tribus capitulis, de accus. tractant. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui contingunt in crimine hæresis & in crimine lęsę maiestatis. Tunc enim oborto rumore criminis, disquiri possunt personæ. De cæteris vero illic, cui libuerit, nostra legat: Non enim postulat hic locus tam longã de hac re disputationẽ. Hanc tamẽ regulã adhibendã hic duxerim, quæ infallibili (vt reor) certitudine, *Regula certissima.* casos omnes complectitur, quibus licet notorio, diffamatovẽ crimine, latentem reum inquirere. Ea autem est: Quandocunq; accusare quisq; tenetur, putà dum crimen est in pernitiem publicã aut tertiæ personæ: neque est emendatũ, sed pendet in futurũ: iuste vnusquisque interrogari vt testis põt, & prodere reum tenetur. Quo fit vt solum ad vindicandũ præteritum crimen nequaquam id liceat. Quod si quis forsan contra hoc arguat, quod si infamia expectaretur, multa crimina impunita ma- *Obiectio.* nerẽt, Anacletus Papa respõdet, can. si omnia. 6. q. 1. quod permulta relinquẽda sunt iudicio diuino. *Responsio.*

Illud tamen argumentũ quod ex can. quidã maligni. 5. q. 1. huic sententiæ obiicitur, quia ei Caiet. *Argumen.* super hac q. S. Tho. 2. 2. q. 69. art. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, nõ decet hic præterire. Casus *perperã à* ea est, quod quidam libello nocturno secretario diui Gregorij infamiæ notã inusserat. & ait Caiet. *Caietano* sub conditione latentẽ illum criminosum Pontificẽ excommunicasse: scilicet si nõ se reuelasset. Ad- *solutum.* dit tamẽ excõmonicationẽ illam nõ ferri super conditionẽ, nisi se reuelauerit, sed super crimẽ, quia, inquit, potest delinquẽs pro elapso delicto absolutè excõmunicari. Et ideo benignè, inquit, cum illo actũ est: cũ eius optioni relinquebatur, vtrũ mallet se reuelare, quàm sententia excõmunicatiõis vulnerari. Hæc antẽ responsio (vt in dicta Relectione latius ostẽdimus) profecto (vt bona venia dixe- *Prima ratio in Caietanum.* rim) nõ est tanto Doctore digna. Primum enim q̃ pro delicto præterito quis, nulla ante delictũ præcedente monitione, sentẽtia excõmunicationis feriri possit, inauditũ est. Nam vt ex Euãgelio planè colligitur, nemo potest tali percelli censura nisi ob mortale peccatũ, idẽmq; inobedientiæ: quia. s. rebellis non vult ecclesiam audire. Neq; Pau. Corinthium illum, ob cõmissum incestũ, Satanę tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat. Ideo. n. separauit illum à consortio aliorum, admonens illos ne cõ

miscerētur fornicariis. Ob idq; postquā cotrectus fuit, statim restituit reliquorū cętui. Quāuis mos ille excōmunicandi forsan nō erat qualis nunc est, vt excōmunicati priuarentur suffragiis ecclesię sed in tortuiā tradebātur Sathanæ, quod fieri poterat ob cōmissam culpā: separari verò nō, nisi ne cōtagione plebē inficerēt. Quocirca nulla est licita excommunicatio nisi præuia monitione, vt sanctè cautum est c. sacto, & c. per tuas. extra, de sententia excōmunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt censurā excommunicationis ipso facto incurrūt. At cùm primùm parere parati sunt, veniunt absoluēdi, qm̄ coram Deo iam non sunt excōmunicati. Hinc ergo palàm fit, vt neq; possit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus est, sub illa conditione, nisi se prodat, excommunicari. aliàs cuncta iura quæ inquisitionis formā & ordinē delineant, corruerent. Textus ergo Greg. planissimus est. nunquàm enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorē extorsione excommunicationis in publicum producere: sed hoc tantùm ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur: nempe ꝙ vel produceret se vt crimen probaret quod alteri imposuerat: aut famam ei restitueret, quā nisi se proferendo restituere nō poterat: sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excōmunicationis deinceps abstineret. Excommunicatur ergo nō pro delicto p̄terito neq; nisi se proderet: sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ susceptione, in peccato existēs, nō abstineret. Arqui ex huius quæstiunculæ respōsione facilè alterius solutio colligitur: videlicet virū ille qui propriū fassus est crimē licitè possit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt.

Germana interpretatio citati textus.

Nam etsi consuetudo parti affirmatiuæ patrocinetur, ex his tamen quæ dicta sunt cōsequitur negatiua. Quin verò expressa est iuris vtriusque determinatio: vt c. cùm monasterium. de confes. & c. veniens. extrà de testib. & 15. q. 3. c. nemini. & C. de accusat. l. fin. & ff. de quæstionib. l. repeti. quibus locis cauerūt ne confessi super aliorum conscientias interrogētur, crimine læsæ maiestatis excepto: quo cōprehenditur & hæreseos impietas. Tametsi alios etiā Bar. super eadem legē, repeti. excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falsam monetā cudunt. De his autē satis illic a nobis dictum est. Et eadem regula quā nuperrime statuimus, hic similiter locū habet: videlicet quod liceat reum interrogare de cōplicibus, quando ipse teneretur accusare nempe ad obuiandū futuro malo in dānum reipublicæ, vel pernitiē tertiæ personæ, nō autem ad vindicandum præteritum. Scio equidem cōtrariam vigere consuetudinē: nescio tamen quo orta sit iure. Profectò in cōsciētia interrogatus, parere non cogitur: vt Caiet. ait opus. 16. res. quæst. 5. Sed tamen absit, vt qui tacere licitè potest, mendaciū dicat, vt illic insinuat. Enascitur autem hinc dubium aliud, vtrum vice versa quando persona diffamata est de vno crimine, interrogari possit de aliis occultis. Petrus enim de Palude in 4. distin. 19. q. 4. affirmatiuè respōdet. Cuius fundamentum est quòd ratio ob quam non licet de subditis iudicare, non sumitur ex eo ꝙ peccatū sit occultū, sed inde quòd secretus sit peccator: qui ideo per vnius delicti confessionē detectus interrogari deinceps potest ac debet, an alia commiserit. Verum hanc tamen opinionē & Adrian. quolib. 11. & Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. meritò confutant. Nam expressè in canonibus citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascatur. s. tam delicti quàm delictoris. Eadémque est sententia S. Thom. 2. 2. q. 70. art. 1. & ratio est in cōperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum, aliaque scelerum genera serenum habeat nomen. Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum crimen indicium est alterius: vt si quis infamatus esset cōuictúsque de adulterio, & adulteræ cōiunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuictus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, qn̄ vnum crimen, alterius est circunstantia: vt qui de consuetudine cum puella cōuincitur iure interrogatur, an ipsam deflorauerit. At verò de hac infamia quæ viā inquisitionis antecedere debet vtrum sit certo numero testium destinata non satis inter doctores cōuenit, pleriq; tn̄ super illo c. Inquisitionis. censent denariū numerum satis esse. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solū ꝙ propter dicta paucorū, nō debet quis infamatus reputari: nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit prudentū arbitrio æstimandū est: vt. s. perpendāt quando iam rumor sit frequens. Numerus autē ille denarius, inde auctoritatem nactus est ad infamiā, quod sufficit populū constituere. Nihilominus nulla est alia regula certior quā glossa dicti capituli, quæ ait, ꝙ si rumor sit sparsus per maiorem partem viciniæ aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim cōmendat Bart. ff. de quæst. l. de minor. §. tormenta. vbi ait fama est cōmunis opinio, voce manifestā, ex suspectione prouenientes: quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorū opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infimæ classis, legitimā infamiā nō conflat. Perditorum autē perditissimos istos censeo ariolos & astrologos, qui per astrorū obseruationē occulta crimina propalare cōtendunt. Nam vt de sua scientia quam exilis sit certitudinis, nunc sileamus, vsus tamen eiusmodi artis in detegendis criminib. occultis pestilētissimus est, iniquissimusque à Deo atque oī diligētia à rep. profligādis. Esto enim illis gratis, imo cōtra veritatem concederemus, perinde eis innotescere occulta crimina, ac si oculis propriis vidissent, quomodo illi possunt illa nisi toto reclamāte iure reuelare? Profectò neque inde iudex nisi vel imperitissimus vel nequissimus, vllā possit iuridicā ansam accipere ad inquirendū, vel vllo pacto procedendum contra illū, ab illis proditoribus proditū. Quare ipsi potissimū atq; illi simul q illos interrogāt in malā crucē arripiendi essent. Nihil enim aliud faciunt quam homines falsò infamare: & quāuis vera dicerent, perniciosissimi nihilominus essent, sunt enim mortales adeo cupidi deprehendendi eos q sibi nocuerūt, vt facile istis fidē adhibeāt. Vn̄ sexcētæ turbæ in Rep. oboriuntur. Quin & illi qui zelotypia exuruntur eos adeunt qui adulteria suarū vxorum sibi denegāt

Dubium alterum.

Paludani sententia.

Fundamentum Paludani.

Adrianus.

Caietanus.

S. Thom.

Ratio in Paludan.

Regula.

Additio auctoris contra astrologos.

Hæc

Hæc de infamia. Indicia autẽ, vbi non volat infamia, nõ qualiacunq; ait S. Tho. sed expressa esse de- *Qualia o-*
bent, & quæ prudentia iudicis vehementer reũ indicẽt antequã ius emergat inquirẽdi. Vide quã sanc *portet esse*
ta sanctaq; iura famę & honori cõsulũt: cũ tradunt ipsi crimina, quã delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæque, & vitæ temere depellere. *Indicia quę* *inquisitio-*
Semiplena autẽ probatio censetur vnus testis omni exceptione superior. Sed tepetis forte contra *nem ante-*
hanc definitionem argumentũ supra factum ex c. Inquisitionis. de accu. vbi cauetur etiam si duo vel *cedant.*
plures iurati testes crimen pandant, etsi infamia reus laboret, non patere inquirendi ius. Respõde- *S. Thom.*
tur autẽ argumentũ concludere semiplenã probationẽ: quin verò plenã triũ testiũ nõ sufficere ad *Quid semi*
inquisitionẽ: sed semiplenã probationẽ tunc facultatẽ facere interrogãdi tam reũ quam alios testes, *plena pro-*
quando proceditur via accusationis. Atq; hæc est mens S. Tho. Ex his autẽ, reliquũ fit dubiũ aliud, *batio.*
vtrũ reus in foro aut exteriori aut cõscientiæ cõpulsus sit veritatem respõdere antequã certior fiat, *Argumen-*
iudicem iure ipsum interrogare: an illico et potius debeat simpliciter credere. Respondetur nequa- *tum.*
quã cõpelli, quousq; illi cõstet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorẽ, & vitã iure *Solutio.*
possidet: quousq; ius alterũ sibi innotuerit quo debeat illorũ iacturã facere, non adstringitur illa di *Dubitatio.*
mittere; aliàs prodigus eorũ esset. Atq; id maxime in reb. grauiorib. sed in his potissimum quæ vitã *Solutio.*
in discrimen obiiciunt. Nam in leuioribus debet subditus prælato fidem adhibere, illi tamen pror-
sum quem probum nouit, prudentẽ, & scientiæ peritum. Igitur vbi primum reo notũ fuerit secun-
dum iuris ordinem interrogari, sub pœna peccati mortalis detegere veritatẽ etiã iniuratus tenetur
multo tamẽ sanctius si iuratus interrogetur. Loquimur nunc modo ex genere rei. Nam ob leuitatẽ
materiæ iam suprà dictũ est fieri posse, vt negatio veritatis etiã in iudicio venialis sit culpa. Quocir
ca reus qui veritatem negat, etiã illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento cõfessio-
nis absoluendus quousq; illã aperiat. Debent tamen confessarii considerata maturitate tunc vti, ne
calamitosum morti temere addicant, scientes in re dubia propendendum esse potius in fauorẽ rei.
Et ideo nisi meridie clarius lex illos cogat, non sunt miseri cogẽdi: maximè in caussa capitali, aut ho *Sana do-*
noris & famæ: dum ex altera parte nõ agitur de tanto periculo alius tertiæ personæ: sed debẽt prius *ctrina ad*
rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exẽptus, puta quia clericus: an deniq; ple *cõfessarios*
ne constet cũcta legis merita fuisse seruata. Præterea illa debent esse prudentia, vt etsi reus ausculta *spectans.*
re nolit eorum sententiã, dissimulatissime id ipsi extra confessionẽ celatam rem seruent. Solent nan
que sæpe iudices de confessarii facie delictum expiscari. Ecce qñ reus tenetur & iustus testis verita
tẽ patefacere. Quod autem plus dubietatis, & anxietatis affert, est, nosse, quando vel reus vel testis p̃
ter iuris ordinem inique cogitur, cum nullatenus ei (vt supra dictum est) mẽtiri liceat, etiam si salus
totius reipublicæ illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quovẽ suffragio elabi. Hęc
fuit in illa nostra Relectione citata mẽbri. 3 q. 3. vbi cuncta credo tetigimus quę à nostro pusillo in
genio desiderare quis poterat. Vt autem summatim dicamus, complures secretorum gradus & ordi
nes dignoscuntur. Quorum summus est, qui sacramẽtali confessioni debetur: ob idq; de illo consti
tutissimum est confessarium vere respondere, se nescire q̃ in sacramento audiuit: quoniam huius cõ *Multiplex*
tradictionis, scio, nescio, vtraq; pars diuersis sensibus esse potest vera. Nã licet prior simpliciter vera *secretorum*
sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu: quod ne- *ordo.*
scis tanquã homo, vel quia nescis vt dicas. de hoc autẽ non est præsentis loci disputatio: illic enim
satis superq; dictum est. Vnum hic tamen repetere admonendu nõ cessabo, contra quod passim gra
uissime peccari video: nempe quam debeat esse reconditum, quamq; ab exteriori foro semotum cõ
fessionis secretũ. Video, inquam, seculares iudices, imo & peius ecclesiasticos, suas sæpe caussas ad
cõfessarios remittere, à quibus rei informati veritatem posteà fateantur in iudicio. Idque præcipuè
in caussis matrimoniorũ quæ clam fiunt: Cum tamen multo minus esset periculi si mille essent ille-
gitimi cõiugati & in perpetua fornicatione persisterẽt quam illa via procedere. Arbitrantur. n. isti iu *Iudicum*
dices neminẽ posse in confessione sacramentali mentiri: & tamen & adultera & puella, imo vulga- *huius tem*
ria homo qui semel veritatẽ in iudicio negauerint, paratissimus est etiam in confessione id cõtegere *poris igno-*
qua ideo ratione patentissima illis offertur occasio, vt sacrilegium faciant mentientes in confessio *rantia.*
ne. Et qñ id non contingat, faciunt eiusmodi iudices confessionẽ odiosissimam. Nam cũ videat in-
docta plebs per illã viã in iudicio compelli, quis non illã reformidet? Persuasissimũ ergo Christianis
esse debet secretũ illud nulla prorsus ratione reuelari posse, magis quam si Deus solus sciret: aliàs a
periculosissimo periculo exponeretur sacrosanctũ sacramentũ, vt homines nõ auderent sua illic patefa-
cere crimina. Caueri ergo sanctissimè debet ab hoc sacrilegio, ne iudices in suo foro sacramentum
confessionis nominẽt. Neq; sacerdotes si qui ad illos inde remittãtur, vllo modo eos audiãt. Imo &
iudices ipsos acerrimè reprehendãt: Interstat sacer limes inter vnũ forũ & alterũ, quẽ transgredi sa-
crilegiũ est, in rẽpu. Christianã pestilentissimũ. Sed quoad rẽ de iudicio exterioris fori reuertamur:
In eiusmodi secretis sunt etiam gradus quantũ ad fidem quæ ipsis seruandis debetur. Etenim qui p
iniuriam ab altero secretum extorsit, arctissimo nexu stringitur illud seruandi: Adeo vt si illius reue-
latione periclitaretur alterius vita, dicere auderem quod deberet ipse periculũ antea subire proprius
quam illum detegere. Post hoc est illud quod quis prodẽret, vel tanquam prælato vel tanquam ami
co, alteri concredit. Tunc enim etsi nemo obligetur mortem oppetere, vt illud celet dum ab illo ex- *Sexta con-*
torqueretur, tenetur tamẽ quã posset maximè illum cõtegere. Deinde sequuntur alij gradus remis- *clusio.*
sioris obligationis. Vt si scis secretum vel q̃ alter temere effutiuit, vel quod casu vidisti. At ne quæ-
stione sequenti de testib. eadẽ nos occupet quæstio, de omnib. tam reo quam testibus constituitur
sexta generalis cõclusio. Licet cuicunq; præter ius requisito primum nõ respõdere, mox appellare.

Quin verò & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur: sicuti contra priuatã personã. Nam iudex multò grauius mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debent) dũ tali vi secreta exprimit, quàm si priuata esset persona: eò quòd cùm sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ auctoritate publica, vim infert. Quãobrem dum per iniuriã extorsit crimen per illã confessionẽ non potest reum condẽnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius. Si verò nullum aliud remedium interrogatis reliquũ sit, pro tali casu est cõclusio septima.

Conclusio septima.

Possunt ac debẽt sic cõtra ius requisiti quacunq; vti amphibologia, quã vsitatus sermo citra mẽdacium ferre possit. Nã si talia verba nullatenus sensum verum admitterent, mẽdacium paterent, qđ nullatenus licet. Et quidẽ antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret, Nego proposita, vt proposita sunt. Et re vera inter synceros iudices, illa esset legitima responsio: sed tamen quoniã iam illa minimè contenti vrgentiùs instãt, distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, faciliùs protegere se potest, quam si interrogaretur de proprio: Arbitror enim, licet non sit eo gradu certum, quo in cõfessario, posse ritè respõdere se nescire: vt si interrogetur an alius quispiã, puta Petrus occiderit, illúdve aut aliud fecerit, fuerítve tali hora in tali loco, aut quidquã simile, per quod veniri possit in notitiam criminis.

Probatio conclusionis.

Enimverò cùm voces sint cõceptuum signa, oratio illa nescio, recipere hunc sensum citra mendaciũ potest: Nescio vt tibi modò dicã. Quare nõ aduersatur alteri veritati, scio simpliciter: etiam si propriis oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tantùm auditu illud teneret dubiũ nõ est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non propriè scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest: imò vt habetur cap. qualiter & quãdo. 1. de accus. debet interrogãs excipere occulta crimina admonẽs testẽ ne illa detegat: ergo quãuis ipse astu exceptionem nõ explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quocirca iuramentũ calũniæ, vel quodcunq; aliud testimoniũ, eo moderamine intelligitur, quòd ille iuratus dicet veritatẽ secundũ ius. Atq; inter alias expositiones hæc optima est, & textus genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neq; filius hominis. Cũ. n. Apostoli Christũ sciscitarentur, Dic nobis quñ ista fient: ipse respondit, De die illa nemo scit, neq; filius hominis. Quasi dixisset, Ad fidẽ redẽptionis quã filius hominis operatur, non pertinet illũ manifestari, sed potiùs reticeri. Quare filius hominis nescit vt dicat.

Qualiter interrogatus iniquè proprio actu possit se legitimè eripere.

Attamẽ dum interrogatio fit de proprio actu: vt scilicet si vel testis interrogetur, an viderit, vel audierit, vel adfuerit tali loco: & pariter si reus interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic perplexior fit locus euadendi: Nã dicere, Nescio, ridiculum esset: Potest tamen dicere, Non memini: nam eundem sensum recipit, quem, nescio, s. vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiã deridicula, difficilior fit multò euasio: Nam dicere, Nõ vidi, vel, Nõ audiui, nõ mihi satis videtur eundẽ sensum admittere, quẽ, Nescio. Nec auderẽ sic ego respondere si vidissem. Quãuis in, audire, tolerabiliùs idẽ permittatur sensus. Nã etiam audimus vt dicamus. De reo autẽ multò est res grauissima. Dum enim interrogatur an occiderit vel furatus fuerit, vel de quocũque alio proprio actu, eludere interrogationẽ nequit, dicendo se nescire neque (vt diximus) admittetur si dicat se nõ meminisse. Quòd aũt liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustẽtabile: qm̃, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci vt dicam: Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod est, vt dicam, quã habet, scire. In cõmuni enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quam secreto seruare volumus, licet quis respondeat se nihil scire, nõ existimatur mẽdax, etiã si credatur id secretò nosse. Si tñ sermo esset de re quam alter fecit: q sciens rem illam fecisse, diceret, non feci: aut, nõ ita res est, profectò mẽdax meritò haberetur. Idem enim est prorsus, Non feci, &, non ita res est. Quod porro nullo sensu à mendacio excusari põt.

Sententia Adriani.

Scio Adria. 4. sent. q. de sigillo cõfes. dicere, quòd reus cõtra ius interrogatus, potest etiam iuratus respondere, non solùm nihil de illa re nouisse: verum interrogatus án fecerit, potest, inquit, secundũ omnes Doct. respondere se non fecisse. Nescio tamen qui sint omnes illi Doct. quia neminem vidi: imo indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico, est vtiq; Caiet. opus. 16. res. q. 5. quẽ suprà citauimus, qui ait, inquisitum præter ius de occultis complicibus respondere posse non habere complices. quod si verũ esset, consequens fieret vt de se quoq; iniustè interrogatus respõdere posset, nõ fecisse.

Ratio egregia in Adria.

Quod ego profectò adduci nõ possum, vt credã. Quoniam nulla amphibologia valet eiusmodi responsa à mẽdacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, quòd si illud non esset mendacium, vana tunc fuisset cura & solicitudo omniũ Doct. admonendi nõ licere, neque pro vita seruanda in iudicio mẽtiri: quia nullũ aliud mendaciũ cauere volũt, quàm hoc quo quis apertè negat se fecisse, quod fecit. Quæro. n. ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, non ita est, mentiretur: pfectò non est dubium. Quare nec adulteræ à marito nudo gladio interrogatæ, an amicũ admiserit, dicere fas est nõ admisisse, si id modò falsum est. Neque posset à mendacio excusari si cñ eũ admisisset nudiustertiꝰ, absolutè respõdisset nõ admisisse, intelligẽs heri: nã illa negatio vniuersalis est. Quid ergo remedij est? pfectò nullũ: nã hominũ iniquitatibus, postq̃ semel iuris synceritatẽ pessundari, nullis potest legibus obuiã iri. Sed miseris necesse est mortem, velut martyres perpeti, antequam ius naturale & diuinũ mentiendo transgrediãtur. Quod enim remedium excogitare põt misera puella, cùm mortẽ tyrannus ei minatur nisi secum turpiter consentiat? pfectò nullũ: sed gladio potiùs succumbendum illi est. Eodem modo cui eandem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriendum esset. Et talis est casus, dum tyrãnicè iudex reum in tales angustias redigit, vt vel mẽtiri debeat, vel mori. Hæc truncatim de hac materia hîc dixerim: quoniam nec res est quæ hoc loco plenariè disputari deberet, & in dicta nostra Relectione copiosè extat discussa.

Ad primũ argument.

Ad primum igitur argumentũ in cõtrarium respondetur, iura ciuilia multa impunè permittere, quæ nõ ideò approbant diuinæ leges, vt meretricia. Atque hac ratione quia ferre mortem, quæ secundùm

cundùm Aristot. 3. Ethi. terribilium omnium terribilissimum est, egregiæ virtutis est, illiusque forti tudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cùm accusationibus transigerent, vt se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa non careat. Et similis est responsio argumenti secundi. *Ad secundum argument.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm reo liceat iudicium per appellationem declinare.

TERTIVM vitiũ rei est subdolosa cauillosaque appellatio. Arguitur ergo quòd reo non liceat iudiciũ per appellationẽ declinare. Primùm, videtur hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quædam est recusatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. Secundò: Maior obedientia debetur ordinariis iudicibus, qui publica potestate pollẽt, quàm aliis quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partium cõsensu appellare non licet: vt patet 2. q. 6. can. à iudicib⁹. ergo nec ab ordinariis. Tertiò arguitur. Si appellare licitum esset, quocunq; tempore liceret: præfinitur autẽ à iure tempus decem dierum, ad appellandum: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorum. ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, qui, vt refertur Act. 25. appellauit ad Cæsarem.

Primum argument. *Paulus.* *Secundum argument.* *Tertium argument.*

Breuissima est atq; facilima quæstio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Licitum est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis fortè grauamine premitur, appellare: dummodo ad legitimum appellet iudicẽ. Cõclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniam vt se sináq; quisque defendat, tutela & beneficio vti potest: quod ratio naturalis ei non denegat. Quòd aũt id nulla ratio naturalis vetet, patet, quia ea maximè esset obediẽtia: hæc tamen non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudicũ ordo sicut caussarũ naturalium, quarũ in suis influxibus alia est aliis subdita. Quare eadẽ cau. & q. can. Omnis oppressus. cõceditur afflictis reis appellare, iubeturque vt à nullo prohibeantur: sed fulciantur potius & audiantur. Et can. præcedenti, Appellantẽ nõ debet afflictio vlla carceris, aut retentionis iniuriare custodia. Sunt aũt multæ à iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appellandi, de quibus nõ est præsentis loci pressiùs dicere. Quòd aũt habetur in can. Catholicus, videlicet quòd si quis fidelium ad iudicem prouocauerit infidelem, excõmunicetur: de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat. n. Paulus Corinthios in ca. 6. prioris epistolæ, quòd frater cũ fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cùm inter seipsos possent suas cõponere lites. Nam vbi fides nõ est, neque rectũ esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis, qui inter catholicos viuũt: nã illi nostrates qui in terris infideliũ negotiationis caussa commorari permittũtur, nihil peccãt si corã ipsorum iudicibus, vel actores compareant vel rei. Posterior cõclusio: Appellare ad superiorem caussa aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquũ est. Probatur: quia sicut imponere reo (vt suprà diximus) calumnia est, sic imponere iudici: ille aũt qui subdolè & vafrè appellat, prætetquã ꝙ obedientiam violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustã sententiam tulerit insuper & impedimẽto illi est ne suum persequatur munus: atq; adeò eisdem de caussis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadem cau. & q. can. quicunque. præcipitur vt tales appellationes nõ recipiãtur. & can. omnino. eiusmodi appellãtes puniri iubentur. At verò sciscitaris circa priorem conclusionem, vtrũ licitum sit & condecens sic religionũ familias instituere, vt appellare prohibeantur. Apparet. n. id neque decere, neq; verò licere: tum ꝙ præcipuè in caussa capitis, quam tantopere nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tueri põt: tum etiam quòd vt eadẽ cau. & q. habetur vtroq; canone, Ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisq; premi senserit, ad Romanam sedẽ tanq̃ ad caput, prouocatione confugiat. Respondetur nihilominus perquàm sanctè è religionibus abigi appellandi vsum: nam etsi fortasse accidere quandoq; possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamẽ ex alia parte talia damna (quæ rarissimè cõtingunt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè consistit, vt altissimo inter se silẽtio, omnia veluti ĩter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transigãt: neque se seculo prodant. Etenim vbi primum religionum caussæ claustrorũ metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberent: non ꝙ per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quidquam sit ademptũ. Quicũque. n. quantũuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verùm quòd sic consultũ est religionum incolumitati. Sed & circa secundam conclusionem dubium prætereà restat, vtrũ reo etiam dum iustè credit ab inferiori condemnari, liceat superiorẽ interpellare: ea nimirum spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum quòd postquàm intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nã (vt dicemus statim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & vsus: nam quicunque, si potest appellat. Respondetur tamen id certè non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est meritò esse condemnatus, etiã ad mortem, per appellationem iudicium eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicæ detrimẽtum: nam sæpissimè illis prolatationibus iudices & ministri vel lassantur, vel corrumpũtur, & restãt scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Prima conclusio. *Ratio conclusionis.* *Paulus.* *Postrema conclusio.* *Probatio.* *Quæstio.* *Ratio hæsitandi.* *Responsio.* *Dubitatio.* *Argumentum partis affirmatiuæ.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd qñ inferior iudex fines transgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris. & ideò subditus nullã transgreditur obedientiæ lineã, si ad superio- *Ad primũ argument.*

Ad secundum argu. rem recurrat: quoniã nemo cõstringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine. Ad secundum respondetur, ꝙ in vtroq; esse peccatum vsu venit, s. in iudice perspiciente defectum, per quem iustam caussam dat reo æquiorem alium interpellandi: & in reo defectum cõstantiæ, quia non persistit in eo quod semel elegit. Vnde licet ordinatio iudici firmior obedientia quàm arbitro debeatur, tamen quia ordinarius nõ à reo eligitur, sed eius auctoritas pẽdet à superiori, fit vt quãdo ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiæ notã prouocare: quando vero litigãtes cõmuni consensu sequestrẽ elegerunt, propter eorũ inconstantiã non permittuntur appellare. Attñ si tres fuerint electi, & duo siue tertio sententiã tulerint, appellare licet: vt subditur statim in c. sanè.

Ad tertiũ argument. Ad tertiũ argumentũ respondetur, ꝙ cum appellare, officiũ sit virtutis, cõstringi debet ab vtroq; extremo. nẽpe vt ita hoc beneficiũ reo cõcedatur, vt tñ non cedat in accusatoris iniuriam. Ob idque antiquitus biduũ aut triduum concedebatur reo, vt posset appellare: post vero indultum est tẽpus decem dierum. Nam si quantocunq; elapso tẽpore appellare liberũ esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. Atq; eandẽ ob caussam interdictũ est super eodẽ articulo tertio appellare, vt patet extrà, de appel. c. Directæ. Vbi permittitur appellare bis: & ca. sua nobis vbi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. ne liceat in vna eadémq; caussa tertio prouocare. Iam vero Romæ inductus est cõtrarius mos: vt scilicet tres sententiæ expectentur concordes. Ea fortè de caussa ꝙ technis fraudibusq; humanis in dies crescentibus, aliter satisfieri litigantibus nõ posse creditũ est: nã cum hæc ex iure pendeát positiuo, potest Summus Pontifex illa pro tẽporũ varietate mutare. Ille autẽ nocentissimus intolerabilisq; stylus est, vt litigatores permittantur caussas in frustra lacerare, & nouos articulos effingere, vt à quocunq; iudicis verbo appelletur, & de singulis expectẽtur tres sententiæ, atq; hac ratione lites immortales fiãt.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

Primum argument. POSTREMVM remediũ quod reo superesse videtur est, vt se defendat, tunc præsertim dum morti addictus est. Arguitur ergo id licitũ esse. Naturalis inclinatio semper est licita cũ Deo auctore illa sit vniuersis rebus indita: inter inclinationes autem naturæ, summa cunctis rebus inest vt sese conseruẽt: inde. n. nascitur vt summam exoptemus fęlicitatem in qua perpetuo permaneamus: ergo ad tuendã vitã quæcunq; nobis defensa licet. *Secundum argument.* Secũdò: Perinde sententia fugiendo declinatur, atq; resistẽdo: fugere autẽ licitum est, secundũ illud Eccles. 9. Longe esto ab homine potestatẽ habẽte occidẽdi, & nõ viuificãdi: ergo & resistere licet. *Tertium argument.* Tertiò: Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quàm alteri: licet autẽ alterum periculo mortis eripere, secundũ illud Prouer. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortẽ: & eos qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses: ergo & cuique licet seipsum à morte liberare. *Paulus.* In contrarium est Apostolus ad Ro. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Etenim qui à suo se iudice defendit potestati resistit quæ diuinitus ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum instituta est.

Distinctio. Quæstio hæc per distinctionẽ est dissoluenda. Contingit. n. quempiam, aut iuste damnari aut iniustè. *Prima conclusio.* Et secundũ hæc duo membra duæ sunt secernẽdæ conclusiones. Prior est: Nemini iustè ac iuridice condemnato licet se à legitimo iudice defendere. *Ratio conclusionis.* Et ratio (præter testimoniũ citatũ Pauli) est ꝙ bellũ nequit esse vtrinq; iustũ nisi vbi ignorantia alterutrã partiũ excusaret: iudex aũt iustè capit, tenet supplicióq; addicit legitimum reum: nõ ergo reus iuste potest illi resistere, sed est suo genere mortale crimen. *Secunda conclusio.* Posterior cõclusio: Cuicunq; iniustè condẽnato fas est iudici resistere, vbi tamen non daret scandalum, ex quo grauis turbatio timeretur. *Probatio conclusionis.* Conclusio est nota: quoniam iniqua sentẽtia nullã subdito inducit obedientiam: quin verò iam tunc iudex non publica, sed priuata vtitur auctoritate: crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiam. Vnde Ezech. 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendũ sanguinẽ: ergo sicuti à lupis, sic se quisq; potest ab ipsis tueri, nisi graue inde mereretur scandalũ. *Prima dubitatio.* Emergunt tamẽ ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi: Et primum omnium offertur dubiũ de innocẽte, qui secundum allegata & probata condemnatur: videlicet vtrum sit illis connumerandus, quibus posterior conclusio suffragatur, vt se defendant: an vero illis quibus refragatur prior, præcipiens vt pareant. *Argum.* Nam quod se possit defendere, argumentum est sua innocẽtia. Durissimum enim est manus innocẽtis ligare, qui per iniquitatẽ accusatus est: id præsertim in caussa mortis: cum natura cuilibet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihilo debilius argumentum, quod illum iudex iuste cõdẽnauit. Et ponamus eundem ẽt iudicem credere illũ esse nocẽtem. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustum ex vtraque parte. Res profecto grauis est: & qui à parte innocentis censeret, respõdere ad contrarium argumentũ posset, ꝙ bellũ simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamẽ iustitia iudicis fundaretur in falsa præsumptione, quę innocenti ius protectionis nõ adimit. Nihilominus non auderẽ ab hac parte stare: sed crediderim (vt q. 4. dicebamus) quod si eiusmodi innocens posset citra graue scandalũ, & citra vulnerationem iudicis eiusq; ministrorũ se protegere, posset quidem: vtpote non solum fugiendo, verum & includendo se in locum munitum, & forte armis territando ministros iustitiæ: & dum capitur, connitendo se eripere etiam pellendo ministros. *Solutio posita dubitationis.* Attamen si non posset se defendere nisi inflictis vulneribus, neutiquã crediderim id licere. Nã primũ id nõ fieret sine grauissimo scãdalo, quod peccatũ est. Secundo arguitur: Iudex in tali casu nõ solũ licite reũ inuadit, verùm & iustitiæ præcepto ita cõpellitur, vt si nõ faceret grauiter peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicẽ habere illũ pro reo: durissimũ autẽ concessu esset ꝙ iudex teneretur prælũ cõtra hominẽ aggredi, qui iustè posset etiã se cõtra prælio defendere:

nam

nam etsi in bello possent contra se inuicem duo hostes iustè pugnare: quia alterum ignorantia excusat: est autem longè dissimilis ratio: quia allegata & probata secundum iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex etsi decipiatur credens illum esse reum: tamen non decipitur in hoc, quòd etiam si sit in secreto innocens, tenetur illum dānare. Præterea, quòd ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quòd si prætorem vel occideret vel vulneraret, licet postmodū de eius innocentia constaret, nihilo secius ob id quòd illa se vi defendisset, puniretur. Signum ergo est quòd in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad primū igitur argumentū in principio quæstionis respondetur, ꝙ inter inclinationes naturales *Ad primū*
illa est potissima, vt rationalis homo nihil contra rationem inciperet. Ob idq; vniuersale desiderium *argum.*
omnium creaturarū cōseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra
iniuriam reipublicæ in suo se iure nō valet asserere, vitā potiùs quàm rationis ordinē deserere debet.
Argumentū autē secundū multa exigit diluenda dubia. Respōdet enim S. Tho. ꝙ cùm nemo ita cō- *Ad secun-*
dēnetur, vt mortē sibiipsi inferat, sed tantū vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors sequa- *dū argu.*
tur: quod cōtingeret, si sua spōte maneret in carcere. Et ideo cū ei fuga patet, arripere potest. Verū- *D. Tho.*
tamen nō potest resistere ministro iustitiæ: nā hoc nō solū esset nō agere suā mortē, verùm resistere *Prima ra-*
ne patiatur. At verò cōtra hanc solutionē sunt argumēta permulta. Primùm, ꝙ nemo potest suā cu- *tio.*
stodire vitā cum alieno dāno, quale daretur custodibus cōtra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc *Solutio.*
autē respōdetur hoc accidentariū esse: ꝙ ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi viderint custodes *Secunda ra*
quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandū est: nam fugiens, ius *tio.*
persequitur suum. Quòd si vrgētiùs arguas, sequeretur si condemnato liceret se in pedes dare, ꝙ liceret pariter & cōpedes rūpere, & infringere seras, & perforare murū, qua se via eriperet: hoc tamē
reprehēsibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ sunt illis pœnæ qui talia audēt. Henri- *Henricus.*
cus Gādensis quolib. 9. ar. 25. negat illationē hāc: nimirū arbitratus hoc perinde esse atq; resistere iudici, eius percutiendo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienū agrū trāsire, haud tamē diruere sepem vt trāseas, sic condēnatos dum fores patent, fugere pōt, nequaquam tamen vincula rūpere. Attamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamen contraria probabilior est:
quā Caiet. 2. 2. q. 69. censet D. Tho. consonā, dicens ꝙ licet fugere, sed nō resistere. Et ita credo in fo- *Caietanus.*
ro conscientiæ de quo præcisè tractamus. Cuiuis enim fugere licet: iustū subinde fit & se ab impedimētis, citra vim expedire. Est aūt notandum vim propriè, neque brutis animantibus, quæ neq; dominiū vllum neq; ius habēt, neq; verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condemnato nō licēt vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verò rūpere nō est resistere, sed fugere. Sicut neq; qui leonibus esset traditus, vim inferret iustitię, dum, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autē custodem carceris ligaret, aut os illi, ne clamaret, obstrueret, vim faceret:
non tñ si eū dum se teneret post se fugiēs traheret Sed arguis cōtra: Qui ędes rūperet vicini, vim in- *Argum. ētū.*
ferret; ergo qui claustra rumpit carceris vt fugiat. Negatur consequētia: qm̄ ille ius non habet ingre- *Solutio.*
diendi, sicut hic exeundi. Fatemur tñ ꝙ teneatur in conscientia de damno dato. Hic enim tantum cō
stituimus ius fugiendi, declarantes illic nō inferri vim iustitiæ vindicatiuę: quicqd sit de cōmutatiua.
Quòd si arguas, saltē rūpere vincula, peccatū iniustitiæ est: Negatur consequētia: quia totum reduci- *Ratio alte-*
tur ad hoc qđ est fugere. Quare nō tenetur ille de dāno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. *ra.*
Enimuerò si fune ligati possunt nodū dissoluere, imò & funem discindere, & habentes adulterinā cla- *Solutio.*
uem possunt seras aperire, fit vt & ferrea vincula limare, & perforare murū liceat: etiā si qui hoc facit sciat exclusos secum alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure: cui cura nō incumbit custodiendi alios. Veruntamen ex his nō subsequitur ꝙ amici condēnati possint vincto vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, vt vincula vel muros dirumpat, licet possint consulere vt fugiat. Nam ille tm̄ cui fugere licet, viam sternere potest: cęteri verò maiorē iniuriā facerent diruendo carceres, quàm priua-
tam domū: essētq; in vtroque foro capitale crimen. Et quamuis Caieta. 2. 2. q. 69. contrariæ sit senten- *Caietanus.*
tiæ, arbitror tamē nemini licere porrigere vincto vel limā vel aliud instrumentum: qm̄ iam hoc esset cooperari. Neq; vera est illa regula, ꝙ si mihi licet aliquid operari, liceat aliis me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, solùm est licitum sternenti sibi viam. Secus habet consulere alteri quod ei licet. Custodibus autē carceris iustitiæq; ministris grauissimum esset infidelitatis scelus vel cooperari, vel conniuere, vel dissimulare; imò credo, & consulere. Neque verò propterea ꝙ condemnatis fugere in foro conscientiæ liceat, aliquod patitur respublica detrimentum: nā satis obuiatur si carceres
bene sint murati, & custodes vigilantes: Non. n. est necessarium vt nullum sit impunitū crimē. Porrò *Argum.*
aūt fateor cōtra hanc determinationē frangendi carceres, quā in foro cōscientiæ veridicā arbitror, validissimū existere argumentū ex iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerū decernitur: vt patet. ff. de effract. l. De his. & ff. de cust. & exhi. reo. l. in eos. Secundū quas & alias particulares solent bene moratæ respublicæ adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali culpa, iniusta sanè esset: se-
cundùm ea quæ libro 1. q. 6 definita reliquimus: nempè pœnam, nisi pro culpa infligi non posse. Ad *Responsio.*
hoc nihilominus respondetur, ꝙ cùm legum conditores ciuiles non sint spiritualium iudices, vt perpendere valeāt culpas in foro cōscientiæ: nihil mirū si potēt esse culpā vbi culpa nō est. Igitur vel illā sunt opinionē sequuti, ꝙ per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundanēre. Præsumit enim vis semper illata custodibus & resistētia: vbi verè inest culpa. Et ideo additor in dictis legibus: Si quis cōspiratione facta cū cęteris carceres effregerit. Vbi vis & resistentia custodibus illata insinuatur. Subditur autē ibidē: Qui per negligentiam custodum euaserint, leniùs puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rūperēt: nā aliàs profectò nulla esset æquitas: cū

Argumētū alterum ad idem. citra cōtrouersiā, nulla sit illic culpa. Tametsi qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadē lex, In eos, q etsi effractores inuenirentur posteà innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerē, tamē puniendi sunt. At verò leges (vt dictum est) semper præsumunt resistē-

Solutio. tiam. Alias re vera innocentibus nulla est culpa, vincula lacerare, nec terebrare parietes. Superest autem contra hanc eādem definitionē, & aliud argumentū huiusmodi. Qui ad mortem damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerē: facit ergo contra obedientiam dum fugit: Respondetur per interemptionē antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solùm cogitur pati: & ideo subducere se pōt. Verum est quòd leges ciuiles decernētes fractoribus pœnas, in virtute præcipiunt ne carceres effringāt: quia legislatores præsumunt illic culpā (vt expositū est) aliàs nequirēt reposcere pœnas; vt lib. 1. q. 6. dictum est. Possunt quidem & condēnare ad carceres, sicut ad exilia, tenentúrq; tunc rei in car-

Dubium. cere manere, essétq; illis peccatum fugere, nisi immineret periculū mortis aut corporalis supplicij.

Caietanus. An verò simul posset quis damnari ad carcerem & ad mortē? Caiet. loco citato innuere videtur, tales posse ficri leges, licet latæ non sint. Arbitror tamen q non essent iustæ, quia non potest miser illo

Solutio. naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitu, quem natura dedit rebus conseruandi se. Quapropter distinguendum est, q in aliquibus non potest homo condemnari, nisi vt patiatur: puta in his quæ vel mortē vel corporale supplicium afferunt. Et tunc non potest condemnari ne fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs, in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus condemnari nō solùm ad pati, verùm & ad agere. Puta vt pecuniam soluat in exiliū secedat, in claustro maneat, vel in car-

Discutitur rō S. Tho. cere non solum ad tempus, verū & perpetuò. In his namq; omnibus obedire tenetur, & facere quod sibi iniūctum est. At verò ratio quā secundū D. Tho. assignauimus, nempe ob id licitum esse dānato fugere, q non tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsque adeò solida: nam expectare reum in carcere, nō est occidere se: aliàs minimè expectare liceret, quod falsum est: cùm expectantes

Mens S. Thomæ. martyres contrarium dederint documentum. Respondetur q neq; S. Tho. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur, quòd licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidei expectare. In eadem solutione ad secundum subdit D. Tho. similitudinem, dicens: Sicut etiam si aliquis sit condemnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratū sumat: quia non sumere, esset seipsum occidere. Et q liceat ei cibum paratum

Caietanus. sumere, nemo ambigit: quia damnari non potest, nisi vt ei non ministretur. Restat tamen ambiguitas vtrum teneatur sumere? Et quidem Caieta. illic incunctanter asseuerat teneri ita vt si non sumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis S. Tho. nā dicit hoc esse se occidere, qđ nemini licet. Ego verò fateor non esse mihi prorsus improbabile, q ei liceat non edere. Nam si verè dignus est morte, etsi licitè possit eam subterfugere, potest nihilominus nō subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorum criminum conscius, sciens prætorem venire ad se capiendum possit illum operiri, atq; adeò in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quam meretur? Ergo licet fateat, non esse parem omnino rationem, haud tamen est longè dispar, quin & damnatus, vt inedia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussa oblatis abstinere. Neq; S. Tho. aliud ait quàm quòd nemo potest ad hoc condemnari. Et ideo neque ille comedēs, neq; qui cibos illi porrigerēt, nisi

Valerius Maximus. specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob idque laudi datur apud Valer. Maxim. lib. 5. Atheniensis Cimona, quæ patrem suum tali dānatū morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos sup-

D. Thom. peditare, sicuti extrema extra iudiciū patiētibus: vt 2. 2. q. 31. art. 2. auctor est S. Tho. Igitur vt ad ipsā diui doctoris rationē reuertamur: quando subdit q non sumere esset seipsum occidere, nō intelligit positiuè, quod aiunt, & formaliter, sed reductiuè: sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, cēsetur submergere. Et idcirco qui sine caussa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quādo extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, non fugeret, suæ esset vitæ prodigus:

Scrupulus. Solutio. quia sine caussa eā negligit, suiq; adeò est interfector: sicuti & qui nō dānatus nō comederet. Qui autem legitima sententia proiectus esset leonibus, nō teneretur se ab ipsis defendere, quāuis licitè posset quis non se sine caussa mori sinit: sed quia mortē meretur, vult eā à iudice pati. Sed ais, ille nō est dānatus ne comedat: fateor, & ideo potest comedere. Sed tamen quia est dānatus, ne ei ministretur esca quousq; exhalet animam, potest (quod probabile reputo) nō comedere. Secus autem de illo innocente qui immeritus condēnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis: præcipuè si vita sua vtilis esset reipublicæ: Nam aliàs nescio an vt tale patientiæ specimen exemplu Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre, saltē non fugien-

Postrema dubitatio. do. Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotandum venenū condemnaretur: quo quidem mortis genere solenni Atheniensibus fuit ingenuos ac proceres necare: quo & Socrates sublatus est. Videtur namque huiusmodi condēnato id licere: quia hoc nō est agere, sed pati: vt si vi aperiretur ei os, cur non posset sponte sua aperire vt cruciatū effugeret? Et si esset, verbi gratia, quis condemnatus vt linguæ particula ei abscinderetur, dareturq; ei optio vt vel paruā sibiipsi abscinderet, vel maiorem carnifex secaret, cur non posset minus detrimentū optare? sicuti de seipso Iosephus refert lib. secundo de Bell. Iudai. cap. 27. q data sibi optione, maluit vnam sibi ipse manum amputare quàm permittere vt ambabus truncaretur. Et si quis condēnaretur ad sanguinis emissionem, per venam quam lictor aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus, id exequi tanquā minister iustitiæ nō posset? Ad hæc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges, atque sententias esse iniquas: quippe quibus condemnantur rei seipsos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia

illas

illas noo permittit. Immo verò neq; martyribus eiusmodi iudicibus parêre liceret. Secus aũt quãdo actio potius est passio: vt si reus linguã extrahat manúmve aut cullũ lictori paret, aut paribuli scalã ascendat. Hoc enim nou est agere, sed ad crucem se hominem adaptare: sicuti dum in carcerem duceris, potes tu ipse ambulare. Ad historiã ergo Iosephi respondetur malè fecisse: sicut malefaceret q particulã linguæ sibi resecatet, vt euitaret maius damnũ: quia illud mediũ non erat per se necessariũ, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberes membrum: tũc enim tu tibi ipsi, si alius chirurgi oon haberetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi. *Iosephus.*

QVÆSTIO SEPTIMA, DE INIVSTITIA TESTIS.

ARTICVLVS I.

Vtrùm teneatur quandoque homo testimonium ferre.

QVARTVM locum in iudicio obrioet persona testis: de qua quatuor examinãda sunt scilicet testium obligatio, sufficientia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primò vtrùm qs aliquando teneatur testimoniũ dicere? Et arguitur à parte negatiua. Fraudulentia nemini licita est, quippe cui indiuidua malitia inest: qui autem occultũ crimẽ reuelat, id præcipuè quod suæ fidei concreditur, infidelis est & fraudulentus, secuodum illud Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo oulli licet talia reuelare secreta, tantùm abest vt quispiam teneatur. *Primum argument. partis negatiuæ.* Secundò arguitur: Si testificari virtus esset, ea maximè conueniret sacerdotibus & clericis propter eorom maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides: & tamen clerici testes esse in caussa sanguinis prohibentur: ergo testificari non videtur esse virtus. *Secundum argument.* In contrarium est August. vbi ait: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille quia prodere nou vult, iste quia nocere desiderat. *Augusti.*

Responsio quæstionis quatuor conclusionibus continetur. Discernendum enim est inter eum, à quo testimonium requiritur, & eum, qui non est requisitus. *Distinctio.* Prima ergo coo clusio est: Quicuoq; à legitimo iudice secundum formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. *Prima conclusio.* Conclusio inde patet, quòd illud est obedientiæ munus: & obedire quicũque subditus teoetur maioribus suis iusta præcipientibus. *Suadetur conclusio.* Secunda conclusio: Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neq; alia iuris caussa ex suprà uominatis, non teuetur testimonium dicere. *Secunda conclusio.* Hæc itidem est manifesta, quoniam quicunque tenetur bono proximi nomini cousulere, celando eius crimina: nisi legitimè cõpulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruãdæ illis quæ reo præscriptæ sunt. *Ratio conclusionis.* Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruãda distinctio. Enimuerò si testimoniũ tuum necessarium est ad liberandũ hominem, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno, tunc auscultanda est tertia conclusio. Quicunque ab eiusmodi periculis iniquè oblatis tenetur testimonio suo proximum liberare. *Tertia conclusio.* Probatur: quia charitatis mãdato quicunque tenetur proximo suo malum cauere. Exemplum præstò est in eleemosyna, quam grauiter patienti porrigere quisq; tenetur. Est enim & hoc genus quoddã, idémque præcipuum eleemosynę. Quapropter non solùm petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verùm etsi minimè fuerit requisitus, tenetur quisque vltro satagere vt suum denuntiet testimonium, vbi prodesse pôt: ita eoim nos admonet Psaltes: Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Sapieus Prouer. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem. *Probatio conclusionis.* Et ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. *Paulus.* Vbi glossa, Consentire est tacere cùm possis redarguere. *Glossa.* Et eadem ratione cùm possis testificari. Quapropter conclusio hæc multò habet patentiorem veritatem io prodendis criminibus, quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicũq; tenetur esse accusator, multo æquius testis. Quarta conclusio: Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solùm caussa condemnandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundùm ordinem iuris. *Quarta conclusio.* Probatur: quia celare tuoc veritatẽ, nulla est caussa dãni vel publici vel priuati. *Probatio.* Quare neq; iustitiæ ratio, neq; charitatis quẽpiam tunc cogit priuatum ciuem secretum pandere, quod in pectore habet. At verò conclusiones has sic iuxta ordinem sancti Tho. simpliciter assertas, necesse est exactiùs perpendere. Existit enim statim argumentum cõtra primam, quòd si teneretur testis euocatus à iudice testimonium ferre, sequeretur quod neutiquam ei liceret sese occulere ne accerseretur. *Argumẽ. contra primam conclusionem.* Immo quod si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnũ quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium cõducebat. Hęc enim illatio inde patet quod ferre tunc testimoniũ, actus est iustitiæ; iustitia autem læsa restitutionem postulat. Quòd si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui cõtra tenorẽ tertiæ conclusionis etiam à iudice nou vocatus testimonio suo non succurrerit iniuriam patienti accipientiue damnum, pari ratione teneatur restitutione id resarcire. Cousequẽtia patet; quia dũ S. Tho. testimonium Pauli adducit: Non solùm qui agunt, sed etiam qui cousentiunt facientibus, opinatur illum tunc in damnum proximi consentirę. Quòd aũt id concedendum oou sit, arguitur sic. Primò nemo charitatis lege tenetur proximũ à calamitate eripere, nisi extrema aut graui oecessitate prematur: ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei damnum agitur pecuniæ, aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, noo teneor obsequium meum ferre. *Primum argument. in contrariam partẽ*

Secuodò

Argum. 2. Secundò, Neq; verò eiuſmodi periculis extremo aut graui eadẽ charitatis lege ſuccurrere vllus cõ
Argum. 3. pellitur, cũ detrimento ſuo. Tertiò: etſi in talibus caſibus quiſpiam charitatis negligens, officiũ ſuũ
Legitimus ſenſus primæ ac tertiæ concluſionum. non præſtiterit, obnoxius ſubinde non fit reſtitutioni. Concluſio ergo tertia non eſt vſqueadeò vera vt in ſuperficie ſonat. Hæc argumenta adducta ſunt, vt diſcrimen pateſcat, quo inter primam tertiãque concluſionẽ intereſt. Enimuerò licet vtraq; vera ſit, prima tñ iuſtitiæ lege: tertia verò ſolo charitatis debito. Per hoc ergo diſcrimẽ alia innoteſcũt. Qui enim ſe fraude & dolo ſubduceret ne à iudice vocarétur in teſtem, ꝓfectò ſi ita eſſet proximo ſuũ teſtimoniũ neceſſarium, vt ibi tota periclitaretur cauſſa: tunc & grauiter peccaret, & reſtituere teneretur. Nam eiuſmodi tunc homo contra iuſtitiam, dediſſet alteri damnum. Et multo peccaret grauius, tenerétur q; arctius reſtituere ſi falſum diceret teſtimoniũ, ex quo alterius condemnatio ſequeretur.

Ad primũ argument. Igitur ad primum argumentum contra tertiam hanc concluſionem, reſpondetur, ꝙ quáuis qui non accerſitur à iudice, non debet ex iuſtitiæ lege, ſed per officium charitatis teſtimonium ſuũ. eſt tñ inter hoc atq; alias eleemoſynas differentia, ꝙ in aliis licet extra extremam, & grauem neceſſitatem nemo ſtringatur dare qđ ſuũ eſt: tñ quando alter tuo indiget teſtimonio, quoddam ius habet ad illud quia vnicuiq; mandatum eſt de ꝓximo ſuo. Et ideo ſi abſque vllo prorſus detrimento illud poſſis exhibere, etiamſi alter non ſubeat periculum vitæ, ſed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodũ ſi haberes aliquã ſcripturã ex qua ius eius & cauſſa depẽderet, tenereris illã ꝓducere. Et accedit aliud vinculum ſingulare, ꝙ alia eſt ratio neceſſitatis, cui ſuccurrere tenemur, qñ illam quis patitur per iniuriam aut aliq̃ caſualẽ cladem, q̃ ſi illã pateretur per ſolã inopiam. Etenim cùm ꝓximus domo caret, non obligor illi donare: quando verò domus eius ardet, etiam ſi ſit diues, teneor ſi poſſum ſine meo nocumento incendium extinguere.

Ad ſecundum argu. Secundò aũt argumento concedimus, ſuam concluſionem: videlicet ꝙ nemo cum ſuo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præſtare: quin verò nec cũ detrimento ſuorũ. Vt ſi lis eſſet cum patre meo: non tenerer mea ſponte contra eum ꝓdire teſtis. Sicut ſi idẽ meus parens aggrederetur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non poſſem, niſi eundem parentem occidendo, non teneor.

Ad tertium argu. Et pariter ad tertium reſpondetur, quòd vbi ſolùm charitatis obſequium & munus omittitur, nulla naſcitur reſtitutionis obligatio. Præterea ex quarta concluſione nonnihil exoritur difficultatis. Apparet enim ꝙ etiam extra caſum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationem compellatur inte quiſꝗ, nondũ à iudice accerſitus, offerre ſe in teſtem: tunc. ſ. quando legitimè accuſatus eſt. Neq; ſolutio S. Tho. vero ſimilis eſt, vbi ait ꝙ neque ſi accuſatori periculum immineat, curare hoc debeat teſtis. Nam quãdo accuſator accuſare conſtringitur, videtur & teſtis ad teſtificandum ſubinde compelli: aliàs iniqua eſſet accuſatoris conditio. ſ. qui teneretur immergere ſe in cauſſam vbi in probatione deficeret. Reſpondetur ꝙ S. Tho. præciſè loquitur vbi accuſator non tenebatur accuſare. Et ideo ſubdit: quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe iniecit. Tũc. n. nemo illi tenetur fauere, ſicuti reo iniuriam contra ſuam voluntatẽ patienti. Et in hoc caſu verũ habet illud Auguſtini ſuper verbo Abrahæ, Geneſ. 12. Dic ꝙ ſoror mea ſis: veritatem celare licet non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Ne quis. Quando autem obligatio eſt accuſandi, vt in criminibus bono publico exitialibus, tunc quicunque tenetur etiam non vocatus proferre ſe in teſtem.

Auguſtin.

Ad primum arg. principale. Ad primum igitur argumentum reſpõdetur diſtinguẽdos eſſe ſecretorũ gradus (vt ſuperiori quæſtione dictũ eſt) ſigillum enim ſacramẽtalis cõfeſſionis, nulla eſſe poteſt, neq; verò excogitari cauſſa, niſi expreſſa eſſet Dei reuelatio, ob quã detegendũ eſſet. Et in huc caſu verũ habet prouerbium citatum. Eſſet enim illa ſacrilega fraudulentia & infidelitas, dixerim ſacramentalis confeſſionis. Nã vulgaris conſuetudo detegendi aliis ſecreta ſub ſigillo confeſſionis, etiã ſi genibus flexis ſignũ crucis & Confiteor præmittatur: niſi fiat integra confeſſio omnium peccatorum, non obligat ad ſigillum cõfeſſionis, ſed ad ſigillum ſeculare. Et ideo cũ iuridicè requiruntur, poſſunt ac debẽt talia ſecreta nullo obſtante iuramento ſeruandi, reuelari iudici, putà ſi ſint peſtifera reipublicæ, debent ſtatim accuſatione deferri in aures iudicis. Etſi ſint in periculũ graue tertiæ perſonæ, cui non poteſt aliter occurri: vel ſi euoceris in teſtẽ. Ac citra tales caſus tenetur quilq; ſeruare ſecretũ: aliter ius naturæ frangeret, eſſetq; mortale crimẽ, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra caſus modò nominatos, in re dubia potiùs inclinandũ eſt ad ſeruandũ ſecretũ proximi, quàm ad prodendum. Vt ſi iudex ſolùm à te quærat an ſcias aliquid, & tñ tantũ audiſti, non vidiſti, potes dicere, neſcio: quia quod audiuimus, non ſcimus. Si autẽ iuſtè interrogaris an audieris, fateri cogeris. Item vidiſti fieri homicidiũ, etiam cum aliis conteſtibus: interrogaris tamen per viam inquiſitionis, non teneris reſpondere, niſi vel infamia præceſſerit vel indicia. Si autem procedatur via accuſationis, etiam ſi ſolus videris, teneris adductus in teſtem teſtimonium ferre. Reus aũt tunc interrogari iuſtè non poteſt abſq; vno præuio, iuratoque idoneo teſte.

Ad ſecundum argu. Ad ſecundum aũt iam ſatis ſuprà reſponſum eſt. Quęſtione enim prima huius libri cauſſam reddidimus, quare clerici criminalium iudices eſſe non poſſunt: videlicet ne qui ſacra tractant, cædis cruore commaculentur. Eadémque ratione quæſtione quinta, diximus interdictũ eis eſſe in eiſdem cauſſis accuſare, ac ſubinde modò dicimus nefas quoque eſſe teſtificari.

ARTICVLVS III.

Vtrùm duorum vel trium teſtimonium in iudicio ſufficiat.

Primum argument. à parte negatiua. Equitur ſecundo loco de teſtiũ ſufficiẽtia, vtrùm duo vel tres ſatis ſint? Et arguitur à parte negatiua. Teſtimoniũ vt fidem faciat, concors eſſe debet: contingit autem ſæpenumero duos & tres teſtes re aliqua diſcordare: eiuſmodi ergo teſtimonium non eſt legitimum.
Argum. 2. Secundò, In nonnullis cauſſis non ſufficiunt tres teſtes: nam in obſignatis teſtamentis iure ciui. requiruntur ſeptem: vt patet Inſtit. de teſtamẽ. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac cõſultiſſima. Et

in aliis

in aliis perinde causis eadem seruatur cautela. Tertiò, contra personas in dignitate constitutas, & potissimùm si sint Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim 2.q.5.ca. Præsul. quòd Præsul non damnetur nisi cũ septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexagintaquatuor testibus deponatur: Diaconus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cùm 27. condemnetur: Subdiaconus, acolythus, exorcista lector, ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syuest. in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis quippe quorum crimina minùs sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri: ergo vrgentiori ratione in aliis non sufficiunt tres. In contrarium est illud Deute. 17. In ore duorum vel triũ testium peribit qui interficietur. & cap. 19 In ore duorum vel trium testium stat omne verbũ. Quod Christus Matthæi 18. approbando citauit. Idémque Paulus 1. ad Corinth. 12. *Argu. 3.* *Paulus.*

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sint homines fide digni sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinẽ triũ. Conclusio hæc trifario iure asseritur: Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus Io. 8. eadem ratione astruxit testimoniũ suũ, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait Augustinus q in hoc testium numero est trinitas secundùm mysterium commendata; in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet 2.q.5.ca. quòd verò. & extrà, de testib. c. In omni negotio. & ff. eod. tit. l. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (vt 1. Ethic. auctor est Aristot.) nõ est similiter in omni materia exquirẽda. Ob idq; in actibus humanis, qui in caducis, & contingentibus versantur, & de quibus cõstituuntur iudicia, nõ ea exigitur certitudo quæ in sciẽtiis demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, rarò autem deficit: probabilius autem est, certóque propinquius id quod à multis asseritur, quàm quòd asserit vnus. ob idq; vbi vni tantũ reo neganti multi obiiciuntur testes, rationi cõsentaneũ est, vt illorũ potiùs testimonio stetur, quàm rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio, & fine, quibus continetur linea: item longitudine, & latitudine, & profunditate, quibus concluditur corpus. Vnde Arist. initio 1. de cœl. totũ & omne de tribus primùm dicitur: nã de duobus solũ dicimus ambo: duo autem testes cũ actore faciunt tres: quò autẽ absq; actore cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimoniũ absolutũ sit ac perfectũ, adhibetur tertius testis, Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Cùm ergo sub disiunctione dicitur in ore duorũ vel triũ, prius mẽbrũ necessitatem designat & sufficientiã, posterius verò abundantius complementũ. Quòd si obiicias cur non vnus affirmans contra negantẽ vnũ sufficiat, respondetur q cùm reus sit suæ vitæ suorumque bonorum possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnius actoris affirmatio cõtrà sufficiens, etiãsi vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsum de sua possessione. Sed nunquid nõ qñq; vnius auctoritas pluriũ testimonio præstat. Fatendũ quidẽ est: tamen leges vt sæpè dici solitũ est, nõ ea cõsiderãt, quæ rarò cõtingũt, sed quæ plurimũ. Quamuis vnius eximiæ auctoritatis, qualis est Imperator, testimoniũ, sufficiens iudicatur: vt habetur l. omniũ. C. de test. Quin verò neq; pluriũ semper affirmatio firma est. Nam vt legitur 3. Reg. 21. Naboth plurium falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanum; Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuinæ: quòd autem tres testes sufficiant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modo est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in occluso septem: atque aliis causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeò stabilire testimonium trium vt censeant nullam ob caussam exigi posse plures. Enimuero quamuis nisi hominum malitia nimium excresceret, duorum vel trium abundaret testimonium: mortalium tamen fide & iustitia deprauata, idem ius naturę persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: & maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt. *Conclusio responsiua.* *Suadetur conclusio.* *August.* *Aristot.* *Obiectio.* *Solutio.* *Argum.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentũ respondetur, quòd singulares testes non faciunt in iudicio fidẽ, sed illi tantùm qui sunt contestes. Dicuntur autem singulares, quando quisq; suũ actũ seorsum cõtestatur. Sed est tamen de eorum discordia cum D. Thom. distinguendum. Nã si discordant vel in substantia actus, putà quòd vnus ait reũ percussisse alapa, alius verò fuste: vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actionum circunstãtiæ: népe q vnus ait rem cõtigisse, aut manè aut domi, alius verò serò; aut in agro: testimoniũ tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiã facere censetur. Videntur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui: præsertim si tanquam certa asserãt. Nã si vnus dicat se non meminisse, non vsq; adeò inficiatur eius testimonium. Sed est tamen regula quam prudenter S. Thomas constituit; videlicet quòd si testes actoris & testes rei adinuicem fuerint discrepantes, tũc cęteris paribus, standũ est à parte rei, quoniam cùm melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluendũ quàm ad condemnandum. Si verò testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se, tũc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potési perpendere: scilicet vel ex numero testiũ, vel ex dignitate, vel ex fauore caussæ: vt si agatur de libertate alicuius, & de aliis negotiorum qualitatibus. Multò autem iustiùs repellitur testis, qui secũ ipse dissidet: ac tunc maximè cùm de visu & scientia interrogatur. Nã qui de opinione requiritur & fama, nõ ideo reiiciendus venit, q secundum diuersa visa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus discrepant circunstantiis, quæ ad substantiã caussæ exiguũ afferunt momentũ, nõ ideo testimonium inficiatur: Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta; vel q tempus erat subnubilum aut subclarum: aut si domus picturata erat, aut secus: ad quas circũstãtias nõ solẽt homines esse attenti. Quinimo (vt de concord. Euange. Chrysosto. & Augustinus sapienter adhortauẽre) aliquãta ... historicorum ... *Ad primũ argument.* *D. Tho.* *Regula Thom.* *Chrisost.* *August.*

historicorum discordia, solidiorē illis arrogat fidem quàm si vsque ad minima essent cōcordes. Tūc enim consultò & ex condito videri possent conspirasse ad fingendum historiam. Præter hæc autem *Caietanus.* (& hoc cum Caietano) lubenter impræsentiarum adnotauerim quòd etiam si testes singulares fuerint de multiplicatis ab eadem persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem; maximè in religionibus, vbi synceta debet esse & plana cognitio criminum: vt si vnus attestetur talem commisisse vnum furtum, atque alius eundem commisisse aliud. Tunc enim, licet de rigore iuris nō sit illis fides habenda, tamen in religionibus possent haberi pro indiciis, vt procederetur ad aliquā inquisitionē & ad interrogandum reum ipsum, etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Secus autem in secularibus, vbi ad acerbiora supplicia proceditur. *Ad secundum argu.* Ad secundū iam reddita est ratio cur in aliquibus caussis cumulatiora requirantur testimonia. *Ad tertium argu.* Ad tertium autem respondet S. Thomas quòd illud cap. intelligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. *D.Thom.* Tribus enim de caussis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primùm, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde auctoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quàm testibus multis. Secūdò, quia cū ipsi iudices sint vniuersæ ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inuidiam contrahunt apud multos: & ideo facilè possēt aduersus illos falsa obiici testimonia. Præsentia tēpora documēto sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia caussa est, quòd ex illorum condemnatione multum deperiret auctoritatis Romanæ Ecclesiæ: quod periculosius esset, quàm aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

TERTIO loco dicendum est de testium idoneitate. Quærēdum scilicet, vtrum cuiuspiā testimoniū sit citra eius culpā repellendū? *Primum argument.* Et arguitur à parte negatiua: Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde de necessitate salutis præstanda, nemo repelli debet nisi propter culpam: testimoniū autē ferre, est huiusmodi: ergo ab illo munere nemo reiiciēdus est, nisi illius sit sceleris notatus. *Arg. 2.* Secundò: Repulsio testis, aut in pœnam illi decernitur, aut ideò fit quod non datur illi fides: pœna autem nemo dignus est, nisi propter culpā, neq; ob aliam caussam indignus est fide; quia quicunque præsumitur bonus, quoadusque sua ipsa malitia prodat: ergo nullo modo testis refutandus est, nisi propter culpam. In contrarium est canon. si testes quarta, quæst. 3. vbi complures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam, repelluntur.

Conclusio responsiua. Ad quæstionem respondetur hac affirmatiua cōclusione, citato c. cōsona. Iure & merito homines à testificandi munere, tam ob alias caussas, quàm ob culpam repelluntur. *Ratio conclusionis.* Cōclusio hæc, præterquàm iure humano, ratione etiā naturali clarescit. Enimuerò cùm certitudo humani testimonij (vt proximè dictum est) non sit prorsus infallibilis, sed fallentiis multis peruia, cōsentaneum est vt quidquid testimonij fidem infirmat, refutetur. Infirmat autem huiusmodi fidem cùm primis culpa, cuius caussa infideles atq; infames non admittuntur in testes. Præterea & qui publici criminis rei fuēre. Præter culpā autē sunt & alij defectus probabilitatē testimonij debilitātes; vt rationis inopia ob quā pueri & amentes recusantur, atq; etiā mulieres, nisi in certis casibus. Secundò & caussæ quæ pleniæ liberta ti obstāt, vt inimici & amici, atq; adeò domestici. Tertiò & humilium cōditio: vt pauperes qui caussa leuandæ famis corrumpi possent. Præterea & viles, vt serui. Denique latissimè huiusmodi defectus can. citato dinumerātur, videlicet ratione sexus, ætatis, criminis, cōditionis, aliarūq; huiusmodi caussarum. Circa hāc cōclusionem, non tā dubitando quam admonendo quærendū superēst vtrum huiusmodi defectus, quando latent in teste, liceat litiganti in publicū traducere quò testimoniū sibi cōtrariū vel infirmet vel prorsus recutiat? Et vt certissimum citra discussionē statuamus, constantissimum est neutiquā crimen falsum licere testi obiicere, neque caussa seruandæ totius reipublicæ. Nā si mentiri officiosè fas non est, quanto minus perniciosè? Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata republica nō esset ferendus, qui iam nunc temporis in iudiciis est frequens: nēpe dum aduocati flagitia, quæ neque suspicantur quidē, testibus impingunt, dicentes vti iure suo ad suam redimēdā vexationem: cùm tamen mos ille plus habeat diabolicæ nequitiæ, quā iuris. Fatemur quidem causidicos illos procuratores minimū auctoritatis in hac re habere: nā meritissimò in his mendacissimi habentur: nihilominus vix inde emergit testis sine læsione honoris & famæ. Et ideo præter illā quam irrogant priuatæ personę, iniuriā quoq; inferūt reipublicę: nam illa ratione deterrentur viri probi, testes esse. Et nonnunquàm legitimè excusantur, etiā dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ, tenetur obsequium pręstare suum. Quare deberent isti taxatores, quos vocant testiū, si in probatione deficerent supplicio affici. *Dubitatio.* At verò de crimine vero, occulto tamen, superest dubitandi ratio. *Solutio.* Nā qui crimen occultum reuelat (vt libro pręcedenti quęst. 5. dictum est) licet secundo gradu, nihilominus iure infamator habetur, sicuti falsi impositor. Nihilo secius respondetur genere suo non esse peccatum, reuelare occultum crimē testis, ob quod iure repulsam patitur. Nam postquàm id ius concedit, licitum est cuicunque eodem iuris beneficio vti. Attamen multæ sunt requisitę conditiones, vt talia detegere crimina, non sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuellatio illa sit vincendę liti necessaria. Quare si crimen non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Mox libranda est fœditas detegendi criminis, cū detrimēto quod si nō detegeretur, dari posset. Nā si in caussa exigui momēti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viueret, profectò charitatē grauiter vulnerares. Tertiò & pręcipuè perpendendū est vtrū testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nam

tunc

unc æquiùs posset ei crimen suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quando verò, non solùm absq; culpa sua, verùm compulsus testimonium dicit, periculosum esset illum infamare: tunc vel maximè, quando non tam necessitate quàm ob vindictam id fit. Quartò denique perpendendum est vtrum quanquam alias improbus sit, probè tamen & candidè verum fert testimonium. Nã si constaret falsum esse, multò iustius esset, etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Argumenta autem quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respondetur quòd illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria quæ bonum habent auctoritatis pondus: quod quidem citra culpam aliis etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testium repulsa, pœna est, quæ ob culpam infligatur: immo quandoque est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur quòd vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunq; præsumitur bonus, dum non ꝓbatur malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela. *Ad primum argu.* *Ad secundum argu.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

QVANTVM qđ in teste consideratur, est culpa, si falsus sit de qua ideo quæritur an sẽper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primò sic: Quandoq; testis non studio, sed facti ignoratione falsum dicit testimoniũ: ignorantia aũt excusat à mortali labe: ergo nõ semper falsum testimoniũ peccatũ est mortale. Secundò: Mendacium quod alicui quidẽ prodest, nulli verò nocet, quódque ideo officiosum appellant, non est mortale: sæpe autem testimonium falsum huiusmodi mẽdacium est: putà dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorum testium: ergo hoc genus testimoniũ nõ erit lethale crimen. Tertiò: Ideo iusiurandũ à teste requiritur vt timeat peierando mortaliter peccare: hoc autem necessarium nõ esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale. Signum ergo est circa iuramentum quandoque contingere vt sit veniale. In contrarium est illud Prouerb. 19. Testis falsus non erit impunitus, vbi cùm sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis. *Primum argument.* *Argu. 2.* *Argum. 3.*

Quæstio hæc secundum triplicem gradum absurditatis, quæ in falso testimonio accidere consueuit, tribus conclusionibus dissoluitur. Consideratur enim & secundum sacrilegium periurij, & secũdum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti. Est ergo prima conclusio: Omne periurium siue in iudicio siue extra quantumuis de re sit minima, peccatũ mortale est. Nec põt vlla ex caussa alleuiari, vt sit veniale: quia adducere Deũ in testem cuiusuis falsitatis, sacrilega impietas est. Secunda conclusio: Mentiri in iudicio violando institiã, etiam citra iusiurandũ genere suo est mortale. Verba sunt sancti Thomæ, quibus insinuat opinionem quam quæstione præcedenti contra Caietanũ cõstituimus: nempe ꝙ põt mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet quòd præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur, charitatẽ, in qua salus consistit, auersatur. Quaobrem Decalogi præceptũ. Exod. 20. sub illa forma constituitur, Non loqueris contra proximũ tuũ falsum testimonium. Nam testimoniũ falsum in fauorem proximi, non est mortale: neque adeò quando dicitur vt idem impediatur iniuriã facere: qm̃ neque hoc est contra ipsum, sed illud contra ipsum existit ꝙ dicitur, vt tollatur ei ius suum. Tertia conclusio: Mendacium, si aliam non habeat maculã quàm falsitatis, non est genere suo mortale. Patet quia neque est contra religionem neque contra iustitiam: & ideo genere suo nõ expellit charitatem: Teneatur ergo in memoria differentia conclusionũ istarum. Omne periuriũ, non solũ in genere, sed in quolibet indiuiduo est mortale. Mendaciũ citra iuramẽtũ, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum aũt & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circunstantiis illuc vsq; excrescere. Quòd si sciscitetis vtrũ sit grauius, periuriúmue quodcunque extra iudicium, an perniciosum mendaciũ citra iuramentum in iudicio: Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vt pote quod aduersatur religioni, quàm mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circunstantiæ, quibus põt contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium. *Prima cõclusio.* *Secunda conclusio.* *D. Thom.* *Probatio conclusionis.* *Tertia conclusio.* *Quæstio.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respondet S. Tho. Primùm, quòd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantẽ considerationem certam habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet ꝓferre. Attamen si post prudentẽ vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, nõ ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod nomẽ mendacij sonat. Quare neq; si iuratus id affirmet, periurus est. Ex hoc responso elicit Caieta. neque vllã talis testis subire restitutionis obligationẽ. Etenim (vt lib. præcedẽti dictũ est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ: eiusmodi autẽ testis ratione acceptionis, in qua culpa non infuit, non fit restitutionis debitor. Neq; verò ratione rei acceptæ: quia cum testis nõ agat caussam propriã, id quod alter perdit sibi non accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamẽtis verũ est. Primo, ꝙ nulla præfuerit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nã tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentiæ. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quãuis nõ teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tñ dictũ suum retractare, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturam fecit amissum recuperet: tunc præsertim cũ de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis nõ admittatur testimoniũ retractare nisi incõtinenti & absq; mora vt patet extrà, de testibus, c. præterea, nihilominus ꝗ (vt gl. illic habet) etiam post tẽporis interuallum robur *Ad primũ argument.* *D. Tom.* *Corollarium.* *Caietanus.*

prioris

mendatium officiosum

mendatium in iuditio sine iuramento

qui bona fide ... in iuditio ... tenetur retractare ... — [handwritten marginalia, partly illegible]

priotis testimonij retractatione infirmatur túc maximè, dũ testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consultò fuisse mentitũ: debet quantuncũque elapso tẽpore testimoniũ mutare, si modò intellexerit ꝙ aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire. *Ad secundum arg.* Ad secũdũ argumentũ respondetur, mendacium officiosum adeò genere suo non esse mortale, vt neque in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumniis accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid contra veritatem, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripiatur, nisi iusiurandum interueniat non est mortale. Et ratio est (vt ait S. Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoque nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudiciũ, non loquitur more styloq́ doctorum iuris; sed sermone philosophorum moralium, qui quidquid vitiosum est, nullum arbitrantur: Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducũt. Sentẽtia.n. apud illos duplici de caussa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intollerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustã triplici de caussa, vt auctor est Gratian. can. episcopus. 11. q. 3. scilicet aut ex animo: vt puta quia iudex ex odio procedit: tametsi hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam non vitiat aut ex ordine: nempe ꝙ nõ seruatur necessarius ordo iuris: aut ea caussa, nempe dum contra veritatẽ aut facti aut iuris sententia pronuntiatur. Atq; hæc est essentialis iniustitia: nã reliquæ accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij, idem & de iudicio cẽsendũ est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta, nõ tamen (vt dicere cœpimus) cẽsetur subinde nulla, nisi error tũ intolerabilis, tũ etiam propatulus sit, ideo admonet Grego. eād. cau. & quæst. dicens. *Gregorius* Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timẽda est. Ob id. s. ꝙ quandiu error non est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Cõsideratè ergo perpende duo verba: sentẽtia, & pastoris. Priori nãq; intelligit ꝙ nõ sit intollerabilis erroris: & posteriori ꝙ sit veri iudicis. Hæc aũt omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro cõsciẽtiæ, quisquis omni proculdubio resciuerit sententiã esse iniquam, hoc est cõtra veritatẽ, põt non parere: dũ id modò citra scandalũ faciat. Et ideo S. Tho. omne iudicium iniquum censet nullum. *Ad tertium argu.* Ad tertiũ facilè respondetur, ꝙ ideo stringuntur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius.n. est a Dei religione præuaricari, quam humanam sauciare iustitiam.

QVÆSTIO OCTAVA,
DE IVSTITIA ADVOCATORVM.

S.Thom.2.2.quæst.71.

ARTICVLVS I.

Vtrùm aduocatus teneatur gratis præstare patrocinium pauperibus in suis caussis.

OSTREMA deniq; persona in iudicio est aduocatus, de quo primò q̃ritur, Vtrùm teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argument. partis affirmatiuæ.* Patrocinium inter alia misericordiæ opera cõnumeratur; sed opera misericordiæ gratia debent impendi, sc̃dm illud Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis: sed subleuabis cũ eo: cũ tñ molestiùs premitur pauper lite cõtra ius sibi cõflata quàm asinus onere. *Argum. 2. Gregorius.* Secundò accedit auctoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicum Matth. 25. de talento quod seruus nequam subtus terram infoderat, ait: Habens intellectum curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cum ꝓximo partiatur: habens loquẽdi vsum, apud diuitẽ pro pauperib. intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abscondere culpa est, vt de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit: ergo patrocinium est in præcepto. *Argum. 3.* Tertiò, Præcepta misericordiæ sunt affirmatiua, quæ idcirco locu & tempore obligant quo calamitas ingruit: necessitatis autem tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur, ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. In contrarium autem est quòd necessitas cibi non est minor quàm illa qua pauper in iudicio vexatur: non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo neque patronus suo patrocinio.

Sicuti de accusatore quæsitũ est, vtrum de iustitia teneatur quandoque accusare: & de teste vtrũ teneatur testificari: ita & de aduocato operæpretiũ est scire an officio misericordiæ teneatur fauore suo miseris suppetias ire? Ad quã vtrique qm̃ gratis pauperibus patrocinari vnum & eleemosynarum genus, perinde respondendum est ac de aliis misericordiæ officiis, de quibus D. Tho. 2. 2. q. 32. disputauit. *S.Thom.* Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. *Conclusio responsiua.* Aduocatus non semper caussæ pauperũ patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cùm nõ in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. *Probatio.* Probatur cõclusio. Præceptũ misericordiæ, vt modò dicebamus est affirmatiuũ: obligat ergo nõ pro semper, sed miseria id inopis exigẽte: igitur vbi in promptu est vt possit aliter pauperi succurri, non te præceptũ constringit, sed consiliũ admonet. Eò potissimum ꝙ ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opem ferre: licet sit cõsiliũ dũ potes, alium benefaciendo præuenire. At verò vbi nun est in prõptu per viã aliã subuẽtio, tũc extrema cẽsetur necessitas atq; adeò obligaris. *August.* Vnde August. in princi. de doctrina Christiana, Cùm omnibus inquit, prodesse

non

non possis, his tibi potissimùm consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictiùs tibi tanquam quadã sorte iunguntur. Vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nẽpe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus *Duo requisita ad præceptũ charitatis.* circunscribit vt sit obligatorium. Primũ ratione loci quia non teneris quæritare quibus benefacias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundũ illud citatum Exo. 23. Si occurris boui aut asino vicini tui erranti, reduceũ. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum caussis pauperũ, sed in præsenti eis opitulari secundum illud 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera, &c. Subiungit autem August. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine cõiuncti secundùm illud 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptũ charitatis: prius vt hæ circunstantiæ conueniant, posterius vt non sit in promptu via paratior subuentionis. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendũ est: ac de aliis perinde qui misericordiæ officio leuare ærũnas possunt, miserorúmque necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis. Primũ autem circa hæc dubium existit, *Primum dubium.* quomodo intelligatur excusatio hęc præcepti, quando in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes, & melius quàm tu, possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgus existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes Est talis qui melius facere potest ac debet: cur igitur ego tenear? Respondetur *Responsio.* nihilominus istis eiusmodi physicas potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, non excusare reliquos, qui succurrere possunt. Quid enim misero prodest quòd multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet vt credas reuera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Tho. non satis ei fecisse: loquitur inquam, de extrema necessitate, nihil autẽ de graui: *Dubium secundum.* & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. impræsentiarum solam extre- *Caietanus.* mam necessitatem arbitratur secum afferre præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primum extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundùm, necessitatis grauis citra extremam: cui non occurrere venialis, inquit, culpa est. Leuioribus autem succurrere consilium est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quomodo sui ipsius *Caietanus sui ipsius oblitus.* fuerit oblitus: nam 2. 2. q. 32. ar. 5. legitimè D. Thomam interpretatus, duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali, videlicet necessitatem extremam de necessariis, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum posteà composuit de eleemosina: vbi eandem sententiam astruxit necessariam esse concessu. Ioannes namque non tantùm de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua, &c. Viscera n. quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quam sinit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in aliis eleemosynis, in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, vt in loco citato ait S. Thom. quod rectè Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Ecquis enim *Solutio proximi dubij.* dubitet, quin si inopis hominis omni fauore destituti citra periculum vitæ periclitaretur honor, aliáue illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio? Et pariter medicus quamuis non immineret ægroto periculum mortis? Hoc autem verum est quòd cum in *D. Thom. Syluester* graui necessitate non sit præceptũ, nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præsentissimũ vitæ extrema necessitas est. Et quanquã non esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tento infirmitate: & si cui grauiter periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est, sicut & in medico, est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibus caussis citra extremam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget: sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, vt qđ sibi superest, caussis pauperum impendat. Si non omnibus illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde quòd scientiæ locuples est, tenetur partem etiam impartiri egenis: sicuti si aliis diuitiis afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus: quia neque est in tuto. Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim iumentum sub onere iacens obuium habet, *Ad argumenta partis affirmatiua.* videt suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, quòd talentum abscundere est, vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

ARTICVLVS II.

Vtrùm meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

POst hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam inidonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: Ab operibus misericor- *Primum argument.* diæ nemo arcendus est Secundum: Eiusdem effectus neutiquam incongruè assignantur *Secundum.* diuersæ caussæ: vacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt: incongruè ergo *Tertium.* ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. Tertiò quisque tenetur proximum sicut seipsum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere caussam: ergo neque cohiberi vllus debet tueri caussam proximi. In contrarium autem est, quòd infames & excõmunicati

repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3.q.7.cano.infames.& etiam monachi, nisi de licentia Prælati in caussis piis. 16.q.1.c.monachi.& extrà, de postulatio.c.ex parte.

Distinctio. Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest à munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotentiam aut propter indecentiam. Sed differunt, quòd impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia verò non item: quia potest per necessitatem quod indecens erat fieri condecens. Est ergo prior conclusio: *Prima conclusio.* Qui potentia caret aduocandi neutiquam patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum, atque impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum, aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primum mens, non solum sana, verum etiam extrocta ad iudicandum: & deinde cùm caussæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior verò orbitas aliqua aut defectus. Excellentia inquam dignitatis indecentes reddit sacerdotes, & maximè monachos vt in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministeriis mancipati, orationique perinde & contemplationi addicti, eos minimè decet ad seculares caussas demitti: quæ & impedimento illis sunt ne possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse pt & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur: corporalis inquam vt cęcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cũ quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator: & per eosdem spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquitor enim de oratore qui voce caussas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantùm officit oculorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione repellũtur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At verò vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decẽtia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesiis, atque alij pro seipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium, impræsentiarum animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas: quæ certè paulò minor desideratur quàm in iudice. Vnde cùm in aliis cunctis actibus atq; officiis præscientiæ copia requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris *Munus oratoris.* priùs ponunt. Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cùm primis summa fide clientis coram suscipere: deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea pollere au- *Quintilianus.* ctoritate, vt nõ tantùm iuris prudentia, verùm & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 12. Quintil. etiam vera dicentibus fides deest: videtúrque malus aduocatus *Interrogatio theologica.* malæ caussæ indicium & argumentum. Interrogatio autem hic existat theologica, Vtrum dura q̃s se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter? *Responsio.* Respondetur quòd si defectus non multùm ad rem referat, non est mortale crimen: immo potest fieri etiam citra veniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis quandoquidem in illo periclitarentur caussæ sibi concreditæ.

Ad primum argu. Ad primum igitur argumentum respondetur, non omnia opera misericordiæ omnes decere. Immo si indocti ad docendum prodirent, & stulti ad consulendum, & inexperti medici ad medicandũ, & infames ad corripiendum, potiùs pestilentes haberentur, quàm misericordes. *Ad secundum.* Ad secundum respõdetur, quòd sicut virtus inter duo extrema constituitur, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiam non sunt apti, atque alij per defectum. *Ad tertium.* Ad tertium autem respondetur quòd necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotiis quàm propriis: ideo infames admittuntur in caussis propriis & non in alienis.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm aduocatis delictum sit iniustam caussam defendere.

POST aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma: nempe vtrum licitum sit caussam iniustam defendere? *Primum argument.* Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta: Etenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus inde præcipuè cõmendari assolet, quòd infirmas caussas propugnat. *Secũdum.* Secundò: Si caussam propter iniustitiam deberet deserere, non cò ponirentur aduocati, quod caussas perdũt: puniuntur aũt tanquam præuaricatores, qui diuersam adiuuant partem: vt patet capit. Si quem pœnituerit, 2.q.3. ergo licitum est susceptam caussam contra iustitiam defendere. *Tertium.* Accedit tertiò, quòd maior illic apparet culpa, vbi caussa iusta iniustè defenditur: putà dum vel falsi producuntur testes vel leges allegantur falsæ: quàm iniustam caussam via regia defendere: licet autem aduocato astutiis vti ac technis, sicuti militi ex insidiis pugnare: ergo iniustã caussam ꝓpugnare nõ est prorsus nefas. In cõtrariũ aũt est reprehensio illa 2. Paralip. 19 Impio præbes auxilium: & idcirco irã Domini merebaris.

Prima cõclusio. Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Aduocatus qui sciens & prudens iniustam caussam defendit, tum mortaliter contra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. *Probatio.* Probatur: Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atque ipse qui facit: *Paulus.* secundum illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit:

qui

quin verò ipse est qui litem nutrit:ergo mortaliter peccat: ac subinde cùm peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocumentum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Posterior conclusio: Qui per ignorantiam, iniustam tuetur caussam, excusari pro ratione ignorantiæ potest, tam à culpa quàm à restitutione. Conclusio in omnibus materiis clara est. Emergit autem ex priori conclusione dubitandi occasio de caussa dubia: Vtrum aduocatus suscipere eam caussam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iurisprudentis munus non aliud est, quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Immo hinc omnes lites pendent quod res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrum etsi aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defensare. Apparet namque id nõ esse licitum, quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere contra quam pronuntiare deberet. Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est caussa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimum tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis: maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idem est cùm quis reus fit, vt de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Immo in hisce casibus potissimum caussa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius caussa minoris esset probabilitatis: dummodo nulli fraudi panderetur locus. In caussis autem minoris momenti, tametsi vix absque periculo possit infirmior caussa defendi ac debilior: tamen si ad rigorem conscientiæ loquamur, non est cur omnino condemnetur: dummodò patronus clientem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti attidere: deinde nulla prorsus vtatur falsitate, leges scilicet aut commentitias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur quæ caussæ suæ suffragantur: reliqua verò subticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd vnicuique licitum est ius suũ absque vi & fraude experiri & persequi. Et ideò cùm patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ caussæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concredat caussam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutet infirmiorem. Tametsi vt dicebam similium caussarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Postrema conclusio.

Dubitatio.

Argumen. Solutio.

Ad argumentum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, disparem esse medici atque aduocati rationem. Medicus nãque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, scilicet, neq; tertio, neq; verò infirmo, si ipse consentit. Aduocatus aũt qui vnam partem sic propugnat vt alteram expugnet, licet scientiæ laudem mereatur, est tamen secundum voluntatem iniquus. Secundũ autẽ argumentum, de illo qui bona fide caussam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquam, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. quod non debet eam prodere vt alterã partem iuuet secreta iniustæ caussæ retegendo: esset enim tunc præuaricator, iuxta cap. Si quem pœnituerit. 2. q. 3. quod iam exposuimus: sed debet eam dissimulanter deserere. At verò solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si quis enim accusatori patrocinaretur contra aliquem in caussa capitali, quem decurrente caussa euidenter nosset esse innocentẽ, teneretur caussam prodere, vt eum à morte liberaret. Immo verò agere testem eius innocentiæ, & transire ad defendendum eius caussam. Nã innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex (vt supra dicebamus) cui illa esset cognita, ad idipsum teneretur, nedum aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec S. Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si caussa in re grauissima versaretur, quæ paulò minoris æstimaretur quam mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore statúque alicuius illustris, idem pro meo captu censerem. Hoc sub aliorum censura duxerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et prætetea dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dando quã posset operam ne accusatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsqueadeò ille nequam desiperet, vt resipiscere renueret, profectò cum eius periculo id posset facere. Immo si citra suum ipsius detrimẽtum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quamuis nosset iniustè se protegere, neutiquam liceret caussam eius prodere: licet deberet deserere caussam, si nullo cum colore tueri posset.

Ad primum. Ad principale secundum.

Ratio in S. Thom.

Mens S. Thom.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm licitum sit aduocato pretio patrocinari.

SEquitur deinde de stipendio patroni, vtrum sit licitum? Arguitur nanque à parte negatiua: Opera misericordiæ non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: secundum illud Lucæ 14. Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne fortè ipsi te reinuitent. patrocinari autem vt articu. 1. dicebamus, officium est misericordiæ, ergo gratis est impendendum: eò potissimum quod est spirituale opus: & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere. Secundò arguitur. Iudici quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur 14. q. 5. cano. non sanè. Aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neque illi id licet. In contrarium est ibidem Augustinus vbi ait quòd aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium.

Primum argument. partis negatiuæ.

Secundum. Augustin.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est ex superioribus eius collectio: Nã quæ hominis propria sunt, neq;

Prima cõclusio.

Ratio conclusionis. alteri de iustitia debet, citra iniuriam pôt vendere, quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur. Scientia aũt iurisperiti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & scientia medici & cuiusuis doctoris alius facultatis: neque illa rigore iustitiæ semper aliis debet: ergo tũc poterit pretio illa æstimare ac venditare. *Vltima conclusio.* Posterior cõclusio: Si quis istorum per improbitatẽ aliquid vltra modũ extorquear, mortaliter peccat: idq; contra iustitiam. *Probatio conclusionis.* Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodem loco: vbi ait ꝙ ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data verò per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu: nam eiusmodi officia pretio sunt æstimanda: in his autem quæ pretio penduntur excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de postu. l. si qui. *Dubium.* Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodo sit æstimandum huiusmodi patrociniorum prętium vtrum consistat in indiuisibili, an potiùs latitudinem permittat vt possit quisq; pacisci quãtũ velit? Arguitur enim ꝙ tantũ cuique petere liceat, quantum exprimere valuerit: quoniam re vera scientia hominis est sicut margaritum quod nullo certo æstimatur pretio, sed pro volũtate cõtrahẽtium. Immo omni est margarito pretiosior, secundum illud Prouerb. 16. Posside sapientiam; quia auro melior est. *Solutio.* Respondetur nihilominus aduocatorum pretium, perinde, atque aliarum rerũ duplex esse: vt libro. 6. dicturi sumus: scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueuerũt enim lege taxari mercedes operarũ ministrorum iustitiæ: videlicet tam scribarũ, quã aduocatorum, atque aliorum vt. s. pro tali scripto tantum eispendant pretium: & pro tali, tantum. De quibus vtique pretiis dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiæ quidquam vltrà ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur: si lex modò sit vsu recepta, neq; annuente principe abrogata. Quoniam vt lib. 1. dictũ est, leges obligant conscientiam, atq; illæ potissimum, quæ de rerũ æstimatione iusta caussa feruntur. Et est profectò iustissima, patrociniis præstandis responsisque ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cum litigantes ab vna parte pudor suffundat, si parum conferant: ab altera verò vincendi auiditas extimulet, non possunt nõ esse immodicę. Qua vtiq; ratione vsu maximè fieri solet vt lites nutriantur: & vtrauis pars vincat, maior tamen sortis portio caussidicis obtingat. *Scrupulus* At verò quando mercedes non sunt lege constitutæ, quia neque omnes commodè possunt: tunc superest dubitandi ratio, vtrum iurisconsulto quantum exprimere potuerit exigere liceat? Tunc enim militare videtur argumentum qđ suprà fecimus de rebus pretiosis, quæ tanti stant quanti vendi possunt. *Solutio.* Respondetur nihilominus id non esse licitũ. Nã rerũ vti lib. eodem. 6. dicturi sumus, aliæ sunt non simpliciter ad vsum humanum necessariæ, quæ idcirco licet tanti æstimẽtur, quanti vendi possunt, nõ vergit in reipublicæ perniciẽ. Sed aliæ sunt humano vsui omnino necessariæ: vt frumentum, vinum, lana, &c. quæ citra iniuriam distrahi nequeũt nisi iusto pretio, pro ratione temporũ, & locorum. Atque huius generis sunt forensia munera. Quare optime ait Augustinus quod extorta per immoderatam improbitatẽ repeti solent: Improbitas. n. si non dicat nisi instãtiam petendi, non continet iniustitiam: sed qñ est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. *August.* Et si est intelligenda posterior nostra conclusio. Quocirca neque scriba, neq; aduocatus, quantum libuerit, exigere potest, immo verò neq; recipere. Nã etsi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nũquam tamen re vera conferũtur, nisi coacta voluntate. Sũt fateor pensandi labores, quos studentes ad cõparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & præ omnibus ingenium eorum & scientia: sed tamen cũ moderamine, habita qualitate & quantitate caussæ, & litigantiũ possibilitate. Neq; verò audienda eorũ sunt hæc obtendicula. Aiũt enim non posse aliter suum sustẽtare statum, cùm tñ status eorum & conditio non sit ipsorũ iudicio æstimanda, qui illas sibi vsurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & victu & vestitu nobilitatem præ se ferre contendant, & aduocati illustriũ statum: non debent illos splendores miserorum sumptibus sustentare. *Aduocatus non potest pacisci de quota litis.* Vnum autem prouidenter iure cautũ est, ne aduocatus de quota litis paciscatur, scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertiis, &c. vt habetur. C. de postulan. l. si q. & illic Bart. & l. item. C. de procu. & l. sumptus. ff. de pac. Et fuit optima ratio legis: nã illa via inserperẽt fraudes & technæ, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Immo verò eadẽ ratione, qđquid nõnulli Glossatorũ in contrarium mussitent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub cõditione victoriæ, q̃ sit tanq̃ honorarium. Nam eadem omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantùm licet pacisci absolutè de tanta quantitate, in vtramuis partem euaserit caussa.

Ad primũ argumen. Ad primum igitur argumentũ iam sæpe responsum est, non quidquid homo potest, facere debere per misericordiam: sed hoc tantùm nos admonet Euangeliũ, vt eorũ quæ per misericordiã exercemus, a Deo solo expectemus mercedẽ. Quare vbi caussa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Nñ tñ (vt suprà diximus) tenemur semper ad talia opera: sed vendere suum pôt bonum patrociniũ. *Ad secundum.* Nã etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualiũ quæ gratis accepimus, gratisq́; debemus: immo nostro sudore & vigiliis parta nobis est, vt li. 9. sub titu. de simo. liquidius fiet. *Discrimen inter iudicem ac testem & aduocatũ quantũ ad recipiendã mercedem pro tutela veritatis.* Secundum argumentum discrimen petit inter iudicem, testem, & aduocatum. Nã cũ singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui, nulla apparet, ratio cur huic potius quã aliis, pro defendenda veritate, liceat mercedẽ recipere. Est tñ discrimen ꝙ finis proprius iudicis ac testis est iustum & veritas in cõmuni, sine respectu actoris vel rei: ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet: Scopus autem aduocati non est iustum simpliciter, sed iustũ clientis sui, cuius caussam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta: & ideo nõ solum, vt aliqui putãt, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensa veritate potest mercedẽ suscipere: sicut doctor pro veritate docenda quã

dilucidat

dilucidat. Nihilominus aūt restat & inter iudicem & testem differentia, quòd iudex non solum pro veritate pronuncianda nil pōt à litigantibus percipere, quia est communis vtrique: sed neque pro labore & studio id sibi licet. sed respublica debet illi prouidere tanquam personæ publicæ. Non ꝙ iure naturæ id sit prohibitum, immo si nullus existeret metus ne intuitu pretij in alterutram partē corruptus propenderet, ius naturæ non prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure ciuili cautum est, vt ærario publico sustentetur. At verò testis quia non est vsqueadeò persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quamuis pro veritate dicenda nil possit recipere, quia quicunque parti debet eam syncerè proferre: tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo à quo citatus est. Cùm autem iudiceio negauimus quidquam recipere posse, inficias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiæ quidpiam ei constitui lege possit. Hæc enim meditatio non est præsentis loci.

QVÆSTIO NONA, DE CONTVMELIA.

S. Thom. 2. 2. quæst. 72.

ARTICVLVS I.

Vtrùm contumelia consistat in verbis.

EXPEDITIS verborum iniuriis, quæ forensi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quæ extra iudicium vsu veniunt. Quæritur ergo primò de contumelia, vtrum consistat in verbis: Arguitur enim à parte negatiua: Contumelia nomen est nocumenti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potius læditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis cōtingit. *Primum argument.* Secundò dehonoratio quæ verbis fit: suum habet peculiare nomen vituperij & cōuitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non consistit in verbis. *Secundum* In cōtrarium est quod solum verbum auditu percipitur, contumelia autem ad aures pertinet: secundùm illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

Quinque sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. *Differentia contumelia & detractionis.* Contumelia autem & detractio primò per se differūt ex obiecto Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit. Detractio verò est famæ læsio. Differunt nanque honor & fama, ꝙ honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutē exhibita. Fama verò, vt habetur in glo. c. vestra. de cohabit. cleric. & mulie. est illæsæ dignitatis status vita & moribus comprobatus. Vel si cū theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaq; esse potest honor sine fama, & è diuerso. Exhibetur enim reuerentia magnati quandoque propter sanguinis excellentiam cuius tamen morū sinistra habetur existimatio. Ac vice versa, esse solent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbi, quorum tñ vitæ clara habetur opinio. Hoc præiacto discrimine, ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. *Prima cōclusio.* Prior: Contumelia propriè loquendo in verbis consistit. *Probatio.* Probatur: Cōtumelia vt modò dicebamus idem est quod dehonestatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi solet. Honor aūt dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediate: puta dum id quod honoris caussa erat, submouetur. Qui enim diuiti substātiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorē eius contenebrat. Sicuti qui sapienti scientiam læsione cerebri aufert. Nam ex inde incipiūt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea caussa præter quàm ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secūdo autem modo, aufertur alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nā sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia caussa est dehonorationis: atq; in hoc propriè ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi: & cùm secundum August. 2. de doctrina Xpi. *August.* verba inter homines primas partes significādi obtinuerint: sunt enim secundū Arist. 1. Peri herme. *Aristot.* earū conceptionū indicia, quæ sunt in anima, consequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. *Isidorus.* Vnde Isidorus in suis etymolo. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. *Postrema conclusio.* Posterior conclusio: Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. *Probatio.* Hoc patet: quia & rebus ipsis, vt illic docet Augustinus, cōuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis pōt qs alterius vitium patefacere. *August.* Vnde super illud ad Roman. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit glo. *Glossa.* contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorū, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si aūt id in vituperium & vilipendium domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum flocci pendere. Pariter si quis fuste agasonē cædat, non animo dehonestandi sed feriendi, non perinde contumeliosus est, atq; si nobilem pulsaret: non vt dolorē incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadem ratione qui vxorē vicini libidinis gratia solicitat, nō est formaliter cōtumeliosus in vicinū suum, sed si id tē-

taret vt honori marlti officeret. Designare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vtilitatē. Enimuerò quantū ad rem attinet contumeliæ, non semper exigitur vt vitiū quod propalari cōtenditur, peccatū sit: quamuis huiusmodi contumelia sit insignior: sed satis est esse vitiū generis, aliúsve animi vel corporis morbum, aut quidpiam excellentiæ contrariū, ob quam homines honori habentur. Vt si hominē denotes malignè natum, aut ignauum, &c. Neq; verò requiritur vt si sis cōtumeliosus, ꝙ hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam si publicum concubinarium, aut coelitem, aut sordidè natū sic appelles, contumelia eū afficis: maiore aūt si talia illi imponas. Præter hæc autem factorū genera, sunt alia per seipsa contumeliosa: quia nihil aliud in se habēt quam significationem: vt nasum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dētes. Significabant .n. hæc vt fertur, Romanis fœdissimum vitium. Hæc autem contumeliæ descri-

Sciscitatio. prio occasionem offert sciscitandi, vtrum ad eius rationem necessarium sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant: Apparet .n. id esse necessarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, ꝙ illa vim secum affert & cōtemptum, hæc aūt ad fraudē inclinat & dolū: illa ergo fit in præsentia pa-

Ratio alterius partis. lā: sicuti hæc clàm in absentia Respondetur perinde differre cōtumeliā à detractione, ac supra de rapina & furto differebamus. Contumelia .n. quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit, aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia non est eò quòd con-

Solutio. tumeliosus illam celare velit, vt detractor: immo ob hoc verba in absentē iactat, vt in eius perueniāt notitiā. Quare cósultò dixit S. Th. contumeliā esse cū quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cùm sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

Ad primū argument. Ad primum argumentum respondetur, quòd verba quatenus sonus quidē sunt naturalis, neminem lædunt nisi forsan tenerrimis sit auribus: at verò quatenus signa existunt, honorem & afferūt si sint honesta, & auferunt si sint turpia: eò quòd honor de excellentia quæ in hominem notitia est, ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habent vitiorum species: sed qua-

Ad tertium. tenus signa sunt, pro verbis reputantur. Ad tertium respondetur, per discrimen illud designari soli-

Interstitium inter contumeliam, conuitiū & improperium tum inter contumeliam, conuitium, & improperium. Contumeliam enim, qui literarum cullusionē cum Isidoro nimirum obseruant, à contumeo deriuari contendunt: contumeliosus enim tumens est & turgenti animo inflatus. Quamuis vt Vlpia. vult. ff. de iniu. l. 1. à contemnendo rectiùs dicatur. Qua te sua primæua significatione solum significat dicti acerbitatem, contra honorem alterius: sed tamē ex vsus accommodatione, apud Theologos illam speciem significat qua obiicitur alteri peccatum mortale: vt ꝙ sit hæreticus, aut latro, &c. conuitium autem latius patet: vt sit maledictum quo alteri obiicitur, malum quoduis, seu culpæ, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Cœlio: Maledictū, inquit, nihil

Isidorus. Vlpianus Cicero. habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs iactatur, conuitium: si facetius, vrbanitas nominatur. Quod autem Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. Item apud Labeonem. ait: nempè conuitium perinde sonare atque conuutium: quasi plurium coeuntes voces ad maledicta in vnum iactāda: sicuti 4. Reg. 2. de puerorum vociferatione legitur aduersus Eliseum inclamantium. Accedde calue: forsan non multum ad rem pertinet. Non enim, cùm, in hoc nomine tam concursum significat plurium, quàm vehementiam: sicuti in, conficio. Et crediderim ex, vitium, componi: cōuitiari enim

Valla. nihil aliud est quàm vitiis alterum conspergere. Nisi dicatur à conuitando: vt lib. 6. ait Valla. Nam quem conuitiis proscindimus, procul à nostro contubernio vitamus: quasi illum à nobis per cōtemptum abigentes. Hæc autem ad grammaticos attinent. Improperium verò aliam peculiariter speciē conuitij significat: nēpè cū quis alteri beneficiū obiicit quod à se receperat: secundum illud Eccle-

Terentius. siast. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Comicum: Isthæc commemoratio, quasi ex-

Quæstiuncula. probratio est immemoris beneficij. Sed hæc tamen receptissimo vsu promiscuè vsurpantur. Quæstiuncula autem scholastica sese hic lectori fortè offert, vtrum omnes hi atque contumeliarum modi eiusdē sint speciei? an verò specie differant, sicut & ipsa probra differunt quæ quis in alterum iacit? Crediderim cum Caietano omnes esse eiusdem speciei. Nam contumelia species est specialissima, vt putà quæ vnum habet honorem pro obiecto, quem ab eo aufert qui per vim patitur inuoluntarium: ab vna enim ratione formali obiecti vnica species constituitur. Nihilominus augeri tantum potest contumeliæ grauitas vt eius expressio de necessitate sit confessionis, vt si quem hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

ARTICVLVS II.

Vtrùm contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale.

CVM contumelia in verbis vt dictū est cōsistat, quę genere suo non videntur tā enormem habere læsionem: meritò quæritur vtrū perinde atque homicidiū, & furtum, & adulteriū

Primum argument. sit etiam genere suo mortalis culpa? Arguitur enim à parte negatiua: Nullū mortale crimē esse pōt virtutis officiū: conuitiari aūt est actus virtutis eutrapeliæ, ad q̄ scdm Philo.

Philosophus. 4. Eth. pertinet bene conuitiari: ergo contumelia nō est mortale peccatum. Secundò arguitur: Pec-

Secūdum. Paulus. catum mortale viri perfecti nō admittūt, qui tñ nonnunquā conuitiis & contumeliis vtuntur, vt patet apud Pau. ad Gal. 3. O insensati Galatæ. Quin verò & Christus Luc. vlti. O stulti, inquit, & tardi corde ad credendū, ergo contumelia nullū est peccatum. Tertiò: Quamuis id quod est ex genere &

Tertium. obiecto veniale, possit ex fine & ex circunstantia fieri mortale: vt mendacium qn̄ sit perniciosum: tñ vice versa id quod genere & obiecto est mortale, fieri nō potest ex intentione veniale: quia suum secum affert obiectum: quocunque .n. fine fureris, mortaliter peccas: si ergo contumelia ex genere suo peccatum esset mortale, nunquàm posset ab illo cadere gradu: quod tamen est falsum: nam leue

Quartum. cōuitium, aut ex subreptione collapsum, nemo vnquam pro mortali duxit. Quartò, Omne peccatum

catum mortale vel est capitale, vel alicuius capitalis soboles: cõtumelia verò non est capitale, vt per se liquet: neque verò capitalis criminis germen: nam maximæ iræ, vt Gregorius 31. Moral. auctor est. *Gregorius* Quod tamen falsum esse videtur: nam potiùs aut ea superbia gignitur, secundum illud Prouerbi. 10. Vbi superbia, vbi contumelia, aut ad stultitiam reducitur, secundum aliud Prouerb. 20. Omnes stulti miscentur contumeliis. In contrarium est, quòd nihil æternam commeretur pœnam, nisi mortale sit crimen: conuitiator autem infernali pœna dignus est, secundùm illud Matthæ. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Prima conclusio. Ad quæstionem, tribus facilimis conclusionibus respondetur. Prima est: Contumelia genere suo peccatum est mortale: idque atrocius quàm furtum & rapina. Hic autem animaduertendum discrimen est inter peccata quæ in facto consistunt, atque ea quæ in verbis posita sunt. *Interuallum inter peccata quæ in facto versantur, & ea quæ verbis complentur.* In illis nãque peccatis genus ex solo obiecto perpenditur: in verbis autem nõ nisi ex adiuncta simul intentione. Quare hic, genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto, sicuti in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est quòd cum verba re ipsa non offendat, sicut facta, sed significatione: significatio autem ex intentione fiat aliquid exprimendi: non censetur formaliter contumelia nisi quæ ex animo conuitiandi procedit, vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio: Illud peccatum est mortale quod est contrà charitatẽ: charitas verò per quodcũque peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia: tale autẽ est contumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa: Honor est inter bona humana præstantius quàm exteriora: secundum illud, Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ. *Probatio conclusionis.* Et cùm honor sit positus in excellentia potissimum virtutis, meritò pluris mortales faciunt honorem, quàm alia externa bona. Quin verò elegantes homines, illis omnibus vt mediis vtuntur ad comparandos honores, illorúmque bonorum dispendio illos sustentant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quàm furtum & rapina. Malunt enim homines aliis priuari bonis, quàm contemptui haberi: quanuis tanta esse possit quantitas furti vt grauitatem exuperet contumeliæ. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Iactatio conuitij & probri, quæ fit præter intentionem contumeliandi, pensanda est quandoque ex intentione proferentis: quandoque verò ex rei quantitate, & quandoque ex defectu cautelæ, quæ adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradu, nempe vt sit quandoque virtus, quandoque venialis culpa, & nonnunquam mortalis. *Ratio pro conclusione.* Probatur: Cum vel pater, vel prælatus, vel maior natu corripiendo, probro aliquo vtitur aduersus inferiorem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dum autem quis cõuitium graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi verò nonnullus est cautelæ defectus, plurimum consueuit esse veniale. Vt sæpè inter muliereulas contingit & homines infimæ classis, qui inuicem se conuitiis conspergunt, vt in buccam veniunt, quibus perparum solet adhiberi fidei. At verò eum tantum semper fuerint homines honoris tenaces, consultissimè cuique etiam prælatis, abstinendum est à conuitiis, quæ humanos animos amarulentiùs quàm corporalia vulnera exulcerãt. Atque adeò perparum solent ad correptionem conferre. Facilimæ sunt conclusiones: neque vt illis amplius immoremur opus est. *Tertia conclusio. Gregorius.* Tertia conclusio: Cõtumelia suopte ingenio nascitur ex ira, vt Greg. ait loco citato. Non quòd sola superbia vel odium quo quis alterum contemnit, non quandoque sufficiat ad contumeliam: sed quòd vitium inde censetur originem ducere, vnde plurimùm oriri cõsueuit: contumelia verò ex ira plurimum nascitur: eò quod maximam habet connexionem ad eius finem. Iræ nanque finis est vindicta atque vltio: & nulla est præsentior compendiosiórque via ad vlciscendum, quàm contumelia. Qui enim potens non est vt re se vindicet, aut id non audet, statim in contumelias prosilit, vt fœminarum ingenium testimonio est: per hoc enim quòd quis verbis alium pessundat, quadamtenus animo satisfacit suo.

Ad primũ argument. Aristot. Ad primum igitur respondetur quòd conuitiari secundum Arist. 4. Ethicor. c. 8. eatenus est virtutis eutrapeliæ, quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur: quando scilicet vrbanitatis venustas in conuitio adest: secundùm illud suprà citatũ Cicer. Maledictum si petulantiùs iactatur, conuitium: si facetiùs, vrbanitas nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scõmatibus vti, quę plus amaritudinis afferunt quàm salis. Sic enim risus mouendus est, vt bilis non concitetur. *Ad secundum. Augusti.* Ad secundũ respondetur, quòd sicut verberibus gratia disciplinæ vti licet, ita & moderatis verbis quæ suo acrore delinquentis animum nonnullo dolore afficiant. At verò vt August. lib. de sermone Domini in monte, admonet, rarò sunt huiusmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ. *Ad tertium.* In solutione tertij, adhibendus animus est, ad intelligendum illud verbum quod D. Thom. tractauit 12. q. 88. ar. 2. vbi docuit mendaciũ iocosum qđ genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale, vt si referatur vel ad adulterium vel ad infamiam alterius: mortale autem ex genere, quod facto committitur vt furtum, ad quemcunque finem referatur, etiam si fiat ad dandam eleemosynam, est mortale. *Intentio S. Thomæ.* Itaq; sentẽtia D. Th. est ꝙ intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est quin quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materiæ, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò (vt iam dictum est) quoniam significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri venialis, quin verò aliquando laudem habere virtutis. *Ad quartum.* Ad quartum iam satisfactum est conclusione. 3. Est enim contumelia filia iræ: non autem superbiæ: nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem, qui est finis superbiæ. Attamen superbia disponit ad contumeliam: nã qui elatus est, facilè alios spernit: & ideò ait Sapiens, Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miscentur contumeliis.

ARTICVLVS III.

Vtrùm debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

Primum argument. POSTQVAM de illata contumelia dictum est, sequitur vt dicamus quomodo sit ferenda. Est enim argumentum quòd id non sit virtus: qui enim probra conuitiáque sustinet obloquentis, audaciam atque petulentiam eius fouet: quod re vera nullũ est virtutis officium. *Secundum* Secundò arguitur: Plus se quisque diligere tenetur quàm alterum: atque adeò honorem suum pluris pendere quàm alienum: nemo autem ferre debet vt se præsente honori & famæ amici detrahatur: secundum illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat: ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet. *Tertium.* Tertiò: Nemini licet sese priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumam contumeliosi sustinet, sese de illo vindicat: quatenus eum spernere profitetur. secundum illud Chrysost. super Matth. Si vindicari vis, sile: & funestam illi dedisti plagam: ergo id non licet. In contrarium est illud Psal. Qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego autem tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum.

Prima conclusio. Ad quæstionem duabus receptissimis conclusionibus respondetur. Prior: Vnusquisque tenetur animum contumeliis ferendis habere paratum, vbicunque fuerit expediens: non tamen eas semper ferre. *Probatio.* Probatur vtraq; cõclusionis pars: Patientia, vt in his quæ contra nos fiunt, sic & in his quæ cõtra nos maledicuntur necessaria est: in his aũt quæ contra nos fiunt tantùm est necessaria in animi præparatione: *Augusti.* secundùm expositionẽ Augu. super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in vna maxilla præbe illi & alteram: præparatio autem animi cũ affirmatiuo præcepto iubeatur, non obligat pro quocunque tempore: sed pro illo art. quo id ratio exegerit: ergo & animum debemus habere paratũ & tñ non semper re ipsa tenemur contumelias taciti ferre: Id quod ipsius Redemptoris exemplo edocti sumus: Nam & à percutiente se rationem rogauit dicens, Ioan. 18. Quid me cædis? quod non nullam reprehensionis effigiem præ se ferebat. *Vltima conclusio.* Posterior conclusio. Quandoque oportet illatam cõtumeliam repellere. Probatur duplici ex capite: Primò quidem propter bonum eius qui contumeliosus est: *Ratio conclusionis.* nempe vt tumentis eius animi insolentia reprimatur, ne illis iniuriis assuescat: secundùm illud Prouerb. 26. citatum: & secundum aliud ibidem, Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Secundò, propter aliorũ bonum, tam circunstantium quàm absentium, qui cõtumeliis affectum nonnunquam solent minoris reputare: atq; adeò eius doctrina & moribus min' inde proficeret. *Gregorius.* Vnde Gregor. super Ezechiel. homil. 9. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium verba compescere: ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant: & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant. Hic primũ omnium arbitror apud D. Thom. animaduertendum esse quod lib. proximo q. 6. verum iudicauimus: *Priuatus quisque potest læsionem famæ illatã remittere.* nempe licere cuiq;, saltem priuato, famæ suæ læsionem infamatori remittere. Nam si eis qui honorem nostrum cõtumeliis denigrant, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splendorẽ famæ nostræ alia via sustentare, quàm officiis virtutum vacando. Hoc aũt solenne membrum prioris conclusionis, videlicet quòd tenemur animos habere paratos ad ferendas contumelias, vbi id ratio tulerit, nonnihil explicationis desiderat. *Quæstio.* Et primò quæritur, vtrũ præceptũ sit habere semper voluntatem, hoc est actuale propositum ferendi iniurias inferendas pro loco & tempore? Nam præparatio talem actum significare videtur. *Responsio.* Respondetur id non esse necessarium: nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad extera opera, ita neque ad intimos actus sed satis est non habere propositum contrarium: atque in genere proposuisse seruare mandata: nam illic virtute includitur hoc propositum. Et est animaduertendum huiusmodi præparationem non solùm esse necessariam ad non vindicandas auctoritate priuata illatas iniurias: nam id certissimũ est nemini licere, vt suprà dictũ est, sed ad non resistendum vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustinẽtiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunq; contumelia se vindicatum ire: & cuicunque citra delectum obstiturum, in statu est perditionis. Attamen extra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem iuris ordine vindicare se. *Hæsitatio.* Quæris autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere? apparet enim id esse consiliũ cùm sit misericordiæ opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione neganter responsum est. Vtrunq; enim simul consulit Sapiens: scilicet & ne respondeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus ei ne videatur sibi sapiens. Quapropter prudẽtiæ perpendiculo librandum est quando contumelianti nobis respondere oporteat; quando verò minimè. Est enim ei respondendum quando ratio correptionis fraternæ id decere monstrauerit: tunc enim præceptum charitatis est animum eius sedare, cúmque sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri, ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui compescere alium deberemus, simili nos impetu feruentes eum potius irritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absque caussa & ratione concitari: exemplo nimirum Christi, qui tantùm dixit: Cur me cædis? hoc est nullam habebas cædendi caussam. Quando verò contumeliæ contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc vicissim religio est acriori obiurgatione contra vti. Huc enim refertur, *Paulus.* quòd Paulus Galatas insensatos appellauit: & Christus alios stultos atque alios generationem nequam & prauam. Personæ autem publicæ etiam propter suum proprium honorem, vt dictum est, debent conuitiis resistere, vt pote quarum honor necessarius reipublicæ est: priuatæ autem licet nõ teneantur, possunt tamen. *Postrema dubitatio.* Postrema autem superest dubitatio, vtrùm quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliam reddere? Appellat me quispiam latronem, appello eum fi-

eum sicarium. Notat meum genus, noto ego suum ingenium & mores. Respondetur in primis non quam licere crimen falsum alteri obiicere: esset enim mendacium, idémque perniciosum. Prætereà neque crimen defectúmve vllum vel occultum vel publicum per modum vindictæ, licet in conuitiatoré respuere: sed tantum per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est: Non licet illi obiicere crimen quod impertinens est, ad obterendam eius auctoritatem: sed illud prorsus quod ad id est necessarium: vt si dicam eum esse hominem mendacem & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit destringatur ei fides. Si autem me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem: sicut neque ius est percutientem repercutere. *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd licet audaciam conuitiantis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens; non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes. Ad secundum dicitur, quòd quando ei respondemus qui contumelias in alterũ iacit, nõ videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam contumeliantis, quam eius qui cõtumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando verò contumelias nostras propulsamus: tunc non tam charitatem colere videmur, quàm nostræ superbiæ succumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sæpius consilium est tacere. Ad tertium denique respondetur, quod si quis contumelias suas audiẽs astu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictæ: si autem sibi consulens taceat & virtuti obsecundãs, licet sciat alterum inde peius concitandum, nihil sua referre debet. Est hoc est quod Chrysost. ait secundum Sapientis consilium, Ecclesi. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna. *Ad primũ argument.* *Ad secundum.* *Ad tertium.* *Chrysost.*

QVÆSTIO DECIMA,
DE DETRACTIONE.
S. Thom. 2. 2. quæst. 73.

ARTICVLVS I.
Vtrùm detractio sit denigratio alienæ famæ per occulta verba.

POST contumeliam quæ derogatur honori, sequitur de detractione per quam famæ detrahitur. Et primo circa eius quidditatem, quæritur vtrũ sit denigratio alienæ famæ per occulta verba? Arguitur enim à parte negatiua: Occultum & manifestum circunstantiæ sunt nõ cõstituentes morum species: in definitione autem id tantum poni debet quod ad speciem pertinet: ergo non est quòd in definitione detractionis ponatur occultationis differentia. Secundo arguitur: Fama est publica illustrisque notitia: ergo per id quod occultum est non denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta verba non est famæ contraria. Tertiò: Detractio idem est quod subtractio & demptio ex aliquo toto: contingit autem famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina: ergo non idem est detractio quod famæ denigratio. In contrarium est illud Ecclés. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit: ergo occultè mordere alienam famam est illi detrahere. *Primum argument. à parte negatiua.* *Secundum.* *Tertium.*

Ad quæstionem vnica sufficit conclusio, quæ ex superiori q. palam cõsequitur. Detractio est occulta denigratio alienæ famæ. Conclusio iam ex superioribus ostẽsa est: Enimuero sicuti facto noceri alicui bifariam solitum est, vt in furto & rapina ostendebamus: nempe aut per manifestã vim aut per subdolam læsionem: ita etiam & verbo vsu venit. Nam manifestè quis alteri ꝑ cõtumeliã nocet: occultè autem, per detractionem. Qui autem in alterius conspectu manifestis verbis in eũ inuehit, paruipendere eum se profitetur: quapropter honorem eius, vt diximus, ex professo lædit. Qua ratione, contumeliam diximus honori aduersari. At verò qui in angulis absens aduersus quẽpiam obmurmurat, non tam vilipendere eum quàm vereri se ostendit. Ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam: puta contra bonam existimationem, ab aliis de illo habitam, quàm per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quàm alienæ famæ denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiæ illæ suprà positæ, inter contumeliam & detractionem: tum quantum ad modum, quod scilicet illa manifesta sit, hęc verò occulta: tum quantum ad obiectum, quod illa scilicet honori, hæc vero famæ contraria est. *Vnica conclusio.* *Probatio.*

Nihil est, quod hic amplius immoremur, sed est solutio primi argum. adnotáda. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantùm ratione obiectorum materialium, putà honoris & famæ: vt multi etiam discipulorũ D. Tho. arbitrantur: sed ratione formali proximorum, puta ob rationẽ diuersam inuoluntarij: sicuti diximus de furto & rapina. Nam etsi tam raptor quã fur alienum capiant, tamen in furto patitur homo inuoluntarium, per ignorantiam: in rapina verò per vim: quæ secundum Aristot diuersæ sunt caussæ inuoluntarij. Pari ergo modo qui per acceptã contumeliam iacturã facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: qui autem detrimentũ accipit famæ, per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiã. Respondetur ergo ad argumentũ, quòd etsi occultum & manifestũ absolutè non varient speciẽ, vt in eo patet qui mentitur vel occultè vel manifestè: tamen quãdo per hæc variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutãtur. Ad secundum respondetur, ꝙ detractor dicitur occultè obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: ad differentiam contumeliosi. Nihilominus loquitur coram aliis quibus bonam aufert existimationem, quam de alio habebant. Itaque differentia inter detractionem & contumeliam non *Ad primũ argument.* *Ad secundum.*

Ad tertiū argument. consistit in hoc, quod coram pluribus aut paucioribus fiat: sed in hoc quod fiat coram ipso qui læditur, aut clam ipso. Ad tertium denique respondetur quod detractio non dicitur respectu veritatis putà quòd ei quidpiam subtrahatur, sed respectu famæ quæ semper minuitur. Id quod octo modis *Octo modis famæ splendor minuitur.* contingit: quatuor nimirum directè, quatuorque indirectè. Directè quidem primo modo quando falsum imponitur. Atque hic est omnium pessimus. Secundò quando vitium quis alienum suis verbis exaugет: qui quidem stylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertiò, quando occultum reuelatur. Qua quidem peste illi rempublicam inficiunt, qui auiditate noua docendi, nihil sciunt se continere secreti: sed rimarum pleni omnia profundunt. Quartò, quando id quod bonum est ostendere, quis conititur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatē quoque iudicij spectet, nihil tñ obstat quin vnum peccatum in duabus sit malitiæ speciebus. Vnde quādo quis id facit ad denigrandum alius æstimationem, infamator est: quatenus insinuat se aliunde intentiones hominis nosse prauas: vnde bona eius opinio obscurescit. Indirectè autem ille quoq; est infamator qui aliena bona, vel negat, vel ea liuore reticet, vbi propalare debet. Dum enim me præsente sermo de illo initur bono, quem constat me optimè nouisse, & sileo, silentium meum indicium quoddam est, illum non esse tantæ laudis dignum: quod est genus infamiæ. Et tertiò id quoque contingit quando quis diminuit aliena merita. Et denique quarto, cùm malignè quis alium laudat: quæ quidem vafricies, infamiæ modus est non infimus. Vnde Phauorinus apud Gelliū: Turpius, inquit: est exiguè atque frigidè laudare, quàm insectantet grauiterq; vituperare: quoniā qui maledicit, quantò id acerbius facit, tanto magis pro iniquo inimicoque ducitur: tantoque minus fidem capit. Sed qui infacundè ieiunéque laudat, à caussa ipsa destitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. *Quæstio. Solutio.* Quòd si quis, sicuti de cōtumelia interroget, an modi isti diffamandi specie differant, quod apparet ex formarum varietate: Respondetur eodem modo omnes esse eiusdem speciei. Est, n. detractio, vt reor, spēs specialissima: vtpote cuius obiectum sit infamia, modusque iniustitiæ sit iniuriam inferre, quam alter per ignorantiam patitur: sicut in contumelia accipitur per vim. Tametsi (vt de contumelia dictum est) iam ingens posset esse infamia, vt esset de necessitate confessionis. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat, nisi vitium exprimat cuius notam alteri inussit.

ARTICVLVS II.

Vtrum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Primum argument. QVEMADMODVM de contumelia, sic & de detractione quæritur an sit genere suo mortale crimen? Arguitur enim à parte negatiua: Peccatū alienū quod occultum est, aut per correptionem fraternam aut per accusationem detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigratur: & tamē illud est officiū: ergo detractio genere suo non est peccatum. *Secundum.* Secundò: nullum vitium quod toti mortali generi cōmune est, censendum est mortale: nam à peccato mortali, præcipue inter Christianos, multi sunt qui abstinent: sed venialia sunt quib. nemo citra mendacium asserere potest se vacare: hoc autem specialiter vitio totum genus humanum periclitatur: vt habet gl. super illud Prouerb. 24. *Glossa.* Cum detractoribus non commiscearis: ergo nō est genere suo mortale. *Tertium. August.* Tertiò August. in hom. de igne purgatorio minutioribus peccatis annumerat quando cum omni facilitate & temeritate maledicimus: ergo detractio nō est nisi veniale peccatū. *Paulus.* In contrarium autem est quod Paulus ad Rom. 1. vnà componit detractores ac Deo odibiles: cuius caussam subdit glossa, ne detractio, eo quod consistit in verbis, leue quid putetur.

Prima conclusio. Ad quæst. quatuor conclusionibus respondetur. Prima. Detractio genere suo est peccatū mortale. *Ratio conclusionis.* Probatur, præsupposito eodem notamine quod de contumelia declarauimus: nempe quod cum detractio sit peccatum in verbis, quæ sola significatione nocent, non solo obiecto sed ea intentione significandi perficitur: quare ille propriè dicitur detractor, qui ea intentione vel crassissima negligentia rumorem hominis absentis disseminat, cuius famam obscurat. Et dicitur quis ea intentione facere, non solum quando directa id animo proponit, verum & quādo animaduertit qui dicit, & sine legitima caussa nihilominus verbū effutit. Hoc ergo supposito, probatur conclusio, vt similes demonstrari consuescunt. Illud vitiū est contra charitatem atque adeo mortale, quo in re magni momenti proximus læditur: nā inde pax cōturbatur: tale autē est detractio: quippe qua fama obnubilatur quæ merito maiori habetur pretio, quam exteriora bona secundùm illud Ecclesi. 41. Curā habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri boni & pretiosi. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Qñ quis verba aliqua profert, licet sint famæ detractoria, tamen id nō intendit, sed quidpiam aliud, prolatio illa non per se propriè censetur detractio, quod aiunt formaliter: sed quasi per accidens. Conclusio hæc sequitur ex præcedenti. Nam cum intentio significandi sit detractioni natiua, vbi ille abest, deest detractionis forma. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: In tali casu quo scilicet iniqua intentio non adest, si bono animo cordatoque zelo, & vbi oportet circūspectè oblocutio illa fiat, virtus est: si autem ex animi leuitate loquendivé libidine ore labatur, in summa propter aliquam caussam nō necessariam fiat: peccatū est plurimum veniale. Nisi forte verbū adeo sit acerbum, vt sua ipsius ratione secum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeo requiritur prudens cautela, vt quævis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus mortale sit crimen. Et maximè inquit S. Thom. in his quę pertinent ad honestatem vitæ. *S. Thom.* Vt si quis alium de hæresi aut de quouis alio crimine notet, pręcipuè carnis quæ licet sint, vt ait Gregorius, minoris culpę, sunt tamen maioris infamiæ. *Gregorius. Superuacanea Caiet. disputatio.* Quare superuacanea videtur Caietan. disputatio, ad quidnam referatur pronomen, Hoc, apud S. Thomam vbi ait,

Hoc ex-

Hoc ex ipso genere verborum habere rõnem peccati mortalis: vtrùm. s. referatur ad id quod est dicere verba cõtra honestatẽ alterius: an ad ipsum assertum: vt sit sensus ꝙ quoties qs asserit de aliquo peccatum mortale, assertio ipsa sit peccatum mortale, propterea ꝙ id quod de alio asseritur est mortale. Manifestum enim est priorem esse sensum S. Thom. non enim vult quoties affirmo alium peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat non esse mortale. Sed vult dicere ꝙ quando verbum à me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio est de se mortalis, licet non fiat ex intentione, propter incircunspectionem.

Sensus sancti Thom.

Quarta conclusio: Quicunq; alteri famã iniquè sustulit, tenetur ei ad restitutionẽ, illo ordine & modo qui lib. 4. quæst. 6. latissimè expositi sunt. Multa hic dicenda fuissent, nisi eod. lib. & quæst. fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hic commentatores D. Thom. nonnulla solent adnotare, recolere aliqua est operæpretium.

Quarta cõclusio.

Caietani sẽtentia.

Haud enim Dominus Caieta. impræsentiarum infamiam reputat mortalem, cùm quis occultum alienum crimen vni cordato viro secretò detegit, apud quẽ ita celabitur, ac si muro dictum esset. Quod ego profectò, salua eius pace, probare omninò non possum. Quin verò mallẽ crimen meum notum esse tribus aut quatuor, quam vni grauissimo viro. Nam quamuis ex vna parte præsentius periculum immineat ab illis eulgatum iri, quá ab isto: tñ ex altera pluris ego æstimo in bona esse æstimatione apud illum grauissimum, q̃ plures alios minoris auctoritatis. Quare infamia non est solùm accipienda hic in rigore iuris, quando est apud plures: verùm & secundùm rei naturam. Quocirca pessime ac nocentissimè illi faciunt, qui, nisi vrgens sit caussa corrigendi fratrem, vel vni quantùuis prudenti viro occultum alienum crimẽ reuelant. Nã etsi in suo id pectore reconditum seruet, tamen alius apud ipsum magnum paritur honoris ac famę detrimentum.

Refellitur proxima sententia.

relatio de audi tu n. 57. i famator

Illud autem quod idem Caietanus subdit, videlicet recensere peccatum alterius, vnde ille nullã contrahit infamiã, nõ esse infamare, iam nos illic similiter confessi sumus. Vt si iuuenum amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autem Scoto subinde consentit, nempè ꝙ qui non assertiuè rumores seminat, sed relatiuè, dicendo sese hoc & illud audisse, non sit habendus infamator: profectò consentire ego non possem. Immò vt iam illic diximus, genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui aliàs non audierunt non nouã concipere opinionem sinistram proximi. Qua vtique ratione, vt illic notauimus, illo modo fama vires acquirit eundo.

Alterũ dictum Caiet. in quo Scoto cõsentit.

Ratio in Caietan.

Quod verò ibi tantùm obiter tetigimus, examinandum hic pressiùs restat, nẽpe vtrum eum q in vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare? Caiet. n. in opus. 16. respõs. respons. 9. id adstruit. Adrianus verò quolib. 11. q. 1. negat. Et quidem ratio Caietani ea est prorsus, quòd cùm quis priuatus sit iure famę, nullam ei iniuriam irrogat, qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud quod occultum est detegeretur. Ratio verò Adriani, contraria est: nempè ꝙ licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere illæsam: quare iniuria illi fit dum eadem nudatur. Et confirmatur Adriani opinio. Quamuis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente siue ad naturã, nemini licet illud ei in faciem expuere: ergo minùs licebit illud de quo alibi infamatus est, hic disseminare.

Quæstio.

Opinio Caietan.

Adrianus

Ratio Caietani.

Ratio Adriani.

Confirmatio.

Hæc tamen discordia per distinctiones est concilianda. Bifariam enim quispiam potest alicubi labem infamiæ cõtraxisse: videlicet aut publica auctoritate & iudiciũ dãnatus, aut priuatim per viciniã aut vrbem. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterum infamando, s. aut contra charitatem aut contra iustitiam. His præhabitis dum quis priori modo honore suo & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum vbiq; de eodem crimine infamare. Et ratio est: quia ille iure, publicoq; præconio in pœnã mulctatus est sua fama atq; adeò cuicunq; facta est facultas scelus illud propalandi. Quare qui hominem sic infamat, ad nullã tenetur restitutionem. Nihilominus peccatũ est cõtra charitatem: quin verò posset esse mortale eiusmodi dãnatis hominibus sua rursus pudenda nudare: tunc potissimum qñ emendati sunt, bonũq; nomen alibi recuperauerint. Nã bona fama q̃ maximè hominibus adiumento est ad virtutẽ: qua perdita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atque ad hoc facit tex. l. eum qui nocentẽ. ff. de iniur. vbi habetur, eum qui nocentem infamauit, non esse bonum & æquum ob eam rem condemnari.

Distinct. 1.

Secunda diuisio.

Solutio propositæ conclusionis.

Ratio conclusionis.

Quãdo verò quis posteriori modo extra ordinẽ iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non solùm contra charitatem, verùm contra iustitiam facit qui eundem alibi eadem infamia respergit: & ad restitutionem, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidem iure nõ sit illa priuatus: nã propter rumores, etiam si priuatim manifesti sint, nemo ius perdit bonoris sui ac famæ, si domicilium mutet: sed reputatur ibi secretum esse delictum. Vnde ad Caietani argumentum atq; ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius verò respondetur, diuersam esse rationem contumeliæ & detractionis. Nam per modũ contumeliæ nequaquã licet improperari alteri suũ crimen aut naturale vitium etiam si naturale sit.

Ad argumenta Ca. & Adri.

Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrùm eum qui falsis commentitiisq; virtutibus, seu moralibus, seu intellectualibus, famam per vafriciem in republica cõparauit, licitum sit diffamare. Apparet enim id esse virtutis officium, cùm tales impostores rempublicam seducant. Ad hanc autem dubitationem, licet Adrianus loco citato absolutè respondeat id esse licitum, cum temperamento tñ & distinctione, respondendum est. Quando enim eiusmodi sycophantæ suis imposturis perniciẽ reipublicæ offerunt, tũc nõ solùm licet, verùm expedit eorũ crimina fallaciasq; retegere: vt si quis se optimum emẽtiretur medicũ, aut theologũ, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docendus esset populus veritatem. Si aũt sint mulierculæ quæ foris sanctitatẽ præ se ferũt, qua ratione eleemosynis victitant, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiquam reipublicæ noxio, sed innocuè viuunt, non est cur debeãt infamari.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Adrianus

Solutio dubitationis proximæ.

De historicis aũt dubitare meritò quis poterit, an liceat illis hominũ crimina perpetuæ memoriæ prodere. Ad quod cum grano etiam salis respondendum est. Primum ꝙ vbi non denarrantur infamia peccata & turpia, sed

Dubiũ de historiographis.

pia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustribus dedecora nõ sunt, nõ est q sint condemnãdi. Mox quanquã aliqua turpia denarrẽt quæ non sunt omnino secreta, non est illis vitio vertendũ, sed officio potius tribuendum. Debent enim optima fide quæ ad rẽ pertinẽt pernarrare. Nihilominus vbi inuidia moti aut alio prauo affectu quẽpiam aliquibus vitiis notant, non sunt à peccato liberi. Tunc potissimum dum generi alicui & prosapiæ notã inurunt, quæ in perpetuã memoriam mansura est.

Alterum de astrologis.

Astrologos deniq; qui falsa sæpè vitia hominibus imponũt puta latrocinia & alias turpitudines, non dubiũ est non esse ferendos. Nam præterq̃ q maxima pars corũ quæ sciunt, minima eorũ est quæ ignorant, quã ob rem infinitis vtuntur mendaciis: neq; tãta fides est astris tribuenda neq; illa via permittendũ est, crimina explorare. Extat quidem. l. item apud Labeonẽ. vbi §. si quis astrologus. habetur, vt si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: subiungitur tamẽ cõstitutionibus eum teneri: hoc est, municipalibus legibus condemnari posse. Quocirca. C. de malefic. l. nemo. cautum est vt nemo aruspicem aut mathematicum consulat. Porro ergo isti non solùm tanquã impostores, verũ tanquã publici infamatores, essẽt in vltimas cruces adigẽdi.

Quæstio cognitu digna.

Celeberrimum hic autẽ ac cognitu necessarium est, vtrũ idem maius vè sit crimen seipsum quempiam infamare q̃ aliũ. Quod quidẽ in nostra Relectione de rat. teg. & deteg. secr. tractauimus, & superius hic lib. 4. quæst. 2. & rursus q. 6. in hunc locũ reposuimus quippe qui proprius est eius.

Opinio Caietani.

Et quidem Caiet. hic & in sua Sum. verbo, detractio, indubiè partem tenet affirmatiuã: quatuor nimirum asserens propositiones.

Prima propositio Caietani.

Prima est: Quicunque seipsum infamat, peccatum committit genere suo mortale: idque grauius quam si alienam famam læderet.

Secunda. Augustin

Secunda, Illud peccatum non modo contra charitatẽ, verùm contra iustitiam committitur: quia est contra ecclesiam & rempublicã cuius nostra fama est: vt Aug. 11. q. 3. can. nõ sunt audiendi. videtur dicere.

Tertia.

Tertia: nemo ab huiusmodi peccato excusatur: quãuis metu motus id faciat.

Quarta.

Quarta: Quicunque se infamat, ad restitutionẽ tenetur.

Fundamentum Caiet.

Fundamentum opinionis huius est quod perinde censet de hominis fama, atq; de eius vita: vt sicut vitæ non habemus dominium, ita neq; nostræ habeamus famæ.

Fundamentum Caiet. falsum.

At quamuis non sim nescius hanc vulgo opinionem veridicam existimari, eius tamen fundamẽti demonstratio adhuc semper desideratur quia nusquã probatur. nam etsi à Sapiente admoneamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamẽ inde fit cõsequẽs, vt nõ simus famæ nostræ Domini. Q̃m & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamen dominio fungimur. Igitur, vt præsenti disputationi via & ordine satisfaciamus, cõtrariũ fundamentum censemus verum: videlicet, vnum quemlibet suæ famæ habere dominiũ. Id quod præcedenti lib. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo vtroq; fundamento postmodum q. 6. elicuimus, in arbitrio esse cuiusq; priuati restitutionem suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensa, hic suppositis.

Prima assertio auctoris.

Primum assertũ impræsentiarum sit hoc: Hominem seipsum absq; caussa infamare, peccatum est: tamẽ neq; cõtra iustitiam neq; genere suo mortale.

Probatio præterita assertionis.

Quod enim sit peccatum, patet, quia est præter charitatem. Tenemur enim nos nostraq; bona diligere: & fama bonum nostrũ est: quare à Sapiente curã boni nominis habere iubemur: quia pretiosius est diuitiis multis. Quapropter qui sine caussa se infamat, prodigus est suæ famæ: quæ quidẽ prodigalitas peccatum est. q autem nõ sit contra iustitiam patet: nã id maxime esset, q non sumus domini famæ: sed sicut vita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispendendo iniurij sumus. Hoc autẽ loco citato latè monstrauimus esse falsum contrariaq; argumenta diluimus, inferẽtes perinde nos habere honoris famæq; dominiũ vt bonorũ exteriorũ, atq; adeo nemini illũ iniuriã irrogare qui suæ famæ prodigus est: neq; ad vllam restitutionẽ teneri, quoniã sibiipsi nemo ad restitutionẽ tenetur. Atq; hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse non contra, sed præter charitatem: quoniam præcepto charitatis nõ vsq; adeò hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere, sit mortale delictũ. Quin vero, vt illic inter alia dicebamus, Christus Redemptor noster nõ sic nos instituit, vt honores ac famam, primos. s. accubitus: & honorũ splẽdores tãti faceremus. Immo admonemur infamiam patienter tolerare: vt Greg. super Ezech. hom. 9. egregiè docet. Et Pau. parui æstimabat iudicari ab humano die.

Ambros. Augustin. Anselmus S. Thom. Adrianus.

Et Amb. (si vera est eius historia) mulieres ad se induxit, vt illa infamia episcopatũ sibi caueret. Et Aug. atque Ansel. sua peccata scriptis suis propalarunt. Et S. Thom. q. præsenti art. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusq; esse detrimentũ suæ famæ pati. Idq; Adria. 4. q. de rest. fam. & latius quolib. 11. asseuerat. Quæ certè vera nõ essent nisi dominiũ eius haberemus aliter quam vitæ. De hoc autem lociacitatis abundè dictum est. Dixerim tamen genere suo nõ esse mortale. Nã qui iuratus crimen sibi falsum imponeret, reus esset periurij. Et prælatus qui famã suã regẽdis suis subditis habet obstrictam contra iustitiã faceret infamando sese. Sicuti qui familiã habẽs alendã, aut pauperes videt grauiter patientes, sua bona in flumen proiiceret. Et qui hæresim vel aliud nefandissimum sibi crimen etiam citra iuramentum imponeret, propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed reuera citra eiusmodi casus mendacia illa nõ essẽt nisi officiosa. Nõ est ergo cur grauius, immo nec tantum delinquere censeatur qui seipsum infamat, quam qui diffamat alium: cùm hoc sit contra iustitiam: illud verò minimè. Et ad Augu. iam licet respondimus, solùm intelligere famam nostram sic esse reipublicæ, vt bona nostra exteriora: nẽpe vt cũ indiguerit, teneamur ei per bonã nostrã famam seruire: sicut tenemur per nostrã pecuniam. At sicut nõ tenemur seruare pecuniam pro futuris necessitatibus reipublicæ, ita nec famam. Ad aliud eius dictum. 1. de Ciuita. Dei. cap. 20. scilicet q illo præcepto, Non falsum dices, iubemur etiã nosipsos non infamare, respondimus verum esse quantum ad vim charitatis: non tamẽ quantũ ad vim iustitiæ. Facit enim, qui suam obscurat famam, præter charitatem qua se diligere debet; non tamen contra iustitiam, sicut qui alienã corrodit. Et illud

Curam

Curam babe de bono nomi'oe,monitum esse diximus, vt per virtutum culturam bonum procure-
mus nomen. Ex his igitur, vt gradum ad rem præsentem faciamus,secundum hic assertum colliga-
mus:Quãdo quis in quæstione cõtra ius de occultissimo suo crimine interrogatur,licet iure respon- *Secunda as*
dere oun obligetur,tamen si vt ab eculei pressura se eripiat illud infamando se reuelat,non solùm nõ *sertio.*
est illi peccatum,verùm esse potest virtutis officinm. Conclusio est superioribus appendix. Nam cũ *Probatio.*
quisque sit suę famę dominus,potest ejus dispendium ob caussam facere:sicuti & aliorum bonorum
temporalium:igitur vt in tali casu licitum misero est libetationem ab illis tormentis propria pecu-
nia redimere,ita & sui criminis confessione,qua suę famę iacturam faciat.Secundò,id probatur:Po- *Ratio alte-*
test esse tantus numorum aceruus,vt existimationem famę vulgatis hominis adęquet:siet · tantum *ra ad idem.*
esse potest argeoti põdus,vt autum exuperet:quòd profectò nemo dextri ingenij inficias ire potest,
cùm ergo cuique in illo casu dispendio magnæ pecunię eiusmodi cruciatus effugero liceat,fit vt pos-
sit id etiam dispendio suę famę facere.Tertiò id ipsum arguitur,Si quis cõtra ius eculeo expononere *Tertia ra-*
tur,vt alienũ crimen reuelaret,quod sub sigillo secreti susceperat:non loquimur de sigillo sactamen *tio.*
ti confessionis,quod antequam sacerdos reuelet teoetur truculentissimã mortem perpeti:sed de aliis
secularibus nequaquam teneretur tam grauia tormenta perferre,antequam id detegeret : maximè si
nõ esset secretum regis aut reipublicæ,aut quod per iniuriã ab alio extorserat , ex huius reuelatione
vita illius penderet:ergo à fortiori , nemo tenetur tam acrem torturã ferre vt suum celet proprium
crimen. Si antẽ de falso erimioe intertogaretur,maius dubiũ est,an peccatum sibi esset mortale,il- *Dubium.*
lud sibi citra iuramẽtum impooere : nã periurium nemo dubitat esse mortale. Nec verò dubitatur,
quin etiam citra iusiurandum peccatũ esset veniale,mentiri : atq; adeò certum est succumbendũ esse
priùs morti quã illud admittatur.Sed dubium est an mendaciũ illud citra iuramentũ esset penicio-
sum,ac subinde mortale.Et profectò si quæ dicta sunt verum habent,non video cur esset pernicio-
sum,neq; ad testimonionem obligatoriũ:quandoquidẽ ille suipsius infamator, si persona sit priuata,
nemioi mentiendo facit iniuriaio:postquã sibi soli famam aufert.Loquimur enim de illo priuato ho
mine qui crimen quod sibi imponeret,noo esset hæresis aliáve enormitate aut fœditate grauissimũ.
Aliàs propter dignitatem personæ,vel propter enormitatem infamiæ,mortale esset.Existit tamen cõ *Argu. con*
tra hanc sententiam argumentuio,quando ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum *tra prædi-*
qua reus ille condemnaretur:nam tunc videtur ideo non licere,quòd tenemur vitam præ rebus om- *cta.*
nibus seruare.Ad hoc autem compluribus respondetur modis.Primùm enim hactenus nihil de peri- *Prima so-*
culo vitæ locuti sumus,sed tantùm de iactura famæ.Mox confessio illa sic extorta non est cui fides *lutio.*
sit adhibeoda,vt propter illam reus adiudicetur morti:imò neque vt propriè pro infamia ducatur:vt
patet 15.q.6.can.Si quandoque.Deinde,etiam si mortis periculum immioeat,non tenetur homo tã-
to cum cruciatu vitam seruare,sed potest breuiorem sibi permittere mortem,vt tam acerbam effu- *Secunda.*
giat.Ad primum igitur argumentum respondetur,quòd vbi ratio denuntiare aliquem vel fraternè *Ad primũ*
vel iuridicè poscit,noo est iofamia occultum delinquentis reuelare crimeo.Ad secundum autem re- *argum.*
spondetur,glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij io gradu mortali.Nã *Ad secun-*
primum addit penè,deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus,quæ in vulgus citra mor- *dum argu.*
tale serpere soleot quas August.in tertio argumẽto citatus reputat minutiora peccata.Hiero.Ad Ge- *Augustin.*
lantiam,rationem vniuersitatis buius morbi adnotauit:vbi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio *Hierony.*
renuntieot:raróque inuenies qui ita vitam suam reprehensibilem exbibere velint,vt noo libenter re
prehendant alienam.Tantáque huius mali libido mentes hominum inuasit,vt etiam qui procul ab
aliis vitiis recesserunt,in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

ARTICVLVS III.

Vtrùm detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

VÆRITVR tertiò loco de grauitate detractionis:quoniã videtur omniũ delictorum
maximum quæ in proximum committuntur.Ait enim glo.super illud Psal.Pro eo quòd *Primũ ar-*
me diligerent,detrahebãt mihi:plus oocere io eius mẽbris detrahentes Christo,quia ani *gumen.*
mas crediturorum interficiuot,quã qui eius carnem mox resurrecturã peremerũt. Vnde
fieri videtur cõsequens detractionem tantò grauiorem esse homicidio,quantò vita animæ corporali
præstat:cùm ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius , quibus proximus offenditur;fit vt de-
tractio simpliciter sit omnium grauissimum.Secundò:Detractio videtur esse grauior quã contume- *Argum. 2.*
lia,pro eo ꝙ contumeliam facilius homo repellit quã latentem detractionem quã ignorat:contume-
lia autem grauior adulterio:nam per adulterium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum
contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erant : quatenus occasionem aliis præbet
vt quem contumeliis afficit,odio habeant;ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter pec-
cata quibus proximus læditur, magnum habent pondus.Tertiò:Contumelia oritur ex ira,vt ex Gre *Argum. 3.*
gorio,artic.præcedenti retulimus:detractio verò ex inuidia,vt eodem loco 31. Moral.idem ait Diuus *Gregorius*
sed iouidia grauius peccatum est quam ira : ergo & detractio quam contumelia. Quartò : Eo pecca- *Argu. 4.*
tum quodcunque grauius est,quo nocentiorem inducit effectum,detractio autem inter omnia pec-
cata pestilentissimum inducit:scilicet mẽtis excecationem, ex qua radice omnia pullulant.Ait enim
idem Greg.11.q.3.Quid aliud detrahẽtes faciunt nisi ꝙ in puluerẽ sufflant,& in oculos suos terram *Gregor.*
excitant?& vnde plus detractionis sufflant,inde minùs vident.Est ergo detractio inter ea quæ in pro
ximum committuntur grauissimum.In contrarium,ꝙ scelestius est facto peccare quàm verbo:homi
cidium autem & adulterium sunt peccata in facto:detractione verò intra verba peccatur.

Merito porrò crimen hoc in suspicionem venire potest,quòd sit omnium grauissimum , adeò est

reipublicæ

reipublicę multimodè pestiferum. Nihilominus tribus conclusiunibus ad quęstionem respondetur. *Prima conclusio.* Prima: Inter vniuersa peccata quæ mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper babemus peccata, quæ Deum habent pro obiecto: qualia sunt infidelitas desperatio, Dei odium, blasphemia, periurium, & similia. *Probatio.* Probatur conclusio: Princeps formalisque, vt ainnt, ratio vnde vnumquodq; peccatum quod contra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocumento illato: nam quo illud peius est, eo repugnantius est charitati: nocumentum autem tanto peius est quanto bonum qđ per illud tollitur, existit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet est corporalis vita: ergo homicidium est pessimum. Probatur hęc postrema præmissa: Bona bumana in triplici sunt gradu. Primum enim est bunum animę: atque ei proximum bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus positū est. Bonum autem animę, quāuis sit omnium præstantissimum, nemo tamen potest illud alteri inuito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere: bonum enim animę est gratia, per quā viuit, quæ solo consensu in peccatum mortale admitur: in buiusmodi autem cōsensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quanuis alterum in peccatum inducere maiorē præ se ferat ex obiecto grauitatem, quā si illum occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, non tam enormiter peccas, quā si temporali morte illum interimeres. Ratio est qua lib. 4. q. 6. vsi sumus, aduersus eos qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quā illam corpori eximere. Restāt ergo duo bonorū genera, quę quis alteri inuito vi aut fraude potest eripere: illorum autem præstantius est bonum corporis, puta vita exterioribusbonis quæ primum est omnium fundamentum: fit ergo vt homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quæ in proximum cōmittuntur. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Detractio secundùm genus suum est maius peccatum quam furtum, minus autē quam homicidium & adulterium. *Ratio conclusionis.* Patet ex dictis: quoniam fama egregius est bonum, q̄ exterior substantia: inferius autem q̄ vita, quæ per bomicidium tollitur, & per adulterium in futura prole læditur; nam per se loquendo, filius qui incerto nascitur parente, educari nequit commodè. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt q. 3. contra Mar. de Mag. constituimus, grauioris esse culpæ quàm furtum. Et secundò sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractione propter violentiam & contemptum acrior. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: His non obstantibus quæ per se rebus conueniunt, potest accidentariè peccati grauitas aliundè, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatè malum perpetrat, grauius peccat quam qui ex infirmitate aut ignoratione illud admittit. Qua vtique ratione peccata quę intra verba continentur eò quòd linguæ velocitate expuuntur, aut leuiter ore decidunt, leuiora cęteris paribus reputantur. Qua vtique ratione paulò antè asserebamus peccata, quę in facto consistūt, grauiora esse quàm verbalia. Intelligitur enim si rationem verbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Hæc autem semper intelligenda sunt in specie: nam in indiuiduo potest esse furtum peius quàm detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius fidei detrahat, quod ad blaspbemiam attinet.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentum per hoc postremum verbum respondetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fidem, atq; adeò obstantes, quominus qui credituri erant illam suscipiant, in eius diuinitatem blasphemi sunt: atq; adeò quadantenus enormiùs peccant; quā qui carnem eius, vita in tempus priuarunt. Nam illam vitam gratia confirmandæ fidei assumpsit. *Ad secundum argu.* Inter soluendum argumentum secundum definit S. Tho. cōtumeliam peiorem esse detractione: licet faciliùs repelli possit propter maiorem contemptum & violentiam: sicuti rapina peior est furto. *Solutio S. Thom.* Contra hoc autem quis forsan arguat: Fama excellentius bonum est honore: ergo detractio peior est cōtumelia, quia nocentior. *Tētatur solutio S. Thomæ.* Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Imò cùm audiant Tho. asserentem contumeliam esse peiorem, inferūt honorem præeminere famæ. Cùm tamen re vera contrà stet veritas: Obiecta enim propria & formalia contumeliæ & detractiunis, vt suprà diximus, nō sunt bonor & fama: sed rationes inuoluntarij. *Quorundā solutio.* Et inde colligitur contumeliā esse acerbiorē: nempe quia per eam quis patitur inuoluntarium vi, & per detractionem non nisi ignorātia. *Reprobatur proxima solutio.* Huic tamen decisioni minimè dissonat quo minus fama cumulatius sit bonū atq; illustrius quā honor. Pretiosior est. n. bona existimatio quā populus de tua habet probitate, quā honor, pura reuerentia quæ sæpe mēdaciter exhibetur & vafrè: neq; semper propter virtutem, sed quanduque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, nō quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit præminentes qualitates. Primùm quantùm ad pretium, quod bonum nomen sit melius quā diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò, quantum ad suauitatē & loci dilationem, ꝙ sit pretiosius quam vnguenta, odore suo oblectantia: Eccles. 7. Et tertiò, quantùm ad temporis diuturnitatē, ꝙ diutius permaneat quā mille thesauri pretiosi & magni: Ecclesiast. 41. *Documen. Incommoda detractionis.* Sed & hoc rursus adnotandum; quòd etsi propter cōtemptum contumelia sit genere suo, & obiecto peior detractione, scatet nihilominus detractio mille incommodis ac pestibus. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriam, quæ illius cœlestis repræsentatio est. Mox faciliùs committitur pluresque inficit quam cōtumelia. Nam cùm in latebris fiat impunè atque adeò passim & quacunq; nacta occasione loquendi obrepit: cùm contumelia propter metum non fit adeò in vsu. Deinde detractores ex insidiis pugnāt, ob idq; quā difficillimè cauentur. Et maximè dum bilingues sunt ac bifrontes: nempe qui in facie mulcent, in aurésque incantant, sed in dorso latenter commordent. Quo quidem proditionis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cuncti securi pandant: sanguinē aliis exugunt, quē in aliorū aures euomāt.

Vnde

Vnde Eccles.28. Susurro & bilinguis maledictus erit. Accedit huc, quòd detractores non suas tantùm animas perimunt, verùm & cunctis apud quos sua seminant scommata, eandem spiritualem mortem inferunt: quatenus eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiã publicam, qua sydere nullo respublica splendidius fulget, violant & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor, homicidæ, vt in quadam epistola ait Clemens. quæ refertur de pœnitentia, distinct.1. can. homicidium, quod animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendũt, quibus spiritualiter viuit. Et eodem forte refertur verbum 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum homicida est. Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superiori articolo dictum est, *Ad tertiũ argument.* ex ira nasci: vtpote quod ita correptus, vt 2. Rhet. auctor est Arist. in manifesto cupit vindictam, quã *Aristot.* per contumeliam facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictã tendit, nõ est iræ filia, sed inuidiæ. Detractor enim, quia liuore tabescit, claritudinem alienarum virturum consputcare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior quam filia iræ. Nam genituræ istæ vitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem. s. & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur quæ sordidissimum est vitiũ: quatenus è regione maxime charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Pau. *Paulus.* non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturæque rerum repugnantissimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat, de bono vero, ac potissimum de alienis virtutibus quæ amore sunt potissimum venerandæ contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutum fastigia conniti: & quo quisq; altiùs euehitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydræ sobolem sese detractores agnoscant. Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractionis mentem excæcare; nam cum vnusquisq; vt Prouer. 15. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahere pergit, amare dicta sua incipit, maleq; de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quã viam meos excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus aliis etiam vitijs *Ad quartũ argument.* communis sit, vt gulæ, luxuriæ & cæteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractionem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum audiens toleransquè detrahentem mortaliter peccet.

PROPTER pernitiem detractionis quærendum demum restat, vtrum qui detrahentes audiunt, mortaliter peccent, nisi illis ora cõpescant? Arguitur. n. contrà: Nemo *Primum* plus alteri q̃ sibi tenetur. Laudi autem cuicunq; apponitur si suos ferat detractores: *argument.* secundum illud Greg. supra citatum, super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahen- *Gregorius* tium sicut nostro studio nõ debemus excitare, ita per suã malitiã excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obsistere. Secundò: Eccl. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis vllo modo: vsu autẽ venire so- *Argu. 2.* let vt qui detrahit, à veritate non recedat: ergo tunc non est virtus illi cõtradicere. Tertiò: Id quod *Argu. 3.* in aliorum vtilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebro in rem eorum est quib. detrahitur. Vnde Pius Pontifex 6. quæstio. 1. can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum conetatur, vt quos vel domestica adulatio vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo detrahentes reprimere non est officium. In contrarium est Hieronymus, vbi ait, Caue *Hieronym.* linguam aut aures habeas prurientes, vt aut aliis detrahas, aut alios audias detrahentes.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunq; vel alium ad detrahendũ inducit, vel detractione propter odiũ delectatur, nihilominus q̃ detrahens peccat: imo vero quan- *Prima conclusio.* doq; aliquanto plus. Probatur conclusio ex illo ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciũt sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariam contingit: vno quidem *Probatio conclusionis.* modo directè, quando vel quis alterum ad peccatũ inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino fit criminis particeps. Quin vero si inducit, eo grauius peccat, quo in motore plus est culpæ quam in moto: atque adeo si lætatur, fortè potest & grauiùs peccare, si odium cumulatiua habeat quã sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernar. prope finem secundi lib. de cõs. Detrahere aut detrahentem audire: quid horũ dãnabilius sit, non facile dixerim: Secundũ autẽ mo- *Bernard,* do consentire quis dicitur indirectè: quia, s. non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam q nõ resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur: aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. Sit ergo secunda cõclusio: In priuata persona detractionem aliorum non repellere peccatũ est: multo tamen minus quã in detrahente: quod quidẽ plurimum esse solet veniale. *Suadetur conclusio.* Tertia conclusio: Quandoq; non resistere detrahenti, peccatum esse potest mortale, primum in persona publica, puta in eo qui detrahenti præest. Secundo, propter periculum quod ille qui audit, im- *Tertia conclusio.* minere ex detractione videt. Ac tertiò, si quis ob solũ timorẽ humanũ obiicere se detractori formidet. Conclusiones sunt sancti Thomæ. Et vnica ratione ambæ confirmãtur: Iam enim suprà pluries monstratum est, vt quis sit indirectè caussa alicuius mali, nõ satis esse quod vitare illud possit, sed præter *Suadetur. vtraq; conclusio.* ea exigi, quod teneatur. Teneri vero quempiam accidit aut ex iustitia aut dumtaxat ex charitate. Priuata autẽ persona rigore iustitiæ nõ tenetur malum proximi cauere, sed tantum ex charitate si

absque

absq; suo detrimento potest. Et ideo non est per se omnino charitati aduersum, à tali infamiæ detrimento proximũ non liberare: vix tamen à veniali excusatur: vt in secunda conclusione assertum est: Nam vbicunque detractio oboritur, potest quis facili negotio vrbanè ac leniter detrahenti occurrere: atq; adeo si id non faciat, negligere omnino censetur proximi famam. Attamẽ si detractor ille vsque adeo esset turgidus atq; intractabilis vt periculum ab illo immineret, quicunque accusaretur, etiam à veniali. Hoc autem quàm rarissime vsu venit. Adde & sola verecundia excusari aliquẽ posse: vt si qui detrahit illustrissimus est: audiens vere famulus eius aut alia abiecta persona, quæ mutire non audet. Ex iustitia autem cum primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni metu & pudore tenetur subditus à detractione eripere, si sit in re alicuius momenti: cuius idcirco omissio peccatum est mortale. Prælatos loquam, detrahentium: nam prælatus eorum quibus detrahitur, nõ tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccẽt. Quamuis & quodammodo teneatur charitatis vinculo subditorum honorem tueri. Præterea priuata persona, eum ex detractione videt periculum imminere alicui mortis, vel turbationem reipublicæ, cũ aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quãdo iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferret. Non autem id facere censendus est, *Documen. saluberrimum.* quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictum est: sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto: Vt si detrahetur fidei, aut religioni, &c. Ex his demum hoc colligamus saluberrimum documentum vt intelligamus impendio quàm maxime necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ, ac potissimum Christianæ familiæ detractoribus obuiam vbique prodire. Quod certè, vt dicebam, nemo non suo gradu facilè potest perficere. Et quando id non potest, prudentis officium erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pu*Hierony.* dore suffundat. Vnde Hieronymus epistola ad Gelaniam, quæstione decimaquarta egregiè tum detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis non obsistunt: secundum illud Psalm. Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod maledicta quæ in præsentia eius cui maledicitur iactantur, non detractiones, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inserpunt, detractionis rationem induunt. Et tunc ait S. Tho. (id quod supra à nobis sæpè citatum est) in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi in periculo aliorum vergat. Dum autem in nostra præsentia absentis famam entrodit, non est nostri arbitrij infamatori parcere: quia non sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si non resistamus, cum facile possumus. Nam si Deuter. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem alinum proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. Ad secundum res*Ad secundum argu.* pondetur quod etsi dum detractur vera dicit, non sit ei contradicendum, est nihilominus ei reprimendum verbum ne aliena vulnera exulceret aut saltem subiugata fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouerb. 25. legitur, Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. *Ad tertium argu.* Ad tertium demum respondetur vtilitatem & emolumentum quæ ex detractione prouenit, non ex intentione detrahentis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animum: & ideo perinde obsistendum est illi, atque raptoribus & furibus: licet ex talibus incommodis, eis qui passi sunt, meritum nonnunquam patientiæ accrescere solet.

QVÆSTIO VNDECIMA, DE SVSVRRATIONE ET DERISIONE.

S.Thom.2.2.quæst.75.

ARTICVLVS I.

Vtrùm susurratio sit peccatum à detractione distinctum.

Primum argument. à parte negatiua. ONTVMELIÆ & detractioni, quæ inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur, quæ nõ sunt silétio prætereunda. Et primo, de susurratione quæritur sitne crimẽ à detractione diuersum, an verò quidpiam grauius? Primum enim arguitur à parte negatiua, nempe φ à detractione non differat. Ait n. libro Etymol. Isidorus, susurronem de *Isidorus.* suno locutionis appellari: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare *Argum.2.* idem esse censet quod detrahere. Et Leuit.19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Eccl. *Argum.3.* 23. (vt suprà citatum est) Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem esse apparet quod detractor. Secundò arguitur, quod quamuis susurratio à detractione differat, nõ tamen sit grauius: peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt: detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurrones satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. Tertiò: Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacobi quarto, detrahit legi atque adeo legislatori Deo. Vnde maiorem continet grauitatem quam sit in susurratione. In contrarium autem est illud Ecclesiastic. quinto. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem o*Prima conclusio.* dium, & inimicitia & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurrationi, quàm detractioni.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respõdetur: Prior: Susurratio etsi tam forma quam materia cum

reria cum detractione conueniat, fine tamen differt. Etenim tã susurro, q̃ detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculò, inque eius absentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atq; hac ratione promiscuè apud Doctores ambo quandoque vsurpantur verba. Vnde super illud Eccle. 5. Non appelleris susurro, ait, Glossa, id est detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas, detractio idem est (vt suprà diximus) quod famæ subtractio & diminutio. Susurratio autem solum denotat clanculariam, atque adeo vitiosam loquutionem. Ob idque forsan ex vsus accommodatione, illam significat oblocutionem, qua quis contendit non tam famæ detrahere, quàm amicitias dissoluere: & ideo differt fine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quæ verè sint mala culpæ: nempe quibus fama commaculetur: Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam si sit bonum, dummodo vel malum appareat vel audienti displiceat. *Glossa.*

Vt si apud prodigum de eius amico susurret, quod sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Romanos. 1. Susurrones, detractores. quæ ait susurrones inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerb. 26. Susurrone subtracto iurgia conquiescunt. Et Ecclesiasti. 28. Vir peccator (& est de susurrone ac bilingui sermo) conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quamuis & hoc etiam suprà detractori tribuimus: eidémq; idem tribuit ad Gelantiam Hieronym. Quod si nos interroges vtrum cum multæ sint amicitiarum species secundum Philosoph. 6. Ethicorum: alia scilicet quæ fundatur super bono honesto, & alia super vtili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersæ susurrationis species. Respondetur negatiuè: Susurro enim tantum contendit, amicitias dissociare in genere. Tametsi dum alium scopum per illam viam attingere contendit, tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis, aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud vxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potiatur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rem præsentem sunt. *Probatio superioris conclusionis. Scrupulus Solutio.*

Posterior conclusio: Susurratio genere suo, grauius peccatum est detractione, atque etiam quam contumelia. Enimuero (vt suprà dictum est) inde venamur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoque nocumentum maius censetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quàm fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum auctoritate Ecclesiastic. 6. Amico fideli nulla est comparatio. Tum & ratione, nam bona fama & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam concilier, atque adeo per regulam posteriotisticam amicitia præstantior est quã fama. Adde quod post virtutes, ad fœlicitatem comparandam, vt octauo Ethicorum ait Aristot. nihil conducentius est quàm amicorum copia. Sanè cùm non solùm amicorum omnia sint communia, verùm omnes quadamtenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest. Sed arguis etiamnum in contrarium. Detractor (vt suprà dictum est) amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt fine. Respondetur quòd etsi per detractionem amicitiæ nonnunquàm euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantum famam deturpare, quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est easdem inimicitias conflare: & ideo est turpior. *Postrema conclusio. Ratio conclusionis. Aristot. Obiectio. Solutio.*

De hac autem conclusione duo se offerunt minutioria dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quòd latiùs extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quam quibus est amicus: tum etiam quòd est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, illico in aliorum notitiam venit: etsi non tam facilè in amicitiam: propterea quòd non omnes sunt virtutis amatores. Ad hoc in primis respondetur, neque famam, neque honorem, neque vero amicitiam, virtutes esse: atque adeo neque spiritualia bona in quibus vera fœlicitas consistit: sunt tamen virtuti agnata. Vnde Aristot. 8. Ethicorum: amicitia inquit, non est virtus, sed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine verè gaudet nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quæ de vtili aut delectabili initur, non est nisi secundum quid amicitia: sicuti & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit, amicitiam præstantiorem esse quàm famam, tanquàm eius finem: nam frustrà esset virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in cœlesti beatitudine, propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quòd omnes eodem amore conglutinat. Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latiùs protendi famam, quam amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutem præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquiorem esse virtuti formam quàm amicitiã. Immo amicitia germanior illi est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potiùs à virtute nascitur, quàm à fortunæ temeritate. *Primum dubium. Solutio prioris cõclusionis. Aristot. Amicitia præstat famæ. Ad argumentũ factum. Postrema dubitatio.*

Alterum dubiolum est de grauitate peccati susurrationis. Ad quod facile respõdetur, quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiæ esse veniale. Vtrùm autem aliquando contingere absque vlla culpa possit? Respondetur primùm quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dummodo citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorentur. Vt si ad dimouendum hominẽ ab amica dicas esse deformem atq; insulsam, &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquã esse potest citra peccatum: & quidem mortale si ex amicis contendas fa- *Responsio.*

das facere inimicos: nam si tantùm contendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest veniale *Scrupulus* An verò quis possit amicitiam aliquorum dissuere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tanquam medium vt se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet: quia videlicet prælatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. *Solutio.* Respondetur primùm, quòd alterum infamandum neutiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ sunt publica, forsan nullum est peccatum: quia vnusquisque sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. *Obiectio.* Quòd si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo. *Dissolutio.* Respondetur quòd quando illud ius ei per iustitiam competit, nefas esset tali iure hominem expoliare: sed tamen quando gratuitò in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quòd susurro secundùm illam generalem rationem qua male de alio loquitur, detractor dicitur: differt tamen fine vt dictum est. Ad illud autem Leuit. 19 respondetur criminatorem vt nomen sonat tam à susurrone quàm à detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina præter ius, vel imponit vel denunciat, vel auget & improperat: licet hoc etiam detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud verò Ecclesi. 28. concedimus & susurronem nonnunquàm esse bilinguem: nam duorum amicorum vtrique dicit quod ei displicet. Atque adeo alteri vnum ac subinde alteri aliud, tametsi & detractor alia sit ratione bilinguis (vt suprà diximus) quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. *Ad secundum argu.* Ad secundum respondetur, quòd quamuis detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior: quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone. *Ad tertiũ argum.* Ad tertium denique respondetur quòd qui detrahit homini, propterea censetur detrahere legi, quòd agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extinctor, quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peiùs offendit: qui, vt habetur 1. Ioan. 3. dilectio est. Quapropter Prouerb. 6. Sex inquit sunt quæ odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTICVLVS II.

Vtrum derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atque adeò mortale.

Primum argument. POST hæc, & de derisione etiam videre superest, quale quantumque peccatum sit. Et arguitur primò quòd nõ differat à contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quod derisio, eademque in contumeliam concidere. idque & ex materia & ex illato nocumento comperitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obiiciatur, contumelia est, si verò clanculum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocumentum quod per derisionem infertur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit susurrus. *Secundum argument. quo tentatur altera pars agitatæ quæstionis.* Quòd autem derisio non sit peccatũ mortale arguitur: quia cũ derisio ludo fiat, ac sæpè inter amicos, nõ videtur esse charitati contraria. Adde quòd neque derisio quæ in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicunq; in peccatũ recidit à quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius etiam si peccatum illud sit veniale: secundùm illud *Isidorus.* Isidori, Irrisor est & non pœnitens qui adhuc agit, quod pœnitet: & tamen non quicunque relapsus in veniale, est mortale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud *Gregorius* Gregorij, Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem, id est Deum: & tamen non quæcunque recidiuatio neque simulatio est peccatum mortale. In contrarium est quòd irrisio fit ludo: cætera verò seriò: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur quòd Deus deridet illusores: deridere autem Dei, est æternaliter punire: vt testatur illic Psaltes, Qui habitat in cœlis irridebit eos. Vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Prima conclusio. Ad quæstionem tribus facillimis conclusionibus respondetur. Prima est: Peccatum derisionis distinguitur à cæteris suprà nominatis. *Ratio conclusionis.* Probatur: Peccata quæ verbis cõmittuntur, ex intentione (vt suprà dictũ est) existimantur: ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsa cõstituit species. Sicut aut contumeliator honori intendit derogare, & detractor famã diminuere, & susurrator amicitiam extinguere, ita irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere, qui quidẽ finis ab aliis discriminantur: ergo ab aliis specie secernitur. Differt præterea, vt dicebamus, quòd cætera seriò: irrisio verò sub ludi forma scommata sua tegit, vnde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia versatur: vt si deformẽ hominẽ pulchrum appelles: & infimè natum, ingenuum: & elinguem, disertũ & elegantẽ. *Documen.* Ad subsequentiũ autem conclusionum intellectum præmeditandum est, quòd cùm irrisio nõ sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est, an malum illud per se ingens sit & graue: an verò per se paruum: si. n. per se magnum sit, non est secundum naturam suã irrisionis materia: immo eius commemoratio vt seria improperatio natura sua reputatur: quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur vt paruum. Bifariàm ergo vitium aliquod ceu exile & pusillum risu & lusu profertur; videlicet vel tanquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personæ quæ parui penditur. *Secunda conclusio.* Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatũ alienũ aut naturalẽ defectum irrisioni tanquam paruum, secundùm se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo inde modo alter pudefiat: nam res esse potest tam exigui momenti, vt nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniã omne peccatum ratione leuitatis materiæ fieri põt veniale. *Probatio.* Dixerim autem genere suo: quoniam si quis vitium non adeò per se magnum alteri illudendo obiiciat: sciens

irrisionem

irrisionem illum grauissimè laturum, peccatum contra charitatem committit.10 Vt si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absque arbitris fuisse puellæ loquutum, vnde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus. Tertia conclusio. Si vitium quod Tertia conclusio. ipsum sub risu & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolutè æstimaretur, sed respectu personæ cui obiicitur, quæ pro vili habetur, & adeo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque grauius quàm contumelia, tanto quo enormius quanto personæ quæ illuditur maior erat habenda reuerentia. Probatur singulæ partes: quoniam magnum vitium alteri in faciem obiicere peccatum est contumeliæ: quod (vt supra diximus) culpam affert mortalem: quod autem per ironiam vel sub risus schemate proferatur, te vera culpam non minuit: immo eò auget, quòd tali irrisione persona adeò denotatur vilis, vt non magni pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihili æstimatur pueros stultosque homines atque alios abiectæ fortis similium vitiorum nominibus denotare. Hoc enim ratione contemptos exaggerat: quare grauius est crimen quàm si serio per contumeliam talia obijcerentur vitia. Hinc palàm fit tertium conclusionis membrum, quòd quantò persona illa maioris erat reuerentiæ digna, tantò eiusmodi irrisionis scommata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones enomuntur, aut in fidem & religionem enormissima existunt blasphemiæ crimina. Vnde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et subditur, ad sanctum Israël. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum: vnde Prouerb. 30. Oculum qui subsannat patrem & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij Aquilæ. Deinde tertio loco habetur derisio iustorum: nam cùm honor sit virtutis præmium, iusto subsannare est virtutibus ipsis & quadamtenus Deo iniuriam irrogare. Quin verò & hæc nonnunquam ob insignem viri sanctitatem excedere illam potest quæ est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nocuum est & pestiferum, quippe quo homines à virtutum exercitio præ pudore retrahuntur. Vnde Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiam conclusionem, nam de alijs nullum est dubium, scrupulum ingerit argumentum quòd cùm contumelia contra honorem existat: derisio autem contra verecundiam, honor verò præstantiùs bonum sit verecundia: videtur contumelia grauius crimen quàm derisio. Respondetur nihilominus quòd vitiorum grauitas non inde semper sumitur vnde eorum species distinguuntur: secernitur enim derisio à contumelia ex fine diuerso, quæ scilicet erubescentiam & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore quàm in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem esse detractione, licet fama cui per detractionem officitur, pretiosius donum sit quàm honor. Adde, quòd irrisio adiunctam semper habet contumeliam: quippe qua in præsentia irrisi improperatur eius vitium, sed singulari modo. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscunque virtutis sit nocentissima, inde patet, quòd multi aliàs probatæ virtutis, nempe qui alia vitiorum monstra debellarunt: quoniam à filiis huius seculi hypocritæ nominantur, atque ideo quòd egregiè viuunt subsannantur pudefiunt in publico egregiam virtutibus nauare operam. Cuius adeo familiam suam Christus admonitam prouidè curauit. Primùm Matth. 5. vbi singulorum beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quòd mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matth. 10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. Et apertiùs Luc. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum.

Suadetur posita conclusio quo ad omnes sui partes.

Primus gradus irrisionis.

Secundus gradus.

Tertius.

Gregorius

Scrupulus.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd subsannatio & irrisio licet fine conueniant pudefaciendi, differunt tamen in modo: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scommatibus potissimùm ironiæ: subsannatio verò gestibus alijs, vt detorto rugatóve naso: vt haber glossa, super illud Psalmi secundi. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Aut prolatis labiis, aliisve membrorum seu rerum figuris ostensis quibus vitium hominis subnotatur. Talis verò differentia speciem non variat: eò quòd gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunque à contumelia sicuti erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia, vt ait Damascenus, inhonorationis timor. Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd etsi irrisio non sit nisi de aliquo turpi, quare in materia cum contumelia & detractione conuenit, tamen effectu differt. Tria enim sunt quæ homo virtutum vsu apud homines commeretur: scilicet & honoria reuerentia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ conscientiæ gloria, secundùm illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. contumeliosus ergo & detractor torpia dicunt, vt bonori & famæ officiant: derisor autem & subsannator, vt per erubescentiam & pudorem gloriam conscientiæ illi alteri adimat. Ac per hoc respondetur ad tertium membrum: nempe aliud esse detrimentorum derisionis ab aliis: scilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis conscientiæ quæ magnum bonum est, secundùm illud Prouerb. 15 Secura mens quasi iuge conuiuium. Pabulum enim conscientiæ, nempe quo homo animam suam saginat, cogitatio est virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat. Ad secundum argumentum respondetur, quòd etsi ludus de se nihil importet charitati contrarium, respectu illius personæ cum qua lusus initur: potest nihilominus ratione materiæ charitati aduersari propter contemptum. Ad tertium respondetur, neque qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypocrita officium simulans directè irrisor est Dei quoniam potest vel ea in-

Ad primum argument.

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.

Tria sunt quæ homo virtutum vsu apud alios promeretur.

Ad tertium mēb.

Ad secundum argu. principale.

Ad tertiū argumentum.

firmitate vel ex ignorantia relabi:sed interpretatiuè talis habetur:quia quandam irrisoris effigiem præsefert,dum quod in pœnitentia promisit non seruat. Adde quòd venialia iterare non est propriè recidere,cùm non sit à gratia Dei casus:sed est dispositio quædam ad casum. *Ad quartum argu.* Ad quartum denique respondetur,quòd etsi derisio quatenus ludum importat,leuius quidpiam sonet quàm contumelia & detractio,nihilominus quia maiorem habet contemptum,inde fit grauior.

QVÆSTIO DVODECIMA, DE MALEDICTIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 67.

ARTICVLVS I.

Vtrum cuipiam sit licitum alteri maledicere.

Primum argument. Paulus. POSTREMA iniuria quæ verbis infertur est maledictio:de qua primum quæritur, vtrum sit quoquo pacto licita? Arguitur enim à parte negatiua:Apostolus nanque(in quo Christus,vt 2.ad Corinth.13.ipse asserit,loquebatur) præcipit ad Roman.7.dicens: Benedicite,& nolite maledicere:& vt habetur Danielis 3.Omnes tenemur Deum Benedicere.Ait enim,Benedicite filij hominum Domino.& tamen ex eodem ore (vt Iacub. Apostolus cap. 3.docet)non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere:ergo nulli licet alterum male dicere. *Secundum argument.* Secundò arguitur ratione: Nam qui maledicit,optare alteri increpateque censetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat,Quin verò neque diabolus ipse malitia obstinatissimus licitum apparet vt maledicatur:quippe cùm Ecclesi.20.legamus,cùm maledicit impius diabolum,maledicit ipse animam suam. *Tertium argum.* Tertiò denique arguitur:Si quempiam maledicere licet,hoc est quia malus est:tamen cùm aliena corda nobis non pateant,hac ratione non apparet licita maledictio:vnde super illud Nume.23.Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus?ait gloss.Non potest esse iusta maledicendi caussa,vbi peccantis ignoratur affectus. In contrarium autem existit maledictio illa Deut.27.Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius.Et Eliseus, vt 4. Reg.2.legitur,maledixit pueris sibi illudentibus.

Quamuis vsitatius sit multò,maledicere alteri,quàm alterum:tamen inter morales philosophos vsus etiam obtinuit,vt ad explicandum affectum quem quis in alium exhibet,maledicere,cum caussa etiam accusandi copuletur. *Diuisio trimembris.* Ad quæstionem ergo trimembri diuisione præmissa, trina conclusione respondetur.Est enim maledicere idem quod malum dicere:id quod trifariàm contingit:Vno scilicet modo sub forma enuntiationis vitium alterius referendo: atque hoc quidem nihil ad præsentem quæstionem attinet:sed ad vitium detractionis,aut contumeliæ,aut aliorum quæ hactenus explicata sunt. Secundò verò modo, maledicere aliquid contingit per modum caussæ aut effectricis aut motricis:qua scilicet alius quispiam ad agendum mouetur.Atque hoc idem primùm ac propriè Deo per excellentiam competit,qui solo verbo condidit vniuersa:secundùm illud Psal.Dixit,& facta sunt.Quapropter Deo benedicere idem est quod bonum impartiri:& maledicere idem quod malũ inferre.Secundum autem Deum suo quoque gradu & ordine,competit etiam hominibus qui imperio suos mouent subditos ad aliquid exequendum,ad quem exprimendum affectum instituta sunt verba imperatiui modi.Tertiò demum modo dicere expressio quædam est affectus id desiderantis quod verbo exprimitur:cui quidem affectui verbum inseruit optatiui modi.Et hic propriè modus vulgò appellatur maledictio aut benedictio:puta boni malivé imprecatio.Ex quo fit,quod dicere his duobus postremis modis,velleque id,quod dicitur secundùm bonitatem & malitiam,se consequuntur:nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis,talis depromatur in dicto. *Prima conclusio.* His ergo præhabitis sit prima conclusio:Imperare vt alij malum fiat,optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est:nempe quasi illud proposito suo intendens,peccatum est genere suo mortale. Conclusio manifesta est:Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio:Malum sic imperare,optare,aut imprecari vt rationem induit boni, licitum est & quandoque necessarium officium. *Probatio.* Probatur:Nonnunquam malum peculiaris personæ vt medium concipitur ad assequutionem boni:nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis:è malitia tamen hominum accidere potest vt si conducens:tali ergo casu sit voluntas eiusmodi finis bona est,ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodum. Quapropter tunc eiusmodi affectio non est per se propriè maledictio,sed accidentariè:quia tunc non per se malum intenditur,sed bonum,quemadmodum mors quam qui seipsum defendebat,intulit. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariàm potest rationem boni induere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quemadmodum Deus ac subinde humanus iudex licitè malefactorem maledicit,supplicio eum adiudicando:quemadmodum & sancta ipsa ecclesia dum anathemate rebelles percellit,iure & meritò maledicit: Atque hac ratione & prophetæ sæpè maledicunt,malè peccatoribus imprecantes,diuinæ sese accommodantes voluntati.vt est illud,Confundantur superbi: quia iniustè iniquitatem fecerunt in me.ac totus Psalm.108.Constitue super eum peccatorem,& diabolus stet à

imprecatio mali

lus stet à dextris eius. & Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderē de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem: tametsi eiusmodi imprecationes nonnunquam vim habeant propheticarum pronuntiationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione vtilis: qua vtique ratione licet ei imprecari, qui moribus corruptus est ægritudinem aliquam, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus cautius resurgat. Circa has igitur conclusiones, idipsum recolendum est, quod suprà de aliis verborum iniuriis adnotauimus: nempe ad iudicandū maledictionis culpam, perpendendum esse animi propositum: Quapropter cùm parentes filiis maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquam est peccatum mortale: quamuis consuetudo profectò pessima est, & hominibus infimæ classis peculiaris: neque ad correctionem quidquam conferens, præterquam quod ipse maledicendi impetus sæpè iram in odium concitat, atque animum mutat, vt quidquid malorum imprecantur, ferè illis optent. Ad hæc demum Diaboli appellatio, qui illum cui maledicitur, importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est.n. blasphemiæ genus & scandalum, sempiternam mortem alicui imprecari. Neque verò quòd maledicentem post euomitam maledictionem dicti pœniteat indicium est non præcessisse consensum atque adeo culpam: sed duntaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quam ex passione emanasse. Leuiores autem maledictiones plerumque sunt venialia peccata. Atqui (vt art. proximo de susurratione dicebamus) ex maledictionis obiecto, peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imperat imprecaturvé homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spolietur nummis. Hoc autem adnotandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullam habeat malam intentionem neque scandalum det, nullam committit culpam: qui vero vt malum fiat, imperat, licet nihil habeat sinistræ intentionis sed fictè id faciat, potest incautus caussam damni dare: atque adeo tantum committere peccati quanta fuit cautelæ negligentia: Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gladiis quenquam terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incommodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicētis: prælatus enim aut quæuis grauis persona vix sine scandalo potest malè subditis precari. Quod autē filii parentibus, aut inferiores superioribus maledicant, id quidem neque per iocum licet. Esset.n. non modo scandalum, sed contumeliæ genus: tanta est reuerentia quæ illis debetur. Contra tertiā demum conclusionem existit argumentum, quod personæ priuatæ non liceat optare alicui malum, tanquam medium ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare vt emēdetur: ergo neque illud liceret ei optare. Respondetur autem perempta priori præmissa: Nam quamuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permissu (penes quem summa potestas est) aut publica auctoritate, malum ei obtingat, quo flagello resipiscat. Neque verò solùm ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verùm & ad cauendum aliud temporale peius. Enimuero optare possumus dilapidatori suorū bonorum temporale aliquod incommodum, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet viam perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicæ mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannide liberemur. Quin vero & Christianis hostibus qui nos iniustè persequuntur, quando alia non patuisset via, licitum est idipsum optare.

Documentum.

Argumen. contra tertiam cōclusionem.

solutio.

Ad primum igitur argumentum respondetur, sacris illis testimoniis hoc solum conuinci, quòd malum, quatenus malum est, nemini licet imprecari, ac perinde ad secundum respondetur, quod qui malum alteri bono fine & proposito imprecatur, non illi malum simpliciter optat, sed bonum. Ad tertium respondetur, quòd diabolum quantum ad eius naturam maledicere non licet: quippe quæ Dei figmentum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatæ auctoritatis Ecclesi. 21. est quod cum impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum. Ad illud autem postremo argumento inductum respondetur, quod ille Balaam merito renuebat populo Israelitico maledicere: quippe cui constabat eidem populo Deum benedicere. Secus autem res habet de peccatoribus quorum culpas, licet eorum corda non inspiciamus, externis signis atque documentis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

Ad primū argument. *Ad secundum argu.* *Ad tertiū argument.* *Ad postremum argumentum.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm creatura etiam irrationali maledicere liceat.

SVPERIORI articulo, quo de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitū est, alterum de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanque aut in pœnam licet, aut ad emendam culpæ: creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neque verò pœnæ: immo nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu appulsúque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respergit iniuriam. In contrarium est quòd Dominus, vt Matth. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali suo: vt eius habet historia cap. 3.

Argum. partis negatiuæ.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: quæ cæterarum est fundamentum, Benedictio ac maledictio per se propriè in solam potest conüci rationalem aut intellectualem creaturam. Probatur: Benedictio & maledictio in eam tantùm rem competit cui bonum ac ma-

Prima conclusio. *Probatio.*

bunt. Quòd autem non adæquet detractionis grauitatem ex eo constat, quòd maledictio licita esse quandoque potest, detractio verò nunquam.

Prima conclusio. *Probatio conclusionis.*

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, maledictio secundùm genus suũ peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit proposito non adducitur in quæstionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cuipiam imprecari, aduersum est genere suo chatitati: cuius ingenium est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledicentis animum. Quo fit vt tantò sit grauius quantò & personam chariùs amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui. 20. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

Secunda cõclusio.

Secunda conclusio: Potest nihilominus contingere vt maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel quòd ex leui motu, vel lusu, vel forte ex surreptione verbum ore labitur: verborom enim significatio, atque adeò culpa ex affectu potissimùm pensanda est.

Corrollarium.

Ex his id quod art. 3. diximus, apertius fit: nempe maledictionia peccatum multiplicia esse speciei. Est enim perinde de illo ac de odio censendum: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris à Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si verò, vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidinm mente commisisti.

Ratio conclusionis.

Tertia conclusio: Maledictio quæ simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpæ quàm detractio. Probatur ex his quæ suprà dicta sunt. Primũ enim detractor, sicuti & contumeliator, malum culpæ disperdit obiicitvé aduersus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum pœnæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam sub ratione pœnæ: culpa verò grauius malum est ac nocentius quàm pœna: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora.

Confirmatio.

Secundò & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enunciatio assertioque mali: simplex verò maledictio (nil enim modò de imperiu loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quàm desiderium: nam desiderans non statim desiderio suo caussa est mali, sicuti qui enuntiat caussa est infamiæ: fit ergo vt detractio peior sit simplici maledictione.

Chrysost.

Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysostom. super Matth. Cùm dixeris maledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs.

Quarta conclusio.

Quarta conclusio: Maledictio quæ per modum imperij fit, cùm rationem caussæ habeat, potest esse detractione grauior: si modò ingentius nocumentum inferat, quàm sit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autem audienda sunt secundùm id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidentia, quibus prædicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum.

Scrupulus.

Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionem eò esse leuioris culpæ quàm detractionem, quòd non est caussa mali. Arguitur enim contrà. Maledictiones parentum in filios esse sæpè solent efficaces: nam hac ratione sunt extimescendæ. Deus enim nonnunquàm eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimùm sanctorum: vti de Helia legimus 4. Reg. 1. quòd ob suam maledictionem ignis de cęlo cadens deuorauit vnum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo cap. 2. quòd cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo vrsi de saltu lacerauerunt quadraginta duos.

Solutio.

Respondetur primo quòd dictum Diui Thom. intelligitur de verbis exteriorib. illa enim non sunt perinde caussa sicut verba detractionis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundò intelligitur de maledictione, quæ fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit, quo iustas imprecationes parentum ac sanctorum.

Ad primũ argument. *Ad secundum argu.*

Ad primum igitur argumentum iam responsum est: Et ad secundum respondetur, glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij, peiorem esse detractione.

FINIS LIBRI QVINTI, DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SEXTVS

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIVM.

Materia eô sequentium librorum.

EO denique destinati operis peruentum nobis est, cuius præcipuè gratia de illo cœpimus cogitare. hac inquam vsurarum contractuum, cambiorum, quæ ac simoniarum sylua in animum potissimè nobis induxit, vt tantam operis molem aggrederemur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiæ auaritiæque portentis vsque adeò scaturire, vt vix reliqua nobis fiat spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro, suffragante Dei numine, operas nostras, cæterùm, ipsius erit, pectora eorum, quorum interest, tangere, vt secundùm veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirum gratia, auctore 2. Ethico. Aristotele, tractatio omnis moralis Philosophiæ instituitur. Quò ergo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiæ commutatiuæ partiti sumus, vt (quæ Arist. 5. Ethico. capit. 2. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitia diceremus, quæ ab inuoluntarijs violentisque acceptionibus proficiscitur: in hoc autem & subsequenti subinde alterum iniustitiæ membrum expli-caremus, quæ in his pactis atque conuentis versantur, quæ homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vsuris & contractibus peculiariter expendimus quæ sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem Sanctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quæstiones: vnam scilicet, De emptione, atque alteram De vsura, in quibus tota contractuum materia virtute continetur. Enimuerò (quod ceu basis totius tractatus prænotandum est) omnis iniustitia cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum reducitur. Aut enim pretium de re exigitur, quæ nullius est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram: & in spiritualibus ad simoniam. Aut res pretio æstimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectúmve recipitur. & hoc reducitur ad iniustitiam venditionis & emptionis. At verò quia prædictas duntaxat quæstiones duas, easdémque breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de vsura ordine prætulit, eò quòd emptio dignior videtur contractus. Nobis autem, qui de omni emptionis specie cæterorumq; contractuum natura patentiorem locupletioremq; tractatum instituimus, operæpretium est ordinem alterum sequi. Nam cùm tota contractuum iniustitia ad vsuræ figuram exigenda sit & perpendenda, necessum fuit, eius naturam in capite statim enucleare, ne filum posteà contractuum quæstio hæc nobis interrumperet. Neq; prætereà ratio huius ordinis bona deest, vtpote quòd a maiori iniquitate exordium sumat.

Aristot.

Fundamentum.

Iniquius enim est pretium inde quærere, vnde nullum debetur, quàm vnde iustum debetur, iniustum extorquere.

**
*

QVÆSTIO PRIMA.
DE VSVRA.

S. Thom. 2. 2. quęst. 78.

ARTICVLVS I.

Vtrùm vsuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

D rem ergo vt descendamus, quæritur primò, an vsuraria mutuatio peccatum sit genere suo mortale? Et arguitur à parte negatiua. Primùm exēplo Christi, qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luc. 19. se ipsum affirmat vsuras exigere. Secundò, & lex diuina priscis patribus data, quā ideo Dauid Psal. 18. immaculatam appellat, quòd prohibebat peccata, permittebat nihilominus vsuras. Legimus enim Deut. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsurā, sed alieno. Quin verò & eo lib. c. 28. id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: ergo fœnerari ad vsuram licitum est. Tertiò, & leges humanæ quib. iustitia inter homines constituitur, vsuras permittunt: vt patet totis titulis de vsur. ff. & C. ergo illæ sunt licitæ. In contrarium est pręceptum Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor: neque vsuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.

Primum argument. *Secundum argum.* *Tertiū arg.*

In capite statim quæstionis de nomine vsuræ, vt moris nobis est, hoc prænotemus, quòd Latinis non dicitur, quasi vsus æris, vt illi autumāt, qui syllabarū collisionē superstitiosè rimātur: sed si primæuā eius significationē spectes, idē est prorsus quod vsus. Vnde Cicero aduersus Verrē: Cur piratis lucis vsurā tam diuturnā dedisti? lucis ergo vsura idem est, quod lucis vsus, puta vita. Mox idem nomē ad id descendit significandū, quod ex vsu cuiusq; rei tanquam eius fructus accrescit. Idem lib. de Senec. Terra nunquā sine vsura reddit quod accepit, vbi fructus appellatur vsura seminis. Et Tusc. q. lib. 1. Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ nulla præstituta die. Dicitur ergo ab vsu, vsura, sicuti à fœtu fœtura, & à cultu cultura. Quapropter secundum has significationes nō est nomē vitij. Verūtamē inde tertiò more & vsu accōmodatum est ad significandum id peculiariter, quòd ex vsu pecuniæ aut rei cuiusque vsu consumptibilis furti excrescit. Et ratio forsan accommodationis huius est, vt nomine ipso rei peruersitas per antithesin denotaretur: nēpe quòd cùm talium rerum vsus, quippe qui re ipsa absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus æstimetur. Quocirca vsura secundum hoc significatū, ceu nomē delicti vsurpatur. Appellatur deinde & vsura, vt 1. Poli. c. 7. auctor est Aristo. fœnus. Et est allusio ad Græcam ætymologiam. Quod enim nos vsurā, Græci τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτω, quod est pario. Sicut enim animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniā. Quare maximè, inquit Philosophus contra naturam est hic acquirēdi modus. Haud enim numus velut terra, aut pecus, fœcundus est, vt pariat. Dicitur ergo Latinè fœnus, quasi fœtus: quāuis inter iuris doctores tantū discriminis intersit, vt nomen vsuræ latiùs pateat, & vt dialecticè dicamus, superius sit, quàm fœnus: nempe quòd fœnus dūtaxat pro vsura strictè sumpta vsurpetur: nimirum pro eo quod ex solo mutuo iniustè accrescit: vsura autem accipiatur extensiùs pro quocunq; augmento ex quocunque contractu, etiā dum licitum sit. Vt si quid credita pecunia vēdidisti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctū est, accessio illa vsuraria quidē est, nō autem fœnebris. Sic enim habet Iurisconsultus l. cum quidā. §. si pupillo. ff. de vsu. Vsuræ non propter lucrum petentium (illæ scilicet quæ legitimæ sunt) sed propter moram non soluentium infliguntur. Itē, dū quis de hæreditate vel re aliqua etiā de pecunia litigat, si vincit addicitur ei cum sorte quidquid vsu excreuerit: idq; vsura nūcupatur. Sed tamen vbi de hac re quæstio nō habetur, promiscuus est vsus fœnoris & vsuræ. Nos ergo, vt cōmunis vsus non solùm Theologorum habet, verum, & reipublicæ dūtaxat accipimus nomē pro illicita vsura mutui: adeò vt ibi quidpiam vel in pœnam, vel ratione moræ, vel aliter iustè soluitur, non existimetur vsuratius contractus. Quod autem nos Vsuram, Græciq; Partū, id quidē Hebræi Morsum nuncupant. Vnde Deut. 23. vbi nos legimus, Nō fœnerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non fœnore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dētibus canis cadaueris viscera, sic fœnerator debitoris sui substantiā diuellit. Quo vtiq; Chrysosto. allusit super illud Matth. 5. (vt nos illic adnotauimus) & volēti mutuare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspide, quasi delectatus abit in somnū, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc venenū latēter per omnia mēbra decurrit. Sic enim qui sub vsura accipit, sub tēpore quasi beneficiū sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totū cōuertit in debitū. Hæc Diuus ille. Igitur si hęc meditatè cōsiderasti, vsura nō more accidit nisi in solo mutuationis cōtractu, atque in aliis quibus mutui ratio inest. Et cū mutuatio nō habeat locū nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura. Exēplum, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & vt te expectē, auctariū posco: quia contractus hic perinde habet, ac si idē pretium statim à te mihi solutum tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Immò verò hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum contractuum præfigenda est, quòd ad perpendendum de vnoquolibet contractu an vsurarius sit, explorandum est, an aliquā secū cōplicet rationem mutui, pro quo prætium redditur. Tunc enim in vniuersum vsurarius est, aliòquin minimè. Et ideò in tit. quæstionis pro eodem duximus, cōtractus seu actio vsuraria, & mutuatio vsuraria

Multiplex vsura acceptio. *Cicero.* *Aristo.* *Quid inter sit inter vsurā ac fœnus.* *Chrysost.* *Vsura in mutuo solū modo contractu rebusq; vsu cōsumptibili bus locum habet.* *Regula.*

Vsura dupliciter. taria. Incassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem vsuræ perscrutantes : &, nisi ego fallor, nunquã absolutã inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidẽ modo, pro actione, hoc est pro mutuatione cum pacto quidpiam vltra sortem recipiendi. Sic enim videtur in concil. Agathen. vsurpari, 14. q. 3. cano. vsura. vbi habetur: Vsura est, vbi amplius requiritur, quã quod datur. Alio modo accipitur pro pretio, quod vsus æstimatione sorti accrescit. Quod eadem dist. c. plerique, ait his verbis Ambr. Quodcunq; accidit sorti, vsura est. Et hoc certè est natiuum nominis significatũ. Nam cõuentionalis actio potiùs dicitur vsuraria mutuatio, atq; vsuræ peccatũ quã vsura, sicuti tõsura est quæ ex tonsione restat. Itaq; vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutuare, vsurásque recipere: mutuatarius verò mutuum ad vsuras recipere, & vsuras soluere. Est

Definitio vsuræ. ergo vsura (si exactam cõpendiosamq́;, vt esse debet, definitionẽ cupis) pretiũ vsus mutuatæ rei. Per hoc enim quod dicitur, pretium vsus, secluditur contractus emptionis, vbi non pro vsu tantũ, sed pro re ipsa penditur pretium. Per id autẽ, quod dicitur, mutuatæ rei, semouentur à definitione cõtractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuatur. Rursus nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, vel saltẽ q̃ receptio fiat ratione mutui. Ob idq; hoc selectiùs posui quã lucrum. Cõpingimus enim definitionem hanc vsuræ strictè pro maledicto fœnore. Et ideo vbi quid iustè seu ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, seu in pœnam accrescit sorti, est quidẽ ex iẽto nomine vsura, haud tñ vsuræ peccatũ, de quo hic agimus: quia illud, licet sit lucrũ, nõ tñ est pretium: saoè cum non pullulet ex conuentione mutui. Neq; verò si quid mutuatarius honestatis gratia redonet mutuanti, est vsura: quia vbi non subest pactum, nullũ est pretiũ. Itẽ si pecuniã vel auream, vel argẽteam (vt ait S. Tho. in solutione sexti) ad aliũ vsum, qui sibi est accidentarius; putà ad ostentationẽ vel ad ornatũ cõmodes, indéque pretiũ suscipias, vsura non est: quia pretium nõ obuenit ex mutuo, cũ illic non transferatur dominiũ, sed ex locatione pecuniæ. Eodẽ modo excluditur à ratione vsuræ contractus societatis, vbi qui ponit sortem, quia nõ tradit dominiũ, nõ mutuat. Престereà, si id quod recipis, aliàs tibi debitum erat, etiã si ex conuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, non est vsura: quia non est pretium vsus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ.

Quid sors. Sors autem impræsentiarum dicitur substantia ipsa mutuata, quæ, scite contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisq; suã sortem, id est portionem in aceruũ mittit: vnde omnes dicuntur consortes, id est, suas vnà participantes sortes. Græcè dicitur τὸ ἀρχαῖον, hoc est principale: & κεφάλαιον, hoc est capitale: quę etiã nomina Latinis in vsu sunt.

Discrimen inter vsurã mentalẽ & externam. Ex hac definitione clara colligitur distinctionis ratio inter vsuram externam & mentalem. Differunt enim non solum tanquam actus interior & exterior eiusdem obiecti, verũ q̃ externa dicit pactũ tacitũ vel expressum: mentalis autem (quod meditatè cõsiderandũ est) absq; vllo intercurrente pacto cõmittitur. Statue ergo ante oculos tria hæc, mutuum, pretium, seu lucrũ, & pactũ. Vbicunq; interuenerit pactũ, est vsura in opere, puta exterior: aliôqui minimè. Atqui ad pactum expressum in foro Dei neq; scriptura requiritur, neque testes: sed etiã dum absq; arbitris explicas tuam voluntatẽ, scilicet mutuo tibi, vt tantũ vltra sortem mihi persoluas, est expressum pactum. Si autem non sic in forma, sed nutibus tuam insinuas voluntatẽ, cẽsetur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autẽ scis vsum: ego nõ habeo vnde viuam. Soles esse gratus alijs: vel quid simile. Etenim licet non sit pactum ciuile, vt mutuatarium possis cõpellere, est tamen obligatio, & ideo vsura exterior. Vsuram autem mentalẽ sola spes cum intentione constituere sufficit absq; vlla pactione. Vt si mihi mutuas, sperans intendensq́; ratione mutui me tibi aliquid exhibiturum, vsura mentalis est: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsuræ. Non ergo fallaris sic interiorem exteriorémque vsuram discriminans, q̃ illa requirat expressum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactio vsuram facit exteriorem. Sed quando dico, spes, intelligitur dum illa est mutuandi caussa & intentio, vt non mutuasses, nisi vt ratione mutui quidpiã tibi lucri accederet. Nam dum ex beneuolentia mihi mutuas, esto inde suboriatur tibi repensionis spes, quam gratuito ratione amicitiæ facturus tibi sum, nulla subinde nascitur mentalis vsura: quia nec illa ratione accipere, vsura est realis. Sed de his articulo proximo redibit sermo.

Prima conclusio. His de nomine vsuræ præiactis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prima: Vsuraria mutuatio, hoc est pretium vsus mutuatæ rei ex pacto suscipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ commutatiuæ cõtrarium. Et quidem conclusio nulli nõ est in confesso: sed tamen quo iure

Aliquorũ sententia. Anchara. fundamentũ habeat, nõnulla est cõtrouersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadã sua disputata quæstione) qui negant iure naturæ prohibitã esse vsuram: sed aiunt iuri dũtaxat diuino aduersari. Et ideo fortè idem auctor tenuit, quòd tractare de vsuris non pertineat ad Theologos, sed ad Iurisconsultos: quia cernebat perpendere naturæ ius, Theologorum esse munus. At negari nõ potest quin sit de iure diuino, cuius Theologi interpretes sunt. Respondere ergo de iure exteriori, déq; fœneratorũ pœnis decernere, relinquitur Iurisperitis: vsurarũ autẽ naturã de suis principiis enucleare, Theologorũ est. A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc q̃ vsura nõ sit iuri naturali contraria, nõ solum planè falsa est, verũ etiã periculo subdit conclusionis veritatẽ, qua asseritur, vsuram esse

Prima ratio in proximam sententiam. peccatũ. Si ius inquã naturale semoueas, tenuissimũ conclusionis stabilimentũ relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata infamatáq; vsura sit, tñ cùm etiam illic Iudæis permissa fuerit, quã exercẽr cũ gẽtibus, aliunde debent illa præcepta irroborari: ne suspicio oriatur aliquo pacto

Secunda. esse licitã & iustã. Prætereà (quod rẽ vehemẽter vrget) tota illa lex, vt ad Heb. 7. docet Paul. impleta per Christũ est, ac subinde abrogata. Quapropter nullum eius prorsus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quę vel sunt de iure naturę, vel præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu vt

dicere

dicere sæpè cõsueuimus, intelligẽdũ est, moralia præcepta permãsisse, videlicet quia vigore iuris naturæ sustentata sunt, ac perinde in euãgelio cõfirmata. Igitur qui negauerit crimen hoc, esse contra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis eneruat. Locus aũt euangelij Luc. 6. Mutuũ dãtes, nihil *Tertia.* inde sperantes, ad hoc ipsum propositum adduci consuetissimũ profectò non illam habet energiã, quæ vulgò æstimatur. Quamobrẽ D. Th. sacrorũ sensuũ oculatissimus prospector, nõ modò nõ vsus est illo loco ad asserendã conclusionẽ, verũ ex illo quartũ argumentum cõtra eandẽ obiecit. Agnouit enim nõ esse prohibitionẽ vsuræ, sed cõsilium mutuandi sine spe humanæ cõpẽsationis. Et ideo argumẽtatus est, ꝙ cũ mutuare nihil inde sperando, cõsilium præcisè sit Christi, non sit præceptum nihil ex mutuo recipere. Tametsi insolutũ non reliquerit argumẽtum. Et re vera euangeliũ est planissimũ. Commendat. n. illic Christus dilectionẽ, ꝙ̃ non solum amicis, verũ & inimicis debemus. Admonetq; subinde, ne ob fauorẽ humanũ & gratiã quã homines repẽdunt, charitatis beneficia præstemus: sed solum diuinã intuentes mercedẽ. Et ideo ait, si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidẽ & peccatores hoc faciunt. Et si mutuũ dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nã & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Si loqueretur de vsura, non dixisset æqualia: quia nõ est in more vt fœnebre lucrũ sit sorti æquale: sed dixit æqualia, hoc est, paria bona gratuitò refusa. Idem ergo est qđ subdit: Veruntamẽ diligite inimicos vestros, benefacite & mutuũ date, nihil inde sperantes, id est, nullam ab hominibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit. Et erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi. Quare inepta glossa est, quòd priùs membru sit cousiliũ, posterius verò preceptũ. Neq; S. Tho. in prima solutione illius quarti argumenti, dũ dixit, ꝙ mutuũ dare, est consilium, & inde lucrum non petere, est præceptũ: voluit illũ sensum secundi mẽbri extare in euangelio: sed ꝙ est lex iustitiæ, non expectare lucrum. Quare sensum legitimũ statim subdit. s. ꝙ illic nõ fit mentio de spe vsurarij lucri, sed de quacunq; quæ in homine ponitur. Nulla. n. illic edicitur prohibitio iniustitiæ vsurarũ, sed cõmendatio fit misericordiæ mutui, quæ propter solũ Deũ est erga ꝓximos declaranda. Sed rogas, quõ ergo ait Alex. 3. in conci Late. c. super eo. de vsur. ꝙ vsurariũ crimen vtriusq; testamenti pagina detestatur? Respõdetur, ꝙ in veteri plana sunt testimonia, in nouo verò illud abundè interdictum Decalogi, Nõ furtũ facies: illã ꝓhibet. Ait verò rursus: Vrbanus 3. c. consuluit. eo. ti. citat eundẽ locum. Date mutuũ, nihil inde sperãtes. ad confirmãdam vsurarũ ꝓhibitionem. Respõdetur ꝙ Papa non vbicũque citat testimonia sacræ paginæ in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tãquam de fide: sed citat quãdoq; illud secundùm Doctorum opinionẽ. Præterea, illa euangelica sententia subministrat vim argumento per locũ à maiori: nẽpe ꝙ si Xps consuluit vt neq; gratuitũ donũ speremus ab hominibus, qđ licitè possunt repẽdere, à fortiori cõsequitur, neq; expectandũ esse pretium vsus, quod iustitia vetat. Deducitur ergo cõclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto: Rerũ duæ sunt differentiæ. Quædã. s. quarum vsus est ipsarũ rerum consumptio, vt cibus & potus. Qua vtiq; ratione in his nõ habet seorsum cõputari vsus à re ipsa. Et est notãdum verbũ S. Th. ad repellendã quorundã argutiã. Arguunt siquidẽ in contrarium: Cũ vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substãtia, natura differunt sicut res duorum prædicamentorũ. His autẽ respõdetur, ꝙ S. Tho. nil de distinctiõne meminit, quantũ ad rerũ naturas. Et ideo cautus nõ dixit, vsus non differt à re: sed nõ est seorsum cõputandus. s. pretio distincto, quantum ad humanũ vsum. Et hæc est caussa, quare istarũ rerũ per mutuũ transfertur dominiũ. Nam si illud nõ trãsferas, nullũ cõcedis vsum proprium panis, qui est edi. Atqui hac de caussa, vt habetur Insti. de vsufruct. §. constituitur. & ff. de vsufr. ear. rer. quæ vsu cõsu. l. 2. qñ legatur vsusfructus talium rerũ, legatur & ipsarum dñium. Nisi ꝙ legatarius tenetur cautionem præstare post restituendi, vt sit quędam effigies mutui. Aliæ verò sunt res, quarũ vsus ab ipsis distinguuntur: vt sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possumus enim illis vti salua earũ substãtia: quãuis vestis longo vsu atteratur: quia suapte natura est cũsumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum põt locari vsus, retento dominio: & vice versa transferri dñium retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt, quæ mutuò dantur, atq; adeo inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vẽdatur, siue id vẽdatur, quod per se nullius est pretij, vtroq; modo contra naturalẽ rationem iustitiæ cõmutatiuæ delinquitur: transferre autẽ dominium huiusmodi rerum, sic vt rei pretio alterum pro eius vsu accumuletur, vel est bis vendere idẽ corpus: vel vsum, qui præter rem nullius est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatio est peccatum cõtra naturã. In numero aũt talium rerũ potissimum censetur pecunia: quippe quæ vt 5. Ethi. auctor est Arist. ad vsum permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur *Aristote.* argumentum, quod fieri hoc pacto cõsueuit. Mutuator ꝓ illo beneficio dignus est, cui mutuatarius par referat, ergo potest illud in pactũ ducere. Enimuero pro beneficio mutuandi (vt ait S. Tho. in solutione quinti argumenti) de iustitia quidẽ nõ mihi plus debetur, quàm ego do: centum verò aurei quos tibi mutuo, nil amplius valent, quã centũ. Quare si amplius exigo, rem quodãmodo vẽdo plus iusto: quãdoquidẽ vsus rei nõ valet nisi quantũ res ipsa, quæ vsu cõsumitur. Ex honestate autẽ debes mihi beneficium, sed tamen gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quòd si instantius vrgeas. Scienti, & volenti non fit iniuria, mutuatarius sua spõte se vult obligare: nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ. Respondet ad septimum S. Tho. ꝙ mutuatarius non sua sponte, sed necessitate cõpulsus, se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiã cõpulsus cogeretur rem plus iusto emere. Sed quid si non ob necessitatẽ, sed propter voluntatem quis mutuũ petat? respondetur, ꝙ necessitas intelligenda est hoc modo, ꝙ quomodocunque mutuum petatur, non possit obtineri nisi soluatur vsura. Ex hac conclusione fit vsurariam nequitiam, vti supra diximus, præcepto illo Decalogi esse ꝓhibitam: Non furtũ facies. Vnde Ambro. 14. q. 4. Si quis, inquit, vsuram accipit,

Obiectio prima. *Di'utio.* *Obiectio secunda.* *Vrbanus 3.* *Responsio.* *Ratio conclusionis.*

pit,rapiná facit:vita non viuet.Quin verò Augu.canon.ꝓximo,Quid dicam,cũ homicidio cófert. Ait.n.An crudelior eſt,qui ſubtrahit aliquid vel eripit diuiti,q̃ qui trucidat pauperem fœnore? Nã ioopi ſubſtãtiam corrodere,trucidare eſt Er in fine 2.lib.officio.introducit Catooem Cicero,qui interrogatus quid eſſet fœnerari,reſpódit,hominem occidere. Teſtimonia ergo veteris legis frequentiſſima:vtpote Exod.22.Leui.25.Deute.23.Ezech.18.& Pſalmorũ alia,quibus peſtis hæc atq; humanæ ſocietatis exitiũ identidem códemnatur,iuris huius naturalis explicatoria ſunt:vſq; adeò,vt vbi regius Pſaltes beneficia,quæ nobis Meſſias præſtiturus erat,exaggerare conſtituit, vnà compoſuit vſuras & iniquitates,à quibus nó eſſet liberaturus.Ex vſuris enim,inquit,& iniquitate redimet animas eorũ.Quòd ſi demum addubites,quo gradu certũ ſit vſurariam mutuationem eſſe peccatũ:reſpondetur,eſſe catholicam fidem:cuius perinde cótraria negatio,hæreſis eſſet,vtpote Clemen.vnica,de vſuris.condemnata.Secunda concluſio,quæ prioris appendix eſt: Vſuratum lucrum obnoxium eſt reſtitutioni,etiam ſi non petatur,quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Cicero. *Secunda concluſio.*

Reſtat ergo tria argumenta,in capite quæſtionis obiecta,diſſoluere:oã reliqua quatuor S. Tho. iam in ſuperioribus ſoluta ſunt.Atqui in primo nihil ambiguitatis eſt.Tranſtulit enim Chriſtus nomen vſuræ à ſecularibus ad ſpiritualia.Et ideo metaphorica eſt vſurpatio.Eſt quippe ſimilitudinis plurimum,ſed diſſimilitudinis multum.Mutuat nanq; nobis Deus ſpiritualia chariſmata,eo ꝙ gratis ac ſine vllo noſtro pretio donat:vult tñ vt noſtro vſu officiiſque veluti ſemina in nobis iacta per eius fauoré cæleſtẽque rorem colamus,multiplicatóſq; fructus,terræ more,feramus.Et quia hoc in gloriã eius cedit,appellat ſuas vſuras:vtilitas tñ præmiorúmq; cumulus nobis accreſcit,quaſi noſtra nos fœnora faciamus.Interſtat aũt hoc diſcriminis,ꝙ pecunia temporalis vſu conſumitur: & inde fit vitioſa vſura:dona verò ſpiritualia vſu creſcũt,ob idq; eorum vſura commendatur apud Deũ.In ſecundo argumento illius difficultatis expetitur ſolutio,vtrum,in veteri lege eatenus fuerit vſura permiſſa,vt culpa vacauerit apud Deũ:an verò præcisè quantum ad forum humanũ permitteretur impunè?Nã S.Th.q.78.art.1.Et Alex.de Hales.3.parte,q.36.memb.4.& reliqui huius notæ auctores poſteriorem hãc ſententiam tenent.Conradus verò q.24.licet ambas,vti ꝓbabiles referat,priorem tamẽ alteri præfert:& iuniorũ quidã illum ſequũtur.Porrò aũt non modo opinio S.Tho. certiſſima eſt,& ideo ſuo iure & merito cõmuni cóſenſu Doctorũ recepta,verũ & altera ægerrimè eſt ſuſtentabilis.Et primò ſuus loquẽdi modus quo aiũt,Deũ diſpenſaſſe cũ illis,falſus ineptuſq; eſt.Enimuero vitium vſuræ(vt nuperrimè oſtẽdebamus)contra præceptũ naturale eſt:quod.ſ. vetat pretiũ de illa ſuſcipere,quæ nullius eſt per ſe valoris,qualis eſt pecuniæ vſus ſeorſum à pecunia conſiderati:pcepta verò naturalia neq; à Deo ipſo diſpẽſabilia ſunt,vt lib.2.q.3.demõſtratũ reliquimus.Id.n.quod natura vetat,tã intrinſecè malũ eſt,quam eſt homini eſſe rationalẽ.Cuius vtiq; contrariũ nõ eſt factibile.Et eadẽ ratione neq; qđ natura vetat,licere poteſt.Et qui contrarium dicũt,idem id autumãt ꝙ ignorant,vel qd ſit præceptũ naturale,vel quid ſit diſpenſare.Igitur qui partem illam ſuſtentare contendũt,non debent illã appellare diſpenſationem: & Conrad.omniũ minimè qui tam inſtructa argumentorũ phalange ꝓbat,vſuram eſſe contra ius naturæ.At quò res pateat,recolere opus eſt vſurã nõ laxa licentia,ſed certo modo fuiſſe illi genti permiſſam,vt ſcilicet non fœnerarentur proximis ſuis,ſed alienigenis.Sic enim habetur Deut.23.Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſurã,neque fruges, neque quãlibet aliam rem,ſed alieno.Fratri autem tuo abſque vſura id quo indiget, commodabis. Frater aũt dicebatur ille,q erat de populo:vt patet Exod.22.Si pecuniã mutuã dederis populo meo, pauperi qui habitat tecũ,non vrgebis eũ quaſi exactor,neq; vſuris opprimes.Aiũt ergo iſti, ꝙ quia Deus conceſſerat Iudæis terrã gentilium(permiſit ſubinde eis vſuras ab eiſdem accipere tanquã ab hoſtibus,quorũ bona in ius ſuum venerant.Sicuti poſſet,inquiunt,Cæſar ſuo concedere exercitui, vt ſub vſurarũ effigie,hoſtes expolient.Et adducũt textũ Ambroſij 14.q.4.can.Ab illo,vbi ait:Ab illo exige vſuram,cui meritò nocere deſideras.Cui iure inferuntur arma,huic legitimè auferũtur vſuræ.Sed in primis licet hoc illis largiremur,illa nullatenus fuiſſet diſpenſatio,ſed donatio Dei,q vniuerſalis eſt omniũ rerũ dominus. Quemadmodum quando donauit eis Aegyptiorũ vaſa,non diſpẽſauit in furto,ſed vel tanquam Dominus eis tradidit,vel quod probabilius eſt,tanquam iudex eis adiudicauit,ſoluens eis laborum operúmq; mercedẽ,quibus Pharaoni ſeruierant:veluti dũ ego amico rẽ meam dono,neutiquã diſpenſo in furto.Neq; verò rex diſpenſat,quando per legem præſcriptionis trãsfert dominium.Diſpenſare nanq; in vſura eſſet,ꝙ pro vſu pecuniæ quis licitè perciperet pretium,non illo vltro donante,qui donare pót.At verò lite ſuper nomine prætermiſſa,neq; credendus Deus eſt illas alienigenarum vſuras ſic Iudæis conceſſiſſe,vt earũ conſtitueret eos dominos.Primò quia eandem prorſus vſurarũ ſpeciem,quã inhibuit,reſpectu proximorum,permiſit illis reſpectu gẽtilium:quando aũt inhibuit,ne fœnerarẽt fratribus ſuis,ꝓhibuit illã quæ iure naturæ interdicitur. Eandem ergo vitioſam,& iniquam permiſit illis reſpectu gentiũ.Reſpondet aũt Conrad.ꝙ licet eadẽ fuerit in genere,non tamẽ in ſpecie.At profectò ſi nõ erat eadem in ſpecie,neq; erat vſura in genere,ſed erat vera Dei donatio: & ideo illi nõ recipiebant niſi quod ſuum erat.Et tamen abſurdum eſt tã immodicã homonymiam & æquiuocationem in eodẽ verbo ſcripturæ admittere.Ait nanque: Nõ fœnerabis fratri tuo,ſed alieno.Secundò quod miror iſtos non animaduertiſſe, Terra gẽtilium Iudæis donata nõ erat niſi vtraq; ripa Iordanis,quæ centum ſexaginta miliaribus in lõgitudine patebat,& ſexaginta in latitudine:pmiſſio aũt vſurarũ multò ſe latius dilatabat. Impunè quippe vſuras ſuſcipiebãt à quibuſcũq; gentiliũ,q remotiſſimis prouinciis ad illos aduentantes cõmercia cũ illis inibãt. Adde,ꝙ eodẽ ipſo cap.Deut.23.præceperat eis Deus,ne abominarẽtur Idumæũ vel Aegyptiũ: & tamẽ ab illis impunè poterãt vſuras accipere:non ergo in ratione hoſtilitatis fundabatur illa permiſſio.

Ad primũ argument. *Ad ſecundum argu.* *S.Thom.* *Alexand. Halenſis.* *Conradus.* *Vſura nũquam fuit licita.* *Quorundã aſſertio.* *Ambroſ.* *Deus non diſpẽſauit in vſuris.* *Reprobratur altera aſſertio* *Contra. Primum argument.* *Secundum argument.*

missio. Et tertium argumentum est, quod profectò per tales technas surripere hostium substantiam non esset inter Christianos bonũ exemplum, neq; respublica vlla bene instituta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo est credibile illa de caussa Deũ hoc illis concessisse: aliàs indulsisset pariter vt quacunq; via deprædarentur eorũ bona. Itẽ quartò: Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes seruare tenebãtur, explicabant, absolutè improbabãt vsuras: vt Ezec. 18. illa iustitia cũ aliis cõnumerabat: Si quis ad vsurã non cõmodauerit. Et infrà: Ad vsurã dans, & accipiẽs amplius, nunquid viuet? Et cũ ait Dauid Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorũ, certè nõ de illis intelligebat quas extorquebãt à fratribus suis, quia nullas accipiebant: sed de illis quas sinebantur ab extraneis exprimere. Postremò, quod per illã furti imaginẽ Deus illis nõ donauerit gẽtiliũ bona, apparet, tũ quod illi nõ cognoscentes verum Deũ, iniquitati tribuissent: tũ quod si iudæi tanquã suũ accipiebant, absq; modo & limite illas cõtraxissent, atq; ideo gẽtiles absterrerẽtur eorũ cõsortio. Quare neutiquã fit aliud credibile, quã quod Hebræis nefas erat, etiã à gẽtilibus vsuras eripere, nisi vsq; ad certũ limẽ & lineã: quã tñ nõ præscripsissent, si putassent accipere quod suũ erat. Accedit & quod Euseb. lib. 8. de præparatione euangelica ca. 2. vbi enarrat Mosaicæ legis præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitam vsurã, sub his verbis: Nõ tollas qđ non deposuisti: nõ tangas alienum, non mutues fœnore. Et Iosephus legis peritissimus lib. 4. Antiq. absolutè quoq; refert præceptũ dicens. Nulli verò Hebræorũ licebat fœnerari, neq; cibũ, neq; potum, &c. In quã etiã sententiã & Conrad. citat Rabinũ quendã legis interpretẽ. Cuius etiã signũ est, quod cũ crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permissio illa fœnerandi alienis, nisi vno dũtaxat loco Deutero. 23. Permissio ergo illa eadẽ prorsus ratione intelligenda est facta Iudæis, qua ius ciuile modò eandem Christianis permittit: nẽpe vt impunè fieret ad euitanda maiora mala, & latrocinia: quia erãt auaritiæ deditissimi. Quẽadmodũ & meretrices permittuntur ad euitanda adulteria. Simili namque figura prædixerat eodem ca. Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator quasi dixisset, de gentibus impunè permitto. Quapropter S. Tho. in primo, inquit, verbo, Non fœnerabis fratri tuo. denotatur ius naturæ. s. quod cum mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipienda est vsura. Altera vero pars est permissio: vbi dissimulandã non duxerim quorundam calumniam imponentium D. Tho. quod nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebat enim discrimen inter fratrem & alienũ: sed intelligit, quod licet nomine fratris speciatim intelligerentur, qui erant de populo: tñ quia amplissima vocis significatione (vt 1. de doctrina Christia. ca. 30. auctor est August.) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuatur illic naturalem vsuræ prohibitionẽ ad omnes homines protendi. Sed neq; hoc silentio prætereundũ est, quod non desunt qui alterum sensum illi concessioni, Sed alieno, assuere velint: vt videlicet nulla sit permissio, sed potiùs inhibitio ac si dixisset, Fratri tuo non fœnerabis, sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset à te fœnore premendus. Neminem tñ mortalium debet sic existimare. Quẽadmodũ inquiunt legendus est canon Ambrosij suprà citatus 14. q. 4. Ab illo exige vsurã, cui meritò nocere desideras, quasi dicat, secundum glo. illic adscriptã, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidẽ subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ, nõ est inferendũ, vt communis infert opinio, quod ab hostibus fas sit vsuras surripere. Quoniã re vera, vt paulò anteà dicebamus, talis mos neq; specimen præ se fert honesti: neque Diuo illi inurenda est hæc nota, vt hoc consuleret. Sed voluit excarnificare iniquissimam vsuræ naturã. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat: Sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Est ergo non licentia, sed consilium, quod cũ nemo se debeat de hoste vlcisci, neq; debeat vsuris illum affligere. Haud enim cũ regibus loquebatur, quibus solis licet bella indicere: sed in vniuersum cum priuatis, quibus cõsiliũ est vt fratribus iniurias cõdonent. Igitur quantũ ad Ambrosiũ, longè mihi est probabilissimũ, hanc nobis exhibuisse mentẽ. Quòd autem idẽ sensus accõmodari posset textui Deut. 23. nouũ esset, & credo violentũ: sed est sensus, quẽ iam exposuimus. Illud autẽ, quod obiicitur eod. c. Deut. c. 28. Fœnerabis à gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: nihil ad tẽ pertinet. Accipitur enim illic fœneratio pro eo, quod est simpliciter, mutuare iuxta illud Ecclesi. 29. Fœnerare proximo tuo tẽpore necessitatis illius. Ob idque nihil aliud illic Deus significauit, quã bonorũ affluentiam, quã populo illi pollicebatur. Ex his demũ sequitur, nõ opus esse (quod Conrad. arbitratur) moderari permissionem illã antiquã, dicendo, quod per euãgeliũ iam cessauit. Nã vsura illa culpã semper habuit: quod autẽ impunè fiat, leges etiã nunc ciuiles illis permittũt, sicut aliis Christianis. Et ideo. c. quãto. de vsur. solũ eisdem Iudæis inhibetur, nè graues immoderatásq; vsuras à Christianis extorqueãt. Eodẽq; pertinet, quod ca. post miserabilẽ. eo. tit. Papa principibus iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere cõpellant nempe quod immodicas diuellerant. Ad tertiũ argumentũ de legibus ciuilibus vsuras permittentibus pari modo respondetur, quod illas nõ permittunt tanquã licitas in foro Dei: quia neq; possunt, cùm sint contra naturã & contra diuina mandata: vt ca. super eo. de vsur. sed sicut meretricia ad obuiandum latrociniis, quia sicut mortalium luxuria, ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restingui.

Tertia ratio. *Quarta ratio i cõtra.* *Postrema.* *Eusebius.* *Iosephus.* *Mens S. Thomæ.* *Augustin.* *Explanatur locus ex Amb. citatus.* *Corollariũ contra Conrad.* *Ad tertiũ.*

Permissio autem vsurarum patet toto titu. de vsur. lib. 22. ff. totum, & C. eõd. titu. potissimùm l. eos. vbi vsurarum quantitati modus præscribitur, quarum summa est cẽtesima. Hanc enim iura appellãt maximam: vt l. qui sine. ff. de negotiis gestis. eademq; appellatur grauissima. De qua fit quoque mentio canone, si quis. 14 q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, &c. De quibus Bart. diffusum composuit tractatũ super l. Si hæres. ad leg. Falcidiã. vbi. §. itẽ. nominantur triẽtes vsuræ. In quo tractatu cõplures congerit opiniones. Multa enim de hac re nõnulli iuris interpretũ hallucinantes multiplicarunt glossemata. Ad huius ergo intellectum notandũ, in more fuisse Romanis, vsuras Calẽdis singulorum mensium persoluere. Vnde vsura centesima erat cẽtesima pars sortis singulis mensibus aucta.

Leges humanæ vsuras permittunt.

Mutuo

Budæus.

Mutuo tibi dederam centum aureos, singulis mẽsibus debebas mihi vnũ. Budæus lib. 1. de asse. arbitratur nomen inde cadere, quod centum mensibus reddebant duplam sortem: sed multò significantius deriuatur à parte aliquota, vnoquoq; mense soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex cẽtum, vt mercatorũ verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsq; adeò grauis, vt non permitteretur nisi in traiectitiis mercibus: putà, cum quis pecuniã mutuabat mercatori marino, vt capitalis periculum ipse qui mutuabat, subiret. Ab hac centesima denominabãtur reliquæ, scilicet bes centesimæ, triens centesimę, dodrans, &c. Nam omne totũ iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnc triens est tertia pars, putà quatuor vnciæ: semis medietas, &c. Et sic dicit quis hæres cõstitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, putà vnciæ octo: & dodrans, nouẽ. Quocirca triens vsura nõ est (vt quidã putãt) tertia pars sortis: nec quadrãs, quarta: alioqui lõge maior esset quadrãs quam centesima cum eadẽ Leos. 100. existimetur maxima: sed triens est tertia pars cẽtesimæ: vt si pro centũ aureis vnoquoq; mẽse solueret tertia pars vnius aurei. Et simili proportione in cęteris. Existimandũ ergo hic est, quãtò sit iam hisce tẽporibus licẽtior vsurarũ rabies. Non enim solũ duodecim ex cẽtum in annũ pactũ existimãtur, verũ neq; quatuordecim neq; sexdecim in singulas nundinas sæpe habentur.

As dicitur omne totũ.
Dodrans
Triens vsura.

Vsuræ vsurarũ olim summo rigore prohibitæ.

Præterea, vsurarũ vsuræ summo rigore prohibitæ erant: vt ff. de vsur. l. placuit. Et C. eod. tit. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vsuræ vsurarũ à debitore exigantur. Vsurę vsurarũ dicũtur, quę nunc maximè sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsurã debes centũ. Non soluis fixa die, inde ergo priores vsuræ aliàs pariunt, s. vt pro illis cẽtum soluas insuper decem. Hoc sanè est, quod neq; leges ciuiles vnquam permiserunt. Et iñ modò vsq; adeò pestis hæc irrepsit, vt q id delicti notã reprehendent, ceu ridiculus exibilet.

Dubium.

Sed dubium ex his fit reliquũ, quousq; extendatur permissiõ ciuilis legis, vtrum. s. ad hoc tantum, vt vsurario nulla decernatur pœna, sicut permittitur meretricium: an verò eousq; vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetẽdum: sicuti de illo dictũ est emptore, qui citra dimidium iusti pretij decipitur. An fortè vlterius etiã, vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere? His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest.

Solutio.

Ad hoc ineundum responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas. Licitę nanq;, vt potè quę propter morã soluendi, ratione vel dãni emergentis, vel lucri inuito dño cessantis soluuntur, nõ solum lege permissæ sunt, verũ & soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes. Qualis est l. 1. C. de vsur. Si interrogatione præcedente promissio vsurarũ rectè facta probetur, iure debent. Rectè facta, id est iusta de caussa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniquis: quæ fœnus dicebantur, arbitror nunquam sic fuisse permissas, vt qui promitterent, pẽdere cogerẽtur. De quo notanda est lex tertia eiusdẽ tituli, quæ sic habet: Quamuis vsurę fœnebris pecuniæ citra vinculum stipulationis peti non possint. Ecce fœnebres vsuræ non poterant in iudicio peti tamen pp pactum, sicuti modò fit, soluebantur. An verò qui solueret, posset in iudicio repetere, dubiũ est. Sequitur enim statim in eandem l. Tñ ex pacti conuentione solutæ, neque vt indebitæ repetuntur, neq; in sortẽ accepto ferendæ sunt. Ecce nõ repetebantur. At verò quidquid antiquis in more erat, certè nõ esset iusta lex, quæ actionem negaret volenti repetere. Dicamus ergo quod iura ciuilia rectè & ritè potuerunt vsuras permittere impunè: nempe quod cũ fur supplicio plectatur, fœnerator tñ ab illo sit immunis. Cogere autem mutuatarium vsuras soluere, nulla vnquam lex permisit, nec potuit. Sed & soluenti, actionẽ negare repetẽdi iniquũ esset. Non enim est eadẽ ratio, quæ in decepto citra dimidium. Nam cum hæc fraudulentia, vt s. diximus, non semper facilè constet, litiũ pesti panderetur aditus, si actio daretur. In vsura verò patentissima est iniquitas. Itẽ impedire volentẽ repetere, esset contra ius canonicũ, quod læso per vsuras repetitionem concedit. Immò Clem. vnica, de vsuris. sententia excõmunicationis feriũtur, quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint, volẽtibus vsuras quas persoluerunt, repetere.

Ius ciuile non aduersatur canonico circa contractũ vsurarum.

Per hæc ergo facilè dissoluit alia dubitatio, vtrũ principes seculares permittentes vsuras, sint iure canonico cõdemnati? Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitrantes ius canonicũ hac parte obstare ciuili, quod tñ re vera nihil obstat. Si enim ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clemẽ. condemnata. Id tñ nõ asserit. Itẽ, vel cõpelleret vsuras solui, aut solutas nõ repeti, nõ esset ferẽdum, quia idem Clemẽtinæ aduersaretur. Quare bene ait cũ glossa Bar. super l. cũctos populos. C. de sum. tri. quod iure ciuili peti nõ possunt vsuræ, vt vsurę: sed vt interesse ratione moræ. At verò quod principes seculares nõ plectant suis pœnis vsurarios, ius verò canonicum suis eos puniat, nulla est contradictio. Nam principes illa tm̃ vlciscũtur, vt lib. 1. diximus, quæ paci & quietudini reipublicæ officiunt, præsertim per vim: Papa verò, & ecclesiastici Antistites munere suo attentiùs cõscientiis consulunt Et iõ nil mirũ, si acriùs animaduertant in vsurarios, quã seculares principes. Ius ergo canonicũ vsurarios, tũ multis opprobriis proscindit, tũ & pœnis plurib9 accumulat.

Syluester
Pœnæ vsurariorũ iure canonico taxatæ.

Quas ad vndecim cõnumerat Syluest. in verb. vsura. 9. Prima etenim est infamia: vt patet can. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiũt esse infames. Attamen. l. improbum. C. quib. cau. infa. irrog. non pronuntiãtur infamęs nisi exigentes vsurarum vsuras, quas ius ipsum ciuile, suprà diximus vetare. Atq; illud appellatur improbũ fœnus. Tres aliæ statuuntur ca. quia in omnibus de vsur. s. quod manifesti vsurarij non admittantur ad communionem altaris. Quod sic strictè quidã intelligunt, quasi nõ sint admittẽdi ad sacra audienda. Verũtamen quia pœnę nõ sunt restringendæ, & illic nõ fertur in eos excõmunicationis sententia, non est audiendum nisi secundum verborum sonitum, quod s. non sunt admittendi ad suscipiẽdam sacro sanctã Eucharistiã, eò quod sunt publici peccatores. Item, quod nõ donentur ecclesiastica sepultura. Deinde, quod sacerdotum nullus eorũ oblationes accipiat, quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officiis suspẽsus. Reliquas verò cui libuerit, quæret locu citato. Ex his demum palàm fit, quàm fuerit superuacaneus labor, quem

Baldus.
Bartolus.

Bald.

Bald. atq; Bart. insumpserũt super l. cunctos populos. C. de sum. trinit. quàmq; ab re longè ad quæstionẽ illã de Catholico Iustiniano Cæsare responderunt: videlicet quomodo duo hæc cohærerent, ꝙ eadẽ lege præceperit cunctos populos sibi subiectus in religione versari, quam D. Petrus Apostolus Romanus tradiderat: & tñ vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas, quasque Ecclesia vetat. Ad quod respondet Bald. ꝙ præcepit teneri fidẽ trinitatis, sed non respectu aliorum articulorum, qui requiruntur ad salutem animæ. Profectò solutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcipit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ nõ solum fidem trinitatis, verùm totam includit, & simul etiam mores. Responsio ergo est, quã iam declarauimus: nempe quòd imperatoria vsurarum permissio nullatenus repugnat fidei: quia non astruit esse licitum in foro Dei. Hæc enim esset manifestaria hæresis. Quod autem vsurarij ciuilibus pœnis non subiaceant, non est contra fidem; sicuti neque id quòd meretrices nullo afficiantur supplicio. *Responsio Baldi sinistra.* *Vera solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione mutui aliqua possit expeti commoditas.

VOniam constitutum est nihil ratione mutui posse in pactum duci, explicandum restat, vtrum neque cõmoditas expeti vlla possit. Et arguitur à parte affirmatiua: Eadem esse videtur comparatio dati ad datũ, & mutuati ad mutuatũ: sed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandẽ vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuandi licet par expectare officium: vt scilicet mutuatarius vinciatur vt mutuanti remutuet. Secundò arguitur: Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferũ, vt hortum vel fundum, potest fructibus eius vti donec sibi de dote satisfiat, vt patet cap. salubriter de vsuris. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. In contrarium est quod Ezech. 18. inter ea, quæ ad viri iustitiam requiruntur, asscribitur, si vsuram & superabundãtiam non acceperit. Vbi nomine superabundantiæ res omnis cõprehenditur, quæ pecunia æstimari potest. Accedit & verbum Ambrosij, ca. plerique. 14. q. 3. quodcunq; accedit sorti, vsura est. Et Hier. cano. putant. Omnia munuscula cuiuscunque generis accipere, vsura est. *Primum argument.* *Argu. 2.* *Ambros.* *Hierony.*

Ad quæstionem præsentem tribus conclusionibus de mente S. Thomæ respondetur. Prima: Nihil ex pacto mutui vel recipere vel expetere licet, cuius pretiũ pecunia æstimatur. Conclusio clara est quoniã secũdum Philos. 4. Ethic. Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habendum est. Cùm igitur non liceat pretiu mutuare, fit, vt neque ratione mutui quippiam recipere, quod sit pecunia æstimabile. Secunda cõclusio. Accipere aliquid nõ conuentionis nexu vel tacitæ vel expressæ, sed quod gratuitò mutuanti rependitur, nullã impingit vsuræ labẽ. Probatur: Quia beneficiũ mutuandi non solum nõ auersatur amicitiam, verùm etiam cõciliat: & firmat; ergo neq; obstat quo minùs mutuator possit munus quodcunque suscipere, quo solẽt amici amicorũ beneficia rependere. Tertia conclusio: Nulla lex obstat quo minùs fas sit mutuanti illa ratione mutui cõquirere & exigere, quæ pretio pecuniæ nõ penduntur vt puta mutuatarij amicitiam, ac beneuolentiam. Ex his conclusionibus summam colligitur iudicium quæstionis præsentis. Tria enim requisita sunt, quæ mutuationem vsuraria macula inficiant. Primũ, vt id quod expetitur æstimabile sit pecunia: Secundum vt ratione mutui expectetur: & nõ quia aliàs debitũ, vel alia via. Tertium, quod ducatur in pactu, vel expressum vel tacitum. Quod intelligendum est, vt mutuationis actus sit re exterior vsura. Nã etiam si in mutuatione non interueniat pactum, si posteà receptio sit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mẽte intendere ratione mutui lucrum accipere. Per hæc enim prudentissimus quisq; de omnibus iudicabit. Cõtra tertiã verò conclusionem, qua dictũ est, licere pro mutuo exigere id, quod pecunia non æstimatur, obuium fit illicò sophisticum argumẽtum, ꝙ liceret mutui obligatione exigere ab episcopo sacerdotiũ: siquidem spiritualia non sunt pretio æstimanda. Responsio autẽ est, ꝙ conclusio loquitur de his, quæ in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatẽ pertinent: videlicet, quæ sub obligationẽ non veniunt, sed solent dari gratis: spiritualia verò alia ratione non æstimantur pecunia: nempe ꝙ non sunt eorum propria, qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis commissa, vt tanquã eius bona gratis dispensent. Ob idq; res huius generis crimen est, pretio, tam dare, quam recipere. At quia ait sanctus Thomas beneuolentiam & amicitiã non esse æstimabilem pecunia, arguitur contrà: Secundũ æstimationem humanam vir probus pluris faceret bonorũ amicitiam, quàm aliquẽ pecuniæ numerũ. Quin verò & pretio illã emeret: ergo est æstimabilis pecunia. Respõdetur, ꝙ non ideo censetur nõ ęstimari pecunia, quòd non sit pretiosior, quàm illa, sed quòd natura sua neq; emitur, neq; vẽditur: cõsistit enim in voluntate, quæ nõ cogitur. Potes tu quidẽ collata pecunia emollire hostis animũ, vt te diligat: emere verò, ceu panẽ, minimè. Ob idque non modò intuitu amicitię contrahendę mutuare licet, verum & amicitię signa in pactũ ducere: nã verũ amorem, est impossibile: vt puta ꝙ mutuatarius non tibi noceat, affabilẽ se tibi præbeat, atque vrbanum, &c. Quid autẽ, si ad amicitiam illius adrepere per mutuum procures, qui tibi potest aut sacerdotium cõferre, aut magistratum: putà si rex, ille sit, aut episcopus? Aiunt quidã, ꝙ quando propositum non sistit in amicitia, sed vlterius ad lucrũ progreditur, vsura est mẽtalis. Sed tamen de hoc iam regulã suprà tetigimus, quam nũc confirmandam reperimus: videlicet, ꝙ vsura mentalis per obiectum perpendenda est: non per hoc, ꝙ sit principalis intentio vel accessoria, nempe si per mutuũ intendis mutuatariũ allicere, vt ratione mutui tibi quidpiã conferat, vsurã mente cõmittis: quamuis illa fortè non esset principalis intentio. Si autẽ nõ intendis nisi amicitia eum deuincire, & postea, nõ ratione mutui sed ratione beneuolentiæ id tibi cõferat, cuius tu dignus es, nulla est mẽtalis vsura, etiã si illa sit tua principalis intẽtio: puta facere amicũ, vt postea bene erga te affectus gratuitò & liberaliter tibi aliquid donet. Itaq; totum negotium hinc pendet, ꝙ speras habere, vel ratione mutui, *Prima conclusio.* *Aristot.* *Secunda conclusio.* *Tertia conclusio.* *Tria sunt quę mutuationẽ vsurariam reddunt.* *Argum.* *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Vsura mẽtalis.*

vel

vel ratione amicitiæ. Si autē illius officij quod speras, indignus es, alia est noua iniquitatis ratio. Sē-

D. Thom.
Caieta.

tentia est S. Tho. q. 13. de malo quam probè Caiet. quolib. 1. q. 5. sequutus est. Patet exēplis cōclusio: Dum æquissimū nostri episcopū, quē nullo alio respectu, quā iustitiæ, scis sacerdotia conferre, licet tibi ei seruire ad venandum eius beneuolentiā: vt postea gratis, & nō propter impēsa obsequia conferat tibi beneficium, cuius es dignus: quia certus es neq; illū propter obsequia daturum, neq; te recepturū. Item si tu magistratu dignus es, sed tamen regi inuisus, potes illū muneribus placare, vt te ad eius amicitiā insinues, & dignorum albo te ascribat, cur ergo non poteris etiam mutuato aureo beneuolentiam eius piscari? etiā si alioqui non mutuares, nisi vt eius amicitia tibi esset frugi. In summa, cū exterioris mentalisque vsuræ idē sit obiectum, exterior est fidissima interioris regula. Accipere ratione mutui, vsura est in re: ergo id animo proponere, vsura est in mente. Accipere verò ratione amicitiæ, non est realis vsura: ergo neque illud optare, est mentalis. Scio equidē responderi posse, quod licet illud simpliciter optare, non sit peccatum: tñ illam amicitiam per mutuum procurare, culpa nō vacat. Attamē cum obiectum intentionis sit licitum, nescio quid culpæ hic lateat. Hoc tñ fatēdū, quod cum sit valde subtile discernere, qñ intētio subest recipiendi rōne amicitiæ, aut rōne mutui, semper

Quæstio.

est talis intentio suspecta. Sed vbi vir prudens id discernit, nulla subest culpa. Sed nunquid non potero per mutuandi beneficium amicitia cum illo me coniungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt si me quispiā de re aliqua in litē vocat, num mutuata pecunia possum cum illo fœdus inire, firmato pacto vt liti cedat? Respondetur, quod si rem illam verè debeo, non possum in pactum ducere: sin verò per calumniā diuexor, possum quidē conuentione mutui meā redimere vexationē. Exurit autē cōtra

Solutio.
Argu. contra solutionem.

priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius lędendo seu famā etiam si pecuniariā restitutionē ex me iure posset exigere, possum nihilo seciùs ego mutuādi vinculo eum obligare. Responsio. Quòd ego quidem procurem, vt ratione amicitiæ per mutuum genitæ mihi cōdonet, iam assertum est, licere. Quòd verò pacisci liceat, aliquantulo maior est hæsitatio: tñ rectè

Licet ratione mutui iniuriæ gratiā petere.

mihi videor id quoq; concedere, saltem antequam sim in pecuniā condēnatus. Nam etsi honor & fama pecunia possit æstimari: tamen ex natura sua iure amicitiæ condonari solet. Quare illud pactum non est nisi amicitiæ fœdus. Suffragatur nobis Syluester ver. vsura. pri. §. 11. Quæris autem fortè, nec immeritò, vtrum illa amicitia possit in pactum duci, quæ turpis est vsus? Vtrum. s. petulans iuuenis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio? Et ratio dubitandi est: quia illa nihil aliud apparet, quā amicitia. Respōdetur, quod amicitiā per mutuum procurare, vt postmodum illa amore victa consentiat, non est vsuræ vitium: obligare tñ illā, minimè ab eodem vitio excusatur: quia illa obligatio æstimabilis est pecunia. Ecce de his, quæ pecunia nō sunt æstimabilia. Contraria ergo ratione nihil pretio pecuniæ dignum potest in pactū mutui cōstitui: vt nō licet tibi ea conuentione regi mutuare, vt tributorum te pensione exoneret: siue per priuilegiū subsignatum, vt fias nobilis, siue

Dubium de usu turpe

in tēpus, nisi forsan in propatulo esset quod per iniquitatē & tyrannidē exigerentur. Nā tunc quia illa nō debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria, defendendo quod meum est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligare, vt opusc. 21. ait S. Tho. qui mihi cōferat magistratum aut rē aliam. Neq; possum mutuare cētum eo pacto, vt mutuatarius illa vel eorum partem suis expēsis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficilè extorquebuntur. Neq; si habeo frumētum decē miliaribus ab hinc lōgè, possum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic cōsumas: sed mihi id hic persoluas: quia te vectura aggrauo. Neque verò vt aliquod obsequium recipias vel à manu vel à lingua: vt alius scilicet tibi adsit aduocatus in caussa, vel sit tibi amanuensis. Immo verò neque in pactum ducere, vt mutuatarius eleemosynas faciat, vel alia opera misericordiæ. Hæc inquā non licet in pactum ducere, neque expectare ratione lucri. Secus, si alter gratuito referat. Neque vt mutuatarius coram te canat, vt saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem: nisi res essent tam exiguæ, pro quibus non consueuit pretium rependi. Atq; eandem ob caussam neq; mercator citra nomen vsuræ mutuare sub eo vinculo pōt, vt vel totum mutuum vel partē in mercibus mutuatarius suscipiat, etiā si iusto pretio vēdat, dummodo ille re vera mercium nō egeat, sed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emendi æstimabilis est pecunia. Imò inde lucrum mercatori obuenit

Mercatorū insignis fraudulentia.

nam licet merces tm̄ valeant, maiorē tñ copiā vendit, q̄ vendidisset. Ex quo iniquissima mercatorum fraudulentia proditur: q̄ indigēti regi stipendio militū, ea ratione ei mutuant, vt milites in mercibus tantum suscipiant, & tantum in pecunia. Est. n. triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima, quod licet ipsi putēt merces tanti valere: haud tñ ita res habet, quia emptorū raritas extenuat pretium: & si illi non distraherent inter milites, non citò nanciscerentur emptores, quibus illo pretio diuenderent. Secunda iniquitas est quod quia creditò vendunt, cariùs vendunt. Et cum à rege expectationis intuitu lucrū cessans nihilominus cor radunt, fit, vt tempus bis vendant. Et tertiò, cū miseri milites nō indi

Dubitatio.
Summa Angelica.
Adrianus.
Syluester.
Solutio propositę dubitationis.

geant eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur reuendere: atq; vt summatim dicamus, pro decem millibus, quæ rex soluit, vix milites sex millibus potiuntur. Sed percontatis, vtrum possis mutuatarium ratione mutui ligare, vt tuū colat agrum iusto pretio, vel tuū molēdinum, aut furnum, aut tabernā freqūētet? Sunt quippe qui astruunt id licere: vt Summa Angelica, & Adria. q. de vsura, & quos Sylue. memorat in verbo, Vsura. pri § 7. Quorum ratio est, quod cū huiusmodi mutuator nullū det dānū, nullū extorquet pretiū. Attamē ab aduersa parte stat ratio, quod illa ciuilis obligatio est, ęstimabilis pecunia. Haud enim dubiū est, quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio. Alij verò arbitrantur nullā cōmitti vsurā, si mutuū dederis illo termino soluendum, qñ mutuatarius cessauerit ad tuū molēdinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eodē relabitur. Et ideo vsuræ palliatio est. Nisi fortè cōtractus sit emptionis & vēditionis: nihil. n. vetat quo minus possit

constitu

constituto pretio obligare hominem vt ad tuum veniat molendinum per tot annos, ac per tntā vitā: etiā adiuncta pœna, vt quando defecerit, certā tibi mulctā soluat. Hinc planè colligitur ꝑdiorum dominos vsuræ sordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniā aut frumentū mutuant, vt auctiori ꝑtio fundos suos & prædia conducant. Neq; verò excusantur dicentes prædiorū vsum tanti valere: sed quia non possunt colonus alia conditione inuenire mutuant: nam si non inuenirent, signū est ꝙ nō tanti valet conductio. Ergo quando inuenires aliū tanto pretio conducentē, tutū tibi esset tunc pauperi mutuare, vt eodē pretio conduceret, aliter minimè. Sunt præterea qui vsurā in hac conuentione nullā agnoscunt: Obliga tu te mihi meas in æstate demetere fruges pretio tunc temporis currente, vt ego tibi tunc soluā partē pretij. Nā hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At verò nō auderē hoc admittere. Nā illa anticipata solutio mutuatio quædā est pecuniæ per operas alterius soluendæ. Quare obligatio ratio mutui fit. Sed arguis contrà: Dū mutuatarius iustū pretiū suarum operarū recepit, nulla ei videtur deberi restitutio. Respondet Ioan. And. vt refert illic Adrianus, ꝙ debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio: quoniā restitutio nō cedit in ius pauperū, nisi vbi nō potest haberi creditoris copia, vel vbi condēnatur vt perdat, sicut in simonia. Sed illi est restituendū, quantum illa obligatio valet. Ex quo fit, ꝙ si vt se colonus obliget, pretiū aliquantulo statueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum, aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vsura. Itē, si etiā conductor obligaretur ipsum rōducere: nā tunc quia obligatur vnus obligatur & alter, & non ex vi anticipatæ solutionis. Et hæc de prima cōditione vsuræ, quæ est, vt quod recipitur æstimabile sit pecunia. Secunda verò est, vt ratione mutui recipiatur. Quapropter si mutuatarius aliàs mihi debitor est, possum illū pactione mutui districtiùs deuincere, vt cū mutuata pecunia aliā etiā mihi debitā soluas. Vt verbi gratia, si absq; arbitris decē illi mutuo dedi, quæ id iudicio negare potest, possum ea lege decē insuper mutuare, vt corā tabellario syngraphā omniū viginti mihi subscribat. Nā licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia, mihi tamē illā debebat. Et eadem ratione excluditur à ratione vsuræ, si vel ratione lucri cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiā. In calce tamen huius articuli explicandū superest, in qua specie sit mutuū restituendū, vt iustitia citra vsuræ crimen, qđ alterutra partiū cōmittat, obseruetur. Habet enim locum mutuatio in his dūtaxat rebus (vt suprà dictū est: & habetur l. mutuum. ff. de reb. cred. si certū petatur) quæ vsu consumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decē, quo tēpore vilius venditur, vtrū tēpore redhibēdi, quo forte carius erit, eandē mensurā mihi debeas, quā tibi dedi, an idē tantum ꝓtium, quo æstimabatur dū tibi contuli? Et vice versa si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrùm posteà eandē præcisè mihi debeas mensura, an quo vēdidissem, pretium? Idē est de vino, oleo, melle, & simi. Tractat hoc Syluest. in verb. vsura. pri. §. 18. & 17. & alij multi, quos re vera non video scopum punctim ferire. Rñsio ergo hisce distinctionib. fit clara. Primum, discernēda est mutuatio à venditione. Etenim dum tu hyeme tempore decē modios frumenti credidisti, videndum est, vtrùm mihi eo pretio vendidisti quo tunc vēdebatur, an verò mutuasti. Si vendideris, nō tibi frumētum, sed ꝓtium debeo. Quapropter si tunc singuli modij valebāt ducatum, decē tibi ducatos debeo, quocunq; ꝓtio post frumentum væneat. Et ideo si inter nos conuentum fuit, vt idē ꝓtium frumenti repēderē, & posteà valet modius nō nisi dimidium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autē non fit nisi mutuatio, tunc non ꝓtium, sed decē tibi ꝓcisè modiorum debitor sum, quocunq; vænundetur posteà nūmo. Vt si mēse Ianuarij frumentum suscepi, soluēdum sequentis anni eodē mense, eidē tibi decem modios eiusdē qualitatis remetiri teneor: vt. s. granum eiusdem sit bonitatis. Neq; refert, longéne maioris annona vænibat, qñ tu mihi dedisti, an multò minoris? Et idem est vini iudicium atq; aliarum rerum vsu cōsumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadem spē & qualitate. Quamobrem si qñ ego tibi soluo, non valet modius nisi dimidium ducatum, quinq; ducatis tibi satisfacio: licet qñ à te mutuatus sum, decem modij emerentur ducatis decem. At verò si tu mihi mēsus es frumentum vetustum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vsuraria mutuatio est. Nā petis frumentum melioris qualitatis q̄ mihi tradis, neq; refert vtrum nouum vilius vendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatē exoptantes, renouatorum nomine infamantur. Mutuant. n. frumentum submarcidū, ac corruptioni proximum vt reddatur eis nouum. Atque idē in oleo & vino & alijs censeo: vt si subacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rōnis germana ciuilis quoque iuris est: vt patet ff. de reb. cred. si cer. petatur. per totum præsertim l. vinum. Quæria autē, quid si mutuo soluendo non sit designata certa dies, vtrum fas sit tunc mutuatori non repetere, qñ videt vilius vænundari, sed opperiri tempus, quo sit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet? Respondetur ex natura rei nullā prodi iniustitiæ effigiē. Esset tamen auaritiæ iudicium euidētiùs, q̄ charitatis. Dico non esse iniustitiā, nisi mutuator operā daret, ne aliter anteà solueret, tunc enim iniustitia fit. Alioqui mutuatio imputatur, si non sibi consulit soluendo, quando ex re sua fuerit. At verò dum pactum interuenit, vt solutio non fiat ante certum tꝑs, qñ coniectura doceret auctiori pretio æstimandum, vsurarius contractus est. Contra hanc autem sententiam sumitur à monetarum æstimatione argumentum. Sequeretur inq̄ ex his, quæ dicta sunt, ꝙ liceret mihi mutuare tibi ducatos centum, qñ minori argento vel ære æstimantur: & posteà dum regis pragmatica aureorum valor augetur, idem anti pondus suscipere. Syluest. vsura pri. §. 14. refert doctores iuris dicentes ꝙ si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minùs plúsve, tunc eadem aurea moneta est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cæcos. Interstat enim, ni fallor, planissima intercapedo inter valorē monetæ, & valorē aliarum rerum vsu cōsumptibilium. Nam dum pretium: verbi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restituenda

Corollarium.

Argumen. Io. Andr.

Solutio legitima.

Secunda cōditio vsurarij contractus.

Quæstio celebris.

Solutio.

Renouatores.

Dubitatio.

Solutio.

Obiectio contra dicta.

Syluester.

Discrimen inter pecuniā & aliarum rerum val rem.

tuenda mansura, quæ mutuò recepta fuit modò iam exposito. Qn verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quatenus moneta, hoc est rerum mensura est, augetur ac si augeretur mensura frumenti: vt puta modius fieret maior. Et ideo si qn à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post ad duodecim eius æstimatio aucta est, non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vrnas frumenti mutuarem, dum vrnā duodecū tm̄ modioli explebant, & posteà per legē aucta est vt capiat modiolos tredecim, nō debes mihi nisi vrnas, quæ duodecim præcisè reddant: veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuersis tēporibus in eadē prouincia dicimus, falleret quidē si pecunia traduceretur ab vna prouincia in aliā. Ducatus, exēpli gratia, in Hispania, quæ auri abundantior est, minori argento penditur, q̄ in Anglia, vbi maior est argenti copia. Ob idq; vndecim hic argentea regalia plus valent q̄ illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsq; ad proximum librū, vbi de cābiis disserēdū nobis est.

Solutio.

Temperatio superioris assertionis.

Restat ergo vt ad argumenta respondeamus, quæ tantum nos duo proposuimus. Primum. n. S. Thom. de lucro cessante, statim arti. proximo enucleandū est. Secundum verò idem fermè, est qd̄ pcedenti arti. 5. loco fecerat, atq; illic ideo solutum reliquimus. Est. n. eiusmodi. Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui ciuiliter obligari. Iam. n. suprà negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisfacit: qua tantùm tibi redditur quantum mutuasti: aliæ autem honestatis, libera esse debet: sicut tu liberè mutuasti. Ad quartum, ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatariū ad iterū mutuandū, respondet Angel. assertoriè. Ratio sua est eadem, quæ paulò superius allata est, nēpe q in tali contractu nullū mutuatario datur damnum. At verò iam ibidem monstrauimus fallacē esse rationem. Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque perspectè D. Tho. negat esse licitum. At verò verum mutuare hoc pacto liceat, vt in præsentia tu mihi aliam rem mutues: scilicet mutuo tibi frumentum, vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis S. Thom apparet licentiam hanc colligi: vbi ait: licet simul mutuāti vnum aliquod aliud mutuum recipere: nō autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum, cùm tamen discrepantia deprehendi vix queat: q cùm nō te possim ligare vt cras mutues, possim te obligare vt statim mutues. Neque ratio solida est, si dicas mutuationem de præsenti non esse æstimabilem pecunia: nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neque S. Thom. dicit, q potest intercedere obligatio in præsenti, vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quàm ciuiliter obligando vt statim mutuet. Sed supponit, vti res habet q mutuationes de præsenti gratuitò fiunt. Vt, mutua tu mihi: & ego tibi. Et ideo simpliciter ait q licet mutuum recipere. Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco: nempe q liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat, quoniam illa obligatio qua se stringit suo nomine soluere, æstimabilis est pecunia ac subinde vendibilis. Quòd si contrarius insurgas: fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuaret amico pecuniam, non posset pretium recipere: ergo neque inde q pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te quam mutuare tibi. Ex quo rursus infertur, q posset quis vt se obligaret paratum esse ciuib. mutuare quoties egerent, stipendium Reipublicæ suscipere: hoc. n. non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur, q non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Thom. argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infrà longam dissertturi sumus quæstionem. Ad sextum ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vsufructu, respōdetur planè, quòd quando pignus est fructuosum, computandi sunt eius fructus in sortem. Aliàs iidem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio est vtriusque iuris, vt extrà, de vsur. c. 1. & 2. & C. de distr. pig. l. 1. Exurgit autē duplex difficultas ex eodē iure. Prima nascitur ex c. conquestus, eod. vbi postquam præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri, nempe quod si ecclesia fundos aliquos in feudum seu in emphyteusim alicui tradidit, & posteà feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos ecclesia potest recipere fructus non cōputando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrà, de feu. c. 1. & tamen esse appareret manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quàm quòd in vtilitatem ecclesiæ permissum est. Veruntamen solutio hæc nō satisfacit. Nā ecclesiæ mos & consuetudo est potius non exigere vsuras: neq; vnde licitè posset: vt patet in ca. fraternitas. 12. q. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio, q̄ q hæc est natiua feudorum conditio: vt quoties ãdierint ad verum dominum, redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eod. c. 1. de feud. habetur. Verùm est tamen æquitati apparere, consone, vt si feudatarius, qui meliorem reddidit fundum plures colligebat fructus quàm soluebat ille excessus semper obueniret ei, quamuis eum impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excolendi deinceps, fundum & meliorem reddendi, etiam illo excessu priuatur. Grauiùs tamen oboritur dubium ex capit. salubriter. de vsur. vbi habetur, q si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iustè idem gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur: neque fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile, l. Pater. ff. de dol. mal. & met. excep. Et quidem de conclusione nemo ambigit: sed tamen de ratione est dubium. Aiunt enim Panor. & cæteri super d. cap. salubriter rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adria. in q. de vsura. cui causa hæc nō probatur? Argumētum eius est, quòd in aliis quoque contractib. contingit vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere, & tamen nó ideo potest percipere fructus extra sortē: vt si vendas annuam pensionē pretio mille ducatorum, pro quo recipis pignus, teneris illa onere soluendi pensionem sustinere: & nihilominus

Ad primū argument.

Dubium.

Solutio. D. Thom.

Caietan.

Ad secundum argu.

Prima difficultas de fructibus pignoris.

Solutio.

Feudorum conditio.

Panormit.

Adrianus

Argumen.

Adrianus

hilominus debes fructus pignoris in pretium numerare. Item qui stipendio regis viuit, tenetur ale-
re familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, teneretur fructus recipere in pretiũ: ergo ratio
illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrianus ꝙ non potest gener recipere illos fructus extra sortem ni- *Prima ra-*
si ratione interesse, puta lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos, vt dicant *tio in A-*
cõesse Theologorũ opinionẽ: cùm tamen nullus præter Adrian. extiterit, qui hoc somniet. Enimue- *drian.*
rò ꝙ propter onera matrimonij illic fructus percipiantur, non solùm doctorũ opinio est, sed expres
sa iuris sententia. Hanc enim rationẽ subdit præfatũ c. dicens, Cùm frequenter dotis fructus nõ suf- *Secunda*
ficiant ad onera matrimonij supportanda. Atq; idẽ colligitur ex allegata l. Pater. Quis ergo Theo- *ratio.*
logorũ id audeat negare? Præterea, caussa illa lucri cessantis cõmunis est in aliis etiam contractibus, *Postrema.*
& tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Adde, ꝙ si illa esset tantũ
caussa, locũ non haberet nisi vbi gener esse mercator, qui in negotiatione deberet tractare pecuniã.
Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest: & tamen ge
neris in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Hæ rões adeò remordent eosdem auctores, vt il
lic nõ persistãt, sed dicant esse donationẽ soceri. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentũ:
nã Papa cũ interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioque iubeat. I-
gitur Adri. & qui eum sequuntur, ideo seducti sunt, ꝙ nullatenus intellexerunt quidnam esset one *Deceptio*
ra matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est, quod vxorem familiamque *Adriani*
alere, vt in aliis oneribus vsu venit: sed est eandem alere, reseruata semper dote. Tenetur enim semp *& cõplicũ.*
maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, re *Sententia*
cipit iure fructus pignoris, dũ soluatur dos, q̃a præsumitur ꝙ aliqd illa dote emeret, vnde, illa salua, *auctoris.*
vxorium onus ferret. Et ideò lex illa, pater. docet, ꝙ quando pater alit filiam, non potest gener reci-
pere fructus pignoris. Sed quid si gener liberè concessit terminum solutionis socero? Respondeo, ꝙ *Scrupulus*
si id concessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secundum ius: ideóque potest *Solutio.*
percipere fructus extra sortem: nisi contrariũ liberè expressisset. Nam cùm possit quisque indotatam
sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. sent. dist. 15. q. 2. immeritò *Almain.*
remordeat Iurisconsultos: dicens, ꝙ quando socer non est in mora soluendi, non licet genero reci-
pere fructus pignoris vltra sortem. Immo ipse non penitus radicem iuris penetrauit, quo potest il-
los etiã tunc suscipere. Atq; hinc plane, ꝙ Panorm. eod. c. salubriter. scitè, vt arbitror colligit, posse *Panorm.*
generũ non solùm fructuosum pignus, verùm & certã pensionem quotannis recipere, dum dos non
soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia dote salua, tenetur familiæ ꝓ-
uidere. Neq; argumentũ quorundã contrarium tenentium vllius est momenti, scilicet ꝙ Papa non
respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodẽ responso colligitur, quòd potest alia via recipere
vnde vxorios sumptus faciat. Syluest. autẽ moderatur sic sententiam, vt non possit gener plures fru- *Syluestrĩ*
ctus suscipere pignoris q̃ quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longe à ve *moderatio*
ritate aberrare. Etenim quod alij dicunt, scilicet tantũ posse recipere, quantum lucri cessat, inde re-
fellitur, ꝙ (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis. Atqui ex eadẽ radice soluitur alia
quæstio si interroges vtrum defuncto marito posset etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia *Quæstio*
alimenta, seu à patre, qui nondum soluit dotem, seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet.n. *altera.*
inde non licere, ꝙ dissoluto matrimonio vidua non sic perferat matrimonij sumptus, vt debeat serua *Ratio du-*
re dotem: & ideò potest mutuum suscipere ex illa postea soluendum. Nihilominus respondetur, abs *bitandi.*
que dubio, seu pater debeat, seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secun
dũ suũ statum & conditionẽ alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere quousq; suam *Dubium.*
ei integrã soluat dotem: quæ debet eius hæredibus, quã maximè fieri potest, reseruari. Hoc tamen
mihi dubium impræsentiarũ occurrit, ad rem minimè impertinens: vtrũ posset quis filiã non aliter
dotare, q̃ mutuando genero pecuniã: ita vt mutuaret quispiam decem millia ducatorum mercatori *Ratio hæsi*
sub pacto & obligatione, vt suã duceret filiam? Apparet enim hoc esse licitum. Primùm, quia posset *tandi.*
quisq; (vt dicebamus) indotatã ducere: ergo pro mutuo. Item quia ducere vxorẽ, videtur esse opus a-
micitiæ: nam illam deberet prudentissimus quisq; sibi matrimonio adiungere, quã haberet honeste
charam: amicitiam autem pro mutuo poscere non est vsura, vt suprà dictũ est. Præterea, si ille dili-
gens esset & negotiationum peritus, pluris penderet decem millia mutuata, q̃ donata mille. Respõ- *Responsio.*
detur nihilominus non esse licitum. Nã dum mutui vinculo aliũ obligas vxorẽ ducere, cùm illa ob
ligatio grauis sit æstimabilis pecunia, vsum mutuatæ pecuniæ seorsum cõsideratum, rependis in pre
tium illius obligationis, loco videlicet mille ducatorum, quos ille in dotem reciperet. Neq; refert *Ad argu.*
maiorisné ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud respondetur, ꝙ quãuis per amicitiã pos- *facta.*
set gratis vxorẽ ducere: tamen iam tunc non facit gratis, sed pro vsu pecuniæ, pretio æstimato. Ex his
fit consequens, Reges autem magnates nullatenus posse vrbibus aut villis quas in pignus mutui sus
cipiunt, extrà sortem vsufrui: neq; vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari. Remedium
est tamen: vt non recipiant nisi emptas cũ pacto retrouendendi: tunc enim fructus emptoribus ob-
ueniunt. Hoc autem nihilominus subticendũ non est: Impignoras verbi gratia, sterilẽ agrũ, qui tibi
nunquã erat vsui: quia nec erat frugifer, neq; virescebat: neq; illũ colere cogitabas: alter autem, cui
impignorasti, colit illum, vt olera inde saltem colligat: fortè non est condemnandus, vt in sortem du
cat: quoniã cùm tu nullum patetis detrimentum, non debet alterius industria in sortem cõputari:
veluti si depositarius vsu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autẽ prudenter pensanda sunt.
Nã si emolumentum esset alicuius momenti: puta ꝙ ager, nõ quòd putabatur sterilis, sed domini in-
curia non colebatur, & posteà cultus fit frugi, arbitror fructus in sortis solutionem annumerandos.

ARTICVLVS III.

Vtrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis, liceat mutuatori quidpiam vltra sortem recipere.

Primum argumentum partis negatiuæ. IN contractu mutuationis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideò quæritur; an horum ratione liceat mutuatori quidpiam supra sortem accipere? Et arguitur à parte negatiua: Si hoc esset licitum, sequeretur, quòd nullum esset vsuræ vitium, eiusmodi lucrũ in pactum ducere, consequens tamen est falsum: quia cùm mutuatiu opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideóque dum suapte sponte suam quis pecuniã mutuat, debet eam subinde gratis à lucro diuellere. Aliuqui nõ mutuet, postquã non cogitur. *Argum 2. D. Thom.* Secundò arguitur ex verbo S. Tho. q. 78. art. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator non habet lucrum: immo multis petitum est periculis, quibus impediri potest: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. *Argu. 3.* Tertiò: Si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuatario cõpenire, patentissima aperiretur via palliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contrarium tamen est, quòd nemo tenetur ob præstitum beneficium sibi incommodare, contingit autem sæpe, vt cupiam caussa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licitè potest tunc incolumem se, indemnémque seruare.

Quæstio hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi cõpertiq; quidquam, atque aliam partem dubiam. Ad cuius ergo intellectum prænoscẽda est terminorum significatio. *Damnum emergens.* Damnum quippe emergens est detrimentum, quod mutuator caussa solius mutuationis patitur: vt si ruinosas ædes reficere parabat, aut annonam in æstate in totum annum emere: & amicus precibus improbis mutuatã ab illo pecuniã; quia ipse forte grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator eũ damni cõmonefacit sui: si postcà domus sine alia eius negligentia corruit, vel frumentum cogitur cariùs postmodùm emere, vel per vsuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur dãnum emergens. *Quid lucrũ cessans.* Lucrum verò cessans est, si mercatur pecuniã negotiationi expositam, precibus etiã victus mutuat, vel, quò citrà dubium loquamur: ab inuito extorquetur, vel stato tẽpore non soluitur, lucrum quod augere potuerat, cessat. Respondetur ergo ad quæstionem quinq; conclusionibus, ab his, quæ certiores sunt, initium sumpto. *Prima conclusio.* Prima: Quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iustè & absque vllo vsuræ periculo illud potest exigere. Meménto lucrum tunc duntaxat cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinæ iniuriã. Atq; huc pertinet l. Cùm quidã, ff. de vsur. vbi ait Iuriscon- *Ratio conclusio.* sultus: vsuræ non pp lucrum petentium, sed pp moram non soluentium infliguntur. Et ibi habetur, q si socius communẽ pecuniam in pprios vsus cõuertit, teneatur socio vsuras præstare: Et C. eod. l. vsuras. cogitur emptor, qui in solutionis mora est, vsuras insuper soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire nõ potest. Sed vtrum statim ab initio posset sic licitè inter ambos conuenire, vt *Dubitatio.* si nõ solueris stato die, tenearis deinceps certum numum vsurarum soluere? *Solutio.* Respondetur in primis q nomine pœnæ pculdubio potest. Nã cum mutuatarius teneatur in tẽpore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustæ mulctæ potest illum cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At vero an idem liceat ratione cessantis lucri, etsi aliquantulo sit maius dubium: tñ neq; negandum est licere: duntamen in fraudẽ contegendæ vsuræ id non fiat: nempe si mutuator verè est mercator ex negotiatione victitans. quoniã potest bona fide mutuare vsq; ad certum diẽ, admonitúmq; ex tunc mutuatarium habere, q deinde suum non est propositum mutuare, sed quòd deinceps inuitus à suis negotiis cohibetur. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Si quis habet pecuniam negotiationi mancipatã: quomodocunq; inuitus cogatur illam mutuare, non solum dãnum emergens verum & lucrum cessans potest iustè vltra sortẽ repetere. Dico inuitus: quia ei vel aliqua vis infertur, vel tẽditur fraus. Exempla: Vt si quis mercatori mortẽ aut incõmodum aliud comminetur, nisi sibi mutuet: vel si vasallus prudẽter grauitérq; metueret, nisi domino suo mutuum daret, diuexatum iri ab illo, & molestias perpessurum. Hæc enim est quædã violentiæ species. Aut si forte rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari: qua vtiq; ratione posset illus cõpellere: illique tenerentur parere. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatarium pp tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extrà, de fideiuss. cap. peruenit. & c. constitutus. quibus iubetur, quòd si fideiussor nomine illius, pro quo fideiussit, soluit dispendiumque aliud fecit, aut dãnum accépit, tunc ille cuius grã soluit restituat eum in suum ius, reddátque ipsum pprsus indemnẽ, ab omnique immunẽ iactura. Veruntñ quò ad rem descendamus, ibi latet quæstionis neruus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte spõte mutuat. De hac igitur adhibetur cõclusio tertia, paulo minoris certitudinis, quàm superiores. *Tertia conclusio.* Ille qui rogatus mutuat, potest præuisum formidatumvé dãnum emergens in pactum mutui ducere: videlicet si domus ruinam timet, aut annonæ caritatem, quã modò emere impeditur, aut si vsuras postmodùm soluere cogitur pro ære alieno, in quo mutuet, manet. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. alterique similis, quam præcedenti q. de venditore asseruerat, qui rei ptio *S. Thom.* apponere dãnum potest, quod vendendo incurrit. Ob idque simili ratione probatur: Damnum. n. qđ talis mutuator patitur, sua interest; quòd ideo ratione mutui accipere non tenetur, atque ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consulto sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus: nempe qđ rogatus mutuet, mutuatariúmq; admoneat. Nã si vltroneus tacitúsque mutuat, sibi imputandum est damnum: quoniam si alter rem sciret, nullet fortè sub illa conditione

mutuum

mutuum accipere. Atque hinc sequitur, quòd si damnum non fuit præuisum, neque timebatur, sed
post fortè superuenit, non teneatur mutuatarius de illo vtpote, qui reddere nó cogitauit nisi simplex
mutuum: vt per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significauimus quam ꝙ
mutuatarius sciens & prudens tanquá rem sibi commodam mutuari ab altero velit cum illo dáno.
Nam si ea re sua nó esset, neutiquam illud acciperet. Quo fit, vt etiam si qui damnum passurus est al
teri ea charitate tanquam amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnum emergens
recipiat. Hoc dicerim, quia rogari vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit, neq; tollit ra-
tionem vsuræ. Hactenus plana sunt omnia. Totum ergo quæstionis pondus huc inclinat, vtrùm pa *Quæstionis difficultas.*
riter possit lucrum cessans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra sortē? Ad cuius examen præ-
figere operæpretium est distinctionem hanc: Bifariàm potest existimari pecunia: vno modo absolutè
secundum eius communem vsum. Et de hoc omnes cósentiunt, nemini fas esse vltra sortē aliquid re *Distinctio.*
cipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant, latè patet. Ná
hic est vsus, qui seorsum non venit computandus. Altero verò modo consideratur, vt negotiationis *Opinio*
industriæ subest: nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia aiunt *Conradi.*
Conrad. cóque multi posteriores statim posse mercatorem pacisci, vt lucrum cessans ad sortē sibi ac *Quarta cō*
cumuletur, etiá si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statuo egomet mihi hanc quar- *clusio.*
tam conclusionem: Quòd hoc modo possit lucrū cessans in pactum duci, non est adeo certum, vt pa
troni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minus probabile, tum q̃ plurimis vsurarum periculis *Prima ra-*
expositum. Et quidem ꝙ non sit vsq; adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primùm, nullam *tio pro con*
iuris aut canonici, aut ciuilis legem inuenias, quę hoc permittat: quod certè non est infimum argūm. *clusione.*
Nam cùm tam frequētes extēt, quæ vsuras ratione moræ pendi iubeant: videlicet dum mutuator, vel *Secunda*
quiuis creditor inuitus re sua caret, si spontanea hæc lucri cessantis pactio iam planè licita esset, nó *ratio.*
defuisset lex, quæ id insinuaret. Mox si priscos doctores consulas, D. Tho. id negat, consultò dignos- *D. Thom.*
cens inter damnum emergens & lucrum cessans: nēpe ꝙ illud licet in conuentione ponere, hoc ve *Scotus.*
rò minimè. Cuius sententiæ accedit Scotus in 4. dist. 15. q. 2. & Durand. in 3. Senten. dist. 37. q. 5. & in *Durandus.*
ter Iurisconsultos illustris Inno. super c. Nauiganti. de vsur. Immo inter antiquos grauésq; seu iuris *Innocent.*
seu Theologiæ doctores neminē inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius *Conradus.*
culpæ debitoris. Qui autē eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, q. 30. eandémq; cum formidi- *Syluester.*
ne & timore septem códitionibus circumsepiens. Post verò Syluest. verb. vsura. pri. §. 19. & Caiet. su- *Caietanus.*
per S. Tho. 2. 2. q. 58. & in sua summa affirmatiùs eandem defendant. Atq; Adria. in q. de vsura: licet *Adrianus.*
fateatur (vt suo verbo vtar) esse opinionem modernorum. Quòd si ratione agamus, vna est, quæ vehe *Ratio po-*
menter apud me aduersus hanc opinionem depugnat: Lucrum cessare, vt nomē sonat, est hominem *tissima præ*
à lucro cohiberi: nemo autem cōhibetur nisi sua impediatur voluntas: inuoluntarium verò doctore *terita con*
3. Ethic. Arist. sola vis, metúsve, aut ignorantia facit. ergo vbi nullum istorum intercedit, non ꝓpriè *clusionis.*
censetur cessare lucrum. Certè est res creditu difficilis: quòd si mercator qui negotiationi expositā *Aristot.*
habet pecuniā, offert illā mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solùm quod *Primum*
alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cum ni *argument.*
hilominus spontaneus facit rogatus, quàm si alterum præueniret. Atqui per hanc rationem, omnes *contraria*
aliorum labefactantur. Primum. n. patens est discrimen inter damnum emergens & lucrum cessans: *opinionis.*
nam illud non pēdet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco se quisque incolumem seruare po
test: hoc autem pendet ex industria, à qua qui si sua sponte suá abstrahit pecuniá, non est quòd impe
diri censeatur. Arguunt præterea sic: Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecuniá negotia-
tioni exposita, tantæ vtilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum absq; mora peti. Sed
vides argumentum extra chorum saltare. Haud enim negamus illá pecuniam tantum valere ante, *Solutio.*
quantum post morá: sed tamen antea nó impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quæ fit post morá
dimouet voluntatē inuiti mercatoris à sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò
sponte mutuat, non propriè impeditur. Atque hanc differentiam optimè perspexit D. Tho. quippe
qui 2. 2. q. 65. artic. 4. in solutione ad secundum fatetur, quòd qui pecuniam creditoris vltra termi-
num præfixum detinet, quia eum dánificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo malè infert
ibidem Caiet. eandem esse rationis vim ante morá. Nam quantum ad lucrum cessans, non censet D. *Caietan.*
Tho. creditorem damnificare, nisi dum inuitus impeditur: quandoquidem postmodum q. 78. negat
ante moram idem lucrum licere recipi. Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti, huius
scilicet: Qui mercenarium à suis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum cessans: ergo ne- *Argum. 2.*
gotiatori mutuanti. Negatur enim consequentia. Immo contrarium per hoc conuincitur. Si enim
vi aut fraude illum impedias, teneris quidem si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui ces *Solutio.*
sare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretium ille
cessat, nullum ad propositum affers exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratione latet de-
ceptio. Operę enim mercenarij natura sua locabiles pretio sunt & códucibiles, pecunia verò minimè
Ná si aliquid plus valet, nó à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessionis idustria: ob idq; quando
sua spōte mutuat, liberè nudat illam tali valore. Quapropter neque est simile de illo, qui impeditur *Argu. 3.*
ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur: neque rursum est *Solutio.*
par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecu
niæ sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est nanque latissimum
interuallum quòd vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, si-
cut vsus equi, & domus: quo idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniæ per se nó est ad illum vsum

locabilis, quia consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impeditus: impeditus autem solùm quando inuitus cessas. Aristot. nanque diuitias per se vocat fœlicitatis instrumenta: scilicet vt liberalitatis virtus vsum habeat, non tamen q̃ sint sicuti aliarum artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de satu aruo.

Argum. 4 Arguunt siquidẽ præterea, q̃ sicut frumenti modius per se non valet nisi modium: seminati verò atq; herbescentis pluris, propter potentiá æstimatur: ideóq; non solû quando per vim ab aliquo pessundatur, verùm & ex conuentione potest vendi, quantum valet cum illa potentia: sic vtiq; negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutuare pecuniam. Porrò autem à venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia

Solutio. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuũ autem gratis fieri debet: nam, vt identidẽ hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu p fraudem obsistitur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. si iactum ff de act. emp. & vend. declaratur esse vendibilis in spe, ad præsens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet, quòd postquam mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quãdo verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra sortẽ: siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. Præter hæc alia sunt argumẽta, quibus palàm ducetur quantum periculi ab illa opinione confletur. Circumuallant enim eam

Opinio Conradi nonnihil continet periculi. Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus, vt aiunt, vt contractus ab vsuræ periculis liberetur. Harum capitalis est, quòd mercator potius expetere debet & optare negotiatione augere suam pecuniam, quàm mutuo. Per hoc enim putant impediri eius voluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impediri, atque adeò non licere lucrum cessans recipere. Sed quàm sit imbecilla hæc conditio, apertè monstratur: Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solùm, quòd rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur à negotiatione. Si ille sic apud se constituisset: Nisi quis à me mutuum petat, nolo mercaturæ meum æs committere, planum esset vsuræ vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profectò nescio secundum istorum opinionem, cur desiderare, vt quis mutuum petat vt lucrum recipiat, vitium conflet vsuræ. Atque adeò sequitur, quòd per hoc solùm, quod mutuator rogatur, non propriè impeditur, quandoquidem illud optare licet. Quòd si hoc verum est, vide quàm lata sternatur vsuris via. Nam dicere, quòd debet mutuator mutuare charitate victus, vt possit lucrum recipere, commentum est. Siquidem ad naturam vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde, quòd tunc nõ opus est vt rogari expectet: nam maior esset charitas, si amicum egere sciens, offerret ei pecuniam mutuo, si vellet, cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profectò licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est, quòd labores & expensæ, & pericula deducantur à summa cessantis lucri. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas: quia remanet apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio:

Argumentum cõtra opinionem recitatam. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere, quantum si meas nauarem operas, lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrifacere decem, quàm sine labore octo: volo etiam subire pericula, Si ergo solas preces isti censent esse impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profectò cùm à laboribus meis & periculis impediar, totum possum petere. Enimuero si mercenarium impedires ne suas operas in vineá locaret, totũ denariũ debes ei sine deductiõe laboris: q̃a maluisset ille ĩtegrũ denariũ laborãdo, q̃ decurtatũ cessando. Ecce rationes q̃ me semper de hac re dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos, qui mecum eiusmodi personata vsurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatum istum & voraginem vsurarum nonà multis hinc annis patefacit. Nihilo seciùs,

Quinta cõclusio. quia non mihi tantum arrogo, vt primus opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio: Non omnino probabilitate caret vt possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis: dummodo re vera cesset, & non fiat in fraudem vsurarum. Verè enim cessare tunc penitus cẽsendum est, non quia poteras negationi pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atque eandem, quam mutuas. Nam si habes viginti millia, & non decreuisti mer-

Ratio conclusionis. caturæ nisi decem millia committere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere, eò quòd illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quæ vllam habeat probabilitatem, hæc vna est, quòd postquam illa pecunia tuæ mancipata industriæ tanti æstimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Thom. sic interpretandus est, quòd non licet id integrum suscipere, quod re futurum erat in actu: quia nondũ est certum, ac multominus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundùm coniecturalem prudentiam verisimili. Quamuis cui rationes nostræ alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebitur dicens nunquam lucrũ nisi in inuito propriè cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cuia interest.

ARTIC

ARTICVLVS IIII.

Vtrum quidquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

POST hæc sequitur sermo de vsurarũ restitutione. Et quia de illa ambigere nemo põt, quæritur amplius, an quidquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxiũ? Et arguitur à parte affirmatiua, secundũ Pau. ad Rom. 11. Si radix sancta, & rami: ergo à cõtrario sensu: si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, putà eius lucra, ac proinde restituenda. Secũdò: Si fœnerator fœnebri pecunia possessionẽ aliquã emit, vendenda illa est, vt iubetur extrà, de vsur. c. cũ tu. vt de eius pretio pecuniæ vsurariæ restituantur: ergo æquali ratione debet & lucrũ eiusdẽ pecuniæ domino reddi. Tertiò: Fœnerator nõ plus iuris habet in lucrum vsuraria pecunia cõparatũ, q̃ in ipsam pecuniam, sed illius pecuniæ nullum acquirit dominiũ: ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud dño refundere. In contrariũ est ratio hæc. Id qđ homo per suam propriã industriã nulla vetante lege acquisiuit, legitimè possidet, cõtingere aũt potest, vt vsurarius sua industria id acquirat, quòd lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

Primum argument. *Argu. 2.* *Argum. 3.*

De vsurarum restitutione vt in fronte quæstiunis dicebã, nemo dubitat, sed tanquã certùm relinquitur. Nihilominus quia eius ratio nonnihil habet dubietatis, & de hoc quoq; respondendum est. Tribus autem conclusionibus constabit responsio. Prima: Quidquid pretij ratione mutui p vsurã receptum fuerit manet restitutioni subditum. Cõclusio iam suprà art. 1. ex altera illata est: inde videlicet q vsura est peccatum iniustitiæ cõmutatiuæ, eò quòd illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autẽ quod postmodum per pecuniam vel rem aliam vsurariã accrescit, distinguendu est cum D. Thom. Rerum nãq; vt dictum est, aliæ sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecuniæ, &c. aliæ verò, quarũ vsus nõ est earum consumptio, vt prædiũ, domus, & similia. Est ergo secunda conclusio: Quando res, quæ vsu consumuntur, per vsuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc fœnerator nõ tenetur restituere nisi tantùm penitus, quantum accepit cum dãnis, si quæ alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cessit. Fructus autẽ qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. Extorsisti à mutuatario mille aureos per vsurã, quibus postea industria tua centum adiecisti, mille tantùm illi debes: ac insuper dãna quæ tua caussa accepit, & lucrũ, si quod illi cessauit. Idem est si centũ cados vini eripuisti, quibus vendịtis illos multiplicasti: centum tñ tantum debes. Rõ est manifesta. Nullus debet alteri, nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tm̃ surripuit, simplailla debet: nam quod illi per suã industriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infrà est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam, sed venditoris damnum. Atq; idem omnino de depositario, q si vsu depositæ pecuniæ alienæ lucretur, non debet nisi simplũ depositũ.

Prima cõclusio. *Probatio* *Secunda conclusio.*

Tertia conclusio: Si fœnerator rem aliquã fructiferam per vsuram recepit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fundum, non solùm ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recepit domum, cuius locatione acquisiuit decem numos, eosdem vna cum domo debet. Et ratio S. Tho. est, q rerum illarum quas fœnerator per vsuram acquisiuit, non est dominus sed dominiũ manet apud mutuantem. Quapropter non fœneratori sed alteri fructificant, veluti de pignore dictum est. Sed arguis: Nunquid non & vsurariæ pecuniæ dominium penes ipsum conferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interstitium, q res illæ, quæ vsu consumuntur, sterilea per se sunt, neq; pariũt: & ideo quanquã sint alienæ, tamen accedens lucrũ totum debetur negotiantis industriæ. Illæ verò quæ per se fructificãt, domino fructificant. Quòd si arguas. Si fœnerator illa pecunia vsuraria emeret fundum, teneretur ipsum cum fructibus restituere: siquidem cùm alterius pecunia illũ emerit, videtur perinde esse, ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrũ eiusdẽ vsurariæ pecuniæ. Negatur antecedens: Immo fructus illius empti fundi sunt ipsius fœneratoris ementis: vt puta suæ industriæ debiti. Neq; tenetur restituere nisi pecuniã veluti si depositarius aliena pecunia rus coëmeret, non debet nisi pecuniã. At verò vt perspicacior fiat istarũ conclusionum, ac potissimùm primæ intellectus, examinanda est vetus illa quæstio, vtrum p vsurariã dationem transferatur dominium? Fuit enim opinio glossæ illius textus Ambr. Si quis vsurã. 14. q. 4. quæ id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in 4 dist. 15. q. 2. art. 3. & Palod. ibidẽ, atq; Adrian. in q. de vsura, qui ait esse communẽ opinionẽ Canonistarum. Et citat in eandem sententiam Henricum Gauden. in quolib. 4. q. 27. Immo & D. Tho. in 4. distin. 15. q. 2. art. 4. Attamẽ S. Tho. non ait illic nisi quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, q vnusquisq; liberã habet potestatẽ donandi quod suum est: mutuatarius autem liberè donat: ergo dñum transfert. Quòd si respondeas, vt art. 1. dictum est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo fit, qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quòd posset quis absque necessitate accipere ad vsuras; tum etiam, q metus multò efficacius tollit voluntarium: & tamen non obstante metu trãsfertur dominium: vt patet vtroq; iure: nẽpe c. Abbas. de his quæ vi met. caus. fi. & l. metum. ff. eod. licet detur restitutio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij, si metus nõ sit cadens in constantem virum, tenet. Et consonat Arist. sententia 3. Ethic. de maritimo mercatore: qui metu abijcit merces. Vbi licet inuoluntarij quidpiam admistum insit, est nihilominus abiectio simpliciter spontanea. Itẽ mutuatarius nõ dat vsurario pecuniã tanquã in depositum, vel in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non transfertur dñium, sed verè dat pro mutuo: ergo transfert dominium. Prætereà, si non transferret dominium, sequeretur quod omnes contractus quos posteà vsurarius illa pecunia conficeret, essent cassi: perinde ac si latro pecunia furto

Tertia cõclusio. *D. Thom.* *Obiectio.* *Solutio.* *Replica.* *Grauis quæstio.* *Opinio glossæ.* *Scotus.* *Palud.* *Adrianus* *Henricus.* *Ratio præteritæ opinionis* *Solutio.* *Replica.* *Aristot.*

sublata illos faceret. Ideoque quicunque vsurario panem vel vinum venderet, aut rem aliã, tenere-
tur restituere pretiũ vero domino. His tamen non obstantibus, opinio negatiua est indubie vera.
Solutio. Quam quidem opi. expressè hic tenet S. Tho. in vltimis verbis articuli: vbi ait fructus rei per vsurã
D. Tho. extortæ, eò fore restituendos, quòd qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud, quã
cauillus, dicere, quod licet rerum vsu non consumptibiliũ non transferatur dominium transfertur
tamẽ pecuniæ. Eadẽ quippe est vtrobique ratio. Quare D. Thom. in solutione tertij idem adstruit
de pecunia. Ob idque nõ debuisset Adria. eum citare in suã sententiã, neq; verò omnes iuris docto
res. Nã & vnus eorũ, Syluest. in verb. vsura. 6. dicit opinionem S. Thom. teneri cõiter à doctoribus.
Syluester. Sed mos ipsorum est de hoc etiam raro conuenire, quænã sit opinio cõmunis. Et ideo parum deter
rere debet illud suum verbũ, Omnes. Opinionẽ autem S. Tho. cuncti amplexi sunt antiqui patres:
Alexand. vt Alexan. 3 par. q. 66. membro 4. & Altissiodorensis 3. par. tract. 21. q. 1. & Richard. in 4. dist. 15. q. 4.
Altissiodo ar. 5. Et Caiet. quoli. 1. fecit de hoc quæstionẽ tertiam. Atqui vt rationes sententiæ huius eluceant,
rensis. supponendũ est, quod nuda traditio rei non est certũ signũ translationis dominij. Sic.n. habet ff. de ac.
Richardus re. dom. l. Nunquã nuda. traditio enim trãsfert dominiũ: sed ita, si venditio aut iusta caussa præcesse
Caietanus rit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic: Si per vsurariam solutionem do
Prima minium transferretur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis soluentis: quia non est alia
ratio ĩ gra via transferendi: lege autẽ non transfertur, cùm lex omnis talẽ contractum vetet: voluntatem verò
tiam proxi soluentis, iam dictũ est nõ cõstare per hoc, quod voluntariè pecuniam tradidit. Supponimus enim nõ
mę assertio dare ratione amicitiæ merè gratis, hoc.n. extra propositum est: sed ratione contractus mutui: con-
nis. tractus autẽ hic translationem non indicat, vtpote quo vsus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum
pretio æstimabilis, ergo nullum est conuincens argumentum, quod voluntas soluentis sit dñium trãs-
ferre. Cùm ergo nemo præsumatur donare nisi planis documentis cõstet, fit vt nulla fiat illic dñij
transmissio. eò potissimum, quod in huiusmodi traditionibus, quæ plenã non habent voluntatẽ, quàm
Scrupulus. minima excogitari potest, credenda est alienatio. Quòd si exquiras, cur ergo mutuatarius dat post-
Solutio. quã (vt suprà argutum est) neq; dat in depositum, neque in pignus? Respõdetur eò dare, quia aliter
non potest extorquere mutuum. Et si vrgeas ergo decipit hominẽ: negatur consequentia: immo fę
nerator seipsum seducit. Nam postquàm accipit quod nõ debet, ipse viderit quomodo recipit: illa
enim traditio nõ habet peculiarius nomen, q̃ datio vsuraria. Et est nõ dissimile exemplum de illo q
in naufragio eiicit merces in mare: non enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vnda
rum postmodum impetu reiiciantur in siccam, sui etiam tunc sunt iuris. Secundò pressius: Omnes
(illi etiã qui sunt partis aduersæ) fatentur quod si fœnerator loco vsuræ extorsit agrum, tenetur idem
Secunda vti ait S. Th. cum fructibus restituere: huius autẽ caussa alia reddi nequit, quã illa S. Tho. s. quod eius
ratio. dominium semper manet apud eum, qui dedit. Nã si prædium verè esset fœneratoris, licet iniustè
extorsisset, fructificaret sibi, neq; amplius teneretur quã prædium restituere. Quòd si dicas, debere
illos ratione moræ, quia alter impeditur, tunc sequeretur, quòd si mutuatarius non deberet agrum
colere nihil fructuum deberetur ei: quod est falsum. Præterea tertiò arguitur: Cùm leges omnes v-
suris recipiendis reclamẽt, quantum fieri põt, denegandum est vsurario ius: si autẽ ei dñium cõce-
Tertia ra- datur, periculo exponitur restitutio: nã si vera est illa donatio, posset quodammodo vsurarius tergi
tio. uersari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltem quousque alter petat. Ad hæc insuper quar-
to loco accedit, quod solent leges dñiorum translationẽ impedire in donationib. quæ fiunt pro re turpi
Quarta ra- & iniuriosa: vt si des Assasino vt hominẽ occidat: aut corrumpendo iudici, aut simoniacè, qa res il
tio la non est vendibilis. Cum ergo vsus mutuatæ pecuniæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges
illius cõtractus prohibitrices translationem dominij impedire. Mutuatarios autem, qui dat nõ rõ-
ne amicitiæ, sed ratione mutui, nunquã intendit aliter dare quàm iura permittunt. Atque hoc for-
san spectat ratio Altissiodorensis, inde probantis non posse mutuatarium ratione talis conuentio-
nis donare, quia à Deo prohibetur, scilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbantes.
Postremum autẽ egomet mihi argumẽtum excogito: Si vsurarius vsurariæ pecuniæ esset dominus
Postrema consequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat,
ratio au- & postea æs alienum, per vsuras cõtraheret: neq; haberet alia bona nisi illa vsuraria, prius deberet sol
ctoris. uere antiquioribus. Nã si illa bona verè sunt illius, re vera antiquius debitum præferendum est: &
tũ hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vsurarum dñis facienda est prius restitutio, nõ est alia; quã
quod vsurarius non acquirit earum dominium. Primò igitur argumento in contrarium cõceditur, illã
Ad primũ esse caussam, cur non transferetur dñium: quia. s. illic non est libera donatio, sed datio propter vsum
argu. par- mutuatæ pecuniæ, quæ nihil valet. Neq; refert (vt suprà art. 1. dictum est) si vsurarius strictè neces-
tis aduer- sitate compulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est, quod postquã constituit mutuum pe-
sa. tere, cõpellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atq; idem respondemus de datione per metum
facta. Nã cum spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neq; iura contra
rium volunt, immo hoc planè ipsum docent, dum .s. sanciunt, eiusmodi donationes non esse irri-
tandas, sed vt irritas declarandas. Fatemur quidem, si latronis metu iures illi quidpiã largiri, teneri
de ratione iuramenti: sed tamen cum tradideris, minimè dominium traducis. Quid autẽ si mutuata
rius, id fœneratore exigente, dicat, se suã pecuniã cum dominio tradere? Respondetur, quod si non det
ratione meræ amicitiæ, sed mutui caussa, quidquid dicat & iuret, non intelligitur dominium trans-
Dubitatio. ferre: quia iura prohibent: secus autem de matrimonio: vbi si metus non est cadens in constantẽ vi-
Solutio. rum, eò fit consensus legitimus, qđ citra talem metum nemo dẽt seipsum tradere, tamq; cæco nodo
alligare. Secundum autẽ argumẽtum solutum est. Sed tertium, an videlicet vsurarius possit per vsu-
ras ac-

ras acquisita eo vigore alienare, vt eius contractus sint validi, paulò inferiùs cõmodiùs tractabitur.

Ad secundum argu.

Per hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quæstionis proposita. Ad auctoritatem enim Pauli dicendum, quòd radicis qualitas, seu bona seu mala, propterea redundat in ramos, quòd habet rationem effectricis caussæ: pecunia verò vsuraria non est nisi sola materia industriæ: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones nanq; fœnebri pecunia emptæ, suæ ementis sunt, sibiq; fructificant: sunt tamen obligatæ vsurarum debitis. Et ideo c. cùm tu. iubentur vendi, si alioqui soluendo non sit fœnerator. Ex quo sequitur gl. eiusdem c. text. non intellexisse. Elicit enim inde, quòd res vsuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ: cum tamen textus non hoc dixerit, sed quòd sunt vendendæ: & refert quàm plurimùm. Nam cùm possessiones illæ in dominio sint fœneratoris, si plus valent quam fuerat vsuraria pecunia, ille excessus, vt hic S. Thom. docet, non alterius, à quo pecuniam extorsit, sed suus, qui emerat, est. Nisi forsan ratione vel damni emergentis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Item si eædem essent restituendæ, & fructus quoq; earum deberent cum illis refundi, quod est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obligatas, & easdem esse restituendas. Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptã, quam in pecuniam ipsam. Falsum enim est: quippè cum ratione industriæ ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat. Et per hæc dissoluitur alia quæstio: Vtrum scilicet omnia bona vsurarij sint subdita restitutioni: nã super eo c. Cùm tu. aliqui affirmant (vt Panor. refert) alij verò negant: vt Panormi. ipse & Ioan. Andr. dicentes quòd illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitimè acquisita, minimè: quia nullum ius inquiunt, id præcipit. At verò S. Thom. in eadem solutione secundi, non modò illa quæ vsuraria pecunia empta sunt: verùm omnia affirmat esse obligata. Distinguendum ergo est. Primùm enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet, quæ velut vsurarum pretium acquisita sunt: & ea quæ pecunia vsuraria fuerunt empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quauis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones: alia verò realis, quæ ratione rei ligat personam. Res ergo primi ordinis, puta quæ vsu non consumuntur, vsura vel furto sublatæ, obligatione reali manent restitutioni obnoxiæ, quippe quæ eædẽ numero reddendæ sunt, eò quòd dominium fixũ permanet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quocunq; cum re ipsa cõmigrat: nempe siue vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatur possidens easdem res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt aliæ res siue vsuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab vsurario acquisitæ, verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nam fœnerator vsurarium æs per vsuras contrahens, fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia, quòd hæc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantum in illos, qui loco personæ succedunt. Exempli gratia: Si vsurarius vendat suum patrimonium, quando alia bona habebat quibus vsuras restitueret: post verò in paupertiem lapsus restituere non potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nã bona quæ emerunt, vera erant fœneratoris. At verò si vita defunctus aliqua reliquit in bonis, siue illa, quæ per vsuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si vsuraria substantiam totam perdiderit, hæredes tenentur paternas vsuras soluere ratione obligationis, nõ quidẽ realis, sed personalis: quia succedunt loco defuncti. Ex his iam gradũ facere possumus ad fœneratoris contractus, vt examinemus quinam sint validi: qui verò minimè: quod quodã superiori argumento exquirebatur. Enimuerò si vsurarius dominiũ nõ acquirit, consequens fieri videtur, vt nullatenus possit vsuraria bona vllo contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superius positã respondetur. Res quippe vsu consumptibiles in pretium vsurariæ mutuationis receptæ, alienari nequaquam ab vsurario possunt, esset namq; alienatio irrita, quãdoquidẽ nũquã in suũ ius venerũt. De alijs autẽ puta quæ vsu cõsumuntur, alia est ratio. Enimuero si vsurarius, etiãsi illas alienauerit, alia habet bona, quibus restituat, cõtractus alienationis, siue gratuito fiant, siue oneroso vinculo, tenent quoniã nõ est necesse, vt eædem numero restituantur. Si autẽ nihil prorsus habet nisi quod per vsuras contraxit, imò licet illa quæ habet, non sint vsuraria, sed legitima bona, quæ tamẽ debitorũ summã nõ exuperãt, tũc vniuersale fermè Doctorũ respõsum est, omnes eius cõtractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata, vel obligatione reali, si sunt prioris generis: vel personali, si sunt posterioris: quia persona est restituere obligata. At verò tã vniuersalẽ sententiã, nisi cũ certo moderamine: nõ mihi videor satis probare. Etenim si sit gratuitus cõtractus, verbi gratia donationis, planũ est nõ valere: quoniam tũc donatũ illud ab vsurarũ debitis eximitur. Si autẽ sit onerosus tunc distinguã. nã si per illũ nihil vsurarius recipit, quod debitoribus soluat, fateor similiter cassum esse: vt si filiã dotaret: quia nõ sibi ad iustũ superest quantũ debet. Atq; idẽ censendũ, si stipendia famulis persoluat, et si victualia emat, quæ certũ est ab ipso cõsumẽda fore. Vide ergo quantũ sit periculi cũ vsurarijs atq; alijs qui creduntur nõ alia bona possidere, quàm illicitè acquisita, huiusmodi cõtractus inire. Si tamen vẽdat, dũmodo id nõ fiat in fraudẽ, arbitror secundùm ius naturæ contractum firmum esse, emptoremq; in conscientia nullatenus teneri in restitutionẽ: nã venditor etsi rẽ vendidit, pretiũ tamen recepit, quare nihilominus in bonis habet: & potest ex illo pretio soluere vsurarũ debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaq; ad irritandum contractũ, eò coniiciendus est oculus, vtrum per ipsum vsurarij substantia minor fiat, quã quæ soluendis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra: Fac vsurariũ nõ ampliorẽ habere pecuniam, quàm est suum æs alienũ: si tunc illi vendo meũ fundũ, contractus est firmus: quia tantũ habet in rebus, quantum habebat in numis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem numo redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsan, quia fraudem

Ad primũ argu. principale.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ argum.

Quæstio.

Panorm.

Ioã. And.

D. Thom.

Bona vsurarij triplicia.

Distinctio.

Solutio præmissæ quæstionis.

Moderatio sententiæ communis.

Vẽditio facta ab vsurario valida est secũdũ ius naturæ.

De hæredibus fœneratorum. præsumet, illum rescinderet: sed tamen illo secluso non est cur conscientiã remordeat. Hinc procliuis facilis est descensus ad fœneratorum hæredes. Ad illos enim non tantum obligatio realis deriuatur, verùm & personalis defuncti. Non solùm in qua dũ in hæreditate res eædem permanent, quæ velut pretium vsurarũ acquisitę fuerant, tenentur easdẽ propter obligationem realẽ, quę cum ipsis migrat, dominis referre: verùm etsi nihil illarũ supersit, sed tamen defunctus aliquid vnde debita soluantur, in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur restituere quidquid ille debebat: propter personalẽ obligationem, eò quòd eius loco subrogantur: tenentur inquã in cõscientia, si bona debitorum summã adęquent: Alioqnin satis est, si totã hæreditatẽ restituant. In foro autem exteriori, si hæreditatem acceptarent, cogerentur in totum: nisi forsan scriptorũ præcisè bonorum se hæredes prodidissent.

Dubitatio. Reliqua iam demum fit dubitãdi ratio, vtrùm hęredũ singuli in solidũ teneãtur, an duntaxat pro quota assis: Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuersa.

Syluester satisfit dubitationi propositæ. Et Syluest. arbitratur in verb. Vsura. 6. §. 10. se satis respondisse, quòd secũdũ illam opin. quæ tenet omnia bona vsurarij esse obligata vsurarum debitis, vnusquilibet tenetur in solidum: si verò non sunt obligata, quilibet tenetur pro rata.

Ratio præfatæ assertionis. At verò distinctio hæc parum ad rem facit. Nam, vt suprà monstratum est, cuncta vsurarij bona obligata manent, siue reali siue personali obligatione. Et ideò sic potiùs censendum, quòd res illæ quæ pretium fuerunt vsurarum, à quouis hæredum possideantur, reddendæ sunt domino. Et tunc cęteri cohęredes tenentur illi refundere pro ratione suæ portionis.

Quæstio altera. Si autem sint alia bona, arbitror neminem teneri nisi pro quota assis: vt qui hæres fuit ex semisse, teneatur de vsurarum medietate: & qui ex triente, de tertia, & cęteri similiter de sua cuiusq; portione.

Primũ fundamẽtum. Et ratio est: quia personalis obligatio non transit in hæredes nisi ratione hæreditatis: ob idq; obligatio dispertitur secundùm portionem hæreditatis cuiusq;.

Secundum. Et hoc sentio, etiamsi bona illa, vsuraria pecunia fuerint empta. Et hæc de restitutione eorum quæ per realem vsurã acquiruntur. Restat autem de vsura mẽtali respondere, vtrùm obliget ad restitutionem? vt c. consuluit. de vsur. definiuit. Vrban. 3. Et in primis ex superioribus constitutum supponamus, vsuram mentalẽ esse, quando etiã nullo præcedente pacto aliquid speratur ratione mutui recipiendũ. Nã quando duntaxat ratione beneuolentiæ speratur, nunquã contrahitur vsurę contagio: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc nanq; iam suprà satis non solo testimonio S. Tho. sed clara ratione mõstratum est. Secundò supponendũ est, vsurã mentalẽ, licet semper peccatũ sit cordis, nunquã tñ obligare ad restitutionem, nisi dum re vera subsequitur vsuræ receptio. Quinimò etsi pactum interueniat & mutuator iniquè contendat vsuras exprimere, nisi recipiat, nulla coerget restituendi obligatio: quia nihil debetur nisi Deo in satisfactionem pro culpa. Igitur c. consuluit. vbi restitutio iubetur vsuræ mentalis, hoc pacto intelligẽdum est. At verò nondũ per hæc satis liquet eiusdẽ tex. intellectus. Haud enim desunt qui cẽseant mentalẽ vsurã neminem restitutionis vinculo innodare, nisi eum, qui prauã suã mentẽ alteri insinuauerit.

Scotus. Imò Scot. in 4. dist. 15. q. 2. art. 2. id videtur sentire. Ait enim quòd animus sine vllo pacto verbali vel alio signo æquiualenti ostendente debitori quòd mutuans non mutuaret sine spe lucri, nõ facit illum recipientẽ sine pacto habere alienum: & ideo nõ tenetur ad restitutionẽ.

Richard. Et eiusdẽ sententiæ apparet esse Richar. eadem distin. art. 5. q. 5. vt puta si vsurarius vt habetur in eo. c. parabolam iuramenti, hoc est chirographũ debiti reddere recuset quousq; aliquid vltra sortem ei supererogetur.

Motiuum Scoti. *Gregorius.* Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Registro. Et habetur 1. q. 2. c. sicut. vbi ait, eius oblatio, scilicet mutuatarij, nullã culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambiẽtis petitione processit.

Sententia Sco. nullius probabilitatis. Porrò autem hæc opinio, vt apud auctores iacet, nulla probabilitate viget. Nã qui prauitatem sui propositi insinuant, non mentales, sed reales vsurarij censendi sunt. Quandoquidem licet pactum nõ ineant expressum, insinuant tamen tacitè. Quare in d. c. consuluit. seorsum mẽtalis vsurarius secernitur ab eo qui mentem suam illo modo significat.

Ratio in Scotum. Itẽ ratio est manifesta vt etiã sine tali significatione vsura obliget ad restitutionẽ: nam quãuis tuam auaram mentem celes, tamen dũ scis alterũ ratione mutui tibi dare, tunc planè intelligis dationẽ illius non esse liberam donationem, sed fieri pro illo quod non est pretio dignum, ac perinde retines alienũ inuito domino. Vt ergo res hæc lucidè pateat, notandum est quatuor modis posse contingere receptionẽ fœneratoris à mutuatario. Primò: si mutuator intendat ratione beneuolentiæ recipere, eodémq; modo recipiat: tunc enim planum est nullũ cõstare vsuræ peccatũ: tantũ abest, vt illa exigatur restitutio. Secundò: Si intẽdit recipere caussa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licet nullũ interueniat pactum, neq; intentionis significatio, citra controuersiam, peccatum est restitutioni obnoxium: tũ propter rationẽ proximè factam: tum quia expressa est determinatio dict. c. consuluit.

Dubium. Vnum tamen offendit me dubium circa capituli verba: Habentur namque ibidem hæc: si non aliàs mutuò esset traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt, quòd intentio secundaria vsuræ non obligat ad restitutionem, sed duntaxat primaria & principalis: videlicet si tu non mutuares nisi ob huiusmodi spẽ & intentionẽ: nam si etiã sine illa mutuares, aiunt hoc licere: quia hoc est sinistrum, vt aiunt oculum habere ad lucrum Attamen profectò intelligere hoc non possum. Enimuerò quamuis sine tali spe mutuares, ita vt hæc tua non sit principalis intentio, tamen posteà dum recipis, noueris alterũ tibi dare ratione mutui, profectò recipere tibi non licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituendi: quia recipis quod neque est tuum, neq; ille gratis dat.

Explanatur textus citatus. Quare non aliter percipio secundariam intentionẽ capituli, excusantem à restitutione, quàm dum nullo modo mutuo, vt ratione mutui aliquid recipiam sed gratis licet cogitatio obrepat, quòd mutuatarius supererogabit mihi aliquid: quod tamen ego sum certus non recipere nisi gratis cõtulerit. Alioqui quamuis secundaria intentio esset recipiendi ratione mutui, esset delictum cordis. Tertiò modo potest sic lucrum contingere, quòd fœnerator non putat se recipere vltra sortem ratione mutui, sed fortè ratione beneuolentiæ, nihilominus alter dat mutui caussa. Et

tunc

tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem: quia illa intentio nullum fuit peccatũ. Nihilominus discernenda moderandaq; est hæc sententia: nã quandiu iste crediderit accepisse ratione beneuolentiæ, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cùm primùm resciuerit mutuatariũ nõ dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio est, ꝑ iam inde agnoscit non fuisse gratuitã donationẽ. At verò quia obligatio non nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur restituere nisi id, quod illius possidet, vel quo factus fuit ditior. Itaq; si quid bona fide cõsumpsit, putans esse suum nõ debet. Quartò modo cõtingere potest, quòd mutuator corruptã habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opiniones diuersæ. Nam Hostiẽs. & Panorm. in c. cõsuluit. de vsur. & gl. in c. fi. de simonia. & Ioan. And. in Mercur. regul. pactum. affirmant obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, ꝑ cum illa intentio sit peccatũ, receptionem vitiat, ac perinde quidquid recipitur, restitutionis debito amplexum est. Et intelligunt etiam, dum constiterit alterum dedisse beneuole. Nam dicunt ꝑ restitutio tunc non est facienda illi, postquam gratis dedit, sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil prorsus probabilitatis inest: res enim est elata. De peccato itaq; in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundò, neque de hoc ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conscientiã, alterũ ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem, non quidem simpliciter, sed ratione errantis conscientiæ, pro eo ꝑ putat se retinere alienum. Et hactenus rectè dicunt prædicti auctores. Attamen ꝑ à parte rei teneatur, falsum est. Et ideo vbi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuitò, quanquam deprauatissima intentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo. Et hoc manifestè probatur: Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit caussa, quam ex damno alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere: quando verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quidpiam confert, nullũ accipit damnũ, nec depulsus est à iure suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrũ quod fœnerator acquisiuit, restitutionẽ non inducit: aliàs quod donatũ tibi est, reddere obligareris. Deinde arguitur: Dum ego rem meam ab altero accipio, quam arbitror esse suam, etsi tunc corde furtum committam: tamen si posteà mihi innotescat, rem esse meam, nullo restitutionis reatu teneor. Imò verò quamuis sua ipsius fuisset, si postmodum nutum mihi faceret dono mihi dedisse, profectò religatus essem iugo restituendi: par autẽ ratio est in proposito. Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multo minus pauperibus. Restitutio nanq;, vt iam suprà dictum est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copiam creditorũ haberi nõ potest, vel quando datio ipsa iure cõdemnatur, vt simonia: datio autẽ illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem ꝑ mala intentio sit digna illa pœna, vt vsurarius eleemosynam egenis eroget, profectò nullo fulcimẽto nititur. Ex his ergo collige solã receptionẽ ratione mutui atq; omnem in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionẽ. Igitur quando dixit Gregor. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam, si ex fœneratoris petitione non processerit, intellexit, ꝑ non impingit eidem fœneratori labem, si neque petit neque scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudens illa caussa recipit, eodem recidit, ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius susceperit patrocinium. Porro verò postremum hic dubium dissimulandum non est, quippe quod multorum ingenia torquet: Videntur enim præfatum c. consuluit. de vsuris. & c. mandato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam c. hoc, vt expositum est vsurarium mentalẽ nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait ꝑ simoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptũ est. Et tamen quidquid in temporalibus vsura est, fit in spiritualibus simonia: immo grauius est simoniæ crimen. Adrianus in illa q. de vsura, hoc constituit discrimen, quòd cùm restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesię, Papa potest illam remittere: secus autem de vsura. Hæc autẽ solutio nulla est prorsus: quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationẽ sed tantùm de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt, ꝑ c. consuluit, loquitur in conscientia, qua quisq; tenetur vsuras restituere: sed cap. mandato. loquitur tantum in foro exteriori, quòd scilicet simoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori resignare beneficium. At verò neq; hoc satisfacit. Nã etsi in humano tribunali non cogatur, deberet ipse nihilominus in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam pœnitentiam. Panorm. & reliqui in illo c. complures commentantur glossas. arbitror tamẽ quòd quam contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud, mandato fortè nihil aliud sibi vult, quàm ꝑ si quis obsequia vel munera episcopo obtulit, ea intentione vt illorum intuitu & interuentu obtineret sacerdotium, posteà tamen rescisceret collatum sibi fuisse non ratione munerũ, sola pœnitentia deletur sibi præterita culpa: nõ tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sin autem sibi constaret collationem factam propter munera, forsitan necessaria esset resignatio. De hoc tamen lib. 9. in loco proprio examinatius. Post hæc demum dicendum superest de fœneratorum cooperatoribus an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis quamlibet vsurarum nihil apud ipsos fuerit: quales sunt eius factores & ministri. Atqui in initio statim quæst. statuitur regula. Quicunq; verè est caussa, vt quispiam per vsuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quòd qui caussam damni dat, damnum dedisse videtur. Estque par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cùm secundum Paulum ad Roma. 1. non solùm qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, digni sint morte, multò iustiùs, qui re vera in caussa sunt. Caussa autẽ illi cùm primis existimantur, qui mutuatarios ad soluendas vsuras compellunt, vt si principes in hunc errorem colla-

Hostiensis.
Panorm.
Glossa.
Ratio prætextæ opinionis.
Auctoris iudicium.
Ratio dicti
Ratio altera ad idem
Corollariũ ad mentem Scoti.
Dubium.
Adriani solutio.
Solutio Adriani non satis apta.
Aliorum responsum.
Solutio vera.
Vltimum dubium.
Regula.
Qui dicantur caussa vsurariæ prauitatis.

collaberentur, ac subinde iudices, etiá dum principum iussa id auderēt: tales enim leges manifestariam haberent iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudiciū cōcurrent, ad restitutionē tenerentur. Pari modo proxenetæ & intercursores, qui fœneratarios disquirentes inter ipsos ac fœneratores fœnorum pacta conficiunt. Ná isti verissimè sunt caussa: Item consultores, vt si quis filio vel amico persuaderet, vt tale iniret viuendi institutum profectò perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixerim propter quosdá, qui putant cooperari vsurariis ad mutuandū, non iniicere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profectò si ex mutuo sequitur lucrum, eadē est vtriusq; ratio. Cōsulere autem mutuatario, vt soluat vsuras, neq; culpa est, neque ad restitutionem obligát: quia vsuras soluere non per se vetitum est. *Quid de ministris vsurariorū sit sentiendū.* De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, quibus vsurarij sua negotia cōmittunt, quiq; illorū pecuniam fœnori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelliguntur, si vsurarij non restituunt, & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsuratū nihil in vsum istorum venit, consilium est vt dent pro sua virili operá qualiter vsurarij restituant. Quòd si nō profecerint, arbitror esse casum cōueniendi creditores à quibus obnixè vel debitorum vel partis remissionem deprecentur. Est enim tunc misericordiæ locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccarūt. At postquam & de ignorantia incidit sermo, animaduertendū est, quòd si huiusmodi administros ea contingeret ignorantia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa perpurgaret, nullo posteà colligarentur restitutionis nexu. Nam cùm restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omnis cessat obligatio. *Quid de famulis pecunias fœneratorū portantibus.* Veruntamen crimē est tam apertum, vt neminē possit ignorátia in totum excusare: nisi forsan in nonnullis casibus, quorū sunt grauium Doctorum opiniones diuersæ. Tunc enim quem cōscientia in contrariū non remorderit, auscultare Doctoribus poterit, qui bonæ sunt auctoritatis. Præter hos nominatos sunt alij administri, qui propriè nō censentur esse caussæ: veluti famuli qui pecunias portant & seruát. Erat, verbi gratia, mutuatarius soluturus: mittit fœnerator per famulū ad petendum, & tradit alteri ad custodiendū, illi non propriè sunt caussa, neque restituere tenentur. *Quid de amanuensibus.* Imò credo neque amanuenses, qui in cōmentarios rationes dati & accepti referunt. Nam isti tantū memoriæ subseruiunt. At verò de publico scriba cuius instrumentu fidem facit, pauló sanè maior est dubitandi ratio, *Quid de tabellione.* Ná ille publica fide pactum firmat, quod vera est vsuræ caussa. Et ideo saluberrimum esset consilium, talia pacta non subsignare. Imò, si vigore illius instrumenti posteà alter condemnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito: quanuis cum tales vsurariæ lites non admittantur in forū, non tantum inde imminet periculum: nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurariū sub tacita nequitia subsignaret. Vt si mutuū erat mille ducatorū, & centum vsurarum, fidem faceret mutuatarium mutuo recepisse mille & centū: tunc enim reus est restituēdi. Reliqua, quæ de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed aliis simul communia. Tenetur enim vsurarius de damnis, quæ mutuatarius propter vsurarias solutiones accipit. Itē fieri potest vsuratum recompensatio. Vt si ego à te eundē vsuratū numerum recepi, quem tu ex me per similē iniuriá extorseras neuter restat alterius debitor. Imò e. quia frustra de vsuris, non permittitur ille qui vsuras soluit, repetere antequá ipse quas accepit persoluat. Ad hæc, si neque creditoris copia, neq; hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alex. statuit. ca. cum tu. de vsuris.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

Primum argument.

CVM dare mutuū ad vsuras, peccatum sit, & mutuatarius caussam eidē malo dare videatur, meritò subinde interrogatur, vtrū liceat mutuo pecuniá accipere sub vsura? Arguitur. n. à parte negatiua: Pari iure condemnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactoribus consentiunt, atque ipsos qui malefaciunt: qui autē mutuū sub vsura accipit, nō solū vsurario criminí consentit, verū & occasionē præbet, ac perinde scandalum dat: ergo vndequaque peccat. *Secundum* Secundò: Si hoc genus necessitas acceptionē excusaret, sequeretur & excusare quoq; posse vt quis pecuniam suá in deposito penes vsurariū collocaret. Ná æqualis esse posset necessitas: hoc autē à crimine nullatenus excusatur: ná perinde esset atq; gladiū furioso cōmittere, aut impudico virginē: ergo *Aristot.* neq; licitū est mutuū sub fœnoris vinculo suscipere. In cōtrarium autē est Philosophus. 5. Ethic. vbi docet iniuriá pati, nō esse delictū, sed facere: mutuator autē iniustitiam irrogat petenti mutuū, si eū *Prima conclusio.* fœnore morsicat: alter verò tantum patitur. Ad quæst. duabus conclusionibus respōdetur. Prior est: Eum, qui paratus nō est fœnori dare, nemini licet inducere vt fœneret. *Secunda.* Posterior: Ab eo, qui paratus est fœnerato mutuare, licitū est mutuari sub fœnore. *Ratio vtriusque conclusio.* Ambæ simul conclusiones vna bimēbri ratione cōprobantur. Inducere quēpiam ad malū, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malum, est ad illud mouere & excitare: Cùm ergo fœnerari malum sit, nemini in tale propositu quod ipse non habebat, conicere potest, Attamen vti alterius peccato in bonū, nihil absurdi habet. nam & Deo hoc est in vsu. Vtitur enim peccatis nostris in bonū, vt in Enchirid. disertè docet Aug. Vnde *Augustin.* idē facet auctor ad publicolam: qui vtitur, inquit, fide illius qui per falsos deos iurat: non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed facto eius bono, quo fidem seruauit: si tn̄ induceret eū ad iurandū per falsos Deos peccaret. Subiungit D. Tho. Exēplū Hierem. 41. decē virorū, qui vt vitá ab Ismahele redimerent, qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriá ab illis patiatur volentibus eum trucidare: ipse tamen offerens aurū, quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui vt suæ necessitati prouideat, mutuum accipit fœnori obnoxium. Hic autem dubia non desunt minimè

nimè prætereunda. Primū est, vtrùm sine vlla prorsus necessitate ab vsurario fœnerari, peccatum sit.
Videtur enim D. Tho. hoc affirmare, dum non aliter huiusmodi mutui acceptionē excusat, quā dum
fit ad subueniendum necessitati propriæ, vel alterius. Hoc autem facillimæ solutionis est. Enimuerò
ille, qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus fœneratò mutuatur ab eo, qui paratus est non
alio peccato delinquit, q̄ prodigalitatis: quæ genere suo nō est mortale. Potest enim quisq; citra pec-
catum mortale sua profundere. Attamen ex circunstantiis fieri potest mortale: nempe si familiam ha-
bet alendam, & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes, qui scandalum da-
ret. Quòd si sciscitetis, quænam ergo necessitas ingruere debet, vt prorsus culpam abstergat? Respō- *Sciscitatio.*
detur non esse necessariam ita multū grauē, sed satis esse vt occurrat decentia status, & ornatus per- *Solutio.*
sonæ: vt si magnates ad Torneamentis apparatum, & ad similes celebrandas festiuitates sub fœnore
mutuentur, non est peccatum. Quin verò si ob merā voluptatē facerent, nō esset nisi veniale: immersi
etiā in hac magnatum classe fieri contingat mortale: vt purà dum hac ratione ingens contrahunt æs
alienum in grauissimum liberorū detrimentū. Mox, & inde arbitror grauiter peccare: q fomenta vsu-
rarum subministrant, caussaq; sunt, vt omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in vsurarium
quæstum. Vtrùm verò liceat mutuum sub fœnore accipere ad exercendam mercaturā vel alias lici- *Scrupulus.*
tas negotiationes ineundas, fertur D. Tho. Florentino mercatori respondisse, peccatum esse: attamē *Solutio.*
non est genere suo mortale: imò verò forsan quandoque nullum. Etenim dum quis non aliam insti-
tuere valeret rationē viuendi, non video cur non posset fœnebre mutuum petere, quò illa arte sibi
suisq; prouideret. Veruntamen hoc suadendum impræsentiarum nō est, quod in perniciē reipublicæ in
dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbā videas, qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiāt
mechanicas artes, nacta à fœneratorū facilitate, occasione sub vsuris mutua corradunt, quæ nego-
tiationi exponunt; & de repente mercatores prodeuntes lautiorem vitam instituant. Qua ratione & *Dubitatio.*
luxu breui suā inopiā produnt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectò, *Solutio.*
tanquam publica pestis, essent arcendi, & ceu publici latrones existimandi. Hæc autē specialis ratio
vtendi in bonum alieno peccato, sed id nos euocat generalius perscrutandum vtrùm videlicet in aliis
quoq; materiis pariter liceat? Et respondetur per hanc regulam, quotiescunq; id quod petitur, tum
iustè fieri potest, tū & bona de caussa petitur, quanquā scias alterū perperā facturū, licet tibi tuo vti
iure. Exemplū est in re præsenti, dum mutuum ab vsurario petis, id tantùm postulas, quod ipse posset
tibi absq; fœnore præstare. Igitur si beneficium tibi fœnerat, sua est, non tua culpa. Similiter in exē-
plo August. Dum ab infideli iuratā exigis fœderis conuentiue fidem licitè ipse possit per Deum ve-
rum iuratam præstare si autem per falsos iurat, suæ impietati tribuitur. Veruntamen si id quod fla-
gitas, præstari ab altero iustè nequit, petitio tua iniqua est. Vt si ab amico peteres, vt quo tuis pro-
uideret sumptibus, furaretur, aut quò tuam iniuriam vlcisceretur, inimicum tuū vulneraret. Tametsi
hanc regulā non vsq; adeò vniuersalis veritatis arbitror, quò minus exceptionē citra violentiā pa-
tiatur. Etenim qui à misero prostibulo stato pretio turpem concubitum petit, non est alius criminis
condēnandus, quā simplicis fornicationis: quippe cùm id genus mulierem non censetur ille mouere:
quandoquidē ipsa est quæstui paratissima. Secus si honestā solicitaret. Hinc rursus ad rem proximè *Dubiū graue.*
gradus fit ad aliud dubium examinandū, quòd grauius est: vtrùm liceat minus malum ad peius cui-
tandū consulere? Videlicet sicuti licet mutuū petere sub vsuris vtendo alieno peccato in bonum: ita
sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonū est persuadendo vti mitiorē vindictā sumat. Visus
enim est hic Caiet. hoc negare, quod nos tamē super 3. c. ad Roma. obiter & quasi aliud agentes af- *Caietan.*
firmauimus. Quapropter constituimus rem hic pressius enucleare. Et à parte negatiua militare vi-
detur primum omniū sententia Paul. loco citato. Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Nā *Primū arg.*
cùm consulens caussa illius rei sit, quā consulit, fit, vt qui minus malū cōsulit idem censeatur facere:
& cùm euitare maius malum quędā sit species boni, vt 5. Ethic. c. 1. auctor est Arist. consequens ap-
paret, vt consulere minus malū ad euitandū peius, idem sit quod facere malū vt inde eueniat bonū.
Itē alteri nō licet malū vllum facere, vt peius euitet: ergo neque tibi idem ei consulere. Et confirma- *Secundum argum.*
tur. Si tibi fas esset tale consilium alteri præbere, nō esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret et
tibi facere malum vt peius caueres: quod est absurdum. Præterea, cōsulere minus malū, est induce- *Confirmatio*
re ad malū: at S. Tho. hic vniuersim negat licitū esse inducere alium ad malū; ergo nefarium est tale *Tertium.*
cōsilium. Ad hæc secundùm regulam positam non licet ab aliquo petere id, quòd licitè ipse præsta- *Postremū.*
re nequit: sed nemo minus malum facere licitè potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. *Solutio.*
His tamen non obstantibus arbitror documentū esse non solùm iustum, verùm & salutiferum, si
res perspecta consideratione versetur. Enimuero quia res moralis est, debet casus in eas angustias per-
stringi, vt cui tale consilium dederis, constitutissimū habeat, certissimusque sit grauius scelus perpe-
trare: ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animum ab illo
proposito, nisi mollius inclinando in aliud, vbi vires euomat. Enimuerò etsi amicum tuum certis cō-
iecturis crederes certas commissurum adulterium, quod nondum constituit, nihilominus nefas esset
persuadere modò illi fornicationē, qua calorem restingueret. Neq; si haberet corruptam naturam
in alterum sexum, licitum esset ad euellendū illum habitum persuadere illi conuersationem cū fœ-
minis. Nā ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendū corruptum habitum, non li-
cet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Arist. 2. Ethic. ca. 9. eum qui delinquit in vnum *Aristot.*
extremum, inclinandum esse in alterū: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus ma-
lum non licet, nisi ad conuellendum animum qui actu, firmóq; proposito infixus est in malum. Fac
ergo vnum hominem cōstitutissimū habere alterum trucidare, & decretū esse operi: cui, vt dissua-
deres

detes nullam præterîsti rationem. Quòd huic ergo cõsilium præbere possis, vt mitiore læsione virus expuat, arguitur sic: Illud consilium habet bonũ obiectum & finem absque sinistra vlla circunstantia: ergo est bonum. De fine nullum est dubium: cùm sit homicidium euitare: sed & de obiecto idem probatur. Illud siquidem non est, vt aduersarij falsò putant, simplex illud remissius incommodum, putà, cæde eum fuste, aut alapa, aut quid simile: sed hoc conditionale, si alterum certus est facere, nẽpe aut occidere aut leuius vulnerare, citius hoc fac: hoc autem obiectum bonum est & rationi consonans. Nam vt Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiã in malis culpæ verum obtinet: vt Greg. 13. distinc. cano. Neruì. perspectè docet. Quapropter cùm consulens duorum malorũ minus, nihil aliud quàm electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonum consulit. Sed arguis: Saltem nõ licet illud minus malum absolutè consulere. Distinguitur de absolutè. Si enim intelligas extra talem casum, conceditur. Attamen casu quo ille certissimus est committere grauius malum quod illi dissuadendo persuadere ne quis ne faciat, quanuis comparationem non exprimas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur comparatio: scilicet si alterum facturus es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud consilium malum esset, inde maximè, quòd per illud alter inducitur ad peccandum. Quòd autem id falsum sit, probatur: Nemo inducit alterum, ad illud quod sitet apud se habet constitutissimum facere: ille autem constitutum habet malum aut hoc aut illud facere: ergo consulens non inducit vt malum faciat; sed vt faciat minus malum. Nulla ergo est consequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malum: ergo induco ad malum Immo in tali casu inducere eum ad minus malum, est inducere ad bonum. Tertiò, ad hominem arguitur contra Caiet. Fatetur nanque licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Sit ergo inde, vt licitum sit eandem ei declarare materiam: putà, quòd mitius potest vulnerare hostem, atq; illo modo suum explere animum, suóq; honori satisfacere, meliúsque sibi consulere, & maiora euuere pericula, sicut Loth exposuit filias nefandis Sodomitis, quo caueret hospitum abusum: hæc autem materiæ propositio (vt eius vtamur verbo) planè consilium est & suasio. Nã quomodo aliqd alitet cõsulas quã explicando rationes quibus alter moueatur? Quin verò & hoc est inducere. Porrò ergo figmentum est perparùm ad mores referens, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare consulendi licentiam. Quare Loth, non solũ exposuit filias, sed ait, Abutimini illis. Et dicere, quòd illud fuit tantùm permissio, est contra verborum schema, quod apparet plus quàm consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, Tyrannis, concedit planè quòd licet consulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit non sibi contradicere. Nam 2. 2. artic. præsenti nunquam negauit licere consulere minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsan aliquid discriminis commentus est inter Consulere & inducere, quod ego non penetro. Vel fortè emendauit sententiam. Et Adria. quolib. 1. q. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi auctoribus qui citra disputationem & examen simpliciter loquuntur, extat sententia Aug. in lib. Quæstionum super Exod. & refertur 33. q. 2. cano. si quod veriùs. vbi de coniuge adulteræ loquens ait, Si facturus est quod non licet; puta vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Estq; expressa sententia Chrysost. hom. 27. ad populum: vbi admonet consulendũ esse illi qui assuetus est iurare, vt iuret per caput suum, ne iuret per Deum. Et ex Gregorio. c. citato, Nerui. idem colligitur. Vnde ad primum argumentum in contrarium, concesso non licere fieri mala, vt inde eueniant bona, negatur inde consequi, quòd liceat consulere minus malum: nam talis consultor, vt dictum est, licet sit caussa minoris mali, non ideò est caussa mali. Est enim fallacissima consequentia. Immo est caussa electionis bonæ: quanduquidem eum qui fixus est sceleshori proposito, deflectere ad remissius, verè est bonum. Et perinde respondetur ad secundum. Haud enim sequitur: Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet consulere. Ille nanque cùm in sua habeat putestate neutrum facere, alterutrum faciat, reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab vtroq;, iustum est, minus cõsulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit cõsequens, vt ego non possim mihi sumere simile consilium: nam semper in mea est potestate duobus delictis oblatis, vtrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, consulere minus malũ nõ esse inducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeò ne talis consiliarius petit id, quod alter præstare iustè nequit: nam absolutè non petit nisi vt grauius malum non faciat: ob idq; sua culpa est si acquiescere nõ vult, nisi in alterum impingendo malũ. Cuius simile est, mutuũ petere sub vsuris. Ex his ergo colligitur nemini licere minimũ veniale peccatum facere, ad euitandum immanissimum malum in altero, est enim contradictionis implicatio, malum esse, & licere. Neq; licet id vni tertio consulere. Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potiùs debeo permittere homicidium, quàm vt mentiar. Neque ad euitandum grauissimum adulterium in iuuene, liceret mihi secũdam aliam viro solutam inducere, vt illam cognoscendo, ab adulterio declinaret: At verò de Loth, nondum per hæc quæ dicta sunt, planè constare potest, veniáne eius factum excusandum. Porrò Ambro. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iustum: licet inde non fuerit consequens, vt in illo singulari actu nõ deliquerit, tametsi etiam sit probabile eũ peccasse. Nihilominus si factum natura sua perpẽdas, profectò nullatenus licitũ fuit: nisi ignorantia illud excuses. Haud enim prudens fuit cõsilium, sed res indecens Et ratio est, quòd cũ illi incumberet suarũ filiarũ cura, atq; adeo paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obstare. Nam iam dictum est, neque minimum tibi peccatum licere ad euitandum in altero grauissimum. Secus, si cõsulendo dixisset, sunt in vrbe virgines fœminæ, quibus vestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quam ei prætexit hic Caiet. dicens quod tantum exposuit

Margin notes: *Prima ratio præteritæ assertionis.* — *Gregorius.* — *Obiectio.* — *Solutio.* — *Secunda ratio* — *Tertia.* — *Adrianus.* — *August.* — *Chrysosto.* — *Ad primũ argum.* — *Ad secundum argu.* — *Ad reliqua argumenta.* — *Corollariũ.* — *An Loth offerẽdo filias deliquerit.* — *Caieta.*

posuit materiam minoris mali, dupliciter mihi appáret deficiens. Primum quòd re vera fuit inductio
Aburimini enim, inquit, eis. Deinde quòd neq; illa propriarũ filiarũ expositio eum decebat. Glos- *Augu.*
sa ergo illius loci Genes. 19. quæ Aug est, & refertur 14 distinct. cano. quod ait. nó consilio tribuit quod *Qualiter*
fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpá extenuauit. An verò prorsus excusauerit, *Loth fit ex-*
perpendendum est secundùm scientiam, quam homines illius sæculi tenebantur habere. Superest er- *cusatus.*
go tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi so- *Primũ arg.*
lutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vsuris mutuum accipit, vsurario con- *principale.*
sentire: tantùm abest, vt caussam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus
facere, minimè eum petens mouet: vt modo de consulente minus malum dicebamus. Atq; adeò ipse *Ad secun-*
est, qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundum verò eo pacto respondetur, quo su- *dum.*
perius de illis dictum est, qui commercia cum vsurariis ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliam
crederetur habere substantiã huius mundi, quàm vsuris acquisitam: profectò nemini liceret pecuniã
suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset ac si tuum esset propositum, vt tuam quoque pe
cuniam fœnori daret: quod quidem propositum, iniquum est. Si verò copiosiorem pecuniam habet,
licet tibi sana mente tuam apud illum custodiendam deponere.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm mons pietatis, vsurarius sit.

HVIC quæstioni adhibendum articulũ duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui *Quid mons*
vsuræ labẽ contrahere videtur. Dicitur enim mõs pietatis, cumulatus æris aceruus, qui *pietatis.*
sublieuandis per mutuum miseriis pauperũ destinatur: ea tamẽ lege vt mutuatarios quis-
que exiguã pecuniã in singulos menses conferat: non quidẽ, vt in ratione mutui, sed
veluti stipendium ministrorũ, qui ad seruanda excutiendaq; pignora, habendasq; rationes dati & ac-
cepti deputantur. Cũ ergo in mutuo pietas insit, quæritur vtrùm ab illo collato stipendio vsuræ ma- *Primũ arg.*
cula inficiatur? Et arguitur à parte negatiua. Si quidpiã hic cõmitteretur vsurariæ iniquitatis, maxi- *à parte ne-*
mè inde ꝙ mutuatarij aliquid vltra sortẽ erogant: id autẽ non faciunt ratione mutui, sed ad alẽdos *gatiua.*
ministros eidẽ negotio necessarios. ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probatur minor: Aequũ
est, vt illud ærariũ ab illis, quorũ interest, seruetur incolume: interest autẽ pauperũ, nam diuitis, qui
illud erogauit, nihil refert postquã iam tali misericordiæ illud mãcipauit. Neq; refert reipublicæ, vt-
porè cui nihil inde accrescit. Solis ergo pauperibus, quorũ cõmodo depositũ est, incumbit illud cu-
stodire. Neutiquã autẽ in custodia esse possit, nisi sub pignorũ fide mutuaretur, atque adeo adiectis
eidẽ negotio ministris, qui pignora seruarent, & post morã venundarẽt, rationéq; singulorum bona
fide retinerent: ergo pauperũ munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atq; adeò illic omnis
vsura cauetur. In contrarium est ꝙ reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quãto
plus tẽporis prorogatur solutio mutui: atque id ad reddendũ totã mutuatã pecuniã, qua certè caute-
la mutuantis negotiũ agitur, quandã habet effigiem vsuræ. Institutum hoc montis pietatis in Italia *Institutio*
centũ hinc annis ortũ est. Nã Pius II. primus eius refertur approbator. Et posteà à Lateranen. Con- *mõtis pie-*
cilio sub Leone X. iterum fuit receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniã, vt Caiet. *tatis.*
eiusdẽ sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui vt 2. 2. q. 1. ar. 10. refert, eidẽ interfuit concilio, in Opusculo hu- *Pius secun-*
ius rei singulari cõmemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerunt per eandem bullã appro- *dus.*
bata: sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidẽ apostolicæ sedi *Concilium*
si de eadẽ montis ratione controuertetur: eò præsertim, ꝙ Papa & cõciliũ, in quibus auctoritas resi- *Latera.*
det summa condendi tum fidei articulos, tum & morũ leges, nõ curant falcem suam mittere ad defi- *Caietanus.*
niendas tanquã de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philoso-
phia eliciuntur: qualis illa est quæ instituitur ad examinandũ quisnã contractus sit vsurarius, quis ve-
rò ab hoc crimine liber. Hæc enim nõ ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Se
des, sed ex media meráq; natura rerũ. Aliud deniq; est prohibere vsuras sub his aut aliis censuris: ꝙ
cùm non solùm ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, propriũ est Apostolicũ mu-
nus: aliud verò examinare quisnam cõtractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum per-
pendi. Et ideo licet in eadẽ Bulla sententia excõmunicationis in eos feratur qui contra vel prædica-
uerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cũ eadẽ clausula: scilicet si impugnauerint capi-
tula: quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Aliàs Caie. fuisset dãnatus: qui in cum tẽpore Leo-
nis opusculũ edidit, quo montẽ non ꝓbauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus
protestatione, ꝙ decretis vel concilij quatenus fuerit receptũ (quoniã neq; omnia acta illius Late-
ranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contra ire, sed eisdẽ sanctissimè obedi-
re, paratissimi retractare quidquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quàm operæpretium arbi-
tror explicare rationes quæ eundẽ montẽ oppugnare videntur: ac post subiicere qua ratione eadem
apostolica bulla sit interpretanda. Igitur mons pietatis multis potest modis congeri. Primò, si qui *Mons pie-*
habet substantiam huius mundi, cõmiseratione ductus alicui vrbi aut reipublicæ auri põdus tribuit *tatis.*
non quidẽ simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis vsui dedicando. Se-
cundò, si respublica vel ex publico ærario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione cõficiat. Nã
quantũ ad rẽ attinet præsentẽ, nihil refert. Neque verò interest, pondúsne auri sit, an frumenti copia,
rerúmve aliarũ vsu consumptibiliũ. Capitula autẽ montis sunt: primùm, vt non mutuo detur pecu- *Capitula*
nia aut frumentũ nisi in tempus certũ: puta in annum. Aliàs in rem cõmunem non cederet, sed apud *montis pie-*
paucos totum occuparetur. Rursus neque decet absque pigneratitia cautione montem dispensare. *tatis.*
Alioqui, cũ mutuatarij pauperes esse debeãt, sæpissimè contingeret vt soluendo non essent: qua vtiq;

diffi-

dissipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neq; pignora vltra præfixum tẽpus seruãda sunt, sed illicò sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur: His præhabitis radix huius disputationis *Radix præsentis dubitationis.* vna quidem est, sed tñ quæ diuersè intellecta diuersas parit opiniones. Radix inquã est ꝙ ille cuius interest capitalẽ illã summam pecuniæ seruare incolumen, debet suis impensis ministros sustentare. Sunt autẽ qui censent pauperũ interesse ideoq; immune ab vsuræ vitio arbitrantur contributionẽ ab illis fieri: vt pote quæ alendis ministris necessaria est. Alij verò quorũ est Caiet. putant hoc non interesse mutuatariorum, sed mutuãtis: cuius ideo onus esse debet suos sustẽtare ministros: atq; adeò quidqd vltra sortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, seu ratione dilatæ solutionis. *Cõclusio vnica quæ sa tis fit quæstioni.* Atque in hanc sententiã nostra cõclusio inclinat. Arbitror inquã eiusmodi rationẽ montis neutiquã ab vsuræ sordibus elui posse. Et quo huius sententiæ veritas innotescat, hoc primum omnium vtamur exẽplo, quod esse existimo omniũ regulã. Arguitur inquã: Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cuicunq; petenti à se, euangelio auscultans, mutuare: nõ tñ nisi suscepto pignore, & vsq; ad certũ tempus secundũ iura Montis pietatis, nequaquã posset quidpiã vltra sortẽ recipere: ergo neq; illa quam vocant Montis cõmunitatem, id licitè potest. *Prima ratio pro conclusione.* Demonstremus prius antecedens, vt inde ad illationẽ descẽdamus. Homo huiusmodi mutuator si pignꝰ recipit, hoc nõ facit ad vtilitatẽ mutuatarij, sed in suã propriã, vt tutã sibi faciat solutionem pecuniæ suæ: ergo ꝙ idem custodiatur pignus, sua interest, nõ mutuatarij. Nam mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuatur aliter nõ vult pecuniam suã ei credere, pignus recipit, atq; adeò ratione eiusdẽ acceptionis fit debitor idem reddendi pignus. Idq; adeò non solùm vti depositarius. Nam hic quia non in suã, sed in depositantis vtilitatẽ depositũ seruandũ recipit, non tenetur ratione acceptionis, vt lib. 4. sub tit. restitutionis dictum est. Ob idque si citra suã grauẽ culpã depositũ perdatur, non tenetur illud restituere. At verò qui pignus recipit, cogitur ratione acceptionis. ob idq; licet minori culpa illud perdat: nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caiet. falsus qui tantum interualli inter pignus & depositũ iecerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet: atq; ideo etiam si absq; vlla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis fune ligarũ: cum sit latissima differentia. Nã qui mutuũ recipit, eius dominiũ acquirit. Quare quomodolibet perdatur, sibi perit. Dominium autẽ pignoris manet apud debitorem: sicuti dominiũ depositi apud depositorẽ. Quocirca eidẽ perit debitori: vt patet expressa lege, pignus. de pigno. acti. Nisi aliqua culpa creditoris perierit vt colligitur l. quæsitũ. ff. de distract. pig. Ad nostrum ergo propositum satis est ꝙ creditori incũbit custodia pignoris. *Obiectio.* Quòd si arguas: Beneficiũ mutuãdi in vtilitatẽ cedit eorũ qui mutuũ accipiunt: mutuator autẽ habet se incolumẽ seruare: ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam suprà prodita est fallacia huius argumentationis. *Solutio.* Beneficium enim mutui debet gratis conferri: & ideò qui mutuat, recipere onera debet, quæ sunt mutuationi annexa: puta seruare pignus & reddere, aliàs non mutuet: Hoc quidem verũ est ꝙ vbi pignus tale sit, quod possit tinea corrodi, vt vestis: vel alia ratione perire, vt pote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima debet mutuans protestatione mutuatarium admonere, vt suo periculo pereat. Quòd si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium ꝙ pignus illius sit naturæ. Et pari ratione si mutuator suã credere pecuniam recusat ante quã mutuatarius publico se obliget instrumento, illud quidẽ debet expensis eiusdẽ mutuatarij à tabellione confici. Nã mutuator nil nisi fidẽ petit, quã alter tenetur dispendio suo exhibere. *Secunda ratio contra montẽ pietatis.* Atq; hinc sumitur nouum cõtra Montẽ argumentũ. Nempe ꝙ hoc quod quibuspiã pignoribus accidẽtarium & peculiare est, nõ debet in legẽ duci vt quicunq; mutuatarius ratione cuiusque seruandi pignoris stipendiũ soluat. Quod autẽ de mutuatitia pecunia peculiaris domini censetur, constat & de illa existimandum cuius respublica dominiũ habet, nempe ꝙ eius est curæ: eã tuto seruare. *Obiectio aduersariorum.* Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dũ mons certũ habet dominiũ: secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longè diuersa. Quare illatio suprà facta, nulla est. Cumulus siquidẽ huiusmodi nullum habet præter mutuatarios propriũ dominũ: nam diues qui illum cõtulit, dominiũ à se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neq; vero respublica, siue vt aiunt, cõmunitas eundẽ tenetur seruare montẽ: quo nihil ei inde emolumẽti obtingit: neq; verò dominiũ eius habet. Fac enim mõtem illũ non esse congestũ subsidijs ciuiũ, neque ex ærario publico, sed à diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicæ vel certis personis merã administrationẽ commiserit. *Solutio præteritæ obiectionis.* Cùm ergo nullus sit alius dominus, consequens fit vt mutuatarij custodia eiusdẽ ærarij incumbat. Ecce argumentum contrariæ sententiæ, quod eius patronos seducit: si non contraria nos ratio falsus habet. Probatur ergo eodẽ relabi illã pecuniã domino alio carere, ac si certũ haberet. Illa nanq; tunc pecunia mutuationi exposita, non est pauperũ qui mutuum recipiunt. Patentissimũ enim est nunquã in eorum dominiũ venisse neque illa ratione ventũ ire, sed perinde sunt merè mutuatarij ac si illa pecunia aliũ haberet dominium: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quàm si esset vel particularis personæ vel reipublicæ. Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo *Argu. alterũ ad idem.* idem est prorsus iudicium illius stipendij quod vltra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia esset particolaris personæ: tunc autem iã ostensum est non esse licitum illud extorquere stipendium: ergo neque vbi nuda administratio existit apud rempublicam. *Quæstio.* Sed quæris, quis ergo tenetur *Solutio.* illã custodire? Respõdetur: Si nullũ aliũ habet dominũ, illa seipsam. Itaque nullum restat remedium, *Replica.* quàm ꝙ expensæ ex eadẽ capituli pecunia subtrahantur. Sed pressius arguis. Tandem ergo exhaurietur? *Solutio.* Fateor quidem ingenuè. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepit. Ex quo sequitur, ꝙ quicunque talẽ montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet

stipendia

stipendia statuere, quib. sustenterur, vel rempublicam obligare, vt montem sustentet, alioquin mons seipsum mutuando consumet. Sed contrà: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabantur: ergo eorũ referebat illum suis expẽsis seruare. *Obiectio altera.* Negatur cõsequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis, qui mutuata pecunia præsidio ipsis esse solet. *Solutio.* Operas enim eiusdem ministrorum ideo censeri in fauorẽ fieri pauperum, quod ipsi mutuationis beneficia suscipiunt, atque hac ratione eos obligare, vt illa cõtributione alant ministros, iã monstratum est quàm sit fallax argumentum. Pari.n. ratione, multas alias vsuras defensares. Enimuero quotquot egestate coacti mutuum sub fœnore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur vt iterum dicam cum mutuatio gratuitò sit facienda, non debet pẽsari in cuius fauorem operæ cedant ministrorum Montis, ea eo quod mutuũ recipere, beneficium sit pauperum, sed mutuatione supposita speculari oportet, cuiúsnã referat pecuniã seruare tutã. Quando verò mutuatarius est in mora soluẽdi, liquidum sit suis expẽsis ac dispẽdio venundanda fore pignora. *Confirmatio superiorum rationum.* Confirmãt hãc nostrã sñiam exẽpla ciuitatũ quarundã Italiæ, puta Mediolani, & Brixiæ, & aliarum, vt Caiet. refert, & nos illic audiuimus, in quib. publico stipendio sustẽtãtur Mõtis ministri. Vnum tamen argumentum superest, quod videtur contrariæ sententiæ suffragari. *Postremũ argument.* Nã etsi pro mutuationis beneficio nihil possit vltra sortẽ recipi: tamen mutuandi obligatio, vt suprà asserebámus, digna est pretio. Potest quis inquã stipendium suscipere, vt sit mutuare obligatus: Cùm igitur Mõs ille tali sit vinculo astrictus, licitè à mutuatariis aliquid pro illa obligatione exigitur. *Responsio.* Rñdetur in hoc nullum apparere vsuræ vitium: dummodo hac solùm de caussa tenuissima esset exactio & pro curatione pignorum, & pro scriptis rationibus dati & accepti, & pro aliis id genus operis nihil exigeretur.

Et per hæc ad argumentum in principio quæstionis obiectum patet responsio. *Ad argumentũ principale.* Negatur inquã tales contributiones non fieri ratione mutui: nisi hac forte tm̃ de caussa fiant, quam modo adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit solutiones. Prima est (vt cum debita obedientia ac reuerẽtia id dicamus) non omnia acta illius concilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonæ quod fuit inter præcipua, nempe quòd non persoluentes diuinum officium fructus sacerdotiorum pro rata restituerent, & post sex menses sacerdotiis priuarentur, nondum planè scitur an fuerit vsu seruatum. quamuis ego quia iuri diuino quam proximum est, nõ audeo omnino contrà consulere. Secunda solutio est, quam suprà dedimus. Videlicet, quòd excommunicatio non fertur nisi cum illo moderamine, vt disputatio cohiberetur. Contrà capitula, quatenus sacris canonibus ac naturali rationi non sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas, Nunquid non esset ecclesiæ conducens, vt casus omnes, de quibus dimicatur, sintné vsurarij, ecclesiæ auctoritate definirentur? *Quæstio.* Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minimè id expedire, vt tanquam de fide definirentur, si tales sunt, qui non nisi ex mera philosophia perpendi debeant: quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesiæ nisi scripturã sacrã exponere, & leges necessarias sancire. *Dissolutio.* Et quando sunt opiniones probabiles inter graues doctores, vtranq; sequaris, in tuto habes conscientiã. Secus de immortalitate animæ, ac similibus veritatibus, quæ licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur vel inde colliguntur. Tertia verò demum solutio est, quòd pensio quam Bulla in monte pietatis approbat, sit illa tantùm, quæ soluitur ratione obligationis ad mutuandum: atq; hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem. Aliæ vero montium species, quas in vsu esse video, longè patentiùs vitium suum produnt. *Alia montium species quæ sunt in more patentiorem præseferũt prauitatẽ.* Solet enim potissimùm inter [illegible]icanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuò distribuitur sine pignore & sine aliis negotiis quæ ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributi onere, vt messis tempore duodecimam partem mensuræ supererogent: nempe modiolum in fanecas singulas: quòd profectò non video quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminatim oppidani & mutuum susciperent & quasi gratuitum spontaneúmque tributũ per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantùm, qui mutuato egent corradatur, palàm extorquetur ratione mutui.

QVÆSTIO SECVNDA, DE GENERALI RATIONE CONTRACTVS EMPTIONIS ET VENDITIONIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus emptionis & venditionis sit Reipub. necessarius.

DVO suprà capita statuimus, quibus humani contractus deprauantur. videlicet aut id vendere, quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori vitio sub vsuræ nomine quęstione precedenti disputatum est, consequitur ergo vt de posteriori disputationem prosequamur, quæ quidem disputatio de contractibus inscribitur. Et quonia omnium primus atque aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeò primus articulus, an sit necessarius reipublicæ. *Primum argument. partis negatiua.* Arguitur enim à parte negatiua. Quantò vita humana simpliciùs ac synceriùs transigeretur, tantò quietius viueretur ac fœlicius: sed si solum esset rerum cambium, vt videlicet res non numismate distraherentur, sed pro rebus commutarentur aliis, quietior esset mortaliũ vita, & à tumultibus tutior, quos negotiationum turbulentia secum affert: ergo contractus em-

Secundum. *Aristot.* *Plinius.*

ptionis tollendus de medio esset humanæ reipublicæ. Secundò arguitur. Secula multa, vt 5. Eth. & 1. Polit. cap. 6. auctor est Aristot. absque nummorum vsu transierunt. Et Plinius lib. 33. cap. 3. ait. Seruium Romanorum regem primum signasse æs nota pecudum, vnde pecunia dicta est: & posteà fuisse signatum argentum, anno vrbis 585. & longè post aurum. Et lib. 7. cap. 56. ait Liberum patrem instituisse emere ac vendere, illis autem seculis fœlicius agebatur vita, atque à fraudibus ac sollicitudinibus incolumior quàm modo nobis per istas negotiationes agere licet: ergo perniciosus est iste contractus, tantum abest vt sit necessarius. In contrarium est idem Aristot. loco citato: vbi ait

Aristot.

necessitatem humanæ vitæ numi fuisse inuentricem, qui esset velut mensura & norma æquitatis rerum. Id quod & Iurisconsultus l. 1. ff. de contrahen. empti. disertè retulit.

Prima conclusio.

Igitur quo quæstionē à genere ipso auspicemur, prima nostra conclusio sit: Contractus est actio inter duos, ex qua vtrinque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait l. Labeo. ff. de verb. ac rerum significa. Cōtractus est vltrò citróque obligatio, quod Græci συνάλλαγμα vocant, hoc est confectū, quādo videlicet quidpiā ego caussa tui, tu verò caussa mei, accepta dataque; vtrinque fide cōficimus, ac ratum habemus. Quapropter prædicatio illa cōtractus, est obligatio (vt sic loquamur) non est idēptica, sed caussalis, illum exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicuimus: vt quia stato pretio paciscimur, me tibi merces traditurum, te verò mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. Atqui hinc fit vt stricto nomine nullum pactum dicatur contractus, nisi ex quo vtrinque oritur obligatio. Qualia sunt, do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: facio, vt des: quę quatuor connumerant l. naturalis. ff. de præscriptis ver. Quemadmodum in matrimonio, inque venditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanque omnis, si de suo nomine rem perpendas, actus iustitiæ est, vtranque colligantis partē. Laxant tamen alij latiùs nomen vsque ad illas actiones ex quib. ex altera tm̄ parte oritur vinculum, veluti est donatio, & simplex promissio. Et ideo Bald. quem Syluest. citat in verbo, contractus. & Conra. sequitur. q. 16. distinguit de nomine contractus, quod accipiatur propriè, quando obligatio oritur ex vtraque parte, & impropriè, pro eo ex quo oritur tantùm ex altera parte, & impropriissimè, quando ex neutra nascitur. Sed re vera abusiue istæ acceptiones ab vsu essent abigendæ. Hoc enim est nomina à sua natiua significatione abalienare: siquidem neque donatio neque promissio simplex ad iustitiam attinent, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Arist. 4. Topico. Donum, inquit, est datio irreddibilis: mutuatio verò, quamuis secus ibidē Conra sentiat & Syluest. nihilo à propria ratione cōtractus recedit: tū quod est datio vt reddatur, tum quod si fide data pollicitus es mutuare, tu teneris dare atque alter reddere. Quod autē contractū, illum etiam velint appellare, vbi nulla est obligationis vis, sed potiùs obligationis relaxatio, merito fatentur esse (vt suo vtar nomine) impropriissimū. Exemplum est in acceptilatione: putà quando debitor creditorē interrogat, an quidquid illi debeat, acceptū habeat: & ille respondet, acceptū habere, hoc est illi condonare. Hic nanque potiùs est solutio debiti seu remissio, quod ex contractu ortum est, quàm contractus. Sed & contractuum species, numerosiùs quàm ars permittit, multiplicāt. Scot. in 4. d. 15. q. 2. octo spēs discernit, ac totidē Gerson in suo tractatu de contract. licet paćtum indifferenter. Antonius verò 3. par. tit. 8. cap. 2. duodecim: sed Conrad. quod suum ingenium est, ad species, nume. 30. diuisionem inuitā pertrahit: quæ porrò species non sunt, sed rerum potiùs connumeratio, in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi aūt materiales diuisiones cùm arte non contineantur, in infinitū abeunt. Sit ergo nobis secunda conclusio. Septē sunt contractuum species. s. emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis, cōmodatio, permutata commodatio, & locatio, & tametsi prima ad secundā, sextaque ad septimā quodāmodo reducantur [illegible] illum enim hinc facimus matrimonij contractum, quæ mutua est personarum traditio. Nam rel[illegible] tantum qui in externis bonis celebrantur, consideramus, quorū præsens tractatio instituitur. Horum autem tres tantum ordines reperias. Etenim cum tria in huiusmodi rebus sit meditari, videlicet dominium, vsumfructum, & vsum, vnus est contractuum ordo, quibus dominium transfertur, alius verò eorum, quibus conceditur vsusfructus, atque tertius eorū, quibus cōceditur nudus vsus. Igitur vbi dominium rei transfertur, si gratis id fiat absque vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quæ ideo contractus nomine nō cēsetur. Cui adiungitur & liberum legatum: nimirum, vbi nullum ē iustitiæ debitum. Si āt translatio non gratis fiat, inde emergunt tres cōtractuum species. s. cābium, vēditio, & mutuatio. Cābium est, vbi res pro re cōmutatur: vt panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno, &c. licet de numorum cābiis alia sit longè rō, vt infra videbimus. Emptio autem est, vbi dn̄ium estimato p̄tio trāsfertur: sed mutuatio, vbi trāsfertur, vt idem vel tantumdē reddatur. Quod in rebus vsu cōsumptibilibus, & potissimum in numismate vsu venit. Si autē saluo dominio trasferatur vsusfructus nō gratis, sed pretio, fit tertius cōtractus, qui est emphyteusis, seu cēsualis pensio. Vt si fundum sub annua pēsione, vel in tēpus, vel in perpetuum alteri tradas. Quanquam dum fit in p̄petuū, emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum: eò quod semp dependet à vero dn̄o, si emphyteuta in commissum inciderit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melioratio: ob id quod illa ratione inuētus fuit olim huiusmodi cōtractus, vt steriles agri, quos dominus colere nō poterat, alterius diligentia colerentur. Dū verò merus vsus trāsfertur, tunc exurgunt tres aliæ species. Nā si vsū rei gratis indulgeas, vt sola tibi restituatur substantia, est cōmodatio. Hæc. n. secundum nomen differt à mutuatione, eò quod commodatum in eadem spē redditur: vt equus & vestis &c. mutuatio verò vel in illa vel in altera. Satis. n. fit mutuanti aurum, si ei restituatur argentum. Secundum verò rem specie differunt: quoniam mutuatione transfertur dn̄ium: cōmodatione verò minimè. Si autē vsum non gratis concedas, sed pro vsu alterius rei, illa est permutata accōmodatio, vt si alteri cōmodes equum tuum, vt suā tibi cōmodet mulā. Si autē vsum concedis, nō pro vsu altero sed pretio, illa ē locatio,

Stricto nomine nullū pactum cōtractus dici valet. *Baldus.* *Sylvester.* *Conradus.* *Aristot.* *Scotus.* *Gerson.* *Antonius.* *Conradus.* *Secunda cōclusio.* *Sufficientia præhabitæ diuisionis.* *Donatio.* *Cambium.* *Emptio.* *Mutuatio.* *Emphyteusis.* *Commodatio.* *Discrimen inter mutuationem & commodationem*

catio, cui respódet cóductio, siue domum, siue equum, siue ꝓprias operas loces. Perspice ergo quẽadmodũ vt cãbium ad emptioné, sic pmutata cómodatio ad locationẽ reducitur. Cambium.n. (vt habetur l.1.de contrahen.emptione.) hoc tm̃ à venditione seiungitur, ꝙ in illa nó secernitur pretiũ à re, sicuti in emptione, sed vtraq; existimatur alterius pretium. Pari modo in permutata commodatione vsus vnius rei, est pretium vsus alterius rei, ob idq; est quædã locatio Quare neutra istarũ specierum peculiares habet difficultates præter illas, quæ in aliis sunt, ad quas reducuntur. Satis ergo fuisset quinq; dinumerare species, nisi ꝙ explanationis gratia duæ aliæ adiectæ sunt. Venditio nãq; nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud q̃ duæ correlatiuæ partes eiusdẽ cótractus, sicuti locatio & cóductio. Hinc fit, neq; depositionẽ, neque impignorationẽ (quippe quibus neq; dñium vllum transfertur, neq; vsus) esse per se cótractum. Depositio nãq;, est positio rei apud alium solius custodiæ gratia. Quare non est nisi quædã fidei cómissio. Impignoratio verò est rei cuiuspiã temporaria positio apud aliũ, ad confirmandã contractus obligationem. Quare ea ratione dicitur cótractus, quia est cótractionis, vtpote mutuationis aut venditionis confirmatio. Quin verò neq; fideiussio est per se contractus inter fideiussorem & eum ꝓ quo fideiubet: qm̃ solùm nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratus fideiussit. Sed fideiussio talis, dr̃ iure cótractus: qa est robur cótractus inter debitorem, pro quo fit fideiussio, & creditorem, cui fideiubetur. Atque idẽ dicendum de stipulatione, si pro fideiussione accipiatur, si verò pro simplici commissione, nullus est contractus. Sed tamen in iure frequentiùs vsurpatur pro actione illa, qua qois interrogatus stipẽ obligat, tunc si alter aliquã pollicetur conditionem, verissimus est contractus, quia vtrinque paritur obligatio. Si autẽ ad alter nihil obligatur, tunc quia tantum stipulans obligatur, licet contractus iure dicatur, reducitur tñ ad donationem. Ecce contractuum species, quos vocant nominatos: qa suum qsque sortitur nomen. Innominati ãt licet plurimi sint, ad hos tñ reducuntur. Omnes.n. comprehenduntur sub illis quatuor specieb. suprapositis, do, vt des, &c.

Permutata accommodatio. Locatio. Conductio. Corollarium. Quid depositio. Quid impignoratio. Fideiussio contractus dici nequit.

Tertia conclusio: Emptio & venditio, sont contractus reipublicæ maximè necessarij. Cóclusio est Arist. & Iurisconsulti in locis citatis in argumẽto post quæstionem. In primordiis enim humani generis, tm̃ erat rerum cambium: mos autem & vsus monstrauit penè esse impossibile illa ratione transigi humanam vitam. Dum.n. sutor domo indigeret, ingentissimo opus haberet calceorũ aceruo, quem pro illa cãbiret: quibus vtique calceis dominus ædiũ fortè non indigeret sed rebus aliis quibus carebat sutor. Et dum tu frumento affluens, vino alterius egebas, fortè alter roo non egebat frumẽto. Et ideo Arist. 1. Pol. c. 6. barbaras eas gentes appellat, penes quas ẽt tũc cambia tm̃ rerũ absque numismatis vsu durabant: de quo, libro sequẽti latiùs. In hunc ergo vsũ signatũ ẽ numisma: nẽpe vt tũ norma esset exequẽdi res, tũ ẽt vas & fideiussor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris, dẽtur tibi res quarũ indigueris. Atque hunc arbitror genuinum sensum illius Eccl. 10. Pecuniæ obediunt omnia, nẽpe ꝙ pecunia in virtute est omnis res. Pecuniã enim qui possidet, venalia cuncta habet. Hac ergo ratione ex cãbio ortum habuit emptio & venditio. Ob idque in illo contractu, quia non distinguebatur res à pretio, ex vtraque parte dicebatur cambium. In hoc ãt traditio mercium est venditio: receptio verò repenso pretio, emptio. Quare emptio est vẽditionis finis: qa cótractus hic ad id ordinatur, vt quisque sibi necessaria prouideat. Ideoque quasi à digniori, denominatur contractus emptionis. Ex his ergo cópendiosa elicitur venditionis emptionisque definitio, in qua cóstituenda multi postq̃ se macerarũt, nihil exactũ colligunt. Est.n. venditio, rei ꝓ p̃tio distractio: emptio autẽ rei ꝓ pretio contractio. Sunt.n. hæc verba iuris: quib. generaliter significatur trãslatio dñij illius rei quæ nó est reddibilis, vt C. de rescin. vendi. l. 2. Rem maioris pretij si tu aut pater tuus distraxisti. Quocirca hoc verbo notatur discrimen inter hunc contractũ & emphyteusim, locationem: in quibus non dominium, sed vsus, vel vsusfructus transfertur. Ea item voce secernitur hic idem contractus ab vsuraria mutuatione. Nã licet illic trãsferatur dñium pecuniç pro p̃tio, tñ cum eadẽ pecunia sit reddibilis, nó ꝓpriè distrahitur. Particula autẽ ꝓ pretio, se parat eundẽ contractum à cambio, quo res pro re cómutatur. Et p horum intelligentiam argumenta in contrarium tñ sa patent. Humanũ genus ab imperfecto ad perfectum progressum est. Et ideo in initio, dum rude erat, incomptùmque. ac paucioribus necessitatibus implicitum, p rerum cãbia sibi sufficiebat, post verò iã cultius, politiorẽ ornatioréq vitã instituẽs, necesse habuit nouas excogitare cómerciorum rónes: inter quas consultissima fuit cómerciorum vsus: licet humana auaritia nihil non deprauet.

Tertia conclusio. Aristot. Vsus numismatum. Genuinus sensus loci sacri. Definitiones emptionis & venditionis. Solutiones argumentorum.

ARTICVLVS II.

Vtrum negotiatio sit licita.

QVAMVIS simplex rerum emptio & venditio, quibus quisque suæ familiæ prouidet demonstrata sit reipublicæ necessaria, nó subinde claret negotiationẽ esse licitam, quæ est emere vt reuẽdas; quæ vtique q̃stio etsi à D. Tho. 4. arg. q. 77. sub compendio disputetur, hic tñ ordine quem nos instituimus videtur cógruentiùs apponi: vbi aliquantulo fusiùs disserenda est. Quæritur ergo, vtrũ negotiatio sit licita? Et arguitur à parte negatiua: Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, ꝙ non omnibus omnes abundãt: & ideo necesse quisque habet, vt vẽditis qb. affluit, emat qđ sibi deest: quare emptio (vt dictum est) vẽditionis est finis: negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturã. Negotiator.n. non vendit, vt emat quod sibi deficit, sed peruersè emit vt reuendat: ergo negotiatio nó est licita. Quapropter Arist. 1. Polit. cap. 6. emptionẽ rerum, quæ necessariæ sunt ad vitam, venditionemque, ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autẽ negotiatorias appellat contra naturam, vtpotè cuius finis non est vitæ sufficientia, sed lucrum. Atque ex hoc sumitur secundum argumentũ, qđ ibi idem Philo, subiungit:

Primum argument. Aristot. Secundum argum.

Aristot. git: Ars illa quæ non habet præfinitum taxatumq; finẽ, non est licita: ars autẽ numularia & quęstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi pscribit finis modũ, sed lucro lucrum aceruare ergo nefaria est. *Tertium argumentum* Tertiò arguitur: Negotiatio in caussa est vt rerũ ptia excrescãt, tum quod merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quæ charitatis caussa est: tum etiã quod negotiator cariùs q̃ emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerent, minoris emerent, id quod rerum vsu vbique experientia docet: ergo tanquam reipublicę nocua interdicenda est negotiatio. *Quartum.* Quartò: Actiones morales ex plurimùm contingentibus existimandæ sunt: plurimum autem negotiationes plenæ sunt fraudib. technis, ac dolis: ergo genere suo prauæ sunt, atq; adeò de medio tollendæ. Hac enim de caussa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorum doctores. Vnde Dauid Psalm. 70. Quoniã non cognoui negotiationem (secundum 70.) introibo in potentias Domini: Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. *Chrysosto.* Et Chrysost. super illam historiã Christi apud Matth. eiicientis vendentes & ementes de templo, & refertur 88. dist. can. eiiciens. significauit, inquit, quod mercator nunquã potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, proiiciatur de ecclesia. dicente Propheta: Quia non cognoui negotiationes *Confirmatio.* introibo in potentias Domini. Atque hac de caussa interdicta est clericis: vt patet eadem distinctione per totam. *August.* In contrarium est August. sententia in lib. Quæstionum veteris & noui testamenti: & refertur in eadem distinctio. can. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Fundamentum. Pro quæstionis decisione notandũ est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absq; otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quemadmodum dicimus, Negotium forense aut familiare, &c. *Quid sit negotiari.* Peculiariter autẽ negotiari idẽ est, quod mercaturã exercere. Et est forsan Antonomasia quædam propterea quod ars hæc sollicitudinibus implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari emere vt vendas. Vnde negotiatores coemptores dicuntur pro eo quòd ex omnibus simul locis emunt, & mercatores: quia, mercari, communi vsu non tam est simpliciter emere, quam lucri caussa ad reuendendum. Et dicuntur præterea institores, eò (vti ait Vlpia.) quod negotiis instent. Vnde Prou. 31. Facta est sicut nauis institoris. *Duplex species negotiationis.* Duplex autem negotiationis species distinguitur: videlicet vna qua res emitur, vt per industriam mutata reuendatur. Sed hæc (vt eod. ca. eiiciens. habetur) non est nuda negotiatio, sed inter alias mechanicas artes connumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana pannum texit, & ex ferro fabrefacit gladium: sic [vt exempli gratia dicamus] qui industrius est curandi, vel aues, vel equos, si rudem emat, vt cultiorem vendat, non tã negotium, q̃ artem exercere censetur. Nam qui pannos tondet, aut attritas vestes coẽmit, vt refectas vendat, nihil amplius per suam artem præstat. Negotiatio igitur mera, de qua impræsentiarum loquimur est, qua quis quid mercatur vt nullatenus mutatum vendens, lucrum comparet. Respondetur ergo ad quæstionem quinque cõ*Prima conclusio.* clusionibus. Prima: Negotiatio neque est de se, hoc est intrinsecè bona, vt charitatis virtus, neque de se intrinsecè mala, vt mendacium, sed indifferens, vt comedere, quod secundum finis circunstantiarumque qualitatẽ potest bene maleq́ue fieri. Cõclusio patet ex citatis verb. August. Ait. n. non esse vt fornicari, sed quod aliquando licet, aliquando non licet. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio. Si negotiationis finem per se consideres, qui non est nisi lucrari, quandam præsefert turpitudinem. Conclusio est S. Thom. 2. 2. q. 77. arti. 4. quam quidem probat argumentum secundum suprà ex Arist. desumptum. Quoniam lucrari per se nil necessarium, honestúmve nominat. At verò si lucrum aliorsum ordinetur, licitè potest procurari. Et ideo subditur tertia conclusio: Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. *Tertia conclusio.* Haud enim omnis prouincia omnibus abundat, quibus indiget: sed pro climatum varietate alia affluit terræ fructibus, & opificiis, quorum alia inops est. Et vice versa, alia est aliorum locuples, quorum inopia alia laborat. Neque possent indigentium singuli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indigẽt, apportarent: neque verò omnes qui abundant, possunt vecturã exercere, vt illa aliò trãsportent: necessarij ergo sunt, quibus ea sit cura vt mercium copias hinc inde transvehant, quas singulis minutiùs vendat. Et quod de loco dicimus, de tempore etiam censendum. Vsu enim venire assolet, vt vno tẽpore redundantia sit rerum, alio verò egestas, neque tamen pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi essent qui emerent, vt in aliud tempus custodirent, nõ posset respublica seruari incolumis. Quin verò & dum mercimoniæ vel in maris portu vel in ciuitate exonerantur, necessarij sunt coemptores, qui earum copiam in tempus seruent: quia non singuli possunt sibi in futurum prouidere. Sed rogas: Nunquid prudentius esset, vt respublica suos ministros conduceret, qui hanc prouinciam subirent? *Interrogatio.* Re vera nõ posset cõmodè: tam multis mercimoniis hac via sufficere. Et ideo consultius ducit artẽ hãc inter alias permittere, quinetiam fouere. *Responsio.* Atque hinc sequitur quarta conclusio, quã S. Thom. interrogat in dicto art. 4. *Quarta conclusio.* Licet negotiationis gratia merces carius vendere, q̃ emptæ sunt, ratione impensarum, laborum, locorũ, ac temporum, nam iustę rei pretium, vel in melius, vel in locum, vel tempus mutatæ, excrescit. Hoc autem non facilè, quod quidam autumãt, concedam, videlicet, quod negotiatori liceat cariùs eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, q̃ alteri cuicunque: nam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed per se absolutè pensatur. Scotus in 4. dist. 15. q. 2. dicit, quod tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij respublica illis decerneret. Regula autẽ hæc neque contemnenda porrò est, neque tamen ad vnguem seruari pt. Sed de rerũ ptio statim articulo proximo. *Quinta conclusio.* Quinta cõclusio. Ars negotiatoria, tũ ex multis circunstantiis illicita fit, tum cumpluribus fraudibus est peruia, tum subinde in plurimis versatur periculis. Fit enim primùm illicita ex obiecto, vt puta si rem emas, quæ vel natura sua est inuendibilis: vt sacramentum, aut sacerdotium, quæ cùm gratis accipiuntur, gratis dari debent:

aut lege

aut lege est prohibita vendi:de quibus habes C.quæ res vendi non possunt.Secundò ratione personæ,siue quæ negotiatur,vt sacerdotes qui iure negotiatione interdicuntur:vt patet dist.88.per totam,vel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neque in infideles licet Christianis arma deportare,vt patet extrà,de Iudæis.cap.Ita quorundam.& sequentibus.Fit præterea indecens negotiatio ratione tẽporis.Vt si in die Dominica,vel in alio festo egregiè solenni exerceretur,vt habetur cap.1.de feriis.vel in loco sacro.Qua ratione Christus eiecit de templo vendentes & ementes.Istæ autem circunstantiæ temporis & loci,ratione scandali constituerent peccatum mortale,aliàs minimè. Vel si in ecclesia impediretur diuinum officium,quod Christus notauit dicens:Quia domus mea,domus orationis est.Qua ratione cap.decet.de immu.eccles.lib.6. negotiationes,quæ in Ecclesiis præcipuè prohibentur,sunt nundinarum ac fori cuiuscunq; tumultus.Citra hos autẽ casus non esset mortale.Nã in Ecclesia cõfabulando,citra expositionem mercium,negotiari,nisi sacrorũ aut concionis tempore,non est tm̃ peccatum,quãuis indecẽtia non careat.De aliis autem circunstantiis q̃ non peculiariter negotiationes vitiant,sed in omnes artes inserpunt,quales sunt mendacia,& fraudes,hoc singulariter adnotandũ est,ꝙ mercatura,nescio quo suo genio, præcunctis artibus & officiis inextinguibilẽ sitim lucri generat. Agricolæ enim atq; opifices suis officiis victitantes cõtenti sunt:mercatores autem,tum ꝙ pecuniã præ manibus semper habent,tum ꝙ hæc ars plurimùm euentibus fortunæ patula est,auidissimè lucro inhiant, in hoc nimirum aleatoribus similimi.Quæ quidẽ auiditas animos absorbet,mendacia nutrit, & dolos nectit. Atque hac de caussa ait ibidem in solutione ad tertium S.Thom.ꝙ hæc ars habet speciẽ mali,& ideo interdicta est clericis.Inest præterea & in hac re pestis alia,ꝙ cùm sine labore magno & sudore exerceatur,& maiore sit in honore,q̃ mechanicæ artes,otiosi homines & honoris cupidi,cætera deserentes opificia, in hoc se barattrum immergunt:atq; adeò nõ vt merces loco traducant,aut in tẽpus referuent,aut in melius mutent,sed meri gratia quæstus,venalia cuncta coëmunt,vt statim lucrum exprimãt.Quorũ subinde caussa,quia liberũ non permittunt forũ,ptia augentur. Qui idcirco exigẽdi profligãdiq; è republica essent,atq; aliis artibus,quæ personis vacuæ sunt,mancipãdi.De his autẽ loquimur, qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt.Haud.n.condemnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt,redundantia mercantur,vt in tẽpus seruẽt.Neq; verò illi qui publicitus parati sunt illa coëmere,quæ pauperes necessitate coacti,nec emptores inuenientes,vendere volunt: vt vestes,libros,&c.Qui verò annonã emunt vt tempore futuro reuendãt,licet quandoque vtiles sint, quasi rerum necessariarum custodes,multò tamẽ pluries sunt pestiferi:vtpotè caussa immodicè augendi pretia:& ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat,meritissimo eiusmodi mercatus vetatur.

Inextinguibilis siti lucri, negotiatoribus singularis.

Negotiatores aleatoribus similes.

Alia incõmoda negotiationis.

Per hæc ergo argumenta suprà facta facilimæ solutionis fiunt.Ad primum enim negatur,negotiationem contra naturæ necessariæ emptionis pugnare quinimò illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatorum,res sunt velutì in penu,singulis indigentibus expositæ.Illa autem negotiatio quę merum lucrum habeet pro fine,quia insatiabilem facerer animũ,nõ solùm necessaria nõ est,sed est impendio pestilẽs.Attamen hæc sitis in cuncta mortalium pectora se insinuat.Et per hoc respondetur ad secundum argumentum.Tertiò verò concedimus,necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri:sed tamen ex altera parte maiora fierent dispẽdia,si vnusquilibet deberet longa facere itinera ad quærritandum quod in sua deest ciuitate.Ad quartum respõdet Aug.in per Psal. 70. Et refertur eadem dist.88.can.quoniam.ꝙ negotiatorũ vitia nõ sunt negotij,sed personarum.Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à republica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices proscribere deberemus profligareq; ab vrbe.Nam & mentitur quandoque agricola,vt grana sua vendat,& opifex,vt pretium augeat.Qui autẽ negotiatores in sacris literis malè audiant,declarat ead.dist.Cassiod.can.quid est.Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur,qui iustitiam Dei minimè considerantes,per immoderatum pecuniæ ambitum polluunt merces suas,plus periuriis onerando,quàm pretiis.Verùntamen negare non possumus, vt paulò ante declarabamus,quin huicarti multò plus periculorum à dolis & fraudibus immineat,quàm cæteris.Vnde Ecclesi ast.26.Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt.Difficilè exuitur negotians à negligentia,& non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et cap. sequen. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur:sic inter medium venditionis & emptionis, qui quærit locupletari,angustiabitur peccatis.Quocirca Prouerb.20.in vniuersum ait Sapiens:Malum est,malũ est, ait omnis emptor,& cùm recesserit,gloriatur.

Ad primũ argument.

Ad secundum argu.

Ad tertiũ argument.

Ad quartũ argument.

August.

Cassiodorus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm rerum pretia,arbitrio mercatorum sint taxanda.

QVONIAM primum in emptione & venditione fundamentum institiæ est ptium. de illo quærendnm est loco tertio,an mercatorum æstimatione sit taxandũ?Et arguitur à parte affirmatiua.Primò,Axiõma inter Iurisconsultos est & celebrata regula. Tm̃ valet res, quantum vendi potest:quam videlicet adnotant l.pretia.ff.ad leg.Falc.& l.s. §. si hæres. ad Senatusconsul.Trebel.& alibi sæpe.Ergo si fraus modò absit & dolus, mercatorum erit arbitriũ pretia suis mercibus statuere.Secundò:In vnaquaque arte eiusdẽ peritis credendum est,vti 3.Poli cap.7.auctor est Philosophus:& vt Iurisconsultus ait l.in re mandata.C.mandati.vnusquisque in re sua est moderator & arbiter.rerum autẽ artifices,sunt mercatores. Ipsis ergo ipsorum iudicio deferendum est,vt pretia ponant.Tertiò:Vnusquisque dominium rerum suarum habet,ac subinde liberam potestatem, ergo potest quisque tantum petere ac recipere pretium pro suare, quantum extorquere potuerit.id qnod in gemmis & rebus pretiosis vsu fieri compertum est. In contrarium

Primum argument.

Secundum argument.

autem facit lex, Pretia.citata ad leg.Falci.cuius verba sunt: Pretia rerum non ex affectu neque vtilitate singulorum,sed communiter finguntur,hoc est communi æstimatione taxantur.

Prima conclusio. Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Pretia rerum non secundum ipsarum naturam æstimanda sunt,sed quatenus in vsus veniunt humanos. *Ratio conclusionis.* Conclusionis huius ro naturalis est, q cùm mundus & q eo continêrut,pp hominê facta sint,tanti ciuili æstimatione res valent,quantu hominib. inseruiunt. *Aristot.* Quapropter Arist.5.Ethi. c. 5. ait indigentiam caussam mensurâq; esse humanarû cômutationû.Si. n. nullus alterius re vel opera indigeret , omnis cessaret cômutatio rerum humanarû: ergo indigentiæ admetiri debemus rerû ptia. Viuentia. n. genere suo pstantiora sunt vitæ expertib.attamê(vt ait Aug.lib.11.c.16.de Ciui.Dei.) mallet homo frumentum domi habere,q mures. Et solet domus plus vænire,q equus:& nonnunq equus,q seruus: licet cum natura hominis nihil in corporalib. conferri ad æqualitatê valeat. Vbi autem indigentiâ nominamus,ornatum ét reipublicæ intelligimus:vt cuncta côplectamur,quæ hominib.pter vitæ necessitatê ét ad suâ voluptatem & splendorê vsui esse possunt. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Ad explorandû iustum rei ptium,ex multis ducenda est ratio,q in triplici sunt ordine. Primùm.n.attendenda est necessitas rei,mox copia & inopia: deinde negotiationis labor,cura,industria,& pericula. Præterea si merces vel in melius mutatæ sunt,vel in deterius,venditorûq; atq; emptorû frequêtia,atq; id genus alia,q prudentissimus qsq; speculari pôt. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Cùm ptium rerû iustû,duplex sit,aliud.s. legitimû, & aliud naturale: iustû legitimû côsistit in indiuisibili,naturale autê seu arbitrariû minime,sed in latitudine diuisibili. Iustû legitimû ê illud,qd lege principis positû est, arbitrariû autê seu naturale currit,qñ p legê non est côstitutû. Distinctio est Arist.5.Eth.c.7.de iusto naturali & legitimo. Ad huius autem conclusionis,intellectû notandû est,q merita illa & caussas statuendi rerum ptia existimare per se quidê primùm ad rêpublicâ & eius gubernatores spectat: qui.s. omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquitur vendentium ementiumq; existimationi. Et illud nunc vocamus naturale: quia secundum rerum naturam vsui accommodatam currit. Igitur vbi pretium lege positum est, nempe,vt modius aut tritici aut vini,aut vlna pani vendatur decê,neq; vnius oboli accessio licita est:sed est peccatû mortale si excessus notabilis augeatur,obnoxiûq; restitutioni. Et si excessus sit pexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuisibili côsistere. Atq; hoc est,qd ait loco citato Arist.iustum legitimum esse,qd licet antequâ positum sit,nihil referat:refert tñ postquâ positum est. Pretium verò, qd non est lege positum,non indiuisibile est,sed latitudinem habet iustitiæ:cuius vnum extremum dicitur rigidum alterum verò pium,sed medium,moderatum. Vt q res iustè venditur decê iustè quoq; vendit tum vndecim,tum ét nouem. Atqui rô huius est,q prudêtia humana,qua per supradictorum côsiderationes de ptio existimatur,nequit punctim attingere metâ,sed arbitramêto quodâ. Sicuti 2.Eth.c.6. *Pretium rigidum, piû, moderatû.* de virtute ait Arist.q côsistit in medio,vt definierit ipse prudens. Atq, adeò dum respublica penes q talis resideat auctoritas,punctum non indicat,laxior restat iustitia ptij latitudinê habens ex quo sit *Prima deductio.* primò côsequens,vt infra illos extremos limites vendere cuicunq; liceat carius pecunia credita, q numerata,inimico q amico,diuiti denique quâ pauperi. *Secunda.* Sequitur secundo sensum illius legis, In caus sæ.ff.de minorib.vbi §.idem Pomponius,habetur licere naturaliter contrahentib. se decipere. cui simile habetur.l.itê si pretio.ff.locati.nô esse (vt Côra.& aliqui putát) infra latitudinê iusti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio:neque vlla opus est remissione (vt pdicti doctores autumát) sanè cùm tota latitudo iusta sit. Sed(vt quæstione proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iusti pretij. Et ideo ait naturaliter,q humanum ingenium lucri auidum,in caussa est Quare,licere,illic nô est idê,qd sine culpa,sed impunè in humano foro. Sequitur tertiò , multò tutius,si fieri posset,cônsultum fore,tum coemptorû negotiatorûq; côsciêtiis,tum ét côi bono,si oium *Tertia collectio.* pretia lege paterent:vnde l. 1.ff.de officio præfect.vrbis.§.cura carnis. inter alias præfecti curas illa censetur,vt rerum pretia statuat iusta. Ob idque quando in omnibus seruari nequit,quam fieri possit maximè,deberent taxari. Enimuero negotiatores,eò præsertim q (vt supra dictum est) lucris sitienter inhiant,non solùm præ sua cæcitate decipiuntur,verùm ét pp suam auaritiam consultu astuque decipiunt. Quamobrem quando lege nô est signatum ptium,non est standum vniuscuiuslibet mercatorum arbitrio,sed prudentium iudicio,eorumque qui sunt æquitatis cultores. Est enim fal- *Fallax regula in taxandis pretijs.* lacissima regula,si quis semper quâto emit pretio,quantumque laboris & periculorum subiit , tâti velit vendere cum lucri accessione. Enimuero si mercator,artis negotiotumque ignarus pluris iusto emit,aut sibi fortuna aduersa restauit: quia scilicet copia mercium insperata succreuit , non potest iustè extorquere expensas,quas fecit. Et vice versa si industrior alius aut fortunatior,cui vel contingit minoris emere,vel fautrix arrisit fortuna: hoc est insperata rerum inopia post accidit , iustè sanè potest carius vendere,etiá eodem die & eodê loco,idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum euentibus subdita , debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula,& dextrâ opperiri fortunam. Loquimur cum Christianis de fortuna,pro euentu nobis insperato. Atque hic est sensus l.pretia.ff.ad l.Falcid. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut vtilitate singulorum,sed communiter fingi. Hoc est non secundum priuatorum existimationê,sed fm communem prudentiam constitui. Et eodem alludit simile verbum l.1. l.4.co.tit. vbi habetur,rem non æstimari pretio formali,id est,à contrahentibus formato, sed secundum præsens,puta communi foro currens. Valor nanque rei non secundum futurum, quando res nondum est,sed secundum præsens in quo res est,debet iudicari. Accipe horum exêpla. Est frumenti charitas in Hispania,mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento naui ad nos adnauigat:

quando

quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori cęlo, vel quia aliunde copiam grani habemus, lunge imminutum est pretium: non potest ergo tanti vendere, quanti sibi stat merx: neque vero si credito futura solutione cariùs venderet, vt saltē se iodemoē redderet, immunis à peccato fieret, aut à restōne liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ in nundinis vsu venire solet. Etenim in initio cùm sit vberior emptorum copia merces pluris væneunt: in fine autē, cōtraria ratione pretium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licitē posse tanti vendere, quā ti in initio: cùm tamen numerata pecunia idem nun possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. Vbi demum ad clariorē istorum notitiā animaduertēda est quarta conclusio. Mercium pretia, emptorum copia augentur, penuria vero minuuntur: sicuti econuersò abundantia venditorum minuuntur, raritate verò excrescunt. Enimuerò vbi merces affluunt, venditorum numerus amplior est & emptorū minor. Atque ea hoc tibi tñsum elicies, si hæsitaueris an vendendi caussa & modus, pretium variet. Etenim caussa vendēdi aut emendi, nihil per se ad rē facit. Siue.n. vendas necessitate cō pulsus, siue præ satietate rerum ipsas despiciens: liē siue ob necessitatē emas, siue propter voluptatē nihil inde variatur pretij. Attamen quia venditoris necessitas in caussa est, vt merces sub hasta venum exponat, fit, vt paucioribus tunc exiſtētib. emptorib. pretium rerum vilescat: sicuti in bello parta victoria exiguo numo venditur pda. Econuersò vbi publicè mercatores emptores expectant: qa illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atq; eadē rōne in initio nundinarum, vt plurimùm cariùs vēditur q̃ in fine. Atq; p hanc cōclusionem lucet monopoliorum iniquitas, pntā cùm qs vel à principe priuilegium emit vt solus ipse vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinē anteuertentes, mercium aceruum coēmunt, vt voluerit ad ipsos cogantur cōfluere vel iurata fide cōstituunt vt nullus eorum nisi tanti vendat. Hinc.n. raritate venditorum ptium crescit. Et eadem rōne, vice versa, licet non tam crebrò accidere cōsuescat, emptorum monopolia, ad extenuādū ptia, essēt nihilominus iniqua. Vt si i portu, cui ptiosissima nauis applicuit, illi, q a mere possent, sibi mutuò promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne lici tarentur auerterē, vt minoris ego emerē, peccatum profectò esset, quud ante restitutionem oō temit teretur. Et hoc est q ait Cice. lib. de Officus: Non licitatorem venditor, nec q cōtra se licitetur emptor apponat. Quādo verò vēditores monopolium facerent, tunc iustè emptores, quasi vim vi repel lentes, cōtraria pariter possēt prudentia vti: puta conuenire inter se, vt nullus nisi certo ptio emeret.

Fallacia qua sicque ter negotia tores in nũ dinis viun tur.

Quarta conclusio.

Solutio.

Monopolio rum iniqui tas.

Cicero.

Restat ergo ad argumenta respōdere. Et primum omnium regulam illam: Tñ valet res, quanti vēdi potest palàm est, nō habere tā vastum sensum, quantum verba sonant. Alias liceret vendere vltra medietatem veri pretij, quia vero duplo & triplo. Quòd si illā sic moderēris, vt intelligatur quātum iure & iustè vendi potest: nā id possumus qđ iure possumus: tunc quasi principium petens, redderes illam inanem. Si.n. qrenti quanti vendere potest, rñdeas, Quātum iustitia fert: nihil rñdes quod ipse ignorabat. Secus ergo est q iñ valet res quanti vendi potest, seclusa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quāuis eodē videatur tñsum recidere ac si dixissem, iustè, non est tamen idem. Enimuero si quærenti quid est homo, rñdeas, esse hominem, nihil doces. Si autem rñdeas esse animal rationale: licet idem sit, tamen qa definitum explicas, nō petis principium. Ad secundum tñdetur, perito artis credendum est qñ affectione rei propriæ non est infectus: & vnusquisque cst arbiter in re propria dum illa ad alterum nihil attineat: qui autē vendit, non rem propriā suā, verum cōem sibi & emptori tractat. Et ideo non est legitimus arbiter. At quia de gemmis & rebus ptiosis mentio in tertio argumento fit distinguendum de mercibus est. Quædam enim sunt reipublicæ minimè necessariæ: atque illas potest quisque tanti vendere quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt ptiosi equi, gēmæ, accipitres, &c. Spectant.n. ad ornatum decorēq; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illa magno æstimare. Alia verò sunt reipublicæ necessaria: vt quæ ad victum, vestitum, & alios id genus vsus attinent. Atque in his licet nihil fraudis doliue interserit, vis tñ est, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

Ad primũ argument.

Ad secundum argu.

Distinctio.

QVÆSTIO TERTIA, DE INIVSTITIÆ QVÆ IN EMPTIONE ET VENDITIONE COMMITTITVR.

S.Thom.2.2.quæstio.77.

ARTICVLVS I.

Vtrum licite quis possit rem pluris vendere quàm valeat.

TRIBVS itaq; articulis superiori quæstione præiactis, s. de emptionis, negotiationisque necessitate, ac de rerū pretio: sequitur tertia quęstio de iniustitia quæ in hunc contractū se insinuat. Hoc autem statim in capite tacitus non pręteribo de quo lector fortè dubius apud S.Tho. hærebit. Ait.n. in distributione statim quæstiunis, solas duas quæstiones tractandas assumere de emptione. s. & de vsura: eò q circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniustitia, quæ non reducatur ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex. Prior, q eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulētia emptionis & vsurę, genus quoddam furti est. Quòd si dicat, has duas esse commutationes voluntarias, tunc emergit posterior dubitatio

Dubium circa verba S. Tho.

Solutio.

bitatio, quod eadé ratione deberet de locatione, stipulatione, & aliis tractare. Ad has auté simul dubitates respondetur, scientem fuisse ac prudentem considerationem D. Thom. Iniustitia enim emptionis & vsuræ differt à rapina & furto, quia non fiunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante: hoc est transferente res suas in aliu. Et ideo licet quantú ad iniquitatem pretij fuerit inuitus: est tñ contractus, qualis non est furtú. Et quáuis eadé sit ratio de locatione, tamen iniustitia eius & quorumcunque aliorú contractuú ad istorum normá exigenda est & perpendenda. Omnes náq; iniustitiæ voluntariarú comutationú ad hæc duo capita reducuntur. s. vel quod aliquo pretio ré vendas, quæ nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad vsurá: aut quod pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum transferas. Et de hoc iudicandú est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrum licitè quis possit ré cariùs vendere, quàm valet. Quibus verbis implicatur, an possit cótra vilius emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in commutationibus iure ciuili constitutum est: idem autem ius permittit contrahentibus inuicé se decipere, vt habetur l. rem. C. de rescinden. vendi. & l. in caussæ. 2. ff. de minorib. §. idem Pomponius. ergo licet pluris rem vendere, minorisq; emere quàm valet. Secundò: Commune omnium desiderium à natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare, vili autem émere & magno vendere (vt Mimus ille apud August. 13. de Trin. aiebat) commune est mortalium desiderium. cui & Sapiens cósonat Prou. 20. vbi ait, Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cùm recesserit, gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperans pretiú, atq; emptio idé non attingens. Tertio arguitur: Lex amicitiæ secundum Philosophum 9. Ethicæ est, vt rei vtilis repensatio secundum vtilitaté fiat, quá qui beneficium suscepit, consequutus est: cótingit auté vt emptor cumulatiùs ex re empta beneficium suscipiat, quàm ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculum euasit: ergo licebit tunc venditori pluris rem illam æstimare. In contrarium est salutificum illud Redemptoris monitum: Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit, quòd cum nullus sibi velit rem iusto carius vendi, nullus debeat carius védere alteri.

Primum argument. partis affirmatiuæ. Secundum argument. Augustin. Tertiú argumentú. Aristot.

Ne institutum nostrum peruertamus, quod est S. Thomæ sententiá vbiq; nostræ præmittere, quia tot eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est: Fraude vti & dolo, vt vel pluris res vendatur aut minoris ematur, sicuti in omni contractuum specie, delictum est, idemq; suo genere mortale. Primò patet auctoritate Apostuli 1. ad Thessa. 4. vbi admonet, ne quis fratrem suum in negotio circumueniat: quoniam vindex est Dominus, inquit, de his omnibus. Et Cice. de Offic. Tollendú est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor: neq; qui contra liceretur, emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntarium abest, ac subinde iustitia fit, charitati aduersa. Secunda conclusio: Si emptio & venditio secundum suam nudè naturam contépletur, nunquam licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. Est. n. hoc genus contractuum in commune bonum, æqualeq; commodum introductum. Quod autem sic institutum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est conficiendum. mensura auté ac velut bilancium trutina est pretium, in cuius vsum nomisma (vt suprà diximus) inuentú est. Ergo iustum pretiú vel augere vel minuere, peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. Potest nihilo secius venditio secundum accidens existimari, népe quatenus res vendibilis, aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia cóclusio. Licitum est in pretium rei ducere dánum quod védiror accepit, ita vt non solùm res æstimetur quáti in se erat, verùm & quáti venditori valebat: Vt si meum solum per se non nisi decé valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere commodissimú duco, valet duodecim: hoc ipsius ex re pretiú possum tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana: quia vnusquisq, vendere totum potest quod suum est: & in tali casu non solum res, verùm & eius emolumentum est vendentis. Quòd si cótrà sic arguas: Postquam rei dominus suapte sponte distrahere mauult, quàm emolumentú rei capere, sibi imputare debet, & non exigere plus quàm emptori confert: eò præsertim, quod si hic rescisset ré non tanti per se valere, forsan non emisset. Respondetur, argumentum conuincere id nequaquá licere, nisi venditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quádo enim emptor sciens & prudens, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iustè venditor tanti vendit, quanti sibi valebat: alias minimè. Quarta conclusio: Commodú quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria. Quoniam venditor nó potest nisi quod suum erat vendere: commodum autem ementis non erat res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars caussa illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditori, sed sibi ad bellú necessarius est, vel rem aliam qua per vsum suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quá fecisset venditor. Alioquin si vtilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta táti vendere, quanti valet salus in infirmo. Vrbanú auté est, vt eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Arist. sumptum. In commutatiua nanq; iustitia rerum tantùm æqualitas pensatur, in amicitia verò vtili, vtilitas, quæ per donum gratificum rependitur. Vide quàm sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. distinct. 15. quæstio. 29. vbi asserit, quod id quod secundùm naturalem æquitatem debetur, potest in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solum ad remutuandum, vt ipse fatetur, sed ad emendum à mutuantis officina & mulendum in suis molis, & pariter emptorem ad augendum pretium ob suum emolumentum. Quæreret hic autem attentus lector circa hanc cóclusionem, an vice versa detrimentum, quod emens patitur caussa sit legitima vt pretij quidpiam detrahatur? Syluest. quidem verb. emptio § 7. asserendo respódet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus quia pauper es, te códucit poterit

Prima conclusio. Probatio. Paulus. Cicero. Secunda conclusio. Ratio conclusionis. Tertia conclusio. Ratio conclusionis. Obiectio. Solutio. Quarta cóclusio. Probatio. Regula Maioris falsa. Quæstio.

poterit operas tuas minoris redimere, quàm si te ipse rogaret. Attamē huius certè caussæ nō est emptoris detrimentū: sed quia (vt arti. præcedenti diximus) venditoris copia vilescit pretiū. Et ideò cū emptorē rei tuæ quæris, vel rogatū operarū conductorē, minoris tu tuáq; æstimantur. Alind enim apparentius fieri potest argumentū contra eandē cōclusionē. *Argumētū.* Sequeretur namq; ex illa, q neq; dū quis vsu alienæ pecuniæ, quā habet in deposito, quidpiā lucri cōficit teneatur dno illud partémue refundere. *Responsio.* Conceditur autē planè conclusio: Neq; potest depositor cū depositario citra vsuræ crimē pacisci de parte lucri, nisi societatē faceret cū periculo sortis, de qua infrà. Potest nihilominus ac debet idē depositor per honestatē & comitatē illi esse, te etiam gratus. Neq; verò vsuræ culpa subest. Si tu pecuniā tuam apud gratum mercatorem deponas, quē tibi speras fore beneficū: neq; verò ille vsorarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodiæ aurum tuum concredas.

Primum igitur argumentorum capitis quæstionis, dubij illius solutionem deposcit, quo scilicet *Ad primū argument.* pacto iure permittitur in venditione & emptione deceptio. Et quidē iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus. In caussæ 2. § idem Pompo. ff. de mino. Vbi habetur, q licet contrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si pretio ff. loca. Haud enim intelligitur infrà latitudinem iusti pretij: quoniā illic nulla est deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim non solum ciuilia iam nunc citata, & l. 2. C. de rescin. vendi. & l. si voluntate. eo. tit. verū etiam iura canonica permittunt: vt patet ca. cum dilecti. & ca. cùm caussa. extrà, de emptio. & vendi. At vendere vltra dimidium iusti pretij, *Quid sit vēdere vltra dimidiū iusti pretij.* sunt qui referente Conrad. q 57. esse arbitrentur vendere vltra duplū sed nulla se possunt probabilitate tueri: nomen enim ipsum rem explanat. Est enim vendere vltra sesquialterum, vt res quæ valet decē, habet latitudinem iusti inter nouē & vndecim: vendere autem eam sedecim, est vendere vltra dimidiam veri. Sicuti emere citra dimidiū, est emere quatuor: nā quinque, sunt media pars. Sic enim habet lex illa citata, Rem maioris. in C. Minus pretium esse videtur, si neq; dimidia pars veri pretij soluta est. *Quæstio.* Est ergo quæstio, vtrū lex id permittat tanquam licitum? De quo tres sunt opiniones. *Prima opinio Durād.* Prima est Durandi ordinis Minorum: quē & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. tit. 1. cap. 16. *Conradus Antonius.* tenentis, licere venditori in foro Dei exigere pretium iusto maius, etiā si immodicus sit excessus: dummodo nō sit vltra dimidium. Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere: *Primū arg. pro Durando.* Lex humana obligat in foro conscientiæ: potest ergo in pœnam imprudētiæ cōdemnare emptorē illo excessu: sicuti facit in præscriptione. Secundò sententia iusta obligat in foro conscientiæ, nisi ex falsa præsumptione procedat: sed si emptor venditorē in iudicium de hac re deferat, absoluetur venditor: ergo in tuto manet eius conscientia. *Sententia Gersonis.* Proxima huic est sententia Gersonis in tract. de contractib & in suis Floribus: vbi ait, q huiusmodi deceptor peccat quidē, idémque mortaliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. *Secundum argument.* In tract. quidē de contract. cunctatiùs id dicit: sed tamen in Floribus audaciùs idem asseuerat. Et ratio sua est: quia scienti & volēti non fit iniuria. *Tertia opinio S. Tho.* Tertia tamen opinio est S. Tho. præsenti locu 2. 2. Et quamuis dicat Gerson non esse de hoc concordiam inter Theologos: profectò in 4. Senten. q 15. omnes communi consensu ita sentiunt. *Ratio Gersonis.* At forsan quis contrà citet Scot. qui illic q. 2. ait, durum esse inter contrahentes, si non semper intenderent aliquid de indiuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt omnem cōtractum concomitetur aliqua donatio: *Scotus.* ex quibus fortasse verbis ille iuus Durand. seductus est. At verū Scotus nihil sibi aliud vult, quā q vltra citráque indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere, infrà latitudinem tamen iusti: vbi nos suprà diximus, nulla opus esse remissione aut donatione. *Suadetur sētētia S. Thoma.* Etenim inferiùs arti. 3. ait, q in fraudibus non est voluntaria donatio. Igitur quòd leges nec canonicæ nec ciuiles permittere velint deceptionem citra dimidiam iusti, tanquam ratā in foro Dei, patet cum primis naturali diuinóque illo præcepto suprà citato: *Prima ratio.* Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis, nemo enim seduci astu vellet. Est quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac vēditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hæc: Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest: quia eiusmodi iussa (vt patet in decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indispēsabilia esse iure humano: quāto minus abrogabilia? seruare autem iustitiā in cōmutationibus, est præceptū naturale, atque adeò diuinū: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor portò præmissa tā nota est, quam Maior: quoniam iustitiæ obiectum est æqualitatē facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Ethi. *Aristot.* docet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt æqualitatem inter personas constituat, nempe vt quantum à te accepi, tantum tibi reddā: neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere vltra latitudinem iusti pretij, manifestè repugnat natiuæ rationi iustitiæ. *Secunda ratio.* Secundò: Fraus (vt sæpè diximus) opponitur voluntario: illic autem est iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat vltra dimidium atque adeò venditor genus furti committit. Et prætereà est contra præceptum Pau. 1. ad Thessa. 4. *Paulus.* Ne quis fratrem suum in negotio circumueniat. vbi omnis fraudulentia condemnatur. *Tertia ratio.* Tertiò: Si liceret decipere citra dimidiam iusti pretij, pariter liceret defraudare in mensura: vt si decem modios grani vendidisti, liceret tibi recepto integro omnium pretio sex tantùm subdolè tradere. Patet: quia eodem relabitur: hoc autem iniquissimum est, assertúque absurdissimum, contra illud Deute. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Ex his fit consequens quòd huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionem. *Corollariū contra Gersonem.* Hoc cōpertissimū est: quoniam peccatum iniustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem: iuxta illud c. si culpa. extrà, de iniur. & dam. da. Si culpa tua datum est damnū, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. *Argum. 4.* Atque hinc sumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionem, & (si qui sunt, vt fertur) doctores iuris, qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iusti pretij

superaret, obligatio inde emergeret restituendi: quod negare non possunt. Túc ergo aut restituendus esset totus excessus vltra iustũ pretiũ, aut nõ nisi ille, qui est vltra iustũ pretiũ cũ dimidio. Hoc secundum dicere nequeũt. Siquidẽ ius etiá ciuile cõtractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori: vt expressè habet præfata lex 2. C. de rescin. vend. Si autẽ tunc restituendus est totus excessus fit, vt in deceptione citra dimidium restituẽda sit illa pars. Mirabile enim est dictu, ꝙ si rem valentẽ decẽ, à te mercatus sum sexdecim, tenearis mihi restituere sex: dum autem mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multò magis est de Gersone mirandũ, quá de prima opinione: ná postquá agnouit eiusmodi deceptionẽ delictum esse, quomodo ignorare potuit præuaricationem esse iustitiæ? cuius vtiq; naturale est nexu restitutionis delinquentẽ illaqueare. Neq; planè intelligitur quid sibi voluerit, regulá iuris allegando: Scienti & volenti nõ fit iniuria. Ná etsi emptor sciẽs & volens emit, celatur enim tñ iustus valor: ac subinde seducitur, putans tanti rem valere quantũ venditor petit. Sed aiunt isti (vt pro illis arguamus) lex potuit humana venditorẽ à restitutione liberare, tradendo illi dominiũ, sicut in præscriptione. Profectò iustè nõ potuit, quia nõ subest tanta caussa.

Obiectio.

Solutio. In præscriptione náq; ratio quietis obuiandi quá litibus persuadet, vt princeps qui custos est pacis, priuet negligentes, qui diu rem suam deserunt: quia post longi tẽporis lapsum multæ oborirentur fallaciæ. In cõtractu autẽ emptionis nequeunt cuncti rerũ pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emũt nõ est cur propter iniquitatẽ institoris mulctẽtur illo excessu: eò præsertim, ꝙ in præscriptione possessor bona fide possidet: & ideo iniquũ esset vt post tá longá temporis iniurá inquietaretur: fraudulentus verò mercator mala fide decipit: ob idq; nulla fert ratio vt de sua iniquitate emolumentũ reportet, atq; id præsertim, quod ab innocente extorqnetur. Igitur vt rei conclusionẽ faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est. Vna, ꝙ læso citra dimidiũ nun dat in iudicio actionẽ. Altera, ꝙ non permittit contractũ rescindi, vt habetur lege citata, Si voluntate. C. de rescind. vend.

Scrupulus. At verò rogas, cur ergo tali casu actio non datur?

Responsio. Respondetur, inconsultissimè legum latores fecisse. Haud enim illi mortales tanti æstimabant bona hæc tẽporalia, vt propter illa tantam sinerent litigationũ turbinẽ, quantá nunc videmus: cõtra documentũ Christi admonentis, vt ad redimendũ tẽpus petẽti à nobis tunicá, dimittamus & palliũ. Ob idque in præscriptione vbi maior erat caussa ratione cõsulendi paci, dominiũ adiudicatur possidenti: in deceptione autẽ citra dimidiũ, actio petenti denegatur: eò ꝙ illa deceptio infra dimidiũ iusti ægrè & subtilè potest semper percipi: & ideo multas parturiret fraudis formas. Remittitur tamen ad forũ Dei. Et hac respõsione fit satis argumento secundo suprà facto. Haud enim absolutio iudicis in tali caussa est sacramentalis.

Obiectio. Sed alleget forsan contrarius axiôma illud: Qui peccat legis auctoritate, non peccat: sed quia contra legẽ agit: vt cõtra Pellicianũ ait Augu. 23. q. 4. can. Qui peccat. & idẽ fermè habetur l. Gracchus. C. ad legẽ Iul. de adul. Est autẽ

Solutio. delusoria hæc citatio. Illud enim intelligitur de lege iussoria: secus aũt de permissoria. Ille inquá qui agit quod lex iubet, nõ peccat: secus de illo, qui agit quod lex humana impunè permittit. Non enim omne illud permittit diuina. Alioqui meretrices, quia lege permittũtur, nõ peccarẽt.

Chrysosto. Vnde Chryso. (vt habetur 33. q. 1. can. hac ratione.) Quod permittimus, inquit, nolẽtes præcipimus: quia malas hominum volũtates ad plenũ prohibere non possumus. Et ff. de reg. iur. Sẽper in cõiunctionibus (sic enim lex incipit) nõ solum quod licet cõsiderandũ est, sed & quod honestum sit. Vbi glossa ponit exẽplũ in proposito. Ná etsi liceat, inquit, cõtrahẽtibus se decipere, nõ tamẽ cõuenit bono viro. Nullũ ergo dubiũ restat, quin huiusmodi vafri ac seductores, siue venditor sit, siue emptor, teneantur restituere

Innocenti⁹. etiam nõ requisiti. Quòd si insignẽ doctorẽ Innocentiũ cõtrà nobis obiicias, qui super ca. quia plerique. de immunitate ecclesiarũ, in genere ait, ꝙ qñ contractus iure tenet, pars quæ lædit, non tenetur restituere quoadusq; pars læsa repetat, nullatenus contra nos pugnat: quia id de contractibus prorsus intelligit, in quibus ius trãslationẽ dominij nõ vetat. Qua ratione luctũ ex ludo nõ tenetur lucrator

Mens Innocentij. restituere nisi petatur: in præsentiarũ autẽ iure naturali & diuino inhibetur trãslatio dominij. Quare idem egregius auctor super ca. In ciuitate. de vsuris. In hoc particulari casu docet leges permittentes

Panorm. deceptionẽ citra dimidiũ iusti pretij, intelligi iure fori, sed nõ iure poli. Idémque Panormi. super di-

Baldus. cto cap. quia plerique. Atque idẽ insigniter Bal. super cap. cùm caussa. de testibus. vbi allegans singularem illam glo. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientiæ, sed mercatorũ animas in periculo versari: quáuis alibi variare videatur. Etenim qui non rerũ caussas introrsum rimantur, non possunt sibi constare. Attamen in eandẽ subscribunt sententiam quotquot sunt iurisconsulti præcipui nominis. Ad secundum argumentũ ipse ibidẽ August. respondet, dicens quod mimus ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturæ, ac latam viam per quam (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest

Ad secundum argu. quisq; adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exẽplum, qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit. Ad tertium autem suprà responsum est.

ARTICVLVS II.

Vtrùm vitium rei venditæ sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere.

POstquam de substantia venditionis visum est, quæ in iusto consistit pretio, subsequitur, vt eius conditiones exploremus. Secũdum autem ac tertium articulum S. Tho. q. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videat. Quærit enim in secundò, vtrũ venditio reddatur iniusta propter defectũ rei venditæ? Cui quæstioni postquam affirmatiuè respondit, adiecit quòd si quis in venditione scienter fraudem fecerit, vẽditionem reddit illicitam, & restituere tenetur. In tertiò nihilominus sciscitari pergit, vtrum venditor teneatur vitiũ rei venditæ dicere: ꝙ

videri

videri potest affirmando definisse in secundo. At verò discrimen est huiusmodi, ꝙ vendere rem vitiosam aut contingit eodē pretio, ac si integra esset & solida & in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio duntaxat, quod cu vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: vide licet vtrū postquam res non maioris venditur, quàm iustè valet, liceat venditori vitium subticere. At verò adeò sunt istæ quæstiunculæ germanitate connexæ, vt fortasse eodem simul articulo cōmodiùs dilucidentur. Quæritur ergo, vtrū mercis vitium, sic venditionem reddat illicitā, vt necessarium sit illud semper detegere? Et arguitur à parte negatiua: Tria sunt, in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiæ, qui omniū est nocentissimus, non est cur semper contractum vitiet: putà si quis vendat argentū, aut aurū alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magistri, ad eosdē ferè humanos vsus confert, putà ad vasa cælanda, cudendáque numismata: ergo multo minùs ob alios defectus qualitatis & quantitatis redderetur venditio illicita. *Primū arg.*
Secundò, vbi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio: ergo venditor dūmodo non mentiatur, docere non tenetur emptorē. Alioqui illo stultitiæ genere notaretur, quod retulit in officiis Tullius, vbi ait: Quid iam absurdum, quàm si domini iussu ita preco prædiceret: Domum pestilentem vendo? Accedit huc tertiò, quòd caussa quæ vrgere posset vitium detegere nō est alia, quam vt pretium fiat minus: haud tamen tenetur venditor caussas semper propalare, quibus res minoris æstimaretur: nam mercator præscius mercium quarum copia superuentura est, licitè potest tacitus suas præuendere pretio currenti: ergo illa de caussa nō tenetur reuelare alia vitia. In contrariū est Ambro. lib. de officiis: vbi ait, Regula iustitiæ manifesta est ꝙ à vero non declinare virum deceat bonum: neq; damno iniusto afficere quenquam: neque aliquid dolo annectere rei suæ. Arq; ibidem rursum: In contractibus vitia eorum, quæ væneunt prodi iubentur: ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur. *Secūdū arg.* *Cicero.* *Tertiū arg.* *Ambros.*

Cum in duos sensus partiti quæstionē simus, scilicet vtrùm rem vitiosam pro integra, eodémque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitiū silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori aliis itē tribus. In re autē vænali (vt primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda videlicet substātia, quantitas, & qualitas. *Tria in re vænali consideranda.* Est ergo prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate cōtractum reddit illicitum: si pretio veræ rei integræ & solidę vendatur. Conclusio patentior est, quam vt testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeò genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas veniale faciat. *Prima conclusio.* Atqui in eum qui contrà facit quantum ad substantiam, proclamatur, apud Isa. cap. 1 Argentum tuum versum est in scoriā: vinum tuum mistum est aqua. Quantū verò ad qualitatis mensuram, admonetur Deut. 25 Non habebis in saculo diuersa pondera, maius & minus: neq; erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò pòst: Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentū pro sano firmóque vendiderit. De his omnibus extant prętereà cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contrahen. emptione. contractus rescinditur, si substantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. *Ratio conclusionis.* Secunda conclusio, quæ ad istam consequitur: Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: qui verò rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis: tenetur tamen vbi primum defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere, alioqui restitutionis funiculo ligatur. *Secunda cōclusio.* Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare censetur, qui ea verborum versutia vtitur, vt vitium contectum relinquat: vt isti proxenetæ dum equum vitiosum vendunt, omnium morborum maculis eum depingunt, vt in aceruo verum vitium contegant. Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. *Tertia conclusio.* Vsu enim venire solet, vt venditor, substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis rei suæ ignarus rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quàm valet. *Distinctio.* Atque hæc de priori sensu: In secundo autem opus est distinctionibus. *Quarta cōclusio.* Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in dānum vergit, periculúmue emptoris, aut secus. Sit ergo quarta conclusio: Quando vitium mercis occultum est, per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare, & ad restitutionem tenetur. Conclusionis ratio est hæc: Quāuis non quisq; lege iustitiæ cogatur consiliū auxiliúmue alteri præbere, quo à periculis damnisq; eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, vel alter extremè laborat, tamen occasionem periculi aut dāni alteri dare nemini fas est: venditor autem eo ipso ꝙ rem vitio aliquo affectam vænum exponit, occasionē damni dat, & periculi, quæ nescius emens incurrere posset: damnum quidem, si res propter vitiū minoris sit pretij, quàm venditur: periculū autem, si propter idem vitium vsus rei vel inanis sit, vel fortè nocuus. *Ratio conclusionis.* Vt si militi equum mancū pro sano vendas, quo posteà in acie vti non posset: aut si domum ruinam minantem vēderes, aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde genere suo mortale, idémq; hominē restitutioni subiiciens. Quinta conclusio: Si venditor caueat damnum dare: puta ꝙ non pluris rem vendat quàm cū vitio valet, neq; vllo emptorem obiiciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere. *Quinta conclusio.* Hanc conclusionem non ponit in forma de occulto vitio S. Tho. sed tñ apertè ex præcedenti colligitur. Et ratio est: quia vēditor eatenus tenetur emptorē admonere, quatenus nullius sit ei occasio vel dāni, vel periculi: sed nunc nullius est caussa: ergo potest rei suæ cōsulere, reticēdo vitiū. Nā si emptor *Probatio.*

ſciret,fortè eã iuſto etiã pretiu renueret emere. *Sexta conclusio.* Sexta concluſio: Quando vitiũ eſt manifeſtum , puta equus vnoculus eſt,vel à parte claudus,vel perforata domus , nulla eſt neceſſitas euidentius illud euulgandi:quia niſi cæcus emptor ſit,ipſe poteſt videre. Quare ſi emit,preſumitur ſciens emere. Itaq; vt ſummatim dicamus,ſi vitiũ eſt notũ,nulla eſt neceſſitas diuulgandi:ſi verò occultum & periculoſum,quantũuis pretiũ extenues,illicita eſt venditio,niſi emptorem admoneas. Sed ſi non eſt periculoſum,& pretium ad vitij qualitatẽ admetiaris,non teneris reuelare. Attamen pluris vendere,iniquitas eſt propter damnũ datũ. Circa harũ autẽ concluſionum ſingulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad.q.54.non plene approbat concluſiones has S. Tho. etſi fateatur eaſdẽ eſſe Gerſonis, vt re vera ſunt,in ſuis Regulis moralibus. *Conradus non vſquequaque probat cõcluſiones præmiſſas.* Ait enim hoc agere moderamine , quod ceu regulã conſtituit:Si dũ vitiũ eſt occultũ,venditor probabili coniectura ſcit emptorẽ, etiã ſi vitium deprehenderet, nihilo ſeciùs rem empturum:tũc licitè venditor tacito vitio æquo pretio vendit, ſi autem cõiiceret, ꝙ non eſſet empturus,iniuſtè occulit vitiũ. Et eadẽ eſt opinio Panor.in c.iniuſtũ. de rer. permu. quẽ videtur Syluest.ſequi,verb.emptio.§.20. *Panorm. Sylueſter.* Et ratio iſtorũ eſt,ꝙ dum alter nõ eſſet empturus, inuoluntarius contrahit,ac perinde iniuriam patitur. Quin verò eadẽ ratione addunt , ꝙ etiã dũ defectus eſt manifeſtus,ſi emptor non animaduertit,tenetur eũ venditor admonere. Atq; hanc ſententiã ſequuntur fermè iuniores. Sed tñ regula hæc iſtorum quãuis ſit ipſis cõſtitutiſſima, non tñ habet in ratione fundamentũ. *Ratio Conradi & aliorum.* Nã etiam ſi venditor ſciret alterũ empturũ,fortaſſe ille nolet tanti emere,quanti res valet:atq; adeò etiã dũ ſcitur,eſt nihilominus ratione pretij inuoluntarius & inuitus. Et tñ ipſi fatẽtur, ꝙ poteſt tunc nihilominus vendere pretio iuſto tacendo vitiũ , ne alter pretiũ imminuat. Idq; ratio ne fateri vincuntur:nã venditor non tenetur dare occaſionẽ detrahẽdi ſuum iuſtũ pretium. Quòd ſi in tali caſu ei licet vitiũ celare,profectò pariter id licet,etiã ſi ſciret ꝙ alter non eſſet empturus:quia vtitur iure ſuo. Negamus igitur vllã eſſe rei conſequentiam, ꝙ ſi emptori ignorantia in cauſſa eſt vt inuoluntarius emat,venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dũ vtitur iure ſuo,dat alteri cauſſam dãni.

Ad argumẽtum Cõradi. Quocirca vt Diogenes apud Cicer.lib.3.Offi.aiebat,aliud eſt celare , aliud tacere. Celas , dum quod pãdere teneris,nõ prodis:taces dum loqui iure nõ cogeris. Quẽadmodũ ergo & ſi quis tertius ſciens vitiũ nõ admoneret emptorẽ,non laberetur in culpã:maximè ſi ſciret nec dãnum illi nec periculum creari,ita neq; emptor eſt in culpa,qui ſuum ſeruat ius. Hoc tñ nos fatemur, ꝙ ſi nocet vẽditor illã rẽ fore prorſus inutilẽ emptori,non poteſt vitium tacere. Vt ſi ego equũ ſubmancũ vẽdo nobili iuueni, cui in more eſt eques curſitare,quanuis vendam iuſto pretio, iniuſtè tñ ago. At ſi vendo ſeni medico qui optat equũ leniter gradientẽ,profectò nullam ei irrogo iniuriã. Et ideo poſuimus tres conditiones:ſcilicet,ꝙ caueatur periculũ,& dãnum,& res ſit emptori vſui. Adde , ꝙ ſi creditur emptorẽ alteri poſt rẽ venditum ire:& quia vitiũ ignorat tantum petiturũ, quanti abſq; vitio væniret,tenetur tunc prior vendens emptorẽ admonitũ facere,ne alterũ fallat. Atq; hoc modo concordia conciliari poteſt inter Diogenẽ & Antipatrum,de quibus illic meminit Cicero. Ille enim venditorem minimè ſtringebat vitiũ mercis detegere,hic verò contrà putabat. Quidnam ſit de iure ciuili in foro exteriori,ad Iuriſconſultos remittimus:quorũ intereſt ſcire quãdo eſt venditori merces , & pecunia emptori propter contractus vitium redhibenda.

Argumen. Sed tamen iure naturæ cõcluſio S. Tho. eſt veriſſima. At tunc potiſſimùm qñ vitium eſt manifeſtũ,quis dubitat,ſi emptor non aduertat, quin ipſe reputandus ſit ſui erroris cauſſa? Sed tamen ſcrutatores iſti S. Tho. aliud obiicere illi potuiſſent argumentũ , quo mordaciorem iniicerent ſcrupulũ. Etenim ſi hæc eius ſententia vera eſt , nõ ſolùm in rei qualitate,verùm & in quantitate menſuræ,& in ſubſtantia ipſa,id pariter eſſet licitum. Proferamus quippe mercatorẽ in exẽplum,qui habet grana,vel vini genera,re vera pluris valentia,quã poteſt publico foro diuendere:& adde exẽplum de rebus illis,quæ vel numero vel pondere væneunt,ſequeretur , ꝙ poſſet ille ſi iuſtus modius,verbi gratia,valet duos aureos,ſed nemo eſt qui det:& demus iniuriam illi fieri,vel propter monopolium emptorũ,vel quia iniquus gubernator vrbis hoc eum grauamine premit. Poſſet inquam tunc ille vendere minoris,ſed tñ curtando menſuram : ita vt quam ille quantitatem tradit,iuſtiſſimè valet illud,quod recipit pretium. Quin verò in ſubſtãtia ipſa idẽ liceret. Eſt qui venale habet vinum optimũ , cuius amphora iuſtiſſimè valet decẽ : ſed tamen ſi populus crederet non eſſe Rhenenſe,nõ tantum daret pretium,ſequeretur eadẽ cõſequentia poſſe illũ, etſi nõ ſit illius vineti,tacendo vendere decem. Adde , ꝙ eadem ratione & aqua poſſet vinum diluere. Vt ſi nimia eſſet vini caritas:ita vt vrna ſtaret duobus aureis,quam ob cauſſam nemo emeret,cur nõ poſſet caupo aqua illud miſcere vendendo vrnam viginti argenteis,quæ re vera cũ illa aqua tantũ valet ? Et tamẽ illic eſt error in ſubſtantia:vt ait S. Tho ſecundùm illud Iſa.1. Vinũ tuum miſtũ eſt aqua. Profectò concluſiones horũ argumentorũ magna cõſequentiæ energia colliguntur ex dictis S. Tho. nã quantũ ad moralem vſum,idem eſt tacere vitium in rei qualitate,atque in quantitate,& ſubſtantia:præſertim quãdo ſubſtantia nõ eſt adeò diuerſa,quin eodem modo ſeruiat. Veluti ſi tu cogitas meum ſericum eſſe Granatenſe,& pannũ Segobienſem:quod tamen nõ eſt niſi minoris notæ:ſed tamen ego vẽdo quãti valet,& eſt tibi vtile pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad hæc reſpondeamus:

Prima aſſertio. Primum omniũ argumenta hæc non militant vbi pretiũ eſt legitimũ,putà lege poſitũ:quia tunc nulla eſſe poteſt vel arbitrario cõtra ius. *Secunda.* Sed ſi militat,eſt,vbi pretiũ non cõſiſtit in indiuiſibili. Secundò noſumus cauponibus atque aliis ſeu tabernariis , ſeu alius generis coëmptoribus anſam porrigere innectendi fraudes? ſunt enim iniquiſſimi ſuorum iudices,magni ſanè ſuas merces pẽdẽtes. *Tertia.* Et ideo ſubiicio tertiò , ꝙ rei publicæ magiſtratus nõ debent ad hæc argumẽtorũ põdera attẽdere,ſed lege in eos agere , qui vel in menſura vel in ſubſtantia publicã fidẽ violant. Nihilominus in foro cõſcientiæ,ſoli ſtãdo iuri naturę, qui vir eſſet aliàs ſyncerus & cãdidus,cõcurrẽtibus illis tribus cõditionibus, videlicet,ꝙ periculũ &

damnum

damnum euitaretur,& emptori esset merx secundũ rationẽ pretij vtilis, nõ esset cur cõdẽnaretur de istis memoratis occultationibus. Leges nanque naturales de æquitate mensuræ & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluris iusto venditur res aut quando res nõ sunt ad eosdẽ vsus accõmodę. Hoc autẽ per se cõpertũ est, ꝙ mẽtiendo non licet vitium contegere. Quaprupter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatẽ aperire: si autẽ non interrogat neq; damnũ accipit sibi imputet, quãuis forsan venditoris mendacium in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autẽ, si talis rei qualitate neutiquã emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquã medicinã indigeret fortissimo vino, & venderetur ei lymphatũ. Et ideo inter pharmacopolas nefandũ esset tale rerũ cambium. His autem expeditis, restat nihilo minor dubitatio circa tertiam conclusionẽ: qua dictũ est, simili iustitiæ ratione cõplicari emptorem: qui scilicet pari iure venditorẽ admouere tenetur, si minoris rem vendat, quàm valet. Cuius exẽplum 13. de Ciui. refert Aug. Apparet nanq; in contrarium ratio. Haud enim videtur emptor tam strictè ratione contractus ligari vt venditorem doceat, quã vice versa obligatur emptorẽ docere venditor. Etenim qui suas exponit merces inuitando emptores, occasionẽ eis offert erroris, nisi illos commonefaciat; emptor verò nullam venditori occasionẽ porrigit. Exemplis hoc patet. Venditat quis pretiosum lapillũ, quẽ putat esse vel vitrũ, vel quidpiã minoris pretij, quã gemma. Incidit autẽ in lapidariũ rei illius gnarum, qui scilicet cognoscit gẽmulæ pretiũ: nunquid non ille poterit tacitus tanti emere, quantum alter petit, licet sit lõgè iusto minus? Idẽ est si aurifico speciẽ offeras & corpus, quod nescis esse purissimum aurũ, ille tamẽ nouit. Procedimus nanq; de venditoribus, qui hæc nõ proferunt, interrogantes, vt doceantur rei valorem. Alioqui nõ ambigitur quin emptores teneantur eos docere: sed loquimur de illis, qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat: quia forsan neq; illis pluris stat res. Et adhibetur altera ratio, quæ id pressiùs persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædio tuo abditã esse auri fodinã, vel aliã venã, seu lapidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te prædium emptum accedere, tacitóq; mysterio, emere. Sic enim sæpe vsu venire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, vt libro proximo, q. 3. dicebamus, idẽ velut licitum ac legale videtur recẽsere. Matt. 13. vbi ait: Simile est regnum cœlorũ thesauro abscondito in agro, &c. id est dñm agri secretũ celat quousq; diuẽditis vniuersis quæ possidet, illũ emat, vt sibi totus thesaurus competat: veluti loco citató copiosè disseruimus. Igitur nequaquã emptor iure cogitur valorẽ rei vẽditori detegere. Ad hæc autẽ ipsa nihilominus respõdetur, diuersam esse rationẽ agri atq; aliarũ rerum. Nam agri pretiũ de sola expẽditur superficie quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idq; qui agrũ coëmit, nõ maiori vinculo tenetur detegere id, quod in visceribus reconditum est, quàm si alius quispiã esset qui nõ cogitaret illum emere. Aliæ verò res perpenduntur secundũ id quod sunt: & ideò dum quis tibi vnũ pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris veritatẽ aperire. Sed præterea etiã non rogatus, si illa esses persona quæ nolles emere, obligareris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquã nihili tibi admonitio constat. Imò si grauem metueres iacturã proximi, peccatũ mortale esset nõ eũ docere secundum charitatis regulas, quas lib. proximo, q. de testibus, explicuimus. At verò qñ emere constituis, accedit insuper & iustitiæ lex. Nam cũ ille rei nescius, minoris tibi iusto sẽ suã vẽdit, inuoluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpæ restitutionisq; reatu veritatis illũ admonere. Tametsi in eadẽ specie grauius esset in vẽditore delictũ: qa cũ rẽ offert, arctius prohibetur decipere.

Solutio facti argumenti. — *Dubitatio.* — *August.* — *Prima ratio dubitandi.* — *Secunda ratio.* — *Responsio.*

Restat ergo ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primi ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quòd nunquam hoc ad puritatem pretiositatẽmque illius pertingere potest, neque ad dignitatem & omnes vsus: præcipuè quòd naturam auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstari potest: & ideo citata lex. In venditionibus, illud pro vero distrahi vetat. An verò per Alchimiam exprimi possit verũ aurum, sub iudice S. Thom. reliquit. Et ideo subdit, quòd si id fortè fortuna contingeret, non esset illicitum pro vero vendere: intelligas tamen retectis effectibus, quos artificiosum præstare non potest. Nihil enim vetat, secundùm Augustinum. 3. de Trinita, quin arte dæmonum vtentium naturalibus causis veri naturæ effectus ingenerentur. Ad secundùm verò respondetur, quòd etiam si emptor vltroneus emat, incumbit nihilominus venditori rem eatenus patefacere, quatenus neque damni sit caussa neque periculi. Non quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorẽ. Alioqui nõ satis ei permittitur iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dum vitia sunt manifesta. Ad tertium denique respondetur, non eandem extare rationem de rerum vitio & de superuenturis mercibus. Rei enim valor æstimatur secundùm id quod in præsenti est: & ideo per vitiũ rei decrescit. Qua vtiq; ratione detegendum est. Merces verò post venturæ nihilo reddunt viliorem æstimationem rei præsentis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurũ expectetur. Historia est Thaletis Milesij, quam primo Politicor. cap. septimo. Aristot. enarrat. Philosophus enim ille, cùm ei ceu opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere, & ipse per Astrologiam oliuarum vbertatẽ prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub confuso quantum quisque collecturus esset olei, arrásque dedit: posteà verò, tum ingentissima copia prouueniente, tum ꝙ solus ipse esset venditor, amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari, sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus edoctus futuræ vbertatis annorum septem, quos subsequutura erat aliorum sterilitas, vili priùs emendo, & pòst carè vendendo Pharaonem ditauit. Exemplũ est præterea Ciceronis libro tertio de Officiis, de Alexandrino mercatore, vtrum cùm Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduxisset, sciẽs se alios mercatores secututos, teneretur ciues præmone-

Ad primũ argum. — *Ad secundum argu.* — *Ad 3. arg.* — *Historia Thaletis Milesij.* — *Aristot.* — *Ciceronis exemplum.*

re, an verò tacitus posset pretio tunc currenti diuendere? Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in præsentia sententiam cum S. Tho. amplectimur: sic tamen attemperatam, quòd cumulatioris esset virtutis, si quidpiam pretij venditor ille subtraheret. De quo articulo Sancti Thomæ quæstionis septoagesimæ septimæ, post illa, quæ quæstione proxima de negatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVÆSTIO QVARTA.

DE EMPTIONE CREDITO PRETIO.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat rem carius vendere expectata, quàm numerata pecunia.

Primũ argumentum partis affirmatiuæ.

POST generales emptionis ac vẽditionis leges, quæritur in particulari, vtrũ ratione crediti pretij liceat rẽ cariùs vendere. Et arguitur à parte affirmatiua: Pretiũ iustum rei s̃m prudentũ iudiciũ debet æstimari, & s̃m cõmune forũ: duodecim autẽ numi absentes, s. in futuro soluendi, non plus valent quã decem præsentes: ergo res quæ vẽdi potest præsenti pecunia decẽ, iustè põt credito vẽdi duodecim. Secundò vẽditor põt se indẽnem seruare: quapropter D. Tho. 2. 2. q. 77. artic. 1. asseuerare nõ est veritus, posse vẽditorem pretio damnũ adhibere quod patitur. Porrò verò ex dilata pretij solutione vẽditor multa subit incõmoda: vtpote lucri cessantis: secundò periculum ipsius capitalis, quod sibi fortè nunquam soluetur: & tertiò periculum dispendiorum atq; expensarum, quas fortasse antequàm pretium recuperet, facturus est: isti autem periculorum metus pretio sunt æstimabiles, ergo potest horum gratiâ auctiori pretio vendere. Pari passu contrarium currit argumentum de emptore, qui ratione anticipatæ solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio pluris æstimatur, quam eadẽ prolatata: & similia pericula subit emptor antequàm merciũ cõpos fiat.

Secundum argu.

Tertiũ arg. Tertiò deniq; arguitur: Sunt aliquæ merces reipublicæ necessariæ, quæ nisi expectato pretio distrahi nequeunt, quod ex mercibus ipsis cõficiendũ est: ergo iustũ ipsarum pretium est, non illud quod in præsenti, verũ illud quod in futuro soluendũ est. Suntq; aliæ econuersò, quæ venundari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustũ pretiũ erit, non illud, quod cũ merces traduntur, valent, sed quod anticipato tẽpore soluitur. Exemplum prioris mẽbri patet in maritimis mercibus: quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimuerò cũ totũ usuis onus, si illa quæ vt plurimum contingunt, spectes, vendi simul nequeat præsenti pecunia, sed expectandũ sit tẽpus quo emptores easdem valeant merces minutiùs distrahere, iustũ pretiũ erit quod in futurũ promittitur: quamuis maius illo sit, quod statim numeretur. Exẽplum secũdi mẽbri profertur in lanarũ mercatu. Nã cum, vt plurimũ accidit, pastores nequeant pastum gregũ redimere nisi lanarum pretiũ sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quàm quod dum traduntur, valent. In contrarium est, quòd pretium, vt quæstione secunda dicebamus, & habetur l. in lege quarta, ad legem Falcidiam. res secundùm rei veritatem, hoc est secundum præsens pretium æstimandæ sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Conclusio negatiua. Solutio quæstionis præsentis patula est: quippe quæ ex superioribus liquidò colligitur. Respondetur inquam vnica negatiua conclusione: Nullatenus ratione crediti prorogatique pretij licet rem cariùs vendere quàm in pręsenti valet: cariùs, scilicet vltra latitudinem iusti pretij. Nã infrà illam iam suprà dictum est id licitè augeri posse.

Prima ratio pro conclusione. Conclusionẽ primò probat argumentũ proximè insinuatum: quia neq; rem pluris vendere licet quã valet, neq; plus valet, quam est pretiũ in præsenti currens. Et ratio naturalis est ꝙ pretium cuiusq; rei, eius existentiã comitatur, vt tanti æstimetur, quãti est quãdo existit: nã tunc est hominibus vsui. Secundò id patefit per regulam quæstione prima constitutam: nempe ꝙ ad perpendendũ contractũ an sit vsurarius, explorandũ est an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentẽ, credito vendere duodecim, ac si decem statim cõnumerata emptori mutuo dares sub duorum fœnore.

D. Tho. Probatio est S. Thom. 2. 2. q. 78. artic. 2. ad 7. Ex quo fit, vt q. 2. dicebamus, neutiquam posse vẽditorem sibi prætexere ꝙ tanti sibi merces stent, neq; aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quam si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare vbi in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescunt, non potest mercator tanti vendere credito, quanti præsenti nummo vendidisset in emptorum feruore. quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadẽ conclusio emptores pari iure cõprehendit: nẽpe quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est viliùs emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc æstimantur, quãdo traduntur & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuũ: videlicet ꝙ pecuniam venditoribus mutuant, auctuarium mercibus soluendam.

Ad primũ. At quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionẽ descendamus. Et primum quidem tenuissimi momenti est. Negatur enim, ꝙ duodecim in futuro soluendi numi secũdùm se non plus valeant, quàm decem præsentes: imò duodecim absentes idem valent atq; præsentes. Et licet accidẽtariè in negotiatore ratione industriæ possint decem augeri vsq, ad duodecim: tñ inde non crescit rei pretium, quod secundùm eius naturam æstimatur præcisis decem.

Richardus. *Caietanus.* De aliq verò mẽbro, putà de lucro cessante, Richardus & Caietanus & quibus eorum probatur opinio, perinde censent atque de mutuo. nempe ꝙ licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere. Nam eadem

est

est vtriusque ratio. Ego verò egerrimè in hanc sententiam trahi possum: eo sanè argumento ductus, ꝙ neq; lucrũ ei cessat, qui vendere non cogitur, neq; vllus absq; vi & fraude cogatur: qui verò tantũ rogatu vendit, vltrò vendit. Quare neq; Panormitanus cap. Ad nostram. de emptione & venditione, neq; antiquorũ vllus huiusmodi exceptionẽ approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot creditò cariùs vendunt quàm numerato. Et Anto. secunda parte, titu. I. cap. 8 §. 2. intrepidè negat ratione lucri cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura quam in mutuo. Quare licet neq; modò vsq; adeò asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt suprà in mea formidine: tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis, quàm eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ, quàm Richardus pro simili adducit, idẽ quod suprà respõdemus: nẽpe aliud esse damnũ emergens, quod venditor patitur, quódq; ideo vendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod re vera, nisi inuito nõ cessat. Multò verò improbabilius est, quod quosdã neotericos valde miror defensare: nempe ꝙ ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dũ pretiũ in tempus credit, ius habeat cariùs vendendi. Cõradus quidẽ quæstione citata quinquagesimanona, vbi hãc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed tamen iunior Medina, q. 38. de Restitutione nescio quem immitatus, id audẽter affirmat. At verò cũ res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones afferre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porrò autem in hac opinione, nulla vel probabilis existit. Primũ ergo omniũ in contrariũ arguit Conrad. nullã, aut vix vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij auctores dicentes, non id opinari in qualicunque periculo, sed vbi est legitimum: nempe quando mutuatarius vel pauper est, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione malefidus: tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. Secundum eius argumentũ non est multò maioris efficaciæ. Arguit quippe; ꝙ tunc non solũ capitale, verũ & illud quoq; metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Verùtamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius vltra sortem recipiendi, omnẽ cõpensari metũ. Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatur opinio: In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, nõ vendat credito, vel aliã accipiat cautionẽ. Cur ergo poterit metum illũ vendere? Secundò arguitur: Venditor ille vel fac esse mutuatorem, nullum patitur emergens damnũ, neque iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quãdoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quàm tali anxiari metu. Sed tamen non inde sequitur, quòd sit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor suapte sponte in illum se emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illũ tali metu, quàm soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculũ vehementer metu vexatus: posteà dum emptor soluit, nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta si esset nimirum auarus ac perinde meticulosus, caussa esset legitima recipiendi maius pretium. Perpendamus ergo argumenta, quibus isti audent hasce perhibere vsurarum ansas. Primũ est hoc, fideiussor (vt suprà dictũ est) pro obligatione illa qua astringitur alienũ debitum soluere, potest pretiũ recipere: ergo licet venditori hisce verbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculũ: nulla enim apparet discriminis ratio. Nã etiã fideiussor in virtute videtur debitori mutuare, dũ pro eo soluit. Respondetur latissimam esse discrepantiam: quoniam fideiussor non pro eo ꝙ mutuat, cùm contingere possit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illam potest obligationem vendere: mutuator verò verè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cum enim fateãtur, nõ quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere; simili intercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretiũ pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamen mutuatorem pro mutuo: tametsi vterque in eodem versetur periculo. Et parimodo recutitur secundum eorum argumentum de illo, qui per contractum assecurationis in se suscipit periculum alienarũ mercium: iste enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculo æs suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis n[illegible]m sumitur argumentum ad mutuantem: quippe qui mutuando gratia debet transferre in alterum dominium: ea solummodo obligatione, vt tantundem recipiat. Atq; hoc maximè confirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assecurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidẽ mutuatarius semper est obligatus soluere: quare tale periculũ non est alio pretio dignum, quàm vt mutuatarius mutuum persoluat. Arguunt tertio: Qui equum suum homini locaret, à quo grauiter timeret, ne nimia eum fatigatione diuexaret, vel forsan alio modo occideret: posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodẽ modo in mutuata pecunia. Sed vides quã nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. Qui verò vendit aut mutuat, transfert in alterũ dominiũ: qui cum tenetur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. Superest autem respon‑

dere

Solutio argu. auctoris.
Panorm.
Antonius.
Medina.
Prima ratio in præfatam opinionem.
Arg. secundum ad idẽ.
Prima ratio auctoris.
Secunda ratio.
Primũ argum.
Solutio.
Argu. 2.
Responsio.
Argu. 3.
Solutio.

Quæstio altera. dere, vtrùm liceat venditori ratione impensarum, quas probabiliter se timet antequam pretium recipiat facturum, aliquid vltra sortem in pactum ducere? Idem enim citatus auctor bifariam hanc licentiam cõcedit: scilicet, quòd licet inter contrahentes de coniecturalibus expensis conuentionem facere. Secundò, quòd ratione anxietatis quã passurus est timore litis & laborum, potest etiã aliquid recipere. Hoc autem secũdum iam satis sepultum est. Solus quippe metus & periculũ absq; vllo labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantũ ad expensas res attinet, nõ

Solutio. est dubium quin quidquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit à debitore exigere. Attamẽ multò est tutiùs, dum hominis vafritiem & infidelitatem times, nil ei mutuare nec creditò vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortè sine vllo dispendio fiat. Nam expensarum anticipatæ conuentiones vix vsuræ suspicione vacant. Nihilo seciùs vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cũ illo inire, cõstitutũque pretiũ recipere, etiã si nullos sit posteà facturus. Nam etiam si esses plura expẽsurus, nõ posses amplius recipere, quàm fuit cõuentione firmatum.

Solutio tertij argumenti. De materia tertij argumenti variè etiam inter doctores opinatur. Ab vna enim parte repræsentatur vsuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisu necessarius est. Igitur re oculatiùs perspecta, arbitror sub distinctione respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectũ periculo, sed absq; vllo sumptu & labore certissime speraretur soluendum, neutiquam liceret tale debitum minoris emere: quãuis longũ esset tempus expectandũ: esset quippe non solũ palliatũ, verũ & dete ctũ fœnebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere, quàm tribuas, vsura est. Neque refert ꝙ creditori actionem vendendi commodiora sint nunc decem, quàm post annum duodecim. Non inquam hoc compurgaret ementem: quoniam non emptio sed certè mutuatio est. Quando verò solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quam est totum debitũ: vt pote dum militi stipendiũ regiũ debetur, quod creditor timet aut non totũ, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturũ, potest quisque tale debitum ab illo minoris emere. Quisque inquam, absque vi & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in paupertatem lapsus esset, vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neque in forma neq; in virtute: sed est emptio illius actionis: quæ re vera non tantũ valet, vt quidam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Immo est sicuti emere sata, & emere actionem, quæ ex lite

Replica cõtra solutionem. pendet. Quod est emere rem in spe. Argumentum autem quod è regione militare putaretur, est ꝙ tunc videretur debitor ipse licitè suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem sibi licebit? Quòd autem illi non liceat, per id liquet, quòd qui nõ quantum

Responsio. dẽt, soluit, æquitatem iustitiæ minimè seruat. Respondetur ergo, ad argumentũ nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summam debet: tertius verò quia nihil debebat, iustè emere potest actionem illam quanti valet. Sed oritur hinc argumentum aduersus

Argu. alterum. id, quòd à nobis nuperrimè decisum est argumentum autem est hoc: Duodecim sub periculo non plus valent, quàm decem certa: quandoquidem actio illa decẽ iustè emitur: ergo qui numerata pecunia posset rem vendere decem numis, poterit eandem credito vendere tunc duodecim, dũ probabile

Solutio. periculũ solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere, quæ periculo subiacet: aliud verò mutuare seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat aut credito vendit, cũ nullam patiatur vim aut fraudẽ: quia ratione prorogatæ solutionis nihil posset recipere, vel cautionem capiat, vel nõ mutuet cũ periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. Quartum demum capitale argumentum diu me certè multúmque ancipitem tenuit. Nam secundùm regulam vniuersalem ac regiã, Iustum rerum pretiũ est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Veruntamen non mihi

Solutio quarti argumenti. videor negare posse quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ, vt iustũ pretiũ non sit, nisi quod in futurũ expectatur. Merces enim quæ peregrè, & potissimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa quæ vt plurimum contingunt, consideres, secundùm quam considerationẽ de legibus censendum est. Quam ob caussam qui naues eiusmodi mercibus onerant, necesse est vt partim credito coëmant. Ob idq; & sperare eis licet etiam in portu aliis mercatoribus eo simul pretio vendere, quod ex ipsis minutatim venditis cõficiendũ est. Verũtamen per hanc cõcessionem nullã cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt: quoniã tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplã mercuũ copiam, quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idque venditur illis, qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatẽ debent res æstimari pretio præsenti. Quapropter peculiares mercatores in nundinis sibi videant quomodo emant, porrò intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsenti. Nam nulla indé sumitur excusatio quòd empturi ciues non semper habeant pecuniam præsentẽ. Hoc enim esset illos cogere

De lanarũ anticipata solutione. propter necessitatẽ emere ad vsuras. De secundo etiam membro quarti argumenti, nihil est mirum, si prudentissimus quisque ambigat. Nam re vera lanarum mercatus, qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert vsurarũ, cũ vilius illa ratione emantur. Attamen neq; eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitror, si modò fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio: aut plurimùm intra eũdem annũ fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipatur in alterũ annũ, vt ratione tã lõgæ dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio, quæ me in hanc cogit sententiã, est, quòd merces ipsæ natura sua hoc exigunt, nempe ꝙ sumptus pascendi tam numerosos greges eorũ dñi ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana præsens

sibi

sibi subsidium cōmuniant. Accedit, quòd forma huiusmodi fori adeo iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiam pastores in quos grauamen inclinat, renuāt aliter vendere. Et fortè in marino piscatu *De piscatu marino.* idem permittitur anticipatum pretium: non solùm propter sumptus pauperum piscatorum, verū & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora diducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia graua minoris emere. Nam accidentarium est, quòd agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vsuram mutuum quæritare. Parque iudicium est de aliis huiusmodi nimirum quando necessitas personæ in caussa est intempestiuè vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quàm rei ipsius natiua.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat rem credito cariùs, quam præsenti pretio vendere quando rei dominus non erat tunc venditurus.

TAmetsi regula generalis sit, quā superiori articulo constitutā reliquimus restat nihilominus explorare, an vllam admittat exceptionē: videlicet, vtrum quando merces vendendæ non erant vsq; ad tempus, quo plus valituras sperabatur carius licitum sit eas distrahere quā præsenti numismate? Et arguitur à parte negatiua, ex regula suprà constituta: nempe ꝙ rei pretium æstimandum sit secundum præsentem valorem: vt habetur l. in lege, quarta. ad legem falcidiā. Secundò arguitur: Si liceret cariùs tunc vendere, id maximè permitteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probationem, nemini propriè cessare lucrum, præter eum, qui vim aut fraudē patitur. Qui ergo suapte sponte vendit, non potest de lucro cessante agere, atq; adeò neq; illa ratione cariùs vendere. Tertiò Si illa ratione cariùs liceret vendere, sequeretur, ꝙ econuerso liceret item emere cum pacto, vt integra seruaretur, quoadusq; vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oues ante fœturam eo pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quousq; fœtus suos ederent, caseumq; & lanam ferrent. Consequentia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res, ex nunc tutū facere, pari iure poterit emptor tutos quoq; reddere fructus rei emptæ, quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cum primùm quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, vt colligitur l. incendium. C. si certum petatur. & l. pignus C. de pigno. actio. In contrarium est cap. Nauiganti. de vsuris.

Primum argument. *Secundum.* *Tertium.* *Capi. nauiga. & ca. in ciuitate. de vsuris.*

Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. in ciuitate. de vsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur vsuræ contractus, quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniā mutuat periculum capitale subiens, vt aliquid sibi vltra sortē rependatur. quæ quidem condemnatio interpretamento indiget, vt verū exhibeat intellectum. Nā vt quæstione sexta in artic. de societate, decisuri sumus, nihil vsuræ committit, qui pecuniā suam in societatem mittit, vt inde lucrum speret, quòd periculum ingreditur capitalis: nā hoc ñ est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniā committit suam non omninò mutuat: quando quidē si pereat, sibi perit: videtur ergo contractus ille immeritò illic damnari. Respondetur propterea condemnari, ꝙ cum mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare, q̄ mutuatarium ad contractū assecurationis vel societatis obligando, vsura est. Quòd si cōtra redarguas: Qui mutuare non tenētur, potest id renuere, vt alios contractus sibi cōmodos faciat: respondetur hoc verū esse: attamen vi mutui non potest alium cogere qui fortè assecuratione non egebat. Nam fortè illic nullū imminebat periculū, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nūdinas nulli subiunt periculo: & ideo fortè habebatur sermo de nauigatione, quæ extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. Ad quæstionem ergo præsentē duabus conclusionibus respōdetur. Prior est: Licitum est merces anticipata solutione viliùs mercari, quàm præsenti foro veneunt, si tamen coniectura est tēpore, quo tradendæ sunt plus minusué valituras. Vt si quis in hyeme triticū emit, quod vsq; ad messem non est recepturus, etsi tēpore cōtractus modius quatuor vendatur solidis, iustè potest tribus emi, si creditur plus minusué in æstate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio est, ꝙ cū res propter vsum emantur, id quod nunc non venit in emptionis vsum, non debet æstimari præsenti pretio, sed illo quo valiturum est, dum ei traditur. Sed arguis, rationem id tantum euincere, ꝙ liceat nunc emere indefinito pretio, hisce videlicet verbis: Emo ex te tot modios tritici eo pretio, quo æstimabitur tempore messis. Quod autē tunc liceat certū taxare effigiem habet vsuræ, nam fortè valebit plus: & tamen cap. Nauiganti, de taxato pretio loquitur. Respondetur, quòd quādo res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus non in anticipata solutione fundatur, alioqui vsurā saperet, sed in cōiecturali æstimatione rei dubię. Ex quo fit, vt ēt dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus vt vtrinque resultaret obligatio, æquus esset ac probus. Quemadmodum siquis datis arrhis statoq; pretio indefinitè emeret quantum olei vel vini est prouenturum: vt Aristote. de Thalete (ꝙ suprà meminimus) refert [illegible], nullam cōmitteret vsurā: licet multò plus sperato proueniret: neq; venditor teneretur restituere, etiam si totum periret. Posterior conclusio: Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus, quo pretium auctum iri conijcitur, potest pluris uendere quam tempore uēditionis ualet: expēsis deductis, laboribus ac periculis: & casu, quò, ut suprà admonitū est, scilicet rogatus uendat: ut q [illegible] usque ad mensem Maium seruaturus erat granū suum poterit sub natalem Domini cariùs quā tunc ualet, diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori ger

Dubitatio circa primum membrum cap. nauigan. i. *Prima conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Obiectio.* *Responsio.* *Postrema conclusio.* *Ratio conclusionis.*

ti germana est: quoniam tunc non debet æstimari pretium secundũ præsens, sed secundum tempus, quo suas erat merces distracturus. Aliàs pateretur emergens damnum, a quo, vt supra dictum est, potest se iure venditor seruare incolumen. Quare non solum indefinitè vendere potest eo pretio, quo mense Maij valituræ sint, verùm definiti constituiq́ne pretiũ certũ potest. Nam res dubia potest, vt modò dicebamus, per prudentiam terminari. Non est autem, cui, vt in superiori casu sciscitaris vtrũ liceat sic etiam carius vendere præsenti numo, quoniam qui sic emeret, mentis verius quã pecuniæ egeret. Ecquis enim numerata pecunia, quas res vilius potest, carius emat? Attamen si venditor emptorẽ non decipiat, sed ille velit tantum dare, quanto ipse futuro tẽpore venditurus erat, genere suo non est vsura. At verò restat circa cap. In ciuitate. nõ paruum dubium. arguitur inquam, quòd non illi modo qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosiùs vendere, verùm & illi quoque qui nõ erat seruaturus, si modò pretio credito vendat. Enimuero cap. In ciuitate. nulla conditionis illius mentio fit esset ne venditor seruaturus, néc ne. Sed absolutè respondetur, q̃ seu piper seu cinamomũ quod præsenti pecunia quinq; venditur libris, citra peccatum potest vænundari sex: dummodo credatur solutionis tẽpore plus minusúe valiturum. Caiet. hac cõmotus auctoritate 2.2.q.78. artic. 2. distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationem bifariam posse cõsiderari. Vno modo, per se, vt actionẽ ab emptione separatã: puta, si contractus venditionis non simpliciter consideretur, sed tanquàm mutuũ habens annexum. Itaq; venditio perfectè nunc absoluatur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc inquit, illicitũ est, atque vsurariũ. Secundo modo potest eadem dilatã solutio considerari, nõ quidem per se, at tanquam pars venditionis, quæ nondũ fuit completa, sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid insuper recipere. quàm sit præsens pretiũ, si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfici, quando fit solutio. Ob idq́ue ait inepte exponi cap. In ciuitate. per alterũ, Nauiganti. cũ sint duo diuersi casus. Veruntamen contra hãc opinionem est argumentum, q̃ hæc Caietana distinctio obstrusior est, quàm vt facilè possit intelligi. Contractus. n. vt suprà citatum est l. Labeo. ff. de verb. sign. est vltrò citroq́ue obligatio: ergo tunc cõtractus emptiuus absolutus est & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atque emptor vel soluit, vel soluere obligatur p̃tiũ. Quo fit, vt expectata solutio nihil vetet, quo minus contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil vltra præsens pretium recipi potest. Secundò: Venditionis forma, quæ credito fit, vna est semper: scilicet, Vendo tibi hanc rem pretio tali tempore soluendo: nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuum, immo semper includit mutuum, p̃ià expectationem solutionis. Tertiò: Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atq; adeo nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat: quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in præsenti currit, percipere potest. Ob idq́ue profectò multò est tutior solutio, q̃ capitulum, Nauiganti. glossa sit capituli, In ciuitate. scilicet, quòd nunquàm liceat credito carius vendere, nisi quando seruandæ erant merces. Nã licet ca. Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & ca. 9. In ciuitate. Alexandri 3. explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentẽ. Nihilo seciùs non est prorsus Caiet. opinio improbabilis: præsertim si venditio fiat in definito pretio. Enimuerò si qui tempore Natiuitatis grano abundat, rogatur credito vendere, quamuis nõ esset seruaturus, põt venditionẽ renuere, & dare quasi mutuum decẽ modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc væniet. Veruntamen si est ceu mutuum, non põt emptorem cogere. vt mense Maio, & non antè soluat. Atque hac ratione dicetur imperfectus cõtractus, q̃ non est taxatum pretium, sed in futurum pẽdens. An verò taxari possit, dubium pretiũ auctiore æstimatione quam in præsenti foro currit, potiò concedere illi non auderem, q̃ non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. q̃ licet ex forma contractus, non sit vsura, quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac perinde plebi interdicendus.

Argumentum. — *Caiet. solutio.* — *Ratio in Caietan.* — *Secunda ratio.* — *Tertia.* — *Solutio tutior.* — *Caiet. opinio non prorsus improbabilis.*

Primum igitur argumentum iam solutum est. Regula nãque docens iustum pretium esse quod in præsenti foro currit, intelligitur, si tunc merces emptori tradantur. Nã aliàs non sunt æstimandæ, nisi tẽpore, quo in emptoris vsum veniunt. Secundùm autem valentiùs pugnat, nimirum dũ quærit, qua ratione qui seruaturus erat pretiosiùs vẽdere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam suprà probabilius arbitrati sumus: non cessare lucrum nisi inuito. Respondere ergo primò possumus, quòd potest recipere ratione damni emergentis. Quod quidẽ etiam spontaneus venditor, quando ob commodum ementis vendit, potest, vt suprà decisum est, in pactũ ducere. Si autem huic censo nõ acquiescas, eo quòd videtur lucrum cessans, respondetur secundò euidentiùs, quod lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo, quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solũ ratione negotiationis industriæ, qualis est pecunia. Et tunc censebã ego eũ, qui vltrò à se alienat, mutuando, non posse lucrum recipere, quia propriè non impeditur, vt suprà expositũ est. Secundo contingit, quòd res ipsa quæ traditur, non modò ratione industriæ, verũ suaptè natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis spõte sua vendat, si rogatus facit carius vendere potest, ob illum, qui speratur valorẽ: expensis tamen ac laboribus, vt dictum est, indẽ subductis. Tertiò argumento dubitatio submouetur de quodã vsitato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticanis mutuare renuentes, mille innectũt fraudes. Primũ iumẽta ab illis emunt, quæ nõ habẽt, eadẽq; fictè eisdẽ locant. nẽpe cõsignãt rustico viginti aureos, ceu pretiũ bouũ, quos ille nõ habet, obligãdo illũ vt saluos ac tutos locatosq; custodiat, soluátq; menstruũ locationis pretium: hæc enim vsura est: nimirũ cum in fine anni adhibentur iidem viginti aurei: vt porè seruati boues, adiectoq́, insuper pretio dictæ locationis. Secundò est qui in Autũno mille verbi gratià, oues emit, obli-

Ad primũ argument. — *Ad secundum.* — *Ad tertiũ.*

gatis

gatis venditoribus vt vsque ad Maium easdē saluas custodiant:sæpe vt ipsorum periculo pereant.Et postquā totā fœturā percipit,reuendit eisdē easdē eodē pretio.In quo contractu multæ latent iniquitates.Primum enim si agricolæ obligantur vt rursū eodē pretio emant,manifestaria vsura est. Nam cum teneantur eandem pecuniam remetiri,mutuum est:cui addetur pretiū agnorum,casei,& vellerum.Rursus obligare illos vt illæsum seruent gregem, palliatio vsuræ est:nā grex ipsis ementibus,tanquam veris dominis periclitari debet:quod quidē periculū si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quantitate periculi æstimandum,cū tamen neque pro periculo,neque pro custodia recipiant nisi pertenue forte stipendium.Negatur ergo argumenti consequentia:videlicet quòd si potest venditor qui merces erat seruaturus,immunem se à damno seruare,possit etiam emptor venditorem arctare,vt merces seruet:nam cùm primùm emit,suo sunt periculo perituræ.

QVÆSTIO QVINTA,

DE CENSIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum censuum emptio ac venditio sit vsuraria.

POstrema quæstione de emptione & venditione,quæ huius libri quintum habet locū interrogatur de censibus:quorum contractus latissimè in republica percrebuit.Est ergo articulus primus,vtrum huiusmodi contractus emendi vendendiq; censu,sit vsurarius. *Primū argumentū.* Et arguitur à parte affirmatiua:Numisma,vt suprà dictum est,non est vendibile,sed tantum mutuabile,& qui vsum eius seorsum vendit,vsurarius est. *Aristot.* Nam vt ea 5. Polit.c.6 citabamus,solum inuentum est vt sit pretium rerum,non vt ipsum vendatur:qui autē censum emit,pecuniam emit vltra sortem sibi augendam:ergo vsurarius est. Probatur minor. Qui dat verbi gratià,mille ducatos,vt singulis mensibus aut annis certam pecuniam recipiat, nihil aliud emit,quam illam pecuniam,quæ sibi vltra sortem accrescit.Nam si quotannis recipit centum,in decennio recuperat iustam sortem. Quare si census redimitur, eandem duplat:si verò non redimitur,quidquid vltrà recipit,furti accumulat.Secundo arguitur:Hoc genus contractus palleum est & clypeus omnium vsurarum:ergo deberet longè à republica relegari. *Secundum.* Probatur antecedens. Quicunq; gratis mutuare recusat,hoc astu vtitur,vt saluo capitali redimibiles census coëmat,quod perinde ē,ac si sub fœnore mutuaret.Tertiò arguitur:Si census possent in rem aut rerum fructus institui,possent pariter & in personam,etiam quæ bonis caret:nam sicut res,fructuosæ sunt,ita & operis suis persona fructificat:consequens autem videtur condemnare ca. 2.de pigno. *Tertium.* vbi habetur quòd liber homo pro debito non tenetur,si res defuerint.In contrarium est argumentum,quòd annui redditus in bonis immobilibus iure censentur:vt patet Clemen.Exiuit.de verbo.signifi.§.cúmque annui.bona autem immobilia vendi emiq́ue iustè possunt.

Quæstio præsens pluribus fortè opinionibus controuersa est inter Doctores, quàm res exigit: est enim plana.Igitur vt à nomine rem auspicemur,census,vt l.bro tertio sub tit. de tributis dicebamus,à censendo ducitur:eò quòd,vt habetur l.forma ff.de censib.facultates ciuiū recensendæ sunt, *Census à censendo dictus.* vt pro sua quisque tributum soluat.Inde tamen secundò deriuatū est,vt peculiariter tributum significet,quod pro capite exigitur:nempe dum princeps vult personarum capita catalogo esse recensita vt quantū sit eius imperium,sibi innotescat.De quo Christus interrogatus fuit, an liceret censum dari Cæsari.Cuius vtiq; superbiæ pœnas dedit Dauid:nēpe ꝙ populū numerauit,vt legitur 2. Reg. 24.Tertiò & census,facultas,& substantia cuiusq; dicitur,& patrimonij æstimatio.Refert enim Liuius libro primo ꝙ Seruius Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. *Liuius.* At verò impræsentiarum nomine census nihil aliud censetur, quàm pensio quā quis super suis bonis aut persona constituit. *Bifaria census constitutio.* Aut,quo significantius dicamus,est ius percipiendi pensionem siue in fructibus,siue in pecunia,vel re aliqua vtili.Est nihilominus secundo adnotandum,quod cēsus bifariā constituitur. Vno modo,vt sit reseruatiuus:alio modo,vt sit cōsignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis vel rem suā alteri confert reseruato sibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fin.C. de rerū permutatio.vbi quisque permittitur mille alteri donare,reseruato sibi,siue annuo, siue mēstruo censu.Et de huiusmodi censu meminit glossa super ca.cōstitutus,de religiosis domib.Condēnatur enim in eodem cap.quidam abbas qui pensionem quam debebat multis retrò annis nō soluerat.Condemnatur inquam,non vt ius prædij amitteret,de quo pensionē debebat,sed vt pensionem persolueret.Et tamen si fuisset emphyteusis,prædio ipso expoliandus erat,vt patet l.2.C de iure emphyteutico.Ait ergo bene glossa quòd emphyteusis hoc modo differt à censu,ꝙ quando quis in emphyteosim dat alteri prædium suum,quia non transfert dominium directū,sed tantū vtile: quod si non soluitur pensio,prædium redit ad ipsum dominum.Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione,quia transfert dominium rei in alterum,quantocunque tempore cesset ille pensionem soluere,non pdit ius prędii,sed debet pensionē:Ille ergo dicitur census reseruatiuus.De quo tamen imprę̨sentiarū non fiet amplior mentio:eò quòd non est vsq; adeò in vsu.Alter ergo est census consignatiuus vt dum quis retentis suis bonis eorúmq; vsu consignat alteri certam pensionem,quā obligatur singulis mensibus aut annis soluere.Hunc autē censum ꝙ̃ plurimis diuisionibus more suo partitur Conrad.quæst.72.Nam ex parte fundamenti in quo constituitur,alter est realis:puta qui in rem instituitur:atq; alter personalis,qui cōstituitur in personam. *Variæ censui diuisiones.* Mox ex parte rei,quæ recipitur, alter est fructuarius,vt puta dum recipiuntur grana vel alii fructus:& alter pecuniarius,vt cū recipitur pecunia:atque hic est more frequentior. *Conradus.* Rursum alter certus,puta cū taxati sint fructus seu pe-

eunia:& alter incertus, dum non definitur nisi quota, putà vt tertiá partẽ vel aliá fructuũ recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter tẽporalis. Prætereà, alter pro certo annorũ tẽpore, & alter pro incerto, putà, pro tota vita: quẽ appellat vitalitiũ. Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorum fermè singulis peculiaria submouentur dubia, licet nonnulla parui momenti. Respondetur ergo ad quæstionem quatuor cõclusionibus.

Prima conclusio. Prima est: Vnusquisque potest realẽ fructuariũq;, vt aiunt, censum in sua bona constituere, dummodo sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neq; est, qui de ea dubitet. Est nanq; perquã manifestũ, posse quenq; bona sua gratis donare ac vendere, & quocunq; alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotã aliquã suorũ fructuum, aut certá partem: perpetuo se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tẽpore, vel certè in perpetuum persoluere, hoc autẽ est censum constituere, putà consignare.

Dubium. At verò dubiũ est, an sicut potest sub donationis forma institui: sic etiam liceat per contractũ venditionis? *Henrici solutio.* Enimuero ex Theologis, Henric. quolib. 1. q. 39. vbi in suam sententiam allegat alios: & ex iure consultis *Innocẽtius* Inno. super c. In ciuitate. de vsur. & ibidem *Ioan. And.* Io. And. & *Salicetus.* Salice. super Authen. ad hæc. C. de vsur. vbi pro se citat *Greg. Ari.* Greg. Armin. distinguentes, aiunt, ꝙ antiquos annuos reditus, puta qui iam fuerant anteà cõstituti, siue in res siue in personam, potest quisq; emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales reditus emere, vt tunc constituantur. Exempli gratia: liberè quisq; potest constituere super bona sua aut super suam personá censum, quẽ dono det alteri: & postquã cõstitutus est, potest vnus tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt potest vnusquilibet emere: quæ dicitur iurium emptio. Attamen ꝙ ego à te emam censum quẽ modò super te aut super bona tua cõstituas, iniquũ est. Et ratio, inquiunt, est, ꝙ in emptione debet distingui pretiũ & merx: vt habetur l. 1. de cõtrah. emp. Quando autẽ iam census est constitutus, ipse habet rationẽ mercis: si verò non est constitutus, nulla est merx, sed nummi nummis emuntur. *Ratio proxima opinionis.* Vnde ait Ioan. And. se nescire excusare talẽ cõtractũ.

Secunda conclusio. Veruntamen, salua Doctorũ auctoritate, qui egregia meritò pollent, nemini debet in dubiũ venire, quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui. Et sic hic secunda conclusio: quã cæteri omnes tam Theologi, quã super eodẽ cap. in ciuitate. Iurisconsulti, vt *Hostiensis.* Hostien. & reliq. intrepidè cõfitentur. *Prima ratio pro conclusione.* Nam cũ quisq; liber homo bona sua diuendere possit plane fit consequens, vt possit quoq; vendere eorũ fructus, vel eorũ partẽ, obligando se vel quotá eorũ vel certá partem soluere ita vt alteri ius vendat exigendi à se eosdẽ fructus. *Secunda.* Secundo: Si potest tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in doẽ, atq; adeò cuicunque alteri, vel pro seruitio vel pro pretio? *Tertia.* Tertiò id cõfirmatur: Potest quisq; superioris iussu & lege cogi, vt partẽ suorum fructuum annuatim soluat: vt patet in decimarũ tributorúmq; exactione: ergo poterit sua se spõte taxato pretio ad eandẽ solutionem obligare. *Quarta.* Quartò: Potest quisq; (vt nuperrime vtroque iure monstrauimus) rem suã alteri donare, ac perinde vendere retento sibi censu. ergo potest vice versa retento dominio censum vẽdere. *Sylvester.* Quapropter vti Syluest. ait, verb. vsura. 2. §. 12. fallitur contraria opinio non dignoscens hic mercẽ à pretio distinctá: nam sicuti dum emuntur reditus anteà cõstituti, emitur ius illud: ita dum nunc cõstituitur, ius idẽ ipsum habet rationem mercis.

Tertia conclusio. At quoniam de pecuniario aliquantulò maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia conclusio: *Conradus.* Iure etiam quisque potest pecuniarium censum super suis facultatibus constituere: non solùm donationis forma, verũ etiá venditionis. Hæc ex superioribus facilè colligitur, & est assertio Conra. q. 75. *Probatio prima.* Enimuero si potest fructuarius census constitui, & fructus æstimabiles sunt pecunia, nulla vetat ratio, quo minus possit & pecuniarius cõstitui. *Ancharanus.* Neq; in hoc cõtractus mutuũ subest, vti Ancha. illicò Sylue. citatus autumat: immo est vera emptio: quia pretium illud non traditur vendenti cum pacto redhibẽdi, sed in perpetuũ. *Secunda.* Secundò, Põt se quisq; gratis obligare ad numariá annuamq; solutionẽ, tradendo alteri ius petendi: ergo potest tale ius pecunia vendere. *Tertia ratio.* Tertiò, Potest census super domum consignari, cuius fructus non est nisi pecunia: ergo põt taxari idẽ census pecunia. Re vera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue numarius, res est apertior quàm vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes sunt etiam iura tã ciuilia, quàm canonica huiusmodi comprobantia cõtractus. Est enim Authenti. Vt ij. qui obliga. se hab. per. res min. § quoniá autẽ. vbi admonentur minorũ curatores, reditus illis emere annuos. Et ĩ regno nostro extat lex Tauri, 68. id permittens. *Martinus quintus. Calixtus 3.* Et super omnia sunt Extrauagantes duæ inter communes ti. de emptio. quarũ prior est Martini 5. anno. 1423. edita, posterior verò Calixti 3. anno. 1455. qui quidẽ Pontifices Maximi interogati de eiusmodi iure, sanxerunt licitos esse contractus. Neque iura hæc distinguunt inter fructuarios & pecuniarios.

Dubitatiõ de cẽsu personali. Veruntamẽ de censu personali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorum ꝙ census reales fatentur esse legitimos, id de personalib. diffitentur: vt est *Ioan. de Ligniano.* Ioannes de Ligniano super ea. in ciuitate. de vsur. & *Abbas.* Abb. in disputa. 5. & *Summa Ange.* Sum. An. in verb. vsura. & *D. Antoninus.* D. Anto. in 2. parte. titu. 1. cap. 9. & *Sylvester.* Syluest. loco citato eodem propendet: dicens ꝙ dum census statuitur super domum, quæ non locatur nisi quinq;, non potest cẽsus constitui maior. Quare omnes isti auctores aiunt non posse cõstitui cẽsum nisi supra rem, cuius fructus ad minimũ tantundem valeat quantus est census. *Fundamen. præteritæ opinionis* Fundamentum huic opinioni hoc subiicere possumus, quòd emptor cùm dominus fiat rei emptæ, debet eius subire periculum: vt patet. l. 1. C. de peric. & cõm. rei vendit. Si autẽ census supra personam cõstitueretur, nulli emptor subesset periculo. Nam interemptis etiam rebus, semper maneret venditor obligatus. Esset ergo iniqua cõditio, ꝙ semper venditor in periculo versaretur: emptor verò in nullo. *Secundum argument.* Secundò arguitur: Si census potest personæ infixus remanere, eodẽ modo posset cõstitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona, sic vt pereuntib. cunctis bonis, nihilo seciùs obligatus ipse superesset: talis aũt contractus non apparet

ret emptio, sed mutuatio sub fide pignoris: quoniam bonorum dominiũ non transit in emptorem, immo habent rationem pignoris: quandoquidẽ ipsis extinctis nihilominus tenetur persona. Si autem est mutuũ, vsura est censum insuper recipere. Fauere deinde videtur huic opinioni, tum ca. suprà citatum, de pignoribus, vbi habetur, ꝙ homo liber pro delicto non teneatur, si res defuerint: *Postrema ratio.* tũ præsertim & præfatæ constitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur, ꝙ super bonis, scilicet domibus, prædiis, &c. constituendi sunt census. Et subditur, ꝙ etiam possessionibus ipsis obligatis, interemptis, & destructis, non debent venditores astringi. His verumtamen non obstantibus adducitur quarta conclusio: *Quarta cõclusio.* Iustè quisque emere potest personalem censum: vtpote quem venditor supra suam constituat personam. Conclusio est eiusdem Conradi, q. 74. quam & quæst. 75. repetit. *Conradus.* Probaturque iudicio meo rationibus satis firmis. *Ratio conclusionis.* Potest se persona gratis obligare, etiam si bonis sit temporalibus destituta, ad menstruam vel annuam pecuniæ solutionem, gratuitò ius alteri cõferens petendi: idemque ius genero filiæ conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nã vt suprà dictũ est emptor tunc pretium nõ mutuat, postquã non retinet ius repetẽdi: sed illo emit ius illud, quod habet rationem mercis. Secundò, Potest se quisque adstringere ad æs certũ quotannis mercenario pro suis operis persoluendũ: *Secunda ratio.* cur ergo non poterit eadem obligatio pecunia æstimari, ac subinde vẽdi? Tertiò, Potest census personalis principis lege constitui: *Tertia.* vt patet 2. Nehemiæ 10. vbi Hebræi statuerunt super se tertiã partem sicli ceu annuum censum personalem. Qua ratione in more nũc est aliquarum ecclesiarũ, personales decimas exigere: de quibus mẽtio fit ca. Apostolicæ. de decim. & de negotiatione soluuntur decimæ: vt eodẽ in c. Pastoralis. Et, vt suprà diximus, potest princeps nõ solum ex facultatibus, verùm etiã ex capitum recensione census exigere, potestq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit sua quisque sponte tale super se ius vendere. Rursus liberum cuiq; iure est obligationem suarũ operarũ vendere: nempe vt sit obligatus suo corpore seruire: ergo pari iure vendere valet & personalem censum. Quid ni? Potest liber homo non solũ aliis ciuilibus contractibus obligari, verùm & in seruitutem, vt lib. 4. monstratũ est, sese vẽdere, & filiũ suum: potestq; super mancipium suum, sicuti super suas reliquas possessiones, censum constituere: cur ergo non & super se vendere queat pecuniarium ius? Et (quod hisce omnibus robur adhibet) *Quarta. Quinta ratio.* quicunque realis census annexam habet personalem obligationem: ergo ipsis etiã pereuntibus rebus superstes obligatio est in persona, atq; adeò constitui põt personalis census. Probatur primum antecedens: Tum quòd forma contractus semper sic habet, ꝙ venditor obligat se & sua bona, quippe, cùm res inanimes non nisi per metaphorã dicantur obligari: sed dominus est qui obligatur & iudicio cogitur: tum præcipuè, ꝙ per huiusmodi contractus nec dominium rei transfertur, neque fructus venduntur, sed ius illos petendi. Quapropter bona illa sup quib. constituitur census, nõ tã rei venditæ rationẽ habent, quam pignoris atq; hypothecæ, qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipsum: Quoniã si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, vt eorum periculũ non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberentur emptori, sed eidẽ ipsi perirent: quod tamen est falsum & cõtra vniuersalẽ vsum. Qua vtriq; ratione & vsu ostenditur, eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius petendi, quippe cum venditor periculo fructuũ, ceu rei suæ subditus maneat. Sunt nanque res censui obligatæ, instàr pignoris, quo disparente, nõ ideo creditori extinguitur agẽdi ius: vt l. seruo. C. de pig. admonetur. Quod qdẽ inde rursus confirmatur, quòd aliàs nõ possent emi pecuniarij *Primũ corollarium.* census nullis consignatis fructibus: cuius contrarium suprà probatũ est. Ex hac conclusione subsequitur primò, census reales non solùm constitui posse super certis designatisq; bonis, verùm & super indefinitis, atque incertis: *Secundum.* nempe super quibuscunq;, quæ venditor seu possidet seu possidebit: eò quòd obligatio in personam resoluitur. Sequitur secundò, quòd potest institui census super re, etiam cuius fructus non adæquẽt censum. Deniq; in huiusmodi emptionibus nulla vsura est. Neq; verò iniustitia, si modo pretium sit iustum, ad quod est attendendũ. Perspice inq̃, an ius illud tantę recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quam cõstituitur, tuta non sit, aut non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodo autem iustũ pretiũ æstimãdum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynensis ægrè sibi constat, quippe qui cũ priùs asseruisset contrariũ huius corollarij posteà affirmauerit personales census. Nã si persona manet obligata, licet fundus fructum iustum non suppeditet, superest actio contra personam. Sed arguis, *Obiectio.* Quando res non satis soluendo censui fructificant, tũc census non est tutus: ergo tunc contecta subrepit vsura. Negatur consequentia. Immo verò ex parte citiùs venditoris resultat iniquitas q̃ *Solutio.* à parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re malè fida: sed alter est, qui non deberet vendere nisi super re tuta.

Restat ergo ad argumenta in contrarium respondere: atque ad illa priùs, quæ initio quęstionis obiiciebamus. *Ad primũ argument.* Ad primõ respõdetur: forsan iniri de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus ematur pecunia? Tametsi propriè non emitur, nisi ius petendi pensionẽ: licet iuris eiusdẽ valor, non sit maior quã ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna census super regiis tributis cõstituti, iura dicuntur, dicuntur inq̃ vendi emiq; iura. At quãuis pecunia annuatim soluenda emeretur nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium, vt citata Clemen. exiuit. habetur. Neq; verò inde ꝙ tractu tẽporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius: differt enim à mutuatione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis cõtractuum, ꝙ qui mutuat, obligat mutuatariũ eãdem sibi integrã restituere pecuniam: qui verò census emit, minime: sed in pretiũ eam dat perpetuũ. Quare nihil obstat quominus, veluti in cæteris emptionib. temporũ curriculo

fructus super pretiũ exuberent. Et per hęc solutum restat argumentum secundum. Nulla.n. in hoc genus contractibus occulitur vsuræ prauitas. Sed & reliqua, quibus personalis census dissuadebatur, pari facilitate soluũtur. Conceditur enim priori fundamento emptorẽ nullũ subire periculũ: Immo licet super re statuere tur census, nullo se periculo obiiceret: vel rei super qua constituit census, vel fructuũ: quia dominiũ in ipsum non migrat: sed venditor est, qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquã verũ dominus. Nihilominus & emptor huic subiicitur discrimini, quod etsi res perirent, nunquam põt venditorẽ cogere redimere censum & simili modo in censu personali, hoc ei periculũ imminet, quod venditor ad pauperiẽ redactus soluere nõ possit censum. Ac subinde ad secundũ argumentũ cõceditur cõsequentia & cõsequens: ac proinde fatemur, dũ quis censum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formã inducere atq; effigiẽ pignoris & hypothecæ. Capitulo autẽ secundo de pignoribus, hoc tñ admonetur, quod liber homo nõ potest constitui in pignus debiti, veluti mancipiũ: vt patet l. qui filios. C. quæ res pigno. oblig. poss. Haud tamen inde sub infertur non posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. Argumentum autẽ, quod ego in meipsum cõtra personalẽ censum validius instruo, est hoc, Censum sup re constituere vsu consumptibili non est licitu, sed vsurarium: personalis autẽ census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens, Si ego tibi mille porrigerẽ aureos, itéq; grauarem, vt de eorũ vsu quotannis certũ mihi quidpiã solueres, vsurã cõmitterẽ, eò quod vsum pecuniæ seorsum venderẽ. Minor autem patet: Nam perinde videtur facere, qui super personam censum emit: videlicet vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionẽ rependat. Veruntamen argumenti huius vtraq; præmissa negatur. In primis inquã cõstituere censum super vsum pecuniæ, nõ est vsura, nisi saluo id capitali fiat: puta cùm obligatione restituendi pretiũ: nam tunc esset mutuũ. Si autẽ tibi in perpetuũ mille cõferrem ducatos, nihil vetat quin possem de eorũ vsu pẽsionẽ recipere. Idq; patet. Primò, quia possum illos dare cõuentione facta, vt tu eiusdẽ emas fundũ fructiferũ: quẽ si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus. l. vnica. Præterea, hoc habet vim contractus societatis. Secundò, & altera quoq; præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur sup vsum pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendique à persona talẽ pensionẽ. Neq; verò Extrauagantes Martini & Calixti eãdẽ quartã cõclusionẽ nostrã vllo pacto aduersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quod cũ in Cõciliorũ Sũma, quã reuerẽ noster Mirã. neq; sine publico cõmodo, neque sine priuata laude cõpilauit, post dictas Extrauagantes in formã vnius redactas, appensas inspexeris sex cõditiones ad æquitatẽ huiusmodi contractu requisitas, non intelligas easdẽ in dictis Extrauagantib. vt necessarias extare, põtificiáve auctoritate pollere: sed auctorẽ ipsum iudicio suo, quod peregregiũ est, illas ceu necessarias collegisse. Earũ autem conditionum prima est, quod censuales reditus cõsignãdi sunt in rebus certis, puta domo vel agro, quæ solæ maneant eisdẽ soluendis cẽsib. obligatæ. Qua quidẽ cõditione refutant personales census. Attamen cõditio illa nequaquã ex Extrauagantibus colligit. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontifici proposita continet, quòd res exprimantur, quæ permaneãt obligatæ. Tamẽ posteà in approbatione non excludit quin super personã possint institui. Enimuerò illic tantũ fit mẽtio de realibus censibus, quos Bulla approbat: nulla tñ fit de personalib. quos nõ subinde reprobat. Secunda autẽ eiusdẽ auctoris cõditio, nẽpe quòd iusto pñio emantur census, statimq; tẽpore contractus integrũ soluatur, idẽ soluatur pñium, pro priori mẽbro vera est, non quod si pñium non esset iustum, ea rõne fieret contractus vsurarius, siquidẽ res illic vendibilis emitur: sed quod esset iniustus. Sicut dum res pñio digna, pluris minorisvé iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum mẽbrum, nullã prę se fert probabilitatem. Nã licet in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tñ in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid.n. vetat quo minùs veluti in cæteris contractib. venditor census emptori valeat partẽ pretij credere? Neq; quinta conditio ex eadem Bulla colligitur: nempe quod si res super quibus constitutus est census, perierint emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nã Bullæ clausula id solùm cauetur, ne pereuntibus bonis cogãtur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur, quin possint cogi pensionem soluere. Immo si extinctis bonis liberi debitores restarent à pensionis debito, profectò id Pontifices explicuissent. Quare cùm hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoq; esse etiam personales census quãuis quia non sunt vsque adeò emptoribus tuti, non erant tunc fortè in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. Et per hæc quoque mõstratur sexta conditio non esse necessaria, vt suprà dictum est: videlicet, quòd sit necessarium censum constitui supra rem fructuosam, atque adeò vt fructuum valorem non excedat.

Ad secundum. | Argumentum. | Solutio. | Baldus. | Miranda.

ARTICVLVS II.

Vtrùm census tam temporales, quàm perpetui sint liciti.

Primũ argumentũ.

SAtis erat in genere quæstionem decidisse: nisi quòd nonnulla sunt tam de temporalib. quã de perpetuis peculiaria dubia. Quęritur ergo, an vtrunque istorum genus sit licitũ? Et de perpetuis arguitur à parte negatiua: Si essent liciti, sequeretur quod non solum venditor, verùm & eius successores perpetuò manerẽt eodem pensionis fune irretiti. Cõsequens tamen videtur iniquũ: maximè postquam res perierint, super quibus constitutus est census.

secundum.

Secundò arguitur cõtra conditiones, quibus solet perpetuitas hæc firmari: nẽpe vt venditor teneatur prædia seruare super quib. constituitur: neq; illa possit absq; censuatij facultate abalienare: quod eius facultate vẽdiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obueniat. Tertiò, quod nisi stans terminis soluerit, rebus orbetur super quib. consignatus est census. Quartò, quod etiam si res ipsæ dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fideiussores & sexcẽta alia munimẽta

quę

quæ non satis apparent æquitati amica. *Tertium.* Tertiò contra temporarios arguitur: Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quàm sit omnium pensionum summa. Vt si in decēnium censum emas aureorum decē, non valeres minoris, quàm cētum emere. Nam alias quidquid vltra reciperes, sorti adhiberes, & tamen contrarius est vsus. *Quartum.* Quartò arguitur: Si liceret temporaneos emere census, perinde liceret, non solum in tempus certum, verùm & in incertum, vt putà seculares, emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vitaq; durarent, quos vitalitios vocant, hoc autem tum iniustum apparet: quia cum vitæ periodum solus Deus nouerit, vsu sæpe veniret multò plus durare, quam venditor credidisset: ac perinde grauiter læderetur: tum etiam inde periclitaretur charitas. Nancisceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptori mortem.

Prima conclusio. Duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior: Non modò perpetui census licitè emuntur, verū etiā in illis minor est vsuræ suspicio, quàm in temporalibus. *Ratio conclusionis.* Conclusio ex his quæ dicta sunt, euidentiam sortitur: quoniā ille metus est venditionis emptionisq; contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia, quæ iure hæreditario tuis posteris relinquas. Quo fit, vt huiusmodi cēsus neutiquàm esse possint meri personales, sed debent esse nō solùm reales, verum & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapso tempore dilabuntur. Quapropter Clement. suprà citata. Exiuit, Annui, inquit, reditus intra immobilia censentur à iure. Atque eò minorē præferunt effigiē vsuræ, quòd pretium nunquam est emptori redhibendum. *Posterior conclusio.* Posterior conclusio: Pari iure licet emere temporales census seu certi tēporis, vt in decenniū vel in aliū quēlibet terminū: seu incerti, putà seculares pro ementis vita aut filiorū. Conclusio est nota. Quia hic etiā distinguitur à pretio merx quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus, iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisque fundū suū alteri in emphyteusim pro sua vita dare retenta pensione, ita vice versa potest & re ipsa retenta pensione ad vitam vendere. Item vnusquilibet potest alienū prædium ad vitā conducere, cuius fructibus viuat, cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxatā pecuniā? Adde, quod & de bonis ecclesiæ idipsum permittit Clemen. c. de rebus ecclesiæ non alien. nempe quòd ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditus.

In conclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumēta insinuantur. Quarū prima est in primò: vtrùm omnis obligatio perpetui census perpetuò in hæredes descēdat. Nā dum census super ædibus, aut moralibus, aut re simili cōstituitur, ratio persuadere videtur, vt re tali diruta non debeat illa obligatio amplius hæredes premere: & tñ suprà dictū est obligationē rei in personam refundi, qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quòd si verū esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanare. Quod quidam absurdum arbitrantur. *Ad primū argument.* Ad hoc tamen per hanc distinctionē respondetur: Quando perpetuus census super bonis incertis cōstituitur: scilicet super his, quæ homo possidet, possessurusvé est, tūc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quæ tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia; quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant, dū hæreditatē acceptant. Nā qui censum vendidit potuit cuncta sua præsentia futuraque bona illo innodare vinculo. Quando verò cēsus cōstituitur in rem hanc consignatā non prorsus perpetuam, qualia sunt ædificia: neque alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantùm quātum res duratura est & persona, quæ vendidit fuerit superstes. Nā illa personalis obligatio non incedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. *Pretium censuum.* De pretio autem perpetuorū censuum dicere aliud non possumus, quā quòd non solum quantitas census existimari debet, verū stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare intra super castra, & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Qua vtique ratione non potest lege vnū in vniuersum pretiū constitui. Sed illud est iustū quo publicitus sine vi & dolo venduntur. Tametsi contingere possit, vt vrgens pauperū necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare nō apparet iusto emi vnū redimibilem numum pretio decē, vt iam factitari incipit: quamuis vbi vsus inualuerit, non prorsus condemnarem. Fuit autem consultissimum frumentarios census lege taxari. nempe vt in frumento soluerentur, sed æstimato pretio, vnū pro quatuordecim penderetur. Emisti, verbi gratia, grani censum centū quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, vt quoniam frumēti pretiū latissimè variatur, non tibi quotánis soluatur, nisi quantū frumenti decem aureis æstimatur.

Ad secundum arg. Circa secundū argumentū quo de conditionibus reliquis hisce cōtractibus apponi cōsuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissimè asseueratur, nullā ab illis contrahi vsuræ maculam. Nā vsura, vt sæpe dictum est, inde tantummodo nascitur, vt res emitur, quæ vendibilis nō est. Nihilo secius hisce conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam venditoris oppressionē. *Quòd censuarius recipiat partem pretij quia concedit facultatem vendēdi iniquum est.* In primis quòd non possit venditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate abalienare, nō est iniqua conditio. Nam contingeret alias in aliū possessorē demigrare, qui non esset vsque adeò tutus. Quod verò censuarius, dum talē facultatem confert: valeat partem pretij recipere, nihil meis auribus æquitatis exhibet. Nam etsi in emphyteusi propterea quòd qui pensionem recipit, dominiū rei directū retinet, illo iure gaudeat: tamen quòd censuarius, qui nullū habet rei dominiū pro mera facultate quam concedit vendendi, quidpiā recipiat, profectò rationi non est consentaneum. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quòd ad stabiliendos decem aureos census cogatur venditor sufficientia hypothecare bona, ratio sanè poscit. *Altera obuentio iniqua quæ in huiusmo-* Quod autē sua bona dū amplissima sunt, debeat ad maiorē cautelā sic colligare, vt neq; illa d uendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis disponere queat, pfecto importabile onus est, quod miser ob solā necessitatē subire cogitur. Itē, quòd qui vno vel duobus annis non soluerit, eisdē obligatis possessionibus

di censibus solet apponi.

expolietur, non est prorsus genere suo iniquū: quoniam potest id quidem in pœnā imponi. Et est l. Taur. 68. approbatum. Attamen vt pœna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quantitatem tēperata. Nam si esset nimia, non esset iusta. Illud autem postremum, nempe, quòd rebus pereuntibus persona nihilominus obligata maneat: iam suprà ostensum est licere. In tertio argumento dubium submouetur de pretio temporaliū censuū.

Ad tertiū sentent. Richard.

Richar. enim. q. 80. tenet posse emi temporalem pecuniarumque censum certi temporis minori pretio, quam sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in censum vsque ad decennium. Ratio inquit est, ꝙ tanti æstimantur nonaginta nūnc, quanti centum in decennio diuisim soluti. Hæc autem ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit nanque in mutuo: quoniam non licet tibi mutuare nonaginta, vt illo modo recipias centum. Vnde cùm idem ipse auctor metuat huiusmodi emptionem reduci ad mutuum, subiungit tūc esse contractum licitum, quando emptor mallet non emere, quàm emere, sed rogatu venditoris emit. Addit inquam hoc temperamentum: arbitratus non licere decem illa recipere vltra sortem nisi ratione cessantis lucri: quod anteà dixerat tunc penitus licere quando mallet mutuator non mutuare. At verò cùm hoc lucrum cessans, vt crebrò suprà diximus, suspectum sit, quando quis sponte mutuat: idque maximè impræsentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuare: ob idque non solùm rogatus, verùm & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarios census certi temporis suspicionem præseferat, si minus sit pretiū, quàm census. Neque vero sunt vsu frequentes, neque esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus minusvé suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorum, liceretque adeò similes emere fructuarios census. Nam cùm fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptionis ratio: quasi ideo non vitiatur ꝙ fructus tractu temporis superaturi sint pretium: cùm autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, quæ in nullo versantur dubio: hoc enim supponamus, videlicet, ꝙ neq; timeantur expensæ, neque labores, neque vllum existat periculum: profectò vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione, vt post decennium redhiberentur tibi simul centum, vbi plana est vsura. Nam ꝙ soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre.

Qualiter census pecuniarij certi tēporis sint liciti.

Quocirca absque formidine approbare non auderē, vt possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensionum summa: vt sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit: tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo.

De vitalitijs censib.

De censibus autem incerti temporis, putà ad vitam: vel quousque paternam ingrediaris hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cùm illic dubium sit quantum sis temporis victurus, quantúmve tuus parens, quantumque subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptionis venditionisque ratio.

ARTICVLVS III.

Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

Primum argument.

Postrema demum quæ inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrouendendi, vtrū sit licitū? Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cōtractu iustitia seruatur nisi sit in cōe bonū vtriusq; partis æquilibris: ergo si licita esset conditio, qua venditori facultas sit redimendi censum deberet & eadē facultas emptori cōcedi, vt venditorem posset cogere ad redimendū: aliàs esset præ illo grauatus: hoc autē emptori non est licitum, nam si venditor ei tenetur pretium redhibere, mutuatū censeretur, ac subinde vsura esset, emptorem quidpiam vltra capitale recipere. Secundò arguitur: Si huiusmodi conuētum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones, vt venditor nequeat ante certum tempus censum redimere, eundémq; non minutiùs per partes, sed simul totum. Item, quòd nō nisi vsq; ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo transacto perpetuus maneat. Hæc autem omnia grauamina, tum iniqua per se videntur, tum & sanctionibus contraria prædictarū Extrauagantium Martini & Calixti. In contrarium autem est, quòd in nulla istarum committi videtur vsura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

Duplex prauitas in censibus.

Pro decisione quæstionis huius discerniculo illo primùm omnium in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superioribus meminimus: nēpe duplicē esse in eis diiudicandā prauitatem, scilicet vsuræ & iniustitiæ. Nam, vt suprà dictū est, vbi res venditur, quæ nullo per se pretio est digna, vsura est: vbi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vsurā cōmittitur iniustitia. Hoc præhabito fundamento quatuor conclusionibus ad quæstionem respōdetur.

Prima conclusio.

Prima est. Nequaquam fas est censum emere cū pacto retroemendi. Puta obligando venditorem vt eundē redimat eodē pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem cōputatis nihilo plùs emptor recipiat, quā tribuit.

Ratio conclusionis.

Immo omnis talis cōtractus est manifestè vsurarius. Hæc est conditio Extrauagantiū Martini & Calixti: quæ quāquam illic non haberetur, est per seipsam manifesta. Enimuero vbicunq; traditur vel pecunia vel res quælibet vsu consumptibilis cum pacto eādem rursus vel eius valorem recipiendi, & aliqd vltra sortē illic vsura vel patet, vel latet. Du ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit venditorem cogēs vt iterum ex te redimat, totū reddis capitale tuū: quod idcirco te vera mutuas, & vltra sortē recipis rei fructus. Hæc ergo est radix vsuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi vltra sortē: quoniam nil te vetat rem emere, sic cū venditore conueniens, vt si tibi infra certum terminū displicuerit, rescindatur contractus dūmodo perceptos fructus in sortem adnumeres. Eandem conclusionem lex etiam regni sanxit.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio, Licitum est censum

emere

emere cum pacto retrouendendi: neq; vlla illic subest vsuræ labes: nempe dum emptor eã obligatur reuendere, si venditori libuerit rem suam redimere: ita vt optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam est cõditio earundẽ Extrauagan. Martini & Calixti quã & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactũ distinguuntur census redimibiles & irredimibiles. Quo fit, vt omnes perpetui sint irredimibiles, non tamen contrà. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tẽpus, vt suprà dictũ est.

Probatio cõclusionis.

Probatur conclusio: Si aliqua hic subesset vsuræ ratio, maximè quia huc irreperat ratio mutui: at verò cùm emptor ius sibi non reseruet cogendi venditorem vt pretium restituat, nullum est mutuũ, sed vera emptio. Quòd autem talis emptio expers esse quoque possit alius iniustitiæ, patet: quoniã talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauamen: & hoc non, cùm ex re sua sit illa libertatis conditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minimè: quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, verbi gratia, decẽ perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud antè vinculũ iteratò vendendi minuitur pretiũ, vt emãtur non pluris, quã centũ quadraginta florenis. Quapropter cùm obligatio illa, qua emptor reuendere cogitur, æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas.

Secunda ratio pro conclusione.

Secundò id probatur: Potest in contractu emptionis grauamen aliud quodcunque emptor vltrò suscipere si fiat pretij remissio: videlicet vt in emptis ædibus non aperiat fenestras, vt certis personis non vendat, & similia: potest ergo & hoc tenendendi iugum suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiã ciuili iusta censetur, vt patet l. si fundum. C. de pact. inter empto. & vend. atqui c. ad nostrã. de emp. insinuatur quoque iusta si pretium sit iustũ. Nam propterea illic similis cõtractus vsurarius censetur, quòd qui redimibilem censum emerat, adeò exoluerat vile pretium, vt potiùs cẽseretur mutuum.

Argumen. Responsio.

Quòd si quis argumentum obijciat ex Leuit. 25. vbi iubebatur vt si rem venditam venditor posteà redimeret, percepti fructus reciperentur in sortem: Respondetur legem illã fuisse legalem, sicuti alterã: vt anno Iubilæi res omnes venditæ, ad suos remigrarẽt venditores. Cauerat enim id Deus, ne via venditionis sortes terræ promissionis in paucos aggerarentur, alijs in paupertie derelictis: & ideo leges illæ cessauerunt.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Licitũ etiã est, neq; vsuræ saporẽ habet, cẽsus emere cum pacto retrouendendi: constituto tempore, tã illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quã illo citra quod si non redimatur, nulla fiat reliqua vltrà redimẽdi facultas, sed census maneat perpetuus. Conclusio est, quæ eidem citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condẽnata videtur. Hoc tamen est in eadẽ hærere salebra, nempe ex affirmatione negatiuã inferre. Continet enim narratio propositionis vt quoties venditori redimere libuerit, facultas suppetat. Atquamuis propositioni Pontifex annuit, non tamen subinde censuit illã esse necessariã ad cauendam vsuram. Imò propterea proposita illi est illa conditio, quòd maiorem effigiem præferre videbatur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vellet venditor pecuniã reddere, liber esset à censu. Nam vt suprà diximus, quò minor est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptionis, ac subinde minor vsuræ suspicio: nam propterea minorem habet vsuræ repræsentationem perpetuus census, quam temporalis.

Suadetur vtraque pars cõclusionis.

Probatur ergo vtraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere, vbi omnino auferetur venditori facultas redimendi: ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore, quo inter ipsum atque emptorem conuenerit.

Cõfirmatio

Et cõfirmatur: Grauamen illud quod emptor sibi imponit, iteratò vẽdẽdi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est: & ideo minoris emit quã si emeret in perpetuum. Quòd autem venditorem adstringat, vt ante tale tempus emere non possit, nihil aliud mali habet quã quòd eidem emptori alleuiatur grauamen: atque adeo pluris æstimandus est tunc census, quã si integra libertas venditori relinqueretur. Ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est vsura. Imò licet pretium esset minus iusto, nõ esset vsura, quamuis esset iniustitia, quæ vsuram saperet: vt habetur citato ca. Per vestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa præcisè facultate redimendi vsque ad præfinitũ tempus.

Quarta cõclusio.

Quarta cõclusio: Licitum est & ab vsuræ ratione semotum, huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, vt non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neq; obstat, quod in narratione dictarum Extrauagan. proponitur, vt quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur, quòd licet id concedatur: tamen in concessione non excluditur aliud. Imò ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eiusmodi pactio contractum vitiaret, eò maximè quòd faceret vt non esset emptionis & venditionis: hoc tamen non facit: nam si absque illa conditione ob id, quòd pretium dabatur in perpetuum sine obligatione restituendi, erat vera emptio (nam in hoc vera emptionis ratio consistit) propterea quòd illa apponatur conditio, non desinit esse emptio. Posset quidem esse iniustitia: quia minimè diffitendum est, illam cõditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo atq; illa de caussa dignum fieri censum maioris pretij, sed tamen effigies vsuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio, si emptor noluerit grauiùs se obligare quã ad reuendendũ totũ?

Ratio pro conclusione

Adde, quòd si vera esset contraria opinio, consequens fieret & nullius certæ partis posse apponi conditio. Sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet, redimere: quod re vera grauis esset emptoris incommodatio. Nam posset ille pecunia illa prædium emere, quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretiũ reciperet, id non posset. Ad hæc, accidentarium est atque adeò extra rem, quòd venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnius rantùm ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si vẽditor diues est, quamuis census cumulatior sit, poterit illum totum redimere: quòd autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. Potest quidem, vt dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij: nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauamen vendi-

toris, in leuamen autem emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio, tametsi de hoc vsui prouinciæ absque vi & fraude standum censeo.

Ad primū argument. Ad primum igitur argumentum respondetur, in primis duobus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret, vt quoties ipse vellet, teneretur venditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atque adeo quidquid in censu venditor recepisset, esset vsurarium. Quòd autem in solo venditore maneat libertas redimendi, *Ad secūdū* rationem non tollit emptionis: quia potest ipse nunquam redimere. Ad secundum verò responsum itidem est: duabus reliquis conclusionibus, eædem conditiones licitæ declarantur.

QVÆSTIO SEXTA.
DE CONTRACTV SOCIETATIS.
ARTICVLVS I.
Vtrùm contractus societatis sit licitus.

Primū arg. POST contractum emptionis, & venditionis, subsequitur de alio, qui vsu celebris est, cōtractu societatis. Arguitur nanq; non esse licitum: Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret: alter verò nihil aliud quàm operas. Nam vt habetur institut. de societate. §. ebri illa. quorundam opera ita preciosa est vt iustum sit conditione meliore in societatē admitti: consequens tamen apparet falsum: tum quia iniquū esse videtur vt alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorum, alter verò nullum: & nihilominus partem lucri recipiat; tum etiam quòd si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas. *Secundū.* Secundò arguitur: Si huiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, vt tantò maior pars illi obueniret, qui pecuniam posuit, quàm ei qui posuit solas operas, quantò pecunia illa maioris valoris est quàm alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnius hominis ferè totum lucrum deberet illi obuenire, qui pecuniam posuit: cùm tamen integrum suum seruet capitale: alter verò suarum operarum dispendium fecerit. In cōtrarium est c. per vestras. de donation. inter virum & vxo. vbi Innocentius 3. contractum societatis approbat.

Qui dicantur socij. Hic primùm omnium ante conclusionum assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos censeri qui in vnam coëunt negotiationem, vt suis quisq; seu pecuniis, seu operis, seu expensis particeps lucri fiat. Quin verò, vt suprà diximus, ex hoc contractu nomen sortis deriuatū est: vt putà quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes sortes dicuntur. *Duplex societatis genus.* Secundò adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet, dum simul multi mercatores vnum cumulum suarum pecuniarum congerunt, communesque habent ministros. Itaque & pecuniæ, & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimū Burgensibus scilicet Genuensibus, Brugensibus ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Quicunque enim sua pecunia negotiatur, eius periculum subit: quibus tam expensarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quā etiam lucri distributio. Sed alterum est genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò industriam & operas: vt habetur l. societatem ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est quæstio. Est fortè vir honestus qui non habet negotiandi peritiā, habet tamen numos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum?

Cōclusio responsiua. Quam quæstionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est; Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit: posterior verò, an etiam id liceat, saluo capitali aut aliqua eius parte? Et quidem membrum prius vnica eadémque indubia conclusione facillimè expeditur. Si qui pecuniā ponit, periculum eius subit, licitus est contractus: neq; vllū subolet odorem vsuræ. Conclusio est primùm iuris Pontificij. cap. citato, per vestras. deinde & iuris Cæsarei. Institu. de societ. per totum. & C ac ff. pro soci. quæ quidē iura ex natura rei colliguntur. Enimuerò cum negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tua, an verò alteri eam committas, qui tuo nomine eius negotium ineat: dummodo sub tuo dominio pecunia maneat, qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modò eius periculum subeat. ergo licitè potest lucrū recipere quod pro illa pecuniæ sorte sibi contigerit. *Qualiter fieri debet distributio lucri in contractu societatis, dum vnus ponit pecuniā, alter operas.* Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est: Debet quidem primùm cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quota sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est, ne quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totū valorem pecuniæ quā quis ponit, ducēdum esse pro vna sorte. Vt si, verbi gratia, Petrus industriam & labores ponat: alter verò duo millia ducatorum: vna sors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere vt industria tāti esset æstimanda quanti pecunia: cuius tamen contrarium habet textus Institutionum citatus: nempe quòd pretiosior est quandoque opera quā pecunia. Et confirmatur, quòd valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neque alteri tribuit: postquā est item sibi redhibenda, sed tantùm exponit illam periculo. Quapropter solum æstimādum est eiusdem periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ & labores, & industria valet centum, forsan periculum duorum millium ducatorū non æstimatur pluris: nam si contractū cū alio faceres assecurationis, illo centenario pretio assecuraret tibi illa duo millia; atque adeò tunc lucri æqui portio vtrique obtingit

obtingit. Et iste est casus l. si non fuerint. ff. pro soci. vbi habetur, quod potest esse lucrum commune, licet vnus totum periculum subeat. Vt si alter nauigat, aliósve labores assumit. Quin verò possunt esse tres, quorum vnus ponat pecuniam: alter industriã: quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter verò operas: & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundã deceptio detegitur, qui arbitrãtur posse quempiã in societate ponere mille eo pacto, vt quintæ partis tãtùm periculũ subeat, quotámq; partem recipiat lucri, nam cum alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucri: atque adeò pro industria nihil reciperet. Pari modo si qui industriã ponit, aliquã etiã simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ & industria valent: & prætereà quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est § ille citatus, De illa Insti. de socie. vbi sancitur posse alterũ sociorum lucri quidem duas partes suscipere, damni verò non nisi tertiam. Quod quidẽ Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet, sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum. Vt si verbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatus: Paulus verò non nisi centum, sed tamen posuit industrias & labores valentes ter centum: nempe quia negotiatio illa fortè obitur, vbi parum periculi pecuniæ imminet, & industriæ plurimum est necessarium: vel vbi operæ & labores sunt magni, vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta: quorum quatuor ponit Paulus: & ideo lucri debet recipere duas tertias, Petrus verò vnam, qui posuit duo. In damno verò Paulus non subit nisi periculum vnius, Petrus verò duorum. Et eodem alludit casus l. societas. C. de societ. Simili modo censendum de aliis societatibus, vt dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter verò pascit, & industria sua curat: ille qui oues emit, periculum subit tanquã suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industriæ & laborum alterius. Nam si facis vt pastor periculum subeat, iam suprà diximus esse vsurarium mutuum, cùm saluum stet domino capitale ouiũ. Pariter si pecuniam das opifici vt suo periculo artem suam exerceat, conferendum est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus, & illa ratione diuidendum lucrum. *Dubitatio.* Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam vẽdere, vt postquam industria suæ artis pecuniã confecerit, auctius tibi pretium soluat, quàm lana aut coriũ vendeтetur præsente pecunia? Hic enim contractus in multis locis in vsu est: existimatúrq; propterea licitus quod in rem cedit, & commodum opificis. *Responsio.* Respondetur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuit. Nam est manifestum mutuum: nempe vbi res venditur carius pecunia credita. *Ad primũ arg.* Ad primum igitur argumentum sunt qui respondeant, vbi nihil lucri accreuit, non debere qui operas posuit, illas perdere, sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, quod quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum admittere debet qui illud posuit: ita vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit: & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus vt alter subiret capitalis periculum, alter verò operarum. *Ad secũdũ.* Ad secundum autem palam dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucri facienda, non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

ARTICVLVS II.

Vtrùm licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

DE societate contractus vbi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, vtrùm saluo capitali, sit etiam permittendus? *Ad primũ arg. partis affirmatiuæ.* Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per vestras, citato, de don. inter vir. & vxo. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorẽ collocet, vt eius lucro viuat: quod fieri nõ potest nisi saluũ sit capitale: quandoquidem dos, vt suprà dictũ est, debet salua persistere. *Argum. 2.* Secundò arguitur. Potest qui amplam pecuniã in societate ponit, pacisci cũ sociis, vt non ipse totũ eius periculũ subeat, sed ipsi partẽ: ergo eadẽ ratione potest inter eos cõuenire vt alij periculũ subeant, ipse tantùm verò pecuniam conferat. *Argu. 3.* Tertio, Potest qui pecuniam in societate collocat, celebrare cũ vno tertio assecurationis cõtractũ, qui periculũ in se vertat: ergo potest eundẽ contractũ celebrare cũ socio: cui perinde periculũ imminet, seruato ipso in tuto, qui pecuniã contulit: ergo illud est licitũ. In contrarium tamen est l. citata, societatem. C. pro socio. vbi cũ illa societas approbetur, vbi vnus pecuniã confert, alter verò operas, illa reprobari videtur, vbi vnus neq; periculũ pecuniarum subit, neque operarum.

Conclusio responsiua. Quæstio licet controuersum sit inter doctores, perparùm tamen habet ambiguitatis: vnica ergo conclusione respondetur: Nequaquàm licitus est huiusmodi contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur, quidquid accidat eundem seruare indemnem. *Ratio conclusionis.* Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed verè mutuum. Eo enim ipso, quòd alter periculum tuæ pecuniæ subdit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè est dominus, cui res perit si perdatur: & ideo quidquid vltra capitale mutuator ille recipiat, fit vsuræ reus. Atque hinc fit, nullam esse societatem. Nam ille verè nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, non bene negotiatur. Illa enim est negotiatio, vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primũ argum. Ad primũ igitur argumentũ sunt qui respõdeant, cõcedẽtes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotẽ saluo capitali apud mercatorẽ ponere, vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti suprà genero permitti monstrauimus vt fructus pignoris extra sortẽ suscipiat: idemque aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, vt improbabilissimũ, sic pestilẽtissimũ: quoniã cũ recipere vsuras, sit cõtra ius naturæ & diuinũ, nulla est ratione dispensabile, vt exprcisè habet cap. super eo. de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neque simile est de pignore, cuius fructus iure censetur socer tribuere dum dotem non soluit. Capitulum ergo illud tantũ declarat quomodo maritus possit fructibus do-

tis vi-

tis viuere: nempe si illam apud tutum mercatorem collocet iure cõmuni societatis: potà vt capitalis periculo sit expositus. *Ad secundum arg.* Ad secundum concedimus, posse quempiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto, vt non subeat periculum, nisi sex aut octo millium. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illam præcise partẽ, quæ illi pecuniæ respõdet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua censetur socius mutuare: quippe qui suo periculo illa suscipiunt: atq; adeò pars illa lucri quæ periculo illius prouenit, illorũ est, qui eidẽ sese submiserunt discrimini. *Ad tertiũ argument.* Tertium verò argumentũ est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in 4. dist. 15. quæst. 48 & 49. *Ioannes. Maioris.* Et quidẽ accursius l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panormi. cap citato, per vestras, indubie, idq; meritò tenent nullatenus contractũ societatis licitũ esse, vbi saluum est capitale: nã re vera est mere mutuũ. *Accursius. Panorm.* Neque argumentũ quo in contrariũ arguit Maioris, vllius est momenti. Arguit enim, ex eo ꝙ alter sociorum pecuniam ponat, alter verò periculum subeat, non satis colligi eandẽ pecuniam mutuatam censeri. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suum aut rem aliquã suæ suppellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilominus nõ est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentum nullius est ponderis: quoniã si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quencunque vsum tradas, profectò contractus est venditionis pretio credito: cùm ergo pecunia taxatum habeat pretium, vt putà quod ipsa eadem salua restituatur, iam alter fit dominus, & potest quidquid ei libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illam restituat cum lucro: est ergo verè mutuum. *Hostiensis. Ioã. And.* Quapropter neq; moderatio Hostiensis & Ioannis Andreæ, qui illic ab eodẽ doctore citantur, faciunt rei satis. *Argumen. Maioris.* Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali, ea lege, vt si per negotiationem dispereat, teneatur negotiator illud restituere: non autem si casu fortuito. Et maioris quidẽ prius approbat membrum, reprobat verò posterius: nam potest, inquit, taliter seruari capitale saluum, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persoluere. Attamen proculdubio vtrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. Ostendit ergo idem auctor dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratià sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos, quos potest totos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratià, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assecurare, vt aiunt, lucrum: nempe vt ipsi eidem Petro det centũ pro lucro. Qua ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodem? Do tibi mille in societatem, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione: supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centũ aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus recipit aliquid vltra sortem. *Caietanus.* Caieta. opusc. to. 1. respons. quæst. 11 partim contractum reprobat, partim verò approbat. Ait inquam, si illi contractus vnà simul cum eadem persona fiant, non esse licitos. f. contraho tecum societatem hac lege, vt inter nos etiam conueniat iam de pretio assecurationis quã de quãtitate lucri. est enim tunc palliatum mutuũ. Si autem, inquit, fiant successiuè, itaq; qui ponit pecuniam, non obliget tunc alterum ad eosdem contractus: Sed postquã pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eosdem contractus, non est cur condemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus: nempe ꝙ non potest constitui pensio cũ pacto redimendi: sed tamen successiuè non est inquit illicitum. *Indicium auctoris.* At verò ea porrò est exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his contractibus non possim, quã vsurarium mutuum, siue successiuè fiant, siue simul. *Reprobatio distinctionis Caietani.* Neq; distinctio hæc ad rẽ mihi quidquam referre videtur. Enimuerò cùm simul fiunt, manifestum est mutuum. Nam eo ipso, ꝙ Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturq; inter eos de lucro, & ꝙ capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc, vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset, putà prædia emere, dotare filiam, &c. ergo verè fit dominus pecuniæ. Vbi autẽ pecuniæ dominium tali forma transfertur, verè mutuum est, atque adeo quidquid posteà vltra sortem recipitur, vsurariam habet iniquitatem. *Solutio argumenti facti.* Ex quo patentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnum. Cùm enim ego vni trado pecuniam meam, & cum altero paciscor de assecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi restituere, atque adeò non transfero dominium in idipsum: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem personã ambo concurrunt, nempe ꝙ idem ipse cui pecuniam trado, obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri: quia per hoc non transfero dominium: non tamen simul conuenire de seruando capitali. Ex hoc rursus palam colligitur, idem prorsus committi vitium, quanquam successiuè idem contractus cum eadem persona fiat. *Corollariũ.* Nam etiam si ante mensem vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitimè contraxi, numerando ei pecuniam meam meipsius periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali paciscor, in virtute transfero in ipsum dominium, atque adeò mutuò. Quod non contingeret, si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis contractum.

Per hæc ergo quæ dicta sunt, censeri de quodam contractu potest, qui cùm alibi tum sæpissimè Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit, siue aliter palatio seruiat, cõtingit nummis egere, conuenit mercatorem aut quemuis alium, qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille, qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neq; Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autẽ post sex mẽses est vita superstes, protestatur debitori

nolle

nolle amplius in societate remanere, ideoque eũ admonet, vt nisi extẽplò soluerit, inde ratione moræ soluturum easdem statutas vsuras. Est inquã cõtractus, quẽ societatẽ appellant: sed profectò eius iustitia non est vsq; adeò liquida. Primũ enim non potest reduci ad rationẽ empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neq; alter neq, eius heredes in perpetuum tenerentur cẽsum redimere, sed in suo esset arbitrio, si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tribuentis est capitale suum repetere: quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingunt enim, q̃ si quis fructuosum officiũ habet mille, exẽpli gratia, illud emit: cuius fructus ascendunt vsq, ad centum, mercator qui centum tribuit, init cum illo societatem: ponit.s. decimã partẽ pretij, vt decimam etiã fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, q̃ ille non subit capitalis periculum, eo modo: quo fieri solet in societatibus videlicet exponendo se periculo, si in negotiatione capitale perdatur, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit. Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet contractus: nã periculũ illud quod centum conferens subit, vt si vita tunc fuerit defunctus, illud amittat, æstimabile est pecunia: atq; adeò sicut in ludo atque itidem in aliis fortuitis fieri consueuit, iustè videntur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen q̃ post lapsum sex mensium ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudẽ videtur sapere: tum q̃ ab initio mora illa præuisa est, atque adeò videtur in fraudem mutui concessa. Tum præcipuè, q̃ ratione moræ nõ potest supra capitale recipi, nisi dãnũ emergẽs: lucrũ verò cessans minimè: nisi eiusmodi pecunia licitæ negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsan est licitus: alias minimè. Quin verò vix eiusmodi cõtractus approbare auderẽ, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis: videlicet, vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE CONTRACTV ASSECVRATIONIS.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum assecurationis contractus sit licitus.

POSTREMVS deniq; contractus, nominatur assecurationis. Nã quamuis verbum nõ sit inter linguæ peritos Latinitate donatum: est tamen iuris Commentaribus vsu receptum, pro eo, quod est in tuto rem constituere. Atq; huiusmodi contractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauiga. de vsu. Secundò & ratio id videtur probare; nam qui pro pretio periculum in se suscipit, verbi gratià, onustæ nauis, nihil emit aut societati cõmittit: imò absque aliquo negotio pecunia lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit: quod vsuræ habet specimen. Accedit tertiò, quòd si cõtractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerariis hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se assecuratores exhibere, postquàm nihil pecuniæ debent, præsentem offerre: quod esset reipublicæ perniciosum. In contrarium est receptus vsus, idémque tam Theologis quàm Iurisconsultis probatus. *Primum argument.* *Secundum.* *Tertium.*

Facile ad quæstionem affirmatiua conclusione respondetur: Contractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hæc conclusio ex obiecto: Pro quacunq; re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisque mercedẽ recipere: in tuto autem rem constituere, quæ periculis est exposita, pretio est æstimabile: ergo quisque potest illud pretio redimere, atq; adeò qui periculum illud subiit, idem recipere pretium: atque id ex eo potissimè, q̃ vterque se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quàm alter soluendi merces si pereant. Secundò arguitur à necessitate: Contractus eiusmodi est reipublicæ nõ infimè necessarius: ergo cum ex obiecto nullo vicietur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quòd est necessariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen eum pro exiguo pretio magnum auri põdus securũ constituunt, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidẽ reipublicæ necessaria est. Accedit huc tertiò, q̃ licitum est fideiubenti pro alio, quem non est adeò tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Per simile autem contingit in assecuratione. Ad hæc per viam depositionis, quam vadiationẽ nonnulli vocant, licet dubiis euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo possint depositores quidpiam lucrari: vt de honesto ludo diximus. Item, an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratià, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. Sunt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis institoris valentis forsan viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, potest quidem esse iustum, vel iniustũ. Ipsi sibi cõtrahentes videant. Sed re vera nullus est stupor neq; dementiæ nota, pretio currẽte eiusmodi pericula suscipere: quippe cũ nõ sint tam euidentia, quin possint assecuratores bene sperare. Et quãuis aliquando iactura fit: aliquando tamen accrescit lucrum: eò potissimùm, q̃ viri cordati aleã, cum tanto periculo nõ iaciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immineret periculum, mente careret, qui assecurationis contractum faceret suarum mercium. Oriuntur tamen hinc dubitatiunculæ nonnullæ. Primùm omnium, non sunt huc admittendæ vafrities & imposturæ, quæ in aliis etiam contractibus vsu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet, periculũ se nauis suscipere ait, ea nimirum spe, quòd si salua fuerit, habebit mercedem: sin verò perierit, abdet sese, aut bonis cedet, iniustissimus est, postquam re vera nulli se exponit periculo: atque adeò mercedem *Cõclusio responsiua.* *Probatio.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Postrema ratio.* *Vitia quæ in cõtractu assecurationis cõtingere possint.*

contra

contra iustitiã posceret. Et ecõuersò, si dominus nauis ad alium minùs fidũ portum rostrũ dirigat, quã ad illum qui fuerat in contractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. *Dubium.* Sed dubium est, si quis naui vult vacua enauigare, quã tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrũ licitus sit etiam cõtractus, Dabo tibi mille, vt mihi viginti millia rependas, si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse contractum legitimũ ex parte nauigantis: quia nõ habebit tãtam curam seruandi nauẽ, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. *Responsio.* Respondetur, quòd si nauigator alterum decepit: quia fortan non sunt in puteo, dicens suã nauim esse plenã mercibus tãti valoris, cùm tamen nullas habeat: profectò cõtractus nõ valeret: quia alter si rem sciret, non illum iniret: timẽs non fore tantæ curæ nauigatori seruare nauem. Quin verò timenda esset fraus, ne s. consultò submergi eã sineret, vt lucraretur viginti millia. Si autem assecurator sciens & prudens id faceret, nullam pateretur iniuriam: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minùs, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet. Si salua ad portũ applicuerit, dabo tibi centum: sin minùs, dabis mihi mille. Pari modo potest fieri assecuratio in nundinis: largire mihi tantum, & ego te securum reddo, quòd tantum lucraturus. *Dubitatio altera Syluester.* Dubium autem hoc aliud gignit: nempe vtrum idem contractus in alijs quoq; rebus quã in mercibus sit licitus? Sunt enim nõnulli, quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. citauit: qui negant posse quẽquam assecurare alterius vitam. Nam esset periculum, vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At verò hîc de iustitia loquimur contractuum, atque adeò de earum natura, an sint vsurarij: vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manent. Quin verò aliquando sunt reipublicæ in vsum. Petit ea me mutuum filiusfamilias: qui si præmaturè priùs parente suo morte obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei numi. Profectò tunc meritò formidabo, mutuatũ ei quidpiam concredere. Et tamen si mercatorẽ qui securã mihi faceret eius vitam, mihi tribueret, nihil ei vererer beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare, quidquid incertum est euenturum: vt quòd erunt prosperi terræ prouentus, quòd nasceretur prægnanti filius masculus, & similia. *Ad primũ argument.* Ad primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic neque condẽnari contractũ societatis, neq; assecurationis, sed mutuationem: quæ cum gratis fieri debeat, fit tamen cum pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt secum assecurationis contractum faciat: præterquàm quòd, vt suprà diximus, fortan non erat tunc assecuratio necessaria. vel quamuis esset, tamen nauigator maluisset periculum ipse subire, quàm pretio redimere. *Ad secũdũ argument.* Ad secundum verò iam responsum est, quòd pro periculo quod ille subit, illam potest mercedem suscipere. Atque adeò ad postremum verbum, vbi diximus quòd qui non habet vnde id soluere possit, quod assecurat, neque pretium valet percipere.

QVÆSTIO OCTAVA.

DE CAMBIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ars campsoria sit licita.

CAMBIORVM disputatio ad vsuræ tractatũ attinet. Est enim materia hæc vt cognitu maximè necessaria, ita tum per seipsam abstrusissima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq; inuẽtis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimùm offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbè interpellatus, vt pua venenũq; huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicã grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus nobis quod veritas habet suggerat. *Primũ arg. à parte negatiua. Aristot.* Igitur in ingressu de arte primùm campsoria sciscitamur, an sit licita? Arguitur enim à parte negatiua: Ars campsoria numularia est. nempe numorum commutatrix & auctiua: hanc autem Arist. 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti contra naturam sit condẽnat: vtpote quòd in numis commutandis nullum insit naturale commodum: *Argum. 2.* sicuti in commutandis cibis, vestimentis, atque alijs rebus ad vitam necessarijs. Accedit secundò, quòd finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio, quæ in infinitum procedit: cùm tamen temporalia desideria modum habere debeant: qua idcirco de caussa est reipublicæ *Argum. 3.* pestifera, vt experientia ipsa testatur. Quare & Christus numulariorum mensas euertit. Tertiò per hoc claret, vt supra dicebamus, esse contra naturam, quòd per hanc artem maximè fit, vt sterilis pecunia fructuosior fit, quam terra ipsa: & inde campsores odium contrahunt apud homines. Atque inde præterea, quòd ferè homines sunt sedentarij, nempe qui otiosi viuunt, & tamen plus lucri corradunt, quàm alij actuosi labore manuum suarum insudantes: eò præcipuè quòd pecuniam suam nulli subijciunt periculo: sicuti in alijs fit negotiationibus. In contrarium tamen facit, quòd quodammodo hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas traducendásque monetas.

Primum omnium nomen cambium Latinum est. Nam cambire, idem est quod rem vnam pro alia *Quid Cambium.* commutare. Sed est cum Arist. loco citato, vt superiori libro partim aduotauimus, nũc emũctiùs recolendum, tres permutationum formas tẽporũ curriculo ordine successisse. Cœperunt enim homines res ipsas primùm cambire: putà vineam pro domo, vinum pro frumento, vestem pro calceo, &c. *Triplex permutationis forma.* Quæ quidẽ cambitio synceritati naturæ est à suis primordijs natiua: sed tamen propterea minimè sufficiens, quòd neque res possunt aut in diuersa loca omnes asportari vt cambiantur, neq; in longa seruari tempora. Et ideo successit secundum cãbium: nempe numus inuentus est qui rerum esset pretium, cuique rebus ipsis cambiretur. Atque modus hic cãbiendi proximè ad primum accedit, illique

omnino

omnino deseruit. Quare hoc porrò ad vitæ sufficientiam satis erat. At verò inuento numo humana sagacitas per auaritiam excitata, tertiam cambiorum progeniem peperit: vt videlicet numum pro numo commutaret. Quæ quidē commutatio inde primū ortum traxit, ꝙ auream pretiosioremque monetam necesse erat cum minutioribus cambire. Deinde verò, quia in vna regione aurum numerosiori argento æstimabatur quā in alia, & negotiatores idem aurū pluris illic vendebant, quā in alia emerēt, atque inde posteà industria humana artificiosius eandē artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij, ꝙ è rerum commutatione originem duxerat, tandem crebrescente vsu ad pecuniarum commutationem, quæ minus est naturalis, accommodatum est. Quare cambium nō est idem, quod ars ipsa numularia seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat: cābium verò ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem, qui intelligere aliter non valentes cambij nomen, quā si inter res fiat diuersas, aiunt propriè cābium non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersi metalli aut diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: immo in cambio ratione loci, vt infrà patebit, idem propriè numi pro diuersitate loci cambiuntur. His ergo præhabitis ad quæstionem forsan alicui videbitur propter rationes factas negatiuè simpliciter respondendum. Cuiusmodi artem non esse licitā, pleriq; tamen contrà respondent, non solùm licitam esse, verùm & vtilem. Crediderim tamen tali esse conclusione respondendum: Ars campsoria quam numularium Arist. appellat, si per se nudè secundùm sonum vocis existimetur, in malum sonat: non tamen sic habet penitus intrinsecam malitiam, quin bono fine & circunstantiis fieri possit licita. Quatuor enim actionum genera libro tertio distinximus. Alia enim est genere suo bona, vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambulare: alia verò sic intrinsecè mala, vt neutiquā fieri queat licitè, vt mentiri. Quarta verò est, quæ per se nudè considerata, in malum sonat: attamen non repugnat, quo minùs fine aliquo & circunstantia fieri possit licitè, vt plura simul retinere sacerdotia. Atque huius generis, si rem conijcio, est ars campsoria. Nomen enim numulariæ artis, vt Arist. loco citato docet, duo significatione sua præ se fert absurda. Primum ratione materiæ, ꝙ præter pecuniæ primæuum vsum, qui est, vt rerum sit pretium, cambitur vna pro alia. Secundò, ratione finis: quia scilicet ea commutatio non ad prouidentiam proximè necessariorum vitæ, sed propter lucrū fit, quod [illegible] appetendi finem. Atq; adeò sic nudè considerata, malè sonat. Accedunt & eidem arti [illegible] incommodorum periculorúmque genera, ac subinde fraudes atq; alia mala, quæ superiò[illegible] æst. 2. negotiationes ostendimus annexa: imò verò hæc pluribus est delinquendi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species, quæ in emptione & venditione versantur, plus habent naturalis cōmercij: cùm res illic cambiantur ad vitam necessariæ, plusq; exigunt industriæ, diligentiæ, ac laborū, pluribusq; periculis capitale summittitur: quibus quidem rationibus honestantur: in hac verò arte nullum illorum inest. Præterea, maius habet illectamentum ad capiscandum aliena bona: porrò cùm prodigi homines qui suis volunt voluptatibus inseruire, paratam à campsoribus habeant viam breui suas substantias decoquendi. At quoniam huius artis vitia in libri decursu tractanda sunt, de his modò satis. At verò secunda conclusionis pars nihilominus sic probatur: Hæc eadem ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumenta: ergo si illis vitiis expurgetur, in finemque referatur honestum, licita erit, atque adeò vtilis. Antecedens inde patet, ꝙ necessarium quandoque est ciuibus pretiosiorem monetam eam vilioribus cōmutare: vt in subsequētibus cōpertum fiet. Quòd antè ab illis maculis, quibus sordet, elui possit, liquet: nā potest campsor non absque modo, ac honestum optare lucrum. Sed neque numismatum commutatio, quæ earum institutioni aduersari videtur, est omnino eius naturæ contraria. Nam sicuti in aliis rebus, Arist. eodem 6. cap. primo Politi. duplicem dignouit vsum: sic & in pecunia licet. Est enim calcei, vestiaq; ac reliquorum vtensilium duplex vsus: vnus primæuus, cuius gratia inuentus est: quēadmodum calcei vsus est calceatio, & indumenti, indutio, atque equi equitatio, &c. alter verò emptio & venditio. Horum autem licet prior sit proprius, posterior tamen non est repugnans. Ordinatur enim venditio calceiad priorem vsum. Pari ergo modo etsi numorum proprius vsus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis cōmutatio, nihilominus eorum inuicem cambium non est omnino absurdum, si eatenus permittatur, quatenus est Reipublicæ necessarium. In summa, si quod in huiusmodi cambio subesset periculum mutui, id maximè ex parte campsoris: nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traijcere optat, id non timetur: plurimùm tamen, imò semper campsor prius recipit pecuniam quàm reddat, vbi omnis abstergitur effigies mutui. Et per hæc, responsio clarescit argumenti in capite quæstionis obiecti.

Conclusio responsiua. *Probatio cōclusionis* *Aristot.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm plures sint cambiorum species.

De cambio in communi, qui titulus est præsentis quæstionis, secundò explorare restat cābiorum species. Arguitur enim non esse plures. Nam cambium nihil aliud sonat, quàm rerum permutatio, propterea autem ꝙ materia, hoc est, res quæ commutantur, diuersæ sint species, actiones ipsæ non variant species. Eadem enim artis species est, vestem vel ex serico vel ex panno facere. Secundò: Neque propterea rursus variantur, quòd cambium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. In contrarium autem est receptissimus, nonimodò vulgarium, verum & scholarium vsus, discernentium diuersas cambiorum species.

Primū arg. *Argum. 2.*

Ad quæstionē quinq; conclusionibus respōdetur. Prima: Si res ipsæ quatenus res sunt, existimentur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectò argumentū modò factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinū pro oleo, & aurū pro domo: & argentum pro auro,

Prima conclusio.

pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Immo verò neque quantum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ mutatur species. Nam vt in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ & iniustitiæ, cábire vinú pro oleo, & pecuniam pro frumento; atque aureum numum pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ: inæqualitas verò, eandem rationé iniustitiæ. Quapropter physicè loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neq; diuersæ species: sed dicuntur Latinè diuersa genera propter diuersas materias: & prætereà propter diuersam accommodationem ad eiusdem vsum.

Secunda conclusio. Secunda conclusio: Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atque adeo legale rerum pretium existimetur: cómutatio rerum pro pecunia, contractus est specie ciuiliter differens à cambio primi aut tertij generis. Cuius vtique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis: vt habetur l. 2. de contrahenda emptione, eò quòd illic distinguitur pretium a re: cùm in cambiis cęterorum generum inuicem res vna sit alterius pretij.

Tertia conclusio. Tertia cóclusio: Cambium tertij generis, quæ actio est numularię artis, species est etiam ciuiliter, atq; in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam, & sufficientiam, naturaliter instituta: hic autem non res naturales, sed legales numi, idq; re non ad victum neque vestitu, sed ad lucrú. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniam negotiatio est rem emere, vt reuendas: quod non sonat in malum. hic autem, vt diximus, non est propria emptio, vbi pretium à re distinguatur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est numorum permutatio gratia vberi lucri.

Differentia cambij à cęteris cótractibus. Ex his fit cambium, de quo præsens initur tractatus, à reliquis contractibus ratione distare: iam enim monstratum est non esse emptionem. Nec [illegible] locatio aut commodatio, cùm hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed [illegible] tio: quia non transfertur dominium simpliciter, hoc est vt sors simplex restituatur: sed [illegible] fœnore, aut pretio.

Quarta cóclusio. Prima diuisio cambij. Quarta conclusio: Cambiorum, de quibus loquimur, complures n[illegible] species: quæ quidem siue re vera sint species, vt philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur siue vulgari negotiatorum forensiúmque vsu, per parui ad præsens negotium refert. Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniquum, prima imprę̀sentiarum cambiorum diuisio, est & reale & siccum.

Cambium reale. Cambium siccum. Vix enim reperias horum nominum rationes apud auctores explicatas. Et tamen reale, quod re dicitur, idem est, quod cambium in re, hoc est legitima commutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione luci, seu aliud sit quodcunq; legitimum, veluti in processu parebit. Siccum autem idem est, quod cambium, quod in re non est cambium, sed fictum & vsuræ palliatú: quod ideo è regione reali apponitur. Et dicitur siccum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum: non quòd campsori non inde lucri fiat accessio: sed quòd, vt superiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam siccum, quia merum est ac nudum, fœnebréque mutuum: quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem versentur naturali materia, puta in pecunia: tamen in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differunt: sicuti iustum & iniustum. Sub vtroque ergo istorum membrorum multæ subsecantur species, siue modos dixeris cambiorum.

Quinta conclusio. Sit ergo quinta conclusio: Omnes cambiorum formæ & modi, vt tam illicita, quàm licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam, alia verò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, videlicet aut ipsorum numorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur, quàm in substantia, vel in loco, vel in tempore. At verò quoniam monetæ diuersitas bifariam caussa esse potest cambij. s. aut quia ad vsum humanum pretiosiores cum vilioribus cambiuntur: vel quia re vera vna venditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabimus, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscuè his nominibus vtemur.

Cambiú minutum. Cambiú per literas. Primum ergo cambiorum genus est, quod minutum vocant: hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur, vel è diuersò. Id enim nomen sumpsit, quòd minutiores numi pro pretiosioribus, aut è diuersò commutantur. Secundum genus est ratione loci: vt dum qui alibi pecunia indiget, quam hìc habet, hìc numerat, vt sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differétiam superioris, quod potest dici manuale. Illud namque præsenti vtrinq; pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit, literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæ duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde planè iusta. Tertium genus est ratione temporis: vt si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione spectati temporis cum fœnore restituat. Et hoc est cambium manifeste siccum, ac proinde iniquum, de quo libro præcedenti abunde dictum est.

Pulchrum documentú ad discerné dam iustitiam aut iniustitiá cábiorum. Istæ ergo duæ radices disputationem cábiorum ineuntibus ob oculos primùm omnium præfigédæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione precisè loci cambium fit, hoc est ea duntaxat ratione, vt pecunia transmutatur, cambium reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se iniesserit ratio expectati temporis, siccum est & vsurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro: purúmq; nonnulli appellant cambium minutum, cui nullú aliud admiscetur: cambium

bium verò impurum, vbi aliud cómiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac subinde fatentur cambiũ esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At verò qm̃ impurũ in malum sonat, significantiùs diceretur purũ omne cambium reale siue minutũ, siue ratione loci: impurum aũt cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartũ verò cambij genus *[Cambium purum.]* est ratione monetæ: non inquam, ꝙ minutatim cambiantur, sed quia re vera pecunia vnius loci ꝓ pecunia alterius cambitur dimensis vtriusq; loci æstimatis pretiis. Et in his genus cãbiis potissimum *[Cambium impurum.]* versatur cambiorũ disputatio: quippe quæ, cùm in vsu potissimũ mercatoribus sint & campsoribus, quàm plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes: atq; adeò tũ confessarios perplexos tenent, tum etiam doctores & obscuros reddunt & varios, vt videre est apud Caiet. in sin *[Caietanus.]* gulari cãbiorum opusculo, & apud Syluest. ver. vsura. 4. & apud alios multos. Vtinam non idem no *[Syluester.]* bis inuratur character. D. n. Tho. de hac re nihil ex ꝓfesso scripsit. Nam tractatus ille vsuræ, vt suprà diximus opusculo 73. nullum præsefert specimen d. Tho. ac multò minùs c. 13. vbi de cãbiis breuis fit sermo. Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

QVÆSTIO NONA,
DE CAMBIO MINVTO.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm minutum cambium sit licitum.

VANVIS minutum cambium obiter assertum sit licitum, restat nihilominus, vt à clarioribus & certioribus auspicemur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim nõ esse *[Primũ argumentum]* licitum. Numismata ad hoc publico signo cuduntur, vt sint iustum legitimumq́, rerũ ꝓtium: illud autem pretium qđ legitimum, hoc est, lege positum est, vt [illegible]riori libro mõstrauimus, in indiuisibili consistit: Si ergo exempli gratià, ducatus vndecim regal[illegible] lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundò, si id liceret, sequeretur cuiq; priuatæ per *[Argumẽ.]* sonæ licitũ esse, atq; adeò in emptionib. & venditionibus cuicunq; ementi liceret: eo quòd pretiũ in aurea moneta soluit, vilius emere. Et vice versa, si vẽditor dum recepto auro refundit ꝙ superest pretij, minutiori, atq; ad vsum magis accómudata moneta, posset perinde atq; campsor aliquid ꝑtij recipere: consequens autem concessum viam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus vsus, qui neutro foro, aut exteriori. s. aut interiori condemnatur.

Ad intelligentiam non modò quæstionis præsentis, verum & omnium subsequentiũ, animaduertendũ est, pecuniam cùm in metallo cudatur, duplici ratione in pretio haberi. s. & tanquam res & tã *[Fundamentum.]* quam signatum numisma. Propterea. n. ꝙ sigillum publicum impressum habet, valor metalli nõ mutatur. Sed & illud velut signum aliis mensuris ac ponderibus publica auctoritate insculptum, ꝙ sit testimonium valoris monetæ. Quo fit, vt si aliqua prouincia plus auro abundat, quàm argento, aurum illic minore argento æstimatur, quàm in alia, quæ ditior esset argenti, quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaq; copia aliorum metallorũ, vt illorum æstimatione multò pluris penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione, quæ copia auri afflueret aut argenti. Atqui eadẽ hæc ratio in cudẽdo nummo hr̃: æstimatur enim apud nôs ducatus vndecim regalibus argenteis, proptereà ꝙ secundum copiam quæ apud nos est vtriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit, vt licet moneta non esset signata, idem pódus haberetur pro pretio rerum. Immo *[Aristot.]* vt Arist. loco citato ait, priusquàm signaretur, pondere æstimabatur: sed respublica illo signo testa- *[Duplex cõsideratio numismatis.]* tur metalli valorẽ. Duobus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia: vno scilicet, si consideretur sub ratione metalli: atq; altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionẽ respondetur. Prima est: Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiã si pa- *[Prima conclusio.]* rum aliquid suprà valorẽ signati numismatis recipiatur, nullũ habet specimen mali. Vt si qui auro indiget vel ad deaurandũ, vel ad medicamen aliquod conficiendum, vel ad ornamentũ, vel ad alios vsus, ad quos nationum habet iuuamentum, potest quis et ducatũ optimi auri vltra valorẽ, quo ceu nomisma æstimatur, vendere: dũmodo augmentum illud non sit nisi exiguũ. Conclusio est Syluest. verb. vsura, 4 §. 3. & Caiet. in suo opusculo, & apparet manifesta: quia sicut tunc posset ille rude au- *[Syluester.]* rum egenti vendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamen desunt, qui non ita gratis cõclusio- *[Caietanus.]* nem fateantur: quorũ est Ioan. Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam non recipit. Cuius *[Argum.]* argumentum est, ꝙ Rex dum monetam cudit, æstimat auri valorem quo ad omnes eius vsus: veluti *[Metinens.]* dum sua Pragmatica pretium taxat frumẽto: ergo sicut post talem legem non licet neq; obolo plu *[Solutio,]* ris frumentum vendere, ita neq; signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetã nisi sub ratione pretij: quamuis etiam habeatur ratio valoris metalli: & ideo nihil obstat quominus aliquanto pretio cambium fiat auri cum argento, propter metalli commoditates. Immo esse potest tam pulchra moneta, vt ceu gemma æstimetur. Quare non est simile de frumento, quod non habet aliã naturam, aut vsum quàm frumenti. Secunda conclusio. Licitum perinde est numismata, qua ratione *[Secunda conclusio.]* numismata sunt cambire, nonnullo ab alterutra parte concesso alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod suprà manuẽle nuncupabamus minurũ dum numularius, aut aurum dat pro minuto argento, aut vice versa. Hoc inde probatur, ꝙ hoc genus cambij legi nullatenus aduersatur de nnmis-

Probatio conclusionis. matum æstimatione: æstimatio enim illa non est nisi quatenus sunt rerũ pretia: minutũ autem cambium ob id permittitur, quod illic nulla est emptio aut vẽditio, sed cõmutatio ad vsum humanum vtilis. Est enim fortè pauper, qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurũ exhibet, vt sibi ad sumptus familiares vsui sint: & forte est diues, q argento ad fabrefaciẽda vasa opus habet. Et vice versa, est alius, cui transportare expedit grandẽ pecuniam: vel cuius fert animus thesaurum recondere: qui ideo ne tanto sit sibi oneri magnũ pondus vel argenti vel æris, cum exiguo auri commutat. Cum ergo ad istos vsus seruitium sit & obsequiũ reipublicæ, varias habere paratas monetas, quæ sine sumptu & labore cogeri nequeunt, seruariq; & exhiberi, potest persona publica, qui huic muneri suas impendit operas, iustũ percipere pretiũ. Quin vero non solũ ob istos vsus, sed habes forsan monetas vetustate exesas, quæ vix signum repræsentant, neque facilè à mercatoribus recipiuntur: quare vt illas cum aliis integris cõmutes, æquum est vt auctuariũ pretiũ soluas. Debet autẽ pretium *Caietanus.* tum tenue esse, tum etiam vsu receptum, vt via fraudibus occludatur: Caiet. autem in illo suo tract. hanc facultatem solis campsoribus cõcedit, propterea quòd publici sunt reipublicæ ministri: quare ait inter priuatas personas non esse licitũ. Non autem video cur non etiam priuatim liceat. Nam si genere suo cambitio illa æstimabilis est pecunia, cur non licebit cuicunq;? Quòd si non esset pretio æstimabilis, profectò nec liceret campsoribus: nam vt infrà apertius monstrandũ est, antequam sumptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licitáne sit an non. Hoc tamen est verum, quòd si ego debeo duodecim regalia, non possum propterea quòd aurum soluam, vno ducato satisfacere: & idem est in pretiis: tametsi qui liberè sine vi & fraude rẽ suam vendit, nihil obstat quo minus sua sponte minoris vendat aureo pretio, quàm argenteo, vel æneo. Et tunc alter iustè potest oblato puro & optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio secundum legem naturæ. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cambia inter personas priuatas interdicere. Quod consultissimè lege cautum iam dudum est in Hispania: tum ad obuiandum iniustitiæ, quæ ex pretij cremento statim obrepit: tum præsertim ad inhibendum, ne aurea moneta in *Ad primũ argument.* extera regna [illegible]portetur: quod re vera absque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex [illegible]cipiatur, obligat in conscientia sub reatu peccati mortalis: & qui monetam auream *Ad secundum arg.* cãbiret pro alia suprà legalẽ æstimationẽ signati auri, fieret restitutioni obnoxius. Ad primũ igitur argumentum iam responsum est, quòd quanuis in cãbio minuto numi tanquam moneta cambiãtur, nõ tamen vt rerum pretia, sed ad alios vsus, qui ad emptiones ipsas & ad venditiones ordinantur. Ad secundum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitum dummodò in emptionibus & venditionibus fraudibus non aperiatur aditus. Nec verò sit ciuili lege interdictum.

QVÆSTIO DECIMA.

DE CAMBIO RATIONE LOCI ET RATIONE TEMPORIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum cambium ratione loci sit licitum.

Primũ argumentum SSERTVM quidem iam est cambium ratione loci nihil præseferre iniustitiæ: sed tamen, vt id pressius examinetur, arguitur de more à parte negatiua. In omni commutatione requiritur æqualitas iustitiæ: monetæ autem suum habent aut natiuum aut signatum valorẽ: ergo vbicunq; existat debẽt ad æqualitatem commutari: atque adeò ratione *Argum. 2* loci non potest pretium recipi. Secundò arguitur: In eiusmodi cambiis ratio latet mutui: recipit nãq; vnus dominiũ pecuniæ in vno loco, vt eandem restituat in alio, sicuti recipitur in vno tempore vt restituatur in altero: ratione autem temporis nihil licet recipere: ergo neq; ratione loci. In contrarium autem est, quòd hoc cambium seruit traducendis pecuniis ab vno in alterum locum, quod reipu*Duplex sensus quæstionis.* blicæ vsui est. Titulus quæst. huius duos sensus auribus exhibet. Vnus est, vtrũ cum eadẽ moneta in diuersis locis inæquali valore æstimatur, liceat illã hic numerare, vt eadem vbi plus valet, restituatur: qui quidem sensus subsequenti disputationi reseruatur: nam in hoc intelligendo tota cãbiorum machina posita est. Alter autem sensus est simplicior, vtrum ratione transportationis transmissionisvé monetæ ab vno in alterum locum, æquum sit pretium recipere: quod suprà diximus appellari *Conclusio responsiua.* cambium per literas. ad quẽ vnica affirmatione respondemus. Licitum inquam est ratione huiusmodi transmissionis pretium recipere. Conclusio est plana quoniam sicuti merces aliaque rerũ genera *Probatio conclusionis.* expedit sæpè ad diuersa loca transuehere, sic etiam expedit pecuniã traducere: tum ad alia transigẽda negotia, tum præcipuè ad coemendas merces quæ ab vna in alteram prouinciam necessarium est asportari. Cùm ergo munus hoc necessarium sit, pecuniaq; æstimabile, cuiq; licet mercedẽ inde per*Secunda ratio.* cipere. Secundò arguitur: Si quidpiã iniquitatis res hæc haberet, maximè quia effigiẽ habet mutui, at re vera nõ est mutuũ: quia qui hic pecuniã confert, vt alibi recipiat, nõ simpliciter transfert dominium, vt alio tempore restituatur: sed vt alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui: nẽpe quia non possunt innotescere literæ in alio loco, vt pecuniæ exhibeantur nisi in tẽpore. Tẽpus inquam quod genus hoc cambij non vitiat, atque adeò accidentarium existimatur, est illud, quod necessarium est ad transmittenda chirographa. Nam si longius interueniat, illud iam impurum redit cãbium; hoc est, cum temporis expectatione commistum, ac subinde vsuram redolens. Quapropter ad explanandã huiusmodi cambij legitimã rationem statui assolet tempus solutionis, protinus visis perlectisq; literis. Id quod in subsequentibus fusiùs elucebit. Et probatur tertiò eadẽ conclusio: Posset agaso & nauta vt transportaret pecuniam perinde pretium recipere atq; ob aliarũ

rerum

rerum vecturam, qui autem hic dat vt alibi recipiat, idem efficit: trãsfert enim pecuniã aliũde huc. Sicuti qui hic recipit, vt alibi reddat, transfert eam hinc illuc: ergo id potest pretio æstimari. Accedit q̃ pecuniarum traductio maxime ab vno regno in alterum multis subiicitur periculis, tam bellorum, quàm latronũ, atq; etiã submersionis, si mari & ventis cõmittatur. Immo ob id quoque q̃ sæpissimè inhibitum est numeratam pecuniã à regno extrahi: quibus vtriq; de caussis expedientissimũ est, vt campsores existant, qui in diuersis prouinciis pecuniã habeant, aut fide polleant, & quod aiunt, credito: vt s. absq; auri & æris trãsportatione pecuniã per literas transmittant. Quòd si id necessariũ est, iustè subinde huic negotio stipendium constituitur: siue campsor hic tibi pecuniam numerat, quàm tu illi redditurus es Romę vel Brugis: siue tu illi id numeres, vt tibi aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniã tuam aliunde huc: posteriori verò hinc alio. Vnde fit notum id, q̃ suprà diximus, non esse de intrinseca natura cãbij in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. At licet conclusio certissimæ veritatis appareat, dubitas forte vtrũ si ei qui Metinæ, quod exẽpli gratià dicamus, pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias, isq; pretiũ ipsi trãsmissori penderet, liceat pro eodẽ cambio pretium recipere. *Dubitatio.* Apparet enim neutiquã licere: quia non modo nullũ suscipit laborem neq; periculũ: verũ & rei suæ sibiq; consulit. Respõdetur nihilominus id esse licitum: quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi suas à Brugis Metinã. Itaque licet & Petro expediret suã pecuniã à Metina transmittere Brugas, Paulo verò suas inde afferre Metinã, vterq; illorũ, nempe qui ab altero præuenitur, potest ab ipso præueniente pretium recipere. *Responsio.* Probatur responsio hæc: *Probatio.* Nam in his omnibus quæ de cambiis dicenda sunt, oculus semper habendus est ad obiectũ ipsum contractus, nẽpe si res est, primùm quæ malitiam non inuoluat, mox quæ sit pretio æstimabilis: tũc enim vtiliter potest pro pretio fieri. Ex quo fit labores & reliqua omnia esse accidentia, quæ rei naturã quantum ad vsuræ labẽ non variant. Accidentariũ inquàm est, q̃ cum labore aut sine labore, aut cum meo commodo aut incommodo vicibus meis fungar: siue pecuniã alibi numeratã habeam siue tantum fidem apud aliquem, qui pro me respondeat, dumtamen id pro re faciam quod est æstimabile pecunia. *Primum corollariũ.* Nã in his industria plurimũ valet. Sequitur deinde non solùm illis, si qui essent per Rẽpublicã ad hoc munus conscripti, verùm & quibuscunq; priuatis cãbiũ hoc iure naturæ permitti, nisi forte ciuili lege esset interdictũ. *Secundum.* Hoc inde patet, q̃ res ipsa genere suo est licita & pretio æstimabilis. Quin verò nulli sunt per rempublicã ad hoc deputati, sed quibuscũq; mercatoribus in vsu est hoc modo cãbire. Hoc autẽ ad rẽ maximè impręsentiarũ pertinens, admonito opus est, quòd vbi pecuniæ transmissio re vera non fit, sed fingitur, vafra est. Est, verbi gratia, illustriũ quispiam nummis in Hispania egens: conuenit mercatorẽ qui sibi mutuato auro succurrat, tenuit ille: offert tamen hic vt sibi in Flandria rependat. *Documentum.* Arbitrantur ergo mercatores & cãpsores, quibus non est tanta suæ salutis cura (nam qui timoratæ sunt conscientiæ, non se huiusmodi imposturis contaminant) arbitrantur inquã huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim, Ego qui hic pecuniã cõfero recepturus in Flandria, illã cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretiũ recipio: cùm tamen re vera nobis ille neque vllã habeat in Flandria pecuniam: neq; hinc eam somniet afferre, sed suæ hic prouidere necessitati. Aiunt tamẽ cãpsores nihil sua referre, neq; illis studium incũbere, an alij pecuniam habeant necne. Attamen nullo prorsus fuco incrustare possunt cãbia ista, quin sint manifestè vsuraria. Quoniam fundamentũ iustitiæ huius contractus, de quo in præsentia tractamus, non est aliud, quàm quòd re vera fiat pecuniæ transmissio: aliàs apertũ est mutuũ, atq; adeò quidquid vltra sortẽ percipitur, extorquetur ratione tẽporis. Alius autẽ clypeus, quo se protegunt, eò est iniquior, quo putant illo figmento omniscientẽ Deum fallere. Petunt enim ab illis, qui pecuniã recipiunt, literas in Flandriam, qui quidem eas exhibent, diriguntque ad eos ipsos ministros eorundem campsorũ, ac si illi pecuniam ipsorum nobilium haberent: qui quidẽ ministri tãquam eorum factores posteà remittũt Metinã sub nouo fœnore: cùm tamen re vera eiusmodi confictæ missiones ac remissiones non nisi expectando tempori inseruiant: ac perinde exaugendo fœnori ad exugendam debitorum substantiam. Et re vera si hæc non esset vsura: liceret etiã quibuscunq; priuatis qui nullam exercent negotiationem, neq; alibi pecuniam habent eodẽ quoque modo contrahere. Nolo tibi mutuare, sed tamen numerabo tibi hic, vt tu mihi renumeres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducãt hominũ illusores esse, ne sint etiam Dei. Adde, q̃ pecuniæ transmissio esse debet non ad quencunq; proximum locum: vt si à Metina ad Alteram Metinã vel Toletum fingatur transmitti. Nam traductio quę fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati temporis palliatio. De quo inferius latius. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur nãque pecunia eadem vel æqualis receptæ, sed pretium insuper traductionis. *Ad primũ argument.* Ad secundũ verò iam respõsum est, non esse prorsus mutuum: immo maiorem habet depositionis formam. *Ad secundum argu.* Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, vt eam vsque ad alium locum deferat.

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione temporis licitum sit cambij pretium.

NEGATIVA responsio huius quæstionis satis est superiori libro demonstrata. Attamẽ non modo quia in præsentia dicendorũ fundamentũ est, verum quia multi aliter sentire videntur, operæpretiũ fuit, hic rursum in disputationẽ reperere. Arguitur ergo à parte affirmatiua: Dictũ est superiori libro, licere pro mutuandi obligatione mercedem recipere: nam alia obligatio est æstimabilis pecunia: cãbium autẽ ratione tẽporis nihil aliud est, quàm quoddã genus mutui, quod apparet emolumẽtum afferre mercatoribus ipsis: atque adeò recipere *Primum argument.*

pro illo publico munere, licitum est, pretium. Accedit quòd multos labores campsores insumunt, expensasq; faciunt: & suprà hæc omnia lucrum etiam eis cessat, quod ex illa pecunia mercaturam *Argum. 2.* exercendo possent conquirere: horum ergo caussa posse videntur, habita ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro monstrauimus: nempe aliquid pro vsu pecuniæ vltra eius substantiam recipere, vsuram esse.

Conclusio responsiua. Responsio, vt modò dicebã, non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuã. Quare vnica hic sufficiat conclusio: cambium ratione temporis neutiquam potest esse licitum: quippe quod manifestã habet rationẽ mutui: cuius ideo pretium apertam habet vsuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est, doctores aliàs non infimi nominis huiusmodi cambia nõ reprobare, propter rationes, quas inter arguendum huc attulimus, videlicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enimuero vt labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercede digni existimentur, perspiciendum prius est, an functio ipsa & negotiũ genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nam aliàs neq; labores neque sumptus vlla digni sunt retributione: immo supplicio. Alioqui vniuersos vsurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est, qui in sua exercenda arte labores non collocet & sumptus? Quid verò latrones ipsi publici nõnne improbas latrociniis exercendis operas nauant? Igitur campsores, cum mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorum de *Ad secundum arg.* caussa mercedem recipiant. Sed aiunt artẽ esse reipublicæ necessariam, ob idque esse licitam. Ecco aliã fallaciam: priùs enim ex natura rei perpendendũ est, an negotiatio licita sit, q̃ asseratur esse necessaria: nã quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium; peruersa ergo illatio est, dum per hoc q̃ res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. Sed obiedi culo, quod de lucro cessante adhibent, multò minùs eorum valet vsuras fucare. Nam ut primis si qd in superiori libro non absq; magna probabilitate disputauimus, veritatẽ habet, qui sua sponte, hoc est absq; vi & fraude suam à sua industria alienat pecuniam, non potest ante moram solutionis de lucro cessante pacisci. At verò vt in sententiam contrariæ opinionis subscribamus, tamen in campsoribus nulla fingi potest caussa lucri cessantis. Vniuersis enim in confesso est, nemini licere lucrũ cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatione alterius rogatu illam euellit. Campsores autẽ nulli alii negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potius cambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrũ conficere, omnes doctores, lucri cessantis patroni consentienter reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrũ cessans; sed requiri, q̃ sit iam pecunia negotiationi destinata. Sed ais: Non solũ cãpsores qui arti duntaxat numulariæ suam *Scrupulus.* dedicarunt pecuniam, verùm etiam alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi *Solutio.* ergo possunt rationem habere lucri cessantis. Respondetur neq; illis prorsus licere. Eiusmodi nanque mercatores suam pecuniam minimè cambiunt alibi percipiendam, nisi illam, quæ postquàm suas emerunt merces, sibi superest: Quin verò sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambiis. Adde, q̃ idem etiam mercator, qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam, prout sibi videtur ex re sua esse. Cùm igitur cambia hæc, negotiatio per se sint, secundùm nullam opin. vlla potest haberi ratio lucri cessantis. Atqui hoc est, quod lectorem obsecro attentè hic præ foribus perspectum habere, vt legitimè cambiorum disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta suprà facta diluta sunt.

QVÆSTIO VNDECIMA, DE PRETIO SOLVENDI NVMERATA PECVNIA.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrùm campsori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

Primũ argumentum POST hæc sequitur, vt receptissimã cõsuetudinẽ examinemus, qua campsori permittitur, quo pecuniam numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte negatiua argumentum, quòd numerare pecuniam, officium est proprium debitoris. Nihil enim *Confirmatio.* aliud apparet pecuniam numerare, quàm illam soluere: ergo sicut nulli licet ob id q̃ debitum soluit, aliquid recipere, ita neque id liceat vt debitam pecuniam numeret. Idque adeò inde confirmatur quòd certè præter campsores nemini aliorum ciuium id liceret tanquã pretium recipere, qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quantumuis ingentis summæ, nihil exigere posset pro numerãda pecunia. Cùm enim numerat, rei suo consulit Nam si non volt numerare id creditori confidat. In contrarium est, quòd lege principum id permittitur.

Postquam fundamenta superioribus quæstionibus præstituimus, quibus machina disputationis *Prima radix vnde ars numularia duxit ortum.* huius subnititur, campum baratheumq; cambiorum ingredientibus pernecessarium est radices eorũ & venas aperire. Nã præter negotiatores rari sumus, etiã inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrẽ non possumus circa ea ipsum non allucinari. Igitur animaduertendum initio est, primam radicẽ artis numulariæ excogitandæ eam fuisse, q̃ proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem, esset enim onus & impedimentũ maximũ eam ad tam diuersa, distinctaq; loca euehere: sed omnia chirogra

chirographis transigunt. Ob idq; introducti sunt campsores, qui eiusmodi chirographia responderent nempe in quorũ cambio mercatores pecuniam consignent. Secundò notandũ, quòd huiusmodi chirographorũ solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consuescunt, atq; adeò in illis quę ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tẽpora, vt infrà patebit. Quamobrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præsente pecunia soluere censetur. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit, quarũ pretiũ chirographo suo apud campsorem cõsignat proximis nundinis soluendũ, non existimatur credito emere: sed præsenti pecunia. At rursus sciendũ, quòd, dum creditores, qui super fidem campsoris bona sua vendiderunt, chirographi ei repręsentant, bifariàm illud recipiunt debitum. Vno modo, absente pecunia. Recognoscit inquam campsor chirographũ, manétque obligatus soluere æs illud, cuicunque idem creditor suo rursus chirographo cõsignauerit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa, & quæ vocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsori quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus, an liceat? Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant, quòd pecuniam numerãt. Sed re vera argumentum suprà obiectũ, sen teotiam hanc vehementer impugnat. Nam cùm debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caiet. opusculo citato indubie asserit. Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, ꝙ pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed proptereà quòd pecunia soluitur in numerato, quæ pluris ęstimatur. *Caietanus.* Primùm, ꝙ profectò creditor mallet ipse numerare quàm illa quinque soluere. Secundò, quòd qui vice versa campsori soluit, nil recipit vt numeret. Tertiò præcipuè quòd quando in nundinis inopia laboratur numeratę pecunię pretium ipsum numerandi augetur vt soluatur in numerato: adeò vt aliquando exhibeãtur decẽ & fortè triginta in singula milliaria. Non ergo pretiũ penditur pro numeratione: sed re vera quia pluris æstimatur pecunia præsens. Neque satisfacere videtur ratio, ꝙ id recipiatur tanquam stipendiũ custodię, eò quòd est pecuniarũ custos. Nam si pecunia illa, sua est propria, sibi incumbit custodire.

His nihilominus non obstantibus, affirmatiua respõdetur cõclusione: eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi non quidẽ, vt reor, ob rationes illas iã modò refutatas: sed ob hoc: ꝙ cum campsores sint veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modo explicatam, huius muneris & obsequij gratia constitutum illis censetur hoc genus stipendij, vt quoties pecuniam numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. *Conclusio responsiua.* Ex hoc ergo fit, nihil eos posse vltrà recipere, q̃ quod lege illis permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendiũ: quatenus lege publica vel proborum consuetudine permittitur. *Deductio.* At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam caussam plus recipiant, profectò vsura est: quippe cũ pro solutione illius, quod verè debent pretiũ extorquent. Nã postquàm mercatorũ fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. Et per hoc argumentum in contrarium responsum censeto. Pretium .n. illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ, quam simpliciter debent: sed quasi numeratores illius, quam ceu fideiussores debent: atque adeo tanquam publicum stipendium illius necessarij muneris. *Ad primũ argument.* Quo fit, vt personis priuatis id non liceat. Habet autẽ prætereà istorum vsus, vt fertur, quòd si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campsor pro maiori illius gratia respondeat Numeraui campsori decem millia: fidem habebo apud ipsum: & creditum pro duodecim, & forsan pro quindecim: quia campsori habere numeratam pecuniam bonum est lucrum. Neque verò quidquam vitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeò campsor idem potest facere pro beneficio, quod ex tali suscipit deposito.

QVÆSTIO DVODECIMA, DE NVMERORVM CAMBIO RATIONE DIVERSÆ EORVM ÆSTIMATIONIS IN DIVERSIS LOCIS AVT TEMPORIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet commutare

QVO ad vsitata cãbiorũ genera, nos insinuemus quæritur, an licita sit cambitio pecuniarum diuersarum regionum, quæ sub eodem pondere & numero diuersi sunt valoris? Et arguitur à parte affirmatiua: Qui tribuit ducatum vnum pro alio eiusdem auri eiusdemque ponderis legitimum facit mutuum. *Primũ argumentum* Nam nihil sibi petit restitui, nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadem tibi mensura reddendum, etiam si tempore solutionis pluris væneat. *Secundum arg.* Secundò: Si ego tibi decem mutuo ducatos, quos mihi elapso anno restituas, quamuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorum numerum recipere: ergo pari modo si pluris in alio loco æstimetur aurum, possum percipere idem pondus. In contrarium est, quòd iustitia nõ fert vt plus recipias quàm tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hic contuleris valentem vndecim regalia argenteà, debitor non tenetur restituere valentem duodecim,

In ingressu statim materiæ cambiorum, quæ super commutatione monetarum fundantur, rõne

Sensus quæstionis. diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiorum ambiguitas, aduotandũ in primis est, non esse cõmiscendas diuersas cãbiendi rationes. Modò enim non disputamus, vtrũ pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretium exigere? id enim iam constitutũ est: sed tantum quærimus vtrum illa ratione seclusa liceat cãbire monetã hic minus valentẽ cum eadem pluris alibi æstimata? Secundò notandũ est, quatuor modis contingere posse, vnã monetam plus in vno loco aut in vno tẽpore (vt de ambobus vnà dicamus) q̃ in alio valere. Primò ratione gradus auri vel argenti: nẽpe ꝙ in Anglia verbi gratià, purius est altiorisq; gradus, aut in Lusitania q̃ in Gallus: sicuti re vera Anglicũ argentum pretiosissimũ est. Secundo modo, quia rarius est aurũ in vna regione, q̃ in alia: aut vice versa argentum vel aliud metallum quo numi cuduntur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dũ reipublicæ expedit, pretiũ auget eiusdem monetæ: quare vno tẽpore plus æstimatur, q̃ in alio. Quarto modo, quia pecuniæ in toto genere maior est copia in vno loco, quàm in alio, atque illic adeo minoris pẽditur: vbi autẽ maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præsenti art. dicere adornamus: dicturi de quarto in subsequenti, vbi cãbiorum natura potissimùm est explicanda. Ad quæst. ergo præsentẽ tribus conclusionibus respondetur. *Prima conclusio.* Prima, Cãbire monetã minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris nisi cõpensatione intercedente, est manifesta iniquitas. Hoc patet: Primùm, si in eadẽ fiat ciuitate: vt si coronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellanorum eiusdẽ ponderis, quod longè purius est, cõmutares. Nã perinde est, ac si triticũ, aut vinũ, aut æs, aut cuprum pro alio cãbires, quod esset ex natura sua melius. Idẽ ergo est, si Parisiis mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati repẽderentur. Res est plana, si excessus est alicuius momenti. Nã cãbire ducatũ Hispanũ ꝑ Húgaro, ꝙ licet sit pretiosior, eodẽ apud nos argẽto æstimatur, nihil habet iniustitiæ. Secunda conclusio. *Secunda conclusio.* Cãbire monetã minoris valoris vt idẽ ꝑrsus põdus recipias: etiã cum eius valor lege auctus fuerit, iniquitatẽ præsefert vsurariã. Hanc conclusionẽ præcedenti lib. q. 1. constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitarũ monetarũ simul cõponeremus, repetendã duximus. Et intelligitur conclusio *Syluester.* contra opin. Syluest. in verb. vsura. §. 14. siue actio illa præuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decẽ tibi ducatos mutuo, quotũ singuli vndecim regalibus argenteis æstimantur: si posteà lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia, q̃ centũ ad decẽ. Atq; adeo idem est, si in alia prouincia, vbi mihi soluturus es, cumulatior est æstimatio monetæ. Neq; ẽ simile, vt ibi dicebamus de moneta ac de aliis rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadẽ ꝑrsus res manet, quę secundũ naturam suam nõ habet, nisi vnicum vsum: & ideo quot modios tibi mutuaui, totidẽ mihi debes, etiã si plus valeant: monetæ verò valor cùm augetur, licet non mutet naturã metalli, mutat tamen naturã monetæ quatenus rerũ mensura est: ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis expletur, augeretur vt tredecim caperet, tunc enim si mutuaui tibi illam dum duodecim tantùm capiebat, non debes mihi nisi aliã eiusdẽ quantitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionẽ cõfirmauimus. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Cambire monetã in vna prouincia, vt eadẽ in alia rependatur vbi propter raritatẽ metalli pluris æstimatur, q̃ vbi fuit numerata, iure non licet, sed est vsura. Exempli gratià, ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argẽtea, & apud Italos & Carlinos tredecim qui sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratià rẽ sic esse in more, neutiquam licet hic cẽtũ numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluẽdos Romæ æstimatione tredecim Carlinorũ: nisi forsan crementũ illud in p̃tiũ cederet traducẽdi pecuniam: de illo qppe nihil modo loquimur: Res est liquida quoniam perinde est, ac si pro mille hic ac cẽtũ regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim, si Carlinus eiusdem sit prorsus valoris apud illos, cuius est apud nos regale: nam forsan nõ est eiusdẽ valoris. Et ideo idẽ est fortè recipere duodecim Carlinos quod vndecim regalia. Qua fortè ratione liceret cambire ducatũ valentẽ in Hispania tercentũ septuagintaquinq; dupondia, vt redderentur in Gallia quadringẽta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliæ nõ est tanti valoris, quam dupondium Hispaniæ. Contra hanc nihilominus cõclusionẽ existunt duo argumenta, quibus via ad subsequẽtia minimè obscurè panditur. *Primum argument.* Prius est: Posset quis in Sicilia, verbi gratià, centũ modios tritici mutuare, restituẽdos sub eadẽ mensura in Hispania, vbi pluris æstimatur frumentũ: ergo eadẽ lege p̃t centũ mutuare ducatos soluendos vbi plus valẽt. *Secundum argument.* Secundò arguitur: Põt quis deferre suam auream monetam à regione, vbi minus æstimať, ad illam vbi pluris hr̃, atq; illic eodẽ modo cambire, quo pretio illic currit: sicuti potest merces minoris emere in vna regione, & pluris vendere in alia: ergo eadẽ ratione possum centum ducatos alteri in Hispania mutuare restituendos vbi auctioris sunt valoris. Ad prius argumentũ istorũ distinguiť antecedens: potest nanq; contractus ille frumenti & rationẽ habere mutui & rationẽ cambii: quorum differentia est, ꝙ mutuũ fit ratione tẽporis, quo expectatur solutio: eò quòd qui ab altero mu*Ad primũ argument.*tuatur, re caret in præsenti: cambium verò non nisi ratione loci. Petrus re vera habet frumentũ in Sicilia, Paulus in Hispania: fit inter eos cambium vnius pro alio, igitur vbi mutuum est, si nõ scitur quanti valiturum in Hispania sit tẽpore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege vt qñ carius in Hispania veniret, tũc restitueretur, iniquũ esset atq; vsurarium, vt superiori lib. dictum est. Cambiũ ergo duarũ rerum in diuersis existentium locis siue grana sint, siue quæcũque aliæ res neutiquam fieri licet si pluris in vno loco q̃ in altero æstimentur. Claret enim tũc ini*Ad secundum argu.*quitas iniustitiæ. Et pari modo censendũ de pecuniatũ cambio. Ad posterius deniq; argumentum conceditur cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdictum, pecuniam suam ad locũ alium transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currẽte loci æstimatione distrahere. Et pariter qsq; alteri potest aurum suum cõcredere, quod qdẽ sibi alibi reddat. Nam hoc non habet

rationem

rationem cābij, quandoquidē in mutuo & quodammodo vt dictum est, in cābio transfertur dominium: & ideo non potest recipi nisi res eiusdē valoris. Ex his fit consequēs ꝙ cùm in nundinis inter mercatores, vt infrà narraturi fusius sumus scutū cremento sæpe valoris ac decremento varietur, cauendæ sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. Si quis verbi gratià, vt aliorū nationū sermone loquamur, centū alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe currente, vbi verbi gratià, ducatus vigintiocto grossis æstimatur, vt restituantur pretio in nūdinis Lugdunēsibus, mercatoribus taxato, vbi penè certū est ducatū valiturū grossos triginta, vsura est manifesta: siue mutuatio in auro fiat, siue in argento. Nā in singula scuta recepturus est tūc mutuator duos grossos vltra sortē. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia: numeret ea tamē in aureis ducatis æstimatione duodecim argenteorū regaliū: quo pretio inter mercatores currunt: itaq; non annumerat nisi centenos ducatos. Eo tñ pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi vndecim argenteis, vsurā cōmittit. Nā cū non dederit nisi centū ducatos, vult suprà recipere centū regalia. Et est notandum in hoc latere fallaciam, ꝙ dum inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, nō est propter raritatem auri, de quo 3. nostra cōclusio loquebatur: immo eius numerus in foro semper habet suā argenti & æris æstimationē: atque adeo inter mercatores qui dederit vnū aureū, non recipiet nisi, verbi gratià, vndecim argentea regalia: sed fingunt illa scutorū ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio æstimant. Et ideo qui mutuat aureum scutum æstimatum ordinarium pretio maiori illud argento æstimat dum mutuat, q̄ dum illud recipit. Mercatores nanq; nullam habent auri rationē aut argenti: vt statim clarius patebit. Atq; hinc colligitur responsio primi argumenti in fronte quæstionis obiecti. Dum enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argento, nihil amplius tibi debetur q̄ pecunia eiusdē valoris. Ac perinde secundi argumenti antecedens, conclusione secunda ostensum est falsum. Non. n. possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuaui vel cambiui æstimabatur.

Corrollarium.

Ad primū argument.

Ad secundum arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ inæqualis sunt valoris.

RESTAT hic de quarto modo variati monetarū valoris disputare. Fac verbi gratià, in Flandria modò propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multò esse strictiorē inopiā numeratæ pecuniæ quàm in Hispania: qua ratione pluris illic æstimatur ducatus quàm apud nos, vtrū liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet nanq; in proximo art. definitā esse quæstionem ad partem negatiuā, Sanè cùm tertia conclusione negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet restituendam vbi pluris propter raritatem auri æstimatur. Eadem enim ratione nō licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarū copiam minoris æstimatur, quàm illic vbi pecunia fuerat collata. In contrarium est, quia rerum copia pretium earum minuit: qua ratione licet pro vno modio frumenti vbi duplo pluris æstimatur duos suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Argumētū partis negatiua.

Peruentum nobis tandem ad locū est vbi cambiorū natura quæ mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quā profectò, si ego non fallor, nusquàm hactenus apud auctores intellectam legerim. An verò scopū ego tetigerim, alii iudices sunto. Igitur post ea quæ in superiorib. iacta sunt fundamenta, mercatorum modò praxis ante oculos cōstituenda illis est qui eiusmodi cambiorū mores deprehendere cupiunt. Dictū enim est, chirographorū solutiones quibus mercatores sua trāsigunt negotia in nundinis statis temporib. celebrari: quæ quidē solutiones ac si tunc fierent præsenti pecunia quando res venduntur ita reputantur. Subiiciamus ergo in nostratibus exēpla quæ illis similima sunt q̄ in aliis prouinciis, siue Venetiis, siue Genuæ, siue Lugduni, siue Londini vsu fiunt. Sunt ergo apud nostrates quaternæ statæ nundinæ: quibus sub eodē numero aliæ respondēt in Flandria. Primæ celebrantur Cāpensis Metinæ sub mensem Maium: vbi cāpsorum mensæ ad soluendum sternuntur, vel, suo idiomate, cambia aperiuntur, quintadecima Iulij, durantq; solutiones vsq; ad decimam Augusti. His respondent aliæ in Flandria sub mēsem Septembrē, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouēbris, durantq; solutiones toto illo mense, Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci: vbi cābia incipiunt decimaquinta Septēbris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur sub Natalē Domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantq; per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metina Cāpensi sub mensem Octobrē, cuius cābia durant à mense Decēbri vsque ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maii, durantq; toto mēse. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon, quarū cambia fiunt Quadragesima dimidiata vsq; ad Pascha: quibus respondent in Flandria nundinæ Iunij, quarū cambia durant ferè toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est hæc, vt tres menses post receptam pecuniam Metinæ restituatur in Flandria. Nam campsor qui in nūdinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniam numerat recepturus est in Flādria nundinis Septēbris, vbi solutiones, vt diximus, fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam anumerat in initio Octobris, eādem recipit in Flādria in nūdinis Natiuitatis, puta mense Februarij. Et simili analogia de aliis censendū. Aiunt enim illam tēporis intercapedinē necessariā esse vt chirographa possint illuc cōmodè peruenire, & parari pecunia. His circa practicam intellectis ecce cambiorū pūctum. Quando in Flandria vel propter bella, vel aliaquacunq; de caussa nummorum penuria laboratur, ille q hinc illuc suā vult inter mercatores trāsmittere pretium pēdit qui autē vice versa pecuniā in Flandria numerat, Metinæ sibi restituendā, non modò

Mercatorum praxis.

nihil pendit, verùm & plus lucratur, quàm ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exēpli gratia: Nunc temporis quo propter cōtinua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandriā talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quanti apud nos maior. Sicuti vbi raritas esset tritici, vnus modius tanti væniret, quanti alibi duo. Quæstione enim seq. art. 1. narraturi sumus caussas augendi cābiorum pretia. Hac ergo de caussa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decē denariolos nostros, quos dupondia appellamus, Itali quattrinos, Galli turonos, nō plures in Flandria recipit q̄ trecentos sexaginta. Itaq; pro transmissione perdit quinquaginta: quamuis, vt suprà diximus, nō iactura, sed lucrū est. Qui autē econuersò in Flandria numerat trecētos, recipit in Hispania trecentos septuagintaquinque. Itaque plus lucratur in remittenda huc pecunia quā penderat, dū hinc illā illuc transmiserat. Simile fermè tunc contingit inter Hispaniā & Romā: vbi angustior est solito pecuniæ inopia. Per hæc ergo, vt obiter aduotemus, patet eiusmodi

Caietanus. cābia non esse a Docto. intellecta: ac proinde in diuersas sententias dissident. Caiet. nanque in suo illo opusculo, c. 7. fundamentū huius cābij illud excogitat, q̄ pecunia loco absens minoris habet q̄ si esset loco præsens: & eidē applaudit Syluest. verb. vsura. 4. Nā quo loco, inquiunt, distat, pluribus est

Syluester. subiecta periculis: quocirca potest minor quæ tutior est, iuste pro maiori cābiri quæ minus est tuta. Et quidē si re vera hæc existerent pericula, inficias nō irē. Fassi enim suprà sumus, æs alienum, quod ille debet, à quo vel propter pauperiē vel propter fidei tenuitatē non est recuperatu facile, minoris vendi posse, q̄ sit eius quantitas: neq; merces insanis vndis cōmissæ tanti emerentur, quàm si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nam illi q Metinæ recipit apud Flandriā soluturo, tanta habetur fides, q̄ si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiā facere est plus illis indulgere quàm sibi petunt. Adde q̄ si hæc esset horū cambiorū basis, tunc ille qui modo Metinæ pecuniā numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illā Flandrensem emere, hoc est, auctior illi deberet in Flandria restitui: cū tamē multo minus illic recipiat.

Refutatur proxima sententia. Alij ergo arbitrantur rationem, qua huius cambij iustitia fundatur, eam esse, q̄ aurum pluris penditur in Flandria. Et ideo aiunt, hoc non licere, nisi cōmutatio fiat diuersarum pecuniarum, scilicet argēteę pro aurea, vel ænea. At verò hoc iā suprà diximus, mere gratis esse dictū. Nam cambia ratione loci non est fieri necessariū in diuersis monetis. De quo cambio superiori art. tertia nostra conclusio loquebatur. Immo, vt proximè dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullū esse aurum vel argentum præter ęneos eosdémque minutissimos denariolos. Ex his nanq; qui modò Metinæ cōfert quadringentos decē, in Flandria recipit non nisi tercentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert tercentū, hic recipit septuagintaquinq; suprà trecētos. Vnde cum ampliùs sit lucrū, dū prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quā dispendium, si Metinæ numeretur, redhibenda Brugis, vnū ex frugiferis negotiis est thesaurizare pecuniā apud Flandriā, hoc est illā à nobis illuc transmittere, in hunc potissimū vsum, vt inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio tredecim dupondiorum in singulos ducatos: quamuis illud ēt qđ dispendiū facere videtur qui plus Metinæ videtur prius conferre, q̄ post recipit in Flandria, re vera non est iactura, verùm etiā sæpè lucrū. Sed & hoc demū nosse oportet, q̄ quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tantò viliùs cābitur: hoc est qui pecuniam numerat soluendam sibi in Flandria, auctius pendit pretiū: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit, quia plures sunt recipientes Metinæ vt cōsignent in Flandria. Quęstio ergo præsens est, vtrū cambia hæc sint licita? Et præter argumentum in capite quæstionis factum arguitur hoc mō:

Primū argumen. Si hoc cambium, reale esset ac licitum, id maximè, vel q̄a esset diminutum cābium, vel ratione loci, nēpe q̄a pecunia ab vno in alterum traducitur, min autē ät nullum habet specimen. Haud. n. illic pretiosior moneta cum viliori cambitur, sed denarii pro denariis. Neq; vero totum eius fundamentum est ratione loci: nam tunc sicut pro translatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flandriam pretium soluitur: ita & ecōuerso pro translatione solueretur q̄ fit à Flandria in Hispaniam: quod tn̄ vt in practica ostensum est, nō fit sed accedit lucrū. Adde, q̄ q in Flandriam pecuniam confert q̄ sibi in Hispania referatur, porrò id non facit, quia indiget huc suam transmittere pecuniam, quia forsan illam hinc transtulerit, sed propter lucrum.

Secundum arg. Secundo arguitur: Genus hoc cambii manifestam oculis exhibet speciem vsurę. Nam qui Metinæ, verbi gratia, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flandria, dominium eius in illum transfert absolutum quam perinde alter ibidem dispēdit ac si simpliciter esset mutuum. Et (quod rē probabiliorem facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere, vt q̄ habet in Flandria, Metinam transferat: quia forte nullam illic habet: sed quia Metinę indiget: & quò expectetur solutio, fucatur illo colore q̄ soluatur in Flandria. Accedit q̄ si quis in alteri Hispania re vera mutuaret pecuniam, quam mutuatarius in Flandria esset repensurus; quia ambo illuc forte proficiscuntur, propterea q̄ in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. Et confirmatur hæc ratio: Vt cambium ratione loci sit licitum, nulla debet tēporis mora de necessitate interuenire.

Confirmatio. Sed ego, verbi gratia, habeo hic pecuniam pręsentem, & tu Romę etiam præsentem, admetior tibi hic, vt tu mihi Romæ remetiaris. Itaq; si possibile esset me hodie existere Romę hodie mihi illic rependeres: sed requiritur tēpus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cābiis habetur ratio tēporis. Si enim qui hodie recipit Metinę, cras deberet soluere in Flandria, vel intra hebdomadam: si statis succussatis equis nuntius euolaret, iste q recipit, re vera vel non reciperet

Tertium argument. vel nō nisi viliori pretio. Cùm ergo hoc verum habeat, signum est expectationem trium mensium esse i caussam lucri huiusmodi cambiorum. Pręterea ex notabili superius posito elicitur ētuum tecens argm̄. Nam si secundum copiam aut inopiam pecunię quę est in nundinis cambiorum pretia variantur,

variantur, indicium est eadem cambia rationé habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotiis peractis amplior pecunia superest, facilius eam conferunt, plúsq; perdunt: si verò maior est penuria difficilius cóferunt & cum maiori lucro. Quòd si negemus esse mutuú, illuc relabi videbimur. vt concedamus (quod quidá arbitrantur) venditioné esse emptionémq; pecuniæ: ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia, minori æstimetur pretio: similis autem in Flandria maiori. Quemadmodum oliuæ, quæ apud nos nascuntur, nó auté illic. Et hac ratione pecunia, quæ est Metinæ, venditur illius pretio, q̃ est in Flandria: & diuersò. Pecunia auté cum sit rerum pretium, nó potest pretio alio diuendi. Hæc profectò dubiam rem faciunt. Immo apud illos qui eius tantum superficiem aspiciunt meritò demonstrabunt iniquam. Nihilominus quantú pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusione respondetur, licitum est pecuniam ab vno in alterú locum cambire, habito respectu copiæ, quæ est in vno, atq; inopiæ, quæ in altero, vt scilicet pro maiori numerata, vbi est copia, minor recipiatur vbi est inopia: dummodo nulla prætereà téporis habeatur ratio quá illius quod necessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, vt infra patebit, nec pretiú augeri potest) omnéq; fraudis dolique genus absit. Enimuero nisi mea me coniectura fallit, hoc quantum conijcere possum, est cambiorum fundamentum, quæ hac nostra tempestate vsu celebrantur. Probatio apud me conclusionis est hæc: Iustitiæ lex est, vt dati & accepti æqua sit æstimatio quadringenti auté, verbi gratia, denarioli vbi affluentior est pecunia non pluris habentur quá trecentum quinquaginta vbi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos, vt tercétum quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic tercentú quinquaginta, vt illic tibi quadringenti reddantur. Exéplum profertur in oleo, vt modò dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, quod a nobis illuc defertur. Non enim pluris apud nos habentur, imò minoris centum cadi quam sexaginta aut septuaginta in Flandria: ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorú pro minori apud Flandriá soluenda cambire, ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vlnas lini cambire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modo mercator apud Flandriam, minoré cambire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda. Et confirmatur prætereà inde cóclusio, ꝙ si quis vellet cambire simpliciter ratione loci nempe transmittere pecuniam suam ex Hispania Romam, sed tamé vel propter bella vel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret via, nisi cambiendo hanc pro illa, & Roma nummorum angustia grauiter premeretur, licet minorem illic reddere: eò quod tanti habetur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quòd si hoc licitum est, nihil refert, an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an verò ex officio. Ná ꝙ natura sua iustú est, quisque potest consultò exercere. Contra hanc nihilominus conclusionem hoc se statim offert argumentú, à loco ad tempus. Sequeretur inquam eadem ratione, quòd liceret cuique modò in Flandria suo ciui numerare, verbi gratia, decem Scuta, quorum singula æstimantur tercentum denariolis siue in auro siue in denariis: quia nihil refert, hac lege vt quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania vel maior, recipere pro singulis scutis tercentum septuagintaquinque denarios, quos modò recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiá, quæ est in Hispania, cur nó erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur hanc quæ apparet, nó esse similitudinem: quoniam transferre nunc dominium pecuniæ vt designato pòst tempore restituatur non potest non esse mutuú; & ratione mutui nihil potest pretij extorqueri: sed quando habetur ratio diuersitatis, nó temporis sed loci, nó est mutuum, verùm cambitio duarum rerum præsentiú, quarum valor modo æqualis est. Ex his ergo facilè moderamina colliguntur ac temperamenta conclusionis, quibus est eius veritas circunscribenda. Primum enim diximus cauendum esse, ne ratio huc téporis obrepat: quæ indiciú sit palliati mutui. Ad cuius vtique rei notitiam, hanc censeo statuendam regulam. Non potest virtute huiusmodi cambij aliud quidpiá recipi, quàm si duæ res in præsenti existentes cábirentur: hoc est, non potest, qui pecuniá in Flandria numerat, quantum est ex genere suo, plus in Hispania recipere, quàm si eodem puncto quo pecuniá illic cófert, fieri posset vt eandé reciperet in Hispania. Exéplum esto: Si ille admetiens pecuniá in Flandria, certus esset eadem die ministrum suú eandem recipere Metinæ, nempe quia per literas anteà & nuntios inter eos sic cóuentum fuerat, & ratione assertæ conclusionis ampliùs recipit, quàm cófert tantundem prorsus valoris, neq; alium prætereà obolú recipere potest, siue solutio facienda sit post mensem, siue post tres, siue post decé. Hanc inquá regulam cóstabiliendá hic quàm maximè necessarium arbitror. Nam si tá vera est, quàm re vera censeo, infallibilis est iustitiæ index huiusmodi cambiorum. Modificati autem summa conclusionem dicentes, quantum est de genere suo: quoniam non perinde in pecuniarum cambio censeri potest tempus illud præsens, quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atq; in aliis mercibus: vt artic. proximo declarabimus. Porrò autem eius veritas ex dictis fit compertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cábiorum atq; adeò testimoniú rationem mutui huic nó abdi, est quod cambitur maior pecunia pro minori, aut vice versa: quoniam in vno loco tanti æstimatur minor, quanti in altero maior: ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarú ad eundem téporis articulú referri debet, & perinde ac si res præsentes sint, earú cábiú existimari: atq; adeò nulla temporis ratio interuenire valet, quæ pretium vel vnius augeat vel alterius minuat. Et quoniam conclusioné similitudine aliarú rerú fulciuimus, earum exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania, vt frumentú pluris vęnundatur, duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quos scio eodé æstimari prætio, quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tépore: népe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego

Cóclusio responsiua.

Probatio cóclusionis

Cófirmatio

Argu. contra conclusionem.

Solutio.

Moderamina positæ cóclusionis. Regula.

Altera ratio pro conclusione

tibi in Hispania meũ cõfero,id quod tu in Sicilia habebas,factum est meum. Nam si tu illic nullum habes modò frumentũ,sed expectas habere,& quòd te expectẽ,teddis mihi pro duobus tres, manifestum est vsurariũ mutuũ. Ad propositum ergo,si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestra plus quàm redderet,si eadẽ die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc nõ esse syncerum cãbium rei pro re:sed auctarium illud ob id adhiberi,quod illo tẽpore illum expectas dum pecuniam quã paratam nõ habet,cõficiat atq; adeò ratione mutui quod illic cõregitur. Et
Exploditur mercatorũ cauillatio. per hoc patebit vitium illius rationis, quam sibi mercatores obtendunt. Fatentur nanq; vnam caussam cur expectetur toto trimestri,esse,vt ille qui in vno loco recipit, parare possit, & fortè conficere pecuniam ad soludum; Hoc inquã iudicium est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cambium,requiritur (vt crebrò repetimus) vtriusq; rei existentia:atque adeò,vt ille qui recipit in prõptu habeat pecuniã. Quare si in præsenti non habet, palàm fit, pro expectatione dum conquirat,augere cambij pretium. Sed ait mercator,chirographum nõ est volucris, quæ possit subitò euolare:atque adeò tempus requiritur. Fatemur quidem,vt suprà fassi sumus. Attamen cum tẽpus illud nõ nisi illi necessitati inseruiat,vt cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est punctum, quod consideratissimè meditandum est. Si enim cambium est rei pro re,ad idem est reducendum punctum:pro tẽpore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus admittendum esse tempus necessarium ad transmittenda chirographa non eo pacto intelligẽdum est, vt haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium:quia tunc profectò pro eiusdem temporis expectatione reciperetur:sed intelleximus illud necessarium tempus non esse,vt quidem arbitrantur, vsuræ indicium. Sed ait rursus
Obiectio. qui partes mercatorum defensat;Si iste qui pecuniam aliò transmittit, cursori eandẽ cõcrederet trãsferendã,inducias illi temporis concederet,tunc pro tẽpore pretium solueret. Respondetur nõ vnam solùm fallaciam in argumẽto latêre. Primùm enim,qui sic arguit,immiscet diuersas simul cambiorum
Solutio. species,quod in præsentis quæstionis fronte cauendum admonuimus:nunc enim nõ disputamus de cambio ratione loci,hoc est,quod fit sola ratione trãsmittendi pecuniam qua alibi indiges: sed de cõmutatione pecuniæ vnius loci pro pecunia alterius,propter copiæ inopiæque varietatẽ. Nã qui pecuniam dat in Flandria,recipiendã in Hispania,nihil dispendit,vt diximus,sed lucratur. Item qui pecuniam cõcredit cursori,nõ transfert in ipsum dominiũ,vt fit in cambiis. Atq; adeò nulla illic abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet,pretium nõ illi cõstituitur pro tempore,sed pro labore: cambire ergo pecuniam,quæ est Metinæ,pro illa,quę censetur esse in Flandria,non debet illa norma iudicari,quæ est mera translatio per cursorem:eò vel maximè,quod pretia non conueniunt. Transportaret enim cursor ab Hispania in Flandriam quatuor millia ducatorum,pretio cẽtum:& tamẽ qui prius
Argumẽtũ recipit in Flandria,repensurus in Hispania,soluit quintã partem,& eo amplius, capitalis. Sed arguat sic forsan contra campsorem quispiam: Dum bella vel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri posset,multò auctius esse debet translationis pretiũ: ergo id ego possum supra illã rationẽ suscipere:qua vna moneta cambitur pro alia. Nam cùm duarum cambiorũ specierum per se vtraque
Responsio. licita est,nulla est iniquitas,si altera alteri adhibeatur. Ad hoc respondetur,& est iudicio meo apprime notanda responsio,quod si cambiũ de quo impræsentiarum loquimur, licitum est,nempe vt pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambiatur,hæc nihil bellis obstantibus,strata est paratissima que via traducendi monetam:& ideò iniquissimũ est ad lucrũ huiusmodi cãbij pretiũ aliud insuper adhi-
Primum corollariũ. bere ratione translationis de locu ad locũ. Sed alterũ eligendum est: vel si quidpiã pretij ratione secundi adhibeatur,id debet esse tenuissimum. Ex quo fit, quod cùm inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambij,scilicet commutationis monetæ si cambium fiat cum alio ciue,qui nõ est mercator neque negotiator,& pręter hanc habeatur etiam noua ratio pretij propter translationem,iniquum esset. Crediderim ergo certissimam esse nostrã cõclusionem:videlicet ex cãbio de quo imprę̨sentiarum agimus,nihil amplius posse recipi,quã si eadem die in vno loco pareretur,& in alio reciperetur,vel perexile insuper quidpiam. Ex quo fit tandem, vt in calce totius quæstionis hoc adnotemus, nondum
Secundum. patêre differentiæ huius æquitatẽ:nempe quòd cùm ille qui pecuniam Metinæ priùs capit,reddit autem post in Flandria,non lucretur nisi quinquaginta:ille qui econuersò eodem tempore in varietate pecuniæ æstimatione priùs confert in Flandria,recepturus in Hispania,lucretur septuagintaquinq;. Enimuerò quod prius cambium licitum sit,id in caussa existit,quòd trecentum sexaginta, quæ iste qui Metinæ recipit,reddit in Flandria,tanti æstimantur quanti quadringentadecem, quæ receperat, & ediuersò. Igitur qui vice versa tercẽtum sexaginta prius confert in Flandria, non est cur posteà recipiat Metinæ,nisi quadringentadecẽ:nam idem est valor. Quare nihil referre deberet,quod prius quis recipiat Metinæ,vt soluat in Frandria:& quòd prius annumeret in Flandria,vt posteà recipiat Metinæ.

Restat igitur argumentis responsa subiicere,quatenus contra hanc nostram assertionem militare
Ad primũ argum. videntur. Ad primũ ergo in vertice quæstionis oppositũ respõdetur,diuersam esse rationem,quando pretiũ auri augetur vel minuitur æstimatione argenti aut æris,propter solius auri raritatẽ:& quãdo tota pecunia pluris minorisve æstimatur propter eius in genere copiã vel inopiam. Nam priori modo qui ducatum,verbi gratia,cõfert in Hispania, nõ cõfert amplius quam vndecim argentea regalia. Siquidem idẽ est,in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romæ, æstimatione Romana recipit illic regalia tredecim:non ob id quod tredecim regalia nõ pluris illic habeantur, quàm vndecim apud nos,sed quod aurũ carius æstimatur. Sicut si frumentum valens vndecim cambiret quis pro alio valente tredecim, Attamẽ quãdo maior est copia pecuniæ totius in genere in vna prouincia,quàm in alia, nõ pluris æstimãtur,vbi maior est copia pecuniæ tredecim regalia,quã vndecim in altera,vbi est pe-
Ad aliud. nuria. Et ideo potest,verbi gratia,dare quisq; in Flandria vndecim in quacunq; moneta, siue aureos

ducatos

ducatos siue argenteos, siue æneos nummos recepturus tredecim in Hispania. Ad primum autem eorum, quæ proximè ante conclusionem adiecimus, iam satis responsum est, iustitiam huiusmodi cãbij monetæ pro moneta non in eo fundari, quod sit cambium, mutuum, vel merũ ratione luci, id est vt nummi transferantur, sed propter differentiam valoris in diuersis locis. Quare non inde variatur contractus quod fiat non ob necessitatem trãsferendi pecuniam ad alia negotia, quàm ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. Ad secundum verò negatur hoc esse mutuum, vt declaratum est: quia nõ fit sic hoc cambium, vel fieri non debet, vt ratione temporis aliquid petatur: sed est cambitio duarum præsentium pecuniarum. Quocirca ingenuè concedimus eum qui cambit, transferre in alterum dominium suæ pecuniæ: vt quo libuerit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, vt quidam neoterici censent, esse mutuum: nam in cambio etiam transfertur dominium, vt dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, vt idem auctor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. Ad aliud verò quod illic adbibebã, nẽpe accidere nonnunquã quod qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiã dictũ est in tali casu, si iste non soluturus in Flandria, omnino esse palliatũ mutuum: quia nõ cãbitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad restituendum indultis. Ad aliud autem etiam respõdetur, quod recipere hic & soluere in Flandria non tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuum, sed cambium. Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus: nempe non licere plus recipere ratione huius cambij, quàm si eodem die quo in vno loco confertur pecunia, refertetur in altero. Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articul. proximo. Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

Ad secũdũ argum. *Ad tertiũ argum.* *Ad quartũ argum.* *Ad quintũ* *Ad postremum.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm cambiorum pretia inter campsores variari possint.

SVbsequitur vt de varietate cambiorum pretij quæramus, an sit licita. Arguitur nanque quod inter mercatores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cùm pecunia non sit vendibilis, non potest eius pretium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege augentis minuentisve eius valorem. In contrarium autem est celeberrimus cambiorum vsus, qui reprobari hactenus non consueuit.

Quæstio hæc ad superioris claritudinẽ apprimè est explicatu necessaria. Cùm enim definitum sit monetas diuersorũ locorũ propter diuersam æstimationẽ iustè cãbiri, operæ pretium est nosse vtrum in nundinis variari iustè possint inter mercatores pretia. Ad quam idcirco quæst. duabus cõclusionibus respond. Prior: Accidere possunt caussæ quarum meritò seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorũ pretia variari. Conclusio hæc ex superiori art. non obscurè fit consequens. Enimuero si raritas non auri vel argenti, sed pecuniæ in genere in caussa est vt aliquãtulo minoris tãti æstimetur, ac maior vbi pecunia abũdat: cõsequens est vt si in nundinis, verbi gratia, Metinen. vel quia rex pecuniã corrasit, aut propter aliã calamitatẽ cussi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturã aliasq; negotiationes reipublicæ necessarias, operæpretiũ est ab Hispania in Flandriã, & vice versa, pecuniam per cãbia traducere, põt qui illã Metinæ adnumerat, meliori conditione recipere in Flãdria: & vice versa si Metinæ abondãtior est pecunia põt etiam qui ibi recipit, meliori cõditione recipere. Atq; hic modus vsitatissimus est augmenti & decrementi cãbiorum: nẽpe vt nulla habetur ratio auri vel argẽti.

Prima conclusio. *Ratio conclusionis.*

Caiet. autẽ in suo cãbiorũ opusculo aliud enarrat crementi decrementiq; genus: nescio verùmne sit an fictum. Nẽpe dum negotiatur Mediolani recipit cum pacto reddendi marchã auri Lugduni viliori pretio quã est valitura: vt si, verbi gratià, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos, qui re vera valent mille centum regalia. Neque verò hoc cõdemnat cãbium immo arbitratur vẽditionẽ esse auri minori pretio propter necessitatẽ, quia mauult ille iacturã cẽtum argẽteorum regalium facere quàm ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cãbij in vsu haberi: neq; si haberetur illud auderẽ approbare: quoniam (vt sæpe diximus) inter mercatores nullum est discrimen auri & argenti, neque augent valorẽ scuti vel ducati ratione auri vt facit rex cùm auri pretium lege exauget: sed vtuntur nummibus illis, scuti vel ducati, vt suprà diximꝰ. Et hoc fortè dicere voluit Sylue. verb. vsura. 4 §. 6. vbi ait nõ vti mercatores moneta vt vulgus. Potereà quando in vsu versaretur, profectò pro vsura ducendum esset. Nam illa non est venditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui pecuniam prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dummodò auctiorem extorqueat dilationis gratià. Dixerim autem hoc esse licitum, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profectò crebèrrimè inter augendas monetas interpunt. Nã qui huiusmodi cambiorum lucris omnem posthabent religionẽ, perinde atque in alijs mercibus monopoliã exercent. Cõfederantur nanque duo aut tres qui omnẽ abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nundinarum pecuniã, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atq; adeò qui posteà in eisdẽ nundinis cambijs indigent, nẽpe præsenti Metinæ pecunia cùm alia nõ pateat Bursa nisi monopôli, coguntur eo pretio recipere quo illis libuerit. est nocentissima pestis, neque esset vllo modo ferenda. Veruntamen præcipua dubitandi ratio de hac cõclusione est circa caussas, quibus legitimè pretium cãbiorum variari potest. Et quidẽ quod raritas atque abundãtia pecuniæ legitimè cẽseri possit in caussa, cõpertissimũ est, esseq; debet cõstitutissimum. Penuria verò hæc atq; affluentia, bina esse potest, nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquam, vt suprà dictum est, si propter bella aut quouis alios ingentes sumptus rex vndiq; pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem re vera angustior esset. Et econuerso si ob aliquam prosperi-

Caietanus. *Syluester.* *Caussa quibus legitimè augeri potest cambiorum pretium.*

prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit caussa legitima. Alia verò est de qua meritissimò inter prudentes multú est hæsitandú. Videlicet vtrú frequentia paucitásq; indigentium, *Caietanus.* atq; adeò petentium pecuniá in forma cábij, augeat, & minuat cábiorú pretia. Et quidé Caiet. in illo *Metinens.* suo Opusculo c.7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoque subscribit: de quo hoc obiter adnotauerim ꝙ secum gratis pugnare videtur. Concedit enim secundum accipientiú numerú variari cábiorú pretia, & nihilominus negat copiam aut inopiá, pecuniarú legitimá posse æstimari caussam vt eadé cambiorú pretia varientur: cùm tamen ob id numerus accipientiú pretia augeat aut minuat: ꝙ cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum, cùm verò pluris, reputatur amplior, sicuti in aliis mercibus. Porrò ergo dubia est hæc caussa variandi pretium. Primum ꝙ pecuniam cum aliis mercibus hac ratione conferre, non est adeò legitimú. Ná pecunia non est vendibilis, atq; adeo neque videtur pretio more aliarú merciu æstimanda. Secundò (ꝙ attenta cósideratione speculandú est) si hanc campsoribus licentiam indulgeas, fraudibus adirú aperis. Nam solent bursas in nundinarú initio claudere, expectantes quo pretio cábia currát. Et dú prosperú vident forú, illá in cábia producunt: alioqui seruant. Et quanuis primo aspectu nulla se illic prodat iniquitas, eò ꝙ quisq; potest ré propriá suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit: tamen si res oculatiùs inspiciatur, illa eadé caussa est eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia quærunt, ꝙ rarior est pecunia: est autem rarior: quia abscondita est: imò illa ratione abscondita vt augeantur pretia. Et re vera si ad normá aliorú pretium, vt mercatores volunt, varianda est cambiorum æstimatio, debent eidem subdi legi quæ solet à republica in aliis mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea obseruát vnde annonæ charitas nascitur, cópellútur eadé aperire, & legitimo diuédere pretio: imò quáuis non cópellerentur, peccatú esset, eo ꝙ cum res sint reipublicæ necessariæ, nó possunt eorú domini cómunem iniuriá illo modo populú affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cábia esse necessaria profectò suo se mucrone iugulare videntur dú pecuniá abscondent: eò potissimùm ꝙ vix fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non cóueniret vt bursas obserarent, vnus & fortè alter aperiret cambium. Profectò res est mihi nó satis cóperta: nihilominus in *Postrema conclusio.* hanc partem mihi ipsi propendere videor, quæ sit posterior conclusio. Vberior accipientiú copia genere *Probatio.* suo si caliditas omnis & versutia caueatur, caussa esse potest augendi cábiorum pretia, sicuti & raritas caussa minuendi. Conclusio inde suadetur. Primùm, ꝙ cambire monetam vnius loci pro moneta alterius, non solùm licitum monstratú est, verùm & necessarium. Mox ꝙ numorú penuria vnius regionis caussa est, vt minor tanti æstimatur quá alibi maior: cùm ergo auctior numerus recipiétium cambia, caussa sit vt minor habeatur pecuniæ copia quá dum rariores sunt, qui capiunt, colligitur vt hac etiam ratione augeri possit pretiú. At verò adeò sunt multæ technę ac doli, qui hac se statim ratione ad augenda pretia insinuabút, vt nó absq; formidine & metu sit conclusio in vsum admittéda. Est enim res, quæ nó tam in scientia posita est, quá in cóscientia & prudétia: & ideo optimorú cuiq; *Ad primú argumen.* iudicio deferendus est huiusmodi vsus. Ad argumentum ergo quod in vertice quæstionis proposuimus, respondetur, ꝙ etsi pecunia non sit vendibilis, atq; adeò neq; proprio pretio æstimabilis, ob id autem ꝙ est campsibilis & commutabilis, potest pluris minorisque æstimari, vt eum alia alterius loci *Ad secúdú.* commutetur. Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respondere possumus, quàm quòd, vt dicebamus, cuique timoratæ conscientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit, vt quis pecuniam suam veluti reliqua bona in tempus, seruet, quo commodiùs ac magis è re distrahere possit: vix tamen, vt dictum est, absque fraude fieri potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

EX artic. proximo hic nascitur, vtrum scilicet cambiri possit pecunia præsens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit? vt si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto, vt solutio *Argumen.* fiat secundú æstimationé cábiorú proximarú nundinarú: aut Metinensiú, aut Lugdunensiú, aut Londinensiú: parùm enim refert. Et apparet inde non esse licitú, ꝙ iustitię bilances periculo exponuntur: aut ꝙ minus referatur, q̃ collatú est: aut (qd multò frequétiùs vsu venit) plus. Nam alterutrú cótingat, violabitur iustitia. In contrarium auté est, ꝙ cùm liceat pecuniam ambiguo euentui cómittere: vt in ludo patet, & in sortibus non est cur id non liceat in forma cábij.

Prima conclusio. Ad quæst. duabus conclusionibus respondetur. Prior: si omnis fraus atq; dolus procul absit, nullá per se habet rationé vsuræ ꝙ aliquis Mediolani, vel Parisiis: vel alibi pecuniá alteri conferat: nempe centú aut mille ducatos, siue in auro, siue in argento (iá enim sæpe dictú est nihil referre) pretio cá*Caietanus.* biorú primarú nundinarú redhibendos. Cófessio est etiá Caiet. in suo cambiorum opusculo: vbi procul absit fraus: népe primùm, ꝙ sit æquilibre dubiú pluria minorisue ducatú æstimádum. Secundò ꝙ ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: imò id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio: quam vadiationem appellant: hoc est, expositio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiam diximus de assecuratione. Accipe hac lege centum: vt si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: siu verò, minus, vel æquale. Nam vtraque pars eidé subest aleæ. Quin verò Caiet. in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quòd nescio an tutò *Caietanus.* affirmari possit, satisque doceri: nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo, in incertum restitutionem relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est. Altero verò pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratia: Credo tibi ducatos nunc centum, valentes argenteos, verbi gratiá. regalia mille, de quibus tamen dubitatur, vtrú in nundinis valituri sunt mille, an fortè mille ducentos. Potest inquit inter nos conuenire vt mihi referas mille centum, quod est medium illius

lius

lius excessus suprà capitale. Huius autem cõtractus æquitatẽ profectò videre mihi non videor. Imò citra dubium id minimè licere crediderim. Primũ enim asserta nostra conclusio verum non habet, nisi eius moderamine tẽperata: nẽpe ꝙ sit æquale dubium, monetam plus quàm modò valiturã aut minus: iuxta monitũ capituli, In ciuitate de vsuris. Vt si nunc cẽtum ducati valent mille argentea, æquale sit dubiũ, valorem æstimãdum in nundinis mille centũ, aut nõgẽtis. tũc enim æqualis est alea. Si autẽ certũ est, ꝙ sint, vel quanti modo valent, vel pluris pendendi, non autẽ minoris: vt casus habet Caietani, nequaquã profectò licet. Nam illud cambium diximus habere rationem depositionis, aut quam vocant vadiationis aut ludi: in quibus debet euentus æqualiter in vtranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestũ inuoluit mutuũ cũ lucro. Nã si cambiũ fit non potest nisi res pro æquali cãbiri: sicut si modò tibi frumentũ mutuarem. Quare non est simile de aliis mercibus iuxta tenorem capitu. Nauiganti. ꝙ qui seruaturus est merces, potest illas pluris vendere, si tempore quo à possessore erant vendendæ, plus erãt valituræ: quoniam pecunia nequaquam vendi potest, sed cambiri. Quocirca si augeatur lucrũ, mutuũ est, quod vsuræ formã induit. Veluti si modò tibi frumentum mutuarẽ, & quia creditur plus valiturũ, eo te vinculo obligarem, vt pro decẽ modiis vndecim mihi restitueres. Ex his hoc colligamus documentũ, ꝙ neq; secundum tenorẽ nostræ secundæ conclusionis, licet genere suo vera sit, tutũ est huiusmodi cambia ad incertam solutionẽm facere. Nam semper illic abditur anguis, eò ꝙ per quàm rarissimè imò possumus dicere, nunquã, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretiũ: sed semper certũ est auctũ iri. Neq; fiunt nisi ad personãdas vsuras. Addit enim qui indiget, mercatorẽ aut campsorẽ, à quo pecuniam mutuetur: ille autem non tenuit nisi rependatur pretio, currenti posteà in nundinis, quia certus est lucri. Argumenti igitur in capite quæst. obiecti conclusio conceditur: nempe secũ id quod vt plurimùm contingit, non esse cambium licitum: quia iustitia periculo exponitur: argumentũ autẽ in cõtrarium id tantùm probat, quòd si cõtingere posset æquale dubium futuri pretij in minus, quàm valet, dum fit cambiũ, vt in maius licitum esset.

Secundum. *Documentum.* *Ad argu. facta.*

ARTICVLVS V.

Vtrùm cambium huiusmodi, quòd in ercalatis ac prætermissis primis nundinis in alias subsequentes fit, sit licitum.

IN hoc tandem postremo arti. concludere negotium restat totius campsorum practicæ, quod vt lucidius referetur luculentiúsq; examinetur, arguitur, ꝙ liceat sic eiusmodi cambia celebrare, vt propterea ꝙ in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si hæc conditio cambiũ vitiaret, id præsertim, quod ratione dilatæ solutionis aliquid percipitur: hoc autem minimè accidit: ergo est licitum. Probatur posterior præmissa, quoniã id pretij, vt campsores sibi ostendunt, nõ recipitur ratione tẽporis, sed ob id, ꝙ cambia quæ in lõgiùs fiunt tempus minùs sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinæ numeraui pecuniã, nõ mihi in Flandria in tẽpore numeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atq; adeò pro illa quã facio iacturã, possum ea te amplius recipere lucri. Secunda ratio auctioris exigenda pretij dum solutio prorogatur, est, vt aiunt, ꝙ dum cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgetur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autẽ sunt strictiora, multò sunt rariores: quo autem qui recipiant plures sunt, eo cãbiorum pretia meritò augentur, sicuti in reliquis mercibus. Tertia, Quia quo plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotiũ exhibet ad parandã alibi pecuniam quandoquidem maiori tempore faciliùs poterit parare. Ob idq; non est iniqua accessio, quæ hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est, quòd in huiusmodi cambiis manifeste augetur pretium ratione temporis: quod indicium est vsurariæ mutuationis.

Primũ arg. *Secundum argum.* *Tertiũ arg.*

In cãpsorum praxi inter probos, atq; eos qui sunt circunspectæ virtutis, nunquã malè audiuit cãbiũ: quo vt com̃i sermone loquamur, nundinæ transiliuntur: hoc est proximis intercalatis ac prætermissis, solutio vsq; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos, de quibusdam ambigitur, quas intercalare & transilire necessarium ducunt: atq; adeò existimãt rõne illius dilati tẽporis augeri posse cãbiorum pretia. Rememoranda ergo sunt nundinarũ tẽpora, quas a. retulimus art. Diximus namq; à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij, in vsu esse cambiri ad Flandrẽses Septembris, id est ad mensem Nouembrẽ intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id ꝙ cùm solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Itẽ in nundinis proximis Riui Sicci, quarum solutiones absoluuntur mense Octobris, non cambitur ad Flandras Septẽbris, quarũ solutiones durant toto Nouembri, quia non satis existimatur tẽpus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Natiuitatis quarũ solutiones fiunt in Februario. Ac deniq; à nundinis Octobris, quarũ solutiones fiunt in Decẽbri, plurimũ cãbiunt ad nundinas Resurrectionis, quæ Bergis celebrantur, quarúmq; solutiones fiunt in Maio Et de hoc est maior dubitatio. Nã dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flandria cambiorum quædã solutiones: licet non sint nundinæ. In hoc igitur tẽpus apparet cõmodè mense Decẽbri cambiri potuisse. Prætexunt sibi tamen mercatores hãc excusationem, quòd tempus non est satis longũ: tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores ęs possint ad soluendum conficere: & idcirco protelatur solutio vsque ad mensem Maiũ. Aiunt ergo ꝙ cũ trimestre tempus necessarium sit ad mittẽda chirographa, nihil aliud quàm æquitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, vt commodius soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauimus. Atq; huic potissimùm opinioni ansam porrexit decretũ quondam Parisiensium anno Domini 15 7. quo ad tria mercatorum quæsita respondentes, eã in tertia responsione illis indulserunt licentiam, vt ratione temporis pretiũ possent recipere propter lucrum

Fundamentum. *Parisiensiũ decretum.*

cessans

cessans, ac labores, & industrias. Atq; adeò adiecerunt, q̀ si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tẽpus plus recipi potest. Fuerunt Coryphæi illius negotij duo fratres Coronelli, ciues nostri: aliàs profectò non pœnitendæ eruditionis & famæ, sed tñ in hoc, ipsorũ etiam mercatorum cõfessione, ab scopo, vt salua eorũ auctoritate dixerim, tã de facto quã subinde de

Cõclusio responsiua. iure, neque absq; vlcere conscientiarum, mercatorũ, aberrarunt. Ad quæst. ergo hac respondetur cõclusione: quæ profectò nulli qui rẽ attentè perspexerit, posse videtur in dubiũ venire. Nõ modò nullatenus licet ob nundinarum intercalationẽ & prætermissionẽ pretium recipere: imò si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neq; propter illud tẽpus quod inter cambiũ interstat & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verò art. 2 est expressè demonstrata: sed maioris tum elucidationis: tũ confirmationis gratia hic resumitur: nempe vt ostendamus argumentis suis cãpsores contra seipsos pugnare. Aiunt nanq; non recipi pretiũ pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atq; Flandras: sed quã nõ possunt chirographa citius mitti. Haud enim necessum est habere statos equos, quibus cubilent: imò bellorum tempore fieri nõ potest. Nos autem

Probatio prima. fatemur equidem tẽpus ad id muneris necessarium. Attamen tẽpus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit, soluere possit cõmode. Nam si de præsenti non habet, fit vt propter expectationẽ pretium soluat: si verò habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nã sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaq; dicere ob id q̃d temporis intercapedo est mittendis cõtractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Imò quomodocunq; propter tempus illud

Secunda. quidpiam pendatur, significatur mutuũ, atq; adeò vsura. Accipe aliarum rerum exemplũ. Si ego frumentũ meũ, aut vinũ, aut quiduis aliud cũ tuis similibus rebus cõmutarẽ, quas alibi habes eiusdẽ omnino æstimationis, cuius meæ sunt: adiicerẽ tamẽ propterea q̀ tẽpus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat, qui meis restituant, quidpiam mihi pretij solueres, profectò iniqua esset vsura nisi perexiguũ illum sumptũ reciperẽ, quẽ in mittendis literis facerẽ. Sed persistunt etiã tunc in sua defensione, dicentes; Fatemur illũ qui in Flandria cãbium recipit, nõ habere in promptu pecuniã Metinæ, sed expectare in nundinis, vendendo suas merces, quas illuc mittit collecturũ. Porrò autẽ confessio hæc plus aperit rationẽ mutui: quãdoquidẽ ob indigentiam temporis alter recipit, non loci sicuti nobilis ciuis ideo ab vsurario mutuatur q̀ suos expectat prouentus quibus soluat. Et suprà sub tit. de societate diximus vsurã esse, si quis opifici lanã vel aliam materiã mutuet aut vendat, vt cum fœnore soluat, quando ex suo artificio pecuniã collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutuare vt sua negotiatione pecuniam congreget vnde soluat. Ad practicam ergo vt descendamus. Cambiũ quod Metinæ fit, mense Decẽbri, nihil prorsus, vt reor, refert quãdo sit soluendum. Porrò inquã siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam quadragesimam, siue in nundinas Maij, non potest neq; obolus recipi plus minúsve propter temporis prorogationem: nisi id fortè quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispendi-

Caietanus. tur, quod ferè nullum est. Et idẽ pro cõperto habet Caiet. c. 6. sui tractatus, nempe ex hoc, q̀ pecunia diutius occupata sit, non posse pretio exigi: quia non inde fit res ipsa pretiosior. Qua vtique ratione

S. Thom. S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2 negauit licere rem carius vendi credito, quã numerata pecunia: nisi fortè debitor in mora sit, hoc est, stato die non soluat. Quòd si qui campsorũ partes agit, respõdeat solutiones fieri cõmodè non posse, nisi nundinis, atque adeò faciendæ solutioni necessarium esset tempus illud præcedens, hoc idem ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadem sua nostráq; confessio à nobis pugnat, cambiúq; vsuræ conuincit, si pretium ratione illius temporis petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniã contulit, nihil refert vt illa primo mense aut secundo sibi rependatur, vsque ad primas nundinas, non est q̀ debeat quidpiam pretij auctius recipere, quàm si eadẽ sibi die solueretur. Nã vt ipsi fatentur numi, qui in proximis nundinis soluuntur, pro præsentibus habentur. Si autẽ demũ vel lucrum cessans, vel alios labores, vel industriam sibi prætexant ad incrustandum hoc pretium ratione temporis, iam suprà q. 3. longè me arbitror hæc omnia exufflasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere, etiamsi millies rogati cambiant: tum q̀ sua sponte faciunt, tum præcipuè, quòd à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cùm vt illic declarauimus, solis cambiis expositam habeant pecuniam. Atque adeò si genere obiecti vitiosum est cambiũ, nulla industria, nullique labores digni mercede sunt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses suprà nominati fuissent consideratiùs meditati, nun[illegible] tam patulam vsurarum occasionem mercatoribus obtulissent. Sed esse vnde præcipitiu sit in huiusmodi cãbiorum barathrum. Nam etsi dociles campsores, qui rem perspiciẽter habuerint exploratam: hæc forsan omnia nobiscum fateantur, tamen multa cõminiscuntur & cau-

Suffugium mercatorũ. santur quibus se protegant. Primũ (in quo rei nodus consistit) dicere forte pertendent, q̀ etsi non liceat hoc genere cãbij pecuniã nisi præsentem pro præsenti permutare, tamẽ hæc ratio præsentis nõ potest hic perinde atq; in reliquis mercibus perpendi. Primũ quod fortè dum Metinæ cãbitur ignoratur cambiorũ forũ quod in Flandria currit vel Romæ. Secundò, quod est vrgentius, quamuis modò id notum esset, nescitur tamen an quando facienda est apud Flandriã solutio aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit pecuniæ prouentus, an verò benignior. Qua varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrescere. Tertiò, quod horum est confirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nũdinis. Et ideò dum cambitur, verbi gratia, Metinæ mẽse Octobris, necessarium est vt referatur solutio ad aliquas Flandrẽses nundinas aut Lugdunẽses:

Argumẽtũ nihil enim refert. Quare periode est cambire à nundinis in nundinas, ac si præsentẽ pecuniam cambires pro præsenti: ob idq; nulla hic latet iniquitas. Quòd si quis in contrariũ hoc argumento exurgat: Si

gat: Si quando in Hispania fit cambium, tunc de valore non constat Flandrensis, aut Genuẽsis pecu-
niæ, fiat cambium in incertum: vt art. proximo dicebamus: & tamen nõ sic fiunt sed certo pretio. Do
tibi tantum in Hispania, dabis mihi tantum in Flandria. Numero tibi tantũ in Flandria, reddes mihi
tãtũ cum fœnore Metinæ. Ex quo consequens fieri videtur, ꝙ non possint cãpsores illo incertitudinis
clypeo satis se tutò protegere. Ad hæc autem respondebunt, ꝙ illa ratione potentior fieret vsurarium
campus. Nã tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vterentur calliditate, vt pecunia postea apud
Flandriã minoris penderetur quo locupletius eis lucrum obueniret. Et præterea si cambia non nisi
in incertam quãtitatis solutionem fieri possent, porrò vel nulla essent vel quã rarissima. Na quot in- *Argu. al-*
uenias, qui velint suam pecuniam sic fortuitæ aleæ committere? Imò verò & horũ maximũ adhibe- *terum.*
tur ex superiori arti. argumentum, ꝙ cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quãdo sunt
in vtranque partem ambigua: videlicet ꝙ plus sis recepturus quàm confers, vel minus. Et tamen cã-
bia quæ sunt in vsu, nõ fiunt nisi cum certissimo lucro illius, qui prius pecuniã numerat. Nam & qui
in Hispania prius confert denariolos quadringentos, recepturus in Flandria non nisi trecentos quin-
quaginta, licet perdere videatur, lucratus tamen: vt suprà dictum est. Haud igitur absque caussa dixi-
mus, hinc fieri præcipitiũ in cãbiorũ spinetum, vnde neque dicendo extricare se homo potest: quãtò
minùs ab eorum se periculo eripere, qui in re ipsa versantur? Profectò prudenter ac salubriter Ale-
xander 3. c. In ciuitate. de vsuris. ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit: Nempè quòd *Alexan. 3.*
etsi vendere res maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium est an sint plus minúsve vali
turæ, non habeat figurã vsuræ: tamen consulendo fore ciues, ne istis se fluctibus propter præsenta-
nea pericula immergant. Nã vix ibidem possunt non latêre fraudes quæ Deũ non celantur: Et ideo
meritissimò quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab ista numularia quæstuariaque arte deterrent
homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt apud populum. At verò, ne nihil dicamus, neu totũ cã-
biorum vsum stirpitus videamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu admone-
re possum. Primùm huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatẽ: propter *Prima as-*
argumentũ modò factum, nempè quia semper est certum non minus, sed plus valiturã restituendam *sertio.*
pecuniã quã sit illa, quæ prius confertur: & nisi certi essent campsores aliquã sibi factum iri lucri ac-
cessionem, nunquã cambirent. Secundò hoc sit etiam constitutissimum, ꝙ temporis illius expecta- *Secunda.*
tæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendum pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in
decimas nundinas cambitio fiat. Neq; de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertiò *Tertia.*
& hoc etiam impræsentiarum admonuerim, ꝙ dum aliqua fit nundinarum intermissio vt cambium
in illas proferatur, in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gra
tia, campsorum praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouẽbri,
ad nundinas Resurrectionis, quæ fiunt Bergis mense Maij cãbire, eò ꝙ cum illæ sint ditiores, pluréś-
que adeò sint, qui cambia suscipiant, pluris illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ
Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretiosiora fiunt. Nam iam tunc non cãbitur pecunia præsens
pro præsenti, sed pro illa, quæ in futurum auctior speratur: præterquam ꝙ semper ratione maioris
dilationis plus insuper recipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cambia. Et confirmatur hæc ratio.
quoniam si illa futuri valoris ratio haberi possit in cãbiis, eadem ratio duci posset in cãbiis proximo-
rum locorum eiusdem regni, imò & eiusdem loci. Posset inquã quis numerare pecunias in nundinis
Maij Metinensis restituendas ibidem in nundinis Octobris: easdémque cum lucro: propterea ꝙ spe-
ratur tunc auctum iri pretium, quæ tamen patentissima esset vsura, vt quæstione etiam proxima re-
perentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ profectò non *Legitima*
potest non esse suspecta. Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimã cambiendi rationem, quàm *cãbiorũ ra*
si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præsentibus coniecturis æstimetur *tio.*
absque fraude & dolo pecuniæ valor, qui est in præsenti aut in proximis nundinis: & secundum illud
solutio cãbij constituatur. Hinc enim esse censeo cãbire præsentem pecuniam pro præsenti. & præci-
pnè dum cambitur ad Romam & ad quemcunq; locum, vbi non expectantur nundinæ. Ex quo fit ꝙ
prætermissio nundinarum nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quòd si dicas forsan
tempore faciendæ solutionis res fore variatas, respondetur, quòd eiusmodi pericula oportet te su-
bire. Nam hæc est negotiatorum conditio & sors. Etenim si vis pecuniam tuam adeò in tuto colloca
re, iam non est negotiatio, sed verè mutuatio cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus seipsi mercatores iugu-
lant, quamuis illi qui rationem suarum habent conscientiarũ, benè vident nullius esse momenti: sed
illi hæc cogitant, qui suam volunt vsuram fucare & incrustare. Ad primum igitur respondetur, ꝙ etsi *Ad primũ*
cambia ad longius tempus non sint adeò frugifera, neque tam commoda cõferenti prius pecuniam *argum.*
non tamen ideo fit consequens, vt possit illius dilationis gratia pretium recipi. Aliàs omnes vsurarũ
nequitias excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempore amplius petit
pretium, ꝙ diutiùs habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectãdi beneficium
gratis conferre, non faciat eiusmodi cambia, quia neque si improbissimè ab alio rogetur, excusabitur
à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Imò qui illam caussam allegat, recipien-
di pretium, ore proprio, suam fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod vt supe-
riùs ac rursus nuperrimè dicebamus, iustè nequit. Secunda verò ratio, nempe quòd quò laxiora *Ad secũdũ.*
sunt cambia, plures sunt qui recipiant, & ideò pretium augeri licet, non est præ sua fœditate audien
da. Primùm, quia non sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea, quãdo accipien
tium multitudo inde emergit, ꝙ plus temporis expectator solutio: iam suprà explicuimus quemad-
modum

modũ non sit iusta caussa augendi pretia, eò quòd radix manifestissimum in fronte inscriptum habet vsuræ titulum. *Ad tertiũ.* Quare ridiculum est, quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctius nõ recipi propter longiùs tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, vt possit in loco solutionis parare pecuniã. Nam profectò idem est prorsus recipere ratione expectati temporis, atque ob id recipere, vt alter possit soluendam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim prorsus de caussa qui ad vsuras recipit maiores soluit, quanto longius illi tempus conceditur.

QVÆSTIO DECIMATERTIA.
DE RELIQVIS CAMBIORVM GENERIBVS.
ARTICVLVS I.
Vtrùm cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

Primum argument. EDENSIORIBVS ergo cambiorum spinetis emensi, reliqua quę decisu faciliora sunt, in hac postrema quæstione proponamus. Et primò arguitur, licitum esse pro cambio inter duo loca eiusdem regni pretium recipere. Nam loci distantia huic negotio accidentaria est, atque adeò licet iustitia pretij violari possit, si non pro ratione distantiæ taxetur: vsura tamen non potest committi: quandoquidem & transferre pecuniam ab vno in alium locum, pretio quoque æstimari potest. *Secundum.* Secundò: Quia cum dictum sit posse cambiri pecuniam vnius loci pro maiori alterius, quando pluris illic æstimatur: eadem ratione id fieri potest in nundinis eiusdem regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactum duci Metinæ. In contrarium est quòd eiusmodi cambia meritò apud viros probos vsuræ charactere inuruntur.

Prima conclusio. Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si res syncerè & candidè, vt simpliciter sonat, consideretur, potest quidem pro cambiis inter quæcunque loca quantũuis propinqua pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proximè faciebamus, demonstrat. *Ratio conclusionis.* Si enim magnum pecuniæ pondus transmittendum tibi esset à Metina Hispalim, vel à Florẽtia Romam, posset qui illam Hispali haberet vel in numerato vel in debitis, eandẽ à te Metinæ accipere: & quia consignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non amplius quã exiguũ illud quo per nuntium posset mitti, nisi fortè non fictum sed verũ latronum vel alius generis periculũ itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. Hæc autem pretia adeò sunt exilis momenti, vt nihil apud campsores fiant. *Secunda conclusio.* Quocirca adhibetur secunda conclusio: Pro cambiis intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretiis tantæ æstimationis, quanta campsoribus in vsu esse solet. *Probatio.* Probatur: quoniam illa non fiunt caussæ transferendæ pecuniæ Quoniam ad id neque labores necessarij sunt, neque propter itinerum pericula industria aut diligentia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fœnus pro ratione temporis exigi quo differtur solutio. Neque de hoc vllus eorum, qui bene morati sunt ambigit. Tertia conclusio: *Tertia conclusio.* Cambia quæ re vera eodem loco aut parum distanti in eadem prouincia redhibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorum regnorum, neutiquam ab vsuræ labe elui possunt: sed inter ea, quæ propriè dicuntur sicca, primum habent locum Quare illa quæ Mediolani, verbi gratià, fiunt per Genuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flandriam: si re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit, non habet in illis locis pecuniam, neq; sperat habere vt illic soluat: sed vbi recipit, indiget, & illic est soluturus: quidquid campsores fingant, impudentia cambia sunt, vt suprà sub tit. de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmenta & palliamenta quibus cãpsores nubilium bona deglubunt. Sciunt enim dum ciues qui mercaturam non exercent, cambia ab ipsis expuscunt, nullos habere apud Flandriã numos, & nihilominus cogunt eos vt ad suos ipsorum campsorum ministros literas dirigant qui cambia remittant. Non solùm ergo hominibus vt illic diximus, immo & Deo ipsi imponere isti pergunt. At verò aiunt, nihil mea refert soluturúsne sit mihi alibi an non. *Syluester.* Porrò autem his Syluester verb. vsura, 4. §. 9. quòd quando campsor id scit vel præsumit, in vsuræ vitium mergitur: quia hoc scit nullum recipere pretium nisi pro tempore: sicuti ille facit, qui fictitios boues a rusticu emit, quos non habet, eosdémque illi locat qui saluos sustentet, & operarum mercedem soluat. Et quo vsuræ huius venenum apertius patescat, fac ciuium quemlibet qui non est campsor, illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nunquid non vt manifestatius vsurarius haberetur? Cur ergo non etiam campsor? Multò autẽ impudentiùs eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quanuis in virtute eodem recidat, etsi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam vt dicebamus, si in nundinis Hispanis facienda est solutio, eodem recidit. Quapropter illa cambia quæ in Italia intra eandem prouinciam fiunt, nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo possint modo personari, ne appareant vsuraria: cum planè pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur.

Ad primũ argumen. Ad prius igitur argumentum iam responsum est. Ad posterius autem respondetur, vt superius dicebamus, quòd intra eandem prouinciam fieri non potest cambium præsentis pro præsenti pecunia *Ad secũdũ.* diuersi valore, æstimata. Sicut inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouinciis varietas inde prouenit, quòd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alia verò vbertate fruitur. In eodem autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporum: vt si modò maior sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia: & sub hac spe cambiri, vsura esset ratione temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant, pretiosius fiunt, sint licita.

POstremus deniq; cambiorum scrupulus est, vtrū quo proximæ nundinæ alterius loci distantius absunt, pretiosius fieri possit cābium? Et arguitur à parte affirmatiua: Cambire in primas nundinas quantocunq; tēpore distantes, nulla est vsura, vt suprà declaratū est. *Primum argum.* Quòd si fiant extra regnū, potest maior pecunia ꝑ minori, & econuersò, cambiri, vt est etiam definitum: quo autem distantiores sunt tpe nundinæ, plures sunt qui cābiorum pecuniam petant: ergo nihil obstat quo minus cābium pretiosius fieri possit. Qn̄ quidem vberiorem recipiētium numerum pretium cambiorum auget, si ex corrupta radice nō pullulet. In cōtrarium est ꝙ augmētum hoc prouenire videtur ex hoc quòd diutius expectatur solutio: quod vsuræ testimonium est.

Hunc articulum ob ea potissimùm cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt, nempe propter cambia q̄ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimuero si cambium ad nundinas eiusdē ꝓuinciæ fiat, iam satis dictū est nō esse licitū plus recipere, propterea ꝙ nundinæ plus distēt. Nam illic sola temporis ratio habetur. Qn̄ verò cambium extra prouinciam fit, tunc est dubium, eò ꝙ vel valor pecuniæ diuersus in altero loco, vel translatio vr̄ cambium iustificare: dum nundinæ distantiores sunt tpe. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, ꝙ cùm illic non sint nundinæ, sicut de Roma dictū est, nō cambitur nisi ad certum tps. Diuersimode tn̄ à nobis ad ipsos q̄ ecōuersò. *Explanatur quæstio proposita.* Campsoria.n. pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluenda est Vlyssipponæ post integrum mensem: & cùm illic, vt de Flandria hoc tpe dictū est, nō sit tanta pecuniæ copia, pluris apud illos quam apud nos æstimatur: ob idq; ille qui Metinę mille numerauit, licet aliquatulo minus reciperet Vlyssipponæ, tamen sicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Flādria, tn̄ recipit. Et si tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambium lingua nostra vocatur, Ad par: hoc est ꝙ idem prorsus recipitur quod confertur: cùm tamen illud par Lusitaniæ valore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione translationis pecuniæ illud lucrum esse licitum. Attamen in remissione quæ illinc ad nos fit, venenosior latet anguis. Remittitur enim ad primas nostratum nundinas. Sed quo plus distāt, plus mercedis exigitur: & solent plurimum quatuor mensium induciæ concedi. Obtendunt autem campsores non illud plus recipere propter tempus; sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caieta. in illo suo celebri opusculo, c. 7. *Caietanus.* huic campsorum caussæ apertè fauet: admonet siquidē diligenter notandū, nō esse sufficiēs signum iniusti contractus minus date pro cambio, dum tēpus multū interiacet ante nundinas, plusque qn̄ proximæ sunt nundinæ: hoc est campsorē qui prius numerat minus dare qn̄ distantiores sunt nundinæ: plus autem quando sunt propinquiores: vt eandē recipiat pecuniā: id est plus lucrari propter longius dilatū tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsan, inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea ꝙ ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locū habens venditorum, pluresq; cambia recipientes. At verò profectò nisi ego grauiter decipior, non possum non mirari ꝙ hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campsorib. obtulerit. Ad q̄stionē ergo duab. *Prima conclusio.* conclusionibus respondetur, ad cambia quæ ad Lusitaniam fiunt peculiariter accōmodatis. Prior. In pretium missionis pecuniæ hinc illuc, recipi quidquam nequit, nisi quanti æstimaretur simplex translatio pecuniæ, iuxta formam explicatam quæstione secunda. Itaque si centum ducati qui Metinæ mille centum argenteis regalib. æstimantur; valent Vlyssipponę mille forsan tercētum campsor non potest recipere Vlyssipponæ nisi mille centū: & tantillum forte insuper quantū valeret illa trāslatio, quę profectò dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cùm, vt vsus habet, longè plus recipiatur, eiusmodi cambia culpa non carent. Posterior conclusio: *Posterior conclusio.* Neq; remissio pecuniæ illinc ad nos maiori prorsus digna est q̄ eiusdem pecuniæ transportatio valeret. Has simul conclusiones vnica ratio ex superioribus collecta satis probat. *Probatio vtriusque cōclusionis* Pecunia enim vnius loci non potest in alium cambiri nisi altero duorum modorum, vel ratione translationis pecuniæ, vel quia in vno loco ꝓp eius raritatem pluris æstimatur q̄ in altero, in quorum neutro nulla haberi potest temporis ratio, sed laboris in transportando, & pręsentis ęstimationis amborū locorū. Sed refulget hic lucentius ratio occluditurq; magis via palliandi vsuras, propterea ꝙ nullum hic patet suffugium ad nundinas: quę quidem in Lusitania non fiunt, vt expectetur quantū illic sit valitura pecunia. Præterea ꝙ in remissione inde ad nos manifesta cōmittatur vsura, palam inde fit, ꝙ quanto maius est temporis interstitium vsq; ad nundinas, maioris ęstimantur cambia. Et quo ad argumentum à nobis pręfatum, ac perinde ad opinionem Caietani, respondeamus: Manifestum est ꝙ numerosior multitudo recipientium cambia non aliunde nascitur q̄ ꝙ laxiores indulgentur ad soluendum inducię. Quare illa de caussa augere pretia, manifesta est iniquitas. Secus si (vti quęstione pręcedenti diximus) idem receptorum numerus aliunde augeretur. Pręterea, & inde detegitur vsurę facies ꝙ campsores Metinenses propterea ad id cogunt cambiorū receptores ad soluendum primo mēse, vt inde posteà longior sit temporis distantia vsque ad proximas nundinas vt locupletius remittantur. *Scrupulus.* Sed rogant forte campsores quomodo cambient? quia non potest primo mense sibi Vlyssipponę pecunia solui in numerato, propter eius qui illic est raritatē, sed in remissiuis chirographis: & ideo coguntur illo tempore cambire quo proximę nundinę longè distant. *Solutio.* Respondetur autem ita iustè cambire posse, si nullam prorsus temporis rationem habeant, hoc est eodem prorsus pretio cambiant, dum nundinę per quatuor menses absunt ac si intra mensem essent. Haud equidem nescio quam plurimos ab alijs multiplicari cambiorum modos, quos nos consulto missos fecimus: tum quòd adeò sint obscu-

ri vt nullatenus possim lectorem informare: tum etiam quod omnia summatim fundamenta me arbitror tradidisse, per quæ de singulis potest quisq; oculatissimus iudicare. Nam fateor, nisi qui mediocris fuerint ingenij, & attenta consideratione rem fuerint speculati, præterea ab ipsis campsoribus instructi, non possunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, respondere. Bellorum enim calamitas, quam cum multa peccata in rempublicam inuehere solent: in caussa potissimum esse consueuit, vt reges pecuniam vndiq; & maximè ex famosis nundinis cambiorum via corradant. Atque hac de caussa cambiorum turba & sæpè præter legem permittitur. Sed fieret multò cõsultius, si in tali calamitate Rex secum tantùm eadem sineret cambia fieri, cæteris verò interdiceret: nam cùm non sit par in cæteris, ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, vt si cum rege fiant: fieri debeant cum cæteris. Quamuis quæ personatæ vsuræ sunt, neque cum rege licitæ fiunt.

De cambiorum ministris. De ministris autem cambiorum, per ea quæ superiori libro de vsurariorum famulis dicta sunt, iudicari potest: quamuis in cambiis celebrandis noua quæpiam de illis adnotanda supersunt. Est enim *Dubium.* dubium an qui cambium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratià: Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimum pecunia succurrunt, neq; ingenti fœnore: sed aiunt tanquam *Solutio.* eius ministros se ex multis locis campsoriam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos esse ab omni vsuræ labe: si quas vsuras soluunt, ab ipso recipiant. Hic autem multa sunt consideranda. Accipere enim nomine regis dupliciter contingit: immo verò vno tantum contingit re vera modo, sed ipsi alterum fingunt. Ille inquam propriè cambium accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquam eius famulus id exequitur: puta quia eius œconomus, est vel à secretis, &c. itaque ipse non fit debitor cambij, quod recipit, neq; posteà tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illum recipit. Et talis minister nullam vsuram committit, sed accipit vice domini ad vsuras: quod vrgente necessitate licitè fit. Sed alius est, qui licet fingitur minister regis, nõ est tamen: nempe mercator aut campsor qui aliunde ad vsuras accipit vt regi sub eisdem vel maioribus tribuat. Exempli gratià: Petrus accipit à Paulo & à Ioanne &c. & dat regi: itaque rex non cambit cũ Paulo vel Ioanne, sed cum Petro, qui fit dominus pecuniæ. Hic ergo personatus fit regis minister, cùm officium campsoris exerceat: & ideo accipere ad vsuras, peccatum illi est: non solum quia id facit absque propria necessitate, verum quia ad vsum illicitum accipit: ac perinde ea sub vsuris regi tribuere, aliud est ei nouum peccatum vsuræ. Id quod ex alio eorum vsu fit etiam apertius. Aiunt. n. quod qua ratione possunt aliunde sub fœnore pecunias disquirere, quas regi tribuant, possunt & suas

De cambiorum proxenetis. tribuere proprias. Hoc ergo non faciunt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubium vllum, si cambia faciant vsuraria, verè vsurarij sunt. De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrentibus constituentibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeò sint vsurarum ministri, vt eodem conuoluantur vitio: quamuis peius illi qui factores campsorum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. De his ergo factoribus qui aliorum nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operæ pretium. Et quidem si scientes ac prudentes vsuraria cambia faciant, ad restitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptionis, quæ illis peccatum est: etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignoranter & bona fide, arbitrantes cambia esse licita, vsque adeò, vt (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est non teneri ratione acceptionis: teneri tamen videntur ratione rei acceptæ, cùm posteà cambiorum iniqui *Dubitatio.* tatem resciuerint. Saltem dubio procul tenentur, quando aliquid lucri apud ipsos remansit. Si verò *Primum argument. à parte negatiua.* nihil illis prorsus ex lucro prouenerit, date in primis tenentur solertissimè operam vt illi quorum nomine cambia fecerunt, restituant. Si autem id perficere nequeant, tunc meritissimo dubitatur, an iidem ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. Enimuerò quòd nullatenus teneantur, ex illis radicibus argumentum corruitur quas libro quarto sub titulo de resti. iecimus. Haud enim aliunde quàm ex altero duorum capitum vinculum restitutionis nascitur: scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullam prorsus commisit culpam, non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi promisit reddere. Hoc patet *Argu. 2.* vtroq; iure: nam tota lex Aquilia, quæ de iniur. & damno dato scripta est, nemini actionem dat nisi contra eum qui in culpa fuerit. Et extrà, de iniu. & damno dato, can. si culpa. non dicitur si caussa tua *Solucio.* sed si culpa tua datum est damnum. Vnde neque in practica, neque in foro exterioris iudicij, vllus damni aut iniuriæ cõdemnatur nisi qui in culpa fuerit saltem leuissima. Accedit & quod suprà diximus, quod si quis à latrone partem furti dono susceperit quod consumpserit, neq; factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri: isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neq; apparet teneri rõne rei acceptæ postquam nihil prorsus lucri eos tetigit. Hæc argumenta hanc profectò negatiuam partem cõcluderent, nisi quòd ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquam, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vsus adeò publicitus malè audit, vt nemo sibi prætexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consulat, quin verò peritissimos atque homines præcipui nominis: adeò omnes clamant periculosissimam artem esse. Quocirca ego non auderem istos prorsus saltem à toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipsis de re componere vt aliquid soluant: aliquid verò eis condonetur.

Dubium de re accepta a latrone

FINIS LIBRI SEXTI,

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER SEPTIMUS DE IUSTITIA ET IURE.

PROOEMIVM.

HActenus de iustitia & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. Amodò de partibus eius potentialibus, id est, illi annexis subsequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa, quæ cùm non sit eius directè subiecta species, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod vtrique commune est, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratià: Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum quòd est vnius ad alterum, secundum, quòd versatur circa debitum: ac tertium, quòd æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autem licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum, cui per ipsam beneficium confertur. Ob idque licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulatum, quem ei debemus, versatur. Sed tamen quia Deo, vt auctor est quinto Ethicor. Aristoteles æquale reddere non possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ deest, quapropter reducitur ad iustitiam, tametsi ratione obiecti longè sit quàm illa præstantior. De liberalitate autem ac misericordia, déque id genus cæteris, quæ longius à iustitia distant, nihil præsenti Opere tractare decreuimus, sed de religione. Neque vero de cunctis eius partibus, abiret enim Opus in immensum, sed de his tantùm quæ cum iustitia coniunctiorem habent affinitatem, nempe de voto: quippe quod reddere, ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum, ac de decimis, & simonia, quæ, nisi quod materia differt, simillima est vsuræ, sacrilegaque iniustitiæ species. & postremo de his quæ ipsi vicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in eleemosynis quam in residentia. Præsens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neque nobis vitio dandum est, quod ordinem quadammodo Diui Thomæ non insectamur. Nam tum quòd decimarum tractatus simoniæ disputationi affinis est, quæ voti sermonem subsequitur, tum etiam, quia spontaneæ promissionis consideratio illam antecedit, quæ obligatio consideratur reddendi id quod debetur, in hoc septimo agere constituimus de voto quo Deo aliquid vltro promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quæ eidem debita sunt. Aristot.

QVÆSTIO PRIMA, DE SVBSTANTIA VOTI.

S.Thom.1.2.quæstio.88.

ARTICVLVS I.

Vtrum votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur.

Primum argum. HVNC statim in fronte articulum proponimus: Vtrùm votum sit rei alicuius possibile, quam anteà vi præcepti non debebamus? Nam si nihil est quod Deo non sit vigore præcepti debitum, inanis est vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua: Nihil operis præstare Deo possumus, quod ei non sit à nobis tenore præcepti dilectionis super omnia debitum: ergo vanum est quidpiam vouere. Probatur antecedens: Tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus: ergo nihil est, quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. Secundo: ille nos de nihilo creauit, suaque misericordia pascit, & sustentat: ergo quidquid sumus, atque adeo quidquid operati possumus, illi debemus. Immo verò, vt etiã Ethnicus ipse *Aristo.* Arist. 5. Physic. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficiis par rependere: nihil ergo ei alias indebitum spondere possumus. In contrarium autem reclamat tota scriptura sacra, vt Deuter. 23. Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, & Psalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Hanc quæstiunculam, licet scholasticis insolitam quam superficie tenus in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi præ foribus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiam contendunt. De qua te illos lib. 3. de natu. *Auctor libro de natura & gratia.* & gra. cap. 2. in indicium detulimus. Lutherus inquam in suo damnato Opere De votis monasticis demoliri nititur morem hunc ecclesiasticum: quoniam res est, inquit, sine auctoritate & exemplo scripturæ, merumque ac perniciosum hominum inuentum. Audi monachum, quanto impetu suũ euomat institutum: idque posteà Lutherani in suis dogmatibus confirmare studuerunt. Fuit enim *Lutherus.* Lutherus omnium hæresum Vvicleff fidus atque impudans renouator. Ille quippe molimen hoc *Vvicleff.* fuit anteà molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vvald. tomo 5. de sacramentalibus, tit. 9. cap. *Thomas. Vvaldens.* 83. & 84. doctissimè, disertissiméque de hac re disseruit. Sed vt alios omittamus, rationem originémque erroris huius, vt nos loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. Prima *Geminus fons vnde Lutherus præteritũ errorem hausit.* fuit: quod putauit præcepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaque illi offerenda, quæ facere possumus: vt in primo argumento dicebamus. Vnde continuò intulit, non solùm nullum esse opus quod non sit natura sua præceptũ, verùm & nullatenus mortales in hac vita posse illud præceptum satis implere. Quapropter ait quemcunq; quantumcunque iustum in omnibus operibus delinquere, vt arti. 31. & 32. ad Leonem adstruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunque præcepto concludi: quem quidem modum cùm pro ratione præcepti adhibere non possimus, quocunque opere delinquimus. Sed tamen misericordia, inquit, Dei est, quòd non nobis eandem omissionem imputet. Ex quo sibi ipsis inferunt nullum esse supererogationis opus, quod esse queat peculiaris materia voti. Alter istorum putidus fons extitit, quod opera iusti debent liberrimè fieri: votum autem necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius capitis error quæstio. subsequenti monstrabitur. Primum tñ expugnauimus loco citato: nimisum ostendentes quemadmodũ in illa blasphemia persistant, quod Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autẽ expugnatio nihil ad præsens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, vt radicem panderemus ex qua illas in nos blasphemias depromunt: porrò quod distinguamus à præceptis consilia: cùm tamen omnia sint præceptis comprehensa: Item quod putemus aliqua esse opera supererogationis, per quæ homines & nos præcipuè monachi satisfacere gloriamur: non solùm pro nostris, verum etiam pro alienis delictis, de quibus subinde supererogationis operibus vota emittimus. Fuit tñ hæresis *August.* hæc aduersus Pelagianos condẽnata: vt refert Aug. in epistola ad Paulin. Vbi ex decem eorum erro- *Conclusio catholica.* ribus illum quintũ facit, quod diuites baptizati tenerentur renuntiare omnibus diuitiis. Respondetur ergo ad quæstionem catholica conclusione: Præter opera præceptorũ supersunt alia nõ debita, quo *Prima probatio.* rum votũ emittere iustũ est, ac celebre religionis officiũ. Conclusio tũ frequentibus vtriusq; instrumenti testimoniis stabilitur, tum etiã locupletissimis sanctorũ exẽplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deu. 23. citare: & ex Psalm. 75. Extat, & Num. 6. lex: Vir siue mulier cũ fecerint votũ vt sanctificẽtur, & se voluerint dño cõsecrare, à vino & omni quod inebriare potest, abstinebunt. Et eccl. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Et Prou. 20. Ruina est homini deuotare sanctos, & post vota retractare. Neq; vero se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quod vetus lex iampridem cum suis præceptis est antiquata: nam hæc nõ ex ceremonialib. habentur, aut iudicialib. quæ abolita sunt, sed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Immo verò quò istorũ cæcitas apertius deprehendatur, Ethnicorũ mos locupletissimo testimonio est ipsissimo naturæ iure hanc vouendi religionẽ fundari: sanè quibus sẽper vbiq; terrarũ solenne fuit tam rebus afflictis, quàm pro lætis victoriis vota suis delubris nuncupare. Vnde Liuius lib. 1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim vouit Salios, fanaq; Pallori & Pauori. Et Psalies legẽ prospiciebat Euangelicã vbi aiebat, Immola Deo sacrificiũ laudis, & redde Altissimo vota tua. Sacrificium enim laudis sacrosanctũ cõuiuiũ nostrũ est, cui cõuenit reddere vota. Mox & patrum exẽpla perpetuò durãt, vt

illa

illa imitentur. De Iacob autem legitur Gene. 28. votum vouisse Deo. Et de Anna Samuelis matre. 1. Reg. 1. Et vt reliquos sileamus, ex illo Lucæ 1. Quoniã virũ non cognosco, clarè colligitur sacratissimæ Virginis votũ, vti August. asserit in lib. de nuptiis & cõcupiscẽtia: & refertur 27. q. 1. can. sufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Act. 18. totondisse sibi caput in Cenchris, quod haberet votũ. Et in Euãgelio Matth. 19. cõstat votorũ instituta Christo esse probatissima. Ait enim primùm esse eunuchos, qui se castrauerunt, hoc est, sua spõte, absq; legis vinculo, propter regnũ cælorũ. Et ne contrà cum Lutheranis existimaretur præceptũ, subdit: Qui potest capere capiat. Cuius instat 1. ad Cor. 7. Pau. De virginibus præceptũ non habeo: consilium aũt do. Deinceps subsequitur adolescentis historia: qui Christũ interrogatione pulsans quid faceret, vt vitã haberet æternã, responsum accepit, vt seruaret mãdata. Cui rursus dicẽti cuncta à iuuentute custodisse, respõdit Christus: Si vis perfectus esse, vade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me: vbi apertè perfectionis statũ à præceptorũ materia discreuit. Ait enim primùm: Si vis ad vitã ingredi, tanquam de re necessaria. Quare vt legitur Marc. 10. postquã adolescẽs respõdit omnia seruasse, intuitus eum Christus, dilexit eum. Vnde fit consequens, non fuisse mentitũ, licet Hieron. & Orig. ad contrarium annuere videantur. Ob idq; Dominus cupiens eum ad vberiorem frugem promouere, culmẽ ei perfectionis mõstrauit, quo post præceptorũ fundamẽtũ in cõsiliis promineat. Quocirca illico Petrus publico Apostolorũ nomine subdit: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? Super quo loco Aug. lib. 17. de Ciuit. Dei, ca. 4. ait: Hoc votũ potẽtissimi vouerãt, iuxta illud 1. Reg. 2. Dãs votũ vouẽti. Constat ergo Apostolos voto se obsequio Christi cõsecrasse. Hæc autẽ nõ est loci præsentis locupletiùs disserere: quæ rursus q. 5. sub titulo de voto religionis, in mentẽ redibunt. Sed expediebat statim in libri vestibulo rationẽ patefacere, cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ nõ sunt lege debita. Ratio ergo conclusionis de cõtrario principio, quàm quo Lutherani nituntur, ducitur hæc: Plurima extãt opera, ad quæ nullũ nos cogit præceptũ, multaq; alia, à quibus neq; legis prohibitio nos arcet, ergo voto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedẽs: Prouidentissimus Deus in edendis legibus, quibus nos cogeret, nõ tantũ ad id aspexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodq; à nobis posset absoluta auctoritate exigere: sed cũ omnia suauiter pro cuiusq; cõditione disponat ad id prorsus quod vniuersi mortales secundum imbecillem naturã nostrã præstare sufficiebamus: nã lex omnes æquè obligare debet: atq; ad id maximè, quod tũ ad eius cultũ, tũ ad nostrã mutuam charitatem necessarium erat. Hoc autẽ non est quidquid vnusquilibet totis suis virib. efficere potest: sed ea prorsus quæ in Decalogo continẽtur, & quæ illi tanquam ibidẽ implicita appẽdẽt: ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, faceréne ea velimus an secus. Idq; apertius cõfirmat. Deus naturæ auctor præter sacramentorũ decreta nihil nobis aliud edixit, quã quod ipsa præcepisset: natura autẽ non obligat vniuersos vt vnusquisque quantũ potest, faciat: ergo neq; Deus. Aliàs nõ omnes ex æquo suis legib. obligaret: cũ non omnes æqua valeãt. Est ergo nihil minus quàm vesania sic de Deo sentire vt isti prædicant. Colligamus igitur multa nobis esse extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis votorũ materia. Adde, quod votorum materia, vt paulò inferiùs parebit, non modò sunt consiliorum opera, verum & præceptorum. Sed hactenus locuti sumus de illa peculiari, quæ nõ nisi voti obligatione sit debita.

Probatio secunda. August.

Hieronym. Origenes.

Augustin.

Ratio conclusionis.

Confirmatio.

Ad primũ igitur argumentũ in contrariũ, negamus maximo illo dilectionis mãdato omnia complicari opera, quæ quisq; exhibere potest: sed satis est sic tota mente & anima & viribus Deum diligere, vt nihil eidẽ dilectioni aduersum admittamus: quod quidẽ in hac vita per Dei fauorem & subsidiũ implere possumus. Dupliciter quippe, vt 2. 2. q. 10. 4. art. 6. auctor est S. Tho. præceptũ hoc impleri potest. Vno modo perfectè, s. dum ad finem peruenitur quẽ Deus intendit qui sanè est, vt homo se illi omnimodo amore coniungat, vt neq; venialiter delinquere, nec aliũ admittere amorem queat. Atq; hoc fiet in patria, quoniam secundùm verbum Apostoli 1. ad Corint. 15. Deus erit omnia in omnibus. Vnde August. lib. de perfe. iust. Illa, inquit, plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur: Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo. Sed alio modo impletur imperfectè, quoniam s. etsi non perueniatur ad finem: tamen à regula non receditur, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Quare impletio hæc nõ eò dicitur imperfecta quòd non sufficiat ad euitandam culpam, sed quod per ipsam non assequimur fidem. Vnde idem August. lib. de spiritu & lit. c. 26. inter militantẽ vitam & triumphantem sic discernit quòd ad iustitiam huius vitæ quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est non peccare. Neque id, inquit, deputandum est culpæ, quòd nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum à nobis conspicietur. Ad secundum autem respõdetur, quòd licet quidquid sumus, figmentum Dei simus: non tamen quidquid operamur, ei virtute præcepti debemus: vtpotè qui suas leges naturæ nostræ tenuitati admetitus est.

Ad primũ argument.

D. Tho.

Augustin.

Ad secundum argu.

ARTICVLVS II.

Vtrum votum in solo voluntatis proposito perficiatur.

SVpposito, votum esse possibile propter liberam materiam, quia extra præceptorum obligationem superest, quæritur de eius substantia, quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine Peripatetico prima inuestigatio est de genere: ac subinde de forma definitionis: secunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atque alterum in sequenti. Cõpertissimum ergo cùm sit, votum esse actionem humanam, quæritur cuiúsnam sit potentiæ actus, vtrũ s. sit voluntatis propositũ, an verò intellectus promissio. Et arguitur, quod sit propositũ. Est enim multis recepta definitio voti, quod sit cõceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum se Deo obligat: propositum ãt huiusmodi firmũ solo

Primum argum.

Argu. 2. voluntatis motu perficitur:ergo votũ in tali proposito consistit. Secundo & vox rem ipsam ostẽdit. Dicitur,n.votum à voluntate:nam id quisq; proprio voto facere dicitur,quod voluntate facit:cùm *Argu. 3.* ergo promissio nõ nisi rationis opus sit,fit cõsequẽs,vt in voluntate votũ consistat. Tertio,Illic votũ pficitur,vnde obligatio nascitur:nã hæc est voti genuina virtus: obligatio autẽ ex solo proposito absq; vlla promissione exoritur:ergo illic votũ cõsummatur,Probatur minor: Per hoc,q̃ quis mittit manũ suã ad aratrum,obligatur ad opus,secundum illud Luc.9.Nemo mittẽs manũ suam ad aratrum,& respiciens retrò,est aptus regno Dei:nẽpe q̃ obligationẽ frangit:per hoc autẽ q̃ quis opus proponit,mittit manũ ad aratrum:ergo illic fit obligatio,atq; adeò votum . In contrarium est illud Ecclesia.5.Siquid vouisti Deo,ne moreris reddere:displicet enim ei infidelis & stulta promissio.Vbi quod priùs nominatur votum illicò nuncupatur promissio:in qua ideo eius est substantia posita.

Prima voti acceptio. Ad quæstionis elucidationẽ hoc primùm de nomine notandũ est,quod est Latinis celebre: idq; duplicis significatus.Est enim verbi illius nomẽ,quod est,vouere:hoc est promittere:non cuiq;,sed Deo,vel diuis:Promittere siquidẽ,pollicerĩq;,& spõdere,cõmunia verba sunt pollicitationum quæ vel Deo fiunt,vel hominibus:vouere autẽ eam præcisè significat,quæ fit Deo.Est namq; votũ,vt in subsequẽtib. patebit religionis promissio, ac virtus,qua soli Deo eiusque sanctis seruimus . Vnde Cicero ad Atticũ:Ego me maiore religione q̃ quisque fuit vllius voti,obstrictũ puto. Quocirca vota *Cicero.* nuncupare,est diuis voce polliceri,& destinare pro fœlici rerũ euentu. At verò quia id quod à Deo *Secunda acceptio.* votis,hoc est oblatis promissionibus deposcimus valde desideramus,inde vsu venit , vt desiderium ipsum votum dicatur. Vnde voti compotes dicimur , & pro voto succedere gaudemus dum nostra assequimur desideria. Et vota facere idem est quod optare,auere,& precari. Hic autem non vsurpatur nomen in hoc posteriori,sed in priori significatu:vt vouere sit vota emittere,& quod Latinè dicitur,vota suscipere:hoc est aliquid Deo sanctè polliceri. His præhabitis ad quæstionem duabus cõclusionibus respondetur. Prior est:Ad votũ tria ex necessitate requiruntur. Primò quidem rationis *Prima conclusio.* deliberatio. Secundò verò propositum voluntatis. Sed tertiò promissio,in qua ratio perficitur voti. Probatur:votum obligationem secum affert ad aliquid faciendũ vel cauendum:obligatio ãt quę ex *Probatio cõclusionis* propria voluntate nascitur(nã secus de illa,quæ oritur ex lege)per modum promissionis fit:ergo ante promissionẽ nullũ est votũ. Probatur minor:Obligat se homo alteri non aliter quam ordinando se illi,offerẽdoque id ad quod obligatur ordo ãt est opus rationis. Quare sicut imperãdo (q̃ est act⁹ prudentiæ)ordinat homo ac disponit quid fieri à suo famulo debeat,& deprecando quid sibi per superiorẽ fiat,sic promittẽdo ordinat,quid ipse pro aliis facere disponat:atque adeò in hoc rõnis actu cõsistit obligatio,ac subinde votũ. Promissio ãt ex faciendi proposito proficiscitur: ꝓpositum verò, cùm sit actus deliberatæ voluntatis,deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad votũ ordine necessarii. Adde,q̃ cũ ex promissione obligatio emergat,debet ei innotescere cui fit. Est aũt hoc inter homines ac Deum interstitium,q̃ cùm nobis non nisi vocibus aut exteris nutibus aliena mens innotescat,non potest homo homini,nisi voce aut signis quidquam promittere . Vnde Prou. 6.Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autẽ(cui intima cordium patẽt,secundum illud 1.Reg.16.Homines vidẽt ea q̃ patent,sed Deus intuetur cor)per solã mentis loquelã fieri potest promissio. Quo fit,vt si voti essenuã ac necessitatẽ spectes,in intellectu absq; vlla voce cõsumatur. Posterior cõclu*Postrema conclusio.*sio:Solẽt nonnunquã duo alia superaddi voto,quæ sunt illi accidentaria . Sed nihilominus ad eius attinẽt expressiorẽ firmitatẽ:vt puta externa oris pronunciatio:secundum illud Psal. Reddã tibi vota mea,quæ distinxerunt labia mea. Quæ qdẽ verba nõ sunt respectu Dei necessaria sed respectu nostri:sicuti vocalis oratio,ad expergefaciẽdos nostros animos, excitãdosque mẽtis oculos in Deum. Secundò etiã acciri solet aliorum testimonium,vt nõ solùm Dei metus, verùm & humanus pudor firmiores nos reddat,ne voti fidẽ defringamus . Quo forsan allusit sententiarum Magister in 4. dist. 38.vbi ait,q̃ votum est testificatio quædã promissionis spõtaneæ,quæ Deo,& de his quæ sunt Dei, *Magister sententiarum.* fieri debet,tametsi & de testificatione interna fortè loquatur,qua se homo Deo debitorẽ contestatur. At verò quamuis hæc lucida sint nihilominus pluscule lucis indigent. In primis circa tres actus *Documentum.* prioris cõclusionis recolendum est ex Phil. 6.Ethic.c.9.& 10.tres esse prudentiæ actus. Consulere & iudicare,seu sententiam ferre,ac tertiò imperare. Supposita enim finis intentione,quæ ex virtute morali proficiscitur,verbi gratià,tẽperatè viuẽdum est,voluntas intellectu vtitur ad consultandũ *Aristo.* de mediis,conferendúmq; difficultates quæ sunt in religione cum illis quæ sunt in coniugio,illaq; mediorum collatio est cõsilium. Inuẽtis autẽ mediis per synesim fertur sñia: quæ est melioris cõmodiorisque medij approbatio. Significato ergo deliberationis,ambo cõprehenduntur , tã consilium q̃ sententia. Atq; hoc est proprium voti fundm̃. Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate,quanta esse debeat,indagare: Vtrum antequam votum obliget,cuncta sint consilio deliberãda quorum ignoratio cohibere hominẽ posset à vouendo? Hæc enim apparet esse quorundam iuriscõsultorum opinio:in quorum cœtu esse vr̃ Richardus lib.4.dist. 38.artic.1. Vbi ait,q̃ vbi nõ est plena *Quæstio de liberationis.* deliberatio,& si sit semiplena,inde nullũ oritur voti ligamẽ. Et arguitur ꝓ hac opinione: votũ,cum à voluntate dicatur,debet esse spontaneum & voluntarium:ignorantia autẽ voluntarium tollit ergo vbi nõ omnia plenẽ liberãtur,non est plena libertas,atque adeò nec votum. Secundò: Vota hæc *Richardus.* qua facilitate fiunt,subinde franguntur:ergo periculosa sunt,neque succedere valent prospere: at*Motiuum Richardi.*que adeò tutius est illa irrita reputare . Quapropter non desunt qui dicant , referente Syluestro in verbo,votum.2.§.13.quòd iratus aut bene potatus vouens aut iurans ingressum religionis,nõ tene*Altera ratio ad idẽ.*tur:quia quod calore iracundiæ fit,pro non facto haberi debet. His tamen nihil obstantibus sentiendum arbitror cum Palude 4.dist.38.q.1.& cum Caietan.præsenti articulo,quòd ad votum requiritur

pleua

plena deliberatio. Plenitudo tamen deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo, vt opponitur subreptioni, motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, quem vocant primo primum, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti: seu secundo primus, in quo sola esse potest venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio mõ plena deliberatio est, qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidẽ non est necessaria. Probatur prior pars: Votum debet esse non modò spõtaneum, verùm & sic deliberatum vt sub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus est voluntarius: & secundo primus, qui est absq; plena aduertentia, esse non põt mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationẽ non sufficit: q̃n quidem votum sub mortali culpa hominẽ deuincit. Hæc autẽ plena deliberatio in hoc cõsistit, quod homo iudicio cognoscat quid faciat. Et cõfirmatur: Per motũ vbi sola esse potest venialis culpa, votũ non frangitur: ergo neque per talẽ motũ firmatur. Posterior verò pars probatur ratione contraria. Ad voti nexũ satis est, quòd sit opus spontaneum: sed prior deliberatio ad hoc sufficit, purà iudicare quid facias: ergo posterior nõ requiritur. Secundò id confirmatur: Talis promissio homini facta obligaret: vt si eo iudicio pecuniã pollicereris, aut vxorẽ tibi spõderes: ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigẽdis promissis est, quàm homo. Tertiò, illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortalẽ culpã: ergo ad voti obligationẽ. Enimuerò si quis in repẽtino periculo mortis cõstitutus votũ suscipiat rei bonæ, meretur & non nisi per virtutẽ religionis: ergo talis voti susceptio est verè votũ. Itẽ, si esset rei illicitæ, esset lethale crimen: ergo dũ materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quartò, si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptitio motui contra votũ faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadẽ deliberatio sufficiens est ad votum confirmandum. Colligamus ergo, quòd si quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, q̃ rõnis iudicium tollerent, votum emitteret, non obligaretur: vbi tamẽ illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in verbo, votum, ad perpendendum, an subitum votum fuerit validum: nempe ꝙ si transacta angustia periculi eum, qui vouit, facti pœnitet: vel, vt ipse ait, est malè cõtentus, signum est votum nõ tenere. Fallit inquã grauiter regula. Nam etiã si diu deliberes, potest te post facti tędere. Fulcitur pręthereà conclusio auctoritate canonica: vt c. sic nobis, de regula. vbi clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad habitus susceptionem cõpellitur. Et 17. q. 4. can. sunt qui opes. illi etiã qui tumultuario mẽtis impulsu, nõ iudicio, perpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilominus tanq̃ sacrilegi habentur si eas reuocant. Addiderim tñ huic sententiæ hoc temperamentum, ꝙ talia vota, repentina deliberatione suscepta iustã secũ afferunt dispensationis caussam. Id quòd doctè Panor. admonuit super c. veniens. de voto & vot. red. Quin vero c. ipsum id clare docẽt: tametsi neque monitum hoc præterierim ꝙ vbi votum Deo nuncupas, qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi à præsentaneo periculo eripiat, posteà saluus profectò iniquè & infidè dispensationem procuras. Nã licet repentina deliberatio id sinat: tamen caussa vouendi, beneficiũq; receptum ingratitudinis te redarguunt. Ad primum igitur argumentorum in contrarium rñdetur, ꝙ cùm quis rationis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorantiam abstergit, quæ voluntarium tollit: licet non cuncta consideret, quæ considerari possint. Et confirmatur inde solutio, ꝙ labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquã satis citra experientiam percipiuntur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. Sciscitaris autem, quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione nõ seruari ciborum delectũ, nec ieiunia, aut quidpiã aliud difficile, quod si prænosses, nunquã voueres, vtrùm cùm ita seductus vouẽs, iugo subiaceas? Respõdetur, quòd si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat: quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus in quo ius vult vt rei grauitatẽ perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minutiora, nihilominus obligaris. Pari modo, si quis rusticum falleret, dicens Hierosolimas citra nauigationem adiri posse, aut Romã nõ longe distare, cũ lõgissimè distet, q̃ ob caussam peregrinationem voueret, votum nõ teneret. Secus, si assereret maiorẽ esse itinerum amœnitatem, quàm re vera est. Hic videri cuipiam posset de metu protinus & vi quę voluntarium tollunt, dicendum: veruntamen cùm tm̃ hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, cõmodiùs de metu tractabitur quæstione sequenti, sub titulo de obligatione voti. Sequtur ergo de secundò actu, qui est propositum voluntatis. Nam ꝙ id sit voto necessarium, ambigere nemo potest: quandoquidem citra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeò neq; obligatorium votum. Igitur post deliberationẽ, quæ est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est electio & consensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiã ꝓponit operari. Arguitur autẽ, quòd hoc propositum non sit necessariũ, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiã pollicetur aut iurat, etiã si nõ proponat seruare promissum, obligatur: quandoquidẽ ex ipsa promissionis natura, fides promittentis adstricta manet. Respondetur trifariàm contingere promissionem fieri. Vno modo, dum quis proponit tum promittere, tũc ẽt seruare promissum. Et de hac neutiquã ambigitur quin sit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio q̃ propositum, quam promissio est de opere ipso cùm scilicet opus deliberasti, proposuisti, promisisti. De qua igitur ait S. Thom. Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremũ, scilicet dum quis neq; intendit facere quod promittit, neque vero promittere q̃d dicit, sed nugari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eò ꝙ promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico, q̃ Ciuili, siue Deo promissio

Probatur proxima sententia. *Prima probatio alterius partis.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Fallax regula Summæ Angelicæ.* *Temperamentum ꝓlatæ sententiæ.* *Panor.* *Ad primũ argum.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Argumen* *Solutio.*

fiat siue homini, cõpellitur sic vouẽs aut promittẽs seruare fidẽ: quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Aliàs si vousquilibet allegãs non habuisse propositũ obligandi se, audiendus esset protinus respublica perditũ iret. Vnusquisq; enim contenderet nõ esse monachum, neq; matrimonium contraxisse. Requirit ergo ꝙ quicunq; hoc caussari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimè id probet. An verò qui tale votum verbo tenus emisit, aut matrimoniũ contraxit, teneatur parẽre sententiæ? Respõdet hîc Caieta. ꝙ ratione Ecclesiæ & scãdali tenetur. Hæc autẽ sententia grano salis condienda est. Nã si id qđ iubetur, fieri nequit licitè, porrò quia intrinsecè malũ est, potius mortem perpeti ille debet, q̃ obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundò publicè contraxit, & si foro exteriori cõpellatur debitum reddere, obedire nequit, esset nãq; fornicator. Si tamẽ id licitè fieri potest: vt fictum monachum habitare in conuentu, habitumq; gerere, tũc obtẽperare tenetur: vbi citra scandalũ suffugere nõ valet. Nã si subripere se posset, in aliamq; se cõferre prouinciã, vbi qa nõ esset notus, citra scandalũ quiret exẽptus viuere, non teneretur se sententiæ summittere, q̃ in falsa præsumptione fundabatur. Tertiò, Eodẽq; medio modo potest quis votũ emittere, intendens quidẽ verè promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atq; in alijs, vbi obtentu citius bonorum temporalium q̃ religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quodammodo dubitari, an sit obligatorium? Facere enim in contrarium videtur, ꝙ non præcessit propositũ faciendi: & tamen S. Thom. dicit, ꝙ ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilominus ꝙ illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, id est volita ligat. Vnde fit, vt sic promittens grauiter peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo, qui intendit iurare, manet enim obligatus. Nec S. Tho. hoc inficiatur: quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatq; promittere, aut iurare, sed tamẽ non intendat se obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationẽ: postq̃ obligatio non est volita. At nihilo seciùs respondetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est caussam esse volitam. Nequis enim laqueum tibi inducere, quin illaqueeris. Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua quæritur, an sit post propositum ad voti obligationẽ necessaria? Sunt enim nonnulli ex Iureconsultis, q super cap. cõsulti. de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nã illa est casus illius ca. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositũ aperiamus. Propositũ quidpiã faciendi, est animum habere applicatum ad opus: applicatio autẽ animi idem esse apparet, quod obligatio. Secundò, Propositũ faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit, mentitur: siquidem reddit propositionem falsam: mendacium autẽ in re graui est peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio sufficit ad votum. His tamen non obstantibus, respõdetur, propositum ad votum, nõ sufficere, sed necessarium esse promissionem. Et primò patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiastæ 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votũ esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur: Votum non est nisi quod alteri: fit: ordo autem vnius personæ ad alterã, vt ait D. Tho. non est nisi per rationem, qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodo fit per rationem; sicuti præcipere & precari. Tertiò, Quò punctim res tangatur, votum est illud, vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ: fides autẽ, vt ipse & August. aiunt, est, qa fit quod dicitur: ergo votũ non habet vim, nisi id dicitur, quod faciendum est: dicere autẽ est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio, & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate cõstitutus dixerat, Nõ morabor, proponens in animo religionis habitũ, absoluitur à voto, quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. q. 1. aliud esse propositũ concipere in corde, & etiã ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum, qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicita. seru. l. pactum. Vnde prò solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum nanque cùm sit in voluntate, neque affirmatio est neq; locutio, sed est consensus seu voluntas, quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum: Promitto facere: sed est, simplex affirmatio illius, quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur, ꝙ si posteà sic proponens non faciat, mentiatur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est, quando protulit: quia tunc dixit ꝙ putabat facere, nec quando posteà fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absq; fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neq; contrarium colligitur ex dicto c. consulti. sanè vbi solum sancitur quòd qui proposuit per ingressum religionis Deo famulari, perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. Restat tum demum postremum argumentum: Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ suprà didicimus: imperium autem & iussio

Quæstio. Solutio Caietani. — *Qui vouet animo promittendi nõ tamen standi promisso manet verè ligatus.* — *D. Thom.* — *Dubitatio.* — *Solutio.* — *Opinio Iurisconsultorum.* — *Primum argument. præteritæ opinionis.* — *Argum. 2.* — *Propositũ nõ satis est ad votum.* — *Probatio prima.* — *Secunda.* — *Tertia.* — *Cicero.* — *Confirmatio.* — *Gregorius.* — *Discrimen inter propositum et promissionem.* — *Ad primũ argument.* — *Argumentum.*

sio prudentiæ antecedit electionem, vt S. Thomas sentire videtur secunda secundæ, quæstione 47. *D.Thom.* articulo 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hic distinguens respondet: videlicet quòd imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. *Caietanus.* Nam post deliberationem intellectus per prudentiã imperat voluntati vt eligat. Imperium autẽ quo quis præcipit aliis, electionem subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. At verò econtrariò, vt rent, star sententia, tam Aristot. quam sancti Thomæ. ac subinde veritas: nempe ꝙ imperium, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis, semper electionem subsequatur. *Reprobatur Caietani solutio.* Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionẽ non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatẽ ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige: sed, fac. Et ita illic dicit S. Thomas quòd consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum. Similiterq; ideo promissio sequitur propositum. Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehenderet, tam vana quàm solida, tam iniqua quam legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere, ꝙ votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto congruat definitio, articulo proximo cõmodiùs constituetur. Circa verba autem S. Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit fortè lector, an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæstione sequenti inter agendum de obligatione voti commodiùs disputabuntur: porrò vbi ex professo id tangit S. Thomas.

Ad primum igitur argumentum iam negatum est, conceptionẽ propositi sufficere sine promissione. *Ad primũ argumen.* Quare qui dicunt, votum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, voce firmata, intelligunt per promissionem. Ad secundum respondetur, ꝙ votum non dicitur à voluntate, *Ad secundum argu.* eò ꝙ sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. Et pariter ad tertium negatur quòd per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratrum. *Ad tertiũ argum.* Nam manum mittere, est animum operi admouere: quod non nisi per promissionem fit. De promittente ergo ait Christus, quòd si respiciat retrò, non est aptus regno cœlorum.

ARTICVLVS · III.

Vtrùm votum semper fieri debeat de meliori bono.

PRæcedenti articulo determinatum est genus, & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare: *Primũ arg. à parte negatiua.* Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod vocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto? Et arguitur à parte negatiua: Baptismus, vt habet glossa super illud Psal. Vouete & reddite, est votum: & tamẽ est opus præcepti. Et Iacob legitur Gene. 18. vouisse Domino ꝙ futurus ei esset in Deum: quod nihilominus est de necessitate salutis, ergo non semper fit de opere supererogationis. Secundo: Iephte, vt legitur *Argum. 2.* Iudicum 11. voto adstrictus occidit filiam: quem nihilominus Paulus ad Hebr. 11. inter alios sanctos *Paulus.* cõnumerat, & tamen illud non modò non fuit melius, verùm neque bonum. Tertiò, Nonnunquàm *Argum. 3.* emittuntur vota quæ in detrimentum personæ redundant: vt cùm quis se voto implicat, vt ieiuniorum ac vigiliarum, quæ immodicè vitam hauriunt, obseruatione affligat sese. Et nonnunquam de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur non lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona: ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. In contrarium est illud Deuter. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa, quæ non est in præcepto.

Ad quæstionem hanc, vt seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cùm votum multis qualitatibus vestiatur, secundũ illas expendenda est eius materia. Ea propter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti substerni, quædam manifestam habent rationẽ, cur non possint voto offerri Deo: quædam per cõtrarium manifestam quoq; cur licita sint eius materia: sed alia sunt, de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorũ primo gradu ea collocantur, quæ sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem incõsona & inuisa nẽpe delicta seu mortalia seu venialia. De his ergo statuitur prima conclusio: De re nulla illicita fieri licitè potest votũ: *Prima conclusio.* putà neq; de homicidio, neque de leuissimo mẽdacio. Probatur supposita natura voti, *Probatio.* quæ est ꝓmissio Deo facta. Promissio est rei, quam quis in alterius gratiam facere disponit: hoc enim à comminatione, quæ sibi contraria est, differt, ꝙ comminatio est rei alteri iniuriosæ aut perniciosæ. Promittere enim alteri, ꝙ sis eum occisurus, aut quomodocunque læsurus, comminatio potiùs est: promissio ergo non est nisi beneficij: delicta autem in iniuriam Dei cedũt: ergo qui occidere voueret aut furari, potiùs id Deo comminaretur, quàm polliceretur. Quare tale votum non esset obligatorium. Immo illud emittere peccatum quidem esset, idemque pòst implere cumulatius crimen. Huic proxima est conclusio secunda: De re indifferenti, nẽpe quæ nihil secum emolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosè potest emitti votum. *Secunda cõclusio.* Vt si quis voueat vngues die Sabbathi nõ rescindere, aut iter die Martis non arripere. Probatur conclusio: Quia cùm votum in gratiam honoremq; Dei fieri debeat, nõ solùm de re illi inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, verùm neque de re, *Ratio conclusionis.* quæ illi non est accepta: quippe quòd, cùm Deo in gloriam non cedat, vanum est, quin verò tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquod in rebus illis inesse creditur. Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria: alia verò contingentia, in nostráque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio: De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest votum. *Tertia conclusio.* Stupidus enim esset, qui se vel moriturum voueret, vel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atq; alterum impossibile. Sicuti qui voueret se aut nunquam volaturum, aut volaturum aliquando. *Ratio cõclusionis.* Ratio conclusionis est, ꝙ votum debet esse non

solùm vlerò factum, verùm & à prudeotia profectum: impossibilia autẽ & oecessaria nostræ volunta-
ti non subſtant: non ergo sub voti obligationem cadere possunt. Eorum verò quæ in nostra sunt pote
state, neq; Deo aduersa, alia sunt ad salutẽ necessaria: nẽpe vniuersa præceptorum opera, alia verò mi
nimè. Cum audis necessaria nomen: ad illa etiã catẽde, quorum cõtrariis à via salutis remoramur: vt
nõ solum pręcepta quæ simpliciter talia sunt, nẽpe sub reatu mortali obligãtia, verũ & illa ioclud as,
Quarta cõclusio. quæ obligant sub veniali. De istis ergo subiicitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est ne-
cessitatis, non est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntste. Materia enim voti est
Explicatur conclusio. illa, quæ eius ratione sit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub vo-
to: quia nõ pendet ea nostra voluntate, vt sit debitum, sed ea legis necessitare. At verò quia præcepti
necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare:
sed voluntariè illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere nemo potest sub voto. Non
quidem vt ad id obligemur ad quod non tenebamur, sed vt ad id, ad quod tenebamur, gemina simus
obligatione coostricti. Tenebaris inquã præcepto tẽperaotiæ, nũ fornicari: cuius transgressio vitium
erat tñ luxuriæ: emisisti eiusdem rei votum: obligaris ergo virtute insuper religionis. De illis demum
quæ neqoe necessaria suot ad finẽ: neque indifferẽtia, sed tñ cooducentia & eapedientia, vt consilia,
Quinta cõclusio. adhibetur quinta conclusio: Opera consilij sunt propria peculiarisq; materia voti. Cõcurrunt enim
in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, ꝙ non
sit de re Deo aduersa: propter quã eaclusimus peccata: neq; de re vana propter quam abegimus in-
differentia. Tertiò, ꝙ prudenter fiat: quã ob rẽ eaplosimus impossibilia & necessaria. Quare primum
votorum genus est iniqoum: fm vanum ac tertium stultum. Opera autẽ pręceptorum licet quodã-
modo sint materia voti: nõ tñ omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio nõ pendet à nobis, sed
ex legis necessitate. In operibus autẽ cõsiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gra
tissima, atq; in nostra potestate constituta: eorumque obligatio non ea legis necessitate, sed ex mera
voluntate nostra pendens. Hæc ergo hunc in modum cõstituta operæ pretium est pressiùs expẽdere,
emúnctiusq; collimare. Et quidẽ circa primã conclusionẽ hoc primom meditandum superest, ꝙ qui
peccatum Deo vouet, eius id maiestati cõmioatur: quæ ingentissima blasphemia est. Enimuerò cùm
quidquid peccatum sit, contra eius legẽ & voluntatẽ fiat, perinde est vouere hominẽ occidere, aut fu
rari, ac si Deo ipsi cõminareris idẽ malum. Vide ergo quãta hic sit peruersiu: nẽpe ꝙ cum votum act*
sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousq; religionẽ cõtaminas, vt obsequium
in cõminationis audaciã cõuertas. Ex hoc fit, ꝙ cũ votũ Deo fiat, atq; ad primum Decalugi mãdatum
spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitã vouere, q̃ homini sub iuramento iniuriã cũminari.
Nã iuramẽti violatio cõtra secundum præceptum est. Atq; ea eisdem rursus consequitur, vt vouere
Deo materiã peccati mortalis, in vniuersum sit peccatum mortale: etiã si nõ fieret cum ꝓposito im-
Dubitatio. plendi votum, dummodo adsit intentio vouendi, quia obiectum de se est mortale. Percontatis au-
Ratio dubitandi. tem vtrum votum emittere venialis culpæ, putà ioco mentiẽdi, aut otiosè loquendi, sit semper mor-
tale. Et arguitur à parte affirmatiua: Qui aliquid Deo ꝓmittit: quod tenetur nõ facere, grauem infer-
re ei videtur iniuriã. Atque id vrgentiùs roboratur. Votum, vt modò dicebamus, maioris est vincu-
li, cum Deo fit, quã iuramentum quod fit homini: iuramẽtum autẽ ꝓmissorium venialis cõmittẽdæ
Solutio. culpæ, videtur mortale: quoniã qui iurat tenetur facere falsum: ergo & votum. Nihilominus respon-
detur, votum de re veniali nõ esse nisi veniale: quoniã ipsum implere oõ est nisi veniale: Quare homo
noo se eaponit periculo mortalis. Vnde ad priorẽ rationem negatur, ꝙ promittere Deo id quod sub
Ad argumentum. culpa veniali teneris non facere, sit tibi mortale, sit de re veniali, propter eandem rationem, quia sci
licet implere illud non est nisi veniale. Idemque sequenti lib. q. de periurio, de simili iuramento dice
mus, scilicet nõ esse mortale. Et ratio est, ꝙ illud implere non est nisi veniale: facere autem contra il-
Dubium alterum. lud, nullum est peccatum, imò est virtus. Facere enim cõtra iuramẽtum, qđ nõ est obligatorium, oul-
latenus est illicitũ. Vt si iuras nõ audire missam io die paschatis, quã posteà audis. Sed tota culpa cõ-
Responsio. mittitur dum iuras, eò ꝙ iuras quod teneris facere falsum. Et ideo tota culpa debet perpendi ea ob-
iecto. Obiectum autẽ iuramẽti est veniale, quare neq; iurameotũ ipsum est nisi veniale. Circa secun-
dam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt indiffereotia, de quibus
emitti votum potest. Est enim iodifferens transire per vicum, aut ædium limina penetrare, & tñ sunt
nonnunquã salutaria vota, quibus se homo à similibus operibus arcet. Ad hoc facillimè respondetur,
quod indifferẽtia quatenus indifferẽtia sunt, id est, sub sua indifferentia perseuerãtia, dicari Deo, aut
diuis voto nõ debẽt. Et hoc pacto iotelligitur conclusio. Si verò peosata ratione aliqua, aut fine, per-
tinentia ad booũ fiant, tunc votũ eorũ oihil aliud quã religio est. Diaetim ratione aliqua vel fine: ne
quis putet propterea tãtũ quod res quælibet vonetur, illicò ratione voti de impertinentibus ad per
tinẽtia commigrare. Eaempli gratia: Vouere rescindere vngues, vel non rescindere, illicitum est: quia
etiam post votum res est indifferens: nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absq; alio fine
voues non trãsire per vicum, aut nõ ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt pec-
candi, putà inspectaodi fœminã: vel alicu inimicum, tuoc fiuot ad rẽ referẽtia, ac subinde voti materia.
Eadem ratione mulierenla vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, sed ta-
men non abstinet ab aliis operibus, vanum emittit votum: quia alios re insumẽre labores, nil diuæ
Virginis refert hoc aut illos insumas. Si autem voueas omni opere seruili abstinere, legitimum votũ
est. Sunt tamen aliqua, quæ prorsus neq; probantur neque reprobantur: Vt si quis voueret die Sab-
bathi indui albo in memoriã virgioitatis Deiparæ, oõ omnino esset vanũ. Itaq; eaistimandus est finis
vel caussa, quæ opus facit ad rem pertinere. Ex his fit consequens, quòd dum votum de similibus re-
bus

bus emittitur, nõ obigat nisi quãdiu finis ille cõducit, & caussa durat, quæ votum fecit legitimũ. Illa enim cessante, cũ opus ad suã redeat indifferentiam, definit esse materia voti, atq; adeò cessat obligatio. *Pulchra deductio.* Vouisti vicini limina nõ calcare propter periculum, quod intus latebat: illo cessante nõ diutius votũ tenet. Hoc probatur; quia votũ nõ plus obligat, quã si lex esset: Lex autẽ cessante in vniuersum eius caussa & fine cessat: ergo pariter votum. His demũ instructus documentis, cẽsere de votis quisq; potest, quæ de huiusmodi indifferentibus rebus passim emittũtur. Loquebaris fortè cũ homine & in colloquio aliquid tibi ingratũ accidit, ꝓpter quod vouisti nunquã ampliùs cũ illo inire sermonem. Et forsan ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cũ illo ludere, vel non ludere chartis, vel nõ ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neq; aliqua existit caussa, vt ad bonũ inseruiãt tũc talia vota nullatenus tenẽt. Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autẽ loqui cũ tali persona occasio tibi est mali, votũ tenet. Sicut si voueas non ludere propter dispendium, quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neq; hotũ vlla esse potest dubitatio quæ hominis cõscientiam vllo pacto sanciat. *Dubitatio.* Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerũ indifferentium fecit, potest cõtra illa facere: satisq; illi est voti pœnitere. At verò de iuramento ꝓpter eius reuerentiã, posset quispiã animi hærere. Enimuerò si illud quod metu mortis extorquetur implendũ est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis percolsus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictius persuadere, vt iuramẽtũ de re etiã indifferenti sit seruandũ: aliàs fieret falsum. Nihilominus respõdetur, iuramentum promissoriũ huiusmodi rerum nulla prorsus caussa aut fine ad rẽ aliquã cõferẽs, nõ magis obligare, quã votũ, quoniam tale iuramentum nihil aliud est, quàm promissionis ac voti cõfirmatio. *Solutio.* Et ideo si votũ nõ obligat, fit vt neq; iuramentũ. Iurasti nunquã te ampliùs cũ tali homine colloquuturũ: aut nunquã ampliùs transire per limen ad quod pedẽ fortè offenderas, aliáve similia, quæ nullius sunt emolumenti: peccasti quidẽ cũ iurasti cõtra secundũ præceptũ, veruntamen iuramentum nullatenus fit obligatoriũ: quare absq; dispensatione facere contra ipsum nullũ est peccatũ: atq; adeò neque mendaciũ: quoniã, vt suprà dictũ est, tota istorũ iuramentorũ malitia patratur dũ fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere cõtrà, quia nõ est malum, non fit tunc mendacium: licet efficias fuisse falsum. Et ꝙ nõ sit obligatoriũ, patet; quia veluti si homini id promitteres, nihili tuã faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccle. 5. vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi verò dubium esset, an res esset aliquo modo vtilis, tunc timorati animi esset dispẽsationem procurare. Neq; simile est de iuramento extorto qũ cadit super materiã, quæ est alterius emolumenti: latroni autẽ promissam pecuniã exoluere, res est cõmoda, atque adeò ex natura sua iuramenti materia. *Scrupulus,* Quapropter, licet sit extortũ, propter reuerentiã diuini nominis est implendum: materia verò vana non est iuramenti subiectũ, ac proinde neque obligationis capax. Sed de hoc libro sequẽti latiùs. Circa tertiam cõclusionem nulla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorandum quidnam contineat veritatis. Est enim argumentum, ꝙ materia præceptorũ non sit materia voti. Nã cũ votum sit opus cõsilij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur cõsequens vt eius materia debeat, similiter esse arbitraria & cõsiliorũ: & ideò vbi lex obligatos nõ habet, vanũ fit votũ, imò verò quodammodo Deo ingratũ, Nam qui vouet facere quæ Deus aliàs iubet, maiorem vim suæ videtur attribuere volũtati quã Deo iubenti. Itẽ adhibere præcepto votũ, ex animi languore procedere indicatur: nẽpe ꝙ homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere nequeat. Insuper & dęmonem lacessit vt pugnantiùs eum tentamentis inuadat. *Solutio.* Respõdetur nihilominus præceptorũ materiã esse quoque posse votorũ. *Prima ratio S. Tho.* Et ratio S. Tho. est, ꝙ nõ est simpliciter necessaria, sed à nostra pendet voluntate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori vinculo astringere. *Secũda ratio.* Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnantia. Secundò id solẽni Ecclesiæ vsu probatur. *Tertia.* Vouẽtes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erãt prohibiti: idq; à clericis, dum sacris maioribus initiantur, exigitur. Tertiò licitũ est & sanctũ, ad id ad qđ lege tenebaris, iureiurando te insuper innodare: vt cũ mutuũ recipis, aut depositũ, aut aliũ iuris cõtractum: ergo simili modo potes voto eandẽ cõfirmare fidem. *Quarta ratio.* Quartò quãuis lege tenemur non occidere, non furari, &c. nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas nõ allicit, metus pœnæ cohibeat: ergo nulla est repugnantia legis obligationi alteram voti adhibere. Sunt qui quasi de nomine disceptantes, dicant, hoc genus promittendi non esse propriè votum, ob id ꝙ materia nõ est proprius apta: nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret, si promissum nõ solueret: videlicet cõtra legẽ, & cõtra promissionẽ. At verò profectò nõ est cur negetur esse propriè votũ, postquam est vera promissio Deo facta. Et cõfirmatur sic esse fatendũ. Nam qui tale votũ trãsgreditur, vt suprà dicebamus, verè cõtrà religionem peccat: nõ autem sic peccaret, nisi verè faceret contra votũ. Nam si in hac obseruantia substãtia religionis, quæ est genus, cõtinetur, fit vt & substantia voti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorum votum emittere.

Vnde ad primum in cõtrarium argumentum respondetur, ꝙ etsi vouere sit opus consilij: non tamen requiritur vt materia sit ꝓpria cõsilij: nã potest esse cõsilium vt arctiùs nos ad id perstringamus ad quod lege tenebamur. Quòd si huc fortè verba sancti Thomæ ex 4. distin. 38. q. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non propriè. Respondetur, largè, non accipere pro eo quod est abusiuè, sed pro eo quod est communiter: quemadmodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeãt rationẽ voti: sed tamen quia materia cõmunis est & votis & præceptis, ad quã subinde omnes homines in cõmuni tenentur, ait huiusmodi materiã nõ esse propriã, id est, peculiarẽ voti. Quare hic exactiùs loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex verbis Augustini 17. quæstio. 1. vbi ait: Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ

nisi

nisi vouerimus, non debemus. Neque in hoc plus tribuimus nostræ voluntati q̃ Dei, sed religamus *Ad secundũ.* eandẽ diuinæ religioni, vt firmiùs id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quãuis in hoc proficeamur nostrã imbecillitatẽ, illã tñ cõsolidamus. Atqui vt dæmones inde ferociores in nos insultãt, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tametsi, vt verũ fateat, vota hæc operũ præceptorũ nunquã aut vix vnquã alicui suscipienda aut cõsulenda sunt: qa neq; crebrò solent bene succedere. Quare vel nõ fiant, vel cassanda sunt, vel facile dispensanda: nisi qñ persona prudens & constans est, ad rem tñ aliquã procliuis, quæ occasio illi est mali grauissimi aut scãdali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malũ. Votũ verò votũ nunquã venialiter peccandi sanè sit mentis! Ad hoc respõdetur, eiusmodi votũ insanũ esse, neq; vllo pacto obligare: quoniã est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniã peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autẽ nunquã peccare mortaliter, non est genere suo malũ: quoniã id per Dei gratiam possibile est. Attamẽ neq; hoc prorsus consulerẽ: quia res est perdifficilis, tũ factu tum præsertim & cognitu: potissimum de peccatis cordiũ. Crebrò enim scrupulus pungit cõsenserisné in mortalẽ culpã: votũ autẽ debet esse de re cõperta & de opere cuius trãsgressio in propatulo habeatur. A

Quæstio parua. singulis autẽ cauere, hoc vouere permittitur: vt nõ fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris autem, vtrũ si quis emitteret votũ nunquã peccãdi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata, quæ potuerit, vt iocosa mendacia? Offert se nanq; ad id ratio, nã qui promisit dare decẽ, si cuncta nõ põt, tenetur tñ ea conferre, quæ potest. Et qui promisit ieiunare Aduẽtum, si nequit totũ, tenetur nihilominus in quantum potest. Respõdetur tñ tale votum ad nihil obligare: quia stultum est. Hoc ta-

Solutio. mẽ postremum superest decidere: Vtrũ transgressio cuiuscũq; talium votorum sit mortalis? Vt si qs vouit non mentiri iocosè. Potrocinatur nanq; affirmatiuæ parti ratio hæc, q tunc mentiri esset religionis violatio, quæ à genere suo est mortale. Solutio autẽ huius pendet ex articulo subsequẽti, v-

Primũ dubium. bi disputabitur vtrũ transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. Ex quinta autẽ conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multò grauiora. Et primũ, an licitũ illa sit malo fine vouere? Vt si quis, queãdmodũ nuper dicebamus, religionẽ Cruciae

Ratio hæsitandi. totũ militiæ profiteretur opulentiæ cañsa præbendarũ: aut si quis quod crebertimẽ vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatẽ: sed propter sacerdotia: nimirũ ditari magis cupiẽs, quam

Solutio Caietani. sacrificare. Apparet. n. votum non esse licitũ, atq; adeo nec obligatoriũ. Nam malus finis obiectum viciat: de malo autẽ obiecto (v t conclusione prima dictũ est) iniquũ est votũ. Dubiũ hoc etsi doctè boc loco differat Caie. accuratioris tñ eget examinis. Multimoda enim distinctione vt imprẽsentia-

Distinctio. rum oportet. In huiusmodi inquã votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finẽ. Potest quippe vel obiectũ ipsum voti in malũ referri: vel applicatio animi ad vouendũ, vel votũ ipsum. Exẽpli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationẽ: Voueo dare eleemosynam propter vanam

Prima assertio Caietani. gloriã: tunc vocula, propter, moderari, & quod aiunt, determinare potest aut verbũ, dare, aut verbum voueo. Et quidẽ priori modo obiectum ipsum voti, quod est, dare, refertur in malum finẽ, à quo ideo datio ipsa cõtaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votũ nullũ esse, sed est inter illa, quæ prima cõclusione cõdemnatur. Nam dare propter vanã gloriã, est malũ obiectũ, & multò erit iniquius vouere aliquid facere propter malũ mortale, vt si voueas ad ecclesiã ire ad sollicitandum puellam. Nam ire ipsum tunc malũ est, qđ est voti obiectum. Exẽplũ secundi: Vt si quis intẽdens pingue sacerdotiũ, cuius nõ est dignus, fieret sacerdus, vbi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modò nõ disputamus: aut cũ nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectũ voti nõ refertur ad malũ. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum: præpositio, Propter, non modificat tem quæ est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim pòst sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, putà nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleẽmosynam propter vanã gloriã: sed tantùm professus est propter malum finem. Et de hoc intellectu fit assertio secunda: Votum sic factum,

Secunda. tenet. Et ratio est, quia obiectũ eius res licita est, & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem: nempe militare, orare, sacrificare: quæ quidẽ nõ referuntur in sinistrum finem. Pari modo si quis profiteretur religionem, peruerso fine adductus: porrò vt posset posteà res conuentus suffurari. Ille enim obiectum voti, putà vigilias, orationes, & obedientias nõ refert in malũ, sed finis vouẽdi fuit malus. Quare votum, quia de bono est obiecto, solidum est & firmum. Ad rei autẽ perspicaciorem intellectum arguitur. Sicut dare eleemosynam propter vanã gloriã peccatũ est, & corrupto fine ire ad ecclesiam sic & malo fine votum facere: ergo sicut votum primi generis est malũ, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finem. Quòd si vtrunque malum est, fit, vt neutrũ teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in præsenti materia notandum est, quod lectorem minùs attentum fallere valdè posset: nempe nõ esse id vniuersum verum, q omne votum illicitum & malum sit irritum: neque hoc à nobis assertum est, sed hoc tantùm, q omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo, q vouens sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem vouendo: tamen quia votum, bonum habet obiectum (nam etsi votum referatur in malum finẽ, tamen obiectum non refertur in eundẽ) votum tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votũ factum malo fine malũ est: ergo nõ obligat: sicuti si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. In tertio autem modo plusculum latet ambiguitatis. Exempli

Tertia. gratia: Rex sciens & prudens iustum indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, putà dare pondus auri, bonũ per se est: finis tamen voti, putà, obtinere inquam victoriam, est malus. Et de hisce igitur votis distinguendum hoc pacto est: Si tale votũ fiat vt

Deus

Deus eiusmodi victoriã cōcedat, non est religioosis actus: imò omnino religioni contrarius, eò quòd qui sic vouet, Deũ facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quã Deo impingit, munus illi spondet: ob idq; nullum est votum, sed graue impietatis blasphemiæq; peccatũ. Atq; adeò lõgè sceleftius, q̃ si esset votum de re illicita. Multò enim enormius est Deũ facere auctorẽ mali, q̃ rẽ illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera, vt compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votum antè facias q̃ rem incipes, an postquã fueris optatis potitus. Nam etiã si post partã victoriã aut patratũ adulteriu Deo quidpiã ob id voueas, quò rẽ tui cõpotem desiderij, aut victoriã ioiquã habeas, votũ nõ tenet: quia eadẽ impietatis lue sordescit. Neq; si id voueres in gratiarum actionẽ: neq; pro illo gratũ Deo est gratias audire. Neque verò interest tale votum emittas, non exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed merè conditionaliter, hoc tenore: Si victoriam hanc obtinuero, aut si cõpos desiderij mei fuero, hanc faciã eleemosynam. Quoniã nullus sic sub mera cõditione vouet, nisi vt Deũ sui sceleris patronũ ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. Quòd si cõtrà insurgas: Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenẽt: nã quòd quis scorto pollicetur, soluere adstringitur: ergu & solidæ erunt respectu Dei. Negatur consequentia: quoniã potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedẽ debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neq; pro illo debet illi quidpiã rependere. Quare neque tenebit votũ: etiã si quis ignotaos putet talia vota esse licita: quoniã ex natura rei sunt impia & blasphema. At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietatem potest Deus auctor inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanctè possunt: nẽpe si rex bellum adortus nefariũ pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votũ tenet. Sicuti si in duellum descẽdens quidpiam spopõderit, si saluus euaserit: quia effectũ a hos Deo adscribere non est nisi virtus. Quapropter talia finis votum non vitiat. Secus, si pro eo voueat, vt hostem iniquè occidat. Nã licet Omnipotens caussa sit omniu entitatũ etiã pote delectationis quæ est in flagitio, & similium, neutiquam tñ peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij caussa Deus non sit, cõceptio tñ partusque foetus naturalis est, Deoq; adscriptus. Neq; idem est de victoria, quippe cum idipsum qđ est inique vincere, piaculum sit. Simili iure, si vsurarius aut lusor pro patto lucro votum voueat, illud qdẽ tenet: iuxta verbũ Christi: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis. Cum eo tñ id modetamine intelligitur, vt votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, nõ expleat, contingeret enim tunc de rapina eleemosynam erogare. Validiori demũ ratione votũ teoebit, vbi illud consertia ad puniendum malum, vel quò ab illo cautiùs cobibearis. Vt si huiusmodi emiseris votum: Si tale flagitiũ admisero, talẽ faciã eleemosynam, aut peregrinationẽ, aut seculo religiosa vale dicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera poenitentiæ, patratæ iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atq; adeò conditione posita tenent. De quibus inferiùs emunctiùs. Secundum dubium circa eandẽ cõclusionẽ cõsistit de operibus, quæ sunt cõsiliorum, aut directè cõtraria, aut impedimenta. Dissecantur hæc autem in tres ordines. Quædã enim sunt prorsus contrariæ de quibus respondetur nullateous licere votum emittere. Haud enim licet vouare nõ ingredi religionẽ. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuicunq; & semp integrũ. Quapropter votum cõtrarium nõ ligat: atq; adeò iniustũ est, nõ solum tam quam vanum, vetum & tanquam de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. Sed arguis: Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilium est facere: & ideò qui certua est nõ esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationẽ, vouere potest non facere. Respondetur, talẽ votum non posse à culpa excusare. Nam qui impotens est faciendi, incassum vouet non facere: & qui quoquo pacto spetat posse, iniquus est, dum se voto cohibet. Ob eandem caussam nemini licet vouere aut iurare se nunquam aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiussurum, aut quævis alia misericordiæ officia nunquam indigois impensurum: quandoquidem ea facere, sæpe sit consilium. Ne tamen complures condemnemus qui hoc cõsueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere cõsilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, nõ est cõsilium. Quare qui sic voueret: Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali voueret: sed qui diceret: Nulli neque vllo casu. Ex his fit consequens, neque licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere consilium est. At quoniam non cuicunq; est semper cõsilium, licet votũ facere nõ vouendi, nisi cotã tali persona, aut cum talibus circunstantiis. Nihilominus si eo nõ obstãte voueas, quamuis peccas: tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere: quoniam neque facta tenent. Deus nanq; ascensiones, teste Dauid, disposuit in cordibus nostris, non descensiones. Quo circa vouendi religio suopte ingenio & natura instituta est ad promouendos homines in sublime, nõ ad retrahendum. Secundus gradus operum est, quæ licet nõ secum cõpatiantur maiora bona: ipsa tamen per se officia sunt, neq; ipsorum vota votorũmve impletionis impediunt, quin ascẽsus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt: Vt si quis voto se pauperum se ruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat, perpetuò manebo: hoc inquam votum est obligans. Neque proinde obstat quo minus ille si libuerit citra vllam dispensationem religiosus fieri queat. In tertio verò ordine ea collocantur: quæ quãuis non sint formaliter religioni contraria: sunt tamen suapte natura eius obstacula: vt coniugale foedus. Qui enim matrimonium semel contum mauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. Jo dubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emittere ineundi cõiugium: Et arguitur hoc esse licitum, postquã obiectum est bonum, ac virtutis legitimum: & cuicunq; ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Itẽ, fas cuiq; est celebrandas

Dilutio.

Obiectio.

Secunda dubitatio.

Responsio.

Dubitatio.

Solutio.

Secundus gradus operũ quæ sub voto copre hendi possunt.

Dubium.

Ad primũ argum.

brandas à se nuptias iurare: quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quisque potest eundē votū emittere. *Recāditur visio.* Nihilominus respōdet eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita vt pote per quæ Deo offertur id, quod illi non est acceptū. Non aio ob id solùm, quòd impediunt maius bonum: nam & matrimoniū contrahere & consummare impedit religionem: sed quia per votū offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaq; potest contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicare. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisq; viam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsan aliquando afflare dignetur. Sed esto, saltem licere votum emittere connubialis cōsortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. *Argumētum contra prætēritam definitionē.* Respondetur, quòd qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare: aliàs cassum deceptoriúmque matrimonium esset: ob idq́ue dum absolutè emittitur, semper est illicitum: si autem contingere posset, vt quis matrimonium voueret, quale fuit inter Virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinque adiuncto, nihil aliud esset quā religionis officium. Contra hanc autem decisionem arguitur. De matrimonio bifariam meditari possumus. Vno modo, vt est in generationis officium, & tanquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modò indubie fatemur nemini licere voto se illi adstringere: quoniam est status inferior excelsiorem impediens, atque adeò abusus est voti, quod esse debet semper fœlicioris frugis: aut saltē minimè illi obstans. Sed altero modo consideratur in remedium ad compensandam illegitimā libidinem. Et hoc pacto arguitur, quòd sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale cōmercium ad hoc est etiam munus permissum: nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentū Caietan. arti. præsenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali caussa votum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Tho. in 4. distinct. 31. cui multi adhærent, adstruentes, quòd nō liceat solùm ad vitandam fornicationem coniuge vti. Esset enim tori coniugalis abusus: qui in officium tantùm cōcessus est. At nihilominus respondet, se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectū esse possit voti. *Caiet. solutio.* Verùm tamen quicquid sit de vsu, dato nunquam quòd esset sola caussa cauendæ fornicationis licitus, non tamen fit inde consequens fas esset tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat, ea sola est, quòd obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuū maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspexisse. Liberum enim cuicunque est ac licitum matrimonium inire, imò aliquando consilium: quia melius est, vt ait Paulus, & consultius nubere quàm vri: & tamen ratio quare non licet votum emittere, est, quòd quandiu quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, vt si Spiritus sanctus magis ei prosper afflauerit, mutare mentem possit. *Prima ratio in Caietanum.* Et quòd ratio Caietani fallax sit, patet: nam aliàs sequeretur, quòd liceret vouere matrimonium quatenus est in officium, si quidem bonum est. Si ergo non licet, quia est impedimentū religionis, eandem ob caussam non licebit vt est in remedium alterius mali. *Cōfirmatio* Et confirmatur: Non obstante tali voto, posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanū est atque adeò illicitum. Et ideò non possum de hac re Caietano nō refragari. *Ad primu argumen.* Vnde ad primum argumentum superiùs factum iam responsum est, quòd etsi connubiale fœdus obiectum sit bonū & legitimum: tamen hoc tantùm concluditur, quòd potest quisque illud inire, non tamen quòd possit votum eius emittere: quoniam vanum esset: quandoquidem eo nō obstante posset ille religionem profiteri. *Ad secundum argu.* Et pariter ad secundum respondetur, quòd etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus nō obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitū induere: neque aliter illud tenetur implere, quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiā status est. Quoniā istæ conditiones à iure semper intelliguntur prosilire. *Dubium alterum.* Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit, quæ fiunt contra consilia. Videtur enim nunquàm pertingere ad peccatum mortale: ob id quòd nullum obligat, atq; adeò neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus, qui se hospitali voto addixit. *Solutio.* Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cùm enim dare eleemosynā, & similia cōsilia, nonnunquam ad limen præcepti pertingāt (tenemur enim quandoque eleemosynam facere) si quis ita voueret vt proponeret nūquā eam largiri manifestè peccaret mortaliter: quia proponeret facere cōtra præceptum. Secundò, etiā consideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis: qua ratione quia vouet Deo tanquā gratum id, quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudens faceret, nō dubium quin peccaret mortaliter: esset enim manifestarius abusus voti: posset tamen ignorans excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiua maioris boni, nō habent aliam malitiam quàm vanitatis: quia re vera non tenent. *Obiectio.* Quare non videntur genere suo mortalia, nisi in odium fierent religionis: nam impia essent. Quòd si argnas, nullum protius habere, magis quàm si voueres seruire hospitali: negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum, maiori bono nō obstat, votū nihil habet culpæ. At verò licet votum coniugij ante eius cōsummationem nō impediat: tamen quia cōsummatio impedit, votum vitiatur. *Replica.* Quòd si arguas, licet iurare futuras nuptias, quia semper intelligitur exceptio, nisi iurans voluerit esse religiosus: ergo similimodo licet vouere matrimonium: respondetur, quòd quando promissio fit homini, etiam sub iuramento, iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariā eiusdem consilij polliceri, nisi palam exprimeres exceptionem, scillicet voueo Deo matrimonium, nisi de me ipse salubrius quidpiam disposuerit. *Licitum est vouere pro fine bonorū tēporalium.* An vero votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Vt si quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles, aut victoriā, tametsi nonnulli nos hæreticorū irrideant, dicētes hoc esse coëmere & mercari

carl à Deo: cũ tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso prouenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vtilia nobis sunt ad vitam æternã. Quare si votum fiat sub cõditione: putà, si hoc mihi illudve acciderit, tunc ante impleram cõditionẽ obligationem non parit. Secus si absolutè fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quãuis nõ adipiscaris, teneris. Ex his demum in calce quæstionis quam de voti substantia instituimus, venari quisque potest definitionem quam multifariam Doctores 4. dist. 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendiò continere, quæ subinde tam formam explicet quàm materiam. Est ergo votum promissio deliberatæ voluntatis, Deo de his quæ Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quòd dicitur, Deo facta, vbi intelligitur, vel diuis, separatur à promissione, quæ fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est, De his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam, quæ propria est ac peculiaris voti: licet extendatur ad præceptum. *Voti definitio.*

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thomas, quòd in baptismo fit votum: quamuis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum, quia voluntariè fit: sicuti cùm quis rem præcepti vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Senten. 4. distinct. 38. appellat votum commune. Attamen vt bene hic disserit Caietanus, non est propriè votum, quasi præcepto adiectum: idque multis rationibus comprobatur. Primùm, quòd Christianus transgrediens Christianismi præcepta, nõ duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signum est illic nos nõ obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis cõstat. Interrogatur enim catechumenus, an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat? & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantũmodo sunt professionis legis, & religionis Christianæ & assumptionis noui status: quę quidem nõ sunt signa noui voti. Postremò id confirmatur: quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum: vouere autem est liberum arbitrariumque opus consilij. At nõ pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, vt sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto, nouum per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quòd Christianismus est quædam religio ad quã omnes homines tenentur: atque adeo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes. De Iacob autem cùm Deo vouit, quòd futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quòd se voto ad id ad quod lege tenebatur, religiosus adstrinxit: vel certè vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas soluam tibi. *Ad primũ argum. D. Thom. In baptismo nõ emittitur votũ. Prima ratio proxime assertionis. Secunda. Postrema.*

Ad secundum de Iephte, cum Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum, quia discretionem nõ habuit, atque in reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Thomas, nõnulla, quę non modo genere suo bona sunt, verùm & in omnem euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia verò non solũ mala in genere, verùm & in omni casu: veluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorum ideò priora tutò quisque absolutè vouere potest: posteriora verò, nullo pacto. Sed alia prætereà existunt, quæ etsi genere suo sint bona, & secundum hoc legitima voti materia: possunt tamen in euentum exire sinistrum: & tale fuit illud quod Iephte vouit. vbi nota opus illud nõ fuisse indifferens: nam indifferentia iam suprà abacta sunt à materia voti, immo fuit genere suo bonum: vt porè immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, Quicunq; primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram domino, votum prudenti caruit discretione. Et similia sunt indiscreta vota, cum sub nota vniuersalitatis proferuntur: Videlicet voueo quidquid à me pauper petierit, illi porrigere. Nam forsan à te gladium petet ad patrãdum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Eapropter huiusmodi vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquã obligant. Atque hac de caussa impius fuit Iephte votum implens. Quoniam illud suapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, deq; aliis animalibus sacrificio offerri consuetis. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eò quòd non modò hominem contra ius naturæ, verum & gnatã truculentæ adegit morti. Eapropter quod in eius historia pręmittitur, videlicet spiritus sanctus factus est super Iepthe: neque ad voti emissionem, neq; ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quamuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde fit consequens, nullum admisisse delictum. Resenset enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnunquàm fuisse collapsos, tum, quòd aliàs iusti fuêre, tum propter egregias eorum victorias. *Ad secũdũ. Iephte impius in reddẽda votũ.*

Ad tertium respondetur, neque votum macerationis corporis, neque aliud quocunque tenere: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paulus ad Roman. 12. suos alumnos cõmonefacit, vt exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit sanctus Thomas, in his quæ ad seipsos attinẽt, plus sibi nimio iudicantes indulgent, consultius est, vbi de hac re dubium ingruerit, præfecti iudicio subdi. Percontaris autem quódnam erit indicium transgressæ lineæ in huiusmodi votis? respondetur non esse aliud quàm dum ius naturæ reclamat. Non dico quòd vbi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum asperitatem, non sint talia vota licita: aliàs neque quadragesima esset licita: sed qñ id quod facis, legi naturæ aduersatur: nempe quando afflictatio in homicidiũ vergit, tum voti obligatio aboletur. De alio verò argumenti membro, nẽpe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere, quare aliquando deridicula sunt & muliercularum ludicra: quin verò aliquando execranda: vtpotè quando sunt seu sortilegia, & superstitionum vel deliramenta vel sacrilegia. *Ad tertiũ. Paulus. Scrupulus. Solutio.*

QVAE-

QVÆSTIO SECVNDA.

DE VOTI VIGORE, AC VIRTVTE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 3.

ARTICVLVS I.

Vtrùm omne votum obliget ad sui obseruationem.

Primũ arg. Constituta voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primùm quæritur de eius vi obligandi. An videlicet omne votum sit obligatorium? Et arguitur à parte negatiua: Votum, vt dicebamus est promissio Deo facta: promissio autem simplex quæ fit hominibus, non obligat. Nam iure ciuili non omne promittens soluere cogitur: *Secundum.* Deus autem cum bonorum nostrorum non egeat, non censetur vrgentior promissorum exactor quã sit homo: ergo neque semper votum obligat. Secundò arguitur: Si votum esset obligatorium sequeretur quòd nullus vouentium metus à voti præuaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus caussa violare licet, ita neq; vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: *Tertium.* consequens tamen est falsum: eò quòd votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, auctore Aristotele, metus obstat. Tertiò: Nemo ad impossibile obligatur: vsu autem nonnunquã venit vt qui aliquid vouit, explere votum nequeat: nempe aut quòd ex alio dependet: vt si religionem vouit ad quam monachi eum admittere renuunt: aut si mulier quam virginitatem vouerat, lapsu deinde amisit: vel dum qui pe- *Quartum.* cuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat. Præterea quartò: Si votum omne soluẽdi nexu colligaret vouentem, sequeretur quòd omne votum illicò esset implendũ: nã quod debes, statim reddere cogeris: non tamẽ omne votũ statim reddere necessum est, vt putà quũ sub conditione fuerit emissum: ergo nõ omne votũ obligat. Quintò arguitur: Si votum omne obligaret, cõsequens fieret tum quod quis posset subditũ obligare, vt pater filium: tum etiam quòd qui per se non *Quintum.* posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunque voueris redde. Multóq; melius est non vouere, quàm post votum promissum non reddere. Nam vnum est consilium non capere: alterum verò iustitiam præuaricari.

Cõclusio responsiua. Quæstionis solutio facilis est & clara, quę in vnica conclusione consistit: Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegiiq; obligat. *Probatio.* Probatur, naturalis ratio conuincit vt promissi fides seruetur: vnde vt *Cicero.* Cicero, 1. de Offi. ex quo id Aug. in epistola 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat qđ dicitur. Quòd si homines hac lege inter se tenen- *August.* tur, lõgissimè cõstrictiùs tenentur Deo: tũ ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tũ etiã ratione beneficiorũ, quibus nos in dies accumulat. Ex his nãq; arctissimum fidelitatis vinculũ nascitur, quo homines tenẽtur sua Deo promissa persoluere. Vnde Sapiẽs, displicere, inquit, maximè Deo infidelẽ promissionẽ. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriã violari non potest: cum sit inter homines maximè necessaria. Quidquid autẽ charitati aduersatur per quam anima viuit, est *Secunda ratio.* peccatum mortale. Et secundò reatus augetur ratione vulneratæ religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiæ vinculo: illa autẽ quæ fit Deo, insuper ratione religionis. Et igitur vouere Deo, religio: atq; adeò id reddere, iustitiæ actus, religione insignitus. Ex vtroque ergo capite votum *Dubitatio.* genere suo obligat sub reatu mortali. Nihil in conclusione reliquum fit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus præceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto: Vtrum ratione leuitatis materiæ fieri possit, vt voti transgressio nõ sit nisi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quàm iuramentum, maiorémq; adeò sanctitatem præ se fert: in iuramentũ autẽ falsum nũquã ratione materiæ fit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera verò parte, cùm cõmune sit omni præcepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere.

Solutio. Atque ita indubiè cõfitendum arbitror. Et ne quis forsan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, egomet mihi sic probo: Votum est quædam lex quæ ex hominis voluntate dimanat, quã *Suadetur* scilicet quisq; sibi ponit: ergo non aliter obligare debet, quàm si lex esset ab ecclesia vel à Deo ipso *proxima as-* posita. Imò vrgentior videtur legis necessitas quàm voti: Lex autem etiam si genere suo obliget sub *sertio.* reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remittit: vt eius transgressio nõ sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilominus furari vnũ obolũ, nõ est nisi veniale. Aequa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum surripere, non erit nisi veniale. Quòd si dicas religionis celsitudinem hoc nõ permittere, profectò id nõ video: quandoquidem præceptis fidei *Secunda ratio.* & charitatis id minimè repugnet. Secundò: Transgessio voti quando non est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiæ. Tertiò: Si quis vouit quotidie recitare Rosarium, pro- *Tertia.* pterea quòd omittat vnum Aue aut duo, non peccaret mortaliter: quia neque lex ecclesiastica, imò diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persoluere. Conclusio ergo non est dubia, vbi præ- *Dubium alterum.* termittitur tenuis particula illius quod voueras. At dubium superest, quando totum id quod vouisti, est res leuis. Vt si spopondisti erogare pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tantùm Pater noster, *Solutio.* vtrum totũ omissio sit mortalis? Et facit pro parte affirmatiua, quòd tunc cùm totùm omittas, fidem frangis. Nihilominus arbitror huiusmodi omissionẽ nõ esse nisi venialem. Nã dum materia leuis est, nihil refert, totúmne sit obiectum voti, an pars. Quocirca si votũ emisisti quotidie dicẽdi vnũ Credo,

etsi id

etsi id quotidie omittas, nunquam mortaliter delinquis. Secus, si fortasse voto spopóderis quotidie
obolū erogare pauperibus: tunc enim licet nec voius solutionis nec duorū omissio sit mort[illegible], ta-
men quod hodie nō tribuis, cras teneris. Quare vbi debiti summa excreuerit, mortalis fit culpa. P[illegible]
hæc ad id quod suprà tetigimus, respondemus nimirum q̄ si quis voueat vnū veniale cauere pecc[illegible]
men, tunc illud committere, gemina erit venialis culpa: quoniá in hisce lege vetitis nō se homo co-
gitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi sub reatu veniali, videtur vouens nō al[illegible]
ter se obligare. Enimuero (quod hic consideratius meditari debes) non est in vouentis arbitrio [illegible]
sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti p-
pendenda est. Contra hoc autem est argum. Stat quod ludere, verbi gratia, decē aut viginti duca- *Argumentum.*
tos ante emissum votū non sit nisi veniale: quoniá prodigalitas genere suo nō est nisi venialis: & ta-
men post emissum votū, fit mortale sacrilegiū. Respódetur nos non ire inficias, quin id quod anteà *Responsio.*
erat veniale, efficiatur quandoq; mortale per votū. Ná quod non erat malum, puta non dare elee-
mosyná, emisso voto esset mortale. Immò fortè ludere illá pecuniá, esset virtus ante votum, & post
votū mortale. Sed dico, q̄ est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquá iam nō ludere, virtutem
constituisti in genere religionis, ac iustitiæ, in quo anteà nō erat, perpendenda est obiecti quantitas
& dū illa est grauis, erit mortalis. Difficultas ergo quæst. non in ipsa, sed in argumentorū solutione
tota consistit. In primo quippe insinuatur dubiū superius attactum, an videlicet simplex promissio *Quæstio*
homini facta sit obligatoria? Et cum simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratio- *in primo ar*
ne alicuius debiti præcedentis fit, nec iuramento firmatur: sed cum quis sua sponte simplici verbo *gumento*
quidpiá amico pollicetur. Et quidem quod in eiusmodi promissione quædá semper sit obligatio, *prætacta.*
nemo est qui ambigat: q̄m ad minus est assertio, quam si re nō cópleas, mentitus es: mendacium aūt
vniuersum delictū est, saltem veniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu? Et q-
dem Caiet. 2.2. cum q. 88. tum euidentius q. 113. non aliam vim obligandi agnoscit in simplici pro- *Caieta. sen*
missione, q̄ hæc modo insinuata. Putat inquam, promissionis obligationem non ad aliam pertinere *tentia.*
virtutem quam ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verum dicere: ob idque non adimplere ge-
nere suo nihil aliud est inquit, quam mendaciū. Quapropter ex obiecto non est mortale, nisi aliúde
fiat perniciosum: vt si vouisti rem quæ multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus
hostem aut filiam eius ducere, quod non re cópleueris. At verò in contrarium stare videtur veritas:
népe quòd promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiæ efficia- *Promissio*
tor venialis. Et ratio habet contrariam eidem Caiet. radicē. Enimuero promittere non pertinet sim *simplex ge*
pliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad commutatiuam iustitiam. Non enim est vtcunq; verū *nere suo*
asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare vt ait Cicer. in 1. de offic. fides hæc non solum ad iu- *obligat sub*
stitiam attinet: verum est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuētaq; *mortali.*
nituntur. Ex hoc ergo arguitur: Peccatum, quòd genere suo charitati aduersatur, est mortale: eius- *Probatio.*
modi autē est promissum non soluere: quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuili- *Cicero.*
tatis humanæ. Est ergo genere suo peccatum mortale, vt pote per quod ingens detrimentum proxi *Ratio alte*
mo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta, obligat sub reatu *ra.*
mortali, non solùm quatenus cultus est religionis, verum etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo *Postrema*
illa quæ fit homini, quia quantū ad hoc, eiusdem sunt generis. Ad hæc vniuersarū gentium existima *ratio.*
tio est fidei violatorē, veluti scelestū hominē execrari: vox autem publica, est vox naturæ: ergo obli-
gat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, vbi notatur
mortale delictū, ad omnem extenditur, etiá quæ fit homini. Quòd si verbum S. Thom. obiicias, di- *Obiectio.*
centis hic promissionē obligare tantum secundum honestatem: vbi videtur excludere, obligationē
iustitiæ: nam sic solet vsurpari honestas pro eo q̄ nō est ad iustitiam necessarium. Respódetur quòd
non accipit honestatem, vt excludat iustitiá, sed vt excludat ciuile forum. Non inquam negat, quin
sit obligatio iustitiæ, sed insinuat, q̄ quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi *Solutio.*
sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Immo & quantum ad honestatem iustitiæ in foro
Dei, accidere conditiones possunt quæ vim obligationis tollant. Vt si quod tibi promisi, tibi posteà
sit inutile, aut nocuū: vt si gladium tibi promisi, quo postea video te velle abuti. Aut si promittenti
factum est impossibile aut perniciosum: vt si promisi pecuniá, quá postea ob infortuniū reddere nō
possum. Aut si mihi ingratitudinis signa exhibuisti. Contra hác autē promissionis obligationē stare
videtur testamentorum ritus. Quandiu enim testator viuit, legata omnia mutare liberè potest, neq; *Argumentum.*
obligatus censetur illa soluere: & tamen legatū quoddá videtur promissi genus. Respódetur autem
legata non esse propriè promissiones, quæ vllá habeant firmitatem vsque ad testatoris mortē, qua
vt ait Paul. testamentū cōfirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda. Præter hæc ex
superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim
dicas faciam, id tantum exprimens, quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sen-
su proferas, quod est promitto facere: vtpote dum quis ex te quidpiam petit, & respondes, faciam.
Aliàs iam suprà diximus posse te mutare propositum. Aliquantulo autem difficilius dubium est, an *Difficultas*
promissio quá apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est S. Tho. art. 1. id negare di- *altera.*
cens promissionē quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur.
Ná obligatio est inter duos: homo autem nō loquitur homini, nisi verbis aut exterioris signis: ergo nō *Ratio dubi*
se aliter valet alteri deuincere. Hoc fortè problema est, stando in iure mero naturæ & in conscientia *tandi.*
Nam in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, immo neque omnem quæ fit absen
ti ligare. Sed in conscientia de vtraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id

Suadetur vsu veniat, nihilominus si cōtingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et
sexte. sit obligatoria, profecto sunt argumenta nō pœnitenda. Primùm: Voces sunt signa conceptuū. si
ergo vox obligat, non est nisi ex vi cōceptus. Et cùm mentalis ꝓmissio, locutio verè sit, nun pōt si
non impleatur, carere mendacio, quod intrinseca rōne delictū est. Mox: Quando solū mente de te de
liberasti, illamque facere ꝓposuisti, nondū obligatus es: ergo si his mente loquendo adhibeas, Pro-
mitto tali indigenti amico talē pecuniā: aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. Tertiò: Si tā
Trig- argumentum missionē in mente iuramento firmasses, vinctus remaneres ad soluendū: & tamen iuramentū pro
missoriū non obligat nisi virtute præcedentis ꝓmissionis: ergo promissio obligabat. Quartò: Si po-
Secundum. stea nullam aliam concepisses mente ꝓmissionē, sed illam amico posteà notificares, dicens: Nihil ti
Tertium. bi nūc promitto, sed tñ heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an ꝓmissum acceptō habeas, tūc
Quartum. obligatus videreris: ergo virtute prioris ꝓmissionis. Quintò: Si surdo nihil audienti aliquid verbo
Quintum. promittas, similiter si in præsentia vnius dicas. Ego tali absenti amico hoc promitto: promissio in
Obiectio. conscientia videtur tenere, quidquid sit de foro ciuili: ergo etiā si fiat in mente, quæ est ꝓmissio in
Solutio. absentia. Quòd si contra arguas: Promissio pendet ex acceptione alterius: ergo antequā ipse nouerit
non tenet. Fateor equidē: sed tñ quod contendimos, non est aliud quàm ꝙ ille qui alteri mente pro
misit, tenetur id ei significare: & si voluerit acceptare, tenetur ei reddere. At verò qñ promissio est
mutua, puta, do vt des: facio vt facias, vt est cōiugalis consensus: tunc non sufficit mētalis, nisi vtriq;
parti exterius constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret. puta emptionis aut vendōnis, nisi
externè significarentur consensus. De simplici aūt promissione videtur argumenta nōnulla suadere
ꝓbabilitate: at probabilius fortè est, eā quæ sola mente fit, non obligare: nā antè q̃ alius sciuerit, po-
test rescindi & mutari, vt lib. 4. q. de transl. dominio. me dixisse memini: ob id ꝙ cùm naturale sit ho
minibus, verbis aut signis suos significare cōceptus, ante significatam promissionem nulla videtur
obligatio resultare. In secundo argu. tangitur de metu. Hoc. n. constitutissimum est ꝙ votū debet es
se voluntarium. Voluntari autem ignorantia, vis, & metus obstant: vt 3. Ethic. auctor est Arist. Et q-
Duplex metus. dē de ignorantia art. 1. dictū satis est. De metu ergo restat impræsentiarū hoc pacto respondere. Pri-
mùm in cōfesso est, metū obstare, ne votū obliget rōne iā dicta: quia tollit voluntariū. At verò cùm
metus multiplex sit, dubiū restat, vtrū omnis eandem vim habeat impediendi: nā solenne est in mor
tis periculo vota facere: quæ quidē nefas esset te nō cōplere. Distinguitur ergo duplex metus: alter
forinsecùs incussus: alter verò ab intrinseco ortus. Et quidē forinsecùs imminens impedit ne votum
obliget nisi post liberè ratū habeatur & firmū: ille autem qui est ab intrinseco obligationē nō tollit.
Panorm. Distinctio est receptissima, nō modò Theologis, verū & Iureconsul. vt patet apud Panorm. c. sicut.
2. de regula. Quin verò ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Prima siquidē habet
in c. Relatum. de his quæ vi met. caus. siūt vbi mulier quæ coniugis metu votum emiserat religio-
nis absoluitur. Secunda verò habetur eod. citato c. sicut. de regula. vbi clericus qui nimia ęgritudine
Explanatio superioris assertionis. monachatū vouerat, cogitur esse Monachus. Sed est perspectè expendendū, quisnā impræsentiarum
censeatur metus ab extrinseco qui excuset. Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nā vo-
tum emissum in naufragio, metu turbati maris, tenet: neq; requiritur incuti ab homine: nā qui in
vincula cōiectus aut in suspēdiū raptus votū emittit, licet metus sit ab homine, ligatus manet: sed
requiritur ꝙ incutiatur per iniuriā. Neq; verò id satis est: nam si Turca te habet captiuū, & Deo votū
facias aut diuæ Virgini, quæ te inde eripiat, re vera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in cōflictu
votū facias, vt illæsus euadas. Requiritur ergo ꝙ incutiatur ab homine per iniuriā intendente extor
quere tale votū: puta si dicat. Occidā te nisi voueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur,
ꝙ metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriā: ille autem qui ab homine
infertur, ea iniuria nascitur. Sed licet forsan eodē recidat genuina ratio est, ꝙ votū per metū ab ex-
trinseco non est voluntarium, sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu perculsus, nulla id ra
tione gratum habet quod vouet. & ideò nō sua spōte illud acceptat: sed quò se ab hoste defendat,
quādo verò metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratū habet illud vouere, vt
patrociniū mereatur diuinū, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium, q̃ prius:
Et exēplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dū enim grauiter iacens metu mortis amplā
medico si euaseris pollicetis mercedē, ideo votū tenet, ꝙ illud mediū eligis, vt serueris: multò ergo
Primum argument. contra dicta. melius tenebit votū emissum Deo. Huic nihilominus veritati nōnulla obiiciuntur argumenta. Pri-
mum est: Iuramentū extortum per metū etiā cadentē in constantem virū prorsus obligat, votū au-
tem genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat q̃ iuramentum: ergo simile votū obligat. Negatur
consequentia. Nam etsi votū propterea ꝙ fit Deo, coactius vinciat, quam iuramentum, quod fit ho
mini: tamen iuramentū aliā habet obligandi naturā q̃ votum. Nam voti obligatio ea nuda pendet
Solutio. puraq; vouentis voluntate: & ideò metus eidem voluntati obiectus, tollendo voluntarium, tollit
obligationē: vinculum autem iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat
ac pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini, vt quod iuras, nonquam falsum esse sinas
quomodocunq; id iures: dummodo sis mentis cōpos. Sed de hoc iterū subsequenti libr. q. 1. articu. 1.
Secundum argument. Aristo. Secundum argumentū est: Consensus per metū forinsecùs expressus, verè consensus est. Ait. n.
Arist. 3. Ethic. ꝙ qui in naufragio fluctibus suas merces cōmittit, simpliciter vult, licet conditiona-
liter nollet, ergo votū simpliciter est voluntariū, atq; adeo tenet. Non desunt è Iureconsultis, qui
huic argumento manus dent: nimirum fatentes ꝙ si vouēs habuit cōsensum quocunq; fuerit metu
coactus, tenet in cōscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico. Opinio est Panormit. in
c. Cùm locum. de sponsa. cui astipulatur Syluest. in verbo, metus. §. 8. vnde ad illud c. relatum. de his

quæ

quæ vi metusve causa fit, respondetur, quòd Papa mulierem illam, quæ metu vouerat absoluit, præsumens nó habuisse consensum: similique ratione absolut ecclesia eos qui legitimè timorem probant, quos vtiq; si constaret habuisse consensum, non absolueret. At verò salua Doctorú grauiú existimatione, male conueniunt: immo quamuis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis cõprobet testibus: in more est, vt absoluatur. Et simili probatur exemplo in matrimonio, quòd quoties metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ, vt patet c. cũ locó, & c. veniens. de spon. & 23. q. 5. cano. notificasti. Et ratio est, quòd cùm voti obligatio non nisi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale est, vt dũ voluntas, illa necessitate cõpellitur, votú nó fit legitimum, eò præsertim quòd votum est opus cõsilij, cui metus vsq; repugnat. Ex quo fit, vt idem metus, qui impedit dum votum emittitur, ne obliget, culpam etiam eiusdem transgressionis, excusatione abluit. Exempli gratia: Si vouisti die Sabbathi ieiunare, aut non ludere, aut eleemosynam elargiri, & posteà tibi metus mortis incutitur, vt contra facias, tunc contra faciendo excusaris, nisi in cõtemptũ religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam causa, quæ promissioni obstaculo est ne obliget, excusationem secum eadem affert transgressionis. Præterea id probatur ratione suprà formata: nempe quòd votum non obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiunium nó eo rigore cõpellit, vt nos contendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum cõminaretur. Grauius autem intricatiusq; dubiũ impræsentiarum est vtrùm hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriá oblatú voti obligationem impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis? Et in primis cõsensus est omnium vniuersalis, metũ omnem cadentem in cõstantem virum illá tollere voluntatij rationé, quæ ad obligandú est necessaria: sed nondũ satis est apud omnes cõpertum qualisná censendus sit metus cadens in constanté virum. Vulgatis enim quorundam Iurisconsultorú, immo & Theologorú opinio est, quæ prima fronte imaginẽ veri præfert: nẽpe metum cadenté in constantem virum, eum esse, cui vir constás non succũbit, vt faciat quod nó debet. Hæc autẽ definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde consequens nullũ metũ quantumuis atrocissimæ mortis, ob quem homo naturalem legem ac diuiná transgrederetur, censendum esse cadere in constantem virum, quia qui vllo impulsus metu talé transgreditur legẽ, non est vir constans. Obligat enim nos vir tutis ratio, vt potius mortem feramus, quàm furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profectò metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per se patet: cùm terribilium omniũ terribilissimũ sit. Et quòd definitio eadẽ principiũ petat, inde liquet, quòd cùm quæstio esset an metus aliquis matrimonij aut voti obligationẽ tolleret, ob id quod cadens esset in constantem virũ, facile pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quòd ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constanté virum, quem viri constantia secum patitur, scilicet, quem stat virum constantem sine suæ fortitudinis vituperatione habere: ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprimè animaduertendũ; quòd nullus metus quantumuis in virum constantissimũ incidere solitus, à culpa transgressionis excusat diuinæ legis & naturalis. Vnde etsi mortis metus puellæ oblatus, vt stuprũ patiatur, verè sit cadens in constanté virũ: quia fortissimus id fœmina metuere posset: nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At verò si eiusdẽ caussa metus ieiunium frangeret ecclesiasticũ, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans: quia huiusmodi leges Ecclesiasticæ cũ tanto rigore nó obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id, quòd quis metui succumbat, desinit esse cadens in constanté virũ quoniam tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est, quod voti obligationem tollit. Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia, sed quæret forte vlterius, vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virũ: Virum scilicet in indiuisibili is metus consistat, idemq; sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur: Trinũ esse caput, vnde tale iudicium sumendũ est. Primũ scilicet ex parte obiecti. Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium truculentissimũ malũ, cadere existimatur in constanté virũ. Atqui nomine mortis, exilium quoq; & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verò & insignis infamia, quam homines formidare nihilominus quá morté assolent: Secundò id pensatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim fœmina tibi, vel puer, vel inermis homo morté cóminaretur, metus ille nó caderet in constantem virum. Sed tertiò (quod attentè hic considerandũ est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes aut debent, aut possunt. Est nihilominus linea, extra quá non esset constantia. Metus ergo, qui secum illam bõpatitur constatiá, quæ intra illam includitur latitudiné, est cadens in constanté virũ. Quocirca metus qui feminá excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, nó excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusq; conditione. Ex quo fit, quòd si puella religionem ingreditur parentũ metu, pro eius conditione atroci: nempe quia illá & verbis & re nimium tractant asperè, nisi in monasterium se permittat obtrudi, certè votũ tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisq; liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigoré cogendi remittát. Quò ergo tandẽ rem concludamus, metus leuis, puta remissior, quàm qui cadit in constáté virũ, nec voti obligationẽ impedit nec eius trásgressionem excusat. Quòd si arguas, neq; eiusmodi vota esse prorsus spontanea, cùm ratione metus fiant: Respódetur, metum leuem in rebus spiritualibus, puta in voto & matrimonio, non existimari

Solutio ratiornis. [illegible]

Corollariũ.

Graue dubium.

Opinio Iurisconsultorum.

Prima ratio in primam opinionem.

Secunda.

Quid metus cadens in virum cõstantem.

Solutio dubitationis propositæ.

scrupulus.

solutio.

Obiectio.

metus nomine. De iure autẽ & foro ciuili nihil hic disputamus, sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quin nam metus contractum vitiet, quis verò minimè.

Materia tertij argumenti. ¶ Tertiũ argumentum: quod apud diuum Tho. secundum habet locũ, cõplures aperit dicendi materias. Prima est de illis, quibus possibile est votum implere: seu quòd citra suam culpã in tali sunt impossibilitate constituti, seu quòd sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat, qui religionem vouit, quã sibi refragantibus monachis: profiteri non est possibile. De quo censet S. Tho. distinguendũ esse. Aut enim eiusmodi hominis intentio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet ex peculiari deuotione hãc postmodum elegerit: aut princeps eius propositum fuit, se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locũ. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quòd si illic non admittatur, tenetur adire aliud: ac demũ si ad illam religionẽ nõ pateat sibi aditus tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt per se non stet quò minùs habitum induat. Sin verò vouendi intẽtio nõ fuit nisi ad talem domum: vel ad talem religionem, inde vel repulsus vel exclusus, nõn tenetur aliã adire, sed liber est à voto. In his ergo primum omniũ perpendendũ est obiectũ voti. Vouisti religionẽ in genere. Itaq; in obiecto voti non posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnã sis, quàm in aliam propensus, non tũ ad illam magis es obligatus, quàm ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expressè statuisti: illam debes prius aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si votũ tuũ fuit: hanc singularẽ domũ ingredi: fortè in qua studiũ viget: & repulsam a monachis pateris, nullatenus aliam explorare teneris: etiã eiusdẽ ordinis, quamuis obseruatione præstãtiorẽ, neque vllum in contrarium scrupulũ tibi vllus iniiciat: quia votum tuũ non fuit emissum alius religionis intuitu, quàm huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad alia. Si autem in genere vouisti religionẽ, tunc teneris alias tentare.

Dubium. Sed est dubiũ, vtrùm tenearis circumire omnes conuentos & religiones? Apparet enim sic esse: nam postquã votũ emisisti, quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quòd tunc deberes orbem totum peragrare, quòd quã molestissimum onus esset. Itẽ si in conuentibus bene institutis non esses receptus, deberes eũ ingredi, vbi religio iacet, quod tuæ saluti non esset tutum.

Responsio. Respondetur ergo primùm: quòd vnusquilibet suam cùm primis debet intentionẽ consulere qualisnã fuerit: nam si tantũ fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circunstantes & notæ, nõ tenetur nisi easdẽ discurrere. Quinimò licet quis sic suã intentionem non restrinxerit, sed absolutè vouerit religionem: non tenetur religiones omnes peragrare: quoniam neq; Galli vnquam ea de caussa ad nos permearunt, neque ex nostris vllus ad illos. Alias deberes etiã vsq; ad Græciã & Insulas eandem ob caussam oberrare. Enimuerò ius nos ipsum naturæ circunspectè docet, vt eiusmodi vota intra regnũ nostrum & linguã sint adimplenda. Ecquis enim voueret, si ob id teneretur ignotas gentes inuisere?

Scrupulus. Quòd si instantius scisciteris, vtrũ omnes saltẽ conuentos in regione propria circumire cogaris? (Apparet enim id saltẽ ratio postulare: quandoquidem votum ex omnibus illis dependet.)

Solutio. Respondetur, neque tàm late protendi obligationem, dum enim religioni te certè deuoueris, tantum teneris illam bona fide adire. Haud tamẽ metaphysico aut dialectico significatu cẽsetur tota est adeunda, vt vniuersi cõuentus visitentur, sed morali modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit. nẽpe si quinq; aut paulo plures conuentus ambiat, nam licet ex paucis iudicium cæterorũ venari.

Obiectio. Ex his quæ dicta sunt, palàm sequitur, illum qui aliquod habet impedimentum religionis, quod vel quãdo vouit non considerauit, vel post votum, siue citra culpam, siue sua culpa incurrit, liberũ fieri ab eiusmodi voti obligatione: quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eam religionẽ peculiariter vouisti, vbi neophyti non admittantur: cùm id primùm resciueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idẽ si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimẽto subiectus es, quorum caussa te iura repellunt, tutus es in conscientia, neq; vlla eges dispensatione. Secus si impedimenta non sint nisi temporalia: vt si laboras quartana febre: illa abeunte teneris. Vbi axiõma illud theologum, cuius S. Thu. 4. dist. 38. art. 3. meminit, memoriæ mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret, si præsens esset, etiam emisso voto obligationem auferre. Veruntamen ne quempiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, non ad impedimentum voluntatis vouentis. Exempli gratia: Ille morbus, qui si dum vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum, eiusdẽ obligationẽ tollit. Attamen licet emisso voto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosces, non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Aliàs omnia dirimerentur matrimonia, omniaq; expoliarentur religiosorum claustra. Quid autem si repelleris: quia nescis Grammaticam, aut nescis officium aliud vt recipiaris inter professos laicos, an tenearis Grammaticam discere, aut aliud officiũ? Ad hoc non est simpliciter respondendum, sed cum discretione. Enimuero dum quis votum edidit religionis, proponens illius esse ordinis, qui sabris initiantur, bonã tamen fide arbitrabatur non requiri Latinè scire: si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam discere: neq; tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam sua ignorantia videtur hominẽ excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorum: non tenetur aliquod discere opificium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quando verò quis communi lege religionẽ vouit, tunc arbitror teneri Grãmaticã discere, si modò facultas suppetit, quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorũ ordini deputet.

Dubium egregium. Dubium at egregium superest: Vtrum repulsã passus, aut à religione exclusus, teneatur religionis regulã in quantum possit, seruare: ac munera religionis implere? Diximus

repulsus

repulsus aut exclusus. Nã repulsus est, qui non admittitur: exclusus autẽ, qui ob incorrigibilitatem habitũ exutus pellitur. Neq; idem est vtriusque iudiciũ. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo, qui bona fide procurauit religionem profiteri, minimè verò potuit. De quo, pro parte affirmatiua, scilicet quod nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur: *Primum.* Puella quæ votum emisit virginitatis, si postea illum florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiã: vt hic S. Tho. & consentienter doct. asserunt: in voto autẽ religionis perinde ac in voto virginitatis includitur castitas: ergo qui religionẽ vouit, licet repellatur, tenetur perpetuã seruare cõtinentiã: atq; adeò petere saltem debitũ non potest. Secundò: Si quis voueat pauperibus decem erogare, aut aduẽtus ieiunia sustinere, nõ autem totum persoluere queat, tenetur quantum potest: ergo idẽ est ius de iis, qui religionẽ vouerunt. Tertiò: Dum quis votum solenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera, quæ in eadẽ sunt religione constituta. votũ autẽ simplex habet pro obiecto votũ solẽne: nã qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solẽnitate stabilire: ergo pariter tenetur eadẽ religionis officia inquantũ valuerit, exhibere ac soluere. Quartò: Accedunt & tex. de conuer. coniug. can. Quidã. & cano. Placet. in quibus eadẽ sententiã definitur. *Quartum.* Casus enim prioris c. est, quod quidã inuita vxore religionem ingressus ac subinde ea ipsum repetente in seculũ reuocatus, post eiusdẽ vxoris mortem cogitabat ad secundas se trãsferre nuptias. Alexander autem 3. de eadẽ re cõsultus, licet eũ non rursus in claustra religionis coegerit, inhibuit tñ ne secundã vxorem duceret. Idẽ deciditur in 2. c. de muliere: quæ putans maritum obiisse vitam, monasteriũ ingressa est: atq; inde postea à cõiuge extracta, orbata posteà viro, tentantit secundò nubere, & tamẽ prohibita est. His nihilo secius non obstantibus sub distinctione respõdetur, quod si qui religionẽ vouit, cõtinentiã in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanẽs idẽ seruare: si verò nihil aliud quàm religionẽ vouit, ad quã nõ recipitur, eousquẽ liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis præstare. *Solutio dubitationis proximæ.* Probatur: Si huiusmodi persona, vel ad castitatẽ tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdẽ voti, aut quia repulsam passus, impossibilis ei fit ingressus: neutrũ istorũ ergo. Probatur minor: *Probatio.* Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tẽpore eiusdẽ emissi inciperet: hoc autem vsus ipse falsissimum ostendit. Ecquis, enim astruat, vt qui votũ simplex Carthusiensiũ suscepit, illico perstringatur & Psalmos recitare, & à carnib. abstinere? Quòd autem ratione repulsæ teneatur, multò est improbabilius. Nã illa repulsa non fuit in eius potestate. Quare neq; ipsum nouo vinculo irretiuit, nullo ergo pacto tenetur in seculo vllũ religionis munus soluere. Secundò id arguitur, vt legitima caussa patefiat. *Secunda probatio.* Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est propriũ eius obiectũ: illius autẽ qui religionem simpliciter vouit, proposita fuit tantum religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si soluere nõ potest, immunis à voto fit. *Obiectio.* At verò contraria fortè insurgis: Qui obligat ad aliquid, simul & ad id obligatur, quod inde subsequitur: vt in religione instituta, is qui religionẽ simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. Hoc autem argumentũ non solùm non est contrarium verùm & fauet sententiæ nostræ. Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousq; statum illũ re vera assumat: quia nõ exprimit in suo voto obligationẽ ad peculiares leges illius status. *Solutio.* Cùm ergo religio, status quidã sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousq; illum assumas, non teneris ad eius leges: quippe quæ nõ obligãt nisi eiusdem status professores: vtpote qui ad illas se expresse obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismum suscipere tenentur: & tamen quousq; per baptismum illũ profiteantur, nõ tenentur ad leges nostrorũ sacramentorũ, neq; ad alias nobis peculiares quæ non sunt de iure naturæ. Eodẽ itidem pertinet illius exemplũ, qui emisit votũ suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequã sacris initietur, atq; adeò neq; castitatem seruare, nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo, qui religionis simplex votũ fecit. Potest enim mutuũ ius non solùm cõiugi reddere, verùm & sibi vicissim petere. Et per hoc soluitur argumentũ superius obiectũ. Haud enim valet cõsequentia. Votũ solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectũ voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. *Ad argumenta facta in contrarium.* Nã votũ solenne est cõpletiuum, quod aiunt: nempe status professio, quo quisq; expresse dicit vouere obedientiã, castitatẽ, & paupertatẽ: & leges obligant professos: simplex autẽ non obligat nisi vt statum suscipias. Ac proinde respondetur ad illos canones suprà citatos de conuers. coniugato. Illi nanq; vota solenniter ediderant promittendo explicitè castitatẽ: & ideo inquantum se inuito coniuge potuerunt obligare, adstricti erant. Potuerunt autẽ se obligare, vt nunquã coniugalem vsum peterent: & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantũ ad alia votũ non tenebat, non sunt defunctis cõiugibus, in religionẽ reuocati. De alio autẽ argumento, nẽpe de illo qui multũ vouit, qui perinde si totũ non valet: debet soluere partẽ: nullũ ad rem affertur exemplũ: quoniã qui vouit totũ, formaliter vouit partẽ. *Ad secundum argu.* At verò de illa quæ suã virginitatẽ Deo dedicauit, distinguendũ est. Bifariam enim vouere quis potest virginitatem. *Ad primum argum.* Vno modo ad ipsam propriè respiciens: ita vt sua nõ fuerit intẽtio nisi à prima Venere abstinere: nã vsu hoc venire solet. Et tũc illa perdita nõ tenetur amplius ad castitatẽ: quia suũ penitus propositũ non fuit nisi vt carnis integritatẽ custodiret. Si autẽ simpliciter & absq; vllo moderamine votũ emisit virginitatis, tũ illa etiã corrupta nihilominus tenetur ad castitatẽ, quia votũ eiusmodi simpliciter est negatiuũ: puta virũ nõ cognoscere. Quare quoties illum experitur votũ violat. Ob idq; nullũ inde exemplum ad illud deducitur, qui religionẽ vouit: Quòd si hic obiter sciscitaris, vtrũ illa, quæ vouit non nubere, teneatur subinde ad votum castitatis: vt quoties fornicetur, dupliciter peccet: *Quæstio.* apparet enim inde sic esse, quod ideo mulier non nubet vt castè viuat. Respondetur nihilominus eiusmodi votũ ex sua natura, nisi aliud exprimatur, non obligare ad *Responsio.*

castitatẽ. Est enim castitatis materia duplex. Altera, quæ opponitur luxuriæ. Et hæc est communis materia præcepti & voti: ad quã idcirco se obligat, qui religionem profitetur. Altera verò est supererogationis: quæ est propriè materia voti: vtpote à toro cõiugali abstinere. Et quæ tantum vouet nõ nubere, ad hanc solã se obligat, scilicet non opponere religioni obstaculũ. Quapropter si fornicetur simplici flagitio delinquit. Quid autem si eo proposito nõ nubere voueret, vt licentius scortaretur. Respõdet votũ hoc nullatenus esse obligatoriũ, eò ꝙ est de re mala: obiectũ enim tunc quod est nõ nubere, refertur in malũ finem: atq; adeò vitiatur, Eapropter neq; nubendo neque fornicando transgreditur illa votũ. Hactenus de illo dissertum est, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit implendi votũ, Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile: Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votũ, vxorẽ duxit, teneatur inquantum potest, castitatem seruare, purà debitũ nõ exigere? Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari

Quæstio altera.

debet, neq; suus patrocinari dolus: eiusmodi autẽ homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorẽ sibi associauit: manet ergo inquantũ potest, ligatus. Atq; hanc opin.

Ratio partis affirmatiua.

propter hanc rationẽ amplexantur Iurisconsulti. Vnde Syluest. in verb. votũ. 2 §. 1. cum cæteris Summistis, ait eiusmodi personã impediri à cõplemento voti: quia ad debitum reddendũ tenetur, quasi compertũ habens non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe ꝙ possit etiam petere,

Syluester. Solutio quæstionis. Caietan.

amplectenda est, quã hoc loco Caiet. meritò statuit: quandoquidẽ ratio proximè facta eisdem virib. de vtroq; militet, seu citra culpã seu ex culpa impossibile fecerit votũ religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat, vt præmisimus statũ illum suscipere, qui penitus fuit sui voti obiectum. Nã cùm statuta religionis solos professos perstringant, ad illa non tenetur quod illa fuerit expresse professus: idque iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat, scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis. Qui autem simpliciter vouet, illa non explicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondũ tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris ꝙ qui religionem diui Francisci vouit, postquã rei vxoriæ mancipatus est, teneatur bonorum dominiũ & possessionẽ abdicare? teneatúrq; ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit, vt neq; ad votũ castitatis. Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtrum scilicet qui non modo religionis ingressum vouit, verùm & perseuerantiã vsq; ad mortem, citra solennitatem ta-

Dubitatio altera. Ratio dubitandi.

men: & nihilominus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui nõ nisi ingressum vouit? Et ratio dubitandi est, ꝙ iste formaliter vouit suũ votũ solennitate firmare, & ideo apparet ad castitatẽ sibi impossibilem teneri, scilicet vt vxorium debitũ ei petere non liceat. Caiet. de hac re multa insumit verba iudicio meo superuacanea. Fateor enim me nõ percipere, quidnam nouæ obligationis votũ perseuerãtiæ voto religionis accumulet. triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo, vt quis voueat tantũ ingredi: non quidẽ animo perseuerandi, aut solenniter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanũ, vt ait Palud. 4. dist. 38. q. 4 Nam etsi obtendatur id fieri gratia tantum verecundiæ, nihil ad religionẽ hoc refert. Secundò

Solutio.

modo, vt in obiecto voti ponatur perseuerantia & solennis professio. Tertiò, vt simpliciter voueatur religio. Et censeo secundum votũ nihil tertio adhibere vinculi. Nã qui religionem absolutè vouit, votum illud secundum iura emittit, tã diuina q̃ humana: ius autẽ diuinũ est vt voueat ea intẽtione, vt verè efficiatur religiosus: atq; adeò vt perseueret vsq; ad mortẽ: iura autẽ ecclesiastica tempus indulgent probationis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, nõ suscipiat qđ ferre nequit. Quapropter etsi terq; quaterq; vouẽdo addas perseuerare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experiẽtia te aliud admonuerit. Atque adeo post tale emissum votũ, seu ad professionem sine tua culpa non admittaris, seu tua spõte matrimoniũ contraxeris, nõ arctius in seculo restas obligatus q̃ si simplex emisisses religionis votũ. Et ad argumen. in contrariũ rñdetur ꝙ

Argumentum.

quamuis voueris perseuerare seu religionẽ profiteri, nõ obligas nisi ad profitendũ secundũ iura. Et ideo quousque fueris professus, neque ad castitatẽ teneris neque ad alia statuta. Superest hic demũ de illo dicere, q post solenne votum, ceu incorrigibilis à monasterio pellitur vtrũ tutus maneat in conscientia, postquã vi expulsus est, & abiectus. Respondetur, ꝙ quandiu per ipsum steterit quo minus recipiatur, nõ est tutus, sed tenetur emendare sese, & in viã redire: quoniam cũ ex culpa sua fuerit

Dubitatio de exclusio à monasterio propter incorrigibilitatem. Solutio.

exclusus, q̃diu in illa perseuerauerit, versabitur in periculo. Si autẽ correcta vita ad claustra rediens nõ admittatur, tutus manet in seculo. Quòd si sciscitaris, an teneatur in seculo religionis vota seruare: Respõdetur: A voto quidẽ obedientiæ absolutus manet: postquã prælatus eũ reiecit, ac subinde à voto paupertatis, quãdoquidẽ conuentus eũ non alit. Ac perinde à persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacris atque à ieiuniis & aliis annexis religioni: siquidẽ illorũ non fecit votũ expressum neque ad illa tenebatur, nisi rõne religionis, à qua expellitur. Sed tñ à voto castitatis ñ eximitur, eo ꝙ expresse illud emisit, nec prælatus potuit ab eò illũ liberare. Quid autem, si ante indutũ habitum voueat religionẽ in genere, vtrũ sic exclusus ab hac religione, teneatur ad aliã correctus transmigrare? Re vera ratio id videtur conuincere. Nã sicut ille, qui nõ huc admittitur, tenetur aliã religionẽ explorare: ita ille teneri videtur, qui post professionẽ expellitur. Et ita libentius censerẽ. Quam-

Ad quartum argu. S. Thom.

uis forsan dici posset, ꝙ per votum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale: & ideo si huc postcà non recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est.

De tempore quo votum reddendum est.

In solutione ad quartum submouetur dubiũ de tẽpore adimplendi voti. Ad quod S. Tho. solum respondet ꝙ qui se obligare proposuit, vt omni procul mora illud impleret, tenetur statim qui verò ad certum tempus, vel sub certa conditione id proposuit, tenetur tunc. Veruntamen si exactius responsum desideras, sic accipito. Trifariàm quis potest votũ edere: scilicet aut tempus constituendo.

aut con-

aut conditionem supponendo, aut simpliciter absq; vllo additamento. Et quidem primum mẽbrũ subdistinguendũ est: nam si vouisti certo tempore quidquã facere, idq; temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius: vt cũ vouisti ieiunare in vigilia Corporis Christi, vel aduentũ; teneris tunc tẽporis sub pœna mortalis culpæ. Quòd si tunc non exolueris, non teneris alio tẽpore ieiuniũ supplere, eò quòd animus tuus ad illud fuit tempus propensus. Perinde enim tunc censendum de voto est atq; de lege, quæ singulariter quadragesimalẽ ieiunium iubet. Si verò adiectio illius temporis non fuerit propter eius affectionẽ, sed vt principali voto limen poneres, tunc teneris quidẽ illo tempore, sed nihilominus illo transacto obligatio nõ aboletur, quin alio tenearis. Vt si vouisti religionem intra annũ ingredi, delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo: & nihilominus illo præterito eandẽ teneris suscipere religionem. Res est clara. Conditionale autem votum non vno, sed duobus fit modis. Est enim alterũ syncerè cõditionale, alterũ verò pœnale. Conditionale est, quotiescunq; homo ad rem aliquam affectus est, sed quia impedimentum sibi obstat vel facultas non suppetit, vouet sub conditione. Vt si voueas post mortẽ matris quæ tibi erat impedimẽto religionẽ intrare; aut post mortẽ patris suppetentibus tibi nummis peregrinari: aut si tibi tale Deus beneficiũ contulerit, orphanã dotare. Pœnale autẽ est, quando non eras tali rei affectus; neque tibi erat cordi: immo quia exosa est & inuisa tibi, adigis te voto in illã crucẽ, si in re tibi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cum voues si luseris, aut si adulterium feceris, religionẽ ingredi. Hoc.n. licet formam habeat conditionalis voti, est tamen pœnale: quoniam directè votum non est religionis, sed non ludendi aut non adulterandi: pœnam enim adiecisti vt vel caueres, vel post factum, teipsum castigares. Eapropter inter hæc vota vna est compertissima differentia, & vna item aperta conuenientia: sed vna restat controuersia. Differentia inquam est, quòd ante positam conditionem, quando votum est religionis aliudvé ex tribus Pontifici Maximo reseruatis, super purè conditionali non pòt nisi per ipsum Pontificem vel per Concilium dispensari: in pœnali autẽ potest per episcopũ. Ratio est quòd in priori illud, quo directè fertur votũ, est religio: votũ autẽ pœnale non rectè fertur, vt præmisimus, nisi in illud proximum obiectum; quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensari potest, valet etiam in pœnam ex transuerso appositam; quantumuis sit religionis. Cõuenientia verò est, quòd vtrunque posita conditione obligat: neque in hoc vllo pacto cõtrouertitur. Quòd ergo sub iudice restat, est, vtrũ posita conditione pœnale votum nequeat nisi à summo Pontifice dispensationem suscipere, perinde atque aliud conditionale. De quo q.4. sub titulo dispensationis, art. 3. dicturi sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensabile: quandoquidem virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facile respondetur: In primis neminem posse alium suo voto obligare: neu filiũ, neu seruum, neu aliter subditum: quoniã votũ est religionis actus qua quis suam propriã offert Deo voluntatem. Quare si vouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere: ille autem solum tibi filiali obedientia tenetur parere: nullatenus tamen ex vi religionis. Rursus, qui per se, votũ implere non potest, si personale est, nullatenus id tenetur præstare per aliũ, tum quòd in voto semper intelligitur possibilitatis cõditio; tum quod personale votũ fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandum deuotionem, vt patet in voto ieiunij aut peregrinationis. Hæc autem nemo per aliũ assequitur. Secus, si non est votũ merè personale: vt si in subsidium belli Hierosolymitani personam vnam vouisti, & tu non potes, debes aliam mittere. Rursus, si vouisti monasterium ædificare, aut virginem dotare, quod viuens non persolnisti, tenetur hæres tuus si bona illi relinquis: vt ait Palud. 4. dist. 38. q. 3. Pro quo facit l. 2. ff. de pollicita.

Votum conditionale.

Votum pœnale.

Differentia inter votū cōditionale & pœnale quantum ad dispensabilitatem.

Ad quintum principale.

Paludan.

ARTICVLVS II.

Vtrum vtile sit expediensque vouere.

POST virtutẽ voti obligandi sequitur de alia, quæ est eius vtilitas: Vtrum scilicet aliquid nobis emolumẽti afferat? Et arguitur à parte negatiua: Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac.n. homines cęteris animantib. præstamus: quare nullo est auro æstimabilis: hac autẽ homo per voti necessitatẽ nudatur: ergo vouere nõ est expediẽs. Secundo: Nemini consiliũ est periculis sese obiicere: quòd autẽ vouit: periculo exponitur extra quod erat. Vnde Aug. in epistola ad Arment & Pau. Quia iã, inquit, vouisti, iam te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Nõ talis eris, si nõ feceris quod vouisti, qualis mãsisses si nihil tale uouisses. Minor tunc esses, non peior. Modò autem tanto (quod absit) miserior, si fidẽ Deo fregeris, quãto beatior si persolueris. Tertiò arguitur: Consiliũ est Paul. 1. ad Corint. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autẽ nullibi legitur aliquid vouisse; neq; Apostolorũ vllus ergo nihil in vouendo emolumenti inest. In cõtrariũ autẽ est Psal. ille, Vouete & reddite Domino Deo vestro

Primum argument. à parte negatiua.

Argum. 2 Augustin.

Argum. 3. Paulus.

Ad quæstionẽ hanc vnica eadẽmq; cõpertissima conclusione respondetur. Vouere vtile quidem est: non tamen Deo, sed nobis: Probatur: Alia rõne homini quidpiam promittitur, quã Deo, homini enim aliquid promittimus, quòd non solum beneficium conferre, vtile illi est, verum & ipsum ei polliceri. Nã sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficij: vnde spem generat, quã pro alio beneficio ducit. Quapropter non solùm cõferenti, verum & promittenti gratiæ exhibentur. Deo autẽ vt nihil inde cõmodi accrescit, quòd aliquid ei conferimus, eò quòd nostrorũ bonorũ nõ indiget: ita neq; vtile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatiùs, quã nos quidnã ei simus exhibituri. At verò vtrunq; nobis vtile est: nã per hoc quòd ei aliquid exhibemus, nobis ipsis augemus præmia, ei verò tantũ extensior fit gloria. Vnde Augu. in eadem epistola, Benignus exactor est, & nõ egenus: & qui non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem, quòd illi quippiam pollicemur, hoc nobis accrescit lucri, quòd

Conclusio responsiua.

Probatio.

August.

voluntatem noſtram in bonũ figimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animum. Eſt ergo ex *Corollariũ.* re, non quidẽ ſua, ſed noſtra vouere. Corollarium concluſionis huius eſt, ſalutare eſſe alijs cõſulere vt voueant. Attamẽ tã cõcluſio q̃ corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam ſpeciatim nõ ſingulis eſt ſemper cõmodũ. Quòd quidẽ non ex natura & qualitate voti deſcendit, ſed ex imbecillitate & defectu perſonarũ: nẽpe quia ſibi non ſunt cõſtantes vt voti arduitatẽ euincere valeant.

Igitur inter Catholicos adeò res hæc euidens eſt, vt niſi cum hæreticis nulla nobis pugna relicta ſit. Eſt ergo primũ ſuprà factum arg. quo hæretici, vt nouiſſime Lutherus in impio ſuo lib. De votis monaſt. cõtendunt, perniciosum eſſe vouere, tm̃ abeſt vt ſit vtile. Verba ſunt Lutheri in eo d. *Lutherus.* lib. Et paulò poſt: Votũ, inquit, caſtitatis & totius monaſticæ, ſi pium eſt, debet neceſſariò ſecũ inuo- *Motiuum* luere libertatem rurſus omittendi. Et poteſt hæc hæreſis fucari ex verbis Chriſti, Qui poteſt capere *Lutheri.* capiat. Si vis perfectus eſſe. Et ex illo Pauli, præceptũ Domini non habeo conſiliũ autẽ do. Et ratio, inquit, eſt: quia priuamus non libertate, qua iuſti debent ſeruire Deo, & non ſicut mancipia. Et inde inſcripſit alium nefarium librũ de captiuitate Babylõn. ſic. n. appellat Eccleſiaſticas traditiones.

Reſpondet ergo S. Tho. q̃ ſicut non poſſe peccare non diminuit libertatem, ita neque neceſſitas fir- *Solutio S. Thom.* matæ voluntatis in bonum qualis eſt neceſſitas voti. Ad huius autẽ liquidiorẽ intelligentiã notandũ eſt, duplicem eſſe neceſſitatẽ agendi: alterã quidem naturalem, qualis eſt in brutis animantibus *Fit liquida ſolutio S. Thom.* & in rebus inanimis. Et hæc prorſus tollit rationem laudis & meriti. Altera eſt neceſſitas obligationis. Et hæc non tollit meritũ, ſed auget. Aliàs inconſultè atq; in noſtrã perniciem nos Deus legibus obligaſſet. Quòd ſi altiſſimã rei huius rationem deſideras, ex fine libertatis tibi liceat perpendere. Enimuerò etſi libertas noſtra, naturalis nobis ſit, tamen auctor ipſe naturæ Deus, in hoc nos atque angelos liberos creauit, vt opera noſtra digna eſſent laude, & præmij merita apud ipſum. Opera. n. naturalia, vt modò dicebamus, merita eſſe nequeunt. Ad hoc igitur noſtram condidit libertatem, vt cum malum facere poſſimus, facientes bonum, mereamur vitam æternam: quam ſi nobis abſque vllis prorſus meritis neq; noſtris neq; Chriſti contuliſſet, flore illo accidentario gloriæ caruiſſet, quod eſt mereri quod habes. Nã præſtantius eſt mereri, quod non habes q̃ id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas noſtra in bonum figitur, vt non peccet, nihil libertatis perdit: quia figitur in id, ad quod creata eſt. Quapropter neq; Apoſtolorũ voluntas in bonũ confirmata vllã perdidit libertatẽ, ac multò minus beati longéq; minimè Chriſtus: qui licet ad vtrũlibet habuerit libertatẽ, nõ tamen ad id, quod malũ eſt in ſenſu cõpoſito. Vnde Augu. in eadẽ ipſa epiſtola, Felix, inquit, neceſſitas eſt, *Auguſtin.* quæ in meliora cõpellit. Vnde illæ auctoritates ſuprà citatæ quibus Chriſtus oſtenditur liberam reliquiſſe familiã ſuã ad conſiliorũ opera, perperam ab hæreticis intelliguntur: quaſi nos prohibuerit ne voto nos ad illa conſectaremus. Legitimus enim ſenſus eſt, q̃ noluit nos illorũ præceptionibus deuincere. Qui tñ voto ſe voluerit ad illa præſtringere, hoc ipſum cõſiliũ eſt ſaluberrimum. Alioqui nullus eſſet monachorũ fixus ſtatus, ſi cuilibet pro libito fas eſſet abire: ſed hoc ipſum eſt qđ ipſi *Scrupulus in verbis Sancti Th.* moliuntur. Aliquẽ tñ tibi fortè ſcrupulũ verba S. Tho. inicient, quibus cõparat neceſſitatẽ voti illi, quæ eſt non poſſe peccare: cùm tamen votũ de opere ſupererogationis ſit, cuius contrarium nõ eſt *Solutio.* peccatũ. Reſpondetur tamen non eò illa quidẽ verba retuliſſe, vt affirmaret votũ eſſe firmitatẽ non peccandi: ſed vſus eſt ſimilitudine, q̃ ſicut ſtabilitas nõ peccãdi in Apoſtolis & beatis non minuit li- *Ad ſecundum argu.* bertatẽ, ita neq; firmitas faciendi opus cõſilij, quod eſt maius de maiori bono. Ad ſecundum reſpõ. per diſtinctionẽ, Duplex enim eſt periculũ: alterũ, quod ex ipſo facto naſcitur: cui quidẽ te obiicere non eſt conſilium. Vt cùm quis ſe ponti cõmittit ruinam minãti, aut inter cornua ſe proiicit trucis tauri. Sed alterũ eſt periculũ non quidẽ ex facto ortũ, ſe ex hominis fragilitate & languore. Et huic ſe hominẽ gratia melioris boni offerre, non ſolùm nõ eſt ſemper temerarium, verũ & nõnunquã expediens: vt equũ aſcẽdere, vt expeditiùs iter abſoluas: licet ob ſegnitiẽ tuã poſsis inde cadere. Item neq; eſt temerariũ periculis te cõmittere, quæ ex euentu ſolent euenire. Ait. n. Sapiens Eccl. 11. Qui obſeruat ventũ nõ ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquã metet: periculũ autem voti non ẽ prio- *Auguſtin.* ris generis, ſed poſterioris: putà q̃ vir cõſtans & ſtrenuus ſuperare põt. Vnde in eadẽ epiſtola Augu. *Ad tertiũ argum.* Nõ te inquit, vouiſſe pœniteat: immo gaude iã tibi non licere, quod cũ tuo detrimẽto licuiſſet. Ad tertiũ reſpondetur, q̃ Chriſto nulla ratione vouere congruebat: tum q̃ Deus erat: tum quòd inquantum homo conſtantiſſimã habebat voluntatẽ in bono, ceu cõprehenſior exiſtens. Vnde illud Pſal. Vota mea reddã in conſpectu timentiũ eũ, nõ de ſua ipſius perſona, ſed de corpore, q̃ eſt eccleſia intelligitur. Apoſtoli verò vota paupertatis & reliqua ſuſceperunt, vt Matth. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te: quid ergo erit nobis? De quo latius. q. 3. & 6.

ARTICVLVS III.

Vtrum votum ſit actus latriæ ſiue religionis.

Primum argument. CVM in quæſtione hac de voti virtute ſermo verſetur, quæritur, cuiuſnám ſit virtutis officiũ? Et arguitur primo, q̃ nullius ſit ſpãlis opus. Omne opus cuiuſque virtutis, vt ſuprà dictum eſt, poteſt eſſe voti materia: eiuſdẽ autẽ virtutis eſſe videtur promittere, & *Secundum argument.* facere: ergo cuiuſcunq; virtutis eſt, ſuum vouere opus, atq; adeo nõ eſt ſpecialis virtus.

Secundò: Illa eſt ſolum religionis virtus, vt in de Offic. auctor eſt Tullius, qua cultum Deo cere- *Cicero.* moniamq; offerimus: qui autem aliquid Deo vouet, tantùm promittit: ergo nõ eſt religionis actus.

Tertium argument. Tertiò: Religionis cultus ſoli Deo exhibendus eſt, cui latria debetur: votũ autẽ nõ ſolũ Deo, verùm & ſanctis fit, immò & prælatis quibus religionẽ profeſſuri, obedientiã promittunt: ergo votum non eſt religionis actus. In contrarium eſt illud Iſaiæ 19. Colent eum in hoſtiis & muneribus, & vota vouebunt Domino, & ſoluent, vbi colere, quod eſt religionis, per id explicatur quod eſt vouere.

Ad intellectum quæstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariàm esse posse alicuius virtutis: videlicet, & elicitus, & imperatus. Ille enim actus elicitur à virtute, qui est obiectũ formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituere alienũ, actus elicitus iustitiæ, instar actuũ potẽtiarum. Visio enim elicitur à visu: quia est sensatio coloris. Ille autem actus imperatur à virtute, qui elicitur per imperium illius mouentis aliã virtutẽ propter suum finem: vt ieiunium, quod elicitur à tẽperantia, tunc imperatur à charitate quando mouetur homo ad ieiunãdũ, non solùm quia actus est temperantiæ, sed propter amorẽ Dei: sicuti & in vitiis: dũ quis furatur propter mœchiã, furtũ quod elicitur ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dũ ergo quæritur de aliquo officio cuiúsnã virtutis sit, non inuestigatur cuius imperio fiat (nã à multis potest imperari) sed cuiusnam sit actus elicitus. Et hoc est qđ de voto impræsentiarũ percontamur. Ad quod vnica conclusione respondetur: Vouere est actus elicitus religionis, tanquã Dei cultus. Probatur: Votum est ordinatio quædã & oblatio eorũ, quæ homo vouet in obsequium cultúmq; diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere, ordinare autem & offerre quodcunque opus in Dei cultum, est actus religionis: ergo eiusdẽ virtutis est vouere. Mõstratur minor: Opus cuiuscunq; virtutis Deo põt, ceu sacrificium offerri: vt ieiuniũ, eleemosynæ erogatio, & quicunque actus seu fortitudinis seu tẽperantiæ, &c. Huiusmodi autẽ ordinatio & oblatio nõ tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed virtuti imperanti: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitus religionis. Vna autem tibi forsan dubitatiuncula ex his oboritur: Quòd cum ordinare & referre aliquid in Deũ, nõ soli religionis virtuti, verùm & charitati, eidémque præcipuè competat non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quã charitatis. Respondetur autẽ hoc nõ inferri ex eo, quòd vouere sit ordinare & referre aliquid in Deũ: sed ex hoc prorsus, q̃ sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaque prima differentia est, q̃ charitas refert opera in Deum tanquam in finẽ. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum, quæ quidem præpositio, finem designat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo, vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundũ discrimen est, quòd charitas habet Deum pro obiecto tanquam rem amatam: id est, cui bonum in communi volumus & nolumus malum: religio autem tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nostráque illi cultu offerentes: votum ergo non solum ordinatum est in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Fundamentum. *Cõclusio responsiua.* *Ratio conclusionis.* *Dubitatiuncula.* *Solutio.*

Primum igitur argum. veritatem conclusionis apertiorem facit. Respondetur enim quòd etsi id quod cadit sub voto, tanquã eius materia, vt ieiunare, & seruare cõtinentiam, sint actus eliciti aliarum virtutũ: tamen illorũ votum non elicitur nisi à religione. Contingit tamen nonnunquam vt nõ solùm votũ, verùm & actus ipsi deuoti eliciantur à religione: vt cum voues orare, & sacrificare. Nam orare, est actus religionis. Itaque quandoque votum est actus religionis solùm ratione formæ, quia ipsa promissio elicitur à religione; quandoque verò ratione formæ & materiæ, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadem eliciuntur virtute. Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti transgressio, quæ duas includat culpas: alteram scilicet contra specialem virtutem, à qua elicitur, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia: Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans & contra continentiam delinquas, & contra religionem: Item vouisti Deo vt obedires prælato, vtrum & virtutem obedientiæ violes, quæ est iustitiæ, & rursus voti religionem? Est enim argumẽtum, esse peccatum duplum: eò quòd, vt ante prædiximus, votum est quædam particularis lex quam sibi vouens præscribit: lex autem quidquid præcipit, constituit in aliquo virtutis genere: vt dum præcipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum vsum in genere continentiæ: ergo & ieiunium vouens constituit illud in eodem virtutis genere. Et præterea in genere religionis: quare eius transgressio geminum erit delictum. In cõtrarium autẽ est, q̃ cõmuni iudicio nõ censetur nisi vnicum peccatum contra votum. Ad hoc respondetur quòd transgressio voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotandum est, quòd actus ille qui voto: vt materia substernitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam, seu naturalem, seu humanam: aut per solum votum. Si priori modo, congeminatur peccatũ: si verò posteriori, non est nisi simplum. Vouisti honorare parentes, aut confiteri aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erant singularium virtutũ, si transgrederis bifariàm peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te cõstituisse illud opus in genere abstinentiæ, sed tamen quia non aliter quàm per votum, ruptio ieiunij nõ est nisi simplex peccatũ. Pari modo si puellæ dotem pollicearis, cum iam humana sis adstrictus fide, si eandem pollicitationem religionis voto confirmes tunc fracta fides duplum erit peccatũ: scilicet tam contra humanam iustitiam, quàm contra religionem. Dum autem soli Deo vouisti eleemosynam facere, si non facis, solùm contra votum peccas. Hinc ergo fit, simplum esse religioso crimen, non obtemperare præfecto: quia licet illud obsequium constituetur in genere obedientiæ, non tamẽ nisi per solum votum. Haud enim obedientiã prælato voues, sed Deo, q̃ eris prælato obediens. Ad secundum respondetur, quòd licet ille qui vouet, nondum det, si dare ad promissum referatur, quia nondum dat quod promisit, dat tamen illud in caussa, quia obligat se: quæ quidem obligatio virtute continet rem promissam; tametsi etiam re vera det suam mentẽ, suámq; voluntatem, quam Deo mancipat. Tertium argumentum quærit, vtrum votum quod fit sanctis vel prælatis, ad religionem pertineat: quandoquidem religio solùm Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hæsitat, sed modus latet. Atqui S. Tho. nihil discriminat inter votũ, quod fit prælatis, & illud quod fit diuis. Nam vtrunque censet promissionem factam hominibus, quæ non

Ad primũ argum. *Dubitatio.* *Argumentũ.* *Solutio.* *Ad secũdũ argum.* *Ad tertiũ.* *D.Thom.*

pertinet nisi ad humanam fidem. Sed vtraq; inquit, esse potest materia voti, quatenus id ipsum quod homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaq; votum quod facimus Beatæ Virgini, vt in sanctorum culmine exẽplum statuamus, non est votũ, nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo nimirum ei pollicentes quòd hoc vel illud faciemus in honorem Virginis: sicut si Deo me vouerem puellæ largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. At verò non est mirum, si hanc D. Thom. doctrinam alicui, non quidem falsa, sed tamen curta censeatur: nam vsus vouendi sanctis aliam prætereà rationem præ se fert. Haud enim cùm quis vouet Virgini, aut D. Petro, aut D. Iacobo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Nõ inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus dum ait Præposito, Voueo Deo, quòd ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quin etiam religiosi vna cum Deo componunt sanctos dicentes: Promitto obedientiam & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vnò, ceu homines aut Angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia S. Tho. quòd promissio illis facta, non est votum nisi offeratur Deo. Secundò verò modo considerantur, vt Deus est in illis: non quomodocunque per gratiam, vt in viatoribus, sed per gloriã quasi in his, qui rationem status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò S. Thom. hunc modum forsan non inconsultè præterit, sed eò quòd sicut orare sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio: ita alia est ratio vouendi sanctis, quàm Deo. Sed tamen vbi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm absque illo.

VM articulo secundò definitum fuerit, vouere esse vtile, & in tertio, esse actũ religionis aptissima subsequitur quæstio, vtrum opus voti cumulatioris sit laudis ac meriti, quã si fieret absq;. Nã ex illis apparet hoc subsequi. *Primum argument.* Arguitur nihilominus à parte negatiua auctoritate Prosperi, lib. 2. de vita contempla. vbi ait, Sic abstinere & ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus: ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: votum autẽ necessitati nos subdit: ergo præstãtius est absq; voto operari. *2. Argum.* Secundò arguitur ex illo Apostoli 2. ad Corint. 9. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarẽ enim datorem diligit Deus. *Aristot.* Votum autẽ, vt crebrò vsu venit, tristitiã generat inde que ob necessitatẽ. Nam vt 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. c. 11. auctor est Arist. necessitas eò q voluntatem premit, tristitiã infert: ergo excellentius est opus absq; voto. *3. Argum.* Tertiò: Votum ad hoc est necessarium, vt voluntas in eo firmetur quod spondet. firmari autem immobiliùs nequit, quàm dum rem facit: ergo melius est sine voto facere. Nã tunc firmior est res, quã dum promittitur. In contrarium autem est monitum illud Dauidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, vt præmissimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari, quàm citra votum.

Titulus vtrunq; de opere voti meditato quærit, scilicet vtrum sit magis laudabile, vt quando extra gratiam est moraliter bonũ: & an sit magis meritorium, vt purà quãdo fit in charitate. *D. Thom.* Et S. Tho. vnica respondet affirmatiua cõclusione: quam tribus rationibus corroborat. *Conclusio.* Conclusio est: Maiori laudi ac merito tribuiint opus ex voto, quã absq; ipso exhibitum. *Prima ratio pro quæstione.* Primò probatur ex virtutis obiecto. Opus nanque nobilioris virtutis, excelsioris est tam laudis, quàm meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitatem temperatè agas: virtus autem latriæ, in qua hoc quod est vouere, collocauimus, est virtutum præcipua, vt purà in cultu Dei posita, *Augustin.* ergo actus ab illa per votũ imperatus præstantior est, quã qui fit sine voto. Vnde August. lib. de Virg. Neque ipsa inquit virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur: quam fouet & conseruat continentia pietatis. *Secũda ratio.* Secundò id rursus confirmatur ex ea re, quæ exhibetur. Nã qui opus citrà votum facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto non actum modò, verùm & potestatem: addicit enim ei mancipatq; suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat secus facere. *Anselmus.* Sicuti qui fructiferam arborem alteri cõferret, vt in lib. 1. de similit. auctor est Ansel. plus elargiretur, quã qui solos donaret fructus. Qua vtique ratione promittentibus gratiæ singulares debentur, præter illas, quæ illis aguntur, dũ cõferunt. *Tertia.* Tertiò & id confirmatur ex modo agendi. Enimuerò per votũ figitur afferiturque voluntas in votum: facere autẽ aliquid est maiori animi stabilitate & constantia laudabilius est. *Aristot.* Vnde Philoso. 2. Ethi. nullum officium virtutis nomine censet, antequam ex firmato habitu proficiscatur. Restat autẽ ante descensum ad argumentorum solutiones, cõclusionem explanare. Catholicorum nanq; nemini dubia est, sed tamen solet male intellecta in abusum venire. *Argumen.* Arguitur igitur contra: Sequeretur, si vera esset, q debereut semper monachi in quocunq; obeundo obedientiæ munere exigere expectareq; superioris scriptũ præceptũ. nempe vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti, sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hic eò cõsultum pergimus, q à parte contraria stet ratio. Nam quò libentius maioriq; animi promptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam: promptiùs autem facit, qui vrgens præceptum nõ expectat, sed simplici iussioni audiens est. *Solutio.* Respõdetur ergo sub distinctione: Quando res ardua est eadémq; dubia, vt ad Indos adnauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, consiliũ est, vt monachus non iniussu suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quãdo verò res non est ambigua, tunc aut vanum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus est facere, sed compulsorium præceptum ob id solùm requiris, vt officij tibi meritum augeatur, vanum est. Nam virtute voti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum enim non ponitur nisi aut rebellibus, aut in

dubio herentibus. Si autem re vera fecere renuis nisi præcepto cogatis, tunc meritū non solùm non crescit, verùm adeò diminuitur, vt nonunquā vertatur in culpam. Conclusio ergo non sic est intelligenda, sed ꝙ omnia opera quæ sine nouu præceptn, ex voto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis, quam si faceres siue voti necessitate: maiorisque adeo, quàm si præcepti coactionem attenderes.

Ad primum igitur argu. ex Prosperi sententia sumptum respondetur, ꝙ necessitas coactionis, vtpote quando quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritū: imò nonnum, quam prorsus aufert. Et de illa loquebatur Prosper vbi aiebat: Ne iā nō deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: necessitas autem voti, quo voluntatem penitius in bonum asserit, eò deuotionem auget. Sed arguis fortè vrgentius, vti hæretici putant: Qui absque voto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est, etsi liberè vouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate: liberiùs ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritum: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenus cerneret, responderet fortè concesso maiorem inesse libertatē in eo, qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum: legitima tamen solutio nō est hæc: sed ꝙ maior est libertas in eo, qui vouit. Enimuero qui vouere reformidat, eò non vouet, ꝙ tam liberum suiipsius dominiū non habet, quàm ille qui vouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exemplo persistamus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, verùm totā semel arborem, quàm ille, qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modò opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tāquam ex radice diffunditur ad singula opera, vt prænosioris sint libertatis, quā si fierent sine voto.

Ad primū argumen.
Obiectio.
Solutio.

Ad secundū argumentum ex illo Pauli adscitum, Non ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Tho. Primum, quod necessitas coactionis est, quæ cùm sit voluntati contraria, tristitiā parit: de qua proinde loquitur Arist. Et hanc iam cōcessum est non esse bonā. Eandémq; perinde condénat Paul. Secundum est, ꝙ necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam caussam, videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiam non generat, sed planè gaudium. Vnde August. in eadem citata epistola ad Arment. Non te, inquit, vouisse pœniteat: imò gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait verò tertiò, quòd etsi quandoq; opus voti secundum se consideratum triste & inuoluntariū reddatur post votum, dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas, nō solum non est malū, verùm est magis meritorium, quā si fieret sine voto: pro eo quòd procedit ex religione, quę potior est virtus quàm abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. Hoc tamen documentum non caret ambiguitate. Et idcirco explorandum est, vtrū pœnitentia voti sit quandoq; delictum: & quale genere suo, venialéne an mortale. Nam ex vna parte videtur perinde esse pœnitere voti, ac si ante votum nolles vouere: quæ quidem nolitio, cùm non sit rei ad salutem necessariæ, non est mala. Idem enim est obiectum vtriusque actus. Nolo vouere, & nollem vouisse. Sed ex alia parte est argumētum quòd pœnitentia rei bonæ mala est: quoniā pœnitentia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum: ergo illius pœnitentia est mala. Et ita consueuit vitio tribui. Caietan. responsioni suæ triformem præiacit distinctionem. Ait enim quenquam pœnitere posse, aut voti, id est: promissi: aut vouisse, puta animum applicuisse ad vouendum: aut tertiò, bonorum operū quæ ex voto fecit. Pœnitere, inquit, voti, est dolere de promissione: qui enim, inquit, sic dolet, promissionem non seruat: pœnitere autem vouisse, est pœnitere ꝙ se subiecerit voto: qui quidem nō ideo animum mutat. At verò licet inter mutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, non tamen inter verba ipsa, pœnitere voti & pœnitere vouisse. Nā profectò Latinè idem est. Etenim si pœnitere voti intelligas abstractè, id est, non illius à te facti, impossibilis est hæc pœnitentia. Quādoquidem neminem nisi facti sui pœnitere potest. Si autē id contractè vsurpes, tunc pœnitere voti idem est prorsus quod pœnitere te vouisse. Sicut pœnitere peccati, & pęnitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumenda est, sed à verbo ipso pœnitere, qđ ambigui est significatus. Pęnitere enim voti, aut vouisse, vno modo accipitur, pro eo quod est retractare ꝓpositum. Dicitur enim ille pęnitere facti, qui mentem mutat. Et de hac significatione nō habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiā, genere suo lethale peccatū, vt dictū est, tum contra iustitiam, tum etiā contra religionem. Secundo autem modò, idq́ue vsitatius, accipitur pęnitere, pro eo quod est nolle fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quam respondetur, eiusmodi pœnitentiā, licet absolutè considerata, sonet in malum, tamen dummodò propositum faciendi sit firmum, posse ex circunstantibus qualitatibus ab omni culpæ macula esse munda. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quia vouisse est bonum: tamē sicuti iudex vimque repellens non peccat, sic non semper, qui vouisse pęnitet. Idq́ue præsertim vbi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui votum suscepit experimento difficultatem sentit: quā si prænosset, votum nō fecisset. Quare sicut initio nolle vouere, ita & emisso voto nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniam hoc non tam ex animi langore quā ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumentum suprà factum respondetur, quòd pęnitentia rei bonæ, quando non est absolutè necessaria, non est per se mala. Et de hoc ait S. Thomas esse præstantius ex voto id facere cum tali mœstitia, quàm citrà votum. Atqui huius veritas inde patet, quòd hanc ob caussam vouere est vtile & salubre, vt animus obligatione firmetur, ne posteà rei difficultas & mœstitia non nos ab opere absterreat: sed omnibus impedimentis superactis in proposito persistamus. Addiderim tamen ꝙ licet eiusmodi pęnitentia per se non sit reproba, potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim crebros

Ad secundum argu.
Solutio.
S. Thom.
Aristo.
Paulus.
August.
Ambiguitas oriaex solutione S. Thom.
Caietani responsio.
Exploditur Caietani distinctio.
Solutio ambiguitatis proxima.

bros

btos eiusmodi mœrores voti admittit, labefactari incipit, vt à proposito desistat. Quare dum quis experitur propositum suum languescere, non potest citra venialem culpam eiusmodi pœnitentiam nõ recutere. Mortalē autem citra consensum frangendi fidem voti, non est quòd metuas. At verò quando vota non sunt perpetua, neq; de rebus arduis, sed de minutioribus, tunc pœnitere vouisse, durante tamen implendi proposito, non solum non est culpa, verùm raro est periculum: quia potest qui vouit propositum in melius mutare. Vt si vouisti peregrinationem, aut prolixos recitare Psalmos, quod obest tibi sit, vel ad studium reipublicæ cõmodum, vel ad alia misericordiæ opera: nullum est periculum pœnitere voti. Tametsi absque dispensatione propositum demutare, nefas sit. Tertium mẽbrum est dum quis postquàm opera ex voto fecit, puta in religione degit vitam, se pœnitet sub tali instituto vixisse. Et de hoc distinguendum est. Aut enim eum illius transactæ vitæ pœnitet, præsupposito voto: hoc est pœnitet eum persoluisse opera quæ ratione voti debebat. Et hoc manifestarium est mortale crimen: nam cum si non persoluisset lethaliter peccasset, fit vt huiusmodi pœnitentia sit de re ad salutem necessaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem pœnitentia huc fertur quod est te vouisse nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundum membrum proximè tractatum: vt non sit genere suo mortale, quamuis plusculum habeat grauitatis. Nam postquàm fructus feceris, non potes citra culpam illorum pœnitere. Nisi vota essent de re leui & temporali, quoniam tunc nihil habet absurditatis, pœnitere quòd illud tempus in commodioribus aliis negotiis non collocaueris.

Pœnitentia voti in monachis qua le crimē sit

Ad tertium denique argumentum respondetur quòd etsi dum quis reipsa officium aliquod præstat, firmatam tunc habeat voluntatē in illo præsenti opere, non tamen in futurum, sicut ille qui vouit. Et præsertim si vouit, iugiter eadem opera frequentare.

Ad tertiũ argum.

ARTICVLVS V.

Vtrùm votum per susceptionem sacri ordinis, pérque professionem religionis fiat solenne.

Primũ arg. à parte negatiua.

INTER virtutes voti summa est in voto solenni: vt potè quod matrimonium non modò impedit, sed dirimit. Quapropter potissimum votorum discrimen dignoscitur inter simplex & solenne. Quæritur ergo vtrum votum per susceptionem sacri ordinis, & per professionem religionis, fiat solenne. Et arguitur à parte negatiua: Votum vt præfati sumus, fit Deo qui nouit intima cordium: solennitas autē in extera ceremonia consistit, quæ fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est voto necessaria: sed accidentaria, vt iure diuino nouũ afferat vinculum. Secundò: si eiusmodi forinseca solennitas esset de substantia voti, omnibus competeret votis in quacunque materia: quandoquidem substãtia generis in cunctis participatur speciebus sunt autem multa extra ordinum susceptionem professionéq; religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non consuescunt solennitate firmari: ergo huiusmodi solennitas ad substantiam voti nõ pertinet. Tertiò: Solenne idem esse videtur quod publicum: sed possunt fieri multa vota in publico coram testibus, quæ non subinde sunt solennia: & vice versa, potest fieri votum religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solennitas non est necessitas in voto. Quartò denique peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si sacris ordinibus solenne votum esset annexum: vsu contingere posset vt quis ante legitimum pubertatis annum, quin verò ante iustam rationis vsuram posset funiculo perpetuæ castitatis alligari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Consequentia verò inde constat, quòd cùm ordinis sacramentum characterem imprimat, quocunque tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum à voto religione cautum est, cùm ante quartum decimum annum fieri nequeat solenniter. In contrarium est quòd huiusmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt: quod solius est voti solennis.

Secundum argum.

Tertiũ arg.

Prima conclusio.

Probatio.

Ad quæstionem S. Thom. duabus respondet conclusionibus. Prior est: Solennitas voti attenditur secundum aliquid spirituale: putà secundum benedictionem aut cõsecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur. Probatio: Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accõmodari: vt patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in conuiuarum apparatu: solennitas verò nouæ militiæ, in apparatu equorum, militúmq; concursu: vt potissimum in Germania videre est, dum quis creatur Elector: & in aliis regnis, dum creatur auratus eques. Votum autē cùm Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse, putà benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri consueuit, & in consecratione: vt dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apostolorũ ortum habuit: vt apud Dionys. constat, nam de ritu sacrorum ordinum meminit 2. c. Eccles. Hierarch. Et de monachis cap. 6. Posterior conclusio: Votum fit solenne tum in professione certę regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur: Solennitas fieri non consueuit, nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum vterque coniugũ alteri se mutuò tradit, statúmq; matrimonialem profiteтur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autē sacri ordinis, putà subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, firmum statum suscipiens clericalē. Similiter in professione certæ regulæ: quando per abrenuntiationem seculi propriéq; voluntatis, statũ quis perfectionis assumit. igitur tunc fit votum solenne. Hic primum omnium doctores tam Iurisconsulti, quàm Theologi innumeras voti diuisiones aggerant: vt peculiariter apud Palud. in 4. distinct. 38. q. 2. est videre. Vbi vsque ad duodecim illas multiplicat. Nam Magister Sentent. aliquas ponit. Alterum enim est votum personale, vt continentiæ: alterum reale, vt eleemosynæ: atque alterum mistum, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarij. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum: alterum q; perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia communis est præcepto

Postrema conclusio.

Probatio.

Palud.

Multiplex diuisio voti

& voto

&voto. Cuius exemplum ponit Magister in baptismo: atque alterum propriū: vt de opere supatterogationis, quod est propria materia voti. Hæc autem atque id genus aliæ sectiones parū ad rē conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horū enim vincula & obligationes multum differunt. Rursus adnotandum est discrimen inter simplex votum & solēne si ex effectu perpendatur, hoc esse, ꝙ simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractū. Impedit inquā, quia peccatum est mortale post emissum votū simplex religionis, cōnubialia foedera celebrare: tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modo matrimonio contrahendo obstat, verum & contractum dirimit. Non ꝙ sit propria direptio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eò dirimere, quòd personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo. redem. c. vnico lib. 6. Tertiò insuper supponendum est, votum solenne in duabus tantum materiis habere locum: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: vtpote diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primùm sancita. Nam S. Tho. viginti annis Bonifacium 8. antecessit, qui tamen, ceu rem priscam illam commemorat. His suppositis in hac versatur in quónam consistat votum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens: vtrū videlicet de iure sit merè positiuo, an verò de iure diuino? Neq; parum refert vtra pars vera sit. Nam si est de iure diuino, nequit à Papa super voto solenni dispensari: secus autem, si sit de iure positiuo.

Discrimen inter voti simplex & solenne ex parte effectus.

Caiet. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est, ꝙ voti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione seu in consecratione, cuius vsus est in susceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus cōfutatur. Primò quia professio tacita, scilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in virtute solenne votū, & tamen absque omni benedictione. Secundò, quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille, qui profitetur, sed scapulare, idque fit postquam in manibus prælati professus est: ergo illa benedictio neq; est de essentia, neque requisita. Tertiò nequ illa, neq; consecratio sufficit. Græcorum nanq; sacerdotes consecrantur, & tamē non adstringuntur solenni voto castitatis: idque perinde ecclesia de nostris decernere posse. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto, posset quisque dum sacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex votum castitatis, aut nullū. Ante verò ꝙ vlterius transeamus, admonitum volo lectorē hanc opinionē nusquā fuisse S. Tho. imò neminem reor sic intellectam illam fuisse complexum: nam D. Tho. in priori conclusione (quod mediatè considerandum est) non astruit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione consistere: sed præcisè ait, quòd solennitas voti attenditur secundum benedictionem, & cōsecrationem. Itaq; tantū vult dicere, ꝙ illa benedictionis solennitas adhibetur in signum voti: sicuti solennitas nuptiarum nō est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non vult ꝙ illa ceremonia sit simpliciter de essentia, sed tantum explicat ritum, qui re vera nunc in ecclesia viget: quamuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso ꝙ subdiaconus ordines suscipit, vna suscipit & votum. Secunda opinio est, ꝙ voti solennitas, cōsistat in exhibitione personæ, itaq; substantia solennis voti à simplici hoc differat, ꝙ simplex est tantum promissio rei tradendæ: solenne autem sit traditio personæ: siue promissa fuerit, siue secus. Et quamuis opinio hæc à Caietan. reprobetur, arbitror tamen esse verissimam. Et est expressè opinio S. Tho. in 4. dist. 38. q. 1. art. 3. & expressius hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentius elucescat, tertia opinio, quam Caiet. amplectitur, est, votū esse solenne in hoc cōsistere, ꝙ Ecclesiæ auctoritate statutum est per tale votū hominē fieri inhabilē ad matrimonium. Neque est peculiaris Caiet. sed est Scoti, in 4. dist. 38. Probationes autem Caiet. hæ sunt. Prima ꝙ ecclesia posset statuere vt quicunque coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solenne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit ac religionem profitetur: quod vtique signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secūda, ꝙ vice versa licet quispiam quacunque solennitate profiteretur tria vota in religione non approbata per sedem Apostolicam, non resultaret votum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ auctoritatis. Quinimo verba sunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. videlicet, ꝙ voti solennitas ex sola cōstitutione ecclesiæ est inuenta. Hanc veruntamen opinionē reprobat S. Tho. in 4. loco citato hoc argumēto, Si solenne votum religionis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc non esset de iure diuino, sequeretur, ꝙ ecclesia posset contrarium statuere: videlicet, ꝙ posset dispensare in illo solenni voto castitatis: quod tamen falsum est, vt postea disputabimus. Respondet hic autem Caiet. nescio qua metaphysica, videlicet, ꝙ etsi neque votum seorsum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irritandum matrimonium, neq; per se præceptū, tamen ambo simul sufficiunt. Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primò, si neq; per votum ea ratione, quòd quis se tradit, neque per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquā potest, quomodo ratione vtriusq; efficiatur: hoc enim declarandum restabat. Et arguitur sic: Clarum est ꝙ quamuis Papa seculari præcipiat, etiam sub poena excommunicationis latæ sententiæ, vt vxorem non ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eum petit, nihilominus si ille non est alteri coniugio mancipatus & contra iussionem pontificis cōtrahat, licet peccet, matrimonium tenet: quoniā iubere ne contrahat, non est inhabilem facere. Igitur si votum eò ꝙ est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilē, neque superueniens præceptum id perficiet. Prætereà, neque respondet sancto Tho. Si enim solum statutū ecclesiæ in caussa est vt votū religionis inhabilem faciat religiosum ad matrimonium, potest eadē ecclesia facere, primùm quòd sit vera religio sine illa inhabilitate: quandoquidem ablato statuto votum per se manet simplex: item poterit in tali voto solenni postquam emissum est, dispensare. Profecto ad hoc non respondet, sed fit ei consequens conclusio. Et ita tandem, vt postea videbimus, concedit quòd Papa potest dispēsare in voto solenni. Illa enim opinio natiuum germen est huius radicis. Igitur si opinio S. Tho. de indispensabilitate

Caietanus. Prima opinio. Prima ratio in primā opinionem. Secunda. Tertia. Mens S. Thomæ. Secunda opinio. Tertia opinio. Caietanus. Scotus. Prima ratio pro opinione Caiet. & Scoti. Secunda ratio. Argum. D. Thom. in præteritā opinionem. Solutio metaphysica. Caietanus. Argumen. in Caiet. Argum. 2.

Substantia voti solennis. sabilitate voti solénis, sustinenda est, vt arbitror, cen antiquissimarū doctorum cōfessionem sustinendam, sic censendum est de voto solenni, vti dicere cœpimus; q substantia eius consistit in hoc, quòd sit traditio, cùm votum simplex sola sit promissio. Quā quidem opin. tam in 4. quā hic expressè tenet: dum per similitudinem nuptiarū ait, q sicut in illis eò fit solennitas, quòd uterq; cōniugum totaliter mancipatur rei vxoriæ, ita per susceptionem sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio & per abrenunciationē seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud: videlicet quòd simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrū. Et ratio est, q promissio cùm non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionem, sed solùm quia Deo promittis, tua restat ligata fides. *Obiectio.* Traditio autem, *Solutio.* non fit, nisi vbi ille, qui traditur, solenniter recipitur. Sed ais, Deus etiam te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cùm tradere se hominem mutando statū renunciādoq; suæ propriæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine: quod quidem iudicium non est illi cōmittendum, qui vouet: sed ecclesiæ, quæ exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusq; ad illum statum sit. Ob idq; ecclesia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neq; verò ad sacros ordines absq; examine: vt patet in titu. de ætat. & qualit. ord. præfic. Itaque in hoc quod est hominem Deo se per illū tradere, à quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti: quia tunc abdicat à se ius transeundi ad alium statum: ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quæ solennitas est voti, est de iure positiuo. Veluti si quis secundum iura antiqua alteri se venderet, eo ipso iure gentium esset eius mācipium: sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate: aliàs traditio nō teneret. Et hoc est, quod ait Bonifa. in d. c. scilicet quòd voti solennitas ex sola cōstitutione Ecclesiæ est inuenta. Non enim dicit, q substantia solennis voti, putà q qui se tradit, non possit matrimoniū contrahere; sit inuentum Ecclesiæ, sed quòd modus ille *Admoniū* tradendi, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In summa, vt ad præfatam obiectionem respondeamus, *Caietan.* nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesiæ. Et hoc est quod ait S. Tho. in d. distin. 4. art. 2. q. 5. scilicet, q votum nunquā est solenne, quātumcunq; quis profiteatur nisi seruato ordine positiui iuris: Atque ea propter, nempe quia in aliis votis scilicet peregrinationis & ieiuniorum, nulla fit traditio, neq; status mutatio, non possunt fieri solennia. Itero neque in religio*Dubitatio.* ne, quæ non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. Sed interrogas, ex quo loco scripturæ *Responsio.* infertur votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respōdetur, hoc syllogismo id cōcludi: Quicunq; se alteri tradit, suā illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum: qui vouet, solenniter tradit se, abdicando à se ius ducendi vxorem, possidendique propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet: nam si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere: secus si promisisti: quoniam tunc cùm nondum dominium à re alienaueris, causæ vt suprà dictū est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturæ diuinumq; vetat, ne tui *Ratio altera Scot.* ipsius furtum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequendi Christum: secundum illud, Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nā nisi hoc institutū per modū status acceperis: non est firmum: status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex, sed per traditionem. Vtraque ergo præmissa est de iure diui*Primū argum. Scot.* no atque adeò conclusio. Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne: Solennitas enim, hoc est illa ceremonia, non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eò quòd est traditio. Et licet pergere videar molestus, esse id contra Scotum & Caietan. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione, quòd Papa posset dispensare in matrimonio rato non consummato. Probatur sic: Votum solenne dirimit matrimonium eiusmodi & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum: ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caieta. quod re vera secundum suam opinionem concludit, atque adeò eodem deuictus, concessit conclusionem. Sed profectò, vt bona venia grauissimi auctoris dixerim, adeò est absurda conclusio & nullo vnquā seculo admittenda, vt antequam illam concederet, dimouere animū deberet ab illa ratione solennis voti, quàm hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quòd votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum, sed dirimitur iure diuino quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quandiu non est consummatum, ad meliorem frugem cōscendere: consummata verò copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam, quæ educandæ proli irrogaretur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. Contra hanc autem conclusionem arguitur primùm omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opi. ait minus *Solutio.* omnibus valere, Homo, inquit, per propriam voluntatem dominium sui habet: ergo per eandem solam potest illud transferre: per votum autem simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dominium sui confert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis. Enimuerò qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat: nā si postea alteri daret, teneret datio tanquam à verò domino profecta: alias deberes dicere quòd quicunque alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius: quæ quidem assertio esset cōtra omnem legem & *Argumen. Caietan.* forensem vsum. Concedimus ergo, quòd homo per voluntatem potest transferre dominium non tamen per solam promissionem, sed per dationē. Secundò arguit Caieta. Si ecclesia cōstitueret, vt si quis

coram

coram tribus testibus, votum faceret, illud dirimeret contrahendum, matrimoniū illud esset solenne sine receptione. Respondemus duo. Primùm ꝙ illa esset tunc receptio Papæ: nā quomodocunq; ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votū. Secundò adiicimus, ꝙ Spiritus sanctus nunquā Ecclesiam permittet traditioné hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: alias vergeret in religionum & sacerdotij exitium. At verò transacto ꝓbationis anno per suum decretū tacitā professionem recipit. Et econuerso qñ religionem non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimantur, non est solenne votum, quia ecclesia illud non recipit. Tertiò arguitur: Prope Apostolorum *Argum. 3.* ætatem, vt est videre apud Dionys. 6. c. eccle. Hierar. vigebant monachorum ordines, votorū solénitate (vt creditur) firmati: & tñ non erant sicuti modo sunt. Nam post Anton. & Benedictus hanc religionū formā Ecclesiæ auctoritate instituerunt. Respondetur, ꝙ si vota edebant solennia, auctoritate *Dionysius.* Ecclesiæ & forsan in manibus Episcoporum illa edebant A' sacratissima verò virgine nullū accersiri *Responsio.* potest contra nos argumentum: nam si votum emisit solenne, id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò adeò sit religioni intrinsecum votum castitatis, vt neque per ecclesiam fieri possit, vt absque illo sit vera religio, q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 7. reuertendum nobis ad votum soléne, & explicandum restat, tam religionis quàm sacerdotij. Ad primum igitur capitalium argu. respód. ꝙ voti *Ad primū argum.* solennitas licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilominus ad Deum, inquantū per eius ministros hominis voluntas recipitur, transferentis ius suum in Deum, abdicantisq; à se facultatem, & arbitriū mutandi statum. Quapropter eatenus conceditur votū simplex perinde obligare apud Deum atque solenne, ꝙ vtriusq; transgressio est mortalis: sed tñ vtrunque in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideò transgressio est nó reddere qđ promisisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio: ob idque qui illud transgreditur, peccat auferendo qđ tradidit, vel abutendo voluntate Deo mácipata. Vnde fit, vt sit grauior transgressio voti solennis, quā simplicis. Quòd si arguas votū soléne perinde esse promissioné atque simplex: nā pari modo ait, qui profitetur, Promitto obediētiam Deo *Solutio.* ꝙ ero tibi obediens. Respondetur differentiam esse, ꝙ qui soléniter vouet, licet ꝓmittat obedientiā quantū ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illā seipsum suámq; voluntaté, & totū ius tradendo addicédóque & mancipando Deo. Votū auté simplex non est traditio voluntatis, sed ꝓmissio, qua obligatur eā tradere statūque mutare. Et per hæc decidetur quæstio, quam hic tractat Caiet. vtrùm distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione: népe ꝙ si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt specie: *Quæstio vētilata a Caieta.* eò, ꝙ qui simpliciter vouit, nó est inhabilis ad cōtrahendū matrimoniū, sicut ille qui vouit soléniter: quéadmodū Primò de anima affirmat Auerr. oculū hominis differre speciei ab oculo leonis ꝓpterea ꝙ animæ sic differunt. Si auté, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc non differūt specie: sicuti neque hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniā eiusdé sunt formalis obiecti, perq; eadé media sentiunt. Nā eadé, inquit, vis est obligandi in vtroq; licet in soléni maior in eadé specie. Et certè si tota differentia cósisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenēdo ꝙ vnū est promissio & alterū traditio, proculdubio specie differunt ex rōne formalis obiecti. At- *Refellitur deputatio Caietan.* que ita forensi vsu célebretur. Alia quippe actio est ꝓmissio, atq; alia transactio dominij. Et ita S. Tho. in 3. ait differre sicut vegetatiuū & sensitiuū, ꝙ differunt ex obiecto: tametsi ad mores parum hæc discrimina referāt dūmodo certus sis grauius cómitti peccatū cōtra votū solenne, quā contra simplex. *D. Thom.* Ad secundū iā vtiq; responsum est, ꝙ cùm per vota aliorum operū nó fiat mutatio status, non est cur fiant solenniter. Et ad tertiū demū respon. aliā esse distinctionem publici & secreti: aliā verò solennis *Ad secundum argu.* & simplicis seu priuati. Non enim ob id ꝙ votū in publico fiat, est illico solenne, sed quia fit secundū statutū Ecclesiæ recipientis vouenté. Quo quidé statuto seruato, etiā in angulo potest fieri solenne. Ad quartū tandé, vbi maior est difficultas, respódere restat. Et imprimis ambigi non potest, quin etiā si ante vsum rónis ordo suscipiatur, characteré imprimat, atq; adeò verè suscipiatur: vt S. Tho. in *Ad quartū argum.* 4. di. 25. q. 2. & illic Rich. & Theologi fatentur: quia ad susceptióné sacramenti imprimētis characterem, vt est Baptismus, Cófirmatio, & ordo, nó requiritur actus in suscipiente, atq; adeò neque certa *D. Thom.* ætas de necessitate sacramenti: secus de necessitate præcepti: quia nequeunt subdiaconi ante 18. an- *Richard.* num creari, neque sacerdotes vngi ante 25. sub reatu peccati mortalis, & pœna suspensionis. Quapropter quidā qui arbitrantur sacramentum ordinis nó suscipi in quacunque ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorū assertū neq; ratione vlla neque auctoritate firmatur. Hoc ergo supposito consequens planè esse videtur, id quod quarto argum. infertur: népe ante legitimū rónis vsum posse quéq; voto castitatis cóplicari. Neq; hoc absurdius est, q̄ de obligatione matrimonij. Puella nanque, cuius malitia supplet ætatem, etiam si ante duodecimum nubat, vinculo matrimonij tenetur, vt patet c. De illis. de despons. impub. Quapropter etiam si quis cósensu extorto per metū cadenté in constantem virū sacris initietur, voto etiā eodé castitatis tenetur, secundùm dexteriorem opinionem, vt bene ait Syluest. verb. ordo. 4. nisi forsan vxori esset matrimonio coniunctus, qui in vita vxore abstinere non *Syluester.* potest. Atque id probatur argumento sumpto ex c. de Iudæis. dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilominus ad fidé coguntur, propterea ꝙ charactere essent insigniti: & tamen illis qui tenuēt, grauius est ad totā Christianam religioné obligari quā ad solū castitatis votum. At verò distinguendū est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætaté ordinato. Si enim vsum habebat rationis, puta quia decimum vel duodecimum annum attigerat, & fortè in octauo, quia libere initiatur, cogédus est votum seruare. Si verò nullum prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est, profectò rationi est maximè cósentaneum, vt detur ei optio: népe vt si voluerit in ordinis functione permanere, abstineat: sin minus, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

QVAE-

QVÆSTIO TERTIA, DE HIS QVI VOVENDI FACVLTATEM HABENT.

S. Thom. 2. 2. quæst. 88. artic. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrùm illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint.

Primum argument. POST voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectum indagare, quinam sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi? Et primò de his qui sub aliena sunt potestate, arguitur quòd vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autem qua quis homini subditur, minus est quàm quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse: *Argum. 2.* Secundò: Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mancipati, arbitrium habent absque parentum voluntate religionem profitendi: ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil à vouendi virtute cohibet. *Argum. 3.* Tertiò: Maior desideratur ad faciendum quàm ad promittendum facultas, religiosi autem possunt absq; maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediáque se atque aliis afflictationibus macerare: ergo subiectio minimè adimit vouendi facultatē. *Argum. 4.* Quartò: Quicunq; id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit, subditi autem vouendo non peccant: quandoquidem nullibi prohibitum reperiatur, ergo videntur iure vouere posse. In contrarium facit illud Nume. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur rea voti, nisi pater eius consenserit, & idem subditur de muliere habente virum quod 33. q. 5. can. manifestum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur, neque alios quicunque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincere.

Duæ sunt hominum conditiones, quibus non plenaria supperit ad vouēdum facultas, nēpe subditi, qui aliis habent mancipatam voluntatem, & pueri quibus per ętatem non licet rationis luce satis illustrati. De prioribus dicendum in hoc art. ac de posterioribus in subsequenti. *Cōclusio responsiua.* Ad quæst. ergo vnica cōclusione, eadémq; negatiua respondetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de his rebus in quibus ei subiicitur, votum vllū suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum. *Ratio conclusionis.* Conclusio est clara: Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit: Deus autem qui auctor est naturalium legum, nō vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque eleemosynas quę de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, non est sui iuris; ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pendens. Fit ergo, *Dubitatio.* vt eiusmodi votum absq; eius consensu non sit validum: sed irritari à superiori possit. Primū omnium quia quæstio hæc, iste inquā & subsequens arti. de votorum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomini id significatum supponi quod est nullum, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim differat à dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæst. proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodius explicabitur. *Ratio dubitandi.* Prima ergo hic caussa dubitandi est de fundamento auctoritatis prælatorum irritandi subditorū vota, vtrùm scilicet tantum iure humano, *August.* an etiam diuino & naturali ea sibi competat auctoritas? Et ratio dubitationis est, quòd locus citatus Numeri 30. solùm loquitur de muliere, quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quemadmodum Aug. illic exponit. Et refertur 33. q. 5. can. noluit. inferre autē inde generalem regulam subditorū, nō apparet qua ratione firmetur. Nā subiectio vxoris & filiorum est naturalis: subiectio verò religiosorum, licet sit diuina: tamen non videtur extendi, nisi ad obseruantiam triū votorum & suarum constitutionum: eò potissimum, quòd cum religiosi statum profiteantur, qui via est ad perfectionem, nō videntur diuino iure arceri, quo minus sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentius ad meliorē frugem promouere. Adde quòd mandatum illud apparet in numero esse legaliū, quæ per præsentiam Euangelij extincta sunt. Haud ergo desunt, qui censeant solùm humano iure ademptam esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum; nempe cap. illo monacho. 20. q. 4. At verò cum illud non habeat auctoritatem aliā quàm Basilij, ceu autoris, & Gratiani decreta colligentis, nō potest habere *Responsio.* vim legis quippe quam Consiliū tantum vel Papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali autoritas illa conniteretur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nā eo ipso quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiam arbitrio prælati, atq; adeò iure naturæ non potest inde absq; eius iniuria suā dimouere voluntatem. Quapropter non modo tanquam spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispēsare super votum subditorum potest, verùm & tanquàm dominus voluntatem eorū perinde ac secularis *Scrupulus.* pater eadem irritare. Sciscitaris autem, vtrum in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi autoritas? Videtur nanq; affirmatiua pars vera quandoquidem dispensatio vtpote quæ spiritualis sit functionis munus maiorem exigat potestatē, quā irritatio. Respōdetur nihilominus non ita rē esse. *Solutio.* Episcopi enim dispensare possunt, irritare verò minimè, quia non sunt absoluti domini libertatis subditorū, sed tantum iudices. Imò verò neq; Pont. Max. potest secularium vota irritare, secus religiosorū; quorum non solum iudex est, verū & peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunq; ordinis, & sicut prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc

etiam

etiam fallit regula, q̄ si episcopus id quod plus est valear, perinde possit & quod est minns: qa non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota præter religiosorum prælatos, sunt iure naturæ parentes ac tutores vtriusq; sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nā paterfamilias non eadem auctoritate fungitur in suos famulos: vtpote quorum voluntatū nō habet dominium. De visu autem huiusmodi potestatis, an videlicet absque vlla prorsus de caussa dum maiori libuerit, possit quæcunque vota, irritare, ambigitur. Archid. nanque, quem Syluest. verbo, votū. 3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. dist. 38. q. vsque adeò absolutiorem censent potestatem irritandi, quàm dispensandi, vt credant sine vlla prorsus caussa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquiunt, est, quòd dispensatio non fit, quia votum nō erat validum: & ideo requirit caussam: irritatio verò fit, quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absque alia caussa irritare; sicuti qui vouet, absque vlla caussa poterat non vouere. At verò hæc sententia moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit, q̄ irritatio nulla intercedente caussa, sit valida; quod in dispensatione nō sic vtiq; facile cōceditur: nihilominus prælatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset à culpa saltem veniali liber, nā cùm irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicientia vti antequam irritet: vt perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tā absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquàm subditus proposuit atetque vouere, quàm in subdito antequàm à superiori facultatem exposcat.

Archidiaconus.
Syluester.
Paludan.
Ratio præfatæ opinionis.
Moderatio præteritæ sententiæ.

2. Dubium

His de potestate irritandi præhabitis, secundum continuò subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subiicitur: nempe vt illa perscrutemur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam vt modò dictum est, simpliciter totam prælato tanquàm Dei vicario consecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum, quæ solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subiicitur prælato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adiicere, vt illud prælatus irritare nequeat: vt si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpere; quoniam postquàm licuit votum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctius se adstringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & hæc etiam posse prælatum irritare vota quin verò & debere: quia hæc vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt.

Quadrifida monachorū opera.

Prima assertio.

Potestas autem inde patet, quòd cùm super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota valeat præfectus ex caussa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro caussa nonnunquàm iubere, scilicet vt subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horum vota cassare. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur: vt orare, atq; noua superaddere ieiunia. Atque ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Prælatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunquā in casu necessitatis iubere possit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò non pertinet. Pōt ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeò hæc peculiariter proprieq; sunt opera, quorum vota præfectus irritare potest.

Secunda.

Tertius operum ordo est, quæ prorsus Prælati auctoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cùm ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Prælati non comprehenditur sub illa: quo fit, vt bene ait Caietan. votum quod monachus eiusmodi transitus emiserit, non posse à Prælato irritari. Atq; adeò hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subiicitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votū transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Prælati, vt idem auctor insinuare videtur, sed tantùm quo ad irritationem: immo arbitror posse eundem Prælatum super idē dispensare. Quorum discrimen q. seq. art. 3. subiiciemus.

Tertia.
Caietan.

Quartum operum genus est eorum quæ ad salutē sunt necessaria: vt legis præcepta seruare: neque verò illa modò, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atqui horum votum censet idem Caietan. irritari à præfecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam hæc materia non est prælato subdita quandoquidem super his ipse veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi votum nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facilè illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate prælati minimè comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit à prælato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum.

Quarta assertio.
Caietanus.

Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo verbo videlicet, quòd eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subiicitur, non est sine eius cōsensu firmum: est inquam dubium, vtrum anteà quàm accedat superioris consensus, votum subditi teneat, an verò contra ipso facto sit nullum? Et dubitationis articulus est, vtrum cùm in voto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiuè, si ille consenserit, an verò tantùm negatiuè: scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo votum ante eius consensum nullum est: posteriori vero valet quousque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richardus 4. sentent. distinct. 38. artic. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum: putà filiifamilias, & vxoris, &c. Et de religiosis generalem absolutamque asse-

Tertium dubium.
Richard.

uetat conclusionem, nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua edere vota, vt quodcunque cuiuscunq; generis absq; expresso consensu superioris faciant, ipso facto irritũ sit & cassum. Quare non solum eius transgressio, nullum est peccatum: verũ & emissio nõnulla est noxia. Nam incassum vouere, culpa est. *Prima ratio Richardi.* Quin verò arbitratur Richard. eiusque comites hanc esse sententiam D. Thomæ propter verba postrema solutionis tertij quartique argumenti, vbi ait votum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut non renuerit. Affertque in eãdem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. *Secunda ratio.* Et supra hæc adhibet rationes duas. Prior est, quòd cùm religionis onus sit valde graue, neq; decet, neque verò licet professionis votum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succumbat. Posterior, quòd cùm idem religionis votũ tantæ sit altitudinis, vt omnia præcedentia in ipsum commutata extinguat, fit vt etiam subsequẽtia eiusdẽ virtute irritentur. *Contraria opinio.* Quare de filiosfamiliàs & vxore non negat quin possint facere aliqua vota de his quæ sibi non sunt prohibita. *Syluest.* Huic autem opinioni, vt bene Syluester verbo, votum, tertio, §. tertio, ait, neq; Sanctus Thomas suffragatur, neque arridet veritas. *Petr. à Palud. Innocent.* Quare Petrus à Palude, & Innocentius illic ab eodem Syluestro citati, ingenuè fatentur religiosos, qui quidpiam vouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per prælatum irritum non habetur, illud impleant. *Ratio opinionis.* Et ratio profectò est in promptu. Nã si alij subditi citra suorum maiorum iniuriam possunt ipsis inconsultis votũ suscipere conditionale, quousque superiores ipsi renuerint, vt Richar. ipse fatetur, non est cur religiosis eadem facultas interdicatur. *Secunda ratio.* Secundò arguitur contra eius rationem. Non obstante religionis onere potest religiosus habita prælati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso inconsulto de materia, quæ sibi non est prohibita, possit idẽ suscipere: dummodo paratus sit caussa voti nunquàm abesse officiis obedientiæ: & quoties superiori votum displicuerit, ab ipso cessare. Cap. autem, monacho, nullatenus aduersatur, immo nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quòd votum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quòd sit frãgendum: vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quamuis neq; illa admonitio illo est rigore audienda, vt quidquid religiosus vouerit, illicò sit frangendum, sed illud prorsus quod vel ei vel prælato sit graue & molestum. Ad sensum igitur sancti Thomæ descendamus, qui videtur sentire votũ ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondũ esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatoriũ. *Caietan.* Huius autem verbi sensum Caieta. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet ꝓhibita, vel in genere, sicut constitutionum interdicto, ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si ꝑlatus bona caussa inhiberet, ne quis suorũ de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò est materia non interdicta: vt orare, quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundùm quam distinctionem ad dubium respondetur, ꝙ cùm votum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si prælatus ratum habuerit. Si verò materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiuè. s. nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, ꝙ votum debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousq; assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad votum. Et ideo religiosus votum faciens orandi, vel ieiunandi vel non mentiendi, ipso facto astrictus est quousque præfectus votum irritet. Qua fortè de caussa sub distinctione ait in solutione 4. S. Tho. ꝙ in votis religiosorum intelligitur debita conditio, s. si suis superioribus placuerit, renitantur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam, posterius verò ad liberam. Quare cum dicit votum absque assensu prælati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum: si verò posterioris planè intelligit ꝙ etsi valeat: non tamen sic solidè, quin semper eius irritatio ex voluntate pendeat præfecti. *Dubitatio.* De vtroque autem membro superest dubietatis nonnihil: ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, ꝙ votum de re illicita ipso facto est nullum, immo peccatum, votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet, immo est peccatum. *Solutio.* Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est, quando verò tantum est mala, quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. *Scrupulus.* Sed quæris, vtrum sic vouens teneatur id denuntiare prælato? videtur enim postquàm non est voto ligatus, non teneri. *Solutio.* Respondetur ideo teneri, ne vanum sit votum, quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertius. *Dubium alterum.* De posteriori etiã mẽbro dubitatur, vtrum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem prælatum celare, ne votum irritet, an verò contrà licitũ ei sit eidẽ id patefacere, vt infectum reddat? Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. *Responsio.* Respondetur licere rẽ detegere. Nam in hoc vtitur iure suo. Quin verò si graue est votum, potest molestiã suam & grauamen ei aperire, vt irritet. Neq; fit voto iniuria: quandoquidem munus maiorum est, subditorum temeritatem corrigere: tametsi quando votum non est acerbũ, salubrius est libenter illud persoluere.

At verò rursus circa prius mẽbrum dubitatur. vtrum religiosus qui votũ rei prohibitæ emisit, satisfaciat petendo à suo præfecto facultatẽ operis obeundi non exprimendo votum? *Hæsitatio.* Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materię dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quòd cùm votũ materiæ non inhibitæ emittitur, statim tenet, fit, vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitatẽ voti. *Caie.* Multá hic non necessariã metaphysicam accumulat Caie. res enim perspicacior est, quã vt tot verbis indigeat. *Prima assertio.* In primis hoc est certissimum, quòd si prælatus, voti nescius, tantum prohiberet opus, non ideo

votum

votum fieret irritum.Nam subtrahere materiam ad tempus,non est votū irritare. Etenim cum irri-
tatio actio sit iuridica,quæ rei notitiam exposcit, debet idē prælatus votum nosse vt ipsum casset.
Atque hinc palàm fit cōsequens,teneri subditum antequā sit in mora,illud eidem patefacere.Qua-
re Nume.30.requiritur in patre notitia voti filiæ,vt cōsentiat vel dissentiat. Quòd si contrà arguas,
Maritata mulier,quæ votū simplex continētiæ fecit,nō tenetur coniugi illud detegere,sed potest li
citè,dūmodo debitū reddat,nō petere:ergo pariter potest tacere subditus.Respondetur,nulla simi *Solutio*
litudine argumentū pugnare:quoniā eo ipso ꝙ mulier est viro cōiugata,adempta illi est potestas vo
uendi nō reddere,etiā sub cōditione:& ideo votū suum non intelligitur nisi de nō petēdo;quod po- *Quæstio.*
test facere inscio viro:sicut religiosus clàm prælato implere votū orandi.Vbi autē materia prohibi-
ta vouetur sub cōditione,tenetur vouens id dispensatori notū facere:aliàs incassum voueret,quod
in Dei ludibrium vergeret.Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, vtrum postquàm reli
giosus eum facultate prælati votum de re aliqua suscepit,maneat nihilominus penes eundē superio *Richardus*
rem irritādi facultas?Apparet enim nullā fieri reliquā . Quod Richardus loco citato opinatus est:
immo dubitat an dispensare tunc possit:sed ait euolandū ad Papā . Nam cum ad voti firmitatem in
subdito nihil amplius requiratur quā prælati consensus,fit vt postquā illo firmatum est, nulla super
ipso illi supersit irritandi potestas.Nihilominus respōdetur tūc etiā in præfecti arbitrio permanere, *Solutio.*
illud irritare.Et ratio est:quia etiam emisso voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus
atq; adeò neq; prælatus sua orbatur auctoritate.Quin verò adde ꝙ nonnunquam , etsi bona caussa
facultatem cōcesserit,poterit nihilominus ritè & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit
reuocare.Patrocinatur huic documento Aug.super Num.qui refertur.33.q.5.cap. noluit.vbi docet, *Augustin.*
votū quod puella paterna facultate firmiter susceperat,posse postea à viro irritum reddi.Adde ꝙ q̄-
uis absq; vlla caussa votū idem casset etsi peccet,nihilominus votū est cassatū.Atque huic assertio-
ni suffragatur idē ibidē Aug.eadem caussa & quæstione,can.manifestum.vbi ait expresè, quod si v-
xor auctoritate viri votum emiserit,quod ipse,neq; circa suam culpam postmodum cassauerit,nihi-
lominus vxor parere tenetur.Quin verò textus ipse sacer idipsum cōtinet.Quòd autē vir & pariter
prælatus fine caussa reuocando peccet,non solū illic Aug.verum & textus ipse Num.30. contestu-
tur.vbi ait ꝙ etiā dum conniuere visus fuerit maritus,sed posteà contradixerit tunc vxor non tene
bitur voti rea,sed vir ipse portabit iniquitatem eius.Et ratio est, ꝙ etsi superior facultatem habeat
irritandi inferioris votū,non tamen vsq; adeò absolutam,vt suprà diximus,quin ratione & iudicio
id debeat facere.Et ideo postquam facultatem concessit non debet absq; caussa reuocare.Confirma
tur hæc manifestè de religiosis sententia,ex simili à muliere maritata desumpto. Enimuerò si vxor
præmissa etiam viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui,semper dum non soluit in
arbitrio est viri dictū retractare:ꝙ si retractauerit,quamuis ipse in culpa sit , nihilominus ipsa non
poterit non obedire.Expressa est sententia Ambrosij in libro de Paradiso:qui refertur cano.nec il- *Ambros.*
lud.33.q.5.vt illud Gratian.infert.Et ratio est,ꝙ illa facultatis concessio non est absoluta translatio
dominij illius rei in vxorē,sed solū iura offerendi sacro:quapropter quousq; res ipsa tradatur,semper
est à superiore dependens,si reuocare libeat.Neq; tua consequentia vlla est si arguas:Superior pec-
cat retractando se:ergo subditus minimè ei tenetur obsequi.Illatio inquā nulla est:Quoniam non
est subditi examinare iussa maiorū in his quæ non sunt per se mala,sed ex ipsorum arbitrio depēdēt
secus vbi rem per se illicitā iuberent,vti furari,vel mentiri. At verò sicuti de religiosis monachis su
pra quæsitū est,sic & de vxore respectu viri quærendum superest,vtrū in vniuersum possit vir cun *Quæstio al*
cta vxoris vota irritare?Et quidē Caietan.pari modo exciperet votū non peccādi, puta non mentiē *tera.*
di:quia in illa materia nō videtur subdita vxor.At verò crediderim & illud irritare posse.Nam licet *Caietanus.*
quantū ad necessitatē legis non sit subdita , est tamen subdita quantū ad vltroneam obligationem. *Solutio.*
Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare:& si aliquod esset quod irritare nequi
ret,dispensare notissimū est neutiquā posse quia vt quæstione ꝓxima videbimus, illud propriū est
spiritualis prælati . Attamen vice versa, vtrū etiā vxor irritare possit votū mariti,in dubium reuoca-
tur.Apparet enim ab vna parte nullā habere huiusmodi facultatē.Nam vt scriptū est , ipsa sub vi- *Scrupulus.*
ri potestate erit,nō econuersò.Respondetur ꝙ cùm in fide coniugalis tori pares sint , vt primæ ad
Corint.7.ait Paulus:quia vir non habet potestatē sui corporis,sed vxor:sicuti neq; vxor sui,sed vir, *Responsio.*
neuter absq; alterius permissu votū facere potest simpliciter castitatis:immo illo non obstante tene *Paulus.*
tur vterque debitū alteri reddere:vt bene colligit Gratian.can.manifestum.trigesimatertia quæstio
ne quinta.An verò possit alteruter votum facere non petendi,maior est dubitandi ratio. Nā in hoc
nullam,quantum ad fidē tori,irrogat alteri iniuriam.Nihilominus ꝙ vir possit eiusmodi votum v-
xoris irritare,nō debet esse in ambiguo: non vtique propterea ꝙ est cōtra fidem thalami matrimo-
nialis:sed quia ipsa verè est subdita.Et ita expresse ait Augustin.in eodem ca.manifestum.Quòd au *August.*
tem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare,latentius dubium est.Nam propterea qđ sit
cōtra fidem,nō potest:postquàm paratus est debitū reddere.Neq; verò ratione subiectionis: qa vir
non est vxori subditus.Respondetur,in primis tale votū prægraue esse vxori , & penè maritali fidei
aduersum.Nam cum mulieres præ pudore petere vix audeant debitum , si vir petere esset prohibi-
tus,in fraudē matrimonij resultaret.Et ideo non longe ab scopo aberraret qui diceret tale votum *Dubitatio.*
absque cōsensu vxoris nō tenere.Saltem hoc certum est, ꝙ deberet per Antistitem omnino ad tol-
lendos scrupulos dispensatione aboleri.An verò extra hanc materiam vir habeat absolutam pote-
statem vouendi inconsulta vxore,fortè quæris.Apparet enim veritas sic habere,postquā nō ē vxo-
ri subditus.Sed tamen ab altera parte argumentū nihilominus exurgit,quòd in his,quæ ad cōmunē

vtriusq; familiam attinent, non possit. Vt si longam peregrinationem voueret, per quã officium cõiugale suo defraudaretur fructu: aut si amplam voueret pecuniã, quæ ipsi vxori & filiis alendis necessaria est. Profectò nõ prorsus probabilitate caret, id non posse quandoquidem in vxoris perniciẽ vergit.

Solutio. Ad hoc nihilominus respondetur irritandi facultatẽ simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri, maximè in bonorũ dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse voluerit bona prodigere, quamuis male faciat, factũ nihilominus tenet postquã absolutus est eorum administrator: atq; adeo eiusmodi votũ nõ subest vxoris potestati. Nihilominus si votũ in vitiũ prodigalitatis aut iniustitiæ impingeret ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest.n. vir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atque adeo si caussa exigeret votum emittere: neq; in hoc subditur vxori. Si tamen non esset caussa legitima, pariter nõ teneret: sed peccatum esset vouere. Potissimum hic autem dubium est, quin verò solutu non facile, vtrum postquã vterq; coniugum communi cõsensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare: atq; adeò eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsan pœnitet, suã etiã quã viro dedit retractare, debitumq; ex illo petere.

Dubium graue.

Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum. negatiua. Nam postquàm vterque suo renunciauit iuri, vterque fit ab altero liber.

Sententia Gratiani.

Argumentum ad alteram partem.

Argumentũ autem quod rem dubiam facit, est huiusmodi: Postquàm vir facultatem fecit vxori continentiã vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt auctoritate non solùm Diui Augustini, verùm & diuinæ scripturæ, & ratione modò confirmatum est. Quòd autem pleniorem cõcesserit, nempe vt neq; peteret, neq; redderet, non tollit quin vtranq; pari ratione possit retractare: ergo vir saltem annullare potest eiusmodi votũ vxoris. Et cum hoc iure par sit marito cõiux, ipsa etiam posse videtur retractare cõcessam facultatem. Accedit, quòd vsu venire potest, vt vterque in periculo versetur carnis illecebræ, atque adeò consultius sit iuxta monitũ Pau. 1. ad Cor. 7. ad vsum coniugij redire. Quod si dixeris, eò quod ambo communi consensu votum emiserint, priuatum esse vtrunq; potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeò patens.

solutio.

Si enim maritus reuocare facultatem valet, quam dedit vxori, quando vxor nõ eandem ei vicissim contulit; non apparet cur eò quòd vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere.

solutio.

Nihilominus respondere possumus, quod cùm in illo officio pares sint coniuges quando vicario mutuoq; consensu vterque vouet, est genus quoddã mutui contractus, facio vt facias: id est renuntio iuri meo, vt tu renunties tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renuntiat debitum exigere, priuatur maritus non solùm iure petendi, sed & facultate reuocandi factũ: quapropter vtriusque votum censetur absolutum castitatis. Aliud post hæc dubium sequitur: Vtrum votũ semel à superiori irritatum, si postmodũ ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat? Ad hoc sunt qui distinguant, votũ impuberis irritatũ non reuiuiscere.

Postrem dubium.

Si tamen pubes iam erat, quando illud fecit, nẽpe si quartũdecimũ excesserat annũ, quamuis irritetur: nam si reale est, vt suprà diximus, etiam tunc vsq; ad vigesimumquintũ irritari potest: tunc aiunt eũ taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc sententiã solet citari Innoc. in cap. scripturæ de vot. & vot. redemp. Attamẽ ipse nihil ampliùs dicit, quàm quòd impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cùm fuerint emancipati, implere. Cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire.

Innocen.

Sed Paludan. tametsi ambiguus annuere ad hoc videtur in 4. distinctio. 38. q. 4. Attamen salua auctoris existimatione, cõtraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. nempe quod in vniuersum, votum quodcunq; siue vxoris siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatũ, nullam deinceps virtutem retinet, qua vllo tẽpore obligari possit, nisi iteratò fiat.

Paludan. sententia.

Reprobatur sententia præfata,

Extat enim regula iuris, quòd obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione pignoris. l. cùm ex caussa. Atque huic sententiæ libentiùs accedit Panormitanus super eodẽ c. scripturæ. citato. Immo & textus c. quidam. & c. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur, quòd cõiunx religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non amplius ligat. Molestior autem dubitandi ratio existit, dum vxor, verbi gratià, votũ emitteret executioni tunc mandandum, si maritum vita superauerit: & idẽ de filio, si dum sub cura parentis ageret, votũ emitteret, post suã emancipationem explendũ; & pariter seruus sub cõditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiam iidem superiores irritare? Videtur nanque pars negatiua inde confirmari, quod eiusmodi vota fiunt pro tempore, quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Prætereà, quia votũ vxoris, tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam respõderi. Primò, sub distinctione. Eiusmodi nanque vota alia sunt, quæ fiunt superiori grauia & incommoda: alia verò, quæ non nisi in vouentis grauamen vergunt. Illa quæ sunt prioris generis, non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionem voueret, aut castitatẽ: quia illa nullã habent incommoditatẽ, prætérquam quod coniugali officio superstite viro quadamtenus videntur obstare. Si autem incommoda sunt vouenti, itáque irritatio in bonũ eius cedit: tunc videtur posse maritus & pater illa irritare: vt si voueret longã peregrinationẽ, aut lõgos sumptus. Alij verò scrupulosiùs respondent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde cõsulunt ad dispensationem recurrere.

Syluester.

Syluester verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariã per aliud extremum sequitur opinionẽ: nempe quodcunque votum quod quisq; dum sub alterius est potestate, emiserit, posse durante illo tempore irritari: vt si puer decimotertio anno intrare decimoquinto voueret religionem: & pariter si ante vigesimũquintũ quidpiam voueret, post illã ætatem exequendũ, potest illico ea pater irritare, videlicet illud personale ante quartumdecimum: & alterũ reale ante vigesimũquintum, vt articulo

proxi-

proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuēda. Apparet enim inde tuta, q cùm voluntas subditi illo tēpore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunq; conditione id vouerit, irritari tūc potest. Adde, quòd ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur, vt subdito consultum curet: propterea q non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari vt vouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquā fuerit liber, cadent po scit ratio, vt superior iudicio suo tunc dū sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeò i sua est potestate tunc quando votum editur, irritare: eò vel maximè, quòd nullum est votū quod in gravamen ipsius vouentis non cedat. Quare dist inctio in prima responsione facta, supervacanea videtur. Vtrum verò si durante ætate, qua filius est sub potestate parentis, nunquàm fuerit irritatū, postquam eandem ætatem transilierit, possit ab eodem patre irritari, multò maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Superest ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respōdere. Primi autem respon- sio iam suprà explicata est. Nam etsi obligatio quæ fit Deo, maior sit quàm illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ parentib. debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælatis: quare non habet gratum, vt contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quidquam voueant. Ad secundum respondetur, q postquam filij ad annos pubertatis peruenerint, putà quartumdecimū annū masculus excesserit, & fœmina duodecimum, nisi serui sint & mancipia, sui sunt iuris, quantū ad ea, quæ suam attinent personam: nempe vt vel religionē profiteantur, vel matrimonia contrahant: manent tamen sub cura parentum quantum ab bonorum dispōnem. Quare reale votū, quod ante vigesimumquintū emittunt, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domini est, neq, ad religionē se vnquam obligare valet, neque ad peregrinationem, neque ad aliud per q domini obsequio subducatur: vt Doctores super ca. scripturæ, extrà, dé vot. & vot. redempt. annotant. Ad tertium verò respondet sanctus Thom. quòd etsi plus sit facere, quàm promittere, atque adeò religiosi multa inconsultis prælatis facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque eorum consensu vouere. Et ratio inquit, est: quia nullum est tempus exceptū in quo prælatus non possit eum circa aliquod officium occupare. Verumtamen hāc rationem Conradus loco citato nō approbat. Arguit enim hoc non euincere, quin possit subditus aliqua vouere, quorum contraria nō potest iubere prælatus: vt non mentiri, non male loqui &c. At verò sanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata inducere. Id contextu namq; quæstionis caussam reddiderat, cur subditus inconsulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatē illius arbitrio alligatam: & eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundùm professionem regulæ. Alia autem subiuncta caussa solum est particularis, respectu illorum operum, quorum contraria prælatus potest præcipere. Nam cùm potestatem habeat quocunque tempore præcipiendi, libera esse debet subditi voluntas ad obtemperandum: & ideo vouere contrà non potest. At verò neq; de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem conuincit, quàm illa prius enarrata. Nam cauillari quis posset, dicens, q quamuis prælatus potestatem habeat quocunque temporis articulo occupare subditū, non inde euincitur, q possit eius vota irritare: sed hoc tantùm, quòd non obstante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilominus votum perstat firmum, obligāns subditum secundum ipsum facere quandiu prælatus opus contrarium non præceperit. Itaque auctoritas prælati extenditur ad impediendum aliquando executionem voti, non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilominus est congruens ratio, q si potest quoties libuerit executionem impedire, possit & votum tollere: quod quadamtenus liberę obedientiæ obuiare videtur. Ad quartum deoque respondetur, quòd etsi votum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus vouendo: siue religiosus sit, siue vxor, siue filius. Ex quo verbo colligitur votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita: licet à prælato pendulum. Secus, si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum vouere, postquàm sit sub conditione, si prælato placuerit: sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

Ad primū argument.

Ad se. ūdū.

Ad tertiū.

Obiectio Conradi.

Solutio.

Ad quartū.

ARTICVLVS II.

Vtrum pueri religionis voto se possint obligari.

Secunda hominum conditio de quibus dubitabatur, an se possint voti iugo subdere, est puerorum. De quibus arguitur, q nulla se possint vouēdi religione vincire: Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cùm absq; rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis nō accidit, ac perinde à religione vouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quàm vt deliberare queant: ergo quidquid vouerint, cassum est. Secundò arguitur: Id quod fieri rectè potest, nequit ab alio haberi irritum: votum autem religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos suscepit: potest à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt 20. q. 2. can. puella. prospectum est: ergo videntur eiusmodi pueri ante legitimos eosdem annos non posse ritè vouere. Tertiò: Propterea religionē ingressis annus permittitur probationis, vt maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura perpensio non competit pueris: ergo non possunt legitimè vouere. In contrarium est idem ipse citatus canon, puella. vbi admonetur votum puellæ, nisi intra annum à parentibus reuocetur, validum esse: quod testimonium est antè fuisse ritè factum. Nam quod non rite fit, etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.

Primum argum.

Secundum

Tertium.

Prima conclusio.

Ad quæstionem quatuor cóclusionibus respódetur. Prima est. Si puer & puella ante pubertatis annos nó ea vtãtur rationis luce, vt deliberare queãt, nullo se voto possunt constringere. Ante probationẽ autẽ conclusionis recolere ex superioribus opus est alterũ esse votũ simplex, alterum vero solenne: quorũ differentia est, q solẽne sola ecclesiæ auctoritate firmatur: eo q in benedictione aut consecratione, ad modũ superius expositũ, secundũ ecclesiastica decreta solidatur votum autem simplex efficaciam nó habet aliam, quam quæ à deliberatione vouentis exurgit, qua se obligare intẽdit. Hæc autẽ deliberatio duplici de caussa, vt dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidẽ modo ex defectu rõnis: vt de furiosis & amentibus dictũ est, dum suo paroxismo tenentur altero vero mõ ex eo, q voluntatẽ habet alterius arbitrio colligatã. Ex priori ergo mẽbro fit consequens nostra cõclusio: q si puer nondũ vsu rationis fungitur, nequaquã se potest voto perstringere.

Secunda conclusio.

Secunda cõclusio: Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quidẽ quantũ in ipso est voto se obligare: sed nihilominus ex parentũ arbitrio pendet, aut eius qui pueri curã gerit, vt possit ab ipsis irritari.

Probatio conclusionis.

Probatur conclusio: Nam pueri ante legitimã ætatẽ in vtroq; memoratorum mõ impediti sunt nẽpe & ob rationis defectũ, & ob ligamen quo corũ voluntas sub iugo est parentum. At vero quia, etsi non crebro, tñ quandoq; vsu venit, & lux festina rationis ante consuetam ætatẽ aliquibus affulgeat, fiantq; subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, vt ritè possint quantum in se est vota edere: manet nihilominus impedimentũ alterũ puta dependentia ab aliena volũtate, cuius arbitrio irritari possunt.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio: Votũ solenne nemo quantumcunq; sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non alia indiget probatione, quàm ecclesiæ auctoritate: nam sola est caussa huius asserti: quæ quidẽ masculis 14. annũ præscripsit, fœmellis vero 12.

Quarta conclusio.

Quarta demũ cõclusio: Post annos pubertatis quisq; se potest religionis voto nihilominus solenni q̃ simplici, quantumuis parentibus reclamantibus, firmissimè obligare.

Tres limites ætatis.

Hic primum omnium tres sunt discernendi ætatis limites: videlicet infantia, quæ durat primo septennio: quo tempore infantes censentur nullo fungi rationis ductu, atq; adeò corũ vota nihili penduntur. Atq; ad hoc tempus alludit prima conclusio: Mox sequitur pueritia, quæ vsq; ad quartũdecimũ annũ maribus protenditur: vbi pubertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri esse doli capaces: sed tamen durat tunc potestas parentum ad irritandũ puerorum vota, etiam si sint personalia, putà religionis, vt habetur ca. nõ solu. de reg. lib. 6. Fœmellis autẽ præscribitur annus duodecimus, vnde pubertas illæ incipitur: vt habetur ex ratoca. puella. 20. q. 2. sed quantũ ad vota realia: quibus scilicet res vouentur, aut sumptus: deinde subsequitur tertia ætas, puta adolescentia, quæ dicitur pubertas: quo tẽpore adolescentes sunt sub cura parẽtum, vt de suis bonis sine corũ auctoritate dispensare nequeant: vt habetur ff. toto tit. de minor. 25. annis.

Interrogatio.

Hinc autẽ forsan nos obiter interrogans interpellet, cur puellis minus sit tẽpus ante pubertatẽ præscriptum, quam maribus? Nam cũ fœminæ leuioris sint iudicij & prudentiæ, cõtrarium videbatur ratio flagitare: nẽpe vt longius eis poneretur ad consultandũ tẽpus.

Responsio.

Respondetur forsan in caussa fuisse, q in fœminis acceleratius festinat rõnis vsus: fructus enim quo excelsioris sunt naturæ serius maturescunt. Sed tamen legitima caussa fuit, q in viro qui præesse debet vxori, prẽstantior requiritur prudentia quã in fœminis, quibus gubernatio familiæ non adeo incumbit, præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandũ, quam ad obediendum.

Primum documentum.

Hic vero admonito opus est, quod puer qui ante pubertatẽ non habet rationis vsum, vouere nequeat, non est tantũ intelligendum ante septenniũ. Nam etiã vndecimo anno, & puer tertiodecimo, qui illo caret, eadẽ ratione ꝓhibetur. Et vice versa iuxta tenorẽ secundæ conclusionis, si ante septenniũ eundẽ haberet vsum, quod quidem prudentũ discerniculo perpendendũ est, obligare se posset voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designantur secundũ præsumptionem iuris: atq; adeo quando res est dubia, ex illis sumendum est iudiciũ.

Secundum

Sed est hic præterea notandum, q qñ ante legitimum tẽpus pubertatis quis emisit votum, etiam si sit religionis, quod postmodum neque irritatum fuit, neque legitima ætate iteratũ confirmatum: tunc vt ille secundũ conscientiam reus voti iudicetur, nõ sufficit quæcunque opinio, tunc habuisse vsum rationis, quando vouit: sed requiritur rem esse adeo certã & cõpertã, vt nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio cõtrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, quòd vulgo existimatur, dum res est dubia, potius esse ĩ fauorem voti iudicium ferendum nempe obligare. Crediderim nanque prorsus contrarium: nam cum iure eiusmodi puer præsumatur non habuisse vsum rationis, non est in contrarium adigendus nisi luculenter id ratio conuicerit. Melior siquidem est possidentis cõditio: & hominẽ manere liberum, censetur manere in sua possessione. Immo hoc semper arbitratus sum in fauorẽ voti facere, ac potissimũ religionis: quippe q cum res sit grauis momenti, nemo debet in illam nisi ratione cogente obtrudi. Et cõfirmatur, Quia nemo ante illud legitimũ tẽpus tenetur ecclesiasticis legibus, putà sacramentorum aut ieiuniorum: non ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi planè constet esse doli capacem.

Discrimen & conuenientia inter votum personale & reale.

Ex his sic dispositis ætatum limitibus, colligitur tam conuenientia, quã discrimen inter votũ personale & reale. Personale enim est, quod ad personã attinet: vt est religionis, orationis, aut ieiunij: reale verò, quod pertinet ad res: putà vbi sumptus requiruntur. Ambo ergo in hoc conueniunt, q ante rationis vsum neutrũ potest emitti: illo tamen præsente vtrunq; simplex. Nam solenne religionis, non est nisi post quartumdecimum annũ. Rursus conueniunt, q ante pubertatis annos, nempe ante quartumdecimum in puero, & duodecimum in puella, vtrunque potest à parentibus vel tutoribus irritari, etiã si sit religionis: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum resurgit. Differunt tamen, quòd votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est: quia iam puer habet rationis vsum, vt suam obliget personam: votum

autem

autem reale vsq; ad vigesimumquintum irritari potest. Circa prius autē horū mēbrorum forsan quis *Dubitatio.*
dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Nempe si puer anno 15. voueat ieiunium, aut *Ratio dubi-*
quotidianā orationē, vtrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Est enim à parte *tandi.*
affirmatiua argumentum: quoniam canones irritationem non prohibent, nisi voti religionis: quod *S. Thom.*
in eius fauorem videtur factum. Neque S. Tho. in 4. de alio voto loquitur. Itē si vxor similia ederet
personalia vota, possent à viro irritari, & pariter prælatus omne votum subditi: sed tantā habet po-
testatem pater in filium: quantum vir in vxorem: ergo & hæc valet cassare pater in filio qui nondum
vigesimumquintum annum attigit. In contrarium est quod ratio quæ conuincit religionis votum
tunc ætatis irritari nō posse, est, quod iam tunc est plenus rationis vsus: quæ quidem ratio idē con-
uincit de quocunq; alio personali. Quare non facile credam illam exceptionē esse factam in fauorē *Solutio.*
religionis: immo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cū illud quod obseruatu difficilius est, maio-
remque exigens deliberationē irritari vetatur, consequens apparet, minora minus irritari posse. Igi-
tur libentius negatiuè ad quæstionem responderem, videlicet nullum personale votū sibi puberta-
tem ingressi posse à patre irritari. Nam Doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Ne-
que simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter
subiectionē ad virū qui omne eius votum irritare potest: sicuti prælatus omne votum subditi: filius
autem post pubertatem quo ad libertatis vsum non vsq; adeò subditur patri: sed duntaxat in dispen
satione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quàm dispensationis remediū suppetit. Quòd si qs
contrarium censuerit, probatiorem rationem excogitet. Contra tertiam deinde conclusionem qua *Argumen*
negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validum esse, arguitur. Matrimonium eorū *tum cōtra*
qui sunt doli capaces tenet vt docemur. c. de illis. de despōs. impu. ergo & votū valere deberet: siqui- *tertiam cō*
dem maioribus priuilegiis foueri debeat quàm matrimonium. Adde quod etiam ordo facit: quod q. *clusionem*
præcedenti dicebamus: si quis ante legitimum tempus illi initietur, tenet. Cui quidē ordini anne-
xum est castitatis votum: ergo non est cur non valeat solenne votum. Neque satis est respondere sic
ecclesiæ placuisse: nam cum spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Quærimus ergo eiusmo-
di rationem decreti. Respondetur, quod sacramenta non subsunt ecclesiæ iudicio vt secundum essen
tiam mutentur: & ideo vbi cōpetens substat materia, non potest illa sacramenta irritare. Vnde cùm
vir & fœmina liberè consentientes possint iure naturæ se matrimonio coniungere, fit vt si malitia
ætatem suppleat, nempe si non modò rationis lux vtrique præfulgeat, verùm & fœmina idonea sit
viro, atq; ipse possit matrimonium consummare, non potuit ecclesia tale irritare matrimonium post
quàm illic sacramentum perficitur. Et similis parque est de ordinis sacramento ratio. Attamen quo
niam religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solenne religionis votum irritare: idque *Solutio.*
adeò consultissimè ante quartumdecimum annum cassatum duxit. Quòd si rursus interroges, an sal
tē tale votū religionis existimandū esset pro simplici, apparet namq; sic esse: quoniā cū ecclesia solā *Scrupulus*
solennitatē deneget, videtur ille inquantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile
enim habetur ca. quidā. & ca. placet, de conuers. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante ab-
stractus est à religione, quāuis à voto solenni absolutus censeatur ligatus tamen manet ne altero de
functo ad secundas transeat nuptias: quia obligatus est carnis debitum non petere. Nihilominus nō *Solutio.*
obstante argumenti similitudine, quæ nonnulla est, crediderim impræsentiarum rem secus habere:
nempe si ante quatuordecimum quis fecit solenne votum, qui nunquam simplex aliud neque antè
nec post egerit, nullo ligari, neque simplicis voti fuore: quandoquidem votum illud irritum per ec-
clesiam hī vt hī ca. non solū. de vot. lib. 6. Neque simile est de coniuge: nam in voto solenni coniugis
includuntur tanquam duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero con
iuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus fit ei
potestas obligandi se respectu posteriori. Ille autem qui ante ætatem solenniter vouet, non impedi-
tur quia alligatam habet alteri voluntatem: sed propter ætatis defectum: & ideo vbi simpliciter irri-
tatum est solenne votum religionis, non est cur virtutem simplicis retineat. Postremum denique du- *Postremū*
bium est quod superiori articulo tetigimus: nempe vtrum si pater votum filii dum sub sua est pote- *dubium.*
state non irritat, integrū sibi sit, postquā emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dū sub sua
erat cura emiserat. Exempli gratia: Puer tertiodecimo anno votum fecit simplex religionis, quod ne
que pater ante quartumdecimum irritauit, neq; filius ipse posteà amplius cōfirmauit: in decimo au-
tem quinto anno, voti eundem filium pœnitet: vtrū facultas tunc perduret in patre illud cassandi:
quandoquidem si tunc vouisset, certū est non posse. Pariter votū reale ante vigesimūquintū annum
emissum à filio, vtrum postquā eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit à patre irritari.
Profecto res est dubia: gratius tamē in partē negatiuā inclinarem: nam etsi tempore emissi voti pater
irritare illud poterat, eadem ei potestas non perstat nisi vsq; ad præfinitum lege tempus. Quare si il-
la intra idem tempus non fungitur, posteà non valet illā exequi. Idque à simili confirmatur. Nam si *Solutio.*
seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquam dominus irritauit, postcà liber-
tus non potest ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Ad primum igitur argumentum respondetur, solùm concludere pueros quibus nondum rationis *Ad primū*
vsus illuxit nequaquam vouere posse vt prima asseruit conclusio. Ad secundum negatur prior præ- *argumen.*
missa. Enimuerò quamuis in potestate sit patri liberorū vota infecta reddere, nihil tamē obstat quo- *Ad secūdū*
minus vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi à parente vel tutore irritetur. Quare *Ad tertiū*
quandiu non irritatur, tenetur filius, vt de religioso diximus, illud exequi. Tertium denique de vo-
to solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

QVÆSTIO QVARTA,

DE DISPENSATIONE ET COMMVTATIONE VOTI.

S. Thom. 2. 2. quæst. 83. arti. 10.

ARTICVLVS I.

Vtrum in voto possit fieri dispensatio.

Primum argum. POST irritationem voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quæstio de eorum dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quod nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare quam super illud dispensari: votum autem commutari non potest, vt verbis illis Leuit. 27. insinuatur. *Secundum* Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit neque melius malo: neque peius bono: ergo multominus potest super votum dispensari. Secundò, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multominus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ auctore Paulo omnium est præceptorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinū ad religionem attinens: ergo nulla in aliud incidere valet dispensatio. Accedit tertiò, quod redditio voti pertinet ad fidē, quę Deo firma debetur, postquā illi est impignorata: super hoc autem dispensare absurdū apparet: ergo nō est licitum. In contrarium existit argumētum, quod maioris roboris est, id quod ex cōmuni volūtate procedit habentis publicā auctoritatem quā quod ex voluntate singularis personæ dimānat: sed in lege quæ ex communi consensu reipublicæ stabilimentū habet, dispēsari potest, vt lib. 1. ostēsum est: ergo & super voto quod solo vouentis arbitrio firmatur. Ad intellectum quæstionis præsentis recolenda est illa distinctio, quam lib. 1. q. vltima præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare nanq; siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materiæ. De lege illic exemplum posuimus, & de voto, *Irritatio voti.* q. proximè præcedēti multa produximus. Commutare autē, vt nomen sonat, est vnū in aliud quidpiam mutare: vt si peregrinationis votū in ieiuniū cōmutetur. *Commutatio.* Atq; idem est redimere: nisi quod redemptio cōmutationem sonat in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile: vt dū votum peregrinationis quod ad sacrū Iacobi edidisti, in aurū mutatur, quod eidē templo offeras. *Redēptio.* *Abrogatio.* Abrogatio verò non habet locum nisi in lege, quando cessante caussa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque *Epiikeia* perinde atq; in lege habet locū in voto, quæ est, qua declaratur legē aut votū in tali casu non tenere: vt paulò post videbimus. Dispensatio verò in lege, est exceptio, vt illic diximus, personæ ab vniuersali obligatione: vt cū aliquis priuilegio excipitur, ne Quadragesimā ieiunet. Voti autem dispensatio, vt quod singularē tantū personā obligat, non sic commodè definiri potest: sed est sublatio voti: ob id, quod caussa qua factū est, minimè iam tunc decēre videtur. Vt autem hæc clarius elucescant, ad responsionē quæstionis descēdamus, quæ hac cōtinetur cōclusione: *Conclusio responsiua.* Votū quodcūq; simplex potestati subest ecclesiæ, tam vt super eo dispenset, quā vt ipsum in rē aliā cōmutet. Probatur cōclusio: *Probatio.* Voti dispensatio instar dispensationis legis perpēdi debet: Dispēsare autē, secundum vocis sonū, idem est, quod cōmunia ad singulares personas pro cuiusq; gradu & ordine applicare quod œconomus in familia exequitur, & per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cū lex, vt lib. 1. latè monstratū est, nō ponatur nisi habita cōsideratione boni cōmunis & eorū quæ vt plurimū cōtingūt, accidat autē id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eū qui publicā gerit potestatem, discernere in tali casu non esse seruandā. Pari ergo modo de voto centendū. Nā qui vouet, quandam sibi constituit legē: ob id quod bonū sibi censebat, ac Deo cū primis gratū: vsu autē venire potest, vt rebus mutatis id quod sibi bonū erat, vel malū simpliciter fieri, vel incōmodū, vel felicioris frugis impedimentum: quod est cōtra rationē voti. Qua ratione expediēs est, vt penes illū, qui spiritualē habet iurisdictionē, potestas sit iudicandi, satius esse aut votū nō esse obseruandū, aut in rem aliam mitiorē cōmutandum. Atqui actio prior dicit dispēsatio: quæ maioris est potestatis: posterior verò, cōmutatio, quæ facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi auctoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocētius ad Iannarium, 1. q. 7. ca. dispensationes. vbi prudenter ait, dispēsationes nonnunquā cogere ex rigore debito aliquid remittere, instar nauigantiū, qui tempestate vrgēte quædā exonerāt, vt cætera salua permaneant. Impræsentiarū tres tantū caussas iustæ dispensationis refert D. Thom. scilicet, si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autē arti. locupletius omnes sunt explicādæ dispensandi rationes, nā in præsentia satis erat exēplū proferre. Circa hanc cōclusionē nihil aliud notandū superest, quā quo perspicuū fiat discrimē inter illa quinq; vel sex quæ dicta sunt. *Discrimen inter dispēsationē & reliqua.* Et primò inter dispēsationē & cōmutationē liquida est differentia. Nā per dispensationē vinculū prorsus voti enodat ac tollitur: in cōmutatione verò minimè. Ipso enim eodē vinculo, quo ad peregrinationē, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationē in quā votū cōmutatū est. Itaque ad orationem illam non teneris virtute præcepti illius, qui cōmutauit. quia ille nihil iubet, sed mutat. Neq; verò nouū suscipis votū, sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atq; in priori. Mox neq; inter dispensationē & irritationem obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materię, atq; adeò obligationis voti, quod nondū firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideò nō solùm ad spiritualem pertinet pote-

statem

statem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio verò est relegatio & ablatio vinculi, quod firmum erat: quæ ideo functio ad spiritualẽ potestatẽ attinet. Neque sine caussa & iudicio fieri potest, quo iudicetur caussam vouendi inutilem iam esse. Quod ad ἐπιείκειαν non est necessarium. Attamen inter dispensationem & ἐπιείκειαν seu interpretationem, nõ tam clarum est internallũ. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quàm interpretari & declarare votũ iam tũc in illo casu nõ obligare. Ad hoc autẽ loco citato. lib. 1. cùm de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicuti legis, exigit vt eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem verò satis est, q legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit, interpretationem pro illo articulo nullã exigere prælati auctoritatem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplũ. Vouisti carnes nõ edere: tũ in eum locum incidisti, vbi nisi eas comedas, peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tu ipse auctoritate privata potes non obstante voto illas comedere. Haud tamen ideo à voti vinculo absolueris: sanè q eadẽ necessitate prætetita seruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiuniũ nocet, vel impedimento tibi est, ne tã attentè possit studio literarum incũbere: nõ ideo potest per ἐπιείκειαν cõtra votũ facere: sed istũm potest esse caussa quare prælatus tecũ dispenset, votiq; obligationẽ vel ad tẽpus vel in perpetuum tollat. Quocirca dispensatio non est interpretatio, votum tunc non tenere: sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit, vt aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis auctoritate, cessante caussa: quãuis plus requiratur ad dispensationem, nempe q materia voti sit, vt diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio, quę nulla indiget dispensatione: de qua quæst. 1. meminimus: nempe si vouisti certam domum nunquã intrare, & caussa fuit propter periculum quòd illic tibi imminebat, cessante prorsus illa caussa, cessat & votũ. Nam nõ intrare domum, res est vana, atque adeò indigna materia voti. Igitur vt ad cõclusionẽ redeamus, quòd condecens fuerit ecclesiæ prælatos tali fungi auctoritate in votum, quali in legem, compertissimum est: nã cùm neq; vouentis prudentia tanta semper sit, vt votum matura consultatione suscipiat: & res præterea humanæ quotidie subinde mutentur, sæpe sæpius rationi consonat, id quod quis vouerit retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse nõ potest idoneus iudex in caussa propria, ratio ipsa à natura profecta docebat, vt qui vices Dei gerit, tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in caussis consistit, quibus dispensatio iustificatur: de quibus artic. 3.

Quantum intersit inter dispensationem & irritationẽ.

Ratio altera conclusionis.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, idẽ discrimen in lege veteri inter animalia constitutum, quæ templo offerebantur, perinde apparere inter votum solẽne & simplex. Animal enim oblatum, quod immolationi idoneũ erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: qua de caussa redimi pretio nequibat. At pariter, vt statim dicturi sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispensatio non cadit: animal verò, quod sanctificari per immolationem nõ poterat redimi iubebatur, & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. Ad secundũ respondetur, q quamuis super his, quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoq; parẽre, quàm explere votum: nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere votũ, sit de lege naturæ ac diuina, tamen dum superior dispensat nihil contra votum ipsum fit, sed tollitur: eò quòd iudicatur nõ debere in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat, non id fit vt subditus legi non obtemperet, quod esset contra ius diuinũ, sed ad hoc prorsus, vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, non dispensat super ius diuinum aut naturale: hoc enim faceret, si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quod si tibi hoc videatur petitio principij, atque adeò sic arguas. Lex diuina & naturalis non potest per hominem tolli: reddere votum est lex diuina: ergo potest illa tolli, atque adeò neque eius obligatio. Respõdetur, q dispẽsans nõ tollit legem diuinam, quæ est vt dum votum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Quòd enim homo reus sit voti, ex duabus præmissis colligitur: nẽpe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius: puta obligationẽ, quatenus ex voluntate illius emersit: quæ, vt suprà diximus, quodammodo est lex humana. Ac pari modo respondetur ad tertium, quòd qui non persoluit votum, quod præfectus censet incommodum, nullam frangit Deo fidem, imò eius vicario obsequitur.

Ad primũ argument.

Ad secũdũ argum.

Obiectio.

Solutio.

Ad tertiũ.

ARTICVLVS II.

Vtrùm super voto solenni continentiæ religionis fieri possit dispensatio.

QVAMVIS ecclesia potestatẽ habeat, vt dictũ est, dispẽsandi in voto perinde atq; in suis legibus: tamen propter singulare priuilegium voti solennis, explorare restat, vtrũ vsq; ad hoc etiam eadẽ potestas extendatur? Et arguitur à parte affirmatiua: Vna earũ ratio, quæ suprà relatæ sunt dispensandi in voto, est, si pretiosiori bono obstaculũ sit: sed hæc in voto etiam solenni continentiæ reperiri potest. Nã bonum cõmune, teste Aristot. diuinius est, quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in voto cõtinentiæ alicuius personæ periclitari cõmune bonũ: vt si per matrimonium illius, qui continentiã solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflicta republica paci consuleretur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto dispensare. Secundò: Latria nobilior virtus est quàm castitas: potest autem super voto latriæ, putà offerendi sacrificium aliquod, iusta de caussa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. Tertiò: Sicut votum abstinentiæ periculum vitæ afferre potest voventi, sic & solenne votum continentiæ: sed caussa seruandæ vitæ licita est dispensatio prioris; ergo & posterioris. Quartò: sub voto solenni reli-

Primũ arg. a parte affirmatiua.

Aristo.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

gionis non solùm castitas,verùm & paupertas & obedientia cótinetur:horum aút duorum dispensatio legitima esse potest & iusta;ergo & castitatis.Minor patet,dum quis ex monachatu ad functioné episcopalem assumitur:tunc enim ille & à professionis obedientia eximitur,& in diuitus permittitur viuere.In contrarium autem est illud Eccles.26.Omnis ponderatio non est digna animæ continentis,id est,nihil quo cótinentiæ status compensari possit.Cui applaudit,& c.cùm ad monasterium.de sta.mona.Cuius postrema verba sunt Abdicatio proprietatis,sicut etiam custodia castitatis,adeò annexa est regulæ monachali,vt contra eam neque summus Pótifex possit indulgere.

Ad quæstioné tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per suam,quam quinque conclusionibus explicat.Ad materiæ auté intelligentiá prænosse oportet tria esse in voto continentiæ consideranda:népe materiam,perpetuitaté,ac solennitatem.Tres ergo opiniones,videlicet duæ priores & quarta,in conclusione capitali eademq; negatiua consentiunt,népe sup votum solenne continentiæ nequaquam per ecclesiam dispensari posse:sed de causa dissidét.Prima enim quæ est antiqui Altissi.& glos.c.cum ad monasterium,de sta.mona.& super c.1.de vot.& voti redemp.caussam ad materiam reducit.Aiunt inquam eius auctores huiusmodi solenne votum idcirco non esse dispensabile,quòd excellentia cótinentiæ virtutis æquá non recipit cópensationé,vt auctoritas Ecclesiastę citata insinuat.

Tria in voto continétia consideranda.

Altissiodo.

Glossa.

Rationem autem eam assignant,quòd homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico,nimirum de carne,quæ diabolo & mundo molestior est:tú & angelorú repræsentat naturá Christoq; secundú animæ puritatem & corporis,assimilatur.Hæc auté ratio nó admodú vrget:nam animæ bonum,vt contéplatio & oratio,præstantius est,viciniusq; nos Deo reddit conformes:quá bona corporis.Id qd & Apost.1.ad Cor.7.cótestatur:vbi cótinentiam mediú existimat fouendæ contemplationis,quæ eius est finis.Ait enim,quòd innupta mulier cogitat quæ Dei sunt:& ideo cóiugibus ob id consulit à cómuni toro in tépus seiungi,vt possint orationi vacare:& tamen super voto cótemplationis & orationis dispensari potest.Ob id ergo alij,quorum fuit Albert.Mag.in 4 dist. 38. arti 7 rationem eiusdé cóclusionis à perpetuitate voti deducunt.Aiunt.n.idcirco hoc votum dispensationi non subdi,quòd prætermitti nequit,nisi per id quod omnino est contrarium:id autem quod voto contrarium est,eius perpetuitati repugnat.Attamen ratio hæc nullá habet energiam : nam etiam votum abstinendi perpetuò ab esu carniú prætermittere nemo potest,nisi edendo carnes:& tamen potest in illo dispésari.Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt. asseuerat enim votum solénne cótinentiæ esse dispensabile propter cómunem reipublicæ vtilitatem,vt suprà argutum est.Attamen his nó obstantibus D.Tho.respondet quatuor præambulis propositionibus ex quibus quintam colligit capitalem cóclusionem,Prima propositio est:Nullus ecclesiæ prælatus,vt summum atq; minimum cóprehédamus,efficere potest vt qui votum soléne emisit,ab eo desistat,ad qd consecratus aut benedictus est: népe vt sacerdos non sit sacerdos;aut religiosus nó sit religiosus.Probatur ex illo Leuit.vlt.Illud qd semel sanctificatú est Dño:non potest in alios vsus cómutari : qm iam dicatum est Deo;ecclesia auté non potest sanctificationem illius quod semel sanctum est,tollere , neque in rebus ipsis inanimatis, nequit enim efficere vt consecratus calix,aut templum,aut ara,non sint consecrata:atque adeo multominus vt homo semel Deo consecratus aut dicatus desinat esse consecratus:atque adeò neque potest ab illo vsu abducere,ad quem consecratus est,aut benedictus, atque alij applicari.Solennitas autem voti,vt quæstione secunda,dictú est,consistit in consecratione & benedictione vouentis,fit ergo consequens assertio nostra,nempe fieri non posse vt qui semel sacerdos aut religiosus est,desinat esse talis:tametsi sacerdos functione & executione ordinum suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certius est;nónulli iuristæ id de religioso negarunt:dicentes posse fieri nó religiosum.Sed tamen hoc,inquit S.Tho.ignoranter dixerunt.Hac ergo prima propositione præfixa, vt ad votum cótinentiæ descendamus,speculari restat, vtrum continentiæ votum illi sit muneri essentialiter annexum,ad quod per votum solenne consecratio fit, aut benedictio. Nam si ita sit,qua ratione quis consecratus est,esse nequit nó consecratus aut benedictus,fit,vt neque vlla queat super tale continentiæ votú fieri dispensatio.Sin auté tali muneri,continentia non sit indiuiduè annexa,dispensari potest vt huiusmodi consecratus aut benedictus continentiæ voto soluatur.Res est apertissima.Subnectitur ergo secunda propositio : Ordini sacro debitum continentiæ non est essentialiter annexum,sed statuto ecclesiæ,vt superiùs iá nobis cóstitit.Hoc patet , quia non est de essentia sacerdotis castitatem seruare quádoquidé Græci etiá ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij fœdere permanere.Ex hac ergo protinus sequitur tertia, Videtur ecclesia dispensare posse in voto continentiæ,quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur.Patet postquam non secum in eodem pugnat sacerdotem esse & nó continere. Quarta propositio. Debitum continentiæ statui religionis essentiale est.Probatur : Homo per religionis statum seculo prorsus abrenunciat,totum se Dei seruitio mancipando : ergo illo voto ab se rescindit quidquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest: hoc auté maximè est coniugalis sarcina:vt per quam homini necessitas incumbit familiæ curandæ: secundum illud Apostoli 1.ad Cor.7.Qui cum vxore est,solicitus est quæ sunt mundi,quomodo placeat vxori : & diuisus est : ergo religionis voto essentiale est castitatis debitum. Idque nomine ipso confirmatur.Ná monachus ab vnitate,sic nuncupatur:nempe quia solus viuit , atque vnico Dei negotio incumbit,neque ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est. Ex his tandem elicitur quinto loco capitalis conclusio,qua ad quæstionem respondetur:In voto continentiæ,quod religionis professione fit solenne,nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit:nempe quòd custodia castitatis annexa est regulæ monachali . De tertia propositione S. Thom. quæ ad votum sacerdotale spectat,nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis continentia. Sed de hoc forsan tyrunculus

Ratio proxima non admodum vrgens. — *Paulus.* — *Ratio Alberti Magni.* — *Refutatur ratio Alberti.* — *Prima propositio D. Thom.* — *Probatio.* — *Secúda propositio.* — *Ratio.* — *Tertia propositio.* — *Quarta propositio.* — *Probatio.* — *Paulus.* — *Cóclusio responsiua.*

lus hæreret, verũ votum castitatis, quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate *Scrupulus.*
intelligendũ, quæ rei vxoriæ apponitur: an verò de illa, quæ simpliciter omni copulę aduersatur, siue
coniugali, siue fornicariæ, multũ enim refert: nã si tũ de priori intelligitur, tũc fornicatio sacerdotis
nõ esset nisi simplex peccatum: si aũt de posteriori, erit etiam fractio voti. Apparet autẽ non intelligi,
nisi de priori, s. q̄ tantum vouent non ducere vxores: nam hoc est quod suo statui satis esse videtur. *Responsio.*
Respondetur nihilominus, simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votũ religionis. nã ad
functionem suã qui cõsecrando venerabili sacramẽto mãcipãtur, omnis mundities cõdecet: qua ratio
ne ecclesia ordinibus sacris illud adnexuit votũ. Quare fornicantes, duplici culpa maculantur. At sci *Quæstio.*
scitetur fortè quispiam, quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare: videlicet vtrum an-
tequàm fiat: nẽpe abrogando nũc legẽ positã: vt qui amodò initiari voluerint sacris, non fient voti ca
stitatis obnoxij: an verò etiã cum illis q̄ iã votum solenne fecerunt. Apparet n. modus hic secundus *Solutio.*
nõ licere: nẽpe vt qui votum solẽne fecerunt, vxores ducãt. Respõdetur, vtroq; id modo posse fieri:
quãquidem huiusmodi votum vim aliã non habet quã ex ecclesiæ statuto: cùm ex natura rei, votum
cõtinentiæ nõ sit ordini sacro annexũ. Et simili q. 6. de militaribus religionibus dicturi sumus. De ca
pitali autem cõclusione multi sunt qui à sententia S. Tho. deflectũt: tenentes ecclesiã perinde in vo-
to solenni continentiæ religiosorum dispensare posse atque in voto sacerdotum: vt est Henric. Gand. *Hẽrici opĩo.*
quolibe. quinto, quæstione vigesimaquinta, & vigesima sexta, & Richard. in quarto, distinctione tri
gesimaoctaua, articulo nono, & Durandus eadem distinctione quæstione secunda. Et ex nostris Pa- *Richard.*
lud. quæstione 4. Quin etiam & ipse D. Thom. aliquando contrariam sententiam non respuit: vt pa- *Paludan.*
tet in quarto, distinct. 38. quæstione 1. art. 4. Imò verò quod non possum non mirari, Caieta. in præ- *Caietan.*
sentiarum non solùm contrariam sententiam asseuerat, verùm & asserit opinionem hanc sancti Tho.
mæ de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolutè, sed opinatiuè: quia illum, inquit, sensum
ex Decretali hausit: quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idemque contendit & in opusculis,
quæstio. 12. primi quolibeti. Igitur pro examine præsentis quæstionis attentè notandum est quem
admodum S. Thom. ex prima propositione & quarta colligit, dispensari non posse in voto solenni
continentiæ religionis: quæ est capitalis cõclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit vt qui semel
in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, vt qui in sacerdotem con
secratur, desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia reli-
gionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, vtranque
præmissam demoliri conantur. Imò non solùm extranei, verum & hic Caiet. priorem non approbat, *Caietanus.*
quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet: eò q̄ per sacros ordines imprimitur in- *studet de-*
delebilis character, vnde fit impossibile eum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degra- *moliri ra-*
detur. In religione autẽ nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare et si fieri *tionem S.*
nequeat religiosum nõ fuisse benedictum, nihil tamẽ vetat quominus pro legitima caussa eiusmodi *Thomæ.*
religiosus detrahatur ad alios vsus: putà dispensetur cũ illo vt à cœlibatu ad nuptias demigret. Velu-
ti & consecratus calix potest per dispẽsationem in alios assumi vsus: nam & sacros propositionis pa-
nes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit, quo suorum famem leuaret. Hæc omnia à Palude mutua-
tus est. Ex quo subinde infert D. Tho. Decretalẽ, Cùm ad monasteriũ, non citasse legitimo sensu. Illic
enim solum habetur q̄ nõ posset religioni sine voto castitatis religiosus permanere: haud tamẽ inde,
inquit colligitur q̄ nõ possit à religione extrahi. Imò ait q̄ si auctor vidisset summos Põtifices eandẽ
Decretalẽ sic fuisse interpretatos, proculdubio nõ suscepisset onus huius opinionis ad defendendam
illam decretalem: sanè cùm pluries à Romano Pontifice dispensatum sit in voto solenni, vt cum rege
Aragoniæ refert Petrus de Palu. in 4. dist. 38. & Papa Cælestinus dispensauit cũ sanctimoniali Cõsta-
tia filia Rogerij regis, vt monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nuberet, vt hi-
storiæ tradunt. Alij autẽ Thomistæ vt D. Thomam defendant, fingunt nescio quam qualitatem reli-
gioso per benedictionem imprimi indelebilem: qđ derediculum figmentum est. Igitur quod Caieta-
nus de S. Tho. censet. videlicet q̄ si sensus Decretalis intellexisset non perstitisset in hac sententia, id
ipsum ego de eo censuerim: nempe q̄ si mentem D. Thom. penetrare voluisset, non tam facilè ab illo *Explanatio*
recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandum religiosum fieri nõ posse nõ religiosum, non per *rationis S.*
sistit in eius benedictione tanquã in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dum solen- *Thomæ.*
niter profitetur, dedit tradiditq; se in alterius possessionem: hoc est in alienã potestatem: nempe quia
religioni se dedicat perinde ac si quis in mancipium sese traderet domino: vt quæst. 2. art. vlti. decla-
ramus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea vtitur quasi traditionis signo
Nam in ordine nostro anteà fit professio quàm benedictio. Vnde in 4. dist. 38 q. 1. art. 2. expressè ait tũ
votum solenne fieri quando quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se pręceptis mancipando: vel
in sacro ordine, vel in religionis professione. Et ar. 3. inter soluendum tertiũ argumentum postremæ
quæstiunculæ: propterea ait per votũ solenne dirimi matrimoniũ, quod nõ fit per simplex, quia vo-
tum solenne habet actualẽ exhibitionẽ proprij corporis. Hæc autem ratio profectò non est tam de-
bilis quã Caiet. & alij arbitrantur, nam si quod est in hominis dominio & possessione per humanam
potestatem auelli ab illo iustè nõ potest, nec verò coniunx ab altero coniuge, multò fit probabilius
vt qui iam se Deo in hoc obsequiũ mãcipauit, amoueri inde non valeat. Quæ quidẽ ratio tanti tem-
pore D. Tho. habebatur, vt præter ingenitã sibi cõsuetissimamque vrbanitatẽ & modestiam, non fue-
rit dicere veritus, eos qui sentirent religiosum posse fieri non religiosum, ignoranter id dixisse. Hoc
enim prorsus argumẽto D. Mat. vsus est aduersus regẽ illum, qui sanctimonialem Ephigeniã ducere
volebat, q̄ cùm cælestis regis sponsa esset, nefas permittere existimauit, quãuis dimidium regni illi
offerret

offerret. Ad quã auctoritatẽ Caie. respondere nequiuit nisi negando historiã. Et rationis fundamentum est quod q.2.art. de solenni voto declarauimus: nempe ꝙ etsi cerimonia solennitatis voti constitutio sit humana, eius tñ obligatio ius est diuinũ ac naturale: videlicet vt qui re vera iã se alteri perpetuò mancipauit, nequeat inde citra iniuriam diuelli. Quòd autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico: Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me: perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinantur, in eo, nisi nos fallimur decipiuntur, ꝙ cùm cerimonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferũt vinculum nõ esse de iure diuino. Quòd si verum esset, profectò tam facilè posset super voto solenni dispensari quã super simplici: quod tamen absurdum est. Quocirca Altissiodorensis & Albert. Mag. in 4. dist. 34. ar. 17. & Alex. Hal. in 3. par. & Bonauentura etiã in 4. in fi. dist. 38. atque alij huius classis pro cõstitutissimo semper hoc habuerunt. Ob idq; D. Th. opinionẽ cui in 4. visus est cõniuere, posteà in Summa re oculatiùs perspecta, demutauit, contrariamq́; quidquid Caiet. dixerit, affirmatissimè cõplexus est. Et est mihi profectò in confirmatione eius sententiæ argumentum minime debile: nam si religiosus per dispensationem fieri valeret non religiosus, nõ esset firma ratio vt per professionem religionis matrimoniũ ratum nõ consummatum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulã religionẽ profiteri, atque vxorem alteri se coniugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, transire posset ad alias nuptias: quandoquidem priores dissolutæ fuerant. Vnde vsu veniret vt post ratum matrimoniũ de præsenti, viro liceret habere aliã vxorem, & vxori aliũ virum. Hæc in corroborationẽ attulerim prioris præmissæ: nempe religiosum fieri nõ posse secularẽ. Ex his fit S. Tho. Decretalẽ, cum ad monasterium. nõ ad id citasse ad quod Caie. putat scilicet ad confirmandũ ꝙ religiosus non põt fieri non religiosus: nam bene videbat, hoc illic non definiri. Sed hoc aliundè constituto citauit illam ad asserendam alteram præmissam: videlicet perpetuam cõtinentiam sic esse religioni annexã, vt neq; per ecclesiã fieri possit vt sit vera religio sine continẽtiæ voto. Et certè est mirandũ ꝙ Caiet. apud D. Tho. hoc non perspexerit. At verò & secundã præmissam nõ desunt qui inficiantur nimirũ arbitrãtes cõtinentiã nõ sic penitus natiuã esse religioni quin absq; illa possit vera esse religio. Imò verò Caie. licet hic aliud affirmare & defensare videatur, tamen illis suis verbis q. 88. ar. 7. ꝙ solo ecclesiæ statuto religiosus inhabilis fit ad matrimonium, quæ pariter Scotus ait, videtur idem sentire. De hac autem re in subseqnẽti quæstione singularis nos manet ar. 3. vbi de militaribus religionibus disputabimus, an veræ sint religiones: cùm eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum: vbi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse vt absque castitatis voto vel vnus sit monachorum. Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur. Simile nanque quod à sacerdotio ad religionem afferunt, nullũ est, videlicet, ꝙ si potest Papa super cõtinentia sacerdotis dispẽsare, possit eum monacho: nã castitas non est illi muneri indiuidua, velut huic. Sed arguunt sic præterea: Id quod voto ne fieret obstaret, caussa est legitima, vt factũ tollatur: si autem grande reipublicæ periculũ immineret, nisi vnus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potiùs eligere deberet, quàm religionẽ: ergo si eadem necessitas postquàm est religiosus, incumbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autem prior assumpta. Respondeant enim mihi, qui hoc vtuntur Achille: Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens, ꝙ qui vxorem habet legitimã, alteram duceret, verum dimittere quam habet, deberet, vt aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamen si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illã sibi adiungere, quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatus. Rursus, Paludanus arguit, quòd in omni voto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eidem rationi aliã adiungunt, videlicet, quòd homo à iure naturæ nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstante voto, si naturalis lex casum obtulerit necessarium parendum est: atque adeò omnino cùm religioso dispensandum. Negatur verò illud documentum. Imò sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere, vt neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per votum religioni mancipari. Quocirca falsum est quòd in voto solenni illa subintelligitur exceptio. Reliqua istorum argumenta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet meritò pluris habeatur, non tamen perinde cogit atque ipsi putant. Et est illud quod hic Caie. ineluctabile existimat, nempe, ꝙ Pontifices suprà memorati cum religiosis dispensasse leguntur, vt religionem cum matrimonio commutarent. Ad hoc autẽ in primis responderi potest, historias illas, saltem illam regis Aragonum, nõ esse vsq; adeò certã: haud enim in Chronicis illius regni extat, nec verò in sacro canone: sed a Palude citatur. Secundò, vt Syluest. in verbo, votũ. 4. refert, sunt qui asseuerent religiosum illum Aragonẽ non fuisse professum. Idemque adstruunt de sanctimoniali Constantia. Vel fortè allegarunt non vsque adeò spontaneos solẽniter vouisse: quod creberrimè vsu venit. Præterea, idem Syluester magister Palatij sacri non veretur dicere alia multa Pontifices factitare, neq; secundùm ius neque sine scandalo. At verò non opus est huc confugere. Sed cùm de re hac diuersè fuerit iã pridem opinatũ, Papa dispensans sequutus est opinionẽ illam, quam probabilem censebat. Haud tamen subinde fit cõsequens, vt illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificũ minimè articulos fidei constituunt. Quod miror cum alios, tum præcipuè Caietanũ nõ animaduertisse. Quapropter si Cælestinus dispensauit cũ Cõstantia, non dubium, quin hoc D. Tho. notissimum fuerit: successit enim ei paulò post. Et nihilominus non fuit cur vereretur contrariam probare sententiã. Neque in hoc cõdemnabat Papam; vtpote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si Diuus Tho. fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset; nisi sententiam mutasset. Quin agẽ, id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe, ꝙ cùm Innocentius 3. illius Decretalis

Altissiorẽsis. Albertus. Magnus. Alexand, Halen. Bonauen. Firmissima ratio pro opinione, D. Thom.

Ad primũ argum. Replica.

Solutio.

Altera ratio Paludani. Solutio.

Ad aliud argu eorũdem auctorum.

Caiet. affirmatio.

talis auctor, cùm ad monasterium. Cælestino 3. proximè successerit, qui cum Constantia dispensauerat, non est verosimile antecessoris sui factum cõdemnasse. Ego verò conijcio diuum Thomam aliter *Solutio.* sensisse: qui paulò pòst scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonem edidisse, quòd diuersæ esset sententiæ, quàm fuerat Cœlestinus. Quod quidem citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Cælestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo sanctus Thomas Innocentij potius canonem amplexus est, quàm Cælestini factum sequutus.

Ad primum igitur argumentum respondetur, caussam illam dispensandi, quòd votum impedimentum est maioris boni, de simplici tantùm intelligendum esse: nã solenne perinde ac matrimoniũ fit *Ad primũ argument.* indissolubile. Quare nullã permittit dispensandi caussam. Vnde optimè ait S. Tho. periculis humanarũ rerũ per easdẽ res humanas obuiandum esse, nõ autem per hoc, quòd res diuinæ in vsus profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint mundo defuncti, nulla de caussã aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quã affirmãter hãc diuus Tho. opinionẽ habuerit inbibitã, cõtra quam Caiet. censuerit. Ad secundum respondetur id tãtùm cõuincere, quòd sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispẽsari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici cõtinentiæ; siue tẽporalis siue perpetuæ. Attamen dũ solenniter fit, nõ censetur indispensabile, propter dignitatem obiecti castitatis *Ad secũdũ.* sed vt identidem repetimus, propter traditionẽ & mancipationem voluntatis: cuius gratia opus castitatis sit excellentioris virtutis, puta religionis & latriæ. Ad tertium respondetur, latum esse inter abstinentiam & cõtinentiam discrimen. Cibus namq; per se medium est ad conseruationẽ vitæ indiuidui: coitus aũt nõ nisi ad cõseruationẽ speciei: ob idq; continentia, vbi in periculũ vergit manifestum ac *Ad tertiũ* præsentissimũ vitæ, etiã citra dispensationem, vt suprà diximus, non obligat. Sed per epikeiam potest qui votum susceperat, illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nã in huiusmodi casibus continentia desinit esse materia voti. Vbi autem coitus saluti indiuidui medicinalis censetur, quia nõ per se ad talẽ vitam ordinatus est, non ideo esse desinit materia voti, atq; adeò dum solenne est, tolli per dispensationem nõ potest: sed tali periculo per alias medicinas vel abstinentiã est succurrendũ. Ad quartum deniq; S. Tho. respõdet, quòd monachus dum episcopali infula insignitur, *Ad quartũ* non magis à paupertatis votũ absoluitur, quàm continentiæ: quia nihil habere tanquã propriũ debet, sed sicut dispensator cõmunium bonorum ecclesiæ. Similiter neq; à voto obedientiæ liberatur: nam quòd prælatis religionis non obediat, inde accidit, quòd superiorem non habet præter Papã: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediat non censetur exẽptus. Ad illud autem verbum Eccles. *Ad aliud argum.* contra quæst. citatum, quatenus primæ superiùs repulsæ opinioni adstipulari videtur, respondẽdum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispẽsabilis censeri. Quòd si verũ esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tãtùm illic doceri, quòd nec carnis fœcunditas nec bonũ aliqd corporale cõparandum est continentiæ, quæ bonũ est animi. Sed nihilominus si votũ est simplex, dispensari potest. Id quod hoc loco diuus Tho. de episcopo monacho affir- *Ambiguitas in littera S. Tho.* mat, profectò difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil voluerit discriminis inter episcopũ monachũ, atq; alios ex seculo assumptos in paupertate constituere: an verò soli monacho censuerit non licere habere propriũ, reliquis verò id licere. Nã si peculiariter id de monachis adstruxerit, id porrò mori & vsui videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuũ, qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si aũt voluerit nullũ episcoporũ vllum habere dominium suorum redditũum, sed tñ dispensationem, res esset creditu longè durior: quod lib. 9. tractaturi sumus, & in, pro captu nostro pressiùs disserturi. Crediderim namque cùm episcopales fructus stipendia sint episcoporũ, dominiũ illorum habere: licet iure misericordiæ largiores teneantur eleemosynas fundere, quàm seculares, tanquàm pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quidquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, supersedendum interim. Fortasse verò hic D. Tho. *Solutio.* inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Concedit enim 2.2. q. 85. art. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verò forsan non est tam indispensabile votum paupertatis in religioso quam castitatis. Nam postquàm creati sunt episcopi, nonnunquàm hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti.

ARTICVLVS III.

Vtrùm ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prælati auctoritas.

POSTQVAM visum est auctoritatẽ cõmutandi dispensandiq; vota in ecclesia existere, *Primũ arg. à parte negatiua.* videre restat, an penes solos prælatos sita sit? Et arguitur à parte negatiua. Potest vnusquisq; liber homo absq; prælati licentia religionem ingredi: per votũ autẽ solenne religionis à quibuscunque votis in seculo editis absoluitur vt habetur c. scripturæ, extrà de vot. *Secundum.* ergo citra prælati auctoritatem fit votorum absolutio. Secundò, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, quòd præpositi iudicio decernatur votum non esse obseruandum: at si prælatus id perperam decernat non subinde videtur subditus à voto absolutus: quia nemo contra diuinum præceptum soluendi promissum dispensare valet: ergo prælati auctoritas non sufficit: imò verò nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, rectè cẽseat in tali euentu non esse seruandũ, continuò fit liber: siquidẽ votũ in casu nõ obligat, quo malũ est ipsum seruari: nõ ergo ad hunc modum auctoritas prælati necessaria est. Tertiò: Si dispensare in voto, præfectorum esset potestas, tunc omnibus competeret: non

 tamen

tamen cuncti facultatem dispensandi habent in quocunque voto: ergo hæc non est prælatorum potestas quatenus prælati sunt. In contrarium exsistit, quòd votum perinde ac lex obligat, ad dispensationem autem legis necessaria est superioris auctoritas: ergo & ad dispensationem voti.

In præsenti articulo tametsi de sola dispensandi cõmutandiq; auctoritate interrogetur: de caussa pariter legitimè dispensandi respondendum est. Quare duab. é opere pretiú conclusionibus respondere. *Prima cõclusio.* Prior est: Ad votú dispensandú necessaria est superioris auctoritas. Ná (vt hoc obiter verbú in tyronú gratiá nó præterierim) nó hîc loquimur de absolutione à transgressione voti: quamuis enim postquàm castitatem voueris lapsus carne fueris, tuus te parœcius valet absoluere. Sed de dispẽsatione probatur cõclusio: Votú, vt in superioribus cómõstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit, q̃ illi accepta est & grata: q autem Deo acceptabile sit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atque adeò & iudicio præpositi qui in ecclesia vices eius fungitur. Ad illum ergo spectat super votis dispensare: secundum illud 2. ad Cor. 2. Ná & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos, in persona Christi. *Vltima cõclusio.* Posterior cõclusio: Ad voti dispensationẽ ac perinde ad cõmutationẽ quæ in minus fit bonú, requiritur caussa. *Probatio.* Probatur primò auctoritate modò citata. Nam vbi ait Paulus, in persona Christi, auctoritatem designat: vbi verò subdit, propter vos, caussam subsignat legitimè dispensandi: quæ quidẽ in bonum ecclesiæ referri debet: alioquin in honorem Christi non cedit. Hoc enim iá suprà in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus: nam cùm lex nó nisi propter bonum publicú statuatur, fit vt nisi eiusdẽ gratia licitè dispensari queat. De voto autem non lõgè dissimilis est ratio: nam postquá quis fidem suá Deo obstrinxit, nó debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Christus præfecit. Aliàs non esset fidelis dispensator, sed dissipator iniquus. Circa priorem conclusionem discrimen in primis recolendum est, quod suprà inter eos cõstituimus qui irritare vota possunt, atq; eos quibus solùm incumbit dispẽsari. Functio enim prior potestatem ecclesiasticam nó exigit: quare parẽtibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior verò solis incumbit prælatis: qui tamen irritare non perinde valent nisi religiosorú præpositi: quoniá his vtraque cõpetit facultas. *Dubitatio.* At de cõmutatione rimádum est vtrum citra superioris auctoritatẽ priuatim fieri queat. *Opinio Syluestri.* Syluester nanq; verbo, votum. 4 §. 7. in partem negatiuá inclinat: nimirú affirmans q nec cõmutatio in melius absq; prælati auctoritate fieri possit. Haud tamen opinio hæc veritate pollet: quoniam nec eius testimonia firma sunt. *Refellitur Syluester.* Distinguendum igitur. Aut enim simplex votum in illud mutatur quod manifestum est esse melius: aut in illud de quo id quoquo pacto ambigitur. *Vera solutio.* Si enim liquet cõmutationẽ in melius fieri, túc superioris auctoritas nó exigitur: vt Caietanus hîc probè censet. *Caietan.* Huic náq; veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tum cap. peruenit secundo. extrà de iureiurando. propositum aut promissum non infringere, qui in melius illud commutat. Et in cap. citato, scripturæ. de voto. ob id vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, q omnia mutantur in melius: quæ quidem cõmutatio priuata fit auctoritate eius, qui se religioni addicit. Sed & ratio nihilo est minùs efficax. *Ratio præteritæ assertionis.* Cum enim voti obligatio ea sit prorsus, vt quod vouisti, reddas, quando id persoluis, quod constat, iú melius, tú perinde creditori acceptius & gratius, cumulatior fit à te solutio. Cùm ergo Deum qui ineffabili infallibiliq; iudicio perpensor est rerú, cõstet, quo res meliores sunt, gratiores, acceptioresq; habere, non est dubium, quin qui votum in melius cõmutat, cumulatiùs ei soluat, atq; adeò nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rẽ confirmandá exemplum: Si quis cereum, verbi gratià, Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorú argenteú calicẽ ecclesiæ largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, æditruosq; & tutores ecclesiæ imprudenter atq; infideliter agere, si solutionem repellerẽt? Nec verò iura ciuilia huic obstãt veritati: ná l. mutuum. ff. si certum petatur. solùm habetur, q aliud pro alio inuito creditore solui nó potest: ná inter homines nó quidqd melius est, acceptius fit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia nó est ei tam gratú: vel alia de caussa, quod respectu Dei cõtingere nó pót. Imò dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atq; adeò semper in talem solutionẽ cõsentire: iuxta illú Institutio. tit. quibus modis tollitur obligatio, Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde, q fortè si certum esse posset rem esse æqualis apud Deú valoris, inconsulto prælato posset fieri cõmutatio: sed tamen non esset adeò tuta: quia dum agitur de æqualitate, alienum requiritur iudiciú. Ná cõmutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorẽ solutionem videtur ea poscere. Nec verò simplex modò votum commutari in melius potest auctoritate priuata, verùm & solenne religionis in arctiorem aliam, ad perinde altiorem: vt permittitur cap. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus: sicut nec dispensari. At verò quando in dubio est, vtrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat: nempe vbi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatim nó potest: quia nihil in votis melius æstimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: ná postquá hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin verò nec votum abstinẽtiæ, nec alia personalia tuto citra præpositi decretum mutãtur: eò potissimùm, q quoties votum in lenius mutatur: nonnihil habet dispẽsationis admistum: quandoquidem remissius fit vinculum. Qui sunt autem prælatorú ordines, quibus facultas adsit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primùm omnium Antistites omnes, nisi per Pótificem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua quisque Diœcesi veluti Papa in toto Christianismo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei caussas, vt extrà, de baptismo & eius effectu, admonetur, ad summú ecclesiæ caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruatæ: nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ, votumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæque, ac Compostellanæ: tametsi

Romanum

Romanũ Cõpostellanumq; votũ solùm est vsu reseruatum Romanæ curiæ: nã iure solùm excipitur votũ Hierosolymitanũ: vt patet c. quod super his. & c. ex multa, extrà, de voto. Imò verò cùm reseruationis ratio ea illic supponatur, ꝙ eiusmodi, votum in subsidium terræ sanctę suscipitur, adnotauit ibi Panor. illud tantùm esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione, & nõ pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet. cui ideo standũ est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo vnusquisque episcoporũ potest super omni voto simplici suorũ parœcianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad diœceses sibi suffraganeas nõ extenditur: quoniã cura ei non incumbit animarũ ordinaria, nisi in sua diœcesi: etsi in caussis forẽsibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionũ præfecti nõ solùm generales ac prouinciales, verùm & cõuentuales eadem vigent dispensandi auctoritate: nã hac parte veluti antistites ordinarij suorũ sunt subditorũ. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula, ꝙ dispensandi facultas eadẽ vbique est commutandi: quandoquidẽ D. Thomas ait, maior est dispensandi quã commutandi. Discrimen autẽ Panormitani super cap. Proposuit. de cõcessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationẽ, absolutã esse relaxationẽ totius obligationis: episcopũ autẽ nõ prorsus vota commutare, sed relaxare, nullũ habet aut iuris aut rationis fundamentũ. In illo nãq; capitulo sic Papæ cõceditur dispensandi facultas, vt episcopis non interdicatur. Parœcij verò curati, quia iurisdictionem nõ habẽt, eadẽ dispẽsandi auctoritate carent. Nec verò archidiaconi eadẽ funguntur. At de his iura sunt cõsulenda. Ex his fit cõsequens, episcopũ super voto castitatis nõ perpetuæ, sed tẽporalis dispensare posse. Nã cum ordinaria potestate omnia ob caussam posset tollere vota, cohibitiões & exceptiones restringendæ sunt, vt sonant: & ideo quia nõ eis excipitur, nisi votum perpetuæ castitatis, fit, vt temporalia illis relinquantur. Sequitur subinde etiam religionum prępositos posse in votis subditorũ dispensare transeundi ad altiorẽ religionem: quamuis illud, vt in quæstione superiori diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium: ꝙ irritare est voluntatẽ alterius coërcere: dispensare verò, nõ nisi spontaneæ petitioni subditi annuere. Prælatus autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feliciorem frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanère, poterit tñ super eiusmodi voto ab eodem prælato dispensari, quandoquidẽ illud nõ est simpliciter votum religionis, q̃d Papæ reseruatum est, sed votum transitus ab vna ad alteram, & huiusmodi exceptiones, vt modò dicebamus, restringendæ sunt. Vnum verò dubium quæstione 2. in hunc locũ reposuimus de voto pœnalis religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrùm perinde reseruetur Papæ, ac si absoluta essent? Vouisti, verbi gratiâ, à tali peccato vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda, cauere: adhibita cautione si contrà faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam ire. Quod quidem votorum genus, vt frequentissimè inter inconstantes adolescentes in vsu est, ita maximè in Dei despectum & vilipendiũ fit: quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo pœnæ rigore essent à cõfessariis vulnerandi. Dubiũ ergo est, vtrum postquã (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruata. Etenim negatiuẽ argumenta hæc pugnant, ꝙ tale votum non est propriè conditionale, veluti illud: Si pater obierit, monachus fiam. Nam illi, qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in pœnã sibi ingressum religionis cõminatur, non est ad religionem affectus, neq; voti intẽtio illuc fertur, sed in cautionem illius mali: puta vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunque prælato, qui auctoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, ꝙ etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra Papam dispensabile: quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi hactenus hoc potui satis persuadere. nã etsi nõ sit votum directum religionis, nihilominus posita cõditione fit obligatio ad religionẽ, quæ ex vi voti nata est & cõfirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere, quã ꝙ sit Pontifici Maxi. reseruatum: tametsi fatear nõ tantam caussam ad eius dispensationẽ requiri, ac si votum esset absolutum. De caussis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem nanq; & vinculum prorsus voti dissoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum, q̃d est dispensandi caussa: vtranq; rationem cõpensare debet: scilicet, vt maius sit quam erat materia voti, & quã erat vinculum, quod ad religionis latrięq; virtutẽ pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non dissoluit, & ideo nõ alio opus est, quã vt materia sit melior, si mera est commutatio. Ecce regulas impræsentiarum constitui solitas. Sunt autem tum obscuræ tũ & fallaces & ad vsum parum cõducentes, nisi accuratiùs explicentur. Et ideo ad huius explicationem cõmemorãdæ sunt caussæ dispensandi in voto. Superiùs enim arti. 1. tres ex mente S. Tho. retulimus, scilicet, si votum sit malum, aut inutile, aut impeditiuum maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi caussam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde in honorẽ Christi. Quæ quidem nõ sunt nouæ caussæ, sed aliarum finis & explicatio. Est ergo dubium, quod hîc mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur caussa quæ eius executioni obstet? Videtur enim id S. Thomas in solutione secundi affirmare: vbi ait, ꝙ si prælatus in voto simplici religionis dispensat, nulla apparenti caussa obstante, dispensatio nõ tenet. In cõtrarium autem facere videtur, ꝙ commutatio sine vlla obstante caussa fit licitè: & tamen idem apparet vtriusq; iudicium. Item, quia nonnunquã votum dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respondetur documenta. Primùm ad voti dispensationẽ necessaria est caussa obstãs. Vbi notandum, tripliciter posse caussam obstare: videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ra-

Panorm. *Regula generalis.* *Panorm.* *Primum corollariũ.* *Secundum* *Dubium.* *Solutio.* *De caussis dispẽsandi & cõmutãdi vota.* *Dubiũ Caietani.* *Primum documẽtũ.*

vel ratione cõmunis boni. Ex parte materiæ, primũ, si illicita sit: & tunc malignitas eius obstat. Si verò sit inutilis, inutilitas etiã ipsa quodãmodo impedit. Nã opus vanũ nõ est Deo gratum. Et in his casibus nõ opus est quòd caussa illa dispensandi præstantius sit bonũ, quàm voti vinculũ absolutè cõsideratum, sed quàm vinculum talis voti, scilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi est pretij: & ideo in rẽ parui momenti mutari potest, aut prorsus tolli. Potest secundò impedimẽtũ intercedere ex parte vouentis: putà eius infirmitas, aut debilitas ob quã cõmodè nõ potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, vt commutatio remissior fiat & clementior. Imò tanta esse potest, vt sit obligatio simpliciter dissoluẽda. Sed potest tertiò obstaculum ex parte cõmunis boni existere. Vt si vouisti ieiuniũ, quod tibi impedimentũ est studendi, aut prædicãdi: omnia enim talia bona cedũt in bonũ cõmune. Et tunc verum habet regula, quòd bonũ illud voto obstans, propter quod fit dispensatio, debet æstimari pretiosius, quàm erat materia, & ipsũ voti vinculũ. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris, & expedit ecclesiæ vt aliter ei inseruias: Vel si voto simpliciter ad religionem obstrinxisti: sed ad cõmunẽ pacẽ reipublicę cõfert, vt vxorẽ ducas. Tunc enim licitè fit dispensatio: quia cõmune bonũ tui obstat voti executioni. Si autẽ in tuũ tãtùm bonũ particulare cederet minimè eadẽ dispensatio liceret. Ex istis consequitur, ad cõmutationẽ, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstãtẽ caussam, satis esse, vt ad finem magis conducat. Exẽplũ extat in c. Quod super his. de voto. vbi mulierũ vota visitandi terram sanctã, permutari sinuntur in eleemosynas: non quòd executioni voti quippiã obstaret, sed quòd in subsidiũ terræ sanctæ, plus mulierũ pecunia quàm præsentia cõfert. Quando verò cõmutatio fit in minus bonum, semper requiritur caussa obstans. Quoniã tali cõmutationi admista est dispensatio: nẽpe nonnulla voti relaxatio. Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat, vt dum voti impedimento satis per cõmutationẽ succurritur, illo vtatur circa dispensationẽ remedio: aliàs infidelis esset: nam omnimoda dispensatio, citra necessitatẽ, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat, quin eodẽ complicetur: tametsi maior sit in dispẽsante.

Dubitatio.

Hic autẽ forsitã sedulus lector inquirat, vtrũ sit maiori cum difficultate dispensandũ, lexne an votum? vtrinque. n. extant argumenta. Lex nãque quia in cõmune bonũ ponitur, & vniuersos ciues ligat, apparet sanctiùs esse custodienda quàm votũ. Ecõtrariò verò quia votũ fit Deo, atque adeò ad virtutẽ attinet religionis, videtur maiorem caussam dispensandi requirere.

Solutio.

Vix ergo respõdere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione violare perniciosius sit, quàm particulare votum tollere. Aliquod verò econuersò potest esse votum, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculũ. Caussæ autẽ legitimę dispẽsandi, latè 1. q. 7. cõmendantur: cano. requiritis. & ibi glos. & cano. necessaria, & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas persona, & rei qualitas. Vtrum verò illa dispensandi caussa, ceu legitima & idonea admittenda sit, quòd illi qui voto tenetur, graue molestumque sit illud explere, iam loco citato in fine libri prim. libri respondimus: quòd quãdo molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur, nẽpe quia res est ardua & viribus impar, tunc caussam offert ad dispensandũ legitimam: tamen quando ex corrupta affectione & morbo vouentis procedit, profectò non est legitima caussa: nam cùm in hunc finẽ voueris vt morbo tuo prauoque habitui medearis, id ipsum in caussam proferre, vt ab eodẽ religeris voto, nõ est fidei synceritatẽ seruare. Post hæc, de priuilegiis quæ in diplomatibus Cruciatæ ad votorum dispensationẽ indulgentur, hoc notandum, quòd non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis reseruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiã extenditur, quæ quisque postquã Bullam suscepit, cõmisit. Priuilegium verò dispensandi in voto, illúdue cõmutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antè edideras, quàm diploma susceperis. Nam dispensatio voti nihil ad forũ pœnitentiæ attinet: sed est alia distincta facultas, quã Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod cõmiserat, indulget, ac si tunc dispensationẽ ipse postulasset. Etenim cùm vota ad religionem pertineant, tantique subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, incongruens esset, vt alicui antequã votum emiserit, facultas fiat, vt quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari.

Virtute diplomatis nequit dispensari nisi in votis ante eius susceptionem emissis.

Rursus circa eadem diplomata animaduertendũ est, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam si exprimitur, vt super nullo voto dispensatio fiat nisi eleemosyna in subsidium belli erogata, tunc nõ tam facultas dispensandi, quàm cõmutandi, aut redimendi votũ: atque adeò talis eleemosyna pro ratione voti per prudentiã dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi tunc admoniti sint dispensatores, non illis fieri absolutã dispensandi licentiã, sed si legitima intercesserit caussa: nã verbum absolutè prolatũ, secundùm tenorẽ iuris intelligendũ est. Neque id demum tacitus prætereo, quòd crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullã admonitũ duxerim, quæ in fauorẽ D. Antonij circunfertur: vbi si verba cortice tenus audias, eadẽ illic facultas comprehendi videtur: quãdoquidem generale conceditur priuilegium dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæque peregrinationis. Attamẽ eodem verborum contextu accuratiùs perspecto cõstat minoris voti exceptionem liquidum esse testimonium exceptionis maioris Sed hìc latet fallacia, quòd votum religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimatur facultas super eisdem dispensandi, non comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanum, quia recentiori iure excipitur, necesse habet expressè excipi, quando non conceditur.

Nullo habenti diplomate cõcessa est facultas dispensandi in voto religionis aut perpetua castitatis.

Ad primũ argumen.

Ad primum igitur argumẽtum quæstionis conceditur omnia vota quæ in seculo fiunt, cessare per solenne religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata auctoritate vouentis: imò fit per legem ecclesiæ, quæ optimè censuit, vt qui vitam secularem in monachatum

muta-

mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directioné eiusdé secularis vitæ ediderat: nã particularia in illo vniuersali clauduntur, quo tota vita perpetuò mancipatur religionis obsequio, præterquam quod religionis onus alias secum sarcinas non fert. Qua ratione supra dictum est, illa etiam, quæ post professioné monachus emittit, irritari posse à prælato. Inter respondendú autem ad secundú confutat primo D. Thom. quorundam opinionem, qui aiebant prælatos omnes pro suo libito perinde posse super vota subditorum etiam secularium dispensare, vt dictú est, posse parentes illa irritare, quæ filij illegitimæ ætatis emiserint, nulla scilicet interueniente caussa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio auctoritatis prælati. Imò verò Palud. in 4. dist. 38. q. v. hac eadem ratione vtitur ad probandum Papam dispensare posse super voto soléni. Huic ergo opinioni asseueranter D. Thom. contradicit, vbi fundamentum istorum subuertit: nam prælatus, nec vero maximus, dominus est absolutus, aut legum aut voluntatum subditorú, sed merus dispensator, idemq; nó in destructionem, sed in ædificationem corporis Christi: vt 2. ad Cor. 10. ait Pau. Et ideo sicuti præcipere non valet quæ Deo displicent, népe peccata, ita nec illis, ne fiant obstare, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisque subditorú absolutam habet potestatem vouendi, à prælato independenté: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis, (vt diximus) ac prælatorum religionú. At verò spectat posteà ad episcopú prudenti maturoq; iudicio perpendere, an caussa aliqua interueniat dispensandi. Ex his infert D. Tho. tripertitam regulam: nempe quòd in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio nó excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti salté obstante caussa, super votum religionis dispensaret. Si autem, inquit, esset caussa apparens per quam res in dubium verteretur, stari tunc posset iudicio prælati dispensantis vel cómutantis: non tamen iudicio vouentis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit, nisi fortè casu quo voti materia manifestè illicita esset, neq; ad superiorem opportunus pateret recursus: quoniam tunc, vt dictum est, ἐπιείκεια locus pateret. Circa hæc autem S. Tho. asserta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere nó potest virtutú officia: ergo neque pro libito dispensare. Etenim, aut nomine virtutis intelligit materiá voti, aut id ipsú quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælatus non potest cohibere subditos, ne ieiunét, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec potest pro libito tollere vinculum huiusmodi operú. *Prima dubitatio circa asserta D. Thom.*

Adsecundũ argumen. D. Thom. Palud.

Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò, quia nulla est illationis vis: nam etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin liberè, quis oraret, aut ieiunaret: posset nihilominus impedire votum: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo ne vxor oraret, nihilominus posset irritare votum. Pariter ergo episcopus, licet non obstaret subdito quin liberè exerceret virtutum opera, nihilominus tollere pro libito posset vinculú, vt scilicet nó se nouo funiculo perstringeret. Secundò & antecedens eiusdé illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnius virtutis propter aliá prohibere, videlicet ne orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: ne ieiunet sed studeat. Si autem nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumentatio, quæ est hæc, Non potest præcipere peccata, ergo neque prohibere ne vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim consequentiæ patet in religionis prælato, & parente respectu filij: qui nó potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. Ad horú ergo intellectum notandum, alteram esse rationé superioris, qui habet dominium voluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis, alteram verò prælatorú populi, qui eiusmodi non habent dominium, sed tantùm spiritualem iurisdictioné. Et D. Tho. non loquitur hic de priore superiorum ordine quorum est vota irritare: ná de illo rem iam ar. 8. & 9. expediuerat, sed loquitur de prælatis tantum, quatenus prælati sunt, spiritualesque iudices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis constituere pergit, quod cùm nó sint domini voluntatú subditorú, non sunt eorundem vota ex ipsorú voluntate pendentia: atq; adeò neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis auctoritas, vt sint códitionalia, si episcopo aut Papæ placuerit: sicut votú filij, aut vxoris, aut monachi. Quòd quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palu. atque alij, qui contrariú sentiunt, in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanq; non sunt domini subditorum, nec eorú voluntatú. Quare sicut matrimonia aliique ciuium contractus, ita & eorum vota iisdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optimè procedit ratio sancti Tho. in vtroque sensu eorum, quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, quod sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolutè voueant: quandoquidem non est dominus suæ voluntatis. Quare nullum est argumentum, quod de parente & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet, quod sicut non potest episcopus, aut Papa subditis peccata præcipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quę absque ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire, atque adeò neque horú nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem D. Thomæ. *solutio.*

Sed dubium de sensu cóclusionis restat, qua ait, dum prælatus sine vlla saltem apparéti caussa dispensat, eiusmodi dispensationé non excusare à culpa. Triplicem enim intelligentiam verbú hoc partitur, nempe quod prælatus dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubitatur, quin vera sit: nam peccat vel cótra prudentiá, vel contra fidé dispensandi. Secundo, quod nec subditus dispensationé procurans, culpa careat: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxiæ. Sed tertius sensus esse potest, quòd etiam post dispensationem non excusetur à culpa, si illa vtatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio: nam postquam *Dubium 2.*

dispensatarum est, videtur subditos absolutus. At verò diuus Tho. omnes tres sensus adstruxisse videtur
Solutio. nam ait, quòd sicut non potest prælatus peccata præcipere, ita neque pro libito dispensare.
Præceptum autem illud nullius esset vigoris: ergo neque dispensatio. Et in hanc partem in calce li bro primo sententias secuti maturè subscripsimus: nempe quòd si Papa vel episcopus in legibus suis dispensat, quáuis aliquando iniquè id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, vbi manifestè cōstat nullam intercessisse caussam, euanida est dispensatio: quia cùm iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratia sine caussa, quæ Deo saltem appareat accepta, cōdonare. Ad sextum denique respondetur, nullam esse consequentiam, quòd si ad prælatos functio dispensandi spectet, omnibus æquo iure competat. Maxi
Ad tertiū argum. mus enim Pontifex, qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quæ sint dispensabilia: quod D. Tho. ad excipiendum solenne votum religionis appōsuit. In ea verò quæ inferiora sunt, potestas se inferiorum prælatorum prolata, vt pute ad quos necesse est identidē
Scrupulus recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ castitatis exceptarumq; peregrinationum, dispensare valent, nempe in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumq; peregrinationum. Sed San. Tho. non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsan sua ætate nulla alia erat excepta. At forsan hic
solutio. quispiam eundem sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 4. omnia vota perpetua reseruati Papæ: hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs prælatis dispensari, & pariter rationis: quæ nihilominus possunt in perpetuum fieri. Respondetur autem vota illic appellare perpetua, quæ per se dum absoluté eduntur perpetuitatem habent annexam, vt est votum religionis & castitatis: qui enim absoluté castitatem vouet perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimatur, non affert illam ex sua natura. Et ideo quantuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

QVÆSTIO QVINTA, DE RELIGIONIS VOTO IN PARTICVLARI.

ARTICVLVS I.

Vtrum religionis votum ad statum perfectionis attineat.

Voniam Bifariam q. 2. dicebamus votum fieri solenne; videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solennitate; alias se ad dicendū insinuantibus, satis illic nobis dicere licuit, operæpretiū duximus, ne truncū tractatum hunc reliqueremus, singulas quæstiones de huiusmodi votis hic tandem adhibe
Primum argumen. te. Alteram scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quib. nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiā res ipsa, vniuersæ Christianæ familiæ sunt cōes: est nāq; religio cultus latriæ;
Cicero. secundum illud Cicero. 1. de Officiis, Religio est quæ naturæ diuinæ cultū & religionem affert: quod quidē non solū Christianis omnibus, sed etiā cunctis mortalibus cōpetit. Quòd si aliquibus per Antonomasiam tribuendū hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumq; administri, qui Hierarchi-
Argum. 2. cas religionis actiones exequuntur: falsò ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nā vt 3. Physi. auctor est Philosophus, perfectum est cui ni-
Iacobus. hil deest. In hac autem vita, vt habetur Iacobi 3. in multis offendimus omnes: vnde Pau. 1. ad Cor. 13.
Paulus. Cùm venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: temerarium ergo est atq; impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis vsurpare. Quòd si aliqdin terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundum illud ad Col. 3. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculū perfectionis: Nō ergo in monasticis cōsiliis perfectio etenior. Tertiò de-
Argum. 3. niq; ad idē proximè arguitur. Si religiosorū status ad perfectionē pertineret, eò præsertim quòd in consiliorum exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: immò Christus sic nos Matth. 22. instituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pēdere intelligeremus vniuersam legem, & prophetas. In contrarium est quòd vetustissimus Dionys. 6. c. Cœ
Dionysius. lestis Hierarchiæ post Antistites religiosis quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate θεραπευτάς, id est Triadi perfectè famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominātur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniri ad monachalem perfectionem.

Argumentum quæstionis huius locupletè D. Tho. vt pleraq; omnia & luculenter edisserit. 2. 2. q. 74. & infrà summatim: hic vero & ad tem præsentem accommode octo conclusionibus respondebi-
D. Tho. mus: quibus ab iis qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus. Est ergo prima conclusio
Perfectio Christianæ vitæ, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendam vniuersus obliga-
Prima conclusio. tus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiam & substantiam posita est. Conclu
Probatio. sio liquida est. In hoc enoque vniuscuiusq; rei perfectio consistit, quòd suo supremo fini vniatur per vnam autem charitatem & angeli, & homo Deo vniuntur, qui vtriusque creaturæ finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio, secundum illud citatum Apostoli. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectio ois. Cùm verò andis, vniri, non intelligas, adipisci, assequi, & cō prehendere: hoc enim per visionem Dei fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas. Nam quandiu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino, atq; adeo ipsum non attingimus:
Paulus. sed voluntatē habemus præsentes fieri ad ipsum: quod cū faciē eius cōspexerimus, obtinget nobis. Per charitatē autē sic cū ipso conglutinamur, vt cū anima corpus, secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima

anima corpus est, q̃ in corpore anima, sed diuersimodè. Est enim corpus in anima tanquã contentũ
in continente: hoc est in eo, à quo esse & quidquid est recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem
in viuificante nos Deo: sicuti secundũ naturã in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim ani
ma in corpore tanquã forma in subiecto, atq; per quandã similitudinẽ: sic Deus in nobis per charita
tem est: quæ forma existit, qua nostra perficitur anima: secundũ illud Io. 14. Qui diligit me, diligetur
à patre meo: & ad eum veniemus & mansionẽ apud eũ faciemus. In hoc ergo vicariæ charitatis glu-
tino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, fastigiũ nostræ perfectionis
consistit. Vnde 1. Ioan. 3. Nos scimus q̃ trãslati sumus de morte ad vitã, quoniã diligimus fratres. Et
subditur. Qui nõ diligit, manet in morte. Consultò tamẽ diximus secundũ essentiam & substantiam:
qm̃ quodammodo ex aliarum quoq; virtutum famulatu eadẽ perfectio pendet: nempe quarũ admi-
niculo nutritur ac protegitur: secundũ illud ad Ephes. 6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere
in die malo, & in omnib. perfecti stare. Armaturã autẽ Dei appellat continentiam, quæ lumbos suc
cincti, in veritate persistimus, loricã iustitiæ, & scutũ fidei, &c. Secunda cõclusio: Eadẽ perfectio in
præceptis duobus magnis charitatis cõsistit: scilicet, Diliges Dominũ Deum tuũ: & proximum sicut
teipsum. Neq; verò quenquã conturbare debet, q̃ & in charitate perfectionẽ cõsistere profitemur:
& rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eandẽ ipsam charitatẽ nostrã esse perfectionem:
posterioris verò, per præceptorũ obseruantiã conseruari, fouerìq; & augeri. Conclusio hæc tum testi
monio Christi suprà citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ: tum *Secunda cõ*
etiã ad superiorẽ protinus consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, consequens est, vt *clusio.*
ex eius obseruatione præceptorũ eadẽ perfectio salusq; nostra dependeat: secundum verbum Chri-
sti, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, tametsi non eodẽ gradu. Essentiam namque perfectionis
nostræ, in charitate Dei sita est: secundũ tamen hãc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus
charitatis gradus ad eandẽ attinet perfectionem, q̃ dilectio proximi nihil aliud quàm quidam Dei
amor est: iuxta illud 1. Io. 4 Si quis dixerit quoniã diligo Deum, & fratrem suũ oderit, mendax est.
Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?
Etenim cùm Deus omnium sit parens nostrũ, quos intimè charos habet, nemo eũ ex corde diligit *Ratio con-*
nisi & filios eius diligat, quos ipse diligit. Tertia conclusio: Præcepta hæc charitatis nullum nobis p̃ *clusionis.*
figunt diligendi modum. Probatur: Quoniã præcepta admetiri debent ipsorum fini: iubemur ergo e-
iusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterq; diligibilis est: modus autem diligendi *Tertia con*
Deum, vt ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptũ nullũ præfigit modum. s. vt hoc *clusio.*
aut illo gradu à nobis ametur, aliive sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec ve- *Probatio.*
rò exemplum huius deest, quod nobis natura profert. Etenim vt 1. Politicorum acutè Aristo. perspe- *Bernar.*
ctum est, sic inter finem & media differt, quòd finis, cùm sit per se bonus, absque modo & termino
diligitur: nemo enim sibi præfinit quantũ sibi salutis velit: sed quia quò maior, eò melior, sine limi- *Aristot.*
te exoptatur: medicamina verò quia totã bonitatẽ à fine sortiuntur, nõ quo maiora sunt, eò meliora:
ob idq; non infinitum, sed sub pondere & mensura, tum ab ægroto optãtur, tum & applicãtur à me-
dico. Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari: atq; hoc illa verba sonant, Diliges
Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus aũt,
tametsi nõ vsq; adeò absque modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum si
cut teipsum, tamen & modus ille quandã præsefert infinitatis imaginem: nam homines etiã quadã-
tenus absq; modò seipsos diligunt: imò verò dum verè se diligunt, illã sibi debent æternam felicita-
tem absque vllo modo exoptare, eandemq; reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in
illis mandatis, quibus absq; modo iubemur Deũ proximumq; diligere. Vnde Aug. lib. de perfectio- *Augustin.*
ne iustitiæ: Cur ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quã in hac vita non habeat, scili- *Argumẽ.*
cet in gradu perfectissimo, quæ nec venialẽ offensionẽ admittit? Existit autẽ cõtra conclusionem hãc
argumentum: Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine
modo diligere Deum & proximum iubemur, cùm eisdẽ præceptis cuncti teneantur mortales, vni-
uersi cogerentur in culmine perfectionis viuere, atque adeò nemo esse valeret à culpa liber: quod
impiũ est cõcedere, diuinæq; benignitati aduersum. Ad hoc autẽ respondetur nõ sic esse intelligen- *solutio.*
dum, absq; modo, & termino positum esse charitatis mandatũ, vt quencunq; obliget fastigium chari
tatis tenere: sed vt vnusquisq; intelligat quò debeat diligendo conari. Quare, vt trãsgressionis deli-
ctum quis euitet, satis est vt nihil contrariũ charitati eiusq; præceptis cõmittat: vt in solutione ad
secundũ luculentiùs patebit. Quarta conclusio: Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo
expressa sunt, quàm vniuersa, quæ ad ipsorũ rationes reducuntur, atque adeò cuncta consilia ad per-
fectionẽ ipsam charitatis assequendã referuntur, ac perinde in ipsis tanquã in instrumentis perfectio *Quarta cõ*
nostra cõsistit, diuerso tamen modo in præceptis quam in consilijs. Nam præcepta sic charitati inser *clusio.*
uiunt, vt impedimenta tollant, quæ vel ei cõtraria sunt: vt, Non furtũ facies: Non mœchaberis, & re-
liqua, quæ sub reatu mortali obligãt: vel eandẽ tepefaciunt, vt venialia peccamina. Consilia verò, vt
suprà dictũ est, illa rescindunt, quæ & si licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nonnulla sunt
ad culmẽ progredientibus obstacula: qualia sunt rerũ possessiones & matrimonia, quæ mortalibus
innumera facessunt negotia. Valeant ergo, qui monachorũ institutis petulanter oblatrant: haud. n.
vt nobis imponunt, sic in operibus cõsiliorũ exercendis perfectionẽ collocamus, vt eius substantia
& essentia in illis suspicemur subsistere: neq; verò eadem consilia præceptis antelerimus: vt pote q̃
non perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare
profitemur, sicut accliuis cõpẽdiariaq; via ad perfectionem obtinendam expeditior est: accliuis in-

quam incipientibus: nã prouectioris planissima est. Atqui hic fortè nõ sinister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mãdata hęc minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno cœlorũ. Qui quidẽ sensus Chrysostomũ non latuit: & ideo à nobis illic períamplius locupletat' ẽ. *Chrysost.* Appatet enim illic Christus cõsilia quib. Apostolicum ordinem instituebat, minima appellare mandata, & nihilominus asserit eorũ cultores magnos appellari in regno cœlorũ. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorũ cultores magnus reddũt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Respõsio ergo est, cõsilia idcirco censeri minima, quod non sunt ad salutẽ necessaria, veluti præcepta: quæ proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus sed tamen qui hæc faciunt, eò magni vocabuntur, quod non solum præcepta seruant necessariá, verùm & illa, quæ etsi licita sint, obstare nihilominus ei possunt, ne tãto compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valcant. Vide quẽadmodũ nõ in consiliis perfectio cõstituitur, imò tã ipsorum quàm & præceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambubus ordinibus ait simul in *Augustin.* Enchiridio Aug. Quæcunq; mãdat Deus, ex quibus vnũ est: Nõ mœchaberis: & quæcunq; nõ iubentur, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnũ est, Bonũ est homini mulierẽ nõ tãgere: tunc rectè fiunt, quũ referunt ad diligẽdũ Deũ, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidã Moyses, vt in Collationibus Patrũ legitur. Ieiunia, inquit, vigiliæ, meditatio scripturarũ, nuditas, ac priuatio omnium *Quinta cõclusio.* facultatũ, nõ perfectiu, sed perfectionis instrumenta sunt: quia nõ in ipsis cõsistit disciplinæ finis, sed per illã peruenitur ad finem. Quinta cõclusio: Consiliorũ obseruatio nõ solũ rationibus aliis, verùm & ac etiã adminiculũ est ad altiorẽ obtinẽdũ charitatis gradũ, quod cautionẽ præstant, vt præstãtiùs ac tutiùs custodiantur præcepta. Nõ dixerim cõsilia eũ habere finẽ. Votũ quippe castitatis non in hunc scopũ refertur, vt euitetur adulteriũ, vel fornicatio. Neque votũ paupertatis refertur ad cauendũ furtum. Imò plurimi: qui hæc voуent, ab illis sceleribus liberi sunt: quãuis aliquem eadẽ ratione contingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamẽ hoc certũ est, quod consiliorum exercitiũ, clypeus præceptorum existit. Qui enim paupertatẽ ex animo delegit, elongatior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obstrinxit, abstractior etiam ab adulteriis. Et qui põpis seculi vale dixit, à cædibus est aliisq; infestendis iniuriis tutior. Quare nulla arbitror violentia vaticiniũ illud Isaiæ 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator cõparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatione quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumsceptà protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis pomœrium, haud ineptè consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legẽ Euangelicam circũuallauit. Ecce quomodo monachi nõ in suis institutis perfectionẽ collocant. Sed vt Augustini verbis in De moribus ecclesiæ, vbi de ipsorum vita loquitur, vtamur, charitas inter eos, si legitimi sint, præcipuè custoditur. Charita-*Sexta conclusio.* ti victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Sexta conclusio: Votum religionis in paupertate consistit, castitate & obedientia. Ratio huius est, quod religio in hoc vt dictũ est, collo-*Ratio cõclusionis.* catur, quod seculũ deseras, vt Christũ sequẽs gradibus charitatis proficias. Huc enim attinet Paulinum *Paulus.* illud verbum ad Galat. 6. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicũ institutum amplexuri essent, sic mundũ post terga relinquere, vt non solùm eũ prorsus obliuioni traderent, verum & operã sedulò darẽt, vt mũdus ipsorũ vicissim obliuisceretur. Atq; adeo vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essent cadauera: hæc autem abdicatio mundi non aliter fit, quàm si illa relinquamus, quibus nos mun-*Aristo.* dus retinet. Hæc verò: vt 1. Ethic. auctor est Aristot. tria sunt genere bona. nẽpe externa, & corporis, atque animæ: de quibus in sua prima cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Hæc ergo bona ne sua exorbitantia, vel charitatẽ propellant, vel eius feruorẽ tepefaciant, præceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licitè vti: nã iustitiæ limina non egreditur. Attamen quia etiam tunc non possunt nõ multa alendæ charitati creare pericula, salutifica Christus adiecit cõsilia: vt illis, pro suis impedimentis eiectis expeditiores suã sequeremur crucẽ. Quòd enim iis etiã qui præceptis obtemperant possessio secularium bonorũ periculosa sit, enarrauit diuinè Christus Luc. 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim seminantis verbũ in terra iactũ sit, legis præcepta designat, humanis mentibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorũ, qui secus viã ambulant, hoc est cunctis mundi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorũ, qui carnis desideriis mandantes in spiritualib. arescũt vel eorum solicitudo, qui pungentibus diuitiis implicantur, semen idem salutiferum, aut dæmonib. exponunt, aut totis inopia exsiccant, aut deniq; rerũ auaritia suffocant. Hac igitur de caussa Christus legifer noster dum in montẽ ascẽdens, vt Matth. 5. refertur, vnde enim mundus audiret, non hominũ, aut angelorum, sed os suum aperiens, leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum fine, nempe à beatitudine exorsus, Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In triplici nanque, vt primo Ethicorum auctor est Aristote. sapientes huius mundi versabantur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitiis eã col-*Aristo.* locabant, alij vero in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentã vesaniam trina sententia Redẽptor retundit. Cùm enim totus mortalium orbis felicitatem, quam nullus non auet, vbi sita esset, scire percuperet, cõmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit: Optatis, inquit, beatitudinem cognoscere, quò lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu, hoc est, spontanei. Ac si dicat: Tantum abest immodicã rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earum potius moderato vsu consistat, beatitudo verò in eorum prorsus neglectu & abiecto. Mox, beati mites: nempe qui non satis habent iusto honorũ moderamine, vti verùm alteriori se obediẽtia religantes, ab eorũ

tumultu perfugiunt. Beati qui lugent: hoc est, nõ qui voluptatibus submerguntur, felices sunt: sed q̃
legis præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui verò vsq; ad lutũ illas repudiauerint, illi beati. Et quò id,
quod paulò ante diximus, clarescat, nempe cõsiliorũ exercitia ad egregiã mandatorum custodiã ma-
gnopere cõducere, subdit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã: & beati misericordes. Etenim qui con
siliorũ votis sese perstringunt, nõ satis ducunt, præcepta iustitiæ ac misericordiæ vtcunque seruare,
verùm & sitientissimè. Et qm̃ tam consilia quàm præcepta ad fastigium, vt dictum est, & perfectionẽ
charitatis perducunt, qua corda mundantur: cordiũ verò munditics ad Deum videndum mẽtis aciẽ
purificat & exacuit, in qua visione beatitudo cõsistit, subdit: Beati mundi corde: quoniam ipsi Deũ
videbunt. Et quoniã in omnimoda illa desideriorum satietate & trãquillitate positũ est, vt iuxta lo.
verbũ filij Dei nominemur & simus, tãdẽ cõcludit: Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Quòd
si trinũ hoc consiliorũ votũ, quod vno hoc loco stabilitur, dispersum per Euangeliũ desideras, diuer-
sis illud locis inuenies. Est enim paupertas horũ ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucã ad- *Votorum numerus deductus ex sacris literis.*
notauit. Nã vt rerũ facultates instrumenta sunt omniũ vitiorũ, sic earũ ablegatio generatrix est nu-
tríxq; omnium virtutum. De qua insigne plenissimumq; extat Christi documentũ, Matth. 19. vbi a-
dolescentẽ, qui vitã æternã sitiebat, gradatim instituit. Primùm enim quod necessariũ erat, admonuit.
Si vis ad vitã ingredi, serua mandata. Mox, cùm se illa à iuuentute seruare respõdisset, adiecit: Si vis *Ambros.*
perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud enim vendere
quæ habes, si nudè id cõsideres, cõsilium est, sed pauperibus erogare. At quia neq; in consiliorum vl
lo perfectio consistit, verùm in eo quod assecla sis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et se-
quere me. Sunt, fateor, Hieronymus & Origenes illuc annuentes, q̃ adolescens ille præcepta nõ ser-
uaret, cuius nonnullum inde sumitur argumentũ quod subditur: Impossibile est diuitẽ intrare in re *Hierony.*
gnum cœlorum: vnde Lutherani colligunt nullã illic perfectionẽ designari, præter illam quæ in præ *Origenes.*
ceptorum cultu sita est. Rẽ tñ penitius considerata, præferenda est aliorum patrum sententia: videli-
cet verè respõdisse, dum ea dixit ab ineunte ætate seruasse, tametsi non adeò id feruidè fecisset. Refert
enim Marcus tum eum Christum intuitũ dilexisse: quod nisi verè loquutũ intellexisset, nõ fecisset.
Adde, q̃ si Christus nosset mentitũ fuisse, vel id ipsi significasset, vel nõ tanquã altiorem gradũ supra
mandatorum cultum adiecisset: Si vis perfectus esse. In summa, cùm tanto verborũ discrimine prius
dixisset: Si vis ad vitã ingredi, serua mandata: at subinde: Si vis perfectus esse, vende omnia quæ ha-
bes: quod re vera ad ingressum vitæ nõ est necessarium, citra dubiũ mãdatorum necessitati adiecit
spõtanea cõsilia: quæ vtiq; ad perfectionem tutior cõpendiosiorq; via est. Quòd quidẽ Petrus planè
intelligens, protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus
te, quid ergo erit nobis? Ex quibus verbis, vt quæst. sequenti visuri sumus, edocti sumus Apostolos
votum suscepisse, quod modò religiosi eorũ exemplo edunt. Quòd autẽ iuuene cõsilium renuente
Christus adiecit, nẽpe diuitibus difficilẽ esse ingressum regni cœlorum: exaggeratio fuit periculorũ,
quæ à diuitiarum possessione possessoribus imminent. Nam si ille qui cùm præcepta vtcunq; seruas-
set, tanta auiditate Christum, quem magistrum confitebatur, conuenerat, qui se viam regni doceret:
antea eius consilium quam diuitiarum possessiones repudiauit, quid de alijs sperandum? Ecce quem
admodum paupertatis votũ non est perfectio, sed perfectionis mediũ, quæ in Christi obsequio cha-
ritatisq; ardore collocatur. Idẽ ergo & de voto castitatis censendum. Hoc enim & alterum verbum
eiusdẽ Redẽptoris in eodẽ capitulo denotat: Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlo
rum. Idemq; docet Paul. 1. ad Cor. 7 Qui sine vxore est, solicitus est, quæ Domini sunt: quomodo pla-
ceat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat q̃ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quib. *Paulus.*
locis non in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idem de voto obedientiæ facile est eli-
cere ex verbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suã
quotidie, & sequatur me. Etenim cum hominis natura quæ cæteris animantibus præstat, de liberta-
te penitus dignoscatur, secundum quam factus est ad imaginem Dei idem est se hominem ipsum ab-
negare, quod propriã libertatem alterius arbitrio voti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio sigitur
nisi Christum sequaris, vbi sita est charitas. Consultò autẽ septimã hic addiderim cõclusionem. Abre
nuntiatio seculi eo pacto quod explicatum est, non modo in iure diuino existit per Christum legisla- *Septima conclusio.*
rum nostrum constituto, verum etiam ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi
prædicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur: Christus qui auctor fuit naturæ, vt crebrò in su-
perioribus diximus, illã neque destruxit, ne que mutauit, sed sua lege tũ declarauit, tum etiam, vbi ip *Probatio conclusionis.*
sa deficiebat, perfecit: cõsuluit autẽ nobis eandẽ seculi renuntiationẽ: ergo idipsum in iure naturæ
latebat licet nõ omnibus esset notum. Secundò ad idẽ arguitur: Deum, dum homo factus in hunc ve
nit mundum, maximè decebat, vt illud vitæ institutum nobiscum victurus iniret, quod secundum
naturã, q̃ ipse condiderat, optimum esset, elegit autem eam vitã, quæ in consiliorum exercitio posita *Secundum argument.*
est, nempe paupertatem, & inaccessum castitatis culmen: nã obedientiã, quæ castitatis voto annexa
est, cum caput esset ecclesiæ, nemini præter parẽtẽ suum præstare potuit: ergo hæc est à natura sua
optima vita. Sed forsan quis respondeat, non q̃ secundum naturã optima est, eam elegit vitæ condi-
tionem, sed q̃ cum nobis esset ad vitã æternã expeditior, decuit vt nõ solum verbis, sed & exemplo
nos suo sic institueret. Fuit enim condecẽs, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic au- *Solutio.*
tem cautilus neruum argumenti non rumpit: imò illud confirmat. Si enim nobis hæc vita expedie-
bat, signũ est, ex natura rei esse expedientẽ: alioqui aliter nos instituisset: quoniam ne rerum naturam *Replica.*
mutaret, docuit nos eius veritatẽ. Atq; id demum legitima ratione & caussa commonstratur: Ille est
secundum naturam optimus vitæ status, qui ad sempiternam felicitatem assequendam aptior

est & expedirior:quòd autẽ eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat,ex natura rerum planè
colligitur:quandoquidem iam monstratum est,temporalia bona,vxorumq; ac familiæ apparatũ hu-
Obiectio. manos animos inescare atq; irretire,ne ad spiritualia suo ferantur impetu.Quòd si nos quis fortè re
darguat,hæc bona temporalia Deo auctore in gratiam humani generis esse creata,nobisq; in vsum
indulta,quare legitimum eorum vsum proprius ad perfectionem accedere,quàm omnimodam eo-
Solutio. rum abiectionem?Respondetur,argumentũ concludere q si in eo statu hominũ genus perstitisset,I
quo Deus illud cõdidit,nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret,sed potius ad inflamman
dum diuinũ amorẽ nobis esset obsequio:atq; adeò tunc neq; castitas virtutis munus esset, neq; ve-
rò paupertas.Attamẽ post lapsum eiusdẽ nostri generis,illa quæ nobis salubria erãt,facta sunt nocua
non q res ipsæ naturas suas mutauerint,sed quod nos nostrã deprauauimus.Sicuti vinũ quod sanis
Octaua cõ vsui est,ægrotis est nocuũ : inedia verò quæ firmis validisque hominibus nocet febrem patientibus
clusio. medela est.Octaua deniq; postremaq; cõclusio sit:Ad perfectionis statũ,qualiter in consiliis consiste
re explicatum est,nec sufficit,nec verò requiritur vt re ipsa legitimè custodiantur: sed in hoc eius-
modi status consistit,q perpetua voti solennis obligatione stabiliatur.Conclusionem hanc cõtra eã
Lutheri dem Lutheranorum hæresim,sic enim eodẽ citato lib.De votis monasticis, religionis vota permit-
error. tit,vt tamen non sint perpetua:& quo hominẽ de suis verbis agnoscas.sic inquit:Monachis vouen-
dum esset:Voueo obedientiã,castitatẽ,& paupertatẽ,secundùm regulam D. Augustini vsq; ad mor-
tem libere:hoc est,vt quando mihi visum fuerit,mutare possim.Vide temulentã verborum pugnan-
Prima ra- tiam vsque ad mortem,vt mutare possim. Si enim vsque ad mortẽ,quomodo mutari potest?Quã vin-
tio contra culum quod ante mortem abrumpitur,non est vsq; ad mortẽ firmũ.Igitur conclusio hæc è duobus
Lutherum. pendet.Prius est,vtrũ legitimè ac decenter tale votũ facere quis possit perpetuũ?Posterius,an ad sta
tum perfectionis sit necessariũ?Et quidẽ priorẽ partẽ,nemo nisi mente cæca,negare valet.Enimue-
rò cùm se homo ciuilibus contractibus in perpetuum obligare queat,cur se non poterit Deo æter-
num mancipare?vt quod antea integrũ erat,atq; adeò sibi liberũ facere,deinceps, per datam fidem
in vinculum præcepti transeat?Potest inquam quisq; res suas in perpetuum vendere, potest & liber
tatem suam connubiali fœdere coniugi obligare,vt nexus inde restet insolubilis, immo verò & secũ
dum ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri vendere:atque adeo aliis multis mo
dis suam alteri sic in perpetuum impignorare fidem,vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem
regressus.Quid ergo obstat quominus se Deo,cui seruire regnare est,se quisque possit seruũ offerre,
idq; insolubili vinculo sanctissimè cõfirmare.Accedit huc,q sacerdotes decenter etiam se irreuocabi
li fœdere sacrorum ministerio alligant.Adde,q qua ratione isti negant posse se quenquã legitimè
Secunda & congruè in perpetuũ obligare,negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfi
ratio. nitum,quantumcunq; sit paruum.Nam si potest se homo in annũ deuincire,poterit & in duos,& in
decẽ,& perpetuo.Quòd si nõ potest in annum:fit vt neq; in mẽsem,neq; in diẽ,neq; in horã . Quod
est totã voti naturã denegare.In summa,isti nullã obligationẽ in voto cognoscunt.Haud ergo ad suã
phrenesim respondendũ est,ne eis contra sapientis documentum,similes videamur.An vero consi-
liorũ exercitiũ citra perpetuũ votũ non mereatur status nomen,monstrandum nobis reliquũ fit. Id
quod sic elucidatur,status,idẽ sua voce esse indicatur,quod conditio libertatis,aut seruitutis: Dicitur
enim status matrimonialis propter vinculũ fidei inter coniuges:quæ quædam est seruitus,& status
mulieris solutæ propter libertatem:status autem spiritualis,siue seruitutis sit siue libertatis,non so-
lum internã obligationẽ,quæ Deo patens est,requirit:verùm & externam solennitatẽ in cõspectu ec
clesiæ.Nõ enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est , qui in foro tantùm Dei decernitur,
sed de illis statibus atq; ordinibus,quibus ecclesiæ pulchritudo compaginatur:quæ ceu regina spon
so à dextris assidet,circũamicta varietate.Exemplũ in ciuilibus patet.Haud enim ob id,quod quis al
teri seruiat,in statu seruorũ est:nam potest quisq; libere alteri inseruire,sed quia solenniter se in ser-
uum tradit.Nec verò in statu libertatis asseritur,propterea q qualitercunq; à seruitute se eripiat , nã
potest fugere:sed quia publico instrumento libertate donatur.Pari vtiq; modo & si quisque absque
solenni voto possit consiliorũ exercitio proficere,atque adeo illũ charitatis gradum ac meriti apud
Deum attingere,quẽ religiosorũ multi nondum fuerint assequuti,statum tamen perfectionis nemo
absq; perpetuo vinculo habet.Et vice versa,quãuis religiosus nõ pro ratione & dignitate sui institu
ti fuerit charitate progressus,nihilominus ratione solennis voti in statu est perfectionis. Ob idque
vbi cætera paritatẽ habeant,idẽ opus religiosi,vt q.2.dictum est,cumulatioris est apud Deum meri
ti.Confirmatur autẽ eadẽ nostra cõclusio aduersus istos hæreticos.Nã nisi perpetuo voto religio cõ
Confirmatio in Lutherum. staret,multa essent Euangelica testimonia,quæ nullũ haberent legitimũ sensum.Illud enim Luc.9.
Nemo mittens manum suã ad aratrum & respiciens retro,aptus est regno Dei:etsi de Christiana re
ligione in vniuersum veritatẽ habeat,peculiariter tamen vitæ monasticæ sancti applicant:sicuti & il
lud Luc.7.Memores estote vxoris Loth.Et tamen si citra culpã liceret à cœnobio in seculum retro-
gredi,nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret,Et illud supra citatum Leuiti.27.Omne quod Do-
mino cõsecratur,siue homo fuerit siue animal,nõ veniet nec redimi poterit,sed sanctum sanctorum
erit:haud inepte,vt suprà vidimus,sacerdotibus ac monachis assuitur.At quid cum istis disputamus
nisi religionum instituta solenni voto firmarentur,quidnã essent aliud religiosorum claustra,quàm
hominum ludibria,nempe hodie plena cras vacua?Et qui hodie cucullã gestaret,cras esset opifex cõ
Argumẽtũ iugatus.Restat autẽ cõtra ea quæ dicta sunt postremum argumentũ soluere.Inter cœnobitas nihilo
Solutio. secius distinguendi sunt tres hominum ordines , quam inter seculares : videlicet incipientium,pro
ficientium,& perfectorum non ergo omnes sunt in statu perfectionis.Ad hoc vero per ea quæ circa
postremam

postremã conclusionẽ modò dicebamus, respondetur. Nã etsi antecedens verũ sit, cõsequentia ta-
men, est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, nõ propter progressum ad culmen, sed pro- *Thomas.*
pter votũ. Quãuis pudore deberẽt monachi omnes suffundi, qui nõ ad eũ connituntur scopũ, quem
habitu & ceremoniis profitentur. Igitur qui monachorũ statũ, sic explicatũ, perfectionis esse dene-
gas, in ius omne naturale, scilicet, diuinũ & humanum iniurius est. Haud enim nonquã vlla fuit mũ-
di ætas, in qua nõ essent aliqui à reliquo populo vitę instituto semoti: qui specimen aliquod religio
nis præseferrent. Initio nanq; statim nascentis orbis, inter cæteros mortales legitur Gen. 5. Enoch pe
culiariter ambulasse cũ Deo. Quare nõ refertur morte sublatus, sed nõ apparuisse. Et inter Phil. Py-
thagoreorum scola ac Diogenis asseclæ vitã agebant à cõmuni cœtu secretã: ab iis videlicet abstinẽ
tibus secularibus fruitionibus, quæ votis monasticis abiiciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales q̃
Vestæ virginitatem voto consecrabant. Et Hier. 35. commemorantur Rechabitæ, quorũ religionis
professio erat, vinũ nõ bibere, neq; domos extruere, neq; sementẽ serere, neq; plantare vineas. Et de
Elia atq; aliis Prophetis refert Pau. ad Heb. 11. q̃ circumibant in melotis, in pellibus caprinis, egẽtes
angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in spelun *Paulus.*
cis, & in cauernis terræ. Et vt c. 3. super Matth. è Iosepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduen
tum Christi degebat in deserto Iudeæ Essenorum collegium, à reliquo populo in cellulis segregatũ: *Iosephus.*
videlicet à matrimoniis abstinens, parcissimoq; cibo vescens, eodem deniq; instituto, quo Christiano
rum Anachoretæ mirifica sanctitate viuentes, inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. At quãdo
in huoc diuum incidimus, quisnam eũ respiciens in religiones audeat obgannire? Hic nanq; Domi-
ni præcursor anteà sanctus quàm natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare ten
tauit quàm ab humano conuictu semotus, habitusque & victus horrore significantius quàm ver-
bo, illius pœnitentiũ vitæ nos admonens, quã pro sua virili monachorũ institutores imitari satage-
runt. De Apostolis autẽ angustia loci dicere nõ sinit, quẽadmodũ à magistro suo prima susceperint
semina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vual
densis 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argumentũ hoc ditissimè locupletauerũt.
Mihi autem is tantum animus fuit, vt scolastico stylo rem vtcunq; summatim dilucidarem. *Vualdens.*

Ad primum igitur argũ respondetur, religionis nomẽ communi vulgariq; significato vniuersos
cõprehẽdere mortales ac præcipuè Christianos, quatenus Deũ virtutũ officiis secundum legis præ- *Ad primũ*
cepta colũt. At verò per Antonomasiã illis tribuitur, qui sup p̃ceptorũ cultũ, consiliorũ statũ capes- *argument.*
sunt, siue religio à religando dicatur, vt Aug. ait, in De vera religione, nẽpe quod præter præceptorũ
nexũ arctiori se religãt: siue, vt Ciceroni lib. 2. de natura Deorũ visum est, religiosi à relegendo dicti *Augustin.*
sint, quippe qui omnia quæ ad cultũ Dei pertinẽt, retractent & tanq̃ relegant. Sacerdotes autẽ hoc *Cicero.*
pariter nomine, videlicet sacerdotũ, quod sequẽti lib. iterũ dicturi sumus, per similem antonomasiã
appellãtur: eò quod inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificant, propriè sacrificia offe-
rũt. Quare antiqui Patres monachorũ religionẽ, non verebantur perfectam appellare, vt est apud
Vvaldensem tomo 5. c. 83. videre. Ad secundum argũ egregiè Aug. respõdit, in lib. de perfectione iu
stitiæ, perfectionẽ charitatis in hac vita absolutè vniuersaliterq; nobis præcipi: adeò vt sub illo gene *Ad secun-*
rali præcepto, Diliges Dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo, dilectio etiã patriæ comprehendatur. *dum argu.*
Enimuero, sicuti in inferno nunquam à Dei odiu desistitur, quod illic etiam peccatum est, licet nõ
sint maioris pœnæ demeritorium: ita & in patria vbi nunquàm à Dei amore cessatur, mandato dile
ctionis obeditur: tametsi meritum gloriæ nõ augeatur. Ex hoc ãt Aug. asserto Lutherus suum illud
delirũ dogma eliciuit: Quòd nemo in hac vita dilectionis mandatũ implere valet. Ex quo rursus intu
lit, quod cùm singula opera ad normã eiusdẽ mãdati exhibere teneamur, quocunq; opere cuiuscun *Lutheri pe*
que virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingeniũ, vt passim pugnantia diceret. Haud si- *stiferum*
quidẽ cæcus videre potuit, quẽadmodũ diceret, Deũ nos ad impossibile obligare: quod ex sententia *dogma.*
Hier. assertu impiũ est, vt lib. 3. De natura & gratia, c. 4. latissimè demonstrauimus. Augu. ergo illic
se planè explicat: vbi duplicẽ charitatis pfectionẽ dignoscit: nẽpe viæ & patriæ, per charitatem enim
viæ, tendimus in illam, quæ est patriæ. Quare pfectio huius nostræ est, recta ad brauium currere, vt
dicit Pau. perfectio autẽ patriæ est in Deo ipso quiescere. Atq; adeò in hac vita implemus præceptũ
tanquã viatores, vt ex toto corde, idẽ sit quod nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. Io *Hieron.*
patria verò, tanquã cõprehensores, vt ex toto corde idem sit, quod cõtinenter sic amare vt nihil de
amoris feruore neque per minimã negligentiã nonquã remittamus. Quin verò non solum impletio
mãdati charitatis in hac vita esse potest, quæ incipientibus cũ aliquo colluctatur timore, verùm &
perfecta charitas quæ secundum Io. foras mittit timorẽ: quia vt ipse ait 1. Canon. c. 2. Qui seruat ver
bum eius, verè in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet, vt simus perfecti, sicut eius
pater. Et Pau. 2. ad Cor. 13 De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfa
ciamus, nõ Aug. modò, verùm & Pau. ad Philip. 3. vtrunque perfectionis gradum, nempe viæ & pa-
triæ planè distinxit: ait enim primũ: Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triũm-
phantium perfectione. Sequor autẽ si quomodo comprehendã. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua *Paulus.*
protinus subdit: Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur 1. ad Cor. 13. de pfectione pa-
triæ loquebatur, per quam illa, quæ cum fide viatrix est, euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiã
perfectus in via: in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduersantur. Ad aliud autem ad
Coloss. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consiliis autem tanquã
instrumentis. Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis
duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem. *Ad tertiũ argument.*

ARTICVLVS II.

Vtrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat.

POSTQVAM in genere de perfectione cœnobitici instituti dictum est, congruit, vt de singulis trium votorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primo de paupertate quæritur vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua: *Primum argument.* videtur enim Apostolus 2. ad Corinth. 8. modum Christicolis eleemosynarum præstituere: Si voluntas, inquit, prompta est, nõ secundum id quod non habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio; sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnos, ad eleemosynas animat, vt simul admoneat ne se tribulatione paupertatis premant. Et glos. super illud ad Timot. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, non esse hæc temporalia abijcienda. Secundò, qui se periculo obijcit impatientiæ, in culpa est: qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculum, ergo id non est virtus. *Glossa.* Secunda verò præmissa, multis testimoniis comprobatur. *Secundum argument.* Ait enim Sapiens Prouer. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: sed tribue tantum victui meo necessaria: ne egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccle. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philo. 4. Ethi. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipsius hominis: quippe cum homo diuitiis viuat. *Aristo.* Tertiò, virtus, vt 2. est Eth. in medio consistit, mendicitas autem extremum est. *3. Argum.* Eò potissimum quòd diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt 1. Eth. auctor est Philo. cui & Eccles. ca. 31. astipulatur. Ergo mendicitas aduersaria potiùs est perfectionis, quàm nutrix. *4. Argum.* Quartò: esto consilium sit cuncta prorsus propria abijcere: non tamen inde fit protinus consequens, vt mendicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus 1. ad Corin. 4. se fecisse testatur, & Actu. 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ. *5. Argum.* Et 2. ad Thes. 3. Si quis nõ vult operari, nec manducet. Quintò, quando hæc omnia cessarent, conducentius ad monachorum quietem esset, aliquid saltem in communi possidere, quàm vt victum quæritantes inter seculares oberrarent. Accedit postremò quòd Episcopi altiori sunt gradu genere suo quàm cœnobitæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. In contrarium autem est verbum Christi, Matth. 5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendici.

Quamuis in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inseruire, scire nihilominus superest, quónam gradu sit capessenda. Duplex namq; paupertatis genus inter religionũ cultores inuenias: alij namq; sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit mendicitas, hoc est vt neque priuatim ab vllo monachorum, neque in communi à toto cœnobio quidquam possideretur: sed quotidianis eleemosynis victitarent, siue oblatis, siue quæsitis, & postulatis. Vtra autem istarum paupertatum ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Immo nec defuerunt hæretici qui vtranque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima: Omnimoda mendicitas: *Prima conclusio.* nempe vt neque priuatim neque in communi aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quàm in communi possessio. *Prima ratio conclusionis.* Prima conclusionis ratio, ex rerum natura, vt suprà dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illa amplecti disciplinam per quam ad perfectionem charitatis expeditius ascendatur: primum autem quod hominum animos fascinatos ad sui amorem inescat, est rerum possessio. Nam cùm pecuniæ obediant omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omnium quodammodo mundanorum affectus ab se facilè amputat. Vnde Augustin. in lib. triginta trium quæstio. *Augustin.* Nutrimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunquam amorem in hanc rerum lubricitatem infigisse. Attamen secundum hunc alter est gradus ab eisdem cùm possidentur animum euellere: quod longè est difficilius. Quocirca idem Aug. ad Paulinum & Therasiam: Terrena, inquit, diliguntur arctiùs adepta, quàm concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, quòd magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa nanque velut extranea repudiantur, ista verò velut membra præscinduntur. Non igitur inconsulto legislator noster inde legiferam suam concionem orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanquam nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiretur, hæc esset præclarissima, quòd primum verbum quo Deus, legem verbi positurus, os suum aperuit, fuit *Mẽdicitas in sacris literis commendatur.* felicitatem in ipsa collocare. Quod autem hæc paupertas vsque ad mendicitatem & nuditatem sit Christi alumnis commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corinth. cap. 8. Scitis, enim, inquit, gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo, vt suprà diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, consilium est diuitibus, in pauperes sua bona distribuentes egenos fieri, vt cœlestibus diuitiis perfruantur. Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, quòd nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæq; familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8 Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper & eius institutio. Matth. 19. Omnis qui reliquerit domũ, vel fratres, vel sorores, vel patrẽ, vel matrẽ, vel vxorẽ, vel filios, vel agros, propter nomẽ meũ, centuplũ accipiet, & vitam æternam possidebit. Vide quàm cunctis rebus eum denudet qui optauerit esse perfectus. Quare apostolis quos lucẽ mundi, & sal terræ esse voluit: Nolite, inquit possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniã in zonis vestris. *Secunda conclusio.* At verò propter cauillum quarti argumenti subtexitur secunda conclusio. Religiosi qui propriis renunciarunt, non tenentur manuum labore victum quærere: sed iustissimè mendicare possunt. *Augustin.* Conclusio est de qua D. August. iustum volumen de opere monachorum inscripsit: *D. Thom.* quam subinde D. Tho. opusculo 19. capit. 5. locupletissimè simul ac disertissimè cõtra religionum hostes dilucidauit. *Glossa.* Graphicè nãq; glossa super caput Exodi quintũ, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigunt cum Pharaone componit qui Moyseo &

sen & Aaron obiurgabat dicens: Quare solicitatis populū ab operibus suis? Ite ad onera vestra. Probatur ergo conclusio, iure naturæ, & gētium, & cū primis diuino. Finis spiritualiū bonis temporalibus præstantior est: sed in republica milites & æquites, atq; adeò iudices qui ad bella gerēda, aut ad tuendā iustitiam, aut deniq; ad rēpublicā administrandā deputati sunt, cōmunibus stipēdijs populi sustentantur: quod & Paul. ad Rom. 13. iure etiam diuino iustū existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: ministri enim Dei sunt. Religiosi autē monasticè viuentes, spiritualium functione Reipublicæ inseruiunt: qđ multò est magis ipsi necessarium, quā temporalium administratio. Ergo nihil aliud quā naturæ ius, & gentiū, ac diuinū est, vt populi eleemosynis sustententur. illi nāq; qui verbi ministerio incūbunt, digni sunt mercede suarū studij gratia, necesse habent à manualibus operibus cessare. De quibus ideò Paul. 1. ad Cor 9. Per exēpla cōplura a naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere metendi tēporalia. Sic enim, inquit, Dñs ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. Vbi glossa: sic Deus rationabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. Imò verò & Christus Matth. 10. idipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, q̄ dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non susceperint, quæ tñ mendicantiū ordinibus solēnis est, vacant etiā sacramentalibus cōfessionibus audiendis. Imò verò his etiā cessantibus ob id qđ statos Psalmos solenniter persoluunt, precésque assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinæq; cōtemplationi vacant, ius habent diuinū & naturale vt populi stipendiis viuant. Vnde Aug. opere illo citato: Si Euāgelistæ, inquit, sint, potestatē habent de sumptibus fidelium viuendi: siū ministri altaris, eandē nō arrogant, sed planè sibi vendicāt potestatē. Quinetiā Apostolus ipse loco citato rē ad certū officium non perstringit: sed in genere ait, Nescitis qm̄ qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monasticos religiosos operum sollicitudinibus implicare contendunt, Marthæ opinionē sequatur, quæ sororem suam ad pedes Christi contemplatione fruentem diuellere inde conabatur, vt se iuuaret. Quā quidē Christus opinionē ipsi retudit, dicens: Porrò vnū est necessarium. Ob idq; bene glossa illud Matth. 6. Respicite volatilia cœli, non laborant &c. & tñ Deus pascit ea, sanctis contemplationi vacantibus attribuit: qui ita à mundo sursum euecti sunt, vt nil in terris agentes aut laborantes, sola cōtemplatione in cœlo degant. Meritò ergo Hieron. in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fiscellā iunco texere, aut palmarum folia cōplicare vt in sudore vultus panem edant, quā iuxta sententiā Seruatoris diuinorū cibum operentur qui nō perit. Accidit supremè q̄ mēdicitas ad humilitatē nō parū confert, qua ratione Alexio atque aliis sanctis laudi datur q̄ splendidas facultates ab se abdicauerint, vt mendicata stipe viuerent. Impietas ergo est sanctā mendicitatem impugnare, atque adeò peregregium charitatis officium monasticos mendicantes alere. Tertia conclusio. Quamuis genere suo mendicitas omnimoda præferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarūque circunstātiarū pro tēpore & loco cōducentius esse ea in communi possidere, quæ monachorū victui sunt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Tho. colligitur 2.2. q. 188. art. 7. Atqui in primis q̄ eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon, expedit. 12. q. art. tum ex superioribus palā fit. Haud enim in paupertate perfectionem sitam esse monstrauimus, sed in charitate. Cùm ergo in paupertate ea tātum ratione consistat quod rerum amorē solicitudinēq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaque religione præstantior est, quæ ad eius finem aptius cōfert. Etenim vt instrumentū, ac medicamen nō eo melius quo maius, sed quo ad finē accōmodatius, sic & de paupertate censendum. Vnde si ordo institutus est ad contēplationis opera & prædicationē, quod quidē munus altā mentis quietem requirit: & tēpora extant vbi à populo non facilè religiosorum egestati succurritur, nō solum perfectioni non repugnat aliquid habere in communi, verum confert. Quoniā illa monachorum diuagatio, quæ ad victū quærendum necessaria est, otium non secum permittit, quod ad eiusmodi spiritualia munia exerceoda est operæ pretium.

Probatio cōclusionis. *Paulus.* *Augustin.* *Glossa.* *Hieronym.* *Tertia conclusio.* *D. Thom.* *Prima ratio conclusionis.*

Secundò & ex eadē tēporū inclementia alia oriri potest cōmoditas eiusmodi possessionis in communi. Nēpe q̄ postquā charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Prætereà nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quandoq; improbitatibus victū extorquere, quæ eorum instituta obscurant. Adde q̄ quando religiones in illa syncera mendicitate institutæ fuerē, multa eidē instituendæ suffragabantur quæ ab aliquibus iam tēporibus languēre videmus. Primum enim summa victus parcitate vestitusq; vilitate cōtenti erant. Adeò vt eleemosynæ quæ nunc vix viginti religiosis sufficiunt, pluribus tunc quā centū satis erant: nā & corporis natura facta est imbecillior, & spirituales vires remissiores: Legimus nanque in historia diui patris nostri Dominici, quandoque œconomum obiurgasse, q̄ sæpius quā par esset pitanciam cōuentui porrigeret. Quod argumentū est perrarū quidē fratribus fuisse ouorū aut pisciū vsum, sed leguminibus victitasse. Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac syncerior. Et quod citra pudorem fateri monachi non possumus, nostra tunc vita aliū quā modò splendorem habebat, vt populares animos alliceret. Sed ais, Rerum possessiones nō possunt nō possidentiū animos solicitare: tū ad culturā, tum etiā vt augeantur. Fatemur equidem: sed tamen hoc perpandendum est, vtrùnam sollicitudo animos acerbiùs angat ac diuexet, quæritaréne quotidie necessaria, an curare quæ in cōmuni possidentur: nam sollicitudo possessionum præter vnū aut alterū qui illas procurat, cæteros vel nō tangit, vel q̄ tenuissimè: solicitudo autē quotidiana plurimos occupat. Quòd si Christo institutore nostro exēplū sumere lubet, quāuis, vt dictū est, indigētis vitā delegerit, nihilominus eleemosynas sibi oblatas in diem reseruabat. Habebat enim loculos Iudæ cōmissos. Nam Io. 4 dicitur q̄ abierunt discipuli in ciuitate vt cibos emerent. Et Ioan. 13. iussus

Secunda ratio. *Tertia.* *Obiectio.* *Solutio.*

est Iudas ea emere quæ ad diē festū opus erant. Quamuis nō nisi exiguos horariosque numos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiandæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et ne illa quæ in victum tm̄ & in pauperū subsidia seruabantur in prophanos vsus verterentur, noluit inde tributū solui, sed Petrum ad piscē misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nōnunquam præ inopia eosdem discipulos spicas collectū misit. Absit ergo vt aduersus omnimodam mendicitatē oblatrare velim: vtpote quam suis nominibus superiùs illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos D. Tho. opusculo. 18. c. 14. cōfutare persistit, qui paupertatē reprobabant, nisi necessaria in cōmuni possiderentur: quibus subscribere, errorem existimo. Imò qui synceriè, & candidè supremam seruant mendicitatem, suspiciendi sunt & exosculandi. Sed tamen hæc dicta sunt, tum vt caussa possidentium in communi defendatur: tum etiam vt mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debent paruitate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit volatilia cœli quibus vtique religiosi comparantur, vestitq; lilia agri: q cibo illa simplicissimo, hæc vestitu contenta sunt. Porrò ergo D. Benedictus altissimè contemplantium quieti studens, consultè possessiones recepit sibi oblatas, atque alij deinceps religionum institutores. Sed tamen humanum ingenium, medium tenere nescium, eousque eorum opes auxit, vt celeberrimum ordinem non parum de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro hactenus nisi caussa studij non est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicitate viuitur. Vtinam nos Deus, quantum est hoc maxime seculo Christianæ familiæ necessarium, sustineat.

S. Thomas.

Ad primū argum. Ad primū igitur argumentum respōdetur, illic Paulū neutiquàm condemnare, si quis cuncta quæ habet, in pauperes voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt, qui arduum hoc cōsilium capessant. Et ideo ait neminem cogere vt sic alienis miseriis cōsultat, vt seipsum necessariis destituat. Et eòdem pertinet citata glossa ad Timoth. nēpe, non esse prorsus abiicienda tēporalia. *Ad secūdū argum.* Ad secundū respōdetur, eum qui vltrò tēporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporali nec spirituali obiicere. Spirituali inquam: quia quod homo bona caussa sponte sua facit periculum non affert pœnitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur. Imò verò à diuitiarum possessione præsentius periculū imminet: iuxta illud 1. ad Timoth. vlti. Qui volūt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli: Nec verò periculo corporali subduntur. Nā vt ait Psaltes. Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autē Dn̄m nō minuentur omni bono. Qui enim nos solicitos esse prohibet in crastinū, curā gerit nostri. Salomon aūt suum præsentiens ingenium, nō se audebat extremæ paupertati cōmittere: ob idque mediocritatē vitæ postulabat. Nam etsi, vt supra diximus, opum affluētia nocua sit homini corruptæ naturæ, tn̄ tam sunt qui inopiā ferre queāt. Sicuti infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Qua de caussa propter inopiā multi deliquerunt. Accedit, q Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitiis viuere. *Ad tertiū argum.* Ad tertiū respondetur, virtutis mediū, secundū Philosophum. 2. Ethi. non sm̄ quantitatem, sed secundum rationem esse sumendum. Et ideo quidquid ex rationis præscripto fit, ab eodē medio nō deflectit. Relinquere autē temporalia bona, vt expeditiùs Christum sequaris, ratio docet. Nā & lumine naturali doctus Socrates, vt ad Paulinum ait Hieronymus, auri pōdus abiecit, vt cōtemplationi liberiùs vacaret. *Hieronym.* *Ad quartū.* Ad quartū aūt argumentum respondet D. Tho. 2. 2. q. 187. artic. 3. q manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiāt, eò q manus organorū illustrissimū est) ad quatuor esset vtilis. Primò, quidem ad victum quærendum. *D. Thom.* Vnde primo homini mādatum est, vt in sudore vultus sui pane vesceretur suo: & in Psalmo, Labores manuū tuarum qa manducabis. Secundò, cōmodus est ad vitandum otium, qd multorū est caussa malorum. *Labor manualis ad quatuor vtilis.* Vnde Ecclesiast. 33 Mitte seruum tuum in operationē, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Tertiò refertur ad concupiscentiam refrænandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde 2. ad Corinth. 6. In laboribus: in ieiuniis, in castitate. Quartò & labor frugifer est ad eleemosynas erogandas. Vnde ad Ephe. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operādo manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualem laborem videtur, seu præcipere, seu cōmendare. illud nanque citatum 2. ad Thessal. 3 Si quis non vult operari, nec mānducet, nō est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde non habet vnde viuat, manibus victū quærat, vt furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo vtique sensu dudum epistolam ad Ephes. citauimus. Huic tamen veritati nō obstat quo minùs religiosi diuinis vacantes, ius habeant eleemosynis viuendi. Hoc enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, nō gratis panem manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans ne quē illorum grauaret, subdit: Nō quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud 1. ad Thessa. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis, nō est generale præceptum, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam cō uoluat: sed eos tantum complicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent. Quod patet ex subiunctis verbis: vt honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt. Religiosi autē sine scandalo possunt stipē suscipere, & postulare. Secunda etiam vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia, nēpe otij euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto, nisi quando aliter eisdem incōmodis obuiari non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium cauent, & corpus edomant. Quartum denique, nempe eleemosynas erogare, non est in religiosis virtute: quippe qui semel cuncta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum, quo quidem euentu perinde atque seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè D. Thom. loco citato.

Ad quintum denique argumentum tertia conclusione responsum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

SEcundum membrum voti monastici est, castitas. Sed vt eius ratio patentior fiat, arguitur illam non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiæ institutione, vt prædicebamus, inuenta est solennitas voti: ergo si ecclesia tale statutũ abrogaret, profiteri quis posset religionem absque voto solenni castitatis. *Primũ argum.* Secundò: Sacerdotium ac religio hac ratione adæquantur, ꝙ vtrobique sit votum solenne castitatis. Sacedotalis autem ordo verus & legitimus existere potest absque huiusmodi voto, vt in Græcorum sacerdotibus videre est: quod pariter posset ecclesia de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. *Secundum argumen.* Tertiò: Militare crucigerorum institutum, est vera, vt aiunt, religio: emittunt nanq; explicitè tria vota: & tamẽ dispensatum iam est cum illis, vt in religione perseuerantes, vxorum fœdus inire valeant: ergo huiusmodi votum non est de intrinseca ratione religionis. *3. Argum.* Quartò deniq; arguitur, Omnis perfectio vitæ Christianæ apostolis secundum Christum in more esse cœpit: Apostoli verò non videntur continentiã seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matth. 8. socrum habuisse: ergo castitas nõ est de intrinseca ratione religionis. *4. Argum.* In contrarium faciunt verba capituli suprà citati, Cùm ad monasterium, de statu monac. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò annexa est regulæ monachali vt contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Quæstio hæc duos habet sensus. Prior est, vtrum re vera nunc votum castitatis annexum sit religioni, idq; decentissimè: cuius affirmatiua conclusio definitio est ecclesiæ contra hæreticos, vt habetur ca. Quod votũ. de voto. lib. 6. Fuit enim Iouinianus qui matrimoniũ cœlibatui adæquabat: q de sus. eadẽ hæresi perinde cõdemnatus est, atque de alia Vigilantius, quod diuitias exæquabat paupertati. *Duplex quæstionis sensus.* Posterior verò sensus est, vtrũ cum solẽnitas voti, hoc est vouendi ceremonia, sit de iure ecclesiastico, vt illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionem sit de iure ecclesiastico, ita vt per ecclesiã fieri possit vt religio absque castitate vera maneat religio: an verò sit de iure diuino vt per ecclesiam institui vera non possit absque castitate religionis substantia. At quoniã solus nobis est animus de secundo sensu cũ catholicis disputare: quoniã primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hæreticis dubius: vnica cõclusione sub probabilitate, quæ mihi quam maxima est, respondetur. Sic est castitas religioni annexa, vt nulla humana dispensatione fieri possit, vt religio absque castitate rẽ habeat suo nomini cõgruam. *Cõclusio responsiua.* Haud ergo hic disputamus vtrum valeat Papa super voto solẽni religionis dispẽsare: hoc est vtrũ eximere professum queat à sua religione: de qua re q. præce. satis disserrũ est. Sed hoc tantummodo in præsentia sub doctiorum cẽsura negamus quod religiosus verè persistens euangelicus monachus in coniugio possit eiusque vsu permanere. Et quidem cõclusio est S. Tho. vt q. 4. vidimus. *S. Thom.* Apparet tñ eam negare Scotus 4. dist. 38. vbi nõ alia de caussa sentit solẽne votũ religionis matrimonium dirimere, quã quod ecclesia in cuius se manus vouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimoniũ: quorũ similibus verbis vtitur Caiet. vt q. 3. vidimus 2. 2. q. 88. art. 7. *Scotus.* Vnde elici videtur in potestare ecclesiæ situm esse vt religiosi simul possint cum coniugio religionẽ retinere, perinde atque sacerdotes suos ordines. *Caietanus.* Cõclusio tñ nostra cõtraria planè ab Innocentio ca. citato. Cũ ad monasterium. asserta videtur. Nẽpe vbi insinuat castitatẽ iure diuino annexã esse religioni. Et quod sit ita probatur ratione. *Prima probatio conclusionis.* Religio nomine ipso nihil aliud significat quã quod Christus euangelicum adolescentulum docuit: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cõnubiali nodo se semel innexuit, nomine quidẽ potest, sed tñ re ipsa non reliquit omnia, imò, neque seculum: ergo nõ est verè euãgelicus religiosus. *Secunda.* Media propositio probatur ratione S. Tho. 2. 2. q. 186. art. 4. Res enim vxoria vtroque cornu è diametro pugnat cum religione. *Res vxoria cu religione è diametro pugnat.* Primũ cõtrarenititur contẽplationi, diuinorũq; meditationi, quibus secundũ nomẽ suũ debet sedulo religiosus vacare: renititur inquã propter voluptatis vehementiam quæ ex Venere nascitur: cuius vtiq; frequẽtatione cõcupiscẽtia augetur: vt 3. Ethi. cõmonitor est Ari. *Aristot.* vnde Aug. in 1. Soliloquiorũ: Nihil, inquit, sentio quod magis ex arce deiiciat animũ virilẽ quã blandimenta fœminæ, corporũque ille cõtractus sine quo vxor haberi nõ potest. *Augustin.* Nec verò naturalis ratio valde est recõdita. Etenim cũ cõtẽplatio subtilissimis purissimisq; spiritibus foueatur, carnalisque ac brutalis ille vsus spirituũ multitudinẽ insumat, sanguinẽq; à corde vehementer distrahat, cuius collectio ad mẽtis attẽtionẽ necessaria est, fit vt idẽ vsus hebetudinẽ mẽtis efficiat. Qua vtique de caussa. Paul. 1. ad Cor. 7. cõiugibus cõsulebat vt orationis tẽpore toro separarẽtur. Altero autem cornu status cõiugalis religioni colluctatur, quod est administratio solicitudoq; rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui sine vxore est, solicitus est quæ dñi sunt, quomodo placeat Deo: qui autẽ cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat vxori: & diuisus est. Vbi si meditatiùs attendas ad viuum expressit religionis faciem, eámq; è regione opposuit cõiugio: quasi maritari nequeát. Quocirca monachi, hoc est soli inde potissimè nomẽ trahunt, ꝙ à coniugali cõsortio semoti viuunt. Secũdò id apertiùs explicatur. *Secũda ratio.* Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientiæ, adeò sunt à voto castitatis pendẽtia, vt hoc sublato reliqua cõtinuo sustuleris. Matrimonialis quippe sarcina votum legitimæ paupertatis procul respuit. Qui enim fieri potest vt vxorẽ quis, & liberos atque familiã illis appẽdicẽ alere in paupertate valeat? Eò præsertim ꝙ nõ solũ debet liberis in tẽpus prouidere, sed in perpetuũ prospicere, ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, ꝙ neq; legitimæ obedientiæ, de qua Christus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Pau. Christi asseclas peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absq; vxore. Eo ergo ipso ꝙ ecclesia votum castitatis à religionibus seiungeret, synceritatẽ ipsã religionũ euãgelicã funditus cõuelleret. Quare id certè,

vt

vt sub eius censura loquar, nõ est factibile. Hinc discerniculũ colligitur quo iudicãdũ est sitne quæuis religio verè absolutóq; nomine religio, hoc esse vnicũ: vtrũ intrinsecè annexũ habeat matrimonium cõtractũ seu potius attentatũ dirimere: qđ quidem nulla habet religio nisi auctoritate ecclesiæ instituentis solennitatem voti, vt habetur in d.c. vnico, de voto lib. 6. Quapropter religiosi tertij ordinis D. Francisci, & nostræ, solenne votũ non emittunt, quãuis expressiùs inculcatiusq; dicãt se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nã iam Sixtus Quartus per suam Bullam declarauit eiusmodi fratres facere solenne votũ. Et postmodũ alij summi Pontifices idem etiam decreuerunt de quibusdam sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusæ viuunt. Illæ autem quæ clausuram non seruant, eidem Bullæ non subduntur. Multo autem minus isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersim degunt. Nam etsi episcopo promittant obedientiam, non intelligunt nisi pro tempore quo voluerint illic commorari. Immo neque de ratione illius instituti est vt votum suscipiant simplex castitatis. Tametsi citra illud non essent admittendi.

Ad primum igitur capitalium argumentum, conceditur voti solennitatem, vt habetur in dicto ca. vnico, de voto. lib. 6. ab ecclesia constitui, hanc aut illã instituente approbanteq; religionem, ex qua matrimonij impedimentum sequitur. Sed iam quæstione proxima negata est consequentia, qua infertur connexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiæ vt hæc aut illa habeatur pro religione: attamẽ postquã cõstituitur religio, de iure diuino est vt habeat castitatem annexã: secundum illud, Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo enim statũ habere potest via consiliorum sequendi Christũ, nisi sit ab vxore liber: atq; hoc ex intima rei natura. Ad secundũ respõdetur, sacerdotalẽ ordinẽ nullatenus esse religionẽ: aliàs citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solenne votum: dicentes consistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotiũ & religionem differre, vt D. Tho. loco citato arti. 11. edocet, q̃ votum castitatis nõ est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atque aliud religionis. Imò sacerdotale ministerium seruari absq; eodem voto potest. Hanc ob rẽ qui sacris initiatur, nõ perinde atque religiosus expresse ait, voueo. Quare nõ est votũ explicitum, sed implicitum: porrò in ipsa ordinũ susceptione abditũ. Votum inquam tm̃ castitatis. Cætera namque religionis nec implicitè facit. Haud enim paupertatem vouet aut obediẽtiã, sed fit sui episcopi subditus:
Primum corollariũ. etiam si absens sit: non autem ordinantis. Quo fit, vt Græci eiusdem sint nobiscũ generis sacerdotes.
Secundum Sequitur subinde secundò Romanã ecclesiã posse idẽ tollere votum salua re ipsa sacerdotũ. Negatur
Obiectio. ergo consequentia quæ inde extruitur ad probandum religionẽ absq; tali voto posse consistere. Sed infers contra: Ergo incongruè sacerdotale votum dicitur solẽne. Negatur cõsequentia: sed tamen ingenuè fatemur q̃ nõ est votum solenne de iure diuino tanquam religioni essentiale, sed est solenne de iure positiuo, hoc est tantũ statuto ecclesiæ sacerdotes illegitimos reddens & inidoneos contra-
Solutio. hendo matrimonio. Cõtra hoc autẽ emergere videtur argumentum suprà à nobis informatum. Visi
Argumen. enim hic sumus concedere tantũ esse præceptum ecclesiæ ne mariti fiant. Quòd si ita est, licet malè
Solutio. facerent absque licentia cõtrahendo, teneret tamen matrimonium: vt paulò antè argumentabamur. Respõdemus autẽ nõ solũ esse præceptum, sed statutũ inhabiles eos reddens ad matrimonium, perinde atq; consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merum præceptũ & solenne religionis votum. Ea propter ecclesia perinde atque prohibitionẽ in quarto gradu, posset hoc tollere votũ à sacerdotibus. An verò liceret, quæstione proximè sequenti disputabitur. Ex his sequitur, matrimonium ratum nõ cõsummatum nõ dirimi per susceptionẽ sacrorũ ordinum, sicuti per religionis professionẽ.
Caietan. Quod & Caiet. q. 12. quoli. 1. fatetur. Et caussa est, q̃ sacerdos nõ fit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimonium, sicuti religiosus: eò q̃ cum illo dispensari potest. Quod cùm verum sit, ne-
Palud. opi. scio quid Paludan. sibi voluerit in 4. dist. 38. q. 3. vbi ait, q̃ si post matrimonium ratum non cõsummatum vir sacris initietur, & vxor in seculo permanens votum faciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secundas nuptias, etiã post mortẽ viri. Nã in primis susceptio illa ordinũ non est licita: cùm matrimonium non dirimat. Secundò: nulla est rationis apparentia q̃ votum simplex vxoris in tali casu fieret
Refutatur Palud. solenne, vt ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilominus matrimonium tenet: quod ipse negat. Tertium autem argumentum de militaribus ordinibus est, quod præcipuum hic habet ambigendi momentum. Equites enim isti cruciferi vulgò haben-
Grauis dubitatio de militarib⁹ ordinibus. tur religiosi: nam faciunt tria vota: & nihilominus vxoribus fœdere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis scilicet & matrimonij. Idque potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nam ratio qua suprà monstrauimus coniugium cũ religione pugnare, erat impedimentũ contẽplationis & orationis: religio aũt militum nõ hunc habet scopũ, sed militare, vbi nulla est necessaria contẽplatio. Nihilominus propter rationes suprà allatas persuasum habere nunquã
Solutio quæstionis propositæ. potui, eiusmodi religiones simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia nõ solã castitatem isti non seruant, nam rei vxoriæ perinde ac cæteri seculares inseruiunt: eosdẽ scilicet ambientes honores, easdẽque facultates suæ soboli procurantes, quod toto cœlo à religionis instituto distat: verum neq; paupertatem, neq; obedientiã, nisi solo nomine profitẽtur. Non quidẽ de sacerdotibus crucians loquor qui intra septa monasteriorum vitã degunt. De istorum nãque legitima religione nihil ambigẽdum est: sed de cõmendatariis equitibus. Nam quænam paupertas quæso est relationem tantùm magistro facere suarum facultatũ: ex quibus si vel obolum eis adimeret, perinde reclamarent ac cæteri regni nobiles. Obedientia autẽ est per totam fermè vitam nullum superioris mandatum audire, nisi dum eorum comitia fiunt. Sed aiunt, hæc est nostra religio, nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respõdemus. Primùm id negantes si primæuã eorum institutionẽ respiciamus. Nã tunc nõnullum clausuræ ge-

ræ genus incolebant: multóq; crebriora obedientiæ persoluebant munera lógéq; aliã habebant paupertatis ratioñe. Sed posteà lapsu tẽporis eousque labefactaræ sunt eorũ religiones, vt tam syncetam religionis naturam exuerint. Ob idque secundò dicimus ꝙ si non strictior quam hæc, est sua religio, nó est illa euangelica quæ in cõsiliorũ exercitio posita est. Porrò enim si nostra aut D. Frãcisci (quod Deus auertat) in eũ locũ collaberetur, vbi non plus paupertatis, castitatis, aut obediẽtiæ vigeret, religio esse desineret. Non dico ꝙ vbi suis statuta non seruantur statim esse desinat religio: nam possunt forsan ex incuria & culpa præsidentiũ ea quæ mala reputantur nõ puniri, at si in illũ locũ aliqua deiiceretur religio, vbi nõ maior exigeretur obedientia, aut paupertas, aut castitas, quã inter huiusmodi equites, non esset euangelica consiliorũ religio. Et ne primus ego videar hanc asseruisse sententiam, eandẽ apud D. Tho. inuenies loco citato 2.2.q.185.art. 4. Arguit enim tertio loco ꝙ continentia ad perfectionem religionis nõ requiratur: eò ꝙ aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respõdet, *S.Tho.* illos viuendi modos, vbi est matrimonialis vsus, non esse simpliciter & absolutè loquendo religiones: sed secundum quid: inquantũ scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinẽt. Hæc D. Tho. Ex his ergo militum ordinibus merito exceperim equites diui Ioannis: sanè qui pro suo instituto cõuentum habent & obedientiæ specimen: neque matrimonia contrahunt. Quare nõ est cur nõ vt religiosi habeantur. *Limitatio superioris assertionis.* Quòd si contra superiorem assertionem arguas, si isti equites connubiale fœdus absq; pontificio priuilegio inire tentarent, matrimoniũ non teneret: quod non aliunde emanare videtur quã à ratione religionis. Respondetur non inde prouenire ꝙ sit vera religio, sed ex Põtificis statuto: vt modò de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multominus matrimonium ratum *Obiectio.* non cõsummatum per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quàm per ordinis susceptionem. *Solutio.* Ac per hæc alia diluitur quæstio de qua ante quindecim hinc annos decertatum in Hispania fuit disputatũ. Quæ quidẽ bimembris erat, Primum vtrum expediens esset dispensatio vt huiusmodi equites *Quæstio bimẽbris diu ac multũ in Hispania ventilata.* vxores sibi possent copulare. Secundò, vtrũ etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidẽ fuit multò molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispensationem expedientem arbitratus sum. Quòd si eiusmodi religiones pro legitimis ducerem, impossibile reputarem. Commoditas autem dispensationis hæc est, ꝙ castitas in eiusmodi vitæ instituto si humano loquamur more, non est seruatu possibilis. Viuunt enim lautè & splendidè, domi seruitrices habentes forisq; cum aulicis mulieribus iuge habentes cõmercium: torneamenta aliáque militaria exercitia meditantes. *Solutio prioris mẽbri.* Qua ergo ratione isti voto castitatis astringendi essent? Eadem fermè de caussa quæstio secunda affirmatiuè soluta est. Nam cùm votum illorum nõ sit legitimæ religionis, sed statuto Pontificis matrimonium impediens, non est impossibilis dispensatio si legitima caussa fiat: vt de sacerdotum voto proximè dictum est. *Solutio posterioris quæstionis.* Ad quartum argumentum quod de Apostolis petebatur, an votum castitatis susceperint, quæstione proxima commodiùs respondebitur. *Ad quartũ.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm obedientiæ votum sit de essentia religionis.

TErtium denique membrum monasticæ professionis est, obediẽtia: quam vt suis numeris cõmendemus, arguitur de more nõ esse necessariam. *Primũ arg.* Illa enim obsequia Deo maximè placent quæ ex libertate, non ex necessitate fiunt: secundum illud 2. ad Corin. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: illa autem quæ fiunt ex obedientiæ voto, simul cũ necessitate tristitiam afferunt: ergo non est cõsilium obedientiam vouere. *Secundum argum.* Secundò, cũ hominem Deus liberum creauerit non est prudentia vt à se suam abdicet libertatem, præterquã vbi Deus eum iusserit obedire: in euangelio autem nullum extat eiusmodi obedientiæ vouendæ mandatum. *Paulus.* Quod enim Pau. ad Hebræ. 13. iubet dicẽs, Obedite præpositis vestris & subiicite eis, ad omnes attinet Christianos. *Tertiũ arg.* Accedit tertiò ꝙ Christus, vt ad Rom 8. ait idem Apost. liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subinde adoptionem filiorum nobis commeritus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri consequens apparet vt Christiana perfectio in summa libertate consistat: atque adeò obediẽtiæ votum, non sit consilium. In contrarium est ꝙ perfectio, vt suprà dictum est, ea re agitur vt Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipuè commendatur, vt patet ad Philip. 2. est obedientia. Factus est enim obediens vsque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

Ex tribus votis quibus monastica religio constat, potissimum est obedientia. Nã possessionum renuntiatio & castitatis votũ in hoc præcipuè ordinãtur, vt libertimè indissolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatẽ, vt suprà diximus, primã quidẽ esse executione: obedientiam verò primã in intentione. At verò vt obedientia omnium est officiorũ præstantissima, ita, quod hæreticorũ ingeniũ est, Luthero fuit execratissima. *Lutherus.* Vnde in lib. suo de votis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non conuitiis monachalẽ obedientiam proscindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obsistere: vtpote ꝙ eadem euangelica libertate sublata sunt vniuersa hominum mãdata, & quidquid in externis ceremoniis seruari potest. *Cõclusio responsiua.* Nihilominus ipso renuẽte Luthero, suóq; magistro Vuicleff, sua veritate solida est cõclusio, nullóq; hæreticorũ vẽto nutabũda. Religiosorum status, qui euãgelicũ cõsilium est, obedientiã cum primis requirit, quæ peculiari præfecto nomine Dei voto est offerenda. *Ratio conclusionis.* Et ratio est manifesta. Nã si perfectio consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est, vt 2.2.q.186.art.5. ait D. Tho. aliquem eligere præpositum qui nomine Christi vouentẽ dirigat, etiam imperio (si opus est) vt quod Christo pollicitus est, bona fide soluat. *Duæ radices Lutherani erroris.* Sed ecce radices duæ Lutherani erroris. Prior, ꝙ nõ admittit votum spõtaneè susceptũ in necessitate transire præcepti. Nã hoc dato necesse est eũ, q solẽniter vouet obediẽtiã alicui præstari à quo legitimè cogatur si opus fuerit. Altera verò eius ignorantia est quod satis esse putat Christo obedire, homine quocũq; neglecto,

cto. At verò non videt quẽadmodum homines nõ possumus à Christo, qui in cœlis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. Sed ait forsan quispiã, Satis sunt episcopi, atq; alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Immo per hoc luculentiùs claritas huius veritatis patescit. Prælati nanq; ordinarij non sunt nisi legũ custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cũ vota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetũ fuit) vel singulari præposito (quod cõducentius iã nunc existimatur) obedientiã præstet, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiã quod ex voto tenetur, ducatur & cõpellatur. Id quod Christus verbo illo suprà citato, Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucẽ suã & sequatur me, demonstrauit. Abnegare enim semetipsum, est propriã voluntatẽ per quã homo est homo abnegare: quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam ita tradas, vt in tua non supersit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri nõ potest.

Ratio contra Lutherum. Quid autẽ cum Luthero depugnamus? illa enim sua libertate, quam euangelicam vocat, nõ solùm cœnobiorum præpositos, verũ & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim posteà docere perreait, nos esse à Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potiùs, & (quod idem est) Lutherana appellãda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasq; omnes quæ iubente Deo hominibus præstamus de republica summoueas, omnesq; adeò malefactorum vltrones ad postremum diẽ iudicij reseruaueris, humanos mores, quin humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quæso plures sunt qui metu pœnæ quàm honesti amore virtutes colant? Et præter rationem hanc quæ abundè rem demonstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim audias: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Alibi: Subditi estote præpositis vestris, etiam dyscolis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Imò vsque adeò idem Redemptor voluit nos esse maiorũ dicto audientes, vt nos sedulò admonuerit, quod quamuis illi qui super cathedram Moysi sedẽt, hoc est cuncti nostri præpositi illa faciant quæ imitanda à nobis non sint: nihilominus quæ nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentũ respondetur, necessitatẽ coactionis quæ inuoluntarium facit, illam quidẽ & tristitiã parere, & rationem laudis ac meriti excludere. Illa autẽ necessitas quæ ex voto spõte propter Deum emisso nascitur, primũ tristitiã nõ affert: mox etiã si nonnunquã illam parturiat, nihilominus meritum nõ imminuit: nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat.

Ad secũdũ argum. Ad secundum respondetur quod libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet vt nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequium dedicare non contra naturam est, sed maximè secundũ naturã.

Ad tertiũ argum. Ad tertiũ deniq; respondetur, ex eo quod Christus nos à lege peccati liberauit, non fieri consequens perfectionem Christianam in exemptione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quod simus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cùm vsque adeò simus periculosè animi nostri obsequentes, propriæq; voluntatis amantes, ad eandem libertatem asserendam præcipuè confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectiùs regnamus. Tutius nanque carnis illecebris atque insultibus dominamur, atque adeò cœlestem Hierusalem referimus: vbi vt felices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt ne delinquere valeant: ita summa libertate perfruuntur.

QVÆSTIO SEXTA,
DE VOTO ET CONTINENTIA SACERDOTVM.
ARTICVLVS I.

Vtrùm ecclesiæ decoro & stabilitati sacerdotale votum continentiæ congruens fuerit ac necessarium.

N calce demum libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam: hoc est de voto, quod dũ sacris initiantur, secundum occidentalis ecclesiæ institutũ implicitè suscipiunt. Enimuero inter alia Lutheranorũ molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est, quòd totis viribus cœlibatum à clero abigere contendunt. Quocirca cùm me apud Cæsarem in Germania agente de componenda cum ipsis pace tractaremus, hoc mordicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modò vxorio consortio non interdicerentur, immo cogerentur vxores ducere: adeò impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem concessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de caussa mutilum reliquissem tractatum hunc de voto, nisi & hanc ei quæstionem adhibuissem. De hac autem re vt de vnaquaque alia, secundùm Philosophum in posterioribus Analyticis tria esse possent quæsita: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale votum consistat, quæstione proxima commonstrauimus: constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitum neque de intrinseca ratione ordinibus annexum vt votum religionis, sed ecclesiæ statutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior de cõueniẽtia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus idem est quærere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit,

super

superfluit. Posterior, quã sit antiquũ an videlicet à primordiis statim nascentis ecclesiæ fuerit in vsu.

Arguitur ergo prior quæstio negatiuè? Et primò quidẽ noua & vetera ad colorandum errorẽ adducendo. Primũ enim exẽplum Christi legiferi nostri à parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit, vt Petrum cuius socrus mentio fit euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quin immo vnum Ioannem quem virginem eligit de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse. Mox & magistri exemplo discipulorum consonant documenta. Ait quippe Pau. 1. ad Timot. 3. Oportet episcopum esse vnius vxoris virum, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Titũ 1. Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, &c. hũc scilicet constituas presbyterum, sicut disposui tibi. Tertio est loco exemplum sacerdotum veteris legis: qui figurã nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem constat suam constituisse tribum, atque adeò coniugali fœdere vixisse: vt etiam Lucæ 1. de Zacharia progenitore Ioãnis Baptistæ legitur. Quorum quidem instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempe qui per vices & rei sacræ administrent, & nihilominus rei vxoriæ dent operam. Adde si figuris agere volumus, q. Arca Noë, vti in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruantis nos à peccatorum illuuie: cui quidem ecclesiæ sacerdotes præsunt, illã autẽ nulli cœlibes, sed octo animæ matrimonio coniunctæ ingressæ sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhibeatur. Quartò arguitur ratione. Connubia ab ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humani generis propendiò quã maximè necessarium: cùm ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locũ, tanta religione interdicatur, videtur ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinũ naturaléque permissum nuptias cũ Martione & Manichæo detrahere: quod Apostolus 1. ad Corint. 4. erroris sub notauit, quòd nubere essent prohibituri. Quintò ad rem proximè arguitur. Votum castitatis res est perquã difficilis obseruatu. Adeò enim prouida natura propagandę speciei consultè prospexit, vt vehementissimã vixque adeò eluctabilem eiusdem mysterii appetentiã cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species longè ardentiùs humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeò est ecclesiæ necessarium, vt absq; illo consistere Christiana familia minimè valeat. Immo ei idem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem sit mancipata, tantum ergo populum in tam difficilem religionẽ adigere, nihil mirum si plus iusto rigidũ coactúmque videatur. Enimuerò monachatus, vt sanctum institutum est, oõ tñ administrandis sacramentis ac sacrificiis simpliciter est necessarius: atque adeò nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberè voluerint permittãtur monasticis votis addici: tam ingentem verò sacerdotũ multitudinẽ eodẽ rigore cogere videri cuiquam potest non vsque adeò consultũ. Sextò, castitatis votũ adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum videatur: qua ratione se monachi in monasteria abdunt: sacerdotes autem proprios habent lares, neq; viuere satis possunt commodè sine ancillis nec absque seculari tumultu: tãto ergo periculo votum castitatis permittere, nõ apparet esse prudentia: nõ ergo id cõdecens est. Septimò, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimè concubinarij alienisque toris insidiantes. Quãnbrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quæ tractant iniurij: videtur ergo melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longiùs à carnis vsu arcentur, spurciùs defœdantur. In cõtrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiæ secundũ Pontificum sanctiones: vt antiquissimi Calixti 27. dist. cano. Presbyteris, ac Syricij. 82. distin. cann. plurimos. & aliorum complurium.

Primũ argum. *Secundum argum.* *Argum. 3.* *Argum. 4.* *Argum. 5.* *Argum. 6.* *Argum. 7.*

Pestiferæ huius hæresis, continentiæ sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi: posterius verò quod etiam cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherũ: nã Iouinianus, inquiunt, etsi nuptias virginitati æquauerit, nõ tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipse, vt Augustinus lib. de hære. cap. 87. refert, connubio abstinuit: non propter meritum, sed vt vxorias molestias sibi caueret. At verò horum opinione non obstante, dubitari in primis non potest quin concessionis, hoc est, vt sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus auctor: quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti noscerit. Quin verò omni pudicitiæ generi adeò apertũ bellum indixit, vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad sacrã arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris mẽbri Lutherus fuit primus auctor: scilicet vt sacerdotes non modò permitterentur, verũ & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit nanq; Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudẽtem insaniam, vt neminẽ sineret sacris initiari antequam vxorem duceret. Vnde Hierony. epist. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Proh, inquit, nefas episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tñ episcopi nominandi sunt, qui non ordinent diaconos, nisi prius vxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam fore út, vt arbitrur, & Nicolaitæ eiusdẽ hæresis auctores: quorũ impudicitiæ meminit Augu. lib. de Catalo hæreticorũ. ca. 5. A quibus Niceta quidã Græcus institutum Græcorũ deduxit, vt art. seq. videbimus: nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi priùs vxoribus copulentur. Quam quidem iamdiu sopitam sepultamq; hæresim, reuocare in lucem curauit hæresiarcha ille Vvicleff, vt Tho. Vvald. 2. tom. de sacramentis cap. 28. fideliter refert: quam subinde hæresim in proximis capitulis profligatam curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionem hanc traxit Lutherus, vt sacerdotum cõtinentiam nõ modò nõ probaret, verùm immani petulantia, quæ sibi natiua erat condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Non mœchaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica verba: Nusquã sic insanit Sathanas per Papã atq; in castitate & libidine tra-

Augustin. Iouinianus omnium primus docuit sacerdotib. licere nuptias. *Hieronym.* *Vvicleff. Thomas. Vvaldens. Lutherus.*

ctanda

ctanda. Primum, etsi non prohibet verbo castitatem, & scortari docet, cogit tñ scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de cœlibatu totius sui sacerdotij tam late patẽtis: cum tam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subdit: quòd cũ continere neque possint neq; debeant, rabies est Sathanica & plus quã sacrilega, eos ab vxoribus arcere. Videte quousq; ingenium bestiæ erat ad cõuitia effræne. Huc itaque dogma adeò suorũ cordibus altè impressit, vt nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neq; verò hæreticorũ tantũ animos error hic occupauit, sed vsque ad catholicos irrepsit.

Panorm. Fuit enim Panor. inter iuris canonici interpretes illustrissimus: qui tñ super ca. cum olim. de cleri. cõiuga. consultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi associandi, q̃a cũ quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinã potiùs officere quam prodesse, eam tollit.

Conclusio catholica. Contra hunc ergo errorem statuitur catholica conclusio. Vsq; adeò sacerdotũ continentia, non modò cõgruens, verum necessaria est ecclesiæ Christi vt absq; illa neq; decorem seruare possit, neq; legitimã Christi effigiẽ retinere. Et quoniã subsequens nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tũ ecclesiasticis testimoniis, tum sacris oraculis corroboranda est, in præsenti, quod titulus eius postulat, duntaxat nobis est vtendum rationibus, quibus ostendatur quã fuerit cõgruens ac necessaria. Octo nanque aut nouem possumus meditari capita ex quibus rationes huiusmodi deducamus.

Prima ratio conclusionis. Primũ, vt sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spirituali cõnubio ecclesiæ copulantur: Christus autẽ virgo déq; virgine natus vnicã sibi, cãdidam, immaculatámque columbã ecclesiã copulauit: cuius sacramentũ auctore Paulo: cõiugiũ primorũ parentum gessit: quapropter adiectum illic est. Propter hanc relinquet homo patrẽ & matrẽ & adhærebit vxori suæ. Hæc est ergo vnica vxor propter quã sacerdotes, nõ solũ patrẽ, & matrẽ, verum & carnales vxores sunt meritò relicturi. Si enim ecclesia virgo casta, vt cum Paulo secundæ, Corinth. 11. loquamur, despõsata est

Secunda ratio. Christo, & sacerdotes eius sponsos castos esse condecet. Alioquin spirituale cõnubium suã non teneret synceritatem. Secũdum, quod huic sancto instituto suffragatur, est mundities quæ sacerdotum functioni in sacrosancto potissimũ altaris sacramento perficiendo necessaria est. Enimuero, vt semper ecclesia decentissimum duxit, vt ministri illius sacramenti vbi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine cõtaminarentur, sed etiam illi qui secularẽ iustitiã administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multò, iustius decuit: ne carnis vsu fœmineóq; cõmercio polluerentur. Etenim postquam coniugalis amplexus tradux esse cœpit originalis culpæ, qua genus nostrũ inficitur, illam subinde contraxit fœditatẽ, vt non possit homines non pudefacere. Vnde pudenda mẽbra nomen hæreditarũt. Quocirca cũ carnalia spiritualibus è regione sint opposita, nullus carnis vsus spiritualium nitori sic aduersatur, ac sordidus iste. Vsque adeò quòd locum etiã sacrũ, vt sanguinis, sic etiã seminis effusio polluat.

Planissima præterita cõclusionis figura. Neq; huius defuit antiquitus religionis figura. Legitur nãque primo Regũ vigesimoprimò, quòd cũ Dauid à facie Saul fugiens venisset ad Abimelech sacerdotẽ Leuiticum, postulassetque ab eo sibi suisque refectionis panes, respõderit: Non habeo laicos panes ad manum: sed tantũ panem sanctum. s. qui mensæ sanctuarij in vsum sacerdotum superpositus erat. Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. Neq; verò manducare permissi sunt, antequam Dauid certiorem eundem faceret, dicens: Cõtinuimus nos à mulieribus ab heri & nudiustertius: & fuerunt vasa puerorũ munda. Si ergo panem illũ in quo nil aliud diuinitatis latebat quã quòd sacramentũ, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de cœlo descẽdit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mundi: quanto ergo iustius idem nitor illos decet qui ipsam sacramenti veritatẽ tractant: i. hoc

Secunda figura. est quotidie sub specie panis Dei corpus manducant? Accedit & alia figura, quòd legalẽ agnum nisi succinctis renibus cœnare non licebat. Quod Gregorius homilia 22. super euangelia exponens ait, in

Gregorius. renibus delectationem carnis sedere: ob idque illic significatum esse, vt qui pascha comedunt, voluptates edomare debeant: & carnem à luxuria restinguere. Igitur cum sacerdotes euangelici quotidie

Tertia eiusdem veritatis vmbra. agnum immolent immaculatum, par est suoq; muneri decentissimum, vt abstinẽtia carnis perpetua fulgeant. Adde & rei huius tertiam eandémque peculiarem vmbram in sacerdotibus antiquæ legis: Legitur enim Exod. 28. Porrò filiis Aaron tunicas lineas parabis, & infrà: Facies & fœmoralia linea vt

Beda. operiant carnem turpitudinis suæ à renibus vsque ad fœmora. Quod quidem venerabilis Beda, lib. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, fœminalia illa castimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet propriè designasse: sine qua nemo, inquit, vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potest ministeriũ consecrari, id est, si non aut virgo permanserit, aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluerit. At verò sicuti res ecclesiasticæ aurea sunt catena cõnexæ, sic vno defracto nodo, omnes dissoluuntur. Propterea ecclesia hanc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit, quòd inconcussè credit corpus

Tertia ratio. Christi verũ ab ipsis tetractari: postquã ergo Lutherani eiusdẽ corporis sacramentalem veritatem diffitentur, nil mirum si eundem candorem à suis sacerdotibus non desiderent. Tertium decentiæ huius caput sumitur ex altissimò meditationis, orationisque culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debent nanq; sacræ scripturæ legendæ ac relegendæ se totos dedere: vt sicut nubes in sublimi volantes salutificam pluuiam populo suppeditent. Vsus autem vxoris non modò corpus conspurcat, verùm & mentem deprimit & obnubilat: atque adeò supernorum cõtemplationi ineptissimã reddit. Vnde Apostolus 1. ad Corinthios 7. vbi coniuges admonet ne se inuicem coniugali officio defraudent, exceptionem nihilominus faciens ait: Nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacent orationi, nimirùm docens quanto sit impedimento officium illud eleuandæ in Deum menti. Cùm ergo sacerdotes iugi

Theophrastus. sint meditationi & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque adeò ab illo fœdere esse perpetim alieni. Vnde si ab Ethnicis etiam licet testimoniũ petere, peripateticus Theophrastus in

stus in

stus in libro de nup. sapienter scripsit, per coniugiũ impediri studia philosophię, neq; posse quenquã
libris & vxori pariter inseruire. Et, quò ad sacerdotes reuertamur, Origenes homilia 23. super libro *Origenes.*
Numero. eundem Paulinum locum edisserens, sic colligit: Vnde mihi videtur ꝙ illius solius est offer
re sacrificium indesinens (de sacerdotibus porrò loquens) qui indesinenti & perpetuæ se deuouent *Ambros.*
castitati. Et Ambrosius in tertium caput 2. ad Timotheum. Si enim, inquit, plebeis hominibus ora-
tionis caussa ad tempus abstinere iubetur, quanto magis Leuitis aut sacerdotibus, quos die noctu- *Hierony.*
que pro plebe sibi commissa oportet orare? Et Hieronymus libro primo, contra Iouinianum eadem *Epiphanius.*
ferme repetens verba (quæ ambo ex Ephiphanio, tomo 1. lib. 2. in hæresi Catharorum desumpsisse
videntur) subdit: Si sacerdotibus semper orandũ, semper ergo illis cauendum est matrimonium. Neq;
vero huius exemplum in sacerdotibus deest antiquæ legis. Hac enim de caussa, vt 1. Paralip. 24. a
Dauide institutum est, & Lucæ 1. memoratum, per vices ministrabant templo: illoque tempore vxo
rum consortio intra templum clausi abstinebant: nempe quòd cùm eorum orationes sicut incensũ
quod ad altare cremabant, in conspectu Dei ascendere profiterentur, vnà confitebantur non posse *Beda.*
illas ritè fundere, nisi essent ab coniugibus sequestrati. Vnde Beda super eundem locum exem-
plum colligit ꝙ sacerdotes nostri, quibus non per vices, sed semper altari seruire iubetur, perpetuæ *Quarta*
esse debeant castitati addicti. Quartus deinde fons eiusdẽ institutionis est, quòd sacerdotes euangeli *ratio.*
ci, qui, vt Paulus ad Colossen. primo, admonet, ea implent quæ desunt passionum Christi, delicta iu-
giter debent lugere populi, perpetéque adeo facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem vt Oseę
quarto legitur, peccata, hoc est, oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis ex dia-
metro reluctatur quam venerea voluptas: vtpote quæ spiritus omnes exhalans, animam in carnem
transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum est. Non permanebit spiritus meus in
homine: quia caro est. Vnde si pœnitentibus, vti Ionæ tertio legitur, ieiuniorum mœrores congruũt
& illis qui antiquitus cultui templi offerebantur: vinum & sicera, omne quod inebriare poterat, in-
terdicebatur: multò congruentius euangelicis sacerdotibus prohibentur, quæ vino truculentius ine *Quinta*
briant. Adde rationem quintam: ꝙ nisi impudentissimus hæreticus, negare nemo potest, cœlibatum, *ratio.*
præstantem esse virtutem, quam potissimum sacerdotes populo prædicare & commendare debent,
viduasque & reliquos continentes ad castitatem animare. Quomodo autem potest hortator esse vi *Sexta.*
duitatis, virginitatis, aut castitatis, qui ipse cõiugii lege viuit? Ex sexta insuper radice ortum habuit
sancta hæc institutio: nempe ex cura quam sacerdotes gerere tenentur populi. Tenẽtur enim & pau
perum, & viduarum, & orphanorum patrocinium sustinere, & inter egenos sua bona distribuere:
huic autem persoluendo muneri, nihil pugnantiùs obstat quam cura rei familiaris, vbi vxor est, & li *Paulus.*
berorum germina. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos sine solicitudine esse. Qui sine vxo *Ambros.*
re est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est
quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quo loco Ambrosius: Amputata, inquit, solicitudine rei vxo
riæ, quæ sola in mondo cæteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. In-
ter omnes ergo mundanas solicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus oc
cupatissima. Nam huic cætera cuncta seruiunt, non solùm vt in præsenti illa opera sustententur, ve-
rùm vt perpetuæ successioni prospiciatur. Qua vtique ratione Iouinianus ipse pudicitiæ osor, vt D. *Augustin.*
Augustinus lib. de hæret. cap. 82. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiusmodi molestiarum sarci
nam sibi caueret, noluit se matrimonio addicere, ei ergo qui vxori alligatus est, nulla fit reliqua liber
tas, quæ tamen sacerdotum functioni maximè est necessaria. Septimus locus huius persuadendæ ce *Septima*
clesiasticæ sanctionis desumitur ex auctoritate qua sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum *ratio.*
ministerium pollere debent, atque ex honore illis debito: secundum illud Ecclesiast. 7. Honora
Deum, & honorifica sacerdotes. Quod de nostris potissimum intelligendum est: quippe qui non
tantùm diuina, verùm & Deum ipsum sacramento tangunt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè
adnascitur quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent in media ver
sarentur plebe, neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia, immo pudor esset mysteria
diuini corporis & sanguinis in manibus mariti hominis adorare: & metus, peccatorum confessio-
nem illis concredere cui vxor semper assisteret: nam inter virum & vxorem, nihil secreto seruatur. *Octaua.*
At vero Lutherani, vt suprà dicebam, quia hæc omnia sacramenta denegant, nihil mirum si neque
suis sacerdotibus vllam venerationem impendant. Octauum vtique caput, idque non in inferiori-
bus habendum huius instituti est, tum sacerdotalis alimoniæ prouidentia, tum & pax atque tran-
quillitas, quæ ex vxorum concessione turbarentur. Enimuero si vxorum proliumque turba obsepi-
rentur, tunc sacerdotia illis ac præbendæ non sufficerent. Essent enim honestè alendi. Etenim Leui
tica, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ sufficientes erant, quòd integrè illis obueniebant. Et præterea quòd non tot erant tunc viris templi ministerio necessarij, quot nunc tantæ ec-
clesiarum multitudini. Ex qua re consequens fieret vt deberent esse opifices & coloni, quales erant
forte Leuitæ, qualesque Lutherani suos optant habentque sacerdotes. Vnde in quantum vilipen-
dium eorum ordo apud nos veniret, vnusquilibet secum reputet. Insuper si sacerdotibus coniuges
adhærerent tunc totam suam solicitudinem & vigilantiam illuc congererent, vt sua sacerdotia qua
si hæreditario iure in filios transfunderent. Hoc enim nobis sacerdotum ambitio documẽto est qui
filios habent. Si enim quibus nefas est & pudor filios suos præbendis ditare, nihilominus id tanto-
perè satagunt, quanto illi id facerent libentiùs & audaciùs, quibus non pudor, sed honor eẽt longa
liberorum serie abundare? Ad hæc demum accedit quod si sacerdotes coniugati essent, tunc ad e- *Postrema*
piscopatus nõ nisi magnates, puta Duces & Comites, ac cæteri seculares principes & assumerent, & *ratio.*

ad pingnia beneficia alij seculares nobiles. Quare omnia litibus essent discordiisque ac bellis plena, cunctæque adeò res ecclesiasticæ susque deque confusæ. Hæc sunt quæ de hac re meditari soleo:

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum in contrarium respondetur, quòd eò Christus Apostolos de matrimonio sumpsit quod tunc cœlibatus religio non perinde atq; nunc in consilio, in vluq; erat. Attamen vt doceret quod transacta lege (vt apostolica verba quæ sunt ad Heb. 7 permutemus) sacerdotum ratio erat simul mutanda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioannemque adeò de medijs nuptijs ad virginitatẽ: quamuis, vt *Hieron.* Hieronymus libro primo contra Iouinia. auctor est: de solo Petro certum sit habuisse vxorem: de alijs autem non ita constet. Illo tamen ex superfluo admisso ambigi non debet, vti ait ibidem Hieronymus quin annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri. Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Allusit enim ad id quod ab ore Christi adolescenti dictũ audierat: Si vis perfectus esse, vade & vende &c. & sequere me. vbi religionum institura fundantur. *Ad secundum argu.* Ad secundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accersebatur, articulo proximo, commodius respondebitur. *Ad tertiũ argument.* Ad tertium de antiquis sacerdotibus quod ad rem præsentem attinet, respondetur, eorum rationem latissimè a nostra destitisse. Primum quòd illi non sacramentorum veritatem, quibus nunc Christus offertur, ac Spiri. sancti confertur gratia, sed horum penitus vmbras tractabant: quare non tanta ab illis desiderabatur munditties: tametsi lotionibus quæ illis erant frequentes, candorẽ qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea, vt Leuitic. 21. legitur. summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam aut repudiatam, aut sordidam, & cum templo seruiebant, vt dictum est: ab vxoribus abstinebant: quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde 1. ad Timoth. 3. Ambrosius *Ambros.* veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autẽ iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quòd Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribuum constituebat, apostolici numeri prognosticam: ob idque necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare, nostris autem sacerdotibus sola commissa est spiritualis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostulorum Acta contexit, hisce versibus declarauit.

Ecclesia nunc alma fides sine fine pudicos
Pontifices iubet esse suos: & quærit in omni
Cauta tribu, quos ritè probet: neque sanguinis iste,
Sed meriti successus erit.

Ad quartũ Quocircà Græci Leuitarum institutum imitantes, multò fecissent consultius si Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferius repetendum nobis est. Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus respondet, quòd ecclesia cœlibatum anteferens, matrimonium minimè damnat: sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est; ita & sacramentorũ ministros cœlibatum decere. Sicuti nõ condemnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à cruẽto illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. Quintum autem argumentũ est quod cum subsequentibus punctim rem tangit. *Ad quintũ* Fatemur nanq; castitatis votum non esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesiæ necessariũ perquam numero-*Ad sextũ.* sum esse. Et (quod in sexto argumento obiendebatur) agnoscimus insuper in priuatis ædibus nõ vsq; adeò turè seruari posse eiusmodi votum, quam in monachorum claustris. Neque vero inficias imus, vt septimum argumentum admonebat, crebros esse in clero concubinatios & adulteros. Sed tamen *Ad septimum.* ad hæc multimodum responsum damus: Primò, Reipublicæ & maximè ecclesiæ statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus incommodis obuiari possit. Cùm ergo ad sacrosanctum altaris mini-*Prima solutio.* sterium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituere: non obstantibus carnis insultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunq; statu perpeti. Alioqui & lex diuina quæ omnem libidinẽ inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis *Secunda.* lapsu polluuntur, quam plurimique adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. Secundo: Nemo ad sacerdotium compellitur: immo si sacros canones consulas, neque vllus nisi maturo iudicio admittitur: nẽpe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumq; cognitione ac scientiæ lumine fulgeat: vt præter alias complures sanctiones videre est apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualita. & ordine perficiendorum. Ob id *Paulus.* enim ait ad Timoth. Paulus oportere episcopum, atq; adeò sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, ne cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantis splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset. Tertiò respondemus, humanam naturam non esse vsque adeò *Tertia.* imbecillem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicena Synodus vt 3. eius cano. videre est omnem *Nicena synodus.* extraneam mulierem à tectis sacerdotum abegit, abactásque subinde voluit Syricij decretum: quod est 18. distin. canon. fœminas. videlicet vt non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur. *Syricius. Papa.* Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cum habitẽt in Aquilone, vnde omne malũ panditur, perdito calore fidei audire illud Apostoli non possunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tradentes, castitatis inimicis, non possunt non esse pudicitiæ hostes, naturęq; infamatores, asserentes non posse homines nisi vt fœminarũ mancipia viuere. Quã

uis

nis diffiteri non possimus, numerũ iam nunc sacerdotũ iusto ampliorem in ecclesia permitti, admittiqué citra delectum in hunc ordinem plebeios ac infimæ classis homines: idqué eiusmodi ordinem in infimum, quò nunc iacet, locum proiecisse. Quarto loco responsioni nostræ adiicimus, ꝙ coniugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrúmque adeo confessionem non nullum sit bene natis hominibus remedium effrænis carnis sedãdæ, tamen lasciuis & obscenis adeò non est remediũ vt sit etiam perniciosum periculum. Ausculta Paulum 1. ad Corin. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationes tamen carnis habebunt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes non tantùm ad familiæ molestias referendæ sunt, verum & ad easdẽ carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt: ignem extinguere volunt: & ignem suscitant. Vnde Augustinus in lib. de singul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, non sibi sufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obsequendo, eidem obuiare: sed fugienda est prorsus. Adde quòd coniugalis vsus tum natura sua satietatem facit, tum, irritante dæmone, nauseam, & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Nõ debuisset ergo, vt ad Panormitanum respiciamus, sacrorum canonum expositor illam censere salubrem medicinam vt carni aduersus spiritum depugnanti fœdè indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus, vbi aiebat: Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. Sanctius certè S. Thomas, quæstione præsenti, articulo vndecimo, admonitos voluit ecclesiæ prælatos: nempe quòd periculis humanarum rerum per res humanas obuiandum sit; non autem per hoc quòd res diuinæ conuertantur in vsum humanum. Eò potissimùm quòd alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medendo, quàm ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilãtiùs ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & ad sacros canones exigeret. Nempe vt sacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum deliciis tum commerciis, orationi denique incumberent. His enim institutis multò efficaciùs clericorum corruptioni prospectum foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta submergendo.

Quarta solutio.

Augustin.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesiæ incunabulis cœperit.

SEcundo loco de antiquitate huius instituti dicendum superest. Et more nostro ꝙ nõ ab ipsis ecclesiæ primordiis fuerit exorsũ arguitur eodem loco suprà citato, vt limatiùs exponatur. Apostolus. n. episcopos cõmonuit vt vnius essent vxoris viri: haud ergo ab illo sæculo originem mos iste traxit. Secundò extat canon sextæ Synodi Constãtinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti. Anno salutis. 673. & refertur 31. distin. canon. qm̃. Canon est: Quicunque diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talẽ ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suę profiteri cogantur ꝙ abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Tertiò arguitur auctoritate quæ tribuitur Augustino in 15. de Ciuit. citaturque à Gratiano canon. cum igitur. 35. quæstione prima. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quædam consilii perfectionis addidit: vt pote de cõtinentia ministrorum ecclesiæ. hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium.

Primum argument. *Secundum* *Tertium.*

Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur vigesimaseptima distinctione cano. presbyteris. vbi ait, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis, concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi; iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cùm ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

Calixtus.

Quæstio præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permissum fuit vt qui coniugali commercio impediti, erant, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio, quàm illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnius vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicẽtes intelligi de his qui cũ fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus. n. contextus planè commonstrat illos esse intelligendos qui matrimonio durabant: tum quòd vnius vxoris vir, hoc ipsum sonat quod vxorem habens: tum etiam quòd inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquàm postmodum ecclesiastica tuta coniugatis permitterẽt fieri sacerdotes: quod tamen permittunt, vt cano. quoniam. supra citatus, distinct. 31. & cano. si quis distin. 32. & mos ipsi Græcorum contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hieronymus videlicet, Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc non haberet, sed quòd aliam ante ne duxerit. Hoc enim docuit propter sacramentum Christi, qui vnicam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est: quòd cum Oriẽs tũc ecclesia copia ministrorum egeret: neque cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & senes atq; alios qui prudentia valerent, quibus sua ministeria & functiones interim committeret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constituere. Secunda conclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquàm essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio implicare. Conclusio est quam inter alios celeberrimus

Prima conclusio. *Ratio conclusionis.* *Secunda conclusio.*

Vvaldens. Vvaldensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmat tomo.2.qui est de sacramentis,ca. 129. & *Iodocus Clithoue⁹.* tomo, 5.de sacramentalibus,ca.66.Et Iodocus Clithoueus,non pœnitendus auctor. lib. de contin. sacerd.cap.4.ait eandem fuisse sententiam probatissimorum auctorum in qua omnes sancti patres vno consensu conueninnt. Citamus istos auctores eò quòd cù conclusio hæc negatiua sit, eademq; historialis,inde potissimum fidem commeretur quòd si contrarium in vsu quandoq; & more fuisset,non defuisset eius historia:que tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proximè citatis non obscurè colligatur:qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in can. quoniam.quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, duntaxat fit mentio de contracto ante *Conciliũ Neocæsariense.* sacros susceptos ordines. Et canon,si quis.distinctio. 32.sic habet. Si quis eorum qui ad clerum accedunt,voluerit nuptiali iure mulieri copulari,hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu infertur,posteà non licere. Et in Concil. Neocæsa.quod refertur dist. 28. Presbyter si *Stephanus Papa.* vxorem duxerit.ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephani Papæ in cano.aliter eadẽ distin.31.quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quòd Græco *Caietan⁹.* rum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caiet. 1x.quæstio. *Diaconis ac subdiaconis olim permissum erat post susceptum ordinẽ nuptias celebrare.* primi quolibe.audenter ait,quòd etiam post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur,exponit,copulato vtuntur. Porrò autem propter illum textum non debuisset vniuersalem confessionem Doctorũ deserere,quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur,optimaq; corroboratur ratione:& Græcorum more,vt fertur,comprobatur. Nam Latinè verbum passiuum nõ solùm actionem præsentem,ceterùm & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere,copulantur, id est copulati permanent:vt non sit sensus q̃ liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetũt ea,cùm olim.de cle.coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinem sacrum ad nuptias peruolare: dum tamen id in or-*Synodus Anchyritana.* dinum susceptione protestarentur,vt ex tex. Synodi Anchyritanæ a 28.distin.cano.Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebantur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatẽ, quæ verba *Conciliũ Arelatẽ.* sunt Concilii Arelaten.4.Quod eadem distinct. refertur,canon. Præterea Rationem conclusionis huius illam Doctores afferunt,vt Clithoueus refert,quod cum opus sacerdotale præstantius sit coniugali,neque diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquam duxerunt, vt à sacerdotio ad *Ratio positæ conclusionis.* coniugium retro cederetur:fieret enim iniuria,tum sacrosanctæ sanctioni,tum etiam ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob caussam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant,cogebantur si sacerdotes creari luberet,votum ædere castitatis,vt modò fit. Quamuis propter *Sentẽtia Clithouei.* personarum tunc inopiam,vt prædiximus,coniuges etiam sine tali voto admitterentur: vt habet citatus text,quoniam.distinct.31. Istæ ergo conclusiones citra controuersiam in confesso cunctis sunt *Prima ratio contra proximã sententiam.* catholicis. Neque vllus secundam nisi Iouinianistæ,& Vvicleuistæ,ac demum Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum nonnulli,quorum est Clithoueus in præalle.lib.ca.13.affirmant.s.votum sacerdotalis continentiæ esse indispensabile,neque Summi Pontificis auctoritate relaxari posse vt qui semel sacerdos est vxorem ducat: ægerrimè fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum,ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare,falsum planè est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnà sunt & mariti, verè ac legitimè sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de Occidentalibus sancire possit, vt S.Thom.2. 2.quæsti.88. artic.11.confitetur,eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio,sicut religioni. Quod prædicti auctores non animaduertentes,argumenta quæ propriè de religione militant,ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere, vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul in sacerdotio:quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticum; quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si vero suam sententiam de voto solenni iam emisso intelligãt ita vt cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt Occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur:sed tamẽ neq; prorsus quod demonstrare proponunt,satis cõprobant. Nam cùm statutũ illud ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessario negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare,licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosis-*Tertia cõclusio.* ma esset ecclesiasticæ rei clades. Hoc antẽ est quò præsens hæc nostra disputatio festinat:vtrùm illicò ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit,vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non priùs reciperentur quam annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit vtrinq; pugnax argumentorũ acies, quæ me semper penè tenuere perplexum. Affirmauerim hic autẽ sub probabilitate,quæ mihi perquam maxima *Argumẽtã pro cõclusione.* est,conclusionem tertiam,nempe q̃ circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus:licet mos posteà fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum. Sacerdotium euangelicum nunquàm non fuit præstantius habitum quàm Leuiticum:illi autem sacerdotes quando templo seruiebant,vt panes propositionis dignè ederent,ab vxorum contubernio abstinebant:vt in articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest,vt diuini Apostoli eorumq; discipuli ferrent panem viuum,qui de cœlo descendit,eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde,quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe Occidentali ecclesiæ,vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primarios illos patres excusaret, ne id ipsum prouiderent? Sed ais,raritas tunc erat virorũ *Confirmatio.* quibus sacerdotalis prouincia demanda erat. Fateor equidẽ; sed tamẽ neq, ecclesiarũ tanta erat frequentia,quin feruente tunc Christi sanguine inuenissent possent homines ætate prouecti,literis & probitate

bitsie

bitate prædij, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes, nunquàm ausi sunt quando templo administrant, vxores inuisere, nonne testimoniũ est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse?

Secundum autem, & quod me vehementer vrget argumentũ, est, quod ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito: Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesię incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia eniti ratione, quàm quod neutri illorum vsui matrimoniali indulgerę sinebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant, poterant vxoribus vti, quidnã quæso vetabat, ne, & sacerdotes possent pariter inire cõnubia! Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos, palam fit ratio, cur post sacerdotium interdiceretur cõtractio matrimonij nempe quia vouebant castitatem sicuti cæteri, qui erant vxoribus copulati. Adde, quòd illa dispàritas, vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minimè, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare. Profectò quando nulla extaret auctoris assertio rationes me vehementer in hanc cogerent sententiam: sed extant nihilominus sanctorũ patrũ testimonia quæ consideratiùs pensata, rem aperiunt. Est quippe in primis auctoritas antiquissimi Epiphanij, encomũs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cuius verba sunt, tom. 1. lib. 2. in hæresi Catharorum: Re vera nõ suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui à nuptiis mortua ipsorum vxore secundis nuptiis coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certò sancta Dei Ecclesia cum synceritate obseruat. Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit: sed eum, qui se ab vna continuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum & episcopum, & hypodiaconũ & maximè vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. At dicet mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus clanguit, & propter multitudinem: cum non inueniretur ministerium. Hæc ille, atque alia subsequenter accumulat ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti, quamuis essent maritati, nisi vbi propter libidinem canonum synceritas non seruaretur. Et tomo 2. lib. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expressè ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt continentiam à propriis vxoribus seruant, aut ab vnius nuptiis viduitatę custodiunt. Eodem accedit Hieronymi testimoniũ, vbi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid ægypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphanii Salaminæ episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quanquam sacerdotes vxores alerent, earum tamen vsu abstinebant. Eidem astipulatur Ambrosius in expositione 1. ad Timot. super verbis: Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio. & infrà. Iam de cætero se ab vsu fœminæ cohibentes. Atque ibidem Haymo. vnius vxoris: id est, quod non sit bigamus: posteà verò penitus abstinere debet. Et suprà citatus venerabilis Beda, lib. 3. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permansisset aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur 32. distinctio. canon. Placuit. Hæc scilicet: Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, & subdiaconos, secundum priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium: nemine cogente eos. Neque permittitur posteà vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius. Nempe quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum castitatis. Et hoc concilium appellat priora constituta: scilicet, vt arbitror, seculo Apostolorum proxima. Quin verò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniam 31. distin. quo se Græci tuentur, id planè docet: vbi ait quòd clerici tempore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docentur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendiò quàm maximè probabilem, immò certam: & præterea quod nunquàm tantum postmodum ecclesia connixa fuisset castitatis voto sacerdotes obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Epiphanius. *Hierony.* *Ambros.* *Haymo.* *Beda.* *Concilium Carthaginensem.*

Nihilominus neque obnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quib. aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam cõstitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in præsenti allegatus, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quòd sit necessarium antequam quis sacris initietur vxorem ducere. Sed hic adeò Paulinis verbis reluctatur vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiorique sensu à catholicis opponitur: Videlicet vt inde inferant licuisse tunc totum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solùm negant necessarium fuisse vt qui sacris initiaretur, vxorem duceret, verũ astruunt eis qui matrimoniali anteà fœdere tenebantur, non licere vxoribus ampliùs vti. Et prætetquam in loco citato, audiamus rursum expositorem Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiã cõclusionẽ apertissimè confirmat. Ait enim. Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnam ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnã habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si cõprehensus fuerit, nõ quasi vir tenebitur, sed quasi adulter dãnabitur. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idẽ sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti

Primum argument. *Clithouei in præfatã sententiã.* *Solutio.* *Hieron.*

sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hieronym. Quare prætermissis expositoribus perspiciamus an Paulus ipse id minimè obscurè insinuauerit. Nam vbi dixit, vnius vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum: quod profectò non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clarius ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait, iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem, Nam eum qui rei vxoriæ operam nauat, quis continentẽ appellauerit? Accedit, quòd beatus Ioannes, episcopus fuit Ephesi, qui tamẽ virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam.

Argumentum. Sed est prætereà argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem quòd inter canones Apostolorum ille extat qui refertur distinctio. 28. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum. Ne episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eiiciat, & cano. si quis docuerit. 28. distinct.

Solutio. Ad hoc autẽ respõderi potest, quidquid hæretici dicant, quibus Clithoueus minimè debuisset fauere, solum illis locis prohiberi ne sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisque, & familiæ non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex amborum consensu abstinebant.

Argu. 3. Vehementius tamen argumentum primo aspectu sumitur ex historia Cassiodori in Tripart. lib. 2. c. 14. quæ citatur à Gratiano. 31. di. can. Nicena synodus. Verborum sententia est, ne cuncta referamus, quòd cùm synodus sancire adornaret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant, non dormirent, Paphnutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit ne talem ponerent legem asserens esse grauem fornicationis occasionẽ. Cui quidem sententiæ statum est: atque adeò non in necessitate, sed vniuscuiusque voluntate positum.

Prima responsio. Ad hanc autem historiam primum respondetur non esse relatã inter acta Concilij, sed sola Cassiodori auctoritate vigere. Immo mirum est si hoc verum sit quòd in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneam secum habere, nisi fortè mater esset aut soror aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor cõmemorata: Sed tamen vt auctoritatẽ historiæ nõ repudiemus, adhibenda est secunda responsio: nẽpe id solũ conuinci quod nos in conclusione adiecimus: scilicet post Apostolorum seculũ corruptis sacerdotũ moribus dissimulatam fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Paphnutius consuluit potius esse propter corruptum seculum conniuendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangrensis, Si quis discernit, eadem 28. distinctio. vbi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinere non sunt ideò à sacris arcendi.

Quarta conclusio. Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quòd modo in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solùm ante Nicenam synodum factum est, verùm quam maximè fit probabile, proximè seculum Apostolicum fuisse in vsu.

Probatio. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris 27. distinct. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno 214. vsque ad 20. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno 315. Post Calixtum eandem constitutionem confirmauit Syricius qui falsò ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor.

Calixtus. Syricius. Innocent. primus. Anno 388. cuius decretum extat 82. distinct. canon. Plurimos. Post verò anno 408. eandem sanctionem suo decreto stabiluit Innocentius primus, in Epistola ad Exuperium: quæ refertur eadẽ disti. canon. Proposuisti. His adhibentur & duo eiusdem rei canones, Diui Gregorij videlicet, Nullum. distinctio. 28. Et ante triennium, distinctio. 31. quibus sanctè prohibet ne quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem votò profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de Latinorum sacerdotum instituto.

Quinta conclusio. Igitur vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque præsentis articuli conclusio est. Græci non modo Romanum institutum repudiarunt, verum illud amplexati sunt, quòd ex nullo prorsus vel Apostolorum vel Conciliorum permissu eliceret unt: immo omni ecclesiæ antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantùm eos qui rei vxoriæ mancipati sunt sacris initiant, immo nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorem sequuntur: de quo Hieronymus ad Riparium in fronte quæstionis à nobis citatus lamentatur nempe quòd neminem continentium in sacerdotem crearent. Quo ergo hæc liquidò pateant, rem auspicemur à canone. Quoniam distinct. 31. quem argumento secundo in Græcorum fauorem attulimus: qui habetur inter canones sextæ synodi Constantinopolitanæ. Et quoniã si synodali ecclesiæ auctoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehementer contra nostram tertiam conclusionem pugnaret, ac perinde hæreticis per magnum præstaret patrocinium qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contenduntq; adeò expedire vt à Latinis recipiatur, operæpretium quàm maximè duximus hoc absque censura non præterire: nẽpe vt Græcanicum morem, quàm sit sacris Apostolorũ institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo prius verba canonis adnotare, quæ subsequuntur. Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditũ, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri confiteri, quod non suis iam copulentur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ: & constitutionis sanctorum virorum, legales nuptias amodò valere volumus: nullo modo est vxoribus suis cõnubia dissol-

uentes

uentes: aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tépore opportuno. Et infra, Neq; etiam tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continentes esse in omnibus: vt à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant. Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus. Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quē ergo non piguit verba canonis cuncta audere, non tædeat singula perpendere quantum habeant roboris: sunt enim ea, quæ si penitius perspiciantur, manifestè falsitatis sese redarguunt. Vsque adeò vt ante nos alii minimè sint affirmare veriti eundem canonem prophanum esse, insolentiæ imprudentiæque plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregiæ solertiæ & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanum pontificem eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse condemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam: qui profectò, licet in aliquos errores lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio omnino non suffragor, neque verò refragari modo institui: quia nō est locus. Attamē etiā ipsi qui apologias pro eadem Synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Tortensis, negare nequeunt, quin verò planè fateantur eundem canonem qui ordine illic est. 13. non solum apocryphum, verum, & corruptissimum esse: huius enim verba sunt quæ nuperrime referebamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones non fuisse æditos in eadem sexta synodo, sed vel, quemadmodum Tharasius, act. 4. septimæ synodi refert quinque post annis illuc reuersis episcopis: vel, quod verisimilius est, vt ex 3. cano. eiusdem sextæ synodi colligitur, vigintiseptem transactis. Quare licet Adrianus posteà eandem sextam Synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, susceperit, non tamen censetur eosdem canones auctoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solum tanta, verū neq; vlla sit auctoritate dignus, sua ipsius facies præsefert. In primis enim quænam erat Concilij maiestas, in præsentia Romani legati si præsens sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere cōtrariam censuram: dicendo Antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ. Ecquis enim est ille canon? aut vbi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum ne coniuges se inuicem defraudēt, minimè textui congruit: siquidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: vbi planè Conciliū secundū Carthaginense donotatur, quod refertur trigesimaptima distinctio. Canone, Episcopos. & octuagesimaquarta, canone, cùm in præterito, ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctum aliquam synodum Concilium prouinciale œcumenico Romano antetulisse? Sed quod apertè falsitatem eiusdem canonis deregit est, quòd nullū Carthaginense Concilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totum contrarium: Canon enim secundus secundi Concilii expresse iubet quæ Aurelij sententia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas continentes esse in omnibus, etiam ab vxoribus: quò possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperā ergo hic canon citauit illū: addens vt tēpore oblationis cōtinentes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiam secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprauarunt Carthaginense Concilium quintum: cuius cano. 3. ad literam sic habent: Cùm de quorundam clericorum, quāuis erga vxores proprias, incontinentia referretur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus: qui tunc fortè non habebatur ordo sacer. Verbum autem secùndum propria instituta, quo ad literam intelligitur secundum legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsq, ea erat, vt nullus coniux sacris initiaretur nisi votū emitteret castitatis, ipsi præuaricati sunt, dicentes. Cùm instaret tempus sacrificii. Et propterea addiderunt vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatē non cogerentur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos bene suprà notauimus, tanquam testimonium, quòd ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quam non liceat quidquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Immò potiùs vel ipse debuisset vel sui glossatores radicitus historias consulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tamen in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris nō admittantur nisi fuerint priùs cōiugati, vt Græcorum mos habet: sed hoc solum quod non cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi canon qui refertur 32. distinctio. cuius verba sunt. Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Concilij quarti: Lectores cùm ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri. Meritò ergò à multis, vt idem ait Tortensis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, vt in catalogo hæreticorum ait citatus iam Augustinus cum pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspicionem pudicitiæ venerat, neque satis procos abigere domo posset, communem vsum vxorum suis persuasit discipulis: qui quidem posteà multa in illum errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimum canonem mendose supposuerunt sexto libro Institutionum Apostolicarū Clementis: quem quidem canonē quidam posteà auctor Græcus Niceta, Pectorhoratus nomine defendit, Græcisque persuasit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presbyterum & diaconum dicimus, qui vnam habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionem innuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxere. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertum

Albertus Pighius.

Reprobatur Pighij censura.

Franciscus Tortensis.

Roboratur præterita assertio.

Fragmentu concilij Carthaginensis quinti deprauatum.

Hæresis Nicolaitarum.

Augustin.

Canon alter corruptus.

Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum Millesimum quinquagesimum Constantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorum præuaricationes patefacit. Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi consentaneus, sed tanquã error inter alios eorum tolerari ab ecclesia præsenti. Nam antiqua nunquam eis permisit, vt non ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quòd illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasse idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, seriatim. 32. Atqui eodem modo intelligendus est textus Innocentij tertij, cùm olim. de clericis coniugatis: nempe quod propter Græcorum duritiam permissum eorum sacerdotibus est ne votum castitatis emittant: haud tamen quòd cogantur esse coniugati. Igitur vt ad nostros Lutheranos, à quibus profecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

Ex his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici
Ad primũ argumen. censent, intelligentes illud verbum, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum, quasi præceptum quo sacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam suprà monstrauimus quam diuersè sancti idem interpretentur verbũ. Fuit enim tantùm prohibitio ne bigami assumerentur in sacerdotes; & præterea propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coniugati initiarentur: sed vt monstrauimus, præmisso, consentiente vxore, castitatis voto. Simili prauitate & calumnia intelligunt quintũ Apostolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eiiciant quasi præceptum sit vt illis vtantur: contrà quàm à nobis superius expositum est. Et pariter verbum epistolæ cuiusdã quæ dicitur Clementis detruncantes, ad suam libidinem pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt, Ministri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi (perpende absurditatem) aiunt esse præceptum ac prohibitionem ne cui ante consum-
Correctio alterius canonis. matum matrimonium liceat sacris initiari. Quod alij, vt cauerent absurdum, negatiuè legerunt, non nouerint, cum tamen non sit nisi affirmatiuè legendum: at vero non truncatè, sed si semper continere noluerint. Hoc est si non fuerint virgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, vt vsque ad illud tantum tempus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autem ab illis abstineant: vt in tertia conclusione monstrauimus. Secundum autem argumentum, de cap. quoniã.
Ad secundum argu. iam satis solutum est. Tertium verò quod illi auctoritati nititur quæ Augustino tribuitur, nempe vbi apparet dicere continentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam,
Ad tertiũ argument. nullatenus contra tertiam nostram conclusionem pugnat: tum quod illud non est verbum August. Sed quia initium illius cap. Cum agitur. est illius: icioli legunt totum tanquam Augustini: cum tamen sit Gratiani, tum quòd Gratianus hoc tantum ait quod continentia sacerdotum est opus consilii: quia consilium est, vt fiant sacerdotes: sed tamen postquàm ordinati sunt, iam fit illis præceptum. Quòd autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorum nondũ fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allatæ ei refragantur: quæ ideo pluris æstimandæ sunt.

FINIS LIBRI SEPTIMI, DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER OCTAVVS.

De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

QVando primū libros istos de iustitia & iure in lucē dedimus, materiā iureiurandi, & adiurandi quæ se inter illos iure aptima insinuabat, ob id missam fecimus, quòd seorsum libellum paucis ante diebus de re illa edideram. At quoniam in vulgus Latinè & Hispanè illum scripsi, ab idque non omnibus scholarum neruis rem amplificaui, multi ex me efflagitarunt: vt hac secunda impressione id de integro elucubrarem: est enim res scitu dignissima, his maximè temporibus, quando iurandi licentia tantam peierandi consuetudinem peperit: vt vix Christianis enormitatem huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianismum teterrimè denigrat. Animi ergo nil veritus, si ex eodem libello quam plurima huc sim transcripturus. Ille enim in solùm vsum plebis cedere potest. Cogitaui ergo libellum septimum de cambiis, qui breuissimus erat in sexto de vsuris ponere, ac post septimum de voto, octauum istum de iureiurando & adiuratione collocare, Ordinem nimirum diui Thomæ vt hactenus feci prosequutus.

QVÆSTIO PRIMA,

DE IVRAMENTO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 89.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iuramenti definitio sit bona.

VÆSTIONEM de iuramento in decem articulos distribuit sanctus Thomas quorum primò quæritur quid sit, secundo sit ne licitum, & cætera alia quæ suo ordine patebunt. Vbi forsan quis illico ordini obiiciat, primùm fuisse quærendum, vt Philosophus 2. post admonet, vtrum iuramentum sit, quàm quid sit. Respondetur autem in moralibus idem esse quærere, an res sit, & an licita sit. quæ quidem quæstio præsupponit quid sit: ex notitia enim eius scire pendet, an licitum sit. Meritò ergo primum de definitione quæritur iuramenti.

Ad quam quæstionem diuus Thomas quatuor conclusionibus respondet. Prima, Iurare est Deum *Prima con*
in testem assumere. Et dicitur iuramentum ob id, quòd sit quasi pro iure introductum. Alij aiunt *clusio.*
iurare esse Deum in testem vocare, sub quibus verbis diuus Thomas quæstionem proposuit. Et sumitur ex quodam sermone Augustini de periurio, qui est inter sermones de verbis Apostoli, 28. super verbis Iacob. quinto. Nolite iurare &c. Vbi ait quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? Veruntamen diuus Thomas ad prohibitionem diuinam alludens, ne nomen Dei in vanum assumamus, cordatius pro inuocare, dixit, assumere. Probatio autem conclusionis sumitur ex fine & caussa *Conclusio-*
iurandi, Iuratio namque est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt *nis proba-*
iuxta illud Apostoli ad Hebræos sexto. Omnis controuersiæ finis ad confirmationem, est iuramen- *tio.*
tum: huiusmodi autem confirmatio certa esse nequit nisi Deus in testem aduocetur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Secundæ autem præmissę ratio est, quòd in scibilibus, quæ in ratione posita sunt, confirmatio veritatis procedit ex his, quæ sunt naturaliter nota: atque adeò illic neque testibus neque iuramento opus est. In moralibus verò quoniam contingentia sunt atque adeò nimium varia, non potest res ratione constabiliri. Sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici de caussa fallax est: nempe & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id quod mente *Testimoniū*
sentit, ob malitiam pronunciare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe de oc- *humanum*
cultis, & de absentibus fallitur. Cùm ergo his de causis omnis homo sit mendax, dictorum veritas *fallax.*
solo Dei testimonio satis confirmatur. Id quod Apostolus loco modo citato admonet dicens, Homines per maiorem se iurant. Hinc ergo perspicaciorem definitionem scolastico more hanc elicia- *Definitio*
mus. Iuramentum est dictio per diuinam attestationem confirmata: vt dictionis nomine, affirma- *iureiurādi.*
tionem & negationem complectamur: Dei verò appellatione, res quoque diuinas nempe creaturas in ipsum relatas. Enimuerò qui per creaturas iurat, nomen aliquod illis inesse profitetur, siue falsum, vt idololatræ, siue verum: vt orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitemur. Vnde iusiurandum ait de officiis Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristoteles etiam in Rethorica ad Alexandrum, iusiurandum est, cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Di- *Cicero. &*
ctionis nomine affirmationem complexus est negationem. Adiecit autem, probationis expers, *Aristot.*
hoc est, quæ alia probatione caret: nimirum, vt naturam penitus iuramenti patefaceret: quod

Iusiurandi etymologia vtique citra necessitatem, vbi res aliter probari non potest, non est licitum. At quantum ad etymologiam, iusiurandum à iure dicitur: ob id fortè (vt August. in citato sermone insinuat) quòd qui iurat ius veritatis Deo reddit: iuxta illud Euangelij, reddes Domino iuramenta tua: putà honoris ius: quippe cui veluti ipsissimæ veritati propriè competit dictorum omnium & conuentorum veritatem suo testimonio constabilire. Quamuis fortasse rei gratius applaudit quod hic D. Thom. docet: nempe iusiurandum ob id à iure dici, quòd pro iure sit introductum. Id enim quod iuratur pro lege habendum est, ac veluti ius ipsum sanctè seruandum. Id quod verbum Pauli denuiat, dicens: iuramentum esse finem omnis controuersiæ, ac si lege esset sancitum. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt: iniuria enim aliqua irrogaretur Deo. *Secunda cõclusio.* Secunda conclusio San. Thomæ est diuinum testimonium quandoq; per iuramentum ad asserendum præsentia vel præterita inducitur: quandoque verò ad confirmandum id quod in futurum promittitur. Quorum prius dicitur iuramentum assertorium: posterius verò promissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus fit clara. Quod si arguas nonnunquã iuramentum assertorium esse respectu futuri, vt cùm quis iurat, cras fore, vt pluat. Respondetur S. Thom. loqui secundum iuramenti naturam. Haud enim futurum contingere asserendum est, nisi quatenus in suis caussis iam est notum, vt cùm quis iurat se facturum quod proposuit facere: iuramentum verò leue, & temerarium etiam de futuro potest esse assertorium.

Tertia conclusio. Tertia conclusio. Ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem inuestiganda non inducitur iuramentum: & est intelligenda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa non licet iuramento confirmare, Derisibile enim videtur. Imò, vt infra patebit, vitium est, si quis in disputatione scientiæ opinionem suam, vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret. Quocirca non accipit necessaria pro iis solis quæ euidentia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria vt astra sunt paria vel non: licet neutra sit nobis euidens quare vtramuis iures peccas, atque adeò si iures quantitatem rem esse à substantia differentem aliámve quamlibet opinionem. Alia conclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine videnda sunt argumenta. In primo exponit particulam definitionis, assumere Deum. Non enim quicunque testimonium Dei adducit, iurat: vt concionatores & prælectores & disputantes cum testimonia sacra citant non iurant: eò quòd testimonia illa Deus sua sponte dedit ad suas asserendas veritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quã referre Dei asserta. Iurare autem est illum in testem assertionum nostrarum implorare. In solutione secundi exponit illam particulam euangelij Matt. 5. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur enim iurans nullum ius Deo reddere. *Reddes altissimo iuramẽta tua* Respondet ergo dupliciter: vno modo, quòd dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nam illi suam fidem obstrinxerat. & potest etiam hoc in iuramento assertorio intelligi, quando quis verum asserit. Secunda verò expositio est ad rem magis accommoda: nempe quòd qui iurat, eo ipso quòd iurat, ius hoc est honorem Deo debitum illi reddit: videlicet eum agnoscendo & confitendo infallibilem esse veritatem. Quocirca Hier. 5. Deus de filiis Israël cõquerebatur, quod eum dereliquissent, iurassentque in his qui non erant dij, id est honorem iuramentorum sibi proprium in deos falsos transtulissent. Tertium denique argumentum est. Aliud est officium iudicis, aliud verò testis. Sed quandoque iurando imploratur iudicium potiùs diuinum, quàm testimonium vt cum execratoria iuratio qualis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Respondet autem quarta conclusione duplex est iuramentum scilicet simplex, vt *Quarta cõclusio.* quando seu Deus seu creatura simpliciter vt testis ascitur vt Deus est mihi testis, per Deum &c. Alterum verò execratorium quòd etiam dicitur imprecatorium cum adducitur in testem & pariter in vindicem vt tanquam iudex vindictam falsitatis sumat: vt disperream, si non ita sit quæ quidem etiam forma iurandi antiqua fuit vt 2. Reg. 3. Hoc faciat mihi dominus & hæc addat: & quòd vtrunque sit iuramentum hinc patet: quoniam cùm Deus in testem adducitur, vt reuelator veritatis. Hanc verò reuelare potest aut simpliciter internè aut exterius eum puniendo, qui mentitur. Quare & hoc quoque est iuramentum. Et ad hoc reducitur quando imploratur vt præmiator veritatis. Vt si dicas, sic me *Quibus modis contingit iurare.* Deus adiuuet, sic vitam meam seruet &c. Nam hic subintelligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat &c. Ad horum pleniorem intelligentiam colligendum imprimis nobis est, quibus modis contingat iuratio vbi primum assertum sit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit seu negatio, quæ præ se non fert testimonij aut execrationis imaginem, est iuramentum. Simplicissima verò omnium est illa Matth. 5. nobis admonita. est est, Non non. Quod est dicere ad id quod est, respondere affirmando est, & ad id quod non est, negando. Vide quam candidas quámque sinceras Christus voluit nostras esse assertiones. Duabus enim minimis syllabis admonuit esse explicandas. His enim verbis omnia expressit. Interrogas feceri mne, aut dixerim? respondendum mihi, feci aut, non feci, dixi, aut non dixi. *Vere in veritate &c.* Imò & verba excusare possumus dicendo, sic, aut non: Simplex etiam assertio censetur si aduerbium aliquod aut nomen adiungatur, quod nihil assertionis aut negationis mutat: vt si dicas, verè, in veritate, certò profectò, sanè, & id genus reliqua nullum resultat iuramentũ. Itẽ si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri, aut in bona fide nihil iuras: quia non affers fidem in testem. Sed sensus est, te secundum fidẽ loqui, quæ in dictis & cõuentis seruanda est. Secus si dicas: per fidẽ Dei aut Christi. Nã tunc iuras per sacrũ: sicut per euãgeliũ: q̃uis forsan, si diceres. In fide boni Christiani aut religiosi nõ esset iuramentum, sed sensus esset, te id pronuntiare secundũ fidẽ humanã quã bonus Christianus seruare debet. Sunt autẽ verba non bene sonãtia maximè in viris religiosis. Quando verò adhibetur, per, vt si dicas per meã fidẽ, videtur inde species conflari iuramenti: sicut per meam animã, aut per meã vitã. Idem discrimen apparet si dicas in mea conscientia, aut per meam conscientiam. Idem enim censetur in mea conscientia, ac si dicas id aio quod sentio: sed cum addis, per, videtur accusatiuus formam te-

stis

ſtis induere ob idq; viris timorati animi ab his omnibus abſtinendum eſt. Et præſertim religioſis ab eo q aiunt per habitum d. Franciſci. aut d. Dominici, eſt enim iuramentum tum nobis indecorum tum & audientibus abſonum. Per hæc autem de cæteris cenſendum. Secundò ad dignoſcendas iuramentorum differentias notandum triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti diuiditur in aſſertorium (vt dictum eſt) ſub quo intelligitur negatiuum & promiſſorium. Secũdò ex pãte illius per quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum & iuramentum per creaturas: quod vt arti. 6. latius patebit fieri poteſt vel blaſphemè, vt iurare per Herculem, per Iouem aut per ſolem ea ratione qua idololatræ qui creaturas pro Deu colunt: Vel catholicè ſicuti per ſanctos perque euangelia aliáſve creaturas in Deum relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas poteſt fieri aut per ſimplicem atteſtationem vt in exemplis modo poſitis aut per execrationem ſubdendo creaturam iudicio & vindictæ Dei, ſi aliter eſt. Quemadmodum Geneſ. 42. legitur patriarcham Ioſeph iuraſſe per ſalutem Pharaonis. Et homines ſeu per proprias, ſeu per charorum ſimili ſchematæ iurant. Sed de his art. 6. Tertiò denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primum quippe, idemq; vetuſtiſſimum iuramentorum exemplar fuit olim lege veteri celebratum, viuit Deus: aut, viuit Dominus. Id quod Deus ipſe docuit illam gentem, tum ſuo exemplo, tum etiam lege. Iurauit enim ipſe Nu. 21. viuo ego, & ita præcepit Moyſi renuntiare populo, viuo ego dicit Dominus. Deinde per Hiere. ca. 4 Iurabis, viuit Deus. Fuit nauque hoc iuſiurandi ſpecimen tunc temporis ad abominandum abolendumq; Ethnicorum iuramenta appoſitiſſimum. Iurabant quippe aut per elementa aut inanima ſaxa, aut per lodem, & id genus homines vita defunctos. Vnde Danielis vltimo, Nunquid eſt Bel Deus viuens? cùm tamen ille qui in teſtem aſcitur, præſens eſſe debeat, ideòque rei conſcius, quæ iuratur. Idem ergo eſt, viuit dominus, ac ſi dicas, illum, in teſtem affero, qui non modo vitam viuit immortalem, ſed vbique adeſt: neque tantùm iurantis verba audit verum & intima cordis intuetur: qui ideo neque decipi poteſt, nec vult quenquam ſeducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Coram Deo loquor vt Paul. ad Galat. 1. & Deus ſcit. Quamuis iſtæ poſſunt accipi & denunciatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non ſunt iuramenta ſed ſenſus eſt, Ego ſic aut ſic aio, ſed tamen verba mea Dei ſcientiæ ſubmitto. Ipſe enim quid verum ſit nouit. Quare in viris timorati animi vbi dolus abeſt, non eſt iuramentum. Si autem inuocatiue dicatur diuinam ſcientiam in teſtimonium inuocando, vt ſi dicas Deus ſcit quod non mentior iuramentum eſt. Sicut illud Pauli. Ecce coram Deo quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioannis 21. Tu ſcis domine, quia amo te, formam profectò habet iuramenti perinde ac Deus ſcit. Quamuis ſi tantum reſpondiſſet Tu ſcis, ſenſus eſſet Tu ſcis an amem te: quod non eſſet iuramentum, cùm autem aſſerendo dixit, Scis quia amo te, viſus eſt Chriſtum in teſtem protuliſſe. Secunda poſt hanc forma iurandi eſt, teſtor Deum, aut, teſtis mihi eſt Deus. Qua vſus eſt ad Roman. Paul. atque hæc expreſſius refert naturam iuramenti: eſt ſiquidem iurare (vt ſuprà dicebamus) Deum aut diuina in teſtes citare. Atque ad hanc formam reducitur illud ad Roman. 9. Veritatem dico in Chriſto Ieſu & non mentior. Tertia forma fit expreſſo verbo iurandi vt iuro Deum, &, per Deum, vt Gene. 22. Per memetipſum iuraui aut ſub tacito verbo, proferendo ſolam præpoſitionem, vt ſi dicas per Deum per ſanctos, & per Euangelia: ſic & ſic eſt. Quin verò abſque vlla verborum prolatione, cùm quis rogatus ac iuſſus, manu crucem aut euangeliorum volumen attigit intendens annuenſque iurare re vera iurat. Sunt præterea figuræ aliæ, & phraſes, quas vulgus trutina iuramentorum æſtimat: cùm ſint multò peiore nomine dignæ. Vt voueo Deo Dum fit per modum iurantis, eſt enim abuſus vorum pro iuramento vſurpare Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, diſcredo, atque id genus alia, quæ diuerſis nationibus diuerſa ſunt in vſu. Sunt enim non iuramenta tantùm, ſed apertæ blaſphemiæ. De quibus quęſtione ſecunda copioſius dicendum eſt, diuiduntur autem autem iuramenta vel ex parte cauſſæ in liberum & coactum illud quòd ſponte fit hoc autem per vim Item in iuramentum prudens & incautum illud, ſcilicet quod à prudentia proficiſcitur hoc autem ex imprudentia vt ſi rem vel abſque iuſtitia iuras vel abſque iudicio. Item ex parte effectus vt in ſincerum quòd in bonum ſit & doloſum quòd ſit ad decipiendum de quibus omnibus ſuis locis videbitur. Nunc tamen interim circa has diuiſiones dubium facilè ſuboritur. Vtrum iuramenta aſſertorium, & promiſſorium ſint eiuſdem ſpeciei. Apparet enim pars negatiua vera propterea quòd aſſerere & polliceri abſque iuramento diuerſæ figuræ ſunt & ſpeciei. Itemque dubium ratio offert de ſimplici & execratorio. Nã qui execratur, malum ſibi iudicio Dei imprecatur. Ad vtrunque tamen breui reſponſo eodemque bimembri fit ſatis. Reſpondetur namque ſi ratio iurandi per ſe in omnibus conſideretur eiuſdem eſſe omnia ſpeciei: Deum enim in teſtem implorare ſiue in aſſertionibus ſiue in promiſſionibus fiat ſiue in execrationibus eadem eſt iurandi ſpecies, quia idem eſt teſtis & teſtimonium. Differunt tamen accidentariè hoc eſt ratione materiei, quæ per ſe alio genere differunt: vt pollicitatio & aſſertio ſi enim animal per album diuidas & nigrum, licet per ſe duæ ſunt differentiæ coloris ſunt tamen genere animalis accidentariæ. Secundum dictum ſit quòd quamuis ſimplex iuramentum, & quod ſit execratorium eiuſdem ſint ſpeciei, nihilominus aut virtuti aut vitium iurandi alteri ſeu virtuti ſeu vitio imperat, ſicuti vbi quis ob mœchiam furatur. Quare qui iuſte execratorie iurat imperat virtuti maledictionis ſuprà ſe & qui perperam iuret imperat eidem vitio. Eſt enim execrari horrori & abominationi rem habere: ſignificat ergo qui per execrationem iurat adeò mendacium abominari, vt ſi mentiatur rem horrendam ſibi optet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, vt ſuprà dicebamus imprecatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet &c. quæ abuſiuè dicitur execratio propterea quòd videtur illam à contrario ſenſu includere.

Triplici ex capite variantur iuramenta.

Gene. 42.

Viuit Dominus.

Teſtis eſt mihi Deus.

Blaſphemia.

Reſponſio.

Secundũ dictum.

Execrari.

ARTI.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iurare sit licitum.

HABITO quid sit iurare, subsequitur inquisitio vtrum sit licitum. Et respódet D. Thom. duabus conclusionibus. Prior est, Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione probat videlicet ex origine, vnde fit honestum quoniam iusiurandum ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitentur Deum infallibilem omnium habere veritatem & prouisionem. Secundo ex fine vnde fit licitum quia indoctum, vt ait ad Hæbræos 6. Paul. est vt fine litib. imposito hamines in pace & tranquillitate viuant. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum id est, quia sine necessitate & cautela fit in malum cedit. Primum quia irreuerentia sit Deo ex leui caussa eum in testem adducere. Secundò quod ea iurandi consuetudine periculum peierandi creatur, ob id quòd homo facilè verbo delinquit. Vnde Iac. 3. si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclesiast. 23. dicitur iurationi non assuescat os tuum multi enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primæ conclusionis: iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi pòst contradicere artic. 5. vbi admonet idcirco non esse appetendam iurationem q; non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda. Atque adeo docet non esse per se virtutem sed ratione necessitatis. Responsio tamen est quòd secundum se, aliter hic quam illic vsurpat. Hic enim idem est iuramentum secundum se quòd consideratum vt abstrahitur ab vsu hoc vel illo. Illic autem idem est quòd consideratum seclusa necessitate.

Secundum.

Duplex virtutum genus. Sunt enim aliquæ virtutes quæ per se seclusa alia necessitate habent speciem boni, vt charitas religio &c. Aliæ verò quæ seclusa necessitate per se non essent virtutes. Vt pœnitentia, quæ nisi peccatum ingruisset in orbem, non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. Secundò, meminisse oportet hæresim fuisse, vt lib. 3. distinct. 39. refert Bonauentura Manichæorũ: quáuis Gui. Carmelita, nõ nisi Vualdensi. eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod à Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat, est tamen manifestarius error. Cui quidem in primis reclamat testimonium Deut. 6. quo D. Thom. priorem cóclusionem affirmat Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam etsi imaginem potius permissionis, præ se ferat quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquàm rei licitæ, ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessitatem ratio attulerit, non per falsos deos, sed per me iurabis. *Hieronym.* Tametsi Hieronym. super Matth. cap. 5. & refertur 22. quæst. 1. canon. considera, cui & Theophilactus astipulatur, permissionem illam non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretricium, tan- *Cõtra Hieronym.* quam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod recte hoc facerent, sed quod melius, putà minus malum esset per Deum, quam per idola iurare. Hoc autem non planè intelligo. Nam iurare si consideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adsunt licitum est iurare: quapropter absque vllo dubio intelligitur permissio licita. Sed *Iuramenta Dei & Sanctorum.* forsan sentit Hieronymus vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quam nobis, vt auerterentur ab idolatratum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quòd euangelica veritas non recipit iuramentum cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitimè fit, licitum esse. Ingenuè quippe illic ait, quòd qui iurat aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. Est ergo catholica veritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundò præter allegatam auctoritatem exemplis ipsius Dei & Sanctorum. Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahæ (vt habetur in *Genes. 22.* Genesi) quòd ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Veruntamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt conci- *Iurare Dei quid.* lio Toletano habetur quod vigesimasecunda quæst. 4. canon. immutabilis. refertur, iurare Dei est à seipso ordinata nullatenus conuellere, sicut pœnitere, eadem ordinata cùm voluerit immutare. Sic enim per Hieremiam dicit: Loquar aduersum gentem, vt eradicem & destruam & disperdam. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitaui, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod verò iuramento asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmauit Abrahæ. Vnde in Psalm. 109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia. Iurauit enim, inquit, Dominus, & non pœnitebit eum: id est quia iurauit non pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum. &c. Et ad Hebræ. 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandum) quibus impossibile est mentiri Deum fortissimum solatium habeamus. Quòd si quæras vtrum Deus possit iurare per alium à se. Paulus illic eleganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per seipsum. Ratio verò cur per alium iurare nequit, est eadem fermè ratione qua Deus, iurat angelus, de quo Apoca. 10. legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod cœlestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt D. Thom. præsenti quæst. arti. 10. ait: Si ad ostendendum id quod affirmat ex infallibili fixaque & immutabili Dei dispositione procedere, Præpositio per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quæ sit principium confirmandi veritatem, veritas autem quam Deus profert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquam in illo cuius ministerio suam enuntiat veritaté. Vnde super illud Amos 4. Iurauit Dominus in

sancto

sancto suo, ait gloss. In seipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine. Et Hier. addit vel in omni quod factum est. Iurare autẽ hominis vt præfati sumus, est Deũ in testem suæ dictionis afferre. Quòd & sanctis in vsu fuit. Adiurauit enim Abraham famulũ suũ, dum eum in Mesopotamiam legauit quæsitum vxorem filio suo. Et illo iureiurando, viuit Dominus vsi sunt crebrò Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchæ. Nam (vt est apud Hieremiam) illud iurandi exẽplũ cõcessum erat tunc temporis. At qui sub lege Euangelica Pau. variè quoque iurasse cõperitur: vt ad Rom. Testis est mihi Deus. & ad Galat. Ecce coram Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & veneratione quæstione sequenti adnotabitur. Hæsitabit autem forsan hic lector vtrum iusiurandum non solum permissio sit, verùm etiam nonnunquã affirmatum præceptum. Ad quod citra vllam controuersiam affirmanter respondetur. Hoc enim in primis patet ex vsu, habet enim ius quæcunq; publica potestas, tam ciuilis quã spiritualis iure & more exigẽdi à ciue, & à quocunq; sibi subdito iuramentũ ad detegenda coercendaq; mala, quæ siue in reipublicæ pernicie oboriuntur, siue in iniuriam proximi. Et qui tunc non iuraret cõtra præceptum ageret non solùm obedientiæ, verũ & religionis, cuius generis, vt art. 4 patebit est iuramentũ. Quin verò quandoq; non requisitus tenetur vir bonus iusiurandum offerre: vel ad liberandũ innocẽtẽ à morte, vel pro alio magno bono publico. Et tunc vsq; adeo bonũ est iurare, vt nõ iurare delictũ sit: qua vtique ratione huiusmodi iuramenta dicũtur simpliciter necessaria, vtpote quæ sine culpa prætermitti non possunt. Atq; illic præcipuè verum habet psalmus ille, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, nimirum in Deo. Quòd si percunctando institeris qualenam præceptum sit. Respondetur esse naturale & diuinum perinde ac mandata Decalogi. Atque hoc est quod rationes D. Thomæ, planè demonstrant. Probat enim ratio prior, iuramentum ab honore honestum fieri, qui Deo à iurante defertur: dum illum per fidem Catholicam confitetur esse caput perẽnemq; fontem omnium veritatum haberẽ q; omniũ prouisionem. Id q à S. Tho. non sine caussa appositum. Quanquam enim constaret Deum esse omnium scientẽ, nisi crederemur curam habere nostri non esset idoneus, qui in testem à nobis adduceretur. Nam alioqui licet posset, fortasse nollet nobis asserta attestari nostra. Itaque vt hanc rationem plenè perspicias: sicuti naturali lumine veritates omnes per sua cuiusque principia sapiens demõstrat (siquidem auctore Arist. tunc vnãquãq; rem scire arbitramur, cùm principia prima vsq; ad elementa cognoscimus) ita & eadem nos admonet naturalis ratio: sed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerum in humanis commerciis contingentium, quæ aliter definire nequeunt, per diuinum testimoniũ, quasi per primum supremũq; veritatis principium, & fontem omnino confirmemus. Atqui ex hoc capite, nẽpe quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc virtutem, ar. 4. collabimus. Secunda item ratio palàm ostendit præceptum esse naturale. Est nanq; homo, animal suapte natura politicum & ciuile: haud tamen humana respublica perdurare valeret nisi fides, quæ, vt auctor est. 1. de offi. Cicero. dictorũ est cõuentorumq; constãtia & veritas firmum inter homines haberet fundamentum: quod profectò absq; diuino testimonio stabiliri nequiret. Etenim si status humanæ innocentiæ perdurasset, nunquam cõcessum fuisset hominibus iurare: eo q nulla occurrisset tunc iurandi necessitas: sed simplici verbo præstarent sibi homines mutuo certam fidem. Ad hanc nos ergo sinceritatẽ reuocare satagens Christus, ait, Sit sermo vester est est, nõ nõ. At verò quoniã inter alias plagas, quas nobis versutus ille serpens impegit (qui vt habetur Ioan. 8.) mẽdax semper fuit & pater mẽdacij, hæc fuit vna insignis, quod auctoritas hominum vsq; adeò fuit exinde sauciata & labefactata, vt non facilè homines digni sint, quibus adhibeatur fides, clamante Psalmista: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterum subinde accepimus incredulitatis vulnus: nẽpe q cũ difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatẽ indulta nobis diuinitus est iurisiurãdi facultas. Ex quo colligitur iuramentum nõ esse illarũ virtutũ: vt paulò ante dicebamus, quæ per se absque vlla necessitate sunt virtutes, sed earum quas sola necessitas numero virtutum apponit. Indulsit enim Deus nobis hanc iurandi facultatem, ob suã in nos charitatẽ, nempe vt fine litibus imposito, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentium intellectum plurimum conducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptum: nempe ob necessitatem cõfirmandæ inter homines fidei, supposita autẽ necessitate, tunc q nõ nisi per verum Deum iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solum naturale sed ius diuinũ positiuũ est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deut. 6. Quare testimonia diuina adducta, vt illud ad Hæbræ. 6. Quòd iuramentum est omnis controuersiæ finis ad confirmationem ius explicans naturale. Vnde iurisconsultus in capite tituli de iureiurando. ff. Maximum inquit remedium expediendarum litium in vsum venit iurisiurãdi religio. Et lib. offic. Cicero. Nullũ ait vinculũ ad stringendam fidem iureiurando maiores nostri arctius esse voluerunt. Ac demũ Philoso. 1. cap. 3. Res inquit, honorabilissima est iuramẽtum, cuius ideo venerationẽ nonquã antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Sed rogas nunquid tunc solum licitũ est iurare, quando simpliciter necessarium, puta in præcepto. Respondetur, non tunc solùm, verùm quando fuerit vtile, tunc etiam est licitum. Duo nanq; illud faciunt legitimum, scilicet & iusta necessitas & pia vtilitas.

Genes. 24. *Hierem. 4.* *Iurare non nunquã est præceptũ.* *Præceptũ iurandi naturale & diuinum.* *Naturalis fides.* *Ioan. 8.* *Psalm. 115.* *Hebræ. 6.* *ff. de iureiurando.*

Offert tamen nobis non infimã ambigendi rationem, locus ille euangelicus Christi, Matt. 5 Ego autem dico vobis non iurare omnino. Vnde D. Thom. primùm extruit. Nam cum relata Iudeorum seu licentia, seu facultate adiecerit, Ego autem dico, visus est omnem nobis occlusisse iurandi locum. Quòd ideò interpretatus Iacobus Apost. Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare. Non ergo solùm non est præceptum, immo nec videtur permissum. D. Hiero. super eundem locum facilè se extricat, dicens, non prohibuisse illic Christũ iurare per Deũ, sed tantòm per creaturas blasphemè, ponendo in illis finem, vt idololatræ faciebant. Atque in eandem sententiam subscripsit Innocen. extra de iureiuran.

Primum argument. *Hieronym.* *Extra de iureiuran. canone. Et si Christus.*

iureiuran.canon.Et si Christus.Quam quidem hîc D.Thom.deserit, Augustinũ sequutus aliter sen-
Contra Hieronym. tientem.Et re vera euangelium ipsum præter Augustini auctoritatẽ planè demõstrat:deterruisse nos
Christum ab omni iuramento,siue per creaturas, siue per Deum. Id q hoc pacto conuincitur. Non
tantum nos hoc loco iurare cohibuit per creaturas,vt idolatræ iurabãt, sed re vera immodicè per il-
las iurare,etiam vt ille populus citra idolatriæ labem in more habebat. Nam enim vetustas illas san-
ctasque leges citasset. Non periurabis,& reddes altissimo iuramenta tua,adiecit.Ego autem dico vo-
bis non iurare omnino,nec per cœlum,&c.Palam cõstat non tantũ vetuisse nos per creaturas idolo-
latrico more iurare,sed illo quoq; pacto quo referũtur in Deũ,tũc enim redduntur iuramenta Deo,
Si autem reprehendit iurare catholicè per creaturas,quod subinde intelligendum est,quando fit sine
necessitate,arctius increpare voluit iuramẽta per Deum,Nam quibus casibus fas est iurare per Deũ,
simul & p creaturas orthodoxè iurare licet:& quibus non est licitum iurare per creaturas,maius ne-
fas est iurare per Deũ.Licebat nãq; illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Qua vtique ratione
Christus,Matth.23.Pharisæos insimulabat,q docerent plebẽ iurare per tẽplũ aut per altare non esse
Confirmatio. iuramentum,sed iurare per aurum templi,aut per oblationem,propterea q periuros imposita pœna
auri & oblationis castigabant. Accedit in confirmationem sententiæ huius creaturarum differentia,
quibus rem Christus explicuit.Deus quippe vti sacrorum sapientes docent,tribus modis in rebus exi
stit:qua certè ratione per creaturas iurare licet.Existit inqua in illis per essentiam, præsentiam,& po
tentiã.Vnde quò explicaret modũ,primùm meminit cœli & terræ.Cœlũ namq, sedes thronusq; Dei,
idcirco censetur,q illic existimatur potissimùm residere, vbi conspicitur: terra verò eò nuncupatur
scabellum pedum eius,quod hæc omnia inferiora,veluti vestigia sunt ipsius. Et quia Cælum,vt habe
tur Esaiæ 23.& terrã implet,per periphrasim depingitur quasi homo, qui cœlo sederet,& terrã pedi-
bus contingeret. Ciuitas autem Hierusalem,loca omnia sacra designat , vbi Deus colitur,illic enim
præcipuè existimatur esse per præsentiam,vbi orantes cum illo colloquimur,sed nominatione capitis
vniuersa complexus est,quæ eius nutui & potentiæ subduntur. Et ideo in caussam q nefas est iurare
per caput,subnexuit,q naturã capitis mutare nõ possumus de albo in nigrũ (& si arte possumus ca-
pillos desecare) quoniã tota natura opificium est Dei. Constat ergo illicò à Christo nos quadantenus
esse iuratione per creaturas interdictos,quatenus in ipsis Deus existit:nempe sine iustitia,veritate &
iudicio. Ex quo fit planè consequens,vt iam suprà illatum est , & iurationẽ per Deum vrgentiore no-
bis ratione interdixisse,vt pote quę quando fit absque necessitate & vtilitate peior est. Subticuit illud
Iacob.5. tamen,quoniam à minori ad maius euidens erat argumentũ. Quapropter Iacobus documentũ Chri
sti explicatiùs referens,ait ca. 5. Ante omnia fratres charissimi,nolite iurare,neque per cœlum,neque
per terram,neq; aliud quodcunq; iuramentũ:hoc est,neque per Deũ,neque per aliam creaturam. At
Egregium argum. protinus hinc argumentum robustius exurgit.Si Christus nos illis modis iurandi per Deũ & creatu
ras interdixit,qui antiquo populo liciti erant, in nullo ergo casu reliquã vllã nobis fecit facultatem
iurandi. Id quod cõcessu esset absurdissimum,cùm auctor ipse naturæ ius tum necessarium naturale,
non sit credendus abrogasse. Respondet ergo in lib.de mendacio. August.cap.15.quod cum Pau.post
mandatum Domini non semel iurauerit,ipse nobis mandati sensum aperuit. Vnde q dictũ est,nõ iu-
rare omnino,subintelligendum est,absq; vrgente necessitate. Ne scilicet iurando , ad facilitatẽ iurãdi
veniatur,& ex facilitate,ad cõsuetudinẽ,atque ita ex consuetudine ad periurium decidatur. Et infrà:
Intelligẽdum est,inquit,illud quod positum est,omnino, vt quantũ in te est,nõ affectes,nõ ames,nõ
Argumentum contra expositionẽ Augu. quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Hæc ille. Hoc tamen si verũ fari licet,
non planè rei satisfacere videtur. Id enim totum quod Augustinus ait nobis esse prohibitum,pariter
erat & illi populo interdictum. Quoniã non modò iurare sine vrgente necessitate,verùm & cõsuetu-
do & appetẽtia iurandi iure naturæ prohibita est:ius autẽ naturæ nõ solùm Hebræos, verùm & vni-
Resolutio respõsionis uersos mortales semper obligauit:Christus verò aliquid nobis singulare inhibere visus est, quando-
quidem nos cũ illis cõferendo dixit: Audistis quia dictũ est antiquis,ego autem dico vobis. Resolu-
tio ergo responsionis (si verum conijcimus) est,q etsi legislator noster nihil prorsus nobis vetuerit,
q antiquis non erat vetitum:explicuit tamen aliquid ,quod illis nun erat vsque adeo apertũ,ac dein-
de docuit,id quod illis erat turpe,nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notandum,
vtranque partem esse præceptum naturale , scilicet & iurare quando ratio id admonet,& neutiquã
iurare quando necessitas neque vtilitas adest. Idem enim est iurare non omnino,ac si dicas,non oc-
Dubitatio. cidere,non furari. &c. Sed rogas cur non adiecit , nisi in necessitate aut cum vtilitate. Respondetur.
Vt in expositione Decalogi lib.2.respondimus id non fuisse opus:quoniam præceptum naturale sub
quantumcũq; vniuersalibus verbis proponatur nullatenus includit casus quos natura ipsa non cõ-
prehendit. Quòd enim iudex malefactores,aut suum quisque aggressorem occidat, non est exceptio
illius præcepti,non occides:quoniã similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto.
nolite iurare omnino,casus necessitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, vt nos
obligabat. At verò,vt ex verbis euangelij coniectari licet , populus ille vel Pharisæorum seductione
vel ob suam cœcitatem nõ arbitrabatur iuramenta per aliquas creaturas , vt per templa & altare esse
iuramenta:q Christus (vt modò dicebamus) Matt.23.declarauit. Et ideo forsan neque putabãt licet
falsum dicerent esse periuros:& ideò ait Christus nolite iurare omnino. Vbi aduerbium omnino non
excludit omnes casus:(quãdoquidẽ multi necessitatẽ iurandi afferunt) sed modos omnes & figuras
iurandi,vbi non adest necessitas,scilicet neq; per cœlum neque per terram,&c.quæ ipsi nõ pro iura-
mentis ducebãt. Itaq; sicuti in præcedentibus monitis. Audistis quia dictum est antiquis,nõ occides:
Ego autem dico vobis , quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: non adiecit illud quasi
antiquitus

antiquitus esset licitum, sed id quod ignorabant explicuit, sic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neque per cœlum, &c. Nil vetuit quod vetitum non erat, sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramenta. Ob idque esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauentura lib. 3. distin. 39 quæst. 2. artic. 1. nescio quid hic distinctionis cōminiscitur. Ait enim Christum nō dixisse: Omnino nolite iurare. Nā tunc omnes vniuersaliter exclusisset casus: sicuti qui ait omne animal non est homo, omnem hominē à ratione animali excludit, sed dixit: Nolite iurare omnino. Vbi cùm omnino ponatur post negationem non facit sensum, nisi particularem, vt si dicas non omne animal est homo: quare non fuit sensus, vt nullo modo iuremus, sed quod non omnibus casibus iuremus. At verò nō crediderim Christum huius dialecticæ meminisse, sed vniuersum dixisse ne iuremus. Sub intellecta tamen, vt dictū est, restrictione iuris naturalis, scilicet vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. Super hæc autem forsan nos Christus admonitos hoc mandato curauit iuramentorum frequentiam, multò nobis esse turpiorem quam illis. Christiani enim illa deberent lucis opera de se vbiq; præstare, vt ad conciliandam inter se fidem nullo indigerent iuramento. Debet enim, vt ait Christus iustitia nostra super illā Iudæorum abundare. Vnde super Matt. citatus suprà Hierony. Veritas, inquit, euangelica, iuramentum non recipit: cùm omnis sermo viri fidelis, pro iureiurando sit. hæc Hieronymus. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquā iurauit. Sed plurimum aiebat, Amen amen dico vobis. Sub quibus vtique verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè verè seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit.

Nobis turpius iurare quam antiquis.

Hieronym.

Christus nō iurauit.

Secundum argumentum Diui Thomæ est. Nihil quod à malo est, videtur licitum, nam mala arbor fructus bonos facere nequit, sed iuramentum, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, sermo vester est est, non non, quod autē amplius est, à malo est. Hæretici negantes vllo pacto fas esse iurare aiebant simplicem affirmationem aut negationem, scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nēpe iuramentum esse à Deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni & mali idque aiebant id Christum significasse: glossema tamen hoc apertissimum hæreticum est Manichæorum. Legitimus autem sensus est Augustini in lib. de sermo. Domini in monte, quod allegatur 22. quæst. 1. cano. ita ergo, vbi ait iuramentum non esse malum: sed à malo nempe à mala caussa, puta ea infirmitate & plaga humani generis, quā de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolam ad Galat. & citatur ibi canon. non est. Vbi ait quod iuramentum est a malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malum culpæ, sed ait a malo petentis: scilicet à malo pœnæ, quam per originalem culpā contraximus: est enim iam nobis inde naturale malum incredulitas in rebus grauibus. Esset tamen peccatum de leuissimis iusiurandum postulare.

Secundum argumen. D. Thom.

Responsio. Augu. 22. q. 1. can. ita ergo.

Tertium denique argumentum est, exquirere signum diuinæ prouidentiæ est tentare Deum. Secundum illud Deuter. 6. Nō tentabis Dominum Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signū exquirere, ergo id perperam facit. Responsionis autē summa consistit in duobus. Primum, quod tentare Deum nō est quomodolibet signum eius exposcere, sed id absque necessitate & vtilitate facere. Quemadmodum ille qui de turre se præcipitē daret (quod Sathanas Seruatori nostro suadebat) vt experiatur si manus illi Deus supponeret. Et veluti ille qui in duellum descendit cum altero in testimonium veritatis. Potest enim aliter patere: & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & vtilitate facit. Secus si cadens ferrum manu vellet palpare, quod iam inhibitum est. At quoniam statim solutio hæc redargui potest, quod saltem iuramentum res appareat frustranea. Quoniam nunquàm aut per quā rarissime Deus veritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferendo. Respondet D. Thom. Quod etsi non id præsenti seculo faciat, nulli se proptereà periculo iurans exponit: quādoquidem certum est in die iudicij testimonium laturum quando vt 1. ad Cor. 4. ait Paul. manifestabit abscondita cordium.

3. Argum. D. Thom.

Tentare Deum.

Videtur tamen animus huic solutioni ægerrimè acquiescere. Nam testimonia petuntur in iudicio, vt testes illicò veritatē proferant: Si ergo Deus rem quam quis iurat non cōtinuò attestatur, & quod in extremo iudicio futurum sit, homines latet, videtur religio iurandi superuacanea. Respondetur quod fundamentum religionis iurandi nō est quod Deus cōfestim, sicuti homines, sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quod nullus sit credendus, tum Deo illam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si falsum iurat. Pungit nihilominus scrupulus quod saltem qui falsè aut vanè iurat Deum tentet. Quandoquidem testimoniū Dei absq; necessitate exquirit. Respondetur nec vanè iurantes tentare Deum: quoniam nihil aliud faciunt quā simpliciter inuocare testimonium diuinum nulli se exponentes periculo, sed suo arbitratui committendo: si voluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipitat aut duello certat, aut ardens ferrum tangit, proptereà Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo si Deus eum eripere renuerit. Adde quod etiam scelestissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis inique contegere persisteret, periculo se quoque exponeret, vt Deus miraculo illum proderet.

Redargutio solutionis.

Responsio.

Scrupulus.

ARTICVLVS III.

Vtrùm congruè tres comites iuramenti assignentur.

QVoniam iusiurandum (vt suprà dictum est) & articulo quinto, iterum repetetur, non est earum virtutū, quæ per se absq; necessitate honestatē habent, consequens fit, vt certis comitibus & ornamētis antequā sit licitū, sit vestiendū. De quibus D. Thomas duabus conclusionibus respōdet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramētū honestatur: nempe veritas, iustitia, & iudicium. Cōclusio hęc nō solùm ratione, sanctorumq; testimonio, sed ora-

Prior conclusio.

culo

culo itẽ Sacræ scripturæ nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, viuit Dominus in veritate, in iudicio & iustitia: quod exponens Hieronymus. Animaduertendũ inquit est, ꝙ iusiurandũ hos habet comites. s. veritatem, iudicium & iustitiam. Probatur ratione. Quoniã per iuramẽtum Deus qui summa veritas summáq; iustitia est, in testẽ adducitur, necessariũ ad eius reuerentiam est, vt id quod iuratur primũ sit verum: mox iustũ & æquũ, sed tertiò præterea circunspectio iurãdi requiritur, vt nõ leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Exigitur ergo veritas iustitia & iudicium. *Posterior conclusio.* Posterior conclusio. Iuramentũ cui veritas non subest dicitur falsum & mendax: cui verò nõ subest iustitia, dicitur iniquũ & illicitum: sed qđ leuiter sine necessitate & iudicio fit dicitur temerariũ. Tametsi vbi si iustitia deest, vel iudicium cõmuni nomine dicitur incautũ. Vide ergo quãta sit iuramẽti maiestas, quãtaque sit religione perornãdũ, antequã sit audendum. *Tres grad' periurij.* Addit quippe illic Hieron. quod si tria ista defuerint, nequaq̃ erit iuramentũ, sed periuriũ. Et intelligit nõ solũ periuriũ, vbi trix simul defuerint, sed etiam vbicunq; eorũ quodpiã abfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: vt quæstione subsequenti patebit. Quo fit vt si hæc illegitima iuramenta ad normã violatæ prohibitionis accõmodẽtur, quæ est ne nomen Dei assumamus in vanũ, diuersa in illis cõperietur vanitatis ratio. *Iuramentũ vanum.* Vanũ quippe est, ꝙ fit frustra: puta qđ fine suo caret. Diuersimode ergo hæc vana sunt. Nam vbi nõ est veritas iuramentũ sua euacuatur substãtia & medulla, perinde atq; auelana sine nucleo. Vbi autẽ aliquid iuratur iniquum, vt hominẽ occidere: iuramentũ fit secundo gradu vanũ: quia è regione aduersatur scopo & fini, nẽpe iustitiæ ad cuius custodiam cõcessa nobis est iurãdi facultas sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentũ autẽ temerariũ, & vanũ caret caussa iurandi, nẽpe necessitate: sicut vana fuisset pœnitentia, vbi nullum præfuisset peccatũ. *Veritas.* Requiritur igitur veritas primũ omnium in iuramento, in assertorio quidẽ, vt id qđ asseritur, verũ omnino sit: atque id qđ negatur, sit vtique falsum: in promissorio verò, vt id quod promittitur, si licitum modò fuerit, tẽpore & loco impleatur. De secundo autem comite nẽpe de iustitia dubiũ nõnullum existit, an in solo promissorio locum habeat. *Iustitia.* Enimuerò si ad rẽ tantùm quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, vt. s. quod promittimus iustum sit: In assertorio verò ait hic Caiet. ineptũ esse assignare iustitiã quãtum ad rem iuratam. *Caietan.* Possum enim ego asserere sub iuramento me aut illum, scelera quæ iniusta sunt opera patrasse. Imò quãuis asserã iurando id qđ nõ est malum, vt me essẽ prãsum iuro quidem rem verã, sed tñ ineptè dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: non ideo iurare videor rem iniustam: si aũt iustitia referatur ad caussam, vt nemo iuret, nisi iusta de caussa: etiã cõpetit assertorio: sed tñ non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter & cõmuniter dicta alios includeret comites. s. & verè discretè iurare. Quapropter maluit Caiet. hunc comitem soli promissorio cõgruere. At verò forsan rectiùs & assertorio quoque censeatur propriè conuenire. Nam iustitia propriè non solùm ad rem iuratam spectat, verùm & ad iurandi caussam, vt in solutione secundi ait S. Tho. iuxta illud Deuter. 16. Iuste quod iustum est persequeris. Vnde ego si crimina ciuis omnino occulta sub iuramento asserens detego, certè iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum fit meum iuramentum. Tertius demum comes iuramenti, est iudicium: hoc est discretionis prudentia. *Iudicium.* Nã etsi cum veritate iustitiã cõiungas, tamen absque iudicio comite, iurare nõ decet. Primũ. s. vt iusta illa veritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, vt artic. 3. dicebamus, alia via cõprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquã licet iuramento cõfirmare: sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus, vel coniecturis tractanda. Quã ob rem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iurisconsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo qui patentissimas veritates iure adstrueret, vt quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, vt non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquẽ pium finem, tuendæ charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas nõ debet qualibet de caussa in testem asciscí. Tertiò requiritur iurandi prudentia, vt circunspectè, & cum debitis fiat circunstãtiis: nempe in iudicio, & præuia consultatione, maturoque veritatis examine. Hæc autem quæstione sequenti de periurio fusius ac pressius sigillatim examinanda pertractandáque nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros: ob idque satis hîc fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Argumentum primum D. Thomæ prædicta comitũ nominis exponuntur. Cùm enim distincta res sint, nulla in aliam includitur, quare veritas hîc non accipitur vt est pars iustitiæ, qua. s. homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ comprehenderetur, sed latiùs, vt est omnis orationis cõditio, vt id quod mente teneas, ore proferas. *Primũ arg.* Eadémq; de caussa, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ executione, sed pro discretione & prudentia. In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cętera quæ ad rectè iurandum cõcurrunt nomine iudicij cõprehenduntur: *Secundum argum.* Reliqua verò duo nẽpe veritas & iustitia ad rem iuratam pertinent. Tametsi vt proximè à nobis adnotandum est, iustitia ad caussam etiam iurandi transferatur: ne. s. iniquè veritatem asseras. In tertio denique id maximè annotandum ꝙ licet isti comites, cuicunque virtutis officio competant, tamen *Tertiũ arg.* ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tã ob diuinã maiestatem cuius nomen non est temere inuocandum, quã ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm iuramentum sit actus religionis siue latriæ.

Conclusio. Articuli. Ostquam iuramentum cõstitutum est esse actum virtutis, nẽpe licitum & honestũ, si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt videamus cuius sit generis virtutis. Respõdetur vnica cõclusione affirmatiua. Manifestũ est ꝙ iuramẽtũ est actus religionis seu latriæ, quod idem est, putà cultus qui soli Deo debetur. Probatur ex verbis suprà citatis Deutero. 6.

Domi-

Dominum Deum tuũ timebis,& ipsi soli seruies,ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur,in quib. diuinus cultus consistit.s.timor reuerentialis quantũ ad intimum actũ,qui soli Deo debetur:seruitus religionis,quantũ ad cætera opera,quæ quidẽ ad primũ præceptũ primæ tabulæ attinent. Atq; honor diuini nominis ad secundũ attinens præceptũ iurandi. Rationẽ autẽ colligit D. Tho.ex origine iuramenti,quam ar.2.declarauimus. Qui.n.iurat,diuinũ testimoniũ ad sua dicta cõfirmanda inuocat:nihil autẽ nisi per id quod certius est & potius confirmatur. Nã pp qđ vnũquodq; tale,& illud magis. Iuratio ergo per Deũ,professio fidei est, qua Deus recognoscitur omniũ cõditor & prouisor:atq; adeo est actus religionis,quo Deum reueremur. Atqui hoc est qđ ait Pau.ad Heb. 6. Homines per maiorẽ se iurant. Et super Matthæum Hieron.c.5. Qui iurat,aut veneratur, aut diligit Deũ,per quẽ iurat. Obseruandũ ergo hic est, ꝙ quemadmodũ contẽplatio quæ consistit in mẽte, & oratio vocalis,& sacrificiũ quod fit in opere,sunt religionis cultus,sic & iuratio. Nã sicut per præcationes inuocatur Deus vt auxiliator:sic per iusiurandũ inuocatur vt testis:atq; adeò eadẽ est vtrobiq; religio,eiusdemq; fidei professio:nẽpe quod omnia scit & potest. Quocirca distinguendũ est de iusiurando vbi est legitima virtus,& de periurio,aut leui iuramento. Nã legitima iuratio est religionis cultus:vana verò,est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrunq; præceptũ.s.ne iures vana per eũ,& quod in necessitate iurandũ sit,ad eandẽ primã tabulã pertinere,secundumq; ad primũ reduci. Sed ais,Cur vtrũq; non fuit expressum,sed tm negatiuum? Responsio est, si rẽ bene coniicio, obseruãda,quod cũ iusiurandũ non sit per se virtus quẽadmodũ cultus Dei,& festorũ sanctificatio, sed solũ ob necessitatẽ concessum,natura ipsa rectũ exegit,vt duo præcepta,s. cultus & sanctificationis festorũ essent affirmatiua,quasi res illæ per se essent optandæ. Tertiũ verò negatiuũ. s. ne vana essent iuramenta nostra:hæc enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio vero iurandi nõ itẽ: immo si omnes homines essent innocentes,nil aliud oporteret,quã dicere,vt nos Christus commonuit,est,non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere,quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autẽ quod ait, Ne iures vana per eũ,includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidè & legitimè per eũ. Quapropter omni iure naturali, scilicet ciuili & diuino iusiurandũ, vt religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles,qui primo Metaphysi.c.3.ait. Res honorabilissima est iuramentũ:cuius ideo venerationem nunquã antiqui tribuerunt,nisi illis quos pro Deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorũ,de iureiurando,vt suprà citatũ est,officiũ iurandi religio nuncupatur. Et Imperator.C.de iureiurando. Iurandi inquit, contempta religio satis Deũ habet vltorẽ. Ex quo sequitur,ꝙ soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatũ:Reddes altissimo iuramenta tua. Qua vtiq; de caussa conquestum legimus in Hieremia,Deum de filiis Israel,quòd eum,dereliquissent,iurassentque in his qui non erant Dij.

Distinctio notanda.

Optima dubitatio.

Omni iure iusiurandũ religio censetur.

Primum argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materiæ:videlicet quod cũ actus latriç sit circa sacra:iusiurandũ verò,vt ait Paulus,circa humanas controuersias,apparet iusiurandum non esse latriã. Responsio autem est,quod etsi materia super quã fertur iuramentum,sit humana necessitas,nihilominus forma quæ est diuinum testimonium:est actus religionis. Secundum informat ex ipsa actus substantia,scilicet quod per latriã semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò non videtur quidpiam illi offerri. Et respondet ꝙ refertur illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua. Tertium deniq; colligitur ex diuersitate finis: nempe quod finis est Deo reuerentiã exhibere:finis autem iuramenti non est,nisi verum aliquid humanũ confirmare,non ergo iuramentum est latria. In responsione verò concedit quidem finẽ proximum iuramenti esse hominem de aliqua re certiorem reddere. At quoniã omnia quæ facimus iuxta verbũ Pauli debeamus in gloriã Dei facere,nil obstat quo minus ipsa vtilitas proximi in gloriam Dei per diuinã attestationem cedat.

Hierem. 5.

Argumenta D. Tho.

ARTICVLVS V.

Vtrum iuramentum sit per se appetendum,& tanquam res vtilis frequentandum.

CVm iuramentũ inter actus virtutis,nec vero vnius cuiuslibet, sed religionis quæ heroica est fuerit priuaimè constitutum,ratio inde videtur statim colligere,ꝙ sit per se appetendum:& ideo id meritò in quæstionẽ profertur. Ad quam vtique Diuus Thom. vnica cõclusione eadẽq; negatiua respondet,scilicet non esse per se appetendum. Id quod primo auctoritate illa Ecclesia. 23. probat: Vir multũ iurans replebitur iniquitate. Cui Augustin.lib. contra mendacium subscribens ait,ꝙ præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt quantũ in te est nõ affectes:vt quasi pro bono,cũ aliqua delectatione appetas iusiurandũ. Rationem verò ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod non per se,sed ob finis cuiuspiã necessitatem bonũ est:nõ inter ea numeratur,quæ per se sunt appetenda. Medicinã enim,nemo appetit,nisi quatenus salutis necessitas cogit:iuramentũ autem vt suprà meminimus, non vtiq; per se bonum est, vt charitas,sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit:non ergo est per se appetẽdũ. Immo qui eo extra terminos necessitatis vtitur violator est religionis. Vnde Augustinus in lib. de sermo. Dñi in monte. Qui intelligit,inquit,nõ in bonis,id est per se appetendis:sed in necessariis iurationẽ habendã refrenat se quantũ potest,vt nõ ea vtatur,nisi necessitas cogat. Nihil præsenti loco prçter ea quæ superius explicita sunt,restat,quod insuper annotemus,sed meminisse opus est, ꝙ sicuti bonũ diuiditur in vtile,& per se honestum,sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt,quæ se habent, vt fines per se appetendi:sicuti salus & vita. Atq; huius generis sunt charitas,fides,iustitia,&c. Aliç sunt

Conclusio articuli.

Augustin.

Duo virtutū genera.

quæ tantùm sunt bonæ tanquam media ad finẽ. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinæ, quę per se non habent aliã bonitatẽ, nisi quatenus solutiua necessitas possit. Et talis est inter virtutes pœnitẽtia, quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suo modo & iusiurandum. Nam quamuis sit ob id honestum quod à fide catholica proficiscitur, nunquam tamen fuisset licitum, nisi ob necessitatẽ. Vnde vt suprà dicebamus, virtutes prioris generis fuissent in statu innocentiæ: posterioris verò nequaquã, vt pœnitentia & iuramentum. Cùm enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentũ quod non esset vanum, atq; adeò peccatũ saltem veniale, quod illi vtique statui repugnabat. Sed ob illud credulitatis vulnus, quod dicebamus genus nostrũ de peccato contraxisse iure naturæ corruptæ cõcessa nobis diuinitus est iurandi facultas. Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi consuetudine: in quo ceu in speculo blasphemi illi contemplari se debent mendaciter dicentes, quòd qui benè iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur catholica est: vt quæ olim contra idololatras vsurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blasphemè autem peruertitur, vt benè iurare pro eo accipiatur, qd est multum iurare: contra quam Ecclesiasticos admonuit, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate, immo verò, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, consequens fit: vt quẽadmodum qui Reubarbarum aut aliud quodlibet venenosum medicamen vltra necessarios salutis limites frequentaret, facilè se perimeret, ita prorsus qui iuramentis, nisi vrgente necessitate assuescit animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurãdi facultatem, vbi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum veluti ad rem sacratissimã tractandam. De hoc autẽ quæst. 2. pressius & copiosius.

Iuramenti vsum nunquam in statu innocentiæ fuisse.

Qui bene iurat, &c.

Exempla.

Argumenta. *D. Thomas* Primum argumentum est huiusmodi. Quemadmodum votum ita & iuramentum actus est latrię sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilius est, quàm quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, vt fiat actus latriæ ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti à iuramento consistit. Nam per votum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si voueo ieiunium aut peregrinationẽ, materiam ipsam voti refero ordinoq; in Dei reuerentiam: ob idque vouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autẽ iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quam propter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum vt votum: quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. Eodem pacto respondet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi suprà citatis. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat: venerari autem & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonũ: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodem modo negando consequentiam: quoniam licet qui iurat veneretur diligatque Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ veritatis: Quocirca non est nisi ob talem necessitatem, optandum. Circa has solutiones intricat hic Caietanus nescio quam metaphysicam, forsan non tam necessariam vtrum iuramentum sit finis manifestationis veritatis, an è cõuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nam profectò res est: & secundum Sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere: & hoc non tam propriè dicitur referri in reuerentiam Dei, quàm esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem, vtilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio veritatis, vt in solutione tertij, superioris articuli asseruit Diuus Thomas. Neque verò est quomodocunque vtilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quam vineæ fossio non referebatur, sed est vtilitas & effectus per se iuramento intentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religionis. Neutiquam ergo formidandum est asserere manifestationem veritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem medium respectu illius, vt in præsentiarum vtraque solutione ait Sanctus Thomas. Quare vbi ait Apostolus finis omnis controuersiæ est iuramentum: finis illic pro effectu vsurpat ad quem iuramentum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in superius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem: eo quod eadem salus in gloriam refertur. Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit Sanctus Thomas: nempe Deum vna operari, & propter suam gloriam: & propter nostram vtilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriã refunditur. Quapropter non solùm manifestatio veritatis est iurisiurandi finis: ob id quòd iurata in ipsam illud refert, verùm quod Deus illud ad illã proximè ordinauit licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idẽ est in oratione deprecatoria, oratio inquam quæ contemplatio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda: sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos responsum resurgas. Forma non est propter materiam, sed è conuerso materia propter formam: id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio verò forma: iuramentum, ergo est finis, Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud vero manifestatio verit

Responsio.

2. Argum.

Caietani quæstio.

Manifestatio veritatis est iuramẽti finis.

Solutio scrupuli.

Idem de iuramento & de oratione

Responsio.

veritatis eius. Id enim quod iuratur vt occidisse vel non occidisse, est quodammodo materia in quā iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel non occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium deni- *3. Argum.* que argumentum est valde notandum, quod est huiusmodi. Quod suam quisq; veritatē confirmet bonum per se est: hoc autem fit per iuramentum: ergo est per se appetendum. Responsio vero est, q̄ quamuis certam firmamque faceret veritatem sit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere. Et est pulchrum exemplum in medicina. Procurare nanque salutem, bo- *Pulchrum exemplum* num per se est: illud vero per virtuosissimum ac subinde violentum pharmacum intentare, nisi vbi grauissima est necessitas periculosum est. Ob idque quanto iuramentum venerabilius est, tanto periculosius, nisi vigente necessitate exhibetur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. confirma. Vbi de viro multum iurante loquens, tribus membris gradationis, ait, Quod si frustrauerit fratrem. &c. Quē locum varie expositum inuenio, sed nescio an satis explicatum. Coniicio nanque tres comites iura- *Expositio loci Eccle. 23.* menti qui sunt apud Hieremiam, illic viciatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptoriè iurans fratrem suo fine priuat, nempe expoliando eū, vel sua pecunia, vel honore vel fama &c. Et de hoc subditur, quod delictū illius (sic enim legendum, non ipsius) super ipsū erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ipsum iurantem refundet. Manebit enim & culpa infectus & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatē quam reuelare tenetur iuramento celat, aut illam quā occulere debaret iuramento prodit, delinquet dupliciter. Non quod duplo plus quam prior delinquat: immo peius est falsum imponere, quàm verum celare, aut occultum detegere. Sed ait q̄ illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet & quia est iniustitia etiam si verū prodat, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimen. At si in vacuum iurauerit, nempe sine necessitate & iudicio, quamuis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat per creaturas iurare.

QVoniam iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinēs, cultus verò latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare, quod idcirco D. Tho. hic percontatur. *Prima conclusio.* Ad quod tribus conclusionibus respondet. Prima, Licitū est per creaturas iurare in Deū relatas: scilicet quatenus in eis diuina veritas resplendet, vt per Euangelia, per Sanctos, &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deum primum fontem veritatis profitemur, atque adeò perinde ac fides diuinæ veritati nititur: fides autem licet primum supremúq; de Deo sit, tanquam de prima veritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essentiam existit præsentia & potentia. Pari ergo modo iusiurandum quāquam ad Deum primo præcipuéque sicut ad primam veritatem referatur, protenditur tamen secundò ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per sanctos qui illam crediderunt, obseruauerunt, & prædicarunt. Atque eam ob rem quanto superius est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per Deiparam Virginem, quæ eandem fidem & sublimiùs nouit, & perfectiùs coluit. Vnde Augustinus quod refertur vigesima secunda, quæstione prima, Canon. mouet. Sciendum, inquit, est q̄ sancti non tam per creaturas quā per creatorem creaturarum iurabant: neque in creaturis [per quas, scilicet iurabant] aliud quàm creatorē ipsarū venerabantur. Etenim vt Innocentius bene ait cap. Et si *Secunda cōclusio.* Christus. extra de iureiurando. qui iurat per cœlum, iurat per thronū Dei, atque adeo per ipsū Deū. Secunda conclusio, in hac prima à contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam illam & latriam quæ soli Deo debetur, non est licitum sed blasphemū & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est ad Dei gloriam, vti ait ad Roma. primo Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glossa Matth. 5. Non veneremur eas vltra quam debemus. Non iuremus per eas vt viles existimemus, vt scilicet cum per eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, iurare per creaturas catholicè, vt prima con- *Tertia conclusio.* clusio asseruit, dupliciter contingit & vtroq; modo licitè, nempe aut illas per modū simplicis attestationis afferendo, sicut de Euangeliis & Sanctis modo dicebamos. Nam hoc est in virtute iurare per Deum. Secundo verò modo id contingit per viam execrationis: nempe creaturā Deo oppignorando eiusq; iudicio subdendo, si res aliter habeat quam iuratur. Et sic homines iurant per vitā propriam, aut filiorum, & quorumlibet necessariorum. Sensus enim est quòd Deus vitam nobis adimat nisi quod iuramus verum existit. His appenditur corollarium, quod iuramentum illud Ioseph Genes. 42 per salutem Pharaonis, potuit esse & execratorium, puta quòd si iuratio esset falsa, Deus regem vita multaret. Quemadmodum & 2. ad Corinth. primo iurauit Apostolus, dicens: Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in vitam meā. Sed potuit nihilominus per modum simpli- *Genes. 42.* cis contestationis fieri. Nā cū Deus per principes iustitiam exequatur, iuxta illud: Per me reges regnant, possunt ipsi & prælati, personæq; publicæ per iuramentum quasi Dei contestes veritatis citari. Hæc omnia clara sunt, neque indigent nisi memoratione primi articuli: vbi declarauimus, quòd adducere creaturam in assertionem veritatis non est iuramentum, nisi vt testis, vel per modum execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea, non est iuramentum. De secunda vero conclusione, quæstione proxima redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blasphemè per creaturas exaggerabitur.

Solutio primi adnotāda. Nota solutionem primā argumenti. Quòd enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi

quinto, Diuus Thomas approbat: Neque per cœlum, &c. dicentis quòd Christus illic nō prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blasphemè more gentiliū quos Iudæi imitabantur, non arbitreris in integrum approbasse, at præcisè quantum ad id quod Hieronymus asserit inhibitum illic esse iurare per creaturas blasphemè. Nam quod prætereà sentire videtur: scilicet quòd nō fuerit & illic modificatum iuramentum per creaturas catholicè, nec prohibitū iurare per Deū sine necessitate, tū ipse Diuus Thomas respuit suprà arti. 2. tum nos subinde impugnauimus. In solutione secundi, nota sensum amborum Canonum, Clericum, & si quis per capillū. 22. q. 1 Haud enim facile est sensum
22. q. 1. ca. Clericum & per capillum. eorum deprehendere: Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare, non est intelligendum idololatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas pro Diis adorarent, aliàs nec solus clericus id facere prohiberetur, neq; sub tam leui pœna, sed solum: vt ait hic Sanctus Thomas prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cùm Christiani inter infideles viuerent, illa fortè pollicebantur iurandi forma per Solem per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro Diis colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrimè obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero vero proximo capitulo Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillum & per caput Dei, sic nimirum de Deo loquendo: ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemās deponi iubetur; laicus verò anathematizari. Et ad hoc genus blasphemiæ reducitur, vt quæstione sequenti dicturi sumus Impudenter iurare per mēbra Christi. Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quòd Paulus ad Romanos primo acerbè vituperat, ergo non licet per creaturas iurare, propter eà quod iuratio sit latriæ cultus. Responsio tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Dei. Exodi nanque 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.

Prima solutio. Onstituta per omnes suos numeros iuramenti natura subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de vi quam habet obligandi. Ad quam quæstionem diuus Thomas ne ab eius ordine diuertamur sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de præsenti vel de præterito. Neque vero illud quòd non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam pluuiam iuraret futurā: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat facienda sunt. Cōclusio ex ipso verbi significatu protinus elicitur. Obligatio nanque ad id refertur quod est, vel faciendum, vel dimittendū. Est enim voluntatis ligaris ad id quod quis pollicetur, ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel face
Secunda conclusio. re, vel omittere. Si autem quis asserit hoc vel accidisse, vel in præsenti accidere non est in suo arbitrio positum, vt verum sit vel falsum. Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tam iuramē
Tertia conclusio. tum assertorium de præterito aut præsenti, quàm promissorium eorum, quæ per nos agenda sunt, debet habere veritatem. Hæc per naturam iuramenti euidens fit: Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere, nefas est. Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quā promissorio sua innata est obligatio. Diuersimodè tamen quoniam obligatio assertorii de præsenti vel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionē iurādi refertur. Hoc est nemo iurat, id verum efficere quod asserens iurat, sed tamen obligatur id præcise iurare, q; verum est. Et ideo in prima cōclusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramentū assertoriū respicere, sed dixit videtur: aliàs sibi per hanc tertiam contradiceret: qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere.
Discriminis explicatio. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramento firmatam. Tenetur enim quisque id verum efficere, quod sub iusiurando pollicetur. Itaq; differentia est hæc, quod in iuramento assertorio obligatio nōn nascitur ex iuramento; sed ipsum antecedit: tenetur enim quisque iurare verū. In promissorio verò econuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim q; quis iurat manet obligatus iuramētum implere. Quod nisi fecerit, de
Quarta cōclusio. erit iuramento primus præcipuusque comes, vt suprà dictum est, nempe veritas. Ex hac autem conclusione enascuntur subsequentes. Est ergo quarta, si quis id iurat quód non est in sua potestate: vt si pauper sub iureiurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nempe discretionis iudicium. Nisi fortè quod dum iurauit possibile erat, factum est deinde illi impossibile: vt si di
Quinta cōclusio. ues in pauperiem incidat. Tunc enim per impossibilitatem excusatur, dummodo quantum in sua ē potestate faciat: similiter vt in voto. Quinta conclusio. Si vero id quod quis iurat sit eidem facto possibile, nunquam tamen licitum: aut quia per se iniquum est, vt homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimentum. Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nempe iustitia. Ex quo fit consequens, vt iuramentum eiusmodi quatenus iniquum
Sexta conclusio. est, non sit seruandum. Nam secundum Augusti. vtrunque eorum vergit in deteriorem exitum, scilicet iurare & seruare. Ex his demum colligitur sexta conclusio. Quicunque iurat aliquid se facturum obligatur efficere vt veritas impleatur: dum tamen alii duo comites assistant, videlicet iudicium & iustitia. Atque hic est vnus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua: Hoc est solues fidem quam iurando Deo obligasti. Quamuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquàm vero Deo honor iuramentorum debetur.

Primum dubium. In isto articulo, nonnulla sunt dubia minimè contemnenda. Primum est. Vtrum obligatio iuramenti promissorij in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vouentem; id quod per ea q̄ libro præcedenti de voto dicta sunt, haud difficilè dissoluitur. Repetimus hic tamen illud ppter Ca

ietanum, qui diuersam opinionẽ, quam illic insinuauimus probare videtur: & disputatio quę se primum offert, est de iuramentis minimarum rerum, quæ præsenti loco vniuersim absq; vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Aue Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauius si votũ iuramento firmauerit. Immo licet Deo nihil voueret, sed homini sub iuramẽto. Et quidẽ de voto hoc pacto sibi id persuadet Cũ ille qui vouet sua sesponte Deo obstringit cõstituendo id determinatè quod vouit tanquã Deo debitũ, quantũcunq; rem minimã illi polliceatur, id per viã religionis Deo debet: atq; adeo si nõ soluat mortaliter, ait: delinquit. Vnde ad argumentũ si quis contra obiiceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, non obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neque obolũ furans peccat ob tenuitatẽ materiæ nisi venialiter: tametsi furtũ genere suo sit mortale, ergo neq; votũ rei perexiguæ obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiã quoniã præceptum debet ex natura rei pensari: votũ autẽ ex voluntate vouentis. Quod si rursus arguas. Si quis voueret recitare Psalmũ, & inter recitandũ omitteret versiculũ, non esset nisi veniale: ergo neque qui voueret recitare versiculũ, mortaliter delinqueret, illũ omittens. Negat rursum cõsequentiã, quoniam prætermittere modicũ seu partẽ cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquam totũ omittere est voto in integrum aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id quod libro præcedenti asserebã, cõstantissimũ mihi est, quod votũ de re paruimomenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. *Sententia auctoris.* Et ratio est, quam illic meditabar: nempe quod qui vouet, constituit se obligare & modo quo diuina lex si præceptũ esset, id exigeret. Nam rustici homines immo neq; elegantiores, non apponunt formæ vouendi sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodũ furtũ quod genere suo est mortale: ratione exiguitatis materiæ, fit veniale: sic & votũ: quippe quod nemo se obligare intendit, nisi quo pacto eũ diuina lex obligaret. Immo quãuis quis diceret, voueo sub reatu mortali, dare calamũ alicui, votum esset stultũ & non obligaret ad mortale: quin vero si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic diximus, atq; adeò si esset leuis; esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caietani, ex eo, quod quis sua se sponte per votũ obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculũ recitare, totum omittere, quam vouenti dicere psalmũ, prætermittere versiculũ: sed tamen non excedit venialẽ culpam. Pari enim facilitate alioqui diceres voueoti vnam proferre dictionem, mortale esse illam omittere: nisi forsan illuc suffugeres, quod iam votum esset inane, de voto autem satis suprà diximus. De iuramento verò vrgentior perstringere videtur ratio: Nam, vt quæstione proxima asseruri sumus, omne iuramentum falsum assertorium absq; vlla prorsum exceptione, est mortale. *De iuramẽto.* Enimuero periurii culpa in hoc sita est quod Deus in testẽ adducitur falsi, Tam falsum autẽ est te, verbi gratia, nõ mouisse palpebras, si mouisti, quam non occidisse regem, si occidisti. *Sententia auctoris.* Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo si iurasti dicere Aue Maria, vel dare alicui minimũ nummũ, & nõ facis, falsa tua est iuratio, atque adeo esse videtur lethalis culpæ. *Notandũ.* Hoc tamẽ non obstãte argumẽto negandũ arbitror iuramentum promissoriũ rei leuis vinculũ mortalis reatus iniicere: immo promissum eiusmodi non soluere, non erit nisi veniale, siue iuramentũ adhibeatur voto (vt recitandi versiculũ) siue humanæ promissioni, vt exiguũ donandi amico assem. Et vt ratio clarescat, animaduertendũ est omni iuramento promissorio duas inesse veritatis rationes: nempe & assertorii & promissorii. Exempli gratia qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi auctor est Diuus Thomas, & q. seq. repetemus) certum in præsenti habere propositum id faciendi, quod iurat, aliàs primus deerit comes: nempe veritas, subindeq; iuramentum erit falsum, atq; adeo absque vlla prorsus exceptione peccatum mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimũ est quod iurat, vel si est illicitũ, tenetur secundũ quid, supposito quod iuret. Quamobrẽ siue quis iuret rem iniustissimã, vt ciuitatẽ se incensurũ, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimã, siue futilem & vanissimã, vt refricare barbã, non habens in mente certum id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidiũ perpetrare iurat, vtroq; modo fiet periurus, Si inquam id in proposito non habet, periurus est, quia falsè iurat: si verò tale habet propositũ, periurus etiã, quia iniquum iurat. Itaq; ratio hæc prima veritatis assertorij consistit in hoc quod verbo mens tunc præsens respondeat, ne contra mentẽ atq; adeò mendacium iures. Altera verò est veritatis ratio quæ sequitur obligationẽ iuramenti. Ex eo enim quod iurasti vinculo te obstrinxisti verũ id posteà facere in executione. Hæc autẽ obligatio qualis quantaq; sit, nõ ad mensurã veritatis prioris pẽsari debet, sed ex natura materiæ. Atq; hac ratione Diuus Thomas, vt cõclusione tertia vidimus, diuersimodã obligationẽ in promissorio iureiurando dignouit, quàm in assertorio. Per hanc regulã multæ innotescũt iuramentorũ obligationes, quas superiori lib. quæst. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rẽ indifferentẽ, nempe quæ per se vana est, & nullius prorsus emolumenti: vt fricare barbam, vngues nõ resecare in sabbato, aut non loqui cum homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quemadmodum ergo tunc diximus votum illius rei non obligare: pari modo censendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare: quoniam iuramentũ non est nisi voti firmitas. Obidq; cùm res illæ non sint Deo gratæ, nec proximo vtiles, vt non sunt materia voti, ita neq; iuramenti: quoniam talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaq; eiusmodi iurationes non obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaq; non magis hoc iuramentum obligat, quam si esset rei illicitæ. Nisi quod illud neutiquam implere licet: hoc autem seruare possumus, sed non tenemur. Hinc ergo ratio ad nostram sententiam applicatur. Obliga-

tio ex iuramento promissorio resultans, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere verúmq; facere tenemur. Quandoquidē, qui rem iurauit illicitā, aut nō possibilē, aut vanam & futilem nullatenus obligatur: obligatio ergo implendi iuramentū non resultat, nisi secūdū qualitatē & quantitatem materiæ. Fit ergo cōsequens, vt vbi materia est leuis, obligatio sit pariter leuis, & non peior quàm venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus aliis criminibus quantumcunq; grauib. leuitas materiæ in caussa est, vt peccatū genere suo mortale fiat veniale, vt furati obolum. In iuramento autē ob id tenuitas materiæ, non attenuat peccatū, quoniā tam falsa est assertio in re leui, quā in re graui: hoc autē solū habet verū in assertione aut negatione: vt scilicet qđ iures contra mentē, ergo obligationē inde resultantē nihil obstat, quū sequatur conditionē materiæ. Quandoquidem vt de voto proximè dicebamus iurans nun se intendit, nisi ad morem legis obligare: Et tertiò arguitur. Si Deo rem minimam voueas, vt modò dicebamus non resultat obligatio sub reatu mortali. Nam sicut inter homines sic inter nos & Deum æstimandū est quanti ei referat, id quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmetur iuramento nō mutabit speciē, vt fiat mortalis. Adde ꝙ si quis voueret ab hoc singulari ocioso verbo, aut ocioso mendacio abstinere, profectò cōtra faciens non peccaret, nisi duplata veniali culpa, & contra legē, & cōtra votū. ergo etsi id iuramento confirmasset, non peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. Quartò, id deniq; confirmatur. Secundum contrariam opinionem consequens fieret mulieres, quæ paruo animi calore iureiurando promittunt filios verberare, aut res alias eiusdē farinæ, non implendo mortaliter peccare. Nā euasiones Caietani minimè ad plenū satisfaciunt. Ait enim vel ex eo ꝙ ita concepiræ potiùs ad vindictam iurant quam ad correctionē, vel ex eo ꝙ iuratas conceptiones in melius mutant ne verberati pueri in peius recrudescant excusati: quæ profectò suffragia vim argumēti non extingunt: Nam sæpissimè id faciunt non tanta ira quin plenum habeant rationis iudicium, idq; in bonum correctionis relatum: & tamen durū esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationē sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsan polliceatur puero pomum, quod exemplū est Caietan. vbi huiusmodi obligationem sub reatu mortali inesse putat, quæ sanè censura acerrima esset. Satius est ergo & rationi longè consonantius dicere omnia illa iuramenta ob leuitatem materiæ leui quoq; veniali, q; adeo vinculo irretire iurantē. Atq; eadē propemodū ratione de illis iurationibus sentiendū quibus se homines inuicem præuenientes iurant se nō pcessuros in exitu & dū se mutuo vel ad conuiuiū vel ad ludum iurando inuitant: sunt enim peccata, etsi non adsit intentio id faciendi quod iurant, mortalia quidem: sed tamen quantum ad obligationē: tum quia pendent ex alterū consensu, atq; adeò non proponuntur tanq̄ absolutè facienda, sed quantū in potestate iurantis fuerit, tū præcipuè quia de re sunt parui emolumenti nō obligant sub reato mortali. In quarta & quinta conclusione quæ sunt tertiæ declaratoriæ, explicantur tres modi quibus iuramentū fit incautum. Quorū primus est cum quis impossibile iurat vbi aduertendum est non satis esse id quod iuratur esse difficillimum vt admittenda sit in foro conscientiæ excusatio, sed requiritur esse impossibile: vnde quantūcūq; iuraueris grauissimū æs persoluere, licet tibi perquā difficile fiat tenetia iuramentū seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis: nā si esset manifestū prodigalitatis vitiū: nō ligaret Rursus licet nullū esset vitiū, esset tamen res grauissima, caussam tunc secū afferret idoneā petendi dispensationē iuramenti: vt si mulier pedestrem eandémque longā peregrinationem iurasset, aut quisq; difficile aliud vnde periculum timeretur. Tunc autē pensanda veniret iuramenti caussa, cōmutaretur potius quā omnino dispensaretur, vt secundū verbū S. Tho. id fiat quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramenti est cum quis iurat rē illicitam, & tertius cū id iurat quod obstaculū est rei melioris de quibus statim in solutione secūdi. Reliqua verò quæ hic dubitari possunt perinde omnino definienda sunt vt superiori libro in materia de voto sunt enucleata, verbi gratia dicebamus q. 1. art. 3. quod si quis ob malum finem rem aliàs licitam vouet, votū tenet vt si quis ob inanē gloriam eleemosynā voueret facere, sic tamen vt finis ille ob vanā gloriā in opus eleemosynæ non cadat, votū tenere. Nam si sensus esset quod opus dandi fieret ob vanā gloriā; tunc quia eiusmodi opus nō est licitū, nec eiusdē operis votū tenebit: sed dum votum fuit ob vanam gloriā: tunc licet votum sit vitiosum, tamen quia materia est bona teneris illud implere: dū tamē non impleas ob vanam gloriā. Idē ergo prorsus sentiendū de iuramento facto ob similē vanū finem vel turpē: tenet enim si sit de materia licita. Nisi forsan id iures vt Deus tibi adiutor iniquitatis adesset. Si enim iurares eleemosynā aut peregrinationem facere, quo Deus te vel sanctus compotem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret: quia vt impium est ab eo iniqua deposcere ita & munus aliquod ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

Tertia confirmatio.

Tribus modis iuramētum incautum.

In argumentis D. Thom. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempe incertum, incautum, coactum & dolosum. Primum argumentum est. Iuramentum inducitur, vt dictum est, ad confirmādam veritatē: quando autem quis rem futuram iurat, satis est tunc ad veritatem id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo 2. ad Corinth. 1. accidit: ergo promissoriū iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paulus proposuisse venire ad illos: sed tamen postmodum bona caussa propositum mutasse. Respondet Sanctus Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iusiurandum. Nam ad veritatem simplicis assertionis satis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non sit certus. Affirmat enim quod in suo ꝓposito verū vt in sua caussa, existit. Quare licet propositū post sine caussa detractet non est mendax: vt si ego modo aio me à prandio dormiturum, & postea nolo. Sed ad iuramentum non satis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur quod habeat in animo antequā iuret adeò id certum & firmum vt nisi impossibile fiat factu aut in deteriorē exitum vergat, neutiquam liceat contra iuramentum facere.

Primū argumentum de iuramēto incerto.

Quare

Quare Paulus oon lutauit ad Corinthios ire, sed id dixit quod proposuerat: Qganquá etsi iurasset forsan causam mutádi propositũ babuisset licitã: ne scilicet cõtristaret eos sua præseutia ob acerbã punitionem incœstuosi. *Pau. 2. Corinth. 1.* Notandum ergo est hic quod proxime afferebamus, scilicet iuramentum promissoriũ duas exigere veritates: nimirũ & intẽtionis faciendi dũ iuratur, quæ est sicut veritas assertotij, & præterea vt id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurretint. Prætereà animaduertendũ etiã verũ iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddã periutij, atque adeò peccatum, vt q. seq. art. 3. ostēosuri sumus: deest. n. tunc tertius iuramenri comes, nempe iudicium. In secuodo argumento explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento incauto, & est argm̃, *Secundum argumentũ de iuramẽto incauto.* virtus vt est in prædicamento, non est virtuti contraria: iuramẽtũ autẽ actus virtutis est, & nihilominus vsu venire potest, vt ipsum implere sit cõtra virtutẽ: vt cũ quis vel iniquè facere iurat, vel à meliore virtutia fruge desistere: ergo tunc iuramentũ noo erit obligatorium: & iñ apparet verum esse iuramentũ. Respondet autẽ per duas distinctioues: quare respõsio quatuor assertionibus cõcluditur. Air enim primum quod iurameotũ vergens in deteriorem exitũ non obligat: vergere autem in deteriorem exitũ est quod peius sit ipsum implere quã infringere, & est modua loquendi Augu & Bedæ super Matth. homi. 24. & refertur de cõse. dist. 4. cano. Si aliquid forte. 1. & 2. Hunc autẽ priorẽ exitũ dupliciter habere iusiurandũ potest. Vno modo quia statim à principio secum illum prauũ exitum afferebat. Atq; id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur secundũ se malũ est, vt iurm̃ perpetrandi adulterium, vel quia obex est sublimioris boni, vt cũ quis iurat religionem nõ ingredi, aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidẽ duo differentes effectus pullulant. Vnde secũdũ assertum est ꝙ dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est ꝙ dum quis iurat à bouo supererogationis abstinere, quod aliàs facere non tenetur, peccat quidẽ iurando, eo quod Spiritui sancto bonorũ inspiratori obicem opponit, nõ tamen peccat iuramentum implendo, sed tamẽ multò sibi melius consulit oon seruando. Ex his ergo hæc fida regula obseruanda colligitur, ꝙ huiusmodi iocauta iuramẽta siue impleãtur, siue secus, *Obseruanda regula.* & periuria sunt dum fiunt, vt q. seq. art. 3. explicabitur: & oullatenus obligant, sed rem iuratã in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtum aut homicidiũ facere, si furetur, aut occidat eodẽ prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquã iurasset, immo vero qui illud crimen ad vinculum iurameuti respiciens perpetraret, scilicet, vt reuerentiam seruaret iuramento, profectò grauius delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerentiã Dei facere: qui autẽ vouit religionem nõ ingredi, aut eleemosynam nõ facere, perinde ac si non iurasset consultius ei erit, cootra iurameotum facere, tametsi illud implere oõ sit peccatũ. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogatioois, oblatus casus oecessarium constituerit: vt videlicet si miser occurrerit qui graui perurgetur inopia. Tunc enim necessarium est cõtra iuramẽtum, eleemosynã ei porrigere. Et simile exemplum est. cano. Florentinũ. dist. 85. vbi refertur Archidia. qui iurauerat nunquã acceptũ ire Episcopatum à Gregorio fuisse coactũ accipere: eo quod iudicatus fuit ecclesiæ necessarius, atque adeo oportuisse iuramentum infringere. Subdubitabit hic forsan quantæ sit culpæ iuramẽtũ quod obstaculũ est supererogationis. At vero huius responsio non ad præsentẽ, sed ad subsequentem quæstionem attinet, in qua vniuersæ peierãdi spẽs perpendendæ sunt. Illicq; adeò differeodum quanta sit culpa io iuro peccandi venialiter.

Contra illud autem quod dictum est, iurameutum de re illicita noo esse implendum quis forsan opponat de Iosue, qui, vt legitur Iosuæ 9. Et refertur de conse. dist. 4. canon. inter cætera fœdus pacis *Iosue 7.* quod cum Gabaonitis inierat, seruauit. Qood quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo constat ꝙ Deus, vt habetur Deut. 7. impensissime inhibuerat fœdus cum illis gentibus ferire, aut vlli eorũ parcere. Respoodetur tameo ꝙ iurando uon peccauit. Nam fuit deceptus credens aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post verò qñ resciuit esse Gabaonitas, quooiam prohibitio parcendi illis noo erat de iure naturæ intrinsecè mala sicuti homicidium, sed de iure positiuo, meritò veritus est ne ingentiorẽ Deo irrogaret iniuriã, iusiurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, violãdo, quam priori eius mandato obsequendo. Prætereà, vt Ambro. lib. de offi. ait meliori eos morte mulrauit, scilicet obsequio ministerij dinini. Sic eoim habet historia. Reseruentur, vt viuant, ne cõtra nos ira Dñi cõcitet, si peierauerimus eis: sed sic viuãt, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent, &c. Secundum membrum distinctionis est, ꝙ iuramentum potest babere deteriorem exitum. Secundo modo, nõ quod à principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iurameotum Herodis in grariam Herodiadis emissum quod quidquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim à principio esse licitum moderatione subintellecta si rem peteret honestam, postcà vero proposita eius petitione debuit rescindi. Nam vt Isidorus in synooimia, ait, libr. 2. & refertur de consec. distinctio. 4. in malè promissis rescindenda est fides. Et vt ait Ambro. lib. 1. de offic. & refertur eadem distinct. canon. est etiam. contra officium nonnunquam est promissum soluere sacramentum. Idémque Grego. admonet canon. uerui. distinct. 13. & concilium Toletanum canon. duo mala. Et August. in sermone, de decollatiooe Ioannis. & refertur eadẽ dist 4. cano. quod Dauid. Dauidem laude commendar, qui cùm iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus prece Abigail illius vxoris propositum retractauit, illiq; pepercit: nam fuerat iuramentum præ ira incautum. De illis autem qui voluntatem aliorum facere iurant, quæstio. sequen. artic. 2. alius offerretur aptior dicendi locus. Tertium argumentom, de iuramento coacto est huiusmodi. *3. Argumentum de iuramento coacto.* Quandoque homo inuitus compellitur iuramento aliquid promittere, quos tamen, vt refertur capit. verum. extra de iureiur. solent Romani pontifices nexibus iuramentorum absoluere: ergo non omoe promissorium iuramentum est obligatoriũ. Ad hoc autem Diuus Tho. supposita distin-

ctione quatuor respondet. In iuramēto enim inquit coacto duplex est obligatio, vna qua iurās obligatur homini cui quippiā pmittit. Et talis inquit obligatio per coactionem tollitur. Qui enim vim intulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autē est obligatio, quæ fit Deo pptes iuramenti reuerentiā. Et talis inquit obligatio nō tollitur in foro cōscientię: quia optatius est dānum temporale sustinere, quā iuramentum violare. Ait verò tertiò quod in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iurauit, denunciare prælato, non obstāte q iurauerit non denūciare. Quoniam obseruatio talis iuramēti cōtra publicā iustitiā vergeret. Quartò demū, inquit, q solent Romani Pontifices homines ab huiusmodi iuramentis absoluere, nō quasi decernentes nō esse obligatoria, sed eorum obligationem ex iusta caussa relaxantes. Hæc autē singula perpendēda sunt. Et primū falsa videtur distinctionis assertio: scilicet in iuramento coacto vnā obligationē, quæ fit Deo atq; alteram quę fit homini. Nā si aliqua fieret Deo, tūc ille coactor vt latro, cui in nemore iuramentum ab oppresso viatore pstatur, nequiret iuramentum illud in totum relaxare. Nam obligationem respectu Dei non posset remittere immo nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientem caussam dispensare: quia ecclesia non pōt votum Deo factum & multo minus iurm relaxare, & tn relaxat, vt asseritur in d. c. verū. & 15. q. 4. in multis ca. Ad hoc antē, facilè respondetur verba S. Tho. non esse accipienda per calumniā, vt sonare videntur sed sm eius mentem: nempe in iuro promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi. n.

Non est duplex obligatio in coactis iuramēta.

non duæ fiunt promissiones, vna Deo & altera homini, sed vna tm homini, quæ iuro cōfirmatur, nō est nisi obligatio vna duplici ratione constituta. s. & virtute promissionis si est legitima, & virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere totam potest: & pariter ecclesia vbi metus incurria irrogatur. Nascitur hinc tn aliud dubium circa secundum assertum, videlicet quod illa obligatio coacti iuramenti non tollitur in foro conscientiæ: vbi insinuatur, quod tollitur in foro contentioso. Et

Aliud dubium.

est argm. Quamuis cesset obligatio ratione promissionis coactæ, vt in priori membro assertum est: nihilominus postquam manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iurantem cogere iurm seruare: postquam constat esse in conscientia obligatorium: aliàs iustitia non satis in rebus manifestis prouideret. Syluester in verbo iurm 4. rationem huius hanc reddit, q ecclesia eiusmodi iurātes non cogit propterea q præsumit nunq habuisse intentionem se obligandi. Hæc autem ratio falsa est, immo ecclesia putat eū qui iuramentum coactum non seruat esse periurum, vt patet c. si vero. & c. verum, extra de iureiu. q̄tate dispensando in huiusmodi iuramentis non censet illa esse irrita. Respondetur ergo q iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillumq; statum reipublicæ: & ideo non debet iniuriis fauere per vim illatis ob idq; non cogit eiusmodi iurantes. sed si non im-

Argumenta maioris energiæ.

pleuerint iuramentū, eos ad Dei tribunal remittit. Nā vt C. de iureiur. admonitum est iurandi contēpta religio satis Deum vltorem habet. Sed vrgentiora argumenta sunt ad partē oppositam: nēpe huiusmodi coacta iuramenta nequaquā corā Deo cōscientiam ligare, enimuero iuramentū, quemadmodū votū, vt proximè dicebamus, vim non habet obligandi, apud Deū, nisi vbi materia est opus virtutis: Si. n. sit res illicita, vel auctioris boni obstaculum, vel indifferens & vana, iuramentum non ligat: sicut neq; votum. Iuramenti aūt materia per coactionē extorti, nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in constantē virū, de quo libro superiori capite crassimè dictum est) ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probatur minor præmissa Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis Nam per se absq; iuramento non esset iustitia promissum seruare: quia nulla in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis vtpote quæ inferenti vim nulla debetur. Neque verò est actus liberalitatis, qm illa non est donatio, quippe cum solutum repetere liceat. Neque verò est opus supererogationis. Nam beneficium præstare indigno, qualis est prædo qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsan illud promissum soluere, esse actum religionis pptet annexū iuramentū. Contra hoc autē emergit argm Etenim vt D. Tho. superius art. 5. docuit, discrimen est inter votum & iuramentum, id. n. quod quis vouit, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis, id autem quod iuratur non fit propterea religio: sed econuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio, adiungitur ad confirmandum id quod per se erat virtus. Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum non fit religio, immo nec per votū reliqua materia fit actus religionis, vt proximè dicebamus, nisi ipsa etiā sit materia alicuius virtutis. Secundò ad huius explicationem arguitur. Iuramentum promissorium nihil aliud est, quàm promissionis confirmatio. Nam sicut cōfirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis nō est alia promissio immo iuratio & promissio, vt suprà dicebamos, sunt duæ rationes ad eandem obligationē appositæ. Promissio ergo est fundamentū obligatoriæ rationis, quæ est in iuramento: In iuramento autem coacto nulla est promissio aut promissionis obligatio, vt Diuus Tho. plane fatetur q̄doquidem illa obligatio per coactionē tollitur: ergo neque eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur hæc ratio: iuramentum sequitur vim materiamque promissionis: si enim promissiu est de re vel illicita vel inutili iuramentum non ligat: ergo vbi promissio est nulla, multo minus obligabit.

Tertiò denique arguitur. Illa traditio pecuniæ non est illi vtilis cui datur, illi scilicet, qui iuramētum extorsit. Nam ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nunquam restituendi: quod aūt vtile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. Hæc omnia bene Caiet. dissoluit: cuius ergo prolixum responsum summatim elucidemus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est: scilicet tam ex parte iurantis quā ex parte illius cui iuramentum præstatur: & tertio ratiōe materiæ. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud consideres, nullum est obligationis impedimentum: qm secundum Aristo. 3. Ethicor. etsi illic adsit nollitio secundum quid, est tamen simpliciter vo-

Responsio.

litum

litum vt exẽplo illius patet qui insaniente pelago merces in vndas proiicit. Vnde Aug. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte autẽ illius qui per vim iuramentũ extorquet, si nihil aliud meditemur obstaculum obiicitur obligationi. Quare simplex promissio ratione incussi metus nõ teneret. Igitur vt obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, vtrũ materia iurata, puta datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis: rum enim (vt sæpe dictũ est) iuramentũ obligat. Differt nanq; votũ à iuramento, ꝙ voti materia, si propriam cõsideres, nõ est nisi cõsilij & supererogationis, materia verò iuramẽti cuiuscunq; virtutis opus. Et quidẽ qui sic iurat, non tenetur sic dare pecuniã ꝓmissam, vt verè eam in dominium alterius trãsferat. Quippe cũ alter illud nõ acquirat. Nã & qui dedit repetere potest, & qui accepit restituere tenetur: sed tenetur ei illã tradere: illa antẽ traditio si solũ vti solutio promissi, existimetur, nõ est virtus, est nihilominus virtutis officiũ quatenus redẽptionis vexationis & molestiæ & fortè vitæ, quàm verbi gratia prædo viarũ obsessor adimere viatori parat. Est ergo tunc miseto virtutis officiũ illa iurata pollicitatione proptiã vitã protegere: túncq; adcò erit charitatis officium, qua se quisq; diligere debet, & dum ob vitã alienã seruandã id iuratur, est officiũ misericordiæ. Hac igitur ratione iuramentũ illud obligat: quoniã seruare iuramẽtum nõ vergit in deterioiẽ exitũ, sicut si res iuraretur illicita. Omne autẽ quod talẽ nõ habet exitũ obligat. Syluester quidem in verbo iuramentum. 4. §. 7 tenet eum multis quos citat Iurisconsultis & putat esse opinionẽ S. Tho. quod si coactus ille iurãs habet propositum se obligãdi manet quidẽ obligatus: sin verò illud nõ habuit minimè obligatur: moderatio verò hæc nõ est vera, vt illico subsequẽti argumento mõstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurãdi licet illam nõ habeat, se obligandi, manet obligatus. Nã obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de re licita, necessariò nascitur, secus si nõ intenderet iurare. Vtrum verò coacto liceat fingere se iurare absq; animo iurandi super quartũ argumentũ dicere præparamus. Sed forsan inferas. Ergo elapso illo periculo, nõ tenetur qui iurauit ꝓmissum reddere, vt si quis dum tenebatur captiuus iurauit in sui redemptionẽ certũ æs numerare, liber posteà dum remeauit in patriã nõ tenebitur: quoniã cùm iam violẽtia cessauerit, datio illa nõ habet redemptionis formã. Respondetur satis esse dum iusiurandum fuit exhibitum, ꝓmissionẽ fuisse factam sub forma redemptionis. Nam virtute eiusdẽ iuramenti, postea solutio eandẽ retinet redẽptionis formam. Sed arguis rursus. Cur nõ etiam simplex ꝓmissio, postquam eandẽ habet redemptionis effigiẽ, non obligabit? Nam dicit S. Thomas, ꝙ tollitur per iurationem Caietan. respõdet ꝙ simplex promissio debet habere rationem cõmodi & vtilis respectu illius cui fit: illa autem redd[illegible] est illi prædoni inutilis: sanè cùm delictum illi sit recipere. At verò profectũ ratio hæc parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniam alicui: etiam ex promissione, & petit ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit vtile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, ꝙ ex natura ipsa rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quamuis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quæ quidẽ redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionẽ cassatur nisi iuratio illã cõfirmet, imò verò quamuis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliã iniuriam: quemadmodum indigus vsurario vsuras promittit, non illas cogitur in cõscientia reddere: nisi adiurauit. Decretum est Alexandri III. cap. debitores. extra de iureiu. vbi habetur ꝙ debitores ad soluendas vsuras in quib. se obligauerant cogi nõ debent. Si verò de ipsarum solutione iurauerint, cogendi sunt domino iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quid si instantius quæras quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur ꝙ quamuis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentũ per Deum, quod quidẽ etiam de re propria fieri posset: promissio ordinem habet ad hominẽ cogentem: sub qua vtriq; ratione non est virtus. Ad obligationem vero iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autẽ iuramentum etiam coactum obliget in conscientia habes eod. tit. cap. si verò. & cap. verum. citatum à Diuo Thom. & 15. q. 6. cap. si quandoq;, & sequentibus. In dubium autem immeritò profectò reuocatur, vtrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an verò tantum veniale. Immeritò inquam quoniam circa controuersiam concedendum esset mortale: quandoquidẽ est iuramentum eadens in materiam licitam, quæ est magni momenti: iuramentum enim rei licitæ ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiæ, vt suprà dicebamus alleuietur. Si ergo quia coactus iuraret dare pecuniam aliquanti ponderis, certum est teneri soluere sub reatu mortali. At verò Panorm. suprà citato cap. Si verò, quia rem à sua facultate alienam tractabat, ait, obligationem non esse nisi sub reatu veniali. & fuit deceptus verbo illo in cap. verum, iam citato, vbi ait Papa, ꝙ qui non seruauerint eiusmodi coacta iuramenta; promissa non ob hoc sunt tanquã pro mortali crimine puniendi: Sunt tamen illic distincta verba de culpa & pœna. Ait enim primùm Papa, ꝙ vt auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactè iurarunt, vt iuramenta non seruent: ergo non seruantes deierant in materia graui: ac subinde mortaliter peccant, id quod q. 98. de periurio quæ hic subsequitur art. 3. D. Thom. expressè asserit. Tametsi omnium sit mortalium periuriorum leuissimum. Quòd autẽ subditur non esse puniẽdos quasi pro mortali crimine, solum ad pœnã ecclesiasticam refertur. Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ secus verò apud Deum. Fortasse hic tamen sophista cõtra hæc asserta argumentetur. Eum qui inuitus iurauit non teneri promissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet; nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri compensatio. Et eadem ratione si promisit quinquaginta soluendo vigintiquinque plenè soluit. Respondetur tamen secundum id quod supra adnotauimus, quod non promisit pecuniam transferre in dominium alterius, sed verè tradere siue alter ei tantundem debeat, siue secus. Quapropter licet prædo viatori cẽtum aliàs deberet & viator

Dubium.

Caietan.

Sententia auctoris.

Iuramentũ coactũ frangere mortale est.

Panorm.

Sophisma.

Argumentum de voto.

nihilominus iurauit date centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, vt art. prox. explicaturi sumus, magis obligat, quàm iuramentum: votum autem metu coactum, vt lib. præced. q. 1. art. 1. demonstrauimus nulla vi pollet obligandi, ergo neq; iuramentũ per metum extortum. Hoc autem argumetum illic disposuimus. Votum enim quamuis eò ꝙ fit Deo arctiùs obliget quàm iuramentum, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur, nõ est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione ꝓmittendi, vt modò dicebamus, natura sua est cassa non solum illa, quæ fit homini, verũ & illa quæ fit Deo: vtpote cui obsequium per coactá voluntaté nõ placet, sed quod fit spõte. Iuramentum auté si feratur in materiá licitam sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per sacra, quam nefas est fieri rei falsæ, atq; adeò crimen si per iurantem non reddatur vera. Quapropter si votum coactũ iuramento firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignum. Sed & tertiũ idémq; pugnanus

Argumen. de matrimonio.

adhibetur de matrimonio argumẽtum. Matrimonium, n. metu cadente in constanté virum cõtractũ, neq; in foro exteriori tenet, neq; secũdum conscientiá: ergo neq; iuramentũ. Pater cõsequentia tum ꝙ vt ad matrimonium, sic ad iuramentũ requiritur cõsensus, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit & iuramento: tum maximè ꝙ matrimonij arctius est vinculum, quàm iuramẽti. Nam si postquam quis iurauerit vxoré non ducere illá ducat, matrimoniũ est validum. Respondetur tamen à matrimonio ad iuramentum cõsequentiam non valere. Atqui nonnulli hac sunt discriminis ratione cõtenti ꝙ si matrimoniũ coactum teneret, nõ haberet remedium, quo possit factum infectum reddi: eò ꝙ matrimonium vinculum est indissolubile. Cætera verò promissa per vim iurata etiam si soluantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At verò ratio non satisfacit. Ná etiam si quæ iuratione promittuntur repeti nõ possunt iuramentum esset seruandum: quia obligat ex natura rei. Bonauent. verò & Duran. & quidam alij in 3. dist. 39. meliusculá eam rationé afferunt nẽpe quod cum matrimonium Christianorum significet vnioné Christi & ecclesiæ, quæ est perpetua, debet habere perpetuũ atq; indissolubile vinculum, ad quod nõ solũ requiritur cõsensus, verùm & liber cõsensus. Attamen nõ satis firmiter nititur libertas cõsensus ad matrimonium requisita in eo quod sacramentum Christianorum. Quádoquidem & cõiugium etiam sub lege quoq; naturæ liberum requirebat cõsensum Dicendum ergo, ꝙ matrimoniũ ob id quod à natura ad procreationem prolis cõstitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitaté habet annexá: aliàs nõ esset satis liberis educandis cõsultum perpetuitas

Argumentum.

autem ex natura rei liberum exigit animi cõsensum. Ná quæ violẽta sunt secundum Arist. neqneunt esse perpetua. Iuramento auté quamuis coacto irreuerentia fit si nõ seruetur. Arguat auté quis fortè contra sequeretur, ꝙ si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in vxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum, sed tamen vtrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonauent. loco citato respõdet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurás, inquit, ante relaxationem cum alia cõtrahere nequit. Et re vera quantum ad naturá iuramenti verum est, si fiat cum intentione iurádi. Ná quamuis sit cõtra finé iuraméti illum contrahere assensu coacto, nihilominus non est adeo intrinsecè malum, quin possit fieri materia redemptionis vitæ atq; adeo iuramentum teneret, secus vbi nullum est iuramentum. De hoc au-

Vtrũ liceat id quod vi soluitur repetere.

tem in materia matrimonij latius. In tertio membro respõsionis ait D. Thom. ꝙ postquam quis promissum illata vi iuratum soluit, potest id denunciare iudici, aut prælato, etiá si per eundem metũ iurauerit nõ denuntiare: quia illa iuratio est cõtra bonum cõmune. Quod quidé verbum non tenuem offert disputandi ansam. Argumétum enim extat primum cõtra rationem. Nam denunciatio videtur referri ad emendationem denuntiati: accusatio verò ad publicam iustitiam: nempe vt reus puniatur: in proposito verò etiá si denuntians emendationem alterius neq; non proponat, neq; verò speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur ꝙ huiusmodi denuntiatio non est illarum, quæ per fraternam correctionem fiunt, sed iuridica vt denuntianti ius seruetur, si id modò probauerit: nihilominus hic proximus finis refertur in cõmune bonum: qui est vt penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias repensare. Et ideo qui iurauit non denuntiare, iurauit rem illicitam: atq; adeò non fuit iuramento deuinctus. At verò profectò hæc respõsio scrupulo nõ caret. Nam in primis ex ea

Argumen. egregium.

colligitur ꝙ si ille qui vim inferebat cõpelleret alium iurare se nunquá denuntiaturum, potius debet gladio succumbere, quàm id iurare. Nam cùm iuramentum rei illicitæ sit peccatum, mors potius patienda est quàm faciendum. Neq; liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendaciũ atq; adeò peccatum. Quod auté illatum hoc absurdum sit ꝓbatur. Ille qui coactus pecuniá soluit, non tenetur sub reatu peccati denuntiare: nam potest suá propriam pecuniam simulátq; iniuriam alteri remittere. Si fortè ille esset tam nefarius latro, vt charitate boni publici oẽs teuerentur illum denũtiare, aliud esset. Sed tamen supponamus nõ esse tam pestilenté, sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profectò nõ teneor eum denuntiare. Si ergo nõ teneor, sequitur ꝙ gratia cauédæ mortis, possum iurare nunquá repetere neq; denuntiare: imò iurare ꝙ gratis dono. Tamersi illa donatio, quicquid ego dixerim, nunquam poterit securá reddere illius cõscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profectò cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter

Responsio.

nanque tale iuramentum potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à prælato fuerit vel à iudice, & tale iuramentum neutiquam est faciendum: neque ob redimendam vitam: quia est iniquum.

Relaxatio coacti iuramenti.

Quo ideo non obstante teneor requisitus denuntiare. Alio modo, quod mea sponte non denuntiabo, nec repetam, & hoc licitum est. Atque hoc pacto Diuum Thomam intelligendum arbitror. In quarto membro responsionis ait Diuus Thom. Pontifices eiusmodi iuramenta, non quidem irrita pronuntiare: nam sunt solida: sed relaxare tamen & quod aiunt in illis dispensare. Vbi primùm adnotandum est,

tandum est, ꝙ non omne iuramentum per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consueuit ecclesia relaxare, sed duntaxat ea quæ vi & metu extorquentur, vt patet cap. si verò. & c. verum. extra de iureiur. & cap. Abbas de his quę vi met. ve caus. fiunt. & 15 q. 6. per totum. Nam iuramentũ quod quis facit vsurario soluẽdi vsuras sine relaxatione, videtur Alex. III iubere seruare canon. debitores. extrà de iureiur. Quãuis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest voluntarij. Haud tamẽ absurdum esset illa relaxare: quandoquidem vsurarius non habet ius recipiendi. Caussa autẽ relaxationis coactorũ prima est, ꝙ plurimum habent inuoluntarij admistum. Quare 15. q. 6. canon. si quãdoq; ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde, quod Deus potissimũ inspicit. Secunda est, ne ansa impuris nefandisq; hominib. porrigatur vim bonis inferendi. Est tamen vt hic bene admonet Caiet. in eiusmodi relaxationib. cauendum, ne in blasphemiam cedãt, aut in ecclesiæ contemptũ. Si enim captiuus apud infideles sub iuramento per verum Deum sese obstringeret creditum sibi pretium redẽptionis suæ persoluere, scandalũ esset iuramentum postmodũ illi relaxare ne solueret. Nun enim solum Christiana familia, sed & Deus noster contemptui apud illos tum maximè haberetur, imò verò si quis iurasset illuc redire quamuis esset iniustè captiuus, nec redire sine periculo mortis posset, redeundum illi esset, antequam cum ingenti scandalo periculóq; contemptus religionis nostræ iuramentum illi esset relaxandum. Etenim si gentilitas Romanũ illum Regulum tam egregio præconio cõmendauit, qui cum fide Carthaginensib. per falsos deos iurãdo impignorata dimissus esset Romam illuc rursus, vt cum capitis periculo suam fidẽ apud hostes liberaret reuersus est, quanto maiori fide & religione tenentur Christiani promissis stare per verum Deum iuratis? Si autẽ esset persona Reipub. valde vtilis, tentanda esset procurandáq; repensatio & redemptio. Contra id autem quod diximus iuramẽta non esse ipso facto irrita, sed post iusta caussa relaxanda, fortè quis nobis obiiciat canonẽ Abb. de his quæ vi met. ve caus. fiunt, vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiurauerat, præcepit Papa ecclesiã restitui: quia quæ metu (inquit) & vi fiunt in irritum debẽt reuocari. Vbi ab vi tamẽ illa nõ videtur ibi relaxari, sed irritari. Respondetur tamen, quod illic non fuit simplex solum iuramentum coactum, sed re vera expoliatio præbendæ, quam Abbas illi clerico ademerat, & alteri contulerat. Et illa sunt quæ Papa irrita facit. Quartum argumentum de doloso iuramento est hoc: Nemo ad duo contraria simul obligari potest: sed contingit quandoq; eum qui iurat diuersam habere mentem quàm ille habet cui iuramentum præstatur: ergo eiusmodi iuramentum, non erit obligatorium. Responsio in cõciliandis duab. sententiis Isidori & Gregorij versatur, quæ sibi prima facie vidẽtur aduersæ. Isid. namq; lib. sent. 2. & refertur 22. q. 5. canon quacunq; sic ait, Quacunq; arte verborum quis iurat Deus tamẽ qui cõscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Vbi in fauorem illius, cui pręstatur iuramentum videtur admonere iuramentum dolosum obligare, licet ille qui iurat animũ non habeat se obligandi. Gregorij verò 26. lib. Moral. verba sunt: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Vbi videtur in fauorem iurantis vergere: videlicet quod si non habet mentẽ obligandi se, non sit obligatus. D. verò Thom. hos patres concilians ait ꝙ quando intentio iurantis est dolosa: quia scilicet intendit alium decipere & supplantare, tunc habet verum sententia Isidori: videlicet quod iuramentũ est seruandum secundum sanum intellectũ eius cui præstatur iuramentũ. Id quod ex verbis subiunctis Isidori colligit dicentis, ꝙ dupliciter reus ille fit, qui & nomen Dei in vanũ assumit, & ꝓximum dolo capit. Si verò iurãs dolum non adhibeat, tunc locũ habet sentẽtia Gregorij, nẽpe ꝙ æstimãda sit obligatio iuramenti secundũ intentionẽ iurãtis. At verò profectò cõciliatio hæc D. Thomæ nõnulla indiget explicatione. Ille enim qui dolo iurat tribus modis potest aliam habere intentionem quam alter intelligit, cui iuramentum præstatur. Vbi primo notandum iuramẽtum dolosum, vt suprà diximus, ab effectu sic nuncupari: nempe quod fit intentione fallendi. Et ideo qualitas hæc propriè cõuenit iuramento promissorio, quod secũ affert obligationẽ aliquid faciẽdi, vel non faciendi ex iuratione pullulans. Tametsi in assertorio nonnunquam insit & dolus cùm quis falsum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti cõsistit in hoc ꝙ verba iurantis foris prolata, eius menti nõ consonãt. Est autem in iuramento promissorio tria extare cõsiderate, nempe promissionem & iuramentũ, quo illa confirmatur, quæ tunc præsentia sunt cùm fit iuramentum, & præterea executionẽ seu impletionẽ promissionis, quæ in futurũ expectatur. Quib. vtiq; tribus totidem actus in mente iurãtis, respondent: nempe intentio ꝓmittendi seu obligandi se, & intentio iurãdi, & intẽtio implẽdi iuramentũ. Et quidem vbi sola hæc tertia deest, si adsint aliæ duæ citra controuersiam omnib. est in cõfesso iuramẽtum esse obligatorium. Nam si quis intendit non solum iurare, verùm & se iuramento vincire, illis duab. intentionib. ligatur. Intentio autem non implendi est quidem iniqua, sed tamen non magis vinculum iuramentum tollit, quàm si post præstitum adueniret. Et manifestum est ob id ꝙ quis intendat, non id obseruare quod debet, nequaquam absolui obligationis nexu. Rursus si quis fingit se iurare non tamen habet iurandi animum, liquidũ quoq; est obligationẽ nullam oriri ex natura iuramenti. Quoniam cùm iuramentum sit actus humanus, vbi abest intentio iurandi, nullum existit iusiurandũ. Dubium ergo restat, quando quispiam medio se habet modo: nempe quando intentione quidẽ iurandi iurat tamen absq; intentione obligandi se iuramẽto, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censent nullã oriri obligationem: & præcipuè iuriscõsulti, quos refert Syluest. modò citatus in verbo iuramentũ 4. quorum, adeò sententiam sequitur. Et ponit exemplum in eo, qui coactus iurat. Et re vera verba Greg. citata videntur primo sonitu huic opinioni patrocinari, vt ait ꝙ iuramentum debet æstimari secundum intentionẽ iurãtis, atq; adeò si ex corde obligatio non oritur, apparet nũllam existere. Et confirmatur: quia cùm iuramentum non sit nisi promissionis

confirmatio,

Cauendum scandalum.

Argumẽtũ

Quartũ argumentum de iuramento doloso.

Isidorus.

Gregorius.

Explicatio iuramenti dolosi.

Tria in iuramẽto promissorio.

Dubium.

Syluester.

confirmatio, vbi re vera non est ꝓmissio, nulla videtur reliqua iuramenti obligatio. His veruntamen

Responsio. nõ obstantib. respondetur ꝙ vbi vera adest intentio iurandi, & si desit intensio ꝓmissionis & obligationis nihilominus subsequitur obligatio. Et ratio est ꝙ obligatio est naturalis iuramẽti effectus, ita scilicet illi innatus, vt igni natiuũ est calefacere. Quare sicut repugnat ignẽ adesse & non calefacere, sic & iuramentum existere sine obligatione. Vbi autem quia cum intentione iurãdi iuramentũ ꝓfert, vera est iuratio: vera ergo inde existit obligatio. Quocirca nõ est in hominis potestate in obligationẽ à iuramento semouere. Haud enim ex iurantis volũtate pendet, verè iurare, & tũ sine obligatione. Ratio autem ex his quæ in fronte articuli, & postea super solutionẽ primi argumẽti S. Th. adnotabamus, colligitur, contẽplabamur nãq; secundũ D. Th. duas veritatis rationes iuramento ꝓmissorio inesse: scilicet & illã quæ est ratio assertorij, videlicet vt cum quis quid iurando ꝓmittit, simul habeat implendi intẽtionem, & præterea, vt postea in executione, si materia sit licita, id faciat verum quod iurauit: & iuramentũ clarũ est ferri in vtrãq;. Nã si tantũ caderet in priorẽ, sensus iuramenti promissorij nõ esset nisi, iuro me ꝓmittere, seu vere me habere intentionẽ iurandi: & tunc sequeretur iuramentũ ꝓmissorium non esse nisi merè assertoriũ, atq; adeò licet posteà in executione ille qui iurauit nequaquam iuramentum impleret, nõ ideo fieret periurus. Nã in intẽtione faciẽdi salua esset tota vis iuramenti: hoc autẽ est falsissimum. Nã vtroq; modo fit homo periurus: scilicet & nõ habẽdo intentionẽ implendi quod iurat, & posteà id nõ implẽdo vbi adsunt alij comites. Fit ergo cõsequens vt iuramentũ feratur in vtrãq; veritatẽ. Ex quo vtiq; rursum fit cõsequẽs ꝙ ex prima veritate enascitur nexus & vinculũ ad secundũ. Sed ais hoc tãtũ cõcludi, ꝙ vbi est intẽtio faciẽdi quod iuratur, oritur obligatio, vel vbi est intentio obligãdi. Imò verò ex hoc quod ille q iurat tenetur habere intentionẽ se obligandi, idque subinde faciẽdi, quod iurat: aliàs mẽdaciter iuraret ac perinde deieraret, subsequitur quod etiã si neutrã illarum habeat, sola ipsa intentio iurãdi, quæ suapte natura & iure secũ alias ambas deberet afferre comites, perinde est caussa obligationis, ac si vtraq; illarũ adesset. Et per hoc ad argumẽ-

Solutio argumentorum. ta in cõtrarium respõdemus. Ad illam enim auctoritatẽ Greg. ex qua videtur consequi ꝙ tunc iuratio nõ nascitur ex corde, respõdetur eo ipso ꝙ in corde ille habeat iurare, ex eodem corde simul pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud verò ꝙ vbi nõ est ꝓmissio, neq; intentio promittendi, non est iuramẽti obligatio. Respondetur ꝙ cùm quisquis intendit promissoriè iurare, tenetur simul promittere & se

Sensus Isidori. obligare, perinde ex sola intentione iurandi oritur obligatio, ac si se intenderet obligare. Hic ergo est casus sententiæ Isidori: nempe ꝙ iuramentum tenet sicut ille cui iuratur intelligit. Atq; hoc D. Tho.

Sensus Gregorij. censet iurare in dolo quod nihil iuranti suffragatur. Quid ergo si quis exterius iuret proferendo verba & tangendo Euangelia, intus tamen non habeat iurandi animum? Respondetur in illo casu non esse verum, sed fictum iuramentum, & tunc habere locum verba Greg. ꝙ Deus non habet illud pro iuramento. Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum nõ nasci ex corde. In foro autẽ exteriori omnino sb ecclesia quæ per externa verba iudicat, reputatur iuramentum: parique modo in præto-

Dubitatio. rio ciuili. Sed nunquid in conscientia qui sic iurat, tenebitur id implere. Respondetur minimè quidem, ex vi iuramenti, vtpote quod nullum est, atque adeò neque contra illi veniens periurij reus fiet. Teneri autem potest alijs legib. verbi gratia. Si quia vt puella frueretur quæ sui copiam illi facere renuerat, antequam sponsalia illi iuraret, profectò si verbis iurat, tenebitur lege iustitiæ fidem promissi seruare. Et pariter in quibuscunq; alijs contractib. vbi interuenerit, Do vt des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solenniter iurauit, quamuis fictè in re alicuius momenti, proculdubio si non posset planè persuadere se nõ verè iurasse, teneretur ficto iuramẽto sub reatu mortali stare, ne scandalum da-

Argumentum. ret, haberetúrq; in opinione aliorum periurus. Contra hæc autem duo respõsionis membra arguitur sic. Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandum promissum, in virtute iurat sine intentione iurandi: ergo supervacaneum est hæc duo distinguere ad cõciliandum cum Isidoro Gregorium. Probatur antecedens, animus iurandi secum habet annexum propositum obligandi: nam aliàs, vt dictum est esset periurium: ergo qui non habet intentionem obligandi, si non habet intentionem iurandi. Eorum namque quæ connexa sunt, vno sublato aufertur & alterum Respondetur annexa quidẽ esse de iure in hoc sensu, ꝙ qui propositum habet iurandi, debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum: in facto verò sicut potest esse primum sine alijs sic, & vtrumq; aliorum sine primo. Et ratio est: quia quæcunq; actio exterior deliberata: secum natura sua affert agendi intentionem: & ideo nisi per formalem negationẽ mentis excludatur, semper intelligitur vna concurrere cum actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodo & aduertenter fiat & qui iurat non illam peculiariter & expresse mente remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi mentitur quidem circa materiam iuramenti quæ est promissio, non tamen circa ipsam iurationem:

Iuramentum fictum vtrum sit mortale. Caiet. imò verè iurat. Ex secundo autẽ membro emergit dubium vtrũ iurare exterius fictè sine intentione iurandi sit peccatum mortale: quoniam de veniali non est dubium, quandoquidem qui dicit se iurare & non iurat, mentitur. Caiet. impræsentiarum absolutè absq; vlla distinctione ait esse mortale peccatum, siue ille qui fictè iurat: spontaneè iuret legitimè requisitus, siue per iniuriam illata vi. Et intelligitur responsio quando planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est quod exterius illud iuramentum fertur supra mendaciũ, scilicet, seruandi promissum quod non intẽdit seruare. Mendacium autem inquit non solum est contrarium vero iuramento interiori, sed etiam exteriori. Nam quemadmodũ cultus exterior idolorum sine animo colẽdi (quod Marcellinus fertur egisse) peccatũ est mortale: quia applicatur cultus cui nõ debetur. Ita & illud testimoniũ, Deus est mihi testis, ꝙ est act⁹ religionis: applicare mẽdacio est irreuerẽtia mortalis secundum illud, Quicunq; me erubuerit corã hominibus, hũc & filius hominis erubescet &c. Qui enim id facit metu humano p Deum fictè iurat

Et re-

Et re vera quando iuramentũ iure exigitur, opinio hæc cõstantẽ habet veritatẽ: tũc siquidẽ illa fictio iurandi perniciosum est mendaciũ. cùm eiusmodi requisitus iurare sincere teneatur quãdo verò per vim & metũ postulatur, nõ apparet vsq; adeo certa. Demus.n. hominẽ in nemore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur, Iuras mihi tãtã numerare pecuniã? & respõdeat sic iuro sine intẽtione tñ iurãdi. Arguitur sic, vel fictio illa ob id esset mortale delictũ, qđ re vera ille habet intẽtionem faciẽdi cõtra iuramentũ: & hoc nõ, quia iuramentũ nullũ est, sed simplex mendaciũ: tum quia dicit se iurare, & nõ iurat, tum quia significat se daturũ & nõ habet tale propositũ: quare nullũ est illic mendaciũ iuramẽto firmatũ vel esset mortale, quia mendaciũ est perniciosum: & hoc nõ, q̃a cũ nõ teneatur iurare, nemini facit iniuriã. Argumentũ est argutum, tñ tutiorẽ arbitror Caietani opinionẽ & ratio est. Quoniã cùm ille tunc respõdet sic iuro, nõ solũ est assertio in actu signato (vt dicũt logici) id est nõ solũ asserit se iurare: tunc enim solũ esset simplex mendaciũ: sicut si nullens rem aliquam dicere, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Etenim sicut cũ dicis, ego loquor, nõ solum significas te loqui, sed verè illud exerces. Pari modo cùm ais, sic iuro, perinde est ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniã exhibiturum, aut per Deũ pecuniã dabo. Vnde ad argumentum respondetur esse mortale, nõ ꝓpter iniuriam illatã alteri: sed ꝓpter illam irreuerentiã, quæ fit Deo saltẽ exterius afferendo nomẽ eius in testimoniũ falsi. Ex quo fit dicere illa verba materialiter in tali casu, nõ esse mortale, nisi ille qui cogitur nõ habẽs intentionẽ iurãdi sic responderet, dico ego iuro: nã caperet illa verba nunc materialiter: & ideo nõ iuraret, imò nullũ esset peccatũ iuxta verbũ Hieronymi in canon. vtilẽ. 22. q. 2. vbi ait vtilẽ esse nonnunquã simulationem, & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totum enim hoc capitur materialiter. Si autem diceret dico quod Deus est mihi testis, tũc caperetur personaliter, atq; adeo verbale mortaléq; esset periurium. Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intentione iurandi, iurat tamen verum, mortale quoque crimen committeret. Est verbi gratia scrupulosus quispiam qui asserit quidẽ veritatem, cuius est certus, sed tamẽ requisitus vt iuret, ait se iurare & intus nõ iurat. Quod autẽ id sequatur patet. nam contrauenit fini iuramenti qui est veritatis cõfirmatio quam fingit se cõfirmare & nõ confirmat. Quare cùm menti os dissonet, erit abusus iurãdi, atq; adeo mortale periurium. Imò apparet illusio diuini testimonij, vtpote quod foris adducitur & animo nõ firmatur. Hic Caiet. impræsentiarum propter hęc argumenta asserebat esse mortale. Sed hoc profectò nõ modò non est certum: imò censeo esse falsum si generatim affirmetur. Crediderim inquam q̃ vbi quis lege cogitur iurare, scilicet vel à iudice vel ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiam verum propter iniuriam quæ legi infertur & illi cui interest. Vbi autem per vim & metũ extorquetur iuramentũ, profectò nimiũ esset ius rigidũq; assertio illum eõdemnare ad mortale. Nam tunc non habens intentionẽ iurandi, nullam illi infert iniuriam, qui iuramentum extorquet neq; verò legi aut Deo. Nam illa verba iuratoria non adhibentur mendacio, neq; ille propriè facit cõtra finem iuramenti, neque testimonium Dei saltem mortaliter illudit, quandoquidem neq; intus neq; extra falsum iurat, sed solum fingit per testimoniũ illud veritatem confirmare, quam re vera non confirmat: quod erit fortè veniale peccatum, quia est mendacium officiosum, sanè quo quis iniuriam sibi illatam cauet. Hactenus de his qui planis verbis contra mentem iurant. Proximum ergo est, vt dicamus de iuramento, quod verbis fit simulatoriis. Vtrum qui alteri iuramentum præstat ꝓmissorium simulatoriis verbis, animo nõ implẽdi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet? dixerim simulatoriis: nã si planis verbis iuret, cum intentione iurandi, & mens intus sine aliquo moderamine sit non implere neque se obligare, manifestum corollarium iis quæ dicta sunt appenditur, illam intentionẽ iuramento contrariam, esse peccatum mortale: quoniam est intentio faciendi cõtra quam iuramẽto tenetur. Dubium ergo existit, quãdo illa intentio est cum aliqua restrictione. Syluest. nanq; loco citato ait, quod si quis coactus externis verbis absolutè iuret seruare promissum, neq; tamen absolutam habeat intentionem simpliciter implendi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet: quæ quidem simulatio in hoc cõsistit, quod verba sunt absoluta, mens vero conditionata. Ait inquam illud iuramẽtum nullũ esse peccatũ in quo vtiq; sensu intelligit textum illum Hieron. c. vtile, 22. q. 2. vbi ait, vtilem esse nonnunquam simulationẽ. At verò duplici hic distinctione opus est. Quoniã, aut extera verba relata ad mentẽ iurantis planè falsa sunt: aut æquiuoca: scilicet in vno sensu vera, & in altero falsa: aut denique ex arte prolata: vt alter cui iuramentum exibetur ipse callere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet à suo prælato iuridicè aut à priuata persona, cui ratione cõtractus iurare tenetur: aut exigitur per vim aut per iniuriam, vt illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex contra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula. si verba exterius prolata respectu intentionis iurantis, planè falsa sunt, id est menti eius dissona, vniuersim & absq; vlla exceptione est peccatum mortale. Id quod præsenti exemplo monstratur, vbi extra sine restrictione iuratur & in mente non habetur absoluta intentio, neq; iurãs excusatur per illam mentalem restrictionem, dabo si debeo aut iuro dare si debeo Nam postquam illam verbis nõ explicat, sed verba sunt absoluta, nõ consonat os menti; sed ficta est iuratio: quia intus non fit absolutè, vt explicatur extra. Quem ideò casum cõprehendit sententia August. super Psal. 23. relata eadem caussa & quæstione. can. in dolo: vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturus est, q̃ promittit. Quapropter quantumcunq; per vim & iniuriã fuerit iuramentum extortum, factúmq; ad redimendam vitam erit mortale periurium. Sententia ergo Hieron. non habet hic locum. Nam quod ait vtilem esse quandoq; simulationem, intelligitur vbi simulatio absq; vlla fieri potest falsitate. Quando autem simulatio fit in verbis, quæ vel sub æquiuoco, vel artificiosè proferuntur, ita vt sensum possint recipere

Iurare verum ficte.

De iuramẽto verbis simulatoriis, facto.

Syluester.

Responsio.

Generalis regula.

August.

Quando verba sunt æquiuoca.

recipere, quem iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, nõ licet tali amphibologia uti propter iniuriam quæ fit illi qui ius habet petendi. Quãdo verò vi illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratia. Si iniurius ille nequam sic rogaret, Iuras mihi tantam numerare pecuniam? & alter responderet, sic iuro (absq; I.) nõ esset peccatum mortale, sed simplex mendacium: quia fortè nihil tunc iuraret. Item si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quamuis alter Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerata pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare: nõ vt esset sensus, Numerare tibi, hoc est soluere aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quandoquidem, numerare vtrunque significat. Quare tale iuramentum esset verum, iustum, & prudens atque adeò consonum documento Hieron. in canone citato, vtilem. Quoniam tunc simulatio (quoniam absque falsitate fieret) vtilis esset. Quamobrẽ sententia Isodori, quacunque arte verborum, &c. non esset eiusmodi iuramentis contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Vtrùm maior sit obligatio iuramenti, quàm voti.

Conclusio. VM tam votum, quàm iuramentum inter officia sint religionis nõ immeritò inter se conferuntur, vt exploretur vtra sit maior obligatio, votine an iuramenti? Ad quam quæstiunculam D. Thom. vnica conclusione affirmatiua respõdet votum ex ratione sua magis est obligatorium, quàm iuramentum, idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primùm pensari debet ex obiecto, videlicet ratione illius, cui fit obligatio: votũ autem promissionem dicit Deo factam, iuramentum autẽ nonnunquã fit homini, licet fiat per Deum: Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio procedit ex caussa & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant, vtraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quàm votum (vt suprà monstratũ est) ad religionẽ attinet: tametsi diuersimodè. Nam obligatio voti ex fidelitate nascitur, quam Deo in promissis ei factis debemus, vt illa persoluamus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quã eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus: infidelitas autem fidelitati cõtraria peior est, quàm irreuerentia, nã includit illam: siquidem infidelitas species quædã irreuerentiæ est, nõ tamen vice versa includitur ab illa. Potest enim quispiã alterum per irreuerentiam dehonestare, quãuis nullã ei fidem frangat. Quò fit, vt infidelitas, ac præsertim hominis, ad Deum maxima sit irreuerentia: ergo votũ ex ratione sua magis est obligatorium quàm iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Nota nouas conclusionis rationes: Conclusio facilis est, tum vt intelligatur, tum etiam vt credatur, si modò nominum significata ex superioribus supponantur. Votum enim vt lib. superiori dicebamus, est promissio facta Deo: iuramentum autẽ contestatio veritatis, quæ fit per Deum: & nonnunquam promissionis, quæ fit homini. Quare votum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quàm iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se, quod non est votũ. Cùm enim ait, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subdis debitorem, rũmq; adeò creditorem ac dominũ tui promissi. Cùm autem quidpiam promittis homini per Deũ, non Deo proximè, sed homini te reddis obnoxium. Neque Deũ creditorem & dominum cõstituis tui promissi, sed testem, & quasi fideiussorem. Quare non solùm fractio voti, est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerẽtiæ: imò verò ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quàm in fractione iuramẽti. Atq; eam ob rem S. Thom. non fuit contentus ostendere, quòd infidelitas in fractione voti ex natura fidelitatis est prior, quàm irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed adiecit infidelitatem fracti voti esse irreuerentiam, eandémq, maiorẽ illa quæ est in periurio. Maiorem enim irreuerẽtiam facit famulus hero suo, cùm fidem illi frangit, absurdúsq; eum contemnit, quàm adducendo eum in testem falsi. Cuius ratio, est, quòd directiùs è regione magis facit cõtra rationem dominij, quod habet supra ipsum. Accedit prætereà, & alia excellentia voti, quã art. v. diximus iuramento antecellere. Nã licet tam obseruatio iuramenti, quam voti, pertineat ad religionem: tamen votum suam etiam materiam facit actum religionis. Dum enim eleemosynam voues, illã in Deum per religionem refers: & ideo ipsa eleemosynæ erogatio est imperatus actus religionis: materia autem iuramẽti minimè. Imò reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum: sed in hominem, ob idque votum interius pertinet ad religionẽ, quàm iuramentũ: tametsi seruare quoque iuramentum sit religionis officium: quia est reuerentiã facere Deo. Sed nihilominus consilium est, vt supra diximus, vouere, non autem iurare sine necessitate. Atque adeò ex

Conclusionis moderatio. hac parte peius est votum defringere, quàm iuramentum. Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet, intelligenda est. Nam posset ratione grauitatis materiæ, vel aliunde eoúsque augeri scelus periurij, vt scelestius esset, quàm fractio voti. Ecquis enim ambigat enormius esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decẽ millia aureorũ, quæ constante iustitia illi debebat, quàm fractio illius voti, quo quis eleemosynam decẽ nummorũ Deo vouerit. Cæteris ergo paribus, intelli-

Dubium. gendum est aut paulò plus aucta iuramenti materia. Hæsitabit quis forsan circa illud verbum Diui Thom. Infidelitas irreuerentiã continet. Nam inter homines adeò videntur diuersa vitia, vt vtrunq; possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primùm, quòd, inter herũ & subditum neutiquam infidelitas absque irreuerentia esse potest: tametsi econuersò irreuerentia interueniente valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hac loquitur propriè S. Thom. Secundò autem respondetur, quod etiam infidelitas inter pares, & domini ad seruum, licet videatur irreuerentiam

non

non includere, nihilominus infidelis omnis fœdifragus quodãmodo est despector alterius. Quare & dominus cùm infidelis est seruo, illum contemnit & quadamtenus irreueretur. Idemque accidit inter pares: quapropter omnis infidelitas speciem quandam irreuerentiæ continet.

Primũ argumentum D. Thomæ. Argumenta Diui Thomæ facillima sunt. Primum est, votum est simplex promissio: iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet: est ergo præstantius. Respondetur, quòd licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. *Argu. 2.* Secundum, votum nonnunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur, robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quòd iuramentum non adhibetur voto, eò quòd sit fortius per se vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamen alteri implicatiorem facit nexum. *Argum. 3.* Tertium, obligatio voti immanat ex deliberatione humana vouentis: obligatio verò iuramenti ex diuina veritate quæ affertur in testimonium: ergo est fortior. Respondetur, quòd quamuis obligatio voti pendeat ex humana deliberatione vouentis, & ex illa sola parte non habeat tantam vim, quàm iuramentum: tamen quia per deliberatam voluntatem promissio fit Deo, ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nanciscitur votum maius robur, quàm iuramentum ex diuina reuerentia.

ARTICVLVS IX.

Vtrùm in iuramenta fieri possit dispensatio.

DEcisioni de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione vtrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. Et respondetur vnica conclusione affirmatiua in iuramento cadit dispensatio. Probatur primò per locum à maiori: Voti vinculum vt proximè dictum est, arctius est, quàm iuraméti: super illo autem potest dispensatio fieri: ergo & super isto. Secundò autem adhibetur ratio altera explicatior: Necessitas dispensationis, vt de voto in superiori libro dicebamos, inde emergit, quod contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum esse licitum, vtile & honestum, secundum autem particularem euentum, vel inhonestum, reperiri vel nociuum, atque adeò tunc neque legis neque voti, debet esse materia, vt si quis peregrinationem vouit, quæ post obstaculum est alteri officio, quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiæ maius commodum potest exhibere: hoc autem ipsum vsu venire potest in iuramento: nam si id quod quis iurauit, fit posteà inhonestum, repugnat iustitiæ, & si fit nociuum, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramento locum habet dispensatio. Materia hæc illis consultis, quæ de voti dispensatione superiori libro disputauimus, facilè patet. *Duo discrimina inter voti & iuramenti.* Sunt nihilominus inter votum & iuramentum duo animaduertenda discrimina, quibus res fit apertior. Differunt enim tũ ex parte obiecti, quòd votum fit soli Deo, iuramentum verò fieri potest homini: tum ex parte materiæ, *Duæ aliæ differentiæ* quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autem iuramenti cuiuscunq; opus virtutis, vt ius suum vnicuique seruare, &c. Ex his pullulant duæ aliæ differentiæ in dispensationibus meditandæ. Prior quantũ ad illos, qui dispensare possunt. Enimuerò quãuis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, non tamen in iuramento, quod est minus. Haud enim relaxare potest iuramentum quod homo homini præstitit id soluendi quod ei debebat. Et hoc neq; accidit ex minore facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimuerò quia est vicarius Dei, potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriam inferre, cui præstitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quamuis priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia nõ est eius vicarius: ille tamen cui iuramentum præstitum fuit, potest illud relaxare, non quòd cumulatiorem habeat facultatem, quàm Papa, sed quòd est dominus bonorum suorum: & ideo sicut potest illa donare, sic & iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiæ, est quòd in commutatione dispensationéque votorum ad id tantum attendi debet, quod Deo sit magis placitum: in iuramentis autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertiæ personæ. Atqui per has easdem regula de irritatione censendũ. Potest quidẽ pater irritare votum filij citra legitimam ætatem, & maritus votum vxoris: Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet voti: vt si vxor iurasset peregrinationem, aut ieiunium: & pariter si filius ante quartum decimum annũ ingressum iuraret religionis. At verò in illa iuramenta, quæ fiunt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeunt, non habet paterfamiliàs tam liberam potestaté. Et sic intelligitur lex Numero 30. vbi æqua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramentum quàm votum vxoris, & patri ad relaxandum tam iuramentum, quàm votum filij. Idémque iure canonico habetur ex concilio Elibertano, vigesimasecunda, quæstione quinta, can. pueri. sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorum cõtractum, tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur: quia tollitur eius materia. Si auté cõtractum illum nequit irritare, tunc neque iuramentũ. Ob idque quandoque consultius erit vt huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælatis petantur. *Duæ regulæ dispẽsandi.* Ex his duæ regulæ dispensandi in iuramento colliguntur. Prima, quòd hominis præiudicio cessante, nempe tertiæ personæ, Papa, vt in omni voto potest rationabili caussa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod, vt dictũ est, minoris est vinculi. Secunda ad discernẽdum, quænam iuramenta solus Papa relaxare possit, quæ verò Episcopi, ad id coniiciendi sunt oculi, vtrum si essent vota, solus Papa, an verò Episcopi possent illa remittere. Exẽpli gratia, in tribus votis nempe religionis, castitatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis, solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, vt in similibus iuramentis eorundem trium religionum

ad solum

ad solum ipsum dispensare pertineat. At quia in aliis omnibus votis, nempe aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit vt in similibus iuramentis fortiori ratione iidem Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argument. S. Thomæ. Primum argumentum S. Thomę est, Sicut ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, vt contra veritatem de præsentibus, vel præteritis asserendo iuret: ergo neq; vllus potest dispensare super iuraméto, quod quis de futuro fecit. Respondet D. Tho. illationem nullá esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur, nó eò tendit dispensatio, vt qui iurauit, contra iuramentum faciat, vt. s. manente iuramenti vinculo faciat contrà. Et in hoc par est promissorium assertorio. Ná sicut ius diuinú est, vt nemo asserendo falsum iuret, ita, vt quod iurando promisit, obseruet, si adsint alij comites, præceptú auté diuinú nó est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, vt id quod sub iuramento cadebat, sub illo ampliùs non cadat. Vt si quis iurauit ieiunium, qđ posteà obstaculú est vberioris virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorij, quæ est præterita, aut præsens veritas postquá iuratú est, non est mutabilis: ná ad præterita nó est potétia, & ideo dispensatio in illa fieri nó potest: dispensare autem in ipso actu iurandi, videlicet vt iures falsum, esset cótra præceptum diuinú. Materia auté promissorij, quia est de futuro, variari potest: vt quáuis fuerit prius idonea, quæ sub iuramento promitteretur, fiat posteà inidonea, vt impleatur, atq; in hoc dispensationis ratio consistit. Secundú argumentú est, Iuramentú in

Secundum argument. eius cómodum fit, cui præstatur: ille auté non videtur tale iuramentú relaxare posse: ergo multò minus Papa, vel alius, cui nihil iuramentum interest. Respósio est, bifariam quempiam posse alteri rẽ aliquam iurare. Vno modo, quádo illi id pollicetur quod est ei vtile: cui adeò iuramentum illud interest. Et ideò à tali iuramento potest ille iurantem absoluere: quia potest ius, quod habet alteri remittere. Alio modo, quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinú attinet honoré: qualia sunt opera pietatis & religionis: vt religioné intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc, inquit, ille, cui fit promissio, nó pốt iurantem absoluere: qm̃ iurationes huiusmodi nó fiunt propriè homini, sed Deo. Nisi forsan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens, cui fit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur.

Notanda solutio. Est ergo solutio præsens discretè obseruanda, vt intelligamus non omnem promissioné quæ verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Posset enim ignarus facilè decipi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cum tamé regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quádo enim quis amico pecuniá daturú se iurat, vel aliud eius cómodum facturú, id verú est: quando verò id quod promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit spécié habere voti, quæ Deo fit. Vt si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationé, seruitiú hospitalis & similia iures. Quòd si contrà arguas, sequeretur ꝙ si ego

Argumentum. amico iuratem pódus auri in doté suæ filiæ elargiri, nó posset ille mihi remittere, sicut si absolutè illud iuraté. Nam dotare virginé, videtur opus eleemosynæ, ac subinde pietatis atq; adeò esse votum, hoc auté videtur durum. Respóderur ꝙ huiusmodi promissiones sunt ancipites: & ideo videndú est, quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in gratiam ipsius humano more, iuramentú potest ab illo amico relaxari: sicuti ipsa puella idé sibi præstitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturam iam induit voti, quod ab homine relaxari nó potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandú est, quo animo id fecisti, videlicet an animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorẽ. In aliis verò materiis profectò res est dubia: vt si iurasti amico nó ludere, aut nó venari: si enim animú habuisti illi tantú promissioné facere, illique te dúntaxat obligare, ille tibi potest remittere secus si, per viá religionis id fecisti. Itaque quotiescunq; huiusmodi iuramenta specié habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratá, relaxatio pertinet ad Episcopú, vel Papá, secundú qualitaté materiæ. Et ideo quádo absolutè fiunt, ita vt qui fecit, discernere nequeat, qué animú habuerit censenda sunt, propter naturá materiæ, vota iuramento firmata.

Tertiũ arg. Tertiò argumentatur S. Thomas, & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi caussas Et est eiusmodi. Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papæ reseruatis: ergo eadẽ ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quæ iuramentorum relaxationes Papæ videntur remittere: vt c. verú. extrà de iureiur. Quæstio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respódet auté quatuor mébris. Primú est ꝙ vbi iuramétum fit, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posterius verò, licet seruari possit, cósultius tamé est vt nó seruetur. Secundum membrum est, ꝙ vbi iuramentú ambiguitaté habet, licitúmne sit, aut conducens, aut nociuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis, perpetuæ castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium mébrum est, quòd vbi iuramentum manifestum est esse licitum vtile & bonestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit, ad potestatem Papæ pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnúquemq; pertinere irritare iuramentum quod à sibi subdito factú est, circa ea quæ eius potestati subduntur: vt pater irritare potest iuramentum puellæ, & vir vxoris: vt habetur Num. 30. quod iam suprà expositum est. Quartum verò membrum nónihil haber ambiguitatis. Haud enim videtur hic Diuus Thomas iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiæ, sicut in votis, vt scilicet tria reseruentur Papæ, & alia cómittantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis: nempe vt illa de quibus ambigitur, an sint códucentia, subdantur Episcopo: reliqua

liqua verò reseruentur Papæ. Nos tamen proximè contrariũ dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur. Nã si votũ, arctius vinculũ est, fit, vt tantã facultatẽ habeat episcopus in vniuersa iuramenta, quantam in vota: nisi expressè sint reseruata. Respõdetur, ꝙ quantũ ad rigorem rationis, & iuris, nõ asserit D. Tho. contrariũ: sed quantum ad æquitatem, & vt tutiùs conscientiis consulatur, cõsueuit ecclesia res magis arduas ad Papæ tribunal deferre. Ad quã, vt habetur de baptismo, & eius effectu c. maiores. sunt maiores caussæ referendæ. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallatur vbi. n. res iurata, ambigua est, sitné expediens, facilior est dispensatio: & ideo cõmittitur episcopo. Quia quantò materia est magis ambigua, tanto est certiùs, & clariùs dispensandũ esse. Quando verò res iurata non est ambigua, sed palã est fuisse licitã, maior est ambiguitas, an sit dispensandum, difficiliorque adeò est dispensatio: quia re vera id nõ licet, nisi vbi res maioris commodi superuenerit. Et ideo reseruatur Papæ. Qua de caussa, vt inter arguendum adnotauit D. Tho. cano. si verò. & verũ, extrà de iureiu. & cano. Abb. de his quæ vi met. ve caus. fi. & 15. q. 6. per totum. & alij complures iuramentorum dispensationes à solo pontifice maximè leguntur factæ. Et ita præcipuè obseruandum est quando iuramenta fiunt hominibus quibus interest. illa. n. nunquã, aut vix vnquam, & tunc maximè de caussa, sunt relaxanda. Haud. n. negauerim, quin episcopus etiam id possit, nisi sint expressè reseruata. Vt sunt iuramenta super statutis collegiorum, scholarũ, & ecclesiarũ, quæ sunt Papæ, quorũ dispẽsationes sibi reseruat. Ac præcipuè illa, vt D. Tho. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarũ rerũ dispensandis fiunt. Hæc. n. iuramenta ne facilè eadem bona dilapidentur, Papæ solita sunt reseruari: Illa verò iuramenta quæ super beneficiis fiunt, licet plenariè ad Papã pertineant, tamen si quis clericus iurauerit nõ acceptare præbendam, nec ecclesiæ seruire, episcopus vbi expedire senserit, poterit sup eiusmodi iuramentis dispensare, immo & cogere, vt accipiat sicuti Greg. coegit Flor. Archid. accipere episcopatum, vt suprà citauimus cano. Florentinum. dist. 85. Est autẽ hic apprimè obseruandũ, ꝙ sicut de voto dictũ est, nemo in iuramentis sine legitima caussa dispensare valet. De quibus autem caussis, non opus est hic aliũ meditari tractatũ, præter illum, quẽ de voto libro proximo. q. 4. arti. 3. scripsimus: vbi eas latissimè dilucidauimus. Consueuit enim super iuramentis bifariam dispensari. s. aut directè aut indirectè. Directè autẽ, ratione subditæ materiæ, vt modò de rebus beneficiisq; ecclesiasticis dicebamus: in quorum dispensationem Papa plenissima fungitur potestate, atq; adeò facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiam feruntur ratione venditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dum fit, subintelligitur, nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio: vt patet c. venientes. extrà de iureiu. Immo vt de voto dicebamus, quantumcunque quis iuret non petere dispensationem, neque illa vti, potest vbi ratio id planè poposcerit, prælato iuramentum patefacere. & si ille voluerit dispensare, potest illa vti: sunt enim huiusmodi iuramenta & fatua & fictilia. Secundò dispensat ecclesia ex officio propter caussã: vt de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit, qui vim intulit, & vbi quis deceptionem aliquam, vel nimiam facilitatem citra consilium iurandi allegaret. Sed in hæc etiam dispẽsare valet episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum, iuramenta quæ illis fiunt, relaxãtur, vt patet 15. q. 6. cano. nos sanctorum, & can. iuratos. Fit deniq; dispensatio alias ob caussas, vt si licentiatus iurat non recipere doctoratum nisi in tali vniuersitate, & post superuenit caussa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat, non alius, si statuta sunt illius. In summa, vbicunque cedit in commune bonum nisi tertiæ personæ iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirectè verò fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramenti, vt si Papa episcopum functione sua priuat, aut regem regno subditos absoluit ne iuramẽto obedientiæ illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quæ quis iurauit, eo ipso iurantem nexu iuramenti absoluit. Hæc autem omnia plana sunt. In dubium autem repetere quis impræsentiarum posset, vtrum si Papa in iuramento sine caussa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sic vt qui contra iuramentum deinceps fecerit, non sit periurus? Exempli gratia, si ego iuraui pecuniam debitam creditori meo soluere quamuis Papa non me absoluere possit ab illo debito: quin virtute iustitiæ reddere conueniat, vtrum si absque vlla caussa dispenset in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabar, vt liber sim à periurio etiam si non soluam. Hoc autem satis libr. 1. discussimus. q. 7. art. 3. in dispensatione legum: quod post lib. 7. de voto resumpsimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minimè dispensationem esse validam. In illa enim, quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio neutiquam cadit. Cùm ergo de iure diuino sit, vt qui vouit reddat, atque adeò quòd quis iurauit, quamuis illa vincula ex voluntate vouẽtis, vel iurantis nata fuerint, nequeunt profectò sine caussa tolli. Et multo minus, quando iuramentum fit alteri cui interest, vt exemplo proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo, non solum id interest, quòd illi soluere tenear, verùm & modus, quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, vt in principio dicebamus, relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine vrgentissima caussa facere attentaret, relaxatio, nisi fallor, non teneret. Cætera vide in libro superiori de voto.

Dispensare super iuramentis non licet absq; legitima causa.

Dubiũ an dispensatio sine caussa sit valida.

ARTICVLVS X.

Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine quocunque tempore iurare.

CVm iuramentum actus sit religionis, & nõnunquam necessarius, meritò in calce eius disputationis quæritur, vtrum omnibus id competat, an aliqui ab eo præstando cohibeantur. Ad quod D. Tho. supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim & ratione Dei, per quẽ iuratur, æstimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimoniũ suæ veritatis illo indiget. Prima ergo conclusio

Conclusio prima. est: ratione prioris considerationis duo hominũ genera in solenni iurandi officio iure denotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuri verò & infames ab eodem officio arcentur. *Secunda conclusio.* Secunda: Ob eandẽ reuerentiã iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum, ut 22 q.5. Corne. Papa definiuit can. honestum. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Ex secunda ratione prouenit, ut personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debent.n. esse tantæ auctoritatis, ut citra iuramentum sit eis adhibenda fides. Vnde 2.q.4.c. si quis presbyter habetur, quòd sacerdotes ex leui caussa iurare non debent. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio: In necessitate, vel pro magna vtilitate licitum est illis iurare præcipuè pro spiritualibus negotiis: etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

Conclusiones istæ omnes habentur in iure: sed sunt dextero legitimoq; sensu intelligẽdæ, imprimis prima tam de pueris quàm de periuris habetur 22.q.5. can. paruuli. Et illico cano. pueri, explicatiùs designatur ætas, nempè quòd ante annos 14. iurare non cogantur. Sed perspice differentiam, quòd pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem vigere in illis ratio apparuerit, & vltrò se ad iurãdum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. *Nota.* Periuri verò etiã si iurare voluerint cohibentur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideò minùs illos ius admonet, ut iurare caueant: periuros verò vitium ipsum inidoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. *Conclusionum moderatio.* Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & D. Thom. intelligit, ut in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequens, quòd qui periurus anteà fuit, dum priuatim, ut reliquum vulgus iurat non magis peccat, quam reliqui: neque dum iterum deierat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam: vnam scilicet, quia periurium, atque alteram, quia fit post aliud. Immo verò periurus non quicunq; à ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeo condemnatus. Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus. *Iusiurandi veneratio.* Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato, quæ iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia illa, ut nemo nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamen olim inhonestum aliter fieri, ut quasi ad sacrosanctum sacrũ altaris, sic ad iurm̃ accederetur: nẽpe ut iuraturus attentiori animo secum reputaret certissimumne esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat. Quapropter, & aliis circunstantiis exornabatur iuramentum, ratione loci, ut nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attacto, quæ sacerdos in manibus teneret: quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum præstaret. *Chrysosto.* Vnde homil. 15. ad populum Chrysostomus. Non ita gemo & deploro quospiam in viis iugulatos, audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cùm video quempiam prope mẽsam *Ethnicorũ religio.* hanc scilicet altare venientem, & manus imponentem, & euangeliis iurantem attactis. Immo & apud Ethnicos, ut inter Romanorũ problemata apud Plutarchum extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, ut iuraturus admoneretur quãtum iudicium præstando iuramento deberetur. *Declaratio tertiæ conclusionis.* Tertia conclusio: nempe ut honor ille sacerdotibus deferatur ne pro leuibus iurent loco citato, cano. si quis presbyter. 2.q.4. habetur. Vbi adhibetur, quòd vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogentur, & 22.q.5. cano. nullus primo cauetur, ne vllus ex ecclesiastico ordine quicquam laico cuiquam super euangelia iurare præsumat. Adiicitur autem eodẽ canone, si quis presbyter. & in proximo, presbyter, quòd in certis caussis, nempe ad purgandam suam *Ethnicorũ mos.* innocentiam, & pro aliis caussis spiritualibus iurare eis liceat. Fuit enim etiam in lege naturæ tanta sanctitate habitum iuramentum, ut à personis integræ vitæ & intemeratæ fidei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutar. quòd viris ingenuis & nobilitate insignibus iusiurandum tormenti genus erat: seruis nanq; & mancipiis non deferebatur iuramentũ, sed in eculeum rapiebantur, ut quæstione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenuis, quos torquere non licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendam veritatem, quod seruis tormentum. *Iurandi abusus.* Continebat prætereà eorum religio, ut neq; Diali flamini neque sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorum assertio pro iureiurando duceretur. Quòd si cum ista iuratoriæ religionis sanctitate abusum nostrorum temporum conferas, non poteris non locum deplorare, in quem Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, immo de improuiso abripiuntur ad iurandum sine delectu cuiuscunque sortis homines, nempe bubulci, muliones, baiuli, ebrij, & helluones, neque verò in templo, sed vbi ius iurare absq; vlla præmeditatione coguntur. Neque verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed promiscue uti seculare vulgus iurare coguntur: immo ipsi se offerunt. Qua de re adeò iurandi religio iam viluit, ut periuria, pro minimis delictis *1. Argumẽtum D. Thomæ.* habeantur: Sed de hoc q. seq. art. 3. iterum: vbi de tertio comite repetendus est sermo. Primum argumentum D. Thom, est, iuramentum ad confirmationem inducitur, ut ait ad Heb. 6. Pau. Vnicuiq; autem suũ dictum confirmare congruit: ergo quicũq; iurare potest. Responsio ad minorẽ præmissã dirigitur. Quidam enim sunt quos ob proprium defectum dicta sua iuramento firmare non decet. *2. Argum. ex Chryso.* Alij verò, quos propter firmitatem suæ auctoritatis eo non indigent. Secundũ argumentũ sumitur ex Chriso. homil. 44. super Matt. c. 25. vbi ait, Si aliqua caussa fuerit iurandi, modicum videtur facere, qui iurat per Deum: sed qui iurat per euangelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: Stulti, scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter scripturas. Quibus verbis docet grauius esse iurare per Deum, quàm per euangelia. Quicunq; autem & quocunq; tempore communi locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunq; conditionis possunt

per

per euangelia (quod leuius est iurare, respondet D. Tho. interpretando Chrysostomum, nempe quod iuramentum secundum se consideratum grauius est, cùm fit per Deum, quàm cùm fit per euangelia. Nam vt ait ad publicolam August. Quanto fortius est id, per quod iuratur, tanto iuramentũ strictiùs obligat. Nihilominus econuersò propter modum iuramenti potest fieri grauius, dum fit per euangelia solenniter: tum quòd cùm fit solenniter fit cum maiori deliberatione, quàm dum fit priuatim per Deum: tum etiam quòd maius esset tunc scandalum periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibitæ sunt personarum aliquæ conditiones, à iuramento solenni per euangelia, quæ iurare, vt reliquum vulgus, per Deum permittuntur. Quæstione autem sequenti ar. 3. de hac re iterum. Tertium argumentum est, Idem esse effectus non potest contrariarum caussarum: excluduntur autem aliqui à iuramento propter defectum, vt pueri & periuri: ergo nulli debent propter excellentiam excludi, vt sacerdotes. Respondetur non esse absurdum, quòd in priori præmissa negatur, nempè, vt aliqui excludantur, quia maioris sunt auctoritatis, quàm vt eos iurare deceat: alij verò, quia minoris, quã eorũ iuramento stetur. Quartum denique argumentum est: nullus homo in hoc seculo tantæ auctoritatis est quã Angelus. Nam vt Matth. 11. ait Christus, Qui minor est in regno cœlorum, maior est Ioanne Baptista: Angelus autem, vt Apocalyp. 10. legitur, iurauit per viuentem in secula seculorum ergo homo quantæcunque sit dignitatis, iurare potest. Responsio autem est, quam in priori articulo copiosè dilucidauimus, Enimuerò, vt Deus minimè ob id iurat, quòd necesse habeat asserta sua per aliquid fortius confirmare, sed ad ostendendum immobilitatem illius quod iurat: sic & Angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quod affirmat, ex immobili infallibilique Dei dispositione procedere. At verò quoniam homines non iurant, nisi vt certiora dicta sua faciant illi qui sunt ex imis dignitatis, iuramento non indigent.

Grauius iuramentum p Deũ, quã per euangelia.

3. Argum. D. Thom.

4. Argum.

Angelorũ iuratio.

QVÆSTIO II. DE PERIVRIO.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum falsitas requiratur ad periurium.

Vamuis D. Tho. alium ordinem seruauerit inter quæstionem de iuramento, & hanc de periurio materiam superstitionis interserens: qm̃ tamen non est mihi animus illam, quæ latissima est materiam modo tractare, ordini consentaneum duxi, virtuti iuramẽti extremũ periurij vitium adiungere, quam q. sententiarum Magister in 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Tho. generalis: Vtrum. s. vniuersim omni periurio falsitas insit? Ad quam q. vnica conclusione affirmatiua respondet, s. quòd de ratione intrinseca periurij est falsitas. Hoc primum patet ex eius definitione, quæ rei naturam exponit. Est enim periurium vt loco citato ait sententiarum magister, nihil aliud, quam mendacium iuramento firmatum. Ratione autem id confirmatur. Morales actus, vt 12. q. 1. ar. 2. definitum est, ex fine sortiuntur speciem: finis autem iuramenti est confirmatio dicti humani: confirmatio autem eiusmodi per hoc fit, quod illud dictum firmiter ostenditur esse verum: quod quidem rei falsæ contingere non potest: ergo falsitas confirmationi veritatis opponitur, quæ ideo finem iuramenti euacuat. Fit ergo ex his consequẽs peruersitatem iuramenti quod periurium dicitur, à falsitate præcipuè speciem sortiri, atque adeò de ratione periurij esse falsitatem, sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

Conclusio.

Periurium

Quæstio hæc egregia est, per q̃ præcedens perfectiùs elucidatur. Nam quoniam opposita iuxta se posita, clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuabant, vsque ad hũc locum supersedimus. In introitu verò examinationis præsentis conclusionis, obijcit se contra probationem eius Caiet. qui hanc saliuã deglutire non potest, quòd finis iuramenti sit confirmatio humani dicti. Quod tamen D. Tho. vt superiori q. art. 4. & 5. & hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Rũ vero suę formidinis est: quia concedere submetuit id, quod nobilius est, nempe actum religionis (qualis est iuramentũ) referendũ esse ad id, quod est ignobilius, puta ad confirmandum hominis dictũ, ceu mediũ ad finem. illi tamen nempe ar. 5. satis responsum à nobis est, videlicet non esse formidandũ finem iuramenti esse firmare humanum dictũ, quandoquidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur, quod illic copiosiùs explicuimus, Hoc ergo prætermisso non nihil profectò ambiguitatis conclusio habet S. Thom. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium videtur sequi falsitas. Immo etiam si iuratio sit vera, aliunde videtur habere posse rationem periurii. Et ratio quidem hæsitandi est, quam hic D. Tho. argumento 1. tangit, & p̄cedenti q. ar. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hieremiæ 4. iurabis, viuit Dominus in veritate in iudicio, & iustitia, tres illos comites, scilicet, veritatem, iudicium, & iustitiam, sic esse iuramento necessarios, vt quandocunq; illorum vnus defuerit, periuriũ fit: potest autẽ assistente veritate deesse vel iustitia, vel iudiciũ, & tunc quidẽ erit absq; falsitate periuriũ, vt verbi gratia: Si quis iuret hominẽ occidere, quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentũ, vt D. Bonauentu. in 3. dist. 39. q. 1. refert non deficere, qui negarint omne periuriũ esse mendaciũ, immo citra mendacium, vt argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neq; verò Hieron. ait q; vbicunque aliquis triũ comitũ defuerit, fit mendacium, aut falsitas, aut periurium: insinuans, q; citra falsitatem, & mendacium potest esse periurium. Et certè ad ipsum ratione cõfirmare videtur. Nã cum veritas sit vnus comes per se ab alijs duobus distinctus, fit vt peruersitas iuramenti accidere possit absque falsitatis vitio, per hoc quòd desit, aut iustitia aut iudicium. Hoc tamen non

Caietanus.

Dubitatio.

Hieronym.

Bonauent.

obstante respondetur omni periurio germanã esse falsitatem, propter ratinnem S. Tho. Etenim periurium & legitimum iuramentum è regione opponuntur: legitimum autem est veritatis confirmatio. Cùm ergo falsitas veritati opponatur, exactiùs D. Tho. loquitur dum ait, omne periurium aliquã falsitatẽ inuoluere. At verò, vt vera sit hæc sententia, non dẽt accipi falsitas, vt est cõtraria veritati, quę est primus iniurandi comes: hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quandoquidem absque illo primo comite, qui est veritas, possit periurium accidere: sed accipitur falsitas, vt sit commune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait D. in solutione primi, ꝙ primò & principaliter (adde & maximè propriè & formaliter) periurium est, vbi deest actu veritas, quæ est primus comes: tunc enim actu exurgit falsitas: atque id potissimum, dum quis consultò, scilicet sciens & prudens intendit falsum asseuerare. Siue in iuramento fiat assertorio, siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere. Vadit enim expresse tunc contra mentem, vbi perficitur ratio mendacij, quam quidem falsitatem suprà diximus in promissorio semper esse peccatũ mortale, etiam si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemque proinde gradus est, quando quis iuramento assertorio iurat, id quod verum est putans esse falsum. Nam vadit etiam contra mentem, atque adeò formaliter est mendacium: licet materialiter verum iuret: quare semper erit mortale crimen. Hoc ergo iuramentum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eò quòd verbum menti non consonat; dicitur autem quando est promissorium, ab effectu dolosum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cùm quis id quod falsum est iurat, putans esse verum: ex negligentia tamen, quia diligentiam omisit: quam adhibere tenebatur, vt certior fieret. Erit tñ peccatum non semper mortale, sed ſm negligentiæ culpam. Secundariò autẽ falsitas inest periurio defectu secundi comitis nẽpe iustitiæ, vt si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tũc. n. licet illud facere proponat, atq; adeò insit ei veritas, quæ est primus comes, deest tamen ratione contrariæ obligationis veritas quæ est quoddam falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, proptereà quòd id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaq; licet postea sit facturus, tamen iurãdo deierauit, atq; adeò quodammodo falsum iurauit in virtute contrariæ obligationis. Atqui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: nam licet illud possit implere, vt suprà diximus, ad id tamen non tenetur. Et ideò est quædam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, vbi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leuiter tamen, ac temere scilicet aut citra necessitatẽ, aut citra cordatam aduertentiam, vt certior veritatis fiat antequam iuraret, licet insit illic simpliciter veritas, est tñ quædam falsitas in potentia, proptereà quòd, qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut contrariæ obligationis, aut contrarij consilij: at denique tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu & ordine. Qua vtique ratione superiori q. art. 3. vt omne periurii genus ad normam euangelicæ prohibitionis exigeremus, quæ est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis, quod neque illis gradibus falsitatis admissis tueri possumus omne periurium esse mendacium, vt Magist. senten. ait, & D. Tho. consentit. Nam vbi quis id iurat, quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum periurus est. Et tamen non vadit contra mẽtẽ, atque adeo neque mentitur: hoc enim est mentiri. Et multò minus, si id quod iurat, verũ est: non tñ veritatem satis explorauit. Respondetur quòd in priori casu vadit contra mentem quam tenebatur habere, & habuisset, si diligenter rimatus esset veritatẽ. Et in posteriori quodammodo dicitur ire cõtra mentem, proptereà quòd non habet mentem tam veritatis consciam & certam, quam iuramento affirmat. In secundo argum. inquiritur, vtrum iuratio veritatis per falsos Deos mereatur nomen periurij? Apparet enim potius hoc esse periuriũ, quam iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim quod in re potissimum est, species eius pensatur, in iuramento autem id per quod iuratur, præstantiùs apparet, quàm id quod iuratur: nam illud habet rationẽ principii, quo veritas confirmatur, hoc autẽ conclusionis: & secundum Aristotelem in posterior. principia potiora sunt conclusione: ergo iuratio per falsos Deos, inde potius deberet dici periurium, quã iuratio falsi per verum Deum. Respondet autem D. Tho. illud non esse periurium: immo periurium ab eo solùm, quod iuratur sortitur speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimen esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namque id ꝙ habet rationẽ caussæ efficientis, qualia sunt principia, potissimum est: in moralibus autem potior est finis: & quia finis iurandi est confirmare veritatẽ, ex defectu veritatis iuratio periurium fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos Deos peruersum sit iuramẽtum, speciesque idololatriæ, vt art. 3. videbimus, non tamen dicitur periuriũ: quia finẽ iuramenti non tollit, qui est veritas: ex quo sequitur, non omne prauum peruersumque iuramentũ esse periuriũ: de grauitate verò peruersitatis, quæ est iurare per falsos Deos, quãuis vera sit iuratio, dicemus art. 3. Tertium argu. est expositio August. in sermn. 28. de verbis Apostoli Iacobi, vbi tria profert periuriorum exempla. Primum est illius, qui falsum iurat, putans esse verum. Secundũ illius, qui iurat falsum, putans esse falsum. Tertium illius, qui iurat id quod verum est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Tho. actus morales procedere, à voluntate cuius obiectum est bonum apprehensum. Ob idque ex apprehensione & intentione æstimanda est morum forma: conditio autẽ non apprehensa ꝑ intellectum dicitur materialis. Et quoniã forma est per quã actio est bona vel mala, malitia & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat putans esse falsum, siue materialiter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autẽ id iurat, quod putat esse verum, id tamen fortè est falsum,

nisi ali-

Conclusionis expositio.

Tres falsitatis gradus.

Argumĕtũ contra prædictam sententiam.

2. Argum. D. Thomæ.

Responsio.

3. Argum.

nisi aliqua interuenerit negligẽtia, nullũ est peccatũ: si vero illa antecesserit, tanta est culpa periurij vel mortalis, vel venialis, quãta fuit in negligencia. Quocirca suo genere peius est periuriu formale hoc est secundũ intentionẽ, putà cum putat iurare falsum, quàm materiale, id est, cum putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic August. quia ream linguam non facit nisi rea mens

ARTICVLVS II.

Vtrùm omne periurium sit peccatum.

NOn quærit de quantitate peccati, venialis aut mortalis (hoc enim articulo proximo ser- uatur) sed in genere an sit peccatũ? Et respondet vnica cõclusione affirmatiua, quod omne periuriũ est peccatũ, asserta ab Aug. loco modo citato super Iacobũ, vbi generaliter de p. iurio loquens, ait: Videte quàm ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis extermi- nanda. Et ratione præterea fit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actũ religio- nis, per quẽ & Deum fatemur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & prouidere quantũ ad voluntatẽ. Qui autem ipsum in testẽ falsi profert, aut ignorantiæ notam Deo inurit, videlicet quod aliqua eũ lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempe quòd consultò velit fal- sum attestari: quotum vtrũq; contra eius debitã reuerentiã impiũ est. Fit ergo manifestum, periuriũ omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quando nihil absurdi esset aliud in per iurio, quàm quod vniuersum, vt modo dicebamus, quodãmodo includit mẽdaciũ, esset peccatum. Nam mendacium absque peccato fieri non potest verum. Propterea periuriũ vitium est priori decalogi ta bulæ aduersum, videlicet transgressio secundi præcepti, Ne iures vana per eum. Iam enim vt proxi- mè dicebamus ar. 3. superiori q. expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, ini- quo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periuriũ est peccatum, vi- delicet, & quia mendacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem dehonestatur. At- que adeò cæteris paribus simplici mendacio absurdius crimen ẽst. Sunt autẽ vt Bon iuent. in 3 distin. 39. q. 1. periurium esse contra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidentariũ est periurio. Nam falsum testimoniũ dicere, & citra iusiurandum vsu venire potest, & peculiarem habet materiam: nẽpe certam speciẽ iniuriæ, quæ proximo irrogatur: iuramentum verò multò habet ampliorem siluam cum ad assertorium & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequenti patentior fiet, pluribus non indiget modò verbis. *Conclusio.*

Primum arg. S. Thom. est: quicunq; non implet quod iuramento firmauit: periurus esse videtur: quando quis autẽ iurat facturum se illicitũ, puta adulteriũ, vel homicidiũ, si id facto expleat, peccat, ergo si non faciat, non peccabit: aliàs esset perplexus: & tamen tunc videtur periurus non verifican do id quod iurauit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem quòd eiusmodi iu- rans iurando quidẽ fit periurus: quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Neq; verò eò quòd non implet fit reus periurij. Cuius ratio notanda est: quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit, ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, vel adulterij pecca ret: quia vt suprà declaratũ iuramentum illud relinquit materiam illã illicitã in sua natura. Et eodẽ ferè modo respondetur ad secundum quod ille qui iurauit opus supererogationis non facere, non tunc quando non implet periurus est: immo consultius facit iuramento contrauenendo: quia illa non erat materia iuramenti: sed quando iurauit tunc fuit periurus. Ad tertiũ de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quã post cognoscit esse iniquam, aut durã, aut importabilẽ, qui videtur non soluendo promissum non delinquere & tamen esse periurus. Respondet quod nemo se alteri obli gare potest, nisi sub debita conditione, scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitum honestum, & tolerabile: & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertũ hærere quis forsan du- bius posset, vtrum quicunque voluntatem se alterius in genere facturũ iureiurando pollicetur, mor tale delictum committat. Sunt enim, qui re vera non circa iniuriã antequam suam voluntatem expo- nant ab amicis petunt, vt quicquid ab eis expostulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filio- rum Zebedæi apud Christum postulatio, Matthæ. 20. qui eum adorabat petens aliquid ab eo: Et ma tris Salomonis apud filium 3. Reg. 2. dicentis, Petitionẽ vnam paruulam ego deprecor à te. Est ergo dubium vtrum illa generalis concessio crimen sit mortale: maximè si sub iureiurando fiat. Ambigui tatis autem ratio à parte affirmatiua est quod qui iurat se quidquid alter petierit præstiturũ, in confuso pollicetur etiam malum perinde atq; ille qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis exem plo comprobatur Matth. 6. Nam propter iusiurandum sub quo Herodiadi, quidquid petisset, fuerat pollicitus, capite obtruncauit Ioannẽ A parte vero negatiua extat nihilominus argumentum, quod eiusmodi pollicitatione multi imprudentes faciunt, qui tamen non arguuntur lethalis criminis. Respondetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est einsmodi petitionibus generali- bus nequaquã antequã explicentur annuere id quod Christi exemplo didicimus: nihil enim Zebe- dæi vxori concessit antequã interrogaret, quid vis: ac subinde petitionem intelligens tenuit, dicens ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequã intelligantur, sub iura- mento assensum præbere animo absolutè implendi quidquid ille petierit, peccatum mortale est ge- nere suo. Nam qui sic iurat animo destinauit etiam absurdũ si postularet facere vti Herodes. Dixe- rim quede suo: nam ex circunstãtiis fieri hæc potest promissio citra culpã: videlicet cum inter viros probos vsu venit: nẽpe quando iurans certò scit nihil ab alio deposceudum, nisi quod more & iure fieri possit, neq; si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpa saltem veniali tale pro- missum excusari põt. Et ideo viri prudentes & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere ~~: & vt illis~~ imprudentia id promittere *3. Argum.* *Dubitatio.* *Duo impru dentiæ gra dus.*

Impudentia aliis ast petere. Secundus (hoc deficiēte) prudentiæ gradus est, illa facta cōcessione, vbi posteà cōstiterit iniustū peri nō stare ꝓmisso. Quod nos Salomon exēplo docuit, sanè q petitionem matris, postquā illa suā mentē aperuit implere renuit. Qm̄ in eiusmodi promissionibus conditio honesti, etiā si iurans eā non apposuerit, subintelligitur. *Agesilaus* Vnde Agesilaus Rex cùm quidā illū improbè postulandu vrgeret, dicens, sibi id quod petebat ꝓmisisse, quasi illa ratione fas non esset negare rñdisse fertur. Si quidē iustum est quod petis promisi: sin minus, dixi, nō promisi. Et iuridicū axioma ē in malè promissis rescindendā fidē. Extrema ergo dementia in Herode fuit ꝓp̄ iusiurandum p quod in confuso Herodiadi fuerat quidquid postulasset pollicitus, nefandū illud scelus patrare. Tametsi nō tñ ex iurandi religione, q̄ ex amoris turpitudine illud emanauit. In quarto atq. explicatur quem admodum obligatio iuri vnius personæ non transit in aliam. Neq; verò in aliā materiā. Argm̄.n.est, Promissoriū iurm̄ ad futura se extēdit: pōt autē obligatio illa p rei mutatione tolli. Quod.n.ciuitas modò iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minimè illos ligat: Et canonicus dū hæc statuta iurat, alia si addantur, seruare nō cogitur: & nihilominus isti ciues & canonici videntur quodammodo iuramentū transgredi: ergo non omne periurium est peccatū: Responsio autē *Quadrifida responsio.* est quadripartita. Primū enim notandū iusiurandū esse actionē personalē: & nō cōmunē: sicuti enim tota ciuitas excōmunicari nequit, ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurēt, vel in singulari vni facultatem faciāt hoc pro omnibus iuramentū præstandi. Quare virtute iuramenti quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idque quotiescunque aliquis in senatū, aut in capitulū recipitur, tenetur statuta iurare: aliàs ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento à maioribus præstito. At tamē secundò q teneretur quicunq; ciuis etiā iniuratus ex æqua fidelitate: Nā qui fit bonorū particeps fit subinde & onerum: si antē nō seruaret, non esset ob id periurus. Qua vtiq; ratione etiā si pater iurauerit quidpiā soluere, non tenetur filius ipso defuncto, vi iuri paterni id soluere ita vt non soluēs sit periurus: sed tenetur tanq̄ hæs paternū debitū reddere: verū est tñ q paterna iuratio arctius perstringit hæredem, q̄ si non fecisset iurm̄. Pari modo si rex, episcopus aut canonicus, ad dignitatē absq; vllo iurō admitteretur, non perstringeretur virtute iuri antecessorum constitutionib. stare: teneretur tñ ex cōi fidelitate postq̄ dignitate & eius fructib, & honoribus fruitur, iura illi annexa seruare. Par hæc de iureiurandis censendū est, quæ caussarum patroni, & procuratores nomine suaru partiū præstant. Id.n. dupliciter fieri pt: vno modo absq; spāli facultate partis ad singulare illud iurm̄ *De iuramētis alteri° nomine præstitis* præstandū & tunc ille pro quo iurm̄ præstitum est, non sic ligatur, vt si non impleat periurus sit: tenetur tamen stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigendum: si tamen dominus caussæ ad singulare aliquod iuramentum præstandum agenti suo dedit: tunc iurm̄ ꝓcuratoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam etsi iuramentum perinde atque matrimonialis contractio, actio sit personalis, potest nihilominus per destinatum ad id procuratorem cen matrimonium, celebrari. Sed rogas, Nunquid dum quis procuratorem in propria caussa instituit potest illi gñalem facultatem facere, quodcunque iurm̄ exhibandi, quod ipse iudicauerit esse licitum? Rñdetur nequaquā id fas esse, taliter vt iurm̄ procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profectò ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quamcunque veritatem licet, sed illam tantum quā prius certo cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque adeò iure nō admittenda; nisi in singulari, dominus caussæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quò fit vt illa iuramenta procuratorum nomine suarum partium potius sint ceremonia iuris quibus partes stare tenentur, si modo licita sint & honesta. Tertium dictum D. Thom. est q canonicus vel senator iurās statuta ecclesiæ vel reipublicæ nō iurat, nisi illa quæ illuc vsq; edita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, non tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit non solum facta, sed facienda custodire: Tenebitur tamen tanquam socius illius familiæ ex vi statutorum, quæ vim habent coactiuam legum si honesta sint, & aliis conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamen verbum nisi intenderit se obligare etiam ad futura, notandum illam intentionem, non esse licitam, nisi tacita conditione si ædenda statuta fuerint vndequaq; iusta immo nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia, vt modò dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certò nouit iurare.

ARTICVLVS III.

Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.

Conclusio. POstquam in genere constitutum est omne periurium esse peccatum, interrogat in specie an omne sit peccatum mortale. Et respond. vnica conclusione affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatum mortale: Cuius prima ratio est quidquid est diuino præcepto contrarium, est peccatum mortale: periurium autem est contrarium illi præcepto. Leuit. 19. Non periurabis in nomine meo. ergo omne periurium sui ratione est peccatum mortale. Secundò probatur. Nam id propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in posterioribus loquamur, magis est tale: vt si aqua est calida propter ignem, vittuosior est in igne calor. Confitemur autem id quod per se est veniale peccatum vt ociosum verbum, si fiat in Dei contemptum, fieri mortale: ergo fortiori ratione periurium, quod suapte natura contemptum Dei innatum habet, quia est vitium reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatum mortale. Poterit autem ratio paulo differentius sic informari. Peccatum mortale est quod Dei proximivé charitati aduersatur: omne autem periurium diuinæ charitati repugnat. Deum enim eiusque religionem despicere, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat: ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit differendi campum. Et primum omnium conclusio Diui

Thomæ

Thomæ, cum suis probationibus neque adeò perspicua est, neq; omninò certa videtur. Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periuriũ genere suo sit peccatũ mortale, sicuti furtum & homicidium: & tamen titulus quæst. fuit vniuersalis vtrum omne periurium in indiuiduo quomodocunq; fiat sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorũ partem affirmatiuam in vniuersum sustinere. Et vt artic. 7. dicebamus, periurium assertorium, quantumcunque leui materia fiat est mortale: neque in hoc simile est furto, quod ratione tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentum: neque in promissoriis; neq; in assertoriis omne periurium esse mortale. Iam enim suprà diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimam quam non soluat esse periurium, non tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret venialiter, peccare periurium facit veniale. Itẽ si quis citra iudicium discretionis iuret putans id esse verũ, quod iurat, est periurus, & tamen non semper lethaliter peccat, sed tantum quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantũ ratione generica esse peccatũ mortale, an verò vsque adeò ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale. *Dubia circa conclusionem.*

Ad quam quidem q. per vniuersas periuriorũ species discurrentes 7. conclusionibus respondemus. Et vt ordinem à scelestissimis auspicemur, 1. conclusio sit. Scelestissima periuriorum species est blasphemia, & inter blasphemias illa q̃ est idololatria, vt per falsos Deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemiæ inquam multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrũ facit propositũ, quæ sub forma fit iuramenti. Et quod eiusmodi iuratio sit omnium impientissima, nemo dubitare posset, nisi quod August. ad Publicolam secus & absq; discretione audierit. Et refertur. 22. q. 1. can. mouet. Ait quippe q́ sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) quàm per Deum verum fallaciter; quod fit citra blasphemiã. Quantò enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est pœnale periurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nã blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est namque blasphemia maledictum & conuiciũ in Deũ ipsum iactatum, quo vel honori ipsius & dignitati quidpiã detrahitur, vel quod ei non conuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: per blasphemiam verò sua ipsius veritas in essendo offenditur: qui autem per falsos Deos iurat insigne blasphemiæ genus Deo impingit, sanè qui honorem vni Deo debitum aliis qui non sunt eo digni impartitur. Secundò apertius arguitur Blasphemia, vt 2. 2. q. 13. auctor est D. Tho. confessioni fidei opponitur, quæ primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species atque adeò contra primum mandatum de vno colendo Deo committitur: cum periurium non fiat, nisi cõtra secundum: Peccatum autẽ quod primo mãdato opponitur magis impium est quàm quod fit cõtra secundũ. Et tertio inde id fit manifestum, q́ qui per falsos Deos iurat manifestarius idololatra est, vt pote qui actione illa pseudodeos coleret si illis, aut supplicaret, aut sacrificaret. Vnde Hiere. 5. vbicunq; Deos filiis Israel æqua libra improperat nẽpe & quod ab eo ceu à potestate defecissent, & quod iurarent in his qui non erant Dij. Quapropter Chrysost. in imperfecto Idololatrã se inquit facit omnis, qui per aliud à Deo iurat: idololatria verò scelestius sacrilegium est, quam periurium. In summa, qui Deũ diffitetur esse solum Deũ, atrociorẽ ei irrogat iniuriam [vt pote qui in suam ipsius substantiam & quidditatem impius est,] q̃ qui contra eius scientiam & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius cõtra ipsum delinquit. Immo verò, vt August. ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus, in libro contra Menda. ait blasphemare ideo peius est, quàm peierare, q́ peierando falsæ rei adhibetur testis Deus: blasphemando autẽ de ipso falsa dicuntur. Ergo cũ reuera qui per aliũ q̃ per verum Deũ iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo verò, putà q́ non sit solus Deus, fit vt multo impius sit iurare per falsos Deos q̃ deierare. Sed ais forsan hoc tantùm concludi, q́ falsum iurare per Deos falsos sit peius, q̃ per Deum verum. Immo verò idipsum concluditur, etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idololatriæ permanet, hoc est falsorum Deorum cultus. Dicendum ergo ad Augu. q́ cùm illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quantum ad rationẽ attinet periurij, cuius quidẽ substãtia est falsum iurare, minus malum est veraciter iurare per falsos Deos, q̃ mendaciter per Deum verum: immo illud vt art. 1. dicebamus non est periuriũ. Et ad idẽ attinet id quod subdit, q́ quanto id per quod iuratur, sanctius est, magis est pœnale periurium, si eius intrinsecam rationem consideres. Nihilominus ratione idololatriæ, quæ illic inuoluitur, nunquam August. negasset esse delictum periurio grauius. *Responsa dubiorum. 1. Cõclusio. Impietas ssima iuratio per falsos Deos. Augustin.*

Definitio autem q. huius aliam suscitat, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iusiurandum per suos Deos petere & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cum ipse iurando etiã verũ per suum Deum, actum idololatriæ exerceat, atq; adeò enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augustin. nihilominus eodem loco affirmatiuè respondet, illud esse licitum. Et ratio est, q́ cùm idololatra more & vsu paratissimus sit per suos Deos iusiurandum præstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quàm vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem Catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quam mortalium quicunq; cuiuscunque sit religionis, in pactis & fœderibus seruare tenetur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui vt Genesi. 39. refertur cùm fœdus iniissent, mutuò sibi iurauerunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem innuitur Genes. 26. de Isaac, & Abimelech, quorum vterque forte alteri per proprium Deum iurauit, licet vt ait August. non sit ita cõpertum. Ex quo fit consequens, quòd tam idololatra, quàm gentilis iusiurandum suum seruare teneatur: non quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quàm secundum suam conscientiam iureiurando confirmauit. Atqui hic est le- *Alia quæstio. Gentilis tenetur suũ iuramentũ seruare.*

gitimus sensus August. qui refertur 22. q. 5. canon. Ecce dico, vbi ait, quòd qui super lapidem falsum
iurat, periurus est. Quod quidem glossa nescio quo ficto interpretamento aliorum vertit, quam res
habet. Ait enim August. suos parœcianos reprehendere, qui cum super libru iurare debebant lapidē
aliquem loco libri supponebant, vt eos deciperent quibus iurabant. Quo, ideo ait Augustin. iura-
mento ligari, quandoquidem alii putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur
verba August. in proprio loco non consuluisse. Alia alij etiā Theologi illo loco affingunt, quæ non
sunt relatu digna. August. enim illic non loquitur nisi de iuramentis gentilium: quibus inter omnia
Iouem lapidē iurare. solennissimū erat per Iouē lapidem iurare. inde tractum, vt apud Liuium lib. 1. & apud Gell. & apud
vniuersos Latinos, quod cœremonia ineundi fœdus, erat vt pater patratus manu tenens lapidē, cō-
ceptis verbis iuraret, & tunc suem lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est: ferire fœdus. Illum
ergo lapidem appellabant Iouem, quatenus testis fœderū erat. Ait ergo Augu. non q qui super, sed
qui ad lapidē, scilicet Iouem, iurat, quamuis re vera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per cū
Alia quæstio. quem putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidem illam seruare. Sed rogas fortasse, verū talis idolola-
tra ratione iuramenti, arctiùs sit deuinctus, quam si absq; iuramento fidē suam obligasset? Augu. n.
ad Publicolam, hoc dumtaxat ait, q qui per Deum falsum iurat verum, semel peccat: quia iurat per
quem non debet: qui autē per eundem iurat falsum, bis peccat. quia præterea iurat falsum: Et idem
est, si non impleat iuratū promissum. Respondetur autem eiusmodi Ethnicū non teneri arctiùs ab-
soluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frangens nulli vero Deo aut rei sacræ iniurius
est, sed illi peoitus, cui fidē frangit, neq; veram religionem contaminat: sed tamen tenetur ex hypo-
thesi, id est, supposita eius fallaci conscientia qua putat per verum Deum iurare. Est enim Theolo-
Secundus blasphemiæ gradus iurandi. gum axioma, erroneā conscientiam obligare. Hic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iu-
randi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, vt per so-
lem per Mercurium, &c. quod 22. q. 1. ca. clericum. Carthaginense concilium vt blasphemum danat
quem canonē superiori q. art. 6. emunctius exposuimus. Tertiò ordine blasphemiæ veniunt Chri-
Cont. Carthaginen. stianorum quæ formā habēt apostasiæ. Qualia sunt quinq; illa verba in Hispanis damnata, scilicet,
Non credo in Deum: seu vt fingunt de Deo discredo. Item de Deo reniego, quod est ipsum abnegare
Tertius gradus. & adiurare. Et Pesse, hoc est Deo displiceat, eúmq; tædeat huius aut illius rei: ac denium per Dei vi-
tam. Prima nanque tria genera significationem infidelitatis habent & fidei abiurationis. Est tamen
Iuramenta Hispanorū adnotandum huiusmodi blasphemias non esse re vera apostasias, Nam qui sic iurant non habēt ani
mum desciscēdi à fide sed iræ impetus verba illa extorquet blasphema. Etenim vt vera apostasia &
Nota. defectio à fide ex superbia nascitur, vt hæreticorum exēplo constat, sic huiusmodi Christianorum
blasphemias flammatabilis profert. Sunt tamen suprà quàm dici potest enormissimæ. Sic enim de fi
de blasphemare, quam in baptismo profitemur, etiam apud Turcas & impurissimos idololatras eēt
exhorrendū. Quare non est æstimanda huius impietatis immunitas de sola ciuili pœna, quæ leuissi
ma est carceris. Est enim citra controuersiam latissimè grauior culpa apud Deum, quàm homici-
dium: quandoquidē, vt suprà iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatū
Blasphemiæ enormitas. attinet. Ob idq; inquisitores etiā hæreticæ prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Immo an
tiquitus pœna acerrima mortis plectebatur blasphemus. Legitur enim Leui. 24. Homo, qui maledi
Pœna antiqua blasphemiæ. xerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: la
pidibus opprimet eum omnis multitudo: siue ciuis siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitu-
do: quoniā vniuersi vindices esse debent honoris Dei. Iā verò respublica non quo crimina grauiora
Pese. sunt acerbiùs vlciscitur: ea enim iudiciu Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilē perturban-
tia. Qui autē ait Pese, hoc est Deum tædeat eo blasphemus est quod bilem quā de alio concepit, in
Deum respuit, & quē iræ habet corruptum affectū, eūdem Deo impingit, quod nefandissimum est.
Per Dei vitam. Dicere autem per vitā Dei vt superiori q. art. 6. dicebamus, non est Dei vitam in testem simpliciter
adducere: alioqui non esset blasphemia: sicuti neq; illud viuit Deus, sed est nefandissima execratio.
Etenim sicuti dum ais per vitam patris, aut filij, illam nisi verū dixeris, vltioni Dei subdis: sic dum
ais per vitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subiicere, ac si posset Deus de se ipso sup-
pliciū sumere. Sunt & blasphemiarum non infimæ species iurare per mēbra Dei, vt per caput, per
sanguinem, per iecur, & per alia mēbra quæ nominare depudet. Nam præterquàm q Deo videātur
isti mēbra tribuere, etiam si de membris Christi intelligant, enorme conuitium & contumelia est.
Authenticum Constantini. Quandoquidē hoc non est mēbra in testimonium afferre: sed vituperiis Christum sordidare, sicuti
nefas est iurare per intemeratā Deiparæ virginitatē, Ob idq; mirari satis nequeo, cur publicæ pote-
states si non euangelium, saltem authenticum Constantini non consulunt de hac re: cuius titulus
est vt non luxurientur homines contra naturā, ne iurent per caput aut capillos Dei, & ne Deū suū
blasphement vbi iurare per capillos nefando exequatur flagitio, quod sit contra naturā. Quin verò
[vt suprà diximus] grauior illo est blasphemandi impietas. Quocirca propter huiusmodi peccata (vt
illic habetur) sæuire sæpenumero Deus solet in genus humanū. Nunc scilicet vrbium incēdiis, nunc
fame, nunc bellis, & submersionibus, & huiusmodi aliis portentis suum vindicans sanctissimum ho
norem & nomen: & hanc ob caussam sanctissimè illic obtestatur imperator præturem vrbis vt quos
talibus delictis irretitos deprehenderit præterquā quod semetipsos indignos faciunt Dei misericor
dia, vltimis subdat suppliciis. Vt non ex contemptu taliū inueniatur & ciuitas & respublica p hos
impios actus lædi Nam si contra homines inquit factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquūtur, qui
Deum ipsum blasphemant, magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est præcipuè
recolenda collatio hominū cū Deo. Bone Deus, qui in regem blasphemat, quam omni opprobrio
& supplicio,

& supplicio, & quidem meritò dignus habetur. Et tamen eum qui in regem regum contumeliis proscindit non tam iniquis oculis conspicitur: Sed de blasphemiis hactenus. Ad hæc profectò si blasphemiæ non sunt, saltem proximè accedunt dicere, Sicut Deus est & sicut natus ex virgine (& similia) sic quod assero verum est. Quocircà dum falsitas sic affirmatur fœdissimum est periurium, blasphemiæ affine. Et quando affirmatio veritate polleret, non tamen esset à blasphemia longè distans. Nam quamuis veritas, vt aiunt Philosophi, eo quod adæquatio est rei ad intellectum, ac perinde indiuisibile consistens non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ veritates ipsissimi sunt veritatum omnium fontes, non sunt à nobis accessibiles, atque adeo insolentissima superbia est tantam nobis fidem arrogare vt veritates caducas nostras cùm illis sempiternis conferamus. A blasphemiæ iurationibus ad alia periuria eo ordine descendendum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est veritas quæ si iuramento absit insigniter vanũ est, quod scilicet iurandi substantia euacuatur. De hoc ergo statuitur secunda eadémque vniuersalis conclusio, quæ nullam prorsus exceptionem permittit. Omne assertorium periurium est peccatum mortale. Omne (inquam) in quacunque materia, quocunque fine, quacunque de culpa & sub quacunque forma, & quocunque modo & intentione fiat: dum tamen sit actio deliberata. Dixerim in quacunque materia siue magna siue parua. Etenim qui falsò iurat se non fricasse barbam, mortaliter peccat, atq; si iurasset rem aliam grauissimam. Nam tam falsum est, te non fricasse barbam (si falsum modo est) aut non penna lauasse dentes, quàm te non patrasse homicidium, quod tamẽ commisisti. Et quouis id fine aut caussa facias, nihilominus lethale peccatum est, quanto sit cunque finis alias sanctissimus, & pientissima caussa eadémque grauissima: vt si deieres ad cauendum tibi mortem, vel innocenti, vel regi: vel ad liberandam à proditione & incendio totam rempublicam: quin etiamsi illa via hominem seruasses ab æterna morte nihilo secius tuam ipsius animam peremisti. Exemplum est in lib. contra menda. August. Si quis esset infidelis in potestate impiorum constitutus ad quem peruenire non posset, vt regenerationis lauacro ablueretur, nisi deceptis mentiendo custodibus, minimè id liceret. Perspice non solum peierare nefas esse, verùm neque mentiri fas est, ad redimendam animam proximi, eripiendámq; à tartareis faucibus, & vt summatim dicamus quemadmodum (vt in decretis extat.) 22. q. 2. cano. Primum est nulla neu vera neu cogitata ratione mendacium dici potest citra peccatum. Ita nullum potest esse mendacium, quamlibet leuissimum, quin si iuramento firmetur sit mortale periurium. Et cum audis assertorium, promissorium quoq; intelligito, qua ratione (vt superiori q. dicebamus) assertorium est vt si dum quispiam se aliquid facturum aut non facturum iurat, non habet intentionem faciendi: vt iurat: mendacium assertorium est quamuis iuret hominem occidere aut peius aliquid patrare, tametsi postea id re exequens nouum committat crimen contra legem opus illud prohibentem. Huic autem conclusioni adiungitur tertia. Omne iuramentum promissorium rei, quæ sine peccato mortali fieri non potest, est pariter atque exceptione peccatum mortale, etiamsi verum iuretur: videlicet dum intentio adest implendi. Nam cùm qui iurat, alia teneatur lege contra iuramentũ facere, perinde est ac si falsum iurasset. Immo cùm omnis res illicita sit contra diuinum mandatum. Nam tam naturales quam ciuiles vt lib. 1. dictum est ab illo deriuantur: fit vt iurare per Deum rem illicitam est illi, aut per ipsum promittere facere contra eius ipsius mandatum, Quapropter sicut superiori libro de voto rei illicitæ dicebamus qui rem iniquam iurando promittit Deo potius malum comminatur quàm verum promittat. Comminatur inquam illi iniuriam facere, quo nihil vel impudentius vel audacius dici potest. Promissio nanque de re fieri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo simpliciter sunt dicuntúrque periuria de quibus idcirco tum conclusio Diui Thomæ in vniuersum intellecta verissima est, tum & eius rationes firmissimæ. Nam qui his modis deierat Dei contemptor est eiúsque adeò violator charitatis. Nomine autem periurij impræsentiarum non illud tantum intelligimus, quod fit per Deum, verum & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nam etsi vt in solutione secundi videbimus, peius sit peierare per Deum, est nihilominus peccatum mortale, dum fit per creaturas: siue vtrumque solenniter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne enim esset peccatum mortale. Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictum mortale crimen esse de eius etiam enormitate quartam conclusionem addamus. Periurium quod sacrilegium mortale est peiorem Dei offensam innatam habet quàm vllum crimen quod aduersum proximi charitatem admittitur etiam, quàm homicidium, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solenniter siue priuatim. Conclusio est Diui Thom. in quolibet. 18. atque aliorum plurium. Sed quando nulla extaret doctorum auctoritas, rationes in propatulo sunt: est nanque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, vt suprà diximus, qua eius detrahitur honori & reuerentiæ: huiusmodi autem iniuriæ immaniores illis sunt, quibus offenditur proximus. Quod si quis rationem hanc infirmare conetur, redarguens ꝙ tunc sequeretur acerbius esse crimen, violare diem festum seruili opere, quàm hominem enecare, eo quòd mandatum de seruandis festis attinet ad priorem tabulam. Nullius est vigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure duntaxat humano: & ideo violatio festi non est tam graue peccatum, quàm vel homicidium, vel furtum. Qui verò id quod iure diuino de celebrandis festis cautum est, transgrederetur, grauius quàm homicida peccaret: puta qui nullum in tota vita feriaret tempus, quod dicaret diuino cultui. Adiungitur & secunda ratio, qua demonstratur periurium iniquius esse homicidio, aliàs enim non esset iuramentum, finis omnis controuersiæ: vt ait Paulus. Nam si esset minus peierare, quàm occidere aut adulterium facere, nunquam ab homicida & ab adultera iuramentum peteretur calumniæ: quoniam coniectura esset, vt periurium, tanquã per exilius peccatum maiora contegerent

Sicut Deus est.

Secunda conclusio de periurio assertorio.

August.

Tertia conclusio.

Quarta conclusio.

crimina. At verò fuit semper omnib. gentibus tam sancta, tamq; solenniter culta iusiurandi religio, vt quæuia agatur caussa, iurisiurandi beneficio, & tractetur, & expediatur. Sed sit fortè qui hoc argumentum vt inualidum sic redarguat. Vbi quis de hæretica defertur prauitate, quamuis iniquior periuro sit, ab eo nihilominus exposcitur iuramentum calumniæ: ergo illa ratione non probatur periurium esse grauius homicidio. Respondetur, quòd hæresis error quidam est intellectus, & ideo licet hæreticus per ignorantiam aliquid de Deo falsè diffiteatur, confitetur nihilominus reuerentiam ei debitam. Quapropter in sua existimatione grauius est periuriū ac proinde dignus existimatur cuius iuramentum exigatur. Ac demum quanta sit periurij pernicies rectò demonstratur. Periurium namq; subuertere molitur fundamentum humanorum omnium commerciorum, quod vt supra ex Cicero. retulimus, est dictorum fides. Hæc enim tunc firma est cùm per iuramentum constabilitur. Quare si iurandi vim infringas nulla fit reliqua inter homines constantia fidei. His ergo de caussis Leuitic. 19. cum tanta emphasi prohibetur periuriū. Alia enim mandata simpliciter ponuntur, scilicet, Non furtum facies, &c. Periurium autem cum emphasi, Non periurabis in nomine meo nec polluies nomen Dei tui, Ego dominus. & Exod. 20. non satis Deus duxit admonitos nos facere ne nomen eius in vanum assumeremus, sed subdit, Neq; enim habebit insontē Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui in vanum. Et C. de iureiurando. Iusiurandi inquit contempta religio satis Deum vltorem habet. Quapropter etsi respublica non perinde atq; homicidia periuria vlciscatur non ideo existimandum est non esse grauioris culpæ. Vnde 22. q. 1. canon. mouet. ait August. grauissimā esse pœnam periurij, scilicet, & apud Deum & apud ecclesiam. Et Eutitianus Papa canon. statim proximo prædicandum (inquit) est, vt periurium fideles caueant, & ab hoc summopere abstineant, scientes hoc grande scelus esse. Quare & periuri infames iure habentur, vt 6. q. 1. canon. quicunq;. & canon. infames, & extra

Quinta conclusio. de testib. c. testimonium habetur. His autem non obstantib. subnectitur 4. conclusio. Plura sunt promissoria periuria quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialia. Primum enim id valde probabile est, quod præced. q. Caiet. ait: nempe iurare id quod officio supererogationis obstat, nō esse grauius quā veniale, vt non intrare religionem: quia potest absq; peccato illud impleri, nisi forsan id quis iurasset in casu etiam necessitatis; tunc enim illicitū iurasset. Quocirca vt legitur canon. Floren. distin. 85. ille

Argum. Archidiac. qui iurauerat nūquam fore episcopum, cōpulsus fuit eandē functionem accipere. Quòd si arguas, qui opus supererogationis iurat non facere obicem ponit spirituisancto: ergo peccat mortaliter, nam spirituisancto resistere insigne scelus apparet negatur cōsequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem: vt nequiret absq; culpa mortali eius inspirationi auscultari, ipsa obicis appositio esset mortalis: qui autem iurat non facere opus supererogationis non obstante iuramento potest optimè Spiritui sancto obedire. Et ideo non est alia culpa quàm quod contra concilium Spiritus sancti iurauit, quod natura sua ideo non est mortale, quod ad consilia sequenda nemo tenetur: est nihilominus irreuerentia quædam saltim venialis. Secundò etiā conclusio verificatur, vbi quis iurat promittēdo rem sterilem & omnino vanam, vt cum quis iurat leuare festucam, aut rescindere vngues tali die, aut id genus alia quæ nullius sunt emolumenti: iuramenta enim hæc ob id sunt peccata quod non sunt obligatoria, suntq́, subinde vana. Haud tamen cōdemnanda sunt mortalia, postquam etiam citra peccatum nonnunquam impleri possunt, vbi impletio contra bonos mores non vergit. Tertiò, conclusio vera ostenditur vbi quis iurat aliquid se facturum quod nō est nisi veniale malum nempe iocosè mentiri, aut ociosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentū implere, non est nisi veniale, consequitur vt neq; illud fieri grauiorē afferat culpam. Quod si in contrariū arguas, Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramētum falsum quod videtur esse mortale. Respondetur quod quamuis teneatur illud falsificare, solum tenetur sub reatu veniali: Et ideo licet iuramentum sit quodammodo falsum, non tamen inde fit esse mortale: iam enim supra regulam illam quod nom iuramentū falsum sit mortale, præmonstrauimus non esse vniuersalem, nisi assertoriè. Quare si dum ille de quo loquimur iurat nō haberet intentionē implendi, illud esset mortale: nam esset assertio contra mentem, Sed tamen obligatio promissorij iuramenti debet censeri, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc est materia) non est nisi veniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quam veniale. Quartò denique & po-

Sextā conclusio. stremò verificatur conclusio, vt superiori q. ar. 7. disputabamus quando quis sub iuramento pollicetur rem parui momenti: quod quidem profectò, vt reor, non est nisi veniale. Sexta conclusio, Non omne iuramentum assertorium, licet sit vanum atque illicitum & subinde quodammodo periurium est peccatum mortale: sed crebro veniale. Conclusio hæc veritatem obtinet vbi periurium solo defectu tertij comitis cōmittitur: quod quidem non simpliciter, vt arbitror, sed secundum quid periurij nomine denotatur. Primum vbi quis verum tertiúmq; iurat, sed tamen sine necessitate: quod plurimum illis qui iurare assueuerunt accidit, vt cum quis iurat solem lucere aut pluere, dum ita est, & similia. Hæc enim iuramenta quia vana sunt, culpa non vacant, sed tamen, quia vera existunt & certa, mortalem labem non impingunt. Vbi autem quis pro certo id iurat, quod certū non habet, plu-

Adnotandum. sculum difficultatis emergit: Est ergo animaduertendum quòd ad iudicandum verúmne sit, an falsum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quàm ad mentem iurantis attendendum est. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certò putat esse verum, licet fortè sit falsum nullatenus delinquit. Et vice versa dum putat esse falsum quod pro vero iurat, quamquā fortè sit verùm nihilominus periurus est, vt suprà articulo 1. ex mente Augustini explicuimus. Requirit autem iuramentum reuerentis, vt q. præced. art. 7. adnotauimus, non solum, vt verum iuretur, sed vt nihil homo iuret antequam pro rei qualitate certus sit verum esse quod iurat. Dixi tamen pro rei qualitate & dignitate. Nam

non æqua-

non æqua diligentia in omni materia requiritur ad veritaté perscrutandá quæ iuraméto asserédá est, sed in rebus egregiis atq; arduis multo maior, quàm in his quæ sunt minoris momenti. Immo quádo que res potest esse tam peruia, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam ꝓ certa æstimanda est, penes negligentiá, hoc est penes omissioné diligentiæ, quæ pro dignitate materiæ erat adhibenda. Quæ quidé indiligentia tanta esse potest, vt faciat peccatú mortale, táq; remissa, vt nó constituat nisi veniale: id quod iudicio prudentis pensandum est. Verumtamé circa has duas conclusiones ingens ex dictis D. Tho. contra seipsum exurgit arg. Constituit enim in 1. art. omne illicitum iuramentú, quodámodò dici periuriú, etiam illud cui solus deest tertius comes. Et in 2. vniuersum constituit omne periuriú esse peccatum, in tertio vero ait omna esse peccatum mortale. Quod si verum est, falsæ sunt 5. & 6. cóclusiones nostræ de peccato veniali assertæ quod profectò concedere enormis apparet error. Quis enim mortale peccatum in vero iuramento & certo cómitti astruat, ob id solùm quod non erat necessariú? Ad hoc ergo respon. vt bene Caie. hoc loco speculatur, periuriú vno modo dici simpliciter, & altero secundum quid. Et est distinct. Bonauen. ad hoc propositum in 3. dist. 39. art. 1. q. 1. Periuriú enim simpliciter est id quod præcipuo potissimóq; fini iuramenti aduersatur qui est veritatis confirmatio & attestatio: videlicet omne assertorium periurium quod fit cótra mentem: scilicet quotiens quis id iurat, quod putat esse falsum, aut si iurádo promittit, quod tunc facere non intendit: vt in præsentiarum 2. nostra cóclusione assertum est. Huic enim periurio deest primus comes: népe veritas, quæ illud constituit simpliciter periurium. Huic auté annexum est & illud quod in 3. cónclusione subiecimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri nó potest, quippe quod in virtute etiam est iuramentú falsum: quandoquidé qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verò illicita iuraméta, tametsi suo gradu dicátur periuria, sortiuntur tamen hoc nomen secundum quid: quoniam nó è regione fini iuramenti obseruantur: qui est cófirmare attestariq; veritaté, vt patet, si per singula discurras. Nam in promissoriis 5. conclusionis saluatur veritas, quæ finis est iuramenti in intétione iurátis, sed quoniá ratione materiæ obligationes deinde resultantes non ligant sub reatu mortali, fit vt neq; periuria ipsa sint mortalia. Atq; idem iis accidit assertoriis, quæ hac 6. cóclusione protulimus. Salua enim in illis fit veritas in intentione iurantis, sed quia aliunde cótrahunt rationem culpæ, nó oportet semper esse mortalia. Hæc autem oculatiùs discernas, si vires duas iuramenti, quas q. præced. art. 7. dignouimus mediteris. quarum prima est veritas assertoria, cófirmatoria & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramento promissoris & huius grauitas ex natura obiecti pensanda venit. Vnde conclusio D. Tho. huius ar. scilicet, Periurium ex sui ratione est peccatum, si accipiatur vniuersaliter pro vniuersis indiuiduis, restringenda est ad periuria simpliciter in 2. & 3. cóclusionibus expressa. Si verò vt sonat intelligatur solùm quantum ad genus, sicut si dicas furtum ex sui ratione est peccatum mortale, nó opus habet restrictione: sed nihilominus illa quæ in 5. & 6. conclusionibus allata sunt ratione materiæ excipientur vt nó sint nisi venialia: sicuti suffurari obolú. Est nihilominus magnopere necessarius tertius comes nempe iudicium & circunspectio iuramenti, quæ multa habet mébra. Primò vt dicebamus, vt magna necessitas interueniat. Hæc auté necessitas inde primú iudicanda est quod sit res dubia: nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco improbè. Et præterea requiritur, vt id quod iuratur, sit dubiú, non, aut iuris, aut scientiæ, quod aliis methodis, vtpote vel auctoritate, vel ratione terminandum est, sed quod sit dubium facti, idq; tale, vt alia via quàm per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quoq; est & pietas, vt videlicet digna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nam pro re leui iurare, pro qua nó modo regem, verùm neq; virum honestum in testimonium euocares, citra diuinum contemptum fieri non potest. Sed debet præterea tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuraméto imminet, magnitudine necessitatis compensari. Id quod tam ille qui iurat, quàm alter à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Immo efflagitat præterea iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudicio fori: ea nimirum religione quàm secundum leges cósueuerunt iuramenta celebrari. Puta super altari, tactis euangeliis & cruce, vel saltem in præsentia iudicis: cócesso prius iuraturo induciarum tempore, vt secum maturè deliberet, quid est quod iuret. Quocirca iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est quæ priuatim extra iudicium fiunt, perquàm rarissimè excusari possunt à culpa, saltem veniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Rom. 1. vt discamus quàm circúspectè quantáq; cum reuerentia sit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum. Iurauit primò in scriptis, quia non ita de calamo, vt de lingua quidpiam potest inconsultum decidere, & de re præterea, tùm occultissima, tùm etiam necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos. Testis mihi est Deus. Ecquis verò Deus? cui seruio, non vtcunq;, sed in spiritu meo, in euangelio filij eius, ꝙ sine intermissione memoriam vestri facio, &c. Post hæc tandem de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema conclusio. Recitat nanq; Sco. in 3. dist. 39. nescio quorum opinionem, quod verum leue periurium nó est mortale: sed tunc fit idem mortale dum fit ex consuetudine atq; alia est recentior quorum domi assertio vsq; adeo diuini nominis honorem zelantium pessimámq; subinde iurandi consuetudinem catenus vituperantium, vt dicant omne iuramentum siue verum siue falsum quod ex mala consuetudine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat inquiunt ex cósuetudine, non potest habere tertium comitem, qui est iudicium, atq; adeo tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuretur, illud accidit materialiter & præter intentionem iurantis vt pote qui eodé modo id ipsum iuraret licet esset falsum. Nam qui ex cósuetudine iurat, quicquid in buccam venerit sub iuraméto profert. Ad intellectum ergo rei præsentis statuitur septima cóclusio: Consuetudo licet caussa sit iurádi, magnúmq;

Argum.

Periurium simpliciter & secundú quid.

Vires duæ iuramenti.

Sensus conclusionis D. Tho.

Necessitas iuramenti.

Forma & ordo.

Iuramenta libera.

Pau. ad Rom.

De pestifera iurandi consuetudine.

Septima conclusio.

secum

secum afferat peierādi periculum, tamen neq; ipsa per se peccatum est, neque speciem mutat iuramenti, neq; aliter aggrauat, quàm tollendo aliquem triū comitum. Ad huius autē conclusionis explicationem notandum est consuetudinem in quacunq; materia, nō esse nisi actionum frequētationem, ex qua secundum Phylos. 2. ethic. generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nam habitus ille ex actuum frequentia genitus caussa est iterum, atq; iterū iurandi: si quidē habitus quicūque generat similes illis actus ex quibus genitus est. Illa autem iurandi facilitas, vt artic. 2. ex August. contra Menda. retulimus, secum affert periculum deierandi: nā anteuertit rationis vsum, vt ante homo iuret quàm adhibeat veritatis iudicium. At verò cùm frequentatio actuū non sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum vltra numerum multiplicatarum actionum. Sed si decies vanè iurasti, decem præcisè cōmisisti peccata: vel mortalia, vel venialia, secundum absentiam comitis, qui deest iuramento. Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia. Si autem leuia ex defectu iudicij & discretionis, erunt venialia. Quocirca cōsuetudo vt conclusio affirmat speciem iuramenti, nec mutat, nec aggrauat: nisi quatenus comitē aliquē tollit. Vnde vt ad opinionē quam Scotus refert respondeamus. Si periuriū fuerit leue & veniale, videlicet eorū quæ in 5 & 6. conclusione designauimus, quantumcunq; fiat ex habitu & consuetudine nō efficitur mortale. Et eodem modo respōdetur ad opin. secundū loco recitatam, immo si iuramentum sit quod per se esset licitum propterea quod ex consuetudine iurandi fiat, nullam contrahit culpā neq; venialem neq; hoc in dubium cadere potest: solus enim defectus alicuius triū comitū facit iuramentum esse peccatum. Sed aiunt fortè isti idē esse iuramentū fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio: videlicet vt iuretur aut falsum pro vero, aut incertum pro certo. Illis autem respondemus primò falsum esse quod assumunt: nam in primis non conuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, nō ex mala cōsuetudine: sed aliunde videlicet quia homo valde affectus est ad id quod iurat, vel etiam vel aliam ob caussam. Præterea, stat quempiam ex cōsuetudine iurare, & nihilominus nō peccare defectu iudicij. Nam iurare ex cōsuetudine est iurare instigante consuetudine, sed nihilominus res potest esse tam peritiæ veritatis, vt nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tūc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia potest cōtingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter linguā rapiat, vt culpā vel omnino tollat, vel venialē reddat. Adde quod vt suprà mōstrauimus nō quæcunq; negligētia iudicādi peccatum mortale est. Ad hæc stat etiā quempiam (licet raro contingat) iuramentis esse assuetum, qui tamen suopte ingenio nō est mendax: immò abhorret mendacia: illum ergo sic condemnare, vt quotiescunque iuret, siue verè siue falsè, mortaliter delinquat, enormis profectò esset censura. At fortasse aliud hic quis cōmentum fingat quod à nonnullis cōminisci audiui: nēpe eum qui consuetudinē habet inueteratā iurandi in statu esse peccati. Hoc autē multo minus intelligo. Status enim peccati nō censetur, nisi vbi vel te nō penituit elapsi criminis: vel animū habes delinquendi, vel occasionē nō amoues, vt si nō domo depellas amicam, aut si artē exerces (vt campsoriam quæ ansas ingenio suo & natura peccandi offert: vbi verò hæc absint, neq; peccatum superest, neq; subinde status peccati. Igitur quantumuis sit homo male iurādi cōsuetudini addictus quamprimū mentē mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, puta familiaritatem cum illo qui caussa ei erat iurandi vel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nā habitus per cessationē ab actu extenuabitur ac tandē delebitur. Hæc dicta sint, nō quod prodigiosam nefandissimamq; iurandi consuetudinē excusare velimus: sed vt illis occurreremus, qui plus nimio eā inculpātes culpam perscrutātur, vbi culpa nō est. Satis est enim quod eiusmodi cōsuetudo tam præsentaneū afferat deierandi periculū, vt sit seu virulentissima pestis exterminanda.

Cōsuetudo iurandi nō est status peccati.

Vix enim iam reperies qui citra iuramētum minimā orationē vel inire, vel cōcludere sciāt: quippe cū ceu orationis ornamentum & sustentaculū sit iuramētū in singulis verbis vsurpāt. Vnde quāta emphasi Aug. in ser. citato verba illa Iacobi præponderet: Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit vt attendaris præ cæteris vigiletisque, ne subrepat consuetudo iurandi, tanquam in specula ista te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cætera, vnde te attendas. Et Iacobus noles vt diceret tibi ante omnia, vt omnia tua inspiceres omnes motus linguæ tuę diligētissimè custodires essesq; custos malę consuetudinis tuæ. Ad eā constringendam audi ante omnia, quid est ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto: Hæc ille, at numero præstringi nequeunt quæ passim a sanctis patribus aduersus istam teterrimā veternosissimamq; ac perinde mortiferā iurandi consuetudinē dicta sunt.

Aduersus iurandi cōsuetudinē.

Primū argumentum S. Tho.

Primū arg. S. Tho. est, quod q. præce. ar. 7. contra Panor. tractauimus. ait enim Cœlestinus Papa cap. verum extra de iureiu. Romanos Pontifices arbitratos fuisse a iuramentis coactis iurantes absoluere. Subdit autem quod, vt cauatur consultius & auferatur materia deierandi, non eis ita expressè dicatur, vt iuramenta non seruent, scilicet antequam relaxentur: sed si non attenderint, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniēdi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta nō esse mortalia vt ait Panor. super c. si verò, eo. tit. Respondet tamen S. Tho. quod coactio non aufert à iuramento promissorio vim obligandi & ideo qui non implet, mortale periurium incurrit. potest tamen ille auctoritate summi Pōtificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tanquam pro mortali crimine puniendos, non ideo dicitur quòd mortaliter non peccent, sed quòd pœna ecclesiastica minime infligitur. Secundum argum. est propter periuriū iure incurritur infamia, vt habetur 6 q. 1. can. infames: non autē propter quodlibet assertorium periurium infamia videtur incurri: ergo non omne huiusmodi periuriū est mortale. Argumentū hoc ideo D. Tho. attulit vt modū quo per periuria infamia cōtrahitur declararet quē nos q. præce. art. 10. explicuimus. Periurus enim nisi duabus conditionibus adiunctis non fit iure infamis scilicet, & quod solemniter iurando peierauerit & quod postea in foro iudiciali sit de periurio publice condemnatus, vt sit à testimonio ferendo repudiandus

Secundum argumentū de infamia periurij.

repudiandus. At verò non sequitur ꝙ si assertorium periurium, propterea quod tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur & condemnentur. Immo hæreticus quoadusq; sit de hæresi condemnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periurium promissorium non nihil amplius culpæ suprà assertorium. Nam qui assertoriè peierauit post factum iuramentum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurando quidpiam promisit, propterea si id non implet maiorem incurrit infamiam, quod post iuramentum factum tempus habuit implendi. Tertiò arguitur inquirendo an iocus vel inaduertentia, vel aliud quidpiam culpam diluere valeat periurij: iurare enim per Deum, vt q. præce. art. 10. ex Chrysost. retulimus homi. 44. super Matth. grauius *Tertium argumentum*
est, quam iurare per euangelia: sed iurare priuatim per Deum falsè, nō semper est mortale, puta cùm vel ioco vel lapsu linguæ fit, ergo nō omne periurium est peccatum mortale. Ad hoc autem D. Tho. quinq; respondet. Primum ꝙ ioco peierare, cùm diuina irreuerentia non euitetur, non excusatur à mortali. Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat, aduertat se falsum iurare, sicut non excusatur à Dei contemptu, ita neq; à mortali: Tertium, Si autem hic non aduertat, videtur nō habere peierandi intentionem: & ideò à crimine periurij excusatur. Quartum est ꝙ etsi de se vt q. præce. diximus grauius sit iurare per Deum quàm per euangelia, tamen solenniter iurare per euāgelia grauius esse potest, quàm priuatim iurare per Deum: tum propter scandalum, tum etiam propter maiorem deliberationem, quæ tunc adhibetur. Quintum est quod omnibus hinc inde pensatis, nempe, vt æquale sit scandalum & deliberatio, grauius est peierare per Deum quam per euangelia. Hæc omnia perspicua sunt. Secunda tamen conclusio sanè intelligenda est, scilicet, ꝙ qui lapsu linguæ deierat, si *Expositio.*
id aduertat, peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertētia sit satis deliberata. Nam si est motus surreptitius, adeò vt sit subita deliberatio non autem plena poterit esse veniale: scilicet si tēpus non suppetebat ad plenè deliberandum. Nam si mala cōsuetudo fuit in caussa non plenè deliberandi nō semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio, scilicet, ꝙ vbi non est aduertentia nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, vbi non fuit tēpus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnum autē hic *Caietan.*
adnotauit Caiet. quod vel non intelligo, vel adduci non possum, vt credā. Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinē tam verè quàm falsò in cōmuni locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. Ex quib. verbis illi, quos suprà commemorabam eliciunt quod etiam iurare verum ex consuetudine sit mortale, & ratio est, vt ait Caiet. quod inaduertentia, vt excuset periurium debet esse caussa ipsius, ita vt si ille aduerteret non peieraret. In illis autē qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia non est caussa periurij, quia etiam si aduerterent nihilominus peierarent, sed est ignorantia concomitans, quæ non excusat. Quod autē hoc nō sit credibile, patet. Nam primū hæc postre *Contra*
ma suppositio falsa est. Enimuerò etiam si crebertimè quis peieret, fortè nunc si aduerteret, non pe- *Caietan.*
ieraret: & ideo inaduertentia caussa fuit periurij Præterea istæ conditionales nullius sunt meriti, vel demeriti, scilicet si aduerteret non peccaret, aut nihilominus peccaret. Quamuis enim conditionalis hæc vera esset: si inimicum haberē præsentem, illum occiderē, in nulla propterea ego sum culpa, sed actus voluntatis quam nunc habeo æstimandus est, qualis sit. Et ideo quicquid contingeret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hoc autem verum est, quòd si consuetudo me præcipitauit vt non aduerterem illa præcipitatio & indiligentia potuit esse peccatum & fortè tanta potuit esse negligentia, vt esset mortale, vt supra dictum est.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

POSTQVAM de peierante visum est, sequitur vt illius crimē exploremus, qui iuramentum à peieraturo expostulat. Et respondet D. Tho. duab. suppositis distinctionib. per tres cōclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentū exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua spōte iuramentū exigit, aut tanquam publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorati si priuatim quidē aut probabilib. cōiectoris scit aliū mendaciter iuraturum, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima cōclusio. Nullum est peccatū ab eo iuramentum petere, quē nescis falsum iuraturū tametsi humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, qua *Prima conclusio.*
homo dubitat alium citra iuramentum verū dicturum. Et hoc est quod ait Christus Matth. 5. Quod amplius est, à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quā originalē culpam contraximus, vt de aliorum veracitate dubitemus. Secunda cōclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum, quē scis men *Secunda*
daciter iuraturum peccatum est mortale. Nam vt ait August. in sermo. de verbis Iacobi, licet peierās *conclusio.*
de suo periurio se interimat, tamen cogēs ad iurandū manū interficientis impressit: & ideo homicida est: hoc est animam occidit proximi. Tertia cōclusio. Publico iudici nullū est peccatū iuramentum *Tertia con*
ab eo exigere, quē scit falsum iuraturum, si tamen id faciat ab alio requisitus: quoniā iudex tunc non *clusio.*
est qui iurantē cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. Primæ duæ conclusiones sunt Augustini in sermo. illo 28. citato de verbis Iacobi: & referuntur 22 q 5. cano. qui exigit. Et quidē primam paulò differentib. verbis astruit, quàm hic D. Tho. Verba siquidē eius sunt. Si quis nesciens aliū peieraturum iuramentum exigit, vt fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum: tamen humana tentatio est. Nihilominus bene D. Tho. & doctores affirmant non esse peccatum, si tamen caussa iurandi intercesserit: quia in re graui dubitare de alterius veracitate, nulla est culpa sed infirmitas

humana

humana. August. autem ideo non audet negare esse peccatum, quia arbitratur celeberrimè fieri sine necessitate: nempe vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fidei dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secundæ autem conclusionis ratio est, quòd neminem licet ad malum inducere. Nam auctore ad Rom. Paulo, non solum malefactores digni sunt morte, verùm & illi qui consentiunt facientibus ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieraturum cogit, vt iuret illum ad malum inducit. Contra hanc autem conclusionem eiúsque probationem arguitur. Si quis à fœneratore parato sub vsurarum vinculo mutuare, mutuú petat: quamuis sciat illum delictum commissurum nullatenus peccat, & D. Thom. 2. 2. q. 78. arti. 4. confitetur: ergo neque ille scit alterum peieraturum ire. Secundò exigitur iuramentum ab infideli, etiam si scias illum per falsos deos iuraturum, vt ad publicolam ait August. Quem hic ad hoc propositum D. Thom. citat: & tamen iurare per falsos deos peccatum est, idémque vt suprà diximus grauius quàm iurare falsum per Deum verum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendacium iuraturus erit peccatum. Nam sicut quis petendo ab infideli iuramento suo vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiam hæc præfigenda est certissima regula, quòd nemini licet quempiam ad malum

Regula. inducere: licet tamen alterius delicto in bonum vti: Assertio est Diui Thomæ in solutione quarti. Ob idque quamuis liceat eius iuramentum recipere, qui per falsos deos iurare paratus est: sicuti mutuum ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, vel tantum vtar? Arguitur enim sic quamuis infidelis paratus sit iurare per fal-

Quæstio. sos deos: hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigerem: ergo ad hanc actionem in indiuiduo ego eum induco. Ad hoc respondetur quòd ille qui viens iure suo ab altero id petit quod potest bene facere, si ipse peieratus est id ipsum malafacere non inducit illum. Exempli gratiâ qui petit ab vsurario mutuum, quia vtendo iure suo petit id quod licitè alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, non censetur illum inducere: induceret autem si ipse nullatenus vellet vsuras dare quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigaret. Pari modo qui ab infideli petit iusiurandum, so-

August. lum vtitur iure suo, petendo vt fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iuran-

Optima interrogatio. do. Quare vt August. ait ad publicolam non eum inducit ad malum, sed vtitur eius malo quod ipse sua sponte fecit nempe fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur nó idem vsu venit, dum ego peto iuramentum ab eo quem scio falsè iuraturum, nam pariter dicas te vti iure tuo, & tantum peccatum immò maius est iurare verum per falsos deos quàm falsum per verum. August. eodem loco ad publicolam respondet cuius responsum citat hic D. Thom. in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui verum per falsos deos iurat, est aliquod bonum quo ille vtitur qui iuramentum petit, nempe fides quæ in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neque hoc existit bonum neque aliud quo qui iuramentum petit vtatur. Et ideo deest ius

Argumentum. petendi in casum, quæ subinde petitur: & ideo qui petit reputatur alium inducere. Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod quamuis ille qui petit non sciret alterum mendaciter iuraturum, sed id dubitaret aut suspicaretur, non liceret idem iuramentum exigere quia exponeret se periculo præcipitandi alterum in crimen. Respondetur quòd non quæcunque dubietas vel suspicio quæ est tenuis assensus, neque opinio quæ est formidolosus, sufficit adimere ius petendi: aliàs vix vnquam iuramentum liceret petere: sed probabilissima coniectura quæ intellectum vincat: vt humano more credat. Nam hoc quod fortè illi rectè iurabit, est ius aliquod in altero vt petat.

Primum argumentū Primum ergo argum. D. Thom. sequeretur quod nemini liceret iuramentum ab alio petere. Nam vel scit illum verum iuraturum, vel falsum: si verum, pro nihilo & in vanum onus iurādi illi iniungit: si verò falsum, non licet: vt dictum est. Respondet quòd obiectio hæc procedit quando pro se quisque exigit iuramentum qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidem, sed vel credit verum iuraturum, vel re vera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, vt tertia

Secundum argumentū conclusione assertum est, etiam si sciat alterum fore periurum potest ab eo iuramentum exigere. Secundum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentum, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionem, non videtur esse licitum, præcipuè dum sit periurium, quia videtur recipiens consentire alterius peccato: ergo multo minus licet exigere. Responsio est August. ad publicolam, qui ait. Quamuis dictum sit non iuremus, nunquam tamen me in scripturis sanctis

Argumentum. legisse memini, ne ab aliquo iurationem accipiamus. Vnde colligitur, quòd iurationem recipere non est peccatum nec consentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periuriú. Sed contra si quis vult se occidere, ministrare illi gladium est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo cogere: sed quasi passiue se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoneri, ne peieraret: si speraretur correctione faceret. Ad cuius ex-

Tertium argum. plicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Leuitic. 5. Si peierauerit anima & audierit vocem iurantis falsum, testisque fuerit quod ipse vidit aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens quod quicunq; scierit tenetur alterum corripere & cohibere ne peieret: atq; adeò tunc neque licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responsio autem colli-

Augusti. gitur ex Augustino super eodem loco, vbi ait, quòd cùm Moses non expresserit cui sit periurium iudicandum, neque verò ordinem, recurrendum est ad legem communem correctionis fraternæ. Nam vt est Iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem

correctionis

correctionis fraternæ procedi, sicut in aliis peccatis secretis, admonendo delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelando iis qui prodesse possunt, & non obesse. Sed hoc non obest iis quæ dicta sunt.

QVAESTIO III. DE ADIVRATIONE.

S. Thom. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat hominem adiurare.

IVRATIONI annexa est adiuratio, atq; adeò post illius tractatum cõgruit, vt quæstio hæc subtexatur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tametsi quatuor sint rerum genera; quas in vsu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, dæmones, ac res denique irrationales. De Deo ergo ac de homine respondet in hoc primo articulo quinq; conclusionibus. Prima est, Adiurare est aliquem vel superiorem nobis, vel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agendum ordinare. *Prima conclusio.* Quam vtiq; definitionẽ probat ex ordine adiurationis ad iuramentum promissorium. Potest enim quisq; & seipsum & superiorem se atq; se inferiorem ad aliquid agendum ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentum, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisq; destinat & obligat ad id faciendum quod ꝓmittit. Dum ergo alium per aliquod sacrum addicit ad aliquid agendum, siue deprecando, si est superior, siue imperãdo, si est sibi inferior, tunc dicitur illum adiurare. Secunda conclusio. Differentia est inter iuramentũ, quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. *Secunda conclusio.* Est enim homo suarum actionum dominus, non tamen eorum quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus: ob idq; sibiipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non autem aliis præterquam sibi subiectis. Tertia conclusio: Si quis per inuocationem diuini nominis vel cuiusq; rei sacræ illi, qui sibi non subditur necessitatem quidpiam agendi imponere intentant, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. *Tertia conclusio.* Sanè cum sit iniuriosa vsurpatio potestatis quam in alium non habet. Quarta cõclusio: Cuicunq; superiori licitum est, dum ratio necessitatẽ affert, sibi subditos in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. *Quarta cõclusio.* Quinta conclusio: Licitum est cuicunq; quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiã diuini nominis vel alicuius rei sacræ ad aliquid agendum adducere. *Quinta cõclusio.* Et dum ait D. Tho. hoc licere respectu quorumlibet, Deum etiam cõprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contra quæstionem exempla. Alterum, ꝙ Deum ipsum per aliqua sacra obtestantes obsecramus. Alterum Apostoli ad Rom. 12. vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Adiurare. Adiurare, si vim præpositionis, quæ augmẽtatiua est, consideres, idem est quod valde iurare, & potissimum per execrationem, cum quis negans se aliquid fecisse, ait: Dispeream, si hoc feci. Vnde apud Teren. in Hecyr. Sanctè adiurat non posse apud vos Pamphilũ se absente perdurare. Impræsentiarum autem idem est, quod iurando quempiam ad opus aliquod appellere & inducere: sicuti abiurare, idẽ est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quemadmodum in baptismo abiuramus dæmones, illis eorúmq; pompis abrenuntiantes: & heretici dum conuertuntur, hæresim abiurant. Est ergo Latinè adiuro, idẽ quod Græcè ἐξορκίζω, vnde exorcismus, idem est ꝙ adiuratio. Et quamuis frequentius vsurpetur pro adiuratione dæmonũ, qui ab energuminis exorcismis propelluntur, latius tamen patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irrationales bestiolas, & tempestates nobis nocentes. Adiuramus anim Deum, cùm per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cùm in calce semper ponat per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem, pérq; suam passionem & resurrectionẽ: & miseri obsecrant per viscera Christi, per merita Deiparæ virginis. In summa, vt ait S. Thomas. Sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid, nos ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducimus. Quo fit, vt sicut iuratio sic etiam adiuratio, dum legitima est, ad virtutem religionis pertineat: & dum est illicita, sit etiam vitium religionis contrarium. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio verò alium habet significatum. est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum: sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quamuis & pro vehementi adiuratione vsurpetur: coniurantur enim tempestates. Tertia tamen cõclusio esse cuipiam ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito Nam dũ quia ab aliquo iuramentum petit & recipit seruandi fidẽ contractus & pacti, nempe ab emptore soluendi pretium creditum, illum videtur adiurando necessaria obligatione deuincire. *Argumentum.* Perinde omnino ac de Abraham Genes. 24. legitur, qui seruum iureiurando perstrinxit, supposita fœmori manu, ne vxorem filio suo Isaac de filiabus Chananæorum, sed de terra cognationis suę acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iuratione differt. Haud enim negat conclusio, quin possit quisque quemlibet iuramento constringere; nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Etenim differentia, quòd cùm iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur actione propria iurat, seipsum obligans, siue alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est qui adiuratur, sed adiurantis: vt si verbi gratiã, ego quempiam prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moueam, sicut Põtifex dixit Christo, Math. 26. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si

tu es

tu es Christus:hoc enim non fuit iuramentum capere sed adiurare. Et Num.5. aiebat lex zelotipiæ: Adiurabit mulierem sacerdos,& dicet:si non dormiuit vir alienus tecum,&c.Et 1.Reg.14.adiurauit Saul populum dicens:Maledictus vir qui comederit panem vsq; ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis.Haud ergo adiuratio idem est quod iuratio.Vnde fit cõsequens,ꝙ qui contra adiurationem sibi factam venit etiam si seruus sit,neutiquã est periurus,quod re vera esset,si ipse iurasset licet fiat criminis inobedientiæ reus.Quocirca si Abraham fecit,vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum cœli & terræ non fuit adiuratio:sed captio iuramenti,quod fecit seruus seipsum obligans.Magis tamen consentaneum textui apparet,illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse,dicens,Adiuro te per dominum Deum cœli & terræ,&c.Sic enim legitur:Pone manum tuam subter fœmur meum,vt adiurẽ te per dominum Deum cœli & terræ,vt non accipias,&c.tametsi captio iuramenti nonnunquam adiuratio dicatur.Legitur nanq; Iosue.2.Postquam exploratorum hospita illos iuramento deuinxit,vt se domúmq; seruarent suam,innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos,&c.Potest ergo,vt quarta asseruit conclusio,dominus non solum iuramentum à seruo exigere,verùm & ipsum proprüs verbis per Deum & sacra adiurare.Et tunc seruus tenetur parêre ex fide quam domino debet.Attamen per proprium iuramentum arctiùs quisque constringitur,quàm per alterius adiurationem.Est tamen grauior culpa adiurato seruo,si non sit obtéperans quàm si non fuisset adiuratus.Quapropter domini iure nequeunt sine caussa legitima seruos imperando adiurare.Quin verò aliæ adiurationes,quæ fiunt ad superiores,non debent sine competenti ratione fieri,est enim importunum & religioni minùs consonum,dum quidam vrgente necessitate,vt miserum obolum extorqueant,per Christi vulnera pétq; intemerata virginis viscera,obuium quemlibet adiurare: immo dum Deum obsecrantes adiuramus,debemus obsecrationes rei,quàm postulamus, admetiri, & non pro re,quæ minima pecunia æstimatur,contremendas obsecrationes accumulare.

Primũ argumentum D.Tho. Primum argumentum D.Tho.sumitur ex Origene homil.35.super illud Matth.26.Adiuro te per Deum viuum &c.vbi ait.Aestimo quoniã non oportet,vt homo qui vult secundùm Euãgelium viuere,adiuret alterum.Si enim iurare non licet quantum ad Euangelicum Christi mandatum neq; licet adiurare.Idq; inde confirmatur,ꝙ princeps ille Sacerdotum Iesum illicitè adiurauit per Deum viuum.Responsio tamen est Originem id intelligere de adiuratione,qua quis alium nõ sibi subditum cogendo adiurat.Adiuratio autem principis sacerdotum iniqua ob id fuit, ꝙ illo pacto voluit perstringere Christum,ac si eius esset legitimus princeps.Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos,quàm iuramentum ab illis exigere: præcipuè ꝙ princeps ille veritus fuit à Christo iuramentum exigere:timens ne ille facere renueret.Adiuratio tamen illa multis nominib.fuit absurda. Primum, ex defectu potestatis:quoniam in processu illo,quo Iudæi ad Christi necem tendebant,non poterant eũ de crimine interrogare;quia non poterant interficere quenquam.Secundò,quia superflua erat interrogatio,cum satis id per doctrinam & miracula Christi debuissent habere exploratum eum esse

Secundum argumen. Christum.Ad hæc adiuratio illa impura erat & nefanda:quia nolebant id à Christo audire,vt crederent,sed vt ausam(vt fecerunt)inde nanciscerentur adigendi eũ in mortẽ.Quare Christus neq; paruit respondendo sum,neq; prorsus negauit cùm respõderit,Tu dixisti.Secundum argumentum eodem pertinet:scilicet,ꝙ non licet adiuratione alium compellere,necessitatem illi imponẽdo prætérquam subditum.Tertiò argumento discrimen tangit,quod nos suprà inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus.Arguit enim,Adiurare est aliquem ad iurandum inducere:quod tãtum potest dominus in seruum,vel creditor in debitorem,ergo non licet inferiorib.superiores adiurare.Respondendo autem assumptum negat.Adiurare enim non est alium ad iurandũ inducere:sed obtestatione ad aliquid prouocare.Est autem differentia inter adiurationem,qua ad hominem vtimur,& qua vti-

Discrimen inter adiurare Deum & adiurare hominẽ. mur ad Deum.Cùm enim hominem adiuramus,cõtendimus per sacrorum reuerentiã eius animum emollire,& immutare.Cùm autem Deum,qui omnino immutabilis est, obsecramus,nõ id intendimus:impium enim hoc esset,sed contendimus aliquid ab eo obtinere,si modò per æternam eius voluntatem nobis destinauit concedere.Multa enim nobis,quæ ab æterno elargiri constituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita,quæ sunt effectus gratiæ,atq; adeò prędestinationis.Itaque licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit,& per præuenientem gratiam vocauerit : tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spiritualium charismatum promeremur:iuxta verbum Petri,Certam vestram vocationem facite.

ARTICVLVS II.

Vtrùm liceat dæmones adiurare.

VBSEQVITVR, vt videamus an liceat adiurare dæmones?Ad quod D.Tho.supposita distinctione duabus conclusionib.respondet.Distinctio ex superiorib colligitur Bifariam namq; quempiã adiuramus:scilicet per modũ deprecationis, ob reuerentiam rei sacræ quempiam inducendo:& rursus per modũ cõpulsionis.Prima ergo cõclusio est:Neutiquam licet dæmones per modũ deprecationis adiurare.Cuius ratio est,quia hoc genus quoddã est beneuolentiæ & amicitiæ:quã erga dæmones nullatenus gerere fas est.Secundus autem modus subdistinguitur.Nam alium cõpellendo adiurare dupliciter accidit,scilicet, aut tanquã hostem aut tanquam subditum.Prætereà tanquam hostem aut ad illũ repellendũ & propulsandũ,ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum,siue per doctrinam,siue per aliud quoduis auxilium. Est ergo secunda conclusio quadrimembris:Dæmones per modum cõpulsionis adiurare possumus,non tamen tanquam nobis subditos idq; ad ipsos repellendos,non autẽ ad aliquid ab eis obtinendũ,nisi forsan

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

aliqua

aliqua nobis affulserit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autẽ conclusionis intellectũ, speculandũ est, dæmones in huius vitæ decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originalem culpã amisso fræno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitiũ, sic & post victoriã serpentis qua dæmones primos nostros parentes superarunt, permissum illis est, vt nos bello impugnẽt: nẽpe vt per hanc militiã, quæ vti ait Iob, est vita hominis super terrã, ad triumphũ sempiternæ fælicitatis promoueamur. Vnde Paul. ad Ephes. 6. Induite vos inquit, aduersus insidias diaboli, &c. Sunt ergo dæmones in hac vita aduersarii nostri, tanquã leones, vt ait Petr. in nos rugientes: in futura verò erũt vt ministri iustitiæ Dei, vltores nostrorũ scelerũ. Non tamen sunt nobis tanquam seruí subiecti, sed Dei angelorumq; dispositioni subdũtur, iuxta verbum Augu. 3. de trin. Spiritus desertus regitur per spiritu iustũ. Hac enim ratione & prouinciis & nostrum singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiã ad hoc gerendum cũ illis bellũ. Patent ergo singulæ cõclusionis particulæ. Possumus enim dæmones per virtutẽ diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceãt: hanc. n. nobis potestatẽ Christus reliquit. Vnde Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatẽ calcãdi super serpentes & scorpiones, & supra omnẽ virtutẽ inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit, ad expellẽdos dæmones ab obsessis corporibus. Imò verò idem redẽptor de iis, qui in ipsum credituri erãt, ait Mar. vlt. In nomine meo dæmonia eiicient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, quòd eos non possumus tanquam nobis subditos, nobisq; obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quòd neq; possumus eos vrgere, vt nos doceant, aliavé vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tanquam erga amicos gerere. Nisi forsan diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de Diuo Iacobo legitur, qui dæmonem compulit: vt Hermogenem ad se adduceret.

Est autẽ circa has conclusiones tantillũ nobis immorandũ, vt exactiùs exploremus: vtrũ aliquid nobis cũ dæmonibus cõmerciũ habere liceat? Ad cuius intellectũ notandũ est, quòd dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideo in suis motibus à loco non pẽdent, sed subitò se & alia mouere possunt, multa supra humanã facultatẽ in naturalibus efficere valent, vera tamẽ miracula nequaquã. *Dubium.* *Dæmonũ potestas.* Verum enim miraculũ est, quod supra naturã fit: supra naturã verò nihil, nisi virtute Dei, qui vniuersalis est naturæ dominus, fieri potest. Deus autẽ talem virtutẽ nunquàm dæmonibus impertitur, vt D. Tho. de potentia. q. 6. art. 5. auctor est. Nam cùm dæmonis voluntas semper sit ad malũ intenta, si Deus virtutem miraculorum illis donaret, testis fieret illorũ prauitatis: quod absurdum est concedere. Miraculum. n. testimonium est diuinæ voluntatis. Quare 2. ad Thessal. ait Paulus aduentum Antichristi fore in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus. Imò verò nõ solùm hanc virtutẽ illis Deus non tribuit, verũ neq; eos tantũ facere sinit, quantũ sua natura possent. Itaq; sicut angelis bonis mirabilium virtutẽ supra suam naturã confert, ita & malos arcet, ne totũ faciant quòd naturaliter valent: & vtrunq; in bonũ nostrũ. *Paulus.* Vnde Aug. lib. 3. de trin. cap. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitterentur, ideo non possunt quia non permittũtur. Et illa cohibitio, dicitur ligatio dæmonum: permissio autẽ vt aliquid faciant, nuncupatur solutio, sicut in tẽtatione Iob soluta fuit dæmonis potẽtia, certis tamen limitibus ne tam acriter eũ inuaderet, quàm suis viribus nequiret posset. *August.* Et Apoc. 20. legitur quòd oportebit dæmonẽ solui modico tẽpore, nempe sub aduentũ Antichristi. Potestatem ergo dæmones in iis potentiis, quæ nobis miracula cẽsentur, trifariã exercẽt. Vno modo faciendo, vt res appareant quæ veræ non erant, idq; per mutationẽ organi phantasiæ, commotionisque specierum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus vsu venit, & phreneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionẽ sensuum multa in aëre apparent, quæ nõ sunt. *Trina dæmonũ potentia.* Quo pacto portenta illa, quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur Aug. lib. 18. de ciuitate Dei, videlicet socios Vlyssis ab illa famosissima Circe cõuersos in bestias, & Arcades stagnũ quoddã tranãtes cõuersos in lupos, & Diomedis socios in aues, quæ aliquãtulo post tẽpore ad eius sepulchrũ circũuolabant: *August.* Quemadmodum Augustinus ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta cõuertebãt: sicuti Apuleius de se vel narrat, vel fingit. Ait inquã August. id sopitis sensibus per internã eorũ illusionem apparuisse: quãuis si aues illæ circum sepulchrũ Diomedis volantes permanserunt, aliundè erant ministerio dæmonũ allatæ. Vnde Magi, qui hac arte vtuntur, præstigiatores dicuntur: solent enim magnifica cõuiuia instruere, mensasq; epulis reficere, & ministrantiũ frequentia decorare, vt de nostro Inacho à Mendoça fertur, quæ tãdẽ derepentè in carbones, inq; alia id genus futilia euanescunt. Pari modo, & ludi, quos nostri de passa passa vocãt, præstigiæ nuncupãtur: vel quòd oculorũ aciem perstringant, vel ab styge, quod est tenebræ, quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videantur, quæ nõ sunt. tametsi nõ omnes illos lusores dæmonum ope censendi sunt vti: alioqui non ita vulgo permitterẽtur: possunt enim manuum agilitate & celeritate res fictas, seu veras ostendere. Secundo modo id faciunt applicando naturalia actiua passiuis: sicuti idẽ August. lib. 3. de trinit. cap. 7. & 8. & lib. triginta quæst. q. 79. ait Magos Pharaonis conuertisse virgas in serpentes & ranas: afferendo, scilicet aliunde aliquid putrefactiuũ, quòd eas citissimè putrescere faceret: atque in illa animantia transformari. Nam scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat, sicut Aaron de suis. quãuis Aaron virtute diuina per verum miraculũ: Magi verò citra miraculum per artem & modũ naturæ. At verò vt Deus ostenderet quidquid creatura facit, etiã malus dæmon, à sua ipsius potestate pendere, & permisit illos aliqua facere, & tandem adhibuit ne plura facerent. Qui enim virgas in serpentes & ranas & alia animantia conuerterant, tandem nequiuerunt easdẽ in cinifes transformare. Quare confessi ipsi sunt dicentes: Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc caussam id quod maximè adno-

Mirabiles rerum naturalium virtutes. tandum est, nempe in herbis, lapidibus, & aquis, & reliquis naturalibus rebus, mirificas inesse virtutes, hominibus quidem ignotas, quas dæmones cognoscentes citissimo quidem motu afferre possunt, quotunque velint, ad insolentissimos effectus demonstrandos. Nam profectò, vt libro 21. de ciuitate Dei. cap. 4. auctor est Augustinus, qui primum magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, non potest dum primum viderit, non illico in admirationem rapi: quòd ipse August. sibi vsu venisse fatetur. Subiungit autẽ c. 5. mirabilia multa naturalia, nempe apud Garamantes emanare fontem tam frigidũ diebus, vt non bibatur: tam feruidum noctib. vt non tangatur. Et in Epyro alium in quo faces accensæ extinguuntur, & extinctæ accenduntur. Et Arist. in lib. de admirandis rebus, ait *Aristot.* lapidem Modá in Tigride reperiri, quem qui portauerit, a feris lædi nequibit, herbamq; charisiam *Magus sapiens.* crescere in monte Igero, quam si mulier portauerit, homines ad sui amorẽ pelliciet. Et Plin. atque alij mirabilia huius generis referunt. His ergo possunt homines supra hominum captu vti, vt miracula facere existimentur. Quare Magi, si ad primum vocis significatum attendas, iidem sunt qui sapientes, videlicet rerum naturas perscrutarentur. Sed quia à Zoroastre Persa Magorum principe cœptum est per astrorũ speculationẽ, quòd eius nomen sonat, de rerũ euentibus iudicare, illam occasionem nacti dæmones insinuauerũt sese ad plures euentus reuelãdos. Et inde Magi cœperũt malè audire, essẽq; infames, nempe quod non solum naturali cognitione, sed dæmonũ ope & adminiculo vterentur. *Tertius modus.* Tertius ergo modus, quo dæmones miracula se mentiuntur facere, est, quòd intrãtes aliena corpora, seu viua, sed inanima, occulta & humana cognitione remota, loquuntur. *Hermes. Alexan.* Quocirca falsissima est opinio Hermetis trismegisti, quem D. August. lib. 8. de ciuit. Dei. refert, & Alex. in lib. de magicis sustentat, videlicet, quod omnia Magorum opera in caussas naturales resoluũt ac potissimum in astrorum concursus. Quamobrem solent Magi certis obseruatis astris, certisq; adeò temporum momentis, anulos statuasq; astronomicas fabricare, quibus mirabiles virtutes tribuũt, à quibus anulis sumpta occasione in anulis à maleficis spiritus familiares digito gestari solent. Quòd autem astrorum concursus atque influxus ad id nõ sufficiant, patet. Nam quamuis ita sit, quòd sydera per suas influentias his inferioribus dominentur, tamen multa faciunt Magi quæ per naturam impossibile est fieri. Faciunt enim statuas moueri atq; adeò loqui, & responsa dare, quæ nisi viuenti atq; intellectum habenti congruere nequeunt. Vitam autẽ nulla res nisi ab alio viuẽte per generationem habere valet, vel Deo, qui dominus est naturæ id præstante. Quapropter certum est, dæmones easdẽ astronomicas fabricas ingressos, illos exhibere motus & loquelas, sicut in energuminis faciunt. Sicut iter namq; angelus bonus lingua asinæ Balaã loquebatur. Sed rogas, nunquid non posset anima negotio dæmonis afferri, quæ corpus resumeret, informaretq; perinde atq; in die iudicij? Respondetur id minimè fieri posse, est enim opus supranaturale, ob idq; inter vera miracula recensendũ, quæ dæmon facere neutiquã potest. Quocirca historiã Saulis, quæ vt 1. Reg. 28. legitur per Phitonissam fecit suscitari Samuelẽ nequaquam sic intelligere fas est, vt arte dæmonum fuerit vere suscitatus: sed vel quod Augu. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit, vel etiam reuixit, vt verba historiæ sonant. Et Eccle. 46. notatur vel fortasse, vt idem August. 21. de ciuit. auctor est, quod refertur 26 quæstione quinta, cano, mirũ arte magica inuocatus dæmon sub forma Samuelis apparuit: sæpissime namq; se esse defunctorũ animas mentiuntur. Atq; ita intelligendũ est, quòd Clem. lib. 1. de Simone Mago refert qui aiebat in hominibus à se interfectis, retinere sua arte animas, erãt enim planè dæmones. Ad aliquã ergo istarum triũ caussarũ, vniuersi dæmoniaci effectus reducẽdi sunt. Vnde larnarum (quas nostri Bruxas appellãt) maleficia in caussam primam ferè auctores referunt, scilicet, quòd somno sopitæ manent in suis domibus, aut in extasim raptæ, somniantes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aëre similibus corporibus perpetrant: cui sententiæ D. Aug. Applaudit *De larnis.* At profectò adeò sunt multa experimenta de hac re coperta, vt non esset vanum opinari nonnunquam rapi per aera motu dæmonum inuisibiles factas, vt ipsæ Deum offendentes mala perpetrent. Nam compertum est dum illa mala faciunt, abesse suis domibus, & è lectis quibus accubuerant. Hęc autem examinandi non datur hic locus: de quibus ergo satis. Secundò autem ad præsens attinens propositum adnotandum est dæmones in odio Dei quod primo actu conceperunt, adeò esse obstinatos & obduratos, vt quidquid vel faciant vel meditentur ex illo odio dimanet, & ad Deum ipsum *Odium dæmonum.* infestandum procedat. Quocirca (id quod considerate meditandum est) odia, quæ in nos exercent, non in nostrum tantum malum intendunt: sed vt Deum offendant, & inimicus persequantur eumq; eo fine & proposito frustrentur, quo nos creauit: videlicet ne gloria sua nomenque amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquã aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuũ gerere bellum, quod super fontẽ baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiam Christi aduersus illos quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeò sanctissime pollicitantes nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio aut beneficio vti.

Conclusio prima. Ex his ergo colligitur conclusio prima, qua ad propositã quæstionẽ respondetur, videlicet quòd nullum cum illis cõmercium inire possumus aut societatem aut pactũ, quod vllius sit beneuolẽtię indicium: sed semper debeamus illos, vt summos hostes tractare, etiã si vltrò nobis gratisque aliquod beneficium offerant, nihil a nobis exigentes. Idque non solũ quia praua eorum voluntas nihil nobis nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiã si in bonum nostrum esset semper successurum: quia hostes sunt Dei, nullũ eorũ beneficiũ acceptare possumus. Id quod apprimè notandũ est. Nã illud aut petere aut suscipere esset desciscere à fide Dei & seu trãsfugas in eorũ militiã trãsmigrare. Atq; hic maximè locũ habet illud Christi, Qui mecũ nõ est, cõtra me est: & qui mecum nõ colligit, spargit. Nã & inter humanos reges lex est, vt miles qui aliquid ab hoste receperit reus fiat fractę fidei.

fidei. Vnde Pau. 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorũ. Ex quibus fit consequens vt neque ad expellendos alios dæmones neq; ad illorũ maleficia dissolnẽda & curãda licet aliũ dæmonem inuocare. Potest enim vnus aliũ pellere: quia nõ sunt omnes æqualis virtutis, sed neq; hoc licet eò quòd aliquod esset beneficiũ quod ab illis recipere non possumus. Huius autẽ dæmoniaci cõsortij grad⁹ existunt alij aliis nequiores: nam eorũ adoratio summũ obtinet idololatriæ fastigium. Enimuerò quãuis reliquas creaturas pro Diis colere, vt homines & marmora sacra immanis sit idololatriæ impietas, indicibiliter scelestius est dæmones colere, vtpote qui summũ Dei odiũ in ipsum continenter exercent. Secundus paulòq; inferior gradus est, aliquã amicitiã seu inter pares cũ illis contrahere. Solent se enim insinuare tanquã incubos, & succubos: deinde quasi cõsultores in rebus, quæ sunt hominibus clarissimæ, atq; adeò ceu medici ad curãdos corporũ morbos. Neq; verò in initio, quæ sua vafricies est, quidquam ab hominibus vicissim reposcũt vt astutius eos inescare valeant. Sed & hæc tñ societas ad apostasiã pertinet, grauissimúmq; adeò peccatum est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vsũ amicitiæ indicium petere, vel illos ad aliquid inuocare etiã si securissimus sis, nulla te amicitia cũ illis colligare, & peius est cũ illis aliquid pacisci etiã citra cultum vel adorationem, sed tanquam busti dicere, affer mihi tale aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatum est apostasiæ, quòd cũ hoste Dei cõtrahitur, & quasi cum rege alterius regni, quòd cœlesti aduersatur & cum tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed continenter absque vlla cessatione aduersus Deum & nos pugnat, quasi leo rugiẽs quærens quem deuoret. Secunda ergo conclusio in præsentiarum sit, quod possumus cum dæmonibus præcisè colloqui & conuersari tanquã cum hostibus idq; dupliciter vel eos virtute Dei expellendo vt per exorcismos facimus, vel compellendo ad aliquod seruitium, vt Simon & Iudas dæmones cõpulerunt suam statuam confringere, & Iaco. alium, vt Hermogenem ad se adduceret.

Gradus diuersi.

Primum & tertiũ argum. D. Tho. facillima sunt. Primũ enim est Origenis auctoritas super Matthæum loco suprà citato, dicentis, non esse secundũ potestatem datã à saluatore adiurare dæmonia: sed Iudaicũ esse. Hoc autẽ intelligitur de adiuratione, quæ nõ fit virtute diuina ad dæmones cõpellendos: sed per modũ beneuolentiæ vel deprecationis. Tertiũ verò est quod adiurare aliquẽ videtur ad quandã societatẽ pertinere, quã nobis cum dæmonibus cõtrahere nefas est. Ait enim Paul. 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorũ. Argumentum autẽ hoc tantũ conuincit quòd per modũ beneuolentiæ, nõ possumus illos adiurare: possumus tamẽ per vim cõpulsionis. Secundum autem argumentũ ampliorem postulat sermonẽ. Cui vt alia nos duo adhibemus, arguitur sic: Cum energumenis à dæmonibus obsessis licet nobis colloquia cõserere. Nam & exorcistæ & circunstãtes multa illos interrogãt. Imò exemplo Christi docemur id esse licitũ: quippe qui Mat. 5. à dæmone sciscitatus est quodnã esset illi nomẽ, qui respondit, Legio. Quapropter D. Th. q. 95. art. 4. licitũ esse autumat à dæmone sua spõte id offerente, propter aliorũ vtilitatẽ, aliquid interrogare: hæc autem omnia speciem cuiusdã societatis præseferunt: ergo eiusmodi societas nõ est illicita. Secundò (quod est arg. D. Tho.) arguitur, Si licitũ esset dæmones adiurare licitũ perinde esset necromanticis suis incãtationibus dæmones inuocare, cùm tamẽ de hoc male audiant sintq; adeò iure prohibiti. Tertiũ denique arguitur, Si nõ liceret dæmonũ arte eorumque reuelationibus vti, eò quòd non licet cum illis habere cõmerciũ, sequeretur quòd neque liceret ariolari per astra. Nã quam sępissimè illuc se dæmones insinuant ad reuelandũ futura, & occultos euentus: & tamen nõ prorsus huiusmodi astrologi cõdẽnãtur, nec ab scholis proscribuntur. Primo argumentu subnotantur exorcistę, in quibus profectò multa sunt cauẽda. Primũ quod maxima ex parte neque diuina virtute, neque verò magica arte vtuntur sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorũ sum oculatus testis: sæpè enim fingunt dæmonia inde eiicere, vbi nullũ est, atque adeò plurimæ mulierculæ dæmonio obsideri mentiuntur lucri cã: dicẽtes esse animas defunctorũ quas infamãt. Et ideo nisi aliquod intercesserit dæmonij documẽtũ quod sit efficax, nulla est eis habẽdã fides, nẽpe nisi dũ lingua loquãtur peregrina vel adeò immobiles existãt, vt multis hominũ viribus dimoueri loco nequeãt. Præterea neque longa inire colloquia cũ illis licitũ est. Fateor equidẽ, vt ad argm̃ respõdeã vnum aut alterum verbum interrogare non esse mortale, sed quædã venialis curiositas. Attamẽ longos sermones cum illis habere, præterquã quòd ad quandã eorum societatẽ vrgere videtur periculosum est. Nam dæmones cũ honori nostro & famæ insidientur, si aliquã forte veritatẽ dicunt, nõ id faciunt nisi ad diffamandũ aliquẽ vel defunctũ vel viuũ: & sæpè circũstãtes Vnde Chrysost. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immundo dixit obmutesce, & exi ab homine, Salutiferũ hoc inquit nobis dogma datur, ne credamus dæmonibus, quantuncũque denuntiẽt veritatẽ, Quocirca superstitiosissimũ neque vllo mõ ferendum est, petere à dæmonibus signũ in testimoniũ loci, vnde venit, aut quòd nunquam in hominem à quo expellitur reuertatur: est. n. mendax & pater mendacij. Et ideo neque illi, neque suis signis & testimoniis vlla est adhibẽda fides: sed solũ virtute Dei repellẽdi sunt. Interrogari autẽ quidquã nisi à sanctissimis viris nõ debẽt, vtpote qui à Deo obtinere possunt vt eos veritatẽ fateri cõpellãt, sicut fassi sunt Christo vbi dixerunt esse legionẽ. Postremò hic animaduertendũ est quod quãuis exorcismi sanctæ res sint, & à Christo vsque & apostolis originẽ ducãnt, nõ tamen tam crebrò sperãdi sunt eorũ effectus quam tẽpore nascentis adolescentisq; ecclesiæ. Nam cùm expulsio dæmonũ per ecclesiæ ministros testimonium sit fidei, fit vt tunc tẽporis quando opus erat fidem per miracula stabilire, frequẽtius eiusmodi miracula ederentur. Modo autẽ firmata iam religione, nõ ita crebrò contingũt: neque adeò tñ exorcismorũ religio contẽnenda est. Circa secundum argm̃ meditanda sunt varia Magorum nomina, quæ tam iure can. 26. quæst. 5. quàm iure ciuili. C. de maleficis & mathematicis, atq; alibi

Primũ argumentum S. Thomæ.
Tertiũ argumentum
Argumenta alia.
Responsio primi argumenti.
Chrysost.
Nota de exorcismis.

Varia Magorum nomina. sæpè denotantur. Sűt enim Necromãtici sic dicti, quod in defunctorű cadaueribus secreta rimãtur: νεκρὸς enim idem est qđ cadauer, & μαντεία diuinatio: vel ideò φ per artẽ Magicã mortuos suscitare se autumant. Hydromantici verò qui per aquæ inspectionem diuinant. Sicut & Chiromantici qui de manuum lineamentis de moribus hominum iudicant. Iam verò Nectomantici per Aotonomasiam dicuntur, qui circulos faciunt & cœlestes plagas capiant ad inuocandum dæmones. Hi autem omnes ob id grauissimis censuris vtroque iure condemnantur, quod, vt ait in solutione secundi D. Th. magiam in hoc exercent, & dæmoniorum adminiculo ad res perdiscendas vtuntur sicuti & Aruspices: id est auium inspectores & Phytones qui de occultis respondent. Est. n. de omnibus istis hæc regula præ oculis habenda quod eorű incantamenta non attestantur, quod dæmones, ceu hostes tranctem, vt diuina virtute eos à maleficiis arceant, sed potius tanq̃ familiares atq; auxiliates

De Astrologis. suos. Tertiű argum. prolixioris egebat disputationis quam locus fert piços. Duo tñ de istis astrologis affirmantur. Prius φ per astrorű obseruantiam, & domos ac regiones quas ipsi definiant, q̃uis possit effectus naturales veluti pluuias & serenitates temporumq; successus quadamtenus prospicere, haud tñ accidentarios effectus & euentus. Enimuerò cű natura sp certis determinatisq; periodis eosdem operetur effectus, non possunt per caussas naturales contingentia deprehendi, vt φ ab homine fodiente sepulchrű thesauros fortè reperiatur, aut φ fulmine sit quispiã vel alia extraordinaria morte periturus. Et multominus p easdẽ caussas futura contingentia vel occulta deprehendűtur q̃ ex mera nostra voluntate prodeunt: eò φ intellectus & voluntas incorporeæ potẽtiæ sunt ac periode ab impressionibus cęlestibus exemptæ. Nam corpus in spiritű nihil immediate imprimit. Vnde Arist. 3. de anima tex. 150. contra illos qui aiebant talẽ inesse hominib. voluntatẽ qualẽ in die inducit pater virorű deorumq;. s. sol vel cælum in die ortali, ait in hanc opinionẽ inde fuisse collapsos φ aiam putarẽt esse sensum. Quapropter cœli, caussa per se esse nequeunt actionű liberi arbitrii. Et q̃uis imprimendo in corpus humanű, possint circa cõplexiones aliquid facere, atq; adeò circa sensus, qui cű sint animæ organa, possunt illã quodammodo inclinare. Tñ qm̃ sensuales vires vt 3. Eth. auctor est Philos. rationi obediunt, nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed cõtra cœlestes influxus potest homo operari. Atq; eo præsertim φ educationes, & consortia cum iis aut illis hominibus, & potissimum amor Dei & gehennæ metus atque honoris cupiditas, & infamiæ timor, & alia id genus multa pñt hominu inclinationes & affectus permutare. Colligamus ergo cű

Duæ conclusiones. D. Tho. 2. 2. q. 65. art. 5. conclusiones duas quib. ad tertium argm̃ respondeatur. Prior, Licitű est per astrorű inspectionem de effectib. naturalibus quæ ordinario naturæ cursu fiunt aliquod iudiciu capere vt de serenitatibus, de pluuiis, de pestibus, deq; id gen⁹ tẽpestatib⁹ alos. Hoc. n. est de effectib. per proprias caussas iudicare: sicuti medici ex morborű malignitate de futura morte iudicant. Posterior neq; de accidẽtariis contingentibusque effectib. neque vero de iis q̃ in nostro sunt arbitrio per astrorű considerationem potest iudicium nisi fallacissimum ferri. Multoque minus valent eos qui occultissimè crimen aliquod cõmiserűt illa scientia inuestigare neque eorum qualitates & in-

Augustin. dicia qb. deprehendantur. Hæc enim astrorum aspectus nõ produnt. Quare Aug. lib. 4. cõfe. Illos inquit Planetarios, quos mathematicos vocant, cõsulere, Christiana & vera expetit & amat. Hęc ille. Ratio autẽ est φ dæmones cű homines videant tam cupidos secreta agnoscẽdi, atque illos præsertim quorű ea interest scire, in eiusmodi astrorű iudicia serenda omni solertia sese ingerunt. Præterq̃ φ eiusmodi astrologi adeò sp & falluntur & fallunt, vt vix eos semel cõtingat vnã veritatẽ proferre.

Augustin. Quare idem Aug. s. super Genes. ad literã bono; loquit; Christiano, siue Mathematici siue q̃libet impie diuinantiű & maximè dicentes vera cauẽdi sunt, ne cõsortio dæmoniorű animã deceptã pacto

Meditatio de Astrologis maxime considerãda. quodam societatis irretiant. In his autem astrologis, vt lib. 5. dicere cœpimus, attentissimè inter eorű scientiam discernendű est & eiusdẽ scientiæ vsum. Enimuerò quãuis eis gratis, imò cõtra veritatẽ demonstratã concedamus φ occulta possint per suã scientiam inuestigare, nihilominus eius vsű ad hoc applicasse, vt occulta crimina reuelent, est nouű peccatű idẽmque mortale & grauissimum contra iustitiã. Est enim occultos peccatores præter ordinẽ iuris infamare. Demus enim perinde astrologű scire quis furtű, aut adulteriű, aut homicidiű fecit, ac si propriis oculis vidisset, profectò nihilominus grauissimum illis peccatű est & Reipub. perniciosissimű, illu detegere & reuelare. Præterq̃ φ id nihil aliud valet, quam vt inter homines infamiæ & iurgia serantur: quandoquidẽ iudici neutiquam licet solo indicio astrologi contra quempiam procedere. Neque enim trãquillus status Reipu. in hoc cõsistit, vt occulta crimina, nisi ordine seruato iuris, inuestigẽtur. Fac nullű crimẽ cõmitti posse occultissimè, quin illico fieret manifestű, profectò neutiquã homines viuere possent. Si autẽ

Condemnationes iuris aduersus Magos. astrologis vlla daretur fides, nullum esset occultű. Igitur quãuis verissima semper dicerent, ob hoc ipsum essent citius è Republica exterminandi, nisi se continerent ne vllű vnquam infamia denotarent. Igitur vt rem tandẽ concludamus omnia magorum genera trino iure acerrimè cõdẽnata sunt diuinò scilicet Pontificio, & Cæsareo. Verba enim sunt Deut. 18. Quando ingressus fueris terrã quã

Deuter. 18. dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium: neque inue-

Leuit. 19. niatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignẽ, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, neque qui Phytones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatẽ. Omnia hæc abominatur Dominus, & pp huiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. & Leu. 19. Nõ declinetis ad Magos, neq; ab ariolis alqd sciscitemini, vt polluamini cum eis. Et c. 20. Vir siue mulier in quib. phytonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos: sanguinis eorum sit super illos. Hæc atque aliæ id genus animaduersiones frequentes extant in veteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat. n. populus

pulus ille sit scientissimus occulta perscrutandi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatriæ genus propensissimus. *26.q.5.* Sed & lege euangelica ecclesia anathematis gladio idē genus hominū acerrimè impetit, vt patet 26.q.5 per totū, videlicet can. si quis ariolos, & omnibus subsequentibus vsque ad can. nec mirū, arioli, aruspices, stellarū cursus obseruantes, & sortilegi & incantatores, & augures qui Gentilium idololatriam sequi videntur; & pariter illi qui cum illis fuerint conuersati, auxilia *C. de malefic.* aliqua à suis artibus petentes, anathematizantur, excommunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. Et C. de maleficis, & mathematicis l. artem geometriæ, & l. nullus aruspex. & l. eorum. & l. nemo. & in summa per totum titulum aruspices & magi seuerissimis legib. vindicantur. Nā l. etsi. eculeo deditj iubentur vngulis sulcantibus latera pœnas perferre proprio dignas facinore. & l. nemo. supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedunt & leges regni nostri partita. 7. tit. 23. Hoc tñ adnotauerim contra quosdā qui sinistrè legē primā huius tituli intelligentes eā in fauorem Astrologorū allegare contendunt. Ait. n. lex, diuinationem, quæ fit per scientiam Astronomiæ non esse illicitā; sanè cùm illa sit vna ex septé artibus liberalibus. Verba hæc tñ sm tenorē duarum conclusionum quas proximè cum D. Tho. collegimus, interpretanda sunt, videlicet, ꝙ illa scientia est licita ad iudicandum de pluuiis, aut pestib. ac tempestatib. quæ astrorū concursu certitudine naturali eueniunt. Haud tñ lex intelligit eandē scientiam esse licitā ad iudicandū de accidentariis effectibus aut de illis q̄ ex nostra voluntate pendent & multominus ad inquirendū personas occultas, q̄ aliquod peccatum perpetrarūt. Imò huiusmodi Astrologos cum Necromanticis, & Diuinatorib. & Mathematicis comparat: quos subinde grauissimo iudicio condemnat. Et l. 3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni titulo octauo, c. quarto. l. j. & ij.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat adiurare irrationalem creaturam.

Postquam visum est tam Deum quàm homines & dæmones adiurari posse, sequitur postremò an irrationales quoq; creaturas liceat adiurare, sicuti locustas & brucū, nubesq; *Distinctio. Prima conclusio.* atq; alias tempestates. Et respondet D. Tho. suppositis distinctionib. duab. per tres conclusiones. Distinctio prior est, Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam ita vt oratio & locutio ad illam dirigatur. Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationalē creaturam sic adiurare, vt sermo ad eam dirigeretur. Atq; hanc probant argumenta tria D. Th. Nam cùm adiuratio nō nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturæ percipere non valent, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantū cōpetit, quibus congruit iurare irrationales autem creaturæ iurare non possunt: ergo neque adiurari. Ad hæc cùm duplex vt dictū est, sit adiurationis modus, scilicet & deprecatorius, & cōpulsorius, prior vanus est respectu irrationalium creaturarum, vtpote quæ nullum habent suarū actionum dominiū, vt prece moueri queāt: *Secundus adiurationis modus.* Posterior verò soli Deo competit, cuius solius imperio, vt habetur Matt. 8. obediunt venti & mare: quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secundo modo fieri potest adiuratio, vt referatur ad eum a quo talis creatura agitur & mouetur nempe ad Deum & dæmonem quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruunt. Enimuerò eadē est actio agentis & eius rei q̄ agitur & mouetur: sicut motus sagittæ, & ipsius est tanq̄ rei motæ, & sagittantis tanq̄ eā mouentis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanq̄ rei motæ, Dei autem tanq̄ primæ caussæ omniū naturaliū actionū: & præterea tanquā permittentis dæmonem eisdem irrationalib. creaturis vti ad nobis nocendum. Hac igitur de caussa statuitur secunda conclusio. *Secunda conclusio.* Dupliciter iure possumus irrationalem creaturā adiurare. Vno. s. modo adiurationem per modū deprecationis ad Deum dirigendo: & alio modo dirigendo eam ad dæmonem per modū cōpulsionis. Atq prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti de Simone & Iuda legitur qui dracones adiurarunt, pcipiētes eis vt in desertū secederēt, posterior verò pertinet ad exorcistas. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Nequaq̄ licet dæmones in eiusmodi euentib. adiurare, quasi auxiliū ab eis implorādo. Posset. n. vt mō dicebamus vnus dęmon alium arcere, & dęmones q nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc eēt eos vt Deos colere, ꝙ ingēs eēt apostasię crimē.

Secunda & tertia conclusiones certissimæ sunt, neq; vllum præseferunt dubium quod sit disputatu dignum. Prima verò, quāuis nihilo sit minus certa, est tñ memoriæ penitus cōtra quotundam abusum commendanda. Nēpe vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus coniurationes appellat, bruci, locustarum, & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur: sed vel ad Deum per modum deprecationis, vt dignetur nostri misereri, dæmonesq; cohibere, qui eius permissu eiusmodi tempestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quòd si adhibeantur exorcismi, non intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, vt in virtute Dei cessent nobis esse infestos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incantatores sunt quam exorcistæ: nēpe qui cum nubib. & locustis, & brucis, cumq; aliis eiusmodi bestiolis pugnare contendunt, ac si eorum colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quin verò litē cum locustis contestantur, patronosq; & aduocatos & procuratores illis creant, q caussam ipsarum defendāt, illasq; coram iudice accusant: à quo conuincuntur, condemnantur, anathematizantur, & excōmunicantur: cùm ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atq; in vltimas insulas relegandi. Nam si contra vermiculos lo

quuntur, quid illi intelligunt? Sin verò cõtra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sanè enim nostri sunt publici hostes, qui nullo iure, sed solam suam nequitiam in nos exercẽt. Atq; adeò tanquã manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam vtriusq; res incumbit) in huiusmodi impostores, & præstigiatores animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponũt.

FINIS LIBRI OCTAVI,

DE IVST. ET IVRE.

LIBER NONVS

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIVM.

IN septimo libro, vbi religionis argumentum ingressi sumus, de voto à nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte sponte pollicetur, atque adeò de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificiis mancipantur, in proximo de iurandi religione. Subsequitur ergo secundùm ordinem ibidẽ propositum, vt de illis dicamus quæ mortales religionis vinculo eidem Optimo Deo reddere constringuntur: vt pote de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotum: ac subinde de Vitio simoniæ quo aditus eiusdem sanctæ Ecclesiæ pollui solent. Oblationum autem decimarumque tractationẽ nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, quam ab earum radice & fundamento, nempe à sacrificiis, quæ non modò Christiani, verùm vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est enim sacrificium, oblationum suprema ad quam reliquæ vniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorum quæstiones præmittere operæpretium duximus: vnam in genere, atque alteram in singulari.

QVÆSTIO I. DE SACRIFICIO IN GENERE.

S. Tho. 2.2. quæst. 85.

ARTICVLVS I.

Vtrùm Deo sacrificare sit de lege naturæ.

Primum argumentũ à parte negatiua. PRIMVS igitur articulus quæstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturæ. Arguitur namq; negatiuè: Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus commune & vnum. Abel namq; legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terræ frugibus: Atqui Melchisedec, vt Genesis decimoquarto relatum est, panem & *Argum. 2.* vinum: alij verò alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. Secundò: Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iustos homines præteriisse: de Adam autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neq; verò de Isaac: cùm tamen de eodem primo parente Sapientia ipsa capite decimo contestetur eduxisse eum à delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur con*Argum. 3.* gruere. Tertiò: Sacrificia, vt decimo de ciuitate Dei, auctor est Augustinus, in quadam significantia *Augustin.* offeruntur: significare autem quod vocibus primum (vt 2. de doctrina Christi idem est auctor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanarũt, sed à iure humano. In contrarium autem est quòd omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliquod sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes docti sunt, natura magistra didicerunt.

Cum res sit per seipsa euidens, sacrificia, seu Deorum seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima quæstio de eorum fonte & origine instituitur: nempe vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primum omnium non est prætereundum, vt res ipsa, solennissima semper Latinis fuit, ita & nomen eisdem esse receptissimum. Est enim sacrificium idem quod factio sa*Quid sacrificium.* cri: & sacrificare idem quod sacra facere. Quapropter, vt scienter D. Tho. præsenti quæ. art. 3. adno*D. Thom.* tauit, sacrificium non idem est prorsus quod oblatio. Nam quidquid in Ecclesia offertur oblatio dicitur, etiamsi nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ: sacrificium autem non fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant priscis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus: hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrifici qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. Ad quæstionem igitur vnica conclusione respondetur. Sacrificiorum oblatio non solùm diuini iuris est & humani, verùm & ex eorũ numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probatur: Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo experitur enim planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ nanque, ærumnæ, & calamitates quibus indesinenter afflictatur, eum commonefaciunt aliunde

sibi,

ſibi,hoc eſt deſuper opem ferri. Atque adeò ſentit aliquem ſurſum exiſtere cuius auxiliis egeatur,
idque,quidquid ſit,omnes pro Deo habent. Rurſus & ex rerum ipſa natura diſcit ſublunaria hæc
quia cœlorum influētiam ſuſcipiunt eiſdem eſſe loco ſubdita,eademque ratione terram cæteris e-
lementis:vtpote quorum rore aëreque iuuatur:ac perinde ſe etiam ipſum Deo,cuius ope viuit,ſub
iectionem debere atque honorem. Modus autem ſenſuali homini congruens eſt, vt reuerentiam
quam Deo debet non modò intus animo referat, verùm & ſenſibus ſignis eandem foris exhibeat.
Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti ſunt vniuerſi mortales qualicunque ratione Deũ
nouerint, eidem ſacrificia offerre,in ſignum debitæ reuerētiæ & ſubiectionis. Quemadmodum &
inter homines mos ſubditorum eſt,dominis, quaſi eorum dominium confitentes, munera offerre:
hoc autem ipſum impræſentiarum ſacrificij nomine intelligimus. Fit ergo noſtra concluſio conſe-
quens:nempe ſacrificiorum oblationem eſſe de iure naturæ.Et eſt notanda concluſionis perſuaſio
quæ non de ſacrificio tantum quæ mente intus offertur procedit,ſed etiam de externo.Nam etſi ve-
rus Dei cultus qui ſpiritus eſt cordiumque inſpector,intus in corde potiſſimum conſiſtat,iuxta il-
lud Pſal. 50.Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: id quod tum Chriſtus ipſe Ioannis 4. teſtatur
dicens,Venit hora & nunc eſt quando veri adoratores adorabunt in ſpiritu & veritate: tum etiam *Paulus.*
Apoſtolus 1.ad Corinth. 14.Orabo ſpiritu,orabo & mente:tamen cum nos corporei ſimus, vtroq; *Corollariũ.*
nomine debemus eum colere.Ex his vtique colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neq;
externum ſacrificium eſſe neceſſarium,neque verò vocalem orationem,veluti inter homines, qui-
bus non niſi externis ſignis aliena corda innoteſcunt. Neque verò externus cultus laudi datur niſi
quatenus ad internum refertur.Attamen non ideo non eſt magno pretio æſtimandus. Valet enim
tum ad excitandum,tum etiam ad teſtificandum mentis affectũ.Quare ſuo non caret egregio meri
to.His nanque quæ ex animo redundant,debitum Deo ſecundum noſtram naturam perſoluimus.
Quare ſanctè inſtitutũ eſt vt publicitus in templis res diuina celebriter fiat. Arguat verò quiſpiam
contra concluſionis rationem ſic:Naturalis ratio,etſi nos noſtrorum defectuum admoneat, tamen
non ab altiori principio nos docet ſubſidia nobis prouenire quàm a naturalibus cauſſis.Nam ſi lu
men duntaxat naturale conſulas,quantum ad corpus per orbes cœleſtes naturales philoſophi do-
cuerunt nobis eſſe à natura prouiſum:quantũ verò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: *Solutio.*
ſed quantum ad effectus per liberum noſtrum arbitrium. Reſpondetur quòd vbi naturalis ratio o-
mnibus eſt nebulis expurgata,clarè monſtrat hæc ipſa naturalia adminicula non nobis ſufficere ad
medendum omnibus miſeriis quas corpore & animo patimur: atque adeò ſaltem in confuſo aliam
indicat ſuperiorem cauſſam quam homines pro Deo habent. Quòd ſi aliquæ reperiantur tam bar-
baræ nationes quæ non niſi vel cœlorum,vel alia inferiora præſidia cognoſcunt, ſolari ſyderi, aut
cuipiam alteri creaturæ honores pendunt diuinos,ac ſubinde ſacrificia. Concluſio ergo cum ſua ra
tione adeò eſt lumine naturali nota,vt nulla vnquam fuerit natio quæ non Deum coleret,ſacerdo-
teſque haberet,atque adeò ſacrificia.Duo enim hæc paria cogitare ſoleo quibus omnis ſemper cō-
ſtitit Reſpublica:videlicet ſacrificium & ſacerdotium:lex & gubernator, Nam Reipublicæ inſtitu-
tor quem primum illicò ſcopum ciuium oculis præfigere conſueuit,fuit Deus,quem populus vene
raretur,& à quo ſubſidia poſceret. Mox,quibus coleretur,ſacrificia inſtituere. Deinde leges conde-
re eidem religioni congruas ac ſubinde magiſtratus penes quos ſita eſſet legum cuſtodia. Sic enim
Liuius tradit,Numam illũ ſecundũ Romanorum Regem inſtituiſſe Rempub. Vnde Ariſt. 6. Ethic.
cap.vlt.inter magiſtratus ſine quibus conſtare nequit Reſpub. connumerat ſacerdotes qui publicis
ſacrificiis addici debent,quorum quidem præſidentes,tum reges ſacrorum dicuntur, tum Pontifi-
ces Max.Idque repetit lib.7.capit.8.vbi in primo magiſtratuum gradu eoſdem collocat ſacerdotes.
Et Ethic. 8.cap.9.ad rationem alludens noſtræ concluſionis, ait ſacrificia vetuſta poſt perceptionē
frugum fuiſſe fieri ſolita. Quòd ſi hiſtorias tam noſtras quam profanas perluſtres,ſtatim ab orbe cō
dito,Abel,Noe,ac Melchiſedech,in lege naturæ videas oblationes,& ſacrificia obtuliſſe.Et ante le-
gem datam,Abraham etiam & Iacob. Et in ſacra præterea hiſtoria,Geneſis 47.extat ſacerdotum
Ægyptiorum memoria qui erant regalibus priuilegiis inſignes.

Ad primum igitur argumentum reſpondetur,quòd ſacrificiorum oblatio,ſi eam in genere medi- *Ad primũ*
teris,cunctis fuit gentibus ſemper communis: quòd autem his vel illis vterentur, conſtitutiones *argumentũ.*
fuerunt humanæ ſecundum hanc, aut illam Dei cognitionem quam vnaquæque gens attingebat.
Hac enim ratione dicebamus libro proximo,& ſecundo,humanas leges à naturali deriuari:ſcilicet
per modum determinationis generis ad ſpecies. Eſt enim lex naturæ vt malefactores ſupplicio ple
ctantur:quòd autem hoc aut illo,lex ſanxit humana,ſecundum cuiuſque nationis ingenium. Et i-
dem eſt de cultu,& ſacrificiis.Et per hoc reſpondetur ad argumentum tertium, videlicet quòd ſuos
ſignificare conceptus,naturale eſt homini:his autem,aut illis vocibus & ſignis, cuiuſlibet eſt na- *Ad tertiũ*
tionis placitum. *argument.*

Ad ſecundum verò reſpondetur nō eſſe dubitandum,quin Adam & Iſaac,ſicut & cæteri iuſti, ſa
crificium obtulerunt:maximè cùm Adæ ſua innotuerit culpa,atq; Iſaac ſua etiā originalis:quæ qui *Ad ſecun-*
dem culpa ſecundum Gregoriũ antiquis patribus per ſacrificiorũ oblationes remittebatur.Sed nō *dum argu.*
opus fuit vt vniuerſa in ſacram hiſtoriā eſſent relata.Et fortè conſultò.Nam cùm in Adam initiũ ha
buerit culpa,nō eſt tanquā oblator ſanctificantis hoſtiæ nominatus: ſed filii ſui Abel & Cain in q-
bus ſacrificiorum diſparitas quæ ſemper fuit in orbe placentiũ & diſplicētium Deo,notata fuit. Sa
crificiũ autē quod Iſaac obtulerit,ideo forſan nō habetur in ſacris memoria,quòd ipſe fuit à patre in
ſacrificium oblatus,tanquam hoſtiæ Chriſti prognoſticum, quod vniuerſorum apex radixque fuit.

ARTICVLVS II.

Vtrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

Primū argumentum. *Argum. 2.*

Voniam dicere visi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur quòd non illi sit soli sacrificiis litandum. Sancti homines, iuxta verbum Petri in 2. Canonic. diuinæ efficiuntur consortes naturæ. Prætereà angeli, vt patet Iob 1. filij Dei nominantur: ergo vtrisque decet sacra litare. Secundò: Maior illis quàm terrenis principibus debetur honor: sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, vt sanctis sacrificia fiant. Eò potissimum quòd aras illis templaque & altaria erigit Ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur, præterquam Domino soli.

Conclusio negatiua. *Prima ratio conclusionis.*

Ad quæstionem simplici conclusione negatiua respõdetur. Nemini præterquam vni summoq; Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autem ex superiori facilè colligitur, Dictum enim est sacrificium exterius, ceu testimonium offerendum esse interni illius quod est in anima: nam religio exterior in hoc potissimum seruit, anima verò se illi in sacrificium addicit, penes quem, vt dicebamus, situm esse cognoscit suum præsidium & subsidium: ille autem solus est Deus: ergo illi tantùm sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo sicuti & rerum vnaquæque præter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem vltimum tendere finem, qui sua est suprema fœlicitas: Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atq; adeò ab ipso veluti à primo fonte, & quidquid habemus recepimus: & ad id quò tendimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare.

Secūda ratio.

Accedit secundò quòd illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac precationibus accurrere, tanquam ad illum vnde nos, nostraque vtriusque hominis salus pendet. Hac autem ratione solum Deum oramus, vt nostri misereatur, nobisque opem ferat.

Tertia.

Ad idem facit tertiò exemplum quod inter homines cernimus. Regi enim, summo Reipublicæ capiti, illi dicati sunt honores: quos alteri inferiori deferre, crimen esset lesæ maiestatis: debet enim præ ciuibus cunctis in ea esse excellentia, vt ei quempiam exæquare, citra eius iniuriam fieri nequeat.

Paulus.

Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latriæ, hoc est seruitutis & subiectionis quæ soli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Rom. 1. planè curauit admonitos: vbi impudentissimam illam gentium idololatriam obiurgabat, arasque eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur: quæ cum honores essent immortali Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant.

August.

Et est prætereà conclusio Diui Augustini 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & subsequentibus luculenter edisserit: vbi rationes Diuus Thomas insinuat. Deus nanque sacrificia nostra non ideò quod illis indigeat à nobis exposcit: est enim, teste Dauide, Deus qui nostrorum nullatenus bonorum eget: sed significationis gratia. Primum scilicet, vt exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificiũ inquit, visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum est: hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus Deum profiteamur, eum esse vnum, à quo salus nostra, totaque rerum summa, ac demum suprema nostra fœlicitas pendet. Quare dum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamus, atque orationes ei veluti suauissimum incensum adolemus: cuius vtique sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atque incenso offerebantur. Vbi profectò egregiè facit ille patet versiculum illum pœnitentis Dauidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eum velle arbitratur: scilicet quòd in pecudum trucidatione delectetur: aut quod illis cibis indigeat: quas quidem demẽtiũ cogitationes in alio Psal. retundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidem esurire non possũ, & ideo tauris tuis & hircis in cibum non egeo. Neque verò si esurire possem, tuo indigerem pastu: nam meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despicit, sed grata habet, tanquam signa spiritualis sacrificij, subdit: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, &c. Per hæc ergo ratio elucidatur priscorũ

Ratio veterum sacrificiorum. *Prima dubitatio.* *Solutio.*

sacrificiorum: nempe immolationis animalium, emissionis hirci, ac cæterorum. Ratio inquam erat quòd non offerebantur tanquam res simplices: sed tanquam signa. Duo autem ex his fiunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re vera non tantùm vt signum à nobis offertur, sed veluti res nullo æstimabilis pretio, sanè cùm Deo Deum ipsum in pretium debitorum nostrorum offeramus vt quæstione proxima dicturi sumus. Ad hoc autem respondetur, rationem huius immensæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam: nam est commemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuaricatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum; atque adeò eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius.

Dubium 2.

Alterum verò dubium est, quòd videntur Christianorum mores præsenti conclusioni contradicere: nam & Deiparæ virgini cæterisque diuis in more nobis est munera offerre, locaque habere designata quorum deuotione diuersis sanctis nosipsos nostraque offerimus, atque id etiam sub forma sacrificij: nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem præseferunt sacrificij: Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Ad primum igitur respondetur quòd etsi angelis ac sanctis diuinitatis oomen per Dei gratiam communicetur:iuxta illud.Ego dixi,Dij estis,& filij excelsi omnes: nempe in filiorum ordinē adoptati:tamen hæc non est diuinitas per naturam & æqualitatem Dei.Quare oemini præter ipsum par est honores deferre diuinos:atque adeò neque sacrificia facere ratione iam dicta. Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi:nempe quòd etsi priocipibus humanis maiora offeraotur,quàm quæ antiquitus,& præter sacrificium altaris modo offeruntur Deo:tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundùm rem quæ offertur,sed secundùm cultus subiectionísque significationem:& ideo sicut illa qua homines Deo subduntur,obedientia & veneratio nemini præter ipsum impendi potest, sic nec vlla sacrificij ceremonia. Ad tertium demum respondetur , ex hac veritatis confessione nullatenus fieri cousequens,vt non modò hæretici,verum & alij arbitrantur qui nolūt illo nomine censeri , vllam idololatriæ imaginē hac religione paliari , quòd diuis munera offerimus:nam in primis illa non sunt sacrificia sed meræ oblationes.Etenim verū sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Vnde Aug.8.de Ciuita.Dei:non constituimus martyribus templa sacerdotialia, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit,offero tibi sacrificium Petre vel paule : sed Deo dicimus,Accipe oblationem quam tibi offerimus.Sanctorum autem memoria fit in Missa tum quia de eorum victoriis Deo gratias referimus,tum quia eos oratores atque intercessores nostros apud eundem Deum nostrum constituimus.Præterea& simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudem & honorē referimus:quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti.quemadmodum quo regis famulos honore dignaris , regem ipsum colis. In summa sicuti sanctos sola duliæ adoratione colimus , non latriæ : & oratione pulsamus non vt nostri misereantur,sed vt pro nobis orent:eodem interstitio oblationes illis facimus,nō sacrificia. Hinc fit absurdè eos errare qui licere negant & eleemosinas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere.Nam primum aliud est quàm gratitudinis virtus si sanctorum ipsorum amore eleemosinas ob id conferamus,quòd nostri sunt interuentores apud Deum,vt suo charitatis officio par rependamus.Et præterea eleemosinæ quas in honorem sancti petimus , perinde ac de aliis oblationibus dictum est,in dei honorem cedunt.

Ad primū argumēt. *Ad secundum argum.* *Ad tertiū argument.* *Augusti.* *Licitū est eleemosynas in honorē virginis ac sanctorum petere & porrigere.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

POSTQVAM visum est de substantia & obiecto,seu fine sacrificij,quæritur quā latè pateat.Primum in hoc articulo quantum ad actus an videlicet omnia opera omnium virtutum,sint sacrificia.& subinde articulo sequenti quantum ad personas,quæ ad sacrificia obligentur:vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur.Quæritur ergo vtrum offerre sacrificia ad specialem pertineat virtutem.Arguitur enim negatiuè primum ex Paulo. Admonet quippe sic nos ad Rom. 12.Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem,Deo placentē , &c.& ad Hebr. vlti.Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci:talibus enim hostiis promeretur Deus.Exhibere autem corporum membra in hostiam,ad corporis affectionē attinet, cuius maceratio per plures fit virtutes nempe per abstinentiā & ieiunium,per castitatis continentiam,& per fortitudinem in martyrio.Et pariter beneficentia quæ officium est charitatis,per misericordiam exercetur & per liberalitatem :non ergo sacrificare officium est singularis virtutis sed omnium. Huc secundò accedit Aug. lib.10.de ciui.Dei:vbi ait verum sacrificium esse omne opus quod agitur vt in sancta societate inhæreamus Deo.Adde tertiò quòd sacrificium id omne censetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationem , tum etiam corpore res: vt decimas, primitias &holocausta,&c.quæ variarum sunt virtutum officia. In contrarium est quòd singularia præcepta non dantur nisi de actibus singularis virtutis:& in Leui.singularia sunt de sacrificiis posita.

Primum argumentum. *Argu.2.* *Augusti.* *Argu.3.*

Veritatem huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert , quàm lapsis temporibus referebat. Negant enim non minus obstinanter quàm impudenter aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrificum, ad certā attinens virtutē & cultū:sed dicunt omnia virtutū omnia nihil aliud esse quam sacrificia quædam:atq; adeò in Christianissimo nullum dignoscūt singularē sacerdotū ordinē:sed aiunt vniuersos Christianos vtriusq; sexus esse promiscuè sacerdotes,iuxta verbum Petri,in sua prima Canonica,vniuersos appellantis regale sacerdotium.Ac perinde inficiātur sacrosanctū altaris sacramētum esse sacrificiū.De quo quidē expugnando errore constituta hic nobis est proxima,quæ subsequitur quæstio,vt hic articulus eiusdem sit quæstionis substerniculum respondetur ad præsentem quæstionem tribus conclusionibus:Prima Sacrificiorum oblatio secundū suam propriam rationem,est actus specialis virtutis:nempe religionis:suam inde nanciscens laudem,quòd in diuinam fit reuerentiam In hoc enim:vt lib.2.dictum est propria ratio religionis consistit. Secunda: Cūcta officia vniuersarum virtutum participatiuè & ab extrinseco quatenus per religionis virtutē in diuinum honorē & cultū referūtur,sunt quædā sacrificia.Exemplo ambæ simul cōclusiones patescunt. Virtutū singulæ ex suis propriis obiectis sortiūtur speciem;vt alia sit fortitudo:& alia iustitia:& sic cæteræ.At verò dum per charitatem referuntur in Deū,quandā charitatis speciem participāt: sed nihilominus charitas suum habet propriū obiectū & actū,qui est Deum sub ratione bonitatis eius diligere,ac subinde eadem ratione proximū. Similiter in vitiis furtū per se est peccatū:attamen dum fit propter mœchiā quandā,inde maculā eiusdē vitij contrahit,vt 5.Ethi.auctor est Arist.Pari ergo modo propriū religionis obiectū est,Dei excellētia & omnipotentia nobis opitulandi, quā sacrificijs

Lutheranorum error. *Prima conclusio.* *Secunda conclusio.* *Ratio vtriusque conclusionis.* *Aristote.*

& hostis præstamur: significãtes nos illi esse subditos, & tanquã domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quib. & per pœnitentiam cruentas peccatorum victimas ei cædimus, & per fortitudinẽ pro eius veritate martyrio nos consecramus: & per charitatis feruorem incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiam eius amore pauperib. subuenimus, & per temperantiam corpora maceramus. Cùm hæc inquã omnia in Dei cultum & honorẽ virtute religionis referimus, sacrificiorũ rationem participant. Et hoc pacto intelligendus est. Aug. lib. allegato De ciuitate Dei c. 4. vbi quædam horum exempla congeminat. Et illud Oseæ vltimi. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Et ad Hebr. vlt. Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiam laudis semper Deo: hoc est fructib. labiorum, eius celebrantes nomen. *Tertia conclusio* Tertia conclusio: Sunt tamen actiones quædam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quàm ꝙ in diuinam reuerẽtiam significandi gratia exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur sacrificia. Exempli gratiâ: Eleemosinas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam si non per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguediuúmque incensio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberent virtutis rationem: & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia, quasi non aliam promerentia quàm religionis laudem. *Ad argumenta facta.* Argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluuntur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non intrancè suaptéque natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

POSTQVAM visum est quomodo sacrificandi virtus cæteris virtutib. imperet, vtpote quasi in suum ipsius finem eas referẽs, videre restat q̃ latè se ad omnes mortales extẽdat. Arguitur nihilominus à parte negatiua: Inde sacerdotes nomen trahunt quod litandis sacrificiis sunt adscripti, non autem omnes sunt sacerdotes: ergo neq; omnib. incumbit sacrificandi munus. *Primũ argumentũ.* Secundo sacrificare proprium est populi sub lege Dei peculiariter agentis. Nam vt ait Apostolus ad Rom. 3. quæcunq; lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur: & lex vetus fuit vbi primò populus est: ad sacrificandum verò Deo institutus, vt patet in toto Leuitico: ergo gentiles qui sola viuunt lege naturæ: ad nulla tenentur sacrificia. *Secundum argumentum.* In contrarium autẽ est ꝙ sacrificiis Deũ reuereri ac venerari est de lege naturæ: ad ea autem quæ sunt legis naturæ, vniuersitas mortalium tenetur.

Paulus. Ad quæstionem sub distinctione, quatuor conclusionib. respõdetur. Est enim sacrificium aliud intraneum quod mente immolatur: aliud verò extraneũ quod re foris exhibetur. *Duplex sacrificij genus.* Atq; hoc extraneum rursus duplex, vt superius dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium vt nullã habeat aliunde laudem, aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiã Dei fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia. *Prima conclusio.* Est ergo prima conclusio: Ad sacrificium mentis internum non solum antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratiæ, verùm & mortalium vniuersitas lege naturæ tenetur: nemo enim viuentium existit qui quatenus creatura Dei est, atq; ad ipsum tanquam ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerẽtiam illi exhibere quæ primo rerum principio supremóq; fini debetur. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatiuæ virtutem religionis induunt, soli illi tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: vt patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum. *Paulus.* Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Romanos tertio, nam lex illa solùm obligabat suos subditos sicut nos nostra. *Tertia conclusio.* Tertia cõclusio. Nihilominus solo naturali iure viuentes, quocunq; seculo fuerunt futuriq; sunt, eodem semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundùm legitimam cognitionẽ quam de vna prima caussa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresq; diuinos debere: per cuius quidem sacrificij protestationẽ in lege naturę ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniã eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atq; adeò, non solùm mente, verùm & corpore obligari eum colere. Eò potissimũ ꝙ nunquam Deus humanum genus remedio destituit abluendæ originalis culpæ: nisi mentis cæcitas aliquib. mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. *Quarta cõclusio.* Quarta conclusio, Sacrificia quæ ab extrinsecò sic dicuntur, hoc est cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenetur quisq; proponere vni seruire primæ caussæ supremóq; rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altiorib. principiis disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, vt literam Diui Thomæ per conclusiones distribuentes, viam sterneremus ad quæstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. Et per hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. *Ad argumenta facta.* Argumenta autem initij quæstionis id prorsus conuincunt, ꝙ non singuli mortalium propriè offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum quia id tantùm constitutum est, quod iure naturæ vnaquæque respublica tenebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

QVAESTIO

QVÆSTIO SECVNDA,

DE INEFFABILI SACRIFICIO ALTARIS IN PARTICVLARI.

ARTICVLVS I.

Vtrùm sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

VM satis demonstratum sit sacrificiorum ritum ad religionē iure naturæ pertinere, cō sequens sit vt ad ineffabilem Christianorum hostiam descendamus, nimirum cum primis interrogantes, sitne aliquod peculiare sacrificium Christianæ familiæ, idémque sacrosanctum altaris sacramentum. Videntur enim Paulus huiusmodi confessioni ad Hebræos 10. refragari: vbi conferens Christum supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait, Hic autem scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in Dextera Dei. Et è vestigio iterū: Vna enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursum voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia quibus vtique affectis contestari videtur vnicam fuisse veram victimam quàm Christus in cruce obtulit: atque adeò altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quam plurimæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relictæ. Adde secundò quòd cùm hæc altaris ceremonia nihil aliud sit quàm memoria illius Christi passionis, vt illud eius commonstrat mandatum: Hæc in mei memoriam facietis: non modò abusus videtur vocis verum & temeritatis audacia, apellare illud sacrificium: memoria si quidem rei non est noua res sed antiquæ representatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut resurrectionis festiuè celebramus, non vtique consideramus tunc Christū nasci aut resurgere. Quare neq; dum in altari eum offerimus, ipsum tunc fingere licet crucifigi aut mori sed in memoriam reducimus quemadmodum se ipse obtulit. Ad hæc tertiò: Christus nō se obtulit sub speciebus panis & vini: ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. Præterea, Aug. lib. 10. de Ciuitate Dei, c. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in missa non vsu fit. In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta ecclesia offerre sed diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Primum argum.

Argu. 2.

Argum. 3

Augusti.

Sacrosanctum sacramentum altaris adeò est religione nostra ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in diabolo diuinitus permissa tanta esset potestas homines dementandi, nullus posset Christianorum catenus desipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Vvicleff Anglus, satanica furia correptus, cùm omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica è medio tollere pertēderet: & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. & quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. de quo articulo venerabilis Vualdensis contra ipsum egregiè disputauit, libro secundo de sacramentis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, ca. 31. & 32. Pòst verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium. de qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, de abrogāda Missa priuata vbi postquam inanibus rationibus, quas nos modo retulimus visus sibi est rem demonstrasse, amatulentis nos scómatibus proscindit: dicens, quod qui sacramentū altaris sacrificium vocamus idololatra impietate commaculamur: immo eodem verbo ait nos negare Christū semel tantum fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem vnicum esse voluit sacrificium, infert ergo subinde nullū esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi sed cuncta Christiana opera nempe eleemosinas, orationes, atque ublationes, & reliqua rum virtutum officia esse nostra sacrificia. & quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporū, sacerdotum, & laicorū: sed quotquot Christiani sunt ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Pet. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idq; vnū quéq; suū offerre sacrificiū sacramentaque ministrare posse etiam altaris: Contra hanc antè absurdissimā hæresim, nō duæ dicā cōstituūtur modo conclusiones sed ostendūtur legitimè ab Ecclesia cōstitutæ: Prior: Adorandum altaris sacramentum non solùm vti cætera sacramentum est, verùm proculdubio victima & sacrificiū: idéque Christicolis vnicum. Probatur cōclusio primō omnium naturali iure. Nulla enim vnquā fuit vt quæstione proxima dicebamus mortalium respublica quæ secundum existimationem, quā vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potissimū ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Athenienfibus sacraficia, alia verò Lacedæmoniis, atque alia Romanis: Adeo vt illis quarto conseruum vbique semper fuerit, constare rempublicam, scilicet sacrificio sacerdotio, legibus & gubernatore. Cum ergo nos per Dei gratiā tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, nō modò impium, verum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium in quo nostra religio cōsistat. Quòd nisi hoc altaris confiteamur, nullam inter Christianos sit reliquum quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimuero oblationes aliæ, nempe decimæ & primitiæ & in summa reliqua opera virtutū, vt quæstione præcedēti dicebamus nō sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca quia per virtutem religionis in honorem Dei

Vvicles.

Vvaldēsis.

Lutherus.

Prima conclusio.

Prima probatio.

rem Dei referantur. Sacrificium verò quo propriè in signum subiectionis Deum colamus si hoc altaris sustuleris, nullum fit reliquũ. *Secunda ratio.* Mox ex lege Moysi secundũ sumitur argumentũ. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumq; oblationẽ quibus tum suam subiectionem erga Deũ cõmendabat tum etiam nostrã præfigurabat legẽ. Ergo nisi legẽ illam nostræ velis dignitate præferre necesse est Euangelium professis peculiare esse sacrificium: quod vt identidẽ reputamus, præter illud altaris nullum est propriè. *Euasio Lutheri.* At verò respondet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium Euangelicum; hoc tamen inquit, nõ fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. At tamen responsio hæc minimè rationibus nostris satisfacit. Enimuero sacrificium quod religioni peculiare est tandiu durare debet, quandiu religio perstat: illud autẽ Christi in propria specie nun iteratur. Nam vt ait Paulus, Christus semel mortuus est siquidẽ resurgẽs ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur, necessarium ergo fuit sacrificium institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro aliis ab eo receptis beneficiis, tum præcipuè pro illo redemptionis insigni. *Tertia ratio.* Alioqui vt dicebamus inferior obscuriorq; hac parte esset lex nostra non modo quã vetus, verũ & quàm lex naturæ. Tertiũ subinde argumentũ, est quod Christus, vti tũ Psaltes prophetauit tũ Paulus interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem melchisedec, qui obtulit panẽ & vinum. Cùm ergo in cruce nõ has corporum species, sed suum propriũ corpus moriẽs immolauerit, documentum est maximũ, hoc quod nos qui sua membra sumus, sub eisdẽ speciebus quotidie offerimus legitimum esse nostrum sacrificiũ. Quare seipsum, panẽ de cœlo descendentẽ nũcupauit, atqui ceu huius præsagium præter Agnum pascalẽ quem secundũ legis mandatũ Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figurã Christi passionis immolabant, iubebãtur & numeri 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustũ: nempe vt doceremur, non modo quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimũ esse sacrificium. *Quarta ratio.* Quarto loco arguitur: quicũq; vt paulò ante dicebamus, peculiare aliquod ac nostræ religioni propriũ renuerit esse sacrificium debet perinde & peculiarẽ sacerdotum ordinẽ ac pontificum, vt Lutherus fecit prorsum denegare: quo vtiq; sublato speciosissimus ecclesiæ decor & pulchritudo confunditur ac perturbatur quod quàm sit Christi prouidẽtiæ indecens: nullus est vel mente captus, qui nõ plane videat. *Dionisius.* Cũ enim, vt Diuus ille vetustissimus Dionysi. in lib. de Cælesti Hierarchia testatur triũphantiũ cœtus angelorũ Hierarchiis pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militantium Ecclesia quę prophetico testimonio vt regina Christo à dextris assidet, circum amicta varietate nõ simili ordinũ dispositione, functionũq; discretione, vt idẽ ipse Dyoni. in libro ecclesiasticę Hierarchiæ optimè collegit, non sit distincta? *Confirmatio.* Augetur & huius rationis vis exemplo ciuilis reipublicæ: quæ cũ distinctis magistratibus vsq; ad regẽ ascendat testimonio est, ꝙ nisi ecclesia sic esset disposita prouidentiam eius non referret qui illã instituit: *Quinta ratio.* Quin verò cũ Deus orbem ipsum tam multiiuga cælorum, elementorũq; ac rerũ varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suã orbasset Ecclesiã? Adde, ꝙ & lex vetus Euangelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum, ac Leuitarum quibus Summus pręsidebat Pontifex diuinitus est instituta. Vmbram illo decôre honestauit, cur & veritatẽ ipsam promiscua confusione dehonestasset? In summa erant gentibus suæ religionis peculiares sacerdotes, quare nõ in nostra quæ sola legitima est diffiteantur isti peculiarem existere gradũ ordinẽmq; sacerdotũ? *Paulus.* Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Chorinth. 12. vbi declarat quẽadmodũ & humanũ corpus, sic & Ecclesiã variis membris compingi, Vnde ad Ephesi. 4. dedit quosdã quidẽ Apostolos, quosdã autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi. Igitur cum palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, fit, vt & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorũ est munus. Colligamus ergo, ꝙ vt Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundùm Petrum Apostolum, ꝙ officia virtutũ quæ extrinsecus communique nomine dicuntur sacrificia offerũt, sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicuntur sacerdotes, qui singulare propriumq́ue immolant sacrificium. His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta nempe antiquissimi in primis Niceni Concilij, *Concilium Nicenum.* vt habetur dist. 93. c. peruenit, Cuius verba sunt: Hoc neq; regula, neq; consuetudo tradit vt hi qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his qui offerunt corpus christi porrigant. *Innocentius tertius.* Et Innocẽ. tertius in Conci. Lateranensi, vt de som. Trin. & fid. ca. c. firmiter, habetur. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quã nullus omnino saluabitur: in qua idẽ ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et ne putes ad mortẽ eius tantum allusionem fieri subditur. Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter cõtinetur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Ad primũ argumentum. Ad primum igitur argumentum ex Paulo ad Hæbræos 10. desumptum, respondetur, Apostolum illic sermonẽ prorsus habere de hostia quam christus in ara crucis videlicet proprium corpus idẽmque sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidẽ vnica fuit, eademq; infinito modo sufficiens ad delictorum omnium remissionem. Qua ratione iterari neque debet neque potest. Eadem tamen veritate nihil obstãte, & hoc quod quotidie offerimus vere est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdem sacrificij memoria institutum est. *Ambrosius.* Vnde Ambrosius super eodẽ loco, semel oblata est hostia ad salutem sempiternã potens. Quid ergo nos nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationẽ mortis eius & vna est hostia, nõ multæ? Quomodo est vna non multæ? quia semel oblatus est Christus hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum semper idipsum proinde hoc idẽ est sacrificium. Sicut id quod vbique offertur vnum est corpus, & nõ multa corpora. Ecce quomodo sacramentum vere sacrificium est: atque idem quod Christus obtulit, sed hinc emergit vis secundi argumenti

menti. Sacramentum hoc nihil aliud habet vt sit sacrificium, nisi quòd est illius commemoratio, memoria autem non est vera res, alias memoria natiuitatis esset natiuitas. Quòd si dicas, vti ait ad Simplicium Augu. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thom. 3. parte. q. 83. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parùm profectò ad rem confert: tum quòd imagines appellari nominibus rerum non iest esse res ipsas, & tamen nos profitemur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiam quod eadem ratione in victimis quoque antiquæ legis potest cēseri Christus sub figura immolatus, iuxta illud Apocalypsis 13. Quorum nomina nō sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeri sacrificium quod per eandem efficimur particeps passionis christi vt ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc porro satisfacere videtur: nam quodcunque sacramentum eundem habet effectum. Videtur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionē nacti negandi sacramentum nostrum vere esse sacrificium, asserendique solum esse signum commemoratiuum illius passionis instar Comicæ repræsentationis.

Augusti.

D. Thom.

Ad secundum argumentum.

Respondetur nihilominus radicem huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ veridicam confessionem, quòd corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini cōtineri, easdéque Christus in cœna consecrasse. hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysteriū altaris nō esse sacrificium, sed nudū memoriale signum. Quare Luteram ex priori posterius collegerūt: catholica verò confessione supposita, res fit protinus liquida. Est enim idē Eucharistiæ sacramentū ob id victima & sacrificium quod idem realiter corpus eundémque sanguinem, quæ Christus in cruce obtulit nos perinde offerimus quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim nō habemus Christum præsentē qui tunc natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fusum in memoriam passionis offerimus verè & propriè absq; vllo figmento sacrificamus. Atque ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguimus enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verū est, sed tamē in cœna dum nostrum sacrificium instituit, sese vt nos modò ipsum obtulit. Ad verbum autē Augu. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium respondetur quòd quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiúsque vice fungitur, quamuis non tam propriè quàm dum Christus se obtulit tamen neque inepte in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium.

Ad tertiū argumentū

ARTICVLVS II.

Vtrùm altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem prosit ac si duntaxat offerretur pro vno.

QVONIAM superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiā vnà esse sacramentum & sacrificium res ipsa postulat vt quemadmodū sit satisfactorium exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatū quā si præcise offerretur pro vno. Primò quia cum hoc sacrificio, vt dictū est, corpus ipsum verum sanguisque Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atque res ipsæ quæ offeruntur: eo potissimum quòd est memoriale, vt dictum est, passionis Christi: quę fuit quantū ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus nō in singulis minuitur quòd pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis vera.

Primum argumentum.

Secundò in eandem sententiam applaudere videtur Diuus Thomas 3. parte, quæst. 79. artic. 5. vbi ait quòd quamuis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen fit satisfactoria tam offerētibus quam iis pro quibus offertur secūdum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quātitatem valoris videtur infinitā designare: sed limitati censet secundum quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnius non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in cōspectu solis sunt, nihilo minus caloris singuli suscipiūt, propterea quòd in plures irradiet.

Argum. 2.

D. Thom.

Tertiò arguitur ex ecclesiæ ritu, Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuis ac defunctis: & tamē non apparet dicēdū quo pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis: nam vt ait Hieronymus de consecratio dist. 5. can. non mediocriter. Cùm pro cunctis animabus psalmus vel Missa dicitur, nihilo minus quàm si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipiunt: In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatóque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam cōgruit: per distributionē autem finitē quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

Argu. 3.

Hierony.

Quæstio præsens celebris est inter Theologos, nec tam explicatu facilis, quàm vtilis scitu. Scotus enim quolibet. 20. ad partem accidit negatiuam, nempe missam pro multis oblatam non tantū singulis prodesse quàm si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa. §. 9. in eandem sententiam ex Iurisconsultis plurimos citat, inter quos connumerandus videtur Palud. quippe qui in 4. dist. 9. q. 2. eisdem apparet consuetere. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incedit: nempe quòd si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intētionē, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit. Caietan autem 2. 2. q. 79. articu. 5. & ex professo latissimè quolibet. suo. 1. q. 18. absolutè affirmatiuā responsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, immo etiam pro infinitis ac si præcisè pro vno. Eandémque arbitratur esse opinionem D. Thom. Neque desunt qui magno fauore eandem amplexentur opinionem. At verò vt meam ego inscitiam fatear, semper sum arbitratus non solùm falsam esse verum antiquissimo ecclesiæ vsui contrariam: se subinde

Scotus.

Syluester.

Palud.

Caietanus.

vt à

vt à peiori verbo abstineamus, parum excitandæ plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargiendas cõducens: vt infrà notum fiet. Ad quæstioné ergo vt respondeamus, supponendũ est ea superioribus in hoc sacrificio tria considerari: nempe sacramentum, & sacrificium, & præcationes quæ

Tria consideranda in altissimo altaris ministrio.

Deo funduntur. Quorum tertiũ non est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramẽti enim consecratio in illis solis verbis cõsistit: Hoc est corpus meum, &c. Hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationẽ. Ecclesia verò consultè adhibuit orationes, & sanctorum laudes, vt in canone est videre. Et quidẽ de ratione sacramenti nihil ad locum præsentẽ. Prodest nanq; tantũ sumentibus: quib. ceu alimoniam spiritualis vitæ gratiã cõfert, & dulcedinem, atq; adeò deuotionem excitat. At vero tãquam sacrificiũ, de quo presens est quæstio, non solis sumentibus, verum & offerentib. & pro quib. offertur confert. Nec verò tantũ sacerdos offerens censetur, verum & astantes & eleemosynam largientes, vt infrà patebit. Prodest inquam illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad pœnarum remissionẽ eorum criminũ, quorũ culpa deleta est.

Prima conclusio.

His igitur suppositis trib. conclusionibus, respondetur. Et quoniã vnicum fundamentũ Caietani est hoc sacramentum esse infiniti valoris, Prima sit hæc: Res cõtentæ in hoc sacramento, nempe corpus sanguisq; Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei per quæ quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit.

Secunda conclusio.

Secunda cõclusio: Sacrificium quod per sacerdotẽ Christi ministrum, conficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendum est, videlicet huic nomini, sacrificium, nõ præcisè corpus sanguinémq; Christi supponi, sed hęc dũ offeruntur. Enimuerò dum in pyxide reseruãtur, nõ sunt sacrificium, licet sint sacramentũ: sed dum à sacerdote, consecratione, oblatione, & sumptione celebrãtur: quare sacrificiũ actionẽ sacerdotis suo significato complectitur.

Prima ratio conclusionis.

Probatur ergo cõclusio: Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, non solùm ex parte rei oblatæ, sed ex dignitate quoq; intentionéq; offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificiũ Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitũ gratus: sacerdotes autẽ qui ministri sunt Christi, non habent illã virtutẽ, neq; illis diuinitus collata est. Profectò æquiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis cõsonum, quæ superius ex 10. c. ad Heb. retulimus. Porrò vbi ait vna oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos: quæ ideo oblatio nec potest, nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi cõmemoratio illius sit, non asseruisset.

Secunda.

Secundò, vt res hoc pacto patentior fiat, arguitur: Infinitus valor satisfactionis Christi solum æstimatur quantum ad sufficientiam: at verò quantũ ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finitè: & ideo singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensuram esse caussas gratiæ: vt patet in baptismo & cæteris, ex opere, quod aiunt, operato, nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistiæ sacramento cõmune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatum gratiæ modum ea sua institutione cõfert. Cùm ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicuti cætera sacramenta, gratiam cõferunt, sic satisfactionem efficiat: planè fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari, nisi finitè, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris, sed certè finiti. Sed hoc est biuium, vnde Caietanus à

Caiet. hallucinatio.

nobis, &, vt arbitror, à veritate declinat: nempe quòd huic sacrificio nullã ex opere operato vim confert, sed totam satisfactionis mensurã censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentiũ, seu pro quib. offertur taxari. Quod re vera S. Thomas, quem se sequi existimat, neq; opinatus est: neq; opinari potuit, nam cùm non solùm quatenus est sacramentum, verùm & quatenus sacrificium, instrumẽtum sit passionis Christi, vtraque ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum terminatúmq; satisfactionis gradum.

Tertia ratio.

Tertiò, etiámnum ad maiorem explicationem arguitur: Cuncta sacramenta per intentionem conferentis potissimum perficiũtur: ergo eucharistia, etiam inquantum victima est, per Christi & ecclesiæ ministrum, pérq; eius adeò intentionem fit sacrificium: nempe quia minister illud secundum intentionẽ ecclesiæ offerre intendit. Vnde rursus consequitur, quod seclusa quacunque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministri oblato respondeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est punctum, in quo veritas sententiæ, quam defendimus, si vera est, consistit. Quod quidẽ punctum inde confirmatur, quod etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerunt essent in peccato, immo etiam illi, pro quibus singulariter offertur, nihilominus verum esset sacramentum, ac perinde sacrificium, idémq; satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis nõ prodesset, in thesauro ecclesiæ reconderetur.

Obiectio.

Sed arguat forsan contra discipulus quispiam diui Thomæ, quòd idem sanctus Doctor loco citato 3. par. quæst. 79. art. 5. totam satisfactionem admetiri quantitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanum eam intellexisse, indéq; hausisse opinionem suam: attamen diuus Th. hoc non sensit: quippe qui tantum ait magis in oblatione attendi affectum offerẽtis, quàm quantitatem oblationis: vt nõ neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationem, suum per se habere valorem: eundémque suo gradu taxatum vt Christus, ceu in cæteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exemplo, quod sanctus Thomas adducit de vidua, quæ duo ænea minuta in gazophylacium misit: nam licet ea eius effectu paupertatísque respectu auctum est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunque oblata, aliquid valebant.

Solutio.

Quin verò fortasse hoc quòd valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturæ: putà vberius ei, qui aptiùs præparabatur.

Immo

Immo neq; desint, qui dicant crescere etiã ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi nõ sit ita multũ probabile. At verò multò est cõpertius valorẽ sacrificij crescere ex deuotione q̃ valorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerentis: nã in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat D. Th. Ex his ad rei elucidationẽ cõsequitur, nõ crescere valorẽ sacrificij omnino secundũ proportionẽ deuotionis offerentiũ: nam ille gradus respõdens sacramento, semper manet idẽ. Exemplum in baptismo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnius gradus, quo quidem paruulus ante rationis vsum suffunditur: si ergo duo adulti sacramentũ suscipiãt, vnius dupla deuotione & meritò, quàm alter nõ subinde gratia baptismalis duplicabitur, eò q̃ duplatur tota caussa, quandoquidem sacramentũ idẽ cõfertur vtriq;. Pari ratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione consecret, q̃ alius, non duplabitur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramento: quia non duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quã ex Christi dispositione habet: quæ quidẽ multò est maior quàm quæ ex deuotionib. accedit: licet plus obueniet melius offerẽti. His insuper addiderim verbum aliud S. Tho. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna. s. offerẽtis, vel eius pro quo offertur, non significare esse de se infiniti valoris: nam hoc etiam conuenit baptismo, immo & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Ei enim qui optima cõtritione resurgeret, omnis cõdonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit S. Tho. sacrificiũ hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantũ ad rem oblatã: attamẽ sacrificiũ actionẽ sacerdotis suo significatu, vt dictũ est, cõprehendit: cũ qua Christus, vt dictũ est, non nisi finita mensura & modo cõcurrit. Igitur vt summatim cõcludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eò q̃ dum sacerdos consecrat, censeatur tunc Christus vt olim, infinitum quoad sufficientiã satisfacere, sed q̃ quantũ ad efficaciã per idẽ corpus & sanguinem finito operetur modo, vt ĩ cæteris sacramẽtis, iam ad satisfactionẽ, quã ad gratiã. Nam vt planè intelligas sacrificiũ nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. Tertia conclusio, qua ad quæstionem respõdetur: Ineffabile sacrificiũ Missæ quò pro plurib. offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Cõclusio hæc corollaria est, appendixq; superioris: nã quo res finita in plures dispertitur, minor vnicuilibet contingit portio: sed præterea eadem conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur tum etiam confirmatur. Fatetur enim, q̃ si ille qui sacrificiũ offert, nẽpe vel sacerdos, vel astans, vel eleemosynam soluẽs, tantã habeat deuotionẽ, cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respondet, eãdemq; duob. impartiatur, non proueniet singulis nisi pro medietate illius gradus: & si tribus, pro tertia parte, &c. Eadem ergo similitudine nos bifariam arguimus. Primò: Id quod ipse ait de deuotione, longe efficaciori ratione intelligẽdũ est de intentione sacerdotis: nam si omnes astantes & qui eleemosynam cõferunt, offerre cẽseantur, longè tamen differentius sacerdos qui rem diuinam seu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ verbis offert, & insumit. Quare suæ particulari functioni & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet, certus limitatusq; satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est, etiã si sacerdos in peccato mortali consecret absq; vllo deuotionis valore. Quare D. Tho. in 4 dist. 45. q. 2. art. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse, pro quibus offertur, pro ratione subdit, q̃ ipsum opus operatum, putà sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrum oblatum, prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior aut minor. Atque adeò hic est, quem qui eleemosynam porrigit, applicari sibi optat: vnde fit consequens vt quo pluribus distribuatur, minor fiat singulis. Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile: Sacerdos tanquam minister ecclesiæ si legitimè consecret, non solùm intẽtionem, verùm & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert eleemosynam. vt pro se offeratur sacrificium, meritò iustitiæ petit, vt sacerdos non solùm ex intentione, verùm & ex deuotione pro se offerat: præsertim secundum ipsum Caietanum: nam cùm inopinabile aliud sit, quàm quòd aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationem in deuotione ponat, fit, vt illis sit debitor: deuotio autẽ secundum eundem quo pluribus applicatur, minùs singulis prodest, ergo conclusio nostra fit planè consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificio necessaria est oblatio cum intentione: quæ etiam in sacerdote dum in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absq; deuotione satisfacit ei, qui eleemosynam porrexit: quamuis sanè noua sit culpa, nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua eleemosynam suscepit. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamen à nobis pugnat. Arguit enim sic: Quò plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum sit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructo: aliàs consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramento baptizarẽtur plures, nihil minus reciperet vnusquisq; gratiæ. At verò non videt, vt baptismus secundum eorum multitudinem qui baptizãtur multiplicetur: nam si ego vna aspersione quatuor vel decem baptizarem, tot essent sacramenta baptismi, quot essent baptizati: sacrificium autem non multiplicatur propter multiplicationẽ offerentium, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atq; intentionem sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quò plures offerunt sacrificium, quodammodo augeri extensiuè: nam vnusquilibet suam satisfactionem sortitur: tamen valor ille sacramento intrinsecus non crescit eadem portionẽ qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdẽ Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsq; adeò eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenient.

Valor sacrificij non crescit secundũ proportionem deuotionis offerentiũ.

Explanatur locus alius.

S. Thom. qui videtur Caiet. patrocinari.

Tertia conclusio.

Probatio.

Ratio altera pro conclusione.

Argumentum Syluestri.

Solutio.

Possi-

Potissimũ argumentũ cotra opinionem. Caietani. Potissimum autem argumentum, propter quod contraria opinio esset repudianda, est, ꝙ si illa vera esset, liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duob. & à trib. pitantias (quas vocant) suscipere: quin verò à triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantũ tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atq; adeò nulli facit iniuriã. Quod quidẽ adeò apparet concessu incõgruũ, vt nemo id ausit adhuc cõcedere. Immo Scotus & à Palude loco citato omnino negãt: licet hic nõnullos casus excusatorios subiiciat. Quin etiã neq; Syluester id admittit. Quocirca neq; Caietanus argumentum hoc debuisset dissimulanter ac tacitè præterire: quia si quis respondeat id non esse licitum propter scandalum, ad minus citra scandalum, secretè posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur, nam si vera esset, persuaderiq; posset plebi, nullũ scandalũ daret.

Prohibetur Caie. opinio. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est, ne fiducia illius opinionis à plurib. eleemosynæ pro eadẽ Missa recipiantur. Immo verò q ab eadẽ opinione assensum dimouere nequiuerit, nihilominus neq; eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest: nam cũ illa neq; fides sit, neq; scientia, sed obscura opinio, nemo secus persuasu debet periculo iniustitiæ obiicere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Immò aliud argumentum quod ipse contra seipsum inducit, nõ debiliter pugnat: nempe, ꝙ posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere, cui decem debet: saltem si tantam illuc afferret deuotionẽ, quantæ essent dispersæ decẽ. Modo verò nihil de eleemosynis pro Missarũ solennis recipiẽdis definimus, ad quã possint quantitatẽ & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationib. est, quæstionem attinet. Supra hæc autem & illa nõ est prætereunda ratio, quæ ad sacrificij precationes attinet: nã & hanc idẽ auctor inficiatur. Ratio autẽ est hæc: Quicunq; erogata eleemosyna Missam pro se offerri possit, nõ solum sacrificij satisfactionẽ, verum & ecclesiæ preces ab ecclesia

Quarta ratio pro cõclusione: institutas, sibi iustè optat eleemosynæ suæ merito applicari: sacrificium nanq; per modum solutionis debiti satisfacit, oratio verò prodest per modum impetrationis veniæ, quorũ ideo vtrunq; eleemosynam offerenti singulariter applicandum est: oratio autẽ eadem atq; vna nõ multiplicata, minus prodest singulis, si pro plurib. funditur: huius enim veritatis mos ipse Christianorum atq; ecclesiæ documentum nobis est. Primò nanq; in ipso canone non sine caussa post oblationẽ pro ecclesia in genere subdiuit, nominatim, Pro Papa, &c. Itẽ quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auersionem precamur: siuè in ecclesiam ingruat, siue in singularẽ amicũ: nã et si Deus tã facile plura donare possit, q̃ vnũ quodlibet beneficiũ: nihilominus quando aliquẽ videt ad rem aliquã singulariter affectũ, in quam precando incũbit, si iusta est, magis, vt more nostro loquamur, flectitur: ergo cũ in Missa orationes illæ statutæ ab ecclesia nõ multiplicentur, fit, vt dum sacrificium pro plurib. cõficitur, minus singulos iuuet, q̃ si singulariter pro vno offerretur.

Obiectio. Quòd si Augustini sententiã nobis obiicias t. q 8. vbi contrariũ videtur sentire, dum ait, tantò plus singulos de oratione gaudere, quantò pro pluribus funditur:

Solutio S. Thom. ad hoc respõdet D. Th. in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. inter loquendum de suffragiis, quod etsi suffragiorum valor (quib. orationem annumerat) quatenus à charitate procedũt, per quam membra ecclesiæ vniuntur, maius quodammodo fit: quia eandẽ vnitatem præstãtius repræsentat, atq; adeò maius gaudium ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactionis, quam quis alteri applicat: valor idẽ diuiditur inter eos, quib. applicatur. Et ideo qui plurib. tribuitur, minus singulis obuenit. Idq; adeò in solutione tertij de oratione spatiatim confitetur.

Postrema ratio. Accedit huc demũ, ꝙ hac ratione pij fidei cultores particulares Missas vel certis christi misteriis, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt propter singularẽ affectum quẽ habent & iuuamina, quæ inde participant: quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare Missam. Ad vnum demum Hieronymi verbum restat respondendum suprà à nobis argumento tertio citatum, de consec. dist. 5. cano. Non mediocriter, videlicet, cum pro cunctis animabus Psalmus vel missa dicitur nihil minus quã si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atq; alij interpretantur. Sed primum omnium in hoc nobis potissimum astipulatur, quod Psalmum cũ Missa confert, dicens vtrunq; perinde pluribus oblatum perinde valere atq; pro vno: nam compertissimũ est psalmũ non esse infiniti valoris quare non insinuat Missam illa de causa quod infiniti sit pretij, non minùs prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossemata illi textui subscribuntur. Prius quod referatur ad meritum offerentis nempe ꝙ non minus meretur, qui pro pluribus illum offert, quàm qui pro vno. Posterius (quod superficie tenus præcedẽtib. verbis quadrare videtur) ꝙ tãtùm prodest singulis vnus psalmus ex attentione & animi ardore pro plurib. oblatus, quàm ex tempore pro vno. At profectò ingratè glossas istas textus amplexatur, sed arbitror eodem modo soluendum, quo secundum sanctum Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus, nempe quod si oblatio æstimetur ex radice charitatis vnientis membra ecclesiæ, non minùs prodest singulis, si offertur pro multis: hoc est, meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat: quia ea ratione non minuitur: si tamen cõsideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatæ, non tantum prodest, ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio atq; iterato pro alio, plus prodesset singulis, quam si vnum diceres pro omnibus tribus.

Ad primũ argumentũ Primum igitur argumẽtum eorum, quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: vbi diximus ꝙ etsi res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris: tamen sacrificium cùm sacerdotalem actionem includat, per quam Christus nonnisi finito modo certáq; mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur, ꝙ æqualis sit virtutis, sed ꝙ idẽ offert quod illic oblatum est. Ac perinde ad secundum, quòd ex verbis Diui Thomæ colligitur, pariter satisfecimus: quandoquidem mõstrauimus nequaquam negasse sacrificium de se alicuius esse certi finitiq; valoris, quem

Ad secundum. virtute sua si sua si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse offe-

rentium

rentium deuotiones secundùm quas sacrificium crescit: haud tamen secundum totam proportionem illarum vt explicatum est. Circa hanc autem deuotionem dubium restat, vtrum non solùm conficientium & offerentium, verum & eorum, pro quibus offertur, sit æstimanda deuotio. Nam D. Tho. loco citato prius, non loquitur nisi de affectu offerentis quod exemplo euangelicæ viduæ declarat: & in 4. Sententiarum, dist. 12. q. 2. art. 2. ait hoc sacrificiú pœnam tollere in toto vel in parte, secundum mensuram pœnæ debitæ ea deuotione, qua sacramentum offertur. Nihilominus eodem loco. 3. part. q. 79. statim videtur subiungere, quòd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idémque repetit art. 7. in solutione secundi: & in 4. Sententiarú, dist. 43. q. 2. artic. 1. Ab vtraque verò parte extant argumenta: nam quòd pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, quòd quemadmodum natura, verbi gratia, ignis quo materiam aptiorem nanciscitur, eo efficacius formam producit: & in republica dignioribus cumulatiora conferuntur beneficia: ita intentio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quia offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua stat argumentum, quòd dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemosynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, quòd dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. Ad horum igitur intelligentiam notandum in primis, offerentes censeri non solùm sacerdotem qui rem facit diuinam, verum & astantes omnes atque illos qui eleemosynas pro Missa pendunt, vel quomodocunque fauent, vt Missa celebretur: licet longè præstantiùs (vt diximus) ac proprius sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in caussa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cùm verè sint offerentes, inde valor ipse sacrificii earenfinè augetur. Et forsan vbi ait sanctus Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum, qui Missam celebrari faciunt, quandoquidem actualem afferunt deuotionem, & sunt veluti offerentes. Quare de circunstantibus peculiariter habetur in Canone. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi illi actu ad sacramentum sint affecti: atque adeò Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundùm earum mensurã tribuat vnicuique. Alij verò sunt, qui actualem deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium, quod hodie in hac Basilicâ celebratur: vt pueri ante vsum rationis, & alii Christi fideles qui hoc nunquam cogitarunt: pro quibus nihilominus ecclesia offert: vt quam primum dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porrò esset absurditas, censere, quòd omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet inæquali vigeant charitate: nam cùm nihil prorsus vel egerint vel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem, quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certum est, quæ infantibus ante vsum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitriu eligentium relinquuntur soluenda.

Dubium.
S. Thom:
Augustin.
Qui sacrificio intersunt item & q eleemosynas pro eo pendunt, offerentes cẽsendi sunt.
Solutio dubitationis propositæ.

Tertium autem argumentum omniũ maximum est, quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia namq; pro multis offert, primùm in communi pro pace & regimine ecclesiæ, secundum illud canonis: Pro ecclesia sancta Catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro antistite, pro Rege, & pro circunstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neq; solæ orationes pro illis offeruntur, verùm & satisfactio ipsa sacramenti: nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animab, quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est verò simile, vt minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quenq; contingeret. Quòd si dicas ecclesiam sic offerre pro multis, vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc discriminis ratio desideratur. Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est, vt actionem dicit sacerdotis, cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respódere ex opere operato certam satisfactionis quantitatem sicut cæteris sacramentis, gratiam: verbi gratia, vt decem: nam arbitror esse amplam: Quæ quidem secundum ecclesię institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis, qui in canone nominantur, distribuit licet illam non nominet: alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem oblationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesiæ vna particula prouenit toti simul corpori mistyco, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi. & c. & quamuis minima in quolibet sacrificiu vnicuili. bet obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quòd singularis memoria singulorum, quæ in præcationibus habetur, permultum eis confert. Porrio ergo, quæ sacerdoti relinquitur perinde atq; altera ecclesiæ, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa eleemosynas recipere queat, siue parochus sit, siue vagus sacerdos, illico quæstione proxima videbitur. At quia dicere de illis cœptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante vsum rationis sacro fonte intincti: nam etsi in satisfactionem pœnæ, quam nullam debent oblatiu non sit necessaria: refert tamen ad solatium viuorum & ad repræsentandum mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quæ ad illos vsque promanant. Veruntamen

Ad tertiũ argument.
Oblatio generalis ecclesiæ ad paruulos fideles extenditur.

tontamen quamuis eadem ecclesiæ generalitate scelesti quoque & criminosi Christiani contineantur,nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij fiunt,quatenus satisfactorium est:
Augustin. nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis,qui sunt membra Christi? Vbi certe de viuis membris loquitur. Nihil tamen ob
Error esset stat quò minùs pro illis qui hæretici non sunt nec legitimè excommunicati,orationes inibi fiant.
Cappellaniam instituere pro infidelibus. Eapropter error esset Capellaniam instituere aut Missas pro infidelibus: qui quidem casus ad me de quo responderem,allatus est:nam instituere Missam,est instituere,vt sacrificium pro illis offeratur,atque adeò eius applicetur eis satisfactio,quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituere,vt oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non potest,si verè sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesiæ,quæ illos excommunicauit,oratur pro hæreticis. Offertur etiam sacrificium pro illis,vt diximus,defunctis qui loco purgatorij ignis deputati sunt:non quod ecclesiæ nomine intelligantur,vt pote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur:sed forsan illo verbo canonis,vna cum animabus viuentium designantur:vbi legitur. Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circunstantes pro suis offerre,etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, postcà exprimuntur in secundo memento,vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur. Vt indulgeas deprecamur, subintelligitur tamen ac-
Augustin. ceptando sacrificij huius satisfactionem. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis. Non parua est,inquit,vniuersæ ecclesiæ,quæ in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis,quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat commendatio mortuorum. Quæ quidem consuetudo,vt Damascenus in quodam sermone de suffragiis mortuorum,refert,ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulis Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysteriis memoriam fieri eorum,qui fideliter dormierunt,sanxisse. Id quod & vlti-
Dionysius. mo capite cœlestis Hierarchiæ Dionysius refert. At ne nihil ad quæstionem attinens immotum re-
Dubium. linquamus,dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augustin. in eodem libro de agenda
Gratianus. cura pro mortuis,& in Enchiridio:quod Gratianus 13.quæstione secunda,canon. Non æstimemus
Solutio Caietan. & canon. Tempus relatum duxit. Ait enim tam sacrificium altaris,quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse,qui cùm viuerent hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietanus offert in suo opusculo viginti vnius quæstionum,q.5.vbi generale hoc verbum Augustini speciatim sic contrahit,vt nemini defunctorum in purgatorio existentium,sacrificia,suffragia,aut indulgentias quidquam prodesse censeat;nisi in hac vita deuotionem ad ecclesiæ claues & indulgentias habuerint,aut solicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis,aut quid simile: Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò,quamuis me tædeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire:tamen quia neque hoc si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici
Prima ratio in Caietan. sunt,quidquam confert,non mihi videor hic debuisse tacere. Enimuero cùm hoc neque ex euangelio neque ex vllo ecclesiæ decreto colligatur,quin verò contrarium,sanè cùm ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt indiscriminatim offerat,& indulgentias conferat, non erat sic facile asserendum in eorum præiudicium,qui piè in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit,sed generaliter ait:Memento famulorum,famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei,& dormiunt in somno pacis. Et illico:His & omnibus in Christo quiescentibus. Quòd si huius omnes sacrificij participes fiunt,non est,cur non & vniuersis priuata suffragia opitulentur.
Secunda. Secundò:Quicunque est in charitate,eo ipso quòd amicus Dei est,vt satisfacere pro se potest,sic & ius habet vt quicunque iustorum sibi quamcunque applicet,si voluerit,satisfactionem. Quare suprà Aug. pro omnibus Christi membris,nempe viuis,asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait
Solutio dubij. videlicet illis defunctis prodesse suffragia,qui dum viuerent, vt prodesse sibi possint meruerunt,
Magister Sentent. ipse statim planè exposuit:vt est videre apud Magistrum in 4.dist.45.eos siquidem omnes docet id meruisse,qui in fide per charitatem operante, atque adeò in communione corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quamuis quispiam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit,neque ad satisfaciendum diligentiam,si tamen in charitate Dei decesserit,non est cur vindex vtrixque eius iustitia,vt ait Caietanus,obstet quominùs per sacrificia eis,perque suffragia & indulgentias ferre valeamus opem. Et quò rem suprema ratione concludamus, Christus dominus suum ipsius sacrificium,nempe passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat:ergo & altaris oblatio, & perinde quodcunque, seu commune seu speciale
Postrema ratio. suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio,quòd defunctum capacem esse alienæ satisfactionis sibi applicatæ,non ad meritum essentiale,sed ad accidentarium attineat, puta vt defunctus ad illa supradicta affectus fuerit,nullas præsefert fundamenti radices.

QVÆSTIO III. DE OBLATIONIBVS ET PRIMITIIS.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

POst sermonem de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianæ familiæ apicẽ obtinet, superest, vt hac q. de oblationibus & primitiis, subsequenti verò de decimis, quæ ad eiusdẽ sacrificij celebritatem suppeditantur, mentionẽ subdamus. Primò ergo de oblationibus, quæritur, vtrum sint de necessitate præcepti. Arguitur enim negatiuè: Oblationes vetustæ legis, inter cæremonialia præcepta connumerabantur. Nam Exod. 33. ad modum & formam celebrandi cæremoniales festiuitates, adhibetur. Non apparebis in conspectu meo vacuus. Cæremonialia verò cuncta per euangeliũ cessarunt: ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matth. 5. designare videtur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. Secundò arguitur: Quicunq; ius aliquod ecclesiæ debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi; acerbum autẽ esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem illum sextæ Synodi, 1. q. 1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam, aliquid exigat, sin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. In contrarium est illud Gregor. 7. de consec. dist. 1. Omnis Christianus procuret ad Missarum solemnia, aliquid Deo offerre; & ducere ad memoriam quod Deus per Moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo vacuus.

1. Argu.

Secundum

Gregor. 7.

In proloquio q. præsentis notãda est nominis significatio. Enimuerò oblationis verbũ actiones omnes suo significatu ambit, quib. res quæcunq; ad diuinũ cultũ exhibẽtur. Quo fit, vt oblatio latior sit patentiorq; voce q̃ sacrificium. Quidquid. n. sacrificium est, censetur oblatio: haud tñ consequentia recurrit. Etenim cùm aliquid offertur, quod integrũ est permansurum, hoc est, quod sacrificio ipso non insumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, sed ecclesiæ offertur, siue in fabricã, siue in ministros cedat, oblatio quidẽ est: vt si numos, vel cereos offeras, vt in exequiis panem, aut vinum: aut fortè prædiũ. Sacrificium autẽ, vt diximus, non est nisi oblatio rei, quæ immolatur: vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitiis nanq; deq; decimis quo ab his differant, suo loco dicemus. Vnde Exo. 29. Offeres totũ arietẽ in incensum super altare. Et sequitur: Oblatio est dño odor suauissimus victimæ Dei. Et Leui. 2. Anima cũ obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. His suppositis duabus ad q. conclusionibus respondetur. Prior est: Oblatio naturali sua significatione vltroneam exhibitionem designat: offerre. n. est vltro munus quodpiam donare. Quo fit, vt res per se, si nudè pensetur, opus sit supererogationis ad cultũ religionis attinẽs: quippe qua, vt suprà diximus, obedientiam subiectionẽq; Deo profitemur. Vnde Exo. 25. Loquere filiis Israël, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas. Posterior conclusio, Oblationes quadruplici de caussa sub præceptũ cadere possunt. Primò quidẽ ex præcedenti cõuentione: vt dum ecclesia fundũ aliquẽ cui confert certa pensione, statis tpibus referenda. Quæ quidẽ pactio census rationẽ induit. Secundò pp præcedentem deputationem: quia res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertiò, q ad rem propinquiùs accedit, pp ecclesiæ necessitatẽ: nẽpe si aliunde ministri ali sustentariq; non possent. Quartò pp consuetudinẽ, quæ in iura transit: vt. s. si consuetum est certis solẽnitatib. hoc aut illud offerri. Quamuis nonnunq̃ his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati. Circa posteriorem cõclusionem, quã prior planissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamenta. Prætermisso enim prioris obligationis membro ad tẽ parũ attinente, quia est velox sensus, de secunda extant tex. 13. dist. 2. canon. qui oblationes. & duo sequentes: quibus sub anathematis censura coguntur, quib. incumbit, vt defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facilè & absq; mora persoluãt: sunt. n. planè debitæ. Et generaliter de omnibus oblationibus extat canon. Præter hoc, 33. dist. & cano. Statuimus. dist. 16. q. 1. quibus eandem animaduersionem retinentib. debitas oblationes ecclesia cõminatur. Tertia verò ratio obligationis est adnotanda, quæ præcipuè legitima est. Etenim cũ Christianorũ religio, in sacramentorũ susceptione, sacrificijq; oblatione posita sit, ad quæ iure naturali ac diuino, eodẽmq; vt sanctissimo ita & strictissimo, totus Christianismus teneatur, fit, vt quisq; populus sub reatu criminalis impietatis, tum templũ pro sua facultate extruere, tum & ministros alere, & cultui necessaria contribuere sit iure constrictus. Quapropter vbi decimæ non soluuntur, neque aliunde ad eiusmodi sumptus prouisum est, tenetur populus eosdẽ sumptus de sua substantia suppeditare. Ad quod si renuerit, per cẽsuras ecclesiasticas, atq; adeò si opus fuerit, animaduersione secularis iudicij cogi põt. Locus est cõstitutissimus apud Paulũ. 1. ad Corint. 9. vbi docet plus iuris ministria altaris suppetere ad subsidia tpalia recipienda, q̃ ad suum stipendiũ militi, & ad vineæ fructũ, qui illã plantauit, & qui gregẽ pascit, ad fruendũ lacte: sanè cùm Dñs disposuerit: vt q altari seruit de altari viuat. Dubiũ autẽ deinde offert rex. ille citatus Gregorij, Omnis Christianus. vtrum scilicet ad Missarum solennia teneatur vnusquisq; aliquid in templum afferre quod offerat? Hugo nanq; vt Host. in tub. de parœ. & alien. parœ. ait, omnem Christianum tenore eiusdẽ capituli teneri

Quid nomẽ oblatio designet.

Prima conclusio.

Posterior conclusio.

Primũ documentum

Populus iure naturæ tenetur ministros ecclesiæ alere, & templum struere.

Paulus.

Hostiensis

ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ. Quare potest, inquit, qui non fecerit, ecclesiastica censura cōpelli. idq; idem Host. hoc adhibito moderamine fatetur, q intelligatur in præcipuis duntaxat festiuitatibus. Alij verò id durum arbitrati, censent solùm intelligi de interna animi oblatione per deuotionē. Hæc autē glossa longissimè à Canonis mente aberrat. citat.n. Greg. textum ipsum antiquū, quo oblationes ipsarum rerū iubebantur. Omissa ergo opin. recitatione, res est clara. Etenim vbicunq; oblationis cōsuetudo vsq; adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti

Solutio.

obligatione armata est: vt D. Th. ratione quarta docuit. Vbi autē neq; lex extat, neq; eiusmodi viget consuetudo, nullū metuendū est præcepti vinculū. Consultò dixerim: vbi consuetudo vim legis obtinuerit. Nam vsu teneri potest consuetudo per modum liberæ deuotionis: quæ ideo nunq̃, quantumcunq; diuturna, vim ingerit præcepti. Quod si aliquod scitu eris indicium, quo eiusmodi consuetudines dignoscantur, forsan hoc non est adeò fallax, q vbi decimæ in vsu non sunt, neq; alia ministris rata stipendia constituta, ibi consuetissimæ oblationes censentur in præcepto esse. Et pariter, si consuetudo sit populi omni memoria vetustior, statis solennitatibus aliqua munera ecclesiæ, vel ab fabricā, vel ad alios sumptus offerre. At verò vbi decimarum solutio more seruatur, quæ ministris sufficit, re vera quotidianæ oblationes, quæ vel in profestis diebus, vel in festiuitatibus, quātumuis præcipuis offeruntur, existimari non debent pcepti obligationi esse obnoxiæ. Neq; verò vllo colore in contrarium obtendi pōt, q legitimi pastores omnes decimarū fructus, gregem deglubentes, sibi vsurpāt, miserisq; mercenarijs quotidiana illa munuscula, q̃ ad altaria gradus offerunt, relinquunt: nam postq̃ decimis pastores saginātur, ipsis incūbit primū p̄sentes seruire: mox si officio abesse iuste vel iniuste permittantur, vicarios cū iusto stipēdio sibi substituere. Quare in hanc rē

Indicium ad dignoscendum quādo consuetudo offerēdi obligat sub præcepto.

optimè per Concil. Trident. prospectū est, vt parœcijs non residentib. tertia pars fructuum adimatur, quæ vicarijs adiudicetur. Haud tn̄ arbitrentur curati se exoneratos subinde esse animarū cura, excusatosq; ne residere teneantur: nam cùm ad hoc iure diuino naturaliq; arctentur, sanctū concilū nullatenus excusare illos cogitauit sed ecclesijs q̃ minimè male potuit prospicere. Inter oblationes aūt vna est q̃ offertur pro Missa. De qua duplex superest dubiū. Vnum an liceat sacerdoti, pro Missa celebranda de p̄tio pacisci. Quod quidē cum ad titulum simoniæ pertineat, q. 6. disputabitur.

Definitio concilij Tridentini de portione vicarijs adiudicanda.

Secundū, vtrū licitum sit plures, vt aiunt, pitantias pro vna Missa recipere. Nā ratio illa q pro pluribus oblata cū singulis prosit, iam superiori q. explosa est, sed vtrū alia de caussa id liceat, iam nunc ambigitur. Apparet.n. si illa non sit legitima, nullā fieri reliquā: nā quicunq; illa caussa eleemosynā largitur, cōtendit sibi totū sacrificiū applicatū iri. Nihilominus hic in primis distinguendum est de plebano pastore, & de alijs mercenarijs, qui neq; parœcij sunt neq; eorum vicarij. Parœcij nanq; iure decimarum quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si modò fructus satis sint ad ipsum alendum: sin minus, pro eorū quantitate vel ter vel quater in hebdomada, ad iudicium Antistitis, quod tutius est: vel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquā, pro humana fragilitate: nam licet vno aut altero die cesset, seu quia nō se præsentit idoneū vel animi laxandi gratia, non ideo constituitur in culpa. Vnde & monitū hoc adhibendū est q legitimus pastor si per fas vel nefas non resideat, tenetur iustū alimentū vicario suppeditare, vt possit tot Missas celebrare quot ipse teneretur: ne vicarius caussari possit non sufficere, sibi victum, nisi aliunde pitantias corradat. Ex hoc fit pastorem parœciæ in seruitutem non posse peregrinas pitantias ab alijs, præterq̃ à suis parœcianis percipere: hoc.n. esset in fraudē sacrificiorū quæ pro sua parœcia offerre tenetur. Attamen non obstante obligatione, qua tenetur pro parœcia offerre, p̄t particulares pitantias ab eisdem parœcianis vltro oblatas recipere, dūmodo illas nō exigat: idemque sacrificiū p̄t & pro parœcia & simul pro tali parœciano facere. Idēque censendum de defunctorū exequijs & testatorum Missis. Ratio huius est, q defunctos sepelire, & piorū Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris: neq; debēt parœciani foras exigere sacerdotes ad hoc munus quæsitū. quocirca hæc nō sunt incōpatibilia. Hoc autem documentū, vt cuncta moralia, cum moderamine tēperandū est, videlicet ne Missarū prouētus immodicè sit exuberans: nā tunc deberet pastor, qui curā habet animarum, auxiliares sacerdotes ad se adiungere. Sed & hoc præterea consultari assolet, vtrū possit pastor, qui curā habet animarū, cuique subinde incubit huiusmodi functio ex pitantijs portiunculā sibi vsurpare, imminutamque mercenario porrigere. Et re vera si iustū stipēdiū mercenario relinquatur, nō video in hoc apertā iniuriam: quandoquidē pitantiæ oēs parœcio cōferuntur: qui subinde, vt Missarū debitor, quo potuerit honesto stipendio, p̄t mercenarios ad eas celebrādū cōducere. Subsequitur ergo mēbrū alterū eiusdē dubietatis ad vagos sacerdotes attinens: qui aliàs functionē suā celebrandi alligatā non habent, vtrum plures valeant pitantias pro eadē Missa percipere. Huius autem 1. responsio est, q si antistites in clericorū ordinatione iura castè seruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si itaqua neminē sine legitima bonorū possessione ac titulo sacris initiarent, non cogerentur sacerdotes mendici esse, & exigua Missarū mercede viuere: q porrò tū reuerentiā sacro debitā non tenuiter obnubilat: tū etiā periculū eisdem sacerdotib. offert plures celebrādi, q̃ fortè pro sua puritate par esset. Cæterùm quia rei huius perexigua fit cura, sed plurimi effictis titulis ordinantur, in q. meritò vertitur, vtrum hac ratione, vt necessarium sibi victum, & quib. tegantur, habeant, recipere plures pitantias possint: nā ratio infinitatis sacramenti iā suprà repulsa est. Respondetur ergo, q vbi nō est in vsu eā pro vna Missa eleemosynā erogari, quæ diario victui sufficiat pōt sacerdos duplā saltē percipere: dummodo latius non se hæc licentia proferat: quoniam status apparatū nō licet sacerdotib. hac ratione sustentare, seu pauperē vitam ducere. Hac enim ratione iure cautū est, vt absque aliqua bonorū possessione ad ordines non admittantur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatē æquo animo

Dubium.

Parœcij quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si competentes alios habeāt reditus in eadem eccles.

Corollariū primum.

Secundum

Dubitatio altera.

Solutio.

Tertium dubium.

Prima responsio.

Secunda responsio

mo

mo ferat. dum autem sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornatè viuere possit, videtur nequire vti hoc subsidio: quandoquidem ob leuandá necessitatem permittitur. Sed nihilominus respondetur, quòd etsi non adeò idipsum eiusmodi sacerdotem deceat; tamen secundùm rigorem iustitiæ nulla esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendum secundum id quod accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, vnicuique eodem iure licet amphorem suscipere. Quòd si contra sententiam hanc arg. supra facto resurgas: Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciés, illos decipit. Respondetur, eum silere posse quidquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario viuere. Secus autem, si alter expresse postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nã tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem. Ad primum argu. quæstionis respondet D. Tho. iuxta illa, quæ lib. 2. diximus, sub tit. de cessatione legalium quòd quamuis legalia sic cessauerint, vt quasi iudicia legis veteris seruare nobis non liceat: tamen non obstet quin possint ab ecclesia alia ratione institui. At verò si oblationes inter legalia duntaxat haberentur, solutio satisfaceret: sed tamen habentur, vt ipse ait, etiam inter cæremonialia: nam sacrificare, cæremonia est, & festa colere, atque adeò in eisdé festiuitatibus quidpiam offerre: & vt illic exposirũ reliquimus, cæremonialia sic cessarunt, vt ea nobis instituere minime liceat. Ad hoc auté S. Tho. infrà, art. 4. ad 1. respondet, duas cæremonialium species discernens. Illas quippe cæremonias instituere nequit ecclesia, quæ vel statum Hæbreorum referunt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in nostra lege prædicebant, vt circuncisio, eiusq; agni paschalis, & similes: nam essent iam nunc mendacia, eademque in fidem perniciosa, vtpote significantia figuras illas non esse completas. Veruntamen sunt aliæ cæremoniarũ species sic ad diuinum cultum pertinentes, vt citra vllum mendacium possint ad eundem finé nũc institui, vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ, quæ non condemnatur, extrà de purificat. post part. c. vnico. Et tales sunt oblationes. Aliud autem verbum Christi: Si offers munus tuum, &c. solum probat, non omnes oblationes esse de necessitate præcepti: nihil tamen obstat, quin aliquæ vt dictum est, eidem subijciantur necessitati. Ad tertium denique respondetur, quòd propter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura; secus autem propter illas, quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunicare non potest: ita neque illud rebellis subtrahere: sed postquam fuerit à superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. Textus autem sextæ Synodi solum vetat sacramenta pretio vendi: quæ labes est simoniaca.

Obiectio.
Solutio.
Ad primũ argument.
Replica.
Solutio Caietani.
Ad secundum.
Ad tertiũ

ARTICVLVS II.

Vtrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

Post oblationum vinculum sequitur, vt de illis dicamus quibus debentur. Apparent. n. non solis sacerdotibus conferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum quòd hostiarum sacrificiis deputantur: hostiæ verò pauperibus ascribuntur, secundum illud ad Hebr. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talib. n. hostiis promeretur Deus: ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. Secundò: in multis parœciis monachi oblationũ portioné sortiuntur: cum tamen alia sit, sm Hiero. clericorum cura quàm monachorum. Ergo nõ solùm sacerdotibus sunt oblationes erogandæ. Tertiò: Et laici oblationes, nempe panem & vinũ, in proprium vsum à sacerdotib. coëmunt: non ergo illis solis earum vsus permittitur. In contrariũ auté est can. Damasi, 10. q. 1. Oblationes quæ intra sanctam ecclesiam offeruntur, tantummodo sacerdotibus, qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri testaméto prohibuit Dominus panes sanctos comedere filiis Israël, nisi tantum Aaron & filiis eius, vt patet 1. Reg. 21. Ad q. duabus conclusionibus respon. Vna est: Vniuersarum oblationum, quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur: Oblatio genere suo non est nisi res, quæ Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: Inter homines autem & Deum sacerdos est sequester constitutus: & suo gradu secundũ Christum mediator, vt de Moyse Deut. 5. legitur: nam illi incubit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere: tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio à parte populi coram Deo stare: eius scilicet preces apud ipsum fundere, sacrificia ei offerre, donaq; & oblationes, & munera præsentare: secundum illud Apostoli ad Hebræ. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quod si exemplu dubitandi ratio strepserit, multa Christianam familiam, non sacerdotibus, sed ad téplorum fabricas vtensiliumque ornamenta ecclesiis dedicare, quæ ideò sacerdotibus vsui esse non debent: Respondetur propterea nos consultò non asseruisse oblationes omnes in eorum transisse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. Quare adiungitur altera conclusio: Sacerdotes trifariam possunt na, quæ ad diuinum cultum offeruntur, vti. Primum in fabricam reparationemq; ecclesiarum & ceterum apparatũ, quæ ad diuinum cultum attinent: secundò in suum ipsorum proprium victum quoniam, vt Paulus supra citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertiò, in subsidium pauperũ, quos cõdecet bonis ecclesiasti-

Primum argument.
Secundum.
Tertium.
Damasus.
Prima conclusio.
Probatio.
Scrupulus
Solutio.
Secunda conclusio.

cis palei & sustentari. Conclusio est nota. Nam quidquid Deo exhibetur, cum nostrum ipse bonorum non egeat, ad duo tantùm vtilia sunt: scilicet aut ad templorum vel ædificia vel ornamenta: aut ad sacerdotum alimoniam. Quidquid autem superest, erogare debēt pauperibus, præterquam quòd antiquitus, vt subsequentia demonstrabunt aliqua etiam solebant ecclesiis conferri peculiariter in vsus pauperum. Eorum autem quæ ad ecclesiæ sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundùm morē qui legitimus sit. Quaprópter verissima est sic exposita prior conclusio, quòd omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: sed illam habet dubietatem, libr. seq. tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuū domini: quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primū argumētū. Ad primum igitur argum. respondetur, quòd eleemosynæ in pauperes erogatæ licet quadamtenus oblationes dicantur ac sacrificia, eò quòd in Deum referuntur: non tamen aut sacrificia propriè sūt *Ad secūdū.* oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit, quæ officia sunt religionis. Eleemosynæ autem non sunt nisi misericordiæ opera: fiunt tamen, vt dictum est, iidem egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. Ad secundum respon. monachos partē quoque earundem oblationum triplici de caussa sibi posse vendicare: porrò aut sacerdotum largitate tanquam inopes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis fortè fuerit commissa parochia. *Ad tertiū.* Ad tertium denique respondetur, quòd oblationes postquam consecratæ sunt, non possunt rursum in secularem vsum reuocari: vt ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratæ, possunt sacerdotum arbitrio & permissu ad seculares reuerti.

ARTICVLVS III.

Vtrùm oblationes de rebus omnibus, quæ licitè possidentur, facere liceat.

Ratio à parte negatiua. SEquitur tertio loco, postquam de oblationum dispensatoribus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud. n. omnia, quæ homo possidet, materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix iustè ea possidet quæ turpiter lucratur: vt patet l. idem ob stuprum. ff. de condict. ob turp. caus. & tamen Deut. 23 legitur: Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur & pretium canis offerri, quod tamen animal iustè venditur. Et Malach. 1. Si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Non ergo quidquid iustè possidetur, perinde offertur iustè. In contrarium autem est illud Prouer. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Qua vna voce cuncta quæ possidentur, concluduntur. Ad q. tribus respon. conclusionibus. *Prima conclusio.* Prima de iis, quæ iniustè acquiruntur & possidentur, nulla fit Deo oblatio licitè. *Probatio.* Probatur. Oblatio cùm virtus sit religionis, esse non debet iustitiæ violatio. nam eadem virtus sub præceptu est Dei: & sicut verò, vti ait Arist. omnia vera, sic & cuicunque diuino mandato cætera consonant: cuncta autem iniustè parta, iustitiæ lege, atq; adeò Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dicari. *Augustin.* Huius rei Aug. in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum. Si deprædaueris, inquit aliquem inualidum, & de spoliis eis dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tāta vis est iustitiæ vt & tibi displiceret. Nō est talis Deus tu[9], quals nō debes esse neq; tu. Hæc ille. Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio. n. ad propiciandum placādūque Deum fit: qui iudex est virtutū omnium, legumq; custos. Cùm ergo te condemnaturus sit: nisi quidquid debueris restituas, genus est diuinæ cōtumeliæ, si eadē te illum propitiari contendas, de qua te certus est cōdēnare. Vnde & Ecclesiast. 34. Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio: Quantum ad rei per se naturam attinet, de re quacunq; iustè possessa iustè fieri potest oblatio. *Ratio conclusionis.* Patet: Nā & eiusmodi rerū homo est verè dn̄s aut possessor legitimus: quorum ideo habet legitimum vsum eundemq; sibi præstante Deo, potest ergo vnusquisq; atq; adeò debet eū prudentiæ moderamine eorū, quæ ab ipso recipit, partem ei rependere: secundùm illud primi Paralipom. c. vlt. Quæ de manu tua accepimus reddimus tibi. *Tertia conclusio.* Tertia conclusio: Ex his quæ rei accidunt, cōmacuları oblatio pōt, etiā eorum quæ licitè possidentur. Probatur: Quia ad operis studiositatem non satis est genere suo esse bonum, nisi & quæ circunstant superinde honesta accidere autem potest vnde eiusmodi oblatio sit mala. Et primum cultoribus priscæ legis, quibus omnia in figura cōtingebant, multa erant legalia, vel propter significationē, vel propter id, quod illi Reipublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam vt ait Paulus ad Titum 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. *Paulus.* Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia contingere incommoda: vel quia id quod licitè possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quàm offerri debeat in templo: vel propter scandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matth. 5. Pharisęos, qui plebi persuasum cōtenderent, vt potius subueniendis parentibus abessent, quàm faciendis oblationib. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat, & qui quod despectui habet Deo offert, eum ipsum despicit. Contra primum autem membrum tertiæ huius conclusionis, quo dictum est nonnunquam debere potius res vel parentibus vel egenis erogari, quam templo offerri arguitur, *Argumen.* in vniuersum cōducentius esse atq; ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaq; sacrificia elargiri, quàm in egenorum subsidia. Apparet. n. vulgo sic censeri, eo quòd per sacrificiū Deo propiùs re ipsa accedimus. Cui iō vulgari opinioni miserorum egestas nonnunquā reclamat. Ad hoc sub distinctione respōdetur. Opus. n. virtutis è duob. inter alia quanta sit perfectionis æstimatur.

matur. Primum, ex obiecto, vnde suã spẽm sortitur. Secundò, ex necessitate, cui charitas sp succurrere satagit. Igitur si ad priorẽ rationẽ spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis eleemosynis longè pstant: nã religio, vt 2.2.q.18. auctor est D. Th. quippe q̃ Dei reuerentiã pro obiecto habet, excellior est virtus, nõ modo misericordia, verũ & moralibus vniuersis: vtpote q̃ non nisi erga proximos versantur. Atq; huc pertinet verbum Christi, Matt. 26. vbi officium & caussam Magdalenę q̃ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnxerat, aduersus indignantes discipulos defendit: sanè qui opus misericordiæ pluris pendebant. Docuit.n. opus illud in reuerentiã personæ ipsius Dei exhibitũ, religiona sua anteferendũ. Et ideo nõ condẽnauit misericordiã in pauperes, immo cõmendauit maximè dicens: Pauperes sp habebitis vobiscũ. Attamen declarauit, q̃ opportunitatẽ illã vt aleemosyna cùm tã excelso gradu religionis esset adiuncta: nunq̃ deinceps foret mũdus habiturus. Atque ideo ait, Me autẽ non sp habebitis. Religio autẽ fuit, tum diuinitatis maiestatẽ atq; immortalitatẽ pretioso illo incorruptibiliq; vnguento cõfiteri; tũ ẽt & incorruptionẽ humanitatis præsignare. Scriptum.n. erat: Non dabis sanctũ tuũ videre corruptionẽ. idq; fortasse verbo illo cœlestis Redẽptor declarauit: Ad sepeliendũ me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuũ sepeliendũ, vt quasi spiritu prophetico singularẽ meũ sepulturæ modũ prænuntiauerit: vbi nõ meũ corpus cõi lege est in cineres abiturũ. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimũ esse atq; optatissimum sacrũ, vbi nihil minus, q̃ Deus ipse immolatur. Nihilominus tñ hoc verissimum est, q̃ vtinam, vt est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimũ, q̃ necessitatis pondus vnde virtus ac potissimũ misericordiæ incrementa suscipit, efficere pt, vt ad Dei cultũ cõferentius sit, atq; adeò optatius opẽ ferre miseris, q̃ oblationes & sacrificio facere. Et ratio est, q̃ sacrificia, vt dictum est, non in Dei vtilitatẽ, qui bonorũ nostrorũ non eget, sed in eis duntaxat gloriã, nostramq; deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At vero tanta est Deo pauperũ cura, vt eorum vtilitatem sæpenumero pluris ad sui charitatẽ, ac subinde gloriam estimet, q̃ reliqua sacrificia. Idq; maximè postq̃ idem ipse Deus cũ diues esset, vt ait Paulus, propter nos egenus factus est nostrasq; miserias & ærumnas vsq; adeo suas fecit, vt in die illa tremenda corã Angelorũ hominumq; vniuersitate confiteri nõ sit veriturus, se ipsum apud nos esuriuisse, nudumq; fuisse, & mendicũ: ac tandẽ quidquid vni ex minimis indigentib. fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec verò citra indignationẽ Pharisæos obiurgat, q̃ propheticu oraculũ non intellexissent. Euntes.n. inquit, discite qd est, Misericordiã volo, & non sacrificiũ. Sic.n. scriptum extabat Oseæ 6. cui Propheta adiecerat: Et sapientiã Dei plus quàm holocausta. Quapropter postquàm Paulus epistolã ad Hæbreos, qui tã erant sacrificiis frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat, vt singulare Christi pontificis nostri sacrificium cõmendaret, cuius p̃entia illa omnia aboleuerant, ne inde colligerent ob illud dimittẽdã sp fore misericordiã pauperum, illum tandem Epistolæ colophonẽ adhibuit, vt cõmonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas.n. inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatẽ nolite obliuisci: per hanc.n. latuerunt quidã angelis hospitio receptis. Et infrà: Beneficentiæ & cõicationis nolite obliuisci, talib.n. hostiis promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrariũ rñdetur, *Solutio.* nihil vetare quo minus virtus, quæ altera genere suo inferior est, quandoq; ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tam multis inculcauerim, q̃ sunt qui falso omnia purẽt sua bona, potissimũ dũ ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarũ numerũ & in Capellanias expendenda. Nã etsi in ecclesiæ otiu illa essent impendio necessaria, & vbi modo desunt, consulenda sint: tñ vbi diuinus cultus satis est celebris, multò esset cõsultiùs egenorũ calamitates leuare, longe.n. crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordiæ admonitos curauit, quàm vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quamuis oratio satisfactorioque sacrificii acceptissima sit: tamen eleemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christu, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

Ad primũ argument. Ad primum igitur argumentum respondetur, in veteri lege mercedẽ prostibuli offerri esse prohibitam, propter immunditiam: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur sacerdotes ad meretricũ turpitudinẽ conniuere. De pretio autem canis *Iosephus.* Iosephus lib. 4 (vt inter tractandum de legalib. dicebamus) sic legem interpretatur, q̃ canum operæ, sicuti modò asini & equi ad fœcundandas equas, redimi solebant pretio ad impræegnandas canes: quare pretium illud pp turpes sordes, quoq; ab oblationib. repellebatur. Et sortitur inde pbabilitatẽ interpretatio, q̃ vna cõponuntur prostibuli merces & pretiũ canis. Altera vero à Doctorib. adhibetur interpretatio, q̃ cùm primogenitum animalis mundi sic esset in tẽplo conseruandũ, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinq; siclis dignus, quib. eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt, q̃ extra templum occidebantur. Porro autem expositio hęc neq; rationi neq; textui est consona. Si.n. pp eius vtilitatẽ ad nihil erat cõmodũ, ad quid erat in tẽplũ præsentandũ? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitum, tum pp animalis vtilitatem, tum ẽt quia forsan, vt ait S. Th. in vsu erat Gentib. ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. Ad tertiũ respondetur, q̃ animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundò, quia esset vilipendiũ atq; opprobriũ. Prætereà ratione voti, quod debet Deo aptitnè solui, Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abolis. Quæ quidẽ rationes vim suã in lege nostra retinẽt. Qui.n. vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prane quidẽ faceret, nam illa non sunt conficiẽdo *Ad tertiũ* sacrificio congrua. Et qui vasa aut indumenta sordissima vsib. seruientia, templo dedicaret, ex quib.

vestes sacræ & vasa fabrefierent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo deuoueret, & claudum, vel cæcum, vel alia de caussa vilissimi pretij solueret, vel decimas ex pessimo grano & musto, profectò non castè seruaret fidem, quàm Deo habet obligatam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

Primum argument. INter alias oblationum species connumerantur primitiæ, de quibus ideo inquiritur, vtrũ vi præcepti debeantur? Est enim contrarium testimonium suprà citatũ Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen, vt primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exod. 13. data lege primitiuorũ, quæ legitimæ erant primitiæ, subditur. Erit quasi signum in manu tua. vox autem signi cæremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neq; aliarum rerũ primitias. *Secundum.* Secundò. Primitiæ olim Deo reddebantur, vt de singularibus beneficiis ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuter. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedésque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo, quòd ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. *Tertium.* Tertiò: Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxatáq; solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. In contrarium autem est canon Gregorij 7. Decimas. 16. q. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Quadruplex differentia primitiarũ à cæteris oblationibus. Primitiæ singularẽ in genere oblationum locum obtinent. Differunt. n. à reliquarum generali ratione, quatuor modis, quos hic D. Tho. dignouit. Primò, iuxta vocis sonitũ differunt materia: nẽpe quòd de primitiuis rerúmque opimis initiis offerebantur: quamuis sint qui nomine primitiarum: non prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abele refertur, quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò rex. Numerr. 8. vtrunque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimum. Vnde ibidem Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti quidquid offerunt primitiatũ, tibi dedi: s. Aaron. Et subdit: Vniuersa frugũ initia quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos: Secundò, ratione caussæ à reliquis distant, quòd reddebantur Deo ex caussa speciali: nempe vt homines diuinũ beneficiũ recognoscerẽt, profiterenturque adeò quidquid ex terræ fructib. percipiunt, Deo auctore illis prouenire: cui adeò iuxta verbũ citatũ. 1. Paralipom. vlt. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertiò differebant & in modo, quòd cum aliqua cæremonia offerebantur. Legitur. n. Deut. 26. post verba suprà citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrũ primitiarum de manu eius, qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infrà cõmemoratis Dei beneficiis, subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terræ, quas Dñs dedit mihi, &c. Quartò denique differunt ex parte eorũ, in quorũ vsum exhibebantur. Nam cùm Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter vsum cedebant: ad differentiã decimarum quæ totã Leui tribum contingebant. Vnde loco citato Num. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, *Prima conclusio.* & filiis ac filiab. tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israëlis in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. His ergo præhabitis, ad q. *Probatio cõclusionis.* duabus conclusionibus respond. Vna est: Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptæ, Deo debẽtur, eiusque ministris: atque adeò iure pontificio, ex eadẽ prisca lege diuina deriuato. Probatur conclusio ratione illa iã insinuata. Ius naturæ iã nos docuit gratitudinẽ vt benefactorib. gratias redderemus. Deus autẽ est primus naturaliũ omniũ beneficiorũ auctor: illi ergo primas debemus pẽsiones eorũ omnium, quæ nobis natura confert. Quòd si quis cauilletur id ei deberi non de præcepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturæ cogimur Deũ nostri nostrorũque auctorẽ profiteri: quandoquidẽ in eo viuimus, mouemur & sumus. Nam si parentib. à quib. vitam accipimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possidemus, dum egent succurrere strictè cogimur, longè strictiore iure Deo eandem debemus recognitionem: nõ quidem propter eius indigentiam, quia nullam habere potest, sed propter nostrum cõmodum & eius gloriã. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatem natura erudiuit, vt Ethnicis etiam fuerit cunctis seculis [vt supra dicebamus] notissima. Ob idque non speciatim quæsiuimus hic, an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos responsio protenditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia lib. 18. c. 2. refert, nihil antea de terræ nascentibus degusta- *Plinius.* bant, quam sacerdotes nouarũ frugum ac vini primitias libarent. Sed occurrat hic fortè nobis ob- *Obiectio contra primam rationem.* bius quispiam rationem hanc non esse ad debitum primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantum euincere, quòd teneamur Deo religionis lege sacrificio offerre, vt suprà dictum est: quibus eum conditorem nostrum profitemur. Primitiæ autem longè à sacrificiis distant, cum simplices sint oblationes. Respondetur autem, aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verò *Solutio.* reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atq; adeò obedientiam. Qua vtique ratione rem illi diuinam facere & sacrificare tenemur. Sed præterea quia fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus

ad

ad eius honorem accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias, quib. profitemur illum esse primũ supremúmq; auctorem, cuius nutu & solis circuitus, & aeris clementia hæc nobis affatim progignunt. Altera conclusio: Etsi ius naturæ antiquitus diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationes admoneat, tamen qualitates & circunstantiæ, nempe personę, quibus tradendæ sunt, & materiæ, videlicet an de primis omnino fructibus, atq; adeò quantitas legib. humanis patriæq; vsu & more nobis compertæ & legitimæ sunt. Olim namque primitiæ singulariter sacerdotib. obueniebant, decimæ verò Leuitis. Iam nunc decimæ vice versa sacerdotum sunt: primitiæ verò plurimum sacristis sacrorúmq; ædituis deputantur: in aliquib. tamen ecclesiis in fabricæ sumptus consignantur, & nonnunquam ipsis eisdem sacerdotibus. Neq; verò tam exactè deposcitur, vt de primis soluantur fructibus. Neq; de oleribus aut leguminibus, sed de frugib. tantùm. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erant, quibus non ideò modò minimè obligamur. Tanta enim commendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exod. 34. legitur hebdomadarum solennitatem in primitiis frugum messis triticeæ celebrari præceperit: quæ nobis non est in vsu. De quantitate autem primitiarum nihil vel in veteri vel in nouo Testamẽto scriptũ legimus: præterquam illud Ezech. 45 Hæ sunt primitiæ, quas tolletis: sextam partem Ephi de coro frumenti, & sextam partem Ephi de coro ordei. Mẽsura quoq; olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere: nam Ephus, decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis, qui quidẽ corus triginta continebat modios. Subdit autem idẽ sacer doctor verba isthæc, quæ extra de decimis, c. 1. referuntur. At verò primitiæ, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitæ. Traditionem quoq; accepimus Hebræorum, non lege præceptam, sed arbitrio magistrorũ inolitam: quòd qui plurimum, sexagesimam partem dabant sacerdotibus: qui minimũ inter 60. & 40 licebat quodcunq; voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autẽ nulla signata est quota: sed in Hispania, si cui prouentus vltra decem modios obuenerit, vnum soluit: etiam si vsq; ad mille aut decem millia ascenderint. Et in aliis locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimũ cõsuetudini defertur. Quin verò vbi decimę ad totum ecclesiarum cultum afatim abundarẽt, nisi cõsuetudo aliud cõtineret, non esset cur & primitiæ legis obligatione exigerentur: nam quòd diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis suppleret. *Vltima conclusio.* *Hieronym.* *Ephus decima pars cori sicut Batus in liquidis.*

Ad auctoritatem ergo suprà positam Exod. 2 , respondetur quòd nomine illic primitiorũ, vt litera planè docet, intelligebantur oblationes, quas populus ad tẽpli ornamenta fabrefacienda admonebatur facere, videlicer, vnosquilibet aurũ cõferret, aut argentũ, aut hyacinthũ, aut purpurã, aliámq; id genus pretiosam supellectilẽ ad vasa paramentáq; tẽpli fabricanda. Quod autẽ Exo. 13. primitiuorum oblationes signa, hoc est ceremoniæ appellantur, S. Th non negat sed respõdet vt artic. 1. de oblationibus, in genere respondebamus: nempe illas præcisè ceremonias sanctæ Christianorũ Ecclesiæ non licere ea lege veteri instaurare: quæ figuræ futurorũ erãt, eò quòd iam modo mẽda essent. Alias iñ quæ duntaxat in recognitionem beneficiorũ Dei adhibebantur, cum eadẽ apud nos ratio permaneat, nõ est quod nobis non liceat instituere. Ad secundum respondent, quòd primitias veros populus Deo non solum debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verùm & ob terras ipsas, quæ eius beneficio tũ illis promissæ fuerant, eũ etiã donatæ. Hęc ergo secunda caussa nõ est apud nos superstes, sed prior. Tametsi cùm & mundũ ipsum Deus ob nostri gratiam cõdiderit, nobisq; subinde & possessionẽ donauerit iuxta illud Psalmi: Terrã autem dedit filiis hominũ, hac etiã de caussa debentur illi primitię. Tertium autem iam solutum est, vbi diximus, quantitatem primitiarum non esse lege præscriptam: quia cum intra oblationum lineam comprehendantur, deberent saltem spontanei aliquid retinere. *Ad primũ argumen.* *Ad secundum argu.* *Ad tertiũ argumen.*

QVÆSTIO IIII. DE DECIMIS.

S. Thom. 2.2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

Vtrùm homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

POST oblationes, sequitur de decimis sermo. Apparet enim non omnes homines ex necessitate præcepti ad earum solutionem teneri. Illud enim præceptum extat Leuitici 27. vbi legitur. Omnes decimæ terræ, siue de frugibus siue de pomis arborum domini sunt. Et infrà: omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt: quidquid decimum venerit sanctificabitur Domino. hoc autem præceptum inter moralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet: quæ tamen non decimam potiùs quàm vel vndecimam vel nonam partem præcipit. Si autem ceremoniale fuerit aut iudiciale, iam satis lib. 2. monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata. Secundò illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto concluduntur: quæ Christus vel eius Apostoli nobis indixerunt: secundum illud Matth. vlt. Docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Et Paulus Act. 22. Non subterfugi quo minus annunciarem vobis omne consilium Dei. Sed neq; inter Christi, neque inter Apostolorum documentũ obligatio vlla legitur decimarum. Quo enim Dominus de decimis Matth. 23. meminit, Væ vobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. hæc oportuit facere, ad tempus præte- *Prima ratio a parte negatiua.* *Secunda ratio.* *Hilarius.*

Tertia. ritæ legis referendum censetur: secundùm illud Hilarij super Matth. Decimatio illa holerum quæ in præfigurationem erat vtilis, non debebat omitti, ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum. Tertiò: Tempore gratiæ ea solum ex lege veteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet: quare neq; ad plura tenemur, quàm gentes ante illam legem; illis autem seculis non exhibebantur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genes. 28. q votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi: ergo neq; nos arctiùs decimas debemus. *Quarta ratio.* Quartò: Sub illa priscorum lege trinæ soluebantur decimæ. Primæ quidem tribui Leui: de quibus, vt art. proxi. dicebamus, legitur Num. 18 Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vsus eorum & necessaria separaui. Secundæ, de quibus Deut. 14. refertur: Decimam partem separabis de cũctis frugib. tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in cõspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertiæ, de quibus inibi protinus subiungitur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quę nascuntur eo tempore: & repones intra ianuas tuas: veniétque Leuites, qui aliam non habet partem neq; possessionem tecũ, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertiis lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis. *Quinta ratio.* Quintò, Quidquid absq; temporis determinatione præcipitur, id nisi tempore congruo soluatur in culpa constituit negligentem: ergo si necessitas eos qui euangelium profitentur, ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subinde consequens, vt quibus terris eadem solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modò non soluentes, verùm & ecclesiæ ministri dissimulantes: quod non est dignũ, vt facilè concedatur. *August.* In cõtrarium autem est August. testimonium 16. q. 1. canon. decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

In quæstionis vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas ac reliquas oblationes. *Discrimen inter decimas & reliquas oblationes.* Differunt quippe secundum omne caussarum genus. Primùm scilicet ex parte finis, per quẽ de cæteris iudicatur, q reliquæ oblationes Deo in eius honorem immediatè, vt cum scholasticis loquamur, dedicantur: quamuis in vsum ministrorũ deinde redundent: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, vt in sacrificiis expositum est, quorũ ceremonia diuina maiestas colitur, atq; in primitiis, quæ pro susceptis fructib. eidem rependuntur. Decimæ verò, veluti hic ait D. Tho. ceu ministrorum stipẽdium, sunt peculiariter institutæ. Hoc vtiq; lib. 3. sub tit. de acceptione personarum. satis superq; monstrauimus. Sic enim habetur Num. 18. Filiis Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio quo seruiũt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infrà de eisdem decimis. Precium est pro ministerio, quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationẽ in horreũ meum, vt sit cibus in domo mea. Et eadẽ ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotib. pro altaris obsequio: sacramentorúmq; administratione, secundũ verbum Christi, Lucæ 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud sæpe citatum 1. ad Cor. 9. Nemo suis stipendiis militauit vnquam. *Innocẽtius* Quod Innoc. 3. in eandem sententiam. extra de præb. citat, c. Cùm secundum Apostolum. Atq; hoc, quod loco citato satis superq; indicauimus, fundamentũ est eorum maximũ quæ non modo hic dicenda sunt, verùm & lib. seq. repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiæ: nempe q cùm reliquæ oblationes non sint ex rebus omnib. necessariæ: decimæ tamẽ ex cunctis quæ vel domi vel in agro procreantur secundum strictũ ius persoluuntur. At demum tertia differentia sumitur ex parte formæ: q cum reliquæ oblationes vltro offerantur, vel saltẽ quo ad quotã. Decimę tamen rigore præcepti, eædémq; sub illa quota, quam nomen sonat, debentur. His sic tenuiter prænotatis quatuor conclusionib. ad quæst. resp.

Prima conclusio. Prima: Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur partim diuini ac naturalis, partímq; humani. Nam quod in genere ecclesię ministri populi sumptib. sustententur, naturale præceptum est, atq; adeo in lege veteri moralium numero comprehẽsum. Quòd autem pars fructuũ decima eisdem sumptib. mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atq; adeò in nostra lege pontificium. Vtraq; pars patentissima est: si modò tamen illud inter moralia iudicialiaq; discrimẽ recolas, quod lib. 2. latè dilucidauimus. Est enim morale præceptũ, quodcunq; ex naturæ principiis seu syllogismi conclusio elicitur: veluti illud: Non occides ex illo generali. Id ne facias aliis, &c. Iudiciale autem est illud: at quod speciatim arbitratu quodam ab vniuersali descẽditur: vt si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimã vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. *Probatio conclusionis.* Hoc ergo discrimine supposito, facilè cõclusio liquet. Et quidem prior pars præcedenti q. sub tit. de religiosorum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicunq; reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem repub. suscipiendi, immo & exigendi: administratio autẽ diuini cultus reipub. necessaria est: immo verò multò pluſquam secularium magistratuum: ergo eiusmodi administris stipẽdium respub. debet, idq; multò æquius quàm quæ principib. ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualib. inseruiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earúmq; ministros instruit: in quorum sustentationem tanquam rerum dominus imperare populo potuit quam ipse iustã censeret bonorum suorũ portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. ad Cor. 9. Altera verò conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorũ pro eorum numero & dignitate sustentationẽ iubet. At verò qualis esse debeat populi pẽsio, id arbitrio prudentiæq; reip. pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populũ illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam e duodecim tribub. vnã diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeò agricolturę vacare non poterat, atq; adeò nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, immo aliquantulo plus tanquam honoratior de terrę fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorũdem Leuitarum subsidium imperauit: vt patet Leuit. 27. & alibi crebrò,

Atque

Atque ob id etiam quòd cùm forsan solutio non tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quàm cæteris. Nam ex centum decem quæ vndecim simul tribus quotannis in horrea códerent vndecim reddebant Leuitis: atque adeò aliarum singulæ retinebant non nisi nouem. Ex quo fit præceptum illud de quota, fuisse, vt ait S. Thom. iudiciale, veluti alia multa, ad seruandam populi æquitatem & decorem: tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurum significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corint. 10 Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars, perfectionis symbolum est: quippe cùm denarius digitorum sit numerorū supremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodo præceptum illud cum ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum. *Corollarium.*

Secunda conclusio. Secunda conclusio. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, vt circa finem 2. libro demonstrauimus, & Paulò antehac repetiuimus, quod ceremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quamuis quantum ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata: possunt nihilominus nonnulla Christianis instaurari. Quemadmodū lex talionis: & quòd qui ouem deprædatur, quatuor reddat, potest à principe modo lege institui.

Tertia conclusio. Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus considerationibus institutum est. Atqui in primis quòd id posset ecclesia constituere, haud dubium est, cùm non fuerit ex eo ceremonialiū genere quod aliquid nouæ legis præfigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permanet.

Probatio. Sed quòd eandem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi quàm ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia Euágelicus antiquo dignitate præstat, abundantiorique est iustitia præditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quā scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorū. Ex parte quidem sacerdotum: quoniam longè sunt excellentioris dignitatis, quàm antiqui, excelliúsque tractantes sacramentum: vt 2. ad Cor. 3 monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortū habet: species verò ab humano per ecclesiā meritò sancita est. Quarta conclusio: Hęc decimarum quota pro temporū, locorúmque & personarum qualitate & opportunitate maior potest minórque secundum ecclesiæ iudicium institui: hæc conclusio, est superioris appendix.

Dubitatio. Circa Corollarium primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicialem ordinem spectare, ambigere quis forsan posset, tum ex eo quòd cùm ad diuinum cultum attineant, ceremonia potius esse videntur: tum præcipuè ex cap. Tua nobis. de decimis, vbi Innocentius 3. ait, Deum sibi in signum vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit, vt ad cultus religionem spectent.

Solutio. Ad hoc tamen facilè per ea quæ dicta sunt, respondetur. Haud enim Deo immediatè sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tāquàm merces soluuntur perinde atque principibus tributa: itaque non sunt ipse cultus, sed ministrorum stipendia qui cultui deputantur: secundum verbum Malachię citatum, vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, proptereà, quòd decimæ non soluebantur, inhibuisse Deum pluuiam, famæque populum oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentáque, eorúmque ministros instituit quibus stipendia hæc consignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Confirmatur hæc nostra solutio, quia quota tam nostris quàm antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitatem in populo seruádam, atque adeò ad humanitatem plebis, honorémque qui sacerdotibus debetur constituta est, quod est indicium in ordine existere iudicialium.

Argu. 2. Aliud autem ex eodem canone argu. sumitur: nempe non modo decimas secundum genus & substantiam, verum & quotas esse de iure diuino, nam Papa illud de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argum. vbi iterum dicere repetimus quotam non esse de iure diuino: quippe cùm lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ vt patet toto titu. de decimis. & 16. q. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis, ita vt vbi desuetudo culpam nó excusaret, sacrilegium esset eandem quotam non persoluere. Ex his subinfertur, vt in 4. conclusione diximus, eandem quotam variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli, dummodo id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum nempe vt alicunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppetát, reliquáque vitæ subsidia. Hoc enim nulla desuetudo vel dispensatio violare potest. *Corollarium.*

Dubium graue. His ergo quæ pœnitentia sunt prænarratis, potissimum hic dubium, idémque explicatione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, vt competentissimum est, neque lex Euangelica neque vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium à Christiana familia pro suis ministris exegisse, atque adeò neque æquitaté seruasse antiquæ legis, neque humanitatem: quam noua debuisset induere. Nam si in illo Hæbraicó populo decima templi ministris addicta fuit, ratio id postulabat. erant siquidem Leuitæ 12. pars populi. Quocirca, etsi vndecim decimas perciperet, non erat enormis excessus, cum reliquarum singulæ retinerent nouem: eo potissimum, quòd vxores habebant & alendam familiam. Cleros autem Euangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credamus) debentur pro suo ministerio decimæ, fortè non est decima pars populi, aut plurimum 50. quod ergo à reliquis quadragintanouem totidem recipiat decimas, singulisque cæterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferre videtur æquitas: atque ob id maximè, quòd neque vxores, neque sobolem habere debent. Et ex alia parte decimæ Christianis etiam personales imperantur; quæ antiquitus non erat in vsu. Ex quibus fit consequens, neque etiam earum rationum, quibus tertiam conclusionem S. Thomas fulciuit, esse solidam. Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare, vt

supra

supra iustum sacerdotib. suis effundat. Et quamuis sacerdotes sint præ antiquis honorādi, nō tamen tanto stipendiorum aceruo. Hæ sunt rationes, quib. tum alij, tum præsertim hoc loco Caiet. conuicti, *Solutio Caietan.* non aliam iustitiā in decimarum quota repetiunt, quàm quòd clericis nō pro ipsis solis, sed pro pauperib. quib. ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores isti sentirent, quòd ecclesiastici strictiori longè sanctioriq; misericordiæ vinculo quā laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima: contendunt tamen decimas illis non, omnino tanquā dominis solis, sed tanquam dispensatorib. concredi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere: immo tanta obligatione ait Caiet. quanta eis eædem debentur decimæ. Vnde fit istis auctoribus consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc profectò non tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè probabilius: immo, ni fallor, certa ratione verum: vt lib. seq. constabit: vbi de hac re amplam disputationem adornamus: a qua ideò impræsentiarum supersedēdum nobis est. *Solutio propositi dubij.* At verò, quoniam hoc potissimum eorum est argum. quo aduersarij suam opi. fulcire contendunt, respondere hac de re illis est nunc operæpretium. Primo ergo contrarium fundamentum si fieri potest, affirmemus. nempe decimam sub hac quota non superare iustum stipendium ministrorum ecclesiæ: etiam si tanquam veris dominis tota eis adiudicetur. *Ratio prima assertionis proxima.* Et probatur contraria ratione illius, qua aduersarij vtuntur. Iustus numerus clericorum qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo, vt iniustè decimam suscipiant. Immo forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus: aut plurimū 15. vel multò minor quàm 20. Probatur hoc: In lege veteri vnicum erat duntaxat templū quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant, neq; nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipuè solennitates: in nostra verò ecclesia vix sunt centū domus, quæ non habeant vnum templū, cui quotidie ab omnib. sacerdotib. seruitur: nam illi per vices hebdomadatim seruiebant. Si ergo in seruitium vnius præcisè tēpli duodecima pars populi erat conscripta, quidnā miraculi est, si æqualis nunc pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? quandoquidem ratio mediorum a fine sumitur. Sed ait Caiet. solis clericis qui curam habent animarum, decimas deberi: cuius profectò assertionis nescio quodnam habere potuerit fundamentum, nam attulit nullū. Enimuerò si templo illi, quo non nisi Arca testamenti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorumq; ministrantium copia, vt in libris Paralipomenon legitur deputata fuit, cur non in templis nostris, quib. corpus Christi adoratur & colitur, nō præter parœcios amplior sacerdotum numerus dedicetur: quibus vt iuxta verbū Malach. cibum habeant in domo Dei, decimæ contribuantur? *Secunda ratio.* His autē insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis, quàm illos: vt pote in quibus amplissimus esse debet antistitum numerus & Canonicorum, quib. ecclesiam præfulgere cōgruit, qui adeò necesse habēt ministros & familias habere. Nam si quis nobis obiciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset vt tantus clericorum numerus, quantus necessarius est, decenti sanctitate pollere: nam tunc citra aliū ornatū populo haberetur in pretio. At quia id fieri nō potest, necesse est, cōditioni humanę indulgere: haud enim esse omnes possunt vt D. Martinus aut Nicol. atq; adeò sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, vt populus eos non despiceretur, sed tanquam præcipuos Reipub. colat. Quare nullū est indecorū, si episcopi, ceu alij magnates viuāt & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documētū huius rei manifestū est, quod in illis prouinciis, vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in cōspectu populi: atq; inde sacramenta & res sacræ eò inclinant, vbi in opprobrio habentur. Quocirca vt aliud ineamus arg. non condecet sacerdotes nostros propter sacramentorū dignitatē opifices esse manualésq; operas exercere, quod Leuitis licebat. *Confirmatio* Colligamus ergo, quòd si tantū esse decet tāq; præclarū ecclesiasticū ordinē, cūctósq; adeo eius gradus cū suis familiis perpēdamus, nō minor est pars in populo, quàm duodecima, seu vti dicebā, quintadecima. Præterea, sacerdotes nostri vacare debent literarum studio, atq; adeò hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri nō possent qui absq; aliquo proposito præmio tantos facerent sumptus, tantumq; & ætatis & laborū dispēderent. nā qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quàm rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusq; imbecillitati cōniuere. Fateor equidem ingenuè, ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundāt, neq; citra scandalū pompis ac rerū luxuriæ exuberant, alij verò esuriunt: tamen ad normā diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierent distributiones, cōstaret liquidò sanctionem ecclesiasticā de decimarū quota nō esse superfluā, sed æquissimā. Atq; hac ratione in primitiua ecclesia vbi syncerius colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabant. *Tertia ratio.* Accedit huc, quòd decimæ non ita exactè vbiq; exoluuntur, sed multis in locis exiliores: suntque cœnobia multa atq; hospitalia illarum fructib. fundata. Suprà hæc, & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regib. adiudicatus iam est bonus decimarū cumulus. Hæc igitur cūcta ecclesia maturè prospexit, dum decimas edixit. Haud ergo ad iustificandū hāc legem est ad id suffugere opus, quòd clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosynis dispendere. Quare meditatissimè D. Th. hanc rationē inter probandum conclusionē tertiam non cōmemorauit, sed illarū tantū meminit, quòd noster populus iustior esse debet antiquo, nostriq; sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiæ perstrictius clericos cogit: subdit idē S. Doctor bis aut ter in hac q. quòd decimæ dantur sacerdotibus, vt sint in pauperes effusius benigni. Et quòd potissimum propositi nostri argum. in calce ponamus, arguitur tandem. *Postrema.* Quota decimarum nihil aliud est quam moderatio & specificatio naturalis iuris, ius autem naturæ in hoc tantum decimas imperat, vt sint ministris ecclesiæ in alimentum & stipendium: ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, non in

vsus

vsus pauperum. Nam & Caiet. ipse impræsentiarum concedit, quòd decimæ quantum ad ius naturæ in victum tantùm debentur ministris: sed ius eleemosynarum est, inquit, vt auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At verò nescio cur esset cogendus populus, vt eleemosynas pauperum sacerdotibus concrederet. De hoc autem infrà loco citato. Igitur nemo debuisset propter illam excogitatam proportionem quòd clerus non sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiam, quòd clerici teneantur de iustitia sub pœna restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri, nam res tanti momẽti absque ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatam proportionem: nam vt summatim cuncta complectar, si experientiá: qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidum, vbi non multò plures reperias ditiores quàm sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere, quòd habeant ipsi quinquagintanouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem. Primum igitur argum. satis superq; discussum est atq; dilutum.

Ad primũ argument.

Ad secundum verò respondetur, decimarum præceptum qua parte naturale est & morale, illud esse à Christo designatum: vbi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua: locupletius autem 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatum: vbi tam multis naturalium ciuiliumque exemplis constituit, vt qui altari seruit, de altari viuat. Sed quantum ad quotam, commissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium respondetur ante tempus antiquæ legis ab Adam vsque semper viguisse idem mandatum, quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunque Repub. bene instituta sacerdotes, qui feruntur fuisse primogeniti. At verò quia non erãt certo numero decreti, quotam vnaquæque Respub. sub arbitrio instituebat, vel aliunde suis prouidebat sacerdotibus. Abraham autem, vt legitur Genes. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedech: qui teste Paulo, figuram nostri sacerdotij præferebat. Et eodem forte spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit.

Ad tertiũ argument.

Ad quartum respon. q cùm in illo quondam populo iam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda reseruare. Quæ nobis quibus iam illæ victimæ cessarunt, non imperantur. Tertium verò decimarum genus, quæ cùm pauperibus diuidundæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augetur: quo nos identidem Christus admonuit, vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Lucæ 11. Quod superest, date eleemosynam. Addit autem D. Thom. & decimas, quæ ministris ecclesiæ dantur, per eosdem debere in vsus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordiæ, inde constat, quòd hoc cum altero præcepto eleemosynarum adiunxit.

Ad quartũ argument.

Postremo verò argum. illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum: quæ ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino? Et quidem nonnulli interpretum canonici iuris super c. in aliquibus. de deci. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotam, nam postquam illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci cõsuetudine approbata. Et c. parœcianos. eod. tit. legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & c. tua nobis, suprà citato: & c. Reuertimini. extra de decim. idem apparet insinuari. Et quamuis aliorum dicta doctorum glossari possint, q intelligant de decimis, quantum ad substantiam: Hostiens. tamen in sua summa, titu. de decim. §. 7. expresse sustentat etiam quotam esse de iure diuino: dicens tum illud quotæ præceptum fuisse morale, tum legem illam non prorsus cessasse: plurimis id inculcans auctoritatibus: subsannánsq; adeò Raimundum & Theologos contra sentientes.

Quæstio postremo argumento p̃ relicta.

Sententia Iuristarũ. Hostien.

At verò non est res, quæ in controuersiam venire possit: cùm planissimum sit, decimarum quotam in lege veteri iudiciale fuisse præceptum: non morale. Quod Hostiens. nunquam negasset, si suæ fuisset facultatis, rationem discriminis nosse inter morale præceptum & iudiciale. Morale enim (vt sæpe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quamuis eliciatur, alẽdos esse ecclesiæ ministros, quod ad decimarum genus & substantiam attinet: tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed q id tantum tribuatur quantum eisdem sufficit. Sed glossa, quam Paulino verbo ad Hebr. 7. assuere connititur, est adnotanda. Ait Paulus: Trãslato sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse, atque adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse non facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos sacerdotes transisse. Vide, quam facerent consultiùs, qui Theologiam non profitentur, ab interpretamento scripturæ sacræ calamum abstinere, neque de diuino naturaliue iure tractare, quod ipsis messis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa vt latissime lib. 2. commonstrauimus: præter id, q vel lex naturæ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc certissimum est non esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales & Canones sacros offendantur verba, quib. decimæ diuino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt quantum ad substãtiam, vel si de quota habeatur sermo glossandus est, vt sint de iure diuino exemplariter, hoc est, exemplo vetusti iuris, constitutæ.

Reprobatur proxima sententia.

Igitur vtrum per desuetudinem aboleri possit decimarum obligatio, D. Tho. negare omnino impræsentiarum videtur: nam respõdet in Italia, in illisque terris vbi decimæ non soluuntur, ob id solùm incolas a culpa eripi, q ecclesiæ ministri indulgere illis censentur, non petendo sicuti Paulus se fecisse 1. ad Corint. 9. testatur. Nam vbi postquam demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit, nõ esse vsum eadẽ potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autẽ responsio hæc D. Tho. non vsq; adeò clara. Ad huius igitur intellectum distinguendum est de decimarum desuetudine. Aut enim pẽsatur quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsan quis arbitraretur solam desuetudinem sufficere, vt non debeantur, propterea q quota non est nisi de iure positiuo. Ac perinde sensisse D. Tho. intelligere de cessatione in totum. Sed profectò vtrunq; est falsum: Primũ quidem non vtique

Solutio D. Th. ad præcipuã quæstionem.

propter

propter rationem Hostiens.atq; aliorũ,qui dicũt quotã esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pontificio,nihilominus quia ius illud tam tanta æquitate pollet,tum etiã instar antiqui diuini iuris positum est,nulla contra illud censetur præualere desuetudo,quin possit ecclesia,vbi oportuerit,vti

Mens S. Thomæ. iure suo,nisi annuerit,ac dissimulauerit.Et hæc est mens S.Tho.nomine enim decimarum,quotã intelligit.& eodem pacto intelligendus est quolibet.2.art.8.vbi eodem modo respondet.Et ꝙ de quota loquatur,confirmatur:nam desuetudo decimarum in totũ nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem,vt iam monstratum est,ius extat naturale:& præceptũ mortale,strictissiméq; diuinum,vt sint ecclesiæ,vbi res celebretur diuina,sacramentáq; dispensentur ac ministrentur, sacerdotésq; adeò & ministri populi sumptibus alantur.Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi:neq; à spiritu sancto in vnquã facere permittetur.Id quod & vsus ipse palàm ostendit:quoniam neq; in vllo Italiæ angulo,neq; alibi vspiam gentium reperitur Christianorum locus, vbi non sint sacerdotes, quibus vel prouentus annui stati sint vel populi stipendia. At verò contra

Argumentum. Augustini. prius solutionis membrum existit argumentum,ꝙ vt ais Aug.16.q.1.canon.decimæ.earum pensio tributum est animarum egentium:& qui eas,inquit,dare noluerint,res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame perempti,ab his qui non soluunt,occisi sunt.Quare ecclesia non videtur contra ius pauperum dissimulare posse.Quòd si dicatur id ob cauendum scandalum sinere:inde

Ad argumentum. fit consequens,non libere id facere:quare non soluentes minimè videntur à culpa excusari.Ad priorem locum argumenti respondetur,illud ius pauperum non esse iustitiæ,sed misericordiæ:nõ solùm in soluentib.decimas,verùm & in ipsis clericis:& ideo ecclesia potest dissimulare illa via easdem eleemosynas extorquere. Ad posteriorem autem respondetur,ꝙ etiam si id ad cauẽdum scandalum permittat,& ne detur,vt ait Paulus,impedimentum Euangelio:nihilominus subditi excusatur:quia laudabiliter id facit ecclesia,spiritualibus temporalia posthabens. Vbi autem populus animi obstinatione induresceret,nec petendi ecclesiæ obtemperare vellet,tunc culpa non vacaret. Si autem gens aliqua ea lege vellet in Christianismum sua nomina dare, vt decimarum tributo nullatenus oneraretur,respondet Caiet.ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quotam,verum est.Attamen vt nullo modo tenerentur ministros ecclesiæ alere,profectò ecclesia sinere non posset,nisi aliunde ipsa vnde viuerent prouideret:nam aliàs illa conditio contraria esset naturali diuinóque iuri in re quæ apud Christianos præcipui est momenti.

ARTICVLVS II.

Vtrùm de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

POST decimarum substantiã,subsequitur vt earũ materiã perpendamus, apparet nanq; non de rebus omnib.deberi.Decimarũ nanq; pensio ex veteri instrumento originẽ duxit:

Primum argumentũ. illic autẽ nullum personaliũ præceptũ legitur inẽpe earũ rerum,quæ homo propria industria & negotio acquirit:quales sunt mercatio,& militia,& similia.Ergo de istis nullę debentur decimæ.Secundò:De malè acquisitis(vt suprà dictum est)nulla fieri potest oblatio:ergo neq;

Argum. 2. decimarum solutio.Nam cum oblationes propinquius ad diuinum cultum accedant, illę potius de omnib.fieri deberent.Tertiò:Leuitici vltimo,vbi decimarum scripta est lex,non nisi de frugib.& ar-

Argu. 3. borum pomis,ac de animalib.quæ sub virga pastoris transeunt,iubentur:ergo de minutioríb.herbis

Argu. 4. quæ hortorum cultura feruntur,non debentur.Quartò:Nemo nisi quod in sua est potestate,soluere potest:sed non omnes fructus qui de prædiis percipiuntur,in domini potestate permanẽt:nam quædam coloni dominia fundorum pendunt:quædam in mercedem famulis : quædam etiam principib.in tributa.Et sæpe aliqua vel furto vel alia via pereunt:ergo de illis nihil debetur. In contrarium est legis exemplum,Genes.28.in Iacob qui aiebat:Cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi: cuncta autem quæ homo habet,diuinitus ei donantur:ergo de omnibus decimæ debentur.

Conclusio negatiua. Ad quæstio.vnica conclusione respond.de vniuersis tam ex terræ prouentibus quàm ex persona-

Probatio rum labore partis,si merum ius perpendas,nec consuetudo obstet,debentur decimæ. Probatur: Iudicium vniuscuiusq; rei ex eius propriis caussis radicibusq; sumendum est:natiua autem decimarum radix est,ꝙ secundum Apostolum 1.ad Corint.9.spiritualia seminantibus ius competit metendi carnalia.Si nos,inquit,spiritualia seminamus,non mirũ est si carnalia vestra metamus:hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum:vniuersa autẽ,quæ homo possidet,carnalium voce cõprehenduntur:ergo de vniuersis soluendæ sunt decimæ.Conclusio quidem præsens multis locis canonici iuris cõstituta est,vt c.Tua nobis.de deci.& c.Reuertimini.16.q.1.sed expressiùs canone, decimæ.qui est August.vbi ait de negotio,de militia,de opificio,ac denique de rebus omnibus soluendas esse decimas.Idémque ait Cœlestinus Papa.c.Non est.extrà,de deci. vbi habetur, quòd etiam de venatione debentur,& c.peruenit,etiam de piscaturis,& de molendinis,&c.& c.nuntios.additur etiam de apibus.Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio,in reales seu prædiales,ac personales.Rea-

Decimæ aliæ personales, aliæ reales. les enim sunt,quæ de rebus debentur : puta de prædiorum fructibus , quos terra per solis aerísque clementiam natura sua progignit.Personales autem,quę ex personarum operis ac negotiis siue tertę ope exercitus soluuntur.Quidquid autẽ veritatis conclusio contineat ratio tamen D.Th.non magna energia pollere videtur.Colligit enim vniuersalẽ ex particulari:nempe ꝙ si ius suppetat clericis me-

Obiectio contra rationem S. Thomæ. tendi carnalia,de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia.Respond.primò rationem hanc.S.Tho. adduxisse ad declarandum potiùs defendendumq; ius ecclesiasticum,quam ad eius necessitatem demonstrandam.Secundò:Cùm ius naturæ,vt dictum est,clericis suppetat temporalia pro spiritualib. metendi,non eousq; ratio ad aliqua temporalia præponderet, quin eadem fere de omnib.intelliga-

Solutio. tur.Nam quod affertis contrà solet,ex agri fructibus iustius deberi decimas,quam de opificiis,pro eò

quòd

ꝙ fructus illos Deus naturæ auctos creat, opificia verò aliáq; negotia ad humanam industriá attineát,
licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura in-
dustria adhibetur, & in negotiis non deest naturalis Dei cócursus: eò potissimùm quod decimarum
obligatio, si quæ dicta sunt, respicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potius, ꝙ
populus ministros ecclesiæ sustentare tenetur, a quibus sacraméta suscipit. Et ideò quia sunt plurimi
qui non agriculturam, sed aliam artem exercent, ijdémq; pariter sint sacramentorum participes, non
est ꝙ ab exactione tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vni-
uersalem videtur sensum aurib. exhibere. His tamen nihil obstantib. sciscitaretur quispiam, vtrum de- *Dubitatio.*
suetudo, legitima esse posset præscriptionis caussa super personales decimas, ne soluantur? Sciscitare-
tur inquá, propter Host. in sua summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes super c. In aliquibus, de
decim. Qui portò inter decimales personalésq; decimas sic dijudicat, vt cótra istas inolere posse cre- *Hostiensis*
dant præscriptionem: contra illas verò non item. Quorum fundamétum est, illas esse de iure diuino, *sententia.*
has verò minimè, quippe cùm loco citato Leuitici vlt. non nisi de frugib. & arború pomis, & anima-
libus indicantur decimæ. At verò iam satis de hac re contra istos depugnatú est. Illud nanq; ius anti- *Fundamé-*
quum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; non est iam ú discrimé *tum superi*
inter has species mediandum. Neq; quantú ad huiusmodi præscriptionem. S. Tho. inter eas distin- *oris senten*
guit. igitur, vt in calce proximi articuli dicebamus, siue prædiales siue personales decimas existimes, *tia.*
nulla desuetudo aut præscriptio obtinere contra ecclesiá vllo tépore potest, quo minus dum ad alen- *Solutio*
dos ecclesiæ ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis siue ex personis tributa impetrare, *auctoris.*
quæ eidem muneri honestè sufficerent. Portò cum dissimulare non posset quin erigantur tépla, addi-
cantúrq; illis ministri. Hoc auté nihilominus discriminis nó est diffitédú, ꝙ iustius paratiúsq; alio ex
terræ prouentibus, quàm ex opificiis ac negotiis decimæ exiguntur: eò ꝙ fructus illi magis sunt na-
turales. Quocirca si satis suppetunt, præscribi contra personales potest, hoc est, nisi cósuetudo soluen-
di illas vigeat, dignum non est vt exigantur. Quapropter ꝙ à seruitorib. de sua mercede decimæ exi-
gantur, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agri- *A seruito*
colarum famulis, quib. ex decimatu aceruo merces soluitur: vt ex D. Tho. in solutione quarti collig- *ribus non*
tur. Sententia enim August. ꝙ ex negotio & militia soluátur decimæ, illic forsan suá retinet vim, vbi *sunt deci-*
prædiales nó sunt adeo vberes ac pingues. Quare in Hispania ex opificum negotiatorúmq; lucris nul- *mæ exigen*
lus est vsus soluendi decimas. Vtrú verò agricola ex aceruo ante decimationé operas & suos sumptus, *dæ nec ab*
aut salté semina excipere possit non video cur dubitetur, neq; de hoc ratio permittit consuetudinem *agricolarú*
valere: adeò id certú est non licere, vt cauetur c. Non est. & c. Tua nobis. & c. Pastoralis. Quoniam exi- *famulis ni-*
stimandum in præsentia est, genus quoddá societatis inter hominé & Deum. Homo enim semina sua *si de hoc*
laborésq; & sumptus ponit: exponitq; Deo confisus periculo. Cú ergo Deus sua benignitate cumula- *vigeret có*
tam frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nouem terentiis partib. decimas Deo reddat. *suetudo.*

Ad primum igitur arg. respon. In veteri populo rationem ob id poposcisse, vt personales decimæ
non exigerentur, ꝙ singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorú sortes, quarú decimæ satis erát *Ad primú*
tribui Leui, quæ sorte carebat: eo potissimum: ꝙ Leuitæ ab aliis opificiis negotiísq; secularib. nó ar- *argumen-*
cebantur: ob idq; iniquú erat, vt ex similib. artificiis ab aliis corraderent. Secus autè in Christiana fa- *tum.*
milia, vt dictú est: vbi neq; cuncti possessiones habent ex quib. decimas soluát, neq; clerici implicare
se debent mundi negotiis, vt 2. ad Tim. 2 admonet Paulus. Ad secundum respond. malè acquisita in
duplici esse ordine. Quædam enim sunt quorum acquisitio iniusta est & iniuriosa: vt furtú: & rapina,
ac perinde vsura. Et hæc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari nó possunt. Secus *Ad secun*
de arborum fructibus, quæ vsuraria pecunia empta fuerint: nam illi, vt lib. 6. ostensum est, nulli sunt *dum argu-*
restitutioni subiecti: sicut neq; lucra eiusdé vsurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur malè acquisita, non *mentum.*
ꝙ acquisitio iniuriosa iniustáve sit, verùm ꝙ turpi caussa cópatentur. Vt sunt meretricum, histrionú,
aliorumq; id genus lucra. Et istorum, inquit S. Tho decimæ debentur. Loquebatur tamen secundum
sui temporis regionisq; morem. vbi Augustini sententia ad plenú in vsu erat. Iam verò modò nullibi,
quod audierim, eiusdem perstat decimarum obseruatio. Ad tertium respondetur, ꝙ cum decimæ in
sortem Leuitarum olim penderentur, debebant honestè & absq; sordib. exigi: ad sordes autè attinet, *Ad tertiú*
vt 4. Ethic. c. de liberalitate, auctor est Aristot. minimorum esse hominé exactorem: non erat Leuitis *argum.*
congruens ex minutis holerib. exigere decimas. Sed Pharisæi, qui iustitiæ splendoré præ reliquo po- *Aristote.*
pulo ambiebant, de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit,
ꝙ mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quòd illa pluris quàm maiora præcepta æstimabát.
Immo quadamtenus commendauit, cùm subiunxit: Hæc oportet facere, sed alia non omittere. vbi
non tam præcepto quàm consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica im-
memorialis consuetudo obseruanda est. Immo vbi aliæ frugum viniq; decimę malignè prouenirent,
exigi de nouo possent hortorum decimę: vt re vera, extrà de decimis, c. non est. exiguntur. Præsertim
de illis hortis quorum diuenditis holerib. hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis sicuti de minu-
tissimis holeribus non sunt exigendæ: vt notatur ex c. ex multiplici. extrà de decimis. Ad quartum
deniq; respond. quòd si granum agricolæ ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpa *Ad quar-*
ta sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si vel fruges vel iam excussus *tum argu.*
grani aceruus alluuione aliqua in area perierit. Si enim grani sua culpa diu illud relinquit in area,
profectò non esset à decimarum debito immunis. Secus, si esset à culpa liber: nam quanto tépore sub
dio est granum sacerdotibus etiam periclitatur. Postquam verò in horrea conditum est, iá inde domi-
nus est decimarum debitor: quacunque strage aut calamitate dispereat. At qui granum aut vinum

non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ cuiusque venditor restituat. *Documentum.* Cæterum, notandum est, quòd cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur aut mercedi aut tributo: ob idque agricola, neque famulorum mercedem, neque regis tributum excipere ab aceruo potest, antequam totius decimam exoluat. Et arbitror nomine tributi comprehendere D. Tho. etiam pensionem, quàm colonus alieni fundi domino soluit. Itaque si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dominus non soluit, ecclesia conuenire colonum potest. Hinc superius colligebamus, mercenarium qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde alium debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Vtrùm decimæ solis clericis debeantur.

Primum argum. POST decimarum materiã sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguitur enim q non debeantur clericis: cuius contrarium ex superiorib. colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Num. 18. iam sæpè citatum est: eo q fortè promissæ terreę carebant: in nostra verò Christiana familia clerici patrimonia nonnunquã habent: *Argum. 2.* & prętet decimas oblationes recipiunt & primitias: superfluere ergo illis videntur decimæ. Secundò: Si clericis iure decimæ deberentur, fieret inde sæpenumero consequens soluendi perplexitas. Nam vsu *Argum. 3.* venire potest vt incola vnius parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in aliis habeat, quos illius parœciano colendos locat. *Duo indecimis consideranda.* Contingit etiam & pastorem eodẽ anno in pascuis vnius episcopatus aut parœciæ gregem suũ pascere, partim verò in pascuis alterius: vel forsan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines essẽt cuinam ecclesiæ deberent decimas. Tertiò: *Prima conclusio.* Consuetudo sæpenumero habet, vt seculares laici decimas in feudum possideãt: & nonnullis etiam monachis conferuntur: non ergo solis debentur clericis. In contrarium est, quòd, vt Num. 18. legitur *Probatio conclusionis.* solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici. Ad quæstio. distinctione præmissa duabus conclusionibus respond. Duo nanq; in decimis est considerare, nempe & ius illas petendi, & res ipsas. Prior ergo conclusio est: Ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit. Proba*Postrema conclusio.* tur: Ius spirituale solis congruit clericis: vt pote qui spiritualium sunt administratores, ius autem hoc est speciale, secundum illud Pauli, Cùm spiritualia seminemus, nihil mirũ si carnalia vestra metamus: *Ratio conclusionis.* ergo ius hoc proprium est clericorum. Posterior conclusio Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniũt, nihil vetat quo minus eorum concessione in ius laicorum demigrent. Probatur: quia res eiusmodi, vt frumentum & vinum non sunt spirituales. Hic primum omnium cõsideratè discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potest. Enimuerò feudatarius, immo verò reges & principes quibus pars decimarum adiudicata est, non solùm decimas possident, verùm ius videntur habere petendi. atque adeò cùm seculares ipsi sint, ius habere videntur spirituale. Hæc autem fallacia diluitur, si impræsentiarum nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi à parœcianis decimas tanquam proprium stipendium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiúsq; ministris qui spiritualia dispensant. Feudatarius autẽ non nisi eiusdem ecclesiæ nomine easdem petit decimas. Et pariter Rex & secularis princeps ex priuilegio & cõcessione eiusdem ecclesiæ. Et habere tale priuilegium, nõ est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab *Caietani assertio.* ecclesia redemerunt: vel aliud ei impenderunt obsequiũ, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectũ merito tali præmio donati sunt. Caiet. impræsentiarũ in sua persistens sentẽtia quam antea retulimos, nempe solis clericis curam animarũ gerentib. deberi decimas, ait ad ius hoc petẽdi duo simul prærequiri: nempe & altaris ministeriũ, videlicet sacramentorũ administrationem, & præterea spiritualiũ seminationẽ, hoc est, Euangelij prædicationẽ, quorũ vtrunq; per se personæ incũbat. *Refutatur Caietanus.* Quare alij clerici aliter altari seruientes & monachi quibus accidentariè & non ex proprio munere conuenit prædicare, eodẽ iure ceu proprio non funguntur. At verò iam suprà diximus, nõ solùm decimas ob sacramentorum administrationẽ deberi, verũ & ob alia altaris obsequia: puta cantare, vt canonici & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorum munus est, idémque spirituale. Immo & Leuitis olim decimæ propter templi ministeriũ conferebantur: cùm neq; in ipsis, neq; *Regula ad dignoscẽdũ quænã præbenda sint spirituales quæ vero minimè.* verò tunc in sacerdotib. quidquam esset propriè spirituale: tametsi omnino fatendum sit, curatorum munus functionum spiritualiũ apicem tenere: cuius subinde caussa potissimùm debẽtur decimæ. Nihilominus & canonici: & archidiaconi, atque id genus cæteri, non sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neque monachi, eodem iure non funguntur, nisi ex priuilegio. Atqui ex hoc documento & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquisitas possidendi elicienda est regula, ad perpendendũ quænam sacerdotia ecclesiasticæq; præbendæ sint spirituales. Quod quidem fundamẽtũ est & basis disputationis de simonia quam sumus q. proxima ingressuri. Illa enim præbenda, quæ spirituali muneri annexa est cẽsetur spiritualis. Munus autem spirituale non solùm est sacramentorum administratio animarumq; cura, verum & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrarium miror, quisnam possit asserere. Alias canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, nõ

essent spiritualia:ac perinde neq; simoniæ materia:quod concedere error esset.

Ad primum igitur argũm S.Tho.respondet,ꝙ Leuitis non dabantur decimæ, vt ex illis eleemosynas pro reliquo populo facerent:nã aliud decimarũ genus in hanc pietatẽ decretũ erat.In noua aũt lege decimæ nõ solũ in clericorũ victũ, sed & in eleemosynarũ vbertatẽ pro egenis conferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant,siue patrimoniales,siue quas populi benignitas,& pietas ecclesiæ contulit,quas Leuitæ non habebant, non ideo decimarũ solutio redundat.Verũ aũt S.Tho.hoc quod de clericorum eleemosynis affirmat,ad iustitiæ rigorẽ pertineat, ita vt negligentes ad restitutionẽ teneantur,an verò ad singulare misericordiæ officiũ,lib.prox. examinabitur.Interim tñ non arbitror de rigore iustitiæ loqui,sed de misericordia, ad q̃ clerici nostri Papæ Leuitis obligãtur,cùm vxoria onera non sustineant,atq; adeò plus illis redundet. Ad 2m rñdetur personales decimas illi ecclesiæ deberi,cuius quisq; parœcianus est:vt hr extrà,de deci.c.Ad Apostolicæ,prædiales autẽ,si rerũ naturã nudè perpendas,eidẽ videntur ecclesiæ deberi, vbi prædia iacent. Nihilominus ecclesia mauult se ad consuetudinẽ referre:vt patet eodẽ capite.& ca. Cùm sint homines.extrà,de decimis.Itaq; si agricultor est in vna parœcia,colit autẽ terras alterius,præcipitur insita consuetudo obseruari.Nã vtraq; ecclesia potest ius suum allegare.Altera.s.ꝙ personæ sacramenta dispensat:altera verò,ꝙ in suo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis solent tunc decimæ diuidi.Pari modo,si nobilis ciuis qui ciuitatis parœciã incolit, fundos in aliquo castro aut pago possideat,quos illic colẽdos locat,ratio vĩ deposcere,immo vt plurimũ vsus habet, vt decimæ diuidantur:vbi autẽ præscripta consuetudo aliud iusserit,sequenda est.Idem D.Tho. de pastore respondet,qui Verno tpe gregẽ habet in vna parœcia,hyemali verò in alia,vt.s.pro rata vtriq; pendat ecclesiæ.Est tamen alicubi in vsu,vt vbi fœtura gregis tollitur,nempe vbi vel tõdetur,vel partus edit, illic sit decimandũ.At verò S.Tho.contrarium hic vĩ sentire:dicens,ꝙ quia ex pascuis fructus gregis prouenniunt,potiùs vbi sunt pascua,decimandũ est,q̃ vbi ouile locatur.Hæc omnia adoranda sunt non ad euellendas inueteratas consuetudines,sed ad sciendũ,vbi manifesta cõsuetudo nõ viget quinam sint fm rationẽ eligendi.Ad tertium denique rñdetur,ꝙ sicut res nomine decimæ partes possunt clerici diuendere,& quocunq; distrahere:ita possunt & laicis facultatẽ facere,vt dandas in futurum decimas accipiant,vel ecclesiæ reseruato censu,vel in subuentionẽ pauperum: sicut pontificio priuilegio decimæ hospitalib.& monasteriis annectuntur.Quibusdã autẽ religiosis,inquit D.Tho.cura solet adiungi animarũ,atq; adeò decerni Decimæ.De hac autem re pro vtraq; parte suasiuæ rationes existunt,verũ videlicet congruæ sacerdotia cũ curis animarũ monasteriis anoecti: nam ex vna parte videntur monachi solertius ac vigilantius posse gregi prospicere: ex altera verò propinquius Euangelio videtur,vt ꝓprius parœcius sit in sua parœcia:qui cum suis subditis conuersetur,eos denique consiliis,ope,& eleemosynis largitate iuuet:cũ tñ monachi non nisi per vicariũ rem administrare possint.Et certè hæc ratio apud me semper inualuit.Mitto antiquitatem Benedictinorum ac Cistertiensium,in quam non est oblatrandum:sed tamen hac ætate vix huiusmodi faciendis annexionibus suffragari possem.

Ad primũ argumẽnt. *Ad secũdũ argum:ẽt.* *Ad tertiũ argument.* *Nõ cõgrue monasteriis annecti sacerdotia cum animarum cura.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti.

POst substantiam materiámq; decimarum,atque eorũ cognitionem quibus debentur,sob sequitur tandem,vt videamus quinam mortalium illas debeant.Et primùm,ꝙ ipsi etiam clerici sint decimarum debitores,arguitur:Ius commune est, vt parœcialis ecclesia de conditis prædiis,quæ intra suũ territoriũ iacent decimas percipiat.Contingere autem assolet vt clerici possessiones etiã habeant,easdemq; vel in sua parœcia,vel fortè in aliena, Et similiter quòd patrimonium vnius ecclesiæ in alterius territorio situm sit:in huiusmodi ergo casibus clerici,quo & ipsa ecclesia decimas debere videntur.Secundò arguitur:Religiosi inter clericos nominantur:& tamen decimas ratione prædiorum debent ecclesiis, in quorum suot territorio: vt patet in cap.dilecti.& c ap.licet,de decim.Tertiò:Numero.18.Leuitæ præcipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere:ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici Maximo debent.Quartò:Decimæ non solum,vt dictum est,in sustentationem clericorum soluuntur, verum & in pauperum subuentionem:ergo si clerici à decimarum solutione essent exempti, pariter essent & pauperes.hoc autem falsum est:ergo neque illud est verum.In contrarium autem est cap.secundũ.de deci.vbi ait Paschalis Papa:Nouũ genus exactionis, vt clerici à clericis decimas exigant.

1.Argum. 2. Argum. 3.Argum. 4.Argum.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est:Clerici,inquantum clerici, hoc ẽ, inquantum de decimis,quas pro suo spirituali munere recipiũt,& de ecclesiæ fundis, quorũ fructibus clericali iure viuunt,nullas tenentur soluere decimas.Altera:Clerici non quatenus clerici, sed qua ratione seculari iure,vel hæreditario,vel emptionis,vel quouis alio terras possident seculares, decimarũ sunt debitores,videlicet ex fructibus,qui inde sibi proueniunt.Probantur ambæ simul cõclusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentum & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est enim contra naturam,vt idem sit agendi patiendiq; principiũ.Ignis quippe quatenus calefactiuus est,non est calefactibilis:clerici autem propter spiritualem functionem ius habent recipiendi decimas,ac perinde fructus prædiorũ,quæ ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere.At verò nihil obstat quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterum agendi,alterũ verò patiendi.Sicuti aqua quatenus frigida,infrigidat:& quatenus materialis, calefit.

1.Cõclusio. 2.Cõclusio. Suadetur vtraque conclusio.

Pariter ergo in clerico nõ obstante spirituali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritualis possessio, ea qua easdẽ debeat. Conclusiones receptissimæ iure sunt: de quibus ideo nihil restat dubitandũ, nisi ꝙ contra tenorẽ secundæ conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cisterciensibus namq; & hospitalariis concessit Alexander 3. vt de prædiis quæ quomodocunque possiderent, si propriis manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idemque concessit Adrianus, vt patet c. Ex parte. extra de dec. & intelligebatur, etiam si illa colerent per suos famulos. Quare cæterorum nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant, etiã si ipsi arua sua colant, nisi simili eximantur priuilegio. Dum autem terras easdem colonis locant, multominus dubium est quin eiusmodi decimarum sint debitores: vt illic habetur cap. Licet. & subsequenti, Ad audientiam.

Quæstio. quamuis & super his consulenda sit etiam consuetudo. At verò postquàm de personis hic loquitur, quæ ad decimarum pensionem tenentur, quæritur vtrũ non modò Christiani, verum & infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur? Ecclesiasticas inquàm: quoniam quod in iure naturæ quæcunque

Panormit. opinio. Resp. veridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atque ad id muneris magistratus instituere, alia est ratio. tenebantur enim, vt ex superiorib. colligitur. Sciscitamur hanc autem quæstionem pp nonnullos Iurisperitorum ac potissimum pp Panormit. q super c. de terris. extra de deci. affirmatiue quæstionem decidit. Iubentur.n. in præfato cap. Iudæi. de illis quas colunt terris decimas persoluere: & ca. quanto. de vsuris. perinde coguntur de domibus ac possessionibus, quæ antequam in eorum venirent dominium, eidem oneri subdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus Odoardum sequutus, infert, omnes infideles vbicunque gentium vitam degant, iure compelli posse si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque verò tm̃ prædiales, verũ & personales, saltem, inquit, tenetur ad id Iudæus, qd Christianus loco suo habitans solueret, Alias, inquit, ecclesia defraudaretur. Immo ait dum ad Christianismum accedunt, posse cogi, vt quas in in-

Opinio Panorm. nulla fulcitur ꝓbabilitate. fidelitate agentes reddere renuerunt, persoluant. At verò siue textus consulas, siue diuinũ ius, siue naturalẽ rationẽ, nulla ꝓbabilitate, vt cũ venia tanti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur.

Primum enim de iure diuino nullum est dubium: non solùm quòd, vt sæpe diximus, ius vetus de quota iudiciale erat, iamq; adeò antiquatum est, verùm etiam si in naturali ac morali persistamus.

Argum. in Panor. Quoniam decimæ antiquitus solùm in stipendium ministrorum templi, ꝙ apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiæ ministrantium iussæ sunt. Itaq; nisi ecclesiæ essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cùm ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neque illis sacerdotes quidpiã spirituale dispensent; nullum eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen sacramenta suscipere: & in Christianismum nomina sua dare. Ecce quomodo isti ius tractant diuinum. Enimuerò quamuis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipien-

Solutio Panormitan. dã teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legib. neq; nostris p̃latis obedire: secundum verbum Pauli: De his qui foris sunt, nihil ad nos. Quemadmudùm q votũ religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tñ quousq; fuerit professus, ad peculiaria reli-

Replica. gionis mandata non tenetur. Ecquis enim qui ius diuinũ calleat, affirmare ausit Turcas eò delinquere quòd non confitentur sacramento nostro, eucharistiam non gustant, festa ieiuniaque nostra non seruant? At verbum illud suprà citatum, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur ca. Tua nobis. & cap. Cum non sit. de decim. Deum scilicet in signum vniuersalis dominii sibi decimas

Deceptio Panormit. reseruasse. Inde enim colligunt quoscunq; mortales, cum omnium sit dominus, easdem debere. At verò si talem sensum verbum illud faceret, Pontifices ipsi, aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset; quod nusquã fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas ẽt debuisse Leuitis: quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est quòd in signum vniuersalis dominii voluit Deus semper sacrificiis à quacunque repub. coli: ac subinde, vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaici populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus, instar illius præcepti, imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidẽ nũquam amplexi sunt, non comprehendit. Neq; capitulum, de terris: naq; capitulum. quanto. quoquo pacto contrà facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos cõmorant, possessionesq; habent, quas à Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quamuis sermo ad illas quoq; prolataretur terras, quæ nunq̃ fuissent Christianorum, ꝙ tñ non facilè credam, alia est tamen forte ratio de Iudæis qui nõ alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quã sic, vt ecclesiã suo territorio nõ defraudent. Attamen ꝙ infideles terras possidentes, quæ nunquã sub nostro fuere dominio, priusquam sint fidem professi, compellantur decimas soluere: non dubito quia antiquis patribus sacrorũ peritis quã alienissimum ab Euangelio fuisset existimatũ. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, nõ video quomodo possint decimæ exigi: visũ verò ratione prædicationis ad cõcionatorũ sustentationẽ possit aliquid ab illis tributi exigi, ipsi qbus id scire incũbit, viderint. Ego nãq; in hoc lib. vt alias dixi, nihil de Occidentalibus Insulanis dicere constitui.

Ad primũ argument. Vt ergo ad rem redeamus, Primum argumentum in capite quæstionis obiectum duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ seculari titulo possidẽt. Ad quẽ respondet D. Tho. iuxta tenorẽ conclusionis secundæ, ꝙ tenentur huiusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic autẽ decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato c. No-

Argumẽt. Solutio. uum genus. de decim. vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualium ministeriorum accipiunt decimas, eisdẽ debere. Cum ergo clerici ab aliis clericis eiusdẽ ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo administrent, non est quòd alij aliis decimas debeant. Ad hoc autem respõde

tur,

tat,verbum illud non esse exclusiuum. Afferitur,inquam,φ clerici(& forsan,vt habet glossa, inte li gitur de coniugatis ob id φ sacra suscipiunt,decimarum pensioni sint obnoxij.Haud tñ excluditur quin alia ratione,nempe pp terras quas peculiariter possident,maiores etiam clerici easdem debeat. Vnde,vt ait S.Tho.aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ:aliud verò habere cốc ecclesiasticum,ratione cuius non debentur.Præter hanc autem solutionem altera est φ clerici à clericis eiusdem parœciæ nonnunquá sacramenta percipiunt præter Curatum,q non ni si à suo vicario illa suscipit,sed nihilominùs de suis ipalibus fundis decimas debet. Posterius mēbrũ eiusdē argumenti ecclesiā tangebat,quæ prædia fortè habet in alia parœcia. Ad quod cuntrario mo do quā ad priorē partē D.Tho.respondet:nēpe eiusmodi ecclesiā nullas de suis possessionibus debe re decimas Et ratio est,φ eo ipso φ fundus sit ecclesiæ,efficitur ecclesiasticus:hoc est,spirituali muneri,aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. Quòd si quis cōtrà insurgat,per hanc legē viā venire pos se vt aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expoliaretur:vt si parœciani sua bona alienis ecclesiis donarēt:Placet responsio dñi Caieta.φ lex hæc eo temperamento & moderamine condienda est,vt res in tantũ detrimentũ ecclesiæ non vergat, Quare tunc transire deberent fundi cũ suo decimarũ onere,exemplũ extat c.suggestũ.de deci.Nā cu cuidam ordini indultum priuilegiũ esset ne decimas solueret,&. tanta illis deinceps fieret prædiorũ accessio vt aliæ parœciæ magnũ dānum acci perēt,iustum est vt fieret super hac re cōpositio.Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarent:id est ratione prædiorũ Neq; obstaret capitulũ,Nouum genus,quiq pe quod intelligitur ne clerici à clericis inquantũ clerici,decimas exigant. Ad secundum respondetur,eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta,ius habere recipiendi decimas, non autē illa ratione obligationē solué d. Reliqui verò de iure cōmuni decimas debent prædiales,nisi vllo sint priuilegio exēpti,vt supià ci tatu est ex c.ex parte.de deci. Ad tertiũ respondetur φ cú in veteri testã Leuitæ quibus decima de ceret erant,sub sacerdotū obedientia viuerent,& sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptũ,vt decimarũ decimã,Summo sacerdoti penderent. Qua vtiq; nũc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet, immo ve rò vtinã vniuersalis eadēq; perpetua toti clero imponeretur: si tñ illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia commentandi iura,aliasq; excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem,quibus Ecclesiasticæ leges non possunt non periculosissime arctari. Ad quartum deni que respondetur,φ etsi decimæ in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis,qui præcepto misericordiæ ad eleemosynas tenentur erogandas.tamen quia einsmodi eleemosynæ ipsorum dispensatione fieri debent,non perinde atque clerici,à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

Solutio S. Thomæ.
Replica.
Solutio Caietani.
Ad secũdũ argumētũ.
Ad tertiũ argumēnt.
Ad quartũ argumēnt.

QVÆSTIO QVINTA, DE PECCATO SIMONIÆ IN GENERE.

S. Thom. 2. 2. quæstio. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum Simonia sit studiosa volun as emendi vendendi q é aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

Ertia pars libri præsentis,quam post tractatum de sacrificiis, alternmque de oblationibus, primitiis,ac decimis,poll citi sumus,est de simonia:de qua disputat D.Tho.2.2.quæstio. 100.Huius ergo tractatus prima quæstio,quæ quintum hic habet locum, instituitur de simonia in genere:cuius primus articulus definitionem inuestigat:nempe, vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale,aut spirituali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primùm de nomine: Vitium hoc tam in venditione consistit, quam in emptione spiritualium,Simon autem,vt Actuum 18.videre est,nihil vendere voluit,sed tantùm Spiritum sanctum emere:non ergo à Simone satis congruè nomen deducitur: sed congruentiùs duceretur à Balaam:qui,vt legitur Numeri 22.Moabitis suas locauit operas,vt per donum Dei populo malediceret,quem Petrus in sua can.cap.2.criminis burns,reum facit. Et rursus Iudas apostolus: vel à Giesi, qui vt legitur 4.Reg.5.Naamam,donum sanitatis pretio vendidit, Deberent ergo dici Balaamitæ aut Giesitæ,cuius Giesi ad hoc propositum meatio fit.1.q.1.can.qui studet, immo & Iudas immanius commisit facilegium Christum aucorem omnium spiritualium charismatum vendendo, quàm Simon Magus. Secundò: Multa sunt spiritualia bona quæ citra simoniæ labem vendi possunt: vt cōsilia,vt habetur can.Non licet,11 q.3.& pariter artes & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. Tertio: Simonia vt ex registro Greg.1.q.1.can.eos,legitur,hæresis est. Toletabilior.n. inquit,est Macedonii impia hæresis,quam Simoniaci.Illi enim creaturam & seruum Dei patris & filii spiritum sanctum deliberando fatentur: isti verò eundem spiritum sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus quod habet,si vult,vendit,siue seruũ,siue aliquid eorum quæ possidet Hæresis autem non in voluntate,sed in intellectu est:ergo. In contrarium sunt verba ean.qui studet, 1.q.1,qui studet donum Dei pretio mercari,in sacro ordine nulla ratione de cætero remanere, aut reuocari non posse,dubium non est.à verbo nanque studet,deriuatur studiosa voluntas.

1.Argum.
2. Argum.
3.Argum.

Ad quæstionem tribus respondetur conclusionibus: prima de nomine: secunda de materia, ex quibus tertia colligitur,de definitione simoniæ Prima ergo est:Nomen vitii huius à nullo significã tius deduci potuit quam à Simone illo mago cum quo.Petro cōtentio fuit. Primũ, φ Balaā & Giesi

ad historiam veteris testamenti attinent, cuius sacramenta non conferebant gratiam vt nostra, atq;
Prima ratio. adeò non erant tanto gradu spiritualia. Secundò, q; illi gratias tantum gratis datas, vt donū sanitatis
& arcendi per maledictionem hostes, quod Muabitæ à Balaam petebant, vendiderunt: Simon autē
Secunda ratio. nihil minus quàm ipsum spiritum sanctum emere voluit. Non quidem in sua persona (nam talia ma
ditatio insanissima esset) sed eius donum: vt hī 1.q.3.can. Saluator, puta gratū facientem eius gratiā
quæ spiritualiū donorū culmen per essentiā tenet. Tertiò, vt ad primū argm̄ respondeamus, illi tm̄
Tertia ratio. vendiderunt, nihil ementes: Simon autē emere spiritū sanctū ambiuit, vt venderet. Sic.n. habet histo
ria. Cū vidisset Simon quòd per impositionē manus Apostolorū daretur Spiritus sanctus, (dabatur
nanq; tūc visibiliter) obtulit eis pecuniā dicens: Date mihi hanc potestatem vt cuicunq; impoſuero
manus, accipiat Spiritū sanctū: nēpe ꝑtio quo oblatā posset eū vsuris pecuniā reficere: vt hī eod. can.
Saluator. Iudas aūt etsi Christū auctorē spiritualis gratiæ vendiderit: cuius, eodem can. qui studuit.
Greg. ad hoc propositū meminit: tñ quia ipsum nō vendidit tanq̄ donum ementibus vtile, immo vt
morte perimendum, non est ab illo nomen huius sacrilegij tractum, sed à Simone cogitante emere
ac vendere Spiritū sanctū, cui omnia tribuuntur diuina dona, eundemq; ab apostolis, ecclesiæ secun
2 Cōclusio. dum Christū fundatoribus: quæ vtique ecclesia hoc propriè inficitur crimine. Itaque sicuti artes à
Vocabulū spirit⁹ multipliciter vsurpatur. suis primis inuentorib. nomina sortiri cōsueuerunt, sic & simonia ab eo qui primū eā excogitauit.
Secunda cōclusio: Res spirituales sunt ꝓpria simoniæ materia, sed non euiusque generis. Vbi ani
maduertendū est quòd spiritus idē est quod animaliū halitus, quæ aspirando respirandòque viuunt:
inde autē p similitudinē significat quēcunque venti flatum. Sed qa ventus atque spiritus inuisibilia
sunt, & ad sensum incorporea inde translatū est nomen ad cuncta significandū quæ corporū exper
tia sunt: vt Deū, angelos, & animā: ac perinde accidētia spiritualia. Quocirca sunt qui impræsentia
rū duo spiritualiū genera distinguant; alterū eorum quæ deriuantur ab spiritu creato: alterumque
Duplex genus rerum spiritualiū. eorū q̄ ab increato dimanant. At verò quia et naturalia ab increato effluunt, in quibus, vt illicò pa
tebit, ratio simoniæ non constat, accommodatiùs ad rem secernas alterum genus spiritualiū natura
le: cuiusmodi sunt intellectus, acquisitæq; scientiæ, ac virtutes: alterū verò supernaturaliū, vt sunt tā
Altissiod. gratia gratis data quam gratū faciens, sacramētaq; & sibi annexa sacerdotia. Quocirca plerīq; doctō
senten. rū arbitrantur spiritualia vniuersa tā prioris quā posterioris generis materiā esse simoniæ. Qui sub
Alexand. inde doctores astruunt, vendere scientias & artes vitiū esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altissio
Halen. doren. lib. 3. tracta. 21. coæuusq; suus Alex. Halens. 2. parte. q. 185. membro 3. & est gl. c. Non licet, 1.
Glos. q. 3. & ferme doctores canonici iuris: vt est videre apud Syluest. in verbo, doctor. & in verbo simo
Sylvester. nia. §. 10. Quin etiam & S. Thom. in 4. distinct. 25. q. 3. art. 2. Et probatio Altissio. qui hanc postea o-
D.Thom. pinionē propinauit, prima fuit auctoritas Prouerb. 23. Noli vendere sapientiam, & doctrinam, & in-
Fundamentum prioris sententia. telligentiā. Secunda, quia vt August. in lib. de magisterio docet, Spiritus sanctus est, qui interiùs ho-
mines edocet scientias, etiam naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanat Spiritus sancti.
Nihilo secius contraria opinio absq; formidine credi vera potest: nempe q; licet scientias naturales
vendere. Haud quidē per se, vt panē aut pannū, stultū enim hoc esset dictu: cum in nullius potestate
sit suam in alium traducere scientiam veluti rem aliam corpoream. In quo sensu illud legendum est
Prouer. 17. Quid prodest stulto habere pecunias; cū scientiā emere non possit? Sed loquimur de vē
ditione doctrinæ, hoc est, q; licet pretio docere, sicuti consulere, &c. In primis enim opinio q̄ qua
Opinio Durandi. non caret auctoribus: quorum est Duran. in 4. dist. 25. q. 3. & Palu. ibidem. q. v. & Adria. quolib. 9. &
Palud. ex antiquioribus Armacha. lib. 10. c. 8. & Richar. in 4. distin. 25. Immo & S. Tho. 2. 2. q. 100. artic. 3. ad
Adrianus. tertium. ab eadem opinione non abhorret: vt infrà eodem loco videbimus. Sed quando nullum ha-
Armachanus. beret patronum, ratio ei satis patrocinatur: loquimur enim de scientiis naturalibus. Primum igitur
arguitur: Vitium simoniæ quale sit, ex Euangelio venit vestigandum: at verò Matth. 10. vbi Christus
Richard. gratiarum dona Apostolis contulit, quæ plebi communicarent. Infirmos, inquit, curate, mortuos
D.Tho. suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite: gratis accepistis: gratis date: vbi de naturalibus nihil
commemiuit. Item Io. 2. vendentes & ementes de tēplo eiiciens: tantū significauit sacrorum venditio
Prima ratio secunda opinionis. nem & cambium, esse sacrilegium. Et Actuū 8. in Simone illo Simoniacorum primate, nō damnatur
nisi q; Spiritum sanctum eiusq; gratias emere voluit. Hoc nanq; illic appellatur donum Dei: cum er
go nullibi bonorum naturaliū mentio fuerit habita, non est q; eorū venditio labe simoniæ denotet.
Secunda ratio. Secundò arguit ratione. Si scientias & artes naturales vēdere non liceret, maximè quia dona sunt
Spiritus sancti: haud tñ sunt dona per specialem influxū, de quibus 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul.
Sed per generalem concursum: ergo ex hoc capite dānari non debet huiusmodi venditio. Aliàs uel
la alia bona naturalia fas esset vendere, neq; grana scilicet, neq; vinum, neque oleum. Itē sequeretur
q; neque docere pretio artes mechanicas artemvé scribendi liceret: quod esset concessu absurdum.
Ad argu. Altissiod. Et per hoc respondetur ad argumentum Altissiodoren. Nā licet Spiritus sanctus doceat omnem
veritatē: aliter tñ supra naturales, vt scripturæ mysteria: de qua re peculiariter intellexit Christus v-
bi ait, Ipse vos docebit omnia: aliter verò naturales: & certè has vendere nō est simonia: quia neq; gra
Tertia ratio. tis habentibus dantur, vt gratis non habentibus communicentur. Tertio arguitur: Si non liceret hu
iusmodi scientias vendere, fieret consequens, vt neque liceret pro labore pretium recipere, quo do-
ctor docendo desudat. Nam quando res verè spiritualis est, vt sacramenti administratio, neq; pro la
bore licet quidquam recipere: eadem quippe esset recipere pretiū pro labore baptizādi, seu ministrā
di ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramenti: Labor enim nō di-
stinguitur ab opere. Quomodo autem sacrorum ministris recipere alimoniā liceat, infra patebit.
Et postremò quando temporale spirituali annexū est, non licet pro re illa auctius suscipere pe-

tium

tium quàm sine illo spirituali valeret, non inquã, licet calicem, aut vestes sacras pluris vendere, quã si non essent consecratæ: licet autẽ, vt manifestum est, pretiosiùs vendere vnam scientiam, quàm aliã: quamuis minus laboris fuerit ibidem impensum. Immo vnus atque idem Doctor quo doctior, etiã si minores fecerit sumptus minoresq; exhauserit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suam scientiam in aliũ transfundere sicut flatũ, posset pretiũ recipere. Illud autem Prou. 23. nihil cõtra nos pugnat. Immo quod hĩ illic est. Veritatem eme, & noli sapientiã vendere: acsi dixisset, tanti est pretij vt qui non habet, emere illã debeat: & qui habet, nunquam vendere: id est nũquã illa priuari. Et glossa illa c. Non licet. aduersatur textui: quippe quo asseritur ꝙ potest aduocatus vendere suum consiliũ, & patronus suũ patrociniũ. Et ibidẽ tenuit S. Tho. 2.2. q. 71. vbi videtur reuocasse suã sententiã quam in quarto Alexandrum sequutus asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere, qui in docendo hauriuntur. At verò de Theologia peculiariter dubitatur, propterea ꝙ videtur priori modo spiritualis: per donum enim Spiritus sancti panduntur scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. Attamen neq; hanc scientiã pretio de cathedris scholaribus prælegere, simonia est: etiã si citra vllũ laborẽ & expensas fiat: hæc enim accidẽtaria sunt. Et ratio est, ꝙ licet fides & arcanorũ reuelatio donũ Dei sit, scientia tñ Theologiæ humano sudore conquiritur. Quocirca ꝙ Hostien. ait super ca. Nonnullis. de magis. nempe Theologo publicũ habenti salarium non licere pro extraordinaria lectione quidquã recipere, alioqui simoniam cõmittere: gratis dictum est, & absq; vlla ratione. Quid enim quæso refert, salariumnẽ publicum recipias an peculiarem mercedem pro peculiari lectione? Hoc autẽ est verũ ꝙ cõcionatori, theologiã de suggesto docenti, neutiquã citra simoniã licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est: quia Theologia tantummodò intellectũ erudit, sicut aliarũ quælibet scientia: prædicatio verò per se ad animarum salutem fit, commouendosq; sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corinth. 12. inter alia connumerat. Licet autem prædicatori sustẽtationis subsidiũ sicut cæteris ecclesiæ ministris recipere. Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia & sacramentis, atque aliis Spiritus sancti donis, quæ ad æternam nos fœlicitatem promouent. Appositio autem illa vel spirituali annexũ, illa significat, quæ non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contrahunt nomen: vtpote sacerdotis, & præbendæ, quæ sunt sacerdotum stipendia: & ius patronatus, atq; alia iura eligendi ecclesiastica supposita. Ex his fit consequens (id quod assertam sententiam euidentiùs confirmat) ꝙ dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiæ, quantumlibet sit Theologia, est simonia: vt si episcopus ordines aut beneficiũ Doctori conferat, vt ipsum doceat. Confert enim tũc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. Per hæc rursus dirimitur lis alia quam doctores contestari solent, vtrum extra ecclesiã apud infideles contingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentum quod inter illos est sacerdotiũ, quo secundum ipsorum iudiciũ Deũ colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autẽ negatiua offertur alterum nihilo infirmius, ꝙ apud illos nihil est propriè spirituale. Durand. ergo & Palud. respondent verè illos non committere simoniam, sed solùm quantum ad suam existimationem. Nihilominus cum distinctione est mediatiùs respondendum. Enimuerò ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè committi potuisse simoniam. Erat enim tunc verum donum prophetiæ, quod si venderetur, simonia fuisset: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nunquam. 1. q. 1. Item & eorum sacerdotium, quanquàm per illud nulla tunc conferetur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultum. Quare Ieroboam 3 Regum 13. insimulatur, ꝙ sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat sacerdotium, quale fuit in Melchisedec: & quidem pro illo seculo legitimum: quod perinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo censetur, quidquid Deus & natura quocunque mortalium statu pro animarum salute ad Dei cultum instituit. At verò post Christianum redẽptionẽ nil iam extra ecclesiam superest, quod sit legitimè spirituale: nisi si fortè sunt qui inuincibili ignorantia legis nostræ laborant. Illos enim eadem excusat ignorantia, si naturalibus tantùm ritibus vtantur. Quocircà extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem. Tertia demum conclusio est, quam de definitione promisimus. Probè illa præfixa definitione exprimitur natura simoniæ. Probatur: Definitio illa & obiectũ vnde vitium vel virtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectũ eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidẽ iam constat: subiectum verò iustitiæ, ac perinde iniustitiæ, omniumq; eius partium est voluntas: vt S. Thom. 1.2. q. 56. sapienter secundum Aristor. docuit. Hoc enim interest inter virtutes quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quæ ipsum disponunt in ordine ad alterum: quòd cùm voluntas ad propriũ personæ bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni nulla virtute indiget præter illas quæ sunt in potentiis, quæ affectionibus passionibusque turbantur. Enimuero si nulla esset passio neque in irascibili neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidiq; affectus sedantur: vt 2. Eth. auctor est Aristote. At verò quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta, & propensa in alienum bonum, fit vt quãuis nullas patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad persoluenda proximis debita officia. Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum in tertio, distinctione trigesimatertia, illa potentia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & vituperii, seu meriti & demeriti: hæc autẽ potentia est voluntas, vt pote cuius electione tam virtus quàm peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum

Postrema ratio.

Quæstio peculiaris de Theologia.

Solutio.

Ratio asserti.

Prædicatori euangelico non licet pro munere prædicationis pretium ex cõuentione recipere.

Corollariũ.

Quæstio alia.

Argu. partis affirmatiuæ.

Hieronym.

Solutio quæstionis.

Tertia conclusio.

Argumen. Scoti.

Aristotele priorem præmissam. Hæc enim opinio non S.Th. tantùm, immo manifestissimè est Arist. a. Ethic. Non ergo virtus in ea potentia est quæ electioonem facit, aliàs fides esset in voluntate: quip-
Solutio. pa in auitus assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi: & certè affectionibus appetitus sensitiui pacatis libertimè fit voluntatis electio: atq; hac ratione virtus est habitus electiuus. Ad propositum ergo cùm iustitia sit virtus ad alterum, fit vt in voluntate sedeat: vt Arist. 5. Ethic. docet: atq; adeò religio, & similes. Cùm er-
Obiectio. go simonia vitium sit & iniustitiæ, & contra religionem, consequitur vt sit in voluntate: ob idque
Responsio. in definitione dicitur studiosa voluntas. Quòd si arguas, auaritiam caussam esse simoniæ, vtpote quę iustitiæ officiis obsistit: auaritia autem est in concupiscibili: Respondetur, non esse tanuandum, quin
Argumentum secundum. alia vitia sint à quibus simonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. Exsistit autem alterum argũ aduersus id quod dicitur, studiosa: Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia: tale autem peccatũ sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo concessit vnquam. Respondetur non id signifi-
Solutio. *Panormit.* *Hostiens.* *Richard.* care, studiosa, quod ea malitia. sed id quod cõsultò, puta q́ nõ excusatur ignorantia: immo sciẽter fit vel ex malitia, vel ex passione. Pan. autem super c. Nemo. de simonia. Hostiensem sequutus addit definitioni vt opere emptio subsequatur, idemq́; ait Richar. sequutus glossam d. c. qui studet. quæ ait cum effectu. Attamen hoc esset nomen ad solam externam simoniam arctare: cum tamen ea æquo commune sit etiam internæ. Nam vt infrà patebit, peccatum simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultiùs ergo dicitur, studiosa voluntas, absque adiectione. Sub illis autẽ verbis emendi & vendendi, cunctos vsurarios contractus intelligito: puta permutationem & cambia præbendarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quæ loco pretij existimantur.

Ad tertiũ argument. Ex his ergo quæ dicta sunt: primo secundóq; capitali argumento satis factum est. Ad tertium autem quo ex verbis Greg. arguebatur, simoniã hæresim esse, atq; adeò in intellectu existere. S. Th. duo dat responsa. Prius, q́ etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, qm̃ absq; intellectus errore pt præ auaritia in hoc vitium labi: tñ re ipsa & facto profiteri videtur dominium Spiritus sancti esse penes homines: qui est hæreticus error. Atq; hoc quidẽ responsum amplexus est Gratianus in cau. vnotũ. 1. q. 1. Secundò, ac si non satis sibi hoc placeret dicit S. Thom. Simonem Magum præterquàm q́ voluit Spiritum sanctum coemere hæreticum etiam fuisse, in eo q́ credidit mundum non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hæretici: quo tamen fero crebrò inurun-tur in iure. Et ideò forsan dicendum est, q́ Simon ille proptereà voluit Spiritum sanctum emere, q́ credidit esse vænalem, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porrò hæresi tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium simonia genere suo sit peccatum mortale.

1. Argum. *Gregorius.* *2. Argum.* *3. Argum.* Vpposita definitione simoniæ quæritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua: Inter cuncta spiritualia quæ creata sunt, regnũ cœlorũ culmen tenet: vtpota quò cætera alia referuntur: ipsum aũt vendibile est. Vnde Greg. Regnũ cælorũ tm̃ valet quãtũ habes: ergo nõ est simonia velle emere aliquod spirituale.

Secundò: Si simonia genere suo peccatũ esset: sequeretur q́ etiam Papa spiritualia vendens eodem vitio cõmacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacũ: quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. Tertiò: Spiritualia cambire, videlicet vnum pro alio permutare. vt calicem pro ara: quinimo sacramentum pro sacramento: vt si sacerdos nollet alterius sacerdotis cõfessionẽ audire, nisi vicissim audiret ille suã: aut si catechumenus nollet alterũ baptizare nisi eũ pacto vt se mutuò baptizarent, nõ apparet esse simoniã, ergo nec spiritualia vendere. In cõtrariũ autem sunt sacri cano. Habetur enim in regesto Greg. quod Paschalis 2. refert prima, q. tertia. Altare, vel decimas, vel Spiritũ sanctũ emere, vel vendere, simoniacam hæresim esse nullus fideliũ ignoret, & dicitur hæresis ad exaggerandũ eius grauitatem. & ca. sicut. de simonia. Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos vincit. & ca. proximo. Tanta est labes huius criminis, q́ etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

Conclusio responsiua Ad quæstionem, vnica eadémque cunctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimẽ mortale. Probatur: Emere aut vẽdere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est
Prima ratio conclusionis. mortale crimen; vt sub titulo de vsur. dicebamus. Nam cùm sit iustitiæ contrariũ, quæ virtus reipublicæ quam maximè est necessaria, fit subinde vt etiam sit contrariũ charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excrescit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primo ex ratione obiecti. Res enim quæ modo supra exposito spirituales sunt, nullo æstimari possunt terreno pretio: vtpote q́ supernaturalia sunt inter quæ est terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Prouerb. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quod vtique respiciens Petrus ait Mago illi,
Secunda. Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniã donum Dei existimasti pecunia possideri: id est, æstimari. Secundò idem ex eo probatur quòd etsi spiritualia per se vænalia essent, nunquàm tamen possent à præfectis ecclesiæ vendi: nemo enim iustè rẽ vendit nisi cuius est dominus. Si enim œconomus rem patris familias, iniussu illius distraheret, iniquus esset: Præfecti autem ecclesiæ non habent

spiritualium dominiũ,sed sunt meri dispensatores,secundũ Pauli confessionẽ.1.ad Corin.4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi,& dispensatores ministeriorũ Dei. Tertiò idẽ ex origine confirmatur,qua spiritualia nobis obueniũt.

Tertia ratio.

Id enim quod gratuitò à Deo collatũ est, non quidẽ in peculiare cõmodũ illius cui confertur,sed in bonũ publicũ totius ecclesiæ,nemo potest iustè vænundare:quia nõ est suũ,sed illorũ quibus vendit:talia aũt sunt spiritualia dona Dei.Atq; hoc Christus admonitos curauit Apostolos Matt.10.vbi ait,Gratis accepistis,gratis date. Idq; illo verbo denotauit,Luc.12.Quis putas est fidelis dispensator & prudẽs?Fidelis scilicet,vt q gratis accepit,gratis largiatur:& prudens;hoc est,qui oculatu iudicio merita personarũ discernat, vt pro cuiusq; dignitate cuncta dispenset.Fit ergo ex his consequens,simoniã,peccatũ esse,non solũ contra iustitiam,verum & ratione materiæ,quæ spiritualis est,contra religionẽ.Ob idque adeò nuncupatur sacrilegiũ:nã læsio est sacrarũ reiũ.

Simonia naturali, diuinoque iure prohibita.

Hic primũ omniũ circa conclusionẽ hanc cũ suis rationib.inuestigandũ occurrit quonã iure simonia sit prohibita,vtrũ diuino tantũ,an etiã naturali?Ad quã quidẽ dubitationẽ peruia est responsio,simoniã spiritualium donorũ supernaturaliũ,tam naturali iure q̃ diuino esse prohibitã.Et quidẽ ius diuinũ in vtroq; testõ manifestum extat.Nam Matth. 10. connumeratis eiusmodi donis subdit Christus:Gratis accepistis,gratis date.Et Ioan.2.in figuram eius, flagello eiecit ementes & vendentes colũbas e tẽplo.Colũba nãq; Spiritũ sanctũ,eiusq; dona significat. Et Actuum 8. idẽ patet in historia quæ Petro aduersus Simonẽ contigit. Et Numero 22. idem notatur in historia Balaam,quẽ ceu donũ Dei vendentẽ obiurgat,tum Petrus tum etiã Iudas in sua Canonica.Tametsi postea diuinitus admonitus non fecit quod Moabitæ volebant.Et Ieroboã 3.Reg.13.reus fit q sacerdotes pecunia creabat:quamuis illi non essent verè sacerdotes,sed Baalã.Et 4.Reg.5.opprobrio etiã datur Giesi quod pro dono sanitatis quidquã receperit.An verò sit etiã cõtra ius naturæ dubium idcirco est quod spiritualia quæ eius sunt materia res sunt supranaturales,ad quas naturalis lex nõ videtur pertingere:nam hac ratione præcepta sacramentorũ non sunt naturalia,sed supra.

Prima ratio ad suadendum simoniã esse iure naturæ prohibitam.

Nihilominus contrariũ est asserendũ.Idque inde primo probatur q ius omne diuinũ in euangelico expressum præter partẽ illã quæ ad fidei sacramenta pertinet,nihil continet,nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atq; hæc vna est ratio cur dicatur lex libertatis vt lib.2.q.vlti.adnotauimus, artic.1. Cùm ergo simoniæ prohibitio ad sacramenta non pertineat,fit vt in euangelio non nisi tanquã res naturalis sit prohibita.

Secunda.

Secundò,id rationes confirmant,quibus peruersitas simoniæ demonstratur.Nam etsi spiritualia bona supernaturalia sint,tñ quia natura sua non sunt vænalia,neq; Antistites ecclesiæ domini eorũ sunt:sed gratis acceperunt,gratis dare debent:ius ipsum naturæ eorũ venditioni reclamat,

Tertia.

Et tertiò,nisi iure naturæ prohibita esset,Balaam non peccasset vendens, neq; Rex Moabitarũ emens quia Gentiles erant:qui non alio q̃ naturali iure tenebantur. Quin verò eadem ratione neq; Simon magus peccasset:quoniã cũ in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condẽnasset,poterat euangelici mandati ignorantia excusare. Ad argumẽtum ergo in contrarium negatur cõsequẽtia.Materia simoniæ fit talis iure diuino:ergo ipsa non est contra ius naturæ.Et est meditanda cõsequentiæ fallacia.Nam vndecunq; res fiat spiritualis, fit subinde vt non sit vænalis: vænum autem exponere quod vænale non est,ius naturæ vetat.

Dubitatio.

Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit,vtrũ aliqua sit simonia quæ neq; diuino iuri neq; naturali contraria sit,sed solum quia humano iure est inhibita.Rationẽ quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in c.ex parte.1.de off.deleg quæ distinguit inter simoniã prohibitã quia mala est, vt est illa quę iure euangelico talis est,atq; aliã q̃ non est mala nisi quia iure positiuo prohibita:quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est:vt est videre apud Syluest.in verbo,simonia.§.4.Quin verò & multis Theologis.

Glossa.

Durãd.

Durandus autẽ in 4.distin.25.q.5.duabus rationibus hanc distinctionẽ refellit, nullã nimirũ admittens simoniam contra ius mere positiuũ.

Prima ratio Durandi.

Prior est:Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitũ,peccare nec contingit nisi peccato inobedientiæ:vt dum tibi Præpositus tẽ aliàs indifferentẽ iusserit,si non pareas,nihil aliud q̃ inobediens sis:si ergo sola est humana prohibitio , ne hoc aut illud vendas,inobedientia erit non parere,non autem simonia.

Secunda.

Posterior eius ratio est,q simonia est rei spiritualis venditio:ecclesia autem non potest rerũ naturas mutare vt facias spirituale quod antea non erat:nam hoc ad solum pertinet ius diuinum.

Ecclesia potest aliquid facere spirituale, quod prius non erat.

Nihilo secius medio modo inter has opiniones censendum est. Primùm enim contra secundam rationem Durandi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat.Hoc patet in consecratione ecclesiæ & aræ,& in benedictionibus calicum,corporaliũ,& ornamentorum. Hæc. n.iure diuino spiritualia non sunt. Nam quantum ad rei essentiam,consecratio corporis & sanguinis Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta.

Secunda assertio.

Secunda assertio. Nihilominus horum venditio & emptio,si ratione consecrationis pluris vendantur quàm res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale.

Ratio assertionis.

Nam vtrunq; ius prohibet quod vænale non est pretio vendi.cũ ergo illud sit spirituale,quamuis iure positiuo factũ sit spirituale,iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius venditio,Et cõfirmatur:quia qui vendit benedictionem calicis aut aquã benedictam vendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicũ:est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita.

Secunda ratio ad idem.

Secundò ad idẽ arguitur.Minores ordines non sunt de iure diuino:quin verò neq; diakonatus habebatur olim vt ordo sacer:quod patet ex verbis Innocentii III.in cap.à multis. de ætat.& qualit.ordi.præfi.sed sunt de iure merè positiuo,& tamen ista vendere est peccatũ simoniæ iure diuino prohibitæ:ergo licet res iure positiuo fiat sacra,nihilominus eius venditio est contra ius diuinũ Sicuti nuperrime fallacem esse diximus consequentiã illam,Spiritualia sunt de iure diuino : ergo illa vendere non est contra ius naturæ.Ex quo fit,illos doctores qui in huiusmodi reb. consecratis ex-

exemplum collocant simoniæ de iure merè positiuo, paralogizari, inde id nimiũ inferentes, q̃ materia eius iure positiuo sit cõstituta: veluti & supra de solennitate voti dicebamus, quæ est de iure positiuo: & nihilominus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. Sed interrogando vrges, an detur aliqua simonia ad ius merè positiuũ attinẽs? Respondetur aliquã esse. Primũ vbi venditur officiũ ecclesiæ annexũ quod de se non est spirituale. Hoc patet ex c. Saluator. suprà citato 1. q. 3. Vbi Vrbanus ꝓhibet ne vendatur officiũ œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut protectoris: citans Conc. Calcedon. hæc autẽ officia vendere non est contra ius diuinum aut naturale: si quidẽ personæ nõ sunt aut res ꝑ se sacræ. Neq; ecclesia facit eas sacras sicut tẽpla, & vasa, & personas, puta sacerdotes cõsecrationi sacramenti eucharistiæ dedicatas: sed quia sunt sacrorũ custodiæ deputati. Eiusdẽ autẽ simoniæ exẽplum sunt q̃ proferũt in cõmutatione præbendarum. Prohibetur enim c. quæsitũ. de rerũ permu. ne sine licentia episcopi, præbendę cũ pacto permutentur. Attamẽ prohibitio hæc non est mere positiua, sed significatio diuini iuris. Nã qui attentaret præbẽdas priuatim permutare, nihil faceret. Potest. n. quisq; suũ renuntiare sacerdotio, sed id tñ facere debet in manibus prælati: cõstituere verò alterũ in iure præbendæ, neutiquã iure potest, nisi solus Põtifex & episcopus: aut prælati quorũ est sacerdotia cõferre. Quod autẽ illic Papa iubet est, ne quis pactum permutationis faciat: quia hoc labẽ sapit simoniæ. Attamẽ si fiat sub conditione, si Papa cõsenserit, nulla est culpa. Illa tñ cõditione prætermissa, simonia resultaret. Quocirca si cõditio esset iuri diuino cõtraria: vt si pactum esset supererogandi pecuniã, vel aliud pretiũ ꝓ maiori præbenda: tũc simonia esset contra ius diuinum: nã talis permutatio mistã haberet emptionẽ præbendæ. Si verò tantũ esset cõtraria iuri positiuo: vt si esset pactũ soluendæ pensionis absq; Papæ concessione: tunc simonia esset cõtra ius positiuũ. Enimuero permutare res sacras & spirituales, præsertim si tales sint iure tantum positiuo, non est contra ius diuinũ, vt si cambium fiat calicis ꝓ calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neq; in his quæ spiritualia sunt de iure diuino: vt si sacerdos confessionem alterius sacerdotis audire voluerit nisi alter audiat suã: licet Richard. secus censeat, de quo statim: ergo cũ præbendæ non sint adeò spirituales, pactũ illarũ permutandarũ non est contra ius diuinũ. Secundò id confirmatur: Si esset contra ius diuinũ, neutiquã Papa posset super eadẽ re dispensare: & tñ Papa eiusmodi permutationes constitutis pensionibus permittit. Præatereà, si huiusmodi venditio per inde esset prohibita iure diuino atq; venditio sacramentorũ non licet de illo pacisci, etiã adhibita conditione si Papa cõsenserit: quia hoc certè in sacramentis non licet & tñ talis pactio in præbendis cũ tali conditione nõ condẽnatur. Iam vt rẽ concludamus, in euangelio nõ est prohibita talis cõmutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur: Gratis accepistis, gratis date: nõ ergo huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilominus tñ quædã est simoniæ species de iure positiuo. Vnde ad primũ Durandi argumentũ duobus modis respondetur. Primò negamus illud suũ assertũ q̃ vbi res prohibetur quæ alioqui non est mala, transgressio nõ est aliud peccatum quàm inobedientię. Imò verò ecclesia dum abstinentiã quadragesimalem indixit, ieiuniũ illud cõstituit in virtute abstinentiæ: & ideo non solũ ille contra obedientiã peccaret, qui ieiuniũ ex contemptu frangeret, verũ & ille contra abstinentiã, qui non ex contẽptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actũ quempiam in vitio simoniæ constituere. Secundò respondetur, q̃ officium sacristiæ vẽdere, aut pactum facere commutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticũ, nõ definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur simonia, quia simoniæ pœna vindicatur.

Hæsitatio. *Dissolutio.* *Prohibitio ꝑmutationis præbẽdarũ non in tei nemẽte superioris auctoritate, non est merè positiua, sed significatio diuini iuris.* *Moderatio superioris assertionis.*

Ad primũ argument. Per hæc facilis fit argumentorum solutio. Ad primum quippe respondetur, regnum cœlorum venum esse expositũ: non si venditionis nomen propriè vsurpes, sed per metaphorã, sicut dicitur vimpari. Quòd. n. propriè non sit vendibile, primũ inde patet, q̃ cum sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnd. Pau. ad Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorum Dei per gratiam: significãs opera nostra ex obiecto existimata, non esse regni cœlorũ pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autẽ gratis datur, non venditur. Tum etiam q̃ ex nostris obsequiis Deo nihil accrescit: siquidem bonorũ nostrorum non indiget. Vnde Isaiæ 52. Gratis vęnundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autẽ per metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem Prophetę, c. 55. vbi ait Sapientia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate & emite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quòd operibus iusti regnum cœlorum proponitur tanquam merces: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, constituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificationes tuas propter retributionẽ. Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigiũ sit an possit esse simoniacus; per illa tamen quæ dicta sunt pernia fit responsio. Enimuerò de simonia quæ iure diuino naturaliq; talis est, nullam esse licet controuersiam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donumvé quoduis aliud Spiritus sancti dispẽsaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinũ: super quo ipse dispensare nequit. Neq; istiusmodi donorum dñs est, sed merè dispensator. Immo verò tanto grauius maioriq; scandalo peccaret, quanto eminentiorẽ locũ in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimẽ à Simone vigilãtissimè cauit. Quin etiã si templa, vel vasa, vel vestimenta, sacra pretio cõsecraret: quãuis talis ritus iure sit positiuo sanctus, nihilominus, quia eius vænalitas est cõtra ius diuinũ, simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotium aut præbendas vænundaret, vtpote quorũ dispensator est tantum: neutiquam tamen dominus. Si autẽ adiicias officium sacristæ & œconomi ecclesiæ vendere, nõ esse simoniam nisi de iure po-

Ad secundum argu. *Papa simoniã potest cõtrahere.*

ſitiuo

ſitiuo:quia propriè nõ ſunt perſonæ ſacræ:illud ipſe poſſet citra peccatũ pretio cõferre niſi obſtaret
ſcandalũ:quia poteſt ſuper ſuis legib.diſpenſare.Et eadẽ ratione pœnas iuris ſimoniacis decretis in-
currere nequit.Etenim quanquã ſacerdotia venditaret,neq; excõmunicatus eſſet,neq; ſuſpẽſus quo-
niam princeps eſt & quantũ ad vim coactiuã ſuis legib.nõ ſubditur.Sed hoc tamen ſupereſt hîc du- *Dubium.*
bium,vtrũ ſi ſacerdotium cupiã venderet:facto ipſo cenſendus eſſet ſuper pœnis iuris cũ illo diſpen
ſare:vt neq; excõmunicatus emptor ille eſſet,neq; teneretur renuntiare prębendã.Quidam enim,vt
Paul.diſt.25.q.4.affirmãt:alij verò in quib.eſt Adrianus quolib.9.negant.Profectò res eſt quę me an- *Paludanus.*
cipitẽ tenet.A parte quippe negatiua eſt argumentũ Ioãnis Andreæ in Mercurialibus,ꝙ ſi epiſcopus *Adrianus.*
ludum aliquem ſub pœna excõmunicationis inhiberet clericis,licet poſteà eorũ aliquẽ ad ludendũ *Argumen-*
induceret,nõ ideò diſpenſaret in lege,niſi illam exprimeret:quia vel poſſet eſſe illius oblitus,vel ad *tum a parte*
malum illum inducere.Rurſus quãuis excõmunicato oſculum pacis porrigat,non ideò illũ abſoluit. *negatiua.*
A parte autẽ affirmatiua eſt argumentum ꝙ non eſt cenſendus Papa iam inſigniter peccare vt præ-
bendam cogitet ſacerdoti vendere,quam neq; emere ille neq; retinere citra excõmunicationem,atq;
adeò citra culpam nequit.Porrò ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partem præ altera eli-
gerem.Nam forſan & epiſcopus inducens ad id ſubditum quod lege ſua prohibitũ eſt,quicquid Io. *Papa bene-*
And.cenſeat,diſpenſare creditur perinde ac ſi præciperet.Deinde quidquid hoc veritatis habeat,ta- *ficia alicui*
men de Papa quando præbendam vendit cùm ipſe ſit qui dat,omnino videtur habilẽ alium reddere *vendens cen*
vt recipiat.Ad tertium deniq; reſpõdetur cum diuo Tho.omnis emptionis quamcunq; aliam com- *ſetur cum co*
mutationem comprehendi ſpiritualis pro temporali.Quare ſicut præbendam nummis emere ſimonia *diſpenſare*
eſt,ita & ſecularem illum fundum pro illa commutare.Quia verò(vt ſuprà diximus)neq; præbenda *in pœnis ſi-*
pro præbenda abſque facultate Pontificis commutari citra ſimoniam poteſt.Tametſi vt expoſitum *monia.*
eſt,non eſſet ſimonia niſi de iure poſitiuo.Quocirca res alias ſacras commutare,quia tali iure mini- *Ad tertium*
me prohibetur nulla eſt ſimonia:dummodo ſolius rei valoris habeatur ratio,neque pro conſecratio-
ne quidpiam pendatur. Poteſt inquam calix pro calice commutari:imò tanti vendi quanti mate-
ria & forma abſque conſecratione æſtimaretur:atque adeò alteri eccleſiæ locari.De ſacramentis verò
Conradus 4.diſt.25.art.3.negat vnum pro alio commutari poſſe:nam licet non ſit,inquit,tam illici-
tum quàm ſimpliciter illa vendere:eſt tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc cenſetur *Sacramen-*
alterius pretio.At verò profectò non video quidnam venditionis aut pretij admiſceatur ſi vicariæ o- *torum com-*
peræ,in pactum ducantur.Baptizabo te ſi me baptizaueris:&,ſi meam volueris audire confeſſionem, *mutatio li-*
tuam viciſſim audiam.Et orabo pro te ſi tu mihi viciſſim par rependeris beneficium. *cita.*

QVÆSTIO SEXTA,
DE MATERIA SIMONIÆ.

ARTICVLVS I.

Vtrùm quandoque liceat pro ſacramentis pecuniam ſeu dare ſeu accipere.

ONSTITVTA definitione & culpabili qualitate ſimonię,ſequitur vt ſeriatim de ei° *Primum ar-*
materia diſputemus.Et primò de ſacramentis arguitur ꝙ liceat nonnunquam illa pre- *gumentum.*
tio redimere.Baptiſmus ianua eſt ſacramẽtorum:& nihilominus dum iniquus ſacerdos
iamiam morientem puerum abſq; pretio baptizare nequit,neq; pater manus habet aut
linguam quib.ipſum tingere valeat,conſultius videretur patet facere ſi pecuniã offerret
ſacerdoti,quàm ſi animam prolis ſuæ perditum ire fineret.ergo licet ſacramentum mercari.Secundò, *Secundum.*
Euchariſtia eſt ſacramentorum maximum,pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam
offerre,oblatámq; accipere:ergo facilius eſt concedendum alia ſacramenta redimi pretio poſſe. Ter-
tiò:Pœnitentia eſt ſacramentum neceſſitatis quæ abſolutionem ab excõmunicatione præexigit, ſed *Tertium.*
pro abſolutione ab excõmunicatione in more iudicib.eſt pecuniam recipere:ergo id non eſt ſacrile-
gium.Quartò.Conſuetudo in cauſſa eſt vt quod antea delictum erat,licitè fiat.Qua vtiq; ratione ait *Quartum.*
Auguſt.plures habere vxores quando mos erat,non fuiſſe crimen:viget autẽ apud quoſdam conſue
tudo vt pro conſacrandis epiſcopis,benedicendiſq; abbatibus,inungendiſq; ſacerdotib. aliquid pro
chriſmate & oleo detur accipiatúrq;:ergo illud eſt licitum.Quintò Ius habet vnuſquiſq; ſuam redi- *Quintum.*
mendi vexationem:ſed vſu ſæpe accidit vt quiſpiam ab epiſcopatu vel alio ſacerdotio per iniuriam
arceatur:ergo licebit eiuſmodi vexato nummis ſe ab illa iniuria eripere.Sextò:Matrimonium eſt quod- *Sextum.*
dam ſacramentum:ſed datur pro matrimonio pecunia,nempe vxoris dos:ergo licet pro ſacramento
pretium tum dare tum etiam percipere.Contrarium admonetur canone illo 8.Sinodi 1.q.1.Qui per
pecuniam conſecrauerit,vel ab alio conſecratus eſt,alienus à ſacerdotio fiat.

Iam ſuprà inter ſpiritualia quæ materia ſunt ſimoniæ, atque alia ſpiritualium genera diſcrimi-
natum eſt. Illa nanque ſpiritualia quæ naturalia ſunt, neque nobis gratis vt largiamur donantur,
ſimoniæ vitio non ſubſternuntur: ſed illa prorſus chariſmata quæ dono diuinitus ſuſcipimus ad
gratiam quoquo pacto ſpectantia.Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur: Quædam quip- *Quadruplex*
pe ſunt ſpiritualia per eſſentiam, vt gratia quæ ipſiſſima eſt vita ſpiritualis animæ:& charitatis quæ *differẽtia re*
eſt habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quæſtionẽ accerſiri poſſunt *rum ſpiritua*
an vendi emive queant: ſunt enim vſque adeò Dei munera, vt dementia eſſet cogitare quemquam *lium.*
poſſe in alterum illa ſiue dono ſiue pretio transfundere. Secundo ordine ſunt ſpiritualia:quæ hiſce

velut caussa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quæ ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatũ, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarum: quib. annumerare possumus & orationem & religionem. Quartò deniq; loco accedũt & spiritualia per annexionẽ: qualia sunt sacerdotalia & præbendæ, quæ spiritualiũ functioni inseruiunt. Prætermisso ergo primo mẽbro, de singulis aliorũ triũ singuli sint hîc articuli examinandi. Igitur in hoc primo, qui apud D. Th. secundus existit, respondetur

Prima conclusio.

de sacramentis duab. cõclusionibus. Prior: Pro spirituali sacramentorũ gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegium simoniæ, vsq; adeò naturali diuinóq; iuri aduersum, vt nulla possit cõsuetudine excusari: sanè cum nulla eiusmodi iurib. præiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum 4. Ethic. quicquid numo æstimatur intelligitur. Conclusionis probatio manife-

Probatio cõclusionis.

stissima est. Nam sacramenta nouæ legis quàm maximè sunt spiritualia quippe quæ gratiæ, spiritualisq; vitæ caussa existunt, quæ quidem virtus priscis illis Mosaicis non inerat: gratia autem, vt nomẽ ipsum personat, gratis nobis cõfertur: alioqnin auctore Paulo non esset gratia: nemo ergo mortalium pro eius collatione pretium percipere potest. Etenim præterquam ꝙ ius naturæ iniquissimè violaret id vendens, quod neq; suum est neq; vllo est pretio æstimabile, in Deum esset impientissimè iniurius, Porrò ꝙ id vendere cogitaret ꝙ solus ipse altissimus sua benignitate confert. Atq; hic primus est simoniæ apex vnde & nomen traxit. Nã vt suprà dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere excogitabat. Huc accedunt ca. Leonis, Gratia. 1. q. 1. & pleriq; mul

Vltima conclusio.

ti eiusdem Caussæ. Posterior cõclusio: Ministris ecclesiæ stipẽdia populi aliméntáq; ad sui sustentationem accipere nullum est simoniæ vitiũ, neq; verò peccatũ vllũ. Prior conclusio adeò est clara vt nullum nobis dubiũ relinquat. Posterior verò sæpè & sæpius suprà demõstrata est ex verbis Pau. 1. Cor. 9. Quibus & illud accedit 1. ad Timot. 5. Qui bene præsunt præsbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Aug. glo. Accipiant, inquit sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis à domino. Permagno ergo sacerdotes iure pollẽt, nõ vt qualitercunq;, sed pro sua dignitate decenter sustentari. Quod hic igitur dubitandũ restat, est: Vtrum pro his quæ sacramentis annexa sunt, nẽpe pro vasorum vsu pro materia: & potissimũ, pro labore ipso possit pretiũ suscipi, idq; ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactũ quod non sit simoniacũ: vt D. Th. art. 3. ad secũdũ argumentũ, astruere videtur. In contrarium autẽ est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim præsbyterũ de stipẽdio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare cogetur.

Dubitatio.

Cui quidem moti & ratio, vt hîc ait Caiet. suffragatur. Quoniã si velle stipendiũ in sustentationẽ licet, vt secunda cõclusione assertũ est, nihil vetat quo minus id procurari atq; in pactum duci possit. Nam materia est quæ contractũ facit simoniacum. Quare cùm eadẽ sit materia absq; pacto & cũ pacto: nempe tẽporalis sustẽtatio, fit vt si absq; pacto id liceret optare & accipere quod ad vitã necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullũ sit vitium de pretio cõuenire Res est inter doctores potissimum iuris Canonici, plurimũ cõtrouersa: de qua Summulistæ in verbo, simonia, va-

Adrianus.

Altisio.

riè loquũtur: & Adrianus quolib. 9. cum Altisiodorensi antiquo Theologo cõplures allegat iurisperitos in sententiã affirmatiuam: nẽpe ꝙ liceat pro labore administrationis sacramentorum, de pretio pacisci: iuxta apostolicã doctrinã in superiorib. allegatam. Cui cõsonare videtur can. vltimus. 1. q. 2. vbi astruitur, ꝙ clerici stipendia accipere possunt, iustis laborib. merita. Quin verò & euangelium, vbi ait

Durandus.

Caietanus.

Distinctio.

Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est vulgaris opin. Durand. tamen in quarto, dist. 25. q. 2. omnino tenuit pro labore administrãdi sacramenti quidquam recipi posse. Et Caiet. & hic & in sua Summa, verbo, simonia. & q. 9. primi quolib. permulta de hac dirimenda litẽ doctè disseruit: si modo res paulò explicatiua & cõpendiosius colligatur. Placet ergo ad rei intellectum, tripartita distinctio inter pretium spiritualiũ & stipendium ad sustẽtationem, & mercedẽ pro locatis operis. Et quidẽ de primo mẽbro nemini ambigitur: adeò perspicuum est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti suprà explicatum est, ob id quod tales res nõ sunt pretio vendibiles. Neq; verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsque adeò est intellectu difficilis vti prima fronte apparet.

Merces enim operi adæquatur, de qua Matt. 20. Redde operariis mercedẽ suam, stipendium verò sustentationis, licet tandem referatur administrorum operas, tamen proximè nõ fit nisi ad necessariam sustentationẽ ministri. Et possumus distinctionẽ hanc quantum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam, quantum fuerint pretij dignæ: tunc non æstimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio: E conuerso dũ diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificiũ valet, petit, nõ æstimat necessitatẽ victus, sed valorẽ operis. Quare Augustinus nuperrimè citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiant à populo: mercedem autem dispensationis, id est æqualẽ valorem operis, à Domino. Igitur ꝙ clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idq; possunt dupliciter. Primò auctoritate publica ecclesiæ: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus: sane qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur. Secundo modo,

Clerici stipendium sustentationis recipere possunt.

priuata libertate. Potest nanq; & ipse sacerdos victus indigens, cùm ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus, pacisci de stipendio sustentationis, secundum loci temporisq; dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem qua à Caietano asseritur, nempe ꝙ quando sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, possit illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quàm egenus. Quando verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum, sed priuata cõuentione constituendum,

tuendum, tunc, inquit pauper pacisci de illo potest: diues verò minimè. Quoniam cùm aliunde sibi sustentatio suppetit, indicium est conuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarũ mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorẽ non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia, atq; adeò neq; ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis nanq; Deus solus scrutator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum, suprà satis lege naturæ & diuina demonstratum est: quamq; debeat sacerdotalis ordo decenter sustẽtari. An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & controuersatur: quamuis non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. imò per distinctionem adeò omnes conciliantur, vt diffidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atq; adeò illi accidentes: aliæ verò concomitantes: imò verò de eius substãtia. Priores ergo locari possunt stato pretio: posteriores verò minimè Est exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, vel Missam celebret, vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramenti applicatio. Et pro his laborib. & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed de his ait Aug. mercedem dispensationis a Domino recipiat. Perinde enim esset acsi reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodem reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alterum pro opere. Cùm autem pro huiusmodi functionib. adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi possit. Quemadmodum etsi pro mutuandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti, dum ad seruitium parœciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibúsq; audiendis assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni astipulatur cap. significatum, de præbendis. Per hæc & de valorum vsu atq; de materia sacramentorũ facile vnusquisq; iudicabit. Nefas enim esset pro vsu calicis aut corporalium illum qui consecrat aliquid deposcere præmij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi: quamuis, vt diximus, possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidẽtia longè antecedens ad sacramentum. Pari modo, si nullum esset oleum in vrbe, posset vna ecclesia oleum consecratum tanti vendere, quanti si non esset consecratum. Imò & chrisma posset vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionib. quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum: nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret: vtpote si consecratio ipsa venderetur. Attamen sicuti neq; actio ipsa quæ est de essentia sacramenti, neq; labor qui est illi annexus, vendi potest: ita neq; vsus materiæ sacramenti, quæ ad substantiam eius attinet: Hoc est: Sicuti neq; episcopus pro labore confirmandi, neq; sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vsu chrismatis aut olei, quod illic consumitur, potest quidquam suscipere. Et quod de actionib. sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit enim sacerdos pro exorcismis & cathechismis, aut pro benedictionib. nubentium quidquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum, 1. q. 2. respondetur quòd loquimur de stipendiis sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua: aut Matthæus, cibo suo. Ex his deniq; colligitur, quàm sit absurdus vsus quàmque sacrilege simoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cùm proprij & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur: titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdius est, non tam iustum eis stipendium pandunt, vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos, qui ordinantur, vt non modò candelas, verùm & pecunias offerant. Imò verò arbitror neque pro literis testimonialibus quidpiam posse exigi.

Potest sacerdos locare operas antecedentes non subsequentes.

Licet sacerdoti pro obligatione celebrandi pacisci de mercede.

Ad primum igitur capitale argumentum D. Thomas sic respondet, vt vniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat, licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim, quòd si baptizandus nondum est rationis vsum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendum est, ac si nullus adesset sacerdos, atque adeò sicuti in casu extremæ necessitatis, vbi quilibet est minister, à quocunq; est citius tingendus, quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur: quamuis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neq; vllus alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potiùs est illi absq; sacramento de vita migrandum, quàm baptismum emat. Tunc enim baptisma flaminis satis ei erit ad salutem. At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem præsente paruulo, solóq; parente, eodémque trunco & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mentem, videlicet nequaquam sacramẽtum administrare velle nisi pretium sibi pro ipsa sacramẽtali functione pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretiũ? Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuiq; enim vt paulò ante dicebamus, licet suam vexationem redimere: ille autem parens, qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaléque suffragantur & humanum, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est, qui ad vsuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Imò longè efficaciùs videtur huic patrocinari ratio. Nam cùm iura omnia ad animarum salutem referantur, neq; vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio

Ad primũ argumentũ. Solutio. S. Tho.

Dubitatio

repellenda

repellenda: quàm infans à regno cælorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitãdi rationem hucusq; D. Tho. nõ perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. *Paludani solutio.* Et quidem Paludanus in 4. dist. 5. sacrilegium omnino reputat, etiã in tali casu pretio emere sacramentum ad redimẽdum vexationẽ. Et fortè id propter D. Th. adstruxit, qui in 4. eadẽ dist. q. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alex. *Alexan. Halen.* fuerat opinio. 2. parte, q. 89. membro tertio: & Richardi in 4. dist. 52. art. 3. Et subdit Paludanus rationem. *Richardus.* Nam redimere, inquit vexationẽ, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest & prodesse verò nõ item: altero verò ab illo qui obesse potest & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionẽ & confirmationem perturbant, vexationẽ redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quòd priori casu non venit in suspicionem quòd episcopatum velit emere, cum illi non possint dare. Posteriori verò eadem suspicione respergitur. Et ideò cùm sacerdos prodesse baptizando possit: nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandis. 1. q. 1. audi. Postquam enim ait nequiquam posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potius darem pecuniam quàm puerum sic dimitterem mori: & bene: licet non deberem *Panorm.* facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panorm. super cap. Cùm in ecclesiæ. extrà, de simonia: atq; alij quos Richar. loco citato refert, distinguentes inter infantem & adultum, probè concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremã *Solutio proposita dubitationis.* necessitatem: non tamen adulto qui per baptismũ flaminis seruari potest. In quorum sententiã Caiet. subscribit: idq; vt reor, meritò. Nam quod paruulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere quòd intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullâq; ratione fulcitum: imò & peiori nomine dignũ. Nam cùm nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius qui baptizari cupit: & lex est, sine baptismo aut sanguinis, aut fluminis, aut flaminis, saluum fieri neminem. Cùm ergo sacerdos in casu nostro tã stricto iure baptizare hũc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licitè illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neq; illi tanta ingruit necessitas vt confirmetur: neq; alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit fine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset. *Argum.* At verò quò res explicatius pateat, vrgentius arguitur. Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsq; adeò peruersus vt nolit anteà baptizare puerum quàm pater persanctè iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramẽtum ipsum, & gratiam sacramẽtalem: vtrum tunc liceat? Et apparet non esse licitum: ne tunc pretium conferens, idem videatur efficere quod Ma- *Caietanus.* gus ille Simon tentauit. Caiet. hîc non videtur huc annuere vt liceret pro sacramento dare: & q. 9. primi quolib. id apertius videtur denegare: porrò cùm censeat tam intrinsecè malum esse rem spiritualem emere quàm vendere. At profectò ista iudicio meo non sibi inuicem cohærent: nam si sacramen- *Argumen. contra Caietanum.* tum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecè malum, neq; ad redimendam vexationem licitũ fieret. Quoniam pretium ad redimendã vexationẽ est sacramentũ emere tanquam medium ad propulsandam iniuriam: nam etsi suprema intentio in emptionẽ sacramenti nõ feratur nihilominus illud accipitur tanquã mediũ quod ad cauendã vexationẽ refertur. Veluti qui ad redimendam vexationẽ emeret fauorabilem sententiã iniqui iudicis. Et cõfirmatur hæc ratio: quoniã quantumuis ille me iurare cogat quòd pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio *Solutio auctoris.* ad redimendam vexationem, ob idq; nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter nisi mea me fallit inscitia, sententia hæc de redimenda vexatione non aliter defensari potest, quàm per distinctionẽ emendi vendendiq; sacramentum. Itaq; etsi vẽdere sacramentũ & rem quamcunq; spiritualem sit penitus intrinsecè malum, adeò vt neq; ad redimendã vexationẽ, neq; vlla excogitabili caussa fieri possit licitè: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non vsq; adeò esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplũ est in mutuatione sub fœnore, quę intrinsecè mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas. Neq; vllum puteft contra argumentum peti *Ad argumentum factum.* à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuendendi. Qua ratione fœdissimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille qui baptismum vẽdere pertenderit, id ne faciat in re- *Limitatio solutionis proxima.* ligionis contemptum. Nam si esset hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illúdq; pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato conniuere. Nam esset fidem diffiteri. Secùs si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiam, vel inducens ipse arbitraretur alterũ ad malũ. Per hæc de adulto facilè est iudicium sumitur. Si enim arguas, adultũ qui baptizari optat perinde habere ius, vt ab altero baptizetur atq; paruulum, eandémq; subinde iniuriam perpeti, atq; adeò eandem redimere posse ve- *Argumentum alterum.* xationem, negatur omninò esse simile. Quoniam in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio quàm in temporalium vsura. In vsura nanq; grauis necessitas à recipiẽdi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne pretium offerens consentire in alterius simoniam videatur: atq; adeò ne efficiatur eius particeps: adultus verò *Solutio.* non laborat necessitate extrema. Neque verò vrget si redarguas forsan illum non habere nisi attri-

tionem

tionem, quæ per baptismum fieri posset contritio. Nam sua culpa est si dum videt alterum nolle nisi sacrilegè baptizare, non se mente satis per Dei suppetias ad ipsum vertit. Caue tamen prudens, vlla te ex his quæ dicta sunt suspicio tangat, licere cuipiam, quamuis dignissimo, ad suā redimendā vexationem, vel electorib. vel Antistiti quidpiam temporale offerre vt eligatur: esset enim aperta simonia, vt infrà patebit quæst. proxima. *Replica. Solutio.* Ad secundum argumentum bene sanctus Thom. respondet sacerdotem pro Missæ sacrificio non pretium aut mercedem operæ suscipere: sanè quod simoniacum esset a sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam nanque superius præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem & mercedem operis pro labore. Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. *Ad secundum principale.* Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem pretio rem diuinam æstimare. Respondetur, si rem nudè secundum suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare, nisi vbi victus suppeditaretur: idque et explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Qua vtique ratione suprà concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo facto suscipere. Attamen de quantitate contendere vix citra scandalum fieri posset propter rationem adductam. *Scrupulus.* Quapropter id superest impræsentiarum admunendum de vsu quodam iuserpere incipiente, quòd si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortarentur obnixè & execrarentur. *Responsio.* Fertur namq; in nonnullis ecclesiis ab episcopis eleemosynā quæ pro vna Missa offerenda est sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censura inhibeant ne minorem suscipiant. Quòd si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eadem censura hæredes testatoris, executoresq; compellunt vt eandem augeant eleemosynam. Quod profectò nescio quomodo citra scandalum, citráque iuris violationem fieri queat. Fateor equidem posse deberéque episcopum plebem instantiùs admonere, vt pro sua quisque facultate, proq; temporum ratione eleemosynam Missæ augeret quò se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere ne minori pretio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ liberalis esse debet, & imaginem induit pretij mercedisque pro sacrificij celebratione. Nota verbum S. Th. in præsenti quæst. art. 3. inter solnendum secundum argumentum, Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quòd si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare: distinguitur. Etenim quòd id possit pro obligatione qua sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor: sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio: Do vt celebres, idque sub tali censura, ne minus dari aut recipi possit: profectò rationem non video, sed scandalum. Ad tertium respondetur quòd in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in pœnam delicti. *Ad tertium.* Ad quartum respondetur quòd vbi prisca inoleuit consuetudo, vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur credendum est illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. *Ad quartum.* Qua ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: vt habetur cap. Cùm in ecclesiæ. de simonia, vbi pro vniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quidquam percipi. Nam cùm simonia vitium sit contra naturam, nulla in contrarium vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli primæ ad Thessalonic. secundo, Ab omni specie mala abstinete vos. Ad quintum respondet Diuus Thom. antequam quidpiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quodnis sacerdotium, vel dignitatem per electionem vel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstaculo pecuniæ propellere. *Ad quintum.* Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nempe si aliqui obstarent ne electus confirmatorem adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, vt quemadmodum libro quarto de impediente ab assecutione beneficij dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem ne dignitatem prætereres te in carcerem obtruderet, aut electorum quemlibet ne te eligeret, porrò pecunia illam redimere posses iniuriam. *Licet pecunia redimere vexationem ab eo qui per vim studet impedire.* Secus si per ambitum & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere. Neq; verò, vt suprà diximus, confirmatorem qui te cōfirmare renueret pecunia emollire posses: ob id, vt suprà dicebamus, quòd non solùm potest obesse, verùm & prodesse. Quapropter largitio illa, emptionis speciem exhiberet. Quod in alio qui te impediebat non reperitur. Et forsan neque ab illo qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mereari videris. Quamuis de possessione non sit res adeò certa, ac de confirmatione. Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium: Vtrum ad cauēdam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est & perniciosa, liceat pecuniam offerre. *Dubitatio.* Caietanus in illa noua quæstione primi quolibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electione in indignum inclinare, & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: boc enim esser ecclesiæ vexationem redimere. *Caietani assertio.* Sed tamen ad eligendum inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adeò in priorem sententiæ partem arbitror consentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enimuerò tanta pernicies est, & atrox ecclesiæ deuexatio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus, quoniam inter hęc non est mediū. Quocirca vbi duo essent tantum inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulsio vnius esset alterius electio. Arbitror enim, vt suprà dicebam q̄ licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intimè malum, redimere tamen non vsque adeò, quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter vbi multi essent digni, neutiquam liceret pretio ambire vnius electionem. Imò quamuis alij

alij essent aliis digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere: quoniam vbi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionib. simoniam abstergit. Ad sextum deniq; respondendo reprehendit D. Tho. quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super cap. Cùm in ecclesiæ. de simonia. vbi ait quòd quamquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eò quòd etsi sacramentum sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspicionem venit apud quosdam *Magister sententiarum.* Magister sententiarum: propterea quòd in quarto, distinct. 26. non explicat idem sacramentum aliter quàm in *Durandus.* remedium esse institutum. Sed neq; Durandus super eandem distinct. eidem opinioni conniuere est veritus. Est tamen error plus quàm falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, non quatenus sacramentum est instrumentalisque adeò gratiæ causa: sed quatenus est officium naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS II.

Vtrùm pro spiritualibus actionibus dare acciperéque pecuniam sit licitum.

Primum argumen. ONSEQVENTER de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quòd pro actionib. spiritualib. fas sit pecuniam tum dare, tum etiam accipere. Vsus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt 1. Reg. 9. de Saule legitur: & 3. *Secundum.* Reg. 13 de Iosia: ergo non est illicitum. Secundò: Oratio, prædicatio, atq; adeò diuinæ laudes, actiones sunt inter spirituales præcipuæ: sed ad impetrandum orationis suffragia licet munerum beneuolentia viros iustos, præsertim egenos conciliare: iuxta illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis Mox, & verbi ministris: puta prædicatorib. spiritualia seminantibus, temporalia, secundum Apostoli constitutionem 1. ad Corin. 9. debentur. Deinde & diuinas celebrantib. Laudes, & Psalmos, & ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliáq; id genus facientibus, sua quoq; stipendia decernuntur: & nonnunquam annui redditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spiritualib. actionib. stata percipere præmia. *Tertium.* Tertiò: Scientia est res quædam spiritualis, cùm sit ad docendum facultas, sicuti prælati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdi: licet enim & Doctori, & Aduocato, & Medico suas pretio locare & vendere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere *Quartum.* potest pretium. Quartò deníque arguitur. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasteriis, præsertim sanctimonialium, non aliter ad religionem virgines admitti quam si dotem secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tum tribuere, tum etiam acci- *Concilium. Toletan.* pere. Contrarius autem extat canon. Concilij Toletani vndecimi. 1. q. 1. cuius initium est: Quidquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur nunquam quæstibus vel quibuslibet præmiis venundari debet: dicente Domino; Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia quæ recensita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

Post sacramenta quib. gratia gratum faciens confertur alium spiritualitatis gradum obtinent (vt suprà diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animum præparant. De quib. ideo eisdem duabus con- *Prima conclusio.* clusionibus, quib. de sacramentis respondetur. Prior est: Non modò licet, verùm necessarium est eos qui huiusmodi actionib. spiritualia charismata administrant, a populo sustentari. Hæc iam suprà satis *Paulus.* superque demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio 1. ad Corint. 9. vbi *Postrema conclusio.* ait: Quis militat suis stipendiis vnquam, & de lacte gregis non manducat? Posterior: Vendere aut emere id quod in huiusmodi actibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est: neq; alia post superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait D. Th. primum omnium cauendum esse ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animum occupet: cuius tunc maximè iudicium proditur si vsque adeò exigeretur præmium, vt offerre nolentib. spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At verò postquam gratis prius exhibentur, licitè, inquit, possunt statutæ consuetæq; oblationes à nolentib. & valentib. soluere, auctoritate superioru exigi. Circa *Dubium graue.* conclusiones istas aliquantulo maior sese offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiusmodi mune- *Ratio dubitandi.* ribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quàm pro administrationib. sacramentorum: nam in istis videtur labores & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vt pote cantare, siue vocibus, siue organis, aut aliis instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus: aliáq; illic celebrare exequias quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessariæ. Item studere ad prædicandum, ad consulendum, ad visitandum subditos, cognoscendásq; eorum caussas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter auctores offendas complures concedentes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi, quarum ex natura rei: nisi quia exteriùs præ se ferunt effigiem mali. At *Discrimen inter administrationem sacramentorum & alias spirituales actiones.* tamen opinio hæc non est satis circunspecta Nam pacta in illis non sunt solum mala: quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita. Igitur primum omniú supposita illa trita distinctione superiori, quæ inter pretium spiritualium, quod neutiquam licet, sustentationémq; sacerdotum & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nempe quòd in sacramentali functione neutiquam carere posset specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblationes instituere præter decimas vel illos redditus qui ad sustentationem instituti sunt: pro aliis verò actionibus secundi ordinis solent alia instituti, mercedis formam habentia: vt pro exequiis mortuorum, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus, pro processionibus, atque id genus aliis. Et ratio discriminis est, quòd eiusmodi actiones

Solutio proximæ dubitationis.

non sunt tam necessariò annexæ spiritualibus: haud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria; neq; cãtores musici ad rẽ celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quib. misceri assolet temporale quidpiam discernículo opus est. Nam quando tẽporale illud nõ est ad spirituale necessarium, nulla interueniet simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quare cãtores & organorum musici absq; scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officium illud, spiritualib. accessoriũ. Atq; huic membro Caiet. & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorúmque operas de quibus tamen illico nos in solutione tertij. Quando verò id quod principaliter quæritur, est spirituale, nõ licet pro illo quidquã, mercedis loco percipere: vt ꝓ Psalmis ipsis diuinis, pro necessariis orationibus, & pro mortuorum necessariis exequiis. Sed tamen hæc ad medendum ignorantium conscientiis, ad normam cõclusionum suprà positarum expendẽda sunt. Diximus enim secundũ D. Th. ꝙ oblationes dictis actionib. constitutas non licet eo rigore exigere, vt non soluentib. spiritualia subtrahãtur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratia: si Plebanus nollet mortuũ sepelire nisi iura sibi consueta prius penderentur: quia sepultura necessaria est, scandalum daret speciemq; simoniæ præ se ferret. Si autem illã qui funus curant, volunt cum magna pompa suum humare mortuũ, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licitè potest consueta iura exigere. Sed tamẽ quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauandũ est scandalum saltem antequã sepulturæ officium persoluatur: vt hic admonet D. Tho. Hic autẽ admonendum meritò duximus quam sint scandalosæ ac sacrilegæ extorsiones clericorũ aduersus monachorum iura, Christianorumq; libertatem.

Clericorũ sacrilegæ extorsiones.

Reperies enim diœceses vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nonnunquam neq; crucem importent, neq; Psalmos cadere velint: quod profectò religio Christiana abhorret. Nam cum vnicuiq; liberum sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohibendæ. Postremum hic dubiũ restat triuiale de canonicis atq; aliis clericis qui ad horas canonicas in ecclesiã non nisi stipendij gratia cõcurrunt, vtrũ simoniæ vitiũ cõtrahant.

Postremũ dubium. Solutio S. Tho.

Ad hoc D. Tho. quodlib 8. q. 6. seu art. 11. respõdet: ꝙ si stipendiũ sit finis intentionis celebrãdi diuinum officiũ, simonia cõmittitur: quoniã tunc stipendiũ habet rationem pretij, quo nõ est licitũ vendere rem spiritualem, quale est diuinũ officiũ. Si autẽ principalis intentio nõ sit nisi diuinus cultus tẽporalis verò fructus sit accessorius, tanquã ad sustẽtationẽ necessarius nõ est est simonia. Hæc autẽ solutio nisi sanè intelligatur, scrupulis punget humanas conscientias. Videtur enim hic D. Tho. vt simoniacos condemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu numulariæ distributionis, aliàs nequaquam ituri: quod profectò durum est creditu. Item, vt suprà de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod alioqui simonia non esset, eodem notetur vitio. Nam simonia in hoc prorsus consistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacũ, faceret & inopem, ꝙ excusaret locupletem: saltem a simonia: quidquid sit de auaritia.

Solutio authoris.

Resolutio ergo est ꝙ ire ad ecclesiam tempore quo clericus aliàs non tenetur, tantum distributionum caussa: ita vt aliàs non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilominus grauiter contra suum ordinem & institutionem qui nunquam vel rarò ecclesiam viseret nisi illa de caussa, & qui in genere non haberet præcipuum propositum frequentandi ecclesiam propter diuinum cultũ, cuius solius gratia præbendarũ iura instituta sunt. Imò verò qui cultum ad temporalem mercedem tanquam ad finem referret, peruersam sacrilegámq; haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officium.

Ad primũ argument.

Ad primum igitur respondetur ꝙ quemadmodum nos pro rebus sacris, ita prisci solebant bona Prophetis spontanea munera offerre, vt Hierony. super Micheam adnotauit: sicuti & de Damiano eius tradit historia: qui pro dono sanitatis vltronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autem nefas est: vt patet de Giezi quem Eliseus de postulato à Naama pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit. Secundum argumentum triforme erat. Ad cuius primum membrum de eleemosynis quæ pauperib. pro eorum suffragiis precationumq; subsidiis erogantur.

Ad secundum argumentum.

Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij: quod re vera spirituale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrùm verò tertio modo quasi pro locatis operis ad orandum liceat de mercede pacisci aliquis forsan hæsitaret, quandoquidem cantorib. musicis id liceat. At verò hoc affirmare nõ auderem. Est enim discriminis multum. Quoniã musica (vt diximus) nõ est ad sacrorũ celebrationem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimum spirituale officium. De prædicationib. autem in dubium euocari non debet vtrum possint pretium profunctione ipsa recipere: esset enim aperta simonia: vt de oratione modò dicebamus. Neq; est simile de scientia, quæ vendi potest: nam in scientia etiã Theologiæ, humanitus acquisita, nõ æstimatur nisi merum subsidium temporale: puta intellectum dirigere, instituere & illustrare Munus autẽ prædicationis est non solum intellectũ illuminare: sed id facere secundũ donũ Spiritus sancti, atq; adeò secundum eius gratiam expurgare corda, animósq; sursum prouehere, diuinóq; amore consolidare & perficere. De quib. ideo doctorib. intelligitur verbum illud apostolicum ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabũt nisi mittantur? Itaq; ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorum spiritualium numero comprehenditur, de quib. ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vnde glo. super illud Tim. 5. Qui bene præsunt præsbyteri &c. Necessitatis ast accipere vnde viuitur, charitatis est præbere, non tamen venale est euangelium vt pro his prædicetur

Prædicationis functio ex duplici capite nequit pretio vendi.

cētur. Quocirca vt de oratione nuperrimè dicebamus, nō potest cōcionator laborem ipsum prædicandi & operam quā insumit proferendo verbū, mercede locare: quoniā labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestā sustentationē recipere, & pro victu qui ad laborē studij sustentādum necessarius est & pro librorum sumptu. Neq; verò simoniacā labē contrahit si quādo prædicatio nō est prorsus necessaria, mauult verbū seminare vbi melius sustentetur: Imò & si illic cōcionari renuat vbi victū sibi non sperat suppeditandū, culpā non cōmittit. Est tamen semper cauendū scandalū, idq; potissimū monachis. Tertiū demum membrū erat de laudib. diuinorū officiorum, tam pro viuis, q̄ pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretiū namq; nunquā est licitū, sed sustētationis stipendia: atq; alia prætereà iura (vt explicuimus) quasi mercedē operarum, quæ non sunt omnino necessariæ, sed ad pōpam pertinentes. Sed & verbū nihilominus D. Th. notandū est: scilicet, ꝙ non licet pactū facere, neq; mentem habere recipiendi pretiū emptionis. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, ꝙ processio in funere nullatenus sine certo pretio fieret, quippe qua via præcluderetur ne gratis eiusmodi pompa fieret. Atq; adeò specimen haberet exactionis, quod quidem, vt diximus, multò esset absurdius in celebratione Missarū. Non tamen haberet eandē absurditatem affirmatoria conditionalisq; lex. Vt si quis talem obtulerit eleemosinā, talis ei pompa, quæ non est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitę retributionis. Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchias functiones cum doctorū scientia & aduocatorū consiliis cōferebat, per distinctionē respōdetur, quandoquidem diuersa est ratio. Antistites namq; cæterisq; ecclesiastici præfecti, virtute potestatis sibi cōmissæ, rationéq; stipendij ad ipsorum sustentationē constitui, obligātur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdē potestatis aliquid vltra reciperent, non tam pro operis, quas gratis debent, id intelligerentur suscipere, quam vendere vsum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Th pro nulla dispensatione licitum eis esse quidpiā accipere: neq; pro hoc ꝙ vices suas cōmittant, neq; pro correctione, aut pro eò ꝙ nō corrigant. Nomine autē dispensationis, nō solū legis relaxationem intelligas, vt vulgò verbū sonat, sed omnem etiā spiritualē administrationem. Pretium ergo recipere vt cum aliquo subdito dispensetur, in lege manifestaria simonia est: nam pro caussa dispēsare, ad spiritualē gubernationem attinet: quæ per gratiā fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quib. ait Paul. Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absq; caussa fit, iniqua est, atq; eò lōgè deterior ꝙ pretio venditur. Neq; verò vllus est pastorū tam mentis inops, à minimo vsq; ad maximum, qui hoc nō intelligat. Sed exactiones illas quæ in dispensationib. fiunt, nescio quo alio fuco incrustāt. Appellāt enim cōpositiones, & quasi cōmutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterū subeat: ipsi viderint. At verò pretio cū subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandum facinus, puta cum licētia illi fieret impunè delinquēdi. Addit autē D. Th. licere prælatis dum subditos visitant, statas procurationes percipere: nō quidē tanquā correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipēdium. In quo quidē verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, ꝙ re vera visitationū stipendia ob id cēsētur licita, ꝙ prælati per seipsos visitare deberent greges suos, vt vultum pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundū verbū Christi: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: nā alios mittere, qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quod hic obseruauerim, est ꝙ cùm eiusmodi stipendia sustētationis gratia fuerint cōstituta, illic præcisè videtur purissima cōscientia exigi posse, vbi episcopatus non sint nimium pingues, nam vbi decimæ abundant, profectò nō est vsq; adeò tutum. Ad secundum membrum argumenti, quod ad scientiā pertinebat, bimembre D. Th. responsum reddit, Qui, enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incombat alios docere, licitè potest pretiū suæ doctrinæ percipere, nō quasi veritatē aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, veritatem vendere: & ideo grauiter peccaret. Locus hic D. Th. cōtra nos stare cuipiā forsan videbitur qui quæstione præcedenti, cōtra quam multi cēsent, mōstrare nitebamur licitè posse sciētias, artésq; acquisitas pretio doceri. Ait siquidē non licere ei recipere pretium pro veritate aut scientia, sed quasi operas suas locās. At verò potiùs nobis fauet, tantū abest, vt sit cōtrarius. In primis enim veritatis doctrinā nō omnino cēset spirituale, aliàs neq; operas locare liceret: vt de sacramentis, & prædicationibus, & orationib. dictum est, sed tantū sustentationem recipere. Et tamen doctori etiā ditissimo licet operas ad iustū locare. Atqui vbi scientia est excellētior: & qui docet, peritior & luculentior, cariùs easdem æstimare. Item etsi pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt lib. 5. q. 8. de teste diximus) eò ꝙ cùm mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fari aut docere. Tamen pro eadem veritate ex suis principiis eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegandáq; & relegenda, nō dubium quin liceat pretium recipere. Quinetiam (vt suprà diximus) etiam si sine vllo labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus, sed tantùm ratione subiecti. Imò verò neq; Theologia sic est spiritualis: quoniā etsi scripturarum fides donum sit gratis datum, atq; etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideò vendere illis nefas fuisset: tamen illam quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de aduocatorum consilio cēsendum: vbi certè nihil spiritualitatis vitiatur, etiam si ditissimus pretio illud perhibeat in caussis agendis. Imò quamuis pauperib. pretium extorqueat, nullam cōmittit simoniā, tametsi præceptū misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna & cōsilio ad leuandum mœrorem afflicti hominis: talia enim officia, porrò quæ per se ad salutē animi referuntur, spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendēda. Secūdū itē verbū D. Tho. scilicet, ꝙ qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere. Hostien. super cap. Quia nonnullis

Ad tertiū.

D. Tho.

Visitationū stipendia tunc licitè percipiuntur cū prælati per seipsos visitāt & aliunde non habent congruam sustentationem.

D. Tho.

Explanatur meus S. Thom.

Hostien.

nonnullis.de magist.eò vsque protendit,vt sentiat nemini qui publico stipédio prælegit,fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est. Nihil enim vetat quominus qui nō teneretur nisi vnam facere lectioné,pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Thom. ait exemplo ipse protinus pandit secundum tenorem dicti cap. qui nonnullis.nempe ꝙ vbi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra,ille quia illam regit,gratis docere obligetur pauperes,Neq; tamen e contrafaciens vlla ideò simoniæ labe deuotatur, sed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum,pretium exigit,a beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus. Ad quartum argumentum de religionis ingressu,tripartita est responsio. Primùm enim cōstitutissimum est, pro ingressu,hoc est pro professione,neutiquam fas esse pretium aut exigere, aut offerre. Porrò ꝙ religionis cultus res sit spiritualis,ad quam ideo prælatura volentes gratis gratenterque recipere debet,vt pote ꝙ illud sit institutū beneficium diuinum. Tex.enim extant in cano. Quàm pio,1.q.a.& in c.de regularib.& c.quoniam.de simonia.id declarantes. Itaq; spiritualitas per quàm ingressu religionis attenditur simonia,non est inde perpendenda,quòd religiosi aliqui ex decimis viuant & bonis ecclesiasticis: possunt enim decimæ titulis,secularib.applicari,putà regibus aut ducibus ad propugnandam ecclesiam: præterquam quòd sunt religiosi nullis talib. fruētes decimis aut spiritualib. oblationibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit,quod professio ipsa & religio institutio Christi est,vt volentes eum sequi,gratia admittātur. Secundum assertum est,quòd vbi monasterium est tenue,nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens,nulla est simonia aliquid pro victu & vestitu recipere. Exemplum qualecunque possumus in matrimonio ponere. Pro illo namq; quatenus est sacramentum,nil potest vir ab vxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera Ex hoc tertio fit consequēs,neq; esse simoniam, si illa inter moniales libentius suscipiatur,quæ ex sua deuotione largas eleemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & econuersō licitū est monialibus temporalia impendendo beneficia,seculares ad deuotionem allicere, vt sanctimonialem habitum induant; tametsi non possint pretium dare vt tale capessant religionis institutum. Circa secundam conclusionem dubia exurgunt exigua. Primum,vtrùm quando monasterium est locuplea, vt possit personas quæ recipiuntur,alere,simoniacum sit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum,quòd cùm non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quàm propter monialium alimentum,vbi illud aliunde suppetit,apparet pretium pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum Doct.ferè canonici iuris,vt est videre apud Syluest.verbo simonia § 15.in eandem affirmatiuam sententiam cogit. Respondetur nihilominus,opulentiam monasterij nihil prorsus facere,vt quæ in paupere non erat simonia,fit in diuite. Et ratio est patentissima: nam simonia ex obiecto speciem sortitur: nempe quia spiritnale venditur,puta professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur,& pecunia non nisi pro victu recipitur,etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat,poterit quidem esse peccatum auaritiæ,non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est,quod præsumitur simonia: nam si victus est abundans,præsumitur pecuniam recipi pro ingressu,vt probè illic conuincit Syluest. Quocirca monasteria ditissima,quæ pauperes recipere absq; pretio renuunt eodémq; ingenti,profectò citra scandalū facere id non possunt: tunc maximè,quando videntur pecuniam recipere,non pro sustentatione,sed alia de caussa: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta,aut alia notata infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare,vix à simoniæ macula elui potest: atque hoc demum,si conuentus vt suam amplitudinem & magnificentiam clariorem reddat,auctiora exiguot pretia.

Ad quartum.

Primum dubium.

Argumentum.

Solutio.

QVÆSTIO SEPTIMA, DE SIMONIA, IN SACERDOTIIS AC DIGNITATIBVS CONQVIRENDIS
S.Thom.2.2.quæst.100.artic.4.

ARTICVLVS I.

Vtrùm pro sacerdotiis atque aliis præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

OSTQVAM de rebus spiritualib puta de sacramentis déq; aliis spiritualib. actionib. disputatum est,subsequitur vt rationem simoniæ circa sacerdotia,præbendasq; ac dignitates quæ eisdem functionib. mancipantur,examinemus. Apparet enim istorum mercatum nulla sordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere,simoniacum esset,eo vel maximè quod sunt spiritualibus actionibus coniuncta; sed hac ratione nullam rem temporalem licetet tendere: quia cum omnia temporalia mundi fuerint propter spiritualia cōdita,concta censētur spiritualibus annexa. Secundò: Sacrorum vasa sacratæq; vestes inter ea quæ spiritualibus connectuntur,connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vendere licet & sacras vestes: ergo licebit etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate, episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium,pretio conferre,dummodo conferretur digno. Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepulturæ,ius patronatus,&,secundum antiquos,ius etiam primogenituræ,eo quòd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam,vt Genesis vigesimo tertio memoriæ proditū est,& Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogenituræ,vt eodem libro capitulo 25. legitur

Primum argument.

Secundum.

Tertium.

gitur. Ius prætereà patronatus transit cum re vendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quædam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati pbẽdarũ fructus, quos aliis conferunt, in tẽpus retinẽt: vt Papa medietatẽ annatis: etiã si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitiũ simoniæ minimè impingit. In cõtrarium aũt facit canon Pascalis Pontif. sum. 2. q. 3. c. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorũ vẽdiderit alterũ, sine quo neq; alterũ prouenit, neutrũ inuẽditũ derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiã, vel præbendã, vel aliquid ecclesiasticũ: vtpote sine quo spiritualis actio nõ pueniт. Hæc ibi.

Distinctio. Ad quæstionẽ supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim accidit tẽporale quidpiã spiritualibus esse annexũ. Vno quidem modo, tãquam id quod ab spirituali depẽdet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, quod cũ clericali officio coniunctum est: de quo vtiq; an-

Prima conclusio. nexionis genere statuitur prior conclusio. Neutiquã id, quod hoc pacto spiritualibus annectitur est præter vendibile, imò eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorẽ citati canonis. Nã cum eiusmodi tẽporale sine spirituali non transeat, dum illud venditur spirituale coniunctũ venditur. Alio verò mõ id quod temporale est, spiritualibus est coniunctum, in quantum ad huiusmodi spiritualia ordinẽ habent: cuiusmodi est ius patronatus: vtpote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare, Et vasa vestimentáq; sacrorum vsui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa quæ hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vendere:

Postrema conclusio. dummodo non quatenus sacræ sunt, vendantur sed quatenus res quædam. Probatur contrario mõ

Probatio. nam cũ temporalia hæc nihil spirituale præsupponant, transire in alterius dominium possunt, qui nihil habeat spiritualitatis vt si quis secularium villã emat, cui ius patronatus annexum est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, potest in alterius transire dominiũ, qui ex eadem massa põt profanũ vas fabrefacere.

Dubium. Circa priorẽ conclusionem dubium emergit, tũ qđ subobscura est eius rõ, tũ etiã q̃ nec satis videtur solida. Quare ad luculentiorẽ eius explicationẽ inquiritur, quo iure emptio venditióq; pbendarum, seu simoniaca sit vetita: vtrũ solũ Ecclesiastico, an verò diuino: Nã etsi q. 5. de simonia in genere similẽ q̃stionem disputauerimus, vbi venditionẽ sacramentalium actionũ decisum est iure diuino esse simoniacã, nihilo minus de pbendarũ dignitatũq; mercatu non est tam cõpertũ. Apparet quippe huiusmodi simoniã solo humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt quàm decimarũ fructus, quæ quidẽ res sunt merè temporales: ergo non obstante q̃ sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate semoueri, & vẽdi: sicuti calicis materia, dũ mõ consecratio non vendatur, vendibilis est, Mea, etsi decimarũ substãtia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta: quota nihilominus, vt suprà monstratũ est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotium valet centum, ius medietatis vendere, alteramque Ecclesiæ relinquere.

Caietanus. De hac quæstione interpretes can. iuris in diuersas dissecantur: quas

Prima opinio. Caiet. quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima enim eadémq; extrema est, huiusmodi simoniam in vniuersum esse de iure humano, quæ ortum habuit ex gl. in c. ex parte. de offi. deleg. 1. q̃ illic Anton. do

Glossa. *Anton de Butria.* *Cardinalis.* Bu. & Cardinalis c. 1. de simo. cõprobant.

Secunda opinio. *D. Thom.* Secunda per aliud extremũ est, omnẽ simoniã esse prohibitam de iure diuino, quam D. Th. docere hic videtur,

Tertia opinio Panor. Et tertia est Panor. eo. c. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpandæ. de pb. vbi ait, venditionẽ præbendæ cui annexa est ordinis administratio, vel clauiũ executio, simoniam esse de iure diuino: quia id cui annectitur, eodẽ iure est spirituale. Venditio autem præbendæ quæ non est talibus ordinibus sacris mancipata, tãtũ est simonia de iure positiuo, quales vtique sunt illæ, quæ administrationibus hospitalium destinatę sunt. Caieta. verò hoc solo ab hac tertia Panor. opinione differt, q̃ ait, non solum illam præbendam quæ annexa est executioni ordinis sacri aut clauium, iure diuino ad simoniam pertinere, si vendatur, verũ & illam quæ annexa est cuicunque clericatui citra sacros ordines, putà primæ tonsurę aut

Non omnis clericatus vsque ad primam tõsuram est de iure diuino. minoribus ordinibus. Et ratio eius est quia clericatus, inquit, est de iure diuino, sanè cum omne clericale officiũ in spiritualibus actibus cõsistat: etiam prima tonsura. Arbitror aũt istarum opinionũ suo singulas condimento opus habere. In primis quod ait Caiet. omnem clericatum vsque ad primã tonsuram esse de iure diuino: non est adeò probabile, qui incontrariũ sit probabilius. imò pluribus certum, vt in 4. Sententiarũ disputatur: q̃n quidẽ nõ sunt de sacerdotis essentia. Sed nihilomin9 inde non colligitur opinio Panormitani, q̃ nulla venditio præbendę quę non est mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, sit simoniaca iure diuino. imò cum Caiet. crediderim satis

Probatur opinia Caieta. esse, vt sit annexa simplici clericatui non quidem propter eius rationem, sed q̃ quamuis minores ordines sint de iure positiuo, nihilominus postq̃ re vera sunt res sacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, est contra ius naturæ: atque adeò diuinum: sicuti de calice & ara dictum suprà est: q̃ quidẽ res licet iure positiuo sint sacræ vendi tñ pluris ratione consecrationis nequeunt quin sit simonia contra diuinũ ius: Prima aũt opinio glossæ citati capituli, Ex parte, nullam vim in contrarium hẽt: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solũ habetur, quod si quidam Archidiaconus renũtiare suæ vellet pbendę, daretur certę psonę: vnde infert gl. q̃ si in alterius fauorẽ renũtiaret, alias

Duplex peccatum glossa. non renuntiaturus, esset simonia de iure positiuo. In qua gl. duplex est peccatum. Primũ, q̃ falsum asserit: imo dummõ fiat de cõsensu. Papæ, nulla est simonia: nã talis est vniuersalis vsus. Secũdo inde infert re, venditionem præbendę esse simoniam de iure positiuo, nullam habet apparentiam: quãuis

Fundamentũ prioris conclusionis. neq; hoc in glossa habeatur. Igitur quò ad declarandum vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentũ eius est, quod præbendæ & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt cõstitutæ. Decimæ aute iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatæ sunt, quã vt sint stipendia alimentaque clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbendam nõ est

solùm

olum conferre illi fructus:nam eiusmodi fructus laico possunt vendi:sed conferre ius decimarum quod quidem est Ecclesiasticum,atq; adeo spirituale:quandoquidē suopte instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificia citati,scilicet,quod vēdita præbenda, venditur res ipsa spiritualis,quia ius ipsum clericale. Quòd si quis contrariua sic nos congruat:saltem illi qui iam est sacerdos,non esse simoniam sacerdotium emere:nā eò vel maximè quod cū præbenda simul acquirit ordines quibus annexa est. Sed hic nō;quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendā,quę non habeat animarum curam:ne dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item,cōfertur nonnunquā ex dispensationē præbenda puero antequā ordinetur:ergo cū illa nihil spirituale transit,atq; adeo vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimum ius petendi decimas esse spirituale:& ideo siue ille,cui confertur,fuerit clericus,siue futurus sit, semper venditur spirituale. *Obiectio.* *Solutio.*

Scrupulus. *Solutio.* Quid autē de fundo præbendæ mancipato?ille enim non est pars decimarum. Respondetur,quòd vēdi nō potest cū illo Ecclesiastico titulo:vt scilicet clericali iure possit emens eosdē fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emācipari & vendi:sicut materia calicis,seclusa consecratione. Vnde prius superiorum argumētorum,nullius erat roboris:nam emere præbendam,non est tantum emere fructus,sed ius spirituale. *Ad primū argumen.* Ad posterius autē de decimarum quota,quæ solo Ecclesiastico iure videtur constitura,respondetur:& est notanda solutio,quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure,quo præcipitur decimarum substantia:sed est ipsius determinatio & moderatio. *Ad secundum argu.* Quēadmodum ecclesiastica præcepta da celebrandis his illisve festis, & de annuali confessione,nihil aliud sunt q̃ determinationes diuini iuris. Et ideo nō solum vēdere ius decimarum, in totum cum titulo clericali,verum & quo ad quotam,est simonia contra ius diuinum. At verò non negamus quin aliqua sit simonia de iure positiuo:nempe quæ nō est prohibita quia mala,sed mala,quia prohibita:vt habet eadē glossa:puta quādo præbenda nō est annexa clericali muneri,sed alijs officiis:vtpote hospitalium seruitio, aut sacrorum ædium,Ecclesiæve œconomo, vt quæstione quinta,articulo quarto,declarauimus nam eiusmodi munera & officia non sunt propriè spiritualia, sed sola pontificia lege eorum vēditio est inhibita:vt patet cap. Saluator prima quæstione tertia. de prębēdis autē quas Præstameras vocant,audio aliquos hæsitare,an sint mere spirituales. Haud tamē est cur in litem euocetur:quoniā nō sunt vt pensiones quæ sine titulo conferuntur:immò habent verum titulum. Et cùm ille nō sit secularis,sequitur quòd sit clericalis,ac perinde spiritualis. Quòd enim aiunt sola ratione studij esse subductas à cōmuni decimarum cumulo,non habet in iure fundamētum,neq; huius veritas liquet,sed à quibusdā confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum cōmuni,videlicet vt eiusmodi titulus,spiritualis sit. Quare ambigere nō possum quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendū diuinum officium:atq; adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. *Præbendæ quas Præstameras dicūt, spirituales sunt & obligāt ad persoluēdū diuinum officium.* Secus de alijs titulis secularibus, quales habent seculares principes & reges ad decimas:vt statim articulo seqoenti patebit. In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est,tunc duntaxat simoniam pullulare,cùm quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caiet. in Summa,in verbo simonia cùm multis rationibus ac modis quidpiam consueuerit temporale,dum spirituale recipitur,retribuit scilicet vel per modum sustētationis Ecclesiasticorum ministrorum quam supra diximus esse necessariam,vel per modum liberalis honestatis ad gratiam vel referendā vel ineundē: vel fortè quasi ex lege ob laudabilem consuetudinem,atq; alijs præterea modis nullus simoniā procreat,nisi quidpiam per modū pretij rependatur. Neq; vice versa eū qui spirituale cōfert,quidquam retributionis quouis aliorū modorū expectans,simoniacus fit imo verò etsi anteq̃ illud conferat,illud postulet,quod ex laudabili & firmata consuetudine ei debetur, vt litem caueat quam post ad recuperandum timet,vllam contrahit simoniæ labem. Postrema denique dubitatio sit,vtrum saltem ad redimendā vexationē liceat temporale pro præbenda largiri? Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione,qua assertum est,nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizando paruulo iamiam animam exhalaturo pretium porrigere, Cùm enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationem q̃ præbenda,videtur vt pro ipsa sit etiam licitum. *Dubitatio,* *Solutio.* Respondetur nihilominus sub distinctione , vexationem redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo,vt diximus,cum quis per vim aut fraudē impeditur præbēdam perere:vt si quis te vi detineret ne ad cōpetendum canonicatum pergeres:aut si timeres aliquē falsa do te sparsurum,vt tuā electionem impediret,& hoc licitum est pretio redimere quādo quidē quicunq; idoneus tale habet quæsitū ius alio modo si quis putaret præ alijs candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriā ab electoribus pati contra suum honorē si nō eligeretur: & idcirco electoribus alio intercursori pretiū porrigeret. Et hoc proculdubio nō licet:nā etsi quisq; ius habeat petendi,nō tamen par ius habet vt eligatur:sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentiū. Quare caueat prudentissimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere:esset enim vera emptio spiritualis. Secus autē de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatē. Quod quidē acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet , præterquā quòd nemo non fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neq; polliceri liceret pensionem super futuram pręhendam:etiam si exprimeret de consensu Papæ:totum enim hoc esset temporali spirituale coemere. Secus in permutationibus aut resignationibus. Possum siquidem ego permittere pensionem super beneficium,quod in meum fauorem resignas:vt statim articulo sequenti patebit.

Ad primū argumen. Primi capitalis argumenti dilutio subobscura apud D. Tho. apparet:cōcedit nanq; temporales omnes possessiones spiritualibus,sicuti fini annecti:nā vt corpus propter animā,ita tēporalia propter spiritualia cōdita sunt. Colligit autē inde vendi posse,non tamen eorū ordinē,quem habent ad

spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisq; secularium sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in vsum humanum assumuntur: ita & sacerdotes fruct⁹ suarum decimarũ vendere possunt: ordinẽ tamen ad spiritualia, putà ius decimas percipiẽdi, quatenus clericali functioni mancipantur, vendere, simonia est.

Ad secundum argu.

Pari modo respõdetur ad scdm, vasa sacra quatenus res materiales sunt vendi posse: consecrationẽ verò, nequaquam. Si autẽ vendantur in profanos vsus pro Ecclesiæ vel pauperũ necessitate, tunc aut infringi aut effundi debent, vt desinãt esse sacra. Si autẽ vna Ecclesia vendat alteri ad sacrũ vsum, potest quidem sine fractione, dummó nihil pro consecratione recipiatur. Et idẽ est de vestimẽtis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc vendi, etiam in vsus seculares.

Ad tertiũ argumentũ S. Thom.

Tertiũ verò argumentũ plura habet membra. Primũ de spelunca Abrahæ, quã emit in sepulturam ab Ephron. Ad quod Bifariã D. Tho. respõdit. Primò, quod forsan terra illa nondum erat in sepulchrũ dedicata: quare neque vlla fuit simoniæ culpa, illã emere: sicuti neq; vlla est, solũ emere profanũ, vbi cœmeterium extruatur. Præfert tamẽ solutionẽ alteram: nempe quòd cũ etiam apud gentiles officium sepulturæ religio esset, si Ephron spelũcam quæ in sepulturam destinata erat, pretio vendere intẽdebat, simoniaca cõtagione infectus fuit: Nõ autem iustus Abrahã: vt qui non intendebat nisi terram emere communẽ, aut vexationem redimere. Quãuis neq; Ephron apparet nisi gratis obtulisse eã neq; verò Abrahã nisi pretiũ gratis retulisse, quãto terra æstimaretur. Vbi id quod q. v. dicebamus: annotandum est: nẽpe apud infideles quadam tenus illis seculis rationem rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniæ notã.

Quæstio.

At verò cũ nõ esset tunc talis tẽplorum consecratio qualis est modò, dubium restat, vtrum apud nos loca cœmeterij sepeliendis mortuis pretio vendere, sit simonia? Apparet enim id iure prohibitũ, c. Abolẽdæ. de sepul. & c. qui in Ecclesia. de simon.

Ratio dubitandi.

Et ratione idipsum confirmatur: nam ius sepeliendi mortuos, ad religionem attinet: si ergo illa de caussa gentilibus nefas erat sepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, vt qui cœmeteria consecramus, aut benedicimus. Imo apparet esse simoniã de iure diuino & naturali: nam eodẽ iure religio virtus est.

Responsio.

Nihilominus respondetur per hãc distinctionẽ: Vt officium sepeliendi mortuos quantum ad id quod necessitatis habet, nequit citra simoniæ labem vendi, vt suprà propter hanc modò factam rationẽ cõstitutum est: ita & pro loco necessario in cœmeterio pretium exigere simonia esset, vtpote si clerici nullo loco sacro vellent mortuũ humare, nisi pro terra aliquid penderetur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliẽdi, & necessarij soli: quandoquidem religio Christiana est, vt cadauera in cœmeterio recõdãtur. Et hoc est qđ ait S. Tho. etiã apud gentiles fuisse simoniacũ. At verò si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu põpam non necessariam affectat, non prorsus simoniæ condonandũ est, si aliq̃d pro illo loco ad Ecclesiæ fabricam exigatur: sicuti de superfluis pompis suprà diximus. Vnde vbi talis viget consuetudo, quæ iam est pro lege recepta, citra scandalũ potest taxatus numus postulari.

Refutatur Hostiensis sententia.

Quare sententia Host. super c. Audiuimus. de simo. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam reuera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vendatur terra, sicut materia calicis, nihil illic spirituale venditur: sed humanus temporalisq; honor: dummodo scãdalum caueatur. Quemadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueuerunt. Quamuis diffitendũ non sit quin isti honoris tituli in locis sacris nimiũ affectati deformem habeant vanitatem. Ad capitula verò citata respondetur nihil aliud prohibere, quàm ne id vẽdatur quod est de necessitate sepulturæ compulso. s. pacto vt non sepeliatur qui terram non emerit.

Iacob emẽdo primogenituram ab Esau, simoniam non commisit.

Ad historiam aũt Iacob respondetur nequaquam simoniam cõmisisse pro eo quod diuinitus indultum illi fuerat ius primogenituræ atque adeo sacerdotij secundũ illud Malach. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Esau vero cui idem mysterium celatum erat peccauit vendens secundum Apostolũ ad Heb. 12. Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau qui propter vnam escã vendidit primitiua, Haud tamen responsio hæc omnẽ lectori dubietatem eximit.

Prima obiectio.

Primum enim non cõstat tale misterium quod Esau opertũ erat apertũ fuisse Iacob.

Secunda.

Mox etiam si ei fuisset notum non ideo eluitur à culpa tum propter inhumanitatem tenuentis indigenti fratri porrigere pulmentum: tũ quòd Esau ad peccandum induxerit, cùm ipse non esset, ad modum Vsurarij paratus vendere. Imò cum iure naturæ bona fide possideret primogeniturã nullatenus vexabat Iacob quare non est excusatio legitima dicere redemisse suam vexationem.

Ad primã obiectionẽ.

Ad horũ primum respõdetur ex textu sacro colligi Rebeccę innotuisse misterium, aut nutu patris aut alio diuino modo. Alias nunquam id persuasisset nato suo minori dicens: Super me sit fili ista maledictio. Qua ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideò iure suo vsus est. Dicens enim, vẽde mihi. idẽ intellexit quòd, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuisset, Quo circa licet non esset idẽ Esau paratus vendere non idcirco censetur Iacob enim induxisse: nam qui iure suo vtitur, neminem inducit. Quare cùm alter possideret alienũ bene dicitur ipsum Iacob vexasse postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat ac perinde Iacob redemit vexationẽ suam præter q̃ quod Esau non necessitate sed gula affectabat lenticulã. qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur.

Ius patronatus vendere simonia est.

De iure aũt patronatus vt extra, eod. tit. patet perinde ac de re spirituali censendum est: ita vt simonia sit illud per se pretio vendere, sed transit cum villa aut castro cui est annexũ. Quocirca qui villam vendit, neutiquã propter ius patronatus potest auctius pretium exigere.

Decimarũ prouentus vendi possunt.

Circa aliud membrum de decimis primo notandum est duo in ipsis considerari, nempe fructus ac prouentus, quæ res sunt merè temporales: & ideo vt dictũ est vẽdi possunt: vt patet de publicanis, qui cõstituto pretio eosdem fructus mercãtur. Et hoc est inquit D. Tho. ꝙ Papa cõcessit secularibus dominis ac principibus. Qua tũne regi nostro concessæ sunt tertiæ in bellorũ subsidiũ contra infideles. Secũdò notandum

tandum

tandum consideratũ est, ius spirituale illas peredi, & hoc laicis indulgeri non posse: quoniam est ius sacerdotale. Contra hoc autẽ est argumẽtũ, q Rex & quicũq; secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt qui templariorũ bona possident, idẽ ius habent eas petendi, quod clerici ipsi: nam Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit, & alij domini totas decimas periode atq; episcopi. Imò ipsi sunt qui paroecio suam consignatam sortem tribuunt. Ad hoc bifariàm respõderi potest. Primò quòd recipiunt nomine Papæ. Secundò, ad rem accommodatiùs, quòd Papa cum decimarum parte principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantum D. Tho. negat posse concedi laicis: sed ius seculare quod ipsi possunt alijs vendere, & seu alia secularia bona quomodocunque distrahere & alienare. Ad vltimam denique particulam responsionis perpendenda est solutio D. Tho. videlicet quòd si Papa ante beneficiorũ collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustẽtatione, aut pro alijs pijs vsibus adimendam, rectè id quidem potest. Sed nota, ordinauerit, id est commum & æqua lege sanciuerit, pro causa iusta. nam profectò si pro libito absq; lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs nonnullis prouinciis constitutum est, vt à naris, hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret, vt suprà diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modò illa ratione reliquæ omnes exactiones & compositiones extinguerentur. Sed id maximè notandum, quod D. Thom. subdit: si verò enim, inquit, ab eo qui beneficium confert, præter positã anteà legem requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est, ac si aliquod munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniæ. Quam quidem sententiam ego mihi plurimũ obseruo in confirmationem nostræ, quam lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quemadmodũ enim non potest pro se Papa pensiones iniungere, ita neque pro alijs: nisi tanquam stipendium pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesiæ est commodum. Quòd si quis contrarius sic arguat: Quidquid alteri concessione Papæ conferri potest, sibi ipse valet applicare: quãduquidẽ ipse est bonorũ Ecclesiæ dispensator: pòr autem commutans aut renuntiãs eius auctoritate pẽsionẽ sibi retinere. ergo eandem pót sibi & Papa adiudicare. Respõdetur fallaciã in argumento latere: nã & si auctoritate pontificis cõmutanti ac renunntiãti concedatur pensio, nõ est tamẽ eadẽ caussa in ipso pontifice, vt sibi retineat, qñquidem ipse non est præbẽdæ dominus, velut ille, qui cõmutat aut renuntiat, sed duntaxat dispẽsatur: quã debet suã pro iusta caussa interponere auctoritatem.

Argumẽtum.

Solutio.

D. Thom.

Obiectio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm præbendarum permutatio absque simonia fieri possit.

PRÆBENDARVM permutatio catũ venditioni affinis est: & ideo quæritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primum ex gl. supra citata, cap. ex parte, prima, de officio delegati. vbi habetur quòd si quis in gratiam alterius sacerdotiũ renuntiauerit, alias non renũnaturus, simonia committitur contra ius humanum. Cùm ergo vniuersæ commutationes illo pacto fiant, simoniam redolent. Secundò arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permissæ, sequeretur, quòd liceret dum exitiot propinquiori cõmutarur, tantum retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quòd tunc pariter sequeretur, si vna nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, alterã verò fructibus abundaret, posse quantitate pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicatur: & tamẽ contractus iste emptio videtur esse præbendæ. Tertiò potissimum arguitur. Si tales permutationes iuri essent consonæ, consequens inde fieret, vt eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari & redimi: vt annua pensio ducatorum 10. 80 aut 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patefacit. In contrarium est cap. quæsitum, de rerum pemut. vbi solùm vetantur permutationes cum pacto, sine licentia episcopi: conceditur tamen episcopo facultas easdem faciendi: quod quidem non concederetur, si simonia esset.

Primum argument.

Argu. 2.

Argum. 3.

Ad quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima. Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorẽ alterius designatæ personæ, & non aliàs, si non aliud interueniat pactũ, siue fiat per modũ permutationis, siue per modũ simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniæ, neq; iure diuino neq; iure humano. Cõclusio hæc suprà à nobis contra citatam glossam asserta est. Quòd si glossam subglossaueris, quòd id sentiat, quando renunciatio aut cõmutatio fit sine licentia Papæ aut prælati, inanis tunc esset: vt quæstione quinta diximus nã cum nemo possit præbendã dimittere nisi in manibus prælati, cuius est beneficia cõferre: neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa iã esset simonia nisi fortè mentalis: quia nihil fieret. Quòd autẽ cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cum prælato sacerdotiorũ collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit cõferre Petro: quòd si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat. Secunda conclusio: Cõmutare præbendas, cum pacto, nisi in pacto ponatur, cũ consensu Pontificis, simonia est: vt verbi gratia, si duo de cõmutatione paciscãtur, & qui minorem præbendam habet, alteri polliceatur pẽsionẽ, Papæ autẽ non referant nisi simplicẽ commutationẽ, neq; ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quia non per viã permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelãdo Prælato pẽsionis pactũ: quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positiuo: nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitũ, sed pontificio: vt patet in cap. ad quæstiones, de rerum permuta. Sed fieri

Prima cõclusio.

Secunda Conclusio.

nequit nisi consentiente prælato, vt illic e patet, & cap. citato, Quæsitum. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quòd si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tunc nec Papa dispẽsare absque culpa posset, vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendã obtinuisset, inhabilis fieret ad possidendũ, nisi posteà pacto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneũ redderet & habilẽ. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum Papa inferiorem constituere valere, neq; in permutationibus, neque in simplicibus renunciationibus. Quòd aũt eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possunt, expressè habetur cap. citato, ad quæstiones. Est tamen excessus Christiano cauendus. Audio nanque in huiusmodi cõmutationibus non solùm fructuũ quantitatẽ æstimari, verum & pet se et honorẽ & dignitatem sacerdotij: vt cum archidiaconatus aut decanatus illustris ecclesiæ pro simplici præbẽda permutatur, etiam si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur: qđ quo modo fieri possit, non video: quippe cum dignitas res spiritualis sit. & in dicto cap. proximè citato, expressè caueatur ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotiũ pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absq; aliqua refusione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur. Præterea, & fructus omnes pro pensione statuere, præcipuè in sacerdotiis habentibus annéxum seruitium, atque omnium potissimũ in curatis, nescio quis probet: non solùm quòd iure cautum sit, ne pẽsio tertiã fructuũ partem exuperet, verùm quòd diuino iuri & naturali aduersetur vt quis seruitio sit absq; vllo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco, vt quis duo sacerdotia cùm animarũ cura retineat, quàm vt alterum, retentis fructibus relinquat. Nam qui duo hẽt, potest alternatim ambo visitare, & eleemosynas suis parœcianis dispertiri: qui verò fructibus beneficiũ expilat, in cã est, vt qui titulò habet, neque curã possit gerere animarum, neq; eleemosynas facere. Nam cùm cogatur victũ aliunde quæritare: quo modo functioni suæ adesse potest? De tertio membro quæstionis, qđ argumẽto tertio tactũ est, puta de redẽptione pensionũ, variè à doctoribus opinatur. Caiet. nanq; in opusculo 16. responsionum. q. 10. in vniuersũ affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij verò recentiores: quorũ est Ioan. Maior in quarto. distin. 25. q. 5. in vniuersum negant. Varietas autẽ hæc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caie. enim censet pensionem esse rem merè temporalem, solos. s. fructus respicientem. Alii vero censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatæ, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autẽ illæ quæ sub seculari titulo conceduntur. Vtraq; pars non tam probatione, quàm solo exemplo indiget. Enimuerò si priscum pensionum morem spectes, nunquam concedebantur nisi spiritualibus functionibs annexæ. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam diœcesim visitare & gubernare: accersebat sibi auxiliarem qui sibi esset adiumento: cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modo in more sint, vt vendi non possunt, ita neq; redimi. Habent. n. præbendarum effigiem quæ spiritualibus annectũtur. Et fortasse idẽ est ferendũ iudiciũ de pẽsione quæ daretur seni ac bene merito episcopo aut presbytero propter exhaustos labores si qñ vires eũ ad seruiendum deficiũt, renuntiare vellet sacerdotium suũ. Hoc. n. libro 3. legitimũ sumus arbitrati pensionũ genus: videtur. n. huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ vero sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: puta principibus ac militibus: & has nõ est dubium posse redimi, quandoquidem, vt dictũ est, vendi possunt. Si. n. militi constituatur pensio super episcopatũ, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ nonnihil habẽt dubietatis: vtpote quæ in commutationibus aut simplicibus renunciationibus interueniũt: Renuncio in tuũ fauorem meũ beneficiũ, retenta certa pensione. Videtur. n. hoc genus pensio esse merè temporalis: nam vt libro 3. diximus, ad nullum officiũ Ecclesiasticũ talis pensionarius tenetur: nec titulum hẽt sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo loquit Caiet. ꝙ si vnico contractu vtrunque efficias: constituas. s. pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contract᷒. Si vero diuisim post constitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primo de commutationibus citatum capitulum. Ad quæstiones, de rerum permutatione, incautũ lectorem fallere posset. Illic nanq; nulla habetur mentio pensionis: sed hoc solũ ꝓ qñ inæquales sunt præbendarum fructus, põt illi qui maiorem habebat, pecuniarũ quantitas refundi: vbi apparet ꝙ possit pecunia præsens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Imò sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octaginta, videtur illic cõtractus probari. Quod profectò non est concedendum, aliàs liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniæ quæ habeat rõnẽ annuæ pensionis. At verò ꝙ illa possit redimi videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & posteà æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsan illa redimi potest: Tametsi ingenue fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caiet. inter duos seorsum contractus & vnũ. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio qñ constituitur, postq̃ tunc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed ne tantã largiamur licentiam, dicendũ ꝙ talis contractus habet vehemẽ-

tem

Nullus prælatus Papa inferior pensiones constituere valet.

In præbendis commutãdis dignitatis carũ nulla est habẽda rõ

Iniquũ est in sacerdotiis habentibus annexũ seruitiũ fructus oẽs propensione statuere.

Quæstio.

Maior.

Tertia conclusio.

explanatur conclusio.

Capitulum ad quæstiones exponitur.

tem suspitionem emptionis & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De aliis pensionibus quæ in vsu modò sunt, s. quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi q̃ licitas existimãt, respõdeant. Ego namque, vt libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubiũ dirimi, aliter nunquam non potest. Per hæc ergo argumenta quæ in fronte quæstionis proposita sunt soluta restant, præter secundũ quod in gratiam Caiet. adiecimus. Concedit nanque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodo altera fructus habeat, hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quòd talis cõmutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis cõmutatio pernuda atq; altera, licita fit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat. *Ad argumẽta falsa*

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre quòd est vel à lingua vel ab aliquouis obsequio.

QVAMVIS constitutum fuerit spiritualia nõ esse pretio æstimanda, apparet nihilominus pro aliis muneribus posse conferri. At quippe in regesto Gregorius Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autem vtilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licitè pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. *Primũ argumentũ. Gregorius.* Secundò: Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quàm si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autẽ non apparet consque sordidum, vt sit simoniacũ: ergo neque hoc secundũ. *Argum. 2.* Tertiò. Quod precibus conceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienum: vtpote quam sola venditio emptioq; cõstituit. Quartò: Hypocritæ spiritualia opera foris exhibẽt ut per munus linguæ laudem aucupẽtur humanam, nequa tamen eiusmodi hypocrisis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniã nõ patit. *Argum. 3.* In contrariũ est verbũ Vrbani Papæ, canone, Saluator. 1. quæst. tertia, Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur simoniacus est. *Argu. 4.*

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde committitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibito seu exhibẽdo tribuatur, ac si ꝓ pecunia quis eam vel numerata vel promissa largiretur. *Prima cõclusio.* Probatio est clara: quoniam nomini pecuniæ vniuersa supponuntur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse: nam & nũmo operarij ministri conducuntur. *Probatio.* Posterior conclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia cõtrahitur: ita & per munus à lingua. *Postrema conclusio.* Exempli gratia: Si quis episcopus precibus ad temporalẽ vtilitatem captandam inflexus sacerdotium conferat, ea. s. intentione vt fauorem captet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire vtilitas. Probatur eadem ratione, quia hoc etiam est pecunia æstimabile. Circa istas conclusiones post illa quæ de vsura decisa sunt, nil fermè adnotandũ restat: nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotium pro eodem munere largiri est simonia. *Sacerdotium largiri pro munere etiam turpi simonia est.* Neq; verò refert munus alias genere suo honestum sit nécne. Si quis enim propter turpẽ familiaritatem cum muliercula fratri eius aut alteri quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter cõtractam, gratis illud conferret. Adde quòd etiam si non ille qui sacerdotium recipit, sed alius, quantumuis ipso nescio, pretiũ ꝓ ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet c. Nobis. de simonia. Quapropter cũ primũ ipse resciuerit, tenetur sacerdotium renunciare: quia collatio nulla fuit. Quæris autem eadem ratione si quis præbendam ambit, non episcopo, sed aliis interuẽtoribus qui ipsam ei ꝓcurent, elargitur verũ talis sit simonia, vt teneatur præbendam deserere? *Quæstio.* Apparet enim ex vna parte non esse rõnem parẽ. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neque preces pecunia æstimabiles, vt in solutione tertij declarabitur, gratis sanè confert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparat eandem esse rationem: nam vt quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturalique iure non solùm datio spiritualiũ pro pretio prohibita est, verum & receptio. In casu autem præsenti licet episcopus gratis secundũ suam opinionem conferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tanti apud me vigoris hæc secunda ratio, vt ei libentius quàm priori assensum præbuerim. *Solutio.* Si quæ autẽ alia dubiosa emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

Ad primum igitur respondetur, sententiam Gregorij huc tantum pertinere: Quòd si clericus vel ecclesiæ vel prælato honestum impenderet obsequiũ ad ecclesiæ commodũ vel aliud spirituale negotium conducens, eo ipso idoneus fit cui sacerdotiũ conferatur: sicut respectu aliarum virtutũ conferri potest. *Ad primũ argument.* Obsequiũ aũt & munus quod iure condemnatur, illud est prorsus quod ad carnalia refertur. puta si quis seruit prælato aut suis agnatis vel amicis ad temporale commodum vt sacerdotium, tanquam merces eiusdem obsequij rependatur. Quod idcirco addiderim quod episcopus qui iustam mercedem tẽporalem suis famulis persoluit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atq; adeò erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sint, etiam in præbendarum collatione se illis beneficium exhibeat: quia tunc illud obsequiũ non reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam quã famuli possunt per idonea grataq; obsequia cum hero sibi conciliare. Quare seruire Antistiti pp Ecclesiasticũ sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi qñ illud quodãmodo ad emptionem reducitur, s. cũ spectatur tanq̃ pretium obsequij. Nam vt articulo primo dictum est, cùm multifariã quidpiã alteri conferri possit, s. per modũ liberalis vel doni vel obsequij, & per modũ reuerentiæ & ho

Ad secundum argu. D. Thom. tię & honestatis, vel quasi debitũ ex laudabili cõsuetudine, nihil istorum vitiom simoniæ parturit, sed sola ratio pretij aut mercedis. Ad secũdum respondet D. Th. negando eandem esse rõnem de cõsanguinitate quæ de aliis carnalibus obsequiis: nam hæc quandam habent rationem pecuniarij pretij, quæ non inest in cõsanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis consanguineis sacerdotium cõfert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in alie ro sacerdotium collocaret ea de caussa vt suis consanguineis beneficium remuneraret. Huic autẽ *Altissiodo.* sententiæ non desunt qui contradicant. Enimuerò Altissiodorensis antiquus auctor 3. par. tra. 21. quendam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotij ratione consanguinitatis vitio simo *Durandus.* niæ tribuentem, licet ipse eidem opinioni nõ subscripserit. Sequuntur autem eam Durand. & Bo*Bonauent.* nau. in 4. dist. 25. & Adria. Quin verò & inibi D. Tho. in eandem op. inflexit. In cuius gratiam argue *Adrian.* re sic possumus: Beneficia debent gratis conferri qui autem personam consanguinitatis respectat, *Ratio præterita opinionis.* nõ dat prorsus gratis. Nam vt lib. 3. diximus, acceptio est personarum. Quin vero consanguinitatis pretio videtur æstimabilis. Quis. n. non super aurũ æstimet, consanguineum illustri esse prosapia ortum. Quæstio ergo hæc quia scrupulorum nutrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima *Prima propositio.* est. Etsi cõferre beneficiũ consanguineo indigno crimen sit genere suo mortale: digno autem ꝓpter consanguinitatem, peccatum ẽt nõnullũ: neutrũ tñ est simonia. Prima pars lib. 3. satis probata est: *Probatio.* nã est peccatũ iniustitiæ cõtra fidẽ episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota. Qm̃ cũ sacerdotia pro illis qui dignè seruiant sint instituta, si conferãtur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamẽ erit mortalis si digno fiat collatio, sed tantum venialis, eò ꝙ nulla violatur iustitia. Tertiam aũt partẽ bene asserit D. Tho. nam vbi non est spiritualium venditio, nulla est simonia: illic aũt nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsuræ deducitur. Quod. n. in temporalibus vsura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare consanguineo, & tali respectu *Vrbanus.* nulla est vsura. Accedit ꝙ in c. Saluator. vbi Vrbanus simoniæ caussas enumerat, nullam consangui*Confirmatio.* nitatis mentionem fecit. Idq́; inde præterea cõfirmatur ꝙ pp talem personarum acceptionẽ nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argumẽtũ ergo ꝓximæ factum distinguitur ꝙ qui dat consanguineo, non det gratis. Si. n. intelligitur, non dat simpliciter ea rõne qua dẽt, verũ est si aũt intelligat ꝓ pretio, id negamus. nã etsi p̃clara consanguinitas sup aurũ æstimetur, vt Sapiẽs *Secunda propositio.* de sapientia loquit, nullo est tamen foro vendibilis: sicuti possessiones & ministrorũ operæ. Secunda propositio: Conferre sacerdotiom consanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest à ratione simoniæ, vt sit etiam laudabile: quoniam consanguinitas de genere bonorum est, ve *Vltima propositio.* lori amicitia. Et ideo illius de caussa nemo sit deterior qui alias dignus est. Imò cæteris paribus si scandalum caueatur, ille p̃ferendus est veluti cæteri boneſti amici. Vltima propositio. Antistites q̃ in proposito habent, aut vniuersa sacerdotia, aut cuncta quæ pinguiora sunt in consanguineos & affines profundere, etiam si adiunctã habeant intentionem non conferendi nisi dignis, non habẽt conscientiam tutã: imò vix possunt à mortali macula elui. Primùm quod hoc pacto affecti sunt, facilè a suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui verò non sunt. Mox quod non possunt non scandalũ dare. Deinde qd aliis q digni sunt, & forsan digniores, nõ parũ iniuriæ irrogant. Quin verò illis occasionẽ offerũt: ne eũ fauore & præmio sint destituti, segniores sint ad literarũ studia, atq; ad ꝓbitatis studia exercẽda. Quare bene inter alias iniquitates veterũ sacerdotũ ac iudicũ deplora *Ad tertiũ argum.* bat Michęas, cap. 3. qd ædificarẽt Sion in sanguinibus, & Hierusalẽ in iniqtate. Ad tertiũ plura D. Th. respõdit nẽpe tria. Primũ est, qd qui in collatione sacerdotij munus principaliter à lingua in*Prima assertio Diui Thomæ.* tendit, puta vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idẽ fauor humanus acquiritur, aut cõtraria inuidia vel odium cauetur, simoniacã labem cõtrahit. Quod *Obiectio.* si cõtrà qs arguat; Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neq; pœnas incurrit iuris, perspectè ponderet verba. Non enim D. Th. laudis intẽtionem, etiam si sit principalis, nec precũ caussam simoniæ simpliciter tribuit: sed quando per hæc aliquod emolumentum temporale pretio æstimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotium regis famulo, aut eius precibus ductus conferat, qui se apud regem laudibus efferat, quò hamo pinguiorem Ecclesiam possit expiscari. Imò verò neque tunc est simonia, nisi qñ id principaliter intenditur, cuius iudicium est quãdo collatio fit indigno: nam cũ tunc principalis intentio nõ sit idoneitatis personæ conuincitur esse emolumẽti tẽporalis. Quare crimini tũc iniustitiæ & infidelitatis adhæret insup simonia. Atq; adeò recipiẽs præbendã, tenetur eã relinquere, nisi denuo integretur prouisio. Quando vero non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitiam & gratiam, tunc nulla est simonia. Imò verò quãdo quis confert digno, præcipue propter dignitatem, licet sinister oculos non modo ad humanam laudem & fauorem spectet, verùm & ad temporale emolumentum & lucrum, simonia nõ inficitur. Quòd si Innocentium consulas super cap. Tuã. de ætate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui *Secunda.* & Caietan. in sua summa, verbo, simonia astipulatur. Secundũ igitur assertũ est, quod dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca: quandoquidẽ legitima subest tam precandi, quàm conferendi caussa. Potest nihilominus illoc irrepere simonia mẽtalis, si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictũ *Dubitatio.* est, æstimabile. At quia in sermonẽ de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: *Altissiod.* Vtrũ collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, resignare ipsum tenea *Solutio.* tur: idem. n. p̃fatus cãtor Parisiẽsis, referente eodẽ Altissiodorẽsi, tenet. Quoniã metus, inqt, pecunia est redimibilis. At verò eodẽ mõ quo de cõsanguinitate & amicitia, respõdeẽ, videlicet qd etsi metu cõferre idigno peccatũ sit genere suo mortale; digno, verò nõnulla ẽt culpa, qa collatio nõ fit legitimo fine

mo fine, neutrū tamē est simonia: quoniā dare metus caussa, nō est dare pretio. Nā etsi quis pretiū daret ad ꝓpellendum metum, nihilominus qui metuit, nil recipit, Immo vero nec sacramenta conferre propter metum, vllo cōdemnatur iure, vt si quis metu cōfessionē audiret. Nec verò vulgo talis episcopus haberetur simoniacus, Sed tamen quando ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretio æstimabilis: tunc esset simonia: vt si rex vel eius aulicus cōminaretur episcopo ꝙ nisi sacerdotium tali personę cōferret, de gratia regia excideret, neq; ad aliā esset ascēsurus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium cōferret, id ad venandū episcopatum faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus si metus ei incuteretur amittēdi vitam, aut tēporalia bona quæ possidet: nā tūc metuēs nullum habet respectum lucri. At quoniā dictū est ob metum indigno cōferre, peccatū esse genere suo mortale, non quidē simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis: postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talē culpā excuset? Respōdetur tamen nullum esse in tali re excusātē metum: nam cum & diuinum ius & naturale id vetet, atq; adeò facinus sit intrinsecè malum, potius gladio succumbēdum est, quā illud patrandum. *Scrupulus.* *Responsio.* Tertium dictum D. Thomæ est: Quēquam ꝓ se rogare ad obtinendum sacerdotium, cui animarum cura subiungitur, p̄sumptuosum est, ac ꝓinde per suas ipse p̄ces indignus redditur, atq; adeò peccat ꝓ indigno rogans. Si autem sacerdotium absq; tali sit cura, ipse autē vitæ sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. *Tertium assertum.* Ratio prioris mēbri est, ꝙ dignitatē, q̄ ad animarum curam requiritur, si quis in se nō agnoscat iniustè appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. seq. clarius patebit. *Ratio assertionis.* Secus autē de aliis simplicibus sacerdotiis. Hęc verūtamē sententia Diui Thomæ nil mirum si nimium appareat rigida. enimuero si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatē, vt lib. seq. visuri sumus. *Prima ratio in D. Tho.* Exigit enim episcopalis professio in eo culmine ꝑfectionem, vt possit episcopus cæteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchię. Et ideo, vix nō solum ꝓcuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiæ, si appetēs non se agnoscat idoneum: aut p̄sumptionis, si id facilè credat. *Secunda ratio.* Cura autē animarum in parœcianis Ecclesiis nō tam excelsum expostulat ꝑfectionis gradum. Et ideo nō apparet tanta p̄sumptio si quis se dignū existimet. *Tertia ratio.* Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, q ad parœcias regendas sint idonei, tantáq; ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio, tam doctrinę quam vitæ, nō modò nō sit p̄sumptio, verum etiam sit charitatis virtus se ad id munus offerre. Tertiò potest etiam cōtingere tanta in p̄latis corruptio, vt dignis posthabitis Ecclesias omnes indignis cōmittant: quo certe casu nō esset aliud quam officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum, q cōmuni vulgi opinione idoneus habetur, & q in se nullum crimē agnoscit ꝓdire, vt p suipsius electionē alij impedirētur. Nam quāuis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere possunt nihilominus multi iustam habere ꝓbabilitatem suæ dignitatis, atq; adeò ardore charitatis labore sitire, q administrationi Ecclesiæ sunt necessarij: ac perinde cùm Isaia dicere, Ecce ego, mitte me. Accedit & c. tua nos. de simonia. ꝙ pro se rogantē vt in canonicum eligeretur, reum non facit simoniæ. De hoc autē latiùs libro sequenti in tractatu episcoporū.

Interim autem de parœcianis præsbyteris sic est sententia Diui Thomæ moderanda, Primum non ait, vt de episcopo dicturus est, ꝙ appetere talia sacerdotia, sit p̄sumptuosum, sed ꝓ se rogare: ꝙ certè vix potest carere scandalo. *Moderatio sententiæ. S. Thom.* Secundò, id etiam sentit, si res p se cōsideretur: nempe si prouisores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruarent, digniores semper anteferendo. Item in ꝓuincia bene instituta, in qua viri non desunt idonei. Tunc enim rogare pro se quenquam præsumptuosum esset & scandalo ꝓximum: quia talem tunc virum non tam publica necessitas q̄ priuata voluntas ad id adducere videretur. Immo verò nō dicit S. Tho. huiusmodi p̄sumptionē semper esse mortale delictum: quoniam potest esse leuius. Ad quartum respōdetur, secundum Diuum eundem, ꝙ hypocrita nō cōfert spirituale ꝓpter temporalem laudē, sed solùm seipsum talem demōstrat. *Ad quartum argu.* Quare p talem simulationem potiùs furtiue surripit laudem humanam, q̄ emat quapropter illa non est simonia. Huic autem responsioni affine est disputare, vtrum q per hypocrisim aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere? *Quæstio.* Vt si quis nequā simulata sanctitate, aut diues effictа paupertate, eleemosynas aut beneficia acquirat, vtrum teneatur ea, q̄ sic acquisiuit, suis dominis refundere? Fuit enim assertio antiqui Alexandri & Altissiodorensis: illius quidem quarta parte, q. 86. mēbro 3. huius verò lib. 4. capite, De restitutione. *Alexan. Altissiodorensis.* In quorum sententia se contulit Adrianus eodem libro, in titulo, De restitutione. *Adrian.* Et fundamentum istorum est, ꝙ hypocrita fraude seducit populū, atq; adeò quidquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idq; nullum sortitur dominium. *Fundamentum proximæ opinionis.* Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem, cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam ꝓbabilitate carere videtur: tametsi nimium sit acerba. Arguunt autem cōtra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri alias indigno, quem crederet esse legitimè idoneum, beneficiū cōferret, collatio teneret, quamuis falsus titulus in caussa eius fuisset: ergo eodē pacto dominiū acquirit hypocrita. *Argumentum contra præteritā opinionem.* Respōdet Alexander antecedente cōcesso, inficiādo cōsequētiā. *Solutio. Alexan.* Quoniā q in idoneus est sacerdotio, non fingit ꝓbitatem illo fine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter verò etsi ecclesiam ingrediens indignus sit, ingressum tn̄ legitimum habet: Ex hac tamen istorum solutione duo sequuntur. Primū cōtra ipsos, ꝙ non omnis hypocrita tenetur ad restitutionē eorū, q̄ taliū intuitu illi erogantur, sed ille p̄cise qui intētione & caussa illius lucri hypocrita fit: nā par esse debet ratio illius atq; alterius, q sacerdotiū suscipit. *Replica. contra solutionem.* Quocirca ex eorum solutione seq̄tur secundo: Quòd si quis sanctitatē, qua caret, ea intentione simulet, vt ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniam similiter cōmittat, restitutioni obnoxiam quod re vera non esset affectu securum. Alias multi essent qui mala fide p̄bendas possiderent, atqua

adeò multi curati,quin verò episcopi,qui vere non essent tales quod qui concederet multas Eccle
siasticas functiones suspectas redderet atq; inualidas. Igitur prædicta opin.si quid veritatis habet
his est moderationibus temperanda.Primũ de culpa nemo dubitat quin sit grauis,tali visco inesca-
re populũ ad extorquendam eius substantiam. Sed quantum ad restitutionem animaduertẽdũ est
aliud esse quidquã alteri porrigere sub cõditione:hoc est do si sis talis qualis apparet. Aliud verò ab
solutè donare:etsi motiuũ sit illa qualitas,quæ apparet. Collationes autem sacerdotiorũ dignita-
tumq; ecclesiasticarum ambigere non licet,quin absolutè fiant,& absq; vlla prorsus cõditione per-
inde atque sacramentorum dispensationes :Alioquin nihil esset in ecclesia firmũ neq; solidũ,Qua-
re qui aliter hæc munera dispensare cogitaret nõ id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiam
si qui ad Ecclesiam assumitur illa intentione mendosam sanctitatem venditasset, nihilominus colla
tio teneret.Et quamuis post adeptionem dignitatis aut cuiuscunq; sacerdotij quis vitam suam cor
ruptis moribus cõtaminet,nihilominus vere possidet,neq; ad restitutionem tenetur fructuum.Per
hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandum est.Enimverò si qui eleemosynã aut hypocritæ aut diui
ti personato pauperi largitur,sub tali conditione id faceret si verè est , quod apparet certum est nõ
transferre dominium,illa nõ assistente conditione.At vero nõ illo pacto cõferri censentur,sed abso
lutè donantur:tametsi motiuũ sit falsum: & ideo re vera credendũ est transferri earum dominium
Qui simula et si in hypocritas & falsos pauperes conferantur.Quod autẽ absolutè donentur inde apparet,quho
ta pauper- mines propter Deum eleemosynas largiũtur imo quodammodo Christo ipsi in pauperibus.Nam
tate eleemo quod vni inquit ex minimis meis fecistis mihi fecistis.Et ideo nõ debet tã exacta fieri inquisitio di-
synam ex- gnitatis personæ ad porrigendũ stipem.Et cõfirmatur:nam vt Adria.ipse concedit quãdo caussa fina
torquet, ad lis est vera,licet motiua sit falsa,translatio dominij non impeditur:vt patet in aliis negotiis:si enim
restitutionẽ quis famulum quam putat esse bonum,conducat licet non sit talis,nihilominus acquirit mercedis
nõ tenetur. dominium dummodo seruiat,quæ fuit caussa finalis quãuis nõ tam bene seruiat vt herus putabat.
Confirma- Eleemosynarũ autem finalis caussa est charitas Dei qui solẽ suum oriri facit super bonos & malos:
tio præteri ergo licet motiuum sit falsum,scilicet personæ dignitas,non impeditur dominiũ.Aliàs qualecunq;
tæ assertio- mendacium diceret pauper,submitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex aliis istorũ asserto ar-
nis. guit:Si hypocrita & mentitus pauper tenetur restituere,quæritur cui faciẽda sit restitutio?Respõdet
Ale.nõ illis qui eleemosynas porrexerũt:quippe qui propter Deũ earũ à se dominiũ alienarunt, sed
Ratio alte- facienda est Reip.vel aliis pauperibus quibus fuissent fortè collatæ.Sed contra arguitur.Si qui elee
ra ad idem mosynas largiti sunt,à se dominiũ abdicarunt, fit vt in ipsos transtulerint quibus tribuerunt:nã in
Solutio. Deum nõ transtulerunt nisi in isto quibus eius caussa donarunt.Porrò ergo opinio illa nõ est neces
Alexandr. saria.Quod si nos rursus vrgeas:Illi eleemosynas porrigentes nõ sponte fecerunt & voluntarie:quã
Replica. doquidẽ ignorantia fuit in caussa,quæ secundum Aristot.facit inuoluntarium.Quare D.Thom.ait
Obiectio. hypocritã furtiuè surripere laudes inuoluntaria autem donatio non valet. Negatur prior præmissa
non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium , quando non ignoratur potissima caussa operis.
Solutio. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod non indiget tanta exploratione
meritorum personæ : quoniam licet pauper non sit dignus, nulla tamen fit meritorum iactura. Et
Limitatio ideo quanquam eadem dignitas ignoreretur,nihilominus spontanea est misericordia.hoc in quoti-
superioris dianis eleemosynis astruxerim:nam si insignis impostor eximiam,vel sanctitatem vel necessitatem
dicti. effingeret,vt graue æris pondus exprimeret,crediderim talem pessimum ad restitutionẽ teneri , nã
tunc ingens eleemosyna illa nõ esset censenda spontanea,sed per fraudem extorta.Soluta ergo restãt
argumenta in contrariũ.Cõceditur enim talem hypocritam deceptorẽ esse, & quodammodo falso
titulo,qui in eo scit corrasisse eleemosynas:sed negatur nihilominus propter rationes dictas,domi
nium nõ acquisiuisse:quoniam vltroneè in illum trãslatum est.Neque simile est,quando vna per-
sona pro altera supponitur.Si enim quis mihi diceret esse Petrum,cui ideo id tribuerem quod non
nisi Petro largirer,si non est Petrus,non tenet datio:sicut non teneret matrimonium. Error autem
in moribus aut in bonis fortunæ non habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

QVÆSTIO OCTAVA, DE RESTITVTIONE SIMONIAE ET POENA SIMONIACI.

ARTICVLVS I.

Vtrum quidquid per simoniam vel datur vel recipitur,sit restitutioni obnoxium.

OSTREMA demum quæstio de simonia,vt restitutionem,ac reliquas pœnas ex
Primum plorer oportet.Apparet namq; nõ esse necessarium,vt quisquis per simoniam p̃bẽ-
argumen- da aliqua aut dignitate potitur,debeat illam relinquere.Sunt enim spiritualia quędã
tum. quæ semel obtenta abiici nequeunt,vt characteres qui per sacramentales consecra-
tiones imprimuntur:ergo illi licèt simoniacè aequitãtur,nõ sunt restituendi.Secũdò
Argum.2. Cõtingit episcopũ simoniacè esse promotũ,cuius subĩde pœna est suspẽsio:& tamẽ ipsum subdito
sub anathemate iubere,vt à se ordines suscipiat,qui ideo videtur ad obedientiã obligari:nemo tamẽ
ab eo qui potestatem non habet conferendi,intenta te debet recipere,ergo episcopus per debitum
simoniæ sb illa episcopali potestate non suspenditur. Tertiò:Nemo pro illo delicto puniendus ve-
nit, quod se neque sciente neque volente factum est:siquidem pœna soli volũtario delicto debetur.
Contin.

Contingit autẽ nonnunquam vt quis spirituale quippiam accipiat, aliis clam ipsum id procurantibus: *Arg. 4.*
ergo non est, quòd ille debeat collatione sibi facta priuari. Quartò: Nemo pro sua culpa debet cõmodũ
reportare: vsu tñ venire assolet, vt si simoniacus id quod sic acquisiuit resignaret in rem eorũ cede
ret, qui fuerunt simoniæ participes: vtpote qñ prælatus aut totũ collegiũ, cui faciẽda est restitutio
in simoniam consensit, Ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. Quintò: Dum quis per simo- *Arg. 5.*
niam ad solẽne votũ religionis admittitur nõ põt ab eodem se voto religare, ergo nec ab eius restitu- *Arg. 6.*
tione quod p simoniã adeptus est absoluitur. Sextò exterior pœna in hoc seculo non dẽt pro intimo
cordis motu infligi quippe qui soli Deo patet. Accidit autẽ simonia non solum foris in opere, verũ
& intus in corde: qua rõne, vt suprà patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli
est restitutioni obnoxia. Septimo arguitur: Multo plus est ad altiora promoueri, quàm in susceptis *Arg. 7.*
permanere. Qñq; autẽ cum simoniacis fit dispensatio, vt ad sublimiora euehantur: ergo non semper
debent susceptis orbari. In contrariũ est sententia illa canonis, si quis episcopus. 1. q. 1. Qui ordinat⁹
est, nemo ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationem facta, proficiat, sed sit alienus à
dignitate vel solicitudine, quã per simoniã acquisiuit. Ad quæstionem vnica conclusione respon-
detur, Quicquid per simoniam acquisitũ est siue pecuniario pretio, siue munere alieno perinde va- *Conclusio*
lente restitutioni subiectũ est: videlicet, neq; qui spirituale emit, retinere illud potest, neq; pretium *responsiua.*
ille, qui vendidit. Probatur conclusio: nemo id retinere potest quod contra voluntatem Dñi acqui- *Probatio*
siuit: vt si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse posset retinere pretiũ, neq; res emptores re- *conclusio-*
tinere. Dñs aũt, cuius dispẽsatores sunt Ecclesiarũ præfecti, lege cauit, nè spiritualia: quæ gratis ipsis *nis.*
in cõmune bonũ collata sunt, pretio distribuerent. secũdum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gra-
tis date. Ergo si pretio eodẽ spiritualia dispensantur, neq; venditor pretium, neque emptor spiritua
le retinere põt. Circa hanc conclusionem cum eius, quæ S. Th. est probatione, primũ dubiũ est, quo
iure vigorẽ habeat veritatis, diuinóne & naturali, an verò solo pontificio? De hoc nanq; nulla extat *Dubium.*
dubitatio, totum enim canonicũ ius id conclamat: vt patet canone citato. Si quis episcopus, vbi qui
dignitatem p simoniã emit, ab eadem iubetur esse alienus: & can. præsbyterũ. ca. cau. & q. q per pecu
niam Ecclesiam obtinuerit, priuari ea iubent. Et vice versa, c. de hoc. de simonia. Reges q pretium
vt in electionẽ consentirent acceperint, idẽ pretiũ restituere cogũtur. Et in Extraua. Martini V. quæ
extat inter acta concilij Cõstantiẽsis, sessione 43. sancitum est, vt electiones, postulationes, & quæ-
uis prouisiones simoniacæ nullæ sint in ipso iure. Vnde fit, vt neq; præbendæ neque pretium pro ipsis
pensum retineri valeat. Id quod & Paulus II. in sua extrauag. cũ detestabile cõstantissimum esse vo *Paulus 2.*
luit. Præterquam quòd eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi perpetuè adiguntur, & excõ
municati ab ordinis officiis suspendũtur: vt patet ibidem, & cano. Si qs daret. & can. Si quis episco.
pos. 1. q. 3. Quin verò mediatores & intercedentes, ac procuratores oẽs excõmunicantur ibidem.
Vtrum verò iure ẽt naturali, ac perinde diuino vtraq; restitutio. s. tam præbendæ, quã pretij sit insti-
ta, ambigitur. Et quidem quòd qui sacerdotium vendidit ad prætij restitutionem teneatur, manifestè
ex naturali, diuinoq; iure colligitur. Nam cùm spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis da *Qui sacer-*
ri iussum, vt p verbũ Christi proximè citatum cõstat, palam est, iniquè recipi, sicuti de vsuraria pecu *dotium vẽ*
nia suprà mõstratũ est. Quòd aũt ille q præbendam vel quidpiã spirituale pretio recipit, teneatur *dit, diuino*
diuino naturaliue iure illud relinquere, nulla videt nõ conuincere: nã & in exẽplo cõclusionis perti- *ac natura-*
stamus, bifariam dispensator põt res dñi cõtra eius voluntatẽ alienare. Vno modo, quia dñs nullate *li iure te-*
nus id præcepit, & tunc iure naturæ ille, cui hæc tradũtur, non acquirit dñium. Altero mõ, quia he *netur resti*
rus pcepit, vt gratis dẽrent: verbi gratia, pauperib. distribuatur frumẽtũ. Et tunc etsi dispensator id *tuere pre-*
pauperib. vendens teneatur pretium reddere: tñ pauperes q gratis erant accepturi, etsi quidpiam *tium.*
pretij, rependant, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari modo Dñs præcepit dispensatorib.
suis spiritualia gratis distribuere: ergo q idonei erãt etiã si emerint, non tenentur id qđ emerũt re-
stituere iure diuino, neq; naturali sed rõne ecclesiastici iuris cassantis huiusmodi prouisiones. Id qđ
exemplo vsuræ cõfirmatur. Etenim quãuis qui dat ad vsuras, restituere sit obligatus, qui tñ pro mu-
tuo vsurã soluit, nõ tenetur. His rationib. probabile fortè quibusdã fiat in iure diuino & naturali nõ
fundari, vt emptor spiritualiũ teneatur illa resignare. At verò secus res habet, nã in primis D. Th. &
doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inferunt spiritualia empta esse resignãda: *Emens spi*
immo non Doctores mõ, verum & iura ipsa. Demonstratur ergo nõ modò pretij, verũ & spiritualiũ *ritualia*
restitutionẽ fundamẽtũ à iure diuino ducere licet parum differenter. Spirituale nõ solũ vendere, ve- *tenetur*
rũ & ipsum emere, est simonia: ergo in iure naturæ eius fũdatur restitutio, probatur antecedẽs: Spiritua *iure diui-*
le est mera gratia Dei: gratia aũt nõ mõ gratia esse definit, qs nõ gratis datur sed qa nõ gratis recipi- *no.*
tur vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. t. q. 1. vbi ait. Gratia si non gratis datur, vel recipitur, *Ratio as-*
gratia nõ est. Et Vrbanus c. Saluator, 1. q. 3. dicens. Qui Dei dona quæ gratis accipiũtur vt gratis deo *serti.*
tur pp sua lucra vendit vel emit, cũ Simone donũ Dei possideri pecunia existimat. Immo Simon in
hoc prius quòd spirituale emere voluit contra spiritus sancti gratiã atq; adeò contra ius diuinum pec-
cauit, licet postea eãdẽ gratiã vẽdere cogitaret. Neq; solũ gratiæ emptio diuino iuri aduersatur, ve-
rũ & cõtra ipsam est rerũ naturã: nã gratia nõ pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; & si Christus
tãtũ dixerit: Gratis accepistis gratis date: in eo tñ quòd dixit gratis date, intellexit quòd oẽs gratis debẽt ac-
cipere. Vnde non minorẽ iniuriã infert qui emit, quã qui vendit: nã vult Deus gratiã suã sibi soli de
beri, & qui emit profitetur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quo circa non solum vende-
re, verũ & emere quæ est contra diuinam gratiã, peccatum est, vt supra diximus, contra religionem.
Atq; in hoc simonia ab vsura differt. Vsura enim solum prohibetur in bonum proximi: puta ad ca-
uendum

vendũt iustitiã,ne pretium pro eo qđ non est vendibile,recipiatur. quare vsura solũ ex parte accipientis,& non ex parte dãtis est iniustitia.In simonia vero ex vtraq; parte peccatur cõtra religionẽ, & cõtra Dei iustitiã quippe qui non tantùm dispensatoribus suis iussit gratis illa donare,verũ etiã cunctis inhibuit,ne aliter q̃ gratis illa reciperent,vt illa ratione confiterẽtur à solo se Deo suscipere.

Distinctio simonia.

Et per hoc liquent eorũ argumentorũ solutiones quæ proximè faciebamus.Igitur si spiritualia emere,simonia est contra ius diuinũ & naturale:nẽpe contra rationem gratiæ: & ideò ibidem iactũ est restitutionis spiritualium fundamẽtũ.Dixerim iactum fundamẽtum:quoniam modò id solũ cõstituimus,ꝙ tã emptio quã venditio sit iure naturali ac diuino simonia:an verò eodem iure impediatur translatio tam præbẽdæ quàm dominij pretij,vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino,in responsione sexti argumenti inter enarrandum ca.mandato.de simonia,diluci dabitur.Post hæc ad penitentiorem conclusionis intelligentiam recollẽda est sicuti vsuræ, ita simoniæ celebris distinctio in realẽ ac mẽtalẽ,Simonia realis est illa,quę pacto fit vel expresso vel tacito:hoc est nutibus significato: Quãuis nisi posteà re vera sequatur executio pacti.hoc est si non soluatur constitutũ pretiũ tunc venditor ad nullã in cõscientia restitutionẽ teneatur:vt de vsurario etiã diximus:qñ qdem nihil recipit.Vtrum verò qui præbẽdã recipit,teneatur illã resignare,statim examinabitur.Simonia verò mentalis est internũ propositũ & intentio dandi aut recipiendi in spirituale ꝓ temporali ad cuius percipiẽdum intellectũ ad id recurrito,ꝙ lib.6.de vsura mentali diximus.Est.n. lubrica fallaxq; illa regula ꝙ principaliter intendatur pretium aut minus principaliter:sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda:nimirum vt illa precisè mentalis simonia cẽseatur cuius obiectũ est simonia realis:scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio tẽporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliãdã eius amicitiã seruit,& certus sit neq; se recepturũ neq; episcopũ largiturũ pro seruitio,sed speret,ꝙ factus amicus fortè id gratis dabit, cuius ipse est dignus,nulla est mẽtalis simonia:quia obiectum ipsũm,scilicet,dare ratione amicitiæ, nulla est simonia realis.Neque si cogitet dare aliquid liberali honestáq; datione,quasi gratias referens,aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum.Neq; vice versa si episcopus taliter intẽdat recipere.

Illa simonia mentalis censenda est cuius obiectum est simonia.

Triplex species simoniæ.

Colligit aũt Caie.in sua Summa,trinã simoniæ speciẽ.Prima consistit in sola intentione,absq; vllo opere:nempe cùm quis mente decreuit spirituale vendere aut emere:quam quidẽ certissimũ est nõ esse pœnis iuris obiectã cum ecclesia de illis non iudicet.Secũda verò est de qua Doctores loquũtur,dum quis foris munera offert intentione praua,sed latẽter:dum scilicet celat qua intentione id facit.Et dum prælatus corrupta etiã intentione quã occulit, spirituale confert, Tertia inquit qñ pactum interuenit,sed non mandatur executioni.Imò antequã collatio fiat vtrinque à præcedenti conuentione desistitur.Hæc aũt non tam mentalis dicenda est,quam realis nondum perfecta propter quã licet peccatum sit graue,nemo pœnas iuris incurrit.

Dubium.

Dubiũ hinc aũt non dissimulandũ exurgit:Vtrũ sicuti contingit simonia mentalis absq; reali,ita vice versa contingere realis possit absq; mentali?Est verbi gratia,deceptor quispiã atq; impostor,qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur idq́; instrumento cõfirmat:absq; vlla tñ implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simoniã oriri quandoquidem si hoc innotuisset ecclesiæ pœnis ille iuris adigeretur ex poliareturq́; sacerdotio.Ex altera verò nulla videtur simonia:vtpote cum extrema operatio ex intẽtione sit pensanda,à qua speciẽ sortitur.

Solutio.

Dicẽdum ergo re vera non esse simoniã:neque in foro conscẽtiæ præbenda donatum teneri eam relinquere:vt Caiet.ait q.10.primo quoli.Ecclesia tñ certior rei facta,quia de exterioribus iudicat,legitima præsumptione eum cõdẽnaret.His denique ꝑlibatis conclusio in primis restitutionem imperans omnẽ complectitur realẽ simoniam,vbi pretium verè solutũ est.Vbi autem pactũ præcessit,sed non sequutum est pretium iã dictũ est venditorẽ ad nihil teneri,sed solũ ad delicti pœnitentiã.Vtrũ vero emptor teneatur sacerdotiũ demittere distinguendũ est.Si.n.ante collationẽ explicat se pretiũ nõ daturũ,nõ dubiũ qn collatio si fiat,teneat:neq; opꝰ est dispensatione habilẽ eum reddere ad suscipiendum.Et vsq; ad hãc veritatẽ intelligendũ est veridicũ illud dictũ cuius modo meminimus.Quòd si Pactũ non mandetur executioni non incurritur in pœnas iuris.

Omnis simonia realis ad restitutionẽ obligat vbi pretium solutum est.

Dubitatio.

Si vero sub tali pacto collatio fiat nullatenus hæsitari debet quin collatio nulla sit,quod propterea tam asseueranter affirmamus ꝙ video nonnullos de hoc deceptos.Et in primis assertio fuit S.Th.in art.præcedẽ.nam ob id consultò expressit,ꝙ si aliquis det rẽ spiritualẽ pro aliquo temporali obsequio exhibito vel exhibendo,simonia est.Et ratio est manifesta:nam illic est expressa ẽptio & vẽditio.Qui.n.credito vendit,verè vẽdit.Adde,ꝙ collatio nõ depẽdet ex futuro cõtingenti,sed supposito pacto,ꝓrsus absolutè fit.Quare iam inde est simonia,quidquid postea sub sequatur:videlicet siue pretium soluatur,siue secus.Aliàs nunquã sub pollicitatione cõmitti posset vsura:quod est falsum.Neq; refert,pactum scripto & cum iuris solennitate fuerit celebratum, an solo verbo inter duos absq; arbitris:dummodo fidem tuam impignores, pollicẽs te daturum ꝓ præbẽda:quandoquidem inde exoriretur ciuilis obligatio,quæ in alia materia firma esset & valida secus,si non interueniat talis obligatio,sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate.

Quando ante rei spiritualis collationẽ pactũ præcedens dissoluitur restitutio accepti pretij ei facienda est qui soluit.

De simonia verò mentali obligẽtne ad restitutionem,in responsione sexti dicendũ est.Interim ergo de reali dicere consequitur,cui quomodoque sit restitutio facienda.Et prius quidẽ de pretio: mox de præbenda aut re alia spirituali suscepta.Et quidem quando ante rei spiritualis collationem præcedens pactum dissoluitur,etiam si pretium fuerit solutum,nullum est dubium,quin restitutio eidem sit facienda,qui pretium largitus est:siquidem, vt modo dicebamus , ob illam simoniam nemo fit reus pœnarum iuris. Confessio est Caietani in sua Summa. At verò si simonia executioni mandata sit,scilicet collatio tam pretij quàm præbẽdæ facta,tunc est dubium.Omnes enim in hoc

Caietanus.

consen

consentire videntur, etiā D.Tho.in solutione quarti:ꝙ restitutio ꝓtij sit facienda vel ecclesiæ,in qua simonia confecta est,aut pauperibus. Augusti.enim,vt habetur c.Non sanè. 14.q.5. restitutionem malè acquisitorū pauperibus adiudicat.c.verò.de hoc.& c.audiuimus.de simonia, eiusmodi prætia simoniaca ecclesiis restitui iussa legimus,Ideóq; expressè Cæsar imperauit in authentico de sanctissi mis episcop. Attamen si res penitùs inspiciatur,distinguendum est.Etenim post cōdemnationem, extra cōtrouersiam faciendam esse constat restōnem ecclesiæ vel pauperibus,aut queadmodū Papa iusserit:qm̄ & qui dedit,ob crimē,mulctatur ære,quod dedit:& q recipit,dominiū nō acquirit. Verùntamē dū crimē non est delatū,sed in foro cōscientiæ latet,persuadere aliud mihi non possum,quā quod restitutio pretij facienda sit eidē,qui dedit. Et ratio est,quod lex pœnalis, vt libro 1.disputaui mus,ante condemnationē tenēn non ligat, vt ipse teneatur exequutorem esse sui supplicij aut mul ctæ. Cum ergo ille præbendæ emptor ob crimen veniat suo pretio mulctandus,fit,vt ante condem nationem de crimine non amittit vel dominium vel possessionem,vt illic declarauimus:ac proinde cum dominium trāslatū non fuerit in recipientē,fit,vt suo sit domino reddibendū. Neq; quidquā refert iurenē diuino & naturali,an solo ecclesiastico impediatur translatio dominij, Posset.n.forsan impræsentiarū quispiā cōminisci trāslationē ꝓtij non prohibitam diuino iure,aut naturali:nā licet Dominus noster iusserit gratis spiritualia cōferri:nihilominus quia præbēda res est æstimabilis pecunia,quanquā vendere peccatū sit,nihillominus iure naturali acquiritur ꝓtij dominiū pariter vt ꝓ bēdæ:sed quia ecclesia annullauit cassitq; tales cōtractus,vt patet iuribus suprà citatis,proclamā tibus esse nullos,potuit ipso facto ꝓtium applicari pauperibus.Huiusmodi autem cōmentum bifariam,vt reor,peccat.Primum.n.arbitror iure diuino & naturali dominium ꝓtij non transmitti.Nam cum Deus gratis dare iusserit ꝓtium,pro re non vendibili dstur;quidquid fit de collatione p̄bēdę, Secundò, ēt si talis annullatio cōtractus ex solo statuto ecclesiæ ortum habuisset,nō potuit eadem sancta ecclesia simoniacum emptorem indictā caussa in pœnam adigere , quousq; esset de crimine condēnatus.Ex his ergo sequitur,ꝙ qui tale ꝓtium recepit,pinde atq; vsurarius debet absq; vlla mora nullaq; expectara iudicis sentētia restituere illud tanq̄ alienū,cuius dominiū nō habet dūmodo cautionē capiat,ne posteà cū fiscus resciuerit,cogatur iteratò soluere:quāuis ille qui dedit , repetitio inte non permittitur,quandoqnidē re cognitis ꝓio mulctabitur. De restōne autē p̄bendæ longè diuersa est rō:etenim si collatio facta est,restitui immediatè priori possessori nō pōt:qm̄ dū prælatus secundū suā ęstimationem Petro cōtulit,Paulo simpliciter abstulit.Quare neutrer eius dominus est, vbi neq; Paulus,qa illi fuit adēpta:neq; Petrus,qa tōne simoniæ inidoneus factus est recipiēdi.Quo circa Paulo restitui aliter nō pōt,nisi resignatione in arbitrio plati facta,q reddat;ꝓuta tamē dispēsatione sup irregularitatē p simoniā cōtracta,Quāuis retecta Papæ simonia,q solos simoniacos habiles reddere valet,nihil obstat quo minus Petro denuò prouideator.Sed est aduertendum ꝙ quāuis simoniacus solo iure pontificio irregularis sit atq; inhabilis ad recipiendum sacerdotium vel rē spiritualem,atq; ideo eodem iure impediatur translatio dominij,vt artic.proximo apertius fiet:nihilo minus ius illud cogit vt nulla expectata sententia protinus resignet præbendam: vtpote cuius non est legitimus possessor.De fructibus autem perceptis,in solutionibus 3.&.4.dicendum.

Dubium.
S.Thom.
August.
Simoniacus post cō demnationem restituere debet ecclesiæ vel pauperibus aliàs ei qui dedit.
Ratio præterea asser tionis.
De restitutione præbend.

Ad primum igitur argumentum multa D.Tho.respondet.primum,quod etsi qui sacro ordine simoniacè initiatur , charactetem propter sacramenti efficaciam suscipiat,haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniæ suffunditur.Secundo subdit,quod ab ordinis executione suspenditur,ob id quod quasi furto cōtta domini voluntatem characterem surripit, Vbi id quod antea diximus,recolendum est,nempe quod non solum dare,verum & recipere spirituale pretio delictum sit simoniæ.Tertiò addit,suspensionem ordinis eò protendi, vt nō modo suspensis non liceat ordinis munere fungi,verum neq;aliis fas sit eis in tali executione cōmunicare,siue delictum publicū fuerit,siue occultum, Itaq; dum quis prætio quantumuis occulto, hoc est nōdum in ius fotas delato, sacerdotalem ordinem suscipit neq; celebrare pōt,neq, alij qui id sciuerint,eius celebrationi interesse.Quartò,subiungit talem simoniacum repetere nō posse ꝓtium,intelligo hoc autem in publico foro,vt nupertimè dicebam:nam priuatim ante cōdemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò deniq; cōcludit,quod simoniacus inde factus quod ordinem simoniacè cōtulit,aut p̄bendam vel dedit vel recepit,vel mediator fuit,si delictum sit publicum,puta iudiciali foro,iure suspenditur & quo ad se & quo ad alios:si vero secretum,tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est differentia,ꝙ in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens quando delictum est occultum,est suspensus quo ad alios,sed tantum quo ad se.In collatione autem ordinum licet cōferens eadem liberetur lege,vt crimine occulto,nō sit suspensus nisi quo ad se:recipiens tamē etiam si sit occultum,vtroq; modo est suspensus.Sententia est antiqua,quam Panor.super ca.tanta. de simonia.cōprobat. Et arbitror eam esse rationem quod cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, non solū ipsum ab executione voluerunt iura arcere,verum & quoscunq; priuatim id scientes,quā uis crimen occultum esset,hoc est nō in publicum iudicium pertractum. Dator verò si legitimē erat ordinatus,satis duxerunt,vt ipse sbstineret,reliqui verò non tenerentur eum euitare,nisi publicitus esset cōdemnatus.De istis suspensionibus extant iura in extrauaganti Mart.suprà citata. Sacro.quæ est in concilio Constātien.& in extrauagan,damnabile,eiusdem Marti.& Eugenij,& in alia, Cum de testabile.Illa autem quæ de aliorum communicatione cum simoniacis hic recensentur ad seculum D.Tho. referenda sunt:nā posteà ad cōsulendum timoratis cōscientiis decret.est in concilio Cōstan. vt nemo excōmunicatum vitare teneatur,nisi nominatum,vel eum qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec satis est,quod sit nominatus generali nomine criminis,puta simoniacus , aut hæ-

Ad primū argument.
Panorm.
Ratio asser ti.
Martinus.
Eugenius.
Concilium Constantiē se.

reticus

resignationis spiritualiũ. Quocirca Panor. illic credens nullũ simoniæ mentalis genus ad restitutio *Panorm.*
nem obligare, etiam si munus sinistra intentione & detur & recipiatur, hoc discriminis inter vsurã
& simoniam cõminiscitur, ꝙ in odium vsurariorũ iussa est restitutio vsuræ mentalis; ne scilicet illo
pallimẽto crimẽ obtegeretur: non aũt restitutio simoniæ. At verò maiorem sanè deberet simonia in
uidiam parere, q̃ vsura, vtpote quæ virulẽtior est. Addit ergo secundò, ꝙ forsan d.c. est intelligendũ,
quando principalis intentio non est simoniaca. Veruntamen neq; hæc valet solutio, quia in vsura, *Solutio altera eiusdẽ*
vt suo loco declarauimus, quacunq; intentione recipiatur aliquid vltra sortem ꝓ vsu pecunię, est
vsura. Io. And. super d.c. aliud, minoris probabilitatis affert discrimen: nempe ꝙ in vsura sola mens *Panormi.*
vsurarij est deprauata, exigentis aliquid vltra sortẽ, non autẽ alterius soluentis, & ideo iubetur ei fie- *Obiectio cõtra solutionem.*
ri restitutio. In simonia verò vtriusq; animus est corruptus. Nã tam emi q̃ vendi spirituale prohi-
betur: & ideo cæteris parib. melior est conditio possidentis: vt vterq; permittatur id possidere quod
recepit Præterquam, inquit, ꝙ per vsurã magis vulneratur charitas. Sed tũ ꝙ hæc cõficta interpre- *Io. Andr.*
tatio minùs sit ad rem accõmoda, inde patet, ꝙ deprauata mẽs nemini debet suffragari. Quare multo *Refutatur interpretatio.*
minus simoniacus deberet dñium acquirere, q̃ vsurarius. Nam aliàs etiam si pactũ interuenisset, de
beret vterq; dominium acquirere. Caiet. ergo longè alia via procedit. Ait inquam, secus habere si
moniam, quàm vsuram: nam vsurã inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiquam dominiũ *Io. Andr.*
acquirit. In simonia verò vterq; dat vltroneus: nam cũ præbenda suapte natura æstimabilis, vt ei vi- *Caiet. solutio.*
detur, sit pretio, lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia ꝓhiberet translationem
dominij, teneret vtrinq; datio: & quia citra pactum nõ impedit, vterq; euadit dñs. Sed neq; ista so- *Ratio in Caiet.*
lutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus videtur conferre pretium, atq; ille,
qui accipit ad vsuras: siquidẽ mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur cõferre. Innume
ræ deniq; sunt expositiones aliæ huius textus, qđ iudiciũ magnæ eius obscuritatis est. Igitur vt rẽ q̃
maximè ego possum, perspicuè explicare pergã, totũ dubiũ ex illo pendet, quod ex ꝑcedentib. huc *Sententia authoris.*
reposuimus enodandum: nẽpe, vtrũ restitutio tam pretij simoniaci, quã rei spiritualis, sit de iure di
uino & naturali? Et primũ omniũ hoc cõfessissimũ sit, quod vtrinque cõtra ius diuinũ cõmittitur si
monia. s. tam ex parte ementis, quã ex parte vendentis. Qua rõne, vt suprà exposuimus, simonia dif-
fert ab vsura, quoniam non solum vendens, verùm & emens aduersatur naturæ gratiæ spiritualiũ:
scilicet quæ gratis debent non solum dari, sed ẽt tanquam Dei donum recipi. Secundò & hoc cum
certissimum est, ꝙ restitutio ex vtraq; parte in simonia hactenus est de iure diuino, quòd in tali di
uina prohibitione vendendi & emẽdi fundatur: sed hoc est, quod apud neminem disputatũ repe-
rio, cum ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet, vtrum iure diuino
sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio receptæ, quam dominij eiusdẽ pretij. Nam si iure di
uino simoniacus inhabilis fit ad recipiendum, tunc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacꝰ
mentalis, puta credens aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si aũt trãslatio eiusdẽ
dominij solo iure ecclesiastico est ĩpedita, potuit qdem ecclesia illud impedire interueniẽte pacto,
permittere autem, vbi nullum intercederet. Et quidem Caiet. hanc secundam viam est ingressus. *Caietanus.*
Arbitratur enim, ꝙ etsi spiritualia iubeantur gratis dari & recipi, nihilominus ex natura sua esse ꝓ.
tio æstimabilia. Quare q pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidẽ contra diuinã pro-
hibitionem: nihilominus dominium trãsfert, nisi vbi transslationẽ ecclesia impedierit. Et fateor in
hoc mõ planã fieri textus intelligentiam. Porrò verò ex altera parte suadere contendã, nescio an ꝑ
suadere potero, translationem dominij saltem pretij iure diuino impediri: nã de re spirituali empta *Ratio prima in Caieta.*
non est tanta persuasio. Et quo à prohibitione ipsa diuina auspicemur, Christus dicens, Gratis acce
pistis, gratis date: omne ius sublatũ voluit aliqd recipiẽdi ꝓ spirituali. Si aũt nullũ reliquit ius reci-
piendi, fit vt pretiũ recipiẽs, nullatenus, Deo vetãte, efficiatur dñs, sanè eum nisi aliquo iure, nemo *Secunda.*
rei dñs cõstitui valeat. Secundò: Qui mutuũ dat, ꝓpterea tenetur vsuras restituere, ꝙ gratis mutua
re dẽt. Tenetur aũt ꝑlatus diuino iure eodẽ pacto spiritualia cõferre: ergo eodẽ inhabilis fit vt dñs
fiat. Quòd si dixeris non ob id vsurariũ teneri, sed quia seorsum vsum pecuniæ vendit, q nullius per
se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neq; hęc qdẽ, vt oẽs fatentur, est pecunia æstimabi
lis. Quòd si respondeas, ex natura sua esse æstimabilẽ, saltẽ vbi est fructiferũ sacerdotiũ: coarguitur *Tertia ratio.*
nihilominus hæc non esse vẽdibilia. Nã dũ quis pro aliquo magistratu administrando publicũ susci
pit stipendium, ea lege, vt gratis illũ administret; si qd vltrà pretij recipiat, non fit dñs, sed ad restitu *Pretium rei spiritualis iure diuino restituendũ est.*
tionẽ tenetur. Prælati aũt ecclesiastici sunt huiusmodi, ergo si quis eorũ ꝓ collatione spiritualium
q̃dpiã recipiat, iure diuino reddere perstringuntur, eò potissimũ, ꝙ neq; Papa neq; Antistitũ vllus
dñs est spiritualium sed merus dispensator rerũ dñi sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec
tanquam domini nec tanquã dispẽsatores dominiũ pretij acquirunt. Accedit huc præterea vrgens
admodum argumẽtũ ꝙ si solo iure põtificio ꝓhibita esset translatio dominij in simonia, sequeretur *Henricus Ganden.*
ꝙ si quis ꝓ administratione sacramẽtorũ, ꝑter sacros ordines, reposceret, verè perciperet dominiũ.
Nã iure põtificio eiusmodi translatio solũ legitur ꝓhibita, vt ait in præsenti art. D. Th. in ordinum *Armachanus.*
& beneficiorũ collatione, & ingressu religionis: in quib. ꝓ nullis habentur contractus, vt suprà di-
ctum est. Profectò ergo q̃ maxima ꝓbabilitate pollet, ut in hoc etiã sensu iure diuino fuerit in simo *Adrianus.*
nia restitutio iussa id quod antiqui semper crediderunt: vt Henri. Gandẽsis, quolib. 6. q. 26. & Armar- *S. Thom.*
cha. lib. 10. c. 33. quibus & quolib. 9. arti. 3. Adrianus adhæresciт. Immo. & S. Tho. idem hic videtur *Caietanus.*
sentire: siquidem obligationem restituendi in simonia non aliundẽ deducit, q̃ ex verbo Christi: Gra *Syluester*
tis accepistis, gratis date. Quamuis Caie. hic in sua Sum. verb. simonia: & illic Sylue. §. 2. Panor. suprà *Panorm.*
citatum sequuti, cõtrariũ censeant. Dixerim autẽ non tantam esse persuasionẽ de acquisitione simo

niaca

niaca rei spiritualis, quòd nulla sit iure diuino: tum quòd licet dans pretiũ peccet contra naturã gratiæ, tñ dum id sua dat spõte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendũ: tũ præsertim, quòd si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen cõis est omnium consensus, quòd si alieni simoniacè conferat beneficium, licet vterq; pessimè faciat; collatio tamẽ teneat, vt arti. proxi. disputabitur. Tenendo ergo, vt q̃ longissimè certius censeo, iure diuino iussam esse in simonia restitutionẽ, restat ad allegatũ capitulũ respondere: quod non est facile. Aliis ergo prætermissis solutionib. duæ sunt quæ alicuius momẽti haberi possunt.

Prima interpretatio præfati cap.

Vna, quòd etsi qui tanquã pretium aliquid obtulit prælato, sed tñ nullo expsso pacto, dominium in ipsum non trãstulerit: tñ quia restitutio non illi facienda est sed ecclesiæ, potuit Pontifex illã eidẽ prælato indulgere, atq; adeò ipsum è vinculo liberare.

Ratio in proximam solutionẽ.

At verò mihi nullatenus fit probabile, posse ecclesiã condemnare quenquam ad pœnam ante condemnationem de crimine: & ideo neq; illũ, qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, q̃diu eius lateret crimen. Ob idq; probè ait Adrianus loco citato, quolib. 9. Papã non posse restitutionẽ cuipiã remittere quæ facienda est parti, quæ dedit, sed illam q̃ facienda est ecclesiæ: quãuis & hoc non

Adrianus.

prorsus improbabiliter pōt ad textũ applicari: nam illi monachi mẽtales simoniaci cũ dispensationem peterent, delictũ suũ prodebant. Quocirca iam ecclesia poterat eos, qui dederant eodem ptio mulctare, tribueréq; ecclesiæ, atq; adeo restitutionẽ ei remittere qui possidebat. Attamẽ ob id solutio hæc nõ oĩno quadrat textui, quòd illic Papa nullũ indulgẽtiæ beneficiũ apparet conferre: sed prorsus id respondere quod est de iure.

Secundà solutio quam auctor probat.

Alia ergo est solutio Adriani loco citato, quæ profectò attẽte perspecta, vt meũ fert iudiciũ, perplacebit. Ait siquidẽ illic Pontificẽ nullatenus decernere in simonia mentali non esse necessariã resignationem spiritualium aut tẽporaliũ restitutionẽ: immo cõtrariũ docet: sed lectio quæ punctũ & comma inepte collocat, errorem generat. Vulgò nanque post narrationẽ casus, responsum in duo diuiditur: videlicet, vt post verbũ, extendi, fiat rubrica, & inde quasi noua clausula sit legatur: Et ad resignationẽ spiritualium, & temporalium, q̃ nullo pacto sed affectu animi pcedente: in quo casu delinquentibus sufficit per solã pœnitentiam suo satisfacere creatori, eos pro sententia huiusmodi nõ teneri. Ita vt hoc vltimũ verbũ referatur ad pcedẽtia. f. nõ teneri ad resignationem temporaliũ & spiritualium. Quod pfecto Papa non apparet sensisse, q̃ erat Gregorius Nonus.

Qualiter legendus citatus textus.

Nã Gregorius Primus, vt patet canone. Si quis neque. 1. q. 1. contrarium statuisse videtur: vbi admonet, quòd q̃ fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatẽ acceperit, tenetur illam sub pœna damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculũ, planè significat illud, quòd fraudulenta mente absq; pacto expsso supponitur: nam vbi cõuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Greg. nonũ cõtrariũ voluisse docere. Igitur vt rectè tex. legatur præmittẽdus est casus capituli. Quidam enim dato praua intentione ptio absque pacto recepti sunt ad religionem: & forsan dederãt monasterio aliq̃ præbendam, & insu p aliqd temporale. Postmodũ verò compuncti Romã miserunt vt cũ illis fieret dispensatio. Papa verò misit mãdatũ, vt eadem fieret. Sed tñ dubitauit postcà eius Abbas de extensione mandati q̃tum ad duo: nempe vtrum extenderetur facultas vsque ad Abbathes, vt ipse posset cum illis dispensare: Item vtrum extenderetur etiã ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent, vt. f. conuentus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrunque Pontifex affirmatiuè: dicens. Mandato nostro recepto, vt cum monachis: qui per simoniam dato aliquo (scilicet munere tam temporali, quam spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundum constitutionem generalis concilij (videlicet Constantiensis: vt habetur cap. quoniam, paulò antè in eod. tit. relato & infra.) Sequitur responsio Consultationi tuæ breuiter respondentes, dicimus, mandatum apostolicũ (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationem spiritualium & temporalium. Itaq; verbũ: Extendi fertur, in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit peruertitq; subinde lectionẽ, vt intelligeretur nõ teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere: Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare extendiq; ad resignationes tam temporaliũ quam spiritualium si modò nullum interuenit pactum: nempe vt abbas possit dispensare: ne resignatio tam temporalium quam spiritualium quæ aliàs necessaria erat non fiat. Addit verò: quæ vtrinq; taliter acquirũtur: vt pote quod dispensetur ne vel monasterium restituat quæ perceperat neq, verò monachi inde abire cogantur, id quod alio qui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad aliud monasterium, Ait ergo Papa, quòd in illo casu, id est, facta dispensatione delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Verbũ ergo Solã, non excludit quin ex natura simoniæ facienda esset tam resignatio spiritualiũ, q̃ restitutio temporalium. Immo cùm dicat mandatũ dispensandi, ad id extendi, palam docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa quæ in dicto concilio iubentur, scilicet ne exeãt monachi à monasterio, sed maneant in suo loco cũ sola pœnitentiã. Profectò apud me perquã abunde videtur responsio hæc capituli vim explicare: atq; adeo cũ cõmunis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodẽ solo cap. fundetur nõ est cur ei adhibeatur fides.

Obiectio. ex S. Tho.

At S. Th. est cui respondendũ superest, quippe qui in præsenti solutione ait sufficere simoniaco mentali de mala intentione pœnitere.

Solutio.

Cui igitur respõdetur nõ loqui de simonia mẽtali vt communis opinio intelligit dictũ c. mãdato. aliàs cum iuret pontificia decreta iã tunc extaret, ipsum citasse. Sed vocat simoniacũ mẽtalẽ eũ qui intendit pretio dare aut accipere rem spiritualem tñ verè non dat. Colligamus ergo id quod sentimus, si prælatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, credẽs illud in ptiũ sibi dari, pfecto nõ magis dñium quam vsurarius acquirit atq; adeo restituere tenetur eidẽ qui dedit: si tñ postea resciuerit id non sibi datum in pretium retinere pōt. Atqui si qñ confert beneficium, scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem qñ

contulit

contulit, non credebat sibi dari in pretium collatio ex parte sua tenetur:sed tamē si posteà sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur:& collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profectò quousq; me vel ecclesia vel sapiētes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrum summus Pontifex possit super pœnis simoniæ dispensare.

POSTREMO denique quæritur vtrum pœnæ simoniæ sint per pontifices dispensabiles? Et arguitur negatiuè: Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitū quicunque in sua diœcesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi pœnis valet: ergo neque Papa. Secundò: vna potissimáq; pœna vt art. proximo differebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Super hoc autē dispensare nullus videtur mortalium posse cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. Accedit tertiò: Quòd si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarum barathrum: nam & Papa secum ipse dispensaret, vt dum vellet, sacerdotia venditaret: quorum nihilominus collationes tenerent. In contrarium est tex. in c. mandato, proximè expositum, de simonia. vbi Papa facultatem indulsit dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur.

Primum argumen. *Secundum.* *Tertium.*

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna: Pœnæ vitio simoniæ decretæ, sunt numero quatuor aut quinque. Prima, si verè pœna dici potest, est spiritualium resignatio, temporaliumque restitutio. Hoc patet c. suprà citatis, si quis episcopus. & c. presbyterum. 1. q. 1. & c. de hoc. & cap. audiuimus de simonia. Et in extrauagantibus Martini, Eugenij, & Paul. 2. cùm detestabile. quibus contractus simoniacus habetur vt nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde protinus restitutionis vinculum exurgit. Quare non propriè censenda est pœna, sed naturalis obligatio, vt quisque alienum relinquat. Quā obrem nulla est, (vt suprà diximus) expectanda sententia. Secunda pœna, est Papalis excommunicatio: vt eisdem Extrauagantibus patet: & can. reperiuntur. 1. q. 1. quæ quidem (vt lib. 1. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdémq; admonitionem. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: vt patet eod. c. si quis episcopus. & reperiuntur, & in eisdem Extrauagantibus Martini & Eugenij Atqui excommunicationis pœna cōmunis est etiam mediatoribus: vt inibi patet. Itaq; illi qui suo negotio caussam præbent, vt alij simoniacè contrahant, sunt ipso facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa sciētia testes essent simoniæ, iure antiquo tenebantur sub anathematis pœna reuelare: neq; antequam reuelarent absolui poterant: vt in Extrauag. Martini legitur. Sed tamen, vt in verb. simonia § 19. Syluest. admonuit, de illis tantum intelligebatur, qui præsentes essent in Curia Romana. Immo verò neq; illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllam: quoniam est per vsum iam abrogata. Pœna autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neq; in Extrauaganti, cum detestabile. vbi omnes pœnæ censentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniacè suscepit, aut contulit, quoddam genus irregularitatis est Prætereà cùm simoniaci omnes sint excommunicati, si posteà celebrent, tunc lege communi excommunicationis manent irregulares, immo verò quāuis non celebrent, quandiu excommunicati sunt, nequeūt ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare D. Thom. art. 6. in respōsione septimi, maximam dispensationem quæ cum simoniaco fieri potest, arbitratur, vt in eadem ecclesia maiores ordines consequatur: vbi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema deniq; pœna est infamiæ, vt habetur 15. quæst. 3. can. Sanè. & de accusationibus. cap. inquisitiones. Posterior conclusio: Cum eo qui simoniæ labe infectus est, summus Pōtifex, idemq; solus dispensare valet. Prior pars inde patet, quòd cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, fit, vt eorum quascunque pœnas valeat pro caussa remittere: aliàs Christiana familia remedio esset orbata. Accedit, quòd pœnæ quæ verè sunt pœnæ, videlicet vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretæ: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò conclusionis pars non est vsq; adeò certa, immo D. Thom. loco proximè citato, art. 6. distinct. 6. secus censet. Ait quippe solum Papam cum eo, qui scienter est simoniacè beneficiatus, dispensare posse: in reliquis verò casibus posse etiam episcopum. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis commisso crimine absoluere: nisi Papa id sibi reseruans eius coërceret potestatem. Quocirca vt cōmunis habet Doctorum sentētia, quos Syluester refert verb. dispensatio. §. 14. contra canonē Papæ aut concilij episcopus dispensare non potest. Cùm ergo simoniacæ pœnæ omnes sint cōciliorum aut summorum Pontificum decretis constitutæ, vsus iam habet, vt solus Papa vel concilium dispenset, saltem in symonia ordinis aut collati beneficij scienter acquisiti, non est dubium quin soli Papæ hoc sit reseruatum: vt habetur in Extrauag. cùm detestabile, Pauli. 2. & idem arbitrādum est de ingressu religionis: vt patet in d. cap. Mandato. vbi constat ad solum Papā de hac re fuisse recursum, & Martinus V. in sua Extrauag. etiam receptionem monasterij simoniacam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo absolutio ad solum attinet Papam. Sin verò in susceptione aut ministratione aliorum sacramentorum quidpiam simoniacè aut detur aut recipiatur, S. Tho. posse cēset episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans, cum detestabile, omnem prorsum simoniam fecit excommunicatione sibi soli reseruata. Ait enim, qui quomodolibet dando vel recipiendo simoniam commiserit, aut quod illa fiat, mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiam excommuni-

Prima conclusio. *Probatio.* *Iure ātiquo quotquot certa sciētia testes essent simoniæ tenebātur sub anathematis pœnis reuelare.* *Syluester.* *Postrema conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Excommunicatio omnis simoniaci, Papæ reseruatur iure nouo.*

cationis incurrant: à qua nisi à Romano Pontifice absolui non possint, nisi in articulo mortis. Cũ ergo ait quomodolibet, nullius prorsus simoniaci conscientiã pacare audetem antequam summum *Quatuor gradus dispẽsationis super simonia.* Pontificem vel eius vicarium adierit. Sunt autem dispensationis gradus, super simonia quondam consueti, numero quatuor: quos Diuus Thomas eodem articulo sexto recenset. Erat enim parua dispensatio, magnáq;, maior, & maxima: Parua quidem, vt ad laicorum communionem simoniacus admitteretur: Magna, vt post pœnitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior verò, vt remaneret, in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, vt in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nusquam tamen vsque ad præfecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquam concedebatur. Quin verò, vt illic ait idem sanctus doctor, nullum de dispensatione verbum audiebatur, prius quàm tum temporalium, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facilè dispensatur.

Ad primum igitur argumentum respondetur: Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus meritò huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniæ aduocauit: ne si diœcesani eadem omnes potestate fungerentur, hiatus simoniæ propter dispensandi facultatem patentior fieret. *Ad primũ argumẽtũ.* Ad secundum respondetur, dispensationem super simonia bifariam considerari posse. Vno modo post factum: Altero verò vt fiat. *Ad secũdũ argumen.* Et quidem post factum nullatenus controuertitur quin possit Papa super omnibus pœnis dispensare, simoniacumque in pristinum restituere honorẽ & locum. Atque adeo non solum de fructibus verum & de pretio simoniaco arbitratu suo disponere. Nam postquam crimen in suum est forum delatum, restitutio non est ei facienda, qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquam sic Papa dispensare potest, vt quis rem spiritualẽ pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegium sit & immane scelus: quandoquidem iure sit diuino & naturali interdicta: siue cum alio, siue secum dispensare ausit: immo quotiescunq; spiritualia pretio venderet, tam ipse quàm emens eodem complicaretur simoniæ execrabili vitio. Potest tamen dispensare super excommunicatione & infamia atq; aliis ecclesiasticis pœnis: vt scilicet citrã earum reatum possit contractus simoniacus celebrari. *Dubium.* At verò de restitutione dubium restat, vtrum scilicet si vel ipso vel alio pretium recipiente spirituale conferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum. Et re vera nescio an antiqui patres id confiterentur. *Solutio.* Nam S. Thom. non aliter dispensationem admittit quàm præmissa resignatione spiritualium temporaliúmque restitutione. Quamuis dici posset non esse locutum nisi de legitima dispensatione. Dicendũ ergo, quòd si ea sententia vera sit, quòd iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, non est in Pontificiis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur confiteri. Et fateor quòd nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt suprà hæsitantes insinuauimus collationem illam pretio emptam, atque adeò iniquam, non vsque adeo iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verb. Pontifex ille qui tale patrarat scelus, *Ad tertiũ. Hæsitatio.* Quòd si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sæpenumero dictum est) illius trãslatio dominij iure diuino est nulla. Hinc ergo gradus fit ad solutionem tertij. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firmasit, suapte natura præcipitiũ esse ad simoniacum barathrum. Est tamen hoc Deo *Solutio.* fidendum, q nunquam vel quàm rarissimè in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi per *Caietanus.* mittet. Vitium verò eo ipso quod Papa secum dispenset vt sacerdotium vendat, pariter cum emptore dispenset, vt percipiat, non dico quantum ad culpam, quia non potest, sed vt verus sit possessor: *Ratio Caietani.* Iam q. 5. affirmatiuum eum Palu. contra Adrian. responsum relinquimus. Caiet. verò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet posteà videatur suffragari. Nam re vera ratio quam cõtra potissimum obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cum illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda nisi recta id ratio persuadeat, quæ quidem potius suadeat oppositũ quoniam ex tali præsumptione fieret cõsequens, vt omnes passim adirent Pontificem ad emẽdum sacerdotia: quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa vẽdere: peior tamen esset, si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. *Solutio.* Respondetur autem rationem rectam potius suadere, quòd eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam si sine dispensatione præsumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantum sacerdotium vendere attentaret, verum & iniquiorem adhiberet fraudem, scilicet quòd pretium recipiens nihil conferret: siquidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neque isto modo patentior fit aditus ad symoniam: tum quòd si dispensatio ipso facto non præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse vellet, tam facilè venderet, vnáque expresse dispensaret, quam sine dispensatione venderet. Tum præcipuè, quòd etsi tãta insit in Papa facultas: tamen cùm eius vsus tam sit detestandus, non est de ipso tam malè timendum vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotum concursus.

FINIS LIBRI NONI, DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER DECIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE,

PROOEMIVM.

LIBRVM decimum, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de episcoporum ordine, deq; eorum potissimum in suis dioecesibus residentia polliciti sumus. Nam post quam in septem prioribus in cunctas iustitiæ iniustitiæ que species, quæ illi generi directè substant, absoluimus in tribus subsequentibus, religionis materiam eidem iustitiæ annexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de iustitia & iure, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Non ergo tũ vtilius ac pulchrius, tum etiam ad rem accommodatius colophonem operi adhibere duximus, quam si extremam manum ad Antistitum dignitatem & functionem admoneremus: in quibus sacrosanctum iustitiæ columen super omnes qui Christiana censentur religione eminentissimè promicare, condecet. In quinque ergo membra & quæstiones præsentem librum dispertiti sumus. In quarum prima dignitas institutumque episcoporum quale sit, quóque iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali prouincia adeunda disseritur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispendere, ac dispensare. At demũ in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdem promerentur fructus.

Argumẽtum libri. *Partitio libri.*

QVÆSTIO PRIMA, DE EPISCOPALI INSTITVTO ET IVRE, QVO INSTITVTVM EST.

ARTICVLVS I.

Vtrùm episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria:

INITIVM ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandum est, vt rationem episcopalis culminis perpendamus. Apparet namque præter sacerdotalem dignitatẽ neutiquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum ex eorum functione perpenditur. Functio autem sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi consecratio ac dispensatio, quo nullus sacer actus esse potest maior. *Primũ argumen.* Secundò, Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiem Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autem in ecclesia nemo altior excogitari potest, vtpote qui caput eius est: atq; adeò neque repræsentatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas. *Secundum:* Tertiò: vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, nõ erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari ad quos perinde expeditior foret accessus, cùm quicunque parœciani ad suum Plebanum facillimè accurrerent, qui suas caussas definiret. *Tertium.* In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum seculo scribentis: qui 5. capit. Ecclesiasticæ Hierarchiæ; Pontificalem dignitatem sacerdotali præfert; dicens sacerdotum esse populum purgare & illuminare: pontificum verò hæc ipsa & supra hæc, ipsum perficere. *Dionysius.*

In ingressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos & pontificum gradus, institutũque adeò & functio. Quod quidem, vt de nomine primùm expendamus, ab Hiero. Græcè perito in epistola ad Euagrium, quæ refertur 93. canon. legimus, episcopos superintendentes appellari. *Hieronim.* Ἐπισκοπεῖν namque idem est, quod superintendere. Idémque ait August. super epistolam ad Timo. &; refertur 8. q. 1. cano, qui episcopatum. Quanquam & vis verbi Græci, vehementiam attentionémque mentis explicat: vt idem sit quod inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare. vt episcopum esse idem sit quod in perpetua secula persistere, indefesséque suo gregi inuigilare ac prospicere. *Quid vocabulum episcopus Latinè sonet.* Quocirca vt ad residentiæ obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hieronym. & August. seducat: videlicet arbitratus propterea episcopum superintendentem appellari, quòd cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantum mores intendere, gregémque reliquum eis concredere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. *Augustin* Non enim hoc tantum illud, Super, significat; sed perspectiorem curam vigilantiorémque solertiam, quàm non solum sacerdotibus, verum & toti gregi debent, quæ lõgè maior est, quàm illa quã simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbũ Christi contineret, quo optimum pastorem inde commendat quòd de facie & voce, tũ suas cognoscat oues, tum etiam vicissim cognoscatur ab ipsis? De nomine ergo proprium naturamque episcopi officium & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quàm pastor: hanc enim metaphorã & analogiam Christus toto euangelio consultissimè obseruauit. Quin verò re perspecta non quidẽ solum metaphora, sed proprietas forsan est. nam mentis eruditio morumque institutio verè pabulum animi est. *Episcopi munus idẽ quod pastoris.* Cum multi ergo essent alij præfectorum subditorumque ordines neque regem se neque ducem, quod poterat neque prætorem, neque consulem, sed pastor quod verissimè existebat censeri voluit: videlicet qui rem de cœlo & nomen detulit. Etenim cum illic meridies sit vbi sancte mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur quem vtique meridiem ostendi

sibi sponsa inter Cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse relictis illic reliquis 99. ouibus, centesimam quæ perierat quæsitum ad nos descendisse profitetur. Quare vt pastor fuerat venturus decātatus: Isaiæ. 40. Sicut pastor gregem suum pascet. Ob idque primum eius natiuitatis nūciū ad vigilantes pastores super gregem suum Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenniter assimulauit, qui etiā animā pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur perlistēs rei figura, non in aliā dignitatem vicarium sibi substituit, quàm vt esset suarum ouium pastor. Pasce. n. inquit, oues meas, quo vtique verbo episcopale munus significantissime expressum est. Non ob id modo quod tum cuncta beneficia quæ Antistites suis populis debent, tū & dāna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis quæ in pastoribus & opilionibus insunt germanam habent similitudinē, vt subsequens sermo latissim as luculentius declarabit, verū quod pastorale otium præ cunctis reipublicæ exercitiis pacem ac tranquillitatem supremam: quā Christus mundum docere instituerat, penitissime refert: Regum enim & ducum nomina licet

Pastoris nomen multò rectius cæteris functionem episcopi exprimit.

magistratus designent suopte munere iustos, adeo vt Homeros Regem pastorem etiam esse adstruxerit: tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris vero munus ab omni est tumultu longissime alienū, ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum, ac subinde præ se ferens tum silentiū illud quo suam Christus familiā voluit à terrenis abstractam cælestium negotio vacare: tum & synceram & silentissimam obedientiā quam sine vlla responsatione opes suas Christus voluit suis administris exhibere. Igitur ne præter scopum procedentes, cōsueti moris nostri obliuiscamur, ad

Home: 1. Illiados.

quæstionem vnica affirmatiua conclusione respondetur. Necessariū fuit ex sacerdotibus episcopos

Conclusio responsiua.

institui, qui dignitate, auctoritate, & functione cæteris præeminerent. Probatur, Duæ sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministrandiq́; corpus

Ratio conclusionis.

& sanguinem Christi, quo tota ecclesiastica religio refertur. Altera vero eidem subseruiēs ad præparandum adaptandumq́; populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis doctrinaq́; illuminandum, atque adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quod sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet, sed charactere ipso Christi ad id muneris plenissime pollet vt quotiescunque consecrare tētauerit, verè factū conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimum fuit, iuriq́; naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes vnus in tota esset diœcesi qui totam gubernaret, atque adeo à quo sacerdotalis iurisdictio dependeret: ne videlicet presbyte-

Ratio congruens.

ri quoscunque obuios à peccatis absoluere temerè possent: quod ad facultatem præparandi populum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispertita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis, tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod autē hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si suprà cælestia suscipias inter beatas illas mētes ordines sunt hierarchiæque distinctæ: nempe vt inferiores per superiores illuminentur. Inter quas ideo sunt angeli & archangeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia Deus, qui prima est

Elucidatur conclusio.

omnium caussa, per sublimes cælorum orbes & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politiis necessarij etiam sunt magistratuum ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autem principibus ac regibus subdantur. Sed ecce radicem vnde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia, tum etiam morū probitas: atque adeo auctoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tantæ sacerdotum multitudini suppetere non possunt, necesse ergo fuit tum populo tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende, quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicies, Nam cum tota tribus Leuitica, vt magister Sententiarum in 4 distinct. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque vero omnes pares, sed pater erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta: filij autem eius simplices sacerdotes. Quare aliis ornamentis indutus erat Aaron (sicut modo episcopi) aliaque vnctione consecrabatur, quam cæteri: vt Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi versiculum. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti eius, Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsque ad ima diffunderetur.

Ad primū argumen.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod etsi sacerdotali functione in consectādo sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absolutione a peccatis, ab

S. Thom.

episcopo dependet quantum ad iurisdictionem. Solutio est S. Th. in 4 senten. distinct. 24. q. 3. art. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali, sed

Scotus. Durandus.

solum quantum ad iurisdictionem. Scotus vero eadem dist. art. 2. & Durand. ibidem q. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem, eo quod includit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam vt ca. ex literis. de excessibus prælatorū est, nemo antequam sit sacerdos, in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique ac benedicendi templa, vasáque & vestimenta ecclesiastica, attamen parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus

supra

supra sacerdotẽ habet, non est sacerdotali dignitate præstantius, At quoniam idẽ episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. Ad secundum verò respondetur, q̃ cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atq; Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt Magister Sentent. inquit loco nuper citato, *Ad secundum.* omnes ecclesiæ ministri, scilicet singuli suo ordine Christum secũdum diuersa, quæ gessit repræsentant, illi tamen perfectius: qui secundum altiorem qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo repræsentant ipsum secundum peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verùm & quatenus episcopi etiam secundum id q̃ caput erat institutórque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.

NON satis est nosse episcopum excellẽtiori fungi munere, quam simplicem sacerdotem *Primum argumẽtũ.* sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium supra *Hieronym.* citata: & rursus super epistulam ad Titum: quod refertur 95. dist. can. olim. idem quondam fuisse episcopum, quod præsbyterum. Id quod multis sacrorum testimoniis confirmat. Ait namque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippen. Paul. ad Timoth. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cùm episcopis & diaconibus. vbi præsbyteros (nam in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopus. Quare simul componit episcopos & diaconus. Et Act. 20. Attẽdite vobis & cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum: Postquam, inquit, ob id ipsum reliquisse Cretæ, vt constitueret presbyteros per ciuitates: subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistula 1. Presbiteros cõ presbiter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. Secũdò arguitur: Si Episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atq; adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic differrent. Quod falsum esse inde constat, quod *Secundum argumẽtũ.* tunc plures essent, quàm septem ordines. In contrarium est auctoritas Augustini in epistola ad Hieronymum, quæ refertur 2. q. 7. cano. Quanquã, vbi ait secundum honoris vocabula iam tunc vsum *August.* obtinuisse, quod episcopatus presbyterio sit maior.

Ad præsentis quæstionis intelligentiam prænotandum est, bifariam intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præstare. Vno modo, in eodem genere: nempe intra lineam sacerdotis. *Distinctio.* Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt à diacono in alio genere: q̃a est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archypresbyteri à presbyteris eodem genere quia scilicet vnum eligunt qui sibi præsit. Nec refert q̃ Papa illis an illi sibi eum præficiant. Hieronymus ergo hoc tantum secundo modo, puta in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiorem esse presbyteris: nempe quòd in schismatis remedium factum *Sententia Hierony.* est vt ex presbyterorum numero vnus cæteris præponeretur: qui ideò non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro sua ætate venerandus & colendus. Igitur ne per homonyma & æquiuoca procedamus ordinis nomen bifariam in vsu est. Vno modo, secũdum eius significatus amplitudinem, quo latissimè omnem gradum & dignitatem significat. Dicitur *Nomen ordinis bifariam est in vsu.* enim senatorum ordo, & doctorum & ducum. Vnde Cicero sæpissime alium ordinem appellat consulum: atque alium tribunorum, &c. Altero vero modo per solennem vsum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significandum vnum ex septem sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Secũ *Cicero.* dum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo: hoc est *Prima conclusio.* gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primùm omnium fundamentum habet in auctoritate Dionysij, qui ætatem Apostolorum attigit, Pauloque institutore potius est. Is enim loco suprà citato, de eccl. Hier. c. 5. plane lateq; distinguit ex rei natura inter episcopus ac reliquos sa *Probatio.* cerdotes. Nam ait pontifices integrę sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pontificum itaq; ordo sacratior, primus est diuina speculantium ordinum, idémque & summus & vltimus: quippe in quẽ perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiã omnem in Iesum terminari conspicimus, ita vnamquamq; functionem in diuinum Pontificem proprium. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et apertius subdit secundum aliam trãslationem: Discrete autem huic vltra cæteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniores sacrificationes. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones. Quoniam neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento: sed neq; ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id muneris fuerit sortitus. Vide quam late & diserte explicat differentiam inter episcopum & sacerdotem, idque diuino iure: quandoquidem nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neq; chrismate vti potest, nisi ab episcopo confecto, neque vestibus aut vasis nisi ab ipso consecratis aut benedictis, præter iurisdictionem quam altiorem habet. Quod demum ait diuina lege esse sancitum. Nam vt artic. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis cõfectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Apostolorum

lorum institutæ credantur: Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: *Ratio alte ra pro conclusione.* Ille est censensus distinctus ordo, hoc est gradus, & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum Eucharistiæ ordinata: talis autem est episcopalis gradus: nam ad ipsum, vt dictum est, spectat sacerdotes cæterosque ministros, ac denique & chrismata & templa consecrare: atque adeò & plebem confirmare; quæ quidem simplices sacerdotes perficere nequeunt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus. *Confirmatio.* Et confirmatur hæc ratio: Nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solemnitate dignoscitur. Episcopus autem præter sacerdotalem vnctionem solennius iungitur & consecratur: quasi nouam in sacrorum administrationem potestaté suscipiens. Nam cum sacerdotis solùm inungantur manus ad consecrandum sacramentum, episcopi vngitur caput sicut Aaron: ad denotandum esse caput ecclesiæ suę instar Christi vt proximè Dionysius aiebat. Nisi quòd Christus non solùm hominibus, verum & angelis vniuersæq; creaturæ ceu caput perfectus est. *Tertia ratio.* Tertiò id arguitur: Episcoporum status, status est perfectionis, longè altior, quàm monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquæ legis: nam dignitas Aaron diuino iure excelsior erat q̃ reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas non ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de caussa opus habebat aut vestis aut vnctionis differentia, sed ratione spiritualium functionum. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quamuis ordine tunc episcopali non polleat, vt habetur cap. suprà citato, ex literis de excessi. præla.

Vltima cõclusio. De altero verò ordinis significatu controuersum est inter doctores, vtrum episcopatus sit ordo, hoc est sacramentum. Partem affirmatiuam credit Durand. in quarto Sententiarum. distinct. vigesima quarta. quæst. quinta. Et eadem distinct. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Contra quos statuitur posterior conclusio: Episcopatus non est ordo, qui septem sacramentis connumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsq; ad sacerdotium, subdit: Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt episcopalem, &c. Eandem sequitur Magister Sententiarum eadẽ distin. 24. ac D. Thom. ac reliqui eius interpretes. Et ratione cõprobatur. Episcopus nullũ recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum. Ergo cum in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus nõ est ordo. Probatur antecedens. Quoniam si talem reciperet characteré, aut esset minor sacerdotali aut maior, non quidem minor; nam eiusmodi characterem functiones omnes sunt administratrices in confectione sacrosancti sacramenti: vt in diacono patet, & subdiacono. Episcopus autem de sua natiua ratione non sic administrat sacramenta. Neque vero esse potest excelsior character respectu eiusdem qui sacerdotalis est. *Secunda ratio.* Quoniam conficere sacramentum quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmen, quo omnia referuntur sacramenta. Secundum hunc adhibet D. Thom. argumẽtum loco citato. *S. Thom.* Natura sacramenti est, ꝙ à præcedenti quantum ad eius necessitatem nõ dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nam vt iam antea dictum est, consecratio episcopi, antequam sit sacerdos non valeret. Hoc autem argumentum Scotus in 4. dist. 24. eludit potius, q̃ impugnat. *Solutio. Scotus.* Ait quippe inde ꝙ episcopatus sacerdotium prærequirat, argumentum potius sumi quod sit perfectior. At vero hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hic disputamus, sed de natura sacramenti ostẽdimus inde non esse sacramentũ, ꝙ alias etiam absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida: *Refutatio.* sicuti consecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum imprimit characterem: vt di. stin. 53. cano. solicitudo. & extrà de clerico per sal. ordina. ca. vt iuæ literæ decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiæ, ꝙ sacramenta ordinis in sabbato conferuntur, episcopus verò, tanquam legitimus eius sponsus, die dominica consecratur. *Postrema ratio.* Est ergo opinio hæc, vt dictum est: non modo D. Tho. sed Alexand. & Bonauen, & omnium communis. *Alexan. Bonauent.* Scotus vero loco citato ait Canonistas cõtrarium tenere propter hoc argumentum: ꝙ nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc nõ restat quid aliud sit, quam iurisdictio: iurisdictione autem quicunque priuari potest: quandoquidem propter crimen hæreseos atq; alia, priuatur sua ecclesia episcopus. *Argumentum Scoti.* Et quidem Scotus deuinci hac ratione videtur. Annuit enim concedere, quod si non sit sacramentum, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictio. *Solutio.* At verò profectò nulla est rerum consequentia. Immo quamuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quædam & facultas indelebilis, atque ab episcopo inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restituatur. non opus habet denuo consecrari. Sed & Durand. quoq; eadem distinct. q. 5. alia via negat hanc nostram conclusionem. *Durand.* Concedit inquam episcopatum sacramentum esse non quidem à sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaque simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterem sacerdotalem, non tamen est omnino completum & perfectum: *Argumentum Durãdi.* Et subtexit exemplum, quòd sicut confectiones corporis & sanguinis vnũ constituunt perfectum sacramentum, ita consecratio sacerdotis & consecratio episcopi. Quare subsequenter conficetur episcopatum characterem imprimere perfecti completique sacerdotij. Argumentum autem, quo sibi hoc habet persuasum est, quòd pariter, immo perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistiæ, quàm diaconatus aut subdiaconatus cùm ministros ipsos instituat. *Solutio argumenti facti.* Ex quo concludit esse perfectius sacramentum. Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenuè dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria & accessoria, quæ ideo non constituit vna cum illo verum sacramentum, neque est pars integralis eius. Nec vero est intellectu facile, duos imprimi sacerdotales characteres: alterum simplici sacerdoti,

dori, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi, verum ergo est sacramentum. Requiritur enim amplius, quòd sit potestas ad id proximè pertinens: nempe quòd eius functio sit, vel missæ celebratio, vel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autẽ episcopi non est eiusmodi, sed instituere ac præparare ministros. Quòd si contra rursus arguas: Episcopus, quatenus episcopus, aliqua sacramẽta confert, putà ordines: quę non posset inquantum sacerdos: ergo eius propria potestas est sacramentum; quoniam potestas in vnum sacramentum, sacramentum alterum est. Negatur consequentia: sed solum concluditur, quòd episcopalis potestas sacramentum sacerdotale præsupponat. Nisi enim esset sacerdos, nequiret ordines conferre. Porrò autem Altissiodorensis non solum eodem, quo Durandus inclinat, verùm vlterius progressus ait, quòd archiepiscopatus est etiam sacramentum distinctum ab episcopatu: qui ideo in art. seq. in disputationem est accersendus. Per has igitur conclusiones conciliantur iura, sanctorúmque asserta, quæ variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in episcopum ordinari, non ita propriè intelligas atque ordinantur sacerdotes. Atque id pariter, quod 21. distin. can. cleros, ait Isidorus, quòd scilicet ordo episcoporum quadripartitus est. Sed tamen, vt in priori conclusione asseruimus, nil est cur cuncteris verè vocare ordinem: tametsi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent: vt Hugo de sacramentis suprà citatus. Et Magister Sent. lib. 4. dist. 24. vbi extrà numerum sacramentorum ait, Sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Obiectio. *Solutio.* *Altissidiorensis opinio.*

Ad primum igitur argum. respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quòd episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse cæteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit quòd Alexandriæ à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium presbiteri semper vnũ ex se electum, in excelsioremque gradum collocatum, episcopum nominabant. Et subdit exemplum, vt diaconi eligunt archidiaconum. Tametsi Hieronymum non planè intelligam, quandoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicem, vbi distinctionem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiæ, vt in fine eiusdem citati ca. olim, ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidem episcopos consuetudine magis quàm dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam: cum tamen citatus suprà Diony. iam tempore Apostolorum diuina lege adstruxerit episcopum à simplici sacerdote distingui. Quin verò Augu. in lib. de Hære. Arrianos inquit ea fuisse infectos, quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tam infami notã verba Hierony. inurenda sunt: nam ipse, quocunque id iure factum sit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentius August. atque alios sanctos patres auscultare debemus, quòd illa realis differentia ex institutione diuina per Apostolos originem traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hierony. affert, respondetur, hoc inde tantum concludi, quòd olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erant, vt tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaque vtrunque erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates. Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundum amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramentum.

Hugo. *Magist. Senten.* *Ad primũ argumẽtũ.* *August.* *Hierony.* *Ad secundum argu.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

POSTQVAM visum est episcopalem dignitatem à sacerdotali suopte instituto differre explorare consequens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse, nam Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopum consecrare, quod episcopo non nisi ex commissione videtur competere, vt patet e. Quod sedem. de offi. iud. ordi. vnde & pallio vtitur, quòd episcopo non est indultum, ergo specie differunt. Secundò: Papa saltem dignitatis specie cæteris est excellentior, quandoquidem Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiam si fuerit alias episcopus, in Papam consecratur, singularique Tiara vtitur. Quocirca distin. 21. ait Pelagius Romanam Ecclesiam non Synodicis cõstitutis cæteris ecclesiis esse prælatam, sed euangelica voce Domini Saluatoris nostri primatum obtinere. Sed in contrarium est, quòd in iis quæ ad confectionem corporis & sanguinis attinet, nihil potest vnus episcopus quòd singuli non possint: vt patet in ordinum collatione atque in ipsorum mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostien. Consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur.

Primum argumẽtũ. *Argu. 2.*

Quæstionis huius duo insinuantur mẽbra. Primum de episcopalibus officiis & functionibus. Atque alterum de ipsorum distinctione: quippe quorum posterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersæ functiones quæ ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiares & propriæ. Is enim suprà artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Immo verò ante designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesiæ: Omnes ergo functiones quæ pascendo gregi accommodantur sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis communis est, pares & æquales. Sed ais, nunquid non & Plebani sacerdotes suarum sunt etiam parœcialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem. Haud tamen vndequaque absoluti &

Prima conclusio. *Scrupulus.* *Solutio.*

perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorũ officia rationis suæ dignitatis incumbunt, sed quædam. Ad cuius intellectum notandum primum pastoris officium esse vitam præbere gregi, eúdémque alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanque id potissimum fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per pœnitentiam sanamur: &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt vitam prorsus necessaria & congrua, incumbit cuicunque plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, pœnitentia, & sacra vnctio. & præterea benedicere sponsos. Attamen ordinare ministros incumbit episcopo: & præterea ob vberiorem copiam Spiritus sancti confirmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primùm incipit pastorale officium locupletius ac perfectius esse in episcopo, q̃ in plebano sacerdote: tum scilicet q̇ sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiam, q̇ quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo concessa habent. Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum.

Pastoris officium.

Ad officiũ pastorale pertinet docere populum.

Huius autẽ functionis duo sunt gradus. Alter, illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc propriè parœcianis sacerdotibus curam gerentibus animarum incumbit. Quare profectò huius muneris, vbi grandis est negligentia, peccatum est illis mortale. Tenentur enim plebem Articulos docere fidei & Decalogum. Immo verò & orationem Dominica: illá videlicet, quæ pœnitentes, an sciant, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisque quidnam sibi credendum quidque agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacrá scripturam propalare, ac morum probitate gregem imbuere & instituere. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui ideo in consecratione, tradito euangeliorum libro sub forma præcepti dicitur. Vade & prædica populo Dei. Tertium, quod ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc planum est, q̃ sit in quolibet episcopo plenaria, nisi sit per Papam coërcita: in plebano verò nulla est, aut q̃ tenuissima. Potest enim plebi, vt statis temporibus sacra audiat, sacramentáque suscipiat, præcipere. An vero excommunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulo inferius dicemus. Et per hæc intellectus est capiendus doctrinæ Dionysij suprà citati, distinguentis tres hierarchias, hoc est sacri principatus actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. quorum primum ait ad Diaconum pertinere, secũdũ ad sacerdotes, tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare: vt triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an vellent vitam pristinam deserere, erroréſque abiurare, & sic separabat illos qui baptismo digni erant ac alijs. Sacerdos verò fidei catechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat: vbi per gratiam gratum facientem illos illuminabat: sed episcopus confirmabat: hoc est gratia perficiebat. Deinde autem ipsorum prædicatione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos peramplius ad diuinum amorem inflammabat, in quo Christiana perfectio consistit.

Gubernatio & correctio ad pastorem spectant.

Explanatur Dionysius.

Haud ergo negandum est, quin sacerdotes plebani curá verè gerant animarum, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactam rationem, veréque sint pastores. Perfectum tamen absolutúmque nomen solum congruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine admonetur. Per hæc subinde fit etiam liquidum, quemadmodum episcopi omnes sint ac soli qui propriè loco Apostolorum successerunt, eorúmque funguntur vicibus, vt habetur can. in nouo, distin. 21. & cano ecclesiæ principes. dist. 35. id quod can. quorum vices, distin. 58. auctoritate Augu. fulcitur, inquientis: pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres missi sunt Apostoli pro Apostolis filij nati sunt episcopi. Ad huius tamen intelligentiam, notandum est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum cõsistit: vt D. Thom. super illud verbum Pau. 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primò Apostolus, aduotauit: videlicet auctoritatem gubernandi fidelem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertiò; potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, secundùm illud Luc. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur, vt eos qui verbum susciperent, gubernarent: secundùm illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati; tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorum orbem potestatem haberent, Episcopi verò non, nisi in suas diœceses, sed solus Papa qui substitutus est Petro, vniuersalem tenet iurisdictionem. In secunda autem eiusdem potestatis virtute, quæ est prædicare fidem, gradus sunt dignoscendi Apostoli nanque eousque illa pollebant virtute, vt (quod in sua 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum: quidquid ipsi prædicarent, eo quòd ipsi id assererent, fides esset: vtpote qui cum organa essent per quæ Spiritus sanctus loqueretur, non opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in ecclesia post Apostolos & Euangelistas non permansit. Potest quidem Papa & Consilium articulos fidei explicare: sed tamen eos, qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: vtendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò sine scripturæ perscrutatione à Spiritu sancto mouebantur. In singulis vero episcopis neq; ista quæ in Papa & concilio est facultas, inest, sed tantum prædicandi, interpretandi, amplificandi, persuadendique ea quæ Christus per se pérque Apostolos docuit. Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modo est atq; in Apostolis extitit: quia non eadem est prorsus necessitas. Quanuis vbi ratio id fieri modo exigere, nó haberet Deus manum occlusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem, & eam, quæ est parœcianorum sacerdotum. Et ideo, vt ca. in nouo. suprà citato legitur, vt episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9. legitur elegisse, successerunt, sic & reliqui

Sacerdotes plebani verè sunt pastores.

Soli episcopi successerunt loco Apostolorum.

Tria in quibus ordo Apostolorum cõsistit. D. Thom.

Facultas faciendi miracula non est perinde modo in Ecclesia atq. fuit in Apostolis.

reliqui sacerdotes parœciani successerunt 72. discipulis: quos, quia messis multa erat in auxiliū episcoporum idem Christus suffecit: vt Luc. 10. legitur: nēpe vt eorū essent auxiliares ac ministri. Quare de lege cōmuni episcoporū est in ecclesiis parœcialibus presbyteros instituere, vt legitur c. Sicut. 16 q. 7. Sed rogas nunquid & prædicare plebanis etiam cōuenit, & aliqua iurisdictionis imago? Respondetur, prius de prædicatione certum est nihil amplius eis ex officij necessitate incumbere quam doctrinam: vt dicebamus, Christianam populo necessariam docere. Verum verū sit salutare consilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum concilium prolatum, & prima fronte sic nonnullis patribus apparuit, sed non defuit, qui vt sententia pensiculatius agitaretur, supplex orauit: à qua postea decernenda supersessum. Est enim vero vt decorum & salutiferum est illis parœcialibus sacerdotibus, qui verè Theologi sint id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est, Theologiæ ignaris id committere, iam enim & eo miserabili loco iacet ecclesia vt in animarum cura committenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio, præterquam quod neq; proprij plebani suas ecclesias administrant, sed per vicarios id faciunt, vix Latinè scientes: nempe per eos, quos quàm minimo possunt pretio cōducunt. Adde quod in aliquibus quas lustraui prouinciis, illi sunt plebani: qui cum neq; de limine Theologiam salutauerint, tū Latinè & forte Græcè deturgentes, putant feliciter prædicare posse. Et isti sunt, qui pestilentiores disseminant errores. Salubrius ergo populo est, eiusmodi concionibus carere, quam infici. Ad secundum interrogationis mēbrum respondetur: In sacerdote secundum suam propriam auctoritatem nullā existere vim coactiuam, quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationē quæ pœna pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate, solius est episcopalis muneris: vt habetur 24. q. 3. cano. corripiantur, & apud D. Th. 4. sent. distin. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtum & rapinā, pro quibus, inquit, concessum est à iure, vt possit parœcianus sacerdos excommunicare. Iā tū nō est in vsu concessio illa. Est nihilominus peccatū inobedientiæ, illi non parere in iis, quæ supra diximus iure posse præcipere: nempe vt festa ecclesiastica celebrent, & statis temporibus sacramenta suscipiant, & doctrinam ecclesiasticā discant. At nisi adsit contemptus, non est mortale aliud nouū præter transgressionē ecclesiastici præcepti. De officiis functionibusque episcopalibus plura hic essent eademq; scitu perutilia adhibenda: sed vsque ad q. 3. ea duximus reseruanda: vbi inter tractandam obligationem, qua episcopi tenentur in suis ecclesiis residere, cōmodius differentur. Posterior conclusio: Episcopales dignitates quāuis Archiepiscopum & patriarcham, immo & summum ipsum Pontificem commemores, non sunt specie diuersæ, sed solo iurisdictionis ambitu aliæ aliis superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, vt suprà cap. an. cleros. 21. distinct. citatum est quod episcoporum ordo quadripertitus est. Nempe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitas, atque episcopos. Est enim patriarcha, patrū summus atq; princeps: archiepiscopus verò, episcoporum princeps. Nam ἀρχὸς Græcè, idem est quod princeps. Metropolita, qui certis ciuitatibus circunscriptam habet iurisdictionem: episcopus verò, qui vnam regit cathedralem ecclesiam. Iam verò metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ verò, vt Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Immo & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait lib. 4. c. de ordinibus. Altissiodoren, saltem episcopalem & archiepiscopalē, (nā de aliis non meminit) verè esse sacramenta eadémq; distincta. Nam vt argutū primo loco est, vt episcopus sacerdotes atque alios ministros ordinat & consecrat, sic & Archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum: Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quātum ad id quod ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobatum est. Cæterum, & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nam quidquid pōt Archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diœcesi, etiam episcopos consecrare & Papa. Et quamuis hoc faciant forsan ex commissione, hoc accidit propter iurisdictionis defectū, nō autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non pōt sacerdos quemquam absoluere cum virtute characteris quoscunque posset indiscriminatim. Et per hoc solutum restat eius argumentum. Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie cæteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Hostiē. ipsum consecrare consueuit. Neque quidpiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum, quatenus ecclesiā repræsentabant, caput erat: tametsi quatenus erant Apostoli, essent pares: vt canon. in nouo, supra citato habetur, distinct. 21. Neque verò quatenus episcopi ordinati ab ipso fuere, sed à Christo constituti. Præeminent ergo episcopi sacerdotibus alterius dignitatis genere: Papa vero episcopis in eodem genere: sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter prius dictum est. Tibi dabo claues regni cœlorum: Matthæ. 16. licet postea Ioan. 9. omnibus datæ sint: eique peculiariter dictum est, Pasce oues meas: licet in ipso cunctis sit episcopis dictū: qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maximè, vt Christus suā potestatem vni committeret capiti, vt tota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

Quæstio.
Solutio.
In sacerdote nulla existit vix coactiua quantum ad forū iudiciale sit eius modam auctoritatem species.
Postrema conclusio.
Altissiodorensis.
Probatio assertæ conclusionis.
Ad secundum argu.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

Primũ argumentum. POST hæc tandem vt hæc tota quæstio absoluatur, Quæritur, vtrũ episcopi sint iure diuino instituti? Apparet enim aliter res habere. Primum, quia præter Apostolos nemin&ebar; legitur Christus instituisse episcopũ: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant: vt patet de Timotheo & Tito, quos Paul. constituit, ergo pariter episcopi non debent censeri iure diuino creati: sed à Papa iure positiuo, penes quem diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse. *Secundum.* Secundò, id confirmatur facto ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicens. Pasce oues meas. Ac si dixisset. Tibi summam rei huius concredo: tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone: ergo episcoporũ institutio non Christi, sed Petri est, eiusq; successoris. Vnde vox illa ipsius in 1. eius cano. c. 5. *Paulus.* Pascite, qui in vobis est, gregem: non diuina, sed humana, nempe Petri præceptio apparet. In contrarium est illud Pauli Act. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiã Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Constitutũ quidem suprà reliquimus, dignitatẽ episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretam. Desideratur autẽ quã maximè ad rei præsentis elucidationẽ, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cum Papæ sit episcopos eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, vt inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eluderéq; rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiæ ius fulcitur, nõ alio se protegunt, æneo clypeo, quam quòd aiunt non à Deo immediatè, sed à pontifice episcopos fieri. *Catharini fundamentum ad inficiandam residentiã.* Sic. n. quidam coarmauit sese in defensionẽ, vt ipse arbitratus est, episcoporum: videlicet vt eos à iure diuino residendi liberaret: vt q. 3. fusius luculentiusq; patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cum nullus à Deo immediatè fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere diœceses & particularia ouilia, & imponere curã. Multáq; alia id genus subdit, quæ illic amplius differemus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserendæ & irroborandæ: vtpote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis comminisci quis potest episcopatus particulares nempe summo Inferiores, non esse de iure diuino. Vno, quòd dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta, veluti sunt sacramenta, sed à Papa, vt est quadragesimalis abstinentia, particulariumq; obseruatio festorum, & annualis confessio. Altero verò, quòd eorum electio, quæ per pontificem fit, non sit diuina, hoc est de iure diuino, quorum vtrũq; est apertè falsum. *Prima conclusio.* Sit ergo prior conclusio: Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quam Christus ore suo propriu fecit: hæc iam satis in superioribus est demonstrata. *Ratio conclusionis.* Christus enim ipse Apostolos elegit, cui muneri annexa est episcopalis dignitas, puta Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, non in tẽpus instituit, sed vt perpetuo in ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseuerat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubium venire potest: quandoquidem Christus ecclesiam fundauit perpetuo duraturã, perpetuoq; pastu gubernationisque adminiculo indigentẽ: cui adeò in singulis prouinciis fides morumq; norma perpetuo esset elucidanda. Non ergo in tẽpus sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. *Ratio altera.* Huc secũdò accedit testimoniũ Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos quosdam aũt Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus oẽs in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimùm, vt dictum est, censent: ergo illi necessarij sunt in ædificationẽ corporis Christi: atq; adeò à Christo instituti sunt, vt quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. Tertiò: Sacerdotiũ Euangelicũ præstantius est Musaico, plusq; adeò necessarium: illud aũt in pontificẽ & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutũ est: ergo & nostrum sacerdotiũ, in quo episcopi sacerdotibus præferuntur, à Christo est vsq; ad finem mundi institutũ. *Tertia ratio.* Id quod Paul. ad Hebræ. contestatur dicẽs Translato sacerdotio, necesse est vt & legis trãslatio fiat. Nisi quòd cùm sub illa lege vnus dũtaxat populus vnaque tantum synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontifice: ecclesiæ verò Euangelicę in totum orbẽ latè patenti quàm plurimis. *Quarta ratio.* Id etiã quarto ratione patet, Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus, fundamentum neminem posse aliud ponere quàm quod positum est, quod est Christus Iesus, non solum personam designat, verum & eius leges & politiã. Vnde ad Petrum ipse ait: super hanc petrã ædificabo ecclesiam meam. Ad fundationem autem ecclesiæ nõ solum necesse erat fidem sperãdarum rerũ, quo ceu in scopum tendendum nobis erat, docere & leges illuc ducentes condere, verum & magistratus instituere, qui ecclesiam secundum easdem leges gubernarent. Qui quidem non alij sunt quam episcopi, qui secundùm verbum August. pro patribus apostolis nati sunt nobis filij: ergo episcopalis functio institutio Christi est: alias non satis firmiter fundasset ecclesiam. *Quinta ratio.* Quinto: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt, Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorũ ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum, quin Christus non solum Papatum, verum & dignitatem episcopalem, quæ latissimè ad omnes Antistites patet, instituit. Sextò: Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodẽ auctore Christo instituta

tuta est. Septimo Episcopalis dignitas inter carismata numeratur, quibus Christus sponsam suã ec
clesiam dotauit. De quibus nimirũ ait Paul. 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autẽ *Septima*
spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operum sunt, idem *ratio.*
verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ec *Paulus.*
clesiæ donatũ, secundum verbum Pau. 1. ad Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est: quæ da-
ta est per prophetiã, cũ impositione manuum presbyterij. Postremo deniq; id confirmatur: Cùm Pa
pa episcopum eligit aut cõfirmat, non magis instituit episcopalem dignitatem, quám instituitur Pa
palis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandem dignitatem applicatur. Accedit tum demum &
Pius Papa, qui canon. oues. 6. q. 1. contestatur hanc veritatem, dicens, quod episcopos Deus sibi oculos *Postrema*
elegit, est ergo certo certius. & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euidentius, Christũ in- *ratio.*
stituisse dignitatem episcopalẽ, quæ modo in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignem ma *Pius Pap.*
gistratum in arbitrio Papæ posuisse, vt ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in 4. dist.
24. omnésq; iuris canonici interpretes, qui id ipsum confessissimum habent. Qua vtiq; ratione Pau
lus non hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac de
mum sacerdotes, existimandos docet. Sic. n. inquit nos existimet homo vt ministros Christi & dispẽ
satores mysteriorum Dei. Cùm Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nihil aliud
faciunt q̃ cen Xpi ministri, Dei misteria dispensare. Hanc ergo conclusionem tã multis duximus as-
serẽdã, non quod vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertius innotescat asser-
tionis illorum quos suprà citauimus: in quibus est Catharinus, qui aiunt episcopales functiones eo *Secunda*
rumq́; obligationes ad residendũ ob id esse de iure duntaxat pontificio, quod Papa est, qui illos eligit *conclusio.*
applicatq; ad suas singulorũ ecclesias. Cuius contraria impræsentiarum asseritur talis cõclusio: Epi-
scoporum electio, atq; adeo obligatio ad suã exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui *Torrensis.*
hanc conclusionem, quamuis verã, non satis ex suis principiis deducunt: quorum est Torrensis ille
alioqui non pœnitẽdus auctor, quem suprà lib. 8. citauimus: qui quidem plus inferũt, quam veritas
permittat. Existimant inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quod fiunt
à Papa, quatenus est ecclesiæ minister. Quæ profectò caussa ad colligendum non satis est firma. ne
que exemplũ quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quod sicut baptiza-
tio, quæ fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quã facit Papa.
Sed possent qui contrarium defendunt, hoc pacto rationem hanc debilitare: Christus Papæ & Cõ
cilio non modo administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatẽ tradi-
dit nouas condendi leges & ritus. Qui re obseruatio quadragesimæ festorumque multorum merẽ
sunt positiui iuris, nempe pontificij. Et idem merito censeri solet de consecrationibus Ecclesiarum,
altariúq; ornamentorum. Quocirca nulla est collectio hæc, si in vniuersum fiat. Pontifex quasi Dei
minister hoc aut illud facit, ergo est de iure diuino: nisi antecedenti adhibeas illa facere tanq̃ insti- *Bifariam*
tutionem ipsius Dei, vel q̃ Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verbotenus traderent. Quocirca ceu *intelligi*
fundamentum huius posterioris conclusionis priorem antejecimus. Est aũt prius nostra nobis ex- *potest epi-*
plicanda cõclusio: Episcoporũ enim electiones esse de iure diuino, bifariàm intelligitur. Vno modo *scoporum*
in genere, quod singulis ecclesijs secũdum ecclesiasticã diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo, quod *electiones*
hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidem in hoc secundo sensu notum est, hanc huius personæ *esse de iure*
electionẽ non esse de iure diuino eo pacto quo electio Matth, ac subinde Pauli: sicuti aliorũ Apo- *diuino.*
stolorum fuit à Deo facta sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelli- *Probatio*
genda est conclusionis veritas: quæ quidẽ facilè ex præcedenti sic colligitur: Deus Dei minister id *conclusio-*
quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda: cũ aũt Papa episcopum *nis.*
confirmat & consecrat, alicuiq; attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit,
quodq́; ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidem præmissa superiori cõ-
clusione satis est demõstrata. Prior verò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptiza-
tio namq; & sacramẽtalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediatè (vt isti loquũ-
tur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, quod Christus illa instituit, eiusq́; nomine fieri sic ac dispẽ
sari iussit. Et hoc est, quod Paul. in priori ad Corint. epistola admonitum esse curauit, vbi illa suggil
lat diuersa symbola. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, &c. Nunquid Paulus crucifixus est
pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infrà c. 3. Quid igitur est Apollo? quid verò Pau-
lus? ministri eius cui credidistis: & vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: sed
Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispẽsat. Et pariter om
nino de episcoporum electionibus censendum est, patiq; modo nos docuit Paulus loqui. Sic. n. lo-
cis supra citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alio verò pastores & doctores &c. Et alibi:
Attendite vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cùm Exodi vigesimooctauo, Deus
Moysi iusserit, dicens: Applica ad te Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi: nũquid pro
ptereà quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuò fit consequens non fuisse diuinã?
Nónne & de episcopis qui à Pontifice summo creantur, assertio vera est, quòd sint serui, quos Dñs
constituit super familiã suam. Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deũ
loquens. Sit fidelis seruus & prudens, non quem ego aut Papa, sed quem cõstituas tu Domine sup
familiã tuam: vt det illi cibũ in tempore opportuno: & exhibeat omnem hominem perfectum. Hęc
est enim episcopalis functio perfectionẽ tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo ar-
gumentum est. Electiones episcoporum distributionesq́; ecclesiarum per Pontificem fiunt: ergo
id non est de iure diuino. Enimuero cum Christus permansurus nobiscum non esset in æternum,
vt nos

vt nos in exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem bis in hoc misit, vt intima mētis tantō motione ecclesiæ assideret, fieri nequiuit aliud, quàm vt quæ Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberēt. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionē Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentariis super Isai. adnotauit Hieron. inquiēs ordinationem nō tantùm precibus, sed manus impositione perfici, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt immediatè eiusmodi electiones per pontificē fieri, æquiuocatione laborare. Immo verò secundum Philosophum lib. 1. Posteriorum Analyticorū, illa caussa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediatè huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamen esto caussa secunda dicatur immediata, eò ꝙ inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dū quis baculo mouet lapidē, baculus dicitur immediatè tangere lapidē: nam & hoc quoq; pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio. Quidquid Papa immediatè faciat, cōtinuò excludere à iure diuino: tunc scilicet, quando Deus qui illud instituerit & fieri præcepit, & tanquam primus auctor charismata potestatēq; confert veluti episcopo, vsu venit qui eligitur & cōsecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sitne id quod Papa facit de iure humano: nempe, vt suprà dicebā, sitne institutio ecclesiastica per potestatē à Deo traditā nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. Et quo tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quæritur: Cū episcopus ex Papæ cōmissione aliū eligit & consecrat, vtrū illa electio & consecratio censeatur Papæ an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin sit potius Papæ delegātis quippe cuius auctoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicēdum ꝙ cum Papa eligit, vel cōsecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi affectus esset Papæ, posset quidem eū illa priuare: vt potest, cum eum deponit ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quidquid Papa post consecrationem attentet non potest dignitatē illam auferre: perinde ac si character esse sacramentalis. At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quāuis electio in genere sit de iure diuino, nihilominus hæc nōæ fit huius personæ, nō fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit vt electiones simpliciter dicantur de iure positiuo. Id quod inde confirmatur ꝙ sicut multi regnant: vt Deus per prophetam conqueritur, & non per ipsum: ita Hieremiæ 23. lamentatur, ꝙ pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Euangelio ꝙ intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde: qui ideo nō Dei numine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeo non diuino iure, sed humano. Ad hoc respō. aliud esse ius, aliud iuris vsum. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vsus autem est exercitium quod in facto consistit: & hoc relinquitur prudētiæ & iudicio eligentium & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat claue contra iura errante, vt puta ꝙ irregularis non eligatur semper iure diuino confertur. Quòd autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vsu humano: ex quo procedere contra Dei voluntatē pōt electio mala. Atque in hoc, de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent inquam nos inde seduci, quòd ex eo quod Episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodem fieri iure. Hæc aūt non nostra est fallacia, sed sua: qua ex eo ꝙ vsus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiant quæso Leonem Pontificē in sermone de assumptione sua. Dignatio inquit, cælestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambrosius in pastorali, contra eos qui pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus: sed tamen per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiā. Episcopus initiat ordinē, & Deus tribuit dignitatem: Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitiū, quod ei creditur, cur Deo totū negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur; Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit, vt ne de nomina disputare videamur, dicimus ꝙ quidquid potestatis Papa eligēs confert, iure diuino Deique nomine confert. atq; adeò quidquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptū est existimādū. Exēpli gratia. Cum consecrator ait: Accipe Euangelium, & prædica populo tibi commisso. Illi contrarii nobis auctores vocē esse aiunt nō Dei immediatè, sed Papæ. Quare ordinatus, inquiūt, Episcopus arbitrio Papæ id exequi tenetur: vt si Papa voluerit, ne ille resideat aut si nō curauerit vt episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputādum est, nō aūt episcopo. Atq; in hoc puncto status litis consistit. Ecquis aūt hoc ferat audire? Ecquis inquam, vllo modo ambigere queat, quin vox illa perinde habeat, ac si illā Christus proprio ore protulisset? quandoquidem qđ ipsissimus instituit, iussuq; suo ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare, diuinoq; subinde id iure sibi imperari. Nam retrocedamus paulò ante in consecratione. Cum ait cōsecrator. Accipe baculū pastoralis officij, vt in corrigendis vitiis piè sæuias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nōnne Dei? Nunquid non ipse est qui per suū ministrum illā cōfert potestatē & charismatis donum quod ipse instituit? Vide quēadmodum id planissimè subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namque qui consecrat. Creator & cōsecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis: Tu Domine emitte tuā benedictionem super hunc anulū, vt quicunque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in virtute cœlestis defensionis ad æternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precationē annuerit. Accipe anulum fidei, scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei, sanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numer. vndecimo, fit notius. Iussit enim Deus Moysi dicens:

Congrega

Hierony.

Deus immediatè facit episcoporum electiones.

Ratio altera adidem.

Cógrega mihi septuaginta viros de senibus Israel &c.& auferam de spiritu tuo, tradámque eis vt sustentent tecum onus populi,& non tú solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quòd aũt ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum quòd donum Moysi collatum curtandum esset, sed quòd de eodem spiritu quo illum donauerat donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idẽ genus gratiæ confertur omnibus episcopis. Vnde consecrator, Propitiare, inq̃t, Domine supplicationibus nostris:& inclinato super hunc famulum tuũ cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutẽ. Ex his ergo fit planè consequens, Episcopum non Papæ, sed ipsissimo Deo fidem suam obstringere. Quare facta electione, non Papę, sed ipsi redditurus est animarũ rationem sibi commissarum. Ecce in quo veritas ab eorum opinione quos hic redarguẽdos duximus, distat, & quo quæstionem præsentem perducere constituimus: Videlicet electionem quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere tenetur in sua ecclesia,& alia exhibere perficeréque munera quæ suæ pastorali dignitati incumbũt. Atq; adeò hinc sumendum nobis restat initium quæstionis tertiæ de eorum residentia.

Ad primũ argument.

Ad primum igitur arg. eorum quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur: quòd etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa:& singulariter Petrum sub pastoris nomine: tamen cũ eandẽ auctoritatem, vt dictum est perpetuo permansuram fundasset, eo ipso facto in Apostolis,& singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq; ꝙ Petro dixit, Pasce oues meas: cũctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit: nempe vt eo ipso quòd quisque creatus esset, idẽ sibi datum diuinitus præceptũ intelligeret. Ad secundum respond. proptereà singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, quòd quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constituebat. Quocirca sicut illi peculiariter permissæ sunt claues regni cælorum, Matthæ.16. quas postea Ioan.9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioan.20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro conscientiæ: sic hoc quod ipsi dixit, Pasce, cunctis falsus est. Ad aliud autem verbum eiusdem Petri, Pascite qui in vobis est gregẽ Dñi: negamus Catholicè idémque firmissimè vocem esse præcipuè Petri. Immo id nomine Dei admonuit. Quin verò mirari satis istos nequeo qui contrarium putãt: videlicet vocem esse perinde à Petro prolatã ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiam ꝙ sua esset ordinatio & præceptio. Cùm planum sit ac perspicuum ceu diuinum organum esse locutum: perinde nimirum atq; Paulũ vbi aiebat: Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit. Consultò nanq; dixit, Pascite gregem Domini. Nam si oues sunt Dñi, cuiusnam pastores nisi Domini,& cuius præcepto pascere tenentur, nisi Dñi? Vnde Hiero. ad Nepotianũ:& refertur, distin.95. cano. esto, Petrus secundum Dñi pręceptũ illud dixisse.

Ad secundum.

QVÆSTIO SECVNDA, DE EPISCOPATV OPTANDO, INEVNDO, ET CONFERENDO.

S.Thom. 2. 2. quæst.185.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat episcopatum appetere.

Primum argument.

CONSTITVTO ergo quidnam sit, quoque iure dignitas Episcopalis fuerit instituta subsequitur secundum rerum ordinem eius desiderio, optatione que & collatione sermonem subtexere. Et ne D. Th. honorem quem hactenus detulimus, adimamus: nempe vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis est quæstio eius 185. secunda secundæ. Arguitur enim quòd desiderare affectaréque Episcopale munus, sit non modò licitum, verùm & laudabile. Ait enim primum omnium Paulus 1. ad Timot.3. Qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat: desiderium autem boni operis, dignum est laude: ergo & Episcopatum optare. Secundò: Episcoporũ status præstantior est & excellentior quàm monachorum religio, monachatum autem expetere pietas est & religionis officium: ergo optatius erit ad Episcopatum anhelare. Tertiò Prouer. 10. legitur: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium, ille autem qui vita & scientia pollet, atque adeò Episcopali muneri idoneus est, videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducat: cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare vitio dandum est, optare verò laudi tribuendum. Quartò: Sanctorum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, secundum illud ad Rom. 15. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinã scripta sunt: legitur autem Isaiæ.6. eundem Prophetam ad munus se prædicationis obtulisse: vbi ait: Ecce ego, mitte: ergo illud nulla repræhensione, immo præmio dignum est. In contrarium facit verbum illud August.19. de Ciui. Dei. Locus superior sine quo populus regi non potest. etsi administretur vt decet, tamen indecenter appetitur.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Tria in episcopali munere consideranda.

Ad quæstionem, vt literã S. Tho. consueto more in conclusiones colligamus, supposita trifaria diuisione, quinque conclusionibus respondetur. Est enim in episcopali munere tria cõsiderare. Primum scilicet, quod omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio per quam communi saluti populi consulitur: id quod verbo illo designauit Christus, Ioan. vltim. Pasce oues meas. Secũdum est ordinis gradusq; celsitudo & eminentia, ad quam episcopus assumitur: secundùm illud

Matthæ.

Matt.25. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Tertiũ deniq; in eodẽ munere tanquam consequens annexũq; attendunt, honor reuerentiaq; ac temporalium prouentuũ affluẽs copia: secundum illud Apost.1. ad Timo.5. Qui benè præsunt præsbyteri, duplici honore digni sunt: nempe & apud Deum, & apud homines: hac ergo substrata distinctione, *Prima cõclusio.* prima conclusio, vt à postremo membro exordiamur, est: Episcopatum intuitu affectuq; temporalium bonorum appetere, manifestarium crimen est ambitiosæ cupiditatis: nam cum bona temporalia non sint nisi subsidia & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadem tẽporalia præcipua intentione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgabat Pharisæos Redẽptor, Matt.23. vbi aiebat Amant primos occubitus in cœnis, & primas catedras in synagogis, salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. *Secunda conclusio.* Secunda conclusio circa secundum distinctionis membrum Episcopatum ratione celsitudinis & eminentiæ ambire nihilominus est criminosum: nã eiusmodi gradus altitudo cõsequens est ad operis functionem: quare cùm illa primum appetitur præpostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster, Matt.20. vituperio illud tribuit, vbi ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum: vos autem non sic, sed qui maior est inter vos, sit tanquam minister. *Chrysost.* Vbi Chrys. Per hoc, inquit, ostenditur gentile esse primatum cupere: & sic gentium comparatione eorum æstuantem animam conuertit. *Tertia cõclusio.* Tertia conclusio: Episcopatus functionẽ ad animarum salutem illum qui dignus existimatur appetere, studiosum officium est egregiáque laude cõmẽdandum. Hoc enim est quod Pau. laudat: quoniam affectus ex obiecto perpenditur: & illud per se opus charitatis existit officium. *Quarta conclusio.* Quarta conclusio, Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendum proximorum vtilitati expetere ob id quod gradus celsitudo illi adiungitur, præsumptuosum videtur: atq; adeo reformidandũ est: nisi vbi manifesta id necessitas exegerit, Vnde Grego.1. parte Pastoralium, c.8. *Gregorius.* Tunc inquit laudabile fuit episcopatum quærere quando per hunc quẽquam dubiũ non erat ad suplicia grauiora peruenire. Quibus verbis scienter explicuit ipsum per se bonũ opus esse, vbi culmen celsitudinis non habet annexum. Quare tunc temporis rari erant qui idoneis sibi imponi cuperent: nempe illi duntaxat qui charitatis zelo ad id diuinitus excitabãtur. Qua vtiq; ratione ibidẽ Greg. c.7. Isaiæ zelum offerentis se cõmendat. *Quinta cõclusio.* Quinta conclusio. Nihilominus põt quispiam absque illa præsumptione appetere se esse episcopatu dignum, prouinciamque illam dignè administrare siue infula insignitus sit, siue anteà quàm ad id muneris assumatur: ita vt desideriũ nõ in celsitudinem & primarum, sed in obsequium ipsum Dei gregisq; beneficium feratur. Conclusio est tertiæ appendix, Vnde super Matt. Chrysost. Opus quidem desiderare bonum, bonum est: primatum autem, hominis vanitas est concupiscere: primatus namque fugientem se desiderat, desiderantem se horret. *Dubitatio.* Assertiones tametsi veræ sint plusculum tamen lucis appetunt, & primum circa duas priores ambigitur, quantúm nam culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouentus aut humanos honores præ ipsa episcopali functione desiderat: vtrum scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet enim sic esse, eo quòd est peruersus affectus erga res sacras. Sed nihilominus ab altera parte pugnat argumentum, quod cum illa iusta sint illius officij præmia moueri eorum affectu ad optandum episcopatum: dũmodo paratus homo sit rectè & ritè ipsum administrare, nulla videtur, aut perexigua culpa. Nam cùm honos vt ait ille, alat artes, consultò eiusmodi præmia ꝓposita esse videntur, vt homines ad studia allecti digni fiant huiusmodi dignitatibus adeũdis. *Solutio.* Respondetur bifariam contingere appetere episcopatum propter temporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit obiectũ appetitus. Itaque vox propter, designet bona tẽporalia esse finem episcopatus, vt cũ dicis, Appeto episcopatũ propter bona temporalia, affectus appetendi feratur in illum inuersum ordinem. s. episcopatus propter bonum tẽporale. Et re vera hoc genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuinitus inditus peruertitur. Est enim debitus ordo vt episcopatus propter functionem legitimam appetatur. Subsidia vero temporalia ad sustentationem vt rectè possit iniunctum onus administrari. *D. Thom.* Quod quidem S. Th. statim in c. quæstionis, docere cogitauit: dicens, Principale & finale in episcopatu esse episcopalem operationem per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proximè factum respondetur. Primum, quod & si eiusmodi homo in animo habeat rectè episcopatum administrare, nihilominus præsentissimo exponitur periculo præcipuam habendi curam deglubendi gregem, procurandiq; honorem & fastum, posthabendiq; animarum curam: nam qualis ordo est in appetitus obiecto, talis est in opere metuendus. Præterea. Et si nullum tale immineret periculũ, appetitio ex suo ipsius obiecto peruersa viciaretur, Secundo autem, modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annectuntur: non ꝙ ratio illa constituatur finis episcopatus qui concupiscitur, sed ꝙ fuerit prima ratio mouendi appetitum. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis: cum per illã non constituatur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominem ad appetẽdum episcopatum: & si ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Immo potest amor tẽporalium mouere hominem ad amandum Deum propter se, atque adeò episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quenquam mouere ad diligendum Deum ipsum propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodem ordine appetitum mouẽt quẽ inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa, saltem veniali. At quanquam hæc in scholis vtcunq; explicari valeant: tamen in affectu & vsu ægrè distinguũtur. Etenim qui primo à temporali præmio mouetur, adeò facile ordinẽ peruertet, vt discerni nequeat, quin episcopatũ ꝑ huiusmodi præmia concupiscat: atq; adeò in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est cõsulenda regula, nempe vt ꝙ certus sit in ecclesiæ administratione nullũ ꝑ bona tẽporalia admissũ iri crimẽ, sed officio suo secundum leges seruitũ iri, licet tẽporaliũ appetitu

petitu

petitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamen profectò ratò ista cohærent. Secūda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionum, videntur quippe in idē coincidere. Nā etsi appetere bona temporalia ad auaritiā spectet, appetere verò dignitatis celsitudinem ad præsumptionem: tamen appetere honores, quod primæ conclusioni appositum est, ad præsumptionem etiam attinere videtur, cuius mentio fit in secunda. Respondetur autem diuersum esse appetitū honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nam altitudo & honor habēt se vt causa & effectus. Et si quidem honor excellētiæ effectus ac subinde testimoniū. Quare ambitio, vti 2.2.q.31. ait S.Tho. est inordinatus appetitus honoris: vt puta vel cum quis testimonium excellentiæ appetit quam non habet, vel non ad vtilitatem aliorum appetit, nam honor non propter se, sed tanquā aliorū commodum appetendus est. Præsumptio autē, est immoderata spes, nempe cōeu piscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetētis excedit: Quæ quidē vitia in appetitu episco parus diuersa sunt. His tamen sic expositis insurgere quis cōtra poterit: nempe φ huiusmodi bona propter ipsa appetere nō sit peccatum. Quoniam, vt ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, vt S.Th.2.2.q.118 docet. Altera scilicet quæ opponitur iustitiæ: Nimirū cum quis aliena iniquè eu pit: quæ quidem ex genere suo est mortalis. Altera verò est quæ opponitur liberalitati: cum quis, s. nimium cupit bona temporalia: quod sanè non est peccatum, nisi quatenus periculum affert, aliqd contra charitatem appetendi. Potest autem quispiā bona temporalia spiritualibus annexa concupiscere, qui tamen firmū habeat propositū, rectè eadem bona temporalia dispēsandi. Eadem ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac scientiæ dignitatem, in cuius excellentiæ testimoniū pót rectè appetere honorem, atque adeo poterit in se vires præsentiscere, vt citra præsumptionem valeat appetere celsitudinem loci. Hæc veruntamen argumenta ex superioribus soluuntur: nisi quòd luculentius candem elucidant. Etenim loci altitudo natura sua non est propter se appetenda: sed vt quis super candelabrū erectus luceat omnibus q in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimuero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc fine talē locum concupiuerit, genere rei nihil mali cōmittit: nisi propter periculum, vt quarta conclusio declarauit. Qui autem propter celsitudinem episcopatum appetierit: eo ipso se indignum profitetur: quandoquidem peruersum habet affectum, atque adeo supra vires id appetit suas: quod est præsumptio. Pari modo de honore sentito: qui non est nisi ob testimonium virtutis expetendus, vt alijs prosis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis, quæ non debent appeti nisi in sustentationem vt possis officio in aliorum commodū fungi. De tertia cōclusione nulla apparere pôt dubitandi ratio, adeò perspicuum est licitum esse appetitum consulendi vacandiq; animarum saluti. At verò quarta est meditatè consideranda, qua ait D.Th. ipsum propter annexam gradus celsitudinem præsumptuosum videri: nisi vbi manifesta necessitas extiterit. Etenim quamuis non omnino eiusmodi appetitum condemnare videatur, ait tamen præsumptuosum videri. Subsequitur ergo ex his conclusionibus, Prælatus appetitū si ad salutem animarū non referatur, genere suo peccatū esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatum est: Attamen ad huiusmodi salutē relatus genere suo ne mal tiam habere innatam, nec verò esse per se bonum, nam si per se bonus esset, nulla egeret circūstātia quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eū redderet excusatū. Quocirca propter annexū periculū, nisi caussa aliud exigeret, malus est: caussa verò exigente fit licitus. Quēadmodū si quis in rapidū flumē aut aliū quéuis periculosū locū sine caussa se inferret, peccatū cōmitteret: cuius tamē culpā nonnūq̄ caussa posset abstergere. Caussam verò D.Tho. non aliam agnoscit quam necessitatē non quidem personæ propriā, sed communem ecclesiæ. Quòd si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alterā: puta si quis sobrius sit & pudicus & doctus, ac denique irreprehensibilē nouerit qualem Pau. c. ad Timo. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur si episcopatum salutis gratia animarum cōcupiuerit: etiam dum necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respon. consultò D.Th. hanc causam subtexuisse, eo quod nemo id de se credere debet nisi diuinitus vt ait in solutione quarti argumen. fuerit attractus. ut patet exemplo Isaiæ: nam vt c. eius. 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permundaret, quàm diceret: Ecce ego: mitte me. Et de Samuele legitur 1. Reg. 3. diuinitus esse a somno excitatum, vt faceret verbum domini in Israel. Et de cæteris prophetis similiter est sancto nomine dispositum. Et in libr. Dialogorū de Equitio monacho refert Greg. sensisse linguam sibi à Deo tangi vt deinceps continere se à diuinis eloqis non valeret. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nunquā accidit. Igitur gun rationem summatim colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquū semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est enim status nō vt cunque perfectionis, vt religiosorum qui perfectionem discunt: sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem suum eandem doceat. Sanè cùm tanquàm Apostolorum successores, vt dictum est, sint animarū custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idq. eadem esse debēt tum scientia, tum etiam vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Pau. valeant ecclesiam suā sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo persoluendo munere, mortem etiam, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito si quis hoc munus propter bona tēporalia cupit, iam dictum est quā peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tūc aut dignū se atque idoneum sentit, aut secus: si non se arbitratur idoneum iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si aūt idoneum se esse censet, vix liber esse debet a præsumptionis metu: nā vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc expostulat.

Secunda ambiguitas.

Responsio.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

Grego.

Unde episcopatus desiderium reddatur iniquum aut de præsumptione suspectum.

Quando

ipsam recusare: ergo vnicuique subducere se licet ne eligatur. In contrarium occurrit Aug. in epist. ad Eudoxium, quæ est numero 81. hisce verbis. Si qua, id est, aliqua ratione, operam vestram mater ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini, non inueniretis. *Augusti.*

Ad quæstionē vnica conclusione respondetur. Quēadmodum ad inordinationē voluntatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probe .n. hic D. Th. duo in episcopatus assumptione meditanda digno uit: nempe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidque maiorū iussu acceptare. Propria .n. voluntas hominis illuc debet esse mēte intenta vnde sua propria pendet salus: quia hæc sibi propriè cura incūbit, atque adeò cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculū immineat, sed tñ cū superioris vigilantia ad bonū cōmune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicā administrationem capessere. Hinc ergo fit nostra conclusio nota: videlicet vtrinque subditi voluntatem periclitari: nempe & dum proprio motu ad episcopatū sese infert, & dū à superioribus iussu se aufert. Quare optimè post citata verba subdit Aug. Sicut inter ignē & aquā tenenda est via, vt neque exuratur homo, neque demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginē desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptū est. Non declinantes neque ad dextram neque ad sinistram. Duo aūt iniuriosa incōmoda D. Tho. refert illius quod se plus nimio subtrahit. Primū quod charitatem repudiat proximorum, quibus frugi esse pōt. Nam vt ait suprà citatus Aug. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundū quod humilitatem violat, & obedientiam quam superioribus debet. Vnde Greg. in Pastora. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respuēdum hoc quod vtiliter subire præcipitur, pertinax non est. Sunt autem hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cùm bonum commune præstantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, verùm quicunque priuatorem debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet quis maiorem refectionem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otium debet sua sponte etiam iniussus deserere, vt ad prædicandum prodeat, vel ad aliud cōmune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur quod etsi bonum commune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunque sibiipsi propriè cōmissa est. Et ideo subditus quidquid sua propria auctoritate inceptauerit, debet facere secundum quod expeditius conducentiúsque ad suam propriam animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quam maximè posse bono communi prodesse: si tamen prudenter timeat periculum suæ salutis spirituale inde offerri, quod vtique putat non posse vincere, nequaquam se debet illi committere. Prælatus verò econuersò secundum indigentiam boni communis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda est illinc vtique superbia, atque hinc rursus inobedientia. At verò sciscitaris vtrum vtrunque timendum sit tanquam genere suo malum. Apparet enim non sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen quòd sua se quis sponte ad episcopatum offerat, suprà dictum est, non esse suo genere peccatum. Immo potest id fieri licitè si circunstantiæ suprà explicatæ cōcurrant. Ad hoc duas subdit Caietanus solutiones. Primam, quod forsan D. Tho. noluit similitudinem secundum omnia constituere, sed satis est quod vtrobique potest esse peccatum. Secundam, quod fortasse in priori membro loquebatur, de appetitione episcopatus peruersa: vtpote non propter opus, sed propter honores aut fructus: quod genere suo est mortale. Hæc aūt posterior solutio menti D. Tho. nō congruit: quia in priori membro non cōstituebat peccatum propter peruersionē finis, sed eò quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeò est vero proxima: nā vtrobique videtur aliquid ex genere malū agnoscere. Et ideo fortè dicere voluit quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quandā malitiā: scilicet quod quis se periculo obiiciat: licet non sit adeò inuata quin per alias circūstantias possit omnino excusari. Eodē modo de inobedientia est censendum. Est .n. genere suo peccatum, quare esse non potest inobedientia quin sit peccatum: sed tñ concurrere possunt in persona tales circūstantiæ propter quas nulla sit inobediētia nō parere prælato, subditū ad episcopatū adigēti: vt in solutionibus argumētorū explicare festinamus.

Conclusio responsiua. *Explanatur conclusio.* *August.* *Duo incommoda eorum qui iniunctum episcopatum pertinaciter recusant.* *Obiectio.* *Solutio.* *Dubium.* *Duplex solutio Caietani.* *Refelluntur solutiones Caie.* *Solutio auctoris.*

Ad primum igitur trimembrum solutionem affert D. Tho. Cuius prima pars est, quòd etsi vita contemplatiua excellentior sit quàm actiua: tñ ex altera parte bonum cōmune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cū ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere. Quòd si responsio hæc conclusioni ipsi eiúsque nostræ expositioni aduersari cuipiā appareat, eò quod diximus priuatæ personæ magis propriè incūbere custodiā propriæ salutis spiritualis, quā boni cōmunis, etiam spiritualis intelligāt nullā esse repugnātiam. Illud enim solum concludit quod spontaneè nullus se debet ingerere. At verò quando superioris mandato accersitur, iam tunc saluti suæ magis expedit obedire, tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire cōmuni bono excellentius est, tum etiā quod virtus non solùm ex obiecto existimāda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodum Eleemosyna esse pōt præstantior virtus quā oratio. Vnde Paulus ad Philip. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desideriū habens dissolui & esse cum Christo: multò magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Aug. in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Additur autem secundò ad maiorem huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei

Ad primū argumentum. *D. Tho.* *Mens S. Thomæ.* *Paulus.* *August.*

Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit
impensè habeatur, quam vt suæ ipsius cótemplationi vacetur. Vnde Aug. sup illud Ioan. vlti. Chri-
sti ad Petrú: Pasce oues meas: Sit, inquit, amoris officium pascere dominicum gregem, sicuti fuit ti-
moris indicium negare pastorem. Adiicitur demum tertio, quod nec episcopus iic est aditus vitæ
actiuæ, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Immo debent esse sicut nubes volantes: nempe di-
uinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorú animos fœcundent.

Ad secundum argum. S. Tho. Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium D. Tho. præiacit fundamentum,
conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quæ illicitè sibi præcipiuntur: dicto obtempera-
re. nam obediendum est Deo magis quàm hominibus. Subdit autem tria impedimentorum gene-
ra obediétiæ obstantia. Primum scilicet quòd subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mor-
tali quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipsi, sed prælato aufeté-
dum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidé prælato ipsum
patefacere vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exodi 4. Obsecro
Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, docebóq;
te quid loquaris. Tertium verò est, cui neq; subditus neque prælatus mederi potest, vt si archiepi-
Existens in peccato mortali, indignus est episcopatu durante peccato. scopus cum electo super irregularitate dispésare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est. Et q-
dem circa duo vltima nihil restat dicendú. De primo auté id primum animaduertendum est, quod
qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen vocat, indignus est qui episcopatum anteà suscipiat
quam animum ab illo diuellat: nam qui Dei iussu probitatem debet eius gregem docere, contra
eius voluntatem prouinciam subit, qui, vt ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin
ille qui cum animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodé ipso facto mortaliter pec-
cet. Sed nihilominus si aliàs idoneus est & non vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc ad-
monet D. Tho. ipsum peccare: quandoquidé ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectò
paulò accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatú
Dubitatio. ab inobediétia distinctum: sed vult quod qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non haber legi
timam caussam vt inobedientiæ crimine abluatur. Quæstio hæc tñ illicò legentis ánimum monere
potest. Vtrú si homo ille qui eligitur ea est affectuum pestilentia corruptus, quáuis larentet vt tur-
bulentiam suæ consciétiæ pacare nequeat, sed prudenter timeat se identidem ab illis fure superan-
dum, pponendo vtcunq; exire à peccato, teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincé
Solutio. re, quandoquidem impedimentum habet primi generis: nempe quod ipse potest excutere. Re verá
ambigua res est. At verò cum possibile impræsentiarú non dialecticè, sed secundú prudétiæ regulas,
& q aiunt moraliter sit vsurpandum: pro eo etiá quod perquam difficile est, ille qui sentit se posse
feritaté suorú affectuum non edomare, profectò non teneretur parere: imò delictú esset apud Deú
tanto se discrimini obiicere. Secus aút si inidoneú se quantú ad scientiá vel alias qualitates, quæ fo-
Quæstio. ris patescunt ptæ sua modestia existimaret: ná si hæc prælatus prudens & probus cognoscit, illi de-
ferédum est iudiciú: atq; adeò obtemperandum. Sed percontaris quinam cẽsendus est prælatus cui
est de necessitate in hac parte auscultandum: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & epi-
Responsio. scopus in collatione sacerdotij, an etiá electores? Videtur quod soli Antistites: ná electores nó sunt
Prælati. Immo reges iá sunt qui electorum loco præsentant. Respódetur q quantú ad rigorem iuris
solus prælatus qui ritè iurisdictionem habet necessitatem infert vt citra inobedientiæ crimen ne-
queas eius iussa retractare: immo tunc duntaxat qú in virtute obedientiæ id præceperit. Attamé qñ
electores viri sunt probi qui sancto zelo electionem faciút, non opus est electú difficilé se gerere. Im
mo consultiuis est electionem acceptare: dúmodo religiosus id ne faciat nisi facultate prælati præ-
missa: quandoquidem suum sic habet institutú. Enimuero in eiusmodi honoribus fugiendis circú-
spectus esse quisque debet: nam solent vt Schytæ fugientes in tergú periculosius vulnerare: solét in
quá sæpe istarú dignitatú despectores peiori inde superbiæ raptu corripi, quá si acceptarent metue
rét. Adde q etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicæ virtutis, ni-
hilominus potest fidelis seruus & prudens in administratione ecclesiæ creberrima præstare officia
quæ simul multò sint apud Deum cumulatioris commendationis quam vnica humilitatis actio.
Viris igitur probatæ vitæ sic est prudéria modestiáque in amplectendis magistratibus exhibenda,
vt in nihilo sit minor in renuendis adhibenda cautio. Túc vel maximè, dum præsulú, qui digni sint,
inopia laboratur, atq; adeò ecclesia Christi bonorú opus habet obsequio: vt paulò nos anteà cita-
Ad tertiú. tus Aug. admonebat. Ad tertiú respódetur: Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate sa-
lutis, vt sacramenta ac virtutum officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil
per se implicat iniquitatis vt voto quis alióve obice sese præpediat, ne capiat. Quéadmodum tran-
situs ad secúdas nuptias non ideo est illicitus q ordinibus suscipiendis obstat: dúmodo votú nun-
quam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentioné q hoc quantú in se fuerit neq; pcu
rabit neq; accipiet. Ná si proponeret nulli plato de illa re obedire, delictú esset: neq; tale votú esset
Hierony. que esset obligatoriú. Ad id aút q de beato Marco allatum est, si res ita habuit: ná Hie. non prorsus
Concilium. affirmat, sed ait, dicitur: necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: ná quempiam se tali sine mé-
Nicenum. bro mutilare, delictum esset: vt ex concilio Nicæ. cano. si quis. dist. 55. innotescit. Hoc aút hic nó est
Dubitatio. silétio prætereundú. Vtrú licitú sit desiderare & exoptare eú q creditur omniú optimus vtilissimúsq;
q; ecclesiæ in præsulé creari. Quáuis pter rei arduitaté vehemétissimè de propria ipsius salute ti-
meatur. Est. n. casus creberrimè cótigens: népe q quis in administratione magistratus nó sit totú fa-
ctutus, q debet, & tñ inter oés qui esse possunt sit minimè malus, & reipublicæ maximè vtilis: Ap-
paret ergo id expetere nó esse licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi est ad salutẽ tá pericu-

losum

Solutio.

losum, & probabilissimè nocuum, videtur ad odium pertinere. Ad hoc nihilominus respondetur. Primùm quòd nemini licet eum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire: neque verò in illa perdurare si metum excutere non potest. Nam quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Immo è diametro repugnat charitati Dei salutem spiritualē propriam saluti totius orbis posthabere. Secundum assertum sit: Non solùm licitum est, immo laudabile desiderium, vt ille sit Antistes qui ecclesiæ est magis idoneus, etiam si tuus incommodus, quantumcunque de eius salute habeatur metus. Non dico quod possis hoc illi consulere vt accipiat: nam ipse tunc nequiter acciperet aut retineret, sed quòd licitum sit tibi id de altero desiderare: quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi aliter esset amicitia aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima: quoniam bonum vniuersale præstantius est particulari: atque adeò, proprio excepto, magis est optandum quàm bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confirmatur: nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

Laudabile est eum expetere in Antistitē qui ecclesiæ est magis idoneus, etiam cum formidine aduersæ valetudinis.

Ratio asserti.

ARTICVLVS III.

Vtrum oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse cæteris meliorem.

Primum argum.

POST appetitum episcopatus & temperatam obedientiam eius qui eligitur, subsequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrum semper teneantur eligere eum qui sit cæteris omnibus melior. Apparet enim quod per nos Christus facto docuerit, Petrum non antea ecclesiæ suæ præfecit: quàm trina interrogatione examinaret an se plus cæteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquā nisi melior eligendus est. Secundò, Symmachus Papa, 1.q.1. vilissimus, inquit, computandus est nisi scientia, & sanctitate præcellat, qui est dignitate præstantior: sed quisquis scientia sanctitateque præcellit, melior simpliciter censetur: ergo nemo nisi qui morum probitate cæteris præstet est eligendus. Tertiò: In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia: & inferiora per superiora: vt tertio, de Trinita. August. est auctor. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse cæteris melior. In contrarium est textus Decretalis, de electio. cap. scriptum: dicens quòd sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

Secundum.

Tertium.

Distinctio.

Et si quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesię magistratibus latissimè discusserimus, tamen quia hic à diuo Thom. de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo responsionis D. Tho. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In electione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensandum. Est ergo prior cōclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomē melioris secundum proprium significatū vsurpes: sed eū qui ad munus pastorale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solā charitatem existit. Potest enim, vti aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtute morali: sola autē hæc facit hominē simpliciter bonum. Vnde cum charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominātur & sunt: & quo quisq; sit illa prouectior, eò melior est. Probatur ergo cōclusio. Electio personæ ad sedē episcopalē ex eius functione perpendenda est, vtpote quę finis est propter quē persona eligitur, & bonitas medii est à fine. Latissimé namque libro tertio, quæstione citata ostendimus decimas stipendiaque ecclesiarum non tanquam pręmium qualitatis bonitatisque personę fuisse instituta. Illud enim pręmiū in cœlis nos apud Deum manet, sed tātum, vt ecclesiis rectè administretur; secundū illud primę ad Corinth. decimoquarto. Ad ędificationem ecclesię petite, vt abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præsunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autē obsequia obeūda & perficiēda non solum morum probitas & charitas, quę simpliciter facit meliorē, necessaria est, verum & virtutes alię tam intellectuales quam naturales: vt scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorē, sed eum qui ad ecclesię regimē est expedientior, vnde Hierony. Quidam, inquit, nō quærūt eos in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesiis magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidem ad acceptionem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini glorię, ait Augusti. quòd si ad honores ecclesiasticos referatur, nō est putandum leue peccatū. Posterior conclusio: Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur cęteris meliorem reputare. In superbiam enim & pręsumptionē talis cogitatio hominem adigeret: sed satis est, si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per comparationē fuerit interrogatus, an plus cęteris diligeret non tamen nisi simpliciter respondit, Dñe tu scis, quia amo te. Hęc omnia adeò latè ac fusè libro tertio, quæstione sexta, per decē conclusiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere: sed satis fuerit textum diui Thomę, in eius gratiā nō prętermisse. Duo vero aut tria sunt in eius verborum textura mente perspicienda. Primùm, quòd cum ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorū reliquis posthabitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed pluriū debere merita expendere pondera reque vt præstantiorem ecclesię tribuat; non solū probitatis vitæ ratione habita, verum & reliquorum quę ad publicam functionem sunt expedientia. Tametsi loco citato admonitum curauimus: quòd primum idoneitatis fundamentum probitas esse debet. Nam eū qui prauus est, nullæ alię qualitates efficere possunt, vt eligatur, idoneū. Vnde Paulus tanquam necessariū in episcopo requirit vt sufficiēti testimonio sine crimine habeatur. Quod quidē nomē nō leuioris est culpæ, sed mortalis. Quę aūt præter charitatem in episcopo requiruntur, ad tria quę hic sanctus Thomas refert reducuntur: vnum

Prima cōclusio.

Probatio conclusionis.

Augustin.

Posterior conclusio.

Elector ex debito officij tenetur explorare ac ponderare merita eligēdorū, & meliorē ecclesiæ tribuere.

Tria præter charitatem in episcopo requisita.

sunt instruere plebē fide & motibus,& ab hæreticorum aliorúmque periculis,qui mores peruertūt defendere,ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filii suum retinent nomen.Nam beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Obiectio.

De illo autem notando verbo,quo ait S.Thom.diuina mysteria, atque adeo stipendia non dari hominibus quasi præmium suæ charitatis & probitatis, dubitare quis posset: eo quod & naturalis ratio ,& ecclesiastica iura reclamare videntur:quippe quæ volunt clericos qui de ecclesiis bene meriti sunt,ab ipsa remunerari.

Solutio.

Respondetur autem dictam sententiam nullo opus habere interpretamento,nā vt iacet est vera.Non enim negat eos qui integrę sunt vitæ,præbendarum ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse,verùm id tantum,quod nos loco citato libro tertio,non leuiter demonstrauimus:nempe sacerdotia,eorumq; stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum,sed duntaxat ad ecclesiarū seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset,certe neque essent imperatæ decimæ,neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis,non est ea suprema caussa quod suæ bonitati sint debita, sed quod elector debet ecclesiæ idoneum ministrum pro ratione sui stipendii prouidere.Reliqua loco citato libro tertio,si lubet reuise. Demonstratum enim illic curauimus,quòd etsi quantum ad rigorem exterioris fori & restitutionis vinculū, satis sit dignum eligere: tamen quantū ad forum poli,necesse est eligere digniorem.Quod si in omnibus sacerdotiis & præcipue in habentibus animarum curam necessum est,quanto id magis necessarium in episcopis præficiendis:vtpote quorū administratione tota salus spiritualis Christianę reipublicæ periclitatur:ac perinde ipsissimus Christi sanguis,qui per ipsorū,non modo iniquitatem & fraudem,verum etiam inscitiam,ignauiam,& socordiā frustrari potest,& sępissime solet, suæ redemptionis fructu.Sibi ergo videāt quibus id muneris incūbit, quantum debeant solertèr oculis perlustrare eorum merita quos Apostolis ipsis diuinitus electis substituunt.Atqui eos pręsertim cauere debent,qui huiusmodi honores ambiunt.Illi enim non pastores ouium habendi sunt, qui pro ipsis sanguinem fundere anhelent:sed lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nibili pendunt eorum animas extinguere.

Ad primū argumētū.

Ad primum igitur argumentum respondet D.Tho.ꝙ cum Christo notissimæ essent aliæ Petri qualitates ad ecclesiæ gubernationē idoneæ,ob id de amplitudine dilectionis eum præcise examinauit, quod vbi aliæ insunt conditiones,hæc debet existimari præcipua.Sed potest huic altera etiam supponi solutio,ꝙ cum aliæ partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circunstantibus propatulæ essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt quemadmodum libro tertio diximus,manifestum in foro exteriori fieret,optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato libro tertio,fusiùs explanauimus.

Secunda solutio.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vtpote ꝙ nisi sanctitate & scientia præcellat, vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonentur,ꝙ etiam si dum in minoribus agebant,non prorsus ea sanctitate fulgebant,quæ episcopum decebat.Tamen postquā in candelabrum erecti sunt,satagere prorsus debent,vt nomen & locum suum re ipsa expleant: aliàs nō possunt non in cōspectu populi vilescere. Quæ autē scientia in episcopo sit requirenda, Theologiæ scilicet an Canonici iuris,loco citato libro tertio vtcunque disputauimus. Haud enim res digna est,quæ in disputationem deberet accersiri:est siquidem indigna sententia quæ audiatur, illic præcise theologum esse præferendum,vbi hæreses serpunt.Tum ꝙ cū oporteat hæreses esse,vbique & semper timendæ sunt,atque adeò docta prædicatione coarmandus populus,ne vnquā labasci possit: tum præcipuè,ꝙ Christus episcopos pastores instituit,qui doctrinæ pabulo quā ipse docuit, suum gregē saginarent, moribusque quos ipse instituit,intingerent: non præcipuè Doctores legum,quas homines posteà adiecerunt & litium iudices:eò præcipuè ꝙ canones ex Thelogiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius consecratione patet, caput episcopi cornibus nō vtriusque iuris,sed vtriusque testamenti armatur vt terribilis appareat,non aduersantibus sibi mutuò in foro,sed aduersariis veritatis.

Scientia theologia maxime in episcopo desideranda.

Ad tertiū.

Ad tertium respondetur,discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus,quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus.n. eo ipso ꝙ res sit simpliciter sublimior,suapte natura magis est ad regendum idonea:vt cœli,quàm elementa:& alia elementa,quam terra,in donis autem gratiæ,quæ vt in priori ad Corint.ait Paulus,Spiritus sanctus diuidit prout vult,nil prohibet vt q inferior simpliciter est secundum charitatem,cumulatoribus gratiis ac donis sit ad regendum instructus.Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimen.Immo verò non hoc solùm,sed etiam ciuile.Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solum,vt in tertio Politicorum ait Aristote.attendenda est integritas viri,inquantum persona est priuata,id quod charitas facit:sed quod sit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

Aristot.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deserta,ad religionem se conferre.

Primū argum.

POST qualitates eorum qui eligendi sunt & eligentium obligationē, sequitur disputare,vtrū episcoporū status ita sit firmus,quē postquā episcopus assumpserit,deserere nequeat. Arguitur.n.id ei non licere:nam maxime religionis intuitu:sed hoc nō licet, qm̄ à perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est:secundum Dn̄i sententiā, Luc. 9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò,aptus est regno Dei. Episcoporum autem status altior est monachorum instituto, vt paulò antè dicebamus:ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus,ita & de episcopali ad religionis claustrum; Secundò: Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ:secundū autem naturam nihil contrariis motibus cietur:

vt

vt lapis qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarius descensus, illicitus. Tertiò: Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopum consecratur, perpetuò retinet potestatem ordines conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem deserret, otiosa remaneret: ergo id minimè licet. In contrarium est, quòd nemo ad id quod illicitum est, cogi potest: qui autẽ cessionem à pastorali cura petit, posteà si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet ca. Quidam, de renuntia. ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Tertium,

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quæ cæteris vt fundamẽtum substernitur, est: Tamdiu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quamdiu spes aliqua illi durat quòd possit plebi prodesse. Probatur, Episcopalis status in hoc cõsistit, quòd aliquis ob diuinam dilectionem proximorum saluti curandæ seipsum mancipat: id quod Christus, dum Petrum elegit, plane docuit. Haud enim præmisit, Diliges gregem plus his: sed, Diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad subeundos labores, persistendumque in vigilia & solicitudine quę episcopi functioni est necessaria. Quare episcopus nõ ecclesię tantum aut populo, sed & Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suum gubernabit. Quæ quidem obligatio genus voti est, vt S. Thomas in calce quęstionis ait. Atque huc illæ consecratoris interrogationes alludunt: Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem & verbis docere & exemplis? Vis beato Petro Apostolo eiusq; successoribus fidem & obedientiã exhibere. Itaque licet non emittatur nouum votum castitatis pręter sacerdotale, neque vllum aliud quòd sit solenne super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votum, quòd à solo summo Pontifice est dispensabile. Quòd si votum est, vt D. Thomas ait, non Pontifici tantum, sed etiam Deo ipsi fit. Atque adeò, vt conclusio asserit, perpetuò vinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ, quã sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuò permaneret. Secunda conclusio: Nequit eandem ecclesiam neque propter dulcedinem contemplationis, neque propter quoduis euitandum incommodum, neque propter commodum proprium lucrandum relinquere. Probatur. Nam Paul. quẽ suprà ad Philip. primo citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligeret nescius, etsi iudicaret dissolui & esse cũ Christo multò melius: tamen videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit: Et hoc confidens scio quia manebo. Et Christus Ioan. 10. Bonus inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatiùs ergo perspexeris, quanta cũ energia omnia commoda atque incommoda quæ personã episcopi propriè tangere possunt excludantur. Nã si fruitionem sempiternæ fęlicitatis, quæ etiã in paruũ tempus omnia, quæ desiderari possunt, iudicibiliter exuperat, iustam caussam Paulus nõ iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere destituere; quænam excogitari potest propria commoditas, quæ episcopum excuset? Etsi Christus vitam etiam ipsam admonet pastorem, vt exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentum cuius cauendi caussa possit grex deseri? Tertia conclusio: Possunt nihilominus aliqua accidere impedimenta propter quæ cedere episcopus possit episcopatui: quæ quidem Inno. III. ca. Nisi cum pridẽ. de renuntia. percenset. Sed hæc tũ impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri non potest debitè: vt si sit spiritualis defectus personæ, aut corporalis: nempe crimen, vt simonia, aut homicidiũ, aut hæresis, aut aliud quodcũque propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiã contrahit: qua quidem respersus, quamuis pœnitentiã egerit, auctoritate caret ad regendum cuius gratia plus officit quàm prosit. Enimuerò si purgare infamiam potest, tenetur quidẽ sub pœna peccati mortalis, si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationẽ, tenetur & obstacula amouere dum potest: etiã si citra suam culpam eam cõtraxerit. Quando verò infamiæ sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renũtiare. At si caussam verè dedit eiusdẽ infamiæ, quæ tam obscura sit, vt verè sit functionis impedimentũ, profectò tenetur præsulatu decedere. Et idẽ est, si sit vir seditiosus aut scandalosus. Nã vt ait Apostolus 1. ad Corint. 8 Si scandalizauero fratrẽ meũ, non manducabo carnes in ęternum: dummodo sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cæcorum. Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se vllus persuadeat, si omnino sacerdotio indignus sit, propterea habere conscientiam securam, quòd à legitimo iudice sic fuerit ei collatũ vt collatio teneat. Immo vt acceptatio peccatum est, maximè si curam habeat animarum: sic & illud retinere in dies, fit absurdius crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam, multo scelestius, Vnde Osee 4. Quia inquit Dominus, scientiã repulisti: ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quãdo ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit, illam incurrit, iam dictum est, quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimentum est corporale, vt puta aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiæ: sed posset esse consilium, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundum antiqua iura debet persona digna in adiutorium illi adiungi. Tãta tñ posset esse auctoritas in sene, vt consultius esset in magistratu persistere & sua vmbra gubernare, quã alteri cõmittere: vt eodem titulo de renun. cano. literas. ait idem Innocen. Postremo denique ex parte subditorum potest esse defectus, non quicunque: nam propterea quòd aliquantulo sit populus durior, non illico per desperationem respuendus est, sed diuino præsidio confidendum. At tunc relinquere eus licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quãdo nulli sunt inter improbos probi: sed labor omnino exstit infrugiferus ac per inde superuacuus. Solet enim ob defectũ populi inepta esse Præsulis prædicatio: secundùm illud Ezechie. 5. Linguam tuam

Prima conclusio.

Ratio conclusionis

S. Thom.

Secunda conclusio.

Probatio.

Tertia conclusio.

Inno. 3.

Paulus

Gregorius. adhærere faciam palato tuo:quia Dñs exaſperás eſt. Quocirca ſecundo dialogorum Gregorius: Ibi æquanimiter portandi ſunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omnino fructus de bonis deeſt, fit aliquando de malis ſuperuacuus. Vnde ſæpe agitur in anima perfectorum quod cum laborem ſuum ſine fructu eſſe conſiderant, in locum alium ad laborem cũ fructu migrãt: iuxta illud Pauli: Ecce cõuertimur ad gentes: quia verbi Dei vos indignos feciſtis. *Quarta cõclusio.* Quarta concluſio. Quantumuis cauſſæ adſint ad iuſte cedendum, nihilominus ceſſio citra auctoritatem prælati fieri nõ poteſt: puta Papæ, ſi epiſcopus vult cedere, quippe cui ſoli facultas ſuppetit, vt ait Diuus Thomas in illo voto diſpenſandi. Parœchialis autem ſacerdos poſſet de licentia epiſcopi cedere. Sententia eſt eiuſdem Innocentii in vltimis verbis eiuſdem cap. vbi ait. Et ſi pennas habeas, quibus ſatagas in ſolitudinem auolare, ita tamen ſtrictæ ſunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas abſque noſtra permiſſione volatum. Immo neque ad religionem demigrare abſque Papæ facultate epiſcopo liberum eſt: vt patet cap. licet. de regula. *Ratio conclusionis.* Et ratio eſt, ꝙ ſicut nemo ad eccleſiam abſque iudicio ſuperioris aſſumendus eſt: ita neque abſque eius arbitrio vlli licet illam deſtituere Sed eſt demum meditanda cautio cap. quidam. ſuprà citati. Quod ſi quis ceſſionem petit, retrocedit, cogendus eſt. Conſueuerant enim aliqui & conſueſcunt epiſcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliàs ſibi minus commodum, vt vbetiorem poſſint expiſcari. Et ideo cùm vident ſe ſuis technis fruſtrari, retrocedũt. Meritò ergo illi cedere compellendi ſunt, & ab eccleſia repellendi.

Ad primũ argum. Ad primum igitur argumentum reſpondetur Cùm perfectio monachi ſit propriæ ſaluti ſtudere, Epiſcopi verò perfectio eò ſit excellentior, quòd proximorum ſaluti debeat incumbere: conſequens fit, vt quãdiu vtilis eſſe poſſit eccleſiæ, idem muneri debeat impenſe ſuas nauare operas. Ob idque ſi tunc ad religionem cõmigraret, retrocedere cenſeretur, nempe ꝙ cùm nõ ad ſuam tantùm, verùm & *Innocētius* ad ſubditorum vtilitatem procurandam ſe obligaret, ſuæ ſolum vacare ſtudeat. Vnde Inno. capit. citato, Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præſulatũ aſcendat, quàm præſul ad monachatum deſcendat. Attamen quando iam eccleſiæ inutilis ſit, aut fortè peſtifer, conſiliũ eſt, vt quo ſuæ ſalubrius *Ad ſecũdũ* conſcientiæ conſulat, in monaſterium ſeſe recipiat. Ad ſecundum per idem fundamentum reſpondetur: ꝙ per nullum impedimentum homo curam propriæ ſalutis præterire debet, quod ad religionis ſtatum pertinet. Poteſt tamen à negotio alienæ ſalutis impediri. Et ideo monachus quidẽ aſcẽdere ad epiſcopatum poteſt, vbi propriæ ſaluti periculum non paratur. Et pariter epiſcopus vbi cohibetur, ne alienæ ſaluti abſque propriæ detrimento incumbere queat, intra clauſtra monaſterii ſeſe conferre. Ceſſante autem impedimento, poteſt rurſus ad prius inſtitutum remeare: niſi forſan ob crimen aliquod fuerit epiſcopatu priuatus, & in monaſterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtruſus. Quemadmodum illud intelligitur decretũ ſeptima. q. 1. Præcipit ſancta Synodus, vt quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ deſcenderit, nequaquam ad pon-*Ad tertiũ.* tificatum reſurgat. Ad tertium demum reſpondetur, quòd quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit, vt potentia maneat ſuo vſu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum eſt vt epiſcopalis poteſtas propter ſpirituale impedimentum maneat ab vſu colligata.

QVAESTIO TERTIA, DE EPISCOPORVM RESIDENTIA.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum epiſcopi in ſuis diœceſibus reſidere iure diuino teneantur.

TERTIO loco libri præſentis quæſtionem polliciti ſumus hanc inſignem, de reſidentia Episcoporum, ac ſacerdotum curam habentium animarum. *Primum argument. partis negatiua.* Apparet enim diuino iure non eſſe indicta. Ius enim hoc, illud præciſe cenſetur, quod in euangelio aut loco alterutrius Teſtamenti, tanquam diuinum præceptum legitur: vt eſt præceptum baptiſmi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: aut quod inde planè colligitur. Huiuſmodi autem reſidendi præceptio non eſt huiuſmodi: ergo non eſt ſanctio diuini iuris. *Secundum.* Secundò: Soli Petro commiſſæ ſunt claues regni cœlorum, illique ſoli dictum, vt vniuerſum Chriſti gregem paſceret: ergo illi ſoli commiſſa eſt ſumma rei huius, ac ſubinde paſcendi modus. Ad modum autem paſcendi attinet reſidentia: atque adeò non eſt de iure diuino. *Tertium.* Tertiò: Timotheus Epheſinus epiſcopus crebrò Pauli iuſſu impulſus eſt per alias eccleſias diuagari: diuiúſque propria abeſſe: ergo id non eſt de iure diuino. In contrarium autem eſt, quòd epiſcopi ſunt paſtores: ſecundum illud euangelicum: Paſce oues meas, paſcere autem gregem officium perſonale eſt, quod perſonę præſentiam expoſcit, ergo eodẽ euangelico iure tenentur ſuis eccleſijs reſidere.

Quæſtionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, ſi vel de ſolo paſtoris nomine exiſtimetur, adeò perſpicaciter veritatem ſuam oculis obiicit, vt in quæſtionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitam quidẽ vt libet videre poteris, diſputatã verò vix vſpiam. At cum eccleſiaſtici mores de florido illo priſcorũ loco tã miſere deciderint, eandẽ veritatem *Caietanus.* eoſque in quæſtionẽ reuocarunt, vt iam nõ ſit perſuaſu facilis. Atqui Caieta. loco præſenti, ſcilicet. 2. 2. quæſt. 185. veluti rem compertam breuibus abſoluit. Tempore autem Tridentini concilii peregregius frater Bartholomæus Mirãda neceſſitudine religionis, ac ibi tunc tẽporis ſocietatis mihi cõiunctiſſimus, eandem quæſtionem tum plurimis ſacrorum teſtimoniis, tum etiam rationibus adſtru-

xit:idq; ita lucupletè ac disertè,quod suum ingenium est ac solertia, vt laborem aliis potuisset excusare,nisi Reuerendus Catharinus Minoriensis ad contradicendum prodiisset. Haud inquam negauit *Cathari.* omnino præsides residere teneantur:sed tamen asseuerare perstitit,humano quidem iure, hoc est pōtificio,ad id obligari,non autē aut naturali aut diuino. Ex quo inferre pertexit,curam illam soli Papæ incumbere,vt illos residere faciat:ipsos autem non aliter teneri,quā ipse disposuerit,ego verò litē cū homine contestari nolo. Est enim vir,alioqui quidem religiosus,attamen acerrimi ad contradicēdū ingenij:cū quo mihi priùs de certitudine gratiæ,& postcà in Cōmentariis super Paulū de prædestinatione controuersia fuit. Qua de re,vt audiui(nā legi nunquam)multis me , quæ sibi genuina sunt & natiua , scōmatum figuris respersit. Et re vera si tantum suis assertis confirmandis insudaret,quantum huiusmodi innectendis conuitiis assolet,fœlicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandum. Et cū ægrè ferat quod omnes velint esse magistri , nihil ipse veretur omnium prodire magister. At verò nō cōstitui,quia neq; theologicū neq; Christianum est, malū pro malo reddere. Et ægriùs fero,ꝙ episcopus similia de aliquo euomat , quā ꝙ de me quisquā eò præsertim,ꝙ neq; ea in me expuit mala,quæ multa opus habeant ad ferendum longanimitatem. Rem ergo tantum pro meo ingeniolo dilucidare satago,non cū homine cōtendere. Igitur quò lineā aliquam omnibus confessissimam præstituamus,vnde disputationē auspicemur, conclusionem primùm vniuersis literarū professoribus receptissimā præfigamus: Constantissimum est,ecclesiarū Præsules,immo & animarum oēs pastores,vsq; ad parœcios inter suos greges residere teneri. Sed quod in quæstionē vertitur,est de iure ad id cogente:sitne tantum humanū,an verò diuinū etiam & naturale. Ecquis .n.mēte sanus in quæstionē cōpelleret,vtrū ianitor,cui iura claudendi recludendiq; com- *Suadetur* missa est,ad ianuam assistere debeat? Et cui nauis gubernatio incūbit,ad clauū sedere? Et vtrū dux in *posita con-* bello,dū geritur,& miles in acie debeat existere? Quin verò nō modò humanæ leges hoc de episco- *clusio.* pis ī quæst. traduci nō sinunt:verum & diuina & naturalis dementiæ nobis , certū est,adscribunt , ꝙ ipsum intētamus. Etenim si Deus,vt ipsi cōtrarij fatētur,quia diffiteri nequeūt episcopalē dignitatē, quæ latè in ecclesia patet,instituit,nónne & officiū ipsum pascendi instituit? Pascere aūt, nō naturale ius apertè clamat personalē requirere præsentiā? ergo quāuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri , nunquam inde obtinerent , vt Papa mutare possit quin officium pastoris sit iure diuino per se pascere,ac subinde residere. At ne dicendi impetus sine dispēsationis atq; œconomiæ luce in viscera nos disputationis inferat,supposita prima fundamentali conclusione,ꝙ in quæstionem accersitur,est,quo iure hæc residendi obligatio innitatur. Et primus articulus est de diuino. Debet aūt *August.* facturū tractatur,vt Primo de doctrina Christiana auctor est Augustinus,documentum patris familiàs auscultans,de thesauro scripturæ proferre,primū noua,deinde vetera. Qua de caussa peculiarem hic titulū fecimus:de diuino iure tā euāgelico,quam antiquo:ex quo primū petendū est rei præsentia fundamentum:& articulo ꝓximo de naturali , ac tertiò de humano. Tametsi adeò istæ iuris species sibi inuicem mixtæ sint,adeóque se vicariè elucident,vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicentur & confirmentur,debiliora videri possint:& ideo necesse erit sæpenumero permistim ab omni iure argumenta accersere. Ad horū aūt perspicacem intelligentiam,meminisse ex libro primo,& tertio,opus est,primum diuidi ius in naturale & positiuum,deinde positiuum in diuinum & humanū. Ius.n.naturale est,ꝙ nos ipsa natura docuit:ius aūt positiuum, ꝙ vel ex hominum condictu, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est , fit, vt ius positiuum diuidatur in diuinū & humanū. Quo fit cōsequēs, vt minimè repugnet aliqd esse de iure naturali simul & diuino:vt patet in Decalogo,quē etiā si Deus nō scripsisset,natura nos ipsa docuit. Sed tñ quia Scripto Dei expressus est,censetur etiam de iure diuino. Vnde fit, vt distinguatur ius diuinum in naturale,& positiuum. vt positiuū sit,quod nos Deus præter aut suprà cognitionem naturæ docuit,vt sunt sacramentorū mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo:nēpe ꝙ in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere pōt : nempe aut ꝙ expressis verbis sit scriptū,vt,Qui crediderit , & baptizatus fuerit,saluus erit. Et , Quorum remiseritis peccata, remissa erunt:Et,quorum retinueritis,retenta. Aut quod ex verbis scripturæ expressis planè colligitur. Et quidem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in euangelio,vt episcopi resideant,nemo affirmat quia nusquam legitur. Sed tamen ꝙ verbis æquipollentibus eandem prorsus habentibus significationem,id sit in eisdē sacris Bibliis assertū,hoc persuadere contendimus. Sit ergo secūda conclusio: Obli- *Secunda* gatio Antistitū ad residendū,omniumq; pastorum parœcialiū ecclesiarum,est de iure diuino. Et cum *conclusio.* primis postquā D.Thomæ interpretes agimus,sua est conclusio præsenti quæstione, quā exponendā *S. Thom.* hic duximus,arti.v. Vbi ex testimonio Christi,ꝙ bonus pastor animā suam teneatur pro ouibus suis ponere,infert,ob nullū temporale periculū licere præsuli de sua ecclesia decedere. Materiā autem illius articuli,in quarto nos huius quæstionis disputaturi sumus: An videlicet aliquæ sint caussæ , quæ huiusmodi decessum excusatū faciant. Interim autem conclusio præsens affirmatiùs est demonstranda. Atqui solet quidē ab officio pastoris initium demonstrationis sumi:est tamen illud altiùs petendū. Episcopus nanque nō est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam *Prima* institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem,nēpe vt ei esset subsidium vitæ:ipse aūt nō *ratio con-* ꝓpter ipsum,sed creatus est tanquā eius dominus. Et patresfamilias seculares diuitiis suas domos pro- *clusionis.* pter suos successores amplificāt. Itaque in eiusmodi familiis non personæ propter domus, sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autē publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regē,sed rex propter regnum. Et in hoc,vt libro primo dicebamus, rex differt à tyranno,quod ille omnibus ob publicum bonum vtitur:hic verò regno ꝓpter se abutitur. Multò id

autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de cælis, propter seipsum ecclesias fundauit & propter ipsas, tum alios pastores, tum præcipuè episcopos. Nisi quod est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam rẽpub. Vnum scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alterũ deriuatur. Finis namque proximus ciuilis reipublicæ, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillúsque eius status, etsi in supra cælestem subinde referatur. Finis autẽ proximus ecclesiasticæ est sempiterna fœlicitas, ad quã nos Christus ecclesiæ fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimodè contendit. Alterum aũt discrimẽ est quod seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopis verò nullã præ se ferre licet, licet ministrorũ atque omnino seruientium. Principes enim gentium ait Matt. 20. dominantur eorũ, & qui maiores sunt, potestatẽ exercẽt in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicũque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis nõ venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redẽptionẽ pro multis. Vnde Aug. super Isaiam. homil. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitiũ totius ecclesiæ. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamẽtum, quod constitutissimũ est esse de iure euangelico: nempe ꝙ vt seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiæ.

Duplex discrimen inter ciuilem ecclesiasticam que rempublicam.

Augusti.

Hinc consequitur episcopalem dignitatem non esse institutã nisi propter officiũ. Est. n. dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatẽ plenissimè cõmendandã nũquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nã vt conclusionẽ ab eo primum loco demõstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, vtpote quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, nõ ait Christus, Sis præsul aut episcopus. Immo nec, sis pastor, nam & pastores socordes esse possunt & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, instirue, atque adeo guberna exemplo meo meas oues. Et vbi apostolos prædicatũ dimisit non dixit: Messis quidem multa est: ij aũt qui metendi docti sunt, pauci: sed operarij nẽpe qui vsu potestatem exerceãt. Nil enim refert qua doctrina aut facultate præditi sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarẽtur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuiti. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron, & filios eius: Non ait vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungantur mihi: & vt suprà in Paulo adnotauimus, Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonũ opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, nõ ad dignitatem sed ad opus referendũ est. Quare illicò subiunxit: Oportet episcopũ doctorẽ esse: quo nomine nõ designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet vt doceat. Vnde ad Paulinũ suprà citatus Aug. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatũ. Exponere, inquit, voluit apostolus quid est episcopatus: quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum Hieron. Qui episcopatũ desiderat opus desiderat: hoc est, non dignitatem aut delitias, sed opus & laborem. Ex hoc secundo vt per gradus descendamus tertiũ colligitur: nẽpe decimas & primitias, vt lib. 3. latè demonstrauimus, & sæpissime repetimus, nõ esse in hoc populo imperatas vt sint bonorũ prẹmia, eò ꝙ vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potius, vt bene ecclesiis præsint, vt ait Paulus & inseruiant. Haud enim me pigebit hoc inculcantissimè repetere quod ad rem penitissimè attinet: ꝙ si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarum, quæ idoneæ sunt, ratio, quantũ ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi sibi vlla ratione deberi ecclesiastica stipendia, neque eorũ gratia fuisse instituta: sed eò prorsus ꝙ ad ecclesiarum obsequia Dñs ipsis personis opus habet. Reuisito, ne sim morosus, quæ lib. 3. q. 6. artic. 2. in huius demonstratione attulimus. Etenim Nume. 18. nõ alia de caussa Deus decimas legitur instituisse, quam pro ministerio quo Leuitæ ac potissimũ sacerdotes tabernaculo seruiebant. Et cum Christus apostolos dimisit vt messores esse voluit qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Pau. 1. ad Corint. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositũ congerit. Vt de milite qui nõ militat suis stipendiis: & de triturãte boue. &c. Et primæ ad Timo. 1. Presbyteros nõ censet præmio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene præsunt. Et si ius consulas canonicum, Innocen. III. c. cũ secundum apostolum. de præb. eisdem vsus sacris oraculis idẽ prorsus cõstituit ꝙ stipendia ecclesiastica atque adeò dignitates solũ propter opus conferuntur ac tandẽ. c. si. de rescript. beneficiũ asseritur nõ dari nisi propter officiũ. Cõmunia sunt hæc: sed impræsentiarum etiam vsque ad nauseam repetenda. Ex his ergo colligitur nostra cõclusio illatione illa quã paulò ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione quã propter earum obsequia atq; administrationes pastores instituit, quorũ subinde officiũ propriũ esse voluit pascere: & in huius tantùm mercedẽ & stipendia populo imperatæ sunt decimæ: ergo quantum est ex rei natura diuináq; institutione, ipsis per se incumbit gregẽ pascere. Hoc autẽ absque personali præsentia fieri non potest, ergo residentia est de iure diuino: nã quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum commodè attingere. Primum antecedens nemo est qui neget, sed primam consequentiam inficiari moliuntur aduersarij. Quoniam inquiunt Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere vt per se vel alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum præ se ferat vel probabilitatis colorem, palàm ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cùm institutio Dei sit, per ipsumque fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediatè, vt aiunt, electionẽ facit, num consequens subinde fit vt naturam ipsam quã dignitas à Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia quæ tam sunt disparatæ? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat, efficere potest, vt non sit pastor, magis quam cũ sacerdotem initiat efficere, vt non sit sacerdos: Potéstne inquam efficere vt functio episcopi nõ sit sa-

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officiũ.

Corollariũ.

Paulus.

Innocen. 3.

Ratio pro cõclusione.

Solutio.

Replica.

cramenta ordinum administrare, populumq; docere, ac moribus instituere: &, quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fari queat, cũ hæc omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa: quin vero ipsissima eodẽ iure sint dignitatis substãtia. Profectò si Dei institutio eandem vim habeat quã natura per ipsum instituta, planè fit vt sicuti qui morum serit, efficere non potest, vt prunus inde aut alia arbor germinetur, quàm morus: ita neq; qui episcopũ facit, efficere potest, vt eius natura diuinitus instituta nõ sit per se pascere. Haud enim modò disputamus an vlla de caussa efficere iustè possit, vt ipse per se non pascat, sed per alium. De hoc enim alia nos disputatio manet: sed rei tantum naturam constituimus, docẽtes, vt quemadmodũ qui scamnũ fabricat aut arcã, efficere non potest, quin figurã habeat scãni aut arcæ: aut qui facit calceũ, efficere nõ potest, quin rẽ faciat formã habentẽ pedis: ita qui facit episcopũ, quæ res diuinitus instituta est, efficere nõ potest quin eodem iure quo est instituta, officium habeat, atque adeo obligationem per seipsum pascẽdi ac subinde residendi: quidquid postea forinsecus accidere possit. Etenim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodo facessat, intelligere episcopus debet pastorẽ esse secundũ propriam nominis notionẽ, & nõ secundũ illã abusiuã, qua gregum domini pastores dicũtur. Solent enim & pastores nũcupari, pecudũ, armẽtorumq; domini: eò q sua substãtia & peculiũ pecorariũ sit quemadmodum rogati filij Iacob à Pharaone quid haberẽt operis, respõderunt, Pastores sumus, puta hæc est nostra diuitiarũ possessio. Et isti per se nullã exercẽt ouilis curam, nisi per suos famulos, sed duntaxat vellere, caseo, fœturaq; fruentes, delicatè ac molliter vitã degũt: Episcopi autẽ nõ sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigilias perferre tenentur, & per prata scripturæ gregẽ deducere, eiusq; fontibus potare, atq; oleo scabiẽ inungere, eisq; lupũ cauere, & quidquid vllo pacto nocere poterit. Neq; enim est, q huic sanctæ veritati quis obmoliatur, soli Petro dictũ esse, Pasce: in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro dictũ, aliud vero cũctis præsulibus generale. Singulare inquã, vt tãquã vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregẽ pasceret nõ quidẽ vniuersis assistẽdo ecclesiis, sed suis constitutionib. & fidei ac morũ sententiis vniuersos illustrãdo & instituendo: dignosq; adeo ministros cuicunq; ecclesiæ adscribẽdo. Generaliter autẽ explicatã est episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiæ institutorem cõstituta est: vt scilicet cùm primum vnusquisque crearetur, iussum ab eodem Christo putaret, vt similiter suũ peculiarẽ gregẽ pasceret. Ait quippe Aug. c. 13. in lib. de pasto. ob id Petro singulariter Christum, id quod omnibus erat commune, iussisse, vt vnitatẽ cõmendaret. Multi enim erãt, inquit, apostoli: & vni dicitur: Pasce oues meas. Hactenus ille. Ac si dixisset: In vno cũctis potestatẽ dedit. In vno cũctis generalẽ regẽdi formã expressit, atq; adeo in vno cunctis idẽ iussit. Et Ambr. in Pastora. Nobis, inquit, in verbis diuinis credita est dispensatio, gregemque Christi alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis: Alludens ad ista Petro dicta. Et infrà: Repetitum est à domino tertiò: Pasce oues meas. Quas oues & quem gregem non solũ tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscũ illas suscepit: & cum illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oues, per quẽ ad reliquos omnes potestas & auctoritas pascendi manat à Deo. Hæc ille. Ex his ergo fit consequens, peruersam esse calumniosamque interpretationẽ, vt vox illa consecratoris. Vade prædica populo tibi commisso: perinde intelligatur ac si solius sit Papæ. Est enim illius tanquam organi Dei, atq; adeo expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pasce oues meas. Quo planè alludit Paul. Act. 20. dicens Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, &c. Haud enim aduersariorum gl. vllius est pretij, qua scilicet aiũt propterea tantũ dixisse, Spiritus sanctus posuit, q ecclesia etiam quo ad ius positiuum eius nutu gubernatur. Nã 1. ad Cor. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quę ipse: & hic propriã actionẽ & iussum Dei designat. Nõ enim ait se illos posuisse, sed Deũ. At vero quo res etiamnũ patentior fiat, explicare paulò amplius opus est spiritualis pastoris officiũ: dictum enim iam suprà reliquimus, esse spiritualis ouiũ vitæ impensissimã curã gerere. Quæ quidẽ cura tripertita est: videlicet vt episcopus sacramentis plebem in vita spirituali generet & nutriat, atq; adeo prædicatione foueat, & prudentia gubernet. Quæ sub aliis nominibus S. Tho. expressit, puta instituere, defendere & gubernare. Nomine autem sacramentorum, etiã sacramẽtalia quædã intelliguntur, quæ quidẽ can. quamuis. distin. 68. Leo Papa recenset. Incumbit enim eis presbyterorũ ac diaconorum cæterorumq; ministrorũ, altaris, & virginũ consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio & vnctio, atque adeò omnium vasorũ indumentorumque ad idẽ altare pertinentiũ, ac deniq; baptizatos Chrismate cõfirmare. Omniũ autẽ maximè proprium eius munus est prędicare: hoc est non de suggesto modo, sed & peculiariter etiam sacra oracula interpretari, & de ambiguitatib. responsa dare. Vnde super illud Paul. ad Ephe. 4. Alios pastores & doctores, adnotauit Hierony. consulto non dixisse alios pastores atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores: scilicet q idem est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemq; Aug. in epist. 58. Paulino sciscitãti quo pastores à doctoribus differrent, respondet: videlicet nullo differre discrimine: quod eodem apostolico verbo confirmat. Tertium demũ eiusdem muneris membrum est gubernatio, quibus non infimè adiungitur pauperum, viduarũ ac pupillorũ cura. Hæc autẽ expressius, tum Gregorius lib. priori Pastor. tum etiam alij sancti patres per Ezech. prophetã explicari autumant c. 34. vbi ait Dominus Fili hominis propheta de pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His enim duobus cũcta designãtur, quæ ad victum vestitumque spectant. Quæ quidem ad sustentationem episcopis populus suppeditat. Sed ad designandam eorum luxuriem subditur: Quod crassum est, occidebatis: vbi summa iniquitas pastoris insinuatur. Cum enim officium eius sit gregem doctrinæ ac morũ pinguedine saginare & pinguefacere

Illustratur amplius cõclusio.

Episcopus pastor est secũdum propriam nominis notionem.

Solutio tacita obiectionis.

Gregorius.

Prior locus veteris testamenti pro conclusione.

eius potius ſubſtãtia ipſi curãt pingueſcere. Et gregem meum non paſcebatis. Quid autẽ ſit paſcere explicare proſequitur, dicẽs: Quod infirmum eſt, nõ coſolidaſtis: quod ægrotum nõ ſanaſtis, quod cõ fractum non alligaſtis: quod obiectum eſt, nõ reduxiſtis: & quod perierat, nõ quæſiſtis.

Oracula antiquæ legis non eãdem habent energiam quam teſtimonia nouæ ad ſuadendam conclusionem præſentem.

Hic autẽ primum omniũ animaduertendũ eſt, oracula antiquę legis nõ eandẽ prorſus energiã ad rẽ pręſentẽ habere, quam teſtimonia nouæ. Etenim ſacerdotium noſtrum lõge ab illo differẽtius ac perinde ſublimius exiſtit, quàm quo illi fungebãtur. Nã cum illorum ſacramẽta nullã cõferrẽt gratificantẽ gratiã (nil de illa loquitur quæ ſub ſigno circuncisionis cõferebatur) neq; clauium illi poteſtatẽ habebãt ad remittenda peccata: neq; ſubinde curã, vt noſtri ſacerdotes, gerebãt animarum: quæ potiſſimum eſt fundamentum vt noſtri prælati reſidere teneãtur. Petuntur autẽ inde ad propoſitum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, vt ait Paul. omnia contingebant illis: nempe q; illud ſacerdotium pręſagium erat noſtri. Tum etiã per modum exẽpli: nam ſi illis tanto vitio tribuebatur, q; curã nõ gererent gregis, & in excubiis tẽpli perpetuo eſſe cogebãtur. Iuſſum enim legitur Nu. 16. Aarõ filiiſq; eius ac Leuitis: excubare in cuſtodia ſanctuarij: multò efficacius cõuincitur paſtores noſtros animarum cuſtodes, debere ſemper præſentes gregi proſpicere.

Expenditur locus citatus.

Quãuis vt ad præſentẽ locum Ezech. reuertamur, nõ ſolum ſacerdotes illic, paſtorum nomine, denotãtur, ſed & omnes iudices & gubernatores populi: tametſi iam tunc temporis, gubernationis ſceptrum penes ſacerdotes eſſet. Affabrè ergo Propheta illa quinaria oratione paſtoris munus delineat, quãrum ad ea ſalrẽ, quæ in grege medẽda ſunt. Quinq; enim incommodis Chriſtianus grex periclitari cõſueuit. Primum eſt in fide, quæ totius Chriſtianæ vitę fundamẽtum eſt: nã ſine fide impoſſibile eſt Deo placere. Primum antẽ detrimẽtum fidei eſt, languor & imbecillitas, quando ſcilicet homo propter magnitudinẽ credendorum nutabundus vacillat. Quare Paul.

Paulus.

ad Rom. 4. laudi tribuit Abrahæ, q; nõ fuit infirmatus in fide. Et ad Rom. 14. Infirmum in fide aſſumite (ideſt) ne cadat, ſuſtẽtate. Hæc ergo Antiſtitis, qui doctor eſt fidei, prima functio eſt: nempe vt fidei ſcrupulos mentibus gregis eximat, dubia ſcilicet explicãdo: ac ſubinde animos affirmãdo & cõſolidãdo vt intellectum, quemadmodum ait Paulus, captiuẽt in obſequium fidei. Ægritudo autẽ ad mores attinet, cùm quis corruptis affectibus infectus eſt. Etenim, vt intellectus ſcrupulis fidei infirmatur, ſic & appetitus affectuum tumultu ægrotat. Quare ſicut illud doctrinæ luce eſt cõſolidãdum, ita & hoc ſalutaribus monitis ſanãdum. Cõfractio verò iam ad diſcordiã inter fratres attinet: videlicet cum populus aut variis opinionibus, aut litibus & iurgiis inter ſe diſſidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis confœderãdus eſt amicitiaq; cõglutinandus. Ex his enim facturis, niſi in tempore colligantur, hæreſes ſolent intumeſcere. Quod re vera vecordia & inertia præſulum, ac potiſſimum abſentia à ſuis eccleſiis crebertimè accidere, pręſentia tẽpora documento nobis ſunt. Quocirca id quod ſubditur, abiectum: ad manifeſtariam hęreſim & apoſtaſiã refertur. Diſſenſio enim populi, ſeminarium eſt hæreſum, per quas ab eccleſia exitur, & vſq; ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur: vt ſaltem vna atq; altera monitione, vt docet Paul. enitendum ei ſit abiectos in eccleſiã reducere. Cõcludit demum. Et quod perierat nõ quæſiſtis: exemplo illius, qui de cœlo quęſitum venerat quod perierat. Perit autẽ homo per quodcunq; mortale delictum, inſigniter verò per obſtinationẽ. Sed neq; illo prorſum deſperãdum eſt, quin omnis adeatur quęrẽdi ipſum via. Atqui effectus porro iſti, gratię Dei eiuſq; ſingulari fauori referuntur accepti. Attamen quia ipſe eiuſmodi gratiã miniſterio ſacerdotum nobis ſuppeditat, fit, vt propter eorum negligentiã vſu veniat, vt populus eadẽ gratia priuetur. Id q; protinus ibidem Deus apertè admonet, dicens, Et diſperſæ ſunt oues meæ, eò q; nõ eſſet paſtor: & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri: hoc eſt, ab omnibus vitiis peſſundatæ ſunt, omniq; errore cõculcatæ. Qua de cauſſa ſtatim cõminatur paſtoribus: Requirã gregem de manib. eorum.

Paulus.

Hac eadem. n. ratione ait, ad Hebræos vltimo Paulus, prępoſitos ſic debere ſuper gregem inuigilare, quaſi rationem pro eius animabus ſint redditurі. Porro ergo niſi hæc epiſcopi munera & officia tam eſſent obliuione ſepulta, nemo eſſet, arbitror, qui vel hæſitare poſſet tenerentúrne iure diuino epiſcopi per ſe illa præſtare, ac perinde in ſuis diœceſibus reſidere.

Paſtores eccleſia lux mundi

Etenim non ſolum publica cõcione, ſi ſuũ bene noſcunt inſtitutum: hęc perficere debent, verum priuatis viſitationibus, exhortationibus, recreationibus, cõciliiſq; adeo & cõſolationibus. Imò nõ verbo tãtum verum exemplo, ac denique re ipſa iuuãdo, nempe egentium cauſſas negotio etiã tuendo & eleemoſynis adiuuãdo.

Pius Papa.

Paſtor eccleſia ciuitas ſupra montem poſita.

Idem ſal terra.

Ecce ſacerdotis officium qua parte debet nocumenta gregi cauere. At verò qua parte ipſum ad perfectum pmouere tenetur, altius eius pminet functio. Ea quippe ratione appellat eos in ſuis anteceſſoribus Chriſtus lucem mundi. Vide q̃ta largitate ſua ipſius nomina illis impartitur, vt ſi in officio non pſtiterint, eos peius in die iudicij pudefaciat. Quin verò, vt ſuprà diximus, Pius Papa, can. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum illos inſtituiſſe ait, ſiue p quos Deus ipſe gregi ſuo puidet, ſiue per quos populus quæ diuina ſunt ſuſcipit. Appellat etiã illos ciuitatem ſupra mõtem poſitã, q̃a nõ ſolum doctrinę lumine de cãdelabro lucere debent, verum pminenti vitę exemplo in cõſpectu populi, & veluti ſal terræ mores cõdire.

Secundus locus pro concluſione.

Refellitur quorundam interpretatio.

Perpende, an eiuſmodi officia abſentes exhibere, vt decet, valeãt. Quin age, vt cuncta cõplectamur epiſcopi in ea pfectionis ſublimitate eſſe debent, vt pfectionem nõ diſcãt, ſed quemadmodum in ſua cõſecratione admonentur, omnino doceãt. Quid demum pfectionem doceãt? ſeu Chriſti miniſtri eccleſiã ſuã ſic expurgent, ſic pmoneãt, ſic itaq; exornẽt, vt ſine macula, vt Chriſti ſpõſam decet, Deo patri offerãt. Ecce primum locũ euãgelicũ, Paſce oues meas. Secundus locus ex quo veritas pręſentis cõcluſionis elicitur, extat Ioã. 10. vbi Chriſtus naturã boni paſtoris ſub hac verborum exaggeratione commendat. Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouib. ſuis, mercenarius autem fugit. Intelligere autem nequeo qua vllus fronte deludere hunc poſſit locũ, dicens nõ intelligendum eſſe gñaliter de paſtorũ vniuerſitate, quippe q; Chriſtus de ſeipſo particulariter, vt aiunt; id aſſeruit.

eruit. Haud enim opus est sanctos huc interpretes compellare, qui húc sensum recutiát. Pręstat náq; semper scripturam sacram, vbi id fieri possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborum contextum: Ego sum pastor bonus, ecce assertioné. Haud verò satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare pertexit. Quomodo auté demonstrauit: Quia bonus pastor animam suá pro ouibus suis dat. Hoc ergo nó de se peculiariter & proprie asseruit: aliàs id quod dixerat per idé ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriá propositionem, naturá ingeniúmq; & substantiam boni pastoris definitione patefecit, népe vt sic colligeret. Ille prorsus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autem animam meam, hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam præfixit, per quam bonus pastor ab iis, qui non sunt boni, discernendi sunt. Vnde Grego. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam, quam nos imitemur, adiunxit: dicens, Bonus pastor animam suam pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostendit quod iussit, &c. Et August. de verbis Domini, ser. 5. Pastor bonus, Christus, Quid Petrus? nonne bonus pastor? nam & animam suá pro ouibus suis posuit: quid Paulus? quid cæteri Apostoli? &c. Itaq; si attenté verba respicias, nó tantú Christus exéplum sese perhibere oculis nostris voluit, quod imitaremur, secundú illud Io. in hoc cognouimus charitaté Dei, quoniá ille pro omnibus animá suá posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. Aug. quod instáte persecutione episcopos nó potest fugere: quia exéplo Domini tenetur bonus pastor animá ponere pro ouibus suis. Hæc enim quodámodo possent aduersarii cauillari, dicentes, quod licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandú exemplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulam & definitionem, per quá se probauit esse bonum pastorem, quámq; adeò licet ipse per impossibile nó seruasset, tenerentur vniuersi præsules iure diuino & naturali seruare. Agedú, idem ex subiectis verbis corroboremus. Subdit enim: Mercenarius auté & qui nó est pastor: cuius nó sunt oues propriæ, videt lupú venienté, & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarii nomé? vtrú peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Aliàs non è regione apponeret illi mercenarium. Vtriusq; ergo naturá amború oppositione explicuit. Nisi admittere absurdè malis: quod naturam explicuerit mali pastoris, nó autem boni. Neq; contentus fuit id simpliciter enunciare, sed natiuam subiunxit caussam: Mercenarius. n. inquit, fugit; quia mercenarius est, cuius nó sunt oues propriæ: & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia nó sunt inquit, eius propriæ: vt pote quod cú ei nó sint à Christo cómendatæ, fit vt eas nó diligat, nimirú ea dilectione qua ex Petro requisiuit an se præ cæteris diligeret. Sed & vegétissimú prætereà argumentú, quod hoc Dominus ac Redemptor noster non de se tantum propriè, verum tanquá cúctis qui legitimi sunt episcopi necessariú enútiauerit: est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt art. 4. videbimus) teneri episcopú dum necessitas gregi suo ingruerit, vitá exponere antequá inde recedat. Quam quidé veritaté cum ipsi aduersarii negare profectò non auderent, inde deberent colligere residentiam esse de iure diuino: idque adeò ex hoc loco inferri, aliàs ecclesia nó cum tanto periculo eos residere cóstringeret. At de hoc illic pressius. Hic ergo pedem sistere cuperé si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendú suppeteret, rogaréq; coléndissimos episcopos, expenderent, vtrú potuerit Christus significátius ré aperire, vehementiúsque ipsos ne mercenariis suos greges cómitterent dehortari. Quomodo enim diligere animas vsq; ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias nó habent? & nisi ita charas in Domino habeát, quomodo possunt eis legitimè prospicere? Abunde se náq; mercenarii fecisse arbitrátur, qñ pro ratione stipendii, quod recipiút audiédis litibus, horas aliquot insumunt. Prosequitur auté Christus eadé boni pastoris naturam etiamnum patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iam vllus fit reliquus deflectendi, vt quis dicat de se proprie Christú loqui. Imò eandé demonstrationem insinuat, népe ob id, quod ingeniú, fides & cura boni pastoris sit, vt mutuò se de facie & voce ipsæ & oues cognoscant: se, in quem hæc cópetunt, bonú esse pastoré. vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentiam pastoris & mercenarii. Ná mercenarius quidem nescit oues: quod cótingit, quia non sæpe illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectioné non sibi ecclesiá desponsauit, non potest eius cóspectu & familiaritate magnopere se oblectare: prætérquàm quod neq; officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusque ouis facié & balatú nouerit, vt nó per relationé aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbú deprehendat. Neq; verò grex eum vicissim satis diligere, eiúsque tum exemplú imitari, tum & auscultare mandatis valet, nisi de vultu & sermone eum agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicunt Christú de se proprie affirmare, quá sit falsum inde cóstat, quòd fortasse ad illud prouerbium Salomonis allusit, quod ipse tum propter priscos pastores, tum in nostrorum figurá illius ore iápridé protulerat. Ait enim ille prouerb. 27. Diligenter cognosce vultú pecoris tui, tuosque greges considera: nó enim habebis iugiter potestatem, sed corona tribuetur tibi in generatione & generationé. Vbi Hebraicè habetur, Cognoscédo cognosces seu euidéter agnosce facié pecoris tui: & vt dicitur facie ad facié, & pone cor tuum ad greges. Vbi non adeò ad ré accómodè quidam cóminiscuntur, verbo illo appone, allusioné fieri ad illud Christi, Bonus pastor animá suá ponet. Nam prætérquá quod verbum euangelicú non significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepantia: nam verbum Salom. ad interná curá & solicitudinem quam pastor habere debet erga gregé, refertur: vt scilicet cor impensissime habeat ad singularú ouium necessitatem attentum. Vox aút Christi ad testimonium amoris: vt scilicet si opus fuerit mortem eius gratia opperat. Nam si cura bruti gregis illam mutuam agnitionem exposcit, quáto magis studiú quod erga Christianam familiam impendendum est, sane cum quot sunt subditi, tot sint & morborum genera. Alius enim consolatione

Augustin.

Roboratur amplius proxima ratio.

Theophylactus.

Prouerb.

Confirmatio.

ſolatione indiget, alius cõſilio, alius reprehenſione, alius denique alio eleemoſynæ ſubſidio. Quare ꝓtinus in initio eiuſdẽ c. Ioan. vbi ſe Chriſtus oſtium eſſe ouium dicere adornabat. Qui nõ, iqt, intrat per oſtiũ, ſed aliundè, fur eſt & latro: qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouiũ. Huic oſtiarius aperit, & oues vocẽ eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas: & cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit, & oues illum ſequuntur, quia ſciũt vocem eius. Vide quomodo lex boni paſtoris nõ tantùm in hoc cõſiſtãt, ꝙ quis ad dignitatẽ ſecundũ Chriſti leges accedat, verũ & ꝙ eius exemplo eandem adminiſtret: nempe cognoſcendo oues ſingulas de nomine, eáſq; exemplo vitæ antecedend o, quod ipſe ſequantur. Id ꝙ abſentes quõnã pacto præſtare perficeréque poſſint, ipſi viderint. Vnde ſequitur: Alienũ autem non ſequuntur, ſed fugiunt ab eo: quia non nouerũt vocem alienorum. Vbi alieni appellatione non ſolùm eos, q non legitimè ingreſsi ſunt cenſet, imò & qui illegitimè rem adminiſtrãt: ſcilicet tam mercenarios, quàm eos qui illa quæ præmiſerat, non ſeruant. Et quidẽ Apoſtoli non cognouerũt quid loqueretur eis ſcilicet myſterium fidei ipſius, per quam ſolam ingreſſuri erãt quotquot veris paſcuis eſſent potituri: quia non eſt aliud nomen ſub ſole, in quo poſſint homines ſalui fieri. Nobis aũt, qui illud iam certò per eandẽ fidem cognoſcimus aliud reſtat cõſtantiſſima fide tenere, nẽpe ꝙ q ab ipſo inſtituti ſunt paſtores, eius inſtar neceſſe habent munere ſuo perfungi. Vnde Damaſus Papa in antea ſua epiſtola 4. vbi de depellendis chorepiſcopis locupletè diſſeruit, hoc Chriſti teſtimonio vehementer inuehitur in epiſcopos, q alienis ſuas plebes educandas concredũt: cùm Chriſtus bonũ paſtorẽ aſſerat vitã ꝓ ouili ſuo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues deſtituere. Sed de hac epiſtola ſtatim art. prox. Habeant ergo aduerſarij, & cõtra ſic arguãt: Quidquid homo per ſuos adminiſtros facit, per ſeipſum cenſetur efficere: ergo cùm epiſcopus vicarium eccleſiæ ſuæ deleget, reſidere non tenetur, ſed pro ſua ſatiſfacit obligatione. Videant aũt huiuſmodi argumentatores, quanta eos reſponſa perſequantur. Primũ omnium, vt ſuprà diximus, hic non diſputamus, an cauſſa poſſit aliqua intercedere ꝓpter quã diſpenſari eum epiſcopo abſenti queat: de quo art. 4. repetendus eſt ſermo, ſed rei naturam conſtituimus, & ea quæ diuina lege epiſcopo iuſſa ſunt. In primis ergo ſi factũ ſpectemus, abſentes epiſcopi nõ ſibi vicarium ad omnia ſua munera ſubſtituũt, ſed eum tantũ, q ad lites audiendas ſedeat: quod re vera non eſt præcipuũ. Et prætereà viſitatorẽ, qui diœceſim circũuolet, cùm neq; iſta in ipſorum abſentia fieri poſſint cõmodè, neque alia vllo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Ponſſima .n. pars ſpiritualis paſtoris, vt in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempe cui animarum longè maior cura incũbit, quã temporaliũ, in hoc poſita eſt vt lites, quæ ſine iudiciorũ ſtrepitu definiri poſſunt, cõponere ſatagat, pacatéq; & extinguere procuret, vt rẽpus ſecundũ Chriſti mandatũ redimat, ꝙ oues in Chriſtianis exerceriis collocent. Quod quidem nemo ſine epiſcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregẽ ꝓſequi tenetur, atque adeò ſine eius præſentia perficere valet. Item neque viſitationis longiſſima experientia teſtatur, per alium quàm per ſeipſum fieri caſtè poſſe. Haud .n. criminibus ſola pecuniarũ mulcta aut excõicatione medendum eſt, ſed profectò verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac aliis denique adhibitis remediis: quorũ viſitatores, quia mercenarij ſunt nulla tangit cura. Adde, ꝙ eleemoſynæ quæ inter epiſcopales operas tam altũ locũ tenent, (Oportet.n. epiſcopũ, vt ait Paul. eſſe hoſpitalẽ) niſi per præſentes Antiſtites fieri nequeũt cõmodè. Conſpectus nãque pauperis, egenorũmque clamor viſcera commouẽt, vel eleemoſynam exprimit, vel aliam ſaltem conſolationẽ, qua ſuã poſſit miſeriam leuare. Hnc.n. illa ſpectant, quæ modò circa verbum Chriſti tractabamus, nimirum quanti referat vultũ pecoris viſu agnoſcere, & vocem auditu. Sed ais, quid ſi epiſcopus hæc oia atque alia per alium rectè diſpenſet? Accidere.n. põt, vt alij efficaciores ſint prædicatores ipſo epiſcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cum ſuffecerit, munus ſuum explenit, vt abſens eccleſiæ ſuæ viuere poſſit. Huius aũt vna reſpõſio eſt, eſſe impoſſibile. Altera præcipuè notãda, quod epi vicarij nõ ſunt perinde cõſtituti ac ſi ſint futuri præſules, ſed quaſi ꝓpũli adiutores. Et ideo non per hoc excuſatur eorũ reſidentia. Debẽt. n. vicarij eſſe ſicut mẽbra in corpore, ipſe verò ſicut anima. Chriſtus.n. nõ eos vt operariorũ conſtitutores, ſed vt operarios miſit. Et Paul. nõ ait oportere epm eſſe doctoris ſubſtitutorẽ, ſed eſſe doctorẽ: & 2. ad Ti. 2. Solicitè, inquit, cura teipſum probabilẽ exhibere Deo, operarium incõfuſibilẽ, & rectè tractãtem verba veritatis. Vbi confuſione eũ Antiſtitẽ aſpergit, ꝙ operarius nõ eſt. Et alibi admonet, vt q non operatur, nec mãducet. In ſumma, non vident iſti qui munus eporum in hoc collocant, vt bonos ſibi habeãt ſubrogatos miniſtros, quẽadmodum leges vniuerſas electionis epiſcoporum & paſtorum de medio tollant. Quid.n. opus eſt tantam ſolicitudinẽ & vigilantiam adhibere ad digniorem eligẽdum, quãtam iura oia clamant, ſi ſatis epiſcopo eſt alios eccleſiæ ſuæ miniſtros delegare: Ergo ſi iura illa certa ratione conſtituta ſunt, planè colligitur perſonalem induſtriam in epiſcopo eligi, atque adeò per ſe reſidendo teneri munia ſua explere. Quare nõ eſt cur nobis Valerium obiiciant, q Auguſtinum ſibi ſubſtituit. Id enim fecit ingraueſcente iam ætate, quando vires ſibi non ſuppetebant. Imò nec tunc credendus eſt ſic ceſſaſſe, quin id quod poſſet, efficeret: Imò hinc ſumitur argumẽtũ, quã ſit neceſſaria præſentia perſonæ. Hac.n. de cauſſa Petrus Apoſt. vt Theodoretus refert in libro de 70. diſcipulis: & antiquiſſimus Epiphanius tom. 2. c. 26. nempe quia illi neceſſe erat tanquam Apoſtolo per alias eccleſias diuagari, ſubſtituit ſibi epiſcopum Romanum: non qui eſſet Papa, ſed qui ſibi eſſet auxiliaris vicarius. Ad eorum ergo argumentationem reſpondetur, quod etſi vnicuique liberum ſit de ſuis propriis bonis, vt libuerit, per famulum diſponere, in quo caſu quod quis ꝑ alium facit, ipſe facere cenſetur: in publicis tamen adminiſtrationibus longè res ſecus habent. Publici enim magiſtratus, atque illi potiſſimum quibus ob perſonalem functionem iuſta ſtipendia decreta

Damaſ.

Obiectio aduerſariorum.

Solutio.

Viſitationes non poſſunt caſtè fieri per alium quã per ipſum epiſcopum.

Obiectio altera.

Prima reſponſio.

Secunda.

Paul.

Ad argumentũ factum.

decreta ſunt, non ad inſtum per vicarios adminiſtrãtur. Ecquis enim in conſulem aut præto[...] cem creatur, vt per aliũ rem adminiſtraret? Imò verò in rebus priuatis quis œconomum, [...] imò vel coqnum, vel quod rei magis arridet, oauclerum vel certè aurigam condnxit, qui non minus eiuſdem perſonæ requirat? Quod ſi magiſtratus alii hanc habent reſidendi naturam, quis non videat epiſcopatum, qui animabus proſpiciendis, quas Deus & ad ſuum ipſius conſortium condidit, & proprio vitę diſpendio redemit, primum huius legis obtinere locum? vnde Panlus 1. ad Corinth. 9. Væ mihi ſi non euangelizauero: neceſſitas mihi incumbit. Sed vide quomodo aduerſarii cauere hãc plagam contendunt. aiunt enim apoſtolis per ſeipſos neceſſarium fuiſſe prædicare, quoniam in ipſis perſonalis indnſtria electa fuit. Epiſcopi autem non illis ſucceſſerunt in apoſtolatu, ſed in epiſcopatu. At verò fateamur vrgentiorẽ fuiſſe in apoſtolis prædicandi obligationem propter reuelatam eis doctrinã, tamen quis neget in epiſcopis perſonalem etiam induſtriam, quatenus in epiſcopatu ipſis ſucceſſerunt, eligi? Sed neq; aliud iſtorũ commentũ illis admittendũ eſt, nẽpe ꝗ apoſtoli miſſi ſunt ſolis infidelibus prædicare, epiſcopi verò ſolis ſubditis, imò Paulus ſæpè prædicauit cõuerſis, quod certè ad eorũ confirmationẽ facere debebat. Nec epiſcopo dicitur, vt aiũt, Vade, prædica populo Dei: ſed, populo tibi cõmiſſo: cui nõ repugnat quin aliquando poſſit & debeat infidelibus prædicare. Alius verò cauillus iſtorũ eſt, ꝗ etſi Papæ dictũ ſit, Paſce oues meas, non tamen inde colligitur, ꝗ reſidere teneatur in omnibus eccleſiis: atq; adeò neq; de ſingulis colligitur, ꝗ teneantur in ſuis reſidere. Quòd aũt cauillatio hæc peiori ſit nomine digna, quis nõ planè videat? Iuſſus enim eſt Papa per ſeipſum paſcere, atque adeò in ſua eccleſia, quæ Romana deſtinata eſt, reſidere, vel vbi expedire viſum eſſet. Decet autem propter confluxum orbis illuc, ne per alias diuagetur, ſed ſuos ſingulis vt Deus ei iuſſit, epiſcopos conſignet, qui eodem diuino iure teneantur in ſuis diœceſibus reſidere. Vnde Paul. ad Theſſ. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monẽt vos vt habeatis illis abundantius in charitate propter opus illorum. Non ergo propter dignitatẽ, ſed propter opus quod reſidentes perſonaliter exercent. Alia deniq; eorũ argutia nõ eſt reſpõſio digna. Arguunt.n. ꝗ cùm Papa poſſit epiſcopũ à ſua diœceſi dimouere atq; alteri adſcribere, fit, vt diſpenſatio epiſcopi cum hac eccleſia nõ ſit de iure diuino, atque adeò nec reſidentia. Iam enim ſuprà oſtenſa eſt infirmitas conſequentiæ: nẽpe ꝗ licet Papa poſſit epiſcopos ſummutare, non tamẽ eorum naturã & functiones, quæ iure diuino annexæ ſunt dignitati. Sed rogas, nonne multa epiſcopus poteſt per miniſtros diſpenſare? Apparet enim poſſe: vt ordines conferre, & confirmare: benedicere tẽpla, & ornamenta, &c. Item permulta ſunt epiſcopalia officia quæ non niſi ſtatis temporibus eadẽque rarò fiunt: vt chriſma cõficere, & ſacris initiare: quæ ideo iugẽ reſidentiã non exigunt. Reſpondetur inter epiſcopalia munera gradus eſſe dignoſcendos. Quædã enim ſunt quæ licet nõ ita decẽter fiãt, tamen non vſque adeò abſurdũ eſt per ſubſtitutos illa exercere. Vt ſunt chriſmatis confectio, & tẽplorum ornamentorũmq; cõſecratio. Eſt inquã in his, dum per titulares epiſcopos fiunt indecorũ quiddam, ꝗ nõ tanta grauitate, vt decet celebrantur: prætetquã quòd anſa inde porrigitur titularibus epiſcopis introducẽdis. Verumtamen non iſta ſunt munera quæ vrgẽtiſſimè reſidentiam epiſcopi requirunt: ſed alia ſuprà cõmemorata quæ aſſiduã præſentiam ſedulamque diligentiam expoſcũt. Imò verò vt iam diximus, propterea epiſcopi obligationis reſidẽdi obliti ſunt, ꝗ non putãt alia ſibi incumbere onera, quàm lites audire, & ſemel in anno ordines conferre. Si enim ſe ignorantium lucem delinquẽtium regulã, afflictorũ ſuffugiũ, egentiumq; ſubſidiũ ac præſidiũ (vt verè ſunt) eſſe cognoſcerẽt, non grandi opus eſſet negotio, vt ius reſidendi perſuaſiſſimum haberent. Multa alia hic miſſa facimus ſcripturarũ teſtimonia: nimirũ ſatis rati ea, quæ præcipui ſunt momenti attuliſſe. Multaſque aduerſariorũ argutias ſilentio prætermittimus: ad quas vtique moleſtius eſſet reſpondere, quàm vtile.

Pulchra ratio. — *Paulus* — *Aduerſariorũ ſubterfugium.* — *Refellitur proxima ſolutio.* — *Cauillus alter.* — *Paulus.* — *ſcrupulus.* — *ſolutio.*

Quod antè de epiſcopo aſſertũ curauimus, de cunctis etiam parœcialibus paſtoribus ſubinde eſt intelligendum. Sane cum & allata teſtimonia idẽ ſibi velint licet multò efficacius epiſcopos vrgeant. In apice autẽ iſtorũ quæ dicta ſunt, hoc licet per ſeipſum euidentiſſimũ ſit: nõ erit tamen admonitu ſuperuacaneũ, nempe ꝗ reſidẽdi obligatio ſic præceptũ eſt, vt nõ ſit præcepti finis. Videas enim præſules in ſuis quidẽ eccleſiis reſidentes: ſed tamen adeo oſcitanter, & ſegniter in adminiſtratione verbi, in gubernatione, in afflictorum conſolatione, & pauperum ſubſidio ſeſe gerentes, vt nihil referat abſentéſne ſint an præſentes. Reſidentia enim propter hæc neceſſaria eſt, quę ſi non fiant ſuperuacanea imò quandoque cauſſa, vt epiſcopus maiori opprobrio & vilipendio à ſua plebe habeatur.

Etiam paſtores parœciales reſidere tenentur.

Ad primum igitur argumẽtum reſpondetur, verba illa formalia, quod epiſcopi reſidere teneantur, nullam fuiſſe neceſſitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sane cum euidentiſſime ex ipſa epiſcopali functione diuinitus inſtituta colligantur: ꝗ etiam ſecundum aduerſarios ſatis eſt, vt eadem reſidentia ſit de iure diuino. Nam vbi Chriſtus ceu operarios miſerit prædicatum Apoſtolos atque alios 72. diſcipulos, quibus epiſcopi & parœciales ſacerdotes ſucceſſerunt: & vbi iubet in Petro cũctis epiſcopis, vt gregem paſcant: & vbi docet bonum paſtorem eſſe, qui nominatim cognoſcit oues, & vbi ait Paulus epiſcopum eſſe doctorem & hoſpitalem; & vbi admonet Timoth. vt ſeipſum operarium incõfuſibilem, verbum veritatis rectè tractantẽ exhibeat: & vbi admonet præſules, vt vniuerſo gregi attendant in quo eos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos ad regendum eccleſiam Dei, atque in id genus aliis locis vſque adeo luce clarius reſidendiã paſtorum præcepit, vt fatuum ſit expreſſiora verba requirere. Ad ſecundum iam ſatis reſponſum eſt, quod etſi ſummam eccleſiæ iuriſdictionem Petro eiuſque ſucceſſoribus ſingulariter commiſerit, vbi ait, Paſce oues meas: atque adeò facultatem eligendi paſtores: modum tamen paſcendi non reliquit ſuo arbitrio, vt eum mutare poſſet. Haud enim in arbitrio

Ad primũ argum. — *Ad ſecũdũ argum.*

Papæ facere vt episcopus non sit doctor, non sit hospitalis, non sit vigilator super gregem, ... neribus intimum est vt resideat. Ad tertium denique respondetur, quod si Timot. & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesijs peregrinati fuerint: id tamen ob ecclesiæ vniuersalis necessitatem factum est, atque adeò per interpretationem eiusdem diuini iuris & naturalis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accidere in quibus non solú licitú, verum & expedientissimum sit episcopú à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrùm residentia Episcoporum iure naturali fundetur.

CVM monstratum sit residentiam episcoporú de iure esse diuino, subsequitur vt videamus an ius etiam naturæ suas rationes eidem veritati subministret? Arguitur namque à parte negatiua. Euágelicus episcopatus; ordó est supernaturalis: quippe cùm fundatio ipsa ecclesiæ super naturam fuerit à Christo instituta: non ergo episcoporú residentia in iure naturali fundatur. *Primum argumen.* Secúdò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur nulla ratione posset super eo dispensari. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronunciauimus, ob id indispésabile est, quòd iodiuiduú habet à natura obligandi vinculú: & tamen vt in c. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, vt legitimè à sua ecclesia episcopatus absens fiat. *Argu. 2.* Tertiò denique arguitur: Esto de residentia præceptú agnoscamus: natura tamen præceptorum affirmatiuorum est, vt non obligent, (quod aiont) pro semper. Nó ergo iugis continuáque residentia necessaria est. *Argu. 3.* In contrariú est quòd cùm ius naturæ auctore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanátibus multum inseruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Iam suprà dictum est naturale ius esse, quod natura nos docuit: atque adeò minimè repugnare, vt quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadamtenus roboretur. Responderur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione: Obligatio residendi quàm proximè est naturali iuri affinis. *Conclusio responsiua.* Enimuerò quamuis episcoporum institutio iure sit facta diuino: tamen vt suprà dictum est, rationibus naturalibus eius congruentia innotescit: atque adeò modus episcopalis administrationis eisdem rationibus elucidatur: quas quidem in superioribus adeò insinuanimus, vt hæc non sit nisi explicatio e repetitio. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuerò cùm pastoris officium, vt dictum est, sit spirituali animarum saluti prospicere, functio hæc bipartita est nempe vel respectu gregis infirmantis ac deficientis, vt iuuetur sanetúrque: vel respectu eiusdé sani, vt ad perfectioné promoueatur. *Prima ratio.* Defectus autem & quantum ad intellectum accidere potest, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignorantiú lux. Nam vos, inquit, estis lux mundi. Lucem aút natura docet nisi præsentem lucere non posse. Illis autem qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet: in conspectu autem populi nisi redeat, esse non pót. Condiendis verò corruptis affectibus est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Denique ægrotis est medicus. Nam talem se appellauit Christus, vbi ait: Non est opus valentibus medico sed malè habentibus. Perspice ergo quæso te vtrú si rex selectissimú medicum eligat, cui iusta stipendia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt vbi corporalis sibi vita periclitatur, per alium seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur & optatur, quis neget tantò id iustius in medico spirituali, quanto temporali vitæ spiritualis præstat? Est denique episcopus, vt suprà diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisque seruus ac dispésator mysteriorú Dei. Et tñ si ad Remp. ciuilem spectes, quisnam mortaliú permitteret hæc per vicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius apertè reclamat. Sunt etiam ad arcendum hostes, custodes & vigiles, quod absentes esse nequeunt. Respectu aút gregis etiam si sanus esset ab hostibus tutus, summó episcopi officiú est, vt iá suprà diximus, & in sua cósecratione habetur, ad perfectú plebé perdocere, quod de Baptista Luc. 1. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna, quæ in conspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifestè demonstrat industriá, atque adeò præsentiam personæ requiri. *Secunda ratio.* Secúdus locus idé naturaliter demonstrandi sumitur ex stipendio, quod, vt suprà satis probatum est, non pro scientia aut morú probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsidentia & functione, atque adeò pro exercitio ipso & opere & vsu penditur: vt Num. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Apost. *Paulus.* Vbi nanque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illicò demonstrat non satis esse vicariú constituere, etiam si dignioré teipso substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideo episcopum non excusat, quin præsens quod valuerit efficiat. Sed tertius locus sumitor ex detrimentis quæ episcoporú absentia progignit, & parturit. *Tertia ratio.* Horum aút potissimum est idque nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quòd propter eorum negligentiam creberrimè mortæ animæ perpetua morte pereút: quæ quidem si secundam suam obligationem dilígétes essent, sempiterna fælicitate fruerentur. Reuise illud suprà citatum oraculum, Ezech. 34. Postquam. n. ait Deus, Væ pastoribus Israël, eorúmque negligentiá in consolandis infirmis, &c. recenset, subdit: Ecce dispersæ sunt oues meæ, eò quòd nó esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omniú bestiarum agri. Ecce eò quòd nun esset pastor. Non quòd nullus esset: aliàs nó dixisset, Væ pastoribus Israël: sed quòd nullus legitimè suam expleret curá. Et ideò subdit: Et ego de manibus pastorú meorum oues meas requiram. Huc vellé attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia pedagogi custodisque eorú trucidatos cóspiceret, quisná regiam iracundiá ferre posset? Cùm ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sæpissimè vsu venire solet) pastorú incuria priuatum se viderit aíarum contubernio quas vt sua ipsius gloria fruerétur, condiderat: quarúmque gratia filium suú qui pro illis moreretur huc demisit, easdémque in infernorú abysso perpetuò trucidandas conspexerit, quænam rogo nó supliciurum genera ab infidis illis & tam insigniter sacrilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non *Proficua ac salubris meditatio Ecclesiasticis pastoribus iugiter menti versanda*

solùm

solum in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimanat in populum. Sic enim legitur Num. 19. Excubate in custodia sanctuarij & in ministerio altaris, nec oriatur indignatio mea super filios Israel. Non quod ob alienam culpam populus æternaliter puniatur, sed quod vel ex eo quod in populo nūquā ingentissimus delinquentiū numerus deest qui prælatorū suffragiis sustētari debet, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, vel quod cessantibus episcopis manus cū moyse ad cœlum cum precibus leuare atque adeo negligētibus populi curam facilè à suis hostilibus cupiditatibus prosternitur, dignusq; adeo fit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam præsentaneū moderando gregi emineat negligentiæ periculum naturalis profectò ratio plenissimè demonstrat, quam debeant præsentes aduigilare. Mox & præter gregis detrimentum eadē præsulum absentia indecorum aliud in Christiana Republica peperit. Nam cum ob personalem residentiam ius cogat vnicuique ecclesiæ suum mancipare episcopum, vbi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro inconuenienti non ducitur, vt quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranēsi prohibitū est: vt patet c. Quia nonnulli, de reg. & 20. q. 1. can. clericos. Ac deinde protinus mos in ecclesiam ingestus episcoporum titularium: per quos quemadmodum ordines atq; reliqua episcoporū sacramentalia perficiūtur, experientia ipsa testimonio est. Inde .n. emanauit, vt eiusmodi spiritualia venūdentur adeoq; tractentur abiectè, vt in cōspectu Christiani populi despectui habeantur. Accedit quartò ꝙ cum episcopi cultores instituti à Deo sint animarum, messoresque adeo spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Domini portare manipulos suos: quod re vera qui per alios gubernant, minimè faciunt. Ipsique talenti sui vsuras quas per se accumularent, Deo reddere & tanquā legitimi pastores exemplo cælestis illius qui illos instituit, oues suas propriis humeris baiulare, propriisq; manibus contrectare Sic enim de illo præcantauerat Isaie. c. 40. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos & in sinu suo leuabit: fœtas ipse portabit. His nanque atque id genus aliis exemplis Damas. Papa, vt in illa suprà citata epist. 4. videre est, chorepiscopos explodere sanctè curauit: qui quidem nō ita multū ab istis titularibus differebāt, vt 68. distinct: can. ecclesiis. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima caussa eos abigendi & extinguendi fuit, quòd legitimi episcopi illi suos greges pascendos cōmittebant: vt otio ipsi torpescerēt: instar, vt ait ille sanctus Pontifex, meretricum: quæ statim vt pariunt infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidinē explere valeant, Sic enim miserādi episcopi faciunt, dum sibi commissos populos vicariis educandos concredunt, vt liberius ipsi secularibus curis inhient. Perspice ergo quam ratio naturalis persuadeat, vt qui ecclesiæ desponsantur, proles Christi sanguine per se progignant suisque propriis vberibus lactent. Nam sponsa, vt in Canticorū capite legimus, sponso vbera tribuebat: eademque super vinum vnguentis optimis fragrantia. Quæ profectò cum in episcopo sine vsu sunt: vltore Deo, desiccantur. Sed ô tēporum calamitas. Istarum nanque omniū necessitudinum obliuio obligationem residendi obscurauit. Quis enim iam se, vt sponsum ecclesiæ suæ gerat, & vt subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales labores & Ecclesiarum solicitudinem id potissimum 1. ad Cor. 9. commemorat, quod & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac deniq; ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrifaceret. Et in posteriori ad eosdem Corinthios. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Iam vero nunc tēporis hic charitatis gradus adeo aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaneorum seminator peiora scandala, quam inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi caussantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent: cum tamen enitendum illis summoperè primum esset canonicos paternis visceribus lucrari: quod si perficere nequirent, non ideo illis esset de diœcesi decedendum. Nam propter paucorum culpam nō esset grex totus deserendus, imo adeo vigilanter curandus & colendus, vt clericorū proceres pudore cōuicti deuinctas eis manus offerrent.

Concilium. Lateranense.

Quarta via ad demonstrandā prętenitam cōclusionem.

Damasus, Papa.

Episcopi qui sunt à grege in ista meretricum.

Cōfirmatio

Et per hæc ad argumenta in capite quæstionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum ꝙ episcopalis dignitas non vsque adeo est supranaturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiā quod etsi sit supranaturalis, illa tamen supposita, tunc ratio naturalis modum quo administranda est, plurimū elucidat. Posterioris autē responsio art. 4. patebit: vbi cōstabit ius etiam ipsum naturale ac diuinum nonnunquam caussas offerre, ob quas liceat episcopis suas diœceses exire. Ad tertium denique respondetur, præcepta affirmatiua propterea nō obligare pro semper, quod obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circunstantiis: quamobrem nec episcopus obligatur semper prædicare aut ordinare, &c. Attamen quia multa eius munia sunt, quæ non habent determinatum tempus, sed crebetrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse diœcesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

Ad argumenta proposita in capite quæstionis.

ARTICVLVS III.

Vtrum Episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

VAMVIS post diuinū ius & naturale nō ita multū nosse de humano referat: conducit tamen ad omnimodā obtinēdā victoriam. Arguitur nihilominus de more ab vtraque parte. Aut enim residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino: superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniam humanum vinculum vrgētius esse non potest diuino: sin minus videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cum res sit tam grauis, vt præsules arbitrantur, nō debuit ecclesia diuinū ius onerosius reddere. Secūdo arguitur: Si residētia, iuris diuini est, tūc præceptiones de illa pōtificię esse nō possunt nisi eiusdē iuris declarationes, atque adeo dici non potest vt sit

Primum argum.

Argu. 2.

vt sit de iure humano. In contrarium est totus titulus de cler. non resid. nempe c. Quia & c. relatũ. & reliqui: vbi qui absentes à suis sunt parœcialibus ecclesiis, anathemate atq; aliis pœnis plectuntur.

Conclusio responsiua. Explanatur conclusio.

Quo tandẽ nullũ suffugiũ reliquũ fiat, sed palã pastoribus sit citra vllã cõtrouersiã ad residendum esse per strictos, adhibetur in hoc 3. art. postrema cõclusio. Residẽtia episcoporũ ac perinde sacerdotũ animarũ curã gerentiũ iure humano, puta ecclesiastico sancita est, & sub pœna peccati mortalis cõstituta. Hæc autẽ conclusio nõ perinde intelligenda est, vt ꝙ singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinẽtia, singulorũmq; festorũ multarũq; ceremoniarũ obseruãtia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo censeãtur instituta: haud tamen ab ipso Christo immediatè: sed ab ecclesia per potestatẽ illi ab ipso collatã cõdendi leges. Præceptũ autẽ Ecclesiasticũ residentiæ est explicatio diuinę institutionis. Distinguit enim Paul. 1. ad Cor. 7. inter hęc duo, vbi ait: Iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, nõ ego, sed Dominus: Nã cęteris ego dico, nõ dominus. Est ergo differentia, ꝙ quæ sunt de iure humano, etiã si per potestatẽ diuinitus traditã sint cõstituta, nulla tamen vi pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiã si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligassent. Huius ergo secundi generis est obligatio, qua præsules ac pastores residere coguntur siquidem vt dicebamus, lex diuina est. Dicitur autem de iure humano, propterea ꝙ Ecclesiasticis sãctionibus ius idem diuinum explicatur. Imo vsque adeò eisdem sanctionibus iubetur, vt etiam qui ꝓterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint, cogantur nihilominus iuś pontificium fateri. De hoc enim nemo Doctorũ aut Theologiæ aut canonici iuris hæsitauit vnquam: sed solum pastores quorũ id nosse confiteriq; potissimũ refert, facto ipso diffitentur. Nam vsque adeo, non quidẽ tuti

Prima probatio à præcision con

sed securi à suis ecclesiis peregrinãtur, ac si omni essent iure liberi: cũ tamen hoc citra vllã cõtrouersiam cõfessissimum esse debet, quòd etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius procul dubio planũ ac firmum est) nequeãt absque dispẽsatione, eadẽq; ob legitimã caussam petita & obtẽta notabilem moram extra suas diœceses protrahere. Conclusio ergo plurimis iuris testimoniis irroboratur. Primo enim, vt dicebamus, extrà, de cler. non resid. c. quia nonnulli Concilij Lateran. sancitum est, vt ecclesiasticũ ministerium neutiquã committatur nisi personæ quæ residere in loco & curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quamobrem arctissimè illic inhibetur, vt nemo duas parœcias quibus per sese residere non possit, retinere valeat: neque fructus earum percipere. & in c. 32. eiusdẽ Concilij eadem prohibitio repetitur: nempe vt qui parœcialem ecclesiam habuerit, non per vicariũ, sed per seipsum illi deseruiat: nisi forsan præbendæ vel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim c. proximo redibit sermo. Idémque subinde Alexand. III. cap. relatum eod. tit. confirmat. Idémque Cœlestin. cap. ex parte. & Innoc. cap. qualiter. & aliis duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno. cap. 21. strictissimè inhibetur episcopus à sua diœcesi exire. Et in Concilio Sardicensi, canon. 14. prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas cõmoretur. Idémque habetur in Concilio Agath. quod refertur 7. quæst. 1. can. si quis. & cano. 9. Et duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen. prohibentur accessus episcoporum ad principum curias sanè quæ sine inuidia hominum & reprehensionę esse non possunt. Adeoque illud prohibitum est, vt si quæ iustæ emerserint caussæ, videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, vt ipsi in suo grege permaneant. Idemque habetur in sexta synodo, c. 18. & 80: Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino: cano. 17. arctissimè idem accessus ad curiam interdicitur: quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniam immolatio est simulacrorum. Et Concilio Calcedonen. cap. 17. quod 92. distin. refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit: & præesse populo constitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire: hunc oportet communione priuari donec susceperit coactus officium. Hæc autem pœna ingentis criminis indicium est. Et 21. q. 1. can. Clericus. residentiæ gratia prohibetur, ne quis in duabus ecclesiis connumeretur. Idq; diuino testimonio confirmatur: quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire. Et in 8. synodo. can. 19. prohibetur, ne quis archiepiscoporum aut metropolitanorum relinquat propriam ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil. Cartha. 5. quod refertur 7. q. can. placuit. habetur, vt nulli sit facultas relicta, relicta principali cathedra in aliquam ecclesiam in diœcesi constitutã se conferre: vel in re propria diutius quam oportet constitutũ curã & frequentationẽ propriæ cathedræ negligere. Et eadẽ can. & q. ca. Sciscitaris: ait Nicolaus Papa, perinde iure naturali aduersari episcopũ in persecutione ecclesiam deserere, ac nauta sæuientibus fluctibus nauim destituere. Et 10. q. 1. can. decreuimus. iubentur episcopi annuatim diœcesim visitare. Quin vero 82. dist. can. episcopis. iubentur saltẽ die Dominica esse in ecclesia. Plura denique sunt iura, ꝗ̃ vt possint referri. Et quo rem tandẽ cõcludamus eadem demũ veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridẽtino, sessione 6. quo definitum est, nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiã comprehenderetur) excusari à personali residentia episcopali in suis ecclesiis: nisi legitima habeãt impedimẽta, nempe quæ iure ipso naturali ꝓbentur. De quibus statim ar. prox. Iuri insuper canonico appenditur & imperatorium. Primo in Autentico, quom. opor. epis. &c. coll. 1. §. & hãc. vers. & illud. vbi sic legitur; & illud etiã definimus. vt nemo Deo amabilium episcoporũ foris à sua ecclesia plus quam per totũ annum deesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionẽ. Idq; latius cauetur in Auth. de sanctis. episcopis colla. 9. §. interdicimus vbi arctissimè prohibentur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Concilio Antiocheno, canon. 11. Permittitur tamen vt possint per annum manere in curia Cæsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. Quod si post concilia sanctos etiam patres de hac re audire nõ piget, vide Damasum in epistola citata de

Alexan. Tertius. Cælestin. Conciliũ. Agathen. Concilium. Sardicen. Sexta Synodus. Concilium Romanum Concilium. Calcedonẽse. Octaua Synodus. Concilium Carthaginense quintum Nicolaus Papa. Concilium Antiochenum. Damasus.

exigendis

exigendis chore episcopis: & Aug. in lib. de past. & Greg. Nazian. in oratione de statu episcopali: & Chryso. in libro de sacerdotio. Et Gre. atq; Ambr. in suis Pastoralibus. Sed latissimè Hiero. in 2. epist. ad Oceanum, super illud Pauli ad Tit. Oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositũ disserit: concludens quod nõ sat est episcopis innocentibus esse, nisi & latratu sint canes: absentes autem latrare non possunt. Vnde Bernard. serm. 77. super Cantica: Qui dimittit, inquit, oues in pascua absq; custode, pastor non est ouium, sed luporum, ibidémq; cõpluta preclarè aduersus pastorum negligentiã diserte cõgerit: qui re vera successores, inquit, Apostolorũ esse cupiunt, sed imitatores non item: quia neq; sunt tam vigilantes ad curam, quã alacriter currẽtes ad cathedram. Et lib citato de pastor. Aug. c. 10. docet, quod episcopi nõ laborantes in prædicatione verbi, non debent percipere fructus ea omnibus: nã Pau. Si euãgelizauero, inquit, mercedem habebo: nẽpe tam apud Deũ quàm apud homines. Quasi dicat: Si non euangelizauero, nõ sum mercede dignus: Et Orig. super Iosue, homilia 7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi, qui relictis 99. ouibus in cœlo, quæsitum venit illam quæ perierat. Sed pergo esse molestus: eum omnia persequi quæ de hoc argumento apud patres scripta sunt, sit prorsum impossibile: & sic frustratim pauca decerpere, parum vtile. Concludamus ergo cum Bernard. de persecutione sustinenda. c. 31. super illud, Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit: Vtinam hodie quicunque pastores non sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, non lupos, vtinam ipsi non læderent, Vtinam non fugerent nemine persequente: vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. Taceant ergo, qui aiunt quæstionem istam nouam esse. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimum ea Athana. epistolis quas articulo prox. appendere pergimus. Antiqua inquam, non quod in dubio apud probos versaretur: sed quod qui contra faciebant obiurgabantur.

August. Greg. Nazienzenus. Chrysost. Grego. Ambro. Hierony. Bernar. August. Origen. Bernar.

Ad argumentum ergo prius à parte negatiua propositũ respõdetur quod quamuis ius diuinũ sit quo eiusmodi residentia indicitur, non tñ fuit superuacaneum, imò ea re plurimũ cõi ecclesiasticis cõstitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignorantiam prætexere posset: præterquam quod etiam si diuinum ius non extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonebat vt ipsum strictissimè præciperet. Neque verò huiusmodi præceptio tam est rigida, quàm vel auaritia & ambitio, vel luxus & socordia episcopis mentiuntur. Nam præterquam quod fructuum tpalium pinguedo digna est illo labore, Christi charitas, qui illis suos greges cõcredidit, deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid. n. cuiq; suauius quàm in domo propria sponsum cum sponsa, patrémq; cum filiis commorari? Ad posterius vero argumentum iam responsum est, quomodo hoc dicatur ius humanum. Haud. n. intelligendum est per exclusionem, ac si non sit diuinum aut naturale, sed quod sit horum explicatio.

Ad primũ argumen. Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum aliqua emergere possit caussa, ob quam liceat episcopo, à grege sibi commisso abesse.

S. Tho. 2.2. quæst. 185. artic. 5.

In calce demum præsentis disputationis ad expositionẽ Diui Thomæ reuertendum nobis restat: nẽpe ad articulũ 5. eiusdem quæst. 185. vbi disputat vtrum aliqua possit caussa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primum ex illo loco Ioan. 10. suprà iam capo site: vbi ait Christus bonũ pastorẽ animam suam dare pro ouibus suis: mercenarium autem viso veniente lupo gregem relinquere & fugere. In cuius homil. Greg. Lupus, inquit, super oues venit, cum quilibet iniustus & raptor fideles quosque atq; humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruẽte tyranni persecutione, gregem suo præsidio destituat, mercenarius & non pastor reputabitur. Secũdò: Inter Prouerbia cap. 6. sic legitur. Fili si spoponderis amico tuo: defixisti apud extraneum manũ tuam. Et subdit: Discurre, festina, suscita amicũ tuum. Quod quidem idem Gregor. in Pastor. ad propositum exponens. Spondere inquit, pro amico, est animã alienã in periculo suæ cõuersationis accipere. Qui autem ad viuendum aliis in exemplũ proponitur, non solum vt ipse vigilet, sed & vt amicum suscitet, admonetur: hoc autem facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorum licet se subducere. Tertiò, Ad professionẽ episcopalis status ptinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionem professus licet ea quæ ad perfectionem attinẽt, ob vllum periculum deserere, ergo episcopo, cum statum pfectionis profiteatur, nullatenus neque in periculo mortis cõstitutus potest, vbi suum officium exigitur, terga vertere. In contrarium est illud Christi mandatum Matth. 10. ad Apostolos, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Primum argumen. Grego. Argu. 2. Grego. Argu. 3.

Ad quæstionem Diuus Thomas duabus cõclusionibus respõdet. Prior: Neutiquã episcopo aut pastorũ vlli vbi subditorũ salus eorũ exigit præsentiam, licet illis se psonaliter subtrahere: neq; propter aliquod cõmmodũ tẽporale, neq; propter quoduis periculũ imminẽs. Probatur cõclusio. Obligatio cuiuscunq; personæ ex fine eiusdẽ obligationis (quod cuiusq; medij natura est) debet perpendi: finis autẽ episcopalis muneris, atq; adeo obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo vbi illa præsentiam eius exegerit, nullum periculum eum excusabit, quominus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi cõfirmatur: nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, vti ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium: nullum minorũ periculorum culpam excusabit: atq; adeo neq; vllum tẽporaliũ cõmodũ quãdoquidẽ natura facilius indulgeat detrimenta euitare corporalia, quã cõmoda procurare. Secunda cõclusio. Quando legitimus pastor satis põt saluti plebis p alium prouidere & consulere, tunc non erit ei nefas, etiã vt propriũ personæ periculũ euitet, à sua ecclesia in tẽpus se cedere

Prima conclusio. Probatio. Secũda cõclusio.

secedere. Imò verò vbi id ex re fuerit ecclesiæ, expediens erit vt faciat. Cóclusio ea superioribus colligitur, nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur.

Ratio conclusionis.

Augustin.

Vnde in epistola ad Honoratum Augu. Fugiant, inquit, in, de ciuitate in ciuitatem serui Christi: quãdo eorum quisq; specialiter à persecutoribus quæritur: vt ab aliis, qui nó ita quæruntur, non deseratur ecclesia. Cum autẽ omnium est commune periculum, hi qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Idẽ suprà citatus admonet Nicolaus VII. q. 1. can. sciscitaris, vbi non negat quin quandoq; liceat præsuli per fugã cauere tyrannum. Attamen quãdo populus sua præsentia indiget perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin verò tantò enormius quanto salus spiritualis p̃stantior est corporali.

Nicolaus.

Dubitatio.

Ratio hæsitandi.

Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Tho. quæ ex visceribus Euangelij desumpta est. At quo perspicacius fiat, quæritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiæ suæ, imò Deo suo obstrinxit, vsq; ad mortis perpessionem eum, vt resideat, obliget? Apparebit. n. hoc sciolis prima fronte creditu durum, qm̃ obligatio subeundæ mortis, quæ mortalibus summa est, affirmari nó debet nisi diuinum de hoc mandatum palam constiterit. Et tamẽ vbi ait Christus bonum pastorem ꝓ ouibus suis animam dare, consilium magis significare videtur, q̃ præceptum. Verbum. n. illud, Bonus pastor non videtur necessitatem, sed supererogationem præseferre. Accedit, ꝙ martirium tunc dũtaxat vbi fides periclitatur, cófessionémq; sui exigit, necessarium est. Obligare autem episcopos ad martyriũ, vbi fidei tale periculum non imminet, temerarium apparet. Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua, quam hic expresse D. Tho. in priori conclusione affirmat: quandoquidem ait ꝓpter nullum imminens personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idq́; confirmat testimonio Christi: quod ideo in sensu præceptorio intelligit: sic. s. ꝙ nemo sit bonus pastor bonitate, q̃ ad gratiam amicitiamq́; Dei retinendam necessaria est, nisi vbicunq; necessitatis casus occurrerit, cum periculo vitæ gregi suo fauore & auxilio præsens vsque ad mortem adfuerit. Idq́; August. suprà ad Honoratum citatus asseuerantor enuntiat: dicens, quòd instante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namq; non potest, necessitatem præcepti significat. Vnde S. Thom. secunda secundæ, quæstione 26. art. 5. ad 3. argumentum, vbi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere: ad officium potissimè episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit, peregregium argumẽtum sumitur, residentiam esse de iure diuino.

Tenetur episcopus ꝓpria vitæ discrimen subire ingruente necessitate vt gregi prospiciat.

August.

D. Thom.

Nam si non esset nisi de iure positiuo, cùm pontificia præcepta, vt quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, vt libr. 1. scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facilè persuaderer teneri episcopum in periculo mortis residere: eò potissimum, quòd, vt supra visum est: prædicti auctores verbum Christi de se propriè assertum arbitrantur: & tamen si illud verbum neges vim habere p̃cepti, nihil relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tpe necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quæ tamen omnium est generalis confessio.

Argumen.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptum non esse censendum atrox: quin verò cum tota salus tpalis orbis medium sit ad spiritualem promouendam, idq́; vsq; adeò sit certum, vt Deus ipse tpalem vitam, corporalium præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusq́; postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur præcepto. Neque vllus anteà ad id muneris eligeretur, quã idoneus esset inuentus, qui illud optima fide compleret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti vbi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere. sic & vbi hæc ratio iustitiæ idipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiæ defendendæ caput obtulit.

Ad argumentum factum.

Hinc facilè ad posterioris cóclusionis expositionem descenditur: nam ex his quæ dicta sunt, elicitur, caussas omnes, ob quas licitè præsul potest à sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suæ propriæ personæ, quandoquidem & vitam ipsam ecclesiæ debeat, sed tantum respectu boni ecclesiæ, cui fidem habet obligatam. Quare etsi Caie. impręsentiarum easdem caussas sub tribus generibus complectatur, quæ sunt: Necessitas impedimẽti: qualitas negotij & códitio personæ, ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimentum aliud est quod ab intrinseco ꝓuenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco. s. vt est aduersa episcopi valetudo oratione cuius solum & aërem mutare debet. Et ꝙ hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pẽsari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate p̃sentiæ Antistitis premeretur, occũbere potius deberet morti, q̃ exire, secundum legem boni pastoris à Christo præscriptam.

Caussæ legitimæ ob quas licet episcopo abesse à grege non respectu ipsius sed ecclesiæ pensandæ sunt.

Prima caussa absentiã honestans.

Quando autem nó vsq; adeò ecclesia affligatur, in rem eius vergit, ꝙ episcopus suæ saluti consulat, vt expeditius ei seruire possit. Neque verò solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tẽpora succidere, quæ his, aliisue id genus suis negotiis possit impendere. Nam huiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, compedibus vinctus. Pari modo censendum si impedimentum forinsecus ingruat: vt cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium pręsulis, sed in ecclesiam ipsam grassatur, tunc persistendum illi est vsque ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla Augustini ad Honora. suprà allata. Et de verbis Domini serm. 5. de Petro & Paulo, ac cæteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesiis, exemplo Christi, tyrannorum gladiis occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiam prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, vt in tempus sese inde auferat: sicuti ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, secessit: & in Cantuariensi Thoma: Sed tamen posteà dum opus fuit, ad easdem sedes cùm periculo vitæ remearunt.

Qualitas

Qualitas autem negotiorũ similiter respectu eiusdẽ ecclesiæ pensanda est; vt legitima inde petatur absentiæ excusatio. Est.n. triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertenda. Considerantur.n. quã generalis vtilitas Salmãticẽsis ecclesiæ ad singula eius ministeria; vt prædicare, visitare, &c. vt totum ad singula mẽbra. In ordine autem ad vniuersalẽ ecclesiã Romanam: sicuti mẽbrum ad caput: seu ad totũ corpus. In ordine aute ad alias ecclesias, sicut vnũ membũ ad reliqua eiusdẽ corporis. Et oẽs istę necessitudines, iustas possunt episcopo afferre caussas secedendi ab ecclesia etiam iure diuino & naturali. Qñ ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate cõstituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab aliis muneribus & officiis cessare & accedere curiam vel Romanam vel regiam ad ꝓtegendam suam ecclesiam: idq; iure diuino & naturali. Qñ quidẽ nõ solùm alia particularia officia, verũ ẽt hoc, idẽmq; præcipuè et debet: dummodo p alios id perficere nõ possit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesiæ absentiam episcopi expetiuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogãtur abscedere. Nam sicut mẽbrorũ singula naturali ordine se saluti tuendæ capitis obiiciunt: ita & ecclesiæ particulares sese tenentur offerre, atq; adeo suos episcopos cõmuni bono. Perplacet autẽ hic adnotamentũ domini Caietani, nõ solũ ob suam doctrinam, verũ & ob suam dignitatem, q Cardinalis erat Romanus, Ait quippe iudiciũ hic esse adhibendum, quo discernatur an ꝑsonalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ vniuersali necessaria. Nam si necessaria nõ est, nõ excusatur eius absentia. Exempli gratis: Dum cõciliũ œcumenicũ aut ꝓuinciãlis synodus indicitur, cõstantissimum est debere iure diuino episcopos illuc cõmeare. Nam Concilium, est ecclesiarum cętus: & nomine ecclesiæ venit episcopus. Pari modo, si citra cõsilium expedierit Papæ ꝓpter egregiam doctrinam aut singularẽ auctoritatẽ ꝑsonæ aliquẽ episcopum accersere, cuius consilium in cõe bonum capiat, licebit qdẽ ad tẽpus eum e sua sede euocare. At verò si q. eleganter scribit aut psallit, vult illo ꝓ amanuensi aut cãtore vti: vel vult eum esse auditorẽ cameræ aut rotæ, cum id non sit necessarium p episcopũ exeq: imò abundẽt, q eiusmodi ꝓuincias obeundis ꝑsto adsint, ꝓfectò nõ est legitima apud Deũ excusatio, eò potissimũ, si residentia, vt vere res habet, iure diuino sit necessaria. Nã inde certum fit nõ posse Papã dispensare nisi idẽ ius naturale ac diuinũ interꝑtando: q qdẽ nisi in vera & legitima necessitate neminem excusat: qualis in similibus casibus neutiquã occurrit. Haud equidẽ nescio nõnullos iuris prudentũ huc nobis obuiã exituros, q aiunt eos q Romę resident, residentes censeri in suis ecclesiis: nempe q q residet in capite, resideat in mẽbro. Attamen hoc esse merum figmentũ, neq; Caietanus iuris nõ ignarus affirmare veretur, neq; vllus iuris aut Theologiæ peritus non plane videt. Cum.n. ius diuinum sit vt vbicuiq; diœcesi suus mancipetur episcopus: idq;, vt demonstratum est ꝓpter peculiarẽ curam & vigilantiam, quæ eidem ecclesiæ est necessaria, planè colligitur q residere Romæ, nõ solum nõ sit residere Salmãticæ, verum neque absentiam nõ residentis excuset: nisi legitima id exigente necessitate. Quamobrem sic in Germania nõnulli episcopatus, quos ego vidi, instituti sunt, vt episcopus nullos habeat alios fructus ꝑter victũ & honestissimã suæ familiæ in omnibus necessariis sustentationem dũ fuerit ꝑsens, absenti verò nihil tribuitur. Per hæc vtq; de reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est: sua.n. se ipsi lege iudicare debent. Haud.n. frustrà lege ab ipso sacro senatu cautũ est, ne episcopi ad illam insignem dignitatem assumantur, nempe q iudicarunt residentiã episcoporum esse de iure diuino: cuius idcirco dispensationẽ, nisi alia eiusdẽ iuris interꝑtatio, puta grauitas necessitatis, nõ admittebat. Quæ quidem lex vsq; adeo summo põtifici sancta habetur, vt nullatenus super illam dispensare in animam inducat. Et nihilominus electo Cardinali cõmendatur sine titulo ecclesia: q vt nuꝑ 3. dicebã, si fas est minimo monacho, Christiano tñ de re sari Christiana, apertã ꝑsefert legis elusionẽ: quasi non tam stricto iure obligetur, cui ecclesia cõmendatur, illic residere, ac si eẽt legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eò solùm, q residere non potest, & tũ non timetur eandem ipsissimo cõmendare. Vtinã hoc non sit Deo imponere. Porrò ergo q diuinum ius cõsuluerit, primum hoc æquissimè iudicabit vt nemo episcoporum Cardinalis creetur. At verò si cõtrariũ fiat, multò minor est culpa imò forsan nulla, si vt in sua ecclesia ꝑsistens, nunq̃ Romam visat, q̃ vt in curia cõmoretur, suam deserat ecclesiam. Si quis diœcesim ꝓximam haberet Romæ, quã crebrò visitare posset, & ea esset doctrinæ auctoritatisq; excellentia vt plurimum ad ecclesiæ bonum referret sacro interesse senatui, forsan suam posset defendere caussam: hac namq; rõne, vt aiunt permittuntur sex episcopatus, Romæ circumiacentes, cardinalibus esse mancipati. Extra hos tamen casus ipsi sibi viderint: nobis.n. non licet os ponere in cœlum, nisi quatenus ipse cœli Dominus perstrinxerit. Huic demum sententiæ maxime astipulatur decretum Inno. III. in cap. Bonæ memoriæ. t. de postulat. ꝑla. vbi noluit exhibere Cardinalem in archiepiscopum Rauẽnatem: quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit, vt nisi in tali casu. s. propter excellentiam, tum auctoritatis tum etiam ꝓbitatis personæ, & propter ecclesiæ vicinitatem, non sit audienda sententia Pan. sup. eodẽ cap. nẽpe Episcopatum & Cardinalatum esse dignitates cõpatibiles. Qua rõne in Concilio nuperrimo Tridentino (vt supra dicebamus) vbi decretum est nullos episcopos excusari à personali residentia, adiectũ est, Quouis gradu vel dignitate fulgeant. Præter hæc necessitas ẽt vnius particularis ecclesiæ potest alterius episcopo charitatis iure in animũ inducere, vt illi succurrat quãdo id sine detrimento ꝓpriæ plebis facere potest, Sumus enim omnes, vt ait Paul. eiusdem corporis membra, atq; adeò cum singuli aliorum ope indiguerint, mutuò se possunt ac debent iuuare: vt q in Symbolo de Sanctorum communione scriptum est, opere referatur: maxime cum ꝑstantius membrum inferioris auxilium expostulat. Atq; hac de caussa Pau. Titum ac Timoth. aliosq; discipulos nõ nunquam à suis ecclesiis abire in alias iussit: propter raritatem quæ tũc erat similiũ suppositorũ ecclesiæ, & propter necessitatem

Caietanus.

Licitum est pastori pro commodo vniuersalis Ecclesiæ gregem alteri cõmittere.

Iurecõsultorum fallacia.

Cardinalibus inhibitum est ne fiant episcopi.

Limitatio superioris assertionis.

Innocẽtius tertius.

Concilium Tridentinum.

tatem promulgandæ fidei. Per hæc respondetur aduersariorum argumentis, fictis potius q̃ legitimis. Arguunt quippe nonnunquam episcopos necesse habere ad cóciliũ ire, aliaq; pontificis capessere iussa: & Apostolorũ discipulos à suis ecclesiis diuagatos. Sed hæc nihil cóclusioni aduersantur: sanè cum residentia propter salutẽ ecclesiæ sit instituta. Quare vt eidẽ cósulatur fini, ipsum naturale ius ac diuinũ eiusmodi exceptiones, non solum permittit, sed & iubet. Eadem ratione potest episcopus ad infideles in tẽpus transire & legatos ad cóponẽdum pacẽ, aliunde id genus exequendum munus ecclesiæ necessarium abire. Secus, si legatio de re esset temporali, q̃ per alium posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimẽtum ecclesiæ: quãdoquidẽ vetitum sit ne: Deo militans implicet se negotiis secularibus. Tertium demũ caussarũ genus, quibus potest episcopus nónunquã se ecclesiæ suæ subtrahere, est, conditio p̃sonæ: adiunctis tamen tẽporis ecclesiarũq; qualitatibus. Vt si raritas esset personarum, quibus ecclesiæ demandari possent. & persona existeret excellenter idonea, & ecclesiæ proximæ, quibus fructuosior esset vicissitudo visitationis talis præsulis, quã perpetua alius residentia. Tunc. n. vni p̃sonæ duarum possent ecclesiarum tituli committi, vt patet can. illud. 21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconensis permissus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc aũt accidentarium est, & q̃ rarissimè vsu contingens. Præter hæc de iure concessum est dum parœcia annexa est superiori dignitati, vt qui in superiori ecclesia residet per vicariũ seruiat parœciæ: vt habetur in Concilio Later. cano. 32. suprà citato: iubetur tamen idoneum & perpetuum habere vicarium canonicè institutum, & voce perpetuum, designari videtur vt sit quasi curam habens animarum. In calce demum p̃sentium exceptionum sciscitabitur quis forsan vtrum possit Papa p̃ter has caussas super hoc iure dispensare, peruia tñ est solutio: quippe quæ ex superioribus planè colligitur. Quæ. n. opinio tenuerit hoc esse tantum de iure humano, subsequenter respondebit, perinde Papã sup hoc dispensare posse, atq; super ecclesiastico termino, aut quauis alia id genus lege. Itaq; nó solum poterit interpretari ius, nẽpe quod ad talem casum non extendatur, verũ & obligationẽ p̃sus singularis personæ tollere. Qui verò ius hic diuinum & naturale confessus fuerit, q̃ non solum probabilius, verùm certo certius est, subsequenter respódebit, pontificẽ dispensare nó posse, sed ius interpretari diuinũ ac naturale. s. declarando talẽ casum ab ipso eodem diuino iure excipi. Quod si quis contrà redarguat: Reddere votũ simplex est etiam de iure diuino, super quo tamen Papa dispensare potest: ergo poterit residentiæ vinculum pariter dissoluere. Negatur consequentia: nam etsi redditio voti manente voto sit de iure diuino, cuius contrariũ Papa p̃mittere nó pót: tñ quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouentis voluntate, super illo Papa potest dispensare: videlicet, vt factum votum, p̃ infecto habeatur. Lex autẽ diuina iubet episcopũ residere. Quare dũ manet episcopus, p̃ nullam potest pontificis dispensationem ab eodẽ residẽdi nexu religari. Vide quãti referat sic aut sic loqui. Attamen licet in illa vix p̃babili opinione persistas q̃ residentia tantum sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare nó valet, sed legitima id causa exigente. Neq; aliter ille cum quo fuerit dispensatum, tutò potest eadẽ dispensatione vti. Iuxta hoc ergo documentũ hæsitabit quis forsan vtrũ ratione ciuilis administrationis reipublicæ possit episcopus licitè in curia regia vel alibi vitam agere. Et arguitur à parte affirmatiua. Primum iuris auctoritate in Authẽticis supra citatis. Quomodo episcopi. & de sanctis. Episcopia permittitur vt possint per annum in curia manere atq; diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet: quia bonũ, quo communis est, eo præstantius. Administrare autẽ rempublicã regni vniuersalius est q̃ ad gubernaculũ vnius ecclesiæ sedere: vt exẽpli gratia, si episcopus fiat prorex, aut curiæ præses. Nã verisimilius est per episcopũ eiusmodi magistratus sanctiori fide & iustitia, vigilantiorique cura administrari q̃ per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hæreticã prauitatẽ nam eiusmodi prouinciç præficẽ cómodius ac decentius nemo potest quàm ecclesiasticus præsul propter illustrem auctoritatem ecclesiasticã ad idem munus requisitam. Ad hoc autem discreta distinctione respondendũ est. Quòd n. episcopus ob caussam componendæ pacis aut aliam non fictam, sed verè honestam, regia legatione fungatur ad aliũ principẽ: Itẽ q̃ inquisitor fiat hæreticç prauitatis, profectò nullũ refragatur ius: imò æquitas ipsa suffragatur. Quòd verò annorũ curriculo maneant ciuilibus magistratibus, atque administrationibus mancipati, tũ iura citata cósentienter reclamãt: tũ & ratio sublimitatis, ac p̃inde fidei qua se suis ecclesiis mancipar unt, & iustitia insuper suscepti stipendij nullatenus ferre possunt. Primum. n. eiusmodi administrationes non solum necessarium nó est vt per episcopus fiant, verum neq; suũ statũ códecet. Possunt. n. in primis viri seculares illas optime exequi: Antistites verò nó satis digne. Cum Timotheũ Paulus admoneat neminẽ, qui Deo militat, implicari debere negotiis secularibus, ecquis rogo ratũ ducat episcopũ qui tã sancto spirituali muneri addictus est, in discordiis ac litibus secularibus audiẽdis totum tẽpus p̃digere? Quod re vera vel altissimo contẽplationis silentio deceret vel suis ouibus docendis educẽdisq; impẽdere. Euocauerat Romam Nicolaus Papa episcopos quosdã qui erant apud Carolum Cæsarem: caussante vero Imperatore q̃ cótra maritimos piratas inuigillarẽt & ideo ire non possent, respondet, vt patet 23. q. 8. q̃ reprehensibile id valde esse constaret; nam cùm militum, inquit, Christi sit Christo seruire, militea seculares debent seruire seculo. Potissima tamen ratio quæ huic abusui reclamat, est, q̃ ẽt si eiusmodi munia meliùs ac salubrius per episcopos quàm per alios exhiberentur, non tamen hoc est talentum q̃ Deus illis augendũ cómisit, neq; id q̃ eis iussit, & p̃ quo tam ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt, neq; de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro seruitio rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impendunt? Aut quomodo dum Christus ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui rationem repoposcerit, quo ani-

mas

Argumentum aduersariorum. — *Solutio.* — *Tertiũ genus caussarũ quibus se potest episcopus ec clesia subtrahere.* — *Quæstio.* — *Solutio.* — *Obiectio.* — *Solutio.* — *Hæsitatio.* — *Ratio hæsitandi.* — *Solutio.* — *Suadetur pósita respósio.* — *Paul.* — *Nicolaus.*

mas credemit, quas illis seruanda confidit, respondebunt se aliis vacasse negotiis, non sibi ab ipso cõmissis? Perpendant si rex à suo duce malè ducti exercitus rõnem interrogaret, cui illi respondetet, rei aulicæ dedisse operam, quo responsum ferret. Si qui in agone secolari contendunt, se ab omnibus abstinent, vt ad Cor. 9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui Christo tam insigniter militant, perpẽde quàm se debeant à cunctis aliis subtrahere vt tanto negotio integri adsint? Et si q̃ inuitati ad nuptias malè in Euangelio ob id audiunt, q̃ quia vel villas vel iuga boũ emerant conuiuiom tractare erãt, quãtò putas peius sit apud Deũ audituri præsules, qui ad cõuocandum cõuiuas missi sunt: imò qui secundũ Christũ sponsi & ipsi existunt ecclesiæ, qui sunt conuiuiũ celebraturi, si aliis sese mãcipẽt negotiis, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Oziæ, vt legitur. 2. Paral. 26. cõuitio & sacrilegio dabatur, q̃ thuribulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdotes improperantes aiebant. Non est tui officij Ozia vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotũ. Sed lõgè iustius vice versa sacerdotibus ac maximè episcopis opprobrio tribuendũ est, q̃ officiũ suũ adolendi incensum deserẽtes, thurificent seculo. Non. n. est ille spiritus, quẽ Deus illi dum consecrãtur, suggerit, sed quo spirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moysen Numero. vndecimo, quanta verborũ significantia similes curas quas Deus animarum pastoribus committit, exaggeret, Cur. n. inquit, posuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnẽ hanc multitudinẽ, vel genui eã vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum: & feres in terrã, pro qua iurasti patribus eorũ? Profectò multò maiorẽ curã & solertiam requirit Xp̃s à Præsulibus, animabus quas suo ipse sanguine progignit, impendendam: ad quod propriè spiritũ fauorẽq; suppeditat. Quocirca illic statim subditur. Congrega mihi septuaginta viros, &c. & auferam de spiritu tuo, tradamque eis vt sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutũ fuisse tunc spiritũ Moysi, sed forsan, vt suprà dicebã, non ille est sensus: quandoquidem illi non fuit culpa auxiliares sibi poscere: & ideo neq; pœnã cõmeruit. Sed sensus est fortè, auferã, id est, capiã eiusdem generis spiritum, quẽ illis infundã. Nã, vt ait Pau. diuersa sunt gratiæ & spiritus munera, quæ Deus suis dispertitur iuxta officiorũ necessitatẽ, quæ illis cõmittit. Quare in episcoporũ consecratione ab ipso petitur, vt super eũ qui consecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horũ ergo meminimus vt episcopi intelligant non sibi diuinitus aliã gratiã & fauorẽ atq; spiritũ impertiri, quàm quo ad suam regẽdã ecclesiã opus est. Sed humanæ appetẽtię & conat⁹ sũt, q̃ illos ĩ alia secularia negotia submergãt. vt naui q̃ illis De⁹ ceu ꝑretis, vt ait in quadã epistola Clemẽs, ad regẽdũ cõcredidit, submergi sinãt. *Paulus.* *Paulus.*

Neq; verò diffitendũ est, hãc pestẽ quæ ecclesias pręsentia suorũ pastorũ expoliat, inde latius inserpisse, ex quo episcopi à suis capitulis eligi desierũt, cœperũtq; in curiis, vel Romana vel regiis creari. Non quidẽ est qđ prorsus contra principũ indulta obmurmurẽ. Nã eò iã vsq; euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordiis plena, cruẽtisq; dissensionibus dilacerata. Sed tamen quia, vt est humanum ingenium, nullum remedium rebus adhiberi põt, q̃ secũ non aliquid incommodi afferat, inde cęperunt curiæ, tum Romana, tum potissimum regiæ episcopis crebrescere: qui sponsis pauperioribus neglectis eũ ditioribus adulterii committere semper inhiãt. Quod quidem malum non est recens. Hac. n. de caussa, vt Hier. in epist. citata ad Ocean. refert in concilio Niceno cautum fuit, ne isti episcoporum ascensus ecclesiarũ que cambia permitterentur. Porrò aũt quò ad finẽ iam demum quæstionis properemus, ex huiusmodi episcoporũ tum absentia à suis ecclesiis, tum frequentia in curiis, cępit vulgus eorum dignitatẽ despicari. Cęptũ inquam eis est & à secularibus parũ reuerentiæ, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curiis & foris & plurimum iudiciorũ adimi. Nam, vt ait super vltimum ca. ad Hebr. Athanasius, quemadmodũ necesse est vt præsidentibus populus obsequẽtem se præbeat, ita & sacerdotẽ oportet vt aliorũ animas curet, & noctes ducat insomnes. Aequissima ergo est vindicta, vt qui suum negligunt locum, sensum de illo decidant. Hæc. n. vltio fuerat de sacerdotibus à Malachia præcãtata c. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, ô sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicã benedictionibus vestris. Ecce ergo proiiciam à vobis brachium (seu armũ) & dispergam super vultũ vestrũ ventriculum solennitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos contẽptibiles & humiles in omnes gentes pro eo q̃ non custodistis vias meas. Perpende maledictiones: Mittã in vos egestatem, hoc est, subtrahã vobis doctrinę lumẽ & gratiæ fauorẽ, quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicã maledictionibus vestris. Forrasse idẽ est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinam & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, est, vt malignos fructus ferãt. Quãuis etiam si ad sacramenta id referatur, quodãmodo verũ est. Nã etsi sacramentorum fructus mali esse non possint, tamẽ sępe eum per ignaros & auaros dispẽsantur, nõ tenẽt: nẽpe ordines quos conferre attentãt propter irregularitatẽ, non verè cõferunt, & crebrò quos nõ possunt, à delictis absoluunt: quod sæpenumero propter absentiã prælatorum accidit. Adde, q̃ maledicere idẽ quoq; sonare potest, quod permittã vt maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania & Anglia atq; aliis regionib⁹ experti in malũ nostrũ sumus. Nam pp ignauiã & perniciosissimã episcoporũ aliorũq; pastorum incuriã cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramẽta omnia execrãtur, blasphemiisq; conspurcant. Vnde sequitur. Et ecce proiiciã à vobis brachiũ, seu armũ, q̃ est robur dignitatis vestræ, & regiminis baculu. n. Ac deinde dispergã super vultũ vestrũ ventriculũ solẽnitatũ vestrarum. Alia litera ꝓ ventriculo, impudẽtiori voce, sed tamẽ significãtiori, habet, sterens. Et fit illusio ad Mosaica sacrificia, quibus animalia mactabantur. Nam iã apud hæreticos adeò sacramenta nostra fętere cęperunt, vt sacerdotum vultus stercore sordem

Ex quo episcopi nõ à capitulis sed regib. creari cœperunt, passa est ecclesia dispendium residentia Incommoda quæ episcopis ex frequentatione curiæ obueniunt.

Athanasius.

Radix & origo Germanicæ Anglicanæque stragis hoc nostro seculo edita.

sordescere existimētur. Simile est apud aliū Prophetā: nēpe Zachariæ 11. O pastor & idolū derelinquēs gregē. Ad viuū profectò exprimit naturā ingeniūq; pastoris derelinquētis gregē. Est. n. nil aliud q̃ pastoris idolū: nēpe imaginē tantū præ se foris gerens & personam pastoris, vt sculptus lapis, re tñ ipsa carēs. Gladius super brachiū eius: hoc est super regiminis potestatem, & super dextrū oculum eius, putà super rectū sensum & iudicium. Nā postq̃ libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculū deserere, illicò eis suadere incipit non ea obligatione teneri, q̃ sapientes docet, qđ est oculū dextrum eis eruere. Vtinam ille, qui lux venit in mundum, quotquot super candelabrū ecclesiæ suæ erexit, sic illuminet & inflāmet, vt iura sui muneris, tū clarè cognoscāt, tū & charitatis ardore moribus exhibeant. Argumenta ergo in frōte quæstionis proposita quoniam ad id militabant, q neutiquā episcopo liceat de diœcesi sua decedere, facillimæ sunt solutionis. Ad primū enim respondetur, quod non omnis qui à sua ecclesia sese in tempus auferr fugere vt mercenarius censetur, sed ille prius q ob peculiare cōmodū id facit: videlicet salutē spiritualē populi corporali suæ posthabēs: scđm illud Gregorij in eadem homilia. Stare in periculo oviū nō pōt, qui in eo, qđ ouibus præest, non oues diligit sed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc qđ diligit, amittat. Ille ergo qui absque detrimento gregis recessu suo periculū sibi cauet, non est mercenarius. Pariter ad scđm, ex Pro. 6. respōdetur, quod qui fidē suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per aliū seruit. Ad tertiū deniq; respondetur, q cùm episcopus in altiori sit gradu perfectionis quàm monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Ad primū argumentum.

Gregorius.

Ad secundum argumentum.

Ad tertiū argumētū.

Tametsi pro captu nostro disputationem hanc & fortè prolixius iusto absoluerimus, non suppudebit fragmenta quarundā epistolarum Athanasij subscribere, quæ ante nos alij, tum traduxerūt tum præsenti quæstioni appensas curarunt: Sunt enim profectò dignissimæ, quas præsules vniuersi cordi altissimè haberent impressas. Quē ergo legere non pigebit, eundem profectò neque pœnitebit legisse: qui verò tædio iā fessus legere recusauerit, nō grauabitur scriptas habere. Sanè vt cōstet quā hæc quæstio fuerit antiqua, quamq; sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas, sanctissima, quamque duxerint episcoporum residentiam ad animarū salutē & perpetuitatē Christianismi necessariam. Irrepserat. n. iam tunc mos vt episcopi Imperatoriam vrbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent. Primam ergo scripsit episcopo Cretæ: qui dum absens à sua esset ecclesia, proponebat illuc proficisci: quod quidem propositū præcipuis laudibus & rationibus cōmendat. Charissime enim inquit, mi frater & comminister, gratia tibi & pax à Deo. Consiliū istud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata est, fortis virilisq; animi, ac sursum tantū aspicientis, verè ac legitimè certantis, & nomini ac vocationi suæ respondentis visa est: non autem mercenarij, & fugientis, non solùm si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum damnum creet, & animæ suæ infinitos præparat cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur: Cur. n. iste. s. qui in sua non permanet diœcesi, non potius vitam priuatam viuere maluit, si cogitabat succumbere, seq;, non oues pascere, pro quibus sanguinem suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mentem eius, qui maledictio eum affecit qui opus Domini facit negligēter? Quāuis fa-ere nomine simulet, in cuius alioqui animo insidet, quod de insipiēte scriptū est, qui dixit in corde suo non esse Deū. Neque enim Deum ponunt, qui hæc in conspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negāt. Ex quorum numero & ordine faxit Deus ne simus, adscribatque nos inter fideles dispensatores, concedatq; benignè, vt præstò simus principi pastorum ad perficiendum quæ oportet, ponamusq; animas pro ouibus eius, q simul id & exemplo demonstrauit & edicto sanxit. Præceptum ergo in verbis Christi Ioan. 10. agnouit Et paucis interiectis: Quāobrem, inquit, veris pastoribus nō est tutū non vigilare, & non circūquaque omnia lustrare ouesq; errantes solū quærere, ac non magis solicitos esse pro iis quæ nō errant perterritos horum temporum tenebris, quæ iusto Dei permissu ac iudicio nobis illatæ sunt: q. s. non ita viuimus, vt eū decet, qui nos vocauit. Sed ô animarum nostrarum detrimentum, O ingētes pœnas nobis ob nostras libidines. & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infugendas hoc iniquam malum, vt gens sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentiū dispersa ac dissipata esset. Debent ergo hoc facere (hoc est in suis diœcesibus residere) omnes boni pastores, quicunque hoc nomine digni sunt: ita vt qui cessarit, non sit impunè cessaturus. Etenim si quisque pastor in diœcesi quæ sibi obtigit, vel biduū moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna non esse futura in populo. Perinde tanq; esse, videtur gregem abesse à pastore, vt cæcū duce carere. Sanè augētur oues, & in tuto sunt, cum præsunt veri pastores: non autem qui solū ebibant lac, & lana tegantur, omniq; studio & arte seipsos, non oues pascant. Hæc atq; alia id genus multa in illa epistola. Secundā misit episcopo Sardensi: vbi statim à proloquio sic incipit. Scio te nō ignorare, quæ à sanctis Apostolis de constitutione rerum ecclesiasticarum sancita sunt. Ex quibus vnū est, vt quisq; pastor, intra suos fines insistat propter pacem, & charitatem, quarum est ictus arctissimum vinculū, quod solui non potest. Scis prætereà, vt quales nos essemus, appareret, quibus nobis verum pastorē designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, Diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cognituros, hoc est de facie: de quo in Prou. scriptum est, qđ bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infrà: Intellexisti etiam quis sit mercenarius & qualis de quo puder me tū dicere, tum tacere, cum satis ipse status temporum, & rerum, eum ostēdat, atque coarguat: De quo si attentè audiā prophetas, cū in mei similes pastores his verbis inuehūtur, Pastores pascūt seipsos, nō oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascuæ. Itē sacerdotes legem

Prima epistola Athanasij ad firmandā residentiam episcopo Cretæ destinata.

Secunda eiusdem epistola missa episcopo Sardensi.

legem Domini occultarunt,& legem meam violarunt,& sancta mea profanarunt.Item illud,Lanis ouiū indui,& mactare quod pingue est,lac bibere.Hæc inquam attentè audiens,quid faciā,ne metuam eos,qui me redarguūt,& clarè ob oculos mihi ponūt,qualis sim?Quæ si fabulas putat,qui in ignē illū extremū non intuetur,mihi fabulæ non certè,sed ita horribilia omnia esse videtur,vt horrore exedant,consumátq; medullas.Neque tñ curamus,facere pro viribus,ne propter aliquod ex his vitium,ac scelus,cōstricti vinculis arctissimis,pœnis sempiternis afficiamur.Sed quod subinde sequitur,est notatu dignū.Ait nanque,q̄ cùm à principio constitutum esset, vt bis quoquo anno synodus haberetur,posteà commodius visum est haberi semel,ne oues propter crebram absentiam pastorum facilè à lupis inuadi possent:vide quantæ illis patribus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent.Et sequitur ad mores nostrorum temporum accommodè contra illos episcopos,qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabantur:de quibus ait:Deniq; maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quam cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis,quæ prohibent ne paulisper quidem impunè à grege abesse.Ausculta, lege diuina eam sic esse iussam residentiam,vt ne paulisper quidem liceat impunè à grege abesse. Et subdit:Ac nisi,vt Apostolus ait,inimicus viderer,verum eloquens, possem aliquid verè dicere: Quid quæso,iuuat istos episcopos,& pastores in vrbe morari,nisi(vt omittam alia)vt patriarchas, alios moueant,alios eligant,ne si idem diu sit patriarcha,res omnes ecclesiasticæ compositæ sint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti consueuerunt, ex quo Constantinopoli ponti sumus.Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum & incertum,quin iram Dei nobis augeat.Certum.n.est pastores,qui gregem negligunt non impunitos inultósque discessuros:tñ si forte non ita videatur iis,qui sponte velamen obtendunt,ne limatam Euangelij veritatem aspiciāt. Hæc ille.Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ, inter alia sic illum admonet. Vt debet verus episcopus,resideas sanctè ad sanctam aram,de qua tibi participiandum est, sicuti Dominus pronuntiauit,Dignum esse operarium mercede sua.Quamobrem non est existimandum,licere tibi diu quauis de caussa abesse:quin potiùs faciendū tibi est,vt celeriter ire possis ad eam ecclesiam quæ tibi addicta est,& cōmendata vt ei præsis.

Tertia epistola eiusdem.

Sed in alia ad eundem,quæ quarta est,verba etiam num maioris emphasis accumulat.Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneris nouerit,iniquum esse arbitror,non vsque ad sanguinem ei studere & incūbere nisi fortè ignorauerit Deum esse,qui dixerit.Petre amas me?pasce oues meas.Sed hei mihi,nō iam pastores oues pascunt,sed ouibus tanquam pane pascuntur iam horribilia illa mala pastorum,quæ propheta Ezechiel describit,summa licentia irrepserunt.Quæ si talia támque grauia vobis videtur age optime vir,contentus esto tua diœcesi,permane in ea,fac sis cum ouibus tuis,vt vsque ad sanguinem illis affixus,quas quidē nunc in frutetis,inter ficus & rosas,atque in montibus diuina prouidentia custodit.Neque enim quod certissimum est,virga,& baculo tuo pastorali fit vt in pascuis virentibus pacis,& bonorū cælestis Hierusalem eæ sint.Scis enim qui amplius sex mensibus à diœcesi abfuerint,nisi eos grauis morbus teneat,canonibus & legibus firmatum esse, vt sacerdotium & gregem amitterent.Verùm nouum consilium,& sceleratum hic à nostræ ætatis hominibus excogitatū est scilicet mittitis aliquē, qui sciat mulgere gregem,ipsi verò in vrbe Constantinopoli spectatis propter præfecturas ciuiles,subscriptiones,intempestiuas ordinationes: adde etiam bullas,& decreta.Nostra hæc sunt tempora.Et tanquam impune sit vobis futurum,ita procul à diœcesi vobis cōmissa receditis,& alia huiusmodi vt cuique libet committitis: oportebat potius cunctis episcopis vndique in vnum congregatis,suam cuique diœcesim funiculo distributionis circunscribi,atque ita patriarchæ partem suam à vobis assignari aut vos à patriacha priuari.Alias præterea de eadem re subnectit epistolas,quas ne fastidio esse persistam,missas faciam.

Quarta epistola.

Sed & ad Imperatorem, qui Constantinopoli sinebat episcopos degere,nec cogebat eos ad suas ecclesias abire,multa etiam commemorat:inter quæ ait:Si tu oues pastori cōmitteres,deinde illas quidem derelictas cerneres, illū verò quieti suæ suisq; cupiditatibus indulgere & seruire,dic obsecro,relinqueréSne pastorē impunitum?Non patimur oues & pecudes impunè negligi,& patiemur pastores animarum impunè seipsos pascere,non oues?Quid quæso apud Deum excusabimus?Vtinam ne illud nobis exprobretur,omnes quærunt quæ sua sunt,non quæ Iesu Christi.Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtexit:Si verū est,quod dici solet,qui gregem,pastore priuat,vtrique periculum creare,perfectò graue supplicium manet eum,qui pastorem arcet ab ouili:debétque qui pastor est,vsq; ad sanguinem pro grege Christi non relinquendo labores perferre:nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessariis paulisper abesse.quibus conclusis celeriter redeundum illi sit,si crediderit se redditurū rationem summo pastori Christo,& si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiam propter necessitatem ad vtilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha statim redditurus vocetur.Quòd si aliter episcopis aut Imperatori videatur,siue quid secus fiat,minimè ipse sequar,neque assentiar vllo modo.Neque enim rationē habebit Deus caussationum nostrarum & cupiditatum:sed rationes reposcet de veritate,iustitia,diuinisque legibus,& statutis.Ac demum in alia breuiori sic habet:Memento scripturæ,quæ iubet contristari potius homines quàm Deū,tibi verò Imperator,cur graue videatur iustitiam,temperantiam, misericordiam populis tuis sancire,& inde nō modò nullum incommodum reportare,sed potius operibus bonis conciliare Dei misericordiā?Quid iustius,quàm si episcopus quisque iubeatur,velit nolit,ad diœcesim suam redire?an non hoc debitum soluere tenentur?idq; canone sancitum est?Video fusius rem hanc deduxisse quam cuiquam fortè par censebitur:haud me tamen prolixitatis pœnitet.

Fragmentum alterius epistolæ ad Imperatorem directè.

QVÆSTIO QVARTA, DE VINCVLO ET MODO QVO EPISCOPI ET SACERDOTES TENENTVR SVA BONA DISPENSARE.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere.

Primum argument.

QVARTAM præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo & modo, quo sacerdotes, & præcipuæ parœcii ac potissimum episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeo me diu multumque ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quam meam explicare sententiam. Veruntamen ea proferam, quæ de hac re meditatus sum: alij vero iudices sunto. Est enim res abstrusa & perplexa, vtriuque porro suis subnixa rationibus ac testimoniis. Præterea cognitu perquam necessaria. Primus ergo articulus est vt ordinem Diui Thomæ non deseramus, vtrū episcopo liceat aliquid propriū possidere. Est enim Christi oraculum apud Matth. ca. 19. Si vis perfectus esse, vade & vēde omnia quę habes, & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autē statū perfectionis profitentur: ergo nō iustius possunt propria possidere quā monachi.

Argum. 2. Secundo episcopi, vt suprà satis cōprobatum est, & glossa habet Lucę. 10. Apostolorū locū tenent, Apostolis autem rerum dominiū Christus interdixit Matth. 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neq; argentū neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiā Petrus Matth. 19. cōfessus est: dicēs, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: ergo episcopi nullū possunt habere dominium rerū.

Argum. 3. Hierony. Tertio: Cleros Græcè vt ad Nepotianū Hiero. auctor est, & refertur 12. q. 1. can. Cleros, idē est Latinè quod sors, vnde clerici ideo sic appellantur vel quod de sorte Domini sunt, vel quòd sors eorum Dominus, cuius autē possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellectilē habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille; ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti.

Concilium Agaten. In contrarium est can. Episcopi. Concilij Agatten. eadē caussa & quæstione: vbi habetur, quod episcopi, de rebus, propriis, vel acquisitis, vel quidquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquāt.

Duo bonorum genera, quæ episcopus possidet.

TITVLVS præsentis quæstionis generalis est, quippe quo nō distinguitur inter ecclesiastica bona atque alia quæ naturali ciuilique iure obtinere potest episcopus. Duo namque sunt bonorū genera, quæ episcopus possidet: videlicet alia, quæ iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atque alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeāt, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solùm disputatur an episcoporū status sit status paupertatis sicuti monachorū, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facilime solutionis, quæ vnica conclusione continetur

Conclusio responsiua. Episcopi quāuis statum perfectionis profiteantur, nō tamen quemadmodum monachi vt absque proprio viuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima, ob id quòd nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatē sortiri quod iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At verò consultò cū D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror namque vt in solutione secundi planè quisque adnotare potest, & artic. sequenti planius fiet veram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsi ratione stipendij obtingit.

Probatio. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum. Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto astringat, constringitur.

August. Ait enim in epist. ad Paulinam & Armentarium Aug. Quia iam vouisti, iam te abstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Prius quam esses voti reus liberum fuit quod esses inferior: viuere autē absque proprio, opus est supererogationis nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione concilij comprehensum, vt patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum, Si vis ad vitam ingredi, adiectum est, vt qui velit perfectus esse, omnia quæ habet, relinquat, & sequatur Christum, episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire, quia neque id ad pastorale munus necessarium est sed satis est vt Christum egregie diligant: ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arcetur quo minus dominio possit rerum fungi.

Documentum. Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum quod cum episcopus religionis votum non emittat, sit vt nec votum faciat peculiare castitatis præter id quod sacerdotio adiunctum est, neque votum paupertatis, sed tantum promittit obedientiam Papæ, fidemque suam huic ecclesiæ: à quo ideo vinculo nisi auctoritate ipsius pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, nō ei repugnat proprium possidere, non solum hæreditario vel alio quouis ciuili iure, verum neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit vere dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ. Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum: nempe vt nullum in decimarum portionem habeant quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum atque adeò neque episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

Ad primū argumen. Ad primum igitur argumentū negatur propositio illa, quod ad naturā perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolutè necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiarem

perfe.

perfectionis statum religiosorum. Quòd enim ad perfectionem nō sit necessaria, iam supra lib 8 satis constitutum est: vbi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quā quisq; quocunq; statu progredi potest. Ad statum autē religiosorum ob id est paupertas necessaria ꝙ profitemur perfici (hoc est) perfectionē discere & cōparare, cui quidē instituto rerū possessio oneri est & impedimento. Episcopi autē non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, vt à nullo vento possint inde eradicari, nempe neq; ab amore diuitiarum, quas possident, neq; ab alio quouis humano affectu: exemplo Greg. in cuius vita ad Heremitam responsum diuini oraculi refertur, ꝙ plus ipse suā catam, quàm suas ille diuitias diligeret. *Gregorius* Quare adolescenti nō dictum est. Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade, & vende, &c. A Petro vero dum Pastor instituitur, nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. *Ad secundum.* Ad secundum tres applicat D. Tho. respondendi modos: Vnus est Hieronymi, idémque mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientiæ, atq; eloquentiæ huius seculi inniti. *Hierony.* Alius verò est August. in lib. de consensu Euangelistarum: nempe vt illud: Nolite possidere, &c. non habeat vim præcepti, sed potius permissionis. *August.* Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operariis victum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt 1. ad Cor. 9. refert aliquando vti oblata sustētatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chryso. vt inhibitio illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebātur: tum vt populus ille facilius alliceretur, tum etiā vt ipsi firmiorem haberent fiduciā, quod diuina subsidia nō essent eos defectura. *Chrisost.* Ex quo ideo neq; ipsi neq; eorū successores obligantur absq; propriis sumptib. euangelium prædicare. Quare Paulus, vt 2. ad Corin. 11. de se meminit, ab aliis ecclesiis stipendia mendicabat, quò posset gratis prædicare Corinthiis: quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. *Paulus.* Confirmat præterea in D. Tho. solutionem nempe posse episcopum propria possidere, quod stultū esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambr. & August. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. Duo hic tamen circa hanc solutionē non sunt dissimulanda. Vnum est, ꝙ solutio neq; vera in totū apparet neq; argumento satisfaciens. *Scrupulus.* Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ex auctoritate ab ipso citata constat. Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati, quam in argumento assumpserat. Ad hoc respondetur hic D. Tho. non disputare de Apostolis, vtrum vota vota, vti modo religiosi, emiserint, tanquam religionum futurarum exemplaria: quod quidem D. Tho. vt lib. 8. vidimus 2. 2. q. 88. art. 4. concludit: sed modo tantum de aliis differit quatenus apostoli erāt & episcopi, ad quem quidem statum non necesse attinet paupertas. *Solutio.* Alterum hic maxime aduertandum est, quod hic affirmare videtur, immo plane affirmat, quod potest episcopus habere dominiū, non solum rerum alio iure acquisitarum, verum & stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. *Dubitatio.* Nam argumentum erat, ꝙ episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione dominij constat, & in hoc neget debere esse pauperes, quod possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati cōtrarium. Sed de hoc pressius art. tertio. Vt autem plene solutio tertij intelligatur, notandum est, quod Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectu ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hæres possidet partem hæreditatis, quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quæ alteri hæredi obuenit. *Solutio.* Exempli gratia: debet clericus contentus esse Deo quem possidet, vt cum illo nihil aliud possideat; non ꝙ nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quòd reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaque studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuatur. Hoc enim esset secundum Hier. aliquid extra Deum possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quem aliis possidendum relinquit.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica quæ procurant, pauperibus non largiantur.

NE filum Diui Thom. rumpamus quæritur secundo, vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurat, pauperibus non largiatur? *Primum argum.* Apparet enim Ambrosius id definire inter exponēdū illud Lucæ duodecimo, de homine diuite, cuius ager vberes attulit fructus. *Ambro.* Ait quippe, Nemo propriū dicat quod est cōmune, plusquā sufficiat sumptui violenter obtentū est. Et paulo post, Neque minus est criminis habenti tollere, quàm cū possis & abundas, denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere, criminale delictū est: ergo episcopi, qui quæ sibi supersunt, in pauperes non effundunt, letbaliter delinquūt. *Secundum.* Secundo super illud Isaiæ tertio. Rapina pauperum in domo vestra. Ait Hieronymi glossa, ꝙ bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damasum, decima sexta, quæstione prima, can. quoniam. ꝙ iam ceu prouerbium vulgò susceptum est quicunq; autem id quod alterius est, vel sibi vsurpat, vel in alios vsus dispendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur: ergo cum episcoporū bona, ecclesiastica sint, fit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinēt aut cōsanguineis largiūtur, ad restitutionē teneri videantur. Tertio, Multò magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere, quæ sibi necessaria sunt quam superflua augere. *Tertium.* Ait vero in epistola ad Damasum Hiero. & refertur prima. q. 2. clericos illos aómode stipendiis ecclesiæ sustētari, quibus parentū & propin quorū bona nulla suffragātur: *Hieroni.*

qui autē bonis parētū & opibus ꝓpriis sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegiū cōmittunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus 1. ad Timoth. 5. Si quis fidelis habet viduas subministret illis, & nō grauetur ecclesia, vt iis, quæ verè viduæ sunt sufficiat: ergo multò est certius tūc episcopos mortaliter delinquere, cum ea, q̄ sibi de bonis ecclesiasticis exūdāt, pauperibus nō ꝓfundant. In cōtrarium est episcoporum quorundam vsus, qui ea quæ supersunt, non cuncta pauperibus erogant, sed ad ampliandos redditus ecclesiæ, idque (vt apparet) laudabiliter expendunt.

Operæpretium est in fronte disputationis positæ textum Diui Thomæ, in cōclusiones distribuere, quas explicationis lucis gratia septem numero cōstituemus. Persistendū antē est in ea distinctione inter episcopi bona quæ ꝓpriè, putà aut hæreditario aut alio ciuili iure possidet, & bona ecclesiastica. Est ergo prima conclusio: Propriorū bonorum, hoc est, quæ iure seculari episcopi possident verū habent dominium. Hæc iam suprà artic. 1, satis est confirmata ex eo, q̄ status episcoporum nō est paupertatis ꝓfessio. Quo fit, vt ex rerum ipsarū cōditione & natura non teneantur iustitiæ lege ea pauperibus vel aliis erogare, sed & retinere possunt, & vt libuerit elargiri.

Prima conclusio.

Secunda conclusio. Quamuis possint in earum dispensatione sicuti seculares ciues peccare, nēpe aut ꝓpter auaritiam contra debitū charitatis eas retinendo, vel indignè ꝓdigendo, nemini tamen ad restitutionem obligantur. Enimuerò vt 4. lib. sæpe diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit.

Secunda conclusio.

Tertia conclusio: Episcopi bonorū ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores. Hoc patet ex verbis August. ad Bonifacium Comitem, quæ referūtur 2. q. 1. canon. vltimo. Si priuatum possidemus, quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum, quorum ꝓcurationem gerimus: proprietatem nobis vsurpatione damnabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundum illud primæ ad Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in cōmuni possessis intelligitur vt subsequentes declarabunt.

Tertia conclusio. *Augustin.*

Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta conclusio. Eiusmodi bona ecclesiastica nō solùm in vsus pauperum, verum & in diuinū cultū, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expēdenda, iuxta tenorem decreti Simplicij Papæ 12. q. 2. qui ait, De redditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duę ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperū profuturæ à p̄sbytero sub periculo sui ordinis ministrentur, vltima clericis pro singulorum meritis diuidatur.

Quarta conclusio. *Simplicius Papa.*

Quinta cōclusio: vbi distincta sunt bona quæ debent in vsum episcopi cedere, ab aliis tribus, quæ pauperib. ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, nō dubium quin contra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur: Conclusio per legem commutatiuæ iustitiæ innotescit: nam in tali casu verè furtum alienæ rei committit.

Quinta conclusio.

Sexta conclusio: De his q̄ specialiter vsui episcopi deputata sunt, eadem ratio videtur quæ de ꝓpriis bonis: vt scilicet p immoderatum affectum & vsum peccet, quidem si immoderata sibi retineat, & aliis nō subueniat, sicut requirit debitū charitatis. Corrigēdæ sunt impressiones, quibus deest vltimum hoc verbum, Sicut requirit debitum charitatis. Immo vehemēti opinione teneor deesse etiam q̄ ad restitutionem non teneatur. Cōtra quā dixerat in superiori conclusione: quandoquidē ait, Eadem ratio videtur quæ de ꝓpriis bonis, quorū prodiga consumptio restitutionem non exposcit.

Sexta conclusio. *Correctio literæ D. Thomæ.*

Septima conclusio; Si verò non sint prædicta bona distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur: Deest etiam in multis impressionibus totū illud. Si verò non sint prædicta bona: in quib. ideo legitur, nō subueniat distincta, quare fit litera inintelligibilis. De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis, nempe q̄ si in modico distributio vel deficiat vel redūdet, potest id quidē fieri absq; bonę fidei detrimento: siquidē nequit homo punctū vbiq; virtutis tam certū tenere, quin ꝓ humana conditione in alterutrum vergat extremū. Si vero sit multus excessus, tunc neq; latere potest, neq; à peccato mortali excusari: quoniā tunc bona fides violatur, atque adeò distributiua iustitia. Vnde tres denotantur maculæ infidelis serui. Matth. 24. vbi sic legitur, Si dixerit malus seruus in corde suo, moram facit dominus meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij contemptum: & cœperit percutere conseruos suos: quod pertinet ad superbiam: Manducet autē & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fide fit dispensatio: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet à societate bonorum: & partē eius ponet cum hypocritis, scilicet in inferno. Ecce literam D. Thomæ quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò est in articulo sequenti, vbi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis proposita dissoluentur.

Septima conclusio.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingunt.

PRæiacta ergo sententia S. Thom. subsequuntur circa singulos eius articulos qui generales sunt, mouētur singuli in particulari. Et primo circa priorē, quo disputatū in genere est vtrū episcopi possint habere rerū dominiū, q̄ritur in particulari circa sextam cōclusionē, vtrū tā ipsi q̄ reliqui sacerdotes verū legitimumq; habeāt dominiū eorū fructuū ecclesiasticorum, qui se pro sua portione cōtingunt? Sunt enim innumeræ auctoritates, quæ à parte negatiua militare videntur. Illæq; in primis sacræ paginæ. Nā etsi status clericorū non perinde atq; monachorum votū habeat paupertatis annexum, saltē eorū quæ ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis videtur cōpetere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini. Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. 1. ad Timot. 6. Habentes alimenta & q̄bus tegamur, his cōtenti simus: ceu boues, quod ait alibi, aream triturātes. Quocirca apostoli missi sunt ad prædicādū

sint

sine pera, iussi nõ possidere aurũ neq; pecuniam. Atq; eam ob rem in libro præcedẽti sub titulo de simonia monstrauimus, nihil debere clericis, neq; ipsi quidquã alio iure posse à plebe ꝓ administratione sacramentorũ & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quã iure sustentationis. Secũdò accedit huc & sanctorũ patrũ numerosissima testimoniorũ turba. Nã præter loca Ambrosij, Hieronymi, & Augustini proxime citata, grauissimus Prosper 12.q.1.can.expedit.ait, facultates ecclesiæ nõ esse proprias, sed in cõmuni possideri. Et in concilio Agathen. vt illic refertur, canon episcopi. habetur, ꝙ quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Vrbanus Papa ibidẽ in canon. rea ait, Res ecclesiæ nõ quasi ꝓprias, sed vt cões, nõ in alios q̃ in præfatos vsus, puta in subsidiũ pauperũ, & ministrorum & cultus diuini esse dispensandas. Et eadẽ caussa & quæstione canon. episcopus. q est concilij Antiocheni, habetur, ꝙ episcopus ecclesiasticarũ rerũ habeat potestatẽ ad dispensandũ in omnes, q indigent cũ summa reuerentia & honore dei: participet autem & ipse quibus indiget, si tñ indiget. Et inter Canones Apostolorũ est trigesimus nonus, talis: Omniũ negotiorũ ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadẽ vt deo contẽplante dispenset: neq; illi liceat ex his aliquid omnino cõtingere aut parentibus propriis, quæ Dei sunt, cõdonare ꝙ si pauperes sint: tanquã pauperib. subministret. Et suprà citatus ad Nepotia. Hieronimus ait clericorũ hæreditatẽ solũ esse Deũ, cũ quo nihil aliud debẽt possidere. Et ibidem eadẽ caussa & quæstione, can. quia aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus: iuxta sanctorum patrũ traditiones nouimus res ecclesiæ vota fidelium esse, pretia peccatorum & patrimonia pauperũ. Et can. 10. ait August. ꝙ qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis, vbi ipse habitat, illo decimas nõ dante fame mortui fuerint, tantorũ homicidiorũ reus ante æterni iudicis tribunal, apparebit: quia rẽ à Deo pauperibus erogatã, suis vsibus reseruauit, quare idem de sacerdotibus censendum erit, si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hie. ad Damasum: & refertur can. qm̃ 16.q.1. clerici qui secularib. bonis affluũt, nõ possunt bonis pauperum ali. In contrariũ autẽ facit tex. in c. vnico. de clerico nõ residẽte. vbi habetur, ꝙ qui diuinis officiis nõ intersunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens ecclesiæ vtilitas releuet, nõ sunt dñi quotidianarum distributionũ, neq; faciunt eas suas, sed ad restõnẽ sic perceptorũ obligantur. Vnde è contrario sensu colligitur, ꝙ residentes verũ dominium earundem distributionum acquirant, atque eadem ratione aliorũ ecclesiasticorũ fructuum.

Hieronim. *August.*

Quæstio præsens, vt initio dicebam, nimium ambigua est, sanè cùm sanctorũ testimonia primo verborum sonitu diuersè appareant illã definire, quam ratio penitus inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotum bona secularia: de quibus, vt articulo proximo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes cõsentiunt priuato dominio a sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis verò tres, vt sæpenumero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauissimi auctoris 3.parte.q.36.membro.5.artic.2. Et Richard. in 4.dist.45.arti.3.q.1. qui expresse aiũt fructuum ecclesiasticorũ clericos solum habere vsum, & non proprietatem. Atque hãc fermè amplexi sunt doctores iuris canonici: vt Archid. super ca. statutum. §. assessorem de rescrip. lib.6. vbi ait hæreticum esse in iure, ꝙ ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbẽdæ vel ecclesiæ. Cui accedit Pan. in ca. cum esses. de testam. Et Dominicus in ca. præsenti de offi. ordina. Et, qui nõ est in postremis habendus eidem opinioni adstipulatur Tho. Vvalden. tomo. 1. lib.4. cap. 42. & quatuor subsequẽtibus. Vbi multis patrum testimoniis videtur sibi constantissimè probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium. Secũda nihilominus opinio est, quam hic tenet sanctus Thomas: videlicet, ꝙ illius portionis quę particulariter applicata est episcopo, perinde videtur dñs atque aliorum bonorum, quæ seculariter possidet: vt patet in sexta conclusione. Secus, si omnia bona ecclesiæ in cõmuni possiderẽtur, & eius essent depositioni mãdata, vt patet in tertia & septima. Et eandem opinionẽ amplectitur Adria. in 4. in materia de restitutione. Tertia est Caieta. loco prælecti, quã etiã suprà insinuauit, vt lib. præcedenti, sub titulo, de decimis. vidimus. Partim enim tenet cum S. Tho. nempe quòd regulariter episcopi sint domini suæ portionis, postquam facta est bonorũ distributio in quatuor partes. Meditatus est tamen eam exceptionẽ, quòd quandiu portio illa quæ ipsos contingit, est notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quantuis expresse nõ affirmet vtrũ teneãtur iure charitatis an iustitiæ, tamen sentire videtur, ꝙ teneãtur de rigore iustitiæ, sicuti antequam essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secũdum eum, neutiquam esse vere dominos einsdẽ portionis, sicuti non erãt tũc totius acerui. At vero secunda opinio adeo mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quãdiu ecclesia contrariũ non definierit nescio an de illa decidere possem: eo potissimum cum S. Tho. eã teneat neq; vllus eiũdẽ ordinis pater contrariũ expresse dicat. Non ꝙ clerum aut certe episcopos ab eleemosinarũ vinculo absoluere moliar. Immo q̃ eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, art. seq. expromã, sed quod vbique cuperã vnam quamlibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. Ad plenã ergo rei intelligentiam duo statim præforib. prænotare oportet. Vnũ scilicet de diuersis ecclesiæ bonis, atq; alterũ de variis eius statibus. Hæc enim summopere rem dilucidat. Et quantũ ad primũ, quatuor sunt bonorum tpaliũ genera qbus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponebantur. Prima videlicet erant quę Christi fideles in primordiis ecclesiæ in cõmune cõferebãt vt inde tã clerici q̃ pauperes alerẽtur. De quo titu actuũ 4. scriptũ est, nõ fuisse quemquã egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut domorum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quæ vendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuidebantur autẽ singulis prout cuique opus erat. Et quãuis illud institutum Hie-

Prima opinio Alexãdri Halen. *Richard.* *Archidi.* *Panorm.* *Dominicus.* *Tho. Vvaldensis.* *Secunda opinio S. Thom.* *Adrian.* *Tertia opinio Caiet.* *Probatur opinia S. Thomæ.* *Quatuor bonorũ tpaliũ genera quibus clerici fruuntur.*

roso

rosolymis ortum habuerit:inualuit mos tamē inde in Christianismo vt partē saltē bonorum in cœtum clericorū eodē fine Christiani cōferrent,neq; possessiones vēderētur,sed pmanerēt in ecclesia. *Melchiades Papa.* Ait.n.Melchiades Papa in canon.futuram.12.q.1.q cum apostoli futuram ecclesiā in gentibus puidissent,idcirco prædia in Iudæa minimē sunt adepti,sed ptia tantummodo ad fouendas gentes. Ac verò cum ecclesia succresceret,omnes vt maximè de Constantino Cæsare constat, non solum ptia, *Vrbanus.* sed possessiones ecclesiæ cōferebant.Et Vrbanus cano.statim proximo:Videntes,inquit,summi sacerdotes plus vtilitatis posse conferre si hæreditates & agros quos vendebāt ecclesiis quibus præsidebant episcopi traderent,eò q ex sumptibus eorum tam præsentibus quàm futuris tēporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus cōmunē vitam ducentibus,quam ex ptio ipsorū, cœperunt pdia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesiis tradere,& ex sumptibus earū viuere. Hæc ille. Forsan.n.tunc nondū p totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio,sed illis fortè distributionibus contentus erat clerus,parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona q postmodū offerri etiam ecclesiæ cœperunt:non solum in fabricæ aut pauperum subsidiū, sed tanquam stipendium alicuius perpetuæ capellaniæ. Immo verò fortè pcisè ad hoc tantū onus:q quidē in ecclesiis nunc collegialibus dicuntur anniuersaria,quorum institutiones extant:in qbus nullius oneris habetur mētio aut fabricæ,aut pauperū, sed solius anniuersariæ memoriæ ppetuo celebrādę. Quibus adiungūtur & q episcopalibus sedibus denotata sunt:nēpe castra & vasalli:de qbus artic.5.redibit sermo. *Documentum.* Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel pro factis celebrandis,vel q ad pedē altaris fiunt. Quartū deniq; idq; solennissimum est decimarūquota iuri clericorum addicta:vt habetur can.decimas.16.q.1.&aliis illic pluribus. Et extra de decimis.pe *Clemens. Vrbanus.* torum. Secundò & id quoq; meminisse opus est q nascens clericorum ecclesia,cœpit in cōmuni viuere:in quo vitæ instituto nōnihil tēporis adoleuit. Ille.n.erat decentissimus eorum status si pdurare posset:vt patet ex Canon.Clementis,Dilectissimis.& Canon.citato Vrbani, Videntes.& canon. Scimus:& multis aliis 12.q.1. Nam cùm paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum,poterāt sic cōmode viuere. Immo & in multis ecclesiis cathedralibus etiam nunc specimē aliquod eiusdem vitæ cōmunis retinetur. *Quando bona ecclesiæ possidebantur in communi ad episcopum pertinebat eorum dispensatio.* Quando autē omnia erant in cōmuni, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata,vt clero & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatē illa distribueret,eaq; etiā,sibi quibus egeret,pciperet:vt habetur Cano.citato episcopus.12.q.1. Vbi legitur,q episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatē ad dispensandū erga omnes,q indigent,cum omni reuerentia & timore Dei. Et canon.statim pximo, Præcipimus.q est inter canones Apostolorum, habetur,q si animæ Episcopo traditæ sunt,multò magis oportet eum curam de pecuniis agere:ita vt potestate eius indigentibus omnia dispensentur. Idemq; cōtinet canon citatus trigesimus nonus eorundē Apostolorum. At verò exaucto paulò plus clericorū numero vix illa cōmunis vita tolerari poterat. Vnde tēpore iā August.in lite erat & sub iudice,vtrū deberent sacerdotes initiari,nisi q vellent in communi viuere. Quoniam,vt primo articulo definitum est,eorū institutum id necessariò nō exigit:sane cum paupertatia votū nō habeat annexum:neque verò obedientiæ,quam non quisq; in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem Augusti *Augusti.* nus vt citatur eadem caussa 12.quæstione prima,canon. certè,fatetur de se statuisse,nullum ordinare clericum,nisi qui secum vellet manere;aut si vellet à pposito recedere,illi clericatum tollere. Sed ecce,inquit,in conspectu Dei & vestro muto cōsilium. Qui volunt habere aliquid proprium qbus non sufficit Deus & ecclesia eius,maneant vbi volūt,& vbi possunt:nō eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas,&c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam cōmunem degerent,cœperūt *Partitio bonorū ecclesiæ facta est anno domini quadringētesimoseptuagesimo.* episcopi infideliter cōmunia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri cōmunē facta bonorū ecclesiæ partitione,in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnā,reliquo verò clero alteram,& fabricæ necessitatisq; ecclesiæ tertiam,ac denique quartam pauperib. Idq; fieri cœpit circa annum Domini quadringētesimum septuagesimum,nēpe in confinibus temporum Hieronym.& Augustin. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can.de reddiibus.12.q.2.vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones. Vobis enim,&c. Quatuor,quibus eadem diuisio confirmatur,& posteà anno fere sexcentesimo sedit Grego.cuius sunt canones,cognouimus,& mos,quibus eadē referttur partitio. Hæc tempora eo denotauerim,vt sententiæ quæ de hac re August. & Hieron. extāt de tempore illo intelligantur quando in cōmuni viuebatur,omniaq; erant sub episcopi dispensatione. *Prima conclusio.* His pmeditatis ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si q modo alicubi extant illius generis bona,quæ Christianus populus in subsidium pauperū offerebat, certum est neq; illa neq; eorū fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totū vsurpari:sed lege iustitiæ debere distribui,quæ si nō distribuātur,ille q distributionem omittit,ad restitutionē tenetur. Libro.n.quarto declarauimus iuxta verba S.Th.2.2.q.62.ar.1.q qui ex debito distributionē omittit,illicò fit lege cōmutatiuæ iustitiæ restitutionis reus. Idem,& quidē certius asserendum est de bonis q hospitalibus sunt mancipata: Et hic est vnus verus sensus quintæ conclusionis S.Tho. Quocirca si quidpiam bonorum illorum reperiantur episcopi vsurpasse,suæq; applicuisse sedi,ambigi nō pōt quin ipsa cum fructib.restituere teneantur. Hæc tñ censura limites plentis negotij exit. Vbi enim cōtraria iustitia nō cōstat, ille qui bona fide possidet,ab omni restitutione est liber:quamuis nonnulla sit suspicio,q castra,& villæ,& aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiæ tributa. Secunda *Secunda conclusio.* cōclusio ad rē magis pertinens: Prædia,& castra,& vniuersæ possessiones,siue episcopali sedi, siue canonico collegio,siue cuiuis alij præbendæ ecclesiasticæ annexæ, nō transeunt in absolutum do-

miuium

miniũ episcopi neq; sacerdotis præbendã possidentis: sed tantum sunt earundem possessionum administratores. Probatur cõclusio: Quia illa neq; vẽdere neq; alienare possunt nisi de consensu episcopi & capitoli, atq; eorũ, quorum interest: immò sæpe nisi Romanæ sedis accedente cõsensu, idq; in bonũ & in perpetuitatẽ ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare. Omne quod Dño cõsecratur, sanctum sanctorum erit Dño, & ad ius pertinet sacerdotum, ꝓpter quod inexcusabilis erit omnis, qui illud à Dño vel ecclesia aufert, vastat, inuadit, &c. Et 12. q. 1. can. expedit. ait Prosper facultates ecclesiæ nõ ꝓprias, sed cõmunes esse. Vnde eadẽ caussa, & quæstione, cano. nolo. & 16. q. 1. can. possessiones. & per totã quæstionẽ; & extrà de rebus eccle. non alien. an. arctissimè cauetur certũ alienatio. Hæc cõclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis seu ratione anniuersariæ, capellaniæ seu cuiuscunque alius clericalis obsequij. Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit cõclusio tertia S. Tho. Nam de duobus primis nil restat disputandũ. Tertia cõclusio. Fructuũ ex possessionibus prouenientium, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexæ sunt ecclesiæ: nẽpe anniuersarij aut capellaniæ, clerici ꝓ sua quisq; portione sunt vere domini: sicuti & quotidianarũ pitantiarũ quæ illis ꝓ Missis vel alijs diuinis exequiis offerũtur. Et hic erit vnus sensus sextę cõclusionis S. Th. Cõclusionẽ hanc nescio qs inficiari potest. Enimuero si eleemosynarũ quæ pauperibus erogãtur, dominium acquirunt pauperes, non est cur dubitetur quin & eleemosynarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini: eo potissimũ quod, vt dictum est, nullũ susceperint paupertatis votũ. Dñia namque, vt lib. 4. diximus, non alio æquiori titulo trãsferũtur quã libera volũtate trãsferentis: sed qui eleemosynam pro missa celebranda vel ꝓ exequiis mortuorum largitur, liberrimè pro illo spirituali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neque vllo pacto refert tẽporalesne sint tales eleemosynæ & quotidianæ, an verò perpetuæ, s. fructus prædiorum & possessionum quæ pro talibus obsequiis mancipatæ sunt clero absq; vlla pauperũ ratione aut ecclesiæ fabricæ. Item stipendia quæ magistratibus ciuilibus ꝓ suis laboribus dantur, vt iudicibus, prætoribus, quin verò & regibus & alijs dominis, vere transeunt in ipsorũ dñium: ergo & illa quæ clericis pro suis obsequiis & muneribus erogãtur: cum ipsi multo pretiosius reipublicæ seruiãt. Quòd si arguas, spiritualia non esse vendibilia, iam tibi superiori libr. responsum est posse clericos ad sui sustentationẽ stipendia suscipere, & iura quæ sibi ꝓ mortuorum exequiis & alijs officiis stata sunt percipere, atq; adeò eorum dominium acquirere. Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quòd si castra & prædia quæ habet, de quibus art. 5. dicturi sumus constet illis non esse adiudicatas sub cõditione & modo vt pauperes alant, sed absolutè ad deferẽdũ eorum sedi honorẽ & auctoritatẽ: quis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuũ earundẽ possessionũ sunt veri ac legitimi domini: neq; contra rigorem iustitiæ faciunt quòcunque illas dispendant. Et in hoc sensu ẽt verificatur eadem sexta conclusio S. Th. Et probatur: quia si eiusmodi possessiones donò illis datæ sunt absque vlla conditione & oneris vinculo, nisi quod maneant in perpetua possessione succedentium in sede, nulla est rõ iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuũ dominos. Contrà hæc ꝓfectò nescio quis firma aliqua rõne reclamare possit. De decimis aũt tẽpora distinguenda sunt. Nam de illo quo pro indiuiso possidebantur & sicubi nunc tẽpis eo mõ possidentur, statuitur quinta conclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenũ dñium quin distribuere partem pauperibus teneretur: sicuti & suã clero, & fabricæ suã. Hæc fuit 7. conclusio D. Th. Nihilominus ambiguitate non caret vtrũ totũ decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaque tam æquum ius pauperes haberent ad partem suam tanquam veri illius domini, quàm clerus ad suam, an potius totum dominiũ esset penes clerũ cum illo tamẽ onere, vt vel misericordiæ iure, vel ẽt iustitiæ: teneretur illis dare partẽ. Et quantum conijcio, cõis opinio priorẽ modum tenere cogitat. Tum quod tanta fructuũ copia non censetur soli clero esse addicta: tum quod diuisio quæ posteà facta fuit attestari vř, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatius inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verũ, vt arbitror certissimus: nempe quod dominium non erat nisi penes clerum. Atq; huius prima ratio hæc est quæ ex superiori libro colligitur. Decimarum finis alius non fuit quàm ecclesiarum seruitium, sacrorumq; ac sacramentorum administratio. Hoc, n. sublato quod ecclesiæ non essent, profectò nullæ essent populo imperatæ decimæ. Atqui eadem ratio inde confirmatur, quod ea de caussa exiguntur à populo euangelico decimę, quo à Mosaico: illic autẽ, vt Nume. 18 constat, solum soluebantur Leuitis & sacerdotibus, neque alia ratione quàm ob ministerium templi: atque illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarum quota: nempe quod ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait S. Tho. 2. 2. q. 77 arti. 1. vbi nullã assignat rationem pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerũ etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dñm ꝓter Deũ quod profectò falsum est: quia non Deo, sed clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. Secundo ad idem arguitur: Ius petendi decimas, vt omnium est vna confessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit; non autem penes pauperes. Immo, vt suprà diximus, neque ipsi quantumuis inopes ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. Accedit huic tertiò inuincibile argumentum: Quòd si intentio ecclesiæ tunc tẽporis fuisset pauperes in partem dominij decimarum mittere, profectò non solum signata esset illis sua quota, verũ neque episcopo fuisset eius solutio cõmissa. Immo populo præciperetur vt singuli ex suis decimis partẽ adimerent, quæ pauperibus elargirentur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas ꝓ peregrinis. Quid enim, n. opus erat id quod vere erat pauperum, nempe cuius ipsi erant domini, episcopo committere vt illis refunderet? Nunquid nõ spiritua

Probatio conclusionis. *Explicatio proxime cõclusionis.* *Tertia conclusio.* *Ratio primæ conclusionis.* *Secũda ratio.* *Obiectio.* *Solutio.* *Quarta cõclusio.* *Probatio.* *Quinta cõclusio.* *Decimarũ dominium ante earũ partitionẽ solũ est penes clerũ.* *Prima ratio proximæ assertionis.* *Confirmatio.* *Secunda ratio.*

spiritua

sanctus cuius nutu regebatur ecclesia, bene nouerat nõ ita multos ferè antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienũ cõmitteretur? *Postrema ratio.* Accedit denique q̃ eleemosynarũ ratio, alia est à decimarũ. Illa.n. vt eleemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia: eũ decimarum solutionẽ ipsissima iustitia exigat. *Corollarium.* Ex his ergo fit consequens, decimarũ dominiũ penes clerũ semp fuisse, perinde atq; in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nã cũ neq; alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, immò multò maiores, si vigilanter seruiant, labores impẽdant, non est cur nõ perinde atq; illi efficiantur suorũ stipendiorũ dñi. Attamen cũ tunc clerus non esset multũ numerosus, & in cõmuni viuẽs paucis esset cõtentus, q̃ æquissimum erat vt pauperes ꝑ sua facultate alerent: & ideo tenebatur episcopus illã facere distributionẽ. *Dubitatio.* Sed adhuc nõ sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure tenerentur: iustitiæ ne an misericordiæ. *Ratio dubitandi.* Ex vna.n. parte videtur nomẽ distributionis iustitiæ legem insinuare, ex altera verò, si dñium penes clerũ erat, non apparet qua iustitia pauperibus deberẽtur, sed sola misericordiæ: quæ solet etiã sub reatu mortalis delicti obligare. Enimuerò lex iustitiæ tunc solũ locũ habet qñ aut alienũ possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorũ neutrũ locũ habere impræsentiarũ videtur. *Responsio.* Respondetur ergo q̃ tradita illius distributionis ex misericordia ꝑfecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parũ hoc scire refert, vt in subsequẽtibus liquebit. Sed iũ q̃a de superfluo eleemosynã dare præceptum etiã est misericordiæ, vt 2.2.q.32. auctor est D.Th. *S.Thom.* & clericorũ collegijs superfluere tunc decimarũ quota videbatur, adiunctũ præceptũ creditur, vt sacri canones docere videtur, vt illo mõ fieret distributio nulla ꝑ re designata quota pauperibus. At q̃a ꝓceptũ semper intra limites misericordiæ cõtinebatur, vehemẽter suspicor, libẽterq; crederẽ q̃ omissio ꝑ tũc eiusdẽ distributionis non obligabat ad restitutionem. *Adrian.* Et ne videar primus id asserere, nõ modò Adria. astruere videtur, verũ & mihi S.Tho. impræsentiarum insinuare. Nã cum in quinta conclusione asseruisset q̃ vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod alienæ sortis est sibi surripiat, non solũ mortaliter peccat, verũ ad restitutionẽ tenetur: in explicatione tñ septimæ, quæ vbi non sunt distincta loquitur, primũ ait q̃ modicus defectus non creat culpã: secundò quãuis grãdiorẽ defectum culpæ attribuat mortali: tñ de restitutione nullũ adiecit verbum. Quod quidẽ etsi Caiet. nescio quo aliorsum diuertat, certò tñ crediderim consultò de restitutione subticuisse: eò q̃ vbi bona indistincta sunt, solum ꝓceptum misericordiæ agnouit: non autẽ iustitiæ. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus. *Sexta conclusio.* Sexta conclusio ad quam præsens disputatio festinabat, tandẽ constituitur. Post factã ecclesiasticorũ fructuum diuisionẽ episcopus vere est dñs portionis quæ sibi contingit: neq; vllo iustitiæ vinculo q̃dquam illius pauperibus aut cuiuis alteri debet. Conclusionem hanc, vt suprà dicere cœperam, non eo animo affirmaueram vt ad minores eleemosynas eos crediderim obligari, q̃ q̃ in diuersa sunt opinione, vt art. seq. patebit. Sed quo legitimũ ius ab eo q̃ legitimũ non est ꝑ meo captu discernã. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primũ videlicet contra primam recitatarũ Alexandri & quorundam Iurisconsultorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllũ penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caie. q̃ nisi D.Th. moderatus, excipit casũ vbi decimarũ copia exuberans est. Et primum q̃ hæc fuerit S.Th. opin. clarissimè ex sexta eius conclusione cõstat: quæ fermè idẽ est quæ hæc nostra: quippe vbi art. De his quæ specialiter epis. vsui deputata sunt, eadẽ esse videtur rõ quæ de proprijs bonis, vt illic declarauimus. Et vt art. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cũ argutum esset episcopos, saltẽ quantũ ad stipendia suarum functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere ꝓprium dominium q̃ voto paupertatis opponitur. At verò non est sola D.Th. auctoritas, quãuis sola esse possit quæ hanc opinionẽ ꝑsuadeat. *Prima ratio contra opinionem negantem episcopis dominium suæ portionis.* Arguitur ergo primo cõtra primã opinionẽ q̃ omne prorsus eiusmodi dominium denegat, ex ipsa ipsius diuisione. Diuidere nãq; ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi põt fuisse quã suæ cuilibet dominiũ adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suæ partis, & fabrica suæ, & pauperes suæ (vbi designata est) ita & episcopus habebit suæ. Nã ꝑfectò discrimẽ excogitari nequit vllũ. Sed ꝓbatur antecedens. Etenim q̃a ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur episcopos in distributione fidẽ frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & ideo ne plus iusto caperent cõsignata est illis portio qua viuerẽt: atq; adeò suo dominio addicta, sicuti & suæ singulis aliorũ. *Glossa.* & ita tenet gl. sup ca. duo sunt. 12.q.1. Et facit ad id ca. peruenit, extrà, de fideiuss. vbi præcipitur de beneficiorũ fructibus satisfieri clerici creditoribus: q̃ si nõ essent fructuũ dñi, non præciperetur. *Secunda ratio.* Secũdò arguitur: Si per illã diuisionem nõ esset episcopo suæ portionis dominiũ ascriptum: sed perinde teneretur eandem distribuere, atq; anteà totum, frustranea ꝑfectò esset diuisio. Cũm ergo non frustra facta sit, sed vt cuiq; sua certa esset portio, manifestè colligitur perinde ei applicatũ esse dominiũ suæ sortis, ac reliq̃s dominia suarũ. Vnde in cap. citato. vobis .n.12.q.2. eisdẽ verbis explicatur episcopi portio atq; aliorũ. *Gelasius.* Ait.n. Gelasius Antistes, de quatuor portionibus vnã sibi tollat, aliã clericis ꝑ suo iudicio & electione dispertiat, tertiã pauperibus, fabricæ verò quartã. Quid ergo est, sibi tollat, q̃ sua sit sicuti & reliquæ aliorũ. Vnde posteà successu ipso factũ est vt episcopo ꝑ sus fuerit adẽpta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suã partẽ capit, & clerus suã. *Tertia.* Tertiò arguitur. In cũctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipendia eis discernantur iusta, quorum porrò domini fiunt. Cum ergo episcopatus inter oẽs tam ciuiles quã ecclesiasticos præstantissimus sanè sit, ac maximè necessarius, iniquissima esset eius conditio si nõ eodẽ iure episcopo decretũ esset stipendium cuius verè esset dominus. Neque obstat quòd sit ipse pater pauperũ. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quẽadmodum

modū articulo ꝓximo explicabimus, vt in paupes sit de sua substātia præ secularibus diuitibus beneficus & misericors. Nam & diuites huius seculi, vt ait Paulus, tenentur etiā in pauperes esse benefici, de suo tñ. Quin verò si in similitudine persistere volumus, pater etiam omniū, q̄ tribuit, filus vere dñs est.

Quarta ratio ad idē.

Quarto, idq; porrò vehementissimè, arguitur: Si vera est opinio omnino negantiū episcopis ecclesiasticorū fructuū dñium cōsequens subinde fit (quod ipsi libere fatétur) nullā eis certam partē esse applicatam, sed tm̄ indultum, vt pro ratione sui status fructibus viuant: quidquid aūt superest rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, egenis cōferant: hoc autē cōsequēs ꝓfectò incredibile est. Fac. n. quartā partē fructuū episcopi attributā, decē millia ducatorum valere. Et quæro, an totā summā possit suis vsibus insumere? Cōcedis fortè, vbi pro rōne sui status illud fuerit necessarium: sin minus, non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quod aūt solutio hæc consistere non possit, probatur. Primum, nó constituis certā regulā, per quam debeat status decētia iudicari: nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, ꝓfectò illa non est certa: nam solet aliqua ecclesia esse magnæ auctoritatis, ac numerosissimi populi, q̄ tñ non ita est prouentuum tēporalium diues: atq; alia, multò minoris auctoritatis, longe tñ ditior. Quapropter episcopus qui ditior est, non est cur non possit ampliorē alere familiā, & maiores, facere sumptus. Ecqs. n. renuat, quin episcopi Hispaniæ possint splēdidiorē domum sustentare, q̄ Itali? quippe qui bis & ter de cnipo locupletiores habent ecclesias. Si aūt decentia status pro ratione fructuum æstimari debeat, profectò neq; illa est satis fida regula, nam posset vice versa ecclesia esse tam paruæ auctoritatis, vt non requireret in episcopu maiorē, etsi ditior esset. Sed hoc admisso neq; inde pót haberi certitudo. Nam qs dēt sumpt⁹, quos episcopus potest facere, admetiri. Etenim si dicas ad prudentiam boni viri id esse deferendū. inter bonos & prudētes est opinionū varietas. Exēpli gratia, de episcopo Salmantino forsan qs prudens satis iudicabit vt sumpt⁹ faciat quatuor millium ducatorum, & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuinam ergo sententiæ debet episcopus stare?

Confirmatio.

Immò, ꝙ euidentius est argumentum, demus secundum oēs prudentes posse consumere octo millia: quare si habeat duodecim, satis est vt in mēdicos quatuor millia effundat. Forsan vult parcius viuere, & non expendere nisi sex millia. Tūc verū illa duo millia quæ supersunt, teneatur de iustitia dare pauperibus? Si negatiuè rñderis, iam illū cōcedis habere plenum dñium octo millium ducatorum. q ad suum statum sunt necessarij, atq; adeo si voluerit fraudare geniū suū, illā superstitē quotā poterit ꝓ suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalum: ꝙ nos probare contendimus: Si vero rñderis, ꝙ dum non consumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus, eadē ratione affirmare perrexeris, ꝙ si ex octo millibus quæ expendere in proprios vsus licitè poterat, non vult, q̄a parcissimus est, expendere nisi quatuor, continuò debet pauperibus reliqua quatuor: etsi non vult expēdere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopum respectu suorū bonorū nil aliud esse, q̄ conuiuā sedentē ad alienā mensam, cui tm̄ comedere licet quantū libuerit, sed nihil amplius percipere: ꝙ profectò nescio quis quantum ad rigorē iustitiæ concesserit: nam de officio misericordiæ nihil modò loquimur. Porro enim si ecclesia cu bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, nō illam præstitisset prudentiā, quā certum est instinctu Spiritus sancti habuisse; nam legē iustitiæ q̄ constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset: vt pote in humano arbitrio, quod maximè est variabile.

Obiectio aduersariorum.

Sed ecce aduersariorum Achilles, Populus Christianus ad nihil amplius sacerdotibus tenetur, quàm illos alere ac sustentare: ergo non aliter illis debuit prouideri, quā ꝙ necessaria caperent: reliqua verò pauperibus redderent.

Solutio.

At verò illatio hæc fallacissima est: nam etsi nihil plus ei debeatur q̄ sustentatio: tñ tō prudentiæ exigebat vt certū stipendiū arbitrio ecclesiæ illis ad eādem sustentationē destinaretur: porrò cuius essent veri dñi, vt illis neq; liberū sit quantum libuerit capere, neq; rursus inquieta consciētia metū incutiat an plus capiant, quā sibi congruat, sic. n. res habet in republica ciuili. Nil inquā amplius publicis magistratibus, nēpe senatoribus, ac iudicibus, quin verò regibus debetur quam sustentatio pro ratione & obsequio ꝙ reipublicæ impēdunt: & tñ singulis decreta sunt præscriptaq; certa stipendia: alias. n. non esset bona ꝓuidētia.

Quinta ratio.

Quintò arguitur: Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorū fructuū dñium, eade rone & reliqs sacerdotibus & toti clero adimi debet, quòd profecto nemo audet dicere: immo Caietan. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verū dnium, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tñ eadē sit rō, patet: q̄m non est cur episcopus vilioris hac parte sit cōdōnis q̄ reliqui parœciani sacerdotes, atq; alij aliarū dignitatum: eò vel maximè, ꝙ sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suæ. Itē, vix percipere istorū possum opinionē. Aiunt. n. episcopos non esse dominos suæ portionis: nihilominus satis esse vt quartā partē dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suā habent quartā? Immo si non habeāt, cur non ex toto cumulo illa quarta succidatur, vt ante q̄ fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione?

Suffugium aduersariorum.

Ad de, ꝙ iā aliarū triū faciūt eū dñm. Sed aiunt, Creduntur episcopi sortē pauperū sibi applicuisse. At vero hoc non ita certa rōne cōstat. Immo (ꝙ non crediderim rōne vacare) cū illa quarta pars pauperū, fundamentū vt suprà diximus, non habuerit in decimarū iustitia, sed tm̄ in misericordia, vtpote quia ipsarum cumulus superfluere cēsebatur fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est, & ideo disperiit. Est. o. hoc ad istorum intellectū apprimè obseruandum, ꝙ à ere ex decimis pauperes, nō est ius diuinū, neq; naturale, sed merū ecclesiasticū positiuū, idq; misericordiæ, ob idq; ecclesia potest illud variare. Nam pauperes naturali ac diuino iure alia via sunt ṗter decimas sustentādi. Ad cui⁹ qdē cōiecturā accedit, ꝙ ṗter sortē episcopi, & fabricæ & clericorum, videmus plures alias à decimarū aceruo decisas, vt sunt sacerdotia, q̄ appellant præstimonia, quæ quidem multò maior pars est, quàm quæ episcopum cōtingit. Nam esse plurimum consueuit tertia pars totius aceruí, q̄

quidem

quidem beneficia nulla extat memoria qua fuerint ratione instituta: sed suspicari solet (nam certa
coniectatio nulla est) q ad alendos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ec-
clesiasticis facere teneantur, nõ legitur. Vnde coniectura fit q illic fuerit portio pauperũ assumpta.
Immo verò forsan etsi sub prętextu studij fuerint illæ præbendæ institutę, suspicione minimè caret,
non aliã habuisse, radicem q̃ q ex uberãtibus ecclesiasticis ꝓuentibus ambitio humana ad illos an-
helauit, & sedem apostolicam improbitatibus deuicit, vt illas præbendas ex decimarũ trunco am
putaret. Prætereà iam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo
est cur iã modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantum ad rigorẽ iustitię
attinet, in episcopos reiiciatur, quãuis suauissimo, eisdemq́; peculiari misericordiæ onere, non sint

Postrema ratio.

onerandi. Postremum denique, & q rem concludat argumentum contra aduersam opinionẽ infoe-
metur aduersus restitutionem ad q̃ isti aiunt episcopos teneri, si quidquid illis superest, pauperibus
non restituant. Qui.n. dicunt rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subse-
quenter dicere cogũtur q aliter faciẽtes ad restitutionem teneantur. Quòd aũt consequens ineptè,
atque vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, vt dicebamus, Sal-
matinus episcopatus ꝓ quarta parte quæ sibi forte obtingit, decem millia ducatorum. quorũ sex ad
suam sustentationẽ fm suam dignitatem necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor, quæ pauperibus
debebat, illis p̃senti anno subtraxisse, & in alios ꝓdegisse proprios vsus, tunc anno subsequenti vn
de restituet? Nam sex pro sua sustẽtatione indiget, & alia quæ superant quatuor, pauperum sunt:
nihil ergo habet vnde restituat. In summa, Si quidquid episcopo quotannis supra necessarium re-
dundat, pauperum lege iustitię est, vnde quæso episco. q pauperibus semel ademit, posteà restituet?
Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suũ frau-
dantem genium illa, quæ pauperibus debet abscindere: q non est concessu dignum. Porrò ergo o-
pinio hæc nullatenus videtur rationi consona. Ex his diluta euadit alia quæst. videlicet, vtrum illi,
quibus episcopus sua bona fuerit malè elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad re-
stitutionẽ teneantur? Illi nanque qui episcopum non faciunt dominum, id quidem affirmãt: nisi il-
li tanquam pauperes illa receperint. Attamen si episcopi verè sunt dñi, vt ꝓbatum est, quãuis con
tra præceptum misericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemosynarum mortaliter delinquãt,
& sua bona aliter profundant, etiam in malos vsus, verè dominia transmittunt. Quocirca qui illa re

Episcopus bona sua portionis prodigens ad restitutionem minimè tenetur, neque illi quibus sunt collata.

cipiunt, ad restitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exem-
plum: Dum.n. quis cuipiam in extrema necessitate constituto succurrere prætermittens, id q illi
prębere tenebatur, alteri diuiti ꝓdigè contulit, neq; ipse neque ille, q recipit vllatenus fit restituẽ-
di reus. Restat ergo examinanda Caiet. opi. quam suprà diximus medium tenere locum. Vtitur. n.
hac distinctione: nẽpe q dum reditus episcopales aut tenues sunt tãtumq́; sufficiẽtes episcopo, aut
mediocres, ita vt sint parum abundantes, non tenetur de iustitia illos distribuere: sed omnino, inq̃t,
iudicandum est tunc de istis ac p̃bendis aliorum clericorum, quæ ad ipsorum sustentationẽ deputa
tæ sunt. Atq; hactenus videtur tenere cum S.Th. videlicet q perinde illorum bonorum sint epi-
scopi verè domini, vt aliorũ q̃ sunt sibi ꝓpria. Quando verò huiusmodi fructus supra id quod eis
necessariũ est, multum redundant, tenentur, inquit, etiã quotã, quę sibi obtingit, in tres partes diui-
dere: quarum vnam largiantur fabricæ: atque alteram pauperibus: siquidem clerici iam habẽt suã.

Opinio Caiet.

Probatio eius est duplex. Prior, quod tunc in sapientis animum cadere non p̃ot, q tanti fructus epi
scopo sint assignati pro sua sustentatione: & ideo fabrica & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in
sua quota. Posterior verò ratio est, quã tetigerat. 2.2.q.70.art.1. vbi cẽsuit decimam partem fructuũ

Ratio prima Caieta.

longe illã proportionem exuperare, qua se habent clerici ad Christianum populum, quippe qui
vix sint quadragesima eius pars. At verò opinionem hanc in primis Caiet. ex D.Th. elicere nequi-
nit: quippe qui in 6. conclu. simpliciter ait. de his quę episcopi vsui sunt deputata, eandem videri

Secunda.

rationem, quæ de proprijs bonis. Et D. Anto. 3. par. tit. 20. ca. 8 idem simpliciter sentit. Quin verò
hæc opinio Caie. noua est, quæ pręter ipsum neminem habuit auctorem. Siquidem omnes in alte-

Antoninus

ro duorum extremorum simpliciter persistunt: nempe aut quod episcopi nullum habent dominiũ,
aut quòd suæ portionis simpliciter dominio fungantur. Prætereà, diuersa Caie. immiscet in hac opi
nione. Primum.n. ex eo solũ, q fructus episcopi sint multũ abundantes, videtur colligere q teneatur
illos in fabricã & pauperes dispertiri. In ratione aũt qua id probat, aliorsum diuertit: nempe q fa-
brica & pauperes nõ sunt defraudãdi à suis partibus, nimirũ insinuans, fabricam tunc & pauperes
nullas habuisse partes. Quò ergo perspicuè contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, qũo in-
telligat fructus episcopi esse nimium abundãtes. Aut.n. intelligit, q eius quota maior sit quã quar-
ta: nẽpe quia fabrica & pauperes nullã habent portionem, vt ratio eius insinuat: & tunc ratio quæ
illum cogit & fabricæ & pauperibus prospicere, non est, q fructus eius nimium abundẽt, sed quòd

Primum argument. in Caiet.

pręsumatur portiones fabricę & pauperum sibi iniquè applicuisse: cuius tamen non inde semp cõ
iectura cõperta sit. Nã forsan portio pauperum, vt suprà diximus, in aliud beneficium fuerit muta-
ta: aut fortasse canonici sibi surripuerunt, aut fortasse fabricę & pauperibus aliter fuerit prouisum.
Hoc autẽ accidentarium est ad ꝓpositum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimium esse abũ-
dantes, non ratione diuisionis, nempe q maiorem quotam habeat, quàm deberet: sed quia ecclesia
ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut aliæ portiones: tunc graue potius episcopum,
quã clerũ vt de sua portione rigore iustitiæ debeat prouidere fabricæ aut pauperibus magis, quã
alij clerici, nulla persuadet ratio. Nam id quod accidentarium est, non mutat substantiam iustitię,
q aũt fruct⁹ vno anno sint benigniores, alio verò maligniores, aut q vna ecclesia sit alia pinguior
aut exilior, poterit q̃dem augere aut minuere vim pręcepti misericordię, si plus minúsue superfluit

non

non aotem rationem iustitiæ. Eeclesia nanq; non feeit diuisionem ex futura varietate pendentem, sed absolotè dedit apiscopo quartam, quicquid in futoro foret euentu: & ideo vbi pinguiorea sunt decimæ, pingoior etiam est episcoparus: & ploris episeopos secundũ suã decentiã indiget. Quocirca vt ad priorem rationem Caiet. respondeamus, negatur, hoc non posse cadere in sapientis animom.

Secundum argu.

Secnadò argnitur: Si eiosmodi froctuũ exuberátia iustitiam mutaret, sequeretor, ꝙ etiã si pauperes haberent suã pnrtionem, & fabriea suã, nihilominus de iustitia episcopns teneretur de sua illis portione conferre: Immo verò si posiquam semel eis contulit, id qnoq; quod restat esset snperfluẽs, cadem lex iustitiæ cogeret, vt iterũ daret: & sic relabẽdom esset in primam opinionem, qoæ omni episcopo dominiũ denegat: sed asserit quidquid illi superest, de iustiria deberi pauperibus. Quare profectò illa media opinio Caiet. ægriùs sustineri potest, qnàm prima. Ad secundnm autẽ argumẽtum Caiet. in hoc persistentis, qood deeimarum quota exuberãs sit respectu proportionis, quã clerus habet ad reliquũ populom, partim li. 9. sub tit. de deci. partim nunc proximè respoosum est. Vellem. n. ab illis, qui hoc opinantur, cõsiderari, ꝙ com in illo tã numeroso popolo q̃ iustũ faciebat regnũ, nõ nisi vnicũ esset tẽplum, in quo nec sacramenta gratiam conferentia administrabantur, neq; corpus sanguisq; Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eios seruitio erat mancipata, decimaq; pars froctoũ non in subsidium pauperum, sed liberè tanquã eius stipendiũ addicta, cor in nostra sacrosancta religione, in qoa tam innnmera sunt tãpla, & in quib. tam longè excellentius Deus collitur, excessus existimabitur, si tot sint episcopi, eaq; dignitate & auctoritate vioãt, tam amplusq; nutriatur cleros, qui nõ tantũ administrãdis sacramentis, curæq; animarũ gerendæ sufficiat, verum & ecclesiis assistendo cantandóq; seroiant. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus reliquisq; ecclesiis, illósq; cantos q̃ sine sacerdotũ numero modulatus esse nequit: & animo perspice quo loco haberetur Christiana religio. Quòd si talis religionis apparatus necessarius est, profectò neq; decimarũ qoota sopetfluit: cò vel maximè, ꝙ, vt proximè dieebamus, tãtæ iam portiones ad seculares titulos sint inde succisæ. Fateor eqnidẽ, vt illic dicebã, tom in ordinatione sacerdotũ, tũ etiã in sacerdotiom præbendarúmq; pronisione, quàm maximè abusns patere. Attamẽ si pro rei dignitate secondumq; diuina iota hæc fierent, ipsiq; ministri loca sua fideliter tenerent, atq; in panperea essent misericordes, nolla fieret occasio reliqua adoersus decimarũ qootam, & nonnullas ecclesiarũ dioitias obmormorandi. Per hæc rursum quæstio dissoluitor, quæ ad me aliqoando perlata est. Sõt enim molta bona ecclesiastica in titulum secolarẽ transmutata; vt patet de regiis tertiis. Quin verò totæ decimæ aliquarũ ecclesiarom, vt patet de templariorũ bonis & multis aliis quæ illostribus dominis adiudicata sunt, ac iure successionis à secnlarib. possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iostitia sint paoperib. pro sua portiona obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nam totom ios ꝙ pauperes ad decimas babent, est positioum & ecclesiasticum: super qoo Papa dispensare potest: & ideo cum ratione aliqoa bona ecclesiastica seculari titolo asscribit libera relinqoit. Pro solutione autem argumentorũ, nẽpe aoctoritatũ sanctornm, qoas vim magnã ostentare prima facie fateor. Notandũ est primò, ꝙ cũ auaritia, vt aliàs diximus, altera sit iostitiæ contraria, quæ propriè furtum & rapina nominatur; altera verò liberalitati, saoctis patrib. illa familiaris Hyperbole, vt auaritiam contra liberalitatem ac misericordiã, quæ est erga pauperes exercẽda, rapinæ etiã nomine denotent: propterea ꝙ in necessitate omnia cõmnnia censeant, qoo ad vsum. Idq; non tantum in clero, verum etiam in seculari populo. Quamuis de hac re acerbius meritò sugillent clericos, ac potissimum episcopos, vt articnlo proximo videbitur: eo ꝙ eleemosynarũ præcepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitotionis vinculum minimè secum affert. Itẽ notandum, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorom in cõmuni vinentinm, qnæ tẽpori factæ diuisionis nõ congronnt, moltáq; alia quæ consilia duntaxat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata, vt formã præ se ferant præceptorum. Per hæc ergo argumenta dissoluuntur. Nam vt ab auctoritate Ambrosij exordiamur in fronte præcedentis articuli citata, & dist. 47. cano. Sicot hi, qnæ rem plnrimũ elucidat, qna ait. Proprium nemo dicat, quod est commuoe: manifestũ est non propriè de clericis aut episcopis loqui sed generaliter, vt ait D. Tbo. de omni Christiana familia. Ad quencunq; enim auarũ ait, Quid ꝓpria dicis, quæ in hunc mundom non attulisti? Ad omnes ergo subdit: Proprinm nemo dicat, qood est cõmune. Plus quam sufficiat somptui, violenter obrentũ est. Cuios simile ait Hieronymus, vt refertur 42. cano. hospitalẽ. Aliena inqoit, rapere conuincitor qoi vltra necessaria retinere probatur. Erat. n. illorom sanctorum idioma, vt quidquid superflueret, commnne censerent, quantum ad vsum. Quo circa id etiam ꝙ in secundo argumento eiusdem articuli citatũ est, ex eodẽ Hiero. super illud Isaiæ: Rapina pauperum in domo vestra, videlicet, ꝙ bona ecclesiastica sunt pauperum, propemodũ de secolarib. etiam dixisset: nam verbom Prophetæ de omnib. intelligitur, qui eleemosynas subtrahũt quando erogare debent, quamuis alia sit glossa, qnam Diuus Thomas insinuat, nempe ꝙ nomine pauperum non solom seculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Vnde sicot dum in cõmnni episcopi cum suis viuebant, necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de qna Hieronymus non loqoebatur, episcopus dominiũ acquirit suæ portionis, sicut & reliquus clerus suarnm sortium. Similiter respondendum est ad ea, quæ in fronte præsentis articuli nos obiecimos. Ad primom nanqoe respondetor, verbum Domini, Dignus est operarios mercede sua, aut cibo suo: non tollere quin possit episcopus dominium acquirere illios portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius sustentatione taxatur. Verbum aotem Pauli, quòd habentes alimenta & quib. tegamur, contenti simus, non de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam secolaribus intelligitur: loquitnr etiam illic contra diuites hoius seculi. Ad aliud autem quòd Apostoli sine pera missi sunt, iam suprà

Bona ecclesiastica in titulum secularẽ trãslata pauperibus nullatenus sunt obnoxia.

Ad primũ argu.

Duplex modus auaritiæ apud sacros doctores.

S. Tho.

Ad secundum.

responsum est. Ad secũdum, nempe ad auctoritatem Prosperi, canon. expedit. 12.q.1. videlicet facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri: & ad similes canones eiusdem caussæ & quæstionis respondetur, intelligi quantum ad possessiones, quas, vt dictũ est, neq; distrahi neq; alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quòd si intelligatur de fructibus, vt loqui videtur. can. episcopi, vt scilicet quòd quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tempus, quo clerici, in communi viuebant, de quo etiam loquuntur canones, res, & episcopos. Dictum autem Augu. quod est ad

Ad Aug.

Bonifac. comitem. & citatur 12.q.1. cap. fin. profectò etsi ad ecclesiasticos illud applicet, etiã ad seculares propemodùm attinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordię præceptũ, quo singuli quę propria possident, communia quantum ad vsum facere debent, sed quia loquebatur illic contra donatistas qui conquerebãtur bonis suis mulctari, ait, quod si ad ecclesiã reuerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quę priuatim ecclesia possidet. Quod autẽ ipse ait in cano. decimæ. 16.q.1. nempe quòd qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tempus referendum est, quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quàm clerici alebantur. Postrema auctoritas Hierony. ad Damasum, quæ refertur. 16.q.1. cap. quoniam singulare iurisconsultis negotium facessit vtrum nõ solùm episcopi, verum & alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hierony. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali; immo sacrilegium cõmittere, & per abusionem talium iudiciũ mãducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos. & can. pastor ecclesię. 1.q.2. Est autem apud Panormit. dubium quartum. q. 4. in libello tuatum quæstionum. Sed profectò non erat quæstio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis ec-

Panorm.

Clerici aliunde idoneum habẽtes victum possunt de bonis ecclesiasticis viuere.

clesiæ vsus illam affirmatiuè decidit: prætet quam quòd & rationes & canones eandem sententiã confirmãt. Enimuero cum ecclesiasticę præbendę ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat quo minus clericos, etsi aliundè valeant vitam ducere possint, vt ait Pau. tanquam triturantes bouet de area pasci. Vnde. 1.q.2. ex concilio Agathen. can. clerici. habetur sine exceptione, quòd clerici omnes qui ecclesiæ fideliter vigilanterque deseruiunt stipendia sanctis laboribus debita consequantur iuxta verbum Apostuli. Qui spiritualia seminat, non est magnũ si temporalia metat. Et iure permittitur, vt sacerdos propria bona possit si libuerit, hæredibus relinquere, & de euangelio viuere: immo sic habet vsus. Quare episcopi debẽt illa quæ ad sua patrimonia pertinent scribere, vt habetur can. manifesta. & can. sint manifestæ. 12. quæst. 1. vbi permittitur vt eis si libuerit liceat ea suis agnatis ac necessariis relinquere. Accedit & diuisio facta in cap. quatuor. & de redditibus ibi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. Duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est, quam D. Thu. artic. 7. [illegible] dit: nempe dicta illa Hieronym. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tũc etiã seculares teneantur, aliquid possunt elargiri: multò æquius episcopi patrimoniis pollentes debent ecclesiastica bona impertiri. Altera forsam est solutio, quæ colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. quæst. 2. & ex cap. expedit. xij. q. nempe quòd Hieronym. loquebatur de illo ecclesiæ statu, quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnũ aceruum conferebant. Dabatur enim eis optio, vt vel bona sua retinerent, aut parentibus suisque necessariis relinquerent & de ecclesiæ fructibus cũ reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinerẽt, quæ illis sufficerent sed tamẽ sumptui parcerent, horum quæ in communi possidebantur.

Concilium Agathẽse

Gemina solutio citati canonis.

D. Thom.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

Primum argum.

POstquam de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur vt de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quòd nõ arctius ecclesiastici teneantur quàm seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quæ illos arctius perstringat quam seculares. secundò: Officium misericordiæ extra extremam necessitatem non obligat nisi de

Secundum.

superfluo, sunt autẽ multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quàm episcopis: ergo non ipsi in vniuersum destrictiori eleemosynarum iure tenentur. In contrarium autem est: quòd episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hieron. quod refertur. 12.q.2. Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere; ignominia sacerdotis est proprijs studere diuitiis.

Hactenus de rigore iustitiæ loquuti sumus: secundum quem pro captu nostro aliud censere nequiuimus, quam quòd episcopi suæ sint portionis domini. Nam propter nullum misericordiæ opus veritas iustitiæ, aut negãda est, aut occultãda: sed nihilominus, vt illic dicebam, nõ erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotúmque conscientias eousq; eleuare vt maligniores sint, cordísque durioris in pauperes. Immo verò, vt meum de hac re iudicium expromam, longe eos vrgentius, si id mihi auctoritatis arrogaretur, adstringerẽ, quam multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Cum enim inquam multos tenẽtes, episcopos nõ esse dominos, sed de iustitia quidquid eis exundat, debere pauperibus: nihilominus satis esse asseuerantes si sextã aut quartam partem egenis largiantur. Immo audias aliquos, qui prælatum habentem centum milia ducatorum, satisfecisse existiment, si sex aut decẽ milia tribuat: quod profectò ego mihi persuasum habeo nunquam. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, quæ ex superiori

Hierony.

Prima cõclusio.

periori articulo subinfertur. Neque episcopus neq; sacerdotum vllus illius portionis quæ sibi cō- *Probatio.*
tingit ea iustitiæ lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionē teneatur. Enim
verò si verum est, quòd per celebrem ecclesiæ diuisionem adiudicatum eis est suæ portionis abso-
lutum dominiū, nō alio iure tenentur de illa ad eleemosynas, quàm de alijs bonis: vt sexta nostra
conclusione, quam etiam monstrauimus esse sancti Th. adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tñ
censendus est semper casus, quo vehementi suspicione laboratur, episcopum aliqua bona seu fabri-
cæ seu hospitalibus aut alia rōne pauperibus consignata, sibi applicuisse, tunc.n. certum est, iustitię
lege ad restitutionem teneri. Extra tñ eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vin-
culo, quo dum in cōmuni viuebant, tenebantur: atq; adeò nullo constringuntur iustitiæ pręcepto.
Secunda conclusio: Mandato misericordiæ, quo vniuersi, vti 2.2.q.e.2. auctor est S.Th. & grauium
Theologorum pleriq;, ad eleemosynas coguntur, & episcopi inter oēs Christianos, ac subinde in- *Secunda*
ter oēs mortales arctissime perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus comprobatur. Primū *conclusio.*
vt modò dicebā, ꝙ episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquā pa- *Prima ra-*
tres, ac deniq; vniuersis mendicis & inopibus singulare præsidiū ac suffugium. Enimuero cū virtu *tio conclu-*
tum cultus animarumq; subinde salus sæpenumero in rerum temporaliū egestate periclitetur: qua *sionis.*
ratione Salomon, vt diuitiarū abundantiā, sic & rerum inopiam metuebat: & episcopi pastores sint
animarū, nō modò verbo & exēplo pascere promouereq; gregem tenentur, verū & re ipsa indigis
suppetias ferre. Viduarū.n. honestas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehemēter arietatur:
& famem patientes, furandi, peierandi, decipiēdi, multaq; id genus incommoda intentādi periculis
sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere vigilantissimè de-
bent. Secū dò accedit, ꝙ quamuis propter collabentem clericorum vitā facta sit illa diuisio, qua cui
que sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiæ *Secunda*
pulchritudinem, quæ in subsidio pauperum elucebat: nimirum qū Apostoli diaconorum ministe- *ratio.*
rio tam impeosè viduarū, orphanorum, indigentiumq; curam gerebant. Neq; verò debent prorsus
de memoria delere ecclesiasticos fruct° spirituales esse, gratiaq; diuini cultus, & peculiariter in ho-
norem Christi impensos, cui tam cordi fuit pauperes suæ familiæ commendare, ac potissimū pasto-
ribus qbus illā fidenter cōmisit. Tertiò accedit huc, ꝙ caput ipsum præcepti misericordiæ, nempe *Tertia.*
rerum redundantia & superfluitas, cæteris paribus, multò maior est aut esse debet in episcopis, q̃
in secularibus. Primum enim frugalius viuere debent, multoq; cum minori pompa quàm diuites
huius mundi. Neque conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neq; alius domesticus appa-
ratus. Nam vt ait Hiero. de altari illis viuere fas est, non luxuriari. Præterea cum vxoribus careant,
eximio inde sumptu eripiūtur, quo mariti premuntur. Atq; adeò cum neque proles habeant qui-
bus debeant maioricatus instituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere
filios quam pauperes: neque consanguineis aliter ꝓuidere, quā pauperibus. Haud enim his debet *Moderatio*
erogare, quibus sua sufficiunt: vt habetur cano. pastor ecclesiæ. 1 a.q. 1. Quamuis documentū hoc *proxima*
non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate condiendum. Haud *assertionis.*
enim vbi scandalum caueri potest, vitio est prorsus vertendū, si episcopus qui pingui ecclesiæ præ-
fectus est consanguineos anteà indigos quadam victus mediocritate honestet: non pro sua tantum
vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam vt locupletia creet primogenitorū iura,
sed vt quadamtenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducant. Si.n.q
viginti aut eo plura, immo qui decem vel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in
pauperes & pios vsus erogauerit profectò ab omnibus censebitur suo debito fecisse satis. Et si ter-
tiam in tales vsus dispensauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, de
siderabitur. Cum ergo residuum absq; vllo scandalo possit licitè in proprios vsus consumere, cur
non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentatio-
nem, eandemq; perpetuā alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semp esse
cauendū. Quod tunc vtique cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate viderint Antistitem
eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo, de suis propriis sumptibus succidere: neq; ve-
rò ipsum eousq; locupletare, vt de humilimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non ꝙ super- *Tertia con*
bus & ambitiosus velim indultum iri, dixerim, sed vt quod mihi rei veritas offert, nō dissetear. Ter- *clusio.*
tia conclusio: Præceptum hoc eleemosynarum, quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim
secundum quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem existimari: sed secun-
dum iudicium prudentum, pensata tum prouentuū quantitate, tum & pauperum indigentia, ac *Explana-*
tēporum calamitate. Conclusio cunctis liquida fiet, q rōnem præcepti misericordiæ fuerint perscru *tur cōclu-*
tati. Est.n. vt de superfluo fiat: superfluum aūt respectu status tam possidētis quàm indigentis venit *sio.*
existimandum. Exēpli gratia: Sunt Itali episcopi, qui cum decimas non habeant, vix habent vnde
viuere queant. Illis ergo nullus aut perquàm exiguus iniiciendus est scrupulus, si eleemosynas nō
faciant. Immo & præter illos sunt etiā, qui quamuis decimis fruantur, ꝓueniūt illis tñ adeò tenues
& malignæ, vt si sextam aut minorē partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui
aūt duo triáve millia ducatorū, & eo amplius habent, profectò nisi vel quintam vel saltem sextam
partem distribuant, non debent existimare, se abundè præceptum compleuisse. Quorum autē redi-
tus viginti aut triginta millia exuperant profectò maiorem deberent elargiri partem. Hæc aūt exē-
pli gratia dicta sint: nam & temporū calamitas, vt dicebam & pauperū frequentia rigorem potest
augere præcepti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu
intelligendum: ac de iis præsertim, quibus aīarum cura incumbit: atque adeò de religiosorum mo-

nasteriis, quibus prouentus redundant. Quocirca non debent episcopi ob id securius pacare conscientias, si in eleemosynis erogandis remissiores sint, quòd vinculo iustitiæ ad restitutionem non teneantur: satis se proinde facturos arbitrantes, si in mortis articulo sacramento pœnitentiæ eiusmodi culpas abluant. Nam cum etiam præceptũ misericordiæ, de quo præfati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, vt fidem Deo suo illæsam seruent; prætetquam quòd quamuis lex eos iustitiæ ad restitutionem non obliget, debent profectò eorum confessarij, tam durante vita quàm in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modũ sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, vt eodẽ propemodum res recidat, ac si lege iustitiæ ad restitutionem tenerentur. *Modus eleemosynarum Deo gratissimus.* Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, vt in præsentes pauperes sint diuites benigni. Non quidem inficias ierim, quin vbi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare, atq; adeò ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quòd vt suum nomen perpetuò celebret, in ædificiis ampliandis & perornandis ea insumat, quibus præsentibus pauperibus succurri posset, ne fame perirent, non solùm vanum, sed & profectò perniciosum, & Christo ingratissimum est. Quòd enim ait, Pauperes semper habebitis vobiscũ: id moniti auribus exhibet, vt cura nos eorum pauperum angat, qui nobiscum sunt, futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet. Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quæ in vertice quæstionis proposita sunt. Ad primum nanque respondetur, quòd etsi lege iustitiæ non magis episcopi vinciantur, quàm diuites seculares: tenẽtur tamen strictiori misericordiæ nexu. *Ad secundum arg.* Ad secundum autem respondetur, quòd etsi accidere possit vt laicus præ nimia diuitiarum exuberantia vrgentius ad eleemosynas obligetur quàm episcopus: tamen episcopi cæteris paribus ratione sui status pressius ac vehementius vrgentur.

ARTICVLVS V.

Vtrum ecclesiastico statui condecens sit inter alias possessiones castra, vassallósque, ac iurisdictionem ciuilem habere.

Voniam art. 3. inter alia ecclesiastica bona de oppidis meminimus, non ab re fuerit, de hoc possessionum genere art. quintum adhibere. Apparet nanq; ecclesiasticis Antistitibus atq; aliis dignitatibus minimè congruere castra & oppida possidere, aut vasallos ciuili iurisdictione gubernandos. *Primum argum.* Primum, quòd ecclesiasticus status, spiritualis est, atque adeò Christi obsequio totus mancipatus: ciuilis autem status totus est secularis, atq; in rebus temporalib. positus, vbi plurimum iniquitatis commiscetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. *Paulus.* Ait autem Pau. 2. ad Cor. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem cõuentio Christi ad Belial? *Arg. 2.* Secundò ecclesiasticus ordo in se cessu potissimum silentióq; contemplationis positus est: ciuilis autem litibus, fraudibus, atque aliis id genus negotiorum turbinibus expositus, quibus necesse est antistitum mentes à sua quiete sæpenumero deturbari: eò potissimum, quòd caussæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus ne se cruentet, omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed illa omnia posthabere. *Arg. 3.* Tertium de prisco more antiquæ legis sumitur argumẽtum. Leuitis nanq; nulla possessionum sors consignata fuit, sed solum decimarum subsidium. *Arg. 4.* Sed & de Christi exẽplo quartum adhibetur. Nam, vt li. 4. sub tit. de domino, dicebamus: & super cap. 1. Matthæi, latius commonstrauimus, nullum ipse seculare regnum huius mundi accepit, sed tantum fuit rex regni cœlorum. In res autem temporales ea fuit præcisè, quatenus homo, potestate contentus, vt in ordine ad finem redemptionis, quando ad eundem finem opus esset quibusuis temporalib. vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit: Regnũ meum non est de hoc mundo. Et vbi Lucæ 12. peteret vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe: ergo neq; suos ad ministros ciuilis iurisdictio decet. *Arg. 5.* Quintò: Eiusmodi iurisdictio & secularis in vasallos potestas ad superbum fastum & mundi extollentiam episcopos exagitat, quæ humilitati ac modestiæ, qua illos Christus instituit ex diametro aduersantur: secundum illud eius admonitum. Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominãtur eorum: & qui maiores sunt potestatem exercent in eos, Non ita erit inter vos: sed quicunq; voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatib. decorum est, sed plurimum indecorum eiusmodi secularib. iurisdictionib. splendescere: multóq; minus conuenire videtur religiosis monasteriis, per quorum ingressum seculo renuntiatur, omnésque seculares pompæ post terga relinquuntur. *Arg. 6.* Sexto demum arguitur: Ciues illi sunt præsidib. in caussis ciuilibus & criminalib. committendi, à quibus decentius gubernentur. Seculares autem non possunt in eiusmodi caussis per ecclesiasticos ritè & rectè gubernari: tum quod illos non decet ciuilib. legibus esse imbutos: tum præsertim, quod illa auctoritate non pollent, vt subditis sint terrori, qui ad arcendam humanam audaciam perquam necessarius est. Immo vsq; adeò videntur precariò in rebus ciuilibus præsidere vt despicientes eos subditi ad regias curias suas caussas deuoluant. Qua ratione admonet nos Paul. ad Timo. vt nemo militans Deo implicet se *Paulus.* negotiis secularibus. Et Christus duobus gladiis fuit contentus, qui essent distincti: & sicut in cœlo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nempe auctoritatem sacram Pontificum, & regalem potestatem: vt habetur 96. dist. n. cap. duo. Haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cum ecclesiastica commisceri. In contrarium est Christianorum vsus à Syluestri & Constantini seculo per sanctissimos patres atque orthodoxos Cæsares & reges approbatissimus, per quem constat non solum primam ecclesiæ sedem, verum & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas: in quibus permulti habentur vasalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti. *Syuester Constantinus.*

QVAE.

Quæstionem hanc non solùm quia præsens tractatio eam exigebat hic atteaere statuimus, verom & quia hisce diebus de illa controuertitur, Duo tñ suot eiusdé quæstionis membra. Voũ vtrũ ad ecclesiæ decorum condecens sit eiusmodi ciuili auctoritate fungi. Secuodò vtrum propter aliquam emergenté necessitaté reipublicæ ecclesiasticæ vel ciuilia expediat eadem castra & vasallos secularibus vendere. Et qoidé de scđo non constitui ad dicendum me ita multò insinuare: qa cum negotium sit ad Sũmum Pontifi. atq; ad Cæsaré attinens, nó est meum, nisi interrogatum respoodere. Ad priorem ergo quæst. parté vna eademque affirmatiua conclusione more nostro respoodetur, Consentaneũ ecclesiasticæ auctoritati fuit ioter alias rerũ téporaliũ dotes & hac quoq; insigniri vt castra, immo vero vrbes cum potestate vtriusque gladij sub suo habere dominio. Cóclusio hęc vel inde maxime probatur, q Christianissimi Imperatores tempore saoctissimorum Pootificũ eiusmodi dotationib. ecclesiá honestarunt: In primis Coostantinus ille Magnus, maximusqoe Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit, & hac etiam eá auxit auctoritate vt Rom. cum alijs vrbibus, Apost. sedi donauerit. Et Theodosius posteà tempore Ambro: atque alij deinceps multi catholicorum Cæsares id geous dooationib. ecclesiam locupletarunt: qoas quidem oisi vt sanctum baberetur, neque ipsi obruhissent neq; illi sancti Aotistites accepissent. Accedit q vt nostratium Annales tradunt. Christiani Hispaniarũ reges cum Mauros ex prouincia bellis depellebant pro patriis victoriis de eisdem castris atq; opibus, quæ de hostium maoibus eripiebant, offerebant ecclesiæ, non solum episcopales sedes illo modo augendo, verũ & monasteria vtriusq; sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt omoi potius ratione defendendum est, quá aliquo pacto códénandum. Ratio ergo, quam illi ecclesiarum fuodatores sibi in animũ inducebant, hæc erat, q cũ téporalia oĩa propter spiritualia, io eorumque seruitium condita sint: & homines (q nostrum ingeniom est) rerum istarum spleodore maxime moueantur: nam cognitio nostra, vt natura docet, à sensu incipit opere pretium existimarunt ecclesiam non solum saoctis legibus instituere, verum & rerum facultatibus instruere & fulcire, vt Christiano populo illá representans maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eadem n. de caussa, vt oobiles atque illustres sacris initiarétur, q ecclesiæ essent stabilimentũ iura permittunt, vt duo possint habere sacerdotia, vt habetur ca. de multa, de prębé. Haud equidé nescio statim obmoliri quemquam posse huic sententiæ argumenta. Primum, ab aposto. exemplo & priscorũ pręsulum, q huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant. Scđò ab absurdo, vsu namque & experimento compertum est, huiusmodi seculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda, videlicet nó solum bella & eorum defensionem, sed etiam hæresum turbas & rebellionum insultus aduersus ecclesiam. Germaniæ nanque, atque Angliæ hoc in caussa etiam ponitur turbatarum rerum, q nequa principes seculares ferre æquo animo poteraot episcoporum potentatus, neque vulgus monasteriorum diuitias. Immo & religiones ipsas inde plurimum videmus labefactatas q immodicis diuitiis abundant. Ad 1. aũt respoodetur, vt li. 9. sobtitulo de decimis dicebá quod si omnes episcopi & ecclesiæ prælati esseot: vel sicut Petrus, vel sicut Aug. aut Martious, aut Nicolaus. vt sua sanctitate possent à Christiano populo beneuolentiam ac reuereotiam captare. forsan non esset opus ecclesiæ eiusmodi subsidiis temporalibus fulciri. Sed tñ quia tam oumerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum, quàm est ecclesiæ necessaria, illa religione pollere, oon est possibile, cósultum alio modo est vt existimatio ecclesiæ conseruetur: & sint qui quodammodo virtutum literarumque cultoram horum respectu animentur. Ad secuodũ autem respondemus, vt sæpe consueuimus, q humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi quin temporom iniquitas omnia corrumpat. Negari enim noo potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritualibus rebus pericula conflent: sed forte maiora crearet paupertas: nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti essent. Experimor enim vbi episcopi pauperes sunt, in oullo haberi pretio, & meodicantes sacerdotes præter eos qoi intra claustra nutriuotor, vilipendo haberi, & sic oĩa ecclesiastica pessundari. Et re vera aotistites nisi vllam secularem etiam habeaot potestatem, vix posseot vitia castigare. Immo etiá in Germania, oisi catolici ecclesiarũ præsules potentatibus secularibos suboixi essent, oĩa esseot iá fortasse à tyraonis hæreticis obtrita, & cósumpta. Quocirca, vt argumeoto respondeamus, priocipum secularium ambitio & inextinguibilis sitis, qui ecclesiasticis sua bona semper inuident quibusqoe eos expoliare armis ac techbnis cupiũt, licet caussa fuerit vt ecclesiasticum statũ contenderint demoliri, nollum est argumentum quod ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere: tametsi diffitendum ooo sit quin excessus io hoc sicuti in omoibus aliis rebus accidere possit: videlicet vt nimium plusq; iusto locuplerentur ecclesiæ. Nã vt historia Exod. 36. pdit cùm videret Moyses tanta animi próptitudiné populum aurum, & purpuram & reliqua ad ornatũ & cultũ tabernaculi oecessaria afferre, vt exuberarent preconis voce cantari iussit ac phiberi, ne vir aut mulier quidquá vltra amplius offerret in opus sanctuarij.

Adiungitur in faoorem eiusdem cóclosionis ius etiam natorale. Nam cũ reges cuncta per se gubernare nequeant, sed oecesse habeant Ducibus, Comitibus, atq; aliis potétatibus parté iurisdictionis cómittere, dũ rameo semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiastici antistites ab huiusmodi functiooe, abigantur. Saoè cùm ipsos si eorum statum spectes credédom est tũ iustiùs & æquius, tum etiá mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & caussas, aut cópositutos aut iudicatoros: maiorique ex charitate vitia vindicaturos. Hac. n. coofidentia freti antiq reges huiusmodi iurisdictiones illis cómittebát, népe quia fore certo sperabát, vt tanq patres filios essent subditos tractaruri. Quapropter præclarè secom agi ciues existimabant, cũ ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Et re vera, vt absit iouidia verbo, nisi vbi ecclesiasticus dñs corruptissimus est,

Duo quæstionis mẽbra.

Conclusio responsiua.

Probatio.

Ratio quare Christiani Principes olim ecclesiam iã multis opibus ditarunt.

Prima obiectio contra præfatam assertionem.

Secunda obiectioné.

Ad secundam.

Ius naturale patrocinatur præterita assertioni.

experimento didicimus multò minoribus exactionibus ecclesiasticorum subditos premi quàm secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atque adeo ecclesiastici: qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maiorique digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus, diffitendum non est quin plures multò ciuiles iurisdictiones sint secularibus cōmittēdæ, quā ecclesiasticis: nā illis, rōne sui status natiuū est illud regimē: ecclesiasticis vero, accessoriū. Accedunt huc & sanctorū testimonia, Aug. namq; in illa quinquagesima citata epistola ad Bonif. comitem egregiè laudat constantini religionē, vel inde etiam q ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit, idemq; latius Hom. 6. sup Ioan. & Melchiadea Papa eiusdē factum plurimū cōmendat, can. futurā, 12. q. 1. nēpe q sedem Imperialē relinqueret, & beato Petro suisq; successoribus profuturā concederet. Et Vrb. in canone statim proximo, vidētes, itidē institutū laudat q possessiones ecclesiæ traditæ nō vendantur, inter quas non dubium quin etiam essent vasalli. Patrocināntur eidem conclusioni & omnia testimonia suprà citata, obnixè prohibentia ne ecclesiæ bona alienentur. Idemq; commendatur vtroq; can. Constantinus 96. dist. & Iustin. in Authentico, de rerum ecclesiasticarū alienatione. collatio. 5. mirifice constabilire cōsolidareq; studet immobiles cunctas ecclesiarum possessiones. Immo verò adeo sancta habenda est hæc veritas, quod ecclesię liceat immobiles possessiones nullo genere excepto habere, vt Vvicleff, vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus q Cōstantinum eò vituperabat, q ecclesiam iam amplè dotasset: vt refert Thomas Vvaldens. thomo. 1. lib. 4. c. 39. Aiebat enim impius ille q cum voluntas supremi Dñi Christi ex euangelio nō constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius q laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis artic. ecclesiam cœpisse labascere. At verò cum vnicuique liberum sit sua bona donare & ecclesia non sit recipere prohibita, quáuis aliud nō esset in euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium factum commendandum: eo potissimum, q, vt iterum atq; iterum diximus, tam sancti Pontifices non solum eas susceperunt, sed & conferentes vt facerēt animarunt: & ne vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica audire illum necesse est qui einsmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinū donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clarius elucebit. Si autem hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianásq; considerationes adhibere antequā ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus detruncentur. Nihil enim aduersus reges submurmurandum est: quos non est credibile aliter quàm extrema necessitate coustrictos quidpiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede Apostolica petere: neq; contra Pontificem Maximum, quem minus est opinabile quidpiam aliquid quàm maturo consilio concedere. Attamen res est vsq; adeò magni momenti, vt nisi permultis prius in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora, ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula vt etiam ex ecclesiasticis reditibus sint ad illa propulsandum auctoritate apostolica conquirenda subsidia. At verò antequam huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuēdantur, primum omnium explorandum summa fide est, an caussa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquódve honoris detrimentum accipiat: nā si res ita habet, omnia sunt temporalia postbabenda: eis potissimum tēporib. quando hæretici & verbis & factis ecclesiam suis dotib. denudare contendunt, atque adeò paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoque consideratè attendendum, vtrum regia maiestas & ciuilis respublica inde maius capiat emolumētum: nam si quæ ecclesiis auferuntur, regi aut reipublicæ accrescerēt, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quod in alios seculares dominos transfundantur, videndum est, an expedientius sit regi: eò potissimum, quod illa pretia quæ ecclesiis refunduntur, ex regiis possessionibus subtrahuntur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertiò, & id quoq; ex charitate pensandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: nempe an credendum sit, cum tanta beneuolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quam ab ecclesiis supportantur. Et quartò nihilo minori consilio perpendendum, quòd cùm Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere: id tamen tunc fas erit quando secularium tributa non suffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis vel aliis priuilegiis à tributorum exactione eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc autem omnia, quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmudi subsidium exigi. Vnde si qui vasallos habent ob id præ aliis grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cum vasalli pretio neque modico æstimentur, illos suis dominis eripere, non repenso pro illis pretio, sed præcisa prouentuum cōpensatione facta, iustitiæ lex ferre non videtur. In summa, consulendi sunt sanctorum canones, qui, vt suprà diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum esse Domino: & ideo inexcusabilem, qui illud eripuerit vel inuaserit: nempe quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Grego. capite subsequenti, excommunicationi eum vult subiacere, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idémque sanctissimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus, eadem caussa & quæstione: videlicet vt si quæ semel Deo contributa atque dicata sunt, & posteà sub occasione principum inuaduntur atque diripiuntur, excommunicationis vindicta vsque ad emendationem possessor coerceatur. Hæc non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisque regum diu ac multum sint meditaturi, antequam tam antiquis támque sanctis iuribus eccle-

siam

Ciuiles iurisdictiones frequē tius secularibus quā ecclesiasticis committendæ sunt.

August.

Melchiades.

Vrbanus.

Iustinian.

Vvicleff.

Th. Vvaldens.

Bonifacius

Gregorius.

Nicolaus.

ſiam expollient:nimirum inter alias Dei vltiones & hanc quoq; extimeſcentes, ne & ipſos de ſuis permittat Deus deturbari. Nam ſi olim reges hæc ſuarum victoriarum vota eſſe ducebant, vt tum Deo gratias referrent, tum eccleſiaſticum ordinem, qui pro ſe preces funderet, gratum haberent, timendum eſt, ne ſi eodem honore, & rerum poſſeſſione, eccleſiæ priuentur, & orationes priuatorum tepeſcant, & regum victoriæ non ſint adeò frequentes.

Ad primum igitur argumentum reſpondetur, quod quãuis eccleſiaſticus ordo ſpiritualis ſit, atq; in hoc à ciuili temporaliq; republica diſtans: nulla inde tamen repugnãtia emergit, quo minus poſ *Ad primũ argumen.* ſit eccleſiaſticus præſul ciuibus ciuiliter præſidere. Nam virtus iuſtitiæ, adeò rebus ſpiritualib. nõ obuerſatur, vt inde maximè vires ſplendoréq; accipiat. Neq; locus Pauli adductus, huc pertinet, ſed ad cõmercium fideliũ cum infidelibus. Ait enim, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? &c. vnde cõcludit, Aut quæ pars fideli cũ infideli? Vnde ſimiliter ad ſecundũ reſpondetur, ꝙ etſi epiſcopalis dignitas plurimùm debeat contẽplationi vacare, poteſt *Ad ſecundum argum.* nihilominus homines ꝓbatæ vitæ ac eruditionis cauſſis ſecularib. audiendis præficere, qui ad ſe ſæpe recurrãt. Debet.n. epiſcopus & Mariam agere, & Marthã. Quod quidẽ ſine hoc ꝙ ſanguinis ſen- *Ad tertiũ argum.* tentiam per ſe proferat, perficere poteſt. Ad tertium autẽ reſpondetur diſparẽ rationem inter legem noſtrã & Moſaicã interuoſei. Etenim cum terrã illã Deus populo donaſſet, voluit tribum Leui, vt tẽplo eſſet totus addictus, à negotio agriculturæ ſubleuare, atq; hac ratione nulla eſt cõſignata eis ſors. In noſtra tamen præter decimas poſſunt Chriſtiani ſua bona eccleſiæ donare. Et quantum ad iuriſdictionem non vetabãtur ſacerdotes illã habere. Immo multum tẽporis penes ſacerdotes regimen populi perdurauit: quoniã ſacerdotium illud non illum gradũ ſpiritualitatis annexũ habebat quem noſtrum. Quartum autẽ quod de Chriſti exẽplo ſumitur argumentũ, maiorẽ præ ſe fert energiam: quippe qui ciuile regnũ mundi non accipit, Ad id nihilominus reſpõdetur, illud dũtaxat inde *Ad quartũ argum.* colligi ꝙ poteſtas ſpiritualis non cõſiſtit in republica ciuiliter adminiſtranda Haud tamẽ ſubinde interdicitur, quo minus eccleſiaſtici præſules anneaas habere poſſint ſuis ſedib. eiuſmodi iuriſdictiones. Ad quintum reſpõdetur, ꝙ etſi ab eiuſmodi potentatib. quadamtenus pateat ad ſuperbiam præcipitium, tamen res de ſui natura exiſtimanda eſt. Natura autẽ & conditio eorum qui eccleſia- *Ad quintũ argum.* ſtica dignitate pollẽt, vt ſuprà diximus, eſt perfectionis ſtatus. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica ſecularia ſic debẽt poſſidere, vt omnia inde pullulantia pericula vincere poſſint. Quod autẽ de religioſorum monaſteriis ſubditur, quib. minus congruere eiuſmodi faſtus apparet, reſpondetur in pri- *Ad confirmationem.* mis monachales ordines, quib. clauſtra mendicatum exire nõ licet, neceſſe eſt auctiorib. opib. abundare: ne eos inopia de ſua quiete perturbet. Fuerunt.n. ſemper illa religionis inſtituta quàm maximè eccleſiæ vtilia: quæ ſi ſuum decorẽ ſeruent, maximo ſunt fauore fouenda. Et inter alias ratio cur illis oppida cũ iuriſdictione oblata ſunt, fuiſſe creditur vt expeditius poſſent ac quietius ſuos prouentus colligere. Neq; profectò eorũ inſtituto repugnat huiuſmodi vaſallos per idoneos miniſtros gubernare. De qua re quã plura loquũtur iura. Ad ſextũ deniq; & poſtremum, quod rem diſtrictius videtur vrgere, reſpondentes fatemur, ꝙ nullatenus eccleſiaſtici valent ſuos vaſallos, niſi regio fauore regere ac gubernare. Nã ſi rex penes quẽ ſumma ſita eſt poteſtas, iuriſdictionib. ſua inferiorib. non fouet, neceſſe eſt omnes corruere. Sed ſi hoc argumentum alicuius eſſet energiæ, pari vigore *Ad ſextum argum.* ꝓbaret ꝙ neq; antiſtites decet eccleſiaſticas habere iuriſdictiones: quoniam niſi per regiam auctoritatem ſuſtentẽtur, ſatius eſſet de medio tolli. Si autem rex eccleſiaſticorum tribunalia, ſiue ciuilia ſiue eccleſiaſtica, perinde atq; reliqua omnia, quaſi ſua propria: à ſuiſq; prædeceſſorib. indulta confoueret, nihilo minori decentia & auctoritate eccleſiaſtici ſuos ſubditos gubernarent, quam ſeculares. In vtroq; enim ordine ſunt qui bene, ſunt quoq; qui malè ſuos magiſtratus adminiſtrent.

QVÆSTIO QVINTA
DE CLERICORVM DEBITO OFFICIO

ARTICVLVS I.

Vtrùm inter officia eorum qui ſacris initiantur, peculiare, ad quod omnes generatim tenentur, ſit conſtitutos pſalmos pariis horis perſoluere.

CVM præcedens quæſtio de eccleſiaſticis bonis ac ſtipendiis fuerit inſtituta, res ipſa poſtulat, vt clericorum officia, quorum gratia eadem eccleſiaſtica bona conſtituta ſunt, *Primum arg.* quibuſq; ea promereri debent, perpendamus. Apparet nanque clerum neque qui in ſacris eſt, ad ſtatas horas perſoluendas minimè teneri. Enimuero cum horarum canonicarum penſio graue nimis cenſeatur iugum, non apparet ab eccleſia vniuerſo clero licitè imponenda, niſi talem Chriſti aut Apoſtolorum inſtitutionem prius in ſacra pagina legiſſet: quæ tamen nuſquam inibi reperitur. Immo verò Chriſtus, Matth. 6. non aliam nos orationem docuit, quàm, Pater noſter. Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. Secundò arguitur: *Arg. 2.* Oratio in hoc ſeruit vt mens in Deum eleuetur, Deóque noſtra deſideria aperiamus, quę largitate ſuæ miſericordiæ expleat: ad hoc autem nulla opus eſt voce, cum Deo noſtra patentia ſint corda: ergo non opus eſt vocali oratione. Sed ſatis eſt, vti Chriſtus docuit, Ioan. 4. adorare Deum in ſpiritu & veritate. Et vt ait 1. ad Corin. 14. Pau. Orare ſpiritu, orare & mente. Tertiò: Clerici, ſaltem *Arg. 3.* quibus animarum incumbit cura, ad hoc potiſſimum munus inſtituti ſunt, vt ſacramenta populo adminiſtrẽt, verbóq; cum ac doctrina paſcant, & prudẽtia gubernent ac moderentur: illi ergo ſaltẽ non eſt cur alios perſoluere Pſalmos obligentur. In contrarium eſt textus concilij Agathen. extrà,

Concilium. Agathens. de celebra. Miſſarū. c. presbyter. vbi omnes presbyteri iubentur vt expleto manè matutinali officio penſum ſeruitutis ſuæ, videlicet Primam, Tertiā, Sextā, & Nonam, Veſperámq; perſoluant. Et poſtea demum additur Completoriū: vt iuxta verbum Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

Cum multa ſint obſequia & munia: quibus clerus ſua ſtipendia meretur: qualia ſunt ſacramēta adminiſtrare, & prædicare, viſitare, iudicare, & id genus reliqua de illis, vt pote quæ ad rē præſentem nullā afferunt difficultatē, ſed alia poſcunt, quibus diſputentur loca, non fert animus impræſentiarum dicere. Eſſet enim opus in immenſum protrahere: ſed tantū de pſalmorum penſione, quas horas Canonicas appellant: quæ quidē obligatio vniuerſum clerum in ſacris agentem comprehendit. *Fit planus quæſtionis titulus.* Cuiuſque ideo omiſſione dominiorum prouentuum eccleſiaſticorum, modo inferiùs explicando, amittitur de quibus præcedenti quæſt. diſputatum eſt. Affirmatiua autem huius quæſt. veritas, & aduerſus hæreticos aſſerēda eſt, & pro catholicis diſſerenda. Nunquam enim à primordiis naſcētis eccleſiæ hæretici defuere, qui hoc ſacroſanctum inſtitutum concuſſerint demoliriq; cōtenderint. Fuit quippe antiquiſſima hæreſis qua Pelagiani infecti ſunt, vt Augu. lib. de hæreſibus, c. 88. refert, *Augu.* qui orationes eccleſiaſticas deſtruebant. Imo omnē neceſſitatem orandi negabant, ſed ſatis exiſtimabant bonam ducere vitam: eò quòd gratiam non Deo referebant acceptam, ſed propriis viribus *Vvicleff.* tribuebant. Eandemq; hæreſim ſuſtinuit Vvicleph. vt Thomas Vvaldenſ. in initio quinti thomi de *Th. Vvaldenſ.* ſacramentalibus refert, dicens ſatis eſſe bonam vitam. Primus aūt qui in mundo semen illius hæreſis iecit, fuit famoſus ille Nēbrot de quo refertur Geneſ. 10. De illo enim ſuiſq; aſſeclis legitur Eccleſiaſti. 16. Non exorauerunt pro peccatis ſuis antiqui gigantes qui deſtructi ſunt, cōfidentes ſuæ *Ioſephus.* virtuti. De quo Nemrot. Ioſephus etiā lib. 1. Antiquitatū ſic ait: Cum eſſet audacior & manu fortiſſimus ſuadebat ſuis vt non Deo aſcriberent, quod hominibus per illū fælicitas eueniret ſed quòd hoc eis propria virtute præberetur. Cùm enim orationis vis illic ſubnitatur, quod nihil nobis boni niſi à Deo prouenire poteſt: qui neceſſitatē diuini ſubſidij diffitentur: nullam poſſunt in oratione religionem agnoſcere. At verò non eſt præſentis inſtituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & ſolennes ac publicas commune nomen eſt diſputare. Hoc enim alius eſt loci. ſed tātum de publicis, quas eccleſia clerum perſoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffitetur, non eſt dignus qui inter rationales creaturas aſcribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat quæ à Deo prorſum eſt pendens, verùm & diuinæ propriā gloriā adimit, immo Deū ipſum *Prima orationis virtus.* de rebus ſublatum contendit. Prima enim ſupremaq; orationis virtus non eſt reſpectu noſtri æſtimanda, nempe quòd per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam tēporalia quam æterna ſed reſpectu Dei, videlicet quod per ipſam confitemur profiteamurque perennem omnium bonorum fontē in Deo exiſtere, vt pote quod totius bonitatis ſubſtātia ſit: ex cuius nutu cuncta depēdēt, quæ extra ipſum exiſtunt. Hanc enim confeſſionem qui orаturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis cōſtituere. Quæ quidem maxima omnium eſt quæ Deo poſſunt eſſe gratiſſimæ per quāq; adeò ſumma ab ipſo beneuolentia captatur. Vnde quod tantopere à nobis efflagitat vt ab ipſo aliquid petamus, & quod Chriſtus iam ſitienter optat, vt in nomine eius quidquid nobis opus fuerit, poſtulemus non tam ob noſtrum commodum quàm ob ipſius gloriā deſiderat. Vnde Ioā. 16. ægrè conqueritur, dicens: Vſque modò nō petiſtis quidquam in nomine meo: petite & accipietis. Quaſi dicat, nondum mihi iſtam tribuiſtis gloriam, quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur.

uita bona, Deo grata

Reſpondetur ergo Pelagianis & Vvicleffiſtis, quòd non ſolùm bona vita ſine oratione nō ſufficit, immo neq; exiſtere poteſt. *Bona vita ſine oratione exiſtere non poteſt.* Nam bona vita quæ Deo grata eſt, ex ſola gratia & fauore ipſius ſupranaturaliter procedit, quæ quidem per orationē impetramus. Ipſi aūt quia tale ſupranaturale auxilium vt ſuis viribus ſuboriri, neceſſarium eſſe negant virtutē ſubinde orationis ignorant, ſed propriis meritis fidunt. Horſum ergo hæc dixerim, quod qui orationē abnegant vel diuinam prorſus de medio tollunt prouidentiam vel omnia putant ex neceſſitate contingere, quare digni non ſunt, cū quibus vlla ineatur diſputatio. Ad rem ergo præſentem reuertentes, cum duplex ſit oratio, vna priuata ad quam quiſque præcepto illo; Petite & accipietis, tenetur: atque altera publica, quæ per *Duplex oratio.* miniſtros eccleſiæ fit: non de illa, ſed de hac peculiariter præſentem inimus quæſtionem. Hāc aūt idem Vvicleph, vt ibidem Vvaldenſ. refert, hac ratione repudiabat, quòd cum ſanctiſſimum fundamentū duceбat vt primo argumento, quod ſuū eſt, ſignificabamus, nihil eſſe prorſus, inter eccleſiaſticas ceremonias permittendum, quod in ſacra pagina non ſit expreſſum. *Motiuum Vvicleph ad exterminandum orationem publicam.* Quod quidem fundamentum fuit antè ipſum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, quod nunc etiam eſt Lutheranorum. Reliqua n. omnia appellant Phariſeorum traditiones. Quapropter præciſa verba conſecrationis totā eſſe Miſſam aiunt: cætera verò, adiectitia, nēpe tam veſtes quā lectiones atque orationes, inuēta eſſe hominum: atq, adeo horas canonicas penitus è ſuis eccleſiis eradicarunt. Quare eſto, inquiūt, orare bonum ſit tanquam pars bonæ vitæ, debet eſſe tamen in cuiuſque libertate tam tempus orandi quam modus. Quam quidem hæreſim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, antiquioribus Vvaldenſibus impingit qui dicebant in horis canonicis cātandis fruſtrà tempus teri. *Aeneas Syluius.* His ergo præcenſitis, catholica veritas quinque concluſionibus cōſtituitur: tum quantum ad ſubſtantiam rei ſpectat: tum etiam quantum ad orationum numerum & ſtatas horas attinet. *Prima concluſio.* Prima ſit Impēdiò quàm decentiſſimum eccleſiæ decoro fuit & ad ſalutē Chriſtiani populi quàm maxime neceſſarium clerum inſtituere, cui præter ſacramentorum adminiſtrationem id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Pſalmus Deo nomine totius populi offerret. *Ratio concluſionis.* Ratio nanque naturalis manifeſta eſt. Enimuero cū inter oīa reipublicæ munia & functiones religio cultuſque diuinus apicem retinet: cuius præcipua pars eſt, Deum laudibus extollere, precibuſque nobis placare, multò ſanctiſſima

sima æquitate persuasum esse debuit Christianis, vt sicut militiæ milites mancipati sunt, & iudicati bus iudices, atq; aliis functionib. sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, vt non solũ sacramentis populũ sanctificẽt, doctrinaq; & exemplo ꝓmoueãt, verũ & q̃ publico populi nomine qui aliis artib. opificiisque & munerib. ac negotiis occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicãt, precesq; fundãt, tanq̃ inter Deũ & populum mediatores: qui videlicet vt ministerium gerũt deriuandi ad populũ gratiã per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependat, & quæ illi necessaria sunt subsidia poscãt, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac.n. de caussa, vt est cap. 4. apud Oseã, Sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, populi eleemosynas, quas in peccatorũ remissionẽ offert. Accedit huc ratio secunda, ꝙ cùm huiusmodi laudũ precũ que celebratio ea debeat lingua, arteq; ac rerũ peritia celebrari qua tota plebs pollere non potest, *Secunda ratio.* necesse est, personas esse destinatas quæ sicut in cæteris artib. fit, doctæ sint faciendi. Secunda cõclusio: Nõ solum personas apprimè decuit esse huic muneri destinatas, verum & stata tẽpora & horas *Secunda cõclusio.* quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrentur. Cuius plures existunt rationes. Prima, quòd quando tpis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest, neque vlla subinde perpetuitas. *Prima ratio.* Est enim hoc ingenium nostrũ, ꝙ vbi tempore nõ cõstringimur, quod nos rei faciendæ admoneat, libertas statim laxatur differẽdi negotia: qua ratione mos facilè disperiit. Quare qui perpetuò durare cõstituit, vt tempora figat opus habet. Secũdò & illic nos huius ad Thessal. admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius cap. 5. Sine intermissione orate. *Secunda ratio.* Hæc enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeò absolute, vt nullum tempus refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta prætermissa. Vnde cum singuli plebis eundem ordinem euocantibus aliis curis, tenere nequeãt, necesse fuit certo hominũ ordini eandẽ demandare curã sine intermissione orandi. Tertio: Id patet, quoniã, vt ait Sapiens, omnia tps habẽt, atq; vnaquæque res suum ꝓprium: ꝙ profectò, orationi q̃ *Tertia ratio.* maximè congruit. Cùm enim inter omnia negotia altissimũ silẽtium exigat, non omnia tẽpora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis.n. tranquillitas ad orationẽ inuitat maximè, qua ratione Dauid: Media, inquit, nocte surgebam ad confitẽdũ tibi. Quo fit; vt horæ antemeridianę, quæ sunt auroræ viciniores, eo sint orationi congruentiores, pomeridianæ verò, quo nocti magis accedunt, eo ad orationem minus aptæ. Quartò demum id potissimũ inde confirmatur, ꝙ cum populus ad earundem laudũ celebrationẽ concurrere debeat, nisi ipa stata essent quibus ad eundem cultũ *Quarta ratio.* accederent, non possent omnes simul cõcurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere, vt orationum religioni non essent impedimento. Ex his demum consequitur conclusio tertia: nẽpe ꝙ & loca sita esse decet quib. eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat; tum *Tertia conclusio.* ꝙ cùm cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atque adeo vasa vestimentáque & alia ornamenta, quib. maiestatis quæ adoratur, repræsentatio fiat: tum etiam ꝙ cum oratio in communi fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, in nomine Christi congregati, illic se ipse adstiturũ pollicitus est:) nisi locus designatus sit commodè orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionẽ adiecimus, eo ꝙ brutalis Vvicleff, vt Vvalden. Tomo. 5. de sacris, titulo 17. c. 43. refert, tẽpla abominabatur. At quando historiæ tam phanæ quam prophanæ eum non vincerent, inde tamen debeter *Vvicleff.* conuinci, ꝙ cum reliquis publicis actib. sua sint loca destinata vt forum ad iudicandum, senatus ad *Vvalden.* consilia conferenda, & scholæ ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandum, nulla ei restabat ratio templorum religionem abnegandi, quib. populus in vnum congregatus Deum suũ adoraret. *Probatio conclusionis.* Sed ecce argumentũ suum: In statu innocentiæ non fuissent templa sicuti neque vestes, vt nuditas primorum parentũ ante peccatũ attestatur: Christus autem voluit nos ad illum statum reuocare: ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricæ decẽt. *Argum. Vvicleff.* Vide quã sit brutus hominis syllogismus. Primum quamuis in illo statu aeris inclementia nullã necessitatem tegumentorum induxisset, forsan pp pulchritudinem & artium exercitium: aliqua fuissent opificia fabricata. *Solutio.* At esto, tẽpla nõ fuissent structa, nihilominus mortales illi Deũ coluissent: atq; adeo, vt plus quam credibile est, in vnũ ad Deũ adorandum laudandumq; conuenissent. Quare secundum nostræ naturæ statũ necessaria sunt templa, quib. eandẽ religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. Quarta conclusio, ad rem maximè ꝓptiã: Quẽadmodum personas, tẽplaq;, & reliqua ornamenta definita *Quarta cõclusio.* esse condecuit & præscripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces, constitutas esse, fuit ad eundẽ cultum necessarium. Probatur: Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse præfinitum: quæ quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiæ primorib. immo à toto cœtu cui spiritus sanctus præest fuisse inuentum legeque firmum, sicu *Probatio prima.* ti & reliquas leges necesse est non à singulis ciuibus, sed à tota republica institui. Secundò: Quia vt in reliquo cultu, sic præcipuè in gratiarum laudumque actione, atque in orationib. & precationib. necessarium fuit vt totus Christianus populus vnitatẽ repræsentaret, vt hac maximè rõne, q̃d *Probatio secunda.* ait Pau. vnã fidem, vnum baptisma, atq; vnũ Deum profiteremur. Hæc autem concordia & vnitas seruari nõ potuit, nisi Psalmorũ corpus & substantia lege cõstitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda: Dixerim corpus & substantia: quia nihil incongruit: immo est congruentissimũ, vt variæ ꝓuinciæ in horarũ solutione nõnihil varient: vt ecclesia, quemadmodum eã Sapiens depinxit, reginam referat à dextris sponsi assistentem, circumamictam varietate. Hæc de publicis orationib⁹ quantũ ad personas & reliquas circunstantias temporis, lociq; & modi, tenuiter affirmata, antèquã ad quintam conclusionẽ de septenario horarum numero descendamus, operæpretium est firmiori antiquitatis molimine & vallo cõfirmare ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure & vtriusq;

testamenti diuinę, ac subinde humanę corroborātur & cōstabiliuntur. Primū quippe omniū natura ipsa, quæ figmētū est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuentes, vtcunq; de deorū varietate *Prima ratio in hæreticos citatos.* perditè ac impiè opinatētur, nihilominus docuit quidquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaq; & designatas aras, quib. statis horis cōstitutisq; ceremoniis religionē colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesq; tam in bellis, quam in qbuscunque aliis negotiis rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi ꝓpitiarentur, tum vt eidē *Valerius Maximus.* gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Valerius Maximus li. 1. c. 1. cōmemorat, vbi ait: Maiores statas solennesq; ceremonias Pōtificū scientia explicatas curasse, vt prisco instituto reb. diuinis daretur opera: videlicet cum aliquid cōmendandum esset precatione, aut exposcēdū voto, aut gratulatione exoluēdum. Neq; solum prophanæ historiæ, immo & sacræ id contestantur: quippe q̄ nō solum de Abrahā, Isaac, & Iacob ante scriptā legē refert altaria Domino extruxisse: verū & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctū: de quo ambigendum non est quin statas Deo lau- *Secunda ratio.* dando haberet horas & ceremonias. At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquæ legis abundè deberet omne os hæreticorū obstruere. Porrò illic Deus tam attenta cura, etiam dum per desertum illi mortales castrametātes diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terræ promissa potitis magnificētissimū templum quod omni auro omnimodaq; gemmarum varietate splendesceret. Deinde summū sacerdotē vestiū ornamēto insigniri, aliosque sacerdotes ac numerosissimā Leuitarū multitudinē, vt Exod. 26. & subsequentibus legitur: qui quidem non solum sacrifi- *Euasio hæreticorum.* candi muneri, verū & orandi addicti erant. Sed aiūt omnia illa, ceremonialia fuisse, atq; adeò cessasse. Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab vsu aboleuisse, sed tamen cū hymnis, laudib. & *Replica.* precationibus Deum colere in iure sit naturali positum, non solum hoc aboleri non debuit: immo tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentius veritas quam vmbra id deposcebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinæ veritatis corporis & sanguinis Christi quæ *Hæretici templa auersantur* sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. Quo autem ex his ad nostrā Euangelicam legē descendamus, à templorum religione sumamus exordium, quæ cum sint publicarum *Prima ratio in præteritum errorem.* orationum loca, hæreticis non placent. Attamen q̄ Christo placuerint, testatus ipse est, non solum paruulus ad templum crebrò delatus, & cum esset vir illuc ad festa creberrimè conscendens: verum & flagellorum verbere negotiatores inde depellens, eisq; improperans q̄ domum patris sui domū negotiationis facerent; Ioan. 2. Et apud Lucā expressius. Domus mea domus orationis est. Eadē. n. est domus patris & sua: quia eadē orādi religione trinitas in ea colitur. Nā q̄ fuerit Deo gratum in templis habitare patefecit ipse 2. Reg. 7. vbi quasi conquestus ait: Neque. n. habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Israël de terra Aegypti vsque in diē hanc: sed ambulabā in tabernaculo & interiorio per cuncta loca quæ transiui cum omnib. filiis Israël. Quare ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotas huic muneri sacratas esse voluit? Quin verò & ipsum proculdubio creditur cōstitutas habuisse orationes quib. vtebatur. Consueuerat enim, vt habetur Luc. 6. pnoctare in oratione Dei. Et Mat. 26. habetur q̄ hymno dicto exiit in templū orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione vtebatur. Et Luc. 18. Oportet, inquit, semper orare & nō deficere, quod vt suprà de alio Pauli, Sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ statis horis dicuntur. Et 1. ad Cor. 11. ait idē Apost. q̄ omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat *Ambros.* caput suum: mulier aūt non velato. Vbi secundū Ambros. & alios interpretes iam tunc tpe Apostolorum mos erat Christianis præscriptis verbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt: hoc. n. appellat prophetare: tum etiam certis orationib. orare, idque manifestè confirmatur ex illo Luc. 11. q̄ Apostoli tanquam rē arduā neque omnib. peruiam vno ore petierunt à Domino: dicē- *Confirmatio.* tes, Dn̄e doce nos orare sicut docuit Ioa. Discipulos suos. Et subdit: Sic āt vos orabitis: Pater noster, &c. Haud ergo negari pōt quin Apostolorum tempore essent certæ orationes constitutæ. Sed aiūt *Suffugium hæreticorū* hæretici. Non fuit nisi illa quam Christus docuit, Pater noster. Profectò falsum est. Alias. n. quaspiā designat Pau. 1. ad Tim. 2. vbi ait: Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes postulationes, gratiarum actiones pro omnib. & pro regib. &c. Duo enim illic designantur. Primū q̄ essent differentes modi iam tunc constituti. Secundum q̄ hoc clero potissimum incumberet. Vn̄ Chrysosto. eodem loco. Quòd, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primū sciunt presbyteri qualiter orationes per vnamquamque diē fiunt. & sero & manè. Et Isi- *Chrysost. Isidorus.* dor. li. 1. de Officiis, c. 8. precib. nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit & constituit Cū. n. Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare. i. compone nobis preces quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetudo ecclesiæ. s. vti precibus: instar earum quas instituit Christus: quas quidē primi Græci cœperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia: videlicet non esse vtendum alia oratione præter illam quam Christus ꝓtulit. Haud. n. intentio Christi fuit, ad illam præcisè sic populum coustringere vt neutiq̄ aliā adhibere fas esset, Sed ecclesiæ ꝓposuit exemplar, vt quidquid orationum aut precationum & laudum institueret, ad aliquod illorū membrorum reduceretur. Quare laudum psalmodia refertur ad id Sanctificetur nomen tuū: Petitiones autem gratię & remissionis peccatorū ad illud, Adueniat regnū tuū, &c. Christo ergo orationē toti populo necessariam congruebat instituere: reliquas verò ecclesiæ instituēdas illius instar cōmisit. Hic aūt publicus orādi modus, cùm vt suprà dicebā doctrina & arte esset persoluēdus, certas personas quibus id incūberet exigebat, quales sunt clerici: Vnde idē ipse Apostolus in priori ad Corint. cap. 14. Cum cōuenitis, inquit (nēpe ad publicas orationes)

vnusquisque

vnusquisq; vestrũ psalmũ habet, doctrinã habet, Apocalypsim habet. &c. Quasi dicat, vnicuiq; diuersum incumbit munus: vt. s. alij psalmos intonent, alij doceát: alius. s. concionator, apocalypsim, hoc est reuelationem, interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos aut multum secundum tres: id est illi qui publicè horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquẽdi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas q̃ oẽa ab antiquo fundamenta trahant: nimirũ ab Apostolorum tẽpore: nẽpe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & tẽpla, atque orationes certas. De tẽporib. aũt atq; diei horis ad orandum cõstitutis, quod præsentis disputationis præcipuũ est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. Septenarius numerus horarũ Canonicarũ, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atq; decentissima: nẽpe vt post matutinarum nocturnũ officiũ horæ diurnæ sex sint numero: vt videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperi, & cõpletorium. Et primũ ꝙ nocturnum officium ab Apostolorum seculo originẽ duxerit, testatur Hieronymus sup illud Matth. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim ꝙ cùm traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinẽ Aegyptij tp̃is quando Pascha celebratum est & exterminator venit, traditio Apostolica vt retur permansit, vt in die vigiliarũ Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere nõ liceret spectantes aduentũ Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hũc Psalmi versiculũ incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quib. nocturnarum laudũ officiũ cõmendatur. Ait enim alibi idẽ Psaltes, Lauabo per singulas noctes lectum meũ. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam & veritatẽ tuam per noctẽ. Atq; alibi, Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantũ mos nocturnæ orationis originẽ duxit: sed à Prophetarum oraculis. Præterea & eũdem nos morẽ Xp̃s institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luc. 6. refertur. Et vt habetur Matth. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit: vbi discipulos increpans, ꝙ nõ possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidẽ mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationib. continere. Igitur quoniam Vvicleffistæ, vt eodẽ cap. 25. idem Th. Vvalden. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contiectant, caussantes ꝙ cũ noctẽ ad quietẽ nobis Deus indulserit, nos iam vigiliis insumentes, religionẽ Christianã grauem redimus: vt eorum blasphemiã conteramus, respondemus: Primum, eandem nocturnã quietẽ, vt suprà diximus, ad cõtẽplationẽ, atq; adeo ad orationem naturaliter inuitare: eò ꝙ tunc sensibus à suo vsu cessantibus mens introrsum pacatior est. Secundò & Prophetarum oracula & Christi exemplũ einsdem rei nos admonent. Sed tertiò, quod in primis ducẽdum est id antiqui patres ob id sanctũ duxerunt ꝙ in primitiua ecclesia infestissimæ erant nocturnæ dæmonum incursiones, cõtra quas ideo nocturnas vigilias orationibus instructas instituerunt, vt lib. de Offic. cap. 19. peregregiè tradit Isidorus. Milites nanq; in exercitu, sicuti & in naui nautę, quatuor stationes nocturnas ordinát quas vigilias appellant, nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu solis quando sopor cubare homines cogit, primã vigiliam appellant: tresq; deinceps vsque ad mediam noctẽ secundã: & à media statim nocte appellant tertiam: atque deinde vsque ad diluculum, quartã. In quibus aliis dormientibus, alij excubãtes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum seculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorũ nocturnum, & alia in secunda secundum, atque alia in tertia tertiũ: vt tam in singulis q̃ in omnibus trinitatem profiterentur: ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde August. de verbis Domini, sermo. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbabãtur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc noa quatuor vigilias. Et ne hæretici putent eiusmodi vigilias sanctorum patrũ inuẽtum fuisse, perspiciãt in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse, vt est videre & Luc. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius Marc. 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quando Dñs veniat, sero, hoc est prima vigilia: an media nocte in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an manè, hoc est hora laudum, ne cum venerit, repente inueniat vos dormientes. Quod aũt vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa edoctaq; ecclesia, suas stationes atq; vigilias collegit. Vnde Valerianus lib. 1. cap. de matutinis. Vigilias, inquit, tribus horis dispertimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilias prædicemus: de quib. ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cum venerit Dñs inuenerit vigilantes, &c. Qua de re cum Vigilantius hæreticus illius esset perfidiæ auctor, ꝙ nox quieti & somno indulgenda esset, non autẽ orationib. terenda: ista occasione Hieron. vt in epistula ad Ripariũ videre est, peruerso nomine pro Vigilantio eum Dormitantium appellauit. Ait quippe. Quod dicis eũ execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormitare Vigilantius: & nõ audiat Saluatorẽ dicẽtẽ sic. Non potuistis vna hora vigilare mecũ? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hierony. ad Eustochium virginem. Bis, inquit, nocte terque ad orandum surgendum est. At verò quoniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres oẽs nocturni cum laudibus vna cani cœpti sunt: idq; in dieb. festis: nam in profestis non canitur nisi vnus, sicuti & in Pascali tp̃e. Et quamuis alij primam vigiliam elegerint, alij vero tertiam, plurimæ ta-

Quinta cõclusio.

Hierony.

Obiectio. Vvicleffistarum nocturnũ officium dãnantium.

Prima solutio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Ratio decãtandi officium diuinum in primitiua ecclesia.

August.

Valerian.

Vigilãtius

Hierony.

rimæ tamen ecclesiarũ ac teligionũ mediá noctẽ constituerunt tanquam orationi, iuxta Dauidis

Ambros.

testimonium, aptiorẽ. Haud quippe vti Ambr. super Psal. 118. auctor est, incõsulto dixit, Media nocte, tũc.n. feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusq; digeritur. Qua occasione tẽtator multis tẽtamentis & carnẽ illidit & animũ occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter pũctũ mediç noctis & galli cãtum ardor fidei refrixit, & calori tẽporalis ignis admotus Christũ negauit. Quocirca huius tpis relaxatio non tam facilè aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales ecclesiæ sanctum

De horis diurnis testimonia è sacris accersita.

illum priscorũ rigorẽ remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appetente nocte soluendi. Sic enim omnia labascunt. De horis autẽ diurnis testimonia quoque sunt & rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona viuentibus ipsis Apostolis celeberrimæ erant ad orãdum. Extat enim Act. 1. memoria, quemadmodum post ascensionem Domini Apostoli essent Hierosolymis vnanimiter in oratione perseuerantes, neque dubiũ sit quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim nõ tantum cordium vnitatem, verum & vocum cõcordiam designat: ac tandem hora tertia, vt a.c. legitur: Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumque inflammator. Quocirca ambigi non debet quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerent. Qua de caussa ecclesia illo tũc vtitur hymno. Nũc Sancte nobis Spiritus. &c. De sexta verò legitur Actuum 10. nimirum vbi Petrus refertur circa horam sextã in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Act. 3. Habetur enim ꝙ Petrus & Ioannes ascendebant in tẽplũ ad horã orationis nonã. Quin vero easdem horas more &

Cyprianus.

vsu Hebræis fuisse celebratas, præter coniecturã quæ maxima est, auctores non desunt qui astruãt. Cyprianus nanque in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horã tertiã, sextã, nonã. Alludit tum ad illud Daniel. 2. ꝙ illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebãt Deũ. Et ad id potissimũ Danie. 6. vbi refertur ꝙ cõtra Hierusalẽ ter in die flectebat genua sua, & adorabat confitebaturq; corã Domino Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Erat enim prophetis solennis, fixis statisq; horis concinendi vsus. Vnde Primi Reg. 10. ait Samuel Sauli: Cum ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregẽ Prophetarum descendentium de excelso (& ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharã, ipsosq; prophetantes: hoc est Spiritu prophe-

Horarũ diurnarũ numerus in veteri testamento fundatus.

tico psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbium exiit, Nunquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis mysterium trinitatis fuisse præsignatũ, quod in nouissimis temporib. manifestandum erat. Eundem prorsus horarũ numerum. s. tertiæ, sextæ, & nonæ, in eodem Daniele fundat Isidorus lib. 1. de Offi. ca. 19. Illo ergo tunc Apostolorum seculo non reperitur mẽtio nisi illarum trium horarũ ante meridiẽ, prima subtacita. Quare Hiero. super eodem loco Dan. 6. Has, inquit, tres horas, s. tertiam, sextã, & nonã, ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Conficio nanq; ꝙ illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psal-

Isidorus.

Hierony.

mos surgebant, laudesq; in aurora cantabãtur, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiã. Vnde idem Hiero. ad Eusto. de horis ad orãdũ diuisis loquens, horam inquit tertiam, sextã, nonam, diluculum quoq, & vesperam, nemo est q nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsan intelligit. Et quo

Cassianus.

Isidorus.

coniecturis agere pergamus, Cassianus lib. 3. de institutis monachorum cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offi. ca. 23. Sciendum, inquit, hanc matutinam quæ obseruatur in occiduis vel maximè regionib. canonicã functionẽ nostro tempore nostroq; monasterio primitus institutã. Matutinam ergo forte appellat quam nos primam. Quo etiam referri videtur verbum Cypriani loco citato. s. Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt: nam & manè orandum vt resurrectio Domini in matutina celebretur. Anti-

De horarũ diuisione & exordio.

quas ergo horas appellat tertiam, sextã, nonam, cui addit & primã. Atqui horæ istæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ vt quocunq; anni tẽpore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autem finitur in tertia diei hora: & sexta etiam ab eodẽ solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ ho-

De Completorio.

ræ Matth. 20. nempe ꝙ paterfamilias exiit summo mane conducere operarios: deinde hora tertia atq; hora sexta. De vesperis autem & completorio ait loco citato D. Hieron. neminem esse, qui ne-

Ambros.

sciat: quasi res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima. Atqui de cõpletorio ait loco citato Ambrosius venire illí in mẽtẽ auium recordationem quæ cum eunt cubitũ quasi peracto læte munere, æthera cantu mulcere consueuerũt. Quod velut à surgente & occidente die semper instaurare cõsueuerũt, vt vel de cursu vel adorto nocturno diurnoq; tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum incentiuum excitandæ deuotionis sumẽdum nobis est. Igitur vt quæ

Trinis de caussis septem horæ Canonicæ in ecclesia institutæ.

Glossa.

dispersim commemorauimus, collectim ad nostrã confirmandam conclusionem applicemus. Trib. de caussis septenarius iste numerus canonicus instinctu Spiritus sancti sanctissimus est Christianæ familiæ. Prima. s. eademque ad literam potissima, vt iuxta Christi præceptum & Pau. monitum, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, lausq; & gratiarum actio, ac demũ deprecatio & fauoris petitio. Nam cũ in die naturali sex sint horarũ ternarij, cum in singulis statos habemus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem quæ nostræ est fidei cõfessio, trinis quibusque horis profitemur, nam pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiam Christi: quæ glossa colligit super c. presbyter. de celebra. Missar. Quod quidem est Concilij Agathen. celebrati sedẽte Zoximo Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo: vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ q̃ nocturnç persolui iubẽtur. Cauenda autem est deceptio, ne quis putet, vt hæretici blasphemare attentant, tũc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia vt ons de antiqui-

taic

tate & tempore Apoſtolorum deduceremus. Quare illic tanquam res antiqua confirmatur. Myſteria autem ſunt ꝙ ſeptem exiſtunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: ſeptemq́ue Spiritus ſancti dona quibus recreatur: ac ſeptem mundi ætates, quibus duraturus eſt: ſeptemq́ue adeò petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona poſtulamus. Chriſtus autem matutinali hora captus eſt, & per reliquas diei paſſus. Vnde verſus: Hæc ſunt ſeptenis propter quæ pſallimus horis: Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat: Prima replet ſputis, cauſſam dat tertia mortis: Sexta cruci nectit, latus eius nona bipertit. Veſpera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cunctis quæ dicta ſunt colligitur, ſeptem eſſe Canonicas horas: ſecundum illud Pſal. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Qua re non ſunt audiẽdi qui matutinum à laudibus ſeparantes, octo connumerant.

Ad primum igitur argumentum ſupra obiectum Vvicleff, vſq; adeò negatur horarum canonicarum penſum graue eſſe, vt affirmemus eſſe ſuauiſſimum. Ad illud aũt quod inſinuat non eſſe in ecclesiæ facultate aliquid ſancire, quod in altero duorum teſtamentorum expreſſum nõ ſit, plura reſpondemus. Primum illud eſt hæreticum fundm̃, atque illius beſtiæ quam Ioan. Apocaly. 13. vidiſſe ſcripſit quæ cum agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tñ erat. Super quo loco ait Augu. ſer. 11. hæreticam illic eccleſiam ſignificari: quæ cum ceu agnus Chriſti, duo in fronte cornua, hoc eſt, duo teſtamenta præ ſe ferat, draconis tamen morſu Eccleſiam Catholicam dilacerat. Hæc ille. Hẽt. n. eccleſia catholica poteſtatem à Chriſto Apoſtolicam qua leges poſſit condere, quas vel ex ſacra pagina elicit, vel ad Chriſtianorum ornamentum neceſſarias ducit. Inſtar nimirum Apoſtolorum qui ſuis veſtimentis iumenta illa ſtrauerunt quibus Chriſtus Hieroſolimã ingreſſurus mollius incederet. Ait quippe ſuper eodem loco Hierony. ꝙ veſtis Apoſtolica, vel doctrina virtutũ vel editio ſcripturarum intelligi poteſt: ſicut eccleſiaſticorum dogmatum varietas, quib. niſi anima inſtructa fuerit, ſeſſorem habere Dominum non meretur. Et Anſelmus: Vide inquit ꝙ ſuper iumentum ponebant Apoſtoli veſtimenta ſua, ſed cætera Iudaica turba ſub iumenti pedib. quia mandatis Apoſtolorum inſtruimur & ornamur: legis aũt antiquæ mandata conculcamus, dum carnales obſeruationes & circuncisiones reprobamus. Adda ꝙ Eccleſia non ſolum intus per Spiritũ ſanctũ edocta, ſed viua voce Apoſtolorum Chriſti illuſtrata eiuſmodi horarum religionem amplexa eſt. Ad ſecundum reſpondetur ꝙ in orationibus priuatis non opus eſt voce, ſed ſatis eſt mente orare, niſi ad excitãdũ deuotionẽ. Quod autem Chriſtus & Paul. ſecundum ipſum ait, Spiritu & mente orandum: nihil aliud edocent q̃ ꝙ orantis pſallentiſq; vox non debet eſſe ſicut auium garritus: ſed mente & ſpiritu plena. Tertium argumentum art. 3. plenius diſſoluetur, vbi monſtrabitur clericorum ſacris initiatorum officium, etiam ſi curam gerãt animarum, eſſe horarum munus perſoluere.

Ad primũ argumen. *Auguſtin* *Anſelmus.* *Ad ſecundum argumentum.* *Ad tertiũ argument.*

ARTICVLVS II.

Vtrùm congruens ſit & decorum vt horæ Canonicæ, Pſalmorum, Hymnorumq́, alta cantu pſallantur.

POST horarum Canonicarum ſubſtantiam & inſtitutionem ſubſequitur modò explorare vtrum canticis & hymnis ſint perſoluẽdæ. Nam idem Vvicleff, vt eodem tomo. 5. ca. 16. Tho. Vvalden. refert, de hoc catholicos ſubſannabat, ꝙ alto cãtu laudes & preces ad Deum inclamarent. Quã quidem hæreſim Lutherani ſulciarunt, obridentes ceu ridiculis nobis ꝙ vocibus in templis obſtrepamus Deo. Argumentum iſtorum eſt ꝙ Deus non eſt ſurdus aut dormiens vt clamoribus noſtris, quib. excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellant, hoc eſt ſacerdotibus Baal ſimiles: quos, vt 3. Reg. 18. refertur, deridens Elias vt altius inclamarẽt irritabat ſubdens: Deus enim veſter forſitan cũ alio loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere aut certè dormit, vt excitetur. Et me dum inter illos agerem quandoq; de eadem re ſic conueniebant, Nunquid ſi tu cum Cæſare cantando colloquereris, aut aliquid ab illo altiſſimis vocibus & muſico artificio depoſceres, non deridiculus eſſes? Quid ergo coram Deo facere non veremini quod nõ auderetis coram Cæſare? Secundò arguitur exemplo illius matronæ Samuelis matris, quæ vt initio lib. 1. Regum refertur, preſſis labiis adeò ſilenter orabat, vt temulenta appareret. Quod quidẽ exemplum quaſi orantium figura inter ſanctos celebratiſſimum eſt. Vnde auctor imperfecti homilis. 13. Poſſumus inquit intelligere, vt oſtium domus, os corporis, vt non clamoſa voce oremus Deũ, ſed deſiderio tacito. Nam ex clamoſa inquit oratione multa mala naſcuntur: maximè hæc tria. Primũ ꝙ clamoſa voce orans non credit Deum vbiq; eſſe & ſecreta audire. Secundum ꝙ myſteria ſecretarum ſuarum petitionum, quæ fortè non oportebat alterum præter Deum ſcire, aurib. honorum & malorum audienda cõmittit. Tertium deniq; ꝙ clamoſè orans alterum iuxta ipſum aſtantem orare non ſinit. Id quod experientia teſtatur. Nam dum in eccleſia canitur, non poſſunt aſtantes orare vocibus eorum ſenſus rapientibus. Accedit poſtremò ꝙ muſica qua ſeculares in ſuis feſtis vtuntur, ſacra prophanare videntur. In contrarium eſt autem illud Dauidis Pſal. 149 Cantate Dño canticũ nouum. Et rurſus: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & Cõciliũ Toletan. quartũ. de cõſecratione, diſt. 1. cuius verba ſunt, De hymnis canandis, & Saluatoris & Apoſtolorũ habemus exẽplum.

Vvicleff. *Vvaldenſ.* *Primum argument.* *Argum. 2.* *Poſtremũ argument.* *Concilium. Toletanum*

Cum tantoperè iſti rerum nouatores & eccleſiaſticarum rerum perturbatores eccleſiaſticos cãtus, vt modò dicebã, propellere à Chriſtiano cætu contendant, non ſatis rei preſenti feciſſemus niſi hunc addidiſſemus articulum, de quo S. Tho. 2. 2. q. 91. nonnihil tetigit. Ad quem vnica eademq́ue eccleſiæ receptiſſima reſpondetur concluſione. Cantus eccleſiaſtici quibus horæ Canonicæ ſolenniter celebrantur, vt in eccleſia ſunt optima ratione conſtituti ita ſunt & antiquiſſimi. Et quo rationibus teſtimonia clareſcant, ab ipſis eſt nobis ſumendum exordium. Sed eſt cum primis adnotã-

Concluſio reſponſiua.

dum

carceris tenebras hymnizaret, & cum Psalmista Domino canat, Tu es præsidium meum à pressura q̃ circundedit me. In qua ité Apostolica auctoritate illorũ trium differentiis meditãda est: nẽpe hymnorũ, psalmorũ, & cãticorum, quam & ad Coloss. 3. reperit, vbi ait: Cõmonẽtes vosmetipsos psalmis hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis annotationibus Hierony. Hymnis, inquit, vt trium puerorũ, psalmis, vt Dauid, canticis vt Moysi & aliorũ.

Argum. 7.

Hæc ille: Canticum enim simplicẽ vocũ intonationẽ designat: hymnus carmen: psalmus verò est, q̃ instrumẽto musico psallitur. Adde & quod ad Ephe. 5. idem admonet Apostolus: Implemini. n. inq̃t, Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris hoc est vt spiritus ex corde profectus cãtum viuificet.

Antiphonas primi Græci cõposuerunt teste Isido.

Antiphonas vero, vt Isid. lib. 1. de offi. ca. 7. auctor est, Græci primi cõposuerunt: quos postea Ambrosi. imitatus Latinas excogitauit. Sicut & Hymni, vt Eusebius lib. 1. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 18 refert, in conuentibus S. Marci in Alexãdria compositi sunt multi: quibus & idem Ambr. & Hylarius plures addiderunt, vt illic cap. 6. ait Isidorus.

Eusebius.

Responsoria vnde instituta.

Responsoria vero ibidẽ Isido. cap. 8. tradit ab Italis longo antè tempore sunt reperta, & inde sic vocata quod vno canente chorus consonando respondeat. Lectiones. n. vt de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis à Iudæis deriuatæ traditio est vt choro sedente, ab vno stante legantur: qua finita chorus concinendo respondeat: & inde dicta sunt respõsoria.

Rabanus.

Cassiodorus.

Quin verò, vt Cassiodorus lib. 10. historiæ partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolũ Petrò episcopus, atque adeo cum ipsis Apostolis conuersatus, vidit Angelorũ visionem quo per antiphonas sanctæ Trinitatis dicebant hymnos, itaque modum visionis Antiochenæ ꝓbator tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cunctas transiuit ecclesias. Multa denique alia commemorari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deũ canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi.

Ratio prima procantibus ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.

Sed illis prætermissis ad alios arguendi locos deleẽdamos, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici, prȩterquam quod sic cõmodè De⁹ laudatur, permagnã habent energiã ad nostrã excitandam deuotionem. Nam cum sensus sint mentis organa quos musica suapte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem cõtemplandam.

Rabanus.

Augusti.

Vnde Rabanus de institutis clerico. cap. 76. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quo facilius animi ad compunctionem flectantur. Et August. lib. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus & cordibus magno studio cõcinerent, ad depellendum mœrorẽ quo propter hæresim Arrianorũ Christiani animi tabescebant: tunc enim, inquit, & psalmi vt canerentur secundum morũ Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret institutio, immo erat instauratio illius quam illi hæretici depulerãt. Et li. 10. cap. 33. voluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberasti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cantãtur. Et infra cum Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuncianti vicinior esset, quàm canenti, subdit: veruntamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipse commoueor non cantu, sed rebus quæ cum liquida voce & conuenientissima modulatione cãtantur, magnã instituti huius vtilitatẽ rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis magisq; adducor, non quidem irretractabilẽ sententiã proferens, cãtandi consuetudinẽ approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior aĩmus in affectũ pietatis assurgat.

Ratio altera auctoris.

Quin aliam egomet mihi rationẽ adhibeo eiusmodi cãtiones extollendi. Valent. n. & ad amorẽ erga nos Dei magnificãdũ: nã quis non vel de hoc Deũ suum amet, qui religionis officiũ tam necessarium, sed tñ q̄ ex alia parte nõnihil posset afferre molestiæ suo sancto numine instituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret.

Lactãtius.

Adde q̄ & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilenæ exhibent: nam qui fert vt crimina nostra quibus suã iustitiã offendimus, quæq; adeo lugenda potius essent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quo eum non credamus potentissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgendum paratissimũ? Vnde Lactant. lib. 6. Diuinarum institutionum, cap. 22. postq̃ secularẽ melodiæ suauitatem quæ humanos animos labefactare solent reprobauit, paulo inferius subdit, Itaq; si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucũdum sit.

Postrema ratio.

Postrema vero horum nostrorum argumentorum clausura quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnant, interesse catholicis ecclesijs cuperẽ, in quibus cõcentus cum venustate & religiosa modestia canitur: & postea, vt hæreticorũ templa viserent, vbi silentiũ nihil aliud q̃ ecclesiarũ cadauera refert vt illo discriminis interstitio de vtroq; iudicarẽt.

In ecclesiasticis cantibus excessus immodicus, & vituperabilis esse potest.

Hoc veruntamẽ in calce demũ quæstionis silendũ non est, q̄ vt in reliqs sanctis ceremonijs accidit. Ita & in hac potest absurdus excessus obrepere, nẽpe si ꝓfana inter spirituales cantiones admittantur, vel aliqua quæ pias aures offendãt, vt in natalitijs Dñi & in alijs festis dieb, alicubi cõsueuit. Aut si ex præfectorũ incuria ineptissimi ad canẽdu admittãtur q̃ aures obtũdãt & attẽtionẽ perturbẽt. Quæ q̃dẽ Hie. vt dist. 92. can. Cantãtes, refertur, reprehẽdit. Quãuis hoc ꝓ rõne populi expendendũ est. In villis enim & rusticanis oppidis etsi haberi non possit vrbicus cãtus, non ideo est absurdus existimandus.

Organorũ vsus.

Organorum aũt vsus neutiquàm est repu

diandus

diandus, cum & sacris testimoniis comprobetur, & vbiq; sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Summi non sit admissus. Alia verò instrumēta neq; prorsus approbāda sunt neq; omnino respuēda, sed consulenda est prudentia quænam illorum locū sanctitatis deceant. De quibus Sanct. Tho. quæstio citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quam nobis congruebant.

Iudicium de aliis instrumentis musicis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, vel de hoc hæreticos esse blasphemus quod ecclesiasticus cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quòd canerent, sed quòd lapides, & marmora, & mortuos homines, ac deniq; dæmones illa ratiōne colerēt, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum exciitandos. Qui verò ad animi lætitiam & deuotionem excitandam canunt, seu vt Deo illum referant honorem, laude digni sunt, nō vituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes Hosanna. Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quidpiam ad rem attinet. Eo enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere, qđ non sunt vt dij colendi, tametsi & heroum laudes, vt suprà diximus, in ipsorum præsentia, cani soleant. Secundum argumentum ab Anna Samuelis parente deductum, de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeò sanctorum documenta quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quæ omnino publico fiunt. Neque vllum est absurdum vt dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum respondetur quod secularis musica in ecclesiis non est licita: ecclesiastica vero non est profana.

Ad primū argumen.

Ad secundum.

Ad postremum.

ARTICVLVS III.

Vtrùm tam illi omnes qui sunt sacris initiati: quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personas, orationumq; substātiam, loca & tēpora, quibus & ex ipsa natura rei quintum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, s. de personis, in isto articulo, de reliquis vero in subsequentib. dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium arguitur argumento illo quod suprà tetigimus. In ecclesia dispertita sunt clericorum munia: alij nanq; animarum curæ sunt mancipati, alij verò vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesię attinent: ergo illi qui aliis sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. Pari modo arguitur secundo, quod neque oēs sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneātur: tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta, vt præstimonia, quæ, vt fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quòd eadem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicum officium pendere tenerentur, eo quod illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosis erogat. Quod tamen non est rationi consonum. Tertiò denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maximè esset de iure diuino in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse suprà mōstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat, cuius tamen contrarium mos habet & vsus. In contrarium autē est ca. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri secundum glossam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quisquam. de cohabitatione cleric. & mulier.

Primum argumen.

Secundum.

Tertium.

De hac quæstione quædam sunt inter Doctores constituta, quædam verò quæ vix possunt certa ratione definiri. Duæ inquam caussæ pro certis habentur quarum per se vtraque ad pensum horarum canonicarum obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. Ad quæstionē igitur duabus conclusionibus respondetur. Prima. Omnis clericus in sacris, puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persoluere diurnum ac nocturnum. Conclusio est quā tenet glossa, cōplectiturq; Panormi. & reliqui Doctores canonici iuris præcipui nominia super dicto cap. presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia D. Tho. quolibeto. 6. artic. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quamuis in dicto cap. quod, vt suprà diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mētio fiat: tamen Innocen. c. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. finali. expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio aūt quæ optima est iuris interpres, inde emergit, quod qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur atq; in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: Iuxta illud Isa. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meā creaui illum, laudum autem ordo & modus, vt suprà diximus ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quia in clericorum ordinem suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc q̃ maximè cupio cunctis clericis esse persuasissimū, vt quidqđ negotij eis incumbat, siue literarū studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, cōstitutissimum habeant nunquā vllā interpolare canonicam horam, certo videlicet sciētes hoc esse proprium genuinumq; eorum officium, atque adeo cunctis aliis præferendum. eo præsertim quod tempus statis orationibus dicatum, ex quocunq; alio succidatur negotio, nunq̃ impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediatur. De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quanq̃ Panormi, loco citato in alteram partē propendeat, absq; dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neq; eius ratio vllius est momenti, videlicet quod, vt ipsum nomen clerici sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, vt statum firmiter mutent, nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo præparamento templi vasorumque finitur

Duæ causæ ex quibus oritur obligatio ad persoluendas horas canonicas.

Prima conclusio.

Glossa.

Panormi.

D. Thom.

Ratio conclusionis.

Clerici in minoribus constituti, ad nullas horas canonicas tenentur contra Pan.

Paludan.

finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistiæ sacramentum, seu officium diaconi & subdiaconi. Et quamuis Palud. in 4. dist. 15. q. 5. dicat quòd ad aliquid plus teneantur quàm laici, non est credendū de præcepto: ita vt eius omissio aliqua sit culpa: sed forsan de honestate si voluerint. Quare non solum qui prima tantū tonsura ordinati sunt, verū neq; alij aliorū graduum infra subdiaconatum tenentur ad canticū graduum. Neque nulla est lex & consuetudo quæ talē iniiciat scrupulum: neq; episcopus ad hoc potest obligare.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Quicunque habet ecclesiasticum beneficium aut præbendā sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis, ad plenū horarū canonicarū officium. Et est intelligenda conclusio cum præcisione sicut præcedēs. Itaq; sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficiū absq; ordine sacro.

Probatio primæ conclusionis.

De hac quidem cōclusione expressum iuris textum non vidi: annotatur tamen c. si. distin. 92. cuius verba sunt, quod presbyter aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officiū teneatur: vbi verbū, deputatus, intelligunt per titulū alicuius beneficij, vt distinguatur à prioribus mēbris presbyter, & diaconus. Facit & verbum c. si. de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clerici officiū, vt suprà diximus, est horarum canonicarum pensum.

Moderatio cōclusionis.

Facit & ca. cum secundum Apostolum. de præbend. vbi sancitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeò non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficij aut patrimonij esse ordinandū, aut si secus fiat, quod episcopus ei victum præbeat. Cum ergo merces propter onus debeatur, & propriū onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacunq; præbenda nascatur hæc obligatio. Atque hac de caussa sic sumus cōclusionem moderati, vt talis præbenda possideatur clericali titulo: nā qui titulo seculari decimas percipiunt vt reges & equites: & concionator & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas.

Qui præstimonialia sacerdotia possident, ad officium diuinum tenentur.

Quam obrem eos qui præstimonialia sacerdotia possidēt licet alij aliter sentiant, excusare non auderē ab officio diuino persoluēdo: eo quòd ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris auctoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerādi. Quare de conces. præb. c. quoniā. lib. 6. præstimonia inter cæteros ecclesiasticos titulos cōnumerantur.

Reprobatur opinio Laurentij. Syluester. Panorm. Io. Andr.

Quocirca nō tenetur opinio Laurentij, vt bene sit Syluest. verb. hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: immo satius ait Panor. loco citato quod cū horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenētur. Et quamuis Ioan. Andr. in Nouellis dicat quod libenter videret, si ecclesia tone studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarū curam: vt tantum recitarent officium Virginis, profectò non esset salutare consiliū: eo quòd ecclesiastica stipēdia præcipuè, vt diximus, propter huiusmodi officia pēduntur.

Pensionarius tantū non tenetur ad horas.

Illos autē qui tantum habent pensiones, quia nullū habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum hēt, iam sępè diximus minimè ad canonicas horas teneri.

Dubitatio Syluestri solutio.

Dubium autem restat quando præbenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hanc conclusionē affirment, vt etiam dum beneficium tenuissimū sit, adeó vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilo minus obligare censeant. Immo verò & si merum titulum sine fructibus quis habeat nō excusent à culpa si horas canonicas prætermiserit. Atq; hoc sequitur Sylue. verb. hora. §. 3. & quidā e recētissimis Theologis.

Refellitur solutio Syluestri.

Sed profectò multo libentius ad contrariam sententiam subscriberem. Nam cum clericus citra subdiaconum ad officiū non alia ratione quàm stipendij ad officium diuinum teneatur, q̄n beneficium adeo est exiguum vt ferè pro nihilo reputetur, non est cur talē obligationē inducat.

Qui solum habet titulum beneficij sine fructibus: non tenetur ad officium diuinum.

Nec vincit obiectio dicentiū illi esse imputandū, qui illud recepit, nam tenuissimum beneficium ex natura sua nō obligat. Quare qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamē tenuissimum vt ferè pro nihilo reputetur: nēpe si his temporibus summam saltē octo ducatorum nō attingeret, nam si diutius est, quàuis nō sufficiat ad victum, si tamē pauperi clerico bona esse posset pars sustētationis, non omnino, possidens excusatur. De hoc ergo sapientium prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, vt ait Palu. merū habet titulum præbendæ sine fructib. idq; ex concessione Pontificis eosdē fructus alteri reseruantis, itaque in sua potestate non sit illos percipere: vt ait Caieta. in Sum. verb. hora. quandoquidē obligatio non emergit nisi ex sacro ordine vel ex perceptione mercedis.

Caiet.

Limitatio superioris assertionis Paluda.

Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet illi esse imputandum qui tale beneficium accepit: nam quod auctoritate fit Papæ, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdotium fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione absoluere dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui præbēdā possidet staret vt fructus nō perciperet: vt potè si vel alteri gratis daret, aut propter excōmunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus.

Exploditur præterita sententia Palu.

Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neq; emere possunt. Quamuis dicat quod debent officium addiscere. Porro verò eiusmodi excusatio non est cur admittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium nō habeat immo antequam haberet non esset ordinandus. Eo potissimum quod Paluda. loquebatur antequam essent impressiones. Modo nanq; vilius emuntur. Diuersa vero est ratio vbi fortuito casu quis Breuiariū perdidit: neque est in loco vbi haberi possit. Addiscere vero officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur: quia res est non omnib. bene possibilis: satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in prouincia vbi breuiariū neutiquā reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametsi dū aliquas horas memoriter proferre possent, forte tenerentur. Quamuis neq; omnino sim certus an essent rigore cogendi: quādoquidē tenacitas illa, memoriæ accidentaria sit: licet tutius esset

Impediti non tenentur, &c.

vt se obligatos censerent. Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, inde excusaretur. Quamuis fraus semper cauenda est, eò potissimum quòd huiusmodi obligatio arctissima est, à iureq; diuino descendens. Immo verò si vlla mihi adhibenda est fides conijcio vt qui ex choro mittuntur ad thurificãdum altare, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neq; coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim q dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Immo nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officiũ pendere: quia in primitiuis ecclesia tantũ erat vnus liber in choro.

Infirmi ab horis recitandis excusantur.

In infirmis autẽ atq; in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dummodo absq; omni fraude ad prudentiã boni viri impedimentũ existimetur esse legitimum. Quamuis re dubia cõsilium medici, auctoritásq; prælati vti in ieiunijs, intercedere debeat.

Quæstio.

At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis posset: videlicet virum excommunicatus irregularis & degradatus ab orãdi vinculo immunis fiat.

Solutio.

Apparet enim inde sic res habere q ab alijs officijs iure cohibẽtur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari.

Glossa.

Nam vt habet glo. can. leg. 16. q. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris: licet illis priuentur quæ sunt honoris. Debet tamen excommunicatus solitariè officium soluere, quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excõmunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur alijs, vt alias diximus ipsum euitare: sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excommunicatione nõ est irretitus in choro etiã potest cũ alijs officiũ soluere: quoniã solum impediuntur ab administratione sacramẽtorũ, & exercitatione ecclesiasticæ iurisdictionis, & à susceptione ordinũ.

Dubiũ de religiosis.

Post hæc autẽ, quod omnium maximum dubiũ ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium: non quòd non sit omnium opinio, vt sit Syluest. loco citato, & Panor. & omnes iurisconsulti: & D. Antoninus 3. par. tit. 13. cap. 4.

Syluester. Panorm. Antonin.

Neque est qui contrarium asserere audeat, neque ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione.

Ratio prima inefficax ad eligendum religiosos vt teneantur diuinũ officiũ persoluere.

Nam cum neutrum superiorum capitum nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caiet, in sua Summa, verb. hora: Certe inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quòd enim aiunt teneri ratione voti ex c. licet. de voto. non satis habet cogendi vim. Illic enim solum habetur q si quis quid vouit, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secũdum suas constitutiones.

Hierony.

Vnde Hieronimus ad Heliodorum: & refertur. 16. q. 1. Alia est inquit caussa monachi, alia clerici: illi de altario viuũt &c. Et ad rusticum monachum: Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis: cum in clericum te populus elegit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali quod clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi.

S. Tho.

Cui quidem discrimini applaudit D. Thom. 2. 2. q. vlt. art. 8. ad secundum.

Secunda ratio etiam inefficax.

Secunda verò ratio quæ omnibus est celeberrima: videlicet q viuunt ex eleemosynis, quæ propter diuinũ cultum ipsis à plebe erogantur, nihilo maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ nanq; sunt propria merces seruientium ecclesijs: reliquæ verò eleemosynæ nõ habent illud onus annexum: atqui rari sunt Conuentus ex decimis viuentes. Præterquàm q tales decimæ poterunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absq; decimis viuunt, licet eleemosynas percipiant erogantur illis, tamen sicut cæteris pauperibus. Et esto pro benefactoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officium.

Argumen.

Quod autem mihi argumentum occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, tenetur ad officium, non posset absque Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicum: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuipiam fortè apparebit quod solus prælatus possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam præ te fers rei nostræ similitudinem, nam illa obligatio tantùm erat propter mercedem: obligatio vero monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus fit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur, apparet quod neq; ille qui deputatus est choro, nisi sit in sacris. Et simile argumentum, immo validius fit de sanctimonialib. quæ ex choro distractæ fiunt laicæ. Quod si nos vicissim redarguas, saltẽ eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc nõ cõtendimus Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostrò, non ad culpam, sed ad pœnam: vt de religiosis laicis illico dicturi sumus. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & supià. His vero non obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantũ rationis consulas, per multũ mouere haud tamen negandum est celeberrimã, eandemque laudabilem consuetudinem, vnu antiquorũ patrum consensu approbatam: vim habere præcepti videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sint ab eiusmodi obligatione soluendi diuinũ officiũ excipiatur.

Solutio posita conclusio.

Immo vero neque nuda hic confitenda est consuetudo, verum & lex etiã est agnoscenda. Arguitur ergo in cõfirmationem præsentis sententiæ.

Suadetur proxima assertio.

Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritualis ordinis qui sub ratione solenis voti ab ecclesia sunt approbati tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem numeri addicti sunt quoties choro defuerint, tenentur idẽ officiũ pendere quod illic publicè canerent. Antecedens profectò nemo posset, neq; vllus auderet negare; nam vbi ecclesia religiones secundum euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritualis gratia admisit

easdem

easdem diuinis laudibus mancipauit;quippe cùm illud sit præcipuũ contemplationis munus: atque adeò,si vbi fieri potest,præfecti negligentia tale officium in communi non fieret,citra dubium mortale illi esset crimen. Loquor,de religionibus antiquis,nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationem admittatur, certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis negaret,cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere:reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequẽtia inde maximã habet probabilitatem quòd tota religio eidem muneri mancipata est,atque adeo sicut clericus ratione ordinis,ita & religiosus choro mãcipatus,ratione religionis ad officiũ tenetur. Quare S.Tho.loco nuper citato.2.2.q.vlti.in sol.ad secundum,quidquid Caieta.autumet,solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. Quòd si hoc de viris religiosis verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendũ nempe quòd teneantur in communi,vbi fieri potest, ad officium diuinum sin minus priuatim. Quocirca ad primum argumentum respondetur, quòd etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluẽdo potissimum cõsistit. Saltem ille potissimus est contemplationis effectus. Ad aliud verò argumentum:quod fateor esse difficilè:respõdetur quòd ea ratione qua quis est choro deputatus, obligatur statas horas persoluere sed quomodocunq; inde amoueatur,ab eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatem apostolica sedes in institutione religionum earum præfectis indulsit. Et quando ratione satis dissolui nequirent,nihilominus præualere deberet, tum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti,tum etiam quòd hac facta licentia vt religiosi ac potissimum sanctimoniales ad diuinum officium non tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitium spirituale,quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor nescio quid exotis præsentiscere dum mihi cogitatio animarũ subit negandi tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti. Eos autem qui nondum professi sunt quamuis Petrus de Palud.loco citato in 4.dist.15.q.5.duplici capite eosdem obligari censeat,videlicet & quod eleemosynis sustententur,& quod priuilegiis religiosorum gaudeant,vt patet de sent.excommu.lib.6.c. religioso,tamen cum hæc assertio nullo iure fundetur,vt probè ait Syluest.loco citato,non est cur recipiatur. Enimuero cum nec religionis habeant statum,neque clericalẽ, nulla superstes sit caussa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis August.de Ancbona,quem D.Anton.3.parti.tit.13.c.4.citat & sequi videtur,censuit:videlicet quod sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinũ officium sibi præscriptum. Melius tamen rem alij conticiunt, quorum sententiam Syluest. illic amplectitur nempe quòd non teneantur: quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Quapropter quod præfecti religionis illi laicorum ordini orandum iniunxerint,non aliã vim habebit præcepti,quàm quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine illud vinculum non obligauit ad culpam nisi vbi contemptus irrepserit,sed ad pœnam pro arbitrio prælati

Prælati negligentia circa soluendum diuinũ officiũ in communi peccatũ mortale est.
S.Thom.
Ad primũ argu.
Ad secundum.
Paludan.
Syluester.
Monachi non professi non tenentur ad officium diuinum, cõtra Paludan.
August. de Anch.
Antonin.
Syluester
De monachis laicis.

Ad primum igitur capitale argumentum respondetur quod vtcunque dispertita sint alia clericorum officia,vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter respondetur ad secundum quod qualecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale tenetur ad officium persoluendum: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est quod non teneantur. Ad tertium deniq; in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur,Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino,partim de iure positiuo. Nam in genere quod omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluendum teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quod autem hoc aut illud dicatur,ius est positiuum ecclesiasticum,vt statim art. proximo patebit, super quo adeo Papa, ratione id legitima exigente,dispensare potest.

Auctoris iudicium.
Ad primũ argum. capitale.
Ad secundum.
Ad tertiũ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officia necessarius.

POSTQVAM visum est quinam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur,sequitur de aliis tribus circunstantiis:nempe quid,quando,vbi:nam de modo articulus subsequens adhibendus est. Et quod quantum ad substãtiam nullum sit officium determinatum,arguitur:nam,vt habetur can.in die.de consecratio.distinctio.5.diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et cano.placuit.distin.12.prohibetur monasteriorum cõsuetudines cum secularium ecclesiis commisceri,nil ergo certi statutum est omnibus necessario canendum. Secundo:Nec tempora sunt necessaria:quia ordo non est de essentia,vt ferè visus habet clericorum. & ca. præsbyter.de celebrati.Missarum.insinuat,præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pensum statim aliarum horarum persoluat,antequam infirmos visitet & in rus excat.nõ ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Immo neque circunstantia loci,quia vbicunq; quis officium soluat etiam extra ecclesiam,implet præceptum. In contrarium tamen faciunt canones, de his, & placuit.12.distinct.vbi præcipitur vt idem ordo psallandi secundum metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur.& in d.cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

Primum argum.
Secundum.

Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda,nempe qui teneantur,ad quid,quando,vbi,& quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum,& quintum singularem articulum exigat, superest vt ad præsentem quæstionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima ad orationum substantiam spectans est. Ea quæ horis ca-

Prima conclusia.

nocturnis canēda recitandáue statuta sunt, nō eadem prorsus in omnibus ecclesiis & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam arti. proximo tetigimus: videlicet quod etsi pensio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tamen quòd hæc aut illa dicantur, ius pontificiū est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisq; prouinciis & hominum ingeniis variátur.

Grego. 7.

Vnde can. in die. de consec. distinct. 5 ait Gregorius VII. in tempore paschali tres tantùm psalmos totidémque lectiones cantari. Cuius caussa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore: & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit: tum etiam Resurrectionis lætitiam. Aliis verò festis nouem psalmi cum eodem lectionū numero, in profestis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canūt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, nō ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio & negligentia comprobantur facere. Vnde ca. nouit. dist. 12. idem Pontifex Augustinū Anglorum admonet vt ex multis ecclesiis colligere ea satagat qbus ecclesiā illam nouā salubrius instituat. At verò etsi ecclesiæ nonnihil varient: nihiluminus lex illa seruanda est quæ eadem distinctione, cano. de his. & can. placuit. constituitur: nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morē ecclesiæ metropolitanæ: atque in religionibus secundum sua cuiusque statuta. Et quamuis nonnullorum opinio sit vt possit quisque sequi vsum ecclesiæ Romanæ, non facilè crediderim id singulis personis sine auctoritate Pontificis esse liberum: nam qđ in cap. nouit. citato admonetur August. Angelorum vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ consulat id intelligitur ad sanciendas leges illius nouæ ecclesiæ: non autem vt eandem quisq; licentiá priuatim accipiat. Quare licet non prorsus contradicere ausim Caiet. sententiæ, inquientis in sua Sūma non esse reatum mortalē solui officium de sanctis, die qua deberet de feria: neque solui iuxta ritū Romanæ ecclesiæ dum deberet iuxta monachale institutū: haud tamen culpa omnino caret: nec tam laxè remittendæ sunt in re eiusmodi habenæ. Immo debent Antistites & religionum præfecti omnino eiusmodi ausus cohibere: videlicet ne vllus clericorum aut religiosorum aliter priuatim officium pendat quàm in choro faceret. Illud namq; directorij documentum, ꝙ qui ad titulū patrimonij ordinatus est, pōt quod libuerit officium diuinū soluere, nullum habet iuris fundam̄. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio: sed ex clericatu. & ideo tenetur quisque & in huc quoque matrici ecclesiæ suæ esse subiectos, nisi dum in alia ecclesia sacerdotiū obtinuerit, nā tunc illius more canere, atq; adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesiis habeat beneficium, illam debet sequi cui magis tenetur seruire. Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmorū, molestissimámque precationum inculcationem aliquarum ecclesiarum subditos sæpè numerò ab officio illo pacto soluendo absterrere atque adeò in caussa esse vt compendiosius Breuiarium exquirant. Hoc enim vt libr. 1. dicebamus cum primis latores legum animo prospicere debent, ne illas leges ferāt quas temporis longinquitas propter ipsarum intollerantiam corrodat. Putant enim homines magis pij quá prudentes bene rei consulere si psalmos ad psalmos, orationesque ad orationes lege accumulent: cum tamen occasionem potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereat. fuit olim sanctissime institutum vt creberrimè de tempore penderetur officium: qua ratione totū Psalterium hebdomadatim recurrebat. Aucta tamen postmodum sunt tot viuorum ac mortuorum suffragia preces, ac litaniæ, vt itum iam fuerit ad breuissima sanctorum festa excogitanda, adeò vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimo tempore celebretur: quod profectò, præsertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autem nostro sic consultum semper fuit mediocritati, vt officium nobis tēporis vsu sit frequentissimum. Per hæc si vera sunt perpendere ea quisque potest, quæ de nupertimo Breuiario Romano lib. 1. adnotare cœpimus. Primum quod finis orandi non est Psalmos addiscere aut sacrarum scripturarum studium, vt illic habetur sed laudes Deo dicere, precesque fundere. Quare non sunt respōsoria, antiphonæque & hymni, atq; aliæ cantiones aspernanda, quæ non solum tam longa sanctorum patrum series: tanta cum meditatione & consultatione pro singulorum temporum rationibus constituit, verū & angelicus chorus cælitus attulit. Enimuero fit, vt eodē loco dicebamus, ciuilis legis antiquas tantum sit honoris digna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mutáda, multo id minus permitti debet in sacrorum legib. & institutis quib. populus ab antiquo imbutus est. Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum, vt publicitus in ecclesiis caneretur, sed vt priuatim quisque horarum pensum soluat. Hoc autem obtendiculum multorum profectò est incommodorum caussa. Primum enim cum clericorū cætus ex omnib. constet, si singuli semel illo orandi modo assueuerint, facilè eum admittent in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniç tentatū est. Quod Tridenti, in cōcilio nō sine mœrore & scandalo fuit auditum. nam cum populus in quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit nō vehementi tristitia & scandalo perturbari. Et quando hoc existeret periculum, vsq; iam adeò non canonicis ecclesiarum vsu receptum est domi per illud Breuiariu horas pendere. vt in choro mutui sedeant, & vtinam tam attenti q̄ seculares. Haud enim animaduertunt stipendia, non vt assistant, & duntaxat sint numerus: sed re vera vt psallant eis esse constituta. Nam beneficium, vt ait lex, non datur nisi propter officium. Immo verò eò res peruenit vt canere dedignentur, putēntq; suæ maiestati derogari; sed capellanis inferioris classis id cōmittunt. Vide q̄ sint sui officij immemores: ego ipse ab eorum quibuspiam rogatus sum vtrū debito soluendi horas satisfaciant si domi eas non soluant, sed in choro cantando. Quod profectò audiens, hinc risu, inde mœstitia afficiebat. Perspice ergo quanta sit habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinum officiu soluat, quàm in choro soluitur. Præterquàm ꝙ tres tantum psalmos canere, quòd illud

Lex canonica de psallendis horis.

Non est liberū singulis personis sequi vsum Romanum in recitandis horis absque superioris auctoritate.

Directorij documentū nullum habet iuris fundamen.

Censura Breuiarij Romani.

Obtendiculum.

Refellitur proximum suffragiū.

habet

habet Breuiarium, vt can. in die. supra citato ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fastidio diuini officij, contraq; sanctissimum antiquissimumq; ecclesiæ morem trium nocturnorũ quem 1. arti. commonstrauimus. Nunc ergo maximè temporis quando hæretici sanctissimum orandi institutum ab ecclesia deturbare contendũt, omni cura & vigilantia esset asserendum, & si qua parte claudicat instaurandum.

Additio an Horis.

Adde quòd neq; psalmi, vt sunt in eodem breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quæ in easdem ferias incidere assolent, sunt verbi gratia feriæ sextæ tres illi consignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac. Deus quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, & in te Domine speraui, designati, vt pote qui celebritati passionis accõmodantur, quando ergo in eandem feriam festum incidit, aut natiuitatis domini, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iocunde celebrãdum est, quomodo iidem psalmi accõmodabuntur? Item ad cõpletorium vbi certas nocturnas præces contra dæmonum insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos commutare. Haud enim tanti refert totum psalterium hebdomadatim perlegere, quàm orationes temporibus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hæc dixerim non quod in cœlum, hoc est in Apostolicã sedem cui summus honor semper deferendus est, os ponere cogitauerim, sed vt alios Antistitas inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarum ritibus clerum conturbare.

De officio beatæ Virginis controuersia.

De officio beatæ Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrum etiam sit in præcepto eò quòd hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Immo verò si historias consulas, res non est antiqua, sed fortè à trecentis hinc annis. Nã ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem non increbuerat tanta virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc consuetudo non cœpit tãquam vim habens præcepti: aliàs alicubi legeretur: sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atq; huius nonnullum iudicium est, quòd in institutione nostri ordinis iussum est vt surgẽtes fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnum recitando soluant; quod si præceptum esset ecclesiasticum, in choro iuberetur solui. At verò decursu temporis consuetudo adeò inualuit, vt nullus doctorum aut sanctorum patrum negare audeat vim habere præcepti.

Officium beatæ Virginis sub præcepto debetur.

Quare neque debuit omninò ab ecclesiastico more abigi: quamuis Breuiarium illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluerit. Iam enim clerus adeò sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possideat: videlicet quia vel successores à prædecessoribus hæreditant, vel propria solertia & pecuniæ dispendio conquirunt vt vix arbitrentur ad officium teneri: sed illud cunctis alijs negotijs posthabentes, in dies procurent leuius reddere.

De officio mortuorũ D. Tho.

De officio autem mortuorum idem est censendum: quamuis mos iste, vt D. Thom. quolib. 6. art. 8. insinuat, potiùs introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, quàm ratione meri ordinis. Ad officium namque animarum postridie festi omnium sanctorũ manifestũ est omnes clericos in sacris teneri, cùm sit illius diei proprium: sed ad aliud officium quòd secundùm diuersarum ecclesiarum consuetudines diuersimodè aut dietim aut hebdomadarim soluitur, apparet non teneri, nisi eos qui ex decimis viuunt: puta beneficiatos vt illic censere S. Thom. videtur etiam illos qui in scholis existunt: nam retribuitur pro bonis, quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideò in religionibus tenentur singuli clerici secundũ sua statuta, vt reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici, qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, nõ est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi: tametsi cùm iam sint sacris mancipati, videãtur more teneri ecclesiæ, cui subduntur.

De litaniis nocturno officio adiectis.

De Litanijs demum, quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem nõ habere vim præcepti. Non enim habent formam vt sint pars diuini officij, sed sunt precationes quædam ad sanctos adhibitæ, quas solutum munus Deo offerunt. Et fortè ortũ habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella, quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, vt chorus duntaxat Litanias dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti. Sequitur de tempore & ordine horarum.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: Quamuis in communi adeò sit necessarium, officium statis per ecclesiam horis persolui, vt eius omissio culpa sit mortalis: tamen priuatim tempora & ordinem mutare licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis.

Probatio prioris partis conclusio.

Prima conclusionis pars inde constat, quod vt articulo primo monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit: & præsertim vt sciret populus, quo tempore ad ecclesiam confluere deberet. Quapropter si ordo ille intermitteretur, per grauem offensam ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clementi. primo de celebratione Missarum. Graui inquit concilium, turbatione mouemur, quod nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum: atque illis, quibus cura publica incumbit, vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum, quorum ad hoc referat subdit concilium: Sancimus, vt illi ad quos id pertinet &c. Et infra, vt cathedralibus regularib. ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè psallatur.

Suadetur altera conclusionis pars.

Secunda verò pars conclusionis probatur. Nam quòd à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cùm in conspectu populi nõ fiat, non præse tantum fert absurditatis vt lethalem obducat maculam: immo verò licet cùm sine caussa fit, leui saltem culpa non careat: tamen aliquando nullã prorsus affert. Qui enim, inquã, absque vlla caussa horam constitutam prætermittit, absque dubio saltem venialiter peccat: Nam quòd sæpe & sæpius inculcare non vereor, cum hoc sit proprium clerici munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre: nempe vt quando in choro canitur, ipse officium soluat, vt cum alijs orare censeatur: eò vel maximè quod si semel horam legitimam prætermittas, periculum imminet, vt vsque ad noctem rem prolates, & tunc potius murmurando quàm orando debitum indignè soluas: quod fœdũ est.

Explicatur celebris sũ mistarum assertio.

Quare vt notatur in cap. præsbyter. de celebratione Missarum, satius illi est qui impedimentum timet, horas præponere, quàm postponere. Igitur cum apud aliquem Summistam legeris horarũ ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud attempera scilicet quãtum ad eos, qui priuatim orant. Et rursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absque illa horam, exempli gratia, primam aut tertiam, immo etiam nocturnum officium dicere quando debuit, omiserit, si posteà occurrit tempus quo potest choro interesse consultius est vt ibi posteriores prius persoluat, & posteà priuatim priores, quàm si vt ordinem seruet choro absit. De ordine prætereà missæ inter alias horas meminit Vercecensis, quem Syluest. refert, verb. Missa. §.6. qui ait eum qui ante nocturnũ officium, puta maturinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluester ait omnes Summistas tenere. Et Anton. tertia part. tituli 13. cap. 4. citat in eandem sententiam Hostiensis & alios quibus non refragatur. Hoc autem absq; vllo iure & rationis fulcimento dictum est: Nec consuetudo censenda vllo pacto est tale præceptũ inuoluere: nam sacrificium Missæ non connumeratur inter canonicas horas: cum tantum sint septem: sed per se antiquitùs sua habebant stata tempora, saltem Missa solemnis, quam maiorem appellant, scilicet diebus festis post tertiam. de consecratione. distin. 1. canon. nocte. & in profestis post sextam, vt illic canon. solent, & in diebus ieiunij post nonam. De priuatis autem nihil est cautum, præterquàm ꝙ nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut nona hora diei non est mortale nescio vnde inferatur, quod celebrare prius Missam sit mortale: quandoquidem distincta sint officia, neque vnum habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob consuetudinem, venialis esset culpa, vbi fieri posset commode, si non prius nocturnum solueretur officium: nam ob caussam aliquam ordinem anteuertere, nulla est culpa, vtpote si illi qui nondum matutinas dixit, caussa incumbit celebrandi: quia vel prælatus præceperit, vel aliquis eleemosynam offert vt statim dicam. Immo verò si quis propter morbum aliquem legitimam haberet excusationem soluendi officium diuinum, non video cur non posset sacrum Missæ facere. quamuis neque dixerit neque dicturus esset cæteras horas. De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu autoræ missam & reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post missæ celebrationem interesse choro ad primam q̃ illam ante missam soluere: nisi eos obligare velis vt bis eandem dicant: quod esset ridiculum. Igitur ordo legitimus est, vt diuinũ officium suis horis persoluas: priuatam verò Missam, quando fuerit expediẽtius: quamuis decorum est vt si post primam celebraueris, illam prius soluas. Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt, tertia conclusio superioris fere instar constituitur. Horæ quidẽ in communi & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbique diei possunt. Prima pars similiter vt superior nota est. nam templa in hoc extructa destinatáque sunt vt illic horæ celebrentur, sicuti & Missarum solennia. Quare in Clementina grauí. de celebratione missa. in ecclesiis iubentur horæ psalli. Nihil tamen obstat quò minus in aulis principum eadem cantentur officia, atque alibi ex priuilegio: quãuis Missa profectò non deberet domi permitti. De hoc autem aliàs. Priuatim verò nulla est culpa, vbiuis dummodo locus non sit adeo indecens, horas pẽdere. Quamuis Innocentius & Hostien. quos Syluest. verb. hora. §. 3. refert, censeant beneficiatum clericum teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur: aliàs si in camera dicat, debitum, inquit, non reddet. Sed re vera vsque adeò hoc est rigidum, vt non sit tenendum. Veruntamen ea tenus Innocentij sententia verũ habet, ꝙ qui stipendio ecclesiastico fruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet caussas absentiæ excogitare & fingere, vt ecclesiam suo seruitio defraudet, ad quod tenetur, cuius alimentis viuit. Alioqui iniustitiam committere, immò tam apertè hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionem teneretur.

Verceẽs. Syluester. Antonius Hostiensis

Nõ est mortalis culpa Missam celebrarẽ ante matutinũ officium persolutũ.

Melius est post missã celebratã, choro interesse ad primam, quã illam ante Missam soluere.

Tertia conclusio.

Probatio. Innocen. Hostiens. Syluester.

Diuina preces locis honeste persoluenda.

Nihilominus tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonicè soluunt, curare debent vt si nõ in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, vbi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum secularium præstare, præterquam quod attentioni impedimentum obiicitur non habet illam honestatem, quam res pro sua dignitate deposcit. Adde, quòd locis indecentibus, vt vbi profana fiunt, & inter compotandum, & dum naturæ ceditur, esse non potẽst absque culpa. Quare multò est congruentius, tempus orandi differre, quàm illis locis aut temporibus orare.

Argumenta igitur initio quæstionis obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS V.

Vtrùm ad soluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

Primũ argumentum

QVINTVM deniq; circa orationem meditandum est orandi modus: qui in deuotione attentioneq; adhibenda positus est. Arguitur ergo, quòd huiusmodi attentio sit per totum officium necessaria. Oportet enim, ait redemptor Ioannis 4. cum Deus spiritus sit vt ij qui adorant eum, in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, vbi autem non est attentio, neq; spiritus adest quo in Deum conscendi possit: ergo illa est semper necessaria. Secundò arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessarium est vt omni careat peccati macula; qui autem absque attentione Deum aliquid oraret,

Secundum

potiùs,

potius eum deridere appareret quàm honorare. Cuius exemplum Basilius in libro de vita perfecta. c. 2. à principe humano depromit. Attentione enim, inquit, oranti in primis opus est: nam si ante principem consistas negligentius te habendo, minimè audiendo, minimè respondendo, minimèque aspiciendo: sed alio versum oculos flectendo, non solum non placabis, sed ad iracundiam eũdem prouocabis. Quanto magis ante Deum, qui tuam conscientiam intus & in cute nouit, & qui, si quid vacillas, statim deprehendit. Tertiò, & eidẽ consonat præceptum Innocentij. c. Dolentes. de celeb. Missar. vbi districtè præcipit in virtute obedientiæ, vt diuinum officium quãtum nobis Deus dederit studiosè celebremus pariter & deuotè. In contrarium tamen est, quòd id quod in hominis potestate situm non est, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem, vt non diuagetur, non semper nobis est possibile: immo propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

Basilius *Tertium.* *Innocent.*

Potissima orationis consideratio est de deuotione & attentione, quæ illi partim necessaria, partim verò maximum ornamentum est. Et vt res pretiosissima, ita tum difficillima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum quæ excellentissimæ sunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore, quo eum D. Tho. tractauit. 2. 2. q. 83. cuius est arti. 13. vt inde ad attentionem horis canonicis necessariam descendamus. Vnde quò eius mentem præmittamus, ait bifariò aliquid esse necessarium, vt 5. Metaphysic. Philosoph. auctor est. Vno modo, per quod melius & decentius peruenitur ad finem, sicut equus ad peragendum iter. Atque altero simpliciter vt pote sine quo res suum finem attingere nequit, veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur. Vno & tam diu perseuerat quandiu oratio durat, atque altero vt cum quis ad orandum se accommodat, attendat quid facere aggreditur. His præhabitis ad quæstionem septem cõclusionibus respondetur, quinque ad genus orationis vniuersim spectantibus duabus ad horas canonicas proprie attinentibus. Prima attentio priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est ei, si necessarium, priori etiam ratione vsurpetur. Est enim splẽdidissimum orationis ornamentum & decus singulis verbis attendere, quis, quid, cum quo loquaris. Si autem posteriori modo hoc est simpliciter necessitatis nomen accipias, tũc in oratione trinus est considerandus effectus. Primus, vt actus sit moraliter bonus si extra gratiam fiat, idemq́ue meritorius, si ex gratia procedat. Et de hoc statuitur secunda conclusio. Vt actus sit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non est simpliciter necessarium vt attentio toti orationi assistat, sed satis est, vt qui oraturus accedit, animaduertat, quid operis incepter, tũc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, vt faciat illum actum esse humanum. Secundus orationis effectus est impetratio. Et de hoc similis constituitur tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio quæ totam orationem comitetur immo si quis initio attendat quid petit impetrare poterit. Tertius denique effectus orationis est, idemq́ue præcipuus spiritualis quædam mentis refectio, dulcissimaque recreatio, quæ ab eloquio cum Deo inito instillat. Et de hoc adhibetur quarta conclusio: Ad huiusmodi effectum assequendum necessaria simpliciter est attentio quæ sit totius orationis indiuiduus comes. Est enim attentio huiusce effectus caussa coæua. q̃propter quòd cum illa prima cessat, effectus quoque euanescit. Et ratio est, quod huiusmodi mentis refectio non in habitu, sed in actu spiritualis vitæ consistit: Quare nisi attentione præsenti, carere nequit: Vnde Paul. 1. ad Corint. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. Quinta conclusio attentionis explicatoria est. Triplex est attentio, quæ vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisque ad verba duntaxat attendat ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum sensa. Tertia qua attenditur ad finem orationis. scilicet ad Deum & ad rem, pro qua oratur: quæ quidem est maxime necessaria. Et hanc & si possunt habere idiotæ: immo verò & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi vt aliarum obliuiscantur. Hæc D. Thom. quæ generalia sunt omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneæ populi, quàm clericorum canonicæ. Quò autem antequam ad eam quæ horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatius euoluantur, notandum q̃ attentionis quæstio in vocali oratione locum habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio: vanum est quærere vtrum illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & non attendere: nam cum primum diuagari mens incipit, orare desinit. Immo ob id mentalis oratio sæpenumero optatior est, quòd cum mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis mysteriis liberius vacat. Quare sola vocalis oratio est, quę attentione carere potest: nimirum dum aliorsum cogitatione diffluente, lingua dat sine mente sonum.

S. Thom. *Bifariam aliquid est necessarium.* *Prima cõclusio.* *Secunda conclusio.* *Tertia cõclusio.* *Quarta conclusio.* *Ratio conclusionis.* *Paulus.* *Quinta cõclusio.* *Primũ documentum.*

Secundò notandum, q̃ attentio & deuotio, præsertim vt vulgus nomen deuotionis vsurpat, res sunt diuersę. Vulgus namque deuotionem eam esse putat, quam in 4. conclusione diximus mentis esse refectionem & recreationem: cum tamẽ latine aliud auribus insonet. Deuouere namq; est aliquid sancte promittere. Vnde deuotio (vt 2. 2. q. 82. ait S. Tho.) est quædam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est & prõptissimus, Deo vel diuo obsequi. sic enim dicitur quispiã sacrosanctæ virgini deuotus. Immo cum morti se quisque pro re aliqua destinauit, dicitur animam deuouisse. Attendere verò, nihil aliud sonat, quàm mentẽ habere præsentem ad id quod dicitur, nẽpe vt quod lingua foris personat mens simul intus concipiẽdo loquatur & quod ait August. hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Vnde illic Pau. mẽtem appellat verborum animam. Quę sine anima inquit, sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara &c. Et enim ceu vox tubæ, ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mẽte. Distinctę ergo res sunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem destinatũ habere animũ ad Dei seruitium

Secundum. *Deuotio & attentio res distincta.*

seruitium, qui tamen mête dum orat non sit attentus: & fortè vice versa. tametsi deuotio suapte na tura caussa sit arctioris. Nam qui animum procurat diuinis obsequijs habere præsentem, illic & in oratione attentum eum habebit. At vero quoniam ex illa mentis præsentia & attentione distillat, vt diximus, spiritualis quædam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat de- uotionem eum tamê potius sit deuotionis attentionisque effectus & fructus. Ex quo fit, illarú triú

Collorariú. attentionis specierú postremam esse fructuosissimam. Prima namq; puta attentio ad verborum ꝓ- lationem infimus est attentionis gradus: quem habere non potest nisi qui linguam norit. ob id- que clerici omnes saltem debent esse Latini: aliàs rectè & congruè efferre verba nequibunt. Se- cundus autem gradus, puta ad sensa attendere, non omnibus Latinis congruit, nisi Theologiæ pe- ritis. Tertius verò spiritualibus est familiaris, etiam si sint idiotæ. Isti namque qui alia mysteria nú callent, attendunt dum orant, tum ad diuinã maiestatem, cum qua loquuntur; tum ad suam exigui-

Supremus orandi scopus. tatem, qui loquuntur: & præterea ad eorum necessitatem quæ postulant. Supremus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quàm maximè fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam, satius semper foret attendere. Quòd si vel in alios sanctos vel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere, ac si vltimus esset scopus: de quo indocta plebs sæpissimè errat: sed debet id tanquam medium accipi, per quod ad diuinitatem, quantú Deus dede rit, ascendatur. Quapropter oratio à sanctis sic describitur vt sit ascensus mentis non in diuos ne-

Orationis oratio. que in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin verò meditatio passionis Christi cæte- rorùmque eiusdê humanitatis mysteriorum dum oratur, & si sanctum sit consiliú, haud tamê illic sistenda est mens tanquam in fine, sed tanquam medio vtendú, quod omnium supremum est ad di- uinorum amorem. Cuius quidem nós mediatissimè ecclesia admonet in præfatione Natiuitatis, Per incarnati enim, inquit, verbi mysteriú, noua mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, vt

Secundum documentú dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur. Ex quo fit rursus quòd attendere ad id quod petis, si temporale est, quamuis quadã tenus, liceat periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideò non est illic diutius immorandum. Immo verò. eú iuret ea quæ à Deo nobis efflagitanda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes, qui- bus illuc promouemur, apicem & culmen teneant: tamen neq; in istis est finis orationis cóstituen- dus. Etenim, & si propterea quòd Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare: tamen intentionis vertex in Deum ipsum, eiusq; gloriam, qua ipse beatus existit, referendus est: videlicet, vt id ipsum quod eius conspectu frui expetimus: non tam ad nostrú bonum, quod ad amorem atti- net concupiscentiæ, quàm ad suum ipsius, quod amor est beneuolentiæ, referamus: nempe nó tam ad id quòd nostra voluntas, quàm ad id quòd sua expleatur: qua voluit suam propriam fœlicitatem in nos effundere. Quamobrem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri &c. tanquam scopus quò tota referatur oratio. Hęc autê alius est luci fusius disserere. Hinc ergo ad propositum reuertentes, statuimus 6. conclusionem. Attentio est

Sexta conclusio. in præcepto, non solum clericis canonicè canentibus & orantibus, sub reatu mortali obligante: ve rùm & suo modo secularibus, dum spôtaneas fundunt preces. Vtriusq; partis ratio ex ipsa rei natu-

Ratio conclusionis. ra proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neq; verò cuiuslibet, sed religionis, necesse est vt fiat, quando, & vbi, ac potissimum quomodo oportet: quibus circunstantiarum ornamentis vna- quæq; virtus secundum Philoso. vestitur: modus autê nullus est naturæ orationis germanior, quàm attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ea ver-

Innocent. bis Innocen. in concilio generali: c. dolentes. de celebr. Miss. vbi ait, Districtè præcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quãtum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiosè celebrent, pariter & deuotè. Verba namque illa, districtè in virtute obedientiæ, pla nissimè ostendunt præcepti vim obligantis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentiæ cuiusmo di cauillatio, quòd præceptum illic non fertur super modum attentè deuotèque orandi, sed super substantiam, vt diuinum officium integrè persoluatur. Nullius inquam, est apparentiæ, nam cum præceptum illud iampridem, vt dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Cócilio oborta de illo quæstio: sed quia modus dicêdi sensim in præceps ibat, curatum est sub præcepto illum instaurare. Adiectio autem illa quantú eis Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quòd at- tentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est, q nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparere sese, modo ita tim explicando, vt per se non stet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat.

Obiectio. Quòd si aduersus huiusmodi sentêtiã inde arguas, quòd ecclesia de actibus animi internis, vt pote

Solutio. quos minimè nouit, iudicare nó debet. Respódetur, quòd quamuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circunstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit vt mête de peccatis cogites, illaq; in memoriã reuoces. Immo in Clemen. multorú. de hæreticis, eos qui odio vel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere prætermittunt, excommunicatione ferit: quã non in currerent, nisi ea huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionê, quę orationis ingenio & conditioni natiua est. Atne quis nimium mandati rigore perterrefiat, adhibe

Septima conclusio. tur cóclusio 7. Præceptum attêtionis in officio diuino canonicè persoluêdo, duo includit: videlicet vt orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Præterea, vt talê attentionem inter oran- dum consultò & ex professo non interrumpat, hoc est nihil cósultò & meditatò agat per quod ani mum à priori attentione distrahi deprehendat. Quin verò ad prius membrú satis est, vt virtute ali

cuius

cuius precedentis iotentionis & consiietudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas dator, ad chosum de morte vadit aut secum priuatim faciendo id quod solet recitare inchoēt, per aliud satisfacit præcepto. Secundum autē membrū declarat D. Tho. ar. citato in solutione tertij. Si quis enim, inquit, ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructū: Peccatum inquit est, vbi præceptum denotat. Et fructū orationis amittit puta non solum animi refectionem quam suprà diximus, non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritū & impetrationem, quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiēdum est illud August. in regula: Psalmis & hymnis cùm oratis Deum hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio vero mentis quæ fit preter propositum orationis fructum non tollit intellige meritum & impetrationē vt supra exposuimus nam animi refectio non prouenit nisi dum ad rē attēdia. Vnde Basilius loco citato de vita perfecta. si debilitatus inquit, à peccato fixe nequis orare, quantuncunq; potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate nō potes vt oportet assistere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota, quod ex negligentia crassa mentē diuagari permittere, eodem relabitur, ac si consulio id faceres. Est enim diuagatio mentis cum cogitatio à proposito auersa absq; vllo scopo oberrando discurrit. Cuiusquidem caussa multiplex est. Prima quidē, quā Basilius significat, scilicet mentis debilitatio & languor, quem ex peccato originali contraximus, per quod frenū originalis iustitię amisimus. Vt enim qui non est poplite firmus non potest fixè incedere: ita neq; mens nostra firmiter propositę meditationi adhęrescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solide illic infigere, sed videntur turbare, sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & praui habitua nostrorum scelerum & insolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corpotens quò semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & suprà hæc omnia, dęmonū infestatio qui oobis in oratione quà cum Deo tam familiariter cōuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est, quòd mentē in oratione retinere non possumus, neque tamē desperandum sed tanquam in re vt pretiosissima, ita & difficilima, omni potius diligentia enitendū, vt orantes, præsentes animo simus: primòm diuinum fauorem contra dæmones imprecādo. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia, quæ canēdi exordium inde auspicatur: Domine labia mea aperies. Et Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. Quo autem ad rem redeamus quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, præceptum orandi non amittit. vt autem rei perspicuitate timoratis conscientiis consulamus, nemo censendus est attētione ex profecto distrahi nisi hæc concurrant, videlicet vt dū horas, pendis alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratià, tunc legat, aut scribat: aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dū quis orat manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam ex postulet, etsi contra orationis dignitatem malè faciat, & forsan venialiter peccet, haud tamen cōtra præceptum mortaliter. Dixerim forsan venialiter, quoniam non semper est peccatum, immo in ordine nostro præceptū nobis est vt surgentes officium Virginis dicamus: & vt antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres el. Ind incohabāt: videlicet vt iniqua phātasmata quæ in ipsa expergefactione occurrere assolēt, abigerētur. Rursus requiritur quòd qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attētione extraneū est, aduertat per illud ab eadē attentione dilabi. Quare etsi vittò & voluntarie alia cogitet (vt bene ait in sua summa Caiet. quousque inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduertenter diuagari, atque adeò excusatur ab omissione præcepti de attentione implēq; adeo subinde orando mandatum: tametsi diffitendum non sit: propter dignitatem orandi & propter periculū, crebro venialem culpam irrepere. Suprà hæc autem adde quod non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur necessitas incurritur restituendi: vt ar. proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetēdi. quod si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrū audiat, præceptum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert, & si sciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia præceptum audiendi Missam non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus, qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit sinistrū propositum. Soluere autem officium diuinum obligat vt fiat attentè. Quare sublata attentione præceptū non impletur. Conuincit autem præfata argumentatio quod si quis attente oret, quāuis id faciat adiunctam habēs vanam gloriam, immo quāuis simul habeat propositū aliud mortale, satisfaciet pręcep to quantum ad substantiam: ita vt non teneatur officiū iterare. Hæc ad pacandas conscientias dicta sint nihilominus non esse debet cōtentus sic orare: immo, vt nupertime dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationē perseueret: & magis ac magis mēs reficiatur. at vero quoniam conclusionis tenore seculares etiam libere orantes complexi sumus, adnotandum est & illos suo modo ad attentionē teneri. Primum, quia aliquando occurrit eis quoque orandi præceptum: vt capit. 6. & 7. super Matthæ. in illo Christi verbo, Petite & dabitur vobis, adnotauimus. tametsi cū sit affirmatiuum non obliget pro semper, sed pro tempore & loco: quod non est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare Diuus Thomas loco proximè citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari peccatum esse. At verò dubium est, vtrum dum quis libere & suapte spōte orat teneatur etiā mente attendere. Apparet namq; minime teneri: nā

D. Thom.

Augustin.

Basilius.

Quid mentis diuagatio.

Multiplex caussa præfatæ diuagationis.

Quoties qr dedita opera mentem ab attentione non dimouet, orādi præceptum non omittit.

Caietanus.

Seculares orantes & suo modo ad attentionem tenentur.

Dubitatio.

si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim: etiam consulto mentē aliorsum vertendo. Exempli gratia: Cum opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit cur non etiam tunc orare poterit: tametsi debita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse: Non teneor orare,

Solutio. ergo quamuis orem, non teneor attendere. Nam quamquam licitum mihi sit ab opere religioso nonnunquam vacare, tamen dū facio, ex ipsa natura virtutis obligor debitè facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam licet non teneat operari: tamen dum operor, teneor fine aliquo honesto id facere: aliàs nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare: ne contemptor & irrisor apud Deum habeat. Dixerim dum oro: nam si quis quicquid negotij faciat, vult

Hæsitatio. Psalmos recitare vt alias caueat cogitationes, non est cur vitio detur: quia illud non per modū orationis eligitur sed tanquam mentis retinaculum. Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptum orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet enim sic res habere: eò quòd, vt modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare: nam vbi præceptum interuenit orandi eodem præcipitur attētio. Vbi autem libere & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis indecenter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi contemptio adsit nunquàm erit mortalis.

Ad primū argum. Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponebātur, non necessitate præcepti procedunt, aliàs efficacia essent, vt conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandum attentionem necessariam esse per eam orationem: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & veritate orare, qui instinctu Spiritus sancti secundum diuinam & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore

Ad secundum argu. mens posteà aliorsum diffluat. Et eidem sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deum. Ad secundum satis inter explicandum septimam conclusionem responsum est, nempe quòd non quicunque mente dum orat diuagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel cōsulto vel negligentia crassa facit. Auctoritati autem capituli, Dolentes. sua est conclusio concessa: nempe præceptum esse attētioni, non tamen quæ necessariò totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendæ aut fructuum obligetur.

CVM decimas clerici, vt supra ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis vt exploremus exposcit, vtrum ecclesiastici seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici ad restitutionē toties teneātur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis c. licet. de electione. lib. 6.

Primum argumen. Concilium Lugdunen. Bonifacius Secundum. Tertium. sancitum legimus in concilio Lugdunen. sub Greg. X. vt ille cui ecclesia parœcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbēda priuatus. Cui Bonifa. c. commissa. eod. titu. adiecit, vt si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. Secundò: In concilio Lateranen. sub Leo. X. sessione 9. decretum est, vt qui diuinum officium canonicè non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere, quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia persistitent, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. Tertiò: Non solum qui horas canonicas non pēdit, immo qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cùm fructus ecclesiasticos populus clericis tanquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur 12. q. 1. cano. videntes, quare vt Oseæ 4. legitur & refertur 1. q. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur secundum tenorem tituli, de cond. cau. data & non sequuta. ff. in contrariū facit, quod neque stipendia, neque verò decimæ conferuntur sub ea conditione vt quocūque actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem reuocatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpatè famulari potest. Præterea, quòd vt li. 1. disputabamus, qui pœnam incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

Quatuor capita controuersiæ præsentis. Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum controuerti potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendæ, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum, cùm qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum, cùm prædictos ordines in tempore non recepit. Tertium, cùm officium canonicarum horarum non pendit. Quartum, cùm honestam vitam, vt clericū decet, non viuit. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficium, vel priuationis mulcta incurritur. Illorum enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic

Prima conclusio. duntaxat disputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atq; alia stipendia sunt clericis necessaria. Ad quæstionem ergo licet suprà prædictum numerum, sex conclusionibus respōdetur. Prima est expressa assertio prædicti c. cōmissa. de elect. lib. 6. Qui parœcialē habet ecclesiam, nō intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuū restitutionē tenetur. Parœcialē inquam quæ curam habet animarū annexam: secus de collegiata, vt habet illic glo. Et ratio est: quoniam: vt

cauetur

cauetur in citato c.licet.eod.tit. tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per séque ecclesiæ famulari:quod antequam sit sacerdos,non valet. Quocirca eadem lege cõprehenditur episcopus. Et quamuis text. loquatur de receptione,pari ratione intelligitur de retentione. Quemadmodum inquam si dum parœciam suscipis , promoueri ad sacerdotium non cogitas,fructus restituere cogeris , quandiu mentem non mutaueris : ita licet dum illam suscepisti sanum habueris propositum , si tamen id posteà mntes decernens non fore sacerdos , ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaqne quocunqne tempore non intenderis sacerdotium suscipere , fructus illius temporis non facis tuos,nam par est de acceptione & retentione ratio , vt illic scitè in gloss. notatum est. Et nota, Non intendens:quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo : nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui parœciam suscipit nondum de vita deliberauit,sed pendens est animi: vt si rès alia via fœlicius successerit,habitu clericali sit renunciaturus,profectò non tuta conscientia fructus recipit.Si autem intentionem quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub cõditione tamen, nisi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit , aut aliud quidpiam seculare prosperè successerit,fortasse erit,qui dicat eum posse eosdẽ fructus ecclesiasticos percipere.cò quòd conditionalis intentio,quodammodo est intentio.At neque huiuscemodi profectò conscientiam sanam esse arbitrarer:quoniam cum textus ait,Non intendens:absolutam intentionem exposcit Et ratio etiam suffragatur:nam qui absolutè percipit fructus,absolutam habere debet intentionem.Alioqui fraudulenter, vt ait tex.eos recipit. Parenthesis verò illa textus(nisi voluntate mutata promotus fuerit) non sic astutè intelligenda est,quòd cum voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit fructus illius temporis recuperare , quo propositum sacerdotii non habebat : sed quòd cum proposuerit promoueri,tum inde suos illos faciat.

Quæstio. Percontaris autem verum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicis condemnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namque sententiam esse præstolandam: cò quod lex illa videtur pœnalis. *Solutio.* Respondetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione , sed eo ipso quod quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium,fructus non facit suos:quoniam lex illa non est pœnalis. Immo collatio parœcialis sacerdotij,licet absolutè fiat , confertur tamen cum illa obligatione , vt cui confertur,sacerdos fiat : aliàs fructuum dominium non acquirat. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus suprà citatus,de condit.cau.da.& non sequu. Sed est prætereà adnotandum quod etiam si ille non intenderit promoueri immo licet propositũ habuerit rei se vxoriæ implicandi,titulum præbendæ secundum rigorem textus non perdit. Immo quotiescunque sacerdos esse voluerit,absq; noua prouisione eandem valet retinere præbendam.Porro verò saltem ille qui firmato animo nunquam sacerdotalẽ ordinem suscipiendi parœcialem ecclesiam possidet, præterquam quod fructus,vt ait text.non facit suos,non est immunis à delicto iudicandus.immo crediderim mortali,nisi illam reliquerit quandoquidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat,quod profecto absque exitiali animarum detrimento,quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest.De aliis autem beneficiis quæ extra animarum curam sunt, etiam si seruitium habeant annexum,nihil sancitum est Quare neq; temerè asserendum quod etsi absque clericali intentione possideantur,obligatio restitutionis fructuũ inde emergat:nam odiosa iura, vt habet regula iuris,restringenda potius sunt,quàm amplianda.At vero neque arbitror à culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium,nisi propositum habeat,si non sacerdotalem,saltem illum ordinem suscipiẽdi qui ad tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo,saltem intentio necessaria est,clericorum more viuendi.Absurdissimũ enim esset qui canonicatum,aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum retineret cum animo ad matrimoniũ conuolandi,aut seculariter viuendi. *Quid de præstimoniis.* Quin vero neq; præstimonia quæ vocant absq; culpa cum eiusmodi seculari animo & habitu possidentur:quandoquidẽ, vt sæpè antea diximus, istiusmodi titulus, clericalis est. *Quid de pẽsionibus.* De pensionibus autem alia est ratio:quippe quæ sine ecclesiastico titulo conferuntur. Quamuis ipsi propter aliquẽ famulatum ecclesiæ concedantur,absurditate non caret.Sunt enim qui cum sacerdotiorum potiantur,mutato animo eadem retentis pensionibus, resignant,quas quidem coniugati retinent,quibus vxorem,& proles,& secularem fastum sustentent.Quod quidem adeo est instituto ecclesiastico absonum,vt cur ecclesia ferat,non viderim. *Secunda cõclusio.* Secundũ caput restitutionis quod posuimus erat,dum parœcialis clericus intra annum sacerdotium nõ suscipit. De quo in d c.licet.de elect.lib.6. extat conclusio,quæ hic sit nobis secunda. Qui titulum habens parœcialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotium non promouetur,nulla etiam præmissa monitione, eadem est præbenda priuatus. Et est similiter intelligenda ac præcedens;nempe ꝙ non opus est alia priuatoria sententia eo quod lex illa non est pœnalis sed conuentionalis. *Ratio conclusionis.* Enimuero cum nulli esset animarum cura demandanda,nisi sacerdos esset qui illico suam prouinciam administrare posset:sanctum ecclesia duxit,nemini eiusmodi præbẽdas indulgere;nisi cũ illa cõuentione,qua nõ seruata,eo ipso sit priuatus. Quod si arguas : Ille facta prouisione verè & absolutè est præbendæ dominus : ergo nisi audiatur , non est expoliandus. *Obiectio. Solutio.* Negatur consequentia:quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro pendens. Sicuti si tuam tu pecuniam alicui sub aliqua obligatione & pacto conferres,eo ipso,quod ille pacto non stet,tenetur eandem tibi reddere. *Limitatio Bonifacij ad præteritam conclusionem.* Illum autem canonem postmodum Bonifa. c. cum ex. eodem titulo, sic moderatus est,vt duntaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior,valeat episcopus cum huiusmodi clericis per septennium dispensare. Nunc verò temporis quacunque de caussa dispensator. Circa hanc ergo conclusionem nulla extat immorandi caussa. Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortum ducit per

soluendi

Dubium. Soluendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primum est, An qui officium diuinum non soluit, ad restitutionem teneatur, & quo iure. *Primũ argumen.* Et incipiendo à naturali & diuino, apparet in primis non teneri: quia in cap. presbyter. de celebratione missarum. & alus supra citatis vsque ad Concilium Lateranens. sub Leone x. nulla extat restitutionis mentio: sed tantùm præcipitur vt soluatur officium diuinum. Si autem restitutio diuini esset iuris, nõ fuisset ab ecclesia tã longo silentio dissimulata, sed expressis verbis explicata: nam per hoc quòd orare præuisum est, nõ satis exprimitur quòd aliter facientes ad restitutionem teneantur: *Argu. 2.* Item beneficia non propter horarum officium solum, verùm & pro alijs impenduntur clericis: qui autem alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, non ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. His tamẽ nõ obstantibus statuitur tertia conclusio. *Tertia conclusio.* Qui sub titulo clericali stipendium habet ecclesiasticum, nempe ex decimis aut similibus oblationibus, nisi diuinum officium soluerit, ad aliquam restitutionem tenetur. *Probatio.* Hoc patet quia huiusmodi stipendia licet non quantum ad quotam, tamen iure diuino, quin etiam naturali, instituta sunt tanquam stipendia ecclesiasticarum functionum. Munus autem maximè proprium clerici est, vt suprà diximus, officium diuinum certis horis pendere. Quare in Concilio Lateranens. ad hoc propositum allegatur quòd beneficium datur propter officium: ergo qui non penderit, iugo restitutionis eodem iure subiicitur: eò quòd non vtcunque, sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si hoc aut illo modo officium, non soluerit, neque quòd ad talem aut talem restitutionem teneatur: nam hæc omnia sunt de iure positiuo: sed quòd sub pęna alicuius restitutionis teneatur clericorum quisque orandi munus. *Confirmatio.* Atqui in huius conclusionis confirmationem facit, non esse aliud credibile, quàm quòd ante nuperrimum Lateranens. concil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officium diuinum nõ diceret, ad aliquam restitutionem teneretur: aliàs præfatum Concilium non sic repentè tam insigne præceptum protulisset: & tamen vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur anteà in iure: ergo præceptum ipsum orandi, secundùm naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis pœna interpretabatur. Subiexitur nihilominus quarta conclusio: *Quarta cõclusio.* Non quicũque defectus in persoluendo diuino officio, immo neque omnis qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Vt, si incongruè proferas: aut versus aliquos, etiam ex supina negligentia & oscitantia interpoles. *Probatio.* Probatur: quia hoc esset nimium irretire conscientias: cùm vix caduca, labilisque hominum vita sine huiusmodi negligentiis transigi queat. Immo verò & si matutinale officiũ, aut aliam horam, seu ex culpabili obliuione seu dedita opera prætermiseris, quod fortè semper est mortale: aut si totum diem orare prætermittas, quòd certè est lethale: non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui nõ ratione beneficij, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur, non est quod restituat. Qui verò ratione beneficij fuerit obligatus, quamuis collatum ei fuerit propter officium: non tamen adeò minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis horis, vt cuiusque prætermissio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus famulis tã exactè requiritur seruitium, neque Spiritus Sanctus, cuius nutu ecclesia regitur, tales voluit suis ministris scrupulos iniicere. Ex quo fit quod & si dum horas attentionem studio & meditato inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt supra diximus, ad restitutionem tamen non obligeris: quoniam neq; si officium prætermitteres obligatus esses.

Dubitatio. At verò dubiũ de illis restat qui longiori tẽpore orare canonice prætermittunt: maxime si præbendas habeant ecclesiasticas. *Ratio dubitandi.* & dubitandi rationem nobis offert sessio 9. citata Lateranẽs. Concilij. Cuius verba sunt: *Concilium Lateranẽs.* Statuimus & ordinamus quòd quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officiũ non dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus non faciat, pro rata omissionis officij: & temporis: sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, vel pauperũ eleemosinas erogare teneatur. Si vero vltra dictũ tempus in simili negligentia cõtumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur: cùm propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere, quo ad hoc quod est beneficio priuari posse, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hæc in Concilio. In hac verò vt iacet verborum serie partim nimia videri cuipiam potest relaxatio, partim vero nimia perstrictio. *Expendũtur verba Concilij Lateranens.* Nam quòd vsq; post sex menses ab obtendo beneficio nõ cogatur clericus sub aliqua pœna officium dicere, nimia relaxatio est. Rursus quòd qui posteà vno aut duobus diebus orare cessauerit teneatur pro rata soluere, nimiũ apparet rigidum. Prętereà quod vrgentius est, nec verba concilij, vt iacent satis sunt intelligibilia Habetur enim prius quòd qui post sex mẽses ab obtento beneficio non orauerit pro rata restituat, postea verò subditur: Si vero vltra dictũ tempus ex simili negligẽtia contumaciter permãserit, &c. Quę quidem verba prioribus nõ grate cohærent: nam hæc postrema, in simili negligẽtia, aperte denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quando quidẽ post illos rigor cogendi per cõminationem priuationis beneficij adhibetur. *Explanatur Conciliũ iã modò citatum.* Cõicio ergo, immo certò crediderim, illud verbum Concilij non esse, post sed per: videlicet vt sensus sit, quòd qui per sex menses ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim dicbus non bis orauerit beneficio priuetur. Itaque primum semestre, non datur tanquã inducię vt clericus nõ orãs nulli subiaceat pęnæ: esset enim omni rationi dissonũ, sed vt non priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia: alioqui minime. Colligitur ergo ex hoc Concilio, ꝗ quæcunque horarum missio cumprimum quis habet beneficium, eum ad restitutionem obliget: immo si rigorem verborũ

spectes

spectes, quamuis vnam duntaxat horam prætermittat, restituere compellatur. Porrò autē hic censendi rigor, nimium ius apparet, eò vel maxime quod & si præcipuum clerici officium sit horarum pensum, nihilominus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur: & ideo ratio non exigit vt vsq; ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neque ius diuinum ad id cogit, neque synodus credenda est tam districto rigore sua protulisse verba. Igitur quò rem summatim comprehēdamus, concilium, saltem hoc capitulum nondum plene, quòd sciam, vsu & more receptū est. Fuit enim Synodus illa nimium prolixa, & aliqua continens quæ non erat tanti momenti. Quapropter salua illa auctoritate quæ conciliis summa debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorem cessionis huius omittentes vnum aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimuero neque altera pars nēpe quòd qui vltra semestre officium diuinū non soluerit, priuatione beneficij mulctetur, in vsu (quod audierim) vspiam est. Neque admonitio illa, quæ illic fieri iubetur, fieri consueuit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo suprà diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur: sed, si cōcilium seruaretur, esset priuandus. Quod ergo consiliū egomet mihi ex his colligerē, est pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulū inijcere, quamuis peccatum sit mortale, saltem eos, qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent, quibus ab horis male pensis absolutio continetur, satis crediderim esse tutos, quamuis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quando verò orandi omissio vlterius procedit, tunc compositio cum summo Pontifice, aut eius legato locum haberet. Id quod propter auctoritatē Concilij dixerim. Nam stando iuri diuino, cum episcopo fieri posset. Enimuero huiusmodi restitutiones, si idem diuinū naturaléque ius, immo si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiudicandæ essent, aut in pios vsus insumēdæ. Etenim cum decimarū stipendia res sint propriæ ipsarum ecclesiarū, ministri qui non seruirent, eisdem ipsis deberent restitutionem. Quin verò idem Latera. concilium eisdem ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamen, iam nunc temporis, vt aliàs diximus, summi Pontifices suis vsibus necessarias esse ducunt: & ideo cum illis de restitutione paciscitur. Postremum denique dubium huc pertinens, superest de illis, qui ecclesijs famulari tenentur, non tamen pro dignitate satis inseruiunt: nempe de canonicis qui in intrando chorum, eodéque exeundo, constitutum signū punctum obseruant: videlicet, vt neque ante ingrediantur neq; post permaneāt: vtrum ad restitutionem pariter teneantur. Petrus namque in Palud. in 4. distin. 15. q. 5. istorum conscientias flagellat, dicens, quòd si residuum temporis negotiis ecclesiæ impendunt, bene quidem, qui autem otiose & sine bona caussa sponte abest, non est tutus, & si ecclesiæ statutum aut consuetudo eū excuset. Quoniam tale statutum irrationabile erit: quod ideo conscientias sedare non sufficit maxime in anniuersarijs: eò quòd qui sua bona sub tali vinculo ecclesijs legarunt, non ea censentur canonicorum statutis, nisi rationabilibus, subdidisse. Nihilominus contra eiusmodi scrupulum subijcitur quinta conclusio. Vbi non est manifesta statuti peruersitas quicunq; choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesiæ inseruiens bona fide & conscientia huiusmodi facit: neque ad illam tenetur restitutionem. Cōclusio est per se liquida: nam postquam totum collegium more, & vsu legem cōdidit nisi manifestariè prauitatē & corruptelam præseferat, nemo eiusdem societatis, tenetur amplius de legis ratione disceptare, sed eam seruando satisfaciet. Quartum denique ac postremum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, vt suprà diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adrian. amplexari videtur in illa suprà citata quæstione de restitutione: vbi ait, quòd clericus perditè viuens, & Deum continuò prauis moribus stimulans, aut officium debitum prætermittens, tenetur restituere quidquid de fructibus ecclesiasticis expenderit. Cuius argument. suprà in fronte quæst. 3. s. de collocauimus. Opin. tamen hæc esse non potest, nisi quorumpiam forsan iurisconsultor. qui ex sancto potius zelo quàm consulta ratione philosophantur. Nam Alexan. Halensis 3. part. q. 36. cui Adria. illā inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit: de quo ait, quòd sicut conductus agricola non laborans non est mercede dignus, ita neque clerici non seruientes. Contra illam ergo opinionem subnectitur 6. conclusio: quamuis clerici ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atque adeò tantò præstantius, quanto quisque altiori insignitur dignitate, tamen sola vitæ corruptio eos ad restitutionem nō obligat: nam eius stipendia minimè ei sub tali conditione, conferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenētur enim etiam & reges & quicunque publici magistratus morū integritate præpollere: tamen quis dicat sub tali pactu eos stipendia suscipere? Adde, quod si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum cōscientiis inijceret: nam in tanta multitudine clericorum innumeri sunt qui in dies lethaliter delinquunt. Et quod res manifeste demōstrat ecclesia præscribens crimina, nempe simoniæ, homicidij, aliaq; id genus, de quibus clerici suis præbendis expoliantur, manifestè animum suum patefacit, non esse ab reliquorum quopiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio q. quæ neque omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumento ex cap. licet, & quoniā. libr. 6. composito, suas concessimus conclusiones, quę fuerunt nobis. 1. & 2. Tertiò verò id quod probare contendebat, in sexta negauimus: atque adeò eisdem argo. satisfactum est.

Concilium Lateranense more & vsu receptum nō est quo ad restitutionē fructuū beneficij pro rata omissionis officij diuini.

Consilium auctoris cōtra proximam dubitationem.

Postremū dubium.

Petrus Palud.

Quinta cōclusio.

Quartum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum.

Adrianus.

Alexan. Halensis.

Sexta conclusio contra recitatam opinionem.

Ratio pro cōclusione.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

S.Thom

S. Thom. 2.2. quęst. 185. art. 8.

VONIAM in superioribus quæstionem D.Tho.185.de episcoporũ statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarum, quam altera de electicorum bonis nobis obtulit, paulispet nos diuertere, licet non abs re, cõpulit: operæ pretium duximus ad postremum eiusdem quæstionis articulum quem missum feceramus, tettenti: vt decimum hunc libr. qui præcipuè de episcopis institutus est, consideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgent, concludat. *Primũ argumentum.* Arguitur ergo ꝙ eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares nõ tenẽtur. Habetur.n. can. statutum. 18.q.1.ꝙ monachum electio canonica à iugo regulæ monasticæ ꝓfessionis absoluit, *Argum. 2.* & sacra ordinatio de monacho episcopũ facit: obseruantiæ aũt regulares sub iugo monasticæ institutionis continentur: ergo illi qui episcopi creãtur, ab illis eximuntur. Secundò: Ille, qui ab inferiori ad altiorem gradum assumitur, videtur à vinculis inferioris absolui, eò quod homo nõ potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum, qui monasticam profitentur vitã, ab omnibus votis religantur, quibus erãt in seculo obligati: status autẽ episcopalis sublimior est monachali, ergo religiosus *Argu. 3.* illuc promotus, ab omnibus canonicis institutis liberatur. Tertiò, insolubiliores monachorum nexus sunt obedientiæ & paupertatis: episcopus autem ab obedientia suorum prælatorũ fit exẽptus: & quòd ab altero etiã paupertatis funiculo enodetur, apparet sentire præfatus can. vbi ait eiusmodi monachum creatũ episcopum legitimè posse paternam hæreditatẽ adire. Adde quòd etiam illis cõceditur testamenta conficere: ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberantur. In contrarium videtur facere can. Inno. de monach. 16.q.1. quo ait: De monachis, qui diu immorantes in monasterijs postea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eos à priori proposito discedere.

Prima conclusio. Sententia D.Thom. de hac q. tribus conclusio. continetur. Prima: Ad eas religionis obseruantias quæ pontificiæ functioni nullo esse possunt impedimẽto, immo esse possunt adiutorio, perinde tenetur monachus sedem episcopalem adeptus, atque dum erat in claustro. Huius generis, sunt con- *Secunda cõclusio.* tinentia, paupertas, atque adeò religionis vestitus: qui est eiusdem obligationis signum. Secunda conclusio: Si quæ verò inter regulares obseruantias existunt, quæ pontificia administrationi obstaculo esse possunt, ab illorum iugo eximitur per episcopatum religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentium, grauésq; abstinentiæ atque vigiliæ, quæ corpus debilitando, possent episcopum suo mu- *Ratio vtriusque conclusionis.* neri ineptum reddere. Ambas has simul conclusiones hac ratione cõmonstrat. Cùm vterque locus, tam religionis scilicet, quàm episcoporum, sit status perfectionis: hoc tamen differunt, quòd status religionis viam ad perfectionẽ sternit tanquam eius discipulatus: status autem episcoporũ est ceu perfectionis magisterium: dispositio autem ad aliquam formam per illius perfectionem nõ cessat, nisi quatenus eius fuerit impedimentum: vt lectio ac meditatio discipuli cessare non debet, dũ fit *Tertia conclusio.* magister: immo hoc impensiùs facere debet. Non tamen ampliùs debet audire, sed docere: quia illud huius impedimentũ. Pari ergo modo illæ obseruantiæ reli. quæ functioni episc. non obstant, in *Tria operũ genera in religioso.* monacho episcopo non cessant, sed illæ prorsus quæ obstant. Tertia conclusio: Aliarum obseruantiarum à quibus non absoluitur, potest eiusmodi episco. dispensatione nonnunquam per suam auctoritatem vti, sicut in religione id poterat auctoritate prælati. Hæc D.Tho. quæ quidem aliquando indigent maiori amplificatione. Et primum omnium iuxta numerum conclusio. tria denotat in religioso operum genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda quædam scilicet, quæ non solùm non obstant, sed & conferunt; vt castitas & paupertas atque obedientia, quam non relinquit, sed mutat: vt qui præfecto religionis obediebat, deinde obtemperet Papæ. Quædã verò sunt manifestè repugnantia: vt solitudo, & silentiũ, & immodicæ abstinentiæ. Aliæ verò medij generis, quæ scilicet non semper obstant, sed aliquando: vt si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsisq; dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopum monachum: ad alia verò secundi, ipso iure absolui: sed in reliquis, licet non prorsus ab illis absoluatur, posse tamen secundum quod expedierit, dispensare. De singulis ergo nõnihil sese offert dubietatis. Primum enim membrũ trinũ includit votum: scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. De primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat adstrictus, non solum sacerdotum lege, verũ & religionis. Quare licet cum alijs episcopis; vt lib.8. explicuimus, dispensare ecclesia posset super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neque de secundo vlla est ambiguitas. Nã sicut dum religiosus in generalem magistrum aut ministrum ordinis assumitur, non obstante obedien- *Dubitatio.* tiæ voto, soli Papæ manet subiectus: sic monacho accidit dum fit episcopus: Non inquam desecit, sed mutat obedientiam. De voto autem paupertatis restat sanè dubium nec solutu facile. Primum enim sanctus Thom. in hac 2.2. tum quæst. 88. ad quartũ argumentum: tũ hic clarissimè defendit *Argumen.* monachum factum episcopum nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam & in prima conclusione exemplum ponit continentiæ & paupertatis. Et in solutione tertij ait religiosum episcopũ non posse habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt libr. 8. dictum est, votum religionis est indispensabile, quod tria includit vota. In contrarium autem est argumentum quod illic insinuauimus & hic apertius vim suam demonstrabit. In episcopo, vt suprà dictum est, duo considerantur bonorum genera: nempe secularium & ecclesiasticorum. Omissis ergo modo secularibus, de ecclesiasticis arguitur, Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionem dominium habent suæ: vt quęstione 4. multis modis confirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero

clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dominium habet atque reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeam. Nam quòd eodem modo oẽs fiant episcopi, dubitari non potest. Neque verò D. Thom. quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosis episcopis, quàm reliquis. Immo art. 6. præsentis q. vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem cum secũdo loco argumentatus esset, quòd Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem non teneri episcopum. Idq; confirmat exemplo Athanasij Ambros. & Aug. qui fuerunt vna & monachi & episcopi. vbi palàm ostendit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cùm ergo idẽ Doctor sanctus art. statim 7. dixerit quòd de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de propriis bonis, profectò id monachis episcopis non denegat. At quoniam semper habuit oculum ad illud tempus quo clerici in cõmuni viuebant; ppterea simpliciter ait monachum factum episcopum, non absolui à paupertatis voto. Dicendum ergo sub peritiorũ censura, q sicut obedientia monachi dum fit episcopus, si mutatur vt soli sit Papæ subditus *Solutio.*
ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliqs episcopis adiudicẽtur: nimirũ vt & ipse sustentetur: & singulari misericordiæ præcepto, quod præ aliis episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. Quãtum ad aliud verò bonorũ genus, s. secularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis votum quadamtenus ei mutetur: vt patet ex cano. statutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus esse non poterat, idoneus declaratur eidem adeundæ hæreditati, qua vtiq; potest superstite vita perfrui. Et in caussam adducitur, quod ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopum fecit: quin verò, si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cum episcopis monachis nonnunq̃ dispensat, vt secularia bona emãt, quæ posteà quibus volunt, relinquant. Qui quidem mos si legitimus est, profectò ostendit non esse rem indispẽsabile paupertatis votum, quàm continentiæ aut obedientiæ. Circa 2. autem obseruantiarum genus, scilicet illorum à quib' *Paupertatis votum.*
monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caiet. non solũ illas comprehendi, *Caietanus.*
quæ manifeste episcopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verùm & quæ eiusmodi dignitati dissonant, aut congruentia non sunt; quod quidem concessu facile est: sed tamen exempla quæ subdit, nescio an sint adeò congruentia. Ait enim quòd absoluitur à ceremoniis habendi socium ordinis, bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamen licet forsan ita sit, propterea quòd res sunt parui momẽti, non tamen propter caussam, quam ipse affert: videlicet quia episcopũ illa non decent. Immo verò cum talis episcopus habitum religionis exuere non debeat, nisi summus fiat Pontifex, adeò huiusmodi monachales ceremoniæ ipsum non dedecent, vt eius habitũ decorent. In Italia, quidem, vbi monachi ad quemcunq; pauperem episcopatũ *Non probatur ratio*
assumantur, habitum vel prorsum abiiciunt, vel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremo- *Caiet.*
nias cum illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidẽ pestis ad alias iam nationes inserpsit. Et inde Caie. iudicium sumpsit. tametsi non pro se, qui etiã Cardinalis cum habitu monachali semper religiosissimè vixit. Igitur quòd episcopus religiosus socium sui ordinis, qui auctoritate vigeat, sibi adiungat, & ceremoniis quibuscunq; religionis, ac religiosorũ idiomate vtatur, adeò non est indecens, vt qui contra faciunt oculos prudentium secularium offendant. De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus S. Th. ait religiosum non absolui, licet super ipsis secum possit dispensare: qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium, esu carnium abstinere, dubium est, idemq; impræsentiarum præcipuum, quo vinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, verũ scilicet legali debito, an solum morali. Legale enim debitum est, quando quis lege per vim coactiuam tene- *Dubium.*
tur: ita vt qui contrà fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autẽ morale est, quando quis sola vi directiua legis obligatur, non autẽ pœnis subditur. Exemplũ est in principe qui non tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quòd monachus teneatur vtraq; vi legis, videtur hic D. Th. sentire, dicẽs q in istis potest tãtùm secum dispensare vbi insinuare videtur. quòd perinde obligatur atque quã de erat in claustro. Nihilominus placet mihi Caietani sententia, quam impræsentiarum protulit, sed expressius in singulari Opusculo, quod de hac re intitulauit: nempe in libello viginti vnius quæstionum. q. 19. Sententia verò est, quòd non tenetur ex debito legis sed ex morum honestate: itũ qa *Solutio.*
id significatur can. citato statutũ illis verbis est; A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugum enim vim coactiuam designat. Item postquam eximitur à subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est, q neq; pœnis regularium statutorum subiacet. Quòd aũt ex debito morali & de honestate teneatur, patet, nã postq̃ monachatũ professus est, qui perfectionis est disciplina, condecens est, vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinam: nã licet non per vim coactiuã, libere tamen: quemadmodum discipulus licet factus doctor ferulæ metu aliisq; coactionibus quibus ad studium compellebatur, liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studiis incumbere. Neq; est ineptum exemplum, quod à naturalibus sumitur. Quandiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadã coactiua agentis retinetur, adueniente aũt substantiali forma, fit naturalis, atq; adeò suapte sponte, in igne permanet. Ex quo fit, vt debitum morale religioso episcopo propterea quod de religione assumptus est, maius sit, quàm in episcopo seculari. Sequitur nihilominus secundo, quòd religiosus *Primũ corollarium.*
factus episcopus quamuis feriis sextis peculiari instituto religionis: etiam si sub [...]atu mortali obliget, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus põt in die Natalis [...]i, si illa feria occurrerit *Secundum*

occurrerit, carnibus vesci, & ieiuniũ frangere. Oppositum dicit in præsentiarum Caiet. sed in Opusculo cordatius mutauit sententiam. Nam c. explicari, ext. de obseruat. ieiun. vbi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, non excipiuntur, nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare adstricti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruantiæ legali debito, quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum non absolui à dictis obseruan-

Argum. 2. tiis, scilicet quantum ad morale debitum. Sed contrà: ergo neq; ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: quia debitum morale non videtur sub tali reatu obligare. Negatur consequentia: quoniam votum castitatis expresse fecit: virtute cuius, etiam si cesset vis coactiua obseruantiæ regularis obligat. Cætera verò non vouit formaliter nisi vouendo religionem: cuius vis cessat in illo, quo ad legale debitum. Verum est tamen, quòd pœnis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorum essentialium non manet subiectus. Sed vtrùm illud morale debitum plus obliget episcopum religiosum D. Francisci, quàm nostri ordinis: eò quòd ipse ad aliquas obseruantias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quamuis non teneatur vi coactiua, tenetur tamen forte aliquibus suis legibus sub reatu mortali. Respondetur, quòd si vera est hæc opinio, episcopi D. Francisci non magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluuntur à legali debito. Quare de hoc nonnulla est in principe differentia: quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debent autem religiosi vt in adeundis episcopatibus multo esse cunctantiores, quàm seculares: ita & in administrandis longissime vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdiderunt: non debent sicuti vxor Loth retro, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt ac subinde vilipendio & ludibrio, nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesiis cum omni timore Dei famulari, aliisq; abstinere pompis quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessariæ.

Ad primũ argument. Primum igitur argumentum in capite quæstionis ex can. statutum, obiectũ, iam sua declaratione solutum est. *Ad secundum argu.* Ad secundum respondet D. Th. quòd vota in seculo facta non ex eò præcisè per professionem religionis dissoluuntur, quòd sit ascensus ab inferiori ad superius: sed quòd illa habent se ad religionẽ sicut particulare ad vniuersale: puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illum qui se offert totum. Pars autem includitur in toto, & ideò adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionem: dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quantum ad debitum morale sicuti calor disponens ad *Ad tertiũ argument.* ignem permanet in illo. Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est, quòd non relinquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. *Dubium.* Restat nihilominus dubium quod D. Tho. illic insinuat circa illud ca. statutum, de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirit cuinam post eius mortem obueniat, monasterióne, an episcopali ecclesiæ? Verba quippe capituli obscura sunt. nihil enim aliud explicant, nisi quod quæ monachus acquisierat, monasterio relinquat: quæ verò factus episcopus acquisiuerit, ad altare ad quod sanctificatus est restituat. *Solutio.* Sensus ergo istorum verborum est, quem vsus declarat: nempe quòd quæ acquisierat in seculo, relinquat monasterio: quod autem episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesiæ. *Episcopus religiosus testamentum condere non potest absque facultate Papæ.* Bona verò religiosorum, qui titulares episcopi fiunt: quia sedem non habent licet acquisita eis sint in episcopatu, monasteriis obueniunt. Testamenta autem condere, manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait Diuus Thomas, sic episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. Ait verò postquam ita liberè dispensatus cum illo atque cum aliis episcopis parum refert quomodo fiat.

Epilogus. Ecce Opus decem Librorum, quod de iustitia & iure polliciti sumus: & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducentos octuaginta & octo partiti sumus, per varia ac lubrica, perq; ardua ac difficilia rerum genere aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductum est Anno Christianæ salutis Millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto. In quo si quid per inscitiam nostram & ignorantiam, aut certe per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neutiquam deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitimus quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est. Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula. Amen.

DECEM LIBRORVM
DE IVSTITIA ET IVRE.
FINIS.

INDEX ALPHABETICVS RERVM ET SENTENTIARVM INSIGNIVM IN DECEM LIBROS F. DOMINICI SOTO, DE IVSTITIA ET IVRE.

A

B

C

Quinimò

D

E

aliorum

F

G

HABENS-

H

I

Infamen-

Iudica-

L

M

P

Pater

Præben

R

Res

Sub viri

T

V

Finis indicis rerum & sententiarum insignium.

Series Chartarum.

† a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z, A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V, * ** ***.

Omnes sunt quaterniones, demptis †, **, ternionibus, & ***, duernione.

